image
not
available

Ex Legato J. Equitis Antonii
Francisci de Marinis

Sic Buchananus ora sic Vultum tulit.
Pete scripta et aestimasse si mentem cupis.

GEORGIUS
BUCHANANUS

Hic est, quem novi, nec vidi, scilicet hic est
Ille Poetarum qui Coryphaeus erat.
Hic BUCHANANUS *is est, ut possis credere vivum*
Tam bene Sichemi *sculptus in aere manu.*
Salve, Heros, salve: sed vos procul ite Profani,
Vosq; etiam Sacri de sequiore nota.
Salve, Heros, salve: quidquid Fraterrimus Grex
Grunniat, o salve: nos tua turba sumus.
Nos tibi devoti, nos nos tibi ponimus Aras,
Fundimus et Genio Vina Falerna tuo.
Tu nos divinis raptas super aethera Psalmis,
Priscaq; Scotorum tot Monumenta doces.
Pulpita nunc celso celsus quatis ipse Cothurno,
Ardua nunc facilem sternis in Astra viam.
Et quid erit premii? Caelum, quem carmine pandis.
Hunc tibi (quod tota mente voremus) habe.

PETRUS SCRIVERIUS.

R. Blokhuysen fecit

GEORGII BUCHANANI,

Scoti, Poëtarum sui seculi facile Principis, Praeceptoris Jacobi VI. Scotorum, & Primi Angl. Regis,

OPERA OMNIA,

HISTORICA, CHRONOLOGICA, JURIDICA, POLITICA, SATYRICA & POETICA.

Non modo in unum jam collecta, & ad optimorum Codicum fidem summo studio recognita, & ab innumeris pene mendis, quibus pleraeque omnes Editiones antea scatebant; castigata & repurgata; sed & variis insuper Notis aliisque utilissimis Accessionibus illustrata & aucta,

CURANTE

THOMA RUDDIMANNO, A.M.

Cum Indicibus Rerum Memorabilium,

ET PRAEFATIONE

PETRI BURMANNI,

IN DUOS TOMOS DISTRIBUTA.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud JOHANNEM ARNOLDUM LANGERAK;

M D CCXXV.

ERUDITO ET AEQUO

LECTORI

S. D.

PETRUS BURMANNUS.

Historiam & rerum gestarum commemorationem quocumque modo proditam aut scriptam prodesse, & ad vitam publicam & privatam regendam multum conferre, pervulgata omnium fere est oratio. Neque etiam ullum librorum genus magis multiplicari & conquiri videmus, quam quibus populorum & civitatium, tam praesentis, quam praeteriti temporis, res & fata memoriae traduntur. Nulla gens aut natio, immo paucae urbes & pagi alicujus nominis hodie florent, quae non origines suas & fata ab alto repetere, & ad sua tempora deductam narrationem legere desiderant, & quarum incolae communibus votis & studiis patriorum Annalium conditores non prosequuntur. Inter Eruditos quoque, licet pro ingeniorum aut negotiorum, ad quae pro se quisque fertur, ratione hic magis in sacrorum & religionis meditationem incumbat, ille juri publico, aut privato attendat, iste curandi morbos artificium profiteatur, alius denique sapientiae studium ad animi cultum, & rerum naturalium cognitionem sectetur, omnes tamen, ubi a severioribus curis ad amoeniora devertere, & animo otium & relaxationem dare volunt, temporum, locorum & hominum, qui ante suam aetatem floruerunt, memoriam, monumentis Historicorum & antiquitatis commemoratione consecratam, colligere studunt. Quamvis vero ante omnia in Historicis unicum veritatis studium, & nullis, quae in regnis aut civitatibus animos diducere solent, factionibus addictum animum lectores desiderent, eoque nomine etiam incultos & rudes liberalium artium, & dictionis elegantia destitutos, scriptores celebrari videamus; major tamen voluptas cum suavitate quadam & jucunditate percipitur, ubi veracem simul & disertum Historicum versare con-

tingat. Et hinc Reges illos, gentes & civitates aliis feliciores esse existimamus, qui non proletarios ex plebe Annalium & Chronicorum Consarcinatores, temere & sine ulla cura gesta prioris temporis in acta diurna conjicientes, sed viros omnibus ingenii & doctrinae copiis instructos, qui non modo fideliter narrare, sed verborum delectu & sermonis elegantia lucem quandam & claritatem obscurae antiquitati adfundere possunt, nacti fuerunt. Paucas tamen gentes & olim celebres, & hodie rerum gestarum laude florentes, dignos aeterna memoria Historicos fuisse sortitas facile ostendi posset; plerosque vero, qui ad scribendum se contulerunt, vel copia & gravitate dicendi defectos, vel curis majoribus & negotiis publicis districtos, ita ad res patriae prodendas se appulisse, ut contenti illa tradere, quae vere accidisse sibi persuaserant, parum diligentiae & curae adhibuerint, quo ornatu & dote commentarios suos commendarent, sed etiam saepe ex negligentia stili, patrocinium fidei & veritatis quaerere conarentur. Sed hi difficultate operis poliendi & tenuitatis suae conscientia, in illam videntur sententiam abiisse, cum constet nihil aut ad fructum & voluptatem legentium, aut ad aeternam laudem scriptorum esse praestabilius, quam si ea quae facta, aut dicta fuisse narrantur, culta, munda, simplici, & tracta quadam & fluenti oratione efferantur & ornentur, & dulci suavitate & claritate illustrentur: si enim altius res repetere, & immensum illud Historicorum, quos omnis aetas protulit, agmen recognoscere liberet, facile esset evincere, ex immensa illa turba Historicorum, qui Graecas & Romanas res memoriae prodiderunt, nullos fere ad nostras manus pervenisse & describi dignos visos, nisi qui ingenii, doctrinae & eloquentiae lumine super alios enituerunt: reliquos vero, qui sordida & plebeja dictione ipsas, quas narrabant, res obscurabant, & laudes magnorum virorum ingenii culpa deterebant, tenebris damnatos intercidisse. Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, Polybium ex Graecis: Sallustium, Livium, Caesarem, Suetonium & paucos alios, ex infinita Latinorum turba superstites hodie manibus versamus, & cum summa admiratione & voluptate, duplicem ad nos ex ipsa rerum gestarum commemoratione, & disertissimorum hominum divina & incredibili eloquentia, fructum redundare sentimus. Quam vero restingui ardorem & impetum illum prioris aevi res discendi & cognoscendi, quam voluptatem illam & jucunditatem diminui experimur, ubi necessitate, quia melioribus deficimur.

cimur, coacti ad sequentium seculorum Annales & Historias delabimur? In prioribus haeremus, relegendo & retractando quotidie renovari ardorem & redintegrari illam, nescio quomodo titillantem, voluptatem percipimus; has vero, ut regiones pestilentia infectas, contagii metu, citato cursu percurrentes, ubi seriem illam & ordinem necessarium temporum ex eorum monumentis deduximus, raro respicere & revisere solemus. Atque haec unica fere & praecipua mihi caussa esse videtur, cur magis ad antiquae Historiae studium & ipsi Historiarum Professores se applicent, & adolescentes excitare soleant. Cum enim rerum cognitioni sociandum esse Eloquentiae & nitidae dictionis studium jure quidem opinentur, ad utriusque emolumentum nihil aptius se conari posse credunt, quam si ex uno & eodem scriptore & temporis antiqui res & exempla proponantur, & simul, ad quae se conforment adolescentes, mundae & elegantis dictionis leges & praecepta repetantur. Cum tamen, si res ipsas suo pondere expendamus, non minor, ad civilem illum & πολιτικὸν virum fingendum & formandum, vis & efficacitas sit in cura & meditatione illorum temporum, quae Imperii Romani damna & decrescentem senectutem, & deinde ruinam, ipsique superstructa tot Barbararum gentium imperia & regna commemorant, quam si in nascentis Romae incunabulis, vel in admiratione incredibilium incrementorum defixi semper haereamus. Sed cum ex unius Populi Romani Historiis, totius res humani generis, quamdiu certe imperium illud stetit, fata, & ex paucis, illisque omnibus eloquentiae laudibus ornatis, scriptoribus posse hauriri, nobis persuadeamus, & id magnifica oratione eruditi quotidie discipulorum auribus inculcare ament, nos delectati composito illo ordine & rerum dispositione, & deinde orationis cultae suavitate & gustu illo dulcissimae eloquentiae initiati, ad confusas illas & crebris conversionibus perturbatas gentium, quas barbaras fuisse jam praejudicata opinione credimus, historias, sordibus etiam & vilitate verborum conspurcatas, inviti & reluctantes devolvimur. Vincendum tamen id fastidium, & ut grata e divitibus vices esse saepe consueverunt, ita nos quoque satiati tam lauta dape & epulis pleni illis exquisitis & delicatis, quas Graeci & Romani artifices & cupediarii ingesserunt, ad lares parvos & pauperes Gothicorum & Germanorum, & ad vilem & parabilem majorum nostrorum victum & coenam avidi decurrere ne dedignemur. Si vero illa, quae diligentes quidem, sed inculti & rudes, tenebricosis

illis & infelicibus temporibus scriptores prodiderunt, ad stomachum tam superbum non faciunt, agnoscamus certe insignia quisque suorum popularium merita, qui ab eo tempore, quo lux quaedam literis & studiis illucescere iterum coepit, non cessarunt hanc quoque scribendi Historias disciplinam emendare, & ad veterem splendorem & cultum revocare. Hoc decus, ut decebat, qui primi amiserant, patriae suae restituere aggressi Itali, Leon. Aretinus, Bembus, Sigonius, Folieta, *& alii, stimulosque & faces subjecerunt aliis gentibus, ne hac laude sua cujusque patria careret, & certatim ex monumentis, pulvere & situ obsitis, tantam materiem congessere, ut ex illa bene disposita & decore ornata opus aliquod perfectum exstrueretur: Galli quoque* Paullum Aemilium, Ferronum, Thuanum: *Hispani* Osorium *&* Suritam, *jactare audent: neque nos Belgae, licet parum acuti & ingeniosi reliquis nationibus videamur, hac laude studiorum ita deficimur, ut non magna nomina* Junios, Douzas, Grotios, Emmios, Pontanos *& plures ostentare possimus, qui per vestigia veterum decurrentes ingenti beneficio patriam & posteritatem devinxerunt: Britanniae vero, etsi semper insigni proventu virorum ingenio & eruditione praestantium floruit, nescio tamen qua fortis malignitate acciderit, ut ad Latini sermonis elegantiam, & dictionis nitorem tam pauci, si cum aliis gentium eruditis componantur, aspiraverint.* Guilielmum *quidem* Camdenum *inter Historicos suos principe loco collocare solent; neque nos intercedimus, quin egregiis ornatum dotibus & doctrina non vulgari & bonarum artium studiis eruditum ostentent; sed nemo tamen eum ad elegans illud & accuratum scribendi genus accessisse, aut ulla in parte cum Italis, Gallis aut Belgis comparari posse, adfirmare audebit: Singulare enim est, & quod a multis observatum memini, Latinae linguae cultum numquam ita fuisse inter Britannos celebratum, ut non modo solutae & liberae orationis laude non potuerint super alios eminere, sed nullos etiam hanc insulam, vel certe paucos, protulisse, qui Poëtices & culti carminis gloria, quae tot Italos, Gallos & Belgas decoravit, conspicerentur; sive id patriae linguae pervicax & nimia meditatio, sive singularis quaedam indoles & populi habitus, sive multum ab aliis discrepans scholarum & Academiarum, antiquae adhuc & exoletae disciplinae pertinaciter inhaerentium, conditio eos in diversa abstulerit; sive denique occulta quaedam ratio & vis gentem, aliis in rebus multo feliciorem, hac sola gloria ceteris in-*

inferiorem esse voluerit. Quae cum ita se habere nemo inficietur, quis non admiratione quadam tacita defixus obstupescat, cum ex ea parte Britanniae, quae Scotia appellari consuevit, & rudiora & inculta magis ingenia producere, quam beatior ejus portio Anglia, vulgo creditur, provenisse videat virum, qui utroque dicendi genere, non modo inter suos (id enim parum laudis fuisset) excelleret, sed qui Italis & omnibus aliis dubiam in eloquentia, tam soluta, quam ligata palmam ita reddiderit, ut si non omnium suffragiis principatus ipsi sit delatus, id solum obscuritati & ignobilitati patriae & invidiae, quae raros & magnos viros comitari solet, acceptum referre debeat. Si enim Italia Buchananum *protulisset, huic uni non modo omnes omnium gentium Historicos & Poetas, sed populares & cives suos longe postposuisset. Fatendum quidem est, insignia illa incrementa ingenii & doctrinae* Buchananum *non tam patriae suae, quam sub adolescentiae ejus temporibus nondum humanioris disciplinae aura gratior adflaverat, quam Galliae debere. Ibi enim rudimenta cum deponeret, & virorum egregiorum institutione & exemplis conformaret juventutem, divinum illum mentis habitum perfecit, & patriae suae elegantiorum litterarum lumen deinde inferens, signum ad studia optimarum artium celebranda primus sustulit. Industriae tamen & ingenii laudem propriam habuit, qui ita, etiam dum viveret, effloruit, & eam apud suos & exteros eloquentiae & eruditionis est famam consecutus, ut magna obtrectatione invidiaque superata, omnium gentium praeconiis ornatus, inter principes, qui laude utriusque eloquentiae insignes praeter ceteros habentur, sit collocatus. Nec nobis, post tot elogia, quae cumulate a doctissimo ultimae editionis Curatore sunt collecta, in laudando viro, quem nemo umquam fere culpavit, verba perdere necesse esse arbitror. Loquantur pro me, & virtutes viri eximii confirment ipsa, quae divinum ingenium produxit, opera; doceant ejus merita & ingenii plausum toties repetitae Historiae, Carminum & aliorum Opusculorum editiones, ut inter recentiores scriptores, qui a renatis literis nomen ullum sunt consecuti, si unum* Erasmum *excipias, nullus ostendi posset, qui toties praela fatigaverit, & tam perpetuo per omnia tempora tenore famam & gloriam tenuerit. Nullum ego, si ab antiquioribus decesseris, celebrari umquam audivi aut legi, qui cum* Buchanano *contendere possit; aut cujus scripta*

tam assidua doctorum virorum manu versata, & etiam in publicis & privatis scholis pueris & adolescentibus ediscenda fuerint data. Sed quod mirari subit, nec nisi in veterum scriptorum monumentis ab interitu vindicatis evenire solet, Buchanano *soli, per toties iteratas editiones, illud accidisse videmus, ut, licet opera ejus post pervulgatam in omnes gentes Typographicam artem, e manu ejus exierint, tot mendis tamen & variationibus fuerint hic & illic deformata, ac si non uno exemplo ab auctore prodita fuissent. Unde eamdem curam & diligentiam, quam veteribus adhibere, propter manu exaratorum codicum discrepantias, cogimur, meruit a viris doctis, & praesertim popularibus suis, ut collatis inter se a primo ad ultimum usque editionum exemplaribus, una tandem prodiret, quae veram auctoris manum exhiberet, simulque commentariis & adnotationibus illustrata suaviorem & clariorem ejus lectionem omnibus praestaret. Quas partes cum nemo, nisi in illa parte orbis, qua* Buchananus *lucem adspexit, natus & educatus, obire digne posset, sine controversia ab omnibus eruditis insignem iniit gratiam, Vir & rerum patriarum scientia, & elegantioris doctrinae copiis instructissimus,* THOMAS RUDDIMANNUS, *cum hanc in se provinciam, plenam taedii & molestiarum, suscipere non recusaret: summa hic enim cum industria & religione ad emendanda & recensenda magni* Buchanani *scripta se accinxit, & anno hujus seculi quarto decimo Edinburgi splendidam simul & accuratam operum ejus editionem emisit. Quae & a popularibus & ab exteris ea cupiditate & studio est accepta, ut brevi omnibus fere exemplaribus divenditis, jam copia eam consequendi deficere incipiat. Unde cum pretium, animose licitantium ardore vehementer incenderetur, & multi studiosorum tam exteri, ad quos parvus numerus transmissus fuerat, quam Britanni ea carere cogerentur, non modo nostratium, sed ipsorum Scotorum, quorum magna manus semper ad hanc Academiam capessendi cultum ingenii caussa confluere solet, querelis & flagitationibus inductus, diligens apud nos mercis literariae negotiator* Langerackius *consilium ceperat, eam eadem cura, sed aptiori ad usum forma, renovandi. Et cum ad me se applicuisset, operamque & consilium hac in re postulasset, auctor fui, ut non modo honestissimo juvenum desiderio obsequeretur, sed hoc insigni beneficio Belgas,*

Germanos, & alias gentes, apud quas Buchanani *doctrina & nomen celebratissimum est, demereretur. Sed cum quasi dedita opera a me simul contendere inciperet, ut novi aliquid lenocinii, quo haec editio integrata commendari posset, conferrem, poenitere fere consilii dati coepit. Nec tam temporis, quod tot cum maxime curis aliis occupatum habebam, penuria, quam operis difficultas, & adminiculorum, sine quibus ulla cum laude* Buchanani *scripta tractari & illustrari possunt, indigentia me deterrebant. Cum enim in* Buchanani *scriptis antea saepe cum voluptate summa essem versatus, & novam etiam doctissimi* Ruddimanni *editionem jam perlustrassem, deprehendebam satis, obscuris* Buchanani *locis lucem tam claram & gratam esse per ejus adnotationes adfusam, ut facile mea opera deinceps carere posset, aut, si quid a mea manu accedere jam deberet, eam omnem in levioris momenti & quae Latini sermonis aut elegantiae rationem explicarent, adnotatiunculis posse consumi. Nam ad res ipsas Scoticas, aut ad Historiam priorum temporum illustrandam me unum ex omnibus minime adcommodatum esse intelligebam; nec enim gentis Scoticae fata & Regum gesta ita in numerato habebam, aut temporum illorum, per quae decurrit* Buchanani *Historia, aut locorum, in quibus quae narrat acciderunt, vel tam mediocrem notitiam in me deprehendebam, ut ullo modo vel* Buchanani *auctoritatem vindicare, vel si quid admisisset, ejus culpam coarguere possem. Inter Scriptorem vero, cui semper sua fides & existimatio constitit, & ejus Commentatorem, quem in multis Historiae patriae capitibus in diversa abire animadverteram, judicem sedere velle, tantae arrogantiae & imprudentiae esse sentiebam, ut me facile, si id tentare auderem, omnium ludibrio & sibilis exponere possem. Hoc enim opus censorium qui suscipere animum inducit suum, hunc, non modo in ipsa illa insula, & ejus quoque parte Scotica, esse natum & educatum, omnia loca & regiones cognitas & perspectas habere, linguae vernaculae copia praeter vulgus instructum esse, & denique popularium non tantum Historicorum pervolvisse, si qua exstant, opera, sed ipsa scrinia familiarum, quae semper in imperiis & honoribus sunt versatae, & publica tabularia diligenter excussisse oportet. His omnibus adminiculis instructus, si praeterea adhibeat animum ab odio, gratia & libidine cavillandi vacuum, tum demum lites & controver-*

 sias,

quis hodie sperare audeat) certe non plane deformata vitiosis lectionibus apparere possit. Unicum est, quod non tam in editoribus, quam quidem in lectoribus desiderare possint, non ipse modo post sua fata Buchananus *(qui certe homo & errori obnoxius sine dubio non semper & ubique ita veritati soli litavit, ut nefas esset unquam ab ejus sententia discedere) sed omnes ingenui & libertatis cum aequitate conjunctae amantes, ut eam animi adfectionem, quam in scribendo ab auctore exigant, in legendo ipsi exhibeant. Rigidi illi omnium scriptorum, & praecipue Historicorum Censores, supercilio quodam Catoniano severas & tetricas de scribenda historia leges ferentes, numquam non nobis occinere cessant, Historicum patriam, mores avitos, sacra a majoribus tradita, factiones & studia, & omnia denique, quae animum & mentem a veritatis solius studio abducere possunt, ita debere ejurare & exuere, ut nullis indiciis deprehendi possit, cui parti addictus vixerit. Hoc nobis non eruditi modo & sapientes, qui in republica literaria ordinem quemdam tueri & suffragia jure ferre possunt, sed proletarii & capite censi, qui quanti negotii sit Historiam scribere, & res gestas posteris tradere, non magis sciunt quam sub ferula pueri, & qui nondum aere lavantur, quotidie cantare non desistunt. Sed aequiori jure a lectoribus & censoribus suis exigeret Historicus liberum ab omni vitiosa adfectione animum, & ut ipsi prius de sacris & religionum varietate praejudicatas opiniones abjicerent, & studia partium, quibus regna & respublicae distrahuntur, deponerent, nec suae gentis mores & instituta aliarum omnium potiora & sanctiora ducerent, antequam carpere & obtrectare scriptorem rerum gestarum instituerent. Sed nos omnia haec & plura etiam in uno scriptore desiderare solemus, cum interim nemo nostrum vacuus a communibus his & fere innatis vitiis ad legendos Historicos accedat, & non statim illis irasci soleat, & omnem scriptionem infamare, ubi eos receptis sententiis & opinionibus nostris inveteratis non respondere deprehendimus. Et hinc jam facile effici videmus, eumdem scriptorem in coelum a quibusdam laudibus evehi, qui ab aliis infra infimos deprimitur & projicitur. Hoc* Buchanani *quoque praeter alios fatum fuit. Scissâ enim ejus in factiones patriâ, si huic olim parti placeret, ab altera lacerabatur maledictis: & cum partes illas*

non

non modo non exstinctas, sed quotidie novo quodam furore reviviscere videamus & doleamus, etiam adhuc hodie vapulare cogitur, & ab omnibus, qui impotentiori dominationi & Tyrannidi, tam civili quam ecclesiasticae, patrocinia sua accommodant, non modo obliquis carpi orationibus, sed acerbis conviciis & probris quotidianis proscindi & traduci pergit. Hi celebrem hunc Historicum, odium in Tyrannos & dominatores semper prae se ferentem, nullam fidem mereri clamant. Altera pars, libertatis studium saepe licentiae & solutissimae disciplinae praetexens, ideo in sola Buchanani *auctoritate acquiescendum putat, quia ausus fuit ea scribere, quae Regibus & regiae superbiae ministris placere non posse sciebat: immo hoc nomine illum praecipue laudandum censent, quod non regiorum ministrorum modo arrogantiam & incivilitatem, aut regum ipsorum delicta & importunitatem, sed ipsam majestatem & vires Regias insectari magno animo sustinuerit. Talesne lectores, in hanc aut illam partem peccantes, de Historicis sententiam ferre patiemur? & ab horum judiciis pendere sapientes, & qui per se res aestimare solent, cogemus? Quis non, benevole lector, mecum videt & simul ingemiscit, humanae vitae conditionem tam miseram & deplorandam, ut paucissimi reperiantur, qui a studiis & factionibus se abstinere possint, sed gladiatoriis animis in ipso eruditionis & humanitatis ludo ita concurrant inter se, ut cum utriusque partis scripta legeris, nihilque veri, nihil certi, in quo consistas, reperias, omnes tandem Historicos suspectos habere, & nulli fidem, nulli religionem aliquam fuisse fateri fere cogaris? Sed nos, ut nullius veteris Historici, ita nec hodie* Buchanani *caussam agemus, neque, ob caussas modo dictas, judicis partes nobis arrogabimus, sed aliis Scoticarum rerum peritioribus relinquemus. In* Mariae *tamen Scoticae (hoc enim totius fere accusationis caput est) rebus ausum fuisse tam impudenter mentiri* Buchananum, *recenti admodum memoria, & viventibus tot, qui rebus gestis interfuerant, minime mihi fit credibile: eoque magis confirmari, etiam ab ipsis obtrectatoribus, ejus fidem posse credo, quod, qui in contrarias abiere partes, non modo dubia & incerta, sed illa etiam, quae publice constiterunt, negare ausi, auctoritatem magnam scriptis* Buchanani *ipsi addiderint. Qui enim studio obloquendi & carpendi oc-*

cae-

caecatus modum excedit, non veritati studere, sed odio auctoris vel factionis studio auferri creditur. Imprudenter vero Buchanano *semper* Cambdenum *(cui nemo sanus doctrinae laudem negabit, sed qui neque majori fide res gestas prodidisse, quam* Buchananus, *affirmari potest,) obducunt, coactum a* Jacobo VI. *scribere quae ille juberet, & scripta ex ministrorum regiorum libidine mutare & inducere. Hunc nimis semper extollendo, suspectissimum, ut factioni Regiæ plus aequo faventem, reddiderunt. Vehementissime etiam in* Buchananum, *ut multi olim, ita nuper invectus est* Thomas Smithus, *cui vitas illustrium aliquot Anglorum debemus. Hic in vita* Petri Junii, *cui subjecit compendiariam narrationem de vita & morte* Mariae, *quam* Junius *ipse conjecerat in commentarios, nescio quae in* Davidem Chytræum, *qui Buchananum secutus erat, convicia congerit, & Reginae existimationem eum indignissimis modis lacerasse contendit. Sed qui* Buchananus *aut* Chytraeus *moroso huic censori placere possit, cui nec haec* Junii *narratio satis placebat; quia nimis parce, frigide ac jejune & metu procerum perterritus criminationes istas* Buchanani *depulisse ipsi visus est. Sed nec* Junius *nec* Cambdenus, *ambo beneficiis luculentis aucti & honorati,* Buchanano *graviores scriptores censeri, aut magis ex animi sententia scripsisse videri jure possunt, cum uterque in gratiam* Jacobi, *& ut* Elisabethae *invidiam, quam ex* Mariae *caede contraxerat, adderet, contraria prodidisse verosimilius judicetur. Praeterea* Cambdeni *Annales suspectos maxime faciunt ea, quae* Burnetus *in scriptis contra* Varillasum *prodidit; quae notissima hic repetere nolo, cum legi possint in* Struvii *Bibliotheca Historica Cap.* XV. §. II. *sed quae inter elogia non adducta miror, cum ex ejusdem capitis* §. XIX. *elogium* Buchanani, *sed non plenum, adscripserit Editor nuperrimus. Denique nemo aequius judicium adhuc de* Buchanano & Cambdeno *tulisse mihi videtur, nuperrimo Historiae Anglicae scriptore,* Rapino Thoyrasio, *qui passim in Historiae illa parte, qua regnum* Elisabethae *enarrat, utriusque merita & fidem examinat, & singula excutiens, ubi* Buchanano *fides habenda sit, ubi* Cambdeno, *diligentissime & elegantissime ostendit. Cui similes Historicos utinam plures haberemus, cum plerique regiae majestatis vel foedissimi reperiantur adulatores, vel studio partium a vero abducantur. Sed quid-*

quid

quid id est, *cum* Smitho *exspectabimus veram adhuc historiae hujus ex actis Authenticis illustrationem. Ne miremur vero obtrectatores tam acerbos & vehementes Historiae suae reprehensores nactum fuisse* Buchananum, *Poëticae etiam laudem & gloriam ipsi detrahere voluisse quosdam vidimus. Inter quos praecipue nomen suum professus fuit olim* Georgius *quidam* Eglisemmius, *de quo in praefatione sua pluribus egit* Robertus Fribarnius, *quae hic non repetemus, sed operae pretium esse duxi non praeterire de insani hujus Paedagogi maledicentia summi Viri* Danielis Heinsii *judicium, quod ex Epistola ejus ad virum nobis ignotum, (nomen enim in Autographo deerat) scripta, & a nobis in Sylloge Epistolarum, quae mox prodibit, T. 11. pag. 451. edita, hic describere est visum, quia egregium simul eruditionis & morum* Buchanani *testimonium exhibet.* Vidi lepidas festivitates, quas hoc die ad me misisti. Non est nostrae opis efficere, ut nemo insaniat: sane non magis, quam ne quisquam sit aeger: Quanquam iste morbus est profecto: & ut recte judicavit medicus, qui homini respondet; jugere ellebori curandus. Carmen illud ab autore paulo ante accepi. *Eglishemii* (rectius *Eglisemmius* vocatur) παιδαγωγικὴν μανίαν non videram. Est in paedagogicis ingeniis quotquot vidi, nota quaedam, quam vix toto mari eluas. saepe mecum cogitavi, an ab educatione sit hoc vitium. Verum usu didici, plerumque tales nasci. Ajunt *Buchananum*, virum suo saeculo majorem, cum vix unquam Academiam vidisset, sed in Gallicis collegiis consenuisset, ad Reginam suam, monstrum illud faeminae, attulisse, quod mirari satis ipsa non posset. Nam cum affectaret libertatem quamdam in censura morum, diluebat specie simplicitatis omnem protinus offensam. Ut non tantum aulae natus videretur; sed & huic emendandae. Quominus est ferendum, esse hominem tam confidentem, qui leoni mortuo insultet. Sed & pulices & pedes idem faciunt: animalia quae e putredine nascuntur. Equidem cum isto praeceptore usi estis, plus pro oblectatione, quam pro institutione debuistis homini. Versus enim sunt inepti: judicium φρενοβλαβὲς: numeri, quos reprehendit, exquisiti & cum cura adhibiti. Homerus, ait ille, alibi dormitat. Psalmus iste rex est caeterorum. Quod si versus leonini sunt, quos iste notat, dabo integras elegias Ovidii,

quae talibus pentametris contextae sunt. Non potest *Buchanani* manibus de illo satisfieri, nisi constet saeculo, larvarum plenum esse. Cave tamen credas solum hunc esse, qui sic desipit. Narro tibi, nausea tenet ad plurimorum pensa, quae chartis hoc tempore illinuntur. & praecipue eorum, qui se literas tractare existimant. Inprimis ubi fastus paedagogicus & ignorantia conspirant. Ibi enim filia, quae nascitur, phrenesis est. Cujus in hoc Scoto specimen habemus.

Denique mendacium, quo Buchanano notam inussit Caspar Egassius Bulaeus *referre sufficiet; nam refutare vix opus esse puto, cum neminem invenerim, cui fides a scriptore illo facta sit. Narrat ille in Historia Univers. Parisiensis Tom.* VI. *pag.* 935. *haec de Buchanano.* Calvinianam haeresim misere amplexus in Patria male audiit: Quod tempore quadragesimae Agnum Paschalem Judaeorum more comedisset, a Jacobo V. vocatus, non erubuit confiteri, immo & ausus est asserere, Regem similiter debere agnum comedere. Sed habito Theologorum consilio, auditoque Joanne Majore, quod Georgius Judaizaret, convictus sceleris fugit in Lusitaniam. Et etiam ibi pro haeretico habitus. Itaque Lutetiam rediit, ubi & haereseos signa edidit. Demum Edimburgum transfretavit, ubi obiit 28. Sept. A. 1582. aetat. 76. *Ubi omnia confusa esse ejus vitae tempora facile patet, & quae de carnibus a Buchanano tempore quadragesimae comesis, in vita ejus ad A.* 1550. *narrantur, per calumniam ad agnum Paschalem transferri.*

Atque haec quidem de Buchanano, *& hac editione praefanda duximus, plura, si otium foret, quae in Historia, Carminibus & aliis operibus observari possent, addere possemus, ex quibus insignia viri merita & eruditio posset magis perspici & commendari. Sed mordet liber carceres, & temporis, intra cujus spatium proditurum hoc opus Librarius promiserat, jam fere elapsi meta, nostrae quoque curae modum esse statuendum admonet. Vale, & his fruere Lector, & aequo & a studiis partium vacuo animo, Lector, ipse per te judica. Leidae Kal. Jul.* CIↃIↃCCXXV.

GEOR-

GEORGII BUCHANANI OMNIUM OPERUM,

aliorumque quæ huic Editioni accessere,

SYLLABUS ET ORDO.

TOM. I.

TOM. II.

1. GEORGII BUCHANANI *Poemata omnia in duas partes distincta.*

Prima parte continentur, 1. *Psalmorum Davidis Paraphrasis Poetica: cui in fine subjuncta sunt aliquot ejus Poëmata & Fragmenta, nunquam antea cum aliis ejus Operibus edita.* 2. *Jephthes, sive Votum, Tragœdia.* 3. *Baptistes, sive Calumnia, Tragœdia.*

Parte autem secunda continentur alia ejus Poëmata, scil. Franciscanus, Fratres fraterrimi, &c.

2. * In ejus Poëmata Annotationes.

3. * De Metris Buchananæis Libellus.

4. *Rudimenta Grammatices Thomæ Linacri ex Anglico Sermone in Latinum versa.*

5. *De Prosodia Libellus.*

6. *Ad viros seculi clarissimos, eorumque ad eundem Epistolæ.* * Subjectæ sunt aliquot NOTÆ.

RO-

ROBERTUS FRIBARNIUS
LECTORI BENEVOLO
S.

RODEUNT tandem in lucem GEORGII BUCHANANI Scoti Opera; tardius quidem illa voto nostro, ac hominum doctorum exspectatione: sed ita tamen (quod æquanimitate tua confisi speramus) ut diuturniorem hanc moram fœnoris fere amplitudo compenset. Id autem, totiusque adeo consilii nostri ratio, quo tibi melius constare possit, fas nobis erit rem omnem altiore principio & ab ipsis quasi incunabulis repetere.

Cum diu multumque, non popularium modo meorum, sed exterorum etiam flagitationibus expetitam animadvertissem novam Buchanani nostri operum, præsertim Historiæ Scoticæ, editionem; neque quenquam æque atque hominem Scotum ad eam procurandam reperiri posse idoneum: aliis segniter cessantibus, atque a se onus invidiamque removentibus, animum tandem meum, amicorum etiam stimulis subinde impulsum, rem tantam aggrediendi ambitio incessit. Gnarus autem jam inde a principio opus vere arduum atque periculosæ aleæ plenum memet perficiendum suscepisse, nihil prius habui, quam ut virum aliquem diligentem, idonea linguæ Latinæ facultate præditum, & (quod præcipuum fuerat) rerum apud Scotos gestarum cognitione haud vulgari imbutum, in partes advocarem, cujus subsidiaria ope institutum feliciter tenere, atque ad umbilicum deducere possem. Talem igitur virum nactus, ejusque fideli consilio ac strenua opera, quantum per alias occupationes licuerat, usus, post varias demum moras, quarum caussas non attinet hic recensere, extrema, Deo juvante, longo operi manus est admota. Quid autem a nobis in hac editione præstitum, quoque eam pacto adornaverimus, proximum est ut exponamus. Postquam igitur animo meo stetisset opera omnia Buchanani nostri simul edendi propositum, duo in primis, eaque non segniter aut perfunctorie, sed summa ope ac diligentia mihi peragenda prospiciebam: primum ut universa nobilissimi atque omnium suffragio incomparabilis Auctoris scripta (sive ea antea impressa, sive typis nondum vulgata fuissent) undique conquirerem: deinde ut ea in unum collecta quam fieri posset emendatissima, ac celeberrimo Scriptore digna prodirent.

Quibus autem rationibus geminam hanc provinciam obierimus, non alias melius intelligi posse existimamus, quam si singulatim & per partes omnia exsequamur. Buchanani autem opera in duo se

ſe genera ſuapte quaſi ſponte diſpeſcunt; quorum ſcil. altera pars ſoluta, altera ligata oratione ſunt conſcripta. Nos igitur eundem fere ordinem ſecuti in binos pariter Tomos ea tribuenda exiſtimavimus, quorum primus *Hiſtoriam rerum Scoticarum*, aliaque non abſimilis argumenti opera proſo ſermone exarata contineat, alter vero ejus *Poëmata*, adjectis etiam *Epiſtolis*, opuſculiſque ad rem Grammaticam ſpectantibus, complectatur. De his, inverſo licet ordine, primum; deinde de illis, ut commodum erit, dicemus.

PSALMI. I. Inter Buchanani autem Poëmata principem facile locum ſibi vindicat Divina pene dixerim atque omni laude major PSALMORUM PARAPHRASIS. Eorum complures in numeros Latinos ſe ipſe in Vita ſua tum redegiſſe teſtatur, cum in Luſitania agens ab inimicis & religionis illic Pontificiæ vindicibus in Cœnobium eſſet relegatus, circa annum M. D. LI. reliquos poſtea, partim in Gallia, partim in Britannia, abſolviſſe videtur. Memor autem præcepti Horatiani non præcipitavit editionem, ſed in nonum forte & amplius annum premi voluit. Prodiit enim in lucem immortale illud opus anno demum exeunte M. D. LXV. aut ineunte M. D. LXVI. quo fere tempore e Scotia in Galliam profectus videtur, eo potiſſimum conſilio, ut celeberrimis Typographis [1] *Henrico* ac *Roberto Stephanis*, magni illius *Roberti* filiis, Paraphraſeos ſuæ edendæ curam committeret. Cæterum quamvis Buchananus unus omnes, qui ante vel poſt eum id argumenti pertractarint, longo intervallo ſuperaverit; qua ſumma tamen fuerat ingenii excellentia, quod in ea Paraphraſi in melius mutaret, ipſe invenit. Unde factum eſt ut eam ſæpius ad incudem revocaret, quod & ipſe aperte Epiſt. III & XXVII. ſignificat, quibus, *Se multa in Pſalterio correxiſſe, & plura etiam atque* inte-

1 Aliam tamen, eamque ab Henrico Stephano ortam, editionis protelandæ cauſſam adfert Hadr. Junius, Animadverſ. p. 390. Edit. Roter. Anno 1708, qui *paſſim inter Gallos ſermonibus divulgatum* affirmat, *H. Stephanum illam Pſalmorum Verſionem, cujus autographum a Buchanano ſibi traditum habebat, diu apud ſe preſſiſſe, eo nimirum conſilio, ut ſi quid interim Buchanano humanitus accidiſſet, eam poſtea editam pro ſua venditaret.* Verum, ut libere dicam quod ſentio, hanc adverſus Stephanum criminationem, non tam ex vero, quam ex inimicitiis, quæ nobiles Junium inter & Stephanum ardeſcebant, profectam putem. Nam, ut omittam illibatam illam quæ poſtea atque ad extremum uſque viguit inter Buchananum noſtrum & H. Stephanum amicitiam, quæque adeo Buchanani animum ab omni ejuſmodi fraudis ſuſpicione ſuadet immunem; dolum illum H. Stephani nullo fere negotio viri eruditi perſenſiſſent: neque enim eum occultum habere ſiviſſent vera ipſius poëmata, quæ cum (ut a Cl. Joan. Clerico obſervatum eſt, Biblioth. Select. Tom. XV. p. 394.) præ Buchananæis illis jejuna ſint & exſanguia, non poterant non ſe diverſo prorſus fonte derivata oſtendere.

integros Psalmos mutaturum testatur, *nisi ætas ingravescens jamdudum sibi extorsisset Poëmata.* Id autem ut faceret antea hortabatur Theod. Beza, Epist. IX. *Ego*, inquit, *Psalmorum tuorum lectione incredibiliter delector: qui etsi tales sunt, quales a te uno proficisci potuerunt, opto tamen ut eos, quod tibi minime difficile fuerit, ex bonis etiam optimos reddas, vel, si mavis, optimis, quales jam sunt, meliores.* Cum itaque Buchananus, sive sua sponte, sive amicorum hortatu, Psalterium suum multis in locis mutarit, nemini dubium potest esse, quin ex editionibus, quæ ipso adhuc vivo prodierint, posteriores fere præstent, utpote quibus maturior ipsius castigantis manus accesserit. Eam ob caussam, quamvis antiquissimos *Stephanorum* & *Plantini* codices neutiquam negligendos arbitraremur, eos tamen præcipue duximus sequendos, qui paullo ante annum M. D. LXXXII. quo Auctor noster fato est functus, sunt in publicum emissi. In gratiam tamen eorum, quos illas a Buchanano ipso factas mutationes cognoscere forte juvabit, variantes vetustiorum editionum lectiones ad paginæ calcem ubique subjecimus.

Ex iis autem quæ post Buchanani mortem vulgatæ sunt Psalterii editiones, tres quatuorve nobis præcipue memorandæ sunt, Herbornensis scil. anni 1585, cum Annotationibus *N. Chytræi*; Londinensis anni 1620, cum Ecphrasi *Alex. Julii*; Edimburgensis *And. Harti*, anni 1615; & quarta denique ab *Alexandro Morisone*, sororis ipsius Buchanani filio, procurata. Quod ad *Chytræi* Collectanea attinet, quanquam ejus minime spernendus, nec suo honore fraudandus sit labor; cum tamen (quod unicum præ se fert) vocabula tantum nonnulla & modos loquendi Poëticos, in rudiorum gratiam, sibi explicandos *Chytræus* desumserit, exiguum admodum fuerat, quod inde ad emendatam Psalmorum editionem, qui solus fere nobis est scopus propositus, potuerat hauriri.

At haud paullo dispar Ecphraseos Julianæ ratio: ea enim cum facili ac perpetua interpretatione non verborum modo, sed sententiarum etiam genuinum intellectum ac ordinem ubique retexat, non parum inde lucis derivatum ad rectam ac veram lectionem eruendam stabiliendamque multis in locis sumus experti. Et ne solius Julii auctoritate in re tanta niteremur, is in Præfat. testatur, se Ecphrasin suam Buchanano ipsi magna ex parte acceptam referre, quippe quem „adolescens sæpenumero adiisset, ut quæ in „ Divino illo opere obscura essent, illustraret, phrases perplexas „ expediret, suosque errores castigaret, & sic ab eo doctior rediret.„ Quæ autem in hac interpretatione, suæ, quæ Buchanani ipsius partes fuerint, sic paullo fusius postea Julius declarat. „ Huic oneri, inquit, ferendo, alioqui humeris meis impari, ad-

 „jumen-

„ jumento fuerunt, quæ multis abhinc annis ab eodem D. Buchanano ex tempore dictata in schedas quasdam retuli, & ex „ Musæo D. *Roberti Buchanani* Pastoris Ecclesiæ Syreffensis, discipuli olim mei, eadem plane & meis omnino consentanea ad „ me ab eo perlata accepi; quæ quidem D. Georgio temere dictante, calamo *Thomæ Buchanani*, Præceptoris quondam mei, „ magna ex parte excepta fuisse probe memini: ex quo etiam intellexi D. *Georgium* patruum suum vetuisse, ne in lucem prodirent; quippe qui exponenda potius, quam in apertum proferenda existimasset puerilia illa, quæ vocabat, extemporanea, „ rudia & impolita. Erat enim vir ille ea ingenii dexteritate, ut „ cum pueris repuerascere, & ad omnes omnium ætatum usus „ modeste & sapienter sese accommodare & posset & vellet. Attamen ne quid vel temere ab illo in hoc genere prolatum oblivione obrueretur, hic ego industria nonnulla & diligentia adhibita, puerilia illa quodam modo quasi adulta feci, extemporanea elaboravi, impolita & rudia cultu nonnullo accuratius „ expolire studui, ac ursæ de more libenter occœpi informem lambendo fingere fœtum. —— Jecit ergo *Georgius* ille *Buchananus* primum operis hujus fundamentum, materiamque rudem „ & impolitam magna ex parte suffecit, unde hæc structuræ forma clementer ac molliter assurrexit; in qua ne unguem quidem „ latum ab ejus mente & sententia discedere fas esse judicavi, „ quem in toto hoc opere præcipuum auctorem & gravem veræ „ Exegesis testem habere, ab omnibus bene de re literaria sentientibus probatum fore mihi minime dubitandum est.„ Hæc ille. Unde & illud perspicue colligitur, quo pretio habenda sit pulcherrima illa *Julii* Ecphrasis, quantumque inde inter ancipites variantium codicum lectiones subsidii adferatur ad veram sinceramque indagandam & confirmandam: nec proinde temere a nobis factum, qui nostram hanc editionem ad *Julii*, vel Buchanani verius, interpretationem fere semper exigere instituerimus.

De editione porro *Andreæ Harti* anno 1615, quod ea alia etiam Buchanani Poëmata complectatur, commodior se postea offeret dicendi locus.

Restat denique illa, quam castigatam meminimus ab *Alexandro Morisone*, quem propterea princeps literarum *Josephus Scaliger* eleganti hoc Epigrammate censuit ornandum:

Ista, Caledonii vertit quæ Musa Poëtæ,
Jam prius Hebræa carmina culta lyra,
Typographi primum fœdis damnata lituris
Vati nuper erant inficianda suo.
Excoluit Morison, & doctus avunculus illis

Quod

Quod dederat, non est passus abesse, detur.
Gaudete, O summi vatis, pia numina, Manes,
Si nova cognati vos benefacta juvant:
Nunc opus hoc, Morison quod luminis edit in oras,
Vestrum est, Typographus fecerat ante suum.

Cum autem inter libros, quibus nos sumus usi, nullus hoc *Scaligeri* elogium habeat præscriptum, neque aliter de tempore aut loco quo editus est, possimus amplius quidquam pro explorato proferre, quam illum in lucem exisse inter annum 1582, quo Buchananus, & 1609, quo *Scaliger* fatis concessere; non tanti rem esse arbitramur, ut ideo tuum nostrumve otium vanis conjectationibus disperderemus: præsertim, cum facta nobis tot aliunde exemplarium (& in his ejus forte ipsius a *Morisone* recensiti, aut eum, nomine licet tacito, imitantis libelli) copia, parum utique damni ex hac qualicunque jactura nostræ huic editioni advenisse metuendum sit.

De aliis minorum gentium editionibus non attinet quidquam adjicere, cum earum aliæ fere ex aliis sint descriptæ, nec manuscripti cujusquam codicis ope, aut obstetricante viri celebris opera se prodant concinnatos.

Poteram jam ad alia Buchanani Poëmata me conferre, nisi invitum de via quasi retraxissent malevoli quidam Psalterii ejus obtrectatores, qui cum egregium opus omnium quotquot sunt hominum elegantiorum & cordatiorum calculis jamdudum comprobatum non ignorarent, in pulcherrimo tamen corpore nævos se aliquos deprehendisse novi hi Lyncei sibi volunt videri. In his autem agmen ducit Jesuita, & eo ipso nomine juratus Buchanani hostis, *Ludovicus Crucius* Olysipponensis, cui, cum probe conscius esset Buchanani Paraphrasin suæ, quam tum (anno scil. 1598) concinnaverat, haud parum obfuturam, visum est illius famam insigni mendacio elevare. Ait enim (in Præfat.) *Buchananum, etsi princeps Poëtarum sui temporis inscribatur, id egisse, ne clarissima notissimaque de Christo Opt. Max. vaticinia, quæ Psalmis continentur, suo in carmine apparerent.* Quantum autem a Buchanani mente abfuerit, quod iste nefas comminiscitur, vel secundus Psalmus plane ostendit, ubi ne insigne illud de Servatore nostro, Deo in æternum benedicto, vaticinium vel minimum imminuisse videretur, voce utitur Romanæ Poëseos parentibus incognito, eum CHRISTUM, non vero *Unctum Domini* diserte appellans. Quin si utriusque velimus inter se versiones componere, Buchananum reperiemus horum vaticiniorum vim & consilium, ut *Crucio* elegantius expressisse, ita solertius & accuratius attendisse. Testis inter alia sit Psalmi VIII. vers. 5. ubi pro, *Minuisti eum paullo mi-*

nus ab Angelis, ut in Vulgata; vel Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, ut in LXX virali versione habetur, Buchananus reddit,

[1] *Hunc Deo æqualem prope reddidisti*,

memor in textu Hebræo ita ad verbum exhiberi, *Deficere facies eum paullulum a Deo*, & ab Apostolo ad *Heb.* II. 8. ad Dei filium hæc referri. Videsis de hac *Erasmum* cum *Fabro Stapulensi* digladiantes, huncque (*Fabrum* innuo) impietatis crimen *Erasmo* intentantem, quod eodem fere sensu quo *Crucius* hæc vertisset. Erasmus autem prædictum Apostoli locum interpretatur, *Fecisti eum paullulo inferiorem Angelis*: *Crucius* vero Psaltæ verba hoc pacto carmine exprimit,

Condidisti si minorem
Angelorum cœtibus:
Inclytum tamen creasti
Mente, *forma*, *gloria*.

Rursus quanto cum carminis nitore, tum sententiæ claritate, a Buchanano vertitur nobile illud de Christi resurrectione vaticinium, Psal. XVI. 10.

Nam nec degere Tartari
Permittes animam sub tenebris meam,
Aut ut putre cadaver resolutum in cineres fluat.

Confer istis hosce *Crucii* versus,

Spero equidem Stygiis animam nec sedibus addes,
In cineres verti nec mea membra sines.

nonne tibi non venustate modo, sed & perspicuitate destituti videntur?

Porro quam Poetice, quam vividis coloribus depictum nobis exhibet Buchananus æternum Salvatoris nostri sacerdotium, Psal. CX. 4.

Juravit, *& se adstrinxit immutabili*
Dominus sacramento tibi,
Tete futurum Melchisedecis sibi
Ritu sacrorum antistitem,
Sol inquieto lucis orbe dum diem,
Dum Luna noctem illuminet.

Contra

1 [De hoc versu agens auctor Bibliothecæ Antiq. & Hodiern. T. XIX. Part. II. p. 242. credit melius factum fuisse Buchananum, si vertisset, *Angelis æqualem prope reddidisti*: sed Buchananus religiosius leges metricas servare didicerat.]

Contra quam illepida ac lutulenta ista *Crucio* fluunt:

> *Juravit Dominus, quæ non jurasse pigebit,*
> *Melchisedecis te sacerdotem fore.*
> *Scilicet antiquo ventura in secula more,*
> *Dum pulcher astra ducet æther ignea.*

Ex paucis hisce exemplis abunde liquere arbitror, quam nulla ratione fulta sit *Crucii* adversus Buchananum nostrum accusatio: quod nisi Lectoris patientiæ parcendum videretur, facile nobis esset in cæteris itidem ostendere.

Quod autem Psalmi LXXII. v. 17. ad æternam Filii generationem *Crucius* detorqueat, hoc modo,

> *Sit nomen ejus nobile cantibus,*
> *Quod est parentis Filius optimi:*
> *Et jam vigebat Solis ante*
> *Quam nitidæ micuere flammæ:*

ipse, non Buchananus, in errore versari videtur. Optimi quippe Interpretes & Commentatores consentiunt nihil hic aliud significari, quam Solomonis (aut, si mavis, Messiæ ejus Antitypi) nomen cum Sole permansurum, Hebr. ad verb. *Coram sole* (vel, *ad facies solis*) *filiabitur* (seu sobolescet) *nomen ejus*. i. e. explicante *Vatablo*, *Grotio*, &c. *Quamdiu sol videbitur, nomen ejus erit memoriale ejus*. q. d. *Ut filius ducit nos in memoriam patris, sic erit nominis ejus memoria in seculum*. Qui proinde verus ac genuinus horum verborum sensus a Buchanano sic elegantissime exprimitur,

> *Nomen æterno juvenescat ævo,*
> *Filii nomen, jubar usque solis*
> *Dum vagæ fundet radiata terris*
> *Lumina flammæ.*

Ut tamen *Crucio* nonnihil indulgeamus, unicum est de Christo Opt. Max. vaticinium, Psal. XLV. 6. *Sedes tua, Deus, in seculum seculi:* ubi vox [DEUS] a Buchanano quidem omittitur, at nullam aliam ob caussam, quam quod ita postulare carminis nexus & concinnitas videretur. Neque enim mortalium quisquam mihi persuaserit, id eo quod *Crucius* fingit consilio factum, cum vel ipsius Buchanani verba,

> *Nec maris aut terræ spatium, nec terminus ævi*
> *Finiet imperium.——...*

in solum Dei Filium convenire queant. Quin & ipsos Arianos Socinianosque, a quorum partibus Buchananum stare *Crucius* caussatur,

fatur, nunquam ea religio tenuit, ut CHRISTUM DEI nomine appellare reformidarent. Verum futili huic *Crucii* commento eluendo fusius forte, quam par erat, sumus immorati: ad alios igitur pergamus.

Proximus autem Buchananæ famæ insectator inventus est popularis suus *Georgius Eglisemmius*, qui Thrasonico fastu tumens palam ausus est cum Buchanano de lauru contendere, editoque, cui POETICO DUELLO Anglicum potius, quam Latinum, nomen indidit, libello, a se confectam Psalmi CIV. Versionem Buchananæ longe anteferre. Sed ineptam hominis vanitatem satis superque retuderunt *Gulielmus Barclaius* Medicus, & *Arthurus Jonstonus* Poëta elegantissimus; hic salsissimo carmine, cui nomen dedit *Consilium Collegii Medici Parisiensis de Mania hypermeri Medicastri*; ille κριτικωτάτῳ de eo certamine *Judicio*. Utrumque Londini primum anno 1620, ac deinde Edimburgi anno 1696, junctim prodierunt.

Neutiquam vero ad Buchanani nostri vituperationem hic retulerim illud *Abrahami Cowleji*, Poëtæ egregii ac viri sanctissimi dictum, in Præf. ad Odas suas Pindaricas, quo *Buchanani carmina tanto Davidicis inferiora* affirmat, *quanto terra Judæa Scotiam antecellit*. Eodem enim loco insignis ille Anglus, ex omnibus Psalmorum Interpretibus Buchananum longe præstantissimum, & ingentem sane virum lubens agnoscit: cæteros vero omnes (ne gentili quidem suo *Geo. Sandæo* excepto) *tantum abesse* ait, *ut Davidem suis Versionibus honestarint*, *ut dedecorarint potius*, *indigniusque quam ipse Shimeius exceperint*. Cæterum nulli tam inepte Buchanani sumus fautores, ut ejus carmina, cæteroquin in suo genere supra modum eximia, cum Davidicis, hoc est, humana cum Divinis audeamus conferre, quippe quæ infinito novimus intervallo distare. Quod vero ab aliis omnibus misere neglectum queritur *Cowlejus*, *ut nempe in suis Versionibus*, *pro exoletis jam aut prorsus ignotis Linguæ Hebraicæ veneribus*, *novas ac suæ linguæ proprias substituerent*; id certe, si quisquam alius, Buchananus est assequutus; non sine quorundam reprehensione, qui *Olympum*, *Tartarum*, *Stygias undas*, aliaque innumera Romanis Poëtis usitata vocabula & locutiones Divinis hymnis intermisceri ægre ferentes, quod unice *Cowlejus* factum volebat, id Buchanano culpæ tribuunt: & illud quidem longe præter rationem, cum non aliter suus Latino carmini genius, suaque venustas constare possit.

Postremo autem, duo non ita pridem exstiterunt Angli, *Josephus Trappius* & *Leonardus Welstedius*, qui nobilissimam Psalmi CXXXVII. Paraphrasin sollicitandam duxerunt. Et *Trappius* quidem, [1] sed paullo modestius, Buchananum criminatur, quod in

[1] Prælect. Poët. p. 90.

in Paraphrastica Psalmorum versione inter alia scribat,

Dum procul à patria mæsti Babylonis in oris
Fluminis ad liquidas forte sedemus aquas,
Flevimus & gemitus luctantia verba repressit,
Inque sinus liquidæ decidit imber aquæ.

„ Non opus autem fuit (*inquit ille*) ut vel *semel*, multo minus „ trium versiculorum spatio *bis* admoneremur aquam esse *liquidam*: „ rem ita habere jamdudum norunt omnes; neque per istud Epi- „ theton vel minime illustratur res quam describit Poëta.„ Bene autem habet quod mox hoc nomine haud raro peccantem Ovidium *Trappius* inducat, neque ejus (si qua culpa est) Horatium & Virgilium omnino exsortes fateatur. Quod vero bis trium versiculorum spatio hoc a Buchanano admissum caussetur, memoria lapsus videtur vir doctissimus (neque enim de industria factum putem) qui medios hosce duos versiculos prætervectus,

Illa animum subiit species miseranda Sionis,
Et nunquam patrii tecta videnda soli.

quatuor illos modo memoratos continuos posuit. Ad rem vero ipsam quod attinet, ignorare non potest vir Cl. epitheton LIQUIDUS duplici apud Latinos sensu accipi, interim scilicet pro *fluido* sive *humido*, quatenus nimirum *arido* seu *sicco* opponitur; interim vero pro *puro* & *limpido*, *nec limo aut sordibus ullis turbulento*. Priore quidem significatu proprium est & perpetuum *aquæ* epitheton: posteriore autem non item, ostendunt Ovid. Met. I. 370.

——.... *Adeunt pariter Cephisidas undas,*
Ut nondum liquidas, sic jam vada nota secantes.

Horat. 2. Epist. II. 120.

Vehemens & liquidus, puroque simillimus amni.

Et Virg. Georg. IV. 102.

——... *Hinc cœli tempore certo*
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.

Liquida, i. e. *pura* & *defæcata*; nam quæ omnino *fluunt*, mala esse admonet Servius. Atque hoc (uti ego quidem existimo) Buchananus hic sensu loquutus videtur, Euphratis undas tum puras & illimes fluxisse significans. Certe Pomponius Mela [1] eum *acceptis ripis celerem & frementem* describit, quales fere fluvii aquas minus turbidas aut lutulentas devolvunt. Plinius [2] vero *Euphratem* ait *limum*

1 Lib. III. c. 8. 2 Lib. XVIII. c. 17.

limum in agros non invehere, sicut in Ægypto Nilum. Non inepte autem hoc significatu Buchananus, vers. 6. lacrymas cadentes *liquidas* appellat, quippe quibus nihil fere limpidius videamus. Ut ut vero hæc sint, Poëtam nostrum abunde excusant non Ovidius modo & alii passim, sed & ipse Virgilius Æn. V. 860.

Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem. —— . . .

Et Æn. VII. 760.
Te liquidi flevere lacus.
Et Æn. IV. 526.
Quæque lacus late liquidos, quæque invia dumis
Rura tenent. —— . . . .
Item Homerus, Odyss. Δ. 458.
Γίνετο δ' ὑγρὸν ὕδωρ, καὶ δένδρεον ὑψιπέτηλον.

Longe autem atrocior *Welstedii* censura, qui Annott. suis ad Anglicam Longini *de Sublimi* versionem subjunctis, in Buchananum immanem in morem invehitur. Pravam enim plurimorum de carminibus Latino sermone scriptis opinionem perstringens, exempli loco adducit *celebratissimum* (quod invitus fatetur) *Buchanani Psalmum, qui sic incipit.*

Dum procul a patria, &c.

Moxque in eum incondito clamore hæc deblaterat. There never was any thing so Barbarous/ so Gothick/ so truly Modern/ as these Verses: They are only a continued Jangle of Dactyls and Spondees/ which chime on/ like a Pack-Horse/ in the same Pace; a Heap of Substantives accompanied with most wretched Adjectives; You may know the Position of the Words/ in every Line/ without looking into it. Is there any thing like this in Tibullus, Ovid, nay/ even in Martial, or any ancient Writer whatever? The Lines indeed seem to run pretty much into what they call the Golden Verse; but even that/ if not a Fault/ is yet no Beauty/ and at best but a Monkish Invention. In short/ all such Poetry as this is but one Degree superior to Latin Rhimes. i. e. „ Nihil tam „ barbarum, tam Gothicum, tam vere neotericum, atque hi „ sunt versus, usquam exstitit. Nihil quippe sunt aliud quam „ clangor perpetuus Dactylorum & Spondæorum, eodem tenore, „ sarcinarii equi instar, sibi concinentium; Substantivorum ine„ ptissimis Adjectivis stipatorum congeries. Ut quo quæque lo„ co voces sint positæ cognoscas, inspecto non est opus. An quid„ quam huic simile, apud Tibullum, Ovidium, addo & Martia„ lem, ullumve ex veteribus scriptorem reperitur? Versus qui„ dem plerique omnes ex eorum fere genere esse videntur quos „ Aureos appellant. Id vero si maxime culpa vacaret, nulla

„ tamen

„ tamen venustatis laude commendatur, merumque est Monacho-„ rum inventum. In summa, versus omnes hujuscemodi uno „ duntaxat gradu Rhythmis Latinis sunt superiores. „

Unde novus hic ac hypercriticus Censor, aut verius unicus Reip. literariæ Dictator non *Scaligeris* dico, *Turnebis*, *Grotiis*, *Vossiis*, sed universo eruditorum orbi, longe, si diis placet, antecellens, nobis exortus. Tanti scil. res est, Longinum *de Sublimi* Anglice vertisse, ut hic ejus interpres, Pegasi quasi alis in altum sublatus, omnes mortales cum fastu despiciat, deque doctissimorum virorum scriptis pro imperio statuendi jus sibi ab Apolline concessum opinetur. Cui vero non Scoto tantum, sed bonas literas amanti, bilem non moveat, Poëtarum non Scotiæ, non Britanniæ, sed omnium terrarum multarumque ætatum longe maximum ab obscuro homine tam procaciter sugillari? Nimirum non alio pacto summis erat Buchananus Poëtis annumerandus, quam ut suos itidem Zoilos & Mævios haberet. Nobis autem feliciter obtigit, quod cum neque hominem sic vatum præstantissimo impune insultantem omittere oporteret, neque ad ejus injurias ex merito refutandas ad alia properantibus otium suppeteret; id in se oneris paullo ante derivaverat eruditissimus simulque nobis amicissimus vir, *Andreas Rossius*, Humaniorum literarum in Academia Glascuensi Professor, qui ingentes Buchanani Manes inultos non passus, publicis suis Prælectionibus ab importuni hujus Critici calumniis fuse & egregie eum vindicavit. Præmissa enim luculenta totius Psalmi Metaphrasi, tot delibatos sententiarum flosculos, tot Veneres longe pulcherrimas, quot fere voces, in eo ostendit: deinde, excussis omnibus *Wolstedianæ* accusationis partibus, nihil per totum Psalmum affectati, nihil quod aut Barbariem, aut Gothicismum, aut Neoterismum vel minimum redoleat; quin contra omnia tum argumenti, tum carminis indoli aptissime quadrantia, atque innumeris clarissimorum Poëtarum exemplis firmata, plenissime simul & solidissime demonstrat. Eas autem *Prælectiones*, cum non Buchanani modo, sed & literarum communium caussa agi videatur, in apertam propediem lucem producturum virum elegantissimum speramus.

II. Atqui tempus monet, ut ad alia Auctoris nostri Poëmata transeamus. Proximum autem post Psalmos locum postulare sibi videntur TRAGOEDIÆ ejus quatuor, quarum duæ, argumento e sacris literis petito, ab ipso Buchanano sunt confectæ, alteræ duæ e Græcis Euripidis translatæ. Ex istis vero primum (quod ipse [1] testatur) conscripta fuit BAPTISTES, & quidem, uti ego conjicio, circa annum 1540, licet ultima omnium, nec ante TRAGOEDIÆ.

1 In vita sua, circa annum 1540.

ante annum 1576, typis expressa. Eam secuta est *Medea*, quam Burdegalæ actam anno 1543, & tum forte primum prælo mandatam ad Buchanani Vitam alibi observavimus. Quo primum tempore reliquæ duæ prodierint, nondum licuit investigando reperire. Porro, ut de Tragœdiis suis omnibus, tum præcipue de *Medea* modestissime sentiebat Auctor. „Eam enim non in hoc scri- „ ptam ut ederetur, sed amicorum flagitatione sibi invito quasi „ extortam,„ ipse scribit ad *Danielem Rogersium* Epist. XXVII. ostenditque „se, cum multa negligentius in ea elapsa essent, [1] post „ aliquot annos retractasse eam, & quædam in ea vulnera ita sa- „ nasse, ut adhuc cicatrices appareant; reliquas autem majore „ cum labore effudisse.„ Æquiora de iis doctorum virorum judicia in Testimoniis mox sequentibus habentur: quæ paullo iniquiora sunt, peti possunt ex *Bailleti* Judic. Eruditor. &c. Tom. IV. Part. 3. & *Teisserii* Elog. Thuan. Tom. III. In his *Joh. Ger. Vossius* [2] Buchanano vitio vertit, quod, „ cum drama unici diei „ naturalis ambitu peragi, aut sane paullum excedere debeat, is „ tamen Jephtham suam ad duorum minimum mensium spatium „ extendat.„ Porro *Lud. Balzacius* [3] latæ eum culpæ insimulat, quod Jephthæ personis Hebraicis nomina Græca, qualia sunt *Storge* & *Symmachus*, indiderit; quod in Baptiste Eumenidum meminerit, Judæumque suæ religioni addictissimum, qualia Græco sacerdoti conveniebant memorantem, in theatrum induxerit. [4] Ipse denique maximus virorum *H. Grotius*, [5] licet alioquin summus

1 Quo magis incredibile videtur, quod ab Henrico Stephano, *de bene instituendo Ling. Græc. stud.* pag. 116. narratur, cujus verba hic adscribam: *Eodem certe modo* (inquit) *furti insimulatum fuisse Georgium Buchananum audivi, quum ejus Medea (id est, Euripidis Medea ab eo Latine versa) in lucem prodiit. In aliqua enim Bibliotheca latentem surripuisse, ac suam tandem fecisse.* Vid. etiam Jansonium ab Almeloveen Plagiar. Syllab. in Addend. p. 87.

2 Inst. Poet. lib. 2. cap. 3.

3 Differt. de Herod. infanticid.

4 Hos tres versiculos (neque enim ullos alios huic culpæ affines reperio) respexit *Balzacius*, qui habentur in Choro Bapt. p. 246. ℣. 1127.

Crinitæ colubris Eumenides nigris,
Et jejuna avidi guttura Cerberi,
Et nunquam saturi copia Tantali.

Quibus non Buchananus modo, sed & Græcorum Romanorumque sapientissimi nihil aliud significari volebant, quam nullas graviores diriores que de fontibus pœnas posse exigi, quam quas male patratorum conscientia, luxuria, avaritia, aliaque ejusmodi vitia per se ipsa miseris infligunt. Neque propterea Buchananus magis culpandus videtur, quam plerique sacrorum Bibliorum Interpretes, qui Jobi IX. 9. *Ash*, *Cesil* & *Cimah*, per *Arcturum*, *Oriona* & *Pleiadas*, nomina non minus Hebræis ignota, quam Græcorum fabulis celebrata, reddiderunt. Nihil certe a Buchanano hic tam graviter commissum, ut ideo iisdem, quas nominat, Furiis instigatus a *Balzacio* pronunciari meruerit. Quod si ea quam supra retulimus Cl. *Cowleji* sententia nobis standum sit, in laude potius, quam vituperio hæc Buchanani nostri ponenda videntur.

5 Epist. V.

mus Buchanani admirator, utpote quem *numen Scotorum* insigniat, prædicetque *Tragœdiam redivivam reduxisse*, eum tamen *a cothurni gravitate degenerasse* criminatur. Ludibrium utique debuerim, si ego post tam illustria nomina judicium hic meum interponere ausim. In hoc certe omnes consentientes habemus, nihil illi, post instauratas literas, ob summam sermonis puritatem simile usquam reperiri: quo magis Poëtæ cæteroquin præstantissimo danda est venia, si a rigidis cothurni legibus, nondum eo seculo accurata satis trutina examinatis, nonnusquam inopinus deerrarit. Quod attinet ad varias harum Tragœdiarum editiones, idem fere nobis, quod supra de Psalterio, licebit affirmare, eas nempe potissimum videri præferendas, quæ sub Auctoris mortem, aut non multo post, lucem conspexerunt.

III. Post Tragœdias memoranda veniunt Buchanani *Astronomica*, sive quos DE SPHÆRA Libros inscripsit, quosque si afflicta valetudo & Historiæ scribendæ labor absolvere sivisset, Manilium ipsum, quem sibi in hoc genere exemplar proposuit, æquaturus, vel etiam superaturus videtur. Id opus primum aggressus est, cum *Timoleonti*, *Caroli Cossæi* Franciæ Marescalli filio, instituendo operam daret: id quod carmen ipsum non uno in loco ostendit. Auctor vero, Epist. ad *Tychonem Brahe* anno 1576 scripta, [1] *se proximo biennio*, ait, *adeo gravissimis morbis conflictatum, ut, cum multa alia leviora, tum quinque libros* de Sphæra *jam dimidiatos omittere, ac spem scribendi carminis in posterum penitus abjicere coactus fuerit.* Epist. autem XXVII. *Dan. Rogersium* (qui Epist. XXVI. omnium ejus Poëmatum editionem flagitabat) monet, *Astronomica se non tam abjecisse, quam extorqueri invitum tulisse.* Qua re effectum est, ut quamvis viri docti opus illud in suo genere agnoscant egregium, in quo quippe vegetus animus, nec suis partibus sustinendis impar se maximi prodat Poëtæ ingenium; nonnullis tamen in locis majorem carminis æqualitatem requirant. Primum autem prodiit Libri primi fragmentum, hisce versibus terminatum, SPHÆRA.

Nam cum stelliferi sursum undique machina cœli
Assurgat, tellusque sua gravitate deorsum.

quod ex *Dan. Rogertis* (sive *Rogersii*) apographo descriptum Typographus testatur, qui illud cum aliis ejus carminibus Genevæ edidit anno 1584, ac denuo anno sequente 1585. Post biennium vero totius quod exstat operis editionem primus procuravit *Joan. Pincierus* Medicus e duobus MSS. exemplaribus, quorum alterum

1 Epist. XV.

e Scotia Herbornam a *Roberto Hovæo*, juvene prædocto allatum, alterum ab ornatissimo juvene *Joan. Jonstono* Helmstadio ad se missum ipse in Præfat. commemorat: additque porro se ejusdem *Jonstoni* aliorumque suorum amicorum adhortationibus adductum, ut Libris quarto & quinto ab Auctore nunquam absolutis Supplementa pertexeret. Quæ quidem omnia Herbornæ primum anno 1587 ab eodem *Pinciero* publici juris sunt facta. Hanc editionem aliæ deinceps exceperunt, una Genevæ (ut ego quidem haud levibus argumentis mihi colligere videor) anno 1594, altera apud Petrum Santandreanum 1597, tertia in Bibliopolio Commeliniano anno 1609, editionis fere Herbornensis vestigiis inhærentes, atque propterea non multum nobis hic memorabiles.

Post Pincieranum igitur illum tres præcipue sunt codices, quos in hac nostra editione duces nobis sequendos censuimus. Primus est Edimburgensis *And. Harti* anno 1615, qui quamvis innumeris Typothetarum vitio corruptus sit maculis, eum tamen cum ex Auctoris autographo castigasse se narret *Joan. Rayus*, Ludimagister Edimburgensis, haud levem apud nos fidem merito suo postulare videbatur. Proximus huic codex Salmuriensis anni 1621, nobis hac in parte potissimum laudandus, „quod (referente in „ calce Typographo) vir quidam doctus in libris hisce *de Sphæra* „ emendandis plurimum operæ posuerit, cum quod in iis multa „ essent vindice digna, tum quod plura ad eam rem haberet adju- „ menta; utpote præter exemplaria typis impressa (in quibus E- „ dimburgense facile primas tenebat) optimum MS. a doctissimo „ viro *Gul. Geddeo* nactus, quod ejus frater *Joannes Geddeus* di- „ ctante ipso Buchanano olim exaraverat. Quæ autem (*porro inquit Typographus*) in editione Edimburgensi ex auctoris autogra- „ pho emendata sunt, manuscriptum pene omnia confirmat, „ quædam etiam in melius mutat, *&c.*„ Verum de utraque hac, tam Edimburgensi, quam Salmuriensi editione, quod alia ejus opera Poëtica contineant, infra nobis erit dicendum. Denique, præter libros hosce impressos facta nobis tandem est ex instructissima Bibliotheca Academiæ Edimburgenæ optimi codicis MSti copia, de quo alibi etiam a nobis est dictum, quem scilicet vir accuratissimus *Ad. Regius* se ait ad Poëtæ autographum, quem apud se habebat ultimis ipsius curis elaboratum, recensuisse; quemque non Supplementis modo, sed justis etiam Commentariis, egregiam & in omnes scientiarum partes diffusam viri eruditionem testantibus, auctum, quo minus in publicam lucem, quam insigniter merebatur, non emiserit, dura fatorum necessitas invidisse videtur. Cum autem tardius, nec nisi post absolutam majorem hujus operis partem ad notitiam manusque nostras pervenisset præstantissimus ille liber; quod proximum fuit, nos

sche-

schedas nostras cum illo curavimus quam diligentissime conferendas, variantesque lectiones inter Annotata ad calcem adjiciendas; quas tamen cum editione *And. Harti* & codice MSto *Geddeano* plerumque convenire, aut magna ex parte leves esse & ambiguas, ut nescias quæ quibus sint anteferendæ, nonnunquam nostris deteriores, paucissimis certe locis iis potiores, Lector non iniquus facile comperiet.

IV. Superest ut de reliquis Buchanani carminibus aliquid adjiciamus. Et FRANCISCANUM vero in Scotia scribere aggressus est *Jacobi V.* jussu. Postea per otium, reversus domum, quæ deesse videbantur, explevit, carmenque sic absolutum Patrono suo *Jacobo Moraviæ Comiti* eleganti Epistola Nonis Juniis anni 1564 nuncupavit, quam propterea, licet nulli ejus Satyræ editioni antea præmissam, neutiquam in hac nostra duximus omittendam. FRANCISCANUS.

V. Eodem fere tempore absoluta est illa variorum carminum farrago, quibus FRATRIBUS FRATERRIMIS nomen imposuit. Prima, quam viderim, *Franciscani* & *Fratrum*, editio prodiit Basileæ Rauracorum, anno (uti videtur) 1568, ac deinde anno sequente apud *Hen. Stephanum*, una cum aliis Buchanani & *Bezæ* poëmatis. FRATRES FRATERRIMI.

VI. Cum alia, quæ sparsa jacebant Auctoris nostri carmina, amici obnixe efflagitarent, quædam ipse ex iis recollecta, atque in sua capita dispertita, ELEGIARUM scilicet Librum I. SILVARUM I. HENDECASYLLABΩN I. ad *Pet. Danielem* misit anno 1566, ut postquam ea *Montaureo*, *Memmio*, aliisque amicis Philologis ostendisset, ex eorum sententia de iis statueret. Quod auctoris consilium ille secutus ea *Hen. Stephano* edenda tradidit, e cujus prælo primum exierunt anno 1567, præmissa ad *Pet. Danielem* ea de re Buchanani Epistola, quam etiam suæ eorundem editioni præposuit *Mamertus Patissonius* anno 1579, nos inter alias ejus Epistolas tertiam collocavimus. Eadem autem illa Epistola promittit Buchananus se brevi missurum JAMBΩN, EPIGRAMMATΩN & LYRICΩN libros singulares, quod tamen per decennium non præstitisse conqueritur *Pet. Daniel*,[1] atque *per sacras Musarum τελετὰς* hortatur, *ut rem adeo desideratam pro communi omnium studiosorum utilitate amicis non denegaret*. Cum vero iisdem literis Buchanano significet *Pet. Daniel* ad ea edenda paratam esse operam *Mam. Patissonii*, qui tamen, altero post anno, *Elegias*, *Silvas* & *Hendecasyllabos*, nullo *Jambῶn* &c. auctario adjecto, typis commendavit;) haud absurde colligere videmur, Buchananum ea in ordinem non redegisse ante annum modo memoratum 1579, ut proinde haud facile sit definire quo primum illa ELEGIÆ. SILVÆ. HENDECASYLLABI. IAMBI. EPIGRAMMATA. LYRICA.

[1] Epist. XI.

illa tempore lucem conſpexerint. Antiquiſſima certe, quam nos eorum editionem viderimus, Genevæ prodiit anno 1584, biennio ab Auctoris exceſſu. Sæpius deinde variis in locis cum aliis ejuſdem carminibus fuere excuſa. Cæterum quem Buchananus *Lyricūn* librum *Pet. Danieli* erat pollicitus, eundem eſſe reor, qui Editioni Edimburgenſi anno 1615 MISCELLANEORUM nuncupatur, & eo quidem anno primum vulgatus. Mutatur autem libri inſcriptio, quod iis carminibus Elegiaca quædam & Hexametra intermiſceantur, quæ inepte inter Lyrica retuleris.

MISCELLANEA.

SATYRA in Car. Lotharingum.

VII. Poëmatum in hac noſtra editione agmen claudit SATYRA, in *Carolum Lotharingum Cardinalem*, ſcripta, uti videtur, paullo poſt deteſtandam illam lanienam Pariſienſem, quæ hujus Cardinalis in primis inſtinctu perpetrata fuit die D. *Bartholomæo* ſacro & ſequentibus, anno 1572. Carmen quidem Buchanano non prorſus indignum, at vivido minus impetu, tardante jam vires ingenii ſenecta, effuſum, cuique etiam, ut credibile eſt, ultima auctoris lima nunquam acceſſit. Eam ob cauſſam quoſdam primi ſubſellii viros dubitaſſe, an is genuinus eſſet Buchanani fœtus, innuit D. *Rob. Sibbaldus*, qui Satyram eam a ſe notis illuſtratam, Commentariis ſuis in *Georgii Buchanani* vitam ſubnexuit. Idem vero vir clariſſimus, tum MSti ſui, quem a doctiſſimo Theologo *Joanne Jamiſonio* nactus erat, auctoritate, quum aliis haud ſpernendis argumentis, carmen illud Buchanano ſtrenue aſſerit; quæ hoc loco haud operæ pretium recenſere videtur, cum locupletius habeamus hujus rei teſtimonium, primam videlicet, eamque *Sibbaldo* incognitam, ejus Satyræ editionem, apud *Iſraëlem Taurinum*, anno 1590, in libro cui titulus *Selectorum carminum ex doctiſſimis Poëtis collectorum nunc primum in lucem editorum libri quatuor*, I. *Iberica*, II. *Guiſiaca*, III. *Varia Poëmata*, IV. *Cantica ſacra:* ubi hoc carmen *Geo. Buchanano* diſerte adſcribitur.

POEMATA omnia.

VIII. Hactenus præcipuas editiones recenſuimus, quæ partes tantum aliquas Poëmatum *Geo. Buchanani* complectuntur; reliquum eſt ut eas, ſed leviter, attingam, quæ univerſa ſe perhibent continere. In his autem primas ſibi merito partes depoſcit ſupra laudata editio Edimburgenſis *And. Harti*, anno 1615, *innumeris pene locis* (ita enim in fronte liber promittit) *ex auctoris autographo caſtigata & aucta:* a qua tamen abſunt, præter Satyram in Carolum Lotharingum, Euripidis Medea & Alceſtis. Hanc editionem accuraſſe ſe teſtatur *Jo. Rayus*, Ludimagiſter Edimburgenſis, haud ineleganti ad ampliſſimum virum *Alexandrum Setonium* Fermelinoduni Comitem, ſummum tum Scotiæ Cancellarium, ſcripto Epigrammate, quod & hic placuit adjicere.

Setoni, Phario ſate ſanguine, Regibus orte,
Regibus auctæ atavis, munere, mente potens,

Accipe,

Accipe (sed facilis) Buchanani reddita vitæ
Carmina, in abstruso quæ latuere diu.
Namque parens alia exposuit, mandavit alenda
Furtim alia, agnovit quæ tamen ipse sua.
Verum ubi res fractæ Teucrûm, & fortuna recessit,
Ferre tot orbatis nemo volebat opem.
His ego succurri primum, nativaque novi
Symbola, & in lucem notitiamque tuli.
Ad te confugiunt velut Atthida tristia ad aram;
Jura patrocinii, tecta fidemque petunt.
Dexter ades miseris, quorum inclinata recumbit
In te spes omnis, præsidioque juva.
Non minus ingenuos alienos tollere natos
Laudis habet, claros quam genuisse suos.

Et sane haud exiguam in hac nostra editione ornanda ex Edimburgensi illa nos opem traxisse, ingrati essemus, si diffiteremur. Non tamen dissimulandum est, tot ubique Typographorum aut Correctorum vitio eam maculis esse fœdatam, ut multum propterea de ejus codicis prêtio inde decurtetur; ut mihi adeo plane persuasum sit, non *Rayum* ipsum, sed virum aliquem, aut indoctum, aut turpiter oscitantem schedis corrigendis adfuisse. Hujus rei, præter alia multa, insigne documentum præbet lib. III. *de Sphæra*, pag. 479, versus 507, ubi pro

Figat humum, nullaque arbor se protegat umbra.
in codice Hartiano ineptissime editum est,
Figat humum, melius in textu, arbor se protegat umbra.

Ut Edimburgensi illi tempore inferior, ita typorum elegantia & corrigentis ἀκριβείᾳ longe superior nitidissima Salmuriensis editio, sumtibus *Cl. Girardi, Dan. Lerpinerii ac Joan. Burelli*, anno 1621, quam & summis elogiis ornant *Cl. Joan. Clericus*, Biblioth. select. Tom. VIII. p. 127. & auctor libri, cui titulus, *Histoire Critique de la Republique des Lettres tant ancienne que moderne*, Tom. VI. p. 337. Is autem a me proxime memoratus de rep. literaria scriptor (dum *variarum editionum & Codicum* MS. *quibus in nova hac operum omnium Geo. Buchanani editione concinnanda sum usus*, *Catalogum*, præmissamque ea de re *ad omnes humaniorum literarum cultores Epistolam* a me non ita pridem publicatam, denuo exhibet; quod beneficium haud vulgare hic gratus agnosco) *mirari se ait, me illam editionem Salmuriensem non comparasse.* Et quidem, ut quod res est fateamur, sub aliena facie nos fefellit ea editio; nam quæ se Lugduni Batavorum apud *Abrahamum Elzevirium* excusam falso venditat, ea prorsus ipsa est, quam tantopere celebrat Cl.

Cl. Bibliographus; id quod aliud ejusdem codicis exemplar, post absolutam demum hanc nostram editionem, nacti liquido deprehendimus. Utriusque enim libelli figura & moles, chartæ genus, plagularum mensura, characterum forma, omnia denique examussim conveniunt, disparibus tantum frontibus exceptis. Fraudem autem penes *Elzevirium* fuisse ostendit mendacium horum titulorum charta a reliqua toto codice diversa. Fatetur porro *Cl. Clericus* primam sui libri partem *Abrab. Elzevirii*, secundam vero *Joan. Burelli* Salmuriensis nomen præferre [1]. Sed misso hocce, quod jamdudum Typographis nonnullis, libros falsis titulis mangonizantibus, inolevit, vitio, ad rem ipsam redeam. Existimat autem nescio quo indicio Cl. Bibliographus editionem hanc Salmuriensem *Joan. Cameronis*, celebris tum illius loci Pastoris, cura recognitam: quod adeo si verum sit, eundem *Cameronem* fuisse oportet, qui varias lectiones & conjecturas addidit ad partem secundam; quas omnibus deinceps editionibus subnexas, nos ad imam ubique paginam & multo auctiores collocavimus.

Editionem demum Salmuriensem exceperunt plurimæ aliæ apud Belgas, præsertim *Elzevirianæ*, *Jansoniq*, *Waesbergiana*, *Wetsteniana*, aliæ ex aliis fere descriptæ, nec ulla, præterquam characterum elegantia, re notabiles: nam quæ prioribus mendæ irrepserant, posterioribus pene omnibus adhærent. Cujus rei putidissimum exstat exemplum Psal. VII. vers. ult. ubi pro, *Gratiasque lætus agam*, *repetamque laudes*, ne quid durius dicam, omnibus editionibus Belgicis, & Edimburgensi etiam *Joan. Carnesii repetamque fraudes*, est repositum.

Atque hæc de variis Poëmatum Georgii Buchanani editionibus dixisse sufficiat; quibus id tantum summatim adjiciam, nosmet (haud contentos varia isthæc evolvisse ac inter se contulisse exemplaria) alia etiam in partes advocasse subsidia. In Psalterio autem præsertim, si quando variantes Lectiones negotium facessebant, eam potissimum (quod res postulabat) in textum curavimus referendam, quæ Regii Psaltæ mentem propius exprimere, Latinique sermonis genio maxime congruere nobis videbatur. Hinc optimi sacri codicis interpretes, illinc summi Romanæ Poëseos patres erant consulendi. Atque idem fere de reliquis ejus scriptis dicendum. Ubicunque enim difficultas aliqua suboriebatur, ad eos scriptores, qui ambiguis lucem conciliaturi videbantur protinus

1 Quod vero *Cl. Clericus* primæ partis frontispicio *Amstelodamum* adjectum narrat. (nisi alius est Typographi dolus) memoria lapsus videtur pro *Lugduno Batavorum*. Falsus etiam videtur quod anno 1620 & in 24 editum dicat, cum & codex noster, & quo etiam usus est Cl. Bibliographus, anno 1621 & in 12 (minuriore licet forma, ut facile pro 24 fallere possit) se excusum testetur.

nus erat confugiendum. Quæ quanti laboris res fit, ii nimirum soli intelligunt, qui periculum fecerunt. Postquam autem hoc maxime pacto, quoad ejus fieri posset, Buchanani textus esset redintegratus, proxima cura fuit, ut is quam emendatissimus in lucem daretur, ne nobis, quod alias frequenter solet, usu veniret, ut dum animus rebus majoris momenti sese applicat, minora aut parum curasse, aut prorsus neglexisse deprehenderemur. Præter autem varias vetustiorum codicum lectiones ad paginarum oras subjunctas, ANNOTATIONES etiam quasdam, aut levioris notæ librorum discessiones complectentes, aut difficillima quædam loca explicantes in fine adjicere placuit: quæ, si nulla alia re, paucitate saltem sua veniam merebuntur. Additus denique est in studiorum gratiam DE METRIS BUCHANANÆIS *Libellus*, in quo non ea tantum, quæ in Psalterio, sed aliis etiam suis Poëmatis carminum genera ab Auctore usurpantur, haud paullo fusius atque accuratius, quam antea exposita Lectorem inventurum speramus.

IX. Ad alteram pergimus instituti nostri partem, ut nempe ostendamus quo pacto quibusque adminiculis, operum Geo. Buchanani soluta oratione conscriptorum editionem accuraverimus. In hac autem serie cæteris & mole & dignitate facile antevertit RERUM SCOTICARUM HISTORIA, ab ultima gentis antiquitate repetita, atque ad annum fere Christi nati 1573 continuata: in qua etiam condenda, quoad per adversam valetudinem, & Regis instituendi ei tum demandatum munus licebat, maximam deinceps (ab anno, uti ego quidem arbitror 1568) vitæ suæ partem posuisse videtur: neque enim integrum (ut alibi observavimus) ejus publicationi mensem superfuit. Primum autem in lucem prodiit Edimburgi, apud *Alexandrum Arbuthnetum*, anno 1582, fol. Ad ejus editionis exemplar alia eadem forma excusa est anno proximo 1583, nitidissima quidem illa, sed cui nulla addita est loci aut Typographi significatio. Nos Bibliothecæ Thuanæ auctoritate freti Genevensem eam appellamus; [1] quanquam non desint, qui Parisiis impressam velint. At invisum tum Pontificiis Buchanani nomen, & adjectus Regum omnium, in primis vero Galli, rationibus maxime adversus *De jure Regni Dialogus* rem veri dissimilem facit. Hanc proxime quod sciam sequuta est editio Francofurtensis anno 1594, sæpius ibidem deinceps iterata. Deinde ad Belgas transiit, e quibus, ut alios omittam, elegantissimis eam typis expressit *Petrus Elzevirius* Ultrajectensis, anno 1668. HISTORIA.

1 Cl. *Clericus* Bib. Sel. Tom. 8. p. 137. Edimburgi impressam scribit, deceptus ultimis hisce tituli verbis, *ad exemplar Alexandri Arbuthneti editum* Edimburgi.

1668. Cum vero ex Edimburgensi Genevensis, ex hac vero, quod non difficile esset ostendere, reliquæ omnes sint descriptæ; spe multum fallatur oportet, qui quidquam ab hisce (post principem Edimburgensem) subsidii speret ad accuratam *Historiæ Scoticæ* editionem. Multa, fateor, sphalmata typographica, quibus passim scatet prima illa Edimburgensis, sustulerunt: verum ea ejusmodi fere sunt, quæ in hominis vel minimum diligentis oculos incurrant, & sua se fœditate legentibus facile prodant. Cæterum ab hominibus, in rebus, locis, institutisque Scoticis prorsus peregrinis, omnique alia ope destitutis, nihil quidquam quod penitioris esset indaginis erat exspectandum. Sed neque semper iis feliciter cessit locorum corruptorum emendatio. Interdum enim a vero deerrarunt; interdum parti sinceræ intempestivam medicinam fecerunt; sæpius vero (quod necopinantibus solet contingere) dum vetera vulnera sanare satagunt, haud pauca de suo nova incutiunt. Neque hæc a me cujusquam obtrectandi studio sunt dicta, quippe qui probe norim non hic mediocrem solum doctrinam industriamque requiri, sed longo usu comparatam rerum Scoticarum eam notitiam, quam ab homine extero iniquus sit qui postulaverit. Hujus rei gnarus celeberrimus *Clericus*, in sua de scriptis Buchananæis accuratissima dissertatione, novam ejus Historiæ editionem a Scoto aliquo, in suæ gentis monumentis haud leviter versato, unice suspiciendam censet & vovet. Ut autem ad institutum revertar, præter principem illam editionem Edimburgensem, quæ cæterarum omnium dux est & cynosura, benigne nobis insuper indultus est ex nobili Academiæ Edimburgensis Bibliotheca, codex MS. nitidissimus, &, quantum conjectura assequi valemus, ab ipsius Buchanani amanuensi conscriptus, cujus ope libros impressos innumeris in locis castigandi facta nobis copia fuit: id quod subjectæ *Annotationes* passim commonstrant. Dolendum vero accidit, quod ei codici absit pars extrema libri XV. & integri quinque sequentes, nondum, ut credibile est, ab Auctore absoluti: quod inter alia suadet liber XIV. & quod exstat libri XV. in quibus plurima loca, easdem quidem res gestas commemorantia, verbis tamen a libris editis multum diversis, efferuntur; propterea quod, opinor, neque tum binis hisce libris ultimam Auctor limam adhibuisset: quod etiam circa finem libri primi nonnuspiam factum animadvertimus [1]. Huc adde diverso ab editis omnibus ordine in codice MS. libros numeratos; nam qui illis quartus est, huic primus atque ita deinceps appellatur; rejectis ex eo censu anterioribus libris, qui apparatum potius ad Historiam Scoticam, quam veram ejus partem constituere videntur.

1. Vid. Annot. ad lib. I. cap. 49.

tur. Atque hinc, præter alia, summorum virorum, [1] *Clerici* [2] & *Stralochii* [3] nostri reprehensioni ansa est data, qui tres priores Historiæ libros aut penitus omittendos, aut a reliquis sejungendos, aut brevioribus denique finibus coarctandos, nec prorsus immerito censuerunt.

Verum, ut ab hoc diverticulo ad editionem nostram nos recipiamus, ea duobus hisce codicibus, MSto inquam & primo Edimburgensi, præcipue atque optimo jure innititur. Cum autem utriusque summa & æqualis propemodum videretur auctoritas, integrum nobis, sicubi dissentirent, existimavimus, ex alterutro illud seligere, quod fidei Historicæ Latinive sermonis puritati maxime convenire arbitrabamur. Quod vero sæpenumero ab utroque, adeoque editis omnibus discesserimus, paullo accuratius nobis ratio reddenda est. Et primum, quod attinet ad orationis puritatem, quam post renatas literas nemo unquam mortalium Buchanano nostro felicius excoluit, sedulo operam dedimus, ut Orthographiæ leges (quas in MSto & editione Edimb. neglectissimas comperiebamus) æquales semper sibique constantes, atque ad optimorum de ea materia scriptorum normam exactæ servarentur. Neque id in vocibus Latinis duntaxat, sed & in propriis hominum locorumque nominibus nobis licere existimavimus. Ea enim cum essent a Buchanano plerumque conficta, & ad aures Latiales ex ingenio accommodata, sæpius evenit ut ea memoriæ lapsu variis in locis vario modo scriberentur, qualia sunt *Drumenius* & *Dromundus*, *Malavillius* & *Malavillanus*, *Huntilæus* & *Huntlejus*, *Rosaia* & *Rothesaia*, *Cantiera* & *Kintera*, *Gusia*, *Guisia*, & *Guisiana*, &c. Hæc, inquam, atque hujusmodi vocabula cum Lectores, exteros præsertim, pro nominibus prorsus diversis fallere possent, uno eodemque literarum tenore (quibusdam forte exceptis, quæ industriam quoque nostram effugerunt) ubique curavimus exscribenda. Quin & longius audacia nostra processit, quæque fortasse haud æque se omnibus est probatura. Ea enim veterum scriptorum loca, quæ passim primo & secundo, totoque libro tertio citantur, cum ex depravatissimis codicibus, quales Buchanani ævo circumferebantur, essent descripta, (quod Buchananus ipse, si meliores habuisset, erat facturus) nos ex præstantissimis eorum Auctorum editionibus, nisi si quando ea sic restituta citantis consilio adversarentur, sana ac sincera fideliter exhibuimus. Denique (ut huic parti finem imponam) quamplurimos, qui in libris quasi omnibus inveteraverant, errores sustulimus, sed eas fere ejusmodi, qui apertam linguæ Latinæ indoli vim facere, cumque manifestis

1 Reflex. de Hist. §. 28. p. 252.
2 Bibl. Sel. t. 8. p. 176.
3 Vid. paul. infr.

nifestis ejus regulis pugnare deprehendebantur. Neque tamen omnes attingere visum est, sed eos duntaxat, qui levi paucarum literarum mutatione erant sanabiles, aut prava sententiarum distinctione, aut voce aliqua vel superflua vel deficiente constabant, adeoque non Buchanano ipsi, sed Typographis Librariisve vitio (ut credibile est) vertendi videbantur.

Atqui, cum non sermonis modo, sed rerum etiam ratio nobis esset habenda, superest ut ostendamus, quid a nobis iis in locis præstitum sit, in quibus a vero Buchananus deflexit. In hisce autem longe alio nobis ordine erat progrediendum. Quamvis enim Veritas sit Historiæ anima, *cuique* (ut Tertulliani verbis utar [1] *nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegia regionum:* non tamen idcirco ea alieni operis editori licentia permittitur, ut quæ falsa ibi occurrant, protinus expurgare, veraque eorum loco sufficere audeat. Id enim non jam Correctoris est munus, sed Historici ipsius sibi usurpare: quod quam a ratione, tam a consilio nostro fuit alienissimum. Hac igitur in parte id solum nobis licere putavimus, ut sicubi (quod haud raro accidisse comperimus) Auctor sibi esset plane contrarius, eum sibi ac veritati constantem redderemus. Neque sic quæ possent reperiri ejus generis omnia mutavimus, sed ea tantum, quæ erant manifesta, luceque (quod ajunt) meridiana clariora. Atque quo omnem cavillatoribus ansam hac in re præcideremus, quæcunque sic mutanda censebamus, ea diversis a reliqua narratione characteribus distinguere, & uncinulis nonnunquam includere placuit, ut hoc pacto Lector admoneretur voces ejusmodi in prioribus editionibus aliter exhiberi, simulque etiam ut (si velit) *Notas* nostras adeat, unde harum mutationum caussas plenius certiusque cognoscere possit.

His utcunque explicatis, eo rerum serie ac sponte perducimur ut de iis, quarum modo meminimus ANNOTATIONIBUS agamus. Id vero ut recte atque ordine a nobis fiat, necesse in primis videtur, ut de Historia ipsa, diversisque de ea doctorum virorum sententiis quædam præmittantur. Principio autem apud omnes fere in confesso est, si subactissimum, viri judicium, si mirificam inter se partium omnium concinnitatem, si parem ubique rebus verborum gravitatem majestatemque, & æquabili semper tenore fluentem, atque inimitabili prorsus suavitate Lectoris aures demulcentem orationem spectemus, neminem ab omni ævo, si unum & alterum e Græcis Latinisque Scriptoribus excipias, illi parem, nedum superiorem posse reperiri. *Rapinus* [2] quidem, acer-

1 De Virgin. veland. c. 1.
2 Reflexion. de Historiq. §. 28. pag. 252.

acerrimi alioquin vir judicii, cum ut *servilem nimis Livii imitatorem* perstringit. At id non tam ex vero, quam ex Vatiniano illo, quo Pontificii plerique, præsertim Lojolæ discipuli in eum odio feruntur, dictum existimem. Livium sane noster imitatus est. At quem virum? Romanæ Historiæ principem, quoque præstantiorem quem imitaretur habebat neminem. Atqui non Livium solum, sed alios etiam est imitatus, Sallustium, Cæsarem, Tacitum, *&c.* e quibus omnibus aptissimas phrases, variaque loquendi genera & modos, non servilem in morem est mutuatus; sed miro artificio atque felicitate prorsus singulari ex universis stylum ita temperavit, omniaque ad usum suum convertit, ut non aliunde petita, sed ex se orta, ac sua solius propria ubique videantur. Hoc autem pacto non Buchananus modo, sed Virgilius, Horatius, ipse Livius, aliique innumeri *servum pecus* erunt appellandi. Certe *Wicfortius* tantum abest ut Buchananum servilem Livii imitatorem arbitretur, ut eum non dubitet huic anteferre [1]. Quod si dicendi characterem *Rapinus* hic intelligat, Buchananus quidem, quæ non tam mea, quam aliorum [2] est sententia, Cæsarem potius, quam Livium referre invenietur. Quin alibi æquior *Rapinus* proximum post Thucydidem, Xenophontem, Sallustium, Cæsarem, Livium, quorum Historiæ, ob scribendi genus nobile, grave, purum, simplex & inaffectatum, æternum sunt placituræ, Buchanano nostro locum assignat [3]. Missa igitur maligna hac, atque ex invidia profecta, *Rapini* reprehensione, fixum illud immotumque manere arbitror, neminem (si elocutionem, omnesque quæ in dicendo virtutes quæruntur, consideremus) non modo ab instauratione literarum, sed post Cæsaris Liviique tempora, ubivis gentium extitisse, qui munus Historicum æque ac Buchananus noster ab ingenio paratus susceperit, parique susceptam dignitate sustinuerit: [4] adeo ut si partium studio fuisset immunis, eamque in rebus, quam in verbis, posuisset diligentiam, omnes perfecti Historici numeros impleturus videatur. At ita natura comparatum est humanum ingenium, eaque data mortalibus lex & conditio, ut nihil prorsus consummatum, omnique ex parte absolutum in terris unquam nasceretur. Hac autem fatali quasi rerum necessitate abreptus, dum in exquisitissimo verborum ornatu, concinnoque partium nexu & dispositione occupatur, a vera re-

rum

1 De Legatis, Tom. 2. p. 229.

2 Hanc suam opinionem mihi sæpius declaravit singulare gentis suæ ornamentum, ac insigni in rebus ejusmodi vir acumine, *And. Fletcherius* Saltonii Comarchus Cl. tamen *Joan. Clericus*, Bibl. Select. Tom. 8. p. 147. Buchananum existimat Sallustium Liviumque ob oculos præcipue habuisse, illiusque brevitatem cum hujus nitore & elegantia conjunxisse.

3 Reflex. de Hist. §. 1. p. 186.

4 Vid. Auctoris Præfat.

nifestis ejus regulis pugnare deprehendebantur. Neque tamen omnes attingere visum est, sed eos duntaxat, qui levi paucarum literarum mutatione erant sanabiles, aut prava sententiarum distinctione, aut voce aliqua vel superflua vel deficiente constabant, adeoque non Buchanano ipsi, sed Typographis Librariisve vitio (ut credibile est) vertendi videbantur.

Atqui, cum non sermonis modo, sed rerum etiam ratio nobis esset habenda, superest ut ostendamus, quid a nobis iis in locis præstitum sit, in quibus a vero Buchananus deflexit. In hisce autem longe alio nobis ordine erat progrediendum. Quamvis enim Veritas sit Historiæ anima, *cuique* (ut Tertulliani verbis utar [1] *nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegia regionum:* non tamen idcirco ea alieni operis editori licentia permittitur, ut quæ falsa ibi occurrant, protinus expurgare, veraque eorum loco sufficere audeat. Id enim non jam Correctoris est munus, sed Historici ipsius sibi usurpare: quod quam a ratione, tam a consilio nostro fuit alienissimum. Hac igitur in parte id solum nobis licere putavimus, ut sicubi (quod haud raro accidisse comperimus) Auctor sibi esset plane contrarius, eum sibi ac veritati constantem redderemus. Neque sic quæ possent reperiri ejus generis omnia mutavimus, sed ea tantum, quæ erant manifesta, luceque (quod ajunt) meridiana clariora. Atque quo omnem cavillatoribus ansam hac in re præcideremus, quæcunque sic mutanda censebamus, ea diversis a reliqua narratione characteribus distinguere, & uncinulis nonnunquam includere placuit, ut hoc pacto Lector admoneretur voces ejusmodi in prioribus editionibus aliter exhiberi, simulque etiam ut (si velit) *Notas* nostras adeat, unde harum mutationum caussas plenius certiusque cognoscere possit.

His utcunque explicatis, eo rerum serie ac sponte perducimur ut de iis, quarum modo meminimus ANNOTATIONIBUS agamus. Id vero ut recte atque ordine a nobis fiat, necesse in primis videtur, ut de Historia ipsa, diversisque de ea doctorum virorum sententiis quædam præmittantur. Principio autem apud omnes fere in confesso est, si subactissimum, viri judicium, si mirificam inter se partium omnium concinnitatem, si parem ubique rebus verborum gravitatem majestatemque, & æquabili semper tenore fluentem, atque inimitabili prorsus suavitate Lectoris aures demulcentem orationem spectemus, neminem ab omni ævo, si unum & alterum e Græcis Latinisque Scriptoribus excipias, illi parem, nedum superiorem posse reperiri. *Rapinus* [2] quidem, acer-

1 De Virgin. veland. c. 1.
2 Reflexion. de Historiq. §. 28. pag. 252.

acerrimi alioquin vir judicii, eum ut *servilem nimis Livii imitatorem* perstringit. At id non tam ex vero, quam ex Vatiniano illo, quo Pontificii plerique, præsertim Lojolæ discipuli in eum odio feruntur, dictum existimem. Livium sane noster imitatus est. At quem virum? Romanæ Historiæ principem, quoque præstantiorem quem imitaretur habebat neminem. Atqui non Livium solum, sed alios etiam est imitatus, Sallustium, Cæsarem, Tacitum, *&c.* e quibus omnibus aptissimas phrases, variaque loquendi genera & modos, non servilem in morem est mutuatus; sed miro artificio atque felicitate prorsus singulari ex universis stylum ita temperavit, omniaque ad usum suum convertit, ut non aliunde petita, sed ex se orta, ac sua solius propria ubique videantur. Hoc autem pacto non Buchananus modo, sed Virgilius, Horatius, ipse Livius, aliique innumeri *servum pecus* erunt appellandi. Certe *Wicfortius* tantum abest ut Buchananum servilem Livii imitatorem arbitretur, ut eum non dubitet huic anteferre [1]. Quod si dicendi characterem *Rapinus* hic intelligat, Buchananus quidem, quæ non tam mea, quam aliorum [2] est sententia, Cæsarem potius, quam Livium referre invenietur. Quin alibi æquior *Rapinus* proximum post Thucydidem, Xenophontem, Sallustium, Cæsarem, Livium, quorum Historiæ, ob scribendi genus nobile, grave, purum, simplex & inaffectatum, æternum sunt placituræ, Buchanano nostro locum assignat [3]. Missa igitur maligna hac, atque ex invidia profecta, *Rapini* reprehensione, fixum illud immotumque manere arbitror, neminem (si elocutionem, omnesque quæ in dicendo virtutes quæruntur, consideremus) non modo ab instauratione literarum, sed post Cæsaris Liviique tempora, ubivis gentium exstitisse, qui munus Historicum æque ac Buchananus noster ab ingenio paratus susceperit, parique susceptam dignitate sustinuerit: [4] adeo ut si partium studio fuisset immunis, eamque in rebus, quam in verbis, posuisset diligentiam, omnes perfecti Historici numeros impleturus videatur. At ita natura comparatum est humanum ingenium, eaque data mortalibus lex & conditio, ut nihil prorsus consummatum, omnique ex parte absolutum in terris unquam nasceretur. Hac autem fatali quasi rerum necessitate abreptus, dum in exquisitissimo verborum ornatu, concinnoque partium nexu & dispositione occupatur, a vera re-

rum

1 De Legatis, Tom. 2. p. 229.

2 Hanc suam opinionem mihi sæpius declaravit singulare gentis suæ ornamentum, ac insigni in rebus ejusmodi vir acumine, *And. Fletcherus* Saltonii Comarchus Cl. tamen *Joan. Clericus*, Bibl. Select. Tom. 8. p. 147. Buchananum existimat Sallustium Liviumque ob oculos præcipue habuisse, illiusque brevitatem cum hujus nitore & elegantia conjunxisse.

3 Reflex. de Hist. §. 1. p. 186.

4 Vid. Auctoris Præfat.

rum geſtarum fide, quam Cicero primam Hiſtoriæ legem ſtatuit, quamplurimis in locis Buchananus deſcivit. Duæ autem præcipue res ei in Hiſtoria ſcribenda offeciſſe videntur. Prima, quod provectiore demum ætate id operis aggreſſus eſt, cum jam languens animi vigor, corpuſque continuis morbis obſeſſum & labefactatum, ærumnabili illi labori, qui ad veritatem (quam alto puteo preſſam latere haud inſcite Democritus dicebat) eruendam eſſet neceſſarius, devorando non ſufficerent. Neque enim tum exſpectandum erat, ut annis morbiſque invalidus ſenex tot antiqua gentis noſtræ monumenta, tot Monachorum libros, publicaque regni acta & tabularia, & ipſa ſitu barbarieque ſqualentia, ac proinde terſiſſimis ipſius auribus (optimis hactenus auctoribus aſſuetis) ingratiſſima futura, ea qua par erat diligentia excutere, riteque inter ſeſe componere valeret. Atque ex hoc potiſſimum fonte derivatos arbitror tot & tantos, in re præſertim Chronologica, errores, qui univerſi operis faciem miſere deturparunt. Sed & altera fœdior labes a recto tramite auctorem noſtrum in devia pertraxit; *Moravio* enim factionique illi quæ *Mariam* Reginam de ſolio deturbarat, plus nimio mancipatus, in id omnes ingenii nervos contendiſſe videtur, ut alterius cauſſam juſtam piamque, alterius ſceleratam ac deteſtabilem poſteris tranſmitteret. Atque eam hinc gratiam, illinc ſimultatem, eorum forte temporum iniquitati condonaremus, niſi (quæ virorum longe graviſſimorum eſt opinio) „ ſuperiorum etiam ſeculorum memoriam ad ſuas, vel *Moravii* „ potius, rationes ſtabiliendas oblique detorſiſſet. Quo enim alio „ pertinere (ajunt) toties repetita, *electus eſt*, *ſuffectus eſt*, *populi* „ *ſuffragiis creatur*, *populus regnare juſſit*, & ſimilia, adverſus „ omnium Annalium, omnium actorum publicorum fidem, qui„ bus non populi ſuffragiis, ſed ſanguinis jure, regnum apud „ Scotos perpetuo iniri commemoratur; niſi ut *Mariæ* de ſum„ ma poteſtate dejectio, *Jacobique* ejus filii, aut *Moravii* verius „ in ipſius locum ſurrogatio majorum exemplis confirmarentur? „ Eodem quoque ſpectare, Regum jura contemtui habita, eo„ rumque dicta & facta maligne interpretata: nec ſine cauſſa a „ reverendiſſimo G. *Nicolſono* Carleoli Epiſcopo obſervatum, „ [1] *Buchananum Rege aliquo a ſuis trucidato quaſi geſtire, ipſoque* „ *narrationis genere oſtendere, ejus caput per ludibrium circumlatum* „ *non ſibi minus, quam populo, fore gratum ſpectaculum.*„ Sed præſtabit aliorum hac de re cenſuras, & ipſorum quidem verbis in medium proferre, quas in Teſtimoniis de Auctore noſtro omiſſas in hunc ideo locum viſum eſt reſervare.

Et, ut ab *Adamo Regio*, ſummo alioquin Buchanani fautore, inci-

1 Bibl. Scot. p. 114.

incipiam, is, Præfat. ad Commentarios suos in libros de Sphæra, „ Malem, inquit, insigne illud de Sphæra opus absolvisset, & „ Historiam nostræ gentis non attigisset. Utrumque fecisset mi- „ nore nostro damno; majore apud bonos gratia, & ad posteros „ secundiore fidei fama. Felicior illi ad gloriam poësis: fœcun- „ dior ad invidiam historia; stylo quidem terso & gravi elabora- „ ta; sed quam prioribus libris, neglecta antiquitatis cura, je- „ junius contraxit; posterioribus gratia aut simultas plerumque „ in adfectus solutum distraxere. Auctoris ergo hujus, ut quæ „ vel novarum rerum studio, vel ad contumeliam Principum se- „ nescenti scripta exciderunt, quam vellem aut in ipso partu sup- „ pressa fuissent, aut apud rerum temporumque inscientes minus „ fidei & auctoritatis obtinuissent.

Explicatior paullo, sed nihilo mitior D. *Robertus Gordonius Stralochiæ Comarchus*, in suo de Historiis nostris judicio MS. apud D. *Rob. Sibbaldum* M. D. [1] „ Georgius, inquit, Buchananus, vir in „ omni humaniori literatura probe exercitus, Poëtarum sui secu- „ li, multorumque præcedentium, omnium consensu princeps: „ ille tamen ea aggressus est, quæ famæ ejus intererat non atti- „ gisse, & intra Poëseos limites se continuisse. Tribus primis „ Historiæ suæ libris conviciatorem agit, non Historicum; & „ præter jejunam regni nostri descriptionem (quam tamen desul- „ toria levitate prætervehitur,) doctis viris nihil præstare vide- „ tur, in re antiquaria non satis instructus. Sed hæc non impune „ tulit, a *Camdeno*, omnium Britanniæ antiquariorum longe pri- „ mo, male habitus. Procedente Historia (ut innumera sphalmata „ taceam,) contra *Kennethum* Regem intonat horrendum, qui le- „ gem de successione Regia, quam *Tanistriam* (barbaro & nobis „ nunc ignoto vocabulo) vocabant, abrogavit: expertus in ma- „ *joribus* suis, quam multas turbas ea lex (sive consuetudo fuit) „ dederat, quantumque inde cruoris haustum, primus statuit, ut „ Regia proles citra controversiam regnum susciperet, infirmæ „ ætatis, a delectis gubernatoribus regeretur, præcluso proximis „ sanguine jam adultis (quod antea invaluerat) ad sceptra aditu, „ nisi forte compertæ virtutis & fidei in turbam cum aliis ad hanc „ curam delectis venirent. Etiam contra γυναικοκρατίαν stoma- „ chatur, cum ejus ætate ea incidisset. At quibus rationibus, „ qui Historiæ ejus assueverint, viderint. Ubi ad sua tempora „ ventum, Deus bone! jam confusa rerum facie, & turbis flu- „ ctuante regno, quam aperte in partes transit: jam non Histori- cus,

1 Exstat quoque in ejusdem Cl. *Sibbaldi* Comment. in vitam Buchanani, p. 56. & in vita *Joan. Forbesii* a *Corse* a *Geo. Garden*, S. T. D. conscripta, ejus operibus præmissa, pag. 68.

„ cus, sed Caussidicus, detorta veritate rerum, parum apud eum
„ sani aut sinceri. Et hæc omnia, ut unum hominem Mæcena-
„ tem suum stabiliret: quem tamen, antequam vita exiret, cruen-
„ ta morte sublatum vidit. Sed non ideo refrixit in eo partium
„ studium. Id testatur egregius ille dialogus, aut cento, *de jure*
„ *regni*, quem extrema ætate procudit, ubi illa tractat, quæ per-
„ fectum Theologum & peritissimum Jurisconsultum postulant;
„ homo ad hæc impar, e scholis & ludimagistrorum ferulis in
„ hæc ardua rerum evectus. Vapulat tamen a duobus populari-
„ bus suis, viris eruditissimis, & omnis juris peritissimis, *Blac-*
„ *vodæo* & *Barclajo*. quorum doctissimi libri de ea re exstant. Jure
„ sane cum eo ita actum esse fatentur omnes, qui sine affectu ea
„ legunt. Qui enim centonem *de jure regni* & *Historiam* ejus exa-
„ cte consideraverit, inveniet tractatum *de jure regni* thesin pro-
„ positam, *Historiam* autem sic detortam, ut theli firmamentum
„ habeatur. Denique Jacobi Regis jam adolescentis, Ordinumque
„ regni de hisce libris judicium, testantur acta publica Archivis
„ inscripta, in quibus hi libri lege lata prohibiti: aut si hæc re-
„ tractaverit * idem Rex jam maturus ævi, testatur tractatus ab
„ eo scriptus, quem Βασιλικὸν δῶρον inscripsit. Non hæc refero,
„ ut clarissimi viri manibus insultem (quis enim & quantulus
„ ego,) hoc enim piaculare; sed veritati obniti, aut eam celare
„ in rebus tantis impium.

Nec *Davidis Buchanani* [1] gentilis ac propinqui sui, licet alias in ejus laudes effusi, reprehensionem effugit: post amplissimum enim de ejus scriptis, & in his Historia Scotica, præconium, protinus subdit; „Hic tamen vir, quantus fuerit, omnia videre
„ non potuit: quis enim omnia? non lux ipsa videt. Deinde
„ sero & provectiore ætate suasu civium ad hoc scribendi genus
„ animum appulit. Adde quod tunc temporis quo ille valebat,
„ non erat omnibus adminiculis instructus ad obscuriorum inqui-
„ sitionem, errorumque refutationem, quæ nobis hodie plenius
„ suppeditat doctorum virorum labor, quo ille caruit. Quare
„ nonnulla prorsus intacta reliquit, de aliis parum egit, de non-
„ nullis obscure scripsit, de quibus omnibus (prout nascetur oc-
„ casio) nobis erit dicendum.

Mitto quæ hac de re *Camdenus*, utpote alibi magna ex parte in vita Buchanani commemorata: at præterire non possum eruditissimi ac sagacissimi viri *Isaaci Casauboni* ad Jacobum Aug. Thuanum

* Ita dispungenda videtur hæc sententia, contra quam in libris citt. exhibetur, nisi forte (quod multum suspicor) vox aliqua aut mutata, aut omissa sit.

1 *Sibbaldi* Comment. in vit. Buchanani p 58. & *Nicholsoni* Biblioth. Scot. Histor. p. 120.

num Epistolam, qua in Buchanani tum *Historiam*, tum *de regno* Dialogum, summo cum mentis acumine & judicio Criticam exercet. Ea autem ita se haber.

Jacobo Augusto Thuano [1].

„ QUas ad me nuper scripsisti, Præses amplissime, eas ego serenissimo potentissimoque Regi ostendi, & Majestati ipsius legendas exhibui. Cupiebam jamdudum mirifice, ex ipsis literis tuis posse Majestatem ipsius cognoscere, quo tu animo erga ipsum esses; qua observantia, qua veneratione excellentissimas ejus virtutes & literarum doctrinarumque omnium notitiam prosequereris ac coleres. Atque hoc ego, quia compertissimum exploratissimumque habebam, non dubitavi, postquam veni in hanc Aulam, quoties tui acciderat mentio, clementissimo Regi omni asseveratione confirmare, neminem hodie mortalium vivere, qui aut sentiat de ipsius Majestate magnificentius, aut ejus laudes libentius usurpet, quam solitus sis ipse facere. Itaque tua illa Epistola, qua hoc ipsum constantissime asserebas, & tuis verbis serenissimæ regis Majestati confirmari petebas, nihil ipso tempore opportunius, aut mihi gratius poterat contingere. Placuit Regi, veritatis amantissimo, tuus ille, quem iis literis abunde testaris, ejusdem veritatis amor. Placuit candor, quem profiteris, cum scribis, te, si quid male doctus narrasti secius, ubi melius doctus fueris, mutare & corrigere paratum esse. Facis, Præses amplissime, quod te dignum est, hoc est, eo viro, qui professionem veri, cum in cætera vita, tum in Historia scribenda vel maxime, rebus omnibus semper duxit antiquiorem. Enimvero cum ita sis ipse animatus, iniquissimo fert animo Rex, alioquin æquissimus, te in opere contexendo a certis hominibus deceptum, & extra veri regionem longe abductum, de gloriosissimi nominis Regina, semper veneranda sibi parente, ea persæpe in literas retulisse, & quidem accurata diligentia κατὰ λεπτὸν commemorasse, quæ scit ejus Majestas, & scit certissime, falsa esse, atque ab illis excogitata, quos universa novit Scotia perduelli animo erga τὴν μακαρίτιν fuisse, illi dum vixit, quibus poterant cumque modis & rationibus incommodasse, ac tandem consilia omnia sua, studia, industriam, operam ad miserandæ bonis Reginæ perniciem retulisse. Postea enim quam semel in factiones Scotia fuit divisa, dictu incredibile est, & memoratu horribile, quo furore pars serenissimæ Reginæ contraria in ipsam & eos, „ qui

[1] Epist. 707. p. 372.

„ qui illi adhærebant, sit grassata: οὐ γὰρ μικροῖς αὐλίσκοις, ἀλλ' ὁλοαῖς μανίαις est insanitum. Quod verbis opus? reperti sunt „ in illa διχοστασία, qui Regii nominis Majestatem in ordinem co- „ gere; qui dictis, scriptis, factis Reginæ serenissimæ, meliori „ certe fortuna dignissimæ, res, famam, nomen, postremo vi- „ tam appetere, lædere, opprimere, pietatis officium esse duce- „ rent. Solet serenissimus Rex, cui cognomen OPTIMI sui „ mores jure vindicant, de immanitate temporum & rerum „ omnium confusione multa narrare & mira. Nos plura & ma- „ gis mira ab integerrimis viris sæpe audivimus, qui reformatio- „ nem tum in Scotia institutam cætera probantes, factiosorum „ ὀργὴ sine horrore commemorare non queant. Georgium Bu- „ chananum, virum insignem literarum laude, sed meliorem pro- „ fecto Poëtam, quam subditum, factiosis consensisse, & de Re- „ gina benignissima, Hera sua, atque ipso Regio nomine pessime „ fuisse meritum, nemo potest ignorare qui scripta hominis non „ ignoret. Unicus de Regno Scotiæ liber habitum animi illius „ palam facit. Quis civis bonus, quis subditus fidelis, quis Re- „ gii nominis amans sine odio & exsecratione dissertationem il- „ lam legit? Contendunt hodie boni omnes, & vere pieque con- „ tendunt, tot in varios Principes nostra memoria admissorum „ parricidiorum auctores censeri debere, non magis illos, qui ma- „ num nefariam sceleri nefario admovent, quam illos, qui pravæ „ doctrinæ traditione animos facinorosis addunt, & specie qua- „ dam ψευδονύμῳ justitiæ mentes eorum confirmant. Quid igitur „ de Buchanano & Scotis aliquot aliis dicemus, qui diserte ver- „ bisque expressis, (horresco referens!) legitimos Reges, quos ipsi Tyrannos appellant, vel publico supplicio afficiendos pro- „ nuntiant, vel privati cujusvis manu esse occidendos? Porro hunc- „ ce animi habitum ad scriptionem Historiæ suæ Buchananum „ attulisse, & queritur Rex; & ipse res arguit. Ut mirari non „ debeas, Majestatem ejus ferre non posse, quod in Reginæ ma- „ tris rebus exponendis Buchananum tanto studio sis secutus, & „ malevoli hominis maledicta calamo digna censueris. Neque ve- „ ro est, quod existimes, Præses amplissime, id poscere a te Re- „ gem, ut in suam gratiam, vel transversum, quod ajunt, digitum a „ vero discedas: hoc poscit, & suo jure exigit ab omnibus rerum „ Scriptoribus, ne falsæ narrationes, a perfidis subditis immani „ ausu concinnatæ pro veris criminibus posteritati obtrudantur. „ Jam si quid paullo liberius aut etiam licentius a Principibus fue- „ rit admissum, quod scire posteros nihil eorum intersit, pro- „ ferri id in publicum, & ad memoriam posterorum transmitti, „ nulla, opinor, Historiæ lex jubet. Non hæc φιλαλήθεια pro- „ fecto est, sed hominum odio flagrantium mera & certa κακοήθεια.

„ Cu-

„ Cujus vitii si quis nobile quærat exemplum, legat, quæ vel „ Buchananus, vel alii quidam male feriati Scriptores de eadem „ nobilissima Regina scelestè literis mandarunt: quanto pruden- „ tius tu, Præses amplissime, & humanius, qui in componendo „ *Æmari Ranconeti* elogio, quam esses alienus ἀπὸ τοιαύτης τῆς κα- „ κοηθείας, clarissime demonstrasti; per te enim ignorabit ventu- „ ra ætas ἀτυχήματα, καὶ ἐλαττώματα viri, sine controversia ma- „ ximi cujus divinum ingenium & stupendam doctrinam nemo sa- „ tis unquam poterit mirari. Hac igitur plena prudentiæ & hu- „ manitatis reticentia, & honori memoriæ viri doctissimi consu- „ luisti, & opera eadem omnes tibi devinxisti, qui literas, & li- „ terarum peritia excellentes venerantur. Cur vero & in summo- „ rum Principum rebus explicandis huic moderationi non sit lo- „ cus? Humanum est, ajunt, peccare: atqui Reges & Princi- „ pes non solum homines sunt, sed etiam homines in terris ἀνυ- „ πεύθυνοι, cum irritamentis peccandi luctantes assidue; quo in „ certamine si aut propriæ naturæ infirmitate aut suorum fami- „ liarium culpa sæpius vincantur, miserari vicem eorum fideles „ subditos, non autem cupide calumniari, æquum, nisi fallor, „ est justumque. Non enim de illis Principum peccatis loquor, „ quæ publicari gloriæ Dei intersit, aut conscientiæ scribentis. „ At non ea mens factiosis Scotis fuit, qui nihil cum prætermit- „ tant eorum, quæ ad gloriam Dominæ suæ obnubilandam pu- „ tant pertinere; quæcunque laude digna ab ea Principe sunt ge- „ sta, improbo silentio oblivioni tradunt. Nam quis istorum fe- „ licem aliquot annorum Regni administrationem; postquam Re- „ gina e Gallia redierat, commemorat? quis eo nomine ipsam „ laudat? Ut igitur tot calumniis semel respondeatur, aut potius „ quo memoria earum ex animis hominum deleatur, visum est „ Regi piissimo faciendum, ut accuratam, certam & verissimam „ Historiam rerum illarum curaret componendam, & ad te mit- „ tendam. Sperat enim Majestas illius, non invitum facturum „ te, ut vera falsis secernas, certa incertis, mendaciis αὐτὴν τὴν „ ἀλήθειαν. Sperat hoc, inquam, de te Rex serenissimus, atque „ adeo ut id facias, a te contendit. Est in hac urbe nobilis E- „ ques [1] homo pereruditus rerum vetustarum, & omnis Histo- „ riæ, sive priscæ, sive recentis, studiosissimus; qui ex ipsis mo-

„ nu-

1 Is erat D. *Rob. Cottonus*, inclyta librorum MSS. Bibliotheca ab ipsa collecta longè celeberrimus: id quod apparet ex *Thuani* ad *Camdenum* Epistola, anno 1613 scripta: cujus aliqua verba hic apponam. *Ad Commentarios D. Cottoni quod attinet, scito duabus vicibus eos ad me jussu serenissimi Regis missos, qui res vestras pertexunt usque ad annum præteriti seculi* LXXXII. Vid. Camdeni Epist. n. 99. pag. 139.

„ numentis publicis, & Epistolis duarum Reginarum Angliæ &
„ Scotiæ veram eorum, quæ gesta sunt, Historiam didicit, &
„ jam Regis jussu eandem componit, digeritque in ordinem.
„ Rex ipse, quo nemo est hodie callentior istarum rerum, sin-
„ gula recenset, atque ad exactissimam veritatis trutinam exigit,
„ missurus statim ad te, ut veram narrationem tuæ Historiæ inse-
„ ras, falsam & calumniarum plenam rejicias. Neque autem ve-
„ rendum tibi est, ne propterea levitatis ullam apud bonos suspi-
„ cionem incurras. Laudabunt quinimo æqui & docti judices
„ omnes, quod ubi veritas primum affulsit, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν
„ quod Philosophus ait, non sis cunctatus. Existimat Rex sere-
„ nissimus, e re futurum, si cum novam narrationem publica-
„ bis, Lectorem feceris certiorem, quos olim, quos nunc fueris
„ secutus Auctores. Non erit longa promissorum ὑπομνημάτων
„ exspectatio; neque differeris ultra paucos a Paschali solemni-
„ tate dies; serio enim & sedulo Rex eam curat curam. Vale,
„ Præses illustrissime, Historiæ recentis Pater unice. *Londini*,
„ *a. d.* v. *Kalend. Mart.* M. DC. XI.

At omnium longe acerrime, ac præter æquum, in eum debacchatur *Gul. Barclajus* J. C. *de regno & regal. potest. adversus Buchan. Brutum, Boucherium & reliquos Monarchomachos, lib.* III. *cap.* I. dum ait, „ Ac Buchananum quidem, non solum deprava-
„ tis desperatisque moribus ex libero Liberi Venerisque manci-
„ pium factum sciunt omnes, quotquot eum probe noverunt; sed
„ & hæreticum insignem, & mendacem Historicum, sacra juxta
„ ac profana audaci conatu temerantem, ostendit illud ejus opus,
„ cui *Rerum Scoticarum Historia* titulum dedit. —— Jam vero
„ Historiam reliquam ea fide scripsit, quam in meo me pudet
„ populari reperire: probissimos quosque lancinat maledictis, pios
„ per calumniam opprimit: quo autem quisque sceleratior, &
„ promtior ad malum manu, eo pluribus illi laudibus celebratur.
„ Quid multis? In illa ejus Historia, quæ ultra *Boëthii* nobilis
„ Historiographi Epitomen se profert, tot mihi mendacia occur-
„ runt, ut cum vera videam, vix vera esse, nisi cunctanter, cre-
„ dam. Idipsum & alii mecum queruntur, gnari temporum,
„ quæ res gestas postremis ab eo libris mandatas continent. Sed
„ erit, spero, veri patriæque amantior aliquis qui venenatum
„ ejus styli mucronem retundet, & fraudem fide solida patefa-
„ ciens incorruptos eorum temporum Annales evulgabit „

Ultimo denique loco a nobis adjiciatur gravissimum RAPINI, non tam de Buchanano nostro, quam de Historico in genere judicium. * *Quand* (inquit) *un Auteur prend la plume a la main, il com-*

* Reflex. de Hist. §. 27. p. 244.

commence a se revestir du caractere d'un homme public: & il se degrade de cet honneur des qu'ils prend des sentimens de particulier, pour penser a luy-mesme, en vengeant ses querelles, comme Procope, qui mecontent de l'Empereur Justinien, & de l'Imperatrice Theodora, ecoute sa passion, & corrompt la verite: ou en suivant sa preoccupation, comme Eusebe & Theodoret, qui se sont servis de leur Histoire pour etablir leur erreur: ou en flattant ceux ausquels on veut plaire, comme Buchanan, qui dans son Histoire d'Escosse fletrit l'honneur de Marie Stuart, pour gratifier Elizabeth Reine d'Angleterre.

Infinito proximum esset omnes in Buchanani nostri Historiam censuras hic repræsentare; quamobrem his paucis contentus ad Annotationes nostras redeo. Principio autem nobis nihil aliud erat propositum, quam ut ea tantum, quæ ad textus sinceritatem vel eruendam vel confirmandam pertinerent, attingeremus. Verum cum ex priscis illis Scotiæ ac aliarum etiam ei finitimarum gentium monumentis, quæ ad hanc rem accurandam sedulo excuti ac investigari oportebat, quamplurimos a Buchanano admissos errores offenderemus; cumque in omni Historia potissimum & ante omnia spectari debeat rerum gestarum veritas; operæ pretium haud exiguum facturi videbamur, si, in φιλαλήθους Lectoris gratiam, ea apud Buchananum loca indicaremus, in quibus, sive humani ingenii imbecillitate lapsus, sive meliorum monumentorum ope destitutus, seu denique partium studio abreptus a vero deerrarit. Non sumus nescii quanta in Charybdi hic laboremus, multosque, quibus hactenus sacrosancta visa est Buchanani auctoritas, graviter indignaturos, tanti nominis Historicum toties censoria obscuri hominis virgula notari. At cum omnes uno ore fateantur Veritatem solam esse atque unicam Historiæ normam, ad quam, veluti lapidem Lydium, exigenda sunt omnium virorum quantumvis clarissimorum scripta; quotquot veri sincerique amore ducuntur, non æquo modo, sed & grato animo accepturos speramus, nostræ gentis Historiam, a quocunque demum scriptam, hæc trutina examinari. Neque id mirum aut insolens, hoc tempore præsertim, cuiquam debet videri, qui in memoriam revocarit, quanto studio & industria omnes fere politiores gentes, nostra superiore ætate, in id certatim & communi quasi consilio incubuerint, ut majorum suorum res gestas non modo e tenebris in lucem eruerent; sed eas etiam ab omni cum fabularum vanitatate, immanique illa, quæ apud barbarorum seculorum Scriptores diu invaluerat, fingendi licentia, tum quoque ab adhærentibus adhuc posteriorum auctorum maculis perpurgatas, veras ac sinceras orbi exhiberent. Et sane quamvis præclaram hac in parte operam Buchananus noster præstiterit, multa tamen illi ad hanc rem subsidia defuerant, multaque sunt impedimenta injecta, quæ non unius

unius hominis, nedum ſenis valetudinarii, circumſtrepente belli civilis omnium longe funeſtiſſimi procella, ſed conjuratus multorum virorum labor, longuſque annorum decurſus poterant amoliri. Horum laudatiſſimæ diligentiæ debemus tot ab interitu vindicata veterum ſcripta, publicaque acta & monumenta, quæ prius latentia, ac tantum non æterna nocte ſepulta, principum Hiſtoriæ noſtræ conditorum notitiam effugerunt.

Et (ut innumera taceam aliarum gentium, Anglorum, Gallorum, *&c.* ſcripta, e quibus etiam haud parum lucis ad Hiſtoriam noſtram redundavit) inter Scotos præcipue memorandi ſunt tres *Mackenzæi*, unus nobiliſſimus *Georgius* Cromartiæ Comes, [1] alter ſingulare Scotiæ lumen, ac ſtrenuiſſimus ejus jurium & antiquitatum aſſertor ac propugnator; D. *Georgius Mackenzæus* Vallroſanus, Regius apud Scotos Advocatus, jucundiſſima ad poſteros memoria, ac ſcriptis æternum victuris celeberrimus, [2] tertius denique *Georgius Mackenzæus* M. D. clariſſimus. [3] Item ſpectabiles & eruditiſſimi viri, D. *Jacobus Dalrymplius* J. C. [4] D. *Robertus Sibbaldus* M. D. [5] *Jacobus Anderſonus*, [6] *David Crafordius*, [7] *David Simſonus*, [8] *Joan. Sagius*, [9] *Patricius Abercrombius*, [10] *Georgius Crafordius* [11] *&c.* qui omnes alius alia via doctiſſimis ſuis lucubrationi-

1 *Vindiciæ pro legitimis natalibus Roberti III. Regis Scotorum*, Edinb. 1695. 4to.

2 Ut ſcripta ejus Juridica & Ethica prætercam, Hiſtoriam Scoticam maxime illuſtrant. I. *Defenſio antiquitatis Regiæ apud Scotos proſapiæ adverſus G. Lluidium Epiſcopum Aſaphenſem*, Lond. 1685, 8vo. II. *Ulterior ejuſdem defenſio contra Eduardum Stillingfletium*, Lond. 1686, 8vo. *Jus regium vindicatum adverſus Buchananum, Dolomannum*, &c. Lond. 1684, 8vo. IV. *De re Gentilitia*, Edinb. 1680, *fol.*

3 *Vitæ & Elogia Scriptorum Scoticorum*, 2 *Vol.* Edinb. 1708 & 1711, *fol.*

4 *Collectanea de Hiſt. Scotica ante obitum Davidis* I. &c. Edinb 1705, 8vo.

5 *Scotia illuſtrata*, Edinb. 1684. *fol.* *Commentarius in vitam Geo. Buchanani*, ibid. 1702, 8vo. *De libera & abſoluta Regni & Eccleſiæ Scotiæ poteſtate*, Edinb. 1713, 4to. *Collectanea de Vita & rebus geſtis Gul. Vallæ*, Edinb. 1708, 8vo. *Reſponſio ad Rymeri Epiſtolam* II. *ad Epiſcopum Carleolenſem miſſam, qua vetuſtiſſimum fœdus, inter Gallos & Scotos a Carolo magno Achaio initum, defenditur & vindicatur*, Edinb. 1704, 8vo. Item plurima alia ad res Scoticas illuſtrandas pertinentia, partim Latine, partim Anglice ſcripta.

6 *Tentamen Hiſtoricum, quo abſoluta ſceptri regnique Scotici aſſeritur & demonſtratur adverſus Atvodum Anglum*, Edinb. 1705. 8vo.

7 *Commentarii rerum Scoticarum ab anno* 1566, *ad annum* 1582, Lond. 1706, 8vo.

8 *Introductio ad Hiſtor. Genealog. & Chronol. Familiæ Stuartorum*, Edinb. 1712, 8vo.

9 *Fundamentalis charta Presbyterii in Scotia*, Lond. 1695, 8vo. Item, *Introductio ad nuperam Edit. Hiſtoriæ quinque Jacoborum Regum Scotiæ a Gul. Dromundo ſcripta*, Edinb. 1709, *fol.*

10 *De bellicis virtutibus gentis Scoticæ*, 2 *Vol.* Edinb. 1711 & 1715, *fol.*

11 *Præfectura Renfroana deſcriptio. Cui ſubjuncta eſt Regiæ Stuartorum familiæ Hiſtoria*, Edinb. 1710, *fol.* Item, *Genealogica de Nobilitate Scotica tractatio*, nondum edita. Hæc omnia (quibuſdam exceptis a Cl. *Sibbaldo* Latine editis) Anglico ſermone ſunt conſcripta.

tionibus nostræ gentis Historiam mirum in modum illustravere: e quibus plurima nos hausisse, quæ ad editionem hanc nostram elimandam faciebant, ac largam etiam Annotationum supellectilem suppeditabant, grato ac ingenuo animo confitemur. Sed propositum nostrum omnium maxime juvit *Thomas Crafordius*, Philosophiæ & Matheseos in Academia Edimburgena ante annos fere 60 Professor, qui vir, si quis alius, in rebus Scoticis versatissimus, duplici libello Buchanani Historiam dilucidavit. Altero enim, cui *Nomenclaturæ* titulum dedit, propria hominum & locorum nomina sermone vernaculo descripta exhibuit; quem deinde *Christophorus Irvinus* haud pœnitendo incremento ampliatum edidit anno 1682. Altero autem suo libello, Anglice itidem scripto, perpetua notarum serie Buchanani textum explicat & castigat. Harum quidem pars longe maxima in familiarum nobilium genealogiis recensendis impenditur; re certe popularibus suis non minus jucunda, quam utili, eoque magis quod ipse Buchananus (ne quid, credo, sermonis venustati inde decederet) eam plus nimio neglexisset. Illi autem lubenter accepta referimus quamplurima in contextu sphalmata emendata, quæ aut librarii aut typographi incuria obrepsere, aut etiam (quod non absurdum est creditu) parum nonnunquam cavisse ipse Auctor videtur. Raro admodum rei gestæ veritatem in dubium *Crafordius* vocat, neque usquam (quod factum oportebat) ullius scriptoris monumentive publici aut privati testimonio sententiam suam confirmat: unde factum est, ut quamvis paucis in locis virum accuratissimum a vero deflexisse deprehenderimus, neutiquam tamen tutum in re tanta rebamur sola illius auctoritate niti: quin contra, quoad licuit, omnes Historias, aliaque, quæ undecunque nancisci potuimus, monumenta sedulo excussimus, ut abditam latentemque rerum veritatem aut assequi aut confirmare pro virili possemus. Ubique autem, ne Lector sibi fucum factum quereretur, eos Auctores scriptaque antiqua in testimonium citavimus, ut si cui illorum copia adsit, animusque & otium ad eam rem suppetant, ea ipse monumenta consulere queat. Porro has *Thomæ Crafordii* Notas, cum paucorum antea manibus tererentur, primus ipse typis describendas curavi, anno 1708. Quas autem longe locupletiores, adjunctis suis & *Christoph. Irvini* Collectaneis, pollicetur Cl. *Sibbaldus*, [1] nondum (quod optandum erat) licuit intueri.

Neque interea nobis inutiles erant *Andreæ Melvini* ad Buchanani

scripta. Fusiorem verò eorum, quæ tum exstabant, enarrationem pete ex reverendissimi Præsulis Carleolens. *Gul. Nicolsoni* Bibliotheca Historica Scotiæ, *Lond.* 1702, 8vo.

1 Apud *Nicolsoni Biblioth.* Hist. Scot. p. 121.

ni Historiam Notæ, quarum, principi Editioni Edimburgensi sua manu allitarum, copia nobis facta fuit ab eruditissimo juxta ac humanissimo viro, *Gulielmo Scoto*, literarum Græcarum in Academia Edimb. Professore: quanquam, ut verum fateamur, eæ extra primum secundumve librum, in lemmatis fere summisque rerum capitibus, memoriæ juvandæ gratia, notandis, comitante raris in locis nonnullorum Epigrammatum lusu, occupentur. Lustravimus etiam ejusdem *Melvini* SCOTIAM, Theatro Blaviano præmissam, quæ nihil aliud est quam liberior paullo Topographiæ ejusdem Buchananææ carmine Latino facta Paraphrasis, e qua tamen oppido parum, ad rem nostram quod attineret, utilitatis fœnerabamur.

Atque hi quidem proxime a nobis recensiti doctorum virorum labores unicam prope Buchanani Historiam respiciunt. Nos tamen solis hisce opibus haudquaquam nitendum existimantes, alia nobis duximus prata rimanda, alios apium more flores premendos; si qui inde veritatis succi, solida sua ac sincera dulcedine animos hominum perfusuri, sedulitate nostra elici possent. Ut autem prætercam Historiæ nostræ scriptores typis editos, Chronicorum videl. Mulrossensium auctores; item *Jo. Fordonum*, *Jo. Barbarum*, *Jo. Majorem*, *Hect. Boëthium*, ejusque Interpretem, seu verius Interpolatorem, *Jo. Ballendenum*, *Jo. Ferrerium* Pedemontanum, *Jo. Lesleum* Episcopum Rossiensem, *Dav. Camerium* Ormundiæ Comarchum, *Jo. Knoxium*, *Jac. Melvillium*, *Raph. Holinshedium*, *Geo. Conæum*, *Jo. Spotisvodium* Fani Andreæ Archiepiscopum, *Dav. Caldervodium*, *Tho. Dempsterum*, *Alex. Petreium*, *Gul. Dromundum*, *Dav. Humium*, *Dav. Crafordium*, *Geo. Mackenzæum*, *Pat. Abercrombium*, &c. ut hosce, inquam, & præcipuos vicinarum etiam gentium scriptores hic taceam, quorum plerosque Lectoribus Historiarum amantibus haud ignotos esse arbitramur; alii præterea a nobis, & quidem sæpissime, Auctores citantur, quorum, cum nunquam sint in lucem vulgati, ætates & elogia visum est hoc in loco breviter indicare.

Primus autem ex hoc numero se nobis offert *Andreas Vintonus*, Canonicus regularis S^ti^ *Andreæ*, & Prior Insulæ in lacu Levino. Is a mundo condito exorsus, primis quinque sui operis libris Historiam universalem leviter quidem ac desultorie Rhythmis Scoticis persequitur; posterioribus quatuor a Milcolumbi fere III. temporibus ad res duntaxat Scoticas decantandas se convertit: scriptor neutiquam spernendus, quippe qui res sua ætate & paulo superius gestas multo aliis fusius & accuratius pertractet. Claruit autem circa annum 1408, rem Scoticam pro Rege Jacobo I. tum apud Anglos captivo, administrante Roberto ejus patruo, duce Albiniæ. Ejus Chronici exemplar nitidissimum, sub id tempus,

uni

uti videtur, scriptum, in Bibliotheca Jurisconsultorum Edimburgi asservatur.

Proximus huic *Liber Perthensis*, a Monacho quodam (ut credibile est) Cœnobii Carthusianorum eo in loco ab Jacobo I. fundati, conscriptus. Continet autem Historiam rerum Scoticarum a gentis primordiis e Fordono (quod in initio auctor ipse affirmat) ejusque Continuatore *Waltero Bowmaker*, Abbati S^ti^ Columbæ, ad Jacobi I. mortem, collectam.

Hunc excipiunt *Extracta de Chronicis Scotiæ*, quem *Librum Dumblanensem* nonnulli appellant, qui cum ex Monasteriorum libris plerumque jam deperditis, & stylo haud ineleganti, ut ea ferebant tempora, sit compilatus, nulli ex veteribus scriptoribus secundus, in re Chronologica omnibus superior nobis videtur. Nos exaratum conjectamus paullo post Jacobi IV. decessum.

Neque hic nobis prætereundus est *Alexander Millius*, Abbas Cœnobii Cammiskennethi, postea que primus supremæ apud Scotos Curiæ Juridicæ, ab Jacobo V. institutæ, Præses, qui Canonicus adhuc (ut loquuntur) ejus Capituli, Episcoporum Dunkeldensium vitas perscripsit: Opus quidem stylo satis gravi & æquabili compositum, at in quo orationis cultum impensiorem merito desideres. Deductum est autem a primis ejus Episcopatus temporibus ad initia *Galvini Duglassii*, nobilissimi Æneidos Virgilianæ Paraphrastæ, cui & librum suum Auctor inscribit circa annum 1516.

Qui sequuntur Auctores sunt inferioris subsellii: *Robertus Lindesius Pitscottiensis*, qui Historiam Scoticam ab Jacobi I. obitu, in quem desierat *Boëthius*, ad annum pertexuit 1575, alia deinde manu ad annum 1598, continuatam. *Lindesius* autem, quanquam se magnis auctoribus in ea scribenda usum testetur, *Patricio Lindesio* Byriæ Regulo, *Gul. Scoto*, Balvirio, *Andrea Vodio* Largoo, *Dav. Lindesio* Montano, *Gul. Brussio* Erlishallio, Equitibus, & *Joan. Majore* Theologiæ Doctore, nescio tamen quo pacto haud raro ab aliis scriptoribus, & a vero, præsertim in temporibus notandis, devius feratur. Ejusdem quoque notæ *Patricius Andersonus* M. D. qui derelicta a *Boëthio*, stylo haud polito, nec pro materia satis gravi, tribus voluminibus sua manu scriptis, ad regnorum Britanniæ coalitionem perduxit. Vixit autem patrum nostrorum memoria, nec ullos fere suæ narrationis, præter vulgatos rerum Britannicarum scriptores, testes profert. His demum adjungo D. *Jacobum Balfurium*, Fecialium regnante Carolo I. principem, qui annales rerum Scoticarum a Milcolumbo III. ad annum 1641, duobus voluminibus, scriptis consignavit; at non ea fide nec industria, quam a viro cæteroquin docto,

ac rei antiquariæ ſtudioſiſſimo (quod innumera id genus libri [1] eo collecti teſtantur) par fuerat exſpectare.

Verum omnibus hiſce Hiſtoriæ noſtræ tum accurandæ tum explicandæ adjumentis longe longeque antecellunt, *Fœdera, Conventiones, Literæ & cujuſcunque generis acta publica, inter Reges Angliæ, & alios quoſvis Imperatores, Reges, Pontifices, Principes, vel Communitates, ab ineunte ſeculo duodecimo, ad noſtra uſque tempora, habita aut tractata:* Opus vere Regium, & auguſtiſſima ac beatiſſima Principe ANNA Britannisrum Regina digniſſimum, cujus auſpiciis cœptum, &, accurante *Thoma Rymero*, multis & ingentibus voluminibus eſt continuatum. Ex nobiliſſimo hoc & auro ac gemmis pretioſiore theſauro Hiſtoriæ in primis Scoticæ nova ac incognita lux affulſit: in quo, præter innumera alia, poſtliminii quaſi jure non modo nobis reſtituta, ſed in orbem univerſum diffuſa eſt magna pars eorum monumentorum, quæ Eduardi I. Angli ſævitia abſtulerat, aut conſumſerat bellorum civilium rabies, aut male credula denique plebis ſocordia ſuperſtitionis damnarat. Hic perennis & inexhauſtus rem antiquariam tractantibus fons, poſt hominum memoriam longe uberrimus, nec ullo ſatis præconio concelebrandus.

Eodem quoque pretio, mole licet impares, haberi merentur *Epiſtolæ a Regibus & Gubernatoribus Scotiæ, ad Imperatores, Reges, Pontifices, Principes, Communitates,* &c. *ab anno* 1505 *ad annum* 1545, 2 *vol. fol. perſcriptæ*: digniſſimæ omnino, ob inſignem, ſupra quam illis temporibus credibile eſt, ſermonis Latini elegantiam, quæ in apricum protrahantur, ac non rei Hiſtoricæ modo, ſed ornatioris etiam literaturæ cultorum manibus verſentur.

Porro in hunc numerum conjici debent *Mandata ab Henrico VIII. Anglo ad Radolphum Sadlerium, ſuum in Aula Scotica legatum, data; ejuſque itidem literæ ad Regem ſuum & principes curiæ viros remiſſæ,* res a ſe anno 1539 & 1543 geſtas exponentes, ac conſummatam viri prudentiam cum inſigni aſſiduitate conjunctam teſtificantes.

Ejuſdem etiam notæ ſunt, nec minoris æſtimandi, Reverendiſſimi, ſuæque Principi fideliſſimi Præſulis, *Joan. Leſlæi Epiſcopi Roſſenſis Commentarii*. *MSS.* quibus res in ſua ad Elizabetham Anglam, a Septemb. 1568, ad 26 Martii, 1572, legatione geſtas, fuſa & dilucida narratione ad Mariam Scotorum Reginam perſcribit; quos reverendus admodum Carleolenſium Antiſtes, *Gul. Nicolſonus*, Juriſconſultorum Collegio muneri miſit.

Neque interea a nobis ſilenda ſunt *Davidis Crafordii*, Regii non ita pridem apud Scotos Hiſtoriographi, e præſtantiſſima *Biblio-*

[1] Vid. *Sibbaldi* Memoriam Balfurianam. Edimb. 1699, 8vo.

bliotheca Cottoniana Collectanea, in quæ, tribus, iisque satis amplis voluminibus, innumera pene Acta publica, conventiones, literas, aliaque id genus instrumenta, ad res Scoticas ab excessu Jacobi V. ad annum fere 1588 spectantia congessit, quæque jam morti proximus in florentissima Juridicorum Bibliotheca vir ingeniosissimus reponi præcepit.

Ultimo denique loco, omnibus licet aliis auctoritate priora, in hunc censum a nobis referenda sunt SCOTIÆ *Acta publica & Tabularia*; quorum quidem, quæ ad rem Historicam illustrandam maxime conferre videbantur, apographa, illustrissimi olim viri, *Thomæ Hadintonæ Comitis*, ac Registri & Rotulorum (ut nostri loqui amant) tum Custodis, jussu, ex ipsis Archetypis descripta, in sæpius laudata Jurisconsultorum Bibliotheca asservantur; ad quorum (cæterorumque a nobis supra memoratorum, tam impressorum quam MSS. librorum) facilem usuram, quæ summa est possidentium benignitas, ac bonas literas promovendi studium, nunquam non aditus est nobis permissus. Sicubi vero scrupulus esset injectus, aut alioquin necesse videretur, haud raro ad ipsa e proximo autographa penitius intuenda decurrere placuit.

Atque hæc præcipua sunt fundamenta, quibus nostræ hæ quales quales in Buchanani Historiam Animadversiones innituntur, quæ ideo longius a nobis sunt exposita, ut Lector non modo quorum testium fides in illis adhibeatur, clarius dignoscere, sed & singulorum merita expendere valeat.

Cæterum, ne Annotationes nostræ (quod in tanta rerum ac Collectaneorum silva factu erat proclive) extra præscriptas textus Buchananæi vel restituendi vel explicandi metas evagarentur, sedula ubique a nobis data est opera. In rationibus quidem Chronologicis dispungendis aliquanto nonnunquam sumus prolixiores. Neque id tamen temere aut inconsulto factum. Cum enim (quod bene ac sapienter magnus ille Casaubonus[1] judicavit *sine accurata temporum adnotatione omnis rerum gestarum narratio sit cæca & fabulæ non dissimilis*: nos vero eam partem ab Historicis nostris, & a nullo fere magis (quod dolentes referimus) quam a Buchanano, aut plerumque neglectam, aut misere involutam, aut insignibus denique erroribus deformatam reperiremus; nulla in re melius utiliusve industriam nostram collocari posse existimavimus, quam si fœdissimam hanc maculam Annalibus nostris, quantum pote, elueremus; ut singula rerum momenta suis apte temporibus tributa, & inter se consistere, & cum aliarum gentium monumentis congruere possint. Statueramus quidem annorum seriem summæ ubique paginæ præfigere: verum cum tot in locis Buchananum temporum ratio-

1 Præf. in Hist. Polyb. Synopsin Chronol.

rationes turbasse conspiceremus, coacti tandem fuimus (nisi vellemus aut nos veritati, aut eum sibi pugnantem inducere) consilium alias utilissimum omittere, satisque habere, annos quo prius modo marginibus adnotare; huicque adeo (quod solum licuit) malo ex Annotationibus medicinam arcessere.

Etsi haud leviter nobis verendum sit, ne justos jamdudum præfandi limites simus egressi, prius tamen quam Annotata hæc nostra missa faciamus, unicum adhuc nobis restat, & quam breviter poterimus, expediendum. Illud vero est, ut, si non prorsus avertere, emollire saltem queamus hominum quorundam offensionem, qui nos miserandæ Scotorum Reginæ æquo faventiores existimabunt. In hac nimirum difficillima omnium Historiæ nostræ parte, quod fretum Siculum navigantibus solet, id nobis eventurum animo præcipimus:

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet. —— [1]

Fieri enim vix potest, ut in ancipiti hoc ac importuoso mari deprehensi, non in scopulum aut hinc aut illinc aliquem vel impingamus, vel pro diverso Lectorum studio impegisse videamur. Si qui autem adeo sint Buchanano in hac parte quasi mancipati, ut cuncta ejus scripta oraculorum instar, & tanquam e tripode prolata devenerentur, nihil illis aliud est, quod nunc reponamus, quam magnanimum illud Scythæ dictum, [2] *Nec ulli hoc pacto servire cupimus, nec imperare desideramus.* Sin vero ad æquiores judices sit appellandum, ad nos illis purgandos sufficere arbitramur, si primum diligentius nobiscum attendant, nihil hic esse a nobis pronuntiatum, quod non prius, & ab Auctoribus alias idoneis, memoriæ sit proditum. Deinde id nobis jure licere, quod omnibus rationis usu pollentibus, ut scil. excussis, atque inter se collatis diffidentium opinionum momentis, animus tandem, aut æquilibratis utrinque ponderibus pendulus hæreat, aut eo quo major videtur veri similitudo propensior inclinet. Atque ad hunc quam maxime potuimus mentis habitum nos nostraque omnia composuisse, nec scientes volentesque via erravisse, liquido & audacter asseveramus. *At male*, inquiunt aliqui, *subductæ sunt vobis rationes.* Fortasse: & id quidem cum illis commune habemus; nam, ut in Mimo est, *Cuivis accidere quod cuiquam potest:* At qua in re tandem, & quo pacto, edoceant. *Iis nempe scriptoribus plus nimio confiditis, qui aut adversarum partium studio impliciti, aut alieno errore decepti, aut gratia denique aut odio impulsi videntur.* Sint ita sane.

1 Virg. Æn. 3. 420. 2 Q. Curt. lib. 8.

ne. Alios igitur testes prodire jubeant, his affectibus vacuos, ab ira & assentatione alienos, nec spe nec metu ullo præoccupatos: aut, si tales (qui nulli sunt) edere nequeunt, id saltem nobis ostendant, qui magis Buchanano, *Moravio*, cæterisque eam sectam secutis, quam *Lesleo*, *Melvillio*, *Camdeno* Jacobo VI. quam omnibus denique regni Ordinibus contraria referentibus credere par sit. *Atqui Jacobi*, ajunt, *magnopere intererat, matris suæ probra, haud parvam suo nomini maculam inustura, quantum in ipso erat, pro falsis haberi*[1]. Quasi vero non magis e re esset *Moravio* illiusque factionis hominibus, fidem iis ab omnibus adjungi, quæ nisi vera crederentur, non modo existimationis jacturam, sed certam fere ac inevitabilem perniciem in capita auctorum erant pertractura. *At longe maxima civium pars, & in his religioni Pontificiæ addicti complures, rei, ut videtur, atrocitate perculsi, manifestisque criminis indiciis permoti, Mariæ exturbandæ auctores fuerunt.* Maximam civium partem in id facinus consensisse prorsus negamus: deinde ex his ipsis, qui consenserant, novimus complures (haud scio an elucente paullatim veritate) non multo post sententiam mutasse, Reginæque suæ partibus nomina dedisse. Papanorum autem (quod multos latere video) in initio hujus Tragœdiæ a Maria animos præcipue averterant ipsius cum *Bothuelio*, tum (ut illi loquuntur) Hæretico, nuptiæ, eæque ab Apostata (quem vocabant) Orcadum Episcopo celebratæ. Quantopere autem non Papanos modo, sed alios etiam facti pœnituerit, vel illud indicio est, quod patronum suum Buchananus ab omnibus fere derelictum queratur:[2] ac nisi ipse cæterique Proreges validis Angliæ opibus fuissent suffulti, rebus tandem eversis prorsus succumbere, ac victas manus dare coacti fuissent. *At mariti sui interfectori nupsit Maria.* Nupsit quidem, & infelicissimis avibus. Sed neque tum *Bothuelium* interfecisse constabat: contra vero infensissimi Reginæ inimici eum non modo crimine absolverant, sed se ejus existimationis defensores, ac harum nuptiarum proxenetas futuros juramento interposito solenniter obstrinxerant[3]. Celeberrimus denique Reformationis Anglicæ Historiographus, *Gilbertus Burnetius*, Episcopus Sarisburiensis,[4] Achilleum se argumentum nactum opinatur, e vita *Vincentii Laurei* Cardinalis (tum montis Regalis Episcopi, atque ad Mariam Scotam a Pio V. legati)[5] ab Abbate *Pinarolii*, qui ei ab Epistolis fuerat, conscripta: in qua eadem fere de

1 Vid. *Jo.* Clerici Bibl. Select. lib. XVIII. Tom. 8. *p.* 150. & seqq.

2 Hist. lib XIX. cap. 48. & in fine cap. 49.

3 Vid. Annot. nostras ad cap. 23.

4 Tom. III. p. 324, & seqq.

5 Vid. Thuan. Hist. lib. 40. pag. 814. Edit. Francof. anno 1625.

de *Darlæi* cæde, infauſtiſque Reginæ cum *Bothuelio* nuptiis, quæ a Buchanano, commemorantur. Primum autem neutiquam liquet, hanc rerum narrationem ab ipſo *Laureo* (quod reverendiſſimus Præſul vult videri) ſed ab Abbate illo, & longo poſt tempore, eſſe profectam. Deinde, ſi ex ipſius adverſariis eſſet petita, poterit *Laureus*, ob tot moras injectas, paullo irritatior exiſtimari. Nec mirum, ſi magni animi vir [1] qui ob id ipſum in Scotiam erat legatus, ut labefactatam ibi religionem Pontificiam reſtitueret, a Maria eſſet animo alienatus, cum non modo intelligeret legationem ſuam in nihilum recidiſſe, ſed etiam ſibi male metueret, ne hæ Mariæ cum Hæretico nuptiæ, quod reliquum erat in Scotia Papanarum partium eruerent penitus ac profligarent. Poterat etiam *Laureus* primos forte, nec eos ſemper veriſſimos, a Scotis quibuſdam diverſarum partium ſparſos rumores adhucdum ſequutus hæc ſcripſiſſe. Quicquid vero horum ſit, haud equidem video quæ major Pontificio, qui rei geſtæ non interfuerat, nec Scotiam vel e longinquo unquam ſalutaverat, quam Reformatam Religionem profitentibus, quos ejus rei cura propior tangebat, quibuſque major patebat veri noſcendi opportunitas, a nobis fides debeatur. Sed nos tempus jubet ac creandi tædii metus, a materia prorſus illætabili, totieſque ac tanta animorum contentione utrinque diſceptata, noſmet ſubducere, poſtquam illud in fine monuerimus, nos ea tantum hic ſectari voluiſſe, quæ vero videbantur ſimiliora: certam autem ac indubitabilem harum rerum veritatem, illa demum dies plene manifeſtabit [2] qua *Deus in lucem proferet occulta tenebrarum, & animorum conſilia patefaciet.*

Ut autem quæ de Hiſtoria dicenda ſunt tandem abſolvamus, ne quidquam, Lectori quod ex uſu foret, a nobis omitteretur, poſtremo ſupererat ingratiſſimus totius operis labor, INDEX reconcinnandus. Ille enim, quem ab editore Genevenſi primum vulgatum cæteri deinceps libri ſequuntur, ut innumeros admiſtos errores hic taceam, cum non primam familiarum, (quod factum oportebat) ſed nominum baptizatis inditorum, literam ducem ſequi inſtituerit, Lectorem ſæpe ſuum aut turbat aut fruſtratur: qui cum memoria probe teneret rem aliquam ab *Hamiltonio* quodam, *v. g.* aut *Duglaſſio* geſtam, niſi itidem reminiſceretur, quo vulgato apud Scotos nomine, *Alexander*, *Jacobus*, *Georgius*, *Gulielmus*, *&c.* is appellaretur, multa, prius quam quæſitum inveniat, In-

1 Cardinalis de Sancta Cruce ad Cardinalem Borromæum ſcribit, hunc *Vincentium Laureum* a Rege Navarræ inter alios electum, qui filii ſui pueritiæ moderaretur, quem & ad Cardinalitiam dignitatem jam tum aſpiraſſe ſignificat, anno 1562, Vid. *Synodes Nationaux des Egliſes Reformées de France, par Monſieur Aymon*, Tom. I. pag. 65.

2 1. Corinth. 4, 5.

Indicis loca, lento & interdum inutili labore, habebit percurrenda. Nos itaque ut hoc tædio Lectorem levaremus, non tantum familiarum seu cognominum ordinem (Regum unice exceptis) ubique servavimus; sed ne idem nomen variis Historiæ locis repetitum, Lectorem haud raro distineret ambiguum diversine, an unus idemque vir hic illic significaretur, (quod & prioris Indicis consarcinatorem sæpiuscule fefellit,) nos, inquam, suo quæque loco accurate digessimus, ac insuper etiam, quo omnia magis aperta essent, eorum qui illustriore loco erant nati, sanguinis ac honoris seriem (a Buchanano, ut superius diximus, plus nimio neglectam) ex aliis nostris scriptoribus, Genealogistis præsertim, nominatim indicavimus.

Operam denique in hac parte nostram claudit PROPRIORUM NOMINUM, non hominum modo, sed locorum etiam, in Buchanani Historia occurrentium INTERPRETATIO, ex *Thomæ Crafordii* & *Christoph. Irvini Nomenclaturis*, in exterorum præcipue gratiam, concinnata. Ad oppidorum vero, vicorum, & quæ sunt ejusmodi, nomina quod attinet, non est quod fusam eorum descriptionem a nobis hic quispiam exspectet: instituto nostro sufficere videbatur, si, adscripto primum cujusque apud nos nomine vernaculo, qua deinde in præfectura aut regione id situm esset, breviter exponeremus. In propriis vero Cognominibus seu Familiis explicandis, Lectori jucundum nec inutile censebamus, obiter etiam indicare qui viri etiamnum nobiles inde propagati, ac principem in iis locum obtineant.

X. Ad reliqua tandem Buchanani opera soluta oratione scripta devenimus: quo autem diutius Historiæ ipsius sumus immorati, eo leviore pede quod superest percurremus. Proximum igitur huic locum mereri videtur famigeratissimus DE JURE REGNI APUD SCOTOS Dialogus, scriptus, ut ipse testatur, cum apud nos res turbulentissimæ essent, *i. e.* ut ego conjicio, anno 1569, editus autem in lucem decennio post, ineunte scilicet anno 1579, nec sine *privilegio Regali*, *Edimburgi apud Joannem Rosseum pro Henrico Charteris*, quaternaria forma. Iteratus ibidem anno proximo 1580, ac tertium anno 1581, nisi (quod multum suspicor) fraus est Typographorum, libros suos novis titulis venditantium: nam quæ duo nos evolvimus hujus Dialogi exemplaria, eadem prorsus (si frontes diversissimas excipias) per omnia invenimus. Eum in Anglia recudere, & assentiente quidem Auctore, destinarat ipsius amicus in paucis carissimus *Dan. Rogersius* [1] id vero anne unquam præstiterit, nondum ausim affirmare. Prodiit deinde DE JURE REGNI.

1 Vid. Epist. XXVII.

deinde Genevensi primum, [1] ac aliis deinceps omnibus Historiæ editionibus subjunctus. Ad textus nostri γνησιότητα quod attinet, quanquam nos primariam illam Editionem Edimburgensem, quæ cæterarum omnium norma existit, unice sequendam proposuerimus, non dubitavimus tamen mendas nonnullas, quæ omnes pariter libros obsidebant, eluere. Eum denique comitari permisimus pauculas *Notas*, aut nostras emendationes & conjecturas firmantes, aut textum nonnullibi explicantes. Quam autem obnixe vellemus Buchananus hujusmodi argumento abstinuisset, tam caute nobis abstinendum rati, in causæ, quod dicitur, arcem nunquam invadimus; utpote haud ignari materiam esse longe omnium vexatissimam, nec calamo sed ferro definiendam. Quam malam autem hoc scripto ab alumno Rege ac civibus suis gratiam Buchananus inierit, quantamque inde sibi odii molem conflarit, testes nimio plus locupletes habemus tot libros, a *Blacvodæo*, *Winzeto*, *Barclaio*, *Turnero*, *G. Burnetio* Epis. Sarisburiensi, D. *Mackenzæo*, aliisque popularibus suis, adversus eum Dialogum conscriptos. in primis gravissimam legem [2] ab ipso Rege tribusque regni Ordinibus latam, qua non tantum is liber seditionis damnatur, sed & omnibus ipsius lectio aut asservatio interdicitur.

DETECTIO. XI. Eodem tempore, eodemque fere consilio scriptus videtur Libellus, cui vulgo DETECTIO nomen datur, cum subnexa atrocissima *in Mariam Scotorum Reginam invectiva*. Quo anno aut loco, neque quo Auctore is prodierit, nusquam liber ipse significat. A Buchanano quidem scriptum omnes consentiunt, & res ipsa, similis scil. styli elegantia & acerbitas, in primis vero integræ fere ex eo in Historiam translatæ periodi liquido ostendunt. Editus autem videtur anno 1571, ac non multo post Anglica ipsius Interpretatio, sub hoc titulo, Ane DETECTIOUN of the Duinges of MARIE Quene of SCOTTES, touchand the Murder of hir Husband, and hir Conspiracie, Adulterie, and pretensed Mariage with the Erle Bothwell. And ane Defence of the trew Lordis Mainteineris of the Kingis Graces Actioun and Authoritie. Translatit out of the Latine, quhilke was written by G. B. In fine autem multa adjecta sunt, quæ in Latina editione non habentur. Eam versionem vulgo persuasum est ipsius Buchanani esse: ego vero ab alio, nec Buchanani sententiam ubique assequente, interprete confectam arbitror; quod & in subjectis notis uno & altero exemplo monstravi. *Blacvodæus* quidem [3] Buchananum

1 Anno 1583. Nullam autem hac Genevensi Dialogi Editione antiquiorem conspexisse videtur Cl. D. *Geo. Mackenzæus*; secus enim non scripsisset, cum proximis quam in lucem editus esset Comitiis, a tribus regni Ordinibus damnatum. Vid. ejus jus Reg. p. 8

2 Jacobi VI. Parliam. 8. Act. 134, Maji 22. anno 1584.

3 Apolog. pro Regibus adversus Buchan. edit. Paris. 1644, p. 17.

rum ait eam in Mariam orationem ex Latina Gallicam reddidisse. Narrat porro, *id scripti passim hic* (in Gallia scil.) *manibus hominum teri pro famoso libello, cum nec orationis, nec Historiæ ullam præ se ferat imaginem: eoque nec malis probari, propter inelegantiam styli, nec bonis, propter argumenti falsitatem, & proditionis infamiam.* Gallicam eam versionem nondum mihi videre licuit, nec adeo (etsi idoneus essem ejus rei arbiter) an ea sit Buchanani ipsius, atque ista, cujus eam *Blacvodæus* insimulat, styli inelegantia conscripta, dijudicare.

XII. Sub idem tempus scripti sunt duo illi libelli famosi, quibus nomina imposuit, **Ane** ADMONITION **direct to the trew Lordis Maintenaris of the Kingis Graces Authoritie, M. G. B.** i. e. ADMONITIO *ad fideles Proceres, Regiæ* [Jacobi VI.] *auctoritatis assertoribus.* Et CHAMÆLEON, **Or, a Satyre against the Laird of** Lidingtone, i. e. CHAMÆLEON, *sive Satyra in Comarchum Lethintonii.* Priore in illustrissimam Hamiltoniorum familiam, nullam aliam ob caussam, quam quod Reginæ suæ partibus firmiter adhæreret, cum effrenata verborum licentia declamat. Posteriore vero *Gulielmum Metellanum* Lethintonium tanquam Chamælconte mutabiliorem exagitat [1]. De utroque hoc, ac superius modo memorato libello, cum alibi a nobis dictum, nec ulla re magis sint, quam insigni & Buchanano ipsi pigenda linguæ intemperie, notabiles, plura hic addere non est opus. ADMONITIO, &c. CHAMÆLEON.

XIII. Porro de RUDIMENTIS GRAMMATICES *Thomæ Linacri, ex Anglico sermone in Latinum versis*, deque ejus *de* PROSODIA Libello, cum nullam inde eruditionis laudem Buchananus quæsierit, nihil aliud hic attinet dicere, quam pari nos atque in reliquis ejus operibus diligentia usos ab innumeris, quas eis affricuerat Typothetarum incuria, maculis utrumque repurgasse. RUDIMENTA T. Linacri. PROSODIA.

XIV. De paucis denique quæ supersunt EPISTOLIS, cum abunde suo loco simus præfati, non est quod plura hic addamus: unicum tamen monendum restat, scil. post absolutam earum impressionem, duas nos alias *Epistolas* nactos, alteram, ab ipso Buchanano ad *Thomam Randolphum*, alteram a *Daniele Rogersio* ad Buchananum, perscriptam. Hæc inter Epistolas Jacobi IV & EPISTOLÆ.

1 In *Gul. Camdeni* & illustrium virorum ad eum Epistolis, una habetur, a *D. J. Metellano*, hujus *Gulielmi* filio, ad Camdenum scripta, pag. 305. in qua *se* refert, *dum Elizabethæ Annales perlegeret, in loca quædam incidisse, in quibus parentis sui mentio non satis honesta facta est; ac jure factum nullo modo sibi persuadere.* Deinde a *Camdeno* postulat *ut literas aliquas, quæ ab eo citantur, patris sui famæ haud leviter detrahentes, in primis vero librum illum* CHAMÆLEON *nomine, ad se mitteret, quo de fide eorum & auctoritate plenius clariusque cognoscere posset.* Quid ad has literas responsi dederit *Camdenus*, nusquam, quod sciam, commemoratur.

& V. Regum Scotiæ nescio quo casu interjecta delitescebat. Illam ex autographo suo accurate descriptam mecum communicavit vir literarum cognitione & morum candore juxta spectabilis, *Radolphus Thoresbius* Anglus, R. S. S. Cum utramvis perire indignum videretur, nec alibi nobis relinqueretur locus, hic eas inferi Lectorem haud ægre laturum speramus.

To Maister Randolf Squiar, Maister of Postes to the Quenes Grace of England.

Maister, I haif resavit diverse letters frome you, and yit I have ansourit to naine of thayme; of the quhylke albeit I haif mony excusis, as age, forgetfulnes, besines, and diseafe, yit I wyl use nane as now, except my sweirnes, and your gentilnes; and geif ye thynk nane of theise sufficient, content you with ane confession of the falt, w^tout fear of punition to follow on my onkindnes. As for the present, I am occupiit in writyng of our historie, being assurit to content few, and to displease mony tharthrow. As to the end of it, yf ye gett it not or thys winter be passit, lippin not for it, nor nane other writyngs from me. The rest of my occupation is wyththe gout, quhilk haldis me besy both day and ny^t. And quhair ye say ye haif not lang to lyif, I traist to god to go before yow, albeit I be on fut, and y. ryd the post: praying you als not to dispost my hoste at New werk, Jone, *of* Kelsterne. *Thys I pray you, partly for his awyne sake, quhame I tho^t ane gud fellow, and partly at request of syk as I dar not refuse. And thus I tak my leif shortly at you now, and my lang leif quhen God pleasis, committing you to the protection of almy^tty. At* Sterling *xxv. day of* August, 1577.

Yours to command w^t service,
G. BUCHANAN.

Daniel Rogersius Georgio Buchanano, S.

„ AD quintum Kalend. Martii, cum ex Belgio singulari festinatione in aulam sereniſſimæ Reginæ redirem, inter alios quos salutavi, incidi *Cockburnum* Centurionem, cujus conspectus longe mihi fuit gratiſſimus: ex quo illud commodi percepi, ut de statu tuarum rerum abunde omnia cognoscerem, ac ejusmedio ad te literas darem. Quamvis enim temporis angustia excluderet; nolui tamen committere, quin te hisce pauculis compellarem, ex quibus intelligeres literas tuas, Kalend. Novemb. ad me scriptas, sub finem ejusdem mensis in Morinis mihi fuiſſe redditas, [*una cum*] iis quas ad *Jacobum Sturmium* & *Philippum Mornajum* miseras. Ac huic quidem suas paullo

„ post

,, post Bruxellis coram tradidi; alteras in Germaniam *Sturmio* de-
,, ferendas tabellario dedi. Vehementi desiderio teneor videndi
,, *Historiam*, in qua scribis te totum occupari. Faxit Deus Opt.
,, Max. ut valetudo tibi contingat prospera, ut ad finem pertexas
,, inchoata. Scripsi ante sexennium, quod ex *Abrabami Ortelii*
,, theatro cognoscere potuisti, de antiqua Britannia commenta-
,, rium, quemadmodum & de Romanorum in Britanniis imperio.
,, Quare tuum de origine gentium Britannicarum judicium avi-
,, dissime exspecto. Recte enim *Humfridum Fluidum* perstringis,
,, qui dum Antiquarium se præstare vult, futiles & aniles nugas
,, mordicus tuetur, nullis antiquitatis monumentis confirmatas.
,, Illud miror, dum *Sphæricorum* tuorum meministi, eaque citas
,, quæ de *Jure regni Scotiæ* πολιτικῶς καὶ πλατωνικῶς disseruisti, nul-
,, lam abs te mentionem factam *Tragœdiæ Joannis*, cujus ante de-
,, cennium Parisiis participem me fecisti. Promisisse te insuper
,, memini olim nobis *Jambicorum* librum unum, *Epigrammatum*
,, alterum, *Lyricorum* item unum: quæ singula ne pereant, ela-
,, borandum tibi censeo, ut pluribus argumentis famam nominis
,, tui posteritati commendes, seculum tuum, adeoque Britanniam
,, universam, magis magisque ingenii tui dotibus illustres. Ego
,, hisce quinque postremo elapsis mensibus varie me exercui, co-
,, mes additus *Thomæ Wilsono* in Belgium Legato. Unice cu-
,, pio Reip. restituendæ operam navare. Sed hoc ævi senium
,, agnoscis. Quod si Joannes Austriades auctoritatem suam in Bel-
,, gio confirmarit, quas ille turbas excitabit, qui cum imperitia
,, rerum singularem fastum secum attulit? Pax sane promulgata
,, Bruxellis fuit, xix. Februarii, quam ratam & inviolatam nec
,, opinor fore, nec velim. Cæterum quæ de his rebus censeo,
,, non licet in præsenti ob temporis brevitatem perscribere. Quis
,, vero Galliarum & Belgii status sit ex his inclusis schedis facile
,, perspicies. *Philippus Sydnæus* Proregis Hibernici filius, illu-
,, strissimæ virtutis juvenis, nuper ad Imperatorem Rudolphum
,, a serenissima Regina legatus est, qui Casimirum Ducem, fra-
,, tremque Electorem in itinere conveniet, de mediis quibus fœ-
,, dus Anglis cum Protestantibus Germanis coire possit ad religio-
,, nis salutem tuendam. Equidem Christiana Resp. in primis id
,, flagitare videtur. Quod ad Principem Orangianum attinet,
,, ipsius res, si bello ab Austriade impetatur, meliori quam sole-
,, bant loco sunt, ob Harlemum, Sparendamum, aliaque oppi-
,, da in Batavia nuper hostibus erepta, quemadmodum in Zelan-
,, dia, præter recuperatas Saldenses & Duvelandicas insulas, Ame-
,, landiam & Tolam sibi adjunxit, quibus longe confirmatior est.
,, At nihil optimum Principem magis muniet, quam serenissimæ
,, Reginæ erga ipsum benevolentia, quæ hoc tempore vehemen-

,, ter ad illum promovendum & ornandum inclinat. Sed ego longior sum, Buchanane, quam permittunt angustiæ temporis. ,, Finem itaque facio, a superis firmam tibi valetudinem exoptans, ,, ut scriptis quæ inchoata habes postremam manum imponas, ac ,, Regem nobis magisteriis tuis reddas Christianissimum; in quo ,, recte formando, non de Caledoniis tuis tantum & Britannis reliquis, verum de universa Europa lauream longe gloriosissimam ,, retuleris. Bene vale. Ex Regia Monasteriensi, pridie Kalend. ,, Martias M. D. LXXVII. αὐτοσχεδίως.

EPIGRAMMATA & Fragmenta aliquot omissa.

XV. Præter binas hasce alieno loco positas literas, deprecandam itidem habemus similis noxæ offensionem, quod tria scil. Buchanani *Epigrammata*, Fragmentumque unum & alterum, quæ paullo serius, & tabulis jam quasi obsignatis, in manus nostras pervenerunt, Psalterium inter & Jephthen media collocaverimus. At, præter duram nobis impositam hac in re necessitatem, facilem apud benignum Lectorem nobis veniam conciliabit nativa eorum carminum elegantia, quæ tanta est, ut, cum alia non superesset, optimis proximam sedem meruerint. His autem addi etiam debebat insignis sententiæ Ciceronianæ emendatio, quam (nescio qua incuria & operarum festinatione ibi omissam, ne quidquam a tanto viro profectum a reliquis ejus operibus sejungeretur, hic in inferiore pagina libuit adjicere *.

Atque

* *G. Buchanani palmaria correctio loci corrupti in Cic. Philip. II. cap. 20. referente Dion. Lambino in suis Annott. ad Ciceronis Opera, Edit. Paris. 1584.*

Aude dicere, te prius ad parentem tuam venisse.] Sic hunc locum restitui, Georg. Buchanani auctoritatem secutus. Vulgata autem scriptura est hæc, neque aliter habent cod. manuscr. *Venisti e Gallia ad quæsturam petendam. Aude dicere, te prius ad patrem tuum venisse, quam ad me.* nisi quod nonnulli habent, *parentem tuum.* His argumentis ac verbis Buchananus hanc lectionem oppugnat, atque adeo evertit. ,, Etsi in hac lectione ,, omnia consentiunt exempla, si ,, quis tamen propius inspexerit, ,, mendum deprehendet. Nam pater Antonii, atque etiam vitricus, Lentulus, qui in conjuratione fuerat Catilinæ, multo ante ,, hoc tempus excesserant e vita. ,, Neque *patruum* legi potest. Nam ,, C. Antonius, M. Antonii patruus, ,, damnatus fuerat repetundarum accusantibus Macedonibus, Coss. ,, Cæsare & Bibulo, ut ex Cicerone & Suetonio perspicuum est. ,, Cicero enim in oratione pro domo sua ita scribit: *Hora fortasse* ,, *sexta diei questus sum in judicio, cum* ,, *C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de republica, quæ mihi* ,, *visa sunt ad illius miseri causam pertinere. Hæc homines improbi ad quosdam viros forte longe aliter atque a me* ,, *dicta erant, detulerunt. Hora nona,* ,, *illo ipso die, tu es adoptatus.* Ex quibus Ciceronis verbis intelligere ,, licet, quo die P. Clodius a patribus ad plebem transiit, eo die C. ,, Antonium causam dixisse: Clodium vero ad plebem transisse ,, constat ex Suetonio, Cæsare & ,, Bibulo Coss. Iisdem igitur Coss.

C.

Atque hæc ſunt univerſa, quæ uſquam potuimus reperire magni noſtri Buchanani opera. Quod ſi alia forte nonnulla in obſcuro quodam terrarum angulo ignota deliteſcant, doctorum hominum fidem teſtamur, nullam penes nos eſſe ejus rei culpam, quippe qui per multos annos, quibus hanc Editionem moliebamur, non deſtiterimus, publice privatimque, omnes, quos literarum amor teneret, monere, rogare, flagitare, ut ſi qua Buchanani ſcripta haberent, ea vellent nobis impertiri, ac dias in luminis auras proferre.

Non me latet in Bibliotheca Academica Edimburgi *Commentarios MSS. in Virgilii Bucolica, Georgica, ſeptemque primos Æneidos libros*, qui Buchanani ſe ferunt, aſſervari. Verum cum ii aut pueriles ſint, aut ad puerorum captum quam maxime accommodati, &, ſi Buchanani ſunt, quod necdum audeam pro certo affirmare, ab eo ex tempore fuſi, nullo edendi conſilio, videantur, famæ Buchananææ melius conſultum, ſi publico prohibeantur, putamus.

Habentur etiam in Bibliotheca Juridica, quæ a Buchanano ſcriptæ exiſtimantur, *Conſultationes aliquot de rebus Academiæ Andreapoli-*

„ C. Antonius in exſulium abiit, „ damnatus repetundarum, neque „ dum redierat M. Antonio & Dolabella Coſſ. Exprobrat enim Cic. „ in hac Philippica M. Antonio, „ quod ceteris ab exſulio revocatis „ patruum non reſtituiſſet. M. autem Anton. præfectus equitum „ cum Gabinio profectus fuerat in „ Syriam, e Syria cum Ptolemæo in „ Alexandriam, ab Alexandria in „ Galliam ad Cæſarem, e Gallia „ Romam rediit ad quæſturæ petitionem etiam tunc exſulante „ patruo. Non poteſt igitur, ut „ ante dixi, pro *patrem*, ſupponi „ *patruum*. Neque, *ad fratres tuos*, „ poſſe legi arbitror, ſive quod non „ tam facilis ſit lapſus ex mutatione tot literarum, ſive quod fratres ejus, etiam tunc adoleſcentes, & ignoti eſſent, nec nulla „ re poſtea, niſi flagitiis nobilitati. „ Itaque, *ad matrem tuam*, legendum „ cenſeo. Fuit autem ex vicinitate „ literarum librario facilis peccandi occaſio. Præterea ſatis conſtat „ Juliam M. Antonii matrem, „ matronam illuſtrem, & ſpectatæ probitatis, ad triumviralem uſque proſcriptionem vixiſſe, ac L. Cæſarem fratrem ſuum „ proſcriptum ſervaſſe. Una igitur „ mutata litera, *matrem tuam*, legendum cenſeo. „ Hæc Buchananus. Si quis tamen propius accedens ad ſcripturam antiquæ, *parentem tuum*, *parentem tuam*, legendum eſſe contendet, non pugnabo. Cum hæc olim anno M. D. LXV. ſcripſiſſem, & Ciceronem eo ipſo tempore edidiſſem, P. Victorius tamen libris var. Lectionum poſterioribus, anno M. D. LXIX. editis, hoc eſt, annis quatuor poſt noſtram primam Ciceronis editionem ſcripſit, cap. XVII. lib. XXXIII. hunc locum eſſe mendoſum, ut vulgo legitur, & fortaſſe legendum eſſe *ad parentem tuam*: quaſi rem aliquam novam, & a nemine excogitatam, immo ne cogitatam quidem, afferens: cum diſſimulare, aut negare non poſſit, meam illam Ciceronis editionem a ſe eſſe viſam. Hæc cujus ſunt hominis? *Lambinus.*] *Hanc Buchanani emendationem ſuffragiis ſuis etiam comprobant P. Manutius, Læl. Biſciola, Nic. Abramus, Jan. Gruterus, & Jo. Geo. Grævius,*

politanæ recte administrandis, quæ cum non tam studiorum rationem, quam studiosorum victum & corporis cultum respiciant, hominum luce & celebritate haud satis dignæ videbantur.

Præterea *Thomas Dempsterus* Buchanano tribuit Librum *De rebus gestis Hispanorum ad Dium in India*, quem editum dicit supposito nomine *Jacobi Tevii*, primum in Hispania, tum Romæ. Sed, quod recte Cl. *Sibbaldus* [1] & ante eum *Nic. Antonius* [2] animadverterunt, injuria id facit *Dempsterus*, qui, si librum ipsum (quod non videtur) oculis lustrasset, tum ex *Jacobi Tevii* Epistola nuncupatoria eum librum sibi vindicantis, tum ex Georgii Buchanani librum librique Auctorem laudantis Epigrammate, Tevium verum ejus scriptorem perspicere poterat.

Affirmat porro celeberrimus *P. Bælius* [3] Buchananum Mariæ Reginæ partibus primum favisse, atque pro ea *Apologiam* scripsisse: additque insuper ad ejus rei fidem faciendam, eum, qui hæc sibi narraverat, asseverasse, sese, cum Reverendissimum *G. Sancroftium* Archiepiscopum Cantuariensem rogaret, an eam *Apologiam* vidisset, ab eo dono accepisse. Accuratissimo *Bælio* litem non moveo; at hic ejus index, quisquis demum ille fuerit, hac in re hallucinatus mihi videtur: nam, (ut omittam viros doctos, quos plurimos de *Apologia* illa sum percontatus, nihil de ea vel fando sibi auditum retulisse,) ante male ominatas suas cum Bothuelio nuptias nullius Maria Apologiæ indigebat; post eas vero, adversis se partibus Buchananum addixisse, & a *Moravio*, ad colloquium Eboracense Reginæ accusandæ causa proficiscente, comitem adscitum, & ipse & alii omnes testantur.

Denique acta Eruditorum Lipsiens. [4] &, referente *Placcio*, [5] *Mich. Piccartus*, Buchanano tribuunt satis celebrem illum libellum, cui titulus, *Vindiciæ contra Tyrannos, sive de Principis in populum, populique in Principem, legitima potestate, Stephano Junio Bruto Auctore.* Falso utrique, eo, ut videtur, decepti, quod prima ejus libri editio Edimburgi (supposito loci nomine) impressam se prodat, anno 1579. deinde quod Buchananus idem argumentum in suo *de Regno* Dialogo, eodem vere loco ac tempore primum vulgato, pertractarit. Cæterum hujus libri alii *Philip. Mornajum*, alii *Hub. Languetum*, alii *Franc. Hotomannum*, Auctorem statuunt: quidam *Theod. Bezæ* quidam *Is. Casaubono*, quidam denique *Joan. Crellio* e grege Socinianorum decantatissimo eum adscribunt. [6] Sed hæc hactenus.

Hoc

1 Comment. in vit. G. Buchan. pag. 48.

2 Biblioth. Hispan. Tom. I. pag. 246.

3 Diction. Hist. & Crit. nomine *Bucanan.*

4 Anno 1684, pag. 22.

5 De Scriptoribus pseudonymis, Tom. II. pag. 143.

6 Videsis de hac re Dissertationem *Pet. Bæhi* in Addit. ad Diction. Critic. Tom. II. pag. 1286.

Hoc autem loco jus & æquum postulat, ut quam fidem publice obstrictam dedimus, eam nunc liberemus, ut nempe grato animo recolamus eorum beneficia, qui huic editioni sive ampliandæ sive ornandæ symbolas contulerunt. Inter eos autem primas sibi facile vindicat ingens togatorum decus, ac singulare Musarum Scoticarum præsidium, D. *David Dalrymplius*, Eques, ac Advocatus Regius disertissimus, qui insigni sua comitate & in bonas literas ardore ductus, non e sua solum quam amplissimam lectissimamque instruit Bibliotheca, sed undecunque quæsitis subsidiis, quasi rem suam serio ageret, penuriam nostram sublevavit; nec ante destitit residem nonnunquam industriam nostram acuere, promtoque ac strenuo consilio juvare, quam ad optatam metam res esset perducta. Proximus huic nobis commemorandus est *Andreas Fletcherius* Saltonii Comarchus, Cato nostri seculi, ac

Virtutis veræ custos, rigidusque satelles,

qui non minor antiquiorum morum, quam literarum cultor, ex locupletissimo, quem possidet, rarissimorum librorum penu, haud paucos, eosque inventu alias difficillimos, benigne nobis suppeditavit. Dici autem vix potest quantum debeamus Medico incomparabili *Archibaldo Pitcarnio*, qui non solum in arte sua, quam utilissimis suis inventis mirifice nobilitavit, sed in omni elegantiore literatura vir maximus, ac Poëta soli fere Buchanano secundus, nonnulla ejus opera de morte reduxit, plurima male affecta loca sanitati restituit, ac singulari quodam favore conatus nostros fovit & adjutavit. Verum eheu! dum medio fere cursu labor noster ferebatur, terris ereptum est salutiferum illud sidus, musas Patrono benignissimo, nos grandi rerum nostrarum solatio orbatos relinquens. At enim discedere præstat a mœstissimi casus commemoratione, per quam obductum temporis diuturnitate vulnus recrudescit, animique molestia non mediocriter renovatur. Huic porro a nobis accensendi sunt viri præcipua eruditionis laude florentes, *Joannes Dromundus* Medicinæ Doctor, *Laurentius Dundassius*, Humanarum literarum in Academia Edimburgena Professor, *Jacobus Andersonus*, Scriba eximius, *Joannes Gillanus*, *Joannes Macdouallus*, &c. qui, qua pollent bonarum literarum aut rei antiquariæ peritia, si quando nodi aliqui tantis vindicibus digni incidissent, suam prolixe operam nobis commodarunt: quibus (si cœptis nostris publicus favor aspirarit) quas nostræ opis non est, eruditorum orbis grates persolvet.

Post tanta autem adjumenta, tot laboris nostri duces & auspices, ut pro nobis tandem ipsis loquamur, etsi, quantum ingenio conniti, & præstare diligentia nobis licuerat, ad eam curam uni-

ce incubuerimus, ut hæc nostra Editio omnium climatissima, ac ingente Buchanano digna prodiret; non tamen adeo sumus immemores conditionis humanæ, nostræque in primis tenuitatis, ut in tam longo, tamque varii argumenti opere, nobis non aliquando somnum obrepsisse sperare audeamus. Παροράματα quidem ejusmodi aliquot, a nobismetipsis dum schedas revolvimus detecta, hic subjiciuntur: alii forsan & plura deprehendent. A te autem, Lector Benevole, summopere expetimus, ut hæc aliaque peccata nostra, quæ nec multa nec gravia futura auguramur, non acerbe nimis exigas, sed potius, qua vivitur sorte expensa, ea homo ipse homini condones.

GEORGII BUCHANANI
V I T A,

Ab ipso scripta biennio ante mortem.

EORGIUS BUCHANANUS [1] in Levinia Scotiæ provincia natus est, ad Blanum amnem, anno salutis Christianæ millesimo quingentesimo sexto, circa Kalendas Februarias, in villa rustica, [2] familia magis vetusta, quam opulenta. Patre in juventæ robore ex dolore calculi exstincto, avoque adhuc vivo decoctore, familia ante tenuis pene ad extremam inopiam est redacta.

1506.

GEORGII BUCHANANI VITA.] Brevem hanc vitæ suæ expositionem aggressus videtur Buchananus amicorum suasu, præsertim *Thomæ Randolphi Angli*, qui a Buchanano humanioribus literis eruditus, eum impense tota deinceps vita colebat. Exstat ea de re *Thomæ Randolphi* ad *Petrum Junium* Epistola, Kalend. Martiis scripta anni 1579, (in nostra hac Editione XXIII. eam præcipue ob caussam inserta,) qua *Petrum Junium* ad Geo. Buchanani vitam perscribendam obnixe hortatur, dum *scil.* Buchananus, in vivis adhuc agens, multa de se rebusque suis memorare posset, quæ ipso exstincto perpetuis oblivionis tenebris adoperta interirent. His rationibus adductus *P. Junius*, a se quidem onus removisse, atque compendiariam hanc, quæ præ manibus est, Buchanani vitæ descriptionem ab ipso Buchanano, qui omnium optime posset, extorsisse videtur. Hanc opinionem haud leviter confirmat quod eo ipso anno, quo hæc *Randolphi* Epistola, scripta est Geo. Buchanani vita, & quidem ante initium Februarii anni 1580, uti ex extremis vitæ ipsius verbis colligitur, quibus se 74 annum agere affirmat: circa Kalendas autem Februarii (ad quas suos natales refert Buchananus) anno 1580, non jam 74 ætatis annum agebat, sed compleverat.

1 *Buchananus*] De nominis *Buchanani* origine irrito labore conjectans *Nathan Chytræus* initio Collectaneorum ad ejus Psalmorum Paraphrasin, edit. Herbornæ 1585, existimat Buchanani majores a *Buchania* Scotiæ regione id nominis traxisse: sed facile fuit viro extero in re ejusmodi

cta. Matris tamen *Agnetis Heriotæ* diligentia liberi quinque mares & tres puellæ ad maturam ætatem pervenerunt. Ex iis *Georgium* avunculus *Jacobus Heriotus*, cum in scholis patriis spem de ingenio ejus concepisset, [3] Lutetiam amandavit[4]. Ibi cum studiis literarum, maxime carminibus 1520.
scribendis, operam dedisset, partim naturæ impulsu, partim necessitate (quod hoc unum studiorum genus adolescentiæ proponebatur,) intra biennium avunculo mortuo, & ipse gravi morbo correptus, ac undique 1522.
inopia circumventus, [5] redire ad suos est coactus.

Cum in patria valetudini curandæ prope annum dedisset, [6] cum auxi- 1523.
liis Gallorum, qui tum in Scotiam appulerant, studio rei militaris cognoscendæ in castra est profectus. Sed cum ea expeditione [7] prope inutili, [8] hieme asperrima per altissimas nives reduceretur exercitus, rursus in valetudinem adversam incidit, quæ tota illa hieme lecto affixum tenuit. [9] Primo vere ad Fanum Andreæ missus est, ad [10] *Joannem Majorem* 1524.
au-

modi falli. Non enim a *Buchania* regione, sed a *Buchanano* prædio rustico (*Baroniam* nostri appellant) in regione Levinia, a *Buchania* longe diversa, unde (pro more Scotorum cognomina ab agris o-lim assumentium) aliquis e Buchanani majoribus ante multa retro secula id sibi gentilitium adscivit, a quo recta serie oriundus qui non ita pridem *Buchanani* Comarchus, familiæ suæ Princeps; quo sine liberis exstincto id prædium sub illustrissimi Ducis *Montisrosani* ditionem concessit.

2 *Familia magis vetusta*] Domus Buchananæa a longo tempore latifundia quædam in Levinia possederat, propagines etiam quasdam emiserat, ex una quarum, cui villa de *Drummakill* titulum dederat, ortus est Auctor noster in Parœcia de *Killerne. Sibbald. Not. in Buchan. vit. Spotisvod. Hist. Eccles.*

3 *Lutetiam*] In quo Collegio seu Schola Parisiis studuerit non multum referre arbitror: nimis longe petita est Cl. D. *Sibbaldi* conjectura, qui eum in Collegio Montis Acuti literis operam dedisse existimat ex eo versu *Eleg.* 1.

Curritur ad Montem magno cum murmure Acutum.

ea enim Elegia, diu postea scripta, non discentium, sed docentium miserias exponit, quo tempore ipse in Collegio Barbarano, non vero Montis Acuti, classi Grammaticam discentium præfuit.

4 *Lutetiam amandavit*] In Galliam primum profectus videtur Buchananus ætatis anno 14, Salutis humanæ 1520, *Vid. quæ mox sequuntur.*

5 *Redire ad suos*] Ex iis quæ mox subjiciuntur, colligitur Buchananum in patriam rediisse anno 1522, ætatis vero 16; proximo enim anno se in castra profectum refert, anno *scil.* 1523, ut modo ostendemus.

6 *Cum auxiliis Gallorum*] Auxilia hæc fuere, quæ *Jacobus* Dux Albinus anno 1523 e Gallia attulerat, tria *scil.* peditum millia, centumque cataphracti, referente ipse Buchanano, *lib.* XIV. *pag.* 263. quo tempore annum ætatis agebat decimum octavum; nondum vero compleverat, quod ait D. *Sibbaldus*, qui perperam Joan. Albini in Angliam expeditionem in annum conjicit 1524.

7 *Prope inutili*] Nihil enim memoria dignum eâ expeditione actum est ob Scotorum, qui Angliam ingredi renuebant, pervicaciam.

8 *Hieme asperrima*] Reversus est in Scotiam Dux *Albinus* VIII. Kal. Octob. Ad IX. Kal. Novemb. ad limitem Angliæ duxit exercitum. Inde reversus III. Idus Novemb. primum ad Cœnobium Monacharum (Ecclesiam vocant) pervenit. Inde de tertia vigilia Lauderam profectus, itinere nocturno, propter subitum nivis casum hominibus & jumentis vehementer afflictis. *Vid. Buch. lib.* 14. *cap.* 23. Dura hæc Buchanano nostro militiæ rudimenta, indeque contracta illa adversa valetudo, quæ tota illa hieme eum lecto affixum tenuit; ac forte tum primum jacta illa morborum semina quibuscum multis ante obitum annis se graviter conflictatum conqueritur.

9 *Primo vere*] Anni *scil.* 1524, cum annum ætatis inisset 19. Fallitur ergo *Joan. Clericus*, qui eum 18 tantum annum tum ingressum affirmat. *Vid. Bibl. Choisie, Tom.* VIII. *pag.* 109.

10 *Joan. Major.*] Hic est *Joan. Major* Hadintonanus, Historia Scotica scriptis-

 que

audiendum, qui tum ibi Dialecticen, aut verius Sophisticen, in extrema senectute docebat. Hunc in Galliam [11] æstate proxima sequutus, in [12] flammam Lutheranæ sectæ, jam late se spargentem, incidit: ac bien-
1526. nium fere cum iniquitate fortunæ colluctatus, [13] tandem in Collegium [14] Barbaranum accitus, prope triennium [15] classi Grammaticam di-
1529. scentium præfuit. Interea cum [16] *Gilbertus* Cassilissæ Comes, adolescens nobi-

que Theologicis clarus, quem postea Buchananus falso carmine, *Lib.* I. *Epig.* 51. perstrinxit, multum indignante *Christoph. Irvino*, qui eam ob caussam in Buchananum tanquam ingratum & beneficiorum immemorem acerrime invehitur. *Vid.* ejus *Nomencl.* voce *Major.*

11 *Æstate proxima*] Ejusdem anni 1524, non vero 1525, uti existimat *D. Sibbaldus.*

12 *Flammam Lutheranæ sectæ*] h. e. cum *Martini Lutheri*, qui erroribus Pontificiorum paucis ante annis palam renunciaverat, dogmata grandem sermonibus materiem suppeditarent, atque secundis multorum auribus Lutetiæ audirentur, in quibus Buchananum nostrum jam tum fuisse haud injuria liceat existimare.

13 *Tandem in Collegium Barbaranum*] Hoc est, ut ego quidem censeo, anno 1526, cum nondum vigesimum primum explesset ætatis annum.

14 *Barbaranum*] Vulgo *de St. Barbe.*

15 *Classi Grammaticam*] Ærumnas, quas tum passus est, eleganter expressit carmine primo Elegiarum, cui titulus est, *Quam misera sit conditio docentium literas humaniores Lutetiæ*, quod sic incipit,

Ite leves nugæ, sterilesque valete Camænæ,
Grataque Phœbæo Castalis unda choro, &c.

Scripta autem videtur hæc Elegia anno 1529, ætatis suæ 23, cum, relicto Collegio Barbarano, Comitis Cassilissæ studiis formandis se primum applicaret, quod ex postremis verbis colligimus,

Ite igitur Musæ steriles, aliumque ministrum
Quærite: nos alio sors animusque vocat.

16 *Gilbertus Cassilissæ Comes*] Hic filius erat *Gilberti Kennedi* Comitis Cassilissæ, *Jacobi Hamiltonii* nothi & *Hugonis Cambelli*, præfecti Juridici Aerensis insidiis occisi anno 1527, de quo *Buchan. lib.* XIV. *cap.* 30. Cui eleganti Epitaphio parentavit *lib.* II. *Epig.* 19.

Hic situs est heros humili Gilbertus in urna
Kennedus, antiquæ nobilitatis honos. &c.

Joan. Clericus, *Vit. Buchan. p.* 111. hoc carmen *Gilberto* ejus filio, de quo modo loquitur, conditum existimat: at Epigramma ipsum repugnat; ait enim,

Occidit insidiis fallaci exceptus ab hoste,
Bis tria post vitæ lustra peracta suæ.

Quorum neutrum de hoc *Gilberto* Buchanani patrono verum est; illum enim Diepæ suum diem clausisse 28 Octob. 1558, & quidem *non sine suspicione veneni*, inquit *Buchananus*, *lib.* XVI. *cap.* 17. Aliud autem est veneno tolli, aliud insidiis a fallaci hoste occidi. Deinde, ait eum 30 annos natum occubuisse; hic autem *Gilbertus* quadragenario major exstinctus videtur: anno 1527, quo pater interfectus est, licet impubes, ea tamen erat ætate, ut suam familiæque salutem *Archilbaldo Duglassio* Quæstori Regio, ad quem confugerat, commendare posset; neutiquam facere potuisset, si eo anno, quo pater est interfectus, ipse esset natus: quod tamen oportuit, si anno 1558, quo fatis concessit, bis tria tantum vitæ lustra peregisset. Huc adde, quod Lutetiam profectus, atque ibi Buchanani ingenio & consuetudine oblectatus anno 1529, ut supra ostendimus; quæ omnia eum tum adolescentem, ac 12 minimum ætatis annum supergressum commonstrant.

Nec minus hallucinatur *Geo. Crafordius*, qui hoc Buchanani Epitaphium hujus *Gilberti* filio ivit assertum. Nusquam enim vel apud *Crafordium* ipsum, vel alium quemvis rei Scoticæ scriptorem, eum vel insidiis petitum, vel acerbo vulnere exstinctum legimus: neque fieri potest, ut qui, ipso referente, inter Mariæ Reginæ Consiliarios cooptatus est anno 1562, fatoque functus anno 1576, non plures quam 30 annos vixerit; nisi velimus existimare 16 annorum adolescentem, necdum suarum rerum satis compotem, idoneum qui de arduis regni negotiis in consilium adhiberetur.

17 *Eum*

nobilis, in ea vicinia diversaretur, atque ingenio & consuetudine ejus oblectaretur, [17] eum quinquennium secum retinuit, atque [18] in Scotiam una reduxit.

Inde cum in Galliam ad pristina studia redire cogitaret, a Rege est retentus, ac [19] *Jacobo* filio notho erudiendo præpositus. [20] Interea pervenit ad Franciscanos [21] Elegidion per otium ab eo fusum, in quo se scribit per somnium a D. Francisco sollicitari, ut ejus ordini se adjungat. In eo cum [22] unum aut alterum verbum liberius in eos emissum esset, tulerunt id homines, mansuetudinem professi, aliquanto asperius, quam patres, tam vulgi opinione pios, [23] ob leviculam culpam decere videbatur: & cum non satis justas iræ suæ immodicæ caussas invenirent, ad commune religionis crimen, quod omnibus, quibus male propitii erant, intentabant, decurrunt: & dum impotentiæ suæ indulgent, illum sponte sua sacerdotum licentiæ infensum acrius incendunt, & Lutheranæ caussæ minus iniquum reddunt. 1534.

[24] In-

17 *Eum quinquennium secum retinuit*] Parisiis *scil.* ab anno (ut videtur) 1529 ad annum 1534, quo eum in patriam secum reduxit. Hoc tempore *Linacri* Rudimenta e vernaculo Anglorum sermone in Latinum vertit; an vero id factum anno secundo quo Comitis Cassilissæ studiis regendis est admotus (quod existimat Cl. *Sibbaldus*,) nondum mihi liquido constat. Dicit quidem Epistolæ nuncupatoriæ initio, se *superiore anno Linacri Rudimenta Comiti Cassilissæ prælegisse*; protinus tamen subjicit, id *cursim & memoriæ confirmandæ caussa* fecisse, quod alio quovis æque ac primo anno fieri poterat. Ego potius existimaverim hanc versionem absolutam demum fuisse anno 1532, adeoque anno quarto quo Cassilissio est Tutor adhibitus, ætatisque suæ 27; prima enim ejus Editio prodiit Paris. anno insequente 1533, ut ex *Ant. Vodii Athen. Oxon.* aliisque cognoscimus. Utut se habeat hæc res, id certum est ex omnibus Buchanani operibus, hoc primum typis fuisse evulgatum, etsi Poëmata quædam antea ab eo scripta, præsertim Elegiam primam, admodum sit verisimile.

18 *In Scotiam una reduxit*] Hunc secundum Buchanani in patriam reditum ad annum C. N. 1536, refert Cl. *Sibbaldus*: rectius *Joan. Clericus*, qui annorum ab ipso Buchanano notatorum seriem secutus, eum in patriam cum Comite Cassilissæ reversum scribit anno 1534. Id vero confirmat ipse Buchananus, Epistola ad *Jacobum* Moraviæ Comitem, Franciscano præmissa, scripta Nonis Juniis 1564, cujus primo statim initio hæc verba occurrunt, *Ante annos fere triginta cum ruri apud Comitem Cassilissæ essem*, &c. id est, ratione rite subducta, anno 1534, inter quem & 1564 triginta anni intercedunt.

19 *Jacobo filio notho*] Is est *Jacobus Stuartus* primum Fani Andreæ Prior, deinde Moraviæ Comes a Maria Reginæ creatus, qua regno expulsa Prorex est constitutus, ingens Buchanani Patronus; cujus studio abreptum indigna multa de Maria ejusque fautoribus in Historia sua scripsisse passim conqueruntur, quotquot genuinos sincerosque illorum temporum Annales desiderant.

20 *Interea pervenit*] i. e. cum primum *Jacobo* notho erudiendo est præpositus, & forte prius, quam a Comite Cassilissæ discesserat; superius enim memorata epistola hanc Elegiam ab eo scriptam affirmat cum apud Comitem Cassilissæ esset.

21 *Elegidion*] Cui *Somnium* nomen dedit, in ea Carminum farragine *Fratrum Fraterrimorum* titulo appellata, *Carm.* 34. quod sic incipit,

Mane sub auroram nitida vicinia lucis
Pallida venturo cum facit astra die.

22 *Unum aut alterum verbum*] qualia sunt hæc,

Qui feret hanc, ponat perfricta fronte pudorem.

Et,

Qui feret hanc, fallat, palpet, pro tempore fingat.

Et,

Pervia sed raris sunt cœli regna cucullis,
Vix Monachis illic creditur esse locus,

23 *Ob leviculam culpam*] Eadem fere dicit

1537. [24] Interea Rex e Gallia cum *Magdalena* uxore venit, nec sine metu sa-
crificulorum, qui timebant, ne puella Regia, sub amitæ Reginæ Navar-
ræ disciplina educata, nonnihil in religione mutaret. Sed hic timor brevi
secuto [25] ejus decessu evanuit. Subsecutæ sunt in Aula suspiciones [26] adver-
sus quosdam e Nobilitate, qui contra Regem conjurasse dicebantur. In
ea caussa cum Regi fuisset persuasum, non satis sincere versatos Franci-
scanos, Rex Buchananum, forte tum in Aula agentem, ad se advocat,
& [27] ignarus offensionis, quæ ei cum Franciscanis esset, jubet adversus
eos carmen scribere. Ille utrosque juxta [28] metuens offendere, carmen
quidem scripsit, & breve, & quod [29] ambiguam interpretationem susci-
peret. Sed nec Regi satisfecit, qui acre & aculeatum poscebat; & illis
capitale visum est, quenquam ipsos, nisi honorifice, ausum attingere.
Igitur acrius in eos jussus scribere, eam Silvam, quæ nunc sub titulo
1539. [30] FRANCISCANI est edita, inchoatam Regi tradidit. At brevi
post per amicos ex Aula certior factus se peti, & Cardinalem *Betonium*
a Rege pecunia vitam ejus mercari, [31] elusis costodibus [32] in Angliam
contendit.

Sed

dicit prius memorata Epistola, quam vide.

24 *Interea Rex*] *Balius* in suo *Dictionario Critico* caussatur Buchananum raro admodum annos distinguere; *Magdalena* enim Galla Jacobi V. uxor in Scotiam venit 28 Maji anni 1537. *Vid. Hist. lib.* XIV. *cap.* 52.

25 *Ejus decessu*] Qui accidit 7 Julii eodem anno. Ibid. Ejus autem acerbam mortem tribus elegantissimis carminibus prosequitur, initio *Epigg. lib.* II.

26 *Adversus quosdam e Nobilitate*] In ea, cujus supra meminimus, Epistola, unum hominem nobilem conjurationis in Regem postulatum Buchananus indigitat, in qua caussa Franciscanos se parum sincere gessisse Regi erat persuasum. Is autem homo nobilis videtur fuisse *Joan. Forbosius*, *Alexandri Forbosiæ* Reguli filius & hæres, qui 13 Julii ejusdem anni damnatus capite luit. Ait autem illa Epistola se paullo ante illud judicium Regis filio instituendo præfectum, unde, & ex ejusdem initio, colligere licet, eum post reditum in patriam anno 1534 apud Comitem Cassilissæ annum unum & alterum mansisse, prius quam Jacobo notho erudiendo esset admotus.

27 *Ignarus offensionis*] Hic memoria lapsus videtur Buchananus, illa enim Epistola plane contrarium affirmans, ---- *Sed quod*, inquit, *me opinor stimulis privati doloris incitatum*, *acriorem injuria publica fore vindicem speraret*, &c.

28 *Metuens offendere*] Hæc in omnibus cum prædicta illa Epistola consentiunt.

29 *Ambiguam interpretationem*] Illud carmen innuit quod Palinodiam vocat, *Frat. Fraterr. ult.*

30 *FRANCISCANI*] Hanc adversus Franciscanos Satyram tum iniquitate temporum intermissam, diu post retractatam & absolutam ipse testatur Epist. prædicta.

31 *Elusis custodibus*] Diu multumque disputat *Balius*, an Buchananus in custodiam inclusus, an observatores tantum adhibiti, qui facta dictaque ejus specularentur: sed hanc controversiam ipse discutit *Hist. lib.* XIV. *cap.* 55. *Initio*, inquit, *anni proximi*, *qui fuit* 1539, *Lutheranismi suspecti complures capti sunt: sub finem Februarii quinque cremati: novem recantarunt: complures exilio damnati. In his fuit Georgius Buchananus*, *qui*, *sopitis custodibus*, *per cubiculi fenestram evaserat.*

32 *In Angliam contendit*] Ineunte Martio anni 1539. *Thomas Randolphus Epistola* XXIII. prædicta, qua *Petrum Junium* ad Buchanani vitam perscribendam sollicitat, inter alia memorari cupit, quo pacto hominum in regnorum limite latrocinia exercentium manus, pestemque in Anglia Boreali tum grassantem intactus Buchananus effugerit, quomodo denique apud clarissimum Equitem *Joan. Ransfortum* aliquamdiu delituerit, cujus benignitate a Papanorum furore est servatus. De quibus tamen omnibus nihil a Buchanano in vita sua scriptum. *Ransforti* quidem munificentiam alibi deprædicat elegantissimo illo carmine *Lib.* II. *Epig.* 24.

Hunc,

Sed ibi tum omnia adeo erant incerta, ut eodem die ac eodem igne utriusque factionis homines cremarentur, [33] *Henrico* VIII. jam seniore suæ magis securitati, quam religionis puritati intento. Hæc rerum Anglicarum incertitudo, & vetus cum Gallis consuetudo, & summa gentis humanitas, Buchananum ad se traxerunt. [34] Ut Luteriam venit, Cardinalem *Betonium* pessime erga se animatum ibi legatione fungi comperit. Itaque ejus iræ se subtraxit, Burdegalam, invitante *Andrea Goveano*, profectus. 1539.

Ibi in scholis, quæ tum sumtu publico erigebantur, triennium docuit: quo tempore scripsit quatuor Tragœdias, quæ postea per occasiones fuerunt evulgatæ. Sed quæ prima omnium fuerat conscripta (cui nomen est *Baptista*) [35] ultima fuit edita, ac deinde [36] *Medea* Euripidis. Eas enim, ut consuetudini scholæ satisfaceret, quæ per [37] annos singulos singulas poscebat fabulas, conscripserat: ut earum actione juventutem ab Allegoriis, quibus tum Gallia vehementer se oblectabat, ad imitationem veterum, qua posset, retraheret. Id cum ei prope ultra spem successisset, [38] reliquas *Jephthen* & *Alcestim* paullo diligentius, tanquam lucem & ho-

Hunc, Ransforte, tuo cineri Buchananus honorem
Dat meritum, duro cultus in exilio, &c.

33 *Henrico* VIII. *jam seniore*] Henricus VIII. tum annum ætatis agebat 48.

34 *Ut Lutetiam*] Parvam in Anglia moram traxisse videtur Buchananus, hoc enim ipso anno primum Lutetiam profectus, deinde ab *Andrea Goveano* Burdegalam invitatus, inter Scholarum tum ibi publico sumtu erectarum magistros ante Kalendas ad summum Decembres est cooptatus; eo enim die, juxta Menagium *Anti-Baillet*, *Tom.* I. *p.* 328. anno 1539, Carolo V. Imperatori publico hospitio tum Burdegalæ suscepto nomine Scholæ Burdegalensis carmen illud obtulit *Silv.* 1. quod sic incipit,

Vasconidis regnator aquæ, generose Garumna, &c.

Carolus autem V. die D. Andreæ sacro (i. e. 30. Nov. 1539.) Aurei Velleris (ordinis Equestris a se instituti) festum Burdegalæ celebravit, testante Mezerajo *Vol.* II. *p.* 1007.

35 *Ultima fuit edita*] Anno *scil.* 1576, quo eam *Jacobo* VI. dicavit.

36 *Deinde Medea Euripidis*] Ex his verbis colligit *Joan. Clericus*, *p.* 119. *ubi supra*, *Medeam* omnium ultimam typis evulgatam fuisse: atque id quidem præ se ferre Buchanani verba videntur: quæ tamen alio ego sensu accipienda existimo, & vocem *deinde* non ad ejus editionem, sed ad scriptionem referendam. Primo enim ait *Baptistam* ultimam omnium fuisse editam, adeoque nullam ea posteriorem. Deinde novimus *Medeam* fuisse editam Basileæ anno 1568, cui Editioni in fine subjuncta sunt hæc, ACTA FUIT BURDEGALÆ ANNO 1543, unde non immerito conjicere liceat eam tum Burdegalæ atque omnium primam fuisse impressam. Id quod ipse disertis verbis confirmat, *Epist.* XXVII. *Medeam*, inquit, *non hoc scripseram, ut ederetur, —— sed amicis importune flagitantibus edidi, cum Latinas literas Burdegalæ docerem, ac fabulam singulis annis pueris agendam dare cogerer.* Ad *Baptistam* vero quod attinet, nullam ejus editionem Edinburgensi anno 1578, reperio priorem. Ea quidem *Jacobo* VI. dicata est anno 1576, atque forte tum primum typis vulgata; ejus vero Editionis, si qua fuerat, nullum ad conspectum nostrum pervenit exemplar. Neque vero credibile est, cum Buchanani carmina a viris undique doctis tam avide expeterentur, ejus temporis Typographos, qui Jephthen sæpius antea ediderant, *Baptisten* ejus fuisse omissuros. *Vid. Catalogum variarum ejus operum Editionum.*

37 *Per annos singulos*] Cum igitur quatuor fabulas ediderit Buchananus, quarum una unoquoque anno ageretur, videri poterit, eum paullo ultra triennium Burdegalæ docuisse, aut earum postremam post ejus discessum fuisse actam.

38 *Reliquas Jephthen & Alcestim*] Nullam adhuc *Jephthæ* editionem vidi priorem

hominum conſpectum laturas, elaboravit. Sed nec id temporis omnino ei fuit expers ſollicitudinis, inter Cardinalis & Franciſcanorum minas. Cardinalis etiam de eo comprehendendo ad Archiepiſcopum Burdegalenſem literas miſit: ſed eas forte fortuna Buchanani amantiſſimis dederat. Sed hunc metum [39] Regis Scotorum mors, & peſtis per Aquitaniam ſæviſſime graſſata ſedavit.

[40] Interea literæ a Rege Luſitaniæ ſupervenerunt, quæ *Goveanum* juberent,

rem illa, quæ apud *Hen. & Rob. Stephanos* prodierat, Pſalmorum Paraphraſi adjecta anno 1566. *Alceſtidos* autem apud *Michaëlem Vaſcoſanum* anno 1557 impreſſæ mihi copia facta eſt ex inſtructiſſima Academiæ Edinburgenæ Bibliotheca, cui in fronte præmiſſum eſt *Henrici* II. Francorum Regis privilegium, VII. Idus Feb. 1553, quod deinde ſequuntur hæc verba; *Impreſſum Lutetiæ menſe Decembri* 1556: atque hæc forte prima ejus editio. Quo autem tempore *Jephthes* primum prodierit, mihi nondum liquido conſtat; cæterum eam ante Alceſtidem in lucem emiſſam a veriſimili non abhorret.

39 *Regis Scotorum mors*] Quæ contigit menſe Decembri anni 1542.

40 *Interea*] *D. Balius* Buchananum & merito increpat, quod dum elegantiæ ſermonis nimium ſtudet, temporum ſeriem accurate non diſtinxerit: quo enim anno ſcriptæ ſunt hæ ab Joanne III. Luſitaniæ Rege ad *Andream Goveanum* literæ nuſquam legimus. Multa ſunt, quæ fidem facere videntur, eas non fuiſſe ſcriptas anno 1542, adeoque non eo anno, quo mortuus eſt *Jacobus* V. Scotorum Rex, quo & Buchananus Scholæ Burdegalenſi valedixiſſe ſe refert, cum triennium tantum in ea docuerit; illud vero in primis, quod, ſi Chronico Burdegalenſi credimus, *Andreas Goveanus*, tum Scholæ Burdegalenſis Rector, in Luſitaniam profectus eſt anno demum 1547. Neque enim credibile eſt *And. Goveanum*, ſi modo literas ab Luſitano anno 1542, aut 1543, accepiſſet, ejus ſpem quatuor aut quinque annos fruſtraturum, aut Regem ipſum, *Goveano* tam longas moras nectente, non idoneos Conimbricenſi a ſe nuper redintegratæ Academiæ magiſtros aliunde arceſſiturum. Huic accedit non leve documentum Buchanani Elegia IV. ad *Ptolemæum Luxium*, *Taſtæum* & *Jacobum Tevium*, cum articulari morbo laboraret 1544, quo tempore eum tum Pariſiis fuiſſe, quod & Cl. *Balius* diſertim affirmat, vero admodum eſſe ſimile poſtea oſtendemus, adeoque non protinus poſt depoſitam Scholæ Burdegalenſis curam cum *Goveano* Luſitaniam petiiſſe. Idem quoque confirmare videtur *Thuanus*, qui *lib.* 17. ſub finem, de *Joan. Gelida* ſcribens, *eum* ait *e Cardinalitia Schola, quæ Pariſiis eſt, evocatum, Ludo Aquitanico præfuiſſe, Andrea Goveano Gymnaſiarcha interea ad Joannem Luſitanorum Regem in patriam profecto, ut Conimbricæ ludum aperiret. Sed cum Goveanus intra biennium, quo Burdegalam redire conſtituerat, fato conceſſiſſet, Joan. Gelidam in precaria ludi præfectura, quam per Goveani abſentiam veluti quod ſe depoſitam ſumma cum cura adminiſtraverat, a Senatu populoque Burdegalenſi fuiſſe confirmatum, eamque pari laude totum ſeptennium tenuiſſe, ac tandem XI. Kal. Martiis anni* 1557 *deceſſiſſe*: Quæ omnia cum Chronico Burdegalenſi conſentiunt. Cum enim *Joannes Gelida*, partim ſuo, partim *Goveani* nomine Ludum Burdegalenſem novem annos adminiſtraverit, ad initium uſque anni 1557, palam eſt *Goveanum* non ante annum 1547, in Luſitaniam profectum. Idem quoque elici poteſt ex *Julii Scaligeri* Epiſtola XL. ad *Andream Goveanum*, Gymnaſiarcham Burdegalenſem, qua filium ſuum natu maximum (is erat magnus ille * *Joſephus Scaliger*) ei in diſciplinam tradit. Nullum quidem tem-

* Error eſt manifeſtus: *Sylvius* enim major natu fuit, quem in illa Epiſtola commendat *Goveano*: hoc facile apparebit legenti *Mauſſaci* præfationem in Ariſtotelem de Animalibus. Ipſe *J. C. Scaliger*, in præfatione ad libros de re poëtica, hortatur *Sylvium*, ut fratribus exemplo ſit, quemadmodum ipſe fuerat *Sylvio*: & *Joſephus* in vita Patris, dicit ſe decimum ex quindecim partum fuiſſe, & *Audectum* etiam quinquennio ante ſe natum memorat; *Sylvium* vero, natu omnium maximum, ſe decem annis majorem fuiſſe pag. 49. Epiſtol. Edit. Lugd. 1627.

Deni-

berent, ut homines Græcis & Latinis literis eruditos secum adduceret, 1546.
qui

temporis indicium Epistolæ est adjunctum; scripta autem videtur anno 1546 aut 1547. Natus enim omnium suffragio *Josephus Scaliger* pridie Kal. Augusti anno 1540. Significat autem tanto filio dignissimus pater se eum paullo tardius quam oportebat ad *Goveanum* misisse, his verbis, *Ac quanquam ejus indoles maturius me acuere debuit, atque ipsius commodis prospicere; tanta tamen horum est acerbitas temporum, ut multum me diuque suspensum animi habuerit; cum equidem illum mallem inter operas trivialium marcescere, quam ire perditum sese, atque ætatem suam, per eorum insolentiam ac pravitatem, quorum ipsum & voluissem & sperassem futurum aliquando castigatorem. Et erat valetudine paullo minus secunda*, &c. Unde non absurde colligitur *Josephum Scaligerum* puerum septennem, aut minimum sexennem tum fuisse. A vero autem non parum deerrat *P. Freherus*, qui eum anno ætatis 11 Burdegalam primum a patre missum, i. e. anno 1551, *Goveanus* enim tres plus minus antea annos diem suum obierat. Quod, atque adeo rem omnem, extra dubium ponit *Bibliotheca Hispanica*, quæ *And. Goveanum* anno 1548 mortuum esse tradit. Et sane non longum spatium a suscepto hoc itinere ad *Goveani* mortem decurrisse haud obscure innuit ipse Buchananus his verbis; *Et principio quidem res præclare successit, donec in medio velut cursu Andreas Goveanus morte, ipsi quidem non immatura, comitibus ejus acerba, præreptus est.* Sed hic difficilis occurrit quæstio, quid nimirum interea Buchananus rerum ageret: neque enim verisimile esse, ut totum vitæ suæ quinquennium silentio præteriret. Cui quæstioni respondeo 1. In compendiaria hac vitæ suæ descriptione non justam atque per singulos annos deductam narrationem exhibere, sed summa tantum rerum fastigia sequi voluisse Buchananum, adeoque multa levioris momenti intacta transiliisse. 2. Si locus conjecturæ esset, cum Cl. *Sibbaldo* existimaverim, eum post relictam Scholam Burdegalensem, quam forte pestis ea regione grassata tum dissipaverat, alicubi in Aquitania per aliquod tempus hæsisse. Neque prorsus incredibile est, eum apud virum aliquem nobilem Pædagogi vices aliquamdiu sustinuisse. Nam circa hoc tempus *Michaël Montanus lib.* I *Tentamine* 25, se inter alios Georgium Buchananum Præceptorem domesticum habuisse gloriatur; quod inter annum 1542 & 1544 evenisse est verisimile, quo tempore *Montanus* decimum undecimumve ætatis annum agebat, utpote natus, referente *Morerio*, anno 1533. Idem quoque *Montanus* (ut hoc quoque obiter adjiciam) *Tentam. eod.* se ait tam promtum facilemque Latine loquendi morem a cunabulis fere acquisivisse, ut Buchananus & *Muretus* cum eo Latine colloqui se tum veritos sibi crebro affirmarint: additque, Buchananum a se diu postea visum retulisse, sibi tam singulari exemplo permoto propositum fuisse librum edere de pueris eodem ritu instituendis. *Et paullo post*, se ait, cum tredecim annorum esset, personas egisse, cum Buchanani Tragœdiæ Burdegalæ repræsentarentur, (hoc est, ut ego colligo, circa annum 1546,) quas eam ob caussam sæpius repræsentatas fuisse oportet. Sed ut ad rem redeam, tacente licet in vita sua ipso Buchanano, anno 1544 Parisiis fuit, quo tempore scripta est (ut antea diximus) Elegia IV. ad *Ptolemæum Luxium Tastæum*, & *Jacobum Tevium*, cum morbo articulari laboraret; in ea enim meminit quam officiose humaniterque tum haberetur a *Carolo Stephano* & *Joanne Gelida*, quorum alterum eo tempore medicinam Parisiis fecisse, alterum ibidem in Schola Cardinalitia docuisse novimus. Sed hæc res paullo altius repetenda est. *Morerius* in *Lexico* suo *Historico*, & *Menagius Anti-Baillet Tom.* I *p.* 328. narrant *Turnebum*, Buchananum & *Muretum* uno
simul

Denique quis crederet puerum sexennem missum ad ludos Burdegalenses, cum *Sylvius* decem annis major, ea ætate esset, quæ committi commode posset disciplinæ *Goveani*, & quem, nisi asperitas temporum prohibuisset, maturius, id est, annis tribus quatuorve prius, misisset, quod de sexenni puero ridiculum foret. Neque errat *Paulus Freherus*, qui *Josephum* XI. ætatis anno Burdegalam a patre missum tradit. hoc enim ipse *Scaliger* p. 50. de se adfirmat; sed *Goveanum* habuisse magistrum non dicit, habuit ergo alios.

qui in 4r Scholis, quas ille tum magna cura & impensis moliebatur, literas

simul tempore Collegium Parisiense Cardinalitium (vulgo *du Cardinal du Moine*) rexisse. Addit porro *Menagius*, *Petrum Barbonium* (cujus fidei in rebus istiusmodi multum tribuit) idem sibi retulisse, tres *scil.* illos heroas uni Scholæ simul præfectos, quibus singulis singulæ mundi partes feliciter obtigissent. Diu multumque se torquent viri hi eruditi, quo potissimum tempore id potuerit evenire. Et *Menagius*, Quidam, inquit, eos non Cardinalitio, sed Barbarano Collegio præfuisse volunt. Buchananum certe illic docuisse ejus vita superius ostendit; de *Turnebo* idem testatur *Admonitio Audomari Talai*; an vero eodem tempore necdum novimus. At quo minus Buchananus ea in Schola collegam habuerit *Muretum*, *Mureti* ætas plane repugnat. Buchananus enim, ipso teste, triennium tantum ei Scholæ præfuit, ab anno, uti supra notavimus, 1526 (quo justa *Menagium* aliosque natus est *Muretus*) ad 1529, cum *Muretus* vixdum quatuor, nedum sex aut septem (quod *Menagius* existimat) annos haberet. Ab anno vero 1529 usque ad 1543, Buchananum nulli Scholæ Parisiensi præfuisse, ex ipsius vita liquido constat. Ex eo enim tempore quinquennium apud Comitem Cassilissæ moratus, cum eo in patriam reversus est anno 1534, nec Scotia usquam egressus ante annum 1539, cujus fere initio ob religionem exulans in Anglia aliquamdiu delituit: nec multo post Luteriam profectus, compertoque Cardinalem *Betonium* ibi tum legatione fungi, ejus iram metuens protinus, invitante *Goveano*, Burdegalam se recepit, atque inter ejus Scholæ magistros allectus, eo ipso anno 1539, Carolo V. Imp. tum publico hospitio Burdegalæ suscepto carmen obtulit nomine ejusdem Scholæ, cui deinde triennium, i. e. ad finem anni 1542, aut potius initium 1543, docendæ vacavit. Aliquo igitur tempore inter hunc annum 1542 vel 1543, & annum 1547, quo cum *Goveano* Lusitaniam est profectus, (si modo unquam) Collegas habuit in Schola Cardinalitia *Turnebum* & *Muretum*; & quidem *Menagius* annum eligit 1544. Eo certe tempore Lutetiæ fuit, uti supra indicavimus, prædictaque illa Elegia *Joan. Gelidam* sodalem vocat, his versibus,

Cæteraque ut cessent, Gelida pia cura sodalis
Et patris & patria sustinet usque vicem,

Ita enim legendum, non *Cæteraque ut cessent gelide*, quod plurimis editionibus irrepsit, non tamen omnibus, quod *Menagius* affirmat; in *Edit.* enim *Rob. Stephani* anno 1567, *Hen. Stephani* 1569 & *Mam. Patissonii* 1579, recte legitur. *Joannem* autem *Gelidam* in Schola Cardinalitia circa hoc tempus docuisse testatur *Thuanus*, *ubi supra*, indeque evocatum anno 1547, (non 1546 quod ait *Menagius*) ut *And. Goveani* Collegii Burdegalensis Gymnasiarchæ, qui tum iter in Lusitaniam adornabat, vices suppleret, uti supra ex Chron. Burdegal. & eodem THUANO monstravimus. *Turnebum* autem tum Parisiis fuisse testatur eadem Elegia Buchananus,

Turnebus, Aonii rarissima gloria cœtus,
Officiis vacuum non sinis ire diem.

Hoc igitur anno 1544, si unquam, uti recte *Menagius* colligere videtur, in Schola Cardinalitia hi literarum triumviri plane incomparabiles, *Turnebus*, *Buchananus* & *Muretus*, simul docuere; quibus quartus addatur necesse est *Joan. Gelida*, vir, licet hisce inferior, doctissimus; quos idcirco hoc ordine collocat *Menagius*, ut primæ partes *Turnebo*, secundæ *Gelidæ*, tertiæ *Buchanano* nostro, quartæ denique *Mureto* sint demandatæ. Sed hic mirari subit, cur altum de hac re apud Buchananum silentium, præsertim quum Schola Cardinalitia (si *Menagio* credamus) Scholâ Barbaranâ (in qua se docuisse refert) ut multo honoratior, ita lucri feracior extiterit. Et sane haud scio, qui alias hoc Buchanani silentium excusari possit, quam ut dicamus, eum parvo tempore huic Scholæ præfuisse, & forte vicariam tantum operam alicui ex ejus Magistris tum absenti commodasse. Neque enim credibile est, (si unus ex primariis ejus Magistris ab iis quorum jus erat constitutus fuisset) Buchananum eam relinquere voluisse, ut postea in Lusitaniam peregrinaretur. Cæterum, ut libere dicam quid sentiam, toto hoc quadriennio & amplius, quod inter annum 1542, (aut 1543) & 1547 intercessit, Buchananum existimo rerum suarum incer-

rum humaniores & Philosophiæ Aristotelicæ rudimenta interpretarentur. Ea de re conventus Buchananus facile est assensus. Nam cum totam jam Europam bellis domesticis & externis, aut jam flagrantem, aut mox conflagraturam videret, illum unum videbat angulum a tumultibus liberum futurum, & in eo cœtu qui eam profectionem susceperant, non tam peregrinari, quam inter propinquos & familiares agere existimaretur. Erant enim plerique per multos annos summa benevolentia conjuncti, ut qui ex suis monumentis orbi claruerunt, *Nicolaus Gruchius*, *Gulielmus Garentæus*, *Jacobus Tevius* & *Elias Vinetus*. Itaque non solum se comitem libenter dedit, sed & 42 *Patricio* fratri persuasit, ut se tam præclaro cœtui conjungeret. 1547

certum nullo in loco diu constitisse, sed huc illuc Galliam pervagatum, doctorum virorum, quibus (si unquam alias) ea tum florebat, colloquia captantem; interim etiam per intervalla apud virum aliquem nobilem, quod antea innuebam, hæsisse, aut amicis in Schola aliqua docenda auxilia subministrasse. Quæ omnia cum levioris momenti visa essent, ea intacta penitus transilisse, quippe cui non justam rerum suarum historiam exhibere, sed summa tantum capita sequi propositum fuisset. Cæterum Lutetiam ab eo relictam anno saltem 1545, nec postea conspectam ad annum usque 1553, ostendit *Silva* III. cui titulus est *Desiderium Lutetiæ*. Ejus enim initio se Lutetia, quam pastorali more Amaryllida vocat, septem annis abfuisse testatur, ita canens,

O formosa Amarylli, tuo jam septima bruma
Me procul aspectu, jam septima detinet æstas:
Sed neque septima bruma nivalibus horrida nimbis,
Septima nec rapidis candens fervoribus æstas
Exstinxit vigiles nostro sub pectore curas.

Scriptum autem hoc carmen fuisse, dum Buchananus in Lusitania adhuc ageret, adeoque anno summum 1552, indicant hi versus,

Et me tympana docta ciere canora Lycisca,
Et me blanda Melanis amavit, Iberides ambæ:

ubi sub Lyciscæ & Melænidis nominibus duas urbes Lusitanas innuere videtur, forte Olisipponem regni caput, & Conimbricam, in qua docuerat. Idem postea clarius significat,

Quam superat Durium Rhodanus, quam Sequana Mundam,
Lenis Arar Sycorim, Ligeris formosus Iberum, ---
Tantum omnes vincit Nymphas Amaryllis Iberas, &c.

Quod autem hoc tempore in patriam redierit, atque aliquamdiu in Academia Andreana docuerit, quod a quibusdam memoratum refert Cl. *Sibbaldus*, id, præterquam quod a nullo idoneo auctore sit confirmatum, a Buchanano ipso clarissime refellitur initio *Præfat.* ad *Hist. Scoticam*, in qua se 24 annos peregrinatum affirmat, quod utique falsum esse, si anno 1542, aut 1543 in patriam rediisset, infra ostendemus. Sed multo magis absurdum *Garassæ* figmentum, qui Buchananum fabulatur, cum Burdegalæ esset, forte vino captum Schola ambulandi gratia togam tantum domesticam & crepidas indutum exiisse, atque navem e portu tum solventem fortuna nactum ea in Angliam usque delatum.

41 *Scholis, quas ille tum magna cura*] Cl. *Sibbaldus*, nescio quo auctore, Conimbricam ait Academiam a Joanne III. Lusitano instauratam anno 1650, (1550 voluit vir doctissimus;) quod, si tempus significet quo suprema ei manus est admota, forte verum sit: at prius Scholas ibi apertas fuisse, vel illud indicio est, quod Goveanus, & cum eo Buchananus aliique eo tribus ante annis sint profecti, uti supra ostendimus: quod & ulterius confirmatur ex Epistola *Jacobi Tevii*, Conimbricæ Cal. Martiis anni 1548 scripta, qua librum suum de rebus gestis Hispanorum ad Dium in India eidem Regi nuncupat, cuique in fronte præmissum est illud Buchanani carmen, quod in omnibus ejus Poëmatum editionibus desideratum, atque Cl. *Sibbaldi* industria in lucem erutum, postea sumus exhibituri.

42 *Patricio fratri*] Quem mortuum carmine prosequitur II. *Epigramm.* 23.

1548. geret. Et principio quidem res præclare successit, donec [43] in medio
velut cursu *Andreas Goveanus* morte, ipsi quidem non immatura, comiti-
bus ejus acerba, præreptus est. Omnes enim inimici & æmuli in eos
primum ex insidiis, deinde palam animo plane gladiatorio incurrerunt:
& cum per homines reis inimicissimos quæstionem clam exercuissent, tres
1549. arripuerunt, quos, [44] post longum carceris squalorem, in judicium pro-
ductos, multis per eos dies conviciis exagitatos, rursus in custodiam ab-
diderunt. Accusatores autem ne adhuc quidem nominarunt.

1550. In Buchananum certe acerbissime insultabant, ut qui peregrinus esset,
& qui minime multos illic haberet qui incolumitate gauderent, aut dolori
ingemiscerent, aut injuriam ulcisci conarentur. Objiciebatur ei carmen
in Franciscanos scriptum, quod ipse, antequam e Galliis exisset, apud
Lusitaniæ Regem excusandum curavit, nec accusatores quale esset scie-
bant; unum enim ejus exemplum Regi Scotorum, qui scribendi auctor
fuerat, erat datum. Crimini dabatur carnium esus in Quadragesima, a
qua nemo in tota Hispania est qui abstineat; dicta quædam oblique in
Monachos objecta, quæ apud neminem nisi Monachum criminosa videri
poterant. Item gravissime acceptum, quod in quodam sermone familiari
inter aliquot adolescentes Lusitanos, cum fuisset orta mentio de Eucha-
ristia, dixisset, sibi videri Augustinum in partem ab Ecclesia Romana
damnatam multo esse proniorem. Alii duo testes, *Joannes Tolpinus* Nor-
mannus, & [45] *Joannes Ferrerius* e Subalpina Liguria, (ut post aliquot an-
nos comperit) pro testimonio dixerunt, se ex compluribus hominibus
fide dignis audivisse, Buchananum de Romana religione perperam sen-
tire. Ut ad rem redeam, cum quæstores [46] prope sesquiannum & se &
1551. illum fatigassent, tandem, ne frustra hominem non ignotum vexasse cre-
derentur, eum in Monasterium ad aliquot menses [47] recludunt, ut exa-
ctius erudiretur a Monachis, hominibus quidem alioqui nec inhumanis,
nec malis, sed omnis religionis ignaris. Hoc maxime tempore Psalmo-
rum Davidicorum complures vario carminum genere in numeros re-
degit.

1552. Tandem libertati redditus, cum a Rege commeatum redeundi in
Gallias peteret, ab eo rogatus ut illic maneret, pecuniola interim ac-
cepta in sumtum quotidianum, donec de conditione aliqua honesta
pro-

43 ***In medio velut cursu***] Hæc cum iis quæ supra diximus aptissime conveniunt, anno enim 1547 suscepta est hæc peregrinatio, annoque sequente 1548, exstinctus est *Goveanus* testante Bibliotheca Hispanica & Thuano.

44 ***Post longum carceris squalorem***] Carceri inclusus Buchananus videtur anno 1549.

45 ***Joannes Ferrerius***] Is est *Joan. Ferrerius* Pedemontanus qui inter Scotos aliquot annos agens Hect. Boëthii historiam continuavit. [Vide de hoc *Ferrerio* Menagian. t. III. p. 188.]

46 ***Prope sesquiannum***] Carcere igitur emissus anno ut videtur 1550, aut 1551.

47 ***Recludunt***] Nusquam invenio hanc vocem hoc sensu acceptam, *recludere* enim est *aperire*, *patefacere*: *includunt* ergo legendum existimem. [Potest se tueri Justini auctoritate Buchananus, qui lib. XXVI. c. 1. *in carcerem recludere* dixit. immo & potuit Buchananus hac Phrasi, data opera usus esse, quia Monachi quidam *reclusi* proprie dici solebant, ut docuit *Valesius* ad Amm. Marcel. XVI. 10. ubi alia exempla, & ex Iustini lib. I. cap. 9. adfert. & patres Christiani verbo *recludere* pro includere sæpe usi fuere. vide Tertul. de Idolol. cap. XVII. & ibi comm. quod vero hic in Buchanano reprehendit commentator, idem in Scholio Hieronymiano culpavit *Clericus* Quæst. Hierony. x. p. 380. & barbare locutum scholiorum auctorem notaverat. sed ita temere sæpe pronuntiant, qui omnes ex Lexicis copias suas congerunt.]

48 *In*

prospiceretur. Sed cum procrastinationis, nec in certam spem, nec
certum tempus, tæderet, navem Cretensem in portu Olisipponensi na-
ctus, in ea [48] in Angliam navigavit. Nec hic tamen substitit, quam-
vis honestis conditionibus invitaretur. Erant enim illic omnia adhuc
turbida sub Rege adolescente, proceribus discordibus, & populi
adhuc animis tumescentibus ab recenti motu civili. Igitur [49] in Galliam 1553.
transmisit, iisdem fere diebus, quibus urbis Mediomatricum obsidio fuit
soluta. Coactus est ibi per amicos ea de obsidione [50] carmen scribere,
idque eo magis invitus, quod non libenter in contentionem veniret cum
aliis plerisque necessariis, & in primis cum [51] *Mellino Sangelasio*, cujus
carmen eruditum & elegans ea de re circumferebatur.

[52] Inde evocatus in Italiam a [53] *Carolo Cossæo* Brixiacensi, qui tum secunda 1554.
fa-

48 *In Angliam navigavit*] Anno *scil.* 1552, non vero, quod affirmat *Joan. Clericus*, anno 1551: primum enim de motu civili in Anglia paullo ante ejus adventum loquitur Buchananus, i. e. ut ego interpretor, de dissidio inter *Somerseti* & *Northumbriæ* Duces orto, quod aliqua ex parte sublatum est morte *Somerseti*, qui capite plexus est ineunte anno 1552. Præterea se ait in Anglia non substitisse, sed post breviusculam in ea moram recta Galliam contendisse iisdem fere diebus quo soluta est urbis Mediomatricum obsidio: id vero accidit (referente *Mezerajo* & *Thuano*) ipsis Kalendis Januariis anno 1553, non vero exeunte anno 1551, quod *Joan. Clericus* tradit.

49 *In Galliam transmisit*] Mense, ut videtur, Januario, anno 1553, paullo post solutam Metis obsidionem: *Sangelasii* enim carmen ea de re ante suum adventum scriptum significat; VII. autem Idus Februarii ejusdem anni privilegium (cujus supra meminimus) ab Henrico II. Francorum Rege obtinuit edendi Euripidis Alcestim a se Latinis numeris cum Burdegalæ esset versam. Porro sub ipsius in Galliam adventum, scripsit lepidissimum illud carmen, *Frat. Fraterr.* XXVIII. quod sic incipit,

Jejuna misera tesqua Lusitaniæ,
Glebaque tantum fertiles penuriæ,
Valete longum. &c.

Circa hoc etiam tempus, quod non temere existimat *Jo. Clericus*, videtur Buchananus mordacibus quibusdam carminibus quæ in *Frat. Fraterr.* sparsim inveniuntur, injurias sibi a Monachis illatas ulcisci voluisse.

50 *Carmen scribere*] Quod habetur *Miscell.* VIII.

51 *Mellino Sangelasio*] *Melin. S. Gelais*, egregio Poëta Gallo, qui multa Epigrammata patrio sermone scripsit: cum laudat Buchananus, I. *Epig.* 57. [*Mellini* vel *Merlini* Sangelasii magnificum elogium habetur in bibliotheca Crucii Cenomanensis pag. 321. Vide etiam Baillet jugem. des Poëtes Modernes, n. MCC LXXXIII.]

52 *Inde evocatus in Italiam*] Toto hoc anno 1553, quique eum secutus est 1554, Lutetiæ mansisse, aut saltem non procul inde divertisse videtur Buchananus; Epistola enim, 28 Julii anni 1554 Lutetiæ scripta, Jephthen suum inscribit eidem illi Carolo Cossæo cujus filio Timoleonti erudiendo paullo post est admotus. Ex ejus autem Epistolæ verbis haud obscure colligi videtur jam tum Buchananum a Cossæo ad docendum filium evocatum: ejus enim in filio instituendo curam, atque in se liberalitatem deprædicat. Exeunte ergo anno 1654 in Liguriam profectus, atque Timoleonti erudiendo appositus videtur. Scripserat quidem anno superiore ad eundem Carolum Cossæum carmen de captis ab eo Vercellis, quod exstat *Miscell.* XXIII. expugnata autem fuit hæc urbs mense Septembri anno 1553, testante Thuano *Hist. lib.* 12. at se tum nondum Italiam petiisse aperte ostendit ipse Buchananus primis versibus,

Quis me nivosos Alpium trans vertices
Curru volucri deferet?
Quis nube septum me remotis Pegasus
Sistet jugis OEnotriæ?

& sub finem paulo clarius,

Sed quando tanto dissitis cælo & solo
Sors invida id precluserit, &c.

53 *Carolo Cossæo*] Hic filius erat *Renati Cossæi* Brixiaci in Andegavia Dynastæ filius natu maximus, vir militari scientia rebusque gestis clarissimus, qui ob ingentia virtutis suæ in Italia, Gallia, Bel-

fama res in Ligustico & Gallico circa Padum agro gerebat, nunc in Italia, nunc in Gallia, cum filio ejus [54] *Timoleonte* quinquennium hæsit, usque [55] ad

gio edita specimina, tandem Franciæ Marescallus, ac apud Taurinos Regis Francorum præfectus ab Henrico II. constitutus anno 1550, quod munus summa cum laude sustinuit ad annum 1559, quo, mortuo Henrico II. in Galliam reversus Picardiam provinciam regendam est nactus, quam pari prudentia & fortitudine administravit ad annum 1563, cujus ultimo die podagra est exstinctus, anno ætatis suæ 57. Ejus defuncti virtutes elegantissimo carmine celebrat Buchananus *lib.* II. *Epig.* 25.

54 *Timoleonte*] Tanto patre filio dignissimo, ut vere de eo Præceptor Buchananus *lib.* I. *De Sphæra* (dum id operis ei inscribit) sit vaticinatus,

Tu mihi, Timoleon, magni spes maxima patris,
Nec patria minor, Aonii novus incola montis
Adde gradum comes, & teneris assuesce sub annis
Castalidum nemora & sacros accedere fontes, &c.
Tempus erit cum tu, veniat modo robur ab annis,
Spumantes versabis equos in pulvere belli,
Torvus & in patriam assurges non degener hastam.

Brantomius enim *Mem. des Hommes illustres Franc.* de eo sic scribit, *Le Comte de Brissac etant sous le fouet & gouvernement des ses Maitres, tout jeune qu'il etoit, montra toujours quelque chose de gentil & de grand au jour, & pret a porter les armes*, &c. tandemque post egregia ejus facinora memorata, illustre hoc ac pene incomparabile subjungit Elogium; *Bref, ce Comte de Brissac a ete l'un des plus parfaits & accomplis seigneurs que j'aye point vu en notre Cour. Je n'en ay gueres vu qui en leur jeunesse n'ayent fait quelque tour de sottise, mais jamais celuy-la n'en a fait*, &c. At hunc egregium juvenem fata terris tantum ostendere, nam dum Mucidanum in Petrocoriis obsidet, sclopeti ictu in capite accepto exanimatur, anno 1569, ,, magno suorum desiderio, ,, qui (*verba sunt Thuani lib.* 45.) juve- ,, nem illustri patre natum, & vix XXVI. ,, annum egressum, jamque in illa ætate ,, ad maximos honores & dignitates ple- ,, no gradu properantem morte præma- ,, tura interceptum lugebant. ,, Unde (ut hoc quoque obiter attingam) colligimus eum Buchanano in disciplinam fuisse traditum ætatis anno 12.

Sed ut ad Buchananum ipsum redeam, hoc toto quinquennio, quo apud *Car. Cossaum* hæsit, ab eo non solum humanissime habitus, sed sæpe etiam ad intima consilia admotus fuerat; ut vere de eo Buchananus prædicarit (Præf. ad Jepht.) quod scil. *literas fovendas ac tuendas suscepisset, quod doctissimos homines secum haberet, quibuscum in medio etiam sævissimi belli ardore*, (quod olim de Gratiano Imp. ab Ausonio dictum) *prælia Musis temperaret, & Geticum moderaretur Apolline Martem.* Et ne quis hoc temere prolatum existimet, ejus rei testem habeo amplissimum ipsius Buchanani æqualem atque amicum *Henricum Stephanum*, cujus verba non ab re erit hic adscribere. Is, *Orat. adversus Foliet. p.* 163, 164. ,, Ingratiis (*inquit*) eorum, quibus ,, a Marte tota, sed a literis & literatis ,, nulla gratia debetur; sunt enim e Mar- ,, tiis viris nonnulli, quibus omnia ad ,, bellum pertinentia literatorum consi- ,, lia, præsertim eorum, qui nunquam ,, militiæ nomen dederunt, non minus ,, quam ægrotorum somnia vilescant. ,, Contra autem *Brissacus* Regis Fran- ,, cisci primi in Pedemontanis bellis Le- ,, gatus Georgium Buchananum, tum ,, filii sui Præceptorem, in consilium una ,, cum ipsis exercituum ducibus adhibere ,, solitus erat. Atque huic consuetudini ,, occasionem hoc præbuit, quod cum ,, Buchananus aliquando e cubiculo suo, ,, ut uni e famulis quidpiam injungeret, ,, descendisset in cœnaculum contiguum ,, aulæ in qua Brissacus cum suis de qua- ,, dam re non parvi ad summam rerum ,, momenti consultabat, & aliquot a se ,, murmuratis (ut fit) verbis, eam quæ ,, pluribus placebat sententiam sibi displi- ,, cere ostendisset, subridere quidam e ,, ducibus cœperit. Subrisus caussa intel- ,, lecta intro vocatus a Brissaco, & libe- ,, re pronunciare sententiam coactus, ,, oracula loqui non ipsi tantum Brissa- ,, co, sed cunctis ducibus fuerit visus; ,, quod ipsa etiam experientia testata est.

55 *Ad*

[55] ad annum millesimum quingentesimum sexagesimum. [56] Quod tempus maxima 1560.

55 *Ad annum millesimum quingentesimum sexagesimum.*] Hoc anno Buchananum in Scotiam rediisse scribunt *Thuanus*, *Spotisvedius*, *Clericus*, aliique: at quo minus id verum sit, obstat Buchanani ipsius ad Jacobum VI. Scotorum Regem Historiæ suæ nuncupatio, cujus statim initio se viginti quatuor annos peregrinatum testatur. Et ne eum memoria forte lapsum existimemus, idem ipse prius affirmaverat Epistola Franciscano præmissa, non multo post ejus in patriam reditum, ut mox ostendemus, scripta. Quod si anno 1560 in patriam rediisset, falsum omnino esset, eum viginti quatuor annorum peregrinationem, aut quod ipse exilium vocat, fuisse passum. Ineunte enim anno 1539 exulatum abiit, inter quem & 1560 annorum unius tantum & viginti est intercapedo. Ex ipsius igitur calculo in Scotiam reversus est anno demum 1563. Sed non parvam hac in re difficultatem parit *Luca Fruterii* ad Buchananum Epistola (*Vid. Epist.* II.) Paris. Kal Februariis scripta, quæ quamvis nullam aliam adjectam habeat temporis significationem, datam tamen anno * 1566, & paullo post Buchanani ad suos reditum, ex ipsius verbis colligi videtur. Principio enim se excusat *quod Buchananum in patriam nuper proficiscentem solemni more non dimiserit:* deinde versus aliquot subjicit, obscuros quidem illos, at quibus aliquem saltem sensum affingas, si post Reginæ Mariæ cum *Henrico Darlao* nuptias scriptos fateare. Sed *Fruterium* ipsum audiamus: „Audio, inquit, mi Buchanane, non paucis diebus te ventorum „ fastidia tulisse & nuper tamen

Ventis iisse tuis dulcissima
Ad alta tecta patria,
Quæ te tuosque canulos jamdudum amat
Vincire caris osculis.
Quid hic amica gaudia eloquar tua?
Quid gaudia illa Regia?
O ter beata sorte devinctum caput,
Quod Rexque, paterque, equesque amant.

Quæ sunt illa gaudia regia, quive ille Rex, pater & eques? Nullus certe Rex inter Scotos fuerat ab anno 1542, quo mortuus est Jacobus V. ad annum 1565, quo Maria Regina quæ toto hoc tempore rerum est potita, *Henricum Darlæum* Comitis Leviniæ filium thalami regnique socium sibi copulavit. Franciscus autem II. Gallus, primus Mariæ maritus, quamvis eo jure nomen Regium aliquamdiu obtinuisset, nunquam tamen terram Scoticam vel e longinquo salutavit; fatoque præterea functus anno 1560, duobus minimum annis ante Buchanani in patriam reditum. Necesse est ergo ut ille Rex, cui tam gratum acceptumque fore Buchananum prædicat Fruterius, sit Henricus ille Darlæus; quem vero patrem nominat, sit ipsius genitor *Matthæus Leviniæ* Comes; Equitis denique nomine censeatur Scotica Nobilitas, cui ob singularem ingenii & eruditionis famam Buchananus in pretio atque honore habitus fuerat. Cum autem illæ nuptiæ inter Darlæum & Mariam celebratæ sint 4 Kal. Augusti anni 1565, ut ex Actis publicis constat, has *Fruterii* ad Buchananum literas Kal. Februariis anni sequentis scriptas fuisse oportet: nisi velimus existimare *Fruterium* fatidico furore correptum de *Darlæi* Regali fastigio nuptiisque, vix ipsi tum speratis, præcinuisse. Non ignoro Buchananum *Darlæi* in Scotiam reditum in Idus conjicere Februarii anni 1564: verum hac in re antiquam sequitur consuetudinem Scotorum (quæ & etiamdum apud Anglos servatur) annum 25 Martii ordientium; quamvis parum sibi constans hunc annum *proximum* vocat post eum, quo pater ejus *Levinius* est reversus, quem more Scotico eundem appellare debuerat. Ex aliis autem idoneis auctoribus, præsertim vero ex Secreti Concilii Actis certissime novimus conjugium illud celebratum anno, uti diximus, 1565. Quod si scripta est hæc Epistola anno 1566, quomodo dicere poterat *Fruterius* Buchananum nuper e Gallia

* Atqui eo anno mense Martio obiit *Fruterius*, ut patet ex Epistola Gifanii ad Canterum edita a Gabbema Cent. III. 43. non ergo æstate hujus anni, ut ad Epistolam I. notatum est. quare ego anno priore scriptam, licet post nuptias Reginæ, credo. Aliud carmen elegiacum *Buchanano* scriptum a *Fruterio* inter ejus reliquias pag. 140 editum est, quod miror non memorari a doctissimo commentatore, ubi de turbis, quibus Scotia agitabatur, & bello Anglico fit mentio, quod Elogiis inseremus.

xima ex parte dedit sacrarum literarum studio, ut de controversiis, quæ tum majorem hominum partem exercebant, exactius dijudicare posset, quæ

lia fuisse profectum, quem, si nullum aliud exstaret ejus rei documentum, in Scotia sesquianno antea fuisse ipse indicat in fine sæpius supra memoratæ ad *Moravium* Epistolæ, e Fano Andreæ Nonis Juniis anno 1564 datæ? His autem angustiis nosmet expediendi nulla alia restare videtur ratio, quam ut dicamus Buchananum in patriam reversum anno 1563, apud patronum suum Moraviæ Comitem (cujus uxor & familia se Andreapoli fere continebat) aliquamdiu substitisse; exeunte vero anno 1564, aut ineunte 1565, in Galliam, nescio qua de caussa, trajecisse; verum a Regina *Maria*, quæ se tum gravidam senserat, eodem anno revocatum, ut prolis nascendæ educationi præesset: provida quippe Regina, & ipsa bonas artes, nec sine Buchanani (ut quidam voluit) opera edocta, eum, suorum omnium longe doctissimum, filii sui, si forte filium pareret, jam tum Præceptorem designasse videtur. Hæc licet a nullo idoneo auctore memoriæ prodita, multa tamen confirmare videntur; illud vero in primis, quod nullum ex *Fruterii* Epistola sensum alio quovis modo elicere posse videamur. Neque omni prorsus fundamento destituta videtur, quam vulgo jactatam quotidie audimus de Buchanano fabula, eadem fere, quam, mutato tantum tempore & loco, *Garassa* Jesuita tradit: Buchananum *scil.* deambulatum egressum, forte navem e portu Fani Andreæ solventem conspexisse, nemineque ex amicis in rei conscientiam adhibito, Lutetiam recta perrexisse, nec nisi post aliquot annos rediisse. Huc denique adde, quod Buchananus ipse se *Jacobo* VI. erudiendo præfectum affirmet anno 1565, (ita enim constanter exhibent omnes ejus vitæ Editiones,) quod nullo alio sensu accipi potest, quam Buchananum eo anno e Galliis a Regina *Maria* aut ejus marito *Darleo* fuisse arcessitum, qui prolis nascendæ educationi præesset: Jacobus enim VI. 19 duntaxat Junii anni insequentis 1566 est natus.

56 *Quod tempus maxima ex parte*] Ex hisce verbis nec injuria a *Joan. Clerico* est animadversum, Buchananum non magnopere in *Timoleonte Cossæo* erudiendo fuisse occupatum, quippe cui tantum otii superesset, ut maximam ejus temporis partem sacrarum literarum studio, controversiisque quæ tum majorem hominum partem exercebant, dare posset. Quod si in memoriam revocemus, quod a *Brantomio* proditum est, id præcipue Timoleontis patrem in votis habuisse, ut suis artibus, id est, militari disciplina, ad quam naturæ sponte & quidem plus nimio per se ipse erat proclivis, filius erudiretur, non utique mirandum, si viro literis deditissimo studiis obsequendi suis plurimum temporis superesset. Non est tamen quod inde arguamus Buchananum in alumni sui educatione se segnem aut remissum gessisse: contrarium plane innuit memoratus Brantomius, vir alioqui Buchanano infestissimus. „ Timo-
„ leon (*inquit*) etant en age d'estudier &
„ d'apprendre, Monsieur le Mareschal
„ luy donna Bucanan, Escossois, l'un
„ des doctes & scavans personnages de
„ notre temps. ---- Ce Bucanan in-
„ struisoit si bien son disciple, qu'il le
„ rendit assez scavant pour un homme
„ de guerre.

Sed duplicem præterea sensum Buchanani verba pati possunt; & primum quidem, nihil forte aliud iis significari volebat, quam maximam ejus temporis partem, qua ab alumno instituendo vacabat, sacrarum literarum studiis fuisse impensam. Forte etiam illud præcipue tempus intelligit, quod ab ineunte anno 1560 ad annum 1563, quo in patriam est reversus, decurrit: protinus enim subdit controversias istas, quibus eo tempore excutiendis animum suum appulisset, tum domi conquiescere cœpisse, Scotis a tyrannide Guisiana liberatis; id quod eo ipso anno 1560 accidit, quo Pontificiorum erroribus profligatis, purior religio apud Scotos introducta, ac legibus latis stabilita fuit. Neque tamen severioribus hisce studiis ita se totum tradidit, ut non Musarum commercia ex intervallo repetere, atque carminibus fundendis genium suum oblectare nonnunquam voluerit. Eo enim tempore, ut alia levioris operæ omittam, scripta est nobilissima illa *Ode*, *Miscell.* I. ad Henricum II. Gallorum Regem post victos Caletes, 8 *scil.* Januarii anno 1558. Eodem etiam anno condi-
tum

quæ tum domi conquiescere cœperant, Scotis [57] a tyrannide Guisiana li-
beratis. [58] Eo reversus nomen [59] Ecclesiæ Scotorum dedit. [60] E supe- 1563.
riorum autem temporum scriptis quædam velut e naufragio recollecta
edidit. [61] Cætera vero quæ adhuc apud amicos peregrinantur, fortunæ
arbitrio committit. In præsentia septuagesimum quartum annum agens,
apud Jacobum Sextum Scotorum Regem, cui erudiendo erat [62] præfe- 1579.
ctus anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, senectutis suæ ma-
lis fractus portum exoptans agit.

Obiit Edimburgi vigesimo octavo Septembris, anno salutis 1582.

tum est Francisci Valesii & Mariæ Stuartæ Regum Franciæ & Scotiæ Epithalamium, (*Silv.* IV.) carmen omni laude majus, quo non æquales suos dico, sed se ipse superasse, atque veteribus illis dubiam palmam fecisse videtur. Eo denique tempore ingens de Sphæra opus quinque libris est aggressus, cui, licet ad umbilicum necdum perducto, post Lucretii Maniliique tempora, nihil in eo genere simile aut secundum est reperire.

57 *A tyrannide Guisiana*] Hoc enim anno Maria Guisia, Jacobi V. vidua, ac Scotorum Regens, quæ rem Scoticam ex fratrum maxime consiliis administraverat, quarto Idus Junias decessit; exstinctoque eodem anno Francisco II. ejus uxor Maria Scotorum Regina, jam sui juris, & Gallorum potestate libera, ad suos anno proxime insecuto est reversa.

58 *Eo reversus*] Anno *scil.* 1563, uti supra monstravimus.

59 *Ecclesiæ Scotorum*] Diu antea se Lutheranæ caussæ faville haud obscure significat Buchananus, ab anno *scil.* 1524, quo cum Joan. Majore in Galliam iterum est profectus: quam licet animi sui propensionem multo postea auctiorem reddiderint Monachorum injuriæ, eam tamen tantisper dissimulare atque tacitam habere cogebatur, dum ad suos, qui jam ritus Pontificios palam ejeraverant, reversus, eam publice profiteri posset.

60 *E superiorum autem temporum scriptis*] Poëmata ipsius intelligit, quæ malignitate temporum disjecta, & multis modis male habita conqueritur *Præfat. ad Hist.* Vid. etiam ejus Epistolam (in hac *Edit.* XXVII.) ad *Danielem Rogersium* circa hoc tempus scriptam, qua pleraque opera sua, tam edita, quam inedita recenset, quidque iis factum sit, aut faciendum velit, fusius edisserit.

61 *Cætera vero*] Ex hoc liquet multa Buchanani scripta injuria temporum intercidisse, multa quoque non, nisi post ejus obitum, typis evulgata, quod alibi commodius sumus ostensuri.

62 *Præfectus anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto.*] Si hæc verba eo quem præ se ferre videntur sensu sint accipienda, a vero longissime absunt. Qui enim potuit Buchananus Jacobo VI. erudiendo præfici, prius quam ille natus, vixdum genitus fuisset, utpote quem ipse aliique omnes consentiunt 19 Junii 1566 vitales primum auras hausisse? Aut ergo numeris mendum irrepsit, atque pro 1565, legendum 1569, quo anno, uti mox ostendemus, Academia Andreapolitana ad id munus obeundum publico Ordinum decreto Buchananus primum est evocatus; aut, quod supra conjiciebamus, de eo anno loquitur Buchananus, quo a Regina e Galliis est arcessitus, mortalium fere omnium maxime idoneus, qui tantæ spei puero, cum tempus posceret, Præceptor adhiberetur.

Hactenus vitam suam persecutus est Buchananus. Miratur autem Cl. *Balius*, cur non pari modo cætera, atque in primis insignem illum, quo deinceps est usus, rerum secundarum cursum memorare noluerit. Sed nihil hac in re sine caussa a Buchanano admissum videtur. Cum enim, quod sæpius supra monuimus, nihil ei minus propositum fuisset, quam plenam vitæ suæ historiam exhibere, mirandum utique non est, si nihil in brevi hac narratione, præter summa rerum capita, eaque quæ varietate aliqua erant distincta, attingere voluerit: quæ cum ad tempora perduxisset, quibus uno eodemque tenore vita deinceps sua peragеretur, satis sibi amicisque suis factum existimabat, breviter ac carptim ostendere, se, haud paullo post suum postremum in patriam reditum, Jacobo

VI. erudiendo appositum, in eodem munere obeundo postea perseverasse, ad exitum hujus anni 1579, quo amicorum rogatu hanc vitæ suæ Epitomen est aggressus. Eo enim intervallo nihil fere memoratu dignum ei accidit, quod non cum aliis Scotis fuerat commune, præterquam quod ad honores quosdam opesque a Proregibus *Moravio* & *Mortonio* esset evectus, quo amplum atque honorificum, quod sustinebat, Regii Præceptoris officium majore cum dignitate obire posset. Quæ ille omnia cum parvi penderet, silentio prætereunda existimavit, ut vere de eo cecinerit magnus *Scaliger*,

Contemtis opibus, spretis popularibus auris,
Ventosæque fugax ambitionis, obis.

Longe autem errant mea sententia, si qui credant, (quod Cl. *Belius* fieri posse suspicatur) Buchananum jam capulo propinquum, atque seria pœnitentia ductum, in vita sua perscribenda ulterius progredi noluisse, ne prosperam fortunam suam narrando memoriam Lectoribus refricaret, quam ingratus erga Reginam Mariam exstitisset, cujus munificentiam, cum multis aliis rebus, tum hac præcipue esset expertus, quod eum unum filio suo, & prius quidem quam nasceretur, Præceptorem delegisset. De hac, quam Buchanano *Camdenus* aliique tribuunt, pœnitentia mox erit dicendi locus, interim quæcunque illa postmodum fuerit, nullam certe tum fuisse cum vitam suam scriberet, vel illud indicio est, quod hoc ipso anno librum suum *De Jure Regni apud Scotos* primum evulgarit, quo opere omnia a se atque sua factione in Serenissimam illam Principem dicta aut facta vindicat & defendit. Huc adde, quod nondum Historiam suam in lucem emiserat, quam, si vera eum tum cepisset pœnitentia, aut perpetuis tenebris tradidisset, aut ab acerba saltem illa, qua Mariæ famam insectatur, maledicentia repurgasset.

Sed his missis, ut quod a Buchanano ipso omissum est aliqua ex parte suppleantur, quod ejus vitæ est reliquum, quatenus nobis documenta suppeditant, breviter ac succincte exsequemur.

A Regina e Galliis revocatus anno, uti videtur, exeunte 1565, proximo anno ab eadem unus e Professoribus, vel potius Gymnasiarcha, Collegii Leonardini in Academia Fani Andreæ est constitutus; quod munus per quadriennium singulari cum laude administravit. Referente enim ex ipsis Academiæ Actis Cl. *Sibbaldo*, *Comment. in Vit. Buchan. p. 65.* singulis hisce annis 1566, 1567, 1568, unus ex quatuor Rectoris Electoribus in publicis tabulis inscribitur, atque a Rectore unus ex Prorectoribus nominatus est, sub hoc titulo, *Magister Georgius Buchananus, Collegii Leonardini Gymnasiarcha, hujus seculi Poëtarum facile Princeps.* In quibusdam etiam Collegii D. Leonardi Archivis, exstant quatuor chartæ authenticæ, ab eo, dum Professor primarius fuerat, scriptæ, una 12 Aprilis, altera 13 Septembris, anni 1568, tertia 7 Aprilis, quarta 31 Maji 1569, datæ.

Sub finem, uti credibile est, anni 1569, cum Jacobus VI. quartum jam ætis annum agens Præceptoris operam ferre atque postulare videretur, publico Dominorum secreti Concilii aliorumque e Nobilitate & regni Ordinibus decreto, ad hanc provinciam, cui ante quatuor annos a Regina ipsa fuerat destinatus, e Collegio Leonardino evocatus est Buchananus; permissa interim ei facultate, ut quem vellet idoneum virum in locum suum substitueret, quo jure usus, *Patricium Adamsonum* (eundem, reor, qui postea Fani Andreæ Archiepiscopus est creatus) huic muneri exsequendo surrogavit. Sed rem quibusdam Lectoribus haud ingratam facturus videbor, si hoc Secreti Concilii Rescriptum ex Actis publicis erutum oculis subjiciam. Illud autem ita se habet,

The Lords of Secret Council and others of the Nobility and Estates, being convened for taking Order in the Affairs of this Common-wealth, among other Matters being carefull of the King's Majestie's Preservation and good Education, and considering how necessary the Attendance of Mr. George Buchanan *Master of St.* Leonard's *Colledge within the University of St.* Andrew's *upon his Highness shall be, and that it behoves the said Mr.* George *to withdraw himself from his Charge of the said Colledge, if he makes continual Residence with his Majesty, no ways willing that the same Colledge and Youth being therein shall be destitute of Regiment and good Instruction, through the said Mr.* George's *absence: He therefore compearing personally in Presence of the said Lords of the Council, Nobility and others of the Estates abovewrit-*

written ; at their Desire, and of his own free Will and proper Motive, dimitted and gave over his Charge and Place of Master of the said Colledge in the Favours of his well beloved Master Patrik Adamson, *and no otherwise : Of whose Honesty, Qualification, Literature and Sufficiency to administrate the said Charge and Place, not only the said Mr.* George, *but the said Lords, Nobility and Estates, have good Opinion and certain Experience. And albeit the Presentation, Nomination and Admission of the Master of the said Colledge pertained of old to the Prior of St.* Andrew's, *yet the same Right and Patronage presently appertains to our Sovereign Lord, as well by Reason of the Lauws of the Realm, as because the Priory of St.* Andrew's *presently vaiks destitute of a Prior or Commendatar : And seeing it tends to God's Glory, and the Advancement of the Common-wealth, that good Letters flourish and increase, and that delay in not placing or admitting of a qualified and sufficient Master to the said Colledge may greatly prejudge and hinder the same, and if the Students occasion to skail and separate themselves, the said Lords, Nobility and Estates therefore, in respect of the present Necessity, in our Sovereign Lord's Name received the said Mr.* George's *Dimission, and thereupon received and admitted the said Mr.* Patrick *to the said Charge and Regiment of the said Colledge of St.* Andrew's, *principal Master thereof, with all Immunities, Priviledges, Commodities and Duties belonging to the same, sicklike as the said Mr.* George, *or any other Masters of the said Colledge, used and brooked the same of before, and ordain him to be answered and obeyed therein in time coming and none other*, &c.

Eodem anno 1569, quo Buchananus abdicato munere Academico Regis educationi est præfectus, adscitus ei Collega est a Moravio Prorege *Petrus Junius*, juvenis egregius, qui officii, cui Buchananus ob ingravescentem ætatem (quippe jam 64 annum agens) & afflictam sæpius valetudinem, per se ipse non sufficiebat, partem haud exiguam in se derivaret. Quamvis autem præclaram in Rege docendo operam *Petrus Junius* navaverit, mihi tamen non fit verisimile, quod a *Thoma Smitho* in ejus vita memoratur, laborem istum, si non unice, saltem maxime per omnem teneræ ætatis gradum ei incubuisse. Credere enim fas est, Buchananum, omni alia cura jam vacuum, ac impenso per omnem fere vitam bonas literas promovendi studio flagrantem, tanti talisque alumni eruditionem in alium non rejecturum, gnarum *scil.* non Aulicorum modo in se oculos conversos, sed Scotorum fere omnium, spem fortunasque suas, regnique salutem & incolumitatem, ex ejus cura atque assiduitate reputantium. Neque Buchananus præconceptam de se opinionem, exspectationemque & vota suorum civium fefellit ; quantum enim Jacobus VI. in bonis literis aliisque artibus Rege dignis sub ejus disciplina profecerit, vidit postea Christianus orbis, & obstupuit.

Neque Regis educationi solum, sed aliorum etiam prospectum cupiebat Buchananus ; circa hoc enim tempus, ejus præcipue auspiciis, consilium initum est Grammaticæ Latinæ (quæ omnis rei literariæ est fundamentum) conscribendæ. Quæ autem eum caussæ impellebant, quidque hac in re præstitum sit, Cl. *Sibbaldus Comment. ad ejus vit.* edocet. „ Cum, *inquit*, ad Regis aures delatum „ esset, quantam temporis jacturam ju„ ventus Scotica perpessa esset, quod „ unicuique liceret quam vellet Gram„ maticam docere, & quod plerumque „ in tanta scriptorum varietate, non o„ ptima deligerentur, sed quos vel Lu„ dimagistri ipsi didicerant, aut sæpius „ docuerant, vel quos Bibliopolarum „ commendarat aviditas : unde factum „ sit, ut quoties parentum, ut fit, ar„ bitrio Præceptor esset mutandus, to„ ties vetera dediscenda, & nova edo„ cenda forent, atque ita puerorum stu„ dia non solum impedirentur, sed in„ genia misere obruerentur : placuit Re„ giæ Majestati tot tantisque malis uno „ antidoto mederi, nempe ut post tre„ centos veteres atque novos, qui tum „ de hac arte libros ediderant, nova ex„ staret Grammatica, quam solam o„ mnes intra regni sui fines docere, o„ mnes discere tenerentur : quod & proa„ vunculus ejus Henricus VIII. Angliæ „ Rex in gratiam suorum quondam fe„ cisse fertur. Selecti igitur qui huma„ niorum literarum cognitione instructissi„ mi videbantur, & Sterlini (ubi Jacobus „ VI. tum commorabatur) Regiis impen„ sis basilice aliquot dies suscepti, Bucha„ nano præsente & præside, eo rem per„ duxerunt, ut methodo præscripta, &

,, primis quaſi ductis lineamentis, ſin-
,, gulæ artis particulæ ſingulis diſtributæ
,, fuerint. Erant autem hi, præter Bu-
,, chananum tunc Regis Præceptorem,
,, *Petrus Junius* Regis etiam Præceptor,
,, *Andreas Simonides* & *Jacobus Carmi-*
,, *chael* Ludimagiſtri. Veterem Gram-
,, maticam incuſabant, quod nihil defi-
,, niret, nihil divideret, adeoque nihil
,, doceret, ut diſcentibus impedimento
,, potius quam adjumento eſſet. Ex his
,, *Andreas Simonides* & *Jacobus Carmi-*
,, *chael* imperio paruit; hic prima Rudi-
,, menta, ille Etymologiam adornando.
,, Georgius autem Buchananus pro ſua
,, provincia Proſodiam, edito de ea li-
,, bello, abſolvit, in qua omnia ea tra-
,, didit, quæ cenſuit tironibus ad Poëti-
,, ces Rudimenta neceſſaria breviter &
,, perſpicue expoſita, *&c.* Sed brevi tempore irritus factus eſt horum virorum labor & conſilium; neque his finibus coërceri potuit Magiſtrorum licentia, dum enim quiſque ſe aliis doctiorem videri vult, novam indies atque novam Grammaticæ Methodum comminiſcitur, tanto bonarum literarum atque juventutis incommodo, ut ni creſcenti malo a Reipublicæ moderatoribus obviam eatur, pene metuendum ſit ne Latina lingua Grammaticarum mole obruatur.

Sed ut ab hoc diverticulo Buchanani vitam repetamus, cum ille, ex quo primum Jacobi VI. Inſtitutor eſt deſignatus, atque deinceps fere quamdiu illi vixerint, ſumma apud Proreges *Moravium*, *Levinium*, *Marrium* & *Mortonium* gratia eſſet, atque ab iis honoribus divitiiſque cumularetur, ut illorum munificentiæ vicem rependeret, ſe totum dehinc eorum partibus ſublevandis, cauſſæque adverſæ deprimendæ addixiſſe videtur. Cum enim anno 1568 colloquium Eboraci ab Elizabetha Angla eſſet indictum. [*Vid. Hiſt. lib.* 19. *cap.* 16.] ut coram Legatis ab ipſa eo miſſis Reginæ Mariæ in Anglia profugæ cauſſa diſceptaretur, viſum eſt Moravio Proregi ſuas per ſe ipſe partes procurare, paucis adſcitis itineris comitibus, atque in his Georgio Buchanano, qui eo tempore, aut non multo poſt, Satyram illam, ſeu libellum famoſum, quæ *Detectio* dicitur, Moravii juſſu conſcripſit, quo apud Eliſabetham Anglam patroni ſui res geſtas vindicare, & Mariam Scotam necis Darlæanæ ream ac conſciam fuiſſe, ſumma eloquentia omnibuſque ingenii nervis probare contendit.

Anno 1570 duos ejuſdem farinæ libellos patrio ſermone conſcripſit, quorum altero, cui *Chamæleonti* nomen dedit, *Gul. Matellani* Lidintonii (qui cum Mariæ ab Epiſtolis fuiſſet, ab ea primum ad *Moravium* defecerat, mutatoque paullo poſt conſilio ad Reginæ partes ſe iterum adjunxit) verſatile ingenium multa verborum acerbitate perſtringit: Altero vero, cui titulus eſt, *AN ADMONITION TO THE TRUE LORDS*, in omnes qui Reginæ exuli favebant, præcipue *Hamiltonios*, immani audacia debacchatur, tot injuriis, conviciis, & probris illuſtriſſimæ & de re Scotica optime meritæ familiæ famam & exiſtimationem dehoneſtare ac proſcindere adnititur, ut non illius magis quam Buchanani ipſius cauſſa dolendum ſit.

Sed quod reliquorum omnium caput & fons eſt, quodque nimis amplam non ſermonibus modo, ſed turbis tumultibuſque materiam præbuit, eſt ipſius Dialogus *De Jure Regni apud Scotos*, qui ſub hoc tempus primum ſcriptus, licet diu poſtea evulgatus, videtur.

Quo anno Hiſtoriam Scoticam eſt aggreſſus nondum liquido conſtat, cæterum a veriſimili non abhorret eam non multo poſt tempus primum ſuſceptam: neque enim res tantæ molis & laboris a ſene afflictiſſimæ valetudinis, ac alumni Regii cura aliiſque occupationibus toties interpellato, paucorum annorum curriculo abſoluta videtur. Ita enim de ea ipſe loquitur ſub finem Epiſtolæ XXVII. *Acceſſit eo*, inquit, *Hiſtoriæ ſcribendæ labor, in ætate integra permoleſtus, nunc vero in hac meditatione mortis, inter mortalitatis metum & deſinendi pudorem, non poteſt non lentus eſſe & ingratus, quando nec ceſſare licet, nec progredi lubet.* Scripta autem eſt hæc Epiſtola tribus fere annis ante ipſius mortem, adeoque & ante Hiſtoriam evulgatam, quod uti maximum, ita ultimum pene mortalium ei fuit, utpote cui in lucem emiſſo vix integrum menſem ipſe ſuperfuerit.

De honoribus præmiiſque ei a Proregibus conceſſis ut breviter dicam, ex D. Jo. Scoto de *Scotſtarvet* diſcimus eum Cancellariæ Regiæ Directorem, ac poſtea Secreti Sigilli Cuſtodem conſtitutum fuiſſe. Hoc munus ei a *Mortonio*, illud

a *Moravio* Proregibus demandatum existimat Cl. *Sibbaldus*, qui etiam adjicit eum inter Regios Consiliarios allectum, ac proventibus Cœnobii Crucis Regalis (vulgo *Cossragwell*) locupletatum; cujus rei documentum adfert diploma Regium, magno sigillo munitum, quo Jacobus VI. terras de Kippis *Jacobo Bodio*, Cl. *Sibbaldi* proavo materno, concessit, consensu Jacobi Comitis de Morton Regentis; teste inter alios dilecto suo familiari Consiliario Magistro Georgio Buchanano, Pensionario de *Crossraguell*, sui secreti Sigilli Custode, apud *Holy-rudehouse* 15 die mensis Februarii, anno Domini 1573, & regni sui septimo.

Anno tandem 1581, senio & morbis fractus omni se munere abdicavit, atque ad privatam vitam, vel potius ad placidam mortem, se totum composuit: quod ipse testatur *Epist.* XXXVII. ad *Eliam Vinetum*, his verbis, quæ magnus *Thuanus* memoriæ altius sibi infigenda existimavit; *Ego vero*, inquit, *literis jamdudum valedixi. Nunc id unum satago, ut quam minimo cum strepitu, ex inæqualium meorum, hoc est, mortuus e vivorum contubernio demigrem.* Ab hoc tempore, Aula relicta, Edinburgi se continebat, qua in urbe fatis demum concessit, paullo post horam quintam matutinam, die Veneris, 28 Septembris, anno 1582, ætatis suæ 77.

Hunc vitæ finem habuit Georgius Buchananus, vir, si totum spectes, plane incomparabilis, nec Scotiæ tantum & seculi sui insigne decus & ornamentum, sed cui in omni fere literarum genere ab heroïcis usque Latini sermonis temporibus vix quidquam simile, nedum majus est reperire: de cujus stupendis ingenii dotibus, post tot egregia virorum doctissimorum elogia, nihil aliud effabor, quam quod olim de Carthagine pronunciavit Sallustius, *Tacere satius est, quam pauca dicere.* Hic tamen vir, quantus quantus fuit, suos nævos, eosque nimium conspicuos habuit. Iniquitate enim eorum temporum, atque factionis suæ caussæ adversantis odio, multa scripsit, quibus se prorsus abstinuisse, aut alio quidem more tractasse, famæ ejus multum interfuisset. Dum enim omnia ad sua suarumque partium consilia aptare adnititur, *Jus regni* apud Scotos est commentus, quale nusquam fere gentium, non certe apud Scotos, locum habuisse, abunde norunt rerum nostrarum periti. Quamvis autem nemo prope mortalium majore bonarum artium supellectile instructus ad Historiam scribendam accessit, adeo ut post Sallustii Liviique ætatem, sive subactum judicium, sive sermonis puritatem spectes, nihil in eo genere cum ea comparari possit; ubique tamen dominari partium studium conqueruntur non modo ipsius hostes & obtrectatores, sed nominis Buchananæi amantissimi, qui nonnunquam in eo fidem, sæpius vero animi moderationem requirunt.

Eum vero qui ubique se prodit Regalis fastigii contemtum, ac in primis eam linguæ intemperiem, qua Reginam Mariam ejusque fautores insectatur & exagitat, plerique omnes aversantur. Certe alumno ejus Jacobo VI. regnique Ordinibus ejus Historia & de Jure Regni Dialogus adeo fuere ingrata, ut anno 1584, biennio *scil.* ab ipsius morte, lege lata damnarentur, gravi pœna indicta si qui ea legere aut asservare auderent. Quam autem Regi invisa fuerit hanc ob caussam Buchanani Historia, ipse postmodo in Basilico Doro declarat. Cum enim Henrico filio suæ gentis Historiam commendat, protinus subdit, *Non illos Buchanani libellos famosos, quos qui in tua usque tempora asservarit, sentiat ille mearum legum pœnas.*---- At neque Regem tantum, sed & Buchananum ipsum suum opus damnasse affirmat Cl. *Camdenus*, cujus verba operæ pretium est hic subjicere, ad ann. 1567. *Cum*, inquit, *ille* [*Buchananus*] *partium studio & Moravii munificentia abreptus, ita scripserit, ut libri isti falsitatis damnati fuerint ab Ordinibus regni Scotiæ, quorum fidei plus tribuendum, & ipse ingemiscens coram Rege, cui fuit pædagogus, subinde se reprehenderit* (*ut accepi*) *quod tam virulentum calamum in Reginam bene meritam strinxisset, moriensque optaverit, ut tantisper superesset donec maculas quas maledicentia falso asperserat, revocata veritate vel sanguine elueret; nisi quod* (*ipse dixit*) *hoc vanum esset, cum præ ætate delirare videretur.* Hæc *Camdenus*, cui geminum est quod a *Fam. Strada* (*Bell. Belg. Decad.* II. *lib.* 8. *ad annum* 1587, *pag.* 486) narratur, e *Camdeno* (uti credibile est) desumtum. At longe aliter se rem habuisse refert *Thuanus restitutus*, sive Sylloge locorum variorum in Thuani Historia desideratorum. *Amst.* 1663. is autem refert; *Cum morti proximus esset*

Buchananus, a Rege alumno rogatus, ut quæ de Maria parente nimis libere scripserit, revocaret, & infamiam ejus nomini scriptis suis inustam insigni aliquo testimonio elueret; nihil aliud respondit, quam brevi fore, ut ipsius desiderio abunde satisfieret. Repetitis deinde vicibus per fidos eadem de re interpellatus, hoc postremo responso Regi satisfecit: Se quæ ex animi sententia vere scripserat, revocare quidem non posse: cæterum ubi exspiraverit, in Regis potestate futurum, ut de scriptis illius pro arbitrio suo statueret: tantum quid in ea re acturus esset pro prudentia sua ante mature consuleret, sciretque Reges cum soluta potestate a Deo constitutos nihil non posse; sed veritatem, quæ a Deo vires sumit, quantum Deus hominibus major est, tantum potentia adversus Reges ipsos præpollere. Eadem fere habet *Varillas Præf. du 5. Vol. d l'Hist. de Heres. & Liv. 28. pag. 271.* Ex pugnantibus hisce fronte adversa sententiis quam potissimum sequar nequeo satis expedire, ad *Camdeni* tamen testimonium magis inclinat animus, his rationibus præcipue adductus. Primum quod *Camdenus* hæc a Rege ipso, qui aliisve rei gestæ interfuerant, accipere poterat; ille vero * ignotus scriptor, qui Thuani restitutorem se vocat, nullum sententiæ suæ adfert adstipulatorem; *Varillas* autem, sublestæ alias fidei auctor, hac in re vacillando sibi ipse fidem abrogavit. In *Præfat.* enim, id ait a minore Puteano Historiæ *Thuani* adscriptum, quod tamen in libro ipso a manu ipsius *Thuani* dicit profectum. *Camdeni* denique sententiæ non leve pondus addit Reverendi viri, morumque sanctitate juxta ac scriptis egregiis clarissimi, *Joan. Sagii* suffragium, qui Epistola ad amicum anonymum 17 Octob. 1709 scripta, ejusque vitæ nuper editæ subnexa, se ait, cum ante 28 annos ad Innermejam in Ternia esset, sermone forte orto de Georgio Buchanano, a Rossythiæ Comarchi uxore, fœmina lectissima, tum provectæ senectutis, & ipsa e domo Buchananæa oriunda, pro re certa ac indubia accepisse, veram fuisse eam, quam *Camdenus* narrat, Georgii Buchanani pœnitentiam: se enim, cum juvencula esset, ea de re edoctam a *Davide Buchanano*, tum sene admodum, ac patris sui hospitio suscepto, qui sese Georgio Buchanano morienti adfuisse, eumque culpam suam agnoscentem audivisse, sibi sæpius affirmaverat.

Interim non ab re erit hic adjicere quod a *Nathane Chytræo*, initio Collectaneorum ad Buchanani Psalmos, memoriæ proditum est, quod singulare quiddam nec a proposito nostro alienum in se continere videretur. Ejus verba ita se habent, *Imo*, inquit, *ne postea quidem eum a priori illa sua erga Regem Scotorum παῤῥησίᾳ descivisse, testatur narratiuncula* Joan Metelli *Sequani V. Cl. ex ore filii fratris Buchanani excepta, & bona fide perscripta ad eloquentissimum Oratorem D.* Andream Dudithium, *mihique nuper ab amico meo integerrimo D.* Jacobo Menavio, *patritiorum Bratislaviensium ornamento, candide communicata, quæ talis est.*

Quoniam mihi quidam retulit, te ex nescio quibus hausisse, Buchananum a Scotiæ Rege sublatum, referam quidnam hic mihi, ea de re interrogatus a me sedulo illius fratris filius responderit, qui morienti adfuit. Patruus, inquit, *meus, erat natura salsus & mire urbanus. Cum videret Regem omnia omnibus, quæ peterent, concedere: ut Regem, cujus erat Præceptor, hac parte emendaret, Regem adiit, cum duobus libellis supplicibus, in quibus quæ statuerat petiit. In quorum uno supplex poscebat, Regem se, permissu Regis Scotiæ, cum libera regni administratione, ad quindecim dies fore. Rex, cum ille verbis non exponeret, sed, quæ in libellis continebantur, posceret, petenti annuit, & utrique libello manu propria subscripsit. Buchananus egressus, cum a quodam procerum nomine solito salutaretur, faciem ab eo avertit, Sum Rex, ait: magnamque ac Regiam majestatem præ se tulit. Idem toto quindecim dierum tempore, se Regem esse, omnibus affirmavit. Quo exacto, ad Regem rediit, & se quoque Regem esse confirmavit. Rex admiratus, Tu,* inquit, *mihi Scotiæ regnum donasti. Rex eum magis admiratus, cum hoc negaret, ac forte putaret illum esse mente mota, En,* inquit, *literas manu tua de regno mihi abs te donato subscriptas. Eumque cœpit, tanquam discipulum præceptor, graviter reprehendere, quod quæ peterentur, non perpensa concederet, tum quanta inde ei damna evenirent. In posterum igitur ne quid cuiquam*

* [Fuit *Abrahamus de Wicquefort*, editor. vid. Bayl. Lexic. t. II. pag. 685. & Le Long Biblioth. Hist. de France. pag. 442.]

quam indulgeret, nisi prius illud, quidnam esset, probe nosset, & cui beneficium conferret. Hinc nata occasio adversariis, ut spargerent, illum fuisse insanum, & arcessitum læsæ majestatis. Non multo vero post obiit; sed morbo senectutis. Excesserat enim ætatis annum octogesimum. Hactenus Metellus.

Falsum est quod extremis verbis de Buchanani ætate narratur, de reliquo ex arbitrio suo statuat lector.

Quod ad Buchanani mores vivendique rationem attinet, *David Buchananus*, quem illi non solum nomine, sed genere conjunctum existimare liceat, eum testatur austero fuisse supercilio, (quod & ipsius imagines adhuc præferunt) & toto corporis habitu subagrestem; at stylo & sermone perurbanum, quum sæpissime vel in seriis multo cum sale jocaretur. Quamvis autem cœlibem vitam, sive naturæ sponte, sive incerta rerum suarum conditione, sit amplexus, amoribus tamen nonnihil indulsisse, ostendere videntur varia ejus carmina, lasciviore, quam decuit, vena effusa. Sed hoc forte non tam hominis vitium, quam Poëtæ, cujus vastum nullisque metis coërcendum ingenium periculum sui facere volebat, an quod alios fere omnes Poëtas tam feliciter expresserit, his quoque Catullum, Ovidium & Martialem imitari posset; adeo ut illud veteris Poëtæ in re simili usurpare potuerit,

Lasciva est nobis pagina, vita proba est.

Neque enim alio referenda est ejus ad *Briandum Vallium* Senatorem Burdegalensem pro Lena Apologia: (*Vid. Eleg.* III.) quam *Obad. Valkerius De Educat. Part.* I. *cap.* 11. misere narrando depravavit. Is enim fabulatur Buchananum, cum Scholam Burdegalensem moderaretur, audito puellam generosam, quam ipse deperibat, capitis fuisse postulatam, e vestigio Curiam ingressum ejus caussam versibus Heroicis ex tempore fusis egisse, adeo ut non modo virginem periculo liberarit, sed Judices etiam in summam sui admirationem rapuerit. Quicunque enim hanc Apologiam vel leviter oculis lustraverit, eam non pro amica, sed lena, nec Heroico, sed Elegiaco carmine scriptam, neque denique rem seriam hic agi, sed ingenii lusum esse comperiet. Cæterum, cum ad graviora se studia Buchananus recepisset, non tantum ludicra hæc deposuit, sed, si per amicos licuisset, sempiternæ ea oblivioni consecrare voluisse non semel ipse professus est. *Vid. Epist.* III. *&* XXVII. Ex quo autem in patriam postremo reversus, puriori religioni nomen dedit, eum virtutes omnes, atque in primis pietatem coluisse non modo ipsius scripta, sed aliorum etiam, qui quotidiana ejus consuetudine fruebantur, testimonia declarant. Quin ipse *Jacobus Melvillius*, licet alias Buchanano iniquior, eum testatur virum religiosum fuisse, ac omni fere cum suis sermone, brevia vitæ ac morum exempla, quorum ei larga copia suppetebat, recitare solitum; unde, & a neglecto corporis habitu, Stoicum eum Philosophum appellat. Idem tamen *Melvillius* credulitatem ei exprobrat, qua haud raro factum sit, ut ex vagis conviventium sermonibus dicendi scribendique materiem arriperet. Maximum autem Buchanani vitium fuisse ait implacabilem vindictæ cupiditatem, qua omnes qui ipsum læsissent persequebatur. Hæc Buchanano a viro gravi & illorum temporum æquali scriptore objecta vitia, uti nec refellere, ita neque affirmare ausim: ea tamen in majus aucta ab homine diversarum partium haud temere crediderim. Vero magis affine est quod a *Thoma Smithe* aliisque memoriæ proditur, Buchananum, postquam Regi docendo est adhibitus, extremo saltem tempore, moribus paullo asperioribus, ac ingenio nonnihil tetrico ac minus tractabili fuisse. Id autem non naturali ipsius indoli acceptum referendum, sed morbis continuis, aliisque quæ senectus secum adfert malis, quæ viros etiam egregios exacerbare, & non amicis modo, sed ipsos sibi graves reddere solent.

Hic vero scriptores Pontificii, ac in primis Jesuitarum cohors, plenis velis, atque immani qua pollent maledicendi licentia, in Buchananum invehuntur. *Genebrardus* eum Monachum excucullatum, Bacchicum Histrionem, & Atheum Poëtam appellat; *Garassa* & *Sandaus* potorem tricongium, Bacchi Venerisque nepotem insigniunt, contractaque ex ebrietate hydrope, nullis tamen Medicorum hortatibus temperare potuisse, vinoque Vasconico, quod sibi morienti apponi jussisset, se ingurgitantem, *purpuream* tandem *animam vomuisse* tradunt. Alii eum tempore quadragesimæ pro cœna Dominica agnum Paschalem more & ritu Judaico comedisse, alii Plinium sacris literis prætulisse, ac extrema jam in

morte

morte orationem Dominicam dicere jussum, ejus vice primam Propertii Elegiam recitantem exspiravisse. At pura puta hæc nulloque prorsus fundamento innixa mendacia, indignatione potius, quam refutatione excipienda. Quid enim illis hominibus agas, qui omni veri falsique discrimine omisso, modo male dicant, nihil pensi habent quid vel ipsi dicant, vel alii de illis sentiant. Buchananum certe Monachum nunquam fuisse, cum ipsius scripta, tum vitæ ratio ostendunt; pietati vero finceroque Dei cultui studuisse, vel illud indicio est, quod singulari exemplo, Synodi Nationalis, quæ Edinburgi haberi cœpta est 25 Junii anno 1567, Præses sive Moderator esset electus, tum Collegii Leonardini Rector, nulloque sacri muneris auctoramento honestatus. Sed piget portentosis hisce calumniis diutius immorari, a quibus qui Buchananum fusius purgatum velit, *Baelii* Dictionarium Criticum adeat, aut si illud non erit satis, immortalia petat ejus ingenii monumenta, in primis vero divinum Psalterii opus: quæ ubi attentus ac serio perlegerit, tum quidem si possit, animum inducat suum ea ab homine ebrioso, impio, omnisque religionis experte conscripta existimare: quin potius, ni vanissimus sim augur, cum *Nathane Chytræo*, ex opere opificem cernente, Buchananum *virum optimum & innocentissimum, immortalique hominum memoria propter doctrinam & gravitatem plane eximiam omnino dignissimum* pronunciabit.

In
GEORGIUM BUCHANANUM
Scotum Epitaphia.

JOSEPHI SCALIGERI.

POstquam laude tua patriam, meritisque beasti,
Buchanane, tuis Solis utrumque latus:
Contemtis opibus, spretis popularibus auris,
Ventosæque fugax ambitionis, obis;
Præmia quina quater Pisææ fundus olivæ,
Et linquens animi pignora rara tui:
In quibus haud tibi se anteferent quos Itala vates
Terra dedit: nec quos Gallia mater alit,
Æquabunt genium felicis carminis, & quæ
Orbis habet famæ conscia signa tuæ.
Namque ad supremum perducta Poëtica culmen
In te stat, nec quo progrediatur habet.
Imperii fuerat Romani Scotia limes:
Romani eloquii Scotia finis erit.

ANDREÆ MELVINI.

ERGO silent magni Buchanani in funere Musæ?
Nec vatem Aonidum flet pia turba suum!
An secum Buchananus habet montem, unde Camœnæ
Devolvunt mœstis murmura trunca modis?
An secum Buchananus habet fontem, unde Poëtæ
Pieriis poti collachrymantur aquis?

Aonio

Aonio frustra quæruntur vertice Musæ:
Castalio frustra e fonte petuntur aquæ.
Pro monte est cœlum, pro fonte est Christus: utrumque
Et Christum & cœlum nunc Buchananus habet.
Hausisti hinc sacros latices, divine Poëta:
Fudisti hinc summo carmina digna Deo.
Hauriat hinc quisquis Buchanani in funere mœret,
Ut vatum fundat carmina digna Deo.

JOANNIS JONSTONI.

SCOTIA quem genuit, fovit, cum Pallade Musa
Diva beat, tanto sese hospite Gallia jactat,
Ingensque ingentem Tellus miratur & Aether,
Seu canit Historiam, seu grandi carmina plectro:
Quem decorant Reges, qui ipsos decorat quoque Reges
Et Solymæ & propriæ gentis: quique entheus almi
Facta Dei, laudesque virum, qui sidera dixit;
Exiguo magnus sub cespite Buchananus
Heic Vates recubat. Nomen viget alite fama,
Atque orbem immensum complet. Jamque arduus ipse
Cœlum habet, & gaudet permistus cœlitibus Diis.

**JO. ADAMSONI de cespititio GEO. BUCHANANI tumulo.*

MArmoreæ cur stant hic omni ex parte columnæ,
Signaque ab artificum Dædala facta manu?
Ut spectent oculis monumenta insignia vivi,
Per quæ defunctis concilietur honos.
Talia nonne etiam debet Buchananus habere,
Doctius aut melius quo nihil orbis habet?
Gloriolas vivus qui contemnebat inanes;
An cupiet Divus se decorent lapides?
Illis fas pulchro nomen debere sepulchro,
Qui nil quo melius nobilitentur habent.
Per te olim tellus est nobilitata Britanna,
Et decus es tumulo jam, Buchanane, tuo.

* Ejus cura Buchanani cranium de sepulchro erutum in Bibliotheca Academiæ Edinburgenæ asservatur, rotundius quidem ac tenuius, ut lux per id transpareat. *D. Rob. Sibbaldus*, pag. 62.

DOCTORUM VIRORUM
DE
GEORGIO BUCHANANO,
Scoto,
Ejusque Scriptis,
TESTIMONIA.

JACOBUS AUGUSTUS THUANUS
Hist. sui temporis, lib. LXXVI.

GEORGIUS BUCHANANUS, vir ingenii felicitate & scribendi facultate, quod ejus scripta ad omnem æternitatem victura vel fatente invidia testantur, nostra ætate incomparabilis, in Levinia Scotiæ provincia ad Blanum amnem natus, sed adoptione nostras, qualis Antonius Goveanus, Lusitanus, summus & ipse Buchanani amicus, dici & existimari volebat. Nam post prima utriusque linguæ tirocinia apud suos facta, omnem fere ætatem in Gallia exegit, Lutetiæ literas humaniores primum professus, & postea Burdegalæ in Gymnasio Aquitano; unde ab Andrea Goveano in Lusitaniam, cum Nicolao Gruchio, Gulielmo Guerentæo, Jacobo Tevio, Elia Vineto, & Patricio fratre abductus Conimbricæ juventuti erudiendæ operam dedit; toto eo tempore insignem illam poëticam Psalmorum Paraphrasim commentatus. Dum in Lusitania esset, ob liberius carmen in Franciscanos scriptum exagitatus est, quamvis Jacobi V. Scotorum Regis jussu id fecisset, ultionem contra eos quærentis, quod in conjuratione a quibusdam e Nobilitate contra se inita minus sincere versatos illos persuasum haberet. Inde in Galliam reversus operam suam Timoleonti Cossæo Brissaci equitum tribuni filio addixit, cum quo quinquennium totum hæsit, & ad annum usque 1560, quo bellorum civilium apud nos ardente incendio ad patriam antiquam, alumna & nutrice Gallia relicta, reversus est. Ibi Protestan-

testantium doctrinam palam amplexus, tandemque post regno exutam Mariam Reginam, erudiendo Jacobo VI. ejus filio appositus, in senili otio patriam historiam aggressus est; quam tanta puritate, prudentia & acumine scripsit, quamvis interdum libertate genti innata, contra Regium fastigium acerbior, ut ea scriptio non hominem in pulvere literario versatum, sed in media hominum luce & in tractandis reipublicæ negotiis tota vita exercitatum redoleat: adeo ingenii felicitas & animi magnitudo omnia obscuræ & humilis fortunæ impedimenta ab eo removerant, ut propterea non minus recte de maximis rebus judicare & scribere prudenter posset. Et sane memini Petrum Ronsardum, virum acerrimi judicii, qui licet in dispari fortuna constitutus tota vita scholastico otio oblectatus fuerat, cum de Buchanano, Hadriano Turnebo, Antonio Goveano, M. Antonio Mureto, quibuscum arcta amicitia conjunctus fuerat, verba faceret, dicere solitum, illos homines nihil pædagogicæ præter togam & pileum habuisse, & tamen de vulgo pædagogorum sic censere, nunquam incorrigibilis ineptiæ ex pædagogica contractæ characterem vel longissimi ævi curriculo deleri posse.

THO. DEMPSTERUS Hist. Ecclesiast. gentis Scotorum lib. II. pag. 109.

GEorgius Buchananus natus est nobili loco in Levinia, sed tenui, Kalend. Februarii anno 1506. Prima studia in patria, mox Parisiis exercuit. Vir factus magna cum gloria Lutetiæ est professus bonas artes, tum Burdegalæ, ac deinde in Lusitania, ubi periculum adiit, ad quæsitores impietatis delatus. Inde in Angliam, & festinato cursu in Liguriam contendit, Timoleontis Cossæi pueritiæ admotus, cujus pater Prorex magnos exercitus in ea gente ductabat. Tandem ad Scotos suos redux, Jacobo VI. Regi, qui nunc totius magnæ Britanniæ sceptra unus conjunxit, erudiendo præpositus: præter viri boni partes, omnia executus; Principi sanctissimæ, Reginæ ac dominæ suæ famam elevare contumeliosissima Satyra quatuor libris historiæ suæ ultimis est conatus, mercenarius scilicet Jacobi nothi, qui tum magnis conatibus Proregis auctoritate ad principatum tendebat. Ut hominis

minis igitur impietatem damno, ita laudibus in eruditione non vulgaribus lubens faveo. Obiit vero 28 Septemb. anno 1582.

DAVID BUCHANANUS de claris doctrina Scotis, MS. penes D. Robertum Sibbaldum M. D. Equitem auratum.

Georgius Buchananus Poëta & Historicus, in Levinia Scotiæ provincia natus est, ad Blanum amnem, in villa rustica, familia magis vetusta quam opulenta, a pueritia in literis utiliter educatus. Postquam avunculus ejus in scholis patriis spem de ingenio ejus concepisset, Lutetiam amandavit ubi circiter biennium literarum studiis, maxime carminibus scribendis, operam dedit. Postea morbo correptus ad suos est reversus, & cum auxiliis Gallorum in castra est profectus, urgente sua necessitate. Anno autem proxime sequente, primo quoque vere, factus est auditor Joannis Majoris in Academia Andreapolitana. Hunc in Galliam æstate proxima secutus, tandem in collegium Barbaranum accitus prope biennium Grammaticam docuit. Deinde a Gilberto Cassilissæ Comite, postquam quinquennii spatio ei adhæserat, in Scotiam est reductus, ubi a Rege rogatus in Franciscanos Silvam protulit. Hinc patriam derelinquere est coactus, atque per Angliam in Galliam denuo proficiscitur, ibique Burdegalæ biennium docuit. Sæpius etiam exinde sedem commutavit, nunc in Scotiam, nunc in Angliam, Galliam & Italiam se recipiens. Denique post 24 annorum peregrinationem Regem nativum Jacobum VI. discipulum suum habuit. Qui ubi adoleverat, eum a consiliis & privati sigilli custodem fecit. Vir erat ingenio pollens, animique dotibus pulcherrime ignitus, de literis optime meritus, & cui comparando ob singulares ingenii dotes ætas nostra vix parem vidit, non per Scotiam solum, sed nec per Angliam, Galliam, Germaniam, & (ut compendio dicam) per ipsam studiorum matrem Italiam. De cujus viri laudibus non est cur multis hic agam, quas scio notiores esse, quam ut frigida prædicatione mea indigere videantur. Liberiore veluti studio (ut de Joviano Pontano scribit Paulus Jovius) Musas per omnes numeros exercuit, tanta habilis ingenii fœcunditate, ut neque Poëtis, neque Oratoribus, qui tum maxime florerent, dignum secundæ famæ locum relinqueret.

Erat

Erat austero supercilio, & toto corporis habitu (imo moribus hic noster) subagrestis; sed stylo & sermone perurbanus, quum sæpissime, vel in seriis, multo cum sale jocaretur. Denique vir, quem mirari facilius, quam digne prædicare possis.

ROBERTUS JONSTONUS Hist. Rerum Britannicarum, &c. lib. III. ad annum 1581, p. 81.

PER idem tempus Georgius Buchananus, celeberrimi ingenii vir, domi forisque doctrina clarus, provectus ad septuagesimum sextum ætatis annum fato obiit, qui Poëticam Psalmorum paraphrasin varii generis versibus composuit singulari felicitate, nec minori elegantia Tragœdias scripsit & Epigrammata. Item prosa oratione Historiam gentis Scoticæ tenus civili bello viginti libris complexus est, addiditque librum modicum immoderata libertate, cujus argumentum & titulus est, De Jure Regni apud Scotos. *Hic vir judicio doctissimi Scaligeri & publico decreto Senatus literati Poëticæ culmen attigit: haud pariter probatus in Historia sui temporis, in qua plus dignitatis eloquentiæque, quam veritatis & fidei; quippe Mariæ Reginæ infensus, invidia iraque fœdissima quæque objectavit multa cum acerbitate, haud recordatus composita a se paullo ante in memoriam virtutis carmina. Addictus Moravio patrono, & multis beneficiis obstrictus, eum laudibus cœlo æquavit. Orta inter eos contentione, quam æquus judex fuerit in eo negotio fides sit penes lectores, qui iniquitatem scribentis arguere possunt ex dubia argumentorum fide, temerariis suspicionibus, & inurbana dicacitate patrono haud ingrata, cæteris mortalibus invisa. Præterea in libro* De jure Regni, *prætendens severum & restrictum laudatorum Principum imperium, ac speciosa nomina libertatis & moderati regiminis, procerum plebisque animos obstinatos pro legitimo imperio, jure majestatis, & summæ potestatis, callidis artibus subruit, contra jus, fas, & instituta regni. Improbus liber qui circumfertur, & in ore hominum est ob scribendi genus elegans & temperatum, gravissimo judicio prudentiorum neutiquam probari potuit; ob falsa in Principes probra, legitimi imperii dedecus; summæ & absolutæ potestatis diminutionem, propter quæ passim & propalam vilescit ac comtemptui est. Nemo in libera civitate*

natus majore obtrectatione aut malevolentia jus Regium insectatus est, editis annalibus, & non occultato De jure Regni *libro. Rex cum ulcisci auctorem pœna legitima posset, tulit maledicta patienter educatoris & præceptoris sui, haud facile dixerim majore moderatione an prudentia; nam si qua alia in Jacobo virtus, fuit & contumeliarum insignis patientia: hoc facto conviciatori dedecus, sibi gloriam æternam apud posteros peperit. Antequam moreretur, subeunte animum sera pœnitentia procacis linguæ & immodice liberæ, sive naturæ vitio suæ, sive consuetudine, librum cremandum censuit, sed amore præstantiaque styli mansit editus & occultatus: a Blacvodeo & Barclajo I. C. Scoticæ originis exemplis & argumentis confutatus est.*

Sir JAMES MELVIL'S *Memoirs, p.* 125.

MR. *George Buchanan* was a Stoick Philosopher, who looked not far before him, a Man of notable Endowments, for his Learning and Knowledge in *Latin* Poësie; much honoured in other Countries, pleasant in Conversation, rehearsing at all Occasions Moralities short and instructive, whereof he had Abundance, inventing where he wantod. He was also religious, but was easily abused; and so facile, that he was led by every Company that he haunted, which made him factious in his old Days: For he spoke and wrote as those who were about him informed him; for he was become careless, following in many Things the vulgar Opinion; for he was naturally Popular, and extremely revengeful against any Man who had offended him, which was his greatest Fault.

Dr. JOHN SPOTTISWOOD *Archbishop of St.* Andrews, *Hist. of the Church of* Scotland, *p.* 325.

MR. *George Buchanan*, a Man so well deserving of his Country, as none more; he was of an excellent Wit, and Learning incomparable, born nigh to the Highlands, within the Parish of *Killern*, and of the House of *Drummakill*. His Uncle by the Mother, called *Heriot*, took Care to have him trained up in Letters, perceiving his Inclination to be set that Way: Wherein he profited so much, as he went beyond all his Instructors; Nature, it seems, having formed him thereunto. In the Year 1539, being called in Question by the *Franciscan Friars* upon the Malice they bare him for some bitter Verses written against them and their Profession, which he did to please King *James V.* whom they had in some Things offended, he was committed as suspected of *Lutheranism*, but made

made his escape to *France*, where he lived a long time, and became acquainted with many learned Men, with which that Country did then abound. His Paraphrase of the Psalms, a rare Work, and other Poems, he wrote for the most part whilst he stayed abroad; and for his Learning and quick Ingine, was admired of all Men. Returning into *Scotland* about the Year 1560, after he had professed Philosophy some Years in St. *Leonard's College*, within the University of St. *Andrews*, he was chosen to attend the King, and bring him up in Letters.

In his Age he applied himself to write the *Scottish* History, which he pennend with such Judgment and Eloquence, as no Country can shew a better. Only in this he is justly blamed, that with the Factions of the Time, and to justify the Proceedings of the Noblemen against the Queen, he went too far in depressing the Royal Authority of Princes, and allowing their Controulment by Subjects.

His Bitterness also in writing of the Queen, and Troubles of the Time, all wise Men have disliked. But otherwise no Man did merit better of his Nation for Learning, nor thereby did bring it to more Glory. He died in a great Age at *Edimburgh*, and was buried in the common Place, though worthy to have been laid in Marble, and have had some Statue erected for his Memory. But such pompous Monuments in his Life he was wont to scorn and despise, esteeming it a greater Credit, as it was said of the *Roman Cato*, tho have it asked, *Why he doth lack a Statue, than to have had one, though never so gloriously erected.*

Sir JOHN SCOT *of* Scots-Tarvet, *MS.* cui Titulus est, *The Staggering State of the* Scots *Statesmen from* anno 1550 *to* 1650.

MR. *George Buchanan* Instructor in Learning to King *James* in his Youth, is so renowned by his Works extant to the World in Prose and Verse, that it were superfluous to speak any Thing of him in this Catalogue of Statesmen. For Reward of his good Service, he got first the Office of Director of the Chancery, and then was made Keeper of the Privy Seal in his old Age. But of both the Places he reaped but little or no Advantage. He left neither Lands nor Sums of Money to his Friends. He was never married. He was in so great Disgust with the State before he died, that they caused summon him before them sitting in Council, for some Passages in his History, too plain of the King's Mother and Grand-Mother; and he had undoubtedly run a greater Hazard of his Life, if the Lord had not freed him of the Miseries of this World betwixt the Citation and the Day of Compearance. He told the Macer that summoned him, he was to compear before an higher Judge; which so fell out. Yet was his Chronicle prohibited to be printed, which none of them could get hindered, seeing it has many times been re-printed in *Germany*, and is extant in all the famous Libraries in *Europe*.

Dr.

Dr. GILBERT BURNET *Hist. of the Reform. of the Church of* England, *Book III. p.* 311.

AMONG those that were at this time (*An.* 1541.) in hazard. *George Buchanan* was one. The Clergy were resolved to be revenged on him for the sharpness of the Poems he had written against them. And the King had so absolutely left all Men to their Mercy, that he had died with the rest, if he had not made his Escape out of Prison. Then he went beyond Sea, and lived twenty Years in that Exile, and was forced to teach a School most part of the time; yet the greatness of his Mind was not oppressed with that mean Employment. In his Writings there appears, not only all the Beauty and Graces of the *Latin* Tongue, but a Vigour of Mind and Quickness of Thought, far beyond *Bembo*, or the other *Italians*, who at that time affected to revive the Purity of the *Roman* Stile. It was but a feeble Imitation of *Tully* in them; but his Stile is so natural and nervous, and his Reflections on Things are so solid, (besides his immortal Poems, in which he shews how well he could imitate all the *Roman* Poëts, in their several Ways of Writting, that he who compares them, will be often tempted to prefer the Copy to the Original,) that he is justly reckoned the greatest and best of our Modern Authors.

ADRIANUS TURNEBUS Adversariorum lib. I cap. 2.

NEMINEM esse existimo in Gallia paullo humaniorem, cui Georgius Buchananus non sit notus, non solum eximius Poëta, verum etiam vir omni liberali eruditione non leviter tinctus, sed penitus imbutus.

THO. SMETONIUS, Respons. ad Hamiltonium Apostatam p. 89.

VIVIT adhuc, & utinam diu vivat, orbis terrarum, non Scotiæ tantum decus Georgius Buchananus; quem inepte facerem, si a rabidi canis latratu defendere conarer, extra omnem ingenii aleam omnium judicio constitutum.

GUL. CAMDENUS, Annal. rerum Anglicarum regnante Elizabetha, ad annum 1582.

—*PAULLO post obiit* [*Buchananus*] *Vir, qui nec cœlo, nec solo, nec seculo erudito, ut ille cecinit, natus, ad sum-*

summum tamen Poëticæ facultatis culmen tam foliciter ascendit, ut Poëtarum hujus seculi princeps merito habeatur.

JOH. AND. QUENSTEDT de patriis illustrium doctrina & scriptis virorum.

NEC *intactum abire patiar inter Scotiæ lumina haud postremum, Georgium Buchananum, ex Levinia Scotiæ provincia ad Blanum amnem in villa rustica oriundum, cultissimum vatem, & lacteæ venæ patrem, versione Psalmorum Davidis vario carminis genere felicissime expressa, & descriptione Historiæ rerum Scoticarum clarum. Sane aurea ejus & cum omnibus priscis comparanda poëmata, jure merito omnium versantur manibus.*

ROB. ROLLOCUS Comment. in Epist. Pauli ad Thess. I. in Epist. dedic. ad Tho. Buchananum.

NON *sine auspiciis Georgii Buchanani patrui tui, viri, omnium quos tulit hæc natio, literatissimi.*

GILBERTUS GRAIUS Orat. de illustribus Scotiæ scriptoribus, præmissa Geo. Mackenzæi M. D. Scriptoribus Scotis p. 32.

SED *quo te piaculo taceam Buchanane? aut quo præconio celebrem unicum Musarum hujus ævi decus? Nam cum perfectum Oratorem vix singula ferant secula, in te uno summi Oratoris laus cum summi Poëtæ conjuncta est. Tu Poëtarum nostri seculi princeps tuo jure haberi meruisti; in te omnes, quas dormienti Hesiodo in Parnasso monte asperserunt Musæ, violas, omniaque Virgilii, Flacci, Nasonis capiti aptaverunt serta, in te, inquam, quis dubitat eadem esse collata? Cæterum, Auditores, nostro huic Poëtæ majoremne gloriam pepererint scripta, an doctissimi Regis Jacobi VI. cui præfuit, educatio incertum est.*

THO. SMITHUS Vit. Pet. Junii pag. 5.

BUCHANANUS *sane, cui primæ partes ob famam ingenii & eruditionis delatæ erant, &c.*

JEAN le Clerc, Biblioth. Choisie. Tom. VIII. Art. III. p. 107.

MAIS il n'y en a point d'exemple, que je sâche, plus célebre que celui de George Buchanan; *dont le style, dans l'une & l'autre maniere d'écrire, surpasse celui de* Grotius, *& auquel il n'y a encore eu personne, que je sâche, que l'on puisse égaler à ces deux égards.*

Et pag. 127.

La premiere chose, que l'on y voit, (de Editione Salmuriensi ejus Poëmatum loquitur) *c'est son incomparable traduction des Pseaumes en vers; qui a été & qui sera toûjours l'admiration de ceux, qui ont quelque goût pour ces sortes d'Ouvrages.* Theodore de Beze, *qui a fait une semblable Paraphrase de Pseaumes en vers, a raison de ceder le pas à* Buchanan, *& quand il la fit imprimer à* Geneve *en* 1593. *en parallele avec celle de* Buchanan, *il hazarda beaucoup, en égard à la réputation de bon Poete. La comparaison, que l'ont peut faire de l'un avec l'autre, ne fait pas honneur au Théologien.*

Et pag. 129.

En tout cela, si l'on en excepte les Tragedies, & les livres sur la Sphere, qui ne sont pas si travaillez que le reste, parce que l'Auteur n'y a pas mis la derniere main, il n'y a rien qui ne soûtienne la haute réputation de Buchanan, *dans la Poësie Latine. On y voit par tout beaucoup d'invention, & un stile pur, net, élegant & autant relevé que la matiere le demande. D'ailleurs le tour en est si facile & si heureux, que les plus beaux endroits ne semblent rien avoir coûté à l'Auteur. Ceux qui ont lû les Anciens Poëtes reconnoissent par tout, qu'il les savoit par cœur; & il les imite si heureusement, qu'on diroit qu'il ne débite jamais que ses expressions & ses pensées, lors même qu'on reconnoit qu'il avoit dans l'esprit quelque passage des Anciens.*

De

TESTIMONIA.

De Scriptis ejus Poëticis, & in primis Psalmorum Paraphrasi.

GEORGIUS FABRICIUS Chemnicensis.

PSALTERIUM verterunt Germani aliquot pie: Itali, ut solent eleganter: in primis Flaminius. Sed nunc omnium industriam vicit Georgius Buchananus, Scotus, varietate sententiarum, & puritate sermonis.

JUL. CÆS. SCALIGER ad Georgium Buchananum.

FELIX Georgi, lacteæ venæ pater,
Quæ ditat immensum mare:
Quid Barbarorum voce squallentem absona,
Merisque nugis obsitum,
Inepturientem non ferendis artibus,
Audire memet postulas?
Plectrumne Phœbo temperante Marsyas
Tentabit ictum pollicis?
Amabiles Thalia si faciat modos,
Garrire pica gestiet?
Te, natum ad alta Pegasi cacumina,
Tepente susceptum sinu
Regina sacri magna Calliope soni
Liquore non noto imbuit;
Deditque palmam ferre de tot gentibus,
Latina quot colit cohors.
Puris beata voce tessellis nitor
Perstringit aures candidas:
Flexuque ducta vena dulcis aureo,
Quam sustulit, iterat sitim.
O me superbum, mole sublatum nova,
Te litteratorum Deo!
Desideratum abesse me, ut scribis, doles,
Quod aliquid esse me putes.
Tu te ipse contemplator, in quo cuncta sunt;
Et vota lenies tua.

Idem de Georgii Buchanani carminis venustate.

HERI legebam nuper allatum mihi
Sapidum, tenellum, molle carmen, aureum,
Intelligendum vel puellis omnibus,
Si splendor, atque puritas, decus, nitor,
Animum subire luculentum ullum queat:
Intelligendum non facile doctis viris,
Nisi mentis excitetur ardor efficax,
Sententiarum propter ardorem merum.
De me ut loquaris, ut ego de me ipso loquar,
Intelligebam primulum ut simplex puer:
At ubi vir esse, ubi esse volui intelligens,
Vocis serena luce perculsus tuæ,
De intelligenti intelligens nihil fui.
Hoc te volebam sic monere, ne petas
Me velle respondere: non enim audeo
Hocque esse respondere, non respondeo.

SCALIGERANA prima, edita Cologne. An. 1695. p. 72.

BUCHANANUS unus est in tota Europa omnes post se relinquens in Latina Poësi.

CAR. UTENHOVIUS.

*TRES Italos * Galli senos vicere, sed unum*
Vincere Scotigenam non potuere virum.

* *Tres Galli fuerunt Michaël Hospitalius, Franciæ Cancellarius, Adrianus Turnebus, & Joannes Auratus: sex autem Itali erant Accius Sincerus Sannazarius, Hieronymus Fracastorius, Antonius Flaminius, M. Hier. Vida, Andreas Naugerius & Petrus Bembus Cardinalis.*

LUCÆ FRUTERII carmen ad virum maximum Georg. Buchananum, *quod legitur in reliquiis* Fruterii *pag.* 140. *& missum fuisse videtur cum Epistola* Fruterii II. *vid. notas ad vitam Buchanani ad Ann.* 1560.

QUid? nisi crudeli flagraret Scotia motu,
Angliaque hostili sumeret arma manu,
Divideretque sui furiales conjugis iras
Nereïne terris, Nereïne pelago;
Ille, Buchanani felix cognomine, vates
Se eriperet nostris perpetuum ex oculis?
Ille, cui geminæ dives facundia linguæ
Ponit honoratis æmula serta comis,
Quemque adeo Musæ (sic sint mea gloria Musæ)
Et docuere sacros, & didicere modos.
Sic adeo magnum est, Musas habuisse Magistras:
Qui didicit docuit, qui docuit didicit.
Dicite Pïerides Latiæ, vos dicite Grajæ,
Quale bonum terris attulit e patriis?
Sic ego: sic contra natæ Phœbeïdes orsæ
(Sit mihi cœlestum carmine fata sequi)
Venit, ïo, tempus, Grajæ hæc audite Camœnæ
Quo stet iners vestris gloria Homeridibus.
Venit, ïo, tempus (Latii hæc audite Poëtæ)
Quo minor e vestro carmine surgat honos.
Ille sacer Vates, nostrarum Buccina laudum,
Venit ab extremis in sua regna locis.
Doctaque vivaci permittet carmina famæ,
Carmina cum lingua, tum sale Pïerio,
Vatis Jessaei sacras referentia curas,
Post Eratûs lusus, Uranienque suam.
O tantum liceat, Musæ, mihi ferre Poëtam,
Tunc ego sim fama major, Homere, tua.

Di-

Dicam ego, quod de se jactare modestia nescit:
Nil mihi cum Musis, magne Poëta, tuis.
Dicam animum facilem sacrisque caloribus aptum,
Et prisca imbutum relligione caput.
Hei quantum de se licet insanire Poëtis!
Hoc, precor, indulge laudibus omne tuis.
Utque nihil vestræ condonent carmina famæ,
Carmina sub titulis vitam habitura tuis;
At mihi sunt animi faciles, & amoribus apti,
Nec minor in nostro spirat amore fides.
Vive, vale: & faciles Elegos ne despice, Vates,
Alcinoo & multos poma dedisse puta.

THEOD. BEZA in Epistola nuncupatoria suæ Psalmorum Paraphrasi præmissa.

QUEM *meum conatum etsi doctissimi & plane cum veteribus etiam optimis comparandi, meo judicio, Poëtæ Georgii Buchanani editum poëma retardavit.* —— Et paulo post. *Et ut luminibus meis — Buchananus — officiat, — illud Maronis me consolabitur,* Æneæ magni dextra cadis.

Ejusdem in Geo. Buchananum carmen.

AUdieram Gottos, & quos Septentrio quondam
Barbarus immanes ultricem in numinis iram
Effudit populos, sceleratæ mœnia Romæ,
Et quæcunque prius spoliato ex orbe sacrarant
Imperii fastusque sui monumenta Quirites,
Partim æquasse solo, partim injecisse voraci
Consumenda rogo: ut quæ olim fastigia cœlis
Intulerat, septem attollens in nubila montes,
Nunc prostrata suis celebretur Roma ruinis.
At non ingenium solers, linguamque disertam,
Æternis quibus illa opibus tot secula felix
Roma olim cunctas inter caput extulit urbes,
Hæc, inquam, reliquis longe anteferenda tropæis,
Non equidem audieram Gottosve aliasve feroces
Quas procul Oceanus gentes glacialis inundat,
Noscere, mirari nedum potuisse: rapaces
Barbarus ut prædæ istius dulcedine captus
Injiceret Musis ungues, quas deinde rigenti
Captivas sic diligeret coleretque sub Arcto,
Ut medias inter glacies Boreæque sonori
Pectora nata gelu, Musarum ardore calerent.

Attamen hoc factum si quis dubitaverit, idem
Vel medio lucere die Titana negarit,
Vel te virtutesque tuas ignorat ineptus,
Aonidum immortale decus, Buchanane, sororum.
Namque tibi extremæ prope nato ad littora Thules,
Os tenerum Aonides sic formavere puellæ,
Sic Grajo pariter melle illevere labella,
Pectora Romano sic implevere sonore,
Ut te Roma, licet Scotorum ad littora natum,
Æquoreas inter cautes atque horrida cete,
Tanquam urbe in media civem sibi vindicet ortum.
Inde autem magni te Mantua clara Maronis
Juret stirpe satum, ac contra Verona Catulli:
Afferat hinc Venusinus, & hinc Pelignus; & inde
Corduba te repetat, repetat quoque Bilbilis inde.
At vatem interea Buchananum Scotia jactes
Una tuum, felix tantis natalibus una:
Macte quoque ingenii tanta virtute, Georgi,
Æternum, & Latii spoliis ornatus opimis,
Invidiaque omni major, Buchanane, triumpha.

ADAMUS BLACVODÆUS, pro Regibus Apologia adversus Geo. Buchanani Dialogum de Jure Regni apud Scotos. Post Præf.

Si tu Mæonii premeres vestigia cycni,
Si tu Thebanæ plectra sonora lyræ,
Si tu Veroni festiva poëmata vatis
Tractares, thyrso liberiore jocans;
Quis genio, Buchanane, tuo certare valeret,
Si Phœbo dignos persequerere modos?
Nunc tibi Mercurius ridet, qui legibus orbem
Turbas, & Nomii deseris antra Dei.
Exhilarat Jovis ille dapes, & carmine Divos
Mulcet, Terrigenum prælia dira canens.
At tu terrigenis pugnas, cœlumque lacessis,
Et sceptrum eripiunt impia plectra Jovi.
Mutato liquit genio te Phœbus, & ille
Quem sequeris, refugit te quoque Mercurius.
Mercurius Phœbusque Jovis sunt pignora, patrem
Titanas contra juvit uterque suum.
Sceptraque firmarunt uni, quæ turba rebellis
Multorum voluit seditione regi
Tu turbam regnare jubes, & legibus ima
Exæquans summis, sceptra ligone domas.
Dixisti certa quondam sub Apolline lege,
Nunc sub Mercurio lege solutus agis.

Et pag. 9, & 10.

Qui si Poëticis se fabulis oblectare maluisset, quam administrandi regni legibus animum appellere, omnium suffragiis propriam ingenii doctrinæque laurum adipisceretur. Nam, vel me tacente, vivent mellitissima poëmata, vivet omnium seculorum memoria Psalterium illud Musis & Apolline dignissimum. Atque utinam illa potius imitari possemus, quam perperam ac temere scripta reprehendere.

NINIANUS WINZETUS, Velit. in Geo. Buchan.

—*NISI quod nollem tuo nomini, satis ob suaviores Musas jam celebri, tam tetram labem inuri.*——

GUL. BARCLAJUS contra Monarchomachos lib. I.

BUCHANANUS, vir multis vel sola Poëfi notus. *Et paullo post.*—— Homo videlicet in quo si multijugem eruditionem spectes, præclara multa invenias.

PASCHASIUS GROSIPPUS, sive GASPAR SCIOPPIUS, Rhetor. Exercit. cap. II.

GALLORUM vel Italorum nemo est, cui idem quod Buchanano contigerit, ut in quovis carminum genere summam obtineret: cujus quidem rei laude omnem etiam antiquitatem Buchananus provocat; ut tanta illa ingenii, vere unici & incomparabilis, ornamenta ad impietatem conversa fuisse, vehementer non ipsius magis, quam Reipublicæ caussa, dolendum sit.

HUGO GROTIUS Epist. ad Thuanum V.

TIBI hæc mittuntur, qui post Scotiæ illud numen [*Buchananum*,] redivivam nobis reduxisti Tragœdiam.

Le P. VAVASSEUR dans Remarq. anonym. sur les Reflex. touchant la Poëtique p. 66.

DIT, que de tous ceux qui ont écrit en Latin, *il ne connoissoit personne qui se possedast davantage, qui fust plus le maistre de ses idées, & qui fist plus aisément ce qu'il luy plaisoit de son stile & de ses expressions que* Buchanan.

THO. SAVILIUS Epist. ad Gul. Camdenum, Edit. a D. Tho. Smitho, Lond. 1691, p. 11.

DE Buchanano gratulor tibi illam segetem gloriæ; quanquam enim revera non erat operæ magnæ senescentem Rhetorem exarmare, & præ-

præbere nobis γοεγιτα γυμνα: at certe hominem popularem nimis, & auctoritate, quam poëmatibus apud doctiffimos fibi comparavit, feroculum coërcere, video fore non inglorium.

Le P. RAPIN, Reflexions fur la Poëtique, Part. II. 30 p. 166.

BUCANAN a des Odes dignes de l'Antiquité: mais il a de grandes inégalitez par le meslange de fon caractère, qui n'eft pas affez uny.

GILL. MENAGE * Anti-Baillet Tom. II. cap. 27.

LE Pere Bourbon difoit, qu'il ût mieux avoir fait les Seaumes de *Buchanan*, que d'être Archevêque de Paris.

* Idem prius retulerat ipfe Menagius in fuis ad Malherbii opera Obfervationibus, p. 395. de quo etiam Teiffer, *Addit. aux Elog. de Monfieur de Thou, Vol. 2.* & Baillet *Jug. de Scavans Tom. IV. Part. 3. pag. 346.*

Monfieur BAILLET, Jugemens des Scavans fur les Poëtes, Tom. IV. Part. III. p. 344.

IL avoit le genie egalement heureux, fecond, & capable des plus grands efforts dans l'Art Poëtique. C'eft ce qu'il a fait voir dans divers genres de Poëfie, fur lefquels il s'eft exercé.

GUY PATIN, Lettre 151.

JE fcay bien les vers de *Buchanan*, il y a long-tems; *Non ego Romulea, &c.* & même il y a plus de dix mois que Noel Falconet les a mis dans fon cahier: J'ay autrefois fceu par cœur tous fes Epigrammes, fon *Franci-fcanus, & Fratres fraterrimi*, mais donnez-vous le plaifir de voir celle *in Romam*, qui commence ainfi: *Hi colles, ubi nunc vides ruinas, Et tantum veteris cadaver urbis, &c.* & qui finit ainfi, *Nihil comperies, nifi lupercos, Lupercale, lupos, lupas, lupanar.* Et l'autre qui intitulée, *Imago ad peregre venientes, religionis ergo*, qui commence:

Fare, age, qui terras luftras, vagus hofpes, & undas,
Quid petis hinc? longæ quæ tibi cauffa viæ? &c.

Virgile ne fit jamais mieux, mais il a falu quinze fiécle pour faire un Poëte comme Virgile.

BORRICHIUS de Poëtis, pag. 150.

GEORGII Buchanani Scoti Poëmata varietate argumenti, dictionis nitore, fchematum lumine, & inaffectata decori cuftodia, omnium fere doctorum amorem, laudefque provocarunt. Magnifice Jofephus Scaliger, dum eum refpectat:

Imperii fuerat Romani Scotia limes,
Romani eloquii Scotia finis erit.

Quam

Quam religiosis, sed & quam puris manibus intendit lyram Davidicam? quam floret in Elegis? quam plenus est gravitatis in Jephthe & Baptista Tragœdiis? quam clarus in V. illis de Sphæra libris Epicis? quam floridus in Lyricis, Miscellaneis, Epigrammatis? quam denique in Franciscano & Fratribus vehemens & aculeatus?

ANT. TEISSIER Nouv. Additions aux Eloges des Hommes Scavans, pag. 298.

MR. Menage assûre que *Buchanan* a été un Poëte trés célébre dans son tems, que tous ses vers sont excellens, mais qu'il y en a qui sont si beaux, qu'il se faisoit un plaisir de les repeter souvent, par exemple ceux ci où il parle de sa Maîtresse,

Illa mihi semper præsenti dura Neæra,
Me quoties absum semper abesse dolet.
Non desiderio nostri, non mœret amore,
Sed se non nostro posse dolore frui.

LUDOVICI CASTELVETRI in Georgium Buchananum.

VATIS Idumæi sacro quod percitus œstro
Exprimis Ausonia carmina culta lyra,
Non tibi quas solvat dignas pro munere grates,
Romanus, quamvis maximus, orbis habet.
Divinis nam siqua fuit vox auribus apta,
Per te illa alloquitur concelebratque Deum.

Incerti Auctoris in eundem.

LUDICRA Christicolæ ponant: Æneide majus
Exit opus, celebri majus & Iliade.

HENRICI STEPHANI in eundem.

ECCE, Caledonia Maro, Naso & Flaccus in ora,
Pro Jove nunc discunt posse sonare Jovam.

EJUSDEM.

DAVIDIS hic corpus, sed tectum veste Latina,
Quæ picta est Flacci, picta Maronis acu.

EJUSDEM.

ASSERE te auctorem: collatas Zoilus inquit
Vatibus a priscis hoc operas in opus.

EJUSDEM.

ORAS si repetat superas Maro, te sibi juret
Heroum tandem surripuisse pedem:
Reddita si fuerit lux Flacco, juret & ille
Te lyricos numeros surripuisse sibi.
Fallor ego: & potius stupefactus credet uterque
Se quondam numeros surripuisse tibi.

EJUSDEM.

LEGERAT hoc Phœbus, turba comitante sororum,

Carmen : at incertus carminis auctor erat.
Miratur Phœbus, Musæ mirantur & ipsæ,
Jamque alio metuunt abs Helicone sibi.
Tum Phœbus, Vates priscos agnoscite, ritus
Qui didicere novos, dedidicere meos.

EJUSDEM.

QUÆREBAM, Buchanane, tibi quis & unde dedisset
Nomen, & an Graja hæc vox foret, an Latia:
Inventa est tandem mihi nominis hujus origo:
Ex re hoc, divino numine, nomen habes.
Et quicunque ex re te nomen habere negabit,
Quid Βυκάνη *Græcis, se quoque scire neget.*

EJUSDEM.

CUR non vel prius hæc donasti carmina luce,
Vel non perpetuis obruis hæc tenebris?
Tot vatum labor ecce perit, Germania nobis,
Gallia quos nobis, quos dedit Ausonia.
Carmina tot vatum, tam longo scripta labore,
Siccine tam facile deleat una dies?
Namque ea quis volvet, Cereris nisi fruge reperta
Gaudeat iligna pellere glande famem?
Verum quam male tu famæ nunc consulis horum,
Tam bene diceris consuluisse tuæ.

EJUSDEM.

FRUSTRA hæc Davidis conati reddere multi,
Conatus contra vicit at iste suos.

EJUSDEM.

HUNC erga Hebræum miracula maxima vatem
Ediderat mundi maximus ille parens.
Quis non obstupuit juvenilibus acta lacertis
Saxa neci vastum posse giganta dare?
Quis non attonitus tanti fastigia regni
Ex humili vidit prosiluisse casa?
Quis non attonitus fundentem oracula vidit
Qui modo lanigeras pastor agebat oves?
Hoc in vate igitur divina potentia quondam
Virtutis dederat tot documenta suæ:
Non contenta istis, en nostro rursus in ævo
Miraclum antiquis addidit illa novum.
Nam quo Musarum tenuis perlapsa nec aura,
Hic pandit vati nunc Helicona suo.

EJUSDEM.

HIC sacra Calliope, sacer est hic, lector, Apollo:
Castalis hic sacra est, hic sacer est Helicon.
At dum tu nobis, Buchanane, profana sacrasti,
Sacrasti seclis te quoque perpetuis.

PAU-

PAULI MELISSI FRANCI.

DIVERSOS multi varie eli-
cuere sonores,
Aptando Latiæ plectra Syrissa ly-
ræ.
Barbiton hic, citharæque fides, chelyn increpat alter:
Et suus ex merito quemque secutus honos.
Quod, Buchanane, canis, modulamina cætera vincit:
Ceu reliquas liquidæ Daulia vocis aves.
Et quisquam dubitet plenis edicere buccis,
Hæc superat cunctas buccina clara tubas?

CHRISTOPH. MANLIUS Lusatus, ad Joan. Langium in Delic. Poët. German. Tom. IV. pag. 253.

DUM Jephthen tragico Buchananus syrmate vestit,
Dum Latia Isaiden tangere plectra docet,
Dum castis sic tincta jocis Epigrammata ludit,
Ut metuat palmæ Bilbilis ipsa suæ:
Cernis ut ad Scotos migrent, Helicone relicto,
Laurigeræ, tanti vatis amore, Deæ?
Nec vivo hoc reditus spes est. Utrum ergo vocabo,
Langi, Heleconiades, anne Caledonides?

Et rursus de eodem, Ibid.

Illic imperium fore jactavere Quirites,
Esset ubi sedes, Scipio magne, tua.
Illic Pierides, illic erit alma Poësis,
Illic Phœbus erit, qua Buchananus erit.

HENNINGUS CUNRADINUS.

TANTUM Scotia protulit Poëtam,
Quamvis sit sub iniquiore cœlo,
Quantum non capit ipsa tota regne.
Vix Graji & Latii tulere tantum,
Quamvis sint sub amœniore cœlo,
Quantum Scotia protulit Poëtam.

STEPHANUS PASCHASIUS in Icon. Delic. Poët. Gall. Tom. II.

VIRGILIIS, Flaccis, Nasonibus, atque Catullis,
Hisne ego si tantis vatibus inferior?
In genere unicuique suo concedo; sed in me
Collige cuncta simul, plus ego promerui.

IDEM.

IN te uno quod sint multi, Buchanane, Marones,
Ac dederint talem secula nulla virum.
Hoc de te primo cœlum spondebat ab ortu,
Nomine subque tuo nomen & omen erat.
Nam canere est vatum; vatum tuba, buccina, bucca,
Et canis annis nobilitatur opus.
Hæc tua sunt, Buchanane, tuoque in nomine cuncta
Canus & annus, item buccina, bucca, cano.

ANONYMUS.

NOMEN ab ore tibi, quia bucca & lingua lepore
Plena est, mellifluis plenaque verba modis.
Hanc prudens animus doctis conceptibus ornat,
Formatis doctæ Palladis ingenio.
Pallada cum Phœbo Aonides comitantur, & implent
Cœlesti dono quæ tua Musa canit.
Hinc te omnes merito laudant, celebrantque canentem,
Quæ semel edideris, dum tua scripta legunt.

ALIUS.

ASPICIS ut Claria vates nutritus in aula
Nectareos roseo fundit ab ore sonos.
Atque imo Pindum cerebro sibi condit & una
Præcellit vena Bellerophontis aquas.

ΦΕΔΕΡΙΚΟΥ ΙΑΜΩΤΙΟΥ
εἰς Γεώργιον Βυκανανὸν ᾠδή.

Στροφή.

Φαντὶ ῥήσιες παλαιαὶ
Τὶν Ἀλκμήνας, ὃς Ὀλυμ-
πόνδ' ἔβα, πολλὰς ἐπὶ γᾶς,
Πολιᾶς θ' ἁλὸς κτενὼν
Θῆρας ἀνδροδίκας, Κελτῶν παιδοσχ-
θαις.
Ανθαιρεῦντος ἀπορρίψαντα δεσμὸν.
Ὥσιν ἑλκύσαι τὸ πλῆθος·
Καὶ τόδ' ἔπειτα κατισχόμενον,
Ζανὸς ἐξαίφνης ἐπέδησ
Ὀβρίμῳ θάλει βιαθέν.

Ἀντιστροφή.

Ἀλλὰ γαρύεθ' ἄμεινον,
Ἀντισάζειν μελιοσᾶν

Κηρίων, τὴν Βυκανανοῦ
Γλυκερωτάταν ὄπα,
Τᾷ καὶ ἀπὸ στόματος παγαὶ ῥέοντι
Αδυμελεῖς ἐπέων νέκταρ χέοισαι,
Τᾶν κορᾶν τᾶς χρυσοπέπλου
Μναμοσυνᾶς δόσιν ἁγνοτάταν,
Τῷ καταβρέχων ἰαίνει
Ἀλκίμων ἀνδρῶν ἀρούραν.

Ἐπῳδός.

Παῖς γάρ τ' ἀκαμαντοπόδων
Βροντᾶν ἐλατῆ-
ρος Διὸς, εἵλξεν ἄμυσον
Πρόσθεν ἀνθρώπων γένος·
Νῦν δ' ὀρθοβούλων καὶ σοφῶν
Ἀνδρῶν κραδίας ὅδε σύρει,
Τᾶν ἀγαφθέγκτων ἀοιδᾶν,
Ἀδυφώνων καὶ μελῶν
Παντᾶ περιάγων σοφίᾳ,
Τᾷ καὶ δὲ ὁ βριαρὸς
Ἡρακλῆος πάνσυρτον ἕλκοι τὰν πέ-
δαν.

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΠΟΡΤΟΥ ΕΙΣ
Γεώργιον Βυκανανὸν, τοὺς τοῦ Δαβὶδ ψαλμοὺς Ῥωμαϊστὶ ἐν ἔπεσι μεθερμηνεύσαντα.

Σιγὴ νῦν λαοῖς· Δαβὶδ ἄλλος θέσπιν ἀοιδὴν
(Θαῦμα μέγ') ἐντύνει πᾶσιν ἐπιχθονίοις.
Ἀλλ' ὁ μὲν ἀντολίης ναέταις θεοῦ μέλπετο κάρτος·
Ἑσπερίοις ὁ δὲ τ' εἰς ἔσχατον ὠκεανόν.
Ἢ σε Παλαιστίνων ὀπὶ κεῖνος γ' αὐτὰρ ὅ ῥυθμοῖς
Αὐσονίοις θέλγει νῦν νόον αὖ μερόπων.
Εἰ δὲ μέλη προτέροιο, τύπῳ τόδε νεύσατο Χειρὸς
Ἐξοχον οὐρανόθεν παντοκράτωρ βασιλεύς.

TESTIMONIA:

ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ εἰς τὸν αὐτόν.

Πατρὶς μὲν σ' ἔτικεν, μῶσαν δὲ σὺ πατρίδι τίκτεις,
Τῇ γνησίαν δώσῃ ἀντιδιδοὺς γνησίαν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸν αὐτόν.

Ηγαγέ σε προσφώνεσθε πάτρη, ἣ νῦν σὺ φαείνεις·
Ως σοὶ ἔδωκε φάος, καὶ φάος ἀντέλαβεν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸν αὐτόν.

Καλλιόπη τί σὺ τόσσον ὀδύρεαο Κελτίδι γαίῃ,
Καὶ χθονὶ Γερμανικῇ, Αὐσονικῷ τε πέδῳ,
Ωστε Καληδονίων μεταναστρεία ἴχνεα θεῖναι
Οὐδεί, πάγχυ μάλα πρίν ποτε βαρβαρικῷ;
Ιλαθι Καλλιόπη, ἐπανέρχεο· ἢ μετανάσται
Εἰς τὸ Καληδονίων ὕδας ἄμ' ἑψόμεθα.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸν αὐτόν.

Τίπτε Καληδονίων Μοῦσαι προβεβούλατε ὕδας;
Πῶς τὸ πρὶν ἔχθιστον, φίλτατον ὕμμι πέλει;
Εἰς Ελικῶνα θεαὶ ἐπανήκετε· ἤγε καλεῖσθε
Οὐχ Ελικώνι' ἐμοί, ἀλλὰ Καληδόνιαι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸν αὐτόν.

Φασὶ Καληδόνιης μοῖράν τινα τὸ πρὶν ἐπῳδῶν
Ισορα παλαίων καὶ κακότεχνον ἔμεν.
Θαῦμά μ' ἔχει, ᾠδαῖς πῶς ἀντήλλαξεν ἐπῳδάς.
Τοῦτ' ἄπορόν μοι ἐὸν τοῦ λύε Καλλιόπη.
Πάνσοφε Καλλιόπη σὺ δ' ὁμῶς ἀπορεῦσα σιωπᾷς;
Σῆς κρεῖττον σοφίης πάνσοφε τοῦτο πέλει;
Μήποτε σὰς ᾠδὰς ἰδίαις κατέθελξεν ἐπῳδαῖς,
Ιυγγός τε κακῇ δῆσεν ἀλυκτοπέδῃ;
Θάῤῥει Καλλιόπη, θελκτήρια μείζονα εἶδας.
Μεῖναν ἀοιδαὶ σαί, αἱ δὲ ἐπῳδαὶ ἔβαν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸν αὐτόν.

Μισήσασα θεὰ σὴν πατρίδα πῶς φιλεῖ ὧδε;
Αντὶ δὲ μισήτρων φίλτρα πατρὶς τίν' ἔχει;
Σὴ πάτρη Βυχανᾶνε τεῷ ἐχρήσατο φίλτρῳ·
Τούτῳ θελγομένην ἤγαγε Καλλιόπην.
Αλλὰ τίς ἦν φίλτρου χρεὼ πρὸς σε φιλοῦσαν ἐκείνην;
Μᾶλλον σοὶ φίλτρον αὐτὴ ὄπασσε θεά.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸν αὐτόν.

Σοὶ ζωὴν ἔπορεν πάτρη, πόρες οὔνομα πάτρῃ·
Οὔνομα νῦν παρὰ σοῦ καὶ κλέος ἐσθλὸν ἔχει.
Αλλὰ πόρε ζωὴν μινυώριον· οὔνομα δῶκας
Ο ζῇ, ζήσει πάρος, ζήσεται ἀθάνατον.

JOH. LUNDORPII.

Μάντιος Ἰσαΐδου λυρογηθέας ὅσσοι μετάφρασαν
Πάμπολλοι ψαλμοὺς ἄνδρες ἀοιδοπόλοι.
Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσιν ἀριστεύει Βυχανᾶνος, ἰδ' ἐστίν
Ἦν ἄρα θεσπεσίην ἔξοχος εὐεπίην.
Τίπτε σὺ βασκαίνεις ἔτι, βάσκανε; εἰσόκε λάμψει
Ἠέλιος, λάμψει ἔξοχα τοῦδε κλέος.

Ἄλλο.

Ὃς Βυκανᾶνον ἀπαὶ βυκάνης ὄνομ' εἶπε λαχέσθαι,
Εἶπε κατ' αἶσαν. ὁ γὰρ καὶ πέλετ' ἠῢ βυκάνη
Εὐκέλαδος, προβοῶσα θεοῦ κλέος ὑψιμέδοντος,
Παντὶ ἐνὶ κόσμῳ ἧς κελαδεῖ κέλαδος.

Ἄλλο.

Κἂν, Βυκανᾶνε, πατρὶς Σκοτίη σοι, κἂν ὀνομάζῃ
Σὺ Σκότος, οὐ σκότος εἶ, ἀλλὰ φάος Σκοτίης.

Ἄλλο.

Σιγὴ μυσοπόλοισι παλαιοῖς· κρείσσονα κρείσσων
Νῦν γὰρ ἀοιδιάει μυσοπόλος νεαρός,
Μυσοπόλος Βυκανᾶνος, ἄεθλον τῷ μὲν Ἀπόλλων
Κρίνεν ἐν νεαροῖς ἔν τε παλαιγενέσιν.
Ἢν τάχα βασκαίνῃ τις, τί πλέον; αἰὲν ὁπηδεῖν
Λώστοις εἴωθε πρήγμασι βασκανίη.

ANDREAS MELVINUS
Geo. Buchanano Præceptori suo & Musarum parenti.

NUPER te, Buchanane, cum viderem
Ægrum, languidulum, toro jacentem.
Et fato & capulo heu nimis propinquum;
Visus tum mihi sum videre Musas
Ægras, languidulas, toro jacentes,
Et fato & capulo heu nimis propinquas.
Te sensi ut meliuscule te habere,
Nec tristi vigilem toro jacere,
Verum exsurgere, munia ampla obire,
Regem visere, Regis & senatum;
Mox Musas meliuscule se habere,
Nec tristi vigiles toro jacere,
Verum exsurgere, munia alta adire,
Regem visere, Regis & senatum,
Regem cœlicolum, poli senatum,
Sensi: hinc nomine pene restitutæ
Valetudinis & tuæ & sororum,
Doctarum, Buchanane, dux sororum,!
Quæ tecum in torulo simul jacebant
Ah longum nimis, ah nimis nimisque
Ægræ, languidulæ, parum loquentes:
Quæ tecum in tumulo simul jacebunt
Ah brevi nimis, ah nimis nimisque
Et surdæ & gelidæ & nihil loquentes:
Ergo hoc nomine pene restitutæ
Valetudinis & tuæ & sororum,
Ut sortem tibi gratularer istam,
Gauderem mihi gaudium renatum,
Et longum tibi comprecarer ævum
Exsors tædii & anxii laboris,
Consors gaudii & otii beati,
Inscriptum tibi carmen exaravi:
Et pingui rudis arte lineavi,
Haustum e fontibus abditis sacrisque,
Et sponte & subito calore fusum:
Non quale incolumes solent Camœnæ
Altum, grandiloquum, & nimis venustum;
Sed quale invalidæ queunt sorores
Deductum & tenue & minus venustum:
Hoc, inquam, tibi carmen exaravi;
Doctarum, Buchanane, dux sororum,

Incul-

Incultum ut coleres, & impolitum
Unus, qui instar es omnium, polires:
Proscissum veluti colonus arvum
Exaransque, iteransque tertiansque:
Procusum velut artifex metallum
Elimans, poliens & elaborans:
Ut versum semel, usque & usque versum,
Incudi quoque redditum remittas,
Non quale invalidæ queunt sorores
Deductum, & tenue, & minus venustum:
Sed quale incolumes solent Camœnæ
Altum, grandiloquum, & nimis venustum.

JACOBUS DUPORT in Præfat. ad Græcam Psalmorum Metaphrasin.

In hoc argumento facile omnibus palmam præripuit Buchananus.

BUCHANANI Divinitatem inaccessam admiratur JOAN. RAYUS.

MIRANDE vates, fons beati carminis,
Latina Syren, patriæ
Illustre decus, & mel leporis Attici,
Doctissime nepos Romuli,
Latinæ Athenæ, Flacce duplex, & triplex
Homere, mens Poëseos,
O absque vitio monstrum, & absque fluctibus
Pontum profundum, nubibus
Cœlum absque purum; o posteris miraculum
A fonte Musas Pegasi
Primus canoras qui advocasti ad inclytæ
Sionis hymnos aureos:
Venamque ditem cœlitum qui Principi
Laudando sic indulseris.
Calore mentis cœlum oberrans entheo
Solis labores, sidera,
Lunæque cursus, indicasti ut indiges
Mortalis inter cœlites.
Sic prorsa, vorsa fundis auspice alite
Aptans cothurnos socculis,
Ut artium omnium deus & auctor unicus,
Et meta naturæ cluas.
Te voce qualis, quantus es depingere
Nemo potest nisi Deus.
O si perenni fons benigni fluminis
Fluore nostrates riget,
Rerum ut parentem ter beato carmine
Cum laude, teque concinant.

JO. RAYUS.

ALEX. BODIUS, Literularum centuria I.

TRANSLATIONIS populari meo facile defertur palma: Epigrammatis quoque, si paterentur Itali, adjicerem dignitatem, & velint, nolint, cothurnum sibi hircumque vindicabit.

JO.

JO. POSTHII Archiatri Palatini, P. L.

SIDEREUM ascendit nuper Buchananus Olympum
Vocante Rege cœlitum,
Mistus ubi sanctis jam vatibus aurea templa
Cantu suorum carminum
Mellifluo replet, cœtu admirante piorum,
Stupente & ipso Davide:
Qui, merito superis, ait, ista probantur & orbi,
Ter maximi laudes Dei
Clarius ac melius referentia, quam mihi quondam
Modulata Hebræa barbito.

PAUL. FREHERUS, Theat. virorum eruditione clarorum, Tom. II. p. 1475.

EDIDIT *Buchananus—— Paraphrasin Poëticam Psalmorum Davidis ad unguem elaboratam & cedro dignam.*

LAMB. LUDOLPHUS PITHOPOEUS Daventriensis, de Caledonia Buchanani patria.

IN hanc Aonides migrasse Musas
Cum dulci Charitum choro sororum,
Phœbæo auspicio, Jovisque ductu,
Jlla olim domina orbis, urbs Quiritum,
In vitam revocata si videret,
Obstupesceret, Atticæque Athenæ
Præreptam sibi gloriam dolerent,
Doctrinæ, ingenii, eloquentiæque,
Et vitæ simul elegantioris,
In septemque abiisse jam Triones.
Et Roma tamen Atticisque Athenis
Hæc Caledonia, axe sub Boreo
Procul dissita, plurimos & olim,
Et nostro tulit hoc viros in ævo,
Doctrinæ, ingenii, eloquentiæque
Conjuncta sapientia celebres,
Morum & laudibus elegantiorum,
Quos inter, veluti nitet minora
Inter sidera Cynthia orbe pleno,
Et tantum caput extulit decorum,
Inter quantum humiles solent myricas
Quercus ardua, populusve vivo
Gaudens flumine, nigra vel cupressus:
Sic Georgius ille, lux Scotorum,
Buchananus, amor decusque Phœbi,
Mel, & delicium, suaviumque,
Et cura Aonidum novem dearum,
Maxima eminet, eruditionis,
Ingenî & genii, eloquentiæque,
Et priscæ fidei, severitatis
Comitateque, laude temperatæ;
Quantumque est hominum elegantiorum,
Inde ab Occiduis ad usque Eoas,
Boreas, Notiasque Solis arces,
Jucundissimus omnibus, Poëtas
Inter eximios Poëta summus:
Qui Gallos, Italos, & unus omnes
Vincit laude Poëtica, vel æquat,
Germanos, facieque adusta Iberos,
Editis celebres metris poëtas;
In quo Virgilios, Horatiosque,
Revixisse queas putare cunctos,
Nasonesque, Propertios, Tibullos,
Catullos, Cicerones, & Platonas,
Et quantum est hominum eruditiorum,
Roma quos dedit, Atticæque Athenæ,
Tantum terra virum tulit Scotorum.

De

De Franciscano & Fratribus VALENTIS CORVIVOTI ad Georgium Buchananum carmen.

BUCHANANE jubar tenebrionum,
Qui te Grammaticas tribus vereri
(Censor sit modo Beza) ne vel hilum
Scriptis nuper es editis professus;
Huc accede tuo comes patrono,
Et me (quandoquidem semel vocasti
Censorem quoque carminum tuorum)
In salsis, mihi quos dicas, Iambis,
Doctorum licet omnium vel unus
Sis doctissimus, edocendus audi
Est quod versibus in tuis requiram,
Est quod versibus in tuis refutem,
Est quod te peragam reum Solœci,
Ipsis Grammaticæ tribus magistris
Contra te facientibus, meæque
Suffragantibus accusationi,
Magno non sine teste Prisciano,
Cujus fuste caput feris colurno,
Excidit tibi quando Solœcismus.
Vis paucis doceam sit ecquid istud?
Versus vel semel hos tuos revolvas,
Te ipsum validis tui Valentis
Convictu rationibus nec ipse,
Ni dispar tibi factus es, negabis.
Commendas mihi ter quaterque Fratres,
Buchanane, tuos satis superque
Spectatos mihi cognitosque dudum.
Sed quorsum Pleonasmus ille Fratres?
Fratres dicere sat semel fuisset:
Fratres dic semel hos habesque pictos
Belle mehercle λακωνικώτατως τε.
Cur fraterrimus hic vel ille dictus
Est frater tibi: fratre quando frater
Haud est fratrior alter altero, nec
Pater patrior alter altero, nec
Mater matrior altera altera, nec
Soror vel magis hæc soror vel illa,
Prior nec prior hoc, prior nec illo:
Primi dicier ergo non priores
Debebant, hominum Terentianè
Qui se non dubitant vocare primos,
Nec sunt: classis in ultimæ referri
Digni centurias, vel in profundum
Detrudi potius Stygis barathrum.
Ponti nec magis iste Fex, nec ille:
Omnes Pontifices fabrique Pontis,
Pontis sed Phlegethontis æstuosi:
Omnes Pontifices fabrique Ponti,
Ponti qui Stygios vomit cerastas:
Omnes Pontifices, licet nec unum
Pontem fecerit hic vel ille, pontem
Præter, (nomen & hinc habent) Averni:
In quo Pontibus est opus, Paludes,
Rivi, flumina, stagna ubi lacusque:
Hanc propter quoque Pontibus libenter
Caussam Cœlicolæ carent beati:
Hanc propter quoque Pontifex & ipse
Caussam creditur exulare cœlo,
Cum consortibus & phalange fratrum.
Nam quis Pontibus est locus, vel usus
Docti Pontificis, precor, nec unum
Flumen repperias ubi? Proinde
Cœlo Pontifices procul, tremendi
Ditis regna petant, petant Averni
(Illic flumina sunt,) tenebricosam
(Illic Pontibus est opus,) profundi
(Illic Pontifice est opus,) Paludem.

VALENS CORVIVOTUS,

H. prælo currente fundisabat.

Du Livre des Regrets de JOACH. Du BELLAY Angevin, Sonnet.

B*UCHANAN*, qui d'un vers aux plus vieux comparable,
Le surnom du Sauvage ostes à l'*Escossois*,

Si j'avois Apollon facile en mon *François*,
Comme en ton Grec tu l'as & Latin fa orable,
Je ne ferois monter spectacle miserable
Dessus un eschafault les miseres de Roys,
Mais je rendrois par tout d'une plus simple voix
Le nom de *Marguerite* aux peuples admirable:
Je dirois ses vertus, & dirois que les cieulx
L'ayant fait naistre icy d'un temps si vicieux
Pour estre l'ornement, & la fleur de son aage,
N'ont moins en cest endroict demonstré leur sçavoir,
Leur pouvoir, leur vertu, que les Muses d'avoir
Fait naistre un *Buchanan* de l'*Escosse* Sauvage.

A la Royne *d'Escosse* Douariere de *France*, *Sonnet* de CHAR. UTENHOVE.

M*ADAME tu m'as faict si bon recueil à l'heure*,
Que je receu cest heur de me voir pres de toy,
Qu'encores aujourdhuy grand aise je recoy,
A penser seulement au lieu de ta demeure.
Buchanan *est heureux pour autant quil demeure*
Chéz celle qui le rang tient de Royne & de Roy,
Et elle heureuse aussi d'avoir celuy chez soy
Qui fait que de David l'Harmonie ne meure:
Celui qui aujourdhuy par un nouveau sentier
Incognu à noz yeulx aux Romains *le premier*
A monstré la façon d'escrire en leur langage.
Desen Phœbus desen, pren la querelle en main,
Puis que ton Buchanan *surmonte le* Romain,
Que la brave Escossois *ne soit plus dict Sauvage.*

Elegiæ ad GEORG. BUCHANANUM Scotum Fragmentum MEXENTII.

In Bullam Papalem, & Bullam Latronem de quo Dion in vita Severi Imp.

ILLITA funigerum venabula sanguine Fratrum,
Tinctaque Purpurei tela cruore Patris
Musa Caledoniis nuper tua legit in agris,
Lectaque sacravit munera grata mihi.
Neve retundantur tuus est præfixus Iambus,
Dentibus Arcadii plus metuendus apri.
Quo te non rabies, non lingua proterva, nec ultrix
Ira repertorem ceu prius Archilochum,
Sed dolor armavit spatio maturus & annis,
Sed ratio simplex & pietatis amor.
Et merito: quis enim nisi quem haud dolor afficit ullus,
Ni pietatis egens, ni rationis inops?

Qui

Qui ferat orbe truces patulo regnare latrones?
Inque Dei Antitheon quis probet æde coli?
Sunt tibi magna nimis Pater o sanctissime regna.
Jugera proventus sunt nimis ampla tui.
Cuncta sed exuperans hominum patrimonia census
(Eloquar an taceam?) contigit unde tibi?
Nobilis historico memoratur Bulla Dioni
Mille latrociniis, mille fuisse dolis.
Pluribus è spoliis Romani Curia Papæ
Crevit, & est bullis amplificata suis:
Quemque Dion credit fatis cessisse revixit
Salvus adhuc, multis conspiciturque locis.
Cernis ut hujus opes ope Cerberus ille triformis
Congerat, & summi perdat ovile Dei?
Dic mihi cui vita est humana simillima bullæ,
Qui fit in hac summum ponat ut ille bonum?
Scilicet haud bonus est Dialecticus, hinc etiam illi
Bulla ὑποκείμενον est, vita κατηγορμόν.

Val. Cor. H. 1568.

JOH. PINCIERUS, in Præfat. Supplem. ad Sphæram Geo. Buchanani.

SPHÆRÆ *a Geo. Buchanano Poëtarum nostri seculi præstantissimo, versibus cultissimis descriptæ exemplum manuscriptum superiore anno e Scotia Herbornam Robertus Hovæus juvenis prædoctus attulit.* —— Et infra. —— *Ego cum Buchanani versuum majestate, tum mei ingenii tenuitate territus.* —— Et postea. —— *Plus autem inter Buchanani meumque carmen quam philomelæ & cuculi cantum interesse libenter fateor.*

De Historia rerum Scoticarum.

De vera caussa & usu Historiæ ROBERTI ROLOCI carmen.

MULTA Deus fragili vitæ documenta beatæ
Mortali indulget; sive intus semina spargat
Notitiæ fœcunda suæ, ni pectoris obstet
Asperitas; sive ingentis spectacula mundi
Fulta manu, Regisque sui testantia numen
Ostendat, regiménve duplex aut ordine certo
Naturæ constans, aut cæco tramite flectens
Res hominum, monstret. Sic se mortalibus infert
Ille opifex rerum, sic olim ab origine mundi
Noscendum dederat. Verum hæc in limine primo

Deficiunt, subit error iners, oblivio mentem
Occupat immemorem. Nam mens sentina malorum est.
Sed Deus instaurat vires, dat tempore natum
Certo illum Christum populi peccata luentem.
Utque tot acta Dei, nunquam peritura, manerent,
Scriptorum obsignat claustris, geminumque volumen
Porrigit in dextras hominum: scripta altera sacrum
(Quæ violare nefas) Jovæ spirantia cultum.
Hic credenda tibi videas de numine sola,
Sola tenenda tibi, ne te vagus aufe-rat error.
Altera sunt (absit libris injuria sanctis)
Scripta quidem (sed dona Dei) producta cerebro
Humano. Nullum hic videas prope numinis expers:
Quod si non pleno ore, tamen vestigia stringit
Mirandorum operum, naturæ aut abdita rimans,
Aut mores hominum, aut etiam divina penetrans
Vertice sublime exserto. Sed in agmine tanto
Humani fœtus, alias non certius offert
Consilium Jovæ æternum se contemplandum
Humanis oculis, vario moderamine mundi,
Quem virtute sua nunc huc, nunc dividit illuc;
Quam tabulis rerum gestarum. Credidit illas
Fortunæ monumenta vagæ totidem impius error.
Hic pietas, tanquam in speculo, certissima Jovæ
Consilia advertit, dum nunc justissimus edit
Exemplum sceleris domiti, cohibetque tyrannos,
Nunc reficit miseros bonus, atque attollit in altum.
Interea (mirum) bonitas se fundit in omnes.
Hinc pietas surgit duplici discrimine secta,
Ultorisque metu, ac reverendo patris amore:
His aptata Deo genuinos sacrat honores:
Discit & exemplis, varios se scindere in actus,
Dispanibus, fugiendo malum, & meliora sequendo.
Felix posteritas, cui vivunt facta parentum
In tabulis, vivoque & vero picta colore.
Felix is regni custos, quicunque magistram
Historiam vitæ sequitur. Nam propria Regum est
Historia. Et felix tu tanto Scotia dono:
Felix o regni custos hoc munere tanto.
Ecce tibi Buchananus adest: tuus ille magister,
Qui teneros finxit, maturos imbuit annos.
Quod corpus senii fessum gravitate negabat,
Non negat ingenium melior pars. Illud ad omne
Officium vitæ præsto, comitatur euntem,

Sive

Sive animo pietas divinum suadet honorem:
Sive Regis populos hac, qua te, lege refrenas:
Sive paras aciem, quam dulci pace resolvis.
Ingenii pignus te tanto Principe dignum.
Ne pigeat monitoris, habes quem maximus orbis
Suspicit, & quo te, Rex, præceptore beatum
Clamat, & hanc patriam tam pulchro germine faustam.

Ejusdem Epigramma ad Regem.

CERNE *o Rex, da audere: pius quem concitat ardor,*
Interrogat, uter est, putas, amicior?
Illene, qui imperium, quod ferret, suadet? an ille,
Qui regna, quorum ne ipse perferret jugum?
Illene, qui imperium, quod longum duret? an ille,
Qui regna suadet, Rex quibus suus ruat?
Multa licet teneram crepet assentator in aurem,
Crede mihi Buchananus tuus favet tibi.
Quæ modo de regno umbravit, nunc vivida cernis,
Loquentur hæc avi tui longo ordine.
Ecce illos coram, facies non omnibus una:
Hic lege gaudet, luget hic tyrannidem.
Disce manere eadem quoque te, vel præmia justi,
Vel pœnam iniqui. Namque manet idem Deus.
En tibi imago viri, dum pingit imagine patres:
Arcesset hæc te, si quid egeris male.
Ergone jam moriens Regi modulabere carmen
Buchanane cygneum? canesne & mortuus?

Aliud ejusdem ad Buchananum.

CREDO, novem veteres olim finxere Camœnas:
Quod, qui calleret singula, nullus erat.
Vixisses Buchanane, foret tantum una Camœna,
Quod, qui calleres singula, solus eras.
Maluit at nobis per te Deus unicus, unum
Esse boni fontem dicere. Musa vale.

Patria alloquitur Regem suum.

SCOTIA *luminibus cerno duo sceptra duobus,*
Rursus in unum abeunt, lumina, sceptra duo.
Altera sceptra Deo cedunt, tibi cætera Regi,
Corporis hæc oculus, pectoris illa videt.
Jamne videns patria ipsa videt, civesque videntes,
Et Regem? At proavis non fuit ante datum.
Uno vixque oculo (quid enim nisi juncta valebant
Lumina?) vix vidi civica jura prius.
At nunc pura Dei cernentem numina Solem
Fronte gero, lucem hinc, altera Luna capit.

Ergo beata tuo Rex sceptro patria, tuque
Christi. Teque & me, major utroque, regit.

Credin? volve tibi Buchananum: narrat avorum
Devia, qui ante tibi, nunc quoque monstrat iter.

JACOBUS USSERIUS Archiepiscopus Armachanus, Epist. de Brit. Eccles. Primordiis, c. 16.

QUO nemo diligentius Antiquitates patrias est perscrutatus.

HERMANNUS CONRINGIUS, de Civili Prudentia, cap. XIV. p. 334.

SCOTIA in sua gente nacta est nemini prudentiæ & eloquentiæ laude cedentem, rerum suarum scriptorem, Georgium Buchananum, dignum qui unus pro multis æstimetur.

Dr. WILLIAM NICOLSON Bishop of Carlile, *Scottish* Historical Library, p. 12.

G. BUCHANAN, who justly condemns *Hector*'s Rashness and Credulity, was better acquainted with the *Greek* and *Roman* Writers; and therefore discourses far more sensibly of the ancient Names of Men and Places. He is indeed singular in his Opinions about the Name of *Albion*, the placing of *Severus*'s Wall, and some other Matters; and we ought to acknowledge that he always writes with such an Air of Eloquence and Learning, that 'tis hard to contradict even where we cannot believe him. He's so intemperately hot upon *Humph. Lhuid* and his *Prydania*, that he appears to an unprejudic'd *English* Reader to have more *Welsh* Blood in him than he's aware of; proving unadvisedly, what he will not allow his Antagonist to have done, that the ancient *Britains* and *Scots* are of one Family and Kindred.

JAMES TYRRELL. Hist. of England Vol. II. Pref.

BUCHANAN, who tho he was justly a celebrated Historian, yet, &c.

THO. CRENIUS Dissertat. de Singularibus Scriptorum, p. 58.

AUCTOR Bibliographiæ Historico-Politico-Philolog. Curiosæ P. M. 146. fatetur quidem Buchanani Scoticam Historiam elegantissimo stylo conscriptam, verum in Reginam Mariam nimis & præter meritum haud raro acerbam esse.

BURCARDUS GOTTHELFFUS STRUVIUS, Selecta Biblioth. Histor. cap. XVI. §. 19.

OPTIMUS in Historia Scotica est Georgius Buchananus, qui *Rerum Scoticarum Historiam* libris XX. scripsit *Edimburgi* 1582. *f.* quae editio est optima, & *Francofurti* 1594. 8. Historia est gentis Scoticae a prima origine usque ad annum 1572, perducta eleganti sermone, omni fide & judicio exquisito perscripta, licet eundem Mariae Scoticae infestiorem esse velit Camdenus, sed sine caussa.

JEREMY COLLIER Ecclesiast. Hist. of *Great Britain*, Vol. II. Book III. p. 174.

ABOUT *this Time* George Buchanan *was committed for some Satyrical Verses against the* Franciscans, *but he made his Escape and got into* France. *This* Buchanan *was an extraordinary Genius, and a great Master of the* Latin *Tongue, as appears from his Poems and History.*

DAVID BUCHANANUS de claris doctrina Scotis, MS. penes D. Robertum Sibbaldum M. D. Equitem auratum.

GEORGIUS Buchananus scriptorum aquila, cum judicio & acumine stupendis, Monachorum nugas, cum Senecionum fabulis, clare & dilucide refellit, aliorum negligentiam modeste castigat, & optime emendat, male feriatorum hominum pervicaciam ita retundit, ut neque ipsi, neque ullus eorum nomine in seculum vel contra hiscere ausurus sit. Omnia haec tanta sermonis elegantia condit, ut nullum locum ulli post se reliquerit ipsum vel e longinquo sequendi, multo minus imitandi, sed omnium minime aequandi: nam in hoc genere scriptionis (ut nihil aliud de tanto viro hoc in loco dicam) ad perfectum culmen ascendit, atque scalam ut dici solet, per quam ascendit, post se traxit, ita ut nullus post eum eo ascendere possit; &, ut ait ille de Diodoro Siculo, est hic primus Graecorum qui nugari desinit, sic noster Historicus & Poetarum princeps, est primus e nostris, qui cum incomparabili judicio abstrusa evolvit, a fictis & falsis genuina & certa discrevit, confutatis mendaciis veritatem aperuit, seriem rerum felici stylo conditam deducit.

Hic tamen vir quantus quantus fuerit, omnia videre non potuit; quis enim omnia, non lux ipsa videt. Deinde sero & provectiore aetate suasu civium ad hoc scribendi genus animum appulit: adde quod tunc temporis quo ille valebat, non erat omnibus adminiculis instructus, ad obscuriorum inquisitionem, errorumque refutationem, quae nobis hodie plenius suppeditat doctorum virorum labor, quo ille caruit: quare nonnulla prorsus intacta reliquit, de aliis parum egit, de nonnullis obscure scripsit.

Atque

Atque hæc ex infinitis pene de Georgio Buchanano *doctorum virorum Testimoniis selegisse sufficiat. Quæ autem in Epistolis ad ipsum scriptis habentur ea quamvis egregia consulto omisimus, ne actum agere videremur. Cæterum, qui omnium Elogiorum instar obtineat, Catalogum variarum* (*quæ quidem ad notitiam nostram pervenerunt*) *Editionum operum* Georgii Buchanani *hic subjicimus, ut vel hoc solo indicio patescat, quam avide ubique expetita, quantoque in honore habita fuerint.*

CATALOGUS

Variarum Editionum, *ut & Codicum* Manuscriptorum,

OPERUM OMNIUM

GEORGII BUCHANANI SCOTI.

NOT. Quibus affixus est Asteriscus, eas in hac nova Editione procuranda fuisse adhibitas, alias vero e Bibliothecarum Catalogis Historiisque rei literariæ esse depromtas.

* RERUM SCOTICARUM HISTORIA, Ms autograph. *Ex Bibliotheca Academiæ Edinburgenæ*, —— Fol.
—— * *Edinburgi, apud Alexandrum Arbuthnetum*, 1582. Fol.
  * Adscripta sunt in margine summa rerum capita & Animadversiones quædam autograph. *And. Melvini.*
—— * *Genevæ, ad exemplar Alex. Arbuthneti*, 1583. Fol.
—— *Francofurti ad Mænum, apud Wechelum*, 1584. 8.
—— * *Francofurti ad Mænum, apud Sigism. Feyrabend.* 1598. 8.
—— *Ibidem*, 1624. 8.
—— *Ibidem*, 1638. 8.
—— * *Lugduni Batavorum, ad exemplar Alex. Arbuthneti*, 1643. 8.
—— * *Amstel. apud Ludovicum Elzevirium*, 1643. 8.
—— *Ultrajecti, apud Petrum Elzevirium*, 1663. 8.
—— * *Ultrajecti, apud Petrum Elzevirium*, 1668. 8.
—— *Lipsiæ*, 1669. 8.
—— * *Ultrajecti*, 1697. 8.
—— * *Edinburgi, e Typographeo Georgii Mosman*, 1700. 12.

* DE

OPERUM GEORGII BUCHANANI.

* DE JURE REGNI APUD SCOTOS DIALOGUS. *Edinburgi, apud Joan. Rossæum pro Henrico Charteris,*	1579.	4.
—— *Ibidem,*	1580.	4.
—— * *Ibidem,*	1681.	8.
* Item cum præcedentibus Editionibus, præter primam Alexandri Arbuthneti.		
* PSALMORUM DAVIDIS PARAPHRASIS POETICA. *Apud Henricum Stephanum & ejus fratrem Robertum Stephanum Typographum Regium,*	——	8.
—— * cum ejusdem JEPHTHE Tragœdia. *Apud eosdem,*	1566.	12.
—— * cum JEPHTHE. *Antverpiæ, ex officina Christ. Plantini,*	1566.	12.
—— * cum Psalmis aliquot in versus Græcos translatis. *Argentorati, excudebat Jos. Ribelius,*	1566.	12.
—— * cum JEPHTHE & Psalmis aliquot Græcis. *Antverpiæ, ex officina Christ. Plantini,*	1567.	8.
* Davidis PSALMI aliquot Latino carmine expressi, a quatuor illustribus Poëtis, quos quatuor regiones, Gallia, Italia, Germania, SCOTIA genuerunt; in gratiam studiosorum Poëtices inter se commissi ab Henrico Stephano, cujus etiam nonnulli Psalmi Græci cum aliis Græcis itidem comparatis in calce libri habentur.	——	8.
—— cum ornamentis marginalibus, & argumentis Antonii Flaminii in singulos Psalmos. *Argentorati,*	1568.	8.
—— *Antv. apud Christ. Plantinum,*	1571.	8.
—— * cum ornamentis marginalibus, &c. *Argent.*	1572.	8.
—— * cum JEPHTHE. *Lutetiæ ex officina Rob. Stephani,*	1575.	12.
—— cum Psalmorum aliquot Græca Serrani Metaphrasi. *Apud H. Steph.*	1575.	12.
—— cum argumentis M. Ant. Flaminii, & Psalmis aliquot Græcis. *Argent.*	1575.	12.
—— * cum JEPHTHE. *Lut. ex officina Rob. Stephani,*	1580.	12.
—— * cum JEPHTHE. *Lond. excudebat Thomas Vautrollerius,*	1580.	12.
—— * cum Bezæ Psalmorum Paraphrasi, & JEPHTHE. *Morgiis, excudebat Jean. le Preux illust. Dominorum Bernensium Typographus,*	1581.	8.
—— cum argumentis & melodiis N. Chytræi ejusdemque Collectaneis. *Franc.*	1585.	12.
—— cum argumentis, &c. N. Chytræi. *Herb. Nassoviorum,*	1586.	12.
—— annotatis ubique carminum generibus, *Coloniæ,*	1586.	8.
—— cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Genevæ,*	1590.	16.
—— * cum argumentis ac melodiis N. Chytræi, ejusdemque Collectaneis, *Herbornæ Nassov.*	1590.	12

— cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Lug. Bat.* 1591. 24.
— * cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Typis Jacobi Stoer*, 1591. 12.
— * cum Bezæ Psalmorum Paraphrasi, & JEPHTHE & BAPTISTE. *Genevæ, apud Franciscum le Preux*, 1594. 8.
— * cum JEPHTHE. *Lug. Bat. apud Fr. Raphelengium*, 1595. 12.
— cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Witteb.* 1595. 12.
— cum JEPHTHE. *Lug. Bat. apud Fr. Raphelengium*, 1600. 24.
— * cum argumentis & melodiis N. Chytræi, ejusdemque Collectaneis. *Herbornæ Nassov.* 1600. 12.
— cum JEPHTHE. *Catalauni*, 1601. 12.
— * cum JEPHTHE. *Ex officina Plantiniana Raphelengii*, 1603. 12.
— * cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Ex officina Plant. Raphelengii.* 1609. 24.
— cum argumentis & melodiis N. Chytræi, ejusdemque Collectaneis, *Herb. Nassov.* 1610. 12.
— * cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Sumptibus Henrici Laurentii*, 1618. 12.
— * cum argumentis, melodiis & Collectaneis N. Chytræi. *Herbornæ Nassov.* 1619. 12.
— * cum Ecphrasi Alexandri Julii. *Lond. apud Geo. Eld.* 1620. 8.
— * cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Edinburgi, apud And. Hart.* 1621. 12.
— * cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Lug. Bat. Typis Isaaci Elzevirii, jurati Academiæ Typographi, sumptibus Hen. Laurentii*, 1621. 12.
— cum argumentis & melodiis N. Chytræi, &c. *Herb. Nassov.* 1646. 12.
— * cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Edinburgi, apud Gid. Lithgo*, 1660. 8.
— * cum JEPHTHE & BAPTISTE. *Edinburgi, apud Geo. Mosman*, 1694. 12.
— * cum Ecphrasi Alexandri Julii. *Typis J. W. Impensis Jo. Vallange, Edinburgi.* 1699. 12.
* PSALMUS CIV. cum judicio Gul. Barclaji de certamine G. Eglisemmii cum Buchanano pro dignitate Paraphraseos ejus Psalmi. *Lond. apud Geo. Eldum*, 1620. 8.
* PSALMUS CIV. cum judicio Gul. Barclaji, &c. *Edinb. apud Hæredes And. Anderson*, 1696. 8.
* PSALMUS CXX. cum Analysi organica Joan. Jacobi Beureri, & aliis aliorum ejusdem Psalmi Paraphrasibus. *Basileæ per Sebastianum Henricpetri.* 1586. 4.
* BAPTISTES sive Calumnia, Tragœdia. *Edinburgi apud Hen. Charteris*, 1578. 8.
* BAPTISTES, sive Calumnia. *Francofurti, apud And. Wechelum*,

ebelum, 1578. 8.

* ALCESTIS, Tragœdia. *Lutetiæ, apud Mich. Vascosanum*, 1557. 4.

* MEDEA & ALCESTIS Euripidis, Latino carmine redditæ. *Apud Hen. Stephanum*, 1567. 12.

* TRAGOEDIÆ sacræ & exteræ. *Apud Petrum Sanctandreanum*, 1597. 8.

* DE CALETO recepta carmen. *Lut. apud Robertum Stephanum*, 1558. 8.

FRANCISCANUS & FRATRES, quibus accedunt varia ejusdem & aliorum POEMATA. *Basileæ Rauracorum, apud Thomam Guarinum Nerium, anno* (ut videtur) 1568. 8.

* ELEGIÆ, SILVÆ, HENDECASYLLABI. *Paris. apud Rob. Stephanum*, 1567. 12.

* Th. Bezæ poëmata. Item, *Geo. Buchanani* FRANCISCANUS, ELEGIÆ, SILVÆ, HENDECASYLLABI, &c. *Apud Henr. Stephanum*, 1569. 8.

* ELEGIÆ, SILVÆ, HENDECASYLLABI, & BAPTISTES. *Lutetiæ, apud Mamertum Patissonium, Typographum Regium, in offic. Rob. Stephani*, 1579. 12.

* DE SPHÆRA libri V. cum Supplementis Jo. Pinc. *Herb. ex officina Christ. Corvini*, 1587. 8.

* DE SPHÆRA libri quinque, cum Commentariis, Supplementis & Argumentis Adami Regii Scoti, Ms. *in Bibliotheca Academiæ Edinburgenæ*, —— Fol.

* FRANCISCANUS, ELEGIÆ, SILVÆ, HENDECASYLLABI, EPIGRAMMATA, De SPHÆRA Fragmentum. *Genevæ*, 1584. 8.

—— Eadem. *Ibidem*, 1585. 8.

* FRANCISCANUS ELEGIÆ, &c. & Libri De SPHÆRA. *Anno*. 1594. 8.

* FRANCISCANUS, ELEGIÆ, SILVÆ, &c. Libri De SPHÆRA, & TRAGOEDIÆ sacræ & exteræ, 2 partibus. *Genev.* 1597. 8.

FRANCISCANUS, ELEGIÆ, SILVÆ, &c. & Libri De SPHÆRA. *Salmurii*, 1608. 8.

—— Eadem 2 partibus. *In Bibliopolio Commeliniano*, 1609. 8.

* POEMATA omnia [præter Medeam & Alcestin.] *Edinburgi, apud And. Hart*, 1615. 24.

—— *Salmurii*, 1 pars *apud Abr. Elzevir.* 2 pars *apud Joan. Buræum*, 1620. 8.

—— * cum Medea & Alcestide. *Lugd. Bat. apud Abr. Elzevirium*, 1621. 24.

—— *Salmurii*, 1621. 8.

—— * *Ex officina Elzeviriana*, 1628. 24.

—— * *Ex officina Elzeviriana, eodem anno, sed edit. diversa* 1628. 24.

—— * *Amstelædami apud Joan. Jansonium*, 1640. 24.

—— *Amst.* 1647. 12.

—— * *Amst. apud Waesberge*, 1665. 24.

—— * *Amst. apud Dan. Elzevirium*, 1676. 24.

—— * *Edinburgi, apud Joannem Cairns*, 1677. 12.

—— * *Londini, apud B. Griffin*, 1686. 8.

—— * *Amstel. apud Henricum Westenium*, 1687. 24.

* SATYRA IN CARDINALEM LOTHARINGUM, (quæ in nulla alia ejus operum Editione reperitur) cum aliis ejus & aliorum carminibus. *Apud Is. Taurinum*, 1550. 8.

VITA ab ipso scripta biennio ante mortem. —— 1608. 8.

* VITA ab ipso scripta biennio ante mortem, cum Commentario D. Roberti Sibbaldi Equitis Aurati. Accessit *Satyra* in Cardinalem Lotharingum cum ejusdem notis. *Edinburgi, Ex Typographæo Geo. Mosman*, 1702. 8.

 —* Et

—— * Et cum multis ejus Poëmatum Editionibus	——	——
RUDIMENTA GRAMMATICES Thomæ Linacri, ex Anglico Sermone in Latinum versa. *Lutetiæ. ex officina Rob. Stephani,*	1533.	8.
—— * Eadem. *Lugduni, apud Hæredes Simonis Vincentii,*	1539.	8.
—— Eadem. *Lugduni, apud Sebastianum Gryphium,*	1544.	8.
—— * Eadem. *apud eundem Paris.*	1546.	4.
—— * Eadem. *apud eundem Parisiis,*	1546.	8.
—— * Eadem. *apud eundem Paris.*	1550.	8.
—— Eadem. *apud Seb. Gryphium, Lugduni,*	1552.	8.
De PROSODIA Libellus. *Edenburgi,*	1640.	12.
—— * Et cum multis Grammaticæ Despauterianæ Editionibus, *Edinb.*	——	——
* DETECTIO, sive de MARIA Scotorum Regina, totaque ejus contra Regem Conjuratione, fœdo cum Bothuelio adulterio, nefaria in maritum crudelitate & rabie, horrendo insuper & deterrimo ejusdem parricidio, plena & Tragica plane Historia. *Item*, Actio contra Mariam Scotorum Reginam, in qua ream & consciam esse eam hujus parricidii, necessariis argumentis evincitur. *Item*, Literæ Reginæ Scotiæ ad Comitem Bothueliæ scriptæ.	——	8.
—— * Eadem. *Edit. a priore nonnihil diversa,*	——	8.
* An ADMONITION direct to the Trew Lordis Mantenaris of the Kingis Graces Authoritie. *Sterling, by Robert Lekprevik,*	1571.	12.
—— Eadem Ms. *in Bibliotheca Cottoniana,*	1570.	
—— * Eadem Ms. *in Bibliotheca Juridica Edinburgensi.*	——	
* CHAMELEON, or a Satyr against the Laird of Lidington. Ms. *in Bibliotheca Cottoniana,*		
—— * Eadem. Ms *in Bibliotheca Juridica Edinburgensi.*	——	
—— * Eadem. *Edit. cum* Historia Jacobi V. Regis Scotorum. Lond.	1711.	8.
* Ad viros sui seculi clarissimos, eorumque ad eundem EPISTOLÆ, ex Mss. accurate descriptæ. *Londini.*	1711.	8.
* Eædem EPISTOLÆ cum aliis nonnullis nondum editis, Ms. autograph. *e Bibliotheca Juridica Edinburgensi,*	——	Fol.
* Ad Jacobum VI. Scotorum Regem EPISTOLA Ms. autogr. *e Bibl. Academiæ Edinb.*	——	Fol.
* OPERA OMNIA, curante Thoma Ruddimanno, Edinburgi, apud Robertum Freebairn, Typographum Regium.	1715.	Fol.

Huc adde aliquot ejus Operum VERSIONES: HISTORIÆ Anglicam *Lond.* 1690. *Fol. Item*, Ms. unam a me visam, aliam a Reverendo Præsule Gul. Nicolsono memoratam: FRANCISCANI Gallicam a Fl. Christiano, *Sedani*, 1599. 8. JEPHTHÆ Gallicam ab eodem, *Paris. apud Rob. Steph.* 1573. 8. Buchanani & Garnerii TRAGOEDIARUM Vers. Gallicam, *apud Mamert. Patissonium* —— 8. DETECTIONIS Anglicam, *apud Rob. Lekprevik* —— & *Lond.* 1651. 12. & *Lond.* 1690. 8. De Jure REGNI Anglicam *Lond.* 1689. 4. & *Edinb.* 1691. 12. FRATRUM frater. EPIGRAMM. & MISCELL. Anglicam a Rob. Montetho, *Edinb.* 1708. 8.

GEOR-

GEORGII BUCHANANI,

Scoti,

RERUM SCOTICARUM HISTORIA;

Summo ſtudio recognita, ac innumeris pene locis, cum aliorum Scriptorum, tum præcipue optimi Codicis manuſcripti ope emaculata.

Acceſſerunt ANNOTATIONES partim Hiſtoricæ, partim Philologicæ;

Item,

Locupletior quam antea, ac multo utiliore methodo concinnatus Rerum memorabilium Index.

Subnexa eſt

Propriorum Nominum Interpretatio.

GEORGIUS BUCHANANUS JACOBO SEXTO SCOTORUM REGI

S. P. D.

CUm post viginti quatuor annorum peregrinationem tandem in patriam rediissem, nihil prius habui, quam ut schedas meas malignitate superiorum temporum disjectas, & multis modis male habitas, recolligerem. Partim enim nimio amicorum erga me studio, dum immaturam adhuc editionem præcipitant, partim librariorum in alienis operibus immodica licentia, cum censorum personam induissent, multa pro cujusque libidine plerumque immutata, nonnulla fœde corrupta, comperio.

His ego cum incommodis mederi conarer, subitæ amicorum preces omnes meas rationes conturbarunt. Omnes enim, velut conspiratione facta, hortabantur, ut ab [1] levioris operæ libellis, qui ma-

1 *Levioris operæ libellis.*] Ita recte emendat And. Melvinus, cum in omnibus editionibus [*levioris operis*] legeretur. [Nescio an ex sententia Buchanani sic emendetur: ut enim, historiam *magni operis rem* aggressus Pompejus dicitur Justino in Præfat. (ubi vide notas Gronovii & Grævii) ita *levioris operis libelli* sunt Poëmata & alia scripta, quæ proprie *levia*. vid. ad Phædr. IV 1. Plinius quidem in præfatione suos *libellos levioris operæ* vocat, quem potuit imitari Buchananus, sed & potuit ab eo discedere, ut editiones ostendunt.

magis aures oblectarent, quam animum erudirent, me ad Historiam nostræ gentis conscribendam conferrem. Id enim & ætate, & civium de me exspectatione dignum esse: neque aliud esse argumentum, aut uberius ad laudem, aut firmius ad memoriæ conservandam diuturnitatem. Cæteras autem rationes ut omittam, cum Britannia nostra una sit totius orbis insula celeberrima, ejusque Historia res in omnes partes maxime complectatur memorabiles, vix in omnis ævi cursu reperies, qui rem tantam suscipere sit ausus, aut susceptam sustinere potuerit.

Non mediocriter etiam me illud impellebat, quod [1]meam sic oper m tibi nec indebitam, nec [2]ingratam fore existimarem. Absurdum enim ac pudendum videbatur, te, qui in ista ætatula omnium prope nationum res gestas perlegeris, plurimas memoriter teneas, domi quodam modo peregrinari. Præterea cum partes ingenii tui excolendas mihi commissas per valetudinem incurabilem obire non possem, proximum existimavi id genus scriptionis esse, quæ ad animum comparata est. [3]Quo [*igitur*] hanc cessationis culpam, quoad possem

1 *Meam sic operam.*] Idem And. Melvinus legit [*meam hic operam:*] at nulla, me judice, mutatione opus, cum vox [*sic*] satis commodam admittat interpretationem, idemque fere innuat quod *hoc pacto*, sive *ita elocatam*, in Historia scil. nostræ gentis scribenda.

2 *Ingratam fore existimarem.*] Ita omnino legendum, non [*existimares,*] uti idem vir doctus admonuit.

3 *Quo igitur hanc cessationis.*] Ita sententiam hanc dispungendam, vocemque [*igitur*] interpolandam existimavimus, quod aliter hiulca atque male coagmentata videatur oratio: ita enim in omnibus libris habetur, —— *Proximum existimavi id genus scriptionis esse quæ ad animum comparata est, quo hanc cessationis culpam*, &c. Id vitii dudum sensit And. Melvinus, quod & hoc pacto tolli posse

ſem, delerem. ſtatui fidos ex Hiſtoria monitores ad te mittere, quorum conſilio in deliberationibus uti, & in re gerenda imitari virtutem queas.

Sunt enim inter Majores tuos in omni laudis genere viri præſtantes, & quorum nullam unquam poſteritatem pigebit. Et, ut cæteros omittam, neminem in ullis rerum reperias monumentis, quem cum Davide noſtro conferas. [1]Quod ſi illi non modo miſerrimis, ſed etiam flagitioſiſſimis temporibus

ſe arbitratur, —— *Proximum exiſtimavi* —— *ad animum comparata eſt, quo hanc ceſſationis culpam, quoad poſſem, delerem. Statui igitur fidos*, &c. At priore modo omnia rectius concinniuſque conſiſtere videntur.

1 *Quod ſi illi.*] Diu multumque ſe torquent viri eruditi, ut ex reliqua hac Epiſtola ſanum ſincerumque ſenſum eliciant. Mihi quidem omnia nequicquam tentanti, non obſcura modo ac miſere involuta, ſed magna ſui parte truncata oratio videtur. Primum enim nil video quod huic clauſulæ [*Quod ſi illi* —— *Divina benignitas eſt elargita*] reſpondeat; cum enim memorare debuerat, quidnam id potiſſimum eſſet, quod Davidi noſtro Divina benignitas ſit elargita; hoc prorſus omiſſo ad Jacobum VI. protinus orationem convertit. Quidam, ut hoc incommodo ſe expediant, vocem [*Quod*] pronomen hoc in loco eſſe volunt, ſententiamque antecedentem reſpicere, ut ſenſus ſit, *Quam rem*, id eſt, *heroicam illam virtutem, inſigneſque eas animi dotes quibus omnibus ubique gentium Regibus David noſter præcellebat*. Sed neque hoc pacto ſententia recto talo conſiſtet, aut ſequentia verba cum præcedentibus apte cohærebunt. Nam, ut taceam turbatum vocum ordinem, & abſonam particulæ [*ut*] repetitionem, qualis amabo efficietur Buchanani ratiocinatio? Quia ſcil. nos Scoti optimum Regem miſerrimis temporibus ante quingentos fere annos habuimus, ideo jure poterimus ſperare, quem jam ſumus nacti Principem, omni virtutis genere præſtantem, ſummæque, quæ vel votis optari poſſit, felicitatis compotem futurum. At quis unquam ſanus, & quo jure, id ſperaverit? niſi velimus exiſtimare homines nihil optare poſſe, quod non jure etiam ſperare queant. Malis quidem temporibus bonus Princeps omnibus votis expetendus, at non ideo jure exſpectandus eſt, cum nimis crebro aliter eveniſſe omnium fere gentium experientia commonſtret. Sed quantumlibet juſta hæc eſſet ſperandi occaſio, manca tamen eſt ſententia; nam ea ut juſta ac plena efficiatur, de miſeria ſuorum temporum mentionem factam fuiſſe oportuit. Præterea haud ſcio an Latine poſſit dici, *Poterimus ſperare ut fias*, ſed, *te fore*, vel *futurum eſſe*. Alii igitur his anguſtiis undique circumventi duabus voculis additis hoc modo ſententiam reſtituendam volunt, *Quod ſi* [tibi ut] *illi non modo miſerrimis, ſed etiam flagitioſiſſimis temporibus Divina benignitas eſt elargita*. Sed hoc quamvis ad Buchanani mentem omnium proxime accedere videatur, ſic tamen *elargita erit* vel *fuerit*, potius quam *eſt elargita*, erat dicendum, quum puerum ſedecim tantum annorum alloqueretur.

 2 Ut

bus divina benignitas est elargita, ([1]ut ait vates Regius) ut matribus tu quoque mensura fias voti, quoties bene precantur liberis, [2]jure poterimus sperare, [3]hanc potestatem, in omnium rerum exitium & ruinam properantem, posse interim etiam sufflaminari, donec ad ea tempora veniatur, cum ex æterno res humanæ consecutæ [4]decretum certum, suum finem sint habituræ.

Edimburgi IV. *Calend. Septemb.*

T A-

1 *Ut ait vates Regius.*] Non tam Regii vatis verba Buchanani hic animo obversabantur, quam sua ipsius Paraphrasis, e qua, iisdem fere vocibus servatis, hæc sunt depromta, *Ps.* 21. *vers.* 6.

Felicitatis ei favor dedit tuus,
Exemplar ut sit posteris,
Mensura voti ut matribus sit, quum bene
Blandis precantur liberis.

Davidis autem verba ita fere redduntur, *Posuisti eum in benedictiones in seculum*: hunc autem eorum sensum Buchananus uni, quod sciam, Vatablo acceptum debet, qui ea sic interpretatur, *Effecisti ut alii per eum benedictionis formulam accipiant: Nam dicturi sunt, Diligat te Deus proinde atque Davidem dilexit. Tanto rerum successu polleat, quanto David.*

2 *Jure poterimus sperare, hanc potestatem.*] Si hæ voces [*jure poterimus sperare*] antecedentia illa [*ut mensura fias voti, &c.*] respiciant, copula inserta erat opus, hoc modo, [*& hanc potestatem, &c.*]

3 *Hanc potestatem.*] Non hic jus Regium, sive regimen Monarchicum, intelligit, quod quibusdam est visum, sed regnum ipsum, sive rempublicam Scoticam, quæ per multos annos miserrime afflicta, ac suis pene viribus obruta fuerat.

4 *Decretum certum suum finem.*] Perplexus est vocum ordo, ut nescias cum quo potissimum vocabulo *τὸ certum* conjungas: ego quidem cum Melvino ad *decretum* referendum existimo, sententiamque ita legendam, ——— *cum ex æterno res humanæ decretum certum consecutæ, suum finem sint habituræ.* Porro, ex his quæ supra adnotavimus, plane apparet ultimam Buchanani manum huic ejus Epistolæ neutiquam accessisse, quippe qui jam fato propinquus, solitoque vigore defectus, animum ad hæc intendere nequibat: vix enim integrum mensem superfuit.

TABULA
Regum Scotiæ
CHRONOLOGICA.

30. Na-

bus divina benignitas eſt elargita, ([1] ut ait vates Regius) ut matribus tu quoque menſura fias voti, quoties bene precantur liberis, [2] jure poterimus ſperare, [3] hanc poteſtatem, in omnium rerum exitium & ruinam properantem, poſſe interim etiam ſufflaminari, donec ad ea tempora veniatur, cum ex æterno res humanæ conſecutæ [4] decretum certum, ſuum finem ſint habituræ.

Edimburgi IV. *Calend. Septemb.*

1 *Ut ait vates Regius.*] Non tam Regii vatis verba Buchanani hic animo obverſabantur, quam ſua ipſius Paraphraſis, e qua, iiſdem fere vocibus ſervatis, hæc ſunt depromta, *Pſ.* 21. *verſ.* 6.

Felicitatis ei favor dedit tuus,
Exemplar ut ſit poſteris,
Menſura voti ut matribus ſit, quum bene
Blandis precantur liberis.

Davidis autem verba ita fere redduntur, *Poſuiſti eum in benedictiones in ſeculum:* hunc autem eorum ſenſum Buchananus uni, quod ſciam, Vatablo acceptum debet, qui ea ſic interpretatur, *Effeciſti ut alii per eum benedictionis formulam accipiant:* Nam dicturi ſunt, *Diligat te Deus proinde atque Davidem dilexit. Tanto rerum ſucceſſu polleas, quanto David.*

2 *Jure poterimus ſperare, hanc poteſtatem.*] Si hæ voces [*jure poterimus ſperare*] antecedentia illa [*ut menſura fias voti, &c.*] reſpiciant, copula inſerta erat opus, hoc modo, [*& hanc poteſtatem, &c.*]

3 *Hanc poteſtatem.*] Non hic jus Regium, ſive regimen Monarchicum, intelligit, quod quibuſdam eſt viſum, ſed regnum ipſum, ſive rempublicam Scoticam, quæ per multos annos miſerrime afflicta, ac ſuis pene viribus obruta fuerat.

4 *Decretum certum ſuum finem.*] Perplexus eſt vocum ordo, ut neſcias cum quo potiſſimum vocabulo *τὸ certum* conjungas: ego quidem cum Melvino ad *decretum* referendum exiſtimo, ſententiamque ita legendam, ——— *cum ex æterno res humanæ decretum certum conſecutæ, ſuum finem ſint habituræ.* Porro, ex his quæ ſupra adnotavimus, plane apparet ultimam Buchanani manum huic ejus Epiſtolæ neutiquam acceſſiſſe, quippe qui jam fato propinquus, ſolitoque vigore defectus, animum ad hæc intendere nequibat: vix enim integrum menſem ſuperfuit.

TABULA
Regum Scotiæ
CHRONOLOGICA.

Regum series.	*An. ante C. N.*	*Anni regni.*	*Pag.*
1. Ergusius I. *regnum iniit*	330.	*regnavit* 25.	100
2. Feritharis	305.	15.	101
3. Mainus	291.	29.	103
4. Dornadilla	262.	28.	*ibid.*
5. Nothatus	233.	20.	*ibid.*
6. Reutherus	213.	26.	104
7. Reutha	187.	14.	105
8. Thereus	173.	12.	*ibid.*
9 Josina	161.	24.	106
10. Finnanus	137.	30.	*ibid.*
11. Durstus	107.	9.	*ibid.*
12. Evenus I.	98.	19.	107
13. Gillus Nothus	79.	2.	*ibid.*
14. Evenus II.	77.	17.	109
15. Ederus	60.	48.	110
16. Evenus III.	12.	7.	*ibid.*
17. Metellanus	4.	39.	*ibid.*
	An. post C. N.		
18. Caratacus	35.	20.	111
19. Corbredus I.	55.	18.	*ibid.*
20. Dardannus	72.	4.	*ibid.*
21. Corbredus II. *cog.* Galdus	76.	35.	112
22. Luctacus	110.	3.	114
23. Mogaldus	113.	36.	*ibid.*
24. Conarus	149.	14.	116
25. Ethodius I.	163.	33.	118
26. Satrael	195.	4.	*ibid.*
27. Donaldus I.	199.	18.	119
28. Ethodius II.	216.	16.	121
29. Athirco	231.	12.	*ibid.*

30. Na-

T A B U L A

67. Don-

REGUM SCOTIÆ CHRONOLOGICA.

Regum series.	*An. post C. N.*	*Anni regni.*	*Pag.*
67. Dongallus	824.	7.	161
68. Alpinus	831.	3.	162
69. Kennethus II.	834.	20.	*ibid.*
70. Donaldus V.	854.	5.	166
71. Constantinus II.	859.	16.	167
72. Ethus *cog.* Alipes	874.	2.	168
73. Gregorius	876.	18.	169
74. Donaldus VI.	893.	11.	171
75. Constantinus III.	904.	40.	*ibid.*
76. Milcolumbus I.	943.	9.	174
77. Indulfus	952.	9.	*ibid.*
78. Duffus	961.	5.	175
79. Culenus	966.	4.	177
80. Kennethus III.	970.	24.	180
81. Constantinus IV.	994.	2.	187
82. Grimus	996.	8.	189
83. Milcolumbus II.	1004.	30.	190
84. Duncanus I.	1034.	6.	195
85. Macbethus	1040.	17.	198
86. MilcolumbusIII. *cog.* Capito	1057.	36.	201
87. Donaldus VII.	1093.	1.	207
88. Duncanus II.	1094.	2.	*ibid.*
89. Edgarus	1098.	9.	208
90. Alexander I.	1107.	17.	*ibid.*
91. David I.	1124.	29.	210
92. Milcolumbus IV.	1153.	12.	215
93. Gulielmus I. *cog.* Leo	1165.	49.	218
94. Alexander II.	1214.	35.	223
95. Alexander III.	1249.	37.	226
96. Joannes *Balliolus*	1293.	4.	239
97. Robertus I. *Brussius*	1306.	24.	252
98. David II.	1329.	41.	271
99. Eduardus *Balliolus*	1332.		276
100. Robertus II. *Stuartus*	1371.	20.	301
101. Robertus III.	1390.	14.	321
102. Jacobus I.	1406.	31.	341
103. Jacobus II.	1437.	24.	362

A 4 104. Ja-

GEORGII BUCHANANI RERUM SCOTICARUM HISTORIÆ

LIBER PRIMUS.

CUm res gestas majorum nostrorum a fabularum vanitate liberare, & ab oblivionis injuria vindicare statuissem; non ab re mihi facturus videbar, si a primordio usque repeterem, (quantum in tanto intervallo temporum, & literarum primum egestate, deinde calamitate, fieri posset,) qui regionum situs, quod [1] soli cœlique sit ingenium, quæ vetusta nomina & mores, qui primi cultores fuerint insularum, quæ veteribus BRITANNIÆ vocantur; quæque inter Hispanias & Germaniam magno terrarum spatio Galliæ prætenduntur. Earum reliquas magnitudine duæ longe præcellunt, *Albium* & *Hibernia*. De his primum dicam: deinde, ut commodum erit, cæterarum situm & nomina explicabo.

Cap. I. Prima magnitudine est *Albium*, quæ nunc sola nomen *Britanniæ* retinet, quod antea omnibus erat commune. De ejus longitudine ac latitudine cæteri fere scriptores cum Cæsare consentiunt: esse videlicet longam a septentrionibus in meridiem octingenta millia porrectam: qua vero latissima est, (ut quidam sentiunt) qua Galliam spectat, aut (ut aliis visum est) a Meneviæ angulo ad Jari fluminis ostium, fere ducenta millia patere: inde paullatim in angustum cogitur, donec ad Scotiæ limitem sit perventum. Romani, quibus ulteriora nondum satis erant nota, totam insulam triquetram crediderunt: verum paullatim ulterius progressi, cognoverunt ultra vallum [2] Hadriani eam se latius sensim diffundere, & ad orientem æstivum procurrere. Hæc in summa de ejus magnitudine dicta sint. Cœlum Gallico temperatius, ut ait Cæsar; verum utroque mitius est Hibernicum. Aër raro serenus, sed caligine densa plerumque obscurus, [3] ac, hieme satis miti, magis pluvius quam nivosus. Terra benigne fruges gignit,

ac

1 *Soli cœlique.*] MS. *cœli solique.*

2 *Hadriani.*] Ita nummi & lapides constanter, non vero *Adriani*, quod vulgo legitur. Vid. *Casaubonum in Spartiani Hadrianum, cap.* 1.

3 *Ac hieme satis miti, magis pluvius.*] Quibusdam forte legendum videbitur [*magis pluvia quam nivosa,*] sed nulla mutatione opus; facile enim sibi constat sententia, si distinguas post [*ac,*] vocesque [*hieme satis miti*] ita resolvas, *Cum hieme satis mitis existat.*

ac præter fruges etiam omnis generis metalla. Pecore tota fœcundissima. Qui partes insulæ extremas ac magis frigore infestas habitant, avenaceo pane utuntur; vinum e frugibus corruptis conficiunt: plerique serum lactis excoquunt, ac in doliis complures menses defodiunt; iisque multis potus non solum salubriter, sed etiam jucunde bibitur.

II. De nomine Britanniæ nulla inter veteres controversia fuit, nisi quod Græci Βρεττανίαν, Latini BRITANNIAM, eam nominabant. Cæteræ gentes aut hos, aut illos, pro suo quisque arbitrio, imitabantur. Nuper emerserunt homines, non tam veritatis cupidi quam contentionis, qui ex hominum clarissimorum sugillatione clarescere se posse sperarent. Neque enim fieri posse existimarunt, ut non in magna eruditionis opinione vulgo essent, qui cum tota antiquitate certamen sibi proposuissent: & quanquam de re non admodum magna lis esset, tamen, quia de nomine ipso patriæ ageretur, tanquam pro aris & focis, omnique totius gentis vetere gloria, sibi contendendum putarent. Tria vetusta insulæ, ut ipsi volunt, nomina, diversos habent assertores, PRUDANIA, PRYTANEIA & BRITANNIA. Pro *Prudania*, totis ingenii viribus, Luddus: pro *Prytaneia*, Thomas Æliotus, Eques Britannus, sed modestis studiis, contendit. *Britanniam* cæteræ fere gentes retinere conantur.

III. Pro PRUDANIA utitur Luddus fragmenti cujusdam veteris ea auctoritate, quam situs, & caries, & temporis longinquitas, pene sacrosanctam facit. Eam, tametsi per se firmam, tamen & etymologia, & Bardorum carminibus, & patrii sermonis consuetudine, & vetustatis veneranda quadam rubigine, confirmat. Fragmentum quidem illud, in quo causæ columen & firmamentum est positum, ante omnia interrogo, unde? quando? aut quo patre natum, prodiit? aut quid tandem ait, quod pro causa faciat? De loco, de tempore, de auctore, forsitan inquies, hæc omnia, quod incerta sunt, vetustatem ejus probant. Præclara sane probatio. Ex ignorantia, ignobilitate & obscuritate, certitudo, fides & auctoritas testimoniorum pendet: & quod ad rem controversam explicandam assumitur, plus habet obscuritatis, plus infirmitatis, quam causa, ad quam probandam affertur. Quis testimonium hic dicit? Nescio. Quid pro testimonio dicit? Ne id quidem scio: illud autem audivi, in illo fragmento *Prudaniam* nominari. Quid ista *Prudania?* monsne an fluvius? vicus an oppidum? vir an mulier est? Nescio: sed Britanniam hoc nomine significari puto. Age vero, *Prudania* Britanniam significet. Quid tandem pro te facit hic tuum fragmentum? Illud scire velim, verumne nomen insulæ *Prudaniam* esse affirmet, an eorum inscitiam coarguat, qui falsum hoc nomen insulæ tribuunt? Ne hoc quidem scio: sed sonum Britannicum hic quidem agnosco, visque sermonis Britannici in ipsa vocis etymologia se ostendit: est enim *Prudania*, quasi *Prudcania*, hoc est, excellens pulchritudo, a PRYD, quod est forma, & CAM, quod est candidum, emollita paullum asperitate vocis. At ista ratione non *Prudaniam*, sed *Prudamiam* factam oportuit: quam vocem in patrio sermone *Prudam* Bardi pronunciant. Omitto hic, quam sit levis, fallax, & plerumque ridicula, tota hæc

hæc [1]originis vocum quærendi ratio. Omitto M. Varronem, aliosque excellenti doctrina viros, qui in hoc genere sæpenumero ridentur: totum Platonis Cratylum taceo. Hoc tantum affirmo, facilius æquis auribus me probaturum Cambros e canibus & brutis esse factos, quam tu *Prudaniam* e *Prudcamia* coaluisse persuadebis: isto enim modo quidlibet e quolibet licebit effingere. Sed quam parum sit in his omnibus firmamenti indicat Luddus, qui istis præsidiis parum confisus arcessit in auxilium Bardos, sane pervetustum genus hominum, sed quos veteres nihil scripsisse asseverent. Sed de eis alias nobis plura erit dicendum.

IV. Ad ultimum Luddi perfugium veniamus. *Cæsar*, (ait) *qui primus Romanorum hujus insulæ nomen Latinis literis commendavit, eam Britanniam appellavit, quem omnes fere Latini scriptores secuti, idem nomen haud mutavere.* Hic ab illustri mendacio Luddo visum est ordiri, quod videlicet Cæsar primus Latinorum *Britanniam* nominavit: nam [2]ante Cæsarem natum Britanniæ Lucretius meminit: [3]Aristoteles longe prius apud Græcos. Et non multo post

1 *Originis vocum quærendi ratio.*] Hic & alibi jungit Buchananus gerundium in *di* genitivo singulari generis fœminini. Vossius quidem, eumque secutus Novæ Methodi auctor, id faciendum permittunt. Nullum tamen ejus rei exemplum, exceptis unis pronominibus, vel ipsi adducunt, vel me legisse memini. Quanquam enim ejusmodi gerundia cum genitivo plurali generis fœminini juncta haud raro reperiam, & par ratio atque analogia utrobique videatur, ægre tamen vocibus fœmininis in genitivo singulari ejusmodi gerundia adhibuerim, adeoque, ni omnes codices obstarent, cum And. Melvino *quærendæ* hic potius quam *quærendi* legendum existimarim. [crediderim *origines* legendum esse.]

2 *Ante Cæsarem natum.*] Graviter hic hallucinatur Buchananus, tantum enim abest, ut ante Cæsarem natum Lucretius Britanniæ meminerit, ut ne ipse quidem tum natus fuerit. In lucem enim editus est Julius Cæsar anno U. C. 654. quinque annis ante Lucretium, qui natus est Olympiadis 171. anno secundo, Eusebio & Hieronymo testibus, i. e. U. C. 659. Quocirca vox [*natum*] omnino delenda. Sed neque ita satis constat Lucretium prius quam Cæsarem Britanniæ meminisse. Cæsar enim Britanniæ meminit *lib. Commentt.* 2. eo anno quo Belgas, Nervios, *&c.* perdomuit, U. C. scil. 697. cum Lucretius annum ageret ætatis 38. i. e. ante ipsius mortem annis 5 aut 6. (alii enim cum anno ætatis 43. alii 44. interiisse tradunt.) Cum autem Lucretius extremo suo opere, quod morte præreptus nunquam absolverat, Britanniæ meminerit, verisimile est eum jam morti propinquum, saltem non 5 aut 6 ante suum obitum annis, adeoque post Cæsarem, ejus mentionem fecisse. Cæterum temere omnino Luddus hic a Buchanano illustris mendacii reus insimulatur. Virum forte egregium fefellit Pet. Crinitus, qui nescio quo auctore Lucretium scribit Terentio Varrone & M. Tullio fuisse paullo antiquiorem, quem etiam Car. Stephanus, Luidius & Hofmannus Lexicographi sequuntur. Videsis Bælium, *Diction. Crit.* copiose hac de re dissertantem, erroresque Lambini, Paræi, Brietii & aliorum refutantem.

3 *Aristoteles.*] Librum illum *De Mundo* intelligit, qui vulgo Aristoteli tribuitur: sed diu est, ex quo viri docti, & in his ipse Buchananus lib. 2. de auctore hujus libri dubitarunt. Certe Daniel Heinsius, Dissertatione ea de re scripta, non modo Aristoteli, aut Theophrasto, aut cuicunque illius ævi scriptori, eum abjudicat, sed & vel Augusti tempore, vel infra etiam, & forte a Nicolao Damasceno, scriptum existimat.

[Thomas Hearnius in præfat. ad Guiliel. Neubringens. pag. 22. Herodotum jam

post Cæsarem Propertius IV. III. 35. cum ait,

Cogor & in tabula pictos ediscere mundos,

indicat sua ætate mundi descriptionem parietibus affigi solitam. Te ipsum rogo, [1] credisne Cæsarem illum, in omni liberali disciplina eruditum, descriptionem orbis nunquam vidisse? aut visam non legisse? aut, cum reliquus orbis describeretur, Britanniam insulam unam, totius orbis maximam, jam tum Latinis & Grajis monumentis tam illustrem, in tabulis illis omissam fuisse? Credisne illum, qui de rebus Britannicis tam diligenter sibi inquirendum putavit, qui homines eam regionem & tum & jam olim habitarent, quæ stirpium, quæ animantium genera in ea nascerentur, quibus legibus & moribus viveretur; eum, inquam, credis, cum de his tam fuisset sollicitus, in universæ regionis nomine tam fuisse negligentem? aut qui tanta fide & diligentia sua Gallorum urbibus nomina reddidit, Britannos antiqua sua gloria fuisse fraudaturum? Vetus autem (quoniam in hac maxime parte se Luddus jactat) [2] cur nomen *Prudaniæ* existimet, nihil video, nisi forte e putris chartæ situ etiam verba senectutem contraxerint. Hæc satis ad Luddum in præsentia, qui testibus domo productis, suisque insomniis, adversus omnium, qui usquam sunt aut fuerunt, doctorum hominum consensum, certandum sibi putavit.

V. Cum Ælioto minus erit negotii. Is non modo conjecturis verisimilibus, sed non obscuris etiam auctoribus inductus, credit, aliquando eam regionem PRYTANEIAM fuisse appellatam. Non enim incommode existimavit, insulam, omnium rerum, quæ ad vitam instruendam vel ornandam sunt necessariæ, copia redundantem, sic dici posse. Hic si caussas nominum expendere oporteat, Sicilia *Prytaneia* potius dici debebat, nonnullæque aliæ, tanto Britannia fertiliores, quanto terrarum spatio sunt minores. Præterea, apud auctores, quorum testimonio nomen *Prytaneia* confirmatur, facile apparet, scripturam esse vitiatam. In Stephano quidem summa inconstantia est. In voce ALBION, inquit eam esse insulam *Brettanicam*, secutus, ut ipse ait, Martianum. In vocibus *Juvernia* & *Juverna*, *Prætanica* scribitur. Alibi, inquit esse in Oceano insulas *Brettanicas*, quarum cultores *Brettani* dicantur: sed Martianum & Ptolemæum in iis vocibus P literam primam facere. Quos locos si quis conferat, comperiet procul dubio scripturam esse corruptam, Stephanumque ipsum sentire *Brettaniam* per B primam, & duo TT scribi debere.

Hæc jam Britanniæ meminisse credit lib. IV. 49. ubi Ister dicitur fluere per totam Europam, & incipere a Celtis, *qui omnium in Europa ad solis occasum præter Cynetas, sunt extremi*: per *Cynetas* vero *Cantii* incolas intelligit. sed valde dubito an non *Cynetas* Hispaniæ populum intelligat, qui *Celtis* in Hispania, unde *Celticum* promontorium, & *Celtiberis* magis adhuc ad occidentem sunt remoti; hos *Curetes* vocat Justin. XLIV. 4. vide. Voss. ad Melæ lib. III. cap. I. ubi sitos non longe a Gadibus fuisse ostendit. ibi vero Solis cubilia fuisse credita satis notum. quare jure *Cynetas* omnium ad occidentem extremos dicit, ex ævi sui sententia, Herodotus.]

1 *Credisne.*] MS. *credesne.*

2 *Cur nomen Prudaniæ.*] MS. *Curidnomen Prudaniæ.*

Hæc Æliotus, cum, opinor, non ignoraret, quæ homines gloriæ fameli-ci ad oſtentationem eruditionis undique converrunt, admonuiſſe quantum ſatis eſt contentus, ſuum lectori judicium relinquit. Luddus vero, ut hic inge-nium noſcas, e tribus nominibus inſulæ maximæ id maxime probavit, quod pauciſſimos habuit aſſertores, nempe *Prudaniam*. Proxime *Prytaneiam* amplectitur. *Britanniam* vero, quod nomen jam per omnes nationes erat illuſtre, quod (ut ait Plinius) *Græcis & Latinis monumentis erat celebratum*, velut corruptum rejicit; & ſero tandem, idque a C. Julio Cæſare, ait corruptum: [1] quem falſo exiſtimat (uti dictum eſt) nomen *Britanniæ* Latinis literis commendaſſe primum, cæteroſque ſecum in eundem errorem traxiſſe.

VI. Ego vero antiquitatem vocis hujus BRITANNIA, multis & quidem locupletiſſimis teſtibus, probare poſſem, ſi res in controverſo eſſet: & a Cæſare non vitiatam, ſed per manus a majoribus, & quidem puram, fuiſſe traditam, niſi quod veteres geminum TT ſcribere ſoliti videntur. Hinc factum opinor, ut Lucretius iſtius nominis primam ſyllabam fecerit longam. Nunc autem alterum T ſolet omitti Latinis, quod in voce BRITTO perpetuo retinetur. Græci, qui Βρεττανίαν ſcribunt, [2] proxime ad patrii ſermonis prolationem accedunt, quam & ipſi Britanni & omnes vicini adhuc retinent. Nam & Galli propiores BRETTAS appellant omnes fœminas Britannicas, & BRETTER Britannice loqui: & promontorium Aquitaniæ vulgo CAP-BRETTON dicitur: & utrique Scoti, hoc eſt Albienſes & Hibernenſes, ſic loquuntur. Id tantum intereſt, quod qui Germanica dialecto gaudent, interdum tranſpoſitione literarum utuntur, ac BERTON pro BRETON proferunt. Dionyſius autem Afer, in illo verſu 284.

Ὠκεανῷ κέχυται ψυχρὸς ῥόος ἔνθα Βρετανοί,

in altero τ rejiciendo uſus eſt licentia poëtica, quemadmodum idem in Σαμάται pro Σαρμάται fecit. Hic tot nationum pene ab initiis uſque rerum conſenſus, & inter ſe, & cum vetuſtiſſimis Græcorum & Latinorum, pluris apud me erit, quam omnia Luddi Ῥακώματα, e luto ad ludibrium collecta, ad ignominiam ſervata, & ad falſum teſtimonium adverſus antiquitatem dicendum, quamlibet impudentem habeant patronum, tamen nondum egredi auſa. Proferat ille, ſi poteſt, qui ante Ariſtotelem ſcripſerit PRUDANIAM. Id autem, ut in omnia ſe vertat, nunquam efficiet: cum certum ſit, poſt Ariſtotelem aliquot ſeculis, Bardos nihil ſcripto commiſiſſe. Faceſſat illa glorioſa, dicam, an ſtolida jactatio antiquitatis, cujus nullum argumentum, nullum veſtigium, imo ne veſtigii fragmentum reperiri poteſt.

VII. Inter has variarum opinionum diſcordias, diverſaſque loquendi conſuetudines, Luddus putat conſultiſſimum, vetuſtatem, & patrium loquendi morem, velut Cynoſuram quandam, ſemper ſpectare, atque inde omnis ſermo-nis

1 *Quem falſo.*] Vid. Not. 1. p. 3.
2 *Proxime.*] MS. *proximi.*

nis cursum dirigere. Ab eo [1] ego non magnopere dissentirem, siquidem, quod in vetere consuetudine positum est, & ideo certum existimatur, id semper teneri posset. Sed pluribus de caussis id fieri non posse animadverto. Primum, quod in omni sermone vetustissima invenire sit difficillimum, tutiusque sit hîc sequi doctiorum consuetudinem, quam retro semper origines, velut Nili fontes, vano & ridiculo labore perquirere; præsertim cum vocabulorum initia non a sapientiorum judicio pendeant, sed a vulgi maxime rudis & inculti arbitrio; cujus consilium anxie inquirere, supervacaneæ cujusdam est diligentiæ, & ubi inveneris, non magnum feceris operæ pretium. Nam, ut in reliquarum omnium rerum generatione, [2] quæ aut sponte naturæ proveniunt, aut ab hominibus ad usus vitæ excogitantur, primi fœtus quodammodo imperfectiores, & non solum ad [3] usus commodi, sed aspectu minus jucundi exeunt; cultu deinde mansuescunt, & tractando paullatim lævigantur: eadem certe est in sermone ratio, qui primum ab hominibus crassis & rudibus editus, asper plerumque & insuavis & impolitus est exortus; mox tractando sensim genitalem horrorem exuit, & mansuetius & jucundius [4] ad aures accidebat, & multo facilius in animos hominum influebat. Itaque in hac parte, ut si qua alia, consuetudini politiorum hominum aliquid indulgendum censeo; & voluptatem, [5] minime illam illiberalem & inhumanam, quatenus moribus est innoxia, [6] minime abominandam. Quod si quis ita [7] Musis iratis est natus, ut Catonis & Ennii sermonem potius amet, quam Ciceronis & Terentii, &, inventis frugibus, glandibus tamen vesci malit, [8] jubeamus miserum esse, libenter quatenus id facit.

VIII.

1 *Ego non.*] MS. *Ego quidem non:* quod haud spernendum, nisi quod continuo sequatur *siquidem.*

2 *Quæ aut sponte.*] Deest [*aut*] in omnibus Editt. quod ex MS. reposuimus.

3 *Usus commodi.*] And. Melvinus legendum censet *incommodi;* nos tamen cum omnibus exemplaribus retinuimus *commodi*, repetendo vocem *minus*. Non enim primi fœtus rerum ad vitæ usum sunt incommodi; sed imperfectiores tantum: non magis quam crassus ille priscorum hominum sermo nullius usus dici possit ad animi sensa exprimenda, sed tantum minus jucunde ad aures accidere, quam cum usu paullatim est expolitus,

4 *Ad aures accidebat.*] Non *accedebat*, quod quidam forte velint, ita enim Cic. in Vatin. 2. *Non putas fas esse verbum ex ore exire cujusquam, quod non jucundum & honorificum ad aures tuas accidat*, quemadmodum in optimis codicibus legitur; aliis tamen *accedat*. Liv. lib. 8. *Quod ubi ad aures accidit Regis.* Lucret. lib. 2. vers. 1023.

Nam tibi vehementer nova res molitur ad aures
Accidere ————

[*Vid. ad Ovid.* v. *Fastor.* 360. *& Gifan. Ind. Lucret. in accidere.*]

5, 6 *Minime.*] Iteratio vocis [*minime*] in eadem periodo non ita grata auribus videtur, forte posteriore loco *neutiquam* legendum.

7 *Musis iratis natus.*] MS. Edinb. Genev. & Francof. Editt. *Musis iratus natus:* non dubitavimus tamen cum Elzev. monente etiam Crafordio, tritum satis Proverbium *Musis iratis natus*, restituere. *Vid.* Erasmi Adagium, *Diis secundis.*

8 *Jubeamus miserum esse.*] Dacierius & alii hæc Horatii, Sat. 1. unde & noster ea depromsit, commate distinguunt post *esse*, sensum enim esse, *Eum infelicem esse sinamus, quippe qui sua natura sponte id faciat.*

1 Bar-

VIII. Sed hæc nostra disputatio non est de puritate & elegantia sermonis Latini: ad hanc enim nihil interest, quo sono Britanni olim literas efferrent. Hæc enim tota contentio eo tendit, ut Latini Britannicum, non Britanni Latinum, sonum discant. Quod ad me attinet, malim ignorare veterem illam & anilem priscorum Britannorum balbutiem, quam dediscere quodcunque hoc est sermonis Latini, quod magno cum labore puer didici. Neque aliud est, cur minus moleste feram priscam Scotorum linguam paullatim intermori, quam quod libenter sentiam barbaros illos sonos paullatim evanescere, & in illorum locum Latinarum vocum amœnitatem succedere. Quod si in hac transmigratione in alienam linguam, necesse est alteros alteris concedere, nos a rusticitate & [1] barbaria ad cultum & humanitatem transeamus: & quod nascendi infelicitate nobis evenit, voluntate & judicio exuamus: aut, si quid opera & industria possimus, id omne eo conferamus, ut linguam Græcam & Latinam, quas orbis pars melior tanquam publicas recepit, pro viribus expoliamus, & si quis ex contagio barbari sermonis adhæsit situs & squalor, quoad fieri possit, extergeamus. Quid, quod hæc nimis anxia diligentia, in nominibus peregrinis præsertim in alienam linguam transferendis, nec servari potest, nec, si posset, expedit? Quæ enim non literas & sonos habet, quæ alterius sermonis characteribus omnino exprimi non possunt? Quæ natio præter Germanos W literam proferre potest? Quis Latinis literis eum sonum reddet, quem Hispani, Brittones & Scotorum pars in literis D. G. P. T. X. & Z. efferunt? Ob hanc, opinor, soni absurditatem, Plinius, enumerans Hispaniæ oppida, quædam negat *Latiali sermone dictu facilia*: alia vocat *ignobilia*, *& barbaræ appellationis*: alia *citra fastidium nominari posse* negat.

IX. Quid hic, rogo, faceret Luddus, si ei Latine sit scribenda historia Britannica? Ipsa genuina Brittonum nomina quomodo enunciaret, cum tota sua barbarica rubigine, opinor, non haberet. Nam, cum tam anxie se torquet, quomodo *Luddum* scribat, *Lhuydumne*, an *Lludum*, an vero *Luddum?* quorum nullum nec Latinis literis exprimi, nec ore Latiali efferri, nec ab auribus Latinis sine fastidio audiri, potest. Si verum sonum retineat, non Latinam, sed semibarbaram faciet orationem: sin ad genuinum Latini sermonis sonum inflectet voces peregrinas, non minus flagitiose peccabit, quam Cæsar in verbo BRITANNUS fecisse dicitur. Quid igitur Luddo faciemus, ut hominem & molestum & morosum placemus? [2] *Prudamiam* dicemus potius quam *Britanniam?* Hoc nec Luddus tam severus aliorum censor exiget; permittet enim ut e *Prudam Prudamiam* declinemus. Quod si quis BRITANNIAM, aut BRETTANIAM ausit dicere, quid aliud, quam sacrosanctæ vetustatis vio-

1 *Barbaria.*] *Barbaries* frequentius usurpatur hoc in sensu, i. e. pro rusticitate morum & ruditate sermonis. *Barbaria* tamen utitur Cic. pro Corn. *C. Cæsar inveteratam quandam barbariam ex Gaditanorum moribus disciplinaque delevit.* Ovid. Amor. 3. Eleg. 8. 3.

Ingenium quondam fuerat pretiosius auro
At nunc barbaria est grandis habere nihil.

Heinsius tamen ibi *barbaries grandis* legit.

2 *Prudamiam.*] MS. *Prudamiamne.*

violatæ, & ſermonis antiqui ſincerique contaminati, & e robuſto illo & maſculo ſono in muliebrem mollitiem fracti, reum peraget? Nihilne ergo ex horroris vetuſti ſqualore mutare nobis fas erit? aut, ſi non mutare, ſaltem [1] male tornata perpolire vocabula? & ab inculta illa immanitate paullatim ita inflectere, ut ſaltem vox hominem ſonet? &, quod [2] majores noſtri in *Morinis*, & *Moremaruſa*, & *Armoricis* feciſſe videmus, ut, ſi has voces donare civitate Latina non poſſimus, certe in eis amictum & inceſſum Latinum imitemur? Sed per Luddum, ut video, non licet. Ad auguſtam illam nos revocat Prudanorum vetuſtatem, & a Bardis & Senecionibus vetat uſquam divertere.

X. At vetuſtiſſimos Græcorum & Latinorum nunquam hæc religio tenuit: neque, poſtquam ſermonis antiqui rigor ſe remittere cœpit, quiſquam fuit, qui *famul* & *volup* retinere maluerit, quam quæ in eorum locum ſucceſſerunt recipere. Et in transferendis e Græco Latinis, aut e Latino Græcis, ſumma libertas fuit. Quis unquam Latinis vitio vertit, quod *Polydeucen* in *Pollucem*, quod *Heraclea*, in *Herculem*, quod *Aſclepion* in *Æſculapium* verterint? Aut Græcis, quod pro *Catulo Catlum*, pro *Remo Romum* dixerint? Quid in barbaris ad ſe transferendis? Num Græci dubitarunt AL Punicum in ultimis dictionum ſyllabis in AS convertere? Num, ſi quis *Annibas* pro *Annibal* dixit, omnem hiſtoriæ majeſtatem proculcavit, veritatem corrupit, aut Pœnorum linguæ maculam ullam inuſſit? Videte, quantum veterum Saxonum & Danorum, qui poſterius immigrarunt in Britanniam, humanitatis & cultus ſtudium ab hac Luddi immanitate & ſqualoris [3] affectatione diſſideat. Illi inculti, & omnis eruditionis ignari, cum veniſſent ad homines barbaros & balbutientes, non ſolum eorum [4] ſtribligine ſe paſſi non ſunt infici, ſed guſtata ſemel Græci & Latini ſermonis ſuavitate, multum ex eo, quem ipſi invexerant, horrore abſterſerunt: quædam vocabula aſperiora lævigarunt, ita ut ſine ulla aurium of-

1 *Male tornata.*] Imitatus eſt Horat. Arte 441.

Et male tornatos incudi reddere verſus.

2 *Majores noſtri.*] Ita conſtanter libri omnes: error tamen aliquis ſubeſſe videtur, [*majores*] enim hic quarti eſt caſus; & quanquam apud Salluſtium inveniamus *majores veſtrum*, mihi tamen fere perſuaſum eſt nuſquam *majores veſtri* aut *noſtri* poſſe reperiri, ita ut *noſtri*, vel *veſtri* ſit plurativi caſus ſecundus. Legendum itaque videtur, aut *majores noſtros*, aut verſu ſequente *feciſſe videntur.*

3 *Affectatione diſſideat.*] MS. & omnes editi [*diſſident*] manifeſto errore; unde nobis ſuborta eſt ſuſpicio exſcriptores *n* pro *a* accepiſſe ſimilitudine literarum deceptos; ideoque [*diſſideat*] eſſe legendum. Non autem diſſimulanda eſt viri docti ingenioſa conjectura emendantis *humanitas* pro *humanitatis*, ita ut *humanitas & cultus ſtudium immanitati* & *ſqualoris affectationi* opponantur.

4 *Striblìgine.*] Ita Edinb. editi vero reliqui & MS. *Stribiligine:* nos *Striblìgine* ſcribendum arbitramur auctoritate nixi A. Gellii qui lib. 5, cap. 20. de ea ſic loquitur, *Solœciſmus Latino vocabulo a Sinnio Capitone ejuſdemque ætatis aliis Imparilitas appellatus vetuſtioribus Latinis* Stribligo *dicebatur, a verſura videlicet & pravitate tortuoſæ orationis.* Unde a voce Græca στρεβλὸς i. e. *intortus*, *pravus*, vocem hanc ſuam originem traxiſſe exiſtimat Gronovius. Apud Arnobium quidem *Stribiligo* legitur.

1 *In-*

offensione tolerari possint, qualia sunt *Oxonia* & *Roffa*, pro *Oxonfordia* & *Raufchestria*, & pleraque alia, ne repugnante quidem Luddo. Sed nec ipse quidem in hoc genere parum sibi permittit, qui, in uno Britanniæ nomine cum tam duræ severitatis est exactor, in tot aliis sibi tantam assumit licentiam. Nunc contra veterem omnium gentium consuetudinem, pro novo, obscuro & incerto vocabulo tam pertinaciter nititur: nimirum ne Regium illud nomen Luddi, e Cimbrorum prosapia ductum, & velut Palladium in hunc usque diem servatum, in oblivionem veniret. Id ne fieret, Luddus adversus multitudinis consensum, temporis vetustatem, atque adeo ipsam veritatem, sibi certamen instituit.

XI. Est & in vocabulo BRITANNIA illa adhuc observatio: quod apud exteros scriptores id insulæ totius est nomen; Brittones autem & Angli, qui res Britannicas literis mandarunt, nunc cum exteris consentiunt, nunc tantum Britanniæ nomine censent eam insulæ partem, quæ provincia Romana fuit: idque varie, prout belli eventus limites mutavit: [1] interim enim Hadriani, interim Severi vallum finem imperio faciebant: reliquos, qui extra vallum erant, nunc Barbaros, nunc Transmarinos, appellabant. Beda libri primi initio sic scribit: *Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per septentrionales insulæ partes cœperunt: nam austrina Brittones occupaverant.* Idem cap. 34. [2] *Aidanus, Rex Scotorum, qui Britanniam habitant.* Et lib. IV. cap. 4. dum reditum Colmani ex Anglia in Scotiam scribit, ait: *Interea* [3] *Colmanus, qui de Scotia erat, relinquens Britanniam.* Et alibi: *Exinde cœperunt per plures dies de Scotorum regione venire in Britanniam.* Item, *Occisus est Osualdus juxta murum, quo Romani ob arcendos Barbarorum impetus totam a mari usque ad mare præcinxerant Britanniam.* Eadem loquendi forma est apud eundem lib. II. cap. 9. Hanc peculiarem Britannis loquendi formam non videtur ignorasse Claudianus, cum scribit, *Legionem* Romanam, *quæ Scoto dat frena truci, prætentam* fuisse *Britannis*, hoc est, oppositam Scotis, ut eorum furorem a Britannis propelleret, in extrema quidem Britannia, ac Scotiæ limite. Frequentissime hoc genere sermonis utuntur Gulielmus Malmesburiensis, & Galfridus Monumetensis, non obscuri inter Britannicarum rerum scriptores: apud quos facile cuivis erit animadvertere, BRITANNIÆ vocabulo nominari, quod intra Severi vallum tantum continetur. Id apud eos etsi adeo perspicuum est, ut neminem latere possit, tamen magnos apud ætatis proximæ scriptores peperit errores, qui Aluredum & Athelstanum, aliosque nonnullos Saxonum Reges, totius insulæ aliquando potitos scriptum reliquerunt; cum tamen Severi vallum nunquam transcenderint. Nam, cum legerent eos totius Britanniæ tenuisse imperium, totam insulam ab eis possessam existimabant.

XII.

1 *Interim.*] Sæpissime utitur hoc vocabulo Buchan. pro *interdum*, sive *aliquando*: neque desunt exempla, ut Trajanus apud Plin. lib. 10. Ep. 7. *Prudenter autem constitui interim navibus, interim vehiculis uti.* Similiter quoque Tacitus, Quintilianus, Seneca.

2 *Aidanus.*] Beda ex edit. Chifletii; *Edan Rex Scotorum qui Britanniam inhabitant.*

3 *Colmanus.*] Beda *Colmanus Episcopus.*

XII. Nec dissimilis interim observatio est, in[1] horum nominum usu, BRITANNUS & BRITTO. [2] Veteres enim omnes Græci & Latini scriptores totam insulam BRITANNIAM, incolas autem ejus omnes sine discrimine BRITANNOS, vocabant. Primus, quod sciam, Romanorum BRITTONES nominavit Martialis, in illo versu lib. XI. Ep. 22.

Quam veteres bracchæ Brittonis pauperis. ———

BRITTONES fere vulgus appellat peninsulæ Gallicæ habitatores: quanquam & ipsam BRITANNIAM, & incolas BRITANNOS Gregorius Turonensis semper vocet. Romani suos provinciales constanter BRITANNOS dicunt: quanquam ipsi provinciales sese BRITTONES appellari gaudeant. Utriusque vero nominis una radix & origo est, BRITANNIA. Et sicut utrumque nomen ab uno fonte promanat, ita res eadem prorsus utroque indicatur. Id autem maxime perspicue ostendit Ausonii poëtæ carmen Epigr. CIX.

[3] *Silvius ille Bonus, qui carmina nostra lacessit,*
Nostra magis meruit disticha Britto Bonus.
Silvius hic Bonus est. Quis Silvius? Iste Britannus.
Aut Britto hic non est Silvius, aut malus est.
Silvius iste Bonus fertur, ferturque Britannus:
Quis credat civem degenerasse bonum!
Nemo bonus Britto est: si simplex Silvius esse
Incipiat, simplex desinat esse Bonus.
Silvius hic Bonus est: sed Britto est Silvius idem.
Simplicior res est, credite, Britto malus.
Silvi, Britto, Bonus, quamvis homo non bonus esse
Ferris: nec se quit jungere Britto Bono.

XIII. [4] Qui Britannos Gallorum colonos esse contendunt, hi Herculem e Celto puella Gallica Britannum filium genuisse produnt: a quo gentem Britannam pro-

1 *Horum nominum usu.*] MS. *Usu horum nominum.*

2 *Veteres enim.*] MS. & editi omnes; *Veteres enim omnes totam insulam Græci & Latini scriptores Britanniam*, turbato prorsus verborum sensu & situ; quæ nos suo quæque ordini reddere non dubitavimus.

3 *Silvius ille Bonus.*] Epigramma hoc in Brittonem quendam, non unicum esse, sed singularia disticha sex, monuerunt Scaliger & Grævius, & unumquodque legendum esse separatim, repetito sæpius titulo, *In eundem*, aut *De eodem*, prout in recentioribus codicibus videre est. Notandum præterea Brittoni isti cognomen fuisse *Bono*, unde Poëta argutiæ opportunitatem captavit. Cum igitur (quod & alias ei usu venit) mendoso libro Buchananus fuerit usus, neminem nobis vitio daturum speramus, quod integrum hunc locum ex optimis editionibus exhibuimus, gnari scil. Buchananum ipsum idem facere voluisse, si earum sibi copia suppeteret.

4 *Qui Britannos.*] Hic totus Paragraphus usque ad *Antiquissimum insulæ nomen creditur fuisse Albion*, &c. in MS. desideratur. Videtur autem ab auctore ipso interjectus, cum schedæ suæ jam prælo da-

propagatam. [1] Hanc nationem Plinius vicinam Morinis, Atrebatibus, Gesforiacis, collocat. Qui e Græcis [2] hæc confirment, non desunt Grammatici, Suidas, & qui Etymologicon Magnum scripsit. In eadem sententia mihi fuisse videntur C. Julius Cæsar, & C. Cornelius Tacitus, aliique scriptores Latini non indocti, [3] non ita celebres tamen. Item sacra, sermo, instituta, gentiumque quarundam ad mare Gallicum habitantium mores, id confirmant. [4] E quibus mihi Britanni transmigrationibus exhausti, Morini paullatim consumti videntur. [5] *Morinus* quidem a MORE, (id vetere Gallorum lingua *mare* significat,) suam mihi originem testari videtur. [6] Venta, Belgarum, & ab Icio di-

darentur, idque raptim nec ea cura, quæ cæteris est adhibita: unde & forsan est quod tanta laboret, præsertim in initio, obscuritate.

1 *Hanc nationem.*] Plinius quidem Britannos Belgicos nominat, inter Gessoriacenses & Ambianos medios, ac proinde (quod eruditissimus Harduinus existimat) ea loca tenentes, ubi nunc oppida Stapulæ, Monstrolium, Hesdinium & adjacens ager Ponticus ad Somonam amnem. Cluverius tamen German. Antiq. lib. 2. cap. 27. dissentientibus licet omnibus libris, legendum contendit *Brianos*, affertque non spernendas suæ opinionis rationes.

2 *Hæc confirment.*] Non id scil. *gentem Gallicam fuisse Britannos nominatos*, sed quod initio dixerat, *Britannos esse Gallorum colonos*: h. e. ex Gallia primum in Britanniam migrasse.

3 *Non ita celebres.*] Edinb. *non incelebres tamen.* Melvius corrigit, *Non tam docti, non incelebres tamen.* Crafordius tria postrema vocabula delenda censet. Melius tamen Edit. Genev. eamque secutæ Francof. & Elzev. quam nos sequendam duximus.

4 *E quibus*] Tria hic occurrunt difficilia intellectu. Quo referendum sit τὸ *quibus*; qui sint hi *Britanni*, & quid denique hic sibi velit vox [*exhausti.*] Et primum quidem illud τὸ *quibus* vel ad ea omnia quæ antea dixerat, refertur, ut sententiæ sensus sit, *Ex bisce quæ jam diximus.* Vel respicit sacra, sermonem, instituta moresque gentium quarundam ad mare Gallicum habitantium, ut sensus sit, *Ex similitudine sacrorum, sermonis,* &c. *quæ veteribus Gallis cum Britannis*, i. e. *insulæ Britanniæ habitatoribus intercedit, verisimile esse bosce Britannos transmigrationibus fuisse exhaustos*, i. e. *ex Gallia deductos & propagatos, & Morinos, unde commigraverant, crebris bisce colonorum transmissionibus paullatim consumtos*, i. e. *indies imminutos & ad exiguum numerum redactos.* Verum, ut alia omittam, utramque hanc conjecturam labefactare videtur vox [*exhausti,*] quam apud nullum idoneum auctorem pro *deducti* & *propagati* usurpatam commemini. Alia igitur mihi Buchanani mens videtur, hæc videlicet: *E quibus*, i. e. inter quas gentes, vel de numero quarum gentium ad mare Gallicum habitantium, *Britanni*, non insulæ habitatores, sed natio Gallica Morinis, Attrebatibus & Gessoriacis finitima, Plinio memorata, *transmigrationibus exhausti*, i. e. quasi e sedibus suis exciti, in Britanniam insulam etiam cum nomine se contulisse, & *Morini* eorum vicini *paullatim consumti*, i. e. frequentibus eodem deductis coloniis indies pauciores redditi *videntur.*

5 *Morinus.*] Quæ sequuntur admodum perplexa sunt & involuta. Id autem agit Buchan. ut ex similitudine nominum & vocum Gallicarum & Britannicarum, alterum ex altero populo oriundum ostendat.

6 *Venta, Belgarum.*] Ita omnes libri, quod & nos retinuimus, ne quid temere immutasse videremur: addere tamen libuit distinctionem post [*Venta,*] quasi forte ita se haberet sententia: *Venta*, in numero multitudinis, *h. e.* duo ejus nominis oppida, unum scil. Ventam (vel potius, ut sibi constet, Ventum) *Belgarum*; alterum Ventum *Icenum* (pro *Icenorum*) *ab Icio portu dictum*, *etiam in alienum solum secum*, &c. Multa tamen hic culpanda ve-

dictum Icenûm, etiam in alienum solum secum cognominis loco patriam vocem extulisse fit verisimile: atque in ipso statim aditu [1] occurrentes Britannos, velut progeniem agnoscentes, domum suam tanquam in hospitium deducere velle. *Morinus* enim Gallis veteribus *marinum*, & [2] *Moremarusa mare mortuum*, significat: quanquam hæc postrema duo nomina Goropius, dum suos Aduaticos nimis ambitiose vult excolere, pene nobis surripuit. Nec Aremorici aut Armorici se nostri generis negare possunt: habemus enim [3] majores & propinquos penes nos obsides. Nam AR vel ARE vetus est præpositio linguæ Gallicæ, quod *ad* vel *super* indicat, quasi dicas, *ad mare*, vel *super mare*, hoc est, *maritimum*. *Moremarusa* vero a MORE, hoc est, *mare*, [4] declinat, ultima syllaba producta [5] in morem participii Græci. *Aremorica* quidem seu *Armori-*

ca

veniunt, & illud in primis quod contra quam ipse libro II. Antonini Itinerarium, aliique quod sciam omnes, qui *Ventam* in genere fœminino primaque declinatione inflectunt, ille in neutro & declinatione secunda extulerit, vel indeclinabile posuerit. Non equidem sum nescius probatos etiam auctores in hujusmodi nominibus nonnunquam variare, modo V.G. *Bactra*, *Bactra*; *Hierosolyma,-mæ*, modo *Bactrorum* & *Hierosolymorum* declinantes. At id, præterquam quod raro admodum, nec nisi exemplo idoneo præeunte, licitum videatur, hic minime factum oportebat, quum tanta inde toti sententiæ obscuritas vel potius ambiguitas offundatur. Præterea cum nusquam occurrat oppidum nomine *Icenum*, inepta prorsus videtur Syncope pro *Icenorum*. Quare totam sententiam sic constituendam arbitror; *Ventam Belgarum, & ab Icio dictam Icenorum, etiam in alienum solum*, &c.

1 *Occurrentes Britanni.*] Hic rursus aqua hæret: neque enim satis liquet quinam sint hi *Britanni*, Galliæne an Albii incolæ. Ego quidem posterius existimo, atque hoc voluisse Buchananum, q. d. Cum Belgæ & Iceni (sive populus mare Gallicum circa Icium portum accolens) novas sibi sedes quærentes in Britanniam primum appulissent, *Britannos*, qui non ita pridem ex iisdem regionibus in Albium commigrarant, eis *occurentes*, tanquam sui generis (erant enim omnes Galli Armorici) & quasi ex se ortos liberos eos *agnovisse*, & *domum suam*, i. e in eam Britanniæ partem quam ipsi incolebant, *deduxisse*, locumque domicilii dedisse.

2 *Moremarusa.*] Plinius & Solinus *Morimarusam* vocari ajunt eam Oceani Septentrionalis partem quæ a Cimbris, *h.e.* sinus Codani faucibus (vulgo *The Sound*) ad Rubeas promontorium (nunc *Noortkyn*) pertinet. Utrique autem *Morimarusa*, non *Moremarusa* scribitur: quia tamen Buchan. hanc vocem a *More* deducit, neque præterea multum intersit, nos *Moremarusa* retinuimus. Parum autem hæc ad Buchanani opinionem stabiliendam faciunt. *Mor* enim vel *More* non solis Gallis & veteribus Britannis proprium est vocabulum, sed illis cum Scythis, Cimbris, omnibusque fere gentibus Septentrionalibus commune; adeoque nihil erat metuendum, ne Goropius Becanus Buchanano, aut hic illi surriperet vocabulum a tot gentibus æquo jure vindicatum.

3 *Majores & propinquos.*] Ipse inusitatam hanc loquendi formulam lib. II. explicat. Per [*majores*] autem hic intelligit *vocabula primitiva*, ex quibus vox *Armorici* est conflata, *ar* nimirum Præpositionem, i. e. *super*, & *Mor* sive *More*, i. e. *mare*: *propinquos* autem vocat *ejusdem originis vocabula*, quale est *Moremarusa*, quod etiam a *More* deducitur & Britannica voce *Maru*, Hibernice *Marv*, Armorice *Maro*, i. e. *mortuus*. Vid. Eduardi Luidii Vocabularium Comparativum linguarum Britanniæ & Hiberniæ primigeniarum.

4 *Declinat.*] An potius legendum *declinatur*.

5 *In morem participii Græci,*] ut [illegible]

[illegible]

ca (qui statim auditum non agnoverit, is veterem linguam Gallicam prorsus ignorat,) & ipsum quoque *maritimum* significat, vel Strabone interprete, qui Græce pro eo nobis semper reddit [1] Παρωκεανίτας. Cæsar de Armoricis hæc lib. v. 53. *Magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armoricæ appellantur, oppugnandi sui caussa convenisse.*: & lib. vii. 75. *Universis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæque eorum consuetudine Armoricæ appellantur*: & lib. viii. 31. *Cæteræque civitates positæ in ultimis Galliæ finibus*, [2] *Oceano conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur.* Cæsar, quoties harum civitatum meminit, semper adjicere solet, QUÆ APPELLANTUR: sed ita adjicere, ut non nomen proprium esse intelligas, sed aut epitheton, aut loci cognomen. Sed nec apud quenquam alium idoneum scriptorem id civitatis nomen fuisse reperitur: cum tamen latissime in illa ora vox illa vagaretur, ab Hispania videlicet ad Rhenum; interque tot scriptores unum Plinium reperiam, qui genuinam nominis vim non videatur intellexisse: omnem namque Aquitaniam ita putat aliquando fuisse appellatam. Sed hæc in præsentia: nam plura nobis de sermone Gallico disputandum erit.

XIV. Antiquissimum insulæ nomen creditur fuisse ALBION, aut, ut [3] Aristoteles, vel potius Theophrastus, in libro qui *De mundo* inscribitur, [4] recenset, ALBIUM. Sed hoc nomen magis e libris eruitur, quam in communi scr-

ἐγηγερότα, ἐγείρει, ab ἐγείρω. Forte hoc Buchananus dixerit, quod Philemon auctor Græcus (unde Plinius, & ab eo rursus ejus Epitomator Solinus, vocem hanc *Morimarusam* habuerunt) ad modum participii suæ linguæ eam declinaverit, cum gentibus cui propria erat, *Mor maru* appellaretur.

1 Παρωκεανίτας.] Ita ex Strabone ipso restituimus, cum antea omnibus editionibus irrepserit *Apoceanitas*, sive ἀπωκεανίτας, manifesto errore. Nam, præterquam quod vox ἀπωκεανίτης neque apud Strabonem, nec alium quenquam auctorem reperiam, tantum abest, ut Buchanani sensum explicet, ut ei plane contraria sit. Quid enim aliud significare potest ἀπωκεανίτης, quam ἀπὸ τῶ ὠκεανῶ οἰκοῦντας, i. e. *longe a mari habitantes?* Strabo autem Armoricos non modo παρωκεανίτας, sed & interdum παροικοῦντας τὸν ὠκεανὸν appellat. Sed neque solus peccavit Buchananus, aut ejus librarius, eundem enim errorem erravit Camdenus, alio etiam de suo adjecto, qui Armoricos ἀπωκεανίδας pro ἀπωκεανίτας, & hoc pro παρωκεανίτας, a Strabone nominatos affirmat.

2 *Oceano conjunctæ.*] Ita exhibent optimæ Cæsaris editiones, non *Oceanoque*, quod in omnibus Buchanani exemplaribus est scriptum.

3 *Aristoteles, aut potius Theophrastus.*] Vid. quæ nos supra ad *pag.* 3. *Not.* 2.

4 *Recenset, Albium.*] Turpissimum hic prima fronte mendum subesse videtur: quasi vero Britannia, olim ab aliis *Albion* vocata, in libro Græco, quicunque demum ejus fuerit auctor, *Albium* vocetur. Imo vero in eo libro *Albion* vocatur, nec aliter vocari poterat, cum *um* terminatio Græca non sit. Nihilo tamen secius recte se habet vetus lectio; quæ atque adeo Buchanani mens ut clarius intelligi possit, advertendum est varie ab antiquis auctoribus scribi vocem *Albion*; Ptolemæo enim Ἀλουΐων, Stephano Ἀλβίων, Aristoteli autem, sive libri de Mundo scriptori, Ἀλβίον dicitur. Observandum præterea solenne Latinis ac in more positum fuisse nomina a Græcis accepta quæ in *ω* desinebant, nulla mutatione facta in *on* itidem terminasse; qualia plerumque erant regionum, urbium, montium ac fluviorum nomina, veluti, *Babylon*, *Chalcedon*, *Calydon*, *Marathon*, *Cithæron*, *Lacedæmon*, *Ladon*, &c. aut ν finalem abjecisse, ut Pla-

ſermone uſurpatur, niſi præſertim apud Scotos, qui ſe ALBINICH, ſuam region:m ALBIN, adhuc vocant. Multi nomen inditum inde putant, quod appellentibus e Gallia albæ rupes primæ occurrant. Mihi vero abſurdum in primis videtur, Britannici nominis originem e Latino ſermone repetere, tam raro tum inter feras gentes commercio. Sunt qui ab *Albione* Neptuni filio id nomen inditum putent, quem aliquando Britanniæ fuiſſe Regem comminiſcuntur, audaci prorſus mendacio, & nullo penitus antiquitatis teſtimonio nixi. Super hoc tamen tam invalido cognati nominis fundamento regnum exſtruere eos non puduit: nullam enim aliam hujus commenti ex hiſtoriis occaſionem datam video. Meminerunt enim [1] *Albionis* & *Bergionis*, e Græcis quidem, Diodorus Siculus & Strabo; e Latinis, Cato, Hyginus & Mela. E quibus id fere colligi poteſt, [2] *Albionem* & *Bergiona* Neptuni filios, Ligures, ex agro Albicorum itinera, quæ in Italiam ferrent, latrociniis infeſta habuiſſe. [3] Hi, cum Herculem ex Hiſpania [4] Geryone victo redeuntem præda exuere tentaſſent,

Plato, *Zeno*, *Apollo*, pro Πλάτων, Ζήνων, Ἀπόλλων, &c. Quæ omnia cum Græcis quintæ Declinationis eſſent, Latini per tertiam ſuam Declinationem, quæ quintæ Græcorum reſpondet, inflectunt. Contra vero Græca nomina in ον exeuntia Latini ſæpius in *um* mutarunt, veluti *Drepanum*, *Lilybæum*, *Dyrrhachium*, *Poſidium*, *Actium*, *Thurium*, *Byzantium*, item *ſymbolum*, *gymnaſium*, &c. quæ omnia Græcis in ον finiuntur, & tertiæ ſunt Declinationis, ad quam proxime ſecunda Latinorum accedit. Hiſce rite intellectis, nullo fere negotio Buchanani ſententia ſe oſtendit: ea autem eſt hujuſmodi; *Antiquiſſimum*, inquit, *inſulæ nomen creditur fuiſſe Albion* (ſive Ἀλβίων, ut apud Stephanum, aut Ἀλουίων, uti apud Ptolemæum) *aut*, *ut Ariſtoteles*, *vel potius Theophraſtus*, *in libro qui De mundo inſcribitur*, *recenſet*, *Albium*, i. e. Ἀλβιον. Eodem ſenſu alibi intelligendus eſt, præſertim pag. hac *ſive Albion*, *ſive Albium ſit*, i. e. ſive Stephanum, ſive Ariſtotelem ſequamur, & ratione utriuſque linguæ habita ex Græcis terminationibus Latinas faciamus. Atque hæc mihi cauſa videtur cur ſæpius inſulam *Albium*, incolaſque *Albienſes*, quam *Albionem* & *Albionenſes* appellet; quod Ariſtotelem, aut Theophraſtum (quem libri *De Mundo* auctorem putat, utpote Stephano & Ptolemæo vetuſtiorem, potius ſequendum exiſtimaverit. Apulejus tamen, qui hunc ipſum *De Mundo* librum Latina, licet interdum liberiore, interpretatione donavit, *Albion*, non *Albium*, inſulam appellat.

1 *Albionis & Bergionis.*] Ex his quinque quos Buchan. nominat auctoribus, ſolus Mela *Albionis* & *Bergionis* meminit. Fabula quidem, quam ille de Campo Lapideo adjungit, apud eos habetur, Diod. Sic. lib. 4. Strab. lib. 4. Hyginum Poët. Aſtron. lib. 2. cap. 6. Melam, lib. 2. cap. 5. Caton. de Originibus. Sed hunc poſtremum ſuppoſititium eſſe omnes fere docti conſentiunt. His adde Plin. lib. 3. cap. 4. Solin. cap. 2. Dionyſ. Halicarn. lib. 1. pag. 27.

2 *Albionem & Bergiona.*] Quod quartum horum nominum caſum ita variet, ut poſterior aliquid trahat ex Græco, imitatione factum eſt vetuſtarum editionum Pomp. Melæ lib. II. cap. 5. quas etiam ſequutus in hoc ſcriptore edendo Iſaacus Voſſius. Gronovius tamen *Albionem & Bergionem* edidit, Epiſtolaque ad D. Arch. Pitcarnium, Buchananum noſtrum ſecus ſcribentem non tam arguit quam excuſat.

3 *Hi cum Herculem.*] Variat hic ab indirecto, quem vocant, ad directum, & a directo rurſus ad indirectum ſermo: alias enim legendum videtur, *Hos, cum Herculem ex Hiſpania,---eum excepiſſe:* continuo enim ſequitur, *eum---demiſiſſe*, & *manſiſſe campum Lapideum.* Non deſunt tamen apud probatos auctores exempla, quibus ſe Buchananus tueatur.

4 *Geryone*] Ita emendavimus, cum au-

ſent, tam atroci prœlio eum exceperunt, ut pene deſperatis rebus Jovis auxilium implorare ſit coactus: cum, ut filio laboranti opem ferret, imbrem lapideum cœlo demiſiſſe: ejus pugnæ indicium ad poſteros manſiſſe [1] *Campum Lapideum*. Neque ego tamen abnuerim ab *Albo* & inſulam, & latronem nomen accepiſſe.

XV. Verum ALBUM contendo plurimarum gentium commune fuiſſe vocabulum, [2] apudque eos non modo coloris, ſed altitudinis nomen fuiſſe. Et [3] Feſtus quidem Pompejus, quæ Latinis *Alba* dicuntur, ea Sabinis *Alpa* vocari aſſerit, indeque *Alpibus* nomen inditum, quod perpetuis nivibus albeſcant. Ego quidem, ut de altero aſſentior, ALBUM & ALPUM pro eodem a veteribus fuiſſe dicta, non Feſti ſolum, ſed etiam Strabonis auctoritate fretus: ita *Alpes* potius ab altitudine quam candore nominatas arbitror. Primum, quod, cum ALBA multarum ſit in Italia, Gallia, Hiſpania, urbium nomen, omnes in collibus, aut prope colles, ſint ſitæ. Deinde, quod Strabo abſque diſcrimine hæc nomina, *Alba*, *Alpa*, *Alpia*, [4] *Alpionia*, *Albici*, in ſignificatione altitudinis, velut ab eadem radice declinata agnoſcat: ideoque has voces uſurpari maxime oſtendat, ubi Alpes ſe attollere incipiunt. Hinc in Liguria *Albingaunum*, & *Albium* [5] *Intemelium*. In [6] Japodibus autem [[7] *Albium*] jugum eſt editiſſimum, ubi Alpes deſinunt. Sunt & alia loca, quæ ab altitudine nominata poſſunt videri. In Ita-

antea in omnibus libris *Gerione* legeretur.

1 *Campum Lapideum.*] Aliis Herculeus Campus, regiuncula Provinciæ lapidibus obducta inter Rhodanum fluv. & ſtagnum Aſtromelam, vulgo jam *Le Crau*. Vid. Valeſii Notit. Galliæ.

2 *Apudque eos.*] Ita libri omnes, [*eas*] tamen malim.

3 *Feſtus quidem Pompejus.*] in voce *Album*: videſis in eum Dacierium, qui non ſolum a Feſto diſſentit, ſed Buchanani ſententiam confirmat, auctoritate Iſidori, qui Gallorum lingua *Alpes* montes altos vocari aſſerit, & Livii, cujus hæc verba lib. 21. cap. 30. *Quid aliud Alpes eſſe credentes quam montium altitudines?*

4 *Alpionia.*] non *Albionia*, ut in aliis libris: apud Strabonem enim lib. 4. Ἀλπιόνια ſcribitur. Commentatores autem ejus nonnulli, & in his Cluverius, Ital. Antiq. pag. 318. cum vocem Ἀλπιόνια plane nihili eſſe, & nullius ſenſus arbitrarentur, ſic emendarunt, Ἀλπίων ἔνια, i. e. *Alpium quædam partes.*

5 *Intemelium.*] Ita ſcribendum cum Strabone, Plinio & Tacito, non *Intimelium*: quibuſdam tamen conjunctim *Albintemelium*, quemadmodum & *Albingaunum*, aliis *Albigaunum*, & *Albium Ingaunum* dicitur.

6 *Japodibus.*] Crafordius legendum vult *Japydibus*: ſed nihil mutandum, Strabo enim, quem hic noſter præcipue ſectatur, Ἰάποδες ſcribit, uti obſervavit Jac. Cellarius Geog. Antiq. l. 2. c. 8. Dio quidem Caſſius, Ptolemæus & Plinius Ἰάπυδες, ſive Iapydes, habent Græca litera.

7 *Albium jugum eſt.*] Hoc vocabulum in omnibus exemplaribus omiſſum, ad ſenſum tamen plane neceſſarium, ex Strabonis lib. 4. repoſuimus, cujus hæc verba ſunt, Καὶ γὰρ τὸ ἐν τοῖς Ἰάποσιν ὄρος ὑψηλὸν, συνάπτον πως τῇ Ὄκρᾳ καὶ ταῖς Ἄλπεσιν, Ἄλβιον λέγεσθαι, ὡς ἂν μέχρι δεῦρο τῶν Ἄλπεων ἐκτεταμένων, i. e. *Quippe in Japodibus excelſum jugum Ocræ & Alpibus contiguum, Albium vocari, veluti hucuſque porrectis Alpibus.* Et lib. 7. Ἵδρυνται οἱ Ἰάποδες, ἐπὶ τῷ Ἀλβίῳ ὄρει, τελευταίῳ τῶν Ἄλπεων ὄντι, ὑψηλῷ σφόδρα, i. e. *Siti ſunt Japodes ſub Albio monte, qui finis eſt Alpium, admodum alto.*

Italia quidem, *Albula* fluvius ex Etruriæ, [1] *Albulæ* aquæ e Tiburtinis montibus effusæ. In Gallia Narbonensi, *Albici* populi montani. In Germania, *Albis* fluvius, in Boëmorum montibus natus. In Asia, *Albanus* fluvius e Caucaso defluit: & *Albani* populi velut eisdem montibus infusi. Ex his, opinor, non abhorret a vero, ALBUM non unius, sed multarum gentium fuisse vocabulum; [2] cum, omnibus quos nominavi locis, altitudo perpetuo & immutabiliter, albescere vix paucis mensibus, nec omnibus semper accidat. Faciunt ad hanc quoque conjecturam & ipsa gigantum Ligurum nomina, *Albion* & *Bergion*, utrumque, ut opinor, a proceritate corporis impositum. Ac de ALBO jam quid veteres senserint, diximus. Germanis vero BERG pro alto dici, notius est quam ut pluribus indicandum sit. Et Gallis olim eodem intellectu dictum fuisse ostendit locus Plinii, libro tertio Cap. 17. quem ita legendum contendo: [3] *Unde Bergomates Cato dixit ortos, etiam nomine prodentes se altius quam felicius sitos.*

XVI.

1 *Albulæ aquæ.*] Vid. eundem Cluverium, pag. 717.

2 *Cum, omnibus quos.*] MS. & editi omnes, *Cumque omnibus*, &c. Quod si ita legamus, imperfectam atque mutilam statuemus setentiam: cujus rei gnarus Crafordius, post has voces [*semper accidat*] statim subjungendas censuit, *Apparet hoc potius altitudinis quam coloris nomen apud eas gentes fuisse.* Et quidem hanc Crafordii emendationem non leviter confirmare videntur, quæ hujus Paragraphi initio dixerat Buchananus. Ibi enim duo sibi probanda suscipit; primum, vocem *Album* non unius sed plurimarum gentium commune fuisse vocabulum, & deinde apud eas id non tam coloris quam altitudinis nomen fuisse. Debuit igitur in fine, cum argumentorum pondera summatim recolligeret, utrumque quod probaturum se receperat, indicare: secus enim dimidiam tantum propositi partem exsecutus videbitur. Verumenimvero, ne quis tot vocabulorum adjectionem sibi præfidentis audaciæ insimularet, tutius existimavimus leviore correctione re utcunque defungi, extrita nimirum a fine vocis [*cumque*] particula *que*: quanquam ex Crafordii emendatione sententiam clariorem multo & Buchanano magis dignam effici haud inviti fateamur.

3 *Unde Bergomates.*] In Plinii editionibus fere universis ita legitur: *In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quam fortunatius sitos*, vel *situm*, ut in vetustioribus codicibus, & editione Harduini. Paullo supra dixerat Plinius, *Orobiorum stirpis esse Comum, atque Bergomum, & Licini forum, & aliquot circa populos, auctor est Cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam a Græcia, interpretatione etiam nominis vitam in montibus degentibus.* Quæ Buchanani conjecturam haud parum adjuvare videntur: cum enim Bergomum Orobiorum esset oppidum; Orobii autem, teste Alexandro, *παρὰ τὸ τ̃ βίον ἄγειν ἐν ὄρεσι* vocitarentur, *BERG* autem lingua Germanica, qua Galli antiqui (ut notat Dacierius in Festum, voce *Album*) utebantur, *altum* significet, verisimillimum est Bergomates ita nominatos, quod in montibus locisve editis sedes suas haberent. Hujus conjecturæ Buchananææ Harduinus non meminit, quamvis æquior Dalecampius prætereundam non censuit. Interim non ulla rei ipsius ratione, sed memoriæ lapsu factum videtur, quod Buchananus vocem *felicius* pro *fortunatius* substituerit; cum utrumque ex æquo ipsius consilio sit accommodatum. Quod autem Buchananus pro [*etiamnum prodente*] [*etiam nomine prodentes*] legendum existimet, non possum ejus sententiæ adstipulari. Neque id modo,

XVI. *Albion* igitur & [1] *Bergion*, homines, ut videtur, cæteris vicinis corporum proceritate præstantes, & fiducia virium in ea Ligurum ora latrocinium exercentes, quos Hercules, cum illac iter haberet, armis compescuit. In Britannia autem regnasse nemo veterum eos prodit, & rem omnino dissimilem veri facit rerum, qui tum erat, Gallicarum status. Nec verisimile Britannicum multo fuisse tranquilliorem: qua in terra regnum maximum magnus ille *Albion* reliquit, ut domi latrocinaretur. Nos vero, etsi non multum ab eorum opinione discedimus, qui *Albionem* ab *Albo* dictam fuisse scripserunt, ita non colorem, sed altitudinem montium, occasionem nomini imponendo dedisse arbitramur. Qui autem hoc nomen imposuerunt, puto nonnihil impulsos comparatione Angliæ cum Hibernia, inter quas angusto mari navigatur. Nam, cum alterum littus totum in montes consurgere viderent, alterum depressum & humile in campos æquales explicari, illam ab altitudine *Albionem* dixerunt. Huic autem ab humilitate an nomen aliquod dederint, longinquitas temporis, & incolarum negligentia in memoria rerum vetustarum prodenda, fecit incertum. Huic præterea meæ sententiæ etiam illud suffragari videtur, quod nomen istud insulæ ab *Albo* ductum, sive *Albion*, sive *Albium* sit, adhuc in Scotia, velut natali solo, pertinaciter hæret; neque inter mutationes habitatorum, regnorum, linguarum, aliarumque rerum vicissitudines, unquam exstirpari potuit. Hæc etsi nobis aut vera, aut veris proxima, videntur, tamen si quis afferet meliora, facile in ejus sententiam transibimus.

XVII. HACTENUS de vetustis insulæ nominibus. Proximum esse videtur, ut terrarum situm exsequamur. Ac [2] Angliæ quidem domestici scriptores satis diserte atque explicate singulas regiones tradiderunt. Hector autem Boëthius in Scotiæ descriptione quædam parum vere prodidit, & alios in errorem induxit

do, quod a fide omnium MSS. (quod in rebus istusmodi non temere faciendum) diversus abeat, sed & illud præcipue me movet quod non videam quomodo Cato, vir doctissimus, nec Græcæ linguæ ignarus, Orobiorum originem nescire se fateatur, Germanicas tamen origines vocesque cognoverit. Porro, si id maxime voluisse dicatur vel Plinius vel Cato, addere insuper vel hic vel ille debebat, vocem *BERG*, cum neque Græca sit nec Latina, sed Germanica aut Gallica, hisce gentibus *altum* significare. Quomodo enim aliter Romanis, in quorum gratiam uterque scripsere, potuit vox *Bergomates* suo nomine, de cujus origine erant prorsus ignari, *prodere se altius quam fortunatius sitos*. Neque denique, si vel maxime linguam Germanicam callerent, poterat nomen *Bergomum*, sed res ipsa, ostendere oppidum istud *altius quam fortunatius situm*, nisi altera compositæ vocis pars *Comum* infortunatum significet, vel *BERG* utramque significationem in se contineat, vel denique omne quod altum est protinus infortunatum dicatur: quæ omnia, uti a vero, ita a Catonis vel Plinii mente longe videntur aliena. Igitur Harduini sententiæ accedo, qui id voluisse Plinium ait, *Oppidum Barram*, (id enim potius respicere videntur voces, *etiamnum prodente*, &c.) *quoniam in editi montis vertice olim conditum, Catonis autem ætate jam deficiens atque caducum, & paullo post funditus interiturum fuit, vere intuenti prodere se altius quam fortunatius situm.*

1 *Bergion, homines.*] supplendum *erant*, vel *fuerunt*.

2 *Anglia quidem.*] Hanc emendationem MSto debemus, cum editi omnes *Angli* legant; vel nullo vel inepto sensu.

 3 *Tri-*

duxit; dum ipse, quibus ea inquirendi dedit negotium, nimis credulus, eorum sententiam temere vulgavit. Nos, quæ comperta erunt nobis, leviter & perfunctorie attingemus, quæ aut obscure, aut minus vere, prodita videbuntur, quoad poterimus, corrigemus. Angliam commodissime, quod ad nostrum institutum spectat, dividunt quatuor flumina: duo in mare Hibernicum decurrentia, Deva & Sabrina; totidem in mare Germanicum, Tamesis & Humber. Inter Devam & Sabrinam [1] triplex regionibus distincta includitur Vallia: inter Sabrinam & Tamesim totum illud latus Angliæ, quod Galliam spectat: inter Tamesim & Humbrum interjectæ regiones tertiam portionem constituunt: quartam, quicquid terrarum ab Humbro & Deva ad Scotiam pertinet. Dirimitur autem Scotia [2] ab Anglis, primum Tueda fluvio, Zeviota monte altissimo, &c, qua mons deficit, vallo non adeo pridem facto, ac deinde Esca & Solvæo fluminibus. Citra hos limites, a mari Scotico ad Hibernicum, regiones hoc ordine jacent. Marcia, in qua Bervicum oppidum nunc Angli tenent, finistrum Tuedæ latus attingit: ad orientem Forthæ æstuario, ad meridiem Anglia clauditur. Ad occidentem, ad utrumque Tuedæ latus, est Teviotia, a Tevioto amne nomen adepta: Zeviota monte dirimitur ab Anglia. Post hunc regiones non magnæ, Lidalia, Evia & Escia; a tribus fluminibus cognati nominis, Lidalo, Evo & Esca, nominatæ. Ultima Annandia, & ipsa ab Annando amne, prope mediam dividente, appellata: [3] secundum Solvæum in mare Hibernicum decurrit.

XVIII. Jam ut rursus ad Fortham redeamus, is [4] ab ortu Lothianam claudit: Cocburni saltus & Lamyrii montes eam a Marcia separant. Contingit deinde paullum ad occasum inflexa Lauderiam & Tuediam, alteram a [5] Laudero oppido, alteram ab amne Tueda mediam secante [[6] *nominatas*.] Tuediam ad meridiem & occidentem contingunt [7] Lidalia, Nithia, Glottiana. Nithiæ Ni-

1 *Triplex regionibus distincta.*] Vallia enim antiquitus a tribus populis incolebatur, Siluribus nempe, Dimetis & Ordovicibus: hodie etiam in Septentrionalem, Australem & Occidentalem distinguitur.

2 *Ab Anglis.*] An potius *ab Anglia*; quemadmodum paullo ante *Angli* pro *Anglia* est scriptum.

3 *Secundum Solvæum* —— *decurrit.*] Vide annon potius *excurrit* sit legendum: Latini dicunt, *ager*, *campus*, *terra excurrit*, vel *procurrit*; *fluvius* vero vel *amnis decurrit*: at *terra decurrit* nullus memini. [vel potest legi, *qui* (Annandus) *f. S. i. m. H. decurrit.*]

4 *Ab ortu.*] Forthæ æstuarium intelligit, sed neque illud ab ortu Lothianam claudit, sed potius a Borea vel ortu æstivo, quod ipse mox affirmat pag. 19. *ab oriente*, inquit, *æstivo finitur Fortha, sive mari Scotico*, quæ sententia prorsus supervacua, idem enim hic dicitur, si vocem addas, *æstivo*.

5 *Laudero oppido.*] An potius a Laudero amne intersecante, præsertim cum reliquæ pene omnes circumcirca regiones a fluminibus non ab oppidis (ipso Buchan. suffragante) nomina sua sint sortitæ. Porro cum flumina oppidis sint antiquiora, atque (ut ipse ait lib. 2.) inter eas res sint, quæ æternæ quodammodo existimentur, verius est hæc ab illis, quam e contrario derivari.

6. *Nominatas.*] Hanc vocem, quæ MS. & editis omnibus intercidit, necessario requirit orationis sensus & tenor.

7 *Lidalia.*] Ut a viris istarum regionum gnaris accepi, Lidalia nusquam Tuediam contingit, hinc Teviotia, illinc Escia mediis interjectis.

Nithus amnis nomen dedit, per eam in mare Hibernicum labens. Lothiana, [1] a Lotho Pictorum rege nominata, ab oriente æstivo finitur Fortha, sive mari Scotico. Vallem Glottianam spectat ab occidente hiberno. Hæc regio humanitatis cultu, & rerum necessariarum ad usum vitæ copia, cæteras longe præcellit. Quinque amnibus irrigatur; Tina, utroque Esca, (qui, antequam in mare cadant, in unum alveum coëunt) Letha, & Almone. Hi partim e Lamyriis, partim Pictlandicis montibus, in Fortham defluunt. Oppida habet Dumbarum, Hadinam, vulgo Hadintonam, Dalkethum, Edimburgum, Letham, Limnuchum.

XIX. Magis ad occidentem jacet Glottiana, utramque Glottæ fluminis ripam complexa, quæ ob longitudinem in duas præfecturas dividitur. In superiore præfectura collis est non admodum editus, e quo in tria diversa maria flumina effunduntur; Tueda in mare Scoticum, Annandus in Hibernicum, in Deucaledonium Glotta. In ea urbes insigniores sunt, Lanarcum & Glascua. Hanc ab occidente hiberno Coila contingit. Ultra Coilam est Gallovidia. Ea separatur a Nithia Cludano amne; tota fere in meridiem vergens: ac ab littore ejus reliquum illud Scotiæ latus tegitur. Universa pecoris, quam frumenti fertilior. Amnes habet in Hibernicum mare decurrentes, Urum, Devam, Kennum, Cream & Lussum. Nusquam fere in montes attollitur, sed collibus tantum frequentibus intumescit. In convallibus inter eos aqua restagnans innumeros prope lacus efficit, e quibus primis ante æquinoctium autumnale imbribus rivi augentur: unde multitudo incredibilis anguillarum descendit, quas accolæ nassis vimineis exceptas sale condiunt, ac non modicum inde quæstum faciunt. Extremum lateris est [2] Novantum promontorium, sub quo in ostio Lussi fluminis sinus est, qui Ptolemæo Rerigonius vocatur. Ei ex adverso influit ex æstuario Glottæ sinus, vulgo lacus Rianus, Ptolemæo Vidogara. Quod inter hos sinus terræ procurrit, incolæ Rinum, hoc est, Gallovidiæ aciem, appellant. Ab eisdem [2] Novantum [[3] *promontorium*,] Mula, [4] hoc est, rostrum sive rictus, nominatur. Tota autem regio Gallovidia ([5] nam Gallovid priscorum Scotorum lingua Gallum significat) appellatur.

XX.

1 *A Lotho.*] Quidam (quibus magis assentior) non a Lotho Pictorum Rege, sed a Letha amne mediam secante Lothianam deductam, indeque *Lethianam* potius dicendam putant. Vid. Atlantem Scotiæ Blavianum. Vero tamen proxime accedere videtur eorum conjectura, qui a populo eam incolente regioni nomen inditum, atque pro Γαδηνοὶ, quos ea plaga Ptolemæus collocat, *Λωδηνοὶ* legendum existimant.

2 *Novantum promontorium.*] in Edinb. quæque eam secutæ sunt editt. perperam scribitur *Nonantum*: Ptolemæo enim populus Νοουάνται appellantur.

3 *Promontorium.*] Hanc quoque vocem in omnibus editionibus desideratam supplendam duximus: non enim *Novantum* hic Nominativus singularis est, quod quidam forte autument, sed Genitivus pluralis.

4 *h. e. rostrum.*] Irvinus tamen Nomencl. & Atlas Scotiæ pag. 49. Mulam non rostrum sive rictum, sed glabrum sive detonsum significare ajunt.

5 *Nam.*] Illud *nam* mihi otiosum videtur, nisi etiam addidisset, aut prius dixisset gentem aliquam veterum Gallorum, aut Brittonum, quos Scoti ab initio Gallos appellabant (Vid. lib. II. 28.) ibi ali-

quan-

XX. Infra Vidogaram a tergo Gallovidiæ [1] leviter declinat ad Glottæ æstuarium Caricta. Eam duo amnes intersecant, Stinsiarus & Grevanus: uterque multis amœnis villis cingitur. Inter amnes, qua in modicos colles tumet, pascuis fœcunda, nec infelix frumento est. Tota terrestribus maritimisque copiis non modo sibi sufficiens, sed vicinis multa suppeditans. Dunus amnis eam a Coila separat, ortus ex ejusdem nominis lacu, qui insulam complectitur modicæ areis capacem. Sequitur Coila, quam a meridie Gallovidia claudit: ab ortu æstivo Glottianam attingit: ab occasu Irvino fluvio a Cunigamia distinguitur: mediam Aëra, amnis dividit. Ad eum sita est Aëra, emporium non ignobile. In universum regio est feracior virorum fortium, quam frugum aut pecorum: tota quippe tenui & arenoso solo: quæ res hominum industriam acuit, & parsimonia vires animi & corporis confirmat. Cunigamia post hanc ad septentriones procurrit, & Glottam submovet, ac prope ad justi amnis modum coërcet. Nomen regioni Danicum est, quod eorum lingua Regis domicilium significat: quæ res indicio est eam Danos aliquando tenuisse. Proxime ad orientalem ejus plagam sita est Renfroana, ab oppidulo, in quo conventus ejus celebrari solent, appellata: vulgo Baronia dicta. Mediam eam [2] secant duo amnes, quibus utrisque Carthus est nomen. Post Baroniam est Glottiana, ad utramque Glottæ ripam protensa, [3] & ipsa in plures jurisdictiones ob magnitudinem divisa. Amnes nobiliores fundit: a læva Avennum & Duglassum, qui in Glottam decurrunt: item a dextra alterum Avennum, qui Lothianam ab agro Sterlinensi dirimit. Hi duo fluvii [4] communem amnium appellationem loco proprii nominis acceperunt, quemadmodum in Vallia diversa dialecto is, quem Avonem vocant.

XXI. Sterlinensem agrum a meridie separat a Lothiana Avennus, ab ortu æstuarium Forthæ, donec paullatim seipso minor, ad justam fluminis magnitudinem redactus, prope Sterlinum pontem patitur. Secat regionem fluvius unius,

quando sedes cepisse. lib. autem v. 8. diserte ait Gallovidiam Hibernis forte fuisse datam; rationem autem nominis addit, quod id nomen apud Hibernos tum celebre esset. Hæc duo loca inter se collata haud videntur apte convenire.

1 *Leviter.*] An *leniter*? [nihil opus. licet passim hæc vocabula confundantur etiam apud veteres scriptores in MSS. Jul. Cæs. II. de B. G. 8. *Collis leviter fastigiatus*, ubi vide D. Vossii notas. & ad Quinct. 1. Declam. 3. Schult. & Burm. & Walker. ad Cicer. de Natur. Deor. II. 57. unde patebit parum referre. nihil etiam infra lib. IV. 31. mutare sustineo in Psalmo XVIII, metri ratio omne tollit mutationis arbitrium *leviter inclinat justum fastigia cælum*.]

2 *Secant duo amnes.*] MS. *Mediam eam secat Carthus amnis, non longe a Pasleto in æstuarium Glottæ decurrens.*

3 *Et ipsa in plures jurisdictiones.*] MS. *Et ipsa in plures jurisdictiones ob magnitudinem & agrum Glascuensem divisa, cujus incolæ Glascua jus petunt:* Verum utcunque hæc scribenda sint, parum hoc in loco necessaria videntur. Cap. 19. enim h. L. Glottianæ descriptionem dedit, cum hac fere cætera consentientem, nisi quod hic fluminum, illic urbium in ea præcipuarum meminerit: satius tamen fuisset aut hoc, aut illo loco totam absolvisse.

4 *Communem amnium appellationem.*] Priscis enim Scotis & Hibernis *Avon*, Vallis *Avon*, fluvium significat.

1 *Mu-*

unus, qui memoratu ſit dignus, Carron: juxta quem aliquot vetuſta ſunt monumenta. Ad lævam Carrontis duo terreni ſunt tumuli, hominum opera (ut res indicat) ædificati: vulgo Duni Pacis appellantur. Inferius autem ad eundem amnem, ad duo fere millia paſſuum, eſt ædificium rotundum, ſine calce, ſed ſaxis aſperis ita conformatis, ut ſuperioris lapidis pars in inferiorem ſe inſerat, ita ut totum opus [1] mutuo complexu & ſaxorum pondere ſe ſuſtineat, paullatim ab imo ad ſummum in arctum ſe colligens. Summa pars aperta eſt. Vulgus alium atque alium uſum, & auctorem ejus ædificii, pro ſuo quiſque ingenio, comminiſcitur. [2] Ego certe aliquando conjectura fui inductus, ut crederem templum Termini fuiſſe, quod (ut accepimus) rotundum, & ſuperne apertum, ædificari ſolitum erat. Nonnihil etiam conjecturam noſtram juvare videbantur Duni Pacis propinqui: quaſi facta ibi pace, cujus monumentum hi colles eſſent, [3] illic terminum ſuæ ditionis Romani ſtatuiſſent. Neque alia res me ab hac opinione deduxiſſet, niſi reſciſſem ex hominibus fide

1 *Mutuo complexu.*] Ita MS. & Edinb. at Genev. Francof. quæque eas plerumque imitantur cæteræ editt. male [*complexum*] exhibent.

2 *Ego certe aliquando.*] Hanc ſuam conjecturam diſerte extulit lib. IV. cap. 37. Ex illius autem loci cum hoc collati verbis plane apparet librum quartum ante primum, adeoque ſecundum & tertium, ſcriptum fuiſſe: eademque ratione nititur, ut totam rerum Scoticarum Hiſtoriam primum abſolutam, ac deinde tres primos libros ei Præfationis quaſi loco adjectos credamus. Porro Buchananus, in elegantiſſimo illo Franciſci Valeſii & Mariæ Stuartæ Regum Franciæ & Scotiæ Epithalamio, hoc monumentum Templum Termini fuiſſe exiſtimat, his verſibus,

Roma ſecurigeris prætendit mœnia Scotis,
Hic ſpe progreſſus poſita, Carrontis ad undam
Terminus Auſonii ſignat divortia regni.

In hujus loci deſcriptione Camdenus cætera Buchanano conſentiens, non tamen Termini ædem fuiſſe, ad quod credendum ſe ſatis alias proclivem oſtendit, ſed Nennii auctoritate inductus a Carauſio arcum triumphalem erectum arbitratur. Quod ad me attinet, non obſtante Nennii auctoritate, qua Camdenus nititur (ſi a tanto viro diſſentire liceret) monumentum illud Termini ædem potius, quam arcum triumphalem fuiſſe exiſtimarem; arcus enim triumphales utrinque patere ſolebant inſtar portarum urbis, huic autem ædificio unum tantum eſt oſtium, idque ſatis humile, nihil magnificum præ ſe ferens. Præterea haud leviter ambigo, an ulli arcus triumphales rotundi eſſent. Contra vero multa huic ædificio cum Termini templo, quale a viris antiquitatis peritis deſcribitur, communia occurrunt; illud vero in primis quod quemadmodum huic ædificio, ita Termini templo foramen inerat ingens & patulum in tecto, ne ſcil. Terminus ſuo templo clauderetur: & ob eandem forte rationem nullæ erant oſtio valvæ, quibus Buchan. non tantum illud carere, ſed earum nullum exſtare veſtigium affirmat. Porro non tam a Carauſio (quod Nennius ſcribit, qui eum etiam Carronti fluvio nomen dediſſe autumat) quam a Julio Agricola, quem varia caſtella in hoc limite poſuiſſe Tacitus tradit, hoc monumentum erectum credere fas eſt; unde forte in hunc uſque diem *JULIUS HOOF*. i. e. Julii domicilium, nuncupatur.

3 *Illic terminum.*] Impreſſi codices omnes, [*quod illic terminum*] Nos MS. ſecuti vocem illam [*quod*] utpote non otioſam modo ſed cæteram ſententiam conturbantem faceſſere juſſimus.

de dignis in [1] insula quadam compluria esse ædificia, cætera quidem ædiculæ, cujus meminimus, similia, nisi quod majuscula & laxiora essent. Duo item in Rossia simili forma sunt sacella. Ea res suspendere sententiam me coëgit, ac judicare monumenta rerum gestarum hæc esse, ac potissimum [2] tropæa, ac pene extra orbem terrarum, ut tuta ab injuria hostium essent, constituta. Sed certe, sive hæc tropæa sunt, sive (quod quidam suspicantur) clarorum virorum sepulchra, fuisse credo monumenta, ad æternitatem memoriæ perpetuandam consecrata, sed ab hominibus indoctis incultisque, ad similitudinem illius ædiculæ, quæ est ad Carrontem, constructa. A dextero Carrontis latere, ager, fere cætera planus, in collem paullum prominet, medio fere spatio inter Dunos Pacis & ædiculam. In eo, ad ipsum anguli flexum, modicæ urbis vestigium adhuc apparet. Sed murorum fundamenta, & vicorum descriptio, partim cultu rustico, partim eruendis ad propinquas ditiorum villas construendas lapidibus quadratis, confusa est. Hunc locum diserte [3] Beda Anglus Gui-

1 *Insula quadam.*] In MS. pro voce [*quadam*] lacuna sive spatium relinquitur, cui postea, ut videtur, ipsum insulæ nomen, quod forte Buchanano exciderat, inscriberetur.

2 *Tropæa.*] Ita omnino scribendum, non *Trophæa*, ostendit Casaubonus in Suet. lib. I. contra Marcellum Donatum, Græce enim Τροπαῖον est, *h. e.* monumentum fugæ hostium, a τροπὴ, *versio*, seu *conversio in fugam.* Cæterum laxiore sensu Buchananus *tropæa* hic accipere videtur pro monumentis quibuscunque rerum gestarum: Tropæa enim proprie sic dicta ex lignis veteres erexere, idque in jugis montium & editioribus locis; hoc autem monumentum ex lapidibus & humili quidem loco est ædificatum. [Recte Buchananus: nam licet e ligno plerumque essent, saxeas tamen turres, & super illas *tropæa* figere aliquando solitos fuisse patet ex Floro lib. III. 2. ubi vid. Freinshem. & talis illa *altissima* turris a Caligula stolide excitata apud Sueton. Calig. 46. & hinc forte hoc ædificium deducendum. quod inde verosimile, quod tam angustum fuerit, ut vix decem homines capere potuerit. quod templo vix convenit. Aggeres etiam struxisse, & iis tropæa imposita docet Tacit. II. Ann. 18. unde forte reliqui quidam aggeres adhuc supersunt, nam duos fuisse prope hoc ædificium dicit noster lib. IV. 37.]

3 *Beda Anglus Guidi vocat.*] Multum ambigo an urbs illa quam Beda *Guidi* appellat, eadem sit quam Buchananus hic innuit haud procul a Carrontis ostio sitam: aliam plane fuisse ejus verba indicare videntur, lib. 1. cap. 12. *Orientalis*, inquit, [sinus maris] *habet in medio sui urbem Guidi: occidentalis supra se, hoc est ad dexteram sui, habet urbem Alcluith.* Quis enim urbem aliquot stadiis a mari distantem in medio sinus maris sitam affirmaverit? Lubens igitur clarissimi Equitis D. Jacobi Dalrymplii sententiæ accedo, qui hanc urbem a Beda memoratam in una aliqua ex Forthanis insulis, aut scil. in Æmona, quæ celebri Cœnobio postea erat nobilitata, aut in insula Ketha (vulgo *Inch-Keith*) quæ & quandam adhuc nominis imaginem retinere videtur, sitam existimavit. Non ignoro nuperum scriptorem (Annot. ad D. Jac. Dalrymplii Hist. Collect. pag. 22.) hanc ejus opinionem ideo damnare, quod ex hisce insulis altera non satis ampla, altera prorsus inepta sit in qua urbs ædificaretur. At quid si Beda nihil aliud per urbem hic intellexerit quam castrum aliquod sive præsidium, quo Romani sive Brittones prohiberent ne Scoti Pictique, jam terra exclusi, in Romanam provinciam mari exscensiones facere conarentur? Certe ex multis locorum nominibus in *Ton* sive *Town* exeuntibus, plane apparet Saxones sive veteres Anglos, e qua

Guidi vocat, atque in ipso [1] valli Severi angulo collocat.

XXII. Multi præclari scriptores Romani ejus valli meminerunt: multa vestigia exstant, multi lapides inscripti eruuntur, quibus aut testimonia salutis per tribunos & centuriones acceptæ, aut sepulchrorum inscriptiones, continentur. [2] Et cum (ut utriusque vestigia indicant) raro minus centum millibus passuum distat hoc vallum Severi ab eo, [3] quod ante Hadrianus construxerat;

e qua gente Beda fuerat, non oppida modo, sed villas etiam vicosque, aliaque ejusmodi loca, urbium olim nomine appellare consuevisse. Huc adde: quod si Beda has duas urbes simili modo, hanc orientali, illam occidentali maris sinui finitimam existimasset, non tam dispari loquendi formula usurus videatur, potius que explicaturus quid per voces [*in medio sui*] quam voces [*supra se*] intellexerit, cum hæc locutio satis crebro, illa vero Buchanani sensu accepta nuspiam quod sciam reperiatur.

1 *Valli Severi angulo.*] De vallis hisce sive Prætenturis (quas vocant) quæ Romanum olim imperium ad Boream terminabant, mirum quantum pulveris excitaverint scriptores, alii alio loco eas statuentes. Sex ejusmodi Prætenturas variis temporibus per transversam insulam ductas fuisse pene apud omnes in confesso est: *1mam*, Ab Agricola. *2dam*, Ab Hadriano Imp. *3tiam*, A Lollio Urbico legato Antonini Pii. *4tam*, A Severo. *5tam*, A Brittonibus suasu Gallionis Ravennatis. *6tam*, Denique a Romanis, Brittonibus una operam conferentibus. 1. De harum prima nulla est controversia, Agricola enim (auctore Tacito) angustum illud terrarum spatium, quod Bodotriam & Glottam interjacet, non vallo, neque muro, sed præsidiis castellisque, modicis intervallis sejunctis, firmavit, hostibus velut in aliam insulam submotis. 2. De Hadriani vallo fere inter omnes convenit, illud nimirum inter Itunæ æstuarium & Tinæ ostia exstructum per 80 passuum millia, ut Spartianus tradit. 3 Quo autem loco ductus sit murus Antonini Pii haud ita facile est determinare: alium ab Hadriani vallo fuisse exserte indicat Capitolinus in Pio. cap. 5. Quidam eodem loco positum existimant, quo Hadriani vallum. Ego iis potius assentior qui eodem limite ductum arbitrantur quo Julius Agricola præsidia castellaque disposuerat; quam opinionem haud leviter confirmant lapides inde eruti Antonini nomen inscriptum habentes. 4. At maximam difficultatem facessit Severi vallum; Camdenus enim (quem non populares sui modo Usserius, Luidius Episcopus Asaphensis, Stillingfletius, &c. sequuntur, sed præiverant etiam Hier. Surita, Guid. Pancirollus & Boethius etiam noster) id eodem loco quo Hadrianus suum construxerat positum contendit; Buchananus vero, Ortelius, Sansonius & Cellarius inter Forthæ & Glottæ æstuaria (ubi prius Agricola provinciam terminaverat) constructum affirmant. Sed neutra pars suas rationes satis expedire videtur. Beda certe, quem uterque & Buchananus & Camdenus in suam sententiam pertrahere nititur, ita hac in re incertus & ambiguus mihi apparet, ut cui potissimum opinioni faveat haud facile dignoscam; animus tamen inclinat ut pro Buchanano magis facere videatur. Videsis Cl. Dalrymplii Collect. Scot. cap. 2. De reliquis duabus Prætenturis non attinet dicere, cum ex hisce supra memoratis earum situs omnino pendeat.

2 *Et cum.*] MS. & editi omnes sic habent, *Et cum ab Adriani vallo (ut utriusque vestigia indicant) raro minus centum millibus passuum distat hoc vallum Severi ab eo quod* [Edin. *quem*] *ante Adrianus construxerat:* ubi cum primo adspectu liquido appareat idem bis esse dictum, aut, cum Melvino, delendæ hæ voces, *ab eo quem ante Adrianus construxerat*, aut, quod eodem redit, hæ in initio, *ab Adriani vallo*, uti nos fecimus.

3 *Quod ante.*] Edinb. *quem*, & ita etiam in MS. scriptum videtur, atque a recentio-

rat; aut magna inscitia fuit eorum, qui res Anglicas scripserunt, si Latinos qui hæc tradiderunt, non intellexerunt; aut incuria, qui dilucide tradita tam confuse reddiderunt. Utrumcunque sit autem, res mihi digna est visa, si non reprehensione, saltem levi admonitione: præsertim cum ex monumentis jam dictis, & Bedæ Angli historia, satis constet, ibi aliquando inter Brittones & Scotos limitem fuisse. [1] Qui vero hic Camelodunum fuisse fabulantur, iidem contendunt, quam diximus, ædiculam Claudii Cæsaris fuisse templum: vanissimo in utroque mendacio: cum & [2] Camelodunum, colonia Romanorum, ultra trecenta millia passuum ab eo loco absit, [3] si Ptolemæo & Antonini Itinerario fides habenda sit. Cornelius Tacitus lib. XIV. Ann. cap. 31. hunc eorum errorem apertissime ostendit, cum reliqua tota narratione, tum maxime, quod Romanos, amissa Cameloduno, in templum Claudii Cæsaris confugisse salutis tuendæ caussa scribit. Ædicula autem illa, sive templum Termini, sive alterius rei monumentum fuerit, [4] sine foribus, quarum nullum habet vestigium, & superne ad jactus lapidum patens, ne decem quidem milites non modo tegere, sed vix quidem continere, potuerit. Quid, quod, [5] quadragesimo fere anno post Claudii Cæsaris expeditionem, Julius Agricola Romanorum primus in eas partes penetravit; quod, [6] quinquagesimo post Agricolam anno, Hadrianus limitem provinciæ inter Tinam & Escam vallo ducto statuit: cujus adhuc multis in locis vestigia supersunt? Septimius au-

tiori manu in [*quod*] mutatum: quod quidem omnino factum oportuit, aut addendum [*muro*] post [*eo,*] uti censuit Melvinus.

1 *Qui vero hac Camelodunum.*] Boethium procul dubio innuit Buchan. qui hoc diserte affirmat, atque idem *Camelodunum* Pictorum fuisse sedem Regiam ad illius usque gentis excidium.

2 *Camelodunum.*] *Camulodunum* verum nomen est, uti ex Plinio, Dione, præcipue vero ex numismatis inscriptionibusque antiquis monstravit Camdenus, pag. 347.

3 *Si Ptolemæo.*] Duplex videtur esse Ptolemæo *Camulodunum* (minima saltem nominum est differentia) alterum Trinobantum Camulodunum, Brigantium alterum Camunlodunum sub 57. grad. lat. Quod forte Boethium nostrum in errorem induxit.

4 *Sine foribus.*] Vid. lib. IV. 37. qui locus cum hoc pugnare videtur: sed facile sibi constabit auctor, si per [*fores*] nihil hic aliud intelligamus quam *valvas ligneas*, quas non solum abesse, sed earum nullum exstare ait vestigium, *i. e.* uti ego conjicio, cardines nullos, aut foramina quibus ii inserebantur, nec accisos (quod fieri solet) exterius vel interius ostii postes, quo valvæ iis aptarentur, ut intuentibus palam est. [Recte hæc capit vir doctissimus. nam *Fores* diversæ sunt a porta sive janua, quæ aperturam indicat, quæ patere potest sine foribus. nam *Fores* sunt *quæ foras aperiuntur.* Serv. ad Virg. I. Æneid. 449. ita Livius XXVIII. 6. *ibi positi erant, qui fores portæ objicerent.*]

5 *Quadragesimo fere anno.*] Claudii Cæsaris expeditio in Britanniam in annum incidit C. N. 43. Julii vero Agricolæ in annum 79. juxta Petavium & alios; intersunt ergo anni tantum 36. & si Echardum Anglum sequamur (qui Julii Agricolæ expeditionem in annum Salutis conjicit 78. anni intercedunt duntaxat 35. Sed sibi satis cavere visus est Buchan. adjecta voce [*fere.*]

6 *Quinquagesimo.*] Non ita commode hic excusari potest Buchananus: exstructum enim est Hadriani vallum anno Salutis, juxta supputationem Petavii, 121. Tyrelli & Echardi 120. qui distat ab anno 79. aut 78. annis tantum 41. aut 42.

1 Ac-

autem Severus, circa annum a Christo nato ducentesimum decimum, Britanniam ingressus, ultra limitem ab Hadriano factum centum millia passuum, ab æstuario Glottæ ad confluentem Forthæ & Avenni vallum duxit, cujus adhuc plurima & perspicua remanent indicia? [1] Accedit ad hæc, quod in antiquis monumentis nusquam comperimus [2] summam rei Picticæ Cameloduni fuisse, sed Abrenethii & regiam, & primatis Episcopi sedem, quæ postea ad Fanum Andreæ translata est. Quod si quæratur, quid Romanos impulerit, ut coloniam illuc deducerent, & quomodo eam in agro tam sterili & tum (ut res erant) silvestri & inculto, & hostium ferocissimorum obnoxiam quotidianis injuriis, aluerint; respondebunt, opinor, (nam non video quid aliud respondere possint,) copiis maritimis eam fuisse sustentatam, quando adverso Carronte tum naves ad urbis usque portas appellere solerent. Id siquidem verum fuit, necesse esset agros ad utramque ripam Forthæ jacentes tum inundationibus Oceani obrutos, ac [3] perinde steriles, fuisse, quos tamen in illo tractu solos frumentarios esse oportebat. Illa prope difficilior occurrit quæstio, [[4] quod,] cum utrinque circa Fortham loca aquæ marinæ obtinerent, cur illic Romani non potius vallum finirent, quam supervacuo labore ulterius per multa millia passuum producerent?

XXIII. Ultra Sterlinensem agrum est Levinia, a Renfroana præfectura Glotta, a Glascuensi Kelvino amne, [5] divisa. Ab agro Sterlinensi montibus, a Taichia Fortha dirimitur: tandem in montem Grampium desinit, ad cujus radices per vallem cavam Lominius lacus se explicat, viginti quatuor millia passuum longus, octo latus. Supra viginti quatuor insulas complectitur. Præter multitudinem aliorum piscium, habet & sui generis esu non insuaves: Pollacas vocant. Tandem erumpens meridiem versus, Levinum amnem, qui regioni nomen dedit, effundit, qui prope Britannodunum arcem, & eodem no-

1 *Accedit ad hæc*] Hic & supra Buchan. Boethii opinionem impugnat, qui non tantum Camelodunum veterum ad Carrontis ripam statuit, sed & eandem Pictorum regiam sedem fuisse affirmat. Ut autem hæc verba cum prioribus aptius cohæreant, multo clarius omnia Lectori procederent, si aut antea pag. præced. dixisset. *Qui vero hic Camelodunum, eandemque Regiam Pictorum sedem fuisse fabulantur, iidem*, &c. vel potius hic, *Accedit ad hæc, quod non levius ii errent, qui Camelodunum regni Pictorum caput constituant; in antiquis enim monumentis nusquam comperimus*, &c. Vel brevius sic —— *summam rei Picticæ Cameloduni fuisse, quod iidem scriptores affirmant, sed Abrenethii*, &c.

2 *Summam rei Picticæ Cameloduni.*] MS. & editi omnes legunt [*non Cameloduni,*] sensu aut nullo, aut menti Buchan. plane contrario.

3 *Perinde steriles.*] An forte *proinde* legendum [Non ignorabat Buchananus usum harum vocum, quæ sæpe permutatæ fuere a librariis. vid. ad Quinctil. v. de Inst. Orat. 9. & VIII. 3. & Cl. Græv. ad Flor. I. 13. Buchan. lib. IV. cap. 6. *vitam ignavam, & perinde ignobilem egit.* & lib. IX. 53. *ingens corpus, & perinde vires.* aperta imitatione Sallustii apud Quinctilian.]

4 *Quod cum.*] Illud [*quod*] parelcon videtur.

5 *Divisa.*] Ita omnino legendum, non [*divisus*] ut in MS. & omnibus editis; in una tamen Melvini codice [*divisa*] legitur.

nomine oppidum, in Glottam ingreditur. Leviniæ partem extremam Grampii montis ultimi colles attollunt, ſinu maris exiguo, quem Gerlochum a brevitate appellant, interciſi. Ultra hunc eſt ſinus multo amplior, quem Longum vocant, a Longo, qui in eum cadit, fluvio. Is limes eſt inter Leviniam & Covaliam. Ipſa Covalia, Argathelia, ſeu potius [1] Ergahelia, & Cnapdalia, multis [2] ſinubus anguſtis, ex æſtuario Glottæ infuſis, in multas partes dirimuntur. Unus [3] inter cætera inſignis lacus [4] Finis vocatur, a Fino fluvio, quem recipit. Is ultra ſexaginta millia paſſuum in longitudinem porrigitur. Eſt & in Cnapdalia lacus Avus, in quo eſt inſula exigua, & arx munita. Ex eo fluvius Avus effunditur, qui unus in illis regionibus in mare Deucaledonium exit. Ultra Cnapdaliam ad occidentem hibernum excurrit Cantiera, hoc eſt regionis caput, Hiberniæ occurrens, [5] a qua modico freto dirimitur: ipſa longior quam latior, adeo arctis faucibus Cnapdaliæ conjungitur, ut vix mille paſſus expleant, idque ſpatium nihil aliud quam arena ſit, adeo humilis, ut per eam naviculis traductis nautæ plerumque navigandi compendium quærant. Hanc attingit Lorna, Argatheliæ adjacens, & vſque ad Abriam pertinens: regio plana, nec infœcunda.

XXIV. Qua Grampius mons [6] humilior eſt, & magis pervius, Braid Albin regio vocatur, hoc eſt, quaſi altiſſimam Scotiæ partem dicas: ac, ubi [7] maxime pars illa attollitur, Drum Albin, id eſt, Scotiæ dorſum, vocatur, nec omnino ſine cauſſa. Ex eo enim dorſo flumina in utrumque mare decurrunt, alia in ſeptentrionem, alia in meridiem. Ex Ierno enim lacu Iernam fluvium in orientem hibernum fundit, qui in Taum illabitur ad tria millia paſſuum infra Perthum. Ab hoc fluvio cognomen accepit ad utramque ripam affuſa vetere Scotorum lingua Strathierna dicta. STRAT enim regionem ad fluminum decurſum jacentem appellare ſolent. Inter montes ejus regionis & Fortham porrigitur Taichia, a Taicho fluvio, qui mediam ſecat, nomen adepta. Excipiunt eam Ocelli montes. Ipſi quidem magna ex parte, atque ager ad eorum radices adjacens, in Iernenſi præfectura cenſentur: verum reliquum agri,

1 *Ergabelia.*] MS. *Argabelia.*

2 *Sinubus.*] Ita ſemper Buchan. (Vid. Huj. lib cap.29.) Nunquam mihi apud probatum aliquem ſcriptorem hanc vocem in dandi aut auferendi pluralis numeri caſu videre licuit: in vetuſtioribus quidem Bedæ editionibus *ſinubus* legitur; at recentius impreſſi, & melioris notæ MSS. *ſinibus* habent.

3 *Inter cætera.*] Ita omnes libri: an (*inter cætera*) generaliter pro *inter alias res*, an potius *inter cæteros* legendum, ſive ſinus iſtos ſive lacus reſpicias? [Credo Buchananum non temere *inter cætera* dixiſſe. Horat. 1. Ep. 10. 2. *hac in re ſcilicet una Multum diſſimiles, ad cetera pene gemelli.* cur non & ibi *ad cæteras* dicendum foret, ſi Grammaticos audiendos crederemus.]

4 *Finis.*] Diſtinguendi gratia lacum *Finem*, fluvium vero *Finum* appellat, quemadmodum poſtea fluvium *Iernam*, lacum *Iernum* nominat.

5 *A qua.*] Scil. Hibernia: in Genev. tamen Francof. Elz. aliiſque omnibus præter unam Edinb. *quo* legitur.

6 *Humilior eſt.*] Et tamen *Braid-Albin* vocatur, h. e. *altiſſima Scotiæ pars*?

7 *Maxime.*] Ita reſtituimus, repugnantibus licet omnibus libris, in quibus *maxima* legitur.

1 *Ad*

agri, ad Fortham usque, ambitio in varias præfecturas dissecuit, Clacmananam, Culrossianam & Kinrossianam. Ab his & Ocellis montibus, quicquid agri a lateribus Fortha & Taus claudunt, in orientem anguste cuneatur ad mare. Ea uno nomine vocatur Fifa, omnibus rebus ad usum vitæ necessariis sibi sufficiens. Qua lacus Levinus eam scindit, latissima: inde utrinque se colligens in angustum, usque ad Caraliam oppidum. Amnem unum, qui memoratu sit dignus, Levinum fundit. Totum littus frequentibus oppidulis præcingitur: e quibus maxime est memorabile propter bonarum artium studia Fanum Andreæ, quod prisci Scoti Fanum Reguli appellant. Interius in media fere regione est Cuprum, quo reliqui Fifani ad jus accipiendum conveniunt. Qua Ierniam contingit, est Abrenethium, vetus Pictorum regia. Hic in Taum influit Ierna.

XXV. Ipse autem Taus e lacu Tao, qui est in Braid Albin, viginti quatuor millia longo, erumpit, fluviorum Scotiæ facile maximus. Is se ad Grampium montem inflectens, Atholiam attingit, regionem fertilem, in ipsis Grampii saltibus collocatam. Ejus partem, sub radicibus montis in planitiem explicatam, Blaram vocant; quæ vox liberum arboribus solum significat. Infra Atholiam, [1] ad dexteram Tai ripam, sita est Caledonia oppidum, vetus tantum nomen retinens, vulgo Duncalden, hoc est, tumulus corylis consitus. Corylus enim, cum per inculta se latissime funderet, & silvarum opacitate agros tegeret, & oppido & genti nomen dabat. Caledones enim, aut Caledonii, gens olim inter Britannorum clarissima, alteram partem regni Pictorum faciebant, quos Ammianus Marcellinus lib. XXVII. 8. in Caledones & Vecturiones dividit, quorum nunc vix nominis vestigium aliquod superest. Infra Caledoniam ad duodecim millia passuum in eadem dextra ripa est Perthum. Ad sinistram ripam, sub Atholia, ad orientem spectans est Gorea, frumentariis campis nobilis. Et sub hac iterum inter Taum & Escam porrecta Angusia, sive, ut prisci Scoti loquuntur, Æneia. Sunt qui Horestiam, aut, juxta dialectum Anglorum, Forestiam dictam putent. In ea sunt urbes, Cuprum, & quod Boethius, patriæ suæ gratulans, ambitiose Deidonum vocat. Vetus enim Taodunum fuisse reor, a Duno, id est, colle, ad Taum sito, sub cujus radicibus oppidum est exstructum. Extra Taum, ad XIV. millia passuum recto littore, occurrit [2] Aberbrothium, alio nomine Abrinca. Deinde Ru-

1 *Ad dexteram Tai ripam.*] Non ad dexteram sed sinistram Tai ripam sita est Caledonia: quia autem mox addit [*in eadem dextra ripa,*] posteaque, quasi flumine transmisso [*Ad sinistram ripam,*] nihil mutare voluimus, ne orationis ordo & concinnitas turbaretur. Cæterum si veri normam sequi voluerimus, hoc fere modo scriptum oportebat, *Infra Atholiam ad sinistram Tai ripam*, & infra, *In dextra Tai ripa.* Buchananum forte fefellit, quod a quibusdam memoratur, Caledoniam oppidum ad dextram Tai ripam olim ædificatum, cujus & vestigia adhuc nonnulla supersunt.

2 *Aberbrothium.*] *Abrenethea* libri impressi omnes, præter unam Edinb. Mosmanni anni 1700. in qua Crafordii monitu *Abrebrothea* est repositum, quod & MS. exhibet: nos vero in *Abrebrothium* mutavimus, quo nomine cum ab aliis, tum a Buchanano ipso id oppidum postea semper

Rubrum Promontorium, fatis longe confpicuum. Efca fluvius cognomento Auftralis mediam fecat: alter Efca Septentrionalis eam a Mernia dividit. [1]Ea magna ex parte folo eft campeftri & plano, donec ultra [2]Fordunum, & Dunotrum Comitis Martialis arcem, occurrat Grampius, paullatim fe demittens, & in mare fubfidens.

XXVI. Ultra eam ad feptentriones eft Devæ, vulgo Deæ, fluminis oftium, & plus minus mille paffus ulterius Dona. Ad alterum Abredonia eft, falmonum pifcatu nobilis, ad alterum Epifcopi fedes, & fcholæ publicæ, omnium ingenuarum artium ftudiis florentes. Hanc [3]citeriorem invenio vetuftis monumentis Abredeam appellatam. Nunc utrumque oppidum, Abredonia, Veteris & Novæ cognominibus diftinctum, vocatur. Ab hac tam angufta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac fefe paullatim dilatans, ad fexaginta in longitudinem millia, fe protendit Badenacham ufque. Ea regio perpetuo dorfo continetur, & in utrumque mare [4]flumina evergit. Badenachæ confinis eft Abria, ad mare Deucaledonium modice prona, regio (ut inter Scotos) in primis copiofa maritimis & terreftribus commodis. Eft enim & frumentis & pafcuis in primis felix, & præterea nemorum umbris, & rivulorum fontiumque amœnitate, jucunda: pifcium vero proventu adeo fertilis, ut nulli prope Scotiæ regioni cedat. Nam, præter fluviatilium copiam, quam tot rivi fufficiunt, mare longo canali per planum folum infufum penetrat, ibique terræ paullo altiore margine coërcitum fe latius diffundit, ac fpeciem ftagni, aut verius lacus, præbet; unde Abriam, id eft, ftationem, patrio fermone appellant. Idem quoque nomen regioni circumcirca vicinæ dant. Qui Anglice loquuntur, utramque, hoc eft, & finum illum maris, & regionem, perperam & abfurde Lochabriam vocant. Hæ tres regiones, Abria, Badenacha & Marria, latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur.

XXVII. Ad Plagam feptentrionalem, proxima Marriæ eft Buchania, Dona fluvio ab eo divifa. Ea omnium Scotiæ regionum longiffime fe in mare Germanicum exporrigit. Pafcuis oviumque proventu admodum felix, cæterifque commodis ad vitam neceffariis fibi fufficiens. Fluvii ejus cum falmonibus abundent, Ratram amnem tamen id genus pifcis non ingreditur. Eft in ejus littore fpelunca, cujus natura prætereunda non videtur. Aqua e naturali fornice guttatim deftillans, ftatim in lapidum pyramidas vertitur, ac, nifi opera hominum antrum fubinde purgaretur, fpatium ufque ad fornicem brevi compleretur. Lapis autem qui ita gignitur, velut mediam naturam inter glaciem &

femper appellatur. Interim obfervandum lacunam in MS. pro voce [*Abrinca*] relictam, quam quidem nufquam alibi reperio.

1 *Ea magna ex parte.*] Ita MS. at impreffi omnes, *Ea ex magna parte*, fed alterum illud multo elegantius Latinifque auribus magis aptum.

2 *Fordunum.*] Poft vocem [*Fordunum*] addit MS. [*oppidum*] nec male.

3 *Citeriorem.*] Ita MS. & Edinb. at Genev. Francof. Elzev. anni 1644. *citeriorum* habent nullo fenfu.

4 *Flumina evergit.*] Livium imitatus eft lib. 44. c. 3. *Montes ingentis altitudinis fpem faciebant, eo magis, quia nullos apertos evergerent rivos, occultos continere latices.*

I Par-

& faxum obtinet: est enim friabilis, neque ad marmoris duritiem unquam consolidescit. Nos cum Tolosæ essemus, circiter annum salutis M. D. XLIV. accepimus ex hominibus fide dignis, similem per omnia huic speluncam esse in proximo Pyrenæo.

XXVIII. Ultra Buchaniam ad septentriones duæ sunt regiunculæ, Boina & Ainia, quæ usque ad Spæam flumen [1] pertinent, qui separat eas a Moravia. Oritur autem Spæa [2] e dorso Badenachæ, cujus meminimus: nec longe ab ejus fonte lacus est, unde erumpit Lutea, ac se in occiduum mare devolvit. Ad ostium ejus ferunt oppidum nobile fuisse, a fluvio Ennerluteam nuncupatum. Certe sive terræ vicinæ spectes ingenium, sive navigationis & subvectionis maritimæ commoditatem, locus est admodum emporio aptus. Prisci quoque Reges, has opportunitates secuti, aliquot seculis ibi habitaverunt, in Evonia arce, quam nunc multis falso persuasum est esse Stephanodunum. Ejus enim arcis rudera & vestigium adhuc in Lorna monstrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ [3] inter Buchaniam & mare occiduum interjectæ: sed cum nihil habeant insigne, ac narratu admodum memorabile, non est quod in eis explicandis immoremur.

XXIX. Ultra Spæam usque ad Nessum, sequitur Moravia, olim (ut creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germanicus velut retro in occidentem terram agens, sinu vasto ejus laxitatem castigat. Tota quanta est hæc regio frugibus & pascuis fœcunda, amœnitate vero, & fructiferarum arborum proventu, totius regni facile prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginam ad [4] Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & Nessum ad cognominem fluvium. Nessus e lacu Nesso, longo viginti quatuor millia, effluit. Aqua semper fere tepida, nec unquam ita frigida, ut congelet. Quin & asperrima hieme, fragmina glaciei [5] in eum invecta tepore aqua-

1 *Pertinent.*] Ita Genev. Francof. & Elzev. MS. tamen & Edinb. *pertinet*: sed vox [*eas*] quæ utramque respicit, *pertinent* potius quam *pertinet* flagitare videtur. Boina quidem Spæam fluvium non attingit, sed Buchan. has duas regiunculas junctim quasi pro una accipit, atque hoc sensu non inepte ad Spæam pertinere, atque eo a Moravia separari dici possunt.

2 *E dorso.*] Edinb. & reliqui omnes impressi [*a dorso*] nos MS. secuti *e dorso* reposuimus, ut & paullo infra cap. seq. [*e lacu Nesso*] pro [*a lacu.*]

3 *Inter Buchaniam.*] Buchania cum se longissime omnium Scotiæ regionum in mare Germanicum exporrigat, ut supra Buchanano observatum est, ea & regiones ipsam inter & mare occiduum interjectæ totam Scotiæ latitudinem, qua maxima est, complectuntur. Cum autem inter eam & mare occiduum regiones interjectæ, Gariocha, vallis Bogiana, Marria, Atholia, Badenacha, Abria, magna antea ex parte Buchanano expositæ, nec exiguæ sint, nec memoratu indignæ, persuasum mihi est *Badenacham* hic a Buchanano scriptum, quod affinitate vocum decepti exscriptores in *Buchaniam* mutarunt: Badenachæ autem modo meminerat; regiunculæ vero inter eam & mare occiduum interjectæ, exiguæ quidem & nihil insigne habentes istæ occurrunt, *Glen Tarff, Glen Roy, Glen Gluy, Glen Gariff, Glen Elg, Glen Morisden, Knodeort, Murron, Arisaig, Mudeort*, &c.

4 *Loxiam amnem, qui nomen.*] In Ptolemæi enim tabulis *Loxa* appellatur.

5 *In eum invecta.*] Melvinus legendum vult *injecta*, MS. *conjecta*, nos editos libros

Rubrum Promontorium, fatis longe confpicuum. Efca fluvius cognomento Auftralis mediam fecat: alter Efca Septentrionalis eam a Mernia dividit. [1]Ea magna ex parte folo eft campeftri & plano, donec ultra [2]Fordunum, & Dunotrum Comitis Martialis arcem, occurrat Grampius, paullatim fe demittens, & in mare fubfidens.

XXVI. Ultra eam ad feptentriones eft Devæ, vulgo Deæ, fluminis oftium, & plus minus mille paffus ulterius Dona. Ad alterum Abredonia eft, falmonum pifcatu nobilis, ad alterum Epifcopi fedes, & fcholæ publicæ, omnium ingenuarum artium ftudiis florentes. Hanc [3]citeriorem invenio vetuftis monumentis Abredeam appellatam. Nunc utrumque oppidum, Abredonia, Veteris & Novæ cognominibus diftinctum, vocatur. Ab hac tam angufta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac fefe paullatim dilatans, ad fexaginta in longitudinem millia, fe protendit Badenacham ufque. Ea regio perpetuo dorfo continetur, & in utrumque mare [4]flumina evergit. Badenachæ confinis eft Abria, ad mare Deucaledonium modice prona, regio (ut inter Scotos) in primis copiofa maritimis & terreftribus commodis. Eft enim & frumentis & pafcuis in primis felix, & præterea nemorum umbris, & rivulorum fontiumque amœnitate, jucunda: pifcium vero proventu adeo fertilis, ut nulli prope Scotiæ regioni cedat. Nam, præter fluviatilium copiam, quam tot rivi fufficiunt, mare longo canali per planum folum infufum penetrat, ibique terræ paullo altiore margine coërcitum fe latius diffundit, ac fpeciem ftagni, aut verius lacus, præbet; unde Abriam, id eft, ftationem, patrio fermone appellant. Idem quoque nomen regioni circumcirca vicinæ dant. Qui Anglice loquuntur, utramque, hoc eft, & finum illum maris, & regionem, perperam & abfurde Lochabriam vocant. Hæ tres regiones, Abria, Badenacha & Marria, latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur.

XXVII. Ad Plagam feptentrionalem, proxima Marriæ eft Buchania, Dona fluvio ab eo divifa. Ea omnium Scotiæ regionum longiffime fe in mare Germanicum exporrigit. Pafcuis oviumque proventu admodum felix, cæterifque commodis ad vitam neceffariis fibi fufficiens. Fluvii ejus cum falmonibus abundent, Ratram amnem tamen id genus pifcis non ingreditur. Eft in ejus littore fpelunca, cujus natura prætereunda non videtur. Aqua e naturali fornice guttatim deftillans, ftatim in lapidum pyramidas vertitur, ac, nifi opera hominum antrum fubinde purgaretur, fpatium ufque ad fornicem brevi compleretur. Lapis autem qui ita gignitur, velut mediam naturam inter glaciem

&

femper appellatur. Interim obfervandum lacunam in MS. pro voce [*Abrinca*] relictam, quam quidem nufquam alibi reperio.

1 *Ea magna ex parte.*] Ita MS. at impreffi omnes, *Ea ex magna parte*, fed alterum illud multo elegantius Latinifque auribus magis aptum.

2 *Fordunum.*] Poft vocem [*Fordunum*] addit MS. [*oppidum*] nec male.

3 *Citeriorem.*] Ita MS. & Edinb. at Genev. Francof. Elzev. anni 1644. *citeriorum* habent nullo fenfu.

4 *Flumina evergit.*] Livium imitatus eft lib. 44. c. 3. *Montes ingentis altitudinis fpem faciebant, eo magis, quia nullos apertos evergerent rivos, occultos continere latices.*

1 Per-

& ſaxum obtinet: eſt enim friabilis, neque ad marmoris duritiem unquam conſolideſcit. Nos cum Toloſæ eſſemus, circiter annum ſalutis M. D. XLIV. accepimus ex hominibus fide dignis, ſimilem per omnia huic ſpeluncam eſſe in proximo Pyrenæo.

XXVIII. Ultra Buchaniam ad ſeptentriones duæ ſunt regiunculæ, Boina & Ainia, quæ uſque ad Spæam flumen [1] pertinent, qui ſeparat eas a Moravia. Oritur autem Spæa [2] e dorſo Badenachæ, cujus meminimus: nec longe ab ejus fonte lacus eſt, unde erumpit Lutea, ac ſe in occiduum mare devolvit. Ad oſtium ejus ferunt oppidum nobile fuiſſe, a fluvio Ennerluteam nuncupatum. Certe ſive terræ vicinæ ſpectes ingenium, ſive navigationis & ſubvectionis maritimæ commoditatem, locus eſt admodum emporio aptus. Priſci quoque Reges, has opportunitates ſecuti, aliquot ſeculis ibi habitaverunt, in Evonia arce, quam nunc multis falſo perſuaſum eſt eſſe Stephanodunum. Ejus enim arcis rudera & veſtigium adhuc in Lorna monſtrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ [3] inter Buchaniam & mare occiduum interjectæ: ſed cum nihil habeant inſigne, ac narratu admodum memorabile, non eſt quod in eis explicandis immoremur.

XXIX. Ultra Spæam uſque ad Neſſum, ſequitur Moravia, olim (ut creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germanicus velut retro in occidentem terram agens, ſinu vaſto ejus laxitatem caſtigat. Tota quanta eſt hæc regio frugibus & paſcuis fœcunda, amœnitate vero, & fructiferarum arborum proventu, totius regni facile prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginam ad [4] Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & Neſſum ad cognominem fluvium. Neſſus e lacu Neſſo, longo viginti quatuor millia, effluit. Aqua ſemper fere tepida, nec unquam ita frigida, ut congelet. Quin & aſperrima hieme, fragmina glaciei [5] in eum invecta tepore aqua-

1 *Pertinent.*] Ita Genev. Francof. & Elzev. MS. tamen & Edinb. *pertinet:* ſed vox [*eas*] quæ utramque reſpicit, *pertinent* potius quam *pertinet* flagitare videtur. Boina quidem Spæam fluvium non attingit, ſed Buchan. has duas regiunculas junctim quaſi pro una accipit, atque hoc ſenſu non inepte ad Spæam pertinere, atque eo a Moravia ſeparari dici poſſunt.

2 *E dorſo.*] Edinb. & reliqui omnes impreſſi [*a dorſo*] nos MS. ſecuti *e dorſo* repoſuimus, ut & paullo infra cap. ſeq. [*e lacu Neſſo*] pro [*a lacu.*]

3 *Inter Buchaniam.*] Buchania cum ſe longiſſime omnium Scotiæ regionum in mare Germanicum exporrigat, ut ſupra Buchanano obſervatum eſt, ea & regiones ipſam inter & mare occiduum interjectæ totam Scotiæ latitudinem, qua maxima eſt, complectuntur. Cum autem inter eam & mare occiduum regiones interjectæ, Gariocha, vallis Bogiana, Marria, Atholia, Badenacha, Abria, magna antea ex parte Buchanano expoſitæ, nec exiguæ ſint, nec memoratu indignæ, perſuaſum mihi eſt *Badenacham* hic a Buchanano ſcriptum, quod affinitate vocum decepti exſcriptores in *Buchaniam* mutarunt: Badenachæ autem modo meminerat; regiunculæ vero inter eam & mare occiduum interjectæ, exiguæ quidem & nihil inſigne habentes iſtæ occurrunt, *Glen Tarff, Glen Roy, Glen Gluy, Glen Gariff, Glen Elg, Glen Moriſden, Knodeort, Murron, Ariſaig, Mudeort*, &c.

4 *Loxiam amnem, qui nomen.*] In Ptolemæi enim tabulis *Loxa* appellatur.

5 *In eum invecta.*] Melvinus legendum vult *injecta*, MS. *conjecta*, nos editos libros

aquarum brevi ſolvuntur. Ultra Neſſum lacum, occidentem verſus, [1] octo millia continentis terræ protenduntur. Tantillum ſane eſt, quod obſtat quo minus maria coëant, & quod reliquum eſt Scotiæ inſulam reddant. Nam quod ſpatii ab iis faucibus ad mare Deucaledonium interjicitur, fere ſinubus maris in terram irrumpentis eſt interciſum.

XXX. Quod ultra Neſſum & fauces illas anguſtas eſt [2] interjectum, in quatuor provincias [3] ſolet dividi. Ultra oſtium Neſſi, qua mari Germanico immergitur, eſt Roſſia, in mare promontoriis altioribus excurrens, quod & nomen ipſum indicat. ROS enim Scotis promontorium ſignificat. Ea tota longior eſt quam latior. Nam a mari Germanico ad Deucaledonium porrigitur: qua in montes attollitur, aſpera & inculta; qua ſe in campos explicat, frugum fertilitate nulli prope Scotiæ agro inferior. Valles habet amœnas, piſcoſis amnibus irriguas; lacus piſcoſos complures, ſed maximum omnium [4] Lubrum. A mari Deucaledonio littus paullatim ſe caſtigat, & in orientem æſtivum reflectit. Ab altero littore, mare Germanicum inter rupium excelſarum ſcopulos iter ſibi pandens, interius in ſinum ſe ſpatioſum explicat, adverſus omnes tempeſtates [5] portum ſalutiferum ac certum perfugium. Eſt enim ingredientibus non difficilis aditus, intus vero adverſus omnes cœli mariſque injurias tutiſſima ſtatio quantumlibet magnis claſſibus. Proxima Roſſiæ extremæ ſeptentrionem verſus eſt Navernia, a Naverno amne appellata: quam vulgo, proprietatem ſermonis patrii ſecuti, Stranaverniam appellant. Eam a meridie

bros ſecuti *invecta* retinuimus: neque id omnino temere. Liv. enim lib. 2. cap. 5. *Inſulam inde paullatim, & aliis quæ fert temere flumen eodem invectis factam.* Et Plin. lib. 4. cap. 1. *Achelous e Pindo fluens —— Artemitam inſulam aſſiduo terræ invectu continenti annectens.*

1 *Octo millia.*] Fruſtra eſt Melvinus, qui hic *paſſuum* addendum, vel *milliaria* legendum ſuadet. Nulla enim optimis auctoribus fere uſitatior Ellipſis.

2 *Eſt interjectum.*] Inepta prorſus videtur hæc vox [*interjectum*] ad Buchan. mentem explicandam: mihi igitur vix dubium eſt quin *projectum*, *protenſum*, aut ſimile quid ab eo ſit ſcriptum.

3 *Solet dividi.*] Poſt has voces ſequitur in libris omnibus [*Naverniam, ſeu, ut vulgo Stranaverniam, a flumine Naverno dictam:*] quæ ſententia, ut dudum monuit Crafordius, & Anglicus Buchanani interpres, prorſus ſuperflua eſt, utpote quæ paullo infra & clarius habetur. Atque non ob hanc ſolum rationem, ſed quod inſuper orationis tenorem interturbet, neque cum ſequentibus apte cohæreat, eam expungendam cenſuimus.

4 *Lubrum.*] Hunc lacum lib. 1. cap. 42. *Briennum* vocat, quod & hic reponendum vult Crafordius: at nihil mutandum, Boethius enim *Loubroum* appellat, vulgo *Loch-Broom*: quod alibi autem eundem *Briennum* nuncuparit, ideo factum eſt, quod nonnunquam *Loch-Bryan* appelletur.

5 *Portum Salutiferum.*] Sinum ſive æſtuarium Cromartiæ intelligit, quamvis nomine proprio non appellet: Boethio *navigantium Salus* nuncupatur. Quin & excelſi illi hinc atque hinc ſcopuli.

—— Quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent ——

accolis etiam *The Souters of Cromartie* vocantur, *i. e.* (ut Cromartiæ Comarchus, D. Thomas Urchartus, ingenioſe interpretatur,) Σωτῆρες, ſeu *Servatores*, Cromartiæ.

1 *Eam*

die Rossia claudit, ab occasu & septentrione mare Deucaledonium [1] eam alluit, ab oriente Cathanesiam contingit. Sutherlandia his omnibus ita interjecta est, ut omnibus sit finitima, atque ab aliqua regione cœli eas contingat. Nam ab occidente Stranaverniam, a meridie & oriente Rossiam, a septentrione Cathanesiam habet objectam. Cultores magis ex natura regionis [2] pascuo quam arvo dediti. Nihil in ea, quod sciam, singulare, nisi quod montes candidi marmoris habet, rarum in regionibus frigidis miraculum, & prope in nullos usus comparatum, quod nondum ejus affectatrix luxuria eo immigrarit.

XXXI. Cathanesia, ultima ad septentrionem Scotiæ regio est, qua in plaga ei Navernia occurrit: hæque duæ regiones Scotiæ latitudinem in frontem angustam contrahunt. In ea fronte tria attolluntur promontoria: altissimum in Navernia, quod Ptolemæo est Orcas, sive [3] Tarvedum: reliqua duo, nequaquam æque sublimia, in Cathanesia sunt, [4] Vervedrum, nunc Hoia, & [5] Berubium, falso Hectori Boethio [6] Dume appellatum, nunc Dunis Bei vulgo dicitur, alii Duncans Bei vocant. Ex hoc nomine, aliquot literis exemtis, vox Dunis Bei facta videtur. Ad radicem collis sinus est permodicus, quo portu naviculæ ab insulis Orcadibus appulsæ utuntur. Sinus autem maris vulgo BEI vocatur. Hic igitur sinus cum Duncani vel Donachi sinus a vicinis appellaretur, ex his vocabulis utcunque conjunctis sermo popularis Dunis Bei effinxit. In hoc tractu Ptolemæus collocat Cornavios, cujus nominis adhuc vestigia quædam restant. Arcem enim Comitum Cathanesiæ vulgo Gernico vocant. Nam, qui Ptolemæo & exteris Cornavii sunt, Britannis Kernici fuisse videntur. Nam, cum non in hoc tractu modo, sed in diversissima insulæ parte, nempe in Cornovallia, Cornavios ponat, eosdem, qui vetustum sermonem Britannicum retinent, adhuc Kernicos vocant. Ac fortasse non absurde judicabit, si quis Cornovallas, pro Kernicovallis, id est, Kernicis Gallis, dictos existimaverit. Videntur & in media insula, obscura quidem illa,

1 *Eam alluit.*] Iteratio vocis [*eam*] hic neutiquam necessaria est, & lin. seq. elegantius forte *Cathanesia* quam *Cathanesiam* dixisset.

2 *Pascuo quam arvo.*] Sal. Jugurth. cap. 90. *Quod Numidæ pabulo pecoris magis quam arvo student.*

3 *Tarvedum.*] Variant Ptolemæi editiones: quibusdam enim *Tarvedum*, aliis *Tarvedume*, aliis *Tarvedrum*; quod forte præferendum, utpote propius accedens ad sonum alterius illius promontorii *Vervedrum*, cujus ultimam syllabam litera *r* constanter ingreditur in omnibus libris.

4 *Vervedrum.*] Quod Buchan. Boethium secutus in Cathanesia, alii in Navernia collocant, idemque statuunt esse quod nunc *Row Raeby* seu *Straby-head* appellatur; quod & Ptolemæi tabulis magis consentire videtur. Buchanani vero & Boethii *Hoiam* nusquam in Cathanesia reperio: forte promontorium vulgo *Windieknap-head* vocatum eo nomine indigitant: Irvinus Hoiam cum Berubio confundere videtur.

5 *Berubium.*] Ita omnino scribendum, ut in MS. & Edinb. non *Betubium*, ut in aliis omnibus libris; Ptolemæo enim Οὐεϱούϊον appellatur, i. e. *Veruvium*, aut (quod non omnino insolens est) *υ* Græco in *b* Latinum mutato, *Berubium.*

6 *Dume.*] Id tantum dicit Boethius, promontorium quod nunc *Dunsbey* appellatur, a Ptolemæo *Dume* nominari: atque id quidem falsum, aut e vitiatis codicibus desumtum.

illa, sed hujus tamen nominis vestigia remansisse. Valli enim Severi initium scribit Beda non procul abesse a cœnobio Æbercurnig. Et monasterii quidem illic nullum indicium in illis locis relictum: manet autem non procul illinc semidiruta Duglassiorum arx, Abercornum nomine. Horum autem vocabulorum utrumque an alterum sit a Kernico corruptum, lectori dijudicandum relinquo.

XXXII. Restat nunc ut de Insulis aliquid dicamus, (quæ pars historiæ Britannicæ maximis erroribus est implicata.) Sed omissis vetustioribus, a quibus nihil certi nobis est traditum, quæ ab hominibus nostri temporis & verius & apertius sunt prodita, prosequemur. Insularum omnium, quæ Scotiam veluti coronant, tres fecerunt, vel classes, vel ordines, Occidentales Orcadas, & Zelandicas. Occidentales appellant, quæ ab Hibernia pene [1] ad Orcades, in mari Deucaledonio, lateri Scotiæ occidentali prætenduntur. Eas, qui nunc, aut patrum ætate, aliquid de rebus Britannicis scripto evulgarunt, Hebridas appellant, nomine certe novo, & cujus nullam originem aut vestigium e scriptoribus priscis ostendunt. In illo enim maris tractu alii Æbudas vel Æmodas collocarunt; sed tanta inter se inconstantia, ut vix unquam in numero, situ aut nominibus conveniant. Straboni (ut ab antiquissimo incipiam) fortasse venia danda sit, quod ea parte orbis nondum [2] satis explorata, famam incertam secutus videri possit. Mela Hemodas septem, totidem Martianus Capella Acmodas, Ptolemæus & Solinus quinque Æbudas, Plinius septem Acmodas, & triginta Æbudas numerat. Nos in nominibus frequentissima antiquis retinebimus; Æbudasque omnes Occidentales insulas appellabimus: situm, & singulorum naturas commoditatesque, ex auctoribus, ut recentioribus, ita multo certioribus, recensebimus. In primis autem Donaldum Monroum sequemur, hominem & pium & diligentem, qui eas omnes & ipse peragravit & oculis perlustravit. Hæ vero in mari Deucaledonio sparsæ jacent, numero supra trecentas & . . . . . Ab ultimis usque temporibus omnes Scotorum Reges eas tenuerunt, usque ad Donaldum, Milcolumbi Tertii fratrem, qui [3] eas Regi Norvegiæ cessit, ut ejus operam in regno Scotorum adversus jus fasque occupando adjuvaretur. Tenuere eas Dani & Norvegi circiter annos centum sexaginta, donec ab Alexandro Tertio Scotorum Rege ingenti prælio victi eis cesserunt. Tentarunt interdum, & viribus freti, & seditionibus adducti, se in libertatem vindicare, & sibi Reges creare. Regium enim nomen cum alii, tum non adeo pridem Joannes e Donaldina familia usurpavit.

XXXIII. In victu, vestitu, totaque rei domesticæ ratione, antiqua utuntur

1 *Ad Orcades.*] Mallem *Orcadas* ut eadem linea.

2 *Satis explorata.*] Ita ex MS. restituimus: in editis autem omnibus [*explicata*] perperam legitur.

3 *Eas Regi Norvegiæ cessit.*] Haud scio an satis Latine [*eas cedere*] dicatur, malim igitur *eis* dixisset, ut mox h. c. [Nihil est, quod Latinitati metuat vir doctus. vid. ad Quinct. Declamat. x. 6. & ad Just. 1. 10. quæ notant viri eruditi.]

1 La-

tur parsimonia. Opsonatio illis est venatus & piscatio. Carnem aqua in omasum aut cæsi pecoris pellem infusa coquunt: in venationibus interim, sanguine expresso, cruda vescuntur. Pro potu est jus carnium elixarum. Serum lactis aliquot annos servatum in conviviis etiam avide bibunt. Id potionis genus Blandium appellant. Major pars aquâ sitim sedat. Panem ex avena & hordeo, (quæ sola frugum genera in illis regionibus proveniunt) conficere non injucundum, ex diuturno usu, peritia quadam adhibita consueverunt. Mane ex eo paullum degustant, eoque contenti venantur: aut, si quid aliunde operis est objectum, usque ad vesperum cibo abstinent. Veste gaudent varia, ac maxime virgata. Colores amant maxime purpureum ac cæruleum. Majores sagis versicoloribus plurifariam distinctis utebantur, ut adhuc plerisque mos est: verum plures nunc magis fuscas, & ericæ frondes proxime imitantes, ne in ericetis cubantes [1] luce floridæ vestis agnosci possint, ferunt. His involuti potius, quam tecti, sævissimas tempestates sub dio tolerant, ac interdum nivibus obruti somnum capiunt. Domi etiam suæ humi cubant. [2] Substernunt filices, aut ericam, sed hanc radicibus deorsum, frondibus sursum versis: adeoque scite hac ratione lectos concinnant, ut mollitie cum pluma certent, salubritate longe superent. Erica enim, naturali siccandi vi prædita, supervacuos humores exhaurit, nervisque eorum molestia liberatis suum vigorem restituit, ita ut, qui vespere languidi & lassi decubuerunt, mane vegeti & alacres resurgant. Omnibus non negligentia modo in culcitris & stragula veste, sed affectatio inculti horroris & duritiei summa est. Si quando usus aut necessitas eos in peregrinum solum trahit, culcitras & hospitum stragula humi provolvunt, ac suis vestibus involuti se quieti componunt: solliciti videlicet, ne barbara illa (ut ipsi vocant) mollities patriam & ingenuam duritiem contaminet. In bello autem, quibus corpora tegant, arma sunt, cassis ferrea, & lorica [3] ferreis annulis conserta, plerumque ad talos usque demissa. Tela adversus hostem, arcus, & sagittæ, maxima ex parte humatæ, ferreis utrinque barbulis eminentibus, quæ, nisi vulnere late patefacto, e corpore extrahi non possunt. Sunt qui ensibus latis aut securibus pugnent. Lo-

1 *Luce florida vestis.*] Ita MS. alii omnes, *luce florida.*

2 *Substernunt filices.*] Editt. Genev. Francof. Elzev. &c. *filices* hasce in *silices* mutarunt, duri (ut cum Plauto loquar) lectisterniatores.

3 *Ferreis annulis conserta.*] Libri impressi omnes [*confecta*] & MS. etiam prima manu, at postea in [*conserta*] mutatum. Virgilium imitatus videtur Æn. 3. vers. 467.

Loricam consertam hamis auroque trilicem,

Et Æn 5. vers 259.

Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam ———

Quod & And. Melvino ob oculos fuerat in sua Scotia (quæ nihil aliud est quam Poëtica Chorographiæ hujus Buchananæ Paraphrasis;) ita enim ille,

In bello arma tegunt hæc corpora: ferrea cassis,
Et lorica hamis ferri conserta trilixque
Demissa ad talos ———

 1 *Ma-*

Loco tubæ tibia utuntur utriculari. Musica maxime delectantur, sed sui generis fidibus; quarum aliis chordæ sunt æneæ, aliis e nervis factæ, quas vel unguibus prælongis, vel plectris, pulsant. Unica autem illis ambitio est, ut fides multo argento exornent & gemmis. Tenuiores pro gemmis crystallum adhibent. Accinunt autem carmen non inconcinne factum, quod fere laudes fortium virorum contineat: nec aliud fere argumentum eorum Bardi tractant. Vetere Gallorum sermone paullum [1] mutato utuntur.

XXXIV. Insulæ circa Scotiam, quæ prisca utuntur lingua, quæque Occidentales vocantur, ita fere se habent. Prima omnium est [2] Mana, [3] falso quibusdam dicta Mona, ab antiquioribus Eubonia, a Paullo Orosio Mevania, aut potius Menavia. Prisca enim lingua Manim dicitur. Superior ætas [4] oppidum in ea Sodoram appellabat, in qua Insulanorum Episcopus sedem habebat. Æquo

1 *Mutato.*] Excidit hæc vox Edinb. atque adeo cæteris omnibus Editt. eam autem non tam Crafordii admonitu, quam quod disertim in MS. habeatur restituimus.

2 *Mana.*] Vel potius Manna, ut alibi.

3 *Falso quibusdam dicta Mona.*] Hectorem Boethium & Polydorum Virgilium intelligit, quos hanc ipsam ob caussam Humfredus Luddus mordacissima ad Ortelium Epistola insectatur. Et sane mirum est hic Buchananum, Luddo alias tam infestum, cum eo adeo amice consentire. Id vero in Luddo neutiquam ferendum, quod culpæ, qua non minus ipse quam Boethius teneatur, eum insimulet. Boethius enim Monam insulam Cæsari & Tacito memoratam unam eandemque existimavit, quo etiam in errore hæret ipse Luddus: hoc vero inter utrumque discriminis intercedit, quod hic Angliseiam, ille Mannam insulam esse contendat, & uterque quidem aliquo sensu vere ex auctoris quam sequitur sententia. Monam enim Cæsaris nihil aliud quam Mannam esse, vi veritatis coacti Camdenus Brit. pag. 1051. & Tho. Brunus dissertatione ea de re scripta, aliique jamdudum agnovere. Monam vero Taciti soli Angliseiæ convenire apud omnes in confesso est. Quid ergo Boethio hic vitio datur? Ille nimirum, & cum illo Polyd. Virgilius, affinitate nominis decepti, tabulisque Geographicis destituti, Monam Taciti pro Manna insula accepere. Luddus contra, *Julium Cæsarem, Dionem Cassium, & Plinium nihil de Mona insula* ait *in medium attulisse, præter nudum nomen, & eam in mari inter Britanniam & Hiberniam sitam esse.* Mitto Dionem & Plinium, id vero de Cæsare prorsus falsum; ejus enim verba nulli alii insulæ præterquam Mannæ congruere possunt. Nam Bell. Gall. lib. 5. de Hibernia loquens, *Dimidio,* inquit, *minor, ut existimatur, quam Britannia; sed pari spatio transmissus atque ex Gallia est in Britanniam: in hoc medio cursu est insula quæ appellatur Mona.* Quibus verbis non solum eam inter Britanniam & Hiberniam sitam indicat, sed æquo fere intervallo ab utraque distare: quod utique de Angliseia nullus affirmaverit; quippe quæ freto admodum exiguo, quod & æstu recedente vado transiri possit, a continente Britanniæ dirimatur.

4 *Oppidum in ea Sodoram.*] quod nomen a Græca voce Σωτὴρ i. e. *Salvator*, deductum existimatur: q. d. Salvatoris oppidum seu fanum, quod Capgravius a Mordaio Mannæ Rege, Boethius ex Veremundo, atque ex eo rursus Spotisvodius a Crathilintho Scotorum Rege conditum affirmant. Christoph. vero Irvinus, & Gul. Sacheverellus in sua Mannæ descriptione, nullum in ea ejus nominis oppidum aut fanum agnoscunt; veram autem Sodoram in Jona insula fuisse contendunt. Videsis utrumque, præcipue Sacheverellum prolixe ea de re disputantem.

1 *Vi-*

Æquo fere ſpatio ab Hibernia, Gallovidia Scotiæ, & Cumbria Angliæ, provincia, ſita eſt. [1] Viginti quatuor millia paſſuum in longum, octo in latum protenditur. Proxima in æſtuario Glottæ ſurgit Aliſa, rupes ardua, undique præter unum aditum præceps. Toto fere anno humano cultu vacua, niſi quod ſtatis temporibus navicularum ingens numerus ad aſellos piſcandos eo conveniat. Frequens eſt cuniculis, avibuſque marinis, eoque maxime genere anſerum, quas Solanas vocamus. Ex æquo fere ſpectat ad orientem hibernum Carictam, ad occidentem hibernum Hiberniam, ad occidentem æſtivum Cantieram. Ad viginti quatuor millia ab hac ſita eſt Arania, fere in ſeptentriones vergens: longa viginti quatuor millia, ſedecim lata. Tota in altiſſimos atque aſperrimos montes aſſurgit. Sola maritima ora colitur. Mare, qua humilior eſt, irrumpens, in ea ſinum ſatis magnum facit, cujus aditum claudit inſula [2] Molas. [3] Itaque montibus undique ſe attollentibus, ac ventorum impetum frangentibus, portus navibus intus eſt tutiſſimus; & in aquis perpetuo tranquillis piſcatio adeo copioſa, ut ſi quid, ultra quam quod in unum diem ſit ſatis, capiatur, accolæ in mare, tanquam in piſcinam, id projiciant. Nec longe ab Araniæ littore jacet inſula exigua Flada, cuniculorum feraciſſima. Bota, octo millia paſſuum longa, quatuor lata, interius in æſtuario Glottæ ſita eſt, ab Arania [([4] uti dictum eſt)] octo millia paſſuum ad orientem æſtivum diſtans. Ab occidente æſtivo abeſt ab Argathelia plus minus quingentos paſſus, ad orientem a Cunigamia ſex millia paſſuum. Tota fere humilis eſt, & frugibus & paſcuis ſatis commoda. Unam habet inſulæ cognominem urbem, & in ea veterem arcem Rotheſaiam. Aliam habet arcem ad ſinum, qui ſermone patrio [5] Cames, hoc eſt, καμψὸς, vocatur. Ad occidentem hibernum eſt inſula Mernoca, humilis, & pro magnitudine fertilis, & culta, mille paſſus longa, quingentos lata. Interius in æſtuario Glottæ ſunt Cumbra major & minor, modico ſpatio diremtæ: major frugum, minor platyceroton ferax.

XXXV. A promontorio Cantiera paullo plus mille paſſus abeſt Avona, id eſt, portuoſa; id cognomen adepta ab ſtatione navium, quod, cum Dani inſu-

1 *Viginti quatuor millia paſſuum.*] Sacheverellus, qui ei inſulæ præfuit, 30. millia in longum, ab 8 ad 10 in latum patere affirmat.

2 *Molas.*] MS. *Molaſſa*, incolis autem *Lamlash*, Monroo *Molaſs* appellatur.

3 *Itaque.*] Crafordius legendum vult *Iſque.*

4 *Uti dictum eſt.*] Ubi autem hoc dictum? Non ſane prius, quod oportebat. Recte igitur has voces delendas admonet Crafordius, quas eam ob cauſſam uncinulis includendas exiſtimavimus.

5 *Cames*, h. e. Καμψ'ὸς.] Ita literis Græcis, non Latinis, ut in MS. Καμψ'ὸς autem Heſychio *inflexum* ſeu *curvum* ſignificat. Quod vero Editio Edinb. hanc aliaſque voces Græcas Latinis literis exhibuerit, characterum ſeu typorum (quos vocant) Græcorum inopia factum eſt. Cæterum Buchananus hic ſubindicare videtur vocem *Cames* a Græco Κάμπτω, i. e. *flecto*, derivari, *Cames* enim Hibernice & Celtice *Ciame*, *curvum* ſignificat, unde & Pontanus vocem *Camurus*, apud Virg. Georg. 3. 55. deducit,

——— *Camuris hirtæ ſub cornibus aures,*

i. e. *curvis* ſeu *inflexis* cornibus, uti Servius interpretatur.

1 Ab

sulas tenebant, ad eam classes eorum cursus dirigebant. Ab eodem promontorio, ad occidentem hibernum, contra Hiberniæ littus porrecta est Raclinda. Et a Cantiera quatuor millia, exigua insula Caraia. Nec longe ab ea sita est Gigaia, sex millia longa, mille & quingentos lata. [1] Ab hac quatuor & viginti in longum porrecta abest Jura. Duodecim autem millia distat a Gigaia. Maritima cultu satis frequentia sunt: interiora, silvis operta, cervorum varii generis copia abundant. Sunt qui existiment eam antiquitus [2] Deram fuisse nominatam: quod nomen cervum Gothico sermone significat. Ab hac duo millia abest Scarba, ab oriente in occidentem quatuor millia passuum in longitudinem excurrens, mille lata: raris in locis ab hominibus culta. Æstus maris inter eam & Juram tam violens est, ut nec velis nec remis, nisi certis tempestatibus, superari possit. Post hanc multa ignobiles insulæ deinde sparguntur, Bellach, aut Genistaria, Geurastilla, Longaia, utraque [3] Fidla: tres item Garvæ, cognominibus distinctæ; Culbrenina, Dumchonel, Luparia, [4] Belnahua, Vikerana, Vitulina, Luinga, Seila, Seuna. Hæ tres proximæ, pecore & frugibus satis fœcundæ, Argatheliæ Comitibus parent. Proxima his Sclata, quod e rupe ejus tegulæ, quas Sclatas vocant, excidantur. Deinde Naguisoga, & Eisdalsa, ac Skennia, & quæ vocatur Thiana, ab herba frugibus noxia, non dissimili luteæ, nisi quod magis diluto sit colore: & Uderga, & insula Regia: mox Duffa, hoc est, nigra, atque insula Ecclesiæ, & Triaracha. Deinde insula Ardua, Humilis, & Viridis, & Ericæa. Item Arboraria, Capraria, Cunicularia, & quæ Otiosorum dicitur, & Abridica. Item Lismora, in qua olim sedes Episcopalis Argatheliæ fuerat, longa octo millia passuum, lata duo. In ea, præter communia cum cæteris commoda, metalla inveniuntur. Deinde Ovilia, & Siuna, insula Trajectus, insula Ovicularis. Item Flada, & insula Saxi, & Gressa, & insula Magna, & Ardiescara, & Musadilla, & Bernera, olim sacrosanctum asylum dicta, [5] silva taxi nobilis

1 *Ab hac quatuor & viginti.*] Non hoc intelligit Buchan. quasi 24. millibus distaret Jura a Gigaia, mox enim 12. tantum millibus ab ea distare affirmat. Hæ autem voces Juræ ipsius longitudinem, non ejus ab alio loco distantiam significant. Quid ergo est, *Ab hac abest Jura?* Nihil aliud scilicet, quam, *Haud longe ab ea sita est*, vel *proxime post eam memoranda occurrit.*

2 *Deram.*] Monroo *Dara* appellatur, qui eam ait *Deiram* potius vocari debuisse. Ego vero *Diuram* primum, postea *Djuram*, ac postremo *Juram* nominatam arbitror, *cervus* enim Danis (qui eam forte aliquando tenuerunt) *Diure* appellatur. Ejusdem originis est Anglo-Saxonicum *Deor*, Belg. *Dier*, Teut. *Thier*, Angl. *Deer*, quæ omnia non absurde a Græco *θὴρ*, i. e. *fera* deduci possunt.

3 *Fidla.*] Ita MS. Monroo *Fidlachaille*. In Edinb. quoque edit. est *Fidla*, evanescente tamen superiore parte literæ *d*, quod non satis attendentes sequentium editionum procuratores & Melvinum etiam in sua Scotia pro *o* fefellit: potius tamen *Findla* dici debuit, nam ab incolis, altera *Findla na Rugha*, *Findla na Keiliach* appellatur. Vid. Irvinum.

4 *Belnahua.*] Monroo *Belnachna*; & ita forte scribendum.

5 *Silva taxi nobilis.*] In omnibus editis & MS. etiam *Silva* hic cum majuscula *S* scribitur, quasi id proprium nomen insulæ esset. Sed cum nulla Monroo, Martino, alterive cuiquam scriptori hoc nomine

lis, Molochasgir, Drinacha, spinis, sambuco, & magnarum ædium ruinis, operta. Insula Vici fabrorum, silvæ fertilis. Item Ransa, & Kervera.

XXXVI. Maxima post Juram ad occidentem est Ila, longa viginti quatuor millia, sedecim lata: a meridie in septentrionem porrecta: pecorum, frumenti, cervorum, item plumbi fertilis. Amnem aquæ dulcis habet, nomine Laiam: item aquæ marinæ sinum, in quo insulæ variæ: præterea aquæ dulcis lacum, in quo est insula [1] Falangama dicta, olim omnium Insulanorum Regia, in qua insularum Regulus assumto nomine Regio solebat habitare. Huic propinqua, sed minor, est insula Rotunda: cui etiam a consilio nomen est inditum. In ea enim curia erat, in qua quatuordecim e primoribus jus assidue dicebant, ac de summa rerum etiam agitabant consilia: quorum summa æquitas & moderatio pacem domi forisque præstitit, & pacis comitem rerum omnium affluentiam. Inter Ilam & Juram sita est insula parva, a cumulo lapidum cognominata. Ad australe latus Ilæ jacent hæ deinceps insulæ, Colurna, Mulmoris, Ossrima, Brigidana, Corskera, insula Humilis, Imersga, Beathia, Texa, Ovicularia, Naosiga, Rinarda, Cana, Tarscheria, Achnarra, insula Magna, insula Figuræ humanæ, insula Joannis, Stacbadis. Ad occidentalem Ilæ angulum Oversa. Ibi quoque fretum torrentissimum, nisi certis horis, impermeabile est navibus. Insula Mercatoris: & ad occidentem æstivum spectans Usabrasta, & Tanasta, & Nesa, & insula Textoris: & ad octo millia ab Ila magis in septentriones versa Oruansa, & ei proxima Porcaria, & quingentos passus ab Oruansa, Coluansa. Ultra Coluansam ad septentriones jacet Mulla, duodecim millia passuum distans ab Ila. Hæc insula quatuor & viginti millia in longum, totidem in latum porrigitur, aspera quidem illa, sed frugum non infœcunda. Habet silvas frequentes, magnosque cervorum greges, portumque satis tutum. Ex adverso insulæ Columbæ habet duos amnes salmonum fœcundos: alios item minores non omnino steriles: duos item lacus, & in singulis singulas insulas, suasque in eis arces. Mare diversis in locis irrumpens quatuor facit sinus, omnes halecum abundantes. Ad occidentem hibernum sita est Columbaria, sive insula columbarum: ad orientem æstivum Era: utraque pecori, & frumentis, & piscatui, commoda.

XXXVII. Ab iis duo millia passuum abest [2] insula D. Columbæ, longa duo

mine insula appelletur, has voces ad insulam proxime nominatam referendas arbitror, quemadmodum mox *Drinacha spinis & sambuco operta*, & *insula Vici fabrorum silvæ fertilis* describitur. Præterea si proprium esset insulæ nomen, inepta prorsus & a Buchanani oratione aliena videtur vox *nobilis*.

1 *Falangama.*] Irvino *Falingamia*, MS. *Falingana*, Monroo *Furlagan* (nisi mendum est Librarii,) Martino & aliis *Finlagan*.

2 *Insula D. Columbæ.*] Eadem quam alibi Jonam nominat, Bedæ *Hyi* appellatam. Porro Buchanano *Columbus* sæpius, interdum *Columba*, ut infra in hoc cap. & lib. v. 33. 35. & 38. vocitatur: nos ubique, ut secum ipse conveniret, *Columba* reposuimus, ex incuria enim vel ipsius, vel ejus amanuensis profectum videtur, quod nomen

duo millia passuum, supra mille lata, fertilis quidem omnium, quæ ea cœli plaga gignere solet, & veteribus, ut in ea gente, monumentis illustris: sed D. Columbæ severa disciplina & sanctitate clarior. Erant in ea duo monasteria, alterum monachorum, alterum monacharum; curia una, sive (ut nunc loquuntur) parochialis Ecclesia, multaque sacella ex munificentia Regum Scotorum & Regulorum Insulanorum. In cœnobio veteri D. Columbæ Insularum Episcopi sedem statuerunt, vetere domicilio, quod erat in Eubonia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas sepulchretum, sive cœmiterium commune omnium nobilium familiarum, quæ in Occidentalibus insulis habitabant. Eminent inter cæteros tumuli tres, modicis intervallis distantes, tribus impositis domunculis in orientem versis. In occidentali cujusque parte lapis inscriptus, quorum tumuli sint, indicat. Qui medius est, titulum habet, TUMULUS REGUM SCOTIÆ: ferunt enim quadraginta octo Reges Scotorum ibi fuisse humatos. In dextro incisus est titulus, TUMULUS REGUM HIBERNIÆ: quatuor enim Reges Hiberniæ illic conditi fuisse dicuntur. Qui est in sinistra parte, inscribitur, TUMULUS REGUM NORVEGIÆ: hujus enim gentis octo Reges illic fuisse sepultos fama est. In reliquo cœmiterio seorsum claræ Insulanorum familiæ habent sua conditoria. Circa eam sex proximæ insulæ exiguæ, nec tamen infœcundæ, ab antiquis. Regibus & Insulanorum Regulis cœnobio Columbæ donatæ fuerunt. Soa, etsi ovibus commoda habet pascua, major tamen proventus est ex avium marinarum incubatu, & maxime ex ovis. Proxima est Mulierum insula, ac deinde Rudana, mox Reringa. Post eam Skennia, quingentos passus a Mulla distans. Habet suum parochum: sed parochiani magna ex parte in Mulla habitant. Littora cuniculis abundant. Ab hac mille passus abest Eorsa. Hæ omnes cœnobii Columbæ monachis parent.

XXXVIII. Ab Eorsa duo millia abest Ulva, quinque millia passuum longa, frumento & pascuis pro magnitudine fœcunda. Habet stationem navibus longis commodam. Australi ejus lateri prætenditur Coluansa: agrum habet non infœcundum, ac silvam columnam. Ab hac fere trecentos passus sita est Gomatra, duo millia longa, mille passus lata, a meridie in septentrionem excurrens. Deinde a Gomatra quatuor millia passuum meridiem versus Stafa: utraque portuosa. Quatuor ab hac millia passuum, ad occidentem æstivum recedunt duæ Kerniburgæ, major & minor, rupium ita circumvallatæ præcipitiis, & æstu torrentissimo, ut, naturali munimento industria adjuto, sint pla-

men hocce Scoticis aliisque monumentis tam celebre in *ai* terminaverit: scriptores certe, quod sciam, omnes Buchanano superiores vel æquales constanter *Columba* scripserunt. Nec Fordonum tantum, Boethium, Leslæum, Majorem, aliosque Historicos Scotos intelligo, sed Bedam, Notkerum Balbulum in Martyrologio, &, quod rem extra omnem controversiam ponit, ipsius discipulum vitæque scriptorem Adamannum. Non ignoro alios Buchananum secutos sæpius eum *Columbam* appellare, alios item Columbanum; nonnullos etiam eum cum Columbano Luxoviensis in Burgundia & Bobiensis in Italia Cœnobii conditore confundere, uti dudum observavit eruditissimus Usserius Brit. Eccles. Ant. pag. 360.

1 Præ-

plane inexpugnabiles. Ab his mille passus distat insula, cujus terra fere tota est nigra, ex putribus vetustate silvis & musco concreta. Ejus glebas ad usum ignis desiccant: inde dicta insula Monadum: nam ita genus illud terræ vocant, quæ Anglico sermone MOSSA dicitur. Deinde Lunga, duo millia in longitudinem porrecta: dimidio minor Baca. Ab hac ad occidentem sex millia recedit Tireia, octo millia longa, tria lata, omnium insularum omnibus ad vitam rebus necessariis longe copiosissima. Nam & pecore, & frumento, piscatu, & marinarum avium fœtu, abundat. In ipsa est lacus aquæ dulcis, & in ea vetus arx: habet & portum longis navibus non incommodum. Hic duo millia abest Gunna: & a Gunna pari spatio Colla, duodecim millia longa, duo lata, in primis fertilis. Nec procul hinc est Calfa, tota prope silvis operta. Post duæ insulæ cognominatæ Virides, major & minor. Item totidem eisdem cognominibus ex adverso promontorii Mullæ. Jacent non longe ab ea duæ insulæ cognominatæ Glassæ, hoc est, cæruleæ. Deinde Ard an ridir, id est, alta insula Equitis. Deinde Luparia, sive insula Luporum. Post eam insula Magna. A Colla insula, septentrionem versus, protenditur ab oriente in occidentem, sedecim millia longa, sex lata, montibus arduis & silvosis assurgens, Ruma: &, quia raris in locis habitata est, aves marinæ passim in campis ova ponunt, quorum quantum libet quivis vere adulto colligit. In rupibus excelsis marini anseres (de quibus ante a nobis dictum est) abunde capiuntur. Ab ea quatuor millia ad orientem hibernum est insula Equorum: & ab ea quingentos passus Porcaria, pro magnitudine rerum necessariarum abundans. Nidificat in ea falco: habet & portum satis commodum. Non longe ab hac sunt Canna & Egga, modicæ insulæ, satis fœcundæ, posterior etiam anseribus marinis, quas Solanas vocant. Deinde Soabretilla, venatui quam aliis vitæ commodis aptior.

XXXIX. Hinc a septentrione in meridiem porrigitur Skia, omnium insularum circa Scotiam maxima, [[x]*præter Leogum,*] quadraginta duo millia passuum longa, alibi octo, alibi duodecim lata, in montes pluribus locis se attollens; ipsi silvis, silvæ pascuis abundant, campi frugum & pecorum fertiles in his præter alia pecora greges equarum. Quinque amnes habet majores, salmonum fœcundos: multos etiam minores, nec eos salmonum steriles. Mare, ab omni parte in terram penetrans, multos aquæ salsæ sinus facit, tres præcipuos, tredecim item alios, omnes halecum fœcundos. Habet & lacum aquæ dulcis, & quinque arces. Insula pri-

x *Præter Leogum.*] Has voces ex margine MS. eadem ut videtur manu scriptas inserendas putavimus. *Leogus* enim, ipso teste cap. 43. lib. 1. cum Haraia, quæ unam tantum faciunt insulam, in longum patet 60 millia, in latum 16. adeoque Skia duplo major est. Crasordius locum hunc aliam ob caussam mendosum arguit, Hethlandia enim Skia major est, uti patet cap. 50. huj. lib. adeoque pro *omnium insularum circa Scotiam maxima*, legendum vult, *omnium Æbudarum maxima*. Hic vero non est dissimulandum Martinum in sua Æbudarum descriptione Skiam 40. mill longam, alibi 20, alibi 30 latam statuere, adeoque haud facile dictu esse, utra harum an Skia anne *Leogus* sit major.

priscorum Scotorum sermone Skianacha, hoc est, alata, vocatur, quod promontoria, inter quæ mare se insundit, velut alæ se obtendunt. Usus tamen obtinuit, ut Skia, id est, ala, vulgo diceretur. Circa hanc sparsæ jacent insulæ minores, Oransa, frugibus & pecore, Cunicularia, nemoribus & cuniculis abundans; Paba, latrociniis infamis, quod in ejus silvis prædones transeuntibus insidias locant. Inde Scalpa, octo millia ad æstivum occidentem sita. Præter alia commoda magnos cervorum greges in silvis alit. Inter ostium Caronis sinus & Raarsam jacet Crulinga, statio navibus tuta. Et a Scalpa duo millia in septentriones porrigitur Raarsa, septem millia longa, duo lata: silvas habet betuleas, & in eis cervos. Quingentos ab ea passus est Rona, silvis & erica operta. Portum in intimo sinu habet latrociniis infestum prætereuntibus, [1] insidiis tegendis aptum: & in sinus (qui a brevitate Gerloch vocatur) ore est ejusdem nominis insula. Et a Rona sex millia septentrionem versus Flada, & a Flada duo millia Tuilmena, & ad australe Skiæ latus Oransa, & mille passus ab ea Buia parva, deinde Buia major, ac deinceps quinque parvæ insulæ ignobiles. Post quas Isa, fertilis frugum: & juxta eam Ovia, deinde Askerma, & Lindilla, & ad octoginta millia a Skia ad occidentem æstivum projecta Linga, & Gigarmena, & Bernera, & Megala, & Paba, & Flada, & Scarpa Vervecum, & Sandera, & Vatersa, quæ, præter alia commoda plurima, stationem habet multarum & magnarum navium capacem, in quam ex omnibus circumjacentibus regionibus, statis temporibus, magna piscatorum frequentia convenire solet. Hæ novem postremæ insulæ sub dominatu sunt Episcopi Insularum.

XL. A Vatersa duo millia abest Barra, septem millia longa, ab occidente hiberno se ad orientem æstivum exporrigens: frugum non infœcunda, piscatu asellorum maxime insignis. In hanc sinus maris angustis faucibus infunditur, interius latius rotundatur. Insulam habet unam, & in ea arcem munitissimam. In septentrionali plaga Barræ assurgit collis, ab imo ad summum herbidus: e summo ebullit fons aquæ dulcis, e quo rivus, qui defluit, secum in mare vicinum defert velut minuta quædam, sed adhuc informia, animalia, quæ aliqua ex parte, sed obscure, speciem conchularum, quas vulgo vocamus cochleas, præferre videantur. Hanc littoris partem, in quam deferuntur, accolæ Magnas Arenas appellant, quod ibi, recedente maris æstu, ultra mille passus arena nudetur. [2] Illinc magnæ conchæ effodiuntur, quas vicini credunt ex illo velut seminio, quod rivus e fonte defert, aut nasci, aut certe in mari incrementum sumere. Inter Barram & Vistum jacent hæ deinceps exiles insulæ, Orbansa, Ovia, Hakersæta, Garulanga, Flada, Buia major, Buia minor, Haia, Hellisaia, Gigaia, Lingaia, Feraia, Fudaia, Eriscaia.

XLI. Ab his in septentriones excurrit [3] Vistus, longa triginta quatuor, la-

1 *Insidiis.*] Melvinus legendum vult *insidiisque*, male.
2 *Illinc.*] MS. *illic.*

3 *Vistus.*] Hic & alibi legendum vult Crafordius *Vistus* trissyllabum, nomen enim insulæ, inquit, est *Viste* sive *Oeste*: nihil ta-

lata sex millia. Hæc insula, influente duobus in locis maris æstu, trium velut insularum speciem præbet: rursus nudatis æstu recedente arenis, in unam coit. In ea plurimi sunt lacus aquæ dulcis: sed unus præcipua magnitudine tria millia passuum longus. Ad hunc, excisa terra, mare viam sibi patefecit, nec ab incolis objecto sexaginta pedum aggere excludi potuit, quo minus inter ingentia saxa male coagmentata se insinuet, & marinos pisciculos persæpe relinquat. In eo piscis capitur, cætera salmoni similis, nisi quod ventre albo, dorso nigro sit, & sine squamis instar salmonis. Item in eo prope innumeri sunt aquæ dulcis lacus. Speluncas habet erica tectas, latronum latibula. In ea sunt quinque ad sacrorum usum curiæ. Inde octo millia occidentem versus jacet Helscer Vetularum, ita, reor, cognominata, quod ad monachas Jonæ insulæ spectet. Deinde, paullo longius ad septentriones se attollit Haveskera, in quam certo anni tempore vituli marini frequentes appellunt & capiuntur. Sexaginta fere ultra hanc millia ad occidentem æstivum recedit Hirta, frugum, pecorum, ac maxime ovium, ferax; proceriorésque gignit, quam ulla aliarum insularum. Incolæ prope omnium artium, ac maxime religionum, rudes. Eo, post solstitium æstivum, dominus insulæ procuratorem suum ad vectigalia colligenda mittit, & una cum eo sacerdotem, qui pueros proximo anno natos baptizet: is autem si forte desit, suos quisque baptizat. Domino pendunt certum numerum vitulorum marinorum, & sole duratorum vervecum, & avium marinarum. Tota insula non superat longitudinem mille passuum, totidem prope lata: nec ab ulla aliarum insularum videri pars ejus ulla potest, præter tres montes in littore se attollentes, qui ex locis editioribus cernuntur. In iis montibus sunt oves eximiæ pulchritudinis: sed ob violentiam æstus marini vix cuiquam est ad eos aditus.

XLII. Jam ut ad Vistum redeamus, a promontorio ejus septentrionali sita est insula Valaia, mille passus lata, duplo longior. Inter promontorium & Haraiam insulam hæ fere sunt interjectæ, exiguæ quidem, sed non infrugiferæ, Soa, Stroma, Pabaia, Barneraia, Ensiaia, Keligira, Saga parva, Saga magna, Hermodraia, Scarvaia, Gria, Linga, Gillinsa, Hea, Hoia, Ferelaia, Soa parva, Soa magna, Isa, Seuna parva, Seuna magna, Taransa, Slegana, Tuemen, & supra Haraiam Scarpa. Et ad occidentem æquinoctialem supra Leogum quinquaginta millia absunt septem insulæ, quas alii [1] Flananas, [2] alii Sacras, [*aut*] Asyla vocant, in montes herbidos consurgentes, sed ab omni humano cultu de-

tamen censuimus mutandum. Neque enim Buchan. hanc sibi normam sequendam duxit in locorum nominibus, quin ut gratius ad aures vocabula illa barbara & inculta acciderent, ea varie immutare & inflectere non dubitavit.

1 *Flananas.*] Ita legendum, non *Blavonas*, ut Genev. Francof. Elzev. *&c.* & Blavii Theatrum Scotiæ, *Blanana* enim Martino, Timotheo Pout. & Irvino appellantur. Quin & in MS. *Blananas* scribitur, & in Edinb. haud facile dignoscas an litera quarta sit *u* an *n*.

2 *Alii sacras* [*aut.*] In aliis omnibus, *Alii sacras*, *Asyla vocant*, scriptum est. Nos voculam [*aut*] interjiciendam existimavimus. Eas insulas fuse describit Martinus pag. 16, 17, 18. & præcipue pag. 19. ubi de insita iis ex vulgi opinione sanctitate edisserit.

desertæ. Neque quadrupedem fere ullum præter oves feras habent; quæ quidem a venatoribus capiuntur, sed ad nullum victus usum: carnis enim loco arvinam habent, aut si quid sit carnis, id adeo insuave est, ut nemo attingat, nisi in extremo famis periculo. Deinde, prope eodem tractu, propius septentrionem jacent, Garvellan, id est, aspera insula, & Lamba, & Flada, & Kellasa, & Bernera parva, & Bernera magna, & Kirta, & Buia parva, & Buia magna, & Vexaia, & Pabaia, & Sigrama magna, (Cunicularia ab ejus animalis fœcunditate vocata,) & Sigrama parva, & Pygmæorum insula. In hac fanum est, in quo credunt vicini populi olim Pygmæos fuisse humatos. [1] Multi exterorum, terra altius effossa, repererunt, & adhuc deprehendunt, capita parva & rotunda, aliarumque corporis humani partium ossicula, nihil famæ vetustæ derogantia. In eo littore Leogi insulæ, quod in orientem hibernum spectat, duo sinus maris in terram irrumpunt, quorum alterum lacum Meridionalem, alterum Septentrionalem, vocant. Uterque toto anno pisces abunde captantibus suppeditat. Ex eodem littore Leogi magis ad meridiem vergit Fabilla: deinde Adami insula: deinde insula Agnorum. Item Hulmena, & Viccoilla, & Haverera, & Laxa, & Era, & insula Columbæ, & Tora, & Iffurta, & Scalpa, & Flada, & Scuta. Ad orientale latus hujus insulæ iter est subterraneum, superne fornicatum, longum ultra jactum sagittæ, sub quam cryptam naviculæ minores velis aut remis agi solent, dum fugiunt violentiam æstus, qui ad propinquum promontorium magno cum fragore & navigantium periculo sævit. Magis ad orientem jacet insula, quam Vetustum Castellum appellant, locus naturali munimento tutus, & frugum & piscium copia, & ovis ibi nidificantium volucrum marinarum, abunde commeatum incolis sufficiens. Ad littus, ubi sinus Briennus terras firmas aperit, insula Eu sita est, tota fere silvis umbrosa, ac latronibus tantum, qui prætereuntibus insidiantur, accommoda. Magis ad septentriones jacet insula Gruinorta, & ipsa itidem silvis opaca, & latronibus infessa: & in eandem cœli plagam spectans insula Sacerdotum vocata, præter pabula, ovis volucrum marinarum abundans. Proxima huic est Afulla. Deinde ei propinqua Habrera magna: post eam Habrera parva: juxta eam insula Equorum: juxta eam rursus insula Mertaica. Hæ octo proximæ insulæ ante ostium sitæ sunt sinus quem vulgo lacum Briennum vocant.

XLIII. Ab his insulis, quæ sinum Briennum præcingunt, absunt Haraia & Leogus, septentrionem versus excurrentes. In longum patent sexaginta millia, in latum sedecim. Hæ quidem unam faciunt insulam: non enim maris infusi æstuariis, sed limitibus agrorum & [2] dominorum ditionibus de-

1 *Multi exterorum.*] Cur *exteri* magis quam inquilini? mendum hic subesse videtur.

2 *Dominorum ditionibus.*] Vocem *ditio* hic & alibi (Vid. lib. XI. 24.) nonnunquam pro *regione*, *provincia* aut *prædio rustico* Buchan. usurpat, quo tamen significatu nullus probatus scriptor ea usus est: iis enim *potestatem* aut *imperium* semper significat. Vide Cellarii Cur. poster. pag. 376. Vorstium de Latinit. merito suspecta, Sciopp. Infam. Famiani.

1 In

definiuntur. Pars autem ad meridiem exposita solet Haraia vocari. In ea fuerat monasterium, Roadilla dictum, a Macclodio Haraiensi conditum. Ager frugum satis fertilis, sed quæ magis ex fodiendo quam arando illis proveniunt. Pascua sunt in ea ovium pasturæ commoda, præsertim mons præaltus, ad summum usque fastigium gramine virens. Narrat Donaldus Monrous, homo doctus & pius, se, cum illic esset, vidisse oves admodum annosas, ut in eo pecoris genere, sine certis dominis vagas; quarum proventum illic auget, quod ibi nusquam cernatur vulpes, lupus, aut serpens; quanquam inter hanc partem & Leogum magnæ interjectæ sunt silvæ, quæ cervos alant frequentes, sed humiles, & mole corporis minus conspicuos. In hac insulæ parte fluvius est salmonum ferax. In parte ad septentriones projecta est Leogus, secundum littus satis frequenter culta. Quatuor habet curias, arcem unam, septem amnes majusculos, ac duodecim præterea minores, omnes pro cujusque magnitudine salmonum fœcundos. Plurimis in locis mare in terras penetrat, in sinusque se diffundit, omnes halecum copia abundantes. Magnus ibi proventus ovium, quæ in ericetis ac saltibus libere vagantur. Eas, in locum angustum, ac velut caulas, singulis annis coactas, incolæ antiquo more vellunt. Soli campestris magna pars ericetis constat: in quibus terra superne est nigra, ex musco & silvis putrescentibus multis seculis coalita, ad altitudinem circiter pedalem. Hæc velut superior crusta in cespites oblongos & tenues conscissa, & ad solem desiccata, [1] in usum ignis colligitur, & lignorum vice uritur: proximo post anno nudum solum alga marina stercoratum seritur hordeo. In hac insula tanta plerumque balænarum capitur copia, ut aliquando (uti seniores narrant) viginti septem, partim prægrandes, partim minusculæ, decimarum nomine sacerdotibus sint exhibitæ. Est & in hac insula spelunca ingens, in qua, recedente æstu, aqua duas orgyias alta manet: ubi vero rediit æstus, supra quatuor est profunda. Ibi in rupibus sedens omnis generis sexus & ætatis multitudo, hamis & ligno magnam vim piscium promiscue ducit.

XLIV. Ad orientem æstivum, sexaginta fere millia passuum a Leogo, sita est insula parva, solo humili, ac plano, ac satis frequenter culto: nomen est Rona. Cultores homines rudes, ac prope omnis religionis expertes. Dominus ejus, qui eam colant certum familiarum numerum finit, eisque majorum & minorum pecorum assignat quantum satis videtur, unde & ipsi commode vivant, & [2] vectigalia solvant. Quod ultra victum provenit, ad Leogum singulis annis [3] ad agri sui dominum mittunt. Hæc fere sunt, quæ vectigalis nomine pendunt: magnam vim farinæ hordeaceæ, in pellibus ovium insutam, (apud eos enim [4] hoc genus frugum copiose nascitur,) carnis ovillæ, & mari-

na-

1 *In usum ignis.*] Ita MS. & princeps editio Edinb. alii fere omnes *in usum igni.* Fefellit Edit. Edinb. in qua litera *s* a reliquis pallum est disjuncta.

2 *Vectigalia solvant.*] MS. *vectigal ei solvant.*

3 *Ad agri sui dominum.*] Editis omnibus deest præpositio [*ad,*] quam ad sensum explendum omnino necessariam MS. nobis suppeditavit.

4 *Hoc genus frugum copiose.*] MS *Hoc genus frugum unicum copiose.*

1 Desc-

narum avium sole duratarum, quantum ex annuo proventu superat. Ac si quando multitudo capitum abundat, supernumerarios quoque domino annumerant. Atque ita soli, ut opinor, in universo orbe sunt, quibus nihil unquam deest, omnia ad satietatem redundant: juxta luxus & avaritiæ ignari: quique innocentiam, & animi tranquillitatem, quam alii magnis laboribus ex institutis & præceptis sapientiæ petunt, ex ignoratione vitiorum comparatam habent: nec aliud quicquam, præterquam quod suæ conditionis commoditatem non intelligant, ad summam felicitatem [1] deesse videatur. Est in hac insula sacellum, D. Ronano sacrum. In eo (ut majores natu ferunt) ligo perpetuo relinquitur, quo, cum quis moritur, sepulchri locum inveniunt designatum. In hac insula, præter aliam piscationem, plurimæ balænæ capiuntur. Ab hac millia passuum sedecim, occidentem versus, jacet insula Suilskeraia, mille passus longa: sed quæ nullam herbam, ac ne ericam quidem, gignat. Rupes tantum nigras attollit, quarum quædam musco nigro teguntur. Volucres marinæ passim ibi ova ponunt & excludunt. Ad eas, nondum ad avolandum maturas, proximi e Leogo insula adnavigant, ac plus minus octo dies eis legendis tribuunt, donec earum carne vento durata plumisque naviculas onerent. In hac insula rarum & aliis regionibus ignotum genus avis conspicitur, Colcam vocant, magnitudine paullo infra anserem. Ea vere singulis annis eo adventat, pullosque exclusos eousque educat, dum ipsi sibi prospicere possint. Ad id fere tempus plumæ sponte defluentes e toto corpore nudam destituunt: ac tum demum ad mare se recipit, nec ante proximum ver usquam conspicitur. Illud quoque eis est singulare, quod earum pennæ caulem non habent; sed levi, & cui nihil prorsus duri adest, pluma totum corpus velut lanugine vestiunt.

XLV. Sequuntur Orcades, in mari partim Deucaledonio, partim Germanico, ad septentrionalem Scotiæ partem sparsæ. Harum de nomine inter scriptores veteres & recentiores satis convenit. Rationem autem nominis nemo (quod adhuc sciam) explicavit. Sed neque, qui eas primi tenuerint, satis constat. Omnes Germanicæ originis eos fuisse tradunt. At e qua natione Germanorum advenerint, id non proditur. Si e sermone conjecturam faciemus, & olim, & nunc quoque, vetere Gothica lingua utuntur. Sunt qui Pictos eos fuisse arbitrentur, hoc maxime argumento, quod fretum eos a Cathanesia dividens Picticum cognominatur; Pictosque ipsos generis Saxonici fuisse existimarint, Claudiani carmine maxime freti e septima Panegyrica, in IV. Consul. Honor. 31.

——— Maduerunt Saxone fuso
Orcades: incaluit Pictorum sanguine Thule.
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Sed

1 *Deesse videatur.*] An forte legendum *videtur.*

Sed eorum refutari facile error potest: partim ex Beda Anglo-Saxone, qui, cum quinque diversis linguis a Britannis Dei laudes cani asseveret, unam ex eo numero Pictica esse ait: quod si tum Saxonice Picti locuti fuissent, eam a Saxonica, (qua tum Angli incorrupta utebantur) non separasset: partim quod in illis versibus Claudianus diserte Pictos a Saxonibus alios esse ostendat, cum alteris Orcadas, alteris Thulen, patriam esse affirmet. Sed undecunque sunt oriundi, nostra adhuc ætate lingua a Scotis & Anglis diversa utuntur, & quæ a Gothica non multum discrepet.

XLVI. In convictu quotidiano, multum e vetusta parsimonia adhuc vulgus retinet. Itaque perpetua corporis & animi sanitate fere omnes fruuntur. Rari morbis, plerique omnes senio solvuntur: plusque apud eos deliciarum ignorantia, quam apud alios medicorum ars & diligentia, ad salutem tuendam prodest. Eadem parsimonia, & ad formæ elegantiam, & ad staturæ proceritatem, plurimum facit. Frugum proventus eis exiguus est, præterquam avenæ & hordei, ex quibus eis & panis & vinum suppetit. Ex gregalibus animantibus, oves, boves & capræ, non infrequentes; unde multus eis lactis, casei & butyri est usus. Aves marinæ innumeræ: ex his fere & piscibus victus eorum magna ex parte constat. Nullum ibi venenatum animal, ac ne deforme quidem aspectu, apparet. Sunt eis equulei, specie quidem contemtibiles, sed ad omnes usus, supra quam credi potest, strenui. Nulla usquam arbor, ac ne frutex quidem, præter ericam, nec id tam cœli, aut soli vitio, quam incolentium ignavia; quod facile ostenditur ex arborum radicibus, quæ pluribus in locis eruuntur. Quoties exotica vina navibus invehuntur, avide se ingurgitant. Scyphum habent antiquum, quem (ut major crapulæ sit auctoritas) Divi Magni, qui primus ad eos Christi doctrinam attulit, fuisse prædicant. Is cum ita superet communium poculorum amplitudinem, ut e Lapitharum convivio reservatus videri possit, eo suos Episcopos, initio ad se adventantes, explorant: qui plenum uno haustu ebiberit, (quod admodum raro evenit) miris eum laudibus prosequuntur, atque hinc velut læto augurio sequentium annorum proventum animis præcipiunt. Unde facilis conjectura est, illam quam dixi parsimoniam, non tam a ratione & studio, quam penuria, ortam esse: eademque, quæ eam initio pepererat, diu apud posteros conservavit, necessitas: donec, vicinis nationibus invalescente luxuria corruptis, paullatim disciplina vetere labefactata, blandientibus quoque deliciis ipsi sese dediderе. Multum etiam præcipitantem temperantiam impulere piratarum commercia: qui regiones continentis habitatoribus frequentes adire non ausi, ex insulis aquantur; & vina mercesque alias aut commeatibus mutant, aut vili pretio distrahunt: & Insulani, & pauci numero, & inermes, & in mari procelloso ita sparsi, ut mutuis auxiliis se tueri non possint, infirmitatis suæ conscii, non omnino inviti securitatem cum lucro conjunctam, adblandiente etiam voluptate, vel receperunt, vel non rejecerunt. Sed hæc morum labes in potentiores fere & sacerdotes incubuit. Apud vulgus multa pristinæ moderationis adhuc vestigia restant.

XLVII. Mare illis non solum ventorum violentia & siderum positu sævum & tempestuosum est, sed æstibus contrariis ex Oceano occidentali incitatis, & inter angustias terrarum confligentibus, nulla vi remorum aut velorum, [1] freti, ex adverso recurrentis & in se contorti, vortices superari possunt. Si qui propius accedere audent, aut impetu violento rursus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti, in rupes & scopulos compelluntur, aut in se convolutis aquarum cumulis absorbentur. Duæ sunt tempestates, quibus hæ angustiæ sunt superabiles: aut cum æstuum relapsu, cessante undarum conflictu, mare tranquillatur: aut ubi pleno alveo æquor ad summum incrementi pervenit, languescente utrinque vi illa, quæ undas concitabat, velut receptui canente Oceano procellis, & vorticosis pelagi commoti molibus se velut in sua castra recipientibus. De numero quoque Orcadum inter scriptores non convenit. Plinio sunt insulæ quadraginta, cæteris fere triginta. Proxime ad verum accessit Paullus Orosius, qui triginta tres prodit, e quibus tredecim habitentur, cæteræ desertæ, & pecori pascendo relictæ. Sunt enim pleræque humiles, & ita spatiis angustis, ut vix colonum unum aut alterum, si colerentur, alerent. Aliæ nudis scopulis aut opertis musco squalentes.

XLVIII. Orcadum maxima multis veterum Pomona vocatur. Hodie Continentem appellant, quod longe alias magnitudine præcedat. Patet enim in longum triginta millia passuum. Hæc satis frequenter habitatur. Habet enim duodecim, sive curias, seu parochias rusticas: præterea oppidum unum, quod Dani, quorum in ditione Orcades diu fuerunt, Cracoviacam appellabant: nunc nomine corrupto Kircua Scotis dicitur. In hoc duæ sunt velut modicæ arces propinquæ, altera Regis, altera Episcopi. Inter eas situm est templum, ut in locis illis satis magnificum. Inter templum & arces utrinque sunt non infrequentia ædificia, quas duas urbes incolæ appellant: alteram Regiam, alteram Episcopalem. Tota insula excurrit in promontoria: inter quæ sinus maris infusi, stationes navibus tutas, & interim portus faciunt. Sex diversis in locis hujus insulæ metalla sunt plumbi albi & nigri, tam probi, quam usquam in Britannia reperiatur. Hæc insula a Cathanesia circiter viginti quatuor millia abest, interjecto freto Pictico, de cujus natura jam diximus. In eo freto sparguntur insulæ complures, e quibus Stroma quatuor a Cathanesia millia abest, non infœcunda pro magnitudine. Sed hanc, ob propinquitatem [2] terræ Britanniæ, & quod Cathanesiæ Comites eam semper tenuerint, inter Orcadas non numerant.

XLIX. Ab hac ad septentriones naviganti prima Orcadum occurrit Ranalsa australis, quæ a sinu Duncani, aut verius Donachi, abest sedecim millia: quod spatium duabus horis, æstu secundo, etiam cessantibus ventis, navicu-

læ

1 *Freti, ex adverso recurrentis.*] Ita monente Crafordio emendavimus, reclamantibus licet omnibus libris in quibus *recurrentes* legitur.

2 *Terræ Britanniæ.*] Non *Britannicæ*, ita enim Cæsar Bell. Gall. I. 30. *Ex usu terræ Galliæ*. Liv. XXV. 7. *Donec hostis in terra Italia esset*. Vide Vossium de Arte Gramm. lib. VII. cap. 2.

1 Gra-

læ conficiunt: tanta hujus freti est violentia. Hæc quinque millia passuum longa est, habetque portum satis commodum, a D. Margarita cognominatum. Ab ea paullum in orientem projectæ sunt insulæ duæ exiguæ & incultæ, pecori pascendo relictæ. Holmas illi gentili vocabulo eas appellant, hoc est, planities herbidas, aquis assitas. Ad septentrionem est Burra insula, & duæ inter eam & Pomonam Holmæ. A Burra occidentem versus ordine tres insulæ jacent, Suna, Flata, & Fara: & ultra eas Hoia & Valis, quas alii duas, alii unam insulam vocant: quod circa æquinoctia, (quo tempore maria violentissime incitantur ac fervent,) æstu recedente, nudantibus se arenis, angustiis faucibus cohærent, unamque insulam faciunt: redeunte æstu, rursus interjecto mari, duarum insularum speciem præbent. In hac insula omnium, quas Orcades habent, altissimi sunt montes. Hoia & Valis decem millia in longum porriguntur: ab Ranalsa absunt octo, a Fano Donati in Cathanesia supra viginti millia passuum. A septentrione est insula, [1] Granisa, in freto admodum angusto sita: abest enim Hoia a proximo Continentis, id est, Pomonæ, promontorio, duo modo millia. Hæ fere inter Pomonam & Cathanesiam sunt insulæ, in ipso freto sitæ. Latus Continentis occidentale mare apertum spectat, nullis in eo nec insulis nec scopulis apparentibus. [2] Ab orientali ejus promontorio paullum procurrit Cobesa: a Borea eam velut tegit littori propior Siapinsa, paullum se in orientem inflectens, ex adverso Cracoviacæ duo millia sita, [3] ipsa sex millia longa. [4] A septentrionali parte Pomonæ jacet Rusa, sex mil-

1 *Granisa.*] An potius *Gramisa*, vel *Gramsa*, vulgo enim *Gramsoy* appellatur.

2 *Ab orientali ejus promontorio paullum procurrit Cobesa: a Borea eam velut tegit littori propior Siapinsa*, &c.] Ita dispungendam esse hanc sententiam & verus harum insularum situs, & orationis recta Syntaxis omnino postulant. In editis autem omnibus ita se habet. *Ab orientali ejus promontorio paullum procurrit. Cobesa a Borea eam velut tegit. Littori propior Siapinsa paullum se in Orientem inflectens*, &c. Quæ verborum interpunctio non Anglico modo interpreti fucum fecit, sed ipsi etiam Crafordio, qui hic interrogat. *An Paullum nomen insulæ, an mendum subest?*

3 *Ipsa sex millia longa. A septentrionali parte Pomonæ.*] Plurimum hic ab omnibus impressis discrepat liber MS. qui reliquas Orcadum insulas multo fusius, ac alio prorsus modo persequitur: in eo enim post hæc verba, *ipsa sex millia longa*, ita pergit Buchananus. *Mox ad occidentem duæ insulæ parvæ, Gersa, Vera: & Eglisa quatuor millia longa, in qua sepultus esse dicitur D. Magnus. Post hanc Continenti propior Rusa, longa quatuor millia, & lata alicubi tria, frequens cultoribus. Ultra eam ad Occidentem parva insula est Broca. Supra has ad septentriones jacet alius insularum tractus, e quibus proxime Orientem posita est Stronza, & juxta eam Linga, in longum quinque, in latum duo M. P. protenta, compluresque Holmæ. Etba se porrigit in longum quinque, in latum duo millia passuum, cui ad orientem adjacet Fara. Ultra eam inter Septentrionem excurrit Vestra, in multa parva se spargens promontoria. Supra Stronzam ad Orientalem Etba plagam se exporrigit in Septentrionem Sanda, decem in longum millia, quatuor lata, ubi latissima. Ea supra reliquas frugum est fertilis, sed ignis materia omni destituitur. Itaque nigra terra, cujus glebis ad ignem prope omnes nationes septentrionales utuntur, commeatus*

per-

millia longa. Ab ea propius orientem sita est Eglisa, ubi Divum Magnum fama est esse sepultum. Hinc ad meridiem adjacent Vera, Gersa: nec longe illinc Vestra, a qua Hethlandia abest millia passuum LXXX. [1] Papa, Stronza distat ab Hethlandia LXXX. millia passuum. In hoc medio fere cursu jacet Fara, hoc est, bella insula, utrisque & Orcadibus & Hethlandiæ conspicua. Assurgit enim in tria altissima promontoria, rupibus excelsis præcincta, & undique inaccessa, nisi quod ad orientem æstivum paullum sese demittens, stationem tutam naviculis præbet. Incolas habet longe pauperrimos. Piscatores enim, qui ex Anglia, Hollandia, cæterisque propinquis Oceano [2] regionibus, piscatum in illa maria singulis annis præternavigant, omnia pro arbitrio rapiunt & ferunt.

L. Proxima post illam est insula Hethlandicarum maxima, quam ob eam caussam incolæ Continentem appellant, sexaginta millia passuum longa; lata alicubi sedecim, in plurima parva se promontoria spargens. Duo tantum sunt, quæ nominare non pigeat: alterum longum, sed angustum, in septentriones excurrit; alterum latius in orientem hibernum. Maritima fere habitantur. Interiora nullum animal præter volucres adit. Superioribus annis, incolæ latius, quam majores eorum solebant, excolere tentarunt: sed nullo prope successu. Divitiæ eis sunt a mari, ab omni parte summa piscandi commoditate objecta. Ab ea ad decem millia septentrionem versus est Zeal sita, supra viginti millia lon-

permutatione a vicinis Ethanis mercantur. Ultra Sandam est quam Septentrionalem Ranalsam dicunt, lata ac longa duo millia. Ea non aditur nisi adulta æstate, idque tranquillo mari. Deinde, post quatuor aut quinque linearum capacem lacunam, sequitur, *Papa Stronza distat ab Hethlandia* 80. *millia passuum*, &c. Quæ autem rationes Buchananum impulerint ut prolixiorem hanc reliquarum Orcadum expositionem, præsertim multas hic memoratas insulas, tacitus præterierit, non ita facile est statuere. Interim credere fas est id præcipue ab eo factum, quod earum hic traditam descriptionem neutiquam (quod res est) accuratam existimaret.

4 *A septentrionali parte.*] Omnes libri habent *occidentali*: Crafordius legendum vult *orientali*: male utrique, Rusa enim septentrionali Pomonæ lateri est obversa.

1 *Papa, Stronza.*] Perplexa hæc sententia: Crafordius legendum vult *Papastronza* unico vocabulo; in errore autem versatur vir doctus, nullam enim Orcadum ita appellatam ab earum incolis accepi. Stronza autem ab oriente Sandæ adjacet, Papa inter Vestram & Ranalsam Septentrionalem fere media occurrit: Mendum tamen hic subesse non est dubium: tum quod nihil hic reperiatur, cui vox *Papa* respondeat, prorsusque absurdum sit, ut tres insulæ, recto fere tramite Hethlandiæ respectu jacentes, pari milliarium intervallo ab ea distarent: neque si id maxime verum esset, Buchanani genio dignum videtur, ut 80. *millia passuum* & *Hethlandiam* adeo frigide iteraret. Mihi igitur verisimilius videtur, sententiam unam aut alteram, sive Typographi, sive exscriptoris vitio, hic intercidisse, qua scil. insularum Ethæ, Papæ, Ranalsæ Septentrionalis, præcipue vero Sandæ omnium fere post Pomonam maximæ, brevem licet, aliquam tamen descriptionem exhibuerat.

2 *Regionibus, piscatum.*] Libri omnes absurde hic inferciunt vocem *quæ*, legentes, *regionibus, quæ piscatum*: non enim *regiones præternavigant*, sed piscatores eas incolentes.

1 Omni-

longa, octo lata: adeo fera, ut nullum animal nisi illic natum ferat. In hac habitare dicitur Bremensis mercator, qui omnes merces exoticas, quarum illic usus, abunde [1] omnibus suppeditet. Inter hanc & Continentem jacent insulæ minores, Linga, Orna, Bigga, Sanctferri. Ultra hanc circiter novem millia ad septentrionem jacet Vusta, supra viginti millia in longum porrecta, in latum sex: plana, & alioqui non inamœna aspectu, nisi quod longe sævissimo mari ambiatur. Inter hanc & Zeal sunt interjectæ Via, Uri, Linga. Extra eam occidentem respiciunt Skeniæ duæ, Burra: ad orientem Balta, Honnega, Fotlara, septem millia longa, ab Vusta septem distans, octo a Zeale, & objecta freto quod Vustam a Zeale dividit. Multæ deinceps insulæ ignobiles prætenduntur orientali Continentis lateri, Mecla, Skeniæ orientales tres, Chualsa, [2] Nostunda, Brasa & Musa. Latus occidentale cingunt Skeniæ occidentales, Rottia, Papa parva, Vonneda, Papa major, Valla, Trondra, Burra, Haura major, Haura minor; & inter eas totidem fere Holmæ [3] interspersæ.

LI. Victus ratio Hethlandicis eadem quæ Orcadensibus: nisi quod juxta copias domesticas paullo asperior. Vestiuntur Germanico ritu, sed juxta facultates non indecore. Proventus illis est ex panno sui generis crasso, quem Norvegis vendunt, ex oleo e piscium intestinis confecto, e butyro, e piscatu. Piscantur [4] naviculis duorum scalmorum, [5] quas factas [6] e Norvegis coëmunt. Quos ceperint pisces, partim sale condiunt, partim vento siccant. Ex iis fere rebus divenditis pecuniam conficiunt, unde vectigalia solvunt; domos, in quibus habitent, supellectilem universam, ac magnam victus partem, parant. In domestico instrumento, qui elegantiæ student, nonnihil argenti habent. Mensuris, numeris, ac pondere, ad morem Germanicum utuntur. Germanicus etiam, aut pene vetus Gothicus, est illis sermo. Ebrietatem ignorant, nisi quod singulis mensibus se mutuo invitant; eosque dies hilare & simpliciter, sine rixis & cæteris, quæ fert ebrietas, vitiis, transigunt: eamque consuetudinem ad mutuam amicitiam retinendam facere sibi persuadent. Salubritatis firmitudo in Laurentio quodam nostra ætate apparuit, qui post centesimum annum

1 *Omnibus suppeditet.*] Ita MS. in omnibus tamen editis legitur, *quarum illic usus abunde omnibus suppeditet, apportet.* Quamvis autem non me lateat vocem *suppeditet* nonnunquam absolute accipi, idemque quod *suppetat* significare, adeoque aliquem hoc pacto sententiæ sensum affigi posse: mihi tamen vix dubium est, quin vox *apportet* glossema hic sit, ab inscio exscriptore textui insertum.

2 *Nostunda.*] In MS. Edinb. & Genev. *Nostuada* perperam legitur, alii omnes *Nostunda* habent.

3 *Interspersæ.*] Ita omnino legendum, non *interspersa*, ut in omnibus aliis libris.

4 *Naviculis duorum scalmorum.*] Cic. de Orat. lib. 1. cap. 38. *Citius hercle is qui duorum scalmorum naviculam portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit.*

5 *Quas factas.*] Libri omnes *quos factos*, quasi vero non naviculas, sed scalmos e Norvegis coëmant?

6 *E Norvegis.*] Forte *a Norvegis*, vel *e Norvegia.*

 1 *Græ-*

num uxorem duxit: centesimum quadragesimum annum agens, sævissimo mari in sua navicula piscatum prodibat: ac nuper, nulla vi gravioris morbi labefactatus, sed senio solutus, decessit.

LIBER SECUNDUS.

I. REpetenti mihi rerum Britannicarum memoriam supra duo millia annorum, cum multa se impedimenta objiciunt, tum illud in primis, quod in eis regionibus, unde nostræ originis eruenda est cognitio, diu literæ nullæ fuerunt: & cum sero tandem advenissent, in ipso prope ortu interierunt. Omnes enim nationes, quæ in Britannia sedes ad hunc usque diem collocarunt, jure mihi videor affirmare posse, e Galliis, Hispaniis, & Germania, in hanc insulam commigrasse. Galli primum characteres literarum a Massiliensibus Græcis accepere, quibus uterentur ad rationes conficiendas, & literas inter se missitandas, [1] Græcis quidem figuris elementorum, sed sermone Gallico. Leges autem, & sacrorum ritus, ne Julii quidem Cæsaris ætate literis committebant; res vero gestas multo minus, quas tamen verisimile est fuisse multo maximas. Quæ in Italia, Germania, Thracia, Macedonia, Græcia, & Asia, vel fecerunt, vel passi sunt, in eadem fuissent apud posteros oblivione, nisi exteri scriptores ea memoriæ prodidissent. In Hispania vero, Græcis, & ante eos Phœnicibus, qui interni maris occupaverant littora, & unis e Barbaris (ut Strabo scribit) Turdetanis, fuit quidem literarum usus: sed veteris memoriæ scriptor, quod adhuc sciam, exstitit nemo. Varro enim & Plinius, & si qui alii Latinorum de primis Hispaniarum cultoribus obiter aliquid attigerunt, conjecturis magis, quam scriptorum testimoniis, in hac parte fidem suarum opinionum confirmant. In ea parte Britanniæ, quam Cæsar attigit, nulla prorsus vetustarum rerum erat memoria. Apud interiores vero, qui longe incultius agebant, longe minus: adeo ut, cum illos de gentis origine, & veterrimis insulæ cultoribus, rogaret, nihil certi se compereisse scribat. Post Cæsarem Cornelius Tacitus, non minore fide quam diligentia scriptor, jam perlustrata Romanis classibus Britannia, intimisque latebris ejus excussis, ne ipse quidem quicquam certi, quod posteritati proderet, invenit. Gildas quoque, qui supra

1 *Græcis quidem figuris elementorum, sed sermone Gallico.*] Ita Buchananus multique alii viri docti Cæsaris verba interpretantur Bell. Gall. lib. 1. cap. 29. *In castris Helvetiorum tabulæ repertæ sunt, literis Græcis confectæ, & ad Cæsarem perlatæ.* Eruditissimus autem Sam. Bochartus, *Judic. de Ant. Gosselini veterum Gallorum Historia* pag. 1190. contra nititur, gravibusque argumentis contendit non Græcos tantummodo characteres, sed sermonem ipsummet Græcum hic a Cæsare significari.

1 De-

pra quadringentos annos post Tacitum vixit, se non e monumentis, quæ nulla erant, sed ex transmarina relatione, quæ scribit, tradere affirmat. Germania vero postrema omnium literis fuit expolita. Sed illa, pro reliqua sua ingenuitate, cum nihil haberet, quod ex antiquis monumentis pro vero afferret, nihil monstri novi ipsa sibi confinxit. Igitur, qui de veteribus annalibus Britannorum originem afferre se asseverant, reddenda, opinor, illis erit ratio, quis primus ista tradiderit, ubi tamdiu latuerint, quomodo ad nos tot post secula incorrupta pervenerint.

II. Quod autem ad *Bardos* & *Seneciones*, veteris memoriæ custodes, quidam confugiunt, prorsus perridicule faciunt. Id autem multo magis intelligetur, si explicavero, quale fuerit id genus hominum, cui de tantis rebus, tam obscuris, & a memoria nostra tam procul remotis, fidem haberi volunt. Primum, *Bardi* qui fuerint olim, & nunc sint, luculenter a Strabone & Ammiano exprimitur: sed breviter, & dilucide, quod ad præsens institutum sit satis, a Lucano his versibus, lib. I. 447.

Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremtas,
Laudibus in longum vates [1] demittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Sed horum antiquissimi literarum prorsus erant ignari, & qui nulla de rebus vetustis reliquerunt monumenta. Alterum genus est *Senecionum*, ut ipsi vocant, e quibus veterum familiarum principes, & præterea plerique opibus præstantes, aliquem alunt, qui patroni sui majores, a primis usque rerum initiis, [2] recitet memoriter. Sed & hi cum literas prorsus ignorent, expendat apud se quisque, quantum eis fidei sit habendum hominibus, quorum omnis res & spes ex adulatione pendeat. Deinde, ut maxime vera sint, quæ afferunt, non magnopere scriptorem historiæ juvare possunt. Postremo, etiam illud cogitemus, quoties in manifesto errore deprehendantur scriptores rerum gestarum; quoties nutent, dubitent, æstuent; quantum non modo alii ab aliis dissentiant, sed & ipsi sibi sæpe non constent. Hæc si contingunt iis, qui magno labore in studium veritatis incumbunt, quid ab illis sperandum est, qui, sine literarum auxilio, (quo qui temere labuntur possint erigi, & de industria mentientes redargui,) soli confidunt memoriæ? Ut omittam, quod ea incultu soleat imminui, & ætate debilitari, & morbo penitus extingui. Ad hæc si accedat (ut fit plerumque) patronis adulandi studium, aut discedat ob-se-

1 *Demittitis ævum.*] Ita omnes quæ quidem melioris sunt notæ Lucani Editiones, non *diffunditis*, quod omnia Buchanani exemplaria præferunt.

2 *Recitet memoriter.*] MS. Edinb. Genev. Francof *recitent*, male. [*Recitare* est ex scripto legere, ut notum viris doctis: ita *recitare senatum*, *literas in senatu* & similia. absurdum ergo est, *recitare memoriter.* hoc *reddere* dicit Horat. IV. od. 6. & II. & I. Ep. XVIII. 13. & Art. Poet. 158. & alii: quæ enim ediscendo accepit aliquis, reddit postea voce sine scripto.]

ſequendi voluntas, aut interveniat ira, odium, invidia, quæ animi judicium ſolent pervertere; quis audeat, ex horum auctoritate, quicquam pro vero aſfirmare, aut ceu falſum refellere? aut quis pro certo tradet, quod a tam incertis auctoribus acceperit? In tanto igitur ſcriptorum veterum ſilentio rerum antiquarum, & ſuæ plerumque ætatis ignorantia, ubi nihil comperti, nihil ſinceri, eſſe poteſt, modeſtius eſſe reor, quæ neſcias ſilendo, pudori ſervire, quam, falſa comminiſcendo, tuam impudentiam prodere, & aliorum judicia contemnere. Apud omnes igitur Britannorum nationes tanta fuit ſcriptorum penuria, ut, ante Romanorum illuc adventum, omnia ſilentii vaſtis tenebris conſepulta jacuerint; ac ne res quidem a Romanis ibi geſtas aliunde quam e Græcis Latiniſque monumentis colligere poſſimus; & quæ adventum eorum præceſſerunt, de his, magis eorum conjecturis, quam noſtris ſit credendum commentis. Nam, quæ noſtri ſcriptores de ſuæ quiſque gentis origine prodiderunt, adeo ſunt abſurda, ut non exiſtimarem refellenda eſſe diligentius, niſi eſſent, qui illis commentis velut ſeriis oblectarentur, & alienis plumis ornati ſibi magnifice placerent.

III. Nec minimam in hoc negotio difficultatem affert recentiorum ſcriptorum, diverſa tradentium, tanta inter ſe diſcordia, ut non facile ſit judicare, quem potiſſimum ſequamur; tanta vero abſurditas, ut omnes propemodum jure optimo videantur repudiandi. Neque ego tam demiror veterum in re tam obſcura ſilentium, aut recentiorum in fingendo diſcordiam, quam paucorum concordem impudentiam. De illis enim temporibus, quibus omnia erant inſtabilia & incerta, tam conſtanter omnia affirmant, ut aurium potius vanam oblectationem, quam narrationis fidem, ſpectaſſe videantur. Primis enim illis temporibus, cum Britannis, perinde ac plurimis aliis nationibus, rarus foret agri colendi uſus, divitiæque omnes in pecore eſſent: homines, nulla rerum ſuarum, quæ prope nullæ erant, caritate imbuti, dum vel a potentioribus pellerentur, vel infirmiores ipſi pellerent, vel uberiora in locis vaſtis & incultis paſcua ſequerentur, facile ſedes mutabant, facile etiam cum novis dominis locorum nomina mutabantur. Multum etiam attulit difficultatis opulentiorum illa ambitio, qui, uti ſui memoriam poſteris commendarent, nationes, provincias & oppida in ſuum nomen adoptabant. Omnibus fere urbibus Hiſpaniæ bina erant nomina, omnium in eadem cultores, &c, cum cultoribus, urbium & regionum nomina ſæpe fuerunt mutata. Ut autem Ægyptum, Græciam, & longinquiora omittamus, nonne

Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus?

Accedit quod eiſdem gentibus, in eadem terra degentibus, non eadem ſemper nomina ſoleant eſſe. Nam quæ Romanis eſt Hiſpania, Græcis Iberia, poëtis Heſperia, Divo Paulo in epiſtolis, Theodoreto & Sozomeno in hiſtoria, Spania vocatur. Græcorum, tam celebratum Latinis omnibusque Europæ gentibus, nomen, Græcis ipſis eſt obſcurius. Hebræi & Arabes omnibus fere nationibus vetuſta ſervant vocabula, ne fando quidem audita cæteris populis. Sco-

Scotus & Anglus vulgata gentium Britannicarum nomina sunt, quæ hodie quoque priscis Scotis & Britannis prope sunt ignota: alteros enim Albinos, alteros Saxones appellant. Quare nemini mirum videri debet, si, in tanta rerum humanarum inconstantia, de nominibus hominum locorumve non semper conveniat, inter scriptores, diversis temporibus natos, magnis terrarum intervallis dissitos, lingua & moribus dissidentes. Hæc cum retro gentium repetentibus, origines magnas pariant difficultates, recentiorum quidam, prava ambitione impulsi, densissimis omnia tenebris involverunt. Nam, dum suæ quisque gentis originem e longinquo petunt, & se fabulosis commentis frustra nobilitare nituntur, nimia fingendi licentia hoc tantum proficiunt, ut, quas illustrare res debuerant, eas obscurent: &, si quando vera dixerint, toties tamque inepte mentiendo, ipsi sibi fidem derogent: ac tantum abest, ut quam sperarant assequantur gratiam, ut mendaciis in lucem proditis, ab eis ipsis, quorum assensionem captabant, rideantur.

IV. Primum omnium, ut ab antiquissima gente, ita ab impudentissimo exordiar mendacio. Qui veterum Britannorum novam commenti sunt historiam, interpolata Danaidum fabula, Regem quendam Syriæ *Diocletianum* fingunt, ex uxore *Labana*, triginta tres genuisse filias, quæ, in ipsis nuptiis occisis maritis, a patre in navem sine gubernatore & remigibus impositæ, in Britanniam, tum desertam, pervenerunt: solæque, in regione frigida, fructuumque sponte nascentium parum fœcunda, non modo vixere, sed e malorum Dæmonum compressu Gigantes genuere, quorum genus usque ad *Bruti* adventum perseveravit. Insulam ajunt ab *Albine Albionem* fuisse appellatam. Is autem *Brutus* dicitur fuisse Æneæ Trojani pronepos, Æneæ Silvii filius. Ab hoc *Bruto* cum temere misso telo pater fuisset occisus, factum quidem cunctis infelix ac miserabile est visum: sed quia lædendi voluntas aberat, mortis pœnam remissam, exilium vel indictum, vel sponte susceptum, affirmant. Interemtorem igitur, consulto Dianæ oraculo, varia fortuna usum, per tot maria atque terras, decimo tandem anno in Britanniam appulisse, cum magno comitum numero; multisque congressibus Gigantum immanitate sublata, totius insulæ imperium tenuisse. Ei vero tres fuisse filios, *Locrinum*, *Albanactum* & *Cambrum*: iis insulam divisam. Ab *Albanacto Albanis*, qui *Scoti* postea fuerunt, ab *Cambro Cambris*, qui nunc sunt *Valli*, imperatum. Eos suorum quemque regnorum imperium ita tenuisse, ut summa rerum penes *Locrinum* esset, qui reliquis Britannis præfectus, *Loegriam* suæ parti nomen dederit. Adjiciunt posteriores, ut & ipsi fabulosum illud imperium pro virili propagarent, *Locrino* successisse *Vendolinam* filiam, *Vendolinæ Madanum*, *Madano Menpricium*; ei deinde *Ebrancum*, qui e viginti uxoribus totidem genuerit filios. Ex his undeviginti in Germaniam migrasse; eamque regionem, adjutos Albæ Silvii propinqui sui copiis, armis sibi parasse: ab eis fratribus *Germaniæ* nomen fuisse impositum.

V. Hæc sunt fere quæ Brittones, & post eos quidam Anglorum, de primis Britanniæ cultoribus tradunt. Eorum autem nobis hic subit mirari con-

filium: quod, cum facile possent, ac sine invidia, imitari Athenienses & Arcadas, aliasque gentes in primis illustres, sesque dicere indigenas; neque dedecori sibi existimare eam originem, quam prope nobilissima & prudentissima totius orbis civitas gloriæ ducebat, præsertim cum ea opinio non posset e scriptoribus antiquis refelli, atque etiam non ignobiles haberet assertores; maluerunt tamen ex omnium gentium colluvie sibi majores affingere, quos & ipsa narrandi series vulgo etiam imperito posset facere suspectos, nec vetustiorum quisquam vel tenui suspicione confirmaret. Deinde, si id minus placuisset, cum eis fuisset liberum, ut quidam poëtarum scripsere, *honestos majores e quocunque vellent sumere libro*, miror, quid eis in mentem venerit, ut eos potissimum eligerent, quorum omnem posteritatem semper puderet. Quanta enim illa est stultitia, nihil existimare magnificum vel illustre, quod a magno scelere vel flagitio est alienum? Nec desunt tamen, qui talibus nugis sese imperitis venditent. Ac Joanni Annio, homini non indocto, ignoscendum puto, cum sciamus poëtis esse concessum, ut familiarum & nationum origines fabularum figmentis ornare conentur. Qui vero ex professo scripserunt historiam, nescio an æquum sit hanc veniam concedi.

VI. Ut igitur ab ultimis repetam, quid magis abhorret a fide, quam puellas paucas, absque virorum auxilio, e Syria usque, per tot maria, (quæ navigatio, classe firma, omnibus rebus ornata, in tanta navigandi scientia & usu, hodie rei navalis peritis esset formidabilis,) extra orbem terrarum delatas in desertam insulam? ibique nullis frugibus, nullis arborum fructibus, victitasse? fœminasque Regii generis, sub frigido cœlo, rerum omnium inopes, non modo durasse, sed Gigantes etiam genuisse? ac, ne parum digno potirentur matrimonio, a Cacodæmonibus compressas? *Diocletianus* autem iste, quo tempore, qua in parte Syriæ, regnavit? quo pacto fiat, ut nulla de eo apud rerum scriptores sit mentio? præsertim, cum nullius gentis res gestæ diligentius, quam Syrorum, proditæ sint posteris? Unde accepit nomen *Diocletiani?* quod supra mille annos, post eum, inter Barbaros sit natum, & ab origine Græca ad formam Latini sermonis sit declinatum?

VII. Proxima deinde nobilitatis accessio *Brutus* parricida, ne videlicet in hac parte Romulo esset inferior. *Brutus* autem iste, quicunque fuit, quem & gentis & nominis auctorem *Brittones* edunt, quibus opibus, quo linguæ commercio, illis præsertim temporibus, eo penetravit, quo Romana arma, florentissimo statu Reipublicæ reliquo fere terrarum orbe perdomito, vix tandem pervenire potuerunt? Nam & ante Romam conditam, quam res Italorum fuerint tenues, quam ipsi ab omni longinqua peregrinatione abhorrentes, supervacuum est differere. Nec illud habeo necesse quærere, terra an mari venerit, Alpibus ad eum usque diem uni Herculi perviis, & Gallis ob insitam feritatem adhuc ab exterorum commercio alienis. Oceanum vero navibus ingredi, vix sero, & florentibus domi rebus, ausi sunt Carthaginienses, & Græci, qui Massiliam incolebant; ac ne tum quidem dominandi sed speculandi caussa: nedum Albanos pastores, semiagreste genus hominum, tam audax facinus aggressuros fuisse credamus. Præter hæc, nemi-

mini, qui Latinas literas non ignorat, ignotum esse potest, *Bruti* nomen, anno post commentitium istum Brutum fere quingentesimo, sub Tarquinio demum Superbo celebrari esse cœptum, cum L. Junius, [1] homo nobilis, [*qui*] contemtu sui Regiam effugere vellet crudelitatem, simulatione stultitiæ novum illud sibi cognomen peperisset, atque ad posteros transmisisset.

VIII. Sed monachus ille, hujus Brutinæ fabulæ poëta & artifex, videre visus est commenti absurditatem: verum, objecta specie religionis, omnium ora se posse obstruere existimavit; ac Dianæ oraculo eos paruisse videri voluit. Non scrutabor hic diligentius, cur hoc Dianæ oraculum posteris tam ignotum fuerit, [2] cum Fauni, Sibyllæ oracula, ac Prænestinæ etiam sortes, in tanta celebritate tum essent. Illud tantum quæro, qua lingua Diana respondit? [3] Si Latine, dicant, illud rogabo, qui *Brutus* intelligere potuit sermonem nongentos circiter annos post se natum? Nam, cum Horatius, homo doctissimus, carmen Saliare, Numa Pompilio regnante compositum, fateatur ingenue se non intelligere, quomodo *Brutus* iste, tot annos ante Salios institutos mortuus, potuit intelligere carmina, diu post Horatium, ut orationis tenor indicat, facta? Item, quomodo *Bruti*, posteri sermonis Latini ita sunt penitus obliti, ut ne tenue quidem vestigium ejus apud eos remaneat? & unde eum, quo nunc utuntur, sunt nacti? Aut si Britannice & Dii & homines tum in Italia sunt locuti, certe non hoc, quo nunc Brittones utuntur, quippe qui ex vicinarum gentium linguis ita sit conferruminatus, ut multæ nationes in eo sua vocabula agnoscant. Sin veteres illos Latinos locutos affirment Britannice, unde monachus ille tam veterem dictionem, bis mille annos ante datam, intellexit? Sed quid ista minutius persequimur? cum pluribus aliis argumentis appareat, eundem monachum, & historiam totam fabricasse, & *Brutum* istum, qui nunquam fuit, genuisse, & responsum Dianæ confinxisse. Quin carmen ipsum apponemus, ut male callidorum hominum se facilius prodat vanitas.

BRUTUS CONSULIT.

Diva potens nemorum, terror silvestribus apris,
Cui licet anfractus ire per æthereos,
Infernasque domos: terrestria jura resolve,
Et dic quas terras nos habitare velis.

Dic

1 *Homo nobilis qui.*] Vocem [*qui*] ad sensum omnino necessariam hic interserendam putavimus. Potius tamen, si liceret, legendum cuperemus, *ut contemtu sui Regiam effugeret crudelitatem.*

2 *Cum Fauni, Sibyllæ oracula.*] Forte legendum *Fauni & Sibyllæ oracula*, nisi (quod magis credibile videtur) a Buchanano scriptum sit, *Fauni responsa, Sibyllæ oracula, ac Prænestinæ sortes*, quippe cujus animo forte obversabatur illud Virgilii Æn. VII. vers. 102.

Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus.

3 *Si Latine dicant.*] Forte *Latina* legendum, cum præcesserit, *Qua lingua.*

Dic certam sedem, qua te [1] venerabor in ævum,
Qua tibi virgineis templa dicabo choris.

Respondit autem Diana versibus ejusdem generis, ut & ab eodem poëta facti videantur, non illis quidem obliquis, ambiguis & flexiloquis, sed perspicuis; quibus, quod nunquam datura erat, promittit, imperium videlicet orbis terrarum.

Brute, sub occasum solis, trans Gallica regna,
Insula in Oceano est undique clausa mari:
Insula in Oceano est, habitata Gigantibus olim,
Nunc deserta quidem, gentibus apta tuis.
Hanc pete: namque tibi sedes erit illa perennis:
Hæc fiet natis altera Troja tuis.
Hic de prole tua Reges nascentur, & ipsis
Totius terræ subditus orbis erit.

Ex hoc, opinor, carmine, cum ipsorum historiis collato, reliquum commentum deprehendi potest: nec id obscure quidem. Nam, præter vanitatem utrinque promissorum, etiam insulam non tum habitari, sed habitatam aliquando fuisse, nunc vero desertam esse, carmen asseverat. Ubi ergo hominum illa portenta, *Gogmagog*, & *Tentagol*, aliaque vastiora nomina, ad terrorem, dicam, an ludibrium conficta? Ubi præclara illa certamina *Corinæi*, aliorumque *Bruti* sociorum, adversus non terrigenas, sed Dæmonigenas Gigantes?

IX. Hæc de *Bruto*, eique data dictione. [2] Horum adeo mendaciorum neque pœnitet neque pudet posteros, ut, ante paucos annos, non ultimi nominis apud eos scriptor impudenter confinxerit, Trojanos Britannice locutos. Hujus sententiæ impudentem vanitatem facile refellunt Homerus & Dionysius Halicarnasseus; quorum ille omnibus Trojanis nomina dat Græca, alter longa & seria disputatione contendit, Trojanos ab ultimis usque primordiis genere Græcos fuisse. Illud vero prætereo, [3] [quod] cum in Angliam appulisset, cum non magno comitatu, quomodo intra viginti annorum spatium tria regna condiderit; & qui universi in primo adventu vix unius modicæ coloniæ numerum explere poterant, tam brevi insulam, orbis maximam, non pagis modo & urbibus, sed tribus regnis amplissimis, occuparint: quique paullo post, abundante multitudine, nec Britannia (ut videtur) eam capiente, Germaniam, regionem tam late fusam, ceperint: incolasque victos, in suum, non Britanni-

1 *Venerabor in ævum.*] In omnibus libris [*Veneremur*] legitur, ex ipso autem Galfrido Monumetensi, fabulæ hujus aut architecto aut tibicine, reposuimus [*venerabor,*] quod & [*dicabo*] sequenti versu postulare videtur. Neque dubitavimus ex eodem auctore alia quædam in Dianæ responso immutare.

2 *Horum adeo mendaciorum.*] Hæc in MS. desiderantur usque ad, *Illud vero prætereo*, &c.

3 *Quod cum.*] Illud [*Quod*] superfluum videtur.

nicum, sed Latinum nomen transire coëgerint; atque ab undeviginti illis fratribus, qui ne ipsiquidem Germani erant, (nam singulis fere singulæ matres erant,) Germaniam dici. Hoc nos commentum, tam ex omni parte absurdum, non adduximus in medium, ut confutaremus, sed [1] ut Germanis irridendum proponeremus.

X. Hæc in universum de commentis Brittonum dicta sint. Consilium autem fingentium non adeo mihi obscurum videtur. Illa enim de Dæmonum cum puellis concubitu monstrosa fabula illuc mihi pertinere videtur, ut *Brutum* suum cum duabus vicinarum gentium maximis vel cognatione jungeret, vel de nobilitate cum eis decertaret. Galli enim Cæsare, & Germani Tacito, auctoribus, a Dite patre se oriundos ferebant. Similis quoque videtur fuisse caussa fabulæ de *Bruto* fingendæ. Nam, cum in Epiro Buthrotii, in Sicilia aliquot populi, in Italia Romani, Campani, Sulmonenses, in Gallia Arverni, Ædui, Sequani, & posterius Franci, Trojanorum nescio quos conditores laudarent; Britannicarum rerum scriptores, ad suæ gentis nobilitatem exornandam, non parum sibi collaturi videbantur, si ex antiquitatis arcanis ejus peterent primordia; idque potissimum a Trojanis, vel ob urbis claritatem omnium gentium literis celebratam, vel ob cognationem cum tot nationibus, quæ ex eodem illo velut naufragio prodiisse dicerentur. Neque arrogans id mendacium visum iri existimabant, si illius cum tot gentibus communicatæ nobilitatis ipsi in parte aliqua hærerent. Hinc opinor illud de *Bruto* commentum, aliaque antiquiora, non minus stulte recepta, quam impudenter ficta: quarum omnium rerum ut vanitas [2] argueretur, satis fortasse fuisset admonere, vetustis scriptoribus ignota fuisse, literis florentibus in lucem prodire non ausa, [3] emorientibus demum nata, ab adulatoribus indoctis prodita, ab hominibus crassis, & nimium credulis, qui fingentium fraudem non intelligerent, recepta. Impostorum enim istorum, qui non ex historiæ veritate communem utilitatem, sed ex adulatione privatum aliquem fructum petunt, hujuscemodi est ingenium, ut, cum vehementissime videntur laudare, tum maxime irrideant. Quid enim aliud isti faciunt, qui, quorum ornare se simulant nobilitatem, eam, ut clarius splendescat, de totius naturæ colluvione petunt? & ea

1 *Ut Germanis irridendum proponeremus.*] Ita constanter libri omnes; ego vero aut animi fallor, aut a Buchanano scriptum est [*propinaremus*] ad exemplum Terentii. Eunuch. V. 10. 39.

Hunc comedendum & deridendum vobis propino.

[Ita vulgo utuntur hac Terentiana phrasi. sed saniori judicio Buchananus *proponeremus:* verbum enim *propinare* ridiculi gratia Terentius tribuit Gnathoni, qui cum ejus animus in patinis & poculis esset, παρὰ προσδοκίαν spectatoribus, qui aliud verbum exspectabant, aptum arti suæ parasiticæ hoc subjicit vocibus, quibus proprie illud respondere non poterat. sed non ideo extra scenam aut jocum licere puto ex Comicis tales locutiones transferre in historicum stilum. videas tamen passim etiam viros doctissimos Plautinis etiam salibus, quos ille certis personis adtribuit, abuti in rebus gravibus. fruantur, per me licet, hac doctrinæ absurdæ affectatione, nobis modo sanior mens sit.]

2 *Argueretur.*] MS. *coargueretur.*

3 *Emorientibus.*] Ita MS. & Edinb. alii omnes perperam duabus vocibus *e morientibus.*

ea generis claritate, homines creduli, dicam, an stolidi, sibi placent, quam nulli finitimorum eis invident?

XI. Qui Scotorum res literis prodiderunt, honestiorem, ut ipsis visum, originem ediderunt: sed nihilo Brittonum nobilitate minus fabulosam. Non enim e Trojanorum profugis reliquiis, sed e Grajis illis heroibus, quorum posteri Trojam everterunt, majores nobis adoptarunt. Nam cum Græcorum, priscis illis temporibus, duo maxime genera celebrarentur, Dores & Iones, ac Dorici generis principes essent Argivi, Ionici vero Athenienses; Scoti principem suæ gentis conditorem *Gathelum* quendam faciunt: quem Argi, an Cecropis, esse filium mallent, incertum reliquerunt. Ac, ne Romanorum in hac parte cederent claritati, validam ei latronum adjecerunt manum: cum qua profectus in Ægyptum præclaras res gessisse dicitur, copiisque Regiis post Mosis discessum fuisse præfectus: deinde, cum uxore Scota, Regis Ægyptii filia, totum Europæ littus ad mare internum pertinens circumnavigasse. Ac, præteritis tot regionibus, illa ætate desertis, aut certe raris in locis & paucis habitatis, Græcia, Italia, Gallia, totoque Africæ littore, (ut omittam interim tot maris interni insulas) alii eum ad Iberi amnis ostium exponunt; eoque agro, quem tenere non poterat, relicto, in Gallæciam, regionem multo steriliorem, traducunt: alii Oceanum, primum, ut arbitror, mortalium, classe ingredi ausum, ad Durii fluminis ostium exponunt: eoque in loco celebre oppidum condidisse volunt, quod de nomine ejus *Portus Gatheli* nunc vocetur: [1] unde universam regionem, quæ a Luso & Lusa Bacchi filiis diu Lusitania fuerat appellata, *Portugalliam* dici cœpisse. Deinde, coactum illinc in Gallæciam penitus abire, Brigantiam ibi exstruxisse, quæ nunc Compostella vocetur: Bracaram item ab eo ad Mundæ amnis ostium conditam.

XII. Hæc de origine suæ gentis fabulose tradunt Scoti: in quibus fingendis, quam nostri parum circumspecti fuerint, vel hinc æstimare licet; quod Græco illi *Gathelo*, scriptoribus Græcis ignoto, ne Græcum quidem nomen dederint: quod urbi a se conditæ Latinum a portu nomen, potius quam Græcum, dederint, præsertim illa ætate, qua Græcorum paucissimis Latium ipsum fuit cognitum: quod dubitant, Argine an Cecropis fuerit filius, cum Cecropem Argus prope centum annis antecesserit: quod is, qui inter homines omnium ingeniosissimos tantum prudentia præstitisset, ut secundum a Rege locum teneret, ut Mosi profugo sufficeretur, ut peregrinus Regiis honoraretur nuptiis; relicta regione totius orbis fertilissima, tot prætervectus dextra lævaque continentis utriusque terras, tot insulas, proventu frugum omnes, aëris temperie plerasque, insignes, Cretam, Siciliam, Corsicam, Sardiniam, quæ illa ætate ab agresti hominum genere tenebantur verius quam colebantur, in Oceanum, etiam ipso no-

1 *Unde universam regionem.*] Palam est Buchananum, aut ejus potius amanuensem hic dormitasse, in omnibus enim libris [*universæ regioni*] legitur, cum quibus quæ sequuntur quadrare nequeunt; aut igitur scriptum oportuit, *unde universæ regioni* ——— *Portugalliæ nomen inditum fuisse*, aut, uti nos leviore mutatione contenti, *unde universam regionem* ——— *Portugalliam dici cœpisse.*

2 *Præ-*

nomine formidabilem, eruperit, præsertim cum homines adhuc non magnum rei nauticæ usum haberent; *Portugalliam*, seu *Portum Gatheli*, urbem condiderit ad Durium, cujus urbis nomen nusquam reperitur ante Saracenorum in Lusitania dominatum; Bracaram etiam ædificarit, ad Mundæ fluminis ostium, cum inter Bracaram & Mundam intersint multa passuum millia, interjectis etiam duobus claris amnibus, Durio & Vacca, Bracaraque omnino maritima non sit. Subit & illud quærere, qui fiat, ut *Gathelus*, homo Græcus, & illustri loco natus, & rebus gestis clarus, cum e gente esset ambitiosissima, in sui nominis memoria prodenda posteris, magnoque comitatu in extremas orbis totius oras, &, ut tum res erant, prope incultas & barbaras, vectus, oppida condiderit, nulli tamen eorum non modo suum, sed ne Græcum quidem nomen imposuerit. *Portugalliæ* enim nomen, aut (ut illi malunt) *Portus Gatheli*, tot vetustis scriptoribus, qui ex professo terrarum & locorum nomina sibi scribenda sumserunt, ignotum, ante quadringentos annos celebrari cœptum est. Neque minus de istius *Gatheli* adventu in Hispaniam suspecta est omnium Græcorum & Latinorum taciturnitas, præsertim cum Phœnicum, Persarum, Pœnorum, Iberorum, Gallorum, & comitum Herculis & Bacchi, qui in Hispaniam advenerint, frequens & illustris mentio sit apud veteres. Sed nostri fabulatores, opinor, monumenta veterum non legerunt: alioqui enim, quando illis e Græcia conditorem gentis, & suæ nobilitatis auctorem, educere visum erat, nunquam commisissent, ut hominem potius ignobilem sibi comminiscerentur, quam ad Herculem & Bacchum, omnium gentium monumentis celeberrimos, suum genus referrent.

XIII. Hæc fere de origine suæ gentis a nostris traduntur: quæ si cui pluribus, quam res poscat, prosecutus esse videar, is velim ex adverso consideret, quam pertinaciter quidam hæc, tanquam Palladium cœlo demissum, propugnent. Id si fecerit, non dubito, quin adversariorum pervicacia sit eum nobis minus iniquum reddditura. De reliquis gentibus, quæ in hanc insulam posterius venerunt, & domicilio locum ceperunt, *Pictis*, *Saxonibus*, *Danis*, *Normanis*, quoniam eorum historia nihil monstri continet, posterius commodiore loco dicemus. Hæ vero duæ nationes (quarum meminimus) e Galliis mihi videntur oriundæ. Id cur ita esse existimem, adjiciam; si pauca prius de antiquis Gallorum institutis dicam. Gallia omnis, quanquam est frugum ferax, tamen & est, & fuisse dicitur, hominum feracior: adeo ut, Strabone teste, Celtarum, quæ tertia pars est Galliæ, inventa sint trecenta millia, eorum duntaxat, qui arma ferre possent. Itaque, cum in agro, quamvis fertili, multitudine tamen laborarent sua, ad eam minuendam permissum fuisse creditur, ut puerorum amoribus indulgerent. Hac tamen ratione cum non satis provisum adversus inopiam agri videretur, [1] prægravante adhuc turba liberorum capitum; sæpe decreto publico, interdum privatis consiliis, ad exhauri-

1 *Prægravante adhuc turba liberorum capitum.*] Liv. lib. XXII. cap. 57. *Et aliam formam novi delectus inopia liberorum capitum ac necessitas dedit.* Et lib. XXVI. cap. 47. *Liberorum capitum virilis sexus ad decem millia capta.*

1 *Gal-*

riendam domi multitudinem, in omnes circumcirca regiones frequentes colonias emiserunt: in Hispaniam autem, ut inde incipiam, tam frequentes, ut Ephorus, teste Strabone, Galliæ longitudinem ad Gades usque porrexerit. Et certe totum latus Hispaniæ, ad septentriones versum, populorum & gentium nominibus diu [1] Gallicam testata est originem. Primi autem nobis occurrunt Celtiberi, apud Lucan. IV. 9.

——— profugique a gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

Hi tam late suos fines propagaverunt, ut quamvis asperam regionem, nec alioqui frugiferam, incolerent, tamen M. Marcellus sexcenta talenta tributi nomine ab eis exegerit. Sunt etiam a Celtis, aut Celtiberis, oriundi Celtici ad Anam fluvium, Ptolemæo Bætici cognominati; & Celtici alteri, in Lusitania, Anæ propinqui: &, si Pomponio Melæ, homini Hispano, credimus, a Durii fluminis ostio, ad promontorium usque, quod sive Celticum sive Nerium vocant, Celtici colunt cognominibus distincti, nempe Grovii, Præsamarci, Tamarici, Nerii: ac ceteros quoque Gallæcos a Gallica origine non abhorrere nomen gentis indicat. Ab altera parte, transierunt e Galliis in Italiam, Ligures, Libui, Salassi, Insubres, Cenomani, Boji, Senones, & (si nonnullis scriptoribus antiquis credimus) Veneti. Hæ gentes quam late dominatæ sint in Italia, cum nemini, paullum modo in historiarum lectione versato, sit ignotum, non habeo necesse explicare. Sed nec inquiram diligentius, quantæ Gallorum manus, vel in Thracia consederint, vel ex ea egressæ, Macedonia Græciaque proculcata, in Bithyniam transierint, regnaque Gallogræcorum in Asia condiderint, quando ad nostrum institutum ea res non magnopere pertinet.

XIV. Ad Germaniam festinat oratio: ac de coloniis in ea Gallicis locupletissimos habeo auctores, C. Julium Cæsarem, & C. Cornelium Tacitum. Ille enim, in Commentariis belli Gallici, scribit, quodam tempore Gallos Germanis habitos fuisse fortiores: itaque Tectosages, fertilissimam Germaniæ partem circa Hercyniam silvam tenuisse: & Boëmi, ut alter affirmat, ipso nomine conditores suos Bojos indicant. Et propiora inter Menum & Rhenum amnes aliquando Helvetii tenuerunt: & Gallicæ originis etiam fuere Decumates trans Rhenum, & ad Danubium Gothini, quos Claudianus Gothunnos vocat, Arrianus, in vita Alexandri, Getinos, Flavius Vopiscus, in Probo, Gautunnos appellat. Sed & Gothunnos inter Getas Claudianus recenset, & Stephanus putat Getas ab Arriano Getinos dici: ut fortasse ne Getæ quidem ipsi a Gallica gente alieni fuerint; quandoquidem certum est, multas gentes Gallicas in Thraciam profectas esse, atque etiam resedisse in ea parte, quam Getæ tenuisse dicuntur. Gothinos quoque ætate sua Tacitus ait sermone Gallico fuisse usos.

Cimbri

1 ***Gallicam testata est originem***] Ita omnes libri, in constructionis normam manifeste peccantes; [*testatum*] enim dici oportebat, nisi quod hoc duriusculum nec Buchanani stylo satis dignum videatur, quem, si hoc παρέργως advertisset, aliter totam sententiam constituere voluisse a verisimili non abhorret.

1 *Ja-*

Cimbri quoque, teste Philemone, & (si Tacito credimus) Æstii ad mare Suevicum, ubi succinum legitur, habitantes, tum locuti sunt Britannice, qui sermo erat idem cum Gallico, aut non multum ab eo diversus. Sunt & alia plurima Gallicarum per Germaniam coloniarum vestigia, quæ non gravate persequerer, nisi quæ dicta jam sunt, abunde ad nostrum institutum facerent, nempe ut ostendam, quam late Gallia circa Britanniam suas diffuderit colonias. Quid ergo Britannia? quæ nec magnitudine, nec viribus, nec rei militaris peritia, nationes illas æquabat? eane, tam vicina Gallorum fortissimis, nec aëris clementia, aut soli fœcunditate, propinquis regionibus inferior, nullos exteros colonos accepit? Imo, ut Cæsar & Tacitus asseverant, complures; ut autem ego contendo, veteres cultores universos. Tres enim antiquitus gentes, ut satis constat, totam insulam tenuerunt, *Brittones*, *Picti* & *Scoti*: de quibus deinceps dicemus.

XV. Atque ut a *Brittonibus*, qui latissime in Albio regnarunt, exordiar, primus (quod sciam) C. Julius Cæsar aliquid certi de eis prodidit. Is interiores incolas indigenas putat: ideo, credo, quod diligentius perquirendo, nihil de primo eorum adventu compererat: nec ulla tum erant apud eos monumenta literarum, unde id disci posset. *Maritima insulæ*, ait lib. v. de Bell. Gal. 12. *teneri a Belgis, quos spes prædæ illexerat, agri fœcunditas & cœli clementia detinuerat.* Ejus rei argumentum putat, quod plerique civitatum, unde venerant, nomina retinebant: quod ædificia Gallicis essent similia. Addit Cornelius Tacitus, auctor gravissimus, in Vita Agric. cap. XI. *mores non esse dissimiles, parem & in periculis deposcendis audaciam, & in* [1] *defugiendis formidinem, magnas utrinque factiones, magnas clientelas fuisse.* Denique sua ætate talem esse Britanniam, qualis ante adventum Romanorum fuerat Gallia. Adjicit præterea Pomponius Mela lib. III. cap. 6. *in bello Britannos equitatu, bigis, curribus,* [2] *Gallico armatu, dimicare.* Beda quoque, omnibus, qui fabulosa de Britannorum origine scripserunt, & ætate major, & auctoritate prior, primos insulæ cultores ex Armorico tractu venisse affirmat. Ab his non dissentiunt quidam Græcorum [3] Grammatici, qui *Britannos* a *Britanno* Celtûs filio nomen accepisse tradunt. In eo certe consentiunt, quod e Gallia eos intelligi voluerunt oriundos. E recentioribus huic sententiæ subscribunt, Robertus Cœnalis, &c, in vita Diocletiani, Pomponius Lætus, minime spernendus auctor: uterque, opinor, vi veritatis coactus. In hoc tamen uterque mihi videtur errare, quod eos e Brittonum peninsula ad Ligerim, quæ nunc Britannia vulgo vocatur, educat: præsertim cum maritimæ Britannorum coloniæ, ipsis (ut Cæsar ait) nominibus, testentur, unde demigraverint.

XVI. Sequitur ut de Gallicis coloniis in Hiberniam missis agamus. Jam ante ostendimus, totum latus Hispaniæ, quod ad septentriones exporrigitur, Gal-

1 *In defugiendis.*] [*Detrectandis* in Tacito legitur.]

2 *Gallico.*] [In editis legitur, *Gallice armati dimicant.* Ego Buchanani lectionem præferrem.]

3 [Etymologici M. auctor Britannos a Celto, Britanni (vel Βρεττάνου) filia dictos esse vult.]

Gallicis colonis occupatum fuisse. Ex Hispania vero caussas in Hiberniam commigrandi video complures fuisse. Nam vel in Hiberniam eos pertraxisse videri potest facilis e propinquo trajectus, vel domo expulisse immoderata imperia Persarum, Phœnicum & Græcorum, in Hispanos, bello superatos, & propter infirmitatem eis obnoxios: item inter Hispanos ipsos, e multis nationibus homines inter se male coalescentes, & studium libertatis, & fuga servitutis, inter motus civiles, & novas rerum perturbationes, in gente belli avida subinde exorientes. Has migrationum caussas qui expendet, non mirabitur, opinor, si plerique fortunam, quamvis tenuem, foris, modo cum libertate conjunctam, domesticæ, & quidem acerbæ, servituti prætulerint. Retinuit autem illuc advectos turbulentior indies rerum Hispanicarum status, nunc Carthaginiensibus, nunc Romanis, omnia servitutis mala in bello superatos exercentibus; & multos præterea ad eandem malorum fugam compulit: præsertim cum Hispani tum nullam aliam vicinam regionem haberent, in quam, aut rebus domi florentibus exuberantem multitudinem emitterent, aut unde rebus adversis calamitatum perfugium peterent. Retinuit & aëris clementia: est enim, ut ait Cæsar, *cœlum Britannicum Gallico temperatius*: Hibernicum autem solum amœnitate, & cœlum temperamenti æquabilitate, longe Britannicum superat. Præterea homines, in solo aspero nati & educati, otio, ut sunt omnes Hispani, dediti, ad pascua fere totius Europæ uberrima traducti, sese libenter e domesticis tumultibus in sinum externæ pacis recondebant.

XVII. Sed nec gentis cujusque de suis majoribus opinionem, quæ verisimilibus conjecturis innititur, & testimonio vetusto confirmatur, repudiandam existimo. Nam Cornelius Tacitus occidentale latus Britanniæ, sive Albii, a posteris Hispanorum coli, certa, ut ipsi videtur, conjectura, affirmat. Verisimile autem non est, Hispanos, relicta a tergo Hibernia, terra propiore, & cœli & soli mitioris, in Albium primum descendisse, sed primum in Hiberniam appulisse, atque inde in Britanniam colonos missos: quod & SCOTIS contigisse omnes eorum annales affirmant, & Beda libro primo testatur. Scoti enim omnes Hiberniæ habitatores initio vocabantur, uti indicat Orosius. Nec semel Scotorum ex Hibernia transitum in Albium factum nostri annales referunt: sed primum, duce Fergusio Ferchardi filio: deinde, post aliquot ætates, domo pulsos in Hiberniam rediisse, atque denuo duce Reuthero in Britanniam reversos: post etiam, regnante Fergusio Secundo, magna auxilia Scotorum Hibernicorum missa, quibus sedes in Gallovidia sint datæ. Et Claudianus ætate sua auxilia illinc adversus Romanos transmissa indicat: ait enim, lib. II. de Laud. Stilich. 251.

—— totam cum Scotus Iernam
Movit, & infesto spumavit remige Tethys.
Et IV. Conf. Honor. 33.
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Principio autem, cum utrique, id est, Hiberniæ incolæ, & coloni eorum in Albium missi, *Scoti* appellarentur, ut discrimine aliquo alteri ab alteris distingue-

guerentur, initio cœpere alteri *Scoti Ierni*, alteri *Scoti Albini*, vocari: ac paulatim utrinque cognomenta loco nominis usurpata effecerunt, ut vetus nomen *Scotorum* prope oblivioni daretur, ac non ex usu loquendi, sed annalium memoria, repeteretur.

XVIII. Quod ad nomen PICTORUM attinet, non patrium & vetus id eis fuisse arbitror, sed a Romanis ex re datum, quod corpora cicatricibus haberent inscripta, quod & versus Claudiani [1] indicat, III. Conf. Honor. 54.

Ille leves Mauros, nec falso nomine Pictos,
Edomuit, Scotumque vago mucrone secutus,
Fregit Hyperboreas remis audacibus undas.

Item de Bello Getico 416.

Venit & extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scoto dat frena truci, ferroque notatas,
Perlegit exanimes Picto moriente figuras.

Herodianus quoque lib. III. cap. 14. de eadem gente, sed nomine tacito, loquens, hanc pingendi rationem, nisi quod ferri non meminit, dilucide exprimit. *Neque*, ait, *vestis usum cognorunt, sed ventrem atque cervicem ferro incingunt: ornamentum id esse, ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum cæteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium: quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant.* Quo vero nomine sese ipsi [2] nuncuparent, in re tam vetusta difficile dictu est. Vicinæ certe nationes in eorum nomine parum secum consentiunt. Nam Brittones PICHTIADES, Angli PICHTOS, Scoti prisci PEACHTOS eos appellant. Locorum vero quorundam nomina, quæ quondam Pictica ditionis fuerant, nunc vero a Scotis tenentur, diversam ab omnibus appellationem ostendere videntur. Nam Penthlandici montes, & fretum Penthlandicum, a Pentho, non à Picto, composita videri possunt. Sed hæc nomina posterioribus temporibus, ab Anglis, aut certe Scotis Anglicum sermonem usurpantibus, indita fuisse crediderim. Eorum enim apud priscos Scotos nec intellectus nec usus est ullus.

XIX. De nomine vero Pictorum utcunque se res habet, sive Romani vocabulum barbarum in propinquam vocem Latinam transtulerint, sive Barbari Latinam ad sui quisque sermonis sonum & declinationem proxime accommodaverint, ego certe in magno non ponam discrimine. Sed quando de nomine constat, & ab orientali cœli plaga, alii e Scythia, alii e Germania, eos in Britanniam appulisse rerum scriptores fatentur, restat, ut vestigia persequentes, conjecturis, si fieri potest, ad veritatem perveniamus. Neque aliud certius vestigandi initium video, quam a corporis illa pictura. Pingebant autem Britanni, Arii in Germania, & Agathyrsi, corpora: sed, ut in bello terribiliores hosti apparerent, succis modo herbarum se inficiebant. Sed cum Picti

1 *Indicat.*] An potius *indicant*?
2 *Nuncuparent.*] Mallem *nuncuparint*.

cti ferro cutem variarent, ac diversorum animalium figuris inscriberent, verius erit quærere, quæ gentes, vel in Scythia, vel Germania, regionibusque vicinis, certo illo pingendi corpora instituto, non ad terrorem, sed ad decorem, uterentur. [[1] observare.] Occurrunt autem in Thracia, ut Virgilio placet, Geloni, de quibus Claudianus libro primo adversus Rufinum, versu 313.

Membraque qui ferro gaudet pinxisse, Gelonus.

Occurrunt apud eundem poëtam in Thracia Getæ, Bell. Get. 481.

Crinigeri sedere patres, pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numerosa cicatrix.

Igitur, cum Geloni Virgilio III. Georg. 461. sint Getis vicini, & vel Gothunni, vel Getini juxta Arrianum, Getis annumerentur, quid vetat, cum, juxta Tacitum de Morib. Germ. cap. XLIII. Gothunni Gallice loquerentur, hinc credere Pictos oriundos? Verum e quacunque natione Germanica advenerint, mihi fit verisimile, eos fuisse de veteribus Gallorum colonis, qui vel ad [2] mare Suevicum, vel Danubium, sedes habuerunt. Gallici enim generis homines, cum a Germanis alienigenæ, ut erant, haberentur, eorum puto nomen in contumeliam abiit, adeo ut uno vocabulo WALSCH, Gallum, peregrinum, & barbarum, indicent. Ideoque, sive a vicinis ejecti, seu tempestatum vi adacti fuerint, facile majores Pictorum Scotis fuisse conciliatos puto, atque ab eisdem, ut traditur, adjutos, ut homines cognatos, ejusdem fere linguæ, nec dissimilium rituum: eoque facile impetratum, ut sanguinem miscerent, connubiisque prope in unam gentem coalescerent. Alioqui enim non video, quomodo Scoti, qui tum Hiberniam tenebant, homines feri & inculti, peregrinos, omnium rerum egenos, ac tum denique visos, nullo legum, sacrorum, aut linguæ commercio conjunctos, tot necessitatibus circumventos, in jus affinitatis, ac prope omnium rerum societatem, tam facile asciviſſent.

XX. Hic nobis nonnihil obstare videtur Bedæ Anglo-Saxonis auctoritas, qui unus (quod sciam) Pictos a Scotis diversa lingua prodit usos. Ait enim, de Britannia loquens, *eam quinque linguis, unam eandemque summæ veritatis & veræ sublimitatis scientiam scrutari & confiteri, Anglorum, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum.* Bedam autem ego opinor pro quinque dialectis quinque linguas dixisse: quod a Græcis in re simili factum videmus; item a Cæsare, in exordio Commentariorum belli Gallici: tres enim Galliæ partes linguis moribusque diversis esse usas ait. At Strabo, ut Aquitanos a cæteris lingua discretos esse confitetur, ita reliquos Gallos eadem lingua, sed paullum variata, uti. Sed nec Scotos a Brittonibus toto sermone, sed dialecto potius, discrepasse arbitror, uti posterius dicam: cum nunc etiam tam in sermone consentiant, ut eodem aliquando usi fuisse vi-

1 *Observare.*] Supervacanea hæc vox videtur, atque a Buchanano frustra adjecta, utpote oblito se prius idem fere voce [*quærere*] significasse.

2 *Mare Suevicum.*] Ita Tacitus Germ. cap. 45. *mare Balticum* appellat.

1 Cor-

videantur, minusque inter se differant, quam quædam Gallicæ nationes, quæ omnes Gallice loqui dicuntur. Itaque cæteri scriptores ne diversi quidem sermonis ullam suspicionem faciunt: & ipsi, quamdiu regnum utrumque stetit, velut unius gentis homines, matrimonia semper inter se contraxerunt: ac initio mixti, deinde vicini, ac sæpius amici fuerunt, usque ad Pictorum excidium. Sed nec eorum reliquiæ, (quas exstincta militari ætate multas fuisse oportet) ulla ex parte Scotorum linguam [1] corruperunt: ac ne in eis, quas reliquerunt, sedibus, ullum peregrini sermonis vestigium remansit. Omnes enim Pictorum regiones, ac singula etiam loca, Scoticas appellationes hodie retinent, præter admodum pauca, in quibus, prævalescente supra patriam Saxonica lingua, Germanicæ originis nomina sunt imposita. Nec illud omittendum, quod, ante Saxonum in Britanniam adventum, nunquam ullas Britannicas nationes inter se interpretibus usas legamus. Igitur, cum uno consensu Scoti, Angli & Germani scriptores, Pictos e Germania oriundos ferant; constetque Gothunnos, sive Getinos, Gallorum fuisse colonos, & Gallice locutos, & Æstios ad mare Suevicum Britannice: unde potius existimem Pictos prodiisse? aut quo, sedibus ejectos, nisi ad cognatos contendisse? aut unde potius connubia impetraturos, quam a populo, sanguine, lingua, moribus, sibi conjuncto?

XXI. Quod si Pictos a Gothunnis, aut Æstiis, aut Getis, neget aliquis oriundos, propter earum regionum longinquitatem, is secum cogitet, quot & quantæ migrationes in omnes partes factæ sint illis temporibus, in quæ Pictorum adventus in Britanniam est conjectus, ac deinceps multis seculis; intelliget, opinor, [2] nihil horum non modo fieri, sed etiam facile fieri potuisse. Gal-

1 *Corruperant.*] Libri omnes *corruperint.*

2 *Nihil horum non modo fieri, sed etiam facile fieri potuisse.*] Frustra est Crafordius, qui legendum vult, *Nihil horum non modo fieri, sed etiam facile fieri non potuisse*, vel, *Nihil non horum non modo fieri, sed etiam facile fieri potuisse.* Prior autem ejus emendatio Buchanani sententiam plane destruit, uti cuivis totum hunc paragraphum, ultima præsertim ejus verba, vel minimum attendenti palam est. Ad secundam quod attinet, dubium quidem non est, quin ex iis quæ mox adducit exemplis id colligere voluerit Buchananus, *nemini difficile propter regionum longinquitatem videri debere, Pictos a Gothunnis, aut Æstiis aut Getis fuisse oriundos:* etenim sic potius sententia erat restituenda, *Nihil horum non modo non fieri, sed etiam facile fieri potuisse.* Sed nulla prorsus correctione opus, apud probatissimos enim auctores in ejusmodi sententiis [*non modo*] pro [*non modo non*] sæpissime accipi, adeoque posteriorem negationem eleganter reticeri monstravit Tho. Linacrus lib. 6. De Adverb. Ellipsi, veluti, Cic. pro Sext. *Quum illi soli essent præter illum flagitiosum tribunum plebis duo reipub. turbines, qui non modo præcipitanti patriæ subvenirent, sed etiam nimis tarde concidisse mœrerent*, i. e. *non modo non subvenirent.* Vide & alia apud Linacrum exempla. Livio autem, quem in Historia scribenda noster præcipue sequutus est, id longe frequentissimum est. Sic. lib. 1. cap. 40. *Regnare Romæ advenam, non modo civicæ, sed ne Italicæ quidem stirpis.* lib. 22. cap. 28. *Ager non modo silvestre quicquam, sed ne vepribus quidem vestitum habebat.* lib. 23. cap. 29. *Asdrubalique non modo in Italiam traducendi exercitus, sed ne manendi quidem satis in Hispania spem reliquit.* Ibid. cap. 42. *Te salvo atque incolumi amico, non modo populum Romanum, sed ne Deos quidem iratos (si dici fas est) timeremus.* lib.

 24.

Galli Hispaniæ, Italiæ, Germaniæ, & Britanniæ bonam magnamque partem coloniis occuparunt: ad Mæotida & Cimmerium [1] Bosporum populando sunt progressi: Thraciam, Macedoniam & Græciam pervastantes, in Asia consederunt. Cimbri, Ambrones & Teutones, Galliam deprædati, in Italiam penetrarunt. Geloni, qui Virgilio in Thracia collocantur, apud cæteros fere scriptores, vicini in Scythia sunt Agathyrsis. Gothi, obscura diu natio, diluvii instar, brevi tempore Europam, Asiam, Africam, inundarunt. Multis igitur deinceps seculis, dum ferociores finitimorum sibi sedes vindicabant, infirmiores potentiorum injuriis obnoxii, patriam, quam retinere nequibant, linquunt; si homines, diu cum fortuna colluctati, atque incertis sedibus per varios errores jactati, se in longinquas regiones tandem aliquando contulerunt, nihil, opinor, apud rerum peritos admirationis res habere debet.

XXII. Duas præterea nationes vetustas, a scriptoribus Romanis collocari videmus, intra eos limites, quibus regna Scotorum & Pictorum aliquando claudebantur, *Mæatas* & [2] *Attacottos*. Ex his *Mæatas*, quos Dion unus (quod sciam) nominat, Picticæ gentis fuisse reor; quando eos in agris Caledoniis proximis constituit, quos agros certum est Pictos tenuisse. *Attacottos* ex Marcellino lib. XXVI. 4. apparet fuisse ex eis, qui aliquando vallo Hadriani exclusi, postea prolatis imperii finibus, ad Severi vallum usque intra provinciam sint comprehensi: quoniam in libello, *De castrensibus officiis Romanorum per provincias*, inter externa auxilia reperio cohortes aliquot *Attacottorum*, sicut & *Brittonum*: quo magis miror, audaciam, dicam, an stuporem Luddi: audaciam, qui *Attacottos* fuisse Scotos, sed nullo prorsus auctore aut conjectura verisimili, affirmet: stuporem, quod in loco, Marcellini a se citato, Scotos ab Attacottis separari non videat. Inquit enim Marcellinus, *Picti, & Saxones, Scoti, & Attacotti, Britannos ærumnis vexavere continuis.* Pari stupore ab eo factum est, ut contendat Caledonios e Brittonum gente fuisse, qui planissime Pi-

24. cap. 33. *Et jam non modo pacis, sed ne belli quidem jura relicta erant.* lib. 28. cap. 29. *Ut non modo ferocior vox adversus atrocitatem pœnæ, sed ne gemitus quidem exaudiretur.* Et lib. 25. cap. 26. *Postremo ita assuetudine mali efferaverant animos, ut non modo lacrymis justoque comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferrent quidem, aut sepelirent:* in quem locum vide Car. Sigonium. [recte: vid. Bos. ad Cicer. ad Att. IV. 2. & XIV. 2. Gronov. ad Liv. XXV. 26. Græv. ad Ciceron. pro Quinct. 4. Muret. var. lect. X. 7. & quos non?]

1 *Bosporum.*] Ita omnino scribendum extrita *b* litera, dictus enim a Βοὸς πορείας *meabili bovis transitu.*

2 *Attacottos.*] Libri omnes *Attacottas:* sed in hoc aliisque quam plurimis populorum & locorum nominibus Buchanano imposuerunt vitiosæ priscorum auctorum editiones, prius scil. quam conspirante doctorum industria veterum scripta essent redintegrata. Nos vero hic & alibi optimorum fere codicum fidem sumus secuti, præterquam iis in locis, quibus Buchanani rationibus repugnare videbantur: quod & hic semel monuisse suffecerit, ne variantium lectionum farragine lectori fastidium crearemus. [Puto tamen rectius auctoribus suam scribendi formam relinqui. præsertim in nominibus, quæ tam varie in MSS. leguntur. eam enim lectionem prætulisse unusquisque videtur, quam expressit.]

1 *Qui*

Picti fuerunt: quod perspicue Luddus, testimonio ex Panegyrico, qui dictus fuit Constantino, adversus se prolato, demonstrat. Inquit enim orationis auctor, Eumen. Paneg. Constant. cap. VII. *Caledonum, & aliorum Pictorum silvas.* Id testimonium ille, qua stultitia est, pro se produxit: &, quo stupore est, non contra se facere animadvertit. Quod si vocem inspiciamus, ea linguæ Scoticæ est: CALDEN enim Scotis ea arbor est, quæ Latinis corylus dicitur: unde & *Caledoniæ* silvæ nomen reor inditum, & *Caledoniorum* oppidum, ad Taum amnem situm, *Duncalden* adhuc vocatur, hoc est, corylorum tumulus. Et si adversus consensum omnium Ptolemæi codicum, mihi aliquid permittere auderem, pro *mari Deucaledonio*, scriberem *Duncaledonium:* & apud Marcellinum, pro *Dicaledones*, *Duncaledones*, & mari & gente a Duncaledonio oppido cognominatis.

XXIII. Hæc quæ scripsimus, etsi abunde satisfacere possint lectori non iniquo, nihilominus adjiciemus & alia, quæ C. Plinius manifesta originum indicia existimavit: nempe sacra, linguam, oppidorum vocabula. Primum satis constat, maximum amicitiæ vinculum, & cognationis argumentum, habitam fuisse similitudinem religionis, & eandem de Diis opinionem. Apud Britannos autem & Gallos idem plane Deorum erat cultus, idem apud utrosque, & nusquam alibi, Druidum sacerdotium, quorum superstitio adeo utriusque gentis animos pervaserat, ut multi dubitarent, utri ab utris eam philosophiam didicissent. Item, eadem sacra *ex superstitionis persuasione deprehendi* ait Tacitus vita Agricol. cap. XI. Nec ab eo ritu fuisse immunes Hispanos, ut quorum bona pars e Galliis originem ducebat, indicat tumulus prope Carthaginem novam, [1] qui Mercurius Teutates appellabatur, uti scriptum est a Livio. lib. XXVI. 44. Idem quoque genus vatum apud Gallos & Britannos in summo fuit honore, quos utrique *Bardos* vocabant. Horum & functio & nomem adhuc perseverat apud omnes nationes, quæ vetere Britannorum lingua utuntur: tantusque eis honos multis in locis habetur, ut & ipsi sacrosancti, & eorum domus pro asylo sint; & inter infestissimos hostes, ubi crudelissime & bellum geritur, & victoria exercetur, perpetua sit eis eorumque comitibus ultro citroque commeandi potestas. Nobiles, eos ad se ventitantes, & honorifice suscipiunt, & munifice dimittunt. Carmina autem non inculta fundunt, quæ Rhapsodi proceribus, aut vulgo audiendi cupido, recitant, aut ad musicos organorum modos canunt. Plurima ex veteribus institutis adhuc manent: nec quicquam fe-

re

1 *Qui Mercurius Teutates appellabatur, uti scriptum est a Livio.*] Ita quidem Buchanani tempore & diu postea excusæ Livii editiones exhibent, lib. 26. cap. 44. *Quod ubi versus Scipio in tumulum, quem Mercurium Teutatem appellant, advertit.* Unde commentatores insigne argumentum se nactos existimarunt, quo Hispanos a Gallis originem traxisse confirment, Galli enim sua lingua pro Mercurio Teutatem dicebant. At quamvis non alia desint indicia, quæ Hispanos olim Gallorum colonos fuisse commonstrent, nihil tamen ex hoc Livii loco colligi potest. *Teutatem* enim illum merum esse correctorum figmentum, dudum ostendit Joan. Frid. Gronovius, qui ex optimis codicibus MSS. sic edidit, *Quod ubi egressus Scipio in tumulum, quem Mercurii vocant, animadvertit.*

1 *Af-*

tæ in Hibernia, nisi in cærimoniis & religionis ritibus, est mutatum. Hæc de sacris in præsentia dicta sint.

XXIV. Superest, ut de lingua veteri, ac oppidorum & gentium vocabulis, agamus. Hæ autem partes plerumque nobis erunt promiscue tractandæ, quod altera alteri sæpenumero velut fundamento innititur, præcipue cum nomen proprium, aut originatione, aut declinatione, patriam [1] asseret. Atque hæc quidem etsi mutua conspiratione sese confirmant, tamen, quoad fieri potest, ea nos docendi gratia separabimus. Primum igitur Tacitus, in vita soceri sui, cap. XI. affirmat, non multo Gallicam a lingua Britannica esse diversam: ex quo facio conjecturam, aliquando eandem fuisse, ac paullatim, vel externarum gentium commercio, vel ignotarum ante rerum invectione, vel novarum artium inventione, & frequenti formæ vestium, armorum, supellectilisque reliquæ, mutatione, sermonem facile sequacem, multis in partibus interim auctum, interim adulteratum, ac multa nova vocabula genita, multa vetusta vitiata. Cogitet apud se quisque, quantum populi inconstantia sibi in hac parte sumat, quantum ei semper & fuerit & sit præsentium fastidium, & innovandi studium; comperiet profecto illud optimi poetæ & unici censoris (Horat. Art. Poet. 60.) judicium esse verissimum.

Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.
Et paullo infra, vers. 70.
Multa renascentur, quæ jam cecidere: cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Hæc quidem ille de Romano sermone scripsit, qui magna civium cura incorruptus servabatur, quem omnes nationes, quæ intra tam latos imperii fines continebantur, diligenter addiscebant. Ne admiremur igitur, linguam, ante colonias e Galliis in omnes partes emissas jam domi discordem, & deinde diversarum nationum commistione pollutam, & ab initio barbaram, & suis quodammodo neglectam, ac, postquam ab externo solo rursus in Britanniam se recepit, in regna exteris plerumque obnoxia divisam, sibi non semper constare. Nam & initio Celtæ & Belgæ diversa utebantur, ut Strabo censet, dialecto. Deinde, cum Celtæ magnas colonias in Hispaniam emisissent, ut Celtiberorum & Celticorum indicant nomina, & Belgæ Britanniam maritimam, ut intelligi potest ex Ventæ Belgarum, ex Atrebatum & Icenorum nominibus, occupassent, non potest fieri, ut non hinc Hispani, inde Romani, Angli, Dani, Normani, non multa peregrina vocabula secum advexerint, patria corruperint. Quin illud potius mirandum censeo, quod nunc etiam tanto post tempore, tot gentium adventu adulteratis, & magna ex parte mutatis vicinarum nationum linguis, adhuc Britanni non tam sermone toto, quam proprietate, & dialecto inter se discrepent: ac si quis ex eis, [1] al-

1 *Asseret.*] Forte *asseriat.*

1 Al-

[1]alterius nationis Britannicæ hominem audiat loquentem, sonum tamen suæ linguæ agnoscet, & plurima verba capiet, quanquam sermonem universum non intelligat. Nec, si non eadem semper apud omnes earundem rerum invenientur vocabula, novum debet videri, reputantibus quantum in singularum gentium sermone quotidie mutent vicinorum commercia, quantum assidua consuetudo; quot nova verba cum rebus nuper inventis nascantur, quot ex ultimis terris cum suis mercibus advehantur, quot vetusta intereant, quot adjectis literis vel syllabis protrahantur, ablatis decurtentur, transpositis aut mutatis interpolentur.

XXV. Non quæram, quantum & quam brevi sermo Ionicus ab Attico degeneraverit, quantum ab utrisque reliqui Græci dissideant. Observemus nobilissimarum in Europa gentium sermonem: Gallica, Italica, Hispanica lingua, ab eisdem radicibus ortæ, quam cito a puritate [2]linguæ Latinæ desciverint? Nec inter se interim minus discrepant, quam Scotica prisca & Britannica. Imo, si singulas Galliæ provincias (eas dico, quæ Gallice loqui existimantur) dispiciamus, quantum discrimen inter Galliæ Narbonensis incolas comperiemus & Vascones? quantumque ab utrisque recedunt utrisque finitimi, Lemovices, Petragorici & Arverni? quantum ab his omnibus reliquæ Galliarum provinciæ? Atque, ut propioribus utamur exemplis, leges Anglorum, quingentos abhinc annos a Gulielmo Normano Gallice editas, nemo Gallorum sine interprete nunc intelliget. Imo, si qui longiuscule vixerunt senes, in memoriam revocent, quot vocabula ipsis pueris usu protrita, nunc prorsus obsoleta sint, quot autem proavis nostris inaudita in eorum locum successerint; minime mirabuntur, eandem ab initio linguam, apud gentes longe dissitas, & sæpius bello dissidentes, ita sensim longinquitate temporis immutari, ut propemodum tota diversa videatur. Contra vero, cum non tot annis, sed seculis, in sermone Britannico videam eam concordiam, inter nationes, vel spatio terrarum longe separatas, vel mutuis odiis laborantes, quanta non est inter multos Gallorum populos, qui sub eisdem Regibus & legibus [3]diu vixerunt: cum talem, [*inquam*,] in loquendo concordiam mecum recogito, quæ & veterem cognationem, & non obscuras ejusdem originis notas, adhuc servet, facile adducor, ut, ante Saxonum adventum, omnibus Britannis non multum diversam fuisse linguam, credam. Ac proximas Gallico littori nationes verisimile est Belgica usos fuisse: e quorum finibus bona pars vicinorum Galliæ Britannorum (ut legere est apud Cæsarem) transmigraverat. At Hiber-

1 *Alterius nationis Britannicæ hominem.*] Ita ex MS. reposuimus *Britannicæ*, cum libri editi *Britannice* haberent.

2 *Linguæ Latinæ desciverint?* Forte abesse debet interrogationis signum, repetendo scil. vocem [*observemus*] hoc modo; *Observemus* nimirum *quam cito Gallica, Italica, Hispanica lingua a puritate linguæ Latinæ desciverint*. Aliter enim *desciverunt* potius legendum videatur.

3 *Diu vixerunt: cum talem* [*inquam*] In omnibus quidem libris voces [*diu vixerunt*] periodum terminant: aliaque protinus sic incipit, *Cum talem igitur in loquendo*, &c. Verum cum hoc pacto sententia pendula hæreat ac imperfecta, non dubitavi eam cum sequentibus connectere, suffecto in locum τῦ *igitur* voce *inquam*.

berni, & coloniæ ab eis missæ, a Celtis Hispaniæ habitatoribus oriundi, uti credibile est, Celtica utebantur. Hæ gentes cum (velut e longinqua peregrinatione reversæ) vicinas occupassent sedes, ac prope in unum populum commistæ fuissent, rursus, prope confusis idiotismis sermonis, quandam permixtionem factam reor, ut neutri linguæ, vel Celticæ vel Belgicæ, omnino similem, ita neutri penitus dissimilem: qualem animadvertere licet in eis nationibus, quæ Germanice loqui putantur, [1]& tamen a vetusto sermone multum descivisse constat. Intelligo Danos, Saxones maritimos, Frisios, Flandros, & Anglos, in quibus omnibus facile erit deprehendere quasdam literas, sonos, & inflexiones, unis Germanis proprias, & cum nulla alia gente communes. Ex hoc opinor literarum sono, & familiari singularum gentium in certis literis pronunciandis ratione, & aurium judicio, item ex compositione & declinatione vocum, certiora sumi posse indicia cognati sermonis, quam e singulorum verborum significatione.

XXVI. Hujus rei exempla sunt; in literis, W Germanicum; in compositione, *Moremarusa* & *Armoricus*, de quibus dictum est; in declinatione, ea, quæ apud Gallos in A C exeunt, quorum prope infinitus est numerus: quæ forma apud Scotos est Ὑποκοριστική, & apud veteres Gallos fuit. Apud Scotos, a DRIX, quod veprem significat, declinatur DRISSAC, id est, veprecula, & a BRIX, quod rupturam indicat, BRIXAC, quod nunc Galli pronunciant BRISSAC. Quod enim BRIX Scotis dicitur, id Galli adhuc BRESCHE appellant, nullo discrimine in vocum significatione. Scriptura ut discrepet, in caussa est, quod veteres Scoti, & adhuc universi Hispani, X litera pro duplici ss utebantur. Itaque veteres Galli a BRIX Cenomanorum oppidum *Brixiam* nominarunt, & a *Brixia* rursus *Brixiacum*, quod vulgo *Brissacum*. Simili prope forma ab *Aurelia Aureliacum* factum est, & ab [2]*Ebura*, quæ Cerealis, vel [3]*Ebora*, quæ Liberalitas Julia Hispanis cognominatur, *Eboracum* ab Hispanis oriundi Brigantes declinaverunt, Gallici sermonis proprietatem in declinando exprimentes. Quin & præter ea, quæ nobis commemorata sunt, totum illud Britanniæ latus, quod ad occidentem hibernum porrigitur, manifesta & Gallici sermonis & originis impressa retinet vestigia, eaque etiam perspicuo gentium exterarum testimonio comprobata. Prima in eo latere occurrit, quam multi *Cornuvalliam*, *Cornaviam* veteres, vulgus KERNICO vocant: quemadmodum & apud Scotos *Cornavii*, qui in ultima fere septentrionis plaga statuuntur a Ptolemæo, vulgo KERNIC appellantur. A *Kernico* igitur & *Vallis*, *Cornuvallia* deducta est, quasi dicas *Kernicogallos*. *Val-*

lia

1 *Et tamen.*] Melius forte, *quas tamen.*

2 *Ebura, quæ Cerealis.*] Vid. Plin. Nat. Hist. lib. 3. cap. 1. Hanc Harduinus eandem existimat quæ nunc *Alcala Real* inter Granatam & Cordubam.

3 *Ebora, quæ Liberalitas Julia.*] Ea est quæ nunc *Evora* inter Anam & Tagum. Vid. Plin. lib. 4. cap. 22. In omnibus autem Buchanani editt. male *Felicitas Julia* scribitur: Plin. enim dicto loco *Olisipponem Felicitatem Juliam* cognominatam fuisse testatur. Quin & ipsi Buchanano *Ebora Liberalitas Julia* cognominatur, cap. 35. huj. lib.

1 *Id*

lia etiam in eodem latere altera peninſula & nomine & ſermone majores ſuos aſſerit. Id ejus nomen, qui ad Germanici ſermonis ſonum propius accedunt, per W, propriam unis Germanis literam, efferunt, quam literam reliqui vicini, qui utuntur ſermone priſco, nullo modo pronunciare poſſunt. Imo ne tormentis quidem a Kernicovallo, Hiberno, aut priſco Scoto, exprimes, ut eam proferat. Gallis vero, qui *Valliam* nominare volunt, G ſemper prima eſt litera. Nec in hoc nomine ſolo id obſervare licet, ſed in aliis multis, quæ a litera G habent initium. Gallicum enim ſermonem, qui ex propinquitate regionum Germaniſſant, WALLUM vocant: & in aliis prope infinitis hac permutatione literarum utuntur. Contra vero, quæ regio eſt Anglis WALES, & NORTH-WALES, ea Gallis eſt GALES, & NORGALES, pertinaciter adhuc in veſtigiis antiqui ſermonis hærentibus.

XXVII. At Polydorus Virgilius velut novo commento ſibi placet, quod rem, nulli ſermonis Germanici mediocriter perito ignotam, ſe unum animadvertiſſe putat; nempe quod vox illa WALSCH, peregrinum ſignificet, atque inde *Vallos*, ſeu peregrinos, ab eis fuiſſe nuncupatos. Hac in re mihi præter æquum ſibi placere videtur. Nam ſi a peregrinitate nomen illud ductum fuiſſet, rectius, opinor, in Anglos adventitios competeret, quam in eos, qui propter antiquitatem indigenæ multis veterum ſunt crediti. Aut, ſi ab Anglis eis impoſitum fuit, cur Scotis & Pictis id nomen non dederunt, qui rectius quam Brittones ita vocari poterant, ut quibuſcum rariora commercia & minorem uſum habebant? Aut ſi Angli tam contumelioſo nomine Vallos notaſſent, num etiam ipſi Brittones, tot ſeculis Anglorum hoſtes infeſtiſſimi, & nunc etiam magis obnoxii, quam amici, [1]id nomen agnoſcerent? quod quidem non inviti faciunt, cum ipſi ſua lingua ſe Cumbros appellent. Quid, quod vox WALSCH, non ſimpliciter Germanis peregrinum ſignificet, aut barbarum; ſed etiam, priore & proprio magis intellectu, Gallum? Itaque vox *Vallia*, [2]ut ego quidem ſentio, a verbo *Gallia* eſt immutata ab Anglis, conſentientibus quidem de nomine cum cæteris vicinis nationibus, ſed obſervata tamen proprietate linguæ Germanicæ, in prima litera enuncianda, *Wallia*. Veteres certe ejus peninſulæ incolas Silures appellabant, ut apparet ex Plinio: quod nomen in parte quadam Valliæ diu apud poſteros reſedit. Lelandus autem, genere Britannus, in ſuæ gentis antiquioribus monumentis proferendis homo apprime diligens, affirmat, Valliæ partem aliquando *Roſſiam* fuiſſe vocatam, quæ vox Scotis peninſulam indicat. Verum nationes propinquæ videntur nomen in loquendo potius uſurpaſſe, quod gentis originem, quam quod re-

1 *Id nomen agnoſcerent.*] Ægre hic aſſequor Buchanani mentem. Quomodo enim Valli hoc nomen non inviti agnoſcunt, qui ſua lingua ſe Cumbros appellant? Nihil forte aliud Buchananus innuit, quam Vallos neutiquam indigne ferre ſe ab Anglis ita nominari, neque quidquam contumeliæ eo nomine ſibi injuſtum cenſere.

2 *Ut ego quidem ſentio.*] Ita omnes libri, melius forte, *cenſeo.* [Sed & Cicero in Lælio cap. 5. *ſed hoc primum ſentio, niſi* &c. & ita paſſim alii.]

regionis situm & formam demonstraret. Idem quoque in Scotorum nomine est factum. Nam cum ipsi se Albinos, nomine ab Albio declinato, vocent, vicini tamen Scotos eos nuncupant, quo nomine origo eorum ab Hibernis declaratur. Sequitur in eodem latere, & littore occidentali, *Gallovidia:* quam vocem & Scotis & Vallis Gallum significare est perspicuum, ut cui alteri a Gallo, alteri a Vallo nomen dedere. Valli enim *Wallowithiam* eam appellant. Ea magna ex parte patrio sermone adhuc utitur.

XXVIII. Hæ autem tres nationes, totum Britanniæ latus, quod ad Hiberniam vergit, tenent: nec levia indicia, sed penitus inustas notas Gallici sermonis & cognationis adhuc servant. Illud autem in primis, quod Scoti prisci, omnes nationes, quæ Britanniam incolunt, in duo genera partiuntur: alteros GAEL, alteros GALLE, sive GALD, appellant; hoc est, (ut ego quidem interpretor,) *Gallæcos*, & *Gallos*. Porro *Gallæci* vocabulo, id est, GAEL, ipsi sibi placent: suamque (ut dixi) linguam Gallæcam vocant, eaque velut magis culta & elegante gloriantur: reliquos, hoc est, *Gallos*, velut barbaros præ se contemnunt: & quanquam ab initio Scoti, Brittones, hoc est, vetustissimos insulæ cultores, Gallos appellarent, tamen consuetudo loquendi paullatim obtinuit, ut omnes nationes, quæ posterius sedes in Britannia collocarunt, contumelioso potius quam gentilitio nomine, ita compellent. Vox enim GALLE, aut GALD, non est minus apud eos significans, quam apud Græcos & Latinos Barbarus, apud Germanos WALSCH.

XXIX. Jam tandem eo ventum est, ut ex oppidorum, fluminum, regionum, & aliis id genus nominibus, linguæ inter Gallos & Brittannos communionem, atque ex ea veterem cognationem, demonstremus. Lubricus sane locus, & diligenter examinandus. Nam & superius disseruimus, quam multis de caussis sermo publicus immutetur. Quanquam enim non penitus [1] ac simul innovetur, tamen in perpetuo fluxu est, & mutantium inconstantiam sua quadam naturæ flexibilitate facile sequitur. Id autem præcipue apparet in eo rerum genere, quæ non modo temporum momentis, sed uniuscujusque arbitrio sunt obnoxiæ: qualia sunt singularum rerum, quæ ad usum vitæ quotidianum sunt inventæ, quarum nomina levibus de caussis obsolescunt, innovantur, & interpolantur. At in iis, quæ sunt æterna, ut cœlum, mare, terra, ignis, montes, regiones, flumina: item in illis, quæ diuturnitate sua, quoad naturæ patitur infirmitas, æterna illa & incorrupta quadantenus imitantur, qualia sunt oppida, quæ tanquam sempiterna futura conduntur, diversa longe ratio est. Gentium enim & urbium non facile quivis aut nova nomina fingit, aut vetusta immutat: quippe quæ non temere, sed fere consilio & consensu populari, dantur ab initio a conditoribus, quos vetustas plerumque divinis honoribus prosequebatur, &, quoad poterat, immortalitate donabat. Merito igitur hæc nomina perennant, nec sine magna rerum omnium perturbatione loco cedunt: ac, reliquo sermone prorsus mutato, tamen illa pertinaciter hærent, & non nisi invita discedunt. Multum etiam ad eorum duratio-nem

1 *Ac simul innovetur.*] Libri omnes *semel*.

2 *Ac*

nem facit caussa nominis imponendi. Nam in demigrationibus, qui vel pulsi sedes antiquas linquebant, vel sponte novas quærebant, amissa patria tamen nomen retinebant, & sono auribus jucundissimo libenter fruebantur, & hac qualicunque nominis umbra soli natalis desiderium leniebant, nec omnino sibi exulare & procul domo agere videbantur. Sed nec deerant, qui superstitione quadam tacti, sanctiorem aliquam & augustiorem speciem in animis concipiebant, quam quæ in parietibus & tectis conspici posset; [1] ac non solum caritate patria simulacrum illud, & suavissimum prioris patriæ pignus, amplectebantur.

XXX. Certius igitur ex hoc verborum genere cognationis argumentum sumetur, quam ex illis, quæ levissimis, ac sæpe nullis de caussis, rebus momentaneis & dantur & adimuntur. Nam, ut casus efficere potest, ut idem vocabulum in diversis regionibus usurpetur, non tamen credibile est, tot gentes, tam longe lateque fusas, eisdem in nominibus dandis toties fortuito consensisse. Proximo loco sunt ea, quæ ex primis deflexa sunt aut composita. Sæpenumero enim declinationis & compositionis similitudo propius indicat sermonis communionem, quam vocabula prima: quod hæc fortuito sæpe imponuntur, illa una ac certa ratione declinantur, & ad certum quoddam exemplum diriguntur, quod Græci Ἀναλογίαν vocant. Hæc igitur certa & perpetua ratio cognationis (ut Varro loquitur) nominalis, nos quodammodo ad generis cognationem, & veterem sermonis communionem, ducit. Est & quædam in singulis verbis primogeniis observatio, unde quadantenus, quæ sint inquilina, quæ patria, dignosci possit. Nam & *Philosophia*, & *Geometria*, & *Dialectica*, quamvis sæpe usurpentur a Latinis scriptoribus, vix ullum tamen habent in lingua Latina cognatum vocabulum, aut ex sese progenitum, aut unde ipsa trahere originem posse videantur. Contra, *Paradisus*, & *Gaza*, in usu sunt Græcis, & tamen esse inquilina vel illinc facile apparet, quod nec majores, nec progeniem in Græcam civitatem ascriptam, possint ostendere. Eadem observatio, in reliquis etiam linguis, ad dijudicandum, quæ domestica, quæ aliunde arcessita sint, proficiet.

XXXI. Hæc de universo genere dicta sint. Nunc e singulis partibus proponamus exempla: ac prima nobis occurrunt, quæ in [2] BRIA, BRIGA, & BRICA, finiuntur. BRIAM Strabo lib. VII. & cum eo consentiens Stephanus, ait urbem significare. Id ut confirment, hæc nomina inde facta proferunt, [3] *Peltymbria*, *Brutobria*, *Mesembria*, & *Selymbria*. Sed quæ illis est *Bru-*

1 *Ac non solum caritate patria.*] Obscurus hic locus, & cui aliqua forte verba exciderint: nihil enim est quod vocibus *non solum* respondeat.

2 *Bria.*] [Hæc vox *Bria*, *Briga*, *Brica*, & aliis modis variata, nomen dedit multis urbibus, in Hispania, Gallia & aliis regionibus; a ponte, quo fluvii sunt juncti, ut multis ostendit Valesius in notitia Galliæ. Vid. in *Briovera*, *Briva*, *Brivodurum*, *Briva Curretia* & aliis. & hinc Urbs *Bruga* in Flandria, olim *Briga*. vide Mejer. Comit. Fland part. 1. pag. 18. Et Belgica adhuc lingua *Brug* dicitur.]

3 *Polymbria*, *Brutobria*, *Mesembria & Selymbria.*] Ita hæc nomina apud Stephanum scribuntur, & ita etiam apud Strabonem scribi debere censet Cluverius Germ.:

Brutobria, aliis est *Brutobrica*; & quæ Ptolemæo finiuntur in BRIGA, Plinio exeunt in BRICA, ut verisimile sit, BRIAM, BRIGAM. & BRICAM, idem significare. Verum originem omnibus e Gallia esse vel hinc apparet, quod Galli antiquitus in Thraciam & Hispaniam, non autem illi in Galliam, colonos misisse dicantur. Igitur apud scriptores idoneos hæc fere hujus generis leguntur.

Abobrica, Plinio, in conventu Bracarensi.
Amalobrica, in [1] Itinerario Antonini.
Arabrica, Plinio, in conventu Bracarensi.
Arabrica altera, Ptolemæo, in Lusitania.
Arcobrica, Ptolemæo, in Celtiberis.
Arcobrica altera, Ptolemæo, in Celticis Lusitanis.
Arcobrica tertia, Plinio, in conventu Cæsaraugustano.
Artobrica, Ptolemæo, in Vindelicis.
Augustobrica, Plinio & Ptolemæo, in Lusitania.
Augustobrica alia, Ptolemæo, in Vectonibus.
Augustobrica tertia, Ptolemæo, in Pelendonibus.
Axabrica, Plinio, in Lusitania.
Bodobrica Itinerario Antonini, & libro de notitia imperii Ro. in Germania prima.
Brigæ, Itinerario Antonini, in Britannia.
Brigæ vicus, Straboni, ad Cottias Alpes.
Brutobrica, Stephano, inter Bætim & Turdulos.
Cæliobrica, Ptolemæo, Cœlerinorum.
Cæsarobrica, Plinio, in Lusitania.
Catobrica, in Turdulis, Itinerario Antonini.
Corimbrica, Plinio, in Lusitania: sed, nisi fallor, corrupte, pro *Conimbrica*, cujus meminit Itinerarium Antonini, & quæ suum vetus nomen adhuc servat, ad Mundam amnem.
Cotteobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica altera, Ptolemæo, in Autrigonibus.
Deobricula, Ptolemæo, Morbogorum.
Dessobrica, non longe a Lacobrica, Itinerario Antonini.
Flaviobrica, Plinio, ad *Amanum* portum. Ptolemæus, in Autrigonibus, *Magnum* vocat: ac nescio, an apud Plinium, *Magnum* scribi debeat.
Gerabrica, in conventu Scalabitano, quæ in eodem *Jerabrica*.
Juliobrica, Plinio & Itinerario Antonini, in Cantabris, olim *Brigantia*.
La-

Germ. Antiq. lib. I. cap 7. in plerisque tamen Strabonis exemplaribus *Poltiobria* & *Selybria* legitur.
1 *Itinerario Antonini*] In omnibus post Edinb. editionibus pro *Antonini Antonii* scribitur. De hujus Itinerarii auctore consule Jo. Alb. Fabricii Bibliothecam Latinam.

Lacobrica, in Vaccæis, Plinio, & Ptolemæo, & Festo Pompejo.
Lacobrica, in Sacro promontorio, Melæ.
Lancobrica, in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Latobrigi, vicini Helvetiis, Cæsari.
Medubrica, cognomento Plumbaria, Plinio, in Lusitania. Hæc, ni fallor, in Itinerario Antonini vocatur *Mundobrica*.
Merobrica, cognomento Celtica, in Lusitania, Plinio & Ptolemæo.
Mirobrica, in Oretanis, Ptolemæo.
Mirobrica altera, in Bæturia, sive Turdetanis Bæticis, Plinio & Ptolemæo.
Nemetobrica, in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Nertobrica, in Turdulis Bæticæ, Ptolemæo.
Nertobrica altera, in Celtiberis, Ptolemæo; in Itinerario Antonini *Nitobrica*.
Segobrica, in Celtiberis, Plinio; Ptolemæo vero Celtiberiæ caput.
Talabrica, in Lusitania, Plinio & Ptolemæo.
Turobrica, in Celticis Bæticæ, Plinio.
Tuntobrica, inter Bracares Gallæcos, Ptolemæo.
Vertobrica, cognomento Concordia Julia, Plinio, in Celticis Bæticis.
Volobrica, Nemetum, Ptolemæo.

XXXII. Ad hanc formam pertinere videntur plurima oppidorum & gentium nomina, in omnibus provinciis, in quas Galli colonias deduxerunt. Nam, ut a BURGO *Burgundus* & *Burgundio*, ita a BRIGA *Brigantes* deduci videntur. Rectus autem casus hujus vocis apud Stephanum est *Brigas*, unde inflectimus *Brigantes*, ut a *Gigas Gigantes*. Sunt autem *Brigantes* Straboni ad Cottias Alpes, & in eodem tractu *Brigæ* vicus; & *Brigiani* in tropæo Augusti inter Alpinas gentes recensentur: & *Brigantium* oppidum est Alpinum; & *Brigantii* in Vindelicis, Straboni; & *Brigantia*, in Itinerario Antonini; & *Briga* mons, Ptolemæo, prope fontes Rhodani & Danubii; & *Brigantium*, in Rhætis, Ptolemæo, (oppidum opinor, quod in libro, *De notitia provinciarum populi Romani*, est *Brecantia*,) & lacus *Brigantinus*; & in Hibernia, *Brigantes* populi, Ptolemæo; & in Albio, *Brigantes*, Ptolemæo, Tacito & Senecæ; & *Brigæ* oppidum, & *Isobrigantium*, Itinerario Antonini; & *Brigantium* oppidum, Orosio, ad Celticum promontorium; & *Flaviobrigantium*, Ptolemæo, in Magno portu; & recentior *Brigantia*, nunc in regno Lusitaniæ.

XXXIII. Est & alia nominum forma, vel a DUNO inchoantium, vel in eam vocem exeuntium, quam Gallicam fuisse ostendunt cumuli illi arenæ in littore Morinorum, qui *Duni* adhuc appellantur, & in mari cumuli adversus Anglicum littus; quibus idem est nomen, & Plutarchus, (is dico, qui *De fluminibus* libellum scripsit,) qui exponens *Lugduni* originem, DUNUM pro vocabulo Gallico agnoscit. In nominibus autem vicorum & oppidorum exprimendis, non est fere alia vox frequentior, apud nationes, quæ veterem Gallicam linguam prope integram servant: intelligo Brittones in Gallia Celtica, & priscos Scotos in Hibernia & Albio, & Vallos & Kernicovallos in Anglia.

Ne-

Neque enim quisquam est harum gentium, qui id vocabulum pro suo non agnoscat. Id modo interest, quod Galli veteres compositas inde voces in DUNUM finiebant, Scoti plerumque in principio verborum eam collocant.

Hujus generis in GALLIA hæc reperiuntur.

Augustodunum, in Æduis.
Castellodunum, agri Carnotensis.
Melodunum, ad Sequanam.
Lugdunum, ad confluentem Araris & Rhodani.
Augustodunum, in Arvernis, Ptolemæo.
Lugdunum, in Convenis, Ptolemæo.
Novidunum, in Tribocis, Ptolemæo.
Uxellodunum, Cæsari.
Juliodunum, in Pictonibus.
Isodunum, & Regiodunum, in Biturigibus.
Laodunum, agri Rhemensis.
Cæsarodunum, in Turonibus, Ptolemæo.
Segodunum in Rutenis, Ptolemæo.
Vellaunodunum, Cæsari.

In HISPANIA.

Caladunum, Ptol. Bracar.
Sebendunum, Ptolemæo.

[1]In BRITTANNIA.

Camulodunum, in Brigantibus, Ptolemæo.
Camulodunum, colonia Romana, Tacito.
Dunum, oppidum Durotrigum, Ptolemæo.
Maridunum Demetarum, Ptolemæo & Itinerario Antonini.
Rigodunum, in Brigantibus, Ptolemæo.
Cambodunum, Itinerario Antonini.
Margidunum, Itinerario Antonini.
Sorviodunum, vel *Sorbiodunum*, Itinerario Antonini.
Segodunum, & *Axelodunum*, lib. de notitia imp.

Recentiora in ANGLIA.

Venantodunum.
Dunelmum.

In SCOTIA.

Duncaledon, quæ & *Caledonia*.
Deidunum, aut verius *Taodunum*, ad Taum amnem.
Edinodunum, quam vocem prisci Scoti adhuc retinent, at qui Germanissant *Edimburgum* malunt.

[1]*Du-*

1 *In* BRITTANNIA.] MS. *In BRITANNIA*, *vetera*.

1 *Du-*

[1] *Dunum*, Hiberniæ oppidum.
Noviodunum, vel Dunum Novum, in Covalia.
Britannodunum, ad confluentem Glottæ & Levini.

Sunt autem hoc tempore innumera nomina arcium, aut vicorum, aut collium, hinc composita.

In GERMANIA, apud Ptolemæum leguntur,

Lugdunum, *Segodunum*, *Tarodunum*, *Robodunum*, *Carrodunum*.

In ALPIBUS.

Ebrodunum, & *Sedunum*.

In VINDELICIS, RHÆTIA, & NORICO.

Cambodunum, *Carrodunum*, *Gesodunum*, *Idunum*, & *Noviodunum*, libro de notitia imperii Romani, *Parrodunum*.

In SARMATIA, & DACIA, Ptolemæo.

Carrodunum, *Singidunum*, ad Danubium: *Noviodunum*, ad ostium Danubii: item *Noviodunum* alterum.

XXXIV. Sunt & in eisdem provinciis non pauca a DUR declinata, quæ vox veteribus Gallis & Britannis aquam significabat, & apud quosdam in eodem intellectu adhuc perseverat.

In GALLIA.

Durocottorum in Rhemis, Ptolemæo: legitur & *Durocortium*: meminit & Cæsar. *Divodurum* Mediomatricorum, Tacito. *Divodurum*, prope Lutetiam, Itinerario Antonini. *Batavodurum*, in Batavis, Ptolemæo & Tacito. *Breviodurum*, Itinerario Antonini. *Ganodurum*, prope Rhenum, Ptolemæo. *Gannodurum*, in Helvetiis, Ptolemæo. *Octodurum* vel *Octodurus*, in Veragris, Cæsari.

In RHÆTIA, VINDELICIS, & NORICO.

Bragodurum, *Carrodurum*, *Ebodurum*, *Gannodurum*, & *Octodurum*, Ptolemæo. *Venaxamodurum* & *Boiodurum*, libro de Notitia provinciarum.

In HISPANIA.

Octodurum, & *Ocellodurum* Ptolemæo. *Durius* amnis in Oceanum, *Duria* in mare internum fluens, & in Hibernia *Dur* fluvius Ptolemæo.

In BRITANNIA.

Durocobrivæ, *Duroprovæ*, *Durolenum*, *Durovernum*, *Durolipons*, *Durotriges*, *Durocornovium*, *Durolitum*, *Duronovaria*, *Lactodurum*. Ad hanc fortasse pertinent originem *Doria* major & minor, Alpina flumina, alter per Salassos, alter per Taurinos, in Padum influentes: item *Issidorus*, & *Altissiodorus*, urbes Galliæ, a situ (ut reor) prope flumina dictæ. Huc etiam pertinet DURETA, quæ vox Hispanis solium ligneum significabat, ut in Augusto scribit Suetonius. Huc pertinet, apud Cæsarem, proprium viri nomen DOMNACUS, quod mihi ex *Dunaco* corruptum videtur: DUNACH enim *Dunanum* & *Dunensem* significare potest, ut ROMACH Romanum. *Dunacus*, sive potius

1 *Dunum, Hiberniæ oppidum.*] Non ergo in Scotia, nisi sub eo nomine Hiberniam quoque comprehendat. Est & *Dunum* Scotiæ in Taichia.

tius *Dunachus*, adhuc inter propria virorum nomina usurpatur, quod nomen utriusque linguæ (Latinæ & Britannicæ) ignari, perperam nunc *Duncanum*, nunc *Donatum* vertunt.

XXXV. MAGUS item, vox antiqua, in omnibus provinciis, in quibus publicus fuit usus Gallici sermonis, in nominibus urbium exprimendis admodum frequens: quæ res Gallicam eam fuisse indicat. Verum e declinatis ab ea magis suspicari possumus, quam pro certo affirmare, domicilium, urbem, aut ædificium, ea indicari solitum. In libro *De notitia imperii populi Romani* legitur, *Præfectum numeri Pacensium in præsidio Magis*; item, in eodem libro, *Tribunum cohortis secundæ Magnis* collocatum. *Magnos* item in Itinerario Antonini invenimus. Unumne oppidum, an diversa sint, non ausim pro certo affirmare: verum magis inclinat animus ut credam diversa. In MAGUS autem exeuntia hæc fere legimus. Ex Ptolemæo, *Noviomagus* in Santonibus, *Noviomagus* Lexoviorum, *Noviomagus* in Vadicassiis, *Noviomagus* Nemetum, *Noviomagus* in Tricastinis, *Noviomagus* Biturigum, *Juliomagus* in Andegavis, *Rotomagus* in Veneliocasiis, *Cæsaromagus* Bellovacorum, *Rotomagus* Nerviorum, *Borbetomagus* Vangionum, in Germania prima, *Vindomagus* in Volcis Arecomicis. Item, ex Itinerario Antonini, *Argantomagus*; & in Germania prima *Noviomagus*. Ex libro *De notitia imperii Romani*, *Noviomagus* Belgicæ secundæ. In Rhætia *Drusomagus*, Ptolemæo. In Britannia, ex Itinerario Antonini, *Cæsaromagus*, *Sitomagus*, *Noviomagus*, in Regnis: *Vacomagi*, *Magiovinium*, *Vicomagi* pars Pictorum, Ptolemæo.

XXXVI. Sunt & alia locorum nomina, pluribus harum gentium communia, sed non tam frequenter usurpata, nec tam late sparsa, quam superiora: qualia sunt, *Hibernia*, Romanis insulæ nomen, Pomponio Melæ, Ptolemæo & Juvenali, *Juverna*; Straboni, Claudiano & incolis, *Ierna*. Quod aliis *Nerium* promontorium est, Straboni *Ierne*. *Iernus* fluvius Gallæciæ, Melæ est *Ierna*. *Iernus*, Hiberniæ fluvius, Ptolemæo; *Iernus*, Scotiæ fluvius, in Taum cadens. Alter eodem nomine per Moraviam labitur. Regio utrique vicina *Ierna* vocatur. Ptolemæo, *Mediolanum* oppidum Insubrum, alterum in Santonis, aliud in Aulercis Eburaicis, aliud ad Ligerim, aliud ad Sequanam, quod nunc (opinor) dicitur *Meulan*, aliud in Germania magna, prope Asciburgium, aliud ad Danubium, aliud in *Britannia*, cujus etiam meminit Itinerarium Antonini. Item *Marcolica*, Hispaniæ oppidum, *Macolicum* Hiberniæ. *Vaga* Lusitaniæ fluvius, & alter Valliæ in Anglia. *Avo* Melæ, *Avus* Ptolemæo, Gallæciæ fluvius, nomen adhuc retinet; in Argathelia ejusdem nominis fluvius ex *Avo* lacu defluens. *Sacrum* promontorium, alterum Hispaniæ, alterum Hiberniæ. *Ocellum* promontorium Britanniæ, *Ocellum* Gallæciæ, in conventu Lucensi; *Ocelli* montes in Scotia; *Ocellum* ultimum Galliæ togatæ oppidum, Cæsari; *Uxellum* oppidum Britanniæ, forte pro *Ocello*: nam & Marlianus, in antiquis urbium Galliæ nominibus explicandis, id se nomen varie scriptum invenisse testatur, *Ocellum*, & *Oscela*, & *Oscellum*. Atque hinc fortasse *Uxellodunum*, quod & *Uxellodurum* solet scribi. Item *Tamara*, fluvius Gallæciæ, Ptolemæo, *Tamaris* Melæ; *Tamarici*, populus Gallæciæ, Pli-

Plinio; *Tamarus* fluvius, & *Tamara* oppidum Britanniæ, Ptolemæo. *Sars* Gallæciæ fluvius, Melæ, *Sarcus* Scotorum. *Ebora*, oppidum Lusitaniæ dicta Liberalitas Julia, Plinio & Ptolemæo; *Ebura*, quæ Cerealis, in Bætica, Plinio, Ebora, Ptolemæo; Aulerci *Eburaici* in Gallia Celtica, Ptolemæo; *Eboracum* in Brigantibus Britannis. *Deva*, nunc *Dea*, Angliæ fluvius & Scotiæ, unus in Gallovidia, alter in Angusia, tertius dividit Merniam a Marria. *Cornavii*, in Anglia ad ultimum occasum, in Scotia ad ultimum septentrionem: utrique nunc *Kernici* vocantur. Videntur & tertii *Kernici* in Scotia fuisse, ad ostium Avenni fluminis, qui limes est inter Lothianam & agrum Sterlinensem. Nam Beda ad finem valli Severi statuit monasterium *Æbercurnig*, ubi nunc ruinæ *Abercorni* arcis ostenduntur. *Avennus* fluvius sæpius in Scotia & Anglia. AVEN autem Scotis, & AVON Vallis, fluvium significat.

XXXVII. E tribus gentibus, quæ insulam primæ tenuerunt, post Cæsaris adventum, Brittones paullo minus quingentis annis [1] sub imperio populi Romani, Scoti & Picti sub suis Regibus fuere. Tandem, cum Romani, universis circumcirca nationibus in exitium eorum conjuratis, exercitus omnes e longinquioribus provinciis ad patriæ salutem tuendam revocassent, Brittones, destituti externis auxiliis, atque a Scotis & Pictis miserum in modum vexati, Saxones, tum piratica classe mare infestantes, conduxerunt. Sed id consilium illis male vertit. Nam Saxones, repressis Pictis & Scotis, ipsi, & regionis ubertate & incolarum infirmitate perspecta, ad occupandum insulæ imperium animum adjecerunt. Igitur, post variam belli fortunam, cum vi aperta, quo intenderant, pervenire non possent, fraude Brittones aggredi statuunt: cujus hæc ratio fuit. Cum ad colloquium utriusque partis proceres loco & die stato convenissent, Saxones, ab Hengisto suo duce signo accepto, omnem Brittonum nobilitatem trucidarunt, reliquum vulgus in loca montana & aspera compulerunt, planitiem omnem, ac longe fertilissimos insulæ campos, ipsi inter se in septem regna dispertiti sunt. Hic fuit status rerum in Britannia, circiter annum salutis nostræ quadringentesimum sexagesimum quartum. Cum autem ab initio tres nationes Germanicæ expeditionem in Britanniam suscepissent, reliquæ duæ paullatim in nomen Anglorum concesserunt. Sed neque cum Brittonibus, nec ipsis inter se Anglis, unquam satis fida pace, [2] post CCCXVII. fere annum, Dani maris potentes, primum piraticis incursionibus Angliam ingressi, cum acriter fuissent repulsi, [3] tricesimo sexto fere post anno, majoribus copiis aucti, exercitum justum in terram exposuerunt. Ac pri-

1 *Sub imperio populi Romani.*] MS. & Edinb. *sub. imp. Po. Ro.* reliquæ editiones *sub Imperatoribus populi Romani*, nos *sub imperio populi Romani*, quod hæc locutio usitatissima, illa paullo insolentior videretur.

2 *Post CCCXVII. fere annum.*] Juxta accuratissimos rerum Anglicarum Scriptores Dani primum Angliam ingressi sunt A. C. DCCLXXXVII. adeoque pro CCCXVII. scribendum erat CCCXXIII.

3 *Tricesimo sexto fere post anno.*] Iidem Scriptores Danos justum exercitum in Angliam exposuisse tradunt, anno 828. *i.e.* post primum eorum ingressum anno 41.

primo congressu victores, vario Marte cum Anglis diu contenderunt, donec ad annum salutis M.XII. Sueno, devictis penitus Anglis, publico eorum consensu regnum est adeptus, quod tamen paucos annos in ejus familia remansit. Saxones enim, iterum suæ gentis Regibus creatis, post vicesimum quartum fere annum a Gulielmo Normano victi, nobilitate maxima ex parte exstincta, agris inter Normanos divisis, vulgus in misera servitute fuit, usque ad Henricum septimum, qui parte oneris levata, paullo commodiorem plebejorum conditionem fecit. At qui in honore apud Regem sunt, aut nobilitate illustres videri volunt, universi suum genus ad Normanos referunt.

XXXVIII. Hæc sunt, quæ ex antiquis monumentis, aliisque non obscuris indiciis, de trium vetustissimarum in Britannia nationum origine, institutis, & sermone, potuimus eruere: quæque mihi faciunt fidem, veteres Brittones, cæterosque Britanniæ incolas, e Galliis oriundos, Gallicoque sermone ab initio usos fuisse. Quarum rerum multa & manifesta vestigia tam in Gallia, quam Britannia adhuc remanent. Nec mirum videri debet, si in sermone, qui ad singula vitæ momenta mutatur, pleræque res aliis alibi nominibus in tanta longinquitate temporis vocentur. Imo illud potius admirandum reor, quod idem (ut ita loquar) sermonis fundamentum, eadem declinandi ratio, in populis magno intervallo dissitis, tam raro in reliqua vitæ ratione concordibus, sæpe etiam capitali odio dissidentibus, adhuc perseveret. De reliquis tribus gentibus, Anglis videlicet, Danis, & Normanis, non erat quod anxie disquireremus, cum adventus eorum tempora caussæque sint pene omnibus perspicuæ. Hic autem labor a nobis est susceptus, ut nos majoribus, ac majores nobis, redderemus. Id si præstitimus, non est quod nos pœniteat quantulicunque in re non maximæ laboris: sin minus, etiam qui sententiæ nostræ non accedent, voluntatem tamen opinor non improbaturos. Ego vero tantum abest, ut hæc refelli moleste feram, ut, si quis certiora doceat, ac de errore me deducat, ei maximam gratiam sim habiturus.

XXXIX. Statueram huic disputationi, quæ est de origine Britannicarum gentium, hic finem imponere, nisi Luddus me invitum retraxisset, dum [1] Scotos Pictosque non ita pridem in Albium venisse contendit. Ejus etsi levissimam vanitatem, cum imperitia conjunctam, sine ullo piaculo contemnere potuissem, tamen, ne indoctorum factioni nimium sibi hoc patrono placeret, paucis visum est hominis procacitatem retundere, ac potissimum ex argumentis, & testibus, quos adversus nos ipse producit. Ac primum de genere argumentandi, post de re ipsa dicam. *Julius* (inquit) *Cæsar*, & *Cornelius Tacitus*, *tanta diligentia scriptores*, *item Suetonius*, *Herodianus*, *cæterique Romani*, *qui de rebus Britannicis scripserunt*, *nusquam Scotorum & Pictorum meminerunt*: *igitur*

1 *Scotos Pictosque non ita pridem in Albium venisse.*] Ejus vestigiis insistentes Usserius, Episcopus Asaphensis, Stillingfletius, *&c.* idem probare sunt conati, eo præsertim consilio, ne Scoti ab Anglis suis antiquitatis gloriam præriperent. At non desunt Scotis sui vindices, qui eos in Britannia sedes habuisse multis ante Saxonum adventum seculis invictis rationibus ostendunt, D. Geo. Mackenzæus, D. Jacobus Dalrymplius, Pat. Abercrombius, *&c.*

tur ea ætate sedes in Britannia nullas habuerunt. Visne, Ludde, istam conditionem recipere, ut cujus gentis nemo veterum scriptorum nomen protulerit, ea nusquam fuerit? Hanc conditionem si accipis, vide, quot uno & altero versu gentes a suis aris & focis exigas: quantam proscriptionis tabulam proponas: quos etiam viros proscribas, Brutum, Albanactum & Cambrum: quas gentes e rerum natura tollas, Loegros, Cambros & Albanos, sicuti tu postulas, non modo in historia, sed etiam in Grammatica tyrannus, qui *Albanos* ab *Albanacto* declines. Quod si ista, quæ tibi offertur, conditio non satis videtur æqua.

—— quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli, nati infelicibus ovis;

aliam tibi proponam, eamque, quam recusare nec debeas, nec, opinor, audeas. Est quoddam probationis genus e fragmentis, unde, si paullum frontem perfricueris, nihil est, quod non queas probare. Eo autem ut utar, mihi potissimum venit in mentem, quod id tu videaris maxime amplecti, ut qui e fragmento, tibi, opinor, uni noto, Cimbrorum illam infinitam multitudinem, ad delendum imperium Romanum emiseris: [1]e fragmento, inquam, tibi ostendam, Scotos & Pictos, ante Vespasiani ætatem (quod tu negas) in Britannia fuisse. [2]In libello tuo, cui tu *Fragmentum Britannicæ descriptionis* nomen dedisti, hanc maxime ob caussam, opinor, quod existimasses te satis probasse, e duorum fragmentorum altero, [3]*Prudaniam* potius quam *Britanniam* dicendum, ex altero multitudinem Cimbrorum, quantam Britannia tota tum conficere non potuit, evomuisses. Hanc ob caussam arbitratus es, tuo fragmento satis fidei solo illo nomine conciliaturum. In eo libro scribis, *Scotorum & Pictorum nomen, una cum Francis & Anglis, orbi Romano innotuisse*.

XL. Hujus sententiæ testem laudas (sane idoneum) [4]Mamertinum in Panegyrico, quem dixit Maximiano: qui testis, si ego eum recte intelligo, contra Luddum

1 *E fragmento*.] Forte, *eo fragmento*.

2 *In libello tuo*.] Hæc ad finem Paragraphi male coagmentata, nec eo quo solet Buchananus concinno verborum ordine disposita videntur.

3 *Prudaniam potius*.] Ita omnino legendum, non *Prytaniam*, quod habent omnes libri: non enim Luddus, sed Tho. Ælio-tus *Britanniam* olim *Prytaniam*, sive *Prytaneiam* appellatam contendit. Vid. lib. I. c. 2.

4 *Mamertinum in Panegyrico quem dixit Maximiano*.] Luddus hic in errorem Buchananum secum traxit, hic enim Panegyricus, in omnibus quas vidi editionibus, non *Mamertino*, sed *Eumenio* tribuitur; nec *Maximiano*, sed *Constantio* Cæsari inscriptus, sive in ejus laudem coram filio Constantino Magno dictus perhibetur. [Leguntur vero verba cap XI. Potuit Buchananus usus fuisse editione Rhenani 1520. in qua hic Panegyricus Maximiano inscribitur, sed auctoris nomen non exprimitur. Rhenanus Belgam suspicatus primum, deinde libenter se Mamertino tribuere addit. refutavit vero Rhenanum Pighius in Hercule Prodicio pag. 13. qui Eumenii quidem non esse vult, sed ab Æduo quodam tamen Constantio Chloro dictam orationem: vid. & Livinei & Acidalii notas in initium orationis.]

dum facit. Nam, cum Mamertinus de primo Julii Cæſaris adventu in Britanniam ſcribit, his verbis utitur. [1] *Ad hoc natio, etiam tunc rudis, & ſoli Britanni Pictis modo & Hibernis aſſueta hoſtibus, adhuc ſeminudis, facile Romanis armis & ſignis ceſſerunt.* Videte, quæſo, quid ex hoc teſtimonio colligat Luddus: primum, *ſolos tum Brittones inſulam incoluiſſe :* deinde, *qui ibi dicuntur Hiberni, poſtea Scotos fuiſſe appellatos.* At horum neutrum auctor Panegyrici dicit. Brittones enim affirmat ante Cæſaris adventum dimicaſſe adverſus Scotos & Pictos, *ſoli Britanni*, id eſt, *in ſolo Britanno habitantes*, hoſtes; ut, *ſoli Britanni*, non rectus, ſed gignendi ſit caſus. Alterum ſibi falſo aſſumit. Arbitror enim me ſatis dilucide oſtendiſſe, ex Paullo Oroſio Hiſpano, & Beda Anglo, omnes Hiberniæ incolas, ab antiquiſſimis uſque temporibus, dictos fuiſſe Scotos, ac tum demum, cum in Albium colonos miſerunt, nomen Scotorum, domi prope exſtinctum, foris celebrari cœpiſſe. Alio loco contendit Caledonios fuiſſe Brittones, non alio argumento, quam quod eos Britannos vocari reperit : quod nomen commune eſt omnibus eandem inſulam colentibus. At nos ſuperius, e loco Panegyrici ab ipſo citati, oſtendimus Caledonios Pictos fuiſſe. Idem confirmat Marcellinus, qui duo eſſe Pictorum genera inquit, *Dicaledones*, ſive (ut ego legendum cenſeo) *Duncaledones*, & *Vecturiones.* At Caledonii, ſive Caledones, ante Veſpaſiani imperium in Britannia habitabant, nec ignoti Romanis erant, ut perſpicue indicat Lucanus, qui Nerone Principe deceſſit; lib. VI. verſu 68.

Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque litiora fervent,
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.

XLI. Sed quorſum externis teſtibus conquirendis laboramus, cum domeſticum, eumque luculentum admodum, habeamus. Beda enim, hiſtoriæ Eccleſiaſticæ gentis Anglorum ſcriptor, ordinem & prope momenta temporum notat, quibus peregrinæ gentes in Britanniam immigrarunt. Hæc ſunt verba ejus, e libro primo, *In primis autem inſula Brittones ſolum, a quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de tractu Armoricano (ut fertur) in Britanniam advecti, auſtrales ſibi partes illius vindicarunt. Et cum plurimam inſulæ partem (incipientes ab auſtro) poſſediſſent, contigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis Oceanum ingreſſam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britanniæ, in Hiberniam perveniſſe.* Et paullo poſt: *Itaque petentes. Britanniam Picti, habitare per ſeptentrionales partes inſulæ cœperunt: nam auſtrina Brittones occupaverant.* Tandem, poſt paucos verſus, adjicit: *Proceden-*

1 ***Ad hoc natio, etiam tunc rudis, & ſoli Britanni Pictis modo & Hibernis aſſueta hoſtibus.***] Vix alius apud veteres occurrit locus de cujus ſenſu viri docti tantum pulveris excitarunt. Vide, præter Luddum, alterum etiam Luddum Epiſcopum Aſaphenſem, De antiq. regim. Eccleſ. Britan. ejuſque Hyperaſpiſten Stillingfletium Orig. Brit qui luculentum hocce de gentis Scoticæ vetuſtate teſtimonium nobis quo jure quave injuria ereptum eunt. At non impune ferre paſſus eſt egregius harum rerum indagator D. Georgius Mackenzæus, qui duobus libris ea de re ſcriptis ſuam Scotis antiquitatem adverſus illorum auctorum cavillationes & effugia ſtrenue aſſeruit.

1 *Ar-*

dente autem tempore, Britannia post Brittones & Pictos tertiam Scotorum nationem in Pictorum parte recepit. Deinde, post multos versus, addit: *Verum eadem Britannia Romanis usque ad C. Julium Cæsarem inaccessa atque incognita fuit.* Quæso te, quicunque hæc leges, hic animadverte, unde, quo tempore, quo ordine, scriptor, Luddo multo antiquior & gravior, has nationes Britanniam ingressas affirmet: nempe Brittones ex Armorico tractu, tempore incomperto, externorum ordine primos: Pictos e Scythia in Britanniæ partem adhuc habitatorum vacuam, nec adeo diu post adventum Brittonum, qui nondum in tantam multitudinem creverant, ut totam insulam occupare possent. Quid ergo Scoti? quando in Britanniam venerunt? *procedente*, inquit, *tempore:* nempe, concedentibus in sua parte sedes vacuas Pictis, ad priores ultimi accesserunt. Brittones igitur, teste Beda, ex [1]Armorica Gallica, nec adeo diu post Picti e Scythia, utrique autem in vacua, venerunt: tandem, insula inter eos divisa, Scoti non vi ingressi, sed in sortem Pictorum recepti fuerunt: idque diu antequam Romanis esset cognita Britannia. Hic quid Luddo facies, qui testes sui mendacii Gildam & Bedam facit: nempe quod Scoti & Picti, imperante Romæ Honorio, primum in Britannia ceperint sedes, [2]anno a Christo quadringentesimo ac vigesimo: quorum Gildas nihil pro Luddo facit, Beda eum mendacii coarguit. Tu vero, lector, nec Luddo; nec mihi, sed tuis oculis crede, & utriusque scriptoris locos diligenter expende.

XLII. At vero Dion, inquit, *Caledonios* vocat *Britannos:* vocat sane & Lucanus, ut ante dictum est, & Martialis in illo versu, lib. x. Epig. 44.

Quinte Caledonios Ovidi visure Britannos.

Sed nullus eorum propterea Pictos eos fuisse negat: sed jure tamen optimo Britannos vocant. Nam, quemadmodum tota insula Britannia vocatur, ita universi ejus incolæ Britanni merito vocabuntur. Verum, quemadmodum insulæ Siciliæ habitatores, a Romanis universi vocantur Siculi sine ullo discrimine, ipsi vero se, [3]alii Σικελὺς, alii Σικελιώτας, appellabant; ita Britanniæ totius incolæ Britanni exteris appellantur, ipsi vero antiquos habitatores sæpissime Brittones, reliquas vero gentes in ea degentes, plerumque privatis nationum nominibus, interim vero communi Britannorum vocabulo, nuncupant. Igitur Caledonii, Picti, Scoti, interim suo quæque gens nomine, interim communi Britannorum vocabulo, nec adeo raro, censentur. At Brittones eos, quantum memini; nemo adhuc vocavit. Est & aliud discrimen apud eos animadvertendum in voce Britannia, quale est apud Græcos & Latinos in voce Asia. Est enim Asia interdum tertia pars terræ habitabilis, interim majoris illius Asiæ pars, quæ citra Taurum montem, & minor Asia appellari solet: ita Britannia, modo nomen est insulæ universæ, modo partis ejus, quæ Romanis fasci-

bus

1 *Armorica Gallica.*] Melvinus legendum censet *Gallia*: atqui non est opus, pari enim modo Belgicam Armoricam dicit, lib. IV. c. 44.

2 *Anno a Christo.*] Addendum forte *nato*.

3 *Alii Σικελὺς, alii Σικελιώτας.*] Ita MS. & Græcis quidem literarum characteribus: pro quo editi omnes *alii Sicelos vel Siceliotas* perperam exhibent.

3 *In*

bus parebat: eaque pars nunc Humbro fluvio, nunc Hadriani, nunc Severi vallo, finiebatur. Ejus autem partis habitatores, sæpius a Britannis scriptoribus Brittones, quam Britanni nominantur: cæteros vero insulæ habitatores, nempe Scotos & Pictos, interim Britannos, interim peregrinos & transmarinos, Beda vocat. Idem quoque discrimen apud Monumetensem monachum, & Gulielmum Malmesburiensem, observare est. Quamobrem Caledonii nihilo magis erunt Brittones, si a Dione, Martiale, Lucano, aut alio probo scriptore, Britanni dicantur, quam Brutii fient Romani, etiamsi utrique sint Itali. Hæc si animadvertisset Luddus, nunquam [1] in tantas tenebras se induisset, & de re non satis cognita tam temere & inconsiderate pronunciasset, Caledoniosque, quia vocentur a Dione Britanni, Pictos fuisse negaret.

XLIII. Nec est quod miretur Luddus, quod cum Scoti & Picti, tot, non dico annos, sed secula, in Britannia habitaverint, nemo tamen paullo vetustior scriptor eorum meminerit ante Ammianum Marcellinum & Claudianum. Nam, ut omittam Vallos, Cambros, Loëgros, nuper nota mundo nomina, possum & ego eum rogare, cum tot Græci & Latini res Græcorum mandarint memoriæ, cur nemo Græcus Græcos, aut Romanus Hellenas, nominet? cur tam sero nomina nationum, quarum modo memini, in historiam Britannicam irrepserint, quæ Cambrobritannus iste vult videri vetusta? Item, si quem Anglum roges, cujas sit, nemo Saxonem se profitebitur, cum Scoti, Picti, Hiberni, utrique Brittones, (& qui Britanniam & qui Galliam incolunt,) uno consensu perpetuo Saxones eos vocent? cur prisci Scoti, ne nunc quidem, Scotorum nomen agnoscant? Non debet igitur nobis absurdum videri, si Romanis, captivos rogantibus cujus gentis essent, alius Mæatam, alius Attacottum, alius Caledonium, se esse diceret; & quæ ab eis acceperint exteræ gentes, ea nomina retinuerint, & in sermone publico usurpaverint. Nec erit, opinor, incredibile, alia nomina historicis & peregrinis, alia popularibus esse notiora.

XLIV. Etsi satis ex his liquet, Scotorum & Pictorum in Britanniam adventum, non modo antiquiorem, quam contendat Luddus, sed non adeo diu Brittonum adventu posteriorem fuisse, adjiciam & alias non spernendas conjecturas. Brigantes, magna & valida natio, trans Humbrum, nempe circa Eboracum, habitabant, ac totius insulæ latitudinem inter duo maria obtinebant. Hos, non e proximo Galliæ tractu, in quo nulli Brigantes habitasse dicantur, sed ex Hispania in Hiberniam, ex Hibernia in Britanniam propinquam, immigrasse est verisimile, nec a conjectura Cornelii Taciti, quam de antiquis insulæ cultoribus facit, abhorrens. Si ab Hibernia Brigantes advenere, Scotici profecto generis, uti & reliqui omnes Hiberniæ habitatores, fuere. Hanc nostram sententiam videtur etiam Seneca confirmare, in elegantissima illa de morte Claudii satyra, his verbis,

Ille

1 *In tantos tenebras se induisset.*] Pari modo quo Plautus Cas. I. v. ii. 25. dixit *Induere se in laqueum.* & Virg. Geo. I. 188. *Nux induit se in florem.*

In

Ille Britannos	*Ultra noti*	*Littora ponti,*
Et cæruleos	*Scuta Brigantas*	*Dare Romuleis.*
Colla catenis	*Jussit, & ipsum*	*Nova Romanæ*
Jura securis	*Tremere Oceanum.*	

In his versibus, pro *Scuta Brigantas*, Josephus Scaliger Julii filius legendum censet *Scotobrigantas*. Is juvenis quanta sit eruditione & judicio, quaque in vetustis scriptis conferendis industria, & abstrusis sensibus eruendis acumine, monumenta ab eo edita testantur. In præsentia autem, cum res Britannicas illustrandas suscepissem, ejus judicium non censui omittendum. Id autem cur verum existimem, paucis exponam. Etenim, cum legamus apud Cæsarem, aliosque scriptores non minus diligentia quam eruditione præstantes, Britannos glasto solitos inficere corpora, ac, juxta Herodianum, scutis angustis, (qualia Livius Gallis Asiaticis tribuit,) nec in armis insigni ullo usos ornamento; absurdum videbatur, corporis, quod pingebatur, mentione omissa, scuti, quod non pingebatur, meminisse. Pingebantur autem veteres Britanni, non ad decorem, ut aliæ non paucæ nationes: sed ut cœruleus color terribiliorem pugnantium speciem in acie hostibus offerret. Is vero color quomodo in angusto scuto terribilis videri posset, non intelligo. Itaque verisimile est, ab homine doctissimo, & Britannicarum rerum perito, ut qui totam insulam, juxta Dionem, usuris oppressam teneret, *Scotobrigantas* scriptum fuisse, ut diversi ab Hispanis & Gallis Brigantibus intelligerentur. Eodem quoque pertinet illud, quod eodem carmine Britannos & Brigantes speravit, velut diversas nationes: quod a nonnullis Britannicis scriptoribus est factum, qui Britanniæ finem Humbrum faciunt.

XLV. Atque hæc res parum animadversa Hectorem Boethium, opinor, fefellit, qui cum Silures & Brigantes alicubi legisset Scotos appellari, utpote ex Hibernia oriundos, eos in parte regni Scotorum [1] in Albio collocaret. Ejus error, etsi alios jure offenderet, non tamen ita erat a Luddo exagitandus, cum ipse non levius in eodem genere impegerit, qui Cumbros (aut, ut ipsi se vocant, Cumros) ad spoliandum orbem terrarum e Britanniæ angulo emiserit. Cimbros enim & Britannos, ex uno & altero vocabulo, quod utrisque commune fuit, ejusdem gentis fuisse colligit. Ea sunt, *Moremarusa* & *Trimarchia*. Ubi operæ pretium est videre hominis in disputando acumen, & colligendo subtilitatem. Hoc, inquit, vocabulum, *Moremarusa*, Britannicum est. Cimbricum erat, nec ullius præterea, quæ ad mare Balticum habitet, gentis. At cum nostri ea voce utantur, eodemque nomine censeantur cum alteris illis Cimbris, ejusdem igitur gentis, ejusdem nationis erant utrique. Primum, hic partim falsa pro veris, partim incerta pro certis sumit. Nam utrosque Cimbros vocari manifestum est mendacium, vel ipso Luddo teste, qui suos cives Cambros, a Rege Cambro dictos, scribit, & se Cambrobritannum appellat. Possem idem omnium civium tuorum testimonio falsum convincere, qui se non Cimbros, sed Cumros vocant. Ut hoc autem falsum, ita illud incertum est, an

[1] *In Albio collocaret.*] Forte *collocavit*, aut altero ante versu pro *qui*, legendum *et*.

an alii ad mare Balticum accolentes populi, ea voce, quam tu Cimbris unis tribuis, uterentur: præsertim cum ex Tacito constet, plures gentes in eo Germaniæ tractu Gallice locutas, & superius a nobis ostensum sit, eam vocem Gallicam fuisse. Sed fuerit utrumque horum verum. Quid? tu id satis existimas, ad istam conclusionem colligendam? Legistine aliquando Cn. Pompeji milites, cum ipse res in Asia gereret, ab Albanis, in monte Caucaso habitantibus, fratres fuisse salutatos, propter commune nomen Albanorum? Neque dubito, si quis utriusque gentis linguam observasset, quin unum aut alterum vocabulum, rem eandem significans, invenisset. Sed deerat illis Luddus, qui, quod uterque populus quædam vocabula communia haberent, utrosque gentis ejusdem esse ostenderet. Quid, quod conclusionis vitium cæculus ille visus est animadvertisse, cum adjicit, Cimbros a Germanis Æstiones vocari? Id ut confirmaret, explicandum ei erat, quando & cur Cimbri in Æstiones, aut Æstiones iterum in Cimbros, fuerint transformati. Horum ille nihil, nisi quod Britannicam historiam ex Milesiis Gallorum fabulis collectam, ac fragmentum quoddam citat, unde iste, non jam antiquarius, sed vel veteramentarius, vel scrutarius, & (si ita loqui liceat) fragmentarius, nova regna novasque gentes nobis consuit: idque magno cum labore, nec ullo tamen verisimili colore: cum tamen obvium ei esset (nisi forte id eum refugerat) Cimbrici nominis communicati cum Vallis caussas invenire. Plutarchus enim non nationis sed studii nomen id esse putat, eoque Germanis latrones intelligi. In eodem intellectu Suidas, non ignobilis inter Græcos Grammaticus, eandem vocem agnoscit, & apud Latinos Festus Pompejus scribit Cimbros a Gallis dici latrones. Horum sententiam si sequamur, non erit difficile repertu, unde Cimbri, quos Luddus in Britannia collocat, id nomen acceperint, præsertim cum vicini Angli, hoc etiam seculo, eorum ab eo studio mores non abhorrere affirment. Livius certe servum illum, ad Marium in carcere Minturnensium occidendum missum, Gallum, Lucanus Cimbrum, nemo scriptor illustrior Britannum, appellat. Hæc si Luddus animadvertisset, aut si animadversum tenere maluisset, quam nova monstra sibi confingere, non fuisset ei necesse, omnem Britanniam uno momento, aut verius uno mendacio, omni militari juventute exhausta, sexcentis millibus capitum eductis, propemodum desertam relinquere.

XLVI. Non vacat hic minutatim exquirere, quibus pueris Valli Cimbricorum Regum dare nomina soleant: id enim etiam homo diligens pro argumento generis nobis affert. Ea autem nomina (nisi fallor) pauca, præ Latinis, Germanis & Syris, comperiet. Quod si e propriis virorum nominibus, quæ plerumque aut temere a parentibus dantur, aut ambitiose ex historia aliqua adoptantur, solidum argumentum peti posset, hac ratione Luddus cives suos Judæos, Romanos, aut Germanos, facilius quam Cimbros esse persuaderet, aut si suos admonere voluisset, ut in Baptismo pueris ex historiis eruta nomina darent, intra non adeo multos annos, gentem suam, in quam vellet nationem, transformandam curaret. De nominibus autem Regum Cimbrorum, quæ pueris ait dari solita, illud libenter hominem rogarem, e quo illa oraculo acce-

ceperit, nisi scirem, nunquam illi defuturum fragmentum aliquod, unde quidvis probet. Illud autem mirari subit, de Cimbrica ista expeditione, quomodo omni militari ætate emissa, intra quadraginta annos (tantum fere spatium fuit a bello Cimbrico, usque ad C. Cæsaris adventum in Britanniam) tam cito tantas vires Vallia vestra recuperaverit: præsertim cum, rebus Britannicis multo florentioribus, à Maximo longe paucioribus eductis, nunquam deinde Brittones caput extulerint, donec in acerbissimam servitutem a Saxonibus fuerint pertracti; aut quomodo Cæsar, qui per ætatem belli Cimbrici meminisse poterat, cum in Britanniam venisset, homo doctus, & Marianarum partium studiosus, nihil de Cimbrica ista expeditione percunctando compererit. Demum illud scire cupio, ludens an serio Luddus adjecerit, e pari auri & argenti contemtu colligi utrorumque Cimbrorum cognationem. Hic libenter ex eo quærerem, parcosne & frugi serio vocet illos Cimbros, qui Galliis & Hispaniæ parte, non dico, vexatis aut spoliatis, sed proculcatis & pene ad vastitatem redactis, tamen ad prædam magis opimam in Italiam properabant: quorum opulentiam, ex latrociniis collectam, æmulati Helvetii, & ipsi latrones evaserint, ut est apud Strabonem lib. VII. Hos tu homines frugi & temperantes vocare audes: ac, ne parum vere Cimbricum nomen vobis conveniat, tuos cives studiorum, quibus illi assueverant, vis æmulos fuisse: teque ipsum in primis, qui ad hoc quantulumcunque gloriæ latrocinium per omnes nationes grassaris: nec contentus, res gestas Cimbrorum tuis vindicare, nisi æque impudenti figmento Sicambros vestri generis fuisse contendas: & quia in utriusque gentis nomine quædam similitudo literarum inest, ex ea verborum cognatione sanguinis conjunctionem es commentus.

XLVII. Deinde e Sicambris Franci, & nati natorum, vobis erunt cognati: ac multis demum contabulatis mendaciorum ordinibus, pontem ad retrahendos Brennos illos fugaces struis, quorum alter, qui Romam cepit, cum alterum, qui Delphos obsedit, circiter centum annis præcesserit, tu utrumque in unum corpus coagmentas, ut novum ex homine vivo & mortuo nobis monstrum conficias. Quasi vero difficile esset alioqui probare, in ea, quæ te genuit terra, monstra nasci. At duos, inquit Luddus, Brennos nemo, præter Polydorum Virgilium, tradit. Fugit te, Ludde, ratio, aut certe non legisti quartum Strabonis librum, ubi scribit, alterum Brennum, qui Delphos oppugnavit, a quibusdam Prausum existimari. Imo non Strabo solus, sed quicunque Romam a Brenno captam, & supra centum annos posterius Delphos a Brenno obsessos, credit, is duos Brennos facit: cum utrumque horum ab uno geri non potuerit. Quod si monacho, historiæ Britannicæ architecto, credimus, Brennus Belini frater hos ambos Brennos trecentis annis præcessit: qui, si in Italiam duxisset, non cum populo Romano libero, sed cum Numa Rege, aut Tullo Hostilio, congredi debebat. Sed his omissis, videamus, unde novus hic Dialecticus colligat, Brennum fuisse Britannum: ex uno videlicet vocabulo *Trimarchia*, quod certe vocabulum Scotis & Gallis erat cum Vallis commune. Pausanias certe, lib. x. cap. 19. quem tu truncatum citas, ut ad rem tuam faciat, Brennum comitesque ejus Gallos appellat; & vocem illam pro Gallica

M 2 agno-

agnoſcit. Tu vero, quæ tua eſt impudentia, Brennum, adverſus omnium ſcriptorum fidem, qui Græce & Latine ſcripſerunt hiſtorias, unus, non modo Minerva, ſed Muſis omnibus invitis, Britannum eſſe contendis. Hæc nos fortaſſe paullo pluribus, quam aut rerum obſcuritas deſiderabat, aut Luddi imperitia & inconſtantia merebatur, perſecuti ſumus, non ſtudio reprehendendi, (quod a nobis procul abeſt, ſed ut hominis loquaciter maledici inſulſam procacitatem paullum retunderem, & a rabie, qua in omnes fere ſcriptores graſſatur, aliquando ad ſua eum errata recognoſcenda revocarem. Ac ut cæteros omittam in præſentia, in Hectorem Boethium, non ſolum artium liberalium cognitione, ſupra quam illa ferebant tempora, inſignem, ſed humanitate & comitate ſingulari præditum, incurrit ſcurriliter: ſed ita incurrit, ut nihil in eo reprehendat, quin ipſe in eodem genere turpius erravit. Hector in Gallovidia Brigantes collocavit, falſo quidem ille, neque enim errata ejus defendere eſt animus: Luddus ingentes Cimbrorum copias e Britanniæ angulo educit; quam recte, penes doctos eſto judicium. Hector res ab aliis in Britannia contra Romanos geſtas Scotis ſuis attribuit. Luddus captam Romam, vexatam Macedoniam, afflictam Græciam, nobiliſſimum orbis terrarum oraculum ſacrilegio violatum, Aſiam coactam paucis errabundis tributum pendere, impudenter Brittonibus ſuis aſcribit. Hectori vitio dat, & quidem falſo, quod Gildonem, qui maximum in Africa motum concivit, Scotum faciat: nec ipſe dubitat eundem Gildonem, qui Maurus erat, Gothum affirmare. At Gildus & Gildo propinqua ſunt nomina. An magis, quam Luddus, Lydus, & Ludio? Certe Gildus vetus eſt in Scotia nomen, ut vetus Makgildorum, ſive Makgillorum, gens indicat: e cujus poſteris honeſtæ adhuc in Scotia & Anglia ſunt familiæ. Sed cum ea linguæ intemperantia ſit Luddus, ut, modo male dicat, nihil penſi habeat quid dicat; nos, eo relicto, finem faciamus, hoc tantum admonentes, ut

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

LIBER TERTIUS.

I. [1] Uanquam ſuperioribus libris ſatis demonſtraſſe videmur, quam non modo fabuloſa, ſed portentoſa ſint, quæ rerum Britannicarum ſcriptores de majoribus ſuis tradiderunt; ac certiſſimis indiciis oſtendimus, veteres Britannos e Galliis fuiſſe oriundos: tamen, quia rem nobis eſſe videbamus potius cum hominibus pertinaciter in manifeſto hærentibus mendacio, quam temere per ignorantiam lapſis, operæ pretium me factum

1 *Quanquam ſuperioribus libris.*] Cum hic tertius liber nihil aliud quam præcipua veterum ſcriptorum qui de Britannia meminere loca complectatur, Buchanani autem tempore non niſi corruptæ eorum editiones prodiiſſent, dabunt nobis æqui lectores veniam quod recta potius quam prava ſequi volentes ea ex optimis codicibus exhibuimus.

rum existimavi, si ex scriptoribus, quorum summa apud omnes doctos esset auctoritas, hominum male feriatorum retunderem audaciam, & viris bonis ac veri studiosis ad cohibendam eorum impudentiam arma suppeditarem. Hoc in genere C. JULIO CÆSARI jure principatum tribuendum existimavi, vel ob diligentiam in indagando, vel cognitionis certitudinem, vel explicandi sinceritatem. Is in *quinto Commentariorum belli Gallici* cap. 12. & seq. de BRITANNIA hoc habet.

„II. BRITANNIÆ pars interior ab iis incolitur, quos natos in insula ipsa „memoria proditum dicunt: maritima pars ab iis, qui prædæ ac belli inferen„di caussa ex Belgio transierant: qui omnes fere iis nominibus civitatum appel„lantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt, & bello illato ibi reman„serunt, atque agros colere cœperunt. Hominum est infinita multitudo, cre„berrimaque ædificia fere Gallicis consimilia: pecoris magnus numerus: utun„tur aut nummo æreo, aut annulis ferreis ad certum pondus examinatis pro „nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in ma„ritimis ferrum, sed ejus exigua est copia: ære utuntur importato. Materia „cujusque generis, ut in Gallia, est, præter fagum atque abietem. Leporem „& gallinam & anserem gustare, fas non putant: hæc tamen alunt animi vo„luptatisque caussa. Loca sunt temperatiora quam in Gallia, remissioribus „frigoribus. Insula natura triquetra, cujus unum latus est contra Galliam. Hu„jus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere ex Gallia naves appel„luntur, ad orientem solem, inferior ad meridiem spectat. Hoc latus tenet „circiter millia passuum D. alterum vergit ad Hispaniam, atque occidentem „solem, qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut existimatur, quam „Britannia; sed pari spatio transmissus, atque ex Gallia, est in Britanniam. In „hoc medio cursu est insula, quæ appellatur Mona. Complures præterea „minores objectæ insulæ existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt, „dies continuos XXX. sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percuncta„tionibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris, breviores esse noctes, „quam in continente, videbamus. Hujus est longitudo lateris, ut fert illo„rum opinio, DCC. millia passuum. Tertium est contra septentrionem: cui „parti nulla est objecta terra, sed ejus angulus lateris maxime ad Germaniam „spectat. Huic millia passuum DCCC. in longitudinem esse existimatur. Ita „omnis insula est in circuitu vicies centena millia passuum. Ex his omnibus „longe sunt humanissimi qui Cantium incolunt: quæ regio est maritima omnis; „neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumen„ta non serunt, sed lacte & carne vivunt; pellibusque sunt vestiti. Omnes „vero se Britanni vitro inficiunt, quod cæruleum efficit colorem: atque hoc „horribiliore sunt in pugna adspectu: capilloque sunt promisso; atque omni „parte corporis rasa, præter caput & labrum superius. Uxores habent deni „duodenique inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, & paren„tes cum liberis. Sed si qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, à quibus pri„mum virgines quæque ductæ sunt.

Et infra, cap. 20.

„Ab his cognoſcit, non longe ex eo loco oppidum Caſſivellauni abeſſe, ſil-„vis paludibuſque munitum, quo ſatis magnus hominum pecoriſque numerus „convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, cum ſilvas impeditas vallo „atque foſſa munierunt, quo, incurſionis hoſtium vitandæ cauſſa, convenire „conſueverunt. Eo proficiſcitur cum legionibus: locum reperit egregie na-„tura atque opere munitum: tamen hunc duabus ex partibus oppugnare con-„tendit. Hoſtes paulliſper morati militum noſtrorum impetum non tulerunt, „ſeſeque ex alia parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus: „multique in fuga ſunt comprehenſi atque interfecti.

DE JULII AGRICOLÆ VITA TACITUS, cap. x. & ſeq.

„III. Britanniæ ſitum populoſque multis ſcriptoribus memoratos, non in „comparationem curæ ingeniive referam: ſed quia tum primum perdomita eſt. „Itaque quæ priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tra-„dentur. Britannia, inſularum quas Romana notitia complectitur maxima, „ſpatio ac cœlo in orientem Germaniæ, in occidentem Hiſpaniæ obtenditur: „Gallis in meridiem etiam inſpicitur: ſeptentrionalia ejus, nullis contra ter-„ris, vaſto atque aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniæ, Livius „veterum, Fabius Ruſticus recentium eloquentiſſimi auctores, oblongæ ſcu-„tulæ vel bipenni aſſimilavere: & eſt ea facies citra Caledoniam, unde & in „univerſum fama eſt tranſgreſſa: ſed immenſum & enorme ſpatium procur-„rentium extremo jam littore terrarum velut in cuneum tenuatur. Hanc „oram noviſſimi maris tunc primum Romana claſſis circumvecta, inſulam eſſe „Britanniam affirmavit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orca-„das vocant, invenit, domuitque. Diſpecta eſt & Thyle, quam hactenus „nix & hiems abdebat. Sed mare pigrum & grave remigantibus perhibent: „ne ventis quidem proinde attolli: credo, quod rariores terræ monteſque, „cauſſa ac materia tempeſtatum; & profunda moles continui maris tardius „impellitur. Naturam Oceani atque æſtus neque quærere hujus operis eſt, „ac multi retulere. Unum addiderim, nuſquam latius dominari mare, mul-„tum fluminum huc atque illuc ferre, nec littore tenus accreſcere aut reſor-„beri, ſed influere penitus atque ambire, etiam jugis atque montibus inſeri „velut in ſuo. Cæterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ „an advecti, ut inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum va-„rii: atque ex eo argumenta. Namque rutilæ Caledoniam habitantium co-„mæ, magni artus, Germanicam originem aſſeverant. Silurum colorati vul-„tus, & torti plerumque crines, & poſitu contra Hiſpaniam, Iberos veteres „trajeciſſe, eaſque ſedes occupaſſe, fidem faciunt. Proximi Gallis, & ſimi-„les ſunt: ſeu durante originis vi; ſeu procurrentibus in diverſa terris, poſitio „cœli corporibus habitum dedit. In univerſum tamen æſtimanti, Gallos vi-„cinum ſolum occupaſſe credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas, ſuperſti-„tionum perſuaſione. Sermo haud multum diverſus: in depoſcendis periculis

„ca-

„ eadem audacia ; & ubi advenere, in detrectandis eadem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. Nam „ Gallos quoque in bellis floruisse accepimus. Mox segnitia cum otio intravit, „ amissa virtute pariter ac libertate ; quod Britannorum olim victis evenit: „ cæteri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur: quædam nationes, & „ curru præliantur: honestior auriga, clientes propugnant. Olim Regibus parebant, nunc per principes factionibus & studiis trahuntur. Nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non „ consulunt. Rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune „ periculum conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur. Cœlum crebris imbribus ac nebulis fœdum. Asperitas frigorum abest. Dierum „ spatia ultra nostri orbis mensuram, & nox clara, & extrema Britanniæ parte „ brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod „ si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere, & „ exsurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili „ umbra non erigunt tenebras, infraque cœlum & sidera nox cadit. Solum, „ præter oleam vitemque & cætera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fœcundum. Tarde mitescunt, cito proveniunt. Eademque utriusque rei caussa, multus humor terrarum cœlique. Fert Britannia aurum & „ argentum & alia metalla, pretium victoriæ. Gignit & Oceanus margarita, „ sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur. Nam „ in Rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia prout expulsa sint „ colligi. Ego facilius crediderim naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam. Ipsi Britanni delectum, ac tributa, & injuncta imperii munera, „ impigre obeunt, si injuriæ absint: has ægre tolerant, jam domiti ut pareant, nondum ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum D. Julius „ cum exercitu Britanniam ingressus, quanquam prospera pugna terruerit incolas, ac littore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. „ Mox bella civilia, & in rempublicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius „ præcipue. Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingentes adversus Germaniam conatus „ frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, & assumto in partem rerum Vespasiano. Quod initium venturæ mox „ fortunæ fuit, domitæ gentes, capti Reges, & monstratus fatis Vespasianus. „ Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paullatim in formam provinciæ „ proxima pars Britanniæ: addita insuper veteranorum colonia. Quædam civitates Cogiduno Regi donatæ. Is ad nostram usque memoriam fidissimus „ mansit, vetere ac jampridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis & Reges. Mox Didius Gallus parta a prioribus „ continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama „ aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit,

„ suba-

,, subactis nationibus, firmatisque præsidiis: quorum fiducia Monam insulam,
,, ut vires rebellibus ministrantem, aggressus, terga occasioni patefecit.
,, Namque absentiæ legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitu-
,, tis, conferre injurias, & interpretando accendere: *Nihil profici patientia,*
,, *nisi ut graviora tanquam ex facili tolerantibus imperentur. Singulos sibi olim*
,, *Reges fuisse, nunc binos imponi; e quibus legatus in sanguinem, procurator in*
,, *bona sæviret: æque discordiam præpositorum, æque concordiam subjectis exitiosam:*
,, *alterius manus, centuriones; alterius, vim & contumelias miscere: nihil jam*
,, *cupiditati, nihil libidini exceptum. In prælio fortiorem esse qui spoliet: nunc*
,, *ab ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi dele-*
,, *ctus, tanquam mori tantum pro patria nescientibus. Quantum enim transisse*
,, *militum, si sese Britanni numerent? Sic Germanias excussisse jugum, & flu-*
,, *mine non Oceano defendi: sibi patriam, conjuges, parentes; illis avaritiam &*
,, *luxuriam caussas belli esse: recessuros, ut Divus Julius recessisset, modo virtutes*
,, *majorum suorum æmularentur: neve prælii unius aut alterius eventu pavescerent.*
,, *Plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse. Jam Britannorum etiam*
,, *Deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula ex-*
,, *ercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. Porro in*
,, *ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere.* His atque talibus
,, invicem instincti, Voadica generis Regii fœmina duce (neque enim sexum
,, in imperiis discernunt) sumsere universi bellum: ac sparsos per castella mili-
,, tes consectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem ser-
,, vitutis: nec ullum in Barbaris sævitiæ genus omisit ira & victoria. Quod
,, nisi Paullinus, eo cognito provinciæ motu, propere subvenisset, amissa
,, Britannia foret: quam unius prælii fortuna veteri patientiæ restituit, tenen-
,, tibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato ti-
,, mor agitabat, Hic cum egregius cætera, arroganter in deditos, & ut suæ
,, quoque injuriæ ultor, durius consuleret; missus Petronius Turpilianus, tan-
,, quam exorabilior, & delictis hostium novus, eoque pœnitentiæ mitior;
,, compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tra-
,, didit. Trebellius segnior, & nullis castrorum experimentis, comitate qua-
,, dam curandi provinciam tenuit. Didicere jam Barbari quoque ignoscere vi-
,, tiis blandientibus: & interventus civilium armorum præbuit justam segni-
,, tiæ excusationem. Sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus
,, miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, inde-
,, corus atque humilis, precario mox præfuit; ac velut pacti, exercitus licen-
,, tiam, dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vectius Bola-
,, nus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina. Ea-
,, dem inertia erga hostes; similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bo-
,, lanus, & nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis. Sed ubi
,, cum cætero orbe Vespasianus & Britanniam reciperavit, magni duces, egre-
,, gii exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Ce-
,, rialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibe-
,, tur, aggressus. Multa prælia, & aliquando non incruenta: magnamque
,, Bri-

„Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis qui- „dem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem „Julius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem „Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium locorum quoque dif- „ficultates eluctatus.

CICERO ad Trebatium, lib. VII. *Epist. Famil.* 7.

„IV. In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti. Id si ita est, „essedum aliquod suadeo capias, & ad nos quam primum recurras. Sin autem „sine Britannia tamen assequi quod volumus possumus; perfice ut sis in fami- „liaribus Cæsaris.

PAULUS OROSIUS, de Hibernia loquens. lib. I. cap. 2.

„V. Hæc propior Britanniæ, spatio terrarum angustior, sed cœli [1] solisque „temperie magis utilis, a Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Mevania „insula proxima est, & ipsa spatio non parva, solo commoda, æque a Scoto- „rum gentibus habitatur.

Idem. lib. VII. cap. 17.

„Severus victor in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur. Ubi „magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ a cæteris in- „domitis gentibus vallo distinguendam putavit. Itaque magnam fossam fir- „missimumque vallum, crebris insuper turribus communitum, per centum tri- „ginta & duo millia passuum a mari ad mare duxit. *Eadem pene ad verbum „habet Ado Archiepiscopus Viennensis. Utrinque error in numeris est corrigendus; „nam pro* CXXXII. *scribendum est* XXXII.

E *SOLINI Cap.* XXII.

„VI. Multis insulis nec ignobilibus circundatur: quarum Hibernia ei pro- „ximat magnitudine, inhumana incolarum ritu aspero: alioquin ita pabulosa, „ut pecua ibi, nisi interdum a pascuis arceantur, in periculum agat satias. „Illic nullus anguis, avis rara, gens inhospita, & bellicosa. Sanguine in- „teremtorum hausto, prius victores vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eo- „dem loco ducunt. Puerpera, si quando marem edidit, primos cibos gla- „dio imponit mariti, inque os parvuli summo mucrone (auspicium alimento- „rum) leviter inferit, & gentilibus votis optat, non aliter quam in bello & „inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, dentibus mari nantium „belluarum insigniunt ensium capulos: candicant enim ad eburnam claritatem: „nam præcipua viris gloria est in armorum nitela. Interea apes non habent: „advecto inde seu pulvere, seu lapillo, si quid sparseris inter alvearia, exami- „na favos deserunt. Mare quod Hiberniam & Britanniam interluit, undosum „inquietumque toto in anno, non nisi pauculis diebus est navigabile. Navi- „gant

1 *Solisque.*] [Rectius *solique.*]

,, gant autem vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum: ,, quantocunque tempore cursus tenebit, navigantes escis abstinent. Freti lati- ,, tudinem in centum viginti millia passuum diffundi, qui fidem ad verum ra- ,, tiocinati sunt, æstimarunt. Siluram quoque insulam ab ora, quam gens Bri- ,, tanna Dumnonii tenent, turbidum fretum distinguit: cujus homines etiamnum ,, custodiunt morem vetustum: nummum refutant: dant res, & accipiunt: ,, mutationibus necessaria potius quam pretiis parant: deos percolunt: scientiam ,, futurorum pariter viri ac fœminæ ostentant. Thanatos insula adspiratur fre- ,, to Gallico, a Britanniæ continente æstuario tenui separata, frumentariis campis ,, felix & gleba uberi, nec tantum sibi verum & aliis salubris locis: nam cum ,, ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra, quoquo gentium invecta sit, an- ,, gues necat.

Ex libro III. *cap.* 14. *HERODIANI*, *Politiano interprete.*

,, VII. At Severus, moras de industria nectens, ne vacuo sibi Romam ,, redeundum foret, cupidus victoriæ cognominisque Britannici, legatos qui- ,, dem re infecta domum dimittit, ipse, quæ bello usui forent, magna solertia ,, comparabat. Sed in primis tamen curæ habuit pontibus occupare paludes, ,, ut stare in tuto milites, [*facileque per eas discurrere*] possent, atque in solido ,, præliari. Siquidem Britanniæ pleraque loca frequentibus Oceani alluvioni- ,, bus paludescunt. Per eas igitur paludes Barbari ipsi natant, excursantque ad ,, ilia usque demersi, ac pleraque corporis nudi cœnum contemnunt. Neque ,, enim vestis usum cognorunt, sed ventrem atque cervicem ferro incingunt: ,, ornamentum id esse, ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut au- ,, rum cæteri Barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam ,, formis animalium: quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corpo- ,, ris ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima gens, atque avidissima cædis: ,, tantum scuto angusto lanceaque contenti; præterea gladio nudis corporibus ,, dependente: loricæ ac galeæ penitus ignorant usum, impedimentum id esse ,, transgrediendis paludibus arbitrantes, quarum vaporibus æstuque cœlum ibi ,, semper caliginosum.

Ex AMMIANI MARCELLINI libro xx. *cap.* 1.

,, VIII. Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum series fuit. Consula- ,, tu vero Constantii decies, terque Juliani, in Britanniis cum Scottorum Picto- ,, rumque gentium ferarum excursus, rupta quiete condicta, loca limitibus vi- ,, cina vastarent, & implicaret formido provincias præteritarum cladium con- ,, gerie fessas: hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractusque in sollicitudi- ,, nes varias, verebatur ire subsidio transmarinis, (ut retulimus ante fecisse Con- ,, stantem:) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad sævitiam ,, etiamtum incitatis & bella. Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda ,, Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sane, ,, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, & de tragico, ,, quod ajunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus es-

,, set

„ſet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Erulis ſcilicet & Batavis, numeriſque Mœſiacorum duobus, adulta hieme Dux antedictus Bononiam venit: quæſitiſque navigiis, & omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petitque Lundinium: ut exinde, ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ocius ad procinctum.

Ex ejuſdem libro XXVI. *cap.* 4.

„Picti, Saxoneſque, & Scotti, & Attacotti, Britannos ærumnis vexavere continuis.

Ex ejuſdem libro XXVII. *cap.* 8.

„Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes diviſi, Dicalidonas, & Vecturiones, itidemque Attacotti, bellicoſa hominum natio, & Scotti, per diverſa vagantes multa populabantur: Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iiſdem confines, quo quiſque erumpere potuit, terra vel mari, prædis acerbis incendiiſque, & captivorum funeribus hominum, violabant. Ad hæc prohibenda ſi copiam dediſſet fortuna proſperior, orbis extrema Dux efficaciſſimus petens, cum veniſſet ad Bononiæ littus, quod a ſpatio controverſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur maris, attolli horrendis æſtibus adſueti, rurſuſque ſine ulla navigantium noxa in ſpeciem complanari camporum: exinde, tranſmeato lentius freto, defertur Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquillam. Unde cum conſecuti Batavi veniſſent & Eruli, Joviique & Victores, fidentes viribus numeri: egreſſus tendenſque ad Lundinium vetus oppidum, quod Auguſtam poſteritas appellavit, diviſis pluriſariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium vaſtatorias manus, graves onere ſarcinarum: & propere fuſis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excuſſit, quam tributarii perdidere miſerrimi. His denique reſtituta omni, præter partem exiguam impenſam militibus feſſis, merſam difficultatibus ſuis antehac civitatem, ſed ſubito quam ſalus ſperari potuit recreatam, in ovantis ſpeciem lætiſſimus introiit. Ubi ad audenda majora proſpero ſucceſſu elatus, tutaque ſcrutando conſilia, futuri morabatur ambiguus, diffuſam variarum gentium plebem, & ferocientem immaniter, non niſi per dolos occultiores & improviſos excurſus ſuperari poſſe, captivorum confeſſionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propoſitis, impunitateque promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diverſa libero commeatu diſperſos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus, retentuſque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias pro Præfectis ad ſe popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii, ſed juſti tenacem & recti: itidemque Dulcitium, Ducem ſcientia rei militaris inſignem.

Ex DIONIS libro XXXIX.

„IX. Cæſar igitur, Rhenum primus Romanorum cum tranſiſſet, & in Bri-

N 2

„Britanniam postea Pompejo & Crasso Coss. transmisit. Ipsa vero regio ha-„bet ultra Morinos CCCCL. minimum stadia. Prætenditur vero ultra reli-„quam Galliam, ac totam propemodum Hispaniam, in mare se porrigens: „& quidem Græcorum & Romanorum antiquissimis ignota. Posteris vero, „continens an insula esset, dubitatum est, & a multis (vera quidem ignoran-„tibus, ut qui nec ipsi quidem ea vidissent, nec ab incolis fando accepis-„sent, sed conjecturas sequerentur) pro utriusque partis aut otio aut studio, „literis mandata fuerunt. Procedente vero tempore, primum Agricola præ-„fecto, deinde Severo Imperatore, insulam esse dilucide deprehensum est. In „hanc igitur tum Cæsar, reliquis in Gallia rebus compositis, adjectisque Mo-„rinis, transire cupiebat, & qua commodissimum erat cum pedite trajecit, „non tamen ubi oportuit appulit. Audita enim fama adventus ejus, Britanni „omnes aditus continentis præoccuparant. Rupem autem prominentem cir-„cumvectus, alibi descendit: ac victis qui descensum impediebant, prius in „terram suos exposuit: eaque potitus est, antequam plures hostibus se conjun-„gerent: ac deinde subsidia ipsa expulit. Barbarorum autem non multi cade-„bant, qui cum e curribus & equis præliarentur, facile Romanos (quippe „quibus nondum equitatus esset) eludebant. Attoniti vero ad ea, quæ de eis „ex continenti nunciabantur, & quod omnino transmittere ausi essent, & ex-„scendere omnino potuerint, mittunt ad Cæsarem quosdam e gente Morino-„rum, amicos suos, qui legationem perferrent. Ac primum quidem obsides „petenti promiserunt. Verum cum navales Romanorum copiæ, & quæ ade-„rant, & quæ adventabant, tempestate vexarentur, sententiam quidem mu-„tarunt: nec tamen aperte sunt eos aggressi, (castra enim valido præsidio te-„nebantur: quosdam vero nacti, velut in pacatum, ad rerum necessariarum „convectionem missos, pene omnes interemerunt, (Cæsar enim reliquis cele-„riter subsidio venit:) ac statim ipsa in castra impetum fecerunt: atque ibi, „nulla re perpetrata, turpiter fuerunt rejecti: non tamen ad conditiones vene-„runt, antequam sæpe male accepti fuissent: ac ne Cæsari quidem alioqui cum „illis erat in animo pacisci. Cum vero & hiems adesset, nec satis haberet co-„piarum ad bellum tum gerendum, & quas advexerat essent imminutæ, & „Galli per ejus absentiam res novas moliti essent, de pace cum eis invitus egit, „pluribus tum petitis obsidibus, paucis vero acceptis. Et ille quidem in con-„tinentem revectus, res turbatas composuit; nullo neque privatim neque pu-„blice ex Britannia operæ pretio perpetrato, nisi quod bello eam petisse videa-„tur. Ob hoc enim & ipse sibi vehementer placebat, & qui Romæ erant mi-„rifice prædicabant. Nam cum viderent quæ prius ignota fuerant in lu-„cem prolata, & quæ ante ne fando quidem erant audita jam sibi patefacta, „spem ex his consecuturam, velut re exhibitam, amplectebantur, & quæ-„cunque spe amplexi erant, tanquam voti jam compotes gestiebant: at-„que ob has res supplicationes in vigesimum diem decreverunt.

Ex BEDÆ libri primi cap. 1.

„X. Quinque gentium linguis unam eandemque summæ veritatis & veræ sub-

„sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur; Anglorum videlicet, Britto„num, Scottorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione scripturarum „cæteris omnibus est facta communis. In primis autem hæc insula Brittones „solum, a quibus nomen accepit, incolas habuit; qui de tractu Armori„cano (ut fertur) Britanniam advecti, australes sibi partes illius vindicarunt. „Et cum plurimam insulæ partem (incipientes ab Austro) possedissent, con„tigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis „Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Bri„tanniæ Hiberniam pervenisse, ejusque septentrionales oras intrasse: atque in„venta ibi gente Scottorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec „impetrare potuisse.

Ex ejusdem libri I. *cap.* 5.

„Severus, genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus septimus „ab Augusto imperium adeptus, decem & septem annis tenuit. Hic natura „sævus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam, sed „laboriosissime rexit. Victor ergo civilium bellorum, quæ ei gravissima oc„currerant, in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur, ubi magnis „gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ, a cæteris indomitis „gentibus, non muro (ut quidam æstimant) sed vallo distinguendam putavit. „Murus etenim de lapidibus, vallum vero (quo ad vim hostium repellendam „castra muniuntur) fit de cespitibus, quibus circumcisis, e terra velut murus „exstruitur supra terram, ita ut ante sit fossa, de qua levati sunt cespites, su„pra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam „fossam firmissimumque vallum, crebris insuper turribus communitum, a ma„ri ad mare duxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit.

Ex ejusdem libri I. *cap.* 12.

„Exin Britannia in parte Brittonum, omni armato milite, militaribus uni„versis copiis, tota floridæ juventutis alacritate spoliata, quæ tyrannorum [1] te„meritate obducta, nusquam ultra domum rediit, prædæ tantum patuit, ut„pote omnis bellici usus prorsus ignara. Denique subito duabus gentibus trans„marinis vehementer sævis, Scottorum a Circio, Pictorum ab Aquilone, mul„tos stupet gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, „non quod extra Britanniam essent positæ; sed quia a parte Brittonum „erant remotæ, duobus sinibus maris interjacentibus, quorum unus ab orien„tali mari, alter ab occidentali, Britanniæ terras longe lateque irrumpit, „quamvis ad se invicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio „sui urbem Guidi; occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui, habet ur„bem Alcluith, quod lingua eorum significat petram Cluith: est enim juxta „fluvium nominis illius. Ob harum ergo infestationem gentium, Brittones „legatos Romam cum epistolis mittentes, lacrimosis precibus auxilia fla„gi-

1 *Temeritate obducta.*] Ita optima Chiffletii editio, *abducta* tamen malim.

„gitabant, subjectionemque eorum continuam, dummodo hostis imminens „longius arceretur, permittebant. Quibus mox legio destinatur armata: quæ „ubi in insulam advecta, & congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, cæteros sociorum finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est, instruere inter duo maria trans insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sicque domum „cum triumpho magno reversa est. At insulani murum, quem jussi fuerant, „non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis „artificem habentes,) ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter „duo freta, vel sinus (de quibus diximus) maris, per millia passuum plurima: „ut, ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi & altissimi, usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme millium spatio a monasterio Aebercurnig, ad occidentem, in loco qui sermone Pictorum Peanfahel, lingua autem Anglorum Penneltum appellatur, & tendens contra occidentem terminatur juxta urbem Alcluith. „Verum priores inimici, ut Romanum militem abiisse conspexerant, mox advecti navibus irrumpunt terminos, cæduntque omnia, & quasi maturam segetem obvia quæque metunt, calcant, transeunt. Unde rursum mittuntur „Romam legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria „deleretur, ne nomen Romanæ provinciæ, quod apud eos tamdiu claruerat, „exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ inopinata tempore autumni adveniens, magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant, omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias prædas trans maria nullo obsistente cogere solebant. Tum Romani denunciavere Brittonibus, non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere, & „certandi cum hostibus studium subire, qui non aliam ob caussam, quam si „ipsi inertia solverentur, eis possent esse fortiores. Quin etiam, quod & hoc „sociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, „murum a mari ad mare recto tramite inter urbes, quæ ibidem ob metum „hostium factæ fuerant, (ubi & Severus quondam vallum fecerat,) firmo de „lapide collocarunt: quem vidimus hactenus famosum atque conspicuum, „sumtu publico privatoque, adjuncta secum Britannorum manu, construebant, „octo pedes latum, & duodecim altum, recta ab oriente in occasum linea, „ut usque hodie intuentibus clarum est. Quo mox condito, dant fortia segni „populo monita, præbent instruendorum exemplaria armorum. Sed & in „littore Oceani ad meridiem, quo naves eorum habebantur, quia & inde „Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, & valedicunt sociis, tanquam ultra non reversuri.

Et paullo post.

„Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt ac disperguntur. Insequitur hostis, accelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut „enim

„enim agni a feris, ita miseri cives discerpuntur ab hostibus: unde a mansionibus ac possessiunculis suis ejecti, imminens sibi famis periculum latrocinio ac „rapacitate mutua temperabant, augentes externas domesticis motibus clades, „donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacua„retur.

Ex EPISTOLA GILDÆ.

„XI. Quos jussit construere inter duo maria trans insulam murum, ut esset arcendis hostibus a turba instructus terrori, civibusque tutamini.

Et infra.

„Igitur rursum miseræ mittentes epistolas reliquiæ ad Aetium Romanæ potestatis virum, hoc modo loquentes: *Aetio ter Consuli, gemitus Britannorum.* „Et post pauca querentes: *Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum aut jugulamur aut mergimur:* nec pro eis „quicquam adjutorii habent.

LIBER QUARTUS.

I. Um nostræ gentis historiam scribere aggrederemur, quo reliqua magis aperta legentibus essent, pauca visum est supra repetere: sed ea potissimum, quæ a fabularum vanitate abessent, & a vetustis rerum scriptoribus non dissentirent. Primum omnium constans fama est, quam plurima etiam indicia confirmant, Hispanorum multitudinem, sive a potentioribus domo pulsam, sive abundante sobole ultro profectam, in Hiberniam transmisisse, ejusque insulæ loca proxima tenuisse. Deinde, cum & aëris salubritas & pabuli fœcunditas invitaret paullatim complures, & propter seditiones domi, & exterorum injurias, (quibus Hispania semper fuit obnoxia,) quietioris vitæ spes & cupiditas eodem traxit: eoque facilius, quod ad insulam, jam a popularium suorum multitudine occupatam, tanquam ad alteram patriam, se proficisci sibi persuaderent. Stirps autem illa tanta sobole in terra hominum fœcundissima refloruit, ut jam non Hiberniæ finibus contenti, in proximas etiam insulas minores frequenter emigrarent.

II. Interea Scotis (id enim universæ genti nomen erat) per Æbudas insulas fines propagantibus, sed sine Rege ac certo imperio per cognationes tributim sparsis, appulit ad Hiberniæ littus classis Germanica, vel, ut scribit Beda, Scythica, eo rejecta tempestatibus, ut credibile est, quod nec liberos nec uxores secum extulissent. Hi omnium rerum egeni, cum e longinqua navigatione nihil eis præter arma superesset, a Scotisque missis legatis sedes peterent, responsum fuit; „Se exiguas & infœcundas insulas ob agri penuriam occupare „con-

„coactos, quas ne universas quidem, si eis cedere possent, suffecturas tantæ „multitudini. Communis vero sortis misertos, hominibus sævitia fortunæ af-„flictis, nec genere (ut e sermone & institutis apparebat) alienis, consilium, „& ad efficiendum, quanta possent, auxilia daturos.„ Consilium autem erat, „Ut propinquam insulam Albium, & amplam & fœcundam, & multis in lo-„cis adhuc incultam, & propter incolarum, sicubi essent, ingenia, qui mul-„tis tum Regibus inter se inimicis parebant, infirmam, peterent. In illis dis-„cordiis civilibus, facile fore, infirmiores fovendo, regionem amplissimam „occupare. Sua ad id auxilia non defutura. Cum Æbudarum angustia, & res, ut tum erant, tenues facerent fidem, Germani (qui postea Picti a Romanis & vicinis gentibus sunt appellati) oram Germanico mari vicinam ingressi, pulsis incolis, qui & rari & inter se discordes erant, magnam ejus oræ partem in suam ditionem redegerunt: brevique prima illa cum Scotis amicitiæ auspicia sequuti, conjugibus ab eis acceptis, in unam prope gentem coaluerunt. Ita enim effectum est, ut frequenti ultro citroque commeatu, magna Scotorum multitudo, vel ab affinibus adhuc infirmis retenta, vel domesticarum rerum penuria impulsa, vel caritate suorum, inter Pictos locum domicilio caperet.

III. Picti primo affinium adventu læti, cum augescere paullatim multitudinem cernerent, formidare cœperunt, ne cum primum spem vires Scotis facerent, ipsi eis obnoxii redderentur: primo secretis coitionibus, deinde palam in conciliis, fremere cœperunt; „Providendum, ne peregrini secum post misce-„rentur, rationemque ineundam, ut quæ adesset multitudo minueretur.„ Jactatus etiam vulgo rumor est. „[1] Divinitus Pictis dictionem esse datam, fore, ut „aliquando tota gens a Scotis deleretur. Hæ suspiciones in caussa fuerunt, ut nationes ante amicissimæ seorsum habitarent: Scotique montanis in locis, & agriculturæ minus aptis, (ut qui pecori pascendo & venationibus magis dediti essent,) se continerent; Picti agris fertilioribus secundum mare Germanicum colendis assuescerent. Ac paullatim tot ante officiis necessitudo contracta brevi in funestum prope civile bellum vertit. Levibus enim de caussis, primum jurgiis, deinde injuriis inter homines feroces ortis, gravissimorum odiorum semina jacta videbantur. Hanc occasionem Brittones, utriusque gentis inimici, cum essent nacti, discordiarum faces admoverunt, & Pictis non poscentibus auxilium adversus Scotos offerunt. Id Scoti cum tractari sentirent, & ipsi adversus imminens discrimen non modo auxilium, sed Regem etiam peregrinum, adsciscunt. Insulanorum duces cum pene pari dignitate essent, nec alter alteri cedere in animum induceret, arcessitur cum copiis ex Hibernia FERGUSIUS, Ferchardi filius, omnium Scotorum & consilio & manu primus habitus: & ma-

1 *Divinitus Pictis dictionem esse datam.*] i.e. oraculum, pari modo quo oracula a Græcis interdum λόγια dicuntur, Liv. 8. cap. 24. *Accito* [Alexandro Epirotæ] *ab Tarentinis in Italiam data dictio erat, caveret Acherusiam aquam, Pandosiamque urbem, ibi fatis ejus terminum dari.* Vide Turnebi Adverf. lib. 30. cap. 1. [& Cuper. III. obs. 7. ita & *dictum* & *dicere.* vid. ad Ovid. Epist. v. 33. & Valer. Flac. II. 336.]

magno populi consensu Rex declaratur: atque exercitum ad aleam pugnæ, si sit opus, subeundam parare jubetur.

IV. Eodem prope momento rumor ad Scotos Pictosque promanarat, Brittones ambigua consilia, utrique genti juxta perniciosa, agitare, ut victos pariter victoresque bello aggrederentur: & utrisque vel ad internecionem cæsis, vel Albio expulsis, ipsi totius insulæ potirentur imperio. Ea res utriusque gentis copias, consilii incertas, aliquot dies in castris continuit. Tandem in colloquium ventum, & detecta Brittonum occulta fraude, de pace agi cœptum: eaque renovata, tres exercitus diversi domum concesserunt. Britto, conatu priore dejectus, alia fraude rem aggreditur. Immissis clam latronibus pecora Pictorum abigit. Res repetentibus respondet; „Justius a Scotis, furtis & la„trociniis assuetis, eas, quam a se, repeti. Ita elusa legatione, re infecta feciales dimissi. Enimvero ea jam aperta ludificatio videri. Itaque, cum fraudulenta consilia se magis magisque aperirent, recens contumelia vehementius, quam ex priore conatu ira residua, utriusque populi animos inflammavit. Igitur exercitu, quantum poterant, coacto, duo Reges bifariam Brittonum fines ingressi, agris ferro flammaque late deformatis, cum ingenti præda domum revertuntur. Ad eam injuriam vindicandam, Britto Scotorum fines ingressus, ad Dunum usque amnem penetravit, & minore longe damno quam terrore ea loca pervagatus, in ripa fluminis consedit. Fergusius enim, missis in montes locaque exercitibus inaccessa liberis & conjugibus, rebusque aliis, quæ agi aut asportari poterant, ipse aditus omnes observabat usque ad Pictorum adventum. Castris tandem cum eis conjunctis, communicatoque consilio, statuunt bellum ducere, & in regione hostili incursione prope vasta hostem conficere.

V. At Coilus, (id Brittonum Regi nomen erat,) per speculatores caussa cunctationis intellecta, quinque millia hominum in loca editiora, ut ibi in insidiis essent, præmittit: ipse reliquum exercitum recta in hostem ducere decrevit. Id quoque cum Picti rescissent, inito rursus cum Scotis consilio, antevertendum rati, statuunt Brittonum castra de nocte aggredi. Igitur eductis copiis, Scoti a fronte, Picti a tergo invasuri, ad hostem ante lucem perveniunt. Ibi Brittones, fiducia incautos, & qui ob superiorum dierum cunctationem hostes timere desierant, adhuc semisomnes obtruncant. Cecidit cum parte majore suorum in eo tumultu Coilus ipse, regionemque in qua pugnatum est de suo nomine celebrem fecit. Fergusio victore domum reverso, Scoti ei posterisque ejus regnum jurejurando confirmarunt. Ipse deinde, rebus in Scotia pacatis, ad comprimendas auctoritate sua seditiones in Hiberniam transiit: rebusque ibi compositis, in reditu, non procul evectus e portu, cui Rupes Fergusii nomen est, coorta repente tempestate, interiit, anno regni sui vicesimo quinto. Adventum ejus in Albium in ea tempora conjiciunt, quibus Alexander Macedo Babylonem cepit, trecentesimo tricesimo fere anno ante Christum natum.

II. REX.

VI. Fergusio defuncto, duo filii, sed nondum regni potentes, restabant,

,,subactis nationibus, firmatisque præsidiis: quorum fiducia Monam insulam,
,,ut vires rebellibus ministrantem, aggressus, terga occasioni patefecit.
,,Namque absentiæ legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitu-
,,tis, conferre injurias, & interpretando accendere: *Nihil profici patientia,*
,,*nisi ut graviora tanquam ex facili tolerantibus imperentur. Singulos sibi olim*
,,*Reges fuisse, nunc binos imponi; e quibus legatus in sanguinem, procurator in*
,,*bona sæviret: æque discordiam præpositorum, æque concordiam subjectis exitiosam:*
,,*alterius manus, centuriones; alterius, vim & contumelias miscere: nihil jam*
,,*cupiditati, nihil libidini exceptum. In prælio fortiorem esse qui spoliet: nunc*
,,*ab ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi dele-*
,,*ctus, tanquam mori tantum pro patria nescientibus. Quantum enim transisse*
,,*militum, si sese Britanni numerent? Sic Germanias excussisse jugum, & flu-*
,,*mine non Oceano defendi: sibi patriam, conjuges, parentes; illis avaritiam &*
,,*luxuriam caussas belli esse: recessuros, ut Divus Julius recessisset, modo virtutes*
,,*majorum suorum æmularentur: neve prælii unius aut alterius eventu pavescerent.*
,,*Plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse. Jam Britannorum etiam*
,,*Deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula ex-*
,,*ercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. Porro in*
,,*ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere.* His atque talibus
,,invicem instincti, Voadica generis Regii fœmina duce (neque enim sexum
,,in imperiis discernunt) sumsere universi bellum: ac sparsos per castella mili-
,,tes consectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem ser-
,,vitutis: nec ullum in Barbaris sævitiæ genus omisit ira & victoria. Quod
,,nisi Paullinus, eo cognito provinciæ motu, propere subvenisset, amissa
,,Britannia foret: quam unius prælii fortuna veteri patientiæ restituit, tenen-
,,tibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato ti-
,,mor agitabat, Hic cum egregius cætera, arroganter in deditos, & ut suæ
,,quoque injuriæ ultor, durius consuleret; missus Petronius Turpilianus, tan-
,,quam exorabilior, & delictis hostium novus, eoque pœnitentiæ mitior;
,,compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tra-
,,didit. Trebellius segnior, & nullis castrorum experimentis, comitate qua-
,,dam curandi provinciam tenuit. Didicere jam Barbari quoque ignoscere vi-
,,tiis blandientibus: & interventus civilium armorum præbuit justam segni-
,,tiæ excusationem. Sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus
,,miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, inde-
,,corus atque humilis, precario mox præfuit; ac velut pacti, exercitus licen-
,,tiam, dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vectius Bola-
,,nus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina. Ea-
,,dem inertia erga hostes; similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bo-
,,lanus, & nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis. Sed ubi
,,cum cætero orbe Vespasianus & Britanniam reciperavit, magni duces, egre-
,,gii exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Ce-
,,rialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibe-
,,tur, aggressus. Multa prælia, & aliquando non incruenta: magnamque
,,Bri-

„Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis qui„dem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem „Julius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem „Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium locorum quoque dif„ficultates eluctatus.

CICERO ad Trebatium, lib. VII. *Epist. Famil.* 7.

„IV. In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti. Id si ita est, „essedum aliquod suadeo capias, & ad nos quam primum recurras. Sin autem „sine Britannia tamen assequi quod volumus possumus; perfice ut sis in fami„liaribus Cæsaris.

PAULUS OROSIUS, de Hibernia loquens. lib. I. cap. 2.

„V. Hæc propior Britanniæ, spatio terrarum angustior, sed cœli [1] solisque „temperie magis utilis, a Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Mevania „insula proxima est, & ipsa spatio non parva, solo commoda, æque a Scoto„rum gentibus habitatur.

Idem. lib. VII. cap. 17.

„Severus victor in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur. Ubi „magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ a cæteris in„domitis gentibus vallo distinguendam putavit. Itaque magnam fossam fir„missimumque vallum, crebris insuper turribus communitum, per centum tri„ginta & duo millia passuum a mari ad mare duxit. *Eadem pene ad verbum „habet Ado Archiepiscopus Viennensis. Utrinque error in numeris est corrigendus; „nam pro* CXXXII. *scribendum est* XXXII.

E SOLINI Cap. XXII.

„VI. Multis insulis nec ignobilibus circundatur: quarum Hibernia ei pro„ximat magnitudine, inhumana incolarum ritu aspero: alioquin ita pabulosa, „ut pecua ibi, nisi interdum a pascuis arceantur, in periculum agat satias. „Illic nullus anguis, avis rara, gens inhospita, & bellicosa. Sanguine in„teremtorum hausto, prius victores vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eo„dem loco ducunt. Puerpera, si quando marem edidit, primos cibos gla„dio imponit mariti, inque os parvuli summo mucrone (auspicium alimento„rum) leviter infercit, & gentilibus votis optat, non aliter quam in bello & „inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, dentibus mari nantium „belluarum insigniunt ensium capulos: candicant enim ad eburnam claritatem: „nam præcipua viris gloria est in armorum nitela. Interea apes non habent: „advecto inde seu pulvere, seu lapillo, si quid sparseris inter alvearia, exami„na favos deserunt. Mare quod Hiberniam & Britanniam interluit, undosum „inquietumque toto in anno, non nisi pauculis diebus est navigabile. Navi„gant

1 *Solisque.*] [Rectius *solique.*]

„gant autem vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum: „quantocunque tempore cursus tenebit, navigantes escis abstinent. Freti latitudinem in centum viginti millia passuum diffundi, qui fidem ad verum ratiocinati sunt, æstimarunt. Siluram quoque insulam ab ora, quam gens Britanna Dumnonii tenent, turbidum fretum distinguit: cujus homines etiamnum custodiunt morem vetustum: nummum refutant: dant res, & accipiunt: „mutationibus necessaria potius quam pretiis parant: deos percolunt: scientiam „futurorum pariter viri ac fœminæ ostentant. Thanatos insula adspiratur freto Gallico, a Britanniæ continente æstuario tenui separata, frumentariis campis „felix & gleba uberi, nec tantum sibi verum & aliis salubris locis: nam cum „ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra, quoquo gentium invecta sit, angues necat.

Ex libro III. *cap.* 14. *HERODIANI*, *Politiano interprete.*

„VII. At Severus, moras de industria nectens, ne vacuo sibi Romam „redeundum foret, cupidus victoriæ cognominisque Britannici, legatos quidem re infecta domum dimittit, ipse, quæ bello usui forent, magna solertia „comparabat. Sed in primis tamen curæ habuit pontibus occupare paludes, „ut stare in tuto milites, [*facileque per eas discurrere*] possent, atque in solido „præliari. Siquidem Britanniæ pleraque loca frequentibus Oceani alluvionibus paludescunt. Per eas igitur paludes Barbari ipsi natant, excursantque ad „ilia usque demersi, ac pleraque corporis nudi cœnum contemnunt. Neque „enim vestis usum cognorunt, sed ventrem atque cervicem ferro incingunt: „ornamentum id esse, ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum cæteri Barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam „formis animalium: quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima gens, atque avidissima cædis: „tantum scuto angusto lanceaque contenti; præterea gladio nudis corporibus „dependente: loricæ ac galeæ penitus ignorant usum, impedimentum id esse „transgrediendis paludibus arbitrantes, quarum vaporibus æstuque cœlum ibi „semper caliginosum.

Ex AMMIANI MARCELLINI libro XX. *cap.* I.

„VIII. Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum series fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque Juliani, in Britanniis cum Scottorum Pictorumque gentium ferarum excursus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina vastarent, & implicaret formido provincias præteritarum cladium congerie fessas: hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractusque in sollicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis, (ut retulimus ante fecisse Constantem:) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad sævitiam „etiamtum incitatis & bella. Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda „Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sane, „& castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, & de tragico, „quod ajunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus es-

„set

„fet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Erulis scilicet & Batavis, numerisque Mœsiacorum duobus, adulta hieme Dux antedictus Bononiam venit: quæsitisque navigiis, & omni imposito milite, observato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex adverso defertur, petitque Lundinium: ut exinde, suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocius ad procinctum.

Ex ejusdem libro XXVI. *cap.* 4.

„Picti, Saxonesque, & Scotti, & Attacotti, Britannos ærumnis vexavere continuis.

Ex ejusdem libro XXVII. *cap.* 8.

„Illud tamen sufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes divisi, Dicalidonas, & Vecturiones, itidemque Attacotti, bellicosa hominum natio, & Scotti, per diversa vagantes multa populabantur: Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iisdem confines, quo quisque erumpere potuit, terra vel mari, prædis acerbis incendiisque, & captivorum funeribus hominum, violabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior, orbis extrema Dux efficacissimus petens, cum venisset ad Bononiæ littus, quod a spatio controverso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusque sine ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum: exinde, transmeato lentius freto, defertur Rutupias, stationem ex adverso tranquillam. Unde cum consecuti Batavi venissent & Eruli, Joviique & Victores, fidentes viribus numeri: egressus tendensque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit, divisis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus, graves onere sarcinarum: & propere fusis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excussit, quam tributarii perdidere miserrimi. His denique restituta omni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac civitatem, sed subito quam salus sperari potuit recreatam, in ovantis speciem lætissimus introiit. Ubi ad audenda majora prospero successu elatus, tutaque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium plebem, & ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores & improvisos excursus superari posse, captivorum confessionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propositis, impunitateque promissa, desertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diversa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus, retentusque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias pro Præfectis ad se popocerat mitti, virum acrioris ingenii, sed justi tenacem & recti: itidemque Dulcitium, Ducem scientia rei militaris insignem.

Ex DIONIS libro XXXIX.

„IX. Cæsar igitur, Rhenum primus Romanorum cum transisset, & in

 Bri-

„Britanniam postea Pompejo & Crasso Coss. transmisit. Ipsa vero regio ha-„bet ultra Morinos CCCCL. minimum stadia. Prætenditur vero ultra reli-„quam Galliam, ac totam propemodum Hispaniam, in mare se porrigens: „& quidem Græcorum & Romanorum antiquissimis ignota. Posteris vero, „continens an insula esset, dubitatum est, & a multis (vera quidem ignoran-„tibus, ut qui nec ipsi quidem ea vidissent, nec ab incolis fando accepis-„sent, sed conjecturas sequerentur) pro utriusque partis aut otio aut studio, „literis mandata fuerunt. Procedente vero tempore, primum Agricola præ-„fecto, deinde Severo Imperatore, insulam esse dilucide deprehensum est. In „hanc igitur tum Cæsar, reliquis in Gallia rebus compositis, adjectisque Mo-„rinis, transire cupiebat, & qua commodissimum erat cum pedite trajecit, „non tamen ubi oportuit appulit. Audita enim fama adventus ejus, Britanni „omnes aditus continentis præoccuparant. Rupem autem prominentem cir-„cumvectus, alibi descendit: ac victis qui descensum impediebant, prius in „terram suos exposuit: eaque potitus est, antequam plures hostibus se conjun-„gerent: ac deinde subsidia ipsa expulit. Barbarorum autem non multi cade-„bant, qui cum e curribus & equis præliarentur, facile Romanos (quippe „quibus nondum equitatus esset) eludebant. Attoniti vero ad ea, quæ de eis „ex continenti nunciabantur, & quod omnino transmittere ausi essent, & ex-„scendere omnino potuerint, mittunt ad Cæsarem quosdam e gente Morino-„rum, amicos suos, qui legationem perferrent. Ac primum quidem obsides „petenti promiserunt. Verum cum navales Romanorum copiæ, & quæ ade-„rant, & quæ adventabant, tempestate vexarentur, sententiam quidem mu-„tarunt: nec tamen aperte sunt eos aggressi, (castra enim valido præsidio te-„nebantur: quosdam vero nacti, velut in pacatum, ad rerum necessariarum „convectionem missos, pene omnes interemerunt, (Cæsar enim reliquis cele-„riter subsidio venit:) ac statim ipsa in castra impetum fecerunt: atque ibi, „nulla re perpetrata, turpiter fuerunt rejecti: non tamen ad conditiones vene-„runt, antequam sæpe male accepti fuissent: ac ne Cæsari quidem alioqui cum „illis erat in animo pacisci. Cum vero & hiems adesset, nec satis haberet co-„piarum ad bellum tum gerendum, & quas advexerat essent imminutæ, & „Galli per ejus absentiam res novas moliti essent, de pace cum eis invitus egit, „pluribus tum petitis obsidibus, paucis vero acceptis. Et ille quidem in con-„tinentem revectus, res turbatas composuit; nullo neque privatim neque pu-„blice ex Britannia operæ pretio perpetrato, nisi quod bello eam petisse videa-„tur. Ob hoc enim & ipse sibi vehementer placebat, & qui Romæ erant mi-„rifice prædicabant. Nam cum viderent quæ prius ignota fuerant in lu-„cem prolata, & quæ ante ne fando quidem erant audita jam sibi patefacta, „spem ex his consecuturam, velut re exhibitam, amplectebantur, & quæ-„cunque spe amplexi erant, tanquam voti jam compotes gestiebant: at-„que ob has res supplicationes in vigesimum diem decreverunt.

Ex BEDÆ libri primi cap. 1.

„X. Quinque gentium linguis unam eandemque summæ veritatis & veræ sub-

„sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur; Anglorum videlicet, Britto-„num, Scottorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione scripturarum „cæteris omnibus est facta communis. In primis autem hæc insula Brittones „solum, a quibus nomen accepit, incolas habuit; qui de tractu Armori-„cano (ut fertur) Britanniam advecti, australes sibi partes illius vindicarunt. „Et cum plurimam insulæ partem (incipientes ab Austro) possedissent, con-„tigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis „Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Bri-„tanniæ Hiberniam pervenisse, ejusque septentrionales oras intrasse: atque in-„venta ibi gente Scottorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec „impetrare potuisse.

Ex ejusdem libri 1. *cap*. 5.

„Severus, genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus septimus „ab Augusto imperium adeptus, decem & septem annis tenuit. Hic natura „sævus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam, sed „laboriosissime rexit. Victor ergo civilium bellorum, quæ ei gravissima oc-„currerant, in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur, ubi magnis „gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ, a cæteris indomitis „gentibus, non muro (ut quidam æstimant) sed vallo distinguendam putavit. „Murus etenim de lapidibus, vallum vero (quo ad vim hostium repellendam „castra muniuntur) fit de cespitibus, quibus circumcisis, e terra velut murus „exstruitur supra terram, ita ut ante sit fossa, de qua levati sunt cespites, su-„pra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam „fossam firmissimumque vallum, crebris insuper turribus communitum, a ma-„ri ad mare duxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit.

Ex ejusdem libri 1. *cap*. 12.

„Exin Britannia in parte Brittonum, omni armato milite, militaribus uni-„versis copiis, tota floridæ juventutis alacritate spoliata, quæ tyrannorum [1] te-„meritate obducta, nusquam ultra domum rediit, prædæ tantum patuit, ut-„pote omnis bellici usus prorsus ignara. Denique subito duabus gentibus transf-„marinis vehementer sævis, Scottorum a Circio, Pictorum ab Aquilone, mul-„tos stupet gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, „non quod extra Britanniam essent positæ; sed quia a parte Brittonum „erant remotæ, duobus sinibus maris interjacentibus, quorum unus ab orien-„tali mari, alter ab occidentali, Britanniæ terras longe lateque irrumpit, „quamvis ad se invicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio „sui urbem Guidi; occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui, habet ur-„bem Alcluith, quod lingua eorum significat petram Cluith: est enim juxta „fluvium nominis illius. Ob harum ergo infestationem gentium, Brittones „legatos Romam cum epistolis mittentes, lacrimosis precibus auxilia fla-„gi-

1 *Temeritate obducta.*] Ita optima Chiffletii editio, *abducta* tamen malim.

„gitabant, subjectionemque eorum continuam, dummodo hostis imminens „longius arceretur, permittebant. Quibus mox legio destinatur armata: quae „ubi in insulam advecta, & congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, caeteros sociorum finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est, instruere inter duo maria trans insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse praesidio: sicque domum „cum triumpho magno reversa est. At insulani murum, quem jussi fuerant, „non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis „artificem habentes,) ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter „duo freta, vel sinus (de quibus diximus) maris, per millia passuum plurima: „ut, ubi aquarum munitio deerat, ibi praesidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi & altissimi, usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme millium spatio a monasterio Aebercurnig, ad occidentem, in loco qui sermone Pictorum Peanfahel, lingua autem Anglorum Penneltum appellatur, & tendens contra occidentem terminatur juxta urbem Alcluith. „Verum priores inimici, ut Romanum militem abiisse conspexerant, mox advecti navibus irrumpunt terminos, caeduntque omnia, & quasi maturam segetem obvia quaeque metunt, calcant, transeunt. Unde rursum mittuntur „Romam legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria „deleretur, ne nomen Romanae provinciae, quod apud eos tamdiu claruerat, „exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quae inopinata tempore autumni adveniens, magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant, omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias praedas trans maria nullo obsistente cogere solebant. Tum Romani denunciavere Brittonibus, non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere, & „certandi cum hostibus studium subire, qui non aliam ob caussam, quam si „ipsi inertia solverentur, eis possent esse fortiores. Quin etiam, quod & hoc „sociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, „murum a mari ad mare recto tramite inter urbes, quae ibidem ob metum „hostium factae fuerant, (ubi & Severus quondam vallum fecerat,) firmo de „lapide collocarunt: quem vidimus hactenus famosum atque conspicuum, „sumtu publico privatoque, adjuncta secum Britannorum manu, construebant, „octo pedes latum, & duodecim altum, recta ab oriente in occasum linea, „ut usque hodie intuentibus clarum est. Quo mox condito, dant fortia segni „populo monita, praebent instruendorum exemplaria armorum. Sed & in „littore Oceani ad meridiem, quo naves eorum habebantur, quia & inde „Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, & valedicunt sociis, tanquam ultra non reversuri.

Et paullo post.

„Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt ac disperguntur. Insequitur hostis, accelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut „enim

„ enim agni a feris, ita miseri cives discerpuntur ab hostibus: unde a mansionibus ac possessiunculis suis ejecti, imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutua temperabant, augentes externas domesticis motibus clades, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur.

Ex EPISTOLA GILDÆ.

„ XI. Quos jussit construere inter duo maria trans insulam murum, ut esset arcendis hostibus a turba instructus terrori, civibusque tutamini.

Et infra.

„ Igitur rursum miseræ mittentes epistolas reliquiæ ad Aetium Romanæ potestatis virum, hoc modo loquentes: *Aetio ter Consuli, gemitus Britannorum.* „ Et post pauca querentes: *Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum aut jugulamur aut mergimur:* nec pro eis quicquam adjutorii habent.

LIBER QUARTUS.

I. CUm nostræ gentis historiam scribere aggrederemur, quo reliqua magis aperta legentibus essent, pauca visum est supra repetere: sed ea potissimum, quæ a fabularum vanitate abessent, & a vetustis rerum scriptoribus non dissentirent. Primum omnium constans fama est, quam plurima etiam indicia confirmant, Hispanorum multitudinem, sive a potentioribus domo pulsam, sive abundante sobole ultro profectam, in Hiberniam transmisisse, ejusque insulæ loca proxima tenuisse. Deinde, cum & aëris salubritas & pabuli fœcunditas invitaret paullatim complures, & propter seditiones domi, & exterorum injurias, (quibus Hispania semper fuit obnoxia,) quietioris vitæ spes & cupiditas eodem traxit: eoque facilius, quod ad insulam, jam a popularium suorum multitudine occupatam, tanquam ad alteram patriam, se proficisci sibi persuaderent. Stirps autem illa tanta sobole in terra hominum fœcundissima refloruit, ut jam non Hiberniæ finibus contenti, in proximas etiam insulas minores frequenter emigrarent.

II. Interea Scotis (id enim universæ genti nomen erat) per Æbudas insulas fines propagantibus, sed sine Rege ac certo imperio per cognationes tributim sparsis, appulit ad Hiberniæ littus classis Germanica, vel, ut scribit Beda, Scythica, eo rejecta tempestatibus, ut credibile est, quod nec liberos nec uxores secum extulissent. Hi omnium rerum egeni, cum e longinqua navigatione nihil eis præter arma superesset, a Scotisque missis legatis sedes peterent, responsum fuit; „ Se exiguas & infœcundas insulas ob agri penuriam occupare

„ coa-

„coactos, quas ne universas quidem, si eis cedere possent, suffecturas tantæ „multitudini. Communis vero sortis misertos, hominibus sævitia fortunæ af„flictis, nec genere (ut e sermone & institutis apparebat) alienis, consilium, „& ad efficiendum, quanta possent, auxilia daturos.„ Consilium autem erat; „Ut propinquam insulam Albium, & amplam & fœcundam, & multis in lo„cis adhuc incultam, & propter incolarum, sicubi essent, ingenia, qui mul„tis tum Regibus inter se inimicis parebant, infirmam, peterent. In illis dis„cordiis civilibus, facile fore, infirmiores fovendo, regionem amplissimam „occupare. Sua ad id auxilia non defutura. Cum Æbudarum angustia, & res, ut tum erant, tenues facerent fidem, Germani (qui postea Picti a Romanis & vicinis gentibus sunt appellati) oram Germanico mari vicinam ingressi, pulsis incolis, qui & rari & inter se discordes erant, magnam ejus oræ partem in suam ditionem redegerunt: brevique prima illa cum Scotis amicitiæ auspicia sequuti, conjugibus ab eis acceptis, in unam prope gentem coaluerunt. Ita enim effectum est, ut frequenti ultro citroque commeatu, magna Scotorum multitudo, vel ab affinibus adhuc infirmis retenta, vel domesticarum rerum penuria impulsa, vel caritate suorum, inter Pictos locum domicilio caperet.

III. Picti primo affinium adventu læti, cum augescere paullatim multitudinem cernerent, formidare cœperunt, ne cum primum spem vires Scotis facerent, ipsi eis obnoxii redderentur: primo secretis coitionibus, deinde palam in conciliis, fremere cœperunt; „Providendum, ne peregrini secum post misce„rentur, rationemque ineundam, ut quæ adesset multitudo minueretur.„ Jactatus etiam vulgo rumor est. „[1] Divinitus Pictis dictionem esse datam, fore, ut „aliquando tota gens a Scotis deleretur. Hæ suspiciones in caussa fuerunt, ut nationes ante amicissimæ seorsum habitarent: Scotique montanis in locis, & agriculturæ minus aptis, (ut qui pecori pascendo & venationibus magis dediti essent,) se continerent; Picti agris fertilioribus secundum mare Germanicum colendis assuescerent. Ac paullatim tot ante officiis necessitudo contracta brevi in funestum prope civile bellum vertit. Levibus enim de caussis, primum jurgiis, deinde injuriis inter homines feroces ortis, gravissimorum odiorum semina jacta videbantur. Hanc occasionem Brittones, utriusque gentis inimici, cum essent nacti, discordiarum faces admoverunt, & Pictis non poscentibus auxilium adversus Scotos offerunt. Id Scoti cum tractari sentirent, & ipsi adversus imminens discrimen non modo auxilium, sed Regem etiam peregrinum, adsciscunt. Insulanorum duces cum pene pari dignitate essent, nec alter alteri cedere in animum induceret, arcessitur cum copiis ex Hibernia FERGUSIUS, Ferchardi filius, omnium Scotorum & consilio & manu primus habitus: & ma-

1 *Divinitus Pictis dictionem esse datam.*] i.e. oraculum, pari modo quo oracula a Græcis interdum λόγια dicuntur, Liv. 8. cap. 24. *Accito* [Alexandro Epirotæ] *ab Tarentinis in Italiam data dictio erat, caveret Acherusiam aquam, Pandosiamque urbem, ibi fatis ejus terminum dari.* Vide Turnebi Adverf. lib. 30. cap. 1. [& Cuper. III. obs. 7. ita & *dictum* & *dicere.* vid. ad Ovid. Epist. v. 33. & Valer. Flac. II. 336.]

magno populi consensu Rex declaratur: atque exercitum ad aleam pugnæ, si sit opus, subeundam parare jubetur.

IV. Eodem prope momento rumor ad Scotos Pictosque promanarat, Brittones ambigua consilia, utrique genti juxta perniciosa, agitare, ut victos pariter victoresque bello aggrederentur: & utrisque vel ad internecionem cæsis, vel Albio expulsis, ipsi totius insulæ potirentur imperio. Ea res utriusque gentis copias, consilii incertas, aliquot dies in castris continuit. Tandem in colloquium ventum, & detecta Brittonum occulta fraude, de pace agi cœptum: eaque renovata, tres exercitus diversi domum concesserunt. Britto, conatu priore dejectus, alia fraude rem aggreditur. Immissis clam latronibus pecora Pictorum abigit. Res repetentibus respondet; „Justius a Scotis, furtis & latrociniis assuetis, eas, quam a se, repeti. Ita elusa legatione, re infecta feciales dimissi. Enimvero ea jam aperta ludificatio videri. Itaque, cum fraudulenta consilia se magis magisque aperirent, recens contumelia vehementius, quam ex priore conatu ira residua, utriusque populi animos inflammavit. Igitur exercitu, quantum poterant, coacto, duo Reges bifariam Brittonum fines ingressi, agris ferro flammaque late deformatis, cum igenti præda domum revertuntur. Ad eam injuriam vindicandam, Britto Scotorum fines ingressus, ad Dunum usque amnem penetravit, & minore longe damno quam terrore ea loca pervagatus, in ripa fluminis consedit. Fergusius enim, missis in montes locaque exercitibus inaccessa liberis & conjugibus, rebusque aliis, quæ agi aut asportari poterant, ipse aditus omnes observabat usque ad Pictorum adventum. Castris tandem cum eis conjunctis, communicatoque consilio, statuunt bellum ducere, & in regione hostili incursione prope vasta hostem conficere.

V. At Coilus, (id Brittonum Regi nomen erat,) per speculatores caussa cunctationis intellecta, quinque millia hominum in loca editiora, ut ibi in insidiis essent, præmittit: ipse reliquum exercitum recta in hostem ducere decrevit. Id quoque cum Picti rescissent, inito rursus cum Scotis consilio, antevertendum rati, statuunt Brittonum castra de nocte aggredi. Igitur eductis copiis, Scoti a fronte, Picti a tergo invasuri, ad hostem ante lucem perveniunt. Ibi Brittones, fiducia incautos, & qui ob superiorum dierum cunctationem hostes timere desierant, adhuc semisomnos obtruncant. Cecidit cum parte majore suorum in eo tumultu Coilus ipse, regionemque in qua pugnatum est de suo nomine celebrem fecit. Fergusio victore domum reverso, Scoti ei posterisque ejus regnum jurejurando confirmarunt. Ipse deinde, rebus in Scotia pacatis, ad comprimendas auctoritate sua seditiones in Hiberniam transiit: rebusque ibi compositis, in reditu, non procul evectus e portu, cui Rupes Fergusii nomen est, coorta repente tempestate, interiit, anno regni sui vicesimo quinto. Adventum ejus in Albium in ea tempora conjiciunt, quibus Alexander Macedo Babylonem cepit, trecentesimo tricesimo fere anno ante Christum natum.

II. REX.

VI. Fergusio defuncto, duo filii, sed nondum regni potentes, restabant,

FERLEGUS & MAINUS. Eo factum est, ut Phylarchis [1] ad prodendum Regem coëuntibus, magna contentione res transigeretur, aliis jusjurandum jactantibus, quo adacti erant regnum stirpi Fergusianæ se conservaturos: aliis, quanta domi forisque, Rege puero, instarent pericula, commemorantibus. Tandem, post longam disceptationem, ratio inita est, qua nec puer, ætate nondum regno matura, imperaret, nec jurijurando fraus fieret: „Ut videlicet, „Regum liberis nondum adultis, propinquorum, qui maxime videretur regno „idoneus, is rerum summæ præficeretur: eo mortuo, regni successio ad Re-„gis superioris liberos perveniret. Hæc postea perpetuo lex valuit, [2] per annos fere MCCLXXIV. usque ad Kennethum Tertium, de quo suo loco dicemus. Hac lege *Feritharis*, Fergusii frater, regnum est adeptus: atque annos quindecim cum honorem gessit, tanta æquitate & modestia, ut & cives justum Regem, & pupilli tutorem optimum, eum experirentur. His artibus cum pacem foris, domi caritatem civium comparasset, propinquorum tamen ambitionem placare non potuit. Ferlegus enim, regnandi cupiditate jamdudum inflammatus, communicata re prius cum turbulentissimo quoque juventutis, ac rerum novarum avidissimo, patruum adit, & regnum paternum reposcit, quod ille non ut suum, sed ut fiduciarium tenebat. Feritharis adeo illo adolescentis importuno consilio non est perturbatus, ut, concione advocata, regnum ejerare paratum se esse ostenderet: multaque etiam de adolescentis laude adjecit. „Regno autem sibi credito, quod mors propinqua esset ablatura, „malle sponte cedere, & voluntate potius quam necessitate pietatem erga pro-„pinquos colere. Sed tantum omnium fuit erga Feritharem studium, tantaque caritas, ut hanc præproperam in Ferlego regni cupiditatem, non modo vultu, sed increpationibus, atque adeo clara totius concionis acclamatione, sint aversati. Patefacta vero per indices adversus patruum conjuratione, cum consilii detestabilis auctor supplicio gravissimo dignus haberetur, valuit tamen in Ferlego patris memoria, & patrui præsentis gratia & preces, quo minus gravissimi sceleris cogitati morte pœnas lueret. Custodes tantum adhibiti, qui

1 *Ad prodendum Regem.*] i. e. *creandum* vel *nominandum.* Cic. pro dom. *Interrex, quem & ipsum patricium esse, & a patricio prodi necesse est.* Id. pro Milone: *A dictatore Milone prodi Flaminem necesse est.* Liv. V. 31. *Is deinde L. Valerium Potitum Interregem prodidit.*

2 *Per annos fere* 1274. *usque ad Kennethum Tertium.*] In omnibus libris 1025. legitur, quos alii etiam scriptores nec opinantes secuti Anachronismum 249. minimum annorum admisere. Obiit enim Fergusius I. ante Christum natum anno 305. Kennethus vero III. qui hanc legem abrogavit, decessit 994. regni sui 25. (Vid. lib. VI. 40.) a Fergusii ergo morte ad Kennethi regni initium anni intercedunt 1274. Sed neque hanc legem a Kennetho III. anno ejus regni primo abrogatam est verisimile; Buchananus enim id ab eo jam ætate grandiore factum narrat. E Fordoni autem Scotichronico, qui Kennethum regnum iniisse ait A. C. 970. colligi videtur immutatum fuisse successionis jus non ante annum ipsius regni 15. adeoque anno C. 985. *i. e.* post mortem Fergusii 1280. Quod si Boethii Leslæique supputationem sequamur, diutius adhuc ista lex apud Scotos valuit; ii enim Kennethi III. mortem in annum conjiciunt 1000.

facta dictaque ejus omnia specularentur. Sed ille quamlibet brevis moræ ad spem animo conceptam impatiens, deceptis custodibus, cum paucis consciis, primum ad Pictos, deinde, cum ibi nullam rerum novandarum materiam inveniret, ad Brittones confugit, apud quos vitam ignavam, & perinde ignobilem egit. Feritharis vero paucos post menses, incertum morbo an fraude, est sublatus. Ejus mortis suspicionem superior ambitio, scelusque detectum, & recens fuga sic auxit, ut Ferlegus omnium sententiis absens damnaretur, quinto decimo fere post mortem patris anno.

III. REX.

VII. Ferlego damnato, MAINUS frater ejus Scotorum Rex tertius creatur: vir patri & patruo, quam fratri similior. Is, pace cum vicinis confirmata, domi sublatis facinorosis, sacrorum ritus diligenter obeundo, tantam sibi justitiæ & pietatis opinionem paravit, ut eum lædere summum nefas, tam cives, quam pergerini existimarent. Hac sanctitatis opinione, quam armis tutior, postquam viginti novem annos imperasset, decedens, magnum sui desiderium apud omnes bonos reliquit.

IV. REX.

VIII. DORNADILLAM habuit & filium & regni successorem, & in æquitate colenda patri similem; cæteris vitæ partibus disparem. Magnam enim temporis partem venationi dedit: id studium in pace decorum, & corpori salubri ratus, & ad robur militare confirmandum maxime utile. Animum præterea voluptates maxime puras inde capere: & adversus avaritiam & luxuriam, cæteraque vitia, quæ ex otio gignuntur, non modice roborari. Hunc fama est leges venaticas, quæ apud priscos Scotos hac ætate observantur, tulisse. Decessit octavo & vicesimo regni anno.

V. REX.

IX. NOTHATUM ejus fratrem populus regnare jussit, immaturo adhuc ad regendum Reuthero ejus filio. Is imperium, quod ad eum diem fuerat moderatum & legitimum, statim in superbam dominationem convertit: civesque passim juxta summos & infimos, velut non in tutelam sed prædam sibi datos, multatione bonorum, exilio, morte, omni denique suppliciorum genere, ita afflixit, ut nihil ad summam immanitatem sibi reliquum faceret. Cæteris metu torpentibus, Dovalus quidam e Gallovidia, homo ambitiosus, ex odio civium in Regem locum crescendi datum ratus, cum sciret sibi insidias ab Rege parari, facinus occupare statuit. Omnibus ad id satis comparatis, magna clientium & amicorum manu stipatus, ad Regem venit. Ei palam cædem nobilitiatis, bonorum direptionem, publicamque servitutem, cum exprobrasset, petit. „Ut „tandem aliquando regnum, quod gerere nesciat, hæredi legitimo restituat. Nothatus, præter exspectationem ultro conviciis petitus, de acerbitate pristina nihil remittens, respondit; „Se, quæ gesserit, jure Regio gessisse: si quid

„durius patratum esset, non id Regis ingenio, sed civium contumaciæ tribuen-„dum. His conviciis ira utrinque irritata, cum ad manus ventum esset, No-„thatus a Dovalianis obtruncatur, postquam crudeliter & avare viginti præ-„fuisset annos.

VI. REX.

X. REUTHERUS a Dovali factione, sine populi suffragiis, Rex appellatur. Proceres, fama rei gestæ ad se perlata, etsi Nothatum quovis supplicio dignum existimabant, non probabant tamen exemplum. Multo etiam molestius ferebant, comitia Regia sublata, & ad unius arbitrium lectionem amplissimi magistratus collatam. „Neque id gratuitum facinus existimandum, quod „adolescens oneri impar ad summum imperium esset evectus. Rem vere æsti-„mantibus, satis apparere, Reuthero nomen imperii, Dovalo vires esse quæ-„sitas. Neque sane publice interesse, Nothatus an Dovalus præesset, nisi „forte commodiorem sub eo vitam sperarent, qui privatus Reges interimeret, „privatus privato sceptra daret, quam sub ejus imperio, qui non ante insanie-„rit, quam potestatis viribus fretus, & armorum terrore permissu populi se-„ptus fuisset. Nothati propinqui, cum hæc vulgo jactari audirent, in cœtus publice omnium vicem indignantium se insinuantes, perfecerunt, ut bellum adversus Dovalum decerneretur: copiisque ducem Ferchardum, Nothati generum, præficiendum curant. Nec Dovalus pugnam detrectavit. Bis eodem die concursum. Dovaliani, etsi numero superiores, tamen fusi fugatique sunt. In fuga plures, quam in prælio cæsi. Præter enim Dovalum factionisque principes, cecidit cum multis suorum Gethus Pictorum Rex. Reutherus novus Rex captus est. Profuit ei ad veniam simplicior ætas, patris memoria, & Regii sanguinis respectus. Nec incruenta victoribus fuit pugna, cæsis, præter alios, prope omnibus Phylarchis.

XI. Hic conflictus Scotorum & Pictorum res in Britannia ita afflixit, ut qui supererant, ne prædæ Brittonibus forent, in loca asperiora incultaque, & in proximas insulas defugerent. Brittones enim, quam diu quæsierant, occasionem nacti, statim ad Bodotriam (is nunc Fortha est) nullo resistente perveniunt. Deinde, ibi rebus pro tempore compositis, in Caledonios profecti, disjectis, qui se ibi congregaverant, regiones Pictorum campestres occuparunt. Ibique præsidiis dispositis, bellum confectum rati, domum reduxerunt exercitum. Interea reliquiæ Scotorum & Pictorum, quæ in montibus, silvis, aliisque locis impeditis restiterant, direptionibus pecorum & arcium præfectos infestabant, & ipsi quoque victitabant. Interim majore etiam manu ex insulis collecta, vicos urebant, & latius prædas agendo, agros plerisque in locis incultos reddebant. Brittones, sive domesticis dissidiis detenti, sive exercitum in loca vasta & impedita ducere non satis tutum rati, cum obviam nulla majore manu irent, sua segnitie hostium aluerunt audaciam. His miseriis Scoti & Picti cum per duodecim annos fuissent afflicti, tandem nova sobole juventutis bellicosæ (utpote in tantis rerum angustiis duriter educatæ) aucti, nunciis in omnes partes missis, mutuis adhortationibus confirmati, statuunt fortunam ex-

pe-

periri. Reutherus igitur ex Hibernia in Æbudas, illinc deinde in Albium navigat: atque ad æstuarium, quem nunc lacum Briennum vocant, copias exposuit: & cum Getho Gethi filio, eodemque suæ uxoris fratre, congressus, de summa belli deliberat. Optimum factu rati, ad hostem incogitantem atque imparatum ducere. Eum ubi primum obviam habuerunt, ita conflixerunt atrociter, ut neutra acies e prælio læta discesserit. Ex eo, utrisque cladibus defatigatis, pax in aliquot annos fuit. Reutherus (sive, ut Beda vult, Reuda) in antiquam sedem Argatheliam concessit: Scotique diu ab eo Dalreudini appellati. [1]DAAL enim Scotorum lingua partem significat. Inde progressus, brevi regnum ad fines antiquos promovit: ac vicesimo sexto quam regnare cœperat anno decessit, Thereo filio e Gethi filia relicto.

VII. REX.

XII. Is quia vix decem erat annorum, juxta legem de Regibus ordinandis jampridem receptam, patruus ejus REUTHA Rex fuit declaratus. Qui a bellis externis otium nactus, populum, primum malis efferatum, deinde victoria, etsi cruenta, insolentem, ad mitiorem cultum redigere conatus, multas sanctiones publice utiles fecit: quarum non paucæ apud priscos Scotos adhuc manent. His artibus cum septemdecim annos imperasset, cum summa omnium reverentia & amore, seu valetudinis adversæ (quod ipse caussabatur) tædio, seu propinqui sui Therei ambitiosum timens ingenium, multa de laudibus ejus habita oratione, populo ægre permittente, regno se abdicavit.

VIII. REX.

XIII. THEREUS ei suffectus primis quidem sex annis ita regnum gessit, ut Reutha de eo recte vaticinatus fuisse videretur. Deinde non sensim, sed repente ita in omnia flagitia præceps abiit, ut nobilissimo quoque per calumniam sublato, facinorosi homines, amoto metu, totum regnum brevi latrociniis infestum fecerint. Phylarchi, deplorato statu publico, cum in eum animadvertere statuissent, ille, comperta conjuratione, ad Brittones confugit: ibique, reditu desperato, in summo contemtu & ignominia consenuit. Interea Conanus, homo prudens ac severus, Prorex electus, ab illo labefactata & concussa restituit, latrocinia compescuit, ac rebus, quoad potuit, compositis, in conventu publico, accepto nuncio de Therei morte, magistratu se abdicavit, [2]duodecimo ferme anno, quam Thereus regnum inierat.

IX

1 *DAAL.*] [Et Belgarum lingua *Deel* pars vocatur.]

2 *Duodecimo ferme anno.*] MS. *fere.* Interim observandum est hasce particulas *ferme*, *fere*, *prope*, non semper diminutionem indicare, sed loquentis modestiam: Vide Dacierium ad illud Horatii Satyr. III. 96. *Queis paria esse fere placuit peccata*, & 98. *Utilitas justi prope mater & aequi.* Buchanano autem nonnunquam expletiva conjunctio est, ad nullum alium usum comparata, quam ut rotundior pleniorque sententia exeat. Hoc vero in loco significare videtur Buchananus tempus non esse satis certum & exploratum, q. d. *duodecimo plus minus anno quam Thereus regnum inierat*, Vide quæ nos postea ad lib. IX. 39.

 1 Pa-

IX. REX.

XIV. JOSINA, proximi Regis frater, rerum gubernaculo admotus, nihil in ullam partem gessisse memorabile fertur, nisi quod medicos in honore summo habuit: quod, cum exularet in Hibernia cum patre, eis maxime familiariter fuisset usus. Brevi, reliqua nobilitate in Regis mores eunte, factum est, ut multis seculis nemo esset in Scotia illustriore loco natus, qui vulnerum curationem non teneret. Reliquarum enim partium medicinæ rarus erat tum usus, apud homines in summa parsimonia educatos, & magnis laboribus exercitatos. Decessit autem matura senectute, cum viginti quatuor annos regnum tenuisset.

X. REX.

XV. Huic successit filius FINNANUS, qui paternis insistens vestigiis, nihil magis laboravit, quam ut civili & moderato imperio suos assuesceret, & benevolentia magis quam armis auctoritatem Regiam tueretur. Ut autem radices tyrannidis recideret, decretum fecit; „Ne quid Reges, quod majoris esset momenti, nisi de publici consilii auctoritate, juberent. Cum triginta annos regnum tenuisset, civibus & peregrinis juxta carus decessit.

XI. REX.

XVI. Nec ulla tamen res æque desiderium ejus auxit, ac DURSTI filii, qui ei successit, vita in omnia vitia projecta. ᵃPaternos primum amicos, ut molestos voluptatum suarum interpellatores, a se ablegavit, & corruptissimum quemque e juventute in familiarem consuetudinem ascivit: ac tum demum se totum epulis & Veneri dedit. Uxorem, Regis Brittonum filiam, comitibus prostitutam, abegit. Tandem, facta contra eum nobilitatis conjuratione, velut e somno experrectus, cum neque domi quicquam tutum, nec foris exilio locum fidum prospiceret, quod peregrinis & civibus juxta invisus esset, optimum factu ratus prioris vitæ simulare pœnitentiam. Ita enim & se imperium retenturum, & de inimicis in tempore pœnas expetiturum. Igitur, primum revocata uxore, Brittones reconciliare conatus est. Civium primores ad se vocat: gravissimo sacramento interposito, præteritorum oblivionem sancit. Flagitiosissimum quemque, velut ad supplicium servatum, in carceres conjicit: ac sancte pollicetur, sed nihil in posterum, nisi de primatum consilio acturum. His rebus ubi animi sinceri fidem fecit, concordiam ludis, conviviis, aliisque, quæ publica fert lætitia, celebrat: ac jam gaudio solutis omnium animis, nobilitatem frequentem ad cœnam vocat: eos ubi incautos & inermes in unum locum conclusisset, immissis percussoribus omnes ad unum occidit. Ea calamitas non tam reliquorum animos metu repressit, quam iram languentem novis facibus accendit. Igitur coacto magno exercitu, cunctis ad invisum portentum tol-

a *Paternos primum amicos.*] Clarius, *Is paternos primum amicos.*

tollendum conjurantibus, Durstus, omni alia spe præcisa, cum paucis flagitiosis, quos metus communis pœnæ ob superioris vitæ scelera aggregaverat, prælii fortuna tentata, occisus est, postquam novem annos regnasset. In omnium Ordinum tam justo adversus eum odio, tamen hoc Regio nomini & majorum memoriæ tributum est, ut defuncti corpus in monumenta majorum inferretur.

XII. REX.

XVII. In comitiis Regiis magna fuit inter proceres contentio: aliis censentibus, juxta sacramentum Fergusio præstitum, veterem esse morem servandum; aliis metuentibus, ne, si quem e Dursti propinquis facerent Regem, vel similitudo morum eum ad flagitia, vel sanguinis propinquitas ad ultionem impelleret. Tandem EVENUS Dursti frater patruelis, & vitæ superioris commendatione, & insigni adversus tyrannum vivum odio commendatus, e Pictis, ubi Durstum perosus sponte exulabat, ad regnum magno consensu vocatus est. Is primus creditur cives in suum nomen sacramento adegisse: qui mos a Phylarchis nunc quoque servatur. Evenus, omnium primum, ut mores a superiore Rege corruptos formaret, adolescentes ad antiquam in victu, vestitu, & in consuetudine quotidiana, parsimoniam revocavit. Ita firmiores ad militiam, & minus domi turbulentos ratus futuros. Omnes regni sui partes diligenter perlustravit: jus cum summa moderatione dixit: & sontes pro modo delictorum punivit. Pictorum Regem adversus Brittones auxiliis juvit: inter quos pugnam longe pertinacissimam nox diremit, adeo incerta victoria, ut pari clade, ac perinde metu, uterque exercitus affectus discesserit, Brittones domum, Scoti & Picti in montes proximos: qui postridie e superiore loco animadversa hostium fuga, spolia legerunt: ac se pro victoribus gerentes, exercitus domum reduxerunt. Hostibus repressis, Evenus iterum ad pacis opera se convertit, ac ne molestum esset Regibus toties regiones omnes (ut tum mos erat) ad jus dicendum obire, judices ordinarios, regno in conventus diviso, juri dicundo præfecit. Delatores item instituit, qui noxios deferrent. Id munus, vitio deprehenso, incertum legene sit abrogatum, an sponte abolitum. Decimo nono regni sui anno mortem obiit: Gillo filio notho, eodemque vafro & regni cupido, post se relicto.

XIII. REX.

XVIII. Supererant e legitima Regum stirpe proximi Dochamus & Dorgallus, Dursti filii, iidemque gemini. Inter eos cum discrimen ætas non faceret, fœdum de regno certamen ortum, GILLI etiam fraude vehementius accensum est. Cum res ad arbitrium propinquorum relata esset, ibi, præ pertinaci factionum studio, nihil decerni potuit. Gillus, qui auctor utrique fuerat, ut alter alterum tolleret, cum occulta consilia parum procederent, procerum & propinquorum primis, ut controversias finirent, in unum locum coactis, per homines idoneos, seditione subito excitata, utrumque interimendum curat. Deinde, velut ipse petitus foret insidiis, implorata omnium qui aderant

rant fide, in Evonium, locum ab Eveno communitum, profugit. Eo præsidio cum parte nobilitatis & hominibus sui sceleris consciis occupato, e superiore loco multa de fratrum temeritate & pertinacia ad populum frequentem concionatus, multa adversus cædis auctores locutus, tandem subjecit; „Se ab Eveno, non modo rerum domesticarum, sed etiam regni, donec novus „Rex eligeretur, curatorem relictum. Hæc qui audiebant, etsi falsa rebantur, tamen, cum cum firmis præsidiis munitum viderent, metu gravioris periculi, sacramento incunctanter adacti, eum Regem dixerunt. Ille, etsi consensu populi utcunque expresso regnum sibi confirmaverat, tamen superstitibus Dursti posteris nunquam se tutum ratus, animum ad nepotes ejus tollendos adjecit. Erant autem Lismorus, Gormacus & Ederus, e Dochamo Dursti filio geniti. Hi cum in Manna insula educarentur, Gillus ipse ad eos reducendos profectus, duos majores natu omni honoris & humanitatis specie prosecutus, in Albium secum abduxit: ut apud se (quemadmodum simulabat) Regii pueri Regio cultui assuescerent. Cum Edero, qui minimus erat, milites præsidii obtentu reliquit, quibus occulta dederat mandata, ut [1] stato die puerum interficerent. Sed, cum Gilli ingenium omnibus esset notum, nutrix fraudem suspicata, alumnum clam sublatum nocte in Argatheliam transmisit: ac, nequicquam ad cædem eum quærente Gillo, aliquot annos occulte in spelunca educavit. Ille non modo fratres pueri natu majores, sed milites etiam custodes occidit: ipsum vero Ederum, cum falsus rumor in Hiberniam delatum pervulgasset, quærere desiit. Sed nec, nepotum Dursti cæde perpetrata, satis tutum adhuc se arbitratus, quamdiu quisquam e Regia stirpe superesset, omnes propinquos familiaresque interimendos curavit. Proceres, qui moleste præsentem rerum statum ferebant, & pejora metuebant, conjuratione clam facta, tanto silentio rem texerunt, ut Gillus prius geri, quam parari, bellum senserit. Cum exercitum contra rebelles cogeret, sensit quam fluxa fides hominum erga sceleratos esset. Nam & pauci ad eum convenerunt, & hi fere, qui propter superioris vitæ flagitia pacem timebant. Itaque suis diffisus, relicto exercitu, piscatoria navicula in Hiberniam fugit. Scoti, ne legitimo carerent imperio, Caduallum conjurandi principem, copiis hostium in fidem receptis, Proregem creant. Is, cum Gillum, facinorosos undique cogentem, bellum renovare velle intelligeret, eum, antequam copias majores colligeret, persequi, quocunque fugeret, decrevit. Primum in Æbudas insulas navigavit. Ibi Ederum, unum e Dursti progenie superstitem, ad se adductum, liberaliter instituen-

1 *Stato die.*] MS. *statuto.* Utrumque recte atque ex usu optimorum auctorum. Sueton. Claud. cap. 1. *Circa tumulum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarum civitates publice supplicarent.* Plautus Curcul. 1. 1. 5. *Si status condictus cum hoste intercedit dies.* Plin. lib. 9. Ep. 39. *Vetus sane & angusta, cum sit alioqui stato die frequentissima.* Liv. vero lib. 31. cap. 29. *Concilium Ætolorum statuta die, quod Panætolium vocant, futurum erat.* Cic. de Harusp. cap. 15. *Multi sunt etiam in hoc ordine, qui sacrificia gentilitia illo ipso in sacello, statuto loco, anniversarii factitarint.* Ita etiam ipse Buchan. lib. IV. 48. [De confusione harum vocum *status* & *statutus* egimus ad Valer. Flac. II. 488.]

1 In

tuendum dedit. Gillus, audito ejus adventu, rursus in Hiberniam abiit: proceribus ejus gentis magna spe præmiorum sollicitatis, in primis, si se reducerent, Æbudas iis se donaturum. His pollicitationibus magnum exercitum confecit. Caduallus, cum rebus omnibus ad trajectionem paratus esset, prope de cursu revocatus est, ut se suspicione regni falsa liberaret.

XIV. REX.

XIX. Primum omnium EVENUM, præclara fama virum, Dovallo Finnani Regis fratre genitum, populi suffragiis Regem creandum curat. Is, accepto magistratu, loca hostibus opportuna, ac maxime maritima, firmis præsidiis communit, ne subiti hostes possent impune exscensiones facere. Gillus id cum rescisset, & ipse mutato consilio [1] in Ilam insulam navigat. Ibi cum omnia late ferro flammaque vastasset, in Hiberniam rediit. Evenus, ut belli fontem exhauriret, magnum eo exercitum, duce Caduallo, mittit. Nec Gillus certamen detrectat. Sed a suis, magis prædam, quam ducem secutis, destitutus, veste mutata, in propinquum nemus fugit, paucis e tanto numero eum comitantibus. Reliquus exercitus a sociis & duce proditus, se Caduallo dedidit. Gillus, post prælium diu quæsitus, tandem in antro obscuro repertus, trucidatur, tertio quam regnum occupaverat anno. Caput relatum ad Caduallum. Eum, rebus feliciter gestis ex Hibernia redeuntem, non eadem fortuna excepit. Majorem enim exercitus partem cum omni præda, fœda tempestate vexatus, amisit: unde tantum concepit mœrorem, ut non adeo diu post ægritudine animi confectus interierit: Rege frustra consolante, ac res præclare bello gestas laudante, adversa in fortunæ [2] sævitiem conferente. Rex novus, hoc rerum successu clarus, pacem cum Pictis renovavit, & Gethi Tertii Pictorum Regis filia in matrimonium accepta, eam confirmavit. Sed hanc publicam lætitiam subitus Orcadensium in Albium exscensus interpellavit. Eos repente Rex aggressus, ex agris ad montes, e montibus ad mare compulit. Ibi trepidantes, & in conscendendo turbatos, adortus, pene ad unum concidit. Belus eorum Rex, desperata salute, sibi manum intulit. Evenus, bello defunctus, ad pacis opera conversus, duo emporia locis commodis instituit: utrique ab amnibus præterfluentibus indita nomina, Ennerlothea & Ennernessa. ENNER enim prisci Scoti vocant locum, quo naves appellere possunt. Æbudas, longa bellorum licentia tumultuantes, sublatis inter incolas discordiis, pacavit. Brevi deinde post, cum septemdecim regnasset annis, mortem obiit.

XV.

1 *In Ilam insulam navigat.*] Elzev. anno 1668. & Mosman. 1700. *in illam insulam*, male & contra antiquiorum codicum fidem.

2 *Sævitiem.*] Hanc vocem apud unum Apulejum sequioris ævi scriptorem reperio Metam. lib. 6. *Cavis sævitiem effula reliqua redime.* Alii, quod sciam, omnes *sævitiam* efferunt.

XV. REX.

XX. Suffectus ei Rex est EDERUS Dochami filius. Is cum pace domi forisque parta frueretur, ac venationibus (ex vetere gentis consuetudine) indulgeret, subito affertur, Bredium insulanum, Gilli tyranni propinquum, magna cum classe appulisse, ac late prædas agere. Adversus hunc tumultuario repente exercitu ducto, noctu hostium castris, quanto potuit cum silentio, præteritis, stationem navium aggressus, parvo negotio necopinantes in suam potestatem redegit: custodibus occisis, classem incendit. Mane in hostes duxit: ac pari negligentia ibi inventa, primo tumultu incompositos fudit. Multi inter cunctationem pugnæ ac fugæ cæsi: reliqui ad mare propinquum, interclusa fuga, capti, & laqueis strangulati. Præda dominis agnoscentibus reddita. Similem tumultum ex eisdem insulis, post aliquot annos, ejusdem Gilli alius propinquus excitavit, qui similem quoque habuit exitum, deleto exercitu, classe incensa, præda recuperata ac dominis reddita. Ita pace ubique parta, senex octavo & quadragesimo imperii anno morbo est exstinctus.

XVI. REX.

XXI. Huic successit EVENUS Tertius, indignus optimo patre filius: qui non contentus centum e nobilitate concubinis, ni suam spurcitiem latis legibus in vulgus proderet. Tulit enim; „Ut cuivis liceret, pro opibus, quot alere posset, „uxores ducere: ut Rex ante nuptias sponsarum nobilium, nobiles plebejarum „prælibarent pudicitiam: ut plebejorum uxores cum nobilitate communes essent. Hanc flagitiosam ejus nequitiam secutæ sunt (ut fere solent) comites, luxuria, crudelitas, avaritia. Nam, cum ad sumtus opes non suppeterent, opulentiores confictis caussis rapiebantur ad supplicium, & commercio Regi cum furibus inito, furandi summa erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adolescentia corrupta ex promiscuæ libidinis permissione sperarat, eam truculentia & rapacitate amisit: & conjuratione nobilitatis facta, sensit, quam infida malorum esset societas. Nam, cum primum in aciem ventum est, a suis destitutus vivus in hostium manus venit, ac in custodiam publicam conjectus est. Cadallano, qui pro Rege ei suffectus erat, rogante de pœna ejus, in perpetua vincula est damnatus. Ibi quidam ex inimicis, priorum offensarum memor, e cæde Regis vel procerum gratiam, vel saltem impunitatem sperans, eum noctu in carcere strangulavit, cum jam septem annos regnasset. Ejus facinoris auctor fracta gula pœnas luit.

XVII. REX.

XXII. Secutus est METELLANUS Ederi propinquus, non minus ob virtutes egregias omnibus carus, quam Evenus fuerat ob vitam flagitiose actam invisus. Ea res tantam ei apud omnes peperit auctoritatem, ut eo imperante perpetua fuerit foris pax & domi tranquillitas. Hoc unum ad summam felicitatem ei defuit, quod, nobilitatis in libidinem proclivis pertinacia impeditus, le-

leges Eveni ſpurcas abrogare non potuerit. Obiit mortem anno regni ſui triceſimo.

XVIII. REX.

XXIII. Eo ſine liberis defuncto, regnum delatum eſt [1] ad CARATACUM, Cadallani filium, generis Regii juvenem. Is, inito ſtatim regno, Æbudas, a morte proximi Regis tumultuantes, non ſine labore compeſcuit. Nec temere tamen crediderim, quod noſtri ſcriptores, Oroſium, Eutropium & Bedam ſecuti, tradunt, Orcadas, eo imperante, a Claudio Cæſare ſuperatas: non quod difficile exiſtimem, paucas inſulas in ſæviſſimo mari disjectas, a paucis incolis & inermibus habitatas, ſingulas aggredi, & cum mutuis auxiliis ſe tueri non poſſent, omnes vincere: nec quod incredibile putem, in eam expeditionem claſſem a Claudio miſſam, homine (ut inquit Oroſius) qui *bellum ubique, & victoriam undecunque quæreret*: ſed quod Tacitus affirmet, ante Julii Agricolæ adventum, eam Britanniæ partem Romanis omnino incognitam fuiſſe. Caratacus regnum annos viginti tenuit.

XIX. REX.

XXIV. Ei ſucceſſit CORBREDUS frater. Is quoque Inſulanos, qui, omnibus ferme interregnis, ſpem novarum rerum ſecuti, novos motus ciebant, multis expeditionibus attrivit: latrones in plebem graſſantes exſtinxit, & pace ibi conſtituta, in Albium reverſus, totamque Scotiam pervagatus, labefactata bello reſtituit, ac decimo octavo regni anno deceſſit.

XX. REX.

XXV. Conventus procerum, præterito ob immaturam ætatem Corbredi filio, DARDANNUM Metellani nepotem regnare juſſit. Nemo ante hunc majore cum exſpectatione regnum iniit, nemo ſpem de ſe conceptam vehementius fefellit. Ante ſuſceptum magiſtratum, multa liberalitatis, temperantiæ

1 *Ad Caratacum.*] Haud facile inducar, ut credam ullum unquam fuiſſe Scotorum Regem Caractacum appellatum. Si quis autem fuerit, alium certe fuiſſe ab eo Caractaco, de quo tam multa præclara a Tacito Annal. lib. 12. commemorantur, cum Silures, quibus imperitabat, tum reliqua narratio oſtendere videtur. Quod ſi ita eſt, haud parum Boethius noſter, eumque ſecutus Leſlæus, a vero deerrarunt, qui omnia ab hoc Brittonum duce adverſus Romanos egregie geſta Scotorum Regi tribuunt. Eorum certe hac in parte fidem Buchananum ſuſpectam habuiſſe vel illud indicio eſt, quod hujus Regis vitam tam perfunctorie & quaſi aliud agens deſcribat, omiſſis eis omnibus, quæ de Caractaco a Tacito traduntur. Neque ſic tamen Rob. Gordonii Stralochii reprehenſionem effugit, qui eum latæ culpæ reum inſimulat, quod Caractacum inter Scotorum Reges recenſeat. Pat. tamen Abercrombius, vir alioqui acerrimi judicii & veritatis Hiſtoricæ unice ſtudioſus, hunc Caractacum a Tacito celebratum, magno quidem auſu, totiſque ingenii viribus Scotis ſuis poſtliminio reſtituere conatur. Sed tot & tam graves obſtare videntur rationes, ut earum viribus me in contrariam partem abreptum invitum dolentemque fateri cogar.

P 2   1 Mo-

tiæ & fortitudinis dedit exempla. Initio imperii medium se Regem gessit: triennio vix exacto, in omnia vitiorum genera præceps abiit. Probos & prudentes viros, qui patri a consiliis fuerant, quod ejus adversarentur nequitiæ, ex aula expulit. Adulatores & novarum voluptatum inventores in præcipuo habebat honore. Cardorum propinquum suum, qui juri & æquitati administrandæ præfectus fuerat sub Rege superiore, molestum suarum voluptatum interpellatorem, occidit. Atque intra paucos dies plerique alii divitiis aut virtute præstantes, alius alia fraude circumventi, periere. Tandem, ut metum successoris sibi demeret, Corbredum Galdum, genere propinquum, fratresque ejus in spem regni liberaliter educatos, tollere decrevit. Negotium eos necandi datur Cormoraco cuidam ex intimis familiaribus. Is magnis muneribus donatus, & promissis oneratus, ad scelus perpetrandum dimissus: sed rem incautius aggressus, a Galdi comitibus strictam sicam tenens est comprehensus: ac in jus ductus, tormentis adhibitis auctorem totiusque conjurationis seriem confessus, statim occiditur. Hoc facinore vulgato, magno consensu in Regem conjuratur: cæsisque statim turpium voluptatum, quos nancisci poterant, ministris, ad ipsum mali caput viam affectant. Interea Conanus, unus ex assentatorum grege, obscuro quidem loco natus, sed cui omnium rerum apud Regem maxima erat fides & auctoritas, collecta manu, proceribus obviam ire ausus, a suis deseritur, & captus vitam laqueo finit. Multitudo jam Galdum ducem nacta, Dardannum, latebras spectantem, & inter prendendum manum sibi inferre conantem, ad eum perducit. Ibi statim mori jussus. Capite defuncti ad ludibrium proposito, corpus in cloacam projectum, cum regnasset annos quatuor.

XXI. REX.

XXVI. Huic successit CORBREDUS Secundus, cognomento GALDUS, & suarum virtutum tirocinio, & patris optimi memoria, & indole præclara, proceribus ac plebi juxta carus. Sunt qui hunc *Galgacum* a Tacito appellari existiment. A Scotis cognomen ei Galdi est additum, quod apud Brittones educatus fuisset. Scoti enim vetere consuetudine advenas GALDOS vel GALLOS, velut Germani WALSCH, appellare solent: qua de re alibi plura diximus. Hic maximam de se spem conceptam auxit. Profectus ad insulas Skiam & Leogum, non minore prudentia quam severitate, motus jampridem ortos, & ignavia Dardanni auctos, compescuit: latronum duces interemit: cæteris, pœnæ metu, vel sibi consciscere exilium, vel ad opera rustica redire coactis. Hic, opinor, primus Regum Scotorum signa cum Romanis contulit, imperio eorum paullatim se ad fines ipsius propagante. Nam Petilius Cerialis primus Brigantium vires fregit: & ejus successor Julius Frontinus Silures vicit. Ad has gentes, non adeo longe a Scotorum & Pictorum finibus positas, non abhorret a vero missa fuisse auxilia. Successit superioribus Julius Agricola: qui, superatis Ordovicibus, [1] Monaque insula in potestatem

1 *Monaque insula.*] i. e. *Anglisia.* Vid. quæ nos supra ad lib. 1. 34.

2 *Taum*

tem redacta, cum ad anguſtiſſimam Britanniæ partem veniſſet, ratus non magnum ſibi ad inſulæ finem ſpatium ſupereſſe, animum ad totam perdomandam adjecit. Tertio igitur imperii anno, proximas Pictorum & Scotorum regiones populando percurrit, donec ad [1] Taum amnem pervenit: & quamvis afflicto tempeſtatibus exercitu, ſpatium tamen ponendis idoneo loco caſtellis habuit. Quæ res & conſilia hoſtium vana reddidit, & vires fregit. Antea enim homines ad omnium malorum patientiam indurati, quæ æſtate amiſerant, hieme, legionibus per hiberna diſperſis, recuperabant: ac plerumque caſtella non ſatis munita expugnabant. Tum vero, ſolertia Agricolæ in caſtellis ponendis, & diligentia in muniendis, annuis [2] copiis in ſingula conjectis, artes eorum fruſtrabantur. Quarto imperii anno, perſpecto, quam brevi ſpatio Bodotriæ & Glottæ æſtuaria dirimantur, ac loco præſidiis firmato, regiones in Hibernicum mare verſas depopulatus eſt. Quinto anno, claſſe in Oceanum immiſſa, multis in locis exſcenſiones fecit, ac populationibus maritimam oram infeſtavit, littoraque Hiberniam ſpectantia præſidiis munivit, non modo in uſum præſentem, ſed etiam ut in Hiberniam illinc facilius trajiceret.

XXVII. Hac Agricolæ prudentia Scoti & Picti in anguſtum angulum concluſi, & a Brittonum commercio ſecluſi, ad ultimum ſeſe periculum comparabant. Nec ſegnius Agricola, claſſe circumire juſſa ad extrema inſulæ exploranda, & ipſe trans Bodotriam ducto exercitu, in Caledonios tetendit. Ibi jam hoſtes (ut in ultimum diſcrimen) parati, caſtella quædam Romanorum oppugnare aggreſſi, tantum intulerunt terroris, ut plerique & multitudinem, & ex deſperatione pertinaciam, timentes, conſulerent, cum exercitu retro in pacatiora loca revertendum. Verum dux propoſiti certus, cum hoſtes pluribus agminibus adventare audiſſet, & ipſe tripartito adverſus eos duxit: quæ res ei pene exitio fuit. Hoſtes enim, ejus intellecto conſilio, univerſi unam legionem de nocte oppugnare aggreſſi, cæſis vigilibus, paullum abſuit quin caſtra caperent. Sed adventu reliquarum legionum impediti, cum uſque ad lucem acriter dimicaſſent, tandem victi, in loca impedita refugerunt. Hæc fere [3] ſeptimo expeditionum anno geſta. In proximam æſtatem utrique ſe ad ultimam dimicationem parabant: Romanis in ea victoria ſpem finiendi belli collocantibus;

1 *Taum amnem.*] Vulgo *The Tay.* Eodem eum nomine Tacitus appellat Vit. Agr. cap. 22. additque *æſtuarii nomen eſſe*, quod argumento eſt eos omnino falli, qui *Taum* Taciti *Tuedam* interpretantur. Vid. Echard. Hiſt. Ang. pag. 22. Nullum quippe ibi æſtuarium, ſive ſinus maris fluvium excipit. Vid. Mackenzæi Def. Ant. Reg. Scot. p. 78.

2 *Copiis.*] [*Copiæ* hic pro annona & victu, more antiquo, a Buchanano intelliguntur. unde *Copiari* verbum caſtrenſe Gell. XVII. 12. & *Copiarii*, qui præbent & curant annonam. vid. Porphyr. ad Horat. I. Satyr. v. 48. l. xx. ff. de compenſ. Tacit. II. Hiſt. 32. & ibi not. Ryckii & aliorum multorum. & hinc colonia *Copia* Lugdunum ducta. vide Harduin. nummos populor. in *Lugdunum.*]

3 *Septimo expeditionum anno.*] Ita omnes libri. Tacitus autem, cujus Buchananus veſtigiis preſſe inſiſtit, hæc omnia ſexto Agricolæ expeditionum anno geſta eſſe affirmat. Et id quidem a Buchanano narrationis ordo & annorum ſeries poſtulabant, ſecus enim quid ab Agricola ſexto expeditionum anno eſſet geſtum, reticebitur.

 1 *Ho-*

bus; hostibus de libertate, de vita, de omnibus, quæ cara & sancta solent esse hominibus, decertaturis. Ac superioribus præliis se rati arte potius, quam virtute victos, ad Grampii montis radices, loco paullum editiore, Romanorum adventum opperiuntur. Ibi cruento prælio congressi, cum diu incerto Marte pugnassent, tandem Caledoniorum fortissimo quoque cæso, victa pertinacia, in loca tutiora secesserunt. Neque quisquam dubitabat, quin Agricola totam Britanniam armis pacaturus esset, nisi a Domitiano, non ad [1] honorem ostentatum, sed ad necem revocatus fuisset. Sub discessum ejus Romana castra seditione laborarunt: & Scoti Pictique, paullum hac occasione recreati, e latebris prodire cœperunt. Et cum nec parem ducem, nec eandem disciplinam, apud Romanos sensissent, legatis passim dimissis, non modo popularium animos, sed etiam Brittonum tentare sunt aggressi. Ac primum levibus præliis resumta audacia, jam præsidia oppugnare, & acie structa certaminis aleam experiri, non dubitabant. Hac ratione Romani ex agris eorum expulsi, cum Brittonibus de veteri provincia Marte ambiguo decertabant. Galdus, ab armis otium nactus, regiones diligenter obeundo, veteres dominos in agros bello vastatos reduxit, in vacua milites misit; & latrociniis cohibitis, dissidia cum Pictis orientia composuit. Tandem, non minore apud hostes, quam cives, gloria clarus, decessit, anno quam regnum suscepit tricesimo quinto.

XXII. REX.

XXVIII. Patri optimo suffectus LUCTACUS, filius flagitiosissimus: qui, spreto majorum consilio, se totum vino & scortis dedit. Nullam ab ejus libidine, vel propinqua cum ipso cognatio, vel reverentia legum, vel majorum aut maritorum respectus, vindicabat. Accessere ad hæc inhumana crudelitas & inexplebilis avaritia. Juventus quoque, in pejora proclivis, facile in Regios mores degeneravit. Igitur, cum passim omnia stupris, rapinis & cædibus contaminaret, nec unus quispiam ejus impotentiæ obviam ire auderet, tandem conventu primorum facto, cum liberius coargueretur, & principes, tanquam seditiosos, ad supplicium rapi juberet, concursu multitudinis, una cum scelerum administris, fuit occisus, vix finito tertio regni anno. Datum autem honori patris, ut in sepulchrum majorum cadaver inferretur. Cæterorum corpora insepulta projecta.

XXIII. REX.

XXIX. MOGALDUS deinde Rex electus, Galdi ex filia nepos, initio imperii optimis regibus par, senior facile vitiorum contagio in avunculi mores abiit. Principio, ut vitiosis superioris Regis institutis, mores publicos fœdantibus, facilius mederetur, pacem cum vicinis coluit; cærimonias veteres, incuria neglectas, restituit; ministros flagitiorum ex aula expulit: atque ad con-

1 *Honorem ostentatum.*] Referente enim Tacito, *triumphalia ornamenta, & illustris statua honorem, & quicquid pro triumpho datur, decerni ei in Senatu* Domitianus jusserat.

2 *De-*

consilia seniorum omnia more prisco revocavit: quæ res ei & omnium popularium amorem, & apud vicinas nationes peperit reverentiam. Rebus domi compositis, Rex ad studia belli conversus, Romanos regni sui finibus prohibuit, & Pictos auxiliis ab eorum injuria defendit: & eorum auctoritatem aliquot secundis præliis apud Brittones ita imminuit, ut & ipsi, spe libertatis recuperandæ erecti, multis in locis arma sumserint. Eam spem auxerat, quod Hadrianus Julium Severum, virum acrem, & rei militaris peritum, e Britannia in Syriam ad componendos Judæorum motus transtulerat. Igitur Hadrianus, tumultu magis ac magis gliscente, e Galliis in Britanniam transiit. Sed ut erat pacis quam belli studiosior, magisque tueri parta, quam limites imperii proferre cupiebat, cum Eboracum venisset, agrosque ulteriores omni belli clade vastatos comperisset, ut rem propius inspiceret, ad Tinam amnem castra movit. Ibi a senioribus, qui Agricolam secuti prope ad ultimos Britanniæ fines penetraverant, edoctus, in reliqua insula perdomanda plus laboris, quam emolumenti fore, vallo & fossa, inter Tinæ & Escæ fluminum æstuaria, per octoginta millia passuum [1] ductis, Scotos & Pictos a provincialibus exclusit: ac statu provinciæ ordinato in continentem rediit.

XXX. Hujus valli, cum adhuc pluribus in locis exstent vestigia, miror a Beda mentionem penitus omissam, præsertim cum e Latinis Ælius Spartianus in Hadriano, e Græcis Herodianus in Severo, meminerit. Nec enim mihi persuadere possum, in eo fuisse Bedam errore, qui plerosque adhuc tenet, hoc vallum, non ab Hadriano, sed a Severo fuisse factum. Hac ratione Romana provincia pacata, & vicinorum excursionibus cohibitis, diu pax utrinque fuit: Britannis otium libenter amplectentibus, & Scotis Pictisque agrum vicinum, velut prædam oblatam, inter se dividentibus. Sed eadem pax, præterquam quod desidia & otio vires corporis fregit, etiam voluptatum blandientibus jam tum illecebris animi robur emolliit. Itaque adversus arma hucusque invictus Mogaldus, avitæ gloriæ oblitus, in vitia præceps abiit: ac, præter alia facinora fœda & publice perniciosa, legem iniquissimam condidit; „Ut damnato„rum bona fisco addicerentur, nullam in partem liberis & uxoribus admissis. Eam legem, etsi omnibus iniquam & inhumanam, & tum intelligerent, & nunc intelligant, tamen a fisci procuratoribus, qui Regum cupiditatibus lenocinantur, hac etiam ætate defenditur. Mogaldus, suis vitiis nobilitati & vulgo juxta invisus, cum eorum conjurationi par esse non posset, cum uno & altero comite latebras & fugam circumspiciens deprehensus interficitur, postquam triginta sex annos regnasset, circiter Antonini Pii annum VI.

XXIV.

1 *Ductis.*] Omnes fere libri *ducto:* quod rarissimum, atque unica Lucani auctoritate quod sciam defendendum, lib. I. 176. *Hinc leges & plebiscita coacta.* [Non ignorasse puto Buchananum exempla, quibus tueretur hanc loquendi formam, quæ solos Grammaticos male habere potest, non viros doctos. Justin. XXII. 5. *Urbes castellaque Africa non muris cincta, non in montibus posita.* sed plura exempla dabunt notæ ad Ovid. IV. Metam. 177. & II. Trist. 315. nec desunt alia magno numero, sed hujus non illa loci.

1 *Val-*

XXIV. REX.

XXXI. Hunc secutus est filius CONARUS, qui ab scelesto initio exorsus, regnum flagitiosissimum infelici exitu clausit. Nam non modo conscius, sed etiam particeps conjurationis in patrem fuit. Sed ad occultanda initio vitia bellum commode ei incidisse videbatur. Vallo enim Hadriani superato, Brittones magnam hominum pecorumque vim abstulerant. Consilio igitur communicato, & exercitu cum Pictis juncto, pluribus locis vallum transcendunt; Brittonumque agros late populantur: ac demum cum hoste congressi, magno & cruento prælio cum Romanis & Brittonibus confligunt. Utrinque prope par clades pacem in proximum annum præstitit. Romanus, quia non vicerat, sibi pro victo videri. Igitur suis copiis attritis, & Brittonibus, quos ex ipsius calamitate in spem libertatis videbat erectos, non satis confidens, supplementum ab Antonino Pio petit: culpam violatæ pacis in Scotos & Pictos, acceptæ cladis in Brittones, confert. Missus ab Imperatore legatus Lollius Urbicus, hostes magno prælio victos submovit, ac vallum denuo instauravit. Deinde per annos complures, velut tacitis induciis, ab armis est cessatum. Romanus enim satis habebat, castris in propinquo positis, hostem populatione prohibere: & Conarus, qui nihil in bello præter licentiam amabat, domum, ut se totum voluptatibus per otium immergeret, properabat. Ibi statim vitia, quæ ad hominum studia concilianda celaverat, se prodiderunt. Hac arte regnum sibi conciliatum ratus, a majoribus magno labore parta luxu & libidinibus ita profudit, ut brevi ad extremam redigeretur inopiam. Igitur, conventu habito, multa de magnificentia Regibus necessaria locutus, & de inopia publica conquestus, splendoris & elegantiæ honestis nominibus vitia sua tegens, vehementer petere instititi; „Ut censu habito pro rei familiaris modo tributum indiceretur. Ea oratio cum ad omnium aures ingrata accideret, responsum est; „Rem esse majoris momenti, quam ut in præsentia expediri posset.

XXXII. Brevi tempore ad consultandum impetrato, cum singulorum sententias exquisissent, intellectum est, novum hoc infinitæ pecuniæ aucupium, non a primoribus, sed ab adulatione aulica fuisse inventum. Statuunt, Regem, ut parum ad regendum idoneum, in custodia habendum, donec, eo regnum ejerante, alium substituant. Postridie revocatis, qui primus rogatus est sententiam, aspere in priorem Regis vitam invectus, longa oratione docuit; „Non

1 *Vallum denuo instauravit.*] Vallum ab Hadriano inter Escæ & Tinæ fluminum ostia constructum intelligit. Potior autem videtur eorum opinio, qui hoc vallum inter Bodotriæ & Glottæ æstuaria ductum existimant, quod & lapides inde eruti, atque in Bibliotheca Academiæ Glascuensis asservati, ulterius testantur. Duorum ex iis inscriptiones non pigebit hic adjungere.

IMP. CAES. TITO. AELIO HADRIANO ANTONINO AUG. PIO. P. P.
LEG. II. AUG. PER. M. P. III.
D. C. LXVIS.
Q. LOLLIO VR. LEG. AUG.
PR. P. R.

2 *Accideret.*] Vid. supra ad lib. I. 7.

1 Le-

„Non lenones, parasitos, symphoniacos, & meretricum greges, instrumen„tum esse regni: quippe in bello inutiles, in pace molestos, sumtuosos, infa„miæ & dedecoris plenos. Falsam esse querelam, Regias opes sumtibus esse impa„res: quippe quibus tot superiores Reges, bello clari, & formidabiles hostibus, „in pace honeste & splendide vixerint. Quod si cui patrimonium publicum an„gustius videatur, non e civium direptione, sed e parsimonia domestica, quod „deest, supplendum. Sumtuum cuique modum, non ad cupiditates, quæ in„finitæ sunt, sed ad census mensuram & necessitates naturæ componendum. „Itaque se censere, nebulones illos, in quos collatum erat patrimonium publi„cum, & quorum caussa **Rex** tot homines honestos afflixerit, bonis exuerit, „trucidarit, cogendos, ut quæ per injuriam aliorum adulando pararint, jure, „nec sine cruciatu, rependant. Regem in custodia interim habendum, dum „alium sufficiant, qui non modo assuescat ipse, sed alios exemplo doceat more „patrio parce & duriter vivere, & disciplinam a majoribus acceptam ad poste„ros transmittere. Hæc oratio, ut erat aspera, auribus liberam audire vocem insolentibus visa est asperior. Itaque Rex non [1] leviter animos commotos inflectere & sedare annixus est, sed ferocibus minis vehementius inflammavit, & pene efferavit: interque altercationem & jurgia orto tumultu, Rex, injecta ab astantibus manu, in cellam cum paucis includitur.

XXXIII. Aulici, pravorum consiliorum auctores, statim ad supplicium ducuntur, &, ne major aliquis motus oriretur in populo, vinculis imperii soluto, Argadus homo nobilis fit Prorex, dum populus ad novum Regem prodendum coeat. Is, quanquam initio statum publicum, æquitate summa rem administrando, composuisset, & magnam hac moderatione laudem esset assecutus, tamen, corrupto rebus prosperis animo, brevi prope omnem vitæ superioris existimationem amisit. Intestinas enim seditiones fovendo, & externis viribus auctoritatem suam confirmando, junctoque cum primoribus Pictorum hospitio, [2] & uxore inde sumta, filiabusque ibi elocatis, facile apparebat, eum viam ad regnum præstruere. Hæc cum ei in conventu objicerentur, graviterque increparetur, quod tam cito degenerasset; atque ille, quæ objiciebantur, cum vera esse cognosceret, totus pudore confusus, in lacrymas prorupisset: [3] ubi primum loqui potuit, cum objecta crimina purgare non posset, ad misericordiam conversus, pœnam deprecatur. „Id si impetret, se brevi curatu„rum, ut quod per errorem peccasset, virtute & industria corrigeret. Hæc humi projectus cum suppliciter oraret, ira in misericordiam versa, proceres eum attollunt, & in imperio perseverare jubent: ab eoque petunt, „Ut ipse sibi „pœnæ moderator esset: satis enim illis sumtum videri supplicii, si vere & ex „animo superiorum cum pœniteret. Ex illo die Argadus, hominibus pruden„tissi-

1 *Leviter.*] *Leniter* potius scribendum videtur. [Nihil muto. non enim *leviter* cum *inflectere*, sed cum *commotos* est construendum. idem est, ac si dixisset *graviter commotos*. alia res supr. lib. 1. 20. ubi parum referre diximus.]

2 *Et uxore inde sumta.*] Ita MS. at editi omnes, *Ut uxore.*

3 *Ubi primum loqui potuit.*] Libri omnes, *Ac ubi primum:* Crafordius illud [*ac*] deleri jubet.

tissimis convocatis, nihil nisi de eorum consilio transigebat, multa in suo magistratu utiliter in publicum constituit. Illud autem in primis, quod judicum provincialium licentiam cohibuit: vetuitque, ne sine discrimine de quovis delicto pronunciarent. Facinorosis sublatis aut coërcitis, mores, diuturna licentia corruptos, non modo pœnis legum, sed vitæ quoque suæ exemplo, emendavit. Inter hæc Conarus decimo quarto regni anno, partim mœrore confectus, partim adversa valetudine afflictus, in custodia impuram vitam finivit.

XXV. REX.

XXXIV. In ejus locum surrogatus ETHODIUS, ex Mogaldi sorore natus, illico in conventu Argadum magnis laudibus ornavit, honoribus prosecutus est, & amplis præmiis donavit, summamque rerum omnium potestatem secum ei detulit. Cum de more omnes regni sui regiones perlustraret, in Æbudas trajecit. Missus ad pacis turbatores Argadus, brevi comprehensos ad Regem perduxit. His motibus compositis, cum in Albium redisset, Insulani præsenti metu liberati, & falsis de bello externo rumoribus inducti, & supplicio noxiorum magis irritati, quam suppressi, iterum tumultuari cœperunt. Ad eos coërcendos misso rursus Argado, cum hic Pictorum, illi Hibernensium auxiliis freti essent, nulla mora pugnæ facta est: in qua Argadus circumventus insidiis interiit. Ea calamitas, cæteris rebus omissis, illo Regem traxit: qui levibus per occasiones præliis & assiduis incursionibus ita Insulanos afflixit, ut (cum viribus minus possent) quo loci commoditate tutiores essent, in vallem rupibus præruptis undique cinctam, in quam unus angustus ferebat aditus, se conjecerint. Ethodius, loci vitio perspecto, custodiis ad idoneos exitus dispositis, fossam & vallum ante fauces objecit: atque ita ad extremam omnium rerum penuriam eos perduxit, ut malis coacti tandem sui arbitrium Regi permitterent. Datæ nihil recusantibus conditiones; „Ut ducenti, quos Rex ederet, una cum „duce dederentur; reliqui, traditis armis, ad sua quisque remearent. Deditorum, quod statim repræsentatum est, supplicium, prope novam seditionem concitavit. Vulgus enim adeo indignitate spectaculi tam fœdi exarsit, ut, cum armis carerent, lapidum temere objacentium jactu Regios incesserent. Is quoque tumultus non sine multa cæde compressus est. Ethodius, pace ubique parta, dum juris dicundi caussa omnes regni fines obit, & otium venationibus oblectat, multas venaticas leges fecit, quarum magna pars adhuc servatur. Cum, de more procerum Scotorum, fidicinem ex Hibernia in cubiculo suo pernoctantem haberet, ab eo noctu occisus fuit, in ultionem cujusdam propinqui sui, quem a Rege interemtum caussabatur. Is dum ad supplicium duceretur, averso a tormentis animo, speciem gaudentis præbuit, tanquam qui suo munere probe functus fuisset.

XXVI. REX.

XXXV. Ethodio, cum triginta tres annos regnasset, exstincto, filioque nondum ad regendum maturo, electus est frater ejus SATRAEL. Hic, cum

cum callido pravoque esset ingenio, ac regnum stabilire in sua domo, exstinctis Ethodii liberis, statueret, primum proceres, ut quisque superiori Regi carus fuerat, variis calumniis aggressus est. Deinde vulgus, (ut rebatur) primatum cæde attonitum, spoliare cœpit: quæ res brevi odium ejus auxit, & auctoritatem imminuit, & seditiones excitavit. Ad eas reprimendas, odii publici non ignarus, cum prodire non auderet, a suis noctu domi strangulatus est, cum præfuisset annos quatuor.

XXVII. REX.

XXXVI. Assumtus est in locum ejus alter Ethodii frater DONALDUS: qui Satraëlis vitia magnis virtutibus æquavit, vel etiam superavit: quas virtutes gratiores reddebat cum studio æquitatis conjuncta clementia. Is, & auctoritatis pondere & pœnarum repræsentatione sublatis intestinis discordiis, juventutem, partim otio lascivientem, partim luxu fractam, itineribus & labore salubriorem, & ad vim hostium arcendam paratiorem fore ratus, delectum habuit, & militem exercendo ita assuefecit, ut brevi tirones veteranorum æquarent virtutem. Huic consilio pax foris nonnihil opitulata est. Nam cum ante paucos annos milites Romani in Britannia tumultuantes quemlibet alium, quam Commodum Imperatorem deposcerent, ac præcipue Ælium Pertinacem, qui ad eos pacandos erat missus, Scotis & Pictis omissis, omnem vim belli in semetipsos converterunt. Profuit etiam ad pacem colendam, quod Donaldus Regum Scotorum primus Christianos ritus receperat. Nec tamen ipse, nec proximi aliquot Reges, etsi magna nobilitatis parte conatibus eorum favente, priscas sacrorum cærimonias penitus exigere potuerunt. Verum cum incidisset in ejus regnum Severi Imperatoris expeditio, omnes omnium rationes, & publicas & privatas, ea immutavit. Severus enim, homo rei militaris peritissimus, in spem totius insulæ perdomandæ, tantas in Britanniam copias, quantas nemo antea Romanorum, duxit. Suberant & aliæ hujus expeditionis caussæ, filiorum vita urbanis deliciis corrupta, & exercitus otio & ignavia mollitus: quibus rebus ex labore militari petendum esse remedium existimabat. Ejus adventu jamjam erupturi motus sunt compressi: & Scoti Pictique, relictis proximis agris, in loca impeditiora se receperunt.

XXXVII. Severus, ut aliquando finem bellis Britannicis imponeret, per vasta omnia, & a cultoribus deserta, in Caledonios duxit. Hostibus nusquam congredi ausis, cum regionis asperitate plurimum ei laboris fuit, dum silvas exscindit, editiora complanat, congesta in paludes terra viam sternit, & amnes pontibus jungit. Interea hostes, non ausi adversus tantam multitudinem aciem struere, pecorum prædam aliis atque aliis locis objiciebant, ut ea illecebra Romanos longius ab exercitu digressos conficerent: qui, præterquam quod sparsi insidiis excipiebantur, etiam insolitis affligebantur imbribus: & itineribus fessi, cum sequi non possent, a familiaribus, ne in hostium potestatem venirent, passim occidebantur. Neque tamen, desideratis quinquaginta millibus, (ut scribit Dion,) prius ab incepto destiterunt, quam ad finem insulæ penetrassent. Severus ipse, quanquam adversa valetudine, fere tota hac expeditione lectica

tecta sit circumlatus, tamen perseverantia illa incredibili coëgit hostes ad conditiones pacis venire, atque agri parte non exigua cedere. Finem Romani imperii vallum duxit inter Bodotriæ & Glottæ æstuaria, ubi antea Agricola finire provinciam decreverat. Id vallum, qua Carrontem amnem attingit, præsidium habuit, eo situ & viarum descriptione, ut modicæ urbis instar esset, quam nostrorum quidam falso Camelodunum fuisse existimarunt. [1] Propius vero est, hanc esse urbem quam Beda Guidi vocat. Paucis antequam hæc scriberemus annis, vestigia fossarum & murorum, item vicorum, apparebant, nec adhuc muri diruti omnino ita confusa sunt indicia, ut non interim se multis in locis prodant: terraque leviter effossa quadrati lapides eruuntur, quibus vicini agrorum domini ad ædium suarum substructiones utuntur. Indicant autem inscripti lapides, qui interim inveniuntur, id opus Romanorum fuisse. Magnitudinem molitionis ejus ostendunt hæc Ælii Spartiani cap. 18. verba; *Britanniam, (quod maximum ejus imperii decus est,) muro per transversam insulam ducto, utrinque ad finem Oceani munivit.* Quibus verbis mihi indicare videtur, non vallum, quod Beda vult, sed murum fuisse: præsertim cum opus, quod vallo Hadriani plusquam dimidio brevius sit, tali elogio prosequatur. Distat autem, ubi minimum, hæc munitio plus octoginta millibus passuum a vallo Hadriani.

XXXVIII. Exstant & alia, nisi fallor, ejus pacis indicia. Est enim paullo infra id, quod diximus, præsidium, in adversa Carrontis ripa, ædificium rotundum, e saxis quadratis, nulla calce [[2] aut cæmento] coagmentatis, non majus modico columbari, superne apertum, cætera illæsum, nisi quod ostii superum limen, in quo nomen auctoris & operis inscriptum fuisse creditur, ab Eduardo Primo Anglorum Rege est ablatum, eadem invidia, qua reliqua omnia vetera Scotorum monumenta, quod in ipso erat, delevit. Id opus nonnulli falso prodiderunt templum Claudii Cæsaris fuisse. Nos, quantum conjectura possumus assequi, [3] ædem Termini fuisse credimus. Erant item, in ejusdem fluminis ripa sinistra, duo tumuli terreni, in modica planitie, manu (ut satis apparet) congesti. Minoris, qui magis ad occasum vergit, bona pars alluvione amnis est ablata. Dunos Pacis adhuc eos accolæ vocant. Pace igitur ex hac insulæ divisione iterum parta, ac rebus utcunque compositis, Donaldus, cum unum & viginti rei Scoticæ præfuisset annos, decessit.

XXVIII.

1 *Propius vero est, hanc esse urbem quam Beda Guidi vocat.*] Vide quæ nos supra ad lib. 1. 21.

2 *Aut cæmento.*] Has voces non Buchanani esse sed a sciolo aliquo suppletas existimat Crafordius. Vocabulum certe [*cæmentum*] nusquam pro eo quod *intritum* dicimus, apud probum aliquem scriptorem reperimus. Vide Vossium de vit. serm. lib. 1. cap. 28. Longe aliud Latinis est *cæmentum*, nempe *lapides rudes & temere cæsi, sive lapidum majorum frusta farturis in structura inservientia*, a *cædendo*, quasi *cædimenta*, quod pluribus ostendit Nonius, præsertim vero illo Liv. 21. 11. *Nec erat difficile murum subruere, quod cæmenta non calce durata erant, sed interlita luto, structuræ antiquo genere.* Fieri autem potest, ut hanc vocem hoc significatu Buchananus hic adhibuerit, *Nulla*, inquit, *calce, aut cæmento*, i. e. *minorum lapidum stricturis quæ calce illitæ majores lapides sibi arctius coagmentarent.*

3 *Ædem Termini.*] Vide supra lib. 1. 27.

1 *Ea-*

XXVIII. REX.

XXXIX. Ei suffectus est ETHODIUS Secundus, superioris Ethodii filius: homo prope stupidus: certe languidiore ingenio, quam cui tam ferocis populi moderatio conveniret. Quo animadverso, primores collecti, erga genus Fergusii ea sunt usi reverentia, ut, homini quantumvis ignavo, nullius tamen sceleris comperto, nomen quidem Regium relinquerent, præfectos autem singulis regionibus darent, qui jus dicerent. Eorum moderatione & æquitate factum est, ut nunquam Scotica res fuerit tranquillior. Neque enim tantum delicta puniebant, sed Regis avaritiam immodicam populo reddiderunt innoxiam. Rex vicesimo primo magistratus anno [1] familiarium tumultu occisus est.

XXIX. REX.

XL. ATHIRCO ejus filius, cum ingenii majus, quam pro ætate, specimen daret, Rex creatur. Nam equitando, jaculando, militaribusque studiis cum æqualibus contendendo, præterea beneficentia & humanitate, omnium sibi amorem conciliaverat. Verum cum ætate in vitia deflectens, profunda avaritia, iracundia, luxuria, inertia, omnium bonorum studia brevi ab se avertit: & quo juventus flagitiis ejus magis consentiebat, eo vehementius eorum patres offendebat. Tandem per Nathalocum, hominem apprime nobilem, cujus filias a se constupratas, & flagris cæsas, colluvioni fœdorum hominum, quam circa se habebat, prostituerat, conjuratione nobilitatis facta, frustra se vi tueri conatus, a suis etiam turpium flagitiorum odio desertus, manum sibi intulit, duodecimo quam regnare cœperat anno. Rege exstincto, [2] Dorus, vel quia frater, vel quod scelerum minister ei fuisset, metuens proceres, ne, ut in recenti invidia erant animo inflammato, in totum genus Regium sævirent, cum parvis ejus liberis, Findoco, Carantio & Donaldo, aufugit. Neque multum eum sua fefellit opinio. Nathalocus enim, qui singulari erat affectus injuria, non contentus Dori exilio, submittit percussores, qui ipsum cum liberis fratris interficerent. Hi ad Pictos profecti, (nam eum locum exilio Regii pueri delegerant,) insidiatores, decepti staturæ & faciei similitudine, alium pro Doro clam nacti obtruncant.

XXX. REX.

XLI. NATHALOCUS, quem maxime suis rationibus adversum metuebat, sublatum ratus, primus ambitiose regnum apud Scotos petisse dicitur: ac magna nobilitatis parte adversa, ab iis, quos pollicitationibus & donis corruperat, Rex factus est. Nec male partum imperium melius gessit. Suspecta enim

1 *Familiarium.*] MS. libri vero alii *familiarum:* Vid. infra cap. 41. Boethius, Leslæus, *&c.* stipatorum tumultu occisum tradunt.

2 *Dorus.*] MS. *Doorus*, & ita etiam Boethius & Leslæus.

enim nobilitate, quam in comitiis regni sibi adversam fuerat expertus, per homines plebejos, quos egestas & audacia facile ad quodvis facinus impellere poterat, omnia administrabat. Accessit ad has suspiciones alia gravior, deprehensis literis ad principes nobilitatis, è quibus intellectum est, Dorum Athirconisque liberos vivere, ac in regni spem apud Pictos educari. Hoc igitur periculum ut averteret, quos maxime suspectos e primoribus habebat, ad se vocat, tanquam de commodis publicis cum eis consulturus. Comprehensos universos in carcerem conjecit, ac proxima nocte strangulandos curavit. Verum, quod suo timori speraverat remedium, id velut fax conjurationis fuit. Nam cæsorum amici, non minus sibi metuentes, quam propinquorum & necessariorum calamitate dolentes, undique in eum arma comparant. Quorum conatibus ut obviam iret, dum exercitum cogit, a quodam suorum familiarium occiditur, prope duodecimo regni anno. Adjiciunt hic quidam nostrorum fabulam, magis concinne fictam, quam verisimilem: illum ipsum, a quo Rex cæsus fuit, ad divinos missum, ut de victoria, de vita Regis ac regno ejus percontaretur, responsum a quadam anu accepisse. „Regem non diu victurum: nec periculum ei ab hoste, sed a familiaribus instare. Cum ille urgeret, „A quo?„ anum, „A te,„ subjecisse. Ille mulierem exsecratus, cum domum rediret, subiit animum illa cogitatio, nec responsum celari posse, nec edere tutum esse: ne se apud Regem, hominem pravum & suo timori indulgentem, suspectum redderet. Itaque tutius visum est, tyrannum cum multorum gratia interficere, quam cum gravissimo proprii capitis discrimine incolumem servare. Statim, ubi domum rediit, impetrato ad responsa divinorum exponenda secreto, cæso Rege, [1] duodecimum imperii annum ingresso, patriam servitio & se periculo exemit.

XXXI. REX.

XLII. Ejus morte divulgata, liberi Athirconis revocantur. FINDOCUS, præter genus, multis naturæ blandimentis, corporis viribus, forma, proceritate, ætatis flore, ad hæc periculis commendatus, Rex eligitur. Neque spem de se conceptam fefellit. Erat enim in consuetudine quotidiana summa humanitate, in jure dicundo æquitate, in promissis fide. Verum Donaldus Insulanus, pacis impatiens, cum numerosa manu suorum in Albium trajecit: & ingenti clade villarum quacunque pergebat edita, magnam prædam domum abegit. Caussa belli prætexebatur ultio mortis Nathaloci Regis. Findocus, exercitu statim collecto, in Ilam insulam transmisit, & Donaldum prælio victum ad naves fugere coëgit. Multi in acie ceciderunt: multi, dum cum tumultu naves conscendunt, submersi. Donaldus ipse, dum in scapham receptus fugam meditatur, ea multitudinis irrumpentis pondere depressa, periit. Insulani, animis nihil ea clade fractis, discedente Rege, accitis ex Hibernia auxi-

1 *Duodecimum imperii annum.*] Ejus regni tempus supra definierat, adeoque vix opus erat ut id rursus inculcaret, nisi forte ut ostenderet quid adjecta voce [*prope*] intellexerit, duodecimum scil. regni annum eum inchoantem occubuisse.

1 *Cr-*

auxiliis, bellum renovant; & Donaldo, prioris Donaldi filio, duce iterum exscensionem faciunt, magnamque prædam abigunt. Findocus iterum cum copiis in Æbudas trajecit: omnesque insulas perlustrando, severe in latrones animadvertit: munitionibusque, in quas confugere consueverant, eversis, tantum prædarum abegit, tantamque cædem fecit, ut multas insularum prope desertas relinqueret. Ad ejus reditum, Donaldus ex Hibernia, quo perfugerat, reversus, dum exercitum reparare conatur, ita vires imminutas sensit, ut, necessario belli aperte gerendi consiliis omissis, ad dolos animum converteret. Nam, cum non auderet Regi, fidem publicam interponenti, se committere, duos e suis, juxta callidos & audaces, in aulam cum secretis mandatis misit. Hi, cum & genus suum jactarent, & de Donaldi injuriis graviter conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt. Itaque ad fratrem ejus Carantium, hominem levem & ambitiosum, se contulerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad consilia de rebus maximis admissi, cum ejus ingenium explorando cognovissent, non dubitarunt secreta mandata de Rege tollendo cum eo communicare. Ille regnum, alieno scelere & periculo partum, velut jam certum amplexus, omni genere favoris eos est prosecutus. Igitur omnibus ad præcogitatum scelus comparatis, captato tempore, dum Rex, cæteris ad spectaculum insitata magnitudine feræ accurrentibus, alterum eorum suæ fortunæ multiplicem eventum narrantem audit, ab altero, venabulo in pectus adacto, interimitur. Concursu facto ad atrox facinus, alii moribundum Regem excipiunt, alii percussores sequuntur. Comprehensi, & ad supplicium ducti, expresso prius tormentorum vi Donaldi consilio, & scelere Carantii, qui tum dissimulandæ rei caussa procul aberat, ipsi quidem justas pœnas luerunt: Carantius autem primum ad Brittones fugit: sed ibi, vulgata exilii caussa, cum hospitibus esset detestabilis, ad Romana castra se contulit.

XXXII. REX.

XLIII. Optimo & viro & Regi, scelere detestabili fratris occiso undecimo regni anno, suffectus est minimus trium fratrum DONALDUS. Is, cum ad ultionem necis fraternæ se pararet, audit Donaldum Insulanum, Moraviam ingressum, non jam pro latrone, sed pro Rege omnia gerere. Igitur edicto, ut reliqui sequerentur, ipse cum paucis, qui forte aderant, recta ad hostem progreditur. Donaldus Insulanus, [1] certior per exploratores, quam exiguæ Regi essent copiæ, diem noctemque continuato itinere, famam sui adventus prævenit. Rex, inopinata re perculsus, cum certamen fugere non posset, congressus, majus quam pro numero prælium fecit. Tandem, superante hostium multitudine, victus, & graviter vulneratus, ipse cum triginta e primoribus nobilitatis in manus venit. Cæsa ad tria millia, duo capta. Rex intra triduum, seu

1 *Certior per exploratores.*] Melius *Certior factus per exploratores*, quæ usitatissima est Romanis loquendi formula. [Ovidius tamen lib. XIV. Met. 190. *nec tantæ cladis ab illo certior*, non addito *factus.*] *i*

1 *Vix*

seu mœrore ob rem male gestam, seu dolore vulnerum, decessit, [1] vix circumacto primo anno regni sui.

XXXIII. REX.

XLIV. Eo defuncto, DONALDUS INSULANUS, qui nomen Regium antea nullo auctore sumserat, jam pro legitimo Rege se gerebat, fretus maxime timore procerum: qui, [2] ne propinqui sui captivi occidantur, (nam id Donaldus assidue comminabatur,) nihil movere ausi sunt. Tyrannus, cum in omnes debaccharetur, non contentus edicto prohibere, ne quis, præter ipsius ministros, arma ferret, aut nobilitatem passim ad cædem rapere, in cujus exitio firmamentum sui regni constituebat, inter suæ crudelitati superstites discordias serebat: nec ullum pulchrius existimabat spectaculum, quam mutuam civium cædem. Eam enim cladem lucro sibi ponebat; [3] tot inimicis levari putabat, quot ex utraque acie periissent: neque quicquam magis quam civium concordiam metuebat. Itaque domi fere se continebat: & suarum in omnes injuriarum sibi conscius, omnes formidans, omnibusque formidabilis, raro in publicum prodibat. Duodecimo tandem anno in iis miseriis transacto, vix publicorum malorum vindex est inventus Crathilinthus, Findoci Regis filius. Is occulte apud nutricium delitescens, diu periisse est creditus. Verum, cum jam paucos viribus & solertia pares haberet, genus & nomen dissimulans, primum in aulam, deinde in Regis familiaritatem receptus, dexteritate ingenii brevi perfecit, ut primum gratiæ locum apud eum obtineret. Tandem, rebus omnibus ex animi sententia succedentibus, cum, indicato paucis, quis esset, & quid pararet, idoneam facinori patrando manum ad se collegisset, Donaldum, injuriæ opportunum nactus, occidit, & cum suis clam discessit.

XXXIV. REX.

XLV. Tyranni morte divulgata, & res & auctor summa omnium cum lætitia excipitur. CRATHILINTHUS, generis indiciis testibusque prolatis, quanto nemo antea studio Rex est declaratus, ut qui non modo libertatis, sed salutis omnium auctor esset. Primum, magno omnium consensu tyranni liberos & propinquos, ut velut radicitus tyrannidem exstirparet, necandos curavit: deinde, partes omnes regni ad jus de more dicendum perlustravit: labefactataque a Donaldo quanta potuit cura confirmavit: ac pace domi forisque parta, otium gentis more venationibus oblectare statuit. Ejus rei studio cum in monte Grampio juxta Pictorum fines ageret, juventutem Picticam ad se venientem honorifice habuit. Nec ea contentus amicitia, quæ ex antiquis necessitudinibus & publica pace nata erat, etiam eos familiari consuetudine complecti studuit. Sed ea Regis comitas prope in perniciem vertit. Nam cum Picti canem insignem, quem Scotorum Rex in deliciis habebat, clam apud se celassent, in-

1 *Vix circumacto primo anno.*] MS. *Vix circumacto anno.*

2 *Ne propinqui sui captivi occidantur.*] MS. *occiderentur.*

3 *Tot inimicis levari.*] MS. *Tot enim inimicis levari.*

4 *Con-*

indicio ad custodem canis perlato, ad locum ubi celabatur profectus, dum canem retrahere conatur, interimitur. Ad ejus cædem clamore facto, cum utrinque magna multitudo concurrisset, acri pugna edita, ac multis occisis, in iisque non paucis ex utriusque gentis nobili juventute, jactum est crudelissimi belli seminarium. Nam ex eo die, cum utraque gens alteram omnibus bellorum incommodis vexaret, non ante cessatum est quam justis exercitibus sit concursum. Neque pax, etsi Regibus utrinque eam cupientibus, ullis conditionibus coire potuit. Quanquam enim non ignorabant, Romanis & Brittonibus semper infestis, quanto cum periculo dissiderent, mutuæ tamen ultionis cupiditas ita eos efferaverat, ut, dum privatas quisque persequitur injurias, calamitatem communiter omnibus impendentem contemnerent. Ac, nisi Carausius exul Romanus, obscuro quidem loco natus, at militia clarus, intervenisset, ad alterius gentis internecionem pugnatum fuisset. Is enim a Diocletiano missus Bononiam maritimam, ut Belgicam Armoricam ab incursionibus Francorum & Saxonum tueretur, cum, multis Barbaris sæpe captis, prædam integram nec provincialibus redderet, nec ad Imperatorem mitteret, suspicio est orta, consulto ab eo Barbaros admitti, ut redeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret. Igitur a Maximiano jussus occidi, purpuram sumsit, & Britannias occupavit: utque opes adversus Bassianum legatum Romanum firmaret, discordiis inter Scotos & Pictos pacatis, cum utrisque fœdus fecit & societatem iniit. Romanis multa adversus hominem rei militaris peritum frustra expertis, & Scotis & Pictis in veterem, quos aliquando tenuerant, agrorum possessionem restitutis, postquam septem annos imperium gessisset, ab Allecto socio est occisus. Allecto, cum triennio rebus præfuisset, ab Asclepiodoto interemto, Britannia, decimo quam defecerat anno, Romanis est restituta. Sed nec Asclepiodotus, nec qui ei successit [1] Constantius Chlorus quicquam in Britannia memoratu dignum gessit, nisi quod ex Helena concubina Constantinum, qui postea rerum potitus est, genuit. Inter hæc decessit Crathilinthus, postquam rei Scoticæ præfuisset annos viginti quatuor.

XXXV. REX.

XLVI. FINCORMACHUS, frater ejus patruelis, post eum regno Scotorum potitus, [2] secunda prælia adversus Romanos, adjunctis Brittonibus & Pictis, quædam absque externis auxiliis, fecit. Tandem, viribus Romanorum domi bellis civilibus, & foris assiduis contentionibus, attritis, quietioribus rebus, Scoti quoque libenter pacem sunt amplexi. Liberati curis externis, nihil prius habuerunt, quam ut religionem Christianam promoverent: occasione illinc orta, quod multi ex Brittonibus Christiani, sævitiam Diocletiani timentes, ad eos confugerant: e quibus complures, doctrina & vitæ integritate clari, in Scotia substiterunt, vitamque solitariam tanta sanctitatis opinione apud omnes vixerunt, ut vita functorum cellæ in templa commutarentur: ex eoque con-

1 *Constantius Chlorus.*] Libri omnes male *Constantinum Chlorum* appellant.

2 *Secunda prælia.*] MS. *multa secunda prælia.*

fuetudo manfit apud pofteros, ut prifci Scoti templa cellas vocent. Hoc genus monachorum CULDEOS appellabant: manfitque nomen & inftitutum, donec monachorum genus recentius, in plures divifum fectas, eos expulit: tanto doctrina & pietate illis inferius, quanto divitiis & cærimoniis, cæteroque cultu externo, quibus oculos capiunt & animos infatuant, funt fuperiores. Fincormachus igitur, Scotorum rebus æquitate fumma compofitis, & civibus ad manfuetioris vitæ cultum reductis, deceffit quadragefimo feptimo regni fui anno.

XXXVI. REX.

XLVII. Eo defuncto, graviffima de regno contentio eft exorta inter tres fratres patrueles, e tribus Crathilinthi fratribus genitos, ROMACHUM, Fethelmachum, & Angufianum, feu verius Æneanum. Romachum commendabat, quod e tribus Crathilinthi fratribus pater ejus ætate maximus, quod mater e Regio Pictorum fanguine effet, quod ipfe ingenio foret acri, & ad parandas amicitias flexili. Pro Angufiano faciebat ætas, & experientia rerum, & mores amabiles, atque inde favor populi, & ante omnia, qui initio fuerat competitor, tum fuffragator Fethelmachus. Propter eorum feditiones cum res ad arma fpectaret, primis comitiis nihil peragi poterat: & foluto conventu, cum totum regnum in duas factiones diverfas iret, Romachus favore populi inferior, advocata juventute Pictica, fe externis auxiliis firmat. Ab iis cum Angufianus refciffet fibi infidias parari, potius exiftimavit, vitam femel fortunæ committere, quam in perpetuo timore follicitam agere. Igitur coactis amicis, cum Romacho prælio congreffus, victufque, in Æbudas cum Fethelmacho profugit. Ibi cum intelligeret, fe factionum principibus ob virtutem formidabilem, & apud populum natura venalem, & Romachi pollicitationibus corruptum, parum fore tutum, in Hiberniam cum fuis difceffit. Romachus autem, vi magis, quam populi voluntate, regnum affecutus, æmulo fubmoto, in adverfarios crudeliter exercuit inimicitias: ac, ne vi magis, quam jure graffari videretur, dum regiones obit ad conventus habendos, ac, non adhibito de more confilio, folus ad fuum arbitrium cauffas capitales revocat, magna cum cæde graffatus, maximum timorem in omnes bonos diffudit. Tandem, omnibus præfentem rerum ftatum exofis, repentina conjuratione nobilitatis, antequam vires [1] tyrannus colligere poffet, oppreffus, e fuga, quam ad Pictos intenderat, retractus, pœnas luit, tertio fui regni anno. Caput, pilo affixum, lætum populo fpectaculum circumlatum eft.

XXXVII. REX.

XLVIII. ANGUSIANUS ingenti omnium confenfu ad regnum capiendum eft revocatus. Primum, qui Romacho crudelitatis & avaritiæ miniftri fuerant, fub Rege jufto fibi timentes, Pictorum Regem Nectamum in ultionem propinqui fui ad arma commoverunt. Angufianus, pacis cupidus, per lega-

1 *Tyrannus.*] Ita MS. alii omnes *tyrannis*.

2 Nun-

gatos sæpe Pictos admonuit, quanto cum periculo utriusque regni pugnaturi essent, Brittonibus in amborum exitium intentis. Verum, ubi eos vel fiducia virium, vel iracundia perturbatos, a pacificis consiliis aversos vidit, educto exercitu, post acerrimum conflictum, victoria est potitus. Rex Pictorum cum paucis evasit. Verum, postquam metus recessit, ira & pudore inflammatus, ægre a suis impetrat, ut novum sibi exercitum decernant. Eo coacto, in Caledoniam ducit. Angusianus, iterum frustra tentata pace, cum suis copiis ad hostem tendit. Pugnatum est utrinque pari obstinatione, alteris partam laudem tueri, alteris ignominiam acceptam delere, conantibus. Demum Scoti, Angusiano cæso, solutis ordinibus, in fugam versi. Nec Pictis læta fuit victoria, Rege suo ac præstantissimo quoque bellatore in acie interemto. Prope par utrinque damnum acceptum pacem ad breve tempus præstitit. Præfuit rei Scoticæ Angusianus paullum supra annum.

XXXVIII. REX.

XLIX. FETHELMACHUS Angusiano Rex est suffectus. Cum vix biennium in regno complesset, exercitu coacto, Pictorum agros fœdis populationibus vastavit. Ubi primum hostis occurrit, concursum est cum utriusque gentis magna strage. Nam Pictorum acies media, cornibus nudata, prope tota circumventa est: nec tamen inulta cecidit. Rex Pictorum tertio post die e vulnere decessit. Scoti victoria usi, late, nullo exercitu obvio, Pictorum agros vastant. Picti enim, tanta clade accepta, [1]nunquam totis viribus ausi se fortunæ committere, leves procursantium manus in populatores locis & temporibus opportunis immittentes, latius eos evagari prohibebant. Interea Hergustus, homo callidus, accepto in suos imperio, quatenus viribus impar erat, ad fraudem conversus, duos Pictici generis viros immisit, qui se Scotos simulantes Regi perniciem molirentur. Hi cum fidicine quodam de cæde Regis transegerunt. Hoc enim hominum genus, ad somnos conciliandos, & vigilias oblectandas, in cubiculis nobilium pernoctabant: qui mos etiam adhuc in omnibus insulis Britannicis apud priscos Scotos observatur. Igitur statuto die Picti, ut conventum erat, a fidicine intromissi, Regem quam maxime possunt occulte jugulant. Nec tamen ita rem celare potuerunt, quin ad morientis gemitum ministri excitati facinoris auctores [2]sint persecuti, &, cum ulterius fugere non possent, e prærupto saxo lapidibus propugnantes ministri Regii assecuti ad pœnas eos retraxerint.

XXXIX. REX.

L. Fethelmacho regni sui anno tertio exstincto, successit EUGENIUS, seu potius EVENUS, Finconnachi filius. Sub id tempus, Maximus legatus, in

1 *Nunquam.*] MS. *nusquam.*
2 *Sint persecuti.*] Ita Crafordio monente emendavimus, pro *sunt persecuti*, & versu sequente *retraxerint* pro *retraxerunt.*

in spem totius insulæ potiundæ erectus, si utramque gentem deleret; primum cum Pictis, ut tum res erant, infirmioribus, atque ideo ad paciscendum promtioribus, amicitiam simulat: eos vanis promissis implet, „*Si in societate Romana perseverent, præter innumera alia commoda, totum Scotorum agrum se eis con*„*cessurum*. Audivere libenter ea Picti, & ira cœci, & vindictæ cupidi, & promissis deliniti, & in futurum improvidi. Igitur, cum Romanis conjuncti Scotorum agros popularentur, primus eis conflictus fuit ad Cream Gallovidiæ amnem. Scoti pauciores a pluribus circumventi, dum in omnes partes fugiunt, Romani, velut certa victoria potiti, sine ordine fugientibus instant. Interea Argathelii, & ulteriores aliquot populi, qui nondum se cum reliquis copiis conjunxerant, in dissipatos Romanos densis agminibus invecti, magnam stragem ediderunt. Eugenius, collectis quos e fuga retrahere potuit, habito super summa rerum consilio, cum præsentes copiæ nullam spem renovandi belli facerent, retro in Carictam abiit. Maximum vero, quo minus victoria uteretur, prohibuit trepidus nuncius, omnia in interiore Britannia bello ardere. Scoti, ejus discessu majore hostium parte levati, quanquam vix ad sua tuenda sufficerent, ira tamen ac spe, se ante exactam æstatem hostes vicinos insigni aliqua clade repressuros, quicquid virium aut odii supererat in Pictos effuderunt. Quacunque pergebant, obviis absque discrimine trucidatis, ferro & flamma late vastitatem faciebant. Maximus, quanquam minis & verborum contumelia Scotos persequebatur, utriusque tamen clade gentis pariter lætus, ubi primum ei commodum fuit, tanquam damna Pictis illata ulturus, in Scotos movit. Illi tum non de gloria, imperio, aut præda dimicaturi, sed de patria, fortunis, vita, cæterisque, quæ hominibus cara esse solent, eductis omnibus, qui arma ferre possent, non modo viris, sed etiam (gentili consuetudine) mulieribus, in ultimum se discrimen parant: &, castris non procul a Duno amne positis, non longe ab hostibus consliterunt. Acie utrinque instructa, primi concurrerunt cum Scotis Romanorum auxilia. Ibi alteris spe, alteris desperatione incitatis, certamen acrius, quam longius fuit. Picti & Brittones magna cum cæde repulsi: ac, nisi subsidium in tempore a Romanis venisset, fugam circumspectabant. Verum, Maximo legiones admovente, Scoti, & multitudine & genere armorum & disciplina inferiores, ruinæ modo retroacti. Cecidit ibi Rex Eugenius, dum suis non vult superesse; ac major procerum pars, ne Regem prodidisse videretur.

LI. At Maximus, tanta victoria citius, quam speravat, potitus, cum vix haberet in quem odium exerceret, misericordia ad pristinam clementiam revocatus, multis Scotorum regionibus perlustratis, dedentes sese recepit, agrosque colere jussit: &, ut suis contenti, vicinis molesti ne essent, imperat. Picti hanc ejus clementiam ægerrime ferentes, contendebant; „Nunquam Ro„manos, eorumque socios, solidam & sinceram pacem habituros, incolumi „gente Scotorum, semper inquieta, semper ad omnem prædæ occasionem in„tenta: nunquam [1] terram Britanniam securam fore, dum in ea quicquam il„lius

1 *Terram Britanniam.*] Vide supra ad lib. 1. 46.

„ lius sanguinis superesset. Cum feris belluis rem esse, quæ nullis officiis pro-„ vocatæ mansuescant, nullis damnis fractæ conquiescant: eundem, qui ei genti „ esset, bello finem futurum. Cum Maximus contra multa differeret, de vetere populi Romani instituto, a quo gentes victæ, non modo relictæ incolumes, sed etiam civitate sint donatæ: „ Nunquam in orbe terrarum, fere per-„ domito, gentem ullam penitus excisam. Se curasse, ut Rege cum omni „ juventute cæso, non metuendos vicinis, sed potius miserandos, hostes re-„ linqueret. Nec se Pictorum adversus eos odio cedere: sed, rem vere æstimanti-„ bus, multo lætius esse spectaculum, e viventium miseriis, quam cruore occi-„ sorum: graviorem que pœnam esse vivendo semper mortem optare, quam se-„ mel moriendo malis omnibus defungi. Hæc quidem ille differebat, non tam ulla erga Scotos benevolentia, quam Picticæ crudelitatis odio: simul in futurum prospiciens, quam periculosum esset provinciæ Romanæ, si vires Pictorum, deletis penitus Scotis, duplicarentur. Picti vero, nec querelis, nec precibus, nec donis abstinuere, priusquam edictum impetrarent, ut Scoti omnes ante certum diem Britannia excederent: qui secus fecisset, ei fore capitale. Ager eorum inter Pictos & Brittones divisus.

LII. Scoti superstites, quo quemque sors tulit, per Hiberniam, Æbudas, Scandiam, & Cherronesum Cimbricam dispersi, ab incolis satis humaniter fuerunt recepti. Sed nec a sacerdotibus & monachis, qui tum in summo erant honore, Picti, etsi publice Christianis institutis imbuti, injuriam abstinuerunt. Illi vero profugi, cum in omnes circumcirca regiones dispergerentur, multi in Ionam (Æbudarum unam) devenerunt: atque ibi in cœnobium collecti, magnam suæ sanctitatis & eruditionis famam ad posteros transmiserunt. Cæteris Scotis ita bello afflictis, patria pulsis, & de reditu desperantibus, Æbudarum cultores, ingenio feroces & inquieti, & ob desidiam inopes, & hominum multitudine, & rerum necessariarum superante penuria, aliquid per se audendum rati, classe longarum navium coacta, duce Gillone, in Argatheliam transmittunt. Ibi, dum ad prædam, ut in regione prope vacua habitatoribus, vagi discurrunt, a Pictis eo ad præsidium missis circumventi, ac a navibus exclusi, ad unum periere. Classis capta, & ad usum belli adversus Insulanos reservata. Nec ita multo post, qui in Hiberniam confugerant, partim veteris cognationis commemoratione, partim fortunæ commiseratione, gentem ad bella prædasque suopte ingenio proclivem facile moverunt, ut auxilium ad patriam pristinumque statum recuperandum decernerent. Data decem millia. Hi in latus Scotiæ adversum Hiberniæ transpositi, magnum sui adventus terrorem late fuderunt. Hoc primo successu læti, cum de reliquo bello consultarent, Scoti Albini, gnari virium Romanarum, & quantum reliquas nationes peritia rei militaris anteirent, auctores erant; „ Ut, præsente victoria „ contenti, cum præda domos redirent, nec exspectarent, dum totius Britan-„ niæ vires eos adorirentur. Et quando nec universæ Hibernorum copiæ, si ad-„ essent, pares esse queant adversus eorum exercitus, quorum consilio & ar-„ mis terrarum orbis esset perdomitus, cum eis non vi aperta, sed æstu cer-„ tandum, occasiones captandas, & quos nec numero, nec opibus, nec bel-

„bellandi peritia, æquare possent, laboribus & malorum patientia fatigandos. „Hanc unam esse hujus belli gerendi rationem.„ Hiberni Scoti contra Albinos increpare; „Quorum pristina animi vis adeo elanguerit, ut cum posteri essent „eorum, qui Romanos exercitus prope delessent, ipsi [1] nec aspectum quidem „illorum sustinere possent.„ Nec deerant etiam ex ipsis Scotis Albinis, qui contenderent; „Belli rationem, a civibus suis propositam, plane inanem esse: „ut quæ ad hostem tantum vexandum, non ad patriam recuperandam faceret. „Quamobrem, fortunæ instandum; eam reditus ducem sequendam. Id si fa-„ciant, non esse dubitandum, quin Deus, qui tam prospera belli initia dederit, „aut novo Brittonum motu, aut revocatis ad bella propiora legionibus, ho-„stium vires sit imminuturus. Occasionem oblatam potius amplectendam, „quam in præsentia neglectam posterius frustra quærendam. Hæc sententia cum in concilio vicisset, læti ad prædas discurrunt: ac, dum in spem amissa recuperandi audacius quam prudentius suæ cupiditati indulgent, majoribus repente copiis oppressi, majorem suorum partem amiserunt.

LIII. Hæc clades in Hiberniam renunciata, Scotis omnem spem reditus præcidit, & Hibernos de sua libertate retinenda sollicitos reddidit. Multis igitur consiliis tentatis, cum alius exitus non appareret, visum est Scotis Hibernensibus, legatos Britanniam esse mittendos, ac pacem quam maxime commodis possent conditionibus cum Romanis faciendam. Eos Maximus primum graviter increpat, „Quod nullis provocati injuriis ultro arma Romana lacessissent. Legatis excusantibus, & culpam in imperitam multitudinem conferentibus, data venia. Pax iis legibus facta; „Ne hostes Romanorum post eum diem „Hiberni reciperent, ab eorumque sociis omnem vim abstinerent, comiter „imperii majestatem colerent. Hiberni æquiores, quam speraverant, conditiones læti domum retulerunt. Maximum autem ad pacificandum, non metus ab Hibernis (ut qui non magnum in eorum motibus momentum poneret) flexit: sed quod, in majorum rerum spem intentus, non modo quietam, sed etiam benevolam, sibi volebat relinquere Britanniam. Nam, cum tot cæsis exercitibus, imperii Romani vires bellorum civilium tempestatibus debilitatas videret, Imperatoresque non a Senatu populove legi, sed militari favore assumi, cumque, perdomita (quod nulli alteri contigisset) Britannia, magnum in re militari nomen, exercitumque pro multitudine satis firmum, haberent, in eo rerum statu decreverat, si se occasio imperii occupandi offerret, fortunæ non deesse. In hanc spem pronus, milites plurima comitate & omni largitionis genere complectebatur. De rebus gravissimis cum Britannorum majoribus consultabat: Pictorum juventute exercitum supplebat: eisque præsidia pluribus in locis provinciæ committebat custodienda: diviso inter eos & Brittones Scotorum agro, Pictis quidem veterem ditionem liberam reliquit, sed vectigalia modica, ex attributo eis ultimo regni Scotorum angulo, exegit: indicium quidem, ut ipse prædicabat, Britanniam universam partim a se perdomitam, partim pacatam. Atque his quidem artibus vulgus mirum in modum sibi concilia-

[1] *Nec aspectum quidem.*] Melius forte *ne aspectum quidem.*

ciliabat. Itaque, omnibus ad spem conceptam paratis, velut a militibus coactus, purpuram sumsit.

LIV. Post eum Constantinus, ex infimo militiæ ordine, sola nominis commendatione a Brittonibus dux est electus: atque eo rursus intereunto, Gratianus homo Britannici sanguinis insulæ imperium invasit. Verum, Maximo in Italia, Gratiano in Britannia cæso, missus est Roma Victorinus, qui legati nomine Britanniam regeret. Is, cum sua opera imperium videri vellet auctum, Pictis in provinciæ formam redactis, legibus Romanis eos uti jussit, gravi pœna, ni pareatur, indicta: ac, Hergusto eorum Rege inter hæc mortuo, vetuit, ne novum crearent, neve magistratum alium, nisi a populo Romano datum, haberent. Id vero Pictis mera servitus videri: ac jam sero & frustra queri; „Gentem & amicam & cognatam, ac licet interim molestam, tamen adversum externum hostem omnium periculorum sociam, a se fœde & crudeliter proditam. Eo se hæc jure pati, qui non auxilio solum, sed misericordia se privarint. Quis enim eorum calamitatibus indolere posset, qui meminerit, „ad quantam omnium rerum inopiam veteres amicos redegissent? Huc nimirum „pertinere vetus illud oraculum, quod Pictos olim a Scotis delendos præcinuerat. Ob Scotos enim a se proditos nunc pœnas luere, ac miserius, quam illos perire: nisi forte quis intolerabilius exilium, quam servitutem putet. Illos enim in qualicunque fortuna tamen liberos esse: se vero in extremis malis „versari, eoque gravioribus, quod suo merito in ea incidissent. Itaque, ut haberent ad quem convenirent, ut in medium de remedio calamitatum suarum consulerent, Durstum Hergusti filium Regem creant. Apud hunc primores congregati, dum remedia circumspiciunt, servitutis asperitatem querelæ expresserunt. „Jam non imaginaria se, sed vera servitute premi. Inclusos intra „vallum Severi, velut feras bestias, ab omni humano commercio sejunctos: inde juventutem omnem splendido militiæ nomine ad lanienam educi. Præter „vicinarum gentium odium, accedere monachorum acerbissimas increpationes, „qui occlamarent, merito eorum preces a Deo contemni, qui Dei ministros, „suosque fratres, eorundem sacrorum participes, tanta sævitia essent persecuti, „ut ne monachos quidem, per quos Deus exorari posset, eodem secum cœlo „frui sivissent. Hæc cum graviter eos urerent, subeunte in rebus adversis animos religione, tandem nonnihil a perpessione malorum laxamenti dato, una ad libertatem restituendam via est visa, si Scotis placandis Deum etiam suæ perfidiæ infensum placare possent. „Se intelligere, Fergusium, Regii generis ju„venem, in Scandia exulare: eo revocato, cæteros ejus auctoritate facile posse „adduci, ut redirent. Ad ejus animum tentandum occulta (metu Romanorum) legatio decreta est.

LIBER QUINTUS.

I. CÆSO, uti retulimus, a Romanis Eugenio, ac gente universa patria pulsa, Regis frater, [1]sive ille Echadius sive Ethodius fuit, metu insidiarum a Pictis, ac rerum suarum incertus, conducto navigio, non magis ventis, quam fortunæ, vela committens, in Scandiam appulit, una cum filio Ertho & nepote Fergusio. Ibi, cum in aulam venisset, Rex illius oræ edoctus, qui & unde esset, quaque fortunæ violentia exercitus fuisset, cum, præter [2]vectorum sermones, habitus formaque viri facile dictis fidem faceret, brevi eum in familiarium numerum admisit. Fergusius ibi (patre & avo mortuis) cum adolevisset, & se totum studiis militaribus dedidisset, multæ simul adversus imperium Romanum expeditiones a populis ad septentrionem spectantibus sunt susceptæ. Aliis in Pannoniam, aliis in Galliam nationibus irrumpentibus, Fergusius, pariter & armorum studio, & Romanorum odio, Francos in bellum adversus Gallos est secutus. Sed, cum ea expeditio parum prospere cessisset, majore gloria, quam re parta, in Scandiam rediit. Cum vero non ibi tantum, sed per vicinas quoque gentes, nomen ejus celebraretur, ea viri fama ad Scotos & Pictos perlata, spem fecit Scotis patriam, Pictis libertatem, recuperandi, si, antiquis odiis depositis, hoc duce adversus Romanos fortunam tentarent. Et erat ea tempestate Romana res adeo afflicta finitimorum armis, ut ipsa occasio veteres inimicos ad vindictam superiorum injuriarum excitaret. Nam Imperatores, civilibus bellis attriti, Gothis, & Vandalis, & Francis, & Afris, in proximas cuique provincias irrumpentibus, ita undique vexabantur, ut ad Italiam & Romani imperii sedem tuendam, omissa rerum exterarum cura, exercitus revocarentur. Inter eos motus, qui Britannicis legionibus præerant, rem Romanam habentes pro deplorata, sibi quisque privatim consulentes, alius alio tenere tyrannidem stabilire conabantur: nec contenti Insulanos omni genere crudelitatis & avaritiæ vexare, etiam ipsi mutuis incursionibus sese conficiebant. Ita decrescente quotidie legionariorum numero, crescente provincialium odio, magis deerant Britannis universis vires, quam animus ad rebellandum. Sed supra clades alias maxime omnium afflixit insulam [3]ultimus exercitus Imperator Constantinus: qui, sumta purpura, non mo-

1 *Sive ille Echadius, sive Ethodius.*] A Fordono & Joan. Majore *Echadius*, a Boethio & Leslæo *Ethodius* appellatur.

2 *Vectorum sermones.*] Ita MS. & Edinb. alii fere omnes *victorum sermones* inepte legunt.

3 *Ultimus exercitus Imperator Constantinus.*] Et mox, *Quæ potissimum occasio Scotorum mirum in modum conspirationem maturavit.* Dum diversos auctores hic sequitur Buchananus, in apertum prolabitur Anachronismum. Hic enim Constantinus purpuram demum sumsit, teste Zosimo, anno 407. At nulla hinc Scotis, ni futura e longinquo præsagientibus, in patriam redeundi occasio data, quippe quos ante tres annos, *i. e.* anno 404. ipse postea reversos tradat.

1 *He-*

modo militem Romanum, sed quicquid in Britannia erat, abduxit: & insulam exarmatam, &, si quem externum hostem habuisset, ad omnem injuriam reliquerat expositam. Quæ potissimum occasio Scotorum mirum in modum conspirationem maturavit. In hoc igitur statu rerum, inita concordia per secreta cum Pictis colloquia, per utriusque gentis legatos Fergusius ad regnum avitum suscipiendum revocatur. Ille, ut homo militaris, & gloriæ cupidus, & præsentium rerum tædio affectus, & futurarum spe erectus, facile conditionem accepit. Ad famam ejus profectionis, non modo Scoti exules, sed Danorum multi, familiari usu & commilitio conciliati, in eandem cum eo spem domo profecti, in Argatheliam appulerunt. Illuc ad eum, antea de ejus adventu præmoniti, qui in Hibernia & circumjectis insulis exulabant, celeriter convenerunt: & ipsi secum hospitum, & amicorum, juventutis item novarum rerum avidæ, satis magnum numerum trahentes.

XL. REX.

II. His auxiliis FERGUSIUS fretus, more patrio quadragesimus Scotorum Rex est creatus, Liber Pasletensis reditum ejus conjicit in annum [1] Honorii & Arcadii Imperatorum sextum. Alii in octavum, hoc est, juxta Mariani Scoti supputationem, CCCCIII. [2] juxta Funccium, CCCCIV. a Christo nato, CCC
qui fuit a morte [3] Eugenii [avi] circiter XXVII. Qui ex Beda contendunt, IV.)
hunc primum fuisse Scotorum in Britanniam adventum, eos ejus historia manifesti mendacii coarguit. Comitiis igitur peractis, homo in bello natus & educatus, & qui fortunæ benignitate & hominum alacritate utendum, & famam sui adventus præveniendam, censeret, præsidia proxima, cum non satis militum haberet ad ea obtinenda, diruit: & regno recuperato, cum primum per anni tempestatem posset, diligenter adversus hostes expeditionem apparat. Brit-

1 *Honorii & Arcadii Impp. sextum, alii in octavum.*] Mire hic variant Scoti scriptores; Fordonus enim, Joan. Major & Buchananus Fergusii II. reditum in annum conjiciunt Christi nati 403. Boethius vero ejusque Epitomator Leslæus, quos & Pat. Abercrombius sequitur, in annum 422. Buchananus autem Scotos Britannia exulasse tradit annos 27. alii vero omnes annos 43. aut 44. adeoque juxta Fordonum & Majorem A. C. 360. juxta Boethium & Leslæum A. C. 378. juxta Buchananum A. C. 376. patria primum pulsos fuisse oportet. Cæterum cum Scoti scriptores omnes consentiant majores suos patria pulsos fuisse a Romanis Pictisque duce Maximo tyranno, qui paullo post, hoc est, anno C. 382 aut 383. purpuram sumsit, a vero longissime abesse videtur eorum opinio, qui Scotorum exilium ab anno 360. ordiuntur: ex nullis enim eorum temporum monumentis colligi potest Maximum tum Britanniæ præfuisse. Imo vero, qui ante eum fuerat, Theodosius magni Theodosii Imp. pater eam provinciam administravit anno demum 368. pacatamque Britanniam reliquit anno 369.

2 *Juxta Funccium.*] Accuratior Petavii supputatio, cui octavus Arcadii & Honorii annus in annum Christi incidit 402.

3 *Eugenii avi.*] Ita omnes libri, pugnante ipso secum Buchanano: Eugenius enim non Fergusii II avus, sed magnus patruus fuit. Vide supra, in initio hujus libri. Vox igitur [*avi*] omnino delenda.

Brittones interea in duas factiones erant divisi. Alteri, libertatis cupidi, & externæ dominationis pertæsi, eorum adventu gaudebant: alteri præsens otium, cum maximis incommodis conjunctum, incertæ libertati & certo bello præferebant. Itaque, & periculi imminentis metuentes, & suæ infirmitatis conscii duplicem legationem decernunt: [1] alteram ad Pictos, quæ eos sollicitaret; „Ne „relicta Romanorum & Britannorum amicitia, ad veteres suos inimicos, ho„mines sine re, sine spe, sine viribus, deficerent. Addunt admonitiones, pollicitationes, &c, ni pareatur, graves minas a Romanis, quibus nec integri ambo unquam resistere potuerunt, nedum nunc alteri delectibus exhausti, alteri omni genere malorum attriti, pares esse possent. Legationis ad Romanos summa hæc erat; „Ut in tempore, dum aliquid ab hostium immanium cru„delitate superesset quod defenderetur, auxilia mitterent. Id si facerent, Bri„tanniam in eorum perpetua fide constanter permansuram: sin minus, satius „fore patriam relinquere, quam gentium ferarum morte graviorem servitutem „tolerare. Romani, etsi undique ipsis instarent bella, tamen legionem unam ad provinciam protegendam e Galliis mittunt; sed, rebus ibi pro tempore compositis, reverti jussam. Iis copiis Brittones freti, repentino adventu manus prædatorias incautius vagantes magna cum cæde repulerunt. Socii Reges, instructo exercitu, cum ad vallum Severi venissent, ad Carrontem amnem hostium copiis occurrerunt. Ibi atrox commissum prælium. Magna utrinque cæde edita, Romani superiores, [2] quia brevi in Gallias erant redituri, contenti hostes repressisse, vallum Severi pluribus locis dirutum restituunt: eoque instaurato, ac Brittonum præsidiis firmato, discedunt: & socii Reges, etsi celeritate & laborum tolerantia superiores, multitudine tamen & opibus hosti impares, decreverant præliis abstinere, crebris incursionibus hostem vexare, summam rei, nondum adultis viribus, in discrimen unius certaminis non committere.

III. Verum, ubi Romanos e Britannia abscessisse nunciatum est, mutata sententia, totis viribus in unum collectis, vallum, militari tantum opere constructum, & segniter a Brittonibus custoditum, diruunt. Inde, liberiore jam populatione, agrum ultra vallum, quem ob hominum inopiam tenere non poterant, ad multa millia Brittonibus inutilem reddiderunt. Principem in munitione diruenda [3] Græmum quendam fuisse dicunt: qui, milite navibus trans vallum exposito, custodes incautos oppressit, ac suis aditum patefecit. Hic Scotusne an Britto fuerit, scriptores in ambiguo relinquunt. Major pars Brittonem fuisse, e familia Fulgentiana, in primis in illa gente nobili, oriundum, eundemque Fergusii socerum, contendit. Eos ut sequar magis inclinat animus. Val-

1 *Alteram ad Pictos.*] Et mox, *Legationis ad Romanos summa hæc erat.* Multo tamen clarius, si sic dixisset, *Altera ad Romanos legatio missa est, cujus summa hæc erat.*

2 *Quia brevi in Gallias erant redituri,*] Ita MS. alii omnes, *qui brevi*, &c.

3 *Græmum quendam fuisse.*] Ab hoc Græmo nomen traxisse quidam volunt illud vallum, quod & in hunc usque diem *GRÆME'S DYKE* vulgo appellatur.

Vallo igitur diruto, cum Scoti & Picti inhumana crudelitate in Brittones, (ut tum res erant) armorum desuetudine imbelles, sine discrimine sexus & ætatis grassarentur, illi miserabilem legationem Romam mittunt, quæ ineffabilem gentis calamitatem indicaret, & suppliciter auxilium posceret. „Quod si Brit„tonum cladem, & provinciæ, nuper tam splendidæ, negligerent interitum, „tamen ad dignitatem populi Romani pertinere, ne nomen eorum apud barba„riem illam incultam vilesceret. Rursus igitur missa legio, *quæ* (ut ait Beda) *inopinato tempore autumni adveniens, magnam hostium stragem dedit.* Ad hos reprimendos, socii reges quantum possunt exercitum cogunt: & freti superiorum temporum successu, & Dionethi Brittonis amicitia, ad hostem ducunt. Erat autem Dionethus honesto loco apud suos natus: & quia semper alias omnibus suis auctor fuerat, ut e servitute Romana se eximerent, ac tum maxime, tanta opportunitate oblata, totis imperii viribus in alia bella conversis, ideo suis ob novarum rerum studium suspectus, Romanis invisus, Scotis & Pictis amicus erat. Hi, cum initum scirent ab hostibus consilium, ut hunc primum, velut propius malum, & in ipsis inhærens vitalibus, opprimerent, id ne fieret, magnis itineribus ad hostem contendunt: & conjunctis cum Dionetho castris, acrique adversus Romanos conflictu inito, eos a fronte atque a tergo multitudine freti circumveniunt. Cum solutis ordinibus legionarii cederent, socii Reges acrius invecti, a reliqua parte Romani exercitus, quæ in subsidiis collocata sub signis manserat, excepti, cum magna strage repelluntur: ac, nisi Romani suæ paucitatis conscii, fugientes insequi longius ausi non fuissent, insignem eo die accepissent cladem. Verum, quia damnum amissi militis in paucitate magis sentiebatur, minor ex victoria fuit lætitia.

IV. Maximianus (ita qui legioni præerat a nostris vocatur) hac offensione perculsus in intimam se recepit provinciam: Reges diversi ad sua quisque revertuntur. Dionethus, more Romano sumta purpura, se Regem Brittonum edit. Romanus, ubi dispersos hostes intellexit, collectis quantas poterat viribus, Brittonum auxiliis suas copias auget, ac in Dionethum, propinqua sibi provinciæ loca infestantem, ducit: eum, unde propius erat periculum, ante sociorum adventum ratus posse opprimi. Sed tres Reges, celerius ejus opinione conjuncti, castra castris contulere, ac suos pro tempore exhortati, in aciem produxerunt: nec mora prælio facta est. Romanus Britannos in prima acie collocavit, suos in subsidiis tenuit. Commisso acri prælio, cum prima acies loco mota esset, Maximianus, promota legione, Brittones prope circumspectantes fugam retinuit. Deinde circummissis, quæ terga cæderent, cohortibus, Scotorum aliquot manipuli, in medio deprehensi, cum in orbem pugnando se defenderent, majore hostium parte in eos versa, ipsi quidem universi occidione occisi: sed eorum calamitas cæteris ad dilabendum spatium dedit.

V. Ceciderunt in ea pugna Fergusius Scotorum, Durstus Pictorum, Reges: Dionethus saucius, ægre per suos raptus ad mare, navicula domum est avectus. Hæc victoria ita omnium animos perculit, ut superioris temporis ante oculos imaginem haberent, & plerique jam exilio locum circumspicerent. Decessit Fergusius, postquam sedecim annos rei Scoticæ præfuisset: vir plane magni

animi, & quem secundum regni Scotorum conditorem jure liceat appellare: atque in eo (fortasse) priori Fergusio anteferre, quod ille in vacuos prope agros, concedentibus etiam Pictis, venit: nec ei res cum Romanorum invictis copiis, [1] sed cum Brittonibus [*fuit*,] ut non multo belli apparatu superioribus, ita laborum patientia longe inferioribus. At hic Fergusius, cæsis prope omnibus, qui arma ferre possent, in externo solo educatus, post vicesimum septimum demum exilii annum, rex ignotus ab ignotis sibi civibus ascitus, manu collectitia ex variis gentibus, adversus Britannos, interim Romanis opibus subnixos, arcessitus; nisi manifesta vis numinis ejus conatibus affuisset, temerarium facinus, ac propius amentiæ ausus videri poterat. Decedens, tres reliquit filios adhuc impuberes, Eugenium, Dongardum & [2] Constantinum. Eis, omnium magno assensu, Græmus avus maternus tutor est datus, interim, dum pueri adolescerent, pro Rege futurus. In eo tanta fuit virtus, ut temporibus turbulentissimis, in gente feroci, nec semper suis Regibus morigera, nullus domi sub peregrino principe motus exstiterit.

XLI. REX.

VI. EUGENIUS, sive EVENUS, maximus natu filiorum Fergusii, nomen Regium habebat: potestas penes Græmum erat. Is, censu juniorum per universum regnum habito, cum vires, supra quam crediderat, superioribus præliis attenuatas comperisset, nihil tum conandum ratus, delectum remisit. Romana autem legio, uti jussa erat, liberatis sociis, in continentem reditura, quicquid terrarum hostilium intra vallum Severi erat, depopulata, cæsis incolis, agros Brittonibus restituit, prædam sibi retinuit. Scotorum ac Pictorum reliquiæ, quæ eam calamitatem evaserant, intra duo maris æstuaria rursus inclusæ. Rebus ad hunc statum redactis, Romani Brittonibus exponunt; „Quot & quam validis exercitibus, in exitium rei Romanæ conjuratis, ipsi obsideantur: imperium nec laboribus nec sumtibus tantis posse sufficere, ut longinqua tueatur.„ Quamobrem Brittones admonent. „Ne in posterum externa exspectent auxilia, sed ipsi arma capessant, & ad militares labores sustinendos sese exerceant: & quod ignavia antea peccatum fuerat, industria & malorum tolerantia compensent: neu se sinant, hostibus, quibus ipsi & numero & opibus præstent, ita esse contemtui, ut ex agro eorum annuas prædas, non secus ac si venatum exirent, abducant. Ipsi vero Romani, etiam ut in posterum prodessent, magnum & memorabile opus aggrediuntur. Collecta enim e tota provincia maxima opificum manu, Romanis ac Brittonibus certatim contendentibus, ubi vallum per triginta millia passuum a Severo fuerat ductum, murum e lapidibus exstruunt, octo pedes latum, duodecim altum. Castellis eum distinguunt, quorum nonnulla oppidulorum speciem præferebant.

1 *Sed cum Brittonibus* [*fuit*.] Abest hæc vox [*fuit*] ab omnibus libris; margini quidem MS. adjecta est [*fuerat*] versu sequenti post [*inferioribus*] interferenda.

2 *Constantinum*.] Ita MS. & ipse postea lib. v. 17. alii vero omnes libri *Constantium*.

DONALDUS VII. Bar cognominatus, Scotorum R

Bethoca.

Exildis.

Gul. Cuminius.

Richardus Cuminius.

Joannes Cuminius.

Joannes Cuminius Badenachæ Regulus, Comp.

Gulielmus Cuminius Badenachæ Regulus, fine prole exstinctus.

DUN ici I. NUS s de- noth eges, Rex sunt toru

Marg ria

Alic

Hen cus keniu

Rob tus kenii Com

Maria uxor Eustathii Bononiæ Maritimæ Comitis.

Mathildis uxor Stephani Anglorum Regis.

ELMUS Leo ominatus, Rex orum.

MILCOLUMBUS IV. Cœlebs sive Virgo dictus, Rex Scotorum, sine prole exstinctus.

Margarita.

Magota sine prole exstincta.

ALEXANDER II. Scotorum Rex.

Margeria & Isabella sine liberis exstinctæ.

Margeria notha.

Ermegerdis.

Nicolaus Soulius Comp.

ALEXANDER III. Scotorum Rex.

Alexander & David ante patrem sine sobole exstincti.

Margarita uxor Erici Regis Norvegiæ.

MARGARITA Regina Scotorum, in qua defecit tota stirps Alexandri III.

bant. Finiebatur ad occidentem ad locum, qui nunc Fanum Patricii dicitur. Ad orientem vero incipit a monasterio Abercurnig, ut scribit Beda: qua in regione, ante CXX. annos, arx valida Duglassiorum fuit Abercornum, monasterii vero nusquam ullum vestigium. Præterea, ne hostes (ut alias factum meminerant) navibus ultra murum in terram descenderent, frequentes toto littore speculas excitarunt in locis editioribus, unde prospectus late in mare patebat. Appositæ, ubi commodum visum est, custodiæ; sed plane hominum ignavorum & imbellium, qui nec hostis armati aspectum sustinerent. His Romana legio provinciales officiis prosecuta, fortibus etiam consiliis ad patriam propriis armis protegendum hortantur: ac vetant auxilium Romanorum post eum diem sperare. „In eo enim statu rem Romanam esse, ut sociis longinquis nullam opem possit afferre.

VII. Scoti & Picti, ubi Romanos abiisse, nec denuo reversuros, per exploratores pro certo compererunt, totis viribus, ac multo quam [1]antea acrius, murum aggressi, non modo telis missilibus propugnatores dejecerunt, sed *uncinatis telis*, inquit Beda, id est, (ut ego interpretor) [2]dorydrepanis, aut falcibus muralibus, e muro detrahebant, ac superiore munitione defensoribus nudata, operis adhibitis fundamenta subruebant: & semel aditu patefacto, hostem perculsum cogebant, relictis villis atque urbibus, qua cuique commodum erat, fugam intendere. Scoti vero & Picti tam avide vindictæ incubuerunt, ut superiores omnes calamitates præ malis præsentibus tolerabiles hostibus videri possent. Deinde, ubi prædatores, magis lassati, quam satiati miseriis hostium, domum rediere, fera tandem subiit illa cogitatio, se non tam bona inimicorum, quam victoriæ præmia corrupisse. Igitur, cum in conventu procerum disceptaretur, quomodo tanta victoria utendum esset, primum omnium placuit, agros hostibus ereptos ad sobolis propagationem novis coloniis occupare. Et, ut id consilium salutare videretur, faciebat ingens multitudo fortium, sed inopum virorum, quibus veteres agri angusti erant futuri. Hoc autem rerum secundarum cursu per nationes vicinas divulgato, non solum exulum e Scotia, sed & peregrinorum, domi inopum, vis ingens, velut ad prædam, convenerat, rati Græmum, ætate & rebus gestis florentem, non prius finem belli gerendi facturum, quam totam Britanniam perdomuisset. Verum illi, tot casibus jactato, pronior animus erat ad pacem cum re & gloria amplectendam, quam ad certam felicitatem in periculum incertum conjiciendam. Igitur pacem cum Brittonibus, non modo volentibus, sed etiam cupidis, his legibus fecit; „Ut uterque populus, antiquis finibus contentus, ab alteris abstineret injuriam: limes autem utrisque esset Hadriani vallum.

VIII. Græmus, ita pace confecta, non modo Scotis, sed etiam peregrinis auspicia sua secutis, agros divisit. Regiones prope omnes, quod plerique novo-

1 *Antea acrius.*] Ita MS. alii autem, *ante acrius*, sequentis vocis prima hujus ultimam absorbente.

2 *Dorydrepanis.*] Δορυδρέπανα Græci appellant *falces præacutas*, *insertas infixasque longuriis*, a δόρυ *hasta*, & δρέπανον, *falx*.

S 3 v No-

vorum incolarum peregrini, reliqui vero majore ex parte in exilio nati essent, vetera nomina commutarunt. Gallovidia, Hiberniæ regio proxima, Hibernis sorte data, nomen id apud suos tum celebre creditur accepisse. Cathanesia, quod montana; Rossia, quod peninsula; Buchania, quod magnum e bubus vectigal penderet, dicta. Bogia, & Narnia, & Navernia, & Speia, & Iernia, & Taichia a fluminibus; Abria, a lacu, aut verius æstuario maris, nomen accepit. Plurimæ item cis Fortham regiones, Levinia, Glottia, Tuedia, Teviotia, Lidalia, Escia, Evia, Nithia, Annandia & Duglassia, a fluminibus cognominatæ sunt. Multis nomen antiquum permansit integrum: quibusdam paullum immutatum est. Deinde, ut rectis institutis licentiam, diuturnitate belli luxuriantem, compesceret, primum operam dedit, ut monachi doctoresque Christianorum institutorum revocarentur: &, ne graves populo inopi essent, annuos proventus ex agrorum fructibus attribuit: qui, etsi exiles (ut illis temporibus) erant, hominum tamen modestia & temperantia fecit, ut ampli viderentur. Præsidia opportunis locis adversus subitas hostium incursiones disposuit, partim quæ dejecta erant restitutis, partim novis institutis.

IX. Bellis ita per totam Britanniam restinctis, Brittones, velut, e turbulentissima tempestate recepti, tranquillitatis publicæ bonis fruebantur, ita incertum fecerunt, bellumne eis, an pax plus incommodi attulerit. Dirutis enim urbibus, villis incensis, pecore omnique rustico instrumento amisso, qui hostium sævitiam evaserant, cogebantur, aut venando vitam inopem tolerare, aut latrocinandi licentiam ab hoste adversum suos convertere: adeo ut e pace externa prope domesticum bellum nasceretur. [1] Nec soli exterorum perpetui hostes, etsi ab aperto bello temperabant, subinde proxima populabantur: sed Hibernorum manus, spe lucri invitata, maritimis incursionibus miseros & extremis malis obsessos vexabant. Accessit omnium calamitatum extremum fames, quæ adeo feroces spiritus fregit, ut plurimi sese hosti sponte dederent. Tandem pauci, qui in speluncis latebant, necessitate coacti prodeuntes, vagas prædatorum manus disjecerunt, & Hibernos ad mare compulsos Albio discedere coëgerunt. Ea peste vix abacta, propius malum gravius urgere cœpit. Scoti & Picti perpetui hostes, non contenti prædas clam abducere, in occasionem rei majoris [2] animum intenderunt. Eugenius enim Fergusii filius, qui sub aliena tutela ad id tempus quieverat, jam adultis longa pace viribus, ac multa sobole juventutis auctus, specimen sui ostendere cupiebat: &, præter Brittonum infirmitatem, accesserat privata belli caussa.

X. Græmus avus ejus maternus, claro genere apud suos, uti diximus, ortus erat: sed ex ea factione, quæ patriam eripere cupiebat e servitute Romanorum. Eam ob caussam, ab altera factione validiore domo pulsus, ad Scotos, quibuscum avitum ei hospitium ac multæ aliæ necessitudines erant, se contulit. Eo

1 *Nec soli exterorum perpetui hostes.*] i. e. *soli exteri, seu inter exteros*, hoc est, ut ipse paulo inferius in hoc Capite interpretatur, *Scoti & Picti*. Forte tamen pro [*exterorum*] Buchananus [*eorum*] scripserit.

2 *Animum intenderunt.*] Libri editi *intenderant*.

Eo defuncto, Eugenius agros avitos & fructuosos, qui intra Hadriani vallum erant, per legatos repetebat: ac non obscure præ se ferebat, ni redderentur, bellum se illaturum. Cum legati mandata in concilio Brittonum exposuissent, inter ipsos tanta contentione animorum est certatum, ut prope ad manus venirent. Ferocissimus quisque clamat; „Scotos non tam agros (quibus abundarent) „quam bellum quærere: nec insidiari tantum alienis calamitatibus, sed patientiam tentare. Si agri negentur, bellum instare; si dentur, hostem immanissimum intra viscera accipi: nec tamen ita pacem habituros, nisi sperent eorum „avaritiam paucorum agrorum concessione expletum iri, qui tot, tam amplis „regionibus, quibus proximo bello demigratum sit, non sint contenti. Totis „itaque viribus ab initio eorum immoderatæ, imo inexplebili libidini obviam „eundum esse: nec parvarum rerum concessione cupiditatem inflammandam, „& augendam audaciam, sed ferro comprimendam licentiam.

XI. Erat in eo concilio Conanus, vir apprime nobilis, & opinione prudentiæ inter suos clarus. Is cum multa graviter de hostium sævitia, deque præsenti Brittonum statu, disseruisset; „Juventutem fere omnem in transmarinas ex„peditiones abductam: accessisse & bellum foris, & domi seditiones, & ex ino„pia famem, quæ reliquias miserrimas aut consumserit, aut debilitarit. Ro„manas legiones ad domestica bella, spe omni reditus prærepta, abiisse. Pa„cem cum hoste crudelissimo, parum quidem honestam, sed certe necessariam „esse. Id consilium nullo rerum suarum respectu a se datum, sed publica ne„cessitate expressum, hoc esse indicio, quod quamdiu se tueri adversus hostium „immanitatem poterant, nulla unquam pacis mentio a se fuisset facta. Neque „se ignorare, hanc ipsam, quam suadeat, non fore diuturnam; sed moram tan„tisper bello facturam, dum vires Brittonum, tot casibus debilitatæ, ac prope „fractæ, brevi quiete refocillari ac recreari possint. Hæc cum differentem clamor ab universa concione sublatus conterruit. Occlamabat enim seditiosissimus quisque. „Nullam utilitatem publicam eum spectare: sed regnum sibi „fretum externis auxiliis velle parare.„ Cum ille, e concilio discedens. Deum testaretur. „Se nulla privati emolumenti spe pacem suadere,„ exorto tumultu a multitudine confossus est. Ejus calamitas effecit, ne prudentiorum quisquam, etsi patriæ interitum aperte videret, vocem tamen auderet liberam mittere.

XII. Legati cum illinc domum re infecta rediissent, Scoti & Picti, aliis curis omissis, in belli apparatum erant intenti. Brittones quoque ita futurum rati, postquam impetus iræ paullum resederat, legatos ad Scotos decernunt, qui simulatione pacis conficiendæ moram belli redimerent, pecuniamque offerrent: ac spem injicerent; „Plus quam bello peteretur posse tractando atque ce„dendo impetrari. Belli casus esse dubios, & exitum incertum: virorum pru„dentium non esse, quæ ante oculos esset utilitatem negligere, & certo pericu„lo in spem incertam incumbere.„ Nihil impetratum. Eugenius enim per exploratores resciverat, pacem foris simulari, domi bellum a Brittonibus intentissima cura parari. Igitur, cum ob hanc caussam, tum vetere odio, Scoti & Picti incensi, & Brittonum calamitatibus invitati, & rerum successu elati, nihil

hil nisi omnia permittentibus concedebant. Exercitibus ergo ad ultimam dimicationem paratis, socii Reges, per aliquot annos vincere soliti, in spem victoriæ majoris erecti erant: Brittonesque, quicquid victis accidere ab hoste infensissimo posset, ante oculos habebant. In hoc rerum atque animorum statu, ubi primum uterque exercitus alteri in conspectum venit, prælium factum est, quale, ante eum diem, Britannis inter ipsos nullum fuerat: tantaque obstinatione animorum est pugnatum, ut vix post longam dimicationem Scotorum dextrum cornu inclinare inciperet. Id conspicatus Eugenius, jam omnibus aliis subsidiis in pugnam promotis, cohortem ad impedimenta relictam in aciem duxit. Ab iis, ut integris adhuc, Brittones, qui ex adverso stabant, loco moti: atque initium victoriæ fuit ab ea parte, unde cladem & perniciem formidaverant. Illius aciei fortunam cæteri Brittones secuti, terga verterunt: cum autem in silvas & paludes, loco ubi pugnatum fuerat propinquas, confugissent, eos palantes, & sparsos & inermes, calones hostium nacti, magnam stragem ediderunt. Cecidere in ea pugna Brittonum ad quatuordecim millia, hostium vero quatuor.

XIII. Secundum hanc pugnam, Brittones, amissa prope omni juventute militari, legatos mittunt, qui nullas conditiones pacis recusent: Reges confœderati, cum omnia sibi permissa viderent, paullum ad misericordiam versi, pacis conditiones, etsi duras, non tamen (ut in rebus afflictis) iniquissimas obtulerunt: „Ut Brittones nec Romanum, nec ullum exteræ gentis exercitum arcesserent, „aut ultro advenientem reciperent, aut per suos fines iter præberent. Ut „communes cum Scotis & Pictis amicos inimicosque habeant: neu eorum in„jussu fœdus aut bellum faciant, auxiliave poscentibus mittant. Ut finis eis „esset Humber fluvius. Pecuniæ etiam adjecta summa, quam, in milites di„videndam, repræsentarent, quamque in singulos annos penderent. Item „centum darent obsides confœderatorum arbitrio. Has conditiones gravate multi, necessario tamen omnes Brittones accepere: atque hanc pacem ut per aliquot annos servarent, fecit eadem quæ eam peperit necessitas.

XIV. Brittones autem, per se infirmi, & ab exteris destituti, ut esset apud quem in commune consulerent, Regem sui generis creant Constantinum, e Britannia Gallica arcessitum, hominem nobilem & domi clarum. Is cum videret Brittonum vires, foris bello, domi latrociniis & intestinis discordiis fractas, nihil attentandum ratus, decem (quibus regnum tenuit) annis pacem cum vicinis coluit: demum insidiis Vortigerni, hominis potentis & ambitiosi, occisus est. E tribus filiis duo adhuc impuberes erant: tertius, qui erat natu maximus, tanquam rebus administrandis parum idoneus, in monasterium relegatus. Is tamen, opera maxime Vortigerni, qui sub alieni nominis invidia sibi opes parabat, Rex creatur. Agris per pacem cultis, post famem gravissimam successit tanta fructuum copia, quantam nulla memoria fuisse in Britannia est auditum. Inde pacis vitia, longe omnibus bellorum damnis magis perniciosa, sunt enata, luxuria, crudelitas, stupra, ebrietas. Adeo nihil usquam veri & sinceri, ut non solum apud vulgus, sed & inter monachos & sanctioris vitæ professores, æquitas, promissorum fides, vitæ constantia, pro ludi-

dibrio essent: de quibus luculenta est apud Bedam Anglosaxonem, & Gildam Britannum querela. Interea legati, ab Aetio reversi, in eo nullam spem auxilii esse renunciarunt. Scripserant enim ad Aetium Brittones literas, quarum paucos versus, a Beda recitatos, libuit huc apponere: tum quod miserias gentis breviter indicent, tum quod ostendant, in ratione temporum exponenda, quantus sit apud plerosque scriptores error. Verba hæc sunt: *AETIO tertium Consuli, Britannorum gemitus.* Et paullo post: *Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum, aut jugulamur aut mergimur.* Gessit autem Aetius tertium consulatum cum Symmacho: qui fuit annus [1] a Christo nato quadringentesimus quadragesimus sextus. Neque tamen quicquam auxilii ab eo est impetratum, tum præcipue adversus Attilæ motus intento. CCCC. XLVI.

XV. Cæteris Brittonibus in hanc rerum desperationem redactis, Vortigernus unus malis publicis lætus, quod diu præcogitaverat scelus, in hac omnium rerum perturbatione impune sibi futurum ratus, Regem per corporis custodes, a se adhibitos, obtruncandum curat. Deinde, ut tam fœdi facinoris a se suspicionem averteret, velut iræ & moræ in vindicta expetenda impatiens, ipsos custodes indicta caussa interemit. Ita regnum per summum nefas adeptus, nihilo sanctius gessit. Nam, cum civium suorum fidem erga se suspectam haberet, & viribus, utpote infirmis, parum confideret, Saxones, qui piraticam exercebant, & omnia littora infesta late habebant, sibi conciliat. Eorum duci Hengisto, cum valida manu tribus longis navibus ad se advecto, agros attribuit, ut pro Britannia, non jam ut peregrina terra, sed suo domicilio, suisque penatibus, libenter dimicaret. Ad hanc famam, tum tantæ manus e tribus Germaniæ nationibus, Jutis, Saxonibus & Anglis, affluxisse dicuntur, ut jam indigenis formidabiles essent. Primum, circa annum a Christo nato CCCCXLIX. iis auxiliis fretus Vortigernus, manum cum Scotis & Pictis conseruit: victorque eos ultra Hadriani vallum repulit. CCCC. XLIX. De Eugenio Scotorum Rege duplex est fama: alii in prælio trans Humbrum interisse, alii morbo exstinctum scribunt. De morte utut res habet, satis constat ea æquitate rem Scoticam moderatum, ut jure inter optimos Reges connumerari debeat. Quanquam enim primam vitæ partem pene a pueritia usque totam bellis impertiit, tamen sub avi disciplina ita profecit, animumque confirmavit, ut nec licentia militaris (quod plerumque fieri solet) in vitia solverit, aut in moribus ad pietatem conformandis negligentiorem fecerit, aut successus rerum secundarum arrogantiorem reddiderit. Sed nec pacis otium ingenii acrimoniam & martios viri spiritus fregit: sed ita vitam æquabili tenore temperavit, ut qui studiis bonarum artium instructi se

ad

1 *A Christo nato 446.*] Ita omnino legendum (non vero 450, quod in omnibus exemplaribus est sctiptum) ostendit non modo hic locus a Beda citatus lib. 1. cap. 13. quem Chronologorum præstantissimi sequuntur, sed ipsius Buchanani supputatio paulo inferius, qui Saxones primum cum Scotis & Pictis manum ait conseruisse anno 449. Non enim Saxones a Brittonibus prius sunt arcessiti, quam de Romanorum auxilio desperaverant.

ad rerum gubernationem conferunt, eos, indole naturali fretus, vel æquarit vel superarit.

XLII. REX.

CCCC. LII. XVI. Eugenio defuncto, eodem anno, qui fuit a Christo nato quadringentesimus quinquagesimus [1] secundus, suffectus est frater DONGARDUS, homo plane fraternorum morum: ut qui pace honesta libenter frueretur, &, cum res posceret, bellum non reformidaret. Itaque in utriusque temporis curam intentus, dabat operam, non modo ut omnia ingruente hoste haberet parata; sed etiam ne animi per otium nimiis bonis debilitati languescerent, juventutem labore & parsimonia, quoad poterat, a vitiis continebat. Quo minus autem bello claruerit, seditiones domesticæ inter Brittones excitatæ in caussa fuerunt. Hoc igitur metu liberatus, ad cultus divini curam se totum convertit. Nam Ecclesias adhuc turbabant hæresis Pelagianæ reliquiæ: ad quas refutandas missus erat a Cœlestino Pontifice Romano, [2] hujus fratre Eugenio regnante, Palladius, a quo instituti plurimi doctrina & vitæ sanctitate clari succreverunt. In primis Patricius, Servanus, Ninianus, Kentigernus. Creditur idem Palladius primus Episcopos in Scotia creasse. Nam ad id usque tempus, Ecclesiæ, absque Episcopis, per Monachos regebantur, minore quidem cum fastu & externa pompa, sed majore simplicitate & sanctimonia. Ad hanc sacrorum repurgandorum curam Scoti tum intenti, & in animi cultu occupati, eam tempestatem bellorum, quæ pene totum orbem afflixerat, intacti evasere. [3] Dongardo secundum annum regnante, Vortigerno dejecto, filius ejus Vortimerus Rex a Brittonibus est electus. Is, ut Saxonum vires facilius frangeret, cum Scotis & Pictis antiquum fœdus renovavit, quod tempore Carausii factum a tribus gentibus erat adversus Romanos. Huic fœderi Dongardus non diu supervixit. Decessit enim post quintum regni sui annum.

XLIII. REX.

XVII. Successit ei frater natu minimus CONSTANTINUS: qui cum privatus satis moderate vixisset, statim regnum adeptus, vitiis omnibus frena solvit. Adversus nobilitatem crudelis & avarus: infimi generis hominibus familiaris. Cum in stupra virginum & matronarum, & immoderata convivia se totum daret, circa se symphoniacos, & histriones, omnisque generis voluptatum ministros, semper habebat. His vitiis offensi Scotorum proceres, frequentes ad eum venerunt, ac sui eum officii admonuerunt. „Eos ille „adeo superbe contemsit, ut juberet alia curare, sibi satis aliunde consilii esse: „falsam illam spem deponerent, se posse consulendi obtentu Regem in ordinem „cogere. Ut autem erat erga suos arrogans, ita adversus hostes tam dejecto &

1 *Secundus.*] [In Tabula regum Chronologica est *primus*.]
2 *Hujus fratre*] Libri omnes [*patre*,] manifesto errore.
3 *Dongardo secundum annum regnante*] Nec minor hic est librorum omnium lapsus, quibus pro [*Dongardo*] *Eugenio* est scriptum.

& humili se animo præbebat, ut statim petentibus non modo pacem dederit, injuriasque remiserit, sed arces alias reddiderit, alias dirui permiserit. Hi mores ejus ita Scotos & Pictos commoverunt, ut Scoti propemodum rebellarent, Picti, qui jam antea secreta consilia cum Saxonibus contulerant, per se rebus suis consulerent, & palam tandem fœdus icerent. Sed apud Scotos, Dugallus Gallovidianus, cujus [1] ad populum maxima erat auctoritas, multitudinem oratione blanda in præsentia cohibuit, fatendo quidem, „Pleraque vera, quæ dicerent; justa, quæ peterent. Sed, si ad præsentia mala civile bellum accede„ret, summæ rei periculum esse, cum jam regnum ab interitu vix posset sisti, „Pictis abalienatis, Brittonibus (Vortimero exstincto) incertis amicis, Saxoni„bus (quibus maximæ erant vires ad bellum, summa in victoria crudelitas, in „commerciis nulla fides) in perniciem omnium vicinorum semper intentis.„ Et populo quidem majorum natu prudentia lenito, cum Rex, in magno apud omnes odio & contemtu, tamen regnaret, tandem a nobili Æbudensi, ob stuprum per vim filiæ illatum, cæsus fuit, anno quam regnare cœperat quinto decimo. Hæc vulgatior fama est. Verum ego Joanni Fordono magis accedo, qui in Scotichronico tradit, eum viginti duos annos regnasse, ac tandem diuturno morbo consumtum.

XVIII. Eo regnante venit in Britanniam hanc e minore Aurelius Ambrosius, Constantini, qui ante complures annos regnum tenuerat, filius: sed eo per fraudem cæso, ac fratre, qui post patrem regnum gesserat, a Vortigerno per dolum sublato, duo reliqui Constantini filii per amicos paternos in Britanniam Gallicam fuerunt transvecti. Verior, opinor, hæc est Aurelii Ambrosii origo, quam quæ a quibusdam aliis traditur, in quibus etiam est Beda, qui eum Romani generis ultimum in Britannia rerum fuisse potitum tradunt. Hi fratres, Vortimero novercæ fraude exstincto, & Vortigerno Regium nomen sine auctoritate & potentia tenente, jam adulti & regni potentes, cum favore & exspectatione hominum in insulam ad repetendum regnum paternum reversi, non spernenda Brittonum e Gallia secum auxilia attulere. Priusquam advenas jam commoverent oppresso in Vallia Vortigerno, legatos mittunt ad Scotos & Pictos, amicitiam & arma socia adversus Saxones, acerrimos nominis Christiani hostes, petentes. Et a Scotis quidem, benevole accepta legatione, fœdus cum Constantino prius ictum renovatur: quod ab eo die perpetuo fere tenore mansit inviolatum, donec regnum Brittonum ab Anglis, Picticum a Scotis fuit oppressum. A Pictis autem responsum est legatis Brittonum; „Se fœdus ha„bere cum Saxonibus, quod ut violarent, nullam adhuc intervenisse caus„sam. Cum eis omnia sibi prospera & adversa posthac fore communia. Ita insula tota rursus in duas factiones abiit, Scotis cum Brittonibus adversus Pictos & Saxones assidue bellum gerentibus.

XLIV.

1 *Ad populum.*] Importuna hic est diligentia editionis Mosmannianæ pro *ad populum*, reclamante omnium librorum fide, *apud populum* reponentis, quasi vero non solitum Latinis sit ita loqui; Cic. ad Fam. V. 10. *Ad Cesarem meam caussam agat.* In Bruto. *Cum Cato contra Serg. Galbum ad populum summa contentione dixisset.* Pro Roscio Comœdo, *Quis unquam ad arbitrum quantum petit, tantum abstulit?*

XLIV. REX.

XIX. Constantino successit CONGALLUS, e Dongardo Constantini fratre genitus. Vir ad bellum quidem pronior: sed nihildum committere ausus, populo sub imperio patrui inter convivia & stupra fracto. Nec, multorum sententiis ejus ingenio (ut apud Reges fieri solet) velificantibus, ad bellum faciendum induci potuit. Primum, se moribus publicis emendandis dedit, nec tamen, priusquam creatis novis magistratibus, & per eos litibus, furtis & latrociniis cohibitis, disciplinam veterem revocare est aggressus. Pace domi parta, cæteros, suo primum exemplo, ad temperatiorem vitæ rationem inducere est conatus: deinde, si quos in flagitiis pertinacius hærentes animadvertisset, partim castigando leniter, partim tanquam nihili homines contemnendo, brevi omnia in pristinum statum redegit. Initio imperii, cum (uti dictum est) totum se studiis pacis dedidisset, Brittones Aurelio Ambrosio suadere cœperunt, ut Vestmariam, a Scotis jam multos annos occupatam, repeteret. Verum cum, legationibus ultro citroque frustra missis, res ad arma spectare cœpisset, metus ab hoste communi disceptationi finem imposuit. Fœdus a Constantino factum renovatur. De Vestmaria nihil mutatum. Toto tempore, quo regnavit Congallus, bellum quidem cum Saxonibus erat, sed lentum, & per fortuitos inter prædas agendum congressus, quo in genere Scotus, levis & procursator miles, & equitatui maxime fidens, se hosti præstare existimabat. Nunquam ad universæ rei periculum est deventum. Congallus enim, qui fortunæ arbitrio quam paucissima committenda censebat, partem suorum ad Aurelium Ambrosium auxilio mittebat, cum reliquis hostem fatigando distinebat, ac nocte dieque semper sollicitum tenebat.

XX. In horum & proximorum Regum tempora inciderunt Merlinus & Gildas, ambo Brittones, magnum apud posteros ob divinandi opinionem nomen consecuti. Sed Merlinus ætate paullo major, egregius impostor ac veterator potius, quam vates habendus. Circumferuntur ejus vaticinia, obscura quidem illa, & nihil certi continentia, quæ vel, antequam eveniant, sperare, vel cum evenerint promissa, vera audeas affirmare. Præterea ita composita sunt, ut eadem ad multa diversarum rerum eventa circumflectere & accommodare possis. Ea cum quotidie interpolentur, & novis accessionibus accrescant, tamen hominum credulorum tanta est insania, ut quæ non intelligant, quovis sacramento vera esse contendere non dubitent: nec, in manifesto interim deprehensi mendacio, se coargui patiantur. Posterior vero, Gildas, vir bonus & doctus, in magna veneratione habitus est, & vivus & mortuus, ob egregiam doctrinam cum vitæ sanctitate conjunctam. Vaticinia, quæ nomine ejus circumferuntur, ita & sententiis sunt ridicula, & verbis totoque compositionis genere informia & inculta, ut ea nemo sanus Gildæ esse sit crediturus. Contigit quoque utrique pro moribus patronus. Merlino enim primo Vortigernus, deinde Uterius, apud quem stupri interpres & conciliator fuit; Gildæ Aurelius Ambrosius, vir nihilo morum probitate, quam victoriis bellorum minus admirandus: quo mortuo, Gildas in Avalloniæ secessu vixit & decessit sanctissime. Ejus meminerunt libri no-

nostri, de vita Aurelii Ambrosii: cui vita functo successit e tribus Constantini filiis minimus Uterius, anno salutis humanæ quingentesimo. Ac proximo post anno, Congallus Scotorum Rex, vicesimo secundo quam regnare cœperat anno, decessit.

XLV. REX.

XXI. Et huic successit GORANUS frater: qui ejus exemplo, quantum per externa bella licuit, summa pietate & justitia rem Scoticam gubernavit, neque solum, Regum bonorum vetere instituto, regiones omnes obeundo, in facinorosos animadvertit: sed potentiores, quo minus in tenues &[1] imbecillos, sibi obnoxios, grassarentur, adeo ut accepta injuria queri non auderent, deterruit, ne acerbius dominarentur, institutis exploratoribus, qui crimina tabulis inscripta ad se deferrent: remedium illis temporibus forte necessarium; sed nunc certe anceps, & non mediocriter periculosum. Ejus maxime studio & auctoritate factum est, ut Picti, relicta Saxonum amicitia, fœdus communiter cum Scotis & Brittonibus inirent. Erat tum Pictorum Rex Lothus, omnibus corporis & ingenii bonis omnium æqualium præstantissimus. Cum eo diligenter Goranus egit; „ Ut se a societate hominum barbarorum segregaret, me„mor communis patriæ, in qua natus esset, communium item sacrorum. „Quod si Scotis & Brittonibus superatis fidam sibi cum Saxonibus pacem fore „speret, eum vehementer decipi: quippe cum hominibus inhumana crudelita„te, inexplebili avaritia. Eos documentum satis perspicuum dedisse, quam ni„hil apud eos sanctum esset, cum Brittonum nobilitatem, optime de se meri„tam, ad colloquium evocatam, per summum scelus trucidarunt. A socero ser„vatum esse generum, non ad calamitatis aliquod subsidium, sed ad hostis lu„dibrium. [2] Fœderum sanctitatem, quod apud alios amicitiæ firmissimum vin„culum creditur, apud eos pro insidiantium laqueis, quibus viri simplices & „incauti capiantur, existimari. Quorsum attinebat, tot subire pericula, ut se „a Romanorum dominatione liberarent, si Saxonibus in duriorem & longe fœ„diorem servitutem sint sponte sese traditur? hoc enim non esse conditionem, „sed dominum mutare; & miti & humano truculentum & barbarum præferre. „Quantæ stultitiæ sit, aut potius dementiæ, agros Scotis & Brittonibus adi„mere, quos Germanis tradant: & homines, nuper amicos, multisque vetu„stis officiis & necessitatibus sibi junctos, dispoliare, ut piratas, communes „humani generis hostes, ad suum exitium opibus augeant? Homini vero Chri„stiano id longe omnium videri debet gravissimum, in id fœdus consentire, „quo religio Christiana exstinguatur, profani ritus revocentur, & [3] pro im„piis tyrannis, omnis humanitatis & pietatis hostibus, arma nefaria adversus Deum „& ejus legem induere.

XXII. Hæc

1 *Imbecillos.*] Ita MS. Edinb. Genev. quod Francof. quæque eam secutæ sunt Editt. sine caussa in [*imbecilles*] mutarunt, cum utrumque ex æquo Latinis dicatur.

2 *Fœderum sanctitatem.*] Libri omnes *sanctitas* quod, cum durum admodum hoc in loco videretur, nos in [*sanctitatem*] ausi fuimus mutare.

3 *Pro impiis tyrannis.*] Ita MS. alii omnes, *prope impiis.*

XXII. Hæc quidem Lothus vere dici intelligebat. Itaque Gorano rem integram committit. Ille Uterio facile persuadet, ut non in amicitiam tantum, sed affinitatem Pictus assumatur, data ei uxore Anna, sive sorore, sive ex legitima uxore filia. Ego eis potius accedo, qui sororem fuisse tradunt: atque errorem ex eo natum puto, quod Uterius aliam ex concubina Annam sustulisse dicatur. Hoc patrato trium Regum fœdere, multæ de Saxonibus partæ victoriæ: ac nomen Uterii magnum & formidabile per totam Britanniam esse cœperat. Omnibus fere Saxonum ducibus occisis, & superstitum fracta potentia, rebusque prope apud eos desperatis, Uterius inter maximos ætatis suæ Reges poterat recenseri, nisi flagitio fœdo, cum ingenti scelere conjuncto, magnis virtutibus maculam aspersisset. Erat inter principes Britannorum Gorlois, virtute & potentia clarus. Ejus uxorem Igernem, forma præstantem, Uterius adhuc privatus deperibat. Sed cum omnia circa eam obsepta pudicitia libidini ejus obstarent, tandem per Merlinum, hominem audacem & maleficum, mulieris continentiam expugnat. Ex hac stupri consuetudine natus est eis filius Arcturus. Uterius, legitima uxore mortua, liber a vinculis nuptialibus, & Rex factus, (ut sibi persuadebat) solutus legibus, cum Igernes desiderium ferre non posset, temerarium ex amore consilium capit. Crimine adversus Gorloim confecto, arcem ejus obsessam capit: ipsum interimit: Igernem uxorem ducit, & Arcturum filium agnoscit, atque omni indulgentia in spem regni educat. Ut autem uxoris infamia (quando tegi non poterat) saltem elevaretur, fabulam confingunt, non dissimilem ei quæ de Jove & Alcmena in theatris sæpe actitata fuerat: Uterium scilicet arte Merlini in faciem Gorloidis versum, primam cum Igerne habuisse consuetudinem. Et erat is Merlinus, qui pravo potius, quam nullo facinore vellet nobilitari.

XXIII. Arcturus igitur, ex hoc furtivo congressu genitus, ubi primum e pueris excessit, non solum corporis lineamentis, sed animi etiam indole talis apparuit, ut & parentum & reliquorum civium animos oculosque in se converteret, & futuræ magnitudinis multa indicia exhiberet, eumque, mortuo patre, omnes Regem sibi destinarent. Et pater, hoc velut populari omine lætus, vulgi cupiditatem ita omni arte fovebat, ut jam cuncti in certam spem venirent, se non alium regni hæredem habituros. Uterio, cum septemdecim regnasset annos, vita functo, statim ei suffectus fuit Arcturus, multum obnitente Lotho Rege Pictorum, qui suos liberos (binos enim habebat ex Anna Arcturi amita natos, jam tum pueritiam egressos) graviter querebatur, regno fraudari, spuriumque ex adulterio genitum, eis præferri. Contra Brittones universi pro Arcturo stabant: ac pro spurio habendum negabant: quod Uterius matrem ejus, etsi eo jam nato, uxorem tamen duxisset, eisque nuptiis filium legitimo loco sibi recepisset; atque ex eo semper eum pro legitimo habuerit. Sed quanquam hunc juris colorem prætenderent, plus tamen Arcturo profuit præclara indoles, & virtutum specimen sæpiuscule exhibitum, & velut tacita quædam in omnium animos impressa divinatio de ejus claritate futura. Adeoque omnes in ejus partes ierant præcipites, ut Lothus, non solum illa juris specie, (quæ certe post id semper in Brittannia valuit,) sed studiis & populari gra-

tia

tia superatus, a regno petendo destiterit: eoque facilius, quod liberos, quibus regnum petebat, Brittonibus infensis committere non auderet. [1] Moverunt etiam preces amicorum, qui affirmabant: „ Nullum regnum tanti ei debere videri, ut „ ad eversionem religionis Christianæ societatem cum hominibus infidis coiret: „ qui nihilo sanctius amicitiam & fœdera cum eo culturi essent, quam cum „ Brittonibus ante coluissent. Movit etiam & ipsius Arcturi ingenium liberale, & supra ætatem animi magnitudo. Igitur fœdus, a prioribus Regibus inter Scotos, Pictos Brittonesque factum, denuo est confirmatum: tantaque ex eo secuta est familiaritas, ut Lothus Galvinum, e duobus filiis minorem, ubi primum per ætatem labores ferre poterat, in aulam Brittonum se missurum sit pollicitus.

XXIV. Iniit regnum Arcturus, decimo octavo ætatis anno nondum expleto. Sed, ut ei animus supra ætatem erat, ita animo excelso nunquam successus defuit. Cum pater ejus regnum certis finibus cum Saxonibus divisisset, pacemque certis legibus confecisset, plus apud eos valuit occasionis ex adolescentia Regis blandimentum, quam fœderum sanctitas. Arcturus, ut incendium in ortu ipso statim exstingueret, collecto citius omnium opinione exercitu, accitisque Pictorum & Scotorum auxiliis, duobus magnis prœliis hostem vicit: & ad tributum pendendum legesque accipiendas compulit. Eodem impetu caput regni Saxonici Londinum capit, & rebus ibi compositis recta Eboracum ducit. Sed auxiliorum e Germania advenientium fama & propinqua hiems, obsidionem solvere coëgit. Proxima æstate Arcturus, metu ingenti ex anni superioris repentino successu injecto, ubi primum Eboracum advenit, oppidum per deditionem recepit. Eo undique vicinorum & civium nobilitate adveniente, cum ibi hiemaret, extremo Decembri, omnibus lætis, & potationi, cæterisque, quæ ex ea nascuntur, vitiis, deditis, renata est veterum Saturnaliorum imago, sed numero dierum duplicato, & apud potentiores triplicato, quibus diebus prope nefas habetur aliquid seriæ rei agere. Munera mittuntur. Fit mutua & prolixa inter amicos invitatio. A ministrorum castigatione abstinetur. [2] Nostri *Julia* id festum vocant, [3] Cæsaris videlicet nomine pro Saturno substituto. Vulgo

1 *Moverunt etiam preces amicorum.*] Ita MS. quod & confirmat lin. 6. *Movit etiam & ipsius Arcturi*, &c. Libri tamen editi, *Moverant etiam preces*, &c.

2 *Nostri Julia id festum vocant.*] ita omnes libri, non *Juliam*, quod quidam forte velint, non attendentes festorum nomina Latinis numero multitudinis plerumque efferri.

3 *Cæsaris videlicet nomine*] A Julio igitur Cæsare natalem Christi diem, nobis *YULE* vulgo appellatum, audacter nimis deducit Buchananus, nulla alia re præterquam vocum similitudine subnixus. Nihil enim memorabile hoc anni tempore, nedum die, egisse Julium Cæsarem usquam legimus: natus enim 6 Idus Julii, cui mensi ob eam rationem suum nomen imposuit, cum antea Quintilis appellaretur: occisus autem est Idibus Martiis, ante Christum natum 44. Quæ duo tempora a 25. Decembris longe distant. Absurdum porro mihi videtur existimare veteres illos Saxones, qui ante plurima secula, & primi forsan hac voce *Geol* pro Christi natali sunt usi, adeo mundi Servatoris fuisse oblitos, ut ejus salutiferum mortalibus ortum recolentes Julii Cæsaris nomine nuncuparint. Quamcunque igitur vocabulum hocce originem habere velimus, aliam certe ab ea, quam Buchananus comminiscitur esse necesse est.

Et

Vulgo persuasum est natalem Christi iis cærimoniis coli: qua in re verius Bacchanaliorum lasciviam, quam Christi tum nati memoriam, referri satis constat.

XXV. Interea, cum Saxones ad Humbrum dicerentur habere castra, Arcturus ad dubia adhuc signa veris ad eos ducit. [1] Fracti voluptatibus Brittones, cum segnius militiæ munera obirent, nec iidem viderentur, qui tot præliis Saxones fuderant, tantumque per otium luxuriosum viderentur ad temeritatem adjecisse, quantum de severitate disciplinæ detraxissent, a senioribus orta mentio est, de Scotorum & Pictorum auxiliis arcessendis. Id facile per legatos impetratum: & quos ambitio pene diremerat, ita conciliavit studium religionis, & accendit æmulatio, ut opinione citius ab utroque Rege copiæ adessent. Lothus etiam, ut animi reconciliati daret apertius testimonium, Modredum & Galvinum filios in castra secum adduxit. Galvinum etiam Arcturo comitem dedit: quem ille tanta humanitate complexus est, ut post eum diem simul & vitam transegerint & mortem obierint. Parato a tribus Regibus exercitu, castrisque conjunctis, ut, quemadmodum erat omnibus commune periculum, ita eadem periculi caussa videretur, magno consensu ab universis constitutum, ut, expulsis Saxonibus, Christiani ritus, & pietatis cultus ab eis profanatus restitueretur. Cum castra jam castris prope essent collata, Occa superioris Occæ filius, qui tum Saxonum erat imperator, nullam pugnæ moram fecit. In exercitu sociali, cornua Scotis & Pictis, acies media Arcturo commissa. Scoti, primo statim congressu, Childerico, qui ex adverso steterat, hostium duce, ex vulnere collapso, cæteris ejus casu territis, cornu disjecerunt. In altero Colgernus Saxo, multa in Pictorum perfidiam jurgatus, in Lothum, habitu corporis & armis conspicuum, impetu facto, eum ex equo deturbavit: ipse in medium ab hostibus acceptus, a duobus Pictis utrinque hastis transfigitur. Media acies, ubi acerrime pugnabatur, cornibus nudata, tandem & ipsa cessit. Occa saucius ad mare delatus, cum cæteris, quibus navium copia fuit, in Germaniam transmisit. Ex iis qui remanserunt, pertinaciores in errore suo morte multati: reliquos simulatio Christiani ritus incolumes servavit.

XXVI. Restabant adhuc in Orientali Anglia & Cantio validæ Saxonum copiæ. In eos Arcturus, æstate quæ secuta est, movit, adjunctis ad suos denis Scotorum & Pictorum millibus, quorum alteris Congallus Eugenii, alteris Modredus Lothi filius, præerat, juvenes magnæ spei, & qui sæpe fortitudinis & prudentiæ specimen præbuissent. Is trium Regum exercitus, cum circiter

Et quidem vocem *YULE* Skinnerus a Latino Hebraico *Jubilum*, Rajus a Cambrico *Gwiliay*, i. e. dies festi, & hoc rursus a Latino *Vigiliæ*, Alex. Monrous a Francico *Noel*, i. e. Natalitia Christi; alii denique alio modo deductam existimant; veram autem nominis Etymologiam primus indagasse videtur Henricus Spelmannus Gloss. in voce Mona, pag. 420. qui *Geol* inde appellatum affirmat, quod Decembri celebraretur, qui mensis Anglosaxonibus *Giuli*, teste Beda, vocabatur, quo & annum inchoabant. Si cui vero hujus quoque vocis originem longius scrutari est animus, is adeat eruditissimi Hickesii Linguarum Septentrionalium thesaurum, pag. 209, 211, 212, &c.

1 *Fracti voluptatibus.*] MS. *fracti deliciis*

1 *Terra*

ter quinque millia ab hostibus abesset, ternisque castris diversi tenderent, Saxones, per exploratores comperto, apud Pictos (qui longiuscule a reliquis copiis tendebant) summam esse negligentiam, eos de nocte repente invadunt. Modredus, cum fortiter diu restitisset, tandem prope desperata salute, cum Gallano socero in equum impositus, ad Arcturum venit. Ille nihil Pictorum clade territus, eum diem rebus, quæ turbatæ erant, componendis dedit. Itinere exercitui denunciato, de tertia vigilia triplici acie in hostem ducit: ac, priusquam Saxones quid ageretur scire possent, ad castra pervenit. Illi dum trepidi concursant, nec temporis, vel ad consilium capiendum, vel se armandum, satis haberent, passim a Brittonibus vallo superato trucidantur: ab iratis maxime Pictis in omnes sine discrimine sævitum. Quidam scriptores rerum Anglicarum tradunt, Arcturum duodecies cum Saxonibus signis collatis dimicasse: sed cum nihil, præter nuda locorum nomina, in quibus pugnatum dicunt, ponant, id satis habui lectores admonere. De rebus ejus gestis ut summatim dicam, illud inter omnes constat, Saxonum viribus attritis, pacem ab eo Britanniæ partam: &, dum ad res in minore Britannia componendas profectus abesset, Modredo propinquo suo regnum commendasse, ut usque ad suum reditum pro Rege præesset: quas autem res in Gallia gesserit, nihil quod pro certo scribam habeo. Quæ vero Galfridus ab eo gesta refert, nullam habent umbram, ne dicam similitudinem, veritatis. Ea igitur, ut impudenter ficta & temere credita, omitto.

XXVII. Igitur ut ad rem redeam, dum Arcturus rebus Gallicis componendis intentus abest, jacta sunt semina belli[1] terræ Britanniæ longe perniciosissimi. Erat in comitatu Arcturi Constantinus quidam, Cadoris filius: qui ob eximias & animi virtutes flagrantissima apud omnes gratia erat. Is cum occulte ambiret, ac populum paullatim suum faceret, proceres, Regem aliquando vacuum a negotiis nacti, sermonem de successore injecerunt. Orant, „Ut reliquis infinitis „in patriam beneficiis hoc adjiciat, ne, si ipse liberorum orbus moreretur, „etiam Britaniam Rege orbatam relinquat, præsertim tantis bellorum procel„lis imminentibus. Sub hæc, cum quidam nominasset Modredum, genere maxime propinquum, ac jam bello & pace rebus moderandis assuetum, & qui hac vicaria regni administratione specimen sui dedisset, quique non parvam accessionem esset ad res Britannicas adjecturus; succlamatum est a multitudine Constantino faventium; „Se peregrinum Regem nolle: neque Britanniam „adeo viris effœtam esse, ut non sui populi rectorem ex sese possit edere. Stultum esse, cujus domi copiam habeant, foris quærere. Senserat jam pridem Arcturus populi in Constantinum studia. Itaque, homo alioqui ambitiosus, facile suorum voluntati acquievit: ac ex eo die juvenem non cessavit producere, & ad spem regni propius admovere. Hanc injuriam cum amici Modredi ostenderent se moleste ferre, ac fœdere Arcturi cum Lotho cautum dicerent, „Ne „in regni successione quisquam liberis Lothi anteferretur, „respondebatur; „Fœdus id, adversus publicam totius gentis utilitatem, temporum necessitate „ex-

1 *Terra Britanniæ.*] Vide supra Lib. I. 48.

„expressum : neque, Lotho auctore mortuo, eo se teneri. Proinde recte fa-„cturos Pictos, si finibus antiquis contenti alienis abstinerent. Britannorum re-„gnum nunc Dei benignitate in eo statu esse, ut non modo novas injurias pro-„hibere, sed veteres etiam ulcisci possit.

XXVIII. Hæc ad Modredum perlata, penitus animum ejus ab Arcturo averterunt, & ad dignitatem suam tuendam converterunt. Tantum bello moræ fuit, dum Scotorum animos experiretur. Eis ad caussam adductis, scribitur exercitus ex Pictis, Scotis, & frequentibus Brittonibus, vel æquitate caussæ, vel privato in Arcturum odio, aut Modredum benevolentia, persuasis. Nec putatur Vanora, uxor Arcturi, novorum consiliorum fuisse ignara, ut quæ stupri consuetudinem cum Modredo crederetur habere. Exercitus utrinque ad Humbrum castra contulere. Cum jam in procinctu starent, tentata concordia est per utriusque partis Episcopos, sed frustra, Constantini propinquis obnitentibus, omniaque prona Arcturi felicitati affirmantibus. Concursum est ingentibus utrinque animis. Sed Modredo & confœderatis duo potissimum fuere auxilio, locus in medio paluster, Brittonibus transitu difficilis, & in ipso pugnæ ardore subornatus, qui Brittones moneret, „ Ut, Arcturo cæso, rebus perdi-„tis, suæ quisque saluti consuleret. Ea vox in fugam eos vertit : magna tamen cædes utriusque partis facta. Victoria neutris læta fuit, cæso ab altera parte Modredo, ab altera fatre ejus Galvino, atque Arcturo lethaliter vulnerato. Præda ingens capta. Non ignoro, quæ de vita & morte Arcturi a multis fabulose tradantur : sed indigna relatu sunt, & viri clarissimi rebus gestis tenebras offundunt. Nam, dum tam asseveranter mendacia affirmantur, sæpe veritas in dubium vocatur. Fuit certe vir magnus, & singulari fortitudine, & caritate in patriam, vel dum suos a servitute liberat, vel cultum Dei sincerum revocat, vel vitiatum restituit. Hæc nos de genere, vita & morte ejus, pluribus, quam instituti operis ratio poscebat, sumus prosecuti : ut quibus non universas Britannorum res gestas complecti, sed partim ab oblivionis injuria, partim a fabulosis male feriatorum hominum commentis, res gestas nostræ gentis liberare fuit propositum. In Arcturi vero rebus longiuscule sumus immorati, quod plerique eas, partim per invidiam nimis parce, partim per vanitatem nimis verbose, persequantur. Mortuus est anno Christi D. XLII. regnavit annos XXIV.

D. XLII. XXIX. Ut ad res Scoticas redeamus, Goranus Rex [1] magno jam natu decesserat, postquam triginta quatuor annos præfuisset Scotis, suorum (ut creditur) fraude exstinctus. Erat quidam Toncetus, supremus rerum capitalium quæstor, homo non minus crudelis, quam avarus. Is, cum adversus ditiores multa sæva facinora patrasset, facilem omnium sperabat apud Regem veniam, quod hac ratione fisci commoda nonnihil auxisset. Populus, cui non facilis erat ad Regem, senio & morbo invalidum, aditus, nec, si adire licuisset, adversus hominem primarium & gratiosum fides, Toncetum aggressi trucidant. Deinde, post-

1 *Magno jam natu*] Crafordius legendum vult *magnus* : nulla quidem ratione ; ita enim locutus est Livius *lib.* 21. cap. 34. *Magno natu principes*, & C. Nepos Timoth. cap. 3. *Hic cum esset magno natu.*

1 *Con-*

poſtquam impetus iræ deferbuit, cum ſecum cogitarent, quantum facinus admiſiſſent, nullumque veniæ impetrandæ locum proſpicerent relictum, in ipſum Regem impetum odiumque converterunt: ac, incitante Donaldo Atholio, in ædes intromiſſi, eum interimunt.

XLVI. REX.

XXX. Ei ſucceſſit EUGENIUS, Congalli filius. Hunc cum ad ulciſcendam Gorani patrui necem quidam nobiliorum hortarentur, eorum orationem adeo negligenter accepit, ut ipſe ſuſpicione ſceleris non caruerit. Eam etiam opinionem auxit acceptus in amicitiam & familiarem conſuetudinem Donaldus Atholius. Gorani igitur uxor, liberis parvis timens, cum eis in Hiberniam ſeceſſit. Eugenius autem, ut ſe vita moribuſque purgaret, ita regnum geſſit, ut nemo ſuperiorum Regum jure ei præferri poſſit. Cum vicinis nullum per ſe bellum geſſit. Modredum adverſus Saxones, atque etiam Arcturum auxiliis juvit. Aſſiduis per varios duces excurſionibus Anglorum fines infeſtos habuit: nunquam juſto exercitu cum eis congreſſus. Regnum tenuit annos XXIII. deceſſit D. LVIII. D. LVIII.

XLVII. REX.

XXXI. Poſt eum ſuffectus eſt frater ejus[1] CONVALLUS: qui decem annos regno in ſumma pace præfuit: vir ob egregias virtutes omnium ſeculorum memoria dignus. Nam, præter æquitatem in jure dicundo, & animum adverſus avaritiam invictum, certabat moderatione vitæ cum monachis, qui ea ætate ſeveriſſima diſciplina utebantur. Sacerdotes prædiis aliiſque proventibus ditavit, pio magis ſtudio, quam felici ſucceſſu. Juventutem declinantem ad mollitiem & luxum, paciſque bonis abutentem, magis vitæ exemplo & auctoritate, quam legum ſeveritate, continuit. Filios Gorani, qui metu Eugenii in Hiberniam ſeceſſerant, revocavit. Sed ante reditum eorum ipſe deceſſit, anno a Chriſto nato D. LXVIII. Rem bellicam non attigerat, niſi quatenus Brittones auxiliis juvit adverſus Saxones, cum quibus varia fortuna ſæpe pugnarunt. D. LXVIII.

XLVIII. REX.

XXXII. Eo defuncto, & fratre ejus KINNATELLO Rege deſignato, Aidanus Gorani filius venit in Scotiam, hortante viro ſancto Columba, qui ante biennium ex Hibernia acceſſerat. Per eum ad Regem ductus, præter & ſuam & multorum ſpem humaniſſime accipitur; ac bono animo eſſe jubetur, ut qui brevi regnaturus eſſet. Kinnatellus enim & morbo & ætate confectus, cum Regio muneri non ſufficeret, ipſe, Aidano ad rerum gubernaculum admoto, quarto decimo, aut ut alii quinto decimo, quam regnare cœperat, menſe, diem

1 *Convallus.*] Libris editis *Congallus* nominatur, at MS. & cum eo conſentientes Fordonus, Boëthius, Leſlæus, & ipſi etiam libri editi in fine cap. 32. huj. lib. *Convallum* appellant.

 1 *Occi-*

diem suum obiit. Sunt qui, hoc omisso, Aidanum statim Convallo subjiciant: Verum plures auctores inter eos Kinnatellum inserunt.

XLIX. REX.

XXXIII. AIDANVS Rex nominatus a Kinnatello, & a populo confirmatus, a Columba Regia accepit insignia. Erat enim illis temporibus tanta ejus viri auctoritas, ut nihil Reges populusve absque ejus consilio susciperet. Ac tum quidem, cum satis longa oratione hortatus esset omnes; „Ut Rex erga „populum æquitate, populus erga Regem observantia uteretur, „universos „vehementer rogavit, „Ut in puro Dei cultu persisterent: ita enim fore, ut „utrisque omnia prospere succederent: sin aliter facerent, dignum male patratis „exspectarent exitium. His ita peractis, ad suos discessit. Prima Aidani expeditio fuit adversus latrones, Gallovidiam infestantes. Eo profectus, ducibus eorum supplicio affectis, cæteros metu compescuit: sed eum inde reversum major tempestas excepit. Nam, postquam tribus conventibus in Gallovidia, Abria & Cathanesia habitis, omnia pacata existimasset, inter venandum oborta seditione, ac cæde atroci patrata, ministri Regii, qui noxios in jus vocabant, pulsati; auctores, pœnarum metu, in Lothianam ad Brudeum Pictorum Regem perfugerunt. Ab eo cum per legatos ex fœdere petiti non redderentur, bellum grave inter Scotos & Pictos exarsit: sed id brevi, opera Columbæ, cujus apud utrosque merito plurimum valebat auctoritas, extinctum.

XXXIV. Interea Anglia iterum in septem regna divisa, & Brittonibus in peninsulam Valliam compulsis, Saxones, non contenti tam late patentibus agris, novum bellum inter Scotos & Pictos suscitant. Ejus auctor & fax fuit Ethelfridus, Northumbriæ Rex, homo avarus, & ob regni augendi cupiditatem pacis impatiens. Is Pictis, ægre consentiente Brudeo, persuasit, ut prædas abigendo ex agro Scotico semina belli jacerent. Aidanus quoque, fraude Saxonis intellecta, ut & ipse peregrinis auxiliis se firmaret, cum Malgone Brittone fœdus antiquum renovavit: Filium Grifinum, & sororis filium Brendinum, Euboniæ, quæ nunc est Manna, Regulum, hominem militarem, cum copiis misit. Hi, castris cum Brittonibus conjunctis, Northumbriam ingressi, tertio die ad hostem perveniunt: sed Angli, nova exspectantes auxilia, quæ non procul abesse dicebantur, pugnam detrectabant. Adveniebat enim Ceulinus, [1] Occidentalium Saxonum Rex, vir bellicosissimus, cum magnis copiis. Hunc Scoti & Brittones in itinere adorti, primam ejus aciem (quæ satis longe cæteros anteibat) integram [2] cum Cutha filio occidione occiderunt: reliquos quo minus aggrederentur, fecit timor, ne ab Ethelfrido, qui non longe aberat, circumvenirentur. Conjunctis igitur duobus Saxonum Regibus, rursus congressi, multa utrinque cæde edita, victi sunt & fugati Scoti & Brittones. Cæsi e Scotorum pri-

1 *Occidentalium Saxonum Rex*] Ita legendum, non [*Orientalium*,] quod omnes libri habent. Vide Tyrellum Hist. Angl. vol. 1. pag. 159. qui hunc Buchanani errorem perstringit.

2 *Cum Cutha filio.*] Idem Tyrellus aliique Scriptores Angli hunc Cutham prælio a Brittonibus aliquot ante annos cæsum affirmant.

primoribus Grifinus & Brendinus: ex acie adversa Ethelfridus altero oculo orbatus: Brudeus saucius e pugna elatus, cum magna trepidatione suorum.

XXXV. Ethelfridus, proxima æstate, Pictorum copiis ad suas adjunctis, in Gallovidiam duxit, ratus, ex superioris anni infelici prælio, se plena formidinis omnia inventurum. Verum Aidanus, cum illuc citius hostium opinione venisset, palantes prædatores aggressus, in castra trepide eos coëgit. Ita, temeritate castigata, quietiores fore ratus, nocte proxima, præteritis eorum castris, se Brittonibus conjunxit. Ambo exercitus, viribus in unum coactis, cum in valle angusta Annandiæ consedissent, hostes, obsessis faucibus, eorum exitio imminebant. At illi, communitis castris, ut manentium speciem præberent, nocte, recedente maris æstu, per nota inter instabiles arenas vada, in Cumbriam, ac deinde Northumbriam, duxerunt, fœda populatione quacunque ierant facta. Hostes eorum vestigia secuti. Statim ubi in mutuum conspectum venere, utrique se ad pugnam expediunt. Scoti & Brittones, ut pluribus ducibus vulgus temerarium regeretur, ad priores duces quatuor homines nobiles, bellicarum rerum experientes, adjiciunt: e Brittonibus Constantinum & Mencrinum; e Scotis Calenum & Murdacum. Horum ductu & hortatu tanto impetu milites irruerunt in hostem, ut statim impulsus fugam capesseret. Hanc victoriam, fama est, eadem hora, qua res gesta fuit, Columbam in Iona insula suis sodalibus renunciasse. Cæsi e primoribus Saxonum Cialinus & Vitellius, genere & factis illustres.

XXXVI. Anno fere post hanc victoriam undecimo, Saxonibus & Pictis vicinos agros infestantibus, dies dicta est, qua die Brittones & Scoti conjunctis viribus Saxones invaderent. Ad diem & locum destinatum Aidanus, quamvis natu grandior, cum venisset, dum Brittones frustra exspectat, ac prædas interim ex hostico agit, Ethelfridus opportunitatem rei bene gerendæ nactus, Scotos palabundos assecutus, magnam eorum cædem fecit. Aidanus, compluribus suorum cæsis, fugit: nec Saxones tamen incruentam retulere victoriam, amisso Ethelfridi fratre Theobaldo, & aliquot, quæ eum sequebantur, cohortibus pene ad internecionem cæsis. Aidanus, ad hanc cladem accedente morte hominis sanctissimi, & sibi unice cari, Columbæ, cum prospiceret quantæ hostium crudelitati reliquiæ Christianorum essent expositæ, ætate pariter & mœrore confectus, non diu supervixit. Regnavit annos XXXIV. decessit anno partæ Salutis DCIV. Eo regnante, venit in Britanniam a Gregorio Romano DCIV. Pontifice missus Augustinus quidam monachus: qui sua ambitione, dum novam religionem docet, veterem vehementer turbavit: nam non tam Christianam disciplinam, quam cærimonias Romanas docebat. Superiores enim Britanni, [1] Christianismum ex Joannis Evangelistæ discipulis edocti, a monachis, quos

1 *Christianismum ex Joannis Evangelistæ discipulis edocti*] Hæc vulgaris apud Scotos opinio, quam & Beda lib. 3. cap. 25. nonnihil confirmare videtur, qui Colmannum Episcopum Scotorum de Paschæ Dominicæ celebrationis die adversus Vilfridum Anglum disputantem sic inducit: *Quod ne cui contemnendum & reprobandum esse videatur, ipsum est quod beatus Evangelista Joannes discipulus specialiter Domino dilectus, cum omnibus, quibus præerat, Ecclesiis celebrasse legitur.* Hanc tamen opinio-

quos ætas illa adhuc eruditos & pios habebat, instituebantur. Ille, dum ad unius Episcopi Romani dominatum omnia revocat, ac se unum totius Britanniæ Archiepiscopum edit, & disputationem de die celebrandi Pascha, nec necessariam, nec utilem, introducit, magnopere turbavit Ecclesias: ac disciplinam, jam in superstitionem prolabentem, ita cærimoniis novis, fictisque miraculis, oppressit, ut sinceræ pietatis vix relinqueret vestigium.

L. REX.

XXXVII. Post Aidanum Rex electus KENNETHUS nil memoria dignum gessit. Quarto, vel (ut alii scribunt) duodecimo mense, post initum regnum, expleto, decessit.

LI. REX.

XXXVIII. Proxime post hunc Rex pronunciatur EUGENIUS, Aidani
DCV. filius, anno a natali Christi DC. V. Hic (ut in libro Pasletensi scriptum est) a Columba pie & honeste educatus, ac literis etiam luculenter eruditus, in hoc ab ejus institutis deflexit, quod belli, quam pacis, studiis magis se addiceret. Assiduis enim expeditionibus Saxones & Pictos exercuit. Vir imperii plane severi & asperi, & qui superbos & contumaces libentius ferro compesceret, quam conditionibus adjungeret: sed veniam petentibus, ac se ultro dedentibus, maxime clemens & facilis: & in victoria minime insolens. Hæc ille de Eugenio. Boëthius contra eum in summa pace regnum tenuisse prodidit: eamque pacem ei contigisse, non tam externis fœderibus, quam hostium, qui civili inter se bello dissidebant, discordiis. Interiores enim Angli, jam nomen Christi professi, dum illatas ulciscuntur injurias, Ethelfridum, Regem Northumbriæ potentissimum, vita pariter & regno exuerunt. Ei cum successisset Eduinus, propinqui Ethelfredi in Scotiam profugerunt: interque eos septem ejus filii, & filia unica, cum jam decimum annum rebus Scoticis præfuisset Eugenius. Is advenas Saxones, etsi suos & Christiani nominis hostes infestissimos, summa cum humanitate & liberalitate, quoad vixit, apud se habuit: ac doctrina Christiana diligenter instituendos curavit. Ipse decimo sexto regni anno decedens, magnum sui apud omnes desiderium reliquit.

LII. REX.

DC. XXXIX. Ei surrogatus fuit FERCHARDUS filius, anno a Christo nato
XXII. [1] DCXXII. qui fuit Heraclio Imperatore XIII. Is, cum esset homo scelerate callidus, ac legitimum regnum in tyrannidem mutare vellet, factiones nobilium inter ipsos alebat: ita nefarie a se perpetrata impune fore ratus. Sed proceres, animadversa ejus malitia, clam eo dissidia composuerunt: deinde, conventu indicto, eum ad concionem vocant. Renuentem, arce, in qua tum se continebat, expugnata, invitum in jus pertrahunt. Multa & gravia crimina ei sunt objecta: in his etiam hæresis Pelagiana, & contemtus Baptismi, & aliorum sacro-

nionem non spernendis argumentis labefactare nititur Auctor Annot. in D. Jac. Dalrymplii Hist. Collect. cap. 3.

1 DCXXII.] [In Tab. Chron. DCXXI.]

sacrorum rituum. Horum cum nullum satis purgaret, in vincula conjectus, ne diutius ad ludibrium superesset, ipse sibi mortem conscivit, decimo quarto regni sui anno.

LIII. REX.

XL. Suffectus ei frater DONALDUS, sive DONEVALDUS, qui, & patris laudibus & fratris exitu admonitus, nihil majore studio egit, quam ut verum Dei cultum tueretur: neque domi solum, sed etiam foris, quacunque poterat ratione eum amplificare studuit. Nam, exstincto Eduino, liberos & propinquos Ethelfridi, qui multos jam annos in Scotia exularant, redeuntes domum viatico juvit, & muneribus est prosecutus, copiisque suis reduxit, & liberam commeandi, quoties res eorum poscerent, potestatem fecit. Cæsus autem fuerat Eduinus a Kedualla (ut Beda vocat) Brittonum, & Penda Merciorum Rege: quorum alter vetere gentis, alter novo Christianismi odio, uterque æmulatione potentiæ, ei infensus erat. Nec alia crudelior fuisse memoratur victoria. Nam dum Penda Christianos, Kedualla Saxones, delere contendunt, nulli neque sexui, nec ætati, furor eorum pepercit. Post Eduinum, Northumbria in duo regna fuit divisa: Deirorum Rex creatur Osricus, Eduini frater patruelis; Berniciorum, qui Eanfridus Bedæ, nostris Andefridus appellatur, Ethelfridi filiorum maximus. Hi, repudiata Christianorum disciplina, in qua diligenter fuerant instituti, alter a Scotis monachis, alter a Paulino Episcopo, ad veterem superstitionem reversi, brevi per Pendam & vitam & regnum amiserunt. Utrique successit Osualdus, Ethelfridi filius, qui doctrinam Christianam magno studio promovit. Ad eum, doctores e Scotia per legatos petentem, misit Donaldus viros sanctitate & doctrina claros, quos ille magna humanitate accepit, & beneficentia est prosecutus: neque Regio munere inferius existimavit, in concione populo, peregrinum Scotorum sermonem non capienti, concionis sententias interpretari: quæ omnia luculenter a Beda sunt scripta. Donaldus decessit XIV. regni sui anno, præclara virtutum suarum memoria post se relicta.

LIV. REX.

XLI. Successit ei FERCHARDUS, ex Ferchardo ejus fratre natus, vir in omni scelerum genere inquinatissimus: vini æque ac pecuniæ inexplebilis: immani in homines crudelitate, & in Deum impietate. Cum in alienos passim sævitia & rapinis grassatus fuisset, tandem in suos furorem vertit, jugulata uxore, & stupratis filiabus. Ob hæc scelera communione Christianorum fuit exclusus. Proceres autem, ad eum puniendum coire volentes, inhibuit sanctus Episcopus Colmannus: coramque eum admonuit, „Brevi divinam vindictam instare. „ Nec fides dicto abfuit. Nam inter venandum, post dies paucos, cum a lupo vulneratus in febrim incidisset, nec a solita intemperantia abstineret, morbo tandem pediculari corpus exedente, exclamasse fertur, „ Merito sibi „ hæc evenire, qui bene monentem Colmannum non audisset: „ ac, tum demum agnito errore, Colmanno consolante, ac spem veniæ ostendente, (si modo

modo resipisceret,) in publicum se vili veste indutum in lectica proferri jussit, ac palam sua scelera fassus interiit, anno redemti orbis [1] DCLXVIII. Octodecim annos hoc monstrum Scotia pertulit. DC. LXVIII.

L V. R E X.

XLII. Huic MALDUINUS, e Donaldo genitus, est suffectus, qui, ut labefactatas regni partes tyrannide Regis proximi confirmaret, pacem cum omnibus vicinis fecit. Quietem, ab hoste externo impetratam, turbavit intestina seditio inter Argathelios & Levinianos orta. Eam Malduinus ut compesceret, profectus est adversus auctores, ut in eos sine incommodo plebis animadverteret. Illi, ut Regis iram vitarent, discordia primum sedata, in Æbudas fugerunt. Insulani eos, ad supplicium postulatos, non ausi retinere, dediderunt. Eorum pœna cæteros in officio continuit. Circa hæc tempora, cum Scoti monachi late per Angliam Christi doctrinam disseminassent, ac juventutem Anglorum ita literis erudissent, ut ipsi satis luculenter suis Evangelium annunciare posse viderentur, crevit etiam cum doctrina adversus doctores invidia: Scotique eorum importunitate ad suos redire sunt coacti. Quæ contumelia ut regnorum concordiam diremit, ita eorum, qui injuriam acceperant, modestia utramque gentem ab aperto bello continuit. Assiduis excursionibus sæpe ac multis in locis pugnabatur. Incidit in eadem tempora per totam Europam pestis, quantam nunquam fuisse seniores meminerant. Soli ab ea immunes Scoti & Picti fuisse dicuntur. Ob frequentes utrinque illatas injurias, prædasque abactas, cum res in apertum bellum eruptura videretur, intervenit Malduini mors, postquam regnasset annos viginti. Uxor, quæ ob suspicionem de pellice cum strangulaverat, quarto post die viva cremata est.

L V I. R E X.

XLIII. Regnum autem iniit [2] EUGENIUS Quintus, Dongardi, [*fratris*] Regis [*Malduini*,] filius. Eum Egfridus Northumbriæ Rex (cum quo summopere pacificare contendebat) cum simulatis induciis fallere conaretur, pari arte ipse petitus est. Uterque enim pacem verbis ostentabat, occulte vero bellum apparabat. Finitis induciis, Egfridus, dissuadentibus amicis, conjunctis Pictorum copiis, Scotiam ingressus, Gallovidiam populatur. Verum, cessantibus in pugna Pictis, ab Eugenio superatus, amisso pene toto exercitu, ipse

1 DCLXVIII] [Legendum esse DCLXIV. puto: ita enim in Tabula Chronologica Regum notari video: nam cum *Donaldus* regnaverit Annos quatuordecim, & inceperit A. C. 632. necessario, initium regni *Ferchardi* incidit in A. 646, cui summæ si addantur octodecim anni, mors incidit in A. 664. Et ita duobus certe annis minus aberravit mox cap. 48. ratio temporis, quam ibi non constare recte vir doctus animadvertit.]

2 *Eugenius Quintus Dongardi fratris Regis Malduini filius*] Ita sententiam hanc e Fordono, Boëthio, Leslæo, *&c.* interpolavimus, cum in omnibus libris legeretur *Eugenius Quintus Dongardi Regis filius.* Nullus autem Dongardus Scotorum Rex memoratur præter Fergusii II. filium, qui regnum iniit anno Christi nati 452, ac proinde hujus Eugenii V. qui regnare cœpit anno 688, pater esse nequibat.

1 *Quo-*

ipse saucius cum paucis evasit. Proximo anno, æque dissuadentibus amicis, *in Pictos* duxit: ab eis, fugam simulantibus, in insidias tractus, cum suis omnibus concisus est. Hanc tantam occasionem Picti arripientes, latissimos agros, superioribus bellis ademtos, recuperant: & Brittones, qui ab Anglorum imperio suos vindicabant, una cum Scotis Northumbriam ingressi, magna eam clade affixerunt: adeo ut nec unquam in pristinum statum se erexerit. Secuta statim est mors Eugenii, quarto quam regnare cœperat anno.

LVII. REX.

XLIV. Eugenio Quinto successit EUGENIUS Sextus, Ferchardi filius: Egfrido vero Northumbro frater Alfridus: uterque Rex literis, ac præcipue sacris, ut illa ferebant tempora, eruditi, ac inter se communium studiorum societate conciliati. Itaque pax inter eos fida fuit. Hac tranquillitate fretus Alfridus, regnum angustioribus, quam antea, finibus[1] quodam tenus composuit. Cum Pictorum vero gente Scotis neque certa pax nec bellum fuit: excursionibus, vario eventu, sæpe pugnatum est, frustra nitentibus Cutberechto Anglo, & Adamanno Scoto, Episcopis, ut rem componerent. Id autem perfecerunt, ne justis unquam exercitibus concurreretur. Eugenius interea, inexpiabili odio adversus Pictorum perfidiam inflammatus, e medio rerum cursu est sublatus, cum decem regnasset annos. Hoc Rege, septem dies per totam Brittanniam sanguine pluisse tradunt, converso etiam lacte, caseo & butyro in sanguinem.

LVIII. REX.

XLV. Post hunc regnum adeptus est AMBERKELETHUS, Findani filius, Eugenii Quinti nepos. Is, cum initio temperantiam simulasset, ad veros mores brevi rediit, & in omnia flagitia simul prorupit. Hac occasione arrepta, Garnardus Pictorum Rex, magno exercitu conflato, Scotos invasit. Amberkelethus tandem, prope conviciis excitatus, cum arma sumsisset, noctu, dum ad necessaria naturæ cum duobus famulis egreditur, sagitta (incertum a quo missa) occiditur, cum nondum regni plenum explesset biennium. Sunt qui, dum hostes in silva densa urgeret, sagitta vulneratum, decimo post die exstinctum, tradant.

LIX. REX.

XLVI. Ne exercitus solveretur, aut sine imperio esset, militari suffragio in castris designatus Rex EUGENIUS Septimus, prioris Regis frater. Is, cum parum spei in exercitu, ab inerti Rege collecto, reponeret, bellum induciis distulit: atque, accepta uxore Spondana Garnardi filia, nuptiis finivit. Ea, non

1 *Quodam tenus composuit.*] Ita MS. princeps editio Edinb. & Genev. quæ verba Francof. primum in [*quadantenus*] mutavit, quam & sequentes editt. imitantur: male omnes & præter Buchanani mentem, qui procul dubio *quodam tenus* scripsit, ad exemplum Horatii Epist. I. I. 32.

Est quodam prodire tenus, si non datur ultra.

non adeo multo post, a duobus Atholiis, in caput Regis conjuratis, in lectulo confossa periit. Rex falso criminis insimulatus, & in jus ductus, ante caussam dictam deprehensis cædis patratoribus, liberatus est. Noxii exquisito supplicio puniti. Rebus foris compositis, Rex ad pacis opera conversus, otium quidem venatione oblectabat: religionis in primis curam habuit. Ejus institutum fuit, ut in cœnobiis res gestæ Regum memoriæ mandarentur. Pace perpetua per septemdecim annos cum omnibus vicinis continuata, Abrenethii diem obiit.

LX. REX.

XLVII. Eugenius paullo ante mortem MURDACUM Amberkelethi filium proceribus commendavit. Eo regnante pax per universam Britanniam fuit: cujus Beda sub finem historiæ suæ meminit. Nec in pace modo colenda, sed monasteriis etiam juvandis, Eugenii æmulus fuit. Candidæ Casæ cœnobium dirutum restituit. Ineunte decimo sexto regni anno decessit.

LXI. REX.

DCC. XXX. XLVIII. [1] Anno post Christi adventum septingentesimo & trigesimo, ETFINUS Eugenii Septimi filius regnum suscepit. Et is proximorum Regum æmulus, per annos triginta unum, quibus regno præfuit, in summa tranquillitate suos continuit. Jam senior, cum per se non posset Regis munus obire, quatuor præfectos dedit, qui jus populo dicerent. Iis rem Scoticam regentibus, facinorosi, resumta licentia, vel magistratuum negligentia, vel (ut quidam crediderunt) culpa, omnia miscere cœperunt. Sed aliorum scelera obscura fecit Donaldi crudelitas & superbia: qui per Gallovidiam grassatus, agrestes vel sibi tributa pendere cogebat, vel spoliatos ad summam redigebat inopiam.

LXII. REX.

XLIX. Inter hos tumultus Regi mortuo suffectus est EUGENIUS Octavus, Murdaci filius: qui nihil prius egit, quam Donaldum, aliquot cruentis fractum prœliis, cepit, ac supplicium, ceu lætum spectaculum, repræsentavit. Murdacum Gallovidiæ præfectum, socium Donaldini sceleris, convictum mori coëgit: reliquos præfectos pecunia multavit. Populo spoliato de bonis eorum satisfecit. Harum pœnarum formidine malis perterritis, summa tranquillitate post turbulentissimam tempestatem restituta, cum vicinis Regibus fœdera ante facta confirmavit. Verum ipse, cujus in rebus turbidis gloria creverat, pace facta, in omnia flagitia præceps abiit, & cum nec amicorum nec sacerdotum admonitionibus quicquam moveretur, post tertium regni sui annum, in cœtu procerum, omnibus in ejus exitium consentientibus, confossus periit. Socii scelerum & flagitiorum in crucem acti, & ipsi gratum populo spectaculum præbuere.

LXIII.

1 *Anno post Christi adventum* 730.] Alicubi in Chronologia a Buchanano hic erratum esse necesse est, nam ab anno Christi proxime memorato 668. anni effluxere fere 68, qui numeri simul juncti annum Christi nati efficiunt 736.

LXIII. REX.

L. Successit ei FERGUSIUS Tertius Etfini filius: qui pari simulatione virtutis & vitiorum fœditate usus, pari prope fato defunctus, pari etiam spatio, id est, triennio, regnum tenuit: periit autem veneno ab uxore dato. Alii scribunt, cum uxor sæpe exprobrasset ei matrimonii contemtum, & pellicum greges, neque quicquam profecisset, tandem noctu dormientem ab ea strangulatum. Quæstione de morte ejus habita, cum amicorum plurimi insimularentur, nec quisquam, ne in gravissimis quidem tormentis, quicquam fateretur, mulier alioqui ferox, tot innoxiorum capitum miserta, in medium processit: ac e superiore loco cædem a se factam confessa, ne ad ludibrium superesset, pectus cultro transfodit: quod ejus factum varie, pro cujusque ingenio, est acceptum, ac perinde sermonibus celebratum.

LXIV. REX.

LI. Sequitur Rex SOLVATHIUS Eugenii Octavi filius: qui, nisi tertio regni anno e frigore podagram contraxisset, jure inter optimos Reges annumerari potuisset: nihilo tamen minus tumultus per præfectos consilio & prudentia sedavit. Primus, velut de Rege ob infirmitatem pedum securus, Donaldus Banus, (hoc est, albus,) occupatis omnibus insulis Occidentalibus, Regem se Æbudarum vocat. Deinde in continentem ingressus, dum undique prædas agit, a Cullano Argatheliorum, & Duchalo Atholiorum, præfectis, in saltum, qui unum modo exitum habebat, compulsus, cum suis frustra erumpere tentantibus periit, nullo superstite relicto. Eadem spe & audacia, Gilcolumbus, Gallovidiam a patre vexatam aggressus, ab eisdem præfectis victus, pœnas luit. Pax interea ab Anglis & Pictis, rebus eorum domi turbatis, fuit. Solvathius, cum viginti annis præfuisset, cum summa laude moritur, anno a Christo nato, septingentesimo octogesimo septimo. DCC. LXXX. VII.

LXV. REX.

LII. Huic successit ACHAJUS filius Etfini. Hic pace ab Anglis & Pictis parta, cum ab Hibernia bellum instare intelligeret, non modo labore, sed etiam liberalitate, seditiones domi, jamjam erupturas, composuit. Caussa belli Hibernici hæc fuit. Superiore Rege ad expeditiones obeundas invalido, Hiberni & Insulani, spe prædæ & impunitatis, eodem tempore cum magnis exercitibus in Cantieram peninsulam proximam exscenderant. Contracto autem inter latrones certamine, Insulanorum multi, Hiberni universi periere. Hanc cladem Hiberni ut ulciscerentur, magnam classem ornabant ad trajiciendum in Æbudas. Achajus cum per legatos ostenderet, „ Nullam justam belli caussam esse, quod „ latrones, de præda pugnantes, mutuis vulneribus ceciderint: neque, quod „ multi perierint, sed quod quisquam evaserit, in damno ponendum esse. „ Regem & concilium publicum adeo ab inferenda Hibernis injuria abesse, ut, „ cædis nuper factæ auctores omnes ad unum sustulerint. Cum in hanc sententiam multa legati dissererent, adeo ferociter ab Hibernis sunt rejecti, ut, ante

te discessum eorum, classem adversus Scotos Albinos emiserint. Ea in altum evecta, tempestate universa periit. Res Hibernis in religionem versa effecit, ut pacem, quam superbe recusaverant, suppliciter peterent.

LIII. Ab Achajo primum inter Scotos & Francos [1] inita est amicitia, hac maxime de caussa, quod non modo Saxones Germaniæ cultores, sed qui in Britannia quoque ceperant sedes, Gallias piraticis incursionibus infestabant. Deinde etiam a Carolo Magno, qui Galliam non minus literis, quam armis illustrare cupiebat, arcessiti e Scotia, qui philosophiam Lutetiæ Græce & Latine docerent. Apud Scotos enim adhuc multi erant monachi, vetere disciplina nondum exstincta, literis & pietate insignes. Quo e numero erat Joannes, cognomento Scotus, sive [2] Albinus, quod idem valet, (Scoti enim se Albinos sua lingua vocant,) Caroli præceptor, qui plurima ingenii sui monumenta reliquit: e quibus nos Rhetorica præcepta vidimus, cum inscriptione Joannis Albini. Clementis quoque Scoti, qui eodem tempore Lutetiæ literarum insignis professor erat, quædam scripta adhuc supersunt. Commigrarunt etiam in Gallias complures monachi Scoti, studio pietatis ducti, qui populis circa Rhenum Christianam doctrinam prædicabant, tanto successu, ut monasteria plurimis in locis condiderint. Eorum memoriæ id Germani dederunt, ut usque ad nostram ætatem semper Scotos eis præficerent.

LIV. Achajum, pacis cupidum, res Pictica in bellum traxit. Nam, cum Athelstanus Anglus vastasset proximos Pictorum agros, [3] Hungus eorum Rex ab Achajo, Anglis jam ante infenso, decem Scotorum millia impetravit. Eis filium Alpinum, qui ex Hungi sorore natus erat, præfecit: quibus fretus auxiliis, maximam e Northumbria prædam abduxit. Athelstanus, homo ferox, prope vestigiis inhærens, eum non procul ab Hadina oppido assequitur. Picti, inopinato hostium adventu consternati, ad arma currunt, & ad noctem usque se

1 *Inita est amicitia.*] Angli scriptores, pro solita sua in Scotorum gentem invidia, in primis vero Tho. Rymerus Epist. ad Episc. Carleolensem ea de re scripta, antiquissimæ hujus inter Scotos Gallosque initæ, ac perpetuo tenore ad Jacobi. VI. tempora servatæ amicitiæ gloriam nobis eripere est conatus, qui fœdus illud non vetustius esse Roberto II. aut Joanne Baliolo totis ingenii nervis contendit: sed irritam hac in parte viri, alias clarissimi, ac de Scotis optime meriti, operam reddidit D. Rob. Sibbaldi de antiquo inter Gallos & Scotos fœdere dissertatio, qua ex Eginardo, aliisque scriptoribus Carolo Magno aut coævis, aut non multum inferioribus, extra omnem controversiæ aleam monstravit, fœdus illud non Caroli Magni temporibus recentius esse. Idem quoque confirmant D. Jac. Dalrymplius Hist. Coll. pag. 87. & Pat. Abercrombius de Heroibus Scotis pag. 111. & seqq.

2 *Albinus —— Caroli Magni præceptor.*] Doctissimus Geo. Mackenzæus de Script. Scotis vol. 1. pag. 68. e Notkero Balbo eorum temporum æquali ostendit Historicos Scotos atque adeo Buchananum nostrum vehementer falli, qui existimant hunc Albinum, qui Scholas publicas primus Lutetiæ aperuit, eundem fuisse qui Caroli magni præceptor, alio nomine Alcuinus dictus, cujusque de Grammatica ac Rhetorica libri hodie exstant.

3 *Hungus eorum Rex.*] Totam hanc de Hungo Pictorum Rege, & victoria ab Anglis reportata, narrationem commentitiam esse contendit Tyrellus vol. 1. pag. 250.

3 Hic

ſe ſuis tenent locis. Sub noctem vigiliis diſpoſitis, Hungus, cæteris rebus inferior, ad divinum auxilium converſus, totum ſe precibus dedit. Tandem, corpore laboribus feſſo, & animo cogitationibus ægro, cum in ſomnum incidiſſet, viſus eſt ſibi per quietem videre Andream Apoſtolum aſtantem, & victoriam pollicentem. Hoc viſo Pictis narrato, ſpei bonæ pleni ad conflictum, quem alioqui fugere non poterant, ſed alacrius comparant. Poſtero die per leves velitationes conſumto, tertio demum ad manus ventum eſt. Adjiciunt & aliud oſtentum, crucem decuſſatam, cum pugnaretur, in cœlo viſam: quæ res Anglos adeo conterruit, ut primum Pictorum ægre impetum ſuſtinuerint. Ibi cæſus Athelſtanus, loco nomen dediſſe dicitur, qui adhuc Athelſtani vadum appellatur. Hungus Andreæ victoriam acceptam retulit: eique præter alia munera decimam partem prædiorum Regiorum donavit. [1] Hic, opinor, fuit Athelſtanus, Danicæ gentis imperator, cui Angli affirmant Northumbriam ab Aluredo conceſſam. Deceſſit Achajus ab inito regno triceſimo ſecundo anno, a Chriſto nato DCCC. XIX. DCCC. XIX.

LXVI. REX.

LV. Huic ſucceſſit [2] CONGALLUS patruelis: qui cum ſumma domi & foris concordia quinquennium regnavit.

LXVII. REX.

LVI. Excepit hunc DONGALLUS Solvathii filius: cujus ſeveritatem cum juventus ferre non poſſet, collecti ad Alpinum Achaji filium, quoniam ei perſuadere non poterant, ut regnum ſuſciperet, vi & minis eum in ſua verba jurare cogunt. Is cum, exercitu confecto, ſe omnia ex eorum ſententia geſturum ſimulaſſet, fruſtratus eos ad Dongallum venit. Id factum ejus, quam Regi gratum, tam rebellibus moleſtum fuit: ideoque, tanquam ipſi Alpini ſuaſu rebellaſſent, eum apud Regem accuſant. Rex, eorum calumnia intellecta, exercitu ſubito parato, rumorem ſui adventus prævenit. De comprehenſis pœnas ſumſit. Deceſſit interea Hungus: & filius ejus natu major Dorſtologus fratris Egani fraude periit: nec cædis auctor diu fratri ſuperfuit. Ita ſtirpe virili Hungi exſtincta, ſororis ejus filius Alpinus, & vetere lege & cognationis jure proximus hæres, regnum Pictorum petit. Eum cum Picti ut peregrinum aſpernarentur, Dongallus ea de re legatos ad eos mittit. Picti cum nondum auditos intra quartum diem finibus exire juſſiſſent, [3] Dongallus in eos ſumma vi bellum molitur. Sed in ipſo apparatu, ſubmerſa navicula, in tranſitu Spææ amnis rapidiſſimi, exſtinctus eſt, poſtquam Scotorum regnum tenuiſſet annos ſex: alii ſeptem.

LXVIII.

1 *Hic, opinor, fuit Athelſtanus Danicæ gentis imperator, cui Angli affirmant Northumbriam ab Aluredo conceſſam*] Hæc conſtare non poſſe oſtendit Tyrellus loc. cit. eo quod Aluredus regnum inierit anno demum 871, adeoque 52 poſt mortem Achaji annis.

2. *Congallus*] Aliis omnibus, præter unum Joan. Majorem, *Convallus* appellatur.

3 *Dongallus*] Ita hic & verſu ſequenti repoſuimus: libri autem omnes ſibi diſſidentes *Dugallus* habent.

LXVIII. REX.

LVII. ALPINUS, Achaji filius, exercitum a Dongallo confectum, adversus Feredethum, qui sibi Pictorum arrogaverat regnum, ducit. Congressi ad Restenotum Angusiæ pagum, cruentissima pugna usque ad noctem incerta victoria conflixerunt. Mors Feredethi fecit, ut Scoti victores viderentur. Is enim cum suorum animos in pugna labare videret, cum globo nobilium juvenum medium Scotorum aciem perrupit: sed exclusus a suis, cum flore nobilitatis una interiit. Substitutus in locum ejus Brudus, homo ignavus, nec ad rem militarem aptus. Eo regnante, cum Scoti, nullo resistente, prædas ex hostico agerent, Picti, ex composito inter se tumultuantes, Brudum ante annum in imperio exactum interficiunt. Ei Kennethum, alterum Feredethi filium, substituunt, nec fratre in bello fortiorem, nec exitu feliciorem. Nam cum, exercitu confecto, in hostium conspectum ventum fuisset, Kennethus, clam se subducens, a rustico, ignaro quis esset, sed turpem ei fugam exprobrante, interficitur. Picti, amisso Rege, antequam hostes id persentiscerent, domum reversi, alterum Brudum, hominem genere factisque nobilem, Regem faciunt. Is, statim accepto regno, primum populatores vagos aggressus, ingenti cæde temeritatem eorum compescuit: deinde, ut vires affectas auxiliis externis firmaret, legatos cum magnis muneribus ad proximos Anglorum misit. Illi munera quidem acceperunt, & auxilia promiserunt satis impigre: sed flagitantibus Pictis nihil præstiterunt, caussati res domi turbatas.

LVIII. Picti, illa spe dejecti, omnibus qui arma ferre possent, contractis, ad ultimum discrimen se comparant, ac recta ad hostem ducunt, qui castra non procul a Taoduno habebant. Ubi in conspectum alii aliorum venerunt, tanto impetu concursum est, quantum vetus odium, ira recens, multæ cædes mutuæ, & ultro citroque damna sæpius illata, poterant efficere. Cum diu anceps fuisset certamen, tandem centum equites Pictorum ex insidiis surgunt: qui, ut numerus major videretur, calonibus in oneraria jumenta impositis, cum se in collibus proximis ostentassent, circumagique viderentur, ut pugnantium terga invaderent, ea specie tantum Scotis injecerunt terroris, ut illico sparsi in silvas proximas fugerent. Eæ majori parti saluti fuerunt: pauci in prælio, plurimi a calonibus expeditis in fuga occisi. Alpinus Rex, multique procerum capti: omnes crudeliter cæsi. Regis caput conto affixum, ac per exercitum circumlatum, in conspectissimo loco maximi apud eos oppidi (id tum Abrenethium erat) ad spectaculum propositum. Locus ubi cæsus fuit Alpinus, ab eo adhuc BAS-ALPIN, id est, Alpini mors, vocatur.

LXIX. REX.

LIX. Ei post tertium regni annum interemto successit filius KENNETHUS. Proxima æstate, Picti in spem adducti, si paullum adniterentur, Scotos, ut antea factum fuerat, Britannia posse expelli, auxilio conductis aliquot Anglorum cohortibus, copias quantas possunt maximas cogunt. Sed, cum seditio inter ipsos orta esset repentina, & adeo vehemens, ut per Brudum Regem com-

poni

poni non posset, solutus est exercitus. Brudus ipse, mœrore magis quam morbo, post tertium fere mensem decessit. Suffectus ei frater ipsius Druskenus: qui dum componendis domi rebus frustra vacat, Scoti juvenes aliquot Alpini caput, nocte detractum ex eo ubi Picti id fixerant loco, ad Kennethum retulerunt. Ea res juvenibus non modo fuit honori, sed agris quoque sunt locupletati. Kennethus, conventu habito, cum de bello in Pictos consultaret, quanquam Rex & ferocissimus quisque juvenum a perfidis justam expetendam vindictam suaderent: tamen major pars, ac potissimum seniores, censebant; „ Exspectandum, dum vires, superioribus bellis attritæ, reficerentur: a Pictis interea nec pacem petendam, nec bellum gerendum, donec aliqua major se offerret aut pacificandi necessitas, aut belli gerendi opportunitas. Hæc sententia cum vicisset, consensu tacito utriusque gentis triennium proximum pax fuit.

LX. Quarto anno Kennethus, belli cupidus, cum paucos in conventu suæ sententiæ fautores invenisset, primores gentis ad cœnam vocat: & cum in multam noctem convivium fuisset extractum, in aula omnes pernoctant; quod eo facilius eis fuit, quod, majorum instituto, humi cubarent, in spatiosa domo, ut quisque poterant, compositi, substratis tantum frondibus aut herba. Ibi juvenem sibi propinquum Rex subornat, ut piscium exuviis (maxime generis asellorum) a siccatis vento piscibus detractis, indutus, noctu ingressus, voce per longum canalem emissa, ut longius ad aures perferretur, velut cœlitus demissus, eos ad bellum hortetur. Ad hanc vocem, humana (ut tum ipsis visum est) augustiorem, proceres subito expergefacti, plerique etiam vino graves attoniti, cum fulgor argenteus e pellibus piscium in semisomnes oculos incurreret, aciemque hebetaret, stupore vehementissimo capti sunt universi, cum & oculos species insolita, & animos occulta quædam religio percelleret. Illud etiam admirationem non modice auxit, quod nuncius, persona reliquoque ornatu detracto, cum se per exitum occultum momento temporis e conspectu subduxisset, evanuisse est visus. Mane cum rumor ad Regem permanasset, multique omnia (ut fit) in majus augerent, nec ipse dissimularet, similem sibi speciem per quietem obversatam, omnium decreto bellum, tanquam Deo auctore, gerendum decernitur.

LXI. Exercitibus eductis, ubi primum alteri alteris visi sunt, non exspectato ducum imperio, qua cuique proximum fuit, in hostem procursum. Nec minus atrociter pugnatum, quam cupide commissum est certamen. Tandem ad Scotos inclinavit victoria. Pictis, in quo plurimum habebant fiduciæ, id ipsum fuit exitio. Cohortes enim Anglorum, cum nullo ordine, sed temerario impetu, rem geri viderent, velut spectatores alieni periculi, in proximum tumulum se subduxerunt. Pictorum maxima cædes fuit, Scotis non solum superiorum temporum odio indulgentibus, sed recentis crudelitatis adversus Alpinum & cæteros captivos memoria inflammatis. Maxime animos accendit vox, velut tessera, inter Scotos circumlata, „ Ut memores essent Alpini. Ex eo, nec ætati nec conditioni parsum est. Anglos abeuntes colles texere: & a persequendo Scotos pertinax ira in vindicta exercenda retinuit.

LXII.

LXII. Hac victoria Pictorum rebus vehementer afflictis, ac pene deploratis, pax ut coiret, ab eis tentatum, sed frustra, Scotis nullas conditiones audientibus, nisi regnum daretur. Proximo anno, jam deditis omnibus, qui ultra Fortham ad septentriones vergunt, ac præsidiis impositis, dum Kennethus in citeriores ducit, accepto nuncio, cæsa esse quædam ab eo relicta præsidia, reducto adversus rebelles exercitu, nemini mortalium Pictici generis pepercit. Omnia ferro & flamma vastata. Druskenus, ea crudelitate Pictis pene efferatis, (cum non de regno, sed de vita sua & suorum, sibi decertandum cerneret,) quicquid supererat virium unum in locum cogit: ac Fortham transgressus ad Sconam oppidum in ripa Tai amnis Scotos opperitur. Ibi pacificatio frustra iterum tentata est, Pictis agro trans Fortham cedentibus, Scotis nihil, nisi omnia permitterentur, audientibus. Prælium, ut in extrema necessitate, fuit atrox. Tandem, fracta Pictorum pertinacia, fugientibus Taus fluvius fuit exitio. Ibi Druskenus, cum transire non posset, cum omni fere nobilitate cæsus est. Nec dissimilis fuit aliorum fortuna: qui, cum temere diversis congregassent se locis, fugam impediente flumine, omnes ad unum periere. Hinc factum esse arbitror, ut nostri uno die septies cum Pictis pugnatum fuisse tradiderint. Hac clade vires Pictorum penitus fractæ sunt: & Kennethus, ne se reparare iterum possent, Lothianam proximasque regiones similiter ac Transforthanam vastat. Præsidia metu se dediderunt. Qui cladi superfuerunt, pauci in Angliam, omnium rerum inopes, fugerunt.

LIBER SEXTUS.

I. UT Fergusium Primum, ac deinde Secundum, jure optimo regni Scotorum conditores superius nominavimus, ita nunc non injuria Kennethum, Alpini filium, tertium in eum numerum referemus. Prior enim Fergusius, ex modicis initiis, Scotos ad opes vicinis invidiosas provexit: Secundus extorres, & in longinquas nationes dispersos, & inimicorum opinione penitus exstinctos, velut in vitam revocavit, & intra paucos annos in pristinum splendorem restituit. At vero Kennetho, in rebus prope deploratis accepto regno, cum alii vix reliquias miseras defendi & contineri posse sperarent, tantum animi superfuit, ut hostem, externis auxiliis fretum, & recenti victoria exsultantem, multis & asperis (sed tamen secundis) præliis fregerit, fractumque ex omni Britannia exegerit, nomenque Regium, semel ereptum, nunquam ex eo die sit passus eum resumere. Hæc, quanquam magna sunt, tamen operum ejus non sunt maxima. Regnum enim, in duplam magnitudinem a se auctum, ita legibus novis temperavit, & disciplina vetere roboravit, ut nec e bello natæ licentiæ, nec e victoria insolentiæ, nec flagitiorum, quæ luxuriam & otium comitari solent, ullum vestigium eo vivo apparuerit: ac legibus ejus, quas Macalpinanas posteritas dixit, multis deinceps seculis, non minus quam armis, Scotica res stare visa est. Sed, his omissis, nos res ejus gestas, uti cœpimus, prosequemur.

II.

II. Pictis igitur exactis, Kennethus agros pro virtute cujusque suis divisit: quorum ambitio multis locis & regionibus nova nomina, veteribus obliteratis, imposuit. Horestiam duobus fratribus, Æneæ & Mernæ, partitus est. Altera pars primorum Scotorum sermone adhuc Æneia dicitur, (qui Anglice loquuntur Angusiam nominare maluerunt;) altera Mernia appellatur. Proximam regionem, a Tao usque ad Fortham, apparet veteribus dictam fuisse Rossiam, hoc est, peninsulam: cujus nominis indicia adhuc restant, Culrossia oppidum, quod est velut dorsum aut posterior pars Rossiæ; & Kinrossia, quod Rossiæ caput. Eam regionem nunc Fifam vocant, a Fiso viro egregio, cui cognomen Duffo fuisse ajunt. Barodunum oppidum in Lothiana, vel, juxta aliam dialectum, Dumbarum, a viro strenuo, cui Bar erat nomen, appellatum creditur. Lothiana, non ita pridem, a Lotho Rege Pictorum nomen habebat. Cunigamia vox est prorsus Danica, quam post Kennethum usurpatam fuisse reor a Danis, qui eam regionem, pulsis extra vallum Severi Scotis, aliquot annos tenuerunt. Significat autem vox GUNINGHAM Regiam habitationem vel domicilium, Danorum sermone. Marciam, quod limes duorum regnorum diu fuerit, credibile est a Danis etiam ita dictam. Edimburgum, quorundam vel crassa ignorantia, vel perversa diligentia, qui nunc Vallem Dolorosam, nunc Castrum Puellarum, appellant eam arcem, nomen, non adeo per se obscurum, prope tenebris immersit. Nomina enim hæc e fabellis Gallicis, intra trecentos annos proximos confictis, sunt mutuati. Certe prisci Scoti Dunedinum, recentiores Edimburgum, patriam in fingendis nominibus consuetudinem secuti, eam arcem nominant, quæ rectius, opinor, media inter utrumque nomen appellatione, Edinum diceretur. Hactenus de regionum priscis & novis vocabulis: de quibus alio loco plura diximus.

III. Ut ad Kennethum revertar, regno (uti scripsimus) armis amplificato, & legibus composito, in rebus usque ad superstitionem levibus auctoritatem Regum confirmare laborans, saxum marmoreum (quod ex Hispania in Hiberniam transtulisse dicitur Simon Breccus, in Scotiam Albinensem Fergusius Ferchardi filius, atque in Argathelia collocasse) ex Argathelia Sconam ad Taum amnem translatum Kennethus, & in cathedram ligneam inclusum [a] [ibi] posuit. Ea in sede Reges Scotorum & nomen & Regum insignia accipere solebant, usque ad Eduardum Primum Anglum, de quo suo loco dicemus. Sedem Episcopalem, quam Picti Abrenethii collocarant, ad Fanum Reguli transtulit, quod posteritas Fanum Andreæ dici maluit. Scotorum autem veteres Episcopi, e monasteriis electi, cum adhuc non honoris & loci, sed sanctitatis & doctrinæ certamen inter eos esset, sine invidia & æmulatione passim, ubi cuique obvenerat occasio, suum munus obibant, nullis adhuc regionibus definitis, cum nondum functio muneris Ecclesiastici esset quæstuaria. His artibus Kennethus imperio viginti annos præfuit. Quinto ineunte regni sui anno Pictos profligavit, ut est in libro Passetensi. Reliquos XVI. annos, post sublatum imperium Pictorum, quietissime vixit, domi justitia, foris armis

a *Ibi posuit*] Vocem [*ibi*] deleri Crafordius jubet.

DCCC. LIV. mis pace parta, ac promotis finibus ab Orcadum insulis usque ad vallum Hadriani, DCCC. LIV.

LXX. REX.

IV. DONALDUS ejus frater proxime Rex electus, totam secum disciplinam publicam circumegit. Nam, cum vivo Alpino temperantiæ studium simulasset, ac seniorum sibi animos conciliasset, eo mortuo, velut metu & magistro liberatus, totum se voluptatibus dedit. Ac, velut jam de hoste securus, militaribus studiis neglectis, venatores, aucupes, & novarum libidinum inventores, circa se prope solos habebat. In hos publicum patrimonium profundebatur. Juventus, ad voluptates explendas prona, Regem, ut elegantem & liberalem, laudibus ad cœlum ferebat; parsimoniam superiorum temporum, ut incultam & illiberalem, ridebat. Seniores, cum omnia brevi in præceps ruitura cernerent, ad Regem collecti, sui eum officii, præsentium flagitiorum, & instantis periculi admonent. Cum ille nihilominus in ignavia perstaret, Pictorum reliquiæ, velut classico, e summa desperatione excitæ, Osbrethum & Ellam, qui inter Anglorum Reges (nam tum in plura regna divisi erant) auctoritate & potentia præcellebant, adeunt: suam fortunam conqueruntur: auxilium petunt: „ Se post victoriam, quam Donaldi inertia facilem spondebat, „perpetuo cum omni posteritate in Anglorum ditione futuros, „pollicentur. Angli facile persuasi, compositis domi rebus, educto exercitu, in Marcia consedere: ac per feciales a Donaldo petunt; „Ut, quos per vim Pictis amicis „suis Scoti ademissent, agros restituat. Id ni faciat, se nuper amicos, nunc „etiam deditos, non neglecturos.„ Donaldus, ex majorum sententia, quos invitus (imminente periculo) convocaverat, habito delectu, ad Jeddam Teviotiæ amnem, hosti occurrit: & commisso prælio victor Osbrethum ad proximos usque montes fugat. Inde secundum Tuedam ad mare profectus, Bervicum ab Anglis captum, ac deinde metu ex adversa pugna conterritis desertum, ingressus, navibus in ostio amnis deprehensis, omni hostium commeatu potitur. Ibi voluptatis interpellatæ instrumentum nactus, tanquam inimicis prorsus profligatis, cupide se deliciis immersit.

V. Angli, qui superiore prælio magis sparsi, quam concisi fuerant, per speculatores cognita Scotorum ignavia & negligentia, advocatis auxiliis e propinquis agris, noctu somno & vino gravatos adoriuntur, & magna cæde in cæteros grassati, Regem semisomnem capiunt. Inde victoriæ cursum secuti, ut latius popularentur, in hosticum bipartito ducunt. Eorum pars, cum ad Fortham venisset, coactis navigiis, trajicere in Fifam parant: sed multis naufragio amissis, cæteris vi tempestatis in littus, unde solverant, rejectis, Sterlinum ducunt: & cum reliquo exercitu conjuncti Fortham ponte transeunt. Scoti, eo ex fuga collecti, magis speciem, quam robur exercitus ostentantes, legatos de pace mittunt: quam Angli, & pugna ad Jeddam adversa & naufragio viribus imminutis, non recusandam censebant. Duræ conditiones propositæ, quas tamen.

men præsens rerum ſtatus tolerabiles faciebat videri; „Ut omni agro, qui in„tra vallum Severi eſſet, Scoti cederent: ut limites eſſent, infra Sterlinum „Fortha, infra Britannodunum Glotta, inter duos amnes vallum Severi.

VI. In tam dura pace, Scotis non minus lætum, quam inopinatum accidit, quod nulla mentio de reducendis Pictis facta eſſet. Angli enim & Brittones agros relictos inter ſe partiti ſunt, Glotta eos dirimente. Sunt qui putent monetam argenteam, quam adhuc Sterlinam vocat vulgus, ibi tum excuſam. Agris ita diviſis, Picti, qui ſua ſe recuperaturos crediderant, eluſi, ac ſpe fruſtrati, ad Cimbros & Scandianos, id eſt, ut nunc loquimur, in Daniam & Norvegiam tranſmiſerunt. Pauci, qui apud Anglos remanſerant, velut res novas per externa auxilia moliturì, ad unum ab eis cæſi. Donaldo, poſt pacem factam, ad ſuos reverſo, majorum memoriæ ac ſpei reſipiſcentiæ datum, ut honorifice reciperetur. Sed, cum ille in priſtina perſeveraret ignavia, proceres, veriti ne homo fœdus & deſes, qui nec conſiliis amicorum, nec ſuis calamitatibus emendaretur, quod reliquum regni ſupererat, amitteret, eum in carcerem conjiciunt. Ibi, vel præ dolore inhibitarum voluptatum, vel metu publici ludibrii, ſibi manum intulit, ſexto, quam regnum iniit, anno. Hunc Donaldum alii tradunt domi foriſque rem egregie geſſiſſe, & fato ſuo Sconæ deceſſiſſe, DCCC. LVIII. DCCC. LVIII.

LXXI. REX.

VII. Poſt eum, CONSTANTINUS Kennethi filius Sconæ regnum ſuſcepit: vir magni animi, ac virtutis eximiæ. Is, cum acceptam ſub Donaldo ignominiam delere, atque ad fines a patre relictos regnum promovere cuperet, [1] a ſenioribus inhibitus, quod juventutis magna pars ſub Donaldo exſtincta, & reliqua ita corrupta fuerat, ut arma publice ei committenda non viderentur. Igitur primum ad diſciplinæ publicæ emendationem Rex converſus, ſacerdotum ordinem, jam (relicto prædicandi Evangelii munere) luxu corruptum, & venationibus, aucupiis, aulicæque pompæ deditum, ad veterem parſimoniam, legibus ſeveriſſime latis, reduxit. Juventutem, deliciis effœminatam, humi cubare, ac ſemel quotidie cibum ſumere, juſſit. Ebrioſos capitali ſupplicio multavit. Luſus prohibuit, niſi qui ad militiam corpus animumque firmarent. His legibus adoleſcentia ad meliorem frugem converſa, exſtitit repente Inſulanus quidam Evenus, quem ipſe Abriæ præfecerat, homo inquietus, & regnandi cupidus: qui gnarus, quam ægre juventus legum novarum aſperitatem ferret, primum inter paucos, ac deinde pluribus adhibitis, de præſenti rerum ſtatu conqueſtus, ubi ſuam orationem ſecundis auribus accipi vidit, facile perſuaſit ad conjurandum de Conſtantino tollendo. Sed, dum diligentius, quam cautius factioni vires adjiciunt, a ſuis proditi, antequam in ſe copias comparari intelligerent, oppreſſi fuerunt. Evenus, conjurandi princeps, laqueo ſtrangulatus.

VIII.

1 *A ſenioribus inhibitus*] Malim *A ſenioribus eſt inhibitus.*

VIII. Circa hæc tempora, Dani, tum omnium Germanorum opibus florentissimi, a Pictis adversus Scotos, item a Buerno (vel, ut alii scribunt, Verna, cujus uxori Osbrethus per vim stuprum intulerat,) sollicitati, abundante domi juventutis multitudine, facile consenserunt, ut in Britanniam classe magna transmitterent. Primum in agrum Fifanum exscenderunt. Ibi obviis omnibus, ob Christiani nominis odium, sine discrimine trucidatis, bifariam diviso exercitu, agros late vastarunt. Adversus eos Constantinus profectus, primum in eam incidit manum, cui Hubba Regis Danorum frater præerat. Hi, subito Levini amnis incremento prohibiti cum suis vires conjungere, facile victi, omnesque cæsi, præter paucos, qui nandi periti flumen transiere, atque ad Humbrum alterum ducem pervenere. Ad hos fluvio jam permeabili, Constantinus, tanquam ad prædam, non ad prælium ducens, eos est assecutus, non procul a Caralia oppido, castris jam permunitis. Dani enim, ab adversæ pugnæ eventu magis in omnia intenti, super modicas & flexuosas rupes, prope littus, cumulis objacentium passim saxorum aggestis, speciem valli objecerunt. Ibi Constantinus eos adortus, loci iniquitate Danorum desperationem juvante, multo cum suorum sanguine suæ temeritatis pœnas luit. Magna enim exercitus parte amissa, ipse captus, & in speluncam modicam tractus, occiditur. Extant adhuc ejus pugnæ monumenta, specus, & castrorum ambitus, non æquis spatiis dimensus, sed ad rupium flexus circumductus. Rei male gestæ culpam quidam in Pictos conferunt, qui a Constantino in fidem recepti, ac in commilitium asciti fuerant. Ab eis initium fugæ factum magnam exercitus partem una avertit. Dani, spoliis collectis, ad naves abierunt. Postridie Regis cadaver inventum, ad sepulchra majorum in Ionam insulam defertur, (regnum autem
DCCC LXXIV. tenuit Constantinus annos sedecim,) anno DCCC. LXXIV.

LXXII. REX.

IX. Successit ETHUS frater, a pedum celeritate ALIPES cognominatus, nulla alia commendatione Rex electus, nisi quia reliquias exercitus a Danis profligati reduxit. Inter ostenta numerantur pisces marini, raro quidem & per longa temporum intervalla, semper gregatim, sed nunquam sine magno mali præsagio, visi. Vulgus, alii monachos marinos, alii Bassinetos, quasi dicas galeatos, vocant. Ethus, immemor fratris & majorum, cum se omnibus vitiis pollueret, ac juventutem, ad pejora proclivem, secum traheret, conjuratione nobilitatis facta, capitur: &, oratione longa totius vitæ flagitiis populo expositis, regnum ejerare cogitur, secundo quam regnare cœperat anno. In custodia tertio die mœrore periit. Maxime viros militares offendebat ejus segnities, quod, Danis adversus Anglos cruento bello contendentibus, de recuperandis regionibus amissis nec ipse cogitaret, nec se admoneri pateretur. Sunt qui [1] non coactum cedere regno, sed ab æmulo regni Gregorio in quadam pugna vulnera-
DCCC. LXXV. tum, duos post menses interiisse scribant, DCCC. LXXV.

LXXIII.

1 *Non coactum cedere regno, sed*] MS. *non exauguratum, sed* ——

1 Gre-

LXXIII. REX.

X. Etho [1] GREGORIUS Dongalli filius est suffectus: homo plane animo Regio, & cui nulla virtus abesset, quæ virum principem deceret. Primum omnium, reconciliatis omnibus, quos in regno petendo habuit adversarios, animum adjecit, ut procerum inter ipsos tolleret discordias. Severitatem imperii ita comitate temperavit, ut plura caritate, quam metu apud suos perficeret. Leges de immunitate ministrorum Ecclesiæ (qui sub Pictis prope servorum loco fuerant) vel veteres revocavit, vel novas condidit. Prima ei expeditio in Fifam adversus Pictos, illic a Danis relictos, fuit, dum ipsi in Anglos arma transferunt. Eos non modo illinc, sed e Lothiana & Marcia ejecit. Cum Bervicum venisset, Dani, si quid ipsis accidisset, Anglos etiam a tergo metuentes, non ausi cum Gregorio Marte aperto congredi, partem suarum copiarum trans fluvium in Northumbriam miserunt, jussam cum nova manu popularium recens advecta se conjungere: reliqui, ut oppido essent præsidio, Bervicum ingrediuntur. Verum Angli, qui Danis (diversæ religionis hominibus) inviti parebant, nocte Scotos in urbem receperunt. Dani, in medio cæsi, ad unum interiere.

XI. Inde in Northumbriam Gregorius profectus, cum Hardunto feliciter conflixit: tantamque Danorum cædem fecit, ut eorum vires, toti nuper Britanniæ formidabiles, partim a Gregorio Scoto, partim ab Aluredo Anglo, prope confectæ fuerint. Gregorius, recepta Northumbria, Anglisque, qui abire vellent, cum bona gratia dimissis, reliquis humaniter habitis sedes dedit. Majorem eorum partem retinuit, partim soli natalis amor, partim Regis beneficentia, & timor ab hostibus. Nam, cum jam per aliquot annos tam incerta victoria, totque conflictibus cruentis cum Danis esset bellatum, multi Anglorum Scotis, etsi antea inimicis, tamen Christianis, parere malebant, quam vel in crudelium Danorum potestatem venire, vel incerta suorum auxilia sperare, præsertim rebus ita per totam insulam turbatis, ut fere semper Angli dubitare cogerentur, cui primum parti opem ferrent. Re adversus Danos ita gesta, ut diuturnam ab eis quietem speraret, arma vertit in Brittones, qui partem agri Scotici adhuc tenebant. Cum his quoque pace facta, receptis agris, promissoque auxilio adversus Danos, si redirent, exercitum dimisit. Verum Brittones domum reversos pacis initæ pœnituit. Igitur Scotiam hostiliter ingressi, cum prædam ingentem asportarent, Gregorius eos ad Lacum Mabanum ingenti prælio fudit, Constantino eorum Rege cæso.

XII. Cum hunc pravi consilii fructum Brittones retulissent, Heberto Constan-

[1] *Gregorius Dongalli filius*] Leslæo *Congalli* II. filius dicitur: alii omnes Buchanano consentiunt, præsertim H. Boëthius, qui eum vix bimestrem fuisse ait, cum pater defungeretur.

ſtantini fratre Rege creato, cogitare cœperunt, quam ſuæ res in præcipiti ſtarent, Scotis, & Danis inimicis, nec amicitia cum Anglis unquam ſatis fida. Decretum fit de pacificando cum Scotis. Miſſi ad id legati cum nihil tranſigerent, niſi Cumbria & Veſtmaria redditis, pax in eas leges eſt facta. Acceſſerunt eodem fere tempore legati ab Aluredo Anglo, partim, ut victoriam de Danis gratularentur, ut quæ communiter omnibus Chriſtianis jucunda eſſe debeat: partim, ut novo fœdere ſe adverſus omnes Chriſtianorum inimicos confirmarent. Pax his legibus eſt facta; „ Ut peregrinum hoſtem communibus auxiliis „ propulſarent. [1] Ubicunque exſcenderent, cum viribus, quantis poſſent, „ uterque populus accurreret. Quod agri de Danis Scoti cepiſſent, ut id ſine „ controverſia in poſterum tenerent. Ita pace armis undique parta, & fœderibus ſtabilita, Gregorio reverſo nuncius affertur, Hibernos in Gallovidiam irrupiſſe. Cauſſa bello prætendebatur, quod Dublinenſium (quæ civitas eſt Hiberniæ) Gallovidiani naves aliquot longas, ad ſuum littus appulſas, hoſtiliter diripuiſſent. Hiberni, audito Gregorii adventu, trepide cum præda ſe in naves conjecerunt. Gregorius, coacta claſſe ac firmo exercitu, in Hiberniam, ubi primum ei commodum fuit, trajecit.

XIII. Erat per id tempus Duncanus, ſive Donatus, ſeu verius Dunachus, eorum Rex, adhuc puer: Brienus & Cornelius, ſecundum Regem potentiſſimi, totam gentem in duas factiones diſtraxerant. Hi, ad externi hoſtis adventum induciis factis, ad Bani fluminis ripam, locis (ut videbatur) ſatis tutis, bina caſtra communierant; eo conſilio, ut impetum Gregorii mora eluderent, & inopia commeatuum e ſolo peregrino & pervaſtato eum abigerent. Et Gregorius, id ipſum agi ſuſpicatus, partem exercitus noctu clam miſit, qui tumulum editiorem ſupra Brieni caput occuparent. Ex eo tumulo poſtridie, cum incaleſceret pugna, magnæ ſaxorum moles devolutæ multos in caſtris obtriverunt, reliquis tantum injecerunt pavoris, ut ordine nullo, quo quiſque poterat, diffugerent. Cornelius, hoc eventu pugnæ audito, ſuos integros in tutiora loca reduxit. Brienus in caſtris periit: reliqui, jubente Gregorio, quoad fieri potuit, incolumes ſervati. Agrum ſine noxa miles tranſivit. Ea re effectum eſt, ut major pars ſe Regis clementiæ permittere, quam vim experiri mallet. Oppida munitiora præſidiis tenebantur. Gregorius, Dundargo & Ponto, locis natura & opere tutis, in ſuam poteſtatem redactis, Dublinum ducere ſtatuit. Sed, cum reſciſſet Cornelium, omnibus Hibernorum copiis præfectum, cum ingenti exercitu eodem adventare, in eum converſus, acie vicit: &, fugientes Dublinum uſque ſecutus, oppidum obſedit. Verum, cum tantæ multitudini, quanta illuc confugerat, commeatus non ſufficerent, brevi id oppidum, dedente Cormacho loci Epiſcopo, ſine cujuſquam detrimento aut injuria, ingreſſus, Duncanum Regem propinquum ſuum inviſit: ac teſtatus, „ Nulla ſe regni vel opum cupiditate, ſed injuriæ vindicandæ cauſſa illuc acceſſiſſe: cura pueri educandi majoribus natu, quos maxime fidos ei fore credebat, commiſſa, ipſe Tutoris nomine, dum Rex adoleſceret, ſuſcepto, ac

1 *Ubicunque exſcenderent*] MS. *exſcenderet.*

ac præsidiis in arces impositis, jusjurandum a proceribus exegit, „ Neminem se „ Anglum, Brittonem aut Danum, in insulam, sine diplomate ipsius, admissuros. Præfectos locis commodis imposuit, qui e legibus patriis jus dicerent: ac sexaginta, hæc ita fore, obsidibus acceptis, domum magna cum laude rediit. Hæc fama justitiæ pacem in reliquum tempus certiorem, quam ullus armorum terror potuisset, præstitit. His rebus domi forisque patratis, duodevicesimo regni anno decessit, non minus justitia & temperantia quam fortitudine clarus: unde merito apud suos Magni cognomentum est adeptus, DCCC.XCII. DCCC. XCII.

LXXIV. REX.

XIV. Proxime Rex est factus Constantini Secundi filius DONALDUS [1] ejus nominis Sextus, ab ipso Gregorio, antequam decederet, proceribus commendatus. Is judicium de se viri prudentissimi non fefellit. Ita enim pacem coluit, ut semper ad bellum fuerit paratus. Et cum nemo diu lacesseret, id operam dabat, ne juniorum animi, pacis bonis corrupti, nimium luxuriarent, & (quod antea sæpe acciderat) in fœdissima vitia prolaberentur. Cum nova Danorum manus ad Northumbriæ littus appulisset, ac, sine cujusquam injuria illic ad anchoras aliquot dies stetisset, Donaldus, confecto exercitu, eo profectus, in occasiones omnes intentus, regioni præsedit. Tandem, audito Danos in Anglorum agros exscendisse, auxilia ad Aluredum Anglum misit. Is adeo cruento prælio de hoste victoriam retulit, ut non recusaret eos in partem agri accipere, modo Christiani fierent. Ita pace composita, ac dimisso exercitu, novus Donaldum domi tumultus excepit. Inter Rossos & Moravos ex parvis latrociniis subito tam magnum incendium est ortum, ut plures interdum tumultuariis congressibus caderent, quam alias justa acie. Eo Donaldus profectus, ducibus factionum sublatis, pacem cæteris restituit. Joannes Fordonus, Scotichronici scriptor, in hac expeditione Foresse eum decessisse affirmat, nec sine suspicione veneni: Boëthius, in Northumbriam reversum, ut videret, quo pax cum Danis, quam semper habuerat suspectam, vergeret, ibique, post undecimum regni annum, fato suo functum, juxta summis & infimis carum, a Christo nato DCCCC. III. DCCCC. III.

LXXV. REX.

XV. Ei suffectus est Ethi filius CONSTANTINUS Tertius, homo non tam ingenio pravo, quam in bono parum constante. Dani, qui nullis pollicitationibus Gregorium & Donaldum, proximos Scotorum Reges, potuerant flectere, ut arma adversus Anglos, tum Christianos, sumerent, Constantinum facile muneribus, & vana spe finium proferendorum corruperunt, ut secum fœdus iniret. Quod cum vix biennium durasset, Scotis relictis, Dani cum An-

1 *Ejus nominis Sextus*] Ita scribendum Crafordius monuit: in omnibus tamen libris, præter postremum Edinb. Mosmanni, *Quintus* legitur.

Anglo fœdus percussere. Eo quoque vix quatuor annos continuato, Eduardus Anglus, milite repente coacto, Danorum agros longe lateque populatus, eo desperationis eos reduxit, ut ad Scotos, nuper a se relictos, redirent: ac sanctissime jurarent, se amicitiam perpetuo duraturam inituros. Hoc secundum fœdus magna cærimonia fuisse factum memoratur, decimo quam Constantinus regnare cœperat anno. Is eodem quoque anno Micolumbo proximi Regis filio Cumbriam donavit: qui honor velut augurium & argumentum erat, eum proxime regnaturum. Ac deinceps in proximis aliquot Regibus id fuit observatum, manifesta adversus veterem comitiorum rationem fraude, quæ omnem liberorum suffragiorum vim prope tolleret, non minus ac Consulum a Cæsaribus designatio. Orto igitur bello inter Eduardum Aluredi filium & Danos, Constantinus auxilia Danis Milcolumbo duce misit. Hi, exercitibus junctis, multitudine sua freti, late proximos Anglorum agros populantur, & maximam quacunque eunt vastitatem faciunt, eo scilicet consilio, ut Anglos longe numero inferiores ad prælium illicerent. Tantum enim sibi arrogabant, ut ne conspectum quidem suum hostem laturum existimarent: ac jam non de victoria, sed de spoliis partiendis cogitarent. Verum, ut secundæ res animos interim prudentiorum occæcant, ita adversæ periculorum cogitatione infirmiores erudiunt. Angli, quod viribus deerat, consilio supplent. Acie subsidiis commode firmata, jussis primis cedentium speciem præbere, ac deinde solutis hostium ordinibus confertim in persequentes redire, pugnam non morantur.

XVI. Præerat omnibus Anglorum copiis Athelstanus, Eduardi nothus, ut nostri scriptores contendunt, assentiente etiam Graftono. Hunc quoque Athelstanum parricidii infamem faciunt, interfecto patre, ac [1] duobus fratribus, qui jure patri proxime succedere debuerant, Edredo scilicet & Eduino. De patris morte violenta suspicionem auget fama, [2] quod eum quidam Eduardum Martyrem [3] appellant. Ob id facinus invisus suis, ut illustri aliquo facto populi favorem

1 *Duobus fratribus, Edredo scil. & Eduino*] Hic non modo Historicis Anglis, sed ipse sibi contradicit Buchananus. Ut enim Eduinum taceam, quem fratris opera sublatum plerique Scriptores Angli inficiantur, de altero certe fratre Edredo id manifeste falsum ostendit, quod eum Anglorum regnum, defunctis Athelstano & Edmondo fratribus suis, aliquot annos tenuisse, cum alii omnes, tum Buchan. ipse consentiat, Cap. 18. huj. lib.

2 *Quod eum quidam Eduardum Martyrem appellant*] Graviter hic lapsum Buchananum conqueritur Tyrellus vol. 1. pag. 332. qui a nullo Historico Anglo proditum ait Eduardum Athelstani patrem morte violenta fuisse exstinctum. Hunc vero Eduardum, quem Martyrem appellant, 150 post annis regnum iniisse affirmat. Sed Buchanano erratum hocce eo facilius condonabit scriptor gravissimus, quod ipse, quæ humana est imbecillitas, in rationibus suis subducendis haud leviter hac ipsa in re peccaverit. Eduardus enim Senior cognominatus, Athelstani pater, ipso Tyrello referente, diem suum obiit A. C. 925; Eduardus vero Martyr regnum iniit 975, inter quos cum intercedant anni duntaxat 50, non debuit Tyrellus eum numerum triplicatum extulisse.

3 *Appellant*] Ita in MS. secunda quidem manu emendatum reperimus, libri tamen omnes alii [*appellat*,] male, præcesserat enim [*auget fama*,] fama autem non unius, sed multorum est.

1 Cal-

vorem sibi acquireret, statuit propinquorum manibus hostium sanguine parentare. Igitur, cum satis acre prælium initio conseruisset, sensim primo, deinde trepidantius cedendo, cum jam veræ fugæ speciem præbuisset, Dani & Scoti sese victores rati, ne, si longius sequerentur, præda omnis penes inertissimos esset, ad castra diripienda recurrunt. Tum dato signo ab Athelstano, Angli ad signa collecti, sparsos & præda graves adorti, velut pecora trucidant. Periit in ea pugna major Scoticæ nobilitatis pars, dum mori potius eligunt, quam ignominiæ (velut sociorum desertores) superesse. Milcolumbus, multis vulneribus saucius, in pacatum a suis reportatus, tristem amissi exercitus ad Regem Constantinum nuncium pertulit. Neque apud Danos lætiores res fuere. Athelstanus, attonitis tanta clade hostibus, de Scotis Cumbriam & Vestmariam, de Danis Northumbriam cepit.

XVII. Constantinus, habito procerum conventu ad Abrenethium, cum neque virium satis nec ad belli, nec ad pacis munia sustinenda reliquum esset, ejerato sponte magistratu, ad [1] Culdeos, hoc est, Dei cultores (ita enim illius ætatis homines monachos vocabant) se velut in portum recepit, ac reliquos vitæ annos quinque inter eos ad Fanum Andreæ transegit. Decessit, anno a regno inito quadragesimo, a Christo nato DCCCC. XLIII. Hic Angli, profusi in suas laudes, tradunt, Athelstanum [2] totius Britanniæ unicum fuisse Regem; cæteros, qui intra Albium Regium nomen usurpant, precario regnasse, ac beneficiarios ejus fuisse, eique sacramentum, ceu supremo domino, solitos dicere. Testesque ejus sententiæ laudant multos scriptores Anglos ignobiles, quibus ut facilius crederemus, Marianum Scotum, fama illustri hominem, adjiciunt. Qua de re lectorem admonendum putavi, nusquam in eo Mariani codice, qui est in Germania editus, ullam prorsus esse mentionem. Ipsi vero an alium habeant, ab eo qui publice legitur, Marianum, aut interpolatum, aut a se confictum, eum velim proferant. Quid, quod ne suos quidem scriptores (quippe homines magna ex parte ineruditi) satis alicubi [3] intelligunt, nec animadvertunt, apud Bedam, Gulielmum Malmesburiensem, & Galfridum Monumetensem, Britanniam plerumque vocari eam partem, cui Brittones imperarant, hoc est, quæ est intra vallum Hadriani, aut, cum longius ejus DCCCC. XLIII.

1 *Culdeos, hoc est, Dei cultores*] Buchananus hic innuere videtur *Culdeos* hosce a *Deo colendo* nomen traxisse; quod tamen mihi ægre persuaserit, cum in antiquis monumentis non *Culdei*, sed *Keledei* fere semper appellentur. Vero propior eorum conjectura videtur, qui eos a *cellis* sive casulis quibus olim habitare rebusque divinis operari consueverant, id nominis accepisse arbitrantur. Cæterum an hoc Monachorum genus religionis cultum ritusque, ab iis qui in Ecclesia Romana diu invaluerant, longe diversos sint amplexi, quod Cl. Jac. Dalrymplius comprobare adnititur, aliis dijudicandum relinquo.

2 *Totius Britanniæ unicum fuisse Regem*] Hoc Anglorum futile figmentum tam egregie est a Cragio nostro, Jac. Andersono aliisque convulsum, ut Tyrellus veritatis viribus coactus victas se manus dare fateatur.

3 *Intelligunt, nec animadvertunt*] Libri omnes *intelligant, nec animadvertant*. Verum aut hic *intelligunt*, aut illic *animadvertant* dici debebat.

ejus fines protendunt, intra vallum Severi; Scotos vero & Pictos sæpe extra Britanniam censeri, & interim Transmarinos populos dici? Quod igitur apud illos est; „Anglos toti Britanniæ imperasse aliquando, „ id isti ita accipiunt, „ac si diceretur, Totam Britanniam, id est, Albium, sive Albionem: „cum illi brevioribus finibus plerumque, uti dixi, Britanniam circumscribant. Sed de his alio loco latius disseruimus. Nunc ad res Scotorum redeamus.

LXXVI. REX.

XVIII. Constantino in monachorum secessu quietem amplexo, Rex declaratur MILCOLUMBUS Donaldi filius. Athelstano mortuo, ac regnante fratre ejus Edmundo, Cumbria & Vestmaria, relictis Anglis, ad assuetum imperium rediere: & Dani, qui in Northumbria remanserant, Avalassum Danum, hominem Regii generis, tum in Hibernia exulantem, ad regnum accipiendum vocant. Edmundus prospiciens, quanta belli moles instaret, Milcolumbum Cumbria & Vestmaria donat, ea lege, ut, qui proxime in regnum Scotorum successurus esset, sacramentum Anglorum Regi, ceu supremo eorum locorum domino, diceret. Deinde Danos, variis calamitatibus afflictos, facile in suam ditionem redegit: nec ipse diu ei victoriæ superstes fuit. Angli in locum ejus fratrem Edredum Regem creant. Adversus hunc cum Dani, qui Northumbriam tenebant, nec unquam bona fide pacem cum Anglis fecerant, rebellassent, multaque loca munita de eo, in diversa regni parte occupato, cepissent, ac in primis Eboracum; decem millibus Scotorum in subsidium acceptis, Anglus eos magna clade compescuit. Milcolumbus, domum reversus, totum se pacis artibus dedit. Ut autem belli vulnera, ac potissimum licentiam & luxum, sanaret, universos Scotorum conventus juridicos alternis fere annis invisebat: & summa cum æquitate jus dicebat. Tandem decimo quinto regni anno, dum acrius latrocinia punit, & luxuria diffluentes juniorum mores coërcet, in Moravia noctu a conjuratis est exstinctus. Facinoris conscii diligenter a proceribus quæsiti, ac deprehensi, vario suppliciorum genere, pro cujusque opera in scelere patrando, affecti.

LXXVII. REX.

XIX. Proxime regnavit INDULFUS: qui, rebus domi compositis, proximum septennium in summa tranquillitate transegit. Octavo demum regni anno, Dani, ægre ferentes amicitiam Anglorum suæ prælatam, fœdusque perpetuum, a duobus Regibus adversus se factum, classe quinquaginta navium, Scotis nihil minus exspectantibus, in æstuarium Forthæ fluminis ingressi, prope necopinantes oppresserunt. Igitur, in re tam subita, terroris ac trepidationis plena fuerunt omnia, aliis bona sua in loca tutiora ac mediterranea transferentibus, aliis ad mare concurrentibus, hostem exscendere prohiberent. Præerant classi Hago & Helricus. Hi cum Lothianam, ac deinde Fifam, frustra tentassent, Tai æstuarium adeunt. Illic quoque terra prohibiti, cum reliquum littus legerent, Æneiam, sive Angusiam, Merniam, Marriam, Buchaniam, prætervecti, nec usquam admissi, tanquam discessuri vela in altum dederunt.

Dein-

Deinde, omnibus securis, post aliquot dies revecti, in littore Boinæ ad Collini fluminis ostium nacti locum idoneum, antequam edito tumultu accolæ accurrerent, nullo prohibente militem exponunt. Eorum adventum cum rescisset Indulfus, pene famam sui prævenit: ac primum in sparsos populatores invectus, eos ad reliquum exercitum compulit, minore quidem cum cæde, quod Danorum castra non longe aberant. Ubi in mutuum conspectum est ventum, sine mora instructis aciebus, paribus prope animis & viribus est concursum. Cum acriter utrinque pugnaretur, subito Danos perturbarunt a tergo conspecti Græmus & Dumbarus cum Lothianis cohortibus. Cum alii ad naves, alii, quo metus hostium agebat, per loca ignota fugerent, major pars in valle silvestri conglobati, occasionem aut rei bene gerendæ, aut fortiter moriendi, opperiebantur. Indulfus, vel ut penitus hostibus profligatis, cum paucis obequitans, casu in eos illatus, occiditur, ineunte decimo sui regni anno: præfuit enim Scotis novem annos & tres menses. Sunt qui sagitta e nave missa interemtum prodant, dum exarmatus, ut fugientibus vehementius instaret, in conscendentes acrius fuisset invectus.

LXXVIII. REX.

XX. Eo defuncto, regnum adeptus est DUFFUS Milcolumbi filius. Is statim Culenum, Indulfi Regis filium, præfecit Cumbriæ, atque in Æbudas tumultuantes misit, ut eas a latrociniis purgaret. Juventus enim nobilis, magno numero comitum ascito, vectigalem sibi plebem faciebat, præter victum gratuitum certa pecunia singulis familiis indicta. Nec in eos asperior fuit Culenus, quam in ipsos insularum præfectos, qui [1] genus id hominum coërcere debuerant. Indictum eis, ut in posterum ipsi, quorum negligentia hæc eveniebant, damnum acceptum plebi, multam Regi persolverent. Hæc denunciatio tantum otiosis illis nebulonibus terroris injecit, ut in Hiberniam plurimi discederent, & ibi mercenaria opera victum quærerent. Quam hæc res plebi fuit grata, tam proceres exulum propinquos, multosque juvenum id genus otiosæ vitæ probantium, offendit. Hi, in omnibus stationibus & conventiculis, primum secretis, mox, comprobantium multitudine freti, apertis criminationibus Regem lacerabant. „Eum, nobilitate contemta, sacrificulorum „consiliis abduci: homines honesto loco natos ad servilia munera cogere: plebis ultimos ad summos honores provehere: omnium rerum discrimina tollere, „ac summa infimis miscere. Hic status rerum si perseveret, aut nobilitati alio „migrandum esse, aut alium Regem creandum, qui populum in majorum institutis, quibus hoc regnum ex tam parvis initiis in hanc magnitudinem sit „progressum, contineat.

XXI. Inter hæc, Rex, nullis apparentibus caussis, morbo novo & inaudito afflictari cœpit. Tandem, aliis alia remedia frustra quærentibus, incertis au-

1 *Genus id hominum*] Vix aliter scripserit Buchananus, quam *id genus hominum*. Virgilius quidem dicit, *Quod genus hoc hominum?* at alius Poëtis, alius Historicis verborum ordo est aptior.

auctoribus [1] rumor est pervulgatus, „Eum maleficarum veneficiis peti: „ sive ex indiciis orta suspicione: sive, cum e perpetuo sudore corpus paullatim contabesceret, & vires deficerent, medicique undique acciti nihil salubre proferrent, communibus morborum caussis non se prodentibus, ad occultam decursum est. Omnibus igitur in hoc unum intentis, tandem allatum est, „Foressæ „ (quod est Moraviæ oppidum) coventus nocturnos in ejus perniciem fieri. Id, quia nihil aliud occurrebat, pro vero acceptum. Missi ad rem explorandum fidi homines ad Donaldum arcis præfectum, cui maximis de rebus Rex semper maximam habere fidem solebat. Is, indicio cujusdam meretriculæ, cujus mater ejus artis infamia laborabat, totam rem deprehendit ac detexit. Puella enim, quod de salute Regis ac fine vitæ proximis diebus [2] quædam temere effutisset, capta, statim (ostentatis tormentis) quid in Regis exitium pararetur, indicavit. Missi milites puellæ matrem cum aliquot mulierculis effigiem Regis ceream lento igne torrentes comperiunt. Id facinus eo tendebat, ut, cera paullatim liquescente, Rex in sudorem solutus, sensim contabesceret; ea vero consumta, spiritu defectus moreretur. Fracta cerea imagine, ac punitis veneficis, tradunt eodem momento Regem morbo levatum. Hæc ego, ut a majoribus accepi, tradenda censui. Quid de hoc genere veneficii sit sentiendum, legentium judicio relinquo. Admonendum tamen existimavi lectorem, [3] apud vetustiores non inveniri.

XXII. Inter hæc, abjecto Regis (quem brevi moriturum sperarant) metu, multæ passim cædes, multa latrocinia fiebant. Duffus, recuperatis viribus, latrones per Moraviam, Rossiam & Cathanesiam secutus, multos variis casibus interemit. Principes eorum Foressam, ut conspectius fieret supplicium, puniendos reduxit. Ibi, cum Donaldus, arcis præfectus, aliquot necessarios suos pœnæ eximere precibus nequisset, ingentem iræ molem adversus Regem concepit: ac totus, velut insigni contumelia, in vindictæ cogitatione erat. Tanti enim sua erga Duffum beneficia æstimabat, ut quacunque de re nullam ab eo repulsam pati deberet. Uxor quoque Donaldi, cum supplicium noxiorum ad aliquot ipsius propinquos pertinuisset, ægrum mariti animum non modo verborum acerbitate inflammavit, sed consilio ad Regis necem armavit: affirmans, „Regiæ arcis custodem vitam mortemque ejus in sua manu habere: eaque potestate præditum, non modo ut facinus patrare, sed etiam patratum occultare posset. Igitur, cum Rex altiore somno post negotia esset oppressus, & ministri ejus a Donaldo largius invitati jacerent, immissis percussoribus, nemine prorsus sentiente, curat jugulatum Regem per posticum efferendum, ita cir-

1 *Rumor est pervulgatus*] MS. *pervagatus.*

2 *Quædam temere effutisset*] Ita monente Crafordio emendavimus; libri tamen omnes *effudisset*: quod quamvis non prorsus ineptum sit: alterum tamen multo magis appositum vocabulum videtur. Teste enim Pompejo Festo *futiles* (unde *effutio* deducitur) *dicuntur, qui silere tacenda nequeunt, sed ea effundunt.* Terent. Phorm. Act, 5. sc. 1. 19. *Ne vos forte imprudentes foris effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea resciseret.*

3 *Apud vetustiores*] [Immo usitatum fuisse docet Pharmaceutria Virgiliana. vid. Heins. ad Ovid. III. Amor. VII. 29.]

1. *Cespi-*

circumspecte, ut nulla sanguinis gutta facinus proderet, atque, ad duo millia passuum a Kinlosso cœnobio, sub ponticulo quodam in loco obscuro sepeliendum, [1] cespite herboso superinducto, ne quod terræ effossæ vestigium appareret. Hoc mihi verisimilius videtur, quam quod alii tradunt, averso amnis cursu, in scrobem corpus injectum, deinde, revocato in suum alveum fluvio, sepulchrum tectum. Ministri quoque sceleris ablegati: quod opinio a majoribus accepta nostrorum hominum animos adhuc obtineat, præsente cædis auctore, cruorem e vulneribus, velut recente facinore, post aliquammultos dies manaturum. Postridie vulgato rumore, Regem nusquam comparere, lectum cruore esse conspersum, Donaldus, re atroci & subita perculsus, in cubiculum advolat: ministros, tanquam iræ impatiens, jugulat: cuncta circumcirca diligenter pervestigat, si qua cadaveris indicia comparerent. Cæteri, tam novo scelere attoniti, cum sibi quoque metuerent, domum quisque discedunt. Ita Rege optimo in ætatis flore, per nefarium scelus, postquam quatuor annos & sex menses regnasset, exstincto, ubi primum commodum fuit, comitia novo Regi creando sunt habita.

LXXIX. REX.

XXIII. Rege in comitiis creato CULENO Indulfi filio, nihil prius actum, quam quæstio de Regis Duffi cæde decreta esset. Adigebant quoque, uti id properarent, prodigia. Unum, quod proprie ad facinus pertinere videbatur: accipiter a bubone reciso gutture est interfectus. Alterum vulgi interpretatio eodem referebat: per sex totos post cædem menses crebri præter solitum ignes micabant, & aër ventis vehementioribus agitatus, & nubibus ita obductum fuit cœlum, ut neque Sol neque Luna usquam in Scotia conspiceretur. Omnibus igitur in id unum intentis, ut optimi Regis mortem ulciscerentur, Culenus in Moraviam properat; tanquam illic, ubi scelus patratum fuit, certiora ejus reperturus indicia. Donaldus ad hunc rumorem, cum sibi nefariæ crudelitatis esset conscius, & nimia & prope insana ejus in auctoribus vestigandis diligentia multis esset suspecta, navem ad ostium Spææ fluminis nactus, insciis uxore & propinquis, eam cum paucis conscendit; veritus videlicet, ne res ex ipso tormentis exquireretur. Hic quoque ejus festinatio, & vultus perturbatus, & comitatus, & in conscendendo trepidatio, præsertim in naviculam forte oblatam, sine ullo apparatu, ita vehementer in omnium, qui aderant, animos impressit suspicionem, ut a nullo genere contumeliæ in eum temperarent; „Impium, sacrilegum, parricidam, „& si quid ira gravius subjiciebat, acclamantes: „Etsi „Regis adventum fugeret, Dei tamen providentiam subterfugere non posse. Denique omnibus exsecrationibus, quas indignatio commotis animis offerebat, eum prosecuti sunt, donec in altum evectus e conspectu abiit. Nuncio tam trepidæ fugæ ad Culenum perlato, iter accelerat. Uxorem Donaldi, ac tres filios,

1. *Cespite herboso superinducto*] Libri omnes, *cespite herbosa superinducta*, in Grammaticorum placita & veterum normam manifeste peccantes.

2. *Hac*

auctoribus [1] rumor est pervulgatus, „Eum maleficarum veneficiis peti: „ sive ex indiciis orta suspicione: sive, cum e perpetuo sudore corpus paullatim contabesceret, & vires deficerent, medicique undique acciti nihil salubre proferrent, communibus morborum caussis non se prodentibus, ad occultam decursum est. Omnibus igitur in hoc unum intentis, tandem allatum est, „Foressæ „ (quod est Moraviæ oppidum) coventus nocturnos in ejus perniciem fieri. Id, quia nihil aliud occurrebat, pro vero acceptum. Missi ad rem explorandum fidi homines ad Donaldum arcis præfectum, cui maximis de rebus Rex semper maximam habere fidem solebat. Is, indicio cujusdam meretriculæ, cujus mater ejus artis infamia laborabat, totam rem deprehendit ac detexit. Puella enim, quod de salute Regis ac fine vitæ proximis diebus [2] quædam temere effutisset, capta, statim (ostentatis tormentis) quid in Regis exitium pararetur, indicavit. Missi milites puellæ matrem cum aliquot mulierculis effigiem Regis ceream lento igne torrentes comperiunt. Id facinus eo tendebat, ut, cera paullatim liquescente, Rex in sudorem solutus, sensim contabesceret; ea vero consumta, spiritu defectus moreretur. Fracta cerea imagine, ac punitis veneficis, tradunt eodem momento Regem morbo levatum. Hæc ego, ut a majoribus accepi, tradenda censui. Quid de hoc genere veneficii sit sentiendum, legentium judicio relinquo. Admonendum tamen existimavi lectorem, [3] apud vetustiores non inveniri.

XXII. Inter hæc, abjecto Regis (quem brevi moriturum sperarant) metu, multæ passim cædes, multa latrocinia fiebant. Duffus, recuperatis viribus, latrones per Moraviam, Rossiam & Cathanesiam secutus, multos variis casibus interemit. Principes eorum Foressam, ut conspectius fieret supplicium, puniendos reduxit. Ibi, cum Donaldus, arcis præfectus, aliquot necessarios suos pœnæ eximere precibus nequisset, ingentem iræ molem adversus Regem concepit: ac totus, velut insigni contumelia, in vindictæ cogitatione erat. Tanti enim sua erga Duffum beneficia æstimabat, ut quacunque de re nullam ab eo repulsam pati deberet. Uxor quoque Donaldi, cum supplicium noxiorum ad aliquot ipsius propinquos pertinuisset, ægrum mariti animum non modo verborum acerbitate inflammavit, sed consilio ad Regis necem armavit: affirmans, „Regiæ arcis custodem vitam mortemque ejus in sua manu habere: eaque po„testate præditum, non modo ut facinus patrare, sed etiam patratum occulta„re posset. Igitur, cum Rex altiore somno post negotia esset oppressus, & ministri ejus a Donaldo largius invitati jacerent, immissis percussoribus, nemine prorsus sentiente, curat jugulatum Regem per posticum efferendum, ita

cir-

1 *Rumor est pervulgatus*] MS. *pervagatus*.

2 *Quædam temere effutisset*] Ita monente Crafordio emendavimus; libri tamen omnes *effudisset*: quod quamvis non prorsus ineptum sit: alterum tamen multo magis appositum vocabulum videtur. Teste enim Pompejo Festo *futiles* (unde *effutio* deducitur) *dicuntur, qui silere tacenda nequeunt, sed ea effundunt.* Terent. Phorm. Act, 5. sc. 1. 19. *Ne vos forte imprudentes foris effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea resciseeret.*

3 *Apud vetustiores*] [Immo usitatum fuisse docet Pharmaceutra Virgiliana. vid. Heins. ad Ovid. III. Amor. VII. 29.]

1. *Cespi-*

circumspecte, ut nulla sanguinis gutta facinus proderet, atque, ad duo millia passuum a Kinlosso cœnobio, sub ponticulo quodam in loco obscuro sepeliendum, [1] cespite herboso superinducto, ne quod terræ effossæ vestigium appareret. Hoc mihi verisimilius videtur, quam quod alii tradunt, averso amnis cursu, in scrobem corpus injectum, deinde, revocato in suum alveum fluvio, sepulchrum tectum. Ministri quoque sceleris ablegati: quod opinio a majoribus accepta nostrorum hominum animos adhuc obtineat, præsente cædis auctore, cruorem e vulneribus, velut recente facinore, post aliquammultos dies manaturum. Postridie vulgato rumore, Regem nusquam comparere, lectum cruore esse conspersum, Donaldus, re atroci & subita perculsus, in cubiculum advolat: ministros, tanquam iræ impatiens, jugulat: cuncta circumcirca diligenter pervestigat, si qua cadaveris indicia comparerent. Cæteri, tam novo scelere attoniti, cum sibi quoque metuerent, domum quisque discedunt. Ita Rege optimo in ætatis flore, per nefarium scelus, postquam quatuor annos & sex menses regnasset, exstincto, ubi primum commodum fuit, comitia novo Regi creando sunt habita.

LXXIX. REX.

XXIII. Rege in comitiis creato CULENO Indulfi filio, nihil prius actum, quam quæstio de Regis Duffi cæde decreta esset. Adigebant quoque, uti id properarent, prodigia. Unum, quod proprie ad facinus pertinere videbatur: accipiter a bubone reciso gutture est interfectus. Alterum vulgi interpretatio eodem referebat: per sex totos post cædem menses crebri præter solitum ignes micabant, & aër ventis vehementioribus agitatus, & nubibus ita obductum fuit coelum, ut neque Sol neque Luna usquam in Scotia conspiceretur. Omnibus igitur in id unum intentis, ut optimi Regis mortem ulciscerentur, Culenus in Moraviam properat, tanquam illic, ubi scelus patratum fuit, certiora ejus reperturus indicia. Donaldus ad hunc rumorem, cum sibi nefariæ crudelitatis esset conscius, & nimia & prope insana ejus in auctoribus vestigandis diligentia multis esset suspecta, navem ad ostium Spææ fluminis nactus, insciis uxore & propinquis, cum cum paucis conscendit; veritus videlicet, ne res ex ipso tormentis exquireretur. Hic quoque ejus festinatio, & vultus perturbatus, & comitatus, & in conscendendo trepidatio, præsertim in naviculam forte oblatam, sine ullo apparatu, ita vehementer in omnium, qui aderant, animos impressit suspicionem, ut a nullo genere contumeliæ in eum temperarent, „Impium, sacrilegum, parricidam, „& si quid ira gravius subjiciebat, acclamantes: „Etsi „Regis adventum fugeret, Dei tamen providentiam subterfugere non posse. Denique omnibus exsecrationibus, quas indignatio commotis animis offerebat, eum prosecuti sunt, donec in altum evectus e conspectu abiit. Nuncio tam trepidæ fugæ ad Culenum perlato, iter accelerat. Uxorem Donaldi, ac tres filios,

[1] *Cespite herboso superinducto*] Libri omnes, *cespite herbosa superinducta*, in Grammaticorum placita & veterum normam manifeste peccantes.

lios, repræſentatis tormentis, cogit omnem facinoris ordinem exponere: item corpus, quomodo, per quos, ubi ſepultum. Horum omnium ſe marito non conſciam, non comitem modo, ſed auctorem fuiſſe. [1] Hæc audiente populo, (nam palam quæſtio habita erat,) vix a magiſtratibus perſuaderi poterat, ut manibus temperaret. Poſtridie Donaldus, cum aliquot dies ventis adverſis fuiſſet jactatus, tandem naufragio in littus ejectus, ad Regem perductus, una cum ſuis omnibus pœnas dedit. Qui eum ad Regem adduxerant, liberaliter muneribus donati. Arx, omnibus, qui in ea erant, cæſis, cremata. Corpus Duffi honorifice majorum ſepulchris illatum.

XXIV. Hæc ut bonorum animos vehementer Culeno conciliarunt, ita reliquus vitæ curſus tantum ei peperit odium, quanto ante eum nemo Regum flagraverat. Sive enim naturæ ſponte inductus, ſive metu (ut videri volebat) periculi tractus, diſciplinam ſeveram, ſub Indulfo Duffoque cultam, ſolvi eſt paſſus; ac juventutem, commeſſationibus intempeſtivis & peregrinis deliciis fractam, permiſit, ad libidines legibus vetitas, deinde ad vim apertam latrociniaque prorumpere. Eo cum majorem adoleſcentium nobilium partem inclinare intellexiſſet, protinus & ipſe eodem deflexit, ac palam ita ſe flagitiis immerſit, ut nec a matronis honeſtis, nec ſacris virginibus, (quæ tum ob ſingulare [2] pudicitiæ ſervandæ ſtudium erant in honore,) nec a ſororibus ſuis, nec a filiabus temperaret; cæterarumque virginum greges, per conquiſitores adductas, velut in proſtibulo contineret.

XXV. Cum a viris prudentioribus admoneretur; „ Partim juventutem ætatis excuſatione defendebat, partim ſe, etiamſi quædam minus recte fieri „ confiteretur, metu tamen ad ea toleranda cogi. Meminiſſe etiam, quantam „ ſuperioris Regis intempeſtiva ſeveritas attulerit, non modo ipſi, ſed toti re„ gno calamitatem. In nobilitate firmamentum eſſe regnorum. Neque verum „ eſſe, iſto liberiore vivendi genere ſpiritus eorum martios frangi, & humiles „ dejectoſque reddi, ac ſtudia belli ſic in pace ab eis negligi, ceu nunquam bel„ lum fore ſperent. Ætatis florentis luxuriam ita compeſcendam eſſe, ne effluat, „ & bonam ingeniorum frugem nimia lætitia in herba ſtrangulet: non autem „ omnino ſuccidendam, ne ſimul virtutum ſeminaria tollantur. His auditis, nobiles, cum nihil apud Regem admonendo proficerent, ſibi etiam ea libertate ſermonis periculum crearent, ab aula ſeceſſerunt, ne non modo teſtes, ſed interim participes fieri cogerentur earum rerum, quibus cernendis audiendiſque oculos & aures conſcelerare ſeſe exiſtimabant. Et Rex, tam moleſtis arbitris libera-

1 *Hæc audiente populo, vix a magiſtratibus perſuaderi poterat, ut manibus temperaret*] Cum verbum [*temperaret*] ad nullum alium quam populum referri poſſit, *Hæc audiens populus* dici debuiſſe multi exiſtimabunt, cum ex Grammaticorum legibus ille Ablativus, quem abſolutum vocant, & Nominativus verbi, diverſæ perſonæ debeant eſſe. Atqui optimos etiam ſcriptores ab hac lege nonnunquam deſciviſſe oſtendit Alvarus pag. 353. veluti Cic. ad Tironem lib. 16. *Non potes effugere hujus culpæ pœnam, te patrono.* Horat. lib. 1. Od. 2. *Neu ſinas Medos equitare inultos, Te duce, Cæſar.* Ovid. Amor. lib. 2. Eleg. 12. *Me duce ad hunc voti finem, me milite veni.*

2 *Pudicitiæ ſervandæ*] MS. *ſervatæ.*

1 *Deill-*

beratus, se totum conviviis Venerique dedidit. Nec præmia deerant, si quis novum voluptatis genus, quantumvis spurcum ac detestandum, invenisset. Noctes diesque aula lascivis cantionibus ebriosorumque clamoribus perstrepebat. Nec minor illic laus erat impudentiæ & intemperantiæ, quam apud bonos & honestos esse solet modestiæ & pudoris. Nam quæ apud alios mortales, etiam cum lege sunt permissa, celantur, ibi in propatulo absque verecundia fiebant. Juventus illecebris voluptatum [1] delinita, & adulatorum scurrarumque turba Regem in cœlum laudibus ferre: „Ut qui primus splendorem magnificentiamque cum „auctoritate conjunxerit, & severitatem imperii comitate temperarit, & labo„rum molestias animorum remissione levarit.

XXVI. Ad hæc autem continuanda cum sumtu opus esset, opulentiores confictis caussis spoliabantur: plebeji homines non modo in prædam permissi, sed servilibus etiam ministeriis attriti. Si cui præsentia non placerent, aut pro agresti incultoque contemnebatur, aut, si ferocioris animi videretur, delatorum calumniis objectus, plerumque, velut res novas molitus, petebatur. In hac omnium flagitiosorum licentia cum triennium jam peractum esset, hominibus aut metu aut segnitia cessantibus, ipsa luxuria pœnas exigere cœpit. Viribus enim Venere immodica exhaustis, corporis deformitate ex epulis largioribus contracta, morbis grassantibus, qui utriusque vitii comites esse solent, restabat deforme cadaver, ad nullos alios usus sibi superstes, quam ad pœnas flagitiosæ vitæ perferendas. Rege ad omnes vitæ functiones inutili, corporis animique viribus intemperantia debilitatis, & aula in mores ejus conversa, audaciores, spe prædæ & impunitatis sollicitati, cædes & latrocinia palam factitabant, plebejos & aulicos juxta contemnentes: quippe alteros per inopiam serviliter dejectos, alteros nequitia sua imbelles & effœminatos. Qui saniores erant e nobilitate, duplici malo circumventi, ac de summa rerum consultare coacti, conventum publicum Sconam indicunt. Ibi Rex adesse jussus, ut una cum cæteris in tam præcipiti rerum statu saluti publicæ prospiceret. Hac admonitione ictus, & ex ignava illa somnolentia velut experrectus, ambigere cum suis una cœpit, quid potissimum in tantis angustiis deprehenso factu optimum esset. Et cum neque resistendi neque fugiendi ratio constaret, etsi animus nihil boni divinabat, tamen ad conventum ire decrevit. Atque, ut miseri interdum in rebus adversis sibi blandiri solent, non omnino desperabat, se vel misericordia, vel patris optimi memoria, aliquid effecturum, ne ex tanta fortuna subito in extremum miseriarum caderet. Igitur cum Sconam iret, satis magno comitatu, sed imbelli, ac jam ad Methuanum vicum propinquum pervenisset, a Thano regionis, ob stuprum per vim filiæ illatum, est occisus. Mors ejus audita, uti omnibus fuit grata, quod minore

1 *Delinita*] Libri fere omnes [*delenita*,] at quamvis hæc vox a *lenis* originem trahat, usu tamen receptum est ut secunda syllaba per *i* non vero *e* scribatur. [Immo nos Buchananum judicio elegisse meliorem scribendi formam credimus. vide ad Quinctil. V. de instit. orat. 8. & Phædr. prolog. lib. III. & Ovid. XI. Metam. 163.]

more quam speraverant labore tali monstro liberati essent, ita Rohardi (sive Radardi) Thani facinus vehementer omnis displicuit. Regnavit, quemadmodum & superior Rex, annis quatuor, mensibus sex.

LXXX. REX.

XXVII. Culeno suffectus fuit KENNETHUS, Duffi frater, ejus nominis Tertius. Is, ut ingenio, moribus, & totius vitæ instituto Regi superiori fuit dissimilis, ita pari studio in corrigendis adolescentium moribus, atque ille in corrumpendis, elaboravit. Eoque difficilius id ei certamen fuit, quanto majore animi propensione homines in vitia præcipites ruunt, quam ad virtutem, per arduum, & velut difficilem clivum, enituntur. Quæ res potissimum in caussa fuisse videtur, ut nonnulli, qui sapientiæ studio sese dediderunt, existimaverint, homines ad voluptates fruendas a natura factos esse, ad virtutem violenter contra suum ingenium trahi. Falso quidem utrumque. Sed ejus erroris inde fortasse fuit initium, quod, cum in homine duplex naturæ sit vis, altera corporis, altera animi; corporis quidem vigor prius adolescere, animi vero tardius, videatur. Ac velut stirpes prius caules, folia, floresque aspectu jucundos, diffundunt, quam semen intra vaginas & conceptacula formari incipiat; maturescente vero semine hæc omnia languescant, ac demum marcescant: ita corpora nostra cito adolescunt quidem, antequam virtus animi adhuc infirmi suas vires possit exercere; ac, senescentibus paullatim membris, robur mentis & consilii magis ac magis se profert. Itaque, non secus ac in segetibus herbescentem luxuriosius messem compescimus, vel pascendo, vel desecando: ita in adolescentibus, indolem, se vehementius ostentare festinantem, cura & cultu cohibendam leges censent, donec adolescens ratio per se corporis jam infirmi impetus comprimat. Sed ad Kennethum redeamus.

XXVIII. Is, cum persuasum haberet, vulgus fere ad Principum nutus circumagi, & studia eorum diligenter æmulari, primum familiæ suæ disciplinam formare instituit; ut, quæ verbis præciperet, rebus exprimeret: atque ut suam vitam familiaribus, ita ipsorum mores cæteris, exemplo esse voluit. Aula libidinum & nequitiæ ministris purgata, ut idem in cæteris regni partibus præstaret, ipse ad conventus habendos singulas regiones obire statuit: ut furta, cædes & latrocinia suppliciis coërcens, ac præmiis omnes ad labores perferendos invitans, & commodis sermonibus ad concordiam adhortans, veterem disciplinam paullatim revocaret. Sed id experiundo difficilius opinione invenit, quod magna pars nobilitatis, aut ipsa scelerum sibi conscia, pœnas timeret, aut cum facinorosis illigata propinquitatibus esset. Igitur, cum primus conventus ad Lanericum, Glottiæ oppidum, indictus esset, qui vocati in jus fuerant, admoniti, a propinquis, quanto cum periculo essent venturi, quidam in Æbudas, alii in alias latrociniis infames regiones, fugere. Rex, cum fraudem intelligeret, nec auctores ejus ignoraret, dissimulata ira, solvit conventum: &, velut voti Divo Niniano reus, in Gallovidiam cum paucis familiaribus proficiscitur. Ibi, per otium, re cum iis, quos fidos sibi rebatur, communicata, optimum factu visum est; „ Ut anno proximo conventum totius nobili-

„litatis ad Sconam habeat, tanquam de rebus ad universos pertinentibus actu„rus. Ibi capita factionum sine tumultu posse capi. Illos, in custodiam abdi„tos, posse per amicos & clientes curare, ut facinorosi ad Regem adducantur.

XXIX. Id consilium cum placuisset, paucis creditum, ac silentio tectum usque ad conventum Sconensem fuit. Tum per homines idoneos parato milite, atque intra Regiæ proximas ædes occultato, cum postridie frequens nobilitas in aulam venisset, atque a Rege fuisset & vultu & verbis humanissime accepta, repente signo dato armati concilium circumsteterunt. Subito terrore ex insolita rerum facie oborto, Rex eos leni oratione consolatur. Rogat, „Ut, si quam „ex his, quos viderent, animo formidinem concIperent, eam omnino depone„rent. Nemini enim a se viro bono & innoxio periculum imminere: nec in eo„rum perniciem, sed præsidium, hæc arma comparata. Neque obscurum id eis „esse posse, quo sua studia omnia, ex quo regnum susceperit, pertinuerint: „nempe, ut, sublatis scelerosis, boni non modo patrimonio, vel a majoribus „relicto, vel virtute & industria parto, sed Regia, pro cujusque merito & di„gnitate, munificentia frui possent. Hoc vero eorum studio & opera se assequi „posse. Superiore anno, cum noxiorum quosdam in jus vocasset, neminem ad „diem affuisse. Crebris multorum sermonibus se intellexisse, non tam id ab eis „factum suarum virium, quam propinquorum & amicorum fiducia. Hoc si„quidem verum esset, & publice calamitosum, & ipsis eorum amicis turpe „esse. Nunc autem tempus venisse, quo sese crimine, & regnum latrociniis, „liberare possint. Rem autem facilem fore, si potentiores in sua quisque ditione „comprehendant scelestos, atque ad supplicium offerant. Hi qui sint nemini „esse ignotum. Quod si excusationes nectant, &, cum summa sit facultas de „patria bene merendi, voluntas tamen absit, Regem, cui omnium incolumi„tas sit commissa, excusari non posse, si ipsos dimittat, antequam pœna de „noxiis fuerit sumta. Hunc enim finem eos retinendi se statuisse. Quare, si „cui diuturnior in illa custodia mora videatur esse molesta, sibi ipsi eam impu„tet, cum in sua cuique potestate sit, non modo libertas, sed laudes, ho„nores, præmia, & omnium bonorum gratia. „Ad hæc primores, cum de communi consilio Regi respondissent, „Se malle suam innocentiam rebus, quam verbis ostendere, „operam suam ei prolixe promittunt, invicemque eum orant; „Ut, si quam de se suspicionem concepisset, eam deponeret. „Id cum sancte promisisset, nomina noxiorum edit. Proceres, per amicos diligenti conquisitione facta, facinorosos brevi ad Regem perducendos curant: quibus ex lege punitis, nobiles dimissi, præmiis etiam donati, & pollicitationibus onerati, vulgi promiscua multitudine Regi cæterisque omnibus omnia bona precante. Rebus ita domi compositis, cum Anglis fœdus, a superioribus aliquot Regibus ictum, per Kennethum quamdiu vixit sanctissime est servatum.

XXX. Hanc totius Britanniæ publicam tranquillitatem interpellarunt Dani, quorum numerosam classem prope Rubrum Promontorium (is locus est Æneiæ, sive Angusiæ) ad anchoras stare nunciatum est. Tenuit eos ibi aliquot dies consultatio, utrum in proximum littus descenderent, an in Angliam, quo eis cursus erat, deflecterent. Multi enim censebant; „Angliam petendam, regio-

„nem opulentam, quæ & fructibus exercitum alere, & auxiliis augere posset. „Multos enim ibi Danici generis esse adhuc superstites, multos vetere amici- „tia cum Danis conjunctos. Hos omnes ad primum eorum motum accursuros, „quod semper antea ibi factitatum est. In Scotia gentem esse ingenio ferocem, „&, ut in duro atque inopi solo, duram & laboris patientem: & quam nun- „quam sine clade insigni sint aggressi: quam si vincant, nullum operæ pre- „tium facturos; sin vincantur, extrema omnia passuros. „Alii contra disserebant; „Si in Angliam descenderent, cum utraque gente simul confligendum. „Scotis autem prius devictis, facile bellum cum Anglo futurum, externis au- „xiliis spoliato, & amicorum clade territo. Neque magni animi viros in præ- „dam unam intentos esse decere: sed potius meminisse debere propinquorum „& majorum, toties in Scotia crudeliter cæsorum. Nunc cum omnibus ad „bellum rebus necessariis parati, tantum exercitum habeant, eam vindictam „expetendam, quæ & immanitatem Scotorum pro merito puniat, & terrorem „Danici nominis ad omnes nationes circumjectas perferat.

XXXI. Hæc sententia cum in concilio vicisset, traducta classe ad Escæ fluminis ostium, copias in terram exposuerunt. Oppidum proximum diripiunt: in direptum ferro & igne sæviunt: arcem solo æquant: cives sine discrimine occidunt: nulli vel sexui vel ætati parcunt. Eam vastitatem per Angusiam, usque ad Tai æstuarium, faciunt. Hæc per eos, qui fuga sævitiam hostium evaserant, etiam tumultuosiora, quam erant, ad Regem Sterlinum perferuntur. Is, consultis qui aderant ex primoribus, brevem propius habitantibus ad conveniendum diem dicit. Ad longinquiores scribit, ut cum auxiliis accelerent. Ipse cum præsentibus copiis, ad speculandum e propinquo res hostium, & populationes agrorum (quoad posset) coërcendas, recta ad hostem ducit. Brevi ingens multitudo in castra Regis, quæ erant ad confluentem Tai & Iernæ fluminum, accessit. Ibi dum contrahit copias, ad eum affertur, „Hostes, Taum transgressos, Bertham oppidum obsidere. Loci tam propinqui periculo motus, statim eo ducit. Ubi in conspectu Dani fuere, nulla per Scotos, in vindictam præcipites, mora pugnæ facta est. Itaque statim, acie æquo in loco structa, contra hostes processere. Verum cum Dani in colle adverso consisterent, neque ad eos facilis esset sine ingenti periculo accessus, sagittarii & jaculatores eo missi cum descendere coëgissent, ad radices collis acerrima pugna conseritur. Postquam incerta victoria diu multa cum cæde pugnatum est, Danorum duces per totam aciem dant tesseram, „Nemini in ca- „stra, nisi victori, reditum sperandum. „Ad eam vocem renovato clamore, tanto impetu sunt invecti, ut mediam Scotorum aciem cornibus utrinque nudarent, fugientesque acriter sequerentur.

XXXII. Fuisset profecto illa dies longe Scotis funestissima, nisi, velut divinitus, per unum hominem, in re prope desperata, fuisset oblatum auxilium. Colebat forte agrum propinquum, per quem plurimi fugiebant, homo plebejus, cognomento Hajus, cum duobus una filiis: qui cum corporis animique viribus magnis essent, nec minore in patriam caritate; pater jugo, filii, quod cuique in promtu fuit, pro armis accepto, ubi densissimum fugientium agmen con-

conspexerunt, obviam loco angusto profecti, primum conviciis, deinde minis, fugientes sistere conantur. His ubi nihil proficiunt, proximos feriunt, „Se quoque, vociferantes, adversus fugientes Danos futuros. „Ad hæc timidiores consistunt: fortiores, qui, non tam metu, quam turba suorum abrepti, terga verterant, ad eos se aggregant, clamantes, „Auxilium adesse. „Ita totum agmen in hostem convertunt, & Danos, non minus trepida, quam ipsi venerant, fuga, retro ad suos compellunt. Ad hanc Danorum trepidationem, agasones, & imbellis agrestium turba, sublato clamore, speciem novi exercitus præbuere. Ea res tantum animi Scotis, & formidinis Danis attulit, ut alteros de salute desperantes erexerit, alteris pro sperata victoria certam calamitatem attulerit. Hæc est illa victoria ad Loncartem vicum parta, illo & aliquot proximis diebus summa lætitia, ad posteros perpetua fama, celebrata.

XXXIII. Cum spolia victores dividerent, Hajus in omnium ore erat. Multi homines honesti testificabantur, „Se vidisse, quacunque ille cum liberis impressionem fecisset, ibi nostrorum ordines restitutos, & hostilem aciem velut „ruina impulsam. „Omnes denique uno ore," Prædam, victoriam, famam, „salutem se eis debere, „fatebantur. Hajus ad Regem perductus, modeste de se locutus, splendidas vestes sibi & filiis oblatas, ut conspectiores Bertham ingrederentur, renuit: ac tantum, absterso pulvere, quotidiano amiculo indutus, jugumque, quo erat in prælio usus, ferens, multis a Rege anteire, ac satis magno intervallo sequi jussis, multis ad novi generis spectaculum accurrentibus, urbem ingreditur: omniumque ora & oculos in se unum convertit: ac solus prope omnem illius diei celebritatem tulit. Post Danorum discessum, otio præter spem tam cito parto, in conventu procerum, qui ad Sconam post paucos dies est habitus, nihil prius, quam de Haji filiorumque ejus honoribus & præmiis, est actum. Ager eis datus, unus prope totius Scotiæ fertilissimus, quem adhuc eorum posteri tenent, nunc in multas opulentas familias propagati: ipsi e plebe in ordinem nobilium relati. Insignia ferenda, uti mos est nobilitati, data, scutum argenteum, in cujus solo tria scuta rubricata insunt. Quæ insignia hoc, opinor, indicant, salutem publicam trium hominum singulari in prælio virtute fuisse defensam.

XXXIV. Hoc prælio pax in multos annos parta videbatur: quam domi fœdarunt res turbulentissimæ. Ac Insulanorum quidem, qui per Rossiam vagi prædabantur, motus brevi compressus est, multis latronum in prælio cæsis, multis item in fuga captis, & ad supplicium ductis. Majorem longe tumultum præbuit[1] Crathilinthus, Fenellæ, aut (ut alii vocant) Finabellæ, filius. Is Merniæ tum longe princeps genere & divitiis erat. Cruthinetus ejus avus maternus præfectus erat a Rege ei Angusiæ agro, qui inter duos fluvios (Esca utrique nomen est) jacet: vectigaliaque inde Regia colligebat. Ad eum visendum cum nepos magno comitatu venisset, subito tumultu inter ministros eorum orto, duo e Crathilinthi familiaribus sunt occisi. Ille de injuria apud avum questus, cum in ejus comites seditionis culpa rejiceretur, a sene gravi oratione est increpitus, nec

[1] *Crathilinthus*] MS. *Cruthilinthus*: Boëthio *Crathlintus*, Leslæo *Crathlinthus* appellatur.

nec sine contumeliis a ministris & familiaribus ejus est dimissus. Igitur, domum reversus, irarum plenus, ad matrem querelam detulit. Illa tantum abfuit, ut ægrum adolescentis animum commodis sermonibus mollire, & ad æquitatem reducere, sit aggressa, ut etiam ad parricidium prope conviciis mater filium adversus suum patrem, illius avum, armaverit. Igitur, non adeo diu post, Crathilinthus cum armata hominum multitudine, quos ad id facinus opportunos credebat, noctu in Angusiam ad avi arcem venit. Ibi cum paucis sine suspicione receptus, reliquos comites, e suis latebris evocatos, intromittit. Nepos avum senem cum omni familia trucidat: nec arcem modo, sed vicinos etiam agros depopulatus, tanquam re bene gesta, cum ingenti præda in Merniam læ-tus rediit. Nec diu eam cladem Angusiani inultam passi sunt. Nam brevi magno suæ factionis hominum numero coacto, multiplicem in Merniorum agris vastitatem reddiderunt.

XXXV. Ab eo tempore cum ultro citroque cædes & rapinæ per occasiones fierent, Kennethus, re audita, ne, pluribus ad factiones se aggregantibus, major aliquis motus exsisteret, utriusque partis duces Sconam in jus decimo quinto die adesse jubet. Pauci tamen, severissimi edicti minis permoti, ad diem apparuere: plures, conscii quid commeriti essent, Crathilintho auctore, quo cuique commodum erat, diffugerunt. Rex, diligenti conquisitione facta, noxiorum alios alibi, maximam vero partem eorum deprehendit in Abria. Crathilinthus & factionum principes morte, reliqui levioribus pœnis, pro delicti modo, castigati: nonnulli, qui levissime erraverant, omnino pœna exemti. Hoc temperamentum, apud malos metum, apud cæteros ingentem Regi amorem, conciliavit: pacemque ei ad vigesimum alterum usque regni annum peperit.

XXXVI. Quod si in cursu vitæ inchoato institisset, inter optimos Principes jure censeri potuisset. Belli enim & pacis munera ita obierat, ut fortitudinis, constantiæ & æquitatis maximam sibi laudem compararit. Sed superioris vitæ commendationem facinore longe scelestissimo contaminavit: quod eo fœdius omnibus est visum, quanto incredibilius ac minus exspectatum ab ejus ingenio fuerat, qui tam severe antea in facinorosos animadvertisset. Ejus autem culpæ hæc fuit occasio. Rex, jam ætate grandior, Milcolumbum habebat filium, indole quidem præclara, sed, si quid ipsi humanitus accidisset, ad regendum tam ferocem populum ætate adhuc immaturum. Etiam quo minus post parentem proxime regnaret, obstabat mos majorum, qui e propinquis Regum defunctorum non proximos, sed maxime idoneos, modo a Fergusio primo Scotorum Rege essent oriundi, eligere consueverant. Obstabat etiam nobilitatis favor erga Milcolumbum Duffi Regis filium, qui tum facile in omni genere laudis Scoticæ juventutis princeps erat. Accedebat ad hæc, quod Cumbriæ tum præfectus erat: quam regionem Scoti beneficio Regum Anglorum ita tenebant, ut Cumbriæ præfectura velut omen regni esset: atque ita jam per aliquot ætates observatum erat.

XXXVII. Hunc igitur Milcolumbum, ob has (quas diximus) caussas, videbat spei ac voto suo futurum impedimento: &, quoniam palam non audebat, veneno tollendum curavit. Exstincto, cum omnium summo dolore, juvene

vene optimo, & jam summæ spei propinquo, signa quidem veneni in corpore p paruerunt: nulli tamen in mentem venit, quicquam de Rege suspicari. Nec Rex etiam quicquam omittebat, quod ad suspicionem avertendam facere posset. Nam & mortuum flevit, &, quoties de eo sermo incidebat, memoriam ejus honorifica mentione prosequebatur, & funus magna ambitione celebrandum curavit, nullis, quæ ad defunctorum honorem excogitari poterant, cærimoniis omissis. Sed nimia illa Regis diligentia, quam ille suspicionis amoliendæ caussa adhibebat, cautioribus esse suspecta cœpit: verum intra libertatem loquendi, ob summam omnium de sanctitate ejus opinionem. At cum Rex per eos dies spargeret sermones, animosque hominum tentaret, quo pacto laturi essent veteris legis abrogationem, & novæ de Rege creando rogationem, ut videlicet, plurimarum gentium instituto, Regibus morte sublatis liberi succederent, immaturisque adhuc ad regendum tutores darentur, ita, ut penes pueros nomen, penes tutores jus & vis imperii esset: quanquam pars magna, ut Regi gratificarentur, hæc laudarent, tamen suspicio de morte Milcolumbi ad plures, metus a Rege ad nobilitatem, ac maxime Regii generis homines, pervenit.

XXXVIII. Animis ita affectis, supervenerunt ab Anglia legati, consolaturi Regem de morte propinqui; simul petituri, „ Ut, in subrogatione præfecti „ Cumbrorum, meminerit, eum magistratum esse pacis interpretem, & con„ cordiæ vinculum, inter vicina regna. Talem igitur sufficeret, qui ex utrius„ que gentis commodo antiquam amicitiam contineret, & novas, si quæ ori„ rentur, suspiciones restingueret. Hanc legationem suis rationibus commodam Rex opinatus, conventum nobilitatis Sconam indixit. In eo cum multa graviter disseruisset, „ Adversus comitiorum Regiorum veterem consuetudinem, „ recitatis ab initio usque seditionibus ea de caussa factis, quantoque cum scele„ re in Regum superiorum liberos fuerit a propinquis sævitum: quot bella inde „ nata, rapinæ, cædes, exilia consecuta. Ex adverso, quanto minus turbu„ lenta gentium aliarum essent comitia, quanto major propinqui sanguinis reve„ rentia, cum citra ambitionem filii parentibus succederent. Cum, ea de re quid statuerent, ad concilium retulisset, adjecit etiam postulata Regis Anglorum; &, ut animi civilis majora daret indicia, quod de Cumbriæ præfecto creando suæ potestatis jam Reges fecerant, suffragiis omnium permisit: simul ratus, hac moderatione, quod de regno petebat, se facilius impetraturum; simul ne; si filium præfectum nominaret, alteri rogationi præjudicasse videretur: quod, uti dixi, præfectura Cumbriæ velut Regis futuri designatio videretur.

XXXIX. Qui utrique rogationi maxime videbantur adversaturi, Constantinus Culeni filius, & Grimus ex Mogallo Duffi Regis fratre natus, partim formidine periculi, partim ne nobilitatis majori parti a Rege præcorruptæ adversarentur, primi omnium sententiam rogati, „ Penes Regem esse, dixerunt, & „ leges publice incommodas corrigere, & præfectos, quos ei visum foret constituere.„ Hæc reliqui, etsi eos non ex animi sententia locutos intelligerent, tamen approbarunt. Ita Milcolumbus Regis filius, immatura adhuc ad rerum

administrationem ætate, & Cumbriæ præfectus, & Princeps Scotorum est declaratus: quod nomen perinde est Scotis, atque apud Gallos Delphinus, apud priores Rom. Impp. Cæsar, apud posteriores Rex Romanorum, quibus omnibus successor superiori magistratui dari intelligitur. Adjectæ sunt & aliæ leges, „ Ut, quemadmodum Regi maximus natu filius in regnum succederet, „ita, filio ante patrem defuncto, nepos avo subrogaretur. Ut, Rege impube- „re, tutor, qui pro Rege esset, interea eligeretur, vir prudentia & opibus in- „signis, qui ad quartum decimum usque annum Regis nomine rem administra- „ret. Ad id ætatis ubi Rex pervenerit, ipse sibi curatores eligere posset. Multa præterea de legitima hæredum successione constituta sunt, quæ toti nobilitati cum Rege voluerunt esse communia.

XL. Ita Rex per scelus posteris (uti putabat) regno stabilito, animum tamen suum confirmare non potuit. Quanquam enim omne genus hominum summo studio & ostentatione benevolentiæ complecteretur, plurimos omni genere officiorum prosequeretur, & ita regnum gereret, ut nullum boni Regis munus in eo quisquam desideraret; tamen animus, conscientia sceleris inquietus, nullum solidum & sincerum ei gaudium esse permittebat: sed intercursantibus per otium cogitationibus sceleris fœdissimi interdiu vexabatur, & per somnum obversantia visa, horroris plena, quietem interpellabant. Tandem, sive vere (quod quidam tradunt) vox cœlo edita est, sive turbatus animus eam sibi ipse speciem finxerat, quod sceleratis plerumque evenire solet, visus est sibi per somnum ita admoneri. „ Putasne, Milcolumbi cædem, hominis innoxii, a te per summum „nefas clam patratam, aut mihi esse ignotam, aut te diutius impune laturum? „Jam enim insidiæ, quas tu effugere non potes, in caput tuum parantur: nec, „ut tu putas, stabile & securum, sed tumultuosum & procellarum plenum re- „gnum tuis posteris relinques. Hac formidabili specie Rex conterritus, summo mane ad Episcopos & monachos confugit: animi sui confusionem ac sceleris pœnitentiam denarrat. Illi vero non verum ei e Christi doctrina remedium (jam enim a veterum pietate & eruditione deflexerant) præscripserunt: sed illa multo absurdissima, jamdudum a malitiosis ad quæstum excogitata, ab incautis & æque indoctis temere accepta, ut loca sacra, templaque donariis locupletata, & sepulchra sanctorum hominum inviseret, reliquias oscularetur, Missis & eleemosynis peccata redimeret, monachos & sacerdotes majore, quam antea consueverat, honore & reverentia prosequeretur. Nec ille quicquam horum, iis piaculis sanatum iri se credens, omittebat.

XLI. Tandem cum in Merniam ad Palladii sanctissimi hominis ossa venerabundus venisset, ad proximam arcem, (Fethercarniam vocabant,) tum, ut tradunt, ædificiis & nemoribus amœnam, quorum nunc nulla prope vestigia restant, divertit. Ejus arcis domina erat Fenella, (cujus ante meminimus,) non tantum ob filii Crathilinthi pœnam erga Regem inimico animo, sed ob Constantinum & Grimum, suos propinquos, nova illa lege regni hæreditate exclusos. Ab ea (iram dissimulante) Rex liberaliter & honorifice susceptus, a prandio per otium, cum locorum amœnitatem & arcis structuram diligentius inspiceret, Fenella cum in diætam seorsum ad statuam æneam, arte singulari fusam

fusam, ducit visendum: quam ita ingeniose confectam fuisse dicunt, [1] ut ex occulto loco, funiculo, qui intentus erat, remisso, sagittas ejacularetur: Regem autem, dum intentius artificium admiraretur, sagitta e machina emissa interemtum. Hac arte cædem patratam Joannes Major & Hector Boëthius scriptum reliquerunt: quod mihi non fit verisimile. Neque enim credibile est, tum in Britannia ultima, post interitum apud alias gentes elegantiorum artium, statuam tam ingeniose factam fuisse: quanquam Joannes Major tradat, Edmondum, Eldredi filium, hac ratione occisum; æque fabulose, ut arbitror. Nec facile mihi persuaserim, tantum gemmarum in tota Scotia tum fuisse, quantum Boëthius uni illi fœminæ tribuit. Ideo lubentius accedo ad aliorum sententiam, (in quibus est Vintonus,) qui scribunt, Regem ab equitibus, locatis (jussu Fenellæ) in insidiis, fuisse occisum. Obiit anno ab initio regni vicesimo quinto: vir plane cætera eximius, nisi Milcolumbi cædes, & nimium erga suos studium, turpem præclaris rebus ejus notam inussisset. [2] Decessit DCCCC. XCIV.

LXXXI. REX.

XLII. Post Kennethum, CONSTANTINUS Culeni filius, cognomento CALVUS, tanta ambitione in regno petendo est usus, quanta ad eum diem nemo. Is cum omne genus hominum prensaret, querereturque; „Se aliosque „Regii sanguinis viros fraude Kennethi circumventos, & a regni spe exclusos, „iniquissimæ legis obtentu, „ multa adversus eam rogationem, cui ipse cum aliis propinquis metu cessisset, disputabat. „ Neque difficile esse vitium ejus „detegere. Quid enim stultius, quam rem unam omnium maximam a prudentium censura & suffragiis ad arbitrium fortunæ revocare? & sese ipsos „astringere, ut puello, [3] forte nascendi oblato, & qui a muliercula aliqua re„geretur, sese regendos committerent; & homines virtute præstantes interim „a gubernaculo rerum arceant? Quid si Regum liberi corporis aut animi vitio, „cur imperio exercendo parum sint idonei, laborent? Quid si pueri regnum „tenuissent illis temporibus, quibus cum Romanis, Brittonibus, Pictis, Anglis „& Danis, non tam utri imperarent, quam utri essent, toties est dimicatum? „Aut quid magis furiosum dici potest, quam quod Deus, velut ultimam cala„mitatem, contumacibus minetur, id nos lege arcessamus? & minas divinorum „vaticiniorum vel contemnamus, vel in eas sponte incurramus? Nec verum „esse, quod ab adulatoribus Kennethi jactari solet, hac ratione cædes & avari„tiam

1 *Ut ex occulto loco*] MS. deest *loco.* [& recte. nec enim tam inepte scribebat Buchananus, sed ad exemplum veterum. Terent. Eun. IV. 7. *ut tu illos procul hinc ex occulto caderes.* vid. ad Quinctil. declam. XII. 19.]

2 *Decessit* DCCCCXCIV.] In Editis omnibus hæc verba præmittuntur, *Regnavit annos viginti quinque;* quorum sed stylo inductorum vestigia in MS. adhuc apparent: nos quoque ut supervacua delenda censuimus, idem enim modo dixerat.

3 *Forte nascendi*] Et etiam lib. XI. 15. *Nascendi fors:* lib. autem XII. 16. *forte nascendi,* & ita ubique scribi debere censerem, quod & hoc in loco ab Elzevirio est factum: quamvis non ignorem has voces *Fors* & *Sors* toties confundi, ut alteram ab altera certis limitibus distinguere nesciam.

" tiam consanguineorum vitari: neque enim liberis Regiis, nondum adultis, " minus tutorum fraudes esse metuendas, quam antea fuerant propinquorum. " Quamobrem nunc, oppresso tyranno, libertatem ab eo sublatam fortiter esse " repetendam: legemque illam, per vim latam, per metum acceptam, (si mo-" do lex est, ac non potius publicæ libertatis mancipatio,) abrogandam, [1] & " pristina instituta, (quæ hoc regnum ex nihilo pepererunt, & ex parvis initiis " in tantam magnitudinem extulerunt, ut nulli vicinorum cedat, & toties deje-" ctum erexerunt,) dum licet, restituenda. Quin & præsentem occasionem " potius, dum se offert, [2] amplectamur, quam e manibus elapsam frustra po-" sterius [3] quæramus?

XLIII. Hæc, circumeundo potentiores, cum passim dissereret, magna multitudine persuasa, factione illa fretus, Sconam venit: & duodecimo die a funere Kennethi Rex est appellatus. Milcolumbus interea, qui patris funus curabat, audito Constantinum regnare, amicis convocatis, de summa rerum deliberat. Alii sentiebant; " Procerum animos, antequam quicquam moveret, " esse pertentandos; ut, contra hominem popularem, & multis amicitiis & factionibus implicitum, profecturus, vires expenderet: ac tum demum ex præsenti copia consilium caperet. Hæc juniores & ferocissimus quisque, velut lenta consilia, aspernari, ac disserere, " Obviam periculis eundum, & hostem, " antequam novum regnum confirmaret, aggrediendum. Hanc sententiam Rex adolescens, velut magis speciosam, secutus, circiter decem millibus hominum coactis, ad hostem pergit. Nec Constantinus sibi defuit. Tantum enim exercitum brevi confecit, ut Milcolumbus ad famam adventus ejus suos dimiserit, ipse in Cumbriam abierit. Id vero Kennethus, ejus frater e pellice natus, cum flagitiosum existimaret, aliquot virorum fortium cohortibus persuasis, prope Sterlinum ad Fortham amnem, qui eis limes erat, hosti se objicit. Ibi, cum ad amnem, præaltis ripis, ac raris in locis vadosum, otiosi utrinque desiderent, fame & peste, quibus malis eo anno vehementer laboratum erat, uterque copias dimittere est coactus. Ita regno in duas factiones diviso, plebs peste, fame, latrociniis, miserabiliter est afflicta.

XLIV. Interea, absente Milcolumbo, qui ex fœdere Anglo adversus Danos auxilium ferebat, Constantinus, occasionem se nactum ratus opprimendi factionem adversam, cum magnis copiis in Lothianam contendit. Kennethus, a fratre relictus, ut ad omnes Constantini motus esset paratus, ad Almonis amnis ostium se venienti objecit. Et, quia inferior numero erat, rem consilio juvit; ita acie structa, ut Solem & ventum a tergo haberet; latera, quoad poterat, flumine muniret. Ea res præcipue ei victoriam dedit. Nam Constanti-

1 *Et pristina instituta*] Libri omnes, *& ad pristina instituta*, nullo fere sensu.

2 *Amplectamur*] Ita MS suadente etiam Crafordio, cæteri omnes *amplectimur*. [Jubent tamen Grammatici, *ut quin* subjungi indicativum vel imperativum, ubi adhortationi inservit, subjunctivum vero, ubi aliud verbum præcessit. Vid. Wass. ad Sallust. Catilin. c.57. Voss. de Construct. Cap. 62. & *quæremus* recte legi etiam credimus. ita & inf. lib, VII. 15. *quin tu armatus armatum aggredere.*]

3 *Quæramus*] MS, *quæremus*.

tiniani, multitudine freti, cum acriter in prælium ruissent, præter incommodum Solis adversi, procella statim coorta tantum pulveris in ora oculosque ingessit, ut Constantini milites vix attollere vultus in hostem possent. In utroque exercitu strages ingens facta: & duces ipsi congressi mutuis vulneribus alter alterum confecerunt, post annum & sex menses quam regnum [¹*Constantinus*] invaserat.

LXXXII. REX.

XLV. GRIMUS, Duffi Regis filius, sive, ut alii tradunt, ex Mogallo fratre ejus natus, exstincto Constantino, Rex, a suæ factionis hominibus Sconam ductus, appellatur. Hic, suæ partis proceres cum alios jam corruptos, alios per legatos a Milcolumbo sollicitari, comperisset, comprehensos quosdam e Milcolumbi legatis, qui ad eos mittebantur, in vincula conjecit. Id ille factum cum contra jus gentium videri vellet, graviter offensus, bellum molitur apertum. Adversus eum cum Grimus properaret, subitus rumor de magnitudine copiarum ejus per hostilem exercitum dispersus omnes rationes Milcolumbi turbavit: multi igitur quotidie dilabebantur: nonnulli, alia atque alia caussantes, aperte missionem flagitabant. Is metus primum a mercatoribus ortus, qui suas rationes publicis utilitatibus præferebant, paullatim totum pervasit exercitum. Neque deerant etiam, qui Grimo clam studerent: erant enim in eo multa, quæ vulgus conciliarent, staturæ proceritas, & cum formæ dignitate conjuncta summa humanitas, & in omni actione² cum decore comitas. Nec deerat in loco severitas in animadvertendo, & in rebus gerendis celeritas cum prudentia. Itaque multi sub eo regnum sibi cum dignitate quietum spondebant. In hoc animorum motu, Milcolumbus, nihil ausus fortunæ temeritati committere, ex consilio amicorum majore parte exercitus dimissa, cum selectis cohortibus statuit hostes Forthæ transitu prohibere.

XLVI. Interea Fothadus Episcopus, magna tum apud omnes ob sanctitatis opinionem auctoritate, rem componere aggressus, sæpe inter factiones commeando tandem perfecit, ut, induciis in tres menses datis, Grimus in Angusiam, Milcolumbus in Cumbriam secederet. Arbitri de utriusque consensu electi, qui statuerent de controversiis. Nec cessavit Fothadus, donec per eos hæ pacis conditiones ederentur: „ Ut Grimus quoad viveret Regium nomen teneret: eo defuncto, regnum ad Milcolumbum rediret: ac in posterum lex Kennethi, de regno Regum liberis stabiliendo, sancta & inviolabilis esset. Interea communis utrique limes esset vallum Severi: quicquid intra vallum esset Milcolumbo, quod extra Grimo cederet. Hoc limite uterque contentus, neuter alterum armis peteret, aut hostibus alterius auxilium ferret. Ita cum omnium summa lætitia pax est facta, quæ prope per octo annos summa fide servata fuit. Ejus violandæ caussa a Grimo est profecta. Nam, cum ab initio regni temporibus turbulentis boni Principis specimen dedisset, remissa per otium indu-

1 *Constantinus*] Hanc vocem e margine MS. reposuimus ut sententia clarior legentibus fieret.

2 *Cum decore*] MS. *cum decoro*.

dustria, totum se voluptatibus immersit. Deinde crescente, ut solet, ex luxuria egestate, ex egestate avaritia, multos e ditioribus confictis caussis afflixit. Hæc quanto cum periculo faceret a majoribus admonitus, tantum absfuit, ut quicquam de prioris vitæ turpitudine remitteret, ut monitores, quanquam blande ad se vocatos, tamen in carcerem conjicere decreverit, ut reliquos, eorum pœna deterritos, ab hujusmodi libertate adversus Reges compesceret. Illi autem cum ab amicis admoniti sese pœnæ subtraxissent, Grimus adeo exarsit, ut collecta manu statim adversus eos duceret; in agrosque eorum multo crudelius, quam ullus externus hostis, sæviret. Non homini, non villis, non pecori, non agris, parsum. Quicquid asportari non poterat, ne dominis post usui esset, corruptum. Nihil sacrum aut profanum ferro flammave inviolatum remansit.

XLVII. Milcolumbus, qui tum maxime operam Anglo adversus Danos navabat, suorum querelis domum revocatus est. Neque solum earum rerum indignitate, quas homines clari & innoxii patiebantur, erat commotus, sed multo magis, quod Grimus, velut e ditione inimicorum, quam ad alium brevi transituram sciebat, nullo temporis futuri respectu, præsentes fructus colligebat. Ad Milcolumbi reditum cum concursus ingens fieret, Grimus, qui ad tempus ob raras corporis & animi virtutes populo fuerat carissimus, etsi a maxima procerum parte desertus esset, cum quantis poterat copiis obviam est profectus. Cum jam castra castris contulissent, sub Ascensionis diem, gnarus, quam sancte Milcolumbus id festum observaret, decreverat eum imparatum ac nihil suspicantem aggredi. Sed Grimi consilium cum ad Milcolumbum perlatum esset, suos in armis paratos habuit: & quanquam de victoria, in caussa tam bona, bene speraret, tamen misit obviam hosti, qui eum hortarentur, „Ne „homo Christianus memoriam diei tam celebris cruore civium pollueret.„ Ille nihilo secius aciem ad prælium paratam in hostem ducit. Inimici timorem, cui diei festi reverentiam prætenderet, suis velut omen victoriæ indicat. Igitur cum infestis armis animisque infensis esset acriter concursum, Grimus, subito a suis desertus, vulnerato capite, capitur: mox oculis privatus. Nec multo post, animi mœrore accedente ad vulnera, moritur, decimo quam regnum inierat anno. Milcolumbus, Regio adversus victos animo usus, Grimum sepulchro majorum inferendum curavit. Factionem, quæ secuta eum fuerat, deposita omnium offensionum memoria, in gratiam recepit. Deinde ad Regia comitia Sconam profectus, non prius imperium suscepit, quam lex, de Rege creando, a patre lata, omnium suffragiis confirmaretur.

LXXXIII. REX.

XLVIII. Statim suscepto regno, ad convulsam factionibus rem Scoticam restituendam est aggressus. Primum, quemadmodum ipse omnibus offensas remisisset, ita curavit, ut inter omnes diversarum factionum homines veteres discordiæ consopirentur. Deinde præsides e nobilitate, viros justos & pios, qui latrones, superiorum temporum licentia vagos, compescerent, in omnes provincias misit. Plebe quoque ab eisdem ad agriculturam coacta, annona fuit laxior, & commercia tutiora, & publice secura tranquillitas. Inter hæc, Sueno,

no, Haraldi filius, Danorum Rex, domo profugus, in Scotiam venit. Is sæpius a Vandalis victus, captus, redemtus, cum ab Olavo Scandianorum, & Eduardo Anglorum, Regibus, frustra petisset auxilium, tandem a Scotis, ex acerrimo Christiani nominis hoste Christianus factus, acceptis modicis copiis, in regnum rediit: inde cum magno exercitu in Angliam transivit. Anglos primum solos, deinde adjunctis cum eis Scotorum auxiliis, vicit: multa Scotis prius comminatus, quod relictis Anglis domum redire nollent. Nec minæ frustra fuere. Olavus enim Scandianus, & Enecus, summus Daniæ præfectus, ab eo cum exercitu valido in Scotiam immissi. Hi per Moraviam vagi, cæsis obviis, sacris profanisque direptis, tandem in unum collecti, arces & alia munitiora loca aggrediuntur.

XLIX. Hæc dum oppugnant, MILCOLUMBUS e proximis regionibus milite collecto, castra non longe ab eis locat. Postridie Scotos, visa Danorum multitudine, & apparatu bellico, ingens terror invasit. Rex eos confirmare aggressus, cum non multum proficeret, tandem clamor a paucis, qui minus timidi volebant videri, exortus, & a reliquis exceptus, fecit, ut statim, velut lymphati, injussu ducis, in hostem proruerent, ac sese in stantium in procinctu Danorum tela induerent. Primis cadentibus, reliqui citatiore, quam venerant, gradu fugam intenderunt. Rex, accepto in capite vulnere, vix a suis in propinquum nemus ablatus, ac ibi equo impositus, mortem evasit. Dani, parta victoria, Narnim arcem, custodibus eventu infelicis pugnæ perterritis, per deditionem acceperunt: in deditos tamen sævitum. Arx, quod opportuno loco sita esset, valide munita, ex peninsula, admisso per angustas fauces mari, insula facta: ac Danico nomine Burgus appellata. Reliquæ arces, quæ Elginæ & Foressiæ erant, metu crudelitatis Danorum desertæ. Dani, rebus tam prospere cedentibus, in Moravia considere statuunt. Naves domum, ut liberos & uxores advehant, dimittunt. Nullum interea servitutis asperrimæ exemplum in captivos prætermissum. Milcolumbus, ut eorum conatibus obviam iret, majore & firmiore exercitu quam antea, eis, jam in Marriam progressis, ad Murthilacum occurrit, non sine magno utriusque partis timore, Scotis crudelitatem Danorum, Danis ignota loca, procul a mari, & insidiis opportuna, magis quam hostem formidantibus. Scotis, in congressu, metum auxit trium virorum fortium, Kennethi insularum, Grimi Ierniæ, & Dumbarii Lothianæ, Thanorum, continuata cædes. Igitur loco moti, in antiquum, quod a tergo erat, præsidium pulsi. Ibi vallo & fossa & arborum concædibus circumdati, in angusto loco æquata fronte hostibus restiterunt. Quosdam eorum, velut parta victoria incautius invectos, circumvenerunt, cæso inter hos uno e ducibus Eneco. Ea res, ut Danos ad pugnam segniores fecit, ita Scotis, pene profligatis, alacritatem addidit. Igitur, pene momento temporis mutata fortuna, Dani fugiunt, Scoti fugientibus instant. Olavus, imperatorum alter, nactus itineris duces, cum paucis in Moraviam ea nocte contendit. Id quanquam Milcolumbus non ignoraret, tamen promtissimo quoque in prælio cæso, ac plurimis vulneratis, ab hoste persequendo destitit.

L. Eam cladem, ad se in Angliam delatam, magno animo tulit Sueno: ac partim e veteranis, partim e novis subsidiis domo advectis, duce Camo, ad veterem supplendum exercitum, misit. Is primum Forthæ æstuarium invectus, cum ab accolis, passim ad omnes ejus motus occurrentibus, descendere prohiberetur, ad Rubrum Angusiæ promontorium vela fecit. Ibi militibus in terram expositis, ac locis aliquot frustra tentatis, ad prædandum se convertit. Cum ad Balbridum, hoc est, Brigidæ pagum, haberet castra, didicit de exploratoribus, Scotorum copias vix duo millia passuum abesse. Uterque pro tempore suos ad pugnam hortati sunt: ac postridie quoque, eodem prope momento, in procinctu steterunt. Pugnatum est tertio die, tanta pertinacia, quantam & nova spes & vetus odium efficere poterat. Tandem, vincentibus Scotis, Camus reliquias exercitus in montes, qua iter in Moraviam esse intellexerat, subducere conatus, antequam duo millia passuum esset progressus, a sequentibus circumventus, cum suis omnibus periit. Hujus victoriæ monumenta exstant, obeliscus, & vicus proximus adhuc memoriam nominis Cami retinens. Alia manus non procul a Brechino oppido interiit. Ibi quoque obeliscus alter erectus est. Reliqui, pauci admodum numero, tenebris propinquæ noctis protecti, ad naves penetrare conati sunt. Hi, cum ventis adversis aliquot dies sævissimo mari jactati fuissent, tandem ad Buchaniæ littus importuosum appulsi, tamdiu ibi, adversis tempestatibus detenti, ad anchoras steterunt, donec, pene omnium rerum inopes, coacti sunt circiter quingentos e suis prædatum in propinquos agros mittere: quos Mernanus, loci Thanus, a mari exclusos, in tumulum satis arduum coëgit. Ibi cum diu, loci commoditate adjuti, se saxis defenderent, ac multos temere subeuntes affligerent, tandem Scoti alii alios cohortati, diversis partibus, multitudine freti, in collem subierunt. Dani ad unum cæsi. Illic etiam, ut ad Balbridum, vento arenas excitante, ossa plerumque nudantur majora quam pro statura hominum hujus ætatis.

LI. Nec hac calamitate Sueno fractus, Canutum filium cum novo delectu in Scotiam mittit. Adversus hunc, expositis militibus in Buchania prædas agentem, Milcolumbus, nondum ex superioribus præliis suorum viribus refectis, cum exercitu venit: ac nondum aleæ fortunæ rem committere ausus, optimum statuit, hostem populatione prohibere, ac levibus certaminibus fatigare, sperans fore, ut brevi in alieno agro, cladibus belli vastato, ac jam pene deserto, rerum omnium inopia laboraret. Id consilium cum per aliquot dies fuisset secutus, evenit, ut, hoste cognito, Scoti suis viribus minus diffiderent, atque uterque exercitus prope pari inopia premeretur. Igitur omnibus signum pugnæ ferociter flagitantibus, ac, ni daretur, præ se ferentibus, imperatorum injussu pugnaturos, Milcolumbus suos in aciem educit. Commissa pugna, ira & desperatione ultima tam pertinaciter est certatum, ut neutra pars læta discederet. Et quanquam victoriæ nomen apud Scotos esset, tamen, magna nobilitatis parte cæsa, cæteri ita laboribus fatigati, & animis fracti, in castra redierunt, ut Danis liberam se recipiendi potestatem, nemine persequente, permitterent. Postridie, cum utrique suos recenserent, tantum cladis magnitudi-

tudinem comperenrunt, ut sacerdotes, pacis interpretes, utrique libenter audirent. Ea in has leges facta est; „ Ut Dani, Moravia Buchaniaque relictis, „ discederent: neuter populus, Milcolumbo & Suenone viventibus, alterum „ bello lacesseret; aut alterius hostibus adversus alterum auxilium ferret: ager, „ in quo pugnatum est, in sepulturam mortuorum consecraretur. Danis se recipientibus, Milcolumbus in prælio cæsos curavit sepeliendos. Post hæc, indicto ad Sconam conventu, ut bene meritis de patria gratiam referret, omnes agros Regios eis divisit. Nobilitas contra Regi concessit, ut, cum eorum aliquis moreretur, liberi ad vicesimum primum ætatis annum in tutela Regia essent: Rexque proventus omnes, præterquam quod in educationem liberorum impenderetur, acciperet. Præterea, ut puberum collocandorum potestas penes eum esset, ad eumque dos rediret. Hunc morem ab Anglis & Danis potius acceptum credo, quod in tota Anglia & parte Normaniæ adhuc perseveret.

LII. Deinde Rex versus ad detrimenta belli reparanda, multa loca sacra ab hostibus eversa restituit, arcesque per omnia oppida, aut labefactatas instauravit, aut novas condidit. Tum regnum, a se magna virtute pacificatum, legibus & institutis ornare aggressus, nova magistratuum nomina (credo, a vicinis accepta) magis ad vanam ambitionem, quam ad ullum usum, instituit. Nam superioribus seculis, præter Thanos, hoc est, præfectos regionum, sive Nomarchas, & Quæstorem rerum capitalium, nullum honoris nomen Equestri ordine altius fuerat, quod apud Danos observari adhuc audio. Nunc vero, nec ullus in novis honorum nominibus est modus; neque, præter inanem titulum, ullus nominum usus. Ac Milcolumbus quidem bellis perfunctus aliquot annos magna cum gloria regnavit: sed in ætatis decursu vitæ superioris splendorem avaritia fœdavit. Id ei vitium partim cum senio, ut solet, accrevit: partim enatum est ex inopia, quæ largitionum immodicarum semper est comes. Prædia temere nobilitati divisa per scelus ad se retrahere conatus, multos opulentiorum ita multavit, ut alios ad mortem, alios ad extremam egestatem redegerit. Igitur præsente pœna, utcunque interdum justa, superioris beneficentiæ gratiam superante, cum injuria ad paucos, metus tamen ad multos pertineret, spoliatorum ac cæsorum necessarii in ultionem suorum, ac suam securitatem, omnes cogitationes intenderunt. Tandem apud Glammim in Angusia, corruptis pecunia domesticis ministris, nocte intromissi, Regem trucidarunt. Facinore perpetrato, ministri una cum parricidis cum in equos conscendissent, quos ad eventum rei stratos habebant, viarum vestigiis per campos nive adopertos confusis, in lacum, qui est ad Forfaram oppidum, delati, cedente oneri glacie nondum firma, ad unum aquis absorpti perierunt. Gelu deinde coëunte, ad tempus celata, ac tandem, glacie resoluta, detecta corpora, passim per vias publicas, ad terrorem viventium, ac mortuorum ludibrium, contabuerunt. Hæc vulgatior est fama. Alii, ex insidiis a propinquis Grimi & Constantini, superiorum Regum, cruento prælio conserto, interemtum; alii, a propinquis puellæ nobilis, cui vim intulerat, cæsum; omnes violenta morte

periisse, tradunt. Milcolumbus supra annos triginta regnum ita tenuit, ut, nisi avaritia senilem animum corrupisset, inter optimos Principes haberi posset. Annus, quo mortuus est, prodigiosus fuit, hieme fluminum, vere maris inundationibus: item, paucis diebus post æstivum solstitium, vehementi gelu, & nivis casu: quod prodigium magna, frugibus corruptis, fames est consecuta.

LIBER SEPTIMUS.

I. QUAM pertinaci contentione Kennethus & Milcolumbus ejus filius elaborarint, ut Regum liberi per manus imperia parentum acciperent, superiore libro est a nobis explicatum; quo vero successu id fecerint, in sequentibus apparebit. Certe quod publice regno, aut privatim Regibus promittebatur, ex lege nova, commodum non est consecutum. Illa enim universis ostentabatur utilitas ex hoc Regiæ successionis stabilimento, ut seditiones, cædes, insidiæ inter propinquos, ambitio inter proceres, malaque cætera, quæ ex iis nasci solent, præcaverentur. Contra vero, mihi caussas malorum publicorum perquirenti, & vetusta cum recentioribus conferenti, hæc omnia, quæ lege nova fugiebamus, vitia, non vetustæ legis antiquatione videntur exstincta, sed cum nova potius magnum accepisse incrementum. Ut enim omittam propinquorum in eos, qui regno potiuntur, insidias, & regnantium adversus eos, quos & natura & lex voluit cuique esse carissimos, suspiciones nefarias, quas narrationis ordo explicabit; tot priorum seculorum clades, cum illis collatæ calamitatibus, quæ Alexandri Tertii interitum sunt consecutæ, leves præ iis & tolerabiles videri possint. Omitto, quod ista lex enervat vires consilii publici, sine quo nullus legitimus dominatus potest consistere: quod ea mala ultro arcessit, quæ alii, rerum publicarum participes, unice deprecantur: ut Reges videlicet constituamus, quibus alii rectores præficiendi sint: & in eorum potestatem universum tradamus populum, qui ipsi sui potestatem non habeant: & qui ægre Regibus, usu rerum peritis, & prudentia præstantibus, parent, poscimus, ut qualibuscunque Regum umbris pareant: & in eas scelerum pœnas sponte nos præcipitamus, quas Deus sui contemtoribus comminatur, nempe ut pueris & puellis subjiciamur, quos omnium gentium leges, & omnium legum parens natura, in aliena potestate esse voluerunt. Quod autem privatum ex hac lege petunt Reges emolumentum, ut generis & nominis perpetuitatem inde sibi promittant, id quam sit vanum & fallax, non modo veterum exempla, sed ipsa etiam natura poterat admonere, si secum cogitassent, quot legibus, & præmiis etiam, familiarum suarum præclara illa nomina Romani perpetuare sint conati, quarum ne unius quidem vestigium in toto terrarum orbe, ab illis devicto, ad hunc usque diem perseveret. Ac merito quidem id illis evenire arbitror, qui adversus naturam rerum certamen sibi desumunt, & rem maxime fluxam & fragilem, omnium-

omniumque casuum momentis obnoxiam, æternitate, quam ipsi nec habent, nec habere possunt, donare contendunt: & ea ratione contendunt, quæ maxime instituto eorum contraria videtur. Quid enim est ad diuturnitatem minus fidum quam tyrannis? At ad eam hæc nova lex gradum struit. Est autem tyrannus velut scopus ad universorum mortalium propositus odium: qui nec diu stare potest, &, ubi cecidit, omnium suorum una secum ruinam trahit. Hunc stultorum hominum conatum mihi numen videtur plerumque infringere levius: interdum, velut suæ potentiæ æmulum, publico ludibrio exponere. Ejus voluntatis divinæ nescio an ullum aptius & apertius exemplum proponere possim, quam quod in præsentia tractamus. Milcolumbus enim, qui tantopere laboravit, ut legem, a patre suo prope per vim latam, de Regum liberis in parentum locum sufficiendis, communibus totius populi suffragiis confirmaret, nullam de se stirpis virilis prolem reliquit. E duabus vero filiabus, alteram, Beatricem nomine, homini nobili Crino, insularum Occidentalium Thano, & reliquorum Thanorum præfecto, quem ætas illa Abthanum vocabat; alteram Doacam Anguliæ Thano collocavit, unde genitus fuit Macbethus, sive Macbeda, de quo suo loco erit nobis dicendum.

LXXXIV. REX.

II. Cæso igitur (uti dictum est) Milcolumbo, successit [1] *DUNCANUS*, nepos ex filia Beatrice, vir summa humanitate, ac majore erga suos indulgentia, quam in Rege est opus. Erat enim natura lenior, ac jam inde ab adolescentia magnum popularitatis indicium dederat: nam temporibus difficillimis, cum ab avo præfectus Cumbriæ fuisset, quanquam, propter Danorum cohortes passim vagantes, [2] ad Regem [*Anglorum*] penetrare non poterat, ut in leges juraret, tamen cum fide partium Anglicarum caussam sustinuit, donec cætera Anglia dedita, Canutus expeditionem in eum suscepisset: ac tum demum in fidem Danorum se dedit, eisdem conditionibus, quibus antea Anglo parebat. Erat & illud in eo populare, quod cum summa æquitate jus dicebat: ac singulis annis ad inopum querelas audiendas perlustrabat provincias: neque quenquam, quod in ipso erat, potentiorum vi opprimi sinebat. Sed, ut hæ virtutes bonorum studia ei conciliabant, ita auctoritatem apud seditionum cupidos minuebant, & ex ejus erga bonos clementia crevit malorum audacia.

III. Initium spernendi imperii natum in Abria, adversus Banchonem, ejus regionis Thanum, hominem acrem, & æquitatis unicum cultorem: cujus in animadvertendo severitatem cum non perferendam ducerent mali, conspiratione adversus eum facta, bonis direptis, vulneratum ac semivivum expulerunt. Ubi primum per vulnera jactationem corporis ferre potuit, ad Regem querelam detulit. Missus a Rege minister publicus, qui facinoris auctores in jus vocaret,

1 *Duncanus*] Ita omnino legendum (non *Donaldus*, quod libris omnibus irrepsit) tum alii scriptores, tum ea quæ sequuntur, ostendunt.

2 *Ad Regem Anglorum*] Hanc vocem [*Anglorum*] Crafordii admonitu supplevimus, ut aperta magis oratio esset.

caret, omni contumeliarum genere affectus, occiditur. Tantam eis securitatem dabat boni Principis lenitas, quam illi ignaviam interpretabantur. Factionis, quæ eum motum conciverat, princeps Macdualdus, desperata venia, ad bellum se apertum comparat. Insulanos, semper ad omnes motus paratos, & promtissimum quemque ex Hibernia spe prædæ advocat. Docet, „ Sub Rege „ molli ac deside, & qui aptior esset monachis, quam viris fortibus, regendis, „ nullum pœnæ metum, magnam emolumentorum spem esse. Neque sibi du„ bium esse, quin Scoti, sub Rege superiore velut longæ pacis claustris cohibi„ ti, proposito semel belli signo, se in pristinam libertatem vindicarent. Accessit ad has hortationes ab initio successus, qui ferociam eorum auxit. Milcolumbus quidam e prima nobilitate, cum copiis a Rege missus, statim ab eis, exercitu fuso, victus, captus, ac demum capite multatus fuit.

IV. Hac clade Rex perturbatus, convocato concilio, cum eis de remedio consultat. Aliis parum sententiam expedientibus, Macbethus, Regis consobrinus, culpa rei male gestæ in ignaviam superioris temporis collata, pollicetur, „ Si sibi cum Banchone, regionis perito, mandetur imperium, omnia brevi „ pacata redditurum. Erat enim Macbethus acri ingenio, animo prorsus excelso, & magnarum rerum cupido: cui si moderatio accessisset, quamvis magno imperio dignus erat. In plectendis autem sceleratis ea severitate, quæ soluta legum vinculis in crudelitatem facile videretur eruptura. Decretum ei a Rege imperium adeo multos terruit, ut, abjecta spe, quam de Regis ignavia conceperant, alii alio latebras petentes aufugerent. Insulani atque Hiberni, interclusa fuga, in extremam desperationem acti, fortiter pugnando ad unum prope interiere. Macdualdus, cum paucis in turrim propinquam inclusus, omni spe veniæ destitutus, se suosque voluntaria morte ab hostium ludibrio exemit. Macbethus, ea pœna non contentus, abscissum caput Bertham ad Regem mittit: corpus truncum in loco conspicuo suspendit. Quos Insulanorum cepit, carnifici strangulandos dedit.

V. Domestica seditione pacata, terror Danicus majorem longe sollicitudinem attulit. Sueno, Danorum Rex potentissimus, moriens tribus filiis tria reliquit regna, Angliam Haraldo, Norvegiam Suenoni, Daniam vero Canuto. Haraldo brevi post mortuo, ei successit Canutus in regnum Angliæ. Sueno Rex Norvegiæ, fraternæ laudis æmulus, magna cum classe in Fifam trajecit. Ad rumorem ejus adventus, Macbethus ad delectum missus: Banchone, qui interim rei militari præesset, cum Rege relicto. Duncanus, velut ex ignaviæ somno excitatus esset, hosti obviam ire coactus est. Prope Culrossiam pugnatum est, tanta pertinacia, ut alteris ad sequendum fugientes animus deesset, vix alteris ad fugam vires suppeterent. Scoti, qui iniquitate loci magis, quam virtute superati sibi videbantur, postquam Bertham venerunt, ibi, hostium consilia opperientes, cum reliquiis victi exercitus consederunt. Sueno, si paullum instaret, totam Scotiam brevi suæ ditionis fore ratus, Bertham cum omnibus copiis ad Duncanum obsidendum contendit, classe circummissa, ut per Taum amnem eodem appelleret. Duncanus, etsi adveniente ac jam propinquo cum novis subsidiis Macbetho, satis præsentibus rebus confideret, tamen sub-

jicien-

jiciente Banchone, ut arte vires juvaret, dimittit nuncios, alium ad Macbethum, ut subsisteret, alium ad Suenonem, qui de deditione ageret. Scotus petebat, „ Ut, urbe dedita, sibi cum suis incolumibus abire liceret. „ Sueno ratus eam deditionem ab ultima desperatione profectam, nihil, nisi omnibus sibi permissis, audiebat.

VI. Missi alii nuncii cum liberis mandatis, qui in scribendis conditionibus tempus tererent. Hi, ut ampliorem beneficentiæ speciem adjicerent, „ Regem, affirmant, dum leges pacis darentur, earum rerum, quarum non magnam copiam apud Norvegos intelligeret esse, affatim in castra missurum. Id vero munus non tam beneficentia Scotorum & penuria Norvegorum fecit gratum, quam quod existimarent, fractis ferocibus animis, jam debellatum esse. Missa magna vis panis & vini, tum e vite, tum ex hordeo confecti, ac succo infecti herbæ cujusdam veneficæ, cujus magna copia passim in Scotia nascitur. Vulgo solanum somniferum vocant. Caulis ei major bipedali in ramos superne diffunditur: folia latiuscula, acuminata exteriore parte, ac languide virentia: acini prægrandes, ac nigri (cum maturuerunt) coloris, qui e caule sub axilla foliorum exeunt; sapor eis dulcis, & propemodum fatuus; semen habent perexiguum, velut fici grana: vis fructui, radici, ac maxime semini, somnifera, & quæ in amentiam, si largius sumantur, agat. Hac herba cum omnia infecta essent, qui commeatus in castra vehebant, ne qua doli subesset suspicio, prægustabant, Danosque magnis poculis invitabant ad bibendum. Idem quoque Sueno ipse, benevolentiæ significandæ caussa, ut illis nationibus mos est, faciebat.

VII. Duncanus, qui futurum sciret, ut vis potionis una cum somno viscenbus conciperetur, jam Macbethum cum suis per aversam ab hoste portam summo silentio in urbem receperat: compertoque per exploratores, somno & vino graves jacere hostes, Banchonem, itinerum aditusque in castra gnarum, cæteris in insidiis collocatis, cum parte majore exercitus mittit. Is ingressus castra, sublato clamore magno, opinione sua omnia negligentiora invenit. Pauci tumultu excitati, cum velut amentes, temere discurrerent, ab obviis cæduntur. Reliquis fere mors cum somno continuata est. Rex, per temulentiam velut mortuus, a paucis, qui minus vinolenti erant, correptus, cum non modo viribus, sed etiam sensu careret, instar oneris in jumentum forte oblatum injectus, ad naves est delatus. Nihilo ibi, quam in castris melior status rerum fuit. Nautis enim prope omnibus in terra cæsis, vix qui unam navem regerent collecti: eorum opera Rex domum reportatus est. Reliquæ naves, vi tempestatis obortæ, inter se collisæ subsiderunt: eumque, arena, atque aliis, quæ flumen temere fert, aggestis, cumulum navigantibus periculosum fecerunt, quem vulgo Drumilaum vocant. Scotis, post hanc [1] victoriam sine sanguine paratam, in læti-

1 *Victoriam sine sanguine paratam*] Ita MS. princeps editio Edinb. & Genev. reliquæ fere omnes [*partam*] legunt: at nihil mea sententia erat mutandum. Ita enim Petron. cap. 15.

Nolo quod cupio statim tenere,
Nec victoria mi placet parata.

i. e. quæ venit ex facili, atque nullo labore aut discrimine constat, qualis hæc Scotorum de Danis fuerat Ovid. Epist. VIII. 82

lætitiam conversis, affertur, classem Danicam ad Kingornum stare, subsidio Suenoni a Canuto missam: vectores, in terram expositos, ferre, agere, nullo resistente, Fifanorum bona. Adversus eos Bancho cum copiis missus, primos adortus magna strage concidit. Hi fere primores gentis erant: reliqui facile ad naves compulsi. Bancho magna pecunia cæsorum sepulturam vendidisse dicitur, quorum sepulchra ajunt adhuc in Æmona insula ostendi. Danos, toties male tentatis in Scotiam expeditionibus, jurejurando sanxisse ferunt, „ Se nunquam hostiliter eoredituros.

VIII. Cum in Scotia, rebus domi forisque prospere succedentibus, omnia pace florerent, Macbethus, qui, consobrini ignavia semper spreta, regni spem occultam in animo alebat, creditur somnio quodam ad eam confirmatus. Quadam enim nocte, cum longiuscule abesset a Rege, visus est sibi tres fœminas forma augustiore quam humana vidisse: quarum una Angusiæ Thanum, altera Moraviæ, tertia Regem eum salutasset. Hoc somnio animus, cupiditate & spe æger, vehementer incitatus, omnes regnum adipiscendi vias secum volvebat: cum non injusta, ut ipsi videbatur, oblata est occasio. Duncanus e filia Sibardi Reguli Northumbrorum duos filios genuerat, Milcolumbum Cammorum, (quasi dicas Μεγαλοκέφαλον,) & Donaldum, cognomento Banum, id est, album. Ex iis Milcolumbum, vixdum puberem, Cumbriæ præfecit. Id factum ejus Macbethus molestius, quam credi poterat, tulit, eam videlicet moram sibi ratus injectam, ut, priores jam magistratus (juxta visum nocturnum) adeptus, aut omnino a regno excluderetur, aut eo tardius potiretur, cum præfectura Cumbriæ velut aditus ad supremum magistratum semper esset habitus. Animus etiam, per se ferox, prope quotidianis conviciis uxoris (quæ omnium consiliorum ei erat conscia) stimulabatur. Igitur, re cum intimis amicorum, in quibus erat Bancho, communicata, Regem opportunum insidiis ad Ennernessam nactus, septimum jam regnantem annum, obtruncat: ac, manu collecta, Sconam profectus, populari favore fretus, Regem se dicit. Liberi Duncani, tam repentino malo icti, cum simul & patrem cæsum, & auctorem cædis regnantem audirent, & insidias passim a tyranno collocari, ut eorum cæde regnum confirmaret, latebras fugæ subinde mutando, saluti aliquamdiu consuluerunt. Verum cum neque quicquam adversus potentiam ejus satis tutum videretur, neque ab homine natura sævo spes ulla clementiæ ostenderetur, diversi, Milcolumbus in Cumbriam, Donaldus ad propinquos patris in Æbudas, diffugiunt.

L X X X V. R E X.

IX. MACBETHUS, ut regnum male partum stabiliret, potentiores magnis largitionibus sibi conciliat, securus de Regiis liberis ob ætatem, de vicinis Regibus ob mutuas simultates. Potentioribus delinitis, populi favorem æquitate parare, severitate retinere, decrevit. Igitur cum latrones punire statuisset, qui Duncani lenitate animos sustulerant, nec id posse fieri sine magno rerum motu videret, consilium iniit, ut per idoneos homines discordiarum semi-

na

Ecce Neoptolemo præda parata fui.

Et ita apud Livium lib. 5. cap. 6. legendum putat Burmannus ad Petron. loc. cit. *Insuescere militem nostrum non solum parata victoria frui, sed, si res etiam lentior sit, pati tædium, & quamvis seræ spei exitum exspectare:* nunc *parta* circumfertur.

na inter eos spargerentur, & ex discordia provocationes, & paucorum pari numero certamina, in disjunctissimis Scotiæ locis, omnia eodem die fierent. Quem ad diem cum convenissent frequentes, per homines fidos, ad id commode dispositos, omnes comprehensi. Eorum pœna cæteris metus est injectus. Præter Thanos Cathanesiæ, Rossiæ, Sutherlandiæ, & Narniæ, nonnullos etiam e potentioribus, quorum intestinis discordiis plebs attrita erat, sustulit. Ad Æbudas profectus, jus severissime dixit. Inde reversus, cum Macgillum, sive Macgildum, Gallovidiæ longe potentissimum, semel atque iterum in jus vocasset, isque magis Milcolumbicæ factionis invidiam, quam objecta crimina pertimescens, adesse renueret, missis eo copiis, prælio victum capitali supplicio affecit. Per hæc summa tranquillitate restituta, ad leges scribendas (rem a superioribus Regibus prope neglectam) animum adjecit: tulitque longe plurimas, atque utilissimas, quæ nunc, magno publico malo, aut penitus ignotæ sunt, aut neglectæ jacent. Prorsusque per decennium ita regnum administravit, ut, si vis in eo parando abfuisset, nemini superiorum Regum fuisset habitus inferior.

X. Verum cum ita præsidiis & favore multitudinis se communisset, ut a vi sibi metuendum non arbitraretur, Regiæ (ut credibile est) cædis stimulis animum elatum in præceps impellentibus, imperium, perfidia partum, in crudelissimam tyrannidem vertit. Primum suæ immanitatis impetum in Banchonem, Regiæ cædis socium, conjecit. De hoc vulgabatur fors, per maleficos edita, „Fore, ut ejus posteritas aliquando regno potiretur.„ Igitur veritus, ne homo potens & industrius, & Regio jam sanguine imbutus, exemplum ab ipso propositum imitaretur, eum, cum filio ad cœnam familiariter vocatum, curat redeuntem per insidias interimendum, veluti per tumultum repente ortum. Fleanchus filius per tenebras ignotus evasit insidias. Ab amicis autem admonitus, patrem a Rege dolo cæsum, suam quoque vitam peti, occultus in Valliam profugit. Hac cæde tam crudeliter & perfidiose patrata, proceres sibi metuentes domum quisque suam secesserunt: ac raro & rari in aulam ventitabant. Igitur partim patefacta, partim vehementer omnibus suspecta crudelitate Regia, ex mutuo timore inter eum & proceres mutuum odium natum. Atque inde, cum celari amplius non posset, res in apertam tyrannidem evasit: ac palam, levibus de caussis, & plerumque confictis, potentiores occidebantur. Eorum bonis facinorosorum circa Regem manus nomine custodiæ alebatur.

XI. Nec per hos tamen Rex vitam suam satis munitam ratus, in colle Dunsinano, unde late in omnes partes est prospectus, arcem ædificare aggressus: cum opus, ob difficultatem vecturæ tardius procederet, Thanis omnibus per universum regnum laborem per vices partitus, operas & jumenta imperavit: ipsosque, velut operi præfectos, adesse jussit. Erat tum Macduffus Fifiæ Thanus longe potentissimus. Is, vitam suam Regi committere non ausus, operas frequentes, & ex intimis amicorum, qui opus urgerent, eo misit. Rex, sive operis (quod simulabatur) invisendi studio, sive (quod Macduffus metuebat) ut eum comprehenderet, cum advenisset, & forte jugumboum, oneri impar, per adversum clivum subire non posset, [Rex,] occasione succensendi libenter

arrepta, minatus est, „ Se contumaciam Thani, jampridem sibi perspectam, „ domiturum, ac jugum ipsius collo impositurum. Macduffus, re ad se perlata, nihil cunctatus, commendata uxori familia, ac navicula (pro temporis angustia) ornata, in Lothianam transvectus, inde in Angliam abiit. Fugæ consilio audito, Rex statim valida manu, si forte eum opprimere posset, in Fifam contendit. In arcem statim intromissus, non invento Thano, in uxorem & liberos, qui aderant, omnem iram effudit. Bona in fiscum redacta: ipse perduellis denunciatus, gravi indicta pœna, si quis vel congredi cum eo ausit. In cæteros quoque genere claros, aut opibus potentes, sine discrimine sævitum. Ac jam ex eo contemtis proceribus, Rex domesticis consiliis regnum administrabat.

XII. Interea Macduffus, in Angliam delatus, Milcolumbum Regio cultu habitum apud Eduardum Regem invenit. Eduardus enim, fractis in Anglia Danorum opibus, in regnum ab exilio revocatus, multis de caussis favore prosequebatur Milcolumbum, ab avo materno Sibardo ad se adductum: vel quod pater avusque, cum præessent Cumbriæ, quatenus per tempora licuit, semper majoribus suis studuissent: vel quod eventorum similitudo, & memoria periculorum eos conciliaret, quippe Regem utrumque, & injusto exilio a tyrannis multatos: vel quod Regum afflictæ res facile hominum etiam alienissimorum animos commovent. Thanus igitur, ubi primum per otium Milcolumbum convenire potuit, cum longo sermone suæ fugæ infelicem necessitatem, Macbethi in omnes ordines crudelitatem, & omnium contra eum odia, exposuisset, accurata oratione ad regnum paternum repetendum filium est hortatus; „ Præsertim cum neque sine summo scelere patris necem impiam inultam „ relinquere, nec populi a Deo ipsi commissi miserias negligere, neque ami„ corum justa petentium precibus deesse posset. Præterea, non ei defuturum „ neque Eduardi, Regis optimi, erga amicum & supplicem officium, neque „ populi studium adversus tyrannum, neque numinis favorem pro bonis con„ tra scelestum, nisi ipse sibi deesse velit. Milcolumbus, qui sæpe antea per homines a Macbetho summissos, ut eum per dolum ad se illiceret, sollicitatus fuerat de reditu, priusquam rem tantam fortunæ committeret, Macduffi fidem tentare statuit. „ Ego vero, inquit, nihil horum, quæ a te sunt exposita, „ ignoro: sed vereor, ne tu me, quem ad regnum suscipiendum invitas, pe„ nitus ignores. Eadem enim vitia, quæ jam multos Reges pessumdederunt, „ libido & avaritia, in me quoque adsunt: sed, quæ nunc privata fortuna oc„ culit, ea regni licentia solvet. Proinde vide, ne me non in regnum, sed in „ exitium voces. „ Cum Macduffus ad hæc subjecisset; „ Multorum libidi„ nem liberali conjugio solvi, & avaritiam, penuriæ metu amoto, temperari; „ adjecit Milcolumbus, „ Se malle nunc apud amicum ingenue fateri, quam „ sero, cum maximo utriusque malo, in vitio deprehendi. Nihil sibi veri, „ nihil sinceri in animo esse: nemini prorsus fidere, & consilia ad omnes suspi„ cionum auras mutare, & ex sui ingenii inconstantia judicium de aliis facere. „ Ad hæc Macduffus, „ Apage, inquit, Regii sanguinis ac nominis dehone„ stamentum, & prodigium non ad regnum arcessendum, sed in extremas or„ bis solitudines deportandum: „ & cum dicto iratus discedere parabat. Tum

Milco-

Milcolumbus, hominis manu apprehensa, caussam simulationis ostendit; „Se „toties Macbethi insidiis petitum, ut non temere cuivis audeat credere. At „in Macduffi nec genere, nec moribus, nec fama, nec fortuna, quicquam se „scire, unde fraudem extimescat. Igitur, data acceptaque fide, de tyranni exitio consultant: amicis per secretos nuncios præmonitis, ab Eduardo Rege decem millia militum accipiunt: duce omnibus præfecto Sibardo, Milcolumbi avo materno.

XIII. Ad famam ejus exercitus magni in Scotia motus facti: magni quotidie ad novum Regem concursus. Macbethus, prope desertus ab omnibus, cum in tam repentina defectione nihil melius occurreret, in arcem Dunsinanam se inclusit, missis in Æbudas & Hiberniam amicis, ut pecunia illinc militem conducerent. Milcolumbus, consilio ejus audito, recta ad eum ducit, populo, quacunque ibat, bene precante, ac faustis acclamationibus eum prosequente. Hoc velut omine victoriæ læti milites, frondes virentes galeis omnes apposuerunt, triumphantiumque magis, quam ad pugnam progredientium, specie agmen incedebat. Ea perterritus hostium fiducia Macbethus confestim in fugam se dedit: milites ejus, a duce deserti, Milcolumbo se dediderunt. [[1] *Macduffus tyrannum fugientem assecutus, caput occisi ad suos retulit.*] Multa hic fabulose quidam nostrorum affingunt: sed, quia theatris aut Milesiis fabulis sunt aptiora, quam historiæ, ea omitto. Macbethus septemdecim annis rei Scoticæ præfuit. Decem primis optimi Regis officio est functus: septem supremis crudelitatem sævissimorum tyrannorum facile æquavit.

LXXXVI. REX.

XIV. MILCOLUMBUS, recuperato paterno regno, Sconæ, vicesimo quinto die Aprilis, [2] anno a Christo nato, M. LVII. Rex fuit declaratus. Statim, regno suscepto, conventum Forfaram indixit. Primum omnium, liberis eorum, qui a Macbetho erant occisi, bona paterna restituit. A nonnullis primus creditur nova & peregrina nomina, quibus honorum gradus distinguuntur, a vicinis accepta, nec minus barbara quam erant priora, introduxisse, [3] Duces, Marchiones, Comites, Barones, Ridaros, sive Equites. In primis Fifæ Thanus Macduffus Comes est appellatus: multique præterea, pro suis erga rem Scoticam meritis, novis titulis honorati. Sunt qui tradant, tum primum cœptum, ut nobiliores ab agris cognomina sumerent: quod equidem falsum puto, cum M. LVII.

1 *Macduffus tyrannum fugientem assecutus, caput occisi ad suos retulit*] Hanc sententiam in libris editis desideratam, cum scriptores alii confirment, e MS. restituere non dubitavimus; præsertim cum alioqui nulla de Macbethi morte a Buchanano facta sit mentio.

2 *Anno a Christo nato* 1057] Ita Fordonus, Joan. Major, *&c.* Boëthius 1061, cum quo consentit Leslæus. Chronica de Mailros & And. Vintonus 1056.

3 *Duces, Marchiones*] Nulli apud nos *Duces* tum nec diu postea sunt introducti, ipso enim Buchanano referente primi inter Scotos Duces creati sunt David Rothesaiæ, & Robertus Albiniæ, hic Roberti II. frater, ille filius, anno 1398. Vid. Lib. x. 4. *Marchiones* vero non nisi Buchanani ipsius ævo, atque a Jacobo VI. primum creati sunt.

cum ea consuetudo ne nunc quidem apud priscos Scotos sit recepta: totaque tum Scotia prisco sermone & institutis uteretur. Loco vero cognominis (more Græcorum) patris nomen proprio subjiciebant: aut ex eventu aliquo, notave corporis aut animi, vocabulum affingebant: eundemque tum fuisse morem Gallis, indicant illa Regia cognomenta Crassi, Calvi, Balbi: item multarum nobilium in Anglia familiarum cognomina, eorum maxime, qui circa eadem hæc tempora, Gulielmum Normanum secuti, in Anglia sedes posuerunt. Apud reliquos etiam Gallos sero mos cognomina ab agris ducendi receptus videtur, ut ex Froissardi, scriptoris minime contemnendi, historia intelligi potest. Macduffo, in præmium navatæ operæ, tria petenti privilegia sunt concessa: „Ut posteri ejus Regem coronandum in cathedra collocarent. Ut in Regio „exercitu primæ aciei præessent. Ut, ob cædem impræmeditatam hominis generosi, viginti quatuor, ob plebeji, duodecim marcas argenti solverent. Quæ postrema lex usque ad ætatem patrum nostrorum, quamdiu scilicet ex ea familia superfuit quisquam, duravit.

XV. Hæc dum Forfaræ geruntur, qui supererant ex factione Macbethi, filium ejus Luthlacum (cui ex ingenio cognomen inditum erat Fattuo) Sconam ductum Regem appellant. Hunc Milcolumbus in valle Bogiana assecutus, tertio quam Regis nomen susceperat mense occidit. Generi tamen Regio tributum, ut mortuus una cum patris corpore in Regium sepulchrum in Iona inferretur. Ex eo, in summa pace quatuor annis exactis, affertur validam latronum manum Cocburni Saltum insidere, ac Lothianam & Marciam cum magno agricolarum damno infestare. Eos Patricius Dumbarius, non sine labore, domuit, quadraginta e suis amissis. E latronibus sexcenti in congressu perierunt: quadraginta capti, laqueo strangulati. Ob id facinus Patricius Marciæ Comes dictus. Regno ita confirmato, ut nulla vis aperta ei nocere posset, Rex occultis insidiis est petitus. Tota conjuratione ad eum delata, principem ejus, nihil ea de re suspicantem, ad se vocat: ac longiore sermone familiariter instituto, solus in vallem secretam, aliis subsistere jussis, hominem seducit. Ibi, exprobratis ei superioribus beneficiis, & commemoratis insidiis in suum caput structis; „Quin tu nunc, ait, armatus armatum, si tantum tibi animi est, „aggredere, & quod per dolum petis, virtute præmium tibi para. Ille perculsus re subita humi dejecit se supplex: ac veniam a Rege non minus clemente, quam forti, obtinuit. Hujus facinoris meminit [1] Matthæus Paris.

XVI. Interea Edgarus, cui secundum Eduardum regnum Angliæ debebatur, in Scotiam ventis adversis actus cum tota familia applicuit. De hoc viro, ut quæ sequuntur facilius intelligi possint, pauca supra repetam. Edmondo, Rege Anglorum, scelere suorum occiso, Canutus Danus, qui in parte insulæ regnabat, totam statim occupat. Filios Edmondi, Eduardum & Edmondum, ad se adductos, initio liberaliter habuit. Deinde, prava ambitione impulsus, eorum cæde regnum confirmare suis posteris cupiens, eos clam tollendos ad Val-

1 *Matthæus Paris*] Buchananus alibi semper eum *Parisiensem*, at *Paridem* ipse & aliique fere omnes, appellant.

1 Aga-

Vulgarum Sueciæ præfectum misit. Is, audita puerorum nobilitate, inspecta ætate & innocentia, fortunæ etiam misertus, mentitus Canuto de cæde, in Hungariam ad Solomonem Regem eos misit. Ibi, cum Regio cultu educarentur, tanta indoles in Eduardo eluxit, ut ex omni juventute eum potissimum eligeret, cui [1]Agatham filiam in matrimonium daret. Ex eo geniti Edgarus, Margarita, & Christiana. Interea, Canuto mortuo, successit Hardicanutus. Eo cæso, revocatus est e Normania, ubi tum exulabat [2]Eduardus [*Edmondi Regis frater*,] cum fratre Aluredo: misso, qui eos reduceret, Goduino, homine præpotente, Anglici quidem generis, sed qui Canuti filiam haberet conjugem. Is, cupidus regni in suam familiam transferendi, Aluredum veneno sustulit. Eduardus, magis numinis providentia quam humano consilio servatus, regnum in Anglia sanctissime gessit. Liberis autem cum careret, nihil prius habuit, quam ut propinquos suos ex Hungaria ad id munus suscipiendum revocaret: atque [3]Edgaro reduci statim cedere voluit. Sed ille, cum Regis pietate modestia certans, eo vivo se regnaturum negavit.

XVII. Tandem Eduardo Rege defuncto, Haraldus, Goduini filius, regnum fraude quidem invasit: Agatham tamen Hungaram cum liberis humanissime tractabat. Sed, eo quoque a Gulielmo Normano jam profligato, Edgarus cum matre & sororibus crudelitatem ejus vitans, cum in Hungariam redire statuisset, vi tempestatis in Scotiam appulit. Ibi, a Milcolumbo receptus hospitaliter, accepta in uxorem Margarita sorore, affinis etiam factus. Gulielmus, tum in Anglia rerum potitus, levissimis de caussis in omnes Anglici ac Danici generis nobiles sæviebat. Certior autem factus, quæ in Scotia gererentur, ac veritus, ne nova aliqua tempestas illinc oriretur, fœcialem mittit, qui Edgarum deposceret, ac, ni dederetur, bellum indiceret. Milcolumbus crudele & nefarium ratus, supplicem, hospitem, affinem, hominem denique cui ne inimici quidem ullum crimen objicere possent, ad supplicium dedere hosti immanissi-

1 *Agatham filiam*] Hanc Agatham non Solomonis Hungari, sed Henrici III. Imperatoris filiam fuisse omnes fere scriptores consentiunt. [Salomonem etiam improlem obiisse scribit *Mich. Ritius* de regibus Hung. lib. II. error forte inde venit, quia Salomon etiam filiam Henrici III. habuit, quo Matrimonio *Ritius* narrat pacem inter Henricum & Andream, Salomonis patrem, conciliatam: hanc filiam Henrici *Sophiam* vocat *Joh. de Thwrocz* in Chron. Hung. part. II. Cap. 43. & *Bonfin* Decad. II. lib. I. *Morrerius* in Lexico *Juditham* vocat, nescio quo auctore. nullam vero *Agatham* inter filias Henrici recenset. *Ingulphus* ad A. 1057. & *Chron. de Mailros* Eduardum ex Hungaria vocatum venisse in Angliam, & statim obiisse sine liberis, nulla ejus uxore mentione facta, narrant qui est certe Edmondi filius. ita ut forte confusi fuerint duo Eduardi. Eduardus vero Confessor Rex duxit Editham Goduini Cantii comitis filiam, ut testantur annales: non satis me ex his expedio, nec Agatham illam reperio.]

2 *Eduardus Edmondi Regis frater*] Has voces perspicuitatis gratia interserendas duximus, ne hi duo Eduardi inter se confundantur. Hic enim Eduardus, vulgo *Confessor* dictus, Edmondi *Latus ferreum* cognominati frater, ille vero, *Exlegis* cognomine distinctus, ejusdem Edmondi filius fuit.

3 *Edgaro reduci statim cedere voluit*] Non tam Edgaro, quam ipsius patri Eduardo, qui a patruo revocatus in Angliam rediit anno 1057, ac paullo post fatis concessit.

1 Sibar-

nissimo, quidvis potius pati decrevit. Itaque non Edgarum modo retinuit, sed & amicos ejus, maximo numero domo profugos, recepit, prædiisque donavit: quorum posteri in multas atque opulentas familias propagati sunt.

XVIII. Bello inter Scotos & Anglos ob has caussas orto, [1] Sibardus Northumbriæ Regulus, Edgaro favens, copias cum Scotis conjunxit. Normanus, rebus prospere succedentibus tumidus, tanquam levi momento bello Scotico defuncturus, [2] Rogerum quendam, suæ nationis hominem, domi nobilem, cum copiis in Northumbriam misit. Eo victo & profligato, ac demum a suis cæso, Richardus, Glocestriæ Comes, majore cum exercitu missus, a Patricio Dumbario levibus præliis fatigatus, & latius prædari prohibitus, cum nihil promoveret, multo majores copias eo duxit Odo, Gulielmi frater, ex Episcopo Bajocensi Cantii Comes factus. Quem cum late Northumbriam populatus fuisset, [3] ac, cæsis nonnullis, qui populatione eum prohibere nitebantur, redeuntem cum ingenti præda Milcolumbus & Sibardus adorti, spoliis exuerunt, multis de ejus exercitu interemtis & captis. Neque Robertus, Gulielmi filius, suppleto exercitu, eo missus, ullum operæ pretium fecit, nisi quod ad Tinam amnem positis castris bellum propulit magis quam intulit: atque interea Novum Castrum, vetustate pene collapsum, restituit. Gulielmus, longo magis quam utili aut necessario bello fatigatus, tandem, lenita paullum ferocia, animum ad studium pacis adjecit. Pax his legibus facta, „Ut in Stammoria, quasi dicas, ericeto „lapidoso, (id enim ex re nomen est loco) limes regnorum describeretur. (In limite crux lapidea statuta, quæ Regum statuas & insignia utrinque haberet. Ea, quamdiu stetit, Regia crux fuit appellata.) „Cumbriam Milcolumbus teneret, quo jure majores ejus eam tenuissent. Edgarus, a Gulielmo in gratiam receptus, ac prædiis amplis donatus, ut ab omni rerum novandarum suspicione abesset, quamdiu vixit nunquam ab aula discessit. Voldiosus, Sibardi filius, receptis bonis paternis, in affinitatem etiam Regiam ascitus, [4] accepta uxore nepte Regis ex filia.

XIX.

1 *Sibardus Northumbriæ Regulus*] Nullus tum erat eo nomine Northumbriæ Regulus, Sibardus enim Milcolumbi avus suo fato functus erat anno 1054, testantibus Chronicis de Mailros, Tyrello, Echardo, *&c.*

2 *Rogerum quendam*] Hæc & quæ sequuntur Tyrellus vol. 2, pag. 27. non incerta modo sed plerumque falsa esse contendit, hoc præcipue argumento nixus, quod nihil horum ab Historicis Anglis commemoratum reperiat. Sed pari ratiocinationis genere ex Scotorum silentio Anglicis pariter scriptoribus fidem derogari oporteret. Quæ autem subjicit Tyrellus, majoris quidem momenti esse videntur. Nullum enim tum fuisse ait Glocestriæ Comitem, primumque eo titulo honestatum non Richardum, sed Robertum Henrici I. nothum. Verum non Scotorum propria, sed cum Anglis aliisque communicata est culpa, ut in hominum locorumque nominibus interdum fallantur; neque propterea tamen omnem rei gestæ expositionem protinus in dubium vocare oportet.

3 *Ac cæsis nonnullis*] Crafordius [*ac*] delendum censet.

4 *Accepta uxore nepte Regis ex filia*] Juditha Voldiosi (seu Valthevi potius) uxor, non Gulielmi neptis, sed sororis filia fuit. Buchanano imposuit ambiguus vocis *neptis* apud ejus ætatis scriptores usus, quibus non pro filii filiæve (quod fieri debebat)

XIX. Pacem externam intestini tumultus sunt consecuti. Gallovidiani & Æbudenses vicina omnia, non sine cæde, populabantur. Et Moravi, cum Rossianis & Cathanesiis aliisque propinquis facta conjuratione, adjunctis etiam Insulanorum proximis, majore mole bellum ciebant. Adversus Gallovidianos Valterus, Banchonis ex Fleancho filio nepos, jamdudum a Rege in gratiam receptus, in reliquos rebelles Macduffus est missus, dum Rex cogeret copias majores. Valterus, cæso tumultus duce, ita cæteram multitudinem compressit, ut Rex eum reversum, ob rem bene gestam, Stuartum totius Scotiæ fecerit, quasi dicas OEconomum. Hic magistratus census omnes Regios colligit: jurisdictionem etiam, qualem conventuum præfecti, habet, ac prorsus idem est cum eo quem priores Thanum appellabant. Atque nunc, sermone Anglico patrium superante, regionum Thani plerisque in locis Stuarti vocantur: &, qui illis erat Abthanus, nunc Stuartus Scotiæ nominatur. Paucis in locis vetus Thani nomen adhuc manet. Ab hoc Valtero cepit initium Stuartorum familia, quæ jam diu apud Scotos rerum potitur.

XX. Macduffus, in regione diversa, cum ad Marriæ fines venisset, Marrianis pecuniam, ne fines eorum ingrederetur, pollicentibus, multitudinem hostium veritus, rem simulatione transactionis conditionibus ferendis suspendit, donec Rex ipse majoribus cum copiis advenit. Cum ad Monimuscum vicum conjunctis castris fuisset ventum, Rex, audita multitudine hostium, sollicitus, Andreæ Apostolo, quem velut Deum tutelarem Scoti colebant, vicum, [1] in quo tendebat, se donaturum vovit, si victor ex ea expeditione reverteretur. Paucis inde castris ventum ad Spæam, omnium Scotiæ fluminum rapidissimum. Hostium ibi tantum numerum, quantum ex illis regionibus cogi posse nunquam credidisset, in ulteriore ripa ad transitum prohibendum stare conspicatus, signifero cunctante flumen ingredi, signum ei ablatum Alexandro Carroni, Equiti notæ fortitudinis, dedit: posterisque ejus is honos habitus, ut Regium in bello vexillum ferrent. Ei, pro Carrone, postea cognomen Scrimigero positum: quod magistrum tractandorum armorum, multum sibi ex eo studio arrogantem, ipse, vera virtute fretus, artisque ejus penitus imperitus, vicisset. Regem, jam flumen ingredientem, infulati sacerdotes sunt morati: qui, eo permittente, ad hostem profecti, bellum citra sanguinem finierunt. Nobiliores, vita tantum impetrata, se dediderunt. Eorum qui maxime inquieti, & seditionum auctores fuisse comperti sunt, bonis multati, perpetuæ custodiæ mancipantur.

XXI.

bat) sed pro fratris sororisve filia fere usurpatur. pari modo quo *nepos* pro fratris sororisve filio sunt abusi.

1 *In quo tendebat*] Quidam hic [*castra*] addendum volunt; quasi vero optimis auctoribus verbum *tendo* absolute non accipiatur, pro *tentoria figere* vel *habere*. Virg. Æn. 2.

Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.

Ovid. Epist. 1.

Illic Æacides, illic tendebat Ulysses.

Cæs. Bell. Civ. lib. 3. cap. 82. *Ut qui sub vallo tenderent mercatores, recipiendi sui non haberent facultatem.* Curtius lib. 5. cap. 7. *Quod ubi exercitus, qui haud procul urbe tendebat, conspexit.* Virg. 8. 605, *Et latis tendebant in arvis.*

1 Rem

XXI. Pace domi forisque magnis laboribus parta, ad mores publicos emendandos conversus, ipse & sanctissime vivebat, & alios exemplo ad modestiam & æquitatem provocabat. Creditum est, eum in hac re multum consiliis & adhortationibus Reginæ, lectissimæ & singulari pietate fœminæ, adjutum. Illa quidem in pauperes & sacerdotes nullum humanitatis officium omittebat: nec mater Agatha, & soror Christiana, in ullo pietatis officio Reginæ cedebat. Nam quoniam tum monachatus inter præcipua pietatis instituta habebatur, utraque, relictis rerum humanarum molestiis, in virginum monasteria sese incluserunt. Rex ad quatuor priores Episcopatus, Fani Andreæ, Glascuæ, Candidæ Casæ, & Murthilaci, (qui Episcoporum inertia veterem disciplinam aut solverant aut abjecerant,) adjecit Moraviensem & Cathanesium, conquisitis hominibus, prout illa ferebant tempora, doctis & piis. Luxum etiam, jam tum, non solum per frequentiam Anglorum, aliarumque gentium exterarum commercia, sed, multis exulibus Anglici generis receptis, & per universum regnum diffusis, ingravescentem, coërcere (prope frustra) conatus est. Maximus ei labor fuit, dum ad veteris parsimoniæ modum revocare studet proceres: qui, admisso semel voluptatum delinimento, non modo in pejus facile promovebant, sed in præceps rapi se patiebantur, fœdissimumque etiam vitium elegantiæ & munditiarum falso nomine dissimulare conabantur. Milcolumbus, cum non modo religioni, sed etiam rei militari summam inde perniciem impendere conspiceret, primum diligenter suam familiam expurgavit: deinde leges sumtuarias severissimas, gravi adjecta pœna adversus violatores, tulit. His autem remediis cum [1] rem sisteret magis quam curaret, nunquam tamen destitit, quoad vixit, omni conatu urgere. Uxoris etiam precibus dedisse fertur, ut primam novæ nuptæ noctem, quæ proceribus per gradus quosdam lege [2] Regis *Eveni* debebatur, sponsus dimidiata argenti marca redimere posset: quam pensionem adhuc Marchetas mulierum vocant.

XXII. Dum Milcolumbus moribus emendandis intentus est, Gulielmus Rex Anglorum moritur. Succedit ei filius Gulielmus Rufus. Inter duos Reges tam discordi ingenio pax diuturna esse non poterat. Rex enim Scotorum tum maxime alterum Dunelmi templum in Anglia, alterum ad Dunum Fermelini in Scotia magnis sumtibus ædificabat; remque Ecclesiasticam labantem confirmabat: Turgotumque, præfectum monachorum Dunelmensium ad Episcopatum Fani Andreæ transfert: cum interea Rufus, silvas ad ferarum venationes includens, ut laxius spatium compleceretur, monasteria vicosque diruebat: Anselmum Normanum, Cantuariæ tum Archiepiscopum, liberius admonentem, insula exegit. Caussam belli adversus Scotos serens, Annevici arcem, cæso præsidio, fraude intercepit. Milcolumbus, rebus frustra repetitis, magno exercitu arcem obsedit. Custodes arcis, pene ad omnium rerum penuriam redacti, de deditione collocuti, petunt, „Ut Rex adesset ad claves recipiendas. Eas dum ad cuspidem lanceæ suspensas Rex incautus accipit, miles, ferro in ocu-

1 *Rem sisteret*] MS. *malum sisteret*.

2 *Regis Eveni*] Vid. supra lib. IV. 21. In omnibus libris perperam *Eugenii* hic scribitur.

oculum adacto, eum interimit. Filius quoque ejus Eduardus, dum salutis suæ negligentior, vindictæ cupiditate in hostem incautius irruit, ex vulnere brevi moritur. Scoti, gemina clade ex duorum Regum morte turbati, soluta obsidione domos abeunt: & Margarita, mœrore confecta, non diu viro & filio fuit superstes. Copora Regum e Tinmutho, (quod ad ostium Tinæ cœnobium est,) ubi primum fuerant sepulta, Fermelinodunum relata sunt. Regnum tenuit Milcolumbus annos triginta sex, nullo prorsus vitio notabilis, multis & magnis virtutibus [1] ad posteros insignis. Genuit ex Margarita sex filios: e quibus Eduardus in obsidione Annevici e vulnere mortem obiit, Edmondus & Etheldredus exules in Angliam a Donaldo patruo pulsi interierunt. Tres reliqui, Edgarus, Alexander & David, regnum deinceps tenuerunt. Duarum filiarum major Mathildis, cognomento Bona, Henrico Regi Anglorum, minor Maria Eustathio, Bononiæ maritimæ Regulo, nupsit. Inter prodigia hoc tempore numeratur maris Germanici tam insolita inundatio, ut non agros modo demerserit, & arenis obruerit, sed vicos, oppida & arces everterit. Tonitrua etiam, solito frequentiora, ac magis horrenda: pluresque, quam unquam in Britannia memoriæ proditum fuerit, fulminibus exanimati.

LXXXVII. REX.

XXIII. Milcolumbo rebus humanis sublato, DONALDUS BANUS (hoc est, albus) ejus frater, qui Macbethi metu in Æbudas perfugerat, Magno, Regi Norvegorum, omnes insulas pollicitus, si ejus auxilio regno Scotorum potiretur, nullo fere negotio Rex est declaratus, maxime ab iis, qui superiorem Regem corruptæ majorum disciplinæ falso insimulabant, Anglosque, domo pulsos, in Scotorum agris collocatos dolebant. Edgarus, in tam subita mutatione rerum, sororis liberis (per ætatem adhuc infirmis) metuens, eos in Angliam ad se transportandos curavit: sed ea viri optimi pietas calumnia non caruit. Nam ab Orgaro Anglo, gratiam apud Gulielmum Rufum Regem aucupante, accusatus est, quod occulte jactaret, „ Se suosque propinquos legitimos regni hæredes. „ Id crimen cum delator nullis testibus confirmaret, certaminis aleæ judicium committitur. Tandem delator ab alio Anglo, qui, pro Edgaro, jam seniore, nec satis firma valetudine, se ad certamen obtulerat, victus est. Donaldum, qui, externis auxiliis cum sua factione conjunctis, regnum invaserat, cum boni omnes, apud quos sacrosancta erat Milcolumbi & Margaritæ memoria, odissent; ipse id odium sua temeritate vehementer auxit, multa inter suos capiti nobilium minatus, qui sacramentum dicere abnuebant. Igitur Duncanum, Milcolumbi nothum, qui apud Rufum diu honesto loco militaverat, adversus Donaldum arcessunt. Ad ejus adventum multis deficientibus, Donaldus, rebus suis diffidens, post sextum, quam regnum invaserat, mensem, in Æbudas profugit.

LXXXVIII. REX.

XXIV. [2] Nec DUNCANUS diu regnum tenuit: homo enim militaris, &

1 *Ad posteros*] Pro *apud posteros*. Vid. supra ad Lib v. 17.

2 *Nec Duncanus*] Exstat in Archivis Ecclesiæ Dunelmensis charta authentica, qua hic

& artium pacis non admodum gnarus, cum imperiosius, quam civilis ratio exigebat, omnia tractaret, brevi in maximum majoris partis odium incurrit. Id cum Donaldus exul, ad omnes ejus motus intentus, rescisset, corrupto Macpendiro, Memiæ Comite, Duncanum in Taichia nocte curat obtruncandum, post annum & sex menses quam regnare cœperat. Ipse, bonis eum (inopia melioris) magis tolerantibus quam probantibus, plus minus triennio turbulentissimum regnum gessit, hinc Insulanis, hinc Anglis regnum infestantibus. Accessit & illa major invidia, ex insulis Occidentalibus per Magnum, Norvegorum Regem, occupatis: quas etsi ille velut per vim ingressus esset, tamen omnes intelligebant fraudem subesse, non se commovente ad tantam contumeliam Donaldo. Ac tandem multo vehementius accensa est publica indignatio, secreta ejus pactione in vulgus prolata.

LXXXIX. REX.

XXV. Igitur occultis nunciis actum cum EDGARO, Milcolumbi filio, ut ad regnum capessendum se ducem præberet: „Non defutura, ubi primum ad limitem veniret, auxilia. „Nec vana fuerunt promissa. Edgarus enim, per Edgarum avunculum modicis auxiliis a Rufo impetratis, vix Scotiam est ingressus, cum Donaldus, a suis destitutus, fugit: atque e fuga retractus, ad Edgarum adducitur: & in vincula conjectus, non multo post mortuus est. Edgarus, in regnum summo omnium Ordinum consensu reductus, primum omnium pacem cum Gulielmo Anglo fecit: atque, eo sine liberis defuncto, eandem cum Henrico ejus fratre confirmavit. Ei Mathildem sororem (cui ex moribus, uti dictum est, cognomen Bonæ datum fuit) uxorem dedit. Ex eo matrimonio geniti sunt Gulielmus, Richardus, Euphemia, & Mathildis. Regnavit Edgarus in summa pace annos novem & sex menses, bonis omnibus carus & verendus, malis adeo formidabilis, ut, toto ejus regni tempore, nulli motus intestini, nullus ab hoste externo metus fuerit. Unum operum civilium ejus monumentum fuit Coldingamiæ cœnobium, Divæ Ebbæ virgini dicatum, septimo regni anno; posterius in Cuthberti nomen translatum.

XC. REX.

XXVI. Edgaro sine liberis defuncto successit frater ALEXANDER, cognomento ACER. Hunc, inito statim regno, juventus quietis impatiens, rata pacatum (hoc est, ut ipsa interpretabatur, ignavum) futurum exemplo fratris, ut majore cum licentia latrocinaretur, eum occulta fraude tollere decrevit. Ille, patefacta conjuratione, in ultimam usque Rossiam fugere molientes eos est secutus. [1]Cum ad Spæam amnem constitissent, ac, freti rapiditate flumi-

hic Duncanus S. Cuthberto ejusque servitoribus terras aliquas donat, quaque, etsi nothus esset, se *hereditarie Scotorum Regem constare* affirmat.

1 *Cum ad Spæam amnem constitissent*] In MS. & forte melius, sic legitur; *Cum ad Speam amnem constitissent, ac, freti rapiditate fluminis, transitu Regem prohibere conarentur, etsi maris æstu allabante impermeabilis videretur amnis, ipse tamen primus calcaribus equo subditis, cæterisne Regem in tanto periculo desererent sequentibus, ad*

fluminis, transitu Regem prohibere conarentur, Rex a suis retentus, quod, æstu maris allabente, impermeabilis videretur amnis, ipse primus calcaribus equo subditis, cæteris, ne Regem in tanto periculo desererent, sequentibus, ad hostem ire pergit. Verum (ut dixi) a suis retentus, Alexandro Carroni, Alexandri, cujus supra meminimus, filio, partem exercitus dedit, qui subito cum suis amnem ingressus, audaciæ miraculo adeo conterruit hostes, ut passim in fugam statim se conjicerent. Multi inter fugiendum cæsi: principes eorum, vel tum capti, vel postea ad Regem adducti, laqueo strangulati. Hæc expeditio ex illo ad finem usque vitæ pacem ei præstitit. Redeunti per Merniam occurrit mulier paupercula, graviter querens, maritum suum a Comitis Merniæ filio, quem in jus ob æs alienum vocasset, loris cæsum. Rex indignabundus, ex equo desiliens, non prius conscendit, quam supplicio facinoris auctor fuisset affectus. Ita demum ad Ennergoream, vel, ut alii scribunt, ad Baledgar, hoc est, Edgari villam, est reversus. Ex his rebus ab eo gestis sunt, qui Acris nomen ei inditum putant. Alii magis tragicam cognominis caussam afferunt: latrones scilicet a ministro cubiculari corrupto, Rege dormiente, intromissos, Alexandrum vero forte experrectum, primum ministrum a quo proditus erat, deinde sex e latronibus interemisse. Ad hæc tumultu in aula concitato, cæteros fugisse, Alexandrum fugientibus institisse, donec major eorum pars concisa fuisset. Post hæc ad pacis opera conversus, fanum Michaëlis ad Sconam a fundamentis exstruxit. Collegium, quod ibi erat, sacerdotum, in cœnobium monachorum mutavit. In Æmonam insulam tempestate delatus, ibi prope ad extremum periculum ex fame venit: cum nullum per aliquot dies nec ipse, neque comites, victum habuissent, nisi quem apud solitariæ vitæ cultorem (eremitas vulgo appellant) invenerunt. Ibi quoque fanum in memoriam Divi Columbæ exstruxit; adjectis Canonicis (ut vocant,) & agris, qui eos alerent. Fanum quoque Andreæ, satis antea dives, non modo donariis, sed etiam agris auxit. Ædem ad Fermelini Dunum a patre cœptam perfecit, & proventibus locupletavit. His fere pace belloque gestis, cum septemdecim annos rei Scoticæ præfuisset, decessit, [1] nullis e Sibylla, Gulielmi Normani filia, relictis liberis.

XCI.

ad hostem ire pergit. Verum a suis retentus Alexandro Carroni, &c.

1 *Nullis e Sibylla Guliemi Normani filia relictis liberis*] Hanc Gul. Gemiticensis lib. 8. cap. 29. aliique eum sequuti scriptores Angli, Bakerus, Tyrellus, *&c. Elisabetham* vocant, atque non Gulielmi, sed Henrici I. filiam notham fuisse ajunt. De nomine quidem falluntur, at Henrici Angli filiam ipsa se testatur Charta fundationis Cœnobii Sconensis apud D. Jac. Dalrymplium Hist. Coll. p. 371. in qua se *Sibyllam Reginam Scotorum, filiam Henrici Regis Angliæ*, disertis verbis appellat. Notham autem fuisse vel illud indicio est, quod nullam fœminam justo connubio Henrico I. Anglo copulatam legamus præter unicam Mathildem hujus Alexandri sororem, e quo matrimonio si Sibylla suscepta fuisset, eam Alexander sine incestus infamia uxorem accipere nequiverat. Ne quis autem aliquam inde Scotorum Regibus contumeliam inustam existimet, advertendum est, eo & sequentibus aliquot seculis non tam probrosum fuisse atque nunc est nothi nomen, cum paucis ante annis Duncanus Scotis, Gulielmus Anglis, uterque illicito concubitu genitus, impe-

XCI. REX.

M. C. XXIV. XXVII. DAVID ei frater successit, anno a Christo nato M. CXXIV Is, cum fratres ejus, alter post alterum, in Scotia rerum potirentur, in Anglia apud Mathildem sororem hæsit. Ibi uxorem accepit Mathildem, propinquam suam, forma, divitiis ac nobilitate florentem. [1] Erat enim ei pater Voldiosus, Northumbriæ Comes, mater Juditha, Gulielmi Normani neptis. Ex ea filium suscepit Henricum, in quo statim a pueritia & paterna & materna indoles eluxit. Ex hoc matrimonio magnis proventibus auctus, nempe Comitatibus Northumbriæ & Hundintoniæ, sive Venantoduni, cum magna civium gratulatione ad regnum accipiendum in Scotiam venit. Nam, etsi parentum memoria ad popularis gratiæ conciliationem magnum momentum haberet, propria tamen virtute effecit, ut aliena commendatione ad laudem nihil egeret. Erat enim cuivis Regum in cæteris virtutibus par: audiendi vero caussas tenuiorum facilitate longe superior. Potentiorum querelas ipse audiebat. Si quis judicum falsum judicasset, res judicatas non rescindebat, sed judicem litis æstimationem cogebat victo pendere. Luxuriam, latius proserpentem, patris exemplo coërcuit. Artifices & inventores earum illecebrarum, quæ gulam irritant, regno ejecit. Parentum ac propinquorum beneficentiam, venia potius quam laude dignam, in augendis proventibus Ecclesiasticis longe superavit. Monasteria, vel collapsa vetustate, vel bellorum injuriis diruta, instauravit. Præterea nova a fundamentis multa exstruxit. Ad sex Episcopatus priores quatuor adjecit, Rossiensem, Brechinensem, Caledoniensem, & Dumblanensem. Hos ut proventibus annuis ditaret, posteros Reges pene ad inopiam redegit, maxima Regiorum agrorum parte ad monachorum alimenta consecrata.

XXVIII. Joannes Major, qui in studio Theologiæ magnum nomen me puero habuit, cum reliqua hujus Regis acta magnis laudibus prosequatur, hanc profusam ejus in monasteria largitionem gravi (atque utinam minus vera) oratione incessit. Hanc ego quoque immodicam publicæ pecuniæ, atque adeo patrimonii, profusionem eo magis demiror, quod, eisdem illis temporibus, D. Bernardus acerbissimis concionibus sacerdotes & monachos ob luxuriæ sumtus immoderatos vexat: qui tamen, ad nostram ætatem collati, modici videri possent. Fructus autem, qui secuti sunt, harum donationum qualefuerit consilium ostendunt. Nam, ut in corporibus sagina distentis usus omnium membrorum perit: ita ingeniorum igniculi, luxuria oppressi, in cœnobiis ex eo elanguerunt, literarum studia sunt exstincta, pietas in superstitionem degeneravit, &, velut

vitarent. Huc adde, quod quo tempore Sibyllam Alexander uxorem ducebat, longe illi erat in solium Scoticum conscendendi spes; neque ulli ex eo matrimonio liberi creati, qui eam, quæcunque ea est, in posteros Scotorum Reges labem derivasent.

1 *Erat enim ei pater Voldiosus Northumbria Comes, mater Juditha Gulielmi Normani neptis*] Hæc Juditha, uti supra diximus, non Gulielmi neptis, sed Mathildis (ipsius ex eadem matre sororis) & Lamberti Lensii filia, adeoque David Sibardi Comitis Northumbriæ pronepos, ejusque uxor neptis fuit. Vid Dugdalii Baron. Angl. vol. 1. pag. 55

1 *Ei*

velut in agro inculto, vitiorum omnium femina fuppullularunt.

XXIX. Unum, toto regni tempore, civilem tumultum verius quam bellum fenfit: fed is brevi, Ænea Moraviæ Comite cum fuorum magna multitudine cæfo, conquievit. Milcolumbus Macbethus, cum novam feditionem accendere tentaret, in arcem Rosburgi cuftodiendus datur. Cæteris rebus ex fententia fuccedentibus, duplex fupervenit moleftia, aut verius calamitas. Altera ex uxoris, altera ex filii morte immatura. Uxore quidem Mathilde, fummo genere, forma, moribus, orbatus, quam & vivam unice amavit, & in ætatis flore mortuam ita defideravit, ut plus viginti annis, non modo cælebs, fed expers etiam Veneris fuperfuerit, nunquam tamen vis doloris [1] ei impedimento fuit, quo minus & pace & bello publicis muneribus fungeretur. De filio fuo loco dicemus.

XXX. Cum David fe totum ftudiis pacis dedidiffet, res in Anglia turbatæ invitum ad bellum pertraxerunt. Henrici enim Angli tota fobole, præter Mathildem filiam, in trajectu a Galliis fubmerfa, Anglus eum cafum adeo graviter tulit, ut nunquam deinde rififfe tradatur. Mathildis, quæ fola tantæ cladi fuperftes fuerat, Henrico Quarto Imperatori nupferat. Ea, marito fine liberis mortuo, ad patrem in Angliam rediit. Hanc ille (metuens & viduæ & orbæ, fi quid ipfi humanitus accidiffet) ut in regno confirmaret, Nobilitatem facramento in verba ejus adegit: & in fpem nepotum, Galfrido Plantageneto, Andegavorum Comiti, eam collocavit. Intra quinquennium poft id matrimonium, Robertus Dux Normaniæ atque Henricus Rex decefferunt: & Galfridus Andegavus gravi morbo correptus, lecto affixus jacebat.

XXXI. Stephanus interea, Bononiæ maritimæ Comes, per hanc Regiæ ftirpis folitudinem animum adjecit ad regnum Angliæ occupandum: neque rem fore difficilem arbitrabatur, cum ob adverfæ partis infirmitatem, tum quod a Regio genere non effet alienus. Erat enim ex filia Gulielmi Normani, quæ Comiti Blœfenfi nupferat, genitus. In matrimonio autem habebat Mathildem, fuperioris Bononiæ Comitis filiam, Mathildis autem Imperatricis confobrinam, ac e Davidis Regis Scotorum forore Maria natam. Tot igitur propinquitatibus, & abfentia Reginæ Anglorum, & Galfridi valetudine fretus, facile fe Anglia potiturum fperabat. Ut autem ad eam fpem aditus facilior effet, nihil reveritus fidem jurisjurandi, quod Reginæ una cum reliquis propinquis dederat, Epifcopos Anglos, ejufdem facramenti focios, ad eandem impietatem magnis pollicitationibus pellexit: in primis autem Gulielmum [2] Eboracenfem Archiepifcopum, qui princeps in verba Mathildis juraverat, & Rogerium Sarisburienfem Epifcopum, qui non modo ipfe jurarat, fed cæteris etiam proceribus verba præierat. Hac fiducia, Henrico avunculo nondum fepulto, regnum in-

1 *Ei impedimento fuit*] Ita MS. & rectius, alii omnes *fuerit impedimento*.

2 *Eboracenfem Archiepifcopum*] Non Eboracenfem, fed Cantuarienfem Archiepifcopum fcriptores Angli conftanter appellant. Eboracenfis autem Archiepifcopus tum fuerat Turftanus a Buchan. Cap. 33. huj. Lib. memoratus, qui juxta Chron. de Mailros, A. C. 1113, *i. e.* ante 20 annos confecratus ei Diœcefi præfuerat.

1 *Ad*

ingressus, primum biennium satis tranquillum egit: eoque insolentior factus, & pacta cum Anglis negligere, & cum vicinis arrogantius agere, cœpit.

XXXII. Postquam Anglos omnes, partim metu, partim pactionibus, in verba adegisset, legatos ad Davidem Scotorum Regem misit, qui eum, ut idem faceret, ob Cumbriam, Northumbriam & Hundintoniam, admonerent. David respondit; „Se non ita pridem, una cum ipso Stephano, ac omnibus An„gliæ proceribus, Mathildi, legitimæ Reginæ, sacramentum dixisse. Alterum autem, ea viva, nec velle, nec debere Regem agnoscere. Hoc responso ad Stephanum relato, initium belli statim factum est: Anglis in proximos Scotorum agros ferro & flamma sævientibus, Scotisque damna illata pari clade rependentibus. Proximo anno, ductu Comitum Marciæ, Taichiæ & Æneiæ, Scotorum exercitus, Angliam ingressus,[1] ad Allertonem vicum obvias habuit Anglorum copias, quibus præerat Glocestriæ Comes. Pugnatum est acerrime. Par utrinque fuit cædes, dum acies steterunt. Fusis Anglis, multi in fuga perierunt: capti e Nobilitate plurimi: in iis Comes ipse Glocestriæ. Hac plaga Stephanus ictus, ne captivorum propinqui abalienarentur, nullas pacis conditiones recusabat. Hæ leges fuerunt; „Ut Anglus captivos sine „pecunia reciperet: ac jus omne, quod in Cumbriam, tanquam supremum „dominum, habere se contendebat, remitteret. Sed Stephanus nihilo sanctius illic fidem coluit, quam in regno propinquæ invadendo prius fecerat. Nam, vix dimisso utrinque exercitu, & captivis receptis, aliquot Northumbriæ arces clam intercepit: prædis e Scotorum agris abigendis bellum renovavit. Scoti, collecto e proximis regionibus exercitu, cum Anglos, illo ipso victos a se anno, contemnerent, temere prælio commisso ad Tesam amnem, magna clade contemtum hostis luerunt. Coacti præterea Northumbria decedere.

XXXIII. Ad hanc ignominiam delendam, David, quam potuit maximo exercitu contracto, venit Rosburgum. Eo Turstanus, Eboracensium Archiepiscopus, vel (ut scribit Gulielmus Neobrigensis) Trustinus, ab Anglo ad pacificandum missus. Spe concordiæ injecta, induciæ in tres menses datæ, ea lege, „Ut statim Northumbria Scotis redderetur. „Hoc quoque promissum, quod solvendi exercitus caussa factum a Stephano erat, cum vanum fuisset, Davidque magnas prædas ex ea Northumbriæ parte, quæ Anglo parebat, abegisset; Stephanus, coactis maximis copiis, Rosburgum usque penetravit. Verum, cum rescisset Nobilitatem sibi adversari, & queri, „Se bello injusto & non necessario illigari, „nulla re gesta, retro in intimum regnum se recepit: ac proximo anno, sibi metuens a seditione intestina, Mathildem uxorem ad Davidem ejus avunculum misit, quæ de pace ageret. Ea interprete factum, ut

1 *Ad Allertonem*] Mirum est Scotos Anglosque in hoc bello describendo tantopere dissentire: quem enim Scoti *Allertonem*, Angli *Clitbertonem* appellant; Angli vero Scotos prælio (quod Standardi vocant) haud procul ab Allertone fusos tradunt. Videsis Abercrombium hac de re accurate dissertantem, vol. 1, pag. 386. & seqq.

1 *Fani*

ut David e Novo Castro, ubi se fermecontinebat, Stephanus e Dunelmo, in Cestriam, vicum in medio itinere positum, & ex æquo ab utroque oppido distantem, mitterent, qui de controversiis disputarent. Missi a Davide [1] Fani Andreæ & Glascuæ, ab Stephano Cantuariæ & Eboraci Archiepiscopi. Eo facilius inter eos convenit, quod Stephanus foris bellum, & domi seditionem metuebat: & Scoti graviter ferebant, se belli alieni omnem tempestatem excipere; Mathilde interim, cujus caussa agebatur, cessante. Igitur pax in eas leges convenit; „Ut Cumbria veteri jure Davidi, Northumbria usque ad Tesam amnem „(ut scribit Gulielmus Neobrigensis Anglus) & Hundintonia Henrico Davidis „filio, maternæ videlicet hæreditatis nomine, cederet: isque Stephani eo se no„mine beneficiarium fateretur. Rebus ita compositis, David in Cumbriam, Stephanus in Cantium se recepit.

XXXIV. Hæc pax incidit in annum a Christo nato M. C. XXXIX. [2] quo anno Mathildis, in Angliam reversa, filium suum Henricum, qui postea regnavit inter Anglos, misit Carleolum ad Davidem magnum ejus avunculum, ut ab eo potissimum (quippe sine controversia omnium ætatis suæ præstantissimo) in militarem ordinem adsciseeretur: quæ res illis temporibus cum maxima cærimonia fieri solebat. Tanta autem tum rerum perturbatio ex domesticis discordiis erat, ut nihil ab intestino bello liberum esset in Anglia, præter eam partem, quam David Rex Scotorum tenebat. Sed, ne ille solus a publica calamitate esset immunis, [3] intra triennium filius ejus unicus, tantarum opum & felicitatis speratus hæres, in ætatis flore decessit, liberis maribus ternis, ac totidem alterius sexus relictis: tantumque sui desiderium apud Scotos & Anglos reliquit, ut, præter publicam jacturam, unusquisque maximo privato incommodo affectus esse videretur. Tanta enim sinceritas & moderatio animi in ea ætate erat, quæ fere in licentiam effervescere solet, ut raros & singulares fructus ex ea indole (si maturuisset) omnes exspectarent. Acerbiorem eum luctum patri fecit tenera nepotum ætas, & ingenium Stephani inquietum & imperii avidum. &, Stephano etiam sublato, Henrici filii Mathildis, qui in regno successurus erat, elatus animus, & in ætatis fervore ferocia. M. C. XXXIX.

XXXV. Observantibus igitur animo ægro tot molestarum rerum cogitationibus, cum omnes eum dolori succubiturum putarent, tantum superfuit ei adver-

1 *Fani Andreæ & Glascuæ*] Addendum forte *Episcopi*, quamvis enim illi primum inter Episcopos Scotos locum tenerent, neuter tamen ad Archiepiscopi dignationem adhuc erat evectus.

2 *Quo anno*] Mira oscitantia Buchananus totos decem annos intactos transilit. In Angliam quidem reversa est Mathildis anno 1139: at ipsius filius anno demum 1149, quo & a Davide Scoto in militarem ordinem circa festum Pentecostes est adscitus. Vid. Chron. Mail. Tyrel. Echard. *&c.*

3 *Intra triennium*] Fucum facit lectoribus hæc computatio, tanquam Henricus Davidis filius mortem obierit anno 1142, *h.e.* intra triennium ab anno proxime memorato 1139; quod cuivis hæc inter se comparanti proclive est existimare: cum tamen nihil minus verum sit, testibus enim Boëthio, Majore, & Chron. Mail, decem post annos, *i.e.* A. C. 1152 Henricus decessit.

versus ægritudines fortitudinis, ut nobilium amicorum primos, ne gravius (ut par videbatur) eum casum ferret, sollicitos, ad cœnam vocaret, atque ita alloqueretur, ut propior consolanti, quam dolenti videri posset: „Neque enim „sibi, neque filio quicquam accidisse novi. Nam se ex doctorum & sanctorum „virorum sermonibus didicisse, mundum Dei providentia regi, cui obsistere „velle, non modo stultum, sed etiam impium esset. Nec ignorare se, ea lege „suum filium genitum fuisse, ut [1] aliquando decederet; & æs alienum, quod „nascendo acceperat, moriendo redderet. Id cum semper haberet in prom„ptu, nihil nec ipsius, nec aliorum interesse, quo tempore a creditore ap„pellaretur. Quod si mali tantum morerentur, jure quidem in propinquo„rum obitu dolendum esse. Verum, cum bonos etiam decedere videamus; „& homini Christiano esse debeat tam persuasum, quam quod est certissimum, „bonis (neque vivis, neque mortuis) quicquam mali evenire posse; quid est, „cur hanc disjunctionem a propinquis, præsertim tam brevem, adeo moleste „feramus? cum non tam nos reliquerint, quam ad communem patriam præ„cesserint: quo nos eos, etiamsi longissimum vitæ spatium transigamus, ta„men brevi sequemur. Filius autem meus si hanc peregrinationem prior susce„pit, ut parentes & fratres meos, homines sanctissimos, prior videret, eo„rumque consuetudine prior frueretur; id si moleste feremus, providendum erit, „ne potius illius invidere felicitati, quam mala nostra lugere, videamur. Vo„bis autem, viri optimi, cum ob alia plurima officia, tum ob hanc erga me „caritatem, & illius piam & jucundam memoriam, uterque (ut pro filio etiam „spondeam) plurimum debere profitemur.

XXXVI. Hæc magnitudo animi in Rege, ut multum ad pristinam venerationem adjecit, ita in omnium pectoribus filii desiderium auxit, cum recordarentur, quali Principe ipsi liberique sui orbati essent. David autem, ut, qua poterat una, consolatione frueretur, nepotes ex filio ad se adducendos curat, atque aulica disciplina (quæ tum erat sanctissima) educandos: &, quantum humanis consiliis prospici poterat, securitati providit. Milcolumbum, qui e tribus erat natu maximus, toti Nobilitati, peculiariter vero Macduffo Fifæ Comiti, viro potenti, & in primis prudenti, commendavit: & per eum curavit per universum regnum circumducendum, & pro indubitato regni successore accipiendum. Gulielmum, natu proximum, Northumbriæ Comitem declarat: eumque jam tum in possessionem mittit. Tertium Davidem, Hundintoniæ in Anglia, & Gariochæ in Scotia, Comitem appellat. Hæc eo magis festinabat, quod gravi morbo jam implicitus, vitæ suæ finem brevi adfore prospiciebat. Decessit autem anno a Christo nato M. C. LIII. nono Cal. Junii, tanta omnium erga eum caritate, ut non Rege, sed parente optimo, cuncti viderentur orbati. Nam cum tota vita talis fuisset, qualem nullum in literarum monumentis fuisse legimus, paucis ante mortem annis totum se ita ad emigrationem animi comparaverat, ut venerationem superioris temporis vehementer apud omnes auxerit. Ut enim superiores Reges, omni laudis genere præstantes, belli

[1] *Aliquando decederet*] MS. *aliquando moreretur*

li artibus æquaverat, studiis pacis anteierat: jam, velut omissa cum aliis de omnibus virtutis partibus contentione, secum sibi certamen proposuit: in eoque tantum profecit, ut summo ingenio homines doctissimi, qui boni Regis imaginem exprimere contenderunt, talem non potuerint animo cogitare, qualem se David toto vitæ cursu præstitit. [1] Regnavit annos viginti novem, menses duos, dies tres.

XCII. REX.

XXXVII. Davidi successor fuit nepos ex filio MILCOLUMBUS: qui, quanquam adhuc impubes esset, magnam tamen de se spem omnibus præbuit. Ita enim a parente & avo fuerat educatus, ut non magis corporis lineamentis, quam animi virtutibus eos reddere videretur. Initio statim regni, sævissima fames, cum magna hominum pecudumque strage, per totam Scotiam grassata est. Erat per id tempus Argatheliæ Thanus Sumerledus, cui & fortuna supra genus, & supra fortunam animus erat. Is, & Regis ætate, & calamitate præsenti, in spem regni erectus, magna manu suorum collecta, vicinas regiones invasit: & populatione late, latius etiam metu sui sparso, facinorosis sponte accurrentibus, ac bonorum nonnullis vi se adjungere coactis, brevi magnum confecit exercitum. Ad hujus tumultus famam, Donaldus, Milcolumbi Macbethi filius, excitus, cum res novas tentaret, prope Candidam Casam in Gallovidia captus, & ad Regem missus, atque in eandem cum patre custodiam fuit inclusus: sed brevi post, placato Rege, uterque dimissus. Adversus Sumerledum Gilchristius Angusiæ Comes cum exercitu missus, cæsis rebellibus, ipsum profligatum cum paucis in Hiberniam fugere coëgit.

XXXVIII. Hæc victoria, præter omnium spem tam cito parta, domi tranquillitatem, foris invidiam peperit. Henricus enim Rex Angliæ, homo ambitiosus, & proferendarum finium cupidus, crescentem Milcolumbi auctoritatem & potentiam imminuere statuerat. Sed quo minus aperte bellum faceret, obstabat ei pactionis verecundia. Nam, cum Carleoli a Rege Davide, Milcolumbi avo, militari balteo, ut mos est, cingeretur, promiserat, & (ut, præter scriptores nostros, Gulielmus Neobrigensis inquit) jurejurando caverat, „Se, nec ipsum Davidem, nec posterorum ejus quenquam, aliqua parte re„gionum, quas tum in Anglia David tenebat, spoliaturum. Hac verecundia obstrictus, ut colore aliquo calumniam tegeret, primum in re leviori patientiam Regis Anglus experitur. Cum Joannes Episcopus Glascuensis per Cumbriam fana dedicaret, sacerdotes raderet, aliaque, quæ ad Episcopi munus pertinere tum credebantur, obiret; Henricus per Trustinum Eboracensem Archiepiscopum, novum in eam regionem misit Episcopum, quem Carleolensem dixit. Ea injuria Joannes graviter permotus, cum nec in Rege, nec in lege satis præsidii videret, relicto suo Episcopatu, se in monasterium Turonense in Galliæ abdi-

[1] *Regnavit annos 29, menses duos, dies tres*] Juxta Extracta e Chronicis Scotiæ, & Chron. de Mailros regnavit annos 29. & mensem unum: illis enim Alexander I. ejus frater 7. (aut 8.) Kal. Maji anni 1124. obiisse memoratur.

abdidit: nec prius inde rediit, quam rogatu Milcolumbi a Pontifice Romano invitus est retractus, & ad suos reverti coactus.

XXXIX. Hanc injuriam cum Scotus levius, quam sperabatur, ferret, neque satis caussæ ad bellum esse existimaret, Cestriam profectus est, ut sedatis suspicionibus discordiarum caussas præcideret. Ibi fraude Angli illectus est, ut in verba ejus juraret: cum non Rex ipse, sed fratres ejus, qui in Anglia agros haberent, ex conventu jam olim facto, sacramentum dicere deberent. Sed hoc callide ab Anglo ac malitiose excogitatum erat, qui semina discordiarum inter fratres spargebat: quod proximis annis multo apertius est declaratum, cum Northumbriam, Gulielmi fratris patrimonium, a Milcolumbo eblanditus est. Londinum enim eum arcessivit, ut, majorum exemplo, se, nomine terrarum, quas in Anglia tenebat, in conventu publico beneficiarium ejus fateretur. Ille non cunctanter eo, accepta fide publica, profectus, nulla re cur venerat perfecta, cogitur Henricum invitus in Galliam, cum eo, quem tum ibi habebat, itineris comitatu, sequi. Consilium Angli eo spectabat, partim ne quid a Scoto se absente turbaretur, partim ut hoc commento Ludovici Regis Francorum animum ab eo averteret. Ita igitur Milcolumbus invitus, sed metu gravioris incommodi reluctari non ausus, adversus veterem amicum tractus, non prius ad suos redire permissus est, quam Anglus, bello in Gallia parum prospere gesto, domum est reversus. Milcolumbus, tum demum impetrata domum redeundi venia, cum, Nobilitate coacta, suæ peregrinationis acta exponeret, magnæ partis animos vehementer infensos reperit; „Quod cum inimico certo adversus „veteres & certos amicos militasset, neque prospexisset quibus artibus ab Hen„rico, peteretur. „Rex, cum „Se invitum, nec tamen ausum quicquam ei „Regi negare, cujus in potestate erat, in Galliam tum profectum, diceret: „atque ideo non desperaret, se facile Franco purgatum iri, ubi intelligeret „eum circumventum, ac sine domesticis copiis propere illuc pertractum, „, „seditionem, jamjam erupturam, in præsentia compescuit.

XL. Sed nec Henricum, in omnia intentum, fefellit, hunc tumultum magis tum cohibitum, quam popularium animos erga eum placatos. Itaque iterum Milcolumbus ad conventum Eboracensem adesse jubetur. Ibi, conficto crimine, accusatus, „Quod ejus maxime opera res in Gallia minus prosperæ „Anglis fuissent. Ideo relatum ad concilium, de adimendis ei regionibus, quas in Anglia tenebat. Ad hæc cum ille respondisset, seque abunde [1] purgasset, omnium aures clausas invenit; quippe vel timore, vel gratia sui Regis occupatas. Ita decretum in Henrici sententiam factum. Nec hac injuria contentus, per idoneos homines, qui Milcolumbum ultro ac volentem tot regionibus cessisse dicerent, civium odium vehementer erga eum accendit: adeo ut domum reversum, Berthæ obsessum, pene comprehenderint. Sed, interventu seniorum paullulum ira sedata est. Cum Nobilitatem edocuisset, „Se non modo in„juste, sed fraudulenter etiam ab Henrico vetere patrimonio exutum, „ proce„res ei auctores fuerunt, „Ut per vim ablata justo pioque bello repeteret.

XLI.

1 *Purgasset*] MS. *perpurgasset.*

XLI. Ex hoc decreto bellum indictum, ac non sine magnis utriusque gentis incommodis gestum. Tandem cum Reges non procul a Carleolo ad colloquium convenissent, post multam disceptationem, Henricus, Cumbria & Hundintonia Milcolumbo relictis, Northumbriam ademit: Anglo nullum aliud jus cupiditati suæ prætendente, nisi, „Quod tantam imperii sui diminutionem pati „non posset. Verum, cum neque juris reverentia, neque pacta & conventa, neque jurisjurandi sanctitas, Angli inexplebili aviditati obsisterent, homo pusilli animi, & pacis nimis cupidus, conditionem accepit, adversa & reclamante Nobilitate Scotica, quæ negabat, „Jus esse Regi quicquam de finibus regni „detrahere, nisi omnibus Ordinibus consentientibus. Ex eo Rex a suis contemni cœpit, ut neque fortitudine nec prudentia ad moderandum imperium idoneus. Neque quicquam æque animos hominum ferociorum a tumultu cohibuit, ac major metus ab Anglo, quem, fretum simplicitate Milcolumbi, & potentia transmarina, imperio totius insulæ potiundi cupidum perspiciebant. Hic universorum erga Regem affectus fecit, ut singuli reverentiam imperii facilius abjicerent.

XLII. Initium rebellandi factum est ab Angusio, seu potius Ænea Gallovidiano, homine quidem potente, sed qui spei plus tamen in Regis ignavia, quam suis viribus, collocaret. Adversus hunc missus Gilchristius, tribus prælis victum, in cœnobii Candidæ Casæ asylum eum compulit. Unde cum abstrahendi jus non esset, omnium rerum inopia ex diuturna obsidione ad pacifcendum est coactus: ipse agrorum parte est multatus, & filius obses datus. Hanc imminutionem prioris magnitudinis cum elatus animus non ferret, rasus in cœnobium Edimburgo propinquum se a conspectu & ludibrio hominum abdidit. Nec in diversa regni parte Moravienses, homines inquieto semper ingenio, se a rebus novis continuerunt. Gildone enim, seu verius Gildominico, duce, non modo regiones omnes circumcirca depopulati sunt, sed fœciales, ad se missos, barbarica crudelitate interfecerunt. Adversus hos quoque missus Gilchristius, majore quidem cum exercitu, sed dispare fortuna. Virtus enim adversarii, quæ aliis terrori esse solet, homines scelestos, & quid commeruissent gnaros, desperare de salute coëgit. Igitur, dum student ne inulti cadant, hoste profligato, superiores evadunt. Milcolumbus, ubi cladem suorum rescivit, suppleto exercitu veteri in Moraviam duxit. Ad Spææ fluminis ostium, Moravienses, etsi Regis copias auctas, & suas e superiore prælio imminutas, non ignorarent, tamen loco freti, & parta nuper victoria feroces, eventum exspectare constituerunt. Pugnatum est magna cum pertinacia, nec minore cæde. Neque enim prius cesserunt, quam fessis Regiis miles e subsidiis recens successit. Tum vero, inclinata semel acie, non amplius pugna, sed cædes fuit. Nulli ætati aut conditioni furor militaris pepercit. Hoc prælio veteres Moraviani pene ad internecionem sunt redacti: quæ pœna, utcunque crudelis, tamen videri potest non immerentibus accidisse: gravitatemque ultionis gentis perfidiosæ adversus alios immanitas excusat. Novi coloni in cæsorum agros missi.

XLIII. Nec Sumerledus inter tot tumultus sibi quiescendum duxit. Is (ut antea dictum est) cum in Hiberniam ex infelici prælio evasisset, ab eoque tem-

pore latrociniis Scotiæ littora habuisset infesta, ratus inter tot cædes majore parte militaris ætatis consumta, aut e fugientibus aleam dimicationis opulentam prædam, aut e congredientibus fore non difficilem victoriam, magna undique facinorosorum manu coacta, æstuarium Glottæ amnis navibus ingressus, sinistra ripa exscensionem fecit, ac, blandiente ab initio fortuna, Renfroam usque penetrat. Ibi, dum multum prædæ, parum incolumitati suorum intentus agit, a multo paucioribus circumventus, suos prope omnes amisit. Ipse vivus, ad pœnam & ludibrium servatus, ad Regem perducitur. Alii eum una
M. C. LXIII. cum filio in prælio cecidisse scribunt. Hæc circiter annum M. C. LXIII. gesta sunt. Pacato ubique a tumultibus bellicis regno, conventus omnium Ordinum indictus. Ibi, cum alia multa ad statum regni confirmandum decernerentur, communi consensu a Rege publice petierunt, „Ut, quoniam jampridem „matrimonio esset maturus, quippe qui vicesimum secundum vitæ annum ex„cederet, de nuptiis cogitaret, & liberis creandis operam daret. Id eum & pu„blice regno, & privatim suæ familiæ debere: neque præsentis modo tempo„ris, sed futuri etiam tranquillitati ei animo prospiciendum esse. „ Ad hæc ille respondit, „Se, ab eo usque tempore, quo vitæ suæ rationem inire, & cursum „ejus dirigere potuerit, continentiam ab hujuscemodi cupiditatibus Deo san„cte promisisse. Quod suum votum se existimare ei non ingratum fuisse, qui „& vires ad id præstandum dedisset, & hæredes ad succedendum præparasset: „ut nec infirmitate animi, nec necessitate aliqua publica, e proposito vivendi „cursu deflectere cogeretur. Dimisso concilio, cum foris pax esset, ad artes avitas, nempe sacrarum ædium exstructiones, & in monachos largitiones, sese convertit. Qua in re, si vita longior ei fuisset, majores videbatur longe superaturus. Obiit enim mortem non multo post, nempe quinto Idus Decembres, anno a Christo nato M. C. LXV. vitæ vicesimo quinto, regni paullo supra
M. C. LXV. duodecimum.

XCIII. REX.

XLIV. Successit Milcolumbo frater ejus GULIELMUS, qui [1] decimo quinto die post proximi Regis mortem regnum iniit. Is nullum fere nec publicum nec privatum negotium, quod majoris esse momenti videretur, prius attigit, quam Northumbriam ab Henrico Anglo repetisset. Anglus Gulielmum Londinum venire jussit, ut [2] ob Cumbriam & *Hundintoniam* se beneficiarium de more profiteretur. Id ille cum non gravate fecisset, nec tamen a Northumbria poscenda desisteret, Henricus ambiguo responso rem differebat. Nam, „Cum „Northumbria, Milcolumbo adempta, ipsi adjudicata esset, se eam abaliena„re

[1] *Decimo quinto die post*] *i.e.* in vigilia Natalis Domini, consentientibus Chron. de Mailros & Extr. de Chron. Scot.

[2] *Ob Cumbriam & Hundintoniam*] Ita monente Crafordio emendavimus, cum in omnibus libris, *Cumbriam & Northumbriam*, legeretur. Neque enim Henricus Anglus a Scoto exigere sacramentum poterat pro Northumbria, quam ipse Milcolumbo ejus fratri prius ademtam tenebat (Vid. supra Lib. VII. ¶1.) quamque Gulielmo reposcenti reddere jam quoque tergiversatur.

Æsta-

„re (nisi procerum decreto) non posse. Ad proximum conventum adesset, at„que ibi quod jus esset exspectaret. Gulielmus, etsi nihil æqui se impetraturum sperabat, tamen, ne calumniandi adversario daret occasionem, in Anglia ad conventum usque exspectavit, & Henricum proficiscentem ad bellum Gallicum, licet invitus, tamen est secutus. Ibi cum assidua flagitatione nihil proficeret, nec Rex brevi in Angliam rediturus speraretur, ægre commeatu impetrato, in Scotiam est reversus.

XLV. Post reditum, primum omnium regnum, latronibus castigatis, repurgavit: deinde locis idoneis arces & præsidia ad prohibendas repentinas incursiones imposuit: demum per legatos de Northumbria reddenda Anglum admonuit: ni redderet, bellum interminatus. Anglus, Gallico bello impeditus, Northumbriæ parte, quam proavus Gulielmi tenuerat, ei cessit. Eam Scotus quidem accepit, testatus, „Se nihil de suo in reliquam partem jure decedere. Id cum Anglus graviter ferret, & prædam de manibus, lite non diremta, dimissam doleret, per incursiones in fines Scotorum nova belli semina jaciebat; hac occasione sperans, reliqua, quæ controversa videri volebat, se facile ablaturum. Cum res, de more, per limitum præfectos repeterentur, Angli conquesti suos limites latrocinio Scotorum vexari, legatos, nulla ob quam venerant re impetrata, prope sine responso abegerunt. Scoti, ut, quod jure obtinere non poterant, vi assequerentur, exercitu confecto, in proximos Anglorum agros ferro & igne sæviunt. Angli, jam instante messe, contenti, per absentiam Regis, sua, quoad possent, tutari, nullum quidem exercitum contrahunt: hiems vero interea per mutuas incursiones fuit inquieta.

XLVI. [1] Æstate proxima, Gulielmus in hosticum magno cum exercitu ingressus est. Ad eum Angli, cum nullas adhuc satis firmas copias haberent conscriptas, legatos in castra mittunt. Inducias magna pecunia mercari contendunt. Id si impetrent, spem injicere conantur, omnia ex sententia conventura. Credidit fallacibus eorum promissis homo minime malus, & qui pacem, modo non iniquissimam, quamvis justo bello præferret. Angli spatium, quo ab armis cessabatur, totum in apparatu belli consumunt. Nec desinunt interim, legatis mittitandis, promissa cumulare, ac pariter hostium castra speculari: in quibus cum omnia, induciarum fiducia, remissa ac neglecta cernerent, majoremque partem exercitus Regii ad commeatus petendos dilapsam, reversi, suis occasionem rei bene gerendæ ostendunt. Instant, ne eam e manibus elabi sinant. Igitur, majore copiarum suarum parte in insidiis collocata, quadringenti fere equites expediti, de tertia vigilia iter ingressi, paucas horas ante Solis ortum Annevicum, ubi Scotorum castra erant, adveniunt. Ibi ma-

1 *Æstate proxima*] Multi nec immerito de Buchanano queruntur, quod, dum sermonis elegantiæ studet, annorum seriem parum vel perfunctorie admodum distinguat. Quid enim attinet æstatem meminisse, anno ipso omisso. Hæc autem Gulielmi in Angliam expeditio facta est anno C. 1174, qua & ipse est captus 3. Idus Julias, Extr. de Chron. Scot. Tyrel. &c. Cæterum in rei ipsius expositione Scoti scriptores ab Anglis multum dissentiunt: hi enim nullas eo tempore inducias pactas agnoscunt.

1 *Quin-*

majorem, quam sperarant, bene gerendæ rei occasionem nacti, in Regem, velut in summa pace, obequitantem cum sexaginta plus minus equitibus, impetum faciunt: ac, pene antequam discerni posset, amicine an hostes essent, (acceptis enim armis & insignibus Scoticis, facile pro Scotis fefellerunt,) nono, quam regnare cœperat, anno eum capiunt. Cum e castris tumultu exciti pauci ac sparsi frustra sequerentur, nonnulli, ne Regem viderentur deseruisse, in hostem ultro incurrentes, capti fuere. Rex ad Anglum, tum in Gallia militantem, est perductus. Angli, hoc insperato successu elati, Cumbriam invadunt: sine certamine se potituros ea rati. Sed a Gilchristio & Rollando, Scotis ducibus, ita sunt repulsi acriter, ut, induciis factis, contenti fuerint, quamdiu Rex captivus esset, Northumbria potiri; Cumbriæ & Hundintoniæ liberam Scotis possessionem relinquere.

XLVII. Interea David Gulielmi frater, Hundintoniæ & Gariochæ Comes, qui tum apud Anglum militabat, accepto commeatu, rediit in Scotiam: ac, rebus pro tempore pacatis, legatos in Angliam de fratre liberando mittendos curavit: qui tum Falesii in Normania asservabatur. Rex, traditis Anglo [1] quindecim obsidibus, & [1] quatuor arcibus, Rosburgi, Bervici, Edimburgi & Sterlini, ad Cal. Februarias permissus est redire ad suos. Ipse cum proceribus & Episcopis evocatus ab Anglo, Eboracum ad XVIII. Cal. Septembres venit. Ibi cum suis omnibus, qui aderant (aderant autem principes Nobilitatis) in verba Henrici jurarunt: ac regnum Scotiæ in fidem & clientelam ejus dederunt. Has leges, utcunque duras, Scoti, cupidi Regis optimi, non renuerunt, ut Angli scriptores tradunt. Thomas Volsingamius Anglus & ipse hanc deditionem non Eboraci, sed in pago Constantiensi factam scribit. Sunt qui tradant, conventum inter Reges, non de deditione, sed certa pecunia per pensiones danda; arcesque tantisper Anglo traditas, dum ea persolveretur. Hanc ut opinionem veriorem existimem, facit fœdus cum Richardo Henrici filio renovatum, de quo suo loco dicam. Rex reversus, motus in Gallovidia se absente ortos per Gilchristium intra paucos menses compescuit. Ad quartum Cal. Februarii, cum conventus Noramam ad Tuedam indictus esset, eoque Gulielmus venisset, Anglus vehementer contendere cœpit, ut omnes Episcopi Scotorum Archiepiscopum Eboracensem pro Metropolitano agnoscerent, instante vehementer ut id fieret Legato Romani Pontificis. Post longam disceptationem, responsum fuit a Scotis, „Paucos in præsentia suorum adesse, nec eos posse cogere ab„sentes, ut ab se decreta confirmarent. Hanc ob caussam, re in aliud tempus dilata, paullo post missis Romam Legatis, Episcopi Scoti Alexandro tertio suam caussam probarunt: ac domum redière læti, quod ejus decreto ab Anglorum jugo essent liberati.

XLVIII.

1 *Quindecim obsidibus*] Ex ipsa conventione, quæ apud Rymerum, Fœd. Ang. Tom. 1. pag. 39. habetur, apparet 21. obsides fuisse datos, atque in his Davidem Gulielmi fratrem.

1 *Quatuor arcibus*] Ex prædicta conventione quinque arces Anglo sunt traditæ, adjecta, præter eas a Buchanano memoratas, arce Jedburgi.

XLVIII. Non ita multo post, Gilchristius (cujus sæpe meminimus) uxorem suam, eandemque Regis sororem, adulterii compertam, occidit. Ei, cum in jus ad diem dictum non affuisset, aqua & igni interdictum, ædes dirutæ, bona in fiscum redacta. Eodem fere tempore arx Edimburgi reddita, una pensione soluta: &, ad stabiliendum firmius concordiam, lata lex, „ Ne alteral„ terius hostem ad se receptaret. „ Hac lege Gilchristius Anglia exclusus rediit: ac, mutatis sæpe locis, ignotus inter ignotos, in omnium prope rerum summa penuria miseram vitam transigebat. Interea Gulielmus expeditionem adornabat in Moraviam, adversus latrones Æbudenses; quorum princeps Donaldus Baan (hoc est, albus) genus suum ad Reges referebat: ac nomen etiam Regis assumserat. Is e navibus sæpe ac diversis in locis exscendens, non modo in maritimis locis solitudines faciebat, sed a mari etiam longe remota, crescente per impunitatem audacia, populabatur. Adversus eum, navibus circummissis qui classem incenderent, Rex terrestri itinere profectus, pene omnes ad unum interemit. In reditu, cum non procul a Bertha abesset, tribus rusticis offensis, præter pannos & illuviem nihil rusticum præ se ferentibus, cum declinare viderentur multitudinis occursum, Rex adductos ad se diu contemplatus, instititit quærere, „ Qui mortales essent. „ Gilchristius senior, adorato Rege, miserabiliter de fortuna sua questus, quis esset, indicat: adeoque memoria superioris vitæ, per summam dignitatem transactæ, qui aderant omnes commovit, ut nemo lacrymis abstinere se potuerit. Rex humo surgere jussum in pristinum & dignitatis & amicitiæ gradum hominem restituit.

XLIX. Inciderunt hæc [1] in annum M. C. XC. quo tempore Richardus, M. C. XC.
qui superiore anno patri successerat, cum expeditionem in Syriam ornaret, Regi Scotorum arces reddidit, & obsides remisit: atque eum posterosque ejus absolvit ab omnibus pactis, vel vi expressis, vel fraude obtentis; regnumque Scotiæ utendum fruendumque eis finibus, eoque jure ei permisit, quo Milcolumbus Regesque superiores id tenuerant. Harum conditionum meminit Matthæus Parisiensis. Ille contra, ut Richardo se non ingratum ostenderet, ad bellum transmarinum proficiscenti decies mille marcas argenti dedit: Davidemque fratrem, Comitem Hundintoniæ declaratum, sequi eum in Syriam jussit. Is dum redit, classe tempestatibus disjecta, ab Ægyptiis captus, a Venetis redemtus, Constantinopoli demum ab Anglo mercatore agnitus, post quartum tandem annum in Scotiam rediit: & magna omnium, sed fratris præcipua gratulatione est receptus. Boëthius credit, ab hoc Davide, incolumi illic exposito, oppidum, quod Alectum ante vocabatur, appellatum fuisse Deidonum. Ego potius Taodunum, composito nomine e Tao & Duno, vocatum existimo: Alecti nomen apud unum Boëthium invenio. Nec adeo multo post, Richardus, varris casibus jactatus, ex eadem peregrinatione rediit. Ad eum redu-

1 *In annum* 1190, *quo tempore*] Hoc scriptum quoque apud Rymerum, Ibid. pag. 64. habetur: datum est autem 5. Decembris anni, non 1190, sed præcedentis, quo duæ arces Rosburgi & Bervici Scoto redduntur; reliquas igitur tres antea redditas fuisse oportet.

ducem Gulielmus cum fratre gratulatum venit, ac duo millia marcarum argenti dono attulit, vel benignitatis superioris erga se memor, vel præsentis inopiæ misertus. Nec unquam nomen Scoticum creditur Anglico fuisse conjunctius. Ibi cum Gulielmus in gravissimum incidisset morbum, rumor de morte ejus allatus novos in Scotia motus excitavit. Haraldus, Orcadum & Cathanesiæ Comes, Episcopo Cathanesiæ infensus, quod per eum stetisse diceret, quo minus apud Regem quæ vellet obtineret, eum comprehensum oculis & lingua privavit. Rex, reversus domum, Comitis Haraldi magna ex parte copias variis congressibus delevit. Ducem, e fuga retractum, oculis orbatum, per carnificem strangulavit: totamque stirpem ejus masculam emasculandam dedit: reliquos propinquos & scelerum administros magna pecunia multavit. Hæc a Boëthio sic narrantur, & vulgari rumore confirmantur: collisque, a testiculis nominatus, memoriam rei gestæ servat: ac mihi veriora videntur, quam quæ ab aliis traduntur. Inciderunt hæc in [1]annum Salutis M. C. XCIX. quo anno
M. C XCIX. Regi Alexander filius est natus; & Richardo Anglo defuncto Joannes frater successit.

L. Rex Scotorum in Angliam profectus est, ut sacramentum diceret ob agros, quos in Anglia tenebat. Sed ejus adventus non fuit initio novi regni magis jucundus, quam discessus ingratus: quod recusaret Anglum in expeditionem sequi adversus Philippum Francum veterem amicum. Igitur reversus e Galliis Joannes, dum belli caussas quærit, præsidium e regione Bervici ædificare cœpit. Gulielmus, frustra per legatos ea de injuria conquestus, manu collecta, quod ædificatum erat demolitus est. Exercitus utrinque conscribuntur. Cum jam castra castris prope collata essent, per primates pax facta, his legibus, „Ut duæ Gulielmi filiæ duobus Joannis filiis, cum per ætatem nubiles forent, collocarentur. Dos ingens dicta. Præsidium ne ædificaretur, cautum. Obsides in hæc dati. Reversus Gulielmus, in periculum inexspectatum incidit. Berthæ oppidi pars major inundatione Tai amnis noctu diruta est. Nec ab hac calamitate Regia fuit immunis, filio Regis infante, una cum nutrice & quatuordecim aliis, exstincto: reliqui ægre evalere. Multi e promiscua multitudine oppressi. Rex, cum aquæ magna ex parte solum urbis obtinerent, nec ulla fere domus calamitatis esset expers, paullo infra, ad eundem amnem, novam urbem commodiore loco exstruendam curat, & nomine non multum immutato Perthum appellat. Hunc honorem habitum credunt Pertho, viro nobili, qui solum urbis Regi donavit. Eodem fere tempore, Rex ducem rebellium ad septentriones spectantium, Gothredum Makulliam, a suis proditum cepit. Captus, cibo constanter abstinuit, metu (ut creditur) gravioris supplicii. Hoc fere ultimum operum memorabilium fuit Gulielmo, ob ipsius etiam ingravescentem ætatem per duces gestum. Nam paullo post, [2]LXXIV. an-
M. CC. XIV. num agens vitæ, regni XLIX. Salutis humanæ M. CC. XIV. decessit.

LI.

1 *Annum Salutis* 1199, *quo anno*] Extr. de Chron. Scot. & Chron. de Mailros, Alexandrum II. Scotorum Regem die S. Bartholomæi anno 1198 natum tradunt.

2 *LXXIV. annum agens vitæ*] Ita alii fere scriptores Scoti, ego tamen Chron. de

LI. Non multo ante mortem Gulielmi, prope singulis annis cum Joanne Anglo fœdera sunt renovata. Joannes enim, homo late proferendi imperii cupidus, cum haberet foris cum Gallo, domi cum Romanensibus bellum, nec certam unquam cum Vallis & Hibernis pacem, non omisit tamen libidinem invadendi Scotiam, quæ tum Regem habebat senem, & proximum ei hæredem puerum. Ob hæc cum colloquia frequenter sereret, magis tentandi, quid impetrare posset, quam ullius rei æquæ transigendæ gratia, demum res in apertam suspicionem erupit. Ac post fœdera sæpe novata, tandem Gulielmus ad Novum Castrum ad Tinam evocatus venit. Ibi cum in morbum gravissimum incidisset, nulla re transacta, rediit. Deinde, cum paullo ante mortem invitatus esset Noramam ad Tuedam, nec per valetudinem adesse posset, rogatus, ut mitteret filium, id quoque, de concilii sententia, renuit. Fœdera, illis congressibus sancita, non licuit huc ascribere, ut quæ omnia eisdem pene verbis sunt composita: neque quicquam habent novi, præterquam quod in uno cautum est, „Ne Reges Scotorum, sed eorum liberi jurarent in posterum, aut se in fidem „Angli dent, ob terras quas in Anglia tenebant. Tota etiam harum rerum mentio est a scriptoribus Anglis, ob eandem (ut arbitror) caussam, prætermissa.

XCIV. REX.

LII. Gulielmo successit ALEXANDER filius ex Emergarda, propinqua Regis Anglorum, Comitis Belli-montis filia. [1] Sedecim erat annorum, cum regnum iniit. Is, turbidis temporibus imperium adeptus, omnia prudentius, quam pro ætate, composuit. Primum omnium, indicto conventu publico, patris, viri prudentissimi juxta ac optimi, acta omnia Ordinum decreto confirmavit. Prima ei expeditio fuit in Angliam, nulla privata cupiditate, sed ut Joannis tyrannidem compesceret, ab ordine Ecclesiastico (ut tum loquebantur) arcessitus. Norama, quam obsidere cœperat, certis conditionibus relicta, interiora ingressus, Regiarum partium homines omni belli clade persequitur. Eo domum reverso, Joannes mox Scotiam invadit. Dumbarum, Hadinam, & omnem vicinam Lothianam fœda populatione vastat: &, quo latius bellum spargeret, alia via reverti statuit. Alexander, cupidus prælio decernendi, inter Picticos montes & Escam, qua venturus dicebatur, castra posuit. Joannes, ut congressum vitaret, secundum mare ducens, Coldingamiam cœnobium cremat: Bervicum, parum munitum, capit, & incendit. Eum retro festinantem Alexander, qua potuit proxime, secutus, ferro flammaque per Northumbriam grassatus, Richemondam usque pervenit. Sed, eo se in interiorem Angliam magnis itineribus recipiente, Scotus, per Vestmariam rediens, vasta omnia Carleolum usque reddidit. Urbem vi cepit, & communivit.

LIII.

de Mailros potius assentior, quæ eum anno 1143 natum, atque ætatis anno 72 pridie Nonas Decembris exstinctum tradunt.

1 *Sedecim erat annorum*] Natus ergo, ut supra diximus, A. C. 1198, secus enim non 16 sed 15 tantum annorum fuerit.

LIII. Proximo anno, arcessiti ab iis, qui sacerdotum factioni adversus Regem favebant, Ludovicus Philippi Franci filius, ut, exauctorato Joanne, regnum acciperet, & Alexander Scotus, ut amico ferret auxilium, ea æstate Londinum venerunt. Joannes vero, & suorum studiis destitutus, & peregrinis armis petitus, magna pecunia in præsentia, & tributo perpetuo promisso, præterea jure regni in Pontificem translato, ut Reges Anglorum in posterum beneficiarii ejus essent, in gratiam rediit. Per Galonem Cardinalem, notæ rapacitatis hominem, literas Roma impetrat, quibus Scotus & Gallus magnis minis a populo sacrosanctæ Sedis vectigali abstinere jubeantur. Ludovicus, ob hanc rerum commutationem, in Galliam, Alexander in Scotiam redit: sed minus, quam venerat, agmine pacato. Nam, cum Angli extremum abeuntis agmen carperent, & vagos ac moratores exciperent; & Joannes Trenti fluminis pontes frangeret, vada palis acutis infixis occluderet, naves omnes averteret; magnum redeunti objectum videbatur impedimentum, & quod sine certa pernicie non posset effugere. Sed interim Joannes, a monacho Anglo accepto veneno, ad Neurgum, oppidum in ripa Trenti fluminis situm, lectica delatus, intra biduum moritur. Is casus Alexandro iter aperuit. Tum suorum incuria castigata, circumspectius quidem agmen egit, sed non sine magno eorum incommodo per quos ducebat. Quicquid enim agi ferrive poterat secum auferens, cum ingenti præda domum rediit.

LIV. Galo, Legatus Romanus, cum Henricum Joannis filium in regno confirmasset, proceres Anglorum, grandi pecunia multatos, in gratiam recepit. Et, ut hoc damnum pari inimicorum calamitate solaretur, Ludovicum Gallum & Alexandrum Scotum fulmine Romano, in spem prædæ, ferit. Omnibus Scotis sacris interdicit, ratus diras suas plus apud vulgus simplex, quam Reges valituras. Sed, pace tandem inter Reges firmata, Scoti Carleolum, Angli Bervicum restituunt: finesque veteres ad Regiam crucem servari jubent. Alexander cum suis per Episcopos Anglos, quibus ea potestas commissa erat, resecratur. Hic, Galo fremens tantam sibi prædam e manibus ereptam, in Episcopos & reliquos Scotorum sacerdotes iram vertit, tanquam suam peculiarem turbam, & nihil ad Reges attinentem. Annevici eis conventum indicit. Ibi timidiores pecunia hominem placant: qui obstinatiores erant, Romam in jus vocati. Hi, obiter a multis Anglorum Episcopis & Cœnobiarchis, literis ad Pontificem de sordibus Legati acceptis, hominem graviter accusant: „Eum „facem omnium malorum fuisse: dum non publicæ utilitati, sed avaritiæ pri-„vatæ studet; & bellum pacemque inter Principes suo arbitrio nundinatur. Galo, quod se non satis purgaret, multatus est a Pontifice pecunia, præda videlicet inter eos divisa. Accusatores verbis bonis onerati, pecuniæ inanes domos dimittuntur.

LV. Paucis post annis, Henricus Anglus, ætate & consilio maturior, Eboracum venit. Ibi cum Alexandro, præsente Legato Pontificis Pandulfo, conventum est, data sorore Angli Joanna ei in matrimonium: ex qua, præmatura morte surrepta, nullos liberos suscepit. Ab eo tempore usque ad vitæ finem pax inter Reges fuit. Ibi coram eodem Pandulfo Rex sancte juravit, duas

duas Alexandri ſorores, pro loci unde erant dignitate, ſe collocaturum, uti
antea pater ejus promiſerat. Verum altera elocata, altera innupta domum re-
diit. Proximo anno, qui fuit M. CC. XX. venit in Britanniam, ad pecu- M.CC. XX.
niam in uſum Sacri Belli expiſcandam, Ægidius Cardinalis. Is, cum ſatis opi-
mum quæſtum in utroque regno feciſſet, quod per impoſturam ab hominibus
nimium credulis exegerat, per luxuriam in itinere profudit. Cum vacuus Ro-
mam rediiſſet, mentitus eſt ſe a latronibus fuiſſe ſpoliatum. Conſecutus eſt ſta-
tim alter Legatus: ſed homines, jam bis fraude Romanenſium ſpoliati, publi-
co decreto eum fines ingredi vetuerunt.

LVI. Alexander cum domi vitia per licentiam bellorum enata tolleret, to-
tumque regnum jus dicendo una cum Regina obiret; [1] Roſſiam Gileſpicus,
indidem civis, [&] vicinas regiones fœde populabatur. Neſſum amnem tranſ-
greſſus, Enerneſſam oppidum captum incendit. Recuſantes in verba ſua jura-
re crudeliter trucidabat. Adverſus eum Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes,
miſſus, latebras per devia mutantem cepit, & cum duobus filiis capite multa-
vit. Capita, ad rei geſtæ fidem, ad Regem miſſa. Anno M. CC. XXII. Ca- M.CC. XXII.
thaneſienſes, Adami Epiſcopi ſui cubiculum ingreſſi, nocte monachum, quem
de more comitem habebat, (nam Mulroſſienſis Abbas ante fuerat,) & mini-
ſtrum cubicularium occiderunt. Ipſum, graviter vulneratum, in culinam at-
tractum, una cum domo cremarunt. Cauſſam tantæ crudelitatis fuiſſe ajunt,
quod Epiſcopus acerbius ſolito decimas exigeret. Hi diligenter conquiſiti, gra-
viſſimo ſupplicio fuerunt affecti. Comes Cathaneſiæ, quanquam in facinore
patrando non affuiſſet, ſuſpicione tamen non caruit. Poſtea vero, cum ad fe-
rias natalis Dominici, quæ Scotorum Saturnalia ſunt, clanculum ad Regem
fuiſſet perductus, [2] veniam ſuppliciter petitam impetravit.

LVII. Circa hæc tempora deceſſit Alanus Gallovidianus, Scotorum longe
potentiſſimus. Decedens tres filias reliquit, de quibus poſterius nobis erit ſer-
mo. Thomas filius ejus nothus, earum ætate & ſexu contemto, ſe Dominum
vocat: nec eo contentus, coactis ad decem hominum millia, reſiſtentes oppri-
mit, prædas e vicinis agris late populabundus agit. Tandem, miſſo a Rege
exercitu, ceciderunt e rebellibus, una cum duce, ad quinque millia. Eodem
anno Alexander cum uxore in Angliam profectus eſt, ut tumultus adverſus
Henricum orientes, quoad poſſet, ſopiret, & Nobilitatem cum eo in concor-
diam redigeret. Hæc dum ille curat Eboraci, uxor ejus cum Regina Angliæ,
Cantuariam religionis ergo profecta, rediens inde ex morbo deceſſit, ac Londi-
ni ſepulta eſt. Non adeo diu poſt ejus mortem, Rex, cum liberis careret, Ma-
riam, Ingelrami Cuciani Franci filiam accepit uxorem, anno a Chriſto nato
M.CCXXXIX. Ex ea natus eſt Alexander, qui patri ſucceſſit. [3] Biennio pro- M.CC. XXXIX.
ximo

1 *Roſſiam Gileſpicus indidem civis* (&) *vicinas regiones*] Ita legendum jubet Crafordius: libris tamen omnibus deeſt [&.]

2 *Veniam ſuppliciter petitam impetravit*] Non tamen divinam vindictam effugit, quam juxta Chron. de Mailros occiſus eſt in domo ſua & combuſtus, *& merito talem vindictam recepit a Deo, qualem pœnam ſuſtinuit venerabilis Epiſcopus ſub eo, anno* 1231.

3 *Biennio proximo, anno ſcil.* 1242.] *Triennio* potius erat dicendum, id enim tem-

M.CC.XLII. ximo, anno scilicet M.CCXLII. cum Rex Angliam versus properaret, ut Anglum e Gallia reducem inviseret, dum Hadinæ in Lothiana se ludis equestribus oblectat, Patricii Gallovidiani Comitis Atholiæ hospitium, una cum ipso ac duobus ministris arsit, late etiam in propinqua fuso incendio. Id minime creditum est fortuitum fuisse, propter nobiles inimicitias Patricii cum Bisetorum familia. Et quanquam Gulielmus familiæ princeps, teste etiam Regina, probaret, se, ea nocte qua facinus id patratum fuerat, Forfaræ fuisse, [1] ultra sexaginta millia passuum ab Hadina: ex adverso propinqui Patricii arguebant, ea nocte ministros & clientes ejus complures Hadinæ visos. Dies Gulielmo dicitur. Ille quidem ad diem Edimburgum venit; sed ob adversariorum potentiam (hi autem erant Cuminii) non ausus judicio experiri, singulari certamine caussam suam tueri cupiebat. Ea vero conditio cum non acciperetur, cum multis propinquorum exulatum in Hiberniam abiit; ac suæ gentis familiam in ea claram reliquit. Exortus est alius in Argathelia tumultus, duce Sumerledo, Sumerledi superioris filio. Sed is intra paucos dies, per Patricium Dumbarium victus, se in potestatem Regis dedit, atque ab eo veniam præteritorum accepit. Rex non multo post, morbo correptus decessit, anno ætatis LI.
M.CC.XLIX. Regni XXXV. Salutis humanæ M. CCXLIX.

XCV. REX.

LVIII. Ejus filius ALEXANDER tertius eodem anno Sconæ coronatur, puer [2] nondum annum octavum egressus. Omnium prope rerum potestas penes Cuminiorum factionem erat. Hi, cum publicum patrimonium in suam rem verterent, imbecilliores opprimerent, Nobilium quosdam suæ libidini adversos, ac liberius de statu regni loqui ausos, confictis criminibus circumvenirent, ac bona damnatorum in fiscum redacta, ipsi a Rege (cui tum imperabant potius quam parebant) accepta invaderent; conventu Ordinum habito, tractatum præcipue de Anglo placando, ne tam periculoso tempore aliquid attentaret. Id quo facilius fieret, affinitate conjungendum esse. Hæc ratio commodior Cuminiorum inimicis visa est, ad eorum potentiam infringendam, quam si eos aperte oppugnarent. Legati ad Anglum missi, libenter ab eo auditi, & munifice dimissi, omnibus cur ierant impetratis. Proximo anno, qui

temporis inter annum proxime memoratum 1239 & 1242 intercedit. Quod si Alexandri natales respiciamus, unius tantum anni intervallum relinquitur: ille enim teste Chron. de Mailros natus est A. C. 1241, 4. Septembris feria 4. Errant autem ex una parte And. Vintonus, qui eum A. C. 1242, ex altera Balfurius qui 1240, natum tradunt.

1 *Ultra sexaginta millia passuum*] Vix 50 passuum millia Forfara distat Hadina. Extracta de Chron. Scot. eum tum, cum hæc cædes patraretur, *in Castro suo de Obeyne* fuisse affirmant, qui locus si idem sit, qui nunc *Aboyne* dicitur, 60 minimum millia ab Hadina distat. Secutus est Buchananus præcipue And. Vintonum, qui rem omnem fuse exponit.

2 *Nondum annum octavum egressus*] Natus enim 4. Sept. ut supra diximus A. C. 1241, pater vero mortuus test. Chron. de Mail. & Extr. de Chron. Scot. 8. Julii anno 1249, ac proinde Alexander III. regnum iniit natus annos 7 ac menses fere decem. Vid. tamen Lib. VII. 65. quæ cum hisce pugnare videntur.

1 Qui

qui fuit M. CCLI. Eboraci Reges conveniunt ad IIX. Cal. Decemb. Ibi, ipso Dominici natalis die, Scotus ab Anglo in Equestrem ordinem est allectus, ac postridie de nuptiis cum Margarita Henrici filia conventum. Pax item renovata, quæ, quamdiu vixit Henricus, firma & inviolata mansit. M.CC. LI.

LIX. Quoniam vero Alexander adhuc impubes erat, ex amicorum consilio decretum, ut soceri velut-curatoris consilio uteretur in rebus gravioribus. Ex hoc decreto quidam Primatum accusati, se clam subduxerunt. Rege domum reverso, accusatus Robertus Fermelinoduni Abbas regni Cancellarius, quod Alani Durovarti uxorem, Alexandri secundi notham, legitimæ prolis jure donaverit: ut hac ratione, si Rex absque liberis moreretur, ea velut hæres ei succederet. Cancellarius, hoc metu injecto, mox ubi domum rediit, magnum sigillum Proceribus reddidit. Gamelinus, qui postea Fani Andreæ fuit Episcopus, in ejus locum suffectus. Triennio fere proximo, cum qui a consiliis Regi fuerant, singuli se prope pro Regibus gererent, ac agerent raperentque omnia, populus in medio relictus, servilem in modum premebatur. Rex Angliæ, paterno plane erga Regem Scotorum animo, certior factus, ad Vercam, quæ arx est ad limitem Scotiæ sita, venit: eoque generum cum Primoribus arcessit. Ibi multa ex ejus consilio utiliter mutata, in iis præcipue magistratibus, quorum culpa minus tranquillæ domi res erant: multa utiliter in futurum statuta.

LX. Rex cum uxore, ac præsidio Anglico, [1] qui domum deducerent, reversus, Edimburgi in arce continere se decreverat. Eam tenebat Valterus Cuminius Taichiæ Comes, ob immutationem status publici ab Anglo factam, alienior. Tamen per Patricium Dumbarium, Anglicis auxiliis fretum, arcem coactus est dedere. Major pars Nobilitatis & Ecclesiastici ordinis, quorum potentia novis statutis erat imminuta, offensior, ea calumniabantur, quasi jugum Anglicum, & servitutis initium. Eoque contumacia eorum processit, ut in jus vocati, ut rationem rerum superioribus annis a se gestarum redderent, imperium contemnerent. Qui prius rerum turbandarum principes, iidem nunc non parendi auctores fuerunt. Hi fere Cuminiorum principes, Valterus Taichiæ, Alexander Buchaniæ, Joannes Atholiæ, Gulielmus Marriæ Comites, aliique ejusdem sectæ non obscuri homines. Hi non ausi ad caussam dicendam venire, quippe multarum in tenues, ac Regem etiam injuriarum sibi conscii, periculum audacia discutere decreverunt. Explorato enim, Regem paucis comitatum, negligenter, ut in pace, ad Kinrossum agere, manu clientium subito collecta, eum dormientem opprimunt, ac Sterlinum ducunt: ac, tanquam non per vim irrupissent, sed jure fuissent electi, veteres ministros expellunt, novos assumunt, omniaque pro sua libidine gerunt. Ac jam verterat terror in consultores priores. LXI.

1 *Qui*] [Miror virum doctissimum, qui similia sæpe notavit, hunc locum prætermisisse. Ego certe exemplum ignoro, ubi post neutrum & femininum genus pronomen masculini ponatur. *Præsidium* quidem pro militibus, qui præsidio essent, posse capi intelligo. sed tamen mallem legere, *præsidio Anglorum*, nisi lapsum esse Buchananum fateri præstat.]

1 *Num*

gnum gessit proavo congressus, a multitudine Scotorum prope circumventus, trepide ad naves refugit. Deinde, navibus fœdissima tempestate vexatis, cum paucis qui superfuerunt, ægre ad Orcadas delatus est. Desiderata in eo prælio fuerunt de Norvegis ad sedecim millia, de Scotis quinque. Sunt qui Regem Alexandrum in hoc affuisse conflictu tradant. Verum & apud hos quoque Alexandri Stuarti honorifica fit mentio. Acho, mœrore amissi exercitus, ac propinqui sui juvenis fortissimi, cujus nomen non traditur, morte confectus diem obiit.

LXIII. Ejus filius Magnus, qui nuper advenerat, res magis quam ratus erat desperatas conspicatus, præsertim cum auxilia domo ante ver non speraret; ac præterea Insulanorum animos cernens alienatos, & a Scotis, quorum fiducia pater ejus bellum susceperat, destitutum se intelligens, animum facile ad pacem flexit. Neque magis prælium adversum, quam ab Insulanis metus, adolescentis ferociam infregerat. Nam jam Alexander, navibus circummissis, Mannam, insulam inter Scotiam & Hiberniam medio fere cursu sitam recuperaverat, ea lege, ut insulæ Regulus, quoties opus esset, decem naves longas ad Regem mitteret: Rex vero eum ab hoste externo defenderet. Hanc inclinationem animorum cum reliquæ insulæ secuturæ viderentur, Magnus de pace Legatos misit: quam cum Alexander, nisi receptis Æbudis, recusaret, tandem pacificatoribus ultro citroque commeantibus [1] convenit, ut Æbudas Scotus teneret; [2] in præsentia quatuor millia marcarum argenti, in singulos autem annos centum marcas numeraret: præterea, ut [3] Margarita Alexandri filia, [4] quatuor annorum puella, cum per ætatem commodum esset, Hangonano Magni filio nuberet.

LXIV. Circa hæc tempora, cum civili bello Rex Anglorum distineretur, missa sunt ad eum quinque Scotorum millia, ducibus Roberto Brussio & Alexandro Cuminio. Hunc, Joannem scriptores Angli vocant. Eorum maxima pars in prælio cæsa fuit. Cuminius, una cum Rege Anglo, & filio, multisque Procerum, qui pro Rege steterant, captus. Regem etiam Scotorum sollicitum habuit domi Sacerdotum & Monachorum arrogantia, qui a superioribus Regibus ditati, diuturna pace lascivire cœperant; ac Nobilitati, quam opibus an-

1 *Convenit, ut Æbudas Scotus teneret*] Hæc conventio apud Torfæum habetur pag. 199. scripta Perthi die Veneris proxima post festum Apostolorum Petri & Pauli, *i. e.* 2 die Julii 1266.

2 *In præsentia quatuor millia marcarum*] Non quidem *in præsentia*, sed intra quatuor annorum spatium, ita ut unoquoque anno mille marcæ solverentur.

3 *Margarita Alexandri filia*] In prædicto instrumento nulla harum nuptiarum mentio injecta, nec sane injici poterat, siquidem Ericus (quem nostri scriptores Hangonanum appellant) nondum erat tum natus; ex contractu enim, quem matrimonialem vocant, inter Ericum Regem Norvegiæ, & Margaritam Alexandri Scoti filiam, post 15 annos, *i. e.* 25 Julii 1281, scripto, apparet eum tum 14 ætatis annum nondum complevisse. Vid. Rymeri Fœd. Angl. Tom. 2. pag. 1079. Quin & Torfæus, qui non Scotos modo scriptores, sed Pontanum eos secutum, hic perstringit, Ericum anno demum 1270 natum affirmat.

4 *Quatuor annorum puella*] Imo vero 6 *annorum*, utpote nata (testantibus Chron. de Mail. Extr. & Vinton.) anno 1260. Errat tamen Major qui fol. 67. eam natam tradit anno 1257.

interjecto tempore, prope continuatis funeribus, decesserunt David Regis filius, ac deinde Alexander, jam uxore accepta Comitis Flandriæ filia: item Margarita quoque Regis filia, quæ ex Hangonano Rege Norvegiæ filiam reliquit. Alexander uxore & omnibus liberis intra paucos annos orbatus, Joletam filiam Comitis Druidum conjugem accepit: & intra annum vertentem, ipse ab equo lapso excussus, fractis cervicibus interiit, non procul a Kingorno, [1] anno Salutis nostræ M. CCLXXXV. XIV. Cal. April. [2] Vixit annos XLV. regnavit XXXVII. MCC. LXXXV.

LXVI. Desiderium sui reliquit, quantum nullus unquam Regum Scotorum: non tam quod omnibus corporis & animi virtutibus præditus decessisset, quam quod homines jam tum animis prospiciebant, quantæ calamitates in universum regnum, ex ejus morte essent redundaturæ. Leges saluberrimas ab eo conditas hominum negligentia & temporis longinquitas antiquavit. Utiliter ab eo instituta magis fama celebrantur, quam consuetudine usurpantur. Diviso regno in quatuor partes, singulis prope annis totum obibat, ac ternos fere menses in singulis morabatur, ad jus dicendum & pauperum querimonias audiendas. Hoc toto spatio, etiam tenuissimis ad eum aditus erat. Quoties juridicos conventus adiret, præfectos eorum cum lecta manu præsto advenientem excipere jubebat, & abeuntem ad limitem suæ jurisdictionis deducere. Ibi a proximo præfecto excipiebatur. Hac ratione assequebatur, ut totam Nobilitatem nosceret, & ab omnibus nosceretur; [3] nec populus, qua ibat, turba Aulicorum (quæ fere & rapax & imperiosa est) gravaretur. Magistratibus imperabat, ut otiosos, qui nec artem scirent, nec patrimonium haberent, severe compescerent: quod omnium scelerum ac flagitiorum, ex otio velut fonte primordia dimanare existimaret. Comitatus equestris modum, qui sequeretur Nobiles, ad certum numerum redegit: quod equorum multitudinem, quorum in bello nullus esset usus, annonæ gravem arbitraretur. Cum vel navigandi inscitia, vel temere se mari committentium avaritia, multa fierent naufragia; & ad hæc

1 *Anno salutis nostræ* 1285] Boëthius anno 1286, quem & Tyrellus ideo Buchanano præfert. Sed neuter alteri hac in parte anteponendus, uterque enim recte juxta suam supputationem: Boëthius enim Romanam sequitur, quæ annum, uti nos nunc Kal. Januarii orditur; Buchananus vero, & una cum illo Extr. & Ballendenus, antiquam Ecclesiæ Scoticæ consuetudinem, quæque adhuc apud Anglos viget, secuti, anni initium a 25 Martii repetunt: cum vero juxta Buchananum Alexander III. exstinctus est 19 Martii, pro varia inchoandi ratione, annus erit Christi nati 1285, aut 1286. Cæterum hæc res non semper scriptoribus nostris diligenter animadversa, multam in temporibus rite discernendis difficultatem, ac graves etiam errores, ut postea ostendemus, creavit.

2 *Vixit annos* 45, *regnavit* 37] Natus 4 Septemb. 1241, regnum iniit 8 Julii 1249, ut superius indicavimus, ac proinde vitæ tantum agebat, nondum compleverat, annum 45, regnique 37.

3 *Nec populus*] Libri omnes *populum*, male, mea quidem sententia, neque enim verbum *gravor* unquam deponens est, quod quidam existimant, eo quod post se casum quartum nonunquam adsciscat, ut apud Silium lib. 2. vers. 594. ——— *Lacemque gravantur*: at nulla hæc ratio; subintelligitur enim *ob* vel *propter*, qualis quidem Ellipsis in hac sententia locum habere non potest.

hæc accedente piratarum violentia, mercatorum ordo prope ad inopiam redactus esset, quæstus caussa suos navigare vetuit. Id institutum cum prope annum durasset, ac multorum sermonibus, tanquam publice noxium reprehenderetur; tandem peregrinarum mercium brevi tanta vis invecta est, ut non solum rerum copia, sed pretii vilitas memoriam superiorum temporum superaret. Verum, ut hic quoque mercatorum ordini consuleretur, vetuit quenquam a peregrinis invecta emere, præter mercatores: [1] cæteros autem, quod cuique usui esset, ab illis redimere.

1 *Ceteros autem*] Præcesserat *vetuit*, at hic contrariæ significationis vocabulum est supplendum; non enim *vetuit* cæteros quod cuique usui esset ab aliis redimere, sed *statuit*, seu iis *permisit*. Multa ejusmodi exempla apud auctores occurrunt, veluti Terent. Andr. III. 5. *Hoc tempus præcavere mihi me, non te ulcisci sinit*: ubi priori clausulæ subintelligendum verbum *cogit*. Phæd. IV. 17. *Non veto dimitti, verum cruciari fame*, supple *jubeo cruciari fame*. Vid. Dacieriam in locum Terentii supra cit. [Et qui adducuntur in notis ad Phædr. d. l.]

LIBER OCTAVUS.

I. ALexandro, cum tota stirpe (præter unam ex filia neptem) extincto, conventus Ordinum Sconam indicitur, in quo de [1] novo Rege creando, & statu regni interim componendo ageretur. Eo cum frequens Nobilitas venisset, primum omnium sex creant, qui summæ rerum præessent: regionibus ita divisis, ut Duncanus Macduffus Fifæ, Joannes Cuminius Buchaniæ Comites, Gulielmus Fraserius Fani Andreæ [2] Archiepiscopus, partem regni quæ ad septentrionis pertinet, regerent: [3] meridiem spectantibus præessent Robertus Glascuensis Episcopus, alter item Joannes Cuminius, & [4] Joannes Stuartus: limes in medio Fortha

1 *De novo Rege creando*] Non de novo Rege creando, sed (quod Tyrellus observat) de marito parvulæ Reginæ eligendo, indictus est hic Ordinum conventus.

2 *Archiepiscopus*] Nullum tum Scoti Archiepiscopum habuimus, nec per duo post id tempus secula, cum regnante Jacobo III. Patricius Gramus, referente ipso Buchanano, eo primus titulo est cohonestatus. Ab antiquissimis quidem temporibus Episcopi Fani Andreæ inter sui ordinis viros principem semper locum tenere existimabantur, unde non Buchanano modo, sed Spotisvodio, & D. Geo. Mackenzæo necopinis occasio data est, eos nonnunquam Archiepiscopos appellandi, priusquam eo honoris vocabulo aucti essent: nec vero id tam grave piaculum, ut eruditissimus Mackenzæus a Stillingfletio propterea fugillari meruerit.

3 *Meridiem spectantibus*] Supple *partibus*. [Sed potest in neutro a *spectantia* deductum capi.]

4 *Joannes Stuartus*] Hic filius erat Alexandri Stuarti Senescalli seu Dapiferi Scotiæ, qui Norvegos ad Largas debellavit: verum tamen ei nomen non *Joanni*, sed *Jacobo* fuit, quod non modo alii nostri scriptores, sed instrumenta publica, a Prynio, Rylæo, Geo. Crafordio Hist. Fam. Stuart. in primis vero Rymero Fœd. Angl. memorata confirmant.

1 Ut

tha amnis esset. Eduardus Anglorum Rex, gnarus suæ sororis neptem Regis Norvegiæ filiam, unam ex Alexandri posteris esse superstitem, eandemque regni Scotorum legitimam hæredem, Legatos, ad eam deposcendam filio suo uxorem, in Scotiam misit. Hi, cum in conventu publico, multa de utilitate publica, quæ hoc matrimonium esset secutura disseruissent, Scotorum animos ab ea affinitate non alienos invenerunt.

II. Erat enim Eduardus vir magni animi, magnæque potentiæ, majoris etiam cupidus: ejusque virtus, patre vivo, in bello Sacro, & mortuo, in subigenda Vallia enituerat. Neque Scotorum nomen unquam Anglo conjunctius fuisse meminerant, quam sub postremis Regibus. Nec odia vetusta unquam commodius aboleri posse videbantur, quam si uterque populus, honestis & æquis conditionibus, in unum coiret. Igitur, facile de matrimonio est consensum. Adjectæ tantum, utraque parte approbante, conditiones, [1] ut Scoti tantisper suis legibus & magistratibus uterentur, donec ex eo matrimonio liberi nascerentur, qui regni potentes essent. Quod si forte nulli procrearentur, aut nati ante legitimam regno ætatem decederent, tum regnum Scotorum ad proxime e Regia stirpe propinquos transiret.

III. Rebus ita compositis, Legati in Norvegiam missi Michaël (aut, ut allii habent, David) Vemius & Michaël Scotus, Equites Fifani illustres, & summæ prudentiæ apud suos illis temporibus habiti. Hi, quod Margarita (id enim nomen erat puellæ) [2] ante adventum eorum diem obierat, mœsti re infecta domum redierunt. Ex ejus autem puellæ immatura morte, orta de regno est controversia, quæ Angliam vehementer concussit, Scotorum pene nomen delevit. Competitores enim extiterunt, homines summa potentia, Joannes Balliolus & Robertus Brussius: e quibus Balliolus in Gallia, Brussius in Anglia, uterque in Scotia magnas possessiones, multas propinquitates habebant. Sed antequam controversias eorum attingam, quo magis omnia sint perspicua, pauca supra repetam.

IV. Scotorum tribus proximis Regibus, Gulielmo, Alexandris item secundo & tertio, cum tota sobole extinctis, supererant, qui regnum jure peterent, Davidis Comitis Hundintoniæ aut Venantoduni posteri. Fuerat autem David Gulielmi Regis frater, Alexandri autem tertii magnus patruus. Is, accepta in Anglia uxore Mathilde Comitis Cestriæ filia, tres ex ea genuit filias. Earum natu maxima Margarita, Alano Gallovidiano, homini inter Scotos præpotenti nupsit. Secunda, Roberto Brussio, cognomento Nobili, Anglo genere & opibus claro, fuerat collocata. Tertiam accepit Henricus Hastingus, item An-

1 *Ut Scoti tantisper suis legibus & magistratibus uterentur*] Imo vero non *tantisper*, sed *in perpetuum* suis legibus & magistratibus uterentur. Vide Conventionem ipsam apud Rymerum Fœd. Ang. Tom. 2. pag. 582.

2 *Ante adventum eorum diem obierat*] i.e. juxta Tyrellum & Knightonum A.C. 1290, juxta Extracta vero 1291, quatuor vel quinque annis a morte Regis Alexandri: eamque ob caussam mea quidem sententia inter Scotiæ Reges Margarita locum tenere debet, præsertim cum in Actis publicis, & a Buchanano etiam ipso lib. VIII, 9. Regina appelletur.

1 *Ethre-*

Anglus, cujus posteri Comitatum Venantoduni adhuc, magna cum laude tenent. Sed eo (quod a regni petitione se abstinuit) omisso, de Ballioli & Brussii genere, majoribus & caussa orationem prosequamur.

V. Gulielmo in Scotia rerum potiente, Fergusius Gallovidiæ Regulus duos reliquit filios, Gilbertum & [1] Ethredum. Gulielmus, ut discordiarum inter fratres semina tolleret, paternam hæreditatem æquis portionibus divisit. Eam æquationem Gilbertus, qui major natu erat, indigne ferens, fratrem ut æmulum, & Regem ut parum æquum juxta oderat. Itaque, Rege ab Anglis capto, liberatus metu legum, odium diu reconditum in utrumque expromsit. Fratrem enim, cum nec opinantem cepisset, erutis oculis & lingua exsecta (simplice morte non contentus) graviter & diu cruciatum extinxit: & ipse ad Anglorum partes se adjunxit, prædasque ex agris finitimis velut ex hostico agens, in cives suos omni clade belli sæviebat. Ac nisi Ethredi filius Rollandus, collecta ad se popularium, qui in fide Regis perstiterant manu, ei restitisset, regiones propinquas vel omnibus bonis spoliasset, vel in suas partes traxisset. Rollandus enim, juvenis acer, summis animi corporisque viribus, & patrui impetus retundebat, & cum Anglis (dum vel populantes reprimit, vel agros eorum ipse populatur) semper fortiter, sæpe etiam feliciter conflixit. Rege tandem ad suos reverso, Gilbertus, deprecantibus amicis, venia donatur; promissa ob damna data pecunia, ac datis in id vadibus.

VI. Sed Gilberto paucis post diebus mortuo, qui sub eo sanguini & prædæ assueverant, cum se in Regis Angliæ fidem tradidissent, seu ingenii inconstantia, seu metu pœnæ ex conscientia ante factorum stimulati, arma resumsere, ducibus Gilpatricio, Henrico Kennedo & Samuele, qui antea Gilberto flagitiorum auctores & administri fuerant. Adversus eos Rollandus cum exercitu missus, gravi prælio facto, principes eorum, magnamque promiscuæ plebis multitudinem occidit. Qui ex eo conflictu supererant, ad quendam Gilcolumbum fugerunt prædonum ducem, qui late populando Lothianam pervagatus, multos Nobilium ac ditiorum afflixerat, quosdam etiam occiderat. Inde in Gallovidiam profectus, Gilberti caussam ab aliis pro desperata relictam suscepit: nec ejus tantum agros sibi vindicavit, sed pro Gallovidiæ totius Domino se gerebat. Tandem inito cum Rollando conflictu, ad Cal. Octob. tertio fere post Gilberti partes profligatas mense, cum maxima parte suorum cecidit, paucis e Rollandi exercitu desideratis, & in iis fratre ipsius juvene strenuo.

VII. Anglus cladem eorum (ut qui superiore anno in fidem ejus se dedidissent) moleste ferens, Carleolum usque cum exercitu progressus est. Ibi ad eum, Gulielmi Regis opera sibi placatum, Rollandus venit: & inimicorum calumniis refutatis, ac demonstrato, quam nihil temere, nihil injuste adversus inimicum suum, atque etiam publicum gessisset, a Rege honorifice est dimissus. Gulielmus illinc domum reversus, memor & perpetuæ patris ejus Ethredi constantiæ, & rerum ab ipso pro caussa publica gestarum, totam ei Gallovidiam dedit.

1 *Ethredum*] Exstat in libro Calsonensi instrumentum Rollandi Gallovidiani, quo hunc patrem suum *Uchtredum* nominat.

2 Pa-

dedit. Gilberti etiam filium, utcunque de se meritum, Caricta donavit. Gulielmus Neobrigensis Anglus hæc in annum M. CLXXXIII. refert. Rollandus uxorem duxerat sororem Gulielmi Morvillii, qui Comes stabuli in Scotia erat: quo sine liberis defuncto, Rollandus hæreditarium eum magistratum accepit. Ei filius fuit Alanus, qui ob strenuam operam Joanni Anglo in Hibernia navatam, opulentissima accepit prædia: quo nomine, permittente Gulielmo Scoto, Regis Anglorum beneficiarium se professus, in verba ejus juravit. Duxit uxorem Alanus Margaritam, primogenitam Davidis Hundintonii. Ex ea tres filias suscepit: quarum maximam Dornagillam collocavit Joanni Balliolo, [1] *patri Joannis Ballioli*, qui Scotorum aliquot annos Rex fuit. Robertus vero Brussius, qui Isabellam secundam Davidis filiam duxerat, [2] *ex ea genuit Robertum filium*, [3] qui Carictæ Comes est dictus, hanc ob caussam quam dicam. Martha Carictæ Comes, jam nubilis, ac [4] patris qui in bello Sacro decesserat unica hæres, cum forte inter venandum conspexisset Robertum Brussium, omnium æqualium adolescentium longe formosissimum, eum in arcem suam propinquam benigne invitat, ac renuentem prope invitum ducit. Ibi, cum ætas, forma, genus, mores, facile mutuum amorem conciliassent, paucis consciis, matrimonio copulantur. Id cum Rex, cui jus erat puellæ collocandæ, rescisset, licet utrique graviter succenseret, tamen per amicos postea fuit placatus. Ex hoc matrimonio genitus est Robertus Brussius, qui posterius regnum apud Scotos gessit. M. C. LXXXIII.

VIII.

1 *Patri Joannis Ballioli*] Has voces necessario inserendas ostendunt quæ mox sequuntur, neque enim Dornagillæ maritus, sed filius jus ullum in Scotiæ regnum habebat.

2 *Ex ea genuit Robertum filium*] Hæc verba in omnibus fere editis libris desiderata ex MS. reposuimus: neque aliter sententia aut sibi auctor constare potest.

3 *Qui Caricta Comes est dictus*] Non ille, sed ipsius filius Carictæ Comes est dictus. Vid. infra Cap. 9. Mirum sane est non Buchananum modo, sed omnes fere tam Scotos quam Anglos scriptores in hac nobilissima atque omni ævo memorabili controversia explicanda, toties & tam graviter lapsos. Longum esset, nec operæ pretium, singulorum errores recensere. Satius existimavi ex indubitatis documentis, in primis ex Rymeri Actis publicis, totius rei seriem tabula Genealogica delineatam, oculis legentium subjicere, unde vel primo aspectu dignosci queat quo juris titulo vel colore, non tantum Robertus Brussius & Joannes Balliolus, sed reliqui etiam Competitores regnum sibi Scotiæ vindicabant.

4 *Patris qui in bello sacro decesserat*] Chron. de Mail. non ejus patrem, sed maritum priorem, quem Adamum de Kilconcath Comitem de Carrick appellat, obiisse tradit: Extractorum vero de Chronicis Scotiæ auctor Buchanano consentiens ejus patrem (quem & Nigellum nominat) in bello sacro defunctum narrat. Et fieri quidem potest, ut uterque & pater & maritus ad bellum sacrum profecti, atque in Palæstina exstincti fuerint. Cum autem omnes auctores consentiant ex hoc matrimonio Robertum Brussium Carictæ Comitis titulum acquisivisse, vero simillimum videtur Martham Carictæ hæredem fuisse, licet pro more tum & sequenti seculo apud Scotos recepto, cum utroque ejus marito Comitis Carictæ titulus & honores essent communicati. Quod si ille Adamus de Kilconcath prior ei conjux fuerat, frustra adduntur hæ voces [*jam nubilis*] de ea quæ jam antea nupta fuerat.

1 Der-

VIII. Igitur hæc præfati abunde, ad rem præsentem & Competitores veniamus. Hi autem erant, [1] Dornagilla Davidis Hundintonii ex majore filia neptis, & ex minore [2] Robertus Brussius Carictæ Comes, [3] ejusdem Davidis *nepos*. Pro [4] Dornagilla faciebat mos patrius, quo, [5] qui *natu major* est jure potior habetur. Pro Roberto sexus, quod in pari propinquitatis gradu mares fœminis præferantur. Itaque negabat æquum esse, ut, vivo nepote, neptis in avita bona succederet. Et quanquam in privatorum popularium hæreditatibus cernendis, interim aliter fiat; in eis tamen bonis quæ feodi (ut vocant) nomine tenentur, ac regnorum successionibus, contrarium jus esse. Jactabatur exemplum recens, in [6] controversia de Ducatu Burgundiæ: quem qui petebat [7] Comes Nivernensis, licet haberet uxorem, Ducis proximi ex [8] filio natu maximo neptem, tamen filio Ducis minori, fratris adjudicata fuit hæreditas. Robertus igitur contendebat, se Joanne Balliolo gradu priorem, nempe nepotem pronepote: Dornagillæ autem, cum qua in gradu erat æquali, præferendum, quippe marem fœminæ.

IX. Hanc controversiam Proceres domi non poterant dijudicare: quod, ob partium potentiam, totum regnum in duas factiones discesserat. Balliolus enim per matrem, totam Gallovidiam regionem amplissimam tenebat; Cuminiam familiam, secundum Reges potentissimam, affinitate sibi junctam habebat per Joannem Cuminium, cui Maria Dornagillæ soror nupserat. Robertus, [9] qui in

1 *Dornagilla*] In Rymeri Actis publicis Dervegildis seu Dervegulda constanter appellatur.

2 *Robertus Brussius Carictæ Comes*] Non hic Competitor erat, sed ipsius pater Robertus Brussius Annandiæ Regulus, ut postea monstrabimus. Vide Notam 1. pag. seq.

3 *Ejusdem Davidis nepos*] Ita emendandum tum res ipsa, tum quæ post sequuntur in fin. huj. cap. & cap. 11. huj. lib. postulabant. In omnibus tamen libris [*pronepos*] legitur.

4 *Dornagilla*] Ex prædictis Actis liquet Dornagillam (sive Dervegildem) ante hoc tempus fato suo functam, licet Alexandro III. aliquamdiu supervixerit, ac proinde inter Competitores non debuisse censeri.

5 *Qui natu major est*] Ita restituimus, libri tamen omnes [*qui gradu propior*,] repugnante sensu; mox enim subdit, *in pari propinquitatis gradu mares fœminis præferri.*

6 *Controversia de Ducatu Burgundiæ*] Controversia hæc erat. Hugo III. Burgundiæ Dux ex Jolantha uxore tres filios suscepit, Eudum, Joannem & Robertum. Eudus primogenitus ante patrem moritur A. C. 1267, quatuor filiabus relictis, quarum major Iole, seu Jolantha, per matrem Isabellam trium Comitatuum, Nivernensis *scil.* Tonnerensis & Altissiodorensis hæres, primum Tristano Franco, S. Ludovici Regis filio, ac deinde, eo sine liberis defuncto, Roberto Flandriæ Comiti uxor est data. Postea, *i. e.* anno 1273. mortuus est ejus avus Hugo III. Burgundiæ Dux, cui (Iole ex filio natu maximo nepte omissa) successit filius natu secundus Joannes, eique, unica tantum filia suscepta, exstincto, pariter successit frater natu tertius Robertus, qui pro Ducatu Burgundiæ cum Roberto Comite Flandriæ apud S. Ludovicum Francorum Regem diu litigavit. Vide Reusneri opus Geneal. pag. 310. Morerium Diction. Hist. *&c.*

7 *Comes Nivernensis*] *Comes Flandriæ* potius dixisse debuerat, licet forte Nivernensis titulum ab uxore Iole derivatum usurpare voluerit.

8 *Filio Ducis minori fratris adjudicata fuit hæreditas*] *i. e.* Roberto Hugonis Burgundi filio natu tertio.

9 *Qui in Anglia Clevelandiam, in Scotia Annandiam & Gariocham*] Cum, diversa sen-

in Anglia Clevelandiam, in Scotia Annandiam & Gariocham, & [1]per filium Carictæ Comitem (qui post regnavit) multis claris familiis subnixus erat, populo maxime suo utebatur. Igitur, cum ob has maxime caussas, controversia domi finiri non posset; nec si maxime ex æquo & bono pronunciaretur, ulla tanta in Scotia esset potentia, quæ partes cogere posset ut judicato starent: prope omnium voluntate consensum est, ut Eduardo judice res decideretur. Neque quisquam de fide ejus dubitabat; ut qui ex eo patre natus esset, quem superior Scotorum Rex fuisset expertus, & socerum amantissimum, & tutorem æquissimum. Contra vero, Anglus benevolentiæ Scotorum erga se recens & illustre testimonium habebat; cum ei tam facile de matrimonio Reginæ suæ consenserunt.

X. Igitur Eduardus, cum primum Bervicum venit, eo Rectores Scotiæ & Ordinum Legatos [2]per literas evocat; protestatus, se eos, non tanquam subditos ad Dominum, aut magistratum legitimum, sed amicos ad arbitrum ab ipsis electum arcessisse. [3]Primum omnium, jusjurandum a Competitoribus exegit, se decreto staturos: deinde, ab Ordinum principibus & Legatis, se ei, quem ipse juratus Regem daret, parituros: ac super ea re, publicum omnium Ordinum diploma, singulorum sigillis appensis, sibi dari poposcit. Deinde, e singulorum Ordinum prudentioribus selegit [4]duodecim Scotos, ac totidem Anglos eis adjunxit: a quibus etiam jusjurandum exegit, de eo quod æquum ac verum cre-

sententia media interveniente, nimis e longinquo repetenda videatur verbum [*tenebat*,] aut illud iterandum, aut [*possidebat*,] aut simile quid, hic exprimendum existimaverim.

1 *Per filium Carictæ Comitem* (*qui post regnavit*)] Mirum est Buchananum tot & tam graves una fere pagella admisisse errores, eosque non veritati historicæ modo, sed sibi ipsi fronte adversa pugnantes. Superius enim cap. 7. Carictæ Comitem patrem ejus qui posterius regnum apud Scotos gessit disertim fuisse affirmat, & cap. 8. Carictæ Comitem Competitorem, hic vero Competitoris filium, appellat. Ut autem res tota melius intelligatur, animadvertendum est quatuor fuisse eodem nomine Robertos Brussios, & in his tres postremos uno simul tempore viventes. Primus erat Robertus Brussius cognomento Nobilis Isabellæ Davidis Hundintonii filiæ maritus: secundus ejus filius Annandiæ Regulus, qui Competitor fuit, obiitque juxta Tyrellum vol. 3. pag. 91. anno 1295. Tertius porro illius nepos, qui Carictæ Comes est dictus, mortuusque est, referente Dugdalio Baron. Angl. vol. 2. pag. 450, anno 1303. Quartus denique Robertus Brussius pronepos, qui posterius regnum apud Scotos gessit.

2 *Per literas evocat*] Vide ejus de hac re Epistolam (apud Rymerum Fœd. Angl. vol. 2. pag. 528.) qua Scotorum proceres ad se Noramam venire *rogat* (non vero tanquam *superior Scotiæ Dominus jubet*, quod Tyrellus & Echardus affirmant) promittitque eorum ad se adventum neutiquam sibi aut regni juribus præjudicio futurum.

3 *Primum omnium*] Totius controversiæ processum vide apud Rymerum vol. 2. a pag. 542. ad pag. 603.

4 *Duodecim Scotos, ac totidem Anglos*] Ex sæpius memoratis hisce Actis publicis apparet 40 viros fuisse electos a Joanne Balliolo & Joanne Cuminio *pro se & aliis petentibus qui nominationi factæ per eos consenserunt*, & alios 40 a Roberto Brussio *pro se & aliis petentibus qui nominationi per eum factæ consenserunt*, quibus Eduardus Anglus 24 adjunxit; quorum omnium nomina habentur pag. 556. & 557.

crederent judicando. Hæc palam, in ſpeciem honeſta & popularia facta: illud ſecreto & inter paucos agitabatur, quomodo Scotiam ſuæ ditionis faceret. Id cum facile exiſtimaretur, regno in duas factiones diviſo, tamen quo res eſſet expeditior, & fraus occultior, præter Bruſſium & Balliolum, [1] octo alios Competitores excitavit: ut e majore numero facilius eſſet, unum, aut etiam plures in ſuas partes traducere. Ac, ne tanta res temere acta videretur, conſultatio eis eſt propoſita, qui in Gallia, pietate, prudentia & juris ſcientia tum primi habebantur. Neque dubitabat (ut eſt id genus hominum nunquam inter ſe ſatis concors) aliquod ſe reſponſum, quod in rem ſuam faceret, relaturum. Et Competitores quidem novi, cum nihil in cauſſa ſuſcepta firmitatis viderent, ſponte a petendo deſtiterunt. Juriſperitis vero ab Anglo, qui totius negotii apud eos auctor & moderator erat, falſa ſpecies in hunc modum eſt propoſita.

XI. „Rex quidam, nec coronari, nec inungi ſolitus; ſed in ſede quadam a „ſuis collocari, ac Rex denunciari; neque tamen ita libere Rex, ut non in „clientela ſit Regis alterius, cujus ſe beneficiarium fateatur, ſine liberis deceſ- „ſit. Duo propinqui, e Sempronio magno Regis defuncti patruo prognati, „hæreditatem petunt, Titius videlicet, ex majore Sempronii filia pronepos; „Sejus, ex minore filia nepos. Uter, in hæreditate impartibili adeunda, alte- „ri præferendus? „Hac conſultatione his fere verbis propoſita, prope omnes reſponderunt: „Si qua lex, vel conſuetudo, ea de re, in regno quod petitur, „eſſet, ei ſtandum; ſin minus, verum eſſe conſuetudinem ſequi ejus, in cujus „clientela ſunt. Quod in feodis dijudicandis conſuetudo deſcendat, non autem „aſcendat: hoc eſt, conſuetudo ſuperioris inferiori pro lege habenda eſt, non „contra. Longum eſſet omnium ſententias ſigillatim referre: ſed ut paucis colligam, prope univerſi de jure litigantium, incerta & controverſa reſponderunt: poteſtatem vero judicandi ſummam, juxta falſam ſpeciem propoſitam, Eduardo tribuerunt.

XII. Ita re magis implicata & involuta quam prius erat, [2] anno proximo convenitur [3] ad Noramam. Ibi Eduardus, per homines idoneos, [4] leniter Scotorum ani-

1 *Octo alios Competitores excitavit*] Imo vero alios decem; hi autem erant, 1. *Florentius Comes Hollandiæ* pronepos Adæ ſororis natu maximæ Davidis Hundintonii. 2. *Henricus* de *Pynkeny* item pronepos Margeriæ ejuſdem Davidis ſororis natu ſecundæ. 3. *Patricius Galithly* filius Henrici Galithly nothi Regis Gulielmi. 4. *Gulielmus Roſſius.* 5. *Patricius Dumbarius Comes Marciæ.* 6. *Joannes Veſcius.* 7. *Rogerius Mandevillius*, qui ſe totidem filiabus ejuſdem Gulielmi (quas idcirco nothas fuiſſe oportet) Iſabella, Ada, Margeria & Aufrica, oriundos prædicabant. 8. *Nicolaus Soulius* nepos Margeriæ itidem nothæ Alexandri II. 9. *Joannes Haſtingus Dominus Bergevenie*, nepos Henrici qui Adam Davidis Hundintonii filiam natu tertiam (vel potius quartam) uxorem duxerat. 10. Denique *Joannes Cuminius Badenache Regulus*, qui genus ſuum ad Donaldum Banum Milcolumbi III. fratrem referebat. Quibus demum undecimum ſe adjecit Ericus Norvegiæ Rex, qui ſe præpoſtero ordine filiæ ſuæ Margaritæ hæredem profitebatur.

2 *Anno proximo*] *Scil.* 1292, ſecundo die menſis Junii.

3 *Ad Noramam*] Hic conventus non ad Noramam, ſed Bervicum eſt indictus.

4 *Leniter Scotorum animos pertentat, num ſponte in ditionem ejus vellent concedere*] Imo vero anno ſuperiore 1291, ante omnem

animos pertentat, num sponte in ditionem ejus vellent concedere: quod ab eorum majoribus sæpe factum fuisse contendebat. Id cum constanter omnes abnuerent, Competitoribus regni quos ipse excitaverat convocatis, promissis ingentibus ab eis exprimit, ut ipsi in verba ejus jurent: cæteris persuadet, ut conventus Bervicum, in locum magis idoneum transferatur. Ibi [1] viginti quatuor judices illos selectos, in templum sine arbitris inclusos, de controversia cognoscere jubet: vetito interea, ne quisquam ad eos propius accedat. Cum lentius res procederet, ipse solus identidem ingrediebatur, & alios atque alios compellando, cum comperisset, pluribus videri jure priorem esse Balliolum, gratia & factione inferiorem: Brussio prius convento, quem, quod jure esset inferior, facilius suis rationibus assensurum putabat, regnum ei Scotorum pollicetur, si se in Regum Anglorum clientela, eorumque ditioni subditum profiteri vellet. Ad hæc cum [2] Brussius ingenue respondisset, „Se non ita cupidum „regnandi, ut ea de caussa libertatem a majoribus relictam imminueret, statim „eo dimisso Balliolum acciri jubet. Is regni quam famæ honestæ avidior, conditionem oblatam libenter arripuit.

XCVI. REX.

XIII. Ita, [3] post sex annos ac novem menses a morte Alexandri, JOANNES BALLIOLUS Rex Scotorum est declaratus. Scoti quidem cæteri, tranquillitatis publicæ cupidi, Joannem, Sconam de more ductum coronarunt, ac universi præter Brussium in verba ejus jurarunt. Ille ab Anglo Rex pronunciatus, a suis receptus, jam de regno securus, ut promissi fidem exsolveret, ad Eduardum, qui tum in Novo castro ad Tinam agebat, venit, atque in verba ejus juravit. Idem quoque fecerunt, qui e Proceribus eum secuti erant, non ausi adversus duos Reges procul domo reniti. Id autem reliqua Nobilitas ubi resci-

omnem litis ingressum, Competitores primum, ut Eduardi arbitri ab ipsis electi gratiam aucuparentur, deinde multi Scotorum proceres aliique, non quidem sponte, sed factionibus divulsi, & Eduardi minis & vi armata conterriti, post varias moras injectas in ditionem ejus concesserunt. Vide Tyrellum vol III. pag. 62. *&c.* Abercrombium vol. 1. pag. 465. *&c.* in primis vero Rymeri Acta publica, ut supra.

1 *Viginti quatuor judices*] Erant, ut supra ostendimus, centum & quatuor, qui tamen rei difficultatem caussati alios e *Prælatis*, *Proceribus*, *virisque prudentioribus* Angliæ sibi in consilium adhiberi postulabant.

2 *Brussius ingenue respondisset*] Ex prædictis Actis publicis liquet in gravi hic errore versari Scriptores nostros; ea enim testantur Robertum Brussium inter Competitores primum in Eduardi verba jurasse secundo die Junii 1291, Joannem vero Balliolum ultimum, & postero quidem die, utpote qui pridie abfuerat. Nec id semel ab iis, sed sæpius factum: cujus rei indicia authentica, in turre Londinensi adhuc asservata, & popularibus etiam nostris conspecta, rem adeo extra omnem controversiam ponunt, ut qui ei assensum denegaverit, veritati ipsi, cujus sacrosancta est auctoritas, reniti videatur.

3 *Post sex annos & novem menses*] Joannes Balliolus Scotorum Rex ab Eduardo Anglo est pronunciatus die Lunæ 17 Novembris 1292, id est, sex annos & novem fere menses ab 18 aut 19 Martii 1286, quo exstinctus est Alexander III.

rescivit, factum quidem molestissime tulit; sed infirmitatis suæ conscia iram dissimulabat. Eam ut declararent, non adeo diu post se obtulit occasio. Macduffo Comite Fifano (qui tempore Interregni fuerat e sex Gubernatoribus) ab Abernethiis (quæ familia tum in Scotia florebat opibus & auctoritate) cæso, ac [1] fratre Comitis ab iisdem in jus ad conventum Ordinum tracto, Rex secundum Abernethios pronunciavit. Macduffus, agro de quo lis erat abjudicato, Regem tum sibi ratus iniquiorem, ut ante fratris interfecti non satis acrem vindicem, Anglum appellat: apud eum in jus Balliolum vocat. Caussa Londinum delata, forte Balliolus Eduardo Anglo in conventu Ordinum assidebat: qui cum citatus, per procuratorem respondere vellet, ipse coactus est surgere, & e loco inferiori caussam dicere. Hanc contumeliam, tum liberius agere non ausus, tacitus tulit. Sed cum primum se inde expedire potuit, ingentem irarum molem animo volvens, domum rediit: in eaque cogitatione totus erat, quomodo suorum animos reconciliaret, & Anglum offenderet.

XIV. Hæc meditanti, commodum intervenit inter Francos & Anglos novum dissidium, quod in bellum statim erupit. Itaque ad conventum in Scotia indictum, aderant ab utroque Rege Legati: Galli, ut cum Rege novo vetus fœdus renovarent; Angli, ut ex recenti deditione, ad bellum susceptum auxilia acciperent. Utraque Legatione ad publicum Concilium relata, Proceres ad rebellionem proni, Gallos æquam, Anglos iniquam rem petere judicarunt. „Fœdus enim cum Gallis, consensu universorum, ante quingentos annos factum, & propter æquitatem & utilitatem, in hunc usque diem perpetuo tenore servatum fuisse. Deditionem hanc recentem, a Rege invito expressam: „quam etsi volens fecisset, ea tamen non teneri vel Regem vel regnum: ut „quæ a Principe solo facta esset, non convocatis Ordinibus: quibus inconsultis, aut adversantibus, nihil, quod ad totius regni statum attineret, Regi „agere liceat. Decretum igitur fit, ut Legati in Galliam mittantur, [2] ad fœdus antiquum renovandum; & Eduardo Balliolo Joannis filio, Regii generis uxorem deposcendam. Altera item in Angliam [3] Legatio missa, quæ declaret, „Re-

[1] *Fratre Comitis*] Hæc decisio habetur Act. Pub. vol. 2. pag. 604. in qua nulla de Abernethiis fit mentio, sed de terris de *Reres* & de *Crey*, quas Macduffus a patre Milcolumbo Comite Fifæ sibi, ut dicebat, datas occupaverat. Quam ob caussam a Balliolo (qui ea prædia Duncani Fifæ Comitis, cui infra ætatem tum existenti ipse custos fuerat, esse contendebat) in jus vocatus, atque ob violentam intrusionem carceri inclusus, ad Eduardum Anglum provocavit. Obiter quoque advertendum hunc Macduffum non Duncani Gubernatoris fratrem fuisse, cum in prædictis Actis publicis, hic Colbani, ille Milcolumbi filius appelletur. Vide etiam ibid. pag. 606.

[2] *Ad fœdus antiquum renovandum*] Renovatum est hoc fœdus inter Philippum Gallum & Joannem Scotum 23 Octobris 1295; eodemque fere tempore conventum est, ut J. Caroli Valesii Galli fratris filia Eduardo Balliolo Joannis filio nuberet. Vid. Fœd. Ang. Tom. 2. pag. 695. & seqq.

[3] *Legatio missa*] Joannis Ballioli literas, quod injurias sibi Scotisque adeo omnibus ab Eduardo factas luculenter exponant, hic subjicere libuit. *Magnifico Principi, Domino Edwardo, Dei gratia, Regi Angliæ, Johannes eadem gratia Scotiæ Rex. Cum vos, ac alii de regno vestro, vobis non ignorantibus, vel saltem ignorare non deben-*

„Regem Scotorum, quod per vim, ac nullo jure deditionem sui ac regni An„glo fecisset, eam revocare: ac renunciare amicitiam, cum ob has caussas, „tum ob innumeras injurias, sibi ac suis factas: ac se in pristinam libertatem „vindicare. Hanc renunciationem cum nemo paullo illustrior auderet, ad hominem natura praeferocem, & fortunae indulgentia prope sui immemorem deferre, [1] Monachus quidam, aut, ut alii scribunt, Abbas Aberbrothii per literas detulit: qui, innumeris contumeliis affectus, aegre incolumis ad suos rediit, magis contemtu sui, quam reverentia Legationis tutus.

XV. Interea Anglus, qui aliquot mensium inducias cum Gallo pactus erat, sperans ante exitum earum, Scotum imparatum posse opprimi, classem in expeditionem Gallicam paratam, in Scotiam mittit, quae prohiberet, ne commeatus Bervicum (quod audierat valido praesidio firmatum) inveheretur. Cum hac in ostio fluminis Scoti congressi, octodecim naves expugnant, reliquas in fugam vertunt. Eduardi ferox animus hoc damno vehementius ad vindictam est irritatus. Balliolum semel atque iterum in jus ad se vocat. Ipse magno exercitu coacto, ad Novum castrum ad Tinam venit. Ibi, edicto proposito, Joannem rursus, ut de criminibus objectis se purget, in jus vocat. Verum, cum nec ille, nec quisquam ejus nomine ad diem convenisset, consilio ad vires adjecto, Brussium ad se arcessit. Regnum ei pollicetur, si in Balliolo exigendo fidelem ope-

debentibus, per violentam potentiam vestram, nobis & regni nostri incolis, graves & intolerabiles injurias, contemptus & gravamina, necnon & dampna enormia, contra nostras & regni nostri libertates, ac contra Deum & justitiam, notorie & frequenter intuleritis: Nos extra regnum nostrum, ad levem cujuscumque suggestionem, pro libito voluntatis vestra citando, & indebite vexando: Castra nostra, terras & possessiones nostras & nostrorum infra regnum vestrum, injuste & sine nostris demeritis occupando: Bona nostra ac subditorum nostrorum tam per terram quam per mare capiendo, & infra regnum vestrum receptando: Mercatores & alios regni nostri incolas occidendo: Homines nostros de regno nostro violenter in regnum vestrum abducendo, ipsosque ibidem detinendo & incarcerando: Super quibus reformandis nuncios nostros saepe vobis transmisimus, quae non solum adhuc remanent incorrecta, verum etiam de die in diem per vos & vestros prioribus deteriora cumulantur. Vos namque jam cum innumerabili armatorum multitudine, exercitu vestro publice convocato, ad exheredandum nos & regni nostri incolas, ad fines regni hostiliter accessistis, & ultra progredientes in regno nostro strages & incendia, necnon insultus & invasiones violentas tam per terram quam per mare commisistis inhumane. Nos dictas injurias, contemptus, gravamina & dampna, necnon & hostiles impugnationes ulterius sustinere non valentes; nec in fidelitate & homagio vestro per violentam oppressionem vestram extortis, manendo: contra vos etiam ad defensionem nostram & regni nostri (cujus defensioni & tuitioni vinculo juramenti sumus astricti) nos volentes erigere, FIDELITATEM & HOMAGIUM, vobis facta tam a nobis quam ab aliis quibuscumque regni nostri incolis, fidelibus nostris, ratione terrarum quas in regno nostro de vobis tenebant, ac etiam ratione menagii seu retentionis vestrae, nomine nostro, ac nomine eorumdem omnium & singulorum VOBIS REDDIMUS per PRAESENTES.

1 *Monachus quidam, aut, ut alii scribunt, Abbas Aberbrothii*] Ex instrumento publico inde confecto apud Rymer. Act. publ. Tom. 2. pag. 707. patet has literas Eduardo Anglo Bervici redditas fuisse per religiosos viros Gardianum Fratrum Minorum de Rokesbourgh & socium ejus quinto die Aprilis anni 1295.

operam navet. Ad quam rem perficiendam, nec labore nec impensis opus esse. Tantum ad amicos det literas, ut aut Regem deserant, aut in prælio cessent. Ipse magnis itineribus Bervicum contendit. In eo oppugnando cum nihil proficeret, quod oppidum valido præsidio teneretur, simulato discessu, velut expugnatione desperata, per Scotos quosdam Brussianarum partium, spargendos rumores curat, Balliolum cum magnis copiis jam propinquum esse. Ad eum honorifice excipiendum, cum illustrissimus quisque properarent, urbeque sese promiscue pedites equitesque projecissent: eques ab Eduardo immissus obvios partim proculcat, partim a suis excludit; & occupata porta proxima, urbem ingreditur. Secutus Rex cum peditum copiis, miserabilem omnis generis cædem edit. Occisa feruntur Scotorum supra septem millia, flos Lothianæ & Fifanæ Nobilitatis.

XVI. [1] Cum nihil minus ab initio mihi fuisset propositum, quam ut a continente rerum explicatione diverticula quærerem, non potui mihi temperare, quin Richardi Graftonii, qui nuper historiam rerum Anglicarum edidit, effrænem maledicendi libidinem ostenderem: ut qui hæc legent, hinc expendant quantum ei scriptori fidei sit habendum. Ait enim ab Hectore Boëthio scriptum, libro quartodecimo, capite secundo, tantum ibi sanguinis fusum, ut rivi ejus per urbem decurrentes, molam aquariam per biduum circumagere possent. Primum, Boëthius librum in capita non divisit: deinde, quod iste asseverat, apud eum omnino scriptum non est. Sed homine indocto, & impudenter mendace omisso, ad Eduardum redeamus: qui abundante multitudine, partem exercitus ad obsidendum Dumbarum misit. Ipse paucos post dies, arcem Bervici, auxilium nusquam sperantem, per deditionem accepit. Deinde, junctis ad Dumbarum omnibus copiis, cum Scotorum exercitu qui ad solvendum obsidionem venerat, magno prælio conflixit. Victoria ad Anglos inclinante, principes Nobilitatis in arcem confugerunt: arx quoque, sive Richardi Suardi præfecti perfidia, sive commeatu non sufficiente multitudini in arcto conclusæ, dedita: in omnes captivos crudeliter sævitum. Sunt qui tantæ calamitatis caussam in Robertum Brussium seniorem rejiciant: quod, amicis ejus in prælio cessantibus, reliquis timor sit injectus. Nostri præterea constanter [2] tradunt, cum ab Eduardo Brussius (operæ ibi navatæ pretium) sibi promissum regnum Scotorum peteret, Anglum Gallice, quo sermone libenter utebatur, respondisse: „Nihil aliud scilicet est quod agamus, quam ut vobis regna paremus?

XVII.

1 *Cum nihil minus*] Non sat hic caussæ Buchanano suberat Graftonium Anglum tam indigne exagitandi. Quamvis enim verum sit Boëthium libros suos in capita non divisisse, nec, quod Graftonius asseverat, apud eum omnino scriptum esse: id tamen apud Ballendenum, qui se Boëthii interpretem vocat, & capite quidem secundo libri quartidecimi habetur. Fateor equidem Ballendenum sæpius quam oportuit Boëthium interpolasse, multaque quæ apud illum neutiquam reperiuntur de suo adjecisse: quod Graftonius non satis animadvertens, quæ Ballendeni sunt Boëthio adscribit; at non ideo *hominis impudenter mendacis* infamia notari promeruit.

2 *Tradunt, cum ab Eduardo*] Libri omnes, *tradunt quod cum:* nos vero vocem [*quod,*] quippe nullius hic usus, expungendam censuimus.

1 Ad

XVII. Dumbaro, ac nonnullis aliis arcibus, prope fines Anglorum captis, secuta est deditio Edimburgi & Sterlini. Ibi Anglus Fortham transgressus, iter Forfaram intendit, ubi tum se Balliolus continebat. Cum nullo resistente [1] ad Montem rosarum venisset, suadente Joanne Cuminio Strabogiano, ad Eduardum venit; ac se regnumque ei dedidit. Eo in Angliam navibus misso, Bervicum Anglus reversus, gravi edicto Scotorum proceres eo arcessivit: qui venerunt, in verba ejus jurare coacti. Gulielmus Duglassius, vir clarus genere & factis, cum obstinate recusaret, in carcerem conjectus; ibi post aliquot annos decessit. Ita rebus ex sententia gestis, Joanne Vareno Surriæ Comite pro Rege, & Hugone Cressingamio pro Quæstore post se relicto, Londinum rediit. Ibi Joannem Balliolum in custodiam tradidit, post quartum quam regnum inierat annum. Sed is paullo post, deprecante Pontifice Romano, ac spondente nihil eum in Scotia moturum, in Galliam est remissus, Eduardo filio obside retento. Anglus, omnibus rebus ad bellum Gallicum (quod propter Scotorum tumultus distulerat) paratis, cum magnis copiis trajecit. Scoti, per ejus absentiam in spem libertatis erecti, duodecim eligunt, qui summæ rerum præessent. Ex horum communi sententia, Joannes Cuminius Buchaniæ Comes, cum manu satis valida in Angliam missus, Anglis, qui in Scotia per præsidia sparsi erant, se non ausis commovere, libere Northumbriam & Cumbriam populatur: Carleolum frustra obsedit. Hæc expeditio etsi Scotorum animos nonnihil erexit, & Anglorum injurias inhibuit, tamen parum ad summam belli ea profectum est, omnibus locis munitioribus ab hostium præsidiis insessis.

XVIII. Verum, cum Nobilitati nec virium, nec animi satis videretur, ad majora capessenda, repente exortus est Gulielmus Vallas, homo nobili & antiqua familia, sed in re tenui natus & educatus, ac nullis prope opibus fretus: qui tamen, non modo supra omnium expectationem, sed etiam supra fidem, res eo bello gessit. Is enim, cum magna vi corporis atque animi esset, adhuc adolescens, nobilem juvenem Anglum superbe sibi insultantem occidit. Ob id facinus, profugus domo, & latitans, fugæ locum subinde mutando, annos aliquot transegit. Hac vitæ consuetudine, corpus adversus omnes fortunæ injurias duravit, & animum sæpe subeundis periculis ad majora audenda confirmavit. Tandem, cum ejus vitæ erraticæ tæderet, & aliquid vel cum periculo tentandum censeret, manu hominum collecta, quos par fortuna ei conciliaverat, non modo singulos excipiebat, sed plures sæpe cum paucioribus aggressus, variis subinde in locis deprehensos trucidabat. Hæc cum pari celeritate & audacia gereret, nec unquam opportunum se hosti præberet, brevi fama sui utramque pariter gentem implevit. Igitur, concurrentibus ad eum passim, quos vel caussæ similes, vel non dissimilis amor patriæ conciverat, intra paucos menses non contemnendum exercitum confecit. Ab hac tumultuaria turba, proceribus vel metu vel ignavia segnius omnia gerentibus, Vallas Prorex appellatur: & tan-

1 *Ad Montem Rosarum venisset*] Hæc deditio a Joanne Balliolo facta est *apud Kyncardin* Merniæ oppidulum, secundo die Julii 1296, Fœd. Angl. Ibid. pag. 718.

1 *Comi-*

tanquam Ballioli Legatus, omnia pro legitimo magistratu imperat. Id nomen ille, nulla ambitione aut imperandi cupiditate, sed tantum civium suorum misericordia & caritate suscepit. Hac manu primum vim apertam expertus Lanarci, conventus ejus præfectum, clarum genere Anglum occidit. Multas deinde arces, aut parum munitas, aut præsidiis non satis firmatas, aut negligentius custoditas, cepit & evertit: quibus levioris operæ expeditionibus, ita militum animos confirmavit, ut nullum ejus ductu periculum defugerent: ut cujus nec audaciæ consilium, nec consilio unquam eventus deesset.

XIX. Harum rerum fama cum late spargeretur, atque hominum favore aucta plerumque majora vero perferret, quicunque vel rem Scoticam salvam vellent, vel suæ timerent, ad eum confluentibus, instandum fortunæ ratus, quas Angli trans Fortham arces tenebant, etsi satis validas, & metu nominis ejus munitas, brevi tamen in suam potestatem redegit. Taodunanam, Forfarensem, Brechinensem, ac Montis rosarum arces captas diruit. Dunotrium inopinato eventu oppressum præsidio munivit. Abredoniam metu sui adventus ab hoste direptam, & adhuc ardentem ingresso, quo minus arcem oppugnaret, rumor de adveniente exercitu Anglorum obstitit; quod eos ad Fortham opperiri constituerat: prælii enim aleam nisi suis locis subire nolebat.

XX. Eduardus in Galliam (uti dictum est) discedens, cum omnia Scotiæ loca munita Anglicis præsidiis obtineret, multosque haberet Scotos sibi fidos, patriæ infidos, principes Scoticæ Nobilitatis, quos aliquid ausuros suspicabatur, in intimam Angliam usque ad suum reditum relegavit: in his Joannem Cuminium Badenacæ Regulum, & Alanum Loganum hominem manu & consilio promtum. Rebus in hunc modum constitutis, nihil minus quam novos in Scotia motus formidans, exercitum omnem abduxit. Tum vero fama rerum a Valla gestarum permotus, majore manu opus esse ratus ad eum comprimendum, nec tamen Rege dignam expeditionem esse ducens, quippe adversus latronem vagum (ita enim hostem Angli vocabant) scribit ad Henricum Percium Northumbriæ Regulum, item ad Gulielmum Latimerum, ut copiis celeriter e propinquis locis confectis, Cressingamio, qui in Scotia restiterat, se conjungant, ac Scotos rebelles compescerent. Thomas Volsingamius [1] Comitem Varennæ huic expeditioni præficit. Vallas autem, qui tum Cupri Fifensis arcem obsidebat, ne exercitus, quem in adventum Anglorum intentus auxerat, interea otiosus esset, hostibus jam propius accedentibus, recta Sterlinum ducit. Fortha amnis, nusquam ferme vadosus, illic (quanquam & minoribus amnibus receptis & maris æstu reciproco auctus) ponte ligneo transiri poterat. Ibi, Cressingamio cum parte majore exercitus transmisso, pons, sive (ut nostri prædicant) architecti opera, qui non multo ante compagines trabium ita laxaverat, ut majorem vim non posset sustinere, sive tot peditum, equitum, machinarumque pondere, arte nulla adhibita fractus, Anglorum iter interrupit. Scoti

1 *Comitem Varennæ*] Ita Volsingamius: libri omnes male *Varemiæ* habent. Eidem vero Volsingamio & Actis publicis interim *Joannes Comes Surriæ & Sussexiæ*, interim *Joannes Comes Varenniæ* appellatur.

1 *Aqui*

Scoti transpositos, nondum explicatis ordinibus, aggressi, cæso duce, reliquos in flumen retro agunt, tanta cum cæde, ut prope omnes, vel ab hoste interemti, vel [1]aquis obsorpti perierint. Vallas ab hac pugna ad arces oppugnandas reversus, adeo brevi belli fortunam circumegit, ut neminem Anglici generis, præter captivos, in Scotia reliquerit. Hæc victoria, in qua e Scotis nemo illustrior, præter Andream Moravium, cujus filius aliquot post annos pro Rege rem Scoticam administravit, periit, [2]ad Id. Sept. anni M.CCXC-VII. parta est. CIↃ. CCXC. VII. Sunt qui Vallam non ab arcis Cuprensis, sed Taodunanæ oppugnatione revocatum, eodemque post prælium rediisse tradant; in quibus est Joannes Major, & aliquot Cœnobiorum libri.

XXI. Hanc stragem ex agrorum incultu consecuta est fames, & famem pestis, unde major quam e bello clades timebatur. Vallas, ut huic malo quoad posset mederetur, omnem militarem ætatem, ad diem adesse jussam, secum in Angliam duxit: [3]ratus corpora laboribus agitata salubriora fore, & per hiemem in hostico vivendo commeatibus domesticis parci, & militem omnium rerum inopem, aliquem belli fructum, ex opulenta regione & diuturna pace florente, sensurum. Ibi nemine congredi auso, a Calendis Novembribus, usque ad Cal. Febr. cum suos & hostium fructibus refecisset, & spoliis ditasset, parta ingenti gloria, domum rediit. Hæc expeditio ut Vallæ famam & auctoritatem auxit ad populum, ita nobiliorum invidiam mirum in modum adversus eum intendit. Ejus enim laudes ipsis exprobrare videbantur, vel ignaviam, si non auderent, vel perfidiam, si nollent viri summa nobilitate & opibus attentare, quod homo tenuis, omnibus fortunæ præsidiis destitutus, non magis fortiter susceperit, quam gnaviter perfecerit. Anglus quoque rem esse ratus majorem, quam ut ea per præfectos defungi posset, ipse, rebus pro tempore compositis in Gallia, domum rediit: & maximo exercitu, sed repentino delectu (nam veteranos e transmarinis provinciis non deduxit) & e tironibus fere conflato, Scotiam versus pergit, cum latronum incomposita manu rem sibi futuram ratus. Verum cum in Stammoriæ planitie quingenti fere passus inter acies instructas interessent, conspecto Vallæ exercitu, disciplinam, ordinem, & confidentiam hostium admiratus, adversus veteranum ducem, & militem omnibus malis induratum, etsi multo majores copias ipse haberet, tamen non ausus fortunæ rem committere, conversis signis sensim gradum retulit. Vallas quoque metu insidiarum abeuntem sequi non ausus, suos in acie continuit.

XXII. Hac victoria de potentissimo Rege sine sanguine relata, inimici multo acrius eum adorti, curarunt rumores disseminandos, Vallam jam aperte tyrannidem affectare. Id vero primoribus indignum videri, ac præcipue Brussio &

1 *Aquis obsorpti*] Ita MS. & princeps editio Edinburg. alii omnes *absorpti: obsorptus* autem apud Plautum reperitur.

2 *Ad Id. Sept.*] Extr. de Chron. Scotiæ, Volsingamio & Tyrello potius assentior, qui hanc victoriam partam affirmant *tertio Idus Sept.* Quod si die Veneris commissum est hoc prælium, quod Tyrellus affirmat, recte se habet Buchanani supputatio.

3 *Ratus corpora*] Libri editi *ratus est*, MS. vero *ratus, & corpora.*

& Cuminiis, Regiæ stirpis hominibus: Nam, si serviendum esset, honestiorem sub Rege maximo & potentissimo fore servitutem, quam sub homine novo, cujus dominatus non minus ipsis turpis, quam periculosus esset futurus. Itaque statuunt omni ratione Vallæ auctoritatem labefactare. Hic animorum habitus cum Eduardum non lateret, magno ex Anglis, & Scotis, qui in fide ei data permanserant, comparato exercitu, æstate proxima ad Varium sacellum venit: qui vicus in ipsis [1] valli Severi vestigiis inædificatus, paullo plus sex millia passuum a Sterlino distat. Nec procul inde Scotorum exercitus consedit, satis quidem validus (erant enim ad triginta millia) si duces inter se concordes fuissent. Duces autem erant, Joannes Cuminius, [2] Joannes Stuartus & Gulielmus Vallas; priores genere & opibus, postremus rerum gestarum gloria longe Scotorum florentissimus. Cum in procinctu jam starent tres acies, accessit ad pristinam invidiam nova contentio, quis primam aciem in hostem duceret. Ac nemine alteri cedente contentionem Angli diremerunt, qui instructi sub signis magno gradu ad eos adventabant. Cuminius, non tentata pugna, cum suis discessit. Stuartus a fronte, a tergo circumventus, cum omnibus eum secutis occiditur. Vallas cum a fronte acriter premeretur, & Brussius circumito colle a tergo immineret, ordinibus, quoad in tali rerum statu poterat, non perturbatis, retro trans Carrontem amnem abiit.

XXIII. Ibi objecto flumine, cum & se tueretur, & sparsos e fuga recolligeret, Brussio colloquium petenti non abnuit. Cum soli sine arbitris, qua flumen angustiore alveo præaltis ripis cogitur, ex adverso constitissent; tum Brussius prior, „Mirari se, ait, quid Vallæ in mentem venerit, ut plebeculæ incerto favore ablatus, contra Regem ejus ætatis potentissimum, maximis „etiam Scotorum auxiliis subnixum, sese periculis assidue objiciat: idque, nullo tantis laboribus operæ pretio proposito: neque enim si Eduardum vincat, „Scotos unquam ei regnum permissuros; neque si ipse vincatur, ullum superesse perfugium, nisi in misericordia inimici. Cui Vallas: „Ego nunquam, „inquit, istum laboris mei finem mihi proposui, ut regnum mihi pararem, „quod nec mea fortuna capit, nec animus cupit: sed cum cives meos vestra „(ad quos regnum jure spectat) ignavia, rectoribus destitutos viderem, hosti „immanissimo, non in servitutem sed lanienam objectos, eorum vicem sum „miseratus, & caussam a vobis desertam suscepi: quorum libertatem, fortunas, & incolumitatem non prius deseram, quam vita me deserat. Vos, quibus potior est turpis cum securitate servitus, quam honesta cum periculo libertas, istam, quam magni æstimatis, fortunam amplectamini. Ego in patria, „sæpe defensa, liber & libens moriar; nec me prius ejus caritas, quam vita „relinquet. Ita soluto colloquio, uterque ad suos rediit. Hoc prælium incidit in undecimum Calend. Aug. in quo ceciderunt e Scotis supra decem millia: in his e proceribus clarissimi, Joannes Stuartus, Macduffus Fifæ Comes, & ex acie

1 *Valli Severi vestigiis inædificatus*] Libri omnes, *est inædificatus*, male.

2 *Joannes Stuartus*] Hic frater fuisse videtur Jacobi Stuarti unius e Scotiæ Gubernatoribus.

I. *Joan-*

acie Vallæ Joannes Gramus, ſecundum ipſum Vallam, Scotorum longe fortiſſimus habitus. Ex Anglis Frerus Breangius, in re militari apud ſuos magni nominis. Poſt infelicem pugnam, Vallas cum Perthum veniſſet, dimiſit exercitum: atque invidiæ, cui ſe imparem ſentiebat, ceſſit; neque poſt eum diem pro imperio quicquam geſſit. Anglos tamen cum amicorum cohorte, quæ, abdicato magiſtratus nomine, ſemper ei adhæſit, quoties rei bene gerendæ ſe offerebat occaſio, ſemper infeſtus premebat. Eduardus, poſt agrum trans Fortham Perthum uſque omni clade belli vaſtatum (receptis in fidem, qui metu præſentis nihil movere audebant) exercitum reduxit.

XXIV. E Scotis, qui patriæ libertati ſtudebant, poſt hoſtis diſceſſum paullum recreati, [1] Joannem Cuminium juniorem faciunt Proregem. Is de Concilii ſententia, ad Philippum Valeſium Galliarum Regem Legatos miſit, qui cum eo agerent, ut per ſororem, quæ tum Eduardo erat deſponſa, ſaltem inducias obtineant. Ejus opera in ſeptem menſes impetratæ; nec tamen bona fide ſervatæ. Nam Legatos ad Bonifacium octavum miſſos Angli retinuerunt, atque in carcerem conjecerunt. Scoti interea, qui nec tyrannidem Anglorum ferre, nec immanem Eduardi animum ſuppliciis exſatiare, nec pacem æquam impetrare poterant, obſtinatis animis ad ultimam dimicationem, citra ſpem veniæ, ſe comparant. Primum, omnes Eduardi præfectos, qui Anglicæ nationis erant, ex omnibus urbibus & arcibus exigunt: Scotos Anglicæ factionis quacunque vi poſſunt affligunt. Hic ſtatus rerum cum prope biennium duraſſet, Eduardus Radulphum Confraium cum magnis copiis ad prædones (ita enim eos vocabat) domandos, & reliquias belli conficiendas, miſit. Hi nemine obvio late prædas agentes, ad Roſſinum uſque (locus is Lothianæ eſt, quinque fere millia paſſuum ab Edimburgo diſtans) trifariam ut latius popularentur diviſi, caſtra poſuerunt. Joannes Cuminius, adjuncto ſibi [2] Joanne Fraſerio Tuediæ longe potentiſſimo, collectis ad octo millia hominum, ad hoſtem ducit: ut vel ab effuſa populatione cohiberent, vel, ſi qua rei bene gerendæ occaſio ſe obtuliſſet, fortunæ non deeſſent. Occaſio major quam ſperabatur eſt oblata. Nam cum Angli nihil minus, quam hoſtis toties victi, tot malis fracti, adventum expectarent, ac ſolutius, quam in hoſtico conveniebat, ſe gererent; prima eorum caſtra

1 *Joannem Cuminium Juniorem*] Hic Badenachæ Regulus fuiſſe videtur, idem qui a Roberto Bruſſio biennio poſt in æde Drumfriſienſi eſt occiſus. Extract. de Chron. Scotiæ aliique eum Buchaniæ Comitem vocant: obſtat vero *Litera a Magnatibus Scotiæ in Curia Regis Franciæ* (*ſcil.* W. & M. Epiſcopis Fani Andreæ & Dunkeldenſi, Joan. Comite Buchaniæ, Jacobo Seneſcallo Scotiæ, Gulielmo Sulio, Ingelramo Umfravillio, & Gulielmo Balliolo, Militibus) Pariſiis 25 Junii anno 1303, ad Joannem Cuminium Scotiæ Cuſtodem, *&c.* ſcripta, in qua de prælio ad Roſſinum parto hoc memorabile occurrit, *Si ſciretis quantus bonor vobis crevit per diverſa mundi climata de conflictu ultimo habito cum Anglicis, multum gauderetis*, &c. Fœd. Angl. Tom. 2. pag. 930. Unde palam eſt Joannem Cuminium Buchaniæ Comitem alium a Joanne Cuminio Scotorum Prorege fuiſſe.

2 *Joanne Fraſerio*] Hic memoriæ lapſus videtur, aliis enim omnibus *Simon* appellatur, cujus & paſſim apud Rymerum fit mentio: quod etiam confirmat, lib. VIII. 31.

castra subito adventu Scotorum sunt oppressa, magna cæde facta: qui evaserunt, in proxima castra tumultum pertulere. Ibi, Ad arma, trepide clamatum, & pro se quisque, alius alium hortari, ad opem suis ferendam. Sed cum serum auxilium esse sensissent, ad vindictam se comparant. Atrox, ut inter feroces victoria, & cupiditate ultionis incensos, fit conflictus: tandem fusis fugatisque Anglis, victoria quidem, nec incruenta tamen, cessit Scotis. Interea tertia acies, quæ longius tetenderat, adveniens, trepidationem Scotis injecit. Plerique enim vulnerati, ac major pars duplicis pugnæ laboribus fatigati, videbant in certamine manifestum periculum, in fuga certum exitium sibi imminere. Tandem, ducum jussu cæsis captivis, ne, omnibus in hostem intentis, a tergo insurgerent, ministros suos cæsorum spoliis armant, & majoris exercitus speciem hostibus præbent. Prælio inito, acriter utrinque certatur. Cum aliquamdiu anceps pugna fuisset, Scoti, adhortationibus ducum, duplicisque victoriæ memoria revocata, viribus resumtis, tanto impetu incurrunt in hostem, ut Angli turbatis ordinibus terga verterent. Pugnatum est ad Rossinum, sexto Calendas Martias, [1] millesimi trecentesimi secundi anni.

M. CCC. II.

XXV. Hæc victoria, tribus exercitibus eodem die ab uno victis, quanto fuit clarior, tanto acrius Eduardus, ad ignominiam delendam & finem tandem aliquando diuturno bello imponendum, animum intendit. Igitur exercitum, quantum nunquam antea, conscribit; ac terra marique Scotiam late armis pervagatus est, ad extremos usque Rossiæ fines, nemine armato se tantis copiis objicere auso. Solus Vallas cum suis, nunc a fronte, nunc a tergo, aut lateribus incurrendo, temere prægressos, aut moratores, aut si qui cupiditate prædæ longius a suis discedebant, excipiebat: neque quenquam longius a signis progredi sinebat. Hunc Anglus magnis pollicitationibus frustra ad se sæpe traducere est conatus. Sed una ejus ad omnes erat oratio, „Se vitam, quam patriæ debebat, ei devovisse: cui si aliam opem afferre non posset, piis erga „eam conatibus immoriturum. Restabant aliquot arces Anglis nondum deditæ: Urcharta in Moravia vi capta, omnibus, qui inerant, ad unum extinctis: ceteræ metu se dediderunt. His rebus gestis, Anglus cum Eduardo filio, quem Perthi reliquerat, se conjunxit: ac Sterlinum, tribus mensibus obsessum, dedentibus sese ob omnium rerum penuriam præsidiariis, ac tantum vitam & libertatem pactis, cepit. Nihilominus Gulielmus Olivarius, qui arci præfectus erat, adversus pacta & conventa retentus est, & Londinum in custodiam missus.

XXVI. Tota Scotia recepta, conventus Ordinum ad Fanum Andreæ ab Eduardo est habitus: ubi omnes in ejus fidem, metu coacti, præter unum Vallam, jurarunt. Is metuens, ne Anglo sibi infestissimo, a Nobilitate non satis æqua proderetur, cum paucis ad antiquas latebras secessit. Eduardus, præfectis & magistratibus per totam Scotiam ordinatis, se in Angliam recepit: quo in discessu, singularem sui odii in omne nomen Scoticum significationem reliquit.

1 *Millesimi trecentesimi secundi*] Juxta supputationem: secus enim annus fuit Ecclesiæ Scoticanæ, quæ tum in usu erat, 1303.

1 Odo-

quit. Non contentus enim sustulisse omnes, qui res novas moliri posse videbantur, adjecit animum ad omnem (si fieri posset) gentis memoriam abolendam. Leges enim veteres delevit: ritus Ecclesiasticos ad Anglicam consuetudinem traduxit: historias, fœdera, monumentaque vetusta, sive a Romanis relicta, sive a Scotis erecta, destruenda curavit: libros omnes, literarumque doctores in Angliam transtulit: lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri vulgo persuasum erat, Londinum misit: neque quidquam omnino reliquit, quod spiritus generosos, aut sui memoria, ad pristinæ fortunæ recordationem excitare, aut ad veram animi magnitudinem erudire & excolere posset. Ita, non solum viribus, sed etiam animis (ut rebatur) fractis, & in servilem humilitatem dejectis, perpetuam sibi illinc pacem spondebat. Reliquit autem [1] Odomarum Valentinum pro Rege, qui omnium novarum rerum molimina, si qua emergerent, in ortu ipso extingueret.

XXVII. Verum bellum ei novum, unde minime rebatur, est exortum. Erant apud Eduardum Regem, Scotici generis viri inter primos clari, [2] Robertus Brussius, filius ejus qui cum Balliolo de regno contenderat, & Joannes Cuminius, a colore faciei Ruber dictus, Joannis Ballioli proximi Scotorum Regis consobrinus. Hos Eduardus, sæpenumero seorsum conventos, vana regni spe diu frustratus erat; atque ita opera eorum in Scotia perdomanda usus. Patefacta tandem ludificatione, nihil magis uterque expetebat, quam occasionem, qua Regis erga se perfidiam ulcisceretur. Sed ut æmuli, mutua suspicione continebantur, ne consilia communicarent. Tandem Cuminius, cum ea quæ gererentur, Brussio ingrata esse comperisset, ab initio malorum omnium exorsus, apud eum patriæ calamitatem vehementer deploravit: & in perfidiam Regis Angli multum invectus, sese in primis ac Brussium graviter incusavit, quorum auxilio & labore sui cives in eas miserias incidissent. Ex hoc sermonis initio longius progressi, cum uterque alteri de silentio fidem dedissent, demum inter eos ita convenit, ut Brussius regnum obtineret, cedente ei Cuminio jus suum: Cuminius vero Brussii agros, quos in Scotia amplissimos & fructuosissimos habebat, teneret; secundusque ei honor post Regem haberetur. Hæc cum inter eos jurata, scripta & consignata fuissent, Brussius, in opportunitatem rerum novandarum intentus, relictis in Scotia uxore & fratribus, in aulam Anglicam proficiscitur.

XXVIII. Post ejus discessum, Cuminius, sive pœnitentia prioris consilii, sive

1 *Odomarum Valentinum*] Anglis Scriptoribus *Adomarus de Valentia*, *Pembrociæ Comes*, appellatur.

2 *Robertus Brussius filius ejus*] Superius monstravimus Robertum Brussium non filium sed nepotem ejus fuisse qui cum Balliolo de regno contenderat. Rem autem porro confirmat publica *Declaratio Episcoporum*, *Abbatum*, *Priorum*, *ac caeterorum de Clero Scotiæ in Concilio congregatorum in Ecclesia Fratrum minorum de Dundee 24 Februarii 1309*, qua regni jura & libertatem asserentes & recognoscentes, eum Robertum Brussium, qui cum Balliolo contenderat, avum Roberti Brussii tum Regis Scotorum appellant. Vide ipsum instrumentum apud Jac. Andersonum de absoluto imperio Regis regnique Scotici, Append. Num. 12.

 1 Cumi-

sive quod fraude tollere de medio Brusium æmulum statuisset, atque hac via faciliorem sibi ad regnum aditum parare, secreta consilia dicitur Eduardo prodidisse: atque ad fidem faciendam, conventum ab utroque signatum ad eum misisse. Brussio dies dicitur, ut perduellionis reo. Ipse ab aula vetitus discedere: appositi etiam custodes occulti, ac jussi dicta factaque ejus speculari. Cunctatio Regis, in crimine manifesto, eo spectabat, ut, ante rumorem sumti de eo supplicii, fratres ejus comprehendi possent. Brussius interea, per [1] Comitem Gomeriæ avitum amicum, certior de repentino periculo factus: qui non ausus fugæ consilium literis committere, Brussii exemplo monitus, ad eum calcaria inaurata, nummosque aliquot aureos misit, tanquam superiore hæc die mutuo ab eo accepisset. Robertus, ut in periculis homines sunt sagaciores, non ignarus quid eo munere significaretur, fabrum de nocte arcessit, trium equorum soleas inversas ac præposteras equis affigere jubet, ne vestigia velut abeuntium per nivem fugam proderent. Ipse eadem nocte, duobus comitibus assumtis, iter ingreditur, ac multum hominibus equisque fatigatis, septimo demum die, ad arcem suam, quæ sita est ad lacum Mabanum, venit. Ibi Davidem fratrem & Robertum Flaminium nactus, eis adjunctis, ac vix fugæ caussa indicata, in tabellarium incidit, qui literas a Cuminio ad Anglum ferebat: in quibus scriptum erat, ut Robertus quamprimum tolleretur: periculum enim in mora esse, ne quid homo nobilis & gratiosus, pari consilio atque audacia, novæ turbæ excitaret. Perfidia Cuminii his etiam indiciis comperta, Robertus ira inflammatus, Drumfrisium, ubi inimicum esse compererat, recta pergit: ac Joannem in templo fratrum Franciscanorum nactus, prolatis literis coarguit: ac impudenter suas esse negantem, impatiens iræ, pugione in ventrem adacto, jacentem pro mortuo reliquit. Cum equum esset conscensurus, Jacobus Lindesius ac Rogerius a Cella Patricii, alter propinquus, alter vetus amicus, e vultu animi perturbatione intellecta, caussam sciscitantur. Qua ille breviter explicata, cum subjecisset, „Se putare, Cuminium esse mortuum: Quid, inquit „Lindesius; Tu ergo rem tam arduam in incerto reliquisti? Et cum dicto ædem ingressus, non illum modo sed & Robertum Cuminium, opem propinquo ferre conantem, conficit. Hæc cædes facta est, [2] anno millesimo trecen-
MCCCV. tesimo quinto, ad quartum Idus Februarii.

XXIX. Eodem prope tempore, Vallas a Joanne Mentetho familiari suo, per

1 *Comitem Gomeriæ* [Nullum Angliæ Comitem ita tum appellatum agnoscit Tyrellus pag. 168. Sine dubio Buchananus innuit Gilbertum Clarum Glocestriæ Comitem, qui in antiquis Anglorum scriptis Gloverniæ Comes nominatur. Erat autem is Gilbertus Eduardi I. Angli ex filia Joanna nepos, Roberti Brussii propinquus: nam hujus Gilberti amita magna Roberti Brussii Competitoris uxor fuerat. Vid. Dugd. vol. 1. pag 211. Erant poro affinitate juncti, Glocestriæ enim Comes Mathildem, Robertus vero Brussius Isabellam Comitis Ultoniæ filias uxores duxerunt. Vid. Tyrellum pag. 167. Dugdalium pag. 217.

2 *Anno* 1305. *ad 4 Idus Feb.*] Juxta supputationem Romanam, qua nunc utimur, 1306. Errat autem Volfingamius qui hanc cædem factam ait anno 1307. Exstat enim ea de re apud Rymerum vol. 2. pag. 958. Eduardi Regis edictum 5 Aprilis 1306.

2 *Dum*

per Anglos pecunia corrupto, in agro Glascuensi, ubi tum latebat, captus, & Londinum missus, Eduardi jussu fœde laniatus interiit: membra ad aliorum terrorem, in locis celebrioribus Angliæ & Scotiæ suspensa. Hunc finem vitæ habuit vir sui temporis longe præstantissimus, in suscipiendis periculis animi magnitudine, in rebus gerendis fortitudine & consilio, clarissimis veterum ducibus facile comparandus; caritate in patriam nemini secundus: qui servientibus cæteris solus liber, neque præmiis adduci, neque metu cogi potuit, ut caussam publicam semel susceptam desereret: cujus mors eo miserabilior est visa, quod ab hoste invictus, a quibus minime debuit fuit proditus.

XCVII. REX.

XXX. BRUSSIUS tantum moratus, [1] dum a Pontifice Romano veniam cædis in æde sacra factæ obtineret, [2] proximo mense Aprili, anno millesimo trecentesimo sexto, Sconam profectus Rex coronatur. Primum, gnarus quam potente cum hoste res sibi esset, copias undecunque potest comparat. Sed cum totam gentem Cuminiam, cujus familiæ potentiam nulla unquam ante, neque postea in Scotia æquavit, haberet inimicam; multorum præterea animos offendisset, propter operam superioribus temporibus Anglo navatam; maxima autem pars metu potentiæ Anglorum conquiesceret: ad Methuanum tamen cum paucis fortunam tentare ausus, ab Odomaro Eduardi præfecto vincitur: eo minore cum cæde, quod Brussiani, suæ infirmitatis conscii, inito statim certamine integri fugerunt, ad XIII. Cal. Aug. Nec adeo diu post, cum in Atholiam venisset, ac illinc in Argatheliam tenderet, patefacto Cuminiis ejus consilio, in loco qui Dalree vocatur, hoc est, ager Regius, ex itinere prælium inire coactus; paucis amissis, reliquis quo cuique commodum erat dilabentibus, pari ac prius eventu est usus. Post id tempus, cum uno aut altero fere comite, tutiorem se in ea fortuna paucitate ratus, per loca deserta vagus, prope ferinam vitam egit: nec, si rursus fortunam tentare vellet, ulla virium spes usquam erat. Vulgo enim ex hac duplici offensione cætera augurante, ab omnibus destituitur. Duo soli ex veteribus amicis, constanti erga eum fide perstiterunt, Milcolumbus Levinius Leviniæ Comes, & Gilbertus Haius. Angli ejus CIↃ CCC VI.

1 *Dum a Pontifice Romano*] Hoc manifeste falsum esse, vel inde apparet, quod res tanta longiorem moram requirebat, quam ab 10 Februarii, quo Cuminius est cæsus, ad 25 Martii, quo plerique scriptores, vel etiam initium Aprilis, quo Buchananus, Brussium coronatum tradunt. Rem vero extra omne dubium ponit Bulla ejusdem Pontificis (Clementis V.) ad Eboracensem & Carleolensem Episcopos, qua mandat Roberto Brussio ob hanc cædem sacris interdici 15 Kal. Junii 1306. Vid. Fœd. Angl. vol. 2. pag. 997. Fieri quidem potest, ut Episcopus Moraviæ (quem Eduardus Diris Pontificiis percussum quod cædi Cuminii *assensum præbuerat*, Haquino Regi Norvegiæ memorat, Ibid. pag. 1045.) Brussium hoc crimine exsolverit, quod forte Pontificis permissu factum posteri credidere.

2 *Proximo mense Aprili*] Variant hic scriptores, Ballendenus enim 27 Martii, Extract. de Chron. Scot. Volsingamius, Tyrellus 25 Martii coronatum tradunt: Prynius vero, ex Hist. Anglicis, cum bis coronatum refert, festo nempe Annunciationis (25 Martii] & Dominica in ramis palmarum 27 ejusdem mensis.

1 Qui

ejus miseriis nondum satiati, mittunt in omnes regni partes, qui propinquos ejus comprehendant. Omnes præterea exulum uxores & liberos jubent, ante certum diem regno excedere. Uxor ipsius Roberti, a Gulielmo Comite Rossiæ capta, in Angliam mittitur. Nigellus ejus frater, Kildrumiæ arce per præfectum Anglis prodita, cum uxore & liberis in hostium manus venit. Thomas quoque & Alexander, itidem ejus fratres, dum e Gallovidia Carictam petunt, ad lacum Rianum (qui [1]Ptolemæo est sinus Rerigonius) comprehensi, in Angliamque missi. Hi tres, alius alibi, capite multantur. Cæteri Brussianarum partium passim conquisiti: ipsi cæsi: bona direpta. Rex ipse cum uno plerumque comite, interim solus, per loca maxime inculta pererrabat; atque in dies & horas latibula commutabat. Et, cum ne sic quidem sibi tutus a civium perfidia & hostium crudelitate videretur, in Æbudas ad veterem quendam amicum transmisit. Ibi cum aliquot menses latuisset, quia nusquam comparebat, perisse creditus, quæri desiit. Hæc fama, ut ad securitatem erat ei non inutilis, ita si diutius durasset, amicis omnem recuperandi regni spem ademtura videbatur. Aliquid igitur movendum ratus, modicis ab amico ubi latebat copiis acceptis, in Carictam navigat. Ibi arcem, sui quidem patrimonii, sed a valido Anglorum præsidio infessam, inopinato adventu opprimit: & Anglis ad unum occisis, ne ab hostium copiis intercluderetur, transmisso Glottæ æstuario, Ennernessum arcem munitam, ad Nessum flumen in tumulo satis edito sitam, longe diversa regione, negligentius custoditam, pari felicitate capit.

XXXI. Harum rerum fama divulgata, magnum animorum motum per totam Scotiam fecit. Præter enim veteres amicos, qui passim e suis latebris ad eum accurrebant; multos etiam novos ei conciliavit Anglorum superbia, qui, postquam extinctum arbitrati fuerant, magis avare & crudeliter imperarunt quam antea. Igitur auctus non pœnitendis copiis militum optimi generis (ut quos vel induraverant labores, vel desperatio ad ultima audenda impulerat) omnes ubique arces, per Scotiæ regionem in septentriones procurrentem, ut quamque capiebat, diruit: partim ne suas copias dividendo infirmiores redderet, partim ne hostes ullum receptum tutum illic haberent. Cum, passim obvia vincendo, in interiorem partem regni penetraret, Joannes Cuminius Buchaniæ Comes certior factus, eum ad saltum, per quem Esca fluvius in plana Merniæ delabitur, pervenisse; cum subitario Scotorum & Anglorum, omnibus qui militari essent ætate ad arma convocatis, ad Glenescam (ita loco nomen est) eum assequitur. Brussius loci angustias suorum paucitati commodas ratus, paratus ad dimicandum hostem expectabat. Cuminius, acie in longitudinem explicata, terrore multitudinis Brussium perculsum iri arbitrabatur. Verum, ubi eum videt suis se locis tenere, conscius imbecillitatis suorum, nec ausus in locum paullo iniquiorem aciem erigere, de induciis, per quas de pace ageretur, misso

1 *Qui Ptolemæo est sinus Rerigonius*] Hoc non modo falsum, sed sibi ipsi adversum lib. 1. 19. *Lacus* enim *Rianus* Ptolemæo Vidogara; sinusque ei oppositus, vulgo *Glenluce*, Rerigonius appellatur. Buchananum autem in errorem traxisse videtur vocum similitudo, quod Stralochius dudum observavit.

misso præcone prior egit. Eas Cuminius cum obtinuisset, omissa mentione pacis, quibuscunque potest rationibus copias auget: nec Scotis quos secum habebat (multorum favore in Robertum inclinato) confisus, supplementum ab Anglis petit. Interea Brussius quoque, ut contemtum sui demeret Anglis, & amicorum animos erigeret, semper hostium copiis inhærens, nunc hac nunc illac carpere, & infirmiora præsidia aggredi, nec ipse unquam ullo in loco consistere diutius, aut hosti se opportunum præbere. Circa hæc tempora, Simon Fraserius & Valterus Loganus, equites strenui, & summa in patriam caritate, a factionis Cuminianæ hominibus capti & Anglis traditi, Londini supplicio sunt affecti.

XXXII. Eodem fere tempore, Jacobus Duglassius ad partes Brussianas se adjunxit. Erat is Gulielmi filius, juvenis omnium primarum artium facile princeps: qui, cum Lutetiæ literis operam daret, audito patrem in carcerem ab Anglo conjectum, ac non adeo multo post mortuum, domum rediit; ut ex amicorum consilio reliquum vitæ cursum ordinaret: ac patrimonio exutus, amicis aliis alio casu dispersis, omnium rerum inops, [1] ad Gulielmum Lambertum Fani Andreæ Episcopum se contulit: ab eo in familiam acceptus, atque ibi honeste habitus, usque ad Eduardi Regis, pacata fere tota Scotia, adventum ad Sterlinum obsidendum. Eo ad Regem salutandum profectus Lambertus, Duglassium secum duxit: Regemque opportunum nactus oravit, ut patrimonio restituto, juvenem in fidem clientelamque reciperet, ejusque forti & fideli opera uteretur: atque adjecit, quæ pro tempore de laudibus ejus dicenda videbantur. Rex, ubi nomen genusque ejus intellexit, de Gulielmi patris pertinacia aspere locutus; „ Neque se filio, nec opera ejus uti velle, respondit: nec „ patrimonium, si maxime vellet, reddere posse, quod jam de se bene meritis „ gratificatus esset. Ita dimissus ab Anglo Jacobus apud Lambertum fuit, usque ad Brussii in Merniam adventum: tum, ne quam Anglo (cujus animum erga se implacabilem abunde perspexerat) occasionem nocendi omitteret, direptis, non inscio Lamberto, ejus equis ac nonnulla pecunia, ad Brussium venit: ejusque ille opera multis asperrimis tempestatibus est usus.

XXXIII. Non adeo multo post, uterque Rex, eodem prope momento, in gravem morbum incidit. Eduardus in belli apparatu adversus Scotos occupatus, paucis post diebus morbo [2] ad Lancastrium decessit, relicto hærede Eduardo secundo filio, qui a loco, ubi natus erat, Carnarivanus est dictus. Is, a patre aucto exercitu, in hosticum ingressurus, præmisit edictum Drumfrisium, ut Scoti frequentes eo convenirent: verum e propinquis regionibus, & pauci & segniter affuerunt. Renunciato etiam res transmarinas turbari, relicto præsidio quantum satis putabat ad Scoticos tumultus reprimendos, reversus, rebus domi pro tempore compositis, in Galliam trajecit. Interea Robertus, morte Angli

1 *Gulielmum Lambertum*] Potius *Lambertonium*, aliis enim omnibus Gul. de *Lamberton* appellatur.

2 *Ad Lancastrium*] Scriptores Angli, quos noverim, universi Eduardum ad Burgum super Arenas obiisse tradunt 7 Julii 1307.

Angli nunciata, nonnihil recreatus, de rebus suis melius sperare cœpit: ac viribus animi corpus infirmum sustentabat. Non ignarus autem, quantum in unius ducis industria ad victoriam esset momentum, ita se comparabat ad extremam fortunæ aleam, ut hostem & pugnam deposceret. Ex adverso autem, cum Anglus amicorum spe tardius adventaret, Joannes Cuminius, avidus gloriæ belli per se finiti, cum speraret, Robertum, vel adjuncto ad labores morbo gravissimo extinctum iri, vel per valetudinem impeditum, in aciem non descensurum; omnibus quas potuit copiis in unum coactis, recta ad hostem ducit. Ille contra, ut suorum animos confirmaret, se imponi in equum jubet. Ejus autem conspectus, etsi, duobus militibus eum sustinentibus, hærere vix posset, tantum animi omnibus adjecit, ut nunquam alacrius pugnam inierint. Cuminius, qui spem victoriæ in adversa hostis valetudine collocarat, postquam, neque hortando, neque castigando, suos continere potuit, una cum eis fugam capessere est coactus. Multi in fuga capti: omnes humaniter habiti.

XXXIV. [1] Hæc victoria ad Enneruriam parta, ut Regem morbo liberavit, ita rerum prospere gerendarum ei fuit initium: quicquid enim ab eo die attentavit, ei feliciter cessit. Post paucos deinde dies in Argatheliam duxit. Regionem depopulatus, Dominum ejus Alexandrum ad deditionem compulit, qui cum familiaribus in Angliam profectus, ibi brevi post in summa inopia miseram vitam finivit. Eodem anno, pridie Calendas Julias, Eduardus Brussius, æque prospero eventu, ad Deam Gallovidiæ amnem pugnavit: Rollandus nobilis Eques Gallovidianus in prælio cæsus: Donaldus Insulanus e fuga retractus: Gallovidia longe lateque vastata. Hi tumultus Eduardum Anglum, otii cupidum, invitum ad bellum exciverunt. Nam, cum ubique res male gereretur, ipse proximo anno, cum magno suorum exercitu Scotiam ingressus, numerosam manum Scotorum, qui ab Anglis nondum defecerant, sibi adjunxit. Cum iis copiis ad Renfroam usque progressus, nulla re digna memoratu gesta rediit: sive in caussa fuit ipsius segne ingenium, sive quod, præter inopiam, quæ tum omnem Scotiam affligebat, Robertus curarat, ut commeatus, qua iturus erat exercitus, inde in loca devia transferrentur. Post ejus discessum, Scotus, in arcibus recipiendis quæ adhuc ab Anglis tenebantur, reliquum anni tempus consumsit. Plurimæ, desperato ab Anglis auxilio, non expectata obsidione, sese dediderunt.

MCCCX. XXXV. Anno deinde proximo, qui fuit a Christo nato M. CCC. X. Brussius, ut clades acceptas hosti rependeret, bis Angliam infesto exercitu est ingressus, & cum maxima præda sine certamine rediit. Sequente deinde biennio, præsidia munitiora, quæ in Anglorum potestate remanserant, prope omnia recepit: Perthum vi captum: Angli Scotique præsidiarii promiscue cæsi, quo-

1 *Hæc victoria ad Enneruriam*] Si hæc victoria (quod Extract. de Chron. Scot. tradunt) parta est festo Ascensionis Domini anno 1308, cum Brussius nondum convaluerat, credibile vix est, quod superius dixerat, eum in hunc morbum ante Eduardi Angli anno superiore mortem incidisse.

2 *Transina-*

quo cæteri a simili pertinacia deterrerentur: muri diruti: fossa repleta. Hujus exempli terror Drumfrisium, Lanarcum, Aëram, Botam oppida, aliaque multa minus firma loca deditionem facere coëgit. Veris initio Bacchanalibus ad Jejunii Quadragenarii principium celebrari solitis, custodibus ad ludum lasciviamque intentis, Rosburgum a Jacobo Duglassio captum: nec adeo diu post, Thomas Randulphus Edimburgi arcem munitissimam cepit. Manna quoque insula dedita: arces ubique, ne iterum receptaculo essent hostibus, dirutæ. Interea Eduardus Brussius Sterlini arcem, in rupe (nisi una qua aditur parte) undique præcipiti sitam, obsidione clauserat. Eam tenebat Philippus Maubraius, homo impiger, qui, successu Brussianarum partium in Scotia animadverso, eam armis commeatibusque, adversus obsidionem, quam jam tum animo prospiciebat, egregie munierat. Igitur cum dies multos Eduardus frustra in ea oppugnanda consumsisset, neque spem potiundi per vim haberet, ne, nulla re gesta, repulsus inde videri posset, ad conditiones est ventum, ea lege, ut, ni ante annum ab eo die circumactum, Anglus opem ferret obsessis, arx Scotis dederetur; præsidiarii, quo vellent, cum rebus suis se conferrent incolumes.

XXXVI. Hæ conditiones vehementer displicuerunt Regi: eas tamen, ne fratris fidem elevaret, servare decrevit. Verum, cum non dubitaret Anglum ad diem affuturum, quicquid in tanta rerum inopia potest, adversus hostem potentissimum, subiturus ultimum discrimen, parat. Et Anglus, qui a Scotis, quos pater ei victos & fractos reliquerat, se non modo regno Scotorum exutum, sed de Anglia dimicare coactum cerneret; gentem sæpe rebellem, semper inquietam & infestam tollere cupiebat. Id ut & perficeret, exercitum non modo ex Anglis, & Scotis, qui Anglorum sectam sequebantur, sed & [1] transmarina ditione (quæ tum ei magna & opulenta erat) quantum nullus unquam Rex Anglorum habuisse dicitur, coëgit: corrogatis etiam a transmarinis amicis auxiliis, maxime a Flandris & Hollandis, quos pater ejus adversus Philippum Gallorum Regem impense adjuverat. In eo exercitu supra centum millia bellatorum fuisse dicuntur. Sequebatur etiam turba calonum & lixarum, eorumque qui commeatus terra marique subvehebant, ut in regionem non admodum frugum fœcundam, & per tot annos omnibus belli cladibus afflictam: præterea eorum, qui in colonias describendi, & agros accepturi, uxores & liberos secum trahebant, ingens multitudo. Totæ autem vires opulentissimi regni, & jam diu florentis, oculis animisque subjectæ, tantam omnibus fiduciam pariebant, ut non de bello gerendo, sed de præda dividenda, omnis eorum esset sermo.

XXXVII. Brussius, tanto apparatu hostium audito, & ipse suas copias parat, numero quidem adversus tantam multitudinem exiguas (erant enim ad triginta millia hominum) sed belli usu & malis domesticis induratorum, & qui vitæ, fortunarum, omniumque quæ sunt hominibus cara spem in dextris gerebant. Cum hac manu, sinistram ripam Bannoci fluminis tenebat. Est autem is

1 *Transmarina ditione*] Vid. supra ad Lib. I. 43.

Angli nunciata, nonnihil recreatus, de rebus suis melius sperare cœpit: ac viribus animi corpus infirmum sustentabat. Non ignarus autem, quantum in unius ducis industria ad victoriam esset momentum, ita se comparabat ad extremam fortunæ aleam, ut hostem & pugnam deposceret. Ex adverso autem, cum Anglus amicorum spe tardius adventaret, Joannes Cuminius, avidus gloriæ belli per se finiti, cum speraret, Robertum, vel adjuncto ad labores morbo gravissimo extinctum iri, vel per valetudinem impeditum, in aciem non descensurum; omnibus quas potuit copiis in unum coactis, recta ad hostem ducit. Ille contra, ut suorum animos confirmaret, se imponi in equum jubet. Ejus autem conspectus, etsi, duobus militibus eum sustinentibus, hærere vix posset, tantum animi omnibus adjecit, ut nunquam alacrius pugnam inierint. Cuminius, qui spem victoriæ in adversa hostis valetudine collocarat, postquam, neque hortando, neque castigando, suos continere potuit, una cum eis fugam capessere est coactus. Multi in fuga capti: omnes humaniter habiti.

XXXIV. [1] Hæc victoria ad Enneruriam parta, ut Regem morbo liberavit, ita rerum prospere gerendarum ei fuit initium: quicquid enim ab eo die attentavit, ei feliciter cessit. Post paucos deinde dies in Argatheliam duxit. Regionem depopulatus, Dominum ejus Alexandrum ad deditionem compulit, qui cum familiaribus in Angliam profectus, ibi brevi post in summa inopia miseram vitam finivit. Eodem anno, pridie Calendas Julias, Eduardus Brussius, æque prospero eventu, ad Deam Gallovidiæ amnem pugnavit: Rollandus nobilis Eques Gallovidianus in prælio cæsus: Donaldus Insulanus e fuga retractus: Gallovidia longe lateque vastata. Hi tumultus Eduardum Anglum, otii cupidum, invitum ad bellum exciverunt. Nam, cum ubique res male gererentur, ipse proximo anno, cum magno suorum exercitu Scotiam ingressus, numerosam manum Scotorum, qui ab Anglis nondum defecerant, sibi adjunxit. Cum iis copiis ad Renfroam usque progressus, nulla re digna memoratu gesta rediit: sive in caussa fuit ipsius segne ingenium, sive quod, præter inopiam, quæ tum omnem Scotiam affligebat, Robertus curarat, ut commeatus, qua iturus erat exercitus, inde in loca devia transferrentur. Post ejus discessum, Scotus, in arcibus recipiendis quæ adhuc ab Anglis tenebantur, reliquum anni tempus consumsit. Plurimæ, desperato ab Anglis auxilio, non expectata obsidione, sese dediderunt.

MCCCX. XXXV. Anno deinde proximo, qui fuit a Christo nato M. CCC. X. Brussius, ut clades acceptas hosti rependeret, bis Angliam infesto exercitu est ingressus, & cum maxima præda sine certamine rediit. Sequente deinde biennio, præsidia munitiora, quæ in Anglorum potestate remanserant, prope omnia recepit: Perthum vi captum: Angli Scotique præsidiarii promiscue cæsi, quo

1 *Hæc victoria ad Enneruriam*] Si hæc victoria (quod Extract. de Chron. Scot. tradunt) parta est festo Ascensionis Domini anno 1308, cum Brussius nondum convaluerat, credibile vix est, quod superius dixerat, eum in hunc morbum ante Eduardi Angli anno superiore mortem incidisse.

1 Transma-

quo cæteri a simili pertinacia deterrerentur: muri diruti: fossa repleta. Hujus exempli terror Drumfrisium, Lanarcum, Aëram, Botam oppida, aliaque multa minus firma loca deditionem facere coëgit. Veris initio Bacchanalibus ad Jejunii Quadragenarii principium celebrari solitis, custodibus ad ludum lasciviamque intentis, Rosburgum a Jacobo Duglassio captum: nec adeo diu post, Thomas Randulphus Edimburgi arcem munitissimam cepit. Manna quoque insula dedita: arces ubique, ne iterum receptaculo essent hostibus, dirutæ. Interea Eduardus Brussius Sterlini arcem, in rupe (nisi una qua aditur parte) undique præcipiti sitam, obsidione clauserat. Eam tenebat Philippus Maubraius, homo impiger, qui, successu Brussianarum partium in Scotia animadverso, eam armis commeatibusque, adversus obsidionem, quam jam tum animo prospiciebat, egregie munierat. Igitur cum dies multos Eduardus frustra in ea oppugnanda consumsisset, neque spem potiundi per vim haberet, ne, nulla re gesta, repulsus inde videri posset, ad conditiones est ventum, ea lege, ut, ni ante annum ab eo die circumactum, Anglus opem ferret obsessis, arx Scotis dederetur; præsidiarii, quo vellent, cum rebus suis se conferrent incolumes.

XXXVI. Hæ conditiones vehementer displicuerunt Regi: eas tamen, ne fratris fidem elevaret, servare decrevit. Verum, cum non dubitaret Anglum ad diem affuturum, quicquid in tanta rerum inopia potest, adversus hostem potentissimum, subiturus ultimum discrimen, parat. Et Anglus, qui a Scotis, quos pater ei victos & fractos reliquerat, se non modo regno Scotorum exutum, sed de Anglia dimicare coactum cerneret; gentem sæpe rebellem, semper inquietam & infestam tollere cupiebat. Id ut & perficeret, exercitum non modo ex Anglis, & Scotis, qui Anglorum sectam sequebantur, sed & [1] transmarina ditione (quæ tum ei magna & opulenta erat) quantum nullus unquam Rex Anglorum habuisse dicitur, coëgit: corrogatis etiam a transmarinis amicis auxiliis, maxime a Flandris & Hollandis, quos pater ejus adversus Philippum Gallorum Regem impense adjuverat. In eo exercitu supra centum millia bellatorum fuisse dicuntur. Sequebatur etiam turba calonum & lixarum, eorumque qui commeatus terra marique subvehebant, ut in regionem non admodum frugum fœcundam, & per tot annos omnibus belli cladibus afflictam: præterea eorum, qui in colonias describendi, & agros accepturi, uxores & liberos secum trahebant, ingens multitudo. Totæ autem vires opulentissimi regni, & jam diu florentis, oculis animisque subjectæ, tantam omnibus fiduciam pariebant, ut non de bello gerendo, sed de præda dividenda, omnis eorum esset sermo.

XXXVII. Brussius, tanto apparatu hostium audito, & ipse suas copias parat, numero quidem adversus tantam multitudinem exiguas (erant enim ad triginta millia hominum) sed belli usu & malis domesticis induratorum, & qui vitæ, fortunarum, omniumque quæ sunt hominibus cara spem in dextris gerebant. Cum hac manu, sinistram ripam Bannoci fluminis tenebat. Est autem is

1 *Transmarina ditione*] Vid. supra ad Lib. 1. 43.

is amnis prææltis utrinque ripis, paucosque & angustos habet transitus, a Sterlino circiter duo millia passuum abest: infra colles, antequam in Fortham influat, per loca paullum æquiora transit, sed alicubi paludibus impedita. Hieme quidem plerumque rapidus ac torrens fertur: tum vero, ut mediis caloribus, modicis aquis & pluribus in locis pervius erat. Scotus, quanto viribus inferior, tanto ad omnia circumspectior, ut arte & consilio transitum impeditiorem Anglis, qui dextram ripam occupaverant, redderet, locis æquioribus fossas præaltas duxit, in quibus palos acutos ita infixit, ut superne integumentum e levi cespite fraudem celaret: murices item ferreos, ubi commodum videbatur, spargi jussit.

XXXVIII. Igitur cum castra castris, modico amne diremta, in adversis collibus prope collata essent, Anglus octingentos equites, paullo longius a castris transmissos, Sterlinum præmittit. Hos Robertus ad vicini agri prædam mitti ratus, quingentos equites dat Thomæ Randulpho, cum quibus effusam agrorum populationem cohiberet: &, si se occasio pugnandi daret, eam non omitteret. Eos Angli conspicati, omisso quo pergebant itinere, aciem convertunt. Pugnatum est diu acriter, neutro inclinante victoria. Jacobus Duglassius, suis, qui pauciores erant, vehementer metuens, Brussium orat, ut liceret laborantibus opem ferre. Id cum ille pertinaciter negaret, [1] in tumulum velut spectator [2] subjectus, certus tamen, si res posceret, suis ire subsidio: ubi Anglorum aciem inclinantem, remque Scoticam meliore loco esse animadvertit, ibi constitit, ne ex aliena laude quicquam velle decerpere videretur.

XXXIX. Angli, paucis illis e tanta multitudine amissis, nihil nimis fracti, & Scoti, velut totius victoriæ omine recepto, se in crastinum diem ad dimicationem parant. Nox, quamvis tum brevissima ([3] ad nonum enim Calendas Julias pugnatum est) pro ardore tamen utriusque partis longa videbatur. Omnis Scotorum multitudo in tres acies erat divisa: Rex mediam ducebat: in dextro cornu ejus frater, in sinistro Randulphus imperabat. Angli, præter magnum sagittariorum numerum, quos utrinque cornibus circumfuderant, cataphractos etiam e Galliis habebant. Hi cum in Randulphum, qui locis humilioribus stabat, se concitassent, ut in latus obliquum incurrerent, subito in præparatas a Brussio-

1 *In tumulum*] Ita MS. pro quo in editis fere omnibus [*tumultum*] perperam legitur.

2 *In tumulum* ——— *subjectus*] Virgilium imitatus videtur, cui *subjicio* nonnunquam idem est quod *superjicio*, *attollo*, *erigo*, ut Æn. 12. 285. *Corpora saltu Subjiciunt in equos.* Georg. 4. 385.

Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.

Et Eclog. 10.

Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.

3 *Ad nonum Kal. Julias*] Imo vero ad Octavum Kal. Julias; omnes enim alii scriptores pugnatum testantur festo nativiratis Joannis Baptistæ, *i. e.* 24 Junii, quod & confirmant hæc Monachi Carmelitæ carmina;

Atra dies Lunæ pestem renovat nociturum,
Quam vi fortuna facit Anglis Scotia durum.

Dies enim 24 Junii eo anno 1314, in feriam secundam incidit, litera Dominic. F.

1 Ini-

Brussio fossas, ruinæ modo cum magna hominum & equorum strage procidérunt. Primi suorum supraruentium lapsu oppressi perierunt; & postremi priorum clade territi retrocesserunt. Is terror etiam pedestres copias nonnihil tardavit, veritas ne & ipsæ simili fraude caperentur. Accidit & aliud, parvum quidem dictu, sed quod (ut in bello plerumque solet evenire) non leve attulit momentum ad summam rei. Robertum, qui ante suam aciem obequitabat, clavamque manu tenens primos ordines continebat, quidam Anglus agnoscens, infestus in eum hastam dirigit. Rex, ictu paullo evitato, hostem equi impetu prætervectum clava ferit, ac exanimem solo prosternit.

XL. Vulgus militum, periculosam Regis audaciam magnis laudibus prosequens, non jam consilio regi, sed impetu in hostem ferri, tanto ardore animorum, ut adversam aciem impulsuri viderentur, nisi sagittarii Anglorum in cornibus dispositi, magno cum damno eos coërcuissent. Brussius, aliquot equitum turmis immissis, eos quidem repressit: error tamen plus quam hostis Anglis nocuit. Turba enim castrensis, calonibus in jumenta impositis, linteisque signorum instar explicatis, cum in colle unde conspici possent constitissent, speciem novi exercitus adventantis præbuerunt. Angli qui proximi stabant, duplice metu attoniti fugam capessunt, ac suo pavore reliquam aciem turbant. Vulgi in fuga ingens edita cædes. Quinquaginta Anglorum millia quidam nostrorum cæsa tradunt. Caxtonus scriptor Anglus, ut numerum certum non ponit, ita stragis ingentis suspicionem facit: ait enim innumerabilem cæsorum fuisse multitudinem. Nec fortassis injuria rem in incerto reliquit, quod numerum inire non erat facile, fuga tam longe lateque sparsa, in qua plures quam in prælio perierunt. Tanta certe clades fuit, ut proximo ac tertio post anno, Angli, quanquam pluribus incommodis provocarentur, tamen non se commoverint. E Nobilitate Anglica ceciderunt circiter ducenti: par prope numerus fuit captivorum illustrium. Ex iis cognitum est [1] initium fugæ ab ipso Rege ortum, ac, nisi a Comite Marciæ in arcem Dumbari receptus fuisset, ac navicula Bervicum missus, non evasisset manus Duglassii, qui cum quadringentis equitibus quadraginta millia passuum eum secutus erat. Inter captivos, deprehensus est Monachus, ex eorum factione, qui a Carmelo monte Syriæ sibi cognomen adoptarunt. Is (ut illis temporibus) poëta non spernendus fuit habitus, atque ad bellum adductus, ut Anglorum victoriam versibus illustraret. Captus autem eorum cladem (libertatis pretium) decantare est coactus, [2] carmine plane rudi & barbaro, sed quod illorum temporum auribus non displiceret. Nec incruenta Scotis fuit victoria: ceciderunt enim ad quatuor millia; in quibus duo tantum Equestris ordinis fuerunt. Sterlini arx, uti convenerat, dimisso præsidio recepta.

XLI. Incidit in hæc tempora res, ob fortunæ in exiguo curriculo varietatem,

1 *Initium fugæ ab ipso Rege ortum*] Contra Volsingamius *Regem invitum de loco discriminis eductum, & ad fugiendum compulsum* affirmat, pag. 105.

2 *Carmine plane rudi*] Id carmen adhuc exstat apud Extract. de Chron. Scotiæ, Camerarium de fortitud. Scot. & Tho. Bellum Rem. restit. in fine.

tem, non indigna relatu. Joannes Mentethus, qui Vallam amicum Anglis prodidit, pro eo ac debuit Scotis invisus, ab Anglis, præter alia præmia, acceperat præfecturam arcis Britannoduni. Ea, reliquis munitionibus recuperatis, prope sola, aut cum paucis, ab Anglis tenebatur. Et quia natura erat inexpugnabilis, cum Rex per propinquos & amicos cum præfecto de ea redimenda tractaret, Comitatum Leviniæ proditionis pretium petebat: nec aliam ullam conditionem ad aures admittere sustinebat. Hic Rex cum animo fluctuaret, quod, arcem etsi maxime cupiebat, receptionem tamen ejus non tanti æstimabat, ut ob eam Comitem Leviniæ offenderet, in omnibus suis calamitatibus amicum certissimum ac prope unicum. Eam Regis hæsitationem Comes cum rescisset, auctor ei fuit, ne conditionem recusaret. Igitur, pactis ex sententia Joannis confectis, ac sanctissime confirmatis, cum Rex ad arcem recipiendam veniret, in nemore Colchonio, quod prope mille passus ab ea abest, faber quidam lignarius, Rollandus nomine, impetrato, ut de re magna Regem convenire liceret, fraudem a præfecto intentam ac paratam ei indicavit. Erat autem ea ejusmodi. In cella vinaria depressa & occulta, Angli satis magno numero erant inclusi: qui cætera arce recepta, Regem securum, inter prandendum aut caperent, aut obtruncarent. Igitur Rex, a Joanne in arcem acceptus, cum, cæteris omnibus satis exploratis, ad epulas blande invitaretur, negavit se pransurum, donec cellam illam occultam introspiceret. Cum præfectus caussaretur fabrum abesse, qui clavem cellæ haberet, sed mox affuturum, ostio effracto dolus patuit. Angli armati educti, & seorsum interrogati, rem ordine narrarunt: aliudque indicium addiderunt, navem armatam in æstuario proximo stare, quæ Regem in Angliam exportaret. Cæteris supplicio affectis, Joannes in carcerem conjectus asservabatur: quod Rex propinquos ejus, ac maxime generos offendere tam periculoso tempore nollet. Habebat enim filias complures, egregia forma omnes, ac viris opulentis & factiosis nuptas. Igitur imminente prælio, in quo erat de incolumitate publica certandum, ne cujusquam hominis potentis animus offensior ad malas artes impelleretur, ea lege e carcere est eductus, ut, spondentibus pro eo generis, in acie prima locatus, fortunæ judicium experiretur. Ibi homo alioqui fraudulentus Regi fidem servavit; atque ita fortiter se gessit, ut ejus diei opera non modo veniam præteritorum, sed ampla etiam in posterum præmia promeruerit.

XLII. Hujus victoriæ fama, per universam Britanniam divulgata, non solum Anglorum ferociam repressit, sed Scotos etiam ex ultima desperatione erexit: nec eos pecunia solum, sed gloria, & armis, & apparatu bellico auxit. Neque suos modo, qui partim bello, partim per inducias capti erant, redemerunt, sed magnam ex captivis pecuniam confecerunt. Ex spoliis autem plerique, & superiorum temporum damna compensarunt, & magnas in posterum opes pararunt. Venerant enim Angli, cum pretiosissimis rerum suarum, non tanquam ad bellum, sed certam victoriam. Rebus bello feliciter gestis, Rex hiemem quæ secuta est, statum regni diuturno bello labefactatum confirmando,

do, & præmia bene meritis persolvendo consumsit. [1]Proximo vere, Bervicum de Anglis est captum, post [2]vicesimum annum quam in eorum potestatem venerat. Proxime comitia ad Aëram Coilæ oppidum sunt indicta. Ibi frequenti conventu, [3]omnium Ordinum suffragiis Brussio regnum est confirmatum. Deinde, quia unicam ex priore uxore filiam habebat, Optimates memores quantum malorum publice redundaverat ex ea controversia, quæ superioribus temporibus, de jure Regiæ successionis fuerat, decreverunt; „Ut, si nulla Regi stirpis virilis proles esset, Eduardus ejus frater Rex crearetur; ejusque deinceps filii succederent. Quod si is quoque sine stirpe virili decederet, „tum Roberti filia [4]Maria, posterique ejus regnum tenerent; interea Nobilitas virum, cui eam collocarent, dignum puellæ Regiæ matrimonio, & regni successione eligerent. Multo enim æquius esse, ut puellæ maritus ab „omnibus, quam a puella Rex omnibus eligeretur. Decretum quoque ibi, ut, „Rege impubere, Thomas Randulphus, aut, si quid ei accidisset, [5]Jacobus „Duglassius Regis tutor, & regni gubernator esset.

XLIII. Fama rerum a Roberto domi bellique gestarum, ex Hibernia Legatos excivit, ad se suaque omnia in fidem ejus permittenda. Quod si ipsum rerum suarum ratio detineret domi, orabant, ut Eduardum fratrem Regem sibi daret; neu sineret gentem cognatam, sub crudeli & superba dominatione Anglorum, intolerabili servitute premi. [6]Scripserunt iidem Hiberni etiam ad Pontificem Romanum, fere in eandem sententiam. Is cum frustra monuisset, ut ab Hibernis Anglus injuriam abstineret, tandem Eduardus Brussius, eo cum exercitu profectus, magno universorum consensu Rex est appellatus. Primo sui adventus anno, Ultoniam omnem ejectis Anglis suæ ditionis fecit; reliquamque totam insulam victore exercitu peragravit. Anno proximo, novo ex Anglia transmisso exercitu, cum belli major moles instaret, Robertus quoque novis copiis coactis, ad fratrem festinavit. Multa ob inopiam commeatuum in ea expeditione passus, cum fere unius diei itinere abesset, certior est factus, fratrem cum omnibus eum secutis tertio Non. Oct. cæsum fuisse. Fama est Eduardum, nimia gloriæ cupiditate percitum, rem præcipitasse, ne cum fratre victoriam communicaret.

XLIV.

1 *Proximo vere*] Imo vero quatuor post annos, nempe 2 Aprilis 1318. Vid. Tyrell. pag. 272. quod confirmat hoc Monachi cujusdam rude carmen apud Extract. de Chron. Scot. fol. 170,

M semel & C ter, semel X, semel V,
dabis I ter,
Capto Bervico, sit laus & gloria Christo.

Anno quidem 1315 Brussius Bervicum obsidione cinxerat, at re infecta discedere coactus. Vide Abercrombium pag. 601.

2 *Vicesimum annum*] Ex modo dictis apparet *vicesimum*, *tertium* fuisse scribendum; Bervicum enim ab Anglis expugnatum fuerat anno 1295.

3 *Omnium Ordinum suffragiis*] Hoc ordinum decretum habetur apud Jac. Andersonum Append. Num. 24. scriptum est autem Dominica proxima ante festum sancti Jacobi, *i. e.* 20 Julii 1315.

4 *Maria*] Hoc decreto aliisque scriptoribus *Mariora* seu *Margeria* appellatur.

5 *Jacobus Duglassius*] Nulla de eo in hoc decreto fit mentio.

6 *Scripserunt iidem Hiberni*] Ita restituimus; pro quo libri omnes [*idem*] habent, male, uti nos opinamur, cum protinus addatur, *fere in eandem sententiam.*

1 *Plus*

XLIV. Rex Angliæ, cum rescisset florem virium Scotiæ, in Hibernia una cum Brussio abesse domo procul, commodissimam occasionem ulciscendi damna superiorum temporum sibi datam ratus, magnas copias sub lectissimis ducibus in Scotiam misit. Cum eis ter, diversis in locis, Duglassius limitum præfectus congressus, duces fere omnes, & militum partem majorem occidit. Angli, terrestribus copiis re male gesta, classe, qua parte virium plus poterant, in Fortham invecti, excursionibus littora omnia infestant. Comes Fifæ equites quingentos ad prædones coërcendos misit. Hi, non ausi cum tanta multitudine congredi, cum redirent, occurrit revertentibus Gulielmus Sinclarus Caledoniorum Episcopus, sexaginta fere comitatus equitibus. Qui, cum reditus caussam audisset, graviter increpita eorum ignavia, exclamavit; „Qui rem „Scoticam salvam vultis, me sequimini: & cum dicto correpta lancea, cunctis cum alacriter sequentibus, in populatores vagos impetu facto, tam trepide eos ad littus compulit, ut, dum quisque naves conscendere festinat, una navicula irruentis multitudinis pondere depressa, cum vectoribus perierit. Ceciderunt in eo tumultu [1] plus minus quingentis ex Anglis. Id Sinclari factum adeo Regi gratum fuit, ut semper ab eo tempore suum illum appellaret Episcopum.

XLV. Illa æstate, cum, ob annonæ penuriam, & vulgatos in omnia fere mansueta animalia morbos, tum ob frequentes incursiones, Angliæ regiones omnes Scotis propinquæ pene incultæ jacerent; huic malo ut mederetur Anglus, Eboracum venit: cumque ibi exercitum ob cultorum paucitatem conficere non posset, coacti sunt Londinenses, & eorum vicini, quanquam plerique vacationem haberent, militem dare. Ita tandem confectis copiis, ad Bervicum obsidendum proficiscitur. Eo vixdum venerat, cum Thomas Randulphus, diversa regione, Solvæo amne superato, Angliam ingressus, ferro flammaque omnia vastat, nemine non modo resistente, sed plerisque in locis vix quoquam obvio. Nam lues superiore anno tantam fecerat vastitatem, ut facies rerum prope hostibus miserabilis occurreret. Cum ultra centum millia passuum Scoti progressi essent, omniaque incendiis, ac maxime circa Eboracum, fœdarent; rei magis indignitas, quam virium fiducia Archiepiscopum arma sumere coëgit. Is, satis numeroso quidem, sed imbelli exercitu collecto, e promiscua multitudine sacrificulorum, & opificum, ac operarum rusticarum, cum adversus prædatores majore audacia quam consilio duxisset, victus ac profligatus, plurimis suorum in prælio amissis, ipse cum paucis fugit. Tanta ibi Sacerdotum strages fuit, ut ab Anglis diu illud fuerit prælium Album cognominatum. Eduardus, audita suorum clade, metuens ne victor aliquid majus moliretur, obsidione soluta, Eboracum, deinde (recipientibus se Scotis) in intimum regnum abiit.

XLVI. Anglo domesticis tumultibus occupato, breves induciæ secutæ sunt, Regibus magis bello fessis, quam alioqui pacificandi cupidis. Hostibus igitur quiescentibus, Robertus conventum indicit: omnem Nobilitatem adesse jubet. Et

1 *Plus minus quingentis*] Crafordius legendum vult [*quingenti*] quod quidem usitatius, sed alterum forte exemplo non caret.

1 *Simul*

Et quia belli diuturni vicissitudines jura possessionum confuderant, imperat, ut ibi quisque proferat, quo jure sua prædia teneret. Id cum veteribus & novis possessoribus juxta molestum esset, quod viri fortes optimo jure se arbitrarentur habere, quæ armis de hoste cepissent; ægreque ferrent, non operæ modo navatæ, sed sanguinis pretium in pace eripi; veteres quoque possessores, cum nulla pene domus belli clade intacta foret, cum reliquis bonis etiam, si quod scriptum habuerant de jure prædiorum, id perdiderant: itaque consilium, specie quidem forte, sed eventu audax & temerarium ineunt. Rege enim in Concilio jubente jura possessionum proferri, universi ferrum stringunt, elamitantes, „Se prædiorum jura in dextris ferre. Rex inopinato spectaculo repente ictus, etsi factum indignissime ferebat, iram tamen ingentem in tempus recondidit: neque diu ejus promendi ei defuit occasio. Nobilium complures, tam audacis facinoris sibi conscii, metu pœnæ conjurant de regno Anglis prodendo. Id facinus per indicem prolatum, qui adeo certum crimen attulit, ut, ordine, tempore & loco indicato, literæ deprehensæ sint. Re palam facta, comprehensi omnes, & ad Regem perducti sine tumultu. Gulielmus Sulius Bervici præfectus plurimum timebatur, ne in oppidum & arcem Anglos reciperet. Rex, nondum re vulgata, velut aliud agens, eo proficiscitur. Omnibus comprehensis, conventus Perthum indicitur. Ibi prolatis literis, agnito quisque suo signo, sua confessione majestatis convicti, ad supplicium ducuntur. Principes eorum fuisse dicuntur, David Brechinius, Gulielmus Sulius, supremi ordinis: item Gilbertus Malarus, Richardus Brunus, Joannes Logius. Complures præterea omnium ordinum accusati, sed, cum suspicionibus tantum urgerentur, dimissi. Unius Davidis Brechinii supplicium varie homines affecit: nam, præterquam quod erat e sorore Regis natus, omnium ætatis suæ juvenum & belli & pacis artibus longe primus habebatur. Dederat etiam suæ virtutis in Syria Bello Sacro præclarum specimen. Is, ab conjurationis popularibus appellatus, nunquam assenserat: tantum ei crimini dabatur, quod, in conscientiam rei tam fœdæ ascitus, eam tacitam habuit. Rogerii Maubraii ante judicium defuncti corpus ad omne genus ignominiæ damnatum est. Rex remissa pœna sepeliri jussit.

XLVII. Paucis mensibus ante hoc judicium, Legati Pontificis Romani, qui, ad componenda regnorum dissidia, rogati ab Anglo venerant, cum nihil perficerent, ne frustra operam Anglis viderentur locasse, Scotos diris Pontificiis (terribili illis temporibus telo) feriunt, ac sacris interdicunt. Scotus, ut Angli intelligerent, quam parum in caussa injusta Romanensium imprecationibus moveretur, collecto exercitu, pene vestigia Legati abeuntis insecutus, Angliam invasit: ac omnia ferro & flamma fœdando, ad crucem usque Stammorianam processit. Anglus, ne tantam ignominiam inultus ferret, tam numerosum cogit exercitum, ut citra sanguinem facilem sibi victoriam promitteret. Robertus adversus ingentem potentissimi Regis apparatum periculosum ratus, omnium fortunarum [1] simul discrimen subire, consilio magis quam manu

[1] *Simul discrimen subire*] Libri omnes *simel*, male.

nu rem decrevit tractare. Pecora igitur in montes, exercitui difficili aditu, agi jussit, reliqua, quæ hosti usui esse possent, aut in loca munita [1] conferri, aut corrumpi. Angli, qui in spem pugnæ festinaverant, neque commeatum paraverant ad expeditionem longinquam, vastitate suorum agrorum conspecta, ira, odio, & cupiditate vindictæ accensi, in mediam Scotiam penetrare statuunt, ac Regem e suis latibulis invitum in prælium trahere. Magnitudo enim copiarum facile spem faciebat, aut ignominiæ acceptæ insigni victoria demendæ, aut damna proxime data latiore populatione rependendi. Hoc consilio cum Edimburgum usque raptim [2] duxisset, locis quidem sacris tantum pepercit: verum quanto ulterius progrediebatur, crescente rerum omnium inopia, intra quintum diem se recipere coactus est. In redeundo sacra juxta ac profana spoliata: Monasteria Driburgum & Mulrossia, etiam cæsis Monachis infirmioribus, qui, vel defectu virium, vel senectutis fiducia, soli remanserant, incensa. Brussius, ubi primum rescivit, Anglum penuria commeatuum, morbis in exercitu vulgatis, pluribus suorum amissis quam si prælio infeliciter decertasset, domum festinare; ejus prope vestigiis inhærens, cum exercitu magis genere militum quam numero præstante, omnia Eboracum usque omni belli clade fœdat. Regem ipsum ad Bilandum Cœnobium repentino adventu pene oppressit, ac prælio tumultuario victum fugavit, capta supellectili & pecunia Regia, omnique belli apparatu. Præter innumeros inferiorum ordinum captivos, abductus est Joannes Britannus Richemondiæ Comes. Ad hujus infamis fugæ ignominiam delendam, [3] Andreas Herkelaius Carleoli Comes, brevi post accusatus, tanquam rem Anglicam pecunia corruptus prodidisset, alienæ ignaviæ pœnas capite luit.

XLVIII. Proximo anno, duplex Legatio missa est: altera ad Pontificem Romanum, quæ eum, jam diu a Scotis alienatum Anglorum calumniis, placaret: altera, quæ vetus cum Gallis fœdus renovaret. Utraque quod petiit facile impetravit. Nam & Pontifex cum intellexisset, nuper eam controversiam ex injuria Eduardi primi ortam, qui Scotorum Regem, velut beneficiarium, Anglorum Regibus parere debere affirmabat: neque quicquam Anglos habere, quo suum jus defenderent, præter veteres fabulas, & recentes injurias; semperque rebus secundis, cum in jus ad Pontificem vocarentur, defugisse æquam disceptationem; rebus adversis, humiliter opem ejus petiisse: Scotos contra semper postulasse, ut de caussa cognosceretur, neque unquam legitimi judicis cognitionem, aut bonorum virorum arbitrium recusasse. Præterea, cum plurima superiorum Pontificum rescripta, & pro se, & contra adversarios protulissent, Pontifex quando & Scoti ad diem adessent, & Angli, ut adessent admoniti, abessent, facile Scotis reconciliatus est. Nec minus facile a Gallo de-

re-

1 *Conferri*] Ita MS. alii omnes [*conferre*,] quod non satis concinne cum *agi* & *corrumpi* congruere videtur.

2 *Duxisset*] [Rex scilicet Angliæ. quæ vox addi debuisset, cum *Angli* proxime præcessisset.]

3 *Andreas Herkelaius*] Ita Anglis scriptoribus constanter nominatur, non Berkelaius, quod omnibus libris irrepsit. De hac re vide Eduardi II. ad eum literas. Fœd. Ang. Tom. III. pag. 984.

1 Ad

renovando fœdere vetusto impetratum. [1] Ad veteres conditiones adjectum, ut si quando de successuro Rege apud Scotos ambigeretur, ea controversia ab Ordinum Concilio decideretur: qui illic legitimis suffragiis Rex esset declaratus, eum auctoritate & armis, si opus esset, Gallus tueretur.

XLIX. In hæc tempora nostri conferunt [2] Hamiltoniorum, florentissimæ nunc familiæ, originem. Homo nobilis in aula Anglica, cum honorifice de fortuna & virtute Brussii loqueretur, unus e Spenseris, minister cubicularius Regis, sive contumeliosum Anglis eum sermonem ratus, sive ut hoc facinore, ampliorem locum gratiæ, apud levissimum quemque e Nobilitate quæreret, sica educta, in eum insiliens, levi vulnere corpus perstrinxit. Vir magni animi, contumelia magis quam damno motus, cum intercursu multorum præsens ultio fuisset inhibita, postridie, inimicum sibi opportunum in eodem loco nactus, eum conficit, ac statim & legum pœnas, & Spenserorum immodicam in aula potentiam formidans, in Scotiam ad Robertum Regem profugit. Ab eo benigne acceptus, agris ad Glottam fluvium est donatus. Ejus posteri non multo post in procerum dignationem pervenerunt, opulentissimaque ab eo Hamiltoniorum familia est cognominata: agro quoque, quem a Rege accepit, Hamiltoni nomen impositum. Nec adeo multo post, Anglus, turbatis domi rebus, cum e primoribus multos affecisset supplicio, Spenserosque pravorum consiliorum auctores, altius quam propinqui ejus ferre possent, extulisset, ipse a filio, atque ab uxore, modicis copiis transmarinis freta, [3] comprehensus est, & in arctissimam custodiam conjectus, fœdo mortis genere interemtus est, transmisso in anum per fistulam corneam ferro calido, intestinisque ita adustis, ut nullo exterius indicio facinus immanissimum proderetur. Neque filius & uxor ab eo consilio alieni credebantur: vel quod custodes tantam rem tam aperte, sine magno auctore ausi non fuissent attentare; vel quod nulla quæstio de tam nefario scelere est decreta.

L. Res in Anglia turbatæ, & Regis subsecuta mors, & Brussio vergente in senium, corporis infirmitas aliquot annos inter finitima regna pacem præstitit. Brussius enim, & metu ab Anglo liberatus, & ætatis decursu admonente, ad res domesticas stabiliendas conversus, primum omnium regnum, nondum satis ex superiorum temporum motibus tranquillum, filio unico & adhuc puero confirmare per [4] conventum Ordinum festinat. Is vero si sine liberis moreretur, Robertum Stuartum, nepotem ex filia, successorem destinat: & in verba decre-

1 *Ad veteres conditiones*] Errant cum Buchanano alii scriptores nostri; nulla enim ejusmodi conditio huic fœderi est adjecta, (vid. Traitez de Paix vol. 1. pag. 189.) ante Roberti II. tempora.

2 *Hamiltoniorum*] Hamiltoniorum nomen celebre inter Scotos multis ante hoc tempus annis fuisse, inter alia commonstrant Prynii Collectiones & Rymeri Acta publica.

3 *Comprehensus est*] Illud [*est*] hic ineptum videtur, cum mox sequatur *interemtus est*.

4 *Conventum Ordinum*] Decretum ipsum, scriptum Dominica proxima post festum sancti Andreæ anni 1318, exstat apud Jac. Andersonum Append. Num. 25. Male autem post Eduardi II. mortem ponitur, cum eam 9 annis præcessisset.

creti proceres jurejurando adegit. Deinde veritus, ne vetus de regno certamen cum Balliolo, se mortuo, renovaretur, præsertim hæredibus suis, propter immaturam ætatem, omnium injuriæ opportunis; misit in Galliam Jacobum Duglassium [1]ad Joannem Balliolum, cum amplissimis muneribus & promissis, ut regno cederet: id autem, non tam novi juris acquirendi caussa (quippe qui, ex more Scotorum, Rex decreto Ordinum, penes quos est omnium rerum summa potestas, factus esset) sed ut pravorum hominum calumniis posteros liberaret, & seditionum radices præcideret. Duglassius Balliolum, jam extremæ senectutis molestiis obsessum, longe & sua & aliorum opinione placabiliorem invenit. Ingenue enim confessus est, „ Sua culpa se in ordinem redactum, ac merito „velut regno inutilem exactum. Itaque, se non modo facile pati, imperium „penes Robertum suum propinquum esse, cujus virtute summa, singulari fe„licitate, & maximis laboribus, in pristinum splendorem esset vindicatum. Il„lud etiam se gaudere, quod, per quos ipse deceptus fuerat, perfidiæ suæ præ„mio non fruerentur.

M.CCC. XXVII. LI. Hæc cum Robertus ex sententia perfecisset, eodem anno, qui fuit millesimus trecentesimus vigesimus septimus, nostri tradunt Legatos ab Eduardo tertio ad pacificandum in Scotiam missos, quod insidiose visi essent agere, pro pace bellum domum retulisse: verum quæ fraus intentaretur non explicant. Et Angli bellum aperte a Roberto indictum affirmant: sed nec ullam illi caussam ascribunt: eam tamen magnam fuisse ac justam credibile est, quæ senem valetudinarium, tranquillitate domi vixdum constituta, & quem non bellorum, sed victoriarum satietas capere potuisset, ad arma tam cupide resumenda exciverit. Certe illud satis constat, Regem, ætate invalidum, bello gerendo non interfuisse. Missi ab eo sunt in Angliam Thomas Randulphus & Jacobus Duglassius, omnium illius ætatis ducum & fortitudine & prudentia longe præstantissimi. Viginti millia equitum expeditorum habebant, sine ullis peditum copiis: quod eo consilio factum est, ut sine impedimentis latius discurrerent, nec usquam consisterent, aut prælii casum inviti subirent, adversus Anglum, quem cum longe numerosissimo exercitu progressurum in primam expeditionem non dubitabant. Nec fefellit eos opinio: nam, præter domesticas copias, magna e Belgio equitum exciverat auxilia. Verum orta inter eos & Anglos Eboraci seditione, Anglorum quidam scriptores eos domum remissos tradunt. At Frossardus Gallus, æqualis illorum temporum scriptor, tota ea expeditione secutos Anglum affirmat: ac, non solum honoris caussa, sed seditionis etiam metu, proximum post regiam cohortem in castris locum semper eis fuisse assignatum.

LII. Rex igitur, omnibus copiis conjunctis (supra sexaginta hominum millia fuisse satis constabat) adversus Scotos, quos jam Tinam esse trangressos intelligebat, movit. [2]Ad Tinam enim duo erant oppida munita, alterum propius Valliam

[1] *Ad Joannem Balliolum*] Hanc commentitiam Joannis Balioli regni cessionem prorsus evertunt Fœd. Angl. Tom. III. pag. 506. quæ eum multos antea annos, *i. e.* anno 1314, fato functum testantur.

[2] *Ad Tinam*] Buchananum in errorem hic

Valliam Carleolum, alterum circiter quinquaginta millia passuum inferius, Novum castrum appellant. Utrumque Anglus magnis præsidiis, ut hostes transitu fluminis prohiberet, communierat. Illi tamen vadis notis ita sine ullo tumultu transierunt, ut utraque præsidia fallerent. Angli in agrum Dunelmensem progressi, cum ex locis editioribus incendia longe prospicerent, tum demum intelligere cœperunt, quam propinquus hostis esset. Tumultuose, Ad arma, clamant: & velut jamjam pugnaturi, qua incendiorum fumi cernebantur, eo triplice acie instructi recta ducunt, gravi pœna proposita, si quis injussu imperatoris acie excederet. Frustra omnibus fatigatis, sub vesperum, loco castris in silva prope fluvium quendam designato, ibi impedimenta (quæ celeriter raptum agmen sequi non poterant) collocant. Postero die, eodem ordine profecti, jam inclinante in vesperum die, ut jumenta peditesque reficerent coacti consistere, castris pro loci commoditate positis, proceres ad Regem coëunt. Deliberatur quo pacto efficere possint, ut manum cum Scoto conferant. Majoris partis ea fuit opinio, non posse fieri, ut Angli pedites equitem Scotum expeditum assequerentur; nec, si assequantur, posse vagos prædones cogi ad pugnandum, nisi suis locis. Verum, quia jam omnibus pervastatis, in hostico diu permanere non possint, optimum videri, cum omnibus copiis Tinam transire, atque hostem domum redeuntem excipere. Regionem etiam trans Tinam planiorem esse, & commodiorem ad aciem explicandam, totisque simul viribus decernendum.

LIII. Hæc sententia cum esset probata, edictum, ut corpora curent, atque universi quanto cum silentio possent, agerent, ut imperia facilius capessere, & sonum tubarum audire queant: ut relictis impedimentis, singuli singulos panes secum ferrent, ut proxima luce cum hoste dimicaturi, quem cuique fortuna daret exitum opperirentur. Igitur a fatigatione superioris diei refectis corporibus, paullo post mediam noctem arma capiunt, & instructi iter ineunt. Sed paludes & colles qua ducebantur, cito coëgerunt ordines solvere: & qua quisque poterat primi ducebant, alii præeuntium vestigia sequebantur: tantoque cum tumultu iter faciebant, ut multi equi, multa item jumenta, aut in luto palustri inhæserint, aut per declivia præcipitaverint; sæpenumeroque, Ad arma, fit conclamatum, cunctis magna cum trepidatione, unde clamor oriebatur, eo sine ordine concurrentibus. Cum vero ad primos ventum esset, audiebant in caussa esse cervos, qui strepitu hominum excitati per ericeta, & aspectu hominum conterriti, magnis agminibus inter cohortes discurrebant. Tandem circa vesperum ad vada Tinæ fluminis, per quæ Scoti transierant, quaque eos Angli redituros sperabant, equites sine pedite pervenerant, ac Sole occidente transierunt, saxis rotundis ac lubricis, quæ fluvius volvit, equos magna molestia afficientibus. Accedebat ad alia incommoda, quod rari ferramenta, quibus lignarentur, habebant. Itaque non tantum sine tentoriis (nulla enim attulerant) sed sine tuguriis, sine palis ad quos equos alligarent, permensi viginti octo millia passuum, ea nocte in solo nudo armati, equorumque frænos

hic traxit Froſſardus; alterum enim ex hisce oppidis, *scil.* Carleolum, non ad Tinam, sed Edinum fluvium, quem Ptolemæus Itunam nuncupat, est situm.

 1 Unus

frænos altera manu tenentes, decubuerunt. Primo mane cum diluxisset, tanti imbres deciderunt, ut modici torrentes equis hominibusque essent impervii. Ex rusticis forte deprehensis intelligunt, loca vicina late sterilia & inculta; neque, unde commeatus petatur, quicquam propius quam Novum castrum & Carleolum esse, quorum hoc viginti quatuor, illud triginta millia passuum abesset. Igitur eo missis jumentis & ministris, interea gladiis lignantur, palosque illigandis equis, fruticesque & arbusculas ad casulas extruendas congerunt, quorum frondibus equos pascunt: eamque noctem ibi jejuni agunt. Tertia demum luce, qui missi ad oppida erant, paullulum commeatus quisque suis attulit. Qui ex oppido lucri caussa erant secuti, panem quidem & vinum, sed nec multum nec probum apportarunt: ejus enim tanta penuria erat, ut certaminis caussas ipsis inter se præberet. Ad hanc rerum omnium inopiam, accedente molestia ex imbribus continuis, cum septem dies egissent, ac ephippia madescerent, tergaque equorum ulcerarent, ipsique in vestibus uvidis, ac plerique armati, dies noctesque agerent, nec ignes, e materia viridi & ab aqua pluvia madente, accendi possent; octavo demum die decretum, ut septem millia passuum superius, commodiore vado flumen rursus transirent. Sed & ibi amne imbribus aucto, pluribus in transeundo vexatis, nonnullis amissis, ubi primum constiterunt, edictum, ut qui certum nuncium ubi locorum essent Scoti attulisset, magna præmia referret. Biduo proximo, cum iter per loca vasta, & recentibus incendiis fœdata esset, pabuli satis, sed aliorum commeatuum non adeo multum reperiunt.

LIV. Quarto demum die, [1] unus e quindecim juvenibus, qui exploratum exierant, retulit, Scotos circiter tria millia passuum ab exercitu Anglorum abesse, ac proximis octo diebus æque incertos fuisse, quid Angli agerent, atque illi de rebus ipsorum. Hoc se pro certo afferre, ut qui captus a Scotis fuisset, ac sine pretio dimissus, ea lege, ut sine mora Regi nunciaret, eos ejus adventum illic exspectaturos, nec minore cupiditate pugnandi quam illum teneri. Hoc nuncio accepto, signa consistere Rex jubet, equorum virorumque corpora [2] curari, & ad ultimum certamen arma animosque parare. Deinde triplice acie lento gradu hostem versus progreditur. Ubi alteri alteris conspicui fuere, Scoti tres acies seorsum in clivo ita struxere, ut dexteram & sinistram rupes præcipites clauderent, unde hostes subeuntes lapidibus obrui possent. Ad radices collis, objectus erat Anglis rapidus torrens, prægrandibus saxis & rotundis ita impeditus, ut neque transire ad hostem, nec ubi transissent, se recipere sine certa pernicie possent. Angli cum perspicerent, sine insigni damno aditum ad hostem non esse, castris positis, præconem mittunt, qui jubeat in æquam planitiem descendere, & vera virtute de gloria & imperio certare. Scoti respondent; „Se non hostis arbitrio, sed suo pugnaturos: se enim ultum illatas „in-

[1] *Unus e quindecim juvenibus*] Exstat in Actis publicis instrumentum, quo Eduardus Anglus Thomam de Rokesby 100 *libris per annum* donat, quod eum *ad visum inimicorum perduxisset*, 28 Septemb. 1327. Ibid. vol. 4. pag. 312.

[2] *Curari* ——— *parare*] Aut *curare* aut *parari* legendum videtur.

1 Duo

„ injurias in Angliam venisse. Si quid fecerint, quod eis doleat, summam ex„ petendæ vindictæ copiam esse. Illic se, quamdiu sibi commodum videretur, „ exspectaturos: si quis lacesseret, operam daturos ne id impune faciat.

LV. Triduo proximo, collatis castris, stationibusque ad vada collocatis, levia per occasionem certamina facta. Quarto die, prima luce vigiles retulerunt, collem in quo Scoti consederant nudum esse. Speculatores emissi qui certiora referrent, & abeuntium vestigia persequerentur, renunciant, Scotos in alio colle multo tutiore, ad eundem fluvium castra posuisse, juxta silvam, quæ eis tutos exitus & reditus daret. Angli, qui speraant, se Scotos prælium detrectantes, in alieno solo fame domituros, ea spe dejecti, eos sequuntur, & in adverso colle castra metantur. Ibi postquam aliquot dies consederunt, animadversum est, nocturnas vigilias negligentius ab eis haberi, sive contemtu paucitatis Scotorum, sive quod nihil nisi de fuga cogitare eos existimarent. Duglassius, ne occasioni deesset, aliquid audendum ratus, cum ducentis equitibus selectis, transmisso flumine, castra hostium, qua maxime neglectam custodiam intellexerat, ingressus, ad tentorium pene Regis penetravit: ac, duobus ibi funiculis incisis, orto tumultu, trecentis fere Anglis in reditu peremtis, suos incolumes reduxit. Post id, nihil memoria dignum est actum, nisi quod Angli, suo damno moniti, intentiores vigilias locis idoneis disposuerunt. Tandem ex captivo Scoto rescitum est, edictum in castris fuisse, ut de tertia vigilia omnes, quo Duglassius duceret, sequerentur. Is nuncius tantam trepidationem Anglis injecit, ut, tribus aciebus modico intervallo separatis, totam eam noctem in armis egerint; equosque instratos, & in eventum paratos, ministri in tentoriis haberent; stationesque firmiores ad omnia vada fluminis ponerent. Tandem, sub lucem, duo tubicines Scoti ad Regem perducti, exponunt, se nunciare jussos, Scotos domum reverti: si Angli damna accepta velint ulcisci, sequi jubent. Angli, re ad consilium relata, decernunt, satius esse in præsentia reducere exercitum, quam cum hominum & equorum vexatione, frustra prædones vagos sequi: præsertim cum in hac expeditione, plures fame ac morbis perierint, quam plerumque justo prælio pereant. Decreto reditu, multi Anglorum, vel spe prædæ in nocturna trepidatione relictæ, vel noscendi res hostium studio, in castra profecti, hæc fere compererunt; feras circiter quingentas cervini generis, ac maxime platycerotas, cæsas, quod genus Angli non modo Reges, sed privati multi alunt: utres item ingentes e crudis pellibus, in quibus carnes coquebant, ac peronum ad decem millia inventa; [1] duo item Angli confractis cruribus adhuc viventes. Hæc fere omnia, cum ingentem paupertatis & laboris patientiam indicarent, fecerunt, ut facile probaretur eorum consilium, qui de reducendo exercitu sententias dixerant.

LVI. [2] Hoc anno, decesserunt Valterus Stuartus, & Elizabetha Regina, hic

1 *Duo item Angli*]. Frossardus, e quo hæc expeditio est descripta, quinque Anglos dicit: idem habent Boëthius, Tyrellus, Barnesius, qui postremus Buchanani lapsum reprehendit.

2 *Hoc anno*] Ita quidem Boëthius: verum Extracta de Chron. Scot. utrumque anno sequenti 1325, hunc 5 Idus Aprilis, illam 7 Kal. Novemb. decessisse testantur.

1 *Ad*

hic gener, hæc uxor Regis: obsessæ item a Scotis arces Noramæ & Alnevici, sed frustra: prædæ de Northumbris actæ. Mense Martio, Legati ab Anglo missi, qui de pace perpetua agerent: induciæ in tres annos factæ. Anno proximo, qui fuit millesimus trecentesimus vigesimus octavus, [1] ad octavum Calendas Julias, conventus Anglorum est habitus, ad Hamptonam cognomento Septentrionalem: quo in conventu, ex Ordinum decreto, confecta pax est cum Scotis, in has leges: „ Ut Anglus omni jure, quod ipse majoresve ejus „ in regnum Scotorum sibi arrogaverant, cederet; idque regnum tam liberum „ relinqueret, quam fuerat moriente Alexandro tertio, nullique servituti ex- „ ternæ in posterum obnoxium. Ut Scoti pariter remitterent Anglis, quicquid „ terrarum aliquando tenuerant in Anglia beneficii nomine: finesque Scotis essent „ Cumbria & Northumbria, Stammoria tenus. Ut David Roberti filius, [2] Joan- „ nam *Eduardi* sororem uxorem duceret. Ut Angli pacta, conventa, syngra- „ phas, aut si qua alia servitutis monumenta haberent, ea Scotis bona fide red- „ derent; irritaque in posterum esse juberent. Uti Scoti, pro damnis nuper il- „ latis Anglo, proque agris quos in Scotia pater avusque ejus suis donaverant, „ [3] triginta millia marcarum argenti repræsentarent. Erant suæ utrique Regi caussæ, cur in has conditiones tam facile convenirent. Anglus enim, proxima expeditione ærario penitus exhausto, & ignominioso reditu apud suos hostemque vilior, metuebat, ne, se civili motu impedito, lateri hostis bellicosus adhærens, rebus nuper prospere gestis elatus, insigni aliquo damno regnum afficeret. Et Robertus, senio, laboribus, & morbo (nam paullo ante mortem [4] in elephantiam inciderat) fractus, & utriusque fortunæ diu eventis exercitus, statuerat, non solum sese, si fieri posset, in quietem dedere, sed hæredum quoque, ob infirmitatem ætatis, tranquillitati prospicere: itaque, pace foris parta, totum se ad res domi ordinandas convertit.

CIƆCCC XXVIII.

LVII. Nuptiis filii magnifice celebratis, Rex finem vitæ sibi adesse prospiciens, ipse in privati prope habitum se componens (nam aliquot ante annis, omnium majorum rerum administratio penes Thomam Randulphum & Jacobum Duglassium erat) in modicis ædibus ad Cardrosiam (qui locus a Britanno- du-

1 *Ad 8 Kal. Julias*] Tyrellus ait, 3 *post Pascha hebdomadas*, Barnesius in *Pentecostes hebdomade circa finem Maji*, ideoque apud Buchananum pro *Julias* videtur legendum *Junias*. Instrumentum quidem ipsum, cui titulus est *Relaxatio superioritatis Scotiæ*, datum est Eboraci primo die Martii 1328, postea in conventu Ordinum ad Hamptonam Septentrionalem confirmatum circa Maji initium; de ea enim pace inter se & Robertum Scotiæ Regem confecta ad Pontificem Romanum & Cardinales literas mittit Eduardus, scriptas Hamptonæ 3 Maji ejusdem anni.

2 *Joannam Eduardi sororem*] In libris omnibus, pro *Eduardi*, *Henrici* mendose est scriptum.

3 *Triginta millia marcarum*] Knichtonus aliique Angli *viginti millia* promissa affirmant: rectius tamen Buchananus; ex Actis enim publicis Tom. IV. pag 445, & 461. *triginta millia* pacta apparet, eorumque decem postrema soluta esse ante 10 Januarii Anni 1331.

4 *In Elephantiam inciderat*] Lepræ genus, quod, si Lucretio lib. 6. vers. 1112. & Galeno lib. 2. cap. 11. fides habenda sit, Ægyptiorum est proprium, neque præterea usquam gignitur.

1 *Octa-*

duno Levino amne dirimitur) se continens, congressu vulgi, nisi si quando necesse erat, abstinebat. Eo paullo ante exitum convocatis amicis, testamentum fecit. „Hæredes eosdem, qui in conventu publico declarati erant, confirmat: „primum Davidem filium, [1] octavum ætatis annum agentem; proxime Ro„bertum Stuartum, ex filia nepotem: eos proceribus, & in primis Thomæ Ran„dulpho sororis filio, & Jacobo Duglassio commendavit. Dispositis deinde rebus domesticis, omnes ad concordiæ inter se studium, & Regis observantiam est hortatus: id si præstent, ab exteris invictos fore affirmavit. Tria præterea, seu præcepta, sive consilia, adjecisse fertur: „Ne quenquam unum Æ„budarum insularum dominum facerent. Ne totis viribus, si fieri posset, cum „Anglis, de omnibus fortunis, uno prælio contenderent. Ne unquam cum „eis diuturnas facerent inducias. In primo consilio explicando, multa disseruit, „de numero, de magnitudine & potentia insularum, de incolarum multitudi„ne & ferocia, ac malorum omnium patientia. Hi cum navibus, sui quidem „generis, sed in illis Oceani oris non incommodis, adversus homines prope a „re maritima alienos, se conjungunt, posse plurimum incommodi afferre, mo„dicis contra damnis affici. Eo igitur annuos præfectos juris dicundi gratia mit„tendos, quibus nec is honos in longum tempus continuetur. Secundum eo „pertinere consilium, quod Angli, qui meliorem quam Scoti agrum colant, „hominum numero, pecunia, omni denique belli apparatu præstent; & ob „hæc commoda, otio magis assuescant, eoque minus sint laborum patientes: „Scoti vero in duriore solo educati, ob parsimoniam assiduasque exercitationes, „temperamento corporis sint salubriore, & ad omnem militarem patientiam „ipso educationis genere assuefacti: propterea aptiores esse ad tumultuarios „congressus, hostemque paullatim carpendum, ac malis frangendum, quam „ad statariam pugnam. Tertii consilii hanc esse rationem, quod longior pax „Scotos (qui nullum præter Anglos hostem habeant, ubi belli artes exerceant) „si ad otium se contulerint, irrepente luxuria, facile duceret ad segnitiem, & „illecebris mollitos imbelles efficeret: Anglos autem, etsi pax eis cum Scoto „sit, habere tamen Galliam propinquam, quæ in militari studio eos contineat. „Itaque, si rerum bellicarum periti, cum Scoto rudi militiæ, & eo deside, „manum conserant, jure optimo certam victoriam sperare debeant.

LVIII. Commendavit item Jacobo Duglassio votum suum transmarinum: voverat enim in Syriam proficisci, ac Belli Sacri, adversus omnium Christianorum communes hostes, partem capessere. Sed quoniam ipse, vel rerum domi perturbatione impeditus, vel senio & morbo fractus, se voto solvere non posset, orare impense, [2] ut Duglassius cor, ipso defuncto, Hierosolymam ferret,

1 *Octavum ætatis annum agentem*] In hoc Buchananus, dum Boëthium inopinus sequitur, non aliis modo, sed sibi ipse contradicit: nam Lib. IX. 39 eum decessisse ait ætatis anno 47, Salutis 1370, proinde anno 1323 natum oportet, quod & Vintonus disertim & mense quidem Martio affirmat; addit Balfurius, indiligens scriptor, *die quinto*. Vid. lib. IX. c. 3.

2 *Ut Duglassius cor*] Exstat (Ibid. pag. 400.) *Salvus conductus* ab Eduardo Anglo datus primo die Septemb. 1329, sub hoc tita-

ret, ibique sepeliendum curaret. Id munus ille honorificum, & illustre amoris Regii erga se argumentum interpretatus, proximo post Regis mortem anno, cum firma cohorte juvenum nobilium, profectionem adornat. Sed dum littus Hispaniæ legit, audito, grave bellum ibi [1] Regi Aragonum esse, adversus eundem hostem, cum quo in Syria dimicandum esset; nihil interesse ratus, quo in loco rem Christianam juvaret, se cum Hispanis conjungit: ac post aliquot prosperas pugnas, cum hostem, ut fugacem & imbellem, comtemneret, aliquid cum suis seorsum audendum ratus, in Saracenorum aciem incautius incurrit, ac protractus in insidias, cum parte majore suorum interemtus fuit.
M.CCC Perierunt ex amicis præcipui, Gulielmus Sinclarus & Robertus Loganus. Hæc
XXX. inciderunt in annum proximum post Regis mortem, qui fuit M.CCC.XXX.

LIX. Ut multa paucis comprehendam, fuit certe Robertus Brussius vir undiquaque clarissimus: & cui, ab heroicis usque temporibus, paucos in omni virtutis genere pares invenienmus. Erat enim, ut in bello fortissimus, ita in pace summa temperantia & æquitate: & quanquam insperati successus, &, postquam ejus malis fortuna satiata, aut potius lassata fuit, perpetuus victoriarum cursus eum vehementer nobilitaret, tamen admirabilior mihi longe in rebus adversis videtur. Cujus enim animi robur fuit, tot malis, uno tempore ingruentibus, si non frangi, certe ne debilitari quidem? Cujus constantiam non labefactasset captiva uxor; quatuor fratres viri fortissimi crudeliter trucidati; amici omni genere calamitatis, uno tempore vexati; qui mortem effugere poterant, amissis bonis profugi; ipse non amplissimo tantum patrimonio, sed regno exutus, a potentissimo illorum temporum Principe, & manu & consilio promtissimo? Omnibus his malis uno tempore obsessus, & ad extremam inopiam redactus, nec de recuperando regno unquam dubitavit, nec animo Regio indignum quicquam unquam aut fecit aut dixit. Nec, ut Cato posterior, & Marcus Brutus, sibi vim intulit: nec, ut Marius, calamitatibus efferatus, odio adversus inimicos indulsit. Recuperato enim statu pristino, ita cum iis vixit, qui maximis exercuerant eum laboribus, ut non tam se inimicum aliquando fuisse, quam Regem esse videretur meminisse. Sub exitum, etiam morbo gravissimo ad senectutis molestias accedente, adeo sibi non defuit, ut præsentem regni statum confirmarit, & posteritatis tranquillitati prospexerit: uti jure optimo, defunctum omnes, non modo ut justo Rege, sed pio parente or-
M.CCC. bati, luxerint. Decessit [2] septimo Idus Julias, anno a Christo nato millesimo
XXIX. trecentesimo vigesimo nono, regni vigesimo quarto. LI-

titulo, *Pro Jacobo Domino de Douglas, cum corde Roberti de Brus nuper Regis Scotiæ in terram sanctam profecturo.*

1 *Regi Arragonum*] Si Frossardo credimus, non Regi *Arragonum*, sed *Castellæ & Legionis*, operam suam Duglassius commodavit. Joannes autem Barbarus, qui vitam Roberti Brussii scripsit, floruitque sub ejus filio Davide II. eum Hispalim appulisse, quæ urbs est Hispaniæ Bæticæ, non Tarraconensis, & Alfonso VI. Castellæ & Legionis Regi militasse tradit.

2 *Septimo Idus Julias*] Qui tempus mortis Roberti I. definiunt, eum *7 Idus Junias* obiisse memorant: id vero extra omne dubium ponit Litera Eduardi III. Angli ad Davidem II. Scotorum Regem 24 Junii 1329 scripta, qua 5000 marcas, sibi a Roberto Brussio nuper Rege Scotiæ pactas, solvi petit. Fœd. Angl. Tom. 4. p. 397.

1 *Pro-*

LIBER NONUS.

I. SCOTORUM proceres, funebri officio erga Regem defuncti, comitia in primum diem commodum indicunt [1] Proregi eligendo. Ibi in Thomam Randulphum Moraviæ Comitem (qui Rege vivo jam aliquot annos eum gesserat magistratum, & a moriente testamento erat populo commendatus) publicus favor apparuit.

XCVIII. REX.

Coronatio Regis [2] in octavum Cal. Decembr. anni sequentis dilata est, ut Romani Pontificis permissu inungeretur, ac [3] nova illa cærimonia apud Scotos augustior videretur. Prorex creatus primum omnium pacem cum Anglis confirmat: deinde ad eam stabiliendam domi conversus, ut aperta latrocinia comprimeret, validam cohortem juvenum armatorum circa se semper habebat, in omnes occasiones intentus. Igitur cum Victonem (quod Gallovidiæ est oppidum) proficiscenti allatum esset, manum latronum satis validam in illa regione vias obsidere, ac viatores spoliare, statim ex itinere missa in eos cohorte sua, captos ad unum supplicio affecit. In cædis auctores erat prorsus inexorabilis: adeo ut quendam, Roma reversum, & quod per diploma Pontificis veniam obtinuisset, securum, comprehendi jusserit, culpæ condonationem ad Pontificem, corporis pœnam ad Regem affirmans pertinere. Furta vero, ex reliqua belli contagione adhuc frequentia, ut compesceret, legem tulit; „ Ut rustici instru-„ menta ruri colendo comparata in agris relinquerent; neve noctu domos aut „ stabula clauderent. Damni dati si quod esset, pretium damni a præfectis ju-„ ri-

1 *Proregi eligendo*] Oblitus *scil.* Buchananus, ipso quidem referente, lib. VIII. c. 43. a Roberto Brussio regnique Ordinibus decretum fuisse, ut Rege impubere Thomas Randulphus *Regis Tutor* ac *Gubernator* esset, anno 1315; quod etiam ab iisdem confirmatum est anno 1318, & Regis demum testamento paullo ante mortem, lib. VIII. 57. Nullus igitur restabat *Proregi eligendo* locus.

2 *In octavum Kal. Decembris anni sequentis*] *i. e.* anni 1331, testantibus Extract. de Chron. Scot. Ballendeno, *&c.*

3 *Nova illa cærimonia*] Cærimonia illa neutiquam erat nova, sed multis retrosæculis usitata. Buchananum aliosque hac in re fefellit Diploma Joannis XXII. ad Robertum Brussium, quo permissum est ut Episcopus Glasguensis, *qui pro tempore fuerit*, (Episcopo Fani Andreæ (cujus solius id munus *ab antiquis retroactis temporibus* fuerat) *nolente, vel etiam nequeunte*) & ipsum & successores suos inungere, Regioque diademate insignire posset. Hoc Diploma in Bibliotheca Juridica Edinburg. asservatum, Avinione datum est Idibus Junii, Pontificatus Joannis XXII. anno tertiodecimo, *i. e.* sex diebus post Roberti I. mortem, anno 1329. ac proinde alia caussa fuisse videtur, Davidis coronationem duos & amplius annos differendi.

„ridicis peterent; præfecti a Regi repeterent: Regi ex bonis latronum deprehensorum satisfieret. Inter hæc, rusticus paullo ad rem avidior, cum eam cautionem pro vana haberet, sui aratri ferramenta sublata abscondit, ac, tanquam furto periissent, a præfecto pretium flagitavit: & is quidem statim fide bona persolvit: sed cum diligentius inquireret, comperto rusticum ipsum furti auctorem fuisse, eum laqueo strangulari jussit: bona fisco addixit. Turbam vagam scurrarum ac symphoniacorum pœnis gravissimis propositis compressit. Si quis viatori, aut alii ministro publico jure agenti restitisset, eum occidere impune licebat. Itaque cum aliquando ad Halidonem vicum, triginta fuissent a comitibus ministri publici occisi, cædem jure factam pronunciavit.

II. Nec ob hanc severitatem domi magis erat facinorosis, quam foris hostibus ob fortitudinem formidabilis. Igitur Angli, qui sublato Rege Roberto, in spem vindictæ erant in omnes occasiones intenti, cum nihil vi aperta Randulpho vivo auderent attentare, ad fraudem occultam animum conferunt. Via brevissima tollendi [1] inimici veneno visa est: nec defuit id molientibus minister idoneus, Monachus ex eo genere, qui in otio educati, penuria magistrorum, qui recta doceant, bona plerumque ingenia ad malas artes applicant. In eo cum duæ conjunctæ essent professiones, Monachatus & medicinæ, altera visa est ad parandum aditum, altera ad patrandum scelus idonea. Igitur cum in Scotiam venisset, seque jactaret passim, cum omnis medicinæ, tum curandi calculi peritum, facilem sibi aditum ad Proregem fecit. Adhibitus ad eum curandum, medicinæ lentum venenum admiscuit: deinde, velut ad pharmaca comparanda, accepto paucorum dierum commeatu, in Angliam se recepit. Ibi apud Eduardum gravi cum asseveratione jactat, Randulphum ante certum diem mortem obiturum. Rex, in eam spem ingenti exercitu comparato, cum ad limitem regnorum venisset, audito Scotorum magnas copias non procul a suis castris abesse, caduceatorem velut ad res repetendas mittit, jussum explorare, quis eis copiis imperaret.

III. Randulphus, qui morbo ingravescente, ac non reverso ad diem Monacho, pejora omnia suspicaretur, dissimulato quoad potuit dolore, in sella ante tabernaculum sedens, ac veste splendida indutus, ad fœcialis postulata tanquam sanus ac valens, quæ visa erant respondit. Is cum ad Regem visa & audita retulisset, Monacho velut mendace punito, retro signa convertit, relicto ad limites adversus excursiones præsidio: & Randulphus, quo minus progrederetur, morbi violentia impeditus, cum dimisso exercitu rediret, ad Muscelburgum, quatuor fere millia passuum ab Edimburgo, decessit, [2] anno Salutis mil-

1 *Inimici tollendi veneno*] Eum veneno sublatum fuisse nostri consentiunt, quod tamen Angli constanter pernegant.

2 *Anno salutis* 1331] Solum Ballendenum, quod sciam, hic sequitur, nam Vintonus, Extract. & Liber Carthus. de Perth, eum mortuum tradunt anno 1332. Eorum vero sententiam confirmant duæ chartæ in *Archivis* (quæ vocant) *Ecclesiæ Moraviensis*, quibus eum vivum fuisse 28. Octob. 1331, planissime constat. Rem vero extra dubium ponunt Literæ Eduardi Angli ad Thomam Comitem Moraviæ, *Custodem terra Scotiæ*, 22 Aprilis 1332, scriptæ, Fœd. Angl. Tom. IV. pag. 518. Neque aliter sibi ipsi constabis Buchananus.

millesimo trecentesimo trigesimo primo, decimo tertio Calend. Aug. postquam [1]biennium a morte Regis Roberti imperasset: vir fortitudine & rei militaris peritia nulli Regum Scotorum inferior; pacis vero artibus longe omnibus superior. Reliquit duos filios, Thomam & Joannem, plane tanto patre dignos. Mortuo Randulpho regni custode (ita tum eos vocabant) electus est [2]*Donaldus* Marriæ Comes, ad quartum Nonas Aug. Rege decimum annum agente. Quo die trepidus allatus est nuncius, Eduardum Balliolum, Prid. Cal. in æstuario Forthæ cum numerosa classe fuisse conspectum. De ejus adventu, ut omnia fiant magis illustria, res paullo altius est repetenda.

IV. Mortuo Rege Roberto, erat quidam Laurentius Tuina, ex eis Anglis, qui, acceptis in militiæ præmium agris, in Scotia resederant, genere quidem honesto, sed vita flagitiosa. Is, spe majoris licentiæ concepta, ex alterius Regis morte, alterius immatura ætate, multo quam antea liberius voluptatibus inhonestis indulgebat. Igitur cum in adulterio sæpe deprehensus, a judice caussarum Ecclesiasticarum [3]itidem admonitus, non abstineret; ab Episcopi Glascuensis Officiali (ita eum magistratum vocant) tandem ei sacris & communione Christiana est interdictum. Ille velut injuria affectus, judicem Aëram proficiscentem, insidiis ad viam positis excepit: ac tam diu tenuit apud se captivum, donec impensa pecunia se liberaret. Ob id facinus, Tuina cum sciret Jacobum Duglassium sibi graviter infensum, seque ad supplicium quæri, ejus potentiam veritus in Gallias profugit. Ibi ad Eduardum Balliolum, Joannis (qui regnum aliquot annos in Scotia tenuerat) filium, se contulit. Ei cum statum rerum Scoticarum indicasset, hortatus est, ne tantam occasionem regni paterni recuperandi omitteret. „Regem enim puerum esse, plurесque prope inimicos, & „odii erga patrem vindices, quam amicos habere. Aliorum patres in conventu „publico apud Perthum trucidatos, alios exules bonis amissis, multis agrorum „bonam partem multæ nomine ademtam: complures præterea genere Anglos, „prædiis [4]a patre ipsius [5]donatis privatos, expeditionis comites libenter futuros: „nec defuturos ex utroque regno homines egentes & facinorosos, vel spe lucri, „vel judiciorum metu, novarum rerum cupidos, quibus nihil, præter quem „sequantur ducem, ad omnia miscenda desit. Ad hæc, Jacobo Duglassio in „Hispania extincto, Randulpho per adversam valetudinem ad res gerendas inu-„tili,

nus: nam Ballioli expeditionem (quam omnes anno 1332 factam consentiunt) immediate Randulphi mortem subsequutam tradit, lib. IX. c. 3. & 5.

1 *Biennium*] Ex modo dictis apparet [*triennium*] scriptum oportuisse.

2 *Donaldus Marriæ Comes*] Ita alii omnes, & ipse Buchananus lib. XIX: 36. in libris tamen omnibus *Duncanus* legitur. Meminisse insuper debuerat, eum regionum tantum ad septentriones pertinentium Custodem fuisse electum, & Patricium Dumbarium, Marciæ Comitem, partium ad meridiem spectantium, ut scriptores nostri fere omnes testantur.

3 *Itidem admonitus*] *Identidem* forte legendum, Boëthius enim semel atque iterum admonitum ait; solitumque est ex disciplina Ecclesiastica scelerosos ter admoneri, priusquam eis communione Christiana sit interdictum.

4 *A patre ipsius*] Potius ab Anglo; nullos enim memini genere Anglos prædiis in Scotia a Joanne Balliolo donatos.

5 *Donatis privatos*] Ita in MS. secunda quidem manu est emendatum: edi-

„tili, neminem præterea superesse, cujus auctoritati multitudo discors se regen-„dam permitteret. Itaque quantulamcunque manum satis fore, ut vel rem paratam & se offerentem arripiat, vel impulsam & labefactatam evertat.

V. Hæc cum magna ex parte vera Balliolus non ignoraret, & magnas ab Eduardo Anglo copias in Scotiam duci audiret, facile callidus veterator homini, imperii & gloriæ cupido, persuasit, ut, contractis pro præsenti copia navibus, expeditionis ejus partem susciperet. Verum sub adventum Ballioli in Angliam, Eduardus exercitum dimiserat. Nihilo tamen minus Scotis exulibus, atque Anglis agris in Scotia expulsis ad eum confluentibus, manum non contemnendam effecit. Sunt qui sexcentis tantum comitibus rem tantam eum scribant aggressum: quod mihi non fit verisimile. Propior vero eorum videtur oratio, [1] qui sex millia peditum ei ab Anglo data ferunt. Alacriores multo ad hanc expeditionem universos fecit, illis ipsis, quibus hæc agitabantur, diebus mors Randulphi nunciata: ac, velut lætum omen rerum gerendarum, omnium animos erexit. [2] Cum hac igitur classe Kingornum vectus, Cal. Aug. navales copias exposuit. [3] Terrestres autem duxerunt [4] David Cuminius, olim Atholiæ Comes, Maubraius, & [5] Bellomontius; ex Anglis, Talbotus. Ad classis appulsæ famam Alexander Se-

ti tamen omnes [*donatos*] habent: quod tolerari posset, nisi mox sequeretur [*privatos.*]

1 *Qui sex millia peditum*] Vide hac de re Abercrombium vol. 2. pag. 7.

2 *Cum hac igitur classe Kingornum vectus*] Ita restituimus, pro quo libri omnes [*vecta*] exhibent; male, me judice, neque ex consuetudine Latini sermonis. Nam si [*vecta*] retinuerimus, sententia hæc prodibit; *Kal. Aug. navales copias cum classe Kingornum vecta exposuit*, i. e. *navales copias & classem*; quod non futile modo, sed falsum videtur; neque enim *classem* seu *naves* exposuit, verum eas (quod Angli affirmant) expositis militibus, incendit, ut suis omnem spem fugæ incideret. Quidam tamen sententiam constare posse existimant, sic interpretando, *Cum hac igitur classe Kingornum vecta* (i. e simulac hæc classis Kingornum vecta fuisset) *navales copias exposuit*, ad exemplum Sallustii jug. *Pariter cum capta Thala legati ex oppido Lepti ad Metellum venerunt.* Verum longe dispar mihi videtur harum sententiarum ratio: & primum quidem Latini ea loquendi formula tantum utuntur, cum de iis rebus fit sermo, quæ nullo temporis nexu necessario conjunguntur; fieri enim poterat ut legati, vel ante, vel post Thalam captam ad Metellum venirent: contra vero temporis ac naturæ ordo necessario requirit ut quis classem littori prius appellat, quam navales ex ea copias exponat. Porro id locum tantum habere videtur in sententiis brevioribus, ut *Cum dicto abiit*; &c. nam si paullo prolixiores sint, particula aliqua explicativa, ut *pariter*, *simul*, &c. semper adjicitur. Verum hæc forte auribus facilius dignosci, quam verbis explicari queunt.

3 *Terrestres autem copias*] De terrestribus ejus copiis a navalibus hisce diversis nusquam mentio: neque enim Anglus adhuc ullas terra duci finebat. Comes autem Atholiæ, Maubraius & Bellomontius eadem qua Balliolus classe sunt vecti. Per terrestres igitur copias intelligere videtur easdem copias navales, cum jam in terram exscendissent.

4 *David Cuminius*] Ita nostri eum constanter appellant, verum tamen ei nomen non *Cuminio*, sed *Strabolgio*, ex authenticis documentis fuisse constat, uti postea monstrabimus.

5 *Bellomontius*] Hic non minus Anglus quam Talbotus, quamvis sibi jure uxoris Buchaniæ Comitatum vindicabat. Vide Barnes. Hist. Eduardi III. pag. 58. Legen-

Setonius, homo nobilis, qui tum forte in illis locis diversabatur, occurrit, sperans, in descendentium trepidatione, occasionem rei bene gerendæ non defuturam. Non multis autem e vicinia se adjungentibus, cum hoste congressus, cum bona parte suorum est cæsus. Balliolus, paucis diebus suis, ad se ex vexatione itineris reficiendos, datis, Perthum recta contendit. Cum ad molas aquarias non procul ab Jerna castra metatus fuisset; Prorexque ultra, Patricius Dumbarius citra amnem, uterque cum magnis copiis, binis castris quinque millia distantibus, consedissent: Balliolus, etsi, multis ad famam rerum secundarum se aggregantibus, supra decem millia hominum haberet, tamen inter duos hostiles exercitus tenderet, veritus ne in medio opprimeretur, optimum factu est ratus, seorsum & ex insperato eos aggredi: primumque Marrium Proregem, quem vero simile erat, quo longius ab hoste tenderet, eo negligentius omnia acturum.

VI. Nactus igitur Andream Moravium Tilibardinum ducem est, qui non ausus palam se Anglis conjungere, palum in medio amnis, qua permeabilis erat, nocte infixit, qui Balliolanis iter indicaret. Illi, cum tecti silvis, quæ ulteriorem ripam vestiebant, propius ad hostem accessissent, intelligunt, eum raris vigiliis & [1] stationibus oppositis, velut in pacato noctem agere. Hac eorum negligentia freti, præter castra summo cum silentio ducunt: & in aversam partem, majorem se ibi solitudinem rati inventuros, impetum faciunt. Sed in ea parte, qua summam negligentiam fore speraverant, forte vigilabant Thomas Randulphus Moraviæ, Robertus Brussius Carictæ, Mordacus Taichiæ Comites, & Alexander Fraserius. Hi cum amicorum validis turmis primam hostium impressionem fortiter sustinuerunt, super labrum fossæ, quam decursus aquæ pluviæ fecerat. Interea totis castris clamor & tumultus arma capientium, & properantium ad conflictum fuit: cumque temere, sine ordine, sine signis festinarent, primum suorum, qui irruentes Balliolanos sustinebant, ordines turbarunt; deinde ultimis priores impellentibus, eos in fossam dejecerunt, ac ipsi ruinæ modo super primos prociderunt. Ibi multi ab hoste cæsi, plures hominum equorumque ruina oppressi, multo maxima pars ita debilitata, ut nec ad fugam, nec ad prælium, satis virium superesset.

VII. Ceciderunt e Scotis ad tria millia: fugientium plurimi Perthum contenderunt; sed hi fere sine armis, sine ductoribus, urbe, Anglis sequentibus, facile cesserunt. Postridie Dumbarius, cum de alterius exercitus clade, Perthoque capto, & Anglorum paucitate rescisset, recta ad oppidum tendit, eo consilio, ut obsidendo, hostem omnium rerum inopia conficeret. Re ad primores relata, cum aliud alius excusaret, infecto negotio discessum est. Balliolus, tot tantisque rebus præter spem tam brevi tempore confectis, animum adjecit, ad reli-

gendum igitur arbitror, *Ex Anglis Bellomontius & Talbotus.*

1 *Stationibus oppositis*] Crafordius non sine ratione has voces [*ad Duplinum*] vult addendas, hoc pacto —— *stationibus oppositis, ad Duplinum velut in pacato noctem agere:* neque enim aliter loci ubi pugnatum sit Buchananus meminerit, cujus tamen cap. 8. facit mentionem.

1Ceci-

reliquos Scotos, vel conciliandos officiis, vel bello perdomandos: ac brevi quidem tantus concursus ad eum est factus, ut maturum videretur se Regem profiteri. Id consilium ei eo tutius fuit, quod maxima pars cladis in familias Pertho vicinas inciderat. Cæsi enim erant in acie, præter Proregem, Robertus Kethus, cum magno propinquorum & clientium numero: e Lindesiorum familia octoginta, cum principe gentis Alexandro. Haiorum nomen ad interitum fuisset deletum, nisi Gulielmus familiæ princeps, domi gravidam reliquisset uxorem. [1] *Cecidere* præterea Thomas Randulphus, Robertus Brussius, [2] & Mordacus Taichiæ Comes. Gulielmus Sinclarus Caledoniorum Episcopus, & Duncanus Macduffus Fifensis Comes, apud hostem captivi, rebus desperatis, in ejus verba jurare sunt coacti.

XCIX. REX.

VIII. Igitur BALLIOLUS, præsenti fortunæ satis confisus, ad Sconam propinquum Cœnobium profectus, regnum iniit, anno M. CCC. XXXII. [3] ad VII. Cal. Oct. Hoc vulnere potentia Davidis Brussii, etsi valde labefactata fuit, tamen amici ejus rebus adversis minime fracti, Regem nondum regni potentem, ut extra periculum armorum esset, una cum uxore, [4] ad amicum paternum Philippum Regem Galliarum mittunt: ipsi ad omnes casus se comparant, certi vel morte honesta defungi, vel patriam in antiquum statum restituere. Primum omnium, in locum [5] *Donaldi* Proregis, Andream Moravium, ex Roberti Brussii sorore genitum virum illustrem substituunt: deinde in omnes partes nuncios mittunt, partim ut veteres amicos confirment, partim ut segniores in ultionem injuriarum accendant. Primi omnium (ad quos recentissimus dolor pertinebat, parentibus & propinquis ad Duplinum cæsis) arma sumserunt Robertus Kethus, & Jacobus & Simon Fraserius, ac sub æquinoctium autumnale Perthum obsidione claudunt: & cum oppugnatio diutius ac speraverant eos te-

M. CCC. XXXII.

1 *Cecidere præterea*] Hanc vocem [*cecidere*] supplendam duximus, quod [*cæsi erant*] nimis longe, diversa sententia mediante, repeti videantur.

2 *Et Mordacus Taichiæ Comes*] Hic periodum terminavimus, hi enim tres in acie, aliorum scriptorum consentiente testimonio, sunt cæsi; reliqui tantum duo sunt capti.

3 *Ad VII. Cal. Octob*] Libri omnes habent [*Oct Cal. Sept*] ordine, opinor, verborum inverso pro [*Sept. Cal. Oct.*] vel potius [*octavo Cal. Oct.*] sive 24 Septembris, quod habent Extr. Liber Carthus. de Perth, Ballendenus, &c. Tyrellus quidem & Barnesius Volsingamium secuti Ballioli inaugurationem in 27 Septembris conjiciunt. Verum ad nostros scriptores animus magis inclinat, quam Volsingamium, quippe qui de anno hic falsus est, 1331 pro 1332 substituto.

4 *Ad amicum paternum*] Errant plerique nostri scriptores, qui Davidem II. ad Galliarum Regem missum ajunt anno 1332. Pat. enim Abercrombius vol. 2. pag. 36. & 37. e Froissardo & Fœd. Angliæ monstravit, eum in Galliam non fuisse missum ante annum 1333; postquam *scil.* Scoti ingenti prælio ad Halidonem fusi, Bervicumque Anglis deditum fuisset. Priore quidem anno David cum uxore, ut extra periculum essent, in Britannoduni arcem a Milcolumbo Flaminio præfecto sunt recepti, qui eos postea in Galliam est comitatus.

5 *Donaldi Proregis*] Libri omnes, *Duncani.* Vid. ad lib. IX. 3.

1 Post

tenuisset, [1] post tertium demum mensem capiunt. Macduffus Fifæ Comes, qui oppidum Ballioli nomine tenuerat, cum uxore & liberis ad Kildrumiam Marriæ arcem in custodiam missus: Andreas Moravius Tilibardinus, qui vadum Jernæ amnis Anglis commonstraverat, supplicio affectus. [2] Pasletensis liber oppidi muros affirmat solo æquatos. Id mihi verisimilius videtur, quam quod alii scribunt, præsidio imposito custodiri jussum, in tanta præsertim fidelium amicorum & hominum militarium penuria.

IX. Eodem fere tempore, Balliolus Annandiæ erat, recipiendis propinquarum regionum proceribus intentus: quos ita subita mutatio rerum concusserat, ut etiam Alexander Brussius Carictæ & Gallovidiæ Dominus, desperatis Davidis propinqui sui rebus, ei se dederet. Hunc rerum secundarum successum secutus est hostium contemtus, & ex contemtu negligentia. Id cum per exploratores Prorex rescisset, eo misit Arcibaldum Duglassium, Jacobi, qui in Hispania periit, fratrem, ut, si qua se offerret occasio, ei ne deesset. Ille, secum assumtis Gulielmo Duglassio Lidaliæ Regulo, Joanne Thomæ Randulphi filio, & Simone Fraserio, mille comitatus equitibus Mausetum venit. Inde, omnibus satis exploratis, de nocte movens, Balliolum sopitum tanto cum tumultu & trepidatione hostium invadit, ut ipse seminudus in equo, nec frænato, nec strato, fugere sit coactus. Complures ex intimis ejus amicis occisi. Alexander Brussius captus, per Joannem Randulphum propinquum veniam impetravit. Henricus Balliolus eo die magnam fortitudinis laudem apud utrosque est assecutus: qui in tam trepida fuga, dum suos ab instantibus tuetur, multos hostium vulneravit, nonnullos interemit, tandem fortissime pugnans occidit. Cecidere præterea factionis Anglicæ viri illustres, [3] Joannes Maubraius, Valterus Cuminius, & [4] Richardus Kircbius. Hæc gesta sunt ad IIX. Cal. Jan. Anno M. CCC. XXXII. M. CCC XXXII.

X. His successibus Brussianæ partis homines nonnihil recreati, coëunt frequentes ad Proregem Andream Moravium, ut de summa rerum consulant. Nemini omnium erat dubium, quin Balliolus non sibi, sed Anglo regnum pararet, omniaque ex ejus præscripto faceret. Itaque eum sibi hostem destinant: eoque diligentius omnia, quæ in bello usui esse possent, ut adversus potentiorem adversarium, com-

1 *Post tertium demum mensem*] Ita quidem Boëthius; anno vero 1333. Contra tamen Extr. & Lib. Carth. Perthum captum affirmant Nonis Octob 1332. Quod si verum est, non tres menses duravit obsidio, ita enim ante Ballioli invasionem inchoatam fuisse oporteret.

2 *Pasletensis liber*] Nec ille modo, sed & Extracta, Lib. Carthus. & Vintonus confirmant, a quibus solus, quod sciam, Boëthius dissentit.

3 *Joannes Maubraius*] Barnesius Boëthium insimulat, quod Joan. Maubraium hoc tumultu cæsum scribat, quippe quem Dugdalius 29 annos huic pugnæ superstitem fuisse testetur. Quod si Dugdalio nitendum sit, non soli Buchananus & Boëthius, sed & nostri scriptores alii fere omnes, Extr. Carthus. Vintonus, Humius, imo & Knichtonus Anglus (qui id ipsum tradidere) in errore versantur.

4 *Richardius Kircbius*] Ita emendavimus, pro *Kircbius* (quod libros omnes invasit) levi unius literæ mutatione; aliis enim auctoribus tam Scotis quam Anglis, *Kirby* aut *Kirkby* constanter appellatur.

comparant. Bervicum, unde Anglum belli initium opinabantur facturum, valido præsidio muniunt. Urbi Alexandrum Setonium Equitem illustrem præficiunt. Patricium Dumbarium arcem tueri, ac vicino limiti præesse jubent. Gulielmus Duglassius Lidaliæ Regulus, de quo illis temporibus summa erat & fortitudinis & prudentiæ opinio, Annandiam ad limitem Occidentalem tuendum missus. Andreas Moravius Rosburgum, ubi se Balliolus tum continebat, proficiscitur. Ita distributis imperiis domi, mittitur in Franciam Joannes Randulphus, [1] ut Davidem Regem inviseret, ac Philippum Francum de statu rerum Scoticarum certiorem faceret; ab eoque aliquid virium adversus commune hostem impetraret. [2] Moravius, qui Rosburgum ierat, acre prælium cum Balliolo ad pontem extra urbem conseruit: dumque Anglis per pontem retro in oppidum se recipientibus instat pertinacius, a suis exclusus in hostium potestatem venit; victoriamque jam partam e manibus amisit. Eodem tempore in diversa regione Gulielmus Duglassius Lidalianus, contracto cum Anglis certamine, cum ipse vulneratus in potestatem hostium venisset, suorum animos eo casu turbavit, ac turbatos in fugam avertit.

XI. Hæc variantis fortunæ inconstantia Scotiam iterum in duas factiones distraxit, prout amor, odium, spes, metus, & rerum privatarum quemque ratio impellebat. Ejus interea occupandæ Anglus, per has dissensiones commodam occasionem nactus, Balliolum infirmiorem, quam ut suis viribus se tueri posset, in fidem recepit: & sacramento in sua verba adegit: ac nihil reveritus jus cum Brussio affinitatis, fœderum sanctitatem, & jurisjurandi religionem, dum immoderatam cupiditatem suam expleret, bellum Scotis, Rege destitutis, & inter se discordibus, simul indicit & facit. Id autem bellum ut in speciem justum videri posset, legationem misit ad Bervicum repetendum, quod oppidum pater suus atque avus multos annos tenuisset: [3] ac ipse cum exercitu statim est secutus. Legatis responsum; „Bervicum semper Scotorum fuisse, „nec Eduardus avus ejus id per summam injuriam occupasset. Tandem Robertum Brussium proximum Regem, reliqua Scotia recuperata, id quoque oppidum Eduardo (ejus qui nunc id reddi postulet patri) ademisse, atque [4] in veterem juris formulam restituisse. Nec adeo dudum, ipsum Eduardum, ex omnium Ordinum decreto, renunciasse omni juri, quod ipse majoresve ejus „in

1 *Ut Davidem Regem*] Hoc falsum supra monstravimus; nondum enim David in Franciam se receperat.

2 *Moravius qui Rosburgum ierat*] Angli scriptores hunc ad Rosburgum tumultum altero illo ad Mausetum tempore priorem faciunt, contra quam omnes nostri: id quod Barnesium gravius quam pro re offendit.

3 *Ac ipse cum exercitu*] Edinb. Genev. Francof. *ac ipse eum cum exercitu*, Elzev. *eum* in *eam* mutavit: nos vocem [*cum*] ab exscriptore bis repetitam, posteaque ab Edinb. in [*eum*] priore loco conversam existimamus.

4 *In veterem juris formulam*] Ita Cic. de Orat. *Plura judicant homines odio aut amore*, &c. *quam veritate aut præscripto, aut juris norma aliqua, aut judicii formula*, & pro Q. R. *aliquem in antiquissimam formulam sponsionis concludere*. Suet. *Formula excidere*, idem quod *caussa cadere*. Sic Quintil. lib. 3. cap. 6. *Cadere formula*.

1 *Jam*

„ in totam Scotiam, ac singula oppida, locavc ejus habuisse dicerentur. Ex „ eo tempore, se nullius commissi, adversus fœdera sancte jurata, & matrimonio „ confirmata, conscios, cur iterum [1] jam paucis annis, & occulta fraude & „ aperto bello peterentur. Hæc cum ita se habeant, se legatos orare, ut sui „ Regis animum ad æquitatis respectum inflectant, ne Regem absentem, æ- „ tate innoxium, & sororis maritum, captato tempore spoliare conetur. Se qui- „ dem nullas conditiones, modo honestas, recusare. Sin injusta vis intentetur, „ pro commissa sibi Regis tutela, potius honestam mortem obituros, quam in „ pacem regno sibique turpem consensuros.

XII. [2] Hæc a Concilio Scotorum responsa. Sed Anglus, qui non pacem sed victoriam cupiebat, magno suorum exercitu externis etiam auxiliis aucto, Bervicum terra marique oppugnare cœpit: neque quicquam, quod ad urbium expugnationem faceret, omittebat: ac multitudine hominum fretus, nec die nec nocte ullum obsessis vacuum dimicatione tempus dabat. Nec minus ferociter obsessi assiduis eruptionibus Anglos infestabant. Classem in flumine stantem, injectis ignibus magna ex parte incenderunt. Periit in eo prælio Gulielmus Setonius, præfecti urbis nothus, multum apud suos desideratus ob singularem fortitudinem. Is, dum in Anglicam navem insilire conatur, sua nave undarum impulsu longius rejecta, in mare decidit: neque ei in tanta omnium trepidatione succurri potuit. Alter quoque Alexandri filius, ex legitima uxore natus, in quadam eruptione aviditate pugnandi longius progressus, & a suis exclusus, ab Anglis fuit captus. Sed cum obsidio, inchoata [3] ad Id. Apr. jam in tertium mensem durasset; atque obsessi, præter labores & vigilias, accedente omnium rerum penuria, diutius vim hostium non viderentur laturi, cum Anglo paciscuntur, [4] ni ante III. Cal. Aug. auxilia a suis missa obsidionem solverent, urbem Anglo se dedituros. [5] Datus in id obses Thomas, filiorum Alexandri natu maximus.

XIII. Hæc dum ad Bervicum geruntur, Scoti conventu indicto de summa rerum con-

1 *Jam paucis annis*] Quidam forte [*tam paucis annis*] scribendum maliat: at nihil mutatione est opus, illud enim [*jam*] vocem [*iterum*] potius quam [*paucis annis*] respicere videtur.

2 *Hæc a Concilio*] Imo vero a Davide ipso, ait Frossardus, eumque secutus Barnesius. Sed eodem res redit, cum existimandum sit Davidem non nisi re cum suis prius communicata, hoc responsum Anglo dedisse.

3 *Ad Idus Aprilis*] Extracta e Chron. Scot. Joan. Major, & lib. Carthus. *pridie Idus*, Tyrellus *exeunte Aprili*. Ex Fœd. Angl. tamen apparet Eduardum Anglum Bervicum demum advenisse 7 Maji, vol. 4. pag. 557, 558.

4 *Ni ante 3 Cal. Aug.*] Non est operæ pretium variantes tam Scotorum, quam Anglorum, sententias recensere, cum ex indubiis documentis constet. quatuor tantum aut quinque dierum inducias ab Anglo Scotis datas; *videl.* Patricio Comiti Marciæ arcis præfecto a 15 Julii; Gulielmo Ketho, urbis præfecto, a die sequenti, ad 20 ejusdem mensis. Vid. Conventiones ipsas Fœd. Ang. pag. 564, & 566.

5 *Datus in id obses Thomas*] Nulla hujus obsidis in prædictis conventionibus mentio, illis autem duo tantum memorantur, Eduardus de Letham, & Joannes filius Joannis Humii: Tyrellus vero duodecim recenset.

consultant. Prorege ad Rosburgum capto, ne sine duce essent, Arcibaldum Duglassium eligunt. Ei exercitum decernunt, quem in Angliam duceret, ac regiones proximas populando, Regem Anglorum ab obsidione abduceret. Ex hoc decreto, Duglassius, dum in Angliam ducit, audita pactione Alexandri, consilium mutat, ac prudentioribus suorum multum adversantibus, recta ad Anglum ducit: [1] ac pridie Magdalenes, ab hostibus pariter & amicis est conspectus. Anglus, [2] etsi dies nondum advenisset, quo die convenerat, ut oppidum dederetur, tamen, cum Scotorum copias tam vicinas videret, misit fœcialem ad præfectum præsidii, qui denunciaret, nisi oppidum statim dederet, se animadversurum in Thomam ejus filium: frustra præfecto contendente diem deditionis nondum venisse, ac fidem datam attestante. Ibi, cum caritas, misericordia, metus, & officium erga patriam varie animum paternum versarent, propiorem terrorem Anglus admovendum ratus, crucem in loco ad quem prospectus ex oppido patebat, erigi jubet & duos præfecti filios, alterum obsidem, alterum bello captum, eo ad supplicium producit. Ad hoc tam miserabile spectaculum cum patris animus fluctuaret, uxor ejus, eademque juvenum mater, virilis fortitudinis mulier, varia oratione eum confirmavit, proposita ante oculos, fide erga Regem, caritate in patriam, dignitate nobilissimæ familiæ. „Liberos alios illis extinctis superesse, necdum suam illiusque ætatem „[3] aliisgignen dis præterisse. Illos, etiamsi nunc mortem evaserint, brevi tamen „

1 *Ac pridie Magdalenes*] Non pridie Magdalenes, sed in vigilia Divæ Margaritæ Virginis, *i. e.* die Lunæ 19 Julii commissum est hoc prælium. Fœd. Angl. Tom. 4. pag. 568.

2 *Etsi dies nondum advenisset*] Execrabilem hanc Eduardi perfidiam & immanitatem cum Angli scriptores aut pernegent, aut silentio tegant, nostri vero constantissime affirment, difficile admodum est tanto temporis intervallo verum a falso certis indiciis discernere. Ne quid tamen dissimulem, duo præcipue sunt, quæ pro Eduardo facere videntur. Et primum quidem, quod eo tempore non Alexander Setonius, sed Gulielmus Kethus Bervici præfectus fuit, uti ex prædictis Fœd. Angliæ liquet. Deinde vix credibile videtur, ut Alexander Setonius (quod nostri tradunt) in Eduardi, qui contra jus gentium atque horrenda crudelitate ipsius filios trucidasset, verba unquam juraverit. Ad primum, opinor, Scoti respondebunt (& quidem quid aliud respondere possint, non video) Gulielmum Kethum, (cui ex pacto cum Anglo inito facultas Scotorum proceres adeundi est data) Alexandrum Setonium aut collegam, aut vicarium, in ea præfectura habuisse. Quod vero ad alterum attinet, Scoti arguent fortasse, patrem, eadem quæ filios sustulisset tyranni truculentia conterritum, in ejus verba jurare coactum. Et quidem Tyrellus Anglus ex antiquo codice MS. tradit, inducias bis ab Anglo Scotis fuisse factas, primis autem elapsis, nec urbe tamen ex pacto dedita, Setonii filium, qui unus ex obsidibus fuerat, laqueo strangulatum. Certe Samuel Daniel, scriptor itidem Anglus, nostris potius, quam suis adstipulari videtur. In tantis igitur sententiarum dissidiis, ne quid temere affirmare existimer, rem omnem in ambiguo relinquam.

3 *Aliis gignendis*] Ex his vocibus narrationem omnem labefactare conantur Angli scriptores. Neque enim verisimile esse ajunt, ut quæ filios, jam adultos & militiæ idoneos, esset enixa, ullam alios gignendi spem foveret. Sed gemina facilisque occurrit responsio. Et primum quidem, neutiquam naturæ legibus adversari, ut liberos aliquos (quod hic existimare liceat) prima juventa, *i. e.* 15. forte, aut 16. ætatis anno pepererit; non alios

„men, vel morte fortuita, vel temporis maturitate, fato suo functuros: at „si qua famæ macula in gente Setonia inhæserit, eam in omnem posteritatem „permanaturam, ac immerenti etiam soboli aspersuram infamiam. Sese non se„mel, e sapientissimorum hominum sermonibus, audisse laudes eorum, qui „se, qui liberos suos ad sacrificium, pro incolumitate patriæ obtulissent. Illum „vero, si urbem sibi commissam dedat, prodere patriam; neque certum etiam „de salute liberorum fore. Qui enim sperare posset, tyrannum, qui nunc fi„dem violaret, promissis posterius staturum? Orabat igitur, ne commodum „incertum & (si contingat) momentaneum, certa & perpetua redimeret igno„minia. Hac oratione cum viri animum paullo tranquilliorem sensisset, ne supplicii fœditatem oculi perferre non possent, eum in diversam partem, unde conspici nequibat, avertit.

XIV. Anglus, secundum supplicium, etiam plerisque suorum ingratum, in Halidonem collem Bervico propinquum castra transfert, atque ibi hostem opperitur. Duglassius, quem ante seniores flectere non poterant, ut agros Anglorum populando in se obsidentes averteret, tum ira æstuans, ac veritus etiam, ne, si post tam nefandum facinus, pene sub oculis suis patratum, abscederet sine pugna, hostem timuisse videretur, certus dimicandi, recta ad eum duxit. Cum acie instructa satis diu stetisset, Anglusque se suis locis teneret, nec in æquum descenderet, totam Scotus aciem in adversum collem erexit. Id ejus temerarium consilium similem habuit eventum. Hostes enim, per clivum ægre obnitentes, ingenti saxorum & jaculorum vi immissa, antequam ad manus veniretur, consauciant: deinde in appropinquantes ita conglobati irruerunt, ut ruinæ modo depulsos dejicerent. Ceciderunt supra decem millia. [1] Sunt qui ad quatuordecim desiderata prodant: e primoribus pene cuncti, qui infelici ad Duplinum prælio superfuerant, periere. Ex iis clarissimi memoriæ produntur, dux ipse Arcibaldus, Jacobus, Joannes & Alanus Stuarti, Roberti, qui proxime post Brussios regnavit, patrui, Hugo Rossiæ, Kennethus Sutherlandiæ, Alexander Brussius Carictæ Comites, Andreas, [2] *Jacobus* & Simon Fraserii fratres. Incidit hæc Scotorum clades [3] in diem D. Magdalenæ sacrum, anno M. CCC. XXXIII. M. CCC. XXXIII.

XV.

lios etiam ante 50 annum sit genitura. Huc adde filiorum Setonii natu maximum tum nondum forte duodevicennem fuisse, cum, recepta apud Scotos consuetudine, omnes qui sextum decimum annum excessissent, ad militiam, patria laborante, vocarentur. Deinde & illud advertendum est, solenne Historicis esse, orationes ejusmodi confingere, non tam quid quisque loquutus sit, quam quid loquendum ipsis videretur, attendentibus. Cæterum nulla apud antiquiores de hac uxoris Setonii oratione fit mentio.

1 *Sunt qui ad quatuordecim*] Scotos scriptores intelligit; Angli enim (qui communi omnium gentium vitio sua damna minuere, aliorum in majus augere sunt soliti) longe plures cecidisse volunt, alii enim 30, alii 40 millia cæsos meminere; at omnium diligentiam vicit Barnesius, qui 35712, nec plures nec pauciores, e Scotis, e suis vero 15 duntaxat occubuisse tradit.

2 *Jacobus & Simon*] Ita ab omnibus tam Scotis quam Anglis scriptoribus appellatur, *Jacobus*, non vero, quod omnes Buchanani editiones exhibent, *Joannes*.

3 *In diem D. Magdalenæ sacrum*] Ita

 Bal-

XV. Secundum hunc conflictum, desperatis aliis subsidiis, Alexander Setonius urbem, Patricius Dumbarius arcem Anglo dedunt, pacti ut incolumes sua sibi haberent. Uterque in verba Angli jurare coactus est. Dumbario præterea imperatum, ut arcem Dumbarum, quam diruerat, ne receptaculum Anglis esset, suo sumtu denuo instauraret. Eduardus ibi paucos moratus dies, urbem & belli reliquias Balliolo commendavit: ipse in suum regnum se recepit, relicto in Scotia [1] *Richardo* Talboto, homine nobili ac raræ prudentiæ, cum non multis Anglorum cohortibus, qui Balliolum in reliquis regionibus perdomandis adjutaret. Nec id quidem, Nobilitate pene tota extincta, perdifficile videbatur, ex iis, qui supererant, aliis ad victorem concurrentibus, aliis in loca munita aut inculta fugientibus. Sed præsidia admodum pauca erant, quæ in fide Davidis permanserant: citra Fortham insula in lacu unde amnis Dunus fluit, vix ad modicam arcem sustinendam patens, & Britannodunum; ultra Fortham, arx in lacu Levino sita, item Kildrumia, & Urcharta.

XVI. Proximo anno, legati a Pontifice Romano & Philippo Rege Francorum venerunt, ad sedandas Regum Britanniæ controversias. Eos Anglus, rerum prospere succedentium cursu elatus, ne in conspectum quidem admittere voluit: ita enim animos & vires Scotorum fractas existimabat, ut iterum rebellare nec auderent, nec possent. Verum ex occasione levissima, unde minime exspectabatur, orta inter ipsos Anglos Perthi discordia, summam tranquillitatem in bellum gravissimum commutavit. Joannes Maubraius agros in Scotia, ab Eduardo primo suis majoribus datos, deinde varietate temporum amissos, rursus Eduardo Balliolo Scotiam tenente recuperaverat. Eo sine virili stirpe liberum defuncto, de prædiis adversus ejus filias, Alexander earum patruus litem intentaverat. Puellarum caussam tutabantur Anglicæ factionis homines, Henricus Bellomontius, [2] qui unam earum in matrimonio habebat, Richardus item Talbotus, & David Cuminius Atholiæ Comes. Balliolus Alexandro favebat, ac, lite secundum eum dijudicata, adversarios adeo offendit, ut palam de iniquitate decreti quererentur; & ubi nihil se querelis proficere viderunt,

Ballendenus, Major & Leslæus, eosque secutus Humius, qui inde observat fatalem Scotis fuisse D. Magdalenæ diem, quippe quo etiam commissum est funestum ad Varium sacellum prælium anno 1298. Sed, quod supra animadvertimus, omnes falluntur, non enim in diem D. Magdalenæ, sed vigiliam Margaritæ Virginis incidit hæc Scotorum clades, quod non modo Extract. Carthus. Knichtonus, Tyrellus, *&c.* testantur, sed & ipsius Eduardi literæ, Acta publ. pag. 568.

1 *Richardo Talboto*] Ita omnes eum appellant, etiam H. Boëthius, licet postea sui oblitus eum *Henricum* nuncupet: quia & Buchanano ipsi alibi semper *Richardus* nominatur. Vid. Lib. IX. 16. & 26. Quod hic igitur omnibus libris [*Henricus*] irrepsit, librariorum culpa factum videtur.

2 *Qui unam earum*] Ita quidem Boëthius; rectius tamen alii, qui Bellomontii uxorem, Aliciam vocatam, filiam fuisse ajunt Alexandri Cuminii fratris Joannis Cuminii Comitis Buchaniæ. Vid. Vintonum cap. 138. Dugdalium Baron. Angl. vol. 2. pag. 50. Barnesium Hist. Eduardi III. pag. 82. & 86. Millii Catal. honor. pag. 957. At Geo. Crafordius, Baron. Scot. pag. 46. eam Joannis Cuminii, ultimi ex ea familia Buchaniæ Comitis, filiam vocat.

1 Ac

runt, ab aula quisque ad sua secederent. Talbotus, dum in Angliam proficiscitur, captus, Britannodunum ducitur. Bellomontius Dundargum Buchaniæ arcem validam præsidio firmat: ac non solum eum, de quo lis erat, sed vicinum omnem agrum suæ ditionis facit. Cuminius in Atholiam abiit, & locis commodis permunitis, adversus vim (si quis intentet) se comparat. Hanc tam potentium virorum conspirationem Balliolus metuens, mutat sententiam, [1] ac Bellomontio agro, de quo lis erat, concesso, Cuminium, plurimis & fructuosis prædiis Roberti Stuarti, mox regnaturi, donatis, reconciliat. Alexander, hac injuria ictus, se cum Andrea Moravio Prorege Scotorum (qui se nuper ab Anglis magna pecunia redemerat) conjungit. Hæc diversis temporibus gesta conjunximus, ne sæpius narrationis cursus rumperetur.

XVII. Interea Balliolus in regione diversa omnes munitiones circa Renfroam, partim capit, partim evertit. Ibi rebus suo arbitrio compositis, in Botam insulam navigat; Rothesaiam arcem communit. Eam Alano Lilio, quem præfectum juri dicundo ante fecerat, tradit custodiendam. Robertum Stuartum Roberti Brussii ex filia nepotem, diligenter ad necem conquirit: sed ille opera Gulielmi Herioti & [2] Joannis Gilberti, navicula in continentem adversam vectus, atque equos advenientem exspectantes nactus, Britannodunum ad Milcolumbum Flaminium arcis præfectum delatus est. Balliolus cum Botæ res ordinasset, in continente propinqua Dunum novum sive Noviodunum arcem in Covalia sitam cepit: quo metu vicina Nobilitas perculsa, prope tota se ei dedidit.

XVIII. Inde reversus, [3] vere proximo ad lacus Levini arcem obsidendam omnem curam intendit. Sed cum res opinione lentior videretur, e sua factione Joannem Sterlinum Equitem præpotentem, adjunctis ei Michaële Arnoto, Davide Vemio, & Richardo Malavillano, cum parte exercitus, ad arcem oppugnandam reliquit. Illi, ædificato ex adverso præsidio, qua brevissimus est trajectus, cum, ut vi arcem caperent, omnia frustra fuissent experti, impigre propugnantibus Alano a Veteri ponte & Jacobo Lambino, civibus Andreanis, eam

1 *Ac Bellomontio*] Libri omnes *Bellomontii*, quod syntaxis non patitur: Crafordius vult *Bellomontium*, nos *Bellomontio* potius elegimus. Forte Buchananus *Bellomonti* scripserit in tertio casu, quemadmodum *Belli-montis* superius in secundo extulit Lib. VII. 51.

2 *Joannis Gilberti*] Nostris *Gibsonus* appellatur; cujus rei ignarus Barnesius, hunc *John Gilbert* nominavit, pari inscitia qua postea *Covaliam* [*Kyle*] pro *Coval* reddidit.

3 *Vere proximo*] Hæc arcis Lacus Levini obsidio a nostris scriptoribus in annum conjicitur 1335, quo anno (quod Pat. Abercrombius pag. 42. ex Actis publicis collegit) Balliolus iterum Scotia expulsus in Northumbria se fere continebat; proinde verisimile non est ejus sectæ homines tum arces intima Scotia fuisse obsessuros. Sed & aliud hanc obsidionem impedire videtur, induciæ *scil.* quæ hoc anno a 4to Aprilis ad 24. Junii factæ erant, eo ipso tempore quo hanc arcem nostri obsessam tradunt: illis enim medio quadragesimæ cœpta, atque in diem D. Margaritæ sacrum, sive 10. Junii, producta est obsidio; quamque eam ob caussam alio quam 1335. anno accidisse existimaverim. Vid. Fœd. Angl. vol. 4. pag. 640.

1 *In*

eam exitu amnis clauso aquis submergere tentant: exit enim amnis Levinus e lacu angustis faucibus, patefacta rupe. Hunc locum, congesto e saxis & cespitibus aggere, obstruere conantur. Sed ea res tardius procedebat, quod, ut æstas molientibus erat commoda, ita torrentibus, qui in lacum influebant, pene tum siccis, aqua longe lateque porrecta modicis incrementis augebatur. Hoc modo obsidione ducta [1] in mensem Julium, in quem incidit dies D. Margaritæ quondam Reginæ Scotorum festus, [2] quo die frequens mercatorum conventus Fermelinodunum, ubi ejus Divæ corpus est sepultum, fieri solet; Joannes Sterlinus cum majore parte suorum, alii ad mercatum, alii religionis ergo eo proficiscuntur, castris cum non magno præsidio ad aggerem relictis, nempe de hoste securi, cum neminem adversæ factionis, præter paucos in arce inclusos, esse in propinquis regionibus scirent. Obsessi vero de absentia Sterlini & solitudine castrorum certiores, apparatu ad aggerem perforandum antea excogitato, primo vespere in naviculas imposito, sopitis vigilibus, pluribus simul locis eum perforant. Aqua vero tenues aliquot nacta exitus, brevi latiores sibi ipsa patefecit meatus, ac tanta vi tandem erupit, ut quicquid erat obvium devolvens, plana omnia circum inundaret, ac tentoria casasque, & plerosque homines semisomnes, ac jumenta, magno cum fragore, secum in mare deferret. Qui in naviculis erant, egressi, & cum ingenti clamore in attonitos irruentes, huic tumultui tam inopinato alium adjecerunt: tantusque pavor cepit universos, ut [3] nullius nisi salutis memores, rebus suis hosti relictis, qua quisque poterat, in fugam se conjecerint. Alanus per otium non spolia modo, sed commeatus ad longam obsidionem paratos, e castris in arcem comportavit. Altera etiam eruptione, cum præsidiariis, qui Kinrossiæ erant, æque feliciter certatum: præsidium captum ac dirutum: obsidio soluta.

XIX. Eodem fere tempore quo hæc in Fifa gerebantur, Angli magnis terrestribus navalibusque copiis Scotiam intrarunt. Naves, cum Fortham subirent, prætoria tempestate ad scopulos afflicta, reliquis vehementer vexatis, majore cum damno quam præda domum redierunt. Terrestres copiæ Glascuam usque penetrarunt. Ibi Anglus, habito conventu procerum suæ factionis, cum intelligeret, nullum neque ducem neque exercitum adversarium partium superesse, nec suam præsentiam amplius fore necessariam, ipse, [4] Balliolo, cujus ingenio non multum fidebat, secum ducto, [5] Davide Cuminio Atholiæ Comite,

1 *In mensem Julium*] *Junium* omnino scribendum, in 10 enim ejus mensis incidit dies D. Margaritæ festus

2 *Quo die*] Ex nundinæ Fermelinodunenses etiamnum celebrantur 18 die Junii, pridie festum Translationis D. Margaritæ, *i. e.* 19 Junii, juxta Extract. Dempsterum & Camerarium.

3 *Nullius nisi salutis memores*] Sic Horat.

——— *Grajis dedit ore rotundo*
Musa loqui, præter laudem nullius avaris.

4 *Balliolo* ——— *secum ducto*] Hoc falso a nostris dici notat Abercrombius vol. 2. pag. 50.

5 *Davide Cuminio*] Vide supra ad Lib. IX. 5. & Abercrombium pag. 51. Dugdalium vol. 2. pag. 96. in primis vero Rymeri Act. pub. Tom. 4. pag. 590, 616, 664, 711. &c. quibus non *Cuminius* sed *Strabolgius* diserte appellatur.

1 *Eo-*

mite, qui rei Scoticæ præesset, relicto, in Angliam abiit. Is primum omnium Stuartorum prædia longe amplissima, ut quæ Botam, Araniam, & Renfroanos agros, bonamque Coilæ & Cunigamiæ partem continebant, occupat, Botæ præfectum juri dicundo (quem alii Serifum, alii Vicecomitem vocant) Alanum Lilium confirmat: vicinis etiam regionibus ei parere jussis. Ipse in diversam regni partem profectus, Buchaniam & Moraviam suæ ditionis facit: & quanquam supra privati hominis modum suas opes auxisset, tamen diplomata omnia, & quæcunque publice mandabat, nomine utriusque Regis Eduardi Angli & Ballioli conficiebat. Ea tempestate, quanquam nemo in Scotia, præter pueros ludentes, Brussium Regem profiteri audebat, tamen Robertus Stuartus, qui tum Britannoduni latebat, aliquid per absentiam Cuminii audendum ratus, Cambellos, familiam in Argathelia potentem, sui consilii certiores facit. [1] Eorum princeps Calenus, circiter quadringentis coactis, ad Noviodunum arcem Covaliæ ei occurrit: eam statim occupant. Ad eum rumorem, Botani exiguo mari diremti, populariter consurgunt, atque ad veteres dominos properant. Eorum iter ut impediret, Alanus Lilius, cum quibus potuit armatis, occurrit. Vulgus magna ex parte inerme, & quod impetu magis quam consilio coierat, re subita perterritum, in proximum collem confugit. Ibi magna lapidum missilium copia reperta, armatos, ex contemtu temere subeuntes, velut grandine obruunt: majorem partem antequam ad manus ventum esset, affligunt, ac retrocedentes impellunt ita, ut, cæso Lilio cum fortissimo quoque, [2] Joannem Gilbertum Botanæ arcis præfectum vivum ceperint, & suorum plurimos armarint cæsorum spoliis. Hanc victoriam, non incruentam, secuta est arcis Botanæ deditio.

XX. Ad hunc rumorem divulgatum, Thomas Brussius Carictæ Comes, cum popularibus & vicinis e Coila & Cunigamia, item Gulielmus Carruderus Annandianus, qui semper Anglorum imperium recusaverat, cum amicis & propinquis e latibulis suis prodiens ad Stuartum venit. Item Joannes Randulphus Moraviæ Comes, e Galliis reversus, spem externorum auxiliorum attulit. Igitur animis ad majora suscipienda erectis, exercitu confecto, ac juvante conatus eorum Gotofrido Rossio, præfecto juridico Aerensi, brevi totam Carictam, Coilam & Cunigamiam in suas partes traxerunt. Renfroani quoque ad Stuartos veteres dominos libenter accesserunt. Eorum exemplum secuti Andreæ Moravii clientes, reliquos Glottianos, partim volentes, partim invitos, ad caussam conjunxerunt. Ab his tam lætis initiis aucta fiducia, ut status publici esset aliqua imago, collectis suarum partium principibus, Proreges creant, Robertum Stuartum, etsi adolescentem, tamen qui expeditiones has leviores animi sui obsides erga patriam dedisset, & Joannem Randulphum, patre ac fra-

1 *Eorum princeps Calenus*] Aliis fere omnibus *Dugallus* appellatur, verum *Calano* illi nomen fuisse monstrat Geo. Crafordius de Nobil. Scot. pag. 15.

2 *Joannem Gilbertum*] Hic *Gilbertus*, seu potius *Gibsonus*, quanquam palam se Balliolanis adjunxerat, tamen Brussio, aut ejus sororis filio Roberto Stuarto, occulte favebat; is enim ejus opera paullo antea fuerat servatus, Lib. IX. 17.

1 In

fratre viris clarissimis dignum. [1] Is cum satis valida manu ad regiones in septentriones versas missus, concurrentibus ad eum, quos immoderati Anglorum imperii pertæsum erat, Davidem Cuminium, subita animorum inclinatione illa perterritum, in Abriam usque persequitur. Ibi, in angustiis locorum deprehensum, & omnium rerum penuria circumventum, ad deditionem compulit, & in verba Brussii coactum jurare dimisit: adeoque pollicitationibus ejus fidem habuit, ut discedens vicarium eum pro se reliquerit. Nec ille segniter Brussianarum partium studium simulabat.

XXI. Interea Randulphus, in Lothianam reversus, cum vetere amico Gulielmo Duglassio, qui nuper ex Anglia reversus, squalorem diuturnum carceris magnis hostium cladibus ulsciscebatur, se conjunxit. Andreas Moravius, qui ad Rosburgum captus fuerat, itidem rediit. Igitur cum ducum abunde esset, Proreges conventum indixerunt Perthum in Calendas Aprilis. Eo cum frequens Nobilitas convenisset, nihil tamen confici potuit, propter simultatem nobilem, quæ erat inter Gulielmum Duglassium & [2] Davidem Cuminium. Caussa prætendebatur, quod Cuminii opera Duglassius factum argueret, quod tardius ab Anglis esset dimissus. Cuminio favebat Stuartus, Duglassio cæteri fere omnes. Cuminius vero, quod comitatior ad conventum venisset, eas inimicitias caussabatur: adduxerat enim tantum amicorum & clientium numerum, ut cæteris omnibus formidolosus esset. Augebat suspiciones ingenium ejus varium & mutabile, animus vastus, & certi rumores de adventu Anglorum, cum quibus nemo fere dubitabat quin se Atholius conjungeret. Nec multo post Anglus Balliolum secum ducens, magnis copiis terra marique Scotiam invasit: classis centum & sexaginta navium Fortham subiit. Ipse terrestri itinere Perthum usque progressus, vicinos agros late populando, ibi Cuminium exspectat.

XXII. Interea cum Randulphus Joannem, qui Æbudas sibi vindicaverat, convenisset, nec eum ad suas partes adjungere posset, induciis in aliquot menses in rebus tam perturbatis contentus, Robertum alterum Proregem inde rediens gravi morbo implicitum deprehendit. Igitur alienissimo tempore, onere in se unum inclinato, cum Anglo non ausus congredi, vires divisit, per partes eum ut carperet. Audito autem [3] Geldrorum validum exercitum per Angliam

1 *Is cum satis*] Non satis liquet an Moraviæ Comitem hic indigitet, quod H. Boëthius, an Robertum Stuartum, an vero utrumque, quod Extr. tradunt. Notandum vero eos Atholiæ Comitem ad deditionem prius compulisse, quam Proreges eligerentur, quod & H. Boëthius scribit, eaque quæ mox sequuntur confirmant.

2 *Davidem Cuminium*] Si hic conventus in Calendas Aprilis anni 1336, quod narrationis series necessario requirit, fuit indictus; David Strabolgius (ita enim eum appellandum sæpius monuimus) ei omnino non interfuit: anno enim præcedente ad Anglum iterum defecerat, atque ab eo in gratiam receptus 24 Augusti 1335. Fœd. Angl. Tom. 4. pag. 664.

3 *Geldrorum validum exercitum*] Falluntur hic nostri scriptores, non enim *Geldrorum*, sed *Namurcensium* erat hic exercitus. Errant autem auctores Angli, Tyrellus, Burnesius, Echardus, qui eorum Ducem *Joannem* nominant, *Joannes* enim Namurci Comes in Borussiam contra nominis Christiani hostes profectus in reditu exstinctus est 2 Aprilis, hoc ipso anno 1335, cui successit ipsius frater *Guido*, is qui

gliam adventare, ut se cum Anglo jungeret, ad limitem Angliæ properat. Venienti occurrerunt Patricius Marciæ Comes, Gulielmus Duglassius Lidalinus, & Alexander Ramisæus, tum in re militari nemini secundus existimatus. Hi Geldros in campis Edimburgo proximis opperiuntur. Ubi primum in conspectu fuere, sine mora concurritur. Post acerrimum conflictum, Geldri victi, in propinquum collem, ubi semiruta arx erat, refugerunt. Postridie, cum omnium rerum penuria laborarent, vitam modo pacti, se dediderunt. Randulphus, in gratiam Philippi Valesii (quem sibi amicissimum prædicabant) non contentus incolumes & commeatu auctos dimittere, ipse deducendos suscepit. Eo in itinere [1] ab Anglicæ factionis *hominibus* insidiis exceptus, [2] ad Regem deducitur, qui tum Perthum valido exercitu obsidebat. [3] Eodem tempore, David Cuminius, cujus omnia consilia ex inclinatione fortunæ pendebant, lætus inimici calamitate, ad Anglum venit: ei pollicetur, se brevi e regno Brussianos exacturum. Nec segnius fecit quam erat pollicitus. Nam Pertho dedito, & muris nudato, Rex in Angliam redire parabat: quod commeatus maligne suppeditabantur, Scotis omnibus sub ejus adventum admonitis, ut pecora in montes agerent, alia omnia in loca munita aut longinqua conveherent, quæ asportare non possent corrumperent. Neque classis, in qua ei spes rei frumentariæ erat, eum magnopere juvit. Primum Fortham subiens, cœnobio monachorum in Æmona insula vastato, cum in aperto mari ad anchoras staret, fœda tempestate vexata magnam fecit jacturam. Pars navium Ketham insulam propinquam, sed desertam, ægre tenuit: aliæ longius ventorum vi ablatæ, ubi se primum receperunt, caussam tempestatis in iram D. Columbæ conferentes, ob spoliatum avare & crudeliter ejus cœnobium: igitur quidquid e præda comparebat, eo diligenter reportandum cum piaculis curant: neque quicquam eo anno memoria dignum a classe gestum est.

XXIII. Hæ caussæ quanquam vehementer Anglum movebant, magis tamen ei reditum festinavit cogitatio de bello Gallico, quod tum maxime meditabatur. Itaque, velut plane confecto bello Scotico, exercitum reduxit, ac Eduardum Balliolum secum abduxit: Cuminium ad reliqua perficienda Proregem reliquit. Ille, ut operam & studium partium Regibus probaret, & hostes ulcisceretur, nihil ad summam crudelitatem reliqui sibi fecit: quæ acerbitas eo visa est indignior, quod illi ante paucos menses ad extremam inopiam redacto, tam

qui Anglum secutus in Scotorum manus venit. Vid. Gramaium de Comit. Namurc. pag. 422. Rem vero confirmat major auctoritas, nempe Act. publ. Tom. 4. pag. 665, & 666. quibus diserte *Guido* appellatur. Ex iisdem etiam colligitur pag. 654. comp. pag. 658, & 660. hunc conflictum evenisse circa initium Augusti 1335.

1 *Ab Anglicæ factionis hominibus*] Libris omnibus abest vox [*hominibus*,] quam tamen necessariam existimavimus: neque enim (quod sciam) *excipere* ab *insidiis*, sed *excipere insidiis*, absque præpositione, Latinis dici solet.

2 *Ad Regem deducitur*] Exstant ipsius Eduardi III. literæ *de ducendo Comitem de Murryf a civitate Eborum usque castrum Notingamiæ*, scriptæ 13 Aug. 1335. Ibid. pag. 660. indeque ad castrum de Bamburgh, pag. 662.

3 *Eodem tempore*] *i. e.* 24 Augusti 1335. Vid. supra cap. 21. huj. lib.

 1 *Joan-*

tam facilis ad veniam portus fuerat. Tres fere ex omni procerum Scotorum numero supererant, qui nullis neque pollicitationibus, neque periculis cogi poterant, ut in Anglorum ditionem venirent, Patricius Marciæ Comes, Andreas Moravius, & Gulielmus Duglassius. Hi, Kildrumiam oppugnante Cuminio, conjunctis viribus eo pergunt, & ad Kilblaniam silvam acre cum eo prælium conserunt. Sed cum Cuminius numero præstaret, & pauci a pluribus prope circumvenirentur, adventus trecentorum militum recentium, cum [1] Joanne Crago arcis præfecto, prælium diremit, ac victoriam certam Brussianis dedit. Fortissimus quisque Cuminianorum aut in prælio aut fuga cæsus. Multis fuit saluti [2] *Canemora*, arx Roberti Mennesii propinqua. Sed, cum tantæ multitudini in arcto stipatæ commeatus deessent, postridie fuit dedita, ac jurantibus in verba omnibus venia data. Cecidere, præter ducem, ex intimis ejus amicis, Robertus Bradus & Valterus Cuminius: Thomas ejus frater captus, postridie capite multatus.

XXIV. [3] Hæc victoria fecit, ut Randulpho capto, ægrotante Stuarto, confirmaretur militari suffragio Andreæ Moravio Proregis nomen & imperium. Nam cum literæ a Rege Francorum de induciis venissent, proceres Brussiani ad eas accipiendas coacti, unanimi consensu honorem pristinum, quem calamitas ademerat, Moravio restituerunt. Is, paucorum mensium induciis finitis, Lochindorcam arcem obsedit. Eam tenebat Davidis Cuminii uxor. Ea, quod evenit futurum prospiciens, ab Anglo petiverat auxilium. Mox Angli, copiis in Moravia expositis, obsessos liberant: Elginum usque (quod est oppidum ad Loxiam amnem situm) penetrant, obvia ferro & flamma vastantes. Dum Perthum tendunt, Abredoniam cremant: arces per Merniam, Dunotrium, Kinesium, & Lorestonium præsidiis occupant: sex monasteriis proximis imperant, ut muros Perthi dirutos instaurent: ac, rebus Scoticis iterum Eduardo Balliolo reverso commendatis, in Angliam abeunt. Discedentibus Anglis, & Scotorum viribus fractis, Henricus Bellomontius, tempus adesse ratus expetendæ vindictæ de cæde generi sui Comitis Atholiæ, quoscunque deprehendit, qui in prælio Kilblanensi fuissent, sine discrimine omnes crudeliter occidit. Eum Andreas Moravius in Dundargo obsessum ad deditionem compulit, & jurejurando accepto nunquam hostiliter in Scotiam rediturum, incolumem dimisit.

1 *Joanne Crago*] Tyrellus & Barnesius *Crabum* appellant, nostri vero omnes Buchanano adstipulantur.

2 *Canemora*] Ita omnino vocandam hanc arcem testantur Extr. Carthus. Boëthius Ballendenus, Vintonus, Humius; pro quo libris omnibus *Camprona* irrepsit.

3 *Hæc victoria*] Parta est hæc victoria anno 1335, & quidem ante 12 Septembris; quod (ut alios omittam, Volsingamium, Tyrellum, Barnesium, *&c.*) testatur instrumentum Eduardi Ballioli 12 Septemb. ejus anni scriptum, quo, præter alia, Joanni Insulano concedit custodiam Abriæ, *usque ad legitimam ætatem filii & heredis Domini David de Strabolgy ultimi Comitis Atholiæ*. Fœd. Angl. pag. 711. Errat igitur Buchananus, qui hoc prælium consertum innuit anno 1336; multoque gravius Humius, qui pugnatum affirmat ultimo Decembris 1337. Nec culpa caret Extractorum auctor, qui Comitem Atholiæ pridie Kal. Decembris occisum tradit.

misit: atque uno continuo victoriæ cursu, omnes trans Fortham munitiones, præter Cupri arcem & Perthum oppidum, ejectis præsidiis captas demolitus est. Deinde Angliam cum exercitu ingressus, inde magnas prædas egit: & militem, domi inopia confectum, nonnihil recreavit. Totâ enim Scotiâ, eo anno, agris belli injuria incultis, aut incursionibus assiduis utriusque partis vastatis, ita fame laboratum est, ut Angli arcem Cupri munitissimam vacuam ob commeatus inopiam reliquerint. Præsidiarios nauta Scotus, ab eis male multatus, dum in Lothianam noctu transportat, in cumulum arenæ, maris æstu recedente nudatum, exposuit. Illi cum in continenti se esse putarent, paullum progressi, atque iterum mari reperto, frustra nautam inclamantes, ad unum periere.

XXV. Proximo anno, qui fuit M.CCC. XXXVII. Angli arcem Dumbari obsederunt: eam tenebat Agnes, Comitis Marciani uxor, cui vulgus Nigræ cognomen dedit, mulier animi virilis: obsidebant autem Comites Sarisburiensis & Arundellius. Ea obsidio cum spe omnium diutius protraheretur, duo diversa agmina, in subsidium Balliolo missa, Scotiam intrarunt: alterum ducebat Monfortius, alterum Richardus Talbotus. Cum Monfortio congressus Laurentius Prestonius, exercitum, duce cæso, graviter concidit, ipse paullo post e vulnere decessit: amissi ducis iram miles inhumana captivorum cæde satiavit. Talbotus a Gulielmo Ketho deleto exercitu captus. Nihilominus duravit obsidio Dumbari. Mari ab Anglis intercluso, commeatuum penuria pene obsessos afflixit; ac procul dubio dedita fuisset arx, ni Alexander Ramisæus audaci incepto in tempore subvenisset. [1] Is nocte intempesta, deceptis qui in triremibus Genuensium maritimum latus observabant, navem ad arcem applicuit, & quadraginta selectos viros, commeatusque magnam vim exposuit. Deinde, præsidii parte ad suos adjuncta, silentio noctis cum ingenti tumultu in vigiles Anglorum irruit: ac magna cæde hominum, nihil minus quam eruptionem a prope victis timentium, facta, proxima nocte, æque occultus atque venerat, discessit. Sexto demum mense, Anglos fatigatos, ac frustra omnia expertos, revocante ad bellum Gallicum Rege, Dumbari obsidio soluta est. Andreas Moravius, patria prope peregrino milite liberata, primum Sterlinum, deinde Edimburgum oppugnare est aggressus, sed utrinque re infecta discessit; pacata tamen Lothianâ, & in fidem Regis recepta. Interea animo paullum a laboribus relaxato, dum sua transmontana prædia intervisit, morbo gravi correptus decessit; atque ad Rosmarchiam sepultus, summum apud omnes bonos desiderium sui reliquit: tantas enim res biennio ac semestri, quibus in magistratu fuit, gessit, ut suffecturæ cujuslibet magni ducis ætati viderentur. M.CCC. XXXVII.

XXVI. Post cum Stuartus Prorex fuit, usque ad Davidis e Gallia reditum. Adolescens adhuc multis præliis levibus, eo anno ejus auspiciis per Gulielmum Duglas-

1 *Is nocte intempesta*] MS. Edinb. Genev. Francof. aliique codices, *Is nocte intempesta adarcem deceptis*, &c. Sed cum hæ voces *ad arcem* plane superfluæ sint, utpote quæ mox sub finem sententiæ recurrant, nos cum Elzev. anni 1668, eas omnino expungendas censuimus.

1 Gu-

Duglassium gestis, victor evasit; nec sine maximo Duglassii discrimine, & crebris vulneribus. Nam Anglos e Teviotia expulit, & in Lidalia Heremitagium cepit, magnisque commeatibus de hoste ad Mulrossiam captis communivit. Cum Barclaio adeo acre ac pertinax certamen iniit, ut vix ipse cum tribus comitibus, idque beneficio noctis, evaserit. Joannis Sterlini copias quanquam gravi prælio devicisset, tamen ab eodem brevi post prope circumventus fuit. Verum, ex inopinato tumultu se colligens, postacerrimam pugnam, Sterlinum victum fugavit; triginta comitum ejus interemit, quadraginta vivos cepit. [1] Gulielmo Abernethio, a quo quinquies uno die fugatus fuerat, ita institit, ut ante noctem, cæsis omnibus ejus comitibus, ipsum secum captivum abduxerit. Nec minore felicitate [2] Laurentium Vausium hominem strenuum devicit. Tandem ad Davidem Regem in Galliam abiit, ut eum de statu rerum edoceret.

M.CCC. XXXIX. XXVII. Proximo anno, qui fuit M. CCC. XXXIX. Stuartus, fortunæ ratus instandum, coacto exercitu Perthum oppugnare aggreditur, quadrifariam divisis viribus: sed, Anglis acriter oppidum defendentibus, non sine vulneribus rejectus fuit. Tertio demum obsidionis mense, prope desperantibus de successu Duglassius supervenit, quinque piraticis navibus conductis, quæ machinas atque aliquid militum adduxerunt. Exposita igitur parte militum, reliqui in navibus Tai amnis ostium asservare jussi. Duglassius ipse ad arcem Cuprensem recuperandam mittitur: eam ab Anglis desertam Scoti occupaverant, quibus erat præfectus [3] Gulielmus Bullocus, sacerdos Anglus, idemque Quæstor. Cum eo Duglassius transegit, ut, acceptis in Scotia prædiis, in suas partes transiret. Id eo facilius ei persuasum, quod nec ab Anglis subsidium sperabat, nec Scotis, qui secum in præsidio erant, admodum fidebat: ejus opera forti & fideli sæpe postea Scoti sunt usi. Obsidio Perthi jam in quartum mensem protracta, diutius videbatur duratura, nisi Rossiæ Comes per cuniculos aquam e fossa derivasset, atque ad murum usque cum suis penetrasset. Tum demum dejectis propugnatoribus, telorum vi potissimum e machinis emissorum, [4] deditio facta est, ea lege, ut Angli incolumes, quo vellent sua omnia expor-

tra-

1 *Gulielmo Abernethio*] Ita Boëthius Buchanano præiverat, eumque secuti Barnesius pag 108. & Tyrellus pag. 434: at potior mihi videtur Extract. Ballendeni & Vintoni fides, qui eum *Laurentium Abernethium* appellant.

2 *Laurentium Vausium*] Hunc Vintonus *Rollandum* vocat.

3 *Gulielmus Bullocus, sacerdos Anglus*] Solus, quod sciam, Boëthius *Anglum* vocat: mihi vero utriusque hac in re fides est suspecta. Nam, ut aliorum silentium prætercam, verisimile haud videtur Anglum eo tempore ad Scotos transfugam futurum. Huc accedit quod anno proximo 1340, in Actis publicis Tom. 5. pag. 200. & 202, *Gulielmum Bullocum Militem*, (eundem reor, quem hic Buchananus nominat,) cum aliis obsidem datum reperio pro Joanne Randulpho Comite Moraviæ, quem, si transfuga fuisset, Eduardus Anglus nullo pacto accepturus videtur.

4 *Deditio facta est*] Ob hanc deditionem cum Thomæ Uchtredi urbis præfecti fama apud multos vilesceret, se publicis Comitiis purgare erat coactus. Fœd. Angl. Tom. 5. pag. 131.

2 Ju-

tarent. [1] Intra paucos dies, Sterlinum quoque oppugnatum, & eadem lege deditum. Mauritius Moravius, Andreæ filius, arci est præfectus. Hac tam subita mutatione rerum Balliolus territus, e Gallovidia, ubi se plurimum continebat, in Angliam abiit.

XXVIII. Brevi post, arx Edimburgi, non vi expugnata, sed arte capta est. [2] Valterus Currius mercator, qui tum forte navem commeatibus onustam, in æstuario Tai ad Taodunum habebat, arcessitus a Gulielmo Duglassio, in Fortham venit. Ibi communicato cum Bulloco consilio, Currius Anglum se simulat, ac duos vini optimi utres, aliaque nonnulla munuscula ad præfectum arcis attulit: oravitque, ut ibi reliquos [3] commeatus distrahere sine periculo per eum liceret: si qua re ei præsidiove opus esset, commoneret, se libenter eis, quoad posset, gratificaturum. Præfectus ei, ut aliquot dolia vini, certumque numerum panis nautici afferret, imperat: aditum ei, cum vellet, pollicetur. Ille, quod bene vertat, metu Scotorum, qui sæpe incursiones in loca vicina facerent, summo mane se adventurum ostendit. Ea nocte, Duglassius duodecimque comites homines lectissimi, nautico vestitu super arma injecto, commeatum ad arcem portant. Suos, quam proxime possunt, in insidiis collocatos, exspectare signum jubent. Progressi paullum Duglassius & [4] Simon Fraserius, cæteros modico intervallo sequi jubent. Intromissi a janitore intra munitionem e trabibus ante portam arcis structam, cum animadvertissent claves ostiorum e brachio janitoris suspensas, ipsum jugulant; & sine strepitu portam arcis aperiunt. Deinde suis (uti convenerat) cornu inflato, signum dant. Eodem sono & qui erant in insidiis, & custodes arcis admonentur, alteri ab amicis, alteri ab inimicis arcem teneri. Utrisque properantibus, Scoti onera in ipso portæ aditu dejiciunt, ne ante suorum (qui per difficilem clivum lentius vadebant) adventum, valvæ objici, [5] ac ipsi occludi possent. Acri conflictu edito, ac cæde utrinque patrata, tandem præsidiarii cesserunt, cæteris, præter præfectum ac sex comites, occisis.

XXIX. Alii in hunc annum, alii in superiorem conjiciunt expeditionem Alexandri Ramisæi (qui omnes illius ætatis Scotos rei militaris gloria anteibat) in

1 *Intra paucos dies*] Imo vero, si Frossardo, Barnesio & Tyrello credimus, non nisi biennio post, *i. e.* exeunto anno 1341.

2 *Valterus Currius*] Ita eum appellant, Extr. Carthus. Vinton. Boëthius vero, Ballendenus, Major & Humius *Turrium*, sive *Towers*, vocant, unde *Turrios* Innerlethæ Comarchos idem Humius & Crafordius propagatos arbitrantur.

3 *Commeatus distrahere*] Vocem *distrahere* hoc significatu damnat Scioppius Infam. Famiani pag. 188; quod melioribus linguæ Latinæ ætatibus ea nemo sit usus: sed non opus erat vocabulum, a Suetonio, Justino & Jurisconsultis fere omnibus usurpatum, sollicitare.

4 *Simon Fraserius*] Major, Boëthius & Ballendenus *Valterum*, Vintonus, & Extr. *Gulielmum*; Froissardus vero, Barnesius, Humius cum Buchanano eum *Simonem* appellant.

5 *Ac ipsi occludi possent*] Ita editi omnes, quod tolerari forte potest auctoritate Plauti, cui Menech. 4. 2. 108. *occludi* pro *includi* accipitur. *Quæ non me excludet ab se, sed apud se occludet domi*, i. e. *includet*: sed rectius MS. in quo *excludi* scribitur.

1 *II*.

in Angliam. Erat enim ea tum de virtute ejus opinio, ut qui non prodiisset ex illius velut schola, militiæ non satis peritus haberetur. Itaque juventus ad eum, velut unicum bellandi magistrum, frequens ventitabat. Is, cum non paucas ante expeditiones in hosticum, cum parva manu, prospero eventu fecisset, rebus eorum tum in Scotia afflictis, aliquid majus audendum ratus, collecta magna clientium & amicorum manu, Northumbriam late populatus est. Eum revertentem Angli, ex omnibus agris & castellis, longe majoribus copiis consequuntur. Eorum congressum cum Alexander vitare non posset, & suorum animos, ob multitudinem hostium, nonnihil debilitatos sentiret, præmissa præda, pedites in insidiis locat: equites late effusos simulare fugam jubet; deinde, ubi locum insidiarum prætериssent, ad signum buccinæ rursus in unum coire. Eam equitum fugam Angli veram rati, æque effusi & ipsi sequuntur. Ad quos Scoti signo revocati, cum se momento temporis obvertissent, pedítesque undique ex insidiis prosiliissent, versus est in Anglos ex re inopinata terror, ac non paullo concitatiore cursu, quam antea secuti erant, fugerunt: multi occisi: complures capti: præda incolumis domum abducta. Inter captivos fuit præfectus Rosburgi: cum eum præsidium fere omne secutum fuisset, Alexander oppidum pene vacuum aggressus, primo impetu cepit. Inferiorem quoque arcis partem cum suæ potestatis fecisset, qui restabant, in turrim validam confugerunt: sed, cum pertinacissime oppugnarentur, nec subsidium a suis ullum sperarent, se dediderunt. Sunt qui Sarisburii Comitem ibi captum tradant, & cum Joanne Randulpho permutatum. Sed magis inclinat animus, ut plures scriptores sequar, qui Sarisburium a Gallis atque in Gallia captum prodant. Randulphus in Annandiam profectus, arcem suam ad lacum Mabanum de Anglis cepit: ac tres limitum præfecti, Alexander Ramisæus orientalis, Gulielmus Duglassius medii, Randulphus occidentalis, ultra veteres fines, qui Alexandro tertio regnante fuerant, Anglos expulerunt: neque quicquam in solo Scotico præter Bervicum tenebant. Sunt qui Rosburgum a Ramisæo, sopitis vigilibus, de nocte scalis admotis, captum tradant, anno M. CCC XLII. die Martii XXX. cum quibus facit liber Pasletensis.

M.CCC. XLII. XXX. Eodem anno, [1] IV. Non. Julii, David Brussius cum uxore ad Ennerbervium applicuit, [2] anno quam discesserat nono: cujus adventus eo fuit omnibus gratior, quo minore in spe tum res Scotorum erant. Nam Eduardus, factis cum Philippo Rege Gallorum [3] ad Tornacum trium annorum induciis, atque

1 *IV. Non. Julii*] Alii omnes *IV. Non. Junii*, quibus eo facilius assentior, quod Buchananus ejusve exscriptores non semel *Julium* pro *Junio* mense accepere. Vid. supra ad Lib. VIII. 59. & Lib. IX. 18. & mox in fine huj. cap.

2 *Anno quam discesserat nono*] Hoc confirmat quod supra lib. IX. 8 ostendimus, Davidem nempe post infaustam demum ad Halidonem pugnam, anno 1333, in Galliam se contulisse, non vero post prælium Duplinense anno 1332, quod dum Buchananus affirmat sibi ipsi contradicit, eo enim pacto decem fere annos in Gallia Davidem moratum fuisse oportet.

3 *Ad Tornacum trium annorum induciis*] In gemino errore hic versatur Buchananus: primum enim hæ induciæ ad Tornacum, vel potius E perlinum, initæ 25 Sept. 1340, ad 24 Junii 1341 erant duraturæ post-

atque ita bello Gallico vacuus, decreverat totis viribus Scotiam aggredi. Habebat tum in exercitu quadraginta peditum, sex equitum millia: ac adversus annonæ angustiam magnam classem ornaverat, quæ commeatus terrestribus copiis suppeditaret. Ea cum Novembri mense solvisset, tempestate sæva jactata, atque in Belgicum & Germanicum littus post longam vexationem ejecta, inutilis prorsus ad præsentis belli usum fuit. Interea Eduardus, cum terrestribus copiis, circa Novum castrum ad Tinam, in maxima commeatuum penuria, se continebat. Ad eum legati e Scotia missi, [1] quatuor mensium inducias ea conditione fecerunt, [2] ni David Rex [3] ante Calendas Junias domum rediret, ut Scoti omnes in Eduardi ditionem concederent. Verum David, audito Angli apparatu, ante legatorum ad se adventum solverat.

XXXI. Ad Regem ita (uti dixi) reversum, inter gratulantes, qui ab omnibus regni partibus frequentes aderant, venit Alexander Ramisæus, cum omni vita superiore splendide acta, tum recenti militari gloria clarus. Is singulari favore

postea quidem Attrebati renovatæ, atque ad 24 Junii 1342 protractæ. Vid. Acta publ. Tom. 5. pag. 205. Tyrel. vol. 3. pag. 340. Verum eis ante exitum anni 1341 violatis, bellum violentius quam prius inter Anglos & Gallos exarsit. Porro animadvertendum est in omnibus hisce induciis Scotos semper fuisse comprehensos; ac propterea quod alterutri populo bellum inferebatur, utrique illatum habitum fuisse. Buchananum autem fefellisse videntur aliæ trium quidem annorum induciæ; at hæ initæ demum sunt anno 1343, Gallos pariter & Scotos complectentes. De iis Buchananus loqui intelligendus est Lib. IX. 33.

1 *Quatuor mensium inducias*] Ita quidem Froissardus, a quo præcipue, si non unice, hæc Buchananus habuit. Barnesius vero & Tyrellus (ex mensium inducias pactas memorant. Sed cum omnes consentiant eas ineunte Decembri cœpisse, & vel Kal. Maji, vel Junii finiisse, sibi ipsis contradicunt, nam sic Buchanano 6 mensium, illis vero 5 mensium induciæ statuuntur.

2 *Ni David Rex*] Accuratissimus annalium Scoticorum indagator Pat. Abercrombius vol. 2. pag. 79. aut nullas aut perbreves inter Scotos Anglosque inducias tum factas ostendit; si quæ autem fuerant, non ea lege initas, ut, ni David ante earum excessum rediret, Scoti in Eduardi ditionem concederent.

3 *Ante Calendas Junias*] Quod Barnesius observat pag. 250. præpostere hæc a Buchanano traduntur; qui Davidem reversum ait non ante 4 Nonas Julii, quamvis Scoti pacti essent eum reditûrum ante initium Junii (non Maji, quod perperam Barnesius Buchanano affingit;) & tamen eum ante legatorum ad se adventum solvisse. Sed tota hæc narratio purum putum Froissardi figmentum est. Nam, quemadmodum ab Abercrombio est notatum, mense Martio anni 1342, commeatus ab Eduardo concessus est Episcopo Brechinensi, Patricio Comiti Marciæ, Gulielmo Duglassio & aliis (quos instrumentum ipsum Fœd. Angl. pag. 306. legatos Davidis Brussii disertim appellat) qui cum legatis a se proximo Aprili missis de induciis agerent. Quis autem Davidem Brussium ita delirum existimaverit, ut legatis suis facultatem sui exauctorandi permitteret, ni intra paucos menses in Scotiam rediret? Quod si rem ita se habuisse fingamus, debuerat ex pacto David se regno abdicasse, quum ad præstitutum tempus, Kal. nempe Majas juxta Froissardum, vel etiam Junias (uti Buchan. scribit) non redierit. Anne vero credibile est scriptores Anglos (apud quos tamen nihil hujusmodi occurrit) tam insigne sui in Scotorum gentem dominii argumentum fuisse omissuros?

favore acceptus, & præter custodiam Rosburgi, etiam totius Teviotiæ præfectura judiciaria donatus. Hoc in honore sibi eum prælatum Gulielmus Duglassius ægerrime tulit: nam cum Teviotia pene tota Anglos expulisset, conventibus agendis, quanquam injussu Regis, aliquot annos præsederat: meritis enim in patriam, & nobilitate generis, & familiæ opibus fretus, neminem in eo magistratu sperabat sibi competitorem futurum. Itaque totus in ultionem intentus, iram in præsentia suppressit: tandem vero post tres menses, inimicum conventum habentem in templo Havici nactus, eum nihil minus exspectantem, cæsis tribus comitibus auxilium ferre conantibus, saucium jumento imposuit; atque in Heremitagio mori fame coëgit. Eodem fere tempore, eodem genere mortis, per Davidem Barclaium extinctus est Gulielmus Bullocus, homo singulari erga Regem fide. Hæc duo crudelitatis inhumanæ facinora totam pene Scotiam, in factiones distractam, seditionibus replevere. Hæ res Regem adolescentem, & nondum militaribus ingeniis assuetum, vehementer exercuerunt: & quanquam summam diligentiam in perquirendo ad supplicium Duglassio adhiberet, is tamen per amicos (plurimos enim ob res præclare gestas pro libertate sibi conciliaverat) ac in primis per Robertum Stuartum, Regis e sorore natum, veniam obtinuit. Maxime valuit magnifica quidem, sed vera commemoratio rerum ab eo gestarum, & ratio temporis, quo, pace foris incerta, nec rebus domi quietis, militares homines retinendi, atque etiam omni favore amplectendi essent. Igitur non solum venia Duglassius, sed præfectura Rosburgi & Teviotiæ donatus est, clementia fortasse in præsentia non inutili, sed exemplo in posterum pessimo.

XXXII. [1] David, rebus utcunque domi compositis, expeditionem in Anglos denunciat, magna Nobilitatis parte, ob commeatuum, qua laborabatur, penuriam, dissuadente. Collecto satis magno exercitu, Joannem Randulphum ci præficit: ipse occultus, dissimulato nomine Regio, cum eo proficiscitur. Hæc manus, per duos prope menses depopulata Northumbriam, cum ingenti præda domum rediit. Iterum intra paucos dies, Rex se ducem exercitus professus, hosticum intravit. Angli viribus inferiores certaminis aleæ rem committere, absente in Gallia Rege suo, recusabant: sed magno equitatu ab omni parte assultantes, a libera populatione Scotos arcebant: quinque primæ nobilitatis Equites, nuper a Davide in eum ordinem ascitos, temere longius a suis progressos, cæsis aut fugatis eorum comitibus, hostes capiunt. Rex, ne tempus

1 ***David, rebus utcunque domi compositis***] His verbis innuere videtur Buchananus Gulielmum Duglassium venia prius fuisse donatum, quam Rex primam in Angliam expeditionem adornaret. Verum longe se aliter res habuit. Nam Davidem, eo ipso quo rediit anno, Angliam ingressum comitatus est Gul. Duglassius non sine magno Anglorum malo, ut eorum Annales testantur. Anno autem sequenti Ramisæum sustulisse, atque ob id Regis iram metuens secreta cum Anglo consilia communicasse videtur. Exstant enim Angli ad Henricum Percium & alios literæ, quibus eos Duglassium ad suas partes traducere hortatur, scriptæ 18. Aug. 1343. Fœd. Angl. Tom. 5. pag. 379. Quæ res Scoto (uti videtur) indicata, Duglassio præteritorum veniam maturavit.

1 *Magna*

pus illic frustra tereret, reduxit exercitum. Tertia expeditione, coactis quam potuit occulte copiis, ut hostes necopinantes magna clade afficeret, cum Angliam præcipiti autumno fuisset ingressus, largis imbribus exiguos torrentes ita augentibus, ut agrum omnem non modo impervium redderent, sed commeatuum advectionem prohiberent, paucis arcibus, ne nihil tanto conatu videretur egisse, dejectis, domum rediit. Non adeo diu post, legatis ultro citroque missis, actum de induciis in biennium, in quas Scotus ea lege consensit, modo eas ratas Philippus Gallorum Rex haberet: nam in fœdere inter Scotos & Gallos ita cautum erat, ut neutra gens sine altera pacem aut inducias cum Anglo faceret: hæ quietam interea Scotiam tenuere.

XXXIII. Quarto fere post reditum Davidis anno, Gallis [1] magno prælio victis, obsesso ab Anglis Calisio Morinorum oppido, Philippo per legatos instante, ut Scoti Angliam ingressi, partem virium Anglicarum in se derivarent, exercitus Perthum convenire jussus est. Eo cum frequentes coissent, David Comes Rossiæ, [2] Reginaldum Æbudarum Regulum veterem inimicum, septemque comitum ejus nobilissimos, noctu ex insidiis aggressos interemit. Ea cædes valde exercitum imminuit; cum non solum utriusque partis amici & clientes, sed multi etiam vicinorum, civile bellum inter familias potentissimas metuentes, [3] domos discederent. Igitur Gulielmus Duglassius Lidalianus Regi maximopere suadebat, ut, omissa in præsentia expeditione, res domi componeret. Hoc consilio contemto, Rex, amicitia superante caritatem patriæ, in Angliam ducit: ac ferro & flamma omnia qua ibat prosternens, sexto decimo demum die in agrum Dunelmensem venit. Angli, partim a Percio collecti, partim ab exercitu, qui Calisium obsidebat, remissi, cum frequentes convenissent, se Scotis, multo celerius eorum opinione, acie instructa ostenderunt. David, qui, nihil minus quam hostis adventum metuebat, & Gulielmum Duglassium ad agrum vicinum depopulandum emiserat, suis signum pugnæ proponit. Duglassius, cum in hostem necopinus incidisset, trepida fuga, quingentis viris fortissimis amissis, in castra redit. Nec infelix rei incipiendæ auspicium felicior conflictus est secutus. Pugna acriter inita, [4] in prima acie cæsus est, profligatis prius

1 *Magno prælio*] Ad Cressiacum 24 Aug. 1346 commisso, quo 2 Reges, 6 Principes, plurimi viri nobiles, ac e vulgo militum 30000., ex parte Gallorum erant occisi.

2 *Reginaldum Æbudarum Regulum*] Abercrombius pag. 92. existimat Æbudarum Regulum tum Joannem vocatum fuisse, ex Epistola Eduardi Angli (Fœd. Angl. Tom. 5. pag. 530) qua *Joannem de Insulis* sibi conciliare conatur. Verum cum hæc epistola aliquot diebus post prælium Dunelmense, *i. e.* 4 Nov. 1346 sit scripta, hunc *Joannem Reginaldi* aut filium, aut fratrem, non absurde liceat existimare.

3 *Domos discederent*] Ita MS. & princeps editio Edinburg. aliæ omnes *domo*, male.

4 *In prima acie*]. Alio ordine instructum exercitum vult Boëthius, qui primam aciem Roberto Stuarto & Comiti Marciæ commissam tradit. Quærunt autem Barnesius & Tyrellus, qua auctoritate impulsus Buchananus a Boëthio diversus abierit. At non desunt Buchanano idonei auctores, Extractorum scriptor & Vintonus, qui eodem, quo ille, ordine Scotorum aciem

prius suis, Joannes Randulphus. Mediam, in qua Rex erat, duæ Anglorum acies, altera victrix, altera integra aggressa, obstinatam mori cum eo Nobilitatem Scoticam pene ad internecionem ceciderunt. Rex ipse a Joanne Coplando, cui, telis ereptis, duos pugno dentes excusserat, captus, sed jam duabus sagittis graviter saucius. Tertia, cui Robertus Stuartus & Patricius Dumbarius præerant, acies, visa suorum clade, prope incolumis se subduxit.

XXXIV. Post hanc pugnam, ita profligata Nobilitate, statim Rosburgum, Heremitagium, aliæque complures arces Anglis deditæ. Scoti coacti, præter quos in Anglia tenebant agros, etiam Marcia, Teviotia, Lidalia & Lauderia cedere. Limites Anglorum ad saltum, quem Cocburni vocant, & Soltram prolati. Balliolus, non contentus [1] ditionem majorum suorum in Gallovidia recuperasse, Annandiam & Nithiam, & quicquid agrorum ad Glottam adjacet, cæde & incendio pervagatus est: Lothianam quoque, adjuncto sibi Percio Anglo, simili clade affecit: nec per aliquot annos in Scotia justus exercitus confici potuit. Accessit ad hæc mala pestis gravissima, quæ partem fere tertiam populi absumsit. Nec in rebus tam afflictis a domesticis malis cessatum est. David Barclaius, Eques nobilis, qui Bullocum ante occiderat, hoc quoque tempore in cæde Joannis Duglassii Dalkethii affuerat. Eum Gulielmus Duglassius Lidalianus, qui in prælio ad Dunelmum captus ab Anglis nondum redierat, per suos clientes curavit interficiendum: nec ipse in Scotiam reversus, diu ei superstes fuit. Nam a Gulielmo Duglassio, Arcibaldi filio, nuper e Gallia reverso, inter venandum in silva Atrica, [2] in ultionem cædis Alexandri Ramisæi, est interfectus. Nec priscorum Scotorum tribus, homines quietis impatientes, a mutuis injuriis temperarunt.

XXXV. Inter hæc mala undique prementia, [3] Gulielmus Duglassius, collecta propinquorum & clientium manu, primum Duglassiam majorum suorum patrimonium, ejectis Anglis, recuperavit: deinde, e parvo successu crescente civium erga eum favore, magnam Teviotiæ partem recepit. Interea Joannes Francorum Rex, qui patri Philippo & regni & belli fuit hæres, veritusne Scoti, tot malis fracti, tam potenti hosti succumberent, misit ad eos Eugenium Garenterium, quadraginta viris fortibus comitatum, petitum ab eis, ne ullam cum Anglo pacem se inconsulto facerent. Is quadraginta scutatorum millia, ad militem conducendum attulit: præterea magnificis promissis Nobilitatem in suam sententiam traduxit. Illi, acceptam pecuniam inter se partiti, nullo milite conducto, bellum per excursiones frequentes more suo administrarunt. Id ubi ad Anglum est perlatum, Lothianam jam antea male habitam, prope ad vastitatem redegit. Hæc ut ulciscerentur, Patricius Dumbarius

acies dispositas affirmant. Eorum vero fidem haud parum suffulcit, quod Robertus Stuartus & Patricius Dumbarius, visa suorum clade, se suosque incolumes subduxisse dicantur: qui si primi prælium iniissent, non ita facile evasuri videntur.

1. *Ditionem*] Vide supra ad Lib. 1. 43.

2 *In ultionem*] Aliam hujus cædis caussam veroque magis similem adfert Humius.

3 *Gulielmus Duglassius*] Hic primus erat Duglassiæ Comes paullo ante prælium Dunelmense creatus.

1. Cum

rius & Gulielmus Duglassius, collecta quam potuerunt occultissime magna manu, Gulielmum Ramisæum Dallusium, virum fortem & notæ in bello industriæ, ad Noramam pagum in ripa Tuedæ frequentem incendendum, cum parte exercitus mittunt; ipsi in insidiis consistunt. Cum quod quæsitum erat Ramisæus foret assecutus, perducti ad insidias hostes, ac circumventi cæduntur. Tandem multitudini impares deditionem faciunt: pars major capitur.

XXXVI. Hoc successu crevere Scotis animi: itaque iisdem ducibus conjunctis, Thomas Stuartus Angusiæ Comes Bervicum tentare statuit. Id occulte ut conficeretur, conductis undecunque poterat navibus, scalisque & reliquo oppugnandarum urbium apparatu imposito, Patricium de suo adventu facit certiorem. Cum ad horam constitutam, quam minimo poterant tumultu, ad muros accederent, vigiles tamen non fefellerunt: quibus post acrem pugnam repulsis, Scoti tandem urbe, non sine damno suorum, potiuntur. Arcem ab Anglis retentam magna vi, sed frustra adoriuntur. Anglus audito rerum Scoticarum statu, coacto exercitu copioso, magnis itineribus eo contendit. Scoti, accepto ejus adventu, nulla re ad longam obsidionem satis provisa, urbe spoliata & incensa, ad sua redierunt. Eduardus, omni genere artificum adhibito, corrupta flammis instaurat: interea ipse Rosburgi manet. Eo Balliolus venit, Scotiæ regno ei cedit: oratque vehementer, ne sibi a Scotis illatas injurias negligat. Anglus, velut ei obsecundans, Lothianam terra marique invadit: & quicquid supererat superiori vastationi corrumpit. Decreverat illa expeditione Anglus totam Scotiam affligere, ut nullas in posterum vires ad rebellandum recolligere posset: verum id consilium discussit fœda tempestas, quæ classem, in qua subvehebatur commeatus, ita dissipavit, laceravit, & afflixit, ut paucæ naves iterum in unum portum coire potuerint. Ita Eduardus redire ob commeatus inopiam coactus, iram suam in Edimburgum, Hadinam, reliquaque Lothianæ oppida effudit. Eo cum exercitu in Angliam reverso, Gulielmus Duglassius Gallovidiam, Rogerius a Cella Patricii Nithiam, Joannes Stuartus Proregis filius Annandiam Scotis, hoste expulso, restituerunt.

XXXVII. Eodem fere tempore, Joannes Rex Francorum in Pictonibus magno prælio ab Anglis victus, capitur. Eduardus [1] cum, duobus Regibus captivis, hiemem ageret in summa inter amicorum gratulationes lætitia, Scoti, animum ejus gloria satiatum rati tum ad æquitatem facilius flecti posse, cum

1 *Cum, duobus Regibus captivis*] Hoc falsum esse ostendunt Barnesius & Tyrellus. Neque enim David Scotorum, & Joannes Francorum Reges una simul hieme (aut, quod Leslæus aliique affirmant, uno simul natali Christi die) in Anglia captivi erant. Joannes enim in Angliam captivus ductus mense Majo anni 1357, proximoque Septembri David Bervicum est deductus, nec antea in Angliam reversus, quam de ejus liberatione est transactum, 5 *scil.* Octob. ejusdem anni. Proximo quidem anno David Londinum est profectus, Anglum orandi gratia, ut longiorem sibi in reliquis redemtionis suæ pensionibus solvendis moram indulgeret: cumque ibi (quod Abercrombius ex Actis publicis ostendit) ab autumno anni 1358, ad 18 minimum Januarii sequentis, sit commoratus, necesse est eum hiemem cum Joanne Franco in aula Anglica egisse, atque festos ea tempestate dies cum Eduardo celebrasse. Indeque nostris occasio existimandi est data, tum primum de eo liberando actum fuisse.

 1 *Cum*

cum eo per legatos de Rege suo liberando egerunt. Brussius, ut facilius sui eum convenire possent, Bervicum est missus: cum de conditionibus non conveniret, iterum Londinum est reversus. Nec adeo diu post, per legatos Pontificios, qui de pace inter Anglos & Francos summo studio agebant, [1] cum Scotis etiam est transactum, promissis Anglo, ut nostri scribunt, [2] centum, [3] ut Frossardus, quingentis millibus marcarum Anglicæ monetæ: cujus pecuniæ [4] pars repræsentaretur, reliquum per pensiones solveretur. Ea summa quo facilius conficeretur, Pontifex Romanus sacerdotiorum decimas in tres annos donavit: induciæ interea factæ, obsides dati nobilissimi adolescentes, qui pene omnes in Anglia peste interierunt. David igitur undecimo quam captus fuerat anno domum reversus, primum omnium, qui fugæ principes e Dunelmensi prælio fuerant, multavit: Patricio Dumbario partem agri abstulit: [5] Robertum Stuartum, sororis majoris filium, a spe succedendi in regnum removit: atque in ejus locum substituit [6] Alexandrum Sutherlandiæ Comitis filium, e secunda sorore genitum, & in ejus nomen proceres sacramento adegit. Hujus adolescentis pater, ut procerum voluntates filio conciliaret arctius, latos & fructuosos agros viris potentibus donavit. Sed, Alexandro brevi post mortuo, David Stuarto placatus est, & in Ordinum frequenti conventu, suus ei locus est omnium decreto restitutus. Sed id aliquot annis posterius est factum.

XXXVIII.

1 *Cum Scotis etiam est transactum*] Hac voce [*etiam*] Buchananus innuere videtur de Scoto ac Franco eodem tempore liberando fuisse transactum; cum tamen aliter se res habeat. Scotus enim (uti diximus) liberatus est anno 1357, Francus vero non nisi anno 1360.

2 *Centum, ut Frossardus, quingentis millibus*] Vide totam hanc transactionem apud Rymerum, Fœd. Angl. Tom. 6. pag. 30. ad 65. & Abercrombium pag. 118. 119, 120. E quibus apparet Scotos pro sui Regis redemtione pactos fuisse 100000 marcas Anglicæ monetæ intra decem annos per æquales portiones solvendas. Cum autem Scoti eas pensiones statutis temporibus conficere nequirent, aliæ per utriusque Regis legatos conditiones initæ sunt anno 1365, ut *scil.* Scoti intra 25 annos 100000 libras Anglo penderent, ita ut singulis annis 6000 marcæ solverentur. Ibid. pag. 464 Cum autem anno 1369, de ea summa restarent 56000 marcæ nondum solutæ, alia denique conventio facta est, qua quatuordecim annorum induciis pactis, quatuor millia marcarum quotannis Anglo penderentur, Ibid. pag. 632. quod & a Scotis cum fide est præstitum, totumque adeo Davidis redemti pretium persolutum anno demum 1383. Ibid. Tom. 7. pag. 417.

3 *Ut Frossardus*] Frossardus non marcas sed scutatos nominat, quos ejus interpres Sleidanus aureos reddit.

4 *Pars repræsentaretur*] Non quidem statim, quod Buchanani verba præ se ferre videntur, sed ut prima tantum pensio, sive 10000 marcæ, 24 Junii anno proximo 1358 solveretur.

5 *Robertum Stuartum*] Totam hanc narrationem non spernendis argumentis labefactare conatur Abercrombius p. 153. & seq.

6 *Alexandrum Sutherlandiæ Comitis filium*] Hunc Sutherlandiæ Comitis filium, non *Alexandrum* (quo nomine Boëthius etiam, Holinshedius & alii eum appellant) sed *Joannem* fuisse vocatum ex multis in Actis publicis instrumentis constat. Ibid. pag. 35. & 47. Vide etiam Rymeri Epist. 1. ad Episc. Carleol. pag. 42. Et Ballendeno quidem *Joannes* nominatur; Barnesius tamen, quanquam aliis *Joannem* appellatum agnoscat, Odor. Raynaldi auctoritatem secutus, cujus fides, inquit, præstantior est, ei nomen *Alexandro* fuisse perperam arbitratur.

1 *Apo-*

XXXVIII. Proximos fere quinque annos in pacandis discordiis civilibus Rex consumsit: quo in tempore duæ clades inciderunt: altera ad paucos pertinens, ex inundatione aquarum. Tantum enim aquæ pluviæ de cœlo dejectum est, ut, torrentibus & fluviis per Lothianam in agros effusis, non pontes modo & molas aquarias, sed pleraque rusticas domos, cum pecore & dominis, vis aquarum in mare detulerit, arbores radicitus evulserit, oppida quoque prope fluminum ripas pene deleret. Hanc calamitatem secuta pestis, multos omnium ordinum atque ætatum consumsit. Pacatioribus jam rebus, anno millesimo trecentesimo sexagesimo tertio, in conventu Ordinum, Rex ad [1] Apolectos retulit, [2] de Anglo aut ejus filio (si quid sibi humanitus evenisset) ad regnum capien-

1 *Apolectos*] *i. e.* ut Irvinus & Crafordius interpretantur, ii qui nobis *Domini ad Articulos*, vulgo [*The Lords of the Articles*] appellantur. Ii autem erant selecti e tribus regni Ordinibus viri, qui summis regni ministris, quos *Officiarios Status* vocamus, adjuncti, in antecessum dijudicare solebant, quæ res in publicis comitiis proponendæ viderentur. Quod ad vocabulum *Apolectos* attinet, id Buchananus, & quidem ad rem exprimendam commodissimum, a Livio mutuatus videtur, lib. 35. cap. 34. *Concilium quidem universæ gentis post dimissos Romanos* [Ætoli] *non habuerant, per Apolectos autem (ita vocant sanctius concilium: ex delectis constat viris) id agitabant, quonam modo res in Græcia novarentur.* Et lib. 36. cap. 28. *Ubi cum in concilio delectorum, quos Apolectos vocant, Phæneas & quæ imperarentur, & quæ ipsis prope accidissent, exposuisset; ingemuerunt quidem principes conditioni suæ, parendum tamen victori censebant, & ex omnibus oppidis convocandos Ætolos ad concilium.* Ita quidem exhibent omnes Buchanani ævo & diu postea editi Livii codices; non tamen dissimulandum est in recentioribus, præsertim Gronoviana & Doujatiana Editt. *Apocletos* legi. Ego vero parvo discrimine referre arbitror, sive *Apolectos*, sive *Apocletos*, apud Livium atque adeo Buchananum legamus; eadem enim fere est utriusque vocis, hujus a καλέω, illius a λέγω deducta, vis & significatio. Nam Ἀπόλεκτοι Græcis idem est ac *delectus* vel *selectus*: Ἀπόλεκτοι inquit Suidas, *i. e.* ἐξαιρέτοι, ἐκκρίτοι, ἐκλελεγμένοι. Thucyd. lib. 6. Ἄλλως τε καὶ πρὸς ἄνδρας πεζομάχους ἀμυνομένους, καὶ οὐκ ἀπολέκτους ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, ubi vetus Scholiastes explicat ἐξῃρημένους. Eadem est ratio alterius vocis Ἀπόκλητοι, i. e. *evocati*, *acciti*; κεκλημένους reddit Suidas, citatque inter alios hunc Polybii locum, Τριάκοντα τῶν Ἀποκλήτων ἐχειροτόνησαν τοὺς συνεδρεύοντας μετὰ τοῦ βασιλέως.

2 *De Anglo, aut ejus filio*] Memorabilis hujus negotii, ab aliis parum vere aut obscure traditi, seriem Abercrombius primus ex Actis publicis erutam in claram lucem exposuit pag. 130. & seqq. Ejus autem summa hæc erat; ex parte quidem Davidis, ut is strenue apud suos niteretur, ut, si ipse sine sobole decederet, Scotorum regnum Anglo ejusque successoribus lege lata confirmaretur. Quod ut facilius a suis David impetraret, ex parte Angli contra conventum est. 1. Ut quod de redemtionis ejus pretio nondum solutum supererat (supererat autem plus quam dimidium) id Scoto in perpetuum remitteretur. 2. Ut Anglus omnibus arcibus terrisque quas in Scotia tenebat, deinceps cederet, finesque Scotis iidem essent, qui moriente Roberto Brussio. 3. Ut quas terras Davidis majores in Anglia beneficii nomine tenuerant, eæ ipsi restituerentur. 4. Ut Scoti suis legibus, privilegiis & magistratibus uterentur, neu extra regni limites ad jus petendum accipiendumve evocarentur. 5. Ut Anglus, eique in regnum succedentes, statim post suscepta imperii Anglici insignia Sconam venirent, ibique pari modo Scotorum Reges inaugurarentur, ac tum sancte jurarent se Ecclesiæ jura, ac bonorum Regum leges & statuta, in primis vero hujus fœderis conditiones, sanctas ac illibatas conservaturos. 6. Ut Comitia publica nusquam extra Scotiæ limites haberentur. 7. Ut munia tam Ecclesiastica quam

piendum in Scotiam arcessendo. Id sive tædio bellorum, utriusque gentis commodis prospiciens, sive (quod alii putant) ab Anglo jurare coactus, fecerit, oratio ejus fuit adeo omnibus ingrata & molesta, ut non exspectato dum ordine sententiæ rogarentur, omnes clamore confuso vocem abominarentur: ac nihil propius fuit, quam ut qui liberrime vociferati fuerant, iram ejus metuentes, defectionem circumspicerent. Quorum ubi timorem rescivit, remissa ira eos in gratiam recepit. Cæteris ubique pacatis, montani in armis perstabant; nec solum inter se fœda atque inhumana crudelitate sæviebant, sed vicina etiam late populabantur. Hos Rex cum ad concordiam nulla ratione posset adducere, per homines callidos discordias augendas curavit, donec ferocioribus mutua cæde consumtis, cæteri tractabiles & mansueti redderentur. His domi forisque editis, in arce Edimburgensi decessit, anno vitæ quadragesimo septimo, [1] regni pro-

quam civilia nullis præterquam Scotis demandarentur. 8. Ut Scotis commercia in Anglia exercere liceret. 9. Ut ne graviora ab iis vectigalia aut census, quam soliti sunt optimi Scotorum Reges Anglus exigeret, neve secus quam eorum pristina consuetudo ferebat militare cogerentur. 10. Si quæ alia Scotis ex usu esse, atque ad se incolumes nullique injuriæ obnoxios præstandos necessaria viderentur, ea ex concilii sui sententia benigne concessurum Anglus pollicebatur. Alias hujus fœderis ineundi conditiones, quod ex levioris momenti essent, consulto omisimus: qui eas prolixius expositas velit, is adeat Abercrombium loc. cit. & Rymeri Acta publ. Tom. 6. pag. 426.

1 *Regni prope tricesimo nono*] Egregie errant, non Buchananus modo, sed & liber Carthus. de Perth. Jo. Major, H. Boethius, Leslæus, Ballendenus, *&c.* qui Davidem II. 39 regni anno decessisse tradunt: Ex documentis enim omni exceptione majoribus palam est eum anno demum regni sui 41 obiisse: & (ut alia omittam ex Rymeri Epist. ad Episc. Carleol. pag. 5. & Registro Calsonensi fol. 200; & 201. colligenda) viginti minimum hujus Regis instrumenta in Actis publicis Edinburgi asservatis meis ipse oculis lustravi, quæ omnia 41 regni annum disertim præferunt. Sed neque ullis testimoniis hic opus; cum enim, quod nostri tradunt, ac nos plenius supra ostendimus, Robertus Brussius Davidis pater anno 1329, David vero ipse omnium suffragio anno demum 1370, fatis concesserit, perspicuum plane est 40 minimum annorum intervallum inter hujus illiusque obitum intercessisse, ac proinde Davidem 40 saltem annos regnasse. Quærenti autem quæ caussa potissimum nostros scriptores devios impulerit, speciosa quidem, ni receptæ Regibus nostris consuetudini repugnaret, hæc ratio occurrit. Arbitrati nimirum sunt plerique nostrorum Annalium conditores Reges nostros non ante regnare cœpisse, quam solenni ritu inaugurati fuissent: & hoc quidem pacto, cum David coronatus demum fuerit anno, ut nostri testantur, 1331, decesseritque anno 1370, anno certe regni 39 decessisse censendus est, pari modo quo ab iisdem auctoribus Jacobus I. regni anno 13 exstinctus memoratur. Sed falso prorsus fundamento nituntur nostri scriptores; cum enim regnum Scoticum, non ex Ordinum suffragiis pendeat, sed jure sanguinis hæreditario in genere proximos continuo descendat, plane consequens est nullum hic interregnum fieri, sed uno Rege mortuo, alium statim in ejus locum, & ita deinceps perpetuo tenore succedere, eodem jure, quo filii in parentum defunctorum bona & possessiones dominium protinus acquirere solent. Hinc vulgatum Jurisconsultis nostris axioma, *Rex non moritur:* quo *scil.* Rex moriens in ipso mortis articulo alteri rerum gubernaculum quasi de manu tradere significatur. Rem vero ex moribus nostris ita esse ostendunt hi ipsi, quorum meminimus David. II. & Jacobus I. qui a parentum obitu regni sui

[1]prope tricesimo nono, Salutis humanæ millesimo trecentesimo septuagesimo MCCC
[2]septimo die mensis Maji: vir sane in omni virtutum genere, ac in primis justitia & clementia memorabilis, & cui in bonis malisque rebus exercito, semper magis fortuna, quam industria defuisse videatur. LXX.

C. REX.

XXXIX. Davide vita functo, cum proceres frequentes ad Limnuchum præsto fuissent, ut ROBERTO, ab avunculo jampridem Regi designato, ineunti regnum gratularentur, ambitio Gulielmi Comitis Duglassii, prope in seditionem rem adduxit. Petebat enim jure hæreditario regnum sibi decerni, ut qui a Balliolo & Cuminiis esset oriundus. Sed cum deprehendisset suam petitionem omnibus esse ingratam, ac in primis amicorum suorum intimis, Georgio & Joanni Dumbariis fratribus, quorum alter Comes esset Marciæ, alter Moraviæ, & Roberto Areskino, trium arcium firmissimarum, Brittannoduni, Sterlini & Edimburgi præfecto, petere destitit, & se Regi Roberto professus est obtemperaturum: & Rex, ut eum arctiore vinculo amicitiæ complecteretur, filiam suam Gulielmi Comitis filio despondit.

XL. [3]Hoc anno, [4]induciæ in quatuordecim annos factæ, sunt per Anglos

sui initia perpetuo arcessunt.

1 *Prope*] Rymerus loc. cit. Buchananum & acriter quidem perstringit, quod vocem adjecerit *prope*: nam vim vocis attendenti, inquit, *anno regni prope tricesimo nono, nil plane aliud significat quam anno regni tricesimo octavo*: At non ea Buchanani mens videtur; illi enim, ut & probatissimis Latinæ linguæ scriptoribus, particula [*prope*,] interdum expletiva est, hic vero, ut mea quidem fert sententia, idem fere sonat quod *circiter*, q. d. *Davidem regni anno plus minus tricesimo nono decessisse*. Vid supra ad lib. IV. 6. Sed neque sagacissimo viro, qui Præfationem ad opera Gul. Drummondii Hathorndenii præmisit, adstipulari possum, qui vocem *exacto* hic subintelligi putat: nam, ut taceam insolitam Latinis Ellipsin, id neutiquam Buchanani rationibus congruere videtur. Cum enim ille Davidis regnum ab ejus coronatione 8. Kal. Decembris auspicetur, ultimus regni annus, quem fatalis lethi necessitas fere medium abrupit, inepte, me judice, *prope exactus* dici potest.

2 *Septimo die mensis Maji*] In errorem Buchananum traxit Froissardus, qui id ipsum prius affirmaverat. Utrumque autem a vero longissime abesse primus monstravit Rymerus præd. Epist. ex instrumento ab ipso Davide Londini scripto 4. Junii anno 1370, regnique sui 40. Clarius vero Acta Scotica Edinburgi asservata, mihique conspecta, in quibus varia instrumenta habentur, Septembri, Octobri, Novembri & Decembri mense conscripta, omnia anno 1370, & regni sui 41: ultimum denique 29. Januarii sequentis est datum. Ex hisce liquido constat præstantiorem hac in parte esse Extract. Lib. Carthus. & Fordoni Continuatoris fidem, qui omnes consentiunt Davidem decessisse in festo Cathedræ Sancti Petri, *i. e.* 22. Februarii, anno juxta receptam dudum supputandi consuetudinem 1371.

3 *Hoc anno*] *scil.* 1371, etsi Buchanani verba annum 1370, quem proxime nominaverat, præ se ferre videantur. Angli tamen scriptores Rosburgum a Scotis incensum tradunt anno 1377.

4 *Induciæ in 14. annos factæ*] Hæ induciæ, ut supra observatum est, factæ sunt 18. Junii 1369. Vid. Act. pub. Tom. VI. pag. 625. & Rymeri Epist. ad Episc. Carleol. pag. 20, & 29.

glos violatæ. Cum ad frequentem mercatum, [1] quo, ad tertium Idus Augusti, ex locis etiam longinquis utriusque regni magna multitudo solebat convenire, plerique Marciani adessent, e familiaribus Georgii Dumbarii quidam est interemtus. Hujus cædis auctores cum Georgius, ex jure quod inter limitaneos observatur, per fœciales peteret, ut vel sibi dederent, vel ipsi in eos animadverterent; tandem, cum æquitatem vinci gratia cerneret, injuriam dissimulat, ac [2] proximum in diem nundinis solennem, occulte manum parat, oppidumque ex improviso adortus, omnes puberes occidit, tecta incendit, & cum ingenti præda domum rediit. Angli, ut eam cladem ulciscerentur, pari crudelitate Joannis Gordonii Equitis illustris agros pervagati sunt. Nec multo post, Gordonius Angliam ingressus, cum ingenti hominum pecudumque præda coacta rediret, Joannes Lilburnus longe majore manu collecta, redeunti fit obviam. Ibi infestissimis utrinque animis pugna conserta, cum aliquandiu vario marte certatum esset, victoria penes Scotos fuit. Ductor Anglorum cum multis propinquis & clientibus captus.

XLI. Henricus Percius [3] Comes Northumbriæ, vir magni animi, qui tum limitis orientalis erat præfectus, indignissime ferens has suorum clades, coactis amplius septem millibus hominum, ad vicum Dunsum, Joanne Scoto, qui Subtilis cognominatur, magis quam ulla alia re insignem, castra posuit. Ibi rustici & pastores, nullis aliis armis freti, quam crepitaculis, quibus cervos & pecora, quæ illic passim sine custodibus vagantur, absterrent, nocte colles Lamyriorum montium vico proximos insederunt. Ejus crepitaculi hæc forma est. In summo hastili satis longo, infixis costis ligneis, in semicirculum curvatis, super eas pellem circumtendunt, ad eam maxime formam, qua sunt laternæ, quas vulgus Lutetiæ [4] Falotas appellat. Huic lapillos paucos, sed durissimos indunt, quibus agitatis cum ingenti sonitu, feras a segetibus absterrent. Hoc genere crepitaculorum ingenti strepitu in imminentibus Dunso collibus edito, equi Anglorum perterriti, vincula rumpunt, ac passim per agros palantes in prædam agricolis cedunt. In exercitu toto tumultuatum, &, Ad arma, clamatum est: & cum hostes adesse crederent, illam noctem insomnem duxerunt. Mane intellecto ludibrio, multis jumentis una cum equis amissis, sex millia passuum (tantum enim is vicus ab Anglia abest) relictis impedimentis, pedibus prope fugientium modo transierunt. Eodem die, quo Percius a Dunso recessit, Tho-

1 *Quo, ad tertium Idus*] Crafordius non temere legendum censet [*Quo Rosburgum ad tertium Idus;*] alii enim omnes eas nundinas *Rosburgi* celebratas testantur, & id quoque voluisse Buchananum vel inde apparet, quod paullo post oppidi, nomine proprio non adjecto, mentionem faciat.

2 *Proximum in diem nundinis solennem*] Anni *scil.* sequentis, quod Major & Boëthius ajunt.

3 *Comes Northumbriæ*] Si hæc in Scotiam expeditio facta est (quod nostri tradunt) anno 1372, ejus certe princeps Henricus Percius nondum ad Comitis dignationem erat evectus, eo namque titulo is primum est cohonestatus a Richardo II. anno 1377, in quem etiam annum, uti supra monuimus, scriptores Angli hanc ejus in Scotiam profectionem conjiciunt.

4 *Falotas*] Ita simplice *l* scribendum; Gallis enim *Falot* effertur. Sunt autem hæ Falotæ *laternæ tereti ligno hærentes, quæ sublimes sursum feruntur, ut lucem latius diffun-*

Thomas Musgravus Bervici præfectus, cum aliquot cohortibus, ut se Percio conjungeret, egressus, in insidias a Joanne Gordonio (de itinere ejus præmonito) collocatas incidit. Ibi circumventus cum suis, majorem hostium manum ratus, in fugam se conjecit, sed retractus est una cum suis. Nec ad occidentalem limitem Joannes Jonstonius expers & prædæ & gloriæ fuit. Parvis enim, sed crebris incursionibus ita finitimos exercuit, ut non minus damni, quam magni exercitus soleant, eis dederit.

XLII. Rebus ita primo biennio feliciter succedentibus, [1] tertio ab inito regno anno, [2] Eusemia Regina, Hugonis Comitis Rossiæ filia moritur. Ex ea Rex ternos liberos genuerat, [3] Valterum posterius Atholiæ & Davidem Iterniæ Comi-

diffundant. De vocis autem origine inter se digladiantur Fl. Christianus, Menagius & Cangius. Hic enim a *pharo*, ille a *phallo*, Menagius a *phano*, deductam volunt.

1 *Tertio ab inito regno anno*] Tota hæc quæ de Roberti II. uxoribus & liberis sequitur narratio, merum est auctorum nostrorum figmentum, vel potius mendaciorum male concinnatorum congeries. Ejus autem primus Architectus fuisse videtur Russellus quidam Fordoni Continuator, quem dum alii scriptores nostri (uno forte Majore excepto) improvidi sequuntur, turpissimam (quod in ipsis erat) non Regiæ apud Scotos modo, sed & splendidissimis tota Europa familiis, maculam inusserunt, quippe quas (siquidem vera narrant) a spurio propagatas esse necesse est. At Divini numinis providentia & doctorum virorum industria factum est, ut totius hujus fabulæ series & artificium jam tandem sit excussum. Nobilissimus enim Cromartiæ Comes, Thomas Rymerus Angliæ Historiographus, Ludov. Innesius Scotici Collegii apud Parisienses Gymnasiarcha, ex quamplurimis documentis authenticis, in Scotia, Anglia, & Gallia adhuc exstantibus, luce meridiana clarius demonstrarunt, 1. Elizabetham Moram primam fuisse, non secundam, Roberti II. uxorem. 2. Eam non modo ante ipsius regni initium, sed & nuptias cum Eufemia contractas mortuam fuisse. 3. Joannem Stuartum Elizabethæ filium, regnante adhuc Davide Brussio, & diu antequam pater ipsius Robertus rerum potiretur, a Rege Davide, universisque Scotiam incolentibus, legitimum Roberti filium, ac hæredem semper, habitum fuisse. Eandem rem itidem illustrarunt, D. Geo. Mackenzæus Advocatus Regius, D. Jac. Dalrymplius, Josua Barnesius, Rob. Bradius, Geo. Crafordius, Jo. Sagius, Pat. Abercrombius, &c. ad quos lectores istarum rerum curiosos remitto. [Videnda & Mabillonii de Re diplomatica Appendicis ad supplement. pars. III. pag. 101. ubi profert in hanc rem diplomata.]

2 *Eufemia Regina moritur*] Imo vero, si Fordoni Continuatori, lib. Carthus. de Perth, & Extr. de Chron. Scot. credimus, non tertio, sed decimo septimo Roberti II. sive anno 1387, mortua est Eufemia Regina.

3 *Valterum posterius Atholia*, &c.] Omnibus libris legitur [*Valterum posterius Iernia, & Davidem Atholia Comites*,] quæ non modo rei ipsius veritati, sed & Buchanano ipsi adversantur, Lib. X. 44. Lib. X. 55. & eod. Lib. 58. Nos igitur levi transpositione restituimus [*Valterum posterius Atholia, & Davidem Iernia Comites*:] Melius tamen sic fuerat legendum, *Davidem Iernia, & Valterum posterius Atholia Comites*: David enim natu major erat, licet Buchananus aliter censuisse hic & Lib. X. 46. videatur: quod & Rymerum fefellit, qui, quod Valterus pro fratre Joanne Caricta Comite apud Anglos obside est mutatus, inde existimavit filium ex secunda uxore natu maximum filio ex prima uxore natu secundo fuisse prælatum. Sed tota errat via vir clarissimus, non enim Valterus, sed David, Eufemiæ Rossiæ filius natu maximus fuit: Valterus au-

Comites, & Eufemiam, quam Jacobo Duglassio nupsisse a nobis ante commemoratum est. Robertus non tam impatientia cœlibatus, quam amore filiorum ex Elizabetha Mora prius genitorum, ipsam uxorem duxit. Hanc enim eleganti forma, Adami Mori illustris Equitis filiam, adhuc adolescens vehementer amarat, ex eaque tres filios, [1] ac duas filias susceperat; [2] eamque Gifardo viro nobili in Lothiana curaverat collocandam. Verum sub idem fere tempus, Eufemia Regina, & Gifardo Elizabethæ marito defunctis, Rex, sive consuetudine vetere Moræ inductus, sive (quod a multis traditur) ut filios, quos ex ea genuerat, legitimos faceret, [3] matrem eorum sibi matrimonio junxit: filios statim divitiis & honoribus auxit. Joannes [4] natu maximus Carictæ, [5] Robertus Taichiæ, [6] Alexander Buchaniæ Comites sunt facti, adjecta etiam Badenacha. Nec hac munificentia contentus, [7] Comitiis ad Sconam indictis, obtinuit, ut, præ-

autem ille in Actis publicis nominatus, non Eufemiæ, sed Elizabethæ filius erat natu secundus (quod eruditissimus Jo. Sagius in Præf. ad Drummondi Hist. monstravit pag. 38.) ante paterni regni initium sine sobole exstinctus.

1 *Ac duas filias*] Nobilissimus Cromartiæ Comes & Geo. Crafordius ex instrumentis authenticis ostenderunt Robertum II. non duas modo, sed sex minimum filias ex Elizabetha Mora suscepisse, Mariotam *scil.* Joanni Dumbario Moraviæ Comiti nuptam, Margaretam Joanni de Yla, Elizabetham Tho. Hajo Scotiæ Constabulario, ——— Davidi Lindesio Glenescensi, Ægidiam Gul. Duglassio Nithiæ Comiti, & ——— Joan. Leonti Glammisiæ Regulo.

2 *Eamque Gifardo*] Commentitias hasce Gifardi cum Elizabetha Mora nuptias, a solo, quod sciam, Buchanano memoratas, falsitatis manifeste convincunt supra laudati scriptores, eaque quæ mox sequuntur.

3 *Matrem eorum*] Ex charta Authentica Lutetiæ in Collegio Scotico asservata, atque a viris rei antiquariæ peritissimis examinata & excussa, evidentissime apparet Elizabetham Moram, ante annum 1365, *i. e.* sex minimum annis, prius quam Robertus regnum inierit, & 22. quam decesserit Eufemia Regina, rebus humanis fuisse sublatam. Unde, totius hujus fabulæ machinationem corruere funditus ac everti necesse est.

4 *Natu maximus Carictæ*] Celeberrimus Cromartiæ Comes quædam instrumenta adducit, regnante adhuc Davide Brussio scripta, in quibus Joannes, Roberti II. (tum Ierniæ Comitis) filius & hæres, Carictæ Comes appellatur.

5 *Robertus Taichiæ*] In decreto Ordinum mox memorando Robertus natu secundus Fifæ & Taichiæ Comes appellatur.

6 *Alexander Buchaniæ*] Hic Badenachæ Regulus a patre appellatus est anno 1371, juxta Cromartii Vind. Rob. III. pag. 33. Comes vero Buchaniæ anno 1374, inquit Geo. Crafordius, Nobil. Scot. pag. 47. nisi forte pro 1374, 1384. sit legendum; in Registro enim Moraviensi fol. 51. instrumentum reperio, anno 1380, 11 Octob. scriptum, quo a Notario publico & a se ipso sæpius Badenachæ Dominus, nunquam vero Buchaniæ Comes, vocitatur, quem tamen honoris titulum, si tum adeptus fuisset, haudquaquam omissurus videtur.

7 *Comitiis ad Sconam indictis*] Exstat hujus Conventus decretum 4 Aprilis anni 1373, uti supra indicavimus, de legitima regni successione; quod quamvis Buchananus hic respiciat, nunquam tamen legisse videtur; nam si illud vel leviter oculis usurpasset, totius commenti imposturam detegere ei facile fuisset. Primum enim Joannes Carictæ, Robertus Fifæ & Taichiæ Comites, & Alexander Badenachæ Regulus, prima Roberti II. uxore geniti disertis verbis memorantur. Deinde in eo decreto expresse testatum exstat, quod

præteritis Eufemiæ liberis, in Rege creando gradus ætatis observarentur: quæ res postea tam numerosam familiam prope extinxit.

XLIII. Biennio fere proximo, cum nec certa pax, nec bellum esset, levibus incursionibus, ac prope latrociniis utrinque certatum est. Interea decessit Eduardus tertius. Ei successit Richardus secundus, nepos ex Eduardo filio, Burdegalæ natus: regnum iniit undecimo ætatis anno: [1] quo tempore legati Caroli quinti Francorum Regis in Scotiam venerunt. Caussa adventus eorum fuit, ut vetus fœdus cum Roberto renovarent, eumque hortarentur, ut Angliam aggressus, Franciam aliqua ex parte bello levaret. Interim dum conventus eis exhibetur, Alexander Ramisæus, ut Angli ex Frossardo narrant, quadraginta selectis juvenibus comitatus, nocte intempesta, sopitis vigilibus, Bervici arcem cepit, omnibus, qui eam tenebant, aut cæsis aut captis. Oppidani inopinato malo icti, accito Percio cum X. millibus armatorum, arcem undique obsidione clausam acriter oppugnant. Harum rerum nuncio ad conventum Scotorum perlato, Arcibaldus Duglassius, de periculo propinqui sui sollicitus, quingentis tantum equitibus comitatus, eo advolat: sed, intercluso ad obsessos omni aditu, nulla re gesta discessit. Arx, postquam per dies aliquot valide fuisset defensa, tandem vi capitur: in omnes, præter unum Alexandrum, sævitum est. Hæc illi. Nostri opera sex hominum plebejorum e Marcia arcem captam, ac deinde, cum eam tenere non possent, relictam tradunt.

XLIV. Non adeo diu post conventum [2] *Gulielmus* primus Duglassiæ Comes, coactis viginti millibus hominum, Angliam ingressus, Pennerum oppidum frequentibus nundinis ex improviso cepit, diripuit, incendit: exercitumque spoliis oneratum incolumem reduxit: & cum præda pestilentiam domum retulit, quæ, quanta nunquam alias vi, biennio per totum regnum sævivit. Angli, ut parem cladem Scotis rependerent, Solvæo transmisso, Scotiam ingressi. Talbotus, dux acerrimus, quindecim millia militum ducebat: hoc numero fretus, longe lateque populando vastitatem faciebat. Cum exercitum præda gravem reduce-

quod antea monebamus, Joannis *scil.* Comitis Carictæ *jus successionis, in parliamento immediate pracedenti* (anno *videl.* 1371) *plene fuisse declaratum.* Quod utrumque Buchanani verbis e diametro pugnat.

1 *Quo tempore legati Caroli Quinti*] Carolus V. Francorum Rex vetus cum Scotis fœdus renovaverat 30 Junii 1371. Vid. Fœd. Angl. Tom. 6. pag. 696. Traitez d'entre les Roys de France, *&c.* pag. 295. & Abercrombium vol. 2. pag. 169. Neque ulla suppetebat ratio cur iisdem Regibus vivis illud iteraretur. Quamobrem hanc fœderis renovationem inter Robertum II. & Carolum VI. qui patri anno 1380, successerat, factam arbitror; quod & accuratus Extractorum compilator diserte affirmat, qui eum in finem Valterum Vardilaum Episcopum Glasguensem, Archibaldum & Jacobum Duglassios Equites, & Adamum Cunigamium Decanum Ecclesiæ Aberdoniensis ad Gallum legatos missos tradit anno 1381. Huic Boëthius & Abercrombius suffragantur.

2 *Gulielmus primus Duglassiæ Comes*] In omnibus libris perperam hic & Lib. IX. 45 & 46. *Jacobus* legitur: at primo Duglassiæ Comiti *Gulielmo* nomen fuisse, non alii tantum nostri scriptores universi affirmant, sed & ipse Buchananus, Lib. IX. 39. & 47. Rem vero extra dubium ponunt hujus Comitis literæ & instrumenta, quorum nonnulla mihi sunt visa.

duceret, non longe a finibus Angliæ, in valle angusta castra posuerat. In eas angustias Scoti plus minus quingenti noctu ingressi, in securos & imparatos, & magna ex parte inermes irruerunt: ac primo impetu obviis trucidatis, tumultu vero & pavore latius fuso, totum exercitum in fugam vertunt. Multi ibi occisi: [1] ad ducentos & quadraginta capti: plurimi, ut in subita trepidatione, temere [2] flumen ingressi periere: reliqui præda exuti, qua cuique proximum fuit, domos rediere.

XLV. Cum interea bellum, terra marique, maximis viribus cum Gallis ab Anglo gereretur, ac præterea pars virium Anglicarum [3] in Lusitaniam mitteretur, ex conventus publici decreto, missus est in Scotiam Joannes Lancastriæ Dux, Regis Angli patruus, qui de pace ageret, ut, tot bellis undique circumstrepentibus, ab eo latere, quod maxime patebat, saltem quies esset. Missi a Scotis, jam de ejus adventu per fœcialem certioribus, qui cum eo transigerent, [4] *Gulielmus* Duglassiæ, & [5] Joannes Dumbarius Moraviæ Comites. Induciæ [6] in triennium factæ. Sed dum ibi de pace agitur, civile bellum in Anglia longe gravissimum exarsit. Primus auctor fuisse dicitur, Joannes cognomento Ballus, sacrificulus. Is cum plebis animos, ob quatuor nummos Anglicos in capita singulorum imperatos, vehementer offendi videret, primum in confessionibus & secretis conventiculis oblique, mox, ubi sermonem suum non ingratum auribus sensit, aperte cœpit vulgus adversus proceres inflammare. Accedebat ad recentem caussam alia vetustior, quod magna rusticæ plebis pars propemodum servilis conditionis erat. Ad hos cum se adjunxisset magna opificum manus, & aliorum, qui nec in re nec in fama, quod perderent haberent, tantum injecere tumultum, ut in magnum summæ rei periculum fuerit deventum. Hæc cum in Concilio legatorum nunciata essent, tamen [7] utrique rem tamdiu dissimularunt,

1 *Ad ducentos & quadraginta*] Extr. 340, Boëthius 400 captos tradunt.

2 *Flumen ingressi*] Forte legendum *flumen Solvaum ingressi*, quod alii exprimunt.

3 *In Lusitaniam*] Male hic subducuntur a Buchanano temporum rationes: classis enim Anglica in Lusitaniam missa est anno demum 1381. Vid. Volsing. pag. 534. Joannes autem Lancastriæ Dux Scotiam invasit mense Sept. anni 1380, cum Scotisque inducias pactus est a primo Novembris ejusdem anni ad 30 Novemb. anni sequentis. Fœd. Angl. Tom. 7. pag. 276.

4 *Gulielmus Duglassius*] Ita reponendum supra monuimus, & ipsa conventio Fœd. Angl. loc. cit. disertim testatur.

5 *Joannes Dumbarius*] Non ille, sed ipsius frater Georgius Dumbarius Marciæ Comes. Omissi autem sunt Valterus Fani Andreæ, & Joannes Caledoniorum Episcopi, & Archibaldus Duglassius Gallovidiæ Regulus, qui una cum prædictis Comitibus Duglassiæ & Marciæ a Rege Scotorum legati sunt missi. Notandum vero, priusquam hæ unius tantum anni induciæ exiissent, eas 18. Junii 1381 renovatas atque in biennium productas fuisse. Legatorum vero ad eas capiendas missorum Principes fuere, hinc Joannes Carictæ Comes, illinc Lancastriæ Dux.

6 *In triennium*] Utrasque inducias conjunctas intellige, secus enim hæ postremæ, de quibus Buchananus agere videtur, duorum tantum annorum erant, a die *scil.* Divo Andreæ sacro, anno 1381, ad Purificationem B. Virginis anno 1383, *i.e.* ex supputatione Romana 1384.

7 *Utrique rem tamdiu dissimularunt*] Negant scriptores Angli, Scotos de hoc civili bello quicquam rescisse; additque insuper Valsingamius eos doluisse se non prius de

runt, donec de pace transegissent. Tum Duglassius Lancastrio inquit; „Se, „quo in statu res Anglorum sint, jam ab initio usque scisse. Tamen tantum „abesse, ut momenta temporum, vel ad bellum gerendum, vel ad pacem com-„modius conficiundam captarent: ut etiam nunc, si opus esset, quoad tumul-„tus cessaret, tutum ei sit hospitium: vel, ut tutius rediret, quingentos equi-„tes, qui eum deducerent, dare sint parati. Lancastrius, etsi neutra conditione ut uteretur sibi in præsentia opus fore speraret, tamen prolixe gratias egit. Verum, cum domum rediens, Bervico ab urbis præfecto excluderetur, accepta fide publica in Scotiam ingressus, ibi, dum seditio popularis conquiesceret, se continuit.

XLVI. [1] Induciis triennalibus finitis, anno millesimo trecentesimo octogesimo quarto, [2] mense Januario, Arcibaldus Duglassius Gallovidianus, adjuncto sibi *Gulielmo* Duglassiæ, & Georgio Marciæ Comitibus, obsedit Mabanum, arcem ad lacum ejusdem nominis sitam, unde prope quotidianæ excursiones in agros propinquos fiebant. Præfectus arcis, repentino malo ictus, cum hoste pepigit, ni intra octavum diem auxilia sibi advenirent, se eam dediturum. Deinde, cum ad nonum usque diem, cum summa molestia, propter hibernas procellas & continuos imbres, Scoti ibi perstitissent, [3] quarto die Februarii ex pacto arx dedita est. Qui proxime Rosburgum accolebant, metuentes ne & illa arx similiter opprimeretur, curant Graftocum, hominem nobilem & copiosum, & qui in re militari apud suos magnum nomen habebat, ei arci præficiendum. Is cum nonmodo commeatus amplos, sed omnem domesticam supellectilem illo mitteret, ratus nec alibi eam commodius ad suos usus, neque tutius ab hoste servari posse; Dumbarius, cum & iter & diem per exploratores rescisset, insidiis commode locatis, longum agmen, & confusum ex militibus, plaustrariis, & vulgo promiscuo invadit, ac sine pugna, magna præda cum ipso domino potitus, statim se recepit.

MCCC LXXX IV.

XLVII. Anglus, ut damna accepta ulcisceretur, & incursiones reprimeret memorabili aliqua calamitate, Lancastrium cum ingenti terrestri navalique apparatu in Scotiam mittit. Lancastrius ipse per Marciam & Lothianam Edimburgum usque venit. Classis ad Fifæ maritima pervastanda missa. Militibus Edimburgum volentibus incendere, Dux memor, ante paucos annos illic se a suis exclusum, benigne & hospitaliter fuisse tractatum, ignem tectis arcuit. Non fuit eadem humanitas in copiis navalibus: nam Æmonam insulam ingressi, cœnobium monachorum direptum incenderunt; similique crudelitate usi sunt in omni-

de eo certiores facti, quam inducias hasce iniissent. Et sane difficile dictu est, an ejus rei fama ad Scotorum aures tum permanasse credendum sit, cum hæc tumultuantis plebis rabies exeunte Majo primum eruperit, de induciis autem, uti diximus, 18 Junii sit concordatum.

1 *Induciis triennalibus*] Vid. pag. præced. Not. 6.

2 *Mense Januario*] Alii nostri scriptores tempus accurate non definiunt. Mense autem Januario Mabanum obsessum ægre crediderim, nondum enim tum induciarum tempus exierat.

3 *Quarto die Februarii*] Boëthius obsidionem in tertium mensem productam tradit: Vintonus & Ballendenus, nisi quod mensem non designent, Buchanano consentiunt.

1 *Ja-*

omnibus locis, in quæ exscenderunt: donec a Nicolao & Thoma Areskinis, Alexandro Lindesio, & Gulielmo Cunigamio, multis cæsis, quibusdam captis, adeo trepida fuga in naves fuerant compulsi, ut, præter alia damna in ea festinatione accepta, quadraginta suorum, fune nautico, in quo pendebant, cæso, submergi ante oculos suos permiserint. Vix Lancastrius domum se receperat, cum Gulielmus Duglassius, prope vestigiis ejus insistens, arcibus, quas Angli in Scotia post Dunelmense prælium tenuerant, partim captis, partim dirutis, Teviotiam omnem, præter Rosburgum, Scotis restituit: ac latrocinia per licentiam bellorum grassantia compescuit. Nec ipse diu his rebus superfuit, febre in arce Duglassiæ extinctus. Successit ei [1] *Jacobus* Duglassius, filius omni virtutis genere tanto patre dignus.

XLVIII. Interea, cum annuæ induciæ prope Bononiam Belgicam fuissent factæ inter Francos, Anglos, & Scotos, Francique, quibus erat mandatum, ut ea de re Scotos facerent certiores, negligentius se gessissent; proceres Anglorum Scotis finitimi, locum sibi datum rati, ut magna aliqua clade hostem ex improviso afficerent, nec, ante induciarum denunciationem, spatium ulciscendi ei relinquerent, cogunt ad decem equitum, sex sagittariorum millia: ac Scotiam ingressi, ducentibus Northumbriæ & Notingamiæ Comitibus, late fusa populatione omnia vastant; sed præcipue Duglassiorum & Lindesiorum agros. Scoti, qui rumoribus acceptis de induciis, omnem belli cogitationem abjecerant, vehementer & suæ negligentiæ & hostium perfidiæ irati, quam primum possent ultum ire statuunt. Rumor interim incursionis Anglorum, Francos, qui renunciare jussi erant inducias, suæ tarditatis admonuit. Hi cum sera festinatione superiorem cessationem corrigere contenderent, ac in ipso incursionis ardore Londinum venissent, ibi benigne & hospitaliter excepti, ac blandis & amicis invitationibus retenti, donec rescitum est Anglos ex hostico reversos esse. Tum demum dimissi, cum in Scotiam venissent, ac mandata exposuissent, pleraque omnis Nobilitas, ac maxime qui recentissimæ cladis damna senserant, fremere, eamque ludificationem Anglorum non ferendam clamare. Eos cum Rex frustra placare conaretur, ac induciis omnino staturus videretur, illi rem disceptando prolatant, donec clam per amicos quindecim fere millibus equitum collectis, stato die, Duglassius & Lindesius ac Dumbarius clam ex aula secedunt, & cum suis conjuncti, Angliam infesto exercitu ingrediuntur: & vastato Northumbriæ ad Novum castrum usque agro, per Comitis Notingamiæ & Maubraiorum [2] ditionem reversi, quicquid ferro flammaque fœdari potuit, corrumpunt ac diruunt. Tum demum cum ingenti hominum pecorumque præda se domum conferunt, ac statim inducias publicandas curant.

MCCC LXXXV. XLIX. Sub earum finem, anno millesimo trecentesimo octogesimo quinto, venit a Rege Gallorum missus Joannes Viennensis, classis Gallicæ præfectus, cum

1 *Jacobus Duglassius*] Ita ab aliis omnibus & Buchanano etiam ipso Lib. IX. 49. 55. & 56. appellatur: libri tamen omnes nescio qua incuria *Gulielmum* hic vocant.

2 *Ditionem*] Vid. supra Lib. I. 41

cum auxiliariorum circiter duobus millibus: e quibus centum erant equites cataphracti, ducenti, qui scorpionibus (quos posterior ætas maluit arcubalistas appellare) tela mitterent: cæteri pedites promiscui generis erant. Attulerant & pecuniam in sex mensium stipendia; præterea munera, & in iis quadringentas panoplias, quæ viris fortibus dividerentur. Is, convento Rege, Northumbriam una cum Jacobo Duglassio ingressus, tribus arcibus dirutis, cum ulterius progredi vellent, largioribus per autumnum fusis imbribus, redire coguntur. Acceleravit etiam eorum reditum certus de Richardo Anglo rumor. Majore enim quam unquam alias ira in Scotos incensus, quod non modo ipsi regnum ejus omni belli clade infestarent, sed peregrinos etiam arcessissent; & eo tempore potissimum, quo Gallus in Angliam cum infinita multitudine hominum transmittere parabat. Anglus igitur, maximo exercitu coacto, in quo scriptores eorum sexaginta millia peditum, octo equitum fuisse tradunt, statuerat ita Scotorum vires frangere, ut in multos post annos exercitum conficere non possent. Magnam præterea classem cum commeatibus Fortham subire jubet: quod sciret eam Scotiæ partem, quam ingressurus erat, bellis continuis per multos annos exhaustam; & si quid reliqui esset, incolas id in regiones proximas comportaturos. Securus præterea de Gallo erat, quem sciebat hibernis tempestatibus se non commissurum. Cum illis copiis Scotiam ingressus, nulli loco neque sacro neque profano, nulli homini, qui modo militari esset ætate, parcebat. Interea Joannes Viennensis, qui magis quid Rex suus discedenti mandasset, quam quid Scotorum res poscerent, meminisset, cum Duglassio assidue agebat, ut prælio decerneret. Ille, cum sæpe respondisset, Scotos non ob animi aliquam erga Gallos alienationem, sed ob infirmitatis suæ conscientiam, prælium detrectare, eum tandem in locum arduum, unde tuto speculari posset hostium agmen, subduxit. Ibi cum longo ordine transeuntes Anglorum copias oculis perlustrasset, facile in Duglassii sententiam descendit. Proximum eis visum est, ut, qua sola ratione hosti nocere possent, ipsi pro tempore confectis copiis Angliam adorirentur. Ingressi diversissimo a Regis exercitu itinere, Cumbriam regionesque ei propinquas longe lateque populantur.

L. Angli, Lothiana omnibus malis afflicta (nam ne commeatibus deficerentur, non audebant longius a sua classe discedere) cum jam instante hieme de reditu consultarent; erant, qui Scotorum vestigiis insistendum, & in reditu ad certamen (velint, nolint) pertrahendos existimarent. Viarum periti ex adverso ostendunt, „Itinerum per palustria & montosa difficultatem, & plerumque angustias, omniumque rerum tantam inopiam, ut vix transitus esset paucis & expeditis, qui secum commeatus in aliquot modo dies comportarent; „deinde, superatis viarum difficultatibus, proximam, quæ eos exciperet, regionem, non admodum natura fertilem, & ab hostibus vastatam: &, ubi „his malis persuncti fuerint, cum hoste levi & procursatore rem futuram, quem „difficilius esset invenire, quam, si prælio se committat, vincere; quique in-

1 *Sexaginta millia*] Fidem pene superat Volsingamius, qui trecenta equitum (sive equorum) millia in eo exercitu fuisse scribit.

„inventus, nisi suis locis, cogi ad pugnandum non posset. Ejus rei periculum „ab Eduardo tertio ejus avo factum, cum Anglorum maximo, nullo Scotorum „incommodo. His auditis, & omnium animo obversantibus aliis, quæ fert hiems in solo frigido malis, & subeunte, quæcuique domi sunt cara, pignorum memoria, facile de sententia discesserunt; & qua venerant recta domos pergunt. Ita utrique libere in hostico prædati, nusquam hoste conspecto, ad sua sunt reversi.

LI. Scoti, cum pro certo haberent, Anglos usque ad proximam æstatem in expeditionem non prodituros, [1] Rosburgum aggredi decreverunt, oppidum propinquum, & longe proximis regionibus infestissimum. Eo cum frequentes convenissent, de oppido nondum expugnato dissidium inter Scotos & Francos est ortum. Galli enim, cum in oppugnationibus urbium Scotis essent, ex multo usu bellorum domesticorum, peritiores, magnosque sumtus in id bellum impendissent, oppidum, si caperetur, æquum censebant sui juris & Gallicæ ditionis esse. Scoti contra, „Iniquum esse contendebant, ut præmium universi „belli penes auxiliarios esset: quos autem sumtus fecerint, eos non Scotis, „sed sibi Gallum impendisse, ut hostium vires distraheret: & partem belli a„verteret a Gallia. Quod si ad calculos placeret revocare amicorum officia, „justius Scotos a Gallis totius belli impensas posse repetere, quam eos auxilii „lati præmia postulare, ac ejusmodi præmia, quæ nulla memoria vel data, „vel petita ab amicis, vel audierimus, vel legerimus. Postulationis autem ini„quitatem vel inde facile apparere, quod Scotis integrum fuisset per Anglos „in pace conquiescere, ac Regum potentissimorum inter se bellantium sese specta„tores præbere: Gallis non idem licitum fuisse, nisi bona Galliæ parte cedere „voluissent. Nec se videre, cui usui ejus oppidi possessio Gallis esse posset, nisi „ut (velut fræno injecto) pacis bellique arbitrium penes se esse vellent. Quod „si id eorum consilium esset, non solum utilius, sed etiam honestius Scoto„rum Regibus esse eo carere, quam tam levi de caussa in servitutem se volun„tariam dedere. Sin tam iniqua petitione Galli reditum ad suos, quem jam pri„dem moliuntur, excusare conentur, nihil hac excusatione opus fuisse: nam, „ut ultro advenerunt, ita suo eis arbitrio semper licuisse discedere. Neque quen„quam morari, quo minus abeant, quando eorum, si inviti manserint, ope„ram inutilem fore prospiciant.

LII. Ita reditum est a Rosburgo re infecta: & cum antea sæpe graves querimoniæ utrinque fuissent, tum, (si diutius res in eo statu permansissent) aperte inde inimicitiæ videbantur oriturae. Origo autem dissensionum ex diversa utriusque in bello vivendi consuetudine processit. Scoti enim & Angli non minus verecunde & continenter in bello, quam in pace apud cives suos agunt, & bona fide ab hospitibus accepta solvunt: Franci vero, quasi publice permisso

1 *Rosburgum aggredi*] Abercrombius Boëthium secutus Rosburgum non anno 1385, quod Buchanani verba innuunt, sed sequente 1386, obsessum existimat: ego vero Buchanano aliisque scriptoribus, tam Scotis quam Gallis, potius assentior: qui Gallos eodem quo in Scotiam venerant, anno ad suos rediisse tradunt.

1 Ca-

misso latrocinio, quacunque transeunt prædas agunt; & qui a pueritia huic vivendi rationi assueverunt, quod semper factum viderunt, jure fieri putant. Itaque ante id tempus, cum nec Franci a solita rapacitate se continere, nec Scoti insolitam servitutem suscipere possent, sæpe rixæ, atque interdum pugnæ, aliis aliena rapientibus, aliis sua tuentibus, conserebantur. Tum, post hanc ad Rosburgum alienationem, cum Gallorum pabulatores, tanquam brevi discessuri, majore quam antea licentia raperent, & rustici indignati se paucis & peregrinis prædæ esse, jumenta sæpe abstrahebant, ministros pabulatum missos, & milites vagos vulnerabant, atque interdum occidebant. Querimoniis ad Concilium relatis, uno omnium agricolarum consensu respondetur; „ Se „ gravius a Gallis, qui se dicerent amicos, quam ab Anglis, ex professo inimi„cis, expilari: itaque, non prius peregrinos discessuros, quam data damna com„pensarent. Nec ab hac pertinacia a Duglassiis, hominibus maxime popularibus, deduci potuerunt. Remisso igitur exercitu, dux in Scotia retentus, donec omnibus esset persolutum. Galli cum ad [1] Calendas Novembres vela fecissent, Scoti, sive laboribus bellicis superioris anni fatigati, sive præda tot secundis expeditionibus satiati, ea quidem hieme quieverunt.

LIII. [2] Proximo vere, Gulielmus Duglassius, Arcibaldi Reguli Gallovidiani filius, in Hiberniam navigavit, ut crebras Hibernorum excursiones in Gallovidiam factas, & in præsentia ulcisceretur, & in posterum prohiberet. Erat is Gulielmus Scoticæ juventutis omnibus corporis & animi virtutibus longe primus: ingens corpus, & perinde vires, formaque (quod in tam vasta magnitudine raro solet evenire) cum virili dignitate grata. Accesserant ad hæc belli decora: sæpe cum paucis longe plures hostium aggressus, victor evaserat; nec in ulla fuit expeditione, in qua virtus ejus non enituerit. Atque hæc bona, quæ in plerisque solent esse invidiosa, comitas & modestia, omnibus ut grata essent, efficiebat. His ejus virtutibus Rex, etsi nothum eum esse non ignoraret, tamen impulsus, Ægidiam filiam, raræ in illa ætate pulchritudinis exemplum, & a multis nobilissimis juvenibus expetitam, ei collocavit, Nithiamque, Gallovidiæ proximam regionem, dotis nomine dedit. Igitur cum ad Kerlinfordam, oppidum ut in ea gente opulentum, suos exposuisset, res improvisa magnum oppidanis terrorem attulit; adeo ut statim ad eum miserint, qui de conditionibus agerent. Nec Duglassius abnuit: interea, de hoste securus, Robertum Stuartum Durisderanum cum ducentis militibus misit, ad com-me-

1 *Calendas Novembres*] Joannes Major tres duntaxat menses Gallos in Scotia moratos affirmat: Boëthius vero, cui Abercrombius succenturiatur, anno demum 1386 solvisse tradit: atqui, ut modo dictum est, potior mihi hac in re Buchanani aliorumque fides videtur.

2 *Proximo vere*] *i. e.* anno 1386. Extractorum vero auctor hanc Gulielmi Duglassii in Hiberniam expeditionem in annum conjicit 1388: quod & ea, quæ apud Buchananum mox sequuntur, exigere videntur. Nam, Duglassium, statim ut ex Hibernia redierat, ad patrem adversus Anglos profectum festinasse scribit. Eam autem in Angliam expeditio, quæ memorabili ad Otterburnum prælio caussam dedit, omnium scriptorum suffragio in annum incidit 1388.

meatus in naves importandum. Oppidani tempus ad consultandum nacti, auxilia a Dundalco arcessunt. Missi quingenti equites: eo subsidio oppidani aucti, & ipsi bipartito in hostem ducunt: ut, omnibus videlicet cæsis (quod multitudine freti perfacile factu putabant) etiam navibus potirentur. Sed utrobique victi, oppidum captum, direptum & incensum. Quindecim navigiis, quæ in portu stabant, spoliis urbis oneratis, atque obiter Manna insula spoliata, ad lacum Rianum, qui partem Gallovidiæ a Caricta dirimit, appellunt. Ibi statim Duglassius cum rescisset [1] patrem suum in expeditionem adversus Anglos profectum, eo & ipse quantum potest festinat. Fuerat autem ea expeditio hac maxime de caussa suscepta.

LIV. Richardus Anglus, cum Scotiam superiore anno fuisset ingressus, nec quicquam sacri aut profani inviolatum omisisset, domum reversus, in maximam seditionem incurrit, quæ omnem totius regni statum immutavit. Huic malo ut mederetur, cum magistratus, præfecturas provinciarum, & minorum rerum curationes (ut in hoc genere fieri solet) ab aliis in alios transtulisset, ea ratione odiorum incendia non tam fuerunt extincta quam tecta, & in tempore mox eruptura. Scotia contra tranquillitate summa fruebatur, sed incertæ nam & juvenum robore florebat, nec alia ætas imperatorum feracior erat. Nobilitas igitur belli avida, in omnibus cœtibus fremebat, tantam ulciscendi veteres Anglorum injurias opportunitatem negligi, quam illi nequaquam rebus nostris perturbatis præterituri essent. Robertus autem Rex, homo natura quietior, & ob ingravescentem ætatem ad bella suscipienda tardior, publicis injuriis [2] non satis permoveri videbatur: Joannes ejus filius natu maximus, ingenio segnis, & equi [3] percussu claudus, ad labores castrenses perferendos parum credebatur idoneus. Ad Robertum Fifæ Comitem natu proximum fit procerum concursus. Ibi, prope deplorato statu publico, facile inter omnes convenit, ulciscendam esse cladem nuper acceptam. In id cum quisque alacriter operam suam offerret, delectus indicitur [4] in proximas Nonas Aug. sed occultus, ut utrumque Regem, & Scotum & Anglum juxta lateret. Sed Anglos res minime fefellit: qui cum per exploratores rem, diem, locumque conveniendi comperissent, & ipsi contra simili dolo capere hostes conantur. Proceres enim cæteros admonent, ut suos quisque paratos habeant, non in certum quidem diem, sed quandocunque opus esset, ut ad signa convenirent.

LV.

1 *Patrem suum*] Humius pag. 107. patrem ejus Archibaldum mortuum tradit ante prælium Otterburnense, anno *scil.* 1387, quamvis suis immemor pag. 97. ei prælio interfuisse affirmaverat; quod & Vintonus disertim testatur.

2 *Non satis permoveri videbatur*] Boëthius hanc expeditionem Regis ipsius jussu & auspiciis susceptam tradit, quod & vero magis affine existimaverim.

3 *Percussu*] Mirum hanc vocem in optimo Fabri Lexico non reperiri, quæ tamen Ovidii & Plinii auctoritate subnixa est.

4 *In proximas Nonas Augusti*] Non video quomodo delectus in Nonas Augusti indici potuerit, & tamen prælium Otterburnense, quod eo posterius fuerat, 21 Julii sit commissum, quod Buchananus expresse affirmat, Lib. IX. 58. & 63. ad quæ loca vide quæ nos annotavimus.

1 *Fifa*

LV. His ita compositis, cumjam audirent, non procul a limite in Teviotia, Scotorum ad triginta, aut (ut vult Frossardus) quadraginta millia convenisse, decreverunt (quoniam cum tanta multitudine congredi non auderent) nihil ante hostis adventum esse conandum: &, ut interim commodius celarent consilium, domi quisque suæ se continerent, dum animadverterent, in quam tandem regionem tanta se effunderet procella; ac tum demum ad eorum motus consilia sua accommodarent: & (quod autumno superiore ab hoste factum observarant) diversam tum Scotiæ regionem ingressi, clade cladem rependerent. Interea mittunt exploratorem, qui de hoste propinquo certiora omnia renunciaret: quod referre putarent plurimum, non modo instituta, sed facta dictaque postrema cognosci. Qui missus erat, cum sermone, cultu, armatu nihil a cæteris differret, facile pro Scoto fefellit. Omnibus vero quæ scire interesat satis compertis, ad equum, quem arbori alligarat, rediens, eum furto sibi ablatum esse deprehendit. Igitur ocreatus, penulatus, calcaria indutus, totoque habitu equestri, cum se pedes ad iter dedisset, cœpit res esse suspecta: eoque, cum longiusculé abesset, missis equitibus, velut e fuga retractus; & interrogatus, quis & unde esset, quidve ita abiret, cum non satis constanter respondèret, ad duces exercitus productus, metu gravioris pœnæ injecto, Anglorum consilia eis aperuit.

LVI. Scoti ergo, his compertis, & ipsi rei agendæ ordinem mutant: exercitum dividunt ita, ut major pars Carleolum versus iter intenderet, eique præessent duo Regis filii, [1] Fifæ & Jerniæ Comites; præterea Arcibaldus Duglassius Gallovidianus, Comitesque Marriæ & Sutherlandiæ: alteram, quæ Northumbriam ingrederetur, ducerent Jacobus Duglassiæ, & duo fratres Dumbarii, Georgius & Joannes, hic Moraviæ, ille Marciæ Comites. Iis attributi trecenti equites, & duo millia peditum, præter equitum ministros. Singulos enim equites sequuntur minimum singuli robusti ministri, qui leviter armati equorum prope cursum adæquant, &, cum res poscit, manum cum hoste conserunt. Dispertitis ita copiis, qui in Cumbriam, & Carleolum versus iter intenderant, cum exercitu valido cuncta ferrent agerentque, hostem obvium non habuerunt. Duglassio, in diversa parte omnia vastanti, non eadem fortuna fuit. Expeditionis enim suæ rationem ita instituerat, ut, quam magnis & occultis posset itineribus, [2] transmissa Tina Dunelmum præteriret, ac tum demum: po-

1 *Fifæ & Ierniæ Comites*] Solus, quod sciam, Buchan. eumque secutus Humius Ierniæ Comitem nominant: rectius tamen quam Boëthius & Major, qui Fifæ & Taichiæ Comites alteri exercitui præficiunt, ex uno duos facientes. Robertus enim postea Albiniæ Dux Scotiæque Gubernator geminum tum hunc honorem gerebat, uti ex innumeris ipsius Actis publicis constat.

2 *Transmissa Tina*] Crafordius legendum vult [*transmisso*] quorundam Grammaticorum, præsertim Despauterii, auctoritate fretus. At non audiendi Grammatici exemplis destituti, vel potius leges eis contrarias ingerentes. Fluviorum enim nomina in *a* exeuntia sæpius fœminina esse ostendit Lucanus VII, 409.

Et damnata diu Romanis Allia fastis.

Et Ovid. Art. Aman. I. 414.

——— *Qua flebilis Allia luce*
Vulneribus Latiis sanguinolenta fuit.

Vide & alia apud Vossium & Jonsonum, qui eum proxime a Solœcismo abfuturum arbitrantur, qui hanc vocem fo-

populationi se daret. Id ab eis tanta cum celeritate & silentio factum est, ut primum ubi essent hostes ex incendiorum fumo intelligerent Angli. Percius senior, in Northumbria & vicinis regionibus auctoritate & opibus longe princeps erat. Re ad eum delata, duos filios juvenes impigerrimos, Henricum & Rodulphum, ad Novum castrum præmittit, cæteris eo convenire jussis, eo maxime consilio, ut Scotos reditu ad suos intercluderet. Illi vero, agro Dunelmensi longe fertilissimo omni belli clade affecto, præda ingenti potiti, Tinam iterum transeunt, ad tria fere millia passuum supra Novum castrum. Ibi homines, domi nobiles, & gloriæ cupidi, & hoc qualicunque successu elati, turpe sibi ducebant, si rusticis tantum, ac non etiam urbibus terrorem inferrent, ad Novum castrum adequitant: & oppugnationem comminati, contumeliis hostem elicerre tentant.

LVII. Cum biduum ibi restitissent, ac levia plerumque vario eventu certamina conseruissent, unum tamen ac postremum, posteriore die sub vesperum, omnium ora oculosque in se convertit. Ipsi enim duces, genere, opibus, ætate, atque animis pene pares, decorum existimabant, se ab utroque exercitu spectari pugnantes. Igitur cum ex provocatione processissent in medium Jacobus Duglassius & Henricus Percius, atque infestis hastis concurrissent, Percius equo dejicitur. Anglis ad auxilium concurrentibus, cum Duglassius hostem attingere non posset, hasta ejus potitur: atque eam quatiens, exclamat, ut facile exaudiri posset; „Se spolia ejus in Scotiam laturum. Ita diremta pugna, Scoti (ut prope urbem civibus frequentem, & hostium plenam) intentius egere vigilias. Postridie Scotiam versus iter capessunt, sed lente: graves enim spoliis erant. Præda dum paullum procedit, [1] arcem hostium propinquam expugnant, & diruunt: atque inde iterum iter ingressi, ad Otterburnum perveniunt: qui locus a Novo castro octo ferme millia abest. Ibi de reliquo itinere consilium ineunt. Pluribus videtur, Carleolum versus ad alterum exercitum eundum: neque (quod ab initio convenerat) certamen cum quoquam contrahendum, priusquam omnes copiæ se conjungerent. Contra, Duglassius auctor erat, biduo aut triduo ibi manendum, ut rebus confutarent Percii magniloquentiam, qui affirmabat, eos non laturos in Scotiam suam lanceam: interea, ne otiosi essent, arcem propinquam oppugnari posse. Hæc sententia, licet pluribus minus utilis videretur, tamen in Duglassii gratiam ab omnibus est recepta. Communitis igitur pro tempore castris, quæ ab una parte paludibus erant satis tuta, ad arcis oppugnationem animum intendunt.

LVIII. At Percius, [2] *cognomento Plexippus*, uti erat ingenio ferox, ut acceptam

soluta oratione masculinam adhibuerit. [Recte vir doctus: hoc enim Poëtis tantum permittitur. sic *Magnus Garumna* Tibullo I. I. *raucus Padusa* Claudian. Epith. Pallad. 109 *Formosus Duria* de laud. Seren. 73. idem in montibus usurpatum vidimus ad Ovid. IX. Metam. 165. & Buchananus secutus fere semper in hujus generis nominibus est genus, quod terminatio requirit: sic lib. X. 17 *Fascatellum Arx longe munitissima captum*; ubi licuisset certe *capta* dicere.]

1 *Arcem propinquam*] Penclaum Tyrellus appellat.

2 *Cognomento Plexippus*] Vide quæ nos ad Lib. X. 6.

1 Du-

ptam deleret ignominiam, statim abeuntes sequi cum præsentibus copiis cupiebat: sed a senioribus metu insidiarum est retentus. Neque enim verisimile credebant, Scotos tam paucos urbem validam aggredi ausuros, nisi majores vires alicubi in propinquo latentes haberent. Eo die & proximo rebus magis exploratis, comperiunt a majore exercitu nihil timendum, ut qui longissime a Duglassianis abesset. Igitur Percius cum decem millibus fortissimorum virorum se in viam dedit, non exspectato [1] Dunelmensi [2] Episcopo, qui ea nocte adventurus dicebatur, satis virium se ratus habere ad debellandos hostes, qui plus minus dimidio pauciores erant. Cum jam primi Anglorum conspicerentur, aliis Scotorum cœnantibus, aliis ab oppugnatione arcis propinquæ defatigatis, & ad quietem compositis, subito, Ad arma, clamatur. Dum reliqui armantur, peditum pars major, & complures ex equitum ministris, freti qualicunque illa munitione castrorum, impetus Anglorum sustinent. Equites multum juvitres prius animadversa: nam cum inter se disputarent de exercitu hostium excipiendo (venturos enim exspectabant) collem vicinum magno usui sibi fore vident: eum igitur circumvecti, dum Angli aditum castrorum oppugnant, in latus obliquum eorum invecti, late stragem, latius etiam tumultum fecerunt. Sed Anglus abundante numero, subsidiariis in aciem inductis, facile ordines restituit. Hic tamen tumultus hoc Scotis profuit, quod segniore interim pro castris pugna, spatium eis fuit egrediendi, & suam aciem explicandi. Interim nox utrosque oppressit: sed admodum brevis, ut mense Julio, & locis ad septentriones exporrectis: &, forte cœlo sereno, Luna prope pernox lucis diurnæ usum præbebat. Pugnatur igitur acerrime, ut inter homines utrinque nobiles, & de gloria magis quam de vita sollicitos. Percius ignominiam delere, Duglassius partum decus novo facinore illustrare contendebat. Ita utrinque, impari quidem numero, sed pari animorum contentione, in multam noctem pugnatum est. Ibi obducta Lunæ nubes, cum discrimen, hostis, an amicus esset, sustulisset, paullum intermissa pugna: Luna vero nubibus liberata, inferentibus se vehementius Anglis, Scoti pedem referentes, nonnihil loco cessere; ac Duglassii vexillum pene amisere: cum ab altero cornu, duo Patricii Hepburnii, pater & filius, ab altero Duglassius per suorum ordines penetrantes, in primam aciem, ubi plurimum erat discriminis, pervolant, tamque atrox prælium cient, ut multis vulneribus illatis & acceptis, suos in locum unde pulsi erant [3] restituerent.

LIX. Nec Duglassius eo contentus, cum duobus comitibus, Roberto Harto,

1 *Dunelmensi*] Libri omnes *Dunelmense* habent, nos vero in *Dunelmensi* mutare non dubitavimus. Quamvis enim Sosipater Charisius ex Cæsare, Plinio & Varrone hanc regulam sibi confinxerit, *si*, inquit, *de persona loquamur*, *in e fiet Ablativus*, *si vero de re alia*, *in i*, *ut* ab homine breve, & ab itinere brevi; cum tamen apud illscriptores, nedum Buchananum *ipsum*, ullum ejusmodi distinctionis reperiamus exemplum; nulla a recepta consuetudine discedendi caussa subesse videbatur.

2 *Episcopo*] Libris omnibus irrepsit *Archiepiscopo*: nos *Episcopo* reposuimus, nullum enim Dunelmensem Archiepiscopum usquam legimus. Vid. Lib. IX. 58. & XIII. 20.

3 *Restituerent*] Forte melius, *restituerint*.

to, & Simone Glendunino propinquo suo, in medios hostes irrumpens, vires animi robore corporis æquans, quacunque se objiciebat, circa stragem ingentem edebat. Amici, quanquam acriter contenderent, antequam ad eum penetrare possent, tribus lethalibus plagis saucium, atque humi dejectum comperiunt. Juxta eum jacebat multis plagis perfossus Hartus. Sacerdos autem, qui per omnia discrimina ei semper adhæserat, corpus Duglassii, viribus defectum, securi ab injuria tuebatur. In hoc statu propinqui ejus, Joannes Lindesius, Joannes & Valterus Sinclari, de eo cum rogassent, ecquid valeret, „Ego, inquit, recte valeo: morior enim, non in lecto segni fato, sed quemadmodum omnes prope mei majores: illa vero a vobis postrema peto; primum ut mortem meam & nostros & hostes celetis: deinde ne vexillum meum „dejectum sinatis: demum, ut meam cædem ulciscamini. Hæc si sperem ita „fore, cætera æquo animo feram. Illi ante omnia corpus amiculo, ne cognosceretur, tegunt: deinde erecto vexillo, Duglassii nomen (ut mos est) quantum possunt, inclamant. Ad eam vocem tantus est factus concursus, tanta alacritate in hostem incursum, ut eum continuo ultra locum pugnæ longe propulerint. Nam ad nomen Duglassium, non solum vulgus, sed Joannes Moraviæ Comes accurrerat, ab ea parte rem laborare credens. Jam enim adversam sibi aciem, [1] capto minore Percio, multis vulneribus saucio, & in castra ut curaretur misso, vehementer perculerat. Itaque, languidiore in aliis partibus pugna, Duglassiani, qui ad vexillum convenerant, Anglos, & viæ diurno labore, & nocturna pugna fessos, dissipant: & eodem impetu Henricum Percium ducem hostium capiunt. Eo amisso, cæteri sine ordine se in fugam conjiciunt. Cæsi fuerunt in illo prælio, ex Anglis M. DCCC XL. vulnerati circiter mille, capti ad mille quadraginta. E Scotis cæsi centum, capti in fuga, dum pauci plures Anglos sequuntur, ducenti.

LX. Jacobus Lindesius Matthæum Redmannum Bervici præfectum, inter effuse fugientes, ex armorum pulchritudine unum e potentioribus ratus, in eum cursum intendit: ille cum tria millia passuum fugisset, equoque jam lasso, se cursu non speraret evasurum, statim se in pedes conjecit. Lindesius sine mora idem facit. Tandem post conflictum satis longum, Anglus genere armorum in-

1 *Capto minore Percio*] Frossardus Radulphum Percium Plexippi fratrem captum tradit a *Jo. Makirel* cliente Comitis Moravii: quo nomine cum nullum e Scotis tum vel postea appellatum meminisset, Joan. Major pro Makirel Mariscallum forte legendum existimat. Quod & Boëthio, Ballendeno & Holinshedio ansam dedit, utrumque Percium a Joanne Ketho Scotiæ Mariscallo captum fuisse scribentibus. Sed non est quod incerta hic conjectura nitamur, cum ex ipsis actis publicis pateat Radulphum Percium non a Jo. Makirello (sive Mariscallum appellare mavis) sed a Milcolumbo Drummondo Marriæ Regulo captum fuisse. Exstat enim in Registro Aberdoniensi fol. 113. Roberti III. ea de re instrumentum, in quo hæc verba occurrunt, *Sciatis nos in partem solutionis totius tertiæ partis redemtionis Radulfi de Percy Militis debitæ delecto fratri nostro Malcolmo de Drummonde Domino de Marr, dedisse & concessisse eidem fratri nostro totum & integrum relevium*, videl. *DCC. marcarum nobis debitarum de terris de Strabolgy cum pertinentiis, per decessum quondam Johannis de Gordon Militis*, &c. *anno* 1394.

1 In

inferior, Scoto se dedidit: ab eo domum dimittitur, juratus intra vicesimum diem se rediturum. Hæc tum erat inter finitimas nationes adversum captivos humanitas, quæ & hodie inter limitum accolas optima fide perdurat. Si quis ad diem dictum non redeat, hæc pœna est. [1] In congressibus, qui ob res repetundas fieri solent, qui deceptum se queritur, manus effigiem, aut chirothecam, in hasta oblonga omnibus conspicuam circumfert. Ea summa apud ipsos infamia habetur: adeo ut qui fidem violavere, amicis propinquisque fiant detestabiles: nec paullo honestior eos convictu, sermone, aut domo sua dignetur.

LXI. Lindesius, captivo hac lege dimisso, magnam armatorum multitudinem conspiciens, ad eos recta proficiscitur, nec prius hostes esse cognovit, quam tam prope adequitasset, ut se recipere non posset. Erant autem Episcopi Dunelmensis copiæ, qui, cum ad Novum castrum tardius venisset, quam ut Percium assequi posset, nec ante proximum diem eum cum hoste congressurum putaret, suos per otium cœnare jussit: ac paullo post cœnam iter ingreditur. Sed priusquam procul ab oppido abesset, cum ex fugientibus de adverso prælio rescisset, in oppidum reversus, cum amicis de Scotis persequendis consultat. Decretum, ut sub Solis ortum omnes in armis præsto essent: mane ad decem millia equitum peditumque promiscui generis ex propinquis locis aderant. Hi animum Episcopo fecerunt, ut confestim ad hostes, quam proxime poterat, duceret, & eventum pugnæ tentaret: eos enim, & superioris pugnæ, & diei qui eam præcesserat labore, & plerosque vulneribus fessos, & ob secundum prælium negligentiores deprehensurum ratus, non difficilem sibi promittebat victoriam. Ejus adventu per exploratores comperto, Comes Moraviæ, quem omnes mortuo Duglassio unum intuebantur, convocatis illustrioribus, de captivis consultat, quos semel in fidem receptos trucidare crudele videbatur, & servare turbam hostium prope suis æqualem periculosum. Consensum est, ut, jurati dum confligeretur nihil moturos, & etiamsi a suis vindicati forent, captivos tamen permansuros, in castris cum levi custodia relinquerentur, quæ præsentem pœnam, si quid quis attentaret, de omnibus expeteret. His ita dispositis, e superiore victoria pleni animorum in aciem prodeunt, muniti retro paludibus, dextra lævaque concædibus. Illud etiam imperatum, ut, simul ac hostis appropinquaret, singuli buccina, quam e cornu bubulo suspensam a collo gerebant, quam possunt maximum clangorem ederent: qui sonus, cum per se terribilis esset, etiam repercussu collium multiplicatus, longe majoris multitudinis speciem reddebat. Angli, qui magno gradu venerant, inter stragem suorum pugnaturi, & horribili illo sono, & alacritate hostium, in acie ex adverso stantium, attoniti, cum neque dux militi subitario, neque miles duci imperito satis fideret, statim retro unde venerant signa convertunt. Interea cum Lindesius (uti dictum est) captus, & in Novo castro relictus, a Redmanno conspectus & agnitus esset, cum summa humanitate habitus, domum liber dimittitur.

LXII.

1 *In congressibus, qui*] Ita omnino legendum, non vero, quod libri omnes exhibent, *quæ*, in Syntaxin manifeste peccantes.

1 Pre-

LXII. Hoc tam repentino tumultu Scoti leviter defuncti, domum redire statuunt. Radolphum Percium, quod graviter vulneratus, jactationem itineris ferre non posset, rogantem ut ad Novum castrum ad curandas plagas ire liceret, ac pollicentem, cum primum in equo laborem viæ ferre posset, quocunque a comite Moraviæ vocaretur, se venturum, fide (ut mos est) de reditu accepta, dimittunt. Ejus exemplum sexcenti captivi secuti, venia impetrata ad suos redierunt: multi præterea e tenuioribus, ut ex quibus plus oneris, quam emolumenti sperabatur, sine pretio dimissi: e nobilioribus, Henricus, & cum eo [1] prope quadringenti retenti, & in Scotiam abducti: verum brevi fere omnes, quod ipsi sibi statuerunt pretium eo liberati. Ita illa ætate, ut ait Ennius, [2] *non cauponantes bellum, sed belligerantes*, de libertate & gloria homines decertabant. Duglassii ac virorum illustriorum corpora, tertio die ad Mulrossiam delata, pompa militari sepulta sunt.

LXIII. Hæc uti gesta sunt, ad alterum, qui Cumbriam populabatur, exercitum nunciata, gratulationem de victoria turbarunt; ac prope omnem e secunda fortuna lætitiam in acerbissimum luctum commutarunt: ita enim desiderium Duglassii militares homines affecit, ut non modo qui ipsum erant secuti, sed alter exercitus taciturnus ac mœstus, non secus ac si victus fuisset, domum se receperit. Accedebat etiam ad publicam commiserationem, quod in ætatis flore, quod sine liberis decesserat, ac prope solus a se partæ victoriæ fructu caruerit. Patrimonium defuncti ad Arcibaldum Gallovidiæ Regulum, cognomento Austerum, devenit, & ipsum quoque gloria belli florentem. Hæc est illa ad Otterburnum pugna memorabilis, non solum militum ducumque in pugnando magnanimitate, perseverantia, laborum tolerantia, & in victoria modestia; sed vario maxime eventu, quod victor, in summa gloriæ exspectatione morte præventus, sui laboris fructu potiri non potuit; victus, etsi tum

1 *Prope quadringenti retenti*] Froissardus *quadroginta* tantum scribit; cui eo facilius accedo, quod cum ex 1040 prælio captis, sexcenti venia impetrata ad suos redierint, si porro quadringenti in Scotiam sint ducti, restabant solum e tenuioribus quadraginta sine pretio dimissi, quorum tamen majorem numerum fuisse tum res ipsa, quam Buchanani verba haud obscure innuere videntur.

2 *Non cauponantes*] Aptissime citatur hic versus ex Ennio; verba enim sunt celeberrimi ducis Pyrrhi Regis Epirotarum, atque de re simili, nempe de captivis reddendis, pronunciata; quæ cum Cicero Offic. I. 12. summis in cœlum laudibus tollat, non pigebit integra hic subjicere.

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis,
Nec cauponantes bellum, sed belligerantes;
Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.
Vosne velit an me regnare Hera; quidve ferat Fors
Virtute experiamur: & hoc simul accipe dictum;
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum est:
Dono, ducite, doque volentibu' cum magnis Diis.

Hic quoque per transennam quasi observare liceat, unicum hunc tota Historia quod meminerim, versum a Buchanano, quamvis Poëta egregio, citari, quippe qui carminum interpolationes (qui nonnullorum mos est) a persona ac gravitate Historici abhorrere recte ac sapienter judicaverit.

tum profligato exercitu captivus, multos tamen annos ei pugnæ cum laude superfuit. Pugnatum est, ad [1] XII. Cal. Aug. anno Salutis nostræ M. CCC. LXXXVIII. MCCC LXXX VIII.

LXIV. Hac victoria paullo tranquilliore domi forisque statu publico, cum Rex per ætatem rebus gerendis non sufficeret, atque eam de se opinionem, ex proxima expeditione, quam eo inconsulto susceperant, intelligeret; Joannesque ejus filius natu maximus, ingenio esset segni, & magis ad otium compositus, quam ad res arduas obeundas, habito conventu publico, Robertum Fifæ Comitem vicarium regni fecit, [2] & Gubernatorem appellavit: nam qui ante eum magistratum gesserant, fere custodes vocabantur. Henrico Percio, genere & factis claro, apud Scotos captivo, in locum ejus est suffectus [3] Comes Martialis, quem vulgo Marescallum vocant, homo verbis quam armis ferocior. Is, cum Scotorum in pugna Otterburnensi virtutem elevaret, & Anglorum ignaviam graviter increparet, utriusque gentis odium adversum se concivit. Certe Robertus Scotorum Prorex, adeo illa ejus jactantia fuit offensus, ut justam caussam duxerit, cur expeditionem adversus eum susciperet. Ingressus in hosticum, una cum Arcibaldo Duglassio, tum Duglassiæ Comite, recta ad hostem, qui magno cum exercitu præstolari dicebatur, duxit: atque, ubi eo pervenit, statim pugnandi copiam fecit: ad morantem caduceatorem misit, qui eum ad æquam certaminis aleam provocaret. Sed cum Martialis locis tutis, & accessu difficilibus se teneret, nec responsum caduceatori daret, Robertus, postquam aliquot horas aciem suorum ostentasset, exercitum in agros

1 *XII. Cal. Aug.*] *i. e.* 21. Julii, quo mense pugnatum supra innuit, Lib. IX. 58. quod cum iis quæ IX. 54. antea scripserat, ægre convenire videtur. Fieri enim vix potest ut Scotorum proceres, qui delectum (quod ibi affirmat) non ante 5 Augusti indixerant, prælium cum Anglis 21 Julii ejusdem anni conseruerint. Frossardus autem, quem hac in parte non Buchananus solum, sed alii scriptores nostri fere omnes sequuntur, bis mense Augusto, cap. vero 129. Augusti die 19, pugnatum tradit. Potior autem mihi videtur Extractorum, libri Perthensis, & Ballendeni fides, qui omnes prælium commissum referunt die D. Osualdo sacro, *i. e.* 5 Augusti. Rem vero extra dubium ponit Knichtonus Coll. 2729. 1. qui pugnatum ait *die Mercurii proximo ante festum Sti. Laurentii* (10 Aug.) qui eo anno *quintus Augusti* fuit, Lit. Domin. ED. Superius igitur Lib. IX. 54. pro *Nonas Augusti*, *Julias* legendum existimem.

2 *Et Gubernatorem appellavit*] Idem habent Boëthius, Major, *&c.* Abercrombius vero vol. 2. pag. 225. non spernendis argumentis contendit Robertum Fifæ Comitem, quamvis ob rationes a Buchanano allatas in republica administranda permagna ejus esset potentia & auctoritas, nunquam tamen patre & fratre vivis Gubernatorem fuisse appellatum. Obstare tamen videtur Litera Henrici IV. Angli ad Vicecomitem Notingamiæ & Derbiæ 8 Sept. anno 1405 scripta, in qua hæc verba occurrunt, *Quia ex relatione quorundam fidelium & fide dignorum nostrorum certitudinaliter sumus informati, quod Robertus Dux de Albany, Gubernator prætensus regni Scotiæ* ——— *regnum nostrum Angliæ* ——— *invadere se proponit*, &c. Fœd. Angl. Tom. 8. pag. 414. Robertum enim III. Scotorum Regem tum in vivis fuisse postea ostendemus ad Lib. X 15.

3 *Comes Martialis*] Hunc Volsingamius Thomam Maubraium Buckingamiæ Comitem appellat. Cæterum in re ipsa referenda a Buchanano multum diversus abit: ideo-

agros circumjacentes prædatum mittit: atque ea maxime loca, in quibus Martialis diversari solebat, populatus, suos præda graves sine certamine reduxit. Hæc expeditio etsi nimis levi de caussa fuisset suscepta, tamen non minus Angli, quam Scoti gaudebant hominis vanitatem ita fuisse refutatam. Ille autem, quoties ea de re mentio fiebat, caritate civium, quos in discrimen sine caussa nollet exponere, id a se factum excusabat.

LXV. Hoc ipso tempore, cum ex induciis, in [1] spem pacis inter Francos & Anglos, per Pontificem & vicinos Principes ventum esset, ea lege, ut utrorumque amici ascriberentur, Anglorum videlicet Lusitani, Francorum Scoti, & Hispani Castellanenses: Robertus Rex, omnibus suis repugnantibus, unus frustra assentiebat. Neque enim ipse [2] pacem vel inducias facere poterat, nisi ex sententia publici conventus, neque firmas polliceri, sine publico decreto: [3] nec Nobilitas dolorem suum tacitum adversus Gallum continere poterat, ex quo illum modo usum caperent, ut, cum esset bellandum cum hoste, arma de manibus detraheret, & fructum superioris victoriæ, spemque futuræ auferret. Tandem post longam altercationem, legatus, qui a Gallo venerat, vix impetravit, ut ea de re Scoti in Galliam legatos mitterent. Cum iis actum, ne sua pertinacia spem pacis propinquæ impedirent.

LXVI. Nec Robertus Rex diu superfuit: nam in arce sua, quam Dunum
MCCC Donaldi vocant, decessit, anno M. CCC. XC. ad XIII. Cal. Maji. [4] Vixit
XC. annos LXXIV. [5] regnum tenuit XIX. ac dies viginti quatuor. Hic Rex per lega-

ideoque Buckingamium prælium ait detrectasse, quod ipsi quingenti tantum, Scotis vero triginta millia militum adessent: cujus rei fidem haud facile Lectoribus suis probabit.

1 *Spem pacis*] Non pax, sed induciæ triennales inter Gallum & Anglum tum initæ sunt, a 19 *scil.* Junii anni 1389 ad 16 Augusti anni 1392.

2 *Pacem vel inducias facere poterat*] Nihil falsius: Reges enim Scotorum omni ævo summos ac solos fuisse belli pacisque arbitros, non alii modo nostri scriptores, sed & ipsa Acta publica demonstrant.

3 *Nec Nobilitas*] Volsingamius, qui totam hanc rem fuse exponit, non Nobilitatem Scoticam hisce induciis repugnasse tradit, sed plebem, quæ se exarmari, prædæque adeo, quam amplissimam sibi de Anglis pollicebantur, spem de manibus quasi eripi molestissime ferebant. Eorum vero pertinaciam fractam fuisse a proceribus, qui se itineris duces fore negabant, idem testatur, pag. 337.

4 *Vixit annos LXXIV.*] Natus ergo anno 1316, septem ante avunculum Davidem II. annis.

5 *Regnum tenuit XIX. ac dies viginti quatuor*] Hoc confirmat quod supra ad Lib. IX. 37. monebamus, plerosque *scil.* nostros scriptores, præsertim vero Buchananum, regnorum primordia a Regum coronatione deducere; nam inter 25 Martii 1371, quo coronatus est Robertus II. & 19 Aprilis 1390, quo idem est exstinctus, omnino intercedunt anni novemdecim, ac dies viginti quatuor. Hoc si Crafordius animadvertisset, non sic interpolandum putasset hunc Buchanani locum, legendo, *Regnum tenuit annos* 19, *menses* 11, *ac dies* 24, qua emendatione tres simul errores admisit. Primo quod Buchanani rationibus pugnantem ingerat sententiam. Deinde quod Buchananum secutus, Davidem II. septimo Maji occubuisse existimet, quem septem post menses vixisse supra ostendimus. Denique, quod medium inter 7 Maji 1370, & 19 Aprilis 1390 spatium, annorum supputet 19, mensium 11, ac dierum 24: cum id tempus intervallum am-

legatos bella fere semper optimo successu gessit: paucis ipse præliis interfuit: quod factum alii ætati, alii ignaviæ tribuunt. Id vero omnes uno ore consentiunt, virum fuisse optimum, pacisque artibus cuilibet bonorum Regum facile comparandum. Jus enim diligenter atque æquabiliter dicebat: latrocinia severe coërcebat: in factis summa constantia, in verbis fides inerat. Regnum, quod temporibus turbulentis acceperat, domi justitia & æquitate sedatis discordiis pacavit: & ab hostibus ita recuperavit, ut tres tantum arces reliquas haberent.

LXVII. Eo defuncto, initium rerum turbandarum, unde minime exspectabatur, est exortum. Alexander Buchaniæ Comes, liberorum Regis ex Elizabetha Mora natu minimus, ob levem caussam Episcopo Moraviensi erat infensus: cum ipsum ad cædem nancisci non posset, [1] iram in sacram Elgini ædem, omnium quæ tum in Scotia erant pulcherrimam, convertit, eamque incendio delevit. Eodem anno, Gulielmus Duglassius Nithiæ Regulus (quem diximus virtutis ergo generum a Rege ascitum) Dantisci ad Vistulam occisus fuit, percussoribus a Clifordo Anglo in eum submissis. Duglassius enim, rebus domi tranquillis, ne in otio languesceret, in Borussiam ad Bellum Sacrum profectus, tale specimen virtutis dedit, ut universæ classi, quæ maxima & ornatissima erat, præficeretur. Orta vero altercatione cum Anglo, ex antiqua æmulatione eum honorem moleste ferente, ad certamen singulare ab eo fuit provocatus. Provocator secum cogitans, in quam ancipitem Martis aleam se demissurus esset, hominem per sicarios tollendum curat.

amplectatur annorum 19, mensium 11, ac dierum 12.

1 *Iram in sacram Elgini ædem*] In Registro Moraviensi narratur Alexander Comes Buchaniæ mense Junio 1390, festo Botulphi Abbatis, non solum ædem (quam Cathedralem vocant,) combussisse, sed & omnia ejusdem oppidi ædificia, Ecclesiam ibidem Sancti Ægidii, Ptochodochium, quod domus Dei de Elgin appellabatur, & 18 mansiones Canonicorum & Capellanorum. Mense autem Majo præcedente Forressæ oppidum per suos cremari jusserat. Huic vero incendio ipse dux & auctor interfuit: ob id aliaque ejusmodi facinora non immerito *Badenachæ Lupus* appellatus.

LIBER DECIMUS.

CI REX.

I. ROBERTO secundo successit JOANNES filius natu maximus, [1] Id. Augusti, anno Salutis humanæ M. CCC. XC. Hic, cum ad eum usque diem Joannes vocatus fuisset, de Ordinum sententia mutato nomine ROBERTUS est appellatus. Idne factum sit, propter duorum Regum, alterius Franci, alterius Angli, qui- M. CCC XC.

1 *Id. Augusti*] i. e. pro Buchanani more, eo die coronatus est: sed in hoc quoque uno die errat Buchananus, 14 enim, non 13 Augusti inauguratus est. Extracta enim

quibus id nomen fuerat, calamitatem, an ob duorum Robertorum, qui nuper in Scotia regnum tenuerant, in pace & bello virtutem & felicitatem, quando ea de re nihil certi traditur, ego quoque pro incerto relinquo. Igitur Robertus tertius cum vitiis magis careret, quam virtutibus esset illustris, penes eum Regium nomen, penes Robertum ejus fratrem rerum gubernaculum permansit. Initio regni foris quies fuit, induciis triennalibus cum Anglo factis, ac paullo post [1] in quatuor annos præterea prorogatis. Domi motus principium factum a Duncano seu Dunacho Stuarto. Is ex fratre Regis Alexandro Buchaniæ Comite natus, patre feroci ferocior filius, avo mortuo, ratus locum rapinis aliisque injuriis fore, manu valida prædonum cinctus in Angusiam descendit, & velut ex hostico prædas agere cœpit. Huic Valterus Ogilvius cum Valtero Lichtonio fratre dum obsistere conantur, cum sexaginta suorum cæsi fuerunt. Hoc successu latrones elati, cum longe vehementius plebem affligerent, audito adventu [2] Comitis Crafordiæ, quem Rex ad comprimendam eorum insolentiam miserat, expeditiores fuga celeri in latebras suas se receperunt: e tardioribus multi cæsi, multi comprehensi, & ad supplicium ducti. Verum hominum inquietorum nequitia, quo minus in plana & regiones campestres erumperet, cohibita, domi inter ipsos vehementius exarsit.

II. Duæ autem potissimum familiæ insignes inimicitias insigni crudelitate exercebant. Hi cum neque jure de controversiis disceptare, nec amicorum arbitrio eas committere vellent, missi a Rege ad eos pacandos duo Comites, Thomas Dumbarius Moraviæ, & [3] *David* Lindesius (patre defuncto) Crafordiæ, cum animadvertissent, gentem ferocem, neque voluptatis modo, sed etiam mortis contemtricem, non posse domari sine magna bonorum virorum ex adverso cæde, rem astu tractare instituunt. Igitur seorsum principes eorum allocuti, ante oculos ponunt; „Quantum universis periculum, ex mutua inter ipsos cæde impenderet: nec, si altera familia alteram penitus extinxerit, id sine gravissimo vincentium damno posse evenire: nec, si posset, ibi certaminum finem fore; quippe cum victori multis congressibus debilitato bellandum adversus Regem foret: qui quam infestus esset utrisque, vel ex eo intelligi posse, quod ad utrosque adhuc incolumes delendos ipsi cum copiis missi sint. Verum se salutis quam sanguinis eorum cupidiores, si audire vellent, rationem inituros, ut nec inhoneste, nec inulti, nec invito Rege pacificari possint. Id cum audire cuperent, conditio proponitur; „Ut ex „utris-

enim eum regnum iniisse tradunt *vigilia assumptionis nostræ Dominæ*; clarius vero Registrum Moraviense, *Dominica in vigilia Assumpt.* Idem quoque habet Boëthius, rationesque Chronologicæ confirmant, Lit. Dom. B. At Ballendenus id factum scribit ipsa Assumptionis die, *i. e.* 15 Augusti, quem forte Buchananus sequi voluit, oscitanter existimans Idus Augusti (quemadmodum Julii) in 15 diem incidere. Scriptum autem oportuit *postridie Idus Aug.*

1 *In quatuor annos*] Potius dicendum erat, *ac paullo post in duos, ac deinde in quatuor annos præterea prorogatis.* Vid. Fœd. Angl. Tom. 7. pag. 714. & pag. 769.

2 *Comitis Crafordiæ*] *i. e.* illius qui paullo post Crafordiæ Comes est creatus.

3 *David Lindesius*] Ita omnino legendum, non vero quod omnes libri exhibent, *Jacobus*, quod patri jam defuncto nomen fuerat. Nondum vero is *David* ad Comitis dignationem erat evectus.

1 *Tri-*

„ utrique [1]triceni, [2]ensibus modo armati, coram Rege decertent: victis impunitatem præteritorum fore; victoribus decus, auctoritatem, Regis etiam „ & procerum gratiam.

III. Cum ea conditio satis utrique placuisset, dies certamini dictus est, quo die cum principes familiarum cum suis in aulam convenissent, campi ad septentrionale urbis Perthi latus pars, fossis prealtis a reliquo seclusa, eis ad congressum assignatur, [3]structis circa spectaculis. Cum multitudo ingens hominum ibi consedisset, mora pugnæ paullulum facta est, quod ex alteris tricenis unus metu latuisset, nec pauciores adversus plures decertare vellent: nec reperiretur qui in absentis locum succederet, nec ex adversa factione quisquam eximi se numero pugnatorum pateretur, ne velut a propinquis contemtus ac rejectus videretur. Tandem sellularius opifex prodiit, ac se in absentis locum successurum est professus, si aurei scutati Gallici dimidium repræsentaretur sibi victori, ac in posterum, donec viveret, de victu caveretur. Ita rursus æquato numero certamen initur, ac tanta corporum animorumque contentione pugnatur, quantum efficere poterat odium vetus, novis detrimentis inflammatum, in hominum ferocissimorum crudelitati assuetis ingeniis, & victori res decusque, victo mors & ignominia proposita. Nec minor spectantes horror, quam pugnantes furor tenebat, deformes corporum laniatus, detruncatosque artus, & in hominis effigie rabiem ferarum detestantes. Illud autem in primis ab omnibus est animadversum, quod nemo se omnium fortius gereret, quam supposititius ille & mercenarius bellator, cujus opera maxime victoriam partam existimant. Superfuerunt enim certamini, ex ea, cui se ille addixerat, parte, præter ipsum, decem, sed omnes magnis vulneribus graviter saucii: ex altera factione restabat unus, qui cum corpus adhuc ferro haberet intactum, iniquamque certaminis fortunam sibi videret objectam, in Taum flumen propinquum se conjecit, ac, adversariis quo minus eum sequerentur ob vulnera tardatis, in adversam ripam evasit. Hac ratione ferocissimo quoque cæso, multitudo fine

1 *Triceni*] *i. e.* triginta, ita enim alii nostri scriptores consentiunt. Buchanani autem interpres aliique hallucinantur, qui *tricenos* pro *trecenos* accipientes, vice 30. 300 pugnaturos induxere. Ac facile fuit scriptoribus rem aliunde non edoctis levi unius literæ discrimine decipi, pari modo quo nonnullis Horatii editionibus *tricenis* pro *trecenis*, repugnante primæ syllabæ mensura, irrepsit, lib. 2. Od. 14.
Non si trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrymabilem
Plutona tauris. ———
Apud Columellam vero lib. 5. cap. 2. omnibus, quod sciam, codicibus, pro *trecenis triceni* scribitur: *Latus unum in se multiplico, tricies triceni fiant* 900 pro *tricies treceni.*

2 *Ensibus modo armati*] Ita quidem Boethius ejusque interpres Ballendenus: at Extr. Major, Vintonus & Registrum Moraviense, non ensibus modo, sed arcubus, securibus & cultris, sive pugionibus, armatos affirmant; nullo tamen quo corpora protegerent armaturæ genere permisso.

3 *Structis circa spectaculis*] Spectaculum hic locum ipsum ex quo spectatur significat. Liv I. 35. *Ubi spectacula sibi quisque faceret.* Ovid. 10. Metam. 668.
——— *Resonant spectacula plausu.*
[vide Cl. Grævii notas ad Ciceron. pro Muren. cap. 34]

I In-

ne ducibus relicta, in multos post id annos a tumultuando repressa, ad agricul-
M. CCC XCVI. turam rediit. Hæc pugna incidit [1] in annum Salutis M. CCC. XCVI.

IV. [2] Biennio fere post, in conventu Ordinum Perthi, Rex Davidem filium, octodecim annos natum, Rothesaiæ; Robertum fratrem, Taichiæ ac Fifæ jamdudum Comitem, Albiniæ Duces vocat. Hic vani honoris titulus [3] tum primum inter Scotos, magno ambitionis nullo virtutis incremento est celebratus: nec cuiquam postea feliciter cessit. Comitem etiam Duglassiæ Rex voluit eodem titulo afficere: sed ille, ut erat severus, constanter speciem supervacui honoris recusavit; & si quis hoc ei nomen ominaretur, gravissime increpabat. Sunt qui Gubernatoris titulum a patre datum Roberto Regis fratri, hoc anno a Rege confirmatum, & Lindesiorum familiam [4] titulo Comitum Crafordiæ auctam tradant. Sed nec illud constat inter eos, [5] Thomasne an David vocaretur, qui primus ex ea gente Comes fuit appellatus.

V. Proximo anno, Richardus secundus Anglorum Rex coactus se regno abdicare. In ejus locum suffectus est Henricus quartus. Initio regni ejus, nondum finitis induciis, nova belli semina cum Scotis jacta sunt. Georgius Dumbarius Marciæ Comes, Elizabetham filiam Davidi filio Regis desponderat, ac bonam dotis partem jam dependerat. Arcibaldus Duglassiæ Comes, ægre ferens hominem potentem & æmulum sibi prælatum, caussatus Ordinum consensum (quod in nullis ante Regum nuptiis quisquam factum meminerat) neglectum, filiam suam [6] Mariam cum ampliore dote obtulit: perque fratrem Regis Robertum qui tum omnia poterat, effecit, ut a Rege acciperetur conditio, & nuptiæ ex Ordinum decreto conficerent. Hac injuria simul & ignominia

1 *In annum Salutis M. CCC. XCVI.*] De anno omnes consentiunt, at Registrum Morav. 28. Septembris, Extracta vero die Lunæ ante festum Sti. Michaelis, *i.e.* 25 ejusdem, pugnatum tradunt.

2 *Biennio fere post*] *i. e.* 28 Aprilis 1398, die dominico, referentibus Regist. Morav. & Extract. Vide Abercrombium idem fere confirmantem, pag. 205.

3 *Tum primum*] Ad exemplum *scil.* Richardi Angli, qui non multo pridem Gallum æmulatus cum honoris titulum invexerat.

4 *Titulo Comitum Crafordiæ*] Hunc locum expungi jubet Tho. Crafordius, quia, inquit, non sibi modo Cap. I. & 2 huj. Lib. hoc pacto pugnantem facit Buch. sed & aliis omnibus Historicis, qui Jacobum Lindesium Comitem Crafordiæ creatum affirmant die coronationis Roberti II. Audacter nimis ac præter rationem utrumque. Primum enim aliorum sententiam, non suam, hic refert Buchananus. Deinde tantum abest, ut aliis scriptoribus hac in parte adversetur, ut longe major ac sincerior eorum pars idem confirment, Major fol. 123, Extracta fol. 242. Carthus. Vintonus, qui omnes Davidem Lindesium Crafordiæ Comitem creatum testantur regnante Roberto III. & plerique anno 1398. Vintonus vero eorum temporum scriptor æqualis id factum tradit uno aut altero die, antequam Regis filius & frater ad Ducum honores essent evecti. Rem vero extra controversiæ aleam ponunt ejusdem familiæ instrumenta, quorum nonnulla mihi sunt visa, quibus Jacobus Lindesius diu post inauguratum Robertum II. non ampliore se quam Domini de Glenesk titulo dignatur: quod & clarius paucis abhinc annis eluxit in celebri inter Crafordiæ & Sutherlandiæ Comites, de Præcedentiæ, quam vocant, jure agitata, necdum finita controversia.

5 *Thomasne*] A nemine *Thomam* appellatum memini

6 *Mariam*] Aliis omnibus præter Extr. *Margeria* appellatur.

1 *Ple-*

minia ictus Georgius, graviter cum Rege expostulat: & cum facta infecta fieri nequeant, saltem dotem filiæ repetit. Ea tam justa postulatione repulsa, cum nihil æqui se impetraturum cerneret, præoccupatis cunctorum ab æmulo animis & auribus, ab aula non solum iratus, sed etiam minabundus discessit: & arce Dumbari sororis filio Roberto Metellano tradita, in Angliam abiit. Robertus arcem fœciali a Rege misso statim tradidit. In eam Duglassius cum præsidio receptus, Georgium domum reversum exclusit. Ille, recepta uxore, liberis, & amicorum intimis, in Angliam rediit. Ibi, cum homo domi potens, & foris etiam clarus, & injuriæ impatiens, cum Percio, Duglassii nominis hoste infestissimo, consilia contulisset, fretus amore erga se finitimorum Scotorum, e quibus plurimi aut clientes, aut propinqui, aut alioqui beneficiis ei devincti erant, totam Marciam excursionibus, ac prædis e Duglassiorum prædiis agendis, brevi infestam reddidit. Scotus primum Georgium hostem publicum, omnibus bonis ejus fisco adjudicatis, denunciat: deinde fœcialem ad Anglum mittit, qui transfugam ex fœdere reposceret, & de violatis induciis conquereretur.

VI. Ad ea postulata impudenter ab Anglo responsum est; „Se fidem publicam Georgio dedisse, nec Regium promissum violari debere: „tanquam sanctius esset observandum, quod privatim transfugæ esset cautum, quam quod publice per legatos & fœciales esset confirmatum: induciarum enim, quæ cum Richardo factæ fuerant, nondum exierat dies. Interea Henricus Percius junior, quem [1] Plexippum diximus cognominatum, & Georgius Dumbarius non cessabant excursionibus vicinos Scotorum agros vexare. Id cum aliquoties ab eis impune factum fuisset, e successu crevit audacia: ac, duobus millibus hominum coactis, Lothianam ingressi, circa Hadinam late populati, Halim arcem frustra oppugnarunt. Cum ad Lintonem (is vicus est ad Tinam Lothianæ amnem situs) consedissent, subito adventu [2] Duglassii perturbati, relicta non modo præda, sed impedimentis quoque, se in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut nusquam consisterent, donec Bervicum esset perventum. Hæc circa [3] initium Februarii, anno M. CCCC. gesta sunt: quo anno, reverso domum fœciali, bellum Anglis est indictum: & Arcibaldus Duglassius, cognomento Austerus, vir nulli majorum in quovis genere laudis inferior, morbo decessit, alienissimo patriæ tempore, tot nuper imperatoribus diversis casibus amissis. Succeslit ei eodem nomine filius. M CCCC.

VII. [4] Ad Idus Aug. Anglus, contractis maximis copiis, Scotiam est ingres-

1 *Plexippum diximus cognominatum*] Ut Buchananus sibi congrueret, supra Lib. IX. 58. interserendas duximus has voces [*cognomento Plexippus*:] quæ si absint, nusquam ejus cognominis alibi meminerit. Futilis autem videtur Crafordii emendatio [*diximus*] in [*dicunt*] mutantis: Buchanano enim de re indubitata ac certissima loquenti supersflua esset, ne dicam inepta, vocabuli [*dicunt*] adjectio.

2 *Duglassii*] Extracta *Duglassiæ Magistrum* appellant, *i. e.* ex eorum temporum consuetudine, Comitis filium natu majorem.

3 *Initium Februarii*] 3 nempe die, sive *crastino purificationis nostræ Dominæ*, Extract.

4 *Ad Idus Augusti*] *Die Assumptionis* in- qui-

gressus. Cum Hadinam venisset, triduum ibi moratus, Letham duxit. Ibi quoque cum totidem dies fuisset, arcem Edimburgi obsedit. Adversus hunc Gubernator magnum exercitum ita lente ducebat, ut facile appareret, eum non moleste laturum, si arx ab Anglo, & cum arce David Regis filius caperetur: jam enim non obscure prava ejus ambitio se prodebat. Fratre enim [1] velut imbelli contemto, liberis ejus, quo regnum ad se traduceret, quibus poterat modis perniciem moliebatur: eorumque calamitates pro lucro sibi deputabat. At Anglus contra, velut terrorem belli ostentando pacem quæreret, inimicitias clementer exercebat: leviter enim oppugnatione arcis tentata, obsidionem solvit; ac sine magna, qua transibat, noxa domum rediit, magnam clementiæ & moderati animi laudem & veniens & abiens adeptus: nam & deditos humaniter habuit, & a locis sacris vim omnem abstinuit; erga plerosque etiam, ob hospitii paterni memoriam, munificentia usus. Quæ res ut illi benevolentiam, ita Gubernatori odium conflavit: quod neque bellum, ut adversus inimicum, acriter gereret; nec Regem tam facilem & beneficium, sibi amicum facere studeret.

VIII. Post Henrici reditum in Angliam, Georgius Dumbarius, magis frequentibus, quam magnis incursionibus, fines Scotorum infestabat. Ad eum reprimendum, quoniam assidua magis, quam numerosa manu erat opus, Duglassius, divisis in mediocres manus regionatim copiis, suos singulis duces, qui per vices, vel hostium incursiones prohiberent, vel ipsi eos infestarent, dedit. Prima sors Thomæ Haliburtino Dirlitonii fuit, qui satis uberem ex hoste prædam ex agris Bamburgo proximis retulit. Non fuit idem successus Patricio Heburno, qui majore manu latius discurrerat: nam cum numero suorum fretus incautius cum præda rediret, ab Anglis [2] oppressus periit, & cum eo flos Lothianæ juventutis. Arcibaldus Duglassius, ut suorum cladem ulcisceretur, consentiente Gubernatore, supra decem hominum millia coëgit: cum eo clarissimi procerum una profecti, & in iis Mordacus Gubernatoris filius. Cum Northumbriam usque ad Novum castrum ad Tinam transcurrissent, & ferro ac igne late stragem dedissent, congressi cum Henrico Percio minore & Georgio Dumbario, magno prælio vincuntur: complures homines nobiles cæsi: captus Duglassius, oculorum altero amisso, Mordacus Fifæ, Thomas Moraviæ, Georgius Angusiæ Comites, aliique permulti genere & opibus clari. Nec a multis retro annis alia pugna æque vires Scotorum attrivit. Pugnatum est ad [3] Homeldonum Northumbriæ vicum, [1] anno

quiunt Extr. *i. e.* 15. die Augusti, unde eandem facio quam superius ad Lib.X. 1. conjecturam, Buchananum, *scil.* memoria forte lapsum, diem 15 Augusti, quemadmodum & Julii, Idus existimasse.

1 *Velut imbelli*] Ita emendavimus cum Elzev. cum in aliis fere omnibus libris *imbelle* legatur; non obstante quod a Sosipatro observatum supra monuimus ad Lib.IX.58.

2 *Oppressus periit*] Hæc pugna, ad Nisbetum parta, commissa est 22 Junii 1402, juxta Ballendenum, Balfurium & Abercrombium. Idem quoque Angli scriptores confirmant.

3 *Homeldonum*] Scriptores Angli, Volsingamius, Spedius, Stovius, Echardus, *&c.* hunc locum perperam *Halidonbill* vocant, quo nomine appellatus est Marciæ collis prope Bervicum, pari vel majore Scotorum clade, anno 1333, infamis. Est autem *Homeldonum* mons Northumbriæ prope oppidum *Woller*, Camdeno, Spelmanno & aliis *Hambleton* vel *Hamildon*, Act. publ. Tom.8. pag. 379. *Homeldonbil* nuncupatus

1 *Anno*

anno M. CCCCI. ad Nonas Maji.

IX. Percius hac victoria tam insigni potitus, statuit imperio Anglorum subjicere quicquid terrarum inter Northumbriam & Fortham est interjectum: nec in eo magnum sibi laborem proponebat, quod omnem earum regionum Nobilitatem aut in prælio interemerat, aut captivam detineret. Igitur a Coclao arce Teviotiæ exorsus, cum præfecto arcis pactus est; nisi intra [2] quinquagesimum diem Scoti obsidionem solverent, ipse arcem dederet. His conditionibus ad Regem, deinde Gubernatorem relatis, non defuerunt, qui dedendam Anglis arcem censerent: tanti enim eam non esse, ut vires regni, postremo prælio tam attenuatæ, in discrimen iterum conjicerentur. Hanc animorum dejectionem non tam ab hoste metus, quam imminentis regno Gubernatoris perfidia attulerat. Ille contra, ut omnem a se amoliretur suspicionem, verbis magnifice & confidenter disserebat; „Hanc imbecillitatis & timoris publici confessionem, plus quam adversum prælium audaciam hostium aucturam. „Quod si quispiam existimet, unius arcis concessione contentos fore Anglos, „eum vehementer falli: velut enim ignis levi aspersione aquæ magis accenditur, ita cupiditas prima quæque tradendo non restinguitur, sed inflammatur; „& quicquid concesseris initio, ad ulterius penetrandum fit gradus. Quod si „universi ad arcem liberandam recusetis progredi, [3] ego vel solus proficiscar, „neque vivus & videns tantum nomini Scotico dedecus inuri sinam. Hæc locuto Gubernatore, cæteri, vel restincta vel dissimulata suspicione, se conclamarunt secuturos. Verum fortuna id periculum discussit, Percio ad bellum civile revocato, atque arce sine vi liberata.

MCCCC I.

X.

1 *Anno M. CCCC. I. ad Nonas Maji*] Triplex hic error est Buchanani, neque enim hoc anno, mense aut die, pugnata est infausta hæc pugna. Omnes quippe scriptores, quos ego fere viderim, tam Angli quam Scoti, hoc prælium commissum tradunt anno 1402, *die exaltationis Sanctæ Crucis, i. e.* 14 Sept. præter unos Ballendenum & Holinshedium, qui a Buchanano longius abeuntes pugnatum scribunt anno 1403. Polydorum Virgilium peregrinum & indiligentem scriptorem non moror, qui non Homeldonense modo, sed Salopiense etiam prælium in annum conjicit 1401. Cæterum Buchananum fefellisse videtur *dies exaltationis*, pro *die inventionis sanctæ Crucis* (qui in tertium Maji refertur,) intercidente forte Librariorum vitio, voce [*quintam*] vel [V.] Humius vero, dum Buchananum sequi vellet, novum de suo adjicit errorem, qui *Nonas Maji quintum* diem interpretatur, non attendens Majo sex Nonas esse. Plerique autem quos supra memoravi scriptores, ne imprudentes erraremus, die sanctæ crucis *autumni tempore* pugnatum tradunt; addit & Holinshedius *die Martis*, quæ nullo pacto congruere possunt, cum 14 Sept. anni 1402 cadat in feriam quintam; anni vero 1403, quem ille designat, in feriam sextam.

2 *Quinquagesimum diem*] Boëthius tres menses memorat, ejus interpres duos. Extractorum vero compilator cum Buchanano fere consentiens, *post sex septimanas*. Vintonus autem narrat Jacobum Duglassium Coclai Comarchum mense Majo Regi (ad quem opem flagitaturus venerat) indicasse, se, ni ante festum sancti Petri ad vincula obsidio solveretur, arcem Anglis dedere pacisci coactum. Hoc autem evenit anno 1403.

3 *Ego vel solus*] Extract. *Etsi nullus mecum fiat, nisi Patricius Kinbuck puer, & dextrarii mei sessor* [dextrarius equus major est cataphractus, quo potissimum in præliis utimur] *quem a longe stantem indice prodidit.*

X. Hæc dum foris cum hoste geruntur, nihilo felicius res domi est administrata. Nam brevi [1] post mortem Arcibaldi Duglassii anno superiore, prope continuatis funeribus decesserunt Annabella Regina, & Valterus Tralius Fani Andreæ Archiepiscopus, omnium prope animis magnam rerum mutationem præsagientibus. Nam, ut per Duglassium rei militaris splendor, per Tralium Ecclesiastica auctoritas & veteris disciplinæ qualiscunque imago stetit, ita ab Regina incolumi aulæ dignitas est sustentata: quod ex ejus morte, & rebus quæ eam sunt secutæ, palam est intellectum. Regis enim filius David, adolescens erat natura ferocior, & ingenio ad libidinem proclivi. Ea vitia cum augeret indulgentia patris, in quo non satis erat auctoritatis ad reverentiam sui retinendam, tamen & admonitionibus eorum, qui infirmitati ætatis regendæ appositi, & multo magis materna diligentia & consilio, impetus ejus retundebantur: ea vero defuncta, libido frenis libera ad veros mores rediit; ac metu & pudore seposito, alienas uxores & honesto loco natas virgines, quibus flagitium persuadere non poterat, per vim rapiebat ad stuprum: si quis ejus inhibere libidinem vellet, male multatus discedebat. De hac ejus impotentia cum multæ querelæ ad patrem fuissent delatæ, is ad fratrem suum Gubernatorem scripsit, ut adolescentem apud se retineret, donec defervescente lascivia ad meliorem frugem rediret. [2] Gubernator, quam jam diu expetebat occasionem stirpis fraternæ delendæ nactus, Davidem, obvium sibi ad tria ferme milliaria a Fano Andreæ, secum ad arcem Andreanam, quam Archiepiscopo nuper mortuo per speciem custodiæ tenebat, ducit. Inde paullo post in arcem suam Falcolandiam traducit: ibi moriturum fame in arctum carcerem inclusit. Sed, quem patrui crudelitas ad mortem in primis miserabilem destinarat, ei duarum muliercularum misericordia vitam in paucos dies prorogavit: altera quidem virgo erat, cujus pater & arci & custodiæ præerat. Ea panem avenaceum, ita tenuiter (ut in Scotia vulgo fieri solet) extentum ut complicari posset, sub lineo velo, quod capiti adversus Solem negligenter injiciebat, quoties adeundi hortos carceri propinquos erat copia, per tenuem rimulam verius quam fenestram immittebat. Altera nutrix rustica, lac e mamillis expressum per canalem in os ejus immulgebat. Hoc miserabili victu, quo magis famem accenderet quam levaret, cum aliquot dies vitam simul & pœnam ei produxissent, custodibus diligentius observantibus deprehensæ, ad sup-

1 *Post mortem Arcibaldi Duglassii anno superiore*] Imo vero ante tres annos ab obsesso Coclao anno *scil.* 1400, non ipso modo Cap. 6. huj. lib. sed Majore, Boëthio, Holinshedio referentibus. Decessit autem Valterus Tralius anno 1401, mense (ut videtur) Junio, alius enim in ejus locum mense Julio est suffectus, *Vinton.* Paullo post obiit Annabella Regina, autumni tempore sepulchro condita. *Idem.*

2 *Gubernator*] De hac re nihil Vintonus, contra vero Gubernatorem summis laudibus effert. Extracta autem, liber Pertheusis, Major, Balfurius, culpam magna ex parte in Joannem Ramorgnium rejiciunt, qui confictis criminibus ferendis, mentiendoque alteri ab altero capitis periculum imminere, Gubernatorem ad facinus quasi occupandum, necemque quam sibi metuebat Principi maturandam adegit.

supplicium protrahuntur, patre perfidiam filiæ vehementer exsecrante, dum erga infidum Gubernatorem suam fidem ostentare conatur. Adolescens, omni humano destitutus auxilio, postquam victus inopia etiam sua membra lacerasset, non simplice [1] morte defungitur. Mors ejus diu patrem latuit, nemine tam tristem nuncium rei, quam cuncti sciebant, ad eum perferre auso.

XI. Sed ad res Anglicas, quatenus nostris immixtæ sunt, revertamur. Cum Percius, magna conjuratione Nobilitatis facta, bellum adversus Regem suum meditaretur, cum Duglassio (quem in prælio Homeldonensi captum adhuc secum habebat) paciscitur, si operam suam adversus Regem æque fortiter & fideliter sibi impendat, ac adversum se foret usus, cum se liberum domum dimissurum. Duglassius, qui nullam operæ navandæ adversus Anglum conditionem esset recusaturus, libenter promisit; & paucis ex clientibus & amicis convocatis, ad futuram se dimicationem parat. Nec segnius in prælio se gessit, quam Percio promiserat: nam contemta multitudine in unum Regem animum oculosque intentos tenebat, & cum plures paludamento Regio essent amicti (sive ut hostes ejus capiti imminentes deciperentur, sive ut omnibus in locis milites præsentem suæ virtutis & ignaviæ eum se testem habere crederent) Duglassius, in unum eorum armis conspicuum totis viribus invectus, eum ex equo dejicit: qui cum a circumastantibus exemtus fuisset periculo, iterum Duglassius alterum, [2] ac deinde tertium (ut, præter nostros, etiam affirmat Eduardus Hallus Anglus) armorum splendore & paludamento deceptus dejecit. Neque tam suo periculo commotus, quam, unde tot Reges venissent, miratus. Tandem, post cruentissimum conflictum, versa fortuna, ac victore Rege, Duglassius [3] multis vulneribus saucius, inter captivos recognitus, multis in ejus exitium imminentibus, a Rege est servatus, non solum fide ejus erga amicum laudata, sed fortitudine muneribus honestata, ac vulneribus curatis: cum aliquot menses apud Anglum fuisset, magna pecunia persoluta vix tandem dimissus.

XII. Interea de Davide Scoti primogenito, scelere patrui occiso, rumor ad miserum parentem permanat: auctorque occultis rumoribus (nam palam nemo audebat hominem tam potentem accusare) designabatur. Rex, fratre ad se acci-

1 *Morte defungitur*] Quidam dysenteria exstinctum scribunt [Vide Extract. & lib. Perth.] 7 Cal. Aprilis vigilia Paschæ sero, vel die Paschæ mane. Paschalis autem solennitas incidit anno 1402, in 26 Martii. Lit. Dom. A. num. aur. 16. Vintonus tamen uno die posterius interiisse tradit, anno 1402: Natus erat juxta eosdem auctores 24 Octob. 1378, adeoque mortuus ætatis 24, Dux creatus anno 20, maritus factus 22. Miseranda ejus mors ab aliis ante prælium Homeldonense collocatur, quæ tamen a Buchanano postponitur, ne rerum, opinor, adversus Anglos gestarum series interrumperetur.

2 *Ac deinde tertium*] Idem habet & Spedius Anglus, qui *quartum* a Boëthio falso additum reprehendit. Idem tamen e Volsingamio testatur multa Anglorum millia se in fugam conjecisse, Regem suum occisum credentes.

3 *Multis vulneribus*] In prælio Homeldonensi altero oculorum, in hoc vero Salopiensi altero testiculorum est privatus, uti, præter Extract. & lib. Perth. Volsingamius Anglus testatur.

accito, graviter cum eo expostulat. Ille de morte adolescentis jam ante paratam fabulam exorsus, crimen in alios transfert; „Se suosque, quando & ubi „Rex velit, ad caussam dicendam affuturos promittit. E cædis autem patratoribus, quosdam se penes in vinculis esse; reliquos diligenter perquisiturum. Quæstione constituta, ipse sceleris auctor cogit Concilium, accusatores instruit, &, Rege præsente, tanquam noxius accusatus, pro innoxio dimittitur. Rex vindictam cœlitus, & gravissimas diras eis eorumque posteris imprecatus, qui tam nefarium facinus patraverant, curis infirmitateque corporis æger, in Botam unde venerat est reversus, aucta suspicione de patricidio a fratre commisso: sed potentior erat, quam ut ab eo pœna exigi posset. Ille vero, ut rem strenue dissimularet, suppositios sceleris auctores e carcere producit, & facinorosos quidem illos, sed cujus insimulabantur criminis expertes, gravi supplicio afficit.

XIII. Rex interea de Jacobo minore filio sollicitus, quem apud [1] Valterum Vardilaum Fani Andreæ [2] Archiepiscopum, hominem probum & sibi fidum, deposuerat custodiendum, cum amicis consultat. Illi, nusquam eum in Scotia tutum fore rati, auctores fuerunt, ut ad Carolum sextum Galliarum Regem, veterem socium & Scotici nominis unice amicum, eum transmittat: nusquam neque tutius neque honestius eum educari posse. Hærebat enim in animis recens exemplum Davidis Brussii, qui, dubiis domi temporibus, aliquot annos ibi honorifice transegerat. Igitur parata nave, ad Bassam, scopulum verius quam insulam, adhibito rectore Henrico Sinclaro Comite Orcadum, conscendit: ac, dum littus legit, ad Flamburgum promontorium, sive tempestatis vi coactus, sive ut e nausea marina se paullulum recrearet, descendit: [3] ab Anglisque retentus, & a Rege consulto quid eo fieri velit in aulam arcessitus. Ibi nec jus induciarum, quæ paullo ante [4] in octo annos fuerant factæ, neque li-

1 *Valterum Vardilaum*] Verum ei nomen *Henrico* fuit, ut non ex Vintono tantum, Extract. lib. Perth. Vitis Pontificum Sancti Andreæ, Spotisvodio, Leslæo, *&c.* sed etiam ipsius instrumentis mihi conspectis abunde constat. Buchanano fucum fecerant Boëthius ejusque Interpres, qui hoc loco *Valterum*, quamvis paullo ante *Henricum* appellent. Habuit quidem ejus nominis avunculum, Episcopum Glasguensem & Cardinalem. Qui cum fere proxime præcesserat *Valterus Tralius* vocabatur; Thomas enim Stuartus Roberti II. nothus paucis mensibus eam dignitatem obtinuit. Prius autem quam ipse Vardilaus est consecratus, Valterus Danglestonius reditus Episcopales possidebat, quem & Electum fuisse Vintonus prodidit. Inter tot igitur Valteros Buchanano errare facile fuit.

2 *Archiepiscopum*] Lege *Episcopum*. Vid. supra Not. 2. Lib. VIII. 1.

3 *Ab Anglisque retentus*] Captus est Jacobus I. inquit Ballendenus, 30 Martii anno 1404, juxta plerosque scriptores Anglos anno 1406. Ego tamen Vintono, qui hoc ipso vixit scripsitque tempore, potius accedo, qui captum tradit *Dominica palmarum*, *i. e.* 12 Aprilis anni 1405. Vid. quæ nos postea ad Lib. X. 15.

4 *In octo annos*] Inducias *in octo annos* factas nusquam invenio. Induciarum quidem tempore captum nostri omnes asseverant, remque ipsam confirmant Acta publica Tom. VIII. pag. 363. Unde apparet inducias, non octennales, sed fere annuas fuisse initas, a 20 *scil.* Julii anni 1404, ad Pascha anni sequentis: cum quibus in omnibus consentit Vintonus, qui una hebdomade ante earum exitum Jacobum

literæ patris supplices ei profuerunt, quo minus jure captivus decerneretur. Pater enim discedenti literas ad Anglum (si forte illuc appulisset) dederat; in quibus, multa de sua, multa de communi hominum fortuna erant lamentabiliter scripta. Verum apud Regem, etsi inconstantiæ rerum humanarum non expertem, tamen plus valuerunt veteres gentis offensæ, quam vel ætatis innoxiæ respectus, vel miseri patris lacrymæ, vel Regii nominis dignitas, vel induciarum fides.

XIV. Nam cum Anglus ad Concilium retulisset, quomodo Scoti Regis filio in [1]ditionem suam appulso uteretur; quibus æquitatis erat studium, & diuturni belli tædium, ad mitiorem sententiam inclinabant, ac censebant; „Regii generis adolescente, crudelitatem suorum fugiente, & supplice, hospitaliter & amice esse utendum: & gentem ferocem, tot seculis bello indomitam, beneficiis conciliandam. Hanc victoriam firmam & solidam [2]debere existimari, in qua non per injuriam libertas adimitur, sed animus amicitiæ vinculo insolubili conjungitur. Alii contra differebant; „Jure captum videri, „vel quod e primoribus gentis auxilia in motu Perciano contra Regem in acie „stetissent, vel quod pater ejus Percium seniorem, perduellionis in Anglia „damnatum, apud se haberet, & exilium ejus suis opibus sustentaret. Hæc sententia (ut plerumque deteriora solent) in Concilio vicit: quanquam qui aderant, non ignorarent, qui in prælio adversus Anglum dimicassent, non publice a Rege missos, sed Duglassii privata gratia, cum & ipse tum in Percii potestate esset, adductos; ac meminisse possent, quid ante paucos annos Henricus ipse Scotis Georgium Dumbarium reposcentibus respondisset. In hanc sententiam itum est, ut fere in aulis Principum emolumenti falsa species honestis consiliis præponderat. In captum tamen a Rege Anglo hoc unum liberaliter & Regie est consultum, quod literis & honesta disciplina eum instituendum curavit.

XV. Calamitate filii ad patrem cœnantem perlata, tanta doloris vi fuit oppressus, ut pene inter manus astantium exspirarit. Delatus in cubiculum, ab eo tempore cibo abstinuit: ac tertio post die, inedia & mœrore extinctus est [3]Rothesaiæ, quod oppidum in Bota insula est, [4]anno ab initio

bum captum testatur, ut modo indicavimus.

1 *Ditionem*] Sæpius supra monuimus hanc vocem hoc significatu pro *regione*, *provincia aut parte terrarum quæ potestati cujusdam subjecta sit*, apud probum aliquem scriptorem nusquam reperiri. Vide Scioppium de Stylo Historico pag. 190, & 210. qui gravem Lipsio, Casaubono & Thuano vocem eo sensu usurpantibus dicam impingit.

2 *Debere existimari*] MS. & Edinb. *deberi*, male.

3 *Rothesaiæ*] Ita fere omnes nostri scriptores: potior tamen mihi videtur Vintoni auctoritas, qui ad Dunum Donaldi (qua in arce pater ejus est mortuus) exstinctum tradit.

4 *Anno ab inito regno sexto decimo Cal. April. anno Christi M. CCCC. VI.*] Turpiter hic errasse Buchananum contendit Abercrombius vol. 2. pag. 224 qui Robertum III. obiisse existimat 29 Martii anni 1405, præcipue adductus barbaris hisce apud Extracta Monachi cujusdam carminibus.

Quadringenteno quinto mille sibi juncto
A data Christi anno, mortem subit iste
Ter-

MCCCC VI. to regno sexto decimo, [1] Cal. Apr. anno Christi. M. CCCC. VI. sepultus Pa-

Tertius, Robertus, Aprilis quarto Calendas:
In Botha leto cessit, pausat Passileto.

Sed horum versuum auctoritatem evertunt ea ipsa Extr. & lib. Perthensis, qui eum fato cessisse tradunt *Dominica in ramis palmarum*, quæ eo anno 1405, non in 4 Cal. April. seu 29 Martii, sed in 12 Aprilis incidebat. Præstantior igitur hac in re Vintoni fides, qui Robertum defunctum scribit anno 1406, 4 Aprilis, *die Divo Ambrosio sacro*, quæ & *Dominica* tum erat *in ramis palmarum*: quæ omnia inter se accurate conveniunt. Pascha enim ejus anni in diem incidit Aprilis 11. Rem vero extra dubium ponunt ea ipsa, quibus Buchanani sententiam labefactare conatur vir clarissimus, Roberti Gubernatoris & Jacobi I. instrumenta publica: e quibus, præter multa alia, hæc ego oculis lustravi: Roberti Gubernatoris, unum 13 Maji anno 1407, gubernationis suæ 2. alterum 28 Octob. 1408, gubern. 3. tertium 6 Maji, 1410, gubern. 5. Jacobi autem I. unum 5 Aprilis 1424, regni sui 19. alterum 21 Sept. 1426, regni 21. tertium 19 Julii, quartum 12 Aug. 1427, regni 22. quintum 10 Aug. sextum 11 Decemb. 1430, regni 25: quæ omnia rite pensitata atque inter se composita Roberti III. obitum evenisse ostendunt anno 1406. Duo autem viro alioqui perspicacissimo hic fraudi fuerunt. Et primum quidem, quod annis æræ Christianæ & regni idem faciat initium & finem; quod tamen neutiquam factum oportebat. Deinde, non satis videtur attendisse Scotos tum eodem ritu, quo nunc Angli, annos suos auspicari consuevisse, 25 nempe die Martii. V. G. quæ occurrunt Gubernatoris literæ 2 Jan. & 12 Mart. 1406 gubernationis anno 1. juxta supputationem Romanam, qua nunc utimur, in annum 1407 referendæ sunt. Idem dicendum de literis Jacobi I. datis 12 Jan. 1426, regni 21, & 17 Mart. 1429, regni 24. hic enim ad nostrum computum exactus, annus est 1430, ille 1427. Neque aliter conciliari possunt duo Gubernatoris instrumenta, unum 20 Martii 1407, alterum 27 Martii 1408, utrumque gubernationis suæ anno 2. Ut ad pauca redeam, binæ itidem sunt Jacobi I. literæ, alteræ 5 Aprilis 1424, regni 19, alteræ 31 Martii 1432, regni 26, e quibus evidentissime elicitur ejus patrem decessisse inter 31 Martii & 5 Aprilis anni 1406. Cum autem Extr. Perth. Vintonus, *Dominica Palmarum* defunctum tradant, restat solus, in quem illa eo anno incidit, quartus Aprilis, Roberto ultimus, Jacobo primus regnandi dies. Rem vero per se satis claram ulterius adhuc confirmant nostri scriptores, qui omnes Robertum III. regni anno 16 exstinctum tradunt; quod utique falsum esset, si 29 Martii 1405 occubuisset, cum ipsius pater Robertus II. consentiente universorum testimonio, 19 Aprilis anni 1390 occubuerit. Omnium autem accuratissime Vintonus, Roberti III. scriptor æqualis, qui eum sedecim annos, demtis diebus quindecim, (quot nimirum inter 4 & 19 Aprilis intercedunt) regnasse testatur. Unicus tamen adhuc relinquitur scrupulus, quod *scil.* plerique nostri scriptores, & in his Buchananus, scribant, patrem, audita calamitate filii, paucis post diebus inedia & mœrore fuisse exstinctum; cum ex Vintono superius monstratum sit Robertum III. capto filio annum fere supervixisse, ad quem tamen multo minore temporis spatio tantæ calamitatis indicium permanasse credendum est. Et quidem, ut libere dicam quid sentiam, hac in re falsos arbitror nostros scriptores. Vintonus certe de ea nihil tradit. Alii autem sibi ipsis fidem abrogant: nam si filius captus est 30 Martii, pater vero mortuus 29 ejusdem mensis, ut eorum plerique prodidere, aut annum diversum intelligant oportet, aut rem narrent omnino impossibilem; nisi velimus existimare patrem mœrore potuisse exstingui ob filium altero post die captum. Non ab re autem hic erit Lectorem admonere, quod a Davide Simsono, quo nemo Scotorum res gestas diligentius, dum viveret, perscrutabatur, sæpius audivi, qui se Roberti III. ad Henricum Anglum de filio restituendo literas nonnusquam vidisse cum fide asseveravit. Vid. quæ nos postea ad Lib. XI. 59.

1 *Cal. Aprilis*] Ex dictis apparet legendum

Pasileti. Fuit Robertus, & proceritate, & totius corporis forma & compositione nulli fere suorum æqualium secundus: summa vitæ innocentia, & in quo nullam hominis privati virtutem desiderares: [1] ut vere de illo dici posset, meliorem virum quam Regem eum fuisse. [2] Rege mortuo, regni administratio Roberto ejus fratri per omnes Ordines confirmata est, qui, ut cupiditate imperandi cœcus, pessimis rationibus eo properabat, ita, si unum illud demas, multa in eo tanto magistratu digna inerant: nam & bello fortis, & consilio prudens erat, & æquitate summa lites dijudicabat, & liberalitate proceres conciliabat, nec tributis plebem exhauriebat.

XVI. [3] Eodem anno, Percius senior [4] iterum in Regem suum conjuravit, ut fratris & [5] duorum filiorum cæsorum ultionem ab eo expeteret: sed detecta conjuratione, & plurimis consciorum captis & supplicio affectis, in Scotiam sibi metuens fugit, ut inde in Flandriam & Franciam navigaret, & auxilia ad bellum renovandum conquireret. Interea Angli filius Henricus, magnas in Scotorum agros excursiones terra marique fecit. Is cum præda ingenti parta domum rediisset, arx Jedburgi, quam hostes a prælio Dunelmensi ad eum diem tenuerant, per plebem Teviotiæ [6] capta & spoliata, ac deinde per Gubernatorem solo æquata est: & Georgius Marciæ Comes, cum ab Anglis, quorum in gratiam multa damna suis dederat, neque ad sua recuperanda auxilium, [7] neque vitæ honeste degendæ subsidium impetraret, per amicos placato Gubernatore, domum redit: parte tamen patrimonii, nempe arce ad Mabanum lacum & Annandia multatus, quæ Duglassio nomine damni dati attributæ sunt: ac veteribus offensis utrinque remissis, in summa cum vicinis concordia, ac fide erga Regem reliquam ætatem transegit.

XVII. [8] Proximo anno, Percius, frustra pervagatus Franciam ac Flandriam, in

dum *pridie Nonas Aprilis.*

1 *Ut vere de illo dici posset*] Majoris sunt verba: *Bonus vir, sed parum bonus Rex.*

2 *Rege mortuo*] Conventum Ordinum habitum fuisse Perthi mense Junio 1406, docet Vintonus, in quo Jacobus Rex, etsi captivus, publico præconio Rex est pronunciatus; quo minus excusandi sunt nostri scriptores, qui Jacobi regnum a suo demum in patriam reditu auspicantur.

3 *Eodem anno*] Imo quidem anno superiore 1405, ut Dugdalius aliique scriptores Angli testantur; quod & ea quæ superius Lib. X. 14. Buchan. dixerat, postulare videntur.

4 *Iterum in Regem suum conjuravit*] Prima conjuratio non patris sed filii fuit, qui in prælio Salopiensi erat cæsus: neque enim satis constat patrem ejus rei conscium aut participem fuisse.

5 *Duorum filiorum*] Nondum reperi ullum ex Percii senioris filiis præter Henricum cognomento Plexippum, in prælio Salopiensi cæsum fuisse. Alios quidem duos habuit, Radolphum & Thomam, quorum meminit Dugdalius vol. 1. pag. 278. at quo genere mortis interierint, non narrat.

6 *Capta & spoliata*] Hoc, juxta Extract. accidit anno 1409, quo etiam anno Marciæ Comes ad suos rediit.

7 *Neque vitæ*] Ostendit Abercrombius ex Actis publicis Georgium Marciæ Comitem non modo vitæ honeste degendæ subsidium, sed & opulenta prædia ab Anglo impetravisse, vol. 2. pag. 221, & 236.

8 *Proximo anno*] Male hic distinguuntur tempora; nam (si Anglis scriptoribus credamus, Volsingamio, Spedio & Dugdalio,) occisus est Percius senior prælio ad *Brambam-Moor* prope *Haselwood* pridie Kal. Martias anno 1408.

in Scotiam ad Comitem Marcianum veterem amicum est reversus; & ab eo humanissime habitus, & pro copiis cultus. Ibi cum de reditu in patriam per occultos nuncios frequenter ageret, ad quendam vetustum amicum, &, ut putabat, fidum, [1] Radolphum Rokesbium scripsit; „Sibi e Scotis atque Anglis „non desore copias, quibus fretus, patrimonium se recuperaturum non despe-„rabat, si opera ipsius adjuvaretur. Erat autem tum Radolphus in agro Eboracensi Vicecomes, ut vocant, hoc est, conventibus juridicis agendis præfectus. Is, cum falsa spe auxilii Percium illuc attraxisset, conjuratione Regi indicata, miserum amicum in insidias illexit; [2] caputque occisi Londinum ad Regem misit. Erat autem eodem tempore in Scotia quidam Anglus, qui se Richardum secundum diceret: sed falso, ut reor. Nam cum senior Percius sæpe ac vehementer colloquium ejus expeteret, nunquam tamen inducere in animum cujusquam oratione poterat, ut cum eo sermonem conferret: credo, metuens ne impostura deprehenderetur, ab homine, qui optime suum Regem noverat. Is tamen tanquam Regii sanguinis unus aliquot annos cultus, &, quo securius ageret, ab omni regni cupiditate se alienissimum simulans, tandem mortuus, in æde Fratrum Dominicanorum Sterlini fuit sepultus, ascripto titulo Regis Angliæ. [3] Nec multo post, Fascastellum, arx Marciæ longe munitissima (uti nomen indicat) de Anglis captum, per Patricium Dumbarium Georgii filium: captus quoque Thomas Huldenus arcis præfectus, qui Lothianæ loca propinqua latrociniis assidue infestabat: & in Teviotia quoque, a Gulielmo Duglassio, & Galvino Dumbario, minore Comitis Marciani filio, pons Rosburgi fract[illegible] oppidum incensum fuit: arcem non sunt aggressi, quod ab omnibus rebus ad oppugnationem necessariis imparati venerant.

MCCCC. XI. XVIII. Altero vero post anno, qui fuit a Christo M. CCCC. XI. Donaldus Insulanus Æbudarum Dominus, cum Rossiam, [4] juris calumnia per Gubernatorem sibi ablatam, velut proximus hæres (uti erat) repeteret, ac nihil æqui impetraret, collectis Insulanorum decem millibus, in continentem descendit; ac Rossiam facile occupavit, cunctis libenter ad justi domini imperium redeuntibus. Sed ea Rossianorum parendi facilitas animum prædæ avidum ad majora audenda impulit. In Moraviam transgressus, eam præsidio destitutam statim in suam potestatem redegit: deinde Bogiam prædabundus transivit; & jam Abredoniæ imminebat. Adversus hunc subitum & inexspectatum hostem Gubernator copias parabat: sed, cum magnitudo & propinquitas periculi auxilia longinqua exspectare non sineret, Alexander Marriæ Comes, ex Ale-

1 *Radolphum*] Extractis *Richardus* appellatur: verum tamen ei nomen, consentiente Anglorum testimonio, *Thoma* fuit.

2 *Caputque occisi*] Canitie spectabile, quod & ponti Londinensi pilo affixum est, testante Volsingamio, qui non inepte ei applicat hos Lucani versus:

Sed nos nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
Affecere senis, quantum gestata per urbem
Ora ducis, quæ transfixo deformia pilo
Vidimus. ———

3 *Nec multo post*] *i. e.* anno 1410. Extract.

4 *Juris calumnia*] *Calumnia*, inquit Cic. Offic. I. *callida est & malitiosa juris interpretatio.*

1 Ad

Alexandro Gubernatoris fratre genitus, cum tota ferme Nobilitate trans Taum, ad Harlaum vicum ei se objecit. Fit prælium inter pauca cruentum & memorabile, nobilium hominum virtute, de omnibus fortunis deque gloria, adversus immanem feritatem decertante. Nox eos diremit, magis pugnando lassos, quam in alteram partem re inclinata: adeoque incertus fuit ejus pugnæ exitus, ut utrique, cum recensuissent quos viros amisissent, sese pro victis gesserint. Hoc enim prælio tot homines genere factisque clari desiderati sunt, quot vix ullus adversus exteros conflictus per multos annos absumsisse memoratur: itaque vicus, ante obscurus, ex eo ad posteritatem nobilitatus est. Hoc quoque anno, publicæ scholæ ad Fanum Andreæ aperiri cœperunt, magis hominum doctorum consensu, ad professionem literarum se offerentium, quam ullo publico aut privato accedente auxilio.

XIX. Proximis decem annis, nihil fere memoria dignum inter Scotos & Anglos est gestum: sive induciæ in caussa fuerint, quod tamen a nemine proditum invenio: sive, Henrico quarto, [1] ad XII. Cal. Apr. mortuo, & filio Henrico quinto statim substituto, per omnem reliquam vitam in res Gallicas intento, Angli ab injuria Scotis inferenda abstinuerint: sive Gubernator Scotorum nihil movere sit ausus, metu ne Rex Angliæ verum Scotici regni hæredem remitteret; cui non dubitabat, ex commiseratione fortunæ, gratiam apud suos non defuturam. Igitur, si quæ fuerunt ea tempestate excursiones factæ, latrocinio quam bello propiores erant. Nam & Pennerum in Anglia per Arcibaldum Duglassium, & Drumfrisium in Scotia per Anglos est crematum: & permutatio captivorum est facta, reddito Scotis Mordaco Gubernatoris filio, qui ad Homeldonum captus fuerat, & Anglis Percio, qui ab avo, victis partibus, ex Anglia adductus in Scotiam, apud Gubernatorem relictus fuerat; ac tum a novo Rege majorum dignitati restitutus. Is quanquam jure belli captivus non esset, tamen injusta detentio Jacobi filii Regis Scotorum fecit, ne Angli de injuria queri possent. Ipse certe Percius adeo non est offensus, ut, dum vixit, Scotorum erga se humanitatem sit omni officiorum genere testatus. [2] Eodem quoque anno, altera legatio venit a Concilio Constantiensi, cujus princeps erat Abbas Pontiniaci; altera a Petro Luna, qui Papatum semel arreptum pertinaciter retinebat. Is, per Henricum Hardinum Anglum Franciscanum, in suam sententiam traxerat Gubernatorem; sed frustra, cum universus sacerdotum ordo contra niteretur: qui Constantiensi Concilio assensi, electioni Martini quinti subscripserunt.

XX. Interea Rex Francorum cum ex morbo parum sui compos esset, ac per monachos curam ejus professos id malum auctum fuisset, Gallia in duas factiones abiit: alterius princeps erat dux Burgundiæ, qui, cæso Regis fratre, ipsum in partes Anglorum trahebat: alterius caput erat Regis filius, qui a patre

1 *Ad 12 Cal. April.*] 13 Cal. April. dici debebat: obiit enim Henricus IV. 20 Martii anno 1413 juxta supputationem Romanam.

2 *Eodem quoque anno*] Hæc male cohærent: Henricus enim Percius majorum dignitati erat restitutus anno 1414, Martinus autem V. a Concilio Constantiensi electus 11 Novemb. 1417.

patre deliro exhæredatus, per ludibrium ab inimicis Rex Biturigum appellabatur, quod Avarici Biturigum se continebat. Is a majore parte suorum, & [1] omnibus externis amicis destitutus, anno M. CCCC. XIX. Comitem Vindocinensem legatum ad Scotos misit, qui ex fœdere auxilium peteret. Ei in conventu Ordinum septem virorum millia decreta: neque tum, juventute per longam ab Anglis pacem multiplicata, difficile fuit eam voluntariorum manum conficere. Omnibus copiis præfectus est Joannes Buchaniæ Comes, Gubernatoris filius. Eum multi genere clari sunt secuti: sed longe supra cæteros eminebat Arcibaldus Victoniæ Comes, Arcibaldi secundi Duglassiorum Comitis filius. Hi cum in Galliam venissent, a Delphino (quo nomine Reges Gallorum filios primogenitos appellant) in agrum Turonensem missi, regionem omnium rerum copia in primis abundantem, & hosti vicinam. Angli enim frater Dux Clarentiæ, qui in Gallia tum pro Rege erat, Andegavensium, qui [2] in Regis Gallorum fide permanserant, agros populabatur: ac ad Baugium vicum venturus credebatur. Hæc biduum ante Pascha gerebantur. Igitur Scoti, vel Ducem rati (ut moris erat) illis paucis diebus ab omni violentia belli cessaturum, & cærimoniis tantum Ecclesiasticis vacaturum; vel (ut alii tradunt) induciis octo dierum factis, negligentius agebant.

MCCCC XIX.

XXI. Id sive Clarentius per Andream Fregosum Italum, an per Scotos pabulatores ab equitibus suis interceptos rescierit, occasione rei (uti putabat) bene gerendæ lætus, a prandio statim surgens, equitibus modo arma capere jussis, recta ad hostem ducit: ipse, præter arma reliquumque ornatum, insignis diademate aureo multis gemmis distincto. Proximi hostibus pauci Galli, in vico cui Baugius minor est nomen, ejus adventu repentino territi, in turrim templi vicini fugerunt. Hi dum oppugnantur, clamore ad reliquum exercitum perlato, subito ad arma cum trepidatione magna discurritur. Comes Buchaniæ, dum cæteri se expediunt, triginta sagittarios misit ad pontem (per quem unum torrens propinquus transiri poterat) occupandum. Ibi conserta pugna, Hugo Kennedus, e templo propinquo ubi diversabatur, cum centum comitibus accurrit suis, ut in re tam subita, semiermibus. Hi cum sagittis equos transitu arcerent, Clarentius cum suorum primis ex equo descendens, pedestrem pugnam ciet: ac valida impressione facta, Scotos partim inermes, partim leviter armatos e ponte rejicit, ac iter suis aperit. Interea dum Clarentius equum conscendit, ac reliqui pontem angustum rari transeunt, Comes Buchaniæ cum ducentis equitibus adest, & statim, ut inter cupidos periculum sui facere, pugnatur acerrime, paribus animis atque odiis. Nam & Scoti gaudebant locum se nactos, ubi primum specimen suæ virtutis ostendere possent; & Gallorum convicia refutare, qui eos ut vini & cibi avidiores traducebant: quo probro Galli Britannos, Hispani Gallos, Afri Hispanos incessere solent. Et

1 *Omnibus externis amicis destitutus*] Imo vero eo tempore a Rege Castellæ Duceque Mediolano auxilia ei sunt missa. Vid. Mezeraium ad annum 1418.

2 *In Regis Gallorum fide*] Non *Regis*, sed *Delphini fide* erat dicendum, Rex enim delirus Angli partibus adversus filium se adjunxerat.

1. Pu-

Et Angli indignabantur, se non solum domi, sed trans mare ab hoste implacabili peti. Neque quisquam acrius quam Clarentius ipse pugnabat. In eum insignem armis Joannes Suintonius invectus, lancea in facie graviter eum vulneravit, & Buchaniæ Comes clava percussum de equo dejecit. Eo prostrato, passim Angli fugere & cædi cœpere usque ad noctem. [1] Pugnatum pridie Paschatis, diebus, ut in regione frigida, paullo post æquinoctium vernum, brevioribus. Cecidere in eo conflictu, ex Anglis circiter bis mille, inter quos viri insignes viginti sex: capti complures homines: domi clari, ac maxime [2] propinqui Ducis: e Scotis & Gallis pauci, fere omnes ignobiles.

XXII. Hæc, quam modo posui, vulgatior est de morte Clarentii fama. Verum liber Pluscartensis interemtum tradit ab Alexandro Macalselano Equite Leviniano, qui diadema, cujus memini, ei detractum, Joanni Stuarto Dernilæo mille angelatis vendidit; quod ille rursus Roberto Hustonio, cui quinque millia angelatorum debebat, pignori opposuit: & hanc tum vulgatiorem fuisse famam inquit. Cum hujus victoriæ laus præcipua, etiam invidis non repugnantibus, penes Scotos esset, Carolus Delphinus Comitem Buchaniæ Magistrum Equitum seu Stabuli Comitem creat; qui summus post Regem Gallis est magistratus: cæteri duces pro cujusque loco & virtute ornati. Hæc dum [3] anno millesimo quadringentesimo vigesimo in Gallia geruntur, Robertus Gubernator Scotiæ [4] eodem anno moritur, ad tertium Non. Septembres, decimo MCCCC XX.

1 *Pugnatum pridie Paschatis, diebus, ut in regione frigida, paullo post æquinoctium vernum, brevioribus*] Buchanani mentem hic non assequor. Ejus enim verba, & satis quidem aperte, innuere videntur, dies post æquinoctium vernum minoribus incrementis augeri in regionibus frigidis, (*i. e.* ut ego interpretor, ab Æquatoris circulo magis remotis) quam in regionibus calidis, seu locis Æquatori vicinioribus; cum tamen contrario plane modo se res habeat. Præterea hæc, de qua loquitur, Andegaviæ regio, in media fere Gallia sita, haud satis vere *regio frigida* dici meruit; respectu præsertim Scotiæ & Angliæ, regionum multo frigidiorum. Nec denique satis idonea ratio hic Buchanano suppetere videtur, ut caussam, cur dies breviores tum essent, aliam ullam adjiceret, quam quod paullo post æquinoctium vernum ea ad Baugium pugna est commissa. Nam cum, ut modo ostendemus, ea incidit in 22 Martii, quæ tum 9 aut summum 10 dierum intervallo ab æquinoctio distabat, exiguum utique erat, quod diversus regionum situs ad dierum noctiumque discrimina tantillo temporis spatio amplianda minuendave conferre potuerat. Ob has igitur rationes, nisi omnium librorum consensus obstaret, has voces [*ut in regione frigida*] omnino delendas, vel saltem [*in regione calida*] legendum censerem.

2 *Propinqui Ducis*] Somerseti Comes, ejusque frater Thomas, quorum sororem Joannam Jacobus I. uxorem sibi postea copulavit.

3 *Anno millesimo quadringentesimo vigesimo*] Ita quidem Joan. Serranus, Æmilium (ut videtur) secutus; at Mezeraius, Tillius, aliique Galli, Extr. Ballendenus, & Angli fere omnes, anno 1421. Sed diversa supputandi ratio omnes conciliat. Pascha enim ejus anni 1421 in 23 Martii cecidit, adeoque hæc pugna in illius *vigilia* (quam vocant) commissa, 22 Martii evenit, sub finem anni 1420, aut initium anni 1421. Fallitur ergo Serranus, qui 9 Aprilis pugnatum tradit, is enim dies anno 1420 Martis erat, 1421 Mercurii; in quorum neutrum vigilia Paschatis cadere potest.

4 *Eodem anno*] 1420 *scil.* sex mensibus ante prælium Baugiense. Eo autem anno decessisse commonstrat Mordaci ejus filii

mo quinto post Roberti tertii Regis mortem anno.

XXIII. Sufficitur in locum ejus Mordacus filius, ingenio segnis, ac non modo ad rem publicam, sed ne ad domesticam quidem regendam satis idoneus. Itaque, sive socordia, seu nimia erga suos indulgentia, liberos (tres autem habebat filios) ita corrupit, ut & se & illos brevi post in maximam calamitatem, ac demum exitium præcipitaverit. Hæc domesticarum rerum mutatio [1] revocavit e Gallia Buchaniæ Victoniæque Comites, & complures eorum propinquos: sed brevi compositis domi rebus, revocante Delphino, Comes Buchaniæ, & socer ejus Arcibaldus, cum Jacobo filio, & magna juventutis nobilissimæ manu in Galliam navigant, relicto altero filio Victoniæ Comite, qui gravi morbo implicitus sequi non potuit. Hi cum, expositis ad Rupellam militum quinque millibus, Pictavium ad Delphinum advenissent, cum maxima gratulatione accepti, ac Duglassius Dux Turonensis appellatus. Henricus Anglus, audita Clarentii morte, Joannem alterum fratrem Bedfordiæ Ducem in ejus locum substituit: eumque ipse mox venturus in Galliam præmisit, cum quatuor equitum, decem peditum millibus. Mox ipse secutus, Jacobum Scotorum Regem secum in expeditionem duxit, ut per eum Scotos in Gallia militantes, vel sibi conciliaret, vel a Gallo ut suspectos averteret: sed neutrum ei ex sententia successit: ac ne illud quidem tenuit, ut rogatu sui Regis domum redirent, ac se belli spectatores præberent. Nam cum præsidia, quæ a Scotis tenebantur, adisset, ferme ab omnibus unum responsum retulit; „Se, qui in „aliena potestate esset, eum pro Rege non agnoscere.

XXIV. Hac eorum constantia Henricus offensus, cum vi Meldensium oppidum cepisset, viginti Scotos ibi repertos laqueo strangulandos dedit, caussatus, quod adversus Regem suum militarent. Mox [2] ipse & Carolus sextus Gallorum Rex prope continuatis funeribus decesserunt. [3] Biennio fere post, Anglis ad Vernolium victoribus, cæsi fuerunt [4] e primoribus Comites Buchaniæ & Duglassiæ, hic dux Turonensis, ille Magister equitum Gallorum: item [5] Jacobus Duglassii filius, Alexander Lindesius, Robertus Stuartus, [6] Thomas Suin-

& successoris diploma, scriptum 19 Augusti anno 1423, gubernationis suæ tertio. Fœd. Angl. Tom. 10. pag. 298. Errant igitur Extract. Major, Ballendenus, Holinshedius, Balfurius, Drakius, *&c.* qui omnes anno 1419 exstinctum tradunt.

1 *Revocavit e Gallia*] Proxima post prælium Baugiense æstate, inquiunt Extract. *i. e.* anno 1422.

2 *Ipse & Carolus*] Decessere Henricus 31 Aug. Carolus 21 Octob. anni 1422.

3 *Biennio fere post*] *i, e.* 6 Aug. 1424. Male, me judice, in libris omnibus [*biennium*] legitur.

4 *E primoribus*] Addendum videtur distinctionis gratia [*Scotorum.*]

5 *Jacobus Duglassii filius*] Animadverterunt Crafordius & Humius hoc fieri non potuisse, nisi nothus fuerit. Ejus enim filius Jacobus legitimo matrimonio genitus, Abercorni Regulus, postea Duglassiæ Comes fuit. Vid. Lib. XI 17. Non immerito igitur Crafordius Lib. X. 23. vocem [*notho*] addendum censet.

6 *Thomas Suintonius*] Idem Crafordius aut hic *Joannem Suintonium*, aut Lib X. 21. *Thomam* legendum existimat; eundem enim fuisse non sine ratione arbitratur. Ille autem *Thomam* potius, quam *Joannem* appellatum censet, ex eo quod nostri Annales *Joannem Suintonium* memorant prælio Homeldonensi ante annos 22 occisum.

Sed

Suintonius, ac e vulgo militum supra duo millia. Post hanc [1] fere triennio, altera clades insignis Scotorum auxilia graviter afflixit: cum commeatum Aureliam [2] portantes Anglos in itinere aggressi in Belsia infeliciter pugnarunt. Qua in pugna cæsi sunt e Scotis viri clari, Gulielmus Stuartus cum fratre, ac Duglassiæ gentis duo equites insignes, quorum posteri, alterius in Nithia Drumlanricum, alterius in Fifa arcem lacus Levini, opulentosque circa agros adhuc tenent. Hæc fere a Scotis in Gallia paucis annis gesta leviter percurrimus, ut externa, & quorum fusior explicatio ex annalibus Gallorum peti potest. Quæ, etsi ab historia Scotorum non sunt aliena penitus, tamen ad ea non divertissem, nisi quorundam scriptorum Anglicorum obtrectatio eo me coëgisset. Maledicendi enim studio vellicare conantur, quæ gesta fuisse negare non audeant: quæ, si etiam historia taceret, tamen & Regum munificentia, & civitatum decreta, & honorifica Aureliæ & Turonis monumenta satis ea prædicarent. Quid ergo hic vitio vertunt? Scotos ajunt pauperiores esse, quam ut tantas copias in externo solo alere possent. Paupertatem si vitium putant, agri est, non gentis vitium. Nec ego id pro convicio accepissem, nisi scripta eorum conviciandi animo dictum fuisse ostenderent. Quibus hoc tantum respondebo, pauperes istos, & (ut isti volunt) omnium rerum inopes Scotos, de opulentis Anglis multas & præclaras retulisse victorias. Id si mihi non credunt, historiis a se scriptis credant: quibus si ipsi fidem detrahant, ne postulent, ut nos eas pro veris accipiamus. Sed ad res Scotorum redeamus.

XXV. Suffecto, uti diximus, in locum patris Mordaco, soluta domi disciplina, cum liberi ejus (erant autem Valterus, Alexander & Jacobus) inferiores contemnerent, ac proinde multis injuriis opprimerent, adolescentiamque eisdem, quibus ipsi dediti erant, flagitiis contaminarent, nec pater eorum comprimeret licentiam; tandem ad ipsum pravæ institutionis pœna proserpsit. Habebat senex in deliciis avem ex eo genere aquilarum, quod vulgus falcones appellat. Eam cum a patre sæpenumero Valterus petisset, nec assequi tamen posset, e senis manu abreptam obtorto collo extinxit. Cui pater, „Quoniam tu, „inquit, animo tuo imperare non potes, ut mihi pareas, ego alium arcessam, „cui obtemperare ambo cogemur. Atque ex eo ad Jacobum patruelem restituendum omnem animi cogitationem convertit, Caleno Cambello, viro claro

Sed leve admodum hoc argumentum, cum alius facile exoriri potuerit *Joannes Suintonius* prioris filius aut cognatus. Extracta certe (quibuscum consentit Spedius) *Joannem* nominant, eundemque Roberti Gubernatoris e filia nepotem. Boethium autem & Leslæum non moror, qui pro solita sua negligentia eum *Thomam* appellant. Nec potior Drakii fides, qui nescio quo auctore *Robertum* vocat.

1 *Fere triennio*] *Quinquennio* dicendum erat, si quod omnes fere tam Angli quam Galli scriptores testantur, anno 1429, accepta est hæc clades.

2 *Portantes*] Hæc vox ab Anglico Buchanani interprete perperam ad Scotos refertur; non enim ii, sed aliquot Anglorum cohortes commeatum ad socios Aureliam obsidentes portabant. Rem omnem fuse exponit Serranus, qui hoc prælium evenisse ait 20 Feb. *Halecum* vulgo appellatum, quod id genus piscium, utpote tempore Quadragesimæ, Angli advehebant.

1 Ob

ro atque inter Argathelios primario, & quem Valterus antea contumeliis affecerat, id consilium & probante & juvante. Convocatis igitur omnium Ordinum selectis Perthum, cum de revocando Rege consulti essent, vel favore erga legitimum regni hæredem, vel præsentium rerum tædio, cuncti libenter decrevere legationem ad eum repetendum. Missi e primoribus legati, proniores quam speraverant Anglos invenere. Dux enim Glocestriæ, qui tum Rege puero rem Anglicam administrabat, advocato Concilio, facile persuasit, ut Jacobus Regis Scotorum filius suis petentibus domum remitteretur, quando nec ea esset apud suos auctoritate, ut vel auxilia Scotorum e Gallia revocaret, vel aliquam regni partem ad Anglorum amicitiam attraheret. Alia igitur ratione fructum ex eo capiendum esse, ut non modo firmus amicus, sed etiam perpetuo in Anglorum potestate esset. Nam Joannam Comitis Somerseti filiam omnium æqualium longe formosissimam (quam jam tum ille vehementer deperibat) si uxorem acciperet, per eam fœdus Gallicum facile labefactari posse sibi persuadebat: & ipsum liberatum, vel eo beneficio conciliatum iri, vel, dum propinquorum adversum se injurias ulcisceretur, patriam gravi & intestino bello illigaturum. Hac ratione futurum, ut vel amico parato firmiores, vel inimicis inter se dissidentibus expeditiores ad externa bella Angli fierent.

XXVI. Hæc quidem minime stulte excogitata videbantur, nisi animi pusilli angustia ipsi suum beneficium corrupissent. Nam, cum [1] ob eum redimendum majorem pecuniæ summam poposcissent, quam Scoti, ut tum res erant, vel promittere auderent, vel solvere possent, ab eis inita ratio est, ut [2] pro dimidio dos uxoris retineretur, pro altero filii nobiliorum obsides darentur. Jacobus igitur ita liberatus [3] domum rediit, decimo octavo quam captus fuit

1 *Ob eum redimendum*] Falluntur plerique nostri scriptores, qui Scotos ob Regem suum redimendum Anglo pepigisse affirmant centum marcarum millia. Primum enim ex ipsis Anglorum Actis publicis liquet non amplius quam quadraginta millia librarum pacta fuisse, sex annis æquis portionibus solvenda. Eam autem summam non redemtionis pretium, sed compensationem pecuniarum in alimentum Regis Scoti, dum inter ipsos degeret impensarum, Angli petebant. Videsis Abercrombium, qui pro solita sua industria totum Jacobi I. liberandi processum ex Actis publicis erutum celebri in luce reposuit, vol. 2. pag. 260, & seqq.

2 *Pro dimidio dos uxoris retineretur*] Non *pro dimidio*, sed *quarta* duntaxat *parte*. Dos enim dicta erat 10000 libræ, quas matrimonii gratia Henricus Jacobo de 48000 ipsi solvendis remisit. Fœd. Angl. Tom. 10. pag. 322.

3 *Domum rediit, decimo octavo*] Captus est Jacobus I. ut supra ostendimus anno 1405, & quidem juxta Vintonum 12 Aprilis; liberatus vero Scotiæ fines ingressus est 1 die Aprilis anno 1424, uti ex Actis publ. colligitur, comparando 13 Articulum Conventionis inter utriusque Regis legatos, cum ipsius Jacobi literis eam confirmantibus, Ibid. Tom. 10 pag. 305. & 343. Jacobus igitur in Anglia retentus est annos novemdecim, demtis tantum diebus 11. Nostri autem omnes cum Buchanano consentiunt, quia, credo, de ejus liberatione anno præcedente erat conventum. Nostram vero supputationem recte se habere porro ostendunt Angli ad suos legatos mandata, sexto Julii anno 1423 scripta, quibus triginta sex millia librarum ad minimum a Sco-

fuit anno, [1] a Christi adventu M. CCCC. XXIII. Cum ad Regem suum visendum maximus concursus omnium ordinum factus fuisset, gratulationes universorum excepere statim quærelæ eorum, qui post Regis proximi mortem, partim negligentia, partim culpa Gubernatorum, omni genere injuriarum se affectos vociferabantur. Valterus Mordaci filius, Milcolumbus Flaminius & Thomas Bodius gravissime accusabantur. Hi, ut vulgus in præsentia placaretur, alii in alias custodias inclusi, usque ad conventum proximum, qui [2] in sextum Calendas Junias erat indictus. Sed Flaminius & Bodius, damnis aut persolutis aut compensatis, & multa pecunia multæ nomine in fiscum collata, dimissi. MCCCC XXIII.

CII. REX.

XXVII. REX interea ad [3] undecimum Calendas Maji una cum Regina coronatus. Ipse in sede Regia a Mordaco patruele (quod id jus Comitum Fifanorum esset) collocatus. Proximis diebus multæ leges in publicum utiles latæ: sed potissimum ad latrocinia compescenda, quæ superiorum aliquot annorum licentia tantum increverant, ut contemtis legibus & magistratibus jus in armis esset. Agitatum deinde, de pensione Anglo ob redimendum Regem solvenda, ut aliqua ratio iniretur. Nam, cum patrimonium publicum, tot bellis, & bella secutis seditionibus domesticis, a Gubernatoribus partim condonatum esset scelerum administris, partim de regno bene meritis, interim accepta pecunia pignori oppositum, Rex, cum de suo solvere non posset, civium imploravit auxilium. Proceres, qui liberos dederant obsides, facile perfecerunt, ut decretum fieret: verum in pecunia præstanda non eadem facilitate obtemperatum. Nam cum æstimatione rerum mobilium cujuscunque generis facta, vicesima imperaretur; in magna pecuniæ penuria, rerumque aliarum summa copia, ac proinde vilitate, hominibus tributorum insolentibus, & exemplum in posterum magis quam præsens detrimentum metuentibus, res visa est intolerabilis. Nec potentiores calumnia in vulgus caruere, velut inclinato ab ipsis in pauperiores onere. Maxime autem plebem gravabat brevis solutioni dies statutus. Nam intra decimum quintum diem dependere tributum jubebantur: & si

Scotis pro expensis Regis sui, dum in Anglia degebat, exigi præcipit, *i. e.* inquit, *pro unoquoque anno duo millia librarum*: proinde jam tum octodecim annos in Anglia manserit oportet. Ibid. pag. 295.

1 *A Christi adventu M. CCCC. XXIII.*] Errat cum plerisque aliis nostris scriptoribus Buchananus, nam ex iis, quæ supra diximus, clarissime elucet eum Scotiam suam reversum fuisse 1 die Aprilis. Mulrossiæ fuit die 5, tertioque post die Edimburgum venit, sive, uti Extracta loquuntur, *pridie ante Dominicam in passione*, *i. e.* Dominicam secundam ante Pascha, quod eo anno in 23 Aprilis incidit.

2 *In sextum Cal. Junias*] *Septimum* dictum oportuit, ex primis enim ejus actorum verbis apparet eum in 26 Maji indictum fuisse.

3 *Undecimum Cal. Maji*] Uno rursus die totoque mense deerrat a vero, ni Extract. lib. Perthensis, Boëthius, Balf. Drakius, *&c.* falluntur, qui omnes eum 21 Maji coronatum tradunt. Neque præterea vero simile videtur eum ipso Dominicæ passionis die coronari voluisse. Vid. Cap. præced. *Duodecimam* igitur *Cal. Junias* legendum.

si quis non solvisset, pecus ejus ad dominum fundi, vel juridicum cujusque conventus præfectum trahebatur. Nec æris alieni, aut census, quem pro pensione quisque domino fundi solvebat, exceptio quicquam ad imminuendum tributum valebat. Nec minimum malum in acerbitate coactorum erat: qui non solum plebem vexabant, sed aut falsis rationibus aut nomine impensarum, magnam ejus pecuniæ, quæ in publicum usum colligebatur, partem avertebant. Eo etiam gravius erat præsens tributum, quod laxiore imperio sub Gubernatoribus habiti erant, qui omnibus in rebus animum populi sibi conciliare studebant, ne justi Regis desiderio aliquando caperentur Ob eamque caussam cum conventus tributum Roberto Regis patruo exigere permisissent, ille, ut benevolentiam popularem colligeret, quo minus decerneretur, obstitit: „ seque affir- „ mavit potius de suo eam pecuniam soluturum, quam ut quisquam eo nomine gravaretur. Rex autem primam pensionem, eamque maligne contributam cum exegisset, idque cum pessima plebis gratia, præter belli laborem querentis hæc nova onera sibi imposita, reliquam exactionem remisit.

XXVIII. [1] Capti in hoc conventu, & in custodias divisi Mordacus Dux Albiniæ, filii ejus [2] Valterus & Alexander, & socer Dunachus Comes Leviniæ, & Robertus Gramus, is qui post aliquot annos Regem trucidavit: item viginti quatuor primæ nobilitatis viri. Sed reliqui non adeo diu post dimissi, Mordaco [3] cum filiis & socero retentis. Eodem quoque die, quo captus fuerat Mordacus, Rex ejus arces in suam potestatem redigendas curavit, in Fifa Falcolandiam, in Taichia Dunum. Ex hac uxor ejus educta ad Tentallonem Lothianæ arcem missa. Jacobus filiorum minimus audita clade familiæ, collecta manu Britannodunum oppidum cremavit, & Joannem Stuartum Rufum Regis patruum, & cum eo [4] triginta duos trucidavit. Ipse in Hiberniam profugit, ibique paullo post decessit. Ibidem quoque mortuus est, qui cum eo fugerat Finelaus Lismorensis Episcopus, vir ordinis Dominicani, qui Jacobo erat auctor omnium consiliorum. Fugerat etiam in Hiberniam Valteri uxor [5] cum duobus filiis Andrea, Alexandro, & Arcturo notho: [6] qui Jacobo tertio Regedomum reversi magnis honoribus sunt perfuncti.

XXIX.

1 *Capti in hoc conventu*] Non in hoc sed sequenti conventu captum Mordacum testantur alii nostri scriptores, Extract. Drummondus, Boëthius, Ballendenus, Abercrombius.

2 *Valterus*] Non satis accurate hæc traduntur: Valterus enim supra in custodiam ante hunc conventum inclusus, nec dimissus memoratur, in fin. Cap. 26

3 *Cum filiis*] Ita legendum, non [*filio*] (quod libri omnes habent) ostendit Lib. X. 28. & 29.

4 *Triginta duos*] Ita quidem Ballendenus, Drummondus 30, Boethius 100 scribit.

5 *Cum duobus filiis Andrea, Alexandro, & Arcturo*] Hi *Andreas, Arcturus* & *Valterus* vocabantur, omnes filii nothi, non *Valteri*, sed *Jacobi Stuarti* ejus fratris natu secundi. Hujus rei indicium exstat in Actis Scotiæ publicis, rescriptum *scil.* Jacobi III. 14 April. 1479, regni 19, quo eos eisdem privilegiis gaudere jubet, ac si legitimo toro geniti fuissent. Idem habent Abercrombius & Georg. Crafordius, qui chartam sibi visam affirmant, qua legitimi facti sunt, hic anno 1474, ille 1472.

6 *Qui Jacobo III.*] Reversi videntur omnes regnante Jacobo II. Certe maximus natu Andreas (uti ostendit Geo. Crafordius)

XXIX. [1] Eodem anno, convocatis Sterlinum proceribus, producti e custodiis ad caussam dicendam Mordacus cum duobus filiis & socero. Judicium patrio more constitutum. Mos autem hic est. Eligitur qui præsit vir singulari prudentia & auctoritate: ei dantur minimum duodecim assessores, qui crimina objecta audiant, & jurati de reo pronuncient. Hi fere ejusdem cum reo sunt ordinis, aut proximi, quoad fieri potest. Reo judicum rejectio datur. Ubi justus numerus, id est duodenarius, est confectus, aut, ut fit plurimum, eo major, expensis criminibus, quod plures judicarint, ei sententiæ statur. Hoc more tum selectis judicibus, quorum non est operæ pretium nomina referre (erant certe omnes homines clari, & cum reis plerique propinqua cognatione juncti) rei sunt perduellionis damnati. Eo ipso die duo juvenes, postridie pater eorum & avus maternus capitali supplicio affecti, in colle, qui assurgit contra arcem Sterlini. Fama quidem constans est, etsi a nemine scriptum reperiam, Regem ad Isabellam patruelis uxorem misisse patris, mariti & filiorum capita, tentandi gratia, an mulier ferox ex doloris impatientia (ut fit plerumque) animi secreta revelaret. Illam vero, etsi inopinato aspectu turbaretur, nihil tamen immoderatius locutam: tantum respondisse, „Siquidem vera fuerint objecta crimina, Regem recte & jure fecisse. Finito conventu, missi a Rege Joannes Mongomerius, & Umfridus Cunigamius ad oppugnandam arcem, quæ in Marini insula in lacu Lominio nomine Jacobi Stuarti profugi tenebatur, eam ad deditionem compulerunt. [2] Nec adeo multo post, Joannes Stuartus Dernilæus (qui, cæteris fere Scotorum ducibus in Gallia variis casibus absumtis, equitum inter eos præfectus erat) una cum Archiepiscopo Rhemensi in Scotiam venit, ad vetustum cum Gallis fœdus renovandum, ac matrimonium contrahendum inter Ludovicum Caroli septimi filium, & Margaritam Jacobi filiam, utrosque adhuc impuberes.

XXX. Quibus rebus perfectis, anno proximo, qui fuit millesimus quadringentesimus vigesimus sextus, pacata omni Scotia intra montem Grampium, MCCCCXXVI. Rex animum adjecit ad ulteriora perdomanda. Ac primum omnium Ennernessæ arcem opportuno loco in ultimis Moraviæ finibus sitam refici jubet. Eo cum [3] biennio post venisset ad jus dicendum, latrociniaque comprimenda, omnium familiarum principes ad se arcessivit, præsertim eos, qui cum magnis catervis soliti erant e locis vicinis prædas agere, pacatis tributa imperare, ac vulgus ad victum otiosis suppeditandum cogere. Horum alii mille, alii duo millia, nonnulli etiam plures latrones sibi dicto audientes habebant, ac bonos pe-

dius) Avendaliæ Regulus appellabatur anno 1456. Anno quidem 1463, (monstrante eodem Crafordio) regni Cancellarius ab Jacobo III. est creatus, quem & honorem per 18 annos perpetuo obtinuit.

1 *Eodem anno*] Quo anno? Quem proxime meminerat erat 1423. Extract. autem anno 1425, Boethius 1426, Mordacum cum filiis capite plexos scribunt.

2 *Nec adeo multo post*] Serius tamen quam Buchananus existimavit, anno nimirum 1428, ut ex Actis Scotiæ publicis liquet: quamvis ille annum 1425 indicare videatur, quippe qui *annum proximum* 1426 indigitet, in init. cap. 30.

3 *Biennio post*] *i. e.* anno 1428. Extract. tamen & Major hoc factum produnt anno 1427.

periculi metu tenebant obnoxios, malos, quibus apud eos perfugium certum erat, ad scelera patranda reddebant audaciores. Horum cum Rex alios minis, alios blanditiis illexisset, circiter quadraginta ex eorum ducibus in custodias inclusit: quorum caussa cognita, duo maxime facinorosi Alexander Macrorius, Joannes Macarcturius laqueo strangulati. Jacobus Cambellus, ob cædem Joannis Insulani, viri clari inter suos, capite luit: reliqui per custodias divisi, alii posterius supplicio affecti, alii liberi domos dimissi. Ita principibus factionum vel cæsis vel carceribus coërcitis, plebem ducibus orbatam nihil ausuram ratus, benigne & clementer admonuit cæteros: „Ut æquitatem colerent, „neque certiorem spem salutis ulla in re, quam in vitæ innocentia collocarent. „Id si facere in animum inducerent, apud se honorem & præmia semper eis „parata fore: sin minus, ex aliorum exitu exempla sumerent, & quid ipsis „foret exspectandum discerent.

XXXI. Cæteris rebus ita compositis, adhuc habebat apud se Alexandrum Insulanum, unum post Regem longe potentissimum. Imperabat enim omnibus Æbudis, ac Rossiæ præterea fertilissima regione per matrem Valteri Leslii Rossensis nuper Comitis filiam auctus erat. Is cum multa flagitiose, multa crudeliter perpetrasset, atque in maximo metu versaretur; tamen per amicos Regem exorabilem est expertus. Benigne igitur appellatus, & præteritorum gratia facta, & in posterum spe ampla proposita, si legibus & humanitati assuesceret, domum remittitur. Ille vero tantum abfuit, ut ob veniam, ac deinde libertatem a Rege acceptam gratiam haberit, ut maximam sibi factam injuriam existimaverit, quod in custodia dies aliquot fuerit habitus. Igitur ubi primum ad suos rediit, collecta manu hominum rapto vivere assuetorum, Ennernessam ingressus agmine pacato, hospitaliterque acceptus, oppidum in prædam suis permisit. Deinde expilatis ædibus ignem injecit: arcem frustra obsessam, cum in se rescisset parari expeditionem, relinquens in Abriam propere discessit. Ibi cum eo, quem habebat, exercitu (habebat autem ad decem millia virorum in armis induratorum) opportunitate locorum fretus fortunam prælii experiri decreverat. Verum audito apparatu Regio, ex iis, qui alacriter ad prædandum secuti fuerant, duæ tribus eum deseruerunt; Catanei nempe & Cameronii, quos illi suo more Clanehatan & Clanchameron vocant.

XXXII. Hac parte virium destitutus, nec de cæterorum erga se animo certus, iterum circumspicere latebras cœpit: ac dimisso exercitu cum paucis in Æbudas profugit: atque ibi cum suis de fuga in Hiberniam consultat. Sed cum nec illic a Regis ira se fore tutum speraret, ultimum perfugium experiundum esse ratus ad Regis ante perspectam clementiam. In eo quoque consilio cum inter spem metumque dubius reputaret, quid scelerum prima defectione patrasset, quam liberalem & indulgentem Regis animum expertus esset, quanta perfidia & crudelitate iterum grassatus spem secundæ veniæ sibi præcidisset, Regis erga se iræ tam justæ fortunas omnes & salutem committere formidabat. Medium igitur inter fugam & deditionem consilium exequi decrevit: ac deprecatores in aulam misit, per quos animum Regis ad lenitatem inflecteret. Ad id munus quanquam delegerat homines quietos, & a contagione

sui

ſui ſceleris alienos, ideoque Principi non ingratos; tamen illi reſponſum aliud exprimere non potuerunt, quam Regem, „cum non alioqui auditurum, niſi fidei ſuæ commiſſum: cum abſente nihil tranſacturum. Alexander omnibus periculis circumſpectis, cum nihil adverſus iram Regis tutum ſibi proſpiceret, tempore & loco ad id electo, ſe ei permittere ſtatuit. Ita enim ſupplicem violandi verecundiam ſe ei injecturum. Itaque occultus Edimburgum, ubi tum Rex agebat, venit: ac lineo tantum amiculo tectus magis quam veſtitus, [1] eo die, quo memoria reſurrectionis Dominicæ magna cærimonia celebrabatur, ad genua Regis ſupplicem ſe dejecit; ac oratione ad miſericordiam compoſita, ſe ſalutemque ſuam ei credidit. Movit circumſtantes habitus, locuſque & tempus, ac tanta & tam ſubita fortunæ mutatio. Regina, proceresque qui aderant, pro eo Regem deprecati, hactenus moverunt, ut [2] juberentur ſacrorum finem exſpectare. Interea Rex omnia ſecum perpendens, cum nec tutum exiſtimaret, hominem potentem, factioſum & perfidum impune dimittere incolumem, aliquidque tribuere Reginæ precibus vellet, optimum factu ratus, ut vivum in cuſtodia firma retineret: ita fore, ut & ſibi opinionem clementiæ pareret, & illi poteſtatem novi ſceleris patrandi auferret, & plebis proſpiceret ſecuritati, & exemplo licentiam aliorum reprimeret. Illum in Tentallonem mittit, matrem mulierem ferocem in Æmonam inſulam relegat, ut quæ filium ſubinde ad nova ſcelera impuliſſe credebatur.

XXXIII. Ita inhibita Alexandri licentia, nondum tamen in regionibus ad ſeptentriones porrectis res omnino tranquillæ fuerunt. Nam & Catanei, & Cameronii, qui ſuperioribus annis Alexandrum deſeruerant, orto inter ipſos diſſidio, tanta contentione animorum & virium pugnarunt, ut multis Cataneorum trucidatis, Cameronii pene omnes exſtincti fuerint. In Æbudis quoque, quæ relegatione Alexandri quieturæ videbantur, novum excitavit motum Donaldus Balochus Alexandri frater patruelis, velut injuriam propinquo illatam ulturus. Ad hunc tumultum comprimendum Alexander & Alanus Stuarti, hic Cathaneſiæ, ille Marriæ Comes, coacta popularium manu obviam Donaldo in Abriam (ubi exſcenſurum fama erat) profecti, adventum ejus præſtolabantur. Ille, cum eos incompoſitos, ſine caſtris, ſine excubiis agere comperiſſet, de quarta vigilia ſuis ſine tumultu expoſitis, necopinantes & ſemiſomnes aggreſſus magnam ſtragem edidit. Periit ibi Alanus cum ſuis fere omnibus. Alexander trepida fuga cum paucis evaſit. Hoc ſucceſſu Donaldus ferocior, totam Abriam, nullo reſiſtere auſo, ferro flammaque late pervaſtavit. Sed audito Regem majore in ſe apparatu venire, præda ampliſſima in naves congeſta, in Æbudas rediit. Rex ad Stephanodunum progreſſus, populationis fœdiſſimæ veſtigia conſpicatus, ingentemque irarum molem in animo verſans, cum jam tra-

1 *Eo die*] Ita quidem Boëthius ejuſque interpres: at Extract. *pridie ante feſtum D. Auguſtini, i e* 27 Auguſti.

2 *Juberentur*] Ita MS. & princeps Editio Edinb. quibusdam tamen libris *jube-retur*] legitur: verum eodem res redit, hoc enim ad ipſum Alexandrum, illud ad Reginam & proceres pro eo deprecantes referendum eſt.

trajecturus in insulas foret, familiarum principes ad eum supplices venerunt, negantes quicquam consilio publico actum, culpam in Alexandrum, hominesque egentes & facinorosos conferebant. Rex, „ita demum se hanc purgatio-„nem admissurum respondit, si sceleratos comprehensos sibi ad supplicium tra-„derent. Ad id cum suam operam pollicerentur, partem eorum ad latrones conquirendos dimisit, reliquos obsidum loco apud se retinuit. Qui remissi domos erant, multos e latronibus occiderunt, trecentos ad Regem vinctos adduxerunt; nam Donaldus ipse metu pœnæ profugerat. Omnibus laqueo gula fracta.

XXXIV. Hoc latronum supplicium etsi in Æbudis proximisque regionibus omnia paullo fecit pacatiora ad tempus, tamen inquieta sceleratorum ingenia non sunt passa eam tranquillitatem esse diuturnam. Emiserat Rex e custodiis, nobilium precibus exoratus, duos Angusios Duffum & Moravium latronum duces. Hi furore in se verso, pari fere numero congressi (alebat enim e plebis rapinis latrones quisque ad mille ducentos) adeo pertinaciter conflixerunt, ut vix ex utrisque superessent cladis nuncii. Alii enim duodecim, alii novem ei prælio superstites fuisse prodiderunt: Regi certe, utrisque pariter infenso, vix reliquerunt unde pœnas expeteret.

XXXV. Nec tamen horum calamitas Macdonaldum retardavit a solita immanitate. Erat is insignis latro in Rossia natus: qui impunitate superiorum temporum pravum ingenium incitante diu in vicinos grassatus fuerat. Unum præter alia insigniter crudele facinus ejus narratur. Cum vidua mulier ab eo spoliata vehementer quiritaretur, atque identidem clamaret; „Se ad Regem querimo-„niam delaturam: „Et tu, inquit, quo minore molestia illuc pervenias, ego quoque te juvabo: advocatoque fabro, soleas equinas plantis ejus clavis ferreis affigi curat: nec hac injuria contentus, etiam verborum contumelias adjecit; „Eam adversus asperitates viarum sic munitiorem fore: ac per ludibrium prætereuntibus ita confixam ostentabat. Mulier ferox, contumeliis magis accensa quam deterrita, ubi primum iter tolerare poterat, ad Regem profecta rem ordine denarrat. Rex, qui & ex aliis idem audierat, & auctorem facinoris in vinculis habebat, mulierem consolatus, brevi ejus sceleris pœnam in inventorem redundaturam promisit: prolatoque e carcere Macdonaldo cum duodecim sociis, clavis ferreis confixos triduo per urbem circumduci jubet, novi supplicii caussa per præconem populo indicata. Deinde ducis corpus capite truncum, duodecimque socios laqueo strangulatos in cruces propter vias attolli jussit.

XXXVI. Hæc nova eorum scelera, quos impetrata semel venia non represserat, Regem acriorem in Donaldo Insulano perquirendo fecerunt. Igitur eum cum rescisset apud Regulum quendam in Hibernia latere, per legatos ad supplicium reposcit. Regulus veritus, ne, si tanto terræ marisque spatio vivum transmitteret, elaberetur, idque malevoli sua fraude factum calumniarentur, occisi caput legato deferendum dedit. Latrociniis apertis hac diligentia cohibitis, Rex occultiora crimina, & pravas consuetudines tollere aggressus, viros claros, pru-

den-

dentia & ſanctitate commendatos, ad id munus elegit: eiſque poteſtatem dedit, ut luſtrato regno querimonias omnium audirent, & crimina, ſi qua ad eos deferrentur, de quibus ordinarii judices vel per metum non auderent, vel per odium favoremve non deberent aut nollent, de iis ipſi cognoſcerent. Addidit & [1] ponderum & menſurarum correctorem, rem maxime neceſſariam: cum non ſolum in ſingulis urbibus, ſed etiam prope domibus diverſæ menſuræ eſſent: & in conventu leges ea de re ſaluberrimas fecit: & menſuras ferreas certis in locis cuſtodiri juſſit: & qui ad eam publicam formam cæteras conformaret, per omnia fora & conciliabula miſit, gravi pœna indicta, ſi quis alia menſura quam publice ſignata uteretur.

XXXVII. Hæc dum molitur ad uſum publicum, anno milleſimo quadringenteſimo triceſimo, [2] quartodecimo die Octobris, nati ſunt ei gemini. Ob id cum publicum gaudium celebraretur, Rex quoque, ut aliquid & ipſe ad popularem lætitiam adjiceret, nobilibus viris nonnullas offenſas condonavit: quorum principes erant Arcibaldus Duglaſſius & [3] Joannes Kennedus: qui, quod de ſtatu publico & regni adminiſtratione, temere ac liberius quam oportebat locuti fuiſſent, Duglaſſius in arcem lacus Levini, Kennedus Sterlinum relegati fuerant. Addidit etiam animi reconciliati erga Duglaſſium ſigna, quod ipſum liberis baptizandis teſtem adhibuit: quæ res [4] inter ſignificationes honoris, & neceſſitudinum cauſſas haberi ſolet: filium quoque ejus inter equites, qui ad publicæ lætitiæ teſtificationem creati ſunt, eſſe voluit. MCCCC. XXX.

XXXVIII. Cæteris regni partibus perpurgatis, ad Eccleſiaſticum ordinem inſtaurandum ſe retulit. At ſacerdotes per magiſtratum corrigi non poterant. Jam enim diu, per totam Europam Regibus bello impeditis, paullatim ſacrificulorum ordo juriſdictioni eorum ſe ſubtraxerant, unique Pontifici Romano parebant. Is autem vitiis eorum indulgebat, quod rem quæſtui ſibi videret eſſe: & licentiam fovebat, ut per ordinis ejus potentiam Reges ſibi magis obnoxios haberet. Igitur Rex, qua una ratione poterat, obviam ire eorum tyrannidi ſtatuit. Nam, cum præterita emendare, & homines honoribus indignos ex eo, quem ſemel occupaverant, loco exturbare perſpiciebat in ſua poteſtate non eſſe, in futurum ſibi providendum ratus, ad ſcholas literarum ordinandas animum intendit; eaſque liberalitate & favore proſequendas: quod hoc omnium ordinum eſſet ſeminarium; & inde quicquid ulla in reip. parte magnum & excellens foret, velut e fonte promanaret. Neque ſolum doctores literatos præmiis illexit, ſed

1 *Ponderum & menſurarum*] Hæ de ponderibus & menſuris leges latæ ſunt anno 1425, quamvis Buchananus eas latas innuat poſt regnum demum latrociniis purgatum.

2 *Quartodecimo die*] Alii omnes (quorum contentienti teſtimonio major fides debetur) 16 *Octobris* natos tradunt.

3 *Joannes Kennedus*] Verum ei nomen *Gilberto* fuiſſe oſtendunt Tho. & Geo. Crafordii, e Rotulis Jacobi II. quemadmodum eum Drummondus in ſua quinque Jacoborum Scotiæ Regum Hiſtoria appellat.

4 *Inter ſignificationes honoris & neceſſitudinum cauſſas*] Libri omnes, *Inter ſignificationes & honoris & neceſſitudinum cauſſas*: nos prius illud [*&*] ſuperfluum exiſtimantes rejecimus.

1 *Eſſent*

ſed ipſe plerumque diſputationibus eorum aderat: & quandocunque otium ei a rebus civilibus erat, literatos ſermones libenter audiebat: falſamque opinionem ex animis hominum nobilium vehementer contendebat eximere, quod literæ a rebus gerendis homines ad otium & ignaviam traducant, animoſque militares molliant, & omnes generoſos eorum impetus aut frangant aut debilitent; literarumque ſtudia ad monachos, homines alioqui inutiles, velut in ergaſtulum [1] *eſſent releganda*. Verum illi, ut a majorum ſimplicitate & parſimonia degeneraverant, ita ab animi cultu ad corporis curam ſe totos contulerant. Nec in reliquis ſacerdotibus minor erat eruditionis contemtus, ex ea maxime cauſſa, quod ſacerdotia vel ignaviſſimis nobilium familiarum hominibus, & ad alias vitæ partes prorſus ineptis mandabantur, vel fraude Romanenſium intercipiebantur: eratque omnino ſacerdotium nihil aliud, quam operæ, nec ſemper in rebus honeſtis navatæ, pretium.

XXXIX. Acceſſerat & aliud malum ad corrumpendam diſciplinam Eccleſiæ vel maximum, ordines fratrum mendicantium. Hi cum initio ſimulatione vitæ ſeverioris facile populo impoſuiſſent, ut eos libentius, quam ſuos Curiones, & animis & corporibus juxta craſſos, audirent; & Curiones, ut quiſque ditior erat, ita ſuum munus maxime faſtidiret, cum fratribus (ita illis vocare ſe placuit) [[2] *Curiones*] tranſigebant, ut penſione annua eos conducerent ad paucas conciones ad plebem ſingulis annis habendas. Ipſi in urbes ad otioſas cantiunculas, velut magico ritu, ignari quid dicerent, ſe congregarunt: neque [3] curiam quiſque ſuam, niſi cum decimæ colligendæ erant, unquam reſpiciebant: paullatimque etiam ſeſe a pſallendi certis horis in templis, levi quidem illo, ſed quotidiano tamen labore exemerunt, conductis pauperibus ſacrificulis, qui vicem ipſorum fungerentur in canendo & miſſificando; certoque pſalmorum penſo, quod in ſingulos dies imperabatur, emurmurando colluderent: & nunc alternis verſibus contendentes, nunc choros inter actus adhibentes tragœdiæ ſpeciem exhibebant, quæ Chriſti morte imaginaria claudebatur. Fratres quoque eorum mercenarii nec audebant conductores ſuos offendere, a quibus omnino pendebant; nec inſolentiam cum avaritia conjunctam ferre poterant. Itaque velut media quadam via inita, ut facilius ad perſolvendam penſionem eos cogerent, in luxum & libidinem eorum populo ſecundo ſæpe acerbe declamabant. Et cum ad illos metu continendos, & vulgus conciliandum ſatis debacchati

1 *Eſſent releganda*] In libris omnibus antea legebatur [*relegabant*;] cui verbo cum nullus aptus præcedat Nominativus, prorſuſque inſolita videatur Ellipſis hic [*homines nobiles*] ſubintelligere, nos utcunque emendavimus, *eſſent releganda*. Multo tamen ornatius concinniuſque, ſi liceret, ſic conſtitui poteſt tota ſententia: *Falſamque opinionem ex animis hominum nobilium vehementer contendebat eximere, qui literas a rebus gerendis homines ad otium & ignaviam traducere, animoſque militares mollire, & omnes generoſos eorum impetus aut frangere aut debilitare exiſtimabant, literarumque adeo ſtudia ad Monachos, homines alioqui inutiles, relegabant.*

2 *Curiones tranſigebant*] Ut ſententia plenior magiſque aperta procederet, vocem [*Curiones*] repetendam cenſuimus.

3 *Curiam ſuam*] *Curiæ* antiquitus dictæ, ubi ſacerdotes res divinas curabant, inquit Varro LL. l. 3.

1 *Pat*

cħati essent, sibi quoque, cum in gente sacerdotum essent, in tempore prospiciebant, docendo; „Utcunque alia essent, ordinem tamen sacrosanctum „esse, nec profano magistratui ullam in eos esse animadversionem. Deo soli, „& Pontifici Romano (cui par quodammodo cum Deo esset potestas) eos per„mittendos. Et quia simul cum luxu crescente avaritia, non satis magnum ab illis quæstum sperare poterant, novam sibi fratres tyrannidem pepererunt, concione conversa ad operum merita. Inde natum purgatorium, & animarum, quas ibi visum erat Pontifici detinere, lustrationes, per missæ sacrificium, per aquæ benedictæ aspersiones, per eleemosynas, stipes oblatas, indulgentias, peregrinationes, reliquiarum venerationes. Hæ nundinationes cum per fratres exercerentur, brevi sibi imperium in vivos & mortuos vindicarunt.

XL. Hoc in statu Jacobus primus cum in Scotia rem Ecclesiasticam reperisset, hanc disciplinæ veteris instaurandæ compendiariam viam existimavit, si viri boni & docti sacerdotiis honorarentur. Ut autem æmulationem literas discentium accenderet, præfectos gymnasiorum admonuit, ut, quoniam ipse curis publicis impeditus singulos cognoscere non posset, juvenes virtute & eruditione præstantes sibi commendarent, quos ad honores Ecclesiasticos promoveret: qui non solum doctrina & exemplo plebi utiles esse possent, sed tenuiores etiam suis opibus juvare, & paupertatem eorum hactenus sublevare possent, ne bona ingenia per inopiam cogerentur literis relictis ad sordidas artes se conferre. Ut autem boni alacrius animum ad bonas artes intenderent, & ignavi unam ad honores viam per virtutem esse intelligerent, studiorum gradus distinxit, ut sciretur, qui quibus sacerdotiis potirentur. Quam rationem, si qui secuti sunt Reges tenuissent, certe ad hæc tempora perventum non fuisset, quibus nec populus sacerdotum vitia, nec sacerdotes vitiorum remedia [1] pati possent. Nec Rex ignorabat Ecclesiam in gravissima, quibus tum laborabat, vitia, ob immodicam opulentiam fuisse prolapsam: nec profusionem pecuniæ in monasteriis ditandis, & ærario exhauriendo in superioribus Regibus probavit: Davidemque, alioqui Regem optimum, sæpe illa sua pietate multum a multis laudata regno damnosum fuisse prædicabat. Ipse tamen velut æstu quodam consuetudinis abreptus non se potuit abstinere, quo minus ordini Carthusiano cœnobium prope Perthum ædificaret, & magnis proventibus locupletaret.

XLI. Illud in eo nescio an maxime fuit admirandum, quod inter rerum maximarum curas ne infima quidem sua diligentia minora putaret, e quibus aliqua in publicum redundaret utilitas. Nam, cum per assidua bella, quæ post Alexandri tertii mortem prope centum quinquaginta annos Scotiam exercuerunt, toties spoliatis atque incensis urbibus, juventute ad studia armorum conversa, cæteræ artes negligerentur; opifices omnis generis e Flandria, præmiis & immunitatibus propositis, excivit, urbesque prope vacuas (quod Nobili-

1 *Pati possent*] Melius forte [*possunt*] ad exemplum Livii (unde hæc mutuatus est) in Præfat. *Donec ad hæc tempora, quibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus, perventum est.*

bilitas veteri instituto in agris se contineret) hoc genere hominum replevit. Neque speciem tantum, & frequentiam antiquam oppidis ita restituit, sed magnam otiosorum turbam ab inertia ad laborem traduxit: effecitque, ne quod parvo sumtu domi confici posset, magno pretio foris pararetur.

XLII. Cum omnes regni partes labefactatas ita commodis remediis confirmaret, incurrit tamen in gravem suorum indignationem ob duas maxime caussas. Altera quidem in speciem erat levior, sed unde omnibus fere populis omnium fere calamitatum oritur initium. Nam pace undique parta, otium, luxus, & libido primum se, deinde cætera, perdendi est consecuta. Hinc sumtuosa convivia, & nocturnæ diurnæque compotationes, & personatæ saltationes, & peregrinarum vestium deliciæ, & laxitas ædium, non ad usum necessarium, sed ad oculorum voluptatem comparata, & corruptelæ morum elegantiæ nomine commendatæ, & omnibus in rebus ritus patrii contemtus; nec quicquam satis honestum & decorum, nisi novum & insolitum. Harum omnium rerum culpam in Anglos, qui Regem secuti in aula versabantur, vulgus libenter a se transferebat: neque tamen verbis flagitia vehementius damnabat, quam voluptates studiose amplectebatur. Sed huic pesti Rex, quantum poterat, & legibus latis & exemplo domestico resistebat. Ipse enim non modo cultu corporis, & frugalitate intra privati copiosioris modum se continebat: sed, si quid immoderatum ulla in vitæ parte apud quenquam conspicabatur, vultu, & plerumque verbis id sibi ingratum esse ostendebat. Ita cohibitus est late grassantis luxuriæ cursus, magis quam nova intemperantia extincta, & vetus parsimonia reducta.

XLIII. Alterum crimen primum inimicorum sermonibus est celebratum; deinde in perniciem publicam erupit. Regis patruus Robertus, & patruelis Mordacus, penes quos regimen civium multos annos fuerat, cum ipsi regnum appeterent, nec Jacobum e medio tollere possent, quod proximum erat, hominum animos ita sibi conciliare studebant, ut Regis desiderium non adeo magnum potentioribus relinquerent: tantaque moderatione fere omnibus in rebus usi erant, ut eorum imperium admodum tolerabile multis, ac prope optandum videretur, si Valterus Mordaci filius populariter & moderate se gessisset. Potentiores enim ita munificentiæ specie amplectebantur, ut agros Regios ab aliis occupari permiserint, aliis ipsi donaverint: & in gratiam quorundam res judicatas resciderint, & exules restituerint: inter eos autem unum insignem & præpotentem, Georgium Dumbarium Marcianum Regulum, qui exul patriæ damna plurima & gravissima intulerat. Quibus rationibus conciliatos proceres sperabant nunquam de Rege arcessendo acturos: Jacobo autem sine liberis defuncto, regnum ad se sine æmulo perventurum; aut si forte ille ab exilio redisset, suam factionem tam potentem fore, ut a vi, etiam sub Principe parum æquo, securi essent. Verum Rege reverso, & vetere patrui gratia novis Valteri injuriis & flagitiis prope restincta, satis apparuit nihil esse popularius justitia. Igitur populo non modo patiente, sed etiam favente, Mordaco patre cum duobus filiis extinctis, tertio exulante, non eorum modo bonis Rex auctus, sed Joannes Comitis Bucha-

chaniæ, qui [1] sine liberis in Gallia decessit; & Alexandri Comitis Marriæ, qui & orbus & nothus domi mortem obiit; de quo pauca obiter dicenda videntur.

XLIV. Alexander igitur ex Alexandro Roberti Regis filio natus, in adolescentia malis perditorum hominum consiliis usus, ductorem se latronibus præbuerat: verum cum ad virilem pervenisset ætatem, mores adeo mutaverat, ut alius plane videretur. Igitur vitiis paullatim decrescentibus, & accedente consilio, ita se domi forisque gesserat, ut præclaram sui memoriam ad posteros transmiserit. Nam & domi ad Harlaum Insulanorum impetum magna cum cæde repressit, & bellum periculosissimum in ipso ortu extinxit: & cum multis opibus bene partis, prædiisque fructuosis coëmtis vicinos anteiret, non tamen otio & voluptati se dedit: [2] sed in Flandriam cum [3] firma popularium cohorte profectus, [4] Carolum Burgundum adversus Leodienses secutus, ex eo bello rem & laudem retulit: [5] opulentis etiam nuptiis in Hollandia Batavorum insu-

1 *Sine liberis*] Imo vero filia ei fuit, Georgio Setonio nupta, uti Thomas Crafordius, ac deinde Pat. Abercrombius, pag. 293. observarunt. Aut igitur, quod Crafordius innuere videtur, ipsius patrimonium, utpote feudum masculinum, ad Regem pervenit; aut potius, quod Abercrombius arbitratur, Rex, tanquam proximus hæres Alexandri Comitis Buchaniæ absque legitima prole defuncti, eam hæreditatem sibi vindicabat; neque enim Gubernatori, qui ea filium Joannem donaverat, patrimonii Regii partem aliquam alienandi jus fuisse arbitrabatur.

2 *Sed in Flandriam*] His verbis nec obscure quidem significat Buchananus Marriæ Comitis in Flandriam profectionem prælio ad Harlaum posteriorem fuisse, quæ tamen, ut mox ostendemus, tribus annis præcessit.

3 *Firma popularium cohorte*] Centum viris fortibus comitatum tradit Vintonus, quorum præcipui erant, Joannes Sutherlandiæ Comes, Gilbertus Hajus, Alexander Kethus, Alexander Irvinus, Gul. Nachtanus, ——— Menesius, Jacobus Scrimgerus, Alisius Kinimmontius, & Jo. Bothuelius, omnes suarum familiarum principes.

4 *Carolum Burgundum adversus Leodienses secutus*] Boëthius, Ballendenus & Drummondus *Philippum* appellant; sed omnes pariter falluntur. *Philippus* enim Burgundus, Audax cognominatus, nullum adversus Leodienses bellum gessit; ejus vero nepos *Philippus*, cognomento Bonus, licet Leodienses hostes habuerit, eos tamen per legatos, & paullo serius pro ætate Comitis Marriæ, anno *videl.* 1431, repressit. Huc adde quod Burgundus tum Gallo adversabatur, cui propterea Scotum operam suam collocaturum haudquaquam credibile videtur. Quod ad *Carolum* vero posterioris Philippi filium attinet, is anno demum 1467 rerum est potitus, 30 minimum post Marriæ Comitis mortem. Recte igitur Joannes Major, qui eum *Joanni* Burgundiæ Duci militasse tradit: is autem adversus Leodienses profectus anno 1408, ingente eos clade triginta millibus occisis compescuit. Vide Vignierii Burgundionum Chronicon, in primis vero Heuterum Rer. Burgund. lib. 6. pag. 378, & seqq. Ei in omnibus fere consentit Vintonus, eorum temporum scriptor æqualis, quique (ut ipse testatur) omnem rerum ea expeditione gestarum ordinem a Scotis qui ei interfuerant prolixe didicerat, quibus narrandis operi suo finem imponit. Hoc igitur loco *Joannem*, non *Carolum* Burgundum legendum.

5 *Opulentis etiam nuptiis*] Vix ferenda hic Boëthii negligentia dicam, an fingendi licentia, qui Alexandrum Marriæ Comitem uxorem duxisse tradit *Jacobam Comitis Hollandiæ fœminam*, aliosque nostros scriptores eum temere secutos pari secum errore involvit: Nam; ut omittam nihil,

 qui-

insula auctus est. Sed cum peregrini hominis imperium Batavi non ferrent, inde reversus classem comparavit ingenti quidem sumtu, nec magno tamen emolumento, ut adversus homines terrestribus & navalibus copiis instructissimos. Tandem numerosam eorum classem Dantisco redeuntem adortus, ea capta & spoliata, nautis cæsis, ac navibus succensis, damnum acceptum hosti multiplex reddidit: atque ita ferociam eorum fregit, ut centum annorum inducias postularint & acceperint. Idem quoque gregem nobilium equarum e Pannonia usque adducendum in Scotiam curavit, cujus soboles in multos post annos duravit. His igitur Comitibus longe ditissimis sine prole defunctis, Buchania & Marria eorum patrimonia ad Regem jure pervenerunt: ita trium, qui Roberto secundo Regi ex [1] uxore posteriore nati erant, fratrum solus ipse bonis potitus est; sed non sine hominum nobilium largitionibus assuetorum indignatione, quod Rex e tam opulenta præda nihil ipsis decideret.

XLV. Accessit ad hanc & altera caussa recentior, quod quasdam a Roberto & Mordaco postremis Gubernatoribus largitiones factas, tanquam injustas revocaverat. In his duæ erant insignes. Georgius Dumbarius hostis publicus denunciatus, deinde, parte bonorum restituta, revocatus a Roberto fuerat. Ei successerat filius Georgius, multis gaudentibus, antiquam & nobilem, & sæpe de patria bene meritam familiam in pristinam dignitatem rediisse. Sed Regi, dum in jus fisci diligentius, ne dicam acerbius, inquirit, visum est potestatem ignominiæ demendæ, exules revocandi, & bona ob crimen perduellionis in fiscum illata restituendi, majorem esse, quam ut eam alieni vicarius imperii, & qui tutoris loco eligatur, usurpare debeat: quando etiam largitiones in Regum ætate immatura factæ possint ex veteri Scotorum instituto revocari, nisi a Regibus ætate maturis confirmentur. Igitur Jacobus, ut Marcianos, homines bellicosos, Angliæ vicinos, in suam potestatem sine tumultu revocaret, Georgium apud se retinet: literas ad arcis Dumbari præfectum scribit: imperat, „Ut eis perlectis arcem Gulielmo Duglassio Angusiæ Re„gulo, & Adamo Heburno Halensi, ad eam recipiendam missis, statim tra„deret. Georgius, cum quereretur se nullo jure patrimonio spoliari ob crimen alienum, cujus etiam ab eo, qui summæ rerum præerat, venia fuisset impetrata; Rex, ut ejus animum placaret, & clementiam apud vulgus ostentaret, eum Buchania donavit. Hoc Regis factum cum pro cujusque ingenio & studio varie celebraretur, incidit alterum quoque, quod vehementer mortem ei acceleravit, altius mihi ab initio repetendum.

XLVI. Dictum est a nobis Roberto secundo Regi [2] tres ex concubina filios na-

ejusmodi apud rerum Belgicarum scriptores reperiri, e Vintono populari suo & Marrii æquali discere poterat eum non *Hollandam*, sed *Brabantam* uxorem accepisse, quam ille *Dominam de Diffil* appellat.

[1] *Uxore posteriore*] Imo, *ex uxore priore*, ut supra ad Lib. IX. C. 42. demonstravimus.

[2] *Tres ex concubina*] Commentitium hanc Elizabethæ Moræ concubinatum jamdudum a viris illustribus & eruditis, Cromartiæ Comite, D. Geo. Mackenzæo, D. Jac. Dalrymplio, Tho. Rymero, Lud. Innesio, Rob. Bradio, J. Barnesio, Pat. Abercrombio, *&c.* profligatum penitus & explosum ostendimus Lib. IX. 42.

Cum

natos: [1] ille quanquam ex Eufemia uxore [2] Valterum & Davidem, alterum Atholiæ, alterum Ierniæ Comitem haberet, tamen eorum matre mortua concubinam uxorem duxit, ut ejus filios per matrimonium illud legitimos factos regni hæredes relinqueret: ac moriens etiam penes natu maximum regnum reliquit; penes secundum præter opes maximas etiam regni procuratio fuit; tertium aliquot regionum constituit Regulum. In hac parte, etsi alterius uxoris liberi se affectos injuria putabant, tamen quia & ætate & opibus erant inferiores, iram in præsentia tacitam continebant. Eorum quoque potentiam imminuit Comitis Ierniæ mors, qui unica relicta filia decesserat. Ea Patricio Gramo, adolescenti nobili e familia illa ætate potentissima, uxor data, Melissum Gramum [3] ex eo genuit. Nec parentes diu superstites fuere: & puer paucis post annis adhuc adolescens in Angliam erat missus obses, dum pecunia Regi redimendo promissa solveretur. Atholius autem, etsi rebus omnibus adversæ factioni inferior, nunquam tamen studium tollendi propinquos omisit, neque spem recuperandi regni abjecit: & quia ad vim apertam erat impar, callide discordias eorum fovebat, & periculis insidiabatur: donec ejus maxime consilio amplissima familia ad paucos fuit redacta. Multi enim crediderunt eo auctore Davidem Roberti Regis filium fuisse sublatum. Nec Jacobus ejus insidias fugisset, nisi procul domo in Anglia bonam vitæ partem transegisset.

XLVII.

Cum igitur ejus figmenti vanitatem, nullamque adeo, ut ad regnum parricidiali ausu affectaret viam, juris colorem vel prætextum sibi exinde dari, ignorare non posset Atholius; aliam certe in Regem conjurandi caussam (si ulla tam immanis consilii caussa esse poterat) ipsius animo obversatam fuisse oportet. Huc accedit, quod non Valterus Atholiæ (quod Buchananus aliique innuere videntur) sed David Ierniæ Comes, filius Roberti II. erat ex Eufemia uxore natu maximus, e cujus filia natus est Melissus Gramus, jam tum adolescens, cuique ob eam rationem (si, quod nostri volunt, aliqua Roberti III. ejusque adeo posterorum natalibus labes adhærebat) regnum Scotorum jure debebatur. Quæ cum ita sint, nullum aliud Atholio relinquitur tam diri facinoris patrandi incitamentum, quam ipsius malus animus, insana regnandi, omnesque qui obstabant tollendi, cupiditate percitus.

1 *Ille quanquam ex Eufemia*] Libris omnibus legitur, [*Quos ille*;] verum cum nullum postea occurrat verbum, unde [*Quos*] illud regatur, nos vocem otiosam expungere non dubitavimus.

2 *Valterum & Davidem*] Hic & Lib. IX. 43. (ut ad eum locum monuimus) *Valterum* ante *Davidem* ponit, tanquam ætate majorem, cum contra ex ipsius Roberti II. decreto plane appareat *Davidem* prius natum fuisse.

3 *Ex eo genuit*] Omnes constanter codices [*ex ea*] præferunt, plane repugnante priore parte sententiæ: nos quam levissimas semper mutationes nobismet permittentes, pro [*ea*] [*eo*] reposuimus; quanquam non diffiteamur melius forte restitui posse sententiam, interjecta inter [*data*] & [*Melissum*] voce [*qui*.] Altera tamen correctio facilior, nec exemplis destituta. Nam quod verbum [*gigno*] non maribus tantum sed & fœminis nonnunquam tribuatur, ostendit illud Virg. Æn. I.

Tune ille Æneas quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygiæ genuit Simoëntis ad undam?

Et Catull. Car. LXIV. ver. 154.
Quænam te genuit sola sub rupe leæna.
Et (ne quis suspicetur non [*ex eo*] sed [*ei*] dici debere) Tacitus 13 Annal. c. 45. de Poppæa loquens, *Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Crispini Equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit.*

XLVII. Auctor enim erat Fifæ Comiti, ut fratre ignavo e medio sublato regnum occuparet. Cum Rex liberorum orbus, & fraternæ libidini obnoxius ex mœrore subito [1] decessisset, unus erat regni Gubernator cum liberis, qui spem ejus impediret: quippe homo impiger, divitiis, potentia, auctoritate, in vulgus item gratia, & liberis florens. Ea res cum ejus consilium nonnihil remoraretur, Roberto quidem morte naturali, ac Joanne filio ejus in prælio ad Vernolium sublato, ad pristinas cogitationes animum multo acrius intendit: atque omnes ingenii nervos in id unum contulit, ut Jacobum liberaret, & eum cum Mordaco liberisque ejus committeret. Hi cum pariter incolumes stare non possent, utercunque cecidisset, se uno gradu propius admotum ad spem regni prospiciebat. Jacobo demum reverso in patriam, ipse omnes machinas admovebat, ut Mordaco exitium maturaret: per homines idoneos crimina adversus eum subministrabat. Ipse judex in eum filiosque ejus sederat. Iis quoque extinctis, [2] supererat unus Jacobus cum unico filiolo, puero nondum sextum annum ingresso. Eo quoque conspiratione procerum interemto, non dubitabat, quin ipse, qui solus e stirpe Regia reliquus erat, ad rerum gubernacula admoveretur. Atholius igitur, dies noctesque his cogitationibus sollicitus, tamen suas cupiditates occultas continebat: ac per simulationem favoris erga Regem, in propinquis tollendis operam ostentabat: idque unum agebat maxime, ut alieno scelere suas opes augeret, adversariorum imminueret.

XLVIII. Interea Melissus Gramus (quem diximus obsidem Anglis datum) a Rege, dum in publicum patrimonium diligentius inquirit, Iernia est spoliatus, quod eam comperisset avo ejus materno ea lege datam, ut deficiente stirpe mascula ad Regem rediret; feudum esset masculinum, ut interpretes juris nunc loquuntur. Ea adolescentis innoxii, & absentis, & obsidis calamitas, multos ad commiserationem, Robertum vero ejus tutorem pene ad insaniam redegit. Is enim cæteris impatientius propinqui sui casum ferens, Regem non cessabat palam injustitiæ accusare. Cum autem in jus ad caussam dicendam vocatus non affuisset, ei aqua & igni interdictum est. Ob hæc ferociore animo, velut nova injuria lacessito, ad vindictam pronus, cum eis consilia secreta coquebat, qui vel multati bonis fuerant, vel amicorum supplicia, quantumvis justa, tamen iniquo animo ferebant, vel Regem avaritiæ insimulabant, quod ad rem attentior, ipsos parum pro exspectatione fuerat remuneratus. Ad hæc, non solum ad interitum redactas nobiles familias deplorabant, sed & tutelas adolescentium nobilium, quæ præmia virorum fortium solebant esse, penes Regem esse. „Ad unum omnes regni opes congeri: cæte„ros sub ingrato laborum æstimatore in miseriis & inopia contabescere. Hoc autem quod de tutelis exprobrabat, hujusmodi est. In Scotia & Anglia, & nonnul-

1 *Decessisset*] Ita emendavimus pro quo libri omnes [*discessisset*,] quamvis enim Cicero scripserit *discedere e vita*, *discedere* tamen simpliciter pro *mori* acceptum nullus meminit.

2 *Supererat unus Jacobus*] Imo vero supererat Melissus Gramus, Davidis (fratris Atholii natu majoris) e filia nepos, adeoque, deficientibus Jacobo cum unico filiolo, regni Scotici proximus hæres.

nullis Galliæ regionibus, mos est, ut mortuis parentibus, pueri nobiles, ad vicesimum primum usque annum, in eorum tutela maneant, quorum sunt beneficiarii: fructusque omnes agrorum (præter sumtus ad pupillum alendum necessarios) & præterea dotes ab uxoribus pupillis datæ, ad hujusmodi tutores redeant. Hæ autem tutelæ, vel (ut vulgo appellantur) custodiæ, cum aut modica pecunia propinquis vendi, aut bene meritis plerumque donari solerent, qui inde ex emtione lucrum, vel ex donatione præmium sperabant, angebantur eas ad Regem unum pervenire: neque tacitum suum dolorem ferebant.

XLIX. Hujus generis querelæ cum ad Regem perlatæ essent, id factum velut necessarium excusavit. „ Patrimonium enim publicum ita per superiores Re„ges & Gubernatores extenuatum", ut nec familia Principe digna, nec co„mitatus honestus haberi, nec magnificentia erga legatos exteros exerceri pos„set. Nec hanc diligentiam Regis, in pecunia honestis rationibus paranda, esse „inutilem Nobilitati, cui nihil magis adversum sit, quam inopia publica; „dum Reges, quo carere non possunt, id per vim a ditioribus extorquere co„nantur, aut plebem coguntur exigendis tributis vexare: multoque minus in „publicum obesse Regum parsimoniam, quæ modum donationibus immodi„cis imponit, quam profusionem, quæ, suis consumtis, sine modo in alio„rum bona debacchatur. Hoc responso Rex æquioribus satisfecit: iniquiores vero, qui magis conquerendi caussam, quam criminum justam expurgationem quærebant, vehementius ad maledicendum excitavit.

L. Hoc statu rerum in Scotia, legatio e Gallia advenit, quæ petebat, ut Margarita Jacobi filia, Ludovico Caroli septimi filio jamdudum desponsa, ad sponsum mitteretur. Ea aliam Anglorum legationem excivit. Angli enim, abalienato ab eorum amicitia Burgundo, & defectionem moliente Lutetia, cæterisque provinciis transmarinis tumultuantibus, ne, cunctis regni viribus in bellum Francicum inclinatis, Scoti ab adversa parte eos adorirentur; & fœderis cum Gallis renovationem, & nuptias impedire nitebantur: atque ad fœdus perpetuum cum ipsis, qui in eadem insula nati, ejusdem linguæ participes essent, feriendum [1]adhortabantur. „ Id si facerent, seseque jurarent, eos„dem quos Angli amicos inimicosque habituros, pollicebantur, suum Regem „Bervico, Rosburgo, cæterisque omnibus locis & agris, qui juris contro„versi habebantur, cessurum. Scotus eam petitionem cum ad omnes omnium Ordinum, qui Perthi erant congregati, retulisset, post longam ea de re disceptationem, Ordine Ecclesiastico in duas factiones diviso, succlamatum est a Nobilitate; „Se fraudem Anglorum agnoscere, qui novo isto fœdere vete„rem cum Gallis amicitiam solvere conentur, ut Scotos antiquis amicis spo„liatos, sibi facilius obnoxios redderent, dum aliis curis liberi, in id bellum „totis viribus incumbere possent: eo spectare tam benignam Anglorum polli„citationem: se vero antiquo fœderi staturos, nec a fide semel promissa disces„suros. Hac parte repulsi Angli, a precibus ad minas transeunt: & amicitiam renuentibus bellum denunciant: „ Filiamque si Rex inimico Anglorum despon-

sam

1 *Adhortabantur*] Ita legendum, non [*adhortarentur*,] quod libris omnibus irrepsit.

1 Classis

„ sam in Galliam transmitteret, se iter, quoad possent, impedituros, illamque & comites ejus in suam potestatem redacturos: classem enim jam se ad id „ paratam habere.

LI. Hæc legatorum comminatio adeo Regem non deterruit, ut ornata classe, magnoque comitatu nobilium virorum ac fœminarum imposito, celerius quam constituerat filiam solvere cogeret, ut Angli consilia præveniret. Verum quo minus in manum hostium devenirent, magis numine propitio, quam humana providentia, factum videri potest. Nam, cum non longe ab eo loco abessent, ubi in insidiis collocati Angli Scotorum adventum præstolabantur, ecce repente [1] classis Belgica apparuit, quæ vinum e Rupella in Flandriam portabat. In eam (quod Burgundus, non adeo pridem Gallo reconciliatus, hostes ejus totis viribus oppugnabat) magno impetu Angli feruntur: ac brevi naves expeditæ onerarias assequuntur; & prope nullo negotio armati inermes capiunt: verum, antequam in portum captas pertraherent, Hispani incompositos adorti prædam auferunt, & incolumes Flandros dimittunt. In hac tam varia trium nationum fortuna, Scoti, hoste non conspecto, Rupellam applicant. Eo missis obviam multis ex aula Gallica viris claris, Turonas deducuntur. Ibi magno cum gaudio, & utriusque gentis mutua gratulatione, [2] nuptiæ sunt celebratæ.

LII. Hoc loco, scriptores Angli, & in primis Eduardus Hallus, & ejus suppilator Graftonus, in Jacobum plenis velis invehuntur, tanquam ingratum & perfidum, citoque beneficiorum acceptorum immemorem; quod tam humaniter tot annos ab Anglis habitus, quod Regiis nuptiis honoratus, quod ampla dote auctus, quod e diuturna servitute in libertatem restitutus, tot tantaque beneficia oblitus, Gallicam amicitiam Anglicæ prætulerit. Sed eorum maledicentiam res ipsa facile refellit. Nam quod in suum littus appulsum, præter fœdera, præter jus gentium detinuerunt, primum injuria est, non beneficium. Quod non occiderunt, ac pecuniam potius accipere, quam invidioso non hostis, sed hospitis sanguine se polluere voluerunt, non eorum amori erga se & misericordiæ, sed magis avaritiæ vitam debet: & si quod in eo beneficium est, quod aliud id existimari potest quam latronum, qui vitam, quibus non eripuerunt, dedisse videri volunt? Et si quid ob id Anglis debebat, quod suo lucro consuluerunt, certe privatim non publice id debebat. Quod autem adolescentem, ætate innoxium, fortuna supplicem, nascendi conditione Regem, per summum nefas retentum, honeste instituendum curarunt, habet res humanitatis quandam speciem (quam si neglexissent, extra reprehensionem non erant futuri) & quæ beneficii nomine commendari poterat, nisi gra-

1 *Classis Belgica*] Alii nostri scriptores *classem Hispanicam* edunt.

2 *Nuptiæ sunt celebratæ*] 24 Junii anno 1436, inquit Drummondus, Tilius vero 25, quem etiam sequitur Leonardus, *Recueil des Traitez de Paix*, &c. *faits par les Roys de France*, vol. 1. pag. 23. apud quem videsis instrumentum Archiepiscopi Turonensis, quo has nuptias celebrari permittit, quamvis Delphinus 14 ætatis annum nondum compleverat, & Margarita Jacobi filia quasi duodecimi finem attingeret; datum Turonis 13 Junii 1436.

gratia ejus antecedente injuria, & avaritia consecuta fuisset corrupta: nisi forte, si quem ultro vulneres, a curato gratiam reposcas: & magni damni levem compensationem beneficii loco ponendam existimes: aut, quia tui partem aliquam feceris officii, solidum collati in alterum beneficii expetas præmium, &, quod tibi præstitisti, alteri expensum ferri velis. Nam qui servum hominem curat erudiendum, vel suæ oblectationis caussa, vel ut pluris eum revendat, etsi ad eum qui eruditur aliqua redit utilitas, tamen dominus non servi, sed suum emolumentum in erudiendo spectat.

LIII. At uxorem ei conjunxerunt sui Regis propinquam, & juvenem Regium Regiis nuptiis honorarunt. Quid si ea affinitas non minus honorifica fuit socero, quam genero? Quam enim privato alicui collocaturus erat, Reginam fecit: & in eam familiam nuptum dedit, in quam Regum Anglicorum clarissimi sæpe ante suos liberos collocaverant; & unde tot superiores Reges oriundi fuerant. At dotem adjecerunt peramplam. Cui vero dos ista data est? Nempe ipsis Anglis, qui eam, antequam numeraretur, eripuerunt; &, marito tantum verbis ostentatam, in suum usum retinuerunt. Itaque dicta, non data dos est: & ita dicta, ut a juvene, plurimis & maximis alioqui injuriis affecto, multum sibi deberi velint, quod indotatam uxorem domum reduxerit. At liberum eum domum remiserunt. Certe, ut qui a piratis liberantur, pretio persoluto. Sed quo pacto liberum? Si ipsorum scriptoribus credamus, jurare coactum, ut Anglo tanquam domino semper obtemperaret; & regnum, cujus nondum compos erat, in servitutem perpetuam addiceret: & quod, etiamsi haberet, alienare non posset, antequam acciperet, alteri manciparet. Non igitur eum liberum, sed laxiore in speciem catena vinctum remiserunt, non quidem Regem, sed alieni regni procuratorem, aut potius vicarium. Omitto dicere, quod hominem captivum & adhuc alieni juris cogunt promittere, & id quidem promittere, quod præstare non poterat, nec ad præstandum eos, quorum in potestate id erat, cogere. Hæc est illa præclara liberalitas, cujus eum immemorem arguunt. Verum, ut permittamus hominibus imperitis, & omnis in scribendo modi & modestiæ oblitis, ut emolumenta accepta in beneficiis datis annumerent, quantam illam existimabimus vel mentiendi licentiam, vel maledicendi libidinem, qua in ejusdem Regis filiam utuntur: quam, ob oris graveolentiam (nihil enim in mores homines alioqui tam impudentes audebant confingere) marito scribunt fuisse ingratam? At Monstreletus illorum temporum scriptor æqualis, & probam fuisse & formosam memoriæ prodidit: & qui librum Pluscartensem scripsit, eique Reginæ & naviganti & morienti fuit comes, scriptum reliquit, eam dum vixit egregie caram socero, socrui & marito fuisse; epitaphiumque, carmen omni laude plenum, Gallicis versibus Catalauni ad Matronam (quo in oppido decessit) fuisse publicatum: quod in Scoticum sermonem versum plerique nostrorum adhuc habent. Sed omissis hominibus alienæ famæ calumniatoribus, & suæ tam negligentibus, ut nihil pensi habeant, quid vel ipsi de aliis dicant, vel alii de ipsis sentiant, ad rem veniamus.

LIV. Cum Rex, ob sumtum in classe ornanda factum, tributum a populo exi-

exigere tentasset, majorque pars aperte recusasset quicquam pendere, pauci & parum & maligne dedissent, Rex coactores jussit a reliquo exigendo desistere, & quod exactum erat restituere. Nec tamen ita populi sermones effugit: malevolis & ob incommoda privata iratis, novarum rerum cupidos adversus eum assidue incitantibus. Eodem tempore, Angli terra marique e Scotia prædas agere cœperunt, duce Percio Northumbriæ Regulo. Adversus eos missus Gulielmus Duglassius Angusiæ Comes, cum pari fere numero: erant enim circiter quaterna utrinque millia. Cecidit e Scotis [1] Alexander Jonstonus Lothianus, vir nobilis & spectatæ virtutis. Ex utraque acie, alii ducentos, alii quadraginta tantum cæsos affirmant. Ex Anglis capti ad mille quingentos.

LV. Rex jam bis ab Anglo provocatus, primum insidiis ad filiam intercipiendam collocatis, deinde recentibus agrorum populationibus, aperto bello eum aggredi statuit. Confecto igitur quam maximo potuit exercitu, Rosburgum acriter adoritur: cumque brevi deditionem exspectaret, Regina, quantis potuit itineribus ad eum vecta, trepidum in castra nuncium affert; „Sævissimam in caput ejus conjurationem parari: ac, nisi diligenter prospiciat, „maturum exitium imminere. Rex, tam inexspectato malo ictus, dimisso exercitu domum revertitur, pessimo in vulgus rumore: „In ipso enim articulo rei perficiundæ, ad nutum fœminæ, maximis sumtibus & vexatione „totius regni, nihil aliud quam dedecus quæsitum videri. Reversus Rex, in cœnobium Dominicanorum, quod juxta mœnia Perthi erat, divertit: ut ibi quam maxime posset occulte de conjuratione quæreret. Sed res non latuit homines in omnem patrandi sceleris occasionem intentos. Unus enim e domesticis ministris, qui in conjuratis erat (Joannem scriptores appellant, cognomen non edunt) perlato ad socios quod in Regia agi senserat, fecit ut res maturaretur, priusquam occulta consilia proferrentur, ac remedia adhiberi possent. Valterus quidem Atholius, Regis patruus, etsi princeps auctor facinoris obeundi erat, tamen, quantum fieri poterat, suspiciones omnes a se segregabat. Is propinquum suum Robertum Gramum (cujus ante meminimus) hominem manu promtum, consilio præcipitem, & Regi antea infensum, cum ob incarcerationem & exilium ante indictum, tum ob fratris filium (cui ipse tutor erat) Iernia spoliatum, [1] ad se vocat: ei adjungit suum ex filio nepotem Robertum juvenem impigrum: docet quid fieri velit: „Facinore peracto, se in summa potestate futurum: ibi saluti quoque illorum prospecturum. Illi operam libenter promittunt, ac facinus aggredi festinant, antequam tota conjurationis ratio patefacta Regi esset.

LVI. Igitur manu occulte collecta, ut Regem, quem cum paucis in cœ-

1 *Alexander Jonstonus*] Thomas Crafordius eumque secutus Abercrombius animadvertunt hic a Buchanano erratum; non enim Alex. Jonstonus, sed Alex. Elphinstonius hoc prælio cæsus est. Reliquerat is quidem (ut iidem scriptores monent) uxorem domi gravidam, quæ filiam estenixa Agnetem, Gilberto Jonstono postea nupram: unde forte Buchanano errandi caussa est data.

1 *Ad se vocat*] Libris omnibus legitur [*eum Atholius ad se vocat:*] nos Crafordii monitu, has voces [*eum Atholius*] tanquam superfluas delevimus.

1 *Alii*

cœnobio Dominicanorum divertere sciebant, incautum minimo cum tumultu opprimerent, Joannem ministrum Regium, jam ante ab eis in partes tractum, adhortantur, ut promissam operam præstet. Is conjuratos, in regiam introductos nocte concubia, prope Regium cubiculum occultos collocat: ostendit ostium, pessulo abs se ablato, facile confringi posse. Alii a Roberto Comitis Atholii nepote putant in Regiam acceptos. Interim dum intenti illic exspectant, quod in mora futurum videbatur, nempe ut cubiculi fores perfringerent, absque eorum opera fortuna expedivit. Valterus enim Stratonius, qui vinum paullo ante intulerat, egrediens, cum cerneret armatos, intro se proripere conatus, quanta potuit contentione vocis proditores adesse clamat. Hunc dum sicarii conficiunt, adolescentula nobilis, e gente Duglassia, ut plures tradunt (¹alii Lovelliam edunt) cum, objecta valva, pessulum fraude minist r ablatum non inveniret, brachium in foramen loco pessuli inseruit: sed eo celeriter confracto, intromissi sicarii in Regem irruunt. Eum Regina, suo corpore objecto, cum protegere conaretur, ac prostrato se superfudisset, duobus vulneribus acceptis, vix abstrahi potuit. Tum ipsum, ab omnibus relictum, viginti octo plagis confossum, aliquot recta in cor directis, trucidant.

LVII. Hunc finem vitæ habuit Rex longe optimus, a sceleratissimis latronibus morte crudelissima, & omnibus bonis maxime luctuosa, affectus. Divulgato, ex comploratione & tumultu, ejus interitu, magnus undique in Regiam fit concursus: reliquumque noctis (quoniam parricidæ per tenebras evaserant) querimoniis & lamentationibus est transactum. Ibi varie pro cujusque ingenio, vel acerbe, ad parricidarum invidiam, vel miserabiliter, ad amicorum dolorem augendum, quæcunque ei vel secunda vel adversa evenerant, commemorabantur. Pueritia patrui insidiis exposita, quas dum vitat, ipse in hostium potestatem præcipitatus: patris deinde mors consecuta, & reliqua adolescentia in exilio inter hostes acta: deinde, vertente fortuna, reditus insperatus, & post reditum, paucis annis res turbulentissimæ in summam tranquillitatem commutatæ. Ac rursus, subita rerum commutatione, cui hostes foris pepercerant, propinquorum fraude circumventus, in ætatis vigore, & regni legibus & moribus constituendi medio cursu. Corporis præterea & animi virtutes, extincta erga mortuum invidia, veris laudibus ornabantur. Nam licet statura fuerit infra justam, corpore tamen erat adeo robusto & firmo, ut æquales omnes, in omni genere exercitationis, ubi vires & agilitas spectari solet, facile superaret. Tanta ingenii celeritas & vigor in eo fuisse dicitur, ut nullam homine ingenuo dignam artem ignoraverit. Carmina Latina, ut illud erat seculum, rudia ex tempore fundebat: Anglico quidem sermone poëmata ab eo conscripta nonnulla adhuc extant; in quibus ingenii præstantia elucet, expolitior doctrina fortasse requiratur. In musicis curiosius erat instructus, quam Regem vel deceat vel expediat: nullum enim organum erat ad psallendi usum compara-

1 *Alii Lovelliam edunt*] Verum ei nomen Catharinæ Duglassiæ fuisse tradit post Boëthium Crafordius: eam vero Alexandro Lovellio Balumbiæ Comarcho postea nupsisse iidem testantur.

ratum, quo non ille tam scite modulabatur, ut cum summis illius ætatis magistris contenderet. Sed hæc fortasse studiorum flores verius quam fructus quispiam existimabit; quæque vitam magis ornent quam instruant, & ad res gerendas confirment. Philosophiæ cum alias partes, tum eam, quæ de moribus & republica regenda est, diligenter didicerat. Virtutes certe civiles quantæ & quam in eo maturæ fuerint, testatur ordo rerum ab eo gestarum, & leges latæ, quibus non suo tantum seculo, sed posteritati etiam vehementer profuit.

LVIII. Mors vero ejus declaravit, nihil justitia esse popularius: nam qui vivo detrectare soliti erant, mortuum flagrantissimo desiderio sunt prosecuti. Proceres enim, nuncio cædis accepto, ex omnibus regionibus sponte convenerunt: ac nondum quæstione decreta, in omnes partes ultro emiserunt, qui percussores comprehenderent, & in jus ducerent. Compluribus captis, principes novo & exquisito genere supplicii affecti, reliqui laqueo strangulati sunt. Principes in facinore conscişcendo numerabantur, Valterus Atholiæ Comes, & nepos ex filio Robertus, & eorum propinquus Robertus Gramus. Valteri supplicium (quia totius facinoris perpetrandi auctor erat) in triduum divisum fuit. Primo die vehiculo, in quo ciconia erecta erat, impositus, funibus per trochleas transmissis in altum attollebatur, ac subito, iisdem funibus remissis, demittebatur, donec pene terram attingeret, cum gravissimo per omnes corporis compages dolore: deinde in columellam elato, ut omnibus esset conspicuus, ferrea corona candens imposita est, cum hoc elogio, ut proditorum omnium Rex appellaretur. Hujus supplicii caussam fuisse ferunt, quod Valterus aliquando ex maleficis mulieribus (quo genere semper Atholia erat infamis) acceperat, „Se in maxima celebritate Regem coronatum iri: idque vaticinium ita vel impletum vel elusum est: ac certe tales prædictiones frequenter hujusmodi sortiuntur eventus. Postridie super cratem alligatus, & ad caudam equi per vicum maximum Edimburgi tractus est. Tertio die, super tabulam extento, in loco conspicuo, viventi intestina detracta & in ignem injecta, ipso spectante cremata sunt. Demum cor evulsum in eosdem ignes injicitur: caput præfectum in spectatissimo urbis loco conto confixum ad spectaculum proponitur: corpus in quatuor partes divisum, ad urbes regni nobilissimas in locis celebrioribus suspendendum mittitur. Secundum eum nepos luit: sed ut leviore pœna defungeretur, valuit in eo respectus ætatis, & quod non auctor, sed alieni sceleris comes, avo paruerat. Igitur in cruce suffocatus, & membratim dissectus fuit. Robertus vero Gramus, qui manu facinus peregerat, in curru per urbem traductus, dextra ad patibulum in ipso curru erectum affixa: adhibiti carnifices, qui candentibus stimulis ferreis femora humerosque, & corporis partes quæ longius a vitalibus absunt, assidue confoderent: eodem deinde quo priores modo dissectus est.

LIX. Hoc maxime pacto mors Jacobi, crudelis quidem illa, sed certe ultra humanitatis modum crudeliter vindicata est. Hujus enim generis supplicia vulgi animos non tam a sævitia metu avocant, quam ad quidvis agendum & patiendum efferant: nec acerbitate tam pravos deterrent, quam assuetudine spectandi

ſtandi terrorem pœnarum imminuunt: præſertim ſi facinoroſorum animi adverſus vim doloris induruerint: apud vulgus enim imperitum confidentia pertinax conſtantis fiduciæ plerumque laudem accipit. Obiit Jacobus [1] initio anni mille-

1 *Initio anni milleſimi quadringenteſimi trigeſimi ſeptimi*] Contendit Abercrombius vol. 2. pag. 303. gravi errore implicitos omnes ſcriptores noſtros, qui Jacobum I. trucidatum tradunt exeunte anno 1436, aut ineunte 1437: ille autem ex Jacobi II. ejus filii & ſucceſſoris Literis & Actis publicis deprehendiſſe ſe prædicat, Jacobum I. occiſum demum fuiſſe 20 Februarii anni 1437, ſtylo vetere Scoticano; anni vero 1438 ex ſupputatione Romana, qua nunc utimur: *i. e.* uno anno poſterius quam alii auctores noſtri ſcripſere. Sed cujus illos inſimulat, ipſi hac in re obrepſit hallucinationis vitium. Ex eis enim ipſis quas ille in ſubſidium advocat Jacobi II. literis & inſtrumentis evidentiſſime elucet, Jacobum II. regnare cœpiſſe initio anni 1437, juxta ſupputationem Romanam. Ex innumeris autem meis ipſius oculis luſtratis hæc pauca, rei demonſtrandæ gratia proponere libuit; unum 13 Maji 1440, regni 4. alterum 24 Oct. 1444, regni 8. tertium 22 Julii 1450. regni 14, quartum 9 Novemb. 1451, regni 15. quintum 7 Novemb. 1458. regni 22. Item hæc, unum 10 Feb. 1449, regni 13. alterum 23 Jan. 1451, regni 15. tertium 24 Jan. 1458, regni 22. quartum 3 Mart. 1458 regni 23: quæ ad præſentem ſupputandi rationem redacta in annum proxime ſequentem referenda ſunt: ſimulque etiam oſtendunt Jacobi I. parricidium patratum fuiſſe inter 10 Feb. & 3 Martii, anni 1437. Ne cui autem vel minimus adhuc ſcrupulus hæreat, duo ſunt (apud Rymerum Fœd. Angl. Tom. 10. pag. 679 & 689.) Jacobi II. inſtrumenta, unum quo legatos mittit cum legatis Regis Angliæ de induciis acturos; alterum quo ſe ratum quicquid inter illos convenerit, habiturum pollicetur; utrumque 30 Novemb. 1437, regni ſui anno primo ſcriptum: quorum etiam Abercrombius meminit, pag. 320. etſi ea perperam Jacobo I. adſcribat. Quamvis autem hæc per ſe adeo clara & perſpicua exiſtant, ut nullus dubitandi locus ſuperſit; ne quid tamen diſſimulem, duo ſunt quæ obſtare videntur. Et primum quidem in Rymeri Fœd. Angl. Tom. 10. occurrit induciarum ſeptennalium inter Scotorum & Anglorum Reges Conventio, cui in calce pag. 695. hæc verba ſubjiciuntur; *Huic parti indenturæ apud Chriſtianiſſimum Principem Henricum Dei gratia Regem Angliæ*, &c. *memoratum remanſuræ ſigilla noſtra appoſuimus Londoniæ ultimo die Martii, anno Domini milleſimo, quadringenteſimo, triceſimo octavo, & anno regni dicti illuſtriſſimi Principis Jacobi Regis Scotorum primo.* Alterum eſt primi conventus, ſeu *Parliamenti* Jacobi II. titulus, in quo iſte conventus cœptus haberi dicitur 20 Martii anni 1337, regni primo, quo etiam die Rex coronatus perhibetur. Hæc cum ſupra memoratis aliiſque innumeris Jacobi II. inſtrumentis, quod ad temporum rationes attinet, plane repugnent; nulla alia noſmet expediendi relinquitur via, quam ut dicamus utrobique in numeris, ſive ſcriptoris, ſive typographi culpa, erratum admiſſum, & priore quidem loco, pro anno Jacobi *primo*, [*ſecundo*,] poſteriore vero pro 20 *Martii*, 25 ſcriptum oportuiſſe. Alteram emendationem confirmant alia hujus Regis inſtrumenta; alteram vero perſuadent Extract. e Chronicis Scotiæ, quæ Jacobum II. coronatum referunt 25 die Martii anni 1437. Neque hoc unicum Actis noſtris Parliamentariis, quæ vocant, mendum irrepſit: alia nonnulla notata reperio in codice MS. in Bibl. Juridica Edinb. cui titulus eſt *Miſcellaneæ Collectiones ex Actis Parliamentariis, Actis ſecreti Concilii, &c.* Unum certe, idque ſatis ſplendidum ipſe deprehendi, quod & omnes Editiones pervaſit; quo in Epigraphe Actorum Jacobi III. annus 1466 regni ipſius annus primus dicitur, qui annus ſextus dici debuerat, cum conſentiente omnium Annalium teſtimonio ejus pater Jacobus II. anno 1460, ſit extinctus. Hæc igitur cum ita ſe habeant, non tanti apud Cl. Abercrombium unius aut alterius exempli debebat eſſe auctoritas, ut

CIↃCD XXXVII. lesimi quadringentesimi trigesimi septimi, ad vicesimum diem Februarii, cum regnasset [1] annos tredecim. Vixit annos quadraginta quatuor. In ejus morte ulciscenda tanta adhibita est diligentia, ut omnes conjurati intra quadragesimum diem pœnas luerint. Reliquit filium unum, posteriorem e geminis, cui faciei dimidium velut sanguine suffusum rubebat.

ea universis aliis hujus Regis Actis præponderet. Extractorum certe, (quibus non immerito plurimum tribuit vir celeberrimus,) & libri Perthensis auctores adversus illum faciunt; apud quos incultum hocce occurrit Jacobi primi Epitaphium:

Heu Rex sublimis Jacobus quoque nomine primus,
Anno milleno, quater C, ter quoque deno
Et sexto, Christo de carcere permeat isto.
Vixit Rex annis X quater bis quoque binis,
Infra Carthusiam jacet hic tumulatus in imis.

1 *Annos tredecim*] More suo facit Buchananus, qui Jacobum primum tredecim tantum annos regnasse affirmat, ab ejus *scil.* in patriam reditu vel coronatione potius regnum computans. Sed neque ita satis accurate subductæ sunt *illi* rationes: cum enim (uti supra ad Lib. X. 26. & 27. ostendimus) Jacobus ad suos redierit primo Aprilis anno 1424, vigesimoque proximi mensis Maji regni insignia susceperit, fato autem acerbo 20 Feb. 1437, sublatus fuerit; hoc certe pacto 12 duntaxat annos & novem menses regnasse erat dicendus. Atqui (quod sæpius alibi monuimus) nunquam ea fuit Regibus nostris computandi consuetudo: ii enim, præsertim vero Jacobus I. ut ex universis ejus Actis tam publicis quam privatis elucet, regnum suum statim a morte parentum perpetuo auspicantur. Proinde obiit Jacobus I. postquam annos 31 mensesque decem cum dimidio regnasset. Vid. supra ad Lib. X. 15.

LIBER UNDECIMUS.

CIII. REX.

I. SECUNDUM parricidarum supplicium, JACOBUS unicus Regis extincti filius, [1] vixdum septimum ingressus annum, [2] ad sextum Calendas Aprilis, in cœnobio Sanctæ Crucis ad Edimburgum regnum iniit. Rege nondum rebus administrandis idoneo, magna certatum est ambitione inter proceres de Prorege eligendo. Omnes ea ætate Scotos di-

1 *Vixdum septimum ingressus annum*] Mira est scriptorum nostrorum in re Chronologica vel Arithmetica negligentia: Boëthius enim lib. 18. Jacobum II. tum cum regnum iniret *sextum ætatis annum nondum excessisse*, Buchananus eodem sensu *septimum vixdum ingressum* scripsere. Utrumque necopinus sequitur Drummondus. Quod si illi ad ea, quæ paullo superius de ipsius natalibus tradiderant, oculos vel leviter reflexissent, non poterant non deprehendisse Jacobum II. patri successisse annos natum sex, mensesque fere quatuor, id enim temporis a 16 Oct. [Buch. 14.] 1430, quo filium natum, ad 20 Feb. 1437, quo patrem exstinctum, omnes consentiunt, effluxit. Rectius igitur Extractorum auctor qui eum coronatum ait *anno ætatis septimo*.

2 *Ad sextum Calendas Aprilis*] *i. e.* 27 Martii. Acta autem Parliamentaria 20 die coronatum tradunt. Ego tamen ob gravis-

divitiis & potentia longe anteibat Arcibaldus Duglassiæ Comes; auctoritate vero & opinione prudentiæ multis officiis sub Rege superiore collecta, præstabant Alexander Levistonius & Gulielmus Crichtonius, Equestri uterque familia. Ad hos autem magis procerum consensus inclinavit; [1] quod Duglassii suspectam haberent (etiam Regibus gravem) potentiam. Igitur Alexander Levistonius rerum administrationi præficitur: Gulielmus Cancellarius est creatus, quem sub Rege superiore magistratum gesserat.

II. Ab eo conventu Nobilitate vix digressa, factionibus est laboratum. Cum enim Cancellarius cum Rege in arce Edimburgensi, Prorex cum Regina se Sterlini contineret, Duglassius præteritum se proximis comitiis indignatus, & incertus utram factionem magis odisset, omnia misceri non moleste ferebat. Itaque, eo magis non impediente, quam consentiente, Annandiani, homines latrociniis & furtis assueti, palam velut ex hostico agere, rapere, omnes regiones vicinas infestas habere cœperunt. Iis de rebus, cum ad eos, qui summæ rei præerant, querelæ fuissent delatæ, ipsique per literas Duglassium (cujus in potestate erant Annandiani) sui officii admonuissent, deinde acrius cum eo expostulassent; ille tantum abfuit ut præterita puniret, ut impunitate gliscens malum aleret; atque ediceret, „ Ne quis suorum Regiis ministris, in jus vocantibus, aut „ quidvis pro magistratu agentibus, obtemperaret: se enim id privilegium (jus „ Regale vulgo appellant) a Regibus habere superioribus. Id qui imminuere „ tentasset, capite pœnas daturum. Hunc rerum statum cum Prorex & Cancellarius magis deplorare, quam mutare possent, ea pestis ad proxima quæque proserpens, quicquid Scotiæ intra Fortham est velut tabes brevi pervasit. Reliquæ duæ factiones, etiam inter se discordes, per præcones in omnibus oppidis ac prope vicis edicunt; Alexander, ne quis Cancellario, Cancellarius, ne quis Alexandro obtemperet. Si quis ad suas calamitates deplorandas ad alterum venisset, a diversæ factionis hominibus in reditu male accipiebatur; interdum villis incendio corruptis omnibus exuebatur fortunis. Ita mutuis cladibus diversarum partium homines, odio plusquam hostili, sese conficiebant. Viri autem boni, qui ad nullam se factionem adjunxerant, rerum suarum incerti, publica salute deplorata, mœsti atque taciti se domi continebant. Ita, in-

vissimas supra ad Cap. ult. Lib. præced. allatas rationes, Extractis potius accedo, quæ ejus coronationem in 25 Martii, tum anni primum, conjiciunt: quo etiam die coronatus est ejus proavus Robertus II.

1 *Quod Duglassii suspectam*] Abercrombius tamen pag. 319. duo se apud Dominum de Gray vidisse ait publica instrumenta, unum 28 Novemb. alterum 8 Decemb. anno 1438 scripta, quibus *Concilium generale* trium regni Ordinum Edimburgi habitum narratur die Jovis 27 Novemb. ejusdem anni, *ab excellentissimo Principe Archibaldo Duce Turonensi, Comite Duglassiæ & Longovillæ, Gallovidiæ & Annandiæ Regulo, Scotiæque Regis Locum-tenente generali*; unde non immerito colligit vir accuratissimus, hisce tribus, Archibaldo Comiti Duglassiæ, & Alexandro Levistonio & Gulielmo Crichtonio Equitibus, reipublicæ administrandæ summam a tribus Ordinibus fuisse demandatam, ita ut Duglassius regni, Levistonius Regis custodiam haberet, Crichtonius Cancellarii munus gereret, omnes tamen ex Ordinum præscripto rem gesturi, illisque suæ quisque procurationis rationem reddituri.

interea dum ad se quisque vires contrahit, publica utilitas ab omnibus in medio relicta destituitur.

III. Regina, quæ cum Prorege se Sterlini continebat, ne nullam suis partibus accessionem facere videretur, virilis animi facinus aggreditur. Edimburgum enim, velut ad visendum filium, profecta, in arcem a Cancellario recipitur. Ibi benigne habita, cum, post primos congressus, convertisset sermonem ad præsentem regni statum deplorandum, copioseque disseruisset, quot & quanta publice mala ex hac discordia velut fonte redundarent; „Suum semper animum eo spectasse, ut dissidiis ex utilitate publica compositis, si non tranquillum, tamen aliquem regni statum haberent. Nunc, quando nec auctoritate neque consilio in publicum prodesset, privatim quoad posset profuturam: omnemque operam in eo collocaturam, ut filius in spem regni ita honeste ac pie educaretur, uti malis quotidie gliscentibus remedium aliquando posset afferre: eam curationem, sibi a natura datam, minime invidiosam cuiquam videri debere: cæteras administrationis publicæ partes usurparent, qui tanto se oneri existimarent non impares; sed ita usurparent, ut aliquando Regi adulto rationem se reddituros cogitent. Ad hæc cum ita vultum composuisset, ut facile Cancellario sinceri animi fidem faceret, neque in comitatu ejus quicquam esset, unde vis aut fraus timeri deberet, potestatem ei fecit ut filium, quoties vellet, sine arbitris conveniret, & in arce interdum cum eo pernoctaret.

IV. Interea mulier callida, serendo plerumque sermones, de tollenda inter partes discordia, quosdam etiam diversarum partium in colloquium evocando, eo familiaritatis hominem illexit, ut de rebus prope omnibus consilia cum ea conferret. Cancellario ita delenito, puero facile persuadet; „Ut ex hoc carcere sese libertatis auctorem sequeretur: hominique nefario, qui sceleribus suis Regium nomen prætenderet, omniaque regni munia in se unum traheret, &, neglecta salute publica, rem privatam augeret, se eriperet. Id ut faceret, animo tantum non abhorrente a rectis amicorum consiliis ei opus esse: cætera curæ ipsius relinqueret. Hujus generis orationibus facile mater filium, & callida mulier puerum incautum, proposita liberius vivendi spe, ita in suam traxit sententiam, ut in ejus potestate Rex futurum se diceret. Omnibus igitur ad fugam satis paratis, Cancellarium adit: „Se obligatam voto pro salute filii suscepto, in arce ait pernoctaturam: summo mane ad Album fanum (id loco nomen est) profecturam: interea dum rediret, filii salutem ei se commendare. Ille nullam subesse verbis fraudem ratus, felicem precatus & profectionem & reditum, eam dimittit. Igitur (uti ante convenerat) in arcula, in qua solita erat mundum muliebrem recondere, ex arce per ministros fidos Rex postridie exportatus, Letham ad mare defertur. Regina cum paucis, quo res minus esset suspecta, subsequitur. Omnes in paratam ad portum naviculam ingressi, secundo æstu Sterlinum petunt: ac dum Regii ministri exspectant in multum diem, donec Rex expergiscatur, antequam fraus detecta esset, jam navis extra periculum evaserat, ventoque adeo secundo usa est, ut sub vesperum Sterlinum appelleret. Ibi Reges a Prorege, omnique promiscua

miſcua multitudine [1] populariter effuſa, ſummo cum gaudio fauſtiſque acclamationibus excipiuntur: [2] Reginæ aſtus omnium ſermone celebratur: Cancellarii inveterata prudentiæ opinio infimis etiam ludibrio habetur. Hæc res biduum (ut ſolet) vulgi immoderata lætitia jactata eſt, atque in omnium ore verſata.

V. Tertio die, qui Alexandri factioni ſe dediderant, plerique etiam ſpes novas, nonnulli Regii nominis auctoritatem ſecuti, convenere: quibus rei uti geſta erat ordine expoſito, Reginæ animus in re ſuſcipienda, in gerenda conſilium, in eventu felicitas, immodicis laudibus in cælum fertur: Cancellarii avaritia & crudelitas in omnes, in Reginam & Proregem [3] ingratitudo graviter incuſatur: „Eum omnium diſcordiarum, & proinde omnium, quæ ex diſcor-„dia civili oriuntur, malorum unum auctorem eſſe. Eum vectigalia publica in „privatam domum avertiſſe; privatorum bona, quæ poterat, diripuiſſe, quæ „non potuerit diripere, corrupiſſe. Apud unum opes, honores, divitias eſſe; „apud cæteros ignominiam, ſolitudinem, egeſtatem. Hæc quanquam acerba „ſint, graviora omnibus exſpectanda fuiſſe, niſi, divino plane conſilio, non „minus fortiter quam feliciter Regem e carcere, cæteros a Cancellarii tyran-

„ni-

1 *Populariter effuſa*] Cl. Joan. Clericus, vir alioqui de Buchanano optime meritus, vitio tamen ei vertit, Bibl. ſelect. Tom. 8. pag. 175. quod vocem [*populariter*,] & ſæpius quidem, in ſenſum ab eo, quo veteres ea ſunt uſi, paullo diverſum detorſerit, atque pro eo uſurparit quod Græci πανδημεὶ efferunt. Idem tamen Cl. vir non dubitat quin illius vocabuli eo ſignificatu accepti exemplum in pravis forte ejus ſeculi editionibus alicubi Buchananus offenderit. Ego certe, ut neque viro eruditiſſimo reluctari, ita neque ejus ſententiam prorſus confirmare auſim. [*Populariter*] quidem pro [*more populi*] ſeu [*ut vulgo fit*] ſæpius apud optimos auctores uſurpatum reperio, veluti Cic. 1. de Leg. *Populariter interdum loqui neceſſe erit*. Idem 5. de Fin. *Duo genera librorum ſunt, unum populariter ſcriptum, alterum limatius:* quo ſignificatu vocem Buchananus interdum adhibuit; at ſæpius quidem, fateor, pro *plerique omnes, paſſim, vulgo, fere univerſi, catervatim, generatim*, &c. uſurpavit, ut Lib. IX. 19. XI. 25. XIV. 39. XVI. 28. 52. XVIII. 46. Et hoc forte ſenſu accipiendus Cicero videtur, Somn. Scip cap. 7. *Homines enim populariter annum tantummodo Solis, i. e. unius aſtri reditu, metiuntur*. Et Juv, Sat. III. 37.

——— *Et verſo pollice vulgi*
Quemlibet occidunt populariter, ———
Vel, ut aliis legitur,
——— *Et verſo pollice vulgus,*
Quum libet, occidunt populariter ———

Ad quæ verba ſic vetus Scholiaſtes; *Ab bis populus occiditur, quos ante populus jubebat, id eſt, imperabat occidi* : & Jo. Britannicus, *Populariter*, inquit, i. e. *vulgo, paſſim, vel populo favente, quaſi dicat omnibus applaudentibus*. Non ignoro alios aliter interpretari; ideoque nihil hac in re confidentius pronunciatum volo.

2 *Reginæ aſtus*] Affirmat vulgus Grammaticorum hoc vocabulum in ſexto ſolum caſu reperiri: ſed Buchananum ſatis ſuperque tuentur Sil. Ital. lib. 16.

Non ars, aut aſtus belli, vel dextera deerat.
Val. Flacc. V. 541.
——— *Contra inſcius aſtus.*

Tac. Annal. 2. cap. 20. *Aſtuſque hoſtium in perniciem ipſis vertebat*. Cic. 3 Offic. *Quorſum hæc? ut intelligas non placuiſſe majoribus noſtris aſtus.*

3 *Ingratitudo*] Nihil fere hac voce nunc uſitatius, eam tamen veteribus fuiſſe ignotam oſtendunt Voſſius de vit. ſerm. lib. 1. cap. 16. Vorſtius de Latinit. merito ſuſpecta, cap. 7. Cellar. cur. poſter. cap. 8. Jo. Ker ſelect. de ling. Lat. Obſ. lib. 2.

„nide Regina liberavisset. Ab eo, qui Regem in custodia tenuisset, quid „privatis foret timendum, nemini esse obscurum. Quæ spes reconciliandi ad„versariis cum eo relicta foret, qui amicos tam perfide circumveniret? Quod „subsidium ab eo tenuioribus esset sperandum, cujus inexplebili avaritiæ o„mnium bona non sufficerent? Itaque, cum ope divina primum, deinde Re„ginæ solertia, ab ejus impotentia sint in libertatem vindicati, prospiciendum „omni ratione, ut hæc lætitia eis sit perpetua. Unam ad id viam restare, si „ab illa tyrannidis arce hominem extrahant: & aut opprimant, aut ita exar„ment, ut ne quid ab eo in posterum sit metuendum: quanquam id ipsum „parum tutum esse: imbutam enim cædibus & rapinis belluam nunquam con„quieturam, dum spiritus & vires ei suppeterent.

VI. Hæc in Concilio cum Alexander magno cum audientium assensu disseruisset, fit decretum, ut domum reversi, quantum quisque militum possint, adducant: arcem enim Edimburgensem obsidendam, nec ante rem confectam inde discedendum. Id quo facilius fieret, Regina magnum frumenti numerum, e suis horreis, quæ in Fifa erant, eo se advecturam pollicetur: „Celerita„te opus esse, dum consilia adhuc occulta sunt, necdum ab hoste provisa fo„rent, quæ obsidioni tolerandæ essent commoda: nec ab Duglassio interim „quicquam timendum: quem in Cancellarium odio implacabili esse scirent: „penes se virium & pecuniæ satis, penes se Regii nominis auctoritatem esse, „qua semel hosti adempta, nullam spem amplius nisi in ipsorum clementia su„peresse. Ita conventu soluto, brevi rebus omnibus ad expeditionem comparatis, arx obsidione arctissima clauditur.

VII. Interea Cancellarius, qui hostium conatus exploratos habebat, summam spem salutis & dignitatis tuendæ in eo ponebat, si Duglassium secum conjungeret. Missi igitur, qui suppliciter & demisse cum eo agerent, Cancellariumque in fidem ejus traderent, si in præsentia auxilium ferret: „Falli enim „Duglassium, si Cancellario extincto, per quem ad ipsius exitium gradum „faciant, ibi existimaret libidinem eorum & crudelitatem staturam. [1] Ad ea Duglassius magis libere, quam utiliter respondit; „Alexandrum & Gulielmum „pari esse perfidia & avaritia: non de virtute & bono publico, sed de priva„tis aut commodis aut simultatibus certamen inter eos esse, quo in certami„ne uter alterum vinceret, nihil interesse. Si uterque occidisset, magno id „totius regni emolumento futurum: nec ullum viro bono lætius posse dari spe„ctaculum, quam si tale par gladiatorum commissum cerneret.

VIII. Id responsum, cum jam obsessa arce apud utrosque divulgatum esset, effecit, ut omnium spe celerius de pace conveniret. Induciis in biduum datis, Alexander & Gulielmus inter se collocuti, intellexerunt, quanta non solum publica, sed privata utriusque pernicie dimicaturi essent, si in odio pertinaciter perstarent: Duglassium enim, velut in specula, intentum in ejus certaminis

1 *Ad ea Duglassius*] Abercrombius, nec temere quidem, existimat, Archibaldum Duglassiæ Comitem tum mortuum fuisse, ac proinde non ab eo, sed ab ipsius filio Gulielmo hoc responsum fuisse datum. Vid. notam seq.

1 Al-

minis eventum stare, ut integer victorem adoriretur: & omnes regni vires aut altero sublato, aut utroque fracto & debilitato, in se unum traheret: nullam alterutri spem salutis, nisi in communi concordia fore. Itaque homines, alioqui prudentes, præsens periculum facile conciliavit. Gulielmus, clavibus, uti convenerat, Regi oblatis, „Se arcemque in ejus potestate esse profitetur: „neque alium unquam suum animum fuisse, quam ut Regiæ voluntati obse-„queretur: magnoque omnium qui aderant assensu in gratiam receptus est. Rex ea nocte in arce sibi dedita cœnavit: postridie arcis præfectura Gulielmo, regni administratio Alexandro permissa est. Ita post odium exitiabile, inter eos in posterum (ut sperabatur) mutui emolumenti spes, & ab hoste communi timor, arctissimam amicitiam confirmarat. Per hos civiles motus factionum, præter latrocinia, & ignobilium hominum cædes, quæ passim fiebant impune, residua quædam inter illustres familias odia recruduerunt. Altero post Regis mortem anno, xi. Cal. Octob. Thomas Bodius a Cella Marnoci Alanum Stuartum Dernilæum, obvium sibi inter Limnuchum & Varium sacellum, per insidias interemit. Proximo post anno, ad vii. Id. Jul. Alexander Alani frater, multis utrinque cæsis, justo prope prælio Thomam victum occidit.

IX. Opportune in hæc tempora incidere visa est mors Arcibaldi Duglassii, cujus vivi potentia omnibus formidolosa fuerat. Decessit febre, [1] altero ab Jacobi primi morte anno. Ei successit Gulielmus filius, sextus in hac familia Comes: quartumdecimum is agebat annum; adolescens maximæ quidem spei, si tanta indole digna accessisset educatio. Sed ætatem adhuc teneram, præmatura libertate insolescentem, perpetua magnarum domuum pestis adulatio corrupit. Homines enim otio assueti, & quibus opulentiorum stultitia quæstui est, paternam laudando magnificentiam, divitias opesque supra Regias, eo impulerunt simplex & incautum adversus hæc mala ingenium, ut ingentem aleret familiam, magno semper comitatu, etiam supra privati sortem, prodiret in publicum: veteres clientelas officiis retineret, novas largitionibus adsciceret: Equites crearet & Senatores; Ordinesque distingueret, per quos regni publicos conventus imitaretur: nihilque prorsus omitteret, quo Principis majestatem æquare posset. Hæc cum essent per se invidiosa, illud quoque bonorum indignationem non mediocriter augebat, quod cum plerumque duobus millibus equitum stiparetur, in iis homines facinorosos, latrociniis infames, & plerosque capitalia ausos, in aulam & Regis conspectum adduceret: ut non solum potentiam ostentare, sed omnibus bonis per hæc timorem incutere velle vi-

1 *Altero ab Jacobi primi morte anno*] i. e. anno 1439, quod & disertim Boëthius affirmat. Humius tamen eumque secutus Geo. Crafordius, eum fato cessisse tradunt 26 Junii 1438, cujus rei documentum adferunt hæc verba ejus sepulchro inscripta: *Hic jacet Dominus Archibaldus Douglas Dux Turoniæ, Comes de Douglas & Longoville, Dominus Gallovidiæ & Annandiæ, Locum-tenens Regis Scotiæ: Obiit 26 Junii Anno Dom. millesimo, quadringentesimo octavo.* Quod tamen nullo pacto consistere potest cum duobus instrumentis (supra ad Lib. XII. 1. memoratis) quæ sibi conspecta narrat Abercrombius, altero 28 Novemb. altero 8 Decemb. 1438, scriptis. Quorum nullum cum ipse viderim, rem totam in ambiguo relinquo.

videretur. Hæc ejus insolentia etiam ex eo aucta est, quod missis in Galliam legatis, hominibus claris, Milcolumbo Flaminio & Joanne Laudero, commemoratis in Reges Galliarum majorum meritis, facile obtinuit, ut Turonum Dux appellaretur: quem honorem avus ejus a Carolo septimo ob res in bello præclare gestas acceperat, paterque ad eum diem tenuerat. Hac virium accessione elatus, Proregem & Cancellarium, paternos (ut ipse dictitabat) inimicos contemnebat: neque Regem magnopere metuebat.

X. Duglassiorum igitur opes cum ob hæc jampridem nimiæ viderentur, accessit & nova suspicionis caussa. In Lorna Gulielmus Stuartus amplum habebat patrimonium: ejus frater Jacobus, cum, defuncto Rege, auctus esset nuptiis Reginæ, ac liberos jam ex ea suscepisset, indignabatur se ad nullam munerum publicorum partem admitti. Is, quo facilius quod concupierat adipisci, & conceptum dolorem ulcisci posset, visus est a Duglassii factione non alienus: nec Regina ejus consilii ignara credebatur, indignata maxime, quod sua merita non perinde ac ipsa sperabat Prorex expenderet. Has ob suspiciones Regina cum marito & mariti fratre, ad quartum Non. Aug. anno, in custodiam sunt traditi: ipsa quidem in cubiculo, alioqui angusto, arcte & diligenter asservata: reliqui compedibus vincti, in carcerem conjecti: nec prius dimissi, quam in conventu procerum, prid. Cal. Sept. Regina se a novorum consiliorum conscientia purgasset; Jacobus cum fratre prædibus cavissent, se neque adversus Proregem quicquam attentaturos, neque ullam publici muneris partem eo invito aggressuros. In hac rerum inconstantia, Æbudani, exscensione in continentem facta, longe late ferro flammaque vastantes, absque sexus & ætatis discrimine, nullum crudelitatis aut avaritiæ exemplum sibi reliquum fecerunt: neque contenti in maritima grassari, in Levinia etiam, e Marini insula, quæ est in lacu Lominio, Joannem Colchonium hominem nobilem, fide data ad colloquium evocatum, interemerunt, XXIII. die Sept. Hujus generis cum fœda passim ederentur facinora, partim agrorum incultu, partim cæli intemperie, secuta est ingens annonæ caritas: pestilentia etiam laboratum prope per biennium, tanta morbi sævitia, ut correpti intra unius diei spatium exanimarentur. Caussas horum malorum vulgus in Alexandrum Proregem conferebat: is enim, rebus ex sententia procedentibus, Cancellario illiusque factionis optimatibus contemtis, omnem rerum administrationem in se unum trahebat. Eum enim querebantur, homines nobilitate insignes & opibus, ob levissimas novarum rerum suspiciones, vinclis coërcere, gravissimoque afficere supplicio, reos ex sua unius sententia impunitate donare, cum Duglassio clam communicare consilia.

XI. Hæc Cancellarius cum neque tacitus ferre, neque vi prohibere posset, statuit, suppressa ad tempus ira, ab aula secedere. Igitur, ubi primum visa est occasio, Rege ac Prorege Sterlini relictis, cum ingenti clientium manu Edimburgum venit, ibique in arce munitissima, in omnia mutandarum rerum momenta intentus, consedit. Ea res audita, & Proregi ob potentiam creavit invidiam, & Cancellario ex solitudine favorem. Neque huic animorum motui Gulielmus defuit: audaci enim facinore, & adversarii insolentiam compescere,

re, & sui contemtum demere decrevit. Igitur, cum per exploratores comperisset, Regem, dum quotidie venatum proficiscitur, negligentius custodiri, observata Alexandri absentia, regionumque commoditate, & temporibus stipatorumque numero satis explorato, locum non longe a Sterlino designavit, in quem fidissimi amicorum cum quantis possent copiis convenirent, ipsumque præstolarentur: ipse ante lucem cum equitatu modico, in silvis arci propinquis, Regis adventum opperitur. Nec fortuna tam audax inceptum fefellit. Rex enim summo mane cum exiguo eoque inermi comitatu silvam ingressus, in Cancellarii turmam incidit armatam. Hi cum de more salutassent Regem, ac bono animo esse jubentes confirmassent, Cancellarius pro tempore eum paucis hortatur; „ Ut sibi ac regno suo prospiciat, seseque ex Alexandri carcere eripiat, ac Regio more in posterum & libere vivat: nec aliorum libidini & avaritiæ parere assuescat, sed aliis ipse quæ justa & æqua sunt imperet, civesque universos præsentibus malis levet, quæ rectorum ambitione & cupiditate adeo invaluerunt, ut nullis omnino, nisi Princeps ipse capessat imperium, sisti remediis possint. Id ut citra periculum, ac laborem etiam conficiatur, se providisse. Magnam enim in propinquo manum esse equitum, qui eum, quocunque aut vellet aut opus esset, comitarentur. Hæc cum vultu Rex, sive quod ita sentiret, sive ut timorem dissimularet, approbare videretur, freno arrepto Cancellarius eum ducere pergit ad suos. Qui cum Rege erant, & pauci & inermes adversus plures & armatos, ad vim impares retro mœsti abeunt. Rex quatuor stipatus armatorum millibus, ingenti lætitia vulgi Edimburgi excipitur.

XII. Prorex, hæc uti acta erant ubi comperit, animo ira & pudore confuso, Sterlinum reversus, quid optimum factu sit expendit. Angebat ingentis animi virum, se sua negligentia ita pueriliter fuisse delusum: interim suorum fraude factum credere: diu incertus, cui fideret, quem timeret, pudore, suspicione & ira inter se certantibus. Tandem animo paullum sedato, cogitare secum occœpit, quod præsentibus malis inveniret remedium: suas enim vires, adversus Cancellarium, hominem juxta consilio bonum ac manu strenuum, populi præterea favore & Regia auctoritate subnixum, parum firmas existimabat. Reginam in custodia duriter habitam ita offenderat, ut ejus placandæ vix ulla spes, in placata præsidii parum esset. „ Duglassio virium satis, consilii parum, ætatem teneram, infirmum animum, assentationibus etiam corruptum, alieno circumagi arbitrio: &, ut in hujusmodi fortuna esse solet, pessimum quemque plurimum apud eum posse; in ea etiam hominum colluvione non esse suæ dignitatis versari. Cancellarium, etsi alieno esset erga se animo, hominem tamen esse prudentem: ejus & ætati & ingenio tutius esse credi: neque tantas cum eo caussas offensionum esse, ut non veteribus officiis superentur: maximam autem ad reconciliationem habere vim periculorum similitudinem, & animorum in publica salute tuenda consensionem: ejus præterea inimicitiam sibi potissimum esse formidandam, a quo, si ad alias factiones se adjungat, ipse in ordinem cogi, vel in exilium protrudi posset.

XIII. Hæc per aliquot dies, cum intimis amicorum, & viris bonis & pu-

blicæ ſalutis amantibus, cum agitata eſſent, Alexander de conſilio eorum cum familiari comitatu Edimburgum proficiſcitur. Forte tum aderant Abredoniæ & Moraviæ Epiſcopi, homines, ut illa ferebant tempora, doctrina & virtute præditi. Iis interpretibus Prorex & Cancellarius uſi, in ædem Ægidio ſacram cum paucis amicorum convenere. Prior Prorex verba facit. „Nihil, „inquit, in præſentia neceſſe arbitror, ut aut longiore oratione, quæ omnibus plus ſatis nota ſunt, deplorem; aut mala commemorem, quæ ex inteſtina diſcordia, bonave, quæ ex concordia redundent: utinam ea potius externis exemplis, quam domeſticis experimentis nobis cognita eſſent. Ad ea „veniam, quæ ad ſalutem omnium civium pertinent, ſed nos tamen proxime „omnium attingunt. Hæc animorum inter nos diſſenſio, quanquam neque ab „avaritia, nec dominandi libidine ſit profecta; ſed quod in ſumma rerum adminiſtranda, quas uterque noſtrûm ſalvas eſſe vult, aliter ego atque tu ſentiam: magnopere tamen providendum, ne illa noſtra diſcordia publice regno, „privatim nobis afferat perniciem. Omnium enim in nos oculi conjecti ſunt: „ſcelerati omnium rerum licentiam, ambitioſi honores, opes, & creſcendi „copiam, in noſtrum duorum interitu ſibi proponunt: invidentium tanta multitudo eſt, quantam homines novos in ſummo gradu collocatos habere neceſſe eſt. Hi omnes, uti ſucceſſibus noſtris dolent, & res proſperas calumniantur, ita adverſas libenter accipiunt, & exitium noſtrum ſperant & optant: „quo magis operæ pretium eſt, ut & noſtræ incolumitati, quæ cum publica „conjuncta eſt, conſulamus, & [1] inimicos cum ſumma noſtra gloria ulciſcamur. Una ad id ratio eſt, ſi privatas oblivilcamur injurias: omnia noſtra conſilia & cogitationes conferamus ad publicam utilitatem: meminerimus Regis „incolumitatem noſtræ fidei commiſſam, regni ſalutem ita nobis creditam, ut „rationibus obnoxii ſimus. Igitur, veluti antea pravo ſtudio certavimus, uter „noſtrûm honoribus & auctoritate auctior eſſet, ita in poſterum contendamus, „uter moderatione & juſtitia alterum antecedat: ita demum efficiemus, ut „plebs, quæ nunc adverſa eſt, & nobis calamitates imputat ſuas, nos amet & „revereatur; Nobilitas, quæ noſtris diſcordiis freta in effrenem prorupit licentiam, ad modeſtiam revocetur; potentiores, qui diſſidentium contemnunt „infirmitatem, metu conſentientium ad ſanitatem revertantur. Quod ad me „attinet, Regis tenellam ætatem, quam pater vivens tibi regendam tradidit, „libenter permitto: eam enim functionem quoties mecum diligentius expendo, „non me honore ſpoliatum, ſed onere levatum exiſtimo: privatim ſi quam „abs te accepi injuriam, eam publicæ ſalutis cauſſa libenter condono: ſi quam „feci, bonorum virorum arbitratu ſatisfaciam: neque committam poſthac, ut „mea vel damna vel emolumenta publicam utilitatem remorentur: idem ſi tibi „videbitur, ſecurius in præſentia uterque agemus, & memoriam noſtri jucun-

„dio-

1 *Inimicos —— ulciſcamur*] *Ulciſcor* contrario fere modo accipitur, vel pro *punio*, ut hoc in loco, vel (ut alibi) pro *vindico*. Sic Terent. *Ego te pro iſtis dictis & factis, ſcelus, ulciſcar*, i. e. *puniam*. Virg. *Cadentem ulciſci patriam*, i. e. *vindicare*, ſive *pœnam de ea expetere quæ excidii Trojani cauſſa fuerat.*

1 *Quem*

„diorem posteritati relinquemus. Sin aliter sentis, omnes homines & præsen-„tes & futuros testes facio, per me non stetisse, quo minus, quibus nunc la-„boramus, mala vel sanentur, vel aliqua saltem ex parte leventur.

XIV. Ad ea respondit Cancellarius. „Ego, ut invitus ad hoc certamen „descendi, ita honestæ concordiæ mentionem non invitus audio: & quemad-„modum arma non nisi injuria lacessitus indui, ita, modestia provocatus, non „committam, ut mea pertinacia commodis publicis obstare videatur. Video „enim, hac nostra discordia, optimum quemque pravorum injuriis expositum, „seditiosorum animos in spem novarum rerum erectos, patriam in medio præ-„dæ relictam, Regiam dignitatem imminui, salutem prodi, auctoritatem in-„fimo cuique esse ludibrio. Neque, dum communem prodimus, privatæ no-„stræ res meliore in loco sunt. Interim enim & nos hominibus turbandarum „rerum cupidis quæstui sumus, & inimicis jucundissimum præbemus specta-„culum (utrumque enim oderunt ex æquo;) & quantumcunque alterutri dece-„dat, tantam ad suas opes accessionem fieri arbitrantur. Itaque non repetam „altius simultatum caussas, ne retractando antiqua recrudescant vulnera: illud „breviter profitebor, mea me omnia privata incommoda & injurias patriæ re-„mittere: civium incolumitate nihil unquam aut fuit aut erit mihi antiquius. Hæc qui aderant laudantibus, ac de utriusque consensu delectis ad componendas controversias arbitris, magna cum omnium lætitia, veterum discordiarum accisis radicibus, & novis amicitiæ jactis fundamentis, rursus communi consilio regni procurationem suscipiunt.

XV. Secundum hanc concordiam, conventus omnium Ordinum indictus est Edimburgum. Eo non pauci (ut alias fieri solet) sed totæ prope suis sedibus excitæ regiones, conquestum de injuriis confluebant. Ejus turbæ tam miserabilis erat facies, ut non sine ingenti motu animorum conspiceretur, cum pro se quisque, patres liberis, liberi parentibus, viduæ maritis, omnes omnibus fortunis a latronibus se spoliatos quererentur. Deinde, ut fit, ex commiseratione invidia adversus latronum duces orta, quorum essent tam nefaria scelera, ut tolerari nequirent; tam late fusa factio, ut nemo prorsus vitam fortunasque tueri posset, qui non eorum factioni se addiceret; tantæ opes, ut in magistratuum auctoritate parum præsidii infirmioribus adversus vim esset. Prudentioribus, cum vi insuperabilem esse eorum potentiam appareret, visum est arte paullatim carpendam. Comitem Duglassiæ etsi caput esse mali omnes intelligebant, nominare tamen palam nemo eum audebat. Igitur Prorex, odio in tempus dissimulato, persuadet universo conventui, „Duglassium cum esse virum, [1] quem placari, quam suspicio-„nibus irritari, magis e re esset: quippe cui tantæ opes essent, ut is unus, si „in sententia perstaret, decreta Ordinum impedire, sin optimatibus se con-„jungat, malis præsentibus mederi queat. Fit decretum, ut communi nomi-„ne

1 *Quem placari, quam suspicionibus irritari magis e re esset*] Libris omnibus legitur, *Quem placare quam suspicionibus irritari*. Verum, aut *irritare*, quod Crafordius voluit, aut *placari*, uti nos reposuimus, erat dicendum.

1 Aver-

„ne literæ ad eum honorificæ mittantur, quæ admoneant; „Ut memor loci „quem teneret, memor majorum, quorum plurima & maxime illustria in rem „Scoticam exstarent beneficia, ad conventum publicum, qui commode absque „eo amicisque ejus haberi non posset, veniret. Si qua de re queri vellet, sese „ei quoad liceret satisfacturos: si quid secus ab eo amicisque ejus commissum „sit, nobilissimæ optimeque de patria semper meritæ gentis memores, multa „temporibus, multa ætati, multa ipsi summæque de eo conceptæ spei remissu„ros. Veniret itaque, & quam vellet publicæ administrationis partem capesse„ret, remque Scoticam, sæpe antea e summis periculis Duglassiorum armis „ereptam, nunc intestinis malis laborantem, sua præsentia erigeret & confir„maret.

XVI. His cum adolescens & natura & ætate gloriæ cupidus commoveretur, accesserunt amicorum adhortationes, quos sua quemque spes occœcaverat, ut, [1] aversis a memoria periculorum animis, de privatis modo utilitatibus cogitarent. Cancellarius, ubi eum rescivit adventare, obviam ad multa millia passuum ei est profectus: & in arcem suam viæ propinquam (Crichtonium vocant) amice invitat, & magnifice excipit. Ibi per biduum comiter habito, cum plurima ostendisset amici animi indicia, ut adolescentem improvidum facilius circumveniret, omnemque alienatæ mentis aboleret suspicionem, cœpit familiariter suadere; „Ut memor dignitatis Regiæ, ac sui pariter officii, quem [2] na„scendi fors, & patriæ leges, Ordinumque consensus ad rerum gubernacula ad„movissent, eum ipse pro domino haberet & agnosceret: patrimonium longe „amplissimum, virtute & sanguine majorum partum, ad posteros, ita uti ac„cepit, transmitteret: Duglassiæque gentis nomen, non minus fide quam fa„ctis illustre, non modo a fœda proditionis macula, sed ab omni suspicionis „nota liberaret: ab injuriis adversus imbellem plebem se suosque contineret: „segregaret a se latrones: in posterum ita justitiæ tuendæ se daret, ut si quid „ante offenderit, non vitio naturæ, sed improborum consilio tribui posset: „in illa etiam ætatis infirmitate pœnitentiam pro innocentia posse accipi.

XVII. His & similibus sermonibus, cum benevoli animi fidem fecisset, adolescentem Edimburgum pellexit, una cum Davide fratre, omnium dictorum factorumque conscio. Comitibus ejus in itinere nonnullam suspicionis fraudem injecerant crebræ ab Alexandro Prorege missitationes, & ad singula prope momenta intercursantes nuncii, blandiorque, quam pro more & loco quem tenebat, Cancellarii oratio. Hæc cum secreto murmure totum prope agmen streperet, nonnullique Comitem liberius admonuissent; Ut, si ipse in proposito „perstaret, saltem Davidem fratrem remitteret: neve totam familiam (quod „& pater moriens admonuerat) sub unum fortunæ ictum daret: incauta ætas ami-

1 *Aversis a memoria periculorum animis*] Princeps editio Edinb. & Lugd. Elz. 1643, male [*adversis*] exhibent. Mosmanniana 1700, [*versis*:] rectius MS. Genevensis & Francofurtensis Editt. quas nos sequimur [*aversis*.]

2 *Nascendi fors*] Ita omnes libri: melius tamen mea sententia [*fors*] legeretur. Vid. infra ad Lib. XII. 16.

1 *Pæ-*

amicis irata, per vocales homines, velut præconio per totum agmen edito, clandestinos susurros compescuit: amicisque respondit; „Se satis scire, magnarum familiarum communem hanc esse pestem, ut semper habeant homines „otii impatientes, quibus lucro sint patronorum pericula & miseriæ: eos, „quia in pace legum vinculis constringantur, seditionum esse auctores, quo „turbatis rebus liberius grassentur: se magis fidere Cancellarii & Proregis spe-„ctatæ prudentiæ, quam seditiosorum temeritati & vecordiæ credere. Hæc cum dixisset, ut sermonibus hujuscemodi occasionem præcideret, properantius quam pro itinere, cum fratre & paucis amicorum principibus recta in arcem pergit; & velut fato trahente, in insidias inimicorum sese præcipitat. In ipso temporis articulo, Prorex (uti convenerat) affuit; ut communi consensu res ageretur, neve in unum tantæ moles invidiæ incumberet. Duglassius liberaliter & amice acceptus, & mensæ Regiæ adhibitus fuit. Verum procedente convivio, armati inermem circumsistunt; & taurinum caput (ea illis temporibus tessera cædis erat,) ei apponunt. Eo viso turbatus adolescens, cum exsurgere conaretur, ab armatis comprehensus, & in aream arci propinquam eductus, graves intemperantis adolescentiæ [1] pœnas capite luit, una cum Davide fratre, & Milcolumbo Flaminio, cui maxima, secundum fratrem, apud eum erat fides. Eorum cædi Regem, [2] jam adolescentiam ingressum, illacrymasse ferunt, Cancellario graviter increpante ejus intempestivum in morte hostili fletum, quo hoste vivo nulla tranquillitatis publicæ spes fuisset.

XVIII. Gulielmo sine liberis defuncto, successit in jus Comitatus (feudum enim, ut juris periti loquuntur, masculinum erat) Jacobus, Crassus ex re cognominatus: in reliquum patrimonium, quod erat immensum, soror unica Beatrix, forma inter æquales eximia. Fuit hic Jacobus Crassus, etsi vir minime malus, nihilo minus quam superiores invisus vulgo, & Regi suspectus, quod homines latrociniis assuetos sub Duglassiæ superioribus Comitibus, etsi non aleret, non tamen satis acriter reprimeret: sed mors [3] intra biennium subtra-

1 *Pœnas capite luit*] Pro solita sua diligentia & acumine, tria hic animadvertit Abercrombius: & primum quidem hanc cædem patratam fuisse anno 1440: deinde aliquam in ea servatam fuisse juris formulam: ac tertio denique Alexandrum Levistonium ei non consensisse. Harum rerum documenta adfert, primum Roberti Flaminii de Biggar Milcolumbi Flaminii filii & hæredis instrumentum, 7 Jan. 1440, *i. e.* 1441, stylo Romano, scriptum, quo adversus hanc de patre suo tollendo sententiam tanquam injustam protestatur. Secundum est Alexandri Levistonii de Calendar instrumentum, post tres annos scriptum, quo solenni juramento interposito se necis Milcolumbi Flaminii neutiquam conscium aut participem fuisse publice testatur. Extracta de Chron. Scot. eos capite plexos tradunt 24 Novemb. 1440.

2 *Jam adolescentiam ingressum*] Si (quod modo ex Abercrombio observavimus) hæc cædes facta est anno 1440, nondum eo tempore *adolescentiam* Rex erat ingressus, utpote natus (ipso Buchanano referente, Lib. X. 38. anno 1430, ac proinde annum tum agens ætatis summum 11. Teste autem Censorino de die Natali cap. 14. *Adolescentes* veteribus dicebantur ab anno 15 ad 30: Alii *adolescentiam* ab anno 12 ordiuntur.

3 *Intra biennium*] Ex titulo ipsius sepulchro inscripto, memorantibus Humio pag. 159. & Geo. Crafordio de Nobil. Scot. pag. 99. cum liquet decessisse 24 Martii anno 1443, juxta veterem Scoto-rum

traxit eum invidiæ. Huic e septem filiis Gulielmus natu maximus successit. Is avitæ potentiæ æmulus, ut familiam in pristinum restitueret splendorem, [1] patrui filiam, multarum regionum hæredem, ducere instituit. Id matrimonium plerique ex propinquis, partim ut insolitum, ac proinde non legitimum; partim ob nimias opes vulgo invidiosum, Regibus formidolosum, non comprobabant. Rumor etiam erat, nec is temere sparsus, Regem nihil omissurum, quod ad rem impediendam faceret. Ea fuit Gulielmo caussa maturandi connubii, interdicto nuptiis tempore, ut regios videlicet conatus præveniret. Secuta nimias opes insolentia, insolentiam invidia, grassantibus passim latronum gregibus, quorum duces a Duglassii consiliis non alieni credebantur. In iis erat Joannes Gormacus Atholius, qui cum omnia latrociniis infesta circa se reddidisset, Gulielmum Ruvenium, Perthi Vicecomitem, quod latronem Atholium ad supplicium duceret, aggressus, prope justo cum eo prælio conflixit. Tandem, Gormaco duce cum triginta sociis cæso, reliqui fuga se receperunt

MCCCC. XLIII. in montes. Incidit hæc pugna in annum a Christo nato, M.CCCC. XLIII.

XIX. Non adeo multis post diebus, Britannodunum, arx viribus inexpugnabilis, intra paucos dies bis capta fuit. Præerat arci inferiori Robertus Semplius, superiori Patricius Galbrethus, ita partiti imperium, ut peculiarem quisque aditum [2] in suam partem habentes: nec hi quidem a factionibus liberi; Patricius enim occulte Duglassianis favere credebatur. Hunc Semplius, cum superiorem arcis partem negligentius ab eo custodiri animadvertisset, ex ea expulsum res suas exportare jussit. Postridie Patricius, cum quatuor comitibus inermibus, ad supellectilem exportandam ingressus, primum janitorem, cum solum nactus, deinde arreptis armis cæteros ex arce superiore dejecit: mox, accitis ex oppido propinquo auxiliis, etiam ex inferiore exclusit, totamque arcem in suam potestatem redegit. Pleræque per id tempus ignobilium hominum cædes factæ, quæ partim a Duglassianis patrabantur, partim ab inimicis ad eos referebantur. Rege igitur jam adulto, & rebus gerendis adhibito, Duglassius invidiæ Nobilitatis, & plebis de se querelis impar, statuit mutatis moribus populo satisfacere, & quibuscunque posset rationibus Regem [3] sibi adversum conciliare. Magno itaque comitatu Sterlinum venit. Regem cum per aulicos, largiendo sibi venales, placatum rescisset, tum demum ipse adiit: ac se suasque fortunas ei permisit: superioris vitæ crimina partim purgat, partim (quoniam id placabilius videbatur) ingenue fatetur: „Quamcunque post„hac habiturus esset fortunam, eam se Regis clementiæ, non suæ innocentiæ „de-

rum supputationem, adeoque tres & amplius a proximi Comitis morte annos. *Intra quadriennium* igitur, seu *post tres annos* scriptum oportebat.

1 *Patrui filiam*] Eam supra in init. Cap. 18. & infra Lib. XI. 40. *Beatricem* appellat, eumque secuti Humius & Pat. Andersonus; verum tamen ei nomen *Margarita* fuisse ostendit Abercrombius ex Actis publ. Angl. Tom. 10. pag. 310 Vid. infra ad Lib. XI. 40.

2 *In suam partem habentes*] Rectius, me judice, [*in suam partem haberet.*]

3 *Sibi adversum*] MS. princeps Editio Edinb. Gen. & Francof. [*aversum*;] melius tamen recentiores quibus [*adversum*] legitur.

„ debiturum. Quod si Rex officiis & obsequio sibi satisfieri patiatur, se curaturum, ut fide, observantia, & studio erga eum a nemine vincatur: in coërcendis & puniendis latronibus, quorum scelera inimici in ipsum conferrent, „ nullum neque acriorem neque diligentiorem futurum: se ea familia ortum, „ quæ non injuriis in imbecilliores, sed armis protegenda plebe Scotica crevisset. Hac oratione Comitis, aulicorumque secreta commendatione, Rex adeo mutatus est, ut omnium superioris vitæ criminum gratia facta, in familiarium numero eum haberet, secretaque cum eo consilia communicaret. Comes autem obsequio Regem, liberalitate ministros, comitate & modestia cunctos brevi ita sibi devinxit, ut vulgo mansueti animi spem, prudentioribus metum faceret, quo tam repentina morum evaderet mutatio.

XX. In primis Alexander Levistonius, & Gulielmus Crichtonius, omnia ejus consilia in suam spectare perniciem rati, procuratione publicorum munerum deposita, diversi abeunt; Alexander in sua prædia, Gulielmus in arcem Edimburgensem, velut Duglassianæ simulationis eventum speculaturi. Nec fefellit homines perspicaces præcepta opinio: nam Duglassius Regem, & ob ætatis infirmitatem adhuc incautum, & seniorum consilio destitutum nactus, tempus adesse ratus ulciscendi mortem patruelium, facile Regi persuadet, ut Gulielmum Crichtonium, & Alexandrum Levistonium, cum duobus ejus filiis Alexandro & Jacobo, in jus ad se vocet, ut rationem suæ administrationis redderent. Eo spectabant ejus consilia, ut, si accederent ad aulam, suæ factionis opibus eos opprimeret: sin venire abnuerent, hostes publicos declaratos, Regii nominis auctoritate suis opibus prætenta, eos facile omnibus bonis everteret. Citati, per literas responderunt; „ Se nihil unquam Regis regnique „ salute habuisse antiquius: magistratus ita gessisse, ut nihil optabilius ipsis esse „ posset, quam ut rationes redderent apud æquos judices: verum in præsentia, „ cum omnium, qui judicaturi forent, animi sint inimicorum gratia & largitionibus præoccupati, omnes aditus armatis obsepti, veniam sibi dandam, non „ quod judicium defugerent, sed hostium capitalium violentiæ se subtraherent, „ ac melioribus temporibus vitam suam reservarent, dum pulsis a latere Principis latronum ducibus, quod sæpe dubiis temporibus antea fecissent, suam innocentiam Regi, omnibusque bonis approbarent. Hoc responso accepto, Duglassius, conventu, qui ad Sterlinum in quartum diem Novembris indictus erat, habito, curat ut illi hostes publici denuncientur, bonaque publicentur: Joannem Frostarium Cristorfinianum, suum clientem, ad eorum agros depopulandos, bonaque in fiscum redigenda, cum copiis mittit. Is arces, per deditionem receptas, partim demolitur, partim novis præsidiis occupat: populatione late fusa, cum nemo resisteret, ingentem prædam aufert.

XXI. Vix Duglassiani se receperant, cum Crichtonius, ex amicis & clientibus omnium spe celerius confecto exercitu, Frostarii Duglassianorumque agros percurrit ad Cristorfinum Strabrocumque; & Abercornum Blacnessumque ædificia incendit, frumenta corrupit, & quam maximam potuit omnis generis prædam (in ea nobilium equarum gregem) abegit: ac multo majora quam acceperat hosti damna rependit. Duglassius gnarus Crichtonium alienis magis

 quam

quam propriis viribus fretum, in amicos ejus iram vertit, a quibus clam (nam palam pauci audebant) missa senserat auxilia. Præcipui erant Jacobus Kennedus, [1]Fani Andreæ Archiepiscopus, Georgius Angusiæ Comes, & Joannes Mortonii, uterque Duglassiæ gentis: sed alter ex amita Regis, eademque Jacobi Kennedi matre, natus, alter sororem Regis habebat in matrimonio. Hi potiorem caritate familiæ salutem publicam & officium semper habuerunt. Sed Kennedus & ætate, & consilio, ac proinde auctoritate cæteros anteibat: in eum potissimum ira est versa. Crafordiæ Comes & Alexander Ogilvius, conflato satis magno exercitu, agros ejus in Fifa late populati, dum prædam magis quam caussam sequuntur, omni genere cladis in vicina etiam prædia grassati, nemine congredi auso, pleni prædarum in Angusiam revertuntur. Kennedus, ad sua arma conversus, Comitem Crafordiæ, disceptationem juris fugientem, diris Ecclesiasticis est prosecutus: quas cum pro solita contumacia ille sprevisset, juris divini & humani neglecti brevi pœnas dedit.

XXII. Eodem enim, quo hæc gesta sunt, anno, Collegium Benedictinorum Aberbrothii (quoniam Monachis de civium caussis statuere religio est) juri dicundo præfecerat Alexandrum Lindesium, Comitis Crafordiæ filium natu maximum: ipsi eum magistratum Balivum vocant. Is cum numerosa comitum turba Cœnobio gravis esset, ac pro præfecto juridico dominum se gereret; a Cœnobiarchis magistratu ejectus est, surrogato in ejus locum Alexandro Ogilvio. Lindesius cum hanc (ut ipse rebatur) injuriam iniquo ferret animo, uterque, velut indicto bello, copias undecunque potest cogit. Cum utrinque jam in procinctu starent acies, Comes Crafordiæ, certior factus, quanta potuit celeritate advectus equo, inter duas acies, sola majestate nominis tutum se arbitratus, processit; & dum, inhibito filii impetu, Ogilvium ad colloquium vocat, a milite, quis esset, aut quid peteret, ignaro, hasta in os injecta, moribundus concidit. Hac cæde, velut classico, utraque acies mota est, & post acrem conflictum, multis utrinque vulneribus acceptis, victoria penes Lindesios fuit. Caussam ejus hanc maxime fuisse ferunt, quod cum utrinque rectis hastis, speciem silvarum præbentibus, starent, quidam exclamasse dicitur, „Quid stimulos istos, tanquam adversus boves res esset, affertis? quin iis ab„jectis, cominus gladiis & vera virtute, ut viros decet, nobiscum contendite. Ad hanc vocem, utrinque hastas abjecerunt cæteri, præter centum Glottianos, qui a Duglassio Lindesiis auxilio missi erant. Hi cuspides manibus tenentes, hastas a tergo trahebant: quas, cum ad manus ventum esset, præ se denso vallo prætenderunt: & inopinata specie territis qui ex adverso stabant, aciem hostium perruperunt. Desiderati ex victoribus centum; ex adversa acie supra quingentos: & in his multi viri clari. Alexander Ogilvius ab hostibus captus, paucis post diebus vulnerum dolore & animi mœrore confectus interiit. Gordonius Huntilææ Comes, in equum ab amicis sublatus, evasit: multoque major cædes fuisset, nisi nox fugientes texisset: concursum est enim [2]ad nonas Calendas

1 *Fani Andreæ Archiepiscopus*] Lege Episcopus. Vid. supra ad Lib. VIII. 1.

2 *Ad nonas Calendas Februarias*] Ita omnes libri exhibent. Ego vero cum Tho. Cra-

das Februarias, paucis horis ante noctem. Victoriam Lindesiani, domibus direptis & eversis, agrisque depopulatis, crudeliter exercuerunt. Nec segnius in regione diversa bellum inter factiones gerebatur. Duglassius Gulielmum Crichtonium in arce Edimburgensi jam aliquot menses clausum tenebat. Ea ut arctius obsideretur, conventus, qui [1] in Idus Julias indictus erat, ac cœptus haberi Perthi, Edimburgum est translatus. Tandem, post nonum mensem, obsessis & obsidentibus pariter fessis, deditio facta est, in has conditiones, ut Gulielmus, venia omnium, quæ in Regem commisisse dicebatur, accepta, incolumis cum suis abiret. In omni enim certamine, qui potentior est, etiam innocentior studet videri. Nec adeo diu post, Crichtonius in gratiam receptus a Rege, iterum fit Cancellarius, magno omnium consensu: verum ille non modo aula, sed publicis etiam negotiis, quatenus per magistratum licebat, abstinuit.

XXIII. Duglassius, Crichtonio magis perculso quam everso, reliquam iram in Levistonios convertit. Sed antequam ad eam partem veniam, cædes nobilium virorum (nam omnium infinitum esset) per ea tempora attingam. Jacobus Stuartus, nobilis Eques, ab Alexandro Lilio & Roberto Bodio, ad Fanum Patricii, quod duo millia a Britannoduno abest, fuit cæsus: nec eorum crudelitas ejus morte contenta, uxorem ejus gravidam, ac prope jam parturientem, in suam potestatem redigere contendunt. Id ut perficerent, sacrificulum ad eam mittunt, qui tumultuose nunciaret, „Equites peditesque omnes „vias obsidere, nec eam aliter tam præsens periculum evadere posse, quam si „navicula Britannodunum ad Robertum Bodium devehatur: qui sancte pro„mittebat, se eam domum salvam remissurum. Mulier credula, & quæ ignorabat Robertum in cæde perpetranda affuisse, e Cardrosia in arcem vecta, se fraude inimicorum undique circumventam cernens, doloris, metus & indignitatis magnitudine victa, fœtum abortivum edidit, qui una cum ipsa intra paucas horas interiit. Eisdem fere diebus, Patricius Heburnus Halensis Regulus Dumbari arcem tenebat; ac Joannam Jacobi primi uxorem, quæ fugiens tumultus illuc se receperat, ibi secum habebat. Archibaldus Dumbarius, hanc iræ justam caussam ratus, Halim Heburni arcem noctu aggressus, primo impetu præsidio interemto cepit: paucisque post diebus, timore perculsus, Comiti Duglassiæ eam restituit, pactus, ut incolumis inde cum suis dimitteretur. Nec diu post Joanna Regina decessit, relictis e posteriore viro liberis, Joanne Comite Atholiæ, Jacobo Buchaniæ, & Andrea posterius Moraviensium Episcopo. Ea

Crafordio [*nonum*] reponendum existimo; nusquam enim Latinos numero plurali hac in re usos reperio. Forte Buchananus [*non.*] aut 9 scripserit, quod librarii in [*nonas*] mutarunt. Mire hic variant nostri scriptores; Leslæus enim 13, Pat. Andersonus 16, Extr. 20, Holinshedius 23, & Buchananus denique 24 Januarii pugnatum tradunt. Plerique porro annum designant 1445, *i. e.* juxta supputationem Romanam 1446. Extr. tamen annum memorant 1447.

1 *In Idus Julias*] Hunc conventum Perthi haberi cœptum 14 Julii anno 1445, ex ipsis Actorum libris constat, adeoque *in diem pridie Idus Julias* dici debebat.

Ea defuncta, Hebumus arcem Dumbari vacuam Regi tradidit. [1] In Angusia Alexander Crafordiæ Comes, Joannem Leontem, ad magnas opes & honores, ac Regiam etiam affinitatem, a patre suo provectum, velut ingratum & beneficiorum immemorem, Taoduni in foro capitali supplicio affecit. Annandiani agros propinquos omni calamitatis genere inter has discordias fœdabant.

XXIV. Omnium autem caussæ malorum in Comitem Duglassiæ referebantur: qui tamen sedulo hæc a suæ factionis popularibus fieri dissimulabat: etsi palam unum id studebat, ut diversarum partium homines affligeret: eo enim evaserat impotentiæ, ut acta ejus reprehendere capitale esset. Jacobum Stuartum, Regis vitricum, de regni statu liberius locutum, [2] solum vertere coëgit: qui, a Flandris capta nave, non diu supervixit. Jam maturum ratus Levistonios aggredi, Edimburgum ad conventum evocandos curat Alexandrum familiæ principem, ejusque filium Jacobum; item Robertum Regium Quæstorem, & Davidem: ex amicis vero Robertum Brussium, Jacobum & Robertum Dundassios. Ex his Alexander & duo Dundassii, bonis publicatis, in custodiam Britannodunum sunt relegati: cæteri capitibus luerunt. Quo crimine tam grave meruerint supplicium, a scriptoribus illorum temporum non proditur: nec ego, in re tam a memoria nostra remota, meas interponam conjecturas: tantum quod fama accepi referam. Jacobum Levistonium, cum ad locum supplicii venisset, graviter & diserte ajunt de fortunæ inconstantia conquestum; „Patrem suum, imperio Regibus proximo nuper auctum, „cessisse libenter invidioso Proregis titulo: in sua prædia, procul ab aula & ab inimi„corum oculis, abiisse: quorum cum nullis ejus miseriis exsatiaretur crudelitas, „arma, sed coactum, salutis tuendæ caussa sumsisse, Regisque jussu depo„suisse: ea in re si qua fuerit culpa, jam pridem veniam impetrasse. Post id „tempus, etiam ab omni suspicione se vitam procul egisse. Ejus rei satis perspi„cuum esse argumentum conscientiam Nobilitatis, quæ tam sollicite supplicia „eorum deprecaretur: plus tamen inimicorum potuisse sævitiam, quam supe„riora officia suæ familiæ, quam a Rege impetratam veniam, quam Nobilita„tis preces. Itaque se omnes qui adessent rogare, ut præclaros imperii magistra„tusque titulos nihil aliud esse existiment, quam sæviture asperius fortunæ blan„dimenta; & funerum decora potius, quam vitæ præsidia: præsertim cum „semper plus possint improbi ad bonorum perniciem, quam consensio bono„rum ad salutem tuendam.

1 *In Angusia Alexander Crafordiæ Comes, &c.*] Mira oscitantia in hunc locum conjecta est Joannis Leontis cædes, quæ diu antea, anno *scil.* 1382, regnante Roberto II. contigit. Vid. Boëthium fol. 329. Is autem Joannes Leon uxorem duxit Joannam Roberti II. filiam, nuptias conciliante Jacobo Lindesio, a quo ob ingrati animi (uti ferebat Lindesius) crimen, capitali supplicio est affectus. Narrat quidem Drummondus quem jam *Joannem Lyntonem* circa hoc tempus ab Alexandro Comite Crafordiæ Taoduni necatum; quod forte Buchananum fefellit. At de magnis hujus viri honoribus, Regiaque affinitate nihil usquam legisse memini.

2 *Solum vertere coëgit*] Exstat apud Rymerum Act. publ. Tom. 11. pag. 107, salvus conductus ipsi, ejus filio Joanni, Gulielmo Dicsono, ac *viginti personis in eorum comitiva*, scriptus 24 Novemb. 1445.

XXV. 1 Cor-

XXV. Hæc cum dixisset, cum ingenti omnium mœrore [1] cervices carnifici subjecit. Inter hos motus, [2] missus est in Galliam Crichtonius, ut, præter antiqui fœderis renovationem, etiam Jacobo Regi peteret Regii generis uxorem. Nec Duglassius moleste ferebat absentiam, etsi honorificam, hominis juxta prudentis ac strenui, & ex reliquiis veterum discordiarum sibi non satis æqui. In tam perturbato regni statu, idem, qui in cæteros vulgatus erat, morbus Ecclesiasticum ordinem suo contagio affecit. Joannes Cameronus Glascuæ Episcopus, in suæ [3] ditionis (quæ in primis ampla est) agricolas, multa crudelitatis & avaritiæ exempla ipse ediderat; multa per eos, quorum in manu summa rerum erat, prodenda curaverat: ut dominis iniquo judicio circumventis, bona ad eum redirent, omniumque, quæ populariter fiebant, malorum aut auctor aut fautor credebatur. Ejus viri dignum vita nefarie acta fuisse tradunt exitium. Pridie natalem Christi cum in villa quadam sua, ad septem millia passuum a Glascua distante, quiesceret, vocem ingentem audire visus, se ad tribunal Christi, ut caussam diceret, vocantis. Ex ea repentina perturbatione somno excussus, famulos excitat, illatoque lumine assidere jubet. Ipse, libro in manum sumto, cum legere occœpisset, eadem iterum audita vox omnium animos stupore defixit. Deinde cum longe vehementius atque horribilius insonuisset, Episcopus, ingenti gemitu edito, lingua exserta, mortuus in lectulo est inventus. Hoc tam perspicuum divinæ ultionis exemplum, ut neque temere affirmare nec refellere est animus; ita, cum ab aliis sit proditum, & constanti rumore pervulgatum, omittere visum non est. Eodem tempore, Jacobus Kenedus, vita & moribus longe diversis, ut qui omnia sua consilia ad salutem publicam referret, cum neque auctoritate aut consilio novis quotidie malis ingruentibus resistere posset, Regiasque vires adversus improborum conspirationem videret infirmas, fortunis omnibus in prædam relictis, ipse suam salutem tuebatur.

XXVI. Nec in his malis domesticis res foris quietiores erant. [4] Finitis cum Anglo induciis, Scoti in Angliam, Angli in Scotiam incursiones fecere, quacun-

1 *Cervices carnifici subjecit*] Quidam forte suspicentur Buchananum culpa non carere, qui Poëtas imitatus, hanc vocem [*cervices*,] cum de unius collo tantum loqueretur, pluraliter adhibuerit. Sed nihili est hæc censura, cum optimi scriptores non ligata modo sed soluta oratione ita frequentissime loquantur; Cic. 1. Ant. *Cervicibus caput abscidit.* Idem 1. in Ver. *Cum istius avaritiæ pœnam collo & cervicibus suis sustineret.* Id. 2. Philipp. *Cervicesque suas ei objecit securi, qua multi in minoribus peccatis occiderunt.* Cato, *Si caput aut cervices dolent, ea lotio calido lavito.* Quin & Romanorum doctissimus Varro de LL. lib. 7, & 9. veteres narrat eo vocabulo in plurali semper fuisse usos, primumque Hortensium in singulari usurpasse. Idem refert Quintilianus lib. 8. cap. 3. Vid. Voss. Instit. Orator. lib. 4. cap. 4. §. 8. & Laur. Vallam Elegan. lib. 4.

2 *Missus est in Galliam Crichtonius*] Jacobi II. hac de re literæ exstant in Actis Galliæ pag. 356. scriptæ 6 Maji 1448.

3 *Ditionis*] Vid. supra ad Lib I. 43. X. 14.

4 *Finitis cum Anglo induciis*] Ex Actis publ. Angl. Tom. 10. pag. 687. & Tom. 11. pag. 4. apparet inducias fuisse initas, primum 9 annorum, a 1 *videl.* Maji 1438, ad 1 Maji 1447, ac deinde in 7 annos protractas, ad 1 Maji 1454. Non igitur *finitæ*, sed *violatæ* (& quidem ab Anglis, ut ostendit Abercrombius, pag. 339.) sunt induciæ.

1 7 a

cunque ibant omnia ferro flammaque vastantes: in Anglia, Annevicus ab [1] Jacobo Comitis Duglassiæ fratre, in Scotia Drumfrisium a Comite Sarisburiæ, Dumbarum a Comite Northumbriæ direptum & incensum est; magnæ utrinque prædæ hominum atque pecudum abactæ sunt. Inter duces conventum, ut captivorum fieret permutatio. Erant enim fere numero & genere pares. His incursionibus, cum agri pene ad solitudinem redigerentur, nihil autem ad summam belli proficeretur, rursus [2] in septem annos pacti sunt inducias. In hoc statu rerum Jacobus Dumbarius Moraviæ Comes moritur. Is cum duas filias reliquisset hæredes, major natu a patre ante mortem Jacobo Crichtonio collocata fuerat, minor patre defuncto Archibaldo Comitis Duglassiæ fratri nupsit. [3] Is contra leges institutaque majorum Comes Moraviæ nuncupatur. Tanta tum erat in aula Duglassii potentia. Nec hoc incremento contentus, quo latius familiæ nomen propagaretur, [4] Georgium fratrem curat Ormundiæ Comitem creari; Joannem multis fructuosisque prædiis donatum, Balvaniæ Baronem vocat; multis amicorum nimiam jam antea, & formidolosam Regibus, familiæ potentiam suspectam habentibus: immoderata enim hæc fortunæ incrementa non diuturna fore augurabantur.

XXVII. Inimici vero, quam invidiosissime poterant, insectabantur illam inexplebilem cupiditatem. „Quam enim posthac vitam fore, sub hominis impotentis tyrannide; cujus avaritiæ nihil esset satis; adversus cujus potentiam nihil esset „tutum: qui per fas nefasque procerum invaderet patrimonia, tenuiores clien-„tibus suis in prædam relinqueret; adversantes libidini, per latrones & sicarios, „aut bonis everteret, aut e vita tolleret; novos homines ad summos honores „eveheret, quos in veterum familiarum ruinis collocaret? In unam domum omnes „opes regni congestas: præter tot Equites & Barones, [5] quinque opulentissimos „unius gentis Comites. Regem ipsum jam precario regnare. Sub Duglassiis extrema omnia in misera servitute patienda: qui vocem libertatis memorem emi-„sisset, animam simul emittendam. Hæc atque hujus generis, pleraque vera, pleraque ad invidiam creandam supra verum aucta, cum passim spargerentur, qui

1 *Jacobo Comitis Duglassiæ fratre*] Drummondus & Abercrombius id factum tradunt a *Joanne* Balvaniæ Regulo, Lindesius vero Pitscottiensis *Georgium*, alii fere omnes Buchananum sequuti, *Jacobum* appellant.

2 *In septem annos*] In septem quidem annos factæ sunt induciæ, sed diu antequam priores induciæ exiissent, anno *scil.* 1442. Vid. Act. publ. Angl. Tom. 11. pag. 4.

3 *Is contra leges*] Narrat Balfurius in sua Nobil. Scot. Genealogia, Moraviæ Comitatum feudum fuisse primitus masculinum; & licet Robertus II. eam limitationem quam, vocant, sustulisset, tantam tamen tum fuisse Duglassiorum in aula potentiam, ut Jacobus II. cum sibi Comitatum vindicaret, paullo post fratri Duglassii donandum.

4 *Georgium fratrem*] Verum ei nomen *Hugoni* fuisse ex Actis publicis patet, suffragantibus etiam Extr. Crafordio, Abercrombio, in primis vero Actis Angl. Tom. 11. pag. 283. Imposuit Buchanano Boëthius, isque rursus Drummondo, qui *Georgium* vocitant.

5 *Quinque opulentissimos unius gentis Comites*] Ji erant Comites Duglassiæ, Angusiæ, Moraviæ, Ormundiæ & Mortonii.

1 *Jure*

qui extra factiones erant, omissa publici emolumenti cura, suis negotiis animum intendebant: prudentiores inimicorum læti accipiebant, hominem tantis opibus, ut adversus eas nullæ vires satis firmæ viderentur, sua sponte præcipitem ruere. Nec ea divinatio falsos habuit: animus enim, per se insolens, tantis successibus eo crevit impotentiæ, ut amicorum liberis admonitionibus aures haberet clausas. Ac ne silentio quidem dissimulare, quæ probare non poterant, plerisque satis tutum fuit, adulatoribus omnium non verba modo, sed vultus quoque observantibus. Veteres inimici in jus rapiebantur, ad eundem adversarium & judicem: multi bonis, quidam vita spoliati; plures, iniquum fugientes judicium, solum vertebant. Duglassiæ factionis homines, nullo judiciorum metu (nemo enim [1] jure experiri cum quoquam eorum audebat) in omnem licentiam effusi, sacra, profana, agere, rapere, obnoxios cædere, neque sceleribus modum facere: [2] interdum, nullis peccandi suppetentibus caussis, gratuita edebant facinora, ne, per desuetudinem scelerum, honestæ cogitationes animum subeuntes mollirent, ac a feritate illa mansuefacerent: quanto quisque contumeliosior in plebem esset, tanto se nobiliorem existimabat.

XXVIII. Tot malis in omnes Regni partes diffusis, Scotia oneri succubuisset, nisi eisdem temporibus non minor civilium tempestatum vis in Angliam incubuisset: qua tandem aliqua ex parte sopita, induciarum fide violata, Angli incursionem in Scotorum agrum fecere, ac late fusa populatione, cum ingenti villarum strage grassati, vi magna pecorum abacta domum rediere. Nec Scotus hanc injuriam diu tulit inultam: satis enim ampla manu Angliam ingressus, majorem quam acceperat hosti cladem reddidit. Ita utrinque animis populatione irritatis, magnæ vastitates in utriusque gentis agris factæ: sed calamitatis major pars in Cumbriam, unde initium injuriæ ortum erat, incubuit: ea enim omni clade belli vexata, prope ad solitudinem erat redacta. Hæc Londinum perlata fecere, ut exercitus longe maximus decerneretur in Scotos: quibus copiis regionem inopem, domi intestinis malis laborantem, facile in suam potestatem se redacturos arbitrabantur. Igitur delectu militum optimi generis habito, ducem præficiunt Northumbriæ Comitem, ob regionum notitiam, & quod magnum ejus erat nomen, magna auctoritas, in illis gentibus. Ei addunt Magnum quendam, Equestri quidem familia, sed qui multos annos in Gallia, cum industriæ & fortitudinis laude, meruisset. Is, cum præcipuo adversus Scotos odio flagraret, transfegisse cum Rege fertur, ut quantum agri, pulsis aut cæsis habitatoribus, de Scotis caperet, ipse posterique ejus post se tenerent.

XXIX. Contra Scoti, audito apparatu hostium, & ipsi suas ex adverso copias comparant. Omnibus præficitur [3] Georgius Ormundiæ Comes: qui statim in

1 *Jure experiri*] Idem ac *lege agere cum aliquo*, formula Ciceroni, Nepoti, aliisque usitata.

2 *Interdum nullis peccandi*] Hoc ex Sallustio expressit, ita enim ille de Catilina, cap. 16. *Si caussa peccandi in præsens minus suppetebat, nihilominus insontes, sicuti sontes, circumvenire, jugulare: scilicet, ne per otium torpescerent manus, aut animus gratuito potius malus, atque crudelis erat.*

3 *Georgius Ormundiæ Comes*] Legendum *Hugo*. Vid. notam ad pag. præced. Num. 4.

in Annandiam, quo venturum hostem intelligebat, ducit. Occupant priores Angli in hosticum ingredi. Superato Solvæo & Annando amnibus, ad Sarcam flumen castra locant: atque in omnes partes dimissis cohortibus, longe lateque populantur: demum adventu Scotorum cognito, suos per tubicines revocant, omnesque in unum vires contrahunt. Ubi primum utrinque instructi apparuere, nullam dimicandi moram faciunt. In dextro cornu Anglorum Magnus præesse jussus, in sinistra Joannes Ponentonius Eques. Ei attributi Valli, e veterum Brittonum stirpe reliquiæ. Mediam aciem Comes regebat. Georgius Duglassius adversus Magnum [1]Vallam Cragiæ Comarchum, adversus Ponentonium Maxuallium & Jonstonium cum suis quemque tribulibus locat. Ipse in media acie curat: ac suos breviter est hortatus; „Ut bonam de „victoria spem haberent, ut qui hostium injuriis lacessiti arma induissent: ju„stiori caussæ prosperum eventum non defuturum: hostium superbiam, si semel „insigni clade retuderint, brevis laboris diuturnum fructum habituros. Angli, qui sagittariorum numero abundabant, cum Scotos eminus missilibus sauciarent, Vallas, qui sinistro cornu præerat, exclamat, ut a suis omnibus audiri posset; „Quid ita eludentes velitarentur? Se sectati, cum hoste manum consererent, „ubi vera virtus spectari posset: id demum virorum certamen esse. Hæc locutus, totum secum cornu commovit. Ac statim prælongis hastis (quas Scoti, pediti atque equiti juxta habiles, ferunt) hostem impellunt, impulsum fundunt fugantque.

XXX. Magnus inclinatam suam aciem cernens, vitæ superioris honeste actæ magis quam periculi memor, in Vallam magno impetu fertur, ut vel audacia prælium restitueret, vel extremum saltem spiritum præclari facinoris gloria illustraret: sed dum incautius ruit, a suis exclusus cum paucis eum secutis occiditur. Hujus cædis fama per utrumque exercitum vulgata, Scotisque ideo se alacrius inferentibus, reliquus Anglorum exercitus non diu stetit. Cum effusa fuga domum properarent, major abeuntium quam præliantium cædes facta est; maxima vero in Solvæi ripa, cum æstus maris, tum forte in amnem refusus, fugientes retineret. Periere Anglorum in eo prælio circiter tria millia, Scotorum sexcenti. Captivorum magnus fuit numerus: e quibus clarissimi Joannes Ponentonius & Robertus Harentonius: Comitis Northumbriæ filius, cum evadere posset, dum patrem in equum imponit, ipse in manus hostium venit. Capta præda, quantam nullo ante prælio meminerant. Angli enim & numero militum & genere, & Scotorum discordia freti, adeo securi eo venerant, ut non ad bellum, sed ad pompam proficisci viderentur: tanta sui fiducia, hostisque contemtus inerat. Vallas saucius, domum lectica delatus, post tertium mensem decessit. Ormundiæ Comes victor captivos recensuit: primores in arcem ad lacum Mabanum custodiendos dedit; ipse in aulam profectus, effusis omnibus obviam, omni genere honoris excipitur. Res belli gestas Rex magnis laudibus prosecutus, eum una cum fratre monuit; „Ut, quemadmo„dum sæpe foris specimen fortitudinis ostendissent, remque Scoticam suo la„bore

[1] 1 ——— *Vallam Cragiæ Comarchum*] Balfurius in suis Annalibus, *Gulielmum Vallam* appellat.

„bore & virtute periculosis temporibus defendissent, ita domi modestiæ assuescerent, ab infirmiorum injuria ipsi se abstinerent, suosque continerent: „potentiam, quam multis majorum in Regem civesque suos meritis collectam „haberent, in latronibus coërcendis potius quam fovendis ostenderent: id unum „eis ad absolutam laudem deesse: quod si pergerent facere, intellecturos, ni„hil se commodis Duglassiæ gentis prius habiturum. Ad ea benigne cum responsissent, a Rege dimissi, læti domum rediere.

XXXI. Post hoc ad Sarcam prælium, ut limes Scotiæ ab exterorum injuriis fuit pacatior, ita res Londinum nunciata Anglorum animos magis irritavit quam dejecit. Consilio de bello in Scotos habito, novus delectus ad ignominiam delendam decernitur. Omnibus in id unum intentis, civiles repente motus exorti, validaque adversus Regem plebis conspiratio belli externi consilia discussit. Legati in Scotiam de pace missi: quorum adventus eo gratior fuit, quod ne ipsis quidem satis certæ res domi erant. Cum de pace non con- M.CCCC
venirent, legati, [1] in triennium inducias pacti, retro domum redierunt. [2] Hæc XLVIII.
gesta sunt anno Christi millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo. Auxit hanc publicam lætitiam, brevi post nuncius e Flandria a Cancellario missus, qui ad Carolum Septimum ierat de matrimonio contrahendo. Ejus opera desponsa est Jacobo Maria Arnoldi Ducis Geldriæ filia, per matrem [3] Burgundi sororem Regium genus contingens. Ea, anno proximo, magno virorum nobilium comitatu, in Scotiam venit: ac, [4] mense Julio, in Fano Sanctæ Crucis ad Edimburgum coronata est.

XXXII. Hanc tam multiplicem lætitiam, de victoria, de pace, de nuptiis, nonnihil turbavit Richardi Colvillii, Equitis non obscuri, mors, non tam ipsa fortassis immerita, quam pessimo in publicum exemplo perpetrata. Richardus enim Joannem Achleccum, Duglassii necessarium, de quo sæpe, post multas magnasque acceptas injurias, conquestus erat, cum in jure & æquitate nullum præsidium videret aut speraret, pugna adortus, ipsum cum aliquot comitibus interemit. Hanc cædem adeo moleste tulit Duglassius, ut gravissimo sacramento se astringeret, non prius quieturum, quam Colvillii cæde eam expiaret. Nec vanæ fuere minæ: expugnata enim Richardi arce ac spoliata, quicunque puberes in ea reperti sunt, cæsi. Hoc facinus, etsi nullo neque jure neque more factum, non deerant tamen qui excusarent, & propemo-

1 *In triennium inducias pacti*] Non quidem in triennium, sed primum a 10 Aug. 1449, ad 20 Sept. sequentis, indeque ad 29 Novemb. ac demum insolito more in incertum tempus continuatæ, ea tamen lege, ut si alteruter Regum animum induceret bellum renovare, id alteri 180 dies prius significaret, quam ei ejusve civibus vim aliquam inferret. Vid. Acta publ. Angl. Tom. 11. pag. 229, 231, 237, 247.

2 *Hæc gesta sunt anno* 1448] Prælium quidem ad Sarcam eo anno commissum est, induciæ vero initæ sunt anno sequente 1449. Boëthius utrumque in annum 1450 perperam conjicit.

3 *Burgundi sororem*] Exstat, in Actis publicis Scotiæ, syngraphus Jacobi II. 1 Maji 1450 scriptus, quo se viginti scutatorum millia a Philippo Burgundo accepisse testatur in partem solutionis dotis sibi promissæ.

4 *Mense Julio*] *Mense Junio.* Extract.

modum laudarent, tanquam ab ira generoso homine digna profectum: & (ut fieri solet, rebus in præceps euntibus) opulentiæ perpetua comes assentatio extrema flagitia nominibus honestis induebat. Duglassium, elatum fortunæ, in exitium ejus imminentis, blanditiis, prava cepit ambitio, etiam exteris nationibus ostentandæ suæ potentiæ; tanquam nimis angusto unius insulæ theatro splendor tantæ familiæ coarctaretur. Occasio Romam petendi erat ambitio, prætendebatur religio. Veteris Judæorum ritus Ecclesia Romana sibi asciverat exemplum, ut quemadmodum illi quinquagesimo quoque anno suis civibus debita cujuscunque generis remittebant, oppignerata gratis reddebant, servos Hebræi generis libertate donabant, ita Romanus Pontifex omnium secus factorum condonationem, velut Dei in terris Vicarius, arrogabat: quam aliis temporibus minutatim cauponabatur; quinquagesimo quoque anno, apertis misericordiæ suæ horreis, nullius mensuræ parcitate cohibitam, omnibus publice, nec tamen omnino gratis, effundebat. Duglassius igitur, magna Nobilitatis frequentia, partim novitatis avidæ, partim spe præmiorum illectæ, stipatus, in Flandriam trajecit. Inde Lutetiam terrestri itinere profectus, assumsit fratrem Caledoniæ destinatum Episcopum; deinde, cum liberis Comes careret, Regis permissu [1] in spem Duglassiæ substitutum. In Gallia, cum ob fœdus publicum cum Scotorum gente, tum ob avitorum in rem Gallicam beneficiorum memoriam, liberaliter & amice habitus, Romam sui adventus exspectatione implevit.

XXXIII. Post alterum fere ab ejus profectione mensem, qui metu præsentis continebantur inimici, & æmuli paullatim emergere cœperunt, & de injuriis pridem illatis queri. Cum faciles ad Regem aditus, nec difficiles ad audiendas querimonias aures esse fama divulgatum foret, quotidie fortunam lamentantium suam turba crescebat, omnesque complebat aditus ad Regiam ferentes. Rex, qui neque rejicere miserorum querelas, neque Comitem absentem indicta caussa damnare poterat, medio responso importunos turbæ clamores ad tempus sedavit: se enim procuratorem Comitis adesse jussurum, ut eo præsente de criminibus objectis cognosceretur. Is cum vocatus non paruisset, missi e ministerio Regio qui renuentem vi cogerent. Eo in aulam perducto, non defuere, qui vociferarentur, extemplo spreti imperii pœnas ab eo expetendas: „Nimia „patientia Regiam auctoritatem vilescere, ac infimo cuique ludibrio esse: specie

1 *In spem Duglassiæ substitutum*] Humius in sua Duglassiorum Historia pag. 181, duo hic a Buchanano aliisque errata admissa criminatur. Primum quod hunc ipsius fratrem (quem ille *Georgium* appellat, omniumque natu minimum) Caledoniæ Episcopum destinatum tradat, quippe *cui Ecclesiæ tum præerat ipsius frater natu major Henricus*. Deinde haud verisimile esse, ut, tot fratribus intermediis postlatis, natu minimus in Duglassiæ spem substitueretur. Ego vero, ut alterum haud difficilis ei condonem; at prius illud haudquaquam largiri possum Ex Alexandro enim Millæo, Abbate Cammiskennethi, ac eorum temporum suppare scriptore, qui Episcoporum Caledoniorum vitas descripsit, liquido constat, nullum Duglassii nominis eo tempore, multisve ante aut post annis, ejus Ecclesiæ Antistitem fuisse. Hic vero advertendum est, Duglassii fratrem Caledoniæ destinatum Episcopum, à Boëthio Jacobum, non Georgium, appellari.

1 Mul-

„cie illa lenitatis improborum audaciam crescere, & peccantium impunitate sce„leribus novis aditum patefieri. Nihil his commotus Rex, in sententia sua perstitit, ut magis incommodorum compensatione accusatoribus satisfieri, quam animos vindictæ avidos sanguine expleri vellet. Itaque procuratorem Comitis custodia eductum in jus venire jubet. Si quid ad objecta crimina respondere posset, licere præfatus, ut id libere ac citra timorem faceret hortatur. [1] Multa judicia parum prospere experto cum Rex judicatum modo solvere jussisset, procurator, in Comitis adventum, quem intra paucos menses exspectabat, se rem integram servaturum respondit: idque fecisse credebatur, auctoribus Ormundo & Moravio Comitis fratribus. Re, ut erat, ad Regem delata, mittitur Gulielmus Sinclarus Orcadum Comes, per id tempus Cancellarius, primum in Gallovidiam, deinde in Duglassiam. Is coactores creavit, qui reditus prædiorum Duglassii colligerent, remque judicatam cum fide exsolverent. Sed cum ad negotium conficiendum non satis virium Sinclaro esset, aliis eludentibus, aliis non sine contumelia eum excipientibus, re infecta domum rediit. Rex hoc suæ auctoritatis contemtu irritatus, jubet universos Duglassiæ factionis fautores in jus venire: detrectantes imperium publicos hostes denunciat. Conscripto adversus eos exercitu, in Gallovidiam ducit. Primo adventu, ducibus in arces compulsis, pars exigua Regiarum copiarum, dum reliquos per aspera loca vitabundos persequitur, non sine ignominia retro ad Regem venit. Rex indignatus tantum vagos prædones ausos, ut contemtum sui demeret, receptacula eorum aggressus, Mabanum arcem non magno labore capit: Duglassiam vero, magno cum fatigatione militum in potestatem redactam, solo æquavit: agrorum cultores, qui se suasque fortunas sibi commiserant, suis quæstoribus agrorum fructus pendere jussit, donec e Duglassii bonis judicatum solveretur. His fere gestis, exercitum solvit, magnam lenitatis & modestiæ famam etiam apud hostes consecutus.

XXXIV. Hæc uti gesta sunt Romam relata, vehementer Comitis animum commoverunt: jamque etiam vilior suis, a magna comitum parte desertus, [2] cum paucis iter ingreditur. Cum per Angliam in loca Scotiæ vicina venisset, Ja-

1 *Multa judicia parum prospere experto*] Dubitari hic potest, an [*experto*] hic dandi sit an auferendi casu positum. Et sane utrocunque ponas, obstare videtur Latini sermonis consuetudo. Primum enim, quamvis Flaccus dixerit, *Laudator temporis acti se puero*, & Ovid. *Lætos fecit se Consule fastos*; dispar tamen hic videtur loquendi ratio; ideoque [*expertus*] vel potius [*expertum*] legi malim. Quod si [*experto*] hic Dativum dicas, reclamant optimæ Latinitatis auctores, quibus verbo [*jubeo*] constanter Accusativus subjungitur. Quod ad illum Cæsaris locum attinet, Bell. Civ. lib. 3. cap. 98. *Militibusque suis jussit, ne qui eorum violarentur, neu quid sui desiderarent*, ex melioris notæ MSS. pro [*jussit*] Sam. Clarkius reposuit [*commendavit.*] Defendit tamen vulgarem lectionem Davisius multis exemplis, quæ tamen mihi aut controversa, aut sequioris ætatis videntur. Vid. si libet, hac de re Vossium Art. Grammat. lib. 7. cap. 36. [Adeantur quæ diximus ad Ovid. VIII. Metam. 752]

2 *Cum paucis iter ingreditur*] Exstat Fœd. Angl. Tom. 11. pag 277. commeatus, ipsi, ejus fratri Jacobo, Jacobo Domino Hamilton, aliisque viris claris, numero viginti & uni, *cum quaterviginti* per-

Jacobum fratrem præmisit, qui Regis erga se animum exploraret: quem ubi placabilem comperit, domum regressus, humaniter receptus, tantum admonetur, ut latrones segregatos a se compesceret, præsertim Annandianos, qui per ejus absentiam multa crudeliter & avare perpetrassent. Id cum jurejurando Duglassius ita futurum recepisset, non modo in pristinum gratiæ locum est restitutus, [1] sed Prorex etiam, omnibus ejus imperio parere jussis, per totam Scotiam declaratus. Sed vastus animus, sublimia semper & immoderata cupiens, hoc honore, qui maximus ei sub Rege poterat contingere, non contentus, suspicionum novas caussas temeritate sua Principi subjecit: clam enim in Angliam profectus, ejus gentis Regem convenit: ipse res repetitas, ac non redditas, caussam itineris videri volebat. Ea, quo levior & minus verisimilis erat, eo acriores in animo Regis jampridem infenso suspicionum aculeos infixit: cumque iram non dissimularet, ut qui altius aliquid sub eo colloquio latere interpretaretur, Duglassius iterum supplex ad expertam sæpe Regis clementiam confugit. Ibi, Regina multisque primorum deprecantibus, cum sancte jurasset, se nihil in posterum commissurum, quod merito Regem offenderet, noxa liberatus est, magistratu tantum adempto. Admoti iterum ad rerum gubernaculum Orcadum Comes, & Gulielmus Crichtonius, qui perpetuo in fide permanserant.

XXXV. Ob hanc tantam (ut ipse videri volebat) contumeliam, Duglassius omnibus aulicis erat iratus: sed præcipue Gulielmo Crichtonio, cujus potissimum prudentia suos conatus omnes impediri putabat: hunc igitur, si posset, insidiis; sin id minus procederet, quovis modo e medio tollere statuit. Id quo minore hominum indignatione faceret, subornatur quidam e Duglassii amicis, qui diceret, se Chrichtonium audisse asseverantem, „Nunquam rem Scoticam „fore quietam, incolumi Duglassiorum familia: in eo Regis regnique salutem, „& Ordinum concordiam, & pacem publicam esse positam, si homo natura „turbulentus, multis validisque propinquitatibus subnixus, quando nullis be„neficiis placari, nullis honoribus satiari posset, tolleretur; ejusque morte tran„quillitas publica stabiliretur. Hæc fabula passim divulgata, &, quia verisimilia dicebantur, plerisque credita, magnam Crichtonio conflavit invidiam. Duglassius, comperto per exploratores eum Edimburgo discessurum, insidias in via de multa nocte, quam potest occultissime, locat. Ad eas cum ventum esset, qui occulte subsederant magno cum clamore exorti sunt: qui deprehensi erant improviso primum attonitis malo externæ mentesque obtorpuerant. Gulielmus, vir magni animi & consilii, ubi se a trepidatione collegit, uno ex iis, qui primi se obtulerant, cæso, altero vulnerato, per medios hostes cum suo globo, vulneribus aliquot acceptis, erupit. In arce Crichtonio, quo perfugerat, cum dies aliquot curandis plagis dedisset, magna clientium & amicorum ma-

personis in comitiva sua, nobilibus & aliis, a Rege Angliæ 12 Novemb. 1450 datus. Proinde non adeo pauci, ac Buchanani verba præ se ferre videntur, cum sunt comitati.

1 *Sed Prorex etiam*] Negat Abercrombius, aut Duglassium, aut quenquam alium tum Proregem creatum.

manu, quanto potuit cum silentio, collecta, Edimburgum proficiscitur: adeoque celeritate famam sui adventus prævenit, ut inimicum nec opinantem pene oppresserit. Duglassius, insperato ereptus periculo, incertum ira an pudore magis anxius, cum adversæ factionis opes, non invito populo, crescere videret, ut suas etiam ipse partes accessione virium firmaret, Crafordiæ & Rossiæ Comites, secundum nomen Duglassium, maxime tum fama & opibus florentes, fœdere sibi conjungit; jurejurando inter ipsos dato, quod eorum quilibet cæterorum fœderatorum clientibus & amicis adversus omnes auxilio foret. Qua conspiratione confisi, non modo diversarum partium vires, sed Regias etiam præ suis contemnebant.

XXXVI. Hæc cum per se Rex indignanter ferret, accesserunt & recentes iræ caussæ, quæ imminens exitium Duglassio maturaret. Joannes Heresius, Eques nobilis Gallovidianus, quod a Duglassiorum sceleribus abhorreret, seque domi fere contineret, immissis Annandianis, prædonum injuriis vexatus, cum apud Duglassium sæpe frustra questus fuisset, nullumque aliud suppeteret remedium, vim vi ulcisci decrevit. Igitur collecta manu amicorum Annandiam ingressus, a latronibus cum suis omnibus captus, ad Duglassium deducitur: ac Rege multum per literas deprecante, suspendio tanquam latro extinguitur. Ea res cum atrox, ut erat, omnibus videretur, passim serebantur sermones, „Duglassium non obscure pessimis artibus regnum affectare: nihil enim jam aliud „superesse, quo tam vasta cupiditas expleri posset. Quam opinionem, intra paucos dies, alterum æque fœdum facinus auxit. Erat in Gallovidia Maclelana familia genere & opibus facile primaria. Ejus familiæ princeps tutor, cum e Duglassianis quendam, assiduis injuriis sibi faciendis molestum, occidisset, una cum fratre captus, a Duglassio in carcerem erat conjectus. Rex per captivi amicos certior factus, ac vehementer rogatus, ne hominem nobilem, & alioqui virum bonum, sineret, non ad judicium sed ad certum exitium, ad eundem judicem & capitalem inimicum, in jus trahi; cui non tam præsens crimen foret nociturum, quam quod meliorum partium semper fuisset. Illuc igitur Rex Patricium Graium, Maclelani avunculum, Equitem nobilem, ac Duglassii etiam propinquum, mittit: qui juberet, ut, captivo in aulam misso, ibi jure cum eo experiretur. Comes Graium humaniter accipit: captivum cum curasset interea supplicio afficiendum, tanquam a facinoris, quod se invito a suis perpetratum erat, consilio alienus, Graium rogat, ut se Regi excuset. Ille vero, se aperte ludibrio habitum cernens, adeo exarsit, ut Comiti propinquitatem, amicitiam, & si quo præterea necessitudinis vinculo teneretur, ex eo die renunciaret: professusque sit, „Se quibuscunque rebus posset inimicum „perpetuo futurum. Nuncio in aulam perlato, adeo indignum omnibus facinus est visum, ut jam palam fremerent; „Duglassium, privati modum super„gressum, quod diu meditabatur, se palam pro Rege gerere. Eo haud dubie „pertinere tot Comitum, Crafordiæ, Rossiæ, Moraviæ, Ormundiæ cum „eo conspirationem: illuc spectare occulta cum Anglo colloquia, cædes bo„norum, diripiendæ plebis permissam licentiam. Jam innocentiam pro ignavia „contemni, fidem adversus Regem pro perfidia puniri: nimia Regis indulgentia

„tia, publicos hostes insolescere. Enimvero capesseret ipse aliquando imperium, „ac pro magistratu agat: ita demum appariturum, qui hostes, qui amici essent: „aut, si id minus aperte propter quorundam potentiam auderet, perfidiam „suis oppimeret artibus: sin ne id quidem auderet, quid aliud superesse, „nisi, ut, qui ad eum diem in fide perstitissent, aliquando tandem sibi con„sulerent.

XXXVII. His sermonibus, quanquam & vita Duglassianorum, & (prona in suspicionem) Regum credulitas fidem facerent, Rex, sive ingenita quadam lenitate, sive jam facinore destinato, Duglassium ad se arcessit. Is tot facinorum sibi conscius, memor toties veniam impetratam etiam, non ignarus quam novum cum Crafordio fœdus esset invidiosum; etsi in Regis clementia magnam spem haberet, tamen proclivior in timorem renuit in aulam venire, in qua tot tamque potentes haberet inimicos, quosdam etiam nuper suo capiti insidiatos. Hunc timorem ut discuterent, multi homines nobiles, qui cum Rege aderant, mittunt ad eum diploma, omnium chirographis & sigillis appositis, sacramento interposito polliciti; „Se, etiamsi Rex quicquam adversus Comitis „salutem moliri velit, incolumem tamen emissuros. Duglassius, toties expertus Regis clementiam, præter fidem publicam tot nobilium virorum pollicitationibus confirmatus, Sterlinum venit, magna cum clientium turba. Liberaliter a Rege invitatus, in arcem ascendit. Cœna hilariter peracta, Rex in cubiculum secretius cum paucis eum introducit: ne his quidem adhibitis, cum quibus omnia consilia communicare consueverat. Ibi sermonem altius exorsus, de majorum ejus fide & fortitudine, suaque in omnem familiam indulgentia, privatim etiam in ipsum. „Facinoribus enim ab eo perpetratis, vel ætatis in„firmitate, vel improborum consilio, veniam se facile dedisse: semper spe„rasse, vel sua in eum humanitate & clementia, vel ætatis maturitate in melius „profecturum: ac ne nunc quidem aliter sperare: neque, quamdiu eum impie „patratorum pœniteret, aditum ad humanitatem fore interclusum. Hoc qui„dem postremum, inquit, cum Crafordio & Rossiensi fœdus, neque tibi ho„nestum, & mihi ignominiosum, etsi permoleste fero, tamen ejus dirimendi „tibi adhuc facio potestatem. Id, quanquam meo jure possum imperare, ta„men suadere malo: ut, quando omnium oculi in te sunt intenti, criminum „suspiciones abs te eo diligentius semoveas. Duglassius ad cætera satis demisse respondit: cum ad fœderis mentionem est ventum, paullo perplexius agebat: neque liquide expediebat, quid esset acturus; „Se enim cum sociis collocutu„rum: nec satis videre, cur in præsentia Rex id tantopere urgeat, cum in eo „fœdere nihil contineatur, quod ejus animum debeat offendere. Rex, sive deliberato jam facinore, sive responsi (ut videri volebant aulici) contumacia offensus; „Si tu, inquit, non vis, ego dirimam. „Et cum dicto, pugionem ei in pectus defixit. Ad strepitum, qui ad ostium stabant, ingressi multis eum vulneribus conficiunt. Sunt qui proxime post Regem, a Patricio Graio, cujus ante meminimus, securi in caput adacta eum exanimatum ferant; deinde reliquos qui aderant, ut studium in Regem ostenderent, suam quem-

que

que plagam inflixisse. Hæc cædes incidit [1] in mensem Februarium, anni M. CCCC.LII. [2] juxta supputationem Romanam. MCCCCLII.

XXXVIII. Erant tum Sterlini quatuor fratres ejus, magnusque eos sectantis nobilitatis numerus. Hi, re comperta, (ut in repentino motu fieri solet) magna cum trepidatione ad arma concurrentes, omnia clamoribus miscuerunt: deinde, sedato per primores tumultu, jussi in hospitia se quisque sua recepere. Postridie, convocato concilio, primum omnium Jacobum fratris defuncti loco Comitem appellant. Is, [3] in Regis aulicorumque perfidiam invectus, hortatur, „Ut qui aderant, arcem obsidione cingant, copiasque undequaque convocent: „extrahant ab illis latibulis homines ad solam perfidiam fortes, dum adhuc sce„lerum conscientia perturbati trepidant. Qui aderant, Jacobi pietatem & animi magnitudinem laudare: verum ab obsidionis consilio abhorrere, ut quibus nihil ad rem tantam suscipiendam parati esset: domos interea discedunt, ac re cum præcipuis amicorum communicata, ad VI. Cal. April. reversi, assula ad caudam equi alligata, diploma Regium ac procerum de fide publica [4] ad eam affigunt, ac nulla verborum contumelia adversus Regem ejusque concilium abstinentes, [5] per vicos trahunt. Ubi in forum ventum est, quingentis simul buccinis personantes, Regem, quique cum eo erant, præconis voce, fœdifragos, perjuros, omniumque bonorum hostes denunciant: oppidum, immerenti etiam loco irati, diripiunt, eoque egressi, per Jacobum Hamiltonium retro missum incendunt. Deinde, eodem furore proximis diebus perciti, ad agros omnium, qui in fide Regis permanserant, diripiendos discurrunt: Dalkethi arcem obsident, jurejurando se obstringentes, nisi ea capta, non discessuros: Joanni enim ejus loci domino maxime erant infensi, quod ille cum Comite Angusiæ a reliqua Duglassiorum gente consilia separassent. Tenuit exspectatione diutius obsidio, Patricio Cocburno, præsidii præfecto, ad omnes hostium conatus strenue occurrente. Itaque, multis vulneribus acceptis labore & vigiliis confecti, obsidionem solverunt.

XXXIX.

1 *In mensem Februarium*] 13 Februarii, inquit Humius, in quem tum incidit Carnisprivium: at horum alterum falsum esse necesse est, 13 enim Februarii anno 1452 dies Dominicus erat, Carnisprivii autem dies erat 22 ejus mensis, Lit. Dom. BA. num. aur. 9. Cautius ergo Boethius, qui *circiter* 20 *Februarii* Duglassium refert occisum, cautiusque adhuc Buchananus, qui mensem tantummodo designat.

2 *Juxta supputationem Romanam*] Qua nunc Scoti, ac plerique Europam incolentes utimur, mense Januario annum ordientes. Olim tamen eadem apud Scotos obtinuit consuetudo, quæ nunc apud finitimos Anglos, qui annum 25 Martii auspicantur. Sed eum morem, lege 17 Decemb. 1599 lata, abrogavit Jacobus VI. qua statutum est, ut deinceps anni initium esset primus Januarii, ut ex Actis Secreti Concilii patet.

3 *In Regis aulicorumque perfidiam*] MS. & princeps editio Edinb. [*Regem*] legunt: rectius tamen alii libri, quibus [*Regis*] editum est.

4 *Ad eam affigunt*] Ita legendum arbitramur, non [*eum*,] quod omnes codices pervasit: ea enim vox non proprie ad *equum*, sed ad *assulam*, referenda videtur.

5 *Per vicos trahunt*] *Vicus* proprie est *continuata ædium series*, Buchananus autem hic & alibi nonnunquam pro *via*, sive *platea urbis*, accipere videtur: quo sensu vocem a quoquam probo auctore usurpatam negat Menagius Diction. Etymolog. Franc. voce *Rue*, & Dacierius ad Horat. Sat. lib. I. 9. 13.

XXXIX. Rex interea, collecto exercitu, ut suis laborantibus ferret opem, cum se Duglassianorum copiis videret imparem, decrevit, opperiri Alexandrum Gordonium, qui cum magnis auxiliis, a septentrionibus ultimis usque collectis, adventare dicebatur. Verum per Angusiam ducenti Comes Crafordiæ ad Brechinum tum valida manu se objecit. Commisso acri prælio, cum Regiorum acies media, jam loco moveri cœpta, vix Angusianorum sustineret impressionem, Joannes Colessius, qui sinistræ præerat alæ, Crafordio, cui erat infensus, deserto, mediam aciem nudavit: quo terrore perculsi, qui pene victores erant, terga verterunt. Gordonius præter spem victoria, multo tamen cum suorum sanguine, potitus est, duobus fratribus cum magno gentilium & clientium numero cæsis. Cecidere ex Angusianis non pauci viri illustres: in iis Joannes Lindesius Comitis frater. Ipse, ira ab hostibus in desertores versa, arces eorum diruit, agros ferro flammaque vastavit. Hæc ut liberius faceret, Gordonii repentino ad suos reditu effectum est, audito Moraviæ Comitem in suos agros Bogianos omni crudelitatis genere sæviisse: itaque, cum victore exercitu reversus, non modo cladem acceptam hosti reddidit, sed eum Moraviæ finibus expulit. Hæc præcipiti vere acta.

XL. Interea Rex, ex Jacobi Kennedi maxime consilio, conventu Edimburgum indicto, Duglassiæ Comitem, quique ejus sectam sequebantur proceres, per fœcialem adesse jussit. [1] Is tantum absuit ut paruerit, ut proxima nocte libellum templi valvis affigendum curaret; „Se salutem suam nec „Regi commissurum, nec ei omnino in posterum pariturum, qui patrueles „suos Edimburgum, fratrem Sterlinum, ad se fide publica illectos, tam per- „fide indicta caussa, trucidarit. Comitis proxime occisi quatuor fratres, Jacobus„

1 *Is tantum absuit ut paruerit*] Accuratissimus Abercrombius ostendit ex Actis publ. Angl. Tom. 11. pag. 323, & 327. Jacobum Duglassiæ Comitem a Rege in gratiam fuisse receptum circa hoc tempus: ab eo enim ad Anglum legatus missus 18 Aprilis anni sequentis, inducias quadriennales, sui Regis nomine, cum eo iniit, a 21 Maji 1453, ad eundem Maji diem 1457. Hanc vero Abercrombii sententiam per se satis perspicuam ulterius adhuc confirmat ipsius Jacobi Duglassii instrumentum, quo suo, fratris sui, Jacobi Domini Hamilton, aliorumque sibi adhærentium nomine, sacramento interposito tactisque sacris Evangeliis, pollicetur Jacobo II. Regi Scotorum; 1. Se nullo juris titulo sibi vindicaturum terras Comitatus Victoniæ, nec eas quovis prætextu petiturum, nisi cum bona venia Mariæ Reginæ Scotorum. 2. Pari modo se Regis arbitrio permissurum terras dominii de *Stewarton*, quæ quondam fuere Ducissæ Turonensis patrimonium, sive eas Rex sibi negare, sive ex gratia concedere vellet. 3. Se suæque factionis homines omnem simultatem, odium & malevolentiam erga quoscunque conceptam in perpetuum remissuros. 4. Se suosque pacem, justitiam, cæterasque artes bonis civibus dignas in posterum culturos, omniaque quibuslibet damna data, aut injurias illatas cum fide compensaturos. 5. Denique, se, dummodo vitæ suæ sufficienter sit prospectum, Regem summo honore atque observantia prosecuturum. Huic autem syngrapho, cujus exemplar exstat in codice MS. varias collectiones ex Actis publicis complectente, in Bibliotheca Juridica Edinb. asservato, nomina ac sigilla sua apposuere Jacobus Duglassiæ Comes, & Jacobus Hamiltoniæ Regulus, 28 Augusti 1452.

1 Geor-

bus, Archibaldus, [1] Georgius & Joannes, ac [2] Beatrix nuper Comitis uxor, item Alexander Comes Crafordiæ, in hoc conventu hostes publici denunciati: multi etiam [3] in supremum ordinem allecti; plerisque ex rebellium bonis præmia decreta; exercitus ad hostes persequendos contractus, agri vastati, pecora abacta; frumenta in horreis igne corrupta: hieme deinde, cum sub dio haberi miles non posset, dimissus; expeditio in ver indicta. Jacobus Duglassius interea, ne familiæ opes, quæ ex locuplete matrimonio in immensum excreverant, ad alienos transirent, [4] Beatricem, antea fratri nuptam, uxorem accepit: cum Pontifice Romano agit, ut id matrimonium confirmaret. Id inceptum, Rege per literas impediente, frustra ei fuit.

XLI. Hoc anno duobusque sequentibus, agrorum direptionibus, arciumque eversionibus inter factiones certatum est: nunquam ad summæ rei aleam est ventum: magna ejus cladis pars in Annandiam, Forestiamque, & vicinos Duglassianorum agros incubuit: vastitatem agrorum fames, famem pestis consecuta est. Interea prudentiores amicorum cum sæpenumero cum Duglassio egissent; „ Ut se suaque omnia Regiæ clementiæ, quam antea frequenter majores „ ejus experti fuerant, permitteret; cum præsertim Regem haberet natura fa„ cilem, & per amicos exorabilem: nec sua pertinacia familiam clarissimam „ extingueret; totque virorum illustrium, qui sectam ejus sequebantur, salu„ tem proderet; aut eo necessitatis eos adduceret, ut calamitatibus fracti sibi „ consulere cogerentur: facilem ei fore pacificationem rebus florentibus; de„ serto ab amicis nullam spem veniæ superesse. Juvenis, ætate & ingenio ferox, „ respondit; [5] Nunquam eorum potestati se permissurum, qui nec pudoris, „ nec divini aut humani juris vinculis ullis continerentur: qui suos patrueles fra„ tremque, blande pollicendo ad se adductos, tam perfidiose & crudeliter tru„ cidarint: omnia potius extrema passurum, quam ut eorum se fidei crederet. Hæc pro ingenio quisque probabat, aut reprehendebat: ferociores, aut quibus mala publica quæstui erant, animi magnitudinem laudare; prudentiores suadere, „ Ne ad extremum, deserentibus amicis, occasionem pacificandi se„ ro quereretur omissam: qui fere exitus stultis consiliis esse solet.

XLII. At Crafordiæ Comes, longinqui belli pertæsus, & caussæ quam sustinebat, iniquitatem, communesque rerum commutationes secum reputans, gnarusque veniam præoccupanti Principis gratiam fore facilem, perseveranti in armis difficilem; simul ab amicorum parte desertus, reliquorum fide suspecta, Re-

1 *Georgius*] Lege *Hugo.* Vid. supra Lib. XI. 26.

2 *Beatrix*] Ea mater horum fuerat. Vid. postea ad Lib. XI. 54.

3 *In supremum ordinem allecti*] Ita omnimo scribendum, non [*illecti*,] quemadmodum in aliis omnibus codicibus. Ita Suet. in Nerone, cap. 1. *Et inter patricios allecti perseverarunt omnes in eodem cognomine.* Allecti autem seu Adlectitii dicebantur apud Romanos qui propter inopiam ex Equestri ordine in Senatus numerum sunt assumti, ut ait Festus. Vid. etiam Budæum in Pandectas fol. 40.

4 *Beatricem antea fratri nuptam*] Vid. supra Cap. 18 & infra 44. huj. Lib.

5 *Nunquam eorum potestati se permissurum*] Supra tamen ostendimus eum se Regis potestati permisisse. Fraudulenter autem egisse constat; anno enim sequente, fide jurisjurandi violata, aperte Regi bellum indixit.

Regem, per Angusiam iter facientem, habitu maxime ad misericordiam composito, capite pedibusque nudatis, supplex adiit: ingenueque temporum superiorum offensas confessus, se suaque in fidem Regis tradidit, commemorata prius in Reges majorum suorum observantia & officiis: „Scire sua culpa se „omnia extrema meritum; quicquid vitæ fortunarumque sit in posterum ha„biturus, id se Regiæ debiturum clementiæ. [1]Hæc, pluraque hujus generis, non sine lacrymis locutus, commoverat vehementer omnes qui aderant; imprimis quosdam e Nobilitate Angusiana: qui, etsi superioribus temporibus Regem secuti fuerant, tamen familiam tam vetustam & claram cupiebant ab interitu vindicatam. Functus est ibi Jacobus Kennedus & boni Episcopi & civis officio: qui plurimis & gravissimis Comitis offensis remissis, salutem ejus Regi accurate commendavit: id enim, quod erat, rebatur, Regis viribus tanta accessione auctis, hostem in posterum indies debiliorem futurum, multis tam clari hominis exemplum secuturis. Rex etiam, eum arbitratus, fracta pristina ferocia, ex animo præteritorum pœnituisse, non difficilem se præbuit: veniaque data, & bonis honoreque pristino restituto, monuit, ut in officio permaneret. Crafordius quoque, lenitate Regis & facilitate provocatus, omni genere officiorum eum postea demereri studuit; & in ultimas regni oras proficiscentem cum suis copiis est comitatus: rebusque ibi pro tempore compositis, reversum domi suæ liberaliter accepit: eunti ad reliquias belli civilis conficiendas, quantas conficere posset copias pollicetur: adeoque omnem vitæ rationem commutavit, ut, pristina ferocia deposita, mansuete & comiter cum Nobilitate vicina vixerit: eoque, interitus ejus, brevi consecutus, majorem Regi populoque universo dolorem attulerit.

XLIII. Carpente paullatim Rege vires Duglassianorum, reliqua spes erat in Anglo, si quid inde auxilii impetrari posset. Missus Hamiltonius Londinum, responsum ab Anglo retulit; „Se nulla alia conditione bellum adversus Scotos „suscepturum, nisi Duglassius se suaque omnia ei dederet, civemque se An„glum profiteretur. Hac spe incisa, cum ab altera parte Rex edictis, proscriptionibus & armis urgeret, atque omnibus, quæ bellum fert, malis rebelles vexaret, Hamiltonius Comitem hortatur; „Ne Regem sinat, singula carpen„do, universa labefactare, ac demum evertere. Quin potius in aciem prodeat: „rem fortunæ committat: aut honeste vincendum, aut ibi fortiter cadendum. „Id demum nomine Duglassiano dignum; in eoque unicum ærumnarum finem „esse positum. His vocibus excitatus, cum per amicos & clientes quantum potuit exercitum coëgisset, ad solvendam Abercorni obsidionem ducit. Rex enim, multis arcibus Duglassianorum dejectis, Abercornum, longe munitissimum præsidium, medio fere inter Sterlinum & Edimburgum itinere situm, obsessum tenebat. Duglassius cum eo venisset, ut & hostes conspicere, & ab eis conspici posset, amicique hortarentur; „Ut vel egregia victoria perpetuam „laudem pararet, vel honesta morte se a contumeliis & miseriis vindicaret; cæte-

1 *Hæc, pluraque hujus generis*] Ita legendum, cum MS. & principe Edit. Edinb. non [*pleraque*] quod aliis fere omnibus irrepsit.

2 Archi-

cæteris omnibus ad decernendum paratis, sua cunctatione omnium animos fregit: exercitu enim in castra reducto, bellum ducere decrevit. Id ejus factum cum homines militares damnassent, Hamiltonius, pertæsus ejus ignaviam, desperatoque partium successu, ea nocte ad Regem transivit. Rex veniam quidem dedit: sed homini, alioqui astuto, non satis fidens, eum Roslinum, quæ arx Comitum Orcadum erat, relegavit: ac postea, deprecantibus amicis, custodia liberatum, in amicorum numerum recepit, incruenta ei potissimum imputata victoria. Cæteri fere Duglassiani, exemplum Hamiltonii secuti, qua cuique commodum fuit, dilapsi: arx, multis vulneribus utrinque acceptis, tandem capitur, cæsoque præsidio, semidiruta in victoriæ monumentum relicta est. Duglassius pene ab omnibus desertus, cum paucis familiarium in Angliam profugit: inde, non multo post, Annandiam, quæ Regiis præsidiis tenebatur, cum parva manu ingressus, prælio commisso inferior, fuga cum Joanne fratre elapsus: [1] Archibaldus Moraviæ Comes cæsus: [2] Georgius, graviter vulneratus, in manus hostium venit: curatisque vulneribus, ad Regem adductus, capite luit.

XLIV. Conventu Ordinum Edimburgum indicto [3] in Nonas Junii, anni millesimi quadringentesimi quinquagesimi quinti, iterum Jacobo, Joanni & Beatrici Duglassiis aqua & igni interdictum. [4] Beatricem hanc acta publica matrem horum faciunt: quod mihi tamen non fit verisimile, nisi forte per adoptionem facti sint ejus filii. Jacobus Comes, fratribus amissis, ab amicis desertus, Anglis diffidens, ut nihil inexpertum relinqueret, Donaldum, Æbudarum tyrannum, eundemque Rossiæ Comitem, ad Stephanodunum convenit: hominem, suopte ingenio sceleratum, facile ad bellum impellit. In proximos Regis agros primum sævitur, nullo sexus ætatisque discrimine: nihil ab injuria fuit immune, quod ferro flammaque violari poterat. Pari crudelitate in Argatheliam & Araniam usus, domum præda onustus rediit. Inde, Abria Mo- M. CDLV.

ra-

1 *Archibaldus Moraviæ Comes*] Hi duo Duglassii fratres, anno 1452, & quidem ante 28 Augusti cæsi videntur; in instrumento enim superius memorato, quo se suamque sectam secutos in Regis fidem tradit, unius tantum fratris facta est mentio.

2 *Georgius*] *Hugo* legendum uti supra Lib. XI. 26 monuimus.

3 *In Nonas Junii*] Lege *in nonum Junii*, quod ipsa Acta publica disertim præferunt. Hic error librariorum culpa admissus videtur [*non.*] in [*Nonas*] vertentium.

4 *Beatricem hanc Acta publica*] Et recte quidem Acta publica; confirmat enim prædictus liber MS. in quo horum Interdictionis, seu *Forisfacturæ*, quam vocant, plene exaratum exstat exemplar: Ubi & inter alia Beatrici crimini datur, quod *suis proditoriis consiliis, auxiliis & supportationibus, filios suos Jacobum, Archibaldum, Hugonem & Joannem juvisset.* Rem vero extra dubium ponit salvus conductus ei ejusque nurui ab Anglo datus, Fœd. Angl. Tom. 11. pag. 310. quo ipsa *Beatrix, Comitissa de Douglas & Annandaliæ*; ipsius vero nurus *Margareta Comitissa de Douglas & Annandaliæ, Domina de Galeway, Consors Willielmi nuper Comitis de Douglas & Annandaliæ*, diserte appellantur, 2 Junii 1452. Ex his autem alteram, nomine Sinclaram, Comitis Orcadum filiam; alteram, Gulielmi & Davidis Duglassiorum in arce Edimburgensi cæsorum sororem prodit Tho. Crafordius, quamvis ille aliique fere omnes nostri scriptores hanc falso nomine *Beatricem* pro *Margarita* appellent.

 1 *Con-*

raviaque vastatis, Ennemessum divertit: arce capta, oppidum direptum incendit. Nec Anglus interea quievit: sed, temporibus insidiatus, incursiones in Marciam fecit: cæsisque hominibus aliquot illustribus, qui furorem late grassantem compescere anniXi erant, plenus prædarum, ut e regione opulenta, domum sine damno rediit.

XLV. Proximo post hunc anno, Beatrix, superioris Comitis Duglassiæ uxor, & fratri ejus Jacobo aliquot annos habita uxoris loco, ad Regem profugit: superioris temporis crimina in Jacobum rejicit: „Se & fœminam, & „auxilio destitutam, ad sceleratas nuptias vi coactam, ad primam occasionem, „Jacobo absente, ab ea servitute profugisse: Regiæ fidei se suaque omnia per„mittere; quicquid de ipsa ejusque patrimonio statuerit, ejus decreto libenter „parituram. Eam Rex, in fidem receptam, Balvaniæque agris donatam, fratri suo, ex eadem matre, Atholiæ Comiti collocavit. Ejus exemplum secuta est Donaldi Insulani uxor: ea erat Jacobi Levistonii filia, ab avo Prorege, suadente etiam Rege, Donaldo collocata; ut ferum hominis barbari molliret ingenium, eumque in partibus factionis Regiæ retineret. Sed tum, propinquis suis in pristinum locum gratiæ restitutis, ac marito ad Duglassianas partes adjuncto, cum vilior & contemtior apud eum quotidie fieret, adversus barbaram ejus crudelitatem Regis opem implorabat. Ei nulla se purgandi aderat necessitas apud Regem, qui auctor ipse ejus matrimonii fuisset. Igitur liberaliter & humane recepta, prædiis amplis donatur, quo subsidio reliquum ætatis honorifice degeret. Eodem fere tempore, Patricius Thorintonius, occulte quidem Duglassianæ factionis, sed Regiam aulam diu secutus, Joannem Sandelandium Calderanum, adolescentem circiter viginti annorum, & Alanum Stuartum, homines nobiles, & conspicua in Regem fide, ad Britannodunum nactus sibi opportunos, occidit. Ipse deinde, ab adversa factione brevi post comprehensus, pœnas luit. Fuit insignis hic annus multorum illustrium virorum morte, sed maxime Gulielmi Crichtonii. Is, quanquam Equestri loco natus esset, tamen, ob summam prudentiam & fortitudinem, fidemque singularem erga Regem, ad ultimum usque vitæ diem [1] constanter cultam, maximum bonis omnibus desiderium sui reliquit.

XLVI. Proximo anno, Angli, superiorum injuriarum impunitate illecti, ducibus Henrico Percio Northumbriæ Comite, Jacobo Duglassio exule, Marciam late vastarunt. Hanc populationem ut prohiberet, Georgius Duglassius Angusiæ Comes, collecta manu popularium, in prædatores impetum fecit: ac, magno cum tumultu, partem eorum, in quam delatus erat, ad suas stationes compulit. Qua indignitate Angli commoti, cæteris nondum ad signa revocatis, aciem promovent. Nec Scoti moram prælio faciunt. Cum æquo Marte utrinque, majoribus animis quam viribus, pugnaretur, qui sparsi per agros erant Angli, e clamore dissono ac tumultu hostem adesse sentientes, ne prædam, quam amplissimam coëgerant, amitterent, recta domum contenderunt. Eorum discessus

1 *Constanter cultam*] Ita, reclamantibus licet omnibus libris, quibus [*cultmu*] legitur, emendavimus.

ſus faciliorem, nec tamen incruentam, Scotis victoriam dedit, pari fere numero utrinque cæſo, multis Anglorum in fuga captis. Hujus victoriæ nuncius ad Regem allatus, ægrum inter civium hoſtiumque arma animum nonnihil erexit: dein Donaldum Inſulanum, ubique partium ſuarum adverſam fortunam cernentem, compulit, ut de pace oratores mitteret. Hi, ſubmiſſa oratione, multa de Regis clementia erga Craſordium cæteroſque, qui in eadem cauſſa fuiſſent, commemorantes, ſuam culpam in fatalem temporum rabiem conferentes, multa de Donaldi in poſterum obſervantia polliciti, moviſſe Regem viſi ſunt. Is, medio reſponſo, nec Donaldo ignovit, nec ſpem veniæ præcidit: „Multa quidem exſtare ejus maleficia: nullum adhuc dediſſe animi mutati indicium: „itaque, ut vera credatur, quæ verbis oſtentatur, pœnitentia, & ex animo „profecta, reparanda ſuperioris temporis damna, quos fortunis evertiſſet, res „eis reſtituendo: aliquo denique honeſto facinore eluendam tot ſcelerum memoriam: Se quidem ſcire, nullam eſſe virtutem, quæ magis clementia Re„gem deceat: verum providendum, ne, nimia lenitate ſoluto imperio, mali „magis inſoleſcant, quam boni ad officium excitentur. Donaldo quidem & re„liquis ejus conſilii ſociis ſe ſpatium daturum, quo mutatæ voluntatis indicia „edere poſſent: talem ſe quemque habiturum, qualem res, non verba oſten„derent. Interea ſecuros eſſe jubet: in cujuſque poteſtate futurum, felicem „an miſeram poſthac ætatem agat.

XLVII. Hac ratione vel compoſitis, vel ſopitis inteſtinis malis, Rex omnem curam in Angliam intendit. Dum de bello gerendo, totieſque violatis induciis, habet conſilium, ſuperveniunt Legati, a Nobilitate Anglica miſſi, auxilium adverſus Henricum Regem ſuum petentes. Henricus enim, ſpreta Nobilitate, novos homines extulerat, quorum de conſilio, uxor ejus, virilis animi fœmina, cuncta adminiſtrabat. Auxerat etiam Regis apud ſuos contemtum, & familiarium ejus invidiam, res in Aquitania & Normania male geſta: tot provinciis amiſſis, antiquis inſulæ terminis incluſi, fremebant, neque Regis ignaviam, neque Reginæ ſuperbiam diutius ferendam. Capita conjurationis erant tres Richardi, nempe Dux Eboraci, & Comites Sariſburiæ & Varvici. Legati Angli, cum de juſta belli cauſſa, conjurationis opibus, & ſui Regis ignavia, multa diſſeruiſſent: adverſus communem hoſtem, in bello timidum, in pace ſordidum, qui diſcordias domeſticas inter Scotos aluiſſet, exules eorum juviſſet, auxilium petunt. Victoria parta, arces & agros, ſuperioribus bellis captos, ſe redditu-ros pollicentur. Rex, de concilii ſententia, reſpondit; „Jampridem ſe de ſta„tu rerum Anglicarum audiſſe: neque partis utriuſque jus ſibi ignotum: ne„que, niſi ex utriuſque partis ſententia, ſe alieni regni arbitrum futurum. Quod „autem ad bellum attinet, ſibi jamdiu in animo fuiſſe, temporum ſuperiorum „ulciſci injurias; regnique ſui loca, per occaſionem diſcordiarum intercepta, „quum jure non poſſet, armis recuperare. Ea ſi Eboraci Dux, quique ejus ſe„ctam ſequerentur, reſtituere polliceantur, ſe adverſus Henricum eis auxilio „futurum.

XLVIII. In hæc cum fuiſſet conventum, Legati domum revertuntur. Rex, copiis paratis, cum in Angliam ingreſſurus eſſet, fit ei obviam Anglus impoſtor,

stor, ab Henrico missus. Is, ut qui diu Romæ fuisset, Italorumque mores & sermonem didicisset, cultu omni comitatuque peregrino, literisque Pontificis confictis, se facile hominibus minime callidis pro Legato Romano probat: & quo minus suspecta fraus esset, Monachus in partem fabulæ assumitur, cujus simulata sanctitate fides facilius accederet imposturis. Hi, ad Regem perducti, Pontificis Romani nomine vetant, ne ulterius progrederetur: diras comminati, ni pareret. „ [1] Pontificem enim, quo commodius commune bellum in „ communem Christianorum hostem geratur, per totam Europam compositis „ dissidiis, in id unum intendere animum: se quidem præmissos, qui hæc præ- „ monerent: ampliorem Legationem propediem venturam, quæ discordias An- „ glorum civiles finiret, & Scotis de acceptis injuriis satisfieri curaret: eam se „ credere Legationem in Gallia jam esse. Rex, ut qui fraudem nullam subesse suspicaretur orationi; quique, rebus adhuc domi non omnino tranquillis, honestam pacem etiam cuperet, Legato paruit, atque exercitum dimisit. Vix eo dimisso, ab Anglis quibusdam de Legati suppositii fraude admonitus, iterum copias contrahit: &, quia cum Eboracensi se conjungere non poterat, ut Regias vires aliqua ex parte distineret, & suas etiam ulcisceretur injurias, Rosburgum recta ducit: oppidum primo adventu capit, ac diruit. Arcem longe munitissimam dum oppugnat, Legati ab Eboracensi sociisque veniunt, qui Regem suum victum, bellumque confectum in Anglia nunciant: gratias agunt Jacobo, pro ejus benevolentia & studio in ipsorum dignitate & salute tuenda: ejus beneficii se memores in tempore fore promittunt: verum in præsentia orare, „ Ut ab obsidione arcis recedat, omnique alio maleficio in Anglos abstineat, „ neu ipsos rerum earum gravet invidia apud populum, qui vix contineri potuit, „ quin confestim exercitum in Scotos decerneret. Ad ea, Jacobus victoriam gratulatus, rogat Legatos; „ Ecquid Eboracensis & socii de promissis exsol- „ vendis mandassent. Cum, nihil sibi mandatum, respondissent; „ Ego, in- „ quit, priusquam prior ad me Legatio venisset, arcem istam in agro meo ædi- „ ficatam evertere decreveram: neque, post id tempus, ullo sum isti factioni „ beneficio obstrictus, cur intermittere rem affectam, & pene confectam, „ debeam. De minis istis, sive ipsorum, sive populi, ipsi viderint: vos nun- „ ciate, me non verbis, sed armis, hinc submotum iri.

XLIX. Ita Legatis re infecta dimissis, dum Rex obsessos omnibus, quæ bellum fert, malis urgeret, Donaldus Insulanus, cum magna popularium manu, in castra venit. Is, ut facinorum superiore vita admissorum faciliorem ob-

1 *Pontificem enim*] Sic rescribendum ostendunt quæ mox sequuntur: editis tamen omnibus irrepsit [*Pontifex:*] mihi vero dubium non est quin Buchananus [*Pont.*] per abbreviaturam scripserit, quemadmodum in nostro MS. exhibetur, quod librarios orationis seriem non attendentes pro [*Pontifex,*] fefellit. Ineptire autem mihi videntur, qui *Pontifex intendere animum* pari modo hic dictum existimant, quo *Populus mibi invidere* apud Terentium; nihil enim hic, si totam sententiam, ejusque cum iis quæ præcesserant nexum consideres, cum altera illa loquendi formula adest commune. Quis enim Latine dixerit, *Thraso Terentianus ait populus sibi invidere.*

1 Bam-

obtineret veniam, Regemque sibi penitus placaret, ei est pollicitus, si quo progredi vellet, quamdiu in hostico foret, reliquum exercitum mille passus antecessurum, & asperiora quæque pericula principem excepturum. Juxta Regem tendere jussus, cohortes aliquot ad populandos agros emisit. Eisdem forte diebus Alexander Gordonius Huntilææ Comes novas copias adduxit. Fecit ea virium accessio, ut, quanquam arx strenue defenderetur, Rex in oppugnando pertinacior esset, &, cum antea magis obsidio quam oppugnatio esset, abundante multitudine, aliis atque aliis in stationes deinceps succedentibus, præsidiarii (quorum jam multi ceciderant, plures vulneribus saucii inutiles, reliqui laboribus assiduis & vigiliis fatigati erant) paullatim ad pericula segnius accurrerent: quibus ut major terror admoveretur, pars muri [1] bombardis ferreis, quarum tum magnus & usus & metus erat, quati jussa. Ibi dum Rex propius, ut arbiter & exactor laboris, instat, una e machinis, violentia ignis interne furentis, [2] excusso cuneo ligneo, cæteris illæsis, Regem in terram dejectum statim exanimat. Ex aulicis qui proxime astiterant, etsi inopinato casu perculsi erant, tamen, ne, Regis morte palam facta, vulgus dilaberetur, corpus velant. Regina, quæ eo ipso die in castra venerat, haudquaquam muliebri animo dejecta in luctus, proceres convocat: hortatur, „Ut animo bono „sint: neu, unius hominis casu, tot viri fortes deterriti, rem pene ad exi„tum deductam turpiter deserant: se in locum defuncti Regem alium brevi ad„ducturam: interea omni apparatu belli hostem urgendum, ne, morte Im„peratoris intellecta, ferocior efficiatur, & in unius hominis morte tot viro„rum fortium simul virtutem extinctam existimet. Pudebat viros animi magnitudine a fœmina superari. Arcem igitur adorti sunt tanta vi oppugnare, ut neutra pars Regem abesse senserit. Interea Regis filius Jacobus, [3] septem annorum puer, in castra adductus, Rex salutatur: nec multi intercessere dies, cum Angli, qui in præsidio erant, laboribus & vigiliis confecti, arcem novo Regi dediderunt, pacti, ut incolumes sua secum exportarent. Arx, ne iterum caussa belli foret, solo æquatur.

L. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Secundus, anno a Christo nato, MCCCC.
M. C C C C. L X. [4] non multis ante æquinoctium autumni diebus, LX.
æta-

1 *Bombardis ferreis, quarum*] Ita legendum, non [*quorum*,] quod libris omnibus irrepsit.

2 *Excusso cuneo ligneo*] *i. e.* ut ego quidem interpretor, *ligno illo extremæ bombardæ inseri solito*, quod & Major testatur, *obstructorium* diserte appellans: alii tamen bombardæ ipsius fragmine exanimatum tradunt.

3 *Septem annorum puer*] Natum mense Januario, & quidem intra 7 & 22 diem, anni 1452, *i. e.* ex recepta nunc supputandi consuetudine 1453, ostendit ipsius instrumentum (in Actis publ.) *Georgio Maxwell de Calderwood Militi, de terris de Finlaston* 22 Januarii 1477 concessum, quo alterum ipsius instrumentum, eidem de iisdem terris 7 Januarii 1477 datum, confirmat, hanc rem iterandi caussam præfatus; *Nos nunc in ætate perfecta existentes, post nostram generalem revocationem, approbamus, ratificamus, &c.* unde liquet eum ante 22 Januarii $147\frac{7}{8}$ vigesimum quintum ætatis annum complevisse.

4 *Non multis ante æquinoctium autumni diebus*] 3 nempe Augusti die Dominico, referentibus Extr. Majore, Leslæo, Drummondo, Echardo, *&c.* 40 minimum diebus

ætatis anno XXX.[1] postquam regnare cœperat, XXIV.[2] Semper, a pueritia, bella domestica & externa eum exercuerunt: ea moderatione animi res adversas & prosperas tulerat; ea fuerat in hostes fortitudine, in deditos clementia, ut maximum sui desiderium apud omnes Ordines reliquerit: eoque est visa mors acerbior, quod in juventæ flore, tot malis defunctus, cum summa de virtutibus ejus esset exspectatio, repente decessit. Auxit desiderium filii rebus gerendis ætas immatura, reputantibus, quantum superioribus viginti annis malorum pertulissent, quorum incendiis nondum plane restinctis, ex præteriti temporis recordatione sequentis divinare posse statum sibi videbantur.

bus ante æquinoctium autumni.

1 *Ætatis anno trigesimo*] Ita certe legendum, non quod alii codices, & Joan. Major tradunt, *anno XXIX.* Drummondus quidem & Abercrombius, tanquam animi dubii, *obiit* inquiunt, *anno ætatis 29, vel, ut alii scribunt, 30*, quasi vero ambiguum videatur quoto vitæ anno is decesserit, qui consentiente omnium scriptorum testimonio, Octobri 1430 natus, Augusto 1460 est exstinctus.

2 *Postquam regnare cœperat XXIV.*] Sic restituendum postulant non modo alii nostri scriptores & Acta publica, sed & ipse Buchan. qui omnes eum mense Martio anno 1437 regnum iniisse testantur.

LIBER DUODECIMUS.

CIV. REX.

I. IACOBO Secundo, uti retulimus, in castris extincto, ne qua de regni jure (ut alias acciderat) oriretur controversia, ejus filius JACOBUS, e geminis minor, fratri superstes, puer septem annorum, in oppido Calsone regnum iniit. Deinde cum proceres, de more, in verba ejus jurassent, octavo ab inito regno die, exercitu relicto, domum rediit, in arce Edimburgensi sub tutela matris futurus, interea dum conventus Ordinum haberi posset, in quo de summa rerum statueretur. Is paullo tardius est indictus: quod, rebus in Anglia turbatis, domi satis quietis, primores nihil bello prævertendum censerent: ut & veteres ulcisceretur injurias, & hostem semper insidiantem alienis malis, damno insigni compescerent. In hostico, nullis obviis, in agros Anglorum est sævitum: multæ arces, unde hostes repentinas facere excursiones soliti erant, dejectæ: in his præcipua Verca, in ripa Tuedæ amnis sita, ob propinquitatem Marcianorum agris maxime infesta. Exercitus, quoad per anni tempus licuit, hostilem agrum pervagatus, prænatura hieme domum reducitur.

II. Hoc anno, Henricus Anglus ab Eboracensi Regulo captus, & Londinum abductus fuit. Ibi formula pacis, Henrico nihil abnuere auso, scribitur, ut ipse, dum viveret, nomen Regium & insignia teneret, administratio rerum penes Eboracensem esset, sub nomine Protectoris: Henrico mortuo, etiam

etiam [1] Regium nomen ad Eboracensem ejusque posteros transiret. Dum hæc Londini geruntur, Regina nunciatur adventare cum magnis copiis, ut Regem e custodia liberaret. Adversus eam Eboracensis, cum Henrico Rege Richardo Varvicensi relicto, circiter quinque millia secum ducens, obviam in agrum usque Eboracensem processit: & ne, qui toties in Gallia nunquam se mœnibus, sed semper armis, adversus magnos exercitus defendisset, certamen adversus mulierem defugere videretur, cum longe majoribus copiis congressus, ipse, cum minore filio, ac magno procerum numero, cæsus fuit: principum capita, super portam Eboraci affixa, spectaculo proponuntur. Regina victrix, cum ad Regem liberandum iter intenderet [2] Comes Varvici obviam ei progreditur, Regem secum ducens, velut ejus auspiciis pacta paullo ante de regno inita defensurus. Ad Fanum Albani, quod Verolamium fuisse creditur, hostibus occurrit. Regina iterum victrix, ducibus hostium cæsis, marito recuperato recta Londinum tendebat: verum comperto, Pembroci Comitem ab ipsa, Eboracensis filium à patre, ad auxilia contrahenda missos, ex itinere conflixisse, ac Eduardum, inimici sui filium, victorem; ipsa gnara odii Londinensium erga se, Northumbriam versus (quod ea pars Angliæ velut seminarium sibi virium esset) contendit. Ibi quoque cruentissima pugna (ut in qua, ex utraque parte, cecidisse tradantur supra triginta sex millia virorum fortium) superata, cum hostis instans spatium recolligendis viribus nullum daret, cum marito & filio in Scotiam profugit. Victor se Regem Angliæ Eduardum Quartum edit.

III. Henricus, cum opem rebus suis afflictis postularet, Jacobo Kennedo Fani Andreæ [3] Archiepiscopo, qui tum auctoritate & opinione prudentiæ cæteros Scotos anteibat, maxime annitente, acceptus est humanissime, & omni genere officiorum ita cultus, ut in spem prioris fortunæ recuperandæ erigeretur: quam spem, ut mutuis quibus poterat officiis tueretur, Bervicum oppidum (quod [4] ab Eduardi Primi usque tempore Angli tenuerant) Scotis restituit: qui, eo munere devincti, omnibus rebus Henrici factionem sublevabant, non modo reliquias naufragii ejus colligendo, sed auxilum etiam ad cætera in tempore recuperanda pollicendo: & ut amicitia jam inchoata firmius coalesceret, duæ Reginæ, utraque genere Gallica, tractare cœperunt de affinitate confirmanda, Jacobi sorore Henrici filio, quem Valliæ Principem nominabant, despon̄sa, quanquam neuter eorum adhuc septimum annum explevisset. Has nuptias Philippus Burgundus, Reginæ Scotorum avunculus, sed Anglorum Reginæ ca-

1 *Regium nomen ad Eboracensem*] Ita emendavimus monente Crafordio: Duci enim Eboracensi non [*Eduardo*] (quod alii libri præferunt) sed [*Richardo*] nomen fuit, ipso etiam Buchanano testante Lib. XI. 47.

2 *Comes Varvici*] Perperam libris omnibus *Dux Varvici* nominatur. Vid. supra Lib. XI. 47.

3 *Archiepiscopo*] Lege [*Episcopo.*] Vide Lib. VIII. 1.

4 *Ab Eduardi Primi usque tempore*] Id vero falsum: captum quidem est Bervicum ab Eduardo I. anno 1295, recuperatum vero a Roberto Brussio anno 1318 in Scotorum ditione permansit ad annum usque 1333, quo ab Eduardo III. iterum erat expugnatum. Vid. supra ad Lib. VIII. 42. Rescribendum ergo [*Ab Eduardi III. usque tempore.*]

 1 *Puel-*

capitalis inimicus, maximopere impedire est conatus, misso Gruthusio homine nobili ad id Legato: ita enim acerbe Philippus cum Renato, [1] puelli avo materno, exercebat inimicitias, ut omnem undecunque occasionem crescendi stirpi ejus invideret: itaque tum, in ejus gratiam, res magis dilata, quam omissa est.

IV. Sed exitum, quem metuebat Burgundus, Henrici fortuna discussit: benevolentia enim erga se Scotorum, & literis ex Anglia amicorum nonnihil confirmatus, uxorem in Gallias ad Renatum patrem misit, ut ab amicis transmarinis quanta posset auxilia arcesseret. Illa apud Gallos hactenus profecit, ut suæ factionis hominibus tutum ibi receptum pararet, & adversarios excluderet: præterea duo millia militum, duce Varenno, ut Monstreletus prodidit, ut nostri & Angli, quibus facilius accedo, quingentos, duce Petro Briseo, aut Braceo Brittone, [2] ut aliis placet, itineris comites verius, quam adversus hostem auxilium, impetrat. Cum hac manu in Scotiam reversa, atque aliquid movendum rata, nihil dubitans, ad famam externi militis populares suæ factionis conventuros, ad ostium Tinæ exscensionem fecit. Sed ea manus exigua, ad famam adventantis hostis territa, nulla re memorabili gesta, ad naves rediit: ibi quoque, velut ubique conatibus eorum adversante fortuna, fœda tempestate jactati: major pars, secuta Reginam in Scotiam, Bervicum appulit: pauci in Lindisfarnen insulam ejecti, & ab hostibus circumventi, periere. Sed virilis animi mulier nihil hoc infortunio deterrita, ad suos valida Scotorum adjuncta manu, rursus fortunam experiri decrevit. Igitur, filio Bervici relicto, ipsa cum viro Northumbriam ingressa, proximos agros ferro flammaque late devastat. Ad hanc famam novi exercitus, ex primoribus Dux Somerseti & Radolfus Percius, multi præterea ex Henrici veteribus amicis, qui Eduardo Regi, metu temporum, sese dediderant, sed longe plures ex propinquis Angliæ regionibus, latrocinio semper assueti, spe prædæ accurrerunt. Ad hunc tumultum sedandum, Eduardus magnum belli apparatum terra marique instruit: Montacuti Regulum, cum bona Nobilitatis parte, ad hostem ducere jubet: mox ipse cum reliquo exercitu sequitur. Cum in campis non procul ab Examo utrique castra posuissent, turba quæ prædandi studio convenerat, dilabente, Henricus, quod in rebus desperatis honestissimum videbatur, confligere statuit: commisso prælio, victus, principibus amicorum ab hoste aut captis aut cæsis, ipse magnis itineribus Bervicum pervenit: captivorum alii statim, alii paucis post diebus, securi percussi.

V. Eduardus, ita per duces suarum copiarum victoria parta, ipse Dunelmum venit, & ut Scotorum incursiones terrore propinqui exercitus coërceret, & si quis

1 *Puelli avo materno*] Ita legendum cum MS. non quod editis omnibus irrepsit [*puellæ*:] Renatus enim Andegaviæ Dux, Reginæ Anglorum pater, adeoque ipsius filii Eduardi Principis Valliæ *avus* fuit: *Puellæ* autem, *i. e.* Mariæ Jacobi III. sororis avus erat Arnoldus Gelriæ Dux.

2 *Ut aliis placet*] Hæc verba mihi superflua videntur: neque enim tanti videtur inter *Briseum* & *Braceum* discrimen, ut illud tam signanter notaret, nisi forte Buchananus scripserit, *Petro Brisco Normano* (cujatem Major & Leslæus eum diserte memorant) *aut Braceo, Brittone, ut aliis placet.*

si quis domi tumultus oriretur, præsentia sua motus compesceret. Ac dum ibi cum parte copiarum sedet, loca ab inimicis occupata per duces aggreditur: Annevici arcem, multo cæteris majorem & munitiorem, quam (reliquis aut vi captis, aut per conditiones receptis) præsidium Gallorum tenebat, acriter oppugnat: nec minus fortiter præsidiarii, spe auxilii propinqui e Scotia, eam tuebantur. Sed cum, nuper in Anglia re male gesta, tam brevi quam præsens flagitabat periculum, exercitus cogi non posset, qui obsidionem solveret; aliis cunctantibus, nec suam sententiam explicantibus, Georgius Comes Angusiæ rem audaciæ & periculi plenam suscepit. Collectis ex amicis & clientibus, ac proximo limite, cujus præfectus erat, circiter decem millibus equitum, ad arcem accessit: & Gallis, qui in præsidio erant, in eos impositis, quos sine sessoribus equos adduxerat, incolumes ad unum omnes in Scotiam reduxit; Anglis sive audaciæ miraculo stupentibus, sive subsidia Duglassio in propinquo delitescere ratis, sive potius arbitrantibus arcem sine certamine recipere, quam cum paucis illis, attamen delectis, rem universam fortunæ ancipiti committere. Eduardus, dispositis ad omnia loca opportuna custodibus, ne qua manus rebellium ultro citroque commearet, velut universo regno pacato, Londinum abiit. Henricus interea exul, vel spe ab amicis injecta, vel exilii tædio compulsus, statuit in Angliam ad suos occultus redire. Sed, eadem fortunæ ad extremum durante violentia, agnitus, captus, & Londinum ductus, in arcem conditur. Margarita uxor, rebus diffisa præsentibus, cum filio & paucis comitibus e Scotia solvens, ad Renatum patrem in Galliam navigavit.

VI. Jam (ut ad res Scoticas revertar) conventus, qui fuerat indictus Edimburgum, dies advenerat. Ad eum cum frequentes sese contulissent, multitudo in duas factiones secessit: pars enim procerum Reginam sequebatur: & longe plures Jacobum Kennedum & Georgium Duglassium Angusiæ Comitem, alterius factionis principes. Regina diversabatur in arce, Episcopus & Comes in Cœnobio Sanctæ Crucis, in suburbio extremo ad Orientem verso. Caussa dissensionis erat, quod Regina tutelam Regis se penes esse æquum existimabat: contra pars altera ex universis ad eam curam eligendum maxime idoneum; alteris maternum nomen & propinquitatem, alteris vetustam legem perpetua consuetudine confirmatam jactantibus. Post tertium conventus diem, Regina cum suis ex arce descendit: atque a sua factione se Tutricem Regis, & regni Procuratricem decerni curat: atque in arcem redit. Id cum rescisset Kennedus, cum sua factione in forum advolat, & multitudini, quæ frequens accurrerat, declarat longa oratione; „Se suosque nihil aliud quam publicum emolumentum, „& veterem institutorum observationem spectare: contra, adversarios privatis „cujusque commodis duci. Id se perspicue ostensurum, si quando liber disceptandi locus sibi detur. Hæc ubi locutus est, in diversorium cum suis se recipere cœpit: ac non longe a foro aberat, cum alteram factionem audit armatam descendere. Id vero intolerandum ratus Duglassius, ut minis paucorum fortiores cederent, ac fugæ instar esset receptus, vix a Kennedo retineri poterat, quin portam urbis proximam invaderet, atque inermis cum armatis congrederetur: ac nisi tres Episcopi, Glascuensis, Gallovidianus, & Dumbla-

nensis, tumultu exciti, intervenissent, vix indignatio sisti poterat, quin ad manus ventum foret. Episcopis interpretibus, res ita tum composita est, ut in mensem essent induciæ.

VII. Ducibus utcunque sedatis, multitudo tamen nullo imperio cohiberi poterat, quo minus iram & indignationem verborum asperitate exprimeret: „Reginæ postulationem regno esse turpem, nec ipsi satis decoram. Eone recidisse veterum Scotorum virtutem, ut, in tot virorum millibus, nemo inveniatur dignior, quam fœmina, qui rem Scoticam administraret? qui ei genti imperet, [1] quæ majorem vitæ partem in armis transigat? Quam spem tandem fore, qui Regibus parum strenuis non usquequaque tractabiles essent, eos fœminæ peregrinæ obtemperaturos? In huncne finem tot labores exantlatos, tantum sanguinis, per tot annos, terra marique fusum, ut homines, in armis nati & educati, se in muliebrem servitutem sponte dedant? Quid futurum, si Angli, quod sæpe alias fecerunt, ultum accepta detrimenta cum magnis exercitibus veniant? quem signum pugnæ propositurum? quem in aciem ducturum? quem leges belli pacisque daturum & accepturum? Hæc, inter se, in omnibus stationibus, passim vulgus hominum libere jactabat.

VIII. Verum mense exacto, paullum pacatioribus animis, cum, finitis induciis, iterum esset conventum, Regina pro sua caussa hæc fere afferebat: „Cum superioris anni administrationem non ipsa vi usurpasset, aut in eum locum repugnante Nobilitate irrupisset, sed omnium concordi assensu jure suo fuerit usa, se moleste ferre, nullo prætento crimine, de gradu dejici. Cæterum si, quod solet, in tutelis propinquitas spectetur; neminem matre propinquiorem; si Regis incolumitas, neminem fideliorem: e Regis enim morte aliis aliam spem esse; nihil ad se præter luctum & orbitatem redundaturum. Sin utilitatis publicæ ratio ducatur, se peregrinam esse, nullis amicitiis inimicitiisve illigatam: quod in iis, qui rempublicam capesserent, in primis esset spectandum: quod non modo procul a vitiis eorum vita debeat esse, sed etiam quam paucissimas earum libidinum caussas habere, quæ animum in judicando transversum agere soleant. Aliis parentum, propinquorum, affinium esse opes, quorum præsidio freti, vel delicti excusationem, vel faciliorem veniam sperare possint; interdum etiam cogi, ut ad eorum libidinem suas actiones accommodarent. Sibi vero in sola innocentia spem defensionis fore: unum enim esse filium, quem spectaret; cujus omnia emolumenta cum suis utilitatibus essent conjuncta. Hæc nisi respiceret, se privatam, cum omnium gratia, libentius & felicius etiam victuram, quam in corrigendis delictis, omnium malorum subituram inimicitias, & in bonorum offensiones interdum incursuram. Neque novum videri debere, si fœmina alieni regni procurationem petat: cum non modo in Britannia, sed in maximis etiam & potentissimis continentis regionibus fœminæ regnarint; & ita regnarint, ut administrationis earum cives non pœnituerit.

IX.

1 *Quæ majorem vitæ partem*] Ita ex MS. reposuimus, editis autem omnibus male [*qui*] legitur.

2 *Archie-*

IX. Hæc cum dixisset, multorum secutus est assensus, partim eorum, qui futuræ gratiæ locum apud eam præmuniebant, partim, qui alienæ invidiæ fructum ad se perventurum sperabant. Neque deerant, qui prava libidine, si electio ex omnibus fieret, ne, velut parum idonei, præterirentur, malebant Reginam omnibus, quam alios ejusdem secum, aut superioris ordinis, præferri. Nobilitatis vero pars incorruptior cum & vultu & verbis orationem Reginæ aspernarentur, omnem cœtum vehementer movit Jacobi Kennedi [1] Archiepiscopi Fani Andreæ auctoritas & oratio, quem in hunc modum locutum accepimus.

„X. [2] Maxime vellem, Proceres clarissimi, ut qui de omnium salute verba „facere instituunt, sine singulorum offensione, libere ex animi sententia loqui „& possent & vellent. Nunc vero, cum, quæ ad publicam universorum di„cuntur utilitatem, ad privatam rapiantur contumeliam, difficile est ita mo„dum inter diversa studia & pugnantes sententias tenere, ut non in alterius par„tis offensionem incurras. Quod ad me attinet, ita moderabor orationi meæ, „ut nemo de me queri possit, nisi suum prius flagitium fateatur: libertate „vero a majoribus accepta ita modeste utar, ut nec cupide quenquam lædere „voluisse, nec per timorem aut ambitionem, quæ ad præsentem faciunt con„sultationem præteriisse videar. Duas omnino sententias esse video, quæ con„cordiam nostram remorentur. Altera censet, in re, quæ ad omnium utilita„tem pertinet, ex omnibus electionem fieri debere: &, quemadmodum o„mnes, ad ferenda suffragia, de re, quæ totius regni salutem complectitur, „coimus, ita neminem a spe honoris æquum esse excludi, qui virtute & ho„nestis artibus eo contendat. Altera, Reginæ clarissimæ Principi, & lectissi„mæ fœminæ, injuriam fieri putat, nisi in filii salute tuenda, & regno ad„ministrando, cæteris omnibus præferatur. Harum sententiarum cur priorem „magis probem, dicam posterius. Aliorum tamen consilium hactenus probo, „quod parum e dignitate Reginæ putant, ut quisquam alius cum ea in conten„tionem de honore veniat, ne auctoritas ejus, quæ, ut est, ita omnibus exi„mia haberi debet, cum inferioribus collata, imminui videatur. Quod si de „honore unius, & non de omnium salute hic esset disceptatio, ego quoque „facile ac lubens ad eorum sententiam accederem: verum cum de eo statuen„dum sit hodie, quod omnium privatorum vitam & fortunas, quod totius re-

„gni

1 *Archiepiscopi*] Lege [*Episcopi*,] ut sæpe antea monuimus.

2 *Maxime vellem*] Jamdudum a viris doctis observatum est, nobilissimam hanc, & dubiam veteribus palmam facientem orationem, non a Jacobo Kennedo habitam, sed a Buchanano ipso confictam fuisse: neque enim apud alios nostrorum Annalium scriptores uspiam exstat illius vestigium. In ea certe concinnanda non tam Historicæ veritatis, quam suorum temporum rationem habuisse videtur Buchananus, atque totas eloquentiæ vires exprompsisse, sive suopte ductus ingenio, sive patroni sui Moravii gratiam capturus, ut utriusque Mariæ parentis & filiæ imperium exagitaret, suisque civibus invisum redderet: exemplum, ut credibile est, Joannis Knoxii secutus, qui paullo ante, eodemque fere consilio, binas in muliebre imperium scripsit invectivas, quas *primi secundique tubæ flaminis* titulo insignivit, præfervidum auctoris ingenium testantes.

1 *Ante*

„gni incolumitatem complectitur, huic uni cogitationi omnes singulorum rationes concedere oportet. Quare eos etiam atque etiam moneo, ut ita Reginæ studeant dignitati, ne legum, ne veterum institutorum, ne salutis omnium interea obliviscantur. Nam si ostendere poterunt, & legibus licere, „& publice expedire, ut Regis tutela, & rerum administratio penes Reginam „sit, me quoque suæ sententiæ astipulatorem habebunt. Sin vero eorum oratio sit publice perniciosa, & ad legum omnium interitum, & Reginæ contumeliam spectet; hanc mihi veniam, primum a Regina, deinde ab omnibus bonis, datum iri spero, ut salva & sacrosancta (quoad per leges & instituta majorum licet) Reginæ auctoritate, non celem quid sentiam; aut potius „ut id libere dicam, quod sine summo scelere tacere non possum.

„XI. Atque, ut a legibus incipiam: lex est a Kennetho, Rege non minus prudentia & consilio, quam belli gloria, claro, [1]ante quingentos amplius annos lata, & ab omnibus regni Ordinibus accepta, & usu tot annorum, ad hunc usque diem probata, ut Rege pupillo coëant Ordines, virumque „prudentia & opibus primarium eligant, qui Regis tutelam gerat, eoque nondum „regni potente res administret. Hæc lex etsi ad Kennethum, velut auctorem, „referatur, mihi tamen non tam primus eam tulisse videtur, quam vetustam „Scotorum consuetudinem nova sanctione confirmasse. Majores enim nostri adeo „erant a cura publica mulieribus mandanda alieni, ut, si omnia rerum vocabula excutias, ne muliebris quidem imperii nomen apud eos invenias. Quorsum „enim ei rei nomen imposuissent, cujus ipsi nullum penitus usum habuissent, „nec in posterum ullum fore sperabant? Quas enim Reginas alii, suo quisque „sermone, nos Regum uxores appellamus: nec altioris fastigii nomen ullum „in eis agnoscimus. Voluerunt enim, opinor, viri prudentes, ut illæ, quoties mentionem sui fieri audirent, ex adjuncto viri nomine, se viris obnoxias esse meminissent. Itaque, ad hunc usque diem nullum muliebre imperium, nulla publica procuratio fuit. In minoribus quoque magistratibus & „mandandis & exercendis, eundem plane morem constantissime observarunt. „Nam multi honores, atque in his jurisdictiones, propter ingentia erga patriam merita, etsi ad pleraque jure hæreditario pervenerint, ac sæpe fœminis dotales cesserint, nunquam tamen, ad memoriam usque nostram, „proditum est, fœminam aut in publico concilio præsedisse, aut jus dixisse, „aut eorum, quæ propria virorum creduntur, ullum munus usurpasse. Quod „institutum cum majores nostri, nullis obstricti legibus, tam constanter observarint, naturæ tantum instinctu impulsi; si nos eorum posteri, adversus „legem, omnium suffragiis acceptam, & tam longo usu probatam, in mani-

„festum

[1] *Ante quingentos amplius annos lata*] Hoc quidem accurate verum non est: Kennethus enim III. hujus legis conditor, regnum (juxta ipsum Buchananum) iniit anno 969, a quo ad hoc tempus non ultra 491 anni effluxere. Quod si advertamus hanc legem latam fuisse post multos a regno inito annos, minor adhuc summa restabit. Vid. quæ nos supra ad Lib. IV 3. Sed danda hæc Oratoribus venia, qui sententiarum numeros præcipue attendentes, temporum rationes laxiore trutina castigare solent.

1 Hu-

„festum periculum statum publicum præcipitemus, quis non a temeritatis di-„co, sed insaniæ nos insamia vindicabit? præsertim cum exemplis propinquis „admoneamur. Saxones enim, ob unius Ethelburgæ scelus, lege caverunt, „ne ulla deinceps Regis uxor Regina vocaretur, aut in sede honoris in publi-„co Regi assideret. Quæso igitur, diligenter expendite, quantum ab eorum „prudentia degenerent, qui adversus legem tam vetustam, tam fœminis uti-„lem, quam viris honorificam, clavum reipublicæ eis committant, quibus „majores nostri nunquam nomen Regium indulserunt, vicini etiam honoris „illius vocabulum ademerunt. Aliæ nationes aliter censuerunt: quo successu, „dicam postea; modo prius eis respondeam, qui hanc legem non audent pu-„blice calumniari, in mulierum autem conventiculis tanquam iniquam arguunt.

„XII. Verum quisquis est, qui eam reprehendit, non ille sanctionem aliquam „hominum modo suffragiis comprobatam, sed naturam ipsam, hoc est, le-„gem illam primariam, a Deo in animos nostros incisam, velle reprehendere „videtur: naturam, inquam, quam noster Legislator, in hac roganda, du-„cem & consiliorum suorum rectricem habuit. Natura enim ab initio, non „modo viros a fœminis animi corporisque viribus discrevit, sed sua cuique se-„xui munia, suas virtutes, genere quidem easdem, gradu vero longe diver-„sas, attribuit. Nam, qui minus indecorum est fœminis jus dicere, delectum „habere, exercitum ducere, signum pugnæ proponere; quam viro lanam, „colum, telam cæteraque muliebris infirmitatis tractare ministeria? Quæ in „viris liberalitas, fortitudo, severitas; in muliere profusio, vesania, crudeli-„tas habetur: contra, quod in fœmina elegans, come, venustum; in viris „fractum, elumbe, putidum judicatur. Hæc, naturæ sponte distincta, qui „permiscere & confundere conantur, nonne vobis videntur omnem regni sta-„tum, legibus & institutis optime formatum, non perturbare, sed omnino „evertere; cum muliebre imperium nobis probare contendunt, cujus ne nomen „quidem ullum nostri majores habebant? [1] Hujus enim (ut dixi) legis lator, „non tam, in ea condenda, novum jus attulisse videtur, quam perpetuam „majorum consuetudinem literis, ad posteritatis memoriam, consignasse; & „quod, in Rege creando, natura duce, semper fuerat usurpatum, id in Re-„gio quoque tutore creando, publica auctoritate observandum consecrasse. Hanc „qui labefactare conantur, quid aliud moliuntur, quam ut omnes leges, ritus, „consuetudines majorum, una lege violanda, [2] simul evertant? Neque ego (ne „quis id calumnietur) leges omnes, velut in æternum latas, arbitror immu-„tabiles: alia aliarum est ratio, alia vis, alia conditio: quæ enim ad tempo-„rum

1 *Hujus enim (ut dixi) legis lator*] Ita legendum cum MS. duobus distinctis vocabulis, non unico [*legislator*,] quemadmodum editis omnibus legitur. Imo vero nusquam apud probum quempiam scriptorem has voces in unam compactas reperio. Ciceronis est 4. Catil. cap. 3. *Lator legis Sempronia*, & Livii, *Noster Legum lator.* Patitur tamen Latini sermonis analogia ut *Legis lator* dicamus; an vero unico vel duobus vocabulis scribendum, Critici viderint.

2 *Simul evertant*] Rectius quam [*semel*,] qui error hic & alibi nonnunquam libros omnes occupavit.

„rum vicissitudines accommodantur, eæ fortunæ inconstantiæ sunt obnoxiæ; „tamdiu durare solent, quamdiu manet, quæ eas imposuit, necessitas: & „quæ per vim tyrannorum obtruduntur, cum suis auctoribus fere una tollun„tur. At naturæ vim illam, quæ viva quodammodo lex est, & a Deo condi„ta, in animosque hominum incisa, & penitus impressa, nullius multitudinis „consensus, nulla hominum decreta abolere possunt. *Non* enim (ut egregium „poëtam dixisse ferunt) *heri aut hodie nata est, sed cum ipsa rerum natura una „viget, consenescit, & interit.*

„XIII. Quo e genere cum hæc nostra in primis lex sit, non oppugnat Re„ginæ dignitatem, qui cupit, ut ipsa ultro sibi præscribat metas, quas natu„ra statuit, sexus postulat, consuetudo affirmat, & omnium pene gentium „consensu latæ leges approbant: sed qui sui eam oblivisci jubent, & omnia „juris vincula perrumpere, ordinemque rerum, a Deo institutum, usu rece„ptum, & in omnibus bene moratis civitatibus probatum, perturbare suadent. „Eum ordinem quicunque negliget, graves non hominibus, sed Deo, suarum „legum vindici, exsolvet pœnas. Nam si mortem lex divina minatur viro mu„liebrem, aut mulieri virilem vestem induenti, quod supplicium satis, pro ma„gnitudine sceleris, grave eis irrogabitur; qui, adulatione præpostera, totam „naturæ vim, & perpetuam Dei constitutionem evertant? Vultis intelligere, „quam isti assentatores non ex animi sententia loquantur? in conventu publico „dicere sententiam, juri dicundo præesse, leges rogare, aut abrogare? Hæc „singula etsi per se ampla sunt, quantula tamen portio sunt administrationis pu„blicæ? Cur ergo eorum uxores hic nobiscum non consultant? judiciis præ„sident? leges suadent, aut dissuadent? Cur non domi suæ ipsi rem familia„rem procurant, & uxores in castra mittunt? Quod si, quibus rem familia„rem committere [1] vix audent, nedum minimæ negotii publici parti pares esse „existiment, eas nostris imponere volunt cervicibus; videte, quam sibi con„stent: sin ipsi, infirmitatis suæ sibi conscii, idem sentiunt quod loquuntur, „sed pudore magis quam judicio cohibentur, desinant male sperare de aliis, „qui sua, hoc est, virorum officia implere & volunt & possunt. Sin (quod „magis reor) hoc assentationis genere, se Reginæ gratificaturos putent, eos „admoneo & hortor, ut falsam istam de Principe summæ prudentiæ deponant „opinionem: nec eam adeo rerum ignaram credant, ut, quod aliis fœminis „esset turpissimum, in eo suæ dignitatis aut incrementum ullum aut ornamen„tum inesse arbitretur. Invitus in hanc orationem ingredior.

„XIV. Itaque, cum Princeps illustrissima de universo regno ita sit prome„rita, ut nihil audire debeat, quod animum ejus aut aures offendere possit, „omittam, quæ in sexus contumeliam ab improbis jactari audio, & virtu„tum, quæ Reginæ sunt propriæ, potius usurpabo memoriam. Hæ enim cum „plurimæ sint, & in primis illustres, nulla tamen majorem ei apud omnes com„mendationem & laudem conciliavit, quam modestia: ea enim istius sexus „ita

1 *Vix audent*] Aut hic [*audeant*, aut mox [*existiment*] scribendum videtur: sed nihil mutare ausim.

1 *Non*

„ ita propria existimatur, ut, in privata plerumque vita, alia aliarum vitia vel „ omnino texerit, vel certe obscurarit. In Principe vero nostra, cujus, ob „ fortunæ generisque claritatem, nullum dictum factumve in obscuro esse potest, ita hæc prælucet, ut ejus commendatione cæteræ virtutes gratiores fieri videantur. Cum ea igitur mihi longa oratione non est opus, sed tantum „ ut admoneam & horter, ut, quam semel ad decus & gloriam ingressa est „ viam, eam constanter teneat: neu cujusquam assentationi ita se præbeat, ut „ sui oblivìscatur: malitque certum, & multis experimentis probatum iter, „ ad laudem & immortalitatem insistere, quam, per ancipitia & intuta progrediendo, anteactæ vitæ decus & splendorem in discrimen mittere. Vobiscum „ mihi omnis disceptatio, qui, vel invidia erga meliores, quos, ne vobis anteponantur, timetis, vel, prava ambitione, apud bonam Principem futuræ „ gratiæ fundamenta jacitis. Dicam igitur, Regina clarissima, fretus tua prudentia, quod sentio, & libere dicam. Isti non te, sed tuam fortunam alloquuntur: &, dum Reginam cogitant, eandem quoque fœminam esse oblivisci videntur. Cum fœminam dico (ne quis contumeliose id dictum interpretetur) hominem dico, cui natura, cum plurima dederit blandimenta, & „ indulgentiæ suæ munera, nonnulla etiam admiscuit (ut pulcherrimis quoque „ & pretiosissimis rebus solita est) infirmitatis incommoda: ideoque, [1] non sui „ protegendi satis potentem, in aliena voluit esse custodia; adeoque in alios „ imperium non dedit, ut leges, naturam imitatæ, in perpetua parentum, fratrum, maritorum tutela fœminas esse jusserint. Neque hoc ad earum est excogitatum ignominiam, sed infirmitati inventum remedium: nam cum eas „ negotiis, quibus sunt impares, arcet, beneficium est consulentis pudori, [2] non „ ho-

1 *Non sui protegendi satis potentem*] Quidam existimant [*sui protegendæ*,] aut [*se protegendi*] hic legendum; sed frustra cessit horum Criticorum acumen: nam quod a Sanctio primum, deinde a Novæ Methodi auctore summo cum judicio est observatum, Pronominibus *mei*, *tui*, *sui*, *nostri*, *vestri*, *&c.* sive marem sive fœminam significantibus, adhibetur gerundium in *di*, non vero gerundivum, quod vocant, sive adjectivum participiale, eo quod pronomina ista adjectivis jungi non patiantur. Sic Ovid. Epist. Acontii, ver. 74.

Copia placandi sit modo parva tui.

non *placandæ*, ut nonnullis Editt. scribitur, & quidem male, ut notat Nic. Heinsius. Terent. Hec III. 3. 12. *Ego ejus videndi cupidus* (Philumenæ *scil.*) *recta sequor.* Et Phor. I. 3. 24. *Ut neque mihi ejus* (Phanii virginis *scil.*) *sit amittendi*, *neque retinendi copia*. Vid. supra ad Lib. I. 3.

2 *Non honori detrectantis contumelia*] Duo hic observanda sunt: 1. Verbum [*detrecto*] sensu gemino & quidem multum diverso usurpari, interim *scil.* pro *recuso*, interim pro *vitupero* acceptum: utroque autem significatu *detrecto*, non *detracto* scribitur, ut *obtrecto*, *attrecto*, *contrecto*; quamvis in usu sit *detractor* verbale, i. e. *vituperator*, a supino verbi *detraho* deductum. 2. Etsi *detraho* vituperandi sensu sumtum vel Dativo vel Ablativo, præeunte præpositione, jungatur, *detrecto* tamen Accusativum semper post se postulare; ut *detrectare virtutes*, Sallust. *Detrectare benefacta*, Ovid. Quem etiam casum adsciscit *obtrecto*: Livius tamen *laudibus obtrectare* dixit. At exemplo (quod sciam) prorsus destituitur Buchananus, qui verbo *detrecto* Dativum adhibuerit: idcirco hic *detrahentis* (si liceret) legi malim.

 1 *Ma-*

„honori detrectantis contumelia. Non commemorabo, quam ægre cohibeat „eas maritorum diligentia, & parentum auctoritas: non recensebo, quo „soluta vinculis, quarundam licentia proruperit. Ea tantum dicam, non quæ „caussa præsens offert, sed quæ exigit, & quæ sine fraude publica tacere non „possum: si qua in eo sexu sunt privatim noxia, ea [1] maritis & propinquis cu„ræ sunt, quæ publice obesse possunt, ea leviter attingam.

„XV. Nunquam ab hoc sexu animi magnitudo postulata est: habent certe „fœminæ suas virtutes; sed hæc, de qua loquor, inter viriles, non mulie„bres, semper connumerata est: deinde, quo magis, ob naturæ imbecillita„tem, animorum motibus sunt obnoxiæ, eo, quoties legum frenos licentia „perruperit, longius progrediuntur, difficilius revocantur, ad modestiam vix „unquam redeunt: quippe morborum & remediorum juxta impatientes. Quod „si quæ inter eas fortiores videntur, eo sunt magis periculosæ, quod vehe„mentiores habeant impetus: & quæ, tædio sexus, fœminam semel exue„runt, etiam ultra curas viriles licentiam extendere volent. Nam ubi modum „finemque a natura positum semel transieris, quicquid ultra est, infinitum est, „nullo cupiendi aut audendi tibi relicto termino. Ad hanc etiam naturæ infir„mitatem accedit, quod quanto quisque sui minorem habet fiduciam, tanto „facilius aliorum dicta & facta ad suam contumeliam accipit, vehementius ira„scitur, ægrius pacatur, immoderatius vindictam exercet, & velut contem„tum sui ulciscitur. Hæc omnia quam sint magistratum gerentibus adversa, „nemo vestrum, opinor, ignorat. Ista si quis a me confingi putat, apud ani„mum suum reputet, quanta cum rerum perturbatione Joanna Neapolitana „non ita pridem imperaverit. Revolvite priscorum temporum historias. Non „commemorabo Assyriam Semiramidem, non Cappadocem [2] Laodicen; mon„stra sunt ista, non fœminæ. Palmyræna illa Zenobia, omnium ore celebra„ta, Parthorum victrix, [3] imperii Romani propugnatrix, tandem victa, ca„pta, triumphata, se, regnumque suum, ab Odenato marito auctum & il„lustratum, uno momento evertit. XVI.

1 *Maritis & propinquis curæ sunt*] Ita MS. editi omnes [*sint*] male.

2 *Laodicen*] Hæc uxor erat Antiochi II. Regis Syriæ, quem, quod Berenicen sibi prætulisset, veneno sustulit, ac deinde ipsius rivalem Berenicen immissis percussoribus necavit. Cæterum MS. *Laodicen*, editis omnibus *Laodicem* adversus Grammaticorum leges hic scribitur. Vossius tamen & Jonsonus exempla quædam adferunt ejusmodi nominum in *e* primæ, Accusativum in *em* mittentium: ad quorum imitationem Buchananus Lib. v. 22. *Igernem* non *Igernen*, bis extulit.

3 *Imperii Romani propugnatrix*] Crafordius legendum vult *oppugnatrix*: verum nihil mutandum, nam licet Zenobia bellum demum Romanis intulit, atque ab Aureliano capta fuit, initio tamen Romanis favebat: ejus quippe hortatu & auxilio ipsius maritus Odenatus Saporem Persiæ Regem, arma Romanis inferentem, debellavit. Ita Trebell. in vit. Valeriani patris, *Rem*, inquit, *Romanam prope in pristinum statum reddidit*, & de Odenato loquens, *Cum uxore Zenobia, collecto exercitu contra Persas profectus est.* Clarius vero ipsius Valeriani ad Senatum epistola, *Possum dicere illius esse*, *quod Odenatus Persas vicit, ac fugato Sapore Ctesiphontem usque pervenit. Nec ego illi vitam conservassem, nisi eam scissem multum Rom. Reip. profuisse.*

1 *Quæ*

„XVI. Sed nec illud quidem prætcrire tacitus possum, cujus in alienæ rei procuratione in primis ratio ducenda est, ne videlicet summum imperium ei hominum generi committamus, a quo male obiti negotii ratio exigi non potest. Nihil ego neque Reginæ ingenio, neque fidei, neque industriæ detraho: sed si quid (quod plerumque accidere solet) aliena etiam fraude, gestum fuerit, secus ac publica utilitas, aut quem tenebit loci dignitas, postulet, quam multam a Regis matre exigemus? aut quam expetemus pœnam? apud quos rerum gestarum ratio reposcetur? apud muliebre concilium in gynæceo de summa rerum consultabitur? Vos ibi decretis aut singuli subscribetis, aut universi auctores eritis, & quam vix inermem, legibus & moribus vobis obnoxiam, cohibere nunc potestis, auctoritate vestra semel armatam muliebrem impotentiam sustinebitis. Neque hoc eo a me dictum existimate, quod quicquam tale a fœmina lectissima & omnium longe modestissima metuam: sed quod nobis, quibus omnia adhuc in manu sunt, turpe ducam, spem nostræ incolumitatis, quam nobis ipsis debere possumus, in aliena potestate collocare, præsertim cum pro nobis faciant divinæ & humanæ leges, & non modo majorum nostrorum consuetudo, sed omnium, [1] quæ ubique terrarum sunt, gentium consensus. Tulerunt quidem, in summo honoris gradu, nationes quædam fœminas, non illas quidem judicio & suffragiis electas, sed [2] forte nascendi oblatas, nullus tamen unquam populus, cum libera essent suffragia, cum virorum quantulacunque esset copia, sibi fœminas præfecit. Quamobrem, viri clarissimi, suadeo, vosque vehementer adhortor, ut, juxta leges patrias, & majorum instituta, unum, aut plures etiam, si ita videbitur, ex optimatibus scilicet optimos, eligatis, qui interim regnum administrent, dum Rex eo robore sit & animi & corporis, ut ipse ad rerum gubernacula admoveri possit. [3] Quod faxitis Deum Opt. Max. fortunare & volo & opto.

XVII. Hæc cum Kennedus, cum haud dubia majoris partis assensione, dixisset, cæteri, ne frustra contra niti viderentur, in eorum sententiam concesserunt. Res autem hoc maxime modo est composita, ut neutra partium alteri cessisse videretur. Bini e singulis factionibus adhibiti ad Regis custodiam, qui publica negotia cum fide tractarent, vectigalia Regia colligerent ac dispensarent, familiæque Regiæ curam gererent: e factione Reginæ, Gulielmus Gramus, & Robertus Bodius tum Cancellarius; alterius factionis, [4] Robertus Orcadum Co-

1 *Quæ ubique terrarum sunt, gentium*] Omnes editi codices *qui*.

2 *Sorte nascendi*] Ita omnes libri hoc in loco, quod & mihi multo potius videtur, licet alibi nonnunquam [*forte nascendi*] legatur. Vid. supra ad Lib. VI. 41. XI. 25.

3 *Quod faxitis Deum Opt. Max. fortunare & volo & opto*] Ob oculos habuit Buchananus præclaram Porcii Catonis, eodem fere argumento, (*i. e.* de lege Oppia, quæ mulierum nimiis sumtibus & luxui modum statuebat, non abroganda, apud Livium lib. 34.) orationem: e qua, præter alia nonnulla, postrema hæc verba noster arripere non dubitavit: ita enim perorat Cato, *Vos quod faxitis Deos omnes fortunare velim*

4 *Robertus Orcadum Comes & Joannes Kennedus*] Ostendit Thomas Crafordius ex Actis publicis in utriusque nomine a Buchanano hic erratum: prior enim *Gulielmus*

Comes, & Joannes Kennedus; omnes familiarum suarum principes: adjuncti his duo Episcopi, Glascuensis & Caledonius: Reginæ permissum, ut educationi Regis adesset, modo ne quam partem curæ publicæ attingeret: reliquorum vero liberorum (erant autem quaterni, Alexander Dux Albinius, Joannes Comes Marriæ ac duæ puellæ) ipsa educationi præesset.

XVIII. Rebus domesticis ita constitutis, Legati Anglorum auditi: [1] petentibus induciæ in annos quindecim datæ. [2] Proximo anno, qui fuit M. CCCC.
M CD LXIII. LXIII. Regis mater decessit, parum secunda pudicitiæ fama. [3] Eodem anno, Alexander Regis frater, [4] dum ab avo materno e Galliis redit, ab Anglis capitur, brevique liberatur, Scotis, ni redderetur, ob violatas inducias bellum comminantibus. Pace foris parta, domi ab intestinis motibus non diu cessatum: nam controversiæ procerum, de statu publico ordinando, rumoribus in majus auctæ, ætasque Regis immatura rebus gerendis, & superiorum temporum licentiæ recens memoria, hominibus natura inquietis frenos facile solvit. Alanus Lornensis, homo seditiosus, Joannem fratrem natu majorem, [5] hæreditatis ejus potiundi cupidus, in vinclis captivum tenebat: vivum servaturus, quoad, odio nefarii sceleris senescente, res ex sententia transigeret. Id facinus Calenus Cambellus Argatheliæ Comes cum rescisset, magna clientium manu collecta, Alanum, liberato fratre, in carcerem conjecit, hominem, alioqui multis latrociniis infamem, in aulam ad supplicium ducturus. Verum ille (incertum fortuita, an voluntaria) morte supplicium prævenit.

XIX. In diversa regione, Donaldus Insulanus, ut auctor potentior, ita res turbare majore mole est aggressus. Is enim, Rege mortuo, metu solutus, in eo turbulento rerum statu, locum injuriæ adversus infirmiores, & augendæ potentiæ occasionem sibi datam ratus, Ennernessum cum non adeo magno comitatu venit: & a præfecto arcis, ut qui nihil hostile metueret, comiter invitatus, arcem, custodibus expulsis, in suam potestatem redegit, Insulanorumque copiis undique coactis, se Regem Insularum pronuntiat: per propin-

quas

lielmus (non *Robertus*) *Sinclarus*, posterior *Gilbertus* (non *Joannes*) *Kennedus* appellabatur.

1 *Petentibus induciæ in annos quindecim datæ. Proximo anno, qui fuit M. CCCC. LXIII.*] Non satis accurate hæc traduntur. Ex utriusque enim regni Actis liquet inducias fere annuas primum initas fuisse, a 16 *videl.* Decemb. 1463 *per terram*, a primo vero Feb. *per mare*, ad ultimum Octob. anni sequentis duraturas. Fœd. Angl. Tom. 11. pag. 510. Eo quidem anno 1464 in quindecim porro annos sunt continuatæ, Ibid. pag. 525.

2 *Proximo anno*] Innuit his vocibus Buchan. inducias factas fuisse anno 1462, quæ tamen (ut modo demonstravimus) anno 1464 factæ fuerant.

3 *Eodem anno*] Ita quidem Major & Leslæus, rectius tamen Ferrerius Pedemontanus, Append. Hist. Scot. fol. 386. qui eum captum tradit mense *Junio* (*Majo* vero Abercromb.) anno 1464. Exstat enim salvus conductus ei ab Anglo datus 20 Aprilis 1464, Fœd. Angl. Tom. 11. pag. 520.

4 *Dum ab avo materno e Galliis redit*] Ita quidem Ferrerius & Leslæus; at abeuntem, non redeuntem captum contendit Abercrombius pag. 392.

5 *Hæreditatis ejus potiundi*] Quidam *potiundæ* legendum malint. Vide quæ nos supra ad Lib I. 3. Cæterum retineri potest [*potiundi*,] eo quod *potior* Genitivum interdum adsciscat.

1 Ve-

suas regiones edicit, ut vectigal uni sibi cives pendant: neque alium Regem aut dominum agnoscant; gravi pœna, qui secus fecisset, indicta. Ad hanc famam, facinorosis ad eum undique coeuntibus, satis magno exercitu confecto, Atholiam ingreditur, tanta celeritate, ut Comitem, qui Regis erat patruus, cum uxore, nihil tale suspicatos, ceperit. Is enim, ad repentini tumultus rumorem, Blaro arci diffisus, in vicinam Brigidæ ædem, se religione loci defensurus, secessit: multi item popularium, oppressi subito malo, pretiosissima quæque rerum suarum eo congessere. Ea ædes quanquam in illis locis magna cærimonia [1] veneraretur, & ad eum diem inviolata mansisset ob sanctitatis eximiæ famam, plus tamen valuit, apud animum immanem & avarum, præda quam religio. Comite cum uxore magnoque captivorum numero illinc abducto, ædi, rebus omnibus spoliatæ, ignem injecit: sacerdotes, verbis a sacrilegio deterrere conatos, alios interfecit, alios male multatos dimisit. Circumjectis deinde locis ferro & flamma longe lateque vastatis, dum cum ingenti præda domum redit, suborta repente tempestate, magna parte navium amissa, reliquis graviter afflictis, ipse cum paucis in Ilam insulam ejectus est verius, quam expositus. Id vero, qui e tanta calamitate evaserant, rati manifesta numinis ira evenisse, nudis pedibus, ac lineis modo vestimentis tecti, supplices cum muneribus ad Fanum Brigidæ, cui ante paucos dies tam contumeliose illuserant, accesserunt. Dux vero Donaldus, sive dolore amissi cum præda exercitus, sive animum (quamlibet immanem) subeunte scelerum conscientia, & spretæ religionis memoria, ex eo die parum compos fuisse mentis dicitur. Hic ducis casus propinquos ejus movit, ut Atholiæ Comitem [2] cum suis liberos dimitterent, ac Brigidam propitiatum cum piaculis amplisque muneribus venirent. Rerum ita gestarum fama in aulam perlata, omnem expeditionis adversus Insulanos apparatum solvit.

XX. Primis tumultibus ita sedatis, tanta cum æquitate & tranquillitate res Scotorum administratæ sunt, ut nunquam altiorem securitatem, sincerioremque pacem seniores affirmarent se meminisse: ea erat in Jacobo Kennedo (cujus aula tum maxime nitebatur auctoritate) prudentia & gravitas, ea in reliqua Nobilitate, qui prudentioribus parere non recusabant, modestia. Tantam enim Kennedus existimationem, multis erga rem Scoticam meritis, erga superiorem Regem officiis, collegerat; tantam, ob morum elegantiam, & propinquam cum Regibus cognationem, comparaverat in rebus omnibus fidem, ut cæteri pueritiæ Regiæ curatores, qui per ordinem bini in orbem sibi succedebant, eum, quoties in aulam excurreret, velut diligentiæ exactorem & probatorem, facile ferrent. Itaque, hac eorum concordia, in summa tranquillitate ita Rex educabatur, ut, accedente ad rectorum diligentiam optima pueri indole, magnam omnium concitarit exspectationem. Hæc fere ad sextum usque regni annum acta fuere.

XXI.

1 *Veneraretur*] Nusquam hoc verbum passive extra participium reperio.

2 *Cum suis liberos dimitterent*] Ita MS. princeps editio Edinb. & Genev. aliæ autem omnes [*liberis*] perperam habent.

1 Et

XXI. Erat tum in aula Robertus Bodius, familiæ suæ princeps: qui, præter magnas opes, familias tum plurimas & clarissimas propinquitatibus & affinitatibus erat complexus: florebat etiam tum egregia stirpe domus: habebat enim, præter Thomam[1] & Robertum filios, Alexandrum fratrem, omnium primarum artium principem: qui reliquis pueritiæ Regiæ rectoribus[2] non invitis, etiam cupiente[3] Joanne Kennedo propinquo (qui, per ingravescentem ætatem, adolescentiæ laboribus impar erat) ad Regem est admotus, ut militarium exercitationum rudimentis eum imbueret, quibus tum inter æquales facile primus habebatur. [4]His opibus freti, nec loco, quamvis honorifico, quem in aula tenebant, contenti, nec auctoritate, quæ erat eis præcipua, omne robur publicum in suam transferre familiam decreverant. Id ut conficerent, Alexandro negotium datur, ut Regis quoque animum adjungeret. Is, Regem jam puberem in ætatis flexu nactus, ita comitate & blanditiis animum infirmum cepit, ut summa sibi fides omnium rerum esset. In hanc tam familiarem consuetudinem admissus, sermones frequenter apud adolescentem serebat; „Eum jam regni potentem „esse: jam tempus adesse, ut, e senum prope servitio emancipatus, ætatem cir„ca se habeat militarem, eaque studia mature capessat, in quibus, velit nolit, „ei agenda sit ætas.

XXII. Hujus generis orationes, ab adolescente, rerum imperito, & in ætatis lubrico ad licentiam prono, facile accipiebantur: ac paullatim rectoribus contumacior, multa illis inconsultis, nonnulla adversantibus, tentare, atque occasionem quærere, ut a seniorum severitate, velut e vinculis, evaderet. Igitur, cum e Limnucho Rex, ignorante Kennedo, cujus tum vices erant, in agros venatum prodiret, senex certior factus, non procul ab oppido eum assequitur: & cum, apprehensis habenis, remoraretur, ac reducere conaretur, quod nec tempus commodum, nec idoneum comitatum caussaretur; Alexander accurrens, seni, optime de se merito, arcu, quem manu tenebat, vulnus in caput inflixit. Ita abacto Kennedo, velut arbitro molesto, quo cœperant ire, pergunt. Kennedus saucius in oppidum redit: nec Robertus in aulam reversus, fratris factum improbavit. Inde odiorum semina, cum gravissimo regni damno, alterius autem factionis exitio, sunt orta. Initium fuit promendæ discordiæ, cum Bodii Edimburgum, Kennedi Sterlinum Regem inde transferre vellent. Bodii, qui plus in aula tum poterant, sine consensu publico, eum Edimburgum ducunt, ut ibi regnum iniret. Comites fuere itineris, præter Bodios, Adamus Heburnus, Joannes Somervallius, & Andreas Carus, familiarum suarum principes. Hæc acta sunt, circiter decimum Julii
MCCCC. LXVI. diem, anni M. CCCC. LXVI. Kennedi in ea contentione inferiores, diversi do-

1 *Et Robertum*] Crafordius *Alexandrum* legi jubet, actorum, ut credibile est, publicorum auctoritate fretus.

2 *Non invitis*] Ita ex MS. restituimus, pro quo editi omnes [*invitas*] exhibent.

3 *Joanne Kennedo*] Lege [*Gilberto*] ut supra Cap. 17. huj. Lib. monuimus. Ejus quidem filius *Joannes* appellabatur: at patrem hic indigitari ostendunt verba mox sequentia, [*qui per ingravescentem ætatem*,] &c.

4 *His opibus freti*] Ut sententia magis perspicua procedat, legendum malim, *His opibus Bodii freti.*

1 Ja-

domos abeunt, Joannes in Carictam, [1] Jacobus in Fifam, tumentibus ira animis, nec ultioni, sicubi possent, defuturi. Bodii superiores, injuria non contenti, ad Joannem simiam miserunt, quicum domi colluderet, ac se oblectaret, delirationem seni exprobrantes.

XXIII. [2] Nec multo post, Jacobus Kennedus decessit, mature quidem ille, si ratio ætatis habeatur: verum ejus mors omnibus bonis adeo fuit luctuosa, ut parente publico viderentur orbati. Erant enim in eo viro, præter virtutes ante commemoratas, summa domi frugalitas & continentia, foris splendor & magnificentia. Omnes superiores, & qui eum usque ad hunc diem secuti sunt, Episcopos liberalitate in publicum superavit; cum interea non magnos Ecclesiasticos proventus teneret: neque enim adhuc ad Scotos pervenerat consuetudo sacerdotia sacerdotiis cumulandi, & male per avaritiam quæsita pejus per luxuriam profundendi. Unum reliquit suæ liberalitatis monumentum egregium, scholas publicas, ad Fanum Andreæ maximis sumtibus ædificatas, & magnis proventibus, ex Ecclesiasticis tamen fructibus, locupletatas. In eis sepulchrum sibi magnifice extruendum curavit, quod tamen ei, privatim de pluribus, publice de omnibus optime merito, malignitas hominum invidit: quod dicerent, nimiæ vanitatis esse, in re, ad nullum usum comparata, tantos sumtus facere. Mors virtutes ejus fecit illustriores, & desiderium auxit: eo enim, velut perpetuo censore morum, de medio sublato, disciplina publica paullatim labefactata, deinde penitus corrupta, secum omnia pene in exitium traxit.

XXIV. Bodii, ad domesticæ potentiæ incrementum, & inimicorum vires imminuendas, sub legum prætextu, animum adjiciunt: e quibus maxime opportunus est visus Patricius Gramus, Jacobi Kennedi ex eadem matre frater, [3] Roberti quoque Bodii consobrinus. Is, uti tum mos erat, per Canonicos electus Episcopus, in locum Jacobi fratris nuper defuncti, sed per factionem aulicam impeditus, quo minus cum Regis bona venia Romam adiret, sine commeatu ad Pontificem profectus, facile cum eo transegit, ut in demortui locum sufficeretur: nam, præter generis nobilitatem, & maximarum virtutum commendationem, erat, ut illis temporibus, liberaliter eruditus. Itaque dum Romæ, adversæ factionis opes metuens, desidet, vetus controversia de libertate Ecclesiæ Scotorum agitari cœpta est: nam Eboracensis Episcopus jus (quo Scotorum Episcopos contendebat sibi subditos) per licentiam bellorum usurpatum, etiam in pace retinere studebat. Verum, decreto Romæ secundum Scotos dato, Gramus non modo Scotiæ Primas judicatur, sed etiam

a

1 *Jacobus in Fifam*] Si Ferrerio fol. 387. credimus, Jacobus Kennedus Fani Andreæ Episcopus ante duos menses decesserat, 10 *videl.* Maji 1466.

2 *Nec multo post*] Vide Not. præced.

3 *Roberti Bodii consobrinus*] i. e. *matertera filius*: at id fieri potuisse negat Tho. Crafordius: Patricii enim Grami mater fuit *Maria Stuarta* Jacobi I. soror: Roberti vero Bodii mater *Maxuallia* vocabatur Comarchi Caldervodii filia. Verum laxiore hic sensu vocabulum usurpare videtur Buchananus, pro *propinquo* aut *cognato*: & quidem Patricii Grami avia erat Maria Maxuallia eadem stirpe prognata. Vide Geo. Crafordii Nobil. Scot. pag. 47.

a Pontifice [1] Legatione in triennium, ut sacerdotum prolapsos mores, & disciplinam Ecclesiasticam præcipitantem, in pristinum statum restitueret, est ordinatus. Nec tamen vir tantus, tot animi fortunæque bonis illustratus, ac summi Pontificis tali prærogativa subnixus, domum redire ausus est, usque ad inclinatam Bodiorum potentiam.

XXV. Bodii, cum non tantus ad eos Nobilitatis concursus fieret, quantum speraverant, ut inimicorum criminationes amolirentur, & securitati suæ in posterum prospicerent, conventum publicum indicendum curant, in tertium decimum mensis Octobris. Ibi, coram Rege & Apolectis, Robertus Bodius senior, in genua procidens, conquestus est; „Suum erga Regem obsequium, „quod in eo Edimburgum deducendo præstitisset, malignis inimicorum sermonibus traduci, & in pejorem partem rapi; [2] ac minari, illius consilii au„ctores pœnas aliquando daturos: quamobrem Regem orare, ut, si quam, „ob id factum, iram aut offensam animo concepisset, id palam declararet, „& malevolentium calumnias compesceret. Rex, ubi paullum cum Apolectis collocutus fuisset, respondit; „Robertum non auctorem ejus itineris, sed co„mitem fuisse; neque obsequii pœna, sed potius officii in se collati præmio „dignum existimare: idque se, ut invidorum sermonibus obviam eatur, pu„blico conventus decreto declaraturum: atque eodem decreto cauturum, ne „ea res Bodio comitibusque ejus aliquando fraudi esse possit. Hoc decretum cum Bodius petisset in acta conventus redigi, idemque diplomate Regio, cui magnum sigillum appenderetur, confirmari; decretum quidem statim in acta relatum, diploma paullo post, nempe vicesimo quinto ejusdem mensis die ei traditum. Eodem quoque die adjicitur & aliud diploma ex concilii sententia, quo Bodium Proregem creat, suamque salutem, fratres, sorores, arces & oppida, omnemque jurisdictionem in cives ei Rex committit, donec ipse [3] vicesimum unum annum expleret: egitque cum proceribus, qui tum aderant, ut sese sancte promitterent omnium actionum publicarum Bodiis adjutores fore, pœnisque, ni id summa ope & fide fecissent, obnoxios futuros. Huic promisso Rex ipse quoque subscripsit.

XXVI. His rationibus Rege sibi conjuncto, & parte Nobilitatis privato fœdere connexa, ac totius regni administratione in se traducta, securitati in longum tempus provisum esse existimarunt: fundamenta potentiæ etiam in posterum jacientes, perfecerunt, ut Regis soror natu maxima Thomæ Bodio Roberti filio nuberet. Id matrimonium, ut opulentum & velut potentiæ stabili-

1 *Legatione in triennium* ——— *est ordinatus*] Aut *Legatus* videtur legendum, aut vice τῶ *ordinatus* substituendum [*cohonestatus*,] vel potius, quod ad alterius vocis sonum proxime accedat, [*ornatus.*]

2 *Ac minari*] Abrupta hac in parte & hiulca videtur sententia; nisi dicamus verbum [*minari*] passive hic sumi. Verum cum nullum ejusmodi reperiatur exemplum, potius legendum arbitrarer, [*Eosque minari:*] nisi forte sic totam sententiam refingere mavis; ——— *Conquestus est inimicos suum erga Regem obsequium* ——— *malignis sermonibus traducere, & in pejorem partem rapere, ac minari,* &c.

3 *Vicesimum unum annum*] Pro *vicesimum primum.* Ita Cic. de Senect. cap. 5. *Uno & octogesimo anno mortuus est.*

1 *In-*

bilimentum videbatur, ita inimicorum odia intendit, & vulgo variam sermonum materiam præbuit. Etsi enim hac via omnes aditus ad Regem obseptos credebant, solique dictorum & factorum arbitri erant, non tamen aulica gratia magis florebant, quam flagrabant odio publico, quod, quadriennio prope tectum, in exitium totius familiæ tandem erupit. Nec adversæ factionis prudentissimus quisque tam subitum eorum incrementum invitus audiebat: ut cui arrogantiam (ut fieri solet) comitem sperarent, quæ superiores ferre nequeat, æquales contemnat, & inferiores deprimat; ubi autem privati excessit modum, Reges, æmulationis intolerantes, in sui exitium accendat. Fama vero discordiæ, inter factiones tam potentes, populari quoque licentiæ frena solvit: nam nationes latrociniis assuetæ, veterem rapacitatem ex intervallo avidius repetebant; & odiorum semina, ad tempus suppressa, vehementius gliscebant: & seditiosi turbandarum rerum occasiones libenter amplectebantur: omnes denique omnia, spe impunitatis injecta, liberius audebant. Nec deerant occasioni Kennedi, qui, partim spargendis rumoribus plebis iram inflammarent, & omnium malorum caussas in Bodios, ut seditionum auctores, conferrent: partim etiam (ut nonnulli rebantur) a tumultuosorum hominum consiliis non abhorrebant, & nequitiæ faces occulte subdebant. Illud certe ex eorum vultibus elucebat, hunc turbidum rerum statum non admodum eis ingratum esse. Unum restare videbatur, ad florentem inimicorum potentiam subvertendam, ut Regis animum ad sua consilia traducerent: fatis enim superque sibi virium esse: & vulgus novarum rerum studiosum, & omnia alia magis quam præsentia semper cupiens, facile ad partes accessurum. Itaque, per homines callidos, qui studium Bodianarum partium præ se ferrent, Regis animum pertentare instituunt.

XXVII. [1] Interea Legati in Daniam decreti, ut Margaritam, Dani Regis filiam, Jacobo peterent uxorem: utque prospicerent, quoad fieri posset, ut vetus controversia de Orcadibus & Schetlandicis insulis, magnis utriusque gentis cladibus exercita, tolleretur. Princeps ejus Legationis fuit [2] Andreas Stuartus, Valteri filius, idemque Scotiæ Cancellarius. De nuptiis facile cum Dano transactum, omni jure, quod in omnes circa Scotiam insulas majores ejus sibi arrogarant, dotis nomine remisso; tantum ut privatis agrorum possessoribus caveretur, ut agros, quos ibi haberent, uti ante possederant, ita tenerent. [3] Sunt, qui [4] pignori oppositas, donec dos solveretur, scribant; sed postea Jacobo nepoti

1 *Interea*] *i. e.* anno 1468.

2 *Andreas Stuartus, Valteri filius*] Is erat Avendaliæ Regulus, Jacobi (non Valteri) Stuarti nothus, Mordaci Gubernatoris nepos. Vide supra ad Lib. X. 28.

3 *Sunt qui pignori oppositas, donec dos solveretur, scribant*] Et vere quidem, ut ex tabulis nuptialibus apud Torfæum Hist. Orcad. pag. 191. liquido apparet. Cui etiam in omnibus fere adstipulatur Ferrerius, qui hujus instrumenti ex Actis Scoticis copiam sibi factam testatur. Vide in primis Abercrombium, de hisce nuptiis, ut & de Orcadum & Hethlandicarum insularum jure, fuse & accurate dissertantem, vol. 2. a pag. 398. ad 406.

4 *Pignori oppositas*] Ita, monente Crafordio legendum, [*oppositas*] non [*oppositos*,] quod libros omnes pervasit: non enim privatorum agros, sed insulas ipsas, sive directum, quod vocant, in ipsas dominium, & inde proveniens vectigal, Danus pignori opposuit.

poti ex filia recens nato, Danum omne jus suum in perpetuum cessisse. Cum a Cancellario Rex certior esset factus, omnia ex sententia esse confecta, proxima incidit deliberatio, de honesto Nobilium globo, ad novam Reginam deducendam, mittendo. Ibi fraude inimicorum & amicis parum prospicientibus, Thomas Bodius, Roberti filius, Araniæ Comes, laudata supra modum etiam ab invidis & minus æquis ejus virtute, & splendore opibusque ad quamvis magnificentiam suppetentibus, Legatus deligitur. Ille, domi omnia, patre Prorege, tuta ratus, libens profectionem suscepit, ac jam ineunte autumno, cum familiarium & amicorum comitatu conscendit naves.

XXVIII. Kennedi interea, labefactato Regis animo, & vincula, quibus Bodii ejus voluntatem se retenturos credebant, nempe voluptates, & a curis publicis otium, trahendo in crimen; eorumque opes, quæ jam erant maximæ, velut Regi formidolosas in majus extollendo; ac nomine peculatus, prædam ex eorum ruina ostendendo, animum infirmum, & suspicionibus atque avaritiæ opportunum, varie versabant. Bodii vero etsi obsequio, & malorum publicorum dissimulatione, a molestis cogitationibus Regem avertere conarentur, tamen & vulgi querimoniæ, & aulæ solitudo, utræque ab inimicis auctæ de industria, tegi non poterant: nec deerant, qui Regem solitarium nacti, de publicis calamitatibus, & eorum remediis, liberius admonerent: & Rex ipse, velut ad curas viriles assurgens, quæ vulgo fierent nonnunquam ingrata sibi esse monstrabat. Nec Bodii, quanquam eum sibi paullatim minus obtemperantem, & pariter invidiam popularem [1] increscere sentiebant, quicquam tamen e superiore licentia omittebant, confisi & pristina ejus facilitate, & venia præteritorum accepta. Igitur adversa factio, jam Rege clam in suas partes abducto, & Thoma Comite Araniæ in Daniam ablegato, unde, propter Oceani septentrionalis sævitiam, magna anni parte navigationibus impervii, reditus ante ver adultum non pateret; senes, & ætate & morbis invalidos, & raro propterea in aulam ventitantes, & præsidio multorum amicorum, qui in Legationem erant profecti, destitutos, maturum aggredi arbitrati, primum conventum publicum, jam diu a multis flagitatum, in [2] vicesimum secundum diem mensis Novembris, anni millesimi quadringentesimi sexagesimi noni, Edimburgum per Regem indicendum curant.

MCD. LXIX.

XXIX. Eo Bodiis fratribus adesse jussis, varie res, pro cujusque odio aut favore erga eos, est celebrata. Ipsi certe tam inopinato casu perculsi, nullo auxilio adversus imminens malum ante parato, fractis animis, non tam factionis adversæ potentia, quam subita Regis alienatione perturbati; Robertus, omni spe incolumitatis abjecta, in Angliam profugit: Alexander, quem adversa valetudo a fuga cohibuit, in jus venit. Crimini fratribus communiter datum,

1 *Increscere*] Non est quod hæc vox minus Latina quibusdam videatur, quippe qua non Livius modo, Lucanus, Suetonius, Plinius, sed & ipsi Cicero & Virgilius sunt usi.

2 *Vicesimum secundum*] Dele *secundum*: Acta enim publica 20 *Novembris* diserte præferunt: Fefellit Buchananum condemnationis instrumentum, quod quidem 22 Novemb. est scriptum.

1 *In-*

tum, quod, in Regem injecta manu, privato consilio eum Edimburgum duxissent. Cum Alexander affirmaret, ejus culpæ veniam in conventu publico impetratam, supplexque peteret, ut ejus veniæ, ex actis publicis, Rex exemplum describi pateretur, id ei negatum. Quid, adversus id decretum, ab accusatoribus objectum sit, ab illius temporis scriptoribus non proditur: ego quoque, quanquam conjectura difficilis non sit, malo cogitationibus legentium rem totam relinquere, quam [1]incerta pro certo affirmare. In eo judicio Alexander damnatus, capite luit: Robertus, paucis post annis, Annevici in Anglia, exilii tædio ad prægravem ætatem adjuncto, decessit: filius ejus absens, inauditus, & negotium publicum gerens, hostis publicus judicatus: omnium bona publicata. Hæc quidem ita gesta sunt. Quæ autem ex viris bonis, & illorum temporum non ignaris, accepi, non existimavi dissimulanda. Ajunt enim, decretum, quo Bodii ante actorum venia fuit data, in actis exstare, in hanc fere sententiam, „Ut Rex omnem offensionem, & (ut tum loque„bantur) [2]animi rancorem remitteret. Quod quidem qui Regi gratificari volebant, juxta remissionis de culpa & pœna distinctionem, quæ tum inter Theologos celebrabatur, interpretarentur; his videlicet verbis intelligi, „Noxam „quidem, & ex animi nequitia conceptam labem, aboleri: cæterum, legum „pœnis reos non eximi.

XXX. Proximo vere, Danica classis Reginam advexit. Thomas Bodius, audita calamitate totius familiæ, quanquam non deessent, qui, in publica omnium lætitia, spem veniæ ei ostentarent, non est ausus tamen descendere: verum ab uxore, quæ ad rumorem Danicæ classis advolaverat, edoctus, nullum reditum ad Regis gratiam patere, omni aditu ab inimicis præcluso, statim in Daniam, unde venerat, revectus est: & peragrata Germania in Galliam

1 *Incerta pro certo affirmare*] Potius dicendum videtur, *incertum pro certo*, vel, *incerta pro certis*: ita enim Cic. de Sen. *Quid enim stultius quam incerta pro certis habere?* [Doctior erat Buchananus quam ut Grammatice semper loqueretur, cum posset Latine optimorum scriptorum exemplo, qui non tam religiose servabant canones, ut pro *certo* non auderent dicere, nisi præcederet vox ejusdem numeri, aut etiam generis. Terent Adel. III. 1. 32. *pro certon' tu istæc dicis.* an ille etiam cogetur *pro certis* dicere? Et alia exempla ex Cicerone adducit Stephanus in Thesauro. ita nec generis ratione habita apud Liv. I. 1. Qui *rem tam veterem pro certo adfirmet*, non *pro certa*. Vide quæ notavimus ad Ovid. II. Amor. II. 49. & IX. Met 138.]

2 *Animi rancorem*] *Rancor* putor est ex vetustate & corruptione: ad carnes autem plerumque refertur: sed a Palladio de aliis etiam rebus putridis & situ obductis dicitur, Re Rust. lib. 1. cap. 20. *Receptacula olei semper munda sint, ne novos sapores infecta veteri rancore corrumpant.* Cæterum cum ad animum transfertur, & *remanens ex male sarta gratia odium* significat, nullo probo auctore præeunte id fit: quod neque Buchananum fefellit, addit enim, [*ut tum loquebantur*] D. Hieronymus primus, quod sciam, hoc in sensu vocem usurpat, Epist. ad Ruffinum 66. *Conscientia nostra testis est Dominus, post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem.* [Hæc exempla produxit etiam Faber. medio ævo fuisse usitatam vocem pro reliquiis veteris odii, docet Barth. ad Galli Confessoris Cap. XXVI. & hinc, Gallorum *Rancune*. *odium vetustum & residuam iram* Latinius dixit auctor inf. cap. 39.]

liam venit. Ibi multa frustra conatus, ut Ludovico Undecimo (qui regnum legitimum Francorum in tyrannidem converterat) deprecatore uteretur, ad Carolum Burgundum profectus, fortem & fidelem ei in bello navavit operam; ac multis ab eo invicem donis & honoribus affectus fuit. Ibi, dum privatam, sed honorificam vitam ducit, uxor ei Jacobum filium, & Græcinam filiam peperit, de quibus suo loco dicemus. Nuptiæ Jacobi Tertii & Margaritæ Reginæ, magno Nobilitatis concursu, celebratæ, [1] decimo die mensis
M.CD Julii, anni M. CCCC. LXX. Ex eo matrimonio, tertio post anno, natus
LXX. est Jacobus, qui patri in regnum successit, mense Martio, die sacro Divo Patricio.

XXXI. Rex interea, nondum satiatus Bodiorum calamitatibus, scribit in Flandriam, ac sororem domum revocat. Sed cum, ob insignem erga maritum amorem, non facile ei de reditu persuaderi posse existimaret, curat ex aliorum literis spem ei injici, „Regis ira spatio temporis lenita, non desperandum, quin „soror apud fratrem plurimum perficere posset, ad mariti calamitatem sublevandam: multum interesse, præsensne tuam caussam agas, an aliis agendam mandes. Illa, ea spe illecta, cum rediisset, statim de divortio cum ea Rex agit: & affixis libellis publice, ac multis ascitis testibus, Kilmernoci, (quod, ante res afflictas, Bodiorum princeps erat domicilium) jubetur Thomas intra sexagesimum diem adesse, quem sciebant omnes, vix fide publica data, reverti ausurum. [2] Cum diem non obiisset, priores nuptiæ decernuntur illegitimæ: ac divortio cum absente & inaudito transacto, Maria Regis soror invi-

1 *Decimo die mensis Julii, anni M. CCCC. LXX.*] Major tamen & Abercrombius has nuptias celebratas tradunt anno 1469, Leslæus 1468, Lindesius Pitscottiensis 1471. Sed rectissime se habet Buchanani supputatio. Cum enim inter omnes conveniat capitis sententiam adversus Bodios latam, dum Thomas Araniæ Comes novæ Reginæ domum deducendæ caussa in Dania legationem obiret; ea autem sententia (ut supra ostendimus) lata demum fuerat 22 Novemb. 1469; nuptiæ vero æstate sequente omnium suffragio sunt celebratæ, plane perspicuum est eas in nullum alium annum quam 1470 cadere posse. Rem vero ulterius confirmat Jacobi III. (in ipsius Act. publ.) instrumentum quo terras de Kilmarnock, *&c.* quæ quondam fuere Roberti Domini Boyd, charissimæ consorti suæ Margaritæ Reginæ Scotiæ, *ad pepla & supportationem ornamentorum capitis sui*, concedit. Dat. Edinb. 25 Julii 1470, regni sui anno 10.

2 *Cum diem non obiisset*] *i.e.* cum ad diem statutum non adesset. Verum Ballendenus fol. 175. & Holinshedius pag. 248. cum alio sensu *diem suum obiisse*, i.e. *fatis concessisse*, tradunt: Leslæus autem & Ferrerius legitimo divortio diremtos scripsere. Vide in primis Abercrombium, qui vol. 2. pag. 410. matrimonium inter Mariam Regis sororem & Thomam Bodium ideo dissolutum, & gravibus quidem argumentis, contendit, non quia Bodius ipsi (ut vulgo loquuntur) *adhærere* nolebat, (quod Buchan. eumque secutus Drummondus prodiderunt) sed quia ipsa Maria eidem primum Jacobo Hamiltonio, ac deinde Eduardo Valliæ Principi, fuisset desponsa. [Vide Boeth. fol 377. Joan. Maj. fol. 142. & Buchan. Lib. XII. 3.] Præterea observandum has secundas nuptias quinque post proscriptum priorem maritum annos celebratas fuisse, anno *scil.* 1474, ut ex contractu, quem matrimonialem vocant, apud Ducem Hamiltoniæ adhuc exstante, videre est.

1 Ho-

invita Jacobo Hamiltonio, [1] homini prope novo, ac multum [2] dignitate & opibus, [3] quam prior maritus, inferiori, nubere cogitur: peperit autem ei Jacobum, & Margaritam filiam. Revocati quoque ex altero viro a Rege liberi: nec ille diu superstes fuit. [4] Cum Antuerpiæ diem obiisset, nec propinquum ibi haberet, qui hæreditatem adiret, Carolus magnificum ei sepulchrum, pecunia satis ampla, qua ipse munifice eum donaverat, in æde construendum, cum inscriptione honorifica, curavit. Ita Bodiorum, quæ tum erat in Scotia florentissima, familia intra paucos annos & crevit & corruit, magno posteris documento, quam sint lubricæ Regum adolescentium amicitiæ. Nec ea modo ruina obstupefecit amicos, sed inimicos etiam terruit: nullo postea ad eum, unde illi dejecti erant, gradum contendere auso, partim dum rerum humanarum casus instabiles expendunt, partim dum Regis tam subito in benefi-

1 *Homini prope novo*] Hic & alibi quam sæpissime se prodit Buchanani in illustrissimam Hamiltoniorum familiam odium, quo transversus actus Jacobum gentis principem *hominem prope novum* appellat: cum tamen nemini in nostris annalibus vel leviter versato dubium esse potest, quin Hamiltoniorum familia multis ante seculis in paucis clara atque illustris exstiterit. Quid? quod ipse Buchananus Lib. VIII. 48. de Hamiltoniorum origine agens, ejus gentis inter Scotos conditorem, *hominem nobilem in aula Anglica* memorat, qui metu Spenserorum (e quibus unum superbe sibi insultantem occiderat) ad Robertum Brussium (ante centum & quinquaginta annos) profugus, ab eo benigne acceptus, opulentisque agris donatus fuerat: Ejus vero posteros non multo post in procerum dignationem pervenisse idem testatur. Nulla igitur clarissimam familiam perstringendi, atque infra alias invidiose deprimendi, Buchanano hic suppetebat occasio.

2 *Dignitate & opibus*] Meum non est de cujusquam, nedum antiquæ & celebris Bodiorum familiæ fama & meritis detrahere: id tamen cum bona utriusque gentis venia profiteri ausim, nusquam ex nostris monumentis liquere, alteram alteri eo tempore ulla ex parte jure fuisse anteponendam. Utriusque certe principes parem dignitatem *i.e.* Equestrem, per aliquot secula obtinuere ad Jacobi II. tempora, a quo, atque eodem, ut credibile est, anno 1445, in supremum ordinem sunt allecti. Quod ad opes & clientelas attinet, eæ quidem magnæ, &, quod sciam, æquales utrinque fuere. Verum hæc omnia, non tam Bodiorum gratia, quam Hamiltoniorum (ut dixi) odio, a Buchanano profecta videntur.

3 *Quam prior maritus inferiori*] In dubium vocari potest, tanquam parum Latina, hæc loquendi formula: sed rem facile expedit Cic. ad Quint. frat. *Quem ego intelligo prudentia esse inferiorem quam me.* Id. Offic. *Belli laude non inferior fuit quam pater.* Id. de Clar. *Is in jure civili non inferior quam magister fuit.* At sic, qui particulam [*quam*] eosdem semper casus copulare contendunt, [*quam priori*] potius quam [*quam prior*] dicendum velint. Verum Sanctius & Novæ methodi auctor id nunquam fieri posse ostendunt in hoc locutionis genere, nisi casus iste nominandi sit, aut interdum accusandi, ut in præcedentibus exemplis; aliter enim verbum [*sum*] ubique addi jubent, ut Cic. ad Pompejum, *Ut tibi multo majori quam Africanus fuit, me non multo minorem quam Lælium, facile & in Rep. & in amicitia adjunctum esse patiare.* [Vide de his constructionibus per *quam* Davis ad Cic. 1. de Natur. Deor. Bentb. ad 1. Tuscul. Quæst. 17. & quæ nos ad Quinctil. Declam. CCCXXII. de particulis *ceu* & *ac* similiter constructis vid. ad Ovid. 1. Metam. 135.]

4 *Cum Antverpiæ diem obiisset*] Ferrerius tamen in Hetruria ab Italo, cujus uxorem de stupro interpellaverat, occisum tradit, fol. 387.

ficii pœnitentiam, & in odio tantam pertinaciam in mentem revocant. Multum certe eos, qui, ex ea mutatione status publici, in maximam spem erant erecti, sua fefellit opinio. Nam Rex, qui superioribus annis assueverat otio domestico, ac raro prodibat in publicum, jam novus etiam maritus, domesticis voluptatibus magnam temporis partem impertiebatur: atque exclusa Nobilitate in paucorum ministrorum potestate totus erat. Cum esset enim ingenio acri & præfervido, non facile ferebat sententiam suam a consultoribus reprehendi: ita cum procerum in censendo refugeret libertatem, tales circa se habebat, qui non corrigerent, sed approbarent sua decreta, & repugnandi offensione vitata, obsequendo gratiam pararent.

XXXII. Inter hos aulæ mores, ordo Ecclesiasticus nihilo sanctius agebat. Quamvis enim luxu & avaritia jam multos annos Ecclesiæ ministri laborassent, remanserat tamen adhuc species quædam antiquæ gravitatis, quæ & stimulos literas discentibus adderet, & qui in discendo profecissent, spem emolumenti eis injiceret. Eligebantur enim Episcopi a collegiis Canonicorum, & Cœnobiarchæ a suis sodalibus: tum autem aulicos, qui Regis animum & aures obsederant, lucri ostentata magnitudo, & eorum, quibuscum certamen esset, infirmitas eo facile perduxit, ut Regi suaderent; „ Ne rem tanti emolumenti penes homines ignavissimos, & ad nullam reipublicæ partem capessendam idoneos, esse fineret: sed potestatem designandi quos vellet ad se revocaret. Inde enim non defuturum, unde & contumaces reprimeret, & dubios retineret, & bene meritis gratiam referret. Nunc autem, penes vulgi fæcem honores & opes esse, non minus in publicis necessitatibus parcos, quam in domesticis voluptatibus profusos. Unum Regem esse oportere, in quem omnium oculi sint intenti: penes quem sit & puniendi, & ignoscendi, & remunerandi, facultas. Cum, his & similibus blandimentis, Regis animum, ætate infirmum, nec satis adversus pecuniam firmum, & prava consuetudine labefactatum, & a natura pronum ad licentiam, in suam sententiam pertraxissent, continuo nova rerum facies per totum regnum oritur, rebus omnibus, tam sacris quam profanis, in aulam, velut ad publicam nundinationem, propositis.

XXXIII. Patricius autem Gramus, qui præcipitantem Ecclesiam unus velut sufflaminabat, cum, inimicis omnia domi tenentibus, Romæ aliquot annos subsedisset, certior per amicos factus, quo in statu res essent, fretus propinquitate Regis, e cujus amita magna natus erat, ad suos redire statuit: &, ut animos hominum pertentaret, diploma de Legatione impetrata præmisit, &
MCD. promulgandum curavit mense Septembri, anni M. CCCC. LXXII. quæ res
LXXII. & magnam ei invidiam statim conflavit. Nam qui redemerant in aula honores Ecclesiasticos, ne prædam & pretium simul amitterent, metuebant: & qui spem crescendi ex aulica nundinatione conceperant, aditum sibi obstrui dolebant. Nec minus fremebat ea factio, quæ sacerdotia mercenario quæstu a Rege impetraverant, vel impetrata aliis divendebant, ne genus illud lucri e manibus eriperetur. Hi omnes, conjuratione facta, maledictis Patricium absentem onerant, & in Regiam collecti, queruntur; „ Vetusta majorum jura, & re-

„cen-

„centia Regum edicta violari, ac multa, universo regno damnosa, per Romanenses agitari: quorum libidini nisi mature obviam eatur, Regem brevi „in ordinem redactum iri, & penes illos omnium rerum potestatem fore. Id periculum ut prævenirent, ex decreto concilii, ad Patricium, vix navi egressum, missi, qui vetarent; „Ne ullam sui muneris partem attingeret, donec Rex, „de querimoniis adversus eum ad se delatis cognosceret. Dies dicta, ut Edimburgi adesset, ad Cal. Novembres. Interea, cum amici & propinqui confirmarent, Regem, in tam justa caussa, non iniquum fore; idque ex rumoribus adversa factio rescisset, Regis & aulicorum animos, magnæ pecuniæ promissione, ita sibi devinxit, ut nunquam deinde Patricius æquo jure cum adversariis contendere potuerit. In conventum accitus, cum diplomata protulisset, e quibus ostenderet, se a Romano Pontifice Archiepiscopum Fani Andreæ, Primatem Scotiæ, & Legatum ad Ecclesiasticum statum ordinandum in triennium creatum, a minoribus quidem sacerdotibus satis æquo animo est auditus: gaudebant enim, munus tam necessarium viro bono & erudito commissum: sed hi, metu potentiæ aliorum, qui sibi Regem & aulicos conciliaverant, mutire palam non audebant. Adversarii, ut favor populi erga Patricium elanguesceret, mora interposita, Pontificem Romanum, qui unus in ea caussa judex esse posset, appellant. Ipse, ad suam Ecclesiam a Rege remissus, vetitus est, dum lis dijudicaretur, Archiepiscopi insignia usurpare, aut quicquam, præter consueta superioribus Episcopis munia, attentare.

XXXIV. Inter hæc exortus est Patricio, levi de caussa, novus inimicus, sed omnium longe acerrimus, Gulielmus Sevessius. Is, juvenis acri ingenio, cum aliquot annos Lovanii apud Joannem Sperincum, medicum, & Astrologiæ studiis nobilem, egisset, reversus ad suos, cum cætera ingenii dexteritate, tum scientiæ rerum cœlestium jactatione, brevi in aulicorum gratiam se insinuavit. Ea res magnum ei favorem conciliavit, quod aula omnibus divinandi generibus tum usque ad insaniam dedita erat. Sevessius igitur, ingenii acrimonia & aulica gratia florens, brevi Archidiaconus Fani Andreæ designatur. Cum ab Episcopo ad id munus non reciperetur, communicato consilio cum Joanne Locco, tum scholarum publicarum Rectore, & Patricii inimico, machinas omnes ad eum subvertendum admovent. Rector, fretus Romani Pontificis privilegio, quo a jurisdictione Patricii erat exemtus, ei sacris interdicit. Hanc ille hominis ex inferiore ordine comminationem ita contemsit, ut, etsi veniens in aulam eisdem diris semel atque iterum esset petitus, nihil tamen de superioris vitæ consuetudine remitteret. Tum inimici (ut mos est, cum diræ Ecclesiasticæ contemnuntur) Regis auxilium implorant, ac Patricium omnibus sacris ædibus excludi procurant: in bona ejus [1] procuratorem fisci immittunt: comites [2] gravi edicto jussi discedere: dati custodes, qui observarent, ne quicquam,

1 *Procuratorem fisci*] Ita MS. aliis omnibus [*procurationem fisci*] scribitur, male.

2 *Gravi edicto*] Ita ex laudato sæpius MS reposuimus; editi omnes [*gravi indicto:*] quod vix tolerari potest, nusquam enim [*indictum*] substantive, ut *edictum*, usurpatur. Sed neque alterum illud [*gravi edicto*] multum arridet, quamvis Ovidius *immite* & *minax edictum* dixerit. Quamobrem,

quam, quod edicto repugnaret, attentaret. Episcopi reliqui; ne erga Regem tam benevolum ingrati viderentur, summam pecuniæ grandem, quam tenuioribus sacerdotibus gravate extorserant, ad eum attulerunt.

XXXV. Rex, hac præda potitus, velut Patricii misertus, cœpit cum eo mitius agere, ac, missis ad eum Abbate Sanctæ Crucis & Sevessio, Episcopus Regi, & Episcopo Sevessius reconciliatur; sed pecunia ante ab amicis collata, & ad Regem perlata. Igitur Patricius, velut omnibus molestiis liberatus, cum ad villam suam Monimalium divertisset, atque ad ea, quæ sui muneris erant, privatim & publice obeunda se compararet, mensarii Romanenses ab inimicis in eum immissi, ob nondum solutam pro diplomate Pontificio (Bullas ipsi vocant) pecuniam, ei sacris interdicunt. Erat autem ille ad extremam inopiam jam adductus: nam & ante & post reditum census ejus majore ex parte a procuratore Regio erant in fiscum relati; &, quod ab amicis potuit confici, Regi & aulicis datum. Ministris autem Regiis iterum in possessionem missis, ipse in arce sua, adhibitis a Rege custodibus, ac domesticis ministris ablegatis, servari jussus, etiam ad inopiam consilii est redactus. Gulielmus Sevessius capitalis inimicus, velut mentis parum compoti, a Rege primum Adjutor (ut vocant) est datus, deinde a Romano Pontifice approbatus: mox idem Sevessius, per factionis adversæ potentiam, Quæstor electus, qui de vita & moribus ejus anquireret. Multa ei levia, multa ridicula, quædam etiam incredibilia objecta: inter quæ, quod interim uno die ter missaret, idque ea ætate, qua vix reperiebatur Episcopus, qui ternis mensibus semel id munus obiret. Ibi, inimico judice, conductis testibus, Episcopatum ejerare coactus est: Sevessius, qui decretum ad Pontificem pertulerat, in ejus locum suffectus. Nec inimici hac hominis clade contenti, cum omnes eum contumelias magno animo ferre conspicerent, curarunt ut in Cœnobium aliquod devium, quatuor adhibitis custodibus, includeretur. Electa est Æmona, scopulus verius quam insula: inde, exorto bello, metu Anglicæ classis, post triennium est translatus Fermelinodunum: illinc rursus in arcem, quæ est in lacu Levino: atque ibi tandem ætate & miseriis confectus decessit: vir nullius sceleris compertus, doctrina & virtute [1] nemini sui temporis inferior. Reliqui viri boni, calamitate ejus

obrem, si conjecturæ pateret locus, ***gravi pœna indicta.*** ut Lib. XII. 22. aut, si mavis, ***gravi indicto supplicio***, a Buchanano scriptum existimaverim. Id quod facilius adducor ut credam, propter vocem [***edicto***] sequente versu iteratam. ***Edictum*** autem ad ipsum Patricium, ***pœna*** vero ***indicta*** ad ejus comites vel servos referri videntur.

1 *Nemini sui temporis inferior*] Tho. Crafordius legendum jubet [***nemine,***] & pari modo Lib. VII. 9. etiam [***nullo*** pro ***nulli***] IX. 6. X. 6. & XX. 64. Sed frustra est vir doctissimus; major enim illo Grammaticus, incomparabilem Vossium intelligo, Art. Grammat. lib. 7. cap. 16. non solum exempla adducit, quibus *inferior* cum Dativo jungitur, veluti Sallust. *Nulli rei bellicæ laude inferior*, & Plin. *Nulli omnium celeritate inferior est*: sed hanc quoque idoneam subnectit rationem, quod nimirum vox *inferior*, non tanquam comparativus, sed propter nativam significationis indolem Dativum post se adsciscat; idem quippe sonat ***nemini*** vel ***nulli inferior***, quod ***nemini*** vel ***nulli secundus.*** Idem forte de comparativo *prior* dicendum: Lib. autem VIII. 8. Crafordio, pro [*Joanni* *Bal-*

ejus deterriti, spe abjecta instaurandæ Ecclesiasticæ disciplinæ, sese ad sua privata quisque negotia contulerunt. In aula, sacerdotia aut vendebantur, aut adulatoribus & turpium voluptatum administris in præmium cedebant. Hæc, ne rerum series sæpius interrumperetur, quanquam diversis temporibus gesta, in unum locum contulimus, ut memorabili exemplo miseriam illius temporis ante oculos exponeremus. Facilis enim hinc conjectura est, quibus in malis inferiorum ordinum homines versarentur, cum omni virtutis genere vir clarus, & idem Regia magnarumque familiarum propinquitate subnixus, a paucis infimæ sortis nebulonibus, fuerit inimicorum ludibrio & crudelitati expositus. Nunc ad alia, quæ per ea tempora evenerunt, redeamus.

XXXVI. Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, cum, ex decreto publico, adversus Joannem Insularum Regulum, qui aliquot jam provincias occupaverat, & maritimas continentis regiones late populabatur, Rex ipse terrestri itinere proficisci statuisset, & Crafordiæ Comitem, tum maris Præfectum, cum classe esset missurus: Regulus, tantis apparatibus impar, suadente Atholio Regis patruo, venit in aulam supplex, ac se Regi permisit. Ademtæ ei, quas per vim ceperat, provinciæ, Rossia, Kintera & Cnapdalia: insularum imperium relictum. Eodem anno, controversia cum Anglis, jamjam in bellum eruptura, finem habuit. Navem Scoticam, ab Jacobo Kennedo ædificatam, qua majorem ad eum diem in Oceano visam non meminerant, vis tempestatis in littus Anglicum impegerat: bona ab Anglis direpta, ac sæpe frustra repetita. Hæc per aliquot annos cum iis animos distinuisset, [1] Legatione tandem honorifica in Scotiam missa, cujus principes erant Episcopus Dunelmensis, & Scrupus homo nobilis; ab iis, cum Eduardus fortunæ inconstantia jactatus, [2] pecuniis tam diuturno bello exhaustus, requiem ab armis MCDLXXVI.

Ballioli gradu priorem] legi jubenti [*Joanne*,] morem gessimus, non quod istam loquendi formulam a Latino sermone abhorrere existimemus, sed quod mox sequatur [*nempe nepotem pronepote.*]

1 *Legatione tandem honorifica, &c.*] Male hic interpungitur in omnibus libris sententia, utpote his vocibus [*Scrupus homo nobilis*] terminata. Nos igitur minori dispunctione post [*nobilis*] interposita, totam utcunque restituere non dubitavimus. Non inficior tamen periodum paullo facilius sic progressuram; *Hæc per aliquot annos cum iis animos distinuisset, legatio tandem honorifica in Scotiam missa est, cujus principes erant Episcopus Dunelmensis, & Scrupus homo nobilis. Ab iis, &c.* Vel sic; *Hæc per aliquot annos* ——— *distinuisset, legatione tandem honorifica i. S. missa, cujus p. e. E. D. & S. homo nobilis, res est composita. Ab iis, &c.* Verum nihil mutandum, optimi enim auctores ita nonnunquam scripsere: veluti, Cæsar. Bell. Gall. lib. 3. cap. 22. *Alia ex parte Adcantuanus, cum DC devotis, quos illi Soldurios appellant; quorum hæc est conditio; ut omnibus in vita commodis una cum his fruantur quorum se amicitiæ dediderint: Si quid iis per vim accidat; aut eundem casum una ferant, aut sibi mortem consciscant: neque adhuc hominum memoria repertus est, qui eo interfecto cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret: cum iis Adcantuanus eruptionem facere conatus* &c. Terent. Heaut. I. 1. 79. *Sed gnatum unicum: Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius, Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est, Ego eum hinc ejeci miserum injustitia mea.*

2 *Pecuniis tam diuturno bello exhaustus*] Ita Cic. *Civitates bonis exhaustæ. Hortus floribus exhaustus.* Liv. lib. 1. cap. 57. *Rex Romanus exhaustus magnificentia publicorum*

mis libenter amplecteretur, facile renovatæ sunt induciæ, eis legibus, ut [1] navis direptæ, & bonorum quæ inerant, pretium per viros bonos æstimaretur, ac bona fide redderetur.

XXXVII. Eodem anno, Legati ad Carolum Burgundum ad sedandas mercatorum querelas missi, cum in Flandriam appulissent, ibi comiter accepti. Ab eis aliquando forte fortuna invitatus, ut una cœnaret, Andreas quidam, Medicinæ professor, & qui magnam Astrologicarum prædictionum habere putabatur peritiam. Is, audita eorum adventus caussa, seductos occulte admonuit; „Non esse cur magnopere festinarent, intra paucos enim dies certum „de Duce nuncium affuturum. Nec prædictioni defuit eventus: nam, [2] intra triduum, est renunciatum, Ducem, exercitu profligato ad Nancæum Lotharingiæ oppidum, ab Helvetiis esse interfectum. Ita illi, rebus ob quas profecti erant infectis, reversi, cum apud Regem Andreæ de rebus futuris præscientiam mire laudassent, animum ejus in eas artes proclivem impulerunt, ut magnis pollicitationibus hominem ad se arcesseret, ac non ita diu postea advenientem benevole exciperet, & opulento sacerdotio aliisque muneribus donaret. Ab hoc autem cum Rex accepisset (uti fama est) sibi a suis exitium imminere, eaque dictio cum maleficarum mulierum (quibus immodice deditus erat) responsis consentiret, quæ prædixerant fore, „Ut leo a catulis suis extingueretur, e Principe, ab initio indolis optimæ & summæ spei, ac ne tum quidem penitus depravato, in immanem tyrannum degeneravit. Suspicionibus enim animo semel occupato, sanguine proximos, & fere optimum quemque e Nobilitate pro inimico habebat. [3] Proceres autem, cum ob hanc ipsam cum hoc malefico genere hominum consuetudinem, Regi erant infensi, tum longe magis, ob aulicos quosdam, infimæ sortis homines, quibus, Nobilitate contemta, solis consultoribus utebatur. Eorum hi principes erant, Thomas Præstonus, honesto loco natus, sed qui Regi omnibus in rebus obsequi in animum induxerat; Robertus Cocheranus, homo magnis corporis viribus, ac pari audacia, qui cum e certamine quodam singulari cognitus Regi fuisset, statim ex architecto aulicus factus, & ad spem vitæ liberalioris erectus, brevi, diligenter obeundis levioribus negotiis, & Regis moribus obsequendo, perfecit, ut ad intima de rebus magnis consilia adhiberetur, ac gener a Præstono eligeretur. Tertius erat Gulielmus Rogerus, Anglus cantor, qui cum Regis Angli Legatis in Scotiam ingressus, postquam semel & iterum Regi auditus placuit, ab

eorum operum. Quidam tamen [*exhaustis*] hic forte legendum malint.

1 *Navis direptæ*] Ita legendum cum MS. monstrat hoc ipso Cap. lin. 9. Editis tamen omnibus [*naves*] perperam legitur.

2 *Intra triduum*] Occisus est, Carolus Burgundiæ Dux Nonis Januarii anno 1477. Cæterum credulitatem nimiam (quam ei nec immerito objicere videtur Jac. Melvillius, Memor. pag. 125.) hic prodit Buchananus; nihil enim hac de re apud alios ejus temporis scriptores reperio.

3 *Proceres autem*] Vide hac de re Abercrombium, qui Jacobi III. vitam longe diverso ordine describens, omnes qui mox sequuti sunt in Scotia tumultus, civileque adeo bellum, non nisi Regis sanguine restinctum, a proceribus ipsis nimio otio lascivientibus, pravaque Ducis Albiniæ regno imminentis ambitione, ortum habuisse, nec spernendis quidem argumentis, contendit.

1 *Vena*

ab eo retentus, & divitiis auctus, brevi in Equestrem ordinem est ascriptus. Cæteri, e contemtissimo genere hominum, vilissimarum artium opifices, & sola improbitate & audacia commendati.

XXXVIII. De aula ab hoc hominum genere purganda cum Nobilitatis convocatio fieret, principibus duobus Regis fratribus, ejusque paullatim prodirent indicia; Joannes, minimus natu fratrum, cæteris incautior, cum temere de statu regni liberius locutus fuisset, ab aulicis arreptus, & in carcerem conjectus, a domestico Regis concilio condemnatus, ac [1] vena rescissa mori est coactus. Caussa mortis in vulgus edita est, quod cum fœminis veneficis clam consilia conferret in Regis caput. Id crimen verum ut videretur, decreta adversus veneficias quæstione, ad duodecim earum, quarum vilissima erant capita, crematæ. Mors Joannis conjurationem, jamjam (ut videbatur) erupturam, magis repressit, quam discussit.

XXXIX. Alexander, ut genere, ita periculo proximus, quamvis omnes a se, quoad potuit, suspiciones amoveret, tamen per ministros Regios, qui nunquam eo vivo sibi satis consultum credebant, subito in arcem Edimburgensem raptus est. Ibi cum diligenter asservaretur ab eis, qui ejus potentiam sibi exitiabilem rebantur, nec per necessarios animum Regis placare posset, [2] consilium clam, quando aliter non poterat, evadendi cepit, conscio cubiculari tantum ministro, quem unum e suis sibi relictum habebat. Per eum naviculam conduxit, quam in statione proxima paratam esse jussit. Deinde, crebris ex aula nunciis commeantibus, qui coram custodibus (nam secreto colloqui non licebat) fingerent Regem placabiliorem fieri, ac brevi spem libertatis ostentarent: cum destinatus ad evadendum dies appeteret, vultu, quantum in illa fortuna potuit, ad hilaritatem composito, simulat, „Se plane nunciis „credere, Regem sibi conciliatum esse, nec diu se sperare in ea custodia fu„turum: lautam custodibus cœnam dedit, & ad multam noctem una cum eis bibit. Illis discedentibus, & vino copiosiore in somnum solutis, solitudinem nactus, e linteis lectuli sui stragulis funem concinnavit, pro altitudine (ut rebatur) muri satis longum: ac primum, ut periculum faceret, ministrum demisit, e cujus casu, breviorem justo eum esse intellexit. Aucto igitur pro præsenti copia fune, ipse secutus ministrum, qui in descensu crus fregerat, in humeros sublatum circiter mille passus ad mare tulit, ac ventum secundum nactus Dumbarum navigavit: [3] arceque adversus vim satis communita, cum paucis in Franciam abiit. Eo absente, Andreas Stuartus Cancellarius, cum exercitu ad arcem capiendam missus. Eam cum aliquot menses, fortiter a præsidio defensam, oppugnasset, tandem, qui intus erant, omnibus necessitatibus circumventi, naviculas nacti, noctu clam in Angliam discesserunt: postridie arx vacua recepta est. Cæsi ex obsidentibus aliquot Equites clari.

XL.

1 *Vena rescissa mori est coactus*] Alio modo rem narrat Drummondus.

2 *Consilium clam* ——— *evadendi cepit*] Ita MS. alii omnes [*cæpit*] male.

3 *Arceque adversus vim satis communita*] Elzev. anni 1668, & Mosmanniana 1700 Editt. *non satis communita*, præter rationem ac omnium antiquiorum codicum fidem interpolarunt.

XL. [1]Circa hæc tempora, Regibus Scotorum & Anglorum malis domesticis fatigatis pacis cupido incessit. Missa, ad eam conficiendam, Legatio, ab Anglis benevolenter excipitur: [2]nec de pace modo conventum, sed, ad eam confirmandam, adjecta affinitas, ut Cæcilia, Eduardi filia, Jacobi Scoti filio, cum primum [3]nubendo maturuissent, nuberet: pars etiam dotis repræsentata, ea lege, ut, si utrisque puberibus nuptiæ non sequerentur, dos Anglo redderetur: dati prædes aliquot oppidorum cives. Sed ea pax non diuturna fuit: nam ex odio vetusto, & residua e superioribus bellis ira, incursionibus utrinque factis, abactisque prædis, & villarum incendiis, ita utrinque animi sunt inflammati, ut ex mutuis injuriis res in apertum bellum erumperet. Erant & præter has suæ utrisque caussæ. Anglum incitabant Duglassius quidem vetus, Alexander autem Regis frater novus exul. Nam Alexander in Galliam, uti diximus, profectus, uxorem accepit filiam Comitis Boloniæ maritimæ: sed cum a Ludovico Undecimo, qui tum imperitabat, impetrare non posset ad sua recuperanda copias, in Angliam transvectus ibi, se sperans aliquid moturum. Jacobum autem Scotorum Regem ad bellum incitabat Ludovicus Gallus, Roberto Irlando Scoto, Doctore Sorbonico, cum duobus Equitibus Gallis, ad id missis.

XLI. Igitur, violata pace, quanquam res Scotica, vastatis aliquot regionibus, pejore in loco erat, decreto etiam in Anglia magno exercitu, qui ductu Glocestrii Scotiam invaderet, Rex tamen, & qui circa eum erant, inviti exercitum indicunt. Homines enim nuper egeni, & qui ex aliorum calamitatibus creverant, Regique impotentium consiliorum auctores fuerant, nihil magis metuebant, quam Nobilitatis infensæ frequentem conventum. Cum Lauderam ventum esset, oppidum & Martianis & Tevioticis finibus vicinum, quæ regiones aut ab hoste vastatæ, aut per vim parere coactæ fuerant, Rex nihil de superiorum temporum ratione omittebat: Nobilitati enim diffisus, omnia per domesticum concilium transigebat. Proceres, eam indignitatem non tolerandam diutius rati, [4]in templum oppidi de tertia vigilia coierunt. Concilio jam satis frequenti, Archibaldus Duglassius Angusiæ Comes conveniendi caussam ita explicasse dicitur.

„XLII.

1 *Circa hæc tempora*] Imo vero diu ante, uti ex ipsis pacis & matrimonii tabulis 26 Octob. anno 1474 scriptis videre est, Fœd. Angl. Tom. 11. pag. 824.

2 *Nec de pace modo*] Excidit editis omnibus vox [*pace*] quam nos e MS. reposuimus. In conventione quidem ipsa *induciæ* vocantur; sed eæ cum 45 annorum essent. ab anno *scil.* 1474 ad 1519, *pacis* appellationem non inepte promerebantur.

3 *Nubendo maturuissent*] Forte [*maturuisset*] Buchananus scripserit, cum *nubo* verbum sit fœminarum, non virorum proprium.

4 *In templum oppidi*] Ita MS. alii omnes nullo fere sensu [*in templum oppido*] legunt. Credibile tamen est vocabulum hic librariorum incuria intercidisse, atque a Buchanano scriptum fuisse [*in templum oppido vicinum.*] Quanquam enim templum Lauderæ intra oppidi pomeria sit nunc ædificatum; olim tamen modico intervallo ab eo distabat. Lindesius certe Pitscottiensis Scotorum aciem inter oppidum & templum instructam stetisse testatur. Ineptiunt qui hic [*oppido*] adverbium esse somniantur.

1 Si

„XLII. Non arbitror necesse, viri clarissimi, ut statum rerum Scoticarum pluribus declarem: partim enim ipsi meministis, partim ante oculos videtis. Principes Nobilitatis, in exilium pulsi, aut pati intoleranda, aut nefaria facere coguntur: vos autem, in quibus omne regni est robur, sine capite relicti, velut navis sine gubernatore, omnibus fortunæ procellis & tempestatibus estis objecti. Ager noster uritur, fortunæ diripiuntur, agricolæ aut cædibus exhausti, aut, quia nullum in tot malis aliud prospiciunt allevamentum, hostibus dediti. Rex vero,[1] si sui compos esset, homo & animi generosi, & raræ prudentiæ, malis venenis expugnatus, non ad procerum cœtum, sed ad infimæ sortis homines, de pace, de bello, de salute publica refert. Illi ariolos consulunt, & maleficorum responsa ad animum ægrum, & pravis superstitionibus captum adhibent: & de nostrûm omnium incolumitate, decreta istis auctoribus fiunt, qui, quod omnibus jure se invisos intelligunt, omnes oderunt: nec vestram auctoritatem imminuere, sed universos omnibus artibus extinguere contendunt. [2]Partim jam vestrum morte, partim exilio sustulerunt: neque, ut homines novi solent, gradatim ad summa nituntur; sed in Regio sanguine tirocinium crudelitatis & avaritiæ exercent: alterum e Regis fratribus trucidarunt immanissime, alterum patriæ metu mortis abstulerunt, & hostibus nostris ducem dederunt. Illis jam e medio sublatis, reliquæ Nobilitati imminent, & suæ humilitatis conscii, nihil eminens aut excelsum superesse volunt. Quicunque habent aut divitias ad eorum avaritiam explendam, aut potentiam ad audaciæ resistendum, hunc pro hoste sibi numerant. Et nos interea castra adversus Anglos habemus, ut hosti publico resistamus: tanquam ullus sit hostis capitalior eo, qui nec bonis vestris cupiditatem, nec sanguine crudelitatem explere potest.

„XLIII. Ut autem intelligatis, quam hæc pestis intestina sævior, quam illa externa sit, fingite Anglum (quod Deus avertat) victorem, veterum offensarum memorem & felicitate præsenti elatum: quem tandem odiorum suorum finem, aut quod præmium victoriæ statuet? Regisne inimici mortem, an vestram? Ego certe neutrum existimo. Non enim de vita, sed gloria & imperio, nobis est certamen: & generosus animus, ut adversus resistentes vehemens est & concitatus, ita precibus, obsequio, ipsa denique instabilitatis humanæ recordatione mitigatur, & ad lenitatem inflectitur. Sed demus, hostem iratum sanguinem Regium & cædem quærere. Uter tandem mitius consulere videtur? Isne, qui una cum vita omnium malorum sensum adimeret? an qui, quem secundum Deum amare & observare debent, ad quotidianam carnificinam reservant? qui animum, veneficiis obsessum, in exitium propinquorum armant? qui Regem, inimicorum armis prope circumventum, velut capti-„vum

1 *Si sui compos esset*] Ita ex MS. iteidem repofuimus vocem [*sui*] quæ editis omnibus exciderat.

2 *Partim jam vestrum morte, partim exilio sustulerunt*] Frustra sunt recentiores quidam codices qui [*partem*] non [*partim*] hic legendum voluerunt. Veteres enim [*partim*] hoc pacto adhibuisse ostendunt Vossius lib. 7. cap. 64. Sanctius l. 4. 13. Gronovius Obser. lib. 3. cap. 2. & in primis Agell. lib. 10. cap. 13.

1 To-

„vum detinent; neque permittunt, ut suorum vultus aliquando aspiciat, benevolentiam intelligat, operam & studium experiatur? Non tam hostes existimandi sunt, qui, castris ex adverso positis, odium suum palam profitentur, quam qui domi ex insidiis vestræ saluti imminent, Regem, alienatum ab amicis, inimicis produnt, vos duce destitutos hostilibus armis objiciunt: a quibus si victi mortem effugeritis, tamen in servitutem & ignominiam incidetis; sin viceritis, non quietem vobis, opes patriæ, Regi gloriam comparabitis; sed inimicis vestris grassandi licentiam in præsentia, in futurum securitatem vobis ipsis pestem ac perniciem, Regi arctiorem servitutem conciliabitis: nec vincendo mala fugiemus externa, sed domestica augebimus. Mea igitur sententia, ut paucis comprehendam, hæc est, ut prius domesticum servitutis jugum exuamus, quam cum exteris manum conseramus. Alioqui enim paucorum libidini omnes serviemus, hostium opes augebimus, & publicam salutem prodemus. Vos quod faxitis Deum velim fortunare.

XLIV. Secundum Duglassii orationem, non jam consultatio erat, sed murmur confusum [1] totius fuit concionis, arma in hostem publicum poscentium. Ita enim inflammati erant omnium, qui affuerant, animi, ut, ni ducerentur, extemplo erupturi in Regiam viderentur. Verum qui ætate, honoribus & auctoritate principes erant, sedato tumultu, (quod metuebant, ne in temerario forte plebis impetu Rex violaretur,) censent; „Ut primores, assumto quisque familiarium, quantus esset satis, numero, sine majore motu exercitus, in prætorium proficiscerentur; noxios, penes quos summa rerum erat, comprehenderent; eos in judicium ad exercitum producerent, ac pœnas secundum leges expeterent.

XLV. Interea dum hæc geruntur, rumor in aulam promanat; „Proceres, ante lucem coactos, in templo consultare, incertum qua de re; sed magnam sane videri, quæ, Rege ejusque consiliariis ignorantibus, tales viros coëgerit. Rex trepide e somno experrectus, & ipse, quid [2] optimum factu videatur, e suis quærit. Interim Cocheranum præmittit, qui quid agatur observet, & omnia certiora referat. Is, dum paucis comitatus ad templum proficiscitur, occurrit primoribus Nobilitatis in aulam venientibus: ci statim Duglassius manum injicit, ac torque aureo magni ponderis, quod gestabat, apprehenso, gula paullum constricta, dat custodiendum: ipse recta ad Regis cubiculum pergit. Qui ibi aderant, vel repentino ejus accessu attoniti, vel majestatem hominis reveriti, sese continuerunt. Ibi cæteris, qui Regem pravis consiliis corrumpere credebantur, arreptis, unum adolescentem, se amplexum, ut sibi condonarent, Rex oravit: is erat Joannes Ramisæus, honesto loco natus, quem,

1 *Totius fuit concionis arma in hostem publicum poscentium*] [*Fuit*] hic abundare videtur, cum [*erat*] modo præcedat. Præterea [*concionis poscentium*] quibusdam insolens forte videbitur; verum innumera ejusmodi suppetunt exempla.

2 *Quid optimum factu videatur*] [Veteres in hac loquendi formula maluisse dicere *Optimum factum videtur*, observarunt viri docti. vid. Colvium ad Apulej. pag. 16 Pricæ. pag. 37. Schott. observ. Human. III. 40. & Comm. ad Sallust. Jug. 115. certe ita *bonum factum* præscribebant edictis & similibus]

1 *Titu-*

quem, excusatione ætatis facile accepta, dimiserunt. Cæteri cum in jus ducerentur, exortus est, cum clamore totius exercitus, tumultus, omnibus vociferantibus, „Malos male perdendos. Statim igitur ad supplicium rapti, vitam suspendio finierunt: idque tanto universorum studio in eorum exitium, ut cum funes, in re subita, deessent, singuli lora jumentorum, & frenorum habenas, eum in usum offerrent: ac vehementer contenderent, quis potissimum hoc honore potiretur.

XLVI. Plurimis adversus privatos injuriis hæc aulica factio premebatur: in publicum his maxime, quod novæ monetæ æneæ fuissent auctores cudendæ, quam invidioso nomine vulgus Nigram appellabat: hinc primum orta erat omnium rerum caritas; deinde etiam fames, dum venditores potius frumenta domi corrumpi sinerent, quam venditionis prætextu emtoribus condonarent. Sed, ne omnino commercia inter cives cessarent, unum contrahentibus inventum est remedium, ut in contractibus adjicerent, quo genere monetæ solutio fieret. Cuderant & id genus numismatis aliquot superiorum Regum, sed magis ad usum necessarium pauperiorum, quam ad suum quæstum: ac legibus etiam caverant, ultra quam summam venditores non cogerentur accipere: ita rerum tenuium hinc erat emtoribus commoditas, &, ne ditioribus permutatio fraudem afferret, satis provisum videbatur. Dabatur etiam crimini, Regis animus a Nobilitate aversus, & ad magicam insaniam conversus, atque in propinquorum cædem impulsus. Sed Cocherano maxime invidiosus fuit [1] titulus Comitatus Marriæ; quam regionem Rex, extincto minore fratre, vel ei donaverat, vel regendam commiserat. Pravis consultoribus e medio sublatis, cum nec Rex militi, nec miles Regi confideret, soluto exercitu, domum est reditum.

XLVII. Rex, etsi in præsentia iram supprimeret, ac multa & præclara Nobilitati polliceretur, nihil aliud tamen in animo, quam vindictam, cædem & sanguinem coquebat. Itaque, ubi primum sui potens sibi visus est, [2] se in arcem Edimburgensem cum paucis abdidit. Nobilitas, in eventum suspensa, sua seorsum concilia habebat. Anglus, suadente maxime Alexandro, qui, simulac Scotiam attigisset, magna equitum peditumque auxilia conventura, & Nobilitatem cum Rege discordem suam fore, pollicebatur, fratrem suum Richardum, Glocestriæ Ducem, copiis per hiemem coactis præficit; atque in Scotiam ducere jubet. Is adulta jam æstate iter ingressus, intellecto quo in statu res Scotorum essent, Bervicum divertit. Admissus statim in urbem, quatuor millibus ad obsidendum arcem relictis, cum cæteris copiis Edimburgum recta ducit, fœde vastatis, per quæ ierat, locis. At, ducente Alexandro, sine maleficio urbem ingressus, Jacobum (quoniam alloquendi spes nulla erat) edicto

1 *Titulus Comitatus Marriæ*] Negant alii scriptores Cocheranum Marriæ Comitem creatum, sed tantum ejus regionis fructus colligendi curam (quod & Buchananus mox affirmat) ei commissam. Vide Abercrombium pag. 449, hæc & alia Regi a perduellibus vitio data aut egregie refutantem, aut vindicantem.

2 *Se in arcem Edimburgensem cum paucis abdidit*] Alii tamen captivum ductum, atque in arcem Edimburgensem inclusum, apposito custode ipsius patruo Atholiæ Comite, tradidere; quod & ipse Buchananus innuere videtur, mox Cap. 50.

edicto palam in foro proposito, admonuit; „Primum, ut, quæ cum Eduardo pepigisset, servaret: deinde, ut, ante Cal. Septembres proximas, de „damno dato, & injuriis adversus Anglos perpetratis, satisfaceret: id ni fiat, „Richardum Glocestriæ Ducem, eum regnumque ejus ferro flammaque per„secuturum.

XLVIII. Ad hæc Jacobus, cum videret, se neque in præsentia, quæ postularentur, posse perficere, neque vires habere, quibus hostium vim propelleret, nihil prorsus neque scripto, neque per nuncios respondit. Scotorum autem primores, [1] a suo Rege destituti, ne tamen omnino saluti publicæ deessent, coactis iterum copiis, ad Hadinam castra posuerunt: atque, ut imminentem calamitatem saltem levarent, & victoriæ cursum sisterent, Legatos ad [2] Glocestriæ Ducem miserunt, qui peterent: „Ut nuptiæ, jam„pridem promissæ, conficerentur: ostenderent, per Scotos non statutum, „quo minus, in quæ conventum fuerat, optima fide præstarentur. Anglus, qui satis sciebat, Scotos aleæ pugnæ rem non commissuros, cum & pars virium ipsorum cum Alexandro, homine vulgo gratioso, apud se esset, & reliquos factionibus distrahi non ignoraret, respondit; „Non sibi satis compertum esse, quid Rex Anglus eo de matrimonio decrevisset: interim pecuniam, „quæ Jacobo dotis nomine erat repræsentata, æquum sibi statim reddi cen„sebat. Pacem vero si vellent, promitterent, se arcem Bervici redditUros: „aut, si id minus possent, sancte jurarent, se nec obsessis ullam opem, nec „obsidentibus molestiam allaturos, donec aut vi capta, aut conditionibus dedita „arx foret. Ad ea Scoti per Legatos responderunt, „Matrimonium nondum „confectum esse, nulla sua culpa, sed ob immaturam sponsi sponsæque ætatem. „Pecuniam, cujus solvendæ dies nondum advenisset, nondum deberi. De „solvenda, si non satis cautum videretur, amplius cauturos. Bervici arcem, „in solo Scotico a Scotis ædificatam, suæ ditionis esse, ac per multa secula „fuisse. Eam si aliquando Angli interceperint, aut per vim tenuerint, nihil ea „injuria jus vetus imminutum fuisse.

XLIX. Glocestrius, qui superior viribus erat, in sententia perstabat; neque juris disceptationem ullam audiebat. [3] Eodem die, Calenus Cambellus Argatheliæ Comes, & Andreas Stuartus Cancellarius, duo item Episcopi, Fani Andreæ & Dumblani, miserunt ad Alexandrum, qui in castris Anglorum ad Lethintonum erat, suis diploma sigillis & chirographis confirmatum; „Si Regi „dicto audiens esset, se curaturos, ut, in proximo conventu publico, bonis „restitutis, omnium anteactorum impunitate donaretur: hæc omnia ita futura „fide interposita. Alexander, re cum Glocestrio communicata, ab eo benevole dimissus, ad suos rediit. Coacto concilio, summa imperii ad eum omnium con-

1 *A suo Rege destituti*] Imo vero, primores Regem suum fœde & alienissimo patriæ tempore destituerant.

2 *Richardum Glocestriæ Ducem*] Ita MS. & in præced. Cap. bis, aliis tamen libris [*Richardum Glocestrium Ducem*] legitur.

3 *Eodem die*] i. e. 2 Augusti 1482, ut patet ex ipsa conventione Fœd. Angl. Tom. 12. pag. 161. quod tamen ex Buchanani textu nulla ratione elici potest.

1 *Ad*

consensu defertur: statim ad eosdem relatum, de obsidione Bervici solvenda. Prudentioribus visum est, tam periculoso tempore, cum omnia seditionibus domesticis essent adeo perturbata, ut vix, quietis hostibus, fortunæ sævientis impetus sisti posset, pacem quavis conditione faciendam. Videbant enim perspicue, si hostem tam potentem vincerent, se magis cum irritaturos, quam absterrituros: sin ipsi vincerentur, incertum esse, quemadmodum hostis, natura ferox, & rebus secundis insolentior factus, victoria esset usurus. Hæc, etsi nonnulli ferociores, quam pro tempore, occlamarent, sententia in concilio vicit. Post alias atque alias conditiones frustra jactatas, tandem, ad [1] septimum Calendas Septemb. anni millesimi quadringentesimi octogesimi secundi, conventum, ut arx Bervici dederetur, ac induciæ in paucos menses darentur, donec de pace per otium tractari posset. Ita Bervicum, [2] vicesimo uno anno postquam ad Scotos redierat, redditum fuit Anglis. Glocestrius, re foris bene gesta, cum summa gratulatione ad suos est reversus. Eduardus, de concilii sententia, censuit, quæ de nuptiis pactus erat, irrita fieri, magis e re Anglica esse: quod, in tantis intestinis dissidiis, [3] metueret, ne Jacobi posteritas regno pelleretur: atque in Alexandrum, quem, si Regem fecisset, tanto beneficio sibi obnoxium perpetuo in amicitia permansurum sperabat, pronior erat. Fœcialis Edimburgum est missus, qui affinitatem renunciaret, & dotem reposceret. Is ad octavum Calendas Novembris cum sui adventus caussam publice declarasset, cives, impetrato ad solutionem die, bona fide pecuniam reddiderunt: datis fœciali, qui Bervicum usque eum prosequerentur. MCDLXXXII.

L. Alexander, ut si qua essent residua fratris erga se odia, ea mitigaret, & novo beneficio novam iniret gratiam, [4] eum, ex arce deductum, in liberam regni

1 *Ad septimum Kal. Sept.*] *i. e.* 26 Aug. 1482. Ferrerius tamen 24, Lesłæus 23 ejus mensis Bervicum in Anglorum potestatem venisse tradunt.

2 *Vicesimo uno anno*] Ita MS. princeps Editio Edimb. Genev. Francof. & Lud. Elzev. anni 1643: & quidem recte. Vid. supra ad Lib. XII. 25. Importuna igitur diligentia est Edit. Pet. Elzev. anni 1668. & Mosmanni 1700, pro [*uno*] [*primo*] reponentium.

3 *Metueret ne Jacobi posteritas regno pelleretur*] Imo vero operam dabat, quam & antea se daturum Alexandro Albino receperat, ut Jacobus ejusque posteritas regno pelleretur. Prodiit nuper in lucem scriptoribus nostris antea incognitum hujus rei testimonium, apud Rymerum Fœd. Angl. Tom. 12. pag. 156, conventio *scil.* inter Alexandrum Albiniæ Ducem & Eduardum Regem Angliæ 10 & 11 Junii 1582 scripta, in qua Albinus (qui se *Alexandrum dono Regis Angliæ Scotorum Regem* appellat) solenniter promittit, ,, 1. ,, Se quam posset maximas Eduardo An- ,, glo adversus quoscunque Principes & ,, mortales suppetias laturum. 2. Se, in- ,, tra sex menses post subditum sibi Scoto- ,, rum sceptrum, Angli beneficiarium ,, professurum. 3. Se oppida & arces Ber- ,, vici & Lacus Mabani, regionesque ,, Liddaliam, Esciam & Annandiam di- ,, tioni Anglicæ in perpetuum subjecturum. ,, 4. Se Fœderi Gallico renunciaturum. ,, 5. Se, repudiata, si fieri posset, uxo- ,, re, Cæciliam Eduardi filiam ducturum. ,, Contra ea paciscitur Anglus, ,, Se sum- ,, ma ope adnixurum, ut, Jacobo fratre ,, exauctorato, Alexander regnum apud ,, Scotos adipisceretur, atque in eo reti- ,, nendo adversus Jacobum, qui tunc re- ,, rum potiebatur, validis auxiliis suffulci- ,, retur.

4 *Eum, ex arce deductum, in liberam regni*

regni possessionem restituit. Sed plus apud animum impotentem valuit veterum offensarum, quam recentis beneficii memoria. [1] Accedebant ad priores suspiciones calumniæ inimicorum Alexandri, qui nimiam ejus popularitatem assidue criminabantur: idque non dubium affectati regni argumentum esse asseverabant. [2] Ille admonitus per amicos, consilia adversus suum caput in aula agitari, clam in Angliam secessit, arcemque Dumbarum Eduardo tradidit. Alexander absens damnatus est. Crimini ei datum, quod in Angliam primum frequentes nuncios misisset: deinde, non impetrato a Rege commeatu, illuc ipse transisset: cum Anglo, adversus patriam Regisque caput, consilia coisset. Cæteris omnibus earum rerum consciis venia data, & in iis Gulielmo Crichtonio, quem, non modo consiliorum omnium adversus patriam socium, sed etiam auctorem & impulsorem fuisse arguebant. Verum, post veniam præteritorum semel impetratam, iterum accusatus, quod literis assiduis Alexandrum jam damnatum confirmaret, consilioque instrueret; idque per Thomam Dicsonum sacrificulum: quod arcem Crichtonium curasset adversus Regem muniendam, eamque non dedendi præsidiariis auctor fuisset. In jus adesse jussus, ad XVI. Calendas Martias, anni millesimi quadringentesimi octogesimi quarti:
MCDL XXXIV. quo die cum non affuisset, ipsi aqua & igni interdictum, bona in fiscum redacta.

LI. Hæc quidem in acta publica caussæ sunt redactæ. Verum odium Regis, ob caussam privatam conceptum, plus ei nocuisse creditur. Erat Gulielmo uxor, e nobili Dumbarorum familia nata, atque insigni pulchritudine: [3]eam

regni possessionem restituit] Exstat in Actis Scoticis ea de re Jacobi III. instrumentum, quo Alexandrum Ducem Albiniæ Comitatibus Marriæ & Gariochæ donavit, hac memorabili caussa adjecta, *Pro nostram de carceribus ex castro nostro de Edinburgh liberando personam; dignitatem suam ac nobilem personam gravibus vitæ exponendo periculis, dictum castrum de Edinburgh obsidendo, ex quo insultu nostra jam persona grata libertate congaudet.* Ibidem quoque exstat ejusdem Regis diploma, quo varia privilegia Senatui populoque Edimburgensi, in primis vero Prætori urbano Vicecomitis intra urbis pomœria jurisdictionem impertitur, *quod ipsius fratri Albiniæ Duci in se de Castro de Edinburgh liberando strenuam operam contulissent.* 16 Novemb. 1482.

1 *Accedebant ad priores suspiciones calumniæ inimicorum*] Non vanas fuisse eas suspiciones, quæ supra in medium attulimus præc. Cap. quæque mox ab eo perpetrata sunt, plus nimio demonstrant.

2 *Ille admonitus per amicos, consilia, adversus suum caput in aula agitari*] Imo vero ipse cum suis, non deposita, sed intermissa paullum priora consilia recoquebant. Nam altero post Regem custodia eductum mense, 12 *videl.* Januarii 1483, missis in Angliam legatis Archibaldo Comite Angusiæ, Andrea Graiæ Regulo, & Jacobo Liddalio Halkerstoniæ Comarcho, fœdus superiore anno cum Anglo initum iisdemque legibus renovavit; hac etiam cæteris adjecta, se nullis conditionibus a Jacobo fratre, aut quocunque ejus sanguine genito adductum arma unquam depositurum. Porro prædicti ipsius legati, suo nomine, atque per fidei, bonoris, & militiæ sacra obstrinxerunt, si Albinus absque sobole ipsi in regnum Scoticum successura decederet, se, amicos, clientesque suos in nullius ditionem præterquam Angli unquam concessuros, *&c.* Fœd. Angl. Tom. 12. pap. 172. Abercromb. pag. 455.

3 *Eam*

[1] eam cum a Rege maritus corruptam comperisset, consilium temerarium quidem, sed ab animo amore ægro & injuria irritato non alienum, suscepit: minorem enim e Regis sororibus, & ipsam quoque forma egregia, & consuetudine fratris infamem, compressit; & ex ea Margaritam Crichtoniam, quæ non adeo pridem decessit, genuit. Interim domi uxor Crichtonii moritur. Soror vero, quam a Rege compressam diximus, adeo impotenti Gulielmi desiderio flagrabat, ut interim velut mente alienata delirare videretur. Rex, partim ab amicis Gulielmi exoratus, partim & injuriæ ei factæ memor, & cupidus matrimonii prætextu sororis infamiam levare, Gulielmo reditum permisit, ea lege, ut eam duceret. Gulielmus, ab amicis persuasus, & melioris consilii inopia coactus, præsertim Richardo Anglo extincto, Ennemessum venit, ac Regem ibi, non adeo diu ante utriusque mortem, est allocutus, atque in spem reditus erectus. Ibi sepulchrum ejus adhuc ostenditur. Hæc diversis temporibus gesta, ne cursus historiæ nobis esset abrumpendus, in unum locum sunt congesta. Nunc omissa repetamus.

LII. Eduardus Anglus, [2] proximo post Dumbarum receptum mense Aprili, decessit, anno millesimo quadringentesimo octogesimo tertio, relicto filiis tutore Richardo fratre. Is, primum Gubernatoris nomine contentus, duos menses Anglis præfuit: deinde, magna Nobilitatis ac plebis parte variis artibus conciliata, duobus fratris filiis in custodiam conjectis, Regina cum totidem filiabus in asylum sanctissimum, prope Londinum, inclusa, mense Junio proximo Regium nomen & insignia usurpavit. Alexander Albinus, & Jacobus Duglassius, cupidi experiri, qui esset civium erga se animus, comitati quingentis equitibus selectis, ad lacum Mabanum veniunt, quod ibi frequens mercatus, die Divæ Magdalenæ sacro, fieri soleret. Ibi subito irritatis animis, pugna conseritur, vario sæpe successu, prout auxilia his aut illis e vicinis regionibus sese aggregabant. Pugnatum est, incerto eventu, fere a meridie usque ad noctem: tandem victoria, cruenta quidem illa, multis suorum amissis, ad Scotos inclinavit. [3] Captus ibi fuit Duglassius, & a Rege relegatus in Cœnobium Limdorim; Alexander, in equum impositus, fugit, nec diu post in Anglia mansit. Multæ interea incursiones factæ, sed majore Anglorum damno, quam Scotorum commodo. Richardus, domi rerum exitu adhuc incerto, & metu externo impendente, a Comite Richemondiæ, cui, tum apud Gallos exulanti, multi Anglorum favebant, & ad regnum capessendum vocabant, magna animi

MCDLXXXIII.

1 *Eam cum a Rege maritus corruptam*] Infandum hocce crimen a perduellibus confictum fuisse, fidem fere faciunt, quæ mox in lucem protulimus.

2 *Proximo post Dumbarum receptum mense Aprili*] Ita MS. princeps Editio Edimb. Genev. Francof. *&c.* At Elzev. 1668 & Mosmanni 1700. quam emendare volebant, corruperunt sententiam, interjecta post [*receptum*] voce [*anno*] quod omnino falsum: Dumbarum quippe hoc ipso anno 1483., Anglis est traditum: In ea enim arce cum legatis suis mandata ad Anglum 12 Januarii daret, Albinus adhuc diversabatur.

3 *Captus ibi fuit Duglassius*] Nempe ab *Alexandro* (non *Roberto*, uti eum vocat Abercrombius,) a Cella Patricii, qui ideo agris villæ de Kirkmichel, Drisholm, *&c.* a Rege est donatus. 2 Octob. 1484. *Act. publ. Jacobi III.*

1 Per

mi sollicitudine afficiebatur. Nec minus scelerum suorum velut stimulis vexatus, statuit, quoniam seditiones domesticas non adeo cito sedatum iri sperabat, quibuscunque posset conditionibus, exteros complecti, & eorum auctoritate & opibus se domi tutiorem, & inimicis magis formidabilem reddere. Igitur, missis in Scotiam Legatis, qui vel pacem, vel saltem aliquot annorum inducias impetrarent, omnia opinione sua multo faciliora invenit. Jacobus enim, qui, ob multa non dissimilia scelera, maximo apud suos odio laborabat, Legatos libenter audivit: pace enim cum Anglis facta, sperabat, se per otium civiles injurias, clauso inimicis perfugio, ulcisci posse.

LIII. His maxime de caussis, missis ad regnorum fines ex intimis utriusque Regis familiaribus, post multas & diuturnas de rebus repetundis disceptationes, cum, ob repetentium res multitudinem, & probationum infirmitatem, pax confici non posset, de induciis in triennium convenit: & quia, ob difficultates quas dixi, & temporis angustiam, tum res reddi non poterant, dati utrinque Legati, qui una cum limitum præfectis id ex æquo & bono curarent. Una conditio in eis induciis perplexe scripta erat, de Dumbaro Scotis restituendo, [1] per quam Anglus eam tenere, Scotus oppugnare posse, salvis induciis, interpretabatur. Scotus cum, post sex menses præscriptos, arcem per Legatos repeteret, Richardus de sua voluntate per literas satis prolixe pollicebatur: sed alia atque alia caussando, eam, usque ad vitæ suæ finem (qui brevi secutus est) retinuit. Eo autem a suis interemto, ac Henrici Septimi regno nondum stabilito, Jacobus arcem asperrima hieme obsedit. Qui in præsidio erant, nullum, ob res domi turbatas, auxilium exspectantes, eam dediderunt.

LIV. Henricus autem, multis agitatus procellis, ut externorum bellorum caussas præcideret, & veterum odiorum incendia restingueret, ad Novum Castrum ad Tinam venit: inde Legatos in Scotiam misit, qui vel fœdus perpetuum, vel certe inducias diuturnas facerent. Homo enim singulari prudentia, & multas rerum vicissitudines expertus, in primis ad regnum suum stabiliendum utile existimabat, cum vicinis omnibus, ac maxime cum Scotis, pacem habere: quod fere hæc duo regna semper alterum alterius rebus insidiarentur adversis; & rebelles tum integros fovendo, tum extorres recipiendo, spe vel auxilii, vel refugii, seditiones alerent. Et Jacobus nihil magis cupiebat, quam ut metu ab exteris liber, de suis pro arbitrio pœnas expetere posset. Itaque Legatos humaniter acceptos monuit; „Se quidem nihil magis quam pacem cupere: verum existimare, a suis impetrari non posse, ut vel perpetuam pacem, „vel

[1] ***Per quam Anglus eam tenere*, *Scotus oppugnare posse salvis induciis*. *interpretabatur*]** MS. deest [*posse*,] additur tamen ante [*interpretabatur*] vox, [*se*:] unde animum suspicio incessit legi debere, *Per quam Anglus eam tenere*, *Scotus oppugnare posse*, *salvis induciis*, *se interpretabatur*. Nusquam enim verbum [*interpretor*] extra participium, passive acceptum reperio. Ex participiis autem communiter usurpatis, verba ipsa, a quibus deducantur, neutiquam communia statui debere, summi nominis Grammatici contendunt.

1 *Hæc*

„vel diuturniores facerent inducias: partim, quod id prisca lege vetitum esset, „ne, metu amoto, animi per otium relanguescerent, & nervos industriæ remitterent: partim, quod ferociam, ex longo armorum usu collectam, non „tam cito possent omnino deponere. Quod si eo adduci possent, ut sex aut „septem annorum induciis faciendis consentirent, non esse respuendum. Quod „autem ad se attinet, dum viveret, pacem sibi sanctam & inviolatam cum „Henrico fore: curaturum etiam, ut induciæ, antequam dies earum exiret, „renovarentur: verum se maximopere rogare Legatos, ne quicquam eorum, „quæ secreto cum ipsis egisset, in vulgus efferrent, ne proceres ad pacificandum tardiores essent, si studium ejus in eam partem persentiscerent. [1] Hæc Anglo relata, cum sciret, quam turbido in statu res Scotorum essent, quamque Regi pacem esse expediret, eum sincere & ex animo loqui ratus, induciis in septem annos factis, retro Eboracum se recepit.

LV. Interea moritur Scotorum Regina, mulier singulari formæ gratia & probitate, quæque viri effrenatos impetus plerumque moderari credebatur: moritur item in Gallia Alexander Regis frater, duobus filiis relictis, Alexandro, ex uxore priore Comitis Orcadum filia, &, e secunda, Joanne, qui postea Prorex in Scotia aliquot annos fuit. Jacobus autem, confirmata foris pace, & domi consiliorum suorum duobus molestis interpellatoribus liberatus, ad ingenium rediit: &, exclusa fere omni Nobilitate, homines novos circa se habebat, quos & aulicis honoribus & ministeriis præficiebat, & rejecta in eos cura publica, & pecuniæ undique conquirendæ rationibus, ipse totum se voluptatibus immersit. Princeps aulicæ factionis erat Joannes Ramisæus, qui ad Lauderam, servatus a Rege, supplicium evaserat. Is in tantam elatus est superbiam, ut, cum domûs Magister (is honor apud Scotos præclarus habetur) a Rege esset electus, multisque prædiis opulentis donatus, non tamen ea fortuna contentus, [2] impetraverit edictum, ne quis, præter se suosque comites, in eis locis, in quibus Rex diversaretur, arma ferret: ut scilicet hac ratione se suamque factionem adversus Nobilitatem communiret; quæ & frequentes seorsum coitiones faciebat, & armorum terrore stipata obambulabat. Sed id edictum longe Ramisæo plus odii, quam terroris conciliavit: & jam [3] manifestæ servitutis imago omnium oculis obversabatur.

LVI. Rex interea nihil aliud moliebatur, quam ut animum expleret eorum sanguine, qui rebellandi auctores credebantur. Id cum vi aperta obtinere non posset, eos arte capere contendit. Cum aliis atque aliis se reconciliatum simulans, comiter, ac paullo etiam blandius quam Principem deceret, [4] accipiebat. Alios, quorum potentia eminebat, præmiis & honoribus prosequebatur. [5] Davidem Lin-

1 *Hæc Anglo relata*] Male hæc cum sequentibus cohærent: ego, aut *Hæc Anglo relata sunt, qui cum sciret, &c.* vel potius, *His Anglo relatis, cum sciret, &c.* legendum putem.

2 *Impetraverit edictum*] Ita monente Crafordio emendavimus, pro quo libri omnes [*impetravit.*]

3 *Manifestæ servitutis imago*] MS. [*manifesta,*] quod eodem fere redit.

4 *Accipiebat*] Melius forte [*eos accipiebat.*]

5 *Davidem Lindesium*] Non satis accurate hoc traditur, postea enim, nempe 18

Lindesium, Crafordiæ Comitem, Ducem Montis Rosarum appellat, hominem magnis opibus præpotentem sibi adjungere studens; [1] Archibaldum Angusiæ Comitem apud se frequentem habebat, & cum eo, velut penitus in gratiam recepto, secreta consilia communicabat. Nec tamen præmiis, nec blanditiis cuiquam sinceri animi fidem faciebat. Nam qui ingenium ejus noverant, non dubitabant, eo spectare illam benevolentiæ simulationem, vel ut seorsum alios, ac deinde alios comprehenderet, vel proceres inter se committeret: quod utique, Nobilitatis principes Edimburgi nactus, magis perspicuum fecit. [2] Duglassio enim in arcem ad se vocato, demonstravit; „Egregiam sibi in præsentia oblatam sumendæ ultionis occasionem: comprehensis enim factionis ducibus, „ac supplicio affectis, cæteros conquieturos. Hanc opportunitatem ultro se „offerentem si omittat, similem postea se nunquam sperare.

LVII. Duglassius, qui animum Regis nihilo sibi quam reliquis placatiorem sciebat, consilium tam crudele & præceps discussit, ratiocinatus; „Quam „turpe & flagitiosum id facinus omnes judicaturi essent, si, indicta caussa, „tot homines claros, quibus, promissa præteritorum venia, conciliatus esset „non ita pridem, nunc fide publica accepta securos, repente ad supplicium raperet. Non enim feroces hostium animos interitu paucorum fractum iri: sed, „violata semel fide, spem omnem concordiæ [3] sublaturum: desperataque semel venia, iram in rabiem versum iri: inde majorem obstinationem, & Regiæ auctoritatis & vitæ propriæ contemtum secuturum. Mihi vero si credis, „inquit, rationem inibo, qua, salva Regia dignitate, etiam vindictæ prospiciatur. Ego enim, convocatis amicis & clientibus, de die & palam injecta „manu, quo voles, in jus traham, & legum pœnas expetam. Id non honestius „modo, sed & tutius erit, quam si clam, de nocte, velut a latronibus oppressi, trucidentur. Rex Comitem ex animo loqui credens, (non enim ignorabat,

18 Maji 1488, *Dux Montis Rosarum* creatus est *David Lindesius*, hac inter alias addita ratione & elogio, *quod personam suam* ——— *pro persona nostra & corona tutamine & defensione, nostrum etiam honorem conservando frequenter exposuit periculis cum effectu, & præcipue ac novissime contra nostros infideles ligios, contra nostram majestatem & vexillum in campo bellico apud Blacknesi insurgentes*, &c. Acta publ. Jac. III.

1 *Archibaldum Angusiæ Comitem*] Libris omnibus perperam hic *Georgius* appellatur. Vide supra Lib. XII. 40. & infra Lib. XIII. 35. Filius quidem ei Georgius fuit, ad Fluidonem anno 1513 occisus.

2 *Duglassio enim in arcem*] Hæc & quæ præcesserant omnia ab inimicis excogitata, atque in vulgus falsis rumoribus dispersa, haud ægre crediderim. Namque Duglassio, capitali Regis hosti, quique se ei nunquam obtemperaturum jurejurando antea obstrinxerat, fides debetur? Sed neque ulla veri similitudine nititur, ut Rex, si maxime iis consiliis animum adjecisset, ea inimico infensissimo, qui non ita pridem Regios ministros, ab ipsius latere arreptos, nullo judicio habito, trucidaverat, prodere vellet. Anne autem credibile est, tam immanem Regi incessisse truculentiam, qui Duglassiæ Comitem, horum omnium malorum fomitem & fontem, venia tam facilis paullo ante donaverat? At ita nimirum perduellium rationes ferebant, ut quem neci jamdudum destinaverant, nece dignus videretur.

3 *Sublaturum*] Paullo durius hæc vox inter *fractum iri* & *versum iri* interjici videtur.

1 Cor-

rabat, quæ pollliceretur, posse præstare) gratiis ei actis, multis promissis oneratum dimittit. Ille, admonitis proceribus, ut imminenti periculo se subtraherent, ipse quoque se statim subduxit.

LVIII. Ab eo die, Rex, post occulta consilia patefacta, nemini deinde fidens, cum ad tempus in arce Edimburgensi se continuisset, nave in regiones Transforthanas, quæ adhuc ei parebant, vectus, brevi firmas copias confecit: & proceres, qui antea emendatum, non extinctum Regem volebant, desperata concordia, consilia sua omnia in exitium ejus conferebant. Illa difficultas eos habebat sollicitos, quem sibi ducem nominarent, qui, Rege in ordinem coacto, Vicarius regni esset populo non ingratus, & obtentu nominis illustris factionem minime gravaret invidia. Multa circumspicientibus, in Regis filium est ab omnibus consensum. Is a custodibus suis, & ætatis infirmioris rectoribus [1]corruptus, hoc maxime metu, ne, si ille recusaret, ad Anglos, hostes familiæ suæ perpetuos, imperium deferretur.

LIX. Jam Rex Fortham transierat, & ad Blacnessum arcem habebat castra, & filii exercitus, dimicationi paratus, non longe aberat: verum, interventu Comitis Atholiæ patrui Regis, res composita fuit. Ipse Atholius pacis pignus [2]Adamo Heburno Bothueliæ Comiti datus, apud eum, usque ad Regis mortem, permansit. Verum concordia, ut inter suspectos invicem, non diuturna fuit. Legatis interea commeantibus, a Nobilitate responsum est; „Cum „Rex nihil sincere agat, certum bellum infida pace sibi potius videri: unam „spem esse concordiæ, si Rex, filio sibi suffecto, regno se abdicaret: alio-„qui nihil esse, quod colloquiis sese invicem frustrarentur. Hoc responsum Rex Legatis, quos ad Anglos & Francos mittebat, ostendit: eosque summopere rogavit; „Ut auctoritate sua, aut, si opus esset, auxilio, paucorum „rebellium furorem infringerent, eosque ad sanitatem reducerent; communemque eam fortunam existimarent, & quæ suo contagio facile ad propin-„quas gentes serperet. Missi etiam ad Eugenium Octavum, Pontificem Romanum, qui orarent; „Ut, pro sua paterna in Scoticum nomen caritate, „Legatum in Scotiam mitteret, qui rebelles, pro jure sacrosanctæ potestatis, „cogeret, ut, armis positis, Regi suo parerent. Pontifex, cum tum maxime haberet in Anglia Hadrianum Castellensem, hominem singulari eruditione & prudentia, ad eum scripsit, ut rebus Scoticis componendis operam daret.

LX. Sed hæc sera fuerunt auxilia. Proceres enim, qui hæc agi non ignorabant, & Regem erga se implacabilem sciebant, antequam majores copiæ ad eum convenirent, decernere armis decreverant: &, quanquam Regis filium apud se haberent, simul ad [3]auctoritatem ad vulgus comparandam, simul

1 *Corruptus*] Suspensa hærere videtur sententia, nisi post [*corruptus*] addatur [*est*] vel potius post [*deferretur*] *ducem illis se præbuit.*

2 *Adamo Heburno*] Crafordius legendum præcipit *Patricius*. Idem confirmant Balf. Geneal. pag. 23. & Geo. Crafordius Nobil. Scot. pag. 43. qui porro addunt eum Bothueliæ Comitem tum nondum fuisse, utpote creatum a Jacobo IV. 15 Octob. 1488.

3 *Auctoritatem ad vulgus comparandam*]

mul ut ostenderent, se non patriæ, sed pernicioso Regi infensos esse; tamen, ne Legatorum externorum adventu plebis animi debilitarentur, dies noctesque solliciti erant, quomodo rem ultimo discrimini committerent. Obstabat eorum festinationi Regis timor: qui, quoniam satis firmas acciverat copias e regni partibus ad septentriones spectantibus, in arce Edimburgensi se continebat, dum ea auxilia convenirent. Ab hoc consilio, quod ei visum fuerat tutissimum, fraude, aut certe inscitia suorum, est deductus. Propter enim frequentia æstuaria, quæ moram & periculum conventuris afferre poterant, suaserunt; „Ut Sterlinum peteret, locum unum totius regni commodissimum ad auxilia „ex omnibus regni partibus excipienda. Ibi quoque non minus tuto, quam in „arce Edimburgi, eum fore posse, cum hostes ab omnibus rebus, ad expugnandas arces necessariis, imparati essent: simul classem, quam ad omnes „casus instruxerat, in propinquo stare posse.

LXI. Hoc quidem consilium & fidele videbatur, & satis erat tutum, nisi præfectus arcis Jacobus Siaus, ab adversa factione corruptus, venientem exclusisset. Itaque, cum hostes prope vestigiis ejus institissent, neque, quo se reciperet, haberet; coactus est cum eis, quas habebat, copiis aleam certaminis experiri. Initio cum satis acriter pugnaretur, procerumque prima acies loco cederet, Annandiani, & eorum vicini, [1]qui ad occidentalem Scotiæ limitem accolunt, acriter gradum promoverunt. Hi, cum longioribus uterentur hastis, quam qui ex adverso stabant, statim Regis mediam aciem fuderunt. Ipse, equi casu debilitatus, in molas aquarias, non longe a loco ubi pugnatum erat, se recepit, eo (ut videbatur) consilio, ut naves, quæ non longe aberant, conscenderet. Ibi, cum paucis deprehensus, occiditur. Tres eum fugientem proxime secuti, Patricius Graius familiæ suæ princeps, [2]Sterlinus Kerius, & sacrificulus cognomento Borthicus: incertum, a quo eorum percussus. Ejus cædis fama, licet incerta, per utrumque exercitum divulgata, fecit, ut, victoribus minus acriter instantibus, fugientium multo pauciores cæderentur: cum Rege enim, non cum civibus, proceres bellum susceptum videri volebant. Cæsus est e Regiis Alexander Cunigamius Glencarniæ Comes, cum paucis clientibus & propinquis: ex utraque parte complures vulnerati.

LXII. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Tertius, vir non tam ingenio pravo natus, quam prava consuetudine corruptus. Nam, cum initio magnæ & præclaræ indolis animique vere Regii specimen dedisset, per Bodios primum, sed paullatim, in licentiam est effusus. Iis e medio sublatis, ab hominibus infimæ sortis [3]in omnia simul vitia est præceps datus. Tempora etiam corrupta, &

Ita antiquiores codices: Elzev. tamen & Mosmanniana Editt. inscita licentia [*ad*] in [*apud*] mutarunt, ignorantes *scil.* [*ad*] hoc significatu apud optimos auctores reperiri. Vide supra ad Lib. V. 17.

1 *Qui ad occidentalem Scotiæ limitem accolunt*] Non tantum *accolere mare*, *fluvium*, *lacum*, dicimus, sed etiam *montem*, *viam limitem*, Liv. lib. 28. cap. 13. *Accolunt viam.* Sed rarissime additur præpositio.

2 *Sterlinus Kerius*] *Gulielmo*, non *Roberto* (quod habet Drummondus) *Sterlino*, nomen ei fuisse ostendit Sagius Præf. ad Drummondi Hist.

3 *In omnia simul vitia præceps est datus*] Sæpius ante monuimus hæc vitia, ab inimicis

& [1]vicinorum Regum exempla, non parum ad eum evertendum juverunt. Nam & Eduardus Quartus in Anglia, Carolus in Burgundia, Ludovicus Undecimus in Gallia, Joannes Secundus in Lusitania, tyrannidis fundamenta jecerunt; Richardus Tertius in Anglia immanissime eam exercuit. Morti etiam Jacobi illa inusta est ignominia, ut, in proximo conventu, [2]omnium Ordinum decreto, jure cæsus judicaretur: cautumque sit diligenter omnibus, qui adversus eum arma tulerant, ne ea res ipsis eorumve posteris fraudi esset. Obiit,
anno a Christo nato millesimo quadringentesimo octogesimo octavo, regni MCD LXXX VIII.
vicesimo octavo, [3]ætatis tricesimo quinto.

L I B E R

micis infensissimis ad populi odium adversus eum conflandum ei objecta, magna ex parte conficta videri. Videsis Abercrombium, qui gravibus argumentis, atque ex ipsis utriusque regni actis publicis, ut plurimum, petitis, Jacobi III. existimationem strenue defendit, criminumque quorum insimulabatur infamiam in ipsos perduelles convertit. Non patitur instituti nostri ratio hæc pro dignitate exsequi; unicum tantum, unde de cæteris conjicere liceat, exempli loco hic attingam. In illo, qui statim post ejus mortem habitus est, conventu, [Vide Jac. IV. Parliam. I. cap. 14. & Buchan. XIII. 8. vitio ei præcipue dabatur, quod Anglos in Scotiam arcessere, regnumque adeo Anglorum ditioni subjicere satagebat. At animadvertite quæso immanem hostium impudentiam; ab iis *scil.* ipsis hoc crimen Jacobo intentatur, qui Anglis infesto exercitu Scotiam invadentibus se adjunxerant; qui se in Angli fidem sæpius dediderant; qui regnum ejus sceptro (quantum in ipsis esset) subdituros, seque nunquam Jacobo ejusve hæredibus obtemperaturos, jurejurando confirmaverant.

1 *Vicinorum Regum exempla*] Imo vero vicinorum Regum exempla pravæ ipsius fratris Ducis Albini ambitioni faces subdidere. Henrici enim IV. qui Richardum II. & Eduardi IV. qui Henricum VI. Anglorum Reges solio detruserant exempla ipsius animo obversabantur, ingentesque regnum Scoticum pari dolo atque perfidia occupandi spes faciebant.

2 *Omnium Ordinum decreto*] Non sane omnium Ordinum, sed illius fere factionis, quæ Regem ad necem usque est persecuta. Multi quidem metu se dediderunt: plures tamen, & e principibus Nobilitatis, Dux Crafordiæ, Comites Huntileæ, Leviniæ, Marschalis, Rothusiæ, Sutherlandiæ, Cathanesiæ, *&c.* & hi Reguli, Forbosius, Lindesius, Lylius, Ogilvius, Fraserius, *&c.* tantum abest ut huic Conventui interfuerint, ut parricidas (ita enim eos vocabant) justo bello persequendos statuerint. Certe, non vicinæ modo gentes, sed & maxima Scotorum pars, & in his Transforthani fere omnes, scelus abominabantur. Memorabile in primis Rom. Pontificis diploma, quo omnes illius conjurationis participes Christianorum communione interdixit, nec nisi post veniam suppliciter rogatam, seriamque actam pœnitentiam, post tres annos suam hanc sententiam revocavit. Hujus rei documentum autographum, 5 Kal. Jul. anno 1491, scriptum, mecum communicavit vir eximius David Simsonus, magna reip. literariæ jactura ante aliquot annos defunctus.

3 *Ætatis tricesimo quinto*] Natus (ut supra ostendimus ad XI.48.) intra 7 & 22 Januarii 1453, exstinctus 11 Junii 1488, ut modo monstrabimus, vixit 35 annos & menses fere quinque; proinde 36 *ætatis anno* obiisse necesse est.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

I. IACOBÒ Tertio, [1]ad *undecimum* Junii, prope Sterlinum cæso, qui sectam adversam sequebantur, de exitu Regis adhuc incerti, retro Limnuchum castra moverunt. Ibi ad eos delatum, scaphas a classe ad terram commeare, ac saucios in naves comportare: inde suspicio est orta, Regem a classe receptum fuisse. Itaque, motis Letham castris, missi a Principe (ita enim Scoti filium Regis natu maximum appellant) præfectum classis evocant. Is erat Andreas Vodius, sive quis malit interpretari Silvius, Eques, & beneficiorum sui Regis memor, & summa erga defunctum benevolentiæ constantia: qui cum negaret, se in terram egressurum, nisi acceptis obsidibus; dati e supremo ordine Setonius & Flaminius. Rogatus a concilio Regio; „Ecquid sciret, ubi Rex esset, & quinam essent, qui, post „prælium, scaphis ad naves vecti fuissent: De Rege, se quicquam scire, ne„gavit: scaphis autem se cum fratribus descendisse, ut, una cum aliis bonis ci„vibus, salutem sui Regis tuerentur: sed, cum frustra vitæ ejus opitulari es„sent conati, in classem rediisse: eique, si viveret, uni se parituros: sin ex„tinctus esset, ad mortis ultionem paratos. Cum multa præterea adversus rebelles jaceret convicia, metu tamen, ne obsides violarentur, incolumis ad naves est remissus. Receptis obsidibus, cives Lethenses ad concilium vocati, ac magnis pollicitationibus sollicitati, ut conscensis navibus Andream Silvium oppugnarent. Responsum est ab universis, uno consensu; „Eum duas habere „naves, ita omnibus rebus ad bellum idoneis ornatas, sociisque navalibus ita „instructas, eamque in ipso præfecto rei navalis esse scientiam, ut ne decem „quidem naves in Scotia essent, quæ cum duabus illis auderent congredi. Ea igitur consultatione dilata, Edimburgum eunt. Ibi certiores de morte Regis facti, funus ei amplissimum faciendum curant, ad Cammiskennethum, Cœnobium Sterlino vicinum, ad vicesimum quintum diem mensis Junii.

CV. REX.

II. Interea comitia [2]novo Regi creando in certum diem indicunt. Pauci ad id

1 *Ad undecimam Junii*] Lacunam in omnibus libris relictam hoc numero supplevimus. Ita enim Leslæus, Ferrerius, Drummondus, qui omnes *undecimo Junii, die D. Barnabæ sacro*, occisum testantur. Andersonus quidem ejus Divi festo occisum tradit, at id perperam ad 28 Junii rejicit. Pejus autem Pitscottius, qui hoc prælium in 18 Julii diem refert. Sententiam vero nostram amplius confirmant Jacobi IV. Acta publ. Nam ante 12 Junii ipsius patrem occisum ostendit primi ipsius Conventus Act. 3. quo edictum eo die de bonis bello captis promulgatum memoratur. Post 10 vero Junii cæsum demonstrat ejusdem Regis instrumentum 10 Junii 1513, regni 25 scriptum.

2 *Novo Regi creando*] Importune hic ingeritur *creationis* vocabulum, cum non Ordinum suffragiis (quod voluit Buchananus) sed sanguinis jure regnum apud Scotos ineatur.

3 *Nam*

id munus, & fere conjurationis adversus superiorem Regem populares, convenere. Regno suscepto, statim novus Rex ad præfectum arcis Edimburgensis fœcialem misit, qui ad deditionem eum sollicitaret. Ea recepta, Sterlinum est profectus, arceque a præsidio dedita est potitus. Rumore in Angliam de rebus in Scotia turbatis perlato, quinque naves Anglicæ, e classe Regia delectæ, Forthæ æstuarium ingressæ, passim prædando, mercatoribus iter clauserunt, & multis exscensionibus in utrumque littus factis, loca maritima vehementer infestabant: major etiam rerum motus a terrestribus civium copiis exspectabatur. [1] Nam, cum inimicorum vires magis dissipatæ, quam fractæ superiore prælio fuissent, quippe quæ nec universæ affuerant, nec ex iis, quæ aderant, adeo multi cecidissent, ab animis, adhuc odio & invidia inflammatis, & fiducia sui elatis, major tempestas imminere videbatur. Augebat indignationem, quod non in Regiam, sed paucorum potestatem, tot viri, genere & opibus clari, tam facile recidissent; „Titulum enim & nomen Regium penes adole-„scentem quindecim annorum, qui non regeret, sed a patris interfectoribus „regeretur; vim autem imperii penes Duglassium, Heburnum & Humium „esse: „[2] quibus fiduciam augebat, quod omnia littora duabus classibus, Anglica & Scotica, essent infesta.

III. His difficultatibus ut mederetur, novus Rex primum omnium statuit copias maritimas reconciliare: ne aut illæ aliquid turbarent, ipso in longinquas regni oras ad statum earum regionum ordinandum profecto, aut in interiora regni aditum darent Anglis, ad mediterranea loca expilanda. Igitur Andream Silvium, Regis morte jam passim divulgata, minus in caussa fore obstinatum ratus, cum fide publica in littus evocat: & periculo publico, & infamia gentis universæ, quam paucæ naves Anglicæ ita superbe contemnerent, ante oculos exposita, non solum in suas partes Andream traducit, sed etiam adversus Anglos armat: [3] multisque suadentibus, ut in plures & majores saltem æquum numerum navium duceret, se suis duabus contentum, respondens, cum primum tempestas commoda incidit, recta adversus Anglos, qui ante Dumbarum oppidum stabant, vela fecit: & asperrimo prælio conserto, Letham omnes captas perduxit; ac præfectos earum Regi obtulit. Andreas a Rege munifice donatus, ejusque in re militari peritia, & militum virtus singu-

1 *Nam cum inimicorum vires*, &c. *quippe quæ nec universæ affuerant, nec ex iis quæ aderant adeo multi cecidissent*] Paullo insolentius hoc loquendi genus videtur, [*nec ex iis quæ aderant adeo multi cecidissent*] Cum igitur *multa* [vires *scil.*] *cecidissent* dicere nequeamus, legendum malim, *quippe qui* [inimici] *nec universi affuerant, nec ex iis qui aderant adeo multi cecidissent.* Verum cum veterum aliquem sic forte locutum Buchananus offenderit, in re non satis explorata religio fuit omnibus codicibus refragari.

2 *Quibus fiduciam augebat*] Ita omnino legendum, eodem quo paulo superius hoc ipso Cap. sensu: [*augebant*] enim, quod omnes libros occupavit, nequaquam cum præcedentibus hic cohæret.

3 *Multisque suadentibus*] Crafordius legendum vult, *Ille multis suadentibus.* Verum cum non satis idonea hic caussa subesse videretur, nos veterem lectionem sollicitandam non duximus.

gulari laude honorata. Nec deerant ex eo genere hominum, qui Regum qualescunque res gestas [1] admirentur, ac magnas etiam in majus extollant, qui eam victoriam longe majoris mox secuturæ manifestum esse omen præsagirent.

IV. Interea procerum pars adversa, legationibus in omnes regni partes missis, mutuo se cohortantur; „Ne præsentem rerum statum ferant: neu tot viri fortes, parricidas publicos, qui alterum Regem occidissent, alterum in servitute tenerent, sibi tam superbe paterentur illudere; ac Regiæ salutis defensores perduellionis arcessere; ipsos, omnis divini & humani juris violatores, pro vindicibus decoris publici se venditare, ac liberatorum patriæ nomen usurpare, apud quos ne Rex quidem ipse liber esset: quippe qui coactus sit in patrem, eundemque Regem, arma sumere, &, eo nefarie cæso, paternos amicos, & capitis defensores impio bello persequi. Multa hujus generis cum vulgo jactarentur, ad majorem odii flammam excitandam, Alexander Forbosius, clarissimæ familiæ princeps, Regiam interulam, sanguine fœdatam, & vulnerum vestigiis laceram, ex hastili longo pendentem, per Abredoniam & illustriora vicinarum gentium oppida circumtulit, &, velut edicto publico, per præconem omnes ad fœdissimi facinoris ultionem conciebat.

V. Nec minus impigre, in regionibus Cisforthanis, Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, homo genere & opibus clarus, & popularitate quadam honesta summis infimisque juxta carus, vicinos sibi Regulos accendebat: ac, jam satis valida manu comparata, cum per pontem Sterlini, Regiis oppidum tenentibus, penetrare non posset, per vadum, non procul a fluminis ortu, ad Grampii montis radices contendit, ut sociis se conjungeret. Id consilium cum Joanni Dromundo, per Alexandrum Macalpinum ipsius clientem, qui hostibus se conjunxerat, esset indicatum; ac palam factum: in castris rebellium omnia adeo secura ac neglecta esse, ut, quo quisque loco esset, sparsi tenderent, nec vigiles suis locis dispositos haberent, nec ullum rei militaris munus usurparent; Dromundus, cum aulicis, ac paucis voluntariis, qui operæ navandæ studio se ad eos aggregarant, sopitos invadit. Multis cum somno mors fuit continuata: cæteri inermes retro, unde venerant, præcipiti fuga ruunt: plures capti; sed a notis amicis pars dimissa: in eos tantum sævitum, qui contumeliosius scripserant, aut locuti fuerant.

VI. Auxit hujus victoriæ lætitiam nuncius allatus, eisdem diebus, de prospera pugna navali Andreæ Silvii, adversus Stephanum Bullum. Anglus enim, audito, quinque suorum naves a duabus Scoticis, longe etiam minoribus, superatas & captas fuisse, cum & ignominiam deletam cuperet, nec justam belli caussam obtendere posse videretur; convocatis ducibus rei maritimæ peritis, oblatisque navibus selectis, & [2] navali apparatu quantum vellent permisso, horta-

1 *Admirentur*] Ita scriptum oportuisse ostendit quod mox sequitur [*extollant.*] Libris tamen omnibus (præterquam MS) [*Admirantur*] legitur.

2 *Navali apparatu quantum vellent permisso*] Vocem [*permisso*] e MS. reposuimus.

ratus est, ut hanc nominis Anglici maculam tollerent: magnis ostentatis præmiis, si ipsum Silvium, aut vivum aut mortuum, ad se adducerent. Sed cæteris, qui virtutem hostis cum felicitate conjunctam noverant, cunctantibus, Stephanus Bullus, Eques notæ fortitudinis, expeditionem suscepit. Et rei bene gerendæ occasio videbatur oblata, quod Silvium e Flandria propediem reversurum sciebat, eumque in reditu, incautum, non magno negotio posse opprimi sperabat. Igitur tribus e Regia classe navibus electis, ac brevi instructis, littus Angliæ legens, ad Majum, insulam in æstuario Forthæ desertam, constitit, [1] loci maxime naturam secutus, quod ab omni parte insula stationes habeat tutas adversus omnes ventorum procellas; & mare ibi se in angustum cogat, ut nulla navicula præteriens latere posset. Interim e scaphis piscatoriis, qui rei maritimæ peritiores haberentur, retentis, eorum aliquot continenter in speculis habet, ut naves hostium, agnitas, sibi commonstrent. Cum ibi, non multos dies, ad anchoras restitissent, Silvii naves, plenis velis advenientes, simul visæ & agnitæ sunt: & Bullus, sublatis anchoris, præcepta jam animo victoria, ad pugnam se comparat. Silvius tantum moratus, dum sui arma expediunt, suas naves in hostes concitat. Congrediuntur duo fortissimi duces, magnorum exercituum animos gerentes, ac [2] tam obstinate pugnarunt, ut, incerta victoria, nox prælium dirimeret. Postridie mane, refectis viribus, duces, exhortati utrinque suos, certamen renovant: ac [3] manibus ferreis (harpagonas vocant) in hostium naves injectis, velut pedestri ac stabili acie, cominus decertarunt, tanta pertinacia, ut æstum relabentem neutri sentirent, donec ad cumulos arenæ in ostio Tai amnis delati essent. Ibi, minus alto mari, naves Anglorum, cum ob magnitudinem regi minus facile possent, se dedere fuerunt coactæ. Inde adverso Tao Taodunum tractæ, ibi manserunt, donec, sepultis mortuis, vulnerati medicis ad curandum distribuerentur. Hoc prælium incidit in decimum diem mensis Augusti, anno redemti generis humani millesimo quadringentesimo nonagesimo. Paucis post diebus, Silvius, ad Regem profectus, Stephanum Bullum, naviumque præfectos, & e cæteris honoratissimum quemque Regi obtulit: ac invicem ab eo laudatus, & muneribus est donatus. Rex captivos, [4] cum suis navibus una, Regi Anglo, collaudata militum fortitudine, munifice reddidit MCD XC.

1 *Loci maxime naturam secutus*] Cic. Offic. 3. *Sed credo illos opportunitatem loci secutos.* Ovid. Metam. 3 v. 414.

Procubuit, faciemque loci fontemque secutus.

2 *Tam obstinate pugnarunt*] Ita MS. alii [*obstinati.*] quod quamvis satis eleganter dici videatur, cum tamen alterum scriptoribus ipsique Buchanano sit multo frequentius, nos MS. sequendum duximus.

3 *Manibus ferreis (harpagonas vocant)*] Lucan. lib. 3. vers. 635.

Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncos.

Cæs. Bell. Civ. I. 57. *Ii manus ferreas atque harpagones paraverant.* Liv. XXVI. *Hæc modo ferreæ quoque manus (harpagonas vocant) quas operibus hostium injicerent, præparabantur.* Et XXX. 10. *Asseres ferreo unco præfixi (harpagonas vocat miles,) ex Punicis navibus injici in Romanas cœpti.* Curtius, IV. 9. *Ferreæ quoque manus (harpagonas vocant) quas operibus hostium injicerent.*

4 *Cum suis navibus una*] Melius forte [*una cum suis navibus.*]

1 Um-

dit, ut qui non de præda, sed de gloria certamen iniissent? virtutemque, etiam in hoste, apud se honoratam esse ostendit. Henricus, etsi suorum infelicem pugnam ægre ferret, tamen Regi Scotorum gratias egit: & munificentiam ejus, & animi magnitudinem se libenter amplecti est professus.

VII. Circa hæc tempora, monstrum novi generis in Scotia natum est, inferiore quidem corporis parte specie maris, nec quicquam a communi hominum forma discrepans: [1] umbilicum vero supra, trunco corporis, ac reliquis omnibus membris geminis, & ad usum & speciem discretis. Id Rex diligenter & educandum & erudiendum curavit: ac maxime in musicis, qua in re mirabiliter profecit. Quin & varias linguas edidicit, & variis voluntatibus [2] duo corpora secum discordia dissentiebant: ac interim litigabant, cum aliud alii placeret; interim velut in commune consultabant. Illud etiam in eo memorabile fuit, quod, cum inferne crura lumbive offenderentur, utrumque corpus communiter dolorem sentiret: cum vero superne pungeretur, aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris sensus perveniret: quod discrimen etiam in morte fuit magis perspicuum. Nam, cum alterum corpus complures ante alterum dies extinctum fuisset, quod superstes fuit, dimidio sui computrescente, paullatim contabuit. Vixit id monstrum annos viginti octo; ac decessit, administrante rem Scoticam Joanne Prorege. Hac de re scribimus eo confidentius, quod adhuc supersunt homines honesti complures, qui hæc viderint.

VIII. Victoriæ navalis fama ad septentrionales perlata, & ipsi, omissis belli consiliis, domos suas abierunt. Hoc tumultu ita levi momento compresso, Rex, ad seditiones non modo in præsentia sedandas, sed in posterum omnino tollendas, animum adjecit. Primum conventum, qui indictus erat in [3] sextum Octobris diem, Edimburgi habuit. In eo multa salubriter, ad concordiam publicam stabiliendam, sunt decreta: in primis, ut animi facilius ad pacem coalescerent, culpa in paucos collata, pœnæ magna ex parte levatæ, aut omnino remissæ. Cum de jure belli disceptaretur, Joannes Leon Regulus Glammius capita quædam, a proceribus ad Regem de pacificando missa, protulit, quibus Jacobus Tertius sæpe assenserat, ac subscripserat etiam: ac plane legibus illis concordiam cum proceribus confirmasset, nisi a pravis consultoribus animus ejus fuisset alienatus, atque eo perductus, ut hostem veterem, adversus cives suos pugnaturum, in regnum introducere [4] persuasus esset. Hanc ob consiliorum in-

con-

1 *Umbilicum vero supra*] Anastrophe soluta oratione scribentibus rarissime usitata: nisi forte hoc & quod modo annotavimus librariorum vitio acciderint.

2 *Duo corpora secum discordia dissentiebant*] Ita ex MS. restituimus, pro quo inepte libris editis irrepsit [*discutiebant*.]

3 *Sextum Octobris diem*] Ita emendavimus (invitis licet omnibus libris, quibus [*Novembris*] scribitur) ex ipsis Actis publicis, Leslæo & Abercrombio [illegible]gantibus.

4 *Persuasus esset*] *Persuasum est mihi*, Latinissimum est, at qui [*persuasus sum*] dixerit nullus memini. [Fateor id frequentius dici & etiam melius. sed tamen non sine exemplo, Buchananus ita loquitur. Auctor ad Herenn. Lib. 1. Cap. 6. *si persuasus auditor fuerit*. Justin. II. 11 *nihil erat difficile persuadere persuasis mori*, pro quibus persuasum erat, esse moriendum. ipse Buchan. Lib. xv. 4. *eo pecunia persuaso*.]

1 *Ut*

constantiam, Comites Huntilæus, Arellius, & Martialis, cum ipso Glammio, & plerisque aliis viris nobilibus, eum tum deseruerunt, atque ejus filium Jacobum Quartum, ob animum ejus publicæ utilitatis & tranquillitatis amantem, sunt secuti. Post satis longam disceptationem tandem ab universis est decretum, „Qui in prælio Sterlinensi cecidissent, eos sua culpa cæsos videri; jureque „eam cædem fuisse factam: eos vero, qui, adversus publicæ salutis hostes, „fraudi occultæ honesta nomina prætexentes, arma ceperunt, nec culpæ nec „crimini esse obnoxios. Huic decreto, quibus in conventu publico sententiæ dictio est, subscripserunt, ut exterarum nationum Legatis, quos adventare rumor erat, sui facti rationem redderent. Multa alia ibi decreta sunt facta, quæ & pauperioribus ablata redderent, & potentiores leviter multarent, & utrique parti caverent, ne arma tum sumta ipsis posterisve eorum fraudi essent.

IX. Hanc, in adolescente quindecim annorum, & victore, & in summa potestate collocato, moderationem adornabat magnopere benignitas, & promissorum fides, & (quod in primis vulgus admiratur) corporis dignitas, ac vividum & alacre ingenium. Itaque, cum nec avare, nec crudeliter victoria exerceretur, & delicta bona fide condonarentur, brevi summa concordia inter factiones, & æquale partis utriusque studium & amor erga Regem coaluit. Pauci, qui pertinaciores fuerant, modica pecunia, aut exigua parte agrorum multati: nemo fortunis omnibus exutus: & multæ, non in fiscum, sed in pretium operæ navatæ cedebant. Huic Regiæ clementiæ gratiam adjiciebat, quod homines adhuc recenti memoria tenebant, quam levibus de caussis, sub Rege superiore, viri clarissimi omnibus bonis excidissent, quamque dispares in eorum successissent locum. Principes quoque factionis adversæ, quo fidelioribus eis uteretur, affinitate sibi conjunxit: duas enim amitæ, ex diversis maritis, filias, Græcinam Bodiam Alexandro Forbosio, Margaritam Hamiltoniam Matthæo Stuarto dedit uxores. Ita brevi, conciliatis omnium animis, tam jucunda pax, tanta tranquillitas, &c, velut ancillante fortuna Regiis virtutibus, tantus omnium frugum & fructuum proventus est secutus, [1] ut, e seculo plusquam ferreo, vere aureum renatum fuisse videretur. Rex autem latrocinia armis, cætera vitia judiciorum severitate cum compressisset, ne, in alios acer vindex, in seipsum indulgentior crederetur, ut omnibus palam esset, patrem, se invito, fuisse interemtum, catena ferrea, quoad vixit, se cingebat, cui singulis annis annulum unum adjiciebat. Id quanquam cædis auctoribus formidolosum esse posset, tamen, vel miti Regis ingenio, vel factionis opibus confisi, omni motu publico abstinuerunt.

X. In hoc communi universorum, ac privata singulorum lætitia, septimo fere ab inito regno anno, Petrus Varbecus in Scotiam appulit. Sed, antequam caussam ejus adventus explicem, pauca mihi supra sunt repetenda. [2] Margari-

1 *Ut, e seculo plus quam ferreo, vere aureum renatum fuisse videretur*] Ita cum MS. correximus: editis autem omnibus [*ver aureum*] inepte, me judice, hic substituitur.

2 *Margarita Eduardi Quarti Regis Anglorum*] Ita a Crafordio & re ipsa admoniti restituimus; pro quo libri omnes [*Henrici Quarti*] falso edidere.

1 Of-

garita, Eduardi Quarti Regis Anglorum soror, cum Carolo Burgundo nupsisset, ea Henricum Septimum, factionis adversæ ducem, quibuscunque posset rationibus, si non evertere, saltem exercere statuit. Id autem ut facilius efficeret, Petrum quendam Varbecum regni æmulum ei excitavit. Erat autem is adolescens Tornaci (quod est Nerviorum oppidum) humili loco natus, sed ea forma, ingenio, statura corporis, atque oris dignitate, ut facile Regii generis fidem faceret. Verum, cum ita diu propter inopiam peregre vixisset, ut vix a suorum paucis agnosci posset, multarum nationum linguas addidicerat, atque ad summam impudentiam & os & animum [1] offirmaverat. Hunc Margarita (quæ, ad omnes occasiones turbandi rem Anglicam intenta, advigilabat) cum esset nacta, aliquamdiu apud se occulte habuit, donec eum edoceret, quibus factionibus Anglia laboraret, quos amicos inimicosque illic haberet; perfecerctque, ut omnem Regii generis seriem, quæ item singulis prospera vel adversa evenissent, teneret.

XI. His ita comparatis, cum jam maturum videretur fortunam experiri, hominem occulte curat, cum honesto comitatu, primum in Lusitaniam, deinde in Hiberniam, mittendum. Ibi magno concursu, & vulgi applausu, velut Eduardi Regis filius, receptus, sive suopte ingenio, ad simulandum composito, atque arte etiam adjuto, sive barbarorum hominum credulitate fretus, magnum brevi motum excitaturus videbatur: cum, bello repente inter Gallos & Anglos exorto, a Carolo Octavo magnis pollicitationibus ex Hibernia vocatus, Lutetiam venit. Illic honorifice, ac Regio cultu, adjectis etiam satellitibus, habitus, & ab Anglis exulibus, qui tum ibi frequentes agitabant, in spem certam regni adductus est. Sed, eo tumultu conditionibus sopito, clam ex aula Gallica, metu ne dederetur, in Flandriam se contulit: atque a Margarita, ceu tum primum ab ea visus, magno studio cultus, & aulicis ostentatus, & sæpe multis præsentibus omnem fortunæ suæ fabulam iterare jussus; Margarita, velut eam tum primum audisset, ad singulos tum prosperos, tum adversos eventus, ita simulatis affectibus orationi ejus subserviebat, ut omnibus faceret fidem, se pro veris quæ audisset accipere. Post unum & alterum diem, Petrus Regio cultu procedere jussus, adhibitis triginta stipatoribus, ac nomine Albæ rosæ (quod insigne factionis Eboracensis apud Anglos est) commendatus, verus & indubitatus Anglici regni hæres prædicatur. Hæc ubi fuerunt, primum per Flandriam, deinde per Angliam divulgata, ita populi animos erexerant, ut magna ad eum concurreret frequentia, non eorum modo, qui legum formidine in asylis alisque locis latitabant, sed hominum etiam nobilium, quibus aut suæ res non satis placebant, [2] aut novarum

1 *Offirmaverat*] Sic MS. & princeps editio Edinb. quorum auctoritate præcipue nitimur: quod cum aliorum scriptorum exempla etiam confirment, non erat, quod aliis codicibus [*obfirmaverat*,] rescriberetur.

2 *Aut novarum erat cupiditas*] Ita MS. at editi omnes [*rerum*] addiderunt, quod mihi haud opus videtur, cum [*res suæ*] modo præcesserat; non magis quam versu mox sequente post [*præsentes*] subjiciendum [*vires*,] quod e proximo tam facile sit repetendum.

rum erat cupiditas. Sed cum longior mora, quam Petrus vires novas adjecturam sperabat, præsentes, emergente in lucem mendacio, paullatim imminueret, statuit belli fortunæ rem committere. Itaque, comparata modica manu, paucis suorum in littus expositis, Cantianorum erga se voluntatem frustra tentavit. Omnibus, qui in terram descenderant circumventis, in Hiberniam cursum flexit. Nec ibi quoque pro spe acceptus, in Scotiam navigat, gnarus raram, nec unquam fere diuturnam, inter Scotos Anglosque esse concordiam.

XII. Hic, cum, ad Regem admissus, Eboracensis familiæ ruinam, suasque calamitates, quam maxime potuit miserabiliter, deplorasset, eumque vehementer obtestatus esset; „Ut Regium sanguinem ab hac contumelia vindica„ret, „Rex, eum bene sperare jubet, polliceturque; „Se effecturum, ne „frustra ejus auxilium rebus suis afflictis postulasse existimetur. Paucis post diebus, convocato concilio, Petrus introductus lamentabiliter de sua fortuna disseruit; „Se, cum e Rege, florentissimo suæ ætatis, ad summam spem na„tus esset, præmatura morte patris destitutum, in Richardi patrui tyranni„dem pene prius incidisse, quam calamitatis ejus sensus ad se pervenire pos„set. Fratre majore crudeliter extincto, se a paternis amicis subtractum, in „eo regno, cujus hæres jure esset, ne in summa quidem inopia precariam vi„tam ducere ausum. Apud exteras gentes ita vixisse, ut fratris extincti (qui ex „illis miseriis fuisset ereptus repentina morte) conditionem, præ iis quæ ipse „ferret, felicem duceret. Se enim, ad fortunæ ludibrium servatum, ne hoc „quidem reliquum habuisse, ut calamitatem suam apud exteros, quo eos ad „misericordiam adduceret, deplorare auderet: postquam autem, quis esset, „profiteri cœpisset, omnibus adversæ fortunæ telis petitum esse: ad priores „enim miserias quotidianum insidiarum accessisse periculum, callidissimo ini„mico nunc vitam suam ab hospitibus mercante, nunc cives clanculum solli„citante, qui, simulata amicitia, secreta rimarentur, veros amicos cor„rumperent, latentes detegerent, & falsis criminibus genus infamarent apud „vulgus: Margaritam amitam, nobilesque Anglos, qui ipsum agnoscerent, „conviciis proscinderent: eam tamen, conscientia sua adversus maledicentiam „inimicorum fretam, & misericordia erga suum sanguinem permotam, ejus „inopiam suis fortunis sustentasse. Tandem, cum in muliere & vidua id æta„tis non satis præsidii videret, se vicinos Reges & nationes circumisse: ro„gantem, ut communes casus respicerent, neu Regium sanguinem, violen„tia tyrannidis oppressum, in luctu, miseriis & formidine sinerent contabe„scere. Se vero, etsi in gravissimis malis versetur, non ita animo esse deje„ctum, ut non speret, aliquando fore, ut amicorum (quos plurimos adhuc „habeat in Anglia & Hibernia) auxilio restitutus, pro merito cuique gratiam „referre posset, præsertim adjunctis ad suam sectam Scotorum viribus: per „quos si in regnum redeat, brevi futurum, ut intelligant, firmissimum ami„cum sibi paratum, & eo tempore paratum, quo veri amici conciliari so„leant. Tanti autem beneficii se suosque posteros ita perpetuo memores fore, „ut omnem melioris fortunæ accessionem debere se eis libenter fateantur. Ad-

LII 2 didit

didit præterea multa de Regis laudibus, partim vera, partim qualia præsens fortuna exprimebat.

XIII. Post hæc dicta, cum Petrus reticuisset, [1] Rex eum sevocatum bono animo esse jussit. „Se de postulatis ejus ad concilium relaturum. Eorum sententiam etsi sibi sit necesse in rebus gravioribus sequi, tamen, utcunque illi „decernerent, se effecturum spondet, ne eum aliquando ad se confugisse pœ„niteat. Petro egresso, cum sententiæ rogarentur, prudentiores, & quibus major erat rerum usus, rem integram rejiciendam censebant: sive quod vana, quæ prætenderentur, existimarent; sive quod plus e bello prospicerent periculi, quam e victoria, etiamsi certa esset, emolumenti exspectarent. At major pars, vel ob imperitiam rerum, & animorum inconstantiam, vel ut Regi gratificarentur, nunc de caussa Petri differendo, ut quæ esset justissima, fortunam hominis commiserabantur: nunc, „Rebus in Anglia turbatis, ani„misque ex civili discordia adhuc fluctuantibus, occasionem arripiendam, „& quod Angli semper facere consueverunt, id se aliquando experiri de„bere, ut inimicorum adversa tempora ad suum usum traherent: victo„riamque jam sibi ante classicum augurabantur, præsertim adjunctis magnis „Anglorum copiis: quæ si spe hominum infrequentiores convenirent, ta„men e duobus alterum sponte secuturum: ut vel victores tanto beneficio „Regem sibi obnoxium in Regiam sedem collocarent, ab eoque quæ vel„lent omnia impetrarent; vel, si absque certamine rem transigere pos„sent, Henricum, sedatis motibus domesticis, nondum regno confirmato, „in quas vellent conditiones pertracturos: quod si facere cunctetur, bello se„mel moto, permulta, quæ nunc laterent, sponte se oblatura.

XIV. Hæc cum major pars censuisset, Rex, novarum rerum cupidus, in eam sententiam inclinavit, ac cæteros secum traxit: nec post id cessavit, Petrum, honorificentius tractando, Ducemque Eboracensem appellando, populo ostentare. Nec hac beneficentia contentus, Catharinam Gordoniam, Comitis Huntilææ filiam, ac, præter splendorem generis, forma commendatam, ei uxorem dedit, hac affinitate in spem fortunæ melioris eum confirmaturus. Interea, ex concilii decreto, Rex, comparato exercitu, in Angliam ducit: primum circumspecte, & agmine ad prælium, si qua repentina vis ingrueret, parato. Deinde, ut per equites missos explorazum cognovit, nullum exercitum, nullam hostium manum usquam coisse, dimissis ad prædandum cohortibus, brevi pene totam Northumbriam, late in omnes partes fusa populatione, vastavit. Hæc per aliquot dies dum geruntur; neque Anglorum quisquam ad Petrum deficeret, & nunciatum Regi esset, per vicinas regiones exercitum conscribi, periculosum ratus, suos præda graves expeditis & recentibus Anglorum copiis objici, statuit in Scotiam redire, ac, deposita præda, cum primum per anni tempus liceret; novam expeditionem para-

[1] *Rex eum sevocatum*] Ita MS. & princeps Editio Edimb. quod reliqui omnes oscitanter in [*revocatum*] mutarunt.

2. Non

parare. Neque metuebat, ne Angli abeuntem sequerentur, ut qui non ignoraret, neque subitarium militem diu in castris posse contineri, neque per inopem & nuper vastatam regionem posse, nullis ante præparatis commeatibus, sequi. Et Petrus, contra quam speraverat, nullis Anglorum auxiliis ad se coëuntibus, veritus, ne, si diutius in hostico morarentur, commenta sua palam fierent, velut & ipse sententiam Regis probaret, eum adit: & compositis vultu & oratione ad misericordiæ habitum, rogat suppliciter; „Ne in regnum sibi debitum, „& civium suorum cruorem, tam hostiliter sæviretur. Tanti sibi nullum esse dominatum, ut suum sanguinem ita profundi, & solum patrium ferro flammaque sic „miserabiliter vastari cerneret. Et Rex, prope jam intellecto, quo intempestiva hominis illa clementia spectaret, respondit; „Se vereri, ne regnum illud, „in quo nemo eum [1] non modo Regem, sed nec civem agnosceret, non sibi, „sed hosti suo capitali servet. Ita, de communi sententia, domum reditur, & exercitus dimittitur.

XV. Rex Anglus, de motu & reditu Scotorum certior factus, expeditione adversus eos in proximum annum decreta, validum exercitum conscribi, jubet: ipse interea, ne hiems iners esset, Ordinum conventum habet. Ibi consilio ejus de bello Scotico comprobato, in subsidium leve tributum populo indicitur: sed quod gravius domi bellum excitavit, quam cui restinguendo foris erat destinatum. Querebatur enim vulgus; „Tot bellis, intra paucos annos gestis, ju„ventutem delectibus esse absumtam; rem familiarem valde attenuatam; pro„ceres & consultores Regios non modo iis calamitatibus non commoveri, sed „in pace nova bella quærere, nova rerum omnium egentibus tributa imponere, „ut, quos ferrum non absumserit, hi inopia & miseriis conficiantur. Hæ querimoniæ cum publicæ fere essent, Cornavii longe præ cæteris indignabantur, quippe, cum agrum magna ex parte sterilem colerent, bellum eis magis quæstuosum, quam sumtuosum esse consueverat. Igitur homines bellicosi, qui rem familiarem magis peculio castrensi augere, quam tributis imminuere, solebant, primum coactores & ministros Regios occidunt: deinde tam audacis facinoris, unde receptus ad misericordiam non erat, sibi conscii, multitudine ad arma indies affluentius properante, Londinum versus iter capessunt. Sed de his motibus, quos longius prosequi animus non est, satis ad meum institutum arbitror dicere, quod totum eum annum Cornavii Regem Anglum ita exercuerint, ut arma copiasque, ad bellum Scoticum paratas, in rebelles vertere sit coactus.

XVI. Interea Scotus, qui animo præceperat, hostem superiora damna non passurum inulta, & per exploratores cognoverat, ingentes in se copias parari, & ipse ex adverso cogit exercitum, eo consilio, ut, si Angli priores eum invaderent, ipse sua tueretur: sin minus, expeditione in hosticum facta, vicina suis finibus loca ita devastaret, [2] ut non modo ad militem, sed ne ad cultores agrorum alendos, solum (alioqui tenue) necessaria suppeditaret. Verum, nuncio

1 *Non modo Regem, sed nec civem*] Pro [*non modo non Regem.*] Vide supra ad Lib. II. 21. Similiter loquitur Buchananus hac eadem pag. Cap. 16. lin. 5.

2 *Ut non modo ad militem*] Vocem [*ad*] quæ omnibus editis aberat, ex MS. inseruimus.

1 *Hi*

cio de Cornaviorum tumultu allato, statim Angliam cum magnis copiis ingressus, bifariam suos divisit: partim ad Dunelmenses agros populandos missis, cum reliquis ipse Noramam, arcem validam ad Tuedam in colle prealto sitam, oppugnare aggreditur. Sed nec hac nec illac magnum operæ pretium factum. Nam Richardus Foxius, Dunelmensis Episcopus, vir summa prudentia, e statu rei Anglicæ turbato, suspicatus Scotum tantam rei bene gerendæ occasionem non omissurum, arces aliquot validis præsidiis communivit: pecora, quæque alia ferri agive poterant, in loca, aut natura tuta, aut amnibus & paludibus impedita, transferenda curavit: Comitemque Surrium, qui magnas in agro Eboracensi copias habebat, arcessit. Igitur incendiis in agros modo sævitum est, & Norama valide a præsidio est defensa. Ita, nulla re memorabili gesta, Scoti domum redierunt. Angli, eos brevi secuti, Atonam arcem modicam, prope in ipso limite sitam, everterunt: deinde & ipsi quoque, nullo operæ pretio facto, ex hostico excesserunt.

XVII. Inter hos motus, externos & civiles, venit in Angliam Petrus Hialas, vir prudentiæ singularis, &, ut illa ferebant tempora, non indoctus, a Ferdinando & Isabella, Regibus Hispaniarum, missus. Ejus Legationis summa erat; „Ut Catharina, eorum filia, Arcturo, Henrici filio, collocata, nova „affinitas, & ex ea necessitudo, contraheretur. Eum cum de affinitate Anglus libenter audisset, cuperetque etiam, eo interprete, cum Scoto (a quo ipse parum e dignitate sua putabat ut pacem peteret) bellum finire, Petrus libens negotium suscepit: ac profectus in Scotiam, cum, varie versando Jacobi animum, tandem ad quietiora consilia eum flexisset, scripsit ad Anglum; „Se „sperare, pacem non difficulter coire posse, si ipse aliquem e suis hominem „prudentem, statuendum de conditionibus, mitteret. Anglus, ut homo fortunæ inconstantiam sæpe expertus, suorum animis e domestico tumultu adhuc ferocibus, nec tam clade fractis quam irritatis, jubet Richardum Foxium, qui in arce sua Norama se continebat, consilia cum Hiala communicare. [1] Hi cum Jedburgi cum Scotorum Legatis per aliquot dies disceptassent, multis ultro citroque jactatis conditionibus, nihil certi statuere potuerunt. Pax quo minus coiret, maxime impediebat Henrici postulatio, qui æquum censebat, Petrum Varbecum, hominem fraudulentum, & multarum turbarum auctorem, sibi dedi. Id cum Jacobus obstinate negaret, („Neque enim honestum sibi es„se, hominem Regii generis, primum supplicem, mox affinem, violata fi„de, hostium ludibrio tradere) infecta re, e colloquio discessum est. Spe tamen non penitus abjecta, induciæ [2] in aliquot menses factæ, dum Jacobus Varbecum, salva fide, ab se dimitteret.

XVIII. Cum jam, ex colloquio cum Anglis, magnisque aliis indiciis, falsa illa de genere & fortuna Petri fabula dilucere cœpisset, Rex, eo ad se vocato,

1 *Hi cum Jedburgi*] Non *Jedburgi*, sed (quod Abercrombius ex Actis Angl. publ. animadvertit) *Atonæ*, cujus arcem Angli paullo ante everterant. Fieri tamen potuit ut *Jedburgi* primum, ac deinde *Atonæ*, Legati convenerint.

2 *In aliquot menses*] Imo vero in *7 annos*, a 30 Sept. 1497 numerandos. Fœd. Angl. Tom. 12. pag. 673.

cato, beneficia in ipsum collata, singularemque suam benevolentiam, cujus ipse optimus esset testis, commemoravit: in primis, „Quod, ejus caussa, „bellum cum opulentissimo Rege suscepisset, ac jam alterum annum gessisset, „magno cum hostium incommodo, & civium vexatione. Se pacem honorifi„cam, ultro, si eum dederet, oblatam, recusasse: et in re, cum civium „& hostium animos juxta offenderet, se nec velle, nec posse consensui co„rum amplius resistere. Petit ab eo, ut circumspiciat, sive bellum, sive pax „placeat, commodiorem exilio locum: sibi decretum, pacem cum Anglo „facere, factamque sancte colere, & quicquid eam perturbare posset, a se „procul segregare. Nec Petrum queri posse, se prius a Scotis, quam ab An„glis, quorum fiducia bellum Scoti moverunt, destitutum. Utcunque autem „hæc se haberent, se eum viatico, rebusque ad navigandum necessariis, pro„secuturum. Varbecus, etsi præter spem discessu angebatur, nihil tamen remittens de simulata animi magnitudine, paucis post diebus, cum uxore & familia in Hiberniam navigavit: atque inde brevi in Angliam, & cum reliquiis Cornavianæ conjurationis sese conjunxit. Ibi cum multa attentasset, neque quicquam succederet, tandem captus, & vitæ superioris ludibria fassus, laqueo vitam finivit.

XIX. Seminario belli inter Scotos & Anglos prope extincto, rebusque ad pacem spectantibus, e levi occasione subito animis irritatis, sævissimum bellum prope exarsit. Juvenes aliquot Scoti cum (ut in pace fieri solet) in oppidum Noramam, arci propinquum, sæpiuscule convenissent, ac, per ludum & lasciviam, tam familiariter cum vicinis, ac fluvio tantum, nec eo quidem lato, diremtis comessarentur, quam si domi fuissent; custodes arcis, ex residuo superioris belli odio animis infensis, & per jurgia irritatis, cum velut speculatores Scotos arguerent, a rixa ad manus ventum est. Multis vulneribus utrinque acceptis, Scoti, numero inferiores, aliquot suorum amissis, domum redeunt. Re sæpius in conventibus inter limitum præfectos agitata, Jacobus, vehementer iratus, fœcialem ad Henricum mittit, questum de violatis induciis, & Anglorum inconstantia in pactis servandis: ac nisi satisfiat ex legibus, quæ, ex utriusque populi consensu, de rebus repetundis sanctæ essent, bellum denunciare jussit. Anglus, fortunæ violentia a primis usque incunabilis exercitus, & ad pacem pronior, respondit; „Quicquid hujus patratum esset, se „quidem invito, atque etiam ignaro, factum. Si quid temeritate præsidiarii „militis secus commissum esset, se, salvis fœderibus, curaturum, ut ea de „re quæstio habeatur, ac de noxiis pœna expetatur. Verum, cum ea res lentius ageretur, id responsum eo visum est tendere, ut, dilata pœna, spatio temporis invidia evanesceret, ideoque animum Jacobi magis accendit quam leniit.

XX. Richardus Foxius, Dunelmi Episcopus, qui arcis erat dominus, cum ferret moleste, caussam solvendi fœderis a suis ortam, id ne fieret, literis officii & humanitatis plenis subinde missis, homo summa prudentia & dicendi peritia, Jacobi animum ita flexit, ut rescriberet; „Libenter se cum eo collo„cuturum, non modo de recenti injuria, sed de aliis negotiis, quæ ex usu gen-

„tis

„tis utriusque forent. Is, consulto ac assentiente primum suo Rege, ad Mulrossiam, ubi tum Jacobus erat, venit. Ibi, post vehementem querelam de injuria ad Noramam accepta, prudente & gravi Foxii oratione delenitus, offensam quidem, concordiæ caussa, cujus se cupidissimum esse ostendebat, remisit: cætera sine arbitris acta: quorum hæc, ut postea cognitum est, summa fuit; „Se semper non modo pacem, sed quo arctius ea coalesceret, etiam affinitatem cum Henrico cupisse: ac nunc etiam cupere. Quod si Henricus „induceret in animum, Margaritam filiam despondere, sese sperare, eam rem „in utriusque regni emolumentum cessuram. Foxius vero, cujus auctoritatem „jure maximam esse domi sciret, si ad eam affinitatem conciliandam suum studium adjungere vellet, se non dubitare, facile omnia conventura. Ille suam operam libenter est pollicitus: atque, in aulam Anglicam profectus, re cum Rege communicata, spem Scotorum Legatis fecit, concordiam [1] Reges inter
M. D. facile coituram. Ita demum, tertio post anno, [2] qui fuit millesimus quingentesimus, iisdem fere diebus, Margarita, Henrici natu major filia, Jacobo Quarto; & Catharina, Ferdinandi Hispani filia, Arcturo, Henrici primogenito, desponsa fuit: nuptiæ, altero post anno, magno apparatu celebratæ fuerunt.

XXI Secundum nuptias, rebus tranquillis, aulaque a studio armorum ad lusus & lasciviam conversa, nihil aliud, quam spectacula, pompæ, & convivia, & saltationes conspiciebantur: ac veluti perpetui quidam ludi, & ludorum caussa dies feriati agitabantur. Edebantur & certamina equestria frequenter, maxime ad morem Gallicum. Intercurrebant etiam (velut tragici actus) provocationes hominum latrocinio vivere assuetorum, Rege ad ea spectacula se facilem præbente, ut qui cædem eorum in lucro ponendam existimaret. Horum ludorum fama cum ad exteras gentes permanasset, multi peregrini, ac potissimum e Gallia, virtutis ostentandæ cupidi, quotidie adventabant: & a Rege benevole & liberaliter excipiebantur & dimittebantur. Nec in has modo ludicras exercitationes, sed etiam ædificationes, Sterlini, Falcolandiæ, aliisque

1 *Reges inter*] Præpostera est recentiorum editionum diligentia, [*inter Reges*] hic rescribentium; MS. enim & princeps Editio Edimb. a quarum fide nisi gravi caussa postulante nusquam discedendum, [*Reges inter*] nobis exhibent: & quidem veteres ita nonnunquam scripsisse ostendit Cic. de Amicit. cap. 22. *Quæ si quos inter societas aut est, aut fuit, aut futura est, eorum est habendus ad summum naturæ bonum optimus beatissimusque comitatus.* Liv. lib. 8. *Quos inter belli caussa esset.* Tacit. lib. 18. *Est Judæam inter Syriamque Carmelus.*

2 *Qui fuit millesimus quingentesimus, iisdem fere diebus*] In errore non simplice hic versatur Buchananus: tabulis enim nuptialibus, ab utriusque Regis Legatis Richemondiæ confirmatis 4 Jan. 150$\frac{1}{2}$ conventum est, 1. Ut Jacobus Scotorum Rex intra festum Purificationis beatæ Mariæ proxime futurum matrimonium cum Margarita Angla contraheret. 2. Ut circa initium Septembris anni 1503 nuptiæ celebrarentur; quod & factum 8 Augusti, Fabianus fol. 232. Stovius pag. 484. tradidere. Arcturus autem Henrici primogenitus Catharinam Hispanam, ei antea desponsam, uxorem duxit 14. Novemb. 1501. Vide Baconi Hist. Henrici VII. pag. 336. Graftonum pag. 936. Stovium pag. 484. &c. Duo igitur inter hasce duas nuptias anni intercessere.

que diversis in locis, atque in Monasteriorum substructiones, magnos sumtus fecit: ad navium autem fabricationes longe maximos: tres enim eximia magnitudine naves ædificavit, multasque mediocres: sed omnium admirationem & sumtus & apparatus una longe superavit, qua nullam hominum memoria in Oceano majorem viderat. Cujus ut prætercam descriptiones, a nostris hominibus proditas, & [1] mensuram aliquot locis servatam, illud satis perspicue magnitudinem ejus indicat, quod Franciscus Rex Galliarum, & Henricus Octavus Rex Anglorum, æmulatione stimulati, cum uterque paullo capaciorem navem exstruere conati essent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine sua immobiles, & ad omnem usum incommodæ essent.

XXII. In hæc igitur opera, quæ diximus, cum magnos sumtus fecisset; &, exhausto jam ærario, novas conficiendæ pecuniæ rationes comminisci fuisset coactus, inter alias, auctore, ut creditur, Gulielmo Elfinstonio, Episcopo Abredoniensi, rem est aggressus universæ Nobilitati valde molestam. Inter agrorum apud Scotos jura, [2] unum genus est, quo dominus vel emta vel donata prædia ea lege obtinet, ut, si possessor moriens pupillum relinquat hæredem, tutela ejus ad Regem, vel alium quemcunque dominum superiorem pertineat, omnisque fructus usque ad ætatis annum vicesimum primum expletum. Est & alia servitus huic generi agrorum adjuncta, ut, si possessor, sine assensu superioris domini, supra, dimidium agri vendat, totus ager ad supremum dominum redeat. Hæc lex, ut parum æqua, & ab adulatoribus aulicis, qui fisci commoda promovere contendunt, introducta, cum diu jacuisset, Rex admonitus, aliquid pecuniæ ab ejus violatoribus corradi posse, legem exercere jussit. Eam quæstionem Recognitionem vocarunt. Hæc pecuniæ conficiendæ ratio, quanquam nemo bonis omnibus everteretur, prope vulgo molestior erat, quam patris avaritia: injuria enim ad plurimos atque honestissimum quemque pertinebat; quod sub duobus proximis Regibus, per bella non solum externa, sed etiam civilia, memoria ejus legis prope erat abolita: ideoque cogebantur suos agros a procuratoribus fisci redimere, aut eorum parte aliqua cedere. Tantus tamen amor civium, ad quos id pertinebat incommodum, ob alias virtutes, tantaque erga Principem reverentia erat, ut ea hominum indignatio citra motum constiterit.

XXIII. Sed, cum nec Rex modum faceret, [3] nec deessent (perpetuum aulæ malum) adulatores, qui id vitium, sub honestis nominibus splendoris & magnificentiæ, alerent, in animum induxit in Syriam proficisci, ut immanem illum luxum, quem nec sustinere sine pernicie, nec omittere posse, salvo pudore, videbatur, per absentiam imminuere assuesceret. Prætendebatur profectioni

1 *Mensuram aliquot locis servatam*] Lindesius Pitscottiensis fol. 48. hanc navem tradit 240 pedes longam, 36 latam, præter laterum crassitiem, quæ ipsa 10 pedes æquabat; Sciagraphicamque porro ipsius descriptionem, Tilibardini ex confitis spinis albis efformatam, suo tempore exstitisse.

2 *Unum genus est*] *Est* illud e MS, supplevimus.

3 *Nec deessent*] MS. & Editio Edimb. *deesset*.

ctioni honestum velum, ut expiaret illam culpam, quod adversus patrem suum in acie stetisset armatus. Hujus autem, sive veræ, sive ostentatæ pœnitentiæ, quam in omni sermone præferebat, dederat, ut ante commemoravi, ab initio statim regni, significationem. In hanc profectionem classem jam ornaverat, & comitum principes descripserat, ac Reges vicinos per Legationes fecerat certiores. Multi quoque, velut eodem voto se obstrinxissent, barbam & capillos promittebant: brevique soluturus credebatur, nisi in id maxime intento objecta fuissent impedimenta. Jam enim futuri belli suspicio inter Gallum & Anglum gliscebat. Nam & Anglus non satis æquo animo successus Gallorum in Italia ferebat; & a Julio Secundo Pontifice, & Ferdinando Hispano socero, in societatem sollicitabatur; & Venetis & Helvetiis ad hos adjunctis, & Maximiliano (etsi plerumque sua consilia ex rerum eventu moderaretur) accessuro, conjuratio tot gentium tam firma cunctis apparebat, ut Gallia, [1] tot copiis undique irrumpentibus, opprimi posse videretur. Rex Angliæ, & ætate & regni florentis opibus tumidus, & rerum gerendarum cupidus, conjungere se eis avebat: sed honestam, quam bello prætexeret, caussam quærebat. Cum autem uterque alterius consilia per exploratores cognosceret, neque Franco persuaderi posset, ne adversus Pontificem Romanum Henrici amicum arma ferret, tandem fœcialis in Galliam missus, qui Normaniam, Aquitaniam, Andegavos (veterem Anglorum in Gallia ditionem) reposceret. Sed cum, nec his minis, bellum in Italia intermitteretur. Anglus, bello Gallis indicto, exercitum in Cantabros, ut se Ferdinando socero conjungeret, mittit: & ipse [2] expeditionem in Galliam adornat.

XXIV. Jacobus autem Scotus, quanquam neutri adesse decrevisset, tamen in Gallum pronior, classem cujus, antea meminimus, mittere statuit dono Annæ Reginæ Francorum, ut, magis amicitiæ pignus, quam ad rem gerendam subsidium, videri posset. Ecclesiasticus quoque ordo, largitionibus Gallicis assuetus, suum studium Ludovico volebat ostentare: sed cum id aperte [3] non auderet, ab Anglo sui Regis alienandi caussas circumspiciebat. Missus est, [4] ex eorum factione, qui Gallo studebant, in Angliam Andreas Formanus, tum Episcopus Moraviensis, ut ab Henrico peteret magnum pondus auri argentique facti, cujus major pars in mundo muliebri erat. Hæc pecunia legata dicebatur ab Arcturo, majore Henrici fratre, Margaritæ sorori, quam Scoto nupsisse ante ostendimus. Henricus autem (ut credibile est) caussam belli quæri ratus, benigne respondit; „Non modo, si quid deberetur, sed si „quo alio Jacobus egeret, nulla in re se ei defuturum. Hoc responso accepto, Jaco-

1 *Tot copiis undique irrumpentibus*] Ita MS. reliqui omnes [*erumpentibus.*]

2 *Expeditionem in Galliam adornat*] Ita MS. alii [*Gallum*] edidere.

3 *Non auderet* ——— *caussas circumspiciebat*] Ita MS. quod & aptius cum verbo præcedente [*volebat*] congruere videtur; editis tamen omnibus [*auderent*] & [*circumspiciebant*] legitur.

4 *Ex eorum factione qui Gallo studebant*] Editis omnibus [*studebat*] irrepsit, quod nullo pacto, nisi [*qui*] in [*quæ*] mutato, tolerari potest. Rectius MS. verbis licet paullo diversis, *Missus est, ex eorum factione qui Gallo studebant sententia, in Angliam Andreas Formanus.*

1 *Ei*

Jacobus constituerat Gallum, si qua in re alioqui posset, juvare, sed prorsus ab Anglia invadenda abstinere: eundemque Formanum in Galliam misit, qui hæc Ludovico annunciaret.

XXV. Interea, quoniam audierat, magnos belli maritimi apparatus utrinque fieri, classem, de qua diximus, statim ad Annam mittere decrevit, ut ante belli initium, si fieri posset, illuc appelleret. [1] Ei præfecit Jacobum Hamiltonium Araniæ Comitem, &, cum primum commodum fuit, vela facere coëgit. Sed Hamiltonius, vir minime malus, verum pacis quam belli artibus instructior, sive periculi metu, sive naturali inertia, omisso in Galliam itinere, ad Rupem Fergusii, oppidum Hiberniæ adversus Gallovidiam situm, appulit: urbem spoliatam incendit, atque inde, tanquam re bene gesta in Scotiam, ad Aeram, portum Coilæ, vela fecit. Rex, de ejus reditu certior factus, ac supra quam dici posset iratus, nec minis nec conviciis adversus eum sibi temperare potuit. Iram etiam ejus incendebant, e Gallia literæ Annæ Reginæ, blanditiis ad bellum Anglicum illicientes, & alteræ, Andreæ Formani promissionem de classe mittenda velut vanam omnium sermonibus exprobrari significantes. Rex, ut huic malo mederetur, quoad posset, ex concilii sententia, Hamiltonium, qui cursu, quem tenere jussus erat, omisso, urbem nunquam Scotis inimicam, & tum Regum fœdere conjunctam, crudeliter vastasset, bellumque non indictum amicis intulisset, abrogata classis præfectura, ad se venire jussit: successoremque ei destinaverat Archibaldum Duglassium Angusiæ Comitem, misso cum eo Andrea Silvio, qui classem reciperet. Sed Hamiltonius, ante adventum eorum, per amicos de Regis erga se voluntate certior factus, statim vela in altum fecit, ac fortunæ incertæ, potius quam irato Regi, se committere elegit. Dum autem Galliam petit, diu adversis ventis ac fœdis tempestatibus jactatus, dissipata ac multum vexata classe, sero, ac maritimarum rerum cura apud Gallos deposita, in Britanniam minorem appulit. Ibi navis illa, tanto sumtu ac labore ædificata, sublatis armamentis, in portu Bristonico computruit

XXVI. Interea domi aliæ discordiarum caussæ subortæ sunt, quæ Scotum ab Anglo penitus alienarunt. Regnante adhuc Henrico Septimo, Robertus Carus, Eques nobilis, ob egregias virtutes Jacobo ita acceptus erat, ut eundem & pincernam sibi principem, & machinarum bellicarum & medii limitis præfectum crearet. Is, cum acer latrociniorum vindex esset, non majorem Regis gratiam, quam limitaneorum odium sibi conciliavit. Igitur cum & Angli & Scoti, quorum licentiam judiciorum severitate comprimebat, si qua daretur occasio, juxta ejus exitio imminerent, tandem in conventu solenni, qui inter Anglos & Scotos rerum repetundarum caussa solet agitari, orta altercatione, tres Angli, homines audacissimi, Joannes Heron, Lilburnus & Starhedus, aggressi, unus lancea aversum transfixit, reliqui jam saucium confecerunt. Cum res ad bellum spectaré videretur, Henricus Rex, vir alioqui justus, nec minus faci-

1 *Ei præfecit Jacobum Hamiltonium*] Alio prorsus modo rem narrant Leslæus & Holinshedius. Videndus etiam hac de re Abercrombius, vol. 2. pag. 528.

facinori turpissimo, quam Jacobus infensus, perfecit, ut [1 Joannes] Heron, Joannis frater, Furdi Comarchus, & Angli limitis præfectus, cum Lilburno (nam duo reliqui fuga vitæ consuluerunt) Scotis dederentur: quibus acceptis, & in Fascastellum arcem inclusis, Lilburnus ibi decessit. Illud quoque, in manifesti criminis expiationem, statutum est, ut, in conventibus, Angli priores fidem publicam, solum Scoticum ingressi, peterent, ibique conventus haberent; & Legati Anglorum, multa verborum & decretorum honorificentia, crimen a conscientia publica removerent. Duo reliqui percussores in Anglia interiore latuerunt, usque ad Henrici Octavi regnum: nec tamen pœnas effugerunt. Nam cum Regem adolescentem, opibus ferocem, suasque vires ostentandi cupidum, cernerent, e latibulis prodierunt: & Heron quidem, propinquorum potentia fretus, palam domi versabatur, & occulte latrones in Scotiam submittebat, ad pacem turbandam; bello semel moto, veterum injuriarum oblivionem, & novarum impunitatem sperans: Starhedus vero, prope nonaginta millia passuum a limite domicilio constituto, se longinquitate tutum putabat. Andreas autem Carus, Roberti filius, qui odiorum semina, mox in bellum eruptura, jam tum jaci videbat, veritus, ne, armis semel publice susceptis, vindicta cædis paternæ sibi periret, duobus suis clientibus, e familia Tatiorum, persuadet, ut, dissimulato habitu, Starhedo perniciem moliantur. Illi, facinore suscepto, domum ejus, quod tam procul a limite habitaret, securi noctu ingressi, dominum trucidant, & caput abscissum ad Andream apportant. Ille, in vindictæ expetitæ testimonium, Edimburgum id mittit, & in loco maxime celebri affigendum curat. De Herone suo loco dicemus.

XXVII. Excepit hanc veterem injuriam novum facinus, quod sopitam Scoti Regis iram verius quam extinctam resuscitavit. Erat ea tempestate mercator Scotus, Andreas, cognomento Britannus: ejus pater cum, spoliata nave, cæsus crudeliter a Lusitanis fuisset, caussa ab Andrea filio in Flandria (quod cædes ibi facta fuisset) acta: damnati Lusitani cum judicatum non solverent, nec Rex eorum, per fœcialem a Rege Scotorum admonitus, cives suos cogeret de cæde & latrocinio satisfacere; Andreas a Rege suo, ad omnes Principes & civitates Oceanum accolentes, diploma impetravit, ne, si Lusitanos, juris publici violatores, vi & aperto bello persequeretur, pro pirata aut latrone haberetur: intra paucos menses, magnis eos damnis affecit. Eorum autem Legati, jam bello Gallico adversus Julium Secundum flagrante, & cum Anglis, in Julii partes ascitis, mox futuro, Henricum adeunt; „Andream, hominem impigrum & „audacem, & a quo ipsi, Anglorum veteres amici, maximo damno essent affe„cti, certum ei, adversus Gallos rem gerenti, hostem futurum: nunc facile „securum opprimi posse: ac facti si qua esset invidia, nominis piratici obtentu „posse tegi. Id si faciat, & suorum civium commodis prospecturum, & Regi, „affini & amico gratificaturum.

XXVIII.

1 *Joannes Heron*] Lacuna hic in MS. relinquitur, quam Editio Edimb. aliæque eam secutæ, introducto *Joannis* nomine, suppleverunt: quod tamen haud scio an factum debuerit, cum rarissime duobus fratribus idem nomen imponatur.

1 Cen-

XXVIII. Hac oratione Lusitanus Anglo facile persuadet, ut Andreæ insidias collocari jubeat. Missus ad id a Rege Thomas Havartus, maritimarum rerum præfectus, duas e classe Regia naves firmissimas ornat; & ad Dunos (ita cumulos arenarum recedente æstu eminentes vocant) eum e Flandria domum redeuntem exspectant: ac mox in nave modica, minore etiam comitatum, cernunt, & invadunt. Andream Havartus ipse aggreditur, & acri pugna conserta, licet rebus omnibus esset superior, vix tandem domino cum suorum plurimis interemto navem capit. In ipso certe Andrea tantum animi in rebus deploratis superfuit, ut aliquot plagis saucius, crure etiam altero globo ferreo confracto, arripiens tympanum, donec spiritus cum vita eum defecisset, bellicum sonuerit, & suos ad fortiter dimicandum sit hortatus. Minor navis, quæ se, imparem hosti cernens, in fugam dederat, minore cum certamine dedita. Qui ex utraque cædi superfuerunt, in carcerem Londini conditi. Inde ad Regem producti, cum, ut edocti ab Anglis fuerant, suppliciter vitam precarentur, ille, superba misericordiæ ostentatione, inopes & innoxios incolumes dimisit. Missis in Angliam a Scoto Legatis, qui de navibus in pace captis, & vectoribus cæsis, conquererentur, responsum; „Fœdera piratarum „cæde non violari, nec eam satis honestam belli caussam fore. Hoc responsum [1]contemtim purgantis manifestæ cædis crimen, cum velut bellum quærentis esse videretur, Angli, qui limites accolunt, ex rebus, quæ gerebantur, animum sui Regis interpretati, homines sæpe in pace maxime tranquilla belli semina spargere soliti, & ipsi rebus novis intenti, prædas e proximis Scotorum agris agebant.

XXIX. Erat ea tempestate Alexander Humius omnibus Scotiæ limitibus, qui in tres provincias dividi solebant, unus præfectus, Jacobo quidem Regi vehementer carus, sed ferociore, quam publicæ utilitati tum expediebat, ingenio. Is Regi, ad belli curas converso, & de accepta per incursiones ignominia delenda sollicito, pollicetur; „Se, cum propinquis & clientibus, brevi „effecturum, ut Angli, si quod ex re bene gesta gaudium accepissent, magno „damno & dedecore id luant. Hæc ut præstaret, tribus fere millibus equitum collectis, Angliam ingressus, septem proximos pagos, antequam succurri posset, spoliavit. Sed, dum revertitur cum ingenti omnis generis præda, homines latrociniis assueti, moræ impatientes, in hostico eam dividunt: &, qua cuique proximum erat, domos contendunt. Alexander cum paucis agmen cogebat, ac prospiciebat, ne qua in abeuntes incursio fieret. Sed, cum neminem sequi videret, dum incautius agit, incidit in trecentos Anglos, in insidiis collocatos, qui, captato tempore, eum adorti, injecta ingenti trepidatione, in quos inciderunt, eos fundunt, fugantque. In eo tumultu, e Scotis complures occisi, ducenti capti: in iis, Georgius Humius, Alexandri frater, quem Angli, accepto Comarcho Herone Furdio, qui ob cædem Roberti Cari complures annos in Scotia retentus fuerat, dimiserunt: præda omnis, quia, qui eam age-

1 *Contemtim purgantis*] Ita restituimus, auctoritate adducti, pro eo quod inepte non tam Crafordii admonitu, quam MSti editos omnes pervasit [*contemtum*.]

agebant, iter præceperant, in Scotiam incolumis venit.

XXX. Hæc animo Regis, ob ea quæ retulimus, ægro, objecta offensio, cum eum, quo cupiditas agebat, præcipitem impelleret, conventum Ordinum ad consulendum de bello habuit. Ibi multis prudentiorum contra nitentibus, Legato vero Gallo Lamota precibus promissisque instante, & literis crebris Andreæ Formani eodem urgentibus, Rege quoque non dissimulante quid vellet, multisque ei gratificari studentibus, cæteris, qui pauciores erant, ne frustra pugnando Principis indignationem in se accenderent, assentientibus, bellum terra marique adversus Anglos (incertum pejore consilio an eventu) decernitur: dies exercitui ad conveniendum indictus. Fœcialis in Galliam, ad Henricum, tum obsidentem Tornacum, est missus, qui bellum ei denunciaret. Caussæ armorum capiendorum recensebantur: „Res repetitæ, & non red-„ditæ. Roberti Cari interemtorem Joannem Heronem palam se ostentare. An-„dreas Britannus præter fæderis leges spoliatus & interemtus, Regis ipsius „jussu. Has etiam injurias ut dissimularet, se non posse æquo animo ferre, „Ludovici Regis Francorum, veteris amici, & Caroli Geldriæ Ducis, pro-„pinqui sui, ditionem hostiliter omnibus belli calamitatibus evastari: quibus re-„bus nisi desistatur, se bellum ei denunciare. Henrico & ætatis vigor, & florentissimi regni opes, & prope totius Europæ consentiens adversus unum Gallum conspiratio, in animo, gloriæ militaris avido, belli cupiditatem accendebat. Igitur etiam, quam pro ætate, ferocius fœciali respondit; „Se nihil ex „eo aliud audire, quam quod jamdudum a Rege, divini & humani juris vio-„latore, exspectabat: proinde ageret, uti sibi videretur: se bellum tam pro-„spere cœptum, ob ejus minas, non omissurum: nec se morari ejus amicitiam, „cujus jam sit expertus levitatem.

XXXI. Hac belli denunciatione in Scotiam perlata, dum, ad exercitum proficiscens, Rex Limnuchi vespertinas in æde sacra cantiones (ut tum moris erat) audit, senex quidam ingressus, capillo in rufo flavescente, ac in humeros promisso, fronte in calvitiem glabro, capite nudo, veste longiuscula cyanei coloris amictus, ac linteo cinctus, cætero aspectu venerabilis. Is, Regem quærens, per turbam obstantium penetrat. Ubi ad eum accessit, rustica quadam simplicitate, super solium, in quo Rex sedebat, innixus; „Rex, „inquit, ego ad te sum missus, ut te admoneam, ne, quo instituisti, pro-„grediaris: quam admonitionem si neglexeris, non erit e re tua, nec eorum „qui te comitabuntur. Præterea præmonere sum jussus, ne mulierum familia-„ritate, consuetudine, aut consilio utaris: secus vero si facies, & damno & „ignominiæ tibi res erit. Hæc locutus, turbæ sese immiscuit: nec, cum, precibus finitis, Rex eum requireret, usquam comparuit: quod eo magis mirum est visum, quod eorum, qui propius astiterant, atque eum observabant, avidi multa ex eo sciscitandi, nemo ejus discessum senserat. In iis fuit David Lindesius Montanus, homo spectatæ fidei & probitatis, nec a literarum studiis alienus, & cujus totus vitæ tenor longissime a mentiendo aberat: a quo nisi ego hæc, uti tradidi, pro certis accepissem, ut vulgatam vanis rumoribus fabulam, omissurus eram.

XXXII.

XXXII. Rex, quo intenderat profectus, prope Edimburgum recensuit exercitum. Inde, paucis diebus, Angliam ingressus, Noramam, Vercam, Etellam, Furdumque, & alias quasdam, limiti Scotorum propinquas arces, vi cepit ac diruit, & finitimam Northumbriam late populatus est. Interea Rex, cum, amore nobilis captivæ (ea erat Heronis Furdii uxor) irretitus, rem militarem negligeret, & otioso exercitui, in agro non valde copioso, commeatus deficeret, nec e longinquo facilis esset comportatio, major exercitus pars dilapsa signa infrequentia reliquit: proceres soli, cum propinquis & clientium paucis, iisque etiam subiratis, in castris erant. Major enim pars suadebat, „Ne in regione bello vastata, & alioqui inopi, se suosque diutius conficeret: sed „Bervicum, a tergo relictum, aggrederetur: in quo uno majus esset operæ „pretium, quam in omnibus circumcirca pagis & arcibus. Nec ejus expugna„tionem difficilem fore, quod certum esset, & urbem & arcem omnibus ad „resistendum rebus imparatam esse. Rex, suis armis nihil arduum ratus, præsertim occupatis bello Gallico Anglis, aulicis adulatoribus ejus vanitatem foventibus, in reditu se ea potiturum facile arbitrabatur.

XXXIII. Dum ad Furdum ita desidetur, fœciales Anglorum eum adierunt, petentes: „Ut diem locumque constitueret, ubi prælio decerneretur. Concilio super ea re coacto, major pars in ea fuit sententia; „Ut domum rediret, „neu, cum tam paucis, universi regni statum in discrimen committeret, præ„sertim cum & famæ, & gloriæ, & amicitiæ abunde sit satisfactum. Nec ul„lam videri justam caussam, cur suos tam paucos, & ' tot arces oppugnantes „fatigatos, tantæ Anglorum multitudini, recenti, & novis subsidiis auctæ, „objiceret (nam illis ipsis diebus dicebatur Thomas Havartus in castra venisse, cum sex millibus fortissimorum militum e Gallia remissis.) „Accedere præterea, „ut, si discedat ipse, necesse sit, Anglorum exercitum solutum iri: nec ite„rum, eo anno, quod militem e longinquo collectum habeat, cogi posse. „Quod si maxime acie decernere velit, in solo patrio dimicanti, & loca, & „tempora, & commeatum magis in sua potestate fore. Sed cum orator Gallus, & quidam Gallicis donis culti, contra tenderent, facile Regi, pugnandi avido, fuit persuasum, ut ibi hostem opperiretur.

XXXIV. Interea, cum Angli ad diem fœciali dictum non affuissent, Scotorum proceres, eam occasionem arripientes, iterum Regem adeunt: ostendunt; „Fraude hostium fieri, ut de die in diem res protraheretur, dum ipso„rum vires crescant, Scotorum imminuantur. Itaque pari arte adversus eos uten„dum. Nam, cum illi tempus a se designatum non obeant, nulla verecundia „obstrictos eis esse Scotos, quo minus discedere domum sine prælio, aut suis „locis depugnare possint. Horum prius consilium multis de caussis tutius esse. „Id si minus placeat, alterius capiendi summam occasionem dari. Nam, cum „Tillus amnis, ripis prealtis, ac nusquam fere vadosus, nullum intra aliquot „millia passuum, nisi per unum pontem, exercitui transitum daturus esset, „pau-

Tot arces oppugnantes fatigatos] Crafordius legendum jubet [*oppugnando*] Verum cum alterum illud tolerari posset, nihil temere mutandum.

„paucos ibi tantæ multitudini posse obsistere: posse etiam, parte Anglorum „transmissa, machinis commode locatis, pontem interscindi, primosque trans- „gressos deleri, antequam ab adversa ripa subveniri posset, Rex, neutro consi- „lio probato, respondet; Etiamsi centum essent Anglorum millia ex adverso, „se cum eis dimicaturum.

XXXV. Universa Nobilitas cum responso tam temerario offenderetur, Archibaldus Duglassius Angusiæ Comes, qui cæteros ætate & auctoritate longe anteibat, leni oratione Regis animum inflectere conatus, utriusque consilii superioris rationem explicare aggreditur. Ostendit enim; „Regem satisfecisse „Gallorum amicitiæ, qui majorem hostilis exercitus partem a Gallis in se aver- „tisset: atque effecisset, ne magnæ illæ copiæ aut Galliam (quod sperarant) „obtererent, aut Scotis damno esse possent, ut quæ non diu contineri castris va- „leant, in locis præfrigidis, & solo cunctis belli calamitatibus vexato, nec „alioqui frugum fertili: hiemem etiam imminere, quæ in regionibus illis ad „septentriones porrectis præmatura esse soleat. Quod autem Regis Gallorum „Legatus tantopere ad dimicandum nos impellat, neque novum, neque mi- „rum, reor videri oportere, si homo peregrinus, qui non communem fa- „ctionis, sed privatam suæ nationis utilitatem respiciat, tam sit alieni san- „guinis prodigus. Est præterea postulatio ejus admodum impudens: a Scotis „enim petit, quod, ne pro suo quidem regno & dignitate, Rex Gallorum, „homo summa prudentia præditus, sibi faciendum judicat. Nec hujus exerci- „tus amissio levius eo damnum videri debeat, quod pauci numero sumus: „quicquid enim aut virtute, aut auctoritate, aut consilio in regno Scotiæ „excellit, hic est. His amissis, reliquum vulgus præda victoris erit. Quid? „quod bellum ducere & in præsentia tutius est, & ad totius periculi summam „utilius? Nam, si Ludovicus existimat, Anglos aut sumtibus exhauriendos, „aut mora fatigandos esse, quid accommodatius ad præsentem rerum sta- „tum fieri potest, quam ut hostem copias dividere cogamus, ut alteram sui „exercitus partem adversus nos, velut semper incursuros, intentam & sollici- „tam teneamus: & metu huic injecto, belli molem Gallis labore nostro leve- „mus? Gloriæ etiam & splendori (quæ homines, vereor ne magis verbis quam „factis feroces, suæ temeritati prætendunt) satisfactum arbitror. Quid enim „Regi splendidius accidere potest, quam, tot arcibus dejectis, agris ferro „flammaque vastatis, ex tam effusa populatione tantum prædæ abactum, ut, „ne multorum quidem annorum pace, regio tot cladibus deformata in pristi- „nam faciem redire queat? Quod autem e bello majus exspectaremus emolu- „mentum, quam ut, in tanto armorum tumultu, cum summa nostra laude „& decore, hostium ignominia & dedecore, nostro militi reficiendo quietem, „cum re & gloria conjunctam, habeamus? Id autem genus victoriæ, quod „magis consilio quam armis paratur, maxime hominis, maxime etiam ducis „est proprium, ut cujus nullam omnino partem sibi miles vindicare possit.

XXXVI. His quanquam omnes qui aderant vultu assentirentur, tamen Rex, qui se cum Anglis dimicaturum sancte juraverat, totam orationem adversis auribus accepit: &, domum (siquidem formidine caperetur) Duglassium

sium abire jussit. Ille qui, rebus præcipitantibus, Regiæ temeritatis exitum jam animo prospiciebat, statim in lacrymas prorupit: ut primum autem loqui potuit, pauca est locutus; „Si mea, inquit, vita superior non me vindicat a timiditatis opinione, nescio quibus aliis rationibus me purgem. Certe, dum corpus hoc sufficiebat laboribus ferendis, nunquam ei in salute patriæ, & Regum gloria tuenda peperci. Nunc vero, cum meis consiliis, quibus unis utilis esse possum, aures occlusas video, duos filios, qui mihi, secundum patriam sunt carissimi, cæterosque propinquos & amicos, hîc relinquo, certissimum erga te salutemque communem pignus mei animi. Deum autem precor, ut hunc meum timorem falsum esse velit: atque potius ego falsus dicar vates, quam, quæ timeo, ac videre videor, eveniant. Hæc locutus, accepto commeatu, discessit.

XXXVII. Reliqui proceres, quoniam Regem in suam sententiam traducere non poterant, quod proximum erat, tenuerant, ut, quando numero erant inferiores, (nam, in exercitu Anglorum, viginti sex millia arma ferentium per exploratores esse compertum erat) locorum opportunitate se communirent, castrisque collem propinquum occuparent. Erat is locus, ubi Zeviota mons sensim in planitiem se demittit, modicus quidem, & aditu angusto leniter declivis. Eum æneis machinis velut prævallant. A tergo erant montes, a quorum radice oriens continens palus sinistrum latus claudebat. Ad dexterum fluebat Tillus amnis, ripis præaltis, aditum per pontem, non procul a castris, præbens. Angli cum per exploratores didicissent, castra Scotorum, sine certa pernicie, adiri non posse, a fluvio iter averterunt: ac speciem dederunt, tanquam, hoste omisso, Bervicum, atque inde recta in proximam Scotiæ regionem longe fertilissimam tenderent, majorem quam acceperant cladem relaturi. Auxit eam suspicionem rumor, superioribus diebus, sive temere sparsus, sive de industria ab Anglis confictus, ut hostes e locis superioribus in planum protraherent. Id vero Scotus non ferendum ratus, & ipse, incendio in stramenta casulasque conjecto, castra movet: quæ res, fumo late fluvium operiente, prospectum eis Anglorum ademit. Ita Scotis per aperta loca proxime fluvium, Anglis per asperiora longiuscule ab eo ducentibus, ad Fluidonem, collem præaltum, alteri prope de alteris incerti, pervenerunt. Ibi, cum, solo æquiore jam se in planitiem explicante, fluvius per pontem ad Tuisilum, & vadum [1] ad Milfordiam, transmeabilis esset, Angli primum agmen jubent machinas æneas per pontem traducere, cæteros vado transmittere; & acie instructa pro loci commoditate, velut reditum hostibus præclusuri, se objiciunt: ac, superante multitudine, velut duos exercitus inter se discretos ita struxerunt, ut utravis pars prope Scotorum universas copias æquarent.

XXXVIII. In primo exercitu mediam aciem ducebat Thomas Havartus, rei maritimæ præfectus, qui, paucis ante diebus, cum classiariis ad patrem advenerat;

1 *Ad Milfordiam*] *Milfeldiam* legendum conjicit Irvinus, in Nomenclatura: nullus quippe *Milfordiæ* nomine appellatus eo in tractu occurrit locus. Irvini conjecturam firmat Echardus, qui planitiem memorat nomine *Milfeldiam*, in quam Surrius Anglorum dux nuncio misso Scotorum Regem ad prœlium allicere satagebat.

nerat: dexterum cornu Edmundus Havartus, sinistrum Marmaducus Constablius agebat. Cæteri post eos, velut in subsidiis locati, & ipsi tripartito instructi, steterunt. Dextero cornu Dacrius, sinistro Eduardus Stanlæus, mediæ aciei Surriæ Comes, omnium copiarum dux, præerat. Scoti, cum in totidem partes suos dividere ob militum paucitatem non possent, nisi frontem extenuarent, quatuor acies adversas, modico intervallo distantes, struxerunt, e quibus tres cum Anglis ex adverso stantibus concurrerent, quarta in subsidiis esset. Mediam aciem Rex ducebat: in dextero cornu imperabat Alexander Gordonius, cui Alexander Humius & Marciani sunt attributi: in tertia præerant Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, & Gilespicus Cambellus Argatheliæ. Adamus Heburnus cum propinquis & cætera Lothiana Nobilitate in subsidiis erat. Gordonii acies, acri pugna inita, brevi profligavit sinistrum Anglorum cornu: sed, a persequendis fugientibus reversa, reliquas suorum acies pene profligatas reperit. Nam alterum cornu, in quo Levinius & Argathelius erat, suorum successu alacriores facti, solutis ordinibus, temere in hostem ferebantur, signis a tergo relictis, multum Lamota Legato Gallo reclamante, ac præcipites in suam perniciem remorari conato. Hi non modo ab ex adverso structis excepti, sed ab alia quoque Anglorum manu a tergo circumventi, pene omnes occidione occisi fuere. Acies Regia, atque Heburnus cum Lothianis, pertinacissime pugnaverunt. Utrinque cædes ingens edita, donec fessis utrisque certamen in noctem protractum est. Cecidere ex acie Regia viri illustres complures. Qui numerum cæsorum, nominibus singulorum per diœceses exceptis, inierunt, tradunt, in ea pugna Scotorum supra quinque millia cecidisse: sed fere nobilissimum quemque, ac manu promtissimum, qui maluerunt in vestigio mori, quam suorum cædi superesse. Ex Anglis non minorem numerum desideratum ferunt, sed eum gregariorum fuisse.

XXXIX. [1] Hæc est illa nobilis ad Fluidonem pugna, inter paucas Scotorum clades memorabilis, non tam cæsorum numero (nam pluribus aliis præliis duplo plures perierunt) quam Rege & procerum principibus amissis, & paucis superstitibus, qui multitudinem, natura ferocem, & spe impunitatis infrenem, regere possent. Duo genera hominum accessionem e cæterorum calamitate senserunt: nam & sacerdotum opulentiorum eo crevit insolentia, ut, non contenti sua functione, omnia regni munia ad se trahere niterentur: & fratres Mendicantes (id Monachorum tum genus erat maxime superstitiosum) cum depositam eorum, qui in bello ceciderant, pecuniam sine testibus ad custodiendum acce-

1 *Hac est illa nobilis ad Fluidonem pugna*] Livium hic imitatur lib. 22. cap. 7. *Hac est nobilis ad Trasimenum pugna, atque inter paucas memorata populi Romani clades.* Cæterum commissa est hæc pugna 9 Sept. 1513, cum Jacobus IV. annos 25 ac 3 menses regnasset, vixisset vero annos 40, menses 5 ac dies 23. Quod ideo hic subnotare libuit, quod omnes fere nostri scriptores anno regni 25, vitæ vero 39, extinctum perperam tradant. Natus quippe anno 1573, die Divo Patricio sacro, *i. e.* 17 Martii: [Vide Buchan. Lib. XII. 30. regnum iniit 11 Junii 1488, uti supra ostendimus ad Lib. XIII. 1.

ceptam, retinuissent, ex ea præda opulentiores facti, veteris disciplinæ severitatem solverunt. Nec deerant inter eos, qui id genus quæstus, velut sanctam quandam ac piam fraudem, probarent: nec eam pecuniam melius collocari posse contenderent, quam cum sanctis hominibus data sit, qui suis precibus animas defunctorum suppliciis horrendis liberarent. Cum tanta fuisset in pugna animorum obstinatio, ut sub noctem utraque pars fessa, ac prope suæ conditionis incerta, secessisset, Alexandri Humii milites, qui integri remanserant, magnam spoliorum partem per otium legerunt. Postridie mane, Dacrius, cum equitatu speculatum missus, cum ad locum pugnæ venisset, & ænea Scotorum tormenta incustodita reperisset, majoremque mortuorum partem inspoliatam, tum demum Havartum arcessivit, &, spoliis per otium lectis, magna lætitia victoriam celebrant.

XL. De Rege Scotorum duplex fama est. Angli in pugna cæsum contendunt: Scoti contra affirmant, complures eo die paludamento cæteroque habitu Regio usos, partim, ne hostes unum aliquem sibi præcipuum hostem destinarent, a cujus morte victoria ac summa belli penderet; partim, ne, cæso Rege, cives animum desponderent, nec eum amissum crederent, quamdiu aliquem Regio armatu & cætero apparatu in acie versari conspicerent, eumque etiam semper præsentem bene ac secus factorum testem conspicerent. Ex his unum fuisse Alexandrum Elfinstonium, qui & vultu & statura Regi persimilis esset. Cum eo, induto paludamento Regio, florem Nobilitatis, Regem sequi se ratos, ideoque mori obstinatos, cecidisse. Ipsum vero Regem Tuedam fluvium transisse, & prope Calsonem oppidum a clientibus Humii interfectum, incertum, an eo jubente, an cædis ministris cupiditati patroni sui servientibus, quod homines novarum rerum cupidi, eo sublato, rerum omnium impunitatem sperabant; vivo autem, cessationis in pugna pœnas metuebant. Addunt & alias conjecturas. Eadem nocte, quæ pugnam illam infelicem secuta est, Cœnobium Calsonem a Caro, Humii familiari, fuisse, Cœnobiarcha ejecto, occupatum: quod verisimile non erat eum ausurum, nisi Regem occisum scisset. David quoque Galbrethus, & ipse ex Humii familia, aliquot post annos, cum Joannes Prorex Humiis esset molestus, dicitur ignaviam æqualium graviter incusasse, qui peregrinum illum, sine modo furentem, perferrent, cum ipse sextus, e privatis, Regis insolentiam apud Calsonem compescuisset. Sed hæc ita incerta sunt habita, ut a notho Regis Jacobo Moraviæ Comite, in judicio capitis Humio objecta, non multum nocuerint.

XLI. Verum, utcunque res habet, reticendum non existimavi, quod ipse e Laurentio Taliferreo, viro & probo & docto, non semel audivi. Is enim sese (nam unus tum e pueris Regiis pugnæ spectator erat) ajebat, re inclinata, Regem in equum impositum vidisse Tuedam transeuntem. Idem complures cum confirmassent, fama multos annos tenuit, Regem vivere, atque in tempore affuturum, persoluto scilicet voto, quo se obstrinxerat, Hierosolyma religionis ergo se petiturum. Sed is rumor æque vanus est deprehensus, atque ille, qui olim sparsus erat a Brittonibus de Arcturo, & ante paucos annos, a Burgundionibus de Carolo. Illud constat, Anglos, sive Regis Ja-

Jacobi, sive Alexandri Elsinstonii, corpus requisitum, & in magna cadaverum strage repertum, in Angliam interiorem comportasse, &, inexpiabili odio adversus mortuum adhuc manente, in capsa plumbea (incertum, barbara magis, an stulta crudelitate) insepultum servasse: quod scilicet arma sacrilega, adversus Julium Secundum, cui tum se Angli venditabant, tulisset: aut, ut alii affirmant, quod homo perjurus, contra fœderis leges, bellum Henrico Octavo intulisset. Quorum neutrum ei exprobrari debuerat; nec ab hoc Rege, qui, dum vixit, nullam unquam stabilem de doctrina Christiana persuasionem habuisset; nec ab hoc populo, qui toties adversus Episcopos Romanos bella gesserant. Omitto interim tot Reges Anglorum perjuros, testibus eorum scriptoribus:

Gulielmum Rufum; teste Polydoro, & Graftono.
Henricum I. Thoma Volsingamio, Hypodigmate Normaniæ.
Stephanum; Neobrigiensi, Graftono, Polydoro.
Henricum II. Neobrigiensi, Graftono, Polydoro.
Richardum I. Hypodigmate Normaniæ.
Henricum III. Hypodigmate Normaniæ, Graftono, Thoma Volsingamio.
Eduardum I. Thoma Volsingamio.

Hos paucos, exempli gratia, selegimus, non e primis illis Saxonici generis Regibus, quorum magna suppeditabat copia, sed e Normanorum familia, & quorum posteri adhuc regnum tenent, & quorum dominatus in ea incidit tempora, quibus Anglia longe fuit florentissima; ut eos admoneam, qui tanta indulgentia suorum perjuria patiuntur, ne in exteros ita sint acerbi: præsertim, cum criminis, quod objicitur, penes ipsos culpa fuerit, qui priores violarunt inducias.

XLII. Sed ut ad rem redeam, magnam ex illa pugna contra Scotos Thomas Havartus Surriæ Comes gloriam reportaverat, si moderate suam fortunam tulisset. Sed homo secundarum rerum successu quasi ebrius, & instabilitatis humanæ parum memor, suis domesticis ministris (ut mos est Anglis) notam, qua agnoscerentur, in sinistris brachiis ferendam dedit, leonem album, (quo ipse insigni utebatur) qui rubrum superincumbens unguibus discerperet. Hanc ejus insolentem insultationem velut numine plectente, nemo fere posterorum ejus alterutrius sexus, sine insigni ignominia vel clade, decessit. Rex autem Jacobus, ut vivus omnibus fuit carissimus, ita ejus amissi tantum remansit apud superstites desiderium, tam jucunda in omnium animis hæsit recordatio, quantum nullius fuisse Regis aut meminimus, aut legimus. Quod evenisse credibile est, simul comparatione malorum, quæ vel ejus regnum præcesserunt, vel statim secutura videbantur; simul virtutum expressarum, ac vitiorum etiam popularium, quæ virtutum affinitate quadam vulgi animos facile decipiunt. Erat enim corpore firmo, statura justa, oris dignitate summa, ingenio quidem acri, sed vitio temporis ab literis inculto. Unum e vetusta gentis consuetudine hausit avide, ut vulnera scientissime tra-

tractaret: cujus rei peritia toti Scotorum Nobilitati, ut hominibus in armis assidue viventibus, fuerat priscis temporibus communis. Erat ei in adeundo facilitas, in responsis lenitas, in jure dicundo æquitas, in suppliciis expetendis moderatio, ut ad ea invitum cogi omnes facile animadverterent; adversus malevolorum sermones, & amicorum admonitiones, tanta animi altitudo ex optimæ conscientiæ tranquillitate, & suæ innocentiæ fiducia, enata, ut non tantum non exeandesceret, sed nec asperiore verbo unquam uteretur. Inter has virtutes, quædam obrepserunt, nimio popularitatis studio, vitia. Nam, dum famam avaritiæ paternæ conaretur effugere, & vulgi gratiam substructionibus sumtuosis, conviviorum & spectaculorum apparatu, & immodicis donationibus, captare conatur, in eam incidit inopiam, quæ, si diutius vixisset, videbatur superiorum temporum gratiam odio novorum tributorum extinctura, ut mors ei magis commode, quam immature, accidisse possit existimari.

CVI REX.

XLIII. Extincto Jacobo Quarto, [1]Margarita uxor cum duobus filiis relicta est, [2]quorum major biennium non expleverat. Eum conventus procerum, Sterlini habitus, [3]sexto Calend. Martii, more patrio, Regem declarat. Deinde ad statum publicum ordinandum conversi, tum demum intelligere cœperunt

1 *Margarita uxor cum duobus filiis relicta est*] Non satis accuratus videtur loquendi modus: ex duobus enim istis filiis, alter, Alexander nominatus, 30 demum Aprilis anno 1514 est natus, *i. e.* 7 menses ac dies 21 post patris mortem. Vide Leslæum, Holinshedium, Geo. Crafordium, *&c.*

2 *Quorum major biennium non expleverat*] Errat igitur cum Geo. Craford. Hist. famil. Stuartæ pag. 33. Abercrombius vol. 2. pag. 545. qui Jacobum V. quinto Aprilis anni 1511 natum prodidere: nec vitio immunis Leslæus, qui 15 Aprilis anno 1412 natum scribit. Rector autem Holinshedii & Andersoni mihi videtur supputatio, qui ejus natales in 11 Aprilis anni 1512 conjiciunt. Ne quid tamen dissimulem, pro Geo. Crafordio facere videtur ipsius Jacobi V. ad Joannem Portugalliæ Regem Epistola, 26 Julii 1541 scripta, in qua hæc verba occurrunt: *Misso igitur nuntio, dum isthinc responsum expectatur, Rex noster pater itidem decedit, me vix trimo relicto*, nisi forte librarii culpa [*trimo*] pro [*bimo*] sit scriptum, aut non satis amussitato loquendi genere, qui nondum alterum vitæ annum excesserat, [*vix trimus*] dici possit. Vide postea ad Lib. XIV. 49. Certe ex Jacobi V. *Revocatione* (quam vocant) Rothomagi 3 Aprilis 1537 scripta, evidentissime colligitur eum post 4 Nonas ejus mensis anni 1512 natum fuisse. *Vide Jac. V. Act. Parl. 6. cap. 70.*

3 *Sexto Cal. Martii*] Ab aliis omnibus diversus hic abit Buchananus; Holinshedius enim & Andersonus 21 Septembris, Pitscottius 29 ejusdem mensis, Leslæus autem, eumque secuti Geo. Crafordius & Balfurius, 21 Decembris coronatum tradunt. Verum Leslæo (aliisque adeo eum temere sequentibus) error irrepsisse videtur, atque pro *Decembris*, *Septembris* scriptum oportuisse. Ille enim Jacobum V. *regni diadema suscepisse* ait, *exactis supra annum ætatis suæ unum, mensibus quinque, diebus decem*, quanto *scil.* temporis intervallo 11 Aprilis 1512 & 21 Septembris 1513 dirimuntur. Buchananum vero in errore hic versari mihi dubium non est. Neque enim (ut hoc quoque adjiciam) verisimile videtur ipsius matrem, quæ tum summæ rerum præerat, filii coronationem tam longa comperendinatione differre voluisse. Rem porro se aliter habuisse fere ostendit Legatio Jaco-

runt suæ calamitatis magnitudinem. Cæsis enim primoribus, in quibus aliquid auctoritatis & consilii inerat, qui supererant, pars major, per ætatem & animi infirmitatem, ad res magnas tempore tam turbulento tractandas, parum erant idonei. Qui autem e potentioribus restabant, in quibus aliquid esset ingenii, ob ambitionem & avaritiam a quietis abhorrebant consiliis. Alexander Humius, omnium limitum præfectus, magnum nomen, magnasque opes, Rege vivo, &, in regionibus ad Angliam pertinentibus, eo mortuo, pene Regiam obtinebat auctoritatem. Is, prava ambitione, cum latrocinia non inhiberet, ut homines audaces & facinorosos magis haberet obnoxios, viam ad majores opes, pernicioso consilio, & infelici exitu, muniebat. Ei imperium datum in regiones citra Fortham, ulteriora Alexandro Gordonio commissa, ut nationes illic seditiosas in officio contineret: nomen summi imperii penes Reginam erat. Nam ex testamento Regis, quod profecturus ad bellum fecerat, decretum erat, ut ea, quamdiu cœlebs maneret, summæ rerum præesset. Id etsi præter morem patrium, & primum imperii muliebris exemplum apud Scotos fuit, tamen inopia virorum fecit, ut tolerabile plerisque, ac maxime pacis cupidis, videretur.

XLIV. Is magistratus ei diuturnus non fuit: [1] (nam ante veris exitum Archibaldo Duglassio Comiti Angusiæ, adolescenti, genere, forma, omnibus denique bonis artibus Scoticæ juventutis primario, nupsit.) Discordiarum enim semina, ante finem illius anni sunt jacta. Earum initium ab ordine Ecclesiastico est ortum. Extinctis enim proceribus, cum in omnibus publicis conventibus major pars ex eo genere hominum esset; in calamitatibus publicis multi suum agentes negotium, tantas opes compararunt, ut nulla res eos magis præcipitaverit, quam intoleranda, qua postea arroganter & immodice sunt usi, potentia. Cæso ad Fluidonem [2] Alexandro Stuarto, Fani Andreæ Archiepiscopo, tres ad id sacerdotium, diversis artibus, contendebant. [3] Galvinus Duglassius, familiæ splendore, & sua virtute & doctrina fretus, a Regina etiam nominatus, arcem Andreanam occupat. Joannes Heburnus, Cœnobiarcha Andreanus, Archiepiscopo nondum suffecto, velut sequester, proventus colligebat: homoque potens, factiosus, & callidus, a suis Monachis (penes quos jus eligendi antiquo more esse contendebat) in locum demortui suffectus, Galvini ministris pulsis, arcem valido præsidio communiit. [4] Andreas Formanus, cum Romæ &

bi nomine ad Danum missa 16 Januarii anno 141¾. Vide Literas Jacobi V. in Bibl. Jurid. Edimb. asservatas.

1 *Nam ante veris exitum*] Imo vero *præcipite æstate*, vel potius *ineunte autumno*, 6 nempe Augusti, anno 1514, Leslæus & Holinshedius nuptam testantur. Crafordius delendam jubet Parenthesin, & lin 3. seq. [*discordiarum item semina*] legendum.

2 *Alexandro Stuarto*] Is erat Jacobi IV. filius nothus, juvenis plane incomparabilis, quem magnus Erasmus, cujus discipulus fuerat, summo elogio ornat, Chiliad. Adag. *Spartam nactus es, hanc orna.*

3 *Galvinus Duglassius*] Is erat Comitis Angusiæ patruus. Ejus autem elogium vide infra Lib. XIV. 12.

4 *Andreas Formanus, cum Romæ & in aula Gallica*] Quanto in honore is fuerit apud Ludovicum XII. Gallorum Regem, &

& in aula Gallica, e superiorum temporum officiis, magnam gratiam collegisset, præter Moraviensem, quem in Scotia jam ab initio tenuerat, Episcopatum, ab Ludovico Duodecimo Gallorum Rege acceperat Archiepiscopatum Bituricensem. Julius vero Pontifex Romanus etiam honoribus & sacerdotiis cumulatum a se dimisit. Nam & Archiepiscopatu Fani Andreæ, Fermelinoduno & Aberbrothio, Cœnobiis longe opulentissimis, eum donavit: & præterea Legationem (ut vocant) a latere adjecit. Sed tantæ tum Heburni opes erant, Humiis adhuc cum ea familia concordibus, ut nemo prorsus inveniretur, qui diploma Pontificis Romani de Formani electione promulgare auderet: donec Alexander Humius, magnis pollicitationibus, &, præter alia munera, Cœnobio Coldingamia Davidi minimo ejus fratri donato, ad caussam, in speciem honestam, adductus, (quo Formanorum familia in clientela Humiorum esset, resque non iniqua peti videretur) diploma Edimburgi curaret promulgandum. Ea res magnorum, quæ postea acciderunt, malorum fuit initium. Heburnus enim, elati animi vir, ab eo tempore, dies noctesque exitium Humiis semper est machinatus.

XLV. Regina in summo magistratu id unum memoria dignum gessit, quod ad fratrem scripsit; „Ut, sui & liberorum suorum ætatis memor, bello abstineret: neu propinqui sui regnum, in tot factiones sponte divisum, externis „præterea armis infestaret: sed potius, ætatis & cognationis memor, adversus aliorum injurias tueretur. Henricus animo magno & vere Regio respondit; „Sibi cum Scotis pacatis pacem, cum bellantibus bellum fore. Cum Regina, per nuptias, a magistratu excidisset, Nobilitas aperte in duas factiones secessit. Duglassiana penes Reginam summam potestatem esse cupiebat, atque ita demum pacem cum Anglis (quæ non utilis modo, sed etiam necessaria erat) fore spondebat. Altera pars, cujus princeps fuit Humius, publicæ utilitatis quandam umbram, & veterem regni in Proregibus eligendis consuetudinem, prætendebat. „Quod ad Reginam attinet, se ejus honori, quantum per leges & „publicum commodum possent, favere. Ejus rei argumentum esse, quod, „contra majorum consuetudinem, ejus imperium, non legibus coacti, sed „benevolentia adducti, hactenus tulerint: ac nunc quidem, si quid æqui & „honesti prætexeretur, laturos. Verum, cum ipsa nubendo se sua sponte „exuerit imperio, nihil esse quod indignetur, si alius in locum, ab ea deser„tum, substituatur: quem veteres ei leges etiam adimebant: quæ, ne rebus „quidem tranquillis, fœminis permittant imperium, nedum his temporibus „tam inquietis, ut ægre, viri maxime prudentis consilio & auctoritate, tot „undique malis ingruentibus obsisti posset.

XLVI. Dum de Prorege eligendo magna utriusque factionis pertinacia certatur, ac, vel prava ambitione, vel occulta invidia, præteritis qui aderant, in Joan-

& Julium II. Pont. Rom. ostendunt eorum ad eum literæ nuper editæ, in libro cui titulus *Lettres du Roy Louis XII.* &c. 4. vol. à *Brusselle* 1712. Exstat vero in Jacobi V. literis Leonis Papæ X. ad Margaritam Reginam Regiumque concilium Epistola, qua Andream Formanum mirum in modum commendat, eosque in Archiepiscopum Fani Andreæ eum recipere quam potest obnixissime hortatur.

1 Ma-

Joannem Ducem Albinum, tum in Gallia fama secunda degentem, suffragia multorum inclinarent, dicitur Gulielmus Elfinstonius, Abredoniensis Episcopus, publicam fortunam multis cum lacrymis deplorasse: ac maxime animos commovisse, cum recenseret; „Qui viri proximo prælio erepti fuissent: quam „dispares illis relicti forent, quorum nemo dignus esset, ut ad rerum guber-„nacula posset admoveri. Quam tenue publicum patrimonium: quam a proxi-„mo Rege imminutum: quanta ejus portio Reginæ esset decidenda: quantum „in educationem Regis necesse esset impendere: quam exigua pars restaret, „ad auctoritatem publicam sustinendam. Et quanquam nemo esset in præsentia, „qui commodius eum locum sustinere posset, quam Regina, se, quando ali-„ter concordia sisti nequeat, in eorum sententiam concedere, qui Joannem „Ducem Albinum e Gallis evocandum censerent: etsi damna publica hoc re-„medio magis differri, quam sanari, existimaret. In hanc partem Alexander Humius adeo propensus erat, ut in conventu fit ausus profiteri; „Etiamsi re-„liqui omnes recusarent, se privatim Joannem, ad imperium accipiendum, in „Scotiam adducturum. Id autem fecisse creditur, nullo neque patriæ, neque privati alicujus commodi, aliove respectu, quam quod homo ambitiosus, cum opibus magis quam caritate se apud cives posse cognosceret, eum ipse honorem desperabat: metuebatque, ne, si penes Reginam vis imperii esset, Duglassiorum opes vicinæ nimium invalescerent, ac suæ minuerentur, jam Lidalianis & Annandianis se subtrahentibus, & ad veterem Duglassiorum clientelam se paullatim recipientibus. Accedebat eo, quod Regina, per Anglorum auxilia, omnes ejus conatus posset reprimere.

XLVII. Cum in Joannem plurima suffragia convenirent, decernuntur Legati (cujus legationis princeps fuit ea ætate clarus Eques Andreas Silvius Largous) qui eum ad rerum Scoticarum regimen arcesserent, non solum ob virtutem, sed propinquam cum Rege sanguinis conjunctionem: genitus enim erat ex Alexandro, Jacobi Tertii fratre. Hunc, a Scotis evocatum ad statum publicum ordinandum, Rex Gallorum Franciscus, ejus honorem commodum suis rationibus ratus, proficiscentem pecunia & comitibus ornavit. Ante ejus adventum, cum nemo unus auctoritate præcipua polleret, passim cædes & rapinæ fiebant: &, dum potentiores privatas opes & factiones contrahunt, vulgus inopum, desertum, omni genere miseriarum affligebatur. Inter prædones illius temporis, fuit Macrobertus Struanus, qui per Atholiam & vicina loca, octingentis plerumque latronibus ac interim pluribus comitatus, omnia pro arbitrio populabatur. Tandem, cum esset apud avunculum Joannem Crichtonium, per insidias captus interiit.

XLVIII. Major vero moles imminere videbatur, ex Andreæ Formani & Joannis Heburni discordiis: verum utriusque natura & mores, [1] magis quam animi discordes, quod imminere videbatur malum in tempus distulit. Erat enim in Joanne profunda non minus avaritia, quam in Andrea pecu-niæ

1 *Magis quam animi discordes*] i. e. ea discordia non tam ex alterno odio, quam naturæ morumque diversitate est orta.

1 Ae-

niæ contemtus & profusa largitio. Alterius aperta & omnibus exposita erant consilia: neque erat, quod ea magnopere celaret, ut cujus vulgo vitia pro virtutibus haberentur: & naturæ simplicitas non minus favoris assequebatur, quam Heburni occulta calliditas, & malitiosa dissimulatio, [1] atque offensarum implacabilis memoria, & ulciscendi cupiditas. Igitur Formanus, cum nihil certi adhuc de adventu Ducis Albini haberet, nec per Humium posset in possessionem mitti, cum Heburnus in regione longinqua, & procul ab eis locis, in quibus Humiorum potentia posset esse formidolosa, arcem & Cœnobium firmis præsidiis insedisset, statuit per amicos experiri, quomodo avaritiam hominis, si non pecunia explere, saltem frangere aliqua ex parte valeret. Tandem his legibus convenit, ut Formanus Heburno proximorum annorum proventus, quos ille tanquam sequester collegerat, condonaret, Episcopatu Moraviensi ei cederet, tria millia scutatorum Francicorum annua, ex proventibus Ecclesiasticis, in amicos dividenda præberet. Ita, paullulum represso implacabilis hominis odio, res in ea parte compositæ.

1 *Atque offensarum implacabilis memoria & ulciscendi cupiditas*] Quamvis forte Heburni *occulta calliditas & malitiosa dissimulatio* apud simplices & incautos *favorem assequi* potuerit; at certe *implacabilis offensarum memoria & ulciscendi cupiditas* nullius unquam gratiam captavit: unde forsan conjicere liceat extremam sententiæ partem hic excidisse, atque post [*ulciscendi cupiditas*] addendum [*odii conciliabat.*]

LIBER DECIMUS QUARTUS.

I. HIC erat in Scotia rerum status, cum Joannes Dux Albinus, [1] decimo tertio Calendas Junii, anno millesimo quingentesimo decimo quinto, Brittannodunum appulit, summa cum omnium bonorum gratulatione: quippe qui, in ejus magistratu, res tranquilliores & juris æquabilitatem sperabant. Ac frequenti Nobilitate de ejus imperio latum; ex Ordinum decreto patrimonium ei redditum; Dux Albinus & Marciæ Comes declaratur; & Prorex, usque ad maturam Regis ætatem, creatur. Jacobus item, proximi Regis nothus, Moraviæ Comes vocatur, juvenis, qui summam de se spem conceptam sua virtute longe superavit. Spem de Prorege præceptam vehementer confirmavit, in ipsis prope comitiis, Petri Mausacti supplicium. Erat is latro insignis, qui, post multa crudeliter & nefarie perpetrata per licentiam superioris biennii, eo provectus erat audaciæ, ut in aula quoque Regia palam versaretur. Ejus pœna inexspectata adeo rerum statum subito mutavit, ut facinorosi fugam & latebras spectarent; boni autem animos erigerent: ac repente rerum facies, velut e turbida tempestate, cœpit in summam tranquillitatem converti. M. D. XV.

II. Jo-

1 *Decimo tertio Calendas Junii*] Leslæus & Holinshedius *decimo sexto.*

II. Joannes Heburnus interea, in aures atque animum Proregis, per amicos ejus, quos muneribus occulte coluerat, obrepsit: & delationibus, & simulatione quadam intelligentiæ moris patrii, apud hominem rerum Scoticarum ignarum ita se insinuavit, ut prope soli, de rebus majoribus, haberetur fides. [1] Is autem a Prorege per Scotiam universam, ut de delictis eorum, qui vulgus oppressum prope servorum tenebant loco, [2] anquireret, hac sibi maxime ratione paravit fidem. Primum, quæ essent in singulis regionibus aut novæ discordiæ, aut veteres inimicitiæ, ostendebat: quæ factiones item, & qui principes earum essent. Et hæc quidem satis vere (ut quæ omnibus nota forent) narrabantur. In Humium vero, prout occasio se dabat, qui de ejus impotentia quererentur, excitabat: & partim veris, partim confictis criminibus, aures adversus omnem purgationem occludebat. Cæterum, toto fere regno perlustrato, cum explicasset diserte singularum inter se familiarum cognationes, affinitates, & fœdera; persuasissetque; „Neminem honestiore loco natum, „quantumvis sceleratum, sine multorum offensione posse opprimi: neque id „tam ob inimicitias & propinquorum conspirationes, quam quod delictorum „pœna ad paucos, exemplum ad innumeros pertineret, quos, ex inimicis, „culpæ similitudo, & par metus pœnæ plerumque redderet amicos. In tan„tas autem, & tam late sparsas factiones, viribus domesticis non posse animad„verti. Rogandum esse Regem Gallorum, ut majores copias, ad hanc fran„gendam contumaciam, mitteret. Eam quoque rem non magis ex usu terræ „Scoticæ, quam rei Gallicæ esse. Interim vero factionum capita aut deprimen„da, aut (si fieri posset) esse tollenda: idque ea prudentia, ne plures sese pe„ti opinentur. Capita vero in præsentia tria præcipua esse. Eorum, Archibal„dum Duglassium in flagrantissima apud vulgus gratia esse: ob multa enim „majorum merita erga rem Scoticam, nomen ejus gentis maxime esse popu„lare: præterea, & juventæ flore, & Anglica affinitate subnixum, majores „privato spiritus gerere. Humium vero sua potentia gravem, ac longinquita„te temporis confirmatum, magis esse formidabilem. Ibi, non contentus, quæ adversus Proregis patrem & patruum facta ab Humiis essent, invidiose commemorare: quorum omnium cum Heburni essent participes, tamen invidiam in solos Humios conferebat: & cessatio in prælio proximo adversus Anglos, & rumores invidiosi de morte Regis, magna cum asseveratione, & Noramæ instauratio, eo dissimulante, sæpe repetuntur. Formanus neque propinquis, aut generis claritate, erat per se metuendus: in quamcunque tamen partem se inclinasset, magnam accessionem facturus videbatur, cunctis regni opibus in unam domum congestis. „Eum enim posse, vel præsentem partium „inopiam pecunia sublevare, vel pollicitatione (quia omnia in ejus potestate „tum

1 *Is autem a Prorege per Scotiam universam*] Intercidisse hic videtur vox aliqua, veluti [*missus*] aut simile aliquid.

2 *Anquireret*] Hoc vocabulum, quo nullum ad auctoris sensum exprimendum accommodatius occurrebat, plerique editi codices, si diis placet, eliminandum, ejusque loco [*inquireret*] supponendum voluere. Nostram autem lectionem satis defendunt MSti auctoritas, & tritus ejus verbi apud Latinos usus.

„tum essent) multos ad consiliorum communionem allicere.

III. De Formano, leviorem Heburni auctoritatem reddebant nobiles inter eos inimicitiæ: nec ejus opes invidiosæ erant, quas magis gaudebat largiendo profundere, quam apud se servare: nec genus ullum hominum æque muneribus colebat, ac Proregis comites Gallos: nec tam ulli se factioni adjungere studebat, quam universos benevolentia complecti. Cæterum altius in animum Proregis penetravit de præfecto limitum suspicio: quam ejus ab Humio aversa voluntas, & in congressibus vultus minus, quam antea familiaris, quodammodo prodebat. Itaque, post paucos menses, Alexander Humius, non pro sua spe a Prorege acceptus, cœpit cum Regina ejusque marito secretas coitiones facere: in quibus Humius fortunam publicam graviter deplorabat; „Quod Rex, in ea ætate, quæ sua „mala intelligere non poterat, incidisset in manus hominis exulis, in exilio „nati & educati: cujus pater, prava ambitione, regnum fratri majori præ„ripere tentasset. Hic cum proximus hæres regni sit, quis non videat, id „tantum eum spectare, ut, ordinatis pro arbitrio rebus aliis, puerum innoxium „e medio tollat, ac regnum in se transferat; &, quod pater ejus impie medi„tatus fuerat, ipse per summum scelus perficiat? Unam esse periculi vitandi „rationem, si Regina cum filio in Angliam discedat, sese suaque omnia fratris „fidei committat.

IV. Hæc, ad Proregem delata, cum facile credita essent, homo natura acerrimus, & qui in rebus conficiendis celeritate summa uteretur, præsentibus tantum copiis fretus, eorum conatus prævenit. Arcem Sterlini, & cum ea Reginam, in potestatem suam redegit. Regi sacramentum palam dixit. Submota Regina & Duglassiis, ex procerum decreto, præter Joannem Areskinum, arcis præfectum, tres supremi ordinis viros, summa fide & integritate, qui Regis educationi præessent, adhibuit, ut sibi per vices succederent, addita etiam, adversus vim & fraudes, custodia. Sub hæc, Humius cum fratre Gulielmo in Angliam secessit. Duglassius cum uxore tantum morati, dum Henrici voluntatem scirent, eos consequuntur, atque apud Harbotillam in Northumbria subsistere jubentur, donec prolixius eis de sua voluntate significaret. Joannes interea, graviter de eorum discessu commotus, statim Legatos in Angliam misit, qui se Henrico purgarent; „Nihil commissum, cur aut Regina „sibi ab eo metueret, aut alieniore erga eum esset animo; neque cæteris ejus „fugæ comitibus quicquam a se factum, quo minus & patria libertate suisque „bonis frui possent. Hæc publice ad Regem. Nec interea Humiis & Duglassio, per ipsorum amicos, reditum suadere, fidem interponere, omnia liberalissime polliceri, desiit, donec eos in suam sententiam pertraxisset. Cæteris igitur domum revocatis, Regina, tum maxime gravida, & instante partu, ibi necessario relicta, filiam Margaritam peperit, de qua suo loco nobis erit dicendum. Cum autem itineris laborem pati posse visa est, supellectile Regia & comitatu, ab aula ad eam misso, Londinum est profecta: ibique ab Henrico fratre, & Maria sorore (quæ, defuncto marito Ludovico Franco, non ita pridem ad suos redierat) honorifice & amanter est recepta.

 V. Nec

V. Nec suspiciones tamen, in Scotia jamdudum ortæ, aut Reginæ discessu, aut comitum ejus reditu, magnopere fuerunt levatæ. Nam Galvinus Duglassius, Comitis Angusiæ patruus, & Patricius Panitarius, qui superiori Regi fuerat ab epistolis, & Joannes Dromundus, sive Drumenius, suæ familiæ princeps, alius alio fuerunt relegati. Alexander autem Humius, in jus, ad conventum publicum, duodecimo die mensis Julii, anni M. D. XVI. vocatus, cum non paruisset, damnatus; bonaque ejus fisco adjudicata. Ille ea (ut rebatur) contumelia ferocior factus, ut metu metum discuteret, vel immissis latronibus, vel excurrere permissis, vicinos magnis calamitatibus affecit. Adversus hos conatus decem equitum peditumque millia Proregi decreta, ut eum aut caperet, aut regno pelleret. Sed antequam ad manus veniretur, Humius, amicorum suasu, in Proregis fidem se dedit: ac Edimburgum ductus, Comiti Araniæ Jacobo Hamiltonio, suæ sororis marito, datus est custodiendus, pœna perduellionis denunciata, si eum dimitteret. Sed ea res præter omnium exspectationem cessit. Nam Humius Hamiltonio persuasit; „Ut secum una discederet, &c, facta „conjuratione, rerum administrationem ipse susciperet, ut qui proximus, post „superioris Regis liberos, esset hæres, nempe e Jacobi Tertii sorore genitus: „æquiusque esse, ut ille proximum a Rege locum teneret, quam Joannes, e „fratre quidem, sed exule, natus, & cætera plane peregrinus: cum quo ne „linguæ quidem commercium esset. Hæc Prorex cum rescisset, ad Hamiltonum arcem diruendam profectus, admotis machinis, intra biduum eam deditione recepit. Humius interea, factis e Marcia excursionibus, vicinisque regionibus spoliatis, Dumbari oppidi magnam partem ferro flammaque vastavit. Hæc fere eo anno gesta sunt.

M. D. XVI.

VI. Veris initio accessit ad factionem rebellantium Joannes Stuartus Leviniæ Comes, ex Hamiltonii sorore genitus, ingensque manus amicorum & clientium ejus. Hi, capta arce Glascuensi, una cum Hamiltonio, Proregis adventum ibi præstolantur. Prorex, concilio procerum suarum partium Edimburgi habito, subitarium confecit exercitum, ac, hostibus non exspectare ausis, Glascuam ingreditur, arcemque recipit. In unum bombardarium Gallum, tanquam desertorem, est animadversum: cæteris, deprecante Formano, tum pacis interprete, venia est data. Comes Leviniæ, post paucos dies, in gratiam est receptus: ac, ex eo die, summa fide & observantia semper erga Proregem est usus. Nec adeo diu post, primum Hamiltonius, ac non multo posterius Humius, in aulam redierunt. Eis quoque præteritorum gratia facta: sed Humio, quia sæpius rebellaverat, ægrius venia impetrata: lege etiam adjecta; „Si quid „post id tempus offenderet, veterum quoque facinorum memoria renovatum „iri.

VII. Ita, pace undique stabilita, Prorex ad Falcolandiam secessit. Illic cum se menses aliquot continuisset, magnis suspicionibus adversus Humium coortis, inde Edimburgum rediit. Conventu procerum ad octavum Cal. Octobris habito, Humium magnis pollicitationibus in aulam protrahere per amicos est conatus: verum, dissuadentibus pluribus; aut, si ipsi decretum esset eo proficisci, ut Gulielmum fratrem (cui, ob fortitudinem & munificentiam, prope major

quam

quam ipsi erat auctoritas) domi relinqueret, consulentibus: („Proregem enim, fratre incolumi, nihil durius in ipsum consulturum„:) ille tamen, velut fatali necessitate præceps raptus, spretus amicorum admonitionibus, cum fratre Gulielmo, & Andrea Caro Farniheftio, in aulam venit: ac statim diversi in custodias dati, ex concilii sententia, paucos post dies, ad caussam patrio more dicendam, producti. Nec ullum tamen novum facinus objectum. Accusavit princeps Jacobus Moraviæ Comes, de cæde patris, quem compertum erat multorum testimoniis prælio vivum excessisse. Sed cum hoc crimen, acriter objectum, parum perspicuis argumentis confirmaretur, tandem ad privata facinora recursum, & renovata superiorum motuum civilium memoria, quorum omnium aut auctor aut particeps Alexander fuisset. Opera etiam ad Fluidonem parum fideliter navata crimini datur. De judicum sententia Humii damnati, Alexander quinto Idus octobres, frater postridie, capite luerunt. Duorum fratrum capita publice in loco maxime conspicuo ad terrorem fixa: bona publicata.

VIII. Hic finis fuit Alexandri Humii, omnium sui temporis Scotorum potentissimi: qui quanquam in vita multorum odia & æmulationem adversum se inflammaverat, tamen ejus mors, invidia senescente, multorum sermonibus varie celebrata fuit: eoque potissimum, quod nullo novo crimine, sed Joannis Heburni Cœnobiarchæ calumniis concidisse credebatur. Homo enim factiosus, & vindictæ avidus, implacabili odio adversus Humium arserat; quod, ejus unius opera, Archiepiscopatu Fani Andreæ exclusus fuisset. Ideoque odium vetus in tempus recondens, Proregi, jamdudum ob suspiciones Humiis infenso, durioris consilii [1] auctor fuisse existimatus: ostenso, „Quantum Regi & universæ rei Scoticæ periculum immineret, si, discedens ipse in Galliam, tam „acrem inimicum incolumem relinqueret. Quid enim eo absente ausurus non „esset, qui præsentis auctoritatem toties contemsisset? Ejus hominis contu„maciam, quæ nec præmiis, nec honoribus, nec venia toties oblata, leniri „posset, ferro frangendam, si rem Scoticam salvam esse velit. Hæc atque hujuscemodi, cum, per speciem consulendi saluti communi, in animum sua sponte ægrum paullatim irreperent, plus putant ad mortem Humiorum, quam crimina, valuisse. Extinctis fratribus Humiis, Andreas Carus, impetrata unius noctis mora, ut de animæ salute cogitaret, per amicos, ac maxime per Gallum, apud quem asservabatur, non sine pecuniæ repræsentatæ suspicione, supplicium effugit. Alexandro tres fratres erant superstites, qui omnes variis casibus per ea tempora conflictati fuerunt. Georgius, ob cædem exul, in Anglia apud hospites latebat. Joannes Jedburgi Abbas, ultra Taum relegatus erat. David, natu minimus, qui erat Coldingamiæ Prior, biennio fere post cædem fratrum, ab Jacobo Heburno, sororis marito, per speciem colloquii evocatus, & in paratas insidias præcipitatus, interiit, magna hominum commiseratione, quod adolescens innoxius, ac summa indole, tam turpiter, a quo minime debuit, pro-

1 *Auctor fuisse existimatus*] Crafordius legendum suadet *existimatur*: ac sic potius [*existimabatur*] prætulerim. Verum cum [*est*] non absurde hic subaudiatur, non temere sollicitanda videtur sententia.

1 *Ali-*

proditus esset. Cum, hoc pacto, pœna totam Humii domum pervagata fuisset, vertit invidia in eorum inimicos, ac potissimum in Joannem Heburnum, tam acerbum ultionis injustæ exactorem. Ex unius autem familiæ tam potentis calamitate, cæteris metus injectus, res ad tempus tranquilliores fecit.

IX. Decembri proximo, Prorex Regem Sterlino Edimburgum traduxit: & a proceribus Scotis veniam redeundi in Galliam petiit. Ejus postulationi prope cunctis refragantibus, [1] aliquot menses remansit: ac, præcipiti jam vere, sese, si major aliquis motus, qui præsentiam ipsius reposceret, oriretur, rediturum pollicitus, naves conscendit, relictis, qui summæ rei præessent, Angusiæ, Araniæ, Argatheliæ, Huntilææ Comitibus; Archiepiscopis Fani Andreæ & Glascuæ: quibus adjunctus est Antonius Darsius Gallus, qui Dumbaro præerat: cui mandaverat etiam, ut de rebus omnibus certiorem se faceret. Ne qua vero ex ambitione discordia inter homines claros, in pari potestate constitutos, oriretur, suas singulis regiones attribuit. Gallo, cæteris non gravate concedentibus, [2] princeps inter eos locus est datus, ac Marcia, & Lothiana, cui præesset: cæteræ, pro cujusque commoditate, provinciæ distributæ. Interea Regina, post annum fere quam in Angliam venerat, extremo mense Majo in Scotiam rediit, ac Bervico per maritum est deducta. Verum nequaquam pari atque antea concordia vixerunt.

X. Prorex quanquam discedens, ne motuum semina, se absente, suppullularent, nobilissimarum familiarum aut principes ipsos, aut eorum filios propinquosve, per speciem honoris, obsides secum duxisset, multosque in diversa loca relegatos in libera custodia reliquisset, arcibus Dumbaro, Britannoduno, & Garviæ custodes Gallos imposuisset, tamen e re parva, & unde minime metus erat, tumultus origo suborta est. Antonius Darsius, in suo magistratu, magnum æquitatis & prudentiæ specimen, ac maxime in compescendis latrociniis, exhibuerat. Primum in ejus provincia motum fecit, qui ad bellum spectaret, Gulielmus Cocburnus, Comarchi Lanctonii patruus; qui, curatoribus pupilli exclusis, arcem Lanctoniam tenebat, fretus maxime potentia Davidis Humii Vederburnii, cujus sororem Cocburnus in matrimonio habebat. Eo cum Gallus satis firmo comitatu venisset, arcemque qui intus erant dedere recusarent, cum raris equitibus expeditis adequitans David Humius, Alexandri sui propinqui cædem nefariam exprobrabat. Gallus, partim suis diffisus, partim equo pernicissimo, cui insidebat, confisus, se Dumbarum versus in fugam conjecit. Ibi, lapsu equi impeditum inimici assecuti, eum trucidarunt: caputque abscissum supra Humium arcem, loco conspi-
M. D. XVII. cuo, affixerunt. Incidit ea cædes in [3] XII. Cal. Octobris anni M. D. XVII. Ca-

1 *Aliquot menses remansit*] Exstat, in superius memoratis Jacobi V. Epistolis, trium regni Ordinum diploma primo Martii 1516, sive, ut nunc annum metimur, 1517, quo Joannem Albiniæ Ducem cum amplissimis mandatis ad Franciscum Gallorum Regem legatum decernunt.

2 *Princeps inter eos locus est datus*] Leslæus (cui potius hac in parte assentior) eum limitibus tantum regundis præfectum tradit: neque enim Scoticæ nobilitatis principes hominem peregrinum sibi prælatum æquo animo (quod Buchananus affirmat) passuros, mihi fit verisimile.

3 *XII. Cal. Octob*] *XIII. Cal. Octob.* habet Leslæus.

Cæteri Gubernatores congressi, cum ex hoc initio majorem motum formidarent, Comitem Araniæ principem Rectorem delegerunt: Georgium Duglassium, Angusiani Comitis fratrem, cædis nuper factæ suspectum, in Garviam custodiendum dederunt: atque in Galliam ad Proregem miserunt, qui eum in Scotiam quamprimum revocarent.

XI. Sub idem fere tempus, semina discordiarum jacta sunt inter Comitem Angusiæ, & Andream Carum Farniehestium, ob jurisdictionem agri quidem Comitis, sed in quo jus conventuum habendorum Andreas sibi esse affirmaret. Reliqua Carorum familia Comiti, Andreæ vero Hamiltonii favebant, magis ob Duglassii odium, quam quod certum jus esse Caro arbitrarentur. Igitur, cum, sub diem conventus, in majoris, quam pro re de qua contendebatur, aleam certaminis sese utrique pararent, Joannes Somervallius, Duglassianæ factionis, juvenis nobilis & magni animi, Jacobum, Araniæ Comitis filium nothum, in itinere aggressus, quinque comitum ejus occidit, reliquos fugavit, supra triginta equos cepit.

XII. Cum Edimburgum conventus esset indictus in tertium Calendas Majas, anni millesimi quingentesimi vigesimi; Hamiltoniique dicerent, „Se, „Archibaldo Duglassio præfecto, non satis in ea urbe tutos futuros; „ille, M. D. XX ne in mora publicis negotiis esset, sub finem mensis Martii, se magistratu sponte abdicavit. Suffectus ei indidem civis Robertus Loganus. Scotorum occidentalium proceres, qui frequentes convenerant, in ædes Jacobi Betonii Cancellarii convocati, [1] consilium ineunt de Comite Angusiæ comprehendendo: ejus enim opes nimias, & publice formidolosas caussabantur, neque, illo libero, quicquam libere decerni posse. Occasio quoque videbatur eorum cupiditati subservire, quod, propinquis nondum coactis, ipse, cum paucis clientium, facile posset opprimi, antequam amicorum auxilia coirent. Id ille cum agitari sensisset, patruum suum Galvinum Caledoniorum Episcopum ad eos misit, qui animos eorum, nulla provocatos injuria, leniret: peteretque, „Ut „sine armis & vi disceptaretur. Si quid de se queri jure vellent, se paratum ex æquo & bono satisfacere. Sed oratio habebatur apud homines, numero feroces, & viribus fretos, & ultionis cupidos. Itaque Galvinus, cum nihil æqui impetraret, declarata Angusio inimicorum superbia, familiam suam Comitem sequi jussit: ipse, ut sacerdos, & [2] invalidus ætate, in hospitium secessit. Alii id ab eo factum interpretabantur, ut Cancellario intempestivam ostentationem exprobraret; qui, cum maxime pacis auctor esse debuisset, velut seditionis fax, volitaret armatus. Duglassius, spe concordiæ abscissa, suos adhortatus: „Ut cum laude potius morerentur, quam per ignaviam se abderent in hospi-„tia,

1 *Consilium ineunt de Comite Angusiæ comprehendendo*] Alio prorsus pacto rem narrat Leslæus, qui culpam in Angusium rejicit. Buchanani autem hac in re fides suspecta quibusdam videbitur, quod perpetuo fere Hamiltonios deprimendi studio ductus videatur.

2 *Invalidus ætate*] Negat Humius vitæque Galvini Duglassii ejus operibus nuper editis præmissæ auctor, eum hoc tumultu se abstinuisse quod *invalidus ætate* tum esset, utpote annos tum natus non amplius 46.

1 *Ruina*

„tia, unde, paullo post, ad supplicium protraherentur: nam, inimicorum „opera, jam portas omnesque aditus præclusos. Omnibus, qui aderant, assentientibus, armatus cum suis latissimum oppidi vicum occupat. Erant autem ei comites circiter octoginta, sed omnes viri fortes & virtutis expertæ. Hi, pro loci ratione divisi; hostes per angiportuum angustias pluribus simul locis prodeuntes exceperunt, & primis interemtis, reliquos [1] ruinæ modo per prona retro compulerunt. Comes Araniæ, dux multitudinis, cum Jacobo filio vadum nactus, per lacum septentrionalem evasit: reliqui fere per diversam urbis partem ad Dominicanos profugerunt. Hæc dum ingenti cum tumultu per totam urbem geruntur, Gulielmus Angusii frater cum magna clientium manu ingreditur. Ea multitudine Duglassius fretus, licet multiplex hostium numerus in urbe esset, per tubicinem tamen edicit, ne quis in publico, præter suos amicos & clientes, armatus appareret. Cæteris petentibus, ut sine injuria discedere liceret, facile permissum. Abierunt autem uno agmine, præter eos, qui fugam præceperant, equites plus minus octingenti, majore cum ignominia quam damno: ceciderant enim non amplius septuaginta duobus: sed in his viri illustres, Comitis Araniæ frater, & Eglentonii filius. Hæc gesta fuerant [2] pridie Cal. Maji, anno millesimo quingentesimo vicesimo. Hanc
M. D. XX. contumeliam ut ulciscerentur Hamiltonii, Cellam Marnoci (ea Cunigamiæ arx est) obsederunt. Eam tenebat Robertus Bodius, Duglassianorum cliens: sed illinc brevi, re infecta, recessum. Proximo anno, Duglassius, ad XIII. Cal. Aug. assumtis Humiis exulibus, venit Edimburgum, atque Alexandri & Gulielmi Humiorum capita e publico, ubi affixa erant, detraxit.

XIII. Hoc totum fere quinquennium, a Proregis discessu usque ad ejus reditum, tumultuose actum: nec cædibus & rapinis usquam temperatum. Rediit autem ad tertium Calendas Novembris anni millesimi quingentesimi vice-
M. D. XXI. simi primi. Ut motus, per absentiam suam coortos, facilius sedaret, statuit Duglassiorum imminuere potentiam. Angusiæ Comitem, familiæ clarissimæ principem, in Galliam relegavit: ejus patruum, Episcopum Caledoniorum, [3] Romam per Pontificem evocandum ad caussam dicendam curavit. Is, proxi-

1 *Ruinæ modo*] Ita Livius lib. 21, cap. 33. *Inde ruinæ maximæ modo jumenta cum oneribus devolvebantur*. Et lib. 42 cap. 66. *Ruinæ quoque similem trepidationem fecit.*

2 *Pridie Cal. Maji anno* 1520] Omnem rerum gestarum ordinem invertunt Pitscottius & Andersonus, qui hunc tumultum Edimburgensem in annum conjiciunt 1515, atque ante primum Albini in Scotiam adventum accidisse volunt.

3 *Romam per Pontificem evocandum ad caussam dicendam curavit*] Vitæ ejus scriptor id falsum ostendit: exstat enim in supra laudata Literarum Jacobi V. Sylloge, decretum a tribus regni Ordinibus adversus eum latum, quo ipsi aqua & igni interdicitur, *quod bello Scotis ab Henrico VIII. indicto, in ejus tamen regnum se contulisset:* Porro post gravem pœnam iis intentatam qui eum ope aut consilio adjuverint, hæc verba subjiciuntur: *Et cum non magis debeat unius hominis gratia apud sanctissimum Dominum nostrum Papam, ejusque sacrosanctum Cardinalium Senatum valere, quam nostri Regis, suique Tutoris illustris, totiusque regni status sincera devotio, decretum est, dictorum trium statuum consilio, Regis & sui Tutoris literas ad sanctissimum Dominum nostrum Papam missum iri, ne præfatum Galvinum, sic contra Rempublicam molientem, ad Divi Andreæ Archiepiscopatum, & Dumfermiling Monasterium, nec eorum*

ximo anno, dum Romam proficiscitur, Londini peste correptus obiit, magno suæ virtutis apud bonos desiderio relicto. Præter enim natalium splendorem, & corporis dignitatem, erant in eo multæ, ut illis temporibus, literæ, summa temperantia, & singularis animi moderatio, atque, in rebus turbulentis, inter adversas factiones, perpetua fides & auctoritas. Reliquit & ingenii & doctrinæ [1] non vulgaria monumenta sermone patrio conscripta.

XIV. Proximo post reditum Proregis anno, conventu Ordinum habito, exercitus, ad Edimburgum stato die adesse jussus, satis frequens convenit: qui cum in campis Roslino proximis castra posuisset, omnibus incertis quo ducerentur, per præcones denunciatum est, ut Annandiam versus pergerent, gravi pœna [2] in abnuentes proposita. Ad Solvæum, Scotiæ limitem, satis quidem obedienter a cæteris est ventum: unus Alexander Gordonius, & qui eum sequebantur, ad tria ferme millia longius ab Anglia substiterunt. Id cum Proregi esset nunciatum, postridie retro ad eum venit, & ad sua castra perduxit. Ibi, convocatis proceribus, cum plurimis & gravissimis rationibus ostendisset, cur eam potissimum partem Angliæ aggredi statuisset, magna pars Nobilitatis, maxime auctore Gordonio, qui cæteros opibus & ætate anteibat, ingredi omnino Angliam renuerunt, sive prava erga Proregem invidia, sive (quod maxime præ se ferebant) quia tum rei Scoticæ id expedire putabant. Caussæ jactabantur, in speciem, vulgo non ingratæ. „Nam, si ea ope„ra Gallis navaretur, ne Anglus in eos totis viribus incumberet, satis ad id „ videri, bellum ostentare. Sin rerum domesticarum ratio habeatur, statu pu„blico domi turbato, ac Rege adhuc puero, suas existimare partes, fines „veteres tueri, & regnum incolume servare. [3] Sin porro ire pergerent, for„tuitarum etiam offensionum ipsis culpam esse subeundam, ac rei male gestæ „rationem intra paucos annos esse reddendam. Postremo, si maxime vellent & „commune periculum adversus hostem negligere, & suarum domi rationum „oblivisci, se tamen vereri, ne in hostico Scoti imperio satis audientes fo„rent: ac maximopere cavendum, ne, vel æmulatione, vel invidia, vel re„centibus adhuc odiis, ignominia accipiatur.

XV. Prorex, qui adversando se nihil acturum videbat, consensit. Ne tamen nihil tanto conatu, ducto ad Solvæum exercitu, actum videretur, per hominem idoneum, qui in Anglia negotiari consueverat, Dacrium, Anglici limitis præfectum, admonendum curat, posse aliquid transigi, si ad colloquium veniretur. Ille, ut cui omnia imparata erant, (neque enim Scotos aut omnino, aut fal-

eorum aliquod, contra regni privilegia, a summis pridem Pontificibus concessa, assumi commendet. Hoc autem decretum, (quod a Duglassii nominis hostibus, præcipue Jacobo Betonio, Glasguensi Archiepiscopo, qui Archiepiscopatum Fani Andreæ, mortuo Andrea Formani tum vacantem, ambiebat, expressum videtur) scriptum est 21. Februarii anni 142$\frac{1}{2}$.

1 *Non vulgaria monumenta*] In quibus principem locum facile obtinet Virgilii Æneis carmine Scotico reddita, summis encomiis a viris doctis celebrata.

2 *In abnuentes*] MS. *abeuntes*.

3 *Sin porro ire pergerent*] Ita, non tam Crafordii jussu, quam MS. exemplo, restituimus. Omnes autem editos codices pervasit, *Sin porro ne pergerent*.

saltem per eum limitem, irrupturos exspectaverat) libenter id audivit, & misso caduceatore, obtinuit, ut fide publica venire in castra posset. Postridie, viginti equitibus, in quibus maxime insignes Thomas Dacrius & Thomas Musgravus erant, comitatus, ad tentorium ducis venit, ac cæteris submotis, soli cum singulis interpretibus sunt congressi. Igitur, cum & Dacrius, rebus imparatis deprehensus, a quietis consiliis non abhorreret, & Prorex, invito exercitu, rem gerere non posset, pactis induciis, & spe pacis injecta, [1]discessum. Scotorum qui rebus gerendis maxime fuerant impedimento, ut culpam a se averterent, sparserunt rumores, ob pacem obtinendam, Proregi ab Dacrio pecuniam partim repræsentatam, partim promissam, ac nunquam solutam. Atque, in vulgus his proseminatis rumoribus, colloquium infamare sunt conati.

XVI. Prorex, cum VIII. Cal. Novembris discederet in Galliam, pollicitus est se ante Cal. Augusti rediturum. Eum diem cum obire non posset, quod magnam Anglorum classem, ad se excipiendum, ornatam sciret, proximo mense Junio quingento spedites Gallos præmisit; qui spe reditus propinqui interea Scotos confirmarent. Hi nusquam toto itinere hoste viso, prope Majam, insulam in æstuario Forthæ sitam, in Anglicas naves, freti angustias obsidentes, inciderunt: ac magno edito prælio, Galli in hostium naves ingressi, suum quidem navarchum amiserunt. Eo cæso, cum neque socii navales peditum ducibus parerent, nec milites, quippe rei nauticæ ignari, nautis imperare scirent, ingenti Anglorum cæde facta, vix in suas naves cogi potuerunt.

XVII. Per Scoti Proregis absentiam, Thomas Havartus Surriæ Comes, ab Anglo immissus, ac Scotos inter se discordes, sine summo magistratu, sine certo imperio nactus, cum decem millibus mercenariorum, ac amplis auxiliis, Marciam & Teviotiam pervagatus, utriusque provinciæ arces, cum maximo potentiorum, nec leviore plebis (quæ adversus subitas incursiones hæc habebant propugnacula, in quibus se suaque servare soliti erant) damno, [2]*evertit*. Et Scotia tum ita intestinis laborabat seditionibus, ut, vicinorum calamitates nemo ad se pertinere existimaret. Angli, per aliquot menses, qua libuit sine prælio grassati, cum solvissent exercitum, Scoti finitimi, ut aliqua ex parte accepta damna ulciscerentur, cum assiduis incursionibus e Northumbria prædas agerent, missus iterum adversus eos Havartus, Jedburgum oppidum, etsi (ut mos fert Scotorum) immunitum, magno cum labore, nec sine suorum vulneribus, cepit. Dum hæc in Teviotia geruntur, tantus, incertum qua de caussa, equos Anglorum terror de nocte invasit, ut prope quingenti, abruptis vinculis, in castra illati, obvios dejecerint, quosdam obtriverint, ac inde velut furentes egressi, & per agros dispersi, passim prædæ Scotis fuerint. Trepidatio ingens in castris, atque, Ad arma, clamatum: neque ante lucem potuit tumultus sedari. Eo quod consecutum est triduo nulla re præterea gesta, Anglorum exercitus est dimissus.

XVIII.

1 *Discessum*] Crafordius legendum vult *discessum est.*]

2 *Evertit*] Hanc vocem, ad sensum necessariam, omnibus tamen libris desideratam, Crafordii monitu reposuimus.

XVIII. Dux Albinus, cum omnes portus Gallici littoris obsessos ab Anglis, qui reditum ejus in Scotiam observare jussi erant, sciret; quibus impar viribus erat, arte statuit eludere. Classem suam nullum in unum locum contraxit, sed per varios portus ita sparsam tenebat, ut nullam bellici apparatus speciem præferret, milites in locis mediterraneis ita collocarat, ut nihil minus, quam de navigando, cogitare videretur. Anglicæ classis præfectus, qui ad eum excipiendum, usque ad Idus Augusti frustra toto mari volitaverat, per exploratores certior factus, neque classem, neque exercitum toto littore Gallico parari, ratus eum nihil ante ver proximum moturum, naves subduxit. Dux Albinus, hostium discessu cognito, repente quinquaginta navium classe contracta, ac tribus millibus peditum, centumque cataphractis impositis, post æquinoctium autumni e Gallia solvit: ac Octavo Calendas Octobris Araniam insulam tenuit; eodem forte die, quo Jedburgum ab Anglis est crematum.

XIX. Ostendimus, quam miserabilis, æstate superiore, fuerit rerum Scoticarum status, proceribus inter se dissidentibus, Anglo proxima sibi omni belli clade devastante, ac mari obsesso, spe omni externi auxilii sublata. Hostis autem consilium eo spectabat, ut feroces Scotorum animos, malis fractos, ad pacificendum secum cogeret. Nec segnius etiam Scoti factionis Gallis adversæ laborabant, ut perpetuum cum Anglo fœdus iniretur, Regina principe. Nam, cum Humius morte sublatus, Duglassius relegatus esset, cæterique magis idonei comites, quam ad res suscipiendas duces haberentur, quicunque alieno adversus Gallos erant animo, se ad Reginam applicarant. Illa pariter, ut fratri gratificaretur, & imperii vim ad se traheret, dissimulata cupiditate privata, hortabatur; „Ut filium, jam prope puberem, e peregrinorum manibus, & se ab externo jugo liberarent. Prospiciebat etiam Regina, adversus maritum, quem jamdudum cœperat odisse, præsidia. Anglus etiam, frequentibus ad proceres Scotorum literis & pollicitationibus, consilium sororis promovebat: „Per se enim non stetisse, quo minus æterna inter vicina regna esset amicitia: idque se, cum alias, tum nunc maxime cupere, nullo „rerum suarum respectu, sed ut omnes intelligerent, se sororis filium amplecti, tueri, & quibus posset commodis amplificare velle. Quod si Scoti in „animum inducerent, soluto cum Gallis fœdere, sese Anglis conjungere, „brevi cogrituros, quam nec ambitioni, nec potentiæ, sed uni concordiæ „studeret, Maria filia unica Jacobo collocata: quo matrimonio, non Scoti „Anglorum, sed Angli Scotorum imperio accederent. Odia non minora inter „alias gentes intercessisse, quæ & affinitatibus, & rerum necessariarum com„merciis, & mutuis beneficiis, extincta & prorsus abolita fuerint. Commemorantur ab aliis commoda & incommoda, quæ ex utraque amicitia redundare possent. „Alteram esse gentem in eadem terra natam, sub eodem cœli „tractu educatam, lingua, moribus, legibus, institutis, vultu, colore, li„neamentis corporis adeo similem, ut magis una, quam diversæ nationes vi„deantur: alteram non magis cœlo & solo, quam omni vitæ cultu differen„tem; præterea quæ nec magnum, si hostis esset, detrimentum Scotis pos-

„set afferre, nec, si esset amica, emolumentum. Anglum in propinquo, „Gallica auxilia longinqua esse. Iter unum per mare, quod & ab hostibus occludi, & tempestatibus impediri posset. Considerarent itaque, quam ad momenta rerum gerendarum esset incommodum, & ad salutem tuendam intutum, spem omnem salutis a vento suspensam habere, & in elementi inconstantissimi arbitrio sui status incolumitatem collocare. Quantum auxilii in amicis absentibus, adversus præsentia pericula, esset, si unquam alias, certe hac ipsa æstate, non modo intelligi, sed oculis spectari potuisse, cum Anglus hinc nos, ab amicis desertos, ferret, ageret, totisque viribus in perniciem nostram incumberet; illinc auxilia, sæpe promissa ac diu sperata, teneret classibus suis obsessa.

XX. Hæc cum pro fœdere Anglico disputarentur, ac non pauci in eam sententiam ituri essent, multi contra differebant. Erant enim, in eo conventu, plerique Gallicis largitionibus præoccupati, nonnulli etiam, qui, quod e publicis detrimentis sua comparabant emolumenta, omnino a pace abhorrebant. Nec deerant, quibus Angli in pollicendo facilitas esset suspecta, præsertim cum res Anglica tum potissimum penderet ex arbitrio Thomæ Volsæi Cardinalis, viri pravi & ambitiosi, & qui consilia omnia ad suam privatim auctoritatem & dignitatem ampliandam referret; ideoque ea ad omnem fortunæ flatum accommodaret. Hi tum omnes, diversis rationibus adducti, sed pari studio tamen, Gallicum fœdus tuebantur: negabantque; „Repentinam „illam hostis liberalitatem esse gratuitam. Nec nunc primum Anglos illis artibus, ad incautos homines decipiendos, uti. Eduardum Primum juratum, „& omnibus legum vinculis constrictum, ad litem dirimendam arbitrum electum, sese, per summam injuriam, Regem Scotorum creasse: nuper etiam „Eduardum Quartum Cæciliam filiam Jacobi Tertii filio despondisse: cum „autem puella nubendo maturuisset, nuptias prope paratas, occasione belli ex „nostris domesticis dissidiis arrepta, dissolvisse. Neque nunc aliud Anglum „quærere, quam ut, injecta spe vana dominatus, nos in veram servitutem rapiat, ac destitutos externis auxiliis, tot virium suarum molimine incautos „opprimat. Nec illud quidem, in quo exultat eorum oratio, verum; tutiorem esse propinquam, quam longinquam amicitiam. Dissensionum enim „caussas inter vicinos nunquam defuturas: quas sæpenumero casus gignat, & „potentiores non raro, levi occasione oblata, serant. Concordiæ leges, qui „superior in armorum erit certamine, pro suo arbitrio præscribet. Neque unquam inter finitima regna tam sanctum fuisse amicitiæ vinculum, quod non, „vel oblatis occasionibus, vel quæsitis caussis, sæpissime violaretur: neque sperandum Anglos nunc magis a nobis violandis temperaturos, quam a tot sui „sanguinis Regibus abstinuerint. Fœderum enim sanctitas, & jurisjurandi religio, & pactorum & conventorum fides, inter bonos firmissima sunt vincula; „inter malos, oblata commoditate ad fallendum, retia: hæc autem commoditas in finium propinquitate, & linguæ commercio, & vitæ cultu non dissimili, vel maxime sita est. Quod si hæc omnia longe secus haberent, duo „tamen nobis providenda sunt, alterum, ne veteres amicos, sæpe de nobis „bene

„ bene meritos, inauditos rejiciamus, alterum: ne, frustra altercando, tem-„ pus hic teramus, ea præsertim de re, de qua nihil, nisi in omnium Ordinum „ coventu, constitui potest. Hoc maxime pacto Gallicæ factionis homines tenuerunt, ne quicquam, ante certos de Gallorum auxiliis nuncios, decerneretur.

XXI. Adventus Proregis divulgatus amicos magna lætitia affecit, dubios confirmavit, & multos, ad fœdus Anglicum proclives, retinuit. Ille, apparatu belli adverso flumine Glotta Glascuam misso, recensuit ibi exercitum, ac præmisso edicto, ut Nobilitas Edinburgi præsto esset, luculenta oratione apud eos habita, laudat eorum constantiam in antiquo fœdere conservando, & adversus Anglorum perfidiosas pollicitationes providentiam: multa magnifice commemorat de Francisci Regis erga Scotorum gentem animo, studio, & liberalitate: hortatur, „ Ut, simultatibus depositis, dum externa adsunt auxi-„ lia, acceptas ulciscantur injurias, & insigni damno insolentiam hostis repri-„ mant.

XXII. Per hos dies, refecto milite, & [1] Scotorum copiis adjunctis, ad limitem pervenit, ad undecimum Calendas Novembris. Sed cum, jam Angliam ingressurus, ponte ligneo, qui est ad Mulrossiam, copiarum partem majorem traduxisset, Scotis eadem caussantibus, quæ superiore expeditione ad Solvæum prætenderant, ac Angliam ingredi renuentibus, transgressos amnem eadem via reduxit: atque paullo infra, ad sinistram Tuedæ ripam, positis castris, Vercam arcem, ad dextram ex adverso sitam, oppugnare est aggressus. Equites interea, trans amnem missi, aditus omnes obsidebant, ne qua inclusis auxilia intromitterentur: vicinum agrum ferro flammaque vastabant. Arcis hæc forma est. Turris munitissima in intima area in magnam assurgit altitudinem: eam duplex murus ambit, exterior latum amplexus spatium, in quod, belli tempore, rustici solebant confugere, ac pecora fructusque agrorum conferre: interior multo angustior, sed, fossis circumductis, & turribus excitatis, munitior. Exteriorem ambitum cum Galli cepissent per vim, Angli, immisso in horrea atque stramenta, quæ in eis erant, igne, flamma fumoque eos exegerunt. Biduo deinde proximo, interiore muro tormentis converberato, postquam satis facilis aditus patefactus videbatur, iterum Galli rem aggressi, per ruinas quidem strenue transcenderunt, sed cum ex arce intima, adhuc integra, omni genere telorum ipsi ad omnes ictus expositi peterentur, paucis suorum amissis, ejecti ad exercitum, trans flumen redierunt.

XXIII. Prorex, cum & Scotorum animos a rebus gerendis videret aversos, & pro certo comperisset, copias Anglorum numerosissimas, nempe in quibus ipsi scribant quadraginta millia armatorum fuisse, ac præterea millia sex ad Bervici oppidi propinqui custodiam relicta, tertio Id. Novembris castra movit ad Cœnobium Monacharum, (Ecclesiam vocant) ad sex ab eo, ubi consederat, loco passuum millia. Inde, de tertia vigilia, Lauderam profectus, iti-

1 *Scotorum copiis adjunctis*] Huic expeditioni Buchananus ipse, tum juvenis admodum, interfuit, ut ipse in vita sua testatur.

itinere nocturno, propter subitum nivis casum hominibus & jumentis vehementer afflictis. Eadem vis tempestatis effecit, ut Angli, nulla re gesta, soluto exercitu, domos discederent. Hiemis reliquum prope quietum fuit. Adulto jam vere, Prorex in conventu Nobilitatis caussas explicavit, cur sibi in Galliam redeundum esset: verum ante Calendas Septembris se rediturum pollicebatur. Ab eis vicissim petit; „Ut interea Rex se Sterlini contineret: nec pa-„cem, aut inducias, ante suum reditum, cum Anglis faceret: neque quicquam „in administratione regni innovaret. Id cum sancte ei promissum fuisset, ad XIII. Cal. Junii cum suis e Scotia solvit.

XXIV. Absente Prorege, cum omnes omnia non modo impune dicerent, sed facerent, agerent, ferrent, raperent; Rex adhuc impubes, matre, Comitibus Araniæ, Leviniæ, Crafordiæ, compluribusque aliis supremi ordinis nobilibus auctoribus, Sterlino Edimburgum venit [1] ad IV. Cal. Aug. [2] Primoribus in Regiam ad Sanctæ Crucis coactis, de consilio eorum regni administrationem [3] Rex suscepit: ac postridie omnes novo sacramento in suum nomen ade-

1 *Ad IV. Cal. Aug.*] *VII. Cal. Aug.* habent Lestæus & Holinshedius.

2 *Primoribus in Regiam*] Significare hic videtur Buchananus Jacobum V. regni administrationem IV. Cal. Aug. anni 1524 suscepisse: quod tamen a vero abesse monstrant ipsius Regis ad Albiniæ Ducem literæ, quas, quod rerum Scoticarum tum statum breviter exponant, nec ineleganti stylo sint scriptæ, non indignas, quæ hic Lectorum oculis subjiciantur, putavi.

„JACOBUS Dei gratia Rex Scotorum, „illustri Principi Joanni Albaniæ Duci „salutem. Quum ultimo hinc esses ena-„vigaturus, consanguinee noster charissi-„me, pollicitus es, te ante Calendas pro-„ximi tunc Septembris isthuc rediturum; „sique id minus ad præstitutum constitisset „diem, consuluisti, Regiam majestatem & „rerum summam nobis esse deferendam. „Itaque post lapsum diem, postque o-„mnem reditus tui exspectationem interci-„sam, omnes regni nostri status, externa „& domestica ægre ferentes mala, puta-„runt hoc regnum, capite truncum, diu-„turnum non futurum. Quare iidem sta-„tus, tuum consilium commodissime se-„cuti, in publico frequentique consessu, „nos veluti nativum germanumque Re-„gem, Regiæque majestatis caput, cæte-„ris membris præfecerunt: charissimam „quoque nobis matrem, ac viros pruden-„tia & auctoritate summos, qui nobis in „regni administratione rerumque extera-„rum consultatione perpetuo adsint, adjun-„xerunt: quam regni formam tibi summe „placituram non dubitamus. Sed illud, con-„sanguinee charissime, omnibus satis co-„gnitum est, tibi vero maxime, quam „imparatos nos plerumque adoriantur ho-„stes. Ea de caussa eorum insultus sæpius „perpessi, pluresque in posterum metuen-„tes, arcem nostram de Dunbar, ac tor-„menta bellica quæ tuo nomine a præsidio „Gallico occupantur, pluries per Heral-„dum, leniter quidem, sed incassum ex-„poscimus. Quare te oratum volumus, „ut per tuas literas tuo præsidio mandes „nobis arcem nostram & tormenta quam „placidissime restituere. Cæterum spera-„mus te eodem erga nos animo nostrumque „regnum perseveraturum, quo multis ante „annis, & hic & in Galliis, nostri regni „& majestatem & negotia curasti: nos „vero pro viribus similem tibi præstabi-„mus animum, chariorem enim te, aut „sanguine nobis magis junctum, habe-„mus neminem. In optatos successus, con-„sanguinee illustris, diu vivas. Ex op-„pido nostro Edimburgensi, tertio Idus „Decembris, anno supra millesimum & „quingentesimum vigesimo quarto. *Vide „Epist. Jacobi V. in Biblioth Jurid. Edimb.*

3 *Rex suscepit*] Ita MS. & princeps editio Edimb. at recentiores vocem [*Rex*]

adegit. Qui publicam functionem aut procurationem habebant, universos, juris usurpandi caussa, exauctoravit: ac, paucis post diebus, omnes in pristinum, unde dejecti erant, locum restituit. Magno procerum numero [1] ad XX. Aug. diem convocato, ut imperium, quod ipse jam usurpaverat, Proregi abrogaret, cum splendida (ut moris est) pompa, in publicum urbis prætorium processit. Fani Andreæ & Abredoniæ Episcopi, qui soli dissentiebant, & Calendas Septembres exspectandas censebant, in custodiam dati. Illi, ut suis se armis ulciscerentur, omnibus per suas jurisdictiones sacrorum usu interdicunt: verum, post alterum fere mensem, Rege placato, in pristinum gratiæ locum restituti fuerunt.

XXV. Circa idem fere tempus, Archibaldus Duglassius (quem in Galliam relegatum diximus) præmisso Simone Pennango, homine acri, & cui plurimum fidebat, egit cum Rege Anglorum, ut [2] per ejus ditionem tuto redire domum liceret. Anglus, qui Ducis Albini hominis impigri auctoritatem imminui non moleste ferebat, ac rerum Scoticarum mutationem libens audiebat, Comitem advenientem benevole accepit, & liberaliter dimisit. Ejus autem reditus Scotorum animos varie affecit. Nam, cum ad Reginæ & Comitis Arraniæ arbitrium negotia publica gererentur, magna Nobiliorum pars, cujus principes erant Joannes Stuartus Leviniæ, & Calenus Cambellus Argatheliæ, Comites, se ad nullam curæ publicæ partem recipi, iniquo animo ferentes, cum ingenti gratulatione Duglassium receperunt: ut cujus auxilio vel potentiam factionis adversæ ad se traducerent, vel certe fastum reprimerent. Contra, Regina, quæ (uti dictum est) animum a marito averterat, ejus adventu commota, omnibus machinis eum oppugnare instituit. Hamiltonius quoque, ex residuo odio, ei non modo infensus, sed etiam metuens, ne a Duglassio, quem secundo loco non fore contentum sciebat, in ordinem redigeretur, adversus eum, velut pro dominatione retinenda, totis viribus contendebat. Hi cum in arce Edimburgensi se continerent, nec ignorarent, multos procerum rerum novarum esse cupidos, tamen & loco munitissimo, & Regis quamlibet inermi auctoritate confisi, a vi sibi tuti videbantur. Pars adversa, coacto majore Nobilitatis numero, tres e suis eligunt Regis & regni custodes, Archibaldum Duglassium Angusiæ, Joannem Stuartum Leviniæ, & Calenum Cambellum Arga-

[*Rex*] utpote minus necessariam, delendam censuerunt.

1 *Ad XX. Augusti diem*] Ex modo descriptis Jacobi V. literis, legatique insuper ad Franciscum I. Galliarum Regem eodem tempore missis mandatis, plane apparet, Jacobum V. tum 13 ætatis annum agentem, non ante regni administrationem suscepisse, quam elapsæ essent Calendæ Septembris, quibus se Albinus rediturum promiserat. *Ibid.* Id vero clarius adhuc elucescit ex ipsis Conventus publici 14 Novemb. 1524 habiti Actis, cujus statim initio hoc decretum occurrit: *A Rege regnique Ordinibus est statutum, ut cum Joannes Albiniæ Dux in Galliis absens, ad præstitutas Kal. Septembris, cum auxiliis Gallicis, quæ in regni defensionem secum adducturum promiserat, non sit reversus, Rex ipse suis auspiciis, charissimæque matris consilio, regnum deinceps administraret.* Vide Observat. ex Actis publ. in Biblioth. Jurid. Edimb.

2 *Per ejus ditionem*] Vide supra ad Lib. I. cap. 43.

1 *Episco-*

gatheliæ, Comites. Hi, celeritate summa usi, primum transmisso Fortha, Jacobum Betonium, summa prudentia virum, perspectis factionis opibus recusare non ausum, sibi adjungunt. Inde Sterlinum profecti, ministeriis & procurationibus publicis ad suæ factionis homines translatis, Edimburgum, nullis præsidiis munitum, sine vi ingrediuntur: arcem, levi aggere circumjecto, obsident. Qui intus erant, nulla re ad obsidionem tolerandam satis provisa, & illam & sese dedunt. Cæteris, præter Regem, dimissis, omne curæ publicæ pondus in tres, quos diximus, Comites transferunt, ea lege, ut singuli per ordinem quaternos menses apud Regem essent.

XXVI. Sed ea societas nec fida, nec diuturna fuit. Duglassius primis mensibus ad aulam regendam adhibitus, Regem in ædes Archiepiscopi Fani Andreæ induxit: & supellectili ejus & re familiari pro sua (nam ab eis jam defecerat) usus est: & quo magis animum Regis sibi devinciret, omnibus voluptatum illecebris eum imbui permisit. Nec tamen propositum tenuit; ministris domesticis Regis ab adversa factione, cujus principes erant Regina & Hamiltonius, corruptis. Prima animorum in aula alienatio fuit, ob sacerdotiorum divisionem, Duglassiis omnia ad se trahentibus. Georgio Crichtonio, ad[1] Episcopatum Caledoniæ translato, Cœnobium Sanctæ Crucis suburbanum, ab eo relictum, Duglassius Gulielmo fratri donavit, qui Coldingamiam, ad sex a Bervico millia passuum, jam quintum annum, a cæde Roberti Blacateri postremi Abbatis, per vim tenuerat: nam a Pontifice Romano id Cœnobium, consentiente Joanne Prorege, acceperat Patricius Blacaterus, Roberti frater patruelis. Is etiam litem intenderat Joanni Humio, familiari Comitis Angusiæ, & sororis filiæ marito, de veteri Blacaterorum patrimonio universo. Igitur Patricius, opibus Duglassianorum impar, sua adversariis esse prædæ patiebatur: sese vero procul ab regionibus eorum factioni obnoxiis, apud materni generis propinquos, melioribus temporibus reservabat. Duglassiani, etsi Patricium facile contemnebant, tamen, cum rerum gubernaculum tenerent, ut maculam illam, aliena violenter obtinendi, eluerent, eum per amicos aliqua ratione placare contendunt: cumque ille non alienum a concordia se ostenderet, ac multum de suo jure paratus esset remittere, accepta fide publica, per diploma missum a Duglassio, cum Edimburgum cum paucis & inermibus veniret, non procul ab urbis porta, ab Joanne Humio, ex insidiis erumpente, est interemtus. Ejus facinoris fama cum urbem pervasisset, multi, conscensis equis, ut percussores comprehenderent, aliquot millia passuum secuti, animadverso, Georgium Duglassium Comitis fratrem in suo cœtu esse, ac multos præterea Duglassianos, & Humii propinquos, incerti quo animo illi exissent, utrum ut caperent, an ut tuerentur, cædis auctores sequi ulterius destiterunt. Adversi passim de Duglassio rumores ferebantur. Jam Calenus Cambellus

1 *Episcopatum Caledoniæ*] *Caledoniorum* rescribi jubet Crafordius, ut Lib. VIII. 44. IX. 7. & XIV. 13. Verum cum ipse Buchan. Lib. 1. 25. & alibi, oppidum *Caledoniam*, populum *Caledonios* appellet, nihil caussæ obstare videtur, quo minus nunc *Caledoniæ*, nunc *Caledoniorum* Episcopus vocetur, pari jure quo *Angliæ* vel *Anglorum* Regem appellare solemus.

1 *La-*

lus se ab illo velut triumviratu subtraxerat: & [1] Levinius, etsi Regem sequebatur, Duglassiis tamen munera publica & emolumenta ad se trahentibus, animi ab eis alienati multa indicia dabat. Verum illi, opibus suis freti, rumores & indignationes aliorum parvi faciebant.

XXVII. Rex inter hæc, etsi indulgentius, quam decebat, habebetur, ut ea licentia infirmus adhuc animus teneretur, tamen paullatim & eorum imperii pertæsus, &, ministris domesticis, partim vere, partim falso, Duglassiorum acta vellicantibus, & dubia in pejus interpretantibus, alienatus, inter familiares, quibus audebat consilia secretiora credere, de se vindicando in libertatem occulte differebat. Unus e proceribus Joannes Leviniæ Comes erat, cui aperire intimas cogitationes non timeret: erat enim, præter alias animi & corporis virtutes, ore probo, & naturali quadam suavitate morum ad homines conciliandos egregie compositus. Eo igitur in conscientiam assumto, dum de tempore, loco, & ratione rei perficiendæ consultatur, Duglassius, multis expeditionibus, ad latrocinia coërcenda, sed non magno successu, factis, tandem circa finem Julii, Regem in Teviotiam ducere statuit, ejus præsentiam ad terrorem injiciendum aliquid profuturam ratus. Jedburgi conventu habito, principes familiarum, ex omni circa regione ad se vocatos, Rex jubet, suæ quemque gentis facinorosos, quorum nomina eis edidit, exhibere: quibus gnaviter parentibus, multi latronum duces supplicio affecti: multis, in spem vitæ in melius mutandæ, venia data. Ibi in lætitiam solutis omnium animis, qui Regem Duglassiis eripere conabantur, eis opportunum visum est, ut conata perficerent, quod Valterus Scotus, qui non longe a Jedburgo habitabat, magnas in regionibus propinquis clientelas habebat. Rei gerendæ ratio sic inita erat, ut Valterus Regem domum suam invitaret, ibique non invitum detineret, dum majores ad rei famam copiæ convenirent. Id consilium, sive forte fortuna, sive alicunde emanante indicio, discussum videbatur, Rege retro ad Mulrossiam ducto. Verum Valterus, nihil ea re segnior, recta ad Regem ire pergit. Cum jam non longe abesset, trepidus ad Duglassios nuncius affertur; „ Valterum, cum ingenti armatorum manu, ipsum armatum advenire: nec dubium „ esse, quin homo factiosus ac manu promtus aliquid mali machinaretur. Ibi statim magno cum tumultu ad arma concursum. Duglassius, etsi numero esset inferior, tamen, cum e suis delectos circa se haberet, reliquos vero ex Humiorum & Carorum familia, cum principibus suis Georgio Humio & Andrea Caro, viros fortes, pugnæ fortunam experiri statuit. In ipso temporis articulo, pene in mora fuit Georgius Humius, qui Duglassio jubente, ut ex equo descenderet, & partem pugnæ capesseret; „ Se, si Rex juberet, descensurum, respondit. Concursum est magnis utrinque animis, ut quibus Rex (præmium certaminis) spectator esset. Joannes Stuartus prope Regem otiosus pugnæ arbiter stetit. Post acrem conflictum, vulnerato Valtero, ejus clientes loco cesserunt. Quo minus ex ea victoria solida lætitia Duglassiani fruerentur, fecit mors Andreæ

[1] *Levinius*] Ita MS. & alibi semper editi codices, quibus tamen omnibus hic male irrepsit [*Levinianus*.]

 1 Cer-

Andreæ Cari, propter virtutes utrique partium vehementer desiderati. Ex ejus cæde, diuturnum odium inter Carorum & Scotorum familias est ortum, nec sine sanguine restinctum. Ex eo, Joannes Stuartus, qui se in conflictu ambiguum gesserat, Duglassiis ante suspectus, jam vero manifestus hostis habitus, ex aula discessit. Hæc gesta sunt ad VIII. Calendas Augusti, anno millesimo quingentesimo vicesimo sexto. M. D. XXVI.

XXVIII. Duglassiani, multorum se obnoxios invidiæ cernentes, ut factionem suam nova virium accessione confirmarent, Hamiltoniorum gentem, & opibus & multitudine gentilium longe florentissimam, sed ab aula jam diu remotam, compositis ex vetere odio dissidiis, in partem curæ publicæ asciscunt. Ex adverso, Joannes Stuartus, multorum impenso erga se favore fretus, ac Regiis etiam literis occulte impetratis ad principes Nobilitatis, quos rem silentio tecturos sperabat, suas partes magnis accessionibus auget. Igitur cum Sterlini suæ factionis hominum conventum haberet, præsente Jacobo Betonio, cum nonnullis Episcopis, ac multis nobiliorum familiarum principibus, jam palam ad concilium refert, de Rege in libertatem vindicando. Id cum magno consensu decretum esset, quanquam dies a Levinio dictus ad conveniendum nondum advenerat, tamen, quia Limnuchi Hamiltonios ad iter impediendum congregatos audierat, [1] consultissimum visum est, eos, antequam Duglassiis jungerentur, aggredi: cum ea, quam habebat, manu, recta illuc iter intendit. Cæterum Hamiltonii, cum rescissent, Joannem summo mane, eo die, Sterlino moturum, Duglassios Edimburgo evocaverant. Illos vero, præter alia impedimenta, Rex etiam nonnihil retinebat, qui, simulata valetudine adversa, & tardius lecto surrexerat, & lentius progrediebatur, & per viam, velut alvo soluta, ut ad necessaria naturæ diverteret, quascunque poterat moras nectebat. Georgius Duglassius, cum blandiendo ad iter accelerandum nihil proficeret, „Potius inquit, quam te hostes nobis eripient, altera discerpti corporis pars „penes nos manebit.

XXIX. Id verbum altius, quam pro ætate, in Regis animum descendit: itaque Duglassiis exulibus, post multos annos, cum erga cæteros non admodum esset iniquus, de reconciliatione cum Georgio neminem unquam audire voluit. Hamiltonii, inter metum hostium imminentium, & spem adventantis auxilii, ad Avenni fluminis pontem (qui circiter mille passus ab Limnucho abest) sese instruxerant: & pontem quidem levi præsidio obtinebant: reliquos in supercilio collium, qua hostem venturum sciebant, objecerunt. Levinius, præcluso per pontem transitu, paullo supra eum, ad Monacharum familiam, (Manuelem vocant) modicis aquis fluentem amnem suos transire jubet, & Hamiltonios e collibus dejicere, priusquam Duglassii advenirent. Leviniani cum per

1 *Consultissimum visum est*] Concinnius forte sic incederet sententia: *Quanquam dies a Levinio dictus a. c. n. a. tamen, quia Limnuchi Hamiltonios a. i. i. c. audierat, consultissimum ratus, eos antequam Duglassiis jungerentur aggredi, cum ea, quam habebat, manu, recta illac iter intendit.* Vel sic —— *consultissimum visum est, eos, antequam Duglassiis jungerentur, aggredi: cum ea igitur quam habebat manu,* &c.

1 *Eum*

per æqua & iniqua ad hostem contendissent, ac, lapidibus e superiore loco dejectis male accepti, jam ad manus venissent, clamor exortus est de Duglassiorum adventu: atque una ipsi de itinere in aciem accurrentes, prælii fortunam non dubiam fecerunt. Leviniani, cum multis vulneribus, in fugam compulsi. Hamiltonii, ac præter cæteros Jacobus nothus, crudeliter victoriam exercuerunt. Gulielmus Cunigamius, Comitis Glencarniæ filius, multis plagis saucius, a Duglassiis propinquis suis est servatus. Joannem Stuartum occisum Comes Araniæ, ejus avunculus, multis lacrymis, & Duglassius luctu & mœstitia, sed longe supra alios Rex est prosecutus: qui, conflictu ex clamore & tumultu cognito, præmiserat Andream Silvium Largoum, familiarem suum, sed serum re peracta auxilium, ut vitæ Levinii Comitis, si qua ratione posset, prospiceret.

XXX. Post hanc victoriam, factio Duglassianorum, ut metu injecto æmulos perpetuo sibi obnoxios haberet, quæstionem decrevit in eos, qui adversus Regem arma sumsissent. Ejus quæstionis metu, alii pecunia cum eis deciderunt: nonnulli in clientelam, partim Duglassiorum, partim Hamiltoniorum, se tradiderunt: pertinaciores in jus vocabantur. Ex eo numero Gilbertus Cassilissæ Comes, cum ab Jacobo Hamiltonio notho premeretur, ut se in clientelam Hamiltoniorum dederet, vir magni animi respondit: „Vetus amicitiæ „foedus ab utriusque avis factum: quo in fœdere suus avus, velut honoratior, „semper prior nominatur. Neque se nunc adeo decoris familiæ oblitum, aut „a majoribus degenerem videri velle, ut in eorum clientelam (hoc est, pro„ximum servituti gradum) sponte concedat, quorum princeps, in æquo soci„etatis fœdere faciendo, secundo fuerit loco contentus. Igitur cum, die dicta, Gilbertus ad caussam dicendam adesse juberetur, Hugo Kennedus, ejus propinquus, respondit; „Eum non contra Regem, sed a Rege missum, eo „in prælio affuisse: ac, multum frementibus adversus ejus audaciam Hamil„toniis, Regias, si sit opus, se literas prolaturum, „affirmavit. Rex enim, cum ad alios complures, tum ad Gilbertum, domum abeuntem, scripserat, ut Joanni Stuarto se conjungeret. Ille, cum jam certamen videret instare, nec spatium sibi relinqui, ad amicos & clientes convocandos, ex itinere cum familia, quæ tum aderat, Sterlinum divertit. Igitur impotentia Hamiltoniorum in eo judicio paullum repressa, Jacobus nothus, gravissimo in Kennedum odio incitatus, [1] eum intra paucos dies, per Hugonem Cambellum Aerensis diœcesis præfectum, in reditu tollendum curavit. Hugo, ut sceleris, quod clientibus commiserat, conscientiam dissimularet, quo die cædes facta fuerat, apud Joannem Areskinum, cujus uxor soror erat uxoris Gilberti Kennedi, fuit. Ea, statim facinore audito, multis verbis acerbe ei scelus exprobravit. Ita nobilissima Kennedorum familia prope ad interitum redacta est. [2] Comitis occisi filius, adhuc

1 *Eum — tollendum curavit*] Ejus acerbam mortem eleganti Epitaphio deflet ipse Buchananus. Lib. II. Epigram. 19. Vide quæ nos ad Buchanani vitam annotavimus, ad Ann. 1529.

2 *Comitis occisi filius*] Gilbertus Kennedus III. Cassilissæ Comes, qui altero post anno in Galliam profectus, ac Georgii Buchanani ingenio & consuetudine oblectatus, eum quinquennium secum retinuit, atque

adhuc impubes, ad propinquum suum Archibaldum Duglassium, tum Quæstorem Regium, confugit: suamque & familiæ salutem ei commendavit: benigneque ab eo receptus, ob altam indolem, gener est destinatus. Hugo Cambellus, in jus vocatus, cum sceleris manifesti teneretur, solum vertit. Nec minus acriter Duglassii suam in Jacobum Betonium exercuerunt iram. Copiis enim ad Fanum Andreæ ductis, arcem Episcopi, quem omnium consiliorum auctorem Comiti Levinio fuisse arguebant, expugnarunt ac diripuerunt. Ipse, quoniam nemo palam cum tueri audebat, mutando sæpe latebras, periculum effugit. Pari quoque dissimulatione, Regina, ne in mariti, quem oderat, manum veniret, solitudine sese tegebat.

M. D. XXVII. XXXI. Proximo vere ineunte, Duglassius expeditionem in Lidaliam fecit: multos latrones in casulis inopinantes oppressit: ac, antequam se colligere possent, occidit: captorum duodecim suspendio peremit: totidem obsidum loco retinuit: in quos, paucis post mensibus, cum eorum propinqui latrociniis non abstinerent, animadvertit. Accidit in ejus expeditionis initio, res in primis memorabilis, quam ob facinoris novitatem non censui prætereundam. Fuerat, in stabulo Joannis Stuarti, homo humili loco natus, ac ministerio perinde humili ad curandos equos adhibitus. Is cum, occiso ab Hamiltoniis patrono, aliquamdiu vagus & incertus consilii oberrasset, tandem, animo confirmato majus, quam pro fortuna & loco, unde erat, facinus patrare decrevit. Nam Edimburgum ad destinatam patroni mortui ultionem profectus, forte occurrit ejusdem fortunæ & familiæ homini: rogat; „Vidissetne Jacobum Hamil- „tonium nothum in urbe. Cum ille fassus esset, „Vidisti, inquit, hominum „ingratissime, & non peremisti sceleratum illum, qui optimum nostrum pa- „tronum trucidavit? Abi, quo dignus es, in maximam malam crucem: „ ac tantum locutus, se, quo iter intenderat, proripiens, recta in aulam perrexit. Erant ibi in area ampla, quæ ante palatium suburbanum est, ad duo millia hominum armata, ex Duglassiorum & Hamiltoniorum clientibus, ad eam, de qua diximus, expeditionem parata. Hic ille patroni vindex, cæteris neglectis, in unum Hamiltonium oculis animoque intentis, tum sine armis penulatum ex area egredientem conspicatus, in fornice oblongo, & paullo obscuriore, qui portæ est impositus, in eum involat, ac sex vulnera (quorum quædam prope ad vitalia penetrabant, alia Jacobus, flexu corporis, & objecta penula, pene effugerat) infligit, statimque sese in turbam retro conjicit. Repente orto tumultu, cum Hamiltoniorum quidam suspicarentur, a Duglassianis, veteris odii nondum oblitis, tam atrox facinus patratum, nihil pro-]ius factum est, quam ut hæ factiones inter se confligerent. Tandem compressa paullum trepidatione, jussi omnes, qui aderant, ad parietes areæ circumjectos ordine simplice secedere. Percussor ibi, cruentum ferrum adhuc tenens, est deprehensus. Interrogatus, „Unde esset, & cur illuc venisset, „ cum non satis constanter responderet, ad carcerem tractus, repræsentatis tormentis, statim fassus est, „In ultionem cædis patroni facinus a se susceptum: hoc

atque in Scotiam anno 1534 una reduxit. Vide Buchan. vit. loc. cit.

J Da-

, hoc autem unum se dolere, quod frustra tam præclarus conatus cecidisset. Diu tormentis excarnificatus, nullum conscium edidit: tandem damnatus, ac per urbem circumductus, cum nudi corporis totius singulæ partes ferro ignito tentarentur, nullum, nec sermone, nec oris habitu, doloris indicium dedit. Dextera manus cum detruncaretur, „Levius, quam pro merito, eam plecti, „dixit, quæ animo tam forti non fuisset obsecuta.

XXXII. Eo quoque anno, Patricius Hamiltonius, e Joannis Ducis Albini sorore & fratre Comitis Araniæ natus, juvenis ingenio summo, & eruditione singulari, conjuratione sacerdotum oppressus, ad Fanum Andreæ vivus est crematus. Non adeo diu post ejus supplicium, animos hominum conterruit Alexandri Cambelli mors. Is erat e sodalitio Dominicanorum, & ipse magno ingenio juvenis, & eorum, qui Thomæ Aquinatis sectam imitantur, inter eruditiores habitus. Cum eo Patricius, de Scripturæ sacræ interpretatione, sermones sæpe contulerat: ac differendo eo perduxit, ut omnia prope capita, quæ tum habebantur paradoxa, vera fateretur. Nihilominus Alexander, vitæ quam veri cupidior, a suis persuasus, eum publice accusavit. Patricius, ut erat natura vehementior, hanc hominis ambitiosi pravam gloriæ captationem ferre non potuit: sed palam exclamavit, „Ego te, hominum nequissi„me, qui quæ nunc damnas, ea vera esse scis, & paucis ante diebus apud me „es confessus, ad tribunal Dei vivi in jus voco. Qua voce Alexander perturbatus, nunquam ex eo die compos mentis fuit: ac, non multo post, insania conflictatus, mortem obiit.

XXXIII. Hoc toto spatio, ac magnam anni proximi partem, [1] Duglassiorum alii in aliam partem intenti, de Regis ab se secessione securi erant: quod, & blandimentis & immodica licentia satis conciliatum ejus animum crederent: nec, si secus erga eos animatus esset, ulla erat factio adversus ipsorum opes satis firma, nec locus ullus munitus, quo se reciperet, præter unam Sterlini arcem, quæ sedes Reginæ ad habitandum attributa fuerat; sed tum a Reginæ ministris, cum ipsa se metu Duglassiorum occultaret, ad tempus deserta; ac, tumultu paullatim residente, in speciem magis, quam adversus vim instructa. Rex, quantulocunque laxamento accepto, quod id unum sibi perfugium relictum cerneret, cum matre clam transegit, arcemque & circumjectos agros, cum aliis prædiis non minus illi commodis, commutavit: deinde, rebus aliis, quatenus occulte poterat, comparatis, & Duglassiis in custodiendo minus intentis, noctu cum paucis e Falcolandia Sterlinum se contulit, ac brevi multis procerum ad se arcessitis, aliis ad rei famam sponte accurrentibus, jam satis adversus vim tutus erat. Ex horum sententia, Rex edixit, „Ut Duglassii „ab omni administratione publica abstinerent: item, ne quis propinquorum, „affinium, aut clientium eorum, propius [2] duodecim millia passuum, ad au„lam

1 *Duglassiorum alii in aliam partem intenti*] Ita monente Crafordio emendavimus. Vide tamen annon possit defendi vetus lectio, *Duglassiorum aliis in aliam partem intentis*, ea ratione qua ad Lib. VI. 22. superius est annotatum.

2 *Duodecim millia*] Leslæus, Holinshedius & Andersones *quatuor* Pitscottius *sex millia*, ajunt. Sed in parvo discrimine hanc rem ponendam arbitror.

„lam accederet. Si quis fecus feciſſet, ei capitale fore. Id edictum cum Duglaſſiis Sterlinum venientibus oblatum fuiſſet, multis cenſentibus progrediendum, Comes cum fratre Georgio auctores fuerunt edicto parendi. Ita retro Limnuchum conceſſerunt, ibi manſuri, dum certior nuncius ab aula afferretur.

XXXIV. Interea Rex, ſumma diligentia miſſis etiam ad longinquas regni partes viatoribus, proceres, quibus in comitiis publicis ſententiæ dicendæ eſt jus, imperat, ut Edimburgi III. Non. Septembris adſint: ipſe Sterlini, Duglaſſii Edimburgi, copias contrahunt: uterque magis ſui tuendi cauſſa, quam ut alterum invaderet. Tandem poſtridie Calendas Julii Duglaſſii urbe diſceſſerunt, ac Rex ſub ſignis ingreſſus eſt. Ibi, amicis apud Regem deprecantibus, conditiones Duglaſſiis oblatæ, ut Anguſiæ Comes trans Spaam relegaretur, Georgius ejus frater & Archibaldus patruus in arce Edimburgenſi cuſtodirentur: huic decreto ſi parerent, Regiæ clementiæ ſpes facta. Hac conditione rejecta, per fœcialem juſſi ad comitia Edimburgi III. Nonas Septembris adeſſe. Interea publicis functionibus eis ademtis, pro Comite Cancellarius eſt factus Galvinus Dumbarius, nuper Regis Præceptor, vir bonus & doctus, ſed in quo nonnulli civilem prudentiam deſiderabant: pro Archibaldo Quæſtor Robertus Carnicrucius, a pecunia, quam virtute notior. Duglaſſii prope ad ultimam ſpem redacti, Edimburgum, diſceſſu Regis vacuum, miſſis cum Archibaldo illuc aliquot equitum turmis, occupare conantur; eo conſilio, ut, excluſo illinc Rege, conventum ſolverent. Verum VII. Calendas Septembris Robertus Maxuallius, cum clientibus & amicis, magnoque promiſcuo vulgi numero, juſſu Regis prævenientes, eos excluſerunt: ac ſtationibus & excubiis diligenter diſpoſitis, ad comitiorum uſque tempus, ſummam ibi tranquillitatem ſervarunt. Duglaſſius, hac ſpe dejectus, ad Tentallonem arcem ſuam, ad XVI. millia paſſuum ab urbe ſeceſſit.

XXXV. Rex quo die Sterlino movit, tanta vis imbrium de cœlo dejecta eſt, ut, torrentibus auctis, comites ejus in multas partes diſtracti, ac diu vexati, multa nocte Edimburgum ſint ingreſſi, ita vehementer violentia tempeſtatis afflicti, ut a paucis equitibus maximo damno facile affici poſſent. In comitiis aqua & igni interdictum fuit Comiti Anguſiano, Georgio fratri, Archibaldo patruo, præterea Alexandro Dromundo Carnocenſi, eorum intimo amico: bona eorum fiſco adjudicata. Adjectum eorum condemnationi edictum, quo, qui eos tecto recepiſſet, aqua, igni, aliave ope juviſſet, eidem pœnæ obnoxii judicantur. Maxime ad eos damnandos homines commoti putantur, quod Rex jurejurando affirmavit, „Se, quamdiu apud Duglaſſios fuit, „ſemper vitæ ſuæ timuiſſe: cumque timorem, poſt Georgii minas, vehe„mentius auctum, „aſſeveravit. Unus in hoc concilio Joannes Bannatinus eſt inventus, Duglaſſiorum cliens, qui publice proteſtari auderet, „Nihil eorum, „quæ tum agerentur, Comiti fraudi eſſe debere; cum juſti ei metus cauſſa „eſſet, cur ad dictum diem non adveniret. Paucis poſt diebus, alter Comitis frater, Gulielmus, Abbas Cœnobii Sanctæ Crucis, morbo ſimul & animi anxietate, & rerum præſentium tædio, eſt extinctus. Sacerdotium

ejus

ejus [1]Robertus Carnicrucius, homo humili loco natus, sed pecuniosus, a Rege, tum a pecuniis inopi, redemit, novo genere fraudis elusa lege ambitus, quæ sacerdotia venire vetat: sponsione scilicet victus, qua, magna pecunia deposita, contenderat, Regem non eum proximo sacerdotio vacuo donaturum.

XXXVI. Duglassii tum demum, omni veniæ impetrandæ spe abjecta, ad vim apertam, & vindictæ solatium ex inimicorum calamitate, conversi, prædia eorum omni genere molestiæ vexabant: Coslandiam & Cranstonum vicos cremarunt: & quotidie portis Edimburgi ita obequitabant, ut urbs prope obsessa videretur, atque delicta potentiorum vulgus innoxium lueret. Inter hæc, ad undecimum Calendas Decembris, Martina, navigium ea ætate nobile, pretiosis mercibus onusta, ad Ennervicum vi tempestatis in littus impegit: mercium pars a Duglassianis equitibus, in ea regione vagis, est direpta: reliquum etsi rustici sustulissent, tanta ignoratione pretii, ut cinnamomum, tanquam vilis cortex, ad ignis usum distractum esset, tota tamen invidia in Duglassianos versa est. Hac rerum commutatione facta, latrones, qui jam diu metu a maleficiis continebantur, e latebris suis prodeuntes, omnes regiones vicinas incursionibus infestas habebant: & quamvis a multis varia facinora passim ederentur, omnia omnium furta & cædes, ab aulicis, qui se Regi hac re gratificaturos existimabant, in Duglassios referebantur, ut nomen, alioqui populare, [2]ad vulgus invidiosum esset.

XXXVII. Ineunte jam hieme, Rex, ne quis esset exulibus receptus, ad Tentallonem arcem Duglassiorum maritimam obsidendam proficiscitur. Id quo minore labore & impendio faceret, machinas æneas & pulverem e Dumbaro accepit. Ea arx, a Tentallone sex millia passuum distans, adhuc præsidio Joannis, nuper Proregis, quod ipsius patrimonii pars esset, tenebatur. Ibi, per aliquot dies, obsidione frustra tentata, cum ex obsessis nemo, ex obsidentibus aliquot cæsi, vulnerati, ac ignito pulvere afflati essent, re infecta discessum est. Inter redeundum, David Falconarius, qui cum pedite mercenario ad machinas reportandas erat relictus, ab equitibus Duglassianis, ad carpendum extremum agmen, & moratores excipiendos, missis interficitur. Quæ res adolescentem Regem, ultro infensum, adeo commovit, ut per iram sancte juraret; „Se vivo, nullum Duglassiis postliminium fore: „ac statim, ut Edimburgum venit, ut eos arctius premeret, statuit, de concilii sententia, ad Coldingamiam manum assiduam magis, quam magnam continere, quæ agricolas a populationibus tueretur. Id munus Bothuelius, auctoritate & opibus Lothianæ facile princeps, ad se ab Rege delatum, recusavit: sive Duglassianorum potentiam, cui tota reliqua Scotia nuper videbatur impar, metuens, sive clarissimæ familiæ interitu, [3]adolescentem acrem, & suopte ingenio paullo violentiorem, imbui ad crudelitatem nollet. Cum Rex Hamiltoniis,

M. D. XXVIII.

1 *Robertus Carnicrucius*] Hunc gemino Epigrammate perstringit Buchananus lib. II. 13, 14

2 *Ad vulgus invidiosum esset*] Sic Liv. lib. 2. cap. 61. *Cum ad populum agenda caussa esset.* Vide supra ad Lib. V. 17.

3 *Adolescentem*] [Regem nimirum.]

niis, ut hostium amicis, non satis fideret, &, ob cædem Joannis Stuarti Leviniani, eis infensus esset, nec in alio quoquam Nobilitatis vicinæ satis auctoritatis aut virium esset, tandem eo decursum est, ut Calenum Cambellum, in ultimis quidem regni oris habitantem, sed prudentia clarum, & perspectæ in bello virtutis, & ob justitiam vulgo carum, Rex, cum imperio adversus rebelles mitteret. Duglassiani, Hamiltoniis & cæteris amicis deficientibus, ad summas angustias redacti, a Caleno, & Georgio gentis Humiæ principe, coguntur in Angliam exulatum abire.

XXXVIII. Missi, mense Octobri, ab Anglo duo equites clari, qui, quanquam utroque Rege pacem vehementer cupiente, vix ejus ineundæ rationem comminisci potuerunt. Henricus enim, cum adversus Carolum Cæsarem bellum pararet, omnia a tergo pacata relinquere volebat; atque, eadem opera, Duglassiis reditum ad suos parare. Jacobus Tentallonem arcem maximopere cupiebat recipere: sed a Duglassiis restituendis abhorrebat animus. Igitur cum, ob hanc caussam, dies aliquot esset disceptatum, neque pax tamen coiret, tandem eo deventum est, ut induciæ in quinquennium fierent: ab Duglassiis Tentallone arce tradita, Rex suo syngrapho seorsum de cæteris eorum postulatis caveret. Arce dedita, cætera tamen non sincere servata sunt, nisi quod Alexandro Dromundo, Roberti Britanni gratia, redeundi data est venia: nam superioribus mensibus, cum Jacobus Colvillius, & Robertus Carnicrucius, favoris erga Duglassios suspecti, ab aula fuissent remoti, eorum munia ad Robertum Britannum, aulica gratia tum florentem, aliisque multis ministeriis præfectum, fuerant delata.

XXXIX. Post hæc, rebus non plane foris pacatis, (nam Angli, nondum reversis domum Legatis, Amen, Teviotiæ vicum, cremarant) ab armis reliquus annus fuit quietior. Sed latronum audacia nondum plane erat compressa. Itaque Rex, ut metum cæteris injiceret, Gulielmum Cocburnum Henderlandium, & Adamum Scotum, latrones insignes, Edimburgi, deprehensos, capitali supplicio affecit. Proximo anno, mense Martio, Rex Jacobum Moraviæ

M. D. XXIX. Comitem Vicarium regni fecit: & ad limitem misit, ut Comitem Northumbriæ conveniret, & cum eo de pace & rebus repetendis reddundisque ageret. Sed id colloquium orta inter eos contentio diremit, altero nitente, ut in Scotia, juxta leges, de expianda cæde Roberti Cari factas, altero, ut in Anglia conveniendi locus esset. Interea missi, qui utrumque Regem ea de re consulerent. Ad XVII. Calendas Maji habito procerum conventu, post longam disceptationem, ad vesperum usque productam, Rex Comitem Bothueliæ, Robertum Maxuallium, Valterum Scotum, & Marcum Carum, in arcem Edimburgensem custodiendos dedit: Marciæ & Teviotiæ fere principes alium alio relegavit, ratus, eos belli semina clam adversus Anglos spargere. Ipse, mense Julio, circiter octo millibus hominum coactis, expeditionem ad reprimenda latrocinia suscepit: & magna celeritate eo profectus, castra ad Evum flumen posuit. Non procul inde habitabat Joannes Armistrangius, princeps unius factionis latronum. Is tantum sui metum vicinis incusserat, ut etiam Angli ad multa passuum millia penderent ei vectigal; ac Maxuallius etiam ejus poten-

tiam

tiam reformidaret, omnibusque rationibus ei exitium intentaret. Joannes, a Regiis ministris illectus, neglecto fidei publicæ diplomate, cum, circiter quinquaginta equitibus comitatus, inermis ad Regem veniret, incidit in exploratores, qui eum, velut a se captum, [1]ad Regem perduxerunt. Ibi, cum majore comitum parte, fracta gula periit. Qui cædis auctores fuerant, [2]vulgo ferebant; „Se pollicitum fuisse facturum, ut agri Scotici propinqui aliquot „millia passuum Anglis parerent, si ea res sibi honori emolumentoque foret:„ cum Angli contra fuerint ejus morte vehementer lætati, ut qui gravi hoste liberati essent. Sex, qui superfuerunt, comitum ejus, [3]obsidum loco retenti, cum nihil apud eos Rex hoc metu proficeret, post paucos menses pœnas luerunt: ab eis, qui domi superfuerant, novos obsides exegit. Lidaliani, relictis domibus, [4]in Angliam populariter commigrarunt: & prope quotidianis incursionibus vicinas regiones infestabant. Paucis post diebus, Rex proceres relegatos libertati restituit, acceptis ab eis obsidibus. Ex iis, Valterus Scotus, Roberto Jonstonio, notæ crudelitatis latrone, ut Regi gratificaretur, interfecto, capitales cum ea familia suscepit inimicitias, ac magnis utriusque gentis damnis exercuit.

XL. Proximo anno, qui fuit M. D. XXXI. res accidit, novitate quidem admirabilis, & cujus admirationi nihil aut auctoris obscuritas, aut temporis, omnia diligenter explorantis, curiositas detraxit. Joannes Scotus, homo nec literis expolitus, nec usu magno rerum peritus, nec ingenii subtilitate ad fraudem appositus, cum in lite quadam succubuisset, nec judicatum solveret, in asylo Cœnobii Sanctæ Crucis, [5]aliquammultos dies, sine cibo & potu se continuit. Res divulgata, & ad Regem tandem perlata est. Ejus jussu, veste mutata, & diligenter excussa, in arcem Edimburgensem seorsum ab omnium commercio sepositus, pane & aqua quotidie appositis, triginta duos dies omni cibo M. D. XXXI.

1 *Ad Regem perduxerunt*] Ita MS. at editi omnes [*ad eum*] non sine κακοφωνίᾳ, cum in eadem fere clausula [*eum*] præcesserat.

2 *Vulgo ferebant*] Ita MS. princeps editio Edimb. & Genev. quorum longe præstantior auctoritas, quod alii codices recentiores in [*ferebant*] mutarunt. Et quidem fatendum est verbum [*fero*] nondum mihi tralatitio hoc sensu conspectum, nisi vocabulo aliquo adjecto, veluti *ferere sermones*, *rumores*, *fabulas*, *colloquia*, *&c.* Religio tamen fuit adversus meliorum codicum fidem quicquam mutare.

3 *Obsidum loco retenti*] MS. *retentis.* Vide supra ad Lib. XIV. 33.

4 *In Angliam populariter commigrarunt*] Vide supra ad Lib. XI. 4.

5 *Aliquammultos dies*] Hac composita voce hic & Lib. VI. 21. utitur Buchananus. Sic Apulejus Florid. cap. 16. *Prius volo caussam vobis allegare cur aliquammultos dies a conspectu auditorii absuerim.* Idem Apolog. *Apud Appios veteres amicos meos aliquammultis diebus decumbo.* Et dubitari quidem potest, an quisquam illo scriptore antiquior vocem usurpaverit. Nam qui a Lexicographis profertur Ciceronis locus, 4. Verr. 25. *Sunt vestrûm, judices, aliquammulti, qui L. Pisonem cognoverunt, hujus L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem*, pessimam Lambini interpolationem Cl. Grævius pronunciat, qui *quam multi*, familiari Ciceroni locutione, ibi legendum contendit. Pro Lambino tamen stat Joan. Kerus Select. de ling. Lat. Observ. atque in eadem opinione fuisse Buchananum, (quo Lambinus se familiarissime usum testatur,) vel ea de qua agitur res ipsa declarat.

cibo humano sponte abstinuit. Inde, tanquam re satis explorata, eductus, nudus in publicum prodiit: & ad plebis concursum frequentem satis diu ineptissima oratione habita, nihil in ea memoria dignum est locutus, nisi quod se dixit, „Mariæ virginis auxilio fretum, perferre, quamdiu luberet, jejunium. Hæc cum stultitiam magis, quam fraudem præferrent, dimissus, Romam profectus, & a Pontifice Clemente in custodiam datus, donec jejunando miraculi fidem fecisset. Illinc, veste, qua induti sacrificuli missantur, donatus, testimonioque confirmato sigillo plumbeo, quod apud Romanenses maximam fidem habet, Venetias venit: ac, jejunandi fide apud eos confirmata, cum se voti reum diceret, ad viaticum itineris Hierosolymitani, quinquaginta nummos aureos (quos Ducatos vocant) accepit. Inde reversus, folia aliquot palmarum, ac sacculum lapidibus plenum attulit, quos videri volebat e lapidibus columnæ, cui Christus alligatus vapulavit.

XLI. Cum domum reverteretur, Londino transiens, cathedram, quæ est in cœmiterio ad D. Pauli, ascendit: ac, magna populi frequentia, de divortio Regis Angli cum Regina, de defectione a secta Romani Pontificis, concionatus, verbis quidem asperrimis, & per jugulum redituris, si paullum prudentiæ in eo repertum fuisset: conditus ibi in carcerem, cum prope quinquaginta dies continuos victu abstinuisset, inde incolumis fuit dimissus. In Scotiam reversus, cum Thoma Duchtio se conjungere voluit, qui circa ea tempora ex Italia advenerat, ædemque Mariæ Virgini, e stipe vulgo collata, ædificarat: magnumque e fictis miraculis quæstum faciebat. Sed Thomæ prope omnibus vita flagitiosissima erat nota, & falsitas miraculorum deprehensa. Nemo tamen ea palam redarguere, ob metum Episcoporum, audebat, qui hoc novo Atlante suum jam caducum Purgatorium fulcire conabantur: & ille, ut vicissim gratiam eis referret, quoties ex opulentioribus sacrificis eo quispiam missatum veniebat, mendicum aliquem, debilitate mentis aut corporis simulata, in promtu habebat, qui illo missante sanaretur. Ab hoc Thoma, qui in societatem lucri neminem admittebat, Joannes Scotus rejectus, cœnaculum subobscurum in suburbio Edimburgensi conduxit: & altari pro opibus erecto & ornato, filiam impuberem, sed singulari oris elegantia, cereis circa accensis, in eo, pro virgine Maria adorandam, statuit. Sed cum is quæstus opinioni non responderet, ad pristinam vitæ rationem est reversus, postquam in simulatione sanctitatis præposteræ hoc tantum profecerat, ut omnes intelligerent, non voluntatem ei, sed ingenium, ad impietatem comminiscendam, defuisse.

M. D. XXXII. XLII. Initio sequentis anni, qui fuit M. D. XXXII. Bothueliæ Comes, quod, clam in Angliam profectus, sermones occultos cum Northumbriæ Comite habuisse diceretur, in arce Edimburgensi, ad XVI. Calendas Februarii custodiri jussus est. Jacobus Sandelandius Eques, ob summam prudentiam & fidem, & majorem, quam pro ordine & loco, apud omnes bonos auctoritatem, missus est ad Heremitagium, (ea arx est Lidaliæ) ad latronum incursiones inhibendas.

XLIII. Cum ab antiquissimis usque temporibus nulli essent in Scotia stati

dies,

dies, aut certus locus, ad judicandum de pecuniariis inter cives litibus, Joannes Dux Albinus a Pontifice Romano impetravit, ut summa pecuniæ annua, quanta satis esset ad paucorum judicum salarium solvendum, imperaretur Ecclesiastico ordini universo, a singulisque, pro modo census, exigeretur. Galvinus Dumbarius, Abredoniensis Episcopus, suo & aliorum sacerdotum nomine, Pontificem appellavit. Ea controversia tenuit, a V. Idus Martii usque ad VIII. Calendas Majas, quo die Collegium judicum Edimburgi constitutum est. Ab iis cum ab initio multa utiliter essent excogitata, ut jus æquabile diceretur, tamen qui sperabatur eventus non est consecutus. Nam, cum in Scotia nullæ pene sint leges, præter conventuum decreta, eaque pleraque non in perpetuum, sed in tempus facta, judicesque, quod in se est, lationem legum impediant, [1] omnium civium bona quindecim hominum arbitrio sunt commissa, quibus & perpetua est potestas, & imperium plane tyrannicum, quippe quorum arbitria sola sunt pro legibus. In gratiam Romani Pontificis, quæstio severe in Lutheranos exercita. Pontifex contra, ut Regi, tam bene de se merito, gratificaretur, sacerdotiorum decimas ei in proximum triennium dedit.

XLIV. Hoc anno, cum Angli statum rei Scoticæ tranquilliorem indies fieri cernerent, sed externis auxiliis existimarent nudatos, quod ipsi se cum Gallo adversus Carolum Imperatorem conjunxissent, undique caussas belli quærebant: mense enim Aprili, e Bervico expeditione facta Coldingamiam & Dunglassum, multosque pagos vicinos, abacta præda, ferro flammaque fœdarunt, nullis apparentibus caussis irritati, nec inimicitia denunciata. Quam enim cupide id bellum susceperit Anglus, ipsius edictum non multo post vulgatum demonstrat: ait enim, „Præsidiarios Bervici licentia verborum apud Scotos jactorum irritatos fuisse. Verum ipsa verba in edicto inserta nullam contume- M. D. XXXIII.

liam

1 *Omnium civium bona quindecim hominum arbitrio sunt commissa*] Injusta prorsus ac amplissimo Senatorum ordine indigna vox; nusquam enim terrarum gravior sanctiorque Judicum consessus, nusquam disertiores legumque peritiores caussarum patroni, nusquam majori cum æquabilitate jus dicitur. Quin igitur rejecta iniquissima hac, atque ex maligno, quo in quosdam diversarum partium sui temporis judices, odio ferebatur profecta, Buchanani sententia, Leslæum ejus æqualem audiamus, qui suam hac de re narrationem claudit his verbis; *Hanc judicii formam nostri in hunc usque diem ita sincere semper retinuerunt, ut & Rex quod instituerit, æternam gloriam; & posteri quod servarint, infinitam utilitatem inde tulerint.* [Potest tamen excusari satis Buchanani hoc judicium: verum enim est, omnium bona hoc judicio permissa, & eorum arbitria fuisse pro legibus, an vero abutantur illa potestate, non pronuntiat Buchananus, sed tantum, esse *imperium Tyrannicum.* eo sensu, quo Tyranni in rebuspublicis dicuntur, qui perpetuum gerunt Magistratum, qui quamvis & civiles & moderati esse possunt, ut Pisistratus & alii fuerunt, non tamen desinunt esse Tyranni, accepta eo significatu voce. vid. Nepot. in Miltiad. in fin. & Cl. Perizon. ad Ælian. II. 20. melius ergo esse censuit Buchananus judices esse annuos vel ad certum tempus, ut in omnibus regni locis, ut in omnibus liberis civitatibus *Scabini* aut alio nomine dicuntur: nam illæ Curiæ, & tribunalia summa, quæ hic & illic sub perpetuis sunt judicibus, fere omnia a dominatoribus sunt liberis olim gentibus imposita; sed hæc hic agendi locus non est.]

liam habent. Hæc caussa cum ne ipsis quidem satis justa videretur, Canaben, viculum ignobilem, cum paupere Cœnobio, ad limitem situm, de quo nulla unquam controversia fuerat, tanquam sui juris, repetunt, & Duglassios exules restitui petunt. Anglus enim, cum suam tum operam Gallo adeo necessariam videret, ut ea nullo pacto carere posset, eumque fœdere, in quo Scotis non caveretur, obstrictum haberet, non existimabat fore difficile ad quaslibet conditiones eos protrahere. Accedebat, quod alienato, per pacem Gallicam, & divortium cum amita sua, Cæsare, ac Romano Pontifice bellum apud omnes Reges Christianos ciente, magnam domi rebus novandis relinqueret occasionem: & Scotus, ne adversus hostis minas esset imparatus, fratrem suum, Moraviæ Comitem, edicto per universum regnum misso, Vicarium suum pronunciat: &, quia limitum accolæ, per se, Anglis, magno mercenariorum præsidio fretis, pares esse non poterant, regno in quatuor partes diviso, singulas per vices jussit potentiores cum suis familiis mittere, & quadragenos illic dies morari. His copiis sibi in orbem succedentibus, magna strages villarum & arcium, agro late pervastato, facta est.

XLV. Anglus, sua exspectatione frustratus, cum, præter opinionem, bellum duci videret, & alia sibi prævertenda existimaret, pacem libenter cupiebat, sed eam a se peti volebat: cum e dignitate sua non crederet, illam aut offerre, aut petere. Commodissimum visum est, ut per Gallum, communem amicum, res conficeretur. Is Stephanum Aqueum Legatum in Scotiam misit, qui dispiceret, utrius culpa bellum id inter vicinos Reges ortum esset. Rex de belli caussa diligenter se purgat: conqueritur de suis Legatis, diu sine responso in Gallia retentis: Legato discedenti dat literas, quibus petit a Gallo, ut maneat in fœdere antiquo, & ab Joanne Prorege Rothomagi renovato. Simul in Galliam Davidem Betonium mittit, qui Anglorum calumniis responderet: item, qui de fœdere antiquo servando, & nova affinitate jungenda, ageret. Dat eidem literas, [1] ad Senatum Parisiensium, acerbas, & querelarum plenas, de iis, quæ Rothomagi pacta & transacta erant, inter Franciscum Regem Gallorum, & Joannem Scotorum Proregem: vetera officia, conventa, pacta, fœdera negligi, in gratiam hostium quondam communium. Has literas jussus erat Legatus, si, quæ ei mandata erant, in Gallia minus succederent, concilio judicum dare, ac se statim in Flandriam proripere, eo (ut verisimile est) animo, [2] ut & amicitiam, & fœdus, & affinitatem institueret cum Cæsare. In Britannia interea & bellum gerebatur, & ad Novum

1 *Ad Senatum Parisiensium*] *Parisiensem* Crafordius mavult, quod & mihi potius videtur: nolui tamen omnibus libris reniti.

2 *Ut & amicitiam, & fœdus, & affinitatem institueret cum Cæsare*] Ita MS. editi omnes [*instrueret.*] Utrumque, quod sciam, recte, quanquam prius illud concinnius atque usitatius videatur. Ita enim Cicero. Epist. ad Sulpitium lib. 13, 17. *Nam & amicitia pervetus mihi cum eo est, ut primum in forum venit, instituta.* Id. Ver. 4, 9. *Fecisti item ut prædones solent: qui cum communes hostes sunt omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam præda quos augeant.* Liv. lib. 34. *Posteaquam vobiscum amicitiam institui.*

3 *De*

Novum Castrum de jure belli certabatur. Cum inter utriusque gentis, ad pacificandum missos, Legatos non conveniret, missus est a Gallo Vido Floreus, ad res componendas. Ei Scotus respondit, „Se, quacunque posset in re, Gallo gratificaturum. Simul de re conjugali (de qua qui transigerent, Legatos in Gallia habebat) quod visum est pro tempore, cum eo egit. Floreo pacis interprete, præsidiis a limite utrinque deductis, induciæ factæ, quas mox consecuta pax est.

XLVI. Pace parta, Rex, quanquam proximis aliquot annis cum Gallo & Carolo Cæsare [1] [*de matrimonio*] per Legatos egisset, nunc tamen, otio ab aliis curis impetrato, de eo vehementius, quam alias, cogitandum sibi existimavit. Ac, præter communes caussas, affinitate potente se muniendi, & familiæ, quæ ab uno pendebat, per sobolem firmandæ, etiam de proximorum hæredum improba spe, curæ animum ejus, alioqui suspicacem, anxium habebant. Multa enim eorum animos ad regni exspectationem erigebant, opes domesticæ, solitudo Regis, & incauta ætas, animusque periculorum contemptor, quæ non modo fortiter adibat, sed etiam sedulo provocabat, ut qui sæpe cum paucis adversus ferocissimos latrones proficiscens, frequenter eos, numero superiores, vel celeritate præventos, capiebat; vel, Regii nominis reverentia attonitos, [2] in deditionem accipiebat: [3] diemque & noctem in equo sedens continuabat, victuque temere oblato, ac semper parco, [4] uteretur. [5] Hæc cum Hamiltonios in spem prope certam erigerent, longum tamen videbatur, fortuitos, aut naturæ sponte casus imminentes exspectare, nisi insidiis mortem ei maturarent. Ei rei dabant occasionem ejus nocturnæ ad amicas itiones, ad quas plerumque unum aut alterum comitem assumebat. Sed cum hæc omnia præter eorum exspectationem acciderent, statuerunt, spem legitimæ prolis (nuptias, quoad fieri poterat, impediendo) tollere: quanquam Joannes Dux Albinus, cum Prorex esset, huic incommodo satis prospexisse videbatur: qui, cum Rothomagi vetus inter Gallos & Scotos fœdus renovaret, etiam caverat, ut [6] Franci filia natu maxima Scoto locaretur. Sed hoc fœdus duo impedimenta objecta prope diremerunt. Nam Gallus, studio maxime & diligentia Angli in libertatem ex Hispanorum manibus restitutus, fœdus adeo amplum cum eis fecit, ut multum Scotico fœderi derogaretur: & filia Francisci natu maxima jamdudum decesserat. Petebat igitur Scotus natu proximam Magdalenam. Cum, ad eam deposcendam, Legatos misisset, pater puellæ valetudinem excusabat, eam-

1 *De matrimonio*] Has voces necessario inserendas postulat reliqua sententia, secus enim nihil est ad quod [*de eo*] referatur.

2 *In deditionem accipiebat*] Ita ex MS. reposuimus, pro eo quod editos occupavit, *in ditionem accipiebat*.

3 *Diemque & noctem in equo sedens continuabat*] MS. *dieique noctem*:] alterum tamen e Tacito expressam videtur. Annal. lib. XVI. cap. 5. *Alii dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correpti*. Eadem vero loquendi formula paullo post repetitur, XIV. 61.

4 *Uteretur*] Ita omnes libri exhibent; [*utebatur*] tamen legendum videtur.

5 *Hæc cum Hamiltonios*] Conviciatorem hic agit Buchananus, non Historicum, perpetuo suo in Hamiltonios odio indulgens.

6 *Franci filia*] Forte *Francisci* scripserit Buchananus, ut mox lin. 3.

 1 *Spes*

eamque adeo infirmam, ut nulla non modo [1] spes liberûm, sed ne diuturnæ quidem vitæ esse posset.

M. D. XXXIV. XLVII. Sub idem tempus de affinitate cum Carolo Cæsare jungenda per Legatos agitatum, tandem XXIV. April. anno millesimo quingentesimo tricesimo quarto, Cæsar Godscalcum Erycum, quo res esset occultior, Toleto per Hiberniam ad Scotum misit. Is cum exposuisset mandata sibi a Cæsare, de injuriis Catharinæ amitæ filiæque ejus ab Anglo factis; de universali Concilio convocando; de hæresi Lutherana expugnanda; de affinitate contrahenda: ibi Cæsar per literas optionem Regi dabat, de tribus Mariis propinquis suis: hæ autem erant, Maria, Caroli soror, vidua, cæso a Turcis ejus marito Ludovico Ungaro; Maria Lusitana, ex Leonora sorore; Maria Angla, ex Catharina amita nata. Et quia proniorem in has nuptias Carolus Regem fore sciebat, in eam magis partem incumbebat, ut Scotum a Gallicæ amicitiæ respectu abduceret, & cum Anglo eadem opera committeret. Rex ad ea respondit; „Matrimonium cum Angla multis quidem modis, si „confieri posset, utile fore: verum rem esse spei incertæ, majoris periculi & „laboris, ac diuturnioris moræ, quam solitudo ipsius, qui unicus in sua fami„lia esset, ferre posset. Ex omnibus Cæsaris propinquis, maxime commodam „suis rationibus esse Christierni Danorum Regis filiam, ex Isabella Caroli so„rore genitam. Ad id, paullo post, cum Carolus [2] Madrito respondisset, eam alteri jam promissam, quanquam Cæsar, conditionibus oblatis, magis ducere promissis Regem, quam quicquam velle transigere, videretur, tamen hæc actio non fuit omnino deposita.

XLVIII. Tranquillis domi rebus, Rex Scotiam navibus circumire statuit, & feroces Insulanorum spiritus ad imperata facienda cogere. Primum ad Orcadas appulit: ibi turbas exortas composuit, paucis e Nobilitate captis, & in custodiam datis: duas arces, alteram Regis, alteram Episcopi, præsidiis communiit: deinde, cæteras insulas obeundo, principes earum ad se arcessiit: renuentes vi cepit: impositis vectigalibus, acceptisque obsidibus, ac turbandarum rerum auctoribus secum abductis, præsidiisque e suo comitatu in arces impositis, alios e ducibus Edimburgum, alios Dumbarum misit. Nam Dumbari arcem, circa hæc tempora, Regi [3] Joannes Dux Albinus reddidit, quam ad eum diem præsidio Francorum detinuerat.

XLIX. Proximo mense Augusto, acriter in Lutheranos inquisitum. Quidam coacti publice recantare; nonnulli, quod citati non adessent, exules pronun-

1 *Spes liberûm*] Ita MS. princeps Editio Edimb. & Genev. quod recentiores in *liberorum* mutarunt: sed frustra: ita enim scripsit Buchananus, & ante eum Tacitus Annal. lib. II. cap. 38. *Numero atque ætate liberûm suorum urgere modestiam Senatus*. Et Annal. lib. III. cap. 25. *Nec ideo conjugia & educationes liberûm frequentabantur*. Eodem etiam pacto & Livius est locutus & noster postea Lib. XV. 6. consentientibus omnibus libris.

2 *Madrito*] Ita omnino scribendum, quo alii omnes scriptores nomine appellant, non *Madrico*, quod librariorum vitio hic irrepsit.

3 *Joannes dux Albinus*] Vide supra ad XIV. 24.

1 *Spon-*

nunciati: duo cremati: quorum alter, David Strato, ejus criminis omnino purus erat: sed cum in decimis publicano solvendis paullo partinacius ageret, Lutheranismi accusatus, pœnas commentitii criminis luit. In conventu, quem Rex, ad latrocinii purganda vicina, Jedburgi habendum curaverat, Valterus Scotus, perduellionis damnatus, in arcem Edimburgensem est inclusus, ibique, quamdiu Rex vixit, permansit. Eodem Augusto mense, cum Gallus, excusata (uti dictum est) filiæ valetudine, Scoto quamvis aliam Regii sanguinis puellam obtulisset, missi in Galliam Legati, Jacobus Moraviæ Comes, regni Vicarius, & Gulielmus Stuartus, Abredoniæ Episcopus, mari; Joannes autem Areskinus terra, quoniam mandata quædam ad Anglum ferebat. Additus est eis quartus Robertus Reidus, vir bonus, ac non vulgari prudentia. Ibi Regii sanguinis puella, Maria Borbonia, Caroli Ducis Vindocinensis filia, eis oblata est, quæ Regi collocaretur. Ac cætera quidem facile convenerant: tamen Legati veriti, ne ex animo Regi hæ nuptiæ forent, [1] sponsalia, eo inconsulto, facere non audebant.

L. Interea Anglus, ut rem tantum non transactam turbaret, misit in Scotiam S. Davidis, sive Menevensem Episcopum, mense Novembri, qui libellos Anglico sermone scriptos, religionis Christianæ dogmata continentes, offerret, Regemque rogaret, ut eos perlegeret, ac diligenter quod in eis scriptum esset expenderet. Is aulicis quibusdam, sacerdotum ordini addictissimis, eos dedit inspiciendos. At illi vix inspectos hæreseos damnarunt, & Regi sunt gratulati, quod oculos in tam pestiferis scriptis intuendis non conscelerasset. Hæc legationis caussa vulgo est seminata. Sunt qui secretiora mandata fuisse ad Regem allata credant. Deinde idem Episcopus cum Gulielmo Havarto, Ducis Norfolciæ fratre, Sterlinum adeo inexspectatus venit, ut Regem prope ante rumorem sui adventus oppresserit. Petebat Anglus, „Ut diem Scotus diceret, quo die de rebus magnis, & magnopere ad utriusque gentis salutem „pertinentibus, secum colloqueretur; magna spe, si cætera convenissent, fore, ut ei filiam collocaret, ac totius eum Britanniæ Regem post se relinqueret: & quo firmius promissis crederet, cum in præsentia Ducem Eboracensem, ac regni Anglici Vicarium, pronunciaret.

LI. Cum Jacobus tam magnis promissis libenter fuisset assensus, ac de die convenisset, duæ factiones profectionem Regis in Angliam impediendam susceperunt. Hamiltonii occulte, quod proximi essent hæredes, id laborabant, ne Rex uxorem duceret, liberosque relinqueret, qui eos a successione regni excluderent. Sacerdotes ipsi frequentes contendebant: caussæ, in speciem honestæ, prætendebantur, primum pericula, si in potestatem veteris inimici Rex cum paucis sese daret, ubi ei, velit nolit, alienæ voluntati obtemperandum foret. Recitabantur majorum exempla, qui, vel credulitate sua, vel hostis perfidia, in extremam necessitatem deducti, ex amicis pollicitationibus damnum

1 *Sponsalia, eo inconsulto, facere non audebant*] Meceraius tamen Hist. Franc. Tom. 2. pag. 1000, *sponsalia facta* tradit.

damnum & ignominiam domum retulerunt. Jactabatur Jacobi Primi infelix error, qui, per inducias in terram (ut rebatur) amicam delatus, per annos octodecim captivus detentus, tandem, expressis ab eo conditionibus, quas nec debuit nec potuit accipere, avare suis est venditus. Proferebatur Milcolumbus primum, deinde frater ejus Gulielmus, Scotorum Reges, illecti Londinum per Henricum Secundum, atque inde in Galliam protracti, ut speciem belli gerendi adversus Gallum vetusto fœdere sibi conjunctum, præberent. „At „nihil horum Henricus Octavus faciet. Primum, qui istud sciemus? dein- „de, cujus imprudentiæ est, fortunas omnes, vitam, decusque, quæ in „tua manu sunt, alienæ potestati permittere? Demum sacerdotes, qui pro aris ac focis sibi certandum videbant, Jacobum Betonium, Fani Andreæ Archiepiscopum, & Georgium Crichtonium Caledoniæ Episcopum, senes invalidos, ad aulam pertraxerant, fremere, „Religionem hoc congressu prodi, „quæ tot seculis a majoribus servata, custodes suos servaverit: cujus ruinam „mox regni interitus esset secuturus. Eam, levissimis de caussis, deserere, hoc „præsertim tempore, cum universus orbis pro ejus incolumitate vota faciat, „& arma induat, non dico, quanto cum periculo in præsentia, & in poste- „rum infamia, sed quanto cum scelere & impietate sit conjunctum. His velut machinis admotis, cum Regis animum, superstitionibus obnoxium, labefactassent; tum corruptis, qui plurimum poterant, aulicis, magnam per eos Regi pecuniæ vim polliciti, penitus eum a colloquio averterunt. Anglus, pro eo ac debuit, rem indigne tulit: ita discordiarum semina iterum jacta.

LII. Interea Rex, diuturnum cœlibatum ægerrime ferens, non magis legationibus externis, quam domesticis aulicorum dissensionibus, in diversa distrahebatur, omnibus utilitatem publicam præferentibus, multis tamen e publico negotio privatum emolumentum spectantibus: & quanquam plerique, rebus Caroli florentibus, affinitatem cum eo utilem existimarent, Rex ipse tamen pronior in Gallicam amicitiam erat. Itaque, cum per Legatos res non conficeretur, ipse in Galliam navigare statuit, & classe pro temporis brevitate ornata, VII. Calend. Aug. portu Lethæ solvit, omnibus, quo pergeret, ignaris: nam plurimi rebantur Angliam petere, ut avunculum conveniret, pœnitentia videlicet ductum, quod superiore anno cum eo congressus non esset. Sed cum, orta tempestate, ventis contrariis jactaretur, sciscitanti navis gubernatori, quem cursum teneri vellet, „In quamlibet, inquit, si necesse „est, terram appelle, præter unam Angliam: „tum demum ejus consilium est intellectum. Igitur, quanquam domum revehi posset, maluit tamen, Scotiam circumvectus, iter per Oceanum occidentalem experiri. Ibi quoque vento parum secundo usus, ex consilio paucorum, dormiens retro vectus est. Eam rem experrectus adeo ægre tulit, ut Jacobum Hamiltonium, jam inde a cæso Comite Leviniæ invisum, ex eo, implacabili prosequeretur odio, neque cæteris ejus consilii auctoribus unquam satis æquus fuerit. Neque deerant, qui, ut iræ Regiæ obsecundarent, Hamiltonium, simulatione officii, revera, ut conatus ejus impediret, fuisse secutum, insimularent. Iterum navigationem tentaturus,

multis

multis e procerum numero prosequentibus, [1] Calendis Septembris solvit, ac decimo post die Diepam Normaniæ portum appulit. Inde, ut famam sui adventus præveniret, occultans quis esset, ad Vindocinensis oppidum, ubi tum diversabatur, magna celeritate se contulit: cujus filia cum ei visa non placuisset, ad aulam recta contendit. Et cum ad Regem Franciscum, præter ejus aliorumque exspectationem, venisset, ab eo amantissime est acceptus: qui suam ei filiam Magdalenam, prope invitus, [2] VI. Calend. Decembris despondit. Pater enim, uti ante dictum est, qui filiam natu majorem, ob valetudinis infirmitatem, ad liberos procreandos inhabilem rebatur, filiam minorem, aut aliam quamlibet e Nobilitate Gallica uxorem offerebat. Sed Jacobus & Magdalena, jam ante per nuncios amore inter se coalito, & ex mutuo aspectu, congressu, & colloquio confirmato, de sententia deduci non poterant.
Nuptiæ Calend. Januarii factæ, anni millesimi quingentesimi tricesimi septi- M. D.
mi, cum summa omnium lætitia, in Scotiam classe Gallica comitati appulerunt, XXXVII.
[3] ad V. Calendas Junii. Nec diu illa superstes fuit, febre hectica consumta. [4] Decessit Nonas Julii, cum ingenti omnium, præterquam sacerdotum, mœrore, quod, ea viva (quam scirent, sub amitæ, Reginæ Navarræ, disciplina educatam) formidabant, luxui suo ac libidini modum impositum iri. Cæteris ejus mors tantum dolorem attulit, ut tum primum (ut opinor) apud Scotos vestis lugubris usus occœperit: quæ, ne nunc quidem, [5] quadragesimo post anno, quanquam mores publici in pejus fere proficiunt, admodum est frequens.

LIII. Legati in Galliam statim David Betonius Cardinalis, & Robertus Maxuallius, missi, qui [6] Mariam Gusiam, Longovillani Ducis viduam, arcesserent: nam Rex, id quod evenit, de exitu uxoris veritus, in illam oculos conjecerat. Hoc anno, Bothuelius, quod in Angliam clam commearet, & cum Anglis etiam in Scotia clam consilia conferret secreta, extra Scotiam, Angliam & Galliam fuit relegatus. Circa idem tempus, complures perduellionis fuerant insimulati: Joannes Forbosius, juvenis acer, & magnæ familiæ & factionis princeps, ab Huntilæo æmulo creditur oppressus. Erat enim quidam Strachanus, homo ad quodvis flagitium promtus, multos annos Forbosio valde familiaris, & omnium ei nequiter patratorum aut conscius, aut particeps, aut auctor. Is parum (ut rebatur) ab eo pro merito cultus ad inimicum

1 *Cal. Sept.*] Leslæus, *pridie Cal. Sept.*

2 *VI. Cal. Decemb. despondit*] Exstant tabulæ nuptiales apud Frid. Leonardum, *Traitez des Paix, &c.* Tom. 2. pag. 397. scriptæ Blæsis 26 Novemb. 1536.

3 *Ad V. Cal. Junii*] Leslæus *XIV. Cal. Junii*, quem Holinshedius sequitur.

4 *Decessit Nonas Julii*] *i. e.* 7 die, Pitscottius *die quinto*, Leslæus & Andersonus *decimo* defunctam tradunt.

5 *Quadragesimo post anno*] Quidam ex hoc loco, nec absurde, colligunt Buchananum Historiam suam anno 1577 huc usque perduxisse, adeoque reliquis sex libris annos fere quinque impendisse, cum anno demum 1582 ultimam ei manum imposuerit.

6 *Mariam Gusiam*] Ita MS. & XIV. 44. plerique omnes codices, quod & nos ubique servavimus; aliis tamen locis *Gusia*, *Guisia* & *Guisiana* appellatur.

cum ejus Huntilæum se confert: & crimen capitale vel ad eum detulit, vel (ut plurimi putant) una cum eo confinxit: quod Forbosius videlicet, ante annos complures, de Rege occidendo consilium iniisset. Id crimen quanquam nec satis firmis argumentis, nec idoneis testibus fuisset probatum, & studia inimicorum in judicio neminem laterent, [1] XIII. die Julii, a judicibus, magna ex parte ab Huntilæo conductis, damnatus, capite luit. Sed ejus supplicium vulgo minus triste fuit, quod, etsi criminis, ob quod pœnas dederat, expertem homines crederent, tamen, ob superioris vitæ facinora, morte non indignum existimarent. Strachanus index, quod tantum crimen tamdiu celasset, extra Scotiam relegatus, complures annos Lutetiæ vixit, adeo fœde & nequiter, ut nullum in eo crimen incredibile esset. Rex, non adeo multo post, velut pœnitentia ductus, Forbosii alterum fratrem in familiam suam recepit, alteri, claris nuptiis aucto, bona in fiscum redacta restituit.

LIV. [2] Post paucos dies, aliud secutum est judicium, & reorum genere, & sceleris novitate, & atrocitate supplicii, maxime miserabile. Joanna Duglassia, Comitis Angusiæ soror, Joannis Leontis Reguli Glammisii uxor, item filius ejus, & posterior maritus Gilespicus Cambellus, Joannes Leon prioris mariti propinquus, & senex sacrificulus insimulati, quod Regem veneno tollere voluisse dicerentur. Hi omnes quanquam ruri assidue, procul ab aula, vitam agitarent, nec quicquam, quod eos læderet, a propinquis & ministris foret expressum, tormentis tamen damnati, & in arcem Edimburgensem conditi: Duglassia, quinto post Forbosii supplicium die, igni cremata, cum maxima spectantium commiseratione. Movebat enim homines & ipsius & mariti nobilitas, & in juventæ vigore formæ inter paucas egregiæ commendatio, & inter ipsum supplicium virilis in fœmina animi fortitudo: sed omnium maxime, quod fratris exulis odium, plusquam crimen suum, ei obesse crederetur. Maritus ejus, cum ex arce Edimburgensi evadere conaretur, per demissum funem, sed forte breviorem, quam ut radices rupis attingeret, fractis eo casu prope totius corporis ossibus, fuit extinctus. Filius adolescens, simplicior, quam ut suspicio tanti facinoris in eum caderet, in arcem inclusus, &, Rege demum mortuo, dimissus, ademta bona recuperavit. Accusator fuit Gulielmus Leon propinquus. Is, postquam familiæ nobilissimæ interitum, e sua calumnia, imminere vidit, sera pœnitentia ductus, suum scelus Regi est confessus: nec tamen aut pœnam reorum levavit, aut efficere potuit, quo minus bona fisco addicerentur.

LV. Proximo qui hunc secutus est anno, postridie Idus Junii, Maria Gusia ad Balcomium, villam Jacobi Lermonthii, appulit: inde terrestri itine-

1 *XIII. Julii*] Uno die lapsus est Buchananus: ex Actis enim publicis liquet eum 14 Julii die Sabbathi anno 1537, damnatum fuisse. Cl. autem D. Geo. Mackenzæus de Crim. part. 1. tit. 6. cum 17 Julii capite luisse tradit.

2 *Post paucos dies*] *i. e.* die Mercurii 18 Julii ejusdem anni 1537. *Vide Act. publ. Jac. V.* Errat igitur Cl. D. Mackenzæus, qui loc. cit. Joannam Duglassiam igni crematam tradit 17 Julii.

1 *In*

nere ad Fanum Andreæ vecta, magna frequentia Nobilitatis illuc collecta, Regi nupsit. Initio anni proximi, qui fuit M. D. XXXIX. Lutheranismi suspecti complures capti sunt: sub finem Februarii, quinque cremati: novem recantarunt: complures exilio damnati. [1] In his fuit Georgius Buchananus, qui, sopitis custodibus, per cubiculi fenestram evaserat. Hoc anno Regina filium peperit ad Fanum Andreæ: item proximo anno alterum ibidem. M. D. XXXIX.

LVI. Hoc anno, atque item superiore, magis quietæ quam compositæ res erant: nec tam seditionum caussæ, quam auctor deerat: multis cupientibus, sed nemine auso, se tumultus ducem profiteri. Nam Rex, provisis jam hæredibus, de sua salute securior, Nobilitatem velut ignavam & imbellem cœpit contemnere, tanquam adversus domum sobole confirmatam nihil ausuros. Ac jam ad substructiones otiosas animum adjecerat. Ad hæc pecunia opus habebat Rex, juxta egens ac cupiens: unde par formido invasit & Nobiles & sacerdotes, dum eam quisque tempestatem a se in alterum inclinare contendit. Interim, quoties apud familiares de inopia publica querebatur, altera alterius factionis opes ostentabat, velut prædam paratam, & ille, modo his, modo illis assentiens, utrosque inter spem formidinemque suspensos tenebat. Igitur, cum ea tempestate [2] Legati Anglorum in aulam venissent, ab eoque petiissent, ut Eboracum ad avunculum accederet, magnumque, si id faceret, operæ pretium pollicerentur, ac prolixe de sui Regis amore & benevolentia erga eum spondérent, factio sacerdotibus iniquior toto conatu atque animi viribus eo incubuerunt, ut Rex tempus locumque colloquii petitum obiret. Id cum sacerdotes rescissent, actum de ordine suo rati, nisi & congressum Regum impedirent, & eorum concordiam turbarent, odiorumque semina Regem inter & proceres jacerent. Omnes autem rationes circumspicientibus, unum illud tum præsenti malo remedium præsentissimum est visum, si animum Regis, adversus pecuniam infirmum, largitionibus immensis aggrederentur. „Proposita ante oculos periculi magnitudine, & fluxa & incerta promissorum hostilium fide, pecuniam domi & majorem, & facile parabilem, „ostentant. „Primum, de suo, in annos singulos se, triginta aureorum millia contributuros, cæterasque omnes fortunas, ad incerta discriminum, si res postulet, „paratas fore, „pollicentur: „ex bonis vero eorum, qui adversus Pontificis „Romani auctoritatem Regiamque majestatem rebellarent, & novis ac sceleratis erroribus statum Ecclesiarum turbarent, pietatem everterent, magistratuum jura tollerent, ac tot seculorum instituta convellerent: ex horum, inquam, bonis in fiscum relatis, posse supra centum aureorum millia annua „confici, si Rex tantum (quoniam ipsi de capite civium jus dicere non possent) qualem velint, judicem ferret. Cæterum, in quæstione exercenda, „nullum fore periculum, aut in judicando moram: cum tot hominum millia „nihil M. D. XL.

1 *In his fuit Georgius Buchananus*] De hac re vide ipsius vitam.

2 *Legati Anglorum*] Ejus legationis princeps erat Radolphus Sadlerius: mandata autem ei a Rege suo data Jacobique Scoti ad ea responsa ab ipso Sadlerio fuse & accurate descripta adhuc exstant in Bibliotheca Jurid. Edimburgensi.

 1 *Ja-*

„ nihil dubitent, Veteris & Novi Testamenti libros contrectare, de Pontifi- „ cis potestate sermones serere, veteresque ritus Ecclesiæ contemnendo, reli- „ giosis hominibus, ac Deo sacratis, omne obsequium ac reverentiam detrahere.

LVII. Hæc cum illi vehementer urgerent, datus est eis judex, ex animi sententia, Jacobus Hamiltonius nothus, Comitis Araniæ frater, multis largitionibus ante eis obnoxius, & qui, facinore quantumvis crudeli, Regis animum, jamdudum offensum, sibi conciliare cuperet. Venerat in Scotiam, circa idem tempus, Jacobus Hamiltonius, Limnuchi conventuum juridicorum præfectus, idemque superioris Jacobi frater patruelis. Is post diuturnum exilium, cum adversus Jacobum nothum judicium esset professus, impetrato in patriam ad tempus reditu, ac intellecto, in quanto discrimine ipse, una cum cæteris purioris doctrinæ studiosis, versaretur, filium ad Regem, in Fifam transmissurum, misit, qui, cum nactus antequam naviculam conscenderet, trepido nuncio hominem, alioqui natura suspiciosum, implevit, „ Rem esse „ capitalem, & toti regno periculosam, nisi Rex adversus insidiatorem facinus „ occuparet. Rex, qui tum in Fifam properabat, juvenem remisit Edimburgum, ad conventum, quem Scaccarium vocant. Ibi convenire jussit Jacobum Lermonthium, Jacobum Kircadium, ac Thomam Areskinum: quorum primus erat familiæ præfectus, alter Quæstor primarius: neuter a religione puriore alienus: tertius Papisticæ factioni deditissimus, & Regi ab epistolis. Eis mandabat, „ Ut nuncio æque certam haberent fidem, ac si ipse præ- „ sens eadem narraret, „ ac annulum notum, de digito detractum, pro tessera ad eos misit. Hi, consilio inter se communicato, Jacobum jam pransum, ac se ad iter expedientem, domi suæ comprehendunt, & in arcem dant custodiendum: ipsi cum per exploratores comperissent, Rege exorato, dimissum iri, præter publicum periculum, etiam sibi metuentes, si homo factiosus & potens, ac tanta ignominia lacessitus, incolumis evaderet, non ignari, quam acerbe & crudeliter vindictam exerceret, summa celeritate in aulam provecti, discriminis præsentiam, ingenium pravum, animum acrem, opesque, omnia quam suspiciosissime possunt, in majus augentes, Regi persuaserunt, „ Ne „ hominem, juxta callidum & audacem, ad hæc ignominia irritatum, indi- „ cta caussa, liberaret. Igitur Rex Edimburgum, ac inde ad Setonium profectus, Jacobum ad caussam dicendam promi jussit: ac, [1] judicio more patrio constituto, damnatum capite multavit: & corpore post mortem lacerato, partes ejus in publicis urbis locis suspensæ. Crimina adversus Regem objecta; „ Quod, certo die, effracto cubiculo, Regem trucidare constituisset: quod „ cum Duglassiis, hostibus publicis, secreta consilia communicasset. Ejus mors, ob scelerate actam superiorem vitam, paucis attulit dolorem, præterquam propinquis & sacerdotum ordini, qui in ejus incolumitate omnem prope suarum fortunarum spem collocarant.

LVIII. Ab eo tempore, suspicione adversus Nobilitatem aucta, curisque subinde animum anxium vellicantibus, insomniis etiam nocturnis mens ægra sollicita-

1 *Judicio more patrio constituto*] Die Lunæ 16 Aug. 1540. *Act. publ. Jac. V.*

1 *Cæsi*

ſcitabatur: quorum unum inſigne circumfertur. Videre viſus eſt Jacobum Hamiltonium, enſe ſtricto in ſe ruentem, primum dextrum, deinde ſiniſtrum detruncaſſe brachium: cumque comminatus fuiſſet, „Se brevi, ut vitam quo„que adimeret, affuturum, „ſtatim diſparuiſſe. Ille trepide experrectus, cum de ſomnii eventu multa ſecum volveret, paullo poſt allatum eſt, utrumque filium, alterum ad Fanum Andreæ, alterum Sterlini, eodem prope temporis momento, deceſſiſſe.

LIX. Interea cum Anglo, jamdudum infenſo, neque certa pax, nec bellum erat. Nulla enim armorum denunciatione, e vicina Scotia prædæ agebantur, nec Angli, de rebus repetundis appellati, quicquam æqui reſpondebant: nemini erat incertum, Henricum, ob fruſtrationem ad Eboracum colloquii, graviter indignari. Scotus autem, etſi pro certo haberet bellum inſtare, cenſumque habuiſſet, & fratrem, Moraviæ Comitem, univerſis copiis ducem deſignaſſet, & in belli apparatu diſtineretur, Legatum tamen ad hoſtem miſit, qui ſine vi, ſi fieri poſſet, rem componeret: Georgio interim Gordonio, cum mediocri manu, ut incurſionum licentiam inhiberet, ad limitem miſſo. Angli, Gordonianorum paucitate contemta, cum ad Jedburgum cremandum properarent, Georgius Humius cum quadringentis equitibus eis ſe objecit: prælioque acri conſerto, cum Gordoniani procul viſi eſſent, metu injecto, effuſa fuga ſe hoſti ſubduxerunt. [1] Cæſi non adeo multi: plurimi capti. Jacobus Lermonthius, qui ad Novum Caſtrum de pace agebat, vix tandem reſponſo accepto, quo belli apparatus occultior foret, una cum Anglorum exercitu redire juſſus eſt. Eidem exercitui occurrit Eboraci Joannes Areskinus, & Legati nuper e Scotia miſſi. Hi quoque ab Havarto, qui copiis præerat, retenti: nec ante dimiſſi, quam Bervicum eſt ventum. Scotus, ante Legatorum reditum, certior de adventu Anglorum per exploratores factus, ad quatuordecim millia paſſuum a limite, ad Falaum Fanum caſtra poſuit, præmiſſo Georgio Gordonio, cum decem millibus, qui vagas Anglorum populationes prohiberet: verum is nihil memoratu dignum geſſit: ac ne levia quidem certamina cum hoſte conſeruit.

LX. Rex mirum in modum cupiebat prælio decernere, adverſa Nobilitate: a quibus id impetrare non poterat. [2] Igitur plenus irarum, multa in eos fudit convicia, imbelles & majoribus indignos eos compellans, ac ſubinde dictitans, „Quando ab eis proditus eſſet, ſe cum ſua familia, quod illi renuiſ„ſent, facturum. „Nec placari poterat, quamvis frequentes dicerent; „Satis „ei ad gloriam perpetratum, quod tantum Anglorum exercitum, tanto tem„pore collectum, ac Scotos ex improviſo aggreſſum, ac magna comminantem, „non modo libera populatione prohibuiſſet, ſed, per octo dies quos in Scotia „manſerat, ita continuiſſet, ut vix unquam ultra mille paſſus a limite ſit au„ſus diſcedere. Nam Bervico Anglus egreſſus, adverſo flumine Calſonem uſque tenuit

1 *Cæſi non adeo multi*] Hoc prælium ad Haldonrigum commiſſum eſt die D. Bartholomæo ſacro, 24. Aug. 1542.

2 *Igitur plenus irarum*] Vocem [*igitur*] quod omnibus editis abeſt, e MS. ſupplendam duximus.

 1 *Oli-*

tenuit iter: ibi certior de Scotici exercitus adventu, vado copias Anglus traduxit, adeo pugnæ fugientes eventum, ut, cum temere & fine ordine in fluvium proruerent, uti quisque transierat, signis relictis, qua proxime possent, domum properarent. Nec Gordonius interim, qui hæc e propinquo prospiciebat, quicquam movebat. Hanc ob caussam, Rex adversus eum odium implacabile conceperat. Maxuallius, ut Regis iram ex parte leniret, promittebat, „Si sibi decem tantum millia permitterentur, se per Solvæum in Angliam pe-„netraturum, ac operæ pretium facturum. Quod adeo præstare poterat, nisi Rex, proceribus infensus, [1] Olivario Sinclaro, Roslini Comarchi fratri, literas dedisset occultas, quas in tempore promeret. In eis scriptum erat, ut exercitus universus Olivarium pro duce agnosceret. Id consilium eo spectabat, ne, si quid felicius gestum foret, rei prosperæ gloria penes proceres esset. Cum jam in hosticum esset perventum, ac circiter quingenti equites Angli in propinquis collibus cernerentur, [2] Olivarius a sua factione in altum elatus, ac duabus hastis innixus, [3] Regias proferri literas jussit, quarum lectio adeo totum exercitum offendit, & in primis Maxuallium, ut, ordinibus solutis, omnes confundi ac misceri statim cœperint. Hostes, homines militares, sed nequaquam ad tantæ rei exspectationem coacti, cum eam omnium rerum perturbationem e loco superiore intuerentur, magno (ut eis mos est) cum clamore trepidos, inter pugnæ & fugæ consilium, aggressi, pedites, equites & calones confusos [4] in paludes proximas adigunt. Ibi multi ab Anglis, plures a Scotis latronibus capti, & Anglis divenditi.

LXI. Calamitate exercitus ad Regem, qui non procul aberat, delata, supra quam credi potest, commotus, indignatione, ira, mœstitia animum in diversa trahentibus, nunc in vindictam de suorum (ut ipse dictitabat) perfidia pronus, nunc in novum belli apparatum, & rationem rerum gerendarum intentus erat. Id autem, inter res prope perditas, optimum est visum, ut, induciis cum Anglo factis, Archibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, quibuscunque posset conditionibus, revocaret. Interim, vigiliis & inedia vires corporis labefactantibus, animo curis obruto, intra paucos dies moritur, [5] XIV. die

1 *Olivario*] Ita MS. aliis vero [*Oliverio*] est scriptum.

2 *Olivarius a sua factione*] Drummondus vero non *Olivarium Sinclarum*, sed Maxuallium a Rege exercitus ducem fuisse constitutum narrat: Scotorum vero primores *Olivarium* Regias ea de re literas recitare parantem conspicatos, falsa opinione hanc illi ipsi a Rege provinciam demandatam existimantes, solutis statim ordinibus, alios in fugam se conjecisse, complures vero sua sponte in Anglorum potestatem se dedidisse.

3 *Regias proferri literas jussit*] Ita omnino cum MS. legendum, non quod cæteris irrepsit [*profiteri*;] superius enim lin. 20. dixerat, *quas in tempore promeret*.

4 *In paludes proximas*] Accepta est funesta hæc ad Solvæi paludes clades 24 Novemb. pridie Catharinæ Virginis anno 1542. *Holinsh.*

5 *XIV. die Decembris*] Ita MS. Leslæus, Holinshedius, Pat. Andersonus, Jac. Gordonus Lesmoreus Chronol. pag. 540. Balfurius Annal. pag. 254. At David Camerius Ormundiæ Comarchus *Hist. Abbregee*, &c. fol. 212. Jacobum V. mortuum tradit 10 Decemb. Pitscottius 20 Decemb. Drummondus vero, Geo. Crafordius & editi Buchanani codices 13 ejusdem

die Decembris, relicta filia hærede, [1] ante octavum diem nata. Sepultus fuit postridie Id. Jan. in Cœnobio Sanctæ Crucis, prope Magdalenam priorem conjugem.

LXII. Erat ei, dum viveret, facies & compositio membrorum decora, statura mediocris, supra corporis modum vires: ingenium acre, sed quod vitio temporum parum fuit excultum. Victu utebatur parco, vino parcissime. Laboris, algoris, æstus, inediæ patientissimus. Sæpe in equo sedens hieme asperrima diem noctemque continuabat, ut latrones inopinantes domi deprehenderet: illaque celeritate tantum sui metum incusserat, ut, velut eo semper præsente, a maleficiis se continerent. Tanta moris patrii erat scientia, ut de rebus gravibus, etiam per iter, summa cum æquitate expeditissime responderet. Aditus etiam pauperioribus ad eum erat facillimus. Ingentes autem virtutes vitia prope adæquabant, sed quæ temporis magis, quam naturæ videri poterant. Omnium enim rerum licentia disciplinam publicam solverat, quæ nisi magna severitate animadversionis sisti non poterat. Pecuniæ autem id fecerat avidiorem, quod, cum alienæ potestatis esset, in summa parsimonia educatus fuisset: &, cum primum sui juris est factus, in vacuas ædes ingressο, direpta supellectili, omnis ei simul aulæ partes denuo erant exornandæ: proprium autem Regum patrimonium in eos, quos minime voluisset, usus, curatores ejus absumserant. Ad mulieres autem proniorem eum reddiderant adolescentiæ educatores, qui hac ratione diutissime eum sibi obnoxium fore arbitrabantur. Nobilitatis magna pars ejus mortem non adeo moleste tulit, ut quorum alios exilio multaverat, multos custodiis coërcuerat: alii, metu severitatis ejus, nunc ad pristinum contemtum ira recenti adjecta, maluerunt Anglo se hosti dedere, quam sui Regis iræ se committere.

dem mensis exstinctum prodidere. Leslæi vero supputationem confirmat Rob. Sibbaldi testimonium, qui se thecæ plumbeæ qua defuncti corpus est repositum, 14 Decemb. inscriptum vidisse asseveravit. Nec minus editorum Buchanani codicum auctoritatem suffulciunt Hamiltonii Proregis ad Pontif. Rom. literæ 14 Maji 1543, quibus Jacobus Idibus Decembris exstinctus memoratur. Obiit autem Jacobus V. anno regni 30, vitæ 31. non (quod Leslæus, Drummondus, Spotisvodius, *&c.* sibi ipsis repugnantes scripsere) anno regni 32, vitæ 33.

1 *Ante octavum diem nata*] Ita omnino rescribendum, pro eo quod libros omnes pervasit, *ante quintum diem nata*: secus enim sibi ipsi diffidebit, quippe XV. 1. Mariam Jacobi filiam octavo ante ejus mortem die natam affirmat. Et quidem hujus repugnantiæ a Cl. Joanne Clerico Bibl. Selecta Tom. VIII. pag. 191. non tam ipse Buchananus, quam ejus exscriptores arguuntur. Cæterum, si integrum nobis fuisset, ante septimum diem potius scriptum oportuit, id enim Leslæus, omnium ejus familiarium longe fidelissimus, tribus diversis in locis, scriptum reliquit, quem & plerique omnes scriptores alii sequuntur.

LIBER

LIBER DECIMUS QUINTUS.

I. REGE, in ætatis flore, non tam morbo quam mœroris vi extincto, motibusque superiorum temporum, inopinato eventu, sopitis verius quam compositis, tanta prudentioribus imminere videbatur tempestas, quantam vix ulla proximorum seculorum memoria aut ex majoribus audierat, aut ipsa meminisset. [1] Nam neque Rex domi suprema ordinaverat, & puellam, octavo ante ejus mortem die natam, hæredem reliquerat: & Nobilitatis duces, in quibus aliquid auctoritatis fuerat, vel suo fato functi erant, vel apud hostem exules aut captivi retinebantur. [2] Nec, si domi fuissent, vel ob odia privata, vel ob dissensionem de religione, vivo Rege metu compressam, & mox animis metu solutis erupturam, inter se discordes, [3] quicquam erant pro sanis acturi. Accedebat ad hæc bellum externum, adversus Regem potentissimum: qui quomodo esset usurus victoria multi, pro sua cujusque spe aut metu, varie disserebant. Qui secundus erat hæres, ut nec ad privatam vitam degendam virtutibus multum vulgo præstabat, ita neque consilio ad regnum gerendum, neque fortitudine erat insignis. Cardinalis, in publicis malis locum crescendi sibi esse ratus, [4] ut & ordini suo, & Gallicæ factioni se ostentaret, facinus & audax & impudens est aggressus. Conducto enim Henrico Balfurio, sacrificulo mercenario, falsum testamentum Regi subjecit: in quo ipse se, tribus Assessoribus e potentissimis procerum adjectis, in summo magistratu collocabat. Spem ei, id consilium successurum, faciebat Comitis Araniæ minime turbidum, & a periculis ad quietem pronum ingenium, & generis propinquitas. Erat enim ex amita Cardinalis natus, [5] & ipse unus ex Assessoribus, velut in partem dominationis assumtus. Occasio item supremæ potestatis invadendæ [6] celeritatis egere visa est, ut captivorum & exulum ex An-

1 *Nam neque Rex*] Caussalem hanc particulam [*Nam*] e MS. duximus reponendam, absque qua non satis concinno ordine aut nexu oratio progredi videbatur.

2 *Nec, si domi fuissent*] Ita MS. suffragante etiam Crafordio. Editis tamen omnibus [*Nec fuissent si domi*,] legitur.

3 *Quicquam erant pro sanis acturi*] Hanc prasin mutuatus videtur a Cæsare, Bell. Gall. lib. 5. cap. 7. *Nihil hunc se absente pro sano facturum arbitratus, qui præsentis imperium neglexisset.* Ita & Plautus loquitur Menæchmis V. 5. 28. *Hoc quidem edepol haud pro insano verbum respondit mihi:* & paullo post v. 41. *Satin' hæc pro sano maledicta maledictis respondeo.*

4 *Ut & ordini suo*] Abest ab omnibus editis vox [*suo*] quam tamen e MS. restituere non dubitavimus.

5 *Et ipse unus ex Assessoribus*] Inepte libris omnibus legitur [*unus ex possessoribus.*] Errorem sustulit Melvinus, qui tamen non scita admodum interpolatione [*proceribus*] jubet legendum. Accuratior Crafordii conjectura [*Assessoribus*] hic reponentis, quam & MSti auctoritas, & ipsius Buchanani verba paullo ante confirmant.

6 *Celeritatis egere visa est*] Libri editi, *& celeritatis*. Nos vero copulam, ad nullum

Anglia reditum præveniret, ne quid in approbatione sui honoris eis integrum relinqueret, quorum & potentiam & gratiam formidabat, & mentem a se alienam, ob diversum pietatis cultum, non dubitabat. Ea caussa fuit ei, ut statim post Regis interitum, edictum de quatuor Gubernatoribus eligendis promulgaret. Adjecit etiam factioni suæ quosdam procerum, donis & pollicitationibus illectos: ac maxime Reginam, adversis partibus non satis æquam. Hamiltonius autem, adversæ factionis princeps, homo minime ambitiosus, quietem oblatam videbatur amplexurus, si per propinquos licuisset: qui suæ magis libidini studebant, quam de ejus honore erant solliciti. [1] Hi diu noctuque juvenis animum spe implebant, & hortabantur, ne fortunam, ultro se offerentem, [2] e manibus elabi sineret: omniaque commisceri malebant, quam in vitæ certa & privata conditione conquiescere. Præterea multos eis conciliabat amicos Cardinalis odium, indignitasque sub sacrificuli imperio serviturus. Suberat & spes, incerta quidem illa, sed tamen ad hominum studia excitanda non inefficax, quod, cum Hamiltonius secundus esset hæres, multi secum reputabant; puella paucorum dierum, quæ sola eum anteiret, [3] quot ante nubilem ætatem vel casibus fortuitis esset objecta, vel tutorum fraude periculis obnoxia. His, in longum fundamenta potentiæ struentibus, consultissimum est visum, qui ex præsente rerum statu se offerebat, fructum non negligere, & futurum Hamiltoniorum incrementum spe amplecti: [4] quæ si fefellisset, non difficilem apud novam Principem, gratiam hominum in regni initio colligentem, & si quid secus evenisset, [5] fore veniam.

II. Dum in Scotia hic rerum est status, Anglus interea in lætitiam, ob victo-

lum hic usum comparatam, MSti exemplo, exulare jussimus.

1 *Hi diu noctuque*] MS. editi vero *die noctuque*.

2 *E manibus elabi*] Editi, *e manibus labi*: prius autem, ut MSti fide nixum, ita longe elegantius frequentiusque videbatur.

3 *Quot ante nubilem ætatem*] Ita MS. at editi omnes facili errore [*quot*] in [*quod*] mutarunt.

4 *Quæ si fefellisset, non difficilem apud novam Principem*] Ita omnes editi: MS. tamen, & forte rectius, *Quæ si etiam fefellisset, non difficilem apud novum principem, hominum gratiam in regni initio colligentem, si quid secus evenisset, fore veniam*. Utrovis autem modo, haud parum perplexa atque ambigua videtur sententia, sive *novam*, sive *novum principem* legamus. Primum enim, aut hæ voces, [*si quid secus evenisset*] otiosæ videntur, nihil quippe aliud significantes quam quod his verbis [*quæ si fefellisset*] prius enunciaverat; aut sententiæ vocabulum aliquod excidisse, veluti [*favorem crescendi locum*] aut simile; ut si hoc pacto totam sententiam refingere ac explicare velis, *Quæ* [spes *scil.* de futuro Hamiltoniorum, Maria sine sobole forte exstincta, incremento] *si fefellisset, non difficilem apud novum principem* [*i. e.* Hamiltonium Proregem] *gratiam hominum in regni initio colligentem, fore favorem, & si quid secus evenisset.*, [*i. e.* si res novas molientibus consilia male cessissent, non difficilem fore] *veniam* Quod autem omnes libri editi [*novam principem*] exhibeant, haud multum probare possum: *regni* enim *initio*, atque cum *nova Princeps* esset Maria, nullius *gratiam colligere*, aut odium reformidare, præ ætate poterat, utpote quæ Princeps nata, atque in cunis vagiens Scotorum Regina coronata fuerat.

5 *Fore veniam*] Omnibus libris, præterquam MS. abest *fore*.

victoriam insperatam, effusus, principes captivorum Londinum arcessit. Biduo in arce conclusi, die sacro Thomæ Apostolo, [1] qui est Decembris XXI. per urbem, qua longissima est, ac velut ad publicum spectaculum per ora vulgi traducti, cum tandem ad aulam Regiam pervenissent, ibi a Cancellario Anglo graviter increpiti, tanquam fœderis violatores, ac verbis amplissimis bonitate & clementia Regis laudata, qui multum de suo adversus eos jure remisisset, per familias laxiore custodia distribuuntur. [2] Erant autem ii ex ordine supremo septem, præterea honesto loco nati viginti quatuor. Verum, ante triduum renunciato, Regem Scotorum, unica filia hærede superstite, decessisse, hic occasio peropportuna Anglo visa est, per concordiam Scotos Anglis conjungendi, eorum Regina filio suo desponsa. Itaque, revocatis in aulam captivis, & per homines idoneos eorum animis prætentatis, blandius eos ap-
M. D. XLIII. pellatos, operamque suam pollicitos, quatenus aut sine publico detrimento, aut privata infamia possent, Calend. Jan. ineunte anno millesimo quingentesimo quadragesimo tertio, Scotiam versus dimisit. Cum ad Novum Castrum venissent, ac Thomæ Havarto Duci Norfolciæ obsides dedissent, cætera liberi ad suos redierunt. [3] Redierunt una cum eis Duglassii fratres, post decimum quintum exilii annum patriæ restituti. Omnes autem cum partis majoris gratulatione recepti fuerunt.

III. Cardinalis, qui hanc tempestatem in se intentam videbat, non dubius quin & captivos & exules in comitiis adversarios esset habiturus, curarat, ut, ante adventum eorum, ipse Prorex eligeretur. Verum is honor haud diuturnus ei fuit: nam, paucis post diebus, fraude ejus in falso testamento Regi subjiciendo deprehensa, honore dejectus, & Jacobus Hamiltonius Araniæ Comes Prorex dictus: aliis, quod regni proximus esset hæres, jam tum gratiam occupantibus: aliis Cardinalis crudelitatem in quæstionibus de religione tanto ante prospicientibus. Eum timorem auxerunt codicilli, post Regis interitum reperti, in quibus supra trecentorum e prima Nobilitate nomina continebantur: & inter hos in primis, qui Prorex postea factus est in crimen vocabatur. Ejus igitur electio, quia multorum pericula sublevatura videbatur, & superbiam sacerdotum compressura, majori parti hominum admodum grata fuit. Ipse quoque libellos, qui controversias de religione continebant, libenter lectitabat, & vitæ superioris quies, procul ab aulica ambitione remota, spem animi modesti & temperantis multis faciebat, magistratu nondum torporem & socordiam ingenii detegente.

IV. In conventu, qui mense Martio habitus est, affuit [4] Radolfus Sadlerius

1 *Qui est Decembris XXI.*] Omnibus libris male legitur *XX.*

2 *Erant autem ii ex ordine supremo*] MS. [*Erant autem ex ordine supremo*,] cæteri [*ei*] habent: verum cum [*ei*] nusquam in plurali reperiatur, (quæ nonnullorum Grammaticorum est hallucinatio,) nec illius vocis in singulari ullus hic usus videretur, nos ejus loco [*ii*] reposuimus.

3 *Redierunt una cum eis*] Ita MS. alii *Redierant.*

4 *Radolphus Sadlerius Eques*] Is qui ante duos annos ad Jacobum V. legatus fuerat, cujus & literæ rerum ab ipso in sua hac legatione, a 20 Martii ad 12 Decembris 1543, gestarum seriem fuse & accurate

rius Eques, ab Anglo legatus, qui nuptias & pacem publicam procuraret, & alios promissi admoneret, alios (ut fama circumferebat) pecunia tentaret. Huic paci cum Regina Cardinalisque, cum tota sacerdotum factione, non solum repugnaret, sed obturbando, & alios interpellando, nihil decerni pateretur, communi prope omnium consensu, Cardinalis in cubiculum seorsum seclusus est, dum sententiæ perrogantur. Eo semoto, de matrimonio Reginæ, deque aliis conditionibus facile consensum: obsides etiam, hæc firma fore, Anglo promissi. Cardinalis, deprecante Regina vidua, liberiore custodia apud Setonium habitus: eo pecunia persuaso, brevi post est dimissus.

V. Cum jam, post gravissimam imminentis belli formidinem, pax cum summo utriusque regni emolumento confecta in perpetuum videretur, qui jam aliquot annos a negotiando cohibiti erant mercatores certatim in mare provolant, quam possunt pro tempore plurimas pretiosissimis mercibus naves onerantes. Edimburgum duodecim, cæteræ illius oræ urbes (quæ pars est Scotiæ opulentissima) pro viribus quæque ornant. [1] Hæc classis, fiducia pacis, Angliæ littus propius quam alioqui necesse erat legens, cessante vento, alibi stabat ad anchoram, aliæ tutos portus erant ingressæ, opportunæ Anglis ad omnem injuriam, si quis belli motus oboriretur. Eodem fere tempore redierant e Gallia Joannes Hamiltonius Abbas Pasletensis, & [2] David Panitarius: hi, multorum annorum abjecta persona, ad veros mores reversi, & velut in schola non pietatis, sed nequitiæ se exercuissent, aulæ omnium flagitiosorum antesignani erant.

VI. Cardinalis, insperata libertate potitus, homo superbo ingenio natus, & repulsa accepta, ac fraude detecta, ignominia etiam accensus, omnes circumspicit turbandæ concordiæ rationes. Primum, re communicata cum Regina vidua, communiter ambo indignabantur, Duglassianos, [3] ob multa & magna beneficia certissimos Angli clientes, statim ab exilio in consilia de summa rerum accitos: & receptæ religionis mutationem omnes pariter formidabant, quæ secum Gallici fœderis solutionem allatura videretur. Ibi de Reginæ consensu, Cardinalis, coacto sacerdotum conventu, & magna ab eis extorta pecunia, quæ imminentem universæ Papanæ Ecclesiæ ruinam averteret, primum parte ejus compluribus adversæ factionis hominibus claris repræsentata, & adjectis multis magnisque pollicitationibus, persuadet, ne obsides promissos Anglo traderent: & qui nuper e captivitate redierant, ab eis pariter impetrat, ut liberos & propinquos, nuper hosti datos, posteriores legibus & salute publica habeant, & religione pristina, cujus incolumitas in hoc uno momento vertere-

rate descriptam complectentes, in Biblioth. Jurid. Edimb. asservantur.

1 *Hac classis, fiducia pacis* ——— *alibi stabat ad anchoram, aliæ tutos portus erant ingressæ*] Synthesis Buchanano satis frequens, nec exemplis veterum destituta.

2 *David Panitarius*] Hic erat Gubernatori ab Epistolis, paullo post Episcopus Rossiæ creatus, nemini tum Scotorum doctrinæ & eloquentiæ laude secundus, uti Spotisvodius Hist. Eccles. Scot. pag. 110. in primis vero ab ipso scriptæ literæ testantur.

3 *Ob multa & magna beneficia*] Ita MS. alii [*multa magna*.]

teretur: neu se in perpetuam servitutem ultro præcipitent. Præterea curat per sacerdotes, ut Regis Angliæ Legatus superbe contemneretur: per operas vero & scurras contumeliosis verbis comites ejus acciperentur: eorumque dicta & facta in pejorem partem raperentur. Verum Legatus, obstinato adversus omnium contumelias animo, ne quam ipse dissidii occasionem dedisse videretur, statuit diem tradendis obsidibus dictum opperiri. Is cum venisset, Proregem adit: deque probris, non tam sibi, quam Regi suo illatis, jurisque gentium contemtu, graviter questus, petit ab eo, „Ut juxta fœdus, non „ita pridem factum, obsides tradat, amicitiamque, nuper initam, sanctam & „inviolatam, ex utriusque gentis commodo, servandam curet. Ille de con„tumeliis Legato factis se excusat; ac nolle factum dicere, brevique, quæstio„ne habita, operam daturum, ut eorum petulantiæ pœna sit erga gentem „Anglorum sui studii & voluntatis testimonium. Quod ad obsides attinet, „Ego, inquit, nec a volentibus impetrare, nec invitos cogere possum: id „genus enim est imperium quod gero, ut non minus juris accipiam, quam „dem. Itaque, tanta seditione, quantam ipse vides, a Cardinali excitata, o„mnes meæ rationes conturbatæ sunt, ut, vi publici furoris abreptus, nihil „de me certi confirmare possim.

VII. Jam negatis novis obsidibus, incidit & altera non minor consultatio, de Nobilibus ante paucos menses bello captis, qui obsides dederant, ac sancte promiserant, se, pace, quam Anglus petebat, conditionibus minime iniquis non confecta, redituros. Eos enim factio Cardinalis, reliquusque sacerdotum ordo, partim rationibus & exemplis, contendebat, rem, propinquos, liberos, & si qua alia hominibus debeant esse jucunda, patriæ caritati posthabenda: partim minas a Gallicis auxiliis, & conjurationem totius Europæ, in majorum ritibus & cærimoniis propugnandis, crimenque proditæ patriæ, & veterum familiarum imminentis interitus intentabant: orabantque, ne tam periculoso tempore patriam desererent: qua salva, liberos & propinquos alios sperare possent; perdita, spes reliqui temporis una periret. Multa quoque de inexpiabili harum gentium odio, deque Regis, in cujus potestatem venturi erant, crudelitate, vera falsis mixta commemorabantur. Jactabatur etiam decretum concilii Constantiensis, quod pacta, contracta, promissa, jurata hæreticis, irrita esse jubet. Cum major pars eorum, quos ea res attingebat, facile qualemcunque suæ culpæ excusationem acciperent, inventus est unus Gilbertus Kennedus Cassilissæ Comes, qui nec pecunia abduci, nec minis depelli, de constantia fidei servandæ, posset. Is, cum binos fratres obsides in Anglia haberet, palam professus est; „Se in custodiam rediturum; neque, ullo „metu objecto, commissurum, ut suam duorum fratrum sanguine vitam re„dimeret: „[[1] ac] recta Londinum, multis reclamantibus, est profectus. Rex & juvenis constantiam laudavit, &, ut locum virtuti apud se omnes scirent, muneribus donatum, una cum fratribus, domum remisit.

VIII.

1 *Ac recta Londinum*] Particulam [*ac*] ad orationis partes inter se rite connectendas necessariam, libris licet omnibus invitis, hic inseruimus.

1 *Non*

VIII. Sed nec placatior erat erga Kennedum Henrici animus, quam erga cæteros Scotos ira implacabilis. Itaque navibus Scotorum, quarum (uti diximus) satis magnus numerus in portubus & stationibus Anglorum stabant, retentis, statim bellum indixit: nec obscure [1] non modo fœderum, sed etiam juris

1 *Non modo fœderum*] Imo vero fœdus ab Anglo primum violatum apparet, qui prius quam diploma ab ipso esset signatum, aut tradendorum obsidum tempus advenisset, naves Scoticas diripiendas mandasset. Hujus rei luculentum extat testimonium, Legatio a Gubernatore Scoticæque nobilitatis principibus ad Christianum Daniæ Regem 4 Aprilis 1544 missa: cujus idcirco quædam capita, Angli fraudem ac crudelitatem testantia, hic libuit exhibere.

„HIS per te [*Legatum scil. Joannem* „*Haium*] patefactis, recensebis quemadmodum Anglorum Rex miro artificio „sollicitaverat illustrissimum nostrum proximum Regem, suum ex sorore nepotem, „ad prævaricandum vetustissimam amicitiam, confœderationem & recentem necessitudinem Scotorum cum Gallis: quum „vero vafritie quod petebat non posset assequi, classem quadraginta navium ad „vexandam maritimam Scotiæ oram abhinc biennio misit, simulque instructissimum terrestrem exercitum quadraginta „millium peditum, quos omnes illustrissimus Rex noster piæ memoriæ obviam „iens, nullo accepto incommodo, compulit ad. Octobris referre pedem & „flumen Tuedam trajicere.

„His non infeliciter gestis, circiter finem tunc proximi Novembris illustrissimus noster Rex præferoci animo misit „decem ferme millia hominum in occiduas „Angliæ regiones, loco sane diversissimo „ab illo Angliæ loco, ex quo duobus ante mensibus hostes aggressi sunt Scotiam. „In qua quidem populatione nonnulli nostri nobiles & Barones, minus provide „palantes, ab Anglis sunt intercepti, & „Londinum ducti: ubi ad proximam Epiphaniam magis honorifice, quam decebat captivos, fuerunt tractati, quum „illustrissimus noster Rex Decembri illam „Epiphaniam præcedente humanitus e vita excessit.

„Cujus mortis tempore, & quindecim „annos ante, Comes Angusiæ & frater „ejus, principes viri inter Scotos, læsæ „majestatis damnati, apud Angliæ Regem toto illo annorum spatio exulantes, „honorifice in Scotorum perniciem fuerunt habiti: quos exules cum supradictis „captivis nobilibus Rex Anglorum, statim audita nostri Regis morte, liberos „& bene donatos in Scotiam redire permisit, promittens se cum Scotis initurum pacem: ad cujus constantem observationem, tam dicti Scoti exules, „quam nobiles captivi, promiserunt Anglorum Regi se curaturos pacta pacis & „leges matrimonii ineundi inter illustrissimam nostram Reginam, & Eduardum „Valliæ Principem Anglorum Regis primogenitum.

„His nostrorum captivorum liberationibus ac futuri matrimonii pactis in „Anglia quodammodo formatis, & in „Scotia omnino ignoratis, illustris Gubernator in celebri Scotorum omnium „Ordinum conventu supradictum Comitem & ejus fratrem, tunc exules, pristino honorum & dominiorum statui restituit.

„Post hanc restitutionem, hoc Comite „cum fratre & nobilibus captivis in Scotiam reverso, statim nostri legati in Angliam de pace & hujusmodi matrimonio „missi sunt, harum rerum monumentis „& contractibus initio sequentis Julii confectis, in quibus cavebatur, ut iidem „contractus ante initium tunc proximi „Septembris absolverentur, ac signata „diplomata ultro citroque obligatoria in „argumentum absolutissimæ rei invicem „traderentur.

„Hoc pacto contractibus a nostris legatis publica auctoritate in Anglia formatis, ipsi in Scotiam reversi significarunt Gubernatori cæterisque Scotorum „principibus hanc pacem, non solum in „Londini compitis, verum etiam in aliis

juris gentium violatoribus minabatur. Cum in tam præcipiti statu regnum Scotorum staret, tantum abest, ut vel cognationis memoria, vel communis patriæ caritas, vel salutis publicæ respectus, animos permoveret, ut multo acrius seditionis faces accenderentur. Factio enim Cardinalis, & Reginæ viduæ quæ omnia trahebat ad Gallos, missis ad eos Legatis, ostendebant, „Nisi quid „in eorum subsidiis opis esset, nunc in ipso articulo rem esse, „ut Scoti & „Angli in unam ditionem coirent: id quam ex usu [1] terræ Galliæ foret, ali„quot seculorum experientia esse compertum. Illud autem in primis a Gallis petebant, ut Matthæus Stuartus, Leviniæ Comes, domum ad suos remitteretur: ut qui non solum Hamiltoniæ familiæ esset æmulus, sed etiam

„Angliæ oppidis, edicto Regio publice „denunciatam. Quod quum vere factum „esse Gubernator Scotiæ intellexisset, id„circo & ipse eandem pacem per Scotiæ „oppida jussit pronunciari. Cujus quidem „pacis confidentia quam plurimæ statim „onustæ naves in Gallias & Flandriam „navigaturæ ex variis Scotiæ portubus, „mense Augusto, ante dictum Septem„brem, publicationem pacis sequente, „solverunt. Incommodo autem vento in „varios Angliæ portus sunt repulsæ. In „quibus portubus Scoti initio humaniter „tractati, paullo post tamen Anglorum „Regis jussu eædem nostræ naves invasæ „sunt, & merces divenditæ. Nihilominus „Scotorum Gubernator ad statutum tem„pus, hoc est, Septembris initium, per „novos legatos curavit solenne hujusmodi „pacis & matrimonii diploma Anglorum „Regi reddendum: ipse tamen Angliæ „Rex prorsus renuit suum de eisdem pace „& matrimonio diploma nostris legatis „invicem tradere, juxta præscriptam „obligationis formam. Sicque ipse diri„piendo nostras naves cum mercibus, ac „renuendo tradere Scotis suum diploma „pacis confirmatorium, renovatam pacem „apertissime violavit.

„Propter pacem hoc modo violatam, „& quod omnia sint a Scotis præstita, „quæ mutua obligatio requirebat, hujus„modi contractus de pace deque matrimo„nio fuit novissimo Decembri illum Se„ptembrem sequente in solennibus comi„tiis ita rescissus & exstinctus, ut neque „serenissima Regina, neque Gubernator, „neque ipsi denique Scotorum principes „sint ullo pacto ad observationem hujus„modi contractus obligati: eo maxime „quod ille contractus initus & celebratus „est duntaxat spe perpetuæ inter Anglos „& Scotos futuræ pacis; quæ quidem pax „vix revivifcens est evidentissime ab ipso „Anglorum Rege præter æquum & bo„num suffocata strangulataque: propterea „quod in Scotorum dissidiis, quæ ipse fo„vebat, & nunc maxime fovet, multo „majorem & celeriorem poneret spem „quam in matrimonio, &c.

Ab hac rerum narratione non multum dissentit ipse Sadlerius; qui Epistola ad Regem Angliæ, 24 Sept. 1543 scripta, se narrat a Regina, Prorege, Cardinale, Scoticæque Nobilitatis Principibus appellatum, interrogatumque quæ caussæ herum suum ad naves Scoticas intercipiendas impulissent, non alias præter has duas proferre potuisse: primum, quod iis navibus pisces, aliaque mercimonia apud Scotos provenientia, ad Gallos, antiquos Anglorum hostes, deveherentur. Deinde, quod nonnulli e nautis Proregem aliosque e Nobilitate Scotica conviciis ac maledictis proscidissent. Quam autem injustus Anglo fuerit primus prætextus, vel ipse Sadlerius ostendit, qui, licet in id totis viribus ab initio incubuerat, nunquam tamen hanc se pacis legem a Scotis extorquere potuisse, ut communes cum Anglis amicos hostesque haberent, aut, quod eodem redibat, ut Gallico fœderi renuntiarent, non una Epistola testatur. Alterius autem prætextus tam aperte se prodit futilitas, ut, qui eam monstrare velit, ineptire videatur.

1 *Terræ Galliæ*] Vide supra ad I. 46.

1 Ma-

etiam, patre ad Limnuchum ab eis cæso, capitalis inimicus. Huic juveni, præter, in ipso juventæ flore, formam egregiam, & corporis dignitatem, conciliabat omnium animos patris, hominis maxime popularis, memoria, & solitudo, & pericula familiæ clarissimæ jam ad paucos redactæ, multæ domi clientelæ, magnæ familiæ propinquitatibus conjunctæ. Ad id, proximi Regis judicium, qui, si absque [1] mascula stirpe liberûm decederet, hunc sibi hæredem & successorem destinabat: eamque voluntatem, si diutius vixisset, conventus publici (penes quem est omnium rerum summa potestas) decreto confirmaturus credebatur. Neque deerant adulatores, qui animum, generosum quidem, & magnarum rerum exspectatione jam erectum, sed adversus fraudes incautum, ad spes ampliores excitarent. Præter enim summum, in annos prope viginti proximos, imperium, & in veteres inimicos dominationem, etiam Reginæ viduæ nuptias spondebant: & si quid humanitus interea puellæ, penes quam tum Regium nomen erat, accideret, eum haud dubie Regem futurum: nec Regem modo, sed & Jacobi Hamiltonii proxime defuncti [2] legitimum hæredem, [3] quando Prorex nothus esset, ac non modo regni, sed ne suæ quidem familiæ hæreditatem jure posset sperare. Accedebant Francisci Regis Francorum adhortationes, & spes ostentata, & auxilia in tempore promissa. His rebus cum simplex & credulus juvenis animus facile impelleretur, profectionem in Scotiam adornat.

IX. Horum tum nihil cum Hamiltonius ignoraret, ut & ipse suæ parti vires adjiceret, de consilio, quibus maxime fidebat, amicorum, [4] statuit Reginam, quæ adhuc in matris potestate erat, e Limnucho tollere: ea enim ad se traducta, non modo Regii nominis umbram, quæ plurimum apud multitudi-

1 *Mascula stirpe liberûm*] Ita omnes libri, etiam Elzev. 1668, & Mosm. 1700. Vide supra ad XIV. 46.

2 *Legitimum hæredem*] Ejus enim pater Joannes Leviniæ Comes filius erat Elizabethæ Hamiltoniæ Proregis amitæ, quæ & Mariæ Stuartæ Jacobi III. Regis sororis filia fuit. *Geo. Crafordius Ibid.* pag. 192. & 260. Hanc Buchananus XIII. Cap. 9. *Margaritam*, Balfurius vero Geneal. pag. 92. *Mariam* appellat.

3 *Quando Prorex nothus esset*] Hæc calumnia inde orta est, quod Jacobus Hamiltonius, Proregis pater, tres uxores habuerit, quarum prima erat Beatrix Drummondiæ Reguli filia, qua defuncta Elizabetham Humiam Alexandri Humii sororem, [Vide XIV. Cap. 5.] sibi copulavit. Eaque non multo post repudiata, uxorem demum duxit Jonetam Betoniam, Roberti Levistonii viduam, eandemque amitam Cardinalis, ex quo matrimonio Jacobus Scotiæ Prorex est genitus. Hæc autem divortii cum secunda uxore faciendi a Patricio Coventrio aliisque ad id delegatis judicibus justissima caussa assignabatur, quod ea primitus Thomæ Hajo, qui nondum e vivis excessisset, nupta fuerat. Vide Geo. Crafordium Nobil. Scot. pag. 192. Huc adde trium regni Ordinum decretum, 3 Martii $154\frac{2}{3}$ quo Jacobus Araniæ Comes legitimus regni Tutor, proximusque post Mariam Reginam ejusque sobolem imperii Scotici hæres declaratur. Vid. omnino Burneti Hist. Reform. Ang. vol. 1. pag. 324.

4 *Statuit Reginam ——— e Limnucho tollere*] Imo vero Sadlerius Angli Legatus (uti ex ipsius literis patet) obnixe apud Proregem contendebat, ut Regina e Limnucho aut in Tentallonem Angusii arcem, aut in arcem Edimburgensem deveheretur.

1 *Obla-*

tudinem valet, se penes fore: sed puellæ collocandæ, atque etiam regni quo vellet transferendi, se arbitrum futurum. Id si consecutus fuerit, tum Anglum pollicitationibus duci; vel, si necesse sit, partibus adjungi posse. Hoc consilium cum summopere placuisset, ut in civilibus dissensionibus, exploratoribus omnia utrinque observantibus, nihil occulti esse potest, ad Cardinalem statim est delatum. Is, coactis quos sibi e Nobilitate pecunia conciliaverat, Limnuchum venit, ac, magno cum civium damno, dies aliquot Reginæ præsidio fuit.

X. Interea Levinius e Gallia appulit, & amice Prorege salutato, dissimulatis utrinque odiis, Limnuchum contendit. Ibi convento Cardinale, domum suam profectus, in concilio amicorum longo sermone explicavit, „A quibus arcessitus, cujus jussu, qua spe fretus, quibus conditionibus venisset: nec summum magistratum modo, sed nuptias Reginæ viduæ ab ipsa factionisque principibus [1] oblatas. Ab Rege Gallorum, ad hæc perficiunda, favorem opesque, &c, sicubi opus esset, auxilia sperare jussum. Cunctis assentientibus, atque adhortantibus ne fortunæ sese offerenti deesset, plus minus quatuor millibus hominum comitatus, ad Reginam venit. Hamiltonius, qui, delectu habito, congregatisque Edimburgum amicis, ad Reginam perrumpere decreverat, jam se viribus inferiorem cernens, ex amicorum consilio, & suo ingenio ad concordiam propensior, de pacis conditionibus tractare cœpit. Missis ab utroque summæ prudentiæ viris, ad Listonem, vicum medio fere inter Edimburgum & Limnuchum spatio, in has conditiones conventum est, ut Regina Sterlinum traduceretur: educationi ejus qui præessent, quatuor primi ordinis proceres eligerentur, qui neutri se factioni implicuissent. [2] Nominati Gulielmus Gramus, Joannes Areskinus, Joannes Lindesius, & Gulielmus Levistonius, viri clari, & illustrium familiarum principes. Hi, ex communi partium decreto, Regina accepta, viam, quæ Sterlinum fert, ingressi sunt, stante sub armis cum suis Levinio, donec extra periculum a factione adversa esset perventum: nec multo post, peractis consuetis cærimoniis, acceptisque imperii insignibus, [3] ad XII. Cal. Septemb. Sterlini regnum iniit.

XI. Prorex autem, cum nec favore vulgi, [4] ob inconstantiam a se alienati, nec viribus, se parem adversæ factioni videret, & ipse per occulta colloquia [5] cum Cardinale tractare cœpit: & Cardinalis, qui per matrem Proregi genere propin-

1 *Oblatas*] Ita jubente Crafordio rescripsimus, pro quo libris omnibus irrepsit [*ablatas.*]

2 *Nominati Gulielmus Gramus*] Leslæus ejus custodiæ appositos tradit Dominos Levistonium, Areskinum, Flaminium & Ruvenum.

3 *Ad 12. Cal. Septemb.*] *i. e.* 21 *Augusti* 1543. Errat procul dubio hic Buchananus; ex Rad. Sadlerii enim Epistolis pag. 253, 255, & 257. liquido constat Mariam coronatam fuisse 9. *Sept. di. Dominico* 1543.

4 *Ob inconstantiam a se alienati*] Non ob Proregis inconstantiam, quæ nulla hucusque erat, sed quod Angli partibus addictior ille videretur, alienatum ab eo est vulgi studium, id quod Sadlerius non uno in loco clarissime ostendit.

5 *Cum Cardinale*] Has voces, ab omnibus editis omissas, e MS. restituimus, quippe quas ad sententiam plenam ac perspicuam reddendam necessarias existimavimus.

propinquus erat, eum, terrore injecto, potius ad se traducere, quam vi armorum opprimere volebat. Igitur cum eum, parte procerum largitionibus ante detracta, domi infirmiorem, & Anglis viliorem reddidisset, & ad consentiendum iniquo fœderi coëgisset, per familiares, apud quos pecunia, quam honesti studium, erat potentior, Sterlinum perduxit: atque, ut infamia flagitii minueretur ad vulgus, non propalam, sed in æde Franciscanorum, præsente Regina vidua, & aulicorum primoribus, sententiam suam de religionis capitibus controversis Prorex mutavit, ac, metu litis de fortunis omnibus intentatæ, se ita Cardinali reddidit obsequentem, ut de imperio solam auctoritatis umbram retineret.

XII. Hoc modo Cardinalis, quod supposito falso testamento petierat, Proregis ignavia, & propinquorum ejus avaritia, est consecutus, ut omnibus regni commodis frueretur, & invidia careret. Id unum ad stabiliendam potentiam restare videbatur, ut Levinium, molestum consiliorum suorum interturbatorem, abigeret. Tandem cum Cardinale Regina vidua hunc ordinem rei gerendæ constituit, ut interim, dum responsum a Rege Gallorum exspectatur, ipsa juvenis animum suspensum, spe nuptiarum injecta, teneat. Scripserant autem de Levinio ad Gallum honorifice: neque enim negare poterant, ejus maxime, secundum Deum, opera, se in libertatem vindicatos. Nunc, Regis liberalitate & subsidio, rebus in Scotia tranquillis, eum orant; „Ut „suum beneficium tueatur, ac pacem a se præstitam, revocato Levinio, con„firmet: neque enim aliter res diu fore pacatas, sine factionis alterius pernicie. Hæc occulte adversus Levinium tentabantur. Ipse interim variis ducebatur artibus, ab Regina vidua & Cardinale. Aula, in luxum & lasciviam soluta, ludis & conviviis indulgebat: dies equestrium certaminum simulacris, nox personatis saltationibus strepebat. In hæc cum Levinius & natura proclivis, & aulæ Gallicæ consuetudine exercitatus esset, accessit æmulus, [1] Jacobus Heburnus Comes Bothueliæ, qui animum, quamvis languentem, exstimularet. Is enim ab Jacobo Quinto relegatus, ac statim, eo mortuo, domum reversus, eisdem artibus Reginæ viduæ nuptias ambiebat: & eminebant in utroque [2] naturæ & fortunæ dotes, magis similes quam æquales. Itaque, cum Bothuelius, cætera pene par, in omni autem certamine & armorum ludicra meditatione esset inferior, aula relicta, domum concessit.

XIII. Levinius, æmulo remoto, cum cætera facilia & prona existimaret, ac promissa Reginæ & Cardinalis repræsentari vehementius postularet, intellexit

1 *Jacobus Heburnus*] Tho. Crafordius legendum jubet *Patricius*: alter tamen Crafordius Nobil. Scot. pag. 44. *Patricium* Jacobi patrem exstinctum tradit anno 1537, quod mihi neutiquam verisimile videtur. Eo enim pacto idem Bothueliæ Comes Reginæ viduæ nuptias ambiebat, qui postea filiam duxit uxorem. Tho. Crafordii autem sententiam confirmant Acta publica, in quibus *Patricius* Bothueliæ Comes 6. Novemb. 1544. læsæ majestatis reus peragitur, quo crimine trium Ordinum sententia 12 Decembris sequentis purgatur.

2 *Naturæ & fortunæ dotes*] Ita MS. quod & potius videtur quam quod libri editi exhibent *natura & fortuna dotes*.

lexit demum, se, fraude circumventum, ludibrio haberi: inimicum suum Hamiltonium, per eos ad opes, auctoritatem, & in omnium vitam & fortunas potestatem, promoveri. Juvenis, malarum artium insolens, & qui aliorum ingenia de suo æstimaret, ita ira exarsit, ut nec verborum acerbitate abstineret: ac sancte juraret, „Se inopiam, exilium, mortem, denique potius quidvis perpessurum, quam ut tantam contumeliam inultam relinqueret. Itaque cum totus in vindictæ cogitatione, sed consilii adhuc dubius, Britannodunum se removisset, ibi ad eum deferuntur triginta scutatorum millia, a Rege Gallorum (nondum enim certo compererat, quo in statu Scotorum res essent) missa, ut hac pecunia vires factionis augeret. Ea res ægrum animum aliqua ex parte erexit, quod a Rege Gallo se nondum desertum crederet. Cum autem, in pecunia distribuenda, juberetur uti Reginæ viduæ & Cardinalis consilio, partim ipse suis amicis divisit, partim ad Reginam misit. Cardinalis, qui totam eam prædam spe devoraverat, & hoc lucro se fraudatum, & ignominia affectum, graviter ferens, Proregi auctor fuit, ut, exercitu statim comparato, Glascuam proficisceretur: non dubius, & Levinium, & pecuniam ibi pariter opprimi posse. Eorum consilio ad Levinium perlato, ille ex amicis & clientibus brevi supra decem millia hominum coëgit. Hanc autem ut multitudinem facilius conficeret, multum juvit procerum quorundam indignatio, qui ab initio, & religionis studio, & Cardinalis odio, Proregem ad summum honorem evexerant, ac tum priorem benevolentiam in odium commutaverant, quod ille, amicis optime meritis non modo inconsultis, sed, quod in ipso erat, proditis, hosti immanissimo se & illos in servitutem dedisset. Itaque hic animorum habitus, novam, & vix credibilem, rerum Scoticarum fecit mutationem, ut, prope integris partium viribus, duces modo alii accederent: Hamiltonio, cum propinquis, ad Cardinalem & Reginam viduam adjunctis: ejus autem prioribus amicis se Livinio aggregantibus. Cum eis ergo copiis repente coactis, Levinius Letham venit: misitque Edimburgum ad Cardinalem, qui denunciarent; „Nihil opus esse, ut se Glascuam „oppugnatum venirent: se enim, primo quoque die, sui copiam in campis, „qui Letham Edimburgumque interjacerent, facturum.

XIV. Cardinalis, qui, Prorege in suas partes tracto, adversæ factionis opes & animos fractos rebatur, neque quenquam fore sperabat, qui secum acie congredi auderet, cum se, præter opinionem, viribus inferiorem cerneret, conflictum quidem verbo non recusabat, sed rem de die in diem, variis moræ caussis interpositis, differebat: gnarus interim, Levinium non posse diu voluntariorum exercitum, sine stipendiis aut commeatu in longum tempus proviso, continere, assidue precibus & pollicitationibus eorum, quos idoneos putabat, animos tentabat, si quos ad se traducere posset. Levinius, cum hostem ducere bellum videret, nec ulla ratione prælio rem commissurum, seque ad obsidionem omnibus rebus necessariis imparatum, præterea colloquiis nocturnis quosdam suorum cum hoste jam transegisse, ut se ex iis angustiis quamprimum explicaret, amicis, qui jam sibi occulte prospexerant, urgentibus, pacisci cum Prorege fuit coactus. Itaque Edimburgum ad eum profectus est, atque aliquot dies

dies ibi, tanquam odiorum veterum obliti, una transegerunt. Tandem ubi Limnuchum est ventum, hic Levinius, per amicos admonitus, sibi occultas parari insidias, Glascuam de nocte clam se contulit, arceque Episcopali commeatibus & præsidio, quantum satis videbatur, communita, Britannodunum concessit. Illic magis dilucide cognoscit, Duglassios cum Hamiltoniis convenisse: &, quia ex pristinis simultatibus suspiciones inter factiones adhuc reliquæ erant, Georgium Duglassium, & Alexandrum Cunigamium, alterum pro patre, alterum pro fratre, obsides datos. Id quidem quanquam in speciem & firmioris concordiæ simulationem factum fuisset, promissumque foret, eos intra paucos dies liberatum iri, tamen usque ad Anglici exercitus adventum detenti fuerunt, Hamiltoniis nunquam securis, donec proceribus, in quibus aliquid animi aut virium esset, sublatis, eorum supplicii terrore cæteros a tumultuando compescerent. Præter hæc, circa idem tempus, fit certior Levinius, Franciscum Regem inimicorum calumniis esse alienatum. Interea Glascuam venerunt Archibaldus Duglassius Angusiæ Comes, & Robertus Maxuallius clarissimæ familiæ princeps, ad controversias (si fieri posset) inter Proregem & Levinium sedandas. Sed, qui Proregi erant a consiliis, persuaserunt, uti ipsi pacis interpretes retinerentur. Itaque per posticum ædium, ne quis tumultus in oppido fieret, educti, in custodiam ad arcem Hamiltonium mittuntur.

XV. Hoc statu rerum in Scotia, nec Anglis, quam Scotorum præstantissimis, Proregi infensioribus, Henrico Regi visa est occasio, non modo fœderis, sed juris gentium violati pœnas expetendi: ac priusquam vi & armis quicquam attentaret, literas minarum & justæ querelæ plenas ad Edimburgenses misit, jure increpans; „Quod amicitiam suam, qua facile carere non possent, „oblatam, adeo arroganter rejecissent: nec rejecissent modo, sed beneficiis „provocati, belli semina spargerent, & ipsum invitum ad arma cogerent. His literis cum nihil profecisset, magnas navales copias, quas tum in armis habebat, in Morinos primo quoque tempore trajecturas, in Scotiam vela facere jussit: ac Edimburgum & Letham (quæ oppida præcipue Legato ejus insultaverant) & regiones circumcirca omnibus belli malis affligere. Naves eo delatæ, paullo supra Letham, peditum decem millia quarto die Maji exposuerunt, ac nullo repugnante (cives enim, negotiandi caussa, plerique omnes aberant) oppido potiuntur. Prorex & Cardinalis, qui tum Edimburgi erant, cum, ab omnibus rebus imparati, omnia circumspicerent, tantus eos repente terror invasit, ut quatuor illos viros, genere & factis nobilissimos (quorum ante meminimus) captivos e custodiis eduxerint, nullo certe incolumitatis publicæ respectu, sed simul veriti, ne propinqui & clientes eorum aut militiam recusarent, aut se cum hoste conjungerent, simul ut populi, multis de caussis a se alienati, benevolentiam redimerent: ipsi autem, & civium & hostium pari odio se committere non ausi, [1] Limnuchum profugerunt. Angli, Lethæ triduum morati, dum impedimenta machinasque exponunt, sese ad congrediendum parant: aliarum autem rerum cura expediti, Edimburgum ducunt: &, urbe spoliata, ac deinde

1 *Limnuchum profugerunt*] MS. [*profugiunt*] editi libri [*perfugerunt.*]

 1 *Rva-*

inde incensa, ad vicinas circa regiones depopulandas dispersi, multos pagos, arcesque nonnullas, & villas hominum nobilium ferro flammaque [1] evastarunt. Edimburgo dein Letham reversi, ac secundam tempestatem nacti, ignibus in ædificia immissis, naves solverunt.

XVI. [2] Per id tempus Levinius certior est factus, calumniis inimicorum Regem Franciscum esse penitus alienatum: frequentibus enim literis & nunciis adversa factio Gallo persuaserat; „Unum esse Levinium, qui, ob veteres cum paternis hostibus inimicitias, publicam Scotorum concordiam remoraretur: cum esse caput factionis, Proregi adversantis, & Anglis amicæ: & qui privatis magis indulgeret odiis, quam caussæ communi faveret. Eum si Rex in Galliam revocaret, inter cæteros facile pacem coituram. Hæc cum Levinius de se ab inimicis ad Regem delata, ex amicis rescisset, scripsit & ipse ad eundem; „Quo in statu rem Scoticam comperisset: quanto suo & amicorum labore, utramque Reginam vindicasset in libertatem, easque rerum potentes fecisset, fracta partium adversarum potentia, atque e turbulentissima tempestate rem in summam tranquillitatem restituisset. Nec sibi quicquam fore gratius, quam in Galliam, in qua prope diutius quam in Scotia vixisset, redire, hominumque carissimorum suavissima consuetudine frui. Verum, se, non sua sponte, sed Regis missu, in patriam reversum, nec quicquam ibi gessisse, cujus aut ipsum aut Regem pœnitere debeat. Quod si favore pristino non destituatur, se brevi facturum, ut non modo spem de se conceptam æquet, sed etiam superet: sin in medio rerum cursu nunc revocetur, non solum res præclare inchoatas se relicturum imperfectas, sed amicos, propinquos & clientes, quos ad caussam publicam suscipiendam impulerit, & sumtu & laboribus pene afflixerit, in servitutem & cruciatum crudeli & impio tyranno traditurum: qui, quantum in se erat, Reginam & regnum hostibus venum dederit: pacta & promissa cum hominibus nihilo sanctius observet, quam pietatis adversus Deum cultum; quem, intra paucos annos, jam tertium mutavit. Nec id in eo mirandum, qui promissa & jurata, non fidei firmandæ vincula, sed [3] perfidiæ occultandæ latibula, existimaret. Illud autem se magnopere optare, ut Regia majestas, & qui a consiliis sunt, cogitent, utri potius fides in re tanta sit habenda: eine, cujus omnes majores, se, suam vitam, opes, honores ad ejus amplitudinis emolumenta contulerint, & multis beneficiis, non tam laborum præmiis, quam bene promeritorum testimoniis, aucti, cumulati & honorati [4] fuerint, quam homini, ad omnem levissimi rumoris auram inimicos amicosque mutanti, & a solius fortunæ arbitrio pendenti.

XVII.

1 *Evastarunt*] MS. *vastarunt*.

2 *Per idem tempus Levinius certior est factus, calumniis inimicorum*] Idem superius dixerat, Cap. 14. Calumnias autem illas non falsas fuisse ostendit Sadlerius, qui Levinium diu antea ad Anglicam factionem defecisse commonstrat.

3 *Perfidiæ occultandæ latibula*] MS. *perfidiæ occultandæ instrumenta.*

4 *Fuerint*] Ita legendum persuadet paullo ante in eadem sententia vox [*contulerint*:] libris tamen omnibus [*fuerunt*] legitur.

1 *Vera*

XVII. Hæc quanquam plurimi [1]vera non ignorarent, tamen Gallus a Gusiis, Reginæ viduæ patre & patruo, omnibus in rebus ejus opes & auctoritatem augentibus, obsessus, adversus Levinii deprecationem aures animumque ita obfirmarat, ut Joannem Cambellum, [2]hominem claro loco natum, & spectatæ fidei, ab eo missum, nec audire, nec omnino in suum conspectum venire pateretur, ac prope in custodia habuerit, observarique jusserit, ne consilia, quæ in aula Gallica agitabantur, ad suos perscriberet. Nec defuerunt tamen, qui omnia efferrent. Hæc cum ad Levinium perlata fuissent, pudor simul & ira in diversas cogitationes ægrum animum rapiebant. Pudebat irrito incepto discedere: multo etiam magis, quod amicis & propinquis, quorum omnes fortunas in discrimen secum traxerat, nisi sola morte satisfacere se posse non arbitraretur. Cæteris irascebatur, ac in primis Reginæ viduæ & Cardinali, quorum perfidioso ludibrio in has angustias erat conjectus: sed maxime omnium, de Rege Galliarum querebatur, qui in arenam deductum, in ipso rerum secundarum cursu, destituit, & se inimicis conjunxit.

XVIII. Cum in hac inopia consilii fluctuaret, ad eum affertur, omnes citra Grampium montem habitantes, qui arma ferre possent, edicto jussos ad certum diem Sterlinum adesse, ac, decem dierum commeatu parato, quo Prorex duceret, sequi. Nec minus impigre rumorem res consecuta est. Prorex enim, exercitu ad diem dictum confecto, Glascuam ducit. Ibi cum arcem, decem dies obsessam, æneis tormentis [3]frustra converberasset, tandem, induciis in unum diem factis, & custodibus per colloquia tentatis, incolumitate præ-

1 *Vera non ignorarent*] Imo vero magna ex parte falsa ostendunt Leslæus & Sadlerius: quin & ipse Buchananus, quem hic Levinius crudelem & impium tyrannum traducit, XV. 1. hominem laudat ob *minime turbidum, & ad quietem pronum ingenium.* Iniquissime autem hic ei a Buchanano exprobratur, quod Prorex quantum in se esset, Reginam & regnum hostibus venum dedisset, qui Cap. 8. huj. lib gravissime queritur, *neque cognationis memoriam, nec communis patriæ caritatem, vel salutis publicæ respectum*, animos alterius factionis permovere potuisse, ut, Regina Angli filio collocata, bellum jam sibi indictum amolirentur. Initio quidem Prorex amicitiæ Anglicæ studebat; verum cum, captis pacis tempore suorum navibus, nihil minus Anglum agitare perspiceret, quam ut ne ea amicitia æquis & honestis utrinque legibus coiret, tum demum, ut liberi regni Tutorem decebat, ad veteres Scotorum amicos se adjunxit, a quibus Levinius eodem fere tempore defecit, nulla ex parte Proregis injuria provocatus, nisi injuriam appellare velis, quod Prorex non modo regni tutela, sed suo ipsius patrimonio abdicato, se in inimici infensissimi servitutem tradere nollet. Quænam vero sunt illa pacta a Prorege promissa & jurata? An Reginæ cum Angli filio nuptias intelligit? At eas ut impediret missus est a Gallo Levinius. An ut magistratu fortunisque suis omnibus in Levinii gratiam cederet? Hoc quidem si rebus suis integris promisit, dignus omnino erat non modo ea, qua toties eum Buchananus aspergit, socordiæ nota, sed qui generis sui dehonestamentum in ultimas mundi oras deportaretur.

2 *Hominem claro loco natum & spectatæ fidei*] Has voces [*claro loco natum*] e MS. reposuimus; quas, licet in omnibus libris desideratas, copula [*&*] omnino requirere videtur. Id ipsum perspexit Crafordius; qui *hominem nobilem & spectatæ fidei* legendum censet.

3 *Frustra converberasset*] Editi omnes particulam [*frustra*] ad sequentem clausulam male rejiciunt.

1 Unam

præsidiariis promissa, arx dedita est: in omnes tamen præter [1] unum & alterum est sævitum.

XIX. Levinius interea, desertus a Gallo, omnisque alterius auxilii spe præcisa, per amicos Angli erga se animum explorat. In Anglia, omnibus ex sententia succedentibus, cum eo proficisci statuisset, cuperetque Hamiltonios ante suum discessum insigni aliqua clade afficere, ea de re consilio cum Gulielmo Glencarniæ Comite habito, dies dicitur, quo die Glascuam cum amicis & clientibus [2] convenirent, atque inde in regionem Glottianam, [3] quam soli Hamiltonii tenebant, impetum facerent. Re ad Proregem delata, optimum visum est, Glascuam occupare, & locum conveniendi hostibus præripere. Sed jam cum magna suorum parte Cunigamius in oppidum receptus, Levinii adventum exspectabat. Verum, audito Hamiltoniorum accessu & consilio, in campum propinquum progressus, pro copia præsente aciem instruxit: ac circiter octingentis, partim e suis, partim oppidanis civibus, in caussam pronis, comitatus, majore animo quam viribus, manum acriter cum hoste conseruit: primamque eorum aciem, captis tormentis æneis, quæ secum advexerant, in secundam impegit. Ibi cum circa Proregem pugnaretur, resque esset in magno discrimine, subito Robertus Bodius, vir clarus ac strenuus, ex itinere cum parva equitum manu in confertissimam pugnam invectus, majorem quidem quam pro multitudine tumultum & trepidationem fecit; utraque enim acies magna subsidia Hamiltoniis venisse credebat. Is error fortunam pugnæ statim commutavit, dum alteri suas, alteri hostium copias auctas existimant. Occisi ex utraque acie circiter trecenti: major pars Cunigamiorum fuit, & in iis duo Comitis filii, viri fortissimi. Nec incruenta fuit Hamiltoniis victoria: nam & apud eos aliquot viri insignes desiderati sunt. In Glascuenses gravissime clades incubuit. Hostes enim, non contenti civium cæsorum sanguine, & superstitum miseriis, & supellectilis direptione, [4] etiam valvas ostiorum & fenestrarum, [5] clathrosque ferreos abstulerunt, neque ullum genus calamitatis omiserunt, nisi quod tectis, spoliando laceris & deformatis, ignem non subjecerunt.

XX. Hujus pugnæ fortuna magnam animorum commutationem fecit: adeo ut amici & propinqui Levinii iterum rem aleæ certaminis committere recusarent, non tam quod hostium opes auctas, & suas imminutas, viderent, nec quod, amissis viris fortissimis, e locis longinquis copias novas non tam celeriter cogere possent, quam quod Hamiltonium, sub cujus imperium se mox venturos prospiciebant, gravius nimia pertinacia offendere, & novam sæviendi caussam præbere, nollent. Levinius, a Gallis & majore Scotorum parte desti-

1 *Unum & alterum*] MS. editi codices [*unum & alium.*]

2 *Convenirent*] Ita MS .aliis tamen [*conveniret*] legitur, licet mox [*impetum facerent*] scribatur.

3 *Quam soli Hamiltonii tenebant*] Crafordius nec præter rationem legendum existimat *Hamiltoniani.*

4 *Etiam valvas*] Ita MS. cæteri [*& valvas*] minus recte.

5 *Clathrosque ferreos*] Ita emendavimus pro *Clathras*, cujus vocis eo genere apud Latinos, quod sciam, nullus est usus.

1 Pra-

destitutus, arci Britannoduno custodem Georgium Sterlinum dedit: ipse cum paucis in Angliam navigavit, frustra consulentibus amicorum præcipuis, ut in arce inexpugnabili aliquot mensibus se contineret, ac novam rerum (quam brevi futuram non dubitabant) mutationem opperiretur. Ille, certus propositi quod intenderat, in Angliam profectus, a Rege fuit susceptus honorifice: qui, [1] præter aliam munificentiam, Margaritam Duglassiam ei dedit uxorem. Ea erat Jacobi Scotorum Regis proximi soror, ex [2] Comite Angusiæ & Henrici Regis Anglorum sorore nata, puella in ætatis flore, summa forma & elegantia prædita.

XXI. Interea Scoticam factionem, quæ discessu Levinii sine duce relicta erat, & [3] obstinate recusabat, ne in Hamiltonii (cujus levitatem ante cognoverat, & sævitiam timebat) potestatem veniret, Regina vidua in suam fidem recepit: metuens videlicet, ne quid, ex rebus adhuc turbidis ferox, per desperationem moliretur. Hamiltonii, tam potentis inimici discessu læti, nondum autem pœna satiati, nimium intemperanter rebus secundis usi sunt: ipsum enim & amicos, in proximo conventu Limnuchi, damnarunt, & bonis in fiscum redactis, exilio vertere solum coëgerunt. Ex eorum multa, se suasque res a fisco redimentium, magna conflata fuit pecunia, sed non sine maxima invidia, & omnium bonorum offensione gravissima.

XXII. Inter has seditiones domesticas, Angli Scotiam ingressi, Jedburgum, Calsonem, & regiones circumjectas, ferro flammaque vastantes, late solitudines fecerunt. Inde ad Coldingamiam progressi, templum templique turrim pro tempore operibus munierunt, ac præsidio ibi relicto discesserunt. Præsidiarii, partim prædæ aviditate, partim ne commeatum obsessuris hostibus suppeditaret ager vicinus, effusas populationes fecerunt. Qui rei Scoticæ præerant, Regina vidua, Cardinalis & Prorex, advocato concilio, edixerunt, ut Nobiles, & e reliqua multitudine potentiores armati adessent, quo Prorex duceret secuturi; secumque octo dierum commeatum afferrent. Brevi supra octo millia convenere, & asperrima hieme, cum turrim ædis sacræ machinis verberassent, totum diem noctemque illam cum maxima hominum & equorum fatigatione in armis steterunt. Postridie Prorex, sive suam in labore militari ferendo mollitiem accusans, sive vero hostilem incursionem formidans, (erat enim de adventu Anglorum e Bervico urbe propinqua certior factus) cæteris pro-

1 *Præter aliam munificentiam*] At oblitus est leges adjicere ei ab Anglo dictas; Ut nimirum in Angli verba adversus omnes mortales juraret, ut arcem Britannoduni Botæque insulam ei traderet, ut Scotiæ Prorex ab ipso constitutus omnia quæ majoris essent momenti ex illius nutu gereret. Quibus conditionibus, ejus nomine a Gul. Glencarniæ Comite, ipsiusque fratre Roberto Cathanesiæ Episcopo 17 Maji initis, ipse Levinius 26 proximi Junii anno 1544 subscripsit. Hujus Conventionis exemplar exstat in libro, cui titulus est *Tractatus Scotici*, in Bibl. Jurid. Edimb. Herberti Hist. Henrici VIII. pag. 243. in primis vero Fœd. Angl. Tom. xv. pag. 22, 28, 29, 37, & 38.

2 *Comite Angusiæ*] Ita MS. cæteris inepte [*Angusii*] legitur.

3 *Obstinate recusabat, ne in Hamiltonii potestatem veniret*] Melius forte, *Recusabat in Hamiltonii potestatem venire.*

1 Quan-

proceribus ignaris, ac paucis suorum comitantibus, [1] quantum equi contendere cursu poterant, Dumbarum se recepit. Qui hujus fugæ turpitudinem excusare conabantur, ajebant, [2] eum timuisse, ne a suo exercitu, propter odia ex multis offensionibus collecta, Anglis proderetur. Ejus discessus magnam in exercitu fecit perturbationem: eoque etiam graviorem, quod, quanto caussa fugæ erat obscurior, eo majores timendi caussas multi in animo sibi proponebant. Itaque, pluribus in ea sententia obstinatis, ut, qua cuique proximum erat, machinis relictis, [3] domum properarent; aliis, qui magis providi, & minus formidolosi videri vellent, consulentibus, ut eas, ne usui esse possent hostibus, pulvere gravius oneratas dirumperent: Archibaldus Angusiæ Comes unus obstitit, ne turpi fugæ turpissimum adjicerent flagitium. Et cum nec auctoritate nec precibus quenquam retinere posset, clara voce, ut a multis audiretur, inquit; „Quod ad me attinet, quamlibet mortem honestam malo, „quam vitam, tali admisso dedecore, quamvis opulentam & securam. Vos „amici & commilitones, videritis, quid vobis faciendum statuatis. Ego aut „has machinas reducam, aut vivus ipse domum non redibo: idemque vitæ & „gloriæ mihi terminus erit. Hæc locutus, paucos admodum, quibus decus vita carius erat, commovit: cæteri, ob probrosam Proregis fugam, animum despondentes, vagi, solutis ordinibus, qua cuique visum est, abierunt. Duglassius præmissa tormenta cum suis instructo agmine est secutus: &, equitibus hostium, quos tumultus excivit, a tergo frustra instantibus, Dumbarum reduxit.

XXIII. Hæc expeditio, temere suscepta, & turpiter obita, multorum apud Scotos animos fregit, & Anglos in arrogantiam intolerabilem extulit, Scotici Proregis ignaviam ad suam laudem trahentes. Igitur Radolfus Iverius, & Brienus Latonius, Angli Equites splendidi, nemine obvio, Marciam, Teviotiam, & Lauderiam percursantes, prope omnes earum regionum incolas aut se dedere [4] coëgerunt, aut, si quis pertinacius restiterat, in agris vastatis solitudines ei reddebant: eoque inoffensus prosperarum rerum cursus insolentiæ Anglos [5] provexerat, ut finem victoriæ suæ æstuarium Forthæ statuerent: atque hanc spem secum ferentes, Londinum profecti, ab Henrico, ob operam fortiter & fideliter navatam, præmium postularent. Ea de re cum in concilio ageretur, Thomas Havartus Norfolciæ Dux, qui multas expeditiones fecerat adversus Scotos, magnisque damnis eos affecerat, cum ex rebus tum in

1 *Quantum equi contendere cursu poterant*] Quidam [*poterat*] hic scribendum malint: verum nihil mutandum. Ita enim Virg. Æneid. VI. 199.

Pascentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie possunt oculi servare sequentum.

2 *Eum timuisse*] Nec inanis quidem fuit timoris caussa, cum in ipsius exercitu multi essent, in primis vero hic ipse quem tantopere prædicat Angusiæ Comes, aliique Anglicæ factionis principes.

3 *Domum properarent*] Ita MS. editi vero omnes [*prorumperent*,] quod, præterquam quod mox sequatur ὁμοιοτέλευτον [*dirumperent*,] minus aptum hic vocabulum videtur.

4 *Coëgerunt*] MS. alii *coëgerant*.

5 *Provexerat*] MS. alii *pervexerat*.

in Scotia turbulentis intelligeret, non fuisse difficile, regiones nullis præsidiis firmatas prædando percurrere, vulgusque, cui nullum esset aliud præsentis mali perfugium, ad sacramentum cogere: idemque non ignoraret Scotorum & in suis tuendis constantiam, & in amissis repetendis pertinaciam: Regi auctor fuisse dicitur, ut agrum bello captum eis operæ pretium statueret, & ad eum tuendum, donec Anglorum assuesceret imperio, modicas copias daret. Id donum cum libenter acciperent, & Rex non ægre tribueret, vanæ jactationis æque vana compensatione donati, læti ad limitem rediere: addita, præter limitum accolas, qui sine stipendiis militare solent, tria mercenariorum millia.

XXIV. Cum reditus eorum vehementer proximorum animos perturbaret, ut qui nullam a Prorege spem haberent auxilii: quippe qui sacrificulorum, & potissimum Cardinalis, uteretur consilio, Archibaldus Angusiæ Comes, & publico dedecore, & privatis etiam damnis (habebat enim multas & fructuosas in Marcia & Teviotia possessiones) graviter commotus, & periculi magnitudinem Proregi luculenter exposuit, & ut obviam iret est hortatus. Ibi cum Prorex suam deploraret solitudinem, & se a Nobilitate derelictum quereretur, Duglassius ostendit; „ Id ipsius culpa fieri, non Nobilium, qui & fortunas omnes, & vitam ad publicam salutem tuendam conferrent: quorum „ consilio contemto, ad sacrificulorum nutum circumageretur, qui foris imbelles, domi seditiosi, omniumque periculorum expertes, alieni laboris fructu ad suas voluptates abuterentur. Ex hoc fonte, inter te & proceres facta est suspicio, quæ (quod neutri alteris fidatis) rebus gerendis maxime est „ impedimento. Quod si consilia de rebus magnis cum illis communicare in „ animum inducas, qui in illis exsequendis vitam non recusent impendere, non „ despero, nihilo minus illustres res posse geri, quam a majoribus nostris, temporibus aut æque aut non multo minus turbulentis, gestæ sunt. Sin per „ desidiam singula hostem carpere sinamus, aut nos brevi ad deditionem coget, aut in exilium ejiciet, quorum utrum sit miserius aut flagitiosius, vix „ dici potest. Quod autem ad nos attinet, scio me ab inimicis proditionis, te „ vero timiditatis insimulari. Quod si tibi, quod effugere non poteris, quamprimum faciendum videtur, utrumque crimen non verbis expolita oratio, „ sed campus & acies redarguet.

XXV. Cum Prorex se in illius & cæterorum potestate futurum ostenderet, concilio super expeditione suscipienda habito, edictum in omnes regiones propinquas est missum, quo imperabatur Nobilitati, ut, quanta cum celeritate possent, ad Proregem, ubicunque esset, venirent: ipsi postridie, cum præsentibus copiis (erant autem non plures trecentis equitibus) Angliam versus iter intenderunt. Aggregantibus se ad eos non adeo multis Lothianis ac Marcianis, cum Mulrossiam ad Tuedam devenissent, ibique suos exspectare decrevissent, Angli, qui Jedburgum jam [1] pervenerant, certiores facti per exploratores de hostium

1 *Pervenerant*] MS. alii *pervenissent*, librarii oculos, ut credibile est, fallente e superiore versu [*devenissent*]

hostium paucitate, ad quinque fere millia hominum Jedburgo educunt, & recta Mulrossiam iter intendunt, nihil dubitantes, quin eos, & paucos & de via fessos, una cum Prorege oppressuri necopinatos essent. At Scoti, per suos exploratores de Anglorum adventu edocti, se in proximos colles subduxerunt, speculaturi e tuto, quid consilii hostes captarent. Angli, spe sua dejecti, in oppido & Cœnobio Monachorum, non adeo multo ante spoliatis, vagi, &, si quid prædæ invenirent, intenti, ad ortum usque diei substiterunt. Prima luce, cum Jedburgum reverterentur, & Scoti, receptis prope trecentis e Fifana juventute, ducente Normano Leslio, Comitis Rothusiæ filio (qui Scoticæ juventutis, in omni virtutum genere, tum facile princeps erat) alacriores facti, lentiore gradu ad colles, qui supra Ancramum vicum surgunt, se recipiebant. Ibi ad eos, paucis admodum comitatus, Valterus Scotus, (cujus ante non semel meminimus) homo manu & consilio promtus, venit. Is, excusata temporis angustia, suos mox affuturos affirmans, Scotis auctor fuit; „Ut in collem proximum amandarent equos, &, omnium æquato periculo, „in pedes descenderent, atque in loco humiliore hostem exspectarent. Nec enim dubitabat, quin ministri, cum equis in editiorem locum subeuntes, fugæ speciem Anglis darent, & ad gradum intendendum eos incitarent. Igitur, ne, nocte imminente, sine prælio Scoti evaderent, ac rursus cum magno labore vestigandi forent, Angli, triplice acie instructa, ad eos pergunt, uno (ut sperabant) levi prælio bellum patrare cupientes, &, quo propior spes erat, quamvis nocturno diurnoque itinere sub gravibus armis continuato, alius alium vehementius hortatur, ut gradum addant, & brevi labore longam quietem, rem item & gloriam redimant. Ita, cum quantum adhortatio adderet animorum, tantum viæ labor adimeret virium, prima eorum acies in Scotos, ad prælium instructos, velut in insidias præcipitavit: numero tamen confisi, arma expediunt, ac fortiter prælium ineunt. Sed duæ res, provisæ prudenter, Scotis auxilio fuerunt. Nam & Sol, in occasum præceps, rectis radiis in hostium oculos incurrebat, & ventus, satis violens, fumum sulfurei pulveris ita in posteriores acies rejecit, ut omnem oculis prospectum adimeret, & odore tetro de via adhuc anhelos graviter afficeret. Prima Anglorum acies in secundam, & secunda in tertiam, & sua perturbatione impedita, & Scotorum impetu impulsa, confusis ordinibus, retro impacta, ita omnia fugæ & terroris implevit, ut nec signa, nec ducem quisquam nosceret; &, dum suæ quisque privatim saluti prospicit, nemo dedecoris & periculi publici reminisceretur. Cum Scoti conferti sequerentur, non jam inde pugna, sed cædes fuit. Sub noctem, Scoti ad signa revocati, cum inirent cæsorum numerum, e suis duos modo desiderabant: ex Anglis, præter duces, circiter ducentos milites compererunt interemtos, & in iis plerosque nobilitate insignes. Capti fuere fere mille: ex quibus genere clari octoginta. [1]Hæc victoria, quanto magis præter omnium opinionem accidit, tanto lætior fuit: cujus quidem fructus ad

1 *Hæc victoria*] Parta est hæc ad Ancramum victoria 17 Februarii 154$\frac{4}{5}$. *Holinsh.*

1 Pene

ad Proregem, gloria [1] pene tota ad Duglassios redundavit.

XXVI. Circa hæc tempora, fraude, ut creditur, Georgii Gordonii Comitis Huntilæi, certamen commissum est, in quo tota fere Fraseriorum familia est extincta. Erat inter eos & Reginaldinos vetus odium, sæpe multis utriusque partis cladibus nobilitatum: & Huntilæus occulta indignatione æstuabat, quod, inter vicinas gentes, soli ab ejus clientela abhorrebant. Nam cum vicini Insulani, adversus Comitem Argatheliæ, quicquid virium poterant, cogerent, nemo fere in illo terrarum tractu fuit, qui non [2] in alterius castris futurus esset. Sed, re sine certamine composita, inter redeundum, cum diverso itinere [3] ab eo separati reverterentur, Reginaldini admoniti, cunctis popularibus collectis, atrocissimo prælio eos adoriuntur. Fraserii pauciores a pluribus victi, atque ad unum cæsi. Ita gens numerosissima, & sæpe de re Scotica bene merita, tota [4] interierat, nisi, divino (ut credi par est) consilio, ex familiæ principibus octoginta domi reliquissent gravidas uxores, quæ suo quæque tempore mares [5] pepererunt singulos, qui omnes incolumes ad virilem pervenerunt ætatem.

XXVII. Eisdem prope diebus, fit certior Anglus, suum exercitum in Scotia fusum & fugatum esse, & Legatus a Prorege in Galliam est missus, qui victoriam nunciaret, & auxilium [6] adversus postulata & minas Regis Anglorum postularet, ac Levinium calumniaretur, ejusque discessum e Scotia infamaret. De auxilio, vix impetratum, quod pro certo compertum esset, Anglum magnis cum copiis in Galliam trajecturum. Dati tamen quingenti equites, & peditum tria millia, non tam ut Scotos ab incursionibus Anglorum protegerent, quam ut eos distinerent, ne totis viribus in Galliam irruerent. Anglus, ea æstate, non existimabat necesse, copias majores ad limitem Scotorum mittere, quod sufficere putabat arcium præsidia ad excursiones hostium inhibendas. Nam ex turbido rerum apud Scotos statu intellexerat, justum exercitum, eo anno, ad expugnanda loca munita, cogi non posse. A Legato Scotorum in Gallia [7] levia, nec digna responso, crimina, in Levinium absentem jactabantur, quod pecuniam ad se missam suppressisset, quod, ob ejus cum Cardinale dissensiones, prodita fuisset caussa publica: discessus autem ejus in Angliam quam invidiosissime exagitabatur.

XXVIII.

1 *Pene tota*] MS. cæteri, *fere tota*.

2 *In alterius*] Non spernenda Crafordii conjectura pro *alterius*, *alteris* legendum existimantis.

3 *Ab eo*] i. e. *Huntilæo*, Vide Leslæum pag. 474.

4 *Interierat*] Melius forte *interiisset*.

5 *Pepererunt*] Ita MS. editi libri *pepererant*.

6 *Adversus postulata & minas Regis Anglorum postularet*] Non satis digna tersis Buchanani auribus locutio [*postulare auxilium adversus postulata.*] Quamobrem, & quod nulla hic Angli *postulata* memorentur, eam vocem cum sequenti copula ejiciendas existimo.

7 *Levia, nec digna responso crimina*] Quasi vero leve sit crimen ea ipsa pecunia quam Gallus ad suæ factionis homines miserat, milites adversus Reginam, Proregem, Cardinalem, aliosque Gallicæ tum caussæ propugnatores conducere, quod Leslæus diserte affirmat, nec Buchananus ipse prorsus diffitetur, XV. 13.

XXVIII. Rex Gallus, qui recenti, ex [1] rumoribus fictis, invidia ita exarserat, ut nullam adversus calumnias purgationem admitteret, quique Levinii fratrem, satellitum suorum præfectum, [2] in custodiam inauditum incluserat, [3] paullatim elucente veritate, ut excusatior esset culpa, temeritati velandæ colorem quæsivit: ac in crimina Levinio objecta inquiri jussit. Id negotium [4] Jacobo Mongomerio Lorgiano, auxiliorum Gallicorum præfecto, viro quidem impigro & probo, sed Levinii acerrimo inimico, datur, procurantibus maxime Gusiis, quod, sororis suæ caussam separare a perfidia Cardinalis non possent. Mongomerius, cum Gallicis, quæ diximus, auxiliis, appulit in Scotiam,

1 *Rumoribus fictis*] Rumores eos fictos non fuisse, ostendit ipse Sadlerius, qui Levinium cum Angusio, Glencarnio, Cassilissio Anglicarum partium assertoribus consilia pridem communicasse testatur.

2 *In custodiam inauditum incluserat*] Extant binæ pro Levinii fratre literæ deprecatoriæ, unæ Mariæ Reginæ, ejus matris ac Concilii, alteræ multorum Scotiæ Procerum nomine, conscriptæ, quarum postremas, quod Levinii, quam tacitam Buchananus voluit perfidiam, eleganter exponunt, hic libuit subjicere.

„CHRISTIANISSIMO ac potentissimo Galliarum Regi, Scotorum perpetuo confœderato, Principes viri Scotorum, fidi benevolique amici, hostium tuorum victoriam & veram precamur gloriam. Invictissime Rex, Nos complures simul statuimus tuæ commendare majestati Dominum *Darnlie*, idque unis duntaxat literis facere, ne literarum multitudine de una eademque re in hoc bellorum incendio nimium molesteris. Matthæus enim Comes de *Levenax*, nuper cum classe Anglica decem & octo navium in Scotiam reversus, ac in arce *Dumbertane* cum multitudine Anglorum convivio exceptus, amotis epulis & arbitris, cœpit cum præfecto arcis tractare de ipsa arce tradenda Anglis, ad idipsum eodem tum introductis: quo quidem facto, ut virtus præfecti arcis summe enituit, ita resipiscentia Comitis ab omnibus est desperatissima. Quo fit, ut quicquid posthac illi contigerit, merito evenire putandum sit. Frater vero illius, Dominus *Darnlie*, non videtur fraterna temeritate gravandus, quod semper alienissimus ab illius impudentia existimatur. Præterea certo confidimus, nihil indignum indecorumve in tuam majestatem aut Scotorum Rempublicam ab *Darnlie* commissum iri, quo minus mereatur a te summe ornari & promoveri. Hac nos de *Darnlie* opinione freti, supplicamus ut ipse *Darnlie* sentiat tuam in omne genus hominum profusissimam clementiam: nec velis pati innocentem ire præcipitem odio nocentis. Quin potius ipsum pristino statui, ac legitimo, quem illhic in Galliis obtinebat exspectabatque locum, restituere. Quo quidem beneficio ubi illum auxeris cumulaverisque, nulli tuæ bonæ de se exspectationi non est responsurus: nos etiam antea tuæ majestati devincti, tunc devinctissimos profitebimur.

„Invictissime ac Christianissime Rex, Deus Opt. Max. concedat tibi hostium profligationem & æternam quietem. Datum & subscriptum a nobis Sterlingi, ad sextum & vigesimum Septembris anno M. D. XLIV; signatum vero gentilitio insigni Comitis *Huntlye*.

E. M. V.
Fidi & benevoli Amici.

3 *Paullatim elucente veritate*] Ita recentiores libri, MS. autem *illucescente*, princeps Editio Edimb. *illucente*.

4 *Jacobo Mongomerio*] Leslæus & Andersonus, *Georgium* appellant: at Tho. Crafordius id patri ipsius nomen fuisse, ipsum vero *Jacobum* vocatum scribit. Mezeraius pag. 1033. *Franciscum* nominat.

1 F.

tiam, ad [1] V. Non. Jul. M. D. XLV. ac literis & voluntate Regis Galliæ in concilio expositis, effecit, ut indiceretur exercitus, potentioribus modo, & qui sumtus belli ferre possent, ad brevem diem convenire jussis. Ad eum diem, Hadinam convenerunt ad quindecim millia Scotorum, atque ad limitem profecti, e regione Vercæ, arcis Anglicæ, castra posuerunt. Inde, alternis fere diebus, Angliam sub signis ingressi, magnas prædas abigebant: &, hostibus frustra conantibus agros a populationibus tueri, Scoti, levibus aliquot præliis satis prospero successu factis, ad sex circiter millia in omnem partem flamma ferroque vastarunt. Cum, his incursionibus, decem ferme dies consumsissent, nec ulterius in hosticum penetrarent, quam ut nocte se recipere in castra possent, interea Mongomerius & Georgius Humius sedulo, sed frustra, cum Prorege egerunt, ut castra trans Tuedam amnem transferrentur, ut e propinquo agros liberius incursarent, terroremque spargerent latius. Sed repugnantibus Prorege, & qui in concilio erant, quod omni oppugnandarum arcium apparatu destituerentur, soluto exercitu, domum est reditum: cæteri, quo cuique est visum commodissimum, in hiberna concesserunt; Mongomerius Sterlinum in aulam. Is, cognitis inimicorum adversus Levinium calumniis, etsi ei erat infensissimus, tamen Cardinalem gravissimis verbis arguit, quod, nulla injuria insigni ab inimico affectus, hominem nobilem & innoxium falsa invidia gravasset, [2] atque coëgerit invitum hosti se conjungere. M. D. XLV.

XXIX. His fere diebus, ad omnes regnorum limites incursiones utrinque vario eventu factæ: Robertus Maxuallius, Roberti filius, singulari virtute juvenis, ab Anglis fuit captus: nihil præterea memoria dignum gestum. Proximæ hiemis initio, Mongomerius in Galliam est reversus: Cardinalis Hamiltonium Proregem, specie sanandarum partium, quæ seditionibus erant convulsæ, per proximas regiones circumduxit. Primum Perthum est ventum. [3] Ibi quatuor hominibus, quod carnem die vetito comedissent, supplicio affectis; mulier cum parturiret, quod virginem Mariam in auxilium opemque ejus implorare noluisset, una cum partu extincta est. Ad rei universæ cogitationem animum intendunt. Taodunum inde profecti, ipsi se prædicabant ad pœnas de Novi Testamenti lectoribus ire sumendas. Nam, illa tempestate, id inter gravissima crimina numerabatur: tantaque erat cæcitas, ut sacerdotum plerique, novitatis nomine offensi, contenderent, eum librum nuper a Martino Luthero fuisse scriptum, ac Vetus Testamentum reposcerent. Ibi cum Patricius Grajus, claræ familiæ in illis regionibus princeps, adventare bene comitatus diceretur, unaque Comes Rothusius, tumultu sedato per amicos, Prorex utrumque postridie adesse jussit. Sed Cardinalis, parum tutum ratus, duos homines, nobiles & factiosos, & bene comitatos, in oppidum recipere, [4] unum in-

1 *V. Non. Jul.*] Holinshedius 13 *Maji*, Pitscottius 9 *Julii* appulisse tradit.

2 *Atque coëgerit*] Melius forte *coëgisset*.

3 *Ibi quatuor hominibus* ——— *supplicio affectis*] Melius forte, *homines supplicio affecti*.

4 *Unum instauratæ religioni addictissimum*] *i. e.* Rothusium. Crafordius legendum vult *alterum i. r. a.* Forte Buchananus scripserit, *unum instauratæ religioni addictissimum, alterum ipsi inimicum.* [Immo nihil mutem, de uno enim ex duobus pro-

nuntiat-

instauratæ Religioni addictissimum, egit cum Prorege, ut Perthum rediret. Proceres mane, cum ad iter parati essent, accepto, Proregem Perthum tendere, eum consecuti, cum in conspectu essent, datum Cardinalis timori, ut Prorex eos juberet, urbem seorsim ingredi: postridie ambo in custodiam dati: sed, Rothusio statim dimisso, Grajus, quem vehementius oderant & timebant, serius liberatur.

XXX. Antequam illinc discederetur, visum est Cardinali, ut potentiam Ruveni præfecti urbani imminueret. [1] Prorex præturam, ei ablatam, dat Kinfanio, Comarcho vicino, & Graji propinquo. Erat Ruvenus Cardinali inimicus, religioni instauratæ favebat: Grajus nec prorsus alienus a religionis caussa, nec amico in Cardinalem animo. Hoc pacto si velut in arenam protrahi possent, non dubitabatur, quin, ob familiarum claritatem, multi ex propinquis regionibus ad utrosque se essent adjuncturi: e quibus quantum caderet, tantum hostium sibi detractum [2] Cardinalis existimaret. Igitur prætura Perthi, quæ, multos jam annos, velut hæreditaria, in familia Ruvena hæserat, in Kinfanium translata, cum multa civium indignatione, qui veterem suffragiorum in comitiis libertatem sibi sublatam moleste ferebant. Missus novus prætor, qui cives, nisi sponte parerent, vi subigeret. Urbis oppugnatione bifariam divisa, Grajus, qui totum rei pondus in se susceperat, a ponte Tai oppugnationem aggreditur: altera manus, machinis per adversum flumen admotis, latus apertum erat invasura. Sed, quia maris æstus eorum consiliis non respondebat, in tempore non affuerunt. Grajus, per pontem aggressus, (quem Ruvenus, recepto in ædes proximas præsidio, incustoditum videri voluit) cum neminem ex adverso armatum conspicaretur, solutus omni metu, interius in oppidum penetrabat: cum a Ruveno, ex ædibus proximis repente prorumpente, invaditur ita acriter, ut fugam cum suis omnibus circumspectaret: sed turba, confusa in angusto, sese impediebat, & fugam primorum ultimi introrumpere conantes morabantur. In hac confusa multitudine periere conculcati complures: sexaginta ferreo cecidere. Cardinalis, etsi penes Ruvenum [3] esse victoriam invitus audivit, tamen cædem adversariorum ab eo factam non moleste tulit: quos enim amicos sibi fore desperabat, eorum vires mutuis cladibus [[4] *imminutas*] in lucro sibi deputabat.

XXXI.

nuntiato, facile intelligitur alter fuisse diversæ sectæ. sic apud Sueton. Tib 52. cum de Druso & Germanico præmisisset, subjicit, *Alterius vitiis infensus*; ubi male Lips. 1. Elect. 18. legi vult, *alterius virtutibus, alterius vitiis infensus*. plura vid. in notis ad Vellej. Pater. II. 54. & Ovid. II. Art. Am. 282. Similes locutiones, ubi una pars deficere videtur, illustrat J. Fr. Gronov. ad Liv. III. 37. & XIX. 33. & Jac. Gron. ad Gell. VI. 11.]

1 *Prorex præturam*] Crafordius hic & postea pro *Prætura* & *Prætor* legendum vult *Præfectura* & *Præfectus*, quippe quibus alibi semper Buchananus utatur. Verum, cum utraque vocabula id magistratus genus satis commode atque ex æquo exprimere videantur, non satis justam consentientem omnium codicum lectionem interpolandi caussam hic dari arbitramur.

2 *Cardinalis existimaret*] *Existimabat* legendum videtur.

3 *Esse victoriam*] Hic tumultus Perthensis accidit die D. Magdalenæ sacro 1545. *Spotisvodius* pag. 75.

4 *Imminutas*] Hanc vocem, absque qua sen-

XXXI. Cardinalis, peragrata, quoad tum satis putabat, Angusia, Proregem [1] post hibernum solstitium ad Fanum Andreæ duxit, ut animum ejus, si fieri posset, sibi arctius devinciret. Quanquam enim filium ejus Comitem Araniæ obsidem haberet, tamen, quoties de Scoticæ Nobilitatis ferocia, & factionis adversæ viribus, & Proregis inconstantia cogitabat, verebatur, ne pari, ac ad se venerat, levitate ab adversariis persuasus, ad eos deficeret. Ibi cum per otium cum paucis nactus, viginti Saturnaliorum diebus per ludum & lasciviam transactis, multa in præsentia largitus, multa posterius pollicitus, multa item de statu regni cum eo loquutus, paullo animi securior, Edimburgum est profectus.

XXXII. Erat interim ibi conventus Ecclesiastici ordinis, ad Id. Januarias. In eo cœtu cum jactata plurima fuissent, de veteri Ecclesiæ libertate retinenda, de manifestis quibusdam sacerdotum flagitiis expurgandis, nec ullus inveniretur exitus, tandem delatum est ad eos, Georgium Sophocardium, concionatorem Evangelii longe populo acceptissimum, ad septem ab urbe millia passuum, apud hominem nobilem, Joannem Cocburnum, diversari. Ad eum statim equites missi, qui hominem sceleratum deposcerent. Sed cum Cocburnus alia atque alia caussaretur, ac moras innecteret, si eum occulte posset dimittere circumspiciens, Cardinalis per suos id fieri admonitus, intempesta nocte, cum Prorege illuc delatus, omnes aditus obsedit: nec tamen aut blanditiis aut pollicitationibus aut minis quicquam efficere potuit, donec Comes Bothueliæ, e propinqua villa sua evocatus, eo venit. Is, cum omnium Lothianorum facile potentissimus esset, tandem impetravit, ut Georgius ipsi dederetur, interposita fide, se ab omni damno & injuria eum defensurum. Sacerdotes hanc velut opimam prædam nacti, Edimburgo eum ad Fanum Andreæ transferunt. Ibi, post alterum fere mensem, coacta frequenti omnis generis sacerdotum multitudine, quæ de doctrina ejus decerneret, & magis ut

sententia manca videbatur, inserendam duximus: quod & And. Melvinus faciendum conjiciebat.

1 *Post hibernum solstitium*] Tho. Crafordius hic & inf. xv. 52. legendum vult [*brumam*:] & quidem nunquam aliter locutos bonos & idoneos auctores existimat Salmasius, Plinian. Exercit. edit. Traj. ad Rh. 1689, pag. 175. antiqui enim *solstitium* τροπὰς θερινὰς proprie vocabant, *brumam* vero τὴν χειμερινήν. Sic Varro Lib. 5. de LL. *Cum venit Sol in medium spatium inter brumam & solstitium.* Horat.

Penula solstitio, campestre nivalibus auris. Virg. Geor. I. ver. 10.

Humida solstitia, atque hiemes orate serenas.

Plin. Nat. Hist. lib. 18. cap. 27. *VIII. Calendas Julii longissima dies totius anni, & nox brevissima solstitium conficiunt.* Idem de aliis dicendum. Observatum tamen a Cellario est, Servium *hiemale solstitium* diserte nominare, & veterem Germanici Scholiasten *hibernum solstitium* (uti hic Buchananus) pro *bruma* dixisse. Quin & Columella, elegans scriptor, & ipso Plinio antiquior, lib. 11. cap. 2. *brumale solstitium* bis extulit. Quibus addas licet Solinum Polyhist. cap. 22. *Brumali solstitio dies adeo conductus, ut ortus junctus sit occasui.* Quamvis Salmasius eum, utpote auctorem maxime antiquarium, atque proprietatis observantissimum, scripsisse suspicetur, *In qua solstitio nox pene nulla, bruma perinde nullus dies.*

1 Quid

ut speciem judicum præberent, quam quod cuiquam dubium esset, [1] quid decreturi forent, de consensu omnium, Cardinalis (quoniam ipse, per leges Pontificias, de capite cujusquam nec exercere quæstionem, nec statuere posset) petit a Prorege, per literas, ut designet rei capitalis judicem, qui in reum animadvertere juberet, qui jam a conventu sacerdotum hæreseos damnatus esset.

XXXIII. In ea re nulla videbatur mora per Proregem futura: ac ne fuisset quidem, nisi propinquus ejus David Hamiltonius Præstonianus, multis verbis eum admonendo, rogando, deterrendo, ac interim prope objurgando, continuisset. In hanc fere sententiam locutum ferunt; „Se vehementer mirari, quo consilio, Prorex, adversus Dei servos, quibus nullum crimen objiciatur, præter Evangelii Jesu Christi prædicationem, tantam licentiam permitteret, & hominibus, flagitiorum turpitudine, & morum immanitate plusquam ferina, prope in cruciatum dederet innoxios: [2] quorum vitæ integritatem inimici fateantur inviti, doctrinam non ignoraret, ut cui ipse non ita pridem vehementer fuisset deditus: cujus commendatione in hunc supremum gradum pervenerit: quam se amplexum sit testatus publice edictis: quam tuendam palam susceperit: ad quam legendam, cognoscendam, vitaque & moribus exprimendam, singulos & universos sit hortatus. Cogita igitur, inquit, qui sermones, quæ cogitationes hominum, [3] de te sint futuræ: cogita beneficia in te collata divinitus: sublatum e medio Regem, hominem acrem, & tibi infensum, cum istud idem iter insisteret, quo tu nunc vestigia sequeris. Qui suis consiliis illum præcipitarunt, te nunc in exitium rapere conantur: te ab initio impugnarunt, omni mole suæ potentiæ; nunc pravis consiliis te in fraudem illiciunt. Revoca in mentem victoriam, tibi „de

1 *Quid decreturi forent*] Joan. Clericus, vir ob multijugam eruditionem scriptorumque immensam pene varietatem in paucis clarissimus, in accurata sua de Buchanano ejusque scriptis dissertatione, Bibl Select. Tom. VIII. Artic. 3. etsi in re non minus Historica quam Poëtica proximum post veteres illos Romanæ eloquentiæ patres locum ubique ei tribuat, nonnullas tamen loquendi formulas ab eo usurpatas animadvertit, quæ priscorum auctoritate destitutæ ipsi videbantur, quales sunt [*populariter*] eodem sensu quo Græcorum πανδημεί acceptum; & [*fore*] cum participio futuro activo copulatum. De horum altero superius a nobis dictum est ad lib. XI, 3. Quod ad alterum attinet, quamvis in eadem qua vir doctissimus sententia fuerint Laur Valla in Eleg. LL. & Barthius Adverf. lib. 45 cap. 15. qui Eugippium in Severino cap. 24. *Mox perituros fore* dicentem damnat, Buchananum tamen aliosque sic loquentes satis superque defendit Vitræus, sive Novæ methodi Auctor, his exemplis (Observ. particular. Sect. 2. cap. 2. num. 7.) e probatissimis veterum petitis: Cic. *Deinde addis, si quid secus, te ad me fore venturum,* Idem *Nihil horum nos visuros fore.* Liv. *Deorum immortalium caussa libenter facturos fore.* Plaut. *Lepide dissimulat fore hoc futurum.* Vid. Buchanan. XVIII. 25. 37. XIX. 55.

2 *Quorum vitæ integritatem inimici fateantur inviti: doctrinam non ignoraret, ut cui ipse, &c.*] Concinnius forte, *Quorum v. i. i. f. inviti; doctrinam ipse non ignoraret, ut cui non ita pridem vehementer fuisset deditus:* aut potius cum MS. *doctrinæ puritatem ipse non ignoret, ut cui non adeo pridem v. f. d.*

3 *De te sint futuræ*] Ita MS. alii omnes *sunt.*

„de civibus, sine cæde & sanguine; de hostibus, longe majoribus copiis fre-„tis, cum ingenti tua gloria, maxima illorum ignominia, concessam. Re-„miniscere, quorum in gratiam Deum deseras, & amicos oppugnes: exper-„giscere aliquando, & tenebras, tibi a nefariis hominibus circumfusas, discu-„te. Propone tibi ante oculos [1] Saulem illum, Israelitici generis Regem, ex „infimo loco in supremum translatum. Quanta illum indulgentia, legi suæ „obedientem, Deus est prosecutus; quantis miseriis eundem, præcepta sua „negligentem, involverit. Confer tuarum rerum, ad hunc usque diem, suc-„cessum, cum rebus illius prosperis: ac, nisi consilium mutaveris, nihilo „feliciorem, imo deteriorem, exitum exspecta. Quid enim ille designavit, „quale tu nunc facis, idque in gratiam hominum scelestissimorum, qui ne-„que flagitia sua tegere possunt, nec dissimulare saltem conantur?

XXXIV. Hac admonitione hominis amici Prorex motus, rescripsit ad Cardinalem; „Ne id judicium præcipitaret: sed rem totam servaret integram „usque in suum adventum. Neque enim se consensurum in illius hominis per-„niciem, antequam de caussa diligentius cognoscatur. Quod si Cardinalis se-„cus faxit, in caput ejus pœna vertat: se vero immunem cædis & sanguinis „fore, hisce literis attestari. Cardinalis hoc responso, præter opinionem, ictus, cum non dubitaret, interposita mora, reum, vulgo gratiosum, ereptum iri: nec rem disceptationi committi vellet: partim, quod nullam in æquitate spem poneret: partim, quod [2] de sententiis, jam ante, conciliorum auctoritate, prædamnatis, iterum judicium fieri nolebat: itaque prope furenter iratus in consilio ante suscepto perseveravit: ac respondit; „Se non ad „Proregem ideo scripsisse, quod ab ejus auctoritate ulla in re penderet, sed „quod, ad speciem consensus publici, ejus nomen ad condemnationem ascribi „vellet. Igitur, Georgio e carcere producto, Joannes Viniramus, vir doctus, & qui ex animo sinceræ religionis caussæ, sed occulte, faveret, e superiore loco concionem habere jussus, e Mathæi capite decimo tertio declamavit; „Bonum semen esse verbum Dei, malum vero hæreses. Hæresim „enim esse opinionem falsam, & cum sacra Scriptura plane pugnantem, & „quæ cum pertinacia defenderetur: eam vero & gigni & ali ignorantia pasto-„rum Ecclesiæ: qui spiritali gladio, id est, verbo Dei, nec hæreticos con-„vincere, nec errantes reducere in viam norunt. Deinde, explicato Episcopi, „ex epistola ad Timotheum, officio, unam esse hæresim deprehendendi ratio-„nem ostendit, si ad verbum Dei, velut ad lapidem Lydium, conferatur. Tandem, cum perorasset, etsi, quæ dicebantur, contra sacerdotes facerent, qui-

1 *Saulem*] Alii *Saulum* legendum ma-lint: at nihil mutandum: ita enim D. Augustinus & plerique omnes patres Ecclesiastici hoc nomen *Saul*, *Saulis*, declinant.

2 *De sententiis jam ante conciliorum auctoritate prædamnatis*] Hic, ut innumeris aliis in locis, Buchanani mentem non assequutus est Anglicus interpres: non enim (quod ille existimat) *sententiæ* hic *Judicum decreta* significant, sed *hæreticas*, quas vocabant, *opiniones*, Conciliorum Pontificiorum commentitia auctoritate damnatas.

qui non ad refellendas hæreses convenissent, sed ad eos plectendos, qui licentiæ & arrogantiæ eorum obviam irent, tamen, velut omnia succederent eis ad votum, ut consuetam judicandi sibi formam observarent, ad suggestum, in templo exstructum, Georgium pertrahunt: alterum ex adverso suggestum conscendit Joannes Lauderus, Romanensis sacrificulus: cæteri, velut ad judicandum, circumsistunt. Sed nulla judicii aut liberæ disceptationis ibi forma fuit. Accusator enim, cum multis abominandis conviciis, odiosissima quæque, quæ vulgo adversus puríoris doctrinæ magistros confingi solent, cum summa verborum acerbitate detonabat, atque ita tum actis aliquot horis, Georgius, in arcem reductus, in præfecti cubiculo pernoctavit, magna parte temporis in orando consumta.

XXXV. Postridie mane, Episcopi duos Franciscanos ad eum miserunt, qui ei denunciarent; „Moriendum quamprimum esse: „ac rogarent, „Num „ipsis, de more, peccata confiteri vellet. Ille, „Nihil sibi rei cum Fratri„bus esse, „respondit: „nec cum eis libenter collocuturum. Verum, si in „animum inducerent, in hoc genere sibi gratificari, se cupere sermonem con„ferre cum homine illo docto, qui pridie concionatus fuerat. Is cum, Episcoporum permissu, in arcem venisset, cum Georgio satis diu Viniramus collocutus, tandem, sedato fletu, a quo se cohibere non potuerat, placide rogat eum; „Num vellet, Cœnæ sacramentum accipere: „„Et perlibenter, „(inquit) si ex Christi instituto, sub utraque specie, nempe panis & vini, „exhibeatur. Viniramus, ad Episcopos reversus, cum retulisset, eum sancte affirmare; „Se immunem a sceleribus, quorum arguebatur: hec id eo perti„nere, ut mortem instantem deprecaretur: sed ut suam innocentiam, Deo „satis notam, hominibus etiam testatam relinqueret: „ad ea Cardinalis, ira inflammatus: „[1]Et te, inquit, qui sis, jampridem non ignoramus. Item rogatus, „Num sacri corporis, & sanguinis communionem ei permitte„ret, „cum aliis Episcopis paullum collocutus, ex eorum sententia respondit, „Non videri æquum, ut pertinax hæreticus, ab Ecclesiaque damnatus, „ullis Ecclesiæ beneficiis frueretur.

XXXVI. His renunciatis, cum familiares præfecti arcis, & ministri, hora circiter nona, ad jentaculum convenissent, rogatus ab eis Georgius, „Num & ipse una vellet sumere cibum: „respondit, „Et perlibenter, ac „multo etiam libentius, quam a me est factum superioribus diebus: quod „nunc demum intelligam, viros vos esse bonos, & in eodem Christi corpore „mecum esse sociatos: quodque hunc mihi in terris novissimum convictum „esse sciam. Te autem (inquit præfecto) hortor per Dei nomen, perque „cum amorem, quo afficeris erga Dominum & Servatorem nostrum Jesum „Christum, ut huic mensæ paullum assideas, audientiamque facias, donec ego

1 *Et te, inquit, qui sis, jampridem non ignoramus*] Elegans & satis crebra Latinis loquendi formula, pro *Et tu, inquit, qui sis non ignoramus.* Sic Terent. Eunuch. Act. 3. sc. 5. *Cum ipsum me noris, quam elegans formarum spectator siem.* Idem. *Nunc metuo fratrem, ne intus sit; porro autem pater ne rure redierit.*

1. Ut

„ego brevi adhortatione vos compellem, ac super pane, quem, ut fratres „in Christo, sumus esuri, orem; ac deinde vobis valedicam. Interea mensa, ut mos, linteo operta, impositoque pane, Georgius disserere breviter ac dilucide cœpit, de Christi Cœna, tormentisque & morte, circiter horæ dimidium loqui. Hortatus est autem præcipue; „Ut, abjecta ira, invidia, ac „malitia, in animos imprimerent mutuum amorem, ac perfecta fierent „membra Christi, qui assidue pro nobis interpellat Patrem, [1] ut nostrum sa„crificium apud eum proficiat in vitam æternam. Hæc locutus, cum Deo gratias egisset, panem fregit, ac singulis particulam ejus porrexit; & vinum pariter, ubi ipse gustasset, omnesque precatus esset, „Ut memoriam mortis „Christi nunc postremum in hoc sacramento secum usurparent: sibi autem „amariorem potionem temperari, ob nullam aliam caussam, nisi Evangelii „prædicationem. Post hæc gratiarum actione peracta, se in cubiculum suum „recepit, ac orationi finem reddidit.

XXXVII. Nec multo post, duo e carnificum numero ad eum a Cardinali missi: quorum alter tunica, [2] e linteo panno, nigra eum induit: alter multos pulveris sulfurei sacculos ad omnes corporis partes adnexuit: atque hoc ornatu amictum, in cubiculum exterius præfecti eductum, ibi commorari jubent. Interea, eodem pene momento, in area ante arcem suggestum ligneum erigitur, pyra extruitur, ex adverso fenestra & propugnacula arcis tapetibus, stragulis sericis, & pulvinis ornabantur, unde Cardinalis, cum suo grege, lætum spectaculum e tormentis hominis innoxii caperent, &, velut tam præclari facinoris auctores, gratiam populi captarent. Magna præterea frequentia armatorum, adversus vim externam, aut verius ad ostentationem potentiæ, adhibita: machinæ æneæ, per totam arcem, locis idoneis dispositæ. Inter hæc, tubis clangentibus, Georgius productus suggestum conscendit, & ad palum funibus alligatur: ac, vix impetrata pro Ecclesia orandi venia, carnifices ignem subjecerunt, qui pulverem undique alligatum confestim in flammam ac fumum solvit. Præfectus arcis, qui tam prope astabat, ut flammæ afflatu ambureretur, breviter eum est hortatus: „Ut bono animo esset, ac „delictorum veniam a Deo peteret. „Cui ille, „Hæc quidem flamma cor„pori, inquit, attulit molestiam, animum vero non fregit. At, qui nos ex „editiore loco tam superbe despicit, intra paucos dies non minus ignominiose „jacebit, quam nunc arroganter cubat. Hæc locuto, funis circa fauces arctius

1 *Ut nostrum sacrificium apud eum proficiat in vitam æternam*] Ad hæc verba Melvinus in margine hanc animadversionem adjecit, *Haudscio*, inquit, *an Sophocardius sacrificium cœnam appellarit: non videtur, nisi Eucharisticum addat.* Quod ideo subnotare libuit, propter ingentem ea de re nuper in Anglia excitatam, necdum sedatam controversiam, quibusdam summi nominis Theologis cœnam Domini proprium ac verum esse sacrificium, aliis contra contendentibus. Vide Hickesium de Christiano Sacerdotio, & Hancokii in eum Animadversiones.

2 *E linteo panno*] Male hæc conjungi videntur vocabula: *pannus* enim *vestis* proprie *lanea* est; *linteus* vero quod *e lino* fit dicitur. MS. *lineo* (quod idem sonat) exhibet.

ctius astrictus vocem inclusit. Post aliquot horas, [1] corpore in cineres ignis violentia soluto, Episcopi, adhuc ira odioque furentes, gravissimis pœnis propositis, vetuerunt, ne quis pro defuncto oraret. Ex eo, Cardinalis a suo grege magnus haberi, ac divinis in cœlum laudibus ferri; „Ut qui, torpentibus cæ„teris, unus, auctoritate Proregis contemta, tantum facinus perfecisset: qui, „populari superbia compressa, totius ordinis Ecclesiastici patrocinium tam for„titer susceperit, ac feliciter gesserit. Tales profecto suæ dignitatis vindices su„perioribus annis Ecclesia si habuisset, ipsa nunc aliorum imperiis non esset „obnoxia, sed, suæ majestatis vi ac pondere, cætera sub se omnia contine„ret.

XXXVIII. Hac sacerdotum supra modum luxuriante victoria, non promiscuum modo vulgus, sed plerique, genere & opibus illustres, magis irritati quam fracti, rem eo sua segnitie rediisse indignabantur, ut præceps aliquid cum periculo esset audendum, aut omnia cum ignominia foret patiendum. Jam etiam plures, & apertius erumpentibus, vi doloris, querelis, de Cardinale tollendo coire, & ad libertatem recuperandam, aut vitam projiciendam, hortari. „Quam enim spem dignitatis reliquam fore, sub arrogantissimo sacri„ficulo, eodemque tyranno sævissimo, qui bello adversus Deum hominesque „suscepto, [2] non inimicos modo, id est, qui aut rem haberent, aut pieta„tem colerent, sed [3] cuicunque esset leviter offensus, eum, velut pecus ex „hara, suæ libidini mactaret? Qui publice bellum & civile & externum alat, „[4] privatim meretricum amores nuptiis copulet, nuptias legitimas pro arbitrio „dirimat, domi cum scortis volutetur, foris in cæde innoxiorum & sanguine „[5] debacchetur.

XXXIX. Cardinalis autem, etsi suis opibus non diffideret, tamen, [6] cum non ignoraret, qui habitus esset animorum, qui de se sermones vulgo spargerentur, sibi cogitandum existimavit, de potentia novis incrementis augenda. In Angusiam igitur profectus, filiam natu maximam filio Comitis Crafordiæ despondit, nuptiasque magno apparatu, & prope Regia magnificentia, fecit. Inter hæc, cum per exploratores certior fieret, Anglum, ad infestanda Scotiæ littora, magnos apparatus navales cogere, ac potissimum Fifensibus minari, ipse, ad Fanum Andreæ reversus, Nobilitati, ac potissimum iis, qui maritimos agros tenerent, diem ad conveniendum statuit, ut in commune consule-

1 *Corpore in cineres ignis violentia soluto*] 2 Martii 154⅚. *Spotisvodius.*

2 *Non inimicos modo*] Ita, monente Grafordio, emendavimus, pro quo [*inimicis*] omnibus libris est scriptum.

3 *Cuicunque esset leviter offensus*] Sic legendum præeunte MS. jubenteque Crafordio existimavimus; refragantibus licet omnibus editis, quibus [*quicunque*] legitur.

4 *Privatim meretricum amores nuptiis copulet*] Qualis erat Mariona Ogilvia, Reguli Ogilvii filia, cujus uxoris loco habitæ filium Melgumia donavit, filiam vero Crafordii filio nuptum dedit. Id vero est, quod ex Terent. Andr. Act. 5. sc. 4. ver. 10. Crafordius observat, *Meretricios amores nuptiis conglutinare.*

5 *Debacchetur*] Ita rescripsimus, admonente Melvino, pro eo quod libris omnibus habetur, [*debaccha„retur.*]

6 *Cum non ignoraret*] Ita omnino scribendum, quemadmodum MS. codice exhibetur; aliis autem excidit particula [*cum.*]

1 Quin-

fulerent, quod huic malo remedium esset objiciendum. Quoque id facilius prospiceret, decreverat, una cum agrorum dominis, totum littus, hoc est, pene Fifam universam circumire, & loca, pro cujusque commoditate, communire, aut præsidiis obtinere.

XL. Inter alios juvenes nobiles, venit ad Cardinalem Normanus Leslius, Comitis Rothusiæ filius, cujus antea a nobis mentio non semel facta est. Is cum sæpe ante Cardinali fortem & fidelem navasset operam, incidit inter eos contentio de re privata, quæ ad tempus animos nonnihil alienavit: sed ea lite, magnis pollicitationibus inductus, Normanus cesserat. Verum cum, post aliquot menses, ad repetenda promissa rediisset, e sermone in altercationem, ac deinde, neutri satis decora, inciderunt convitia: discesseruntque utrinque animis infensissimis: Cardinalis, non quam volebat reverenter tractatus, indignabundus; & alter, velut fraude circumventus, minabundus, & in vindictam pronus, ad suos rediit, & intolerandam Cardinalis superbiam eis exposuit. Facile omnes in cædem ejus conjurarunt: &, quo res minus foret suspecta, Normanus cum [1] quinque tantum comitibus Fanum Andreæ ingressus, in consuetum diversorium se recepit, ut ea paucitate cædis consilium dissimularetur. Erant in oppido præterea decem ex conjurationis consciis, qui, alii alio in loco, rei aggrediendæ signum exspectabant. Cum hac manu tantum facinus obire est ausus, in oppido pleno propinquorum & clientium Cardinalis. Erant tum, ut in illis regionibus, vere præcipiti, dies longissimi, nempe [2] circiter Maji Nonas: & Cardinalis arcem suam, in usum belli, communiebat, tanta festinatione, ut prope diei noctem in opere continuaret. Igitur, cum diluculo, ad operas intromittendas, aperiretur porta, Normanus e suis in domuncula propinqua duos præmissos in insidiis collocarat, ut, janitore ab eis comprehenso, portæ compotes, signum, quod convenerat, cæteris darent. Hoc pacto, sine tumultu omnes ingressi, quatuor e suis miserunt, qui Cardinalis ostium obser-va-

1 *Quinque tantum comitibus —— Erant in oppido praterea decem*] Leslæus non plures quam novem, Spotisvodius duodecim, hoc se sacrilegio obstrinxisse narrat. In Actis vero publicis hi numerantur: *Normanus Leslie Feodotarius Dominus de Rothus, Petrus Carmichael de Balindie, Jacobus Kircaldy de Grange, Willelmus Kircaldy ejus filius senior, David Kircaldy ejus frater, Joannes Kircaldy, Patricius Kircaldy, Georgius Kircaldy fratres dicti Jacobi Kircaldy de Grange, Thomas Kircaldy ejus etiam filius, Joannes Leslie de Parkhill, Alexander Inglis, Jacobus Melvill senior, & ejus filius, Joannes Melvill bastardus filius Domini de Raith, Alexander Melvill, David Carmichael, Gilbertus Geddes junior, Robertus Moncreif frater Domini de Tibbermallo, Gulielmus Simson, Alexander Adamson, David Balfour filius Domini de Montquhany, Thomas Cuningham, Nicolaus Hart, Gulielmus Guthrie, Joannes Sibbald frater Domini de Crukston, Petrus Carmichael servus, Valterus Melvill senior, Valterus Melvill junior, Joannes Auchinleck Capellanus, Nicolaus Lermonth, David Kircaldy coquus, Ninianus Cocburn, Joannes Poll Bombardarius, Gulielmus Orrock, Joannes Rollock & Andreas Tanzow*, qui omnes 14 Augusti 1546 læsæ majestatis sunt condemnati, præter Normanum Leslium, qui altero post die eodem crimine est condemnatus.

2 *Circiter Maji Nonas*] Pitscottius 6, Leslæus, Holinshedius & Balfurius 30, at Spotisvodius, Larreius & Andersonus 29. Maji die Saturni 1546, hanc cædem perpetratam affirmant.

 1 *Quar-*

varent, ne quis ad eum nuncius perferri posset: alii circa aliorum cubicula missi, qui hominum & locorum notitia freti, ministros nominatim excitent. Eos cum semisomnes sigillatim evocassent, mortem præsentem, si quisquam mutiret, comminati, extra arcem inviolatos sine tumultu eduxerunt. Ita cæteris ejectis, cum soli arce potirentur, qui obsidebant Cardinalis ostium, tum demum pulsant. Rogati, quinam essent, cum sua nomina edidissent, intromissi (promissa, ut quidam sunt auctores, incolumitate,) multis eum vulneribus conficiunt.

XLI. Interea rumor de arce capta per totam urbem spargitur. Cardinalis amici, somno & crapula languidi, sese lente moliuntur e lectis, & tumultuose, Ad arma, vocantes, ad arcem accurrunt, cum magnis minis & verborum contumeliis: scalas poscunt, & alia, quæ erant ad oppugnationem necessaria, comportant. Qui ex arce hæc spectabant, ut repentinum illum animorum impetum paullulum retunderent, & ad respectum sui furentes, revocarent, conclamant, „Frustra eos tumultuari, & mortuo seram opem ferre: „ & cum dicto cadaver exanimatum oculis omnium exponunt, in illo ipso loco, unde ipse, non multo ante, Georgii Sophocardii supplicium tam lætus spectaverat. Nec subibat modo animos rerum humanarum inconstantia, & inexspectatus eventus, sed multis occurrebat Georgii illa de illius morte prædictio, multaque alia, quæ sanctissimus vir ille, non sine divino (ut credibile est) Spiritus afflatu, ventura præmonuerat, ut brevi secutus exitus comprobavit. Cardinalis amici & propinqui, ad hoc insperatum spectaculum attoniti, celeriter sunt dilapsi.

XLII. Re per omnes regni partes divulgata, diversus animorum, pro cujusque erga eum amore vel odio, fuit motus: aliis pulcherrimum, aliis nefarium facinus existimantibus. Multi enim, ob diversum religionis cultum, vitæ suæ ab eo metuentes: non pauci ob arrogantiam intolerabilem offensi, non solum factum probarunt, sed & gratulatum ad libertatis publicæ auctores venerunt: quidam etiam vitam fortunasque cum illis conjunxerunt. Aula vehementer perculsa, & velut consilii sui parte orbata, de sententia eorum, qui aderant, cædis auctoribus denunciant, ut intra sextum diem adsint, & vadibus datis caveant, se intra diem, qui eis nominaretur, ad caussam dicendam in jus venturos. Illi cum arcem munitam tenerent, & in ea supellectilem pecuniamque Cardinalis, & Proregis filium primogenitum, obsidem (ut ante narravimus) Cardinali datum, nec pollicitationibus hostium, quorum sæpe ante levitatem & perfidiam perspexerant, fidem haberent, nullas conditiones aut mentionem pacis admittebant. Ita eis aqua & igni interdictum est. Hoc pacto res partim minis & inanibus alterius partis promissis, partim alterius diffidentia, a mense Majo ad Non. usque Novembris est extracta.

XLIII. Tum vero Prorex, & Reginæ viduæ importunis flagitationibus, & sacerdotum maledictis & conviciis impulsus, arma sumsit: & arce totis tribus mensibus circumsessa, machinisque pulsata, [1] quarto demum mense, præcipite jam hieme, re infecta, copias dimisit, & ad conventum ante indictum in

1 *Quarto demum mense*] A 29 scil. Augusti ad 19 Decembris 1546, *Act. publ.*

1 Con-

in mensem Feb. Edimburgum venit. Qui arcem tenebant, interea metu ab hoste liberi, non solum frequentes loca excurrendo vicina populationibus assiduis & ferro flammaque vastabant; sed, tanquam armis parta licentia, in stupra & adulteria, aliaque hominum otio abundantium vitia, profusi, jus & æquum sua libidine metiebantur. Nec, Joanne Knoxio, qui tum ad eos advenerat, crebro admonente; „ Deum non irrideri, sed graves mox pœnas per eos, a „ quibus minime sibi timebant, de suæ legis profanatoribus expetiturum, „ a flagitiis tamen [1] contineri poterant.

XLIV. Præter hoc domesticum, & in ipsis visceribus grassans malum, accessit & bellum externum. Angli enim, collectis copiis, Solvæum transgressi, longe lateque sui terrorem fuderant: nec prædis & incendiis contenti, arces quasdam munitas vi ceperant, & præsidiis occuparant. Nec in reliquis limitibus res quietæ erant. Robertus Maxuallius, in quem maxima belli tempestas incubuerat, Edimburgum ad auxilium rebus pene perditis poscendum venerat; „ Jam enim in agris solitudines vastas esse: præsidia ab inimicis teneri: cultores „ agrorum, sedibus patriis ejectos, omniumque rerum inopia confectos, ami„ corum misericordia vivere. Quod fidem [2] erga Regem mutare nollent, hæc „ pati. Quod nisi eorum egestati prospiciatur, brevi futurum, ut & ipsi suis „ miseriis coacti, & vicini, similium metu, in fidem Anglorum se dedant. Ei, ut sua recuperaret, auxilia promissa. Prorex, cum exercitum eo duceret, ad Megatam amnem castra posuit. Ibi amicis & propinquis Cardinalis a Prorege importune petentibus, ut Georgium Leslium, Normani patrem, qui ibi aderat, in jus vocaret: neu hominem potentem, sed fidei dubiæ, aut verius aperte hostem, ut belli socium, duceret: Comes, etsi & tempus & locus contra suaderent, tamen nullam se judicio moram facturum ostendit. Igitur judicum nominibus, de more (quem alibi retulimus) lectis, ac nemine ab adversariis nominatorum rejecto, sententiis omnibus est absolutus.

XLV. Inde ad Langopum arcem progressi, expulsis illinc Anglis, cum alia præsidia aggredi vellent, nuncio repentino sunt revocati. Allatum enim erat, Gallicam classem non procul ab Ebbæ promontorio visam, in qua essent una & viginti triremes. Prorex, id quod res erat suspicatus, ad arcem Andreanam (uti convenerat) expugnandam eas advenire, lætus domum properat. Ibi cum [3] Leonte Strozio, Gallicarum triremium præfecto, collocutus, conjunctis copiis arcem obsidione cingunt, tanta celeritate, ut multi ex præsidiariis excluderentur; & plerique, qui extra eam conjurationem erant, negotii caussa arcem

[1] *Contineri poterant*] Ita, suadente Crafordio, emendavimus, libris tamen omnibus [*Contineri non poterant*] scribitur.

[2] *Erga Regem*] Rogat Crafordius an *Proregem* hic, an *Reginam* intelligat? ego posterius existimo; *Rex* enim utrumque sexum generaliter complectitur, licet rarissime in singulari fœminæ tribuatur. Vide supra ad VII. 61.

[3] *Leonte Strozio*] Hunc Lesleus, cumque secutus Mezeraius, Petrum appellant, Holinshedius tamen & Andersonus Buchanano, & recte, suffragantur. Duo enim erant *Strozii*, alter *Petrus*, qui postea Dessium in Scotiam est comitatus, alter *Leon*, Capuæ Prior dictus, qui huic expeditioni præfuit.

cem ingressi, includerentur. Mox, sublatis machinis æneis in turres duorum templorum, quæ in proximo utrinque stabant, totam arcis aream adeo propugnatoribus infestam reddiderunt, ut nemo, sine manifesto vitæ periculo, extra ædes apparere auderet. Nec multo post, quod inter duas turres muri erat, (cum substructiones posteriores cum prioribus non satis coagmentatæ essent) admotis majoribus machinis, cum magno fragore corruit. Jam vero, qui antea munitionibus confisi, se ad omnia discrimina subeunda promtos ostenderant, trepidare cœperunt: & convocato de summa rerum concilio, [1] Proregis crudelitatem (quæ in animis imbecillioribus acrius exardescere solet) in propinqui morte ulciscenda metuentes, Leonti Strozio, incolumitatem modo pacti, [2] se dediderunt. Ille, suis ad arcem spoliandam immissis, in qua, præter omnis generis commeatus vim maximam, & Cardinalis pecuniam & supellectilem, etiam præsidiariorum omnes facultates, & multorum præterea civium, ut in locum tutissimum, opes erant congestæ, una cum Proregis filio, qui obses a patre Cardinali datus, eoque cæso, in arce deprehensus fuerat. Arx de
M. D. concilii sententia diruta. Leon, post paucos dies, cum deditis in altum vela
XLVII. dedit. Hæc in mensem Augustum anni M. D. XLVII. inciderunt.

XLVI. Eodem fere tempore, allatum est, Anglos magnas copias terra marique parare, ut in Scotiam irrumpant, & pacti fœderis fidem repetant: quod fœdus, circiter quatuor annos antea, factum fuerat cum Prorege, de Regina Scotiæ Angli filio collocanda. Repentinus hic rumor animum Proregis, alioqui imbecillum, vehementer perculit, ut qui nec tum auxilia haberet externa, nec domesticis copiis admodum confideret: nam & Papanorum factio ejus levitate offendebatur, & Levinii exulis amici, crudeliter ab eo & avare habiti, odiorum semina adhuc retinebant. Tamen Edimburgum, ad edictum, frequentes convenerunt. Inde profecti ad Escæ fluminis (quod per Lothianam fluit) ostium, adventum Anglorum præstolantur. Interea Scoti equites, adventantem hostem omni ex parte adequitantes, & convitiis eos ad certamen lacessunt, & iter infestum reddunt. Imperator autem Anglus, qui Scotos in tumultuario genere pugnæ [3] sciret suis longe præcellere, vetuit, ne quisquam ex agmine adverso in eos excurreret. Tandem, importunis Graji equitum præfecti precibus exoratus, permisit, ut paratæ [4] complures equitum graviter armatorum & cataphractorum turmæ in imparatos ex inopinato se effunderent: qua repentina procella Scoti, qui desierant hostem timere, cum solutis ordinibus fugerent, eorum aut cæsi aut capti sunt circiter octingenti: ex Anglis etiam,

1 *Proregis crudelitatem, quæ in animis imbecillioribus acrius exardescere solet.*] Hoc odio Hamiltoniorum dictum.

2 *Se dediderunt*] 28 Julii, inquit Leslæus; Spotisvodius, Holinshedius & Andersonus 29. Buchananus, Pitscottius & Balfurius mense Augusto 1547.

3 *Sciret suis longe præcellere*] Ita Melvini jussu rescripsimus [*suis*] non [*suos*,] quod plerisque libris legitur; idque magis ad ambiguitatem vitandam, quam quod nobis persuasum sit nusquam verbum *præcello* Accusativum regere.

4 *Complures*] Ita ex MS. restituimus, pro [*quamplures*] quod in aliis libris adversus veterum scriptorum exempla & Linguæ Latinæ analogiam est edium.

etiam, dum avidius fugientibus instant, capti fuerunt complures: & in iis nobiles aliquot turmarum ductores. Ex eo die, Scotorum equitatus nihil memoria dignum gessit. Anglorum castra ad Præstonum vicum erant, paullo plus mille passus distantia. Inde e superiore loco Scotorum copias contemplati, cum opinione majorem multitudinem viderent convenisse, interim, dum de summa rerum consultant, literas ad Scotos mittunt, ut, si quid æqui impetrare possent, bellum conditionibus potius quam armis finirent. Earum literarum hæc summa erat.

XLVII. „Se magnopere Scotos orare: primum, ut meminerint, utramque aciem Christianorum esse hominum, quibus (nisi suæ professionis prorsus obliviscantur) nihil pace & tranquillitate debeat esse optatius, nihil armis & vi injusta detestabilius. Deinde, belli præsentis caussam non ab avaritia, odio & invidia natam esse, sed a perpetuæ pacis studio, quæ nulla ratione firmius quam matrimonio coire posset, eoque publico procerum omnium consensu promisso, publicoque fœdere palam approbato; eisque conditionibus, quæ Scotis quam Anglis essent æquiores: [1] ut quæ non in servitutem, sed in vitæ societatem, omniumque fortunarum communionem eos vocent. Tanto autem utiliores eas nuptias fore Scotis quam Anglis, quanto infirmioribus a potentiore & emolumentorum spes & injuriarum metus esset major. Illud autem in primis, in rationibus ponendis, in hoc genere spectandum, quod Reginam viro collocare Scotis esset necesse: quod necessitatis vis esset inevitabilis, & moderatio difficilis: viri eligendi potestatem unam publico concilio relictam esse. Quod si maritum ex dignitate & utilitate publica eligant, quem potius assumant, quam Regem vicinum, in eadem insula natum, genere propinquum, [2] in eisdem legibus, institutis, moribus, & lingua educatum; nec opibus tantum, sed omnibus fere externarum rerum vel ornamentis vel emolumentis superiorem: & ad hæc, qui perpetuam secum concordiam, & veterum odiorum oblivionem afferret. Quod si peregrinum aliquem, lingua, moribus & institutis dissentientem, arcessant ad regnum capiendum, secum ut cogitarent, quantis illud consilium malis implicatum esset, & quot secum afferret incommoda: id ipsos aliarum nationum exemplo posse animis prospicere: idque satius esse, quam experiundo discere. Quod autem ad se attinet, si Scotorum animos a concordia non alienos intelligant, aliquid de jure summo remissuros: contentosque fore, ut puella Regia in potestate suorum educaretur, usque ad ætatem nubilem, donec ipsa, de consilio procerum, sibi maritum eligere posset: ad id usque tempus, ut utrinque a vi & armis abstineretur: ne interea Regina in peregrinum solum transvehatur: neve cum Gallo, aut alio quoquam extero, de matrimonio pactio fiat. Id si Scoti sancte promittant, se sine mora pacato agmine discessuros: & si quid damni Scotiam ingressi dederint, id se bonorum virorum arbitrio compensaturos. XLVIII.

1 *Ut quæ*] Forte [*qui*] legendum, ad [*Anglos*] enim, non ad [*conditiones*,] aptius referri vocabulum videtur.

2 *In eisdem legibus, institutis*] Ita MS. editi omnes *in eisdem legibus institutum.*

XLVIII. Has literas ad se allatas Prorex, cum Joanne fratre, Fani Andreæ Archiepiscopo, quem in locum & auctoritatem Cardinalis assumserat, [1] paucis aliis ostenderat. Illi in spem victoriæ erecti, auctores fuerunt, ut supprimerentur: verebantur enim, ne, si palam factæ essent, æquitate conditionum intellecta, multi ad pacatiora consilia inclinarent. Ipsi autem per totum exercitum rumorem spargendum curant; „Anglos eo consilio venisse, ut ablata „per vim Regina, regnum vi & armis in suam ditionem redigerent. [2] Prorex autem, homo natura socors, quatuor, nihilo seipso in re militari consultiores, allegerat, ad quorum nutum omnia circumageret. Hi erant tres ejus propinqui, Joannes frater, Fani Andreæ Archiepiscopus, Abbas Fermelinoduni Georgius Durius, & Archibaldus Betonius: quartus erat Hugo Riggius, caussidicus, corporis mole & stolidis viribus, magis quam militarium rerum cognitione, insignis. Hi Proregem, sua sponte inconstantem, sed ad omnem rumoris auram consilia mutantem, ita vana spe victoriæ implerunt, ut aliorum admonitionibus clausas aures haberet.

XLIX. Interea, cum per Scotorum exercitum Proregis amici fictum a se rumorem disseminandum curassent, statim, magno cum tumultu, ad arma discursum est. Primam aciem Archibaldus Duglassius Angusiæ, postremam Georgius Gordonius Huntilææ, Comites, ducere jussi. Dena utrique virorum fortium millia data. Prorex in media prope parem numerum habebat. De fuga Anglorum rumor subito exortus, nec omnino vanus erat. Nam, cum deficerentur commeatu, nec e longinquo frumentari, nec rapere ex agris, in tanta paucitate, auderent, unam salutis expediendæ rationem credebant, si, parte impedimentorum relicta, ipsi longis itineribus retro contenderent. Verum, tot armatorum millibus ad prælium instructis, cum nec in planum descendere auderent, [3] nec abeundo fallere possent, in loco superiore adventum hostium præstolantur. Ex adverso, Prorex, impatiens moræ, cum per unum e suis Duglassium admonuisset, ut aciem promoveret; ille, ut qui, ob inopiam commeatuum, sciret Anglos non posse diutius in eo loco consistere, ac exspectabat, ut agmen abeuntium invaderet, lente progrediebatur, donec per alterum a Prorege nuncium juberetur addere gradum: tum demum flumen transivit, media atque ultima acie satis longo intervallo sequentibus.

L. Angli, qui de discessu cogitabant, cum Duglassium ad se venientem magno gradu prospicerent, Grajum, equitum præfectum, cum toto equitatu obviam miserunt, qui agmen hostium moraretur, dum pedites collem pro-pin-

1 *Paucis aliis ostenderat*] MS. [*ostendit*,] & melius forte ad ὁμοιοτέλευτον præcedentis verbi [*assumserat*] vitandum. Ego vero totam sententiam sic ab Auctore scriptam existimo; *Has literas ad se allatas Prorex cum Joanni fratri, Fani Andreæ Archiepiscopo, q. i. l. & a. C. assumserat, & paucis aliis ostendisset: illi in spem &c.*

2 *Prorex autem, homo natura socors*] Alii scriptores tamen Proregem strenui prudentisque ducis officio hic functum testantur: at Buchananus nusquam non diversarum partium viros exagitandi caussam invenit.

3 *Nec abeundo fallere possent*] Ita MS. editi omnes [*obeundo*.]

3 *Equi-*

pinquum occuparent : aut, si daretur occasio, Scotorum ordines turbaret : nam major pars eorum, cum Gallico armatu essent, Scotos impetum suum sustinere non posse existimabant. Verum Scotorum phalanx, densis ordinibus constipata, ac longarum hastarum vallo prætento, venientes exceperunt. Ibi cum primi Anglorum se hastis induissent, proximi, velut in insidias illati, retro in aciem suorum se receperunt, ac pro certo affirmarunt, „Scotorum „ordines nihilo magis perrumpi posse, quam si in murum saxeum incurrerent. Cum jam, peditatu relicto, equites Angli fugam meditarentur, partim mutua adhortatione, partim a ducibus retenti, & æquiore loco confisi, ordines restituunt. Scotos a progrediendo in adversum collem retinuit illud maxime, quod Jamboam Hispanum, cum cohortibus sclopetariorum equitum gentilium, velut in latus incursurum, per obliquum clivum descendere viderent. Itaque, ne phalangem per subita belli dividere cogerentur, neve a lateribus circumvenirentur, a recto collis ascensu pedetentim deflexerunt. Media acies cum, loco relicto, primos fugere crederet, ipsa solutis ordinibus fugæ se dedit. Id Angli e superiore loco conspicati, misso equitatu multos fugientium obtrivere. Toto hoc itinere, ab Esca ad castra Anglorum, classis Anglica, in obliquum Scotorum latus jaculata, magno damno eos affecit. Cum viæ omnes armis constratæ essent, ob cædes passim factas, quosdam in reditu amnis absumsit. In sacerdotes Monachos (nam & qui per ætatem & vires arma ferre poterant, in castra venerant) Angli gravissime sævierunt. Nec pauci erant, qui illius diei calamitatem illis imputarent, qui arroganter pacem honestam rejecissent; & in victoria, si eis obtigisset, in suos magis, quam Angli sævituri sperabantur. Ceciderunt, ex Anglis equitibus, in primo congressu supra ducentos : e Scotis vero, tota fere illustriorum familiarum juventus, cum amicis & clientibus, qui sine flagitio se eos non posse deserere existimabant. In fuga multi capti. Scoti prisci, in unum globum congregati, integris ordinibus incolumes domum redierunt : per loca enim impedita, & equiti incommoda, primum sunt progressi : nec, si quando in plana descendere cogebantur, [1] equitibus Anglis, qui sparsi [2] fugientes premebant, eos ausis aggredi. Hoc prælium, inter pauca Scotis calamitosum, factum est decimo die mensis Septemb. anno M. D. XLVII. M. D. XLVII.

LI. Angli, parta victoria, eaque lætiore, quod præter spem acciderat, quinque millia cum omnibus copiis progressi, ibi circiter octo dies substiterunt, & quotidie excurrendo, ad sex ferme millia regionem circumjectam ferro flammaque vastarunt. [3] Neque rem ullam memoria dignam præterea attentarunt, nisi quod in æstuario Forthæ desertas insulas, Ketham & Æmonam, munierunt : in æstuario Tai, Brochteam arcem ceperunt : & inter redeundum, terrestri itinere, Fascastellum & Humium arces, injecto terrore, ad dedi-

1 *Equitibus Anglis*] Forte legendum, *Equites Angli* ——— *eos* ausi sunt *aggredi.*

2 *Fugientes premebant*] Princeps Editio [*premerant*] quod cæteri editi in [*premerent*] mutarunt. MS. autem [*premebant*] scriptum est, quod & Crafordius voluit.

3 *Neque rem ullam memoria dignam*] Ita MS. editi omnes *ulla memoria.*

deditionem compulerunt: præsidiaque, alterum ad Lauderam, alterumque in ruinis Rosburgi, excitarunt. Repentinus eorum discessus Scotorum animos nonnihil recreavit: & facultatem coeundi, ut de summa rerum consulerent, dedit. Igitur ad Reginas, quæ tum Sterlini erant cum parte procerum, statim post prælium, Prorex cum reliqua parte accessit: Prorex quidem & frater [1] mœsti & dejecti, ut quorum culpa eo calamitatis deventum esset; Regina autem vidua multa signa luctus, & vultu & oratione, præ se ferebat: sed qui sensus ejus introrsus speculabantur, eis non ægre ferre videbatur, Hamiltoniorum arrogantiam repressam: eum autem affectum, qui in dolore publico superante lætitia eminebat, quibus Regum vitia nominibus honestis occultare mos est, ad animi magnitudinem referebant. Præterea Regina vidua, jam inde a morte Cardinalis, in omnes occasiones fuerat intenta, ut Proregem loco dejiceret, & summam rerum in se transferret potestatem: nec unquam id effectum iri sperabat, illis in summo culmine collocatis, & loca munita tenentibus. In omni fere sermone, aucto in majus ex Anglis metu, domesticarum copiarum infirmitatem ostendebat, & pericula proponebat, quæ civilibus dissensionibus impendebant: suumque consilium cum iis, quos Hamiltoniis minus æquos esse sciebat, communicabat.

LII. Proceribus de universa re Scotica consultantibus, decretum fit, ut Regina Britannodunum seponeretur, dum in conventu procerum de toto regni statu ageretur. Datus est custos, ex Reginæ viduæ haud dubie factione, Joannes Areskinus: additur ei Gulielmus Levistonius, Hamiltoniorum fautor: missi in Galliam Legati, qui a Rege Francorum Henrico auxilia ex fœdere peterent, adversus hostem communem: spes etiam facta, Reginam in Galliam venturam, ac Delphino nupturam. Sed Galli, domesticis curis intenti, dum lentius, quam periculum instans postulabat, auxilia comparant, Angli ab utroque limite interim Scotiam ingressi: Levinius Comes, velut accitus ab amicis, ad [2] solstitium hibernum Drumfrisium venit. Socer enim ejus Angusius, & vetus amicus Glencarnius, duo millia equitum, ac vicinarum gentium peditum auxilia, ei promiserant, si relictis Anglis ad se veniret. Verum, cum ad locum & diem ventum est, vix trecenti convenerant; hique ex iis fere, qui latrocinio victitabant. Hæc, atque alia hujus generis suspicionum plena, ac maxime varium ingenium Joannis Maxuallii, qui jam obsides Anglis dederat, Levinio fidem faciebant, se dolo peti. Igitur ut pari arte luderet hostes, retento apud se Glencarnio, item Joanne Maxuallio, aliisque Scotorum primoribus, qui de ipsius ad suos transitione tractabant,

1 *Mœsti & dejecti*] Alii vero eum forti infractoque animo hanc calamitatem tulisse testantur, cujus rei præclarum adferunt documentum, heroicam ab ipso in conventu procerum statim post prælium habitam orationem, qua eos majorum graviora passorum exemplo ad patriæ jura libertatemque fortiter vindicandam animat atque hortatur. Ea autem apud Joan. Haywardum vit. Eduardi VI. pag. 287. Larreium Hist. Angl. Tom. 1. pag. 584. Abercromb. Præfat. ad Beauguii bell. Scot. pag. 61. Geo. Craford. Nobil. Scot. pag. 194. descripta exstat.

2 *Solstitium hibernum*] Vide supra ad Cap. 31. huj. Lib.

I. Jusse

bant, de media nocte sexcentos equites, partim Anglos, partim e Scotis deditis, Drumlanricum versus pergere jussit. Hi cum ad locum destinatum venissent, fere quingenti emissi, qui quam tumultuosissime ferro & igne grassarentur, ut arcis dominum Jacobum Duglassium in insidias elicerent. Ille, id ipsum agi ratus, cum suis lucem exspectavit: deinde, insidiarum metu liberatus, in prædatores effusius invectus, amnem Nithum transgressus, ipse cum suis a tergo urgens abeuntibus inhæsit. Illi spatium & locum se colligendi adepti, retro in eum verso impetu feruntur, & in angustiis vadi, trepidatione injecta, turbant, turbatisque instantes paucos occidunt: multos viros præstantes capiunt. Hac levi expeditione, tantus majorem Gallovidiæ partem terror invasit, ut certatim se Anglis dederent: partim Levinio gratificari studentes; partim ne a vicinis, relicti, ad omnem injuriam paterent, metuentes. Prorex Scotorum, veritus, ne, si ipse, tanto circumstrepente undique tumultu, nihil moliretur, animos suorum labefactatos penitus dejiceret, Brochteam arcem obsedit, ac, post tertium fere mensem, nulla memorabili re gesta, suos abduxit, relicto cum centum equitibus Jacobo Haliburtono, juvene impigro, qui vicina loca infesta redderet, & commeatus terrestres in Brochteam, & præsidium, quod in colle vicino Angli communierant, inferre prohiberet. Hæc fere sub finem illius anni gesta.

LIII. Proximi anni, qui fuit M. D. XLVIII. initio, Angli Hadinam oppidum ad Tinam amnem in Lothiana communierunt, & villarum incendiis & direptionibus agrum totius ferme Scotiæ fertilissimum vastarunt: aliudque præsidium ad Lauderam urgebant. Et Levinius, sub finem Februarii, limite occidentali transmisso, insidias sibi a parte deditorum paratas ægre evasit: & Carleolum reversus, de aliquot obsidibus, ac maxime Joannis Maxuallii, quem præcipuum defectionis auctorem rebatur, ex literis Regis Anglorum, pœnas sumsit. M. D. XLVIII.

LIV. Inter hæc, Henricus Gallus, qui patri Francisco successerat, miserat ad mare copias, quæ in Scotiam trajiciendæ erant, ad sex fere millia hominum: in iis erant tria Germanorum peditum millia, duce Ringravio; duo fere Gallorum millia, ac circiter mille diversi generis equites. Omnes [1]jussi parere Dessio Gallo, qui jam aliquot annos copias in Gallia, non sine laude, duxerat. Hi Lethæ expositi, ac jussi Edimburgi commorari, dum se a nausea & jactatione marina reficerent. Prorex, & quod secum habebat copiarum, Hadinam profecti, omni aditu obsesso, urbem clauserunt: edictoque in omnes partes misso, paucis diebus ad octo millia Scotorum convenere. Ibi, Nobilitate omni congregata, renovata est illa consultatio, de Regina in Galliam transportanda, & Delphino despondenda. Convocatur concilium in [2]Cœnobium Monacharum, quod extra Hadinam est, hoc est, in ipsa

1 *Jussi parere Dessio Gallo*] Res a Dessio proximo biennio felicissime in Scotia gestas justo libro complexus est Beauguius Gallus, edit. Paris. 1556, quem & Par. Abercrombius Anglice redditum Edimb. excudendum curavit anno 1707.

2 *Cœnobium Monacharum*] Ita MS. pro quo libris editis perperam *Mounchborum* legi-

ipsa castra. Erant in eo conventu diversi animorum motus. Alii enim disputabant; „Bellum ab Anglis perpetuum, & a Francis servitutem, ex hac Reginæ ablegatione, imminere. Erant qui, ob religionis consensum, & præsentium temporum conditionem, Anglorum oblatam amicitiam censerent amplectendam; „Præsertim, cum pacem decennalem offerrent, nec ullo vinculo & pactis gravioribus Scotos illigarent. Totum enim id fœdus esse, „ut, vel Rege Anglorum, vel Regina Scotorum, ante decennium e vita „decedente, omnia utrinque sint integra. Ut nullus autem fortuitus eventus „intercurrat, tamen regno malis præsentibus, quibus fractis viribus prope „succumbat, liberato, posse, juventute, quam proxima clades pene totam „absumserat, longa pace aucta, sopitis intestinis dissensionibus, maturius quam „inter cornua tubasque, de summa rerum agi: qua in consultatione, sæpe „mora fuit salutaris, & præcipitem festinationem celeris est secuta pœnitentia.

LV. Gallicæ caussæ favebant primum omnes Papani: deinde Gallicis beneficiis præoccupati, aut in magnam spem emolumentorum erecti. In hoc genere fuit & Prorex. Ei promissi erant reditus annui duodecim millium librarum Francicarum, & præfectura centum equitum cataphractorum. Ita in eorum sententiam frequenter itum est, qui Reginam in Galliam [1]amittendam censebant. Igitur classis, quæ ad eam devehendam venerat, & interim Lethæ stabat, simulato discessu, totam Scotiam circumvecta, Britannodunum appulit. Regina, quæ [2]complures menses ejus adventum exspectaverat, comitantibus Jacobo fratre, Joanne Areskino, & Gulielmo Levistonio, conscendit: ac multum tempestatibus adversis jactata, tandem in Britanniam, peninsulam Gallicam, fuit exposita, atque inde ad aulam modicis itineribus perducta.

LVI. In Scotia, cum bellum ad Hadinam substitisset, vulgus Scotorum diversis in locis rei gerendæ occasionibus non defuit. Nam cum ex Humio & Fascastello arcibus hostes excurrentes magnis incommodis vicinas regiones afficerent, tandem Scoti, observato, negligentius in Humio vigilias obiri, nocte per rupem, ubi sciebant, fiducia loci, minimam diligentiam adhiberi, in summum penetrarunt, ac cæsis custodibus arcem in suam potestatem redegerunt. Nec ita multo post, cum præfectus Fascastelli imperasset vicinis agricolis, ut magnam commeatuum vim ad certum diem adveherent; hanc vicina juventus occasionem nacta, frequens ad diem dictum affuit: ac deposita

legitur: erat enim *Monialium* iste conventus, quod & *vicus*, *Monialium* vulgo dictus, confirmat.

1 *Amittendam censebant*] Ita omnes libri præter unum Lud. Elzev. anni 1643 cui [*mittendam*] rescribere placuit; at citra necessitatem: quamvis enim verbum *amitto* sæpius pro *perdo* accipiatur, proprio tamen & nativo significatu *amandare* innuit, quo sensu Terent. utitur, Heaut. III. 1. 70. *Prius proditurum te tuam vitam, & prius pecuniam omnem, quam abs te amittas filium.* Et alibi passim. [Vid. ad Phædr. lib 1. fab. 13]

2 *Complures menses*] Libri editi [*quamplures*,] rectius tamen MS. *complures*. Vide supra ad XV. 46.

1 *Fas-*

sita e jumentis onera cum in humeros extulissent, per pontem, qui duas rupes committit, recepti, repente quod ferebant dejecto, custodum qui aderant signo dato conficiunt: ac priusquam reliqui Angli convenire possent, armis & locis opportunioribus occupatis, suisque per patentem portam acceptis, arce sunt potiti.

LVII. Nec maritimus interea Anglorum exercitus quievit: tota enim terrestris belli mole Hadinam versa, proximas regiones præsidio nudatas rati, hostium duces in Fifanum agrum descendere decreverunt. Igitur, cum aliqua oppida maritima habitatoribus frequentia prætervecti, ad Fanum Miniani, vicum satis frequentem, appulerunt, ut inde, terrestri itinere, ad immunita quidem, sed majora, & in quibus diripiendis majus operæ pretium esset, pergerent; Jacobus Stuartus, Reginæ frater, accepto tumultu, ipse cum plebe Fani Andreæ, & paucis, qui domi relicti erant, civibus, eo accurrit, aggregantibus se ad famam passim vicinis. Angli, jam in terram egressi, circiter ad mille & ducenti, ad pugnam instructi stabant: ac metu machinarum, quas e navibus exposuerant, agrestium turbam facile dissipabant. Jacobus autem, terrore fugientium paullum compresso, tanto impetu in hostem irruit, ut, quamvis turbam temere collectam magna ex parte secum haberet, statim hostem [1] funderet ac fugaret, atque inde ad mare magna cum cæde compelleret. Multi in fuga trucidati: non pauci, dum ad naves properant, aquis absumti: navicula una cum vectoribus, dum tumultuosius ad suos festinat, depressa est. Ferunt eo die cæsos circiter sexcentos, centum captos.

LVIII. Illinc classis [2] ad Merniam, regionem minus frequentem, est devecta: eo consilio, ut Montem Rosarum, oppidum non procul [3] ab Escæ fluminis ostio situm, opprimerent. Exscensionem noctu facere statuunt: quam opperientes, donec lucis aliquid superesset, ad anchoras, extra terræ conspectum, steterunt. Cum per tenebras paullatim ad littus allaberentur, ipsi, sua imperitia, rationem occulti consilii, accensis in omnibus naviculis lucernis, hosti prodiderunt. Joannes Areskinus Danius, oppidi præfectus, omnibus absque strepitu arma capere commonitis, tripliciter suos divisit: [4] alios retro aggerem terrenum, in littore ad exscensiones impediendas exstructum, collocavit: ipse jaculatores aliosque leviter armatos in hostem duxit: tertiam manum ministrorum & vulgi promiscui, adjunctis paucis hominibus militaribus, qui turbam regerent, retro collem propinquum exspectare jussit. His ita comparatis, ipse cum

1 *Funderet ac fugaret*] Ita MS. solenni Latinis formula: editi autem [*funderet aut fugaret*] male.

2 *Ad Merniam*] Potius [*Angusiam*] erat dicendum, qua in regione Mons Rosarum oppidum est situm.

3 *Ab Escæ fluminis ostio*] Ita, non tam a Crafordio admoniti, quam re ipsa edocti, restituimus, pro quo libris omnibus scriptum est [*Dea*,] qui fluvius Aberdoniam novam alluens a Monte Rosarum 28 millia distat.

4 *Alios retro aggerem terrenum ——— collocavit*] Hic & mox lin. ult. & XVI. 33. vocem [*retro*] instar præpositionis cum Accusativo adhibuit, cujus rei exemplum nondum reperio: forte *ad*, vel *post*, librarii incuria intercidit, vel corruptæ ejus seculi librorum editiones Buchananum fefellerunt.

1 Se

cum jaculatoribus in hostes descendentes invectus, acre certamen conseruit: ac, tumultuario genere pugnæ, eos usque ad aggerem pertraxit: ibi conjunctus cum statione suorum, acie instructa, omnes una in hostem immisit. Nec illi cessissent, nisi e colle propinquo acies alia sub signis [1] se ostendisset: tum demum ad mare & naves adeo trepide acti sunt, ut e circiter octingentis, qui exscenderant, vix tertia pars incolumis evaserit.

LIX. Interea ad Hadinam acriter excursionibus pugnabatur, nec fine utriusque partis damno: plures tamen ab Anglis cadebant. Itaque cum multarum rerum aut jam esset, aut mox instaret, penuria; atque auxilium, quod parabatur, serius venturum crederetur, quam vires obsessorum affectæ ferre possent, Bervico interea duo Equites illustres, [2] Robertus Bovius & Thomas Palmerius, eo mille pedites, & trecentos equites, quanta possent celeritate, ducere jussi sunt. Hi omnes, insidiis excepti, pene ad unum interierunt. Cum Angli statim alia subsidia mittere conarentur, eorum consilio intellecto, Galli ad angustias viarum, qua venturi erant, se objecerant. [3] Verum Dessius, per exploratorem hostium, quem ceperat, delusus, (quippe asseverabat, Anglos adhuc procul abesse, & [4] alia via instituisse ad suos penetrare) relictis quas obsidebat faucibus, alio se avertit: & Angli interea, qua pertenderant, nemine obvio, penetraverunt. Trecentos adducebant recentes milites: attulerunt & globos ferreos missiles, & sulfurei pulveris nonnihil: commeatum item ejus generis, cujus apud obsessos summam esse penuriam sciebant.

LX. Dum hæc ad Hadinam varia fortuna geruntur, neque quicquam ad summam belli proficitur, certus affertur rumor, justum in Anglia conscribi exercitum, ad obsidionem solvendam. Dessius, copiis adventantibus, cum se imparem sciret, castra paullo longius ab oppido removit, & machinas æneas, præter sex minusculas, ex eo genere, quæ campestres vocantur, Edimburgum remisit. Tandem [5] Anglici exercitus adventus obsidionem solvit: quod in unius aleam certaminis rem Scoticam duces committendam non censebant. Scoti, [6] qua cuique proximum erat, domos redierunt. Galli, etsi Anglis vehementer prementibus, sine noxa se receperunt. In reditu, Edimburgi præfectum, prohibentem cum omnibus copiis oppidum ingredi, (quod sciret eos a prædandi licentia non posse contineri) una cum filio & civibus aliquot, qui se ad eos aggregabant, [7] interemerunt.

LXI.

1 *Se ostendisset*] Ita MS. alii [*ostendissent*,] prius autem, ad vitandam ob antecedens [*cessissent*] κακοφωνίας quandam speciem, potius videbatur.

2 *Robertus Bovius*] Is captus est a Roberto Kirktono Scoto, *Act. Secr. Conc.* 19 Apr. 1550.

3 *Verum Dessius* ——— *delusus*] Ita scribendum Crafordius admonuit, non, quod omnes libri exhibent, [*Dessio deluso.*]

4 *Alia via instituisse*] Ita recentiores libri, MS. tamen & princeps editio Edimb. *alia via institisse*. [De perpetua horum verborum, etiam in antiquorum scriptorum codicibus, permutatione vid. ad Quinct. Lib. 1. de Orat. Inst. Cap. 5. Gronov. ad Gell, XII. 2. ad Liv. XXVIII. 48. & Græv. ad Suet. Vitel. 2.]

5 *Anglici exercitus*] Ita MS. rectius; alii *Angli*.

6 *Qua cuique proximum erat*] Ita MS. at editi libri *qua cui proximum erat.*

7 *Interemerunt*] Editis omnibus *Galli milites interemerunt* legitur: nos vero MSti fidem secuti has voces [*Galli milites*] utpote

LXI. Dessius interea, ne seditio glisceret, simul, ex rebus bene succedentibus, ratus hostem negligentiorem factum, statuit tentare, num ex inopinato Hadinam intercipere posset. [1] Eo tota fere nocte profectus, prima luce, vigilibus occisis, ad muros venit, ac munimento, quod ante portam erat, oppresso, cæsisque excubitoribus, alii portam effringere conantur, [2] alii horrea Anglorum proxima invadunt. Ibi molientium portas fragor, & Gallorum alacritas victoriam ingeminantium, vix tandem sopitis Anglis somnum excussit. In hac maxima omnium trepidatione, miles quidam machinæ aeneæ maximæ, quæ in portam [3] forte obversa stabat, ignem subjecit, ut in præsenti malo etiam anceps remedium tentaret. Globus perfracta porta per densos Gallorum ordines transvolans, tantam stragem dedit, ut, inter vociferationem militum victoriam gratulantium, & fractarum valvarum fragorem, clamor dissonus ad extremos perveniret. Illi, trepidationis caussam ignorantes, in fugam conversi, reliquos secum traxerunt. Inde Galli cum damno repulsi, in Teviotiam, quam Angli maximis afficiebant calamitatibus, ducti. Ibi, præsidente Dessio, Jedburgo hostes repressi, multæ incursiones in agrum Anglorum, non sine re & laude, factæ. Tandem, omnibus agris vastatis, omnium rerum inopia ad labores quotidianos adjuncta est, minore vulgi commiseratione, ob Edimburgensem seditionem: quam velut ad tyrannidem conatum accipiebant. Nec ab eo die quicquam a Gallis memoria dignum est patratum.

LXII. Rex Galliarum, ex Proregis & Reginæ viduæ literis certior factus, Dessium, levibus expeditionibus, & ferme inutilibus, magnos sumtus facere, graviorem que eum amicis, quam inimicis esse, ac præcipue post Edimburgi factam seditionem, adeo Franci militis auctam insolentiam, ut res non procul abesset a pernicie, ex intestinis discordiis eo revocato, auxiliis Paulum Termium, virum militarem, & summa prudentia præditum, [4] cum supplemento misit in Scotiam. [5] Is dum advenit, Dessius, cum ad suam existimationem facere arbitraretur, Ketham insulam, ante paucos dies captam, & muniri cœptam, recuperare, classe Lethæ coacta, cum lecta manu Scotorum & Francorum conscendit, Regina vidua spectante, & nunc singulos, nunc universos adhortante: ac, littore potitus, Anglos in altissimum insulæ angulum compulsos, cæsis fere omnibus eorum ducibus, ad deditionem, nec tamen sine sanguine, coëgit. Hoc postremo in Britannia opere fortiter patrato, exercitum Termio tradidit.

LXIII. Is eductas ex hibernis copias in regiones ad septentriones spectantes duci jussit: eos ipse, Dessio dimisso, statim secutus est, ac exercitu [6] ad Broch-

pote parum necessarias, delevimus.

1 *Eo tota fere nocte profectus*] MS. editi autem omnes [*eo*.]

2 *Alii horrea Anglorum*] Vocem [*alii*] quod libris editis exciderat, e MS. reposuimus.

3 *Forte obversa*] Ita MS. alii *adversa*.

4 *Cum supplemento misit*] Ita MS. editi tamen vocem non necessariam [*Gallus*] inferserunt; quod & Crafordius notavit.

5 *Is dum advenit*] Beaugius Termium huic expeditioni interfuisse scribit.

6 *Ad Brochteam arcem*] Leslæus & Holinshedius non nisi post recuperatam Hadinam,

Brochteam arcem admoto, brevi eam, ac mox castellum propinquum de Anglis cepit, utrinque fere omni præsidio deleto. Cum in Lothianam rediisset, ac totis viribus in id incumberet, ne commeatus Hadinam subveherentur, ac, pene ex improviso, magnus Anglorum & Germanorum exercitus ei se ad prælium paratum ostendisset, suos instructos magno gradu retroduxit, donec ad loca tutiora perveniret. Interea Scotorum eques, qui ab omni parte hostium agmini insultabat, conspicatus Germanorum impedimenta incustodita, momento temporis diripuit: commeatus interim, nullo impediente, Hadinam illati. Inter hæc, ad Coldingamiam Julianus Romerus, cum Hispanorum cohorte, incautius, [1] ut in rebus tranquillis agens, oppressus, ipse capitur: pene tota cohors est deleta.

LXIV. Termius, domum reversis Anglorum copiis, ad Hadinam oppugnandam redire decreverat. Tenebant oppidum viri acres: sed, regionibus circa vastatis, cum difficilis & periculosa esset commeatuum e longinquo subvectio; parumque & raro, nec unquam sine damno, apportaretur; ipsique præterea Angli gravissima seditione domi laborarent, & foris Gallico bello premerentur, præsidium Hadinense, omni spe auxilii destitutum, ad Cal. Octob.
M. D. M. D. XLIX. oppido incenso, in Angliam discessit. Præsidium quoque ad
XLIX. Lauderam jam in eo erat, ut, omnium rerum necessariarum inopia circumventum, dederetur, cum subito allatum est, de pace inter Anglos & Fran-
M. D. L. cos inita, quæ ad Cal. Apr. anni M. D. L. fuit in Scotia promulgata, ac, proximo mense Majo, Galli milites sunt classe domum revecti. Ea pax circiter triennium, quod ad externum hostem attinet, duravit: sed gravissimo bello nihilo minus fuit & molesta & perniciosa. Nam, qui præerant rei summæ, Prorex & frater ejus Fani Andreæ Archiepiscopus, [2] uterque summa crudelitate & avaritia. Archiepiscopus etiam in omnium rerum licentia suis cupiditatibus obsequebatur.

LXV. Primum velut futuræ tyrannidis fuit præsagium insulta cædes [3] Gulielmi Crichtonii, hominis primarii. Is in ipsis Proregis ædibus, ac tantum non in ipsius conspectu, a Roberto Semplio fuit cæsus: pœnæ tamen exemtus fuit cædis auctor, exorante concubina Archiepiscopi, quæ Semplii erat filia. Archiepiscopus, qui, Rege vivo, inter eos, quibus plurimum fidebat, sincerioris religionis studium præ se ferebat, & eo defuncto in omnia vitia præceps ierat, e multis concubinis, hanc Sempliam, nec forma decoram, nec fama alioqui integram, nec alia re, quam procacitate, insignem, a marito, propinquo suo & gentili, abductam, prope in uxoris justæ loco habebat. Proxime secuta est mors Joannis Malvillii, Nobilis Fifani, qui proximo Regi inter familiarissimos habebatur. Ejus deprehensæ fuerunt literæ ad

dinam, *Brochteam* a Termio obsessam tradunt.

1 *Ut in rebus tranquillis agens*] Ita MS. at vox [*agens*] omnibus editis desideratur.

2 *Uterque summa crudelitate & avaritia*] De Prorege id falsum alii fere omnes testantur.

3 *Gulielmi Crichtonii*] Additur in MS. [*Sanchari*,] cum qua voce nos destituit præstantissimus codex MS. reliquis quinque libris nondum tum absolutis, aut injuria temporum deperditis.

1. *In*

ad Anglum quendam, cui amicum captivum commendabat: in eis etsi nulla suspicio criminis inerat, tamen ad supplicium auctor earum raptus capite luit. Pœnam fœdiorem fecit patrimonium ejus, Davidi, filiorum Proregis minimo, datum. Horum quidem facinorum damna ad paucos, invidia ad multos, exemplum prope ad omnes pertinebat. Ob hanc imperitiam regni gerendi, totiusque vitæ segnitiem, cum animos etiam vulgi Prorex offendisset, tum ob alia indies fiebat vilior: præcipue, post sublatum Georgium Sophocardium, maxima parte hominum secutas calamitates [1] in religionem vertente: sed iis maxime, qui non modo puritatem doctrinæ, & vitæ totius moderationem in Georgio suspiciebant; sed qui multis & ejus veracissimis prædictionibus persuasi, vim futuri perspiciendi divinitus ei inditam credebant.

LXVI. Vilescente ob hæc interim Proregis auctoritate, mox & secutum malum, multo latius fusum, quod omnium querelas, nec eas quidem obscuras, expressit. [2] Conventibus enim juridicis, per universum regnum indictis, verbo quidem, ut latrocinia comprimerentur: verum res ipsa ostendit, nihil aliud, quam publicam direptionem, sub honestis nominibus, quæri. Ab universis enim extorquebatur pecunia: & a bonis viris & latronibus æqualis multa exigebatur: & utrique, non pro magnitudine scelerum, sed opum, plectebantur. Nec a sinceræ religionis cultoribus abstinebat crudelitatem & avaritiam; etsi ipse aliquando eam sectam professus fuisset, [3] nec tum haberet Cardinalem, [4] sub cujus nominis prætextu sua vitia tegeret. Nec Proregis nomine pecunia turpius quærebatur, quam flagitiosius libidine fratris profundebatur.

1 *In religionem*] Ita Genev. Francof. & Lud. Elzev. at princeps Editio Edimb. Mosm. & Pet. Elzev. *in religione*, male.

2 *Conventibus enim*] Particulam [*enim*] delendam jubet Crafordius, at, me judice, præter rationem.

3 *Nec tum haberet Cardinalem*] Ita legendum, & versu sequente [*sua vitia tegeret*] ostendit orationis nexus & tenor. Hoc enim commate Proregis (licet non satis ex merito) crudelitatem, sequente fratris libidinem perstringit, aliis *haberent* & *tegerent* legitur.

4 *Sub cujus nominis prætextu*] Ita Francof. Lud. Elzev. 1643 & Mosm. 1700. antiquioribus autem, & Pet. Elzev. 1668. [*prætentu*] legitur, quam vocem alibi nusquam reperio.

LIBER DECIMUS SEXTUS.

I. REBUS domi compositis, Regina vidua, partim ut filiam, patriam, ac propinquos inviseret, partim ut spem dominandi admotam & sese offerentem amplecteretur, [1] in Galliam proficisci statuit, comitibus adjunctis, quos a suis consiliis non putabat fore alienos. Mulier enim ambitiosa, nec incallida, sperabat, Proregem, [2] suis vitiis pessum euntem, facile de gradu depelli, ac se in ejus locum posse substitui. Itaque, cum, apud Gallum supra annum commorata, rerum Scoticarum ei statum indicasset, benigne audita est, & quæ voluit per fratres facile persuasit. Rex Gallus, ut quæ cupiebat in Scotia sine motu adipisceretur, Scoticæ Nobilitatis, quæ Reginam viduam prosecuta fuerat, primores, pro cujusque ordine & loco, variis honoribus accepit. Qui Proregi aliqua necessitudine erant conjuncti, honoribus cumulantur. Filius enim ejus Jacobus Scotis omnibus mercede militantibus in Gallia præficitur: duodecim præterea Francicarum librarum millia annua ei promissa. Huntilæus (cujus filius ei erat gener) fit Comes Moraviæ: filiis Rothusii, ex diversis matribus, de patrimonio litigantibus, natu minimus, qui Hamiltoniis erat affinis, Comes vocatur. Gallus, a Regina vidua admonitus, Robertum Carnagium, Proregis familiarem, nuper in Galliam missum, ut gratias agat de auxiliis toties adversus Anglos missis; item Davidem Panitarium, Scotorum nomine per aliquot annos in Gallia Legatum, & Galvinum Kilvinini Abbatem, omnes haud dubie factionis Hamiltoniæ, ad se vocat. Iis aperit, quæ cum Gusiis superioribus diebus tractaverit: quorum summa eo fere tendebat, ut Proregi ostendant; „Eum Regi rem facturum gratissimam, si breve tempus, „quod supererat ei magistratus, Reginæ viduæ cederet. Id cum & æquum „& bonum, [3] & cum legibus esset consentaneum, tum se curaturum, ut a „rationibus ejus non alienum foret: operamque daturum, ut cum Rege mu„nifico ac amico fideli sibi rem esse sentiat: ostendere jubet, qua beneficentia in eum & amicos in præsentia ultro sit usus; quid in posterum sperare debeat. Ita, magnificis promissis oneratum, Carnagium domum remittit: ac brevi post, Legatum Scotorum Panitarium, Rossiensem Episcopum, sequi jubet. Is, ut majore erat eloquentia & auctoritate, cum Prorege atque ejus amicis egit,

1 *In Galliam proficisci statuit*] Ea e Scotia solvit mense Septembri 1550, in Angliam venit Octob. 1551, ac exeunte Decembri proximo in Scotiam est reversa. *Holinsh.* & *Diarium Eduardi VI. apud Burnetum Hist. Reform. Vol. II. pag.* 34.

2 *Suis vitiis pessum euntem*] Hæc & quæ sequuntur ejusdem farinæ in Proregem immerentem probra conjecta, facile nobis esset diluere, ni breves hisce Animadversionibus limites præscripti obstarent.

3 *Et cum legibus esset consentaneum*] [*Cum*] hic præpositio est: ita enim loquitur Cic. lib. 3. Epist. 6. *Quod quidem erat consentaneum cum iis literis quas ego Romæ acceperam.*

egit, ut summæ rei administrationem in Reginam viduam transferri sineret, ac vix tandem impetravit: ipse ob fidem ac industriam in eo negotio transigendo, a Rege Galliarum Cœnobio in Pictonibus est donatus. Regina, tanquam certa de rerum in Scotia successu, cum satis provisum videretur, quo pacto Scoti, amissa vetere libertate, ad servitutem Gallorum adducerentur, accepto Legato ad rem gerendam Osellio, homine acri, cujus consilio in rebus omnibus uteretur, terrestri per Angliam itinere domum est reversa.

II. Proximo post reditum anno, Proregem, prope per omnes regni partes conventus juridicos agentem, secuta, Nobilitatem paullatim suam faciebat. Hoc toto itinere, pauci facinorosorum supplicio affecti, cæteri pecunia luerunt. Hæc Regina nec probare poterat, nec tamen penitus invita audiebat: quicquid enim favoris publici Proregi decederet, id universum sibi accrescere interpretabatur. Interim igitur Nobilitate in suas partes tracta, cum ipso Prorege per amicos egit, ut sponte magistratu se abdicaret. Propinqui, circumspectis ejus viribus, cum a pecunia & amicis eum inopem cernerent, & quanta ex tutelæ rationibus reddendis ei moles incumberet, (Rex enim Jacobus Quintus magnam vim pecuniæ & armorum, magnum navium & equorum machinarumque æneArum numerum, magnam & pretiosam supellectilem decedens reliquerat, quæ ille inter suos, intra paucos annos, profuderat,) nec rationes posse diu differri, Regina jam prope adulta, videbant. His molestiis si imperii abdicatione se explicare posset, non magnam in eo jacturam fore cernebant; & magistratum eum totum Gallis redderet, cujus jamdiu vis omnis ab illis penderet; & invidioso Proregis titulo, quem diu retinere non poterat, incolumitatem & securitatem suam & suorum redimeret. Hæc conditio cum non displiceret, in has fere leges conventum est, ut, quæcunque Hamiltonius e proximi Regis bonis usurpaverat, ea Gallus ei condonanda caveret, ac immunem a rationibus tutelæ nomine reddendis eum faceret: accepto tantum jurejurando, se, quæ comparerent, redditurum. Nec tamen in eo promissum præstitit. Nam, duodecimo fere post anno, arce Hamiltonio post prælium ad Langosidum capta, multa illic sunt deprehensa, quæ perjurium ejus coarguerent.

III. Data sunt ei ampla munera, & titulus Ducis Castellerotii (quod est Pictonum oppidum, ad Viennam flumen situm) cum annuo duodecim millium Francicarum librarum reditu: cujus summæ dimidium aliquot annos fuit persolutum. Adjectum, ut, omnium Ordinum suffragiis, si Regina sine liberis decederet, Hamiltonius proximus hæres ei decerneretur. Hæc quidem ibi conventa & pacta, atque in Gallias missa, ut per Reginam ibi & Curatores ejus confirmarentur. Curatores autem Regina, de sententia matris, creat Henricum Secundum Regem Francorum, Franciscum Ducem Gusiæ, & Carolum Cardinalem ejus fratrem. Et Prorex quidem, quanquam ab administratione publica, suadente Panitario, jam decedere erat pollicitus, tamen, appropinquante finiendi imperii termino, pro sua solita inconstantia, rursus omnia in dubium revocare, & quam gravis, e summo magistratu in vitam recidere privatam, casus esset, cogitare; obnoxium se fore iis, quorum multos offenderat: jam

palam obniti, excusationibus nectendis tergiversari, cum Regina nondum duodecimum explesset annum. Adversus hæc cum non deesset quod diceretur, tamen Regina vidua maluit Sterlinum secedere, ac tempus finiendæ tutelæ exspectare legitimum, quam de re parva, etsi certa, rixari. In hoc secessu, cum Nobilitatis pars maxima ad eam ventitaret, fortuna illuc inclinante, nunquam interea cessavit omnibus rationibus aut proceres in suam factionem pertrahere, aut tractos confirmare, bonam omnibus spem de se faciendo, &c, cum rerum administrationi admoveretur, (quod brevi omnes futurum intelligebant) multa singulis & universis pollicendo. Tantum illis artibus profecit, ut duo solum primi ordinis Proregi adessent, reliqui ad Reginæ partes transirent: apud eum enim soli remanserunt Joannes frater ejus spurius, & Levistonius propinqua cognatione junctus. Hæc solitudo circa Proregem, & velut publica significatio alienatæ voluntatis omnium Ordinum, & apud Reginam procerum frequentia, coëgit eum, ad conditiones, quas pœnitentia ductus rejecerat, denuo reverti, hac lege, ut Regina vidua eas in proximo conventu per tres Ordines, & per Curatores in Gallia, curaret confirmandas.

IV. Eodem fere tempore res in Anglia turbatæ fuerunt, ob Regis Eduardi Sexti mortem, adolescentis maximæ exspectationis, propter raram ad omne genus virtutis indolem, & natura inditam, & doctrina excultam. Principio veris proximi Nobilitas Sterlini coacta est. Ibi frequenti concilio prolata est approbatio eorum, quæ cum Prorege transacta fuerant, quibus omnibus Regina cum Curatoribus subscripserant. Hæc quoque adjecta est conditio, ut Britannoduni custodia penes Proregem esset. Ad ea perficienda, conventus est indictus Edimburgum, in decimum diem proximi mensis Aprilis: ibi prolata sunt pacta & conventa, uti dictum est, a Curatoribus approbata. Iis lectis, Prorex assurgens, sese palam abdicavit magistratu, atque insignia imperii Osellio tradidit. Is ea Reginæ absentis nomine recepit: atque, ex ejusdem mandato, Reginæ viduæ tradidit, eaque magno conventus assensu, illa suscepit: atque in locum Proregis suffecta, pompa præeunte, per urbem in palatium suburbanum est vecta. Prorex autem, qui magna frequentia procerum stipatus, ense, corona & sceptro prælatis de more, ingressus in comitium erat, in ordi-
M. D. nem redactus, turbæ se immiscuit, [1] anno M. D. LIV. Novum fuit id pror-
LIV. sum, & ante eum diem inauditum Scotis spectaculum: primum enim tum, de con-

1 *Anno M. D. LIV.*] Libris omnibus M. D. LV. perperam legitur. Ex Actis enim publicis constat Reginam viduam, Scotiæ Regentem publico præconio pronunciatam fuisse 12 Aprilis 1554, aliis nostris scriptoribus consentientibus. Quin id ipsum voluisse Buchananum rerum mox gestarum series & annus proxime memoratus 1555. XVI. 6. innuere videntur. Unicus tamen hic restat dissolvendus nodus, quod hoc pacto scilicet Regina nondum tum duodecimum ætatis annum explesset, contra quam Buchananus aliique fere nostri scriptores affirmant; nata quippe 7 Decemb. 1542, Vide ad Lib. XIV. 49. aquo tempore ad 12 April. 1554, annorum tantum 11 mensiumque fere quatuor est intercapedo. Et sane non alia ratione huic difficultati occurrendum videtur, quam ut dicamus Reginæ viduæ sententiam valuisse, quæ, testante Leslæo pag. 518. cum annum, quo in utero matris latebat, reliquæ filiæ ætati annumerandum contenderat.

1 Cer-

concilii sententia, ad regni gubernacula admota est fœmina. Hac rerum ad Gallos inclinatione, Scoti nunquam adduci potuerunt, ut arcem Edimburgensem exteris custodiendam committerent, veriti, ne, si Regina sine liberis decederet, eam sibi Galli tyrannidis sedem constituerent: ea igitur tuenda Joanni Areskino velut sequestro est data; quam nemini, nisi ex Ordinum decreto, redderet.

V. Post hæc, statu publico (ut videbatur) composito, Regens (ita tum eam vocare placuit) Georgium Gordonium Huntilææ Comitem, ad comprehendendum Joannem Muderacum, Reginaldinæ gentis principem, insignem latronem, multis ac sceleſtissimis facinoribus coopertum, misit. Hanc expeditionem parum sincera fide creditur obisse Gordonius. Itaque, cum re infecta rediisset, in custodia, usque ad diem caussæ dicendæ, retentus est: propinquis interim, ad leniendam rei male gestæ invidiam, culpam in Catanam tribum, falsos rumores in vulgus spargendo, referentibus: rem enim ab eis corruptam ementiebantur, ob insigne eorum in Gordonium odium. Id autem ex hoc fere initio exarsit. Dum Regina adornat navigationem in Galliam, [1] Gordonius Gulielmum Catanæ familiæ principem, adolescentem cura Jacobi Comitis Moraviæ liberaliter educatum, in vincula conjecerat, nullius quidem maleficii compertum, sed quod se in clientelam ejus dedere recusabat: oberat etiam Moravii, cujus e sorore natus erat, propinquitas. Hunc, Gordonius, contumelia accensum, non satis tutum arbitrabatur [2] post se liberum relinquere, neque dignam caussam expetendi supplicii reperiebat. Igitur, per amicos, homini adolescenti, & malarum artium ignaro, persuadet, ut sibi uni suam caussam permitteret: hac enim una ratione, posse alterius famæ, alterius incolumitati consuli. Igitur Gordonius, vitæ necisque inimici dominus factus, odio dissimulato, cum uxore agit sua, ut se absente de homine innoxio supplicium sumat: ratus, facinoris invidiam in eam transferri posse: quod longe contra evenit.

VI. Nam, cum omnes Gordonii vafrum ingenium agnoscerent, & uxorem ejus, fœminam lectissimam, in omni reliqua vita intra matronalis decoris præscriptum se continuisse scirent, omnibus facile persuasum est, eum omnium consiliorum uxori auctorem fuisse. Igitur, Gordonio [3] in custodia retento, de pœna in concilio Regentis sententiis est variatum: aliis in Gallias eum ad aliquot annos relegantibus, aliis capite multandum censentibus. Utraque senten-

tia

1 *Gordonius Gulielmum Catanæ familiæ principem*] Editis omnibus legitur, *Gordonius apud se in vinculis Gulielmum Catanæ f. p. a. c. J. C. M. l. e. in vincula conjecerat.* Verum cum hæ voces *in vinculis* plane superfluæ essent, eas rejiciendas censuimus. Error autem inde natus videtur, quod Buchananus primum [*in vinculis habebat*] scribere voluerit, posteaque oblitus id initio sententiæ dictum fuisse [*in vincula conjecerat*] addiderit.

2 *Post se*] *i. e.* dum Reginam viduam in Galliam comitaretur anno 1550. Vide Leslæum & Holinshedium.

3 *In custodia retento*] Exstat Regentis suique Concilii adversus Huntilæum lata sententia, qua quod ipse legationem sibi demandatam mala fide obiisset, Regentis arbitrio plectendus decernitur 11 Octob. 1554. *Act. publ.*

1 *Prin-*

tia est rejecta, per [1] principem inimicorum ejus Gilbertum Comitem Cassilissæ: is enim, cum ex præsenti rerum statu prospiceret, non diuturnam fore inter Scotos & Gallos concordiam, ne in Galliam relegaretur, obstitit. Hominem enim, ingenio vafro, & obtrectatoribus & æmulis nocendi cupido, bello, quod brevi futurum, ob Gallorum insolentiam, non dubitabat, velut facem, atque adeo ducem hostibus præbendum non esse. Supplicio afficiendum etiam multo minus existimabat: nullum enim malum domesticum tantum esse, aut ejus vindictam tanti putandam, ut Gallos procerum Scotorum sanguini fundendo assuefacerent. Eo tandem decursum est, ut pecunia cum eo decideretur, ac retineretur, donec jure, quod in Moraviam sibi vindicabat, cederet; Orcadum, Hethlandicarum insularum & Marriæ vectigalibus, omni denique patrimonio Regio, quod in illa plaga situm est, item præfecturis juridicis aliquot provinciarum, unde illi magnæ commoditates erant, abstineret; omnesque fructus utendos fruendosque publicanis & coactoribus, quibus Regenti visum esset, libere permitteret. His conditionibus dimissus, cum Regentem, aliosque nonnullos, qui apud eam plurimum poterant, conciliasset, non multo post ad intima consilia fuit adhibitus. Interea aulica omnia officia, ex quibus quæstus esset, ut æmuli videri volebant, auctore Gordonio, peregrinis dabantur, eo consilio, ut Regentem cum Scotorum proceribus committeret; &, ex utriusque partis cladibus, voluptatem, si non honestam, saltem non injucundam, caperet. Comes autem Cassilissæ, qui hanc tempestatem futuram viderat, jam prope vates haberi cœperat. Ex eo res tranquillæ fuerunt, usque ad mensem Julium, [2] anni M. D. LV.

M. D. LV. VII. Regens, hoc velut otium a bellis nacta, ad publicum regni statum corrigendum animum intendit. Ennernessum profecta, publicos conventus in omnibus locis fere, in quibus haberi solebant, cogit; &, cum multa severitate, de pluribus quietis publicæ perturbatoribus supplicia sumsit. [3] Joannem Stuartum, Atholiæ Comitem, adversus Joannem Muderacum misit, ut offensam Gordonii in superiore expeditione corrigeret. Ille non solum fortitudine & constantia, propriis sibi virtutibus, sed solertia & felicitate summa usus, eum cum liberis & omni familia deditum recepit, & ad Regentem perduxit. Verum ille, [4] sive otii, cujus erat impatiens, seu scelerum conscientia ægrum animum stimulante, custodiis deceptis, elapsus, omnia cæde & sanguine rursus

1 *Principem inimicorum*] Is autem cum eo in gratiam, conciliante Regina, redierat, 5 Sept. 1550. *Act. publ.*

2 *Anni M. D. LV.*] 1556 rescribendum existimat Melvinus, nulla alia (ut videtur) ratione adductus, quam quia eundem annum prius pag. 554. cap. 4. memoraverat. verum cum nos illic errorem latitare ibidem ostendimus, atque pro 1555, 1554 scriptum oportuisse, recte se hic numeri habere videntur.

3 *Joannem Stuartum*] Exstat diploma, quo is una cum Argatheliæ Comite adversus Æbudenses mittitur, scriptum 27 Junii 1555. *Act. publ.*

4 *Sive otii, cujus erat impatiens, seu scelerum conscientia*] Cum inepte [*conscientia otii*] dici videatur, mihi vix dubium est quin aut [*Otio*,] aut potius, [*Otii, cujus erat impatiens, tædio*] Buchananus scriptum voluerit.

sus implevit. Quo tumultu audito, Regens citius, quam constituerat, coacta est ad judicia exercenda adversus illum atque alios maleficos proficisci. Inde reversa, in conventu publico, quosdam a Cardinalis Betonii interfectoribus, homines populares, a Prorege in exilium pulsos, restituit. Nec tamen hoc facto plus gratiæ collegit, quam ex novorum tributorum excogitatione offensionis. Hanc pecuniæ conficiendæ rationem, vulgo creditum est, Osellium, Rubeumque, & pauculos illos Gallos, qui circa Regentem erant, commentos, ut videlicet, censu facto, tabulæ conficerentur, in quibus omnium bona perscriberentur: ac singuli, pro rata, quotannis portiunculam ad sumtum belli, in thesaurum publicum, hunc in usum destinatum, reponerent. Ex ea pecunia, in hoc peculiari ærario servata, mercenarium militem posse conduci, qui limitibus esset præsidio, quieta interim domi Nobilitate, nisi si quando major vis hostium ingrueret, quam ut ordinariis præsidiis posset sustineri.

VIII. Hanc novam pecuniæ confectionem cum tenuiores ægerrime ferrent, & amarulentis dictis palam prosequerentur, e proceribus major pars tacite mussabat, dum quisque respicit, ne, qui primus obviam iret Regentis cupiditati, præcipuam recusationis invidiam in se unum averteret. Proximus ordo primoribus, qui sua taciturnitate libertatem publicam proderent, non minus quam Regenti infensus, cum circiter trecenti Edimburgi convenissent, e suo corpore duos, Jacobum Sandelandium Calderanum, & Joannem Vemium, ad Regentem miserunt, qui in tributo solvendo ignominiam, & in censu conficiendo paupertatis publicæ & privatæ confessionem deprecarentur; „Majores enim suos non „modo se suaque adversus Anglos, longe quam nunc sunt potentiores, defendisse, „[1] ac sæpe etiam in illorum agros incurrisse: neque se nunc degenerasse adeo, „ut non & rem & vitam, sicubi usus postulet, patriæ impendant. Quod ad „mercenariorum conductionem pertineat, rem esse periculi plenam, summam „rei Scoticæ hominibus, sine re, sine spe, quidvis ob pecuniam ausuris, com„mittere, quorum profundam avaritiam incendat ad nova molienda occasio, „& fortuna secum fidem circumagat. Et, ut cætera recte se habeant, illique „patriæ caritatis magis quam suæ conditionis meminerint, cuiquamne cre„dibile fore, mercenarios fortius pro alienis, quam dominos pro se suis„que, præliaturos, majoresque stimulos excitaturam in vulgi ignobilis ani„mis exiguam mercedulam, mox in pace casuram, quam Nobilitati fortunas, „liberos, conjuges, arasque & focos? Huc præterea illud accedit, quod hæc „consultatio ad imperii Scotorum summam spectet, resque multo sit major, „quam quæ hoc tempore, & in hac Principis nostræ ætatula, sit tractanda: „&, ut confici absque ullo motu possit, ipsam illam novam belli administran„di rationem inutilem fore, major pars hominum suspicatur & metuit, præ„sertim cum ex tributo Scotorum, hominum non copiosissimorum, tantum „pecuniæ ægre confici possit, ut ad tuendum per mercenarium militem limi„tes sufficiat: verendumque, ne hujus consilii is sit exitus, qui limitem no„strum

1 *Ac sæpe etiam*] Forte legendum, *sed sæpe etiam.*

„ strum hostibus potius aperiat, quam claudat. Nam si Angli ex opulentiore „ regno opulentius in eum usum ærarium instituant, quis dubitet, eos, cum „ suæ plebis minore molestia duplo nostris majores alere posse copias: & eas, „ non quæ limiti obtendantur, sed in ipsa regni viscera penitus irrumpant?

IX. Reliquam orationis partem, nescio, an præstet silentio supprimere, an „ in vulgus efferre. Audio plerosque obmurmurantes; Hanc pecuniolam quis „ colliget? Quantum ex ea erit necesse in quæstorum aut coactorum mercedem „ decidere? Quis eam spondebit, non in luxuriæ instrumentum, sed in usum „ publicum conversum iri? Magnam, nihil tale futurum, spem nobis affert, „ magnam suppeditat fiduciam Principis clarissimæ (penes quam nunc summa „ est potestas) probitas & temperantia: sed, cum aliorum vel externa, vel no- „ stra facta recordamur, non possumus nobis imperare, ne, quod sæpe factum „ vidimus, aliquando futurum timeamus. Sed, his omissis, quæ fortasse fru- „ stra timemus, ad ea veniamus, in quibus majores nostri, in sua libertate „ munienda, adversus arma potentiorum, maximum collocarunt præsidium. „ Roberto, ejus nominis Primo, Scotorum Regum nemo creditur fuisse pru- „ dentior: certe fortiorem nullum fuisse omnes confitentur. Is, ut, quemad- „ modum sæpe vivus fecerat, etiam vita functus aliquando civibus suis prodesset, „ moriens hoc consilium dedit, ne Scoti non modo pacem perpetuam, sed nec „ longiores inducias cum Anglo facerent: videbat enim homo, & natura soler- „ tissimus, & longo rerum usu in utraque fortuna exercitatus, in otio & desi- „ dia animos deliciis & voluptatum amœnitate frangi, corpora languescere, & „ extincta disciplina severiore & parsimonia, velut in solo inculto, luxuriam & „ avaritiam succrescere, & laborum impatientiam, & otio assuetorum ignaviam „ & militandi odium: quibus malis, corporis & animi vires labefactatæ, virtuti „ malorum tolerantia exercitatæ, [1] facile concedunt, & insolitam istam ex otio „ brevi voluptatem insigni aliqua calamitate fœnerantur.

X. Hæc ubi dicta sunt, Regens, tumultum (si perseveraret) veritus, censum remisit, &, errore suo agnito, sæpe dictitasse fertur, „ Non se, sed Scoto- „ rum non obscurissimos ejus consilii fuisse architectos. His verbis plerique Huntilæum designari existimabant, hominem suopte ingenio acrem, e custodia nuper emissum, magisque injuriæ (ut videri volebat) in se detinendo: quam ostentatæ in liberando benevolentiæ memorem. Igitur, cum videret Regentem in id unum intentam, ut Scotos tributis assuefaceret, veritus, ne, nimium aucta ejus potentia, Nobilitatis vires infringeret, & auctoritatem immineret, omniumque rerum arbitrium mulier peregrina ad suos cives revocaret, consilium dedisse creditur, non abhorrens ab ejus animo, & pecuniæ confectione, quam illa tum maxime tractabat, sed alioqui plane hostile: gnarus videlicet, neque Scotos tributa soluturos, nec in posterum tam facile, quam antea fecerant, parituros. Sunt qui hanc pecuniæ cogendæ rationem a Davide Panitario Rossiensi Episcopo excogitatam credant. Erat enim is homo summo ingenio & doctrina præditus, Hamiltoniorum quidem beneficiis affectus, nec ab eorum genere & consiliis alienus.

XI.

1 *Facile concedunt*] Forte *concidunt* Buchananus scripserit.

1 Igi-

XI. Proximo anno, qui fuit M. D. LVII. dum Legati Scotorum de pace Carleoli agunt, Gallus a Regente Scotorum per literas petit, ut Anglis, ex fœdere, bellum indiceret. Caussa prætendebatur, quod Angla Philippum Hispanum suum maritum, tum acerrime adversus Gallos bellantem, auxiliis in Belgium missis juvabat. Reversis ex Anglia Legatis, neque certo bello, neque pace confirmata, Regens, ad Neobotellum Cœnobium proceribus convocatis, cum varias incursiones Anglorum in Scotorum agrum factas, prædas abactas, res repetitas & non redditas, recensuisset, postulat a Scotis; „Ut „bellum Anglis indicant, & simul hanc genti suæ ignominiam demant, & „Regi Gallorum eadem opera opem ferant. Nec proceribus tamen persuadere poterat, ut bellum priores inciperent. Igitur alia via rem aggressa est, maxime Osellii (ut creditur) usa consilio. Ad ostium Aii amnis præsidium ædificare jubet, adversus Anglorum subitas incursiones: in quo etiam tormenta ænea, resque alias ad usum belli necessarias, seponere tuto & commode, cum opus esset expromere, posset, ne convehendi, e longinquis regni partibus, labor multum temporis consumeret, &c, præter vecturæ molestiam, rebus gerendis esset impedimento. Et hæ quidem utilitates omnes aderant: sed alia erat destinati operis caussa. Non enim dubitabatur, Anglos opus impedituros, & omnia conaturos, ne molitio, tam propinqua Bervico, cresceret. Hinc semina belli (quod illa cupiebat) jaci; culpamque sumtorum armorum in hostes rejici posse. Nec defuit eventus consilio. M. D. LVII.

XII. Nam Scoti, hostium injuriis lacessiti, dum sua defendere coguntur, facile Regenti, de indicendo bello, consentiunt: ac, receptis Legatis, qui ad pacem faciendam fuerant in Angliam missi, proposito edicto, ac die ad conveniendum statuto, frequentes Edimburgum coëunt. Cum ad Maxuallii rupem castra essent posita, nec de ratione belli gerendi quicquam adhuc in concilio decretum foret, qui Regenti gratificari studebant, & suam Gallis operam ostentare, jam circa Veream arcem, in Anglorum limitibus sitam, prædabundi discurrebant. Osellius aliquot Gallorum vexilla illuc adduxerat, & tormentorum quantum ad ejus arcis expugnationem satis videbatur. Is, non exspectato concilii decreto, ea trans Tuedam amnem miserat. Id factum Scotorum procerum animos, supra quam credi potest, offendit. Osellius enim eo spectare videbatur, ut, quicquid in ea expeditione gereretur, ejus gloriam, apud Gallum, in se unum transferret: atque paullatim Scotos, imperiis ferendis assuetos, sibi obnoxios faceret. Scoti vero[1] [*indignabantur*] ab homine privato, eodemque peregrino, se ita contemni, ut ne sententiis quidem, juxta majorum consuetudinem, corrogatis, circumagerentur, ab eo præsertim, qui, proceribus inconsultis, plus uni sibi arrogaret, quam ullus unquam Regum attentasset. Re igitur in concilio deliberata, in id omnes consenserunt; „Se non objecturos regni vires hostibus, ad cujusvis privati hominis arbitrium, præsertim cum nec Regibus unquam legitimis in eo genere „parere consuessent, nisi rebus, antequam geri cœpissent, in concilio expli„catis,

1 *Indignabantur*] Hanc vocem, ab omnibus libris omissam, Crafordio & re ipsa admonente, restituimus.

„catis, & multum diuque expensis. Hanc vero imperandi licentiam quid „aliud esse, nisi tentationem, quam patienter tyrannidem ferre possent. Itaque Osellium jubent machinas reducere; ni pareat, pœna, quæ a proditoribus exigi soleret, indicta. Hæc molestissime tulerunt Regens & Osellius: quod altera suam, alter Regis, cujus erat Legatus, majestatem minui existimaret: sed cum viribus essent impares, pro tempore ferenda erant: neque remedium aliud occurrebat, nisi ut Regina Scotorum, quæ jam nubilis erat, cum primum commode posset, Delphino nuberet: ita enim concilii publici vim, cum in viri manu uxor esset, imminutum iri.

XIII. Per eam hiemem variæ, & eventu vario, fuerunt excursiones: una ad Zeviotæ montis radices memorabilis, qua inter Norfolciæ Ducem & Andream Carum acriter & diu ancipite victoria certatum est. Tandem, ad Anglos inclinante victoria, Carus captus fuit: multi utrinque viri fortes vulnerati. Conventus Edimburgum in mensem Decembrem est indictus, ad literas Regis Francorum audiendas. In iis, post satis longam fœderum antiquorum commemorationem, & mutuam officiorum vicissitudinem, petit a Senatu Scotorum, qui ex trium Ordinum delectis conficitur; „Ut, quoniam Del„phinus filius suus, circa finem Decembris, ætatem, juxta leges nuptiis ma„turam, esset ingressurus, Legatos homines idoneos cum liberis mandatis mit„terent, qui nuptias prope inchoatas (quippe hac spe Regina Scotorum in „Franciam fuerat transmissa) absolvant, & gentes hactenus fœderatas in unum „velut corpus uniant, & veterem utriusque populi benevolentiam hoc insolu„bili vinculo connectant. Id si faciant, prolixe de se suisque omnia pollicetur: „& quicunque benevolentiæ fructus ad amicos pervenire possent, a se sperare „jubet.

XIV. Hæc festinatio Galli cum omnes intelligerent quo pertineret, Scotique cum eo mox de libertate certamen imminere prospicerent, tamen ad conventum indictum obedienter omnes venerunt. Ibi, sine tumultu, electi octo, in Galliam matrimonio conficiendo legati, supremi Ordinis tres, Gilbertus Kennedus Cassilissiæ, & Georgius Leslius Rothusiæ Comites: his additus est [1] Comernaldiæ Regulus Jacobus Flaminius, familiæ suæ princeps; tres item ordinis Ecclesiastici, Jacobus Betonius Glascuensis Archiepiscopus, Robertus Reidus Orcadum Episcopus, & Jacobus Stuartus Cœnobii Fani Andreæ Prior, & idem Reginæ frater: infimi ordinis duo, Georgius Setonius, quod Edimburgi, & Joannes Areskinus Dunensis, [[2] *quod*] Montis Rosarum præfectus esset, Equestri quidem loco, sed dignatione primoribus facile par. Eos, cum vela fecissent, littus Scotiæ legentes, primum ventus vehementissimus excepit: deinde longius provectos adeo sæva tempestas afflixit, ut duæ naves, non procul a Bononia, Morinorum oppido, fluctibus obrutæ perierint. Comes Rothusius, & Orcadensium Episcopus, piscatoria navicula in ter-

1 *Comernaldiæ Regulus*] Ita legendum, ut in utraque Edit. Edimburg. non *Comerlandiæ* quod cæteris irrepsit.

2 *Quod*] Hanc vocem, postulante sententia, monitu Crafordii interseruimus.

terram delati, soli ex vectoribus evasere incolumes: cætera classis, diu fluctibus jactata, ad alios littoris Gallici inferiores portus appulit.

XV. Legati, cum rursus in unum locum convenissent, statim in aulam contenderunt. Ibi de nuptiis agi cœptum: & cunctis fere assentientibus, Gusiorum tamen in eis accelerandis insigne studium erat: simul quod ea affinitate multum auctoritatis accessurum ad suam familiam existimabant: simul occasio eorum cupiditati suffragabatur, quod, qui eas maxime improbaturus videretur, Annas Momorancius, omnium tum Gallorum procerum habitus prudentissimus, detineretur ab hoste captivus. Is, cum ob multas alias caussas, ut plerisque videbatur, non injustas, rem præcipitari nolebat, tum ne Gusiorum potentia (quæ prudentioribus suspecta, omnibus jam intolerabilis esse cœperat) supra quam tutum Regibus esset, cresceret. E quinque enim fratribus Gusiis, qui natu maximus erat, omnibus, quæ in Gallia merebant, copiis præerat: proximus in Ligures, ut Carolo Cossæo succederet; tertius ad eum, qui in Scotia erat, exercitum, cum imperio & supplemento, mittebatur: in quarti potestate triremes ad Massiliam erant: in Cardinalis Caroli manu res nummaria tenebatur: ita ut nec miles, nec nummus, in omni ditione Regis Gallorum, citra eorum voluntatem moveri posset. Hanc Regis optimi fortunam quidam commiserati, memoria repetebant illorum temporum conditionem, cum, per aulæ factiones, Gallorum Reges in monasteria, velut mitius quoddam exilium, relegabantur.

XVI. Aula, per aliquot dies nuptialibus illis orgiis operata, ubi ad se rediit, Legatis Scotorum in concilium vocatis, Cancellarius Franciæ cum eis egit, „Ut coronam cæteraque regni insignia repræsentarent, ut Reginæ ma„ritus, de more, Scotorum Rex crearetur. Ad ea breviter Legati; „Nihil „sibi de iis rebus mandatum, „responderunt. Tum rursus Cancellarius: „Ni„hil aliud a vobis in præsentia postulamus, quam quod in vestro positum est „arbitrio, ut, cum hac de re in conventu Scotorum disceptabitur, honorem, „quem juste nunc petimus, vestris suffragiis comprobetis: idque vos ita factu„ros, syngrapha confirmetis. Id postulatum cum impudentiæ plenum videretur, paullo constantius atque acrius rejiciendum existimarunt: itaque responderunt; „Suam legationem intra præscriptas metas coërceri, quas nec „possent, nec vellent transgredi. Quod si etiam cum liberis mandatis missi „essent, tamen amicorum fidelium non esse, postulare, quod sine certa per„nicie & proditionis infamia, etiamsi periculum capitis abesset, concedi ne„quiret. Se quidem Gallis, tot necessitudinibus conjunctis, quæ ab amicis „honeste tribui possent, gratificaturos. Orare, ut illi in petendo intra eos„dem modestiæ se fines continerent.

XVII. Ita Legatis ex aula dimissis, etsi redire ad suos festinabant, tamen, antequam conscenderent, quatuor e principibus eorum, Gilbertus Kennedus, Georgius Leslius, Robertus Reidus & Jacobus Flaminius, omnes summa virtute & caritate in patriam; item complures ex eorum comitibus, non sine magna suspicione veneni, decesserunt. Creditus est Jacobus, Reginæ frater, eadem potione petitus: nam etsi, constitutione corporis firmiore & juventæ ro-

robore fretus, mortem evaserat, assidua tamen & periculosa ventriculi infirmitate, quoad vixit, laboravit.

XVIII. Ea æstate fuit is rerum in Britannia status, ut magis pax non esse, quam bellum esse, videretur. Certatum est utrinque prædis abigendis, & villarum incendiis: incursiones interim non incruentæ factæ: duo Nobiles captivi ab Anglis abducti, Gulielmus Kethus, Comitis Martialis filius, & Patricius Grajorum familiæ inter Scotos princeps: cætera bellorum damna per vilia capita sunt evagata. Eodem fere tempore, Angli, duce Joanne Claro Equite, classem ad infestanda Scotiæ littora miserunt. Ea ad Orcades accessit, ut, exscensione facta, Cracoviacam, sedem Episcopalem, solumque in ea gente oppidum, cremarent. Cum suorum non paucos in littus exposuissent, sævissima procella subito exorta naves ab ora maris in altum rejecit: ibi, cum undis & ventis diu conflictatæ, vela retro in Angliam dederunt. Qui descenderant, ab Insulanis ad unum sunt occisi.

M. D. LVIII. XIX. Hoc anno, & superiore etiam, caussa religionis quodammodo jacuisse videbatur, quod, morte Georgii Sophocardii nonnihil compressa, abunde sibi satisfactum putarent alteri, si in cœtibus privatis tranquille Deum patrio sermone colere, & de rebus divinis sobrie disputare, liceret: alteri, cæso Cardinali, magis duce partium quam vindictæ cupiditate se carere ostenderent: nam qui in locum ejus successerat, magis pecuniam quam sanguinem adversariorum sitiebat; neque fere sæviebat, nisi ut prædandi & voluptatum fruendarum licentiam tueretur. Mense Aprili, Valterus Millus, sacrificulus, nec admodum literis expolitus, Episcopis tamen suspectus, quod missare desiisset, ad conventum eorum rapitur. Is, quanquam & natura & ætate invalidus, & extrema paupertate oppressus, tamen e squalore carceris productus, & acerbissimis conviciis petitus, adeo non modo constanter, sed etiam acute respondit, ut tanta animi magnitudo & fiducia, in tam tenui corpusculo, etiam inimicissimis, divini numinis vi nixa videretur. Cives Fani Andreæ adeo ægre injuriam ei factam tulerunt, ut nemo inveniretur, qui judex in eum sederet: nec, tabernis omnibus clausis, quicquam, quod ad supplicium faceret, venale haberetur: quæ res unum vitæ diem ei produxit. Postridie tandem repertus est e familiaribus Archiepiscopi, Alexander Somervallius, homo flagitiosus, qui judicis personam in eum diem susciperet. Populus certe ejus mortem adeo moleste tulit, ut, ne memoria mortis simul cum vita interiret, in eum locum, ubi corpus ejus crematum fuerat, magnum lapidum cumulum congesserit: quem cum per aliquos dies dissipandum sacerdotes curassent, semper postridie congestus apparebat, donec tandem, opera Papanorum, ad ea, quæ per oppidum exstruebantur, ædificia fuit asportatus.

XX. Ad XIII. Cal. Aug. dies ab Episcopis dicta erat Paullo Mesanio, nobili tum verbi divini concionatori. Eo die, cum frequens advocatio procerum adfuisset, ac res ad tumultum spectaret, judicium in aliud tempus dilatum est: complures, sed absentes tantum, damnati: qui, ne acerbitate pœnæ terrerentur, jussi ad Cal. Sept. adesse: ac recantantibus errorum venia promissa. Cum in easdem Cal. incideret dies D. Ægidio festus, quem, velut

velut Deum tutelarem, Edimburgenses venerabantur, & magnis ei poculis libabant, ac vicinos & hospites magno epularum luxu accipere solebant; Regens, verita, ne, in tam confusæ multitudinis turba, tumultus aliquis oriretur, & ipsa adesse voluit. Papani ejus adventu læti, facile exorant, ut in pompa solenni, in qua Ægidius per urbem ferri consueverat, adesset: sed Ægidius, ex æde sua furto sublatus, nusquam comparebat. Verum ne pompa Ægidio, aut oppidum pompa, tam celebri die careret, substitutus est ei alius Ægidiolus. Hunc cum Regens esset comitata, per maximam oppidi partem, sine ulla suspicione motus, ac se fessam in diversorium contulisset, statim juventus urbana Ægidiolum, e ferentium humeris detractum, in cœnum provolvit, apparatumque pompæ disjecit. Sacrificuli & Fratres, qua quisque poterat, trepida fuga dilapsi, speciem tumultus majoris præbuerunt. Verum, ubi intellectum est, plus in eo motu timoris quam periculi fuisse, remque totam citra cædem ac sanguinem transactam, rursus e latibulis suis prorepserunt, & congregati, de summa rerum consultant. Ibi, etsi pristinæ dignitatis recuperandæ spe prope penitus dejecti, tamen, si quid, fiduciæ simulatione, rebus deploratis mederi queant, non secus ac si prioris fortunæ vires manerent, ultro metum hostibus intentant: conventum Edimburgi ad VI. Id. Novembr. indicunt. Ejus dies habendi cum venisset, sacerdotes in ædem Dominicanorum collecti, Paullum Mefanium, quem jampridem in superiori conventu adesse jusserant, nominatim citant: ei absenti exilium indicunt, cum gravissimæ pœnæ denunciatione, si quis eum tecto recipiat, aut ulla re ad vitam necessaria juvet. Ea comminatio minime Taodunanos ab officio deterruit, quo minus necessaria suppeditarent, & alii ad alios deducerent, & per homines in aula gratiosos agerent cum Regente, ut exilium ei remitteretur: sed, cum sacerdotes non solum reniterentur, sed pecuniæ vim satis magnam offerrent, nihil confici potuit.

XXI. Inter hæc, quidam viri nobiles, e Fifa maxime & Angusia, ac aliquot oppidorum cives illustriores, per omnes Scotiæ præfecturas dispersi, hortabantur universos; „Sinceram divinæ legis prædicationem amarent: ne se „suosque amicos, & eorundem sacrorum participes, a paucis & infirmis op„primi finerent. Si jure agere inimici velint, se superiores: sin vi contende„rent, non impares fore. Quibus hæc placerent, tabulas, ea de re confectas, quibus subscriberent, offerunt. Hi primi CONGREGATIONIS nomen assumserunt, quod postea celebrius, qui consecuti sunt, fecere. Purioris religionis vindices, cum jam procul dubio rem in ultimum discrimen brevi venturam prospicerent, communiter ad Reginam postulata quædam mittere decreverunt, quæ nisi obtinerent, neque facies Ecclesiæ ulla futura erat, neque multitudo a seditione poterat contineri. Eis ad Regentem ferendis, hominem ætate venerabilem, totoque vitæ cursu eleganter acto, Jacobum Sandelandium Calderanum splendidum Equitem selegerunt; qui, legationis mittendæ necessitate multis verbis explicata, nomine omnium, qui Ecclesiam Christi instauratam cupiebant, in summa hæc postulavit; „Ut, in precibus publicis, in „Sa-

„Sacramentorum administratione, Ministri Ecclesiæ populari lingua, quæ ab „omnibus intelligi posset, uterentur: ut Ministrorum electio, juxta antiquam „Ecclesiæ consuetudinem, penes populum esset: ut, qui præessent electioni, „in eorum vitam doctrinamque diligenter inquirerent: & si, per superiorum temporum negligentiam, indocti flagitiosive ad honores obrepsissent, ut, eis a „ministeriis Ecclesiæ remotis, alii sufficerentur.

XXII. Sacerdotes, ad hæc indignabundi, fremebant, esse quenquam, qui palam tam imprudentis facinoris auctorem se profiteri auderet. Deinde, paullum sedato motu, respondent; „Se rem procul dubio disputationi commissu„ros: quod enim illinc fore periculum, ubi ipsi in sua caussa futuri essent judi„ces? Contra contendentibus religionis vindicibus? „Non ex hominum arbi„trio, sed perspicua Scripturæ sacræ sententia rem decidi debere: „proposuerunt sacrificuli & alias concordiæ conditiones, sed tam ridiculas, ut responsione sint indignæ; „Ut videlicet, si vindices religionis Missam in pristino reti„nerent honore: si Purgatorium post hanc vitam esse faterentur: si & Divis sup„plicandum, & pro mortuis orandum esse, consentirent: illi nobis vicissim „permitterent, ut sermone patrio, in precibus Deo offerendis, in Baptismo & Cœna Domini, [1] uteremur. Instauratores Ecclesiæ instituerunt (uti ante) a Regente petere; „Ut, in caussa tam justa, responso se, ab æquitate & ratione „non alieno, solaretur. Regens quidem sacerdotum caussæ favebat: eisque clam, ubi primum se daret occasio, suam operam opemque spondebat: adversam factionem jubebat; „Patrio sermone orare Deum, Sacramenta populo exhibe„re, cæterosque ritus obire, sine tumultu: tantum, ne doctores eorum pu„blice, Edimburgi & Lethæ, conciones ad populum haberent.

XXIII. Hæc etsi illi sedulo præstarent, tamen alienatæ ab eis voluntatis multa se prodebant indicia, & Papani Edimburgi ad eadem fere postulata, quæ per Nobilitatem ad eam sunt delata, pene paribus usi sunt responsis: hoc etiam amplius, ad eam partem, quæ erat de Ministrorum electione, in hoc genere quæstionum, aut juris Canonici, aut Concilii Tridentini decretis standum. Sed nec ipsi, de rebus suis, quicquam in illo cœtu statuerunt, nisi quod Episcopis mandarunt, ut in singulas suæ ditionis parœcias occultos delatores mitterent, qui legum Papisticarum violatores ad ipsos deferrent: &, quanquam jam palam suas minas pro nihilo pendi viderent, tamen & auctoritate publica (quæ penes ipsos erat) & Gallorum armis confisi, non minus imperiose quam antea infirmioribus insultabant. Ad horum animos aliqua ex parte mitigandos, & acerbitatem sententiæ adversus Evangelii concionatores deprecandum, missus est Joannes Areskinus, Dunensis Comarchus, homo doctus, & perinde pius & humanus. Is, pro ea, qua cuncti erga Deum pietate, erga homines caritate, affici debemus, eos oravit; „Ut saltem non gravarentur, tolerare, „ut, cum populus ad orandum conveniret, Deum patrio sermone, juxta le„ges divinitus jussas, coleret. Hanc ejus postulationem tantum abest ut compro-

1 *Uteremur*] Ita, admonente Crafordio, rescripsimus, pro quo [*uterentur*] libros omnes mendose occupavit.

1 *Ve-*

probarent, ut acrioribus & arrogantioribus, quam unquam antea, verbis incesserent, adjectis etiam solito gravioribus minis & conviciis: ac, ne nihil in eo conventu actum putaretur, quasdam protritas Papanorum leges typis curant excudendas, omniumque templorum valvis affigendas, quas, quia quadrante [1] veniebant in publicum, vulgus quadrantarias, & interim triobolarem fidem, vocabant.

XXIV. Inter hæc, in conventum Ordinum ingressi, qui superiori anno legationem in Gallia obierant, facile tenuerant, ut acta sua probentur. Introductus deinde Gallorum Legatus, cum satis longa oratione explicasset Regum Gallorum veterem ac diuturnam in omne Scotorum nomen benevolentiam, ab omnibus & singulis vehementer contendit, ut corona, quam ille, novo ac monstroso nomine, matrimonialem vocabat, maritum suæ Reginæ ornent: quo e nomine, nullum emolumentum, nulla potentia, præter nudam vocis illius usurpationem, esset accessura. Multæ aliæ verborum blanditiæ, quas hic enarrare supervacuum esset, a Legato adjectæ fuerunt: quæ, quo in re futili erant accuratiores, tanto, ne fraus occulta subesset, suspectiores fuerunt. Legatus tamen, partim immodicis promissis, partim importunis precibus, favore etiam quorundam mox futuræ adulantium potentiæ, tenuit, ut corona Delphino decerneretur. Delecti, qui eam ferrent, Gilespicus Cambellus Argatheliæ Comes, & Jacobus Reginæ frater. Hi, cum in manifestum exitium ablegari viderentur, jam imminente omnium capitibus Gallicæ ambitionis procella, lentius profectionem adornare, ac rem in diem proferre, decreverunt, donec, omnia circumspiciendo, velut futuri temporis certius omen captarent: præsertim cum propior & luculentior honoris titulus sese offerret. Mortua enim Maria Anglorum Regina, statim Scota se pro hærede gerit: ac titulos & insignia Regum Anglorum in omni supellectili & instrumento domestico apponenda curat, &, cum Gallia misere, per id tempus, in Mediolani, Neapolis & Flandriæ dominatu vindicando, vexaretur, ad cumulum malorum adjectum est tituli Anglicani ludibrium. Neque prudentiores Gallorum non hoc videbant: sed Gusiorum (qui tum omnia poterant) erroribus etiam assentiendum erat. Illi enim plurimum hoc vanitatis generis splendoris Gallico nomini se adjecisse videri volebant. Regens quoque, accepto decreto de corona matrimoniali, novum quodammodo induisse videbatur ingenium: nam pristinam illam, omnibus gratam, comitatem in imperiosam paullatim convertebat arrogantiam: & pro lenibus responsis, quibus utrique factioni se excusabat, non voluntate sua fieri, sed ratione temporum, quo minus tam prolixe, quam cupiebat, nondum accepto illo decreto, promittere, auderet, nunc omnium rerum, ut rebatur, compos, aliis moribus, alia oratione utebatur.

XXV. Indictus erat Sterlinum conventus in VI. Id. Maji, cum sæpe ex ea audiretur; „Nunc se, aliis curis vacuam, non passuram, majestatem sum-„mi

[1] *Veniebant in publicum*] i. e. *vendebantur.* Ita Val. Max. lib. 2. cap. 2. *Immolatarum enim ab his hostiarum exta ad Quæstores ærarii delata veniebant.*

1 Eis

„mi imperii de gradu dejectam: nobili aliquo exemplo eam esse restituendam." His futuræ tempestatis indiciis multi admoniti, deprecatum veniebant: & in iis, quo dignitate hominum res fieret impetrabilior, publice missi Alexander Cunigamius Glencarniæ Comes, & Hugo Cambellus præfectus juridicus Aerensis, Eques illustris. Ibi non se potuit continere, quin vocem impietatis testem profunderet; „Invitis, inquit, vobis, vestrisque ministris, isti, „[1] etsi Paullo sincerius concionabuntur, tamen exulabunt." Cum illi subjicerent supplices, „Ut, quæ sæpenumero promisisset, in memoriam revocaret: „respondit, „Fidem promissorum a Principibus exigendam, quatenus eam præstare commodum eis videretur. „Ad hæc illi subjecerunt, „Se „ergo omne obsequium & parendi necessitatem ei renunciare: „atque præmonuerunt, quantum incommodorum esset ab hoc fonte emanaturum." Hoc responso, præter opinionem, icta, se cogitaturam, dixit.

XXVI. Hic cum resedisse nonnihil impetus iræ videretur, nova fax multo acrius eam incendit, audito Perthanos Evangelium publice recepisse. Illa Patricium Ruvenum, oppidi præfectum, qui forte aderat, aggressa, jubet omnes illos novandæ religionis motus comprimere. Cum ille, „In corpora facultatesque eorum se imperium respondisset habere, hæc ut in potestate ei „sint, sedulo curaturum, jus in animos non habere: „adeo statim incanduit, „ut diceret, „Non mirandum fore, si brevi eum [2] tam præfractæ pœniteret „audaciæ. Jacobum Haliburtonum, Taoduni præfectum, jussit, Paullum Mefanium comprehensum ad se mittere. Verum is, ab eodem præfecto admonitus, ut tempori paullum cederet, oppido excessit. Ad cæteros quoque vicinos conventus rescripsit, ut Romano more Pascha proximum celebrarent: qua in re cum nemo ei paruisset, jam furenter irata, omnes Ecclesiarum totius regni Ministros Sterlinum in jus vocavit, ad decimum diem proximi mensis Maji.

XXVII. Ea re divulgata, purioris religionis cultores sese mutuo exhortati, ut una cum Ministris ad confitendam suam quoque fidem adessent; tanta fuit eo properantium multitudo, ut, etsi inermes adventarent, Regentem metus incesseret, ne consilia sua parum sibi procederent. Igitur Joannem Areskinum Dunensem, qui forte aderat, ad se arcessit: cum eo agit, „Ut turbam non „necessariam domum remitteret: [3] quod ei non difficile, propter auctoritatem „quæ ei apud suos erat: se interea nihil adversus quenquam illius sectæ molitu„ram. Multi, de hoc Regentis promisso certiores facti, omisso veniendi consilio, domos rediere. Illa nihilo secius, cum decreta conventui dies advenisset, omnibus, qui citati ad nomen non respondissent, velut contumacibus, aqua & igni

1 *Etsi Paulo sincerius concionabuntur*] Ita omnino scribendum cum majuscula litera prima, *Paulum* enim Apostolum intelligit: male autem Francof. utraque Elzev. & Mosm. Editt. [*paulo*] minuscula *p* ea habent.

2 *Tam prafracta pœniteret audacia*] Hanc quoque eidem Crafordio emendationem debemus: libris autem omnibus [*perfracta*] legitur.

3 *Quod ei non difficile*] Crafordius, ut sententia plenior magisque perspicua fiat, [*difficile esset*] legi jubet.

igni interdixit. Dunensis, quam parum promissis fidendum esset, expertus, jam sibi a vi metuens, se subtraxerat, ac Jerniæ, Angusiæ & Merniæ proceres, etsi de Reginæ fide dubios, tamen adhuc collectos reperit. Illi, ex ejus sermone cum (quod ante suspicabantur) odium Reginæ inexpiabile intelligerent, neque amplius per simulationem rem transigi posse, adversus apertam vim se parant.

XXVIII. In hoc tam lubrico statu, Knoxius Perthi multitudinem coactam nactus, concionem ad eos luculentam habuit, animosque accensos penitus inflammavit. A concione major populi pars pransum discessit: in æde pauci & plebeji, sed & hi ira & indignatione æstuantes, remanserant. Inter hæc sacrificulus plebejus animos hominum experiri volens, se ad missandum apparat, ingentem tabulam, ac verius idolothecam, explicat, in qua erat historia multorum Divorum maximo sumtu exsculptorum. Adolescens quidam astans, cum adclamasset, facinus intolerandum fieri, sacerdos ei colaphum incussit: ille, lapide sublato, ut in sacerdotem mitteret, ictu in tabulam delato, unam statuam ex ea confregit. Reliqua multitudo furens, partim in sacrificulum & tabulam, partim in cæteras aras involant: ac momento temporis omnia profani cultus monumenta comminuunt. Hæc ex infima plebecula operæ, prandentibus tum maxime potentioribus, peregerunt. Eodem furoris impetu ad monasteria Fratrum diversi discurrunt, reliquo se vulgo continenter ad eos aggregante: & quanquam Fratres haberent velut ad hos casus comparata præsidia, nulla tamen vis temerario multitudinis furori potuit obsistere. Primus in idola & sacrorum apparatum factus est impetus: proxime tenuiores ad prædam discurrerunt. Inventa est apud Franciscanos supellex quidem, non solum copiosa, sed etiam admodum lauta, & quæ decuplo tot, quot ipsi erant, abunde satis fuisset. Dominicanis nequaquam eadem erat opulentia, sed certe tanta, ut mendicitatis professionem facile falsam redargueret, adeo ut non inscite quidam non Fratres mendicantes, sed manducantes eos appellaret. Atque hæc omnia pauperibus in prædam cesserunt: nam quibus res erat, adeo se continuerunt ab omni avaritiæ suspicione, ut Monachorum nonnullos, ac præcipue Fratrum Carthusiensium præfectum, auro atque argento facto discedere onustum permiserint. Nec magis fuit incredibilis militarium hominum a præda abstinentia, quam in demoliendis tot ædificiis celeritas. Carthusiensium enim ædes illæ laxissimæ tam properanter non modo dirutæ, sed etiam exportatæ fuerunt, ut intra biduum vix fundamentorum vestigia superessent.

XXIX. Hæc ad Reginam, ut erant gesta, aut paullo etiam atrocius relata, animum ejus elatum ita inflammarunt, ut sancte juraverit; „Se civium sanguine & oppidi incendio tam execrandum scelus expiaturam. Cuprenses Fifani, audito rerum Perthi gestarum ordine, & ipsi, maximo consensu, simulachris aut confractis aut ejectis, suam ædem repurgant. Eam rem ædis Curio adeo acerbe tulit, ut nocte, quæ insecuta est, ipse sibi mortem consciverit. Harum rerum nuncio Regens perculsa, Hamiltonium, Argatheliæ atque Atholiæ Comites, cum propinquis atque clientibus, ad se arcessivit: & quanquam summa celeritate hostium conatus prævenire cuperet, tamen machinarum æenarum

 sub-

subvectio in caussa fuit, ut vix demum decimo octavo die Maji ad loca urbi vicina accederent. Ubi de Regentis apparatu & copiis ad proceres, qui Perthi erant, est perlatum, & illi, nunciis celeriter in omnes partes dimissis, amicos & eorundem sacrorum socios implorant, ne in ultima de vita & omnibus fortunis dimicatione se deserant. Accessere e proximis conventibus, magno studio & summa celeritate, prope omnes [1] populariter. Nonnulli etiam Lothiani properarunt eodem, ne communi periculo defuisse viderentur. Sed omnium conatus & festinationem vicit Alexander Cunigamius Glencarniæ Comes. Is, audito, quo in statu res esset, bis mille & quingentos, partim equites, partim pedites collegit, ac, diei noctem continuans in itinere, ducto exercitu per loca aspera & inculta, vitatis Regentis castris, Perthum pervenit.

XXX. Erant in exercitu Regentis adhuc Jacobus Stuartus, proximi Regis nothus, & Gilespicus Cambellus Argatheliæ Comes. Hi, etsi præcipui auctores instaurandæ religionis erant, tamen, quia spes concordiæ nondum erat penitus abjecta, manserant apud hostes, eo consilio, ut, si bonis rationibus pax coire posset, operam amicis præstarent: sin autem animi Papanorum a quiete prorsus abhorrerent, eandem cum cæteris, qui Perthi erant, aleam fortunæ subirent. Regens, per exploratores certior facta, in castris hostium supra septem virorum fortium millia esse, omnesque summa alacritate se ad prælium expedire, quamvis ipsa, præter Gallorum auxilia, prope parem Scotorum numerum in armis haberet, tamen in ultimum discrimen rem committere verita, per eosdem, quos ante nominavimus, Jacobum Stuartum & Gilespicum Cambellum, ad hostem misit. Ex altera parte, Alexander Cunigamius & Joannes Areskinus Dunensis electi, qui cum eis de concordia agerent. Hi quatuor, Regina jam placabiliore, quod sciret Glencarnium jam copias conjunxisse cum reliquis idololatriæ oppugnatoribus, ita convenerunt, ut, Scotis militantibus utrinque dimissis, Regenti oppidum pateret, donec lassitudinem, ex itinere contractam, paucorum dierum quiete, ipsa comitesque levarent: interea oppidanorum neminem damno aut molestia afficerent: Gallorum ne quis oppidum ingrederetur: neve propius tria millia passuum accederet. Cæteræ omnes controversiæ in proxima comitia dilatæ.

XXXI. Ita præsenti tumultu composito sine cæde & sanguine, religionis vindices, ut qui non inferre arma, sed illata propulsare, cupiebant, læti discesserunt, Deum laudantes, qui belli incruentum exitum hunc dedisset. Comes Argathelius & Jacobus Stuartus ad Fanum Andreæ, relicta ad Perthum Regente, concesserunt, ut tædia superioris temporis per otium discuterent. At illa, soluto voluntariorum utrinque exercitu, oppidum cum paucis ingressa, honorifice pro civium copiis est recepta. Galli mercenarii cum Patricii Moravii, civis honesti, ædes præterirent, sex eorum cum omnes jactus adversus podium ligneum, unde familia spectabat, direxissent, unus Patricii filius, adolescens tredecim annorum, fuit peremtus. Regens, corpore ad se allato, cum genus didicisset, „Casum quidem miseratione dignum esse, inquit: eoque „ma-

1 *Populariter*] Vide supra ad XI. 4.

1 *Eum*

„magis, quod in filium; ac non in patrem potius, ea calamitas incidisset: se „vero fortuita præstare non posse. Ex hac ejus oratione, cum facile omnes intelligerent, fidem conventorum non amplius duraturam, quam, donec suæ vires Regenti placerent, illa orationi facta convenientia adjecit. Nam intra triduum omnia miscere cœpit: civium enim alios spoliavit, alios exilio multavit: magistratus omnes, nulla juris formula observata, commutavit: ac, Sterlinum discedens, Scotos mercenarios, qui præsidio essent, in oppido reliquit: quo facto a conventis volebat videri non discedere, quod promisisset, „Urbe libe„ra, neminem Gallum se in ea relicturam. Cum objiceretur; „In conventis „omnes Gallos censeri, qui fidem Regi Gallo haberent obligatam, „ad illud „Papanorum commune recurrit, „Hæretico non servanda promissa. Quod si „æque honesta facinoris excusatione uti posset, nulla sceleris conscientia se „impediri, quo minus isti hominum generi & bona & vitam adimeret: pro„missorum autem fidem a Principibus non esse adeo anxie exigendam.

XXXII. Cum hæc satis indicarent, pacem non diuturnam fore, tum ea, quæ secuta sunt, multo vehementius opinionem de ea sinistram confirmarunt. Jacobum Stuartum & Gilespicum Cambellum minacibus literis & mandatis prosecuta, extremas legum pœnas eis, ni redirent, interminata: de adversæ factionis exercitu secura, quippe quem e voluntariis, & qui sine stipendiis militarent, conflatum esse sciebat: nec, ubi dimissi essent, facile aut cito conventuros existimabat. Missa restituta, cæterisque rebus quoad poterat compositis, oppido, quo diximus, præsidio communito, Sterlinum versus iter ingressa est: multis enim de caussis, [1] eum locum a suis teneri volebat. Nam id oppidum, prope totius regni in medio situm, & solum muris cinctum, cives habet bellicosos, & vicina Nobilitas universa a Papanis aliena erat: ad quos reprimendos hanc arcem objici volebat. Commoditates habet præterea multas, & in primis ad terrestrium & maritimarum copiarum subvectiones: nam per Taum amnem, qui muros alluit, æstus maris infunditur, exterarumque nationum commerciis aditum præbet: idque unum fere est oppidum, quod, ab ultimis usque regni finibus, undique terrestri itinere adiri potest: ad cætera enim, longis æstuariis a mari immissis, viæ multifariam intercisæ sunt, & per ea itinera lenta, quod nusquam ea sit navicularum copia, ut uno commeatu magnam multitudinem transmittere queant: sæpe etiam, aut ventis contrariis, aut tempestatum violentia, dies complures viatores retinentur. Ob has caussas, Perthum, & conventibus habendis, & militibus undequaque contrahendis, commodissimum habetur. Verum, illa tempestate, Regens non tantum accepit ex loci commodo situ emolumenti, quam ex violata induciarum fide comparavit invidiæ. Is enim ultimus ei rerum secundarum, & publici contemtus primus dies fuit: res enim divulgata magnorum ei in omnibus regni partibus motuum caussas dedit.

XXXIII. Nam Comes Argatheliæ & Jacobus Stuartus, in violandis, se aucto-

1 *Eum locum a suis teneri volebat.*] Perthum hic intelligi (non Sterlinum quod proxime meminerat) ostendunt ea quæ mox sequuntur, hoc ipso capite.

auctoribus factis, induciis, suam fidem lædi credentes, convocata ad Fanum Andreæ vicina Nobilitate, se ad purioris religionis cultores adjungunt: atque ad ejus sectæ socios scribunt, „Regentem Falcolandiæ cum Gallicis copiis „esse: Cupri & Fani Andreæ exitio imminere: cui nisi præsenti auxilio ob„viam eatur, omnes Ecclesias Fifanas in summo discrimine versari. Ad eos, e locis propinquis, magna repente accurrit multitudo, infensissimis adver„sus Regentem & ejus copias animis; „Quippe cum gente insociabili & fe„ra bellum esse, apud quam æquitas, jus, fas, promissa, fides, & juris„jurandi religio tam levi momento penderent, ut, ad omnem spei auram, & „incertissimos blandientis fortunæ flatus, dicta indicta, facta infecta essent: „nullas in posterum conditiones concordiæ audiendas, nullam pacis, nisi alte„ra parte extincta, aut certe peregrinis regno exactis, spem superesse: pro„inde se ad vincendum, vel moriendum, compararent. His atque hujusmodi sermonibus ita universorum animi fuerunt incitati, ut primum Caraliæ (quod oppidum in extremo Fifæ angulo situm est) impetu facto, aras everterent, simulacra confringerent, & omnem missificandi apparatum disperderent. Quod autem vix credibile est, ira plus apud vulgi animos poterat, quam avaritia. Inde ad Fanum Andreæ progressi, spoliatis reliquis Divorum ædibus, Fratrum Francisci & Dominici Cœnobia solo æquarunt. Hæc cum prope in oculis Archiepiscopi gererentur, quanquam satis validam equitum manum secum haberet, quibus copiis se oppidum posse tueri paullo ante speraverat: tamen, cum populi studium, ac tantum voluntariorum concursum cerneret, sese cum suis a furore multitudinis subduxit, ac Falcolandiam ad gentiles & propinquos venit.

XXXIV. His auditis, Regens adeo exarsit, ut, sine ulteriore deliberatione, denunciaret in proximum diem profectionem, ac statim præmitteret, qui Cupri hospitia Gallis designarent, ac, missis in omnes partes edictis, imperavit, ut omnes, qui arma ferre possent, se Cuprum sequerentur: præsentesque Gallorum & Hamiltoniorum copias præmonuit, ut ad sonum tubæ omnes præsto in armis essent. Hoc eorum consilium cum rectæ religionis vindices per exploratores rescissent, iis, qui aderant, familiaribus & amicis repente convocatis, ut Regentis consilium prævenirent, statim Cuprum contenderunt. Eodem prope momento, Taodunani, & Nobiles e proximis agris, ad mille virorum, velut eodem signo exciti, se cum eis conjungunt. Eam noctem ibi commorati, postridie mane copias ex oppido educunt, & in campis proximis in procinctu steterunt, Papanorum exercitum exspectantes, suaque auxilia, quæ paullatim adventabant, recolligentes. In castris Regentis duo Gallorum millia erant, quibus præerat Osellius: mille Scotos ducebat Jacobus Hamiltonius Dux Castellerotius, ita tum eum vocabant. Hi omnes, præmissis de vigilia secunda machinis, summo mane iter ingressi, eo venerant, ut hostium primos conspicerent, & ipsi ab eis conspicerentur. Modicus in medio amnis fluebat: ad eum idoneis locis machinæ erant collocatæ: quingenti equites emissi, quibus levibus præliis hostium animos pertentarent, simul si flumen transire pararent, ut impeditos aggrederentur. Horum alacritas

ctitas Gallis cunctationem afferebat: eam etiam auxit adventus Patricii Lermonthii, præfecti urbani Fani Andreæ, cum quingentis civibus armatis: qui, agmine (ut mos itineris habet) in longum exporrecto, majoris, quam pro numero, multitudinis speciem præbebat. Hæ res eis erant impedimento, ne (quod maxime cupiebant) numerum & ordinem hostium conspicerent, ac duces e propinquo noscerent, ac (ut jussi erant) ad suos referrent. Itaque, quidam, e Gallis ut totam hostium aciem, saltem e longinquo, subjectam oculis haberent, in collem satis editum conscenderunt. Inde, cum plures equitum peditumque acies, modicis intervallis relictis, stare viderent, ac, [1] retro illos, magnum calonum & equisonum numerum, ad vallis cujusdam labrum, velut spectaculum in longum extentum, conspicerent, rati universam illam multitudinem ibi in subsidiis collocatam, omnia vero majora ad suos detulerunt.

XXXV. Duces, de concilii sententia, ad Regentem, quæ Falcolandiæ substiterat, miserunt, qui, quo in statu res essent, edocerent: „Scotos sibi „videri multo plures, quam sperarant, & ad pugnandum alacriores: con„tra, qui secum militarent, mussare: & quosdam aperte indignari, se, in „paucorum peregrinorum gratiam, adversus cives, amicos & propinquos duci. Tandem, assentiente Regente, tres ab Hamiltonio legati ex primoribus mittuntur, atque hi maxime, qui in exercitu hostium propinquos aut liberos haberent. Hac legatione pax confieri non potuit, quod pietatis vindices, toties vanis promissis elusi, nullam pactionibus fidem haberent: nec Regens tum habebat, aut si habuisset, e dignitate sua existimasset, aliud fidei firmamentum dare. Accedebat & illa difficultas, ut (quod maxime petebatur) peregrini regno excederent, quod præstare, inconsulto Rege Galliæ, non poterat: & moræ induciarum interpositæ, non ad animos ad pacem inflectendos; sed, ut sæpe antea experti erant, ad arcessenda auxilia externa, petebantur. Hoc tantum convenit, ut Galli milites in Lothianam transportarentur, induciæque in octo dies fierent, dum Regens pacificatores e suis ad Fanum Andreæ mitteret, qui pacis æquas leges utrisque ferrent.

XXXVI. Sed vindices libertatis cum plane perspicerent, Regentem, quod conditionibus, sibi honestis, rem componere non posset, tantum rerum prolatationem quærere, dum proximum æstuarium cum suis transmitteret: Comes Argatheliæ & Jacobus Stuartus, per literas egerunt cum ea; „Ut Perthum, deducto præsidio, liberum suis legibus relinqueret, uti, in oppido „recipiendo, pacta erat: hujus fœderis violati invidiam in se conferri, qui fa„ciendi auctores fuerant. Cum nihil a Regente responderetur, Perthum versus, unde preces & lamentabiles querelæ quotidie afferebantur, signa convertunt. Kinfanius enim, vicinus Comarchus, quem Regens, cum discederet, oppido præfecit, ut obsequendi studium vexatione civium ostentaret, suo dolori privato indulgebat: & veteres inimicitias, quas cum plerisque civium habebat, parum civiliter exercebat, aliis domo fugatis, aliis obtentu religionis spo-

1 *Retro illos*] Vide supra ad lib. xv. cap. 58.

1 *Edim-*

spoliatis. Nec dissimilem militibus licentiam permittebat. Has injurias, amicis & eorundem sacrorum sociis illatas, cum, qui Cupri erant, intellexissent, iter eo primo mane pronunciatum est. Oppidum obsessum, post paucos dies est deditum: ac, pulso Kinfanio, præfectura urbana Patricio Ruveno, præfecto juridico, reddita est: deinde Sconam, vetus & infrequens oppidum, ob unum suorum, contra fidem datam, occisum, incenderunt.

XXXVII. Per exploratores est rescitum, Regentem præsidium Francorum Sterlinum missuram, ut, qui ultra Fortham erant, a reliquis excluderentur. Id consilium ut prævenirent, Gilespicus Cambellus & Jacobus Stuartus, jam multa nocte cum summo silentio Pertho moverunt, ac Sterlino potiti, monasteria Fratrum statim diruerunt: cætera item circa urbem sacraria ab idolorum cultu nefario emundarunt: ac, post tertium diem, viam, quæ Edimburgum fert, ingressi, Limnuchum, in medio itinere situm, superstitioso cultu liberant: & quanquam admodum pauci numero essent, vulgo militum, tanquam bello confecto, ad domestica negotia dilapso, per tot oppida tamen compresso Papanorum fastu, Scotorum & Gallorum cohortes mercenarias tantus terror invasit, ut, cum omnibus, quæ trahere poterant, impedimentis, Dumbarum perfugerent. Scotorum proceres, instaurandæ religionis principes, complures in re ordinanda dies [[1] *Edimburgi*] morati, præter ædium sacrarum ab omni missificandi apparatu repurgationem, verbo Dei sincere enunciando concionatores constituerunt.

XXXVIII. Interea e Gallia nunciatur, Henricum Secundum Regem decessisse. Ea res ut Scotis auxit lætitiam, ita minuit industriam; plerisque, tanquam omnibus defuncti essent periculis, quo visum est, dilabentibus. Regens contra, formidans, ne ipsa cum Gallis tota Scotia exigeretur, summa cum vigilantia in omnes occasiones erat intenta. Primum, exploratores Edimburgum præmisit, qui hostium consilia cognoscerent. Per eos admonita, vulgus militum dilapsum: paucos restitisse, adeo securos, ut nullum omnino militiæ munus obirent; non cunctandum rata, cum eis, quas habebat, copiis recta Edimburgum ducit. Occurrerunt ei officiose Jacobus Hamiltonius Dux, & Jacobus Duglassius Mortonii Comes. Hi, cum conditionibus frustra rem componere tentassent, illud saltem tenuerunt, ne eo die confligeretur. Tandem, conditionibus hinc inde jactatis, XXIV. die Julii, M. D. LIX. induciæ factæ, in decimam usque Januarii, quarum summa hæc erat; „Ut nemo co„geretur, cærimoniis, quas nollet, uti. Ne præsidium militare Edimburgi „collocaretur. Ne sacerdotibus fieret impedimentum, quo minus prædiorum „suorum fructibus, decimis, pensionibus, aliisve quibuscunque reditibus li„bere uti frui possent. Ne quis Ecclesiæ instauratæ templa, monasteria, aliave „loca, in sacerdotum usus fabricata, demoliri, aut in alios usus transformare, „tentet. Item, ut postridie illius diei, typos excudendæ pecuniæ, ac pala„tium Regium, Regenti, cum omni, quam in ea acceperant, supellectili, „redderent.

XXXIX.

1 *Edimburgi morati*] Hanc vocem [*Edimburgi*,] Crafordio admonente, addidimus, aliter enim Lector, quem locum Buchananus innuat, ægre dignoscat.

1 *Cujus*

XXXIX. Has inducias ne per se aut suos violasse videretur, Regens eo impensius dabat operam, quod in superiorum temporum promissis servandis ejus levitas vulgo erat infamis: veruntamen curabat, ut, per suæ factionis homines, Scoti, ad iram natura paullo propensiores, irritarentur; occasionesque sæviendi in miserum vulgus darent. Cum nullus autem color occurreret, qui juris aliqua specie crudelitatem celare possit, falsos rumores disseminandos curat; „Religionem rebellioni prætendi. Veram sumendorum armorum caussam „esse, ut, stirpe legitima extincta, Jacobus, superioris Regis nothus, re„gnum in se transferret. His atque aliis hujus generis mendaciis, cum animos vulgi nonnihil labefactari videret, literas unas atque alteras, quas a Regibus Gallorum, Francisco & Maria, videri volebant missas, ad eundem Jacobum curant perferendas. Hæ partim falsam beneficiorum exprobrationem, partim gravissimas minas continebant, ni, defectionis consilio abjecto, ad officium rediret. Ad hæc cum Jacobus respondisset; „Se nullius dicti aut fa„cti sibi conscium esse, adversus vel Reges vel leges: quod vero caussam eo„rum, qui religionem prolapsam in suum gradum restituere vellent, Nobi„litas susceperit, vel potius ad eam caussam se adjunxerit, eorum, quæ cum „illis gesserit, invidiam, si qua est, facile sustinere: nihil enim ibi quæsi„tum, nisi divinæ gloriæ illustrationem: [1] cujus consilii pœnitere non esse „æquum, cujus habeat auctorem, fautorem, & propugnatorem Christum: „quem nisi sponte abnegare vellet, ab incepto desistere non posse. Extra „hanc unam caussam, & se & reliquos, quibus invidiosum rebellionis nomen „impingitur, in aliis rebus omnibus fore obsequentissimos. Hoc responsum, ut in Galliam mitteretur, Regenti datum, contumax ei & superbum est visum: contra plerisque non modestum modo, sed etiam intra modum, præsertim in jactatione beneficiorum, quæ nulla prorsus acceperat, nisi quæ cum omnibus peregrinis erant ei communia.

XL. Inter hæc, & mille mercenarii Galli Letham appulerunt, & Comes Aranius, Jacobi Hamiltonii nuper Gubernatoris filius, ad conventum procerum, qui tum Sterlini habebatur, venit. Regens, Gallorum adventu velut spei suæ certa, jam palam ad Scotiam domandam animum adjecit. Araniæ Comitis reditus hæc fuit caussa. Cum vehementius, quam per illa tempora tutum erat, instaurantium rem Ecclesiasticam caussam tueretur, a Gusiis, qui omnia apud Franciscum minorem poterant, ad terrorem inferiorum Ordinum, morti destinabatur. Nec dubitavit Cardinalis Lotharenus, cum in senatu Parisiensi vehementius in caussam instauratæ religionis inveheretur, pronunciare, eos propediem supplicium spectaturos hominis, qui Principum dignationi esset æqualis. Id ille cum rescisset, atque in memoriam revocasset, se, non ita pridem, cum Duce Gusio liberius verba commutasse, clandestina fuga, de consilio amicorum, saluti consuluit: ac derepente, præter omnium exspectationem, domesticis tumultibus intervenit: ac ipse ad partes vindicum pietatis accessit. Cum patre etiam

1 *Cujus consilii*] Forte legendum [*ejus*] ob sequentis [*cujus*] *κακοφωνίας*. [Forte præstet *hujus* legere]

etiam egit, ut se eis adjungeret, ac multos, e veteribus offensis ei inimicos, reconciliavit.

XLI. Principes factionis qui ibi aderant, cum pro certo audissent, auxiliares copias partim jam appulisse, partim, ut quamprimum mitterentur, conscribi, Lethamque summa vi communiri, ut horreum commeatuum & apparatus bellici esset; ibique Galli in rebus adversis receptum, in secundis portum suscipiendis amicis haberent: [1] Scoti, per hæc tempora, accitis undequaque copiis, Letham obsidione, sed frustra, claudere tentant: nam fere, quicquid æenearum machinarum erat in Scotia, penes Regentem erat, aut arcis Edimburgensis præfectum, qui nondum cum libertatis publicæ vindicibus se conjunxerat: neque penes eorum factionem hæ vires erant, ut oppidum, ab una parte mari cinctum, & fluvio divisum, claudere justa obsidione possent. Gallus interea, de rerum Scoticarum statu certior factus, Labrossium, Equitem Conchiliati ordinis, cum duobus millibus peditum eo misit, qui Regenti, Papanæ superstitionis cultum promoventi, pro viribus adessent. Missus fuit una Episcopus Ambianensis, tresque Doctores Sorbonici, qui de controversiis, si opus esset, disceptarent. Eorum adventus Regentis animum dejectum ita erexit, ut sancte promitteret; „Se propediem pœnas de Divorum & Regum hostibus expetituram.

XLII. E principibus nobilitatis duodecim tum Edimburgi erant collecti, [2] a quibus, Labrossio & Episcopo, qui se Legatos missos dicebant, & diem ad explicanda mandata peterent, responsum est; „Eos non pacem (quod simulabant) quærere, sed bellum minari: alioqui, quid attinebat armatas cohortes ad disceptandum adducere? Se vero non adeo rerum esse ignaros, ut in eam disceptationem se committerent, ubi cogi possent ad conditiones inimicorum arbitrio accipiendas. Quod si pacificatio inter arma placeret, se quoque curaturos, ne magis vi compulsi, quam rationibus adducti, viderentur. Illi autem, quod præ se ferunt, si vere & ex animo petant, peregrinum militem remittant, inermesque (ut sæpe alias) conveniant, velut ad rem ex æquo componendam, non ferro & viribus decernendam. Hæc quidem de Legatis. De munitione Lethæ, in hanc fere sententiam rescripserunt; „Se vehementer mirari, quod Regens, nullis provocata injuriis, tam cito a conventis recesserit: ac, veteribus Lethæ incolis expulsis, peregrinorumque colonia ibi collocata, arcem, ad interitum legum & libertatis, omnium capitibus imponat. Se magnopere orare, ut ab hoc tam pernicioso consilio, adversus fidem promissorum, publicam utilitatem, leges & li„ber-

1 *Scoti*] Hanc vocem, nec injuria, delendam jubet Crafordius.

2 *A quibus, Labrossio & Episcopo*] Frustra est And. Melvinus, qui legendum vult [*quibus a Labrossio & Episcopo, &c.*] non enim hoc responsum a Labrossio & Episcopo Ambianensi, sed a Nobilitatis principibus est datum; id quod ipsius responsi verba manifeste ostendunt. Virum doctissimum fefellit, quod voces *Labrossio* & *Episcopo*, vicinitate pronominis [*quibus*] deceptus, auferendi casu positas existimaverit, quas tamen tum orationis series, tum rei gestæ fides Dativo adhiberi das requirunt.

1 *Quam*

„bertatem, temere suscepto, desistat: neve eam necessitatem eis imponat, ut „universi populi fidem implorare cogantur. In eandem fere sententiam, post mensem, Edimburgi collecti rescripserunt: ac superioribus hanc petitionem adjecerunt; „Ut, molitionibus novis eversis, peregrinos aliosque mercenarios quoslibet oppido emigrare jubeat, ut liberum ibi omnibus ex æquo esset negotiari & mutua exercere commercia. Id si recusaret, se pro certo „indicio accepturos, eam regnum hoc in servitutem velle redigere: cui malo se, quacunque ratione possent, remedium quæsituros.

XLIII. Ad hæc qui responderet, Regens, triduo proximo, misit Robertum Formanum, principem fœcialem (vulgus Regem armorum vocat) cum his mandatis, „Primum omnium, ostendes, nihil nobis magis præter opinionem accidere potuisse, quam alium esse quempiam, qui potestatem hic habeat, [1] quam generum & filiam meam, unde omnis nostra pendet auctoritas. „Superiora procerum acta, & hæc præsens postulatio, seu potius imperium, „satis declarant, eos nullam superiorem agnoscere auctoritatem. Nec eorum „petitio, aut potius minæ, utcunque verborum coloribus opertæ, nobis jam „novæ videri possunt. Postulabis a Duce Castellerotii, ut in memoriam revocet, quæ nobis verbis, & Regi per literas, sit pollicitus; non se modo Regi „dicto audientem fore, sed facturum, ne filius ejus, Araniæ Comes, patriæ „tumultibus se omnino implicaret. Item, ecquid, quæ nunc geruntur, illis „respondeant promissis. Ad literas autem respondebis; Nos, publicæ tranquillitatis caussa, ostendisse, facturos, ac nunc etiam polliceri, quicquid cum pietate in Deum, ac observantia erga Reges non pugnet: neque de libertatis & „legum eversione unquam cogitasse: de regno vero per vim acquirendo multo „minus: cui enim illud quærerem, quod jam filia hæreditario jure sine controversia teneat? Quod ad munitionem Lethæ attinet, illud rogabis: Nosne „unquam aliquid in eo genere attentavimus, priusquam illi, multis conventionibus, ac demum conjuratione inter se facta, palam ostenderent, imperium „legitimum se rejicere, ac nobis, quæ supremi magistratus auctoritatem & locum tenemus, inconsultis statum publicum pro suo arbitrio perturbassent; „suasque partes, captis urbibus, confirmassent; & cum veteribus inimicis de „fœdere sanciendo tractassent; ac nunc maxime complures eorum Anglos domi suæ habeant? Et, ut alia omittam, quam tandem caussam proferre poterunt, cur illis liceat exercitum tenere Edimburgi, ad rerum præsides invadendos; nobis autem non liceat Lethæ, ad salutis nostræ præsidium, aliquid „copiarum circa nos habere? Illud nimirum cupiunt, ut, quotidiana mutatione locorum, furorem eorum (quod ad hunc diem fecimus) vitare conemur. „Ecquæ in eorum literis de parendo justis magistratibus est mentio? Ecquam „ad concordiam instaurandam viam pandunt? Ecquo indicio monstrant, se hos „motus velle sedatos, & in pristinum statum omnia velle reducta? Operiant „ista,

1 *Quam generum & filiam*] Ita legendum, ut recte Crafordius admonuit, Syntaxeos lex omnino postulabat, libri tamen omnes [*quam gener & filia mea*] edidere.

„ ista, quibus velint, emolumenti publici coloribus; palam tamen est, nulla „de re minus eos cogitare: nam si id unum concordiam moraretur, sæpenumero, quæ duceret eo, viam ostendimus. Nec ipsi ignorant, Gallos istos, „mandatu sui Regis, jamdudum, nisi suis ipsi factis in mora fuissent, extra „Scotiam futuros. Itaque, si quas nunc quoque offerant conditiones honestas, „quæ spem faciant, imperii majestate salva, se obedienter & modeste superioribus parituros, nullam instaurandæ concordiæ rationem recusabimus: neque „quicquam omittemus, quod ad utilitatem publicam spectare poterit. Nec „nos modo erga eos hoc animo sumus, sed etiam Reges eorum, qui Conchiliati ordinis Equitem illustrem, & Ecclesiastici ordinis hominem primarium, „cum literis ac mandatis eodem spectantibus, ad eos miserunt: quos illi tamen „ita contemserunt, [1] ut non modo responso, sed ne audientia quidem, sint dignati. Quamobrem postulabis, & imperabis quoque Duci, & cæteris proceribus, aliisque cujuscunque ordinis civibus, ut ab eis statim discedant: sin „minus, perduellionis eos teneri, denunciabis.

XLIV. Ad hæc postridie, qui fuit XXIII. Octobris, proceres in hanc sententiam responderunt; „Ex literis tuis ac mandatis per fœcialem missis, facile „intelleximus, quam perseveranter male animata sis adversus pietatem in Deum, „& nostræ gentis publicum emolumentum, & communiter omnium libertatem. Hæc ut, perinde ac debemus, tueamur, nos, Regum nostrorum nomine, præfecturam, aut quocunque alio imperii titulo publicam administrationem sub Regibus usurpas, suspendimus ac inhibemus: ut qui pro certo „habeamus, quæ nunc a te geruntur, ea cum eorum perpetua voluntate, erga „publicam hujus regni incolumitatem, pugnare: & quemadmodum tu nos, „legitimos hujus regni & Regum cives, pro senatu & concilio publico non habes: neque nos te Regentem aut magistratu supremo fungentem agnoscimus: „cum præsertim imperium (si quod habes a Regibus commissum) gravissimis „justissimisque de caussis sit a nobis inhibitum: idque, eorundem Regum nomine, quorum nos consultores nati sumus, præsertim in rebus, quæ ad „omnium salutem spectant. Quanquam autem nobis est decretum, nullum subterfugere vitæ discrimen, in eo oppido liberando, in quo tu contra nos mercenarios peregrinos collocasti: tamen pro ea, quam tibi, ut Reginæ nostræ „matri, debemus, reverentia, & opera fideli, magnopere, ut secedas, oramus, dum nos utilitatis publicæ ratio cogit, oppidum istud nunc armis repetere, quod sæpe antea precibus liberare sumus conati. Illos prætera rogamus, „ut una tecum educas, intra XXIV. horas, si qui sunt, qui aut Legatorum, „ad controversias disceptandas, aut ad res gerendas, nomen sibi vindicant, „quicquid item mercenariorum militum in eodem est oppido, quorum nos „sanguini libenter parcimus, & incolumitati favemus, propter veterem, „quæ tot seculis inter Scotos & Francos fuit, amicitiam: quam, ob nostræ „Reginæ cum illorum Rege matrimonium, potius augeri quam imminui est „æquum.

XLV. Eo-

1 *Ut non modo responso*] Pro *non modo non responso*. Vide supra ad Lib. 11. 21.

1 *Quem*

XLV. Eodem quoque die, idem fœcialis retulit, pridie illius diei, procerum aliorumque civium frequentissimo concilio persuasum esse, „Omnia Re„gentis dicta, facta, consiliaque meram spectare tyrannidem. Igitur decretum fictum, de abrogando ei magistratu, cui universi, ut justissimo, subscripserunt: legationemque, ei a genero & filia datam, inhibuerunt, eamque pro imperio quicquam agere vetuerunt, usque ad generalem Ordinum conventum, ab ipsis, ubi commodum forte, indicendum. XXV. autem die, proceres fœcialem miserunt Letham, qui omnibus Scotis denunciaret, „Ut intra spatium XXIV. „horarum ex oppido discederent, seque ab eversoribus libertatis publicæ se„gregarent. Post has comminationes, excurrentibus utrinque equitibus, bellum, citra tamen magnam cædem, commissum est. In hoc rerum gerendarum initio, tantus in castra vindicum libertatis repente terror incidit, ut & præsentem statum vehementer perturbaret, & spem omnem successus in posterum extingueret. Multos enim Regens, qui nomina Ecclesiæ dederant, partim minis, partim promissis, a procerum factione abstraxerat: & castra speculatorum erant plena, qui non modo dicta & facta, sed consilia etiam, quæ maxime occulta & credebant & volebant, ad eam deferrent: & comprehenso Jacobi Balfurii ministro, qui literas Letham ferebat, suspicio in multos, timor in omnes se diffuderat. Mercenarii quoque, ob non soluta ad diem stipendia, tumultuabantur: ac, si quis eos a nefario consilio revocare conabatur, graviter ei comminabantur. Sed in hominibus, a pietate & honesto alienis, non tam miranda erat seditio, quam omnes male habebat Ducis Castellerotii imbecillitas, & prope diffidentia, [1] quem propinqui terroris ita implerunt, ut ejus timor multorum animos labefactaret.

XLVI. Qui firmiores erant, cum remedia his malis adhiberent, prima de mercenariis placandis consultatio fuit. Cum inter se proceres, qui remanserant, de pecunia in stipendium conferenda agerent, aliis per avaritiam detrectantibus, aliis inopiam excusantibus, summa confici non potuit, quæ mercenariorum furorem mitigaret. Proximum visum est, ut vasa singulorum argentea conflarentur: cumque monetarii operam suam liberaliter promitterent, typi, incertum quorum fraude, sublati fuerunt. Restabat unica spes ab Anglis, sed lenta nimis videbatur. Tandem, privatim suorum amicorum fidem experiri decreverunt: atque ad Equites duos notæ virtutis, (qui tum Bervici publicis muniis præfecti erant) Radulphum Sadlerium & Jacobum Croftum, mittunt Joannem Cocburnum Ormistonium, qui vel modicam, ad remedium præsentis

1 *Quem propinqui terroris ita implerunt*] *Propinqui* (*i. e.* cognati Ducis) in recto, (non gignendi casu, quod quidem forte existiment,) hic collocatur. Porro recentiores libri Francof. uterque Elzev. & Mosm. (quos & Anglicus interpres inepte est secutus) [*terrores*] edidere, aut nescientes, aut saltem non advertentes verbum [*impleo*] Genitivum nonnunquam admittere, idque non apud Poëtas modo, ut Virg. Æn. I.

Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.

sed etiam Historicos, ut Liv. lib. 1. *Adolescentem suæ temeritatis implet*: Et lib. 5. *Multitudinem quoque, quæ semper fere regenti est similis, religionis justæ implevit.*

1 *Pa-*

tis necessitatis, impetraret pecuniam. Id consilium quanquam maxime occultarent, tamen ad Regentem est delatum. Ea Comitem Bothuelium reditum ejus observare jussit. Is, quanquam ante paucos dies sancte juraverat, se caussæ procerum nulla in re obsuturum, spemque fecisset, se factioni eorum subscripturum, tamen Ormistonium, ex insidiis necopinum aggreditur, vulneratum capit, pecuniam eripit.

XLVII. Hujus facinoris fama Edimburgo Araniæ Comitem & Jacobum Stuartum, cum toto pene equitatu, excivit, non tam vindictæ cupiditate, quam ut Ormistonium (si forte viveret) eriperent, aut saltem impedirent, quo minus ad Regentem transportaretur. Sed Bothuelius per speculatorem præmonitus, adventum eorum fuga prævertit. Eodem die præfectus Taodunanus, cum suis civibus ac paucis voluntariis, Letham versus progressus, suas in colle propinquo machinas collocarunt. Galli, qui per exploratores cognoverant, omnem prope hostium equitatum abesse, ad pedites, quorum paucitatem videbant, opprimendos, aliquot cohortes eduxerunt. Taodunani aliquandiu spe subsidii restiterunt: sed cum, in primo statim congressu, mercenarii (qui pauci eos erant secuti) terga vertissent, ipsi quoque, relictis machinis, sensim pedem retulerunt; donec a tergo clamor ortus est, Gallos, breviore via prægressos, ad portam urbis a tergo tendere, ut eos excluderent. Ad hanc vocem, tanta omnium rerum perturbatio est orta, ut quisque, qua proxime poterat, in tutum se reciperet, & dum alii aliis obstant, infirmiores a valentioribus conculcarentur: ac, dum quisque sibi prospicit, nihil in commune consulitur. Papani, e latebris prodeuntes, palam conviciabantur: qui antea studium doctrinæ purioris præ se ferebant, partim clam se subducere conabantur, partim de tota caussa abjicienda consultant.

XLVIII. Quinta die Novembris, cum nunciatum esset Gallos exisse, ut commeatus Edimburgum venientes interciperent, præterquam quod vindices religionis inter se non satis essent concordes, mercenarii vix ex oppido extrudi poterant. Comes Araniæ, ac Jacobus Stuartus, primi cum familiaribus egressi, adversus eos exierunt. Hos multi viri honesti ac strenui comitati sunt; ac in Gallos se acrius quam prudentius intulerunt: nec quicquam propius fuit, quam ut, ab Edimburgo interclusi, suæ temeritatis pœnas dedissent. Nam, cum hinc paludes, illinc [1] paradisi proximus murus, iter & angustum, & Gallorum

1 *Paradisi proximus murus*] Dubitari potest quem locum [*Paradisi*] nomine hic Buchananus insigniat. Rem autem facile expedit Pat. Andersonus, qui MS. Hist. vol. 2. fol. 292. hunc Gallorum cum Scotis conflictum factum tradit ad paludes quæ a Restalrigo ad Palatium Regium, vulgo Cœnobium Sanctæ Crucis appellatum, pertinent. Paradisus autem quem hic vocat Buchananus illi septum est, sive vivarium, pone Regias ædes, in qua vivæ feræ olim pascebantur. Et quidem ejusmodi loca Græcis *Paradisos* fuisse appellatos testis luculentus est Aul. Gellius lib. 2. cap. 20. *Vivaria*, inquit, *quæ nunc vulgus dicit, sunt quos Græci* παραδείσους *appellant.* Ejus autem sententiam confirmat Philostratus in vita Apollonii Tyanei, lib. 1. cap. 23. Μέτων ὁ Δάμις αὐτῆς θήρας γίνεσθαι ἐν τοῖς παραδείσοις χωρίων, οἷς δὴ λέοντές τε ἐγκέκλεινται τοῖς βαρβάροις, καὶ ἄρκτοι, καὶ παρδάλεις. Et Xenophon Pæd. 1. Περιειργομένα θηρία,

lorum sclopetariis obnoxium, eis reliquissent, partim a suis, partim ab equitibus pedites obterebantur. In hac trepidatione, certa clades omnibus imminebat, nisi duces, æquato cum cæteris periculo, ex equis descendissent. Cum illis pudor multos retinuit. In his fuit Alexander Haliburtonus, centurio, juvenis strenuus, & in caussa religionis instaurandæ acer. Is cum, gravi vulnere accepto, in manus hostium venisset, multis ab eis plagis lethaliter sauciatus, brevi post moritur.

XLIX. Post hunc conflictum, in quo circiter viginti quinque perierunt, multis se subtrahentibus, cæteris animum despondentibus, Araniæ Comes & Jacobus Stuartus suam operam obtulerunt, si vel modica manus una maneret. Cunctis pene recusantibus, proxima fuit consultatio, de urbe relinquenda: ac, uti decretum fuit a proceribus, de secunda vigilia iter ingressi, postridie Sterlinum pervenerunt. Ibi Joannes Knoxius luculentam ad eos concionem habuit, ac multorum animos in spem certam brevi ex his malis emergendi erexit. In hoc conventu, id modo decretum est, ut, quoniam Galli quotidie novis subsidiis augerentur, & ipsi etiam externis opibus se confirmarent. [1] Missus est in Angliam Gulielmus Mætellanus, juvenis summo ingenio & eruditione, qui Reginam edoceret; „Quantum immineret Angliæ periculum, si Galli in Scotia operibus & præsidiis loca communirent: ut qui non religionis modo, sed „legum & libertatis interitum quærerent. Scotis autem vel vi vel fraude oppressis, vel iniquo fœdere in servitutem redactis, faciliorem eis gradum fieri „ad Anglorum vires infringendas. Angli, re diu inter se disceptata, tandem spem auxiliorum fecerunt.

L. Proceres, libertatis vindices, in duas se partes diviserant: alteri Glascuæ constiterunt, ut proximis provinciis præsiderent, & socios sacrorum ab injuria tuerentur, alteri in Fifam missi. Franci, qui nullam ab hostibus abstinebant injuriam, de Anglorum auxiliis solliciti, ante eorum adventum, reliquias adversæ factionis delere conantur: ac primum adversus eam partem, quæ Fifam insederat, ducunt. Primum in itinere Limnuchum ac Hamiltoniorum prædia spoliant: inde Sterlinum profecti, atque ibi tantum commorati, dum oppidanos diriperent, pontem transeunt; & secundum flumen ducto exercitu, littus illud, vicis & oppidulis frequentibus habitatum, legunt: ac toto itinere quæ occurrebant direptis, tandem Kingornum veniunt. Scoti, ut eorum cursum remorarentur, Desertum, oppidulum, (id loco nomen est) cum paucis insederunt. Hic per viginti dies, cum quotidie levia prælia consererentur, Galli, quam non poterant in dominos, iram in parietes effuderunt: villamque Gulielmi Kircadii, Grangiam nomine, a fundamentis diruerunt. Ille, qui non ignoraret, Gallos eo ad rusticos diripiendos frequenter excurrere, paullo ante lucem se in insidiis collocavit: ac, animadverso Labastio

τὰ ἐν τῷ περιβολίῳ. Et Hellen. 4. Καὶ θῆραι, αἱ μὲν ἐν περιειργασμένοις περιβόλοις, αἱ δὲ ἐν ἀναπεπταμένοις τόποις, πάγκαλαι.

1 *Missus est in Angliam*] Ita dispungendam duximus sententiam, quam alii libri inciso duntaxat a præeunte oratione disterminant. Paullo tamen concinniore nexu processura sententia videtur, interposita post [*missus*] voce [*igitur.*]

1 *Hæc*

bastio Allobroge cum sua centuria egresso, tamdiu in insidiis occultus substitit, dum supra mille passus a præsidio Galli abessent: tum demum immisso equite, a suis eos exclusit. Illi, quod in tali discrimine unum restare videbatur, in rusticam villam propinquam ingressi, se maceria sepibusque tueri conabantur. Scoti, ex superiore Gallorum crudelitate irritati, suæ salutis immemores, & dum hostem læderent, (etsi nulla, præter lanceas equestres, haberent arma) prostratis quæcunque obstabant, intro irrumpunt: ducem, recusantem se dedere, & cum eo quinquaginta milites, interimunt, cæteros Taodunum mittunt.

LI. Qui ad Desertum, veluti in statione assidua erant, Cuprum convenere. Ex eis, & aliis qui Glascuæ erant, electi, qui ad scribendum fœdus cum Anglis Bervicum mitterentur, cujus hæ præcipuæ leges fuerunt; „Uti „adversus peregrinos, si qui in Britanniam, belli faciendi caussa, descende„rent, utrique alteris auxilia mitterent. Scotis in Anglia, Anglis in Scotia „militantibus, Angla stipendium solveret. Præda de hoste capta Anglis, op„pida & arces statim antiquis dominis redderentur. Scoti obsides darent, „qui, durante matrimonio Regis Galli cum Regina Scota, atque, eo di„remto, unum annum in Anglia manerent. [1] Hæc Bervici acta, XXVII.
M. D. LX. die Februarii, M. D. LX. Illud Angli magnopere Scotos monuerunt; „Ne, „antequam amicorum auxilia venirent, prælio cum hoste decernerent, ac in „summæ rei discrimen venirent. Magnopere enim proceres Anglorum metuebant, ne Scotorum præfervida ingenia in errorem inemendabilem universam rem præcipitarent.

LII. Galli interea Desertum ac Vemium depopulati, inter se disceptare cœperunt, rectane ad hostem, an secundum littus ad Fanum Andreæ, atque inde Cuprum ducerent. Posterior sententia placuit, quod, propter ingentes nives, viarum confusis vestigiis, equites, sine magno incommodo, per mediterranea duci non possent. Igitur, cum paullum secundum mare essent progressi, atque ad promontorium, quod Kineragium, hoc est, rupis caput aut finem, appellant, esset perventum, quidam conscendentes, unde in mare longissime prospectus erat, renunciarunt cum magna lætitia, octo majoris formæ naves conspici. In illis, Galli universi, pro certo, quod jam diu exspectaverant, habentes, auxilia ad se advehi, eas ingenti, ut mos est, sonitu tormentorum æneorum consalutarunt, ac sese mutuo invitantes, aliique aliis congratulantes, eum diem ibi transigere cum summo gaudio statuunt. Nec ita multo post, [2] navicula una & altera ex adverso Lothianæ littore appulit. Ab eis (ut qui inter transmittendum cum vectoribus navium exter-

1 *Hæc Bervici acta*] Huic Conventioni (quæ exstat Fœd. Angl. Tom. xv. pag. 569) subscripserunt Jacobus Stuartus Prior Fani Andreæ, Patricius Ruveniæ Regulus, Joan. Maxuallius Terriglius Eques, Gul Mætellanus Ledintonius Junior, Joan. Sophocardius Pitarrous, & Henricus Balnevius Halhillius, qui se Ducis Castellerotii procerumque Scotorum eandem caussam tutantium Legatos appellant.

2 *Navicula una & altera ex adverso Lothianæ littore appulit. Ab eis (ut qui inter transmittendum cum vectoribus navium externarum collocuti fuissent) rejectum est.*] Hic voces *eis*, *qui collocuti*, non ad naviculas, sed ad nautas referendæ sunt.

1 Qui

ternarum collocuti fuissent) rescitum est, Anglicam eam classem esse: præterea rumoribus ferri, copias eorum terrestres non procul a Scotorum finibus abesse. Fit subita animorum mutatio, & immatura lætitia in metum & trepidationem est versa.

LIII. Statim sublatis signis, pars Kingornum, alii Fermelinodunum, plurimis præ festinatione impransis, retro properant: metuebant enim, ne, præsidio, quod Lethæ reliquerant, extincto, ipsi ab hostibus undique circumfusis opprimerentur, antequam vires omnes in unum contrahere possent. Hoc toto itinere, e Papanis, qui se frequentes eis conjungebant, plures quam ex hostibus exuebant bonis. Nam hostium fere opulentiores fortunarum suarum bonam partem in loca longinqua periculo subduxerunt: si qui vero sua non asportarant, præfecti Gallorum, non modo præsenti successu elati, sed auxiliis etiam, quæ de die in diem e Gallia exspectabantur, confisi, se perpetuos illarum regionum dominos fore, villas opulentiores, omni commeatuum genere abundantes, in suam peculiarem prædam, inspoliatas reservabant: Papani vero, aut crebris honoratiorum invitationibus, amicitiæ specie, exhauriebantur, aut clam a milite suppilabantur, aut in reditu, cum magna commeatuum esset penuria, etiam non sine ludibrio, palam spoliabantur, Gallis acerbe exprobrantibus eorum in præliis ignavam operam, & in amicorum inopia sublevanda avaritiam: [1] quæ res quantum a perfidia abessent, ipsos judicare jubebant. Hæc superbia contumeliosa, cum rapacitate conjuncta, multorum animos a studio Gallicæ factionis avertit. Nec multo post, Fifani, partim hostium metu, partim sociorum injuriis coacti, Ecclesiæ instauratæ nomina dederunt: ac demum longinquæ regiones ab exteris [2] populariter defecerunt: nec minus acres se ostenderunt in Gallorum tyrannide reprimenda, quam reliqui Scoti in sua religione asserenda.

LIV. Jam ver appetebat, & utraque pars festinabat sua in unum locum auxilia contrahere. Comes Martigius, strenuus & nobilis adolescens, ad mille pedites, & paucos equites, duabus navibus e Gallia advexit. Ipse cum milite statim descendit. Naves de nocte a Scotis fuerunt captæ. Eisdem fere diebus, Marchio Elbevii, Regentis frater, qui octo navibus pecuniam & auxilia portabat, partim metu impulsus, mari navibus Anglis pleno, partim tempestatis adversæ excusatione usus, unde solverat revectus est. Et [3] nova classis Anglica ad priorem est missa, ac toto freto volitantes, Ketham insulam obsessam tenebant, & Letham omnibus maritimis commoditatibus prohibebant. Interim libertatis vindicum, qui Fifæ præsidebant, principes, Perthum profecti, & cum Huntilæo triduum ibi collocuti, facile totam eam Scotiæ plagam, quæ ad

1 *Quæ res quantum a perfidia abessent*] Quidam forte *abesset* legendum malint, at præter rationem, duas enim res *ignaviam* scil. & *avaritiam* auctor innuit.

2 *Populariter defecerunt*] Vide supra ad XI. 4.

3 *Nova classis Anglica ad priorem est missa, ac toto freto volitantes*] *Naves* vel *vectores* intellige, per Synthesin (seu Synesin cum Vossio appellare mavis) Buchanano satis familiarem. Vide supra ad XV. 5.

ad septentriones versa est, sibi adjunxerunt. Edicta paullo post proposita sunt, ut ad finem Martii frequentes adessent.

LV. Ad id tempus, universi fere Ecclesiæ instauratæ principes Limnuchum convenerunt; inde Hadinam profecti, ad Calendas Apriles Anglis occurrerunt. Erant in Anglorum exercitu supra sex peditum, duo equitum millia. Proxima nocte, ad Præstonum castra posuerunt. Eodem die, Regens, jam propius admoto periculo, ut ab incertis belli casibus abesset, se, cum paucis domesticis, in arcem Edimburgensem recepit. Præerat arci Joannes Areskinus, vir & innocentiæ & diligentiæ spectatæ: ejus autem custodiam, ex publici concilii decreto (ut jam antea demonstratum est) acceperat, ea lege, ut eam nemini, nisi ejusdem concilii jussu, redderet. Hanc cum Galli suis rationibus opportunam viderent, multa sæpe moliti sunt, ut ea dolo potirentur. Ille, etsi nec animum eorum erga se ignoraret, arcemque ita communisset, ut a vi doloque esset securus, ac omnia sedulo caveret, Regentem tamen excludere tali tempore nolebat. Id autem in ea recipienda diligenter providit, ut ipsam & arcem in sua potestate semper haberet. Nec proceres, qui liberandæ patriæ erant duces, etsi sæpe antea Regentis animum adversus caussam, quam susceperant, obstinatum sensissent, tamen præsentem occasionem prætermittendam censuerunt: si forte aut belli propius admoti metus, aut ex longinquis auxiliis spes incerta, eam ad quietiora consilia innecterent. Igitur collecti ad Dalkethum factionis principes ita scripserunt.

LVI. „Sæpenumero ante, per literas nunciosque, a te contendimus, ut „milites Gallos, qui jam alterum annum infirmam plebeculam intolerabilibus „malis premunt, ac populum universum in miserrimæ servitutis formidinem „conjecerunt, tandem aliquando hinc amandares, nosque hoc metu liberares. „Verum, cum justis precibus apud te nil promoveremus, coacti fuimus, apud „Reginam Anglorum, [1] & regni finibus maxime propinquam, conditionem „nostram deplorare, & auxilium implorare, ad peregrinos, servitutem nobis „intentantes, armis (si aliter nequeamus) expellendos. Illa vero quanquam „nostris calamitatibus permota caussam nostram susceperit, tamen, ut erga Re„ginæ nostræ matrem nostro fungeremur officio, & a Christiano sanguine „fundendo, quoad fieri posset, abstineremus; & vim armatam tum denique „experiremur, cum aliter jus nostrum obtinere nequiremus: adhuc nostræ „modestiæ esse putavimus, te iterum rogare, ut Gallicas copias, cum præfe„ctis & ducibus, quamprimum hinc emigrare jubeas. Id autem ut commodius „confici possit, Regina Anglorum, non modo tutum ut sit iter per suum re„gnum, præstabit, sed & classe sua in Galliam transportandos curabit. Quæ „conditio si rejiciatur, nos Deum & homines testamur, nulla nostra malitia „aut odio, ad arma itum, sed invitos, & mera necessitate coactos, extrema „experiri remedia, ne statum publicum, nos ipsos, fortunasque nostras, & „poste-

1 *Et regni finibus propinquam*] Aut copula [&] redundare videtur, aut sententiæ alterum membrum excidisse, veluti *purioris religionis propugnatricem*, aut *eorundem sacrorum communione junctam*, &c.

1 Gra:

„ posteritatem omnem in ultimas calamitates præcipitaremus. Neque tamen, „ quanquam gravissima patiamur, & graviora instent, ullum periculum nos „ coget ab officio erga Reginam nostram discedere, aut Regi marito ejus, ulla „ in re, quæ non ad vetustæ libertatis interitum, aut ad nostrum posterorum- „ que nostrorum exitium pertinebit, resistere. Te autem, Princeps benignis- „ sima, iterum atque iterum rogamus, ut, expensa nostræ postulationis æqui- „ tate, & quæ ex bello sequi possint malis, & quam huic tuæ filiæ regno, „ [1] gravissime affecto, necessaria sit quies, justis precibus te non gravatim ac- „ commodes. Id si feceris, & jucundam tuæ moderationis memoriam apud „ omnes nationes relinques, & maximæ partis Christianorum consules tranquil- „ litati. Vale, Dalkethi IV. die Aprilis, M. D. LX.

LVII. Sexto Aprilis die, cum Angli secundum mare appropinquarent, Galli, circiter mille & trecenti, Letha egressi, collem, ubi planities desinit, modice assurgentem occuparunt, quod ibi Anglos castrametaturos existimarent. De loco aut capiendo, aut retinendo, supra quinque horas acerrime dimicatum est, non paucis utrinque cadentibus: tandem, Scotis equitibus magno impetu in densissimam Gallorum aciem irruentibus, trepida fuga in oppidum fuerunt compulsi. Id modo, quo minus omnes a suis exclusi perirent, obstitisse visum est, quod Angli equites paullo tardius, quam convenerat, erant emissi. Tentata post hæc frustra sunt colloquia, Anglis inducias aspernantibus, &, per excursiones, levia, nec tamen incruenta, certamina miscentibus, quæ commemorare non est operæ pretium. M. D. LX.

LVIII. Ad undecimum Calendas Majas, Joannes Monlucius, Valentiæ Allobrogum Episcopus, primum in castra Anglorum, inde in arcem Edimburgensem, ad Regentem est deductus. Cum ea biduum collocutus, rediit ad Scotorum proceres: nec tum ratio concordiæ cum eis iniri potuit, quod Scoti in eo constanter perstarent, ut peregrinus miles domum remearet. Post hæc, Angli, cum, ob intervallum, quod castra dirimebat ab oppido, globorum impetus evanesceret, ac ictus prope invalidi conciderent, castra trans Letham fluvium propius oppidum locant, unde certior e propinquo nocendi esset facultas, & cum hoste frequentius cominus congrederentur. Pridie Calendas Majas, circiter duas horas ante Solis occasum, ignis fortuitus partem oppidi corripuit, ac, violentia ventorum adjutus, ad proximam usque lucem in tecta sæviit, lateque stragem dedit: ac, partem horreorum publicorum amplexus, nonnihil commeatus absumsit. Nec in hoc tumultu Angli sibi defuerunt: nam, & majoribus machinis in eam partem obversis, vulgus ab incendio restinguendo prohibebant, & fossas ingressi, altitudinem murorum aliquot in locis sunt dimensi: & nisi Galli, initio tumultus, insidias veriti, frequentes in muros conscendissent, ac, ne quid in tali trepidatione acciperetur cladis, providissent, ea dies bello finem allatura videbatur. Ad IV. Nonas Maji, Angli in molas aquarias, quæ juxta oppidum erant, ignem injece-

1 *Gravissime affecto*] Ita legendum & Crafordius & res ipsa monet: non quod aliis omnibus irrepsit [*affectæ*.]

jecerunt: alteram ante lucem, postridie alteram absumserunt, incendio frustra Gallis opem ferre conantibus. Nonis Maji, cum obsidentes, scalis undique admotis, aditum tentassent, ob scalarum brevitatem cum multis vulneribus repulsi fuerunt, centum sexaginta suorum amissis. Proximum triduum, cum summo labore & periculo, Galli muris reficiendis dederunt, Anglis in eos assidue, sicubi frequentes vidissent, jaculantibus.

LIX. Hoc successu Papani immodice elati, jam sibi, discedentibus Anglis, & obsidione soluta, finem belli promittebant. Verum Angli & Scoti, nihil ob hanc offensionem animo demissiores, alteri alteros ad constantiam sunt hortati: & Angli se exspectaturos pollicebantur, donec ex aula de voluntate suæ Reginæ certiores fierent. Sed interim Ducis Norfolciæ literæ vehementer omnium animos confirmarunt: scripsit enim ad Grajum, qui in castris summum habebat imperium; ac jussit obsidionem continuare: militem autem ei non defuturum, quamdiu in sua provincia esset, qui arma ferre posset, (ea autem latissimis finibus inter Tuedam & Trentam patebat) ac si res posceret, se in castra venturum promittebat. Idque ut certius confirmaret, suum tentorium eo missum in castris tendi jussit, ac intra paucos dies duo millia militum subsidio misit. Atque ita omni memoria damni accepti ex animis expulsa, cum summa alacritate bellum velut renovatur: & quanquam creberrimis excursionibus confligeretur, nulla fere ex eo tempore Gallis fuit secunda.

LX. Interea, Regina Anglorum Gulielmum Cecilium, hominem doctum & prudentem, & cujus consilio tum maxime res Anglica innitebatur, & Nicolaum Vottonum, Decanum Eboracensem, qui de pace agerent, in Scotiam misit. Hi jussi cum Randano & Monlucio Gallis de pacis legibus consilia conferre. Reges enim Gallorum non credebant e sua esse dignitate, in æquam disceptationem cum civibus suis venire. Hujus colloquii fama in caussa fuit, ut, controversiis veluti jam transactis, conventus in mensem Julium indiceretur.

LXI. Regina vidua interea, in arce Edimburgensi, quarto Idus Junias, decessit, morbo simul & mœrore confecta. Mors ejus varie mentes hominum affecit. Nam & apud quosdam eorum, quibuscum armis contendit, non mediocre sui desiderium reliquit. Erat enim singulari ingenio prædita, & animo ad æquitatem admodum propenso: gentesque ferocissimas, & extremos insularum cultores, virtute & consilio pacaverat. Sunt, qui nullum ei futurum cum Scotis bellum crederent, si suo ei ingenio uti licuisset. Ita enim se moribus eorum accommodabat, ut omnia sine vi facile confectura videretur. Etsi enim nomen imperii penes eam esset, neque virtutes loco tam sublimi dignæ abessent, tamen precario tantum dominari videbatur: ut cui de summis rebus responsa, velut oracula, erant e Galliis exspectanda. Gusii enim, quorum tum immodica in aula Gallica erat potentia, Scotos peculiare suæ familiæ regnum destinabant: auctoresque sorori erant, ut in caussa Papanæ religionis asserenda asperior esset, quam aut ipsius natura, aut illa tempora ferre poterant: quod ipsa frequenter non celabat. Affirmabat enim, si sui arbitrii

res

res esset, non se desperare, conditionibus non iniquissimis dissidia componi posse.

LXII. Erant, qui hæc eam populariter magis jactare, quam ex animi sententia existimarent dicere: neque solum illa eo pertinere crederent, ut culpam vel invidiam rerum secus gestarum a se averteret; sed ut, prætextu consilii petendi, moras interponeret, dum peregrina arcesseret auxilia; & Scotorum impetus vehementes cedendo contunderet, & tractu temporis eorum iram langueſcere fineret, simul quod putaret, eorum cœtus voluntarios, semel atque iterum solutos, non facile rursus in una castra posse cogi, quippe qui hominum essent, sine stipendio, sine certo imperio militantium. Hujus autem simulationis in Regina, certissimum fuisse indicium in promissis inconstantiam, ut quæ non ex præscriptis conditionibus induciarum finem exspectaret, sed, qualicunque emolumenti specie oblata, bellum ex sua unius libidine resumeret. Nec desunt, qui omnium, quæ avare aut crudeliter facta sunt, quæ fraude aut calumnia attentata sunt, culpam in eos referant, quorum consilio in rebus gerendis utebatur. Erant enim ab initio, cum eum, quem tenuerat, magistratum suscepit, Galli consultores adjuncti: Regis Gallorum Legatus Osellius, homo celeris & vehementis iræ, cætera vir bonus, & pacis bellique artibus juxta eruditus; quique ad juris æquitatem potius, quam ad Gusiorum libidinem, sua consilia dirigeret. Additus ei fuerat Rubeus quidam, caussidicus Parisiensis, ad juris controversias, sicubi opus esset, disceptandas. Is cum, in administratione publica, omnia ad mores & leges Gallicas (tanquam ea demum recta esset reipublicæ regendæ ratio) quam poterat proxime conformare vellet, suspicionem rerum novandarum in se transtulit; & communis fortasse cum aliis criminis invidia prope solus flagrabat. Atque hi nihil immedicabile peccabant.

LXIII. Sub finem belli, tres, distincti suis limitibus, duces militarem rem tractabant; e familia Lucemburgica Comes Martigius, qui & Dux postea Stamparum fuit; & Labrossius, Equestri loco natus, sed qui magnum in re militari usum habebat: tertius iis additus erat Ambianensis Episcopus, aliquot Sorbonicis Doctoribus comitatus, quasi verbis, non armis, de dominatione cernendum esset. Horum trium omnia consilia ad apertam tyrannidem spectabant. Martigius auctor erat, ut in omnia loca Lethæ vicina ferro & igne sæviretur: ut soli vastitas, & rerum necessariarum penuria Scotos ab obsidione prohiberet. Sed ex eo consilio, pacatis hominibus, & alioqui pauperibus, & majore ex parte Papanis, exitium parabatur; & nullum ad obsessos redundabat emolumentum. Commeatus enim, aperto mari, abunde ex omnibus Angliæ Scotiæque locis maritimis, in castra obsidentium subvehi poterant: clades autem ex vastatione agrorum, non minus ad Papanos, quam ad religionis veræ cultores pertinebat. Labrossius censebat, omnem fine discrimine, Scotorum Nobilitatem esse extinguendam: in eorum autem prædiis mille cataphractos equites Gallos collocari posse: reliquam multitudinem servorum loco habendam. Id consilium, literis ejus ad Gallum interceptis, divulgatum, mirum, quantum Gallorum odium, jam aliis de caussis natum, auxit. Ambianus autem Episcopus non modo Romanæ caussæ minus æquos, sed etiam Gallorum partibus minus

quam ipse censebat æquum addictos, indicta caussa agere, rapere, trucidare, jubebat: Gallosque milites graviter increpabat, quod sui Regis inimicos palam omnium oculis impune se ostentare paterentur. Unum etiam nominatim designabat, Gulielmum Mætellanum, juvenem nobilem & eruditum, quem, quia Sorbonici rationibus refellere non poterant, ferro Episcopus tollere destinabat: ejusque Gallis militibus vitam exprobrabat, & mortem commendabat. Id ille cum rescisset, captato tempore, se a Gallis subduxit, & in Scotorum castra venit.

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

I. PAUCIS post mortem Regentis diebus, induciis in breve tempus factis, ad audiendos Legatos, qui, ut de concordia agerent, e Gallia & Anglia advenerant, ex utraque gente primores congressi sunt. Hi quo minus quicquam conficere potuerint, obstitit maxime concordiæ, quod Galli, qui superiore hieme magnam e locis vicinis prædam comportaverant, discedere, nisi salvis impedimentis, recusarent. Id cum obtineri non posset, eruptiones rursus multo quam antea ferocius factæ sunt, sed Francis minus secundæ. Tandem, cum omnes belli tæderet, nec amplius pacis cupiditas dissimulari posset, iterum ad colloquia Legati utrinque convenerunt. Quæ animos maxime ad studium pacis inflecterent, hæc erant. Galli, omni spe auxilii præcisa, commeatibus indies arctioribus, ac non diu suffecturis, prope in extremam desperationem erant conjecti: & Angli, diuturna obsidione fessi, nihilo minus, quam Galli, inopes omnium rerum, finem belli cupiebant. Scoti etiam, ut qui sine stipendiis militabant, ideoque difficilius in castris contineri poterant, libenter concordiæ mentionem audiebant. Ita, maximo tandem omnium consensu, octavo die Julii, anno ab humani generis
MD. LX. Redemtione M. D. LX. pax est promulgata, his fere legibus: „Ut Galli, „intra vicesimum diem, salvis impedimentis, enavigarent: &, cum in præsen„tia navium illis copia, ad tantam multitudinem transportandam, non suppe„teret, ut naves ab Angla mutuo acciperent, relictis interim obsidibus, usque „ad classis reditum. Ut, Letha Scotis reddita, ejus muri diruerentur. Ut muni„tiones, nuper a Gallis ad Dumbarum ædificatæ, complanarentur. Ut, his „(uti conventum erat) peractis, Angli statim copias reducerent. Ut Maria „Scotorum Regina, consentiente Francisco marito, lege lata sanciret obli„vionem omnium, quæ per Scotorum proceres gesta aut attentata fuerant, „a decimo die Martii, M. D. LIX. usque ad Calendas Augusti, M. D. LX. „eaque sanctio in proximo publico Scotorum conventu (qui in mensem Au„gustum dilatus erat) approbaretur: eique conventui habendo Francisci & Ma„riæ Regum consensus accederet. Ketham insulam & Dumbarum arcem sexa„ginta Galli custodirent, ne Regina totius regni possessione dejecta videre„tur.

II. Post

II. Post hunc externi militis discessum, usque ad Reginæ reditum, summa fuit ab armis tranquillitas. Conventus Ordinum Edimburgi cœpit haberi, in quo de religione sincera promovenda potissimum est actum. Ea decreta in Galliam sunt missa, ut Regina eis subscriberet; magis ut ejus animum nudarent, quam quod quicquam impetrare sperarent. Missi in Angliam Legati, qui ob auxilium tempore tam necessario latum gratias agerent. Nec multo post, in aulam Gallicam venit Jacobus Sandelandius, Rhodiensis collegii Eques, & a factionum discordiis adhuc liber, qui, ante acta purgando, motus animorum ex bello residuos leniret, & omnes stabiliendæ concordiæ rationes tentaret. Sed in tempora longe turbulentissima ejus adventus incidit. Nam Gusiorum in manu tum res Gallica erat: qui, postquam se animadverterunt blanditiis & minis parum proficere, vi & armis adversam factionem opprimere conabantur: &, in quos sectæ diversæ crimen competere non poterat, eos proditi regni fecerunt reos. Jam Rex Navarræ perpetuæ custodiæ erat damnatus, & frater ejus, Princeps Condæus, morti addictus: Annas Momorancius, duoque sororis ejus filii, Gaspar & Franciscus Collinii, & propinquus eorum, Carnutum Vice-dominus, cædi destinabantur. Præter eos, supra decem millia reorum in tabulas erant relata. Ad hæc, omne terroris genus oculis & animis offundebatur: urbs Aurelia plena peditum: in agris equitum præsidia passim collocata: omnes viæ publicæ stationibus eorum insessæ: judicia exercebantur, per paucos in aula, de hominum honestissimorum vita, fortunis & fama: omnes sacrarum ædium, omnes per murorum ambitum turres, occlusis luminibus, ostiisque adversus vim firmatis, in usum carcerum erant præparatæ: rerum capitalium judices e toto regno convocati. Ratio suppliciorum sumendorum ita erat constituta, ut simul ac Ligeris, glacie soluta, navigabilis esset, Rex Chinonem, ad ostium Viennæ fluminis in agro [1]Pictonum, secederet: Gusii cum paucis, ex præscripto concilii aulici (cujus ipsi principes essent) pœnas exigerent.

III. Inter hæc, Sandelandius in aulam venit, non tam præteritorum veniam precabundus humiliter, quam ad cives suos, tumultuum caussis in Gallos rejectis, purgandos. Gusii, in eum asperrime coorti, increpabant; „Quod „homo, sacræ militiæ addictus, mandata rebellium, pro hæresi illa execra„bili, quam tum maximus omnium gentium consensus [2]in concilio Tridenti„no damnaret, perferenda suscepisset. Plerique etiam non jam stultitiam, sed insaniam Scotorum mirari, qui pauci, & inter se discordes, atque bellico apparatu, sed maxime pecunia, destituti, Regem tam potentem, & ab hoste externo quietum, ultro lacesserent.

IV. In-

1 *Pictonum*] Ita, Crafordio admonente, rescripsimus, pro quo omnibus libris [*Pictorum*] mendose legitur.

2 *In concilio Tridentino damnaret*] Ita princeps Editio Edimburg. alii autem omnes, sive casu, seu dedita opera, pro [*damnaret*] male nobis exhibent [*damnarat.*] Nondum enim tum peractum fuisse famosum istud Concilium non obscure innuit Buchananus adjecta particula [*tum.*] Quin ejus conventus in tres deinceps annos celebratos omnes scriptores consentiunt.

1 *Nav-*

IV. Inter hos indignantium fremitus & minas, Rex in morbum repente incidit. Legatus sine responso dimissus est: [1] nuncius autem eum, de morte Regis Lutetiæ ad Nonas Decembres, deprehendit. Inde, meliore in reliquum spe, domum properat. Fama de morte Regis divulgata, tam Scotorum animos, periculorum imminentium cura suspensos, erexit, quam universam Galliam factionibus & seditionum domesticarum veneno implevit. Jacobus Reginæ frater, Scotia jam, per mortem Francisci, omnino a Gallorum dominatu libera, [2] quanta potuit celeritate, ad Reginam contendit: quæ marito vidua, in Lotharingiam cum avunculis concesserat, sive secretum suo dolori quærens, sive muliebri æmulatione, ut a socru procul abesset: quæ, socordia Antonii Borbonii, Regis Navarræ, freta, totam regni administrationem paullatim in se derivabat. Ibi Jacobus ejus frater, rebus in Scotia pro tempore pacatis, eam convenit: ac multis sermonibus ultro citroque habitis, Regina ostendit, sibi in animo esse in Scotiam proficisci: diemque præfinivit, ad quem se exspectari vellet, avunculis etiam in eam partem pronioribus. Magna enim, ante Jacobi adventum, ea de re deliberatio fuerat: plerisque caussantibus itineris difficultatem, præsertim; „Regina Anglorum non satis æqua. Deinde ad homines barbaros, & natura seditiosos, „eam proficisci, qui nec virorum imperiis satis obedienter pareant. Exempla ante oculos eam habere recentia patris matrisque: quos cum palam opprimere, vel non auderent, vel non possent, variis artibus ad desperationem „adegerint: apud quos assidue, vel de honore, vel de vita, periculum esset subeundum. „Contra, disserebatur a peritis rerum Scoticarum, „Sæpius „Regum, quam civium culpa, seditiones illic ortas, dum regnum, quod „ab extremis usque temporibus semper fuerat legitimum, ad infinitam & liberam legum potestatem, reducere conarentur; eamque, quam gens bellicosa magis quam opulenta tolerare non posset. Reges autem omnes, qui „jus populi imminuere non tentassent, non solum ab inimicis & populi tumultibus fuisse tutos, sed in summa civium caritate ab hostibus fuisse invictos, „& apud exteros illustres regnasse. Potentissimam, ac fere solam, in præsentia, pacandarum rerum esse rationem, ne quid in statu religionis receptæ mutaretur.

V. Hæc palam utrinque jactabantur: sed apud propinquos aliæ potentiores

1 *Nuncius autem eum de morte Regis Lutetiæ ad Nonas Decembres deprehendit*] Anceps sententiæ, neque enim facile scias, an locus tempusque hic memorata Regis mortem respiciant, an nuncii adventum. Cæterum scriptores Galli rem omnem expediunt, qui Franciscum II Aureliæ (non Lutetiæ) obiisse tradunt, 5 Decembris die, circiter horam quintam pomeridianam. Proinde *Nonæ Decembris* ad Regis mortem referendæ videntur, non vero ad adventum nuncii, quippe quem vix credibile est eadem nocte, ea præsertim anni tempestate, 68 millia (quanto *scil.* intervallo Lutetia ab Aurelia distat) percurrere potuisse. Quamobrem luxatas existimem sententiæ partes, vocesque adeo hoc ordine melius collocari posse: *Nuncius autem de morte Regis ad Nonas Decembres, eum Lutetia deprehendit.*

2 *Quanta potuit celeritate*] Non tanta tamen, quin Joan. Leslæus (ipso referente) adventum ejus uno die anteverterit.

1 Spe-

res erant caussæ. Avunculi, qui, rebus in Gallia turbatis, magis magnas, quam honestas, spes alebant, Reginam absentem arbitrabantur magis in sua potestate futuram, quam si in Gallia maneret: ejusque matrimonii spe vicinis Regibus ostentata, se multorum amicitias complexuros, & opera usuros: interea, e suæ factionis hominibus, aliquem rebus administrandis in Scotia præfuturum. Accedebat ad hæc Reginæ voluntas, cui omnino decretum erat redire ad suos. Marito enim rebus humanis defuncto, socru (quæ res moderabatur) alieniore, viliorem se videbat in regia futuram. Et, quanquam non adeo diu regno assueverat, moleste ferebat mulier adolescens, ætate florens, & animo elato, se in ordinem redigi: quamlibet enim in imperio malebat fortunam, quam alioqui opulentissimam: nec certe admodum honorificam [1] sperare poterat, Gusiorum potentia ab adversis partibus primo impetu labefactata. Nec minimum ad hæc momentum addiderunt Jacobi fratris adhortationes, & pollicitationes, omnia eam domi pacata reperturam: præsertim cum is esset, cujus fidei se maxime tuto posset committere, natura frater, & qui, ab adolescentia magnis rebus summa fortitudine & felicitate gestis, apud omnes gloriam & auctoritatem comparasset.

VI. Regina his rebus intenta, Noalius, Senator Burdegalensis, qui e Gallia missus, paullo post finem publici conventus in Scotiam venerat, rejectus est in proximum concilium, quod, de publico statu ordinando, ad XII. Calendas Junias indictum fuerat. Sed cum ne tum quidem proceres (qui ad diem frequentes convenerant) sederent, quod adhuc de Reginæ voluntate erant incerti; interim Jacobus Stuartus, e Gallia reversus, a Regina diploma attulit, quo conventus habendi, ac statuendi de rebus in publicum utilibus, jus eis faciebat. Tum demum Legatus Gallus est auditus. Legationis capita hæc erant; „Ut vetus cum Gallis fœdus renovaretur, novum cum „Anglis solveretur. Sacerdotes, unde erant dejecti, ut bonis redditis restituerentur. „Ad hæc responsum: „Quod ad fœdus Gallicum attinet, se nulla „in re ejus violati sibi conscios esse: contra multipliciter a Gallis fuisse neglectum: maxime vero nuper, in oppugnanda publica libertate, cum populum, antea amicum, nullius sceleris compertum, in miserrimam servitutem „redigere attentarent. Fœdus vero cum Anglis solvere se non posse, nisi omnium ingratissimi velint haberi, & beneficium maximum gravissimo maleficio compensare, & adversus liberatorum suorum salutem conjurare. Demum, quod sacerdotum restitutionem petat, quos ille sacerdotes appellat, eorum se neque munus ullum nec usum in Ecclesia agnoscere. In eodem illo concilio factum est decretum, de omnibus Monachorum Cœnobiis demoliendis: ac statim in omnes partes sunt dimissi, qui imperata perficerent.

VII. Rebus (uti dictum est) in Gallia ad profectionem comparatis, Reginæ

1 *Sperare poterat*] Princeps Edit. Edimb. [*spectare*] quod forte tolerari potest, pro [*exspectare*;] ad exemplum Publii Mimi, *Ab alio spectes alteri quod feceris.* Ita enim legendum censet Jan. Gruterus, quanquam vulgo *exspectes* legatur.

næ amicis intimis, penes quos summa consiliorum erat, visum est, ut de religione in præsentia res in totum dissimularetur: quanquam non deerant, qui impotentibus consiliis ad cædem eam armarent; in primis „Durius Abbas Fermelinoduni, & Joannes Sinclarus, nuper Brechinensis designatus Episcopus. Ad ea autem consilia, ipsa, & natura & propinquorum impulsu, adeo erat prona, ut ab invita aliquando erumperent minæ, quæ, exceptæ in aula, ad populum perferebantur. Palam etiam inter familiares jactitabat, „Se propin-„quæ suæ Mariæ Reginæ Anglorum exemplum imitaturam. Igitur summa consiliorum eo tendebat, ut suæ factionis homines in præsentia spe aleret: adversarum partium sectatores paullatim deprimeret: deinde, confirmatis jam viribus, in tempore animum exprometet. Id autem non adeo difficile videbatur, concilio Tridentino non ita pridem inchoato, specie quidem ad restituendos collapsos Ecclesiæ mores, revera ad Evangelii professores eliminandos, quod postea ex concilii secretioris decreto est declaratum. Ad hæc avunculi Reginam vehementer animabant, vires Papanæ factionis demonstrando, cui dux ex concilii decreto futurus esset Franciscus, fratrum Gusiorum natu maximus. Interea Carolus Cardinalis, inter tot publicas curas sui non oblitus, consulebat Reginæ, ut supellectilem, mundumque muliebrem, magni pretii, velut in alium orbem transitura, apud se deponeret, donec de sui itineris eventu certius cognosceret. Illa, facile intellecta fraude, ut quæ hominis ingenium probe nosset, respondit; „Cum se periculo committeret, non vide-„re, cur mundo magis quam sibi caveret.

VIII. His ita decretis, mittitur in Angliam, ad Reginæ voluntatem explorandam, Osellius. Is honorifice ab Angla receptus, ac statim in Galliam remissus, refert Reginæ Scotorum; „[1] Si per Angliam transire vellet, nul-„lum eam officium, quod vel a propinquis, vel ab amicis exspectari debe-„ret, desideraturam: seque maximi beneficii loco id habituram. Sin decli-„naret suum congressum, contumeliæ loco acceptauram. „Præterea classem satis amplam ornaverat Angla, specie piratas persequendi. Id alii interpretabantur factum, ad Reginam Scotorum excipiendam, si se invita transire conaretur. Unam autem illi navem, in qua navigabat Comes Eglentonii, Londinum pertraxerunt, ac brevi liberam dimiserunt. Sed qualecunque fuerit in classe paranda consilium, fortuna, si quid intentabatur periculi, discussit: nam, triremibus Gallicis in altum evectis, caligo per aliquot dies est secuta, donec in Scotiam [2] ad duodecimum Calendas Septembres applicuerunt.

IX. Fama de Reginæ adventu passim divulgata, quicquid erat Nobilitatis ex omnibus regni partibus passim accurrit; partim velut ad spectaculum publicum, partim ut reditum gratularentur. Convenerant & nonnulli, ut officia sua erga absentem commemorarent, gratiamque ejus statim occuparent, aut inimicorum calumnias prævenirent; non pauci, ut ex initio novi regni au-

1 *Si per Angliam transire vellet*] Aliter sen narrant Leslæus, Camdenus & Spotisvodius.

2 *Ad duodecimum Cal. Sept*] Idem testatur Leslæus; at Spotisvodius 13 *Cal. Sept.* reversam tradit.

auspicium de rebus futuris captarent. In his tam variis animorum motibus, omnes ex æquo suam Reginam videre cupiebant, post tam varios fortunæ utriusque eventus, velut ex insperato sibi oblatam: ut quæ, inter sævissimas bellorum tempestates, patre [1] intra octavum quam nata erat diem orba: matris quidem lectissimæ fœminæ summa diligentia educata: sed inter domesticas seditiones, & externa bella eorum, qui plus possent, prædæ relicta, &, antequam sensum habere malorum posset, omnibus fortunæ sævientis exposita periculis: & patria relicta, velut in exilium relegata, inter hostium arma & fluctuum violentiam ægre servata. Ibi quidem, fortuna paullulum blandiente, matrimonio quidem illustri aucta; sed velut ostentato magis, quam exhibito gaudio, extinctis matre viroque, in luctum & orbitatem rejecta, novo, quod acceperat, regno amisso, vetere prope incerto. Commendabatur etiam, præter discriminum varietatem, excellentis formæ bonitate, & maturescentis ævi vigore, & ingenii elegantia: quam vel auxerat, vel certe falsis virtutum coloribus gratiorem fecerat aulica educatio, minime quidem illa sincera; sed ad honesti quandam similitudinem adumbrata; & quæ naturæ bonitatem, studio & placendi cura, deteriorem faceret, & virtutum semina delinimentis voluptatum retunderet, quo minus ad maturos fructus pervenirent. Hæc ut in vulgus grata erant, ita perspicaciores minime fallebant: sed mollis adhuc & flexibilis ætas, rerum usu, putabatur facile corrigi posse.

X. Incidit inter has gratulationes levis quidem offensio, sed quæ altius in utriusque factionis animos penetravit. Nam, cum Reginæ ita cum Nobilitate convenisset, ut in statu receptæ religionis nihil immutaretur, ipsi tantum, suæque familiæ, una permitteretur Missa, eaque privata. Ad eam adornandam, dum apparatus per aulam in sacellum ferretur, quidam e turba cereos arreptos confregit, ac, nisi interventu modestiorum conatus ille fuisset discussus, reliquus omnis apparatus fuisset disjectus. Ea res varie in vulgus accepta, quibusdam id facinus ut nimis audax culpantibus, aliis patientiam hominum tentari, quid ferre posset, interpretantibus: quibusdam censentibus, atque etiam clamantibus, ut pœna, quæ in sacris literis adversus idololatras est sancita, sacerdos plecteretur. Sed hic statim in ipso ortu motus per Jacobum Reginæ fratrem est compositus, Georgio Gordonio vehementer, sed clam, indignante. Is enim in omnes turbandarum rerum occasiones intentus, hic locum gratiæ patere arbitratus, Reginæ avunculis (qui aderant) conventis, pollicitus est, quicquid ultra Caledonios est regionum ad veteres cærimonias reducturum. Id illi cum suspectum haberent, ut qui de hominis ingenio multa aliunde audissent, veriti, ne sine ullo effectu tempestatem novam excitarent, ad Jacobum Reginæ fratrem rem detulerunt.

XI. Quod reliquum fuit ejus anni, dimissis honorifice Gallis, qui Reginam officii gratia comitati fuerant, ludis & conviviis transactum. Unus ex avunculis,

1 *Intra octavum quam nata erat diem*] Ita omnino scribendum, ne secum ipse auctor diffideret. Libris autem omnibus *[intra sextum]* legitur. Vide supra ad XIV. 49.

1 *Chi-*

lis, Elbevii Marchio, eſt retentus. Inter hæc, Gulielmus Mætellanus junior, Legatus in Angliam miſſus, Reginam ejus gentis (uti mos eſt) officioſe ſalutavit, ſuæque animum erga eam, ſtudiumque pacis & concordiæ ſervandæ, demonſtravit. Tum literas procerum Scotorum ei porrexit. In iis inerat ſuperiorum officiorum benigna commemoratio, benevolentiæque plena. Ab Angla autem magnopere petebant; „Ut erga ſuam Reginam amice & humaniter, & publice & privatim, „ſe gereret. Ut, officiis provocata, non modo in amicitia inita libenter perſeveraret, „ſed arctioribus, ſi fieri poſſet, vinculis eam indies connecteret. Se, pro ſua vo- „luntate & ſtudio, inter vicina regna perpetuandæ concordiæ nullam occaſio- „nem prætermiſſuros. Unam & certiſſimam eſſe rationem, quæ omnium diſ- „ſidiorum veterum oblivionem afferret, & fontem diſcordiarum in poſterum „exhauriret, ſi Regina Anglorum, decreto publico univerſi populi, ſtatueret, „ac ipſa ſua auctoritate confirmaret, ſecundum ſe, ſuoſque (ſi quos gigneret) „liberos, hæredem Anglici regni jure eſſe Reginam Scotorum. Id decretum „cur æquum eſſet, & ex uſu univerſæ Britanniæ, cum Legatus pluribus „argumentis diſſeruiſſet, adjecit, Neminem in eo perficiendo diligentia & „ſtudio ipſam, ut quæ genere maxime eſſet propinqua, præcedere debere: „eamque benevolentiæ & officii declarationem ab ea Scotam ſperare.

XII. Ad hæc Angla: „Aliam exſpectabam, inquit, a Regina veſtra lega- „tionem. Miror enim ei e memoria excidiſſe, quid, ante ſuum e Francia diſ- „ceſſum, poſt longam flagitationem tandem promiſerit: ut videlicet fœdus „Lethæ tranſactum, ratum haberet & confirmaret. Qua de re certum mihi „reſponſum erat pollicita, ubi primum ad ſuos rediſſet. Jam ſatis mihi „verba dari ſum paſſa: jam certe tempeſtivum erat (ſiquidem ſuæ dignitatis „rationem habuiſſet) ut orationi tam benevolæ facta reſponderent.

XIII. Ad hæc ille; „Se a Regina, pauciſſimis poſt adventum diebus, in „hanc legationem miſſum, antequam ullam adhuc publicorum negotiorum „partem attigiſſet: in eo tantum fuiſſe occupatam, ut proceres, pleroſque „omnes de facie adhuc ignotos, ac tum primum ſalutatum advenientes, reci- „peret: maxime autem omnium, ut ad aliquam certam formam ſtatum religio- „nis reduceret: qua in re quantum eſſet difficultatis & moleſtiæ, ipſa non igno- „raret. Ex iis facile tua Majeſtas poteſt intelligere, potuiſſe nullum, ante „meum diſceſſum, Reginæ Scotorum tempus vacuum fuiſſe: nec homines „affuiſſe idoneos, quos in conſilium de rebus tam arduis advocaret: præſertim „cum qui extremas regni oras in ſeptentriones obverſas habitent, nondum, „ante meum ab aula diſceſſum, affuiſſent: præter quorum ſententiam, res „tanti in publicum momenti confici nec debeant nec poſſint. Tum illa com- motior: „Et quid, inquit, Reginæ hic erat opus conſultatione, id ut effe- „ctum redderet, ad quod efficiendum & [1] chirographo & ſigillo ſe aſtrinxerat.

„Ego,

1 *Chirographo & ſigillo ſe aſtrinxerat*] Ita princeps editio Edimb. cujus ſolius auctoritate cæteræ omnes innituntur. Genev. tamen *obſtrinxerat* ſcribitur, quale verbum cum nuſquam invenirent poſteriorum editionum procuratores, pro eo [*obſtrinxerat*] (non male quidem, niſi a principis codicis fide, nulla neceſſitate cogente, deſciviſſent) ſubſtituerunt. Cæterum *adſtringere ſe ad rem aliquam*, quam *obſtrin-*

„Ego, inquit ille, quid respondeam ad hæc in præsentia non habeo, ut de „quibus nec mandata ulla acceperim, nec Regina nostra exspectabat, ut a me „nunc ratio posceretur. Illud autem ipsa facile apud te potes expendere, quam „justas ipsa nunc moræ caussas habeat.

XIV. Post nonnihil verborum super his rebus ultro citroque jactatum, Regina ad gravissimum totius negotii caput reversa; „Hoc, inquit, in primis „notavi, quod & in oratione, nomine Reginæ vestræ, declarasti, & in man„datis procerum explicandis posuisti. Commemorasti enim, ex Anglorum „Regum sanguine eam oriundam, meque naturali illo vinculo, ut proximam „genere, ad eam diligendam constringi: quam rem ego inficiari nec volo, „nec possum. Orbi etiam universo perspicue ostendi, me, in omnibus meis „actionibus, adversus ejus salutem, aut regni tranquillitatem, nihil at„tentasse. Et, qui intimos meos sensus & cogitationes norunt, multi sunt „conscii, me, ne tum quidem, cum justissimas offensionum caussas illa „mihi præbuisset, meis insignibus usurpandis, titulumque regni mei vindi„cando, nunquam tamen in animum inducere potuisse, quin hæc odio„rum semina ab aliis potius, quam ab ea, exorta crederem. Utcunque ta„men hæc habent, meum, opinor, mihi viventi sceptrum non eripiet: „neque liberis (si qui ex me nascentur) erit impedimento, [1] quo minus in „meum locum succedent. Si quid autem interea humanitus acciderit, nun„quam tamen illud comperiet, quicquam a me factum fuisse, quod jus, quod „illa sibi in regnum Angliæ asseveret, aliqua ex parte lædat & imminuat. „Illud autem jus quale esset, nunquam diligentius mihi expendendum existi„mavi: nec ea de re unquam disquirere altius est animus, eamque, quorum in„terest, quæstionem judiciis disceptandam relinquo. Vestræ autem Reginæ „caussa siquidem justa est, illud a me pro certo exspectare potest, me nulla „in re ei nocituram: ac Deum præsentem nostri sermonis arbitrum testor, „me neminem, secundum meipsam, nosse, quem illi præferam; aut, si res „in controversiam veniat, eam possit excludere. Tu, qui competant, nosti, „inquit. Quibus tandem opibus, aut qua virium fiducia, misellæ illæ tantam „rem attentabunt? „Deinde, non longo sermone de illis interjecto, tandem is „finis fuit, ut, „Rem gravem & magni ponderis esse, diceret; ac nunc pri„mum serium de ea sermonem se habuisse: itaque longiore, ad eam expedien„dam, spatio esse opus. „Post paucos deinde dies arcessito rursus Legato; „Se „mirari vehementer ait, quid procerum, in ipso statim Reginæ adventu, sibi „velit postulatio: præsertim cum scirent, superioris offensæ caussas nondum „esse sublatas. Quid autem postulant? Ut ego videlicet, tam gravi affecta „injuria, absque ulla satisfactione, ei in re tanta gratificer? Hæc autem oratio „quantulum a minis abest? Isthac si pergant, illud velim cogitent, nec mihi „domi vires, nec foris amicos defuturos, magis quam illis, qui meum jus „tueantur.

XV. Ad

stringere usitatius multo videtur. Vide XVII. 18.

1 *Quo minus in meum locum succedent*] Forte *succedant*.

1 *Hanc*

XV. Ad hæc ille respondit, „Se ab initio dilucide ostendisse, proceres, ut hunc ad concordiam publicam aditum patefacerent, partim inductos officio, quod Reginæ suæ & securitati tuendæ, & dignitati amplificandæ prospicere debeant: partim studio pacis publicæ firmandæ, & conciliandæ amicitiæ. Tecum autem ut hæc apertius, quam cum ullo alio Principe agerent, effecit, non solum egregia tua erga illos voluntas, experiundo perspecta, sed etiam ipsorum incolumitatis ratio, quippe qui sibi vitæ & fortunarum omnium discrimen subeundum intelligant, si quis Reginæ jus oppugnet, aut si quis motus armorum, inter hæc regna, ea de caussa, oriatur. Quamobrem, non injusto studio sibi teneri videntur, qui cupiunt, ut, sublatis discordiarum seminibus, solida & certa cum pace dissidia componantur.

XVI. „Siquidem, inquit illa, ego quicquam attentassem, quod Reginæ jus imminueret, tum demum justa fuisset postulandi caussa, ut secus facta corrigerentur. Hæc autem postulatio, ut viva mihi linteum sepulchrale ante oculos proponam, exemplo caret: neque simile quicquam ab ullo Principum unquam est petitum. Animum tamen Nobilitatis vestræ in petendo boni consulo, eoque magis, quod hinc intelligam, Reginæ suæ colendæ, ejusque dignitatem promovendi, illis esse studium. Nec minus prudentiam amplector, quod & suæ securitati prospiciunt, & a fundendo Christiano sanguine abhorrent: cui (ut fateor) parci non posset, si qua factio se objiceret, quæ regnum sibi vindicaret. Sed quæ tandem illa erit? aut quibus viribus freta? Sed, his omissis, finge, me ultro in eam partem propendere, ut isti postulationi assentiar. Existimasne, me procerum voluntati potius, quam ipsi Reginæ id gratificaturam? Verum & alia sunt plurima, quæ me ab hac tranlactione avocant. Primum, quod non ignorem, quam sit periculosum, [1] hanc movere Camarinam: ac jure mihi semper abstinuisse videor, ne jus regni in disceptationem vocarem. Toties enim jam sermonibus, multorum jactata est controversia, de matrimonio justo, deque nothis & legitimis liberis, dum pro ingenio quisque aut huic aut illi parti studet, ut & ego ipsa, ob has disputationes, hactenus ad nubendum fuerim cunctatior. Semel, cum publice coronam accepi, matrimonium cum hoc regno inii: cujus pignus hunc annulum perpetuo fero: utcunque autem hæc se habent, quoad vixero, Regina Anglorum ero. Ego ubi defuncta fuero, in meum locum, qui jure potior erit, succedito. Ea si Regina vestra est, nulla interim in re ei obero: sin alteri jus est potius, iniquum erit

„postu-

1 *Hanc movere Camarinam*] Adagium est, quo quis inhibetur rem tractare, unde sibi infortunium arcessat. Ejus originem tradit Servius ad illud Virg. Æneid. III. ver. 701.

——— Et fatis nunquam concessa moveri,
Apparet Camarina procul ———

Camarina, inquit, *palus est juxta oppidum ejusdem nominis: quæ cum olim siccata, pestilentiam creasset, consuluerunt oraculum, an penitus eam desiccare præstaret. Vetuit Deus Camarinam moveri. At illi exsiccarunt, non obtemperante oraculo: & cessavit quidem pestilentia, sed per eam ingressis hostibus pœnas dederunt neglecti oraculi.* Ejus etiam meminit Silius Ital. lib. 14.

Et cui non licitum fatis Camarina moveri.

1 Ob

,, postulare, ut a me aperte afficiatur injuria. Si qua lex vestræ Reginæ ob-
,, est, mihi quidem ignota est, quod non libenter hac de re exactius disquiro.
,, Sed si qua est, ego, cum regnum inivi, civibus meis juravi, me leges eo-
,, rum non mutaturam. Quod autem secundo loco sumebas, ex hac successio-
,, nis declaratione arctius inter nos amicitiam coituram, vereor ne hinc sit po-
,, tius odiorum seminarium. Credisne tu, me libenter funeris mei apparatum
,, semper ante oculos habituram? Regibus hoc fere peculiare est, ut erga li-
,, beros nascendi jure sibi successuros alieno sint animo. Carolus Septimus
,, Galliarum Rex qualis erga Ludovicum Undecimum fuit? aut is rursus erga
,, Carolum Octavum? aut Franciscus nuper adversus Henricum? Quo igitur
,, animo me verisimile est fore, adversus propinquam meam, semel hæredem
,, judicatam? eo ipso videlicet, quo Carolus Septimus fuit erga Ludovicum
,, Undecimum. Accedit illud, in quo ego longe gravissimum pondus inesse
,, statuo.

XVII. ,, Novi ego populi hujus inconstantiam: novi quam præsentem re-
,, rum statum fastidiant: novi quam intentos habeant oculos in proxime succes-
,, suros: scio natura comparatum esse, ut plures (quod dicitur) Solem orien-
,, tem quam occidentem adorent. Id autem, ut aliorum exempla omittam,
,, ex meis ipsius temporibus didici. Cum soror mea Maria regnum teneret,
,, quibus votis plerique petebant, ut ejus in solio me collocatam viderent? Quo
,, studio in me provehenda ferebantur? Nec ignoro, quibus periculis subeun-
,, dis, homines eventum consiliorum suorum attentassent, si mea voluntas ad
,, eorum cupiditatem adjuncta fuisset. Nunc autem iidem illi, fortasse, non
,, sunt eodem erga me animo: non secus ac pueri, qui, inter quiescendum,
,, [1] ob poma sibi per somnum oblata, exultant, mox mane experrecti, ac sua
,, spe decepti, gaudium in lacrymas commutant: ita, qui me, cum Elisabeth
,, modo vocarer, summa benevolentia complectebantur, & si quos forte ala-
,, criore vultu eram intuita, secum cogitabant, statim atque ego regnum ade-
,, pta essem, se pro suæ cupiditatis potius, quam officii mihi præstiti, modo,
,, remuneratum iri: nunc vero, cum eventus exspectationi non respondeat,
,, quidam eorum non gravate novam rerum mutationem, in spem fortunæ
,, melioris, ferrent: nullæ enim Principum facultates, quantumvis magnæ,
,, insatiabiles hominum cupiditates explere poterunt. Quod si animi civium no-
,, strorum erga nos languescant, aut voluntates immutentur, ob temperamen-
,, tum nimiis largitionibus adhibitum, aut aliam leviculam caussam, quid suspi-
,, cabimur futurum, si certum regni successorem malevoli cives haberent,
,, ad quem animi sui ægritudines deferrent, aut se ipsi irati conferrent? Quanto
,, me judicas in periculo versaturam, tam potente & propinqua Principe succes-
,, sura, cui quantum ego virium in successione confirmanda adjicerem, tantum
,, meæ securitati detraherem? Hoc periculum nec ullis cautionibus, aut aliis
,, legum vinculis averti potest. Nec facile Principes, quibus regni spes oblata
,, est

1 *Ob poma sibi per somnum oblata exsultant*] Ita utraque Elzev. & Mosm. principi autem Edit. Edimb. Genev. & Francof. deest [*ob.*]

1 Cum

„est, sese intra juris & æqui terminos continebunt. Ego vero, si de meo „successore orbi constaret, nunquam res meas in tuto collocatas existimarem.

XVIII. Hæc in summa in illo congressu acta sunt. Nec adeo multis post diebus, Legatus Reginam rogavit; „Ecquid literis procerum Scotorum re„sponderet. Ego, inquit, in præsentia non habeo quod respondeam, nisi eo„rum benevolentiam & sedulitatem erga Reginam suam me probare: res au„tem tanta est, ut nequeam repente plane & diserte respondere. Verum, cum „vestra Regina, ad quod se astrinxit, in fœdere confirmando præstiterit offi„cium, tum erit tempestivum, ut meum erga se studium experiatur. Interea, „sine meæ dignitatis imminutione, nihil ei gratificari me posse arbitror. Hac „de re, [1] cum se illi quicquam mandatum habere negaret, nec unquam cum „sua Regina in hoc genus sermonum incidisse: neque se tum Reginæ, sed „suum de jure successionis judicium, & ad id confirmandum, rationes afferre: „comprobationem autem fœderis, per maritum, a Regina Scotorum, absque „eorum consensu, quorum id ratum aut irritum fieri interesset, expressam, „non tanti esse, ut ipsam omnesque posteros a regni hæreditate excluderet. „Nec inquiro nunc, inquit, per quos, quando, quomodo, qua auctorita„te, qua de caussa, fœdus illud factum fuerit: quando nihil horum in præ„sentia attingere sim jussus. Illud autem audeo affirmare, etiamsi ab ea, ma„riti voluntatem secuta, confirmatum esset, cum tamen ex eo tanta emolu„menta penderent, Reginam nostram in tempore omnes rationes conquisitu„ram, cur solvi & posset & deberet. Nec ego tamen hoc Reginæ nomine „loquor: sed eo tantum mea spectat oratio, ut ostendam, proceres nostros „non sine caussa laborare, ut omnibus controversiis radicitus ablatis, stabile „fœdus & perpetuum inter nos coëat.

XIX. Tandem, multis ultro citroque verbis de fœdere habitis, Regina eo perducta est, ut Legati utrinque congrederentur, qui fœdus retractarent: atque ad hanc prope formam corrigerent; „Ut Regina Scotorum abstineret „Regiis Anglorum insignibus: abstineret item titulis regnorum Angliæ & Hi„berniæ, Regina Anglorum, aut liberis ex ea superstitibus. Contra vero, „ut Angla caveret, neque se, neque posteros ex se genitos, quicquam actu„ros, quod jus successionis Scotæ læderet, aut imminueret.

XX. Hæc fere sunt, quæ in ea legatione sunt agitata: quæ dum foris de pace stabilienda tractantur, domi res ad seditionem paullatim spectare cœpit. Nam, ut antea dixi, permissa erat Reginæ ejusque familiæ unica Missa: qua de re cum edictum publicaretur, qui contradiceret, e tota Nobilitate unus est inventus, Comes Araniæ, multum, licet dissimulanter, indignante Regina. Proxima fuit offensio adversus Edimburgenses. Hi fere ad III. Cal. Octobres suos magistratus eligere solebant. Tum Archibaldus Duglassius præfectus de more edixit; „Ne quis adulter, fornicator, ebriosus, Missarius, aut obstinatus „Papanus, post proximas Cal. in oppido deprehenderetur, gravibus legum „pœnis

[1] *Cum se illi*] Ita omnes libri: rectius tamen cum Crafordio [*cum se ille*] videtur legendum.

1 Nev

„ pœnis in contumaces denunciatis. Id ubi ad Reginam delatum est, statim incognita caussa, magistratus in arcem custodiendos misit: civibusque imperavit, ut novos magistratus eligerent: atque edixit, „ Ut urbs omnibus fidelibus civibus pateret: „ [1] non sine risu & indignatione, quod homines flagitiosissimi, pro fidissimis ministris agnoscerentur.

XXI. Cum Regina majorem, quam exspectaverat, civium suorum patientiam hic comperisset, paullatim ulteriora tentare cœpit. Cal. Novembribus, ad Missam adhuc tenuem, & quotidiano cultu contentam, [2] omnem Papanæ pompæ fastum adjecit. Id cum Evangelii ministri tulissent ægerrime, & in publicis cœtibus magnis querimoniis rem prosecuti fuissent, ac Nobilitatem sui officii commonuissent, controversia in domo privata inter paucos est agitata: „ Possentne idololatriam, jamjam in omnium perniciem grassaturam, „ compescere, & summum magistratum, quando ipse nullum sibi modum statuat, intra legum præscripta per vim reducere. Ecclesiæ ministri in sententia, superioribus temporibus approbata, constanter permanserunt; „ [3] Posse videlicet magistratum sub leges vi cogi. Proceres, vel gratia, vel spe honorum & pecuniæ, minus firmi fuerunt, & tamen secundum eos, & numero & splendore superiores, judicatum est.

XXII. Aulam, inter hæc, indormientem suis vitiis, & in omnem luxum solutam, vix excitarunt latrones, limitum Anglicorum accolæ, qui vicinas regiones, velut permissa populatione, libere diripiebant, ac cæde interim & sanguine omnia fœdabant. Ad hos reprimendos, cum vicaria potestate, missus est Jacobus Reginæ frater, non tam, ut multi existimabant, ut augeretur honore, quam, [4] ut objiceretur periculis. Gravis enim erat ejus potentia Re-

1 *Non sine risu & indignatione, quod homines flagitiosissimi pro fidissimis ministris agnoscerentur.*] Frigida hæc est & maligna cavillatio. Non enim Regina ægre ferebat adulteros, fornicatores, ebriosos urbe exulare jussos, sed huic hominum fæci Pontificios omnes, nemine excepto, non tam impietatis profligandæ, quam Reginæ suæ insultandi studio, annumeratos fuisse.

2 *Omnem Papanæ pompæ fastum adjecit*] Ita princeps Editio Edimb. aliis autem omnibus (præter Mosm.) excidit vox *pompæ*.

3 *Posse videlicet magistratum sub leges vi cogi.*] Multos, & eos fere præstantissimos, e primis illis purioris religionis vindicibus ab hac sententia abhorruisse eorum scripta demonstrant.

4 *Ut objiceretur periculis*] *Hic succus nigræ lolliginis, hæc est ærugo mera.* Quanta enim benevolentia Regina fratrem & tum & diu postea fuerit complexa, tum alii scriptores, quum ipse Buchananus ostendit, qui summam rerum ei in aliquot annos fuisse demandatam, ipsumque Moraviæ Comitatu aliisque innumeris beneficiis (non sine quorundam e Nobilitate indignatione) postea auctum confitetur. In memoriam revocare debuerat Buchananus aureum Patroni sui dictum, XVII. 50. *Se meminisse*, inquientis, *observatum, & posteris ad imitationem relictam, ut in vita Regum & moribus occultiora vitia dissimularent, dubia mollius interpretarentur, manifesta eatenus ferrent, modo ne perniciem publicam secum traherent:* Quam regulam si ipse & Buchananus hic & innumeris aliis locis tenuisset, non utique nobilissimæ Reginæ existimationem, tot criminibus aut falsis aut ambiguis ferendis, tam atrociter commaculassent. [De hujus temporis rebus Scoticis ex fide scribendis admodum sollicitum fuisse Thuanum apparet ex ejus ad Cambdenum Epistola LIV.

Reginæ, gravior etiam innocentia, quæ ei sua vitia exprobrabat, & impetum ad tyrannidem retardabat. Sed Deus, ultra spem hominum, ejus justos conatus promovit: viginti octo enim e ferocissimis latronum laqueo sustulit: alios acceptis obsidibus, alios solo terrore nominis, compressit.

XXIII. Regina, ex ejus absentia, nonnihil licentiæ nacta videbatur. Nam præsentem rerum statum non satis æquo animo ferebat, cum ob religionis controversias, tum quod res administrabantur majore cum severitate, quam adolescens mulier, educata in aula omnium corruptissima, tolerare posset, (ut quæ legitimi regni moderationem Regibus indecoram, & aliorum servitutem suam libertatem interpretaretur) adeo ut frequenter impotentis animi voces exciperentur, & paullatim tyrannidis fundamenta jaci viderentur. Nam, cum superiores Reges omnes fidei Nobilitatis suam salutem credidissent, illa quidem [1] custodiam satellitum adhibere decreverat, sed rei exitum non inveniebat: neque enim ullam suæ cupiditati caussam prætendere poterat, præter inanem aulicæ magnificentiæ speciem, & exterorum Regum consuetudinem. Fratris vero mores quanto sanctiores erant, tanto majorem ei curam afferebant, quod neque suspicionibus aut criminibus fingendis locum dabant, neque vivendi licentiam laturi viderentur. Populum præterea ita animatum videbat, ut custodiam corporis pro tyrannidis non obscuro indicio accepturus esset. Igitur inquies animus, quod semel designaverat, cum quovis modo efficere statuisset, tale commentum excogitat. Erat Reginæ frater, Joannes nomine cupidus potentiæ, sed ingenio minus quam Jacobus severo, & qui facile induceret in animum omnia Reginæ obsequi, idçoque ei carior, & cupienti omnia miscere magis idoneus. Cum hoc, [2] absente Jacobo, consilium de stipatori-

qua ejus opem implorat, ubi & Buchananum acerbius scripsisse, & Jacobum Regem ob id succensuisse præceptori suo; quia tamen gesta sunt, dissimulari citra flagitium non posse profitetur: & apertius adhuc Epistol. LIX. ubi Moravii caussam sedulo agit. Cambdeni reponsio exstare videtur, in appendice ad Epistolas pag. 356. ubi omnia, quæ ex Buchanano narravit Thuanus, sola auctoritate fere Jacobi Regis refutat. Sed quis verum dijudicabit & Regi plus credet quam Historicis? Cambdeno gratias agit Thuanus Epist. LXXI.]

1 *Custodiam satellitum*] Reginæ obtrectandi nusquam non caussam arripit Buchananus, qui perpetuus Regii fastigii contemtor necessariam satellitum custodiam tyrannidis argumentum interpretatur. At rem ipsam penitius intuentibus, ne vel levissima tyrannidis affectatæ hinc suspicio suggerebatur. Nam, ut omittam vicinorum omnium Regum exemplum, cujus neglecti priores Scotorum Reges haud raro pœnas dedere, suberant Reginæ peculiares corpori suo custodes adhibendi rationes: ea autem in primis, quod fœmina, ætate florens, forma incomparabilis, multorum non modo exterorum, sed civium suorum votis petita, merito metuebat, ne cui in prædam aut ludibrium cederet. Quam autem justæ ei timoris caussæ inde suppeditarentur, vel quæ post evenerunt plus nimio ostendunt. Sed inquies, fidei Nobilitatis Reginæ incolumitas satis tuto credebatur. At quam fallax ea custodia, indicio erant Jacobus Secundus, Tertius & Quintus, a factiosis nobilibus toties in prædam abducti. Huc adde tot factionibus tum convulsam fuisse Nobilitatem, ut cui potissimum fideret Regina non inveniret, nunc his nunc illis fidem fallentibus, aut partes, ut quemque nova spes metusve impellebat, subinde mutantibus.

2 Im-

toribus assumendis communicat. Ejus hæc fuit ratio. Nocte tumultum annunciandum curant, ac si Jacobus Hamiltonius, Araniæ Comes, Reginam, per comitum infrequentiam, clam aggredi, atque in suam arcem, quæ ad quatuordecim millia passuum aberat, asportare conaretur. Hæc videbatur fabula illis verisimilis futura, vel ob Reginæ animum ab eo alieniorem, vel ejus immodicum erga eam amorem, quorum neuter vulgo erat obscurus. Hoc, uti compositum erat, tumultu nunciato, cum bonam noctis partem per agros propinquos equites discurrissent, postridie custodes ad fores Regias appositi apparent, aliis indignantibus, aliis ridentibus. Hujus commenti auctores, etsi ipsi scirent vulgo fidem sibi non haberi, tamen ipsi secum gestiebant, securi de opinione hominum, cum neminem eorum, qui aderant, sibi palam repugnaturum certi essent.

XXIV. Ab hoc initio, aula in luxum & lasciviam præcipite, jus tamen adhuc æquabiliter dicebatur, & scelera plectebantur. Summa enim rerum penes Jacobum Reginæ fratrem erat, qui ob fortitudinem & æquitatem cunctis erat carus. Consilio in primis utebatur Gulielmi Mætellani, adolescentis summo ingenio, quique magna jam dederat præclaræ indolis experimenta, magnamque in posterum exspectationem concitarat. Horum virtute & consilio factum est, ut domi & foris esset summa tranquillitas, & is rerum status, quem boni cuperent, factiosi magis indignari, quam queri, poterant.

XXV. Inter hæc, in regia orta est consultatio, quæ totos tres menses universam aulam exercuit. Qui proxime superioribus annis aut Reges fuerant, aut locum Regum tenuerant, publicum patrimonium (quod nunquam in Scotia fuit amplum) prope ad nihilum redegerant, & [1] immoderatæ Reginæ luxui nihil erat satis. Procerum ac plebis facultates, proximorum temporum tumultibus, vehementer erant attenuatæ: nihil restabat, unde in aulicorum sumtuum subsidiis, aliquid deradi poterat, præter sacerdotia. Arcessit in aulam sacerdotum principes: adjuncti, e primoribus Nobilitatis, qui vel ingenio persuadere, vel auctoritate cogere, possent. Tandem, post longam disceptationem, cum sacerdotibus, magis infirmitatis conscientia non recusantibus, quam rationum vi permotis, transactum est, & e fructibus Ecclesiasticis tertia pars decisa est, unde Regina ministros orthodoxos aleret, reliquum in suos usus reservaret. Ea transactio nemini omnium fuit grata. Sacerdotes opulentiores indignabantur quicquam ex veteri fortuna sibi detrahi: Ministri Evangelii nihil æqui a Regina exspectabant: ad ipsam autem ex illa ostentata spe non adeo multum rei perveniebat. Multis enim ex veteribus possessoribus suorum fructuum pars tertia condonabatur: multis etiam, non viris modo, sed etiam fœminis, domestici ministerii merces, & operæ per multos annos impensæ hinc præmia, & senectutis viaticum, assignabatur.

XXVI.

1 *Immoderatæ Reginæ luxui nihil erat satis*] Ita quidem omnes libri, at mihi vix dubium est quin [*immoderato*] legi debeat, quemadmodum pag. seq. lin. 11. *immoderata luxuria*, & XVII. 33. *immodicus luxus*, & Ciceroni *immoderata intemperantia* dicitur.

1 Is

XXVI. Ea hieme, Regina Jacobum fratrem, magno cum bonorum omnium aſſenſu, Marriæ Comitem creavit: nam, quod virtuti honos eſſet habitus, omnes laudabant; quod propinquitati aliquid eſſet conceſſum, non improbabant; & utilitati publicæ conſultum non pauci exiſtimabant, quod vir, genere illuſtris, meritis erga patriam illuſtriſſimus, hoc honore auctus, majore cum auctoritate in publicis functionibus procurandis verſari poſſet. Nec deerant, qui Reginæ beneficentiam eo ſpectare crederent, ut animum Jacobi, quem iis rebus, quæ per abſentiam ejus in aula gerebantur, offenſum non dubitabant, eam reconciliare voluiſſe arbitrarentur. Tum quoque uxor ei data eſt Agnes Ketha, Comitis Martialis filia: quibus in nuptiis, epularum magnificentia, aut verius immoderata luxuria, omnium amicorum animos graviter offendit, & invidis maledicendi materiam ſuppeditavit: eoque vehementius, quo ille in omni ſuperiore vita ſe temperantius geſſerat. Non adeo multo poſt, ei pro Marria (quæ veteri jure Joannis Areskini fuiſſe deprehenſa eſt) Moravia donata eſt.

XXVII. Gordonius, ablata primum ſibi Marria, deinde Moravia, cui regioni diu præfuiſſet, ſe velut patrimonio ſpoliatum arbitratus, omnia ſua conſilia eo conferre cœpit, ut æmulum everteret. Multa eum præterea ad id facinus incitabant. Nam cum eſſet, ob multa majorum in Reges merita, omnium Scotorum longe opulentiſſimus, & majorum ipſe potentiam malis artibus quotidie augeret, primum Joannem Forboſium (uti ante dictum eſt) falſis teſtibus circumvenerat: deinde Jacobo Stuarto, Jacobi Quinti fratre, ſine liberis defuncto, procurationem Moraviæ ab eis, qui in ſummo magiſtratu erant, adeptus, ſe quaſi hæredem gerebat, quibus opibus eo magnitudinis crevit, ut, æmulatione depoſita, omnes, qui propinquas ei regiones incolebant, in ejus auctoritate conquieſcerent, & prope in ditionem concederent.

XXVIII. Inter hunc aliorum vel metum periculi, vel ſervitutis patientiam, unius hominis libertas, &, ut ipſe videri volebat, ſuperbia, eum peſſime habebat. [1] Is erat Macaintotius, magnæ inter priſcos Scotos familiæ princeps, natus quidem & educatus inter homines feros & prædæ aſſuetos, tamen, ſive arcano naturæ impulſu, ſive rectis monitoribus uſus, comitate & modeſtia, omnique humanitatis genere, cum iis certabat, qui magna parentum & magiſtrorum cura ad virtutem capiendam erudiuntur. Hujus adoleſcentis cum Gordonius potentiam ſuſpectam haberet, nec ingenio recto ad ſcelerum miniſteria abuti poſſe videretur, manum ei necopinanti injecit, atque in cuſtodia detinuit. Sed, cum nullum in eo capitale crimen inveniret, ſubmiſſis amicis (uti dictum) ei perſuaſit; „Ut ſe „ſuamque cauſſam ipſi permitteret: eam unam eſſe rationem, & e cuſtodia „cum bona gratia abeundi, & amicitiæ cum longe potentiore ineundæ. Homine ſimplice, & minime malo, ad ſuum exitium hac fraude impulſo, tamen adhuc mortis ejus invidiam Gordonius vitans, cum ſua egit uxore, ut ea ſe culpæ

1 *Is erat Macaintotius*] Hoc Huntilæi flagitium ſupra XVI. 4. ac iiſdem fere verbis narratur: neque juſta Buchanano cauſſa ſuppetiiſſe videtur, cur ingrati facinoris memoriam lectoribus ſuis refricaret.

2 *Cer-*

culpæ supponeret. Nec virilis animi mulier rem cunctanter suscepit, ac miserum, & innoxium, & supplicem, & deditum, absente marito, securi percussit. Hoc supplicio, vicinis vel metu stupentibus, vel largitione conciliatis, quicquid terrarum ultra Caledonios est, uni parebat. Itaque homo, & gloriæ & potentiæ avidissimus, molestissime ferebat, Jacobum Moraviæ Comitem sibi æmulum appositum; statusque præsentis impatiens, in omnes rerum occasiones erat intentus: actaque ejus omnia assidue & palam calumniabatur: libriumque, sua manu scriptum, Reginæ porrexit, in quo eum gravissime, sed levissimis argumentis, affectatæ tyrannidis accusabat.

XXIX. In diversa regione, eodem tempore, Jacobum Heburnum, Bothueliæ Comitem, æris alieni magnitudo, & indomitæ libidines, ad insidias eidem Moravio instruendas impellebant. Is enim, luxuriosa adolescentia inter scorta & popinas acta, eo redactus erat, ut aut civile bellum ei foret excitandum, aut audaci aliquo facinore extremæ inopiæ metus propellendus. Omnia circumspicienti maxime commodum ei videbatur perturbandi status publici initium, si Moravium cum Hamiltoniis committeret: [1] certa, ut videbatur, spes, in utriusque partis exitium incertum. Primum Moravium adit: ei persuadere conatur; „Ut Hamiltoniorum familiam, Reginæ, regno, atque ipsi privatim imminen-„tem, e medio tollat. In id suam operam pollicetur. Nec id facinus ingratum Reginæ fore contendebat: quæ, præter commune omnium Regum odium, quo sanguine proximos, velut in exitium suum intentos, prosequuntur, etiam peculiares offensionum caussas, nec eas injustas, habere videbatur: vel ob Evangelicæ doctrinæ studium, cujus Aranius unicus erat assertor, ob quam etiam cum Gusio in Gallia contraxerat inimicitiam; vel ob contentionem verborum, nuper in Scotia, cum altero Reginæ avunculo, Elbevii Marchione, habitam. Sed cum Moravius, homo probus & innocens, abhorreret a fœditate tam scelerati facinoris, Heburnus ad Hamiltonios se contulit, & ministrum ad cædem Moravii, cujus potentiam moleste ferebant, se offert; „Illum esse unum, qui spes eorum „remoretur, & commoditatibus obstet: eo sublato, Reginam, velit nolit, in „ipsorum potestate futuram. Ratio autem expedita & facilis videbatur. Regina tum in Falcolandia erat: ea arx est, cum ejusdem nominis pago: modica in propinquo silva est, in qua platycerotes cervini generis (quas vulgo damas falso appellant) aluntur. Regina cum aut eo iret, aut in loca vicina prope quotidie cum familiari comitatu, perfacile videbatur, Moravium, inermem & incautum, tollere, & ipsam in suam potestatem redigere. Cæteris non ægre persuasum, ac tempus facinori perpetrando constitutum.

XXX. Unus Araniæ Comes scelus est execratus: clamque, literis ad Moravium missis, omnem rei ordinem exposuit. Moravius per eundem nuncium rescribit: sed Aranio forte absente, literæ patri ejus redditæ fuerunt. Ibi, consilio

1 *Certa, ut videbatur spes, in utriusque partis exitium incertum*] Corrupta videtur sententia, cui tamen incerta conjectatione medicinam ferre non ausim. Cæterum id innuere Buchananus videtur, Bothuelium, Moravio semel cum Hamiltoniis commisso, certam spem animo concepisse, ut alter alterum (an Hamiltonium, an Moravium, anne vero utrumque, incertum,) exitio mactarent.

filio inito, Aranius a patre in arctam custodiam est inclusus, e qua noctu elapsus, ad Falcolandiam contendit. Ut ejus fuga palam est facta, equites in omnes partes dimissi, qui comprehensum retraherent, quos, in silvam ingressus, ea nocte frustratus est. Mane ad Falcolandiam deductus, omnem insidiarum ordinem aperit. Nec multo post, Bothuelius & Galvinus Hamiltonius, qui manu facinoris patrandi partes susceperant, consecuti, in arce Falcolandiæ, jussu Reginæ custodibus appositis, retinentur. Cum facinus totum ante oculos esset, & ad locum tempusque ab Aranio dictum duces convenissent, exploratoresque retulissent, equites multis in locis apparuisse, Aranius, rei ordinem interrogatus, paullum animo turbatus est: nam, cum Reginam deperiret, Moravioque arctissima junctus esset amicitia, & illis gratificari cupiebat, & patrem, hominem minime malum, sed ad res difficiles suscipiendas nimis facilem, e conjuratione eximere volebat. Pietate & amore animum in diversa ea nocte per solitudinem rapientibus, ita mente est emotus, ut non obscure ex vultu & sermone animi perturbatio appareret. Præcesserant & aliæ, quæ juvenis animum commoverent, caussæ. Nam cum, ad eum diem, liberaliter & pro amplitudine familiæ fuisset educatus, pater, homo ad rem attentior, consiliarios nactus, qui id vitium alerent, filium, magno comitatui assuetum, ad unum ministrum redegit. Qui facinus patrandum susceperant, diversi in custodias missi, Bothuelius in arcem Edimburgensem, Galvinus in Sterlinensem, donec de caussa cognosceretur. Aranius, ad Fanum Andreæ, quo Regina erat profectura, missus, atque in arce Archiepiscopi asservari jussus. Ibi, quoties ad se redibat, ad Reginam, de se deque aliis, tam prudenter & accurate scribebat, ut in suspicionem incideret simulatæ insaniæ, quo patrem e conjuratione cædis eximeret. Cæteros ita constanter & acriter accusabat, ut aliquoties ad concilium productus, se, quando facinus tam occultum aliis testibus coarguere non posset, armis cum Bothuelio dimicaturum promitteret. Circa ea tempora, Jacobus Hamiltonius, Aranii pater, primum ad Reginam scripsit, deinde, ipse ad Fanum Andreæ venit, ac multis precibus ab ea postulavit, „Ut filium suum, Bothuelium, & Galvinum Hamiltonium, „acceptis vadibus, sibi dimitteret: nec impetrare quicquam potuit. Eisdem etiam diebus, Regina Britannodunum, arcem longe omnium quæ sunt in Scotia munitissimam, sed quam Hamiltonius tenuerat, ab eo tempore quo Prorex fuerat, repetitam accepit.

XXXI. Georgius Gordonius (uti ante diximus) Moravio inimicus, Hamiltonio, filii sui socero, in manifesto scelere implicito, ac prope perculso, longe infensior factus, occasionem adesse ratus, cum impune inimicum e medio tollere posset, duabus familiis illustribus ad caussam adjunctis, primum per suos tumultum in oppido, tum admodum infrequenti, curat excitandum, sperans Moravium ad rem auctoritate sua sedandam ex aula egressurum. Ibi facile hominem, inermem & incautum, in turba opprimi posse. Id ubi parum ex sententia processit, e suis aliquot armatos, ad perpetrandum facinus, in Regiam venire sub vesperam jubet, qui Moravium, in suum hospitium redeuntem a Regina, quæ ad multam noctem eum detinere solita erat, obtruncarent.

Id

Id enim tempus maxime videbatur idoneum, & rei patrandæ, & patrata evadendi. Ejus rei cum ad Moravium permanasset indicium, nec is, nisi oculis foret subjectum, crediturus esset, paucis ex amicorum fidissimis (ne quid suspicatus fuisse videretur) comitatus, unum & alterum e Gordonianis, manu in exitu atrii pertentans, armatos deprehendit. Re ad Reginam delata, Gordonius accitus, suorum aliquot commentus domum discessuros, arma induisse, deinde, nescio qua de caussa, retentos: ita tum, ea excusatione magis accepta quam probata, disceditur.

XXXII. Ea æstate, Legatis utrinque missis, agebatur, ut Reginæ Scotorum & Anglorum Eboraci congrederentur, ibique de multis controversiis transigerent: sed cum prope ad iter se compararent, res in aliud tempus rejecta est. Caussa differendi colloquii vulgo ferebatur, quod Aumalius, e Gusiis fratribus unus, literas Legati Anglici, qui in aula Gallica tum agebat, resignasset: quodque, illius opera maxime, navis Anglica, quæ alterum vehebat Legatum, fuisset direpta. Itaque, rebus, uti credibile erat, ob has & alias injurias, ad bellum Gallicum inclinatis, Regina e Fano Andreæ Edimburgum profecta, Aranium eodem misit, & in arcem ibi condidit.

XXXIII. Interea Jacobus ejus frater, Havicum ad frequentem in illis locis mercatum profectus, quinquaginta e latronum, qui illuc convenerant, primariis, inopinato adventu oppressit: cæteris circa provinciis metum ingentem incussit, & totum illum tractum ad tempus quietiorem reddidit. Verum id factum, ut amorem & reverentiam bonorum ei conciliabat, ita invidorum animos magis ac magis in ejus exitium indies inflammabat. Nam, ad tres familias potentissimas, in ejus perniciem pronas, accessit Gusiorum conspiratio. Hi enim, cum veteres Ecclesiæ Romanæ ritus restitui vellent, nec id vivo Moravio perfici posse arbitrarentur, ad eum quovis modo tollendum omnem ingenii vim intenderunt. Spem perpetrandi sceleris multa eis faciebant: in primis autem, quod Galli, qui Reginam deduxerant, domum reversi, quantæ essent Gordonii opes, quam inquietus animus, quam item operam in Missa asserenda pollicitus esset, omnia paullum supra verum augentes, exposuissent, re in aula Gallica multum inter Papanos agitata: hæc ejus perficiundæ ratio tandem est inita. Scribunt ad Reginam, „Ut Gordonii vecordiam promissis alat: Joanni ejus filio spem suarum nuptiarum magis ostentet, quam promittat: ut, hac spe occæcatus, quo vellent, impelleretur: simul nomina eorum edunt, quos una interimi vellent. Ad hæc literæ Pontificis Romani & Cardinalis eodem incitabant. Nam cum ad immodicum, cui Regina assuerat, luxum, opes publicæ non sufficerent, a Pontifice Romano pecuniam, tanquam ad bellum, adversus eos qui ab Ecclesia Romana defecerant, poposcit. Is rescripsit obscurius, sed Cardinalis aperte, „Pecuniam, ad id bellum non defuturam: sed iis demum interfectis, quorum nomina essent edita. Has Regina Moravio, cæterisque ad cædem destinatis, literas ostendit, sive quod indicium ad eos aliunde permanasse crederet, sive ut animi sinceri, & occulta consilia ab iis non separantis, faceret fidem.

XXXIV.

XXXIV. Igitur, cæteris ad facinus exſequendum comparatis, Regina magno deſiderio teneri ſimulat, eam Scotiæ partem, quæ ad ſeptentriones vergit, inviſendi: & hanc ejus cupiditatem Gordonius, liberaliter invitando, alebat. Tandem cum Abredoniam, ad Idus Auguſti, ventum eſſet, Gordonii uxor, virilis animi & conſilii mulier, omnibus modis Reginæ animum verſabat, nunc ut ſecretas cogitationes penitus haberet exploratas, nunc ut in partem, quam volebat, eam inflecteret. Gnara enim erat, quam levi momento ſint mobilia Regum conſilia: nec ignorabat, quo animo Regina, non multo ante, in utrumque, Moravium nempe & Gordonium, fuiſſet affecta. Nam, cum utrumque odiſſet, ſecum interdum agitare ſolebat, utrum priorem ſublatum vellet. Moravii innocentiam licentiæ ſuæ adverſam graviter ferebat, & Gordonii perfidiam, primum erga patrem, deinde matrem, multis experimentis perſpectam, oderat, & potentiam metuebat. Sed avunculorum & Pontificis Romani literæ ad Moravii cædem urgebant. Hanc ejus cunctationem, cujus non ignarus erat, Gordonius cum eximere vellet, rurſus per uxorem promiſſa de inſtaurandis ritibus Romanis repetit. Ea cum libenter Regina acciperet, unum tamen, nec id adeo magnum, erat impedimentum, quo minus ei aſſentiretur, quod non putaret (uti affirmabat) e dignitate ſua, Joanni filio ejus (qui, ante paucos dies, ob tumultum Edimburgi excitatum, in cuſtodiam traditus, effugerat) reconciliari, niſi ad cuſtodiam liberam, ſaltem ad paucos dies, Sterlinum rediret. Id Regina, non tam ob eam, quæ ſimulabatur, cauſſam, volebat, quam ut omnia integra, extincto Moravio, haberet, neu ad nuptias, abſente ſponſo, cogi poſſet. Gordonius quidem ſatisfacere Reginæ cupiebat: ſed filium, velut obſidem, in manum hominis, maxime ſuis conatibus adverſi, (is erat Joannes Marriæ Comes, Moravii avunculus, qui arci Sterlinenſi præerat) dare cunctabatur, præſertim incertus, quam in partem Regina cædem patratam [1] acceptura foret.

XXXV. Cum inter ingenia, ſe invicem fraude captantia, ita mutuis ſuſpicionibus laboraretur, ac ſe Regina in mora eſſe negaret, quo minus ex ſententia res conficeretur, neque quicquam expediret: tamen Joannes Gordonius, & ipſe ſuam operam oſtentans, in omnes eventus intentus, circiter mille e propinquis & clientibus ſuis, homines ad quodvis facinus paratos, armaverat, atque in propinqua oppido loca adduxerat. Moravius vero, etſi non optime comitatus eſſet, & hæc omnia (uti per amicos ex aula Gallica & Anglica erat præmonitus) in ſuum exitium videret parari; nec interim Reginæ admodum confideret, de die ſolita obibat in aula munia; nocte intra cubiculum [2] unum

&

1 *Acceptura foret*] Vide ſupra ad XV. 32.

2 *Unum & alterum ſuorum*] Hanc locutionem Germaniſmi crimine a quibuſdam inſimulatam abſolvunt Voſſius de Lat. falſo ſuſpecta, cap. 27. & Cellarius cur. poſter. pag. 426. Cæterum dubitari poteſt, an [*unus & alter*] collective ſemper. *i. e.* pro [*duo*] accipiantur, anne vero interdum disjunctive pro *unus aut duo*; quemadmodum Horatius uſurpare videtur II. Epiſt. I. 74.

Si verſus paullo concinnior unus & alter.

Et Art. ver. 15.

Purpureus late qui ſplendeat unus & alter
Aſſuitur pannus. ——

Et

& alterum suorum vigilare jubebat: ac sæpe de inimicorum insidiis certior factus, amicorum præsidio fretus, omnes eorum conatus absque tumultu elusit.

XXXVI. Eisdem forte diebus, Bothuelius, per funem e fenestra dimissus, ex arce Edimburgensi evasit. Rebus Abredoniæ mutua simulatione adhuc suspensis, cum Regina progredi statuisset, a Joanne Leslio, homine nobili, Gordonii cliente, invitata, domum ejus, ad duodecim ferme millia passuum ab oppido distantem, divertit. Is locus, ut infrequens, Gordonianis ad cædem commodus est visus: Leslius vero, qui secretorum consiliorum non erat ignarus, deprecatur; „Ne hanc sibi ac suæ familiæ inurant infamiam, ut ipse „potissimum Reginæ fratrem, hominem alioqui non malum, nec sibi inimi- „cum, ad cædem prodidisse videatur. Proxima nox ad Rothimajum Abrenethiorum villam satis tranquille transacta est, quod postridie in Strabogio Gordoniorum arce diversari statuissent. In id tempus consilium cædis est dilatum, quo in loco omnia in ipsorum potestate erant futura. Itaque, inter eundum, cum Gordonius longum cum Regina sermonem instituisset, ac tandem eo ventum esset, ut ille accuratius Joanni filio veniam erroris peteret: quod videlicet homo adolescens, legum ignarus, fugisset e custodia, in quam, nullum ob scelus, sed ob tumultum, nec illius tamen culpa excitatum, datus esset. Regina contra contendebat; „Suam imminutam visum iri auctoritatem, nisi filius ejus „in aliam custodiam, quamlibet laxam, ad aliquot dies, rediret: ut, velut „expiata priore culpa, dimitti honestius posset. Gordonius, qui destinati facinoris occasionem prætermitti nollet, etsi levia imperabantur, tamen obstinate renuebat: vel quod, si Regina cædem factam non probasset, culpam ejus in filium conferri volebat: vel quod, si, absente filio, ac Regina non invita, res confici posset, tamen adolescentem obsidem videbat futurum. Ea Gordonii pervicacia Regina adeo fuit offensa, ut, cum jam prope in ædium ejus conspectu esset, alio diverteret. Ita tota facinoris sapientissime, ut ipsis videbatur, constituta ratio, tum quidem dilata est, donec Ennernessum ventum esset. Nam, præterquam quod juri dicundo ibi ipse Gordonius præfectus erat, quod arcem Regiam (quæ in colle edito imminet oppido) teneret, tota circa regio clientelis ejus plena erat. Regina, cum in arce diversari statuisset, & a custodibus esset exclusa, tum demum timere cœpit, ut quæ in oppido immunito pernoctatura esset, cum interea Huntilæi filius plus mille selectis equitibus, præter propinquæ regionis promiscuam multitudinem, in armis haberet. Regina, consilio pro re præsenti capto, aditus omnes oppidi vi-

Et II. Sat. V. 24.

——— *Si vafer unus & alter*
Insidiatorem præroso fugerit hamo.

Quibus & similibus locis [*unus & alter*] Gallice *un ou deux*, Anglice *one or two* fere interpretamur. Sic apud Buchananum XX. 15. *Cum uno & altero comite Edimburgum venit*, perinde fere sonat quod apud Livium lib. 27. cap. 31. *Vagabatur cum uno aut altero comite per maritimas domos dies noctesque*: Et Tacit, vit. Agric. cap. 40. *Uno aut altero amicorum comitatus*: Et nostrum, VIII. 32. *Cum uno aut altero fere comite per deserta loca vagus*; pro quo editi libri *cum uno & altero* exhibent. Paria his sunt XIX. 24. *Cum uno & altero ministro*, & XX. 58. *Uno aut altero, e ministris, cesis.* Vide XVII. 31. XVIII. 1. XIX. 62.

vigiliis obsidet: naves, quæ commeatum advexerant, in statione fluminis paratas esse jubet, ut, si major vis ingrueret, id perfugium haberet. Nocte intempesta, exploratores ab Huntilæo missi, cum primi vigiles de industria eorum adventum dissimulassent, progressi in angustias, ac undique circumventi, capiuntur: & e Montanis Catana tribus, cum primum se adversus Reginam duci intellexit, Huntilæum deseruit, & postridie ad eam in oppidum venit.

XXXVII. Audito Principis periculo, magna priscorum Scotorum multitudo, partim excita, partim sua sponte, affuit: in primis Fraserii & Monroi, hominum fortissimorum in illis gentibus familiæ. Cum jam satis a vi tuta videretur, arcem Regina oppugnare cœpit. Ea, cum nec propugnatoribus, neque cæteris rebus, ad oppugnationem sustinendam, satis esset munita, deditur. Propugnatorum præcipui supplicio affecti, cæteri incolumes dimissi. Tum concurrente undique Nobilitate, aliorum adventu, ulterioribus domum redire permissis, cum satis firmo præsidio quarto die Abredoniam rediit. Ibi demum metu liberata, vehementer in Gordonii odium inflammatur, & in vindictam prona, fratrem rursus omni favoris ostentatione amplexa est, simulando se totam ex eo pendere, ac suam salutem in ejus incolumitate positam cunctis persuadere nititur.

XXXVIII. His Gordonius totam scenæ aulicæ faciem cum videret inversam, Moraviæ Comitem, nuper morti destinatum, in summa gratia esse, sese, e summa spe honoris & dignitatis, in flagrantissimum odium incidisse: cum ulterius jam se progressum existimaret, quam ut receptus ullus ad veniam restaret, ad præcipitia se consilia convertit. Nec ullum aliud periculis instantibus remedium ratus, quam ut Reginam quovis modo in suam redigeret potestatem; eam etsi in præsentia se graviter offensurum videbat, tamen officiis, blanditiis, & filii nuptiis, quarum etiam avunculi credebantur auctores, muliebrem animum cum tempore flecti posse non desperabat. Itaque, communicato cum amicis consilio, Moravium, quovis modo posset, tollere decrevit. Eo enim sublato, neminem esse, cui vel Regina imperium mandaret, vel qui susceptum sustinere posset. Rei perpetrandæ spem afferebant speculatores: ac, præter alios, [1] Georgius Gordonius, Sutherlandiæ Comes, qui assiduus in aula, simulatione erga Reginam benevolentiæ, omnia ejus consilia rimabatur, ac per idoneos homines indicabat: nec modo temporum & locorum opportunitates observabat, sed operam suam in re perficiunda offerebat. Accedebat ad hæc, oppidum undique apertum, & insidiantibus commodum; cives, vel beneficiis conciliati, vel necessitudine juncti, vel metu nihil ausuri; auxilia Montanorum dimissa domum; cum Comite Moraviæ paucos esse, & e longinquis regionibus adductos, quorum offensa ei non esset magnopere pertimescenda: & cum, per vicinas regiones, omnes in ipsius essent pote-

1 *Georgius Gordonius Sutherlandiæ Comes*] Non *Georgio*, sed *Joanni* ei nomen fuisse ostendunt Acta publica, quibus Conventu 28 Maji 1563 læsæ majestatis damnatus, 14 vero April. 1567 in integrum restitutus memoratur.

2 *Acies*

potestate, rem sine sanguine perfici posse: uno homine extincto, & Regina in potestatem ipsorum redacta, cætera vulnera perfacile posse sanari. His cogitationibus ad rem aggrediendam impulsus, cum jam ratio perpetrandi facinoris constituta esset, ex literis Comitis Sutherlandiæ & Joannis Leslii deprehensis, omnia eorum consilia sunt patefacta. Sutherlandius, cognito indicio, discessit: Leslius, agnita culpa, veniam impetravit; ac deinceps, quoad vixit, fortem & fidelem operam Reginæ, deinde Regi præstitit.

XXXIX. Huntilæus, quæ exitum suorum consiliorum, in loco, ob circumjectas paludes, prope inaccesso, cum magna suorum manu exspectabat, intellecto, quid in aula gereretur, ex consilio amicorum, statuit in montes secedere. Sed, cum ex vicina Nobilitate, quæ ad Reginam convenerat, multos haberet sui studiosos, eorum promissis satis confisus, iterum mutato consilio, statuit eventum pugnæ in loco natura munito exspectare. Moravius, cum suorum, quibus confideret, vix centum equites haberet, sequentibus qui aderant proceribus, in primis Jacobo Duglassio Mortonii Comite, & Patricio Lindesio, ad hostem ducere cœpit. Cæteri ex vicinis agris collecti, circiter octingenti, magna ex parte ab Huntilæo præcorrupti, magis Moravii cohortem ad exitium tracturi, quam in periculis opem laturi, magna cum verborum jactatione una progrediebantur; „Pollicebantur enim, sese hostem, sine aliorum ope, debellaturos: adessent modo, ac spectatores sese præberent.

XL. Præmissi equites, qui circa paludem aditus omnes servarent, ne Huntilæus evaderet, cæteri lentiore gradu adventabant: & quanquam superiore nocte e Gordonianis non pauci diffugissent, restabant adhuc, supra trecentos, suis se locis tenentes. Eo cum ventum esset, Moravius in clivo propinquo, unde prospectus in paludes erat, cum suis, simplice ordine aciei instructa, stetit. Reliqui statim, inter ducendum adversus hostem, aperte proditionis signum dederunt: qui ramos ericæ (cujus magna in illis locis copia erat) ut ab hostibus agnoscerentur, tegumentis capitum affixerunt. Ubi propius ventum est, Huntilæani, securi de exitu, gradum ad eos accelerant, & cum adversam aciem a proditoribus turbatam viderent, & jam in fugam conversam, ut expeditius sequerentur, sarissas abjiciunt: &, strictis ensibus, ad terrorem integrorum, proditionem ingeminantes, in hostem magno gradu feruntur. Proditores eodem illo impetu [1] aciem stantem una se rati in fugam aversuros, ad eam accelerabant. Sed Moravius, qui nullam in fuga spem videret, neque quicquam, præter honestæ mortis decus, restare crederet, exclamavit, „Ut sarissas sui præ se tenderent, nec in aciem suam fugientes reciperent. Illi, præter opinionem exclusi, cornua utrinque confusis ordinibus prætereunt. Huntilæani vero, qui jam profligatam rem putarant, cum aciem quidem parvam, sed prætentis hastilibus horrentem, cernerent, ipsi, ut quisque, ac sine ordine sese inferebant, nec, propter hastarum longitudinem, ex adver-

1 *Aciem stantem*] Hanc veram lectionem ex ipsa narrationis serie indagavit accuratissimus Crafordius, pro quo libris omnibus scriptum est [*etiam stantem*.]

1 Ei

verso ad manus venire poterant, repentino terrore perculsi, non paullo celerius fugiunt, quam antea sequebantur. Eam fortunæ mutationem proditores conspicati, jam fugientibus instant, ac, ut se a priore culpa purgarent, quicquid fuit cædis [1] eo die, ipsi ediderunt. Cæsi ex Huntilæanis circiter CXX. capti C. ex altera acie nemo. Inter captivos fuit ipse Huntilæus, ac duo filii Joannes & Adamus. Pater, ætate ingravescente, [2] &, ut in homine corpulento, angusto spirituum meatu, inter capientium manus est exanimatus: cæteri, multa jam nocte, Abredoniam ducti. Moravius, ministro Ecclesiæ suum adventum exspectare jusso, primum omnium gratias Deo immortali egit, quod e tanto ac tam præsenti periculo, nullis suis viribus & consilio, sed ejus unius benignitate, præter omnium exspectationem, cum suis emersisset. Deinde ad Reginam illinc profectus est. Ibi, inter mutuas multorum gratulationes, Regina nec vultum hilariorem, nec vocem lætitiæ indicem edidit.

XLI. Proximis diebus, Joannes Gordonius supplicio est affectus, non sine vario motu animorum: erat enim adolescens viriliter elegante forma, in ipso florentis ætatis aditu, Regalibus nuptiis non tam destinatus, quam earum simulatione deceptus, &, quod non minorem indignationem quam misericordiam movebat, ab imperito carnifice laceratus. Regina mortem ejus, cum multis lacrymis, spectavit: verum, ut erat ad celandos animi sensus composita, ita tum ejus mœstitiam varie interpretabantur: eoque magis, quo non minore odio ei fratrem, quam Huntilæum, esse plerique intelligebant. Adami ignovit adolescentiæ. Georgius, natu maximus, desperatis domi rebus, ad socerum Jacobum Hamiltonium se recepit: ut vel apud eum fugæ latibulum, vel ejus precibus veniam culpæ impetraret. Multi e Gordoniorum clientibus, prout quisque deliquisse visus est, alii pecunia, alii exilio multati: nonnulli in longinquas regni partes, ne res domi turbarent, relegati: quibus potentiores contigerant deprecatores, scelere soluti, ac in pristinum gratiæ locum restituti.

XLII. Ita, vel compositis vel sopitis ad septentriones rebus, reliqua hiems per quietem transacta est. Ad V. Cal. Decembris, Bothuelius, per fœcialem in custodiam, unde erat elapsus, redire jussus, cum non paruisset, hostis publicus est denunciatus. Ad Reginam, Abredonia Perthum reversam, venit Jacobus Hamiltonius, pro Georgio Gordonio genero deprecatum: ac satis clementi responso accepto, tamen generum tradere est coactus. Is ad Dumbarum in custodiam est remissus: ac deinde, anno proximo, qui fuit M. D. LXIII.

M.D. LXII I. [3] ad VII. Cal. Februarii, inde arcessitus Edimburgum, perduellionis damnatur, ac Dumbarum remittitur. Hoc maxime tempore, edicto multa pecuniaria irrogata

1 *Eo die*] Commissa est hæc ad Corrichiam pugna 28 Octobris anno 1562.

2 *Et, ut in homine corpulento, angusto spirituum meatu*] Libri omnes copulam minime necessariam hic inferferunt, legentes *& angusto spirituum meatu*.

3 *Ad VII. Cal. Februarii*] *i. e.* 26. Januarii: at Acta publica eum 8 Februarii damnatum testantur: proinde vox [*Cal.*] delenda, atque pro [*VII.*] scribendum [*VIII.*] vel [*VI. Idus Feb.*]

3 *Sub*

gata fuit, si quis Quadragesimalis jejunii tempore carnibus vesceretur: in quo edicendo, non religionis, sed publicæ utilitatis caussa valuit. Archiepiscopus Fani Andreæ, quod, post edictum in adventu Reginæ factum, nec Missis audiendis nec dicendis abstinuisset, in arcem inclusus fuit Edimburgi: cæteri, ejusdem criminis rei, leviter multati, graviore pœna denunciata, si postea ejus culpæ affines deprehenderentur. Jam comitiorum, quæ in XX. mensis Maji indicta erant, dies advenerat. Regina coronata, atque amplissima veste amicta, cum ingenti pompa in Senatum venit: novum prorsus spectaculum, nisi, sub ejus matre & avia, oculi hominum ad tolerandum imperium muliebre fuissent assuefacti. In eo conventu, quædam decreta fuerunt, in eorum favorem, qui puriorem Evangelicæ legis doctrinam profitebantur: ac in Monetarios paucos animadversum. Reliquum æstatis Regina venationi in Atholia indulsit.

XLIII. [1] Sub finem autumni, permittente Regina, rediit in Scotiam Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, [2] XX. anno quam turpiter a Rege Gallorum destitutus abierat, uti ante a nobis est scriptum: ac [3] proximo anno, qui fuit M. D. LXIV. mense Januario, in conventu publico, ad id prope unum indicto, remisso exilio, & bonis receptis, restitutus; eamque restitutionem Regina prosequuta est multa verborum honorificentia, commemoratis in se Comitis multis magnisque officiis, in prima sua adhuc infantia: quippe cujus ope fuerit e manibus inimicorum liberata, & regni insignibus decorata. M.D. LXIV. Ex Anglia deinde, commeatu in tres menses impetrato, ad Id. Feb. venit in Scotiam Henricus ejus filius. Hunc adolescentem, genere & forma præstantem, amitæ suæ filium, Regina Scotorum comiter accepit: cumque, quotidiana consuetudine illecta, amare cœpisset, frequens sermo de eo in virum asciscendo vulgo ferebatur, nec invita quidem Nobilitate, quod permagnæ commoditates ex iis nuptiis in totam Britanniam redundaturæ viderentur, si volente Regina Anglorum fieri possent. Illa, ut quæ utrisque eodem gradu consanguinitatis erat proxima, [4] non tam repugnabat, quam

1 *Sub finem autumni*] Perperam a Buchanano Levinii in patriam reditus in annum conjicitur 1563, (quippe quem Conventu publico anno proximo 1564 ineunte restitutum tradat:) ex aliis enim nostris scriptoribus & Camdeno Anglo plane liquet Levinium in patriam demum reversum anno 1564. Rem vero extra dubium ponunt Thomæ Randolphi (Anglæ ad Scotam tum legati) literæ, quibus Gul. Cæcilium de Levinii ad Edimburgum 27 Sept. 1564 adventu certiorem facit. *E Biblioth. Cotton. Caligula. B. 10.* Vide quæ mox sequuntur.

2 *XX. anno*] Ita jubente Crafordio restituimus, pro quo libris omnibus irrepsit [*XXII.*] in Angliam enim concessit (ut supra ostendimus ad XV. 20.) anno 1544, reversusque anno, ut modo docuimus, 1564, non quod Crafordius Buchananum secutus existimat, 1563.

3 *Proximo anno, qui fuit 1564, mense Januario*] Imo vero anno 1565, juxta supputationem Romanam. Quod si veterem Scotorum anni ordiendi rationem sequamur, tum non [*proximo anno*,] sed [*eodem anno*] erat dicendum. Vide Not. 1. huj. pag.

4 *Non tam repugnabat, quam se auctorem credi volebat*] Nihil falsius. Reginam enim Anglorum summa ope adnixam fuisse ut nuptias istas impediret, non modo Jacobus Mel-

quam [1] se auctorem credi volebat: suamque in conficiendo aliquam esse gratiam, simulque ex usu suo putabat, propinquæ suæ potentiam hac mediocritate conditionis coërceri, ne, supra quam vicinis esset tutum, augesceret. Sed, quæ res omnia jam transacta paullum retardarit, cunctaque tandem divina & humana miscuerit, paullo altius initio repetito, quo magis omnia in aperto sint, paucis explicabo.

XLIV. Erat inter aulica ministeria, David quidam Rizius, Augustæ Taurinorum natus, e patre homine quidem probo, sed pauperculo; ut qui, elementa Musices docendo, ægre se & familiam sustentabat. Hic, cum nullum, quod suis patrimonium relinqueret, haberet, liberos utriusque sexus psallere docuit. Ex iis, cum David in adolescentiæ vigore constitutus, non inamoena voce præditus, & a patre in musicis institutus esset, in spem fortunæ liberalioris erectus, Nicæam, in aulam Ducis Sabaudiæ, nuper in suam ditionem restituti, profectus est. Sed ibi non pro spe acceptus, cum omnium rerum egenus omnia circumspiceret, tandem in Morettium incidit, jam tum, Ducis missu, iter in Scotiam adornantem. Hunc cum secutus eo venisset, nec Morettius, homo non admodum copiosus, operam ejus aut necessariam aut utilem sibi existimaret, ibi subsistere paullum, & fortunam denuo experiri decrevit: eo maxime adductus quod Regina diceretur cantionibus valde oblectari, nec ipsa Musices omnino imperita esset. Igitur, ut primum sibi aditum ad eam pateficeret, egit cum cantoribus, quorum plerique Galli erant, ut inter eos appareret: semel atque iterum auditus placuit: statimque in eorum collegium adscriptus est. Ibi brevi, cum Reginæ sensum atque mores intellexisset, partim adulando, partim alios ministros calumniando, perfecit, ut non minore esset apud Reginam gratia, quam apud cæteros odio. Neque tamen hoc fortunæ blandientis favore contentus, cum æquales omnes partim viliores fecisset, partim variis criminationibus expulisset, paullatim assurgere, & majora negotia tractare, cœpit: donec [2] ab epistolis assumtus esset; &, hoc prætextu, secretius & seorsum a vulgo agere cum Regina posset. Jam sermonibus materiam dabat repentinus ho-

Melvillius, Memor. pag. 56. & Camdenus Hist. Eliz. ad annum 1565, sed ipsius Elizabethæ ad suos in Scotia legatos Tho. Randolphum & Nicolaum Throgmortonium mandata, eorumque responsa, in Biblioth. Cottoniana adhuc asservata, evidentissime demonstrant. Sed neque his contenta Elizabetha, quo magis aversam ab hoc matrimonio voluntatem suam testaretur, ad primum nuncium, Darlæi matrem in custodiam conjecit, Leviniumque ac filium omnibus, quas in Anglia tenebat, possessionibus privavit, nec legatum suum Darlæum Regis nomine salutare unquam est passa.

1 *Se auctorem credi volebat*] Tantum abest ut Angla harum nuptiarum auctor aut fuerit, aut credi voluerit, ut, quamvis per suos legatos Robertum Dudlæum postea Leicestriæ Comitem Scotæ maritum anxie commendare videretur, quo Mariæ animum ab aliis in Germania, Gallia, *&c.* procis diverteret, tamen eo ejus consilia omnia spectabant, ut Regina Scotiæ, nullo matrimonio inito, ac proinde nulla prole relicta, diem suum obiret.

2 *Ab epistolis assumtus esset*] Gallicarum tantum epistolarum cura ei erat demandata, quo munere Rauletus Gallus, quod illicitos amores sectaretur, non multo pridem exciderat, id quod ex Tho. Randolphi ad Gul. Cæcilium literis 3 Decemb. 1564 apparet. *Bibl. Cotton. Calig. B.* 10.

1 Cu-

hominis, tantum non mendici, ad opes non mediocres progressus, & supra virtutem fortuna, supra fortunam arrogantia, & æqualium contemtus, & cum superioribus æmulatio. Alebat hanc vanissimi hominis insaniam magnæ partis Nobiliorum adulatio, qui amicitiam ejus captabant, salutando, orationi ejus subserviendo, foribus obambulando, exitus reditusque ejus observando. Unus autem Moravius, in [1] cujus animo nihil simulatum inerat, non modo non assentabatur, sed vultu plerumque eum aspernabatur: quæ res non minus Reginam, quam Davidem ipsum, offendebat. Ille contra, ut subsidium sibi adversus odia procerum compararet, adolescentem, Regiis nuptiis destinatum, omni assentationis genere ambiebat: in eumque familiaritatis gradum pervenerat, ut lectum, cubiculum, secretosque sermones, communicaret: persuaderetque adolescenti incauto, & in id quod cupiebat proclivi credulitate, sua maxime opera fieri, ut Regina oculos in illum conjiceret. Semina etiam discordiarum inter eum & Moravium assidue serebat: eo enim pulso, reliquum vitæ cursum sibi inoffensum fore, promittebat.

XLV. Cum jam non obscuri rumores vulgarentur, non solum de nuptiis Henrici, sed etiam de secretis ejus cum Regina congressibus: [2] nec belli sermones de Davidis cum ea familiaritate spargerentur, Moravius, qui bene monendo nihil aliud quam sororis odium assequebatur, statuit ab aula secedere, ne rerum, quæ gerebantur, auctor crederetur. Nec Regina moleste ferebat, tam severum arbitrum abesse, eo maxime tempore, quo factionem ei adversam confirmabat. Exules enim, [3] Bothuelium e Galliis, Georgium Gordonium Sutherlandiæ Comitem e Flandria, revocavit: & alterum Georgium Gordonium, Huntilæi Comitis filium, e custodia eductum, priori dignitati & loco restituit. Bothuelium, e Galliis reversum, Moravius de recentibus contra se insidiis accusat: detulerunt nomen juvenes honesto loco nati, qui in Gallia ex intimis ejus familiaribus erant. Res aperta, atrox, invidiosa. Cum dies caussæ dicendæ appropinquaret, primum Regina cum fratre diligenter egit, ut ab accusando desisteret. Cum ille exorari non posset, quod multum [4] ad famam suæ

1 *Cujus animo nihil simulatum inerat*] Quam vere hoc prolatum, ex sequentibus patebit. Vide interim Melvillium qui pag. 63. Moravium tradit, adamante magni pretii muneri misso, Rizii opem humiliter implorasse, pollicitumque, si ejus opera cum Regina in gratiam rediret, se Rizii amicum unicum & protectorem futurum.

2 *Nec belli sermones*] Quæ hic non semel de Reginæ cum D. Rizio familiaritate narrantur, pura puta mendacia sunt, nulla veri similitudine innixa, eo consilio a Moravio ejusque sectæ hominibus excogitata, ut Reginam civibus suis exosam redderent, gradumque ad eas quas mox excitaturi essent tragœdias præstruerent.

3 *Bothuelium e Galliis revocavit*] Tantum abest ut Regina Bothuelium e Galliis tum revocarit, ut eum ingratiis reversum in jus vocari, renuentique capitis pœnam denunciari jusserit. Vide literas Randolphi Angli ad Cæcilium, *Bibl. Cotton. Cal. B.* 10.

4 *Ad famam suâ interesse putaret*] Ita constanter omnes libri: mihi vero vix dubium est, quin [*famam suam*] legi oporteat. Ita enim Cic. lib. 16. Epist. 1. ***Magni ad honorem nostrum interest, quam primum ad urbem me venire.*** Et lib. 5. Ep. 12. ***Equidem ad nostram laudem non multum video interesse: sed ad properationem meam quiddam interest te exspectare, dum ad locum venias, ac statim caussam illam totam & tempus arripere.***

1 Mora-

ſua intereſſe putaret, quam in partem eventus acciperetur; Regina, quod proximum erat, multos procerum per literas deterruit, ne diem judicii obirent: Alexandrum Glancarniæ Comitem, Moravio amiciſſimum, cum non longe a Sterlino iter ei eſſet, de via ad ſe arceſſivit. Tantus tamen omnium bonorum erat conſenſus, ut Bothuelius, non modo ſua conſcientia prædamnatus, ſed publica ſui ſceleris deteſtatione permotus, diem cauſſæ dicendæ obire non ſit auſus.

XLVI. Hoc vulgi ſtudium adeo Reginæ animum adverſus fratrem accendit, ut jampridem ei deſtinatum exitium maturaret: cujus ita ratio compoſita erat. [1] Moravio Perthum evocato, ubi Regina cum paucis erat, ibi Darlæus cum eo ſermonem conferre debebat: cum nemo dubitaret, Moravium libere & ſimpliciter locuturum, re in altercationem deducta, David Rizius primus eum feriret; cæteri mox vulneribus conficerent. Hac de conjuratione Moravius per amicos, qui in aula erant, edoctus, tamen certus eundi pergebat. Tandem per [2] Patricium Ruvenum iterum admonitus, ex itinere ad matrem, in propinquas ejus ad lacum Levinum ædes, divertit: ac, alvo forte ſoluta, ea morbi excuſatione uſus, ibi ſubſtitit. Interea, cum amicorum quidam eum inviſerent, rumor ſtatim diffuſus eſt, ibi eum hæſiſſe, [3] ut Reginam & Darlæum redeuntes Edimburgum interciperet. Equites paſſim dimiſſi, cum neminem armatum conſpexiſſent, tamen Regina tanta celeritate ac tam trepide iter illud confecit, velut certo imminente periculo.

XLVII. Nuptiis jam inſtantibus, ut aliqua conſenſus publici ſpecies ad Reginæ voluntatem accederet, convocatur Sterlinum magna pars procerum: ſed hi præcipue, quos aut libenter conſenſuros, aut repugnare non auſuros, credebant. Ex iis, in conſilium adhibitis, multi aſſenſerunt, modo ne quid in religionis doctrina publice recepta innovaretur: plurimi citra ullam exceptionem, quod Reginæ gratum fore exiſtimabant, ad id ſententias accommodabant. Unus, Andreas Stuartus Ochiltrius, palam profeſſus eſt, ſe nunquam aſſenſurum, ut Papanæ factionis Rex aſſumeretur. [4] Moravius quidem alienus a nuptiis non erat,

1 *Moravio Perthum evocato*] Ita Buchananus animum induxit omnia patrono ſuo aſſentari, ut cuncta ejus dicta apud eum oraculorum inſtar obtineant; quæcunque autem ipſius exiſtimationi adverſantur, ficta protinus & commentitia evadant. Quanquam enim ea quæ ſequuntur pari auctoritate (& poſteriora majori forte) inniti videantur, Reginæ tamen & Darlæi de Moravio tollendo conſilium, tanquam res explorata narratur, illius vero Darlæo ſtructæ inſidiæ ceu vanæ & futiles exhibentur.

2 *Patricius Ruvenus*] Is ipſe eſt, qui intra annum vertentem principem in Davide Rizio trucidando operam præſtitit, forte etiam jam tum ſcelus animo meditatus, cuique propterea parva aut nulla hac in re fides debeatur.

3 *Ut Reginam & Darlæum redeuntes*] Hic rumor de Regina Darlæoque intercipiendis fabula Buchanano videtur; at rem veram narrant Melvillius pag. 56. & Spotiſvodius pag. 190. De ea ambigue ſcribit ad Gul. Cæcilium legatus Anglus 4. Julii 1565, qui hoc iter (quod vulgo *Bathienſe* ſive [*The Road of Baith*] appellatur) die Dominico proxime præcedente confectum memorat. Bibl. Cot. Ibid.

4 *Moravius quidem a nuptiis alienus non erat*] Imo vero alieniſſimus a nuptiis erat Moravius, neque quidquam intentatum, quo

erat, (ut qui in primis auctor erat juvenis ex Anglia evocandi) sed videbat quantis motibus ea res initium datura esset, si, non assentiente Angla, conficerent. Pollicebatur etiam, se curaturum, ut, volente atque auctore Angla, omnia transigerentur, si modo religioni caveretur. Sed cum videret, in illo conventu nullum libere censendi locum futurum, maluit abesse, quam sententiam dicere, sibi fortasse exitiabilem, & in publicum inutilem. Jactabatur etiam vulgo illa quæstio, possetne Regina, defuncto marito, quem vellet alium ex animi sententia virum sumere: aliis censentibus, Reginæ, ex morte viri, eam libertatem non negandam, quæ plebejis quoque conceditur: aliis contra affirmantibus, in regnorum hæredibus diversum jus esse, ut quæ una opera & virum sibi sumerent, & populo Regem darent: multoque æquius esse, ut populus uni puellæ maritum, quam puella Regem universis eligeret.

XLVIII. Mense Julio, [1] venit ex Anglia Legatus, qui ostenderet, „Reginam Angliæ, quæ in eodem consanguinitatis gradu utrumque contingeret, „mirari, quod rem tantam præcipitarent, neque secum communicarent: quique magnopere peteret, ut interposita mora, diligentius rem expenderent, „fortasse non sine utriusque regni emolumento. Hac legatione cum nihil actum esset, statim secuta est alia. Nicolaus Throgmortonus, Eques, nomine Reginæ Anglorum, Levinium & filium ejus monuit, in certum diem commeatum habere: eumque diem jam præteriisse: domum itaque illos redire jubet, nisi se multari exilio, bonaque in fiscum redigi mallent. Illi, nihil ea comminatione retardati, in sententia perstiterunt. Interea Regina, cum connubium illud nimium dispar videretur, si nuper maximi Regis uxor, ipsa regni illustris hæres, adolescenti privato, nullis insignioribus honorum titulis claro, nuberet, edictum publico præconio promulgavit, in quo Darlæus Dux Rothesajus ac Rossiæ Comes appellatur. [2] Præterea, ad rem accelerandam urgebant

quo illas impediret, reliquit; cujus rei vel illud certissimum indicium est, quod statim post eas confectas arma sumserit, capitalesque deinceps inimicitiæ inter eum & Darlæum exarserint.

1 *Venit ex Anglia legatus*] Duas hic ex Anglia legationes commemorat: at priorem commentitiam esse narrat Camdenus: Thomas quidem Randolphus, qui aliquot annos apud Scotam, ab Angla legatus, vel speculator potius, hæserat missus, nondum Scotia excesserat. Ex Nicolai autem Throgmortonii literis apparet eum hac de re legatum missum fuisse mense Majo, quem tamen Buchananus serius illo qui mense Julio advenerat, refert venisse.

2 *Præterea ad rem accelerandam*] Vel hinc elucet quam non immerito Jacobus Melvillius Buchanano objicit nimiam credulitatem, qua (inquit ille) haud raro factum est, ut ex vagis conviventium sermonibus dicendi scribendique materiem arriperet. Quis enim non videt has maleficarum prædictiones, aniles fabulas esse, quas, qui nobilissimam Reginam odio inexpiabili insectabantur, superstitioso popello credendas propinabant. Et sane mirum est Buchananum, dum frivolas aut incertas matrimonii maturandi caussas comminiscitur, veram oblivisci, nempe metum ab Angla, quæ nullum non movebat lapidem, ne Maria, non modo cum Darlæo, sed ne cum quoquam mortalium connubio jungeretur. *Melvill. Camden.*

gebant maleficarum ex utroque regno prædictiones, quæ, si nuptiæ citra finem Julii mensis conficerentur, multa Regibus commoda in posterum promitterent; re secus gesta, damna & ignominiam comminarentur. Accedebant rumores, passim de morte Reginæ Anglorum divulgati; diesque præscriptus, intra quem moreretur: quæ prædictio, non tam divinationem, quam civium conjurationem, denunciare videbatur. Erat & illa festinandi Reginæ caussa non levissima, quod suos avunculos a nuptiis illis aversos non dubitabat: igitur, si mora longior interponeretur, metuebat, ne quod ab illis, quod rem prope confectam turbaret, impedimentum objiceretur. Nam cum secretum illud decretum, de bello sacro per totam Christianorum ditionem suscitando, & pura Christi doctrina penitus exstirpanda, esset factum, eique Dux Gusius imperator destinatus, spes improbas & immodicas aleret, is statuit, per sororis filiam, ita domesticis tumultibus perturbare Britanniam, ut nullo auxilio transmarinos amicos juvare possent. Sed Davide, qui tum apud Reginam plurimum poterat, contendente, ex usu rei Christianæ nuptias eas futuras: quod Henricus Darlæus, & pater ejus sectæ Papanæ acerrimi essent assertores, & in utroque regno gratiosi, clarisque familiis innexi, multisque clientelis subnixi; res, diu agitata, tandem impulsa est. Is cum, si nuptiæ coirent, consentientibus Regina Angliæ & Nobilitate Scotica, duo suis rationibus adversa videbat; primum, in eis conficiendis nullam suam fore gratiam; deinde religionis incolumitati cautum iri, sin vero Regina se ad Concilium Tridentinum adjungeret, ipse sibi honores, sacerdotia, sine modo pecuniam, sine æmulo potentiam, promittebat: igitur, omnia moliendo, tandem perfecit, ut nuptiæ præcipitarentur, Scotis non satis æquis, Anglis vehementer infensis.

CVII. REX.

XLIX. [1] Quarto Calendas Augusti, HENRICUS STUARTUS Mariam Stuartam uxorem ducit: factoque silentio, acclamatum est, precante multitudine, ut prospere omnia succederent Henrico & Mariæ, Scotorum Regibus: ac postridie, Edimburgi iidem Reges præconio pronunciantur. Id factum non modo Nobilitatem, sed vulgus quoque, gravissime offenderat: nec deerant, qui indignarentur, rem pessimi exempli factam. „Quid enim attineret concilium de Rege creando cogere, cujus nunquam sententiam roges, „nulla in re auctoritate utaris? In Senatus loco præconem supponi, qui, pro „senatus-consulto præconium recitet. Enimvero non consultationem jam „esse, sed, quomodo Scoti tyrannidem ferre possent, tentationem. Eam su-

1 *Quarto Cal. Augusti*] Merito a Cl. Clerico aliisque Buchanano vitio vertitur in re Chronologica negligentia; hic enim diem mensemque designat, anni vero (quod factum oportuit) non meminit. Quod si annum proxime memoratum 1564 hic intelligendum quis caussetur, is male rationes subducit; alii quippe scriptores, & (quorum fides omnibus præponderat) ipsa Acta publica Mariam nuptam testantur 29 Julii 1565.

1 *He-*

suspicionem auxit procerum absentium desiderium. Aberant enim Nobilitatis fere principes, Jacobus Dux Castellerotii, Gilespicus Argatheliæ, Jacobus Moraviæ, Alexander Glencarniæ, Andreas Rothusiæ, Comites, compluresque alii, splendore generis & opibus clari. Ad eos fœciales missi: cum non paruissent, exilio multati, in Argatheliam major pars secessere: inimici eorum in aulam revocati. Ita rebus omnibus, quantum satis videbatur, adversus rebelles comparatis, Reges, quatuor millibus comitati, Glascuam venerunt: rebelles Pasleti se continebant.

L. Ibi, pro partium ingeniis, variæ consultationes fuerunt. Reges, misso fœciali, arcem Hamiltoniam dedi petunt: ac, re infecta reverso, ad prælium se expediunt. Altera factio, secum ipsa discors, variis sententiis distrahebatur. [1] Hamiltonii, qui in illis locis summas habebant opes, nullam pacis firmam conditionem esse asserebant, nisi Regibus sublatis. „Illis enim inco„lumibus, nihil aliud sperandum, quam nova bella, novas insidias, & pacem „simulatam, aperto bello magis periculosam. Privatorum injurias sæpe labo„rum tædio deponi; sæpe magnis emolumentis compensari: Regum inimi„citias sola morte extingui. Moravius & Glencarnius, qui intelligebant, eos non publicum emolumentum, sed privatas opes spectare, (ut qui, Regina exstincta, proximi hæredes essent) & a cæde, & ab Hamiltonii imperio (quod crudele & avarum non ita pridem senserant) juxta abhorrebant, mitiora consilia probabant; „Dissensionem enim esse civilem, & adhuc incruentam, in „qua hactenus, non armis, sed sententiis esset certatum: eam, si fieri pos„set, honestis conditionibus esse finiendam. Ad hæc consilia, non defuturos „in Regiis castris, qui & pacem cupientes libenter audirent, & incolumi„tatem tueri armis necessariis conantibus non essent defuturi. Reges autem, „per adolescentiam, fortasse minus prospicere: nondum autem ea peccasse, „quæ ad labefactationem status publici pertinerent: si qua vitia adsint, quæ „ad privati dedecoris labem faciant, ea non morte aboleri, sed levioribus re„mediis curari, oportere. Se enim meminisse observatum, & posteris ad imi„tationem relictum, ut in vita Regum & moribus occultiora vitia dissimula„rent, dubia mollius interpretarentur, manifesta eatenus ferrent, modo ne „perniciem publicam secum traherent.

LI. Hæc sententia cum pluribus placuisset, cæteri Hamiltonii, præter Jacobum gentis principem, sibi quiescendum statuerunt: ille enim, sedecim equitibus comitatus, cum proceribus remansit. Hi cum, ita extenuatis viribus, infirmiores essent, quam ut vel congredi possent, vel ad suas quisque vires penetrare, temporibus obsecuti, ea nocte Hamiltonium venere: postridie Edimburgum profecti, ut ibi belli gerendi consilium inirent, cum & arx urbi imminens assidue in eos jacularetur, nec amici, e regionibus longinquis, tam celeriter quam res poscebat, convenire possent, & Reges, prope vestigiis co-

1 *Hamiltonii* ——— *nullam pacis firmam conditionem esse asserebant.*] Vide *Camdeni Animadversiones in Jac. Aug. Thuani Historiam, in qua res Scotica memorantur.*

eorum inhærentes, adventare dicerentur, multum rogante ac pollicente Joanne Maxuallio Heresiano, Drumfrisium versus iter ingrediuntur. Reges, retro Glascuam reversi, Leviniæ Comitem vicarium in regionibus ad occidentem hibernum spectantibus constituunt: ipsi Sterlinum, ac inde in mediam Fifam, progressi, Nobiliorum majorem partem jurare cogunt, si quis ab Anglia motus armorum ingrueret, fidelem operam se navaturos: reliquos pecunia, aut relegatione multant: bona rebellium, qui in Angliam finitimam secesserant, sicubi comparerent, diripiunt: conventus juridicos indictivos per omnes regiones denunciant, ad anquirendum de reliquiis conjurationis: [1] ad IX. Octob. exercitus, Edimburgo eductus, Drumfrisium versus iter capessit. Maxuallius, qui ad eum diem studium factionis Regibus adversantis præ se tulerat, tempus ad suas res agendas adesse ratus, velut supplex pro partibus, obviam est progressus: cum eis, de parte patrimonii soceri sui, quam vehementer cupiebat, loquitur. Ea, homo impiger, & consilio manuque promtus, facile impetrata, ad rebelles redit: ostendit, „Nihil in se opis esse, proin sibi consulant: Angliam esse „propinquam: si eo secedant, se, rebus compositis, mox secuturum, suasque „omnes fortunas cum eis conjuncturum. A Moravio interim mille libras, expensæ in stipendia militum nomine, extorsit: hanc pecuniam in equites expensam ferebat. Jussus enim paucas equitum turmas conducere, suos ministros domesticos pro mercenariis ostentabat.

LII. Reges, adventu suo, & accessione Heresiani ad suas partes, territis inimicis, ac omnibus circumcirca pro arbitrio constitutis, ducibusque partium expulsis, & cæteris in eorum periculi eventum intentis, circa finem Octobris Edimburgum rediere. In Scotia usque ad initium veris res tranquillæ fuere. Conventus Ordinum totius regni promulgatus erat in mensem Martium, ut bona exulum publicarentur, & nomina ex albo Nobilium eraderentur, ac insignia lacerarentur, quorum nihil, absque conventus publici decreto, Regibus licet.

LIII. Interea David, aulam principibus procerum vacuam nactus, quo suam immoderatam potentiæ spem confirmaret, Reginam impotentibus consiliis armabat, assidue hortando, ut factionum principes ferro coërceret. Paucis e medio sublatis, cæteros nihil ausuros. Sed stipatores Reginæ, quod Scoti genere essent, in cædem Nobilitatis nefariam non facile consensuros putabat. Eis loco dejectis, eo totis viribus incubuit, ut exteri (quod fere omnis tyrannidis esse solet initium) ad custodiam eligerentur. Primum injecta mentio, de Germanis arcessendis: quod ea natio summa fide erga dominos fuerit. Verum David, [2] re secum diligentius expensa, commodius suis rationibus est ratus, ut Itali ad id munus adhiberentur: primum, quod homines ejusdem gentis magis in sua potestate futuros crederet: deinde quod, nulla religione imbuti, ad res turbandas aptiores viderentur: ut quos, citra omne discrimen æqui atque iniqui, ad quodvis facinus facile impelli posse arbitraretur. Præterea homines egeni &

1 *Ad IX. Octob.*] X. Octob. 1565 habent Acta publica.

2 *Re secum diligentius expensa*] Vide Camdeni Animadver. supra cit.

1 Cum-

& facinorosi, sub tyrannis nati & educati, bellis nefariis assueti, & qui procul domo in Britannia nihil carum haberent, ad res novas magis videbantur idonei. Igitur, paullatim e Flandria, aliisque continentis regionibus, milites vagi arcessiri cœpti, sed prope singuli, & per intervalla, ne eâ res agi videretur. Horum aliquem offendere, quam Reginam ipsam erat periculosius.

LIV. Cæterum, ut apud Reginam crescebat indies Davidis auctoritas & potentia, ita Rex quotidie apud eam vilior fiebat. Nam, ut in faciundis nuptiis Reginæ præceps fuerat temeritas, ita repente secuta est pœnitentia, & mutatæ voluntatis non obscura indicia. [1]Cum enim, a nuptiis statim, sine publico consensu, publice præconis voce Regem pronunciasset, & postea in diplomatis observatum ad id tempus fuisset, ut Regis & Reginæ nomen exprimeretur, non multo post, utroque nomine servato, mutatus tantum ordo est, ut Reginæ nomen prius, Regis posterius scriberetur. Tandem Regina, ut omni gratificandi potestate spoliaret maritum, caussata est, per ejus absentiam, dum venationibus & aucupiis esset occupatus, multa aut non suo tempore fieri, aut omnino prætermitti: commodius fore, ut ipsa pro ambobus subscriberet: hac ratione prospici posse, ut & ille suis voluptatibus frueretur, & publicas necessitates ejus absentia non moraretur. Id cum ille, ut qui nulla in re eam offendere volebat, in bonam partem accepisset, primum levibus de caussis ablegatur: ut procul a concilio & negotiorum publicorum conscientia abesset, & omnium beneficiorum gratia ad solam Reginam redundaret. Itaenim secum rationem inibat, Regem, cujus nec amicitia cuiquam esset fructuosa, nec ira formidabilis, paullatim in contemtum omnium venturum. David etiam, quo res indignior esset, ei substituitur, qui ferreo typo diplomata quædam pro Rege signaret. Ille, hac fraude omni cura publica exutus, etiam ne molestus rerum secretarum arbiter esset, hieme asperrima Peblium detrusus est, exiguo admodum, atque intra privatorum complurium dignitatem, comitatu, in prædam verius quam aucupium. Eisdem diebus tanta vis nivis e cœlo decidit, ut in locis non admodum copiosis, & præterea latrocinio infestis, homo semper in aula educatus, & victui liberaliori assuetus, ob rerum necessariarum penuriam, periculum adisset, nisi casus eo Orcadensem detulisset Episcopum. Is, locorum gnarus, vini nonnihil, atque aliorum commeatuum, in suum usum attulerat.

LV. Nec hac ratione tantum Regina Davidem e suæ obscuritatis latebris producere, & ostentare populo, contenta, aliam viam cum ornandi honore domestico est commenta. Cum jam antea Regina, per aliquot menses, solito plures ad mensam suam adhiberet, ut in multitudine saltem locus Davidi minus invidiosus esset: hac popularitatis specie rata est fore, ut insolentia spectaculi, convictorum multitudine, & quotidiana consuetudine, paullulum levaretur, & stomachi hominum sensim assuescerent, ut quidvis pati possent. Tandem eo perventum est, ut ille cum uno atque altero quotidianus convictor esset.

[1] *Cum enim a nuptiis statim*] Vide eundem ibid.

 1 *Quod*

esset. Ut autem loci angustia, facti, quadam ex parte, minueret invidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum apud ipsum Davidem, epulæ apparabantur. Sed hæc invidiæ minuendæ remedia infamiam augebant, suspiciones alebant, & sinistris sermonibus materiam suppeditabant. Accessit, ad hominum, jam in pejus proclives, cogitationes inflammandas, quod supellectili, cultu corporis, equorum & genere & numero, longe Regem superabat: quæ res eo videbatur indignior, [1] quod non faciem *cultus* honestabat, sed facies cultum destruebat. Igitur Regina, cum naturæ vitia non posset emendare, divitiis & honoribus cumulandis, in supremum ordinem eum nititur protrahere, ut nascendi humilitatem, & corporis vitia, fortuitæ claritatis obtentu tegat: cum ob alia, tum maxime, ut jus suffragii in conventu publico nactus, id concilium ad Reginæ nutum circumagere posset. Sed, cum per gradus esset promovendus, ne inops & mercenarius Senator videretur, primus in agrum Edimburgo vicinum impetus est factus: Malvillium Scoti vocant. Dominus agri, & domini socer, aliique, qui plurimum apud eum poterant, amici convocantur: cum domino agri agit Regina, ut prædio cederet; cum socero & amicis, ut id domino persuaderent. Sed cum parum ex sententia res procederet, Regina eam repulsam in suam contumeliam interpretabatur: &, quod magis erat exitiale, David id moleste tulit.

LVI. Vulgus (neque enim obscure hæc agitabantur) præsentia deplorare, pejora indies ominari, si, ad egeni nebulonis libidinem, homines, antiqua nobilitate & fama illustres, majorum sedibus extruderentur: multi etiam e senioribus memoria repetebant, & sermonibus celebrabant, id tempus, cum Cocheranus, Regis fratre per summum scelus occiso, e latomo [2] Comes Marriæ factus, belli civilis ea excitavit incendia, quæ morte Regis, & pene regni interitu, sunt restincta. Hæc cum palam fierent, multoque plura clandestinus rumor (ut in rebus minus honestis fieri solet) mussaret, Rex tamen certus, nisi re explorata, nemini credere, accepto, Davidem cubiculum Reginæ ingressum, ipse ad ostiolum, cujus clavem se penes semper habebat, accessit, ac præter morem interius oppessulatum invenit. Cum pulsanti nemo responderet, ingentem irarum molem animo coquens, noctem eam prope insomnem egit.

LVII. Ex illo, paucis e domesticis adhibitis, (paucis enim fidebat, ut qui cæteros a Regina corruptos, & factorum omnium dictorumque exploratores sibi appositos sciret) de Davide tollendo consultat. Illi consilium quidem probabant, sed rei gerendæ rationem non satis expediebant. Ea consultatio aliquot dies tenuit. Alii ministri, qui extra id consilium erant, id quod erant suspicati, multis prodeuntibus indiciis, factum ad Reginam deferunt, atque eam in rem præsentem se pollicentur ducturos. Nec in eo fefellerunt. Observato enim tempore, cum exclusis aliis, Rex solos, quibus fidebat, ministros secum habe-

1 *Quod non faciem cultus*] Vocabulum [*cultus*] quod libris omnibus excidisse videtur, monente Crafordio, restituimus.

2 *Comes Marriæ factus*] At vide quæ nos supra ad XII. 45.

1 Le-

haberet, Regina, velut per cubiculum ejus ad suum transitura, Regem cum conſciis arcanorum oppreſſit: & in eum acerbe invecta, domeſticis ejus graviter interminata, „Fruſtra eos conſultare, ſe omnes machinationes eorum ſcire, „& remedium in tempore adhibituram.

LVIII. Cum in eo ſtatu res eſſet, Rex dolorem ſuum cum patre communicat. Malorum præſentium unus eis videtur exitus, ſi ea pars Nobilitatis, quæ aderat, reconciliari, & quæ aberat, revocari poſſet: ſed ad id feſtinatione opus erat, quod jam dies eſſet propinquus, quo die Regina proceres abſentes damnare decreverat. Ea enim de cauſſa conventum illum indixerat, Francorum & Anglorum Legatis multum deprecantibus: ut qui ſcirent, nihil tam ſevera animadverſione dignum a reis commiſſum: animiſque etiam ſecuturum præceperant periculum.

LIX. Eiſdem diebus, literæ longiſſimæ ab Angliæ Regina venerant: in quibus multa benevole & prudenter de præſenti rerum in Scotia ſtatu diſſerebat; [1] leniterque, atque etiam amanter, propinquæ animum ab ira ad moderationem revocabat. Eas, quia proceres veniſſe ſciebant, neque dubitabat quiſquam qua de re erant ſcriptæ, civilioris animi affectum Regina erga eos ſimulans, compluribus adhibitis, legere cœperat: cum, in medio curſu, David eam palam admonuit, ſatis lectum eſſe, atque ſubſiſtere juſſit. Id ejus factum magis ſuperbum, quam novum omnibus eſt viſum: quippe qui non ignorarent, quam imperioſe plerumque erga eam ſeſe gereret, atque interdum acrius reprehenderet, quam maritus auderet.

LX. Per eos dies, in conventu publico, de cauſſa exulum acriter diſputabatur: aliis, ut Reginæ gratificarentur, pœnam perduellionis decernentibus, aliis contendentibus, nihil adhuc fuiſſe perpetratum, quod tam ſevere plecteretur. David interea ſingulos circumibat, animoſque pertentabat, quid de abſentibus decreturus quiſque eſſet, ſi a reliquo conventu Πρόβουλος legeretur: nec dubitabat oſtendere aperte, Reginam velle eos condemnari: qui ſecus fecerit, fruſtra niti: ſuperque malam gratiam apud Principem initurum. Hæc agebat, partim ut infirmiores ſpe & metu turbaret: partim ut firmiores e numero judicum ſelectorum excluderentur: ſaltem ut major pars ex eo numero eſſet, qui omnia Reginæ aſſentarentur. Hanc, in ſumma improbitate, hominis obſcuri potentiam cum plerique timerent, omnes odiſſent, Rex, ex patris ſententia, Jacobum Duglaſſium, & Patricium Lindeſium, alterum patris, alterum matris propinquum, arceſſit. Hi rem conferunt cum Patricio Ruveno, viro & manu & conſilio promto: ſed qui diuturno morbo ita debilitatus fuerat, ut per aliquot menſes de lecto non conſurgeret. Ei, inter paucos, de re tanta fides habita fuit, cum ob ſummam prudentiam, tum quod liberi ejus eſſent Regis conſobrini. Ab his Rex admonitus, quantum temporibus proximis erraſſet, qui propinquorum & amicorum præcipuos, in gratiam

1 *Leniterque*] Ita omnino legendum videtur, facili unius literæ mutatione, pro quo libris omnibus [*leviter*] habetur. Sic Lib. XIV. 1. principi editioni Edimb. [*levitatis*] irrepſit, quod alii libri in [*lenitatis*] recte mutarunt.

1 *Ac*

tiam nequissimi nebulonis, non modo passus esset expelli, sed ipse propemodum sua manu extruserit, illumque terræ filium ita extulisset, ut ipse jam ab eo contemneretur. Multa præterea cum eo de statu publico collocuti, effecerunt, ut facile culpam agnosceret, & se affirmaret in posterum nihil, nisi de Nobilitatis consensu, gesturum. [1] Ac homines, multo rerum usu eruditi, non satis tutum rati adolescentis uxorii ætati credere, ne quando blanditiis illectus, cum certa pernicie ipsorum, pacta inficiaretur, capita, in quæ consensum erat, scripta ei exhibuerunt, quibus libenter atque etiam cupide omnibus subscripsit. Ea autem erant: „De religione stabilienda, uti cautum erat „in Reginæ reditu in Scotiam. De reducendis civibus nuper pulsis, quibus „patria non facile carere posset. De cæde Davidis, quo salvo, neque Rex „dignitatem, neque Nobilitas incolumitatem, tueri posset.

LXI. His omnium chirographo confirmatis, Regeque cædis auctorem se profitente, tum ut condemnationem procerum absentium prævenirent, tum ne mora consilium palam fieret, statim facinus aggredi visum est. Igitur, cum Regina in cellula angusta cœnaret, adhibitis de more ad mensam Davide & Comitis Argatheliæ uxore, paucique astarent ministri, (locus enim non multos capiebat) Jacobus Duglassius Mortonii Comes, cum magno familiarium numero, in extimo cubiculo ambulabat. In area subdiali, e clientibus & amicorum fidissimis observare jussi erant, & tumultus, si qui orirentur, compescere. Rex, e suo cubiculo, quod infra Reginam erat, per scalas angustas, quæ ei soli patebant, ascendit: sequebatur Patricius Ruvenus armatus, cum quatuor aut quinque ad summum comitibus. Iis in cellam, ubi cœnabatur, ingressis, cum insolens rerum facies Reginam nonnihil commovisset, Ruvenum squalidum, & e diuturno morbo macilentum, & tamen armatum aspiciens; „Ecquid rei novæ esset, „percunctatur: nam, qui aderant, e febre delirare, ac sui parum compotem esse, credebant. Ille, „Davidem surgere „& prodire, jubet: eum enim, in quo sedebat, locum ei non esse decorum. Regina statim assurgit, & corporis objectu adversus venientes eum protegit. Rex, eam complexus, „Bono animo esse jubet: nihil enim esse, quod ipsa „timeret: cædem unius nebulonis decretam esse. David, primum in proximum, deinde in extimum cubiculum, pertractus, ibi ab iis, qui cum Duglassio præstolabantur, [2] multis vulneribus confoditur: idque præter omnium, qui in cædem ejus conspiraverant, voluntatem: qui eum publice strangulandum, populoque, cui gratissimum fore sciebant id spectaculum, præbere destinabant.

LXII.

1 *Ac homines*] Melius forte, *At homines*.

2 *Multis vulneribus confoditur*] Patrata fuit hæc cædes 9 Martii 1566. Operæ autem pretium est videre Jac. Melvillium pag. 64. qui tum in ædibus Regiis diversabatur, Camden. Hist. Elizab. pag. 114. Edit. Amst. 8vo. Spotisvod. pag. 104. Davidem Crafordium Comment. rerum Scotic. pag. 6. & seqq. qui hanc rem longe diverso more tradidere. Illud vero in primis memorabile, quod Davidis Rizii tollendi consilium non a Darlæo primum (quod Buchananus credi voluit) sed a Mortonio, Lindesaio & Ruveno excogitatum videatur: qui eum præcipue locum ac tempus facinori perpetrando delegerant, Primum, ut Moravii saluti consulerent, qui eo ipso tempore comitiis in eum

LXII. Constans fama est, eum ab Joanne Damicœta, Gallo sacrificulo, qui magicæ artis non imperitus vulgo habebatur, non semel admonitum; „Ut, „re confecta, se alio transferret: & potentiorum odio, cui par non esset, se „subtraheret. „Respondit, „Scotos magis minaces quam pugnaces esse. „Iterum itidem, paucis ante cædem diebus, admonitus, ut a notho sibi caveret: „Nothum illum, se vivo, in Scotia eam potentiam non habiturum, ut sibi „timendus esset, „respondit: a Moravio enim periculum sibi denunciari putabat. Verum, dictione illa sive expleta, sive elusa, primum ei vulnus a Georgio Duglassio, Comitis Angusiæ notho, fuit illatum: post id, ut quisque proxime steterat, princeps feriebat, vel dolori suo indulgens, vel in publicæ vindictæ societatem ascribi cupiens.

LXIII. Ad hæc, tumultu in totis ædibus orto, Comites Huntilææ, Atholiæ, & Bothuelii, qui in diversa palatii parte cœnabant, cum prorumpere vellent, ab iis [1] qui in area adservabant, intra cœnacula sua sine noxa sunt cohibiti. Ruvenus, e cella egressus in cubiculum Reginæ, cum, viribus ad standum non sufficientibus, resedisset, ac bibere petiisset, Regina verbis, quæ recens dolor & ira amat, in eum ut perfidum & proditorem invecta, inter alia exprobravit, quod se stantem sedens alloqueretur. Ille excusat, nulla id superbia, sed virium infirmitate factum: ipsam vero hortatur: „Ut, in „regno gerendo, Nobilitatem, cujus interesset omnia salva esse, consulat, „potius quam nebulones vagos, qui nullum suæ fidei pignus dare possent: „quippe qui, nec in re, nec in fama, quicquam haberent, quod perderent. „Neque, quod in præsentia perpetratum est, rem esse novi exempli: Re„gum Scotorum legitimum esse imperium: nec unquam ad unius libidinem „sed ad legum præscriptum, & Nobilitatis consensum, regi solitum. Si qui „Regum contra attentassent, graves suæ temeritatis pœnas luisse: neque nunc „ita Scotos a majorum suorum institutis degenerasse, ut exteri hominis, quem „vix honeste servum essent habituri, non modo imperium, sed servitutem, „æquo animo perferrent.

LXIV. Hoc sermone cum Regina magis inflammaretur, illi discedunt, ne major aliquis tumultus oriretur, locis idoneis custodibus dispositis. Interea rumor tota urbe manat: alius alibi, & pro ficto aut vero, pro cujusque ingenio, creditus. Ad arma concurritur, ac recta omnes ad Regiam pergunt. Ibi Rex, per fenestram multitudinem allocutus, „Se ac Reginam incolumes „esse,

finem indictis erat proscribendus. Secundo, ut Reginæ famæ maculam altius inurerent. Ac tertio denique, ut hoc tumultu excitato impedirent quo minus prædia Ecclesiastica, sibi suisque antea concessa, Ordinum decreto (quod Regina tum destinabat) sibi adimerentur. Sunt etiam qui existimant, quibusdam horrendum consilium fuisse, ut Regina gravida hoc metu conterrita abortum faceret, unde ipsa forsan una cum filio exstingueretur.

1 *Qui in area adservabant*] *Adservare* idem fere hic sonat quod *observare*, sive, ut Rob. Stephanus interpretatur, *oculis aliquid custodire, animoque, in modum speculatoris, ne nos silentio, tacitoque prætereat.* Sic Plaut. Merc. *Adservabo hinc quid rerum gerat.* Id. Menæch. *Ita illa me ab læva rabiosa fœmina adservat canis.* Terent. Heaut. *Atqui nunc here hic tibi adservandus est.*

„esse, affirmat: nullam tumultuandi caussam esse: quicquid actum est, suo „jussu actum: id quale sit, suo tempore scituros: in præsentia, domum suam „quisque abeat. Illi jussi discedunt, præter paucos, qui ad vigilias agendas retenti fuerant.

LXV. [1]Postridie mane, proceres ab Anglia reversi. Primum omnium, in prætorio urbis judicio se sistunt, ad dicendam caussam parati: nam is dies ad id præstitutus erat. Ubi nemo ex adverso apparuit, publice testati, quod non per ipsos stetisset, quo minus legitimo judicio se committerent, in hospitia quisque sua discesserunt. Regina, fratre arcessito, & cum eo satis diu collocuta, spem fecit, se, post id, in procerum potestate futuram: ac laxiore custodia habita, multis, malo publico illam clementiam cessuram, ominantibus, veteres satellites recollegit: & noctu, per posticum egressa, cum Georgio Setonio, qui ducentos adduxerat equites, primum in ejus arcem, inde Dumbarum profecta est: Regemque, metu mortis injecto, ni obsequeretur, secum duxit. Ibi, collectis viribus, cum reversis nuper ab exilio se conciliatam simulans, impetum in Davidis percussores convertit. Illis vero tempori cedentibus, velut rebus jam pacatis, ad pristinum ingenium rediit. Primum omnium, cadaver Davidis, quod ante fores templi propinqui sepultum erat, curavit de nocte transferendum, ac [2]in sepulchro proximi Regis & liberorum ejus collocandum. Et hoc factum, ut inter pauca improbum, sinistris sermonibus locum præbuit. „Quam enim ulteriorem adulterii confessio„nem exspectarent, quam ut illum terræ filium, nullis honestis studiis, „nulla in publicum opera impensa, insignem, patri ac fratribus, quo„ad potuit, honore supremo æquaret, &, quod pene invidiosius erat, „hominem spurcum prope in Magdalenæ Valesiæ, paullo ante Regi„næ, amplexus daret. Marito inter hæc comminari, obliquis dictis alludere, operamque dare, ut omnem ei auctoritatem apud omnes detraheret, & quam poterat contemtissimum redderet. His fere diebus, quæstio de cæde Davidis acerbissime exercita fuit. Multi ex iis, qui conscii dicebantur, alii alio relegati: plures pecunia multati: nonnulli (sed fere insontes, atque adeo securi) supplicio affecti: nam principes factionis, alii in Anglia, alii in montanis Scotorum regionibus, delituerunt. Magistratus, & munerum publicorum procurationes, omnibus, quos vel paullum attigerat suspicio, ademti, & eorum inimicis traditi: per præconem edictum (nec, in tanta mœstitia publica, sine ri- su)

1 *Postridie mane*] Hinc, nec absurde quidem, a quibusdam colligi videtur, Moravium cædis Rizianæ conscium fuisse: secus enim non ausum postridie Edimburgum, ut judicio se sisteret, venire. Certe Huntilæus & Argathelius publice testati sunt Moravium & Ledintonium sibi agnovisse, non alio consilio Rizium fuisse trucidatum, quam ut ipsius (Moravii) saluti consuleretur. Ejus rei instrumentum autographum sibi visum narrat Camdenus, pag. 117. nec ipse Moravius suo ad eos responso in *Biblioth. Cotton. Calig.* C. 1. rem diffitetur.

2 *In sepulchro proximi Regis*] Hoc a solo, quod sciam, Buchanano traditum, mihi haudquaquam verisimile videtur In eo certe loco (quem non semel ipse oculis lustravi) nulla nunc præter Jacobi V. ac ejus liberorum, Magdalenæ item Reginæ, & Henrici Darlæi corpora conspiciuntur.

1 *Paul-*

ſu) ne quis diceret, Regem aut participem, aut conſcium Davidicæ cædis fuiſſe. Hac rerum perturbatione poſt Id. Apriles paullum ſedata, Comites Argatheliæ ac Moraviæ in gratiam recepti. Ipſa, non multo poſt, appropinquante puerperii tempore, in arcem Edimburgenſem ſeceſſit: atque, decimo nono die Junii, [1] paullo poſt horam nonam æqui

1 *Paullo poſt horam nonam æquinoctialem*] Multi, ſed ii fere in antiquorum ſcriptis parum verſati, ſibi aliiſque in hoc loco explicando negotium faceſſere ſolent, in ſcirpo, quod ajunt, nodum quærentes. In eorum igitur gratiam, rem alioquin ſatis facilem breviter enarrabo. Et primum quidem advertendum eſt dierum ſpatia in duplici eſſe differentia; Alius enim, *Dies naturalis* vulgo dictus, illud tempus complectitur, quo Sol ſupra Horizontem commoratur, cui *Nox* ex adverſo reſpondens Solis itidem infra Horizontem mora circumſcribitur. Alius vero, *Civilis* appellatus, illo temporis ſpatio definitur quo Sol ab uno cœli puncto ad idem punctum fixum convertitur, Græcis ideo Νυχθήμερον dictus, quod noctem quoque ſuo ambitu includat. Hujus autem initium varie a variis gentibus eſt conſtitutum. Babylonii enim ab ortu Solis ad ortum, Umbri a meridie ad meridiem, Athenienſes ac Judæi ab occaſu Solis ad occaſum, Romani denique, quos plerique in Europa populi hodie ſequuntur, a media nocte ad mediam noctem, diem civilem deducebant. Vide hac de re Plinium lib. II. cap. 77. & Cenſorinum cap. 23. Binis hiſce dierum generibus menſurandis bina itidem *horarum* genera ſunt inventa. *Lux* enim, ſive *dies naturalis*, in duodecim *horas*, nox item in totidem tribuebatur. *Dies* autem *civilis* (ſive νυχθήμερον) in viginti quatuor *horas* erat diviſus. Hæ, quod omnibus temporibus & locis eædem ſemper ac pari menſura defluerent, Latini HORÆ ÆQUALES, ſive ÆQUINOCTIALES, Græcis ἰσημερίναι, quaſi *æquidiales* dicas, appellabantur. Illæ vero, quod pro diverſis terrarum plagis, variiſque anni tempeſtatibus, impari temporis ſpatio conſtarent, horæ INÆQUALES, καιρικαὶ, ſive *temporariæ*, interdum & *Planetariæ* dicebantur. Cum enim utrumque, & diei & noctis ſpatium, in duodecim æquales partes diſpeſceretur, plane neceſſe erat æſtivas horas lucis, maximas; noctis minimas fieri: e contrario perbreves hieme lucis horas, noctis longiſſimas. Rurſus, cum νυχθήμερον, ſive junctum diei noctiſque ſpatium, æquali ſemper (frigidas cœli plagas excipio) temporis mora definiretur, horas certe *æquinoctiales* illud dimetientes, pares ſibi ſemper conſtare oportebat. Poſtremo & illud obſervandum eſt, quamvis horis hiſce *æquinoctialibus* pleræque per Europam gentes nunc utamur, apud veteres tamen (uti oſtendit Salmaſ. Plin. exercit. pag. 452, &c.) non niſi Aſtronomis, Aſtrologis & rei Gnomonicæ ſcriptoribus, aut re alioquin ſic poſtulante, fuiſſe uſurpatas. Priſci autem Judæi, Græci & Romani horis *inæqualibus* diem vulgo metiebantur, unde & *vulgares* iiſdem olim ſunt dictæ. Hujus rei teſtes locupletiſſimi ſunt ipſi ſacrarum literarum ſcriptores, Joh. 11. 9. Matth. 20. 3, 5, 6. & alibi paſſim. E Romanis autem inſtar omnium ſit Martialis lib. 4. Epig. 8.

Prima ſalutantes atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia cauſſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæſtris,
Imperat exſtructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima eſt, Eupheme, meorum,
Temperat ambroſias cum tuu cura dapes.

His utcunque explicatis, facili negotio eruitur, quodnam hic diei tempus per has voces [*paullo poſt horam nonam æquinoctialem*] Buchananus intelligi voluerit, idem *ſcil.* quod nos *paullo poſt horam nonam antemeridianam* dicimus. Vocem autem *æquinoctialem* ideo adjecit, quod aliter, ex Latini ſermonis genio, cujus, ſi quiſquam alius, ſe ubique prodit obſervantiſſimum, ho-

æquinoctialem, filium peperit, cui postea Jacobo Sexto nomen fuit.

horam diei *vulgarem* innuisset, *i. e.* quam nos fere *tertiam pomeridianam* numeramus; quam & nonnulli hic a Buchanano significari falso existimantes, in eum errorem, quem ille, voce [*æquinoctialem*] addita, fugiendum volebat, imprudentes sunt prolapsi. Noster autem hic Plinium præcipue imitatus videtur, qui libro 6. cap. 34. varium terrarum situm describens, quotque horas cujusque mundi circuli (nos climata vocamus) longissima diei noctisve spatia complecterentur, *æquinoctiales* semper appellat. Memorabilis autem in primis est lib. 2. cap. 97. locus, quique ea fere omnia quæ de horis superius diximus, confirmat. *Bis*, inquit, *inter duos exortus Lunæ afflaunt* [æstus maris,] *bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis, ——— paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis: non cujusque diei aut noctis, aut loci, sed ÆQUINOCTIALIBUS; ideoque inæquales VULGARIUM horarum spatio, utcunque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, & æquinoctio tantum pares ubique.* Cæterum sententiam nostram, per se satis claram, extra omne dubium ponunt, duo Buchanano coævi scriptores, Jacobus Melvillius & Petrus Junius, quorum alter *Memor.* pag. 69. se, inter horam decimam & undecimam matutinam de Reginæ partu nuncio accepto, altera post hora in iter Reginæ jussu dedisse, eaque nocte Bervicum contendisse, ut Elizabetham Anglam ea de re certiorem faceret. Alter vero *Not. Hist. ejus vita a Tho. Smitho adjunctis*, Jacobum VI. diserte natum testatur *paullo ante horam decimam antemeridianam.* His fere consentit Pat. Andersonus Hist. Scot. MS. Tom. III. fol. 48. Spotisvodio autem error, librarii (ut credibile est) culpa irrepsisse videtur, qui pro *matutinis*, *vespertinas* horas memorat. Hæc fusius, quam necesse erat, sum prosecutus, ne quorundam, qui fluctus movere solent in simpulo, importunæ diligentiæ defuisse videar. Quod si ii neque sic satis sibi factum existimabunt, adeant *Alex. ab Alex. lib.* 4. *cap.* 10. *Cœl. Rhodig. lib.* 12. *cap.* 9. *Lil. Gyrald. de ann. & mens. Salmas. Plin. Exerc. pag.* 452, &c. *Scalig. in Manilii Isag. lib.* 3. *pag.* 255. *Achil. Stat. Observ. cap.* 9. *Selden. de jur. nat. cap.* 21. *lib.* 3. *pag.* 432. *Bevereg. Instit. Chronol. lib.* 1. *cap.* 4. *&c.* qui de horis hisce tam inæqualibus quam æquinoctialibus fuse & accurate disseruere.

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

I.[1] REGINA partu levata, etsi alios omnes satis comiter, ut in publica gratulatione, acciperet, tamen quoties Regem visendi caussa adesse nunciabatur, & ipsa & comites vultum sermonemque ita componebant, ut nihil magis timere viderentur, quam, ne Rex non intelligeret, se fastidio, adventum conspectumque suum omnibus ingratum esse. Contra vero Bothuelius omnia unus poterat, unus negotiis omnibus præerat: adeoque Regina sui erga eum animi propensionem intelligi volebat, ut, si quid ab ea petendum foret, nemo quicquam, nisi per illum, impetraret: ac, velut vereretur, ne favor is obscurus esset, quo-

1 *Regina partu levata*] Hoc fere libro Buchananus ea complectitur, quæ acerbissima illa adversus Reginam Mariam Invectiva, cui DETECTIONI nomen dedit, antea perscripserat.

2 Quo

quodam die cum uno & altero comite summo mane ad Portum, quem Novum vocant, descendit, cunctisque inscіis quo properaret, naviculam ibi præparatam conscendit. Ornaverant autem eam Gulielmus & Edmondus Blacateri, Eduardus Robertsonus, & Thomas Dicsonus, omnes Bothuelii clientes, & notæ rapacitatis piratæ. Hoc igitur comitatu latronum, cum summa omnium bonorum admiratione, se mari commisit, nemine ne ex honestioribus ministris assumto. In Alloa vero, Comitis Marriæ arce, [1] quo navis appulit, per aliquot dies ita se gessit, ut non modo Regiæ majestatis, sed matronalis etiam modestiæ, oblita videretur.

II. Rex, audito Reginæ necopinato discessu, terra, quantum potuit, est consecutus, ea spe & consilio, ut una esset, & mutua conjugalium officiorum communicatione frueretur. Sed, is, tanquam molestus voluptatum interpellator, vix paucis horis, dum ministri cibo & quiete reficerentur, datis, redire unde venerat jubetur. Regina, post paucos dies, ubi Edimburgum redit, turbam, ut videbatur, vitans, non in suum palatium, sed in propinquam privati hominis domum, in ea vicinia, divertit. Illinc in aliam transiit, ubi conventus annuus, quem Scaccarium vocant, tum habebatur, non tam (ut creditur) ædium laxitate, & hortorum, qui juxta erant, amœnitate, invitata, quam quod in propinquo diversabatur David Camerius, Bothuelii cliens, cujus posticum erat hortis Reginæ vicinum, qua Bothuelius, quoties lubitum esset, commearet. Interea Rex, cum nullum gratiæ locum apud uxorem obtineret, injuriis & jurgiis ablegatur: ac sæpius tentato Reginæ animo, cum nulla observantia, nullis officiis assequi posset, ut ad pristinam consuetudinem admitteretur, Sterlinum, velut in solitudinem, secessit. Regina, paucos post dies, statuit Jedburgum proficisci, ad conventus habendos.

III. [2] Circiter initium Octobris, Bothuelius expeditionem in Lidaliam adornat. In ea cum neque pro loco quem tenebat, neque familiæ suæ dignitate, neque hominum exspectatione, se gereret, a latrunculo ignobili, quem, captum & nihil metuentem, sphærula plumbea pene confecerat, vulneratus, in Eremitagium arcem, incerta vitæ spe, delatus est. Id ubi Reginæ ad Borthuicum est nunciatum, aspera jam tum hieme, primum Mulrossiam, deinde Jedburgum pervolat. Eo, etsi certi de Bothuelii vita rumores perferrentur, impatiens tamen moræ animus sibi temperare non potuit, quin alieno anni tempore, spretis viarum difficultatibus, & latronum insidiis, se in iter conjiceret, cum eo comitatu, cui nemo paullo honestior, vel mediocris conditionis homo, suam vitam & fortunas committere auderet. Inde Jedburgum iterum reversa, summo studio & diligentia omnia ad Bothuelium eo transferendum comparat. Quo cum venisset, eorum convictus & consuetudo parum ex utrius-

1 *Quo navis appulit*] Ita accurate emendat Crafordius: libris tamen omnibus [*qua*] scribitur.

2 *Circiter initium Octobris*] Melvillius tamen pag. 77. hanc Bothuelii expeditionem posteriorem facit Principis baptismo, qui celebratus est mense Decembri: at recte se habere Buchanani computationem ostendit mox memoranda Huntilæi & Argathelii declaratio, qua adversam illam Reginæ ad Jedburgum valetudinem Principis baptismum præcessisse obiter testantur.

1 *Sibi*

æquinoctialem, filium peperit, cui postea Jacobo Sexto nomen fuit.

horam diei *vulgarem* innuisset, *i. e.* quam nos fere *tertiam pomeridianam* numeramus; quam & nonnulli hic a Buchanano significari falso existimantes, in eum errorem, quem ille, voce [*æquinoctialem*] addita, fugiendum volebat, imprudentes sunt prolapsi. Noster autem hic Plinium præcipue imitatus videtur, qui libro 6. cap. 34. varium terrarum situm describens, quotque horas cujusque mundi circuli (nos climata vocamus) longissima diei noctisve spatia complecterentur, *æquinoctiales* semper appellat. Memorabilis autem in primis est lib. 2. cap. 97. locus, quique ea fere omnia quæ de horis superius diximus, confirmat. *Bis*, inquit, *inter duos exortus Lunæ affluunt* [æstus maris,] *bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis, ——— paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis: non cujusque diei aut noctis, aut loci, sed ÆQUINOCTIALIBUS; ideoque inæquales VULGARIUM horarum spatio, utcumque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, & æquinoctio tantum pares ubique.* Cæterum sententiam nostram, per se satis claram, extra omne dubium ponunt, duo Buchanano coævi scriptores, Jacobus Melvillius & Petrus Junius, quorum alter *Memor.* pag. 69. se, inter horam decimam & undecimam matutinam de Reginæ partu nuncio accepto, altera post hora in iter Reginæ jussu dedisse, eaque nocte Bervicum contendisse, ut Elizabetham Anglam ea de re certiorem faceret. Alter vero *Not. Hist. ejus vitæ a Tho. Smitho adjunctis*, Jacobum VI. diserte natum testatur *paullo ante horam decimam antemeridianam.* His fere consentit Pat. Andersonus Hist. Scot. MS. Tom. III. fol. 48. Spotisvodio autem error, librarii (ut credibile est) culpa irrepsisse videtur, qui pro *matutinis*, *vespertinas* horas memorat. Hæc fusius, quam necesse erat, sum prosecutus, ne quorundam, qui fluctus movere solent in simpulo, importunæ diligentiæ defuisse videar. Quod si ii neque sic satis sibi factum existimabunt, adeant *Alex. ab Alex. lib.* 4. *cap.* 10. *Cæl. Rhodig. lib.* 12. *cap.* 9. *Lil. Gyrald. de ann. & mens. Salmas. Plin. Exerc. pag.* 452, &c. *Scalig. in Manilii Isag. lib.* 3. *pag.* 255. *Achil. Stat. Observ. cap.* 9. *Selden. de jur. nat. cap.* 21. *lib.* 3. *pag.* 432. *Bevereg. Instit. Chronol. lib.* 1. *cap.* 4. *&c.* qui de horis hisce tam inæqualibus quam æquinoctialibus fuse & accurate disseruere.

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

I.[1] REGINA partu levata, etsi alios omnes satis comiter, ut in publica gratulatione, acciperet, tamen quoties Regem visendi caussa adesse nunciabatur, & ipsa & comites vultum sermonemque ita componebant, ut nihil magis timere viderentur, quam, ne Rex non intelligeret, se fastidio, adventum conspectumque suum omnibus ingratum esse. Contra vero Bothuelius omnia unus poterat, unus negotiis omnibus præerat: adeoque Regina sui erga eum animi propensionem intelligi volebat, ut, si quid ab ea petendum foret, nemo quicquam, nisi per illum, impetraret: ac, velut vereretur, ne favor is obscurus esset, quo-

1 *Regina partu levata*] Hoc fere libro Buchananus ea complectitur, quæ acerbissima illa adversus Reginam Mariam Invectiva, cui DETECTIONI nomen dedit, antea perscripserat.

2 Quo

quodam die cum uno & altero comite summo mane ad Portum, quem Novum vocant, descendit, cunctisque insciis quo properaret, naviculam ibi præparatam conscendit. Ornaverant autem eam Gulielmus & Edmondus Blacateri, Eduardus Robertsonus, & Thomas Dicsonus, omnes Bothuelii clientes, & notæ rapacitatis piratæ. Hoc igitur comitatu latronum, cum summa omnium bonorum admiratione, se mari commisit, nemine ne ex honestioribus ministris assumto. In Alloa vero, Comitis Marriæ arce, [1] quo navis appulit, per aliquot dies ita se gessit, ut non modo Regiæ majestatis, sed matronalis etiam modestiæ, oblita videretur.

II. Rex, audito Reginæ necopinato discessu, terra, quantum potuit, est consecutus, ea spe & consilio, ut una esset, & mutua conjugalium officiorum communicatione frueretur. Sed, is, tanquam molestus voluptatum interpellator, vix paucis horis, dum ministri cibo & quiete reficerentur, datis, redire unde venerat jubetur. Regina, post paucos dies, ubi Edimburgum rediit, turbam, ut videbatur, vitans, non in suum palatium, sed in propinquam privati hominis domum, in ea vicinia, divertit. Illinc in aliam transiit, ubi conventus annuus, quem Scaccarium vocant, tum habebatur, non tam (ut creditur) ædium laxitate, & hortorum, qui juxta erant, amœnitate, invitata, quam quod in propinquo diversabatur David Camerius, Bothuelii cliens, cujus posticum erat hortis Reginæ vicinum, qua Bothuelius, quoties lubitum esset, commearet. Interea Rex, cum nullum gratiæ locum apud uxorem obtineret, injuriis & jurgiis ablegatur: ac sæpius tentato Reginæ animo, cum nulla observantia, nullis officiis assequi posset, ut ad pristinam consuetudinem admitteretur, Sterlinum, velut in solitudinem, secessit. Regina, paucos post dies, statuit Jedburgum proficisci, ad conventus habendos.

III. [2] Circiter initium Octobris, Bothuelius expeditionem in Lidaliam adornat. In ea cum neque pro loco quem tenebat, neque familiæ suæ dignitate, neque hominum exspectatione, se gereret, a latrunculo ignobili, quem, captum & nihil metuentem, sphærula plumbea pene confecerat, vulneratus, in Eremitagium arcem, incerta vitæ spe, delatus est. Id ubi Reginæ ad Bothuicum est nunciatum, aspera jam tum hieme, primum Mulrossiam, deinde Jedburgum pervolat. Eo, etsi certi de Bothuelii vita rumores perferrentur, impatiens tamen moræ animus sibi temperare non potuit, quin alieno anni tempore, spretis viarum difficultatibus, & latronum insidiis, se in iter conjiceret, cum eo comitatu, cui nemo paullo honestior, vel mediocris conditionis homo, suam vitam & fortunas committere auderet. Inde Jedburgum iterum reversa, summo studio & diligentia omnia ad Bothuelium eo transferendum comparat. Quo cum venisset, eorum convictus & consuetudo parum ex utrius-

1 *Quo navis appulit*] Ita accurate emendat Crafordius: libris tamen omnibus [*qua*] scribitur.

2 *Circiter initium Octobris*] Melvillius tamen pag. 77. hanc Bothuelii expeditionem posteriorem facit Principis baptismo, qui celebratus est mense Decembri: at recte se habere Buchanani computationem ostendit mox memoranda Huntilæi & Argathelii declaratio, qua adversam illam Reginæ ad Jedburgum valetudinem Principis baptismum præcessisse obiter testantur.

utriusque dignitate fuit. Ibi, sive ob diurnos nocturnosque labores, sive occulta quadam numinis providentia, in morbum adeo sævum & exitiabilem incidit, ut prope nulla spes de vita ejus cuiquam superesset.

IV. Rex, ubi id rescivit, maximis itineribus Jedburgum contendit: simul ut Reginam inviseret, &, quibus posset officiis, suum animum & studium gratificandi testaretur: simul ut (quod in periculis gravissimis fieri solet) præteritorum pœnitentia mentem subeunte, ad sanctioris vitæ propositum inflecteret. Illa contra, non modo nullum placati animi indicium præ se tulit: sed curavit, ne quis venienti assurgeret, salutaret, hospitio ei cederet, vel ad se venientem in unam saltem noctem susciperet. Verum, cum ei suspectum esset Moravii ingenium come & humanum, egit cum uxore ejus, ut propere domum iret, morbumque simularet, ac statim decumberet, ut saltem hoc prætextu, per excusationem adversæ valetudinis, Rex illinc excluderetur: ac in eo erat, ut hospitii penuria discedere cogeretur, nisi quidam ex Humiorum familia, pudore impulsus, repentinam discedendi caussam finxisset, ac suum hospitium Regi vacuum reliquisset. Postridie mane jussus inde Sterlinum rediit: qui reditus eo visus est omnibus indignior, quod, eodem prope tempore, Bothuelius ex ædibus, ubi ante diversabatur, per ora vulgi in diversorium Reginæ delatus est: & cum neuter adhuc satis firmus, illa e morbo, ille e vulnere, foret, primum Calsonem inde Coldingamiam, mox ad Cragmillarium (ea arx ad duo millia ab Edimburgo abest) transeunt, rumorum, qui toto illo itinere spargebantur, securi: cum interea Regina, in omni sermone, palam profiteretur; „[1] Sibi nullam in posterum vitam fore, nisi a Rege solve„retur: ac, si alia ratione non posset, se sibi manum illaturam. Inter hæc, sæpe mentionem de divortio injiciebat, neque difficile affirmabat id futurum, sublato e medio diplomate Pontificis Romani, quo venia eis matrimonii, adversus leges Papanas contracti, facta fuerat. Sed, cum hanc rem non perinde atque exspectaverat processuram videret, (multis enim e Nobilitate præsentibus hæc agebantur) cæteris omissis, [2] ad cædem Regis animum convertit.

V. [3] Paullo ante brumam, cum Legati e Gallia & Anglia advenissent, ut in Principe baptizando testes adessent, Regina, non modo pecunia, sed opera etiam & industria, contendit, ut Bothuelius inter cives & hospites, singulari

1 *Sibi nullam in posterum vitam fore*] Contrario plane modo rem narrant Huntilæus & Argathelius; procerum Scotorum facile principes, celebri illa Protestatione ad Elizabetham Anglam anno 1568 missa, quam videsis apud Camdenum pag. 117. & Bibl. Cotton. Calig. C. 1.

2 *Ad cædem Regis*] Imo vero prædicti proceres sanctissime testantur, cum Ledintonius se aliosque secum proceres rationem sponderet inituros, qua Reginæ cum Darlæo divortium conficeret, *Reginam omnes obtestatam, ne quid facerent quod honori suo vel conscientiæ aliquam maculam inurere posset.*

3 *Paullo ante brumam*] *Bruma* hic non pro *hieme* accipitur, quod utrumque Buchanani interpretem Anglicum fefellit, sed pro eo quod *solstitium hibernum* appellamus (Vide supra ad XV. 31.) Legati enim ineunte Decembri (ut ipse Buchan. Detect. pag. 4. testatur,) *i. e.* cœpta jam hieme, advenerunt: Princeps vero baptizatus est 15 ejusdem mensis. *Spotisvod.*

1 Pro-

lari cultus magnificentia conſpiceretur: cum interea legitimus ejus maritus, in filii ſacro luſtrico, non modo ſubſidio ad ſumtus neceſſarios deſtitueretur, ſed in conſpectum Legatorum [1] prodire vetaretur: miniſtris, qui ad uſus quotidianos ei attributi erant, detractis. Nobilitate autem obſervare prohibita. Sed Nobilitas, & hoc & ſuperioribus temporibus, quanto Reginæ animum implacabiliorem erga maritum videbant, tanto magis ad miſericordiam flectebantur, cum hominem, adoleſcentem & innoxium, tot contumeliis petitum, omnia ferre non modo patienter, ſed etiam omnia injuſtæ iræ piacula experiri, viderent, ut, pene ſervilem in modum, humiliter aliquem gratiæ locum apud eam teneret. De cultu vero corporis, color impudens & plane falſus eſt quæſitus, rejecta in aurifices, phrygiones, cæteroſque id genus opifices, culpa, quam penes ipſam omnes eſſe ſciebant: cum contra, Bothuelio exornando, pleraque ſua manu elaboraret. Legati etiam exteri moniti, ne cum eo colloquerentur: cum interea majorem diei partem omnes in eadem arce tranſigerent.

VI. Homo adoleſcens, ita inhumaniter habitus, cum ſe univerſorum contemtui expoſitum, æmulum, ſibi ante oculos adductum, ab omnibus coli, videret, ad patrem, qui Glaſcuæ erat, (ut quidam putant, arceſſitus) ſecedere decrevit. Diſcedentem Regina ſolito proſequitur odio. Vaſa argentea, quibus a nuptiis ad eum diem uſus erat, univerſa ſimul aufert, ac ſtannea ſupponit: veneno etiam ante diſceſſum dato, tanquam ſcelere magis occulto, ſi abſens ab aula moreretur. Sed malum opinione eorum, qui dederant fuit præſentius. Nam, antequam mille paſſus a Sterlino abeſſet, adeo vehemens dolor ſimul omnes corporis partes invaſit, ut eum facile appareret, non caſu, ſed fraude humana, morbum adveniſſe. Ut vero Glaſcuam venit, manifeſtius vis mali ſe prodidit: [2] liventes etiam puſtulæ, tanto cum dolore & totius corporis vexatione, eruperunt, ut exigua ſpe vitæ ſpiritum duceret. Jacobus Abrenethius, homo ſumma fide & induſtria, & magno uſu medendi præditus, de genere morbi rogatus, ſtatim venenum datum ei reſpondit. Arceſſitus fuerat & Reginæ medicus domeſticus, ſed eum ipſa ire vetuit: ſimul verita, ne ejus opera ægrotus mortem evaderet; ſimul, ne a pluribus veneni indicia deprehenderentur.

VII. Cærimoniis baptiſmi peractis, & paullatim turba dilabente, Regina, ſolitudinem quærens, cum Bothuelio prope uno, apud Drumondum & Tilibardinum, nobilium domos, aliquot diebus tranſactis, circa Januarii initium Sterlinum rediit. Et cum quotidie ſe Glaſcuam ituram oſtenderet, ac nuncium de morte Regis exſpectaret, in ejus rei incertum eventum, filium in ſua poteſtate habere decrevit. Id conſilium quo minus ſuſpectum haberetur, cauſſari cœpit ædes, in quibus puer educabatur, incommodas, quod in locis humidis & præfrigidis periculum ei a pituita eſſet. Sed facile apparebat, alia

1 *Prodire vetaretur*] Alii vero ſcribunt ipſum filii ſacro luſtrico intereſſe noluiſſe, quod legato Anglo a ſua Regina interdictum intelligeret, ne ſe Regio nomine aut honore impertiretur.

2 *Liventes etiam puſtulæ*] An forte, *liventes enim puſtulæ*?

alia de caussa alioque animo hæc fieri, cum & vitia, quæ vitabantur mutatione loci, longe majora in illis, quo ducebatur, ædibus essent, ut in solo humido & palustri sitis, & a Sole montis objectu aversis. Puer igitur, vix septimum ætatis ingressus mensem, asperrima hieme Edimburgum ducitur. Ibi cum rescitum esset, Regem convalescere, ac vim veneni ætatis vigore & corporis firmitate naturali superatam, novum de eo tollendo consilium initur: aliquot etiam e Nobilitate in conscientiam sceleris asciti.

VIII. Cum interea ad Reginam delatum esset, Regem de fuga in Galliam aut Hispaniam cogitare, eaque de re cum Anglis, qui navem in æstuario Glottæ stantem habebant, collocutum: alii occasionem commode oblatam censent, ut Regina eum arcesseret, ac, si venire abnuat, palam ferro trucidaretur. Nec deerant, qui operam suam pollicerentur. Alii, occulte facinus exsequi consulunt: omnes, festinandum, antequam plane convalesceret. Regina, secura de filio, ut maritum quoque haberet in potestate, quanquam incerto adhuc de genere cædis consilio, ipsa Glascuam proficisci decrevit: superiorum mensium suspicionibus, per frequentes & amicissime scriptas literas (ut ipsa rebatur) satis perpurgatis. Sed facta literis fidem detrahebant: nam ejus itineris prope solos comites Hamiltonios, aliosque Regis paternos inimicos, habebat. Quæ in rem interea essent, Bothuelio curanda Edimburgi committit: is enim locus, & ad patrandum, & occultandum scelus, maxime visus est idoneus: quippe ubi, in magno conventu Nobilitatis, in alium transferri, aut in multos spargi, suspicio cædis posset. Cum Regina omnia, quæ odio dissimulando essent, tentasset, objurgationibus, querimoniis, lamentationibus multis ultro citroque peractis, ægre tamen animi placati fidem fecit.

IX. Rex, nondum e morbo satis validus, lectica Edimburgum, ad locum per Bothuelium (qui absente Regina id munus susceperat) sceleri destinatum, deducitur. Erat autem is locus ædes per aliquot annos desertæ, murisque urbis conjunctæ, in vasta solitudine, inter duorum templorum ruinas, unde neque clamor aut strepitus exaudiri posset. Eo cum paucis ministris intrusus est. Major pars, quos Regina non ministros, sed omnium dictorum ac factorum observatores, addiderat, discesserant, gnari videlicet periculi imminentis: neque, qui remanserant, ab hospitii paratoribus claves ostiorum extorquere poterant. Regina autem unum id maxime omnium agebat, ut omnes a se suspiciones segregaret, adeoque ea simulatio ei processit, ut Rex, de animo ejus erga se jam plane benevolo securus, literas ad patrem, qui Glascuæ æger substiterat, bonæ spei ac fiduciæ plenas, scriberet, commemoratis Reginæ erga se officiis, ac simplicis & sinceri amoris indiciis: ac sane asseveranter rerum in melius mutationem sibi spondebat. Hæc scribenti derepente Regina intervenit, ac, literis perlectis, crebro eum amplexa ac deosculata, sibi supra modum gratum esse ostendit, „Quod jam perspicue intelligeret, nul„lam in ejus animo nubeculam suspicionis subsedisse.

X. Hic cum omnia tranquilla viderentur, subiit illa altera cura, ut totum, si qua posset, crimen in alios derivaretur. Itaque fratrem suum Moravium ar-

arcessit, qui, accepta nuper venia, ad Fanum Andreæ profecturus erat, ut uxorem inviseret, quæ in summo vitæ discrimine versari nunciabatur: nam & parturiebat, & exanthemata (quæ vocant) per totum corpus cum vehementi febre eruperant. Caussam fratris retinendi videri volebat, ut Legatum Ducis Sabaudiæ, qui ad baptismum Principis justo serius venerat, se honorifice velle dimittere simularet: quæ cum parum justa videretur, cur ab officio pio & necessario avocaretur, tamen paruit. Regina interea quotidie Regem invisebat: eum cum Bothuelio, quem extra suspicionem esse volebat, reconciliat: liberaliter in posterum de sua in eum voluntate promittit. Quæ officiorum simulatio cum omnibus vehementer esset suspecta, nemo tamen Regem de suo periculo admonere audebat: quippe qui omnia, quæ aliunde accipiebat, quo magis in gratiam Reginæ se insinuaret, ei revelare soleret. Unus inventus est Robertus, Reginæ frater, qui, sive facinoris atrocitate, sive adolescentis misericordia, motus, uxoris insidias ad eum deferre est ausus: sed ea lege, ut rem apud se tacitam contineret, ac suæ incolumitati, quam posset commodissime, consuleret. Id Rex cum, pro sua consuetudine, Reginæ indicasset, Robertusque advocatus rem constanter negaret, alterque alterum mendacii argueret, & uterque ad arma manum admovisset, Regina, hoc spectaculo læta, quod, sine suo labore & molestia, suorum consiliorum exitum in propinquo videret, alterum fratrem Jacobum advocat, velut ad litem dirimendam: re vera, ut ipse quoque per occasionem tolli posset: nemo enim earum rerum aderat arbiter, præter unum Bothuelium, qui inferiorem potius in eo certamine conficeret, quam dissentientes distineret: quod adeo verbis testatus est, cum diceret; „Nihil esse, cur Jacobus tantopere „properaret, ut homines non ita pugnandi cupidos dirimeret.

XI. Hoc motu utrinque sedato, Regina & Bothuelius, toti in cædis consilium intenti, dant operam, ut res quam occultissime transigatur. Regina, ut mariti amorem, & veterum offensionum oblivionem, simularet, lectum suum, in cubiculum quod infra Regem erat, e palatio portari jubet; ibi ipsa aliquot noctes, extracto in longum colloquio, conquievit. Interea non cessat omnia comminisci, ut, facinore peracto, infamia in Jacobum fratrem suum & Mortonii Comitem derivaretur. His enim, quos ob virtutem & auctoritatem plurimum timebat & oderat, de medio sublatis, cætera omnia prona fore pollicebantur. Eodem etiam incitabant literæ Pontificis Romani & Caroli Cardinalis Lotharingi. Nam, superiore æstate, cum a Pontifice peravunculum pecuniam petiisset, ad statum religionis in Britannia turbandum: [1] & Pontifex quidem occultius, Cardinalis aperte, ad cædem hortabatur eorum, per quos maxime stabat, ne Papismus revocaretur, eosque nominatim edebat; & præcipue, quos dixi, Comites; quibus extinctis, magnam pecuniæ vim ad bellum gerendum promittebat. Harum rerum rumusculos Regina ad proceres permanasse credebat: itaque ipsa literas eis ostendit, ita se apud eos purgatam ab omni alieni animi suspicione rata. Sed hæc consilia, tam subtiliter, ut

1 *Et Pontifex*] *Et* hic redundare videtur.

ut videbatur, inita, nonnihil perturbabant nuncii frequentes a Moravii uxore, eam afferentes abortum fecisse, ac in exigua spe vitæ animam agere. Hæc cum ei, die Dominico, ad sacram concionem eunti, nunciata fuissent, isque ad Reginam reversus, ab ea veniam abeundi petiisset, illa magnopere contendebat; „Unum certe diem, certiorem nuncium exspectaret: cum neque, „si properaret, ejus adventus, quicquam profuturus esset: sin remitteret „morbus, etiam postridie satis in tempore sit venturus. [1] Ille tamen obstinato „animo iter capessit.

XII. Regina, quæ in eam noctem cædem destinasset, adeo soluto animo videri voluit, ut nuptias Sebastiani cujusdam e cantoribus suis eo die in palatio celebraret: eoque velut per ludum & lætitiam transacto vespere, cum satis magno comitatu ad maritum visendum ierit. Ibi, cum hilarius solito per aliquot horas collocuta esset, sæpe eum deosculata, annulum etiam tradidit. Post discessum Reginæ, cum Rex, inter paucos qui aderant ministros, illius diei dicta factaque retractaret, inter alios sermones, ad bene sperandum ejus animum erigentes, paucorum verborum recordatio lætitiam nonnihil turbavit: sive enim, spe admota sceleris perpetrandi, impotens animus gaudium continere non potuit, sive vox temere excidit, injecta est ab ea mentio, Davidem Rizium, superiore anno, circa idipsum tempus interfectum fuisse. Hæc importuna cædis recordatio cum nulli satis placeret, tamen, quia multum noctis processerat, & proximum mane ludis & lætitiæ destinarant, celeriter cubitum concesserunt.

XIII. Interea, in cubiculo inferiore pulvis sulfureus ad evertendas ædes collocatur. Cætera quidem circumspecte & callide provisa videbantur: in re tamen levi, non levia vestigia, ad scelus deprehendendum, relinquebantur. Lecto enim, in quo Regina noctes aliquot cubitaverat, inde ablato, viliorem in ejus locum substituerunt, in tanta famæ prodigalitate, exiguæ pecuniæ parci. Inter hæc Paris Gallus, unus e sceleris administris, Regis ingressus cubiculum, ita constitit tacitus, ut ipse à Regina conspici posset: id enim signum convenerat, omnia jam parata esse. Illa, tanquam, viso Paride, nuptiarum Sebastiani recordatio animum subisset, se negligentiæ coarguit, „Quod „ea nocte (ut convenerat) personata non saltasset, ac nuptam de more in lecto „non collocasset; „ cum dicto consurgit, ac domum abit. Reversa in palatium, satis diu cum Bothuelio colloquitur. Is tandem dimissus, cum in cubiculum venisset, mutavit vestem, & militari chlamyde amictus, per custodias, paucis comitatus, in oppidum rediit. Duæ aliæ consciorum turmæ diversis itineribus cum ad locum destinatum venissent, pauci cubiculum Regium, cujus claves penes ipsos erant, (ut ante dictum est) ingrediuntur, ipsum, alto somno solutum, invadunt, ac faucibus compressis, famulum item unum, qui juxta lectulum accubabat, strangulant: strangulatos per portulam, quam in

1 *Ille tamen obstinato animo*] Id alii scriptores ab eo factum interpretantur, ut facinoris, cujus conscientia ipse tenebatur, omnem a se suspicionem longius removeret.

2 Con-

in hunc usum in muris urbis ædificaverant, efferunt in hortulum propinquum: deinde, ignem sulfureum admoventes, domum a fundamentis convellunt, tanto cum fragore, ut ædes aliquot vicinæ quaterentur, & in longinquioribus urbis partibus, qui somno gravissimo erant oppressi, velut attoniti expergiscerentur. Quo facinore peracto, Bothuelius alia quam venerat, per muri urbis ruinas dimissus, in palatium per custodias rediit.

XIV. Hic, per aliquot dies, rumor satis constans de cæde Regis fuit. Regina, quæ vigilans ad id noctis eventum rei præstolabatur, convocatis qui ex Nobilitate in palatio erant, & in iis Bothuelio, ex eorum sententia, velut ignara omnium quæ acta essent, misit, qui caussam tumultus cognoscerent. Eunt qui facinus inspicerent. Rex linteo tantum indusio amictus superiorem corporis partem, cætera nudus jacebat: juxta eum reliqua vestis, atque etiam soleæ. Ad eum cum vulgi factus esset concursus, aliudque alius conjiceret, nemo tamen omnium (quod Bothuelius maxime cupiebat) in animum inducere potuit, eum violentia pulveris, tecto effracto, fuisse ejectum: præsertim, cum e toto corpore nihil (quod in tanta ruina erat necesse) fractum, contusum, aut lividum appareret, vestisque juxta, non modo flammis non afflata, aut pulvere conspersa, jaceret, ut non vi aut casu illuc illata, sed manu composita, videretur. Bothuelius, domum reversus, cum, velut admirabundus, eum nuncium ad Reginam attulisset, ea cubitum concessit, atque in multum usque diem altissimo somno in summa securitate conquievit.

XV. Rumores interea sparguntur a parricidis, Regem [1] consilio Comitum Moraviæ & Mortonii esse interfectum, ac in proxima Angliæ ante lucem perferuntur: tacitis tamen omnium cogitationibus Regina facinoris auctor designatur. Nec Episcopus Fani Andreæ a rumoribus fuit intactus. Multæ ad eam cogitationem conjecturæ impellebant: nobiles & crudeliter exercitæ inimicitiæ inter familias: nec Episcopus, unquam Reginæ satis reconciliatus, antequam id scelus animo concepisset, &, nuper eam Glascuam comitatus, omnium ultimorum consiliorum particeps fuerat. Auxit hominum suspicionem, quod tum in ædes fratris Comitis Aranii divertisset, ei domui propinquas, in qua Rex occisus erat, cum semper antea in celebri urbis loco habitaret, ubi commode, & salutationibus celebrari, & epulis popularem gratiam colligere, posset: item, quod, e superioribus urbis locis, lumen & pervigiliæ in ejus ædibus tota nocte conspiciebantur, ac tum demum, ubi ruinæ propinquæ fragor insonuit, lumina sunt exstincta: & clientes, qui frequentes armati vigilaverant, vetiti egredi. Vera autem rei gestæ historia, quæ post complures menses erupit, effecit, ut horum pleraque, quæ tum pluribus suspiciosa videbantur, postea, re patefacta, pro certissimis haberentur indiciis.

XVI. Scelere perpetrato, nuncii statim in Angliam dimissi, qui divulgarent,

1 *Consilio Comitum Moraviæ & Mortonii*] Mortonius certe diu postea cædis Darlæanæ conscientia convictus, capite luit: Ad Moravium vero quod attinet, Humilæus & Argathelius, prædicta sua declaratione, Elizabethæ Angliæ tanquam rem sibi persuasissimam detulerunt, *Moraviam & Ledintonium fuisse auctores, machinatores & suasores hujus regicidii, quicunque fuerint regicidæ.*

 1 *Dat*

rent, Regem Scotorum a suis crudeliter fuisse trucidatum, opera maxime & consilio Comitum Moraviæ & Mortonii. Is rumor statim in aulam delatus, adeo animos omnium in odium totius gentis inflammavit, ut, per aliquot dies, nemo Scotici generis, sine summo vitæ periculo, in publicum prodire auderet: ac vix multorum literis ultro citroque missis demum mitigari potuerit, clandestinis consiliis jam in lucem prodeuntibus. Regis cadaver, cum diu spectaculo fuisset, continuusque vulgi concursus eo fieret, Regina curat, ut super scamnum inversum extentum, per bajulos in palatium deferretur. Ibi & ipsa corpus, omnium illius ætatis formosissimum, avide spectavit, nullo in alterutram partem indicio animi secreta prodente. Proceres quidem, qui aderant, funus ei amplum & honorificum decernunt. Sed illa, per bajulos de nocte, sine ullo funeris honore, sepeliendum curat, & (quod indignitatem vehementius auxit) prope Davidis Rizii sepulchrum, ac si hominis fœdissimi manibus mariti morte parentaret.

XVII. [1] Duo, quæ tum acciderunt, ostenta, operæ pretium duxi hic exponere: quorum alterum cædem paullo antecessit. Jacobus Londinus, homo Fifanus, honesto loco natus, cum febri diu laborasset, pridie quam Rex occideretur, circa meridiem, in lecto se paullum erexit, ac, velut attonitus, magna voce obtestatus est præsentes; „Ut Regi opem ferrent: jam enim „parricidas eum invadere. „Deinde, paullo post, cum flebili questu exclamavit; „Frustra opem feretis; jam trucidatus est. „Nec ipse diu post eam vocem supervixit. Alterum cum cæde ipsa conjunctum fuit. Tres e familiaribus Comitis Atholiæ, Regis propinqui, homines & virtute & genere minime obscuri, non procul a Regis hospitio divertebant: iis circiter mediam noctem dormientibus, ad Dugallum Stuartum, qui proxime parietem accubabat, quidam visus est accedere, ac manu leviter per barbam malamque ducta, eum excitare, dicens, „Surgite, vim vobis afferunt. Is experrectus repente, cum visum secum revolveret, alius confestim ex alio lecto exclamat; „Quis „me calcat? Et, cum Dugallus respondisset; „Felem esse fortasse, qui (ut fit) noctu oberraret: tum tertius, qui nondum experrectus fuerat, statim e lecto se conjecit in pedes, rogitans; „Quis colaphum sibi incussisset: „ & cum dicto, per ostium visus est quispiam egredi, nec, sine strepitu. Interea, dum illa visa & audita inter se conferunt, domus Regiæ cadentis fragor auditus omnes consternavit.

XVIII. Facinore perpetrato, varie, prout quisque Regem oderat, aut amabat, afficiebantur. Omnes boni uno consensu scelus nefarium abominabantur. Verum longe [2] molestissime rem ferebat (cum ob alia, tum quia princeps nuptiarum con-

cilia-

1 *Duo, quæ tum acciderunt, ostenta*] Reverendissimus Carleolensium Episcopus Bibl. Histor. Scot. Buchananum, nec prorsus injuria, reprehendit, quod qui ostenta a veteribus recensita pro deridiculo fere habeat, hisce tam leviter fidem adjungat. Buchanano etiam nimiam hac in parte credulitatem objicit Cl. Clericus.

2 *Molestissime ferebat (cum ob alia, tum quia princeps nuptiarum conciliator fuerat) Joannes Stuartus Atholiæ Comes*] Ita distinguendam sententiam & res ipsa & Crafordius monent, contra quam libris omnibus exhibetur.

1 *Adver-*

ciliator fuerat) Joannes Stuartus Atholiæ Comes. Proxima quæ cædem secuta est nocte, armati, ut in re trepida, cum circa palatium excubias agerent, ad exteriorem parietem cubiculi, in quo Atholius agebat, sonitus, veluti leviter fundamenta demolientium, est auditus. Excitata strepitu familia, eam noctem insomnem egit. Postridie Comes in oppidum emigravit, ac paullo post, vitæ metuens, domum discessit. Comes Moraviæ, cum e Fano Andreæ in aulam rediisset, nec ipse extra periculum fuit: nam & armati noctu circa ædes ejus observabantur: sed cum, ob adversam ejus valetudinem, totas noctes domestici ejus vigilarent, sicarii nihil attentare clam poterant, nec palam audebant. Tandem Bothuelius (qui illa se molestia liberatum vellet) ipse sua manu facinus fœdum peragere decrevit. Igitur, nocte concubia, suos de valetudine Moravii interrogat. Cum responsum esset, „Eum vehementer articulari dolore cruciari; Quid si eum invisamus," inquit: & cum dicto surgens, ad ejus ædes properabat. Inter eundum, [1] admonitus a suis, eum ad Robertum fratrem, ut extra strepitum palatii & liberius & commodius ageret, migrasse; stetit paullum tacitus, ac dolens tantam occasionem amissam, domum rediit.

XIX. Regina, inter hæc, domi vultum componebat, & simulatione luctus populum sibi placatiorem reddere meditabatur. Sed ea res ei, æque ac reliqua conspiratio, improspere cessit. [2] Nam, cum in more esset, a priscis usque temporibus, ut Reginæ, post maritorum obitum, complures dies, non modo cœtu hominum, sed lucis etiam abstinerent aspectu, simulatum quidem luctum aggressa est, sed, animi superante lætitia, foribus occlusis, fenestras aperit, &, abjecta lugubri veste, intra quatriduum cœlum solemque aspicere sustinuit: & ante diem duodecimum, confirmato adversus vulgi rumores animo, in agrum Setonium, ad septem ab oppido millia passuum, excurrit: cum interim Bothuelius a latere ejus nusquam discederet. Ibique ita egit, ut paullulum in corporis vestitu, nihil in animi habitu, mutasse videretur. Celebrabatur autem locus magna Nobilitatis frequentia: & ipsa quotidie in campum propinquum ad lusus consuetos, nec eos plane muliebres, prodibat.

XX. Sed Croci Galli (qui sæpe antea legationem in Scotia obierat) adventus rationes eorum nonnihil turbavit. Is cum ostendisset, in quanta res esset apud exteros infamia, Edimburgum est reditum. Sed [3] Setonium tot habebat commoditates, ut, cum famæ dispendio, eo revertendum esset. Ibi consulta-tio-

1 *Admonitus a suis*] Alii libri omnes [*admonitus est a suis*] orationis gratiam & venustatem, me judice, corrumpentes.

2 *Nam cum in more esset*] Quæ sequuntur egregie refellit Morganus Philippus Defens. Mar. Reg. Scot. qui plane negat, in more Scotis a priscis temporibus fuisse, ut Reginæ post maritorum obitum per quadraginta dies (Vide *Detect.* Cap. 16.) lucis adspectu abstinerent. Quod si hæc consuetudo apud Scotos valuisset, ea duntaxat tenebantur Reginæ, quæ id nomen Regibus nubendo indeptæ essent, non vero Maria, quæ forte nascendi Regina, cujusque maritus privatus, ipsique in supremo magistratu hæreditario jure constitutæ subditus fuerat; etsi illa, ex mera benevolentia, majorisque dignitatis gratia, Regii nominis honorem ei indulsisset. Addit denique Morganus, Reginam multis & importunis Consiliariorum & Medicorum flagitationibus tandem coactam in locum salubriorem se contulisse.

3 *Setonium*] In Detectione Mariæ cap. 17.

tionis omnis summa fuit, quo pacto Bothuelius Regiæ cædis absolveretur. Tentata quidem erat antea & accusatio & purgatio. Nam statim a cæde Regis, Bothuelius, cum aliquot consciis, ad Argatheliæ Comitem, quod is rerum capitalium perpetuus esset Quæstor, convenerunt. Primum, tanquam omnium, quæ gesta essent, ignari, rem novam, inauditam, incredibilem mirantur. Deinde quæstioni paullulum vacant: pauperculas aliquot e vicinia mulierculas citant. Illæ inter spem metumque hærent, loquine an tacere magis expediat, incertæ. Verum, etsi sermonem temperarent, tamen, cum plus effutivissent, quam exspectabatur, tanquam temere locutæ dimittuntur. Sed earum testimonia facile erat contemnere. Arcessuntur domestici Regis ministri, quos calamitas nondum absumserat. Interrogati, de sicariorum ingressu, negant claves in sua potestate fuisse. Quis igitur eas habebat? ajunt, Reginam. Differtur in speciem quæstio, re vera supprimitur: metuebant enim, ne, si longius progrederentur, aulæ secreta in vulgus exirent. Ne tamen res penitus abjecta videretur, proponitur edictum: pecunia indicibus decernitur. Sed quis auderet Bothuelium attingere; cum idem reus, judex, quæsitor, pœnæ exactor, esset futurus? Hic tamen metus, qui singulorum ora comprimebat, multitudinem continere non potuit. Nam & libellis propositis, & pictura, & nocturnis per tenebras clamoribus, effectum est, ut parricidæ facile intelligerent, arcana sua nocturna in vulgus prodiisse, ut jam nemo dubitaret, qui scelus designassent, qui operas contulissent; quantoque magis supprimebatur, tanto magis vulgi dolor inhibitus erumpebat.

XXI. Hæc etsi sceleris conscii videri volebant contemnere, tamen interim id unum eos stimulabat, ut suum dissimulare nequirent dolorem. Ita omissa de Regis morte quæstione, subit altera, multo acrior, adversus libellorum auctores, & (ut ipsi loquebantur) Bothuelii calumniatores. [1] Adeo severe exercebatur, ut neque sumtui, neque labori ulli parceretur. Pictores omnes, & qui scripturam factitabant, convocantur, si forte ex picturis & libellis auctores indicare possent. Additur quæstioni conveniens edictum, quo non proponere modo, sed propositum legisse, capitale erat. Sed qui, capitalis pœnæ comminatione, populi sermones compescere studebant, nondum morte satiati, odium adhuc erga mortuum Regem retinebant. Bona defuncti, arma, equos, vestem, reliquamque supellectilem, ac si fuissent redacta in fiscum, Regina, aut interfectoribus, aut paternis inimicis, divisit. Hæc ut palam gerebantur, ita multorum dictis palam incessebantur: adeo ut quidam opificum, [2] qui vestem Regiam Bothuelio ad corporis modum adaptabat, ausus sit dicere, „Hic se jus & „morem patrium libenter agnoscere, cum spolia defuncti cedant carnifici.

XXII. Inter hæc, subit altera cura, quomodo arcem Edimburgensem Regina

17. legitur, *sed apud Setonium t. h. c. ut vel cum &c.*]

1 *Adeo severe exercebatur*] Legendum videtur [*quæ adeo severe*,] quemadmodum in *Detectione* Cap. 15. unde hæc omnia, iisdemque fere verbis, sunt deprompta.

2 *Qui vestem Regiam*] Haud inepte a David. Crafordio observatum est Præf. ad Comment. de reb Scot. pag. 17. & seqq. hæc parum convenire cum iis quæ supra Buchananus tradiderat, XVIII. 5.

1 Ut

gina in suam potestatem redigeret. Eam tenebat Joannes Marriæ Comes, ea lege, [1] ut nemini, nisi conventu publico, reposcenti redderet. Etsi proximo mense id concilium erat futurum, tamen Reginæ cupiditati omnis mora longa videbatur futura. Igitur cum amicis Comitis (nam ipse, gravi morbo tum implicitus, Sterlini decumbebat) & propinquis agit, ut arcem sibi redderent: caussata maxime; „Vulgus Edimburgense (quod tum tumultuabatur) in officio „contineri non posse, nisi ipsa in sua potestate arcem haberet. Se autem, maxi„mum sui in Joannem amoris pignus, filium unicum, regni hæredem, eiser„vandum & alendum daturam: quo officio, in multis aliis Principibus, ac, „recenti memoria, [2] in matre sua ac avo, majores ejus usi, cum summa laude, „fuissent. Ille, etsi satis intelligeret, quo illa promissa & blanditiæ tenderent, tamen non ægre consensit. Regina, cum eum faciliorem, quam speraverat, invenisset, tentat efficere, ut, retento apud se filio, arcem, cum primum esset opportunum, reciperet. Id cum obtinere non posset, alia fraude eum aggreditur. Agit cum eo, ut puerum Limnuchi (quod medium est inter Edimburgum & Sterlinum) certo die reciperet, & arcem traderet. Sed cum hic suspicio fraudis gavissima subesset, tandem conventum est, ut puer Areskino Sterlini traderetur; ipse interim e propinquis & amicis principes obsides daret, de arce reddenda.

XXIII. Et hæc quidem tum parricidas habebant sollicitos. Sed multo magis eos urebant Comitis Levinii assiduæ querimoniæ. Is, cum, propter Bothuelii potentiam, cum summa licentia conjunctam, in aulam venire non auderet, per literas Reginam continenter compellabat. Ab ea enim petebat, „Ut Bothuelium, procul dubio cædis auctorem, tantisper in custodia teneret, „dum caussæ dicendæ dies adesset. Illa, etsi, multa comminiscendo, postulationem eluderet, tamen, cum rei tam atrocis quæstio evitari non posset, hanc ejus habendæ rationem inivit. Instabat conventus Ordinum ad Idus Apriles: ante eum diem judicium peragi Regina volebat, ut reus, judicum sententiis absolutus, etiam totius conventus suffragiis purgatus discederet. [3] Ea festinatio in caussa fuit, ut nihil ordine, nihil more majorum, in eo judicio fieret. Accusatores, de more, citari debebant proximi, uxor, pater, mater, filius, ut vel adessent, vel procuratores mitterent, qui intra quadragesimum diem (nam hoc tempus legitimum erat) se sisterent. Pater adesse jussus

ad

1 *Ut nemini, nisi conventu publico reposcenti redderet*] [*Conventu*] hic dandi casu positum videtur.

2 *In matre sua ac avo*] Potius scribendum [*in se ac patre*] videtur: ipsam enim Reginam Mariam ejusque patrem Jacobum Quintum intelligit. Tolerari tamen potest [*matre sua,*] vel (quod magis usitatum est) [*matre ejus;*] sed ita tamen ut Jacobi VI. mater, id est, ipsa Maria, non vero Mariæ mater, (quod inepte existimat Anglicus interpres) hic intelligatur. Ea enim, postquam in Scotiam concessit, majore erat ætate quam ut custodis opera, cujus non egeret, uteretur.

3 *Ea festinatio*] Iniquissime festinationis culpa in Reginam conjicitur. Ex Levinii enim hac de re ad Reginam literis [in Bibl. Cotton. Calig. B. 10.] liquido apparet, penes ipsum, si qua erat, festinationem fuisse, qui summo studio ab ea ut res maturaretur contenderat.

1 *Co-*

ad Idus Apriles, idque sine amicorum advocatione, cum sua tantum familia, quæ, in summa ejus inopia, ad paucos erat redacta. Cum interea Bothuelius, cum magnis agminibus, tota urbe volitaret, Comes Levinius, in urbe hostium plena, cum, sine amicorum & clientium præsidio, neque se tutum fore, neque, si vitæ periculum nullum esset, quicquam libere se agere posse videret, abesse satius duxit.

XXIV. Ad diem dictum, Bothuelius, idem reus & accusator, in prætorium ascendit. Citantur e Nobilitate judices, magna pars ipsius amici, nemine ex adverso qui quenquam rejiceret. Parvam judicio moram fecit Robertus Cunigamius, unus e Levinii familia Is, venia dicendi petita, palam testificatus est; „Neque more, neque legibus, id judicium exerceri, ubi reus „potentior esset, quam ut pœnas legibus dare posset: accusator, mortis me„tu, abesset. Ita, quicquid ibi statueretur, cum nihil jure, nihil ordine gereretur, „pro non judicato fore. Illi nihilominus in incepto persistunt. Gilbertus quoque Cassilissæ Comes, magis usurpandi juris caussa, quam quod quicquam se profecturum speraret, cum judex legeretur, se excusavit: multamque etiam, quæ a recusantibus exigi solet, obtulit. Statim nuncius a Regina, annulum ferens, cum judicare jubet: ni pareat, custodiam minatur. Cum ne custodiæ quidem metu absterritus esset, rursus a Regina nuncius perduellionis pœnam recusanti intentat. Hoc metu sedere coacti, pronunciant; „Se non vi„dere, cur Bothuelium condemnent: si quis tamen, jure & ordine, postea „accuset, cavent, ne hoc judicium ipsis fraudi sit. Nec immerito ita pronunciasse quibusdam sunt visi, quod quæstio eis verbis decreta erat, ut, ne a severissimis quidem judicibus, Bothuelius condemnari posset: jubebantur enim quærere de cæde, quæ facta fuerat nono Feb. cum Rex decimo die fuerit occisus. Ita Bothuelius absolutus quidem, sed non infamia liberatus est: suspicione enim aucta, pœna tantum dilata videbatur. At Reginæ, ad nuptias properanti, quivis color, quamvis impudens, satis erat. Ad cumulum hujus absolutionis, propositus est libellus celeberrimo fori loco. [1] Bothuelius, etsi, legitimo judicio, a cædis reatu liberatus esset, tamen, quo sua innocentia cunctis foret perspectior, „Se ferro paratum decernere, si quis, integra fama, & ho„nesto loco natus, eum Regiæ cædis insimularet. Nec defuit qui postridie, æque ferociter, per libellum publice propositum, conditionem acciperet, modo locus certaminis designetur, in quo citra periculum nomen suum profiteri possit.

XXV. His utcunque succedentibus, tamen Regina in conventu visa est ferocior: &, quæ antea civilis animi speciem prætulerat, palam tyrannidis cupiditatem ibi renudavit. Nam, quod Sterlini, in caussa religionis, promiserat, palam ibi promissum negavit. Id autem erat, ut primo quoque conventu,

1 *Bothuelius, etsi, legitimo judicio* —— *se ferro paratum decernere*] Crafordius nec inepte quidem, legendum existimat, *se ferro paratum decernere denunciat*. Veram tamen lectionem suppeditat *Detectio* Cap. 18. in qua [*Bothuelium*,] non [*Bothuelius*] scribitur: quod & hic factum oportebat.

1 *Fu-*

tu, quæ per tyrannidem Pontificis Romani latæ erant leges abrogarentur, novisque legibus Ecclesiæ instauratæ auctoritas stabiliretur. Præter autem id promissum, cum bina edicta chirographo ejus signata proferrentur, hic deprehensa elusit. Jussit enim, qui ab Ecclesia missi erant, alio die redire: neque, post id tempus, unquam sui conveniendi copiam fecit: actaque conventus, quæ ante suum in Scotiam reditum, consentiente Francisco marito, edita erant, sub amnestiæ legem cadere pronunciavit. Ea vox omnibus manifesta tyrannidis professio videri. Itaque cum Scoti nullas habeant leges, præter conventuum decreta, subibat illa tacita cogitatio, quæ vita [1] futura foret, sub Principe, cujus arbitrium pro legibus habendum esset, promissis vero fides abesset. Hæc sub finem conventus acta.

XXVI. Eodem tempore, Reginæ, ad nuptias festinanti, libido incessit, consensus publici quavis arte exprimendi, ut nihil nisi procerum voluntate gessisse videretur. Bothuelius igitur, ut publicæ auctoritatis specie nuptias honestaret, hanc rationem commentus est. Nobiles omnes supremi ordinis, qui aderant, (aderant autem permulti) ad cœnam invitat. Ibi, solutis ad hilaritatem animis omnium, rogavit; „Ut studium suum, quod superioribus temporibus declarassent, in posterum quoque præstarent. In præsentia autem „petebat, ut, cum Reginæ ambiret nuptias, [2] libello, quem ea de re confecerat, illi subscriberent. Id sibi, & ad Principis voluntatem conciliandam „utile, & apud cæteros homines honorificum futurum. Re tam subita & inopinata omnes attoniti, cum neque mœstitiam dissimulare possent, nec abnuere quod petitum esset auderent, paucis, qui Reginæ animum exploratum habebant, præeuntibus, reliqui ignari quantus assentatorum foret numerus, alii aliis suspecti, omnes subscribunt. Postridie, cum inter se quid egissent retractarent, quidam ingenue professi sunt; „Nisi Reginæ existimassent rem „gratam fore, se nunquam assensuros. Nam, præterquam quod res parum „honesta, & publice damnosa esset, periculum quoque fore, ut si (quod in „fu-

[1] *Futura foret*] Vide supra ad XV. 34.

[2] *Libello, quem ea de re confecerat, illi subscriberent*] Hujus libelli, sive instrumenti, exemplar exstat in Bibl. Cotton. Calig. C. I. Qui ei subscripserunt hi recensentur, Comites, *Huntilæus*, *Argathelius*, *Moravius*, *Cassilissius*, *Mortonius*, *Sutherlandius*, *Rothusius*, *Glencarnius*. *Cathanesius*: & hi Reguli, *Bodius*, *Setonius*, *Sinclarus*, *Semplius*, *Oliphantus*, *Ogilvius*, *Rosbacketius*, *Carleolus*, *Heresius*, *Humius* & *Innermethius*. In eo autem, *per honoris, fidei ac veritatis sacra sanctissime pollicentur, se cum gentilibus, cognatis, amicis, clientibus ac servis, Jacobum Comitem Bothueliæ, Regulum Crichtoniæ ac Liddaliæ, magnum Scotiæ Thalassiarcham, ac omnium Limitum Præfectum, adversus omnes mortales defensuros, ejusque porro famam & existimationem contra universos & singulos, qui ipsum cædis Regiæ, (a qua legitimo judicio erat absolutus) reum calumniabuntur, vindicaturos.* Item, *Eadem fide promittunt, se summa ope & consilio, nuptiarum ei Reginæ pararios ac conciliatores futuros, omnesque adeo qui eas nuptias impedire aut interturbare adniterentur, hostium loco habituros. His non modo Deum testem & vindicem adhibent, sed se etiam, si fidem fefellerint, hominum sceleratissimos, omnique honore & fide exutos, in perpetuum censeri non recusant.* Dat. Edimburgi 19 Aprilis 1567.

ad Idus Apriles, idque sine amicorum advocatione, cum sua tantum familia, quæ, in summa ejus inopia, ad paucos erat redacta. Cum interea Bothuelius, cum magnis agminibus, tota urbe volitaret, Comes Levinius, in urbe hostium plena, cum, sine amicorum & clientium præsidio, neque se tutum fore, neque, si vitæ periculum nullum esset, quicquam libere se agere posse videret, abesse satius duxit.

XXIV. Ad diem dictum, Bothuelius, idem reus & accusator, in prætorium ascendit. Citantur e Nobilitate judices, magna pars ipsius amici, nemine ex adverso qui quenquam rejiceret. Parvam judicio moram fecit Robertus Cunigamius, unus e Levinii familia Is, venia dicendi petita, palam testificatus est; „Neque more, neque legibus, id judicium exerceri, ubi reus „potentior esset, quam ut pœnas legibus dare posset: accusator, mortis me-„tu, abesset. Ita, quicquid ibi statueretur, cum nihil jure, nihil ordine gereretur, „pro non judicato fore. Illi nihilominus in incepto persistunt. Gilbertus quoque Cassilissæ Comes, magis usurpandi juris caussa, quam quod quicquam se profecturum speraret, cum judex legeretur, se excusavit: multamque etiam, quæ a recusantibus exigi solet, obtulit. Statim nuncius a Regina, annulum ferens, eum judicare jubet: ni pareat, custodiam minatur. Cum ne custodiæ quidem metu absterritus esset, rursus a Regina nuncius perduellionis pœnam recusanti intentat. Hoc metu sedere coacti, pronunciant; „Se non vi-„dere, cur Bothuelium condemnent: si quis tamen, jure & ordine, postea „accuset, cavent, ne hoc judicium ipsis fraudi sit. Nec immerito ita pronunciasse quibusdam sunt visi, quod quæstio eis verbis decreta erat, ut, ne a severissimis quidem judicibus, Bothuelius condemnari posset: jubebantur enim quærere de cæde, quæ facta fuerat nono Feb. cum Rex decimo die fuerit occisus. Ita Bothuelius absolutus quidem, sed non infamia liberatus est: suspicione enim aucta, pœna tantum dilata videbatur. At Reginæ, ad nuptias properanti, quivis color, quamvis impudens, satis erat. Ad cumulum hujus absolutionis, propositus est libellus celeberrimo fori loco. [1] Bothuelius, etsi, legitimo judicio, a cædis reatu liberatus esset, tamen, quo sua innocentia cunctis foret perspectior, „Se ferro paratum decernere, si quis, integra fama, & ho-„nesto loco natus, eum Regiæ cædis insimularet. Nec defuit qui postridie, æque ferociter, per libellum publice propositum, conditionem acciperet, modo locus certaminis designetur, in quo citra periculum nomen suum profiteri possit.

XXV. His utcunque succedentibus, tamen Regina in conventu visa est ferocior: &, quæ antea civilis animi speciem prætulerat, palam tyrannidis cupiditatem ibi renudavit. Nam, quod Sterlini, in caussa religionis, promiserat, palam ibi promissum negavit. Id autem erat, ut primo quoque conventu,

1 *Bothuelius, etsi, legitimo judicio* ——— *se ferro paratum decernere*] Crafordius nec inepte quidem, legendum existimat, *se ferro paratum decernere denunciat*. Verum tamen lectionem suppeditat *Detectio* Cap. 18. in qua [*Bothuelium*,] non [*Bothuelius*] scribitur: quod & hic factum oportebat.

1 *Fu-*

tu, quæ per tyrannidem Pontificis Romani latæ erant leges abrogarentur, novisque legibus Ecclesiæ instauratæ auctoritas stabiliretur. Præter autem id promissum, cum bina edicta chirographo ejus signata proferrentur, hic deprehensa elusit. Jussit enim, qui ab Ecclesia missi erant, alio die redire: neque, post id tempus, unquam sui conveniendi copiam fecit: actaque conventus, quæ ante suum in Scotiam reditum, consentiente Francisco marito, edita erant, sub amnestiæ legem cadere pronunciavit. Ea vox omnibus manifesta tyrannidis professio videri. Itaque cum Scoti nullas habeant leges, præter conventuum decreta, subibat illa tacita cogitatio, quæ vita [1] futura foret, sub Principe, cujus arbitrium pro legibus habendum esset, promissis vero fides abesset. Hæc sub finem conventus acta.

XXVI. Eodem tempore, Reginæ, ad nuptias festinanti, libido incessit, consensus publici quavis arte exprimendi, ut nihil nisi procerum voluntate gessisse videretur. Bothuelius igitur, ut publicæ auctoritatis specie nuptias honestaret, hanc rationem commentus est. Nobiles omnes supremi ordinis, qui aderant, (aderant autem permulti) ad cœnam invitat. Ibi, solutis ad hilaritatem animis omnium, rogavit; „Ut studium suum, quod superioribus temporibus declarassent, in posterum quoque præstarent. In præsentia autem „petebat, ut, cum Reginæ ambiret nuptias, [2] libello, quem ea de re confe„cerat, illi subscriberent. Id sibi, & ad Principis voluntatem conciliandam „utile, & apud cæteros homines honorificum futurum. Re tam subita & inopinata omnes attoniti, cum neque mœstitiam dissimulare possent, nec abnuere quod petitum esset auderent, paucis, qui Reginæ animum exploratum habebant, præeuntibus, reliqui ignari quantus assentatorum foret numerus, alii aliis suspecti, omnes subscribunt. Postridie, cum inter se quid egissent retractarent, quidam ingenue professi sunt; „Nisi Reginæ existimassent rem „gratam fore, se nunquam assensuros. Nam, præterquam quod res parum „honesta, & publice damnosa esset, periculum quoque fore, ut si (quod in „fu-

1 *Futura foret*] Vide supra ad XV. 34.

2 *Libello, quem ea de re confecerat, illi subscriberent*] Hujus libelli, sive instrumenti, exemplar exstat in Bibl. Cotton. Calig. C. 1. Qui ei subscripserunt hi recensentur, Comites, *Huntilaus*, *Argathelius*, *Moravius*, *Cassilissius*, *Mortonius*, *Sutherlandius*, *Rothusius*, *Glencarnius*. *Cathanesius*: & hi Reguli, *Bodius*, *Setonius*, *Sinclarus*, *Semplius*, *Oliphantus*, *Ogilvius*, *Rosbacketius*, *Carleolus*, *Heresius*, *Humius* & *Innermethius*. In eo autem, *per honoris, fidei ac veritatis sacra sanctissime pollicentur, se cum gentilibus, cognatis, amicis, clientibus ac servis, Jacobum Comitem Bothuelia, Regulum Crichtonia ac Liddalia, magnum Scotia Thalassiarcham, ac omnium Limitum Præfectum, adversus omnes mortales defensuros, ejusque porro famam & existimationem contra universos & singulos, qui ipsum cadis Regia, (a qua legitimo judicio erat absolutus) reum calumniabuntur, vindicaturos.* Item, *Eadem fide promittunt, se summa ope & consilio, nuptiarum ei Regina pararios ac conciliatores futuros, omnesque adeo qui eas nuptias impedire aut interturbare adniterentur, hostium loco habituros. His non modo Deum testem & vindicem adhibent, sed se etiam, si fidem fefellerint, hominum sceleratissimos, omnique honore & fide exutos, in perpetuum censeri non recusant.* Dat. Edimburgi 19 Aprilis 1567.

„ ſuperiore marito meminerant) orta diſcordia, Bothuelius rejiceretur, ne ipſis aliquando daretur crimini, quod Reginam prodidiſſent, atque ad nuptias parum honorificas ipſam compuliſſent. Igitur, dum res integra eſſet, ejus voluntatem explorandam, ſcriptumque, manu ipſius ſignatum, impetrandum: quo ſcripto, ſibi, quod de nuptiis actum ab illis eſſet, gratum eſſe oſtenderet. [1]Id facile impetratum, Comiti Argatheliæ cuſtodiendum, conſenſu omnium, traditur.

XXVII. Poſtridie, quod in urbe fuit Epiſcoporum, convocatur in aulam, ut & ipſi quidem ſubſcriberent. Hac expeditis cura, inceſſit alia, ut filium Regina in ſua poteſtate haberet. Nam neque Bothuelius tutum ſibi exiſtimabat alere puerum, paternæ aliquando cædis ultorem futurum: neque alium eſſe volebat, qui ſuos in regno gerendo liberos [2]præcideret. Igitur Regina, ut quæ nihil ei denegare ſuſtineret, ipſa partes in ſe ſuſcepit pueri Edimburgum deportandi. Suberat & alia Sterlinum petendi cauſſa, de qua poſterius dicam. Cum eo ventum eſt, Marriæ Comes, quid ageretur ſuſpicatus, puerum quidem Reginæ oſtendit, ſed ita ut omnia in ſua poteſtate haberet: & Regina, fraude detecta, cum ad vim par non eſſet, diſſimulato, cur veniſſet, ad iter ſe accinxit. Quo in itinere, ſive ob continuos labores, ſive ob indignationem, quod conſilia (ut auctoribus videbantur, callida) parum proſpere ſuccederent, repentino dolore cruciata, in domunculam pauperculam conceſſit, ad quatuor ferme millia paſſuum a Sterlino. Remittente ſe deinde dolore, ad iter reverſa, Limnuchum ea nocte venit. Inde ad Bothuelium ſcripſit, per Paridem, quid de raptu fieri vellet: nam, antequam Edimburgo diſceſſiſſet, cum eo tranſegerat, ut ipſe revertentem ad Almonis pontem eam raperet, ac ſecum, quo vellet, velut per vim, abduceret. Id ita vulgus interpretabatur: quod cum conſuetudinem cum Bothuelio nec omnino celare, nec carere, nec, ſine famæ diſpendio, tam palam quam volebat, frui poterat: & longum erat, divortium cum uxore priore exſpectare: & honeſto, cujus adhuc curam ſimulabat, & libidini, cujus erat impatiens, pariter conſuli volebat. [3]Itaque belle ratio videbatur excogitata, ut Bothuelius, graviſſimo quidem ſuo crimine, ſed cujus pœnam non metuebat, Reginæ redimeret infamiam. Sed altius (ut eſt intellectum poſtea) ſuberat huic commento conſilium. Nam, cum populus Re-

1 *Id facile impetratum*] At 13 demum Maji, altero die ante ipſius cum Bothuelio nuptias. Eo autem ſcripto nihil aliud Regina ſignificat, quam *ſuperius inſtrumentum Proceribus qui ei ſubſcripſerant fraudi non futurum.*

2 *Præcideret*] [Ita etiam repperi in aliis editionibus, ſed nulla plane, aut abſurda ſententia, quare *præcederet* legendum eſſe puto. Quod firmatur ſimili loco infra Cap. XLI. *ne eſſet, qui liberos ſuos in hæreditate regna adeunda præiret.* ubi non ex caſtæ Latinitatis uſu voce *præire* utitur, quæ non de dignitatis, aut juris prærogativa, aut præſtantia præ ceteris poni ſolet, ſed cum aliquis aut in itinere ante aliquem incedit, ut apud Terent. And. I. I. *i præ, ſequar*, aut cum verba aliquis præit. Vide Fr. Vavaſſ. de vi & uſu quorundam verbor. pag. 16. Lib. XIX. Cap. 55. in hac eadem re utitur verbo *anteire.* unde ſatis apparet hîc *præcederet* legendum.]

3 *Itaque belle ratio videbatur excogitata*] Vide omnino Dav. Crafordium Præfat. pag. 21.

1 Ut

Regiæ cædis auctores frequens nominaret & exsecraretur, illi, ut suæ securitati prospicerent, suadente (ut creditur) Joanne Leslio, Rossiensi Episcopo, Reginæ raptum excogitarunt. Nam, cum in Scotia mos esset, [1] ut diplomata, quibus scelerum gratia fit, qui veniam petit, gravissimum facinus nominatim exprimat, ac cætera generalibus verbis adjiciat, decreverunt parricidii publici conscii, nominatim de manus injectione in Principem veniam petere, deinde velut in cumulum subjicere, CAETERIS NEFARIIS FACTIS. Qua clausula cædem Regiam posse contineri, sibi persuaserant, quam nec tutum videbatur, in diplomate, auctoribus nominari, aut condonanti honestum: nec leviori crimini, instar appendicis, adjici poterat. [2] Aliud crimen, minus invidiosum, sed pari pœna plectendum, erat excogitandum, sub cujus umbra cædes Regia & tegeretur & condonaretur. Nihil autem occurrebat, nisi simulatus ille raptus, quo & Reginæ voluptati, & Bothuelii securitati, prospici posset.

XXVIII. Igitur ille, sexcentis comitatus equitibus, ad Almonis (ut convenerat) pontem, Reginam opperitur, ac eam non invitam secum Dumbarum ducit. Ibi, dum libere animo indulgent, divortium, priore uxore in jus vocata, fit, idque duplice in foro, nempe, apud judices publice constitutos, qui de hoc genere quæstionum cognoscerent; & apud Officiales, quos vocant, judices Episcopales, etsi decreto publico vetitos quicquam pro magistratu agere, aut ullam negotii publici partem attingere. Gordonia, Bothuelii uxor, cogitur, in duplici foro, litem de divortio intendere. Apud judices Regios accusat uxor maritum adulterii, quæ una justa apud eos erat divortii caussa: apud judices Papanos, lege vetitos, tamen ab Archiepiscopo Fani Andreæ ad hanc litem cognoscendam datos, accusatur idem, ante matrimonium, cum propinqua uxoris stupri consuetudinem habuisse. Nulla in divortio faciendo, nec in testibus, nec in judicibus, fit mora: intra enim decimum diem, lis suscepta, disceptata, & dijudicata est.

XXIX. Interea Sterlini collecta sincerior pars Nobilitatis ad Reginam mittunt, qui rogarent; „Spontene, an invita, teneretur: nam, si invita illic „esset, se, coacto exercitu, eam liberaturos. Illa, nuncio non sine risu acce„pto, respondit; „Se invitam eo adductam, sed ita humaniter tractari, ut „de priore injuria non habeat quod multum queratur. Ita irriso nuncio, properantibus raptus injuriam per legitimas nuptias levare, duo adhuc restare videbantur impedimenta: alterum, si captiva nuberet, pro vitiosis haberi possint nuptiæ, atque ideo facile solvi: alterum, ut consuetæ servarentur cærimoniæ, ut videlicet, publice, in conventu civium, tribus diebus Dominicis, nuptiæ fu-

1 *Ut diplomata*] Anacoluthon hic admissum videtur: forte legendum, *in diplomatibus*.

2 *Aliud crimen*] [*Aliud igitur crimen*] legendum vult Tho. Crafordius: ejus autem conjecturam firmant postrema verba *Actionis contra Mariam* in Catastrophe eodem fere tenore descripta: *Aliud igitur crimen gravius, aut certe non minus atrox, aut inveniendum aut perpetrandum erat, sub cujus umbra cædes Regia lateret. Neque aliud succurrebat, nisi simulatus, ille raptus, quo simul & Reginæ suæ voluntati, & Bothuelius securitati prospiceret.*

futuræ, inter Jacobum Heburnum & Mariam Stuartam, denunciarentur, ut, si quis quid vitii aut impedimenti sciret, quo minus legitime coirent, rem ad Ecclesiam deferrent. Hæc ut conferent, Bothuelius, convocatis amicis & clientibus, Reginam Edimburgum reducere statuit: ut ibi, obtentu vano libertatis, ipse libere de nuptiis arbitratu suo statueret. Comites ejus cum plerique armati essent, inter reducendum timor animos multorum incessit, ne aliquando fraudi sibi foret, quod Reginam captivam adhuc tenerent: nam, ut cætera absint, hoc unum satis argumento esse, quod armati circa eam, temporibus & rebus alioqui pacatis, conspicerentur. Hoc scrupulo injecto, abjiciunt omnes hastas, & pacatiore, saltem in speciem, agmine, in arcem Edimburgensem, quæ tum in potestate Bothuelii erat, eam ducunt: postridie in urbem atque in consessum judicum eam comitantur: apud quos & ipsa se liberam & sui juris affirmat.

XXX. Cum de nuptiis in Ecclesia denunciandis ageretur, & Lector, cujus id munus erat, constanter recusaret, collecti Diaconi & Seniores, cum reluctari non auderent, jubent Ecclesiasten nuptias futuras de more edicere: & is quidem hactenus paruit, ut se vitium quidem scire profiteretur, ac paratum, seu Reginæ, seu Bothuelio, cum vellent, indicare. Is cum in arcem arcessitus venisset, Regina eum ad Bothuelium remisit: qui quanquam, nec blanditiis nec minis, Ecclesiasten de proposito deduceret, nec rem disceptationi committere auderet, tamen nuptias apparat. [1]Unus, Orcadum Episcopus, est inventus, qui gratiam aulicam veritati præferret, cæteris reclamantibus, caussasque proferentibus, cur legitimæ non essent nuptiæ cum eo, qui duas uxores, adhuc vivas, haberet, tertiam ipse nuper, suum fassus adulterium, dimisisset. Ita indignantibus omnibus bonis, vulgo etiam exsecrante, [2]propinquis per literas improbantibus inchoatas, & publicis cærimoniis simulatis etiam factas detestantibus, tamen matrimonium celebratur. Qui aderant e Nobilitate (nam omnes fere domos discesserant, præter paucos Bothuelii amicos & propinquos) ad cœnam invitati, & una cum iis Crocus Gallus Legatus. Is, quanquam Gusianæ factionis esset, & in propinquo diversaretur, constanter tamen venire recusavit: neque enim existimabat e dignitate legationis, qua fungebatur, esse, ut eas præsentia sua nuptias probaret, quas audiebat diris exsecrationibus vulgo devoveri. Propinqui quoque Reginæ & inchoatas & factas improbarunt: & Reges Galliarum & Angliæ, per Legatos, rei fœditatem aversabantur.

XXXI.

1 *Unus Orcadum Episcopus*] Is tamen ipse est qui Jacobum VI. regnum ineuntem inunxit (Dav. Craford. pag. 46.) ac a Moravio comes adscitus, qui cum aliis ob has ipsas nuptias Reginæ accusationem primum Eboraci, ac deinde Vestmonasterii, intentaret.

2 *Propinquis per literas improbantibus inchoatas, & publicis cærimoniis simulatis etiam factas detestantibus, tamen matrimonium celebratur*] Haud satis commode dici videtur, *propinquis nuptias factas detestantibus, tamen matrimonium celebratur*: neque enim quod nuptias factas secutum est nuptias impedire poterat. Cæterum hæc sententiæ pars, qua propinquorum Reginæ, *i. e.* Guisiorum ab hoc matrimonio aversa voluntas significatur, rectius hoc loco omittenda videtur, quippe quæ mox init. Cap seq. aptius referatur.

1 Al-

XXXI. Hæc etsi molesta erant, vulgi tamen mœstitia tacita tanto magis angebat ferox Reginæ ingenium, quanto visa, quam audita, [1] altius in animos penetrant. Euntes enim per urbem nemo solitis acclamationibus [2] Reges prosequebatur: semel una tantum muliercula cum bene Reginæ precata esset, altera astans semel atque iterum proclamavit, ut a circumstantibus facile exaudiri posset; „Ita cuique sit, uti promeretur. „Ea quidem res non leviter jam Edimburgensibus ante infensum ejus animum inflammavit. Hunc animorum cum domi forisque videret motum, cum paucis consultabat, quomodo suam potentiam stabiliret, & in posterum sibi a tumultibus prospiceret. Primum omnium, decernitur in Gallias legatio, ut animos Regum & Gusiorum, præcipitatis nuptiis offensos, reconciliaret. Legatus delectus Gulielmus Episcopus Dumblanensis. [3] Mandata ei data hæc fere ad verbum.

XXXII. „Primum, nos excusabis Regibus avunculisque nostris, quod matrimonii nostri peracti rumor prius ad eos permanavit, quam per ullos nostros „nuncios consilium ea de re nostrum aperuissemus. Hæc excusatio, velut „fundamento, innitetur veræ expositioni totius vitæ, ac præcipue officiorum „Ducis Orcadum, adversum nos, ad eum usque diem, quo nobis est visum „eum conjugem adsciscere. Ejus autem historiæ, uti res habet, explanatio„nem aggredieris, initio sumto ab ultimis usque spatiis adolescentiæ. Cum „primum suarum rerum fuit compos, statim a morte patris, hominis inter „regni primates primarii, quibus posset officiis, se Regibus colendis totum „dicavit, & erat alioqui familia in primis illustri, cum ob veterem nobilita„tem, tum ob maxima regni munia, quæ jure hæreditario possidebat. Eo „autem potissimum tempore, matri nostræ, quæ tum imperii summam mode„rabatur, se penitus dedidit, in eaque colenda ita perseveravit, ut, quan„quam brevi major pars Nobilitatis, ac pene universa oppida, prætextu re„ligionis ab ea descivissent, nunquam tamen ille ab ejus auctoritate declinarit, „aut ullis promissis beneficiisve adduci posset, aut minis rerumque domestica„rum damno perterreri, ut in ulla erga eam officii parte cessaret: potiusque „sit passus, domum, quæ patrimonii caput erat, cum supellectili pretiosa „& ampla, diripi, bonaque reliqua inimicis prædæ esse. Denique nostro, „atque adeo civium omnium, auxilio destitutus, (Anglorum exercitu in ipsa „regni viscera ab hostibus domesticis inducto, qui nullum alium in scopum te„la

[1] *Altius in animos penetrant*] Sic restituo, cum in omnibus libris [*animo*] legeretur.

[2] *Reges*] *i. e.* Mariam & Bothuelium. Vide supra ad VII. 61. Regis autem titulo ideo Bothuelius hic donatur, quod Reginæ esset maritus: aliter enim nunquam ille (ut Henricus Darlæus) Rex erat renunciatus. Non me latet solere interdum antiquos scriptores principes viros, licet aliorum imperio subditos, Regum nomine salutare.

[3] *Mandata ei data hæc fere ad verbum*] Hæc data Episcopo Dumblanensi mandata summo artificio conscripta animadvertit Thuanus Epist. ad Camdenum edit. a Tho. Smitho pag. 74. & Jo. Clericus Biblioth. Select. Tom. VIII. pag. 196. Fallitur tamen vir clarissimus, qui ea primum Gallico sermone scripta arbitratur: eorum enim exemplar (quod in Actis publicis servatum ipse conspexi) vernaculo nostratium idiomate exhibetur.

 r Exu-

,,la sua dirigerent, quam ut noster maritus (tum Bothueliæ Comes) vi coa-
,,ctus, patria patrimonioque relicto, [[1] *exularet*,]) se in Franciam recepit: ibi-
,,que, usque ad meum in Scotiam reditum, quibus potuit officiis me coluit
,,& observavit. Nec omittendæ erunt res ab eo bello gestæ adversus Anglos,
,,paullo ante meum reditum, ubi tale specimen & militaris fortitudinis, &
,,senilis prudentiæ dedit, ut dignissimus sit existimatus, qui, admodum ju-
,,venis, natu majoribus imperaret, & supremus totius patrii exercitus dux,
,,nosterque vicarius eligeretur: quo in magistratu, adeo spem hominum non
,,fefellit, ut, rebus fortiter gestis, præclaram suæ virtutis memoriam [2] apud
,,cives & hostes reliquerit.

XXXIII. Post reditum vero nostrum, omne suum studium contulit ad au-
,,ctoritatis nostræ amplificationem: nec suis unquam pepercit periculis, in
,,perdomandis rebellibus, qui proxime limites Anglorum accolunt: ac brevi
,,rebus ibi ad summam tranquillitatem redactis, idem in cæteris regni partibus
,,præstare destinavit. Verum, ut invidia semper virtutis est comes, Scoti,
,,rerum novarum avidi, nonnulli, nostrum erga eum studium & favorem im-
,,minuere cupientes, benefacta ejus male interpretando, tandem perfecerunt,
,,ut eum custodiæ committeremus: partim, ut quorundam æmulorum placa-
,,remus animos, qui futuræ magnitudinis incrementa ferre non pote-
,,rant; partim, ut jamjam erupturas, in regni totius perniciem, seditiones
,,compesceremus. E custodia elapsus, ut æmulorum impotentiæ cederet, in
,,Galliam se recepit: ibique mansit ferme usque ad biennium proximum: quo
,,tempore, priorum seditionum omnium auctores, obliti & nostræ erga se le-
,,nitatis, & sui erga nos officii, bello suscepto, ad arma adversus nos ierunt.
,,Ibi ille, nostro jussu revocatus, ac bonis cum pristinis honoribus ei restitutis,
,,iterum omnibus copiis legatus est præfectus. Ejus autem ductu, ita statim
,,nostra refloruit auctoritas, ut universi rebelles, subito patria relicta, coacti
,,sint in Angliam se recipere: donec pars eorum supplices, post humillimas
,,preces, fuerunt a nobis in gratiam recepti. Ob reliquos vero reductos, quam
,,perfidiose fuerim tractata, per eos, quos majoribus, quam promerebantur,
,,beneficiis affecimus, non ignorat noster avunculus: ideoque paucioribus ea
,,attingo. Nec tamen silentio prætereundum est, quanta cum solertia e mani-
,,bus eorum, qui me tum captivam detinebant, liberarit: quamque celeriter,
,,ejus singulari providentia, & ego e custodia evaserim, &, tota factione con-
,,juratorum dissipata, pristinam auctoritatem recuperaverim. Hic equidem fateri
,,cogor officia ejus, tum mihi præstita, adeo grata fuisse, ut nunquam nobis e
,,memoria potuerint excidere.

,,XXXIV. Hæc autem cum sint per se maxima, tanta sedulitate & diligen-
,,tia ea hactenus cumulavit, ut nec majorem observantiam, nec fidem in quo-

,,quam

1 *Exularet*] Vocem hic necessariam abesse, imperfecta alioquin sententia ostendit: Crafordius supplendum existimat [*expelleretur*], at, cum hanc emendationem devenustet præcedens clausula [*vi coactus*,] nobis vox [*exularet*] magis apposita videbatur.

2 *Apud cives & hostes*] An [*hostes*] hic, vetustissimo vocabuli significatu, pro *peregrinis* accipitur?

2 Sed

„ quam optare possimus, quam in eo deprehenderimus, usque ad hæc postrema tempora, quæ Regis mariti nostri decessum sunt consecuta. Ab eo enim tempore, ut cogitationes ejus ad sublimiora niti videbantur, ita & actiones insolentiores quodammodo sunt visæ. Et quanquam eo res processit, ut omnia nobis in meliorem partem sint accipienda, gravissime tamen tum nos offenderant hæc: primum arrogantia, quod nullam referendæ gratiæ reliquam nobis putaret superesse facultatem, ni meipsam ei, velut officiorum præmium, traderem; occultæ rationes & consilia; ac tandem apertus mei contemtus, & vis adhibita, in me (ne conatu frustraretur) in suam potestatem redigenda. Interea tota vitæ ratio, ei in hac parte instituta, exemplo esse potest, quam callide sua consilia tegant, qui magnum facinus susceperunt, donec voti compotes fiant. Ego enim hanc perpetuam ejus observantiam & sedulitatem, periis meis cum summa celeritate parendi, non ex alio fonte manare, quam ex vehementi studio declarandæ erga me voluntatis, existimavi: neque altius ullum aut votum aut consilium illic occultari putabam. Nec unquam fore speravi, ut paullo familiarior vultus, quo uti solemus erga homines illustres, ut voluntates eorum ad lubentius nobis parendum devinciamus, animum ejus erigeret, ut insolentioris benevolentiæ spem sibi de nobis promitteret. Ille tamen fortuita etiam in suam rem trahens, consiliaque sua clam me fovens, tum quidem, solita observantia, & pristinum nutriebat favorem, &, prensando Nobilitatem, novum occulte ambiebat: tantumque assidua diligentia perfecit, ut, me rerum illarum inscia, cum Ordinum conventus hic esset, ab universa Nobilitate scriptum impetraverit, omnium chirographis, ad fidem faciendam, appositis: quo scripto, non modo nuptiis inter me & illum assentiebantur, [1] sed & bona vitamque, in consiliis exsequendis, se omnibus periculis objecturos promittebant, seque omnibus, qui rem impedire conarentur, futuros hostes.

„ XXXV. Nobilitati autem, ut facilius obtineret suffragia singulorum, persuaserat, me non invita hæc a se geri. Hoc demum scripto ab illis impetrato, cœpit pedetentim accuratissimis precibus nostrum quoque consensum eblandiri. Sed cum responsa nostra ejus libidini non consentirent, cœpit ante oculos revocare ea fere, quæ in hujusmodi consiliis suscipiendis occurrere consueverunt: exteriora nostræ voluntatis indicia; rationes, quibus aut nostri amici, aut ipsius inimici ejus consilium impedire possent; & ne, qui jam subscripserant, animos mutarent; multa item alia, quæ aut objecta, aut sponte occurrentia, ejus exspectationem frustrari possent. Tandem secum statuit, fortunæ faventi instare, atque in unius momenti aleam, rem, vitam spemque conjicere. Itaque, cum apud se decrevisset, graviter consilii sui eventum tentare, quarta fere post die, cum ab invisendo carissimo filio redirem, & locum & tempus opportunum in via nactus, valida manu me aggressus, cum summa celeritate Dumbarum duxit. Id facinus

„ quam

1 *Sed & bona vitamque*] Ita legendum jubet Crafordius: libri autem omnes, *assentiebantur, ac bona vitamque.*

1 Cr-

„quam in partem acciperemus, ab eo præsertim, a quo ex omnibus nostris „civibus tale quicquam minime exspectabamus, facile secum quivis existima„bit. Ibi ei exprobravi, quanto semper eum favore fuerim prosecuta, quam„que ei apud alios fuerit honorifica mea de ejus moribus opinio: ejusque con„tra adversus me ingratitudinem: quæque alia facere possent ad me ex ejus ma„nibus liberandam. Tractatio quidem asperior, sed sermo atque responsa mol„liora erant. Se enim omni honore & observantia adversum nos usurum, „operamque daturum, ne ulla in re animum nostrum offenderet. Quod au„tem me invitam in unam ex arcibus nostris deduxisset, tam audacis facino„ris veniam supplex petiit: sed ad quod, vi amoris (reverentiæ & obsequii, „quod, ut civis, mihi debebat, oblitus) impulsus fuisset. Accessit eodem, „quod salutis tuendæ caussa eo cogebatur.

XXXVI. „Ibi totum vitæ cursum mihi recensere cœpit: suamque for„tunam lamentabatur, quod, quos nunquam læsisset, sibi inimicos gravissi„mos offenderat; quorum malitia nullas injuste nocendi occasiones prætermit„teret: quanta Regiæ cædis invidia eum onerarent: quam impar occultis ini„micorum conspirationibus esset; quos nec nosse posset, quod omnes vultu „& oratione benevolentiam simularent, nec eorum, quos non nosset, præ„cavere posset insidias. Tantam autem eorum esse malitiam, ut nullo in lo„co, nullo in tempore, securus vitam queat degere, nisi de nostro immuta„bili erga se favore certus. Hanc autem [1] certitudinem una ratione parari pos„se, si ego in animum inducerem, ut meo dignarer eum matrimonio. San„ctissime autem dejerabat, se nullam inde præcellentiam, aut supremi gradus „fastigium, spectare, sed illud unum, ut mihi, perinde atque adhuc fecerat, „pareret atque inserviret, quoad viveret. Ad hæc, quantam ea caussa posce„bat, venustatem orationis adjiciebat. Verum, cum nec precibus, nec pro„missis, videret nos inflecti, tandem nobis indicavit, quid cum Nobilitate „universa atque Ordinum principibus egerit; quid illi rursus appositis chiro„graphis promiserint. Hæc, subito ac præter opinionem objecta, justam „necne stuporis nobis caussam dederint, Regi, Reginæ avunculo, cæterisque „amicis, judicandum relinquimus. Itaque, cum me perspicerem in aliena po„testate positam, seorsum ab omnibus, quorum uti consilio solebam: imo, „cum eos viderem, in quorum ante fide & prudentia conquiescebam, quo„rum vires nostram auctoritatem tueri debebant, sine quibus nostræ vires per„exiguæ, ac potius nullæ sunt; hos cum viderem, ad subserviendum cupi„ditati ejus sese devovisse, meque solam ei in prædam relictam, multa quidem „cum animo sola versabam, sed exitum plane nullum reperiebam. Verum „ille nobis non admodum longum ad consilium capiendum tempus dabat: sed „continenter & importune propositum urgebat.

XXXVII. „Postremo, cum neque spem evadendi ullam viderem, neque „quen-

1 *Certitudinem*] Sui seculi, & eorum adhibuit, scriptoribus Romanis prorsus etiam qui Ciceroniani dici volebant, con- incognitam. Vide Voss. de vit. serm. suetudine abreptus vocem [*certitudo*] hic

1 De

„quenquam in toto regno, cui nostra libertas curæ esset, (facile enim per-
„spexeram, e chirographis datis, & summo illius temporis silentio, cunctos
„in ejus partes fuisse tractos) coacta demum fui, ira paullulum & indignatio-
„ne mitigata, animum ad ejus petitiones excutiendas referre; atque ante ocu-
„los proponere superiorum temporum officia, & spem, in eadem eum nostri
„observantia constanter in posterum perseveraturum. Item, quam gravate
„nostri cives Regem peregrinum, legibus & institutis eorum inassuetum, es-
„sent recepturi: quod non diu me cœlibem esse paterentur: quod populus,
„natura factiosus, in officio contineri non posset, nisi nostra auctoritas &
„fulciatur & exerceatur, per virum, qui labori ferundo par sit, in admini-
„stranda Repub. ac rebellantium insolentia coërcenda: quarum rerum pon-
„dus, vires nostræ, ab eo tempore, quo in Scotiam redivimus, debilitatæ,
„ac propemodum fractæ assiduis tumultibus ac rebellionibus, amplius sustine-
„re nequeunt. Item, quod, ob has seditiones, quatuor, aut etiam plures
„legatos, in diversis regni partibus, creare sumus coactæ, quorum pars ma-
„jor, eo colore imperii, a nobis permissi, freta, nostros cives arma sumere
„adversus nos coëgit. Ob has ego caussas cum futurum viderem, ut, si Re-
„gii nominis dignitatem salvam vellem, animum ad nuptias inflectere coge-
„rer: nec cives nostri Regem externum passuri forent: nec inter cives quis-
„quam esset, qui vel splendore familiæ, vel prudentia & fortitudine, aliis-
„que corporis & animi virtutibus, præferri, aut conferri etiam posset, cum
„eo, quem nos maritum accepimus: mihimet ipsi imperavi, ut universali
„omnium Ordinum consensui, [1] de quo ante dictum est, me adjunge-
„rem.

XXXVIII. „Postquam his multisque aliis rationibus, animi mei labefacta-
„ta est constantia, partim a me vi expressit, partim obtinuit obsequiis, ut ei
„me nupturam promitterem. Nec tamen adhuc ab eo, ut qui semper volun-
„tatis mutationem pertimescebat, obtinere ullis argumentis potuimus, ut ma-
„trimonii perficiendi tempus prorogaremus, ut videlicet tantum moræ inter-
„poneretur, donec rem communicaremus cum Rege Reginaque Galliarum,
„cæterisque nostris amicis. Verum, ut ab audaci facinore exorsus ad primum
„suæ cupidinis gradum pervenerat, nunquam cessavit ad argumenta preces im-
„portunas adjungere, donec tandem, nec sine vi, nos impulit, ut operi in-
„choato finem imponeremus, idque eo tempore & modo, quæ illi ad id con-
„silium exsequendum visa sunt commodissima. Qua in parte dissimulare non
„possum, me ab eo aliter tractatam, quam aut voluissem, aut promerita
„fuerim. Magis enim sollicitus fuit, ut satisfaceret illis, per quorum con-
„sensum, initio expressum, voti compotem se putat, (quanquam & illos &
„me pariter decepit) quam ut mihi gratificaretur, aut expenderet quod mi-
„hi decorum foret, quæ in religionis nostræ institutis & ritibus fuerim edu-
„cata: a qua me nec ille, nec quisquam alius vivus, vivam abducet. In hac
„certe

1 *De quo ante dictum est*] Sic accuratissimo Crafordio legendum videtur, pro quo omnes libri [*de quo ut a me dictum est.*]

 1 *Si-*

„ certe re, etsi errorem nostrum agnoscimus, tamen libenter cuperemus, ne „ Rex, & Regina mater ejus, & noster avunculus, aut alius amicorum, ea „de re expostulet, aut eam vitio ei vertat. Nunc enim, rebus ita transactis, „ut infectæ fieri non possint, in meliorem partem omnia accepimus: &, ut „est re vera, ita maritus noster est existimandus, quem dehinc & amare & „colere decrevi. Quicunque autem se profitentur nostros amicos, [1] similes „erga eum se profiteri necesse est, qui insolubili vinculo nobiscum conjunctus „est. Quanquam, nonnullis in rebus, paullo negligentius, ac pene temera-„rie, se gesserit, quod immoderatæ erga nos affectioni libenter imputamus, „cupimus tamen, ut Rex, Regina, noster avunculus, ac cæteri amici, eum „non minore prosequantur benevolentia, quam si omnia, ad hunc usque diem, „ex eorum præscripto transacta fuissent: eumque contra promittimus, in „omnibus quæ ab eo postulabuntur, semper gratificari paratum.

XXXIX. Hæc quidem foris, adversus famam late fusam, quæsita remedia. Adversus domesticos motus provisum, ut, cum donis in præsentia, & in posterum pollicitationibus, eos confirmassent, qui vel auctores vel conscii Regiæ cædis erant, conjurationem majoris partis procerum facerent: quibus freti, reliquos facile contemnerent; aut, si pertinaciores forent, tollerent. Igitur, convocatis compluribus, scriptum eis proponunt, in quo capita inerant fœderis, in quod jurarent: cujus fere summa erat; Ut Reginam & Bothue-„lium, actaque eorum omnia, tuerentur: illique invicem, fœderatorum sa-„luti & commodis, quoad possent, faverent & consulerent. Qui præsentes erant, magna pars jam antea persuasi, subscribunt; reliqui, cum flagitiosum viderent conjurare, periculosum abnuere, & ipsi subscripsere. Arcessitur Moravius, ut ejus auctoritas (quæ ob virtutem summa erat) accederet. Is, in itinere, monitus ab amicis, ut sibi consuleret, neve in Setonii ædibus, in quibus Regina & conjuratorum principes erant, pernoctaret, sed ad propinquam alicujus amici villam diverteret, respondit; „Id in sua potestate non fo-„re: verum, utcunque res caderet, se nulli unquam flagitio assensurum: cæ-„tera Deo permissurum. De fœdere rogatus ab aulicis, quibus id Regina dederat negotium, respondit; „Se nec juste, nec honeste, cum Regina (cui „in rebus omnibus obtemperare debeat) fœdus posse facere: cum Bothuelio „se, Regina auctore, conciliatum: quicquid tum promisisset, ad unguem „servaturum: nec cum eo, nec cum alio quoquam, fœdus aut conjuratio-„nem facere se, æquum, aut e Republica, existimare. Cum, per aliquot dies, Regina solito blandius eum alloqueretur, ac se polliceretur, de omnibus rebus suam sententiam explicaturam, nec pudor tamen eloqui fineret, per familiares animum ejus oppugnare tentavit. Hi quoque ejus in recto constantiam reveriti, quid peterent, palam fateri [2 *non ausi*,] cum nihil tectius agen-do

1 *Similes erga eum*] Ita recentiores libri; principi tamen editioni Edimbur. [*similem*] legitur; unde nobis orta est suspicio aliquod sententiæ vocabulum excidisse, veluti *amorem*, *gratiam*, *favorem*, *observantiam*, aut simile quid.

2 *Non ausi*] Has voces manca alioquin sententia interserendas postulare videtur.

1 Li-

do proficerent, tandem Bothuelius eum aggressus, vario sermone eo est progressus, ut diceret; „Se facinus illud, nec sponte, nec sibi soli, fecisse. Eam vocem cum vultu alter aspernaretur, Bothuelius, sermone gravi, & interdum conviciis propior, omnia versando, cum discordiarum caussas intersereret, remque ad altercationem protrahere conaretur, ille contra, moderate respondendo, nullam litis occasionem dare, ac se tectum tenere, nec a proposito tamen discedere.

XL. Cum in his angustiis aliquot dies versatus fuisset Moravius, tandem a Regina veniam petiit, ut, quando sui non magnum videret usum in aula, ad Fanum Andreæ, vel in Moraviam usque, secederet. A suspicione enim motuum, quos orituros prævidebat, procul abesse cupiebat. Id cum non impetraret, nec in aula sine summo & certo periculo esse posset, tandem [1] liberam legationem expugnavit: sed ea lege, ne in Anglia subsisteret, sed per Flandriam in Germaniam, aut si quo alio vellet, ascenderet. Verum, cum Flandriam petere, nihil aliud esset, quam in apertum discrimen se præcipitare, tandem ægre tenuit, ut per Angliam in Gallias, deinde illinc quo commodum videretur, se conferret.

XLI. Homine libero & populari liberata Regina, cætera tyrannidis impedimenta conatur amoliri, hi autem erant, qui aut non libenter sceleri ejus subscripserant, aut non facile consiliis ejus acquieturi viderentur. In primis autem eos oderat, qui, cum animum ejus nihilo mitiorem erga filium, quam fuisset erga maritum, viderent, Sterlini conjuraverant, in nullum quidem scelus, sed tantum de pueri incolumitate tuenda. Eum enim cupiebat mater in vitrici potestatem tradere. Is autem, nemo dubitabat, quin puerum, primo quoque tempore, per occasionem de medio tolleret: ne vel cædis Regiæ ultor superesset, vel ne esset, qui liberos suos, in hæreditate regni adeunda, [2] præiret. Principes ejus conjurationis hi erant, Comites Argathelius, Mortonius, Marrius, Atholius, Glencarnius: item ejusdem ordinis, sed proximi gradus, Patricius Lindesius, & Robertus Bodius: item amici & clientes, qui se eis adjunxerant. Sed Argathelius, eadem qua consenserat levitate, consilia cæterorum perendie illius diei Reginæ prodidit; & Bodius magnis pollicitationibus in partes adversas traductus est.

XLII. Proxime post hos erant suspecti, qui ad Angliæ limitem habitabant, Humiorum, Carorum & Scotorum familiæ: quorum potentiam omni ratione imminuendam existimabant. Ad id autem occasio visa est peropportuna. Nam cum Bothuelius expeditionem pararet in Lidaliam, ut & ignominiam, ibi superiore autumno acceptam, aboleret, &, militiæ laude parta, invidiam Regiæ cædis imminueret, omnes familiarum Teviotiæ principes jussi a Regina sunt in arcem Edimburgensem ingredi, ut ibi, ad breve tempus, in libera custodia essent, prætextu quidem, ne in expeditionem, quæ, eis invitis, non videretur

1 *Liberam legationem expugnavit*] Libera legatio est quam quis privati negotii caussa ad aliquod tempus impetrat. Unde Ulpianus l. 14. ff. de Legat. *Qui libera legatione abest, non videtur reipublicæ caussa abesse: hic enim non publici caussa sed sui abest.* Vide Hottomannum fuse hac de re differentem, Comment. verb. juris.

2 [*Præiret*] [Vide supra ad Cap. 27.]

1 Per

debatur magno cum successu posse confieri, ducerentur, remque per invidiam turbarent: &, eis absentibus, clientes eorum assuescerent alienis imperiis, & paulatim patronorum caritatem exuerent. Sed illi, altius aliquid sub eo imperio latere rati, nocte domos discesserunt, praeter Andream Carum, qui parricidii non ignarus vulgo credebatur, & Valterum Carum Sesfordium, hominem, ob summam vitae integritatem, nihil suspicantem. Humius, aliquoties a Bothuelio vocatus in aulam, certus de ejus erga se voluntate, abnuit venire. Consilium nihilominus de expeditione procedit: Regina ad Borthuicum arcem, circiter octo ab Edimburgo millia, substitit.

XLIII. Interea, qui de Regis incolumitate tuenda conspiraverant, cum animum Bothuelii erga se non ignorarent, aliquid tentandum rati, simul suae securitatis caussa, simul ut, de auctore caedis Regiae expetita poena, publicam Scotici nominis apud exteras gentes levarent infamiam. Itaque, vulgi favorem suos motus secuturum arbitrati, ad duo millia equitum ita occulte contraxerunt, ut Regina id agitari omnino non senserit, donec Humius, parte exercitus Borthuicum admota, eam una cum Bothuelio obsideret. Sed cum reliqua conjuratorum pars ad dictum tempus non convenisset, nec ipse tantam haberet multitudinem, ut omnes exitus clauderet, & segnius, quam par erat, omnia gererentur, quod rem a reliquis omissam crederent, primus Bothuelius, deinde Regina, veste virili sumta, evasit: ac recta Dumbarum abierunt. Conjurati autem quo minus in tempore convenirent, per Atholium stetit. Is enim, vel susceptae rei magnitudine perculsus, vel ingenii cunctatione retentus, reliquos Sterlini detinuit, donec occasio rei gerendae foret e manibus elapsa. Verum, ne nihil tanto conatu patratum videretur, major pars ad Edimburgum capiendum est missa. Arcem ejus oppidi tenebat Jacobus Balfurius, a Bothuelio sibi creditam, ut qui parricidii particeps, & omnium consiliorum vel conscius vel auctor ei fuerat. Sed cum nec operae navatae praemium accepisset, & minore, quam speraverat, gratia se apud tyrannos esse cerneret, (quippe qui arcis praefecturam adimere ei tentassent) expulsis diversae factionis hominibus, locum suae potestatis fecit: ac tum promiserat publici parricidii vindicibus, eam innoxiam fore, tractabatque cum illis de conditionibus ejus liberandae.

XLIV. Erant in oppido tum, e factione Reginae pene principes, Joannes Hamiltonius Fani Andreae Archiepiscopus, Georgius Gordonius Huntilaeae Comes, & Joannes Leslius Rossiensis Episcopus. Hi, cum sensissent hostes suos in urbem acceptos, in forum provolantes, duces multitudini sese offerunt. Sed cum rari admodum ad eos sese aggregarent, retro cedendo ad arcem usque compulsi fuerunt. Ibi a Balfurio intromissi, [1] per adversam partem post paucos dies emissi incolumes. Balfuriusenim, re nondum cum alteris transacta, nolebat omnem spem veniae apud alteros sibi praecidere. Oppidum facile conjurationi Nobilitatis accessit: utpote, paullo ante, novis a Regina tributis saepe exspolia-

1 *Per adversam partem*] Ita constanter omnes libri: mihi vero fere persuasum est [*aversam partem*] legendum; quod & Thuanus, Buchanani vestigiis insistens, confirmat, qui eos *per posticum incolumes emissos* tradit.

2 Os-

ſiatum, &, quod tum in egeſtate publica nihil moderatum exſpectabat, [1] offenſa, velut communi conſenſu, tyrannide: [2] quodque, quoties voluntatis declarandæ locus dabatur, ſcelus eorum diris exſecrationibus proſequebantur. Cum, hoc pacto, ſegniter ad Borthuicum procerum factio rem geſſiſſet, Regina & Bothuelius, qui per neglectas vigilias de nocte evaſerant, cum paucis ad Dumbarum profecti, ſe in arcem ibi munitiſſimam condiderunt. Unde tanta rerum commutatio conſecuta eſt, ut, qui modo in ſumma deſperatione verſabantur, confluentibus undique, qui vel eorum ſceleri connexi erant, vel Regii nominis umbram ſectabantur, [3] ſatis firmi ad debellandos adverſarios [4] ſibi viderentur. Contra, libertatis vindices in magnis verſabantur anguſtiis: paucis enim, contra quam ſperaverant, ad famam tam præclari facinoris accurrentibus, vulgi ardore, ut fit, cito reſtincto, & magna parte Nobilitatis aut adverſa, aut in alieni periculi eventum ſuſpenſa. Deinde, etiamſi multitudine vindices eſſent ſuperiores, omni tamen oppugnandarum arcium apparatu deficiebantur.

XLV. Itaque, cum conſiliorum nullum in præſentia exitum invenirent, ac, prope neceſſitate coacti, de reditu, re infecta, cogitarent, Regina hanc eis dubitationem ſuſtulit. Ea enim, cum vires jam animum facerent, ſtatuit, cum ea multitudine, quam ſecum habebat, Letham proficiſci, ut ex propinquo fortunam tentaret: ſimul ad ſuum adventum rata majorem concurſum futurum, ſimul audaciam terrorem hoſtibus allaturam. Præteriti enim temporis ſucceſſus ita animos ei auxerat, ut neminem exiſtimaret, ne primum quidem ſuum conſpectum toleraturum: & aluerant ejus confidentiam adulatores, & in primis Edmondus Hajus cauſſidicus. Is affirmabat; „Omnia virtuti ejus prona „eſſe: hoſteſque, & rerum & conſiliorum inopes, ad famam ejus adventus, „abituros: „cum res tamen longe ſecus haberet, nihilque, in rebus præſentibus, ei mora fuiſſet utilius. Nam ſi illa, triduum modo, in arce Dumbari ſe continuiſſet, vindices juris publici, omni belli apparatu deſtituti, [5] libertate fruſtra attentata, domos quiſque ſuas diſcedere coacti fuiſſent. Illa nihilominus a Dumbaro, incertum pejore conſilio an ſpe vaniore impulſa, movet, ſed itinere lento, dum agricolis, e rure vicino collectis, arma dividuntur. Tandem ad Setonium vicum ſub noctem veniunt: &, quia locus tantam multitudinem non capiebat, in propinquos pagos (utrique Præſtono nomen eſt) ſparguntur.

XLVI.

1 *Offenſa velut communi conſenſu tyrannide*] *Offenſa* hic pro *inviſa* vel *deteſtata* ſumi videtur, quemadmodum apud Cic. ad Attic. lib. 2. Ep. 19 *Scito nihil unquam fuiſſe tam infame, tam turpe, tam peræque omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offenſum, quam hunc ſtatum.* Idem pro Cluentio, *Etiamſi is invidioſus multiſque offenſus ſit.* Et Fam. lib. 10. Ep. 18. *Si hominem offenſum mihi, conjunctum cum repub. non ſublevaſſem.* Sueton. Galb. cap. 16. *Per hæc prope univerſis ordinibus offenſus.*

2 *Quodque* ——— *ſcelus eorum diris exſecrationibus proſequebantur.*] Malim [*proſequebatur.*]

3 *Satis firmi*] Alii libri male [*& ſatis firmi*] *Crafordius.*

4 *Sibi viderentur*] Ita legendum & res ipſa & Crafordius monet, non, quod libros omnes occupavit, [*videbantur.*] Fruſtra tamen addit vir accuratiſſimus ſuperiore verſu [*verſarentur*] pro [*verſabantur*] legi debere.

5 *Libertate fruſtra attentata*] Alii libri omnes [*attenta*] *Idem & Melvinus.*

1 *In*

XLVI. Trepidus inde nuncius, paullo ante mediam noctem, venit Edimburgum, ac statim, signo dato, conclamatur, ad arma. Experrecti e somno tumultuose, quam quisque potest festinanter in campos proximos sese ejiciunt, ac ibi, circa Solis ortum, multitudine satis frequenti collecta, aciem instruunt. Inde ad Musselburgum profecti, ut flumen Escam transirent, antequam pons & vada ab hostibus occuparentur, (is vicus duo tantum millia a Præstono abest.) Verum, cum neminem inde obviam haberent, neque quicquam moveri prospicerent, ibi dispositis vigiliis cibum capiunt. Interea, qui missi fuerant, ut explorarent, paucos equites conspicati, eos intra pagum compulerunt, ipsi, metu insidiarum, non ausi ulterius progredi, nil certi ad suos retulerunt, nisi hostes castra movere. Igitur vindices, Musselburgo egressi, vident hostes in supercilio clivi adversi acie instructa stare, ac suis se locis tenere. Cum clivus ita rectus esset, ut non sine pernicie ad eos perveniri posset, paullum [1] in dexterum deflectunt, simul ut Solem haberent a tergo, simul ut molliore clivo ascenderent, & locis minus iniquis confligerent. Id eorum consilium Reginam primum fefellit, quæ eos fugere, & Dalkethum, Comitis Mortonii propinquum oppidulum, eos petere credebat. Persuaserat enim sibi, Regii nominis eam fore reverentiam, ut nemo ex adverso apparere auderet. Sed ibi facile apparuit, auctoritatem, ut bonis artibus comparatur, ita malis amitti: majestatemque, virtute destitutam, levi momento evanescere. In itinere, [2] populariter Dalkethenses effusi omne genus commeatus abunde attulerunt: unde, refectis viribus, ac siti, qua maxime laborabant, sedata, ubi primum æquum locum occuparunt, duas in hostem dirigunt acies. Primæ præerant Mortonius, adjuncto Alexandro Humio, cum suis clientibus: secundam ducebant Comites Glencarnius, Marrius & Atholius.

XLVII. Ibi, cum in procinctu starent, venit ad eos Crocus, orator Gallus. Is per interpretem præfatus; „Quantum semper commodis & tranquil„litati publicæ Scotorum studuerit, nunc quoque eodem esse animo, & ve„hementer cupere, ut si fieri posset, sine vi, sine cæde, res ex utriusque „partis utilitate componatur. Ad id se suam operam offerre. Reginam quo„que non abhorrere a pacatis consiliis. Id quo facilius intelligant, eam in „præsentia veniam, & omnium præteritorum oblivionem, polliceri, ac san„cte spondere, nemini fraudi fore, quod [3] adversus supremum magistratum ar„ma sumsissent. „Hæc cum interpres retulisset, Mortonius respondit; „Non „se adversus Reginam, sed Regis interfectorem, arma induisse: quem si Re-

„gina

1 *In dexterum deflectunt*] An potius *dextram*?

2 *Populariter*] Vide supra ad Lib. XI. Cap. 4.

3 *Adversus supremum magistratum*] Quidam forte arbitrentur [*supremam*] hic fuisse dicendum, cum fœmina tum rerum summæ præesset. Verum attendendum vocem [*magistratum*] in eorum classe nominum posse censeri, quæ Grammatici *ἐπίκοινα* appellant, in quibus nulla fere sexus ratio habetur. Fortean etiam non tam hominem potestatem gerentem, quam potestatem ipsam Buchananus hic significari voluerit.

1 *Præ-*

„gina vel ad supplicium traderet, vel segregaret a se, tum intellecturam, nihil sibi reliquisque civibus fore optatius, quam ut in officio erga eam perstarent. Aliter nullam concordiam coire posse. Nec se eo venisse armatos, „ut veniam ullius admissi peterent; adjecit Glencarnius, sed ut potius darent. Hanc eorum constantiam Crocus conspicatus, cum & vera dici, & justa peti, intelligeret, accepta abeundi venia, Edimburgum discessit.

XLVIII. Interea, Reginæ exercitus veteribus Anglorum castris se continebat. Locus erat & natura cæteris editior, & aggere & fossa cinctus. Ibi Bothuelius, equo insigni ante aciem provectus, per præconem postulat, quo cum ipse singulari certamine decernat. Cum ex acie adversa se obtulisset Jacobus Moravius, adolescens nobilis, qui ante per libellum, sed nomine suppresso, se obtulerat, uti dictum est, cum eo Bothuelius congredi recusat, caussatus; „Hominem nec opibus nec dignitate secum comparandum. Tum ex adverso prodiit Gulielmus Moravius, Jacobi frater natu maximus, qui affirmabat; „Se Bothuelio (si in hoc negotio pecuniæ ratio subducenda esset) „non minus esse locupletem: familiæ autem antiquitate, & famæ integritate, superiorem. Hic quoque recusatur, ut qui modo Eques, ac secundi ordinis, esset. Cum multi homines primi ordinis, & in primis Patricius Lindesius, se offerret: atque, pro omnibus, quos, in Scotici nominis incolumitate & gloria tuenda, sustinuisset, laboribus, id modo [1] præmium deposcebat, ut se permitterent cum Bothuelio decernere: ibi quoque cum Bothuelius tergiversaretur, nec se honeste expedire posset, Regina suam interposuit auctoritatem; atque, eo depugnare vetito, contentionem diremit. Deinde, aciem equo circumvecta, singulorum animos explorabat. Bothuelii propinqui & clientes confligere cupiebant: cæteri aditi, cum dicerent; „In acie „adversa, esse homines bellicosos, & plerosque longo militiæ usu duratos: „aleam prælii periculosam esse Reginæ. Se quidem paratos esse depugnare: „sed plebis, quorum magnum habebant numerum, animos a caussa abhorrere. „Multo æquius videri, ut Bothuelius suam ipse armis caussam tueatur, quam „ut tot homines nobiles, in primis autem Reginam ipsam, in ultimum discrimen demitterent: sin ita vehementer ad pugnam animata esset, posse rem in „proximum diem differri. Dici, Hamiltonios cum quingentis equitibus adventare, nec procul abesse: iis adjunctis, de summa rerum ex tuto consuli posse. Nam tum maxime, Comes Huntilæus, & Joannes Hamiltonius Fani Andreæ Archiepiscopus, propinquos & clientes ad Hamiltonium convocaverant, ac postridie ad Reginam erant venturi.

XLIX. Ad hæc, illa fremens, ac plena lacrymarum, multa in primores jacit convicia, &, per nuncium, ab acie adversa petit; „Ut Gulielmum „Kircadium Grangianum ad se mittant: cum eo se de conditionibus colloqui „velle: interea exercitus subsisteret. Et acies quidem vindicum libertatis substiterunt; sed in loco quidem humiliore, ac propiore, quam ut majores machinæ

1 *Præmium deposcebat*] Rectius (quod Crafordio visum est) [*deposceret*] legendum.

1 De-

næ eis nocere possent. Dum Regina cum Kircadio sermones confert, [1] Bothuelius, (quod colloquii simulatione petitum erat) sibi consulere jussus, Dumbarum versus ita trepide abiit, ut duos, qui sequebantur, equites redire jusserit: adeo male conscius sibi animus, ne amicis quidem satis fidebat. Illa, cum eum jam extra periculum esse putaret, [2] pacta cum Kircadio, ut reliquus exercitus sine noxa abiret, ad proceres cum eo venit, tunicula tantum vestita, eaque vili & detrita, ac paullum infra genua demissa. Et a prima quidem acie, non sine pristinæ reverentiæ indiciis recepta, cum peteret, ut se dimitterent, dum Hamiltonios, qui adventare dicebantur, conveniret; ac se reversuram promitteret, Mortoniumque pro se spondere juberet, (sperabat enim, se blandis pollicitationibus, quæ vellet, effecturam:) ubi non impetravit, ad orationis acerbitatem conversa, ducibus sua in eos merita exprobravit. Ibi tamen cum silentio est audita. Cum ad secundam aciem pervenisset, concors ab omnibus clamor sublatus est, ut meretricem, ut parricidam, cremarent. Erat in militari quodam vexillo depictus Henricus Rex, mortuus, & juxta filius infans, vindictam parricidii a Deo exposcens. Id signum duo milites inter duas hastas distentum, quoquo se verteret, ob oculos ei objiciebant. Ad hunc conspectum animo linquente, ægre, ne ex equo caderet, sustentata fuit. Sed refecta, nihil de pristina animi ferocia remisit; minas, maledicta, lacrymas, & cætera, quæ muliebris amat dolor, profundebat. Cum, toto itinere, quas poterat moras innecteret, exspectans, si quid alicunde auxilii appareret, e turba quidam exclamavit; „Nil esse, quod Hamiltonios „exspectaret: neminem enim armatum intra multa milliaria esse. Tandem, sub noctem, populo universo spectaculum effuso, Edimburgum intrat, facie ita pulvere & lacrymis oppleta, ut luto conspersa videretur. Cum summo silentio magnam urbis partem transiit, tam angusta per multitudinem via relicta, ut vix singuli progrederentur. Cum in diversorium ascenderet, mulier una e turba ei bene precata est. Illa, ad populum conversa, subjecit, præter alias minas; „Se urbem incensuram, ac sanguine perfidorum civium „incendium restincturam. Cum vero, lacrymabunda, per fenestram in publicum prospiceret, & concursus populi eo fieret, nec deessent, qui hanc subitam

1 *Bothuelius sibi consulere jussus*) A Regina *scil.* At Reginæ Legati, in responso quod ad Moravii ejusque asseclarum criminationes, in congressu Eboracensi 16 Octob. 1568, exhibuerunt, Grangianum testantur Bothuelium manu prehensa sibi consulere jussisse, pollicitumque neminem e suis eum secuturum; unde nec injuria colligunt, eos, qui se libertatis publicæ assertores venditabant, non tam Bothuelii plectendi, quam Reginæ exautorandæ gratia arma sumsisse. Cujus rei hoc insuper documentum adferunt, quod quamvis in ea vicinia aliquot dies moram traxerit Bothuelius, a nullo tamen nec tum nec diu postea esset quæsitus, donec eum extra periculum positum probe intellexissent: ne forte deprehensus, atque ad supplicium ductus, veros Regiæ cædis auctores ac machinatores proderet.

2 *Pacta cum Kircadio*] Vide Melvillium & prædictum legatorum responsum, qui Kircadium affirmant suo suorumque nomine promisisse, si Regina Bothuelium repudiare vellet, se eam omni honore ac obsequio prosecuturos: id vero qua fide præstiterint, ea quæ mox secuta sunt, ostenduut.

1 *In-*

bitam fortunæ mutationem commiserarentur, vexillo, quod diximus, ob oculos exposito, statim occlusa fenestra, se intro proripuit. Ibi cum biduum fuisset, ex procerum decreto, in arcem, quæ est in lacu Levino, in custodiam mittitur: nam Edimburgensem adhuc tenebat Balfurius, qui, etsi vindicibus libertatis favebat, tamen de arce tradenda nondum transegerat.

L. Inter hæc, Episcopus Dumblanensis, qui in Galliam Legatus, ad matrimonium Reginæ excusandum, erat missus, omnium, quæ, post suum e Scotia discessum, ibi acta erant, ignarus, per eos ipsos dies, quibus hæc postrema contigerunt, in aulam appulit, ac diem ad exponenda mandata impetravit. Eodem forte die, mane, binæ allatæ erant ad Regem & matrem ejus literæ: alteræ a Croco Legato ejus, Gallo; alteræ a Niniano Cocburno, Scoto, qui, præfectus equitum, aliquot annos in Gallia meruerat. Utræque rerum in Scotia nuper gestarum expositionem continebant. Igitur Legatus Scotus, intromissus ad Reges, longam & accuratam orationem erat exorsus, qua partim Reginæ factum, in contrahendo inconsultis amicis matrimonio, excusabat, partim Bothuelium [1] immodicis laudibus, supra veri fidem, onerabat. Regina Galla, vanitate hominis interpellata, cum literas e Scotia allatas protulisset, ac, ex eis, Reginam Scotorum captam, Bothuelium fugatum, ostendisset; ille, [2] inexspectato subito ictus malo, conticuit. Qui aderant, partim inopinato eventu ringi, partim ridere: nec quisquam omnium, ea immerenti accidisse, credere.

LI. [3] Eisdem forte diebus, Bothuelius ex intimis ministris unum in arcem Edimburgensem misit, qui arculam argenteam, literis undique inscriptam, quæ indicarent, eam aliquando Francisci Regis Francorum fuisse, ad se deferret. [4] In ea inerant literæ, Reginæ ipsius manu pene omnes scriptæ, in quibus & cædes Regis, & cætera fere omnia, quæ consecuta sunt, dilucide continebantur; ac pene in singulis scriptum erat, ut lectæ statim cremarentur.

1 *Immodicis laudibus supra veri fidem onerabat*] Quidam pro *onerabat*, *ornabat* scriptum velint. At alterum illud hic argutius, & Livii exemplo lib. 4. subnixum, *Deinde quum undique plus in illo senili animo non consilii modo sed etiam virtutis esse, quam in omnibus aliis dicerent: laudibusque haud immeritis onerarent.*

2 *Inexspectato subito ictus malo*] Aut vox [*inexspectato*] aut [*subito*] superfluum videtur.

3 *Eisdem forte diebus*] Exstat in Actis publicis Moravii syngrapha 16 Septemb. 1568, qua se eam arculam a Mortonio accepisse testatur, quam & eidem aliisque cædis Regiæ vindicibus se restituturum promittit.

4 *In ea inerant literæ*] Eas literas fictas arguit Morganus Philippus Defens. Mariæ, pag. 12. tum ob alias multas rationes, tum has potissimum, quod neque a quo scriptæ, neque ad quem, aut quo tabellario missæ, indicent, nec denique ullam præferant temporis locive significationem. Porro (inquit) Dalglesius, Bothuelii minister, qui eas a Balfurio accepisse ferebatur, cum cædis Regiæ convictus suspendio pœnas lueret, ipsa in morte Deum sanctissime testatus est, se nullas ejusmodi literas ad Bothuelium deportasse. Postremo putidissimas hasce literas & cantilenas ab aliis ejusdem generis Reginæ scriptis prorsus abhorrere, inter alios Brantomius & Ronsardus testantur, qui haud pauca ejus carmina vivido & eleganti ingenio fusa, sibi narrant conspecta.

tur. Verum Bothuelius, qui Reginæ inconstantiam nosset, ut cujus, intra paucos annos, plurima viderat exempla, literas conservarat, ut, si quid dissidii cum ea incidisset, illo testimonio uteretur, nec se Regiæ cædis auctorem, sed comitem fuisse, ostenderet. Hanc arculam Bothuelii ministro Balfurius ferendam dedit: sed prius principibus adversæ partis admonitis, quid, per quem, & quo mitteretur. Ea deprehensa, multas magnasque res, etsi magnis suspicionibus jactatas, tamen nondum satis detectas, in lucem protulit, universumque crimen pene oculis subjecit.

LII. Bothuelius, rebus ubique male cedentibus, omni auxilio ac spe recuperandi regni destitutus, primum ad Orcadas, deinde ad Hethlandicas insulas profugit, ibique, rerum omnium inopia circumventus, piraticam facere cœpit. Regina vero, multis orantibus, ut caussam suam a Bothuelio separaret, (supplicio enim de eo sumto, fore, ut omnium civium summa voluntate, ipsa facile restitueretur) mulier ferox, & pristinæ fortunæ spiritus gerens, & malis præsentibus efferata, respondit; „Se libentius cum illo, in extremis fortunæ adversantis angustiis, quam, sine eo, in Regiis deliciis vitam acturam.

LIII. Inter proceres autem varii animorum motus fuerunt. Nam parricidii ultores sperabant, ad tam præclari facinoris rumorem, si non omnium, certe melioris partis assensum secuturum. Longe autem secus evenit. Popularis enim invidia partim spatio temporis erat lenita, partim, reputatione inconstantiæ rerum humanarum, in misericordiam verterat. Neque deerant e Nobilitate, qui non minus Reginæ calamitatem tum deplorabant, quam superioribus diebus ejus crudelitatem exsecrabantur: utrumque magis animi inconstantia, quam ullo in alterutram partem affectu: ut satis appareret, eos non tranquillitatem publicam, sed in rebus perturbatis spem privati emolumenti, sequi. Plures, otii cupidi, partium vires expendebant, & ad potentiorum opes inclinaturi videbantur. Validissima credebatur eorum factio, qui vel in cædem consenserant, vel, re perpetrata, in Reginæ gratiam, aliorum sceleri subscripserant. Eorum principes, [1] cum ad Hamiltonium convenissent, freti conjurationis opibus, neque literas, neque nuncios, de communi concordia stabilienda, ab adversa factione recipere volebant: nec ullis verborum contumeliis adversus eos abstinebant: eoque erant ferociores, quod magna pars procerum, quæ fortunæ momenta magis, quam æquitatem caussæ, spectabant, ad liberatores se non aggregabant: quicunque enim se non ad illos adjungebant, pro suis ducebant. Arrogantiæ etiam illud tribuebant, quod parricidii ultores in urbem regni principem priores accesserant: quod se, qui & plures & potentiores erant, illuc arcesserent. Id autem diversa factio quanquam non imperiose jussissent, sed demisse rogassent, tamen, ne quid usquam

1 *Cum ad Hamiltonium convenissent*] Longe diverso more rem narrat Melvillius pag. 86. qui quamvis ad Hamiltonios a factione Reginæ adversa legatus missus, atque ab iis benigne auditus fuerit, eos tamen a processibus hac in re male habitos testatur.

quam esset, quod ullam arrogantiæ speciem præferret, impetrant a Ministris Ecclesiarum, ut communiter ad omnes, singuli etiam ad singulos scriberent, ne, in tempore tam periculoso concordiæ communi deessent, & privatis simultatibus posthabitis, prospicerent, quid ad omnium salutem potissimum expediret. Neque hæ magis, quam procerum antea, literæ apud adversam factionem profecerunt, omnibus eadem excusantibus, ut res ex composito acta inter eos videretur. Variis deinde locis cum Reginæ factio coisset, neque ullum consiliorum suorum exitum invenirent, alii alio dilabuntur.

LIV. Inter hæc, vindices parricidii publici cum Regina (quam a cædis auctoribus separare non poterant) agere, ut regnum ejuraret, & vel infirmæ valetudinis excusatione, vel alio quovis honesto prætextu, curam & filii & rerum administrandarum, cui vellet ipsa, procerum committeret. [1] Illa gravate [2] tandem rectores puero nominat, Jacobum Moraviæ Comitem, siquidem is, domum reversus, onus non recusaret, Jacobum Castellerotii ducem, Matthæum Leviniæ, Gilespicum Argatheliæ, Joannem Atholiæ, Jacobum Mortonii, Alexandrum Glencarniæ, Joannem Marriæ, Comites. Missi item procuratores, qui curarent, ut Sterlini, aut alibi, siquidem eis commodius videretur, Rex, in sella Regia collocatus, regnum iniret. Hæc ad octavum Calendas Augusti, anno a Christo nato, M. D. LXVII. acta. M. D. LXVII.

LV. Paullo ante eum diem, Jacobus Moraviæ Comes, dum, cognito rerum domesticarum statu, per Galliam revertitur, in aula satis liberaliter accipitur: sed ita tamen, ut ab Hamiltonio (cujus factionem Galli & firmiorem & sibi conjunctiorem persuaserant) gratia longe vinceretur; idque maxime Gusiorum opera, qui omnibus Moravii conatibus adversabantur. Eo itaque dimisso, Archiepiscopus Glascuensis, qui Legatum se Reginæ Scotorum vocabat, aulæ persuaserat, Jacobum, etiam absentem, tamen adversæ factionis esse principem, &, superioribus temporibus, omnia ex ejus sententia fuisse gesta, & nunc velut ducem a sociis arcessiri. Ad hæc persuasis, mittuntur, qui eum retraherent: sed ille, ab amicis præmonitus, solverat, antequam Diepam (nam in eo portu erat) Regum literæ perlatæ essent: ac, in Anglia per omnium ordinum homines honorifice habitus, domum dimittitur. Ibi, magno populi, sed maximo vindicum gaudio, receptus, omnibus vehementer instantibus; „Ut Rege, sororis filio, adhuc infante, rerum gu„bernacula susciperet. Eum enim unum esse, qui, vel ob propinquitatem „vel ob multis in periclis virtutem cognitam, vel gratiam multis meritis col„lectam,

1 *Illa gravate tandem*] Imo gravatissime: Lindesiæ enim Regulus aliique, metu mortis injecto, cessionem regni ab ipsa extorserunt. Vide Leslæum, Camdenum, Melvillium & Spotisvodium.

2 *Tandem rectores puero nominat*] Paullo obscurius hæc traduntur; quasi cæteris proceribus hic una cum Moravio nominatis æqualis potestas fuisset demandata, cum tamen ex iis quæ infra sequuntur, & ex ipsis Actis publicis appareat, Jacobum Moraviæ Comitem Regentem constitutum; ac si is onus recusaret, tum proceres hic recensitos una cum Moravio Regi puero Rectores nominatos.

 1 Eum

„lectam, Regina etiam poscente, minima cum invidia, eum honorem gere„re posset. „Ille, etsi quæ dicerentur vera esse intelligeret, paucos tamen ad consultandum dies impetravit. Interea, ad alterius factionis principes diligenter scribit, & præcipue ad Argathelium, genere propinquum, & quem, ob pristinam consuetudinem, minime vellet offendere. Ei ostendit; „Quo in „loco res esset, quid pupilli factio ab se contendat: orat, per sanguinis com„munionem, per amicitiam, & communis patriæ salutem, ut sibi convenien„di ejus fiat copia, ut ex his angustiis, ejus ope, & ipse & communis patria „expediatur. Ad cæteros etiam, pro cujusque loco & necessitudine. Ab omnibus autem communiter petit; „Ut, quoniam rebus ita turbatis, ut diu „stare, sine summo magistratu, nequeant, quamprimum in locum, qui com„modissimus eis videretur, convenirent; ac rerum summæ, ex universorum „sententia, prospiciant. Tandem, cum nec ab una factione colloquium, nec ab altera diuturniorem comitiorum moram, impetraret, summa omnium qui aderant voluntate Prorex eligitur.

CVIII. REX.

LVI. Quarto Calendas Augusti, post luculentam concionem habitam ab Joanne Knoxio, regnum iniit JACOBUS, ejus nominis Sextus. Jurarunt, pro eo, in leges, Jacobus Mortonii Comes, & Alexander Humius, [1] eum doctrinam & ritus religionis, qui tum publice docebantur, quoad posset, servaturum, & contrarios oppugnaturum polliciti. Paucis post diebus, qui ad Hamiltonium convenerant, fremere, paucos, nec eos potentissimos, sine suo (quod nunquam exspectaverant) assensu, omnium rerum arbitrium ad se revocare. Cum circuissent Nobilitatem reliquam, raros, præter eos, qui primi convenerant, in suam sententiam pertraxerunt: plerique enim spectatores potius, quam actores rerum, quæ gerebantur, haberi volebant: tandem ad Regios scribunt, Argathelium, in colloquium cum Comite Moraviæ venire paratum. Hæ literæ, quia ad Moravium Comitem, sine ulla majoris honoris præfatione, scriptæ erant, de concilii sententia, sunt rejectæ: nuncius prope sine responso est dimissus. Verum Argathelius, gnarus, quid in literis offendisset, ac Proregis fidei satis confisus, cum aliquot suæ factionis principibus, Edimburgum venit: ac, tum satisfactione accepta, nullo eorum, qui aberant, contemto, sed, necessitate ita poscente, festinatum, in summo magistratu creando, paucos post dies, ad publicum Ordinum conventum venit.

1 *Eum doctrinam & ritus religionis*] Ita editio Pet. Elzev. anni 1668, & Mosmanni 1700: reliqui fere omnes [*eam*.]

LIBER

LIBER DECIMUS NONUS.

I. REGE creato, ac Proregis potestate prope constabilita, a vi quidem & armis quies erat: sed pax infida, &, animis adhuc tumescentibus, non occulta indignatio, malum aliquod inopinatum parturire videbatur. In hoc tam incerto rerum statu, omnes oculos pariter & animos in conventum publicum intendebant. Ejus habendi dies erat vicesimus quintus Augusti mensis. Is tanta frequentia est celebratus, quanta nullum ad eum diem homines meminerant. Ibi Proregis auctoritas decreto publico est confirmata. De Regina sententiis est variatum. Nam cum multis indiciis ac testibus, potissimum vero ipsius ad Bothuelium literis, tota crudelissimi facinoris ratio manifeste teneretur, quidam atrocitate rei permoti, alii in conscientiam sceleris a Regina assumti, ut communis criminis testem tollerent, pœnas secundum leges expetendas censebant: major pars in custodia habendam decrevit.

II. Secundum conventum transacta hiems judiciis constituendis, & fontium pœnis exigendis: Legati Gallorum & Anglorum auditi: neutris permissum, ut Reginam, custodiæ publicæ commissam, convenirent. Unus tum in armis erat Bothuelius. Missa classis, quæ eum, apud Orcadas & ulteriores insulas piraticam exercentem, comprehenderet. In tanta egestate publica, ut ad eam ornandam pecunia deesset, accepta mutuo est, ab Jacobo Duglassio Mortonio, qui tum impendio privato publicæ necessitatis onus sustinuit. Bothuelius, & sævitia maris, tum maxime tempestatibus hibernis excitata, & ærarii publici (quod ipse exhauserat) inopia fretus, prope securus agebat. Verum repentino adventu Gulielmi Kircadii Grangiani, qui classi præfectus erat, prope circumventus fuit: pars sociorum capta: ipse, per aversam insulæ partem, qua majusculæ naves sequi non poterant, inter brevia & vadosa, cum paucis evasit, ac brevi post ad Cimbros delatus est. Ibi, cum non satis expediret, aut unde veniret, aut quam regionem peteret, in custodiam, ac paullo post, a mercatoribus agnitus, in arctissima vincula est conjectus: ac, fere post decennium, ad sordes aliasque miserias accedente amentia, vita turpiter acta dignum habuit exitum.

III. Primo statim vere, ut res, superiorum annorum tumultibus conquassatas, reficeret & stabiliret, Prorex statuit conventibus juridicis habendis universum regnum obire. Ea res, pro cujusque ingenio & conditione, varie animos affecit. Nam adversæ factionis homines [1] vulgo passim Proregis severitatem, vel

1 *Vulgo passim*] Quidam forte vocem [*vulgo*] hic superfluam existimabunt: mihi vero contra tertio casu posita, atque ab adjectivo [*formidolosam*] pendere videtur: quasi, mutato paullum verborum ordine, sententia sic constitueretur, *Nam adversæ factionis homines passim Proregis severitatem* ——— *non eis modo, quip.*

vel (ut ipsi dicebant) crudelitatem, non eis modo, qui, propter scelerum magnitudinem, leges & æquum jus ferre non possent, post tantam proxime superioris temporis licentiam, formidolosam prædicabant. Regina autem liberata, aliis præmiorum, aliis impunitatis spes ante oculos erat. Quibus rebus adducti plerique, ex eis etiam, qui præcipue ejus capiendi auctores fuerant, in diversam factionem sunt protracti. Mætellanus, quantum Reginæ rebus favebat, tantum Bothuelium, hominem sceleratum & perfidiosum, & in cædem suam imminentem, oderat: & quia, Regina incolumi, illum subverti posse desperabat, in comitiis publicis [1] facile passurus videbatur, ut, secundum leges & instituta majorum, pœnæ de ea expeterentur. In eadem caussa erat Jacobus Balfurius, Bothuelium sibi implacabilem ratus: & [2] uterque non alienus a consilio Regis trucidandi putabatur. Sed Bothuelio capto, & apud Cimbros in vincula conjecto, ad Reginam liberandam animum adjecerunt, non modo, quod facilius apud eam criminis communis impunitatem sperabant, sed quod, quæ maritum sustulisset, non mitiorem in filium, cujus adhuc ipsa infantia, & Regii nominis umbra, eam regno exuisset, fore putabant: & ad suam etiam securitatem facere arbitrabantur, ne filius, vindex paternæ cædis, ad regnum perveniret. [3] Conjecturæ etiam non obscuræ accedebant, quæ animum Reginæ a tali facinore non abhorrere indicabant. Sæpe ex ea auditum est; „Eum „puerum non esse vitalem: se enim accepisse Lutetiæ ex perito Mathematico, affirmabat, primum suum fœtum non ultra annum victurum: „& ipsa, in eandem (ut creditur) spem, venerat aliquando Sterlinum, ut infantem Edimburgum secum deduceret. Quibus suspicionibus factum est, ut Joannes Areskinus, arcis præfectus, puerum sibi eripi non sit passus; & Nobilitatis bona pars, Sterlini coacta, conjuraret de pueri salute tuenda. Hamiltonii quoque ad

f. m. l. e. æ. j. f. n. p. sed vulgo etiam, post tantam p. f. t. l. formidolosam prædicabant. [Crederem hoc & aliis locis Buchananum incertum, qua voce uteretur, duas sæpe posuisse, ut eligeret alteram, sed neglexisse unam delere, ita ut utraque fuerit typis expressa. quare ego *vulgo* delerem]

1 *Facile passurus videbatur*] De Ledintonio plane contrarium testantur Melvillius pag. 87. & Nic. Throgmortonius legatus Anglus suis ad Elizabetham R. literis.

2 *Uterque non alienus*] De Ledintonio quidem res ambigua videtur: at Melvillius pag. 81. Balfurium testatur alieno a cæde Regia animo, atque propterea Bothuelio suspectum primum, ac deinde invisum fuisse.

3 *Conjecturæ etiam non obscuræ*] Credulitatem suam dicam, an malignitatem hic prodit Buchananus, qui ex atrocissimorum inimicorum conviciis crimen tam immane, tamque a natura abhorrens Reginæ affingere conatur. At quibus quæso indiciis horrendi flagitii fidem adstruit. Quia scil. Regina ex perito Mathematico se accepisse affirmabat, primum suum fœtum non ultra annum victurum; ideo, ne Mathematici verba irrita caderent, mater lactentem filium unicum, tantæ spei hæredem, aut ipsa trucidare, aut alii trucidandum tradere debebat. Quod vero Regina filium Sterlino deducere, atque secum Edimburgi habere voluerit, omnes, præter Buchananum, aliosque eodem livore percitos, materno amori imputabunt.

ad Reginam liberandam totis viribus incumbebant, [1] quod puero per eam sublato, uno gradu propius ad regni spem ipsi admoverentur: nec magni deinde laboris ac periculi fore, [2] eam quoque tollere; quippe cunctis tot criminibus invisam, & post interpellatam tyrannidem, crudelitati naturæ magis obsecuturam. Argathelius & Huntilæus, quod alter matrem, alter uxorem e gente Hamiltonia haberet, eorum spem fovebant, & successibus favebant. Sed & illos suæ & propiores caussæ impellebant, quod neuter scelerum Reginæ inscius putabatur. Gulielmus Moravius Tilibardinus, ob diversam in religionis controversiis sententiam, alienus, & privata etiam de caussa Proregi iratus, etsi antea, in Regina capienda, egregiam operam navasset, tum non ipse modo a Regis partibus discessit, sed magnam amicorum manum, spe non exigua emolumentorum objecta, secum traxit. Hi quidem fuerunt principes Reginæ liberandæ. Sed & alii permulti, quos vel domesticæ necessitates, vel inimicitiæ privatæ, vel doloris ulciscendi, vel honoratioris loci, spes, eodem [3] impulerat, vel propinquitatibus, aliisque necessitudinibus, iis, quos nominavi, illigati, in eadem caussa fuerunt.

IV. In hoc rerum tam turbido statu, Prorex, adversus amicorum preces & inimicorum minas juxta firmus, cum etiam, libellis propositis, nec odiorum caussas, nec vindictæ cupiditatem, dissimularent, &, qui divinandi scientiam sibi arrogarent, ut qui non ignari conjurationum adversus eum initarum essent, diem præfinirent, intra quem moriturus esset: tamen in proposito perstabat: ac sæpe dictitabat; „Se satis scire, vitam sibi aliquando finiendam: honestius autem se non posse eam deponere, quam in tranquillitate „publica procuranda. „Igitur conventu primum Glascuam indicto, eo venire jussis Levinianis, Renfroanis & Glottianis, dum ibi juri dicundo & flagitiis puniendis vacat, consilia, de Regina liberanda, jam diu agitata, tandem ad exitum pervenere. Ejus facinoris ratio hæc fuit.

V. Erat in arce, quæ est in lacu Levino, ubi Regina custodiebatur, Proregis mater, tresque ex alio patre fratres, aliaque mulierum turba: neque quisquam ad eam visendam admittebatur, præter notos, aut a Prorege missos. Ex hac turba domestica, Reginæ visus est maxime idoneus Proregis frater natu minimus, Georgius Duglassius, adolescens non inamœno ingenio, & qui, per ætatem, blanditiis muliebribus facile capi posset. Is sæpenumero, per speciem lusuum, quibus otium se aulicum oblectare solet, cum familiariter cum ea assuesceret, e vulgato arcis ministerio, alios muneribus, alios pollicitando, devinciendos suscepit. Neque illa, cui se semel permiserat, & a quo libertatem sperabat, ei quicquam negare in animum induxerat. Georgius igi-

1 *Quod puero per eam sublato*] Regina igitur cum Hamiltoniis de filio suo tollendo consilia communicabat? Credant illi quibus demum persuasum est,

Nil intra esse oleam, nil extra esse in nuce duri.

2 *Eam quoque tollere*] Odio suo, non veritati hic litat Buchananus: tam barbari enim consilii ullum unquam e gente Hamiltonia affinem fuisse solus Buchananus pronunciaverit.

3 *Impulerat*] Ita princeps Editio Edimb. quod recentiores libri in [*impulerant*,] nulla necessitate cogente, mutarunt.

1 *Quoad*

igitur, incolumitatem suorum pactus, & spe divitiarum & potentiæ in posterum captus, nec matre (ut creditur) inscia, nihil omittit, quod ad cœpta peragenda facere videretur. Id etsi nonnulli senserant geri, & ad Proregem detulerant, ille adeo suorum fidei credebat, ut nihil e pristina custodia mutaret, nisi quod Georgium ex insula emigrare jusserit. Is cum in pagum proximum, ad oram lacus, se contulisset, per ministros arcis, pecunia corruptos, prope liberius quam antea, consilia cum Regina de rebus omnibus communicabat. Itaque non solum Scoti, quibus præsens rerum status non satis placebat, in conscientiam adsciti, sed Galli quoque, per Jacobum Hamiltonium, qui, ante annos non adeo multos, Prorex fuerat, & Jacobum Betonium Glascuæ Archiepiscopum, sollicitati fuerunt, Scotis operam, Gallis pecuniam pollicentibus.

VI. Circa finem Aprilis, Legatus e Gallia venit, ac nomine sui Regis postulavit; „Ut sibi Reginam convenire liceret: ac, si id negaretur, præ se „ferebat, se confestim discessurum. Prorex, id suæ potestatis negare; „Neque Reginam a se in custodiam traditam, neque quicquam, inconsultis, „qui primi eam custodiendam commisissent, & qui posterius factum illorum „suo decreto confirmassent, se statuere posse. [1] Quoad autem posset, se & „sorori & amico Regi gratificaturum, & vicesimo die proximi mensis conventum ei Nobilitatis daturum. Cum Legatus eo responso videretur placatior, & Prorex juri dicundo intentus esset, Regina, corrupto naviculatore, reliquisque comitibus conficta caussa ablegatis, e lacu educitur. Id cum prandentibus in arce renunciatum esset, frustra tumultuatum est: scaphis enim omnibus in siccum extractis, ita foramina, in quæ scalmi immittuntur, omnibus fuerunt obturata, ut sequendi repente facultas tolleretur. Regina ab equitibus, ad ripam exspectantibus, excipitur, & per domos consciorum deducta, magno comitatu postridie, qui erat ad V. Non. Maji, ad Hamiltonium venit, qui pagus octo millia passuum distat a Glascua.

VII. Re passim divulgata, multi, qui vel partibus Regiis, jam antea non admodum firmis, diffidebant, vel quibus apud Reginam novæ gratiæ spes erat, vel quibus in veterum officiorum memoria fiducia erat collocata, in hoc tumultu, partim animos palam renudarunt, partim, anteactorum venia clam impetrata, aleam fortunæ exspectantes, apud Proregem hæserunt. Et cum aliorum defectio minus admirationis habuisset, Roberti Bodii discessus, qui ad eum diem summam constantiæ opinionem comparasset, magnam tum sermonibus variis occasionem præbuit. Is, in claræ familiæ (de qua dictum est a nobis in vita Jacobi Tertii) ruinis, sub patre, viro forti & antiquæ parsimoniæ æmulo, parce & tenuiter educatus, eundem, quem cæteri propinqui, vitæ cursum est secutus, ut videlicet, ad firmiores opes se applicans, sibi viam sterneret ad antiquas familiæ, nuper florentissimæ, vires instaurandas. Igitur & pater, & ipse, ad Hamiltonios, rerum potentes, se primum applicuerunt.

1 *Quoad autem posset*] Omnibus libris, præter primum Edimb. & Mosmannianum, porperam [*Quod*] scribitur.

runt. Summo autem ab illis magistratu ad Reginam viduam translato, cum de religionis controversiis tumultus esset exortus, se cum doctrinæ purioris assertoribus, a qua pater ejus fuerat alienissimus, conjunxit; quæ tum factio putabatur validissima: atque in ea permansit, usque ad Reginæ reditum e Gallia: opinionemque magnam, de sua constantia, fortitudine, & prudentia, excitavit: qua impulsus Gilespicus Argatheliæ Comes, ab ejus prope unius consilio pendebat. Verum cum forte Sterlini aliquot e principibus procerum conjurassent, in nullum quidem facinus, sed de incolumitate Regis tuenda, ipse quidem fœderi subscripsit: sed, eadem levitate, & ille, &, qui ejus consiliis tum regebatur, Argathelius, quid in eo conventu actum fuisset, ad Reginam rescripserunt: atque, ab eo tempore, Reginæ Bodius, adversus veteres amicos, [1] omnium consiliorum fuit particeps: nec majorem illic constantiæ, quam apud cæteros levitatis & inconstantiæ, opinionem peperit. Regina autem in custodiam inclusa, ad Moravium, Proregem electum, se Bodius contulit: eique ingenium & industriam ita probavit, ut ad intima consilia adhiberetur. Aliis autem aliter de eo sententibus, tamen, in quæstione rerum capitalium Glascuæ, apud Proregem in ferventissima erat gratia. Verum, cum rem ad certamen spectare videret, clam ad Reginam est profectus: inde autem cum literis filium ad Comitem Mortonium misit, excusans discessum, atque affirmans; „Se fortasse non minus partibus Regiis profuturum, quam „si apud eos mansisset. Ejus igitur defectio, propter multorum conceptam de moribus ejus opinionem, tum præcipue sermonibus hominum dabat materiam.

VIII. Interea, in concilio apud Proregem acriter disputatum, illicne manerent, an, ubi Rex erat, Sterlinum transirent. Multi vehementer illinc discedere suadebant. Commemorabatur, „Hamiltonium, pagus frequens in „propinquo, & totius amplissimæ familiæ clientelæ undique circumfusæ: & „advenerant cum Regina circiter quingenti equites, & e remotioribus etiam „locis multi adventare dicebantur; cum Prorege soli prope familiares, cæte„ris partim ad Reginam transfugis, partim ad sua cujusque negotia, ut in re„bus maxime tranquillis, sensim dilapsis. Et, quanquam Glascuenses satis „fidi videbantur, ut ab Hamiltoniis, rerum potientibus, multis & magnis „incommodis affecti, tamen oppidum ipsum vastum, nec pro magnitudine „frequens, & undique pervium erat. Contra, alii disserebant; „Omnia fe„re e primis initiis pendere: discessum fore infamem, & fugæ proximum: „suspicionem omnem metus tum maxime vitandam, ne & hostium animos „augerent, & suorum imminuerent. Esse in propinquo potentes familias Cu„nigamiorum & Sempliorum: esse ab altera parte Leviniam, Regis peculia„re patrimonium: inde proximos intra paucas horas, reliquos postridie, aut „certe tertio die, affuturos: interea, dum longinquiora auxilia convenirent, „in

1 *Omnium consiliorum fuit particeps*] Omnes libri præter Mosin. [*consiliorum ejus fuit particeps*] exhibent: quod quanquam utcunque tolerari possit, sententia tamen venustior ac Buchanano dignior, extrita voce [*ejus*,] incedere videtur.

„in his ſatis præſidii, adjunctis præſertim oppidanis, fore.

IX. Hæc ſententia in concilio vicit. Legatus Gallus ultro citroque commeabat magis ſpeculator, quam, id quod ſimulabat, pacificator. Nam, cum initio copias Glaſcuæ exiguas, circa Hamiltonium multitudinis magnæ ſpeciem vidiſſet, Reginam ſtrenue ad fortunam certaminis ſubeundam animabat. Jam Prorex, collectis e locis propioribus amicis, longinquiores e Marcia & Lothiana exſpectabat. Hi cum advenisſent, circiter ſexcenti lectiſſimorum virorum, uno eis ad quietem die dato, ſtatuerat ad Hamiltonium proficiſci, ac prælio, ſi poſſet, ſtatim decernere: moram enim ſuis noxiam, hoſtibus utilem arbitrabatur, ut quibus remotiſſimæ regni partes favebant. Interea, perendie illius diei, de tertia vigilia fit certior, hoſtes, e pluribus, ubi diverſabantur, locis, cogi. Numero enim confiſi, quod ſupra ſex millia & quingentos in armis habebant, ſciebantque apud Proregem vix plena quatuor millia eſſe; [1] decreverunt præter Glaſcuam ducere; ac, Regina in arce Britannoduni relicta, bellum ſuo arbitratu vel gerere vel ducere: aut, ſi Prorex (quod non ſperabant) ſe in itinere objeciſſet, ſtatim confligere: neque de certaminis eventu dubitabant.

X. Ille vero, ut qui ultro hoſtes provocare ad certamen ſtatuerat, cum primum ſuos educere potuit, ante oppidum, in campis patentibus, qua hoſtes venturos exiſtimabat, acie inſtructa, aliquot horas ſtetit. Sed cum agmen eorum ulteriore fluminis ripa agi videret, eorum conſilio ſtatim intellecto, & ipſe ſuos pedites per pontem, equites per vada, æſtu maris tum libera, tranſmiſſos, Langoſidum petere juſſit. Vicus is eſt, ad Cartham flumen, qua iter hoſtibus erat, ſitus, in radicibus collis ad occidentem hibernum ſpectantibus, ab oriente & ſeptentrionibus declivi aditu, cæteris partibus [2] leviter in planitiem decreſcentibus. Eo tanta feſtinatione properatum eſt, ut Regiæ copiæ prope collem occuparent, priuſquam ab hoſtibus, qui eundem locum petebant, eorum conſilium intelligi poſſet, quanquam breviore via eo properarent. Sed duæ res illis adverſæ, Regiis percommode acciderunt: altera quod Gileſpicus Cambellus Argatheliæ Comes, penes quem ſumma imperii erat, repentino dolore correptus, conciderat, ac ſuo caſu nonnihil agmen remoratus eſt: altera, quod eorum agmen, in modicas valles ſubinde demiſſum, nunquam totas Regias copias uno aſpectu viderant: quarum credita paucitas (ut etiam erat) fecit, ut juxta eas atque locorum iniquitatem contemnerent. Tandem Reginæ copiæ cum propius acceſſiſſent, & locum, quem petebant, ab

1 *Decreverunt præter Glaſcuam ducere*] Omnibus libris legitur [*decreverunt autem præter Glaſcuam ducere.*] Cum vero particula [*autem*] ſententiæ nexum turbaret, eam Crafordii monitu expungere viſum eſt: id quod concinnius exiſtimavimus, quam (quod Melvinus voluit) priorem ſententiæ partem uſque ad [*decreverunt*] Parentheſi includere.

2 *Leviter in planitiem decreſcentibus*] Hic & mox lin. 1. pag ſeq. [*leniter*] potius quam [*leviter*] legendum putem, quod hæ voces facile altera in alteram converti poſſint. Vide ſupra ad XVII. 59. Si quis tamen [*leviter*] hic pro *paullum* dictum, exemplo Cic. Nat. lib. 2. cap. 57. *Genæ ab inferiore parte* [oculos] *tutantur ſubjectæ, leviterque eminentes*, contendat, ferram non reciprocabo.

1 *Illi*,

ab hoste teneri viderent, ipsi, altero colle, ex adverso se leviter attollente, occupato, suos in duas acies dividunt. In prima, quicquid erat roboris, locant: ea si adversam hostium aciem impulissent, cæteros, eorum fuga consternatos, sine certamine abituros, putabant. Regii quoque duces suos in duas acies diviserant. In dextera erant, Jacobus Duglassius Mortonius, Robertus Semplius, Alexander Humius, Patricius Lindesius, cum suis quisque clientibus: in sinistra, Joannes Marriæ, Alexander Glencarniæ, Gulielmus Taichiæ, Comites, ac cives Glascuenses: sclopetarii vicum subjectum & hortulos, juxta viam publicam, tenebant.

XI. Cum utrinque acies in procinctu starent, tormentarii Reginæ, a Regiis loco pulsi, cesserunt: contra equitatus Regius, dimidio inferior, loco cessit. [1]Illi, suo prælio defuncti, ut peditum quoque ordines turbarent, cum in collem aciem erigere tentarent, a sagittariis Regiis, & parte equitum, qui se ad suos ex fuga collegerant, rejecti, retro abierunt. Interea, sinistrum hostium cornu, per viam publicam, qua clivus erat in vallem demissior, progrediens, quanquam & ipsi a sclopetariis vexarentur, tamen ex angustiis egressi, aciem explicuerunt. Ibi duæ phalanges, sarissarum denso utrinque vallo præ se objecto, ad horæ instar dimidiæ spatium, neutra inclinante, obnixæ, tanta pertinacia certabant, ut, quibus hastæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quicquid erat ad manum, in ora hostium adversa jacerent. Sed cum, ex ordinibus extremis Regiarum partium, quidam (incertum metu, an parum fido erga suos animo) fugerent, eorum fuga procul dubio pugnantes perturbasset, nisi densitas ordinum sensum eorum, quæ apud postremos gerebantur, ad primos pervenire non permitteret: &, qui in secunda erant acie, animadverso periculo, cum neminem contra se venire viderent, aliquot cohortes, integris ordinibus, paullatim in dextrum deflectentes, se cum prima conjunxerunt. Eorum impetum, qui ex adverso erant, cum non ferrent, retro, velut ruina impulsi, fugam capessivere: nec, multorum animis ira & odio privatim incitatis, victi sine insigni clade discessissent, ni Prorex, missis in omnes partes equitibus, cædere fugientes vetuisset. Secunda Regiorum acies, cum eo usque stetisset, donec hostes profligatos passim sine ordine fugere videret, tum demum & ipsa, ad persequendum abeuntes conversa, ordines solvit.

XII. Regina, quæ ad mille ferme passus spectatrix pugnæ [[2] *substiterat*,] cum equitibus suæ partis, qui integri ex acie redierant, Angliam versus iter intendit: cæteri, qua cuique ad suos reditus commodissimus erat. Ceciderunt in acie pauci, plures per agros, lassitudine & vulneribus confecti, passim jacentes inventi. Numerus omnium cæsorum circiter trecenti, captivorum major. E Regiis copiis non adeo multi vulnerati: in iis, primi ordinis, Alexan-

1 *Illi, suo prælio defuncti*] Haud proclive est dignoscere quos pronomen [*illi*] hic respiciat: mihi quidem ad equitatum Reginæ, quamvis non diserte expressum, referendum videtur.

2 *Substiterat*] Hanc vocem, absque qua manca futura sit sententia, invitis licet omnibus libris, interjicere non dubitavimus.

2 Is

xander Humius, & Andreas Stuartus: unus modo cæsus. Reliquus exercitus, præter equitum paucos, qui fugientes longius insecuti erant, læti in oppidum se receperunt: ac, ubi gratias Deo egissent, qui, secundum fas & æquum, adversus tanto majores fortium virorum copias, victoriam pene incruentam dedisset, alii aliis gratulantes, ad prandendum discesserunt. Pugnatum est decimo tertio die Maji, undecimo quam e custodia Regina erat elapsa. Legatus Gallus, qui eventum pugnæ exspectaverat, atque animo certam Reginæ spondebat victoriam, ea spe fraudatus, personam exuit: ac non convento Prorege, ad quem se missum simulaverat, acceptis equis ac ducibus, qua poterat proxime, ad Angliam contendit. In itinere spoliato a latronibus, Jacobus Duglassius, Drumlanrici comarchus, etsi eum cum inimicis stare sciret, tamen nomini legationis hunc habuit honorem, ut sua ei reddenda curaret. Prorex reliquum diei, quo pugnatum est, in recensendis captivis consumsit: alios liberos, alios datis vadibus dimisit: principes retenti, & præcipue qui e familia erant Hamiltonia, & in custodias distributi. Postridie, gnarus, quanto ea gens apud vicinos odio laboraret, reliqua turba sequi vetita, quingentis tantum equitibus comitatus, in vallem Glottianam profectus, omnia plena fugæ vestigiis & vastitatis invenit, magis reputantibus incolis, quid meruissent, quam in Proregis clementia, etsi satis ipsis perspecta, spem collocantibus. Hamiltonium & Dresfanum arces receptæ, omnium rerum vacuæ, nisi quod in Hamiltonio e Regia Jacobi Quinti supellectili nonnihil inventum. Idem terror Reginam, sive quod nullum locum in illa Scotiæ regione satis tutum sibi putaret, sive quod Joannis Maxuallii Heresiani fidei parum crederet, transire in Angliam coëgit.

XIII. Cæteris a Prorege domi, pro tempore, rebus compositis, [1]in mensem conventus omnium Ordinum Edimburgum est indictus. Ad eum impediendum, multa ab adversa factione sunt excogitata. Rumores passim sparsi de auxiliorum Gallicorum adventu: nec tamen in totum vani. Nam cohortes aliquot ad mare descenderant, duce Martigio, homine impigro, e familia Lucemburgica, quamprimum in Scotiam trajecturæ: &, nisi bellum in Gallia civile repente fuisset exortum, transissent. Sed ea res non tam Proregi erat futura formidolosa, quam inimici rebantur: quippe quæ [2]ab illis alienatura, & ipsi conjunctura arctissime vires Anglorum esset. Argathelius quoque, cum sexcentis fere propinquis & clientibus, Glascuam venit. Ibi cum Hamiltoniis & aliis quibusdam factionis principibus collocutus, de comitiis impediendis, cum nulla ratio certa ejus consilii iniri posset, diversi domum quisque suam abierunt: & Huntilæus coactis circiter mille peditibus, ut diem comitiorum observaret, Perthum usque processit. Illic vadis Tai fluminis a Gulielmo Ruveno, & Nobilitate vicina, quæ in fide permanserat, obsessis, nulla re ex sen-

1 *In mensem* ——— *conventus*] Dav. Crafordius pag. 76. hunc conventum celebratum affirmat mense *Julio*, Spotisvodius vero *Junio* 1568.

2 *Ab illis alienatura*, *& ipsi conjunctura*] Libri omnes [*alienatura esset*] male, cum [*esset*] mox sententiam claudat.

1 Vel

sententia confecta, retro cessit. Et, eodem tempore, literæ Reginæ Anglorum ad Proregem, ab hostibus publicis impetratæ, de conventu differendo. Petebat enim: „Ne judicium de rebellibus præcipitaretur, donec ipsa certior „de tota caussa fieret. Se enim non posse honeste, periculum Reginæ, & vicinæ, & sanguine sibi conjunctissimæ, negligere, quæ gravissimam sibi „quereretur injuriam a civibus factam. Id quanquam leve videbatur, tamen si rebelles impetrassent, omnia sibi integra fore sperabant: [1]vel, quod ea mora & ludificatio aliquid virium & animorum suis additura, hostibus detractura, videretur; præsertim cum dilatio Regiorum adscribi timori posset: præter hæc, quod ipsi sua interim comitia, Reginæ nomine, decreverant indicere. Sed Prorex, cum videret, quantum interesset publice conventum peragi, etiamsi omnes hostium vires in unum coirent, ad diem dictum convenire statuit.

XIV. In eo conventu magna contentione certatum est, an sine discrimine omnes, qui arma adversus Regem tulissent, neque postea facti veniam petiissent, damnari deberent perduellionis, ac bona eorum fisco addici. Obtinuit tamen Gulielmus Mætellanus, qui rebellibus adhuc (occulte tantum) favebat: „Ut „pauci, ad cæterorum terrorem, in præsentia damnarentur: spes clementiæ tamen cæteris, si resipiscerent, ostentaretur. Ea res mirum in modum conjurationem rebellium auxit, & pertinaciam fovit: cum & pœnam sui sceleris dilatam viderent, & pro certo sibi persuasissent, neque Reginam vicinam, & sanguine junctam, [[2] *æquo animo laturam*;] neque Gusios, quorum tum in aula Gallica tantæ vires erant, passuros, ut Rex Gallus hanc imperii imminutionem patienter ferret: nec, si ab iis etiam desererentur, se tam esse infirmos, ut, sine externis auxiliis, suam caussam tueri non possent, cum & numero & opibus præstarent, neque quicquam ad victoriam deesset, præter inanem nominis Regii, per vim occupati, umbram. Prorex interea, nihil aliud quam tranquillitatem publicam spectans, e vicinioribus leviter multatos in gratiam recepit: Rothusiæ Comitem, deprecantibus amicis, ad triennium relegavit: alios ad resipiscendum per familiares assidue sollicitabat. Sed, cum plurimorum animos obstinatos, & ad vindictam pronos, videret, collecto exercitu, in Annan-

1 ***Vel, quod ea mora & ludificatio aliquid virium & animorum suis additura, hostibus detractura, videretur***] Ita sententiam restituimus: cum in omnibus libris [*additurum*] & [*detracturum*] legeretur. Non me latet ab A. Gellio Noct. Att. lib. 1. cap. 7. observatum, ejusmodi voces apud vetustissimos scriptores, & in his ipsum Ciceronem, non pro participiis positas, sed verba esse indefinita, quæ Græci appellant ἀπαρέμφατα, neque numeris neque generibus præservientia, ut Cic. 5. Verr. *Hanc sibi rem præsidio sperant futurum*. Gracchus Orat. de Quinto Popilio, *Credo inimicos meos hoc dicturum, &c.* Cum autem vix credibile videretur, ut Buchananus cascum illud & obsoletum scribendi genus imitari voluerit, neque porro hoc Buchanani illis Gellianis prorsus geminum appareret, non sum veritus receptam loquendi consuetudinem hic sequi.

2 ***Æquo animo laturam***] Has voces necessario supplendas postulat sententia; quippe quæ aliter dissonum ac ineptum sensum ingerat; quasi vero non tam Reginæ Anglorum, quam Galli interesset, ne imperium Regium a conjurata civium factione imminueretur.

nandiam & Nithiam, & inferiorem Gallovidiam, est profectus. Ibi alias arces cepit, & præsidiis occupavit; alias, quarum domini pertinaciores erant, diruit: brevique regionem omnem domiturus videbatur, ni literæ Reginæ Anglorum cursum victoriæ interrupissent. Ea enim, ab exulibus persuasa; „Magnam „quidem injuriam Reginæ Scotorum fieri, quam cives mali falsa invidia onerabant: sed maxime nomen Regium contumelia affici, ac vilescere sacrosanctæ majestatis auctoritatem, si hominum seditiosorum libidini [1] exponerentur: „ad unam quidem atrocissimi facinoris injuriam, sed ad omnes pertinere exemplum: itaque mature obviam eundum, ne latius contagio Reges pellendi „proserperet.

XV. Cum hujus generis multa, adversus Regiæ cædis vindices, dicerentur, Angla, per literas, a Prorege postulavit; „Ut idoneos homines ad se mitte„ret, qui totius rei, ut gesta erat, ordinem exponerent; & ad ea, quæ in „ipsum absentem jacerentur, sive crimina, seu convicia, responderent. Id cum per se grave & molestum apparebat, res judicatas in dubium, ac prope novam judicii aleam, revocari iterum; apud exteros Reges, ac sæpe hostes & æmulos, & quorum animi ab inimicis jam præoccupati essent, quodammodo caussam dicere capitalem, plenum dedecoris & periculi videbatur: multa tamen erant, quæ illam conditionem, quamvis iniquam, accipere cogebant. Foris enim Cardinale Lotharæno, Reginæ avunculo, aulam Gallicam ad nutum versante, & domi multo maxima Nobilitatis factione in Reginæ partes conjurata, si etiam Angla offenderetur, nullas sibi vires esse, quibus tot difficultatibus resisterent.

XVI. Igitur, cum decretum esset Legatos mittere; nec satis conveniret, qui mitterentur, primoribus id onus recusantibus, tandem ipse Prorex, se iturum professus, comites elegit: unum quidem renitentem, ac prope invitum, Gulielmum Mætellanum. Hominem enim factiosum, & quem jam in Reginæ partes inclinatum videbat, parum tutum arbitrabatur, in tam dubio regni statu, domi relinquere. Itaque, magnis & pollicitationibus & præmiis, ut una secum proficisceretur, pellexit: nec dubitabat, quin animum avarum donis aut vinceret aut inflecteret. Reliquos autem volentes duxit, Jacobum Duglassium, & Patricium Lindesium, supremi; Episcopum Orcadum, & Abbatem Fermelinoduni, Ecclesiastici ordinis: Jureconsultos, e collegio judicum, Jacobum Macgilium, & Henricum Balnavium: [2] his nonum adjecit Georgium Buchananum. His difficultatibus animum ejus circumventum duæ res sublevabant,

1 *Exponerentur*] Forte [*exponeretur*.]

2 *His nonum adjecit Georgium Buchananum*] Qui strenuam operam patrono suo Moravio navavit: hoc enim tempore ab eo scriptus est Libellus ille famosus, cui *DETECTIONI* vulgo nomen inditur, & *Actio contra Mariam*, Demosthenis & Ciceronis Philippicas scribendi genere & nitore proxime æquans, verborum vero atrocitate longe exsuperans. Interim observandum est Georgium Buchananum, Gul. Mætellanum, Jacobum Macgillium & Hen. Balnavium itineris comites & adjutores Moravio datos, reliquos tantum quatuor Collegas fuisse. Iis enim quinque, aut tribus quibuslibet ex eo numero, res gerenda diplomate Regio committitur 18 Sept. 1568, *Spotiswod.* pag 218.

1 *Quod*

bant, æquitas caussæ, & postremæ Reginæ Anglorum literæ, quibus affirmabat; „Si vera essent ea crimina, quæ Reginæ Scotorum objicerentur, se eam „existimaturam, quæ regnum gereret, indignam. His literis Prorex paullum in meliorem spem erectus, supra centum equitum comitatu iter ingressus est: etsi certis indiciis comperisset, Vestmariæ Comitem, jussu Ducis Norfolciæ, in insidiis fore, ut eum exciperet, priusquam Eboracum veniret. Quarto Nonas Octobres, urbem Eboracum, conventui destinatum, introiit: eodem die, ac prope eadem hora, Thomas Havartus Norfolciæ Dux eo venit. Caussa insidiandi Proregi erat, [1]quod Dux per secretos nuncios de matrimonio cum Regina tum agebat. Igitur, quo facilius Regiæ cædis suspicio tolli posset, & ipsa ad suos redire, statuerat, occiso Prorege, literas ad Bothuelium a se scriptas, in quibus sceleris manifesta continebantur indicia, captas supprimere: sed quia, Duce tam propinquo, res ita confici non poterat, ut ille cædis tam insignis infamia non aspergeretur, insidiæ in aliud tempus rejectæ sunt. Adjuncti erant, una cum Norfolcio, ad Scotorum controversias audiendas, Sussexiæ Comes, & Radolfus Sadlerius Eques. Hic, ab omnis dissidii veneno purus, ille (ut vulgo creditum est) in partes Havarti proclivis.

XVII. Post paucos dies, affuerunt a Regina Scotorum missi, [2]& qui de civibus ingratis quererentur, auxiliumque ad redeundum, ab Angla, sine ulla disceptationis mora, postularent. Hi seorsum a Prorege & Comitibus auditi, primum protestati sunt; „Se non ad eos tanquam judices, qui „jus ullum statuendi haberent, venire: „multis verbis injurias, Reginæ a civibus factas, exposuere: postularuntque a Regina Anglorum; „Ut „vel cives ingratis persuaderet, ut suam Principem reciperent; vel, si id „recusarent, ipsa ei daret exercitum, qui, invitis hostibus, se reducerent. Prorex, post aliquot horas auditus, contra rem ad disceptationem juris apud æquos arbitros vocabat: „Nihil a Regiis, nisi jure & le„gibus, & e vetustis gentis institutis, idque in conventu publico, actum, con„tendebat; neque quicquam, quod publice in conventu frequentissimo ab

„o-

1 *Quod Dux per secretos nuncios de matrimonio cum Regina tum agebat*] Joan. Leslæus Episcopus Rossensis, qui legationis a Regina Scotorum missæ princeps fuit, atque rerum a se collegisque suis in Anglia a mense Septembri 1568 ad 26 Martii 1572 seriem justo volumine comprehensam perscripsit (MS. in Bibl. Jurid. Edimb.) a Buchanani narratione, cum multis aliis in rebus, tum præcipue in hoc Reginæ cum Norfolciæ Duce matrimonio diversus abit. Ille enim hujus matrimonii spem Norfolcio primum factam tradit a Moravio, qui virum malarum artium insolentem, sub amicitiæ larva callide his consiliis implicuit, quæ postea ab ipso Anglæ prodita, Norfolcio exitium, Scotæ rerum omnium subversionem attulerunt. Et ne solo Leslæo hac in re nitamur, idem fere narrat, (qui se Moravium hoc itinere secutum testatur) Melvillius pag. 94. & seqq. Cæterum ut omnis amoveatur scrupulus, exstant in Bibliotheca Cottoniana Norfolcii ad Moravium literæ ab ipso Moravio fidei firmandæ gratia subscriptæ, & ad Elizabetham Anglam remissæ. Vide etiam Camdenum Hist. Eliz. pag. 154. & Josephum Brunum, (qui *Caussæ Norfolcianæ processum* nuper edidit) in Præfat. eadem confirmantes.

2 *Et qui de civibus*] Crafordius [&] illud delendum censet.

1 Qui

„omnibus Ordinibus esset decretum (nonnullis eorum, qui nunc hic accusa-„rent, subscribentibus) se privatum cum paucis posse abrogare. Sed, cum Angli cognitores dati, sibi illis Scotorum decretis, domi factis, & nunc prolatis, satisfactum negassent, nisi caussæ proferrentur, quæ proceres, ad tam severe adversus Reginam suam pronunciandum, impulissent: Prorex, [1]qui, id maxime defugeret, ne & Reginam & sororem accusaret, & fœdissima ejus flagitia apud exteros, non gravate audituros, evulgaret, negabat; „Se ali-„ter id facturum, nisi Regina Anglorum repromitteret, se, si satis diluci-„de, Regem Scotorum ab uxore cæsum fuisse, probaretur, caussam novi „Regis defensuram, atque eum velut in fidem suscepturam. Cum autem „Legati Angli, „Eam se modo potestatem habere, dicerent, ut „utriusque partis postulata audirent, & ad Reginam suam deferrent rem inte-„gram, „Prorex iterum rogat; „Ut a Regina sua promissum aliquod super „ea re exprimerent, aut ipsi cognitores libere de caussa pronunciandi potesta-„tem impetrarent. Id si facerent, ipse contra spondebat, se, nisi perspicue „ostenderet, Regem uxoris consilio interemtum, nullam, quæ gravissimis „sceleribus irrogari solet, pœnam deprecaturum.

XVIII. Iis de rebus cognitores ad Reginam scripserunt. Illa rescripsit; „Ut Scoti Regiæ partis unum aut plures e suis in aulam mitterent, a quibus „de caussa eorum dilucide posset edoceri: id ubi factum esset, se, quod suum „munus esset, visuram. A Prorege missi Gulielmus Mætellanus, de quo multæ sinistræ suspiciones indies suboriebantur, & Jacobus Macgillius, non tam adjutor in transigendo negotio publico, quam observator earum rerum, quæ ab eo gererentur. Suspiciones in Mætellanum cum aliis multis de caussis ortæ erant, [2tum] his potissimum; ante suum in Angliam adventum, cum sedulo consilium suum celare conaretur, tamen, ex dictis factisque, multoque usu cum hominibus adversarum partium, tum vero multo clarius, ex literis ejus deprehensis, apparuere; quibus Reginæ persuadere nitebatur; „Suam „operam posse adhuc ei utilem fore, exemplo leonis, qui (ut est in apolo-„go) aliquando retibus implicitus, opera soricum, animalium infirmissimo-„rum, vinculis fuit liberatus. Postea autem quam Eboracum est ventum, nullam prope noctem intermittebat, quin principes Legatorum adversæ partis conveniret, consiliaque cum eis communicaret, &, quid Prorex pararet, eos præmoneret. Nec Prorex tamen eos congressus prohibere voluit, gna-rus, se nihil amplius profecturum, quam ut inhibiti secretius aliquanto coi-rent.

1 *Qui id maxime defugeret*] Vide Melvillium loc. cit.

2 *Tum his potissimum*] Voculam [*tum*] admonente Crafordio reposuimus: cum tamen, ne sic quidem, posteriores sententiæ partes cum prioribus rite connexæ videantur, nec aptus verbo [*apparuere*] Nominativus reperiatur, ego [*consilium suum*] numero multitudinis efferendum, totumque adeo hunc locum (si liceret) sic refingendum existimaverim; *Suspiciones in Mætellanum cum aliis multis de caussis ortæ erant, tum his potissimum. Ante suum in Angliam adventum, cum sedulo consilia sua celare conaretur, tamen ex dictis factisque* ——— *apparuere.*

1 *Pr-*

rent. Hæc cum [1] proditæ caussæ publicæ satis manifesta essent indicia, fortuna tamen certius ex inopinato attulit argumentum.

XIX. Cum forte, venandi specie, Mætellanus cum Norfolcio in agros propinquos exisset, ibi, multis ultro citroque de tota re disputatis, convenit inter eos, rem lente tractandam, & velut ex intervallo (si fieri posset) sæpe repetendam: ita ut nihil in summam conficeretur, nec caussa omnino deserta relinqueretur: ita Proregem, aut infecto, cur venerat, negotio, abiturum, aut, rebus interea domi turbatis, discedere coactum iri: simul etiam, cum tempore, alia remedia emersura: nam jam tum civile bellum Norfolcius meditabatur, quo Reginarum alteram tolleret, alteram uxorem duceret. Hæc Mætellanus cum retulisset Joanni Leslio, Rossiensi Episcopo, secretorum omnium Reginæ conscio, ille ad eam scripsit; „Qualiter Duci placuisset, eam ad aulam rescribere, quem in posterum cursum tenere, nec, ob „exitum tardiorem, spem de caussæ successu deponere. Hæ literæ, a Regina lectæ, ac deinde multorum manibus, tanquam chartæ neglectæ jactatæ, ad Proregem tandem delatæ sunt; atque hoc profecerunt, quod summam consilii inimicorum ex eis cognovit: nam jam ante Mætellani perfidiam multis experimentis compererat. Legati, quos dixi, cum Londini Reginam convenissent, ei & concilio ejus commodissimum est visum, ut Prorex ipse adesset, & præsens de rebus omnibus controversis disceptaret. Igitur, parte comitatus domum dimissa, cum reliquis ipse Londinum est profectus. Sed ibi eadem, quæ Eboraci, difficultas ei est objecta, dum accusationem, adversus Reginam suam, & eandem sororem, [2] recusat ordiri, nisi, scelere detecto, Regina Angla Regis Scotorum factionem in suam fidem reciperet: id vero si spondeat, nullam se moram accusationi facturos, eadem lege, quam apud cognitores Eboraci sibi dixerant.

XX. Dum hæc Londini geruntur, Regina Scotorum, auctore Jacobo Balfurio, res domi turbare conabatur. Id quo facilius assequeretur, non modo ad exules, & Bothuelii propinquos, scribit, ut, quibuscunque possent rationibus, adversæ factionis homines hostiliter infestent: sed & per totum regnum vicarios creat, quibus Regiam potestatem attribuit: rumores passim spargi curat, Proregem & comitum ejus primos in arcem Londinensem inclusos. Sed id mendacium cum non adeo diuturnam fidem habiturum videretur, fingit, Proregem, ut Scotorum regnum Anglorum ditioni subjiceret, arces munitiores, & Regem ipsum obsidem promisisse. Id propterea fictum ab ea creditur, ut, quia per procuratores Anglis eadem promisisset, eaque pollicitatio, ut vana, ab eis contemneretur, quando nihil earum rerum in sua potestate habebat, vulgi animis mendacio semel occupatis, Proregi invidiam creari

1 *Prodita caussa publica*] Si hæc caussæ publicæ proditio erat, eodem utique crimine tenebatur ipse Moravius, qui his Norfolcii consiliis, si non auctor, certe conscius fuit, referente Melvillio, qui foca de re cum Moravio sermones contulisse testatur, pag. 96.

2 *Recusat ordiri*] Rem omnem clarius exponit Melvillius pag. 96.

creari volebat: vel, si ignominiam a se avertere non posset, eam saltem cum adversa factione cupiebat communicari.

XXI. Cum his angustiis Prorex undique se videret obsessum, quamprimum domum, rebus utcunque expeditis, redire statuit. Itaque, Anglis sæpe ac vehementer flagitantibus, ut rerum in Scotia gestarum (quibus ignotis ipsi nihil statuere possent) caussas explicaret; cum & magnopere cuperet Reginæ Anglorum tum satisfacere, quam, sine maximo caussæ, quam sustinebat, damno, non posset offendere, & domum redire, ut bellum civile imminens in ortu ipso exstingueret; nec alterutrum facere posset, nisi ad caussam adjuncta, aut certe non adversante, Regina Anglorum; apud ejus concilium protestatus; „Se, non sua sponte, sed importunitate inimicorum coactum, „ut suam Reginam, & eandem sororem, apud exteros immanissimi sceleris „accusaret. Id autem, non eam criminandi libidine, sed sui expurgandi ne„cessitate, impulsum ut faceret: invitumque facturum, ut ea detegeret, quæ „sempiterna oblivione, si fieri posset, sepulta cuperet. Ejus facti si qua esset „invidia, merito in eos verti debere, per quos non fuerit integrum antiquum „obtinere ingenium, ut bonis Principibus libenter pareret, & malis invitus „malediceret. Unum orabat, ut, qui ipsum in id certamen invitum traxis„sent, adessent, objecta crimina audirent, & si quid falsi afferretur, coram „concilio diluerent: se etiam, in rebus multo gravissimis, ipsorum testimo„niis usurum. [1] Eam conditionem Reginæ procuratores, qui parum suæ fidebant caussæ, cum recusarent, ac unum id petere perseverarent; „Ut Regi„na, vi & armis expulsa, restitueretur, „dies præfinitus Proregi, quo die caussas ostenderet; „Cur cædis Regiæ ultores (nam ipse tum aberat in Gal„lia) arma sumsissent, & Reginam suam regni administratione dejecissent, ac „cætera, quæ ad id tempus constituta sunt, gesserint.

XXII. Ibi cum & rerum, uti gestæ fuerant, explicatus fuisset ordo, & prolata eorum, qui sceleris in Regem commissi erant conscii, [2] testimonia, ante

1 *Eam conditionem Reginæ procuratores ——— cum recusarent*] Non utique Reginæ procuratores eam conditionem recusabant, verum, ut ea recte ac ordine fierent, rem insuper æquissimam, & jure civili ac omnium fere gentium usu comprobatam, petebant, ut scilicet Maria coram accusatoribus suis ipsa adesset, quæ non modo crimina sibi objecta dilueret, sed eorum ignominiam a se in rebelles cives converteret. Id vero cum Elizabetha contra fas & æquum denegaret, tum demum illius, non Mariæ culpa, colloquium est solutum. Vide Leslæum aliosque scriptores supra citt.

2 *Testimonia ante mortem expressa*] Ex hisce testimoniis, quæ adhuc in Actis publicis & Biblioth. Cottoniana asservantur, nihil quidquam vel ab inimicis Reginæ infensissimis elici possit, unde ipsa Darlæanæ cædis vel rea vel suspecta haberi meruerit. Quin ipse Mortonius (qui ob ejus cædis, cujus se principem vindicem profitebatur, conscientiam, capite plexus est anno 1581) ipsa in morte Reginam ea absolvit. Cum enim (inquit) Bothuelius consilium suum de Darlæo interficiendo sibi patefecisset, atque, ut ejus opem in facinore patrando impetraret, Reginam ita velle finxisset, Mortonius se ajebat, tum demum cædis participem futurum, si Reginæ consensum sua manu testatum sibi Bothuelius ostenderet: quod cum sæpius promissum ille nunquam tamen præstitisset, se ea re prorsus abstinuisse.

1 In

ante mortem expressa, Ordinum item decreta, quibus multi ex Proregis accusatoribus subscripserant; arcula demum argentea in medium est allata, quam, a Francisco priore marito acceptam, Regina Bothuelio dederat. [1] In ea inerant literæ, Reginæ manu Gallico sermone conscriptæ, ad Bothuelium: [2] carmen item Gallicum ab eadem non ineleganter factum: in quibus omnibus amoris ejus erga Bothuelium impotentia, consilium, ratio cædis Regiæ, [3] & post cædem raptus; item cum eodem matrimonii contractus tres; [4] primus, ante parricidium, ipsius Reginæ manu scriptus, quo, velut syngrapha, spondet, ei, ubi primum sui juris foret, se nupturam: alter, ante divortium cum priore uxore, Huntilæi manu conscriptus: tertius sub ipsas nuptias palam factus. Hæc omnia, oculis exposita, & in concilio perlecta, totum facinus ita subjecerunt oculis, ut nulla dubitatio de auctore amplius esse posset.

XXIII. His indiciis etsi Angla satis credebat, tamen animo adhuc fluctuabat. Erat, ab altera parte, æmulatio, & [5] odium Reginarum mutuum: erat ea criminum magnitudo, & probationum perspicuitas, ut Scotam nullo dignam auxilio Angla existimaret: animum tamen ad æquitatis respectum proniorem labefactabat, interdum fortunæ prioris, non sine commiseratione, recordatio, & Regii nominis amplitudo, & formido, ne pellendorum Regum exemplum in proxima regna transiret. Instabat etiam metus a Gallia, nunquam satis inter eas gentes fida amicitia: ac tum maxime Legatus Gallorum assidue caussam exulis Reginæ agebat. (Nam [6] Regis Hispaniarum Orator,

1 *In ea inerant literæ*] De his literis vide supra ad XVIII. 51.

2 *Carmen item Gallicum ab eadem non ineleganter factum*] Alia Brantomii mens est, qui pag. 110. de eo carmine sic infit; *Elle* (Reyne de' Escosse) *se mesloit d' estre Poete, & composoit des vers, dont j' en ay veu aucuns de beaux & tres-bien faits, & nullement ressemblant a ceux qu' on luy a mis a sus avoir faits, sur l' amour du Comte de Boutheville; ils sont trop grossiers & mal polis, pour estre sortis d' elle. Monsieur de Ronsard estoit bien de mon opinion en cela*, &c.

3 *Et post cædem raptus*] Ut sententia absoluta ac perfecta evadat, deesse videtur verbum unum aut alterum, veluti *apparere*, seu *se prodidere*, &c.

4 *Primus ante parricidium*] Mira, nec in Historico ferenda, fiducia ausus est Buchananus cum contractum ante parricidium scriptum affirmare, quem post Darlæi mortem hæc ipsamet ejus verba liquido testantur, *Et puis que Dieu a prit mon feu mari Henry Stuart dit Darnlay, & que par ce moien je sois libre, &c.* Huc adde, quod si ante cædem Darlæanam scriptus fuisset, facile Bothuelio fuisse, dubium Mortonii de Reginæ voluntate animum hoc pignore confirmare, quem aliter in criminis societatem, ut modo indicavimus, pellicere non poterat. Idem porro de aliis quæ ad Bothuelium a Regina scriptæ literæ perhibentur, credere par est. Quem autem hic contractum a Reginæ manu scriptum asseverat Buchananus, alia manu ex diversa literarum forma & modulo exaratum contendit David Crafordius, qui eum cum aliis genuinis Reginæ scriptis composuit. Vide Acta publica ac literas ab ipso collectas in Biblioth. Jurid. Confer etiam Appendicem ad Anglicam Detectionis & Actionis in Mariam interpretationem, in initio.

5 *Odium Reginarum mutuum*] Certe Elizabetham Anglam suum in Scotam odium cum antea, tum præcipue hoc toto negotio, declaravisse, & res ipsæ & Annalium Anglicorum scriptores aperte testantur.

6 *Regis Hispaniarum Orator*] Longe secus

tor, etsi rogatus fuerat, ut preces, sui Regis nomine, interponeret, fœditate criminum absterritus, omnino se ab ea caussa abstinuit.) Igitur Regina Angla, ut regressum haberet ad pœnitentiam, si res in Gallia secus procederent, nec omnem eis gratificandi materiam sibi ipsa eriperet, medio responso sententiam temperavit, testata; „Se nihil in præsentia videre, quo„minus omnia, quæ in Scotia gesta erant, recte atque ordine fa„cta viderentur. Atque ita, velut dilata pronunciatione in aliud tempus, petebat; „Ut, quoniam res domi turbatæ Proregem re„vocarent, aliquem e suis relinqueret, qui ad crimina, si qua eo absen„te jacerentur, responderet. Prorex autem, qui videbat ita rem prorogari, ut Angla, ex sua commoditate, & rerum externarum eventu, libere pronunciare posset, quo minus caussæ nondum dijudicatæ speciem relinqueret, omnia satagebat; „Si quid enim inimici adversus ipsum haberent, æquius esse, [1] ho„mines, jam diu ad accusandum præmeditatos, tum proferre, neque tempus „absentem calumniandi captare, cum disceptationem cum præsente defugissent. „Se non ignorare, quos rumores inimici non modo vulgo spargendos curarent, „sed quid quibusdam e concilio, quid Legato Gallo, aperte affirmarent: „igitur a concilio vehementer petit, ut jubeant eos, ista, quæ clam demur„murent, palam edere: neque se domum redeundi tam cupidum esse, ut non, „cum magno suo privato & publico damno, se coram libens purgaret.

XXIV. Tandem arcessiti Reginæ exulis procuratores, ac rogati; „Si quid „haberent, quod adversus Proregem, aut ejus comites, cur cædis Regiæ „conscii videri possent, tum proferrent: „illi, „Nihil in præsentia se ha„bere, respondent: sed tum accusaturos, cum a Regina sua juberentur. Ad „ea Prorex; „Se paratum semper fore, rationem rerum a se gestarum red„dere; neque ullum aut tempus aut locum defugiturum. Sed interea, dum „Regina ordiretur istam accusationem, se ab accusatoribus suis, jam præsen„tibus, petere, ut, si quis eorum quicquam haberet, quod ei objicere pos„set, id nunc proferret: hoc multo æquius esse, ac honestius, in illustri „cœtu palam promere, quam absentis famam, in conciliabulis, convellere. Id quoque cum diu recusassent, tandem, totius concilii succlamatione, ac pene conviciis, excepti, [2] confessi sunt singuli; „Se nihil privatim scire, „cur Moravius, aut quisquam ejus comitum, cædis conscius videri posset. Ita, post longam inter partes altercationem, concilium est dimissum: neque ex eo, ulla, de Prorege aut ejus comitibus accusandis, mentio est facta. Inter has, ob caussam publicam, in Anglia moras, quædam a Reginæ factio-ne,

cus rem narrat Lesłæus, qui Oratorem Hispanum Mariæ caussam strenue apud Anglam egisse testatur, ipsamque porro pecunia mutuo data juvisse, cum pensionem sibi conjugii jure debitam a Gallo impetrare non posset.

1 *Homines, jam diu ad accusandum præmeditatos*] Ita emendavimus, pro quo libris omnibus scriptum est [*Homines & jam diu;*] nisi forte vox aliqua statim post [*homines*] exciderit, quam ægre nobis liceat divinare.

2 *Confessi sunt*] Ita princeps Editio Edimb. & Genev. reliquis autem [*sint*] male irrepsit.

1 Cum

ne, domi & foris, magno conatu, ſed ſine ullo effectu, ſunt tentata. Jacobus Hamiltonius, qui Prorex ante aliquot annos fuerat, tædio rerum domeſticarum, parum ex animo ſuccedentium, in Galliam conceſſerat. Ibi cum pauciſſimis comitibus, ab omni negotiorum publicorum tumultu ſemotus, cum uno & altero miniſtro latebat. Sed Regina Scotorum e cuſtodia emiſſa, deinde prælio ſuperata, ac tandem, intra paucos dies, in Angliam compulſa, Galli, qui Moraviæ Comitem, revocatum a ſuis, ac per Galliam redeuntem in ſuas partes traducere non poterant, commodiſſimum ſuis rationibus judicarunt, [1]cum ipſi, rebus domi turbatis, nec militem, nec pecuniam in Scotiam mittere poſſent, Hamiltonium ei æmulum [2]excitari, ac eo maxime tempore, dum Prorex cum parte Nobilitatis abeſſet.

XXV. Ille igitur e ſuis latebris extractus, ac pauculis aliquot ſcutatis aureis donatus, multiſque promiſſis oneratus, dum per Angliam domum properat, ab amicis & propinquis impulſus, ut, favente cum ſua factione Regina Scota, nec Angla aliena, cum ea ageret, ut Moravium ſua auctoritate induceret; „Ut „ſibi rei Scoticæ gubernaculum cederet, qui locus, omnium prope gentium „moribus & legibus, ac potiſſimum inſtituto patrio [3]ſibi, & genere proxi„mo, & hæredi, debebatur. Neque neceſſe eſſe, in eo, ab ultimis uſque „temporibus memoriam annalium repetere, cum omnibus, adhuc regno im„maturis, e genere proximis Rectores ſunt dati. Ita, [4]mortuo Roberto Ter„tio, rebus, per abſentiam Jacobi Primi, præfuit ejus patruus Robertus: & „Roberto filius Mordacus ſucceſſerat: &, recenti memoria, Joannes, Al„binus Dux, Jacobi Quinti [5]adoleſcentiam rexerat; & ipſe Hamiltonius, „Maria, quæ nunc eſt Regina, nondum aut regni aut viri potente, rei ſum„mæ, ante paucos annos, præfuerat. Nunc vero, ſe, non legitimis ſuffra„giis, ſed a rebellibus per vim ac ſummam injuriam, excluſum: & (quod in„dignius eſt) per legitimi ſanguinis contemtum, nothum in ſupremum lo„cum aſſumtum: qui honor ſi ſibi reſtituatur, brevi omnes motus domeſticos „conquieturos, & Reginam, ſine vi, ſine armorum tumultu, in priſtinam „dignationem reſtitutum iri.

XXVI. Ad ea reſpondent Legati Regis; „Hamiltonium rem, non mo„do legibus & veterum inſtitutis ex adverſo pugnantem, ſed etiam, ſi, omiſ„ſa legum auctoritate, per ſe ſpectetur, longe iniquiſſimam, poſtulare. Ma„jores enim noſtri, ob conſanguineas in Regia familia cædes, [6]poſt annos pro-

„pe

1 *Cum ipſi*] Ita ſcribendum recte vidit Crafordius: libris autem omnibus [*cui ipſi*] legitur.

2 *Excitari*] Alii forte [*excitare*] malint; mihi nihil mutandum videtur.

3 *Sibi & genere proximo*] Forte legendum, [*Sibi, at genere proximo*]

4 *Mortuo Roberto Tertio*] Ita omnino legendum, non [*Jacobo Tertio*, [quod libris fere omnibus abſurdiſſimo errore eſt editum. Quibuſdam Editionis Edimburg. 1582 exemplaribus, & Moſm. 1700, [*Roberto Tertio*] recte legitur.

5 *Adoleſcentiam rexerat*] Ita legendum fere monſtrat in eadem ſententia [*ſucceſſerat*] & [*præfuerat:*] nec multum abludit princeps Editio Edimburg. & Moſman. quibus [*rexerit*] ſcriptum eſt, quod alii codices perperam in [*rexis*] mutarunt.

6 *Poſt annos prope mille trecentos*] Vide ſupra quæ nos ad IV. 3. annotavimus.

„pe mille trecentos, comitiorum, in Rege creando, rationem totam immutarunt. Cum enim antea, qui e familia Fergusii, primi Regis, [1] non „Regi defuncto genere proximus, sed regno gerendo maxime idoneus, suffragiis Rex crearetur; [2] Kennethus vero Tertius, ut Regum adversus propinquorum insidias, & consanguineorum inter se cruentas æmulationes, ex „aula tolleret, eum, qui nunc est, in regno ineundo sanxit ordinem, ut, qui „genere proximus esset, Regi demortuo sufficeretur. Sed cum homines, usu „rerum edocti, perspicerent, vix fieri posse, ut, in tanta fortunæ inconstantia, „non aliquando in pueros, aut alioqui regno gerendo impares hæredes, jus „summi magistratus incideret; instituerunt, ut rebus interea administrandis „eligeretur, qui & opibus & consilio cæteros anteiret. Atque hanc rationem, „sexcentis prope annis, majores nostri secuti, regnum incolume posteris tradiderunt. Sic, Roberto Brussio vita functo, Proreges deinceps suffragiis electi „successerunt, [3] Thomas Randolfus Moraviæ, Donaldus Marriæ, Comites, „Andreas Moravius, Joannes Randolfus, Robertus Stuartus; interim singuli, „interdum a conventu publico plures, in eum locum sunt assumti. [4] Sic Jacobo Secundo puero datus est Gubernator Alexander Levistonius, nulla cum „Rege propinquitate sanguinis junctus, ac ne supremi quidem ordinis, sed „adhuc Eques, ac prudentia quam genere illustrior. Nec illa superest excusatio, ut penuria Regiæ stirpis hominum, id quisquam factum caussetur.

„XXVII. Erat eo tempore, & consilio & vitæ integritate florentissimus, „Joannes Kennedus, familiæ suæ princeps, [5] ex Jacobi Primi sorore nepos: „erant

1 *Non Regi defuncto genere proximus*] Imo vero hi Reges (quos Vicarios quidam appellant) Regi defuncto, ejusve filiis nondum regni potentibus, genere semper proximi erant, nec unquam suffragiorum jure regnum ad quenquam deferebatur. Male autem, me judice, libris omnibus [*Rege defuncto*] hic legitur.

2 *Kennethus vero tertius*] *Vero* hic superfluum videtur.

3 *Thomas Randolphus*] Hæc parum ad Buchanani seu Moravii caussam firmandam facere videntur; Thomas enim Randolphus, Davidis II. Tutor tum testamentarius tum legitimus fuit, utpote a Roberto Brussio ante mortem nominatus VIII. 42. & IX. 57. &, cum Roberti Brussii sorore genitus esset, omnium in legitima tum ætate constitutorum ei genere proximus. Idem de Andrea Moravio, qui alia Roberti Brussii sorore erat natus, de Joanne Randolpho Thomæ filio, & de Roberto Stuarto, Rob. Brussii nepote, ac postea Rege, dicendum; qui omnes ad juris civilis, quod tum fere apud Scotos obtinebat, formulam, regni Tutores seu Curatores creati videntur, aliis, qui Davidi Brussio genere proximiores fuerant, vel quod infra legitimam ætatem positi, vel apud hostem captivi detenti essent, ex ejusdem juris præscripto præteritis. Idem quoque de Donaldo Marriæ Comite credere fas est, quamvis qua sanguinis cognatione Brussios contigerit tanto nobis intervallo dissitis in promtu non sit demonstrare.

4 *Sic Jacobo secundo*] Videntur quidem Scotorum proceres Jacobi secundi temporibus, ob affectatam a Roberto Stuarto ejusque filio Murdaco Albiniæ Ducibus tyrannidem, in regni custodibus seu Tutoribus prodendis a jure communi primum descivisse. Existimat vera Pat. Abercrombius Scotorum proceres, Alexandrum Levistonium Jacobi II. pueritiæ regendæ duntaxat præfecisse. Vide supra ad XI 57.

5 *Ex Jacobi primi sorore nepos*] *i. e.* Mariæ Stuartæ Jacobi primi sororis ex filio nepos, proprio ac nativo apud purissimæ Lati-

„erant ejus patrui, Jacobus Kennedus, Fani Andreæ [1] Archiepiscopus, totius regni, in omni virtutis genere, facile primus: ejus item frater, [2] E Regis amita natus, [Gulielmus] Duglassius Comes Angusiæ: erat, a sanguine Regio non alienus, Archibaldus Duglassiæ Comes, potentia prope Regi par, cæteris omnibus longe superior: nemo tamen idcirco de comitiorum iniquitate est questus. Nec multo post, Jacobo quoque Tertio dati sunt Tutores quatuor, & hi quidem omnes, non ob cognationem assumti, sed suffragiis electi. Nuper Joannes Albinus Dux, ad rem Scoticam moderandam, Jacobo Quinto puero, per Legatos est e Gallia accitus a Nobilitate: ab eadem, publico decreto, in conventu confirmatus. Neque proximitati generis id tributum. [3] Alexandrum enim fratrem, natu majorem, habebat, ut ipso fortasse „in-

Latinitatis scriptores vocis [*nepos*] significatu; non vero (quod Anglicus Buchanani interpres existimavit) Mariæ Stuartæ filius, quo quidem sensu a sequioris ævi auctoribus crebro id vocabulum usurpatur. Joannes enim Kennedus filius erat Gilberti, ex Gilberto Kennedo & Maria Stuarta Roberti III. filia prognati. Vide Geo. Crafordium de Nobil. Scot. pag. 74. Id vero Buchananum voce [*nepos*] hic intellexisse,) facile (si animum ad sequentia verba attendisset) deprehendere poterat Anglicus interpres: mox enim subdit, *ejus i.e.*(Joannis Kennedi) *patruos*, Jacobum Kennedum & G. Duglassium, e Regis [Jacobi II.] amita natos: quod nullo alio quam quo diximus pacto fieri poterat. Non tamen dissimulandum est, ipsum in lata culpa Buchananum hic versari, qui Joannem Kennedum memoret, sub Jacobi I. mortem, consilio & vitæ integritate florentissimum, proindeque qui rerum summæ præficeretur idoneum. Ex indubitatis enim monumentis novimus ipsius patrem Gilbertum, post annos fere 23, inter sex Jacobi III. regnique Rectores allectum fuisse. Ipsum vero Joannem Geo. Crafordius loc. cit. mortuum demum testatur anno 1508; quem propterea anno 1437 (quo mortuus est Jacobus I.) nondum forte natum, certe ætate immaturum qui res suas, nedum summa regni negotia procuraret, credere par est. Vide supra ad XII. 17. 21.

1 *Archiepiscopus*] Lege *Episcopus*. Vide supra ad VIII. 1.

2 *E Regis amita natus*, *Gulielmus Duglassius*] Principi Editioni Edimb. & Mosm. lacuna relinquitur, quam nos inserto nomine [*Gulielmus*] supplevimus: quem Jacobo I. supervixisse fere ostendit instrumentum Humio visum, quo ipsius filius Jacobus paternam adiisse hæreditatem perhibetur 27 Feb. 1437. *i.e.* juxta supputationem Romanam 1438, sive post annum diesque fere septem a morte Jacobi primi. Si qui tamen Georgium Duglassium Gulielmi fratrem Angusiæ Comitem hic a Buchanano ex verbis XI. 20. significari arbitrabuntur, eorum sententiam convellit Humius, qui cum Jacobo fratris filio successisse tradit anno 1452, cum jam Jacobus II. Custodis opera non egeret.

3 *Alexandrum enim fratrem*] Nihili est hoc argumentum, Alexander enim Stuartus, Joannis frater natu major, tum Insulæ Chaffraiæ prope Perthum Abbas, postea Episcopus Moraviensis, a tribus regni Ordinibus in Parliamento Edimburgi 13 Novemb. 1516 habito, nothus est pronunciatus; quippe cujus mater Catharina Sinclara Comitis Cathanesiæ filia ab ipsius patre Alexandro Albino ob sanguinis cognationem legitimo divortio diremta fuerat 9 Martii 1477. Ad rem vero ulterius confirmandam, iisdem Comitiis idem Alexander, Joannis Albini frater, se nothum palam & publice est professus; quo facto dictus Joannes *secunda regni persona*, ac, deficiente Jacobo V. ejusque stirpe, primus hæres est declaratus. Hujus rei exstat in Actis publicis documentum magno sigillo appenso comprobatum.

1 *Cum*

„inferiorem, ita, omni virtutis genere, Jacobo Hamiltonio, qui eum locum „aliquoties affectaverat, facile superiorem. At, Jacobo Primo absente, Ro„bertus, ejus patruus, regno præfuit: quo tandem jure? Num, ob cogna„tionis propinquitatem, assumtus? Minime. Num a populo electus? Ne id „quidem. Quomodo ergo creatus? Cum Rex Robertus Tertius, nec animo, „nec corpore, ad Regii muneris functionem satis esset validus, Robertum fra„trem sibi Vicarium suffecit, ac liberos ei commendavit. Ille Davidem natu „maximum inedia sustulit; Jacobi, qui minor erat, exitio imminebat, nisi „fuga vitam servasset. Is autem in tyrannidis possessione jam collocatus, fratre „mœrore exstincto, sine comitiis & populari assensione, eam retinuit, ac per „manus Mordaco filio reliquit. Quæ autem fuerit Roberti Regis, proxime „defuncti, erga fratrem voluntas, dubitari non potest. Nam, quem, velut „filiorum carnificem, decedens diris est prosecutus, nunquam, vivus & valens, „liberorum Rectorem designasset. Commemorat nobis etiam id tempus, quo, „post Jacobi Quinti mortem, rebus ipse præfuit, (tanquam quicquam legiti„me fit ab illo toto eo tempore factum) cum Cardinalis Betonius, magistratum „summum per fraudem invadere conaretur, is magis odio bonorum erga Be„tonium, quam studio erga se populi confisus, in locum vacuum irrepsit; „[1] cum multa crudelitate & avaritia regnavit; post annos non adeo multos, „[2] magistratum vi partum, & [3] Reginam, cujus tutelam gerebat, vendidit. Ibi „studium populi erga eum apparuit, cum fœminæ peregrinæ imperium, ser„vituti, quæ sub eo fuit acerbissima, prætulerit.

„XXVIII. Vides, opinor, Hamiltonii petitionem, & patriis legibus, „& majorum institutis adversam, & ita adversam, ut ipse, destitutus argumen„tis, [4] solis eam mendaciis confirmaverit. Quod si qua fuisset hujus generis „consuetudo, neminem, reor, præterit, quam injusta foret. Quid enim mi-

„nus

1 *Cum multa crudelitate & avaritia regnavit*] Quæ sequuntur odio Hamiltoniorum conficta videntur: Leslæus certe, aliique eorum temporum scriptores, Moravium longe majore crudelitate ac avaritia quam Hamiltonium, vel quemquam alium, per centum retro annos, Scotos diversarum partium vexasse testantur.

2 *Magistratum vi partum*] Id vero falsissimum, frequentissimo enim conventu liberrimisque suffragiis Hamiltonium Proregem electum, tum Acta publica, tum alii nostri scriptores testantur: nec aliter fere rem narrat ipse Buchananus initio libri xv.

3 *Et Reginam, cujus tutelam gerebat, vendidit*] Id est, in Galliam ex Decreto Ordinum eam misit, quæ aliter, civibus sub jugum missis, regnoque armis occupato, vi & ingratiis Anglo in prædam potius, quam sponsam deportanda fuerat. Quod vero Gallus tanti beneficii memor Proregi gratiam retulerit, id neutiquam ei vitio vertendum, aut, invidioso venditionis nomine traducendum, a Moravio præsertim, qui ab Elizabetha Angla mercede corruptus, ex ejus nutu fere totus pendebat.

4 *Solis eam mendaciis*] Bona verba quæso, ne tres regni Ordines, qui Hamiltonium Proregem confirmarunt, eodem crimine involvas: ii enim Hamiltonium *legitimum* Mariæ Reginæ *Tutorem* renunciando, se juris Romani hac in re secutos consuetudinem aperte testantur. Vide Actum ipsum in Archivis publicis asservatum.

1 Ga-

„nus esse justum poterat, quam ætatem innoxiam atque infirmam ejus fidei „committere, qui pupilli sibi crediti mortem semper aut exspectet, aut optet? „cujus gens universa diuturnas & atroces inimicitias cum Regis, qui nunc est, „familia gerit, ac gesserit? Quod erit hic in sanguinis propinquitate præsidium, „adversus vetus odium, immanem avaritiam, & jam degustatæ tyrannidis præ„cipitem impetum? Laodice Cappadocum Regina, liberos suos, ut quisque „ad pubertatem venerat, occidisse creditur, & exiguam imperii retinendi mo„ram filiorum sanguine redemisse. Cum liberos mater in brevem temporis usuram „impenderit, quid ausuros, aut potius quid non ausuros, putabimus veteres ini„micos, avaritiæ facibus ad crudelitatem inflammatos, adversus puerum, „perpetui regni spem remorantem? Hoc exemplum si cui vetus & obscu„rum videatur, aut e longinquo petitum, propiora, & eadem illustria, sub„jiciam. Quis enim rerum, non adeo pridem gestarum, tam ignarus, ut „nesciat, [1] Galeacium Sfortiam, jam adultum, jam maritum, jam Regis po„tentissimi generum, a Ludovico patruo interemtum? Aut cui calamitates „ignotæ sunt, quæ tam crudele parricidium sunt consecutæ? Pulcherrima „Italiæ regio prope ad vastitatem redacta: Sfortiana, fortissimorum virorum „genitrix, familia deleta: barbari in amœnissimos circa Padum agros introdu„cti, quorum nihil avaritiæ esset clausum, nihil a crudelitate tutum? Quis „[2] in solo Britanno genitus non audiit Richardi Tertii, Regis Anglorum, ad„versus fratris filios sævitiam? aut quanto cum sanguine sit parricidium illud „expiatum? Hæc cum illi in conjunctissimos, sola regnandi cupiditate impulsi, „perpetrare non reformidarent, homines alioqui solertissimi: quid ab eo exspe„ctabimus, cujus animi inconstantiam omnes cives norunt, imperandi imperi„tiam magnis cladibus experti sumus? Cujus familia, [3] hujus Regis proavi cæ„de non contenta, avum maternum, quoad vixit, insidiis [4] petierit; pater„num

1 *Galeacium Sfortiam*] Fusam harum rerum expositionem vide apud Guicciardinum lib. 1. Paulum Jovium lib. 1. & Mezeraium Tom. 2. pag. 778. & seqq. Obiter tamen advertendum est, hunc Joannem Galeacium Sfortiam fuisse appellandum, cum patri ipsius Galeacio Sfortiæ nomen fuerit.

2 *In solo Britanno*] *Solo Britanno* dixit, non *Britannico* (quod Loidius Episcopus Asaphensis, & Stillingfletius unice dicendum contendunt) præ oculis, ut videtur, habens vexatissimum illum Panegyrici locum, de quo ipse II. 39. Præiverat autem, præter Eumenium, summus Poëta Lucretius lib. 6. ver. 1105.

Nam quid Britannum cœlum differre putamus,
Et quod in Ægypto est. ———

3 *Hujus Regis proavi cæde*] Vide supra Tom. I. XIV. 29. ubi Comitem Araniæ Joannem Leviniæ Comitem occisum multis lacrymis prosecutum fuisse ipse testatur. Immerito igitur Dux Castellerotii ejus rei invidia onerari debuerat, nisi quis existimet omnium a tribulibus male patratorum culpam in familiæ principis infamiam verti debere. Eodem pertinent cæteræ hic in Hamiltonios conjectæ criminationes, quibus in immensum præter æquum & bonum exaggerandis, dum alienam labefactare conantur, haud parum suæ famæ, sive Moravius sive Buchananus, detrivisse videntur.

4 *Petierit*] Ita legendum, & versu sequenti *extruserit* & ver. 4. pag. seq. *conjecerit*, postulant orationis series, verbaque eodem ritu exeuntia [*produxerit*] & [*vendiderit;*] non vero quod omnibus fere libris est editum, *petiit*, *extrusit* & *conjecerunt*.

„num vero, cum occidere non posset, inopem regno extruserit; patrem, vel „ut victimam, produxerit mactandum; matrem, regnumque ejus, cum „ipsi potiri non possent, peregrinis vendiderit: e qua servitute, numinis pro„videntia, elapsam, in has, in quibus nunc est, angustias, conjecerit? De „qua re, publicum civium judicium vel hinc intelligi facile potest, quod ho„mines sibi visi sunt, ex ergastulo miserrimæ servitutis erepti, jucundissi„mum libertatis lumen intueri, cum ipsi, quod tractare non sciebant, impe„rium fœminæ peregrinæ vendiderint.

XXIX. His auditis, Regina per concilium Hamiltonio denunciat; „Eum „rem injustam petere, neque ullum a se sperandum auxilium. Se autem a „Regis Legatis rogatam, ne ipsum Hamiltonium, qui nihil aliud quam se„ditionem meditabatur, prius dimitteret, quam illi veniam abeundi accepis„sent, quod rem æquam postularent, promisisse. Itaque se prohibere, ne „ante id tempus discedere festinaret. Regina quoque exul spe propinqui reditus suorum animos implebat. Deprehensæ sunt ejus literæ, quibus suos hortabatur; „Ut quamplurimas arces & loca munita occuparent, & quam latissi„me bellum spargerent; neque nomen induciarum vereantur: nam si conditio„nibus res transigeretur, omnia superiorum temporum delicta, sub umbra pa„cis, tectum iri: sin in apertum bellum dissensio erumperet, quanto plura „tenerent præsidia, tanto ad hosti nocendum paratiores fore.

XXX. Cum jam Prorex, rebus in Anglia utcunque expeditis, redeundi veniam impetrasset, allatæ sunt e Scotia literæ Reginæ exulis, nuper interceptæ, quibus querebatur apud suos; „Se ab Anglis secus, atque usque ab ini„tio ipsa exspectaverat, atque illa promiserat, tractatam: id autem factum „quorundam aulicorum opera, per quos stetisset, quo minus cum exercitu re„mitteretur, uti Anglam sibi pollicitam asseverabat. Se tamen propediem „aliunde rei exitum sperare, (nam jam crebris internunciis, de matrimonio „cum Havarto, tractabatur:) itaque, ne remitterent animos, sed factionis „vires augerent; omnia turbarent, ac reditum Proregis in Scotiam, quibuscunque „possent artibus, impedirent. Hæ literæ vulgatæ aliter alios afficiebant. Regina Angliæ moleste ferebat, se violatæ fidei argui, induciarum quoque, se auctore factarum pacta non servari: ac, iræ stimulis incitata, a favore pristino erga Reginam exulem, magis ac magis ad æquitatem inclinabat. Angli, qui Proregi bene volebant, timere, ne quid fraudis inimici ejus in itinere molirentur. Erant in regionibus, per quas iter ei erat, aut Papani magna ex parte, aut latrones, qui utriusque regni fines accolebant, & prope omnes in spem novarum rerum excitati: & sollicitatos, ut Proregem interciperent, palam erat. Igitur aulici Angli certatim ei suas opes, ad itineris præsidium, offerebant. Ille, suis comitibus contentus, circa Id. Jan. se in viam dedit. Regina autem Angliæ, e sua fide & dignitate existimans, ut salvus domum rediret, ultro ad præfectos limitum scripserat, ut cum ad loca suspecta, & latrociniis infesta, ventum esset, prospicerent, ne ex insidiis circumveniretur. Id sedulo ab eis curatum: magno enim præsidio equitum peditumque circa vias disposito, Bervicum venit: & proxima luce, qui dies erat postridie Cal. Feb.

Feb. cum magno amicorum gaudio, qui frequentes eo convenerant, Edimburgum, velut celebri pompa, deducitur. Ejus adventum inimici, propter falsos rumores temere sparsos, cum Londini in arce detineri, primo vix credere. Verum ubi certis auctoribus, jam Edimburgi esse, est intellectum, qui vias, eo absente, obsederant, ut viatores exciperent, captivis relictis, trepide dilapsi sunt: ac statim, velut e turbulentissima tempestate, subita serenitas illuxit.

XXXI. Paucos post dies, Regiarum partium proceres frequentes Sterlinum conveniunt. Ibi quæ cum Anglis acta erant, recitata, & ingenti omnium qui aderant assensu comprobata. Eisdem diebus, ex Anglia Jacobus Hamiltonius, familiæ suæ princeps, advenit, a Regina Scotorum, nova & ante inaudita arrogatione, [1] in patrem adoptatus, & regni Vicarius factus. Is, propositis edictis, cum vetuisset, ne cives aliis, quam ab ipso substitutis, parerent, Regii, certatim pecunia in equitum stipendia collata, ut se ad ultimam (si opus esset) dimicationem compararent, ad diem dictum Glascuam convenerunt. Sed cum ad Hamiltonium, non pro spe, populares adessent, ab amicis, ultro citroque commeantibus, concordiæ ratio tentata est. Hamiltonius ea lege Glascuam venire jussus est; „Ut Regem pro summo magistratu agno-„sceret. Id si faceret, cætera facile conventura: sin id renueret, frustra ven-„turum. Ille, ex consilio, qui aderant, amicorum, cum a factionis popularibus destitutus esset, & exercitus inimici terror in propinquo foret admotus, decrevit necessitati succumbere, & in præsentia omnia polliceri: dimissis autem a Regia factione copiis, se per otium rebus suis consulturum.

XXXII. Ubi Glascuam ventum est, prædicta dies, qua ipsi amicique eorum, se Regi subditos professi, bona & honores pristinos recuperarent: interea, ut ipsi in custodia remanerent, aut e propinquis obsides darent. Adscriptum conditionibus, si qui earundem partium vellent, eisdem legibus reciperentur. Argathelius & Huntilæus ei fœderi adscribi recusarunt: sive Hamiltonio succensentes, quod, ipsis inconsultis, se in hostium potestatem dedissent: sive, se, metu suæ potentiæ, laxiores leges pacis expressuros rati: sive, quo sponte inclinabant animi, eo facilius sunt impulsi, crebris ex Anglia literis. Nam, dum hæc in Scotia geruntur, ab Regina exule literæ afferuntur, cum magnis pollicitationibus, quibus literis hortabatur suos; „Ne se vano terrore „circumagi finerent: se propediem cum magnis copiis affuturam. Et id quidem, pronis ad credendum animis, eo facilius est acceptum, quod Regina laxiore, quam antea, tenebatur custodia: & increbrescebant quotidie rumores, de nuptiis Havarti cum ea.

XXXIII. [2] Hamiltonius, cum Edimburgum ad diem dictam venisset, paullatim promissa variis postulationibus eludebat, & alias atque alias moras nectebat,

1 *In patrem adoptatus*] Libris omnibus parum venuste, nec Buchanani more, [*in patrem est adoptatus*] legitur.

2 *Hamiltonius cum Edimburgum*] Longe aliter rem narrant Camdenus, pag. 164. Melvillius pag. 101. David Crafordius pag. 124. qui Hamiltonium adversus pactorum fidem in custodiam inclusum tradunt.

bat, dum reliqua factionis capita advenirent, atque uno fœdere, omnium consensu, transigeretur; item dum Reginæ absentis animum explorarent. Petere ob hæc, ut res in decimum mensis Maji diem proferretur. Ad hanc manifestam ludificationem responsum; „Argathelium & Huntilæum frustra ex- „spectari: quippe qui affirmarant, seorsum suis rebus se velle consulere. Quod „autem ad Reginam attineret, si ipsa quoque transactionem non approbaret, „rogati, quid tum acturi essent, „Hamiltonius ingenue, sed parum utiliter pro tempore, respondit; „Se, vi ac terrore præsentis exercitus, in eas con- „ditiones consensisse, neque, si liberum sibi foret, quicquam eorum proba- „turum. Ita, detecta palam ludificatione, Prorex Hamiltonium & Maxuallium in arcem Edimburgensem custodiendos dedit.

XXXIV. Reliqua erat consultatio, de Argathelio & Huntilæo: nam Argathelius, dum Prorex in Anglia erat, ad consultandum de rebus communibus Glascuam venerat, mille circiter & quingentis comitatus: e vicinis quoque regionibus, qui eandem sectam sequebantur, eodem accesserant. Ibi sententiis variatum, nec ulla alia de re consensum, nisi ut pacem turbarent. Ab Argathelio Hamiltonii petebant; „Ut Levinianos, sibi vicinos, qui in caus- „sa Regia erant firmissimi, prædis agendis vexaret, & invitos in suas partes „traheret, aut certe eo inopiæ redigeret, ut suæ factioni haud multum pro- „desse possent. Id ille cum ad amicorum consilium retulisset, neminem suæ sententiæ fautorem invenit. Meminerant enim, a multis jam retro annis, Levinianos Argathelio fuisse addictissimos, & multis necessitudinibus conjunctos. „Deinde qui magis Argathelii, quam Hamiltonii, Levinianis, utris- „que interjectis, essent vicini? aut cur in ipsum rem invidiæ plenam rejice- „rent? ipsos jubebant, quorum res maxime ageretur, principes esse. Id si „facerent, Argathelium eis non defuturum: sed ita non defore, ut comes, „non dux, in prædando esse vellet. Paucos cum dies tenuisset conventus ille, nullo operæ pretio confecto, solutus est. Argathelius, qua proximum erat, per Leviniam sine noxa domum est reversus. Ea modestia, vulgo, & principibus etiam adversæ factionis, multo eum cariorem, & veniam ei impetrabiliorem, fecit.

XXXV. At Huntilæus, [1] conatus irrumpendi per Merniam, Angusiam & Jerniam frustra, Prorege absente, expertus, cum multa hominum vexatione, prædaque omnis generis, vicina sibi loca pervagatus, cum vicarios sibi, citra Deam, Crafordium & Ogilvium constituisset, omniaque Regum munia tentasset usurpare, difficiliorem sibi concordiæ rationem effecerat. Hi ergo cum seorsum quisque suum negotium ageret, concilium apud Fanum Andræ utrique est datum. Prior Argathelius venit. Cum eo minime difficilis erat ratio: nam, & eo anno, ut superiore, a prædando abstinuerat, & Proregi cognatione propinquus, & cum eo, a primis usque pueritiæ spatiis, familiari consuetudine, & arcta junctus erat amicitia. Ei jusjurandum tantum propositum; „Se in „po-

1 *Conatus irrumpendi*] Haud scio an recte & genio Latini sermonis dicatur, [*expertus conatus irrumpendi frustra*,] nisi porro verbum addas [*cessisse*.]

„posterum Regi, absque fraude, pariturum. Si fallat, præter vulgatas legum „pœnas, se non deprecari, quo minus, apud omnes homines, ignominiosus „& intestabilis habeatur. Ad eandem sacramenti formulam cæteri, etsi longe diversis legibus, in gratiam sunt recepti. At Huntilæi caussa, ante adventum ejus, diu in concilio fuit agitata. Cum enim in Anglia nuptiæ Havarti cum Regina exule, & eorum adventus in Scotiam, occulte pararentur, eorum factio in Scotia paullatim sese erigebat, & rebelles ad non parendum animabat. Rebus enim perturbatis, faciliorem novo Regi aditum, ad regnum occupandum, sperabant. Igitur, cum Proregi satis scirent persuaderi non posse, ut Regem, cui Tutor & avunculus erat, proderet, ejus potentiam arte conantur imminuere. Nam, præter eos, qui aperte arma adversus Regem gesserant, magna pars consiliariorum non clam, ut sæpe antea, sed palam, Huntilæo studebant. Ii summa vi contendebant; „Ut ei præteritorum esset impunitas. Id enim & tutius, & ad concordiam pronius, & ad famam honestius, esse, ut sine vi civilia vulnera sanentur: neque, usque ad bonorum „direptionem, cædem & sanguinem, sæviatur. Ita enim, & domi tranquil„litatem, & foris laudem, parari posse. Sin ad arma spectet res, certamen „fore, adversus hominem, vetere potentia, & multis propinquitatibus & clien„telis prævalentem: qui, etiamsi vincatur, (quod adhuc incertum est) tamen „ad montes & solitudines posse confugere, aut ad Reges exteros se conferre, „ac deinde, in tempore, ex hac odiorum parva scintilla, magnum belli incen„dium suscitare.

XXXVI. Contra disputabatur; „Bellum istud non tam formidabile, quam „quidam credi volunt, fore. Patrem ejus inveteratæ prudentiæ opinione, in„tegris adhuc opibus, minimo conatu fuisse subversum, nedum hic juvenis, „auctoritate nondum confirmata, & recenti calamitate familiæ ambustus, ad„versus regni opes, & Regii nominis amplitudinem, par esse possit: qui si aut „prælio victus, aut virium infirmitatis conscientia sibi metuens, ad montana „fugiat, posse, quos ille nuper conciliavit, paribus, aut certe majoribus do„nis, adduci, ut eum vel occidant, vel Proregi prodant: fidem enim mer„cenariam cum fortuna mutari, florentem sequi, afflictam deserere. Apud ex„teros vero Reges, quantas quisque opes habeat, tanti fieri: neque alienam „calamitatem, sed suum quemque sequi emolumentum. Quod si in Regibus „ea humanitatis & clementiæ vis esset, ut sordibus & exulum egestate move„rentur, tamen ea nunc esse tempora, quæ metum ab exteris nobis demant. „Angliam enim, quæ caussæ nostri Regis non sit inimica, solam in Europa „bonis pacis florere: cætera regna vicina ita domesticis malis distineri, ut ad „res externas respicere non sit otium. Quod si etiam otium abunde suppetat, „tamen sperandum esse, æquitatem pluris apud eos fore, quam erga exules (Regibus suis rebelles, alienis infidos,) misericordiam. Ex impunitate vero „non, quam illi prædicant, clementiæ famam, sed socordiæ potius, secutu„ram: quod aut timide justi certaminis aleam defugerint, aut, sub umbra „pacis, bellum imprudenter aluerint: pacis, inquam, umbra, quæ labefa„ctatos jamdudum animos rebellium recreet, & fidelium Regis amicorum ala-

„critatem infringat. Quid enim animi utrique parti fore sperabimus? cum „alteri, impune sibi licuisse omnia, videant, & in posterum licitum iri spe„rent; alteri penes perfidos hostes scelerum præmia spectent, sese spoliatos „suis bonis, omnibus belli calamitatibus vexari? &, cum præmia suæ fidei „& constantiæ sperassent, amoris, erga Regem & patriam, se luere pœnas „sentiant? Quis igitur dubitet, quin, si res ad arma posthac spectet, (quod „fore necesse est, nisi nunc in ortu flamma sopiatur) quis, inquam, dubitet, „quin ea pars firmior sit futura, in tanto præsertim malorum proventu, cui „omnia impune liceant, quam cui omnia, per vim & injuriam, sint patienda. „Quod si hæc incommoda inanem istam clementiæ speciem non sequerentur, „tamen neque Proregem, neque Regem ipsum, posse, ullo jure, spoliatorum „bona latronibus condonare. Id enim si faciant, suam ipsis personam depo„nendam, latronum esse assumendam: multo enim crudelius, si hæc recipia„tur conditio, populum a Regibus, impunitatis auctoribus, quam ab [1] hosti„bus populatoribus spoliari. Hoc genus multa cum pro utraque parte dicta fuissent, victique fuissent, paucis sententiis, impunitatis auctores, Prorex pronunciavit; „Se, concordiæ caussa, damna, sibi privatim ac Regi illata, con„donaturum: rem alienam condonare nec posse, nec velle. Quod si Huntilæus, „aut ejus amici, qui sectam ejus secuti fuissent, transigere cum spoliatis possent, „id se lubente facturum, curaturumque," ut arbitri, ex voluntate partium, „darentur, qui damni æstimationem temperarent.

XXXVII. In has conditiones concordia, ut videbatur, stabilita, secuta est alia, parva in speciem, contentio, sed quæ majore, quam prior, certamine disceptata sit. Controversia in eo erat, omnibusne promiscue, qui Huntilæum secuti erant, venia danda esset, an seorsum caussæ meritaque singulorum expenderentur. Alii, quia cum Huntilæo durius actum videri volebant, quod damna læsis solvere cogeretur, hic aliud ei indulgeri æquum censebant, neque omnem apud suos gratiam tolli. Contra disputabatur; „Nihil magis, „in hoc genere bellorum, spectandum, quam ut factiones solvantur: ne„que alia ratione id facilius obtineri, quam si gratiæ & pœnæ judicium pe„nes unum sit Principem. Æquam omnibus statui multam, quorum impa„ria sint delicta, id quam iniquum sit, omnes intelligere: pœnæ autem æ„stimationem Huntilæo minime omnium debere relinqui: qui (ut credibile „est) maximorum delictorum sit levissimas pœnas exacturus, & in minime „noxios totum onus inclinaturus: quippe qui non cujusque merita, sed ope„ram sibi navatam, sit in pœnis irrogandis expensurus. Ut enim quisque „maxime crudeliter & impie fuerit in bello versatus, ita primum gratiæ & „amicitiæ locum obtinebit: contra, levissimi sceleris gravissimam pœnam de„pendent, qui ad flagitia segniores fuerant; & suæ modestiæ, & favoris „erga Regem, multam solvent.

XXXVIII.

1 *Hostibus populatoribus*] Ita quidem jubente Crafordio emendavimus, invitis licet omnibus libris, quibus [*hostium*] legitur. Forte tamen & hoc, quamvis longe rarissimum videatur, defendi utcunque possit, si [*hostium*] hic per [*ex hostibus*] resolvamus.

1 *Est*

XXXVIII. Hæ rationes ita concilium in hanc partem inclinarunt, ut decerneretur, ut seorsum de singulis judicaretur. Ne tamen nihil ei datum videretur, concessum, ut domesticos, judicio exemtos, ipse suo arbitrio mulctaret: illud vero, quod magnopere laborabat, ne Prorex cum copiis ad septentrionalem regni plagam proficisceretur, obstinate negatum. Cum, hoc maxime pacto, ad Fanum Andreæ cum Huntilæo transactum esset, cum duabus mercenariorum cohortibus, & satis magna amicorum manu, Prorex primum Abredoniam, deinde Elginam, demum Ennernessum [[1] *est*] delatus. Accolæ, ad ea oppida convenire jussi, omnes paruerunt. A quibusdam pecunia, quæ mulctæ nomine imperata erat, repræsentata, & ab aliis prædes dati: ab Huntilæo, & tribuum ac magnarum clientelarum principibus, obsides adducti. Ita nationibus, quæ ad septentriones vergunt, pacatis, cum summa bonorum omnium per totum iter gratulatione, Perthum est reditum. Eo conventus Nobilitatis erat indictus, ob literas, quas Robertus Bodius Elginam ex Anglia ad Proregem attulerat. Erant autem literæ perlatæ, alteræ privatæ, alteræ publicæ: privatæ quidem, ab aulicis quibusdam Anglis, de Havarti conjuratione: „Eam tanta potentia subnixam, tanta prudentia dispositam atque instructam, ut nullius viribus, nullius ingenio, ei resisti posset, „ne si reliquæ totius Britanniæ vires adversus eam coëant. Hortabantur autem amici, „Ne fortunam suam florentem, cum rebus aliorum perditis misceret: „sibique pariter, ac rebus suis, adhuc integris, consuleret.

XXXIX. Status rerum Anglicarum [2] hic nos paullum divertere cogit, quod, eo tempore, adeo, utriusque regni prospera & adversa conjuncta erant, ut altera sine alteris explicari nequirent. Scoti, ante aliquot annos, Anglorum auxiliis e servitute Gallica liberati, [3] religionis cultui & ritibus, cum Anglis communibus, subscripserunt. Ea subita rerum mutatio spondere videbatur, Britanniam universam ab omni domestico tumultu conquieturam. E continenti vero, Pontifex Romanus, Gallorum & Hispanorum Reges, bellum mina-

1 *Est delatus*] Hanc voculam [*est*,] omnibus libris desideratam, supplevimus.

2 *Hic nos*] Princeps Editio Edimb. [*bis nos*.]

3 *Religionis cultui & ritibus cum Anglis communibus subscripserunt*] Acriter inter nostrates de horum Buchanani verborum sensu disputatum est. Qui enim Presbyteranorum partibus nomina dederunt, nihil hic aliud significari volunt, quam, ex Lethensis sive Edimburgensis colloquii anno 1560 legibus, Scotos in genere pepigisse, se eundem Dei cultum, eademque a Pontificiorum erroribus repurgata religionis dogmata, quæ tum apud Anglos vigebant, in posterum servaturos, ac legibus latis confirmaturos. Contra vero, qui Episcoporum jura ac Liturgiarum usum tuentur, Buchananum contendunt, voce [*ritibus*] adjecta, aliquid porro amplius significasse; neque eadem solum religionis capita, sed & eosdem ritus & cærimonias, conceptasque adeo Ecclesiæ Anglicanæ precum formulas, quas tantopere nunc aversantur, apud Scotos tum introductas, ac aliquot post annos usitatas arbitrantur. Quod ad me attinet, quamvis posteriori huic sententiæ magis accedam, ne tamen extra oleas vagari videar, rem omnem Theologis disceptandam relinquo. Cæterum videsis Sagii *Fundament. Chart. Presbyt.* pag. 87 & 88. ejusdemque *Vindicias adversus Dialogum inter Rusticum & Curionem* pag. 173. & seqq.

3 *Quam-*

nabantur, & consilia novarum rerum inter se clam tractabant. Et Pontifex quidem, hortando & pollicendo, strenue faces animis ira tumentibus admovebat. Regibus autem, inter se non satis domi concordibus, ita opes erant exhaustæ, ut magis cupere quam suscipere bella viderentur. Suberat & illa æmulatio, quod neuter videretur æquo animo laturus, tantum alteri virium accrescere, quantum Anglia devicta adjectura videretur. Inter eos interea & suos cives hæ contentiones inciderunt, quæ animos a rerum externarum cogitationibus averterent: quanquam & novitas regni, quod adolescens fœmina, absque viro, summæ rerum apud Anglos præesset, (quam, qui ei iniquiores erant, ex illegitimis nuptiis Henrico Octavo genitam asseverabant) & superioribus, tam de regno, quam de religione, dissidiis magis repressis quam exstinctis, odiorum tamen scintillæ adhuc in animis vivebant, quæ mox in magnum incendium erupturæ crederentur. Multis interim conatibus a Papanis Anglis temere sumtis, & cito pacatis, cum semper fere res infeliciter succederet, exteris assidue spem, quantumvis variam, ostentantibus, nec auxilia ulla ferentibus, pervicaciter tamen in consilio suscepto persistebant: magisque dux multitudini, quam opes & animi deesse videbantur.

XL. Circumspiciebat vulgus ora procerum, nec satis occurrebat quisquam idoneus, cujus fidei se suasque omnes fortunas committerent. Turbulentiorum enim arma multos absumserant: multi in diversam sectam transierant: nonnullos aut vivendi maturitas gravioribus negotiis obeundis subduxerat, aut simul cum corporis viribus fractis ita animos molliverat, ut pacem, modo non iniquissimam, pati possent. Unus eminebat inter cæteros Thomas Havartus, cui & animus & opes essent, ut tantam procellam sustinere posset: & caussæ suberant, quæ animum, alioqui quietum, ad rerum novandarum spem impellerent. Avus enim ejus & proavus, rebus præclare bello & pace gestis, tamen inter instabilis aulæ procellas ita jactati fuerant, ut summam gloriam prope semper summa compensaret ignominia. Pater, majestatis postulatus, publice pœnam luerat: duæ etiam propinquæ ejus, Reginæ, supplicio fuerant affectæ. Ipse, in tanta rerum angustia liberaliter educatus, familiam ab interitu vindicavit: &, in ipso juventæ introitu, singularis prudentiæ spem præbuerat. Paucis autem annis, mortibus uxorum, & novis matrimoniis ditatus, Anglorum longe potentissimus post Reges evasit: ac opibus & prudentia reliqua quidem nobilitas ei cedebat. Sed in re militari nullum adhuc sui specimen dederat. In religionis vero controversiis ita se ambiguum gerebat, ut [1] quamvis ex animo Papismo faveret, diversarum tamen partium hominibus interim ita se dabat, ut eorum plerique pro suo eum numerarent.

XLI. Inter hæc, Regina Scotorum, prælio victa, in Angliam se contulit, & literas, de caussa sui adventus, ad Reginam Anglorum dedit. Ab ea jussa est, apud Scrupum, hominem nobilem, & limitis propinqui præfectum, in-

1 *Quamvis ex animo Papismo faveret*] At ipse Norfolcius, extremis suis verbis, cum jam cervices securi submitteret, plane contrarium est testatus. Vide Melvillium pag. 100. & Historicos Anglos.

1 Per

interea divertere, dum de postulatis ejus agi in concilio posset. Porro Scrupi uxor Havarti erat soror. [1] Per eam primum secreto tractatum est, de matrimonio eam cum Havarto copulando: &, velut divinitus oblata ad id occasione, Havartus, tertia uxore vita functa, tum cœlebs erat. Ea consilia, etsi paucorum conscientiæ commissa, supprimebantur, crebis tamen vulgi rumusculis paullatim emanabant. Spei enim magnitudo angustis pectorum claustris contineri non poterat: ac, immodica lætitia producente, statim per ora populi se diffudit. Jamque eo progressa res erat, ut omnia belli civilis incendiis mox conflagratura viderentur. Nec deerant, qui, expensis partium viribus, Havartum, quæ vellet, non magno molimine, sine vi confecturum, affirmarent.

XLII. In hoc statu rerum, proceres Scotorum frequentes Perthum convenerant, ut duarum Reginarum postulata audirent: scripserat enim utraque ad publicum gentis concilium. Reginæ Anglorum literæ trium conditionum unam proponebant. Prima simplex erat; „Ut Regina Scotiæ in pristinum „locum & auctoritatem restitueretur. Sin id impetrari non posset, ut com„muniter cum filio regnaret, & Regii nominis honore, in literis & actis „publicis, frueretur: interea summa rerum penes Proregem esset, donec „Rex annum decimum septimum expleret. Tertia erat conditio, si neutrum „horum posset obtineri, ut (siquidem Regina id sibi persuaderi permitteret) „privata domi viveret, eis contenta honoribus, qui, salva Regis auctoritate, „ei concedi possent. Huic ultimo capiti facile est assensum, siquidem Regina ad eam accipiendam perduceretur: cætera obstinate negata. Melior enim & incorruptior Nobilitatis pars in eo perstabat; „Se nec debere, nec posse, „quicquam statuere, quod Regis auctoritatem imminuere videretur, præser„tim cum legitime Rex creatus esset: priora vero capita non modo honorem „& auctoritatem, sed etiam vitam innocenti pupillo auferre, nisi forte ma„trem, in maritum expertæ crudelitatis, filio inimicam, exilio exasperatam, „nunc existiment mitiorem fore.

XLIII. Deinde, recitatæ sunt literæ Reginæ exulis, quibus petebat; „Ut „judices darentur, qui de suis cum Bothuelio nuptiis cognoscerent: ac, si „comperirentur contra leges factæ, peterent, ut a viri potestate libera decer„neretur. Hæ literæ factionem Regis vehementer offendebant, quod & se Reginam [2] scribebat, & velut subditis imperaret. Nec deerant, qui eas, quod Regem in ordinem cogerent, ac penes Reginam exulem omnium rerum potestatem statuerent, sine responso prætereundas esse decernerent. Ea pars concilii, quam ex Reginæ arbitrio pendere diximus; „Multum se mirari, simu„labant, cur, qui ab ea tantopere superiore anno contendissent, ut suam caus„sam

1 *Per eam primum*] Leslæus vero in sua *legatione*, & Camdenus pag. 154. harum nuptiarum spem a Moravio primum Norfolcio injectam tradidere. Vide supra ad XIX. 19.

2 *Scribebat, & velut subditis imperaret*] Vel hic *imperabat*, vel illic *scriberet*, quibusdam dicendum videbitur: at optimi quandoque scriptores eam *ἀκρίβειαν* neglexerunt.

„sam a Bothuelio separaret, nunc, cum id offerretur ultro, majore id studio „impediant, quam antea postulaverant. Quod si verbum unum & alterum „in literis eos offenderet, id vitium facile corrigi posse. „Nec deerant, qui „sponderent, („Sinerent modo interea divortii caussam agi,) se curaturos, „ut Regina procurationem, quibus vellent verbis conceptam, mitteret. Con„tra ab adversa parte contendebatur; „Nullam se derepente ortam videre tan„tæ festinationis caussam. LX. dies esse legitimos, ad Bothuelium, ut qui „extra regnum esset, in jus vocandum. Intra id tempus, novam posse mitti „procurationem, nec debere eam moram longam videri, ei præsertim, quæ „biennio, rem tantam silentio transisset, ac nunc demum eas mitteret lite„ras, quæ gratificari in hac caussa volentibus impedimento esse possent, quo „minus obsequerentur. Si vere divortium expeteret, nihil factu facilius: scri„beret ad Regem Danorum, atque oraret, ut in Bothuelium, prioris mariti „interfectorem, jure animadverteret: eo exstincto, invitis omnibus adversariis, „quocum vellet, ei potestatem nubendi fore. Id si abnueret, eam non ex „animo, sed simulate, de divortio agere, ut cum proximo etiam viro, si cui „nuberet, in incerto matrimonio esset. Ejus rei vel hinc magnam esse suspi„cionem, quod de divortio ab eis judicibus vellet pronunciari, qui nullum „statuendi jus haberent. Quod enim Proregi jus in exules esset, quibuscum ni„hil divini aut humani commune haberet: qui, nisi ex ipsorum voluntate „pronunciaretur, staturi judicato non essent? Aut quomodo, qui sui juris non „essent, alieno juri se subjicerent? Atque cum fraus aliqua occulta subesse vi„deatur, non properandum ea de re judicium: sed Reginam Angliæ, quæ „rem vel promovere vel impedire posset, præmonendam. Missus est in Angliam [1] juvenis nobilis, ex Proregis familiaribus, qui acta conventus ad Reginam perferret.

XLIV. Mirum fortasse cuiquam videri potest, quod rebus maximis minore disceptatione transactis, de divortio tanta contentione sit actum. Ejus rei caussa hæc erat. Havartus cum Regina Scotorum de matrimonio clam per amicos transegerat: deinde huic conjurationi domi forisque tantæ vires accesserant, ut vulgi sermonibus libere jactaretur, consilia, [2] de Regibus legitimis trucidandis, & duobus regnis occupandis, inita esse: loca, tempora, ac totum rei gerendæ ordinem ita dispositum, ut adversus vim omnia provisa esse viderentur. Id autem conjurationis conscii unum agebant, ac vehementer urgebant, quod matrimonio moram allaturum videbatur: quod si obtinuissent, de cæteris, ut sponte secuturis, erant securi. Contra vero, qui a Rege stabant, unum id studebant maxime, ut moram nuptiis afferrent; „Interea multa con„silia occulta, spatio interposito, eruptura, & conjurationem, consensu Re„gum amborum, opprimi posse. XLV.

1 *Juvenis nobilis*] Is erat Joannes Vodius, Moravio ab Epistolis, vafritie magis quam ulla re alia nobilis. Melvill. pag. 99. Dav. Craf. pag. 129.

2 *De Regibus legitimis trucidandis*] Nihil ejusmodi, vel a Regina Scotorum, vel a Norfolcio agitatum, plane ostendunt Articuli de hisce nuptiis initi mense Majo 1569. Vide Camdenum pag. 169. Brun. Process. Norfol. in Præf. Dav. Craford. Comment. de reb. Scot. pag. 117.

XLV. In hoc rerum statu, decreto concilii Scotici ad Anglam perlato, ea, quod nec satisfactum sibi eo responso, diceret, &c, qui missus erat, non satis idoneum videri, cum quo, de tantis rebus, tam periculoso tempore, consilia conferret, amplius de iis rebus edoceri postulat. Itaque, iterum conventu procerum Sterlini habito, responsum; „De ultimo superiorum petitionum capite, „posse conditionibus transigi. Secundum vero tale esse, ut, sine summo scelere, de eo consultari nequeat: quippe quod non imminueret modo, sed „omnino tolleret Regis auctoritatem. Nam, præterquam quod omnis regni „societas est periculosa, quam tandem æquam imperandi conditionem fore puero, vixdum infantiam egresso, cum muliere florentis ætatis, natura callida, „& varietatem fortunæ experta? quæ, ubi semel in partem administrationis „publicæ irrepserit, vel factionis ejus viribus, quæ, decreto publico, a rerum „gubernaculo remotam, non precibus, sed minis eam studet restituere, vel „corruptis Regis inimicis, vel peregrino milite, quem nunc sedulo arcessit, „totam imperii vim in se facile trahere possit? Aut, quomodo patietur infantem sibi æquari, quæ maritum non tulerit; Ad hæc, si homini alicui potenti „(quod nunc maxime tractaretur) nuberet, duplicatis Reginæ viribus, & „marito ejus (quod necesse foret) in partem imperii accepto, & eo marito, qui „non libenter pateretur, liberos suos a privigno, in possessione regni, anteiri, „quam pueri conditionem fore? Quid si ejus amici (ut est hominum inconstantia) præsentem largitionem futuræ spei anteferentes, ad potentiorum cultum „se conferant? ibi, quid puero, in secundum ac mox in tertium locum detruso, præter præcipitium, superest? Cætera se tacitis cogitationibus relinquere, quam ominari, malle, quid mulier irata, viribus imperii freta, impotentibus avunculorum consiliis instructa, crudelitatem in viro experta, & „exilio exacerbata, in puero, omnibus naturæ & fortunæ præsidiis nudato, „& velut ad iræ piaculum exposito, foret ausura; quæ vita pueri amicos maneret, a quibus gravissime se læsam existimaret. Quis, cum iram, superioribus temporibus metu occultam, exprometeret, religionis status esset futurus? præsertim ejus crudelitatem innatam incitante notæ superbiæ marito: quam facile „vel puero exstincto amici, vel puer amicorum interitu ad solitudinem redactus „subverti posset? His de caussis, Reginam in partem imperii, sine certa Regis „pernicie, assumi non posse. Hæc cum ita se habeant, nihil opus esse de primo capite pluribus agi.

XLVI. Hæc qui deferret in Angliam, est missus Robertus Pitcarnius, homo non minoris consilii quam fidei. Is, in ipso adeo tempore, in aulam advenit; conjuratione, de utroque regno, cæsis Regibus, occupando, palam explorata & divulgata. Ejus conjurationis tantæ opes erant, ut Angla, de suo statu sollicita, Havarto in arcem Londinensem incluso, in Reginam exulem non ausa animadvertere, deliberaret, de ea mari ad Proregem Scotiæ mittenda. Sed id consilium, tempestate paullum sedata, fuit discussum.

XLVII. Interea Prorex, crescentibus supra modum factionis adversæ viribus,

bus, [1] Gulielmum Mætellanum, omnis conjurationis fomitem, Pertho Sterlinum arcessit. Is, multa sibi male conscius, etsi Proregis perpetuam, erga omnes amicos, in gravissimis etiam delictis, perspectam haberet lenitatem, cunctabunde tamen venit: ac, prius explorato, si quid adversus se novi consilii captum esset, egit cum Comite Atholio, ut una veniret, ut eo, si quid opus esset, deprecatore uteretur. Sterlini eum, in concilio sedentem, Thomas Crafordius, Comitis Leviniæ cliens, reum cædis Regiæ postulavit. Is in cubiculo seorsum in arce servari jussus est. Missi, qui Jacobum Balfurium, absentem, comprehenderent. In utrumque legibus animadvertendum censentibus circumspectioribus, ut qui omnium, per aliquot annos, turbarum auctores fuissent; & velut in proximo Rege tollendo sceleris conscii, ita factionis adversus filium ejus principes essent. Sed vicit utilitatis publicæ rationem [2] Proregis lenitas, calamitosa patriæ, ipsi vero fatalis.

XLVIII. Nam Balfurio novæ conjurationis, nuper initæ, gratiam, per amicos exoratus, fecit: Mætellanum, Edimburgum ductum, in hospitium, non procul ab arce, dimisit. Adhibiti erant ei custodiendo equites aliquot, præfecto eis Alexandro Humio, adolescente impigro & nobili. Sed Gulielmus Kircadius, arcis præfectus, circa horam decimam nocturnam, literas confictas, Comitis Moravii chirographum imitantes, ad Alexandrum attulit, quæ Mætellanum Kircadio tradi juberent. Ille, ut qui non ignoraret, quem in amicitia gradum apud Moravium Kircadius obtineret, nihil cunctatus literis paruit. Ita Mætellanus, ab arcis præfecto, qui occultius, ad eum diem, cum inimicis publicis senserat, in arcem abducitur, multum fremente Nobilitate, ac prope incerta, Kircadione tantum facinus imputarent, an Proregi, tanquam audaciæ ejus non ignaro: ac res ad seditionem spectare videbatur, nisi totius vitæ ejus sanctitas omnem calumniam superaret. Fuerat quidem & Kircadius, ad eum usque diem, & manu fortis, & in amicitia colenda constans habitus, & cum aliis multis Proregis beneficiis ornatus, tum in arce custodienda omnibus amicis & propinquis prælatus; verum prudentioribus etiam tum suspectus. Sed ea erat Proregis in amicos indulgentia, ut, quos aliquando amasset, in scelere deprehensos, durior esse non posset. Kircadius, ad Proregem arcessitus postridie, venire renuit: atque alienissimo tempore, cum jam Havartus & Regina indies exspectarentur, animos adversæ factionis erexit: pessimis vulgo sparsis rumoribus; „Proregem ab intimis amicorum, in rebus dubiis, „desertum, & inimicorum libidini, arce alienata, relictum, cæteris tam il- „lu-

1 *Gulielmum Mætellanum*] Belle a Buchanano instituta est ea, quæ sequitur de Mætellano Balfurio & Grangio narratio, qua eos insignis perfidiæ conscios, Moravium omni criminis labe immunem vult videri. At Melvillius, cui par hac in parte fides deberi videtur, inverso prorsus ordine rem narrat pag. 100. & seqq.

2 *Proregis lenitas*] Non *Proregis lenitas* quæ nulla hac in re fuerat, sed Grangii amicitiæ, salutem suam acceptam debuere Ledintonius & Balfurius: eodem enim tempore, quo hi cædis Darleanæ postulabantur, Grangius litem de eodem crimine Mortonio & Arch. Duglassio intentari petebat, qui sibi male conscii metuentes, Moravio diem prolatandi auctores fuerunt. *Idem ibid.*

3 *Pro-*

„ lustre exemplum secuturis: ac fore brevi, ut, [1] Prorege sublato, Rex innoxius, ejusque fautores, in omnia, quæ sævissimis tyrannis luberet, supplicia „ traderentur.

XLIX. Nihil tamen Prorex his sermonibus commotus, sequenti luce in arcem ascendit. Custodem allocutus, velut placatus, vultu nihil immutato, rediit, & ad expeditionem, quam in latrones susceperat, per Marciam profectus, ad Alexandrum Humium gentis principem, familiariter, ut solebat, divertit. Illic quoque (nam Humius, ad rem avidior, magnis pollicitationibus in diversam factionem seductus erat) nullum animi amici indicium reperit. Nam ab Humii uxore, fœmina arrogante, propemodum conviciis exagitatus, in Teviotiam abiit. Eo cum venisset, cum exiguo & prope quotidiano comitatu, latrones, in illa amicorum solitudine, virtutem & constantiam ejus suspicientes, fide publica accepta, adeo frequentes ad eum convenerunt, ut plerumque multitudo eorum ejus familiares & comites æquaret, interim autem anteiret. Nec ille tamen quicquam de pristina animi altitudine remisit, quo minus eis e dignitate & sua & publica responderet: eosque procul dubio sine vi pacasset, nisi e Nobilitate vicina quidam in Havartum proni, & jam arma spectantes, obstitissent. Amicis ad diem præstitutum confluentibus, in fines latronum duxit: quanquam vicinorum quibusdam, objecta difficultate & periculis, eum deterrere conatis. Lidaliam, Eviam, Esciam cum exercitu pervagatus, non modo ab illis, sed ab ulterioribus etiam ultro missos obsides accepit: paucis, qui ob maleficiorum magnitudinem, veniam desperabant, aqua & igni interdixit. Hæc ejus expeditio non modo gratiam vulgi, ob securitatem publice partam, confirmavit, sed summam etiam admirationem expressit, quod homo, ab intimis amicorum desertus, in extrema prope omnium rerum penuria, paucis diebus perfecisset, quod Reges potentissimi, in pace tranquilla, magnis copiis, ac longo tempore, efficere ægre potuerunt.

L. Inter has res certior factus est, conjurationem Anglicam detectam, Havartum in carcerem, Reginam Scotorum in arctiorem custodiam datam. Et Robertus Pitcarnius, confectis ex animi sententia rebus, e legatione rediit: ostenditque res a Prorege gestas Reginæ Anglorum esse gratissimas, quod limites pacasset, quod unum e conjuratis, Northumbriæ Comitem, in Scotiam fugatum, comprehendisset, & in custodia haberet, quod reliquos velut hostes persequeretur; quod præfecto Bervici ultro in omnes casus auxilia obtulisset. Horum officiorum se memorem fore pollicebatur, nec ejus periculis defuturam: omnibus regni Anglorum copiis eum pro suis uti posse. Toto hujus expeditionis tempore, cum assidue per fidos homines, de maxima conjuratione domi inita, multa ad Proregem deferrentur, omniumque pene literis arcis præfectus per-

1 *Prorege sublato*] Ita Tho. Crafordii jussu rescripsimus, pro quo libris omnibus [*præside*] irrepsit. Quamvis enim Ovid. Met. 15.

Quo præside rerum
Humano generi superi cavistis abunde;

de Augusto loquens dixerit, nunquam tamen hoc sensu vocabulum Buchananus adhibuit: minime autem hoc loco *præsidem* eum appellatum oportebat, quem alibi toties solenni & peculiari quasi nomine *Proregem* nuncupaverat.

perstringeretur, Prorex, veterum officiorum adhuc recente memoria, & consuetudine pristina non penitus ex animo abolita, simpliciter ad eum omnium delationum exemplar misit. Ille ad ea crimina adeo frigide respondit, ut multo quam antea se suspectiorem redderet. Negavit enim; „Quenquam esse, qui suam „subscriptionem ad ullam pactionem, quæ ad illam conjurationem pertineret, „ostendere posset.

LI. Interea appropinquabat dies rei capitalis Mætellano dictus. Nam, ut est in arcem receptus, velut periculum audacia discussurus, maximopere petiit, „Ut secum judicio experirentur. Persuasum enim habebat, tantas esse conjurationis, in Anglia factæ, & Scotia (cujus ipse inter principes erat) vires, ut nihil ordine & judicio statui posset: ad judicia enim rei capitalis, magnæ advocationes amicorum & clientium convenire solent, pro reorum vel factione, vel gratia, vel nobilitate, ut tum quoque evenit. Omnia enim in eum diem comparaverant subsidia principes factionis Regi adversæ, cujus Hamiltonii, Gordonii, & Argatheliæ Comes, capita numerabantur, ea spe, ut, si armis (quod facillimum erat) judicium turbaretur, se, qui & numero hominum & loci opportunitate, & omni belli apparatu, superiores erant, rem uno conflictu finire posse sperarent. Prorex, qui juris, non virium contentionem exspectaverat, ac propterea nihil ex adverso præparati habebat, simul quod tempore non necessario, se supremæ fortunæ aleæ committere nollet, simul ne supremi honoris majestas, in contentionem cum inferioribus demissa, vilesceret, diem diffidit: ipse postridie, ad Cal. Januarias, misso in custodiam ad lacum Levinum Comite Northumbriæ, Sterlinum est profectus.

LII. Adversa factio, cum denuo, præter spem auctoritatem Proregis & potentiam crescere, & ad popularem bonorum gratiam Anglorum favorem accedere videret, ad id, quod diu contenderant, partim æmulatione, partim magnificis Reginæ Scotorum pollicitationibus, quæ Gallorum & Hispanorum auxilia jamjam affore, per literas affirmabant, incitati, ut Proregem tollerent: quo vivo, nullum suis consiliis exitum reperiebant. Missis per omnes regiones nunciis ad suæ factionis principes, [1] fœdus in eam rem ineunt. Huic fœderi subscripserunt Hamiltonii, quippe ipsi, eorumve liberi, in arce Edimburgensi custodiebantur. Nec arcis præfectus, hujus consilii ignarus fuisse creditur. Quam suspicionem, quæ mox secuta sunt, magnopere auxerunt. Operam suam ad id facinus promisit Jacobus Hamiltonius, ex Archiepiscopi Fani Andreæ sorore natus: ac locum tempusque insidiis idoneum aucupabatur. Forte eodem tempore, spes facta erat Proregi, Britannodunum posse per conditiones recipi. Eo cum profectus, re infecta rediret, Hamiltonius, in omnem occasionem intentus, primum Glascuæ, deinde Sterlini, cum insidiæ parum procede-

1 *Fœdus in eam rem ineunt.*] Nullo idoneo indicio hæc dici videntur: alii certe scriptores nemine auctore paucissimisque consciis hoc scelus ab Jacobo Hamiltonio Bothuelachio perpetratum testantur, quippe qui non publicas, sed privatas, quas gravissimas sibi a Prorege illatas querebatur, hoc facinore ultum iverat. Lesl. Camd. pag. 185. Dav. Craford. pag. 141.

1 Eam

cederent, Limnuchum statuit locum ad consilium exsequendum esse commodissimum: quod oppidum esset in clientela Hamiltoniorum, & Archiepiscopus, ejus avunculus, non procul ab ea domo, in qua Prorex diversari soleret, ædes haberet. In ædes, sceleri destinatas, intentius se abdidit. Prorex, cum sæpe antea, tum eo ipso die, ante lucem, de insidiis certior factus, (cum index ad majorem fidem adderet, percussorem intra tertias aut quartas ædes a diversorio occultari, seque, si pauci comites sibi darentur, eum e suis latebris extracturum, ac totum occultæ conjurationis consilium & ordinem explicaturum,) nihil tamen de priore consilio mutavit, nisi quod per eandem, qua ingressus erat, portam regredi, & commutato itinere progredi, decreverat. Nec hoc quidem propositum tenuit, sive quod talium periculorum erat contemtor, ac suam vitam in manu Dei esse prædicabat, cui reposcenti libens [1] eam redditurus esset, sive quod equitum multitudo, eum opperiens, viam oppleverat. Cum jam in equum conscendisset, & celeriter loca suspecta prætereundo periculum se putaret evitaturum, ei consilio cum turba referta iter morando restitisset, percussor e podio ligneo, quod linteis, velut in alium usum, operuerat, ex insidiis, globulo plumbeo paullo infra umbilicum adacto, ac prope renes transmisso, equum quoque Georgii Duglassii, qui ultra eum erat, eodem ictu exanimavit. Ipse per posticum horti, quod in eum usum diruerat, celeri equo, quem ab Joanne Hamiltonio, Abbate Aberbrothii, ad salutem, peracto scelere, tuendam, acceperat, magna suorum gratulatione, qui cœpti audacis eventum opperiebantur, ad Hamiltonium deductus est: ac jam, velut regno in suam familiam translato, propinqui, omni honore verborum prosecuti, præmiis cumularunt.

LIII. Limnuchi, inter hæc, cæteris ad sonum repentinum erectis, Prorex se percussum affirmans, ex equo, velut sine sensu vulneris, desiliit, & pedibus in hospitium rediit. Initio, cum, qui curandæ plagæ adhibiti erant, signa omnia ad salutem esse dicerent, paullatim dolore oborto, nihil omnino animo turbatus, de morte cogitare cœpit. Qui aderant autem, cum frequentes dicerent; „Sua eum nimia lenitate sibi exitium peperisse, ut qui tot maleficentissimis hominibus, & in iis percussori suo, perduellionis damnato, pepercisset: „ad ea leniter, ut solebat, respondit; „Nunquam, vestra importunitate efficietis, ut meæ clementiæ me pœniteat. Deinde, cum de re familiari statuisset, Rege proceribus, qui aderant, commendato, nullum in quenquam verbum asperius locutus, ante mediam noctem decessit, ad X. Cal. Februarias, [2] anno salutis partæ M. D. LXXI.

LIV. Mors ejus omnibus bonis, sed præcipue plebi fuit luctuosa, quæ, velut parentem publicum, & vivum amabat, & mortuum deflebat: [3] quippe quæ,

1 *Eam redditurus esset*] Ita omnino Syntaxeos ratio postulat; omnibus tamen libris, præter unum Mosmanni [*eum*] legitur.

2 *Anno salutis partæ M. D. LXXI.*] Ita omnes libri, at scriptum oportebat [*M. D. LXX.*] Nam, ut alios auctores omittam, ex ipsis Actis publicis palam est, eum anno 1569, juxta supputationem vero Romanam, 1570, occisum fuisse.

3 *Quippe quæ*] Ita princeps Editio Edimb. aliis vero omnibus [*quæ*] præterrationem omittitur.

1 Li-

quæ, præter plurima ab eo præclare gesta, meminerant, res ubique turbatas, nondum expleto anno, ita per omnes regni partes fuisse compositas, ut nemo domi suæ, quam per itinera & diversoria, tutior esset. Et, jam decedente invidia, qui vivo iniquiores erant, mortuum veris laudibus prosequebantur. Admirabantur fortitudinem in bello, cum summo studio pacis conjunctam: celeritatem in rebus gerendis, sed semper tam felicem, ut divina quædam providentia in omni negotio affuisse videatur: tantam lenitatem in suppliciis sumendis, tantum æquitatis in rebus judicandis studium, ut, quoties a bello vacaret, totum diem judicum collegio assideret. Ea præsentis verecundia fiebat, ut neque tenuiores per calumniam opprimerentur, neque, in potentiorum gratiam, litibus in longum dilatis, exhaurirentur. Domus ejus, velut sanctissimum sacrarium, non solum a flagitiis, sed verbis etiam petulantioribus, pura erat. Legebatur, a prandio & cœna, semper caput aliquod e sacris Bibliis: & quanquam, ad eum usum, eruditum hominem secum semper habebat, tamen si qui aderant doctrinæ nomine illustres, (aderant autem fere semper, ac summo in honore apud eum erant) eorum sententias exquirebat. Neque id ambitione vana faciebat, sed studio vitam ad eam normam componendi. Liberalitatis prope nimius erat. Dabat enim & multis & frequenter, & munus etiam in dando animi alacritate commendabat, & plerisque, ne accipientium verecundiam oneraret, ipse clam sua manu donabat. Cum amicis & domesticis simpliciter & aperte vivebat. Si quis autem eorum deliquisset, acrius multo quam externos increpabat. His moribus & vitæ innocentia, non modo civibus, sed exteris etiam nationibus, & carus erat & venerabilis, sed præcipue Anglis, quibus in omni fortuna virtutes ejus erant magis cognitæ.

LIBER VIGESIMUS.

I. TOTUM id tempus, quod Proregis postremi mortem proxime est secutum, etsi a cædibus est temperatum, tamen variis factionum conatibus plerumque fuit sollicitum. Hamiltonii frequentes Edimburgum ante cædem convenerant, prætextu exorandi Proregem, ut Jacobum Hamiltonium, gentis principem, qui in arce adhuc custodiebatur, [1] liberaret: cæde vero perpetrata, ad reliquos Hamiltonios miserunt e suis, qui cæteris gentibus persuaderent, (ita enim credi volebant) ne parricidis publicis se conjungerent, aut eos in suam fidem reciperent: ut plurimi suspicabantur, ut eos juberent, ad omnes occasiones esse paratos & intentos. Nam proxima post cædem nocte, Valterus Scotus & Thomas Carus Farniherstius, Angliam ingressi, ferro flammaque omnia fœdarunt, idque

1 *Liberaret*] Ita legendum monstrat contextus; libris autem omnibus *Liberarent* legitur.

que aliquanto crudelius, quam superioribus temporibus fieri consuetum erat. Nec eos tam prædæ cupiditas, aut vindictæ, ad hanc insolitam sævitiam impulerat, quam quod, jam diu ante, ab Episcopo Fani Andreæ, reliquisque factionis principibus, decretum erat, ut Anglos cum Scotis committerent; & si alia ratione eos ad arma sumenda nequeant adducere, injuriis inferendis ad bellum invitos pertraherent.

II. Præfectus arcis, etsi multis tenebatur indiciis, omniumque oculis & sermonibus designaretur, tamen adhuc in pristina officii simulatione erga Regem perseverabat. Ei datum est, ut Gulielmus Mætellanus e custodia educeretur. [1] Is cum in concilio suam pluribus verbis commemorasset innocentiam, Nobilitate, quæ aderat, testante, sibi nullis certis indiciis constare, scelerum, quorum arguebatur, affinem esse, (arguebatur enim cædis Regis ac Proregis conscius, & belli civilis, in Anglia nuper excitati, prope auctor fuisse;) ita dimissus est, ut res in aliud tempus dilata videretur. Ipse quoque, jurejurando suam innocentiam testatus, quandocunque Regis propinqui diem ei dicerent, se venturum in jus promittebat. Deinde, cum de statu regni consultantibus propemodum convenisset, ut ex iis, quos mater, antequam se regno abdicarat, filio Tutores nominaverat, qui id munus suscipere vellet, modo in adversam factionem postea non abiisset, administrationi rerum admoveretur: Mætellanus, jam tum rerum perturbationem meditatus, auctor erat, uti iterum proceres absentes admonerentur, ut, si vellent, [2] adessent ad comitia Proregis, in certum diem indicta, ne quando caussari possent, se absentibus tantam rem præcipitatam. Atholius cum paucis assensus, nec cæteri abnuerunt, magis ut adversariis omnem calumniandi occasionem tollerent, quam quod quicquam, ea dilatione comitiorum, profici in publicum sperarent.

III. Post hæc, Thomas Randolfus Legatus Anglus est auditus. Regina enim, vivo adhuc Prorege, Legatos miserat, qui exules Anglos deposcerent, qui, detecta & punita Havarti conjuratione, supplicii metu profugerant. Hos Legatos, Sterlini auditos, Prorex Edimburgum rejecerat. Eo mortuo, rebus turbatis, sine responso discesserant. Cum vero de Prorege deligendo conventus haberetur, Randolfus, qui ante aliquot annos in Scotia fuerat, quod res hominesque ejus nationis optime nosse videbatur, & quod ex utriusque gentis commodo superiores legationes obiisset, omnibus bonis, ut erat, carus esse existimabatur. Is in concilium introductus, cum declarasset; „Reginæ suæ „animus qualis erga Scotos semper fuisset: eam, ut antea rebus eorum turba„tis non defuerit, ita nunc non defuturam. Deinde commemorat incursiones „in Angliam, cædes, rapinas, incendia, superioribus diebus facta. Eam satis „scire, nihil horum consilio publico gestum. Itaque eandem in præsentia „vo-

1 *Is cum in concilio*] Exstat ea de re diploma, quo Gul. Mætellanus frequentissimo Ordinum conventu, non tantum cædis Darlæanæ insons declaratur, sed insigni insuper elogio ob res præclare pro patria gestas commendatur, 14 Feb. $15\frac{69}{70}$.

2 *Adessent ad comitia Proregis, in certum diem indicta*] i. e. *Comitia Proregi eligendo in certum diem indicta.*

„voluntatem, idem suum in eos studium manere: atque adeo, quanquam „graviter, ac nullo suo merito, lacessita est, se, quod jure suo posset, nec „publice res repetere, nec, ob delicta paucorum, ab omnibus pœnas poscere. „Se quidem non esse ignaram, quanta nuper oborta sit omnium rerum per„turbatio: neque tamen de bonorum erga se voluntate dubitare. In eorum „gratiam, non modo culpam a conscientia publica separaturam: sed si ipsi, „propter motus domesticos, pacis perturbatores ad res reddendas cogere non „possent, se suas cum illis conjuncturam copias, ut communi consilio pœnas „violatorum fœderum expeterent. Sin ne id quidem possent, se suo milite „suas injurias persecuturam: sine maleficio exercitum per pacatum agrum iter „facturum: neque quenquam, qui a culpa remotus esset, ultioni affinem „fore.

IV. Reliqua legationis capita continebant admonitiones, semper quidem in omni legitimo conventu utiles, sed ad præsentem rerum statum necessarias. „Primum omnium, religionem tuendam summa cura & vigilantia, quæ una, „& erga Deum & homines, officiorum rationem nos docet. Quia nulla res„publica, secum ipsa discors, diu constare potest, in id præcipuo incumben„dum studio, & omnibus adnitendum viribus, ut domi civibus inter se pax „& concordia sancte colatur. Cum Deus, universi opifex, Regium huic „populo indulserit imperium, Regibus parere, honore eos & omni obsequio „observare & prosequi, est æquum. Pax, concordia, & amicitia cum omni„bus, quoad fieri potest, hominibus, Deo est gratissima, fundendique san„guinis humani sitim (quod vitium Deus unice exsecratur) exstinguit, aut „certe inhibet: eadem singulorum opes auget, civesque suis inimicis formida„biliores facit. Justitia, omnis publicæ incolumitatis custos, amplectenda, „cujus præcipua pars est in sontes animadversio. Cum proditio sit omni le„gitimæ dominationi maxime detestabilis, hoc hominum genus, quocunque „terrarum se receperint, nulla clementia, favore & indulgentia est prosequen„dum.

V. Hæc Randolfus: qui & sancte & salubriter admonere, & æqua postulare, est visus. Sed quia, nemine in summum magistratum adhuc electo, certum responsum dari non poterat, in Cal. Majas est rejectus. Postremo, Proregis proxime cæsi fratres, ex eadem matre, Gulielmus & Robertus Duglassii, sunt auditi. Hi petebant, ut sui fratris indigna mors, nullas ob inimicitias privatas, sed ob remp. illata, vindicaretur. Ibi sententiis est variatum, omnibus quidem consentientibus, pœnas de parricidis expetendas: sed aliis censentibus; „De ea cæde suspectis diem dicendum, „(nomina autem multorum deferebantur:) aliis placebat; „Dies juridicos non exspectandos, adversus eos, „qui arma jam susceperant, ut facinus, quod scelerate patrarant, vi defende„rent: nec in eos modo statim arma sumenda, sed etiam adversus omnes, qui „superiorum Ordinum comitiis capite minuti erant. In eam sententiam, qui aderant ex Equestri ordine, proni erant, nec tamen propositum tenere potuerunt, maxime dissuadentibus, Atholio, quod diceret; „Frequentiorem pro„cerum conventum exspectandum: „Mortonio, quod existimaret; „Fore, „ut,

„ ut, si plura conjungerent crimina, vindicta Proregis periret, & res ad civile „ bellum prorumperet, omnibus, qui pacem timerent, se ad cædis reos aggre-„ gantibus. Igitur separanda crimina, ac jure (si fieri possit) agendum: nihilque „ ante Cal. Maji (qui dies ad conveniendum dictus erat) innovandum. Ita conventus ille solutus est, maxima populi parte cunctationem Nobilitatis damnante, quod ad nutum inimicorum Regis omnia acta dicerent, qui has moras innecterent, ut, spatio interposito, cædis invidia relanguesceret, & factio adversa interim vires assumeret.

VI. Hanc vulgi opinionem, & quædam, quæ jam præcesserant, & plurima, quæ secuta sunt, confirmarunt. Nam statim, cæde Proregis vixdum divulgata, Jacobus Hamiltonius, oppositis pignori agris Joanni Somervallio Camnethamio, pecuniam accepit, quam cum alia summa, ab amicis corrogata, ad militem mercenarium conducendum, misit ad amicos, jam ante præmonitos, ut, propter subitam mutationem, quæ, inimico ipsorum capitali sublato, acciderat, in omnia parati essent. Nec post id, a coitionibus in multis ac distantibus locis, a Reginæ factione est cessatum. Ad decimum quintum Cal. Mart. capita fere factionis rebellis convenerunt Glascuæ. Inde Argathelius & Bodius ad Mortonium scripserunt; „ Se, quia Proregis percus-„ sores, & cædis conscios, quinam essent, adhuc ignorarent, libenter, ea de „ re & eruenda & punienda, cum reliqua Nobilitate consilia communicatu-„ ros: verum se Edimburgum non venturos. Sin Regia factio sibi persuaderi „ fineret, ut Limnuchum, ad Varium sacellum, vel Sterlinum venirent, „ nullam se moram facturos. Res a Mortonio cum Mætellano communicata, (ita enim in literis erat scriptum) nullum exitum habuit. Eodem tempore, scripsit Limnucho Thomas Carus ad socerum suum, arcis præfectum; „ Si a „ Regina Anglorum impetrari posset, ut incursiones nuper factas dissimularet, „ se in posterum operam daturum, ut limites pacarentur, & in officio essent. „ Sin hanc illa conditionem recusaret, se in incepto perseveraturum: neque „ enim se dubitare, quin boni cives, qui in officio erga suam Reginam persta-„ rent, se conjungerent; & auxilia Gallica mox affutura.

VII. Quinto Non. Mart. Hamiltonii, Argathelius, Bodius, [1] Limnuchi convenerant. Sed cædes unius mercenarii militis omnes eorum rationes, subito tumultu exorto, conturbavit. Quam ob caussam postridie Hamiltonios Fani Andreæ Archiepiscopus domum reduxit. Reliqua rebellium factio, in primis Huntilæus, Atholius, Crafordius, Ogilvius, item, ex Cisforthanis, Humius, Setonius, Mætellanus, convenerunt Edimburgum. Mortonius quidem in urbe erat, cum paucis admodum comitibus, donec Glencarniæ & Marriæ Comites cum suis clientibus advenissent. Ad quartum Non. Martii, capita factionum coierunt, ad consultandum de summa rerum: sed ea consultatio lente procedebat, propter absentiam Argathelii, cujus tum magna erat potentia & auctoritas. Huic Huntilæus se persuasurum recipit, [1] ut cum reliqua factione se conjungeret. Verum is re infecta rediit, fraude (ut maxima pars hominum

1 *Limnuchi convenerant*] Forte [*convenerunt*] legendum, ut mox seq. lin. 5.

num credidit) Mætellani, qui omnia in longum duci volebat, ut rebus novandis, in statu regni turbulento, locus esset opportunior. Erat & Argathelio, in omnibus actionibus, aliud impedimentum objectum, quominus ejus vires temporum superiorum famæ responderent, quod quamvis ipse impensissime caussæ Reginæ faveret, tamen amici clientesque, ac ne frater quidem, eum adversus Regem sequi volebant. Ea nocte quæ secuta est, repentinus, nullis apparentibus caussis, terror totam factionem ita perculit, ut armati ad lucem usque pervigilarent, ac mane Edimburgo trepide discederent.

VIII. Toto hujus conventus tempore, id prope unum est disceptatum, quo jure tum Scoti creare Proregem possent. Alii, ex diplomate Reginæ, in quo, ante triennium, octo e principibus procerum designaverat, e quibus unum aut plures (si videretur) filio Tutores nominaverat, [1]unum aliquem nunc rerum summæ præficerent. Alii, huic diplomati, Prorege jam ex eo creato, nullum amplius locum esse, nullamque omnino rationem ejus esse habendam, contendebant, ut quod non in perpetuum, sed in id modo tempus, confectum esset. Erant, qui ad conventum procerum [2]universalem rem integram differendam censerent: sed ii fere ex Mætellani factione, qui tantam rerum perturbationem exspectabant, quæ, multitudine sine rectore, & facile exoriri & ægerrime sedari posset. Tertia sententia utramque harum damnabat: priorem, quod diplomatis Reginæ, cujus ab initio (si juris disceptatio fuisset) nullum erat momentum, nunc minus ratio ducenda esset: alteram, quod prorogatio plurimum secum afferret periculi, longioremque moram, quam præsentium rerum status ferre posset. Igitur coire jubebat, qui Regi a primordio regni ineundi fuerant auctores, eique constanter ab eo tempore obtemperarunt; quibuscunque possent rationibus prospicere, ne quod publice detrimentum capiatur; ac mature talem Proregem edant, qui & Regis saluti, & omnium incolumitati consulere, & possit, & velit. Nec hæc recepta est sententia: itaque re infecta solutus est conventus.

IX. Tot coitionibus frustra tentatis, ut populum in suam factionem pertraherent, rebelles, rursus ad belli Anglici seminaria reversi, eosdem, quos antea, duces latronum immittunt, qui nihil sibi reliquum ad extremam crudelitatem fecerunt. Ipsa interea factionis capita Reginam Angliæ conviciis proscindunt: proceres Scotorum calumniantur, tanquam Anglorum clientes: vulgo

1 *Unum aliquem nunc rerum summæ præficerent*] Parum accurate hæc dici videntur. Clarius, mea sententia, sic oratio procederet ——— *rerum summæ præfici*, aut [*præficiendum*] *volebant*, vel *præficiendum censebant*, vel [*præficiendum*] simpliciter, repetendo ex proxima periodo verbum [*contendebant*.]

2 *Universalem rem*] Vocem [*universalis*] damnat Nizolius lib. 1. quadripartiti adversus Philosophos operis, quo & dogmata eorum & dictionem expendit. Defendit tamen Joan. Verneretus Pontarlianus auctoritate Quinctiliani, qui nunc *vocem* dicit *universalem*, nunc *quæstionem*; Item Varronis & Cornificii, sive auctoris librorum ad Herennium: illius enim est *caussa universalis*, l. 8. LL. hujus *universali ratione*, l. 2. cap. 24. Ubi tamen *universa* legit Gruterus. Vide Vossium de vitiis serm. lib. 7.

3 Ci.

go minantur, si Anglica arcessant auxilia, se Gallorum & Hispanorum præsidiis usuros.

X. Eisdem forte diebus, applicuit Britannodunum, e Gallia, Veracus quidam, e cubicularibus Regis Francorum ministris unus, qui magnificis promissis eorum animos nonnihil erexit. Secundum hæc, Hamiltonii suorum popularium conventum in quintum Idus Apriles Limnuchum indicendum curarunt. Ad eum diem cum Reginæ factio frequens venisset, ibi, quod jam diu ante secretis coitionibus erant meditati, palam tractari cœptum, ut, suscitato adversus Anglos bello, in publica rerum perturbatione, privatæ injuriæ, actionesque de cæde Regis & Proregis, aut omnino antiquarentur, aut saltem refrigescerent. Rebus Limnuchi inter populares conjurationis modo agitatis, nec adhuc plane explicatis, quo majorem res haberet auctoritatem, statuunt Edimburgum transire, ad tertium Id. Aprilis, ac, præter alias commoditates, quas locus habebat, oppidanos, in quibus magnum in omnes partes momentum ponebant, adjungere. Id perfacile factu videbatur, cum Gulielmum Kircadium, eundem & arcis & urbis præfectum, in suas partes jam pertraxissent. Sed, quia excubias ibi fieri intellexerant, ac vulgus in alteram partem proclivius; ad oppidanos prius mittunt, ut sibi eorum voluntate ibi convenire liceat. Oppidani responderunt; „Se neminem, tranquil„litatis publicæ studiosum, qui Regis imperio pareat, exclusuros: Anglos „vero exules & Hamiltonios in urbem non accepturos, ne vel Reginam An„glorum, in cujus regno negotiarentur, assidue offenderent, vel cum cæ„dis nefariæ reis consilia communicasse viderentur: nec etiam passuros, ut „nova edicta, quæ ad Regii imperii imminutionem spectarent, proponeren„tur, aut juventus (uti in more est) ad arma capienda tympano convocare„tur.

XI. His legibus, etsi duræ viderentur, tamen eo venerunt, rati, se paullatim posse simplici multitudini obrepere, &, oratione commoda demulcendo, universos suæ potestatis facere. Nec tamen persuadere civibus potuerunt, Kircadio, urbis & arcis præfecto, adnitente, ut claves portarum [1] cives eis traderent, vel de solita custodia cederent. Toto eo tempore, ad Mætellanum, qui aut podagra laborabat, aut egregie simulabat, quotidie adeo frequentes conveniebant, ut domus ejus ludus, & ipse ludimagister, vulgo nominaretur. Nec cessabat interea ultro citroque commeare Atholius, ut diversæ factionis homines ad eum cœtum, qui erat Edimburgi, attraheret. Illi concordes recusabant, „Ante diem Cal. Maji (qui communiter ab omnibus „consentientibus erat dictus) convenire, nisi scirent, quæ necessitas tempus „constitutum antevertere cogeret. Si qua res magni momenti incidisset, quæ „nullam pateretur dilationem, cum Comite Mortonii, qui domi suæ ad qua„tuor millia passuum aberat, communicarent: is reliquos faceret certiores. Tandem per Atholium dicta est dies, qua die utriusque factionis pauci ad villam Mortonii, quæ est Dalkethi, convenirent. Locus factioni Reginæ non pla-

1. *Cives eis traderent*] Princeps Editio Edimb. *cives ejus traderent*.

placebat : non quod quicquam insidiarum timerent, sed ne sua vilesceret auctoritas, si ipsi ad Mortonium potius, quam ille ad eos accederet. Igitur, multis conatibus sumtis, neque ulla re satis ex sententia procedente, subita intervenit solvendi conventus necessitas. Nam cum adversarios excludere urbe cuperent, neque cives in suas partes trahere valerent, statuunt e vicinis locis majorem arcessere multitudinem, ut, invitis etiam incolis, omnia in sua potestate haberent. Juvabat hoc consilium magnopere arcis præfectus, qui, quos in custodia habebat, (erant autem factionis Reginæ prope principes) liberos dimisit. Sed rumor subitus, de adventu Anglici exercitus Bervicum, omnes eorum rationes turbavit.

XII. Alexander Humius & Joannes Maxuallius, nuper e custodia, sine auctoritate publica, emissi, domos ad sua tuenda profecti sunt. Humio etiam pecuniæ, quam ad militem conducendum contribuerant, ad arcem suam Humiam muniendam, portio est data. ¹ Thomas Carus [&] Valterus Scotus, qui, auctore maxime Archiepiscopo Fani Andreæ, excursiones in Angliam fecerant, arbitrati, ex hoc initio, bellum inter duo regna exarsurum, derelicti a vicinis, ac trepidi rerum suarum, mittunt ad suæ factionis principes, rogatum auxilium, aut, si id gravarentur, Lauderam saltem (propinquum oppidum) venirent, ac inde bellum ostentarent. Cum ne id quidem impetrarent, ac ne pecuniæ saltem publicæ particulam aliquam ad publicum usum exprimerent, irati, quod, a quibus erant in bellum conjecti, deserti ac proditi essent, ad sua quisque tuenda, pessima cum spe in posterum, abierunt. Ita tot rebus uno tempore præter exspectationem cadentibus, omnia eorum consilia turbata fuere. Sed maxime præter opinionem accidit repentinus Anglici exercitus adventus, ad quem remorandum duplicem miserant in Angliam legationem: alteram ad Thomam Sussexiæ Comitem, quæ precaretur inducias, donec per literas rerum suarum statum Reginæ Anglorum indicarent: alter enim Legatus literas ad Reginam ferebat, quæ multa pro ipsorum caussa, multa adversus Regiam factionem, continebant: in primis, suas vires supra verum augendo, contra hostiles elevando, prope bellum Anglis minabantur. Mætellanus enim cæteris persuaserat; „Reginam, fœminam, natura timidam, omnia prius facturam, quam ad arma veniretur: quippe „Gallis & Hispanis multis de caussis ei infensis, rebusque domi nondum quietis. Petebant enim rebelles; „Ut, Regina Angla velut arbitra, superioris biennii scita (etsi multi ipsorum eis subscripserant) retractarentur: ac, „velut novo initio sumto, novum decretum communi omnium consilio fieret. Et, ut suæ factionis firmitatem magis ostentarent, procerum suæ partis nomina literis ad eam missis indiderunt. In iis, ut multitudinis speciem augerent; multos adversæ, plures neutrius factionis, adscripserant: rati (propter itinerum longitudinem, & eorum, quæ procul geruntur, ignorationem & quod literæ, ad Reginam scriptæ, ad paucorum conscientiam erant perventuræ) eam fraudem difficilius detegi posse.

XIII.

1 *Thomas Carus & Valterus Scotus*] Omnibus libris abest [&.]

XIII. Accidit, eodem tempore, res, ut ipsi existimabant, peropportuna, quæ & Anglos faceret segniores, & Scotorum vulgo formidinem injiceret: nempe adventus hominis Galli, humilis quidem sortis, ut qui Lansaci minister domesticus, patroni gratia in aulam irrepserat. Is multas eodem exemplo epistolas a Rege Gallorum attulerat, non ad principes modo factionis Reginæ, sed ad multos quoque, qui neutri factioni se addixerant. Gratiæ ingentes singulis aguntur, quod hactenus a Regina stetissent. Orabat Rex, „Ut in eadem constantia perseverarent. Se auxilia, etiam majora quam rogabatur, cum primum commode posset, missurum. Addebat etiam de suo tabellarius, Omnia in Galliis jam esse pacata. Gasparem Collinium, aliosque rebelles, eo coactos, ut se Gallia discessuros pollicerentur, ne quietem publicam eorum præsentia interpellaret: nec se dubitare, quin, ante suum reditum, miles, qui subsidio mitteretur, conscriptus foret.

XIV. Prudentiores, etsi hæc magna ex parte vana esse sciebant, tamen iis rumoribus facile plebem falli patiebantur. Igitur, cum animi multorum per hæc essent erecti, eam lætitiam minuit Legatorum ex Anglia, rebus infectis, reditus. Neque enim Sussexio e re Anglica videbatur, exercitum per inducias otiosum alere, nec integrum bellum omittere, nullis conditionibus ab hoste oblatis: & literis ad Reginam scriptis (nam id ipsa jusserat, ne exspectatio responsorum in mora rebus gerendis esset) resignatis, fraus facile detecta est: quippe cum & literæ essent vanissimæ jactationis plenæ, & nihil earum rerum, quæ in Scotia agerentur, Angli ignorarent. Legati prope conviciis abacti. Exempla literarum in Scotiam ad Regiam factionem remissa. Ea igitur spe dejecti, & adventu subito exercitus Anglorum ad finitima loca deterriti, & auxiliis suorum, qui domum ad sua tuenda abierant, destituti, & oppidanorum animis parum confisi, cum ad Cal. Majas hostes Edimburgum venturos scirent, Limnuchum discedunt, eum locum rati commodum, ad suos e longinquis regni partibus arcessendos, & iter aliorum, ad conventum euntium, impediendum, & reliqua, quæ superioribus diebus in concilio jactata erant, perficienda. Ibi, Hamiltoniorum amicis & clientibus collectis, totum iter, quod Edimburgum ferebat, infestum reddebant. Cum Joannem Areskinum, Marriæ Comitem, illa ducturum scirent, se in collibus propinquis, ad transitum impediendum, objecerunt. Ille, cum loci iniquitatem cognosceret, paullo supra ad duo millia passuum flumen superavit, atque Edimburgum sub vesperum intravit, ad tertium Cal. Maji.

XV. Post eum diem, cum Regis factio Edimburgi, Reginæ Limnuchi se continerent, atque alteri alteris seditionum caussas & initia imputarent; qui Edimburgi convenerant, „Ad alias quasvis conditiones se faciles fore, affirmabant: ac, si quis de se quereretur, bonorum virorum arbitrio satisfacturos, spondebant, modo, incolumi hujus Regis auctoritate, superioris Regis ac Proregis cædem una secum ulcisci vellent. Cum ad hæc nihil æqui responderetur, qui Limnuchi erant, edixerunt, „Uti cives universi Reginæ Legatis parerent. Comites tres, Arraniæ, Argatheliæ, & Huntilææ, comitia, in tertium Nonas Augusti Limnuchi habenda, indixerunt. Altera factio

ctio Legatum ad Reginam Angliæ Robertum Pitcarnium miserat, qui ageret cum ea, „De communi hoste reprimendo: quoque facilius Scotorum in se „animos intelligeret, ex ejus arbitrio Proregem electuros.

XVI. Interea, dum utraque pars diversi diversa agitant, Angli, Teviotiam ingressi, villas & vicos Carorum & Scotorum (qui in Angliam, violata pace, fecerant excursiones, & Anglos profugos ad se receptaverant) diruunt, agros populationibus vastant, & incendiis deformant. Humiam arcem, in quam dominus multos commeatus intulerat, ac tota vicinia pretiosissima quæque rerum suarum, ut in munimentum firmissimum, seposuerat, Sussexius circumsedit. Ea cum a præsidio valido fortiter defenderetur, Anglique postridie re infecta discessuri essent, literæ, quas Alexander, arcis dominus, ad suos non multo ante scripserat, omnes eorum rationes irritas reddiderunt. Jusserat enim (per literas) præsidiarios, Gulielmi Drurii, Equitis Angli, consilio uti, &, quicquid is imperasset, sine exceptione parere. Id cum Drurius Sussexio indicasset, ille arcem deditam diripuit, &, custodibus Anglis impositis, cum magna præda Bervicum rediit. Ita Humius, qui nihil ab Anglis metuebat, imo quos amicissimos existimabat, ut qui sciret Drurium & Sussexium occulte Havarti rebus studere, gravissimam illam sua credulitate injuriam arcessivit. Tandem, ab omnibus amicis & propinquis, qui prope omnes Regiis in partibus erant, relictus [1] cum uno & altero comite Edimburgum venit, ac se in arcem abdidit.

XVII. Nec minus ab alio limite, Scrupus Anglus, Annandiam ingressus, agros Jonstoni (qui etiam in Angliam fecerat incursiones) omni belli injuria fœdat. Ipse Jonstonus, locorum notitia fretus, equitum sequentium impetum, paucis fugæ comitibus, elusit. Joannes Maxuallius, cum tria millia hominum e propinquis agris haberet coacta, ei opitulari non ausus, suis se locis tenuit. Paucis post diebus, Angli, qui Bervici erant, acceptis obsidibus, bona fide secum agi persuasi, equites trecentos, pedites mille, duce Drurio, adversus hostes communes mittunt. Ad eorum adventus famam, Hamiltonii, Glascuam profecti, arcem Archiepiscopi diruere decreverunt, ne Comiti Levinio, tum ex Anglia reverso, receptaculum ac belli sedes esset. Eam cum a paucis adolescentibus absente præfecto, teneri, nec a rebus necessariis satis paratam esse, scirent, rati subito suo adventu posse opprimi, tam repente oppidum ingressi sunt, ut bonam præsidii partem excluserint. Hac spe dejecti, oppugnationem acriter, sed æque frustra, sunt aggressi. Nam, per aliquot dies, præsidiarii (erant autem viginti quatuor) tam acriter eos exceperunt, ut plures ex oppugnatoribus, quam ipsi erant, occiderint, reliquos cum multis vulneribus repulerint. Ex suis unum amiserunt, nemine præterea vel saucio. Sed Hamiltonii, audito, Anglos Edimburgi jam esse, & Joannem Areskinum Sterlinum venisse, ac mox subsidio venturum, quanquam & e longinquis regionibus auxilia accepissent, sub vesperum, obsidione soluta, trepide discesserunt. Hamiltonius & Argathelius in Argatheliam, Hun-

1 *Cum uno & altero comite*] Vide supra ad XVII. 35.

Humilæus, per montes prope invios domum, cæteri, qua cuique commodum erat, se contulerunt. At qui Edimburgi erant Angli, post biduum Glascuam profecti, toto tractu Glottiano, agros Hamiltoniorum, & si qui alii in cædem Proregis consenserant, aut exules Anglos receptaverant, magna omnis generis præda abacta, ruinis & incendiis fœdarunt. Dum machinæ, ad converberandam arcem, non procul a pago, cui Hamiltonio nomen est, positam, Sterlino apportantur, Drurius, qui rebellibus Anglis clam favebat, hanc expeditionem prope fecit irritam. Anglos enim, non soluto ad diem stipendio, tumultuantes, ac statim se discessuros comminantes, adeo non compescuit, ut ipse plerisque auctor ejus motus fuisse crederetur. Sed, pecunia mutua repræsentata, miles est retentus, &, machinis admotis, arx intra paucas horas deditionem fecit. In præda, quidam agnoverunt vestem, aliamque Jacobi Quinti Regis supellectilem, quam dominus arcis, cum ejeraret regnum, sanctè juraverat penes se non esse. Arx semidiruta relicta est. Vicum, & in ea villam Hamiltoniorum magnificam, vulgus furens invitis ducibus incendit. Exercitu reducto, Angli Bervicum, Scoti ad sua quisque se receperunt. Datum Drurii precibus, ut arcis præsidium incolume dimitteretur. Illi dimissi, Robertum Semplium, gentis principem, dum, velut expeditione peracta, domum securus redit, e generi sui domo captivum abstrahunt. Quæ res suspicionem de Drurio acrius inflammavit.

XVIII. His rebus vixdum peractis, Pitcarnius, e legatione Anglica reversus, hæc fere retulit: Reginam mirari, quod, quarto demum mense a Proregis interitu, de statu rerum suarum eam certiorem facerent. Se enim, ob „hanc cunctationem, incertam fuisse, quid de eis speraret. Interea sollicita„tam, crebris Galli & Hispani Legati precibus, nomine Regum suorum, „& Reginæ Scotæ prope quotidianis querelis fatigatam, promisisse audien„tiam: sed iis legibus, ut Scota scriberet ad suæ factionis homines, ut interea, „dum colloquium illud finiretur, vi & armis abstinerent. Quæ publicis edi„ctis de rebus novandis [1] attentarunt, ea contrariis edictis revocarent: ac res in „eodem statu esse sinerent, quo vivo Prorege fuerant. Exules Anglos bona „fide redderent: & si, finito colloquio, de cæteris rebus inter eos conveniret, „ut obsidibus & aliis fidei pignoribus caveretur, ut pacta inter eos firma & „rata manerent. His legibus colloquium promissum. Hac autem pactione „illigata, negabat, se posse consilii eorum, in creando Prorege, participem „fieri, ne, caussa Reginæ Scotorum nondum audita, præjudicasse videretur. „Cæterum, curæ sibi rem Scoticam fore. Rogabat, ut interim ab armis, & „a Prorege creando, abstinerent: sese daturam operam, ne hoc tantillum mo„ræ sit eis damno.

XIX. Hæc renunciata Scotos varie affecerunt, cum & ratio temporis cogeret, ad Anglorum voluntatem consilia sua accommodare, nec tamen ignorarent, quantum publice interesset, unum esse in summo magistratu, ad quem omnia deferrentur. In hoc superioribus mensibus creando cunctationem, spatium

1 *Attentarunt*] An melius forte [*attentarant*.]

tium inimicis dediſſe, ut ſe colligerent, & novos judicum conſeſſus facerent, nova edicta quotidie proponerent, omnia Regum munera uſurparent: contra Regiorum animos langueſcere, multitudinem, imperio ſolutam, non diu dicto audientem fore, cui certum non eſſet, cui pareret. Poſt reditum Legati, certiores facti ſunt, novo tumultu in Anglia excitato, Londini templorum foribus diplomata Romani Pontificis fuiſſe affixa, partim quæ Anglos hortarentur, ut ab injuſto Reginæ imperio ſe liberarent, partim, propoſitis præmiis, ut ad cultum Romani Pontificis redirent. Nec ab iis conſiliis Regina Scotorum [1] aliena credebatur. [2] Hæc quanquam ſopita & ex literis Suſſexii Comitis reſciſſent, & idem Thomas Randolſus præſens affirmaret, ægre contineri poterant, quo minus Proregem crearent. Tandem, medio conſilio, ut aliquam ſummi magiſtratus ſpeciem haberent, Interregem nominare decreverunt, cui imperium uſque ad IV. Id. Julias eſſet, quo ſpatio interpoſito, certiores ex aula Anglica de Reginæ voluntate fieri poſſent. Ejus enim animum a ſe non eſſe alienum, vel hinc maxime augurabantur, quod inter conditiones induciarum poſuiſſet; Ut exules Anglos rebelles redderent. Id enim ſi fieret, intelligebant rebelles, omnium Papanorum animos, per totam Angliam, a Regina Scota alienatum iri: ſin negaretur, colloquium eſſe ſublatum, & ſuſpiciones, quæ vulgus averterent, indies incrementum accepturas. Videbant etiam, cætera non facile conventura, cum, ex liberatione captivæ, majus Anglis quam Scotis immineret periculum: nec, ſi cætera convenirent, Anglam commiſſuram, ut, niſi obſidibus acceptis, eam dimitteret: nec eam obſides dare poſſe, per quos ſatis cautum videri poſſet. Iis rebus paullo erectiores, Interregem creant Matthæum Stuartum, Leviniæ Comitem, Regis Scotorum avum.

XX. Dum novus Interrex, adhibito conſilio, quæ ſuperioribus tumultibus erant labefactata, confirmare nititur, commodum literæ Reginæ Anglorum, ad VI. Idus Julii afferuntur, in quibus cum multa de ſuo erga Regem regnumque Scotorum animo diſputaret, & benigne ſuam opem pollicerettur, [3] nominationem Proregis, quæ ſibi foret invidioſa, nec ipſis exempli ſatis probandi, deprecatur: „Conſilium tamen ſuum ſi exquirant, neminem ſibi videri avo „præferendum, in eo præſertim munere, quod maxime fidem erga pupillum, „nondum ſui potentem, expoſceret, & qui jam, eaſdem cauſſas, prærogati„vam tuliſſet. His literis confirmati, Matthæum ex Interrege Proregem creant, concordibus omnium Ordinum ſuffragiis.

XXI. Is, ſtatim ut creatus eſt, ſacramento de more dicto, de ſtatu religionis,

1 *Aliena credebatur*] Ita præeunte Crafordio emendavimus, pro quo libris omnibus editum eſt [*crederetur.*]

2 *Hæc quanquam ſopita*] i.e. *Quanquam hos tumultus ſedatos, & ex l. S. C. r.* Egregie hic, ut innumeris aliis locis, ſuam inſcitiam prodit Anglicus interpres, qui adverſus Buchanani mentem vociſque nativum ſenſum [*ſopita*] reddit *kept ſecret*, i.e. *ipſos celata*, vel *ab ipſorum notitia occultata.*

3 *Nominationem Proregis* —— *deprecatur*] i.e. *rogat ne Proregem* (quem ejus arbitrio ſe electuros Regii ſpoponderant Cap. 15. huj. lib. *a ſe nominari velint.* Hunc genuinum horum verborum ſenſum non aſſequutus eſt Anglicus interpres, qui Anglam id deprecatam exiſtimat, ne quenquam Scoti Proregem ſibi crearent.

1 Ab

nis, deque patriis legibus & institutis observandis, primum omnium edixit; „Ut omnes, qui per ætatem arma ferre possent, quarto Nonas Augusti Li„mnuchi præsto essent, ad impedienda seditiosorum comitia, Reginæ nomine „indicta. Deinde Ordinum conventum Regis nomine indixit, in decimum Octobris diem. Misit quoque ad arcis Edimburgensis præfectum, qui adhuc partium Regiarum studium strenue simulabat, quanquam omnes ejus actiones animum ab oratione ostenderent alienum. Ab eo petebat machinas aliquot æneas, apparatumque ad eas tractandas necessarium, magis ut animum ejus nudaret, quam spe quod petebatur impetrandi. Ille, cum initio satis liberaliter promisisset, appetente comitiorum die, promissa flagitantibus impudenter recusavit. „Suam enim operam, ad concordiam jungendam, non ad fun„dendum Scotorum sanguinem semper fore paratam. Nihilominus Prorex ad diem Limnuchum venit, quinque millibus armatorum comitatus. Sed, cum nihil ab hostibus moveri audiret, nisi quod Brechini ab Huntilæo centum sexaginta mercenarii collocati erant, ac edictum propositum, ut Brechinenses providerent, ut, ad quartum Idus Augusti, commeatus illic aliquot millibus hominum esset paratus: præsidiarii, ab eo relicti, non modo cives, sed omnes etiam prætereuntes, itineribus infessis, spoliabant. Prorex, de concilii sententia, eo proficisci statuit, ut, ante Huntilæi adventum, locum occuparet, ad multa commodum, & ibi, si necesse esset, antequam reliquæ adversarum partium copiæ convenirent, cum eo prælio decerneret, illamque sclopetariorum, quam unam habebant, manum deleret, & factionis duces quosdam (nam audierat ibi esse Crafordiæ Comitem, & Jacobum Ogilvium, & Jacobum Balfurium) de improviso opprimeret.

XXII. Igitur, Patricio Lindesio, & Gulielmo Ruveno, supremi ordinis, & Jacobo Haliburtono, præfecto Taoduni, præmissis, ut, quanta possent celeritate, assumta juventute Taoduni & Perthi, rumores prævenirent. Hi, quanquam ad celeritatem nihil sibi reliqui fecissent, ac proxima nocte, sublatis in equos peditibus, festinassent, cum jam in propinquo essent, ac lentiore gradu incederent, ne fatigati ex itinere ad hostem recentem pervenirent, trepidus Brechinum nuncius affertur, hostes adesse. Ogilvius & Balfurius, qui forte aderant, militem breviter ac pro tempore allocuti, bono animo esse jubent, intra triduum se cum Huntilæo redituros: statimque, equis conscensis, per proximos montes ad suos contendunt. Milites relicti, quod cuique ad manum erat, diripiunt: eorum circiter viginti turrim templi propinquam occupant: cæteri in ædes Comitis Marriæ, quæ, arcis instar in proximo tumulo sitæ, oppido imminent, confugiunt. Jacobus Duglassius, Mortonii Comes, cum octingentis equitibus, longiore via ducens, postridie affuit. Prorex, dimissis domum Levinianis & Renfroanis, ut suis agris præsidio essent, si quid [1] ab Argathelia moveretur, ipse tertio die Brechinum præmissos assequitur. Cum, ad rumorem adventus ejus, Nobilitas e vicinis agris conflueret, ac jam ad septem millia armatorum in castris censerentur, qui in turri

1 *Ab Argathelia moveretur*] Legendum videtur [*Argathelio.*]

turri sacræ ædis erant, statim deditionem fecerunt: reliqui, cum ad paucos dies se satis acriter defendissent, ac nonnullos, qui incautius subibant, partim occidissent, partim vulnerassent, tandem audito æneas machinas admoveri, & se ab Huntilæo destitutos esse, & ipsi Proregi se permiserunt. Is, triginta, qui plerique capti antea ac dimissi fuerant, aut in caussa pertinacius perseverarant, laqueo exstinctis, reliquos pene exanimes dimisit. Huntilæus interea, qui ad viginti millia passuum aberat, frustra majorem manum colligere conatus, (quod maxima pars hominum, quoties libere voluntatem declarare audebant, a turpitudine caussæ abhorrebant) trepidus, ut sibi consuleret, in ulteriores regiones cum paucis retro cessit.

XXIII. Prorex reversus Edimburgum, ut ex Ordinum sententia res ubique turbatas componeret, ad conventum ibi indictum venit. Rebelles, nulla spe salutis sibi relicta in Ordinum concordia, præsertim ii, qui primum Regiæ cædis, deinde qui cæsi Proregis rei destinabantur, egerunt per Reginam Angliæ, ut, quoniam ipsa promiserat Legatis Francorum & Hispanorum, se, partibus auditis, res, si fieri possit, composituram, interea nihil novi publice statueretur. Hac mora impetrata, (nihil enim in eo conventu est actum, nisi quod Proregis electio est confirmata) nunquam cessarunt rebelles, Gallos & Hispanos sollicitare, ut auxilia in Britanniam, ad Reginam restituendam, mitterent. Et, quoniam ex ejus restitutione veterum cærimoniarum restitutionem pendere affirmabant, tentatus est Pontifex Romanus, ut, quia longius aberat, saltem pecunia partes juvaret. Is, misso in Scotiam, qui rerum statum præsens cognosceret, cum Romanensium factionem infirmiorem ibi comperisset, nec omnes rebelles in Papismo restituendo consentire, a caussa abstinuit: motum tamen aliquem interim in Anglia, (quoniam ibi suam factionem adhuc præpotentem esse intellexerat) diris noctu templorum valvis affixis, ac indulgentiis & præteritorum impunitate promissis, excitare conatus est.

XXIV. Prorex, in VIII. Cal. Feb. indicto conventu, (quoniam, intra id tempus, Legatis exterarum nationum satisfactum iri sperabat) ad res, quoad fieri poterat, legibus & judiciis componendas, Edimburgum rediit. Rebelles, renovatis subinde induciis per Angliæ Reginam, donec utriusque partis Legati apud eam disceptarent, non tamen adversus pacem a se petitam res novas moliri desinebant, freti, (ut credebatur) maxime Comitis Sussexii favore, qui tum exercitui Anglorum in Northumbria præfuit. Is enim, sive Ducis Norfolciæ caussa nondum deplorata, sive Reginæ exulis, de cujus reditu non omnino desperabat, pollicitationibus inductus, in rebellium factionem pronior erat. Ea re animadversa, Scoti sua consilia cum eo parcius communicabant.

XXV. Hieme per inducias, subinde renovatas, transacta, conventus, qui fuerat in VIII. Cal. Feb. indictus, in Majum est dilatus. Interea Hamiltonii, cum in cædem Proregis frustra multos subornassent, tandem Pasleti turrim, custodibus ejectis, occupant; rati, inter majorum rerum curas, impune id sibi fore. Prorex principes legationis in Angliam ad disceptandum cum Legatis exterorum Regum, Mortonium, Robertum Pitcarnium & Jacobum

Jacobum Macgillium, ad Non. Feb. misit: ipse, Pasletum profectus, convocata tantum vicina Nobilitate, quæ suæ factionis erat, turrim oppugnare est aggressus. Obsessi autem, cum ab eo aqua arcerentur, coacti deditionem facere. Deinde, Gilberto Kennedo in Caricta Regiarum partium homines injuriis & damnis assiduis infestante, Aeram petiit. Kennedus, propinquo metu paucarum cohortium ostentato, gentiles etiam suos, qui in fide permanserant, Regiasque partes constanter tuebantur, formidans, fratrem unicum obsidem dedit: diemque constituit, quem ad diem ipse Sterlinum veniret, & pacta confirmaret. Hanc deditionem secuti Hugo Mongomerius Eglentonii Comes, & Robertus Bodius, ad Proregem venerunt, atque ab eo in fidem sunt recepti.

XXVI. Per omne hoc tempus, cum Prorex in recipiendis rebellibus, & Mortonius in legatione Anglica, abesset, qui arcem Edimburgensem tenebant, metu propinquo liberi, non cessant militem conscribere, loca urbis idonea præsidiis occupare, commeatus, a mercatoribus Letham invectos, diripere, &, quibuscunque rebus possunt, se ad obsidionem tolerandam comparare, donec sperata ab exteris auxilia adventarent. Proregi, equi lapsu graviter afflicto, ac propterea Glascuam reverso, per militem gregarium spes Britannoduni recuperandi est oblata. Is cum inter præsidiarios in arce meret, uxor, ad eum sæpe illuc commeare solita, furti fuit accusata, ac jubente Flaminio virgis cæsa. Eam rem maritus, homo uxorius, & qui injuriam insignem conjugi factam existimaret, adeo ægre tulit, ut sponte ex arce discesserit, & ex illo [1]nihil magis cogitarit, quam qua ratione posset nocere Flaminio. Igitur ad Robertum Duglassium, Proregis propinquum, rem defert. Ei pollicetur; „Si det, qui se ducem sequantur, facturum, ut arx „brevi in eorum potestatem perveniat. Roberto adjunctus est Joannes Cunigamius, qui diligentius de rei tantæ conficiendæ ratione percunctetur. Sed homo rudis & militaris, cum promissis minus fidei esse videret, quod dilucide expedire non posset, quæ erat pollicitus; „Ego, inquit, quando verbis pa„rum creditis, periculis me principem offero: si me sequi voletis, vos in ar„ce sistam: sin aliud sentitis, rem omittite.

XXVII. Oratione ejus ad Proregem delata, cum & res magnitudine sua animos, in spem tantam pronos, accendisset, auctor autem (etsi fidum existimarent) tamen parum idoneus videretur, adhibito in conscientiam suscepti facinoris Thoma Crafordio, viro forti & rei militaris perito, tandem convenit, ut vel temere potius, spem tantam secuti, fortunam experirentur, quam per ignaviam occasioni defuisse viderentur. Igitur paucis diebus, in scalis aliisque rebus necessariis parandis, ei negotio consumtis, Cal. Apr. [2]rei conficiundæ destinatæ, ut rumores prævenirent, quod tum induciæ, rebellibus per Angliæ Reginam impetratæ, exituræ erant. XXVIII.

1 *Nihil magis cogitarit*] Ita, jubente Crafordio, levi unius literæ mutatione, rescripsimus, pro [*cogitarat*] quod aliis libris conspicitur.

2 *Rei conficiunda*] Et tamen Cap. præced. [*rei conficienda*] dixerat, & infra XX. 30.

XXVIII. Sed antequam hujus expeditionis eventum explicem, visum est pauca de situ & natura arcis dicere. A confluente Glottæ & Levini fluminum, planities, circiter mille passuum, ad proximorum montium radices extenditur. In ipso autem angulo, ubi amnes commiscentur, rupes biceps attollitur. Alterum ejus cornu, quod altius se exerit, occidentem respicit. In summo ejus vertice specula est, longissimo in omnes partes prospectu. Alterum, paullo humilius, ad orientem vergit. Inter duo cornua, quod in septentriones & agros versum est latus, gradus habet, per obliquam rupem hominum industria & magno labore excisos, per quos vix singulis est aditus. Est enim saxum illud prædurum, & vix ullis ferramentis superabile, e quo si quid vel vi effringitur, vel ruinis collabitur, sulfureum late odorem exspirat. In superiore arcis parte ingens est saxum, [1] Magnesii quidem lapidis, sed ita cæteræ rupi coagmentatum & adhærens, ut commissura omnino non appareat. Qua Glotta ad meridiem præterfluit, rupes, reliquis partibus natura præceps, sese paullulum inclinat, &, exporrectis utrinque brachiis, nonnihil soli amplectitur, quod partim naturæ ingenio, partim opera humana, ita includitur, ut & frequentibus ædificiis per transversa latera locum præbeat, & stationem navium, in flumine machinis æneis [2] deverberando, suis tutam, hostibus infestam, reddat; & minoribus lembis aditum prope ad ipsam arcis portam faciat; ac media, qua ascenditur, rupe ædificiis occupata, velut alteram arcem, a superiore seclusam, efficiat. Præter naturale rupis munimentum, duo flumina, Levinus ad occasum, ad meridiem Glotta, fossarum vicem supplent. Ad latus orientale, quoties æstu intumuit mare, rupis radices alluit. Cum recessit æstus, planities non quidem illa (ut fere sunt littora) arenosa, sed cœnosa, pinguiore solo in lutum soluto, diffunditur: eaque etiam torrentibus, e propinquo monte præcipitantibus, interscinditur. Reliquum latus in campum herbidum ac planum est conversum. Arx fontes perennes tres habet, multis præterea locis aquæ vivæ scaturigines. Veteres Britanni (auctore Beda) locum vocabant Alcluth† am: Scoti, qui olim a Brittonibus Levino amne diremti erant, quod in finibus Brittonum id munimentum positum erat, Britannodunum dixere. Adjacet eodem nomine oppidulum, in Levini amnis ripa, plus minus quingentis a confluente passibus.

XXIX. Hæc arx, ut quæ insuperabilis videretur, in bellis externis & civilibus,

1 *Magnesii quidem lapidis*] i.e. *Lapidis qui ferrum attrahit*, sive *Magnetis*, quem & *lapidem Heraclium* & *Lydium* appellant. De nominis origine sic canit Lucretius lib. 6.

Quod superest, agere incipiam, quo fœdere fiat
Naturæ, lapis hic ut ferrum ducere possit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graji,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.

Ambigi tamen potest an huic saxo vim ferrum trahendi inesse, an id tantum significare Buchananus voluerit, eum lapidem Magnetis colorem & externam duntaxat faciem referre. Hesychius certe lapidem qui ferrum attrahit a Magnetide diversum tradit: Μαγνῆτιν enim lapidem esse affirmat argento tantopere similem, ut hac similitudine oculos decipiat.

2 *Deverberando*] i.e. *E superiore loco verrando.*

libus, sæpe magnas tenentibus commoditates, hostibus molestias exhibuit. Tum ei Joannes Flaminius, nomine Reginæ exulantis, præerat: [1] & quia per se Regis factioni par viribus non erat, etsi in cædem prioris Regis non consenserat, tamen ad parricidarum partes se adjunxerat: ac superiori toto quadriennio, Regis Gallorum (cui persuaserat Scotos fere omnes in Reginæ Anglorum potestatem clandestinis fœderibus abiisse) facultatibus præsidium arcis sustentaverat: ac magnifica in speciem jactatione ei asseveraverat; „Se Scotiæ „velut compedes tenere, & quandocunque Gallis otium suppeteret ab aliis bel„lis, si modica sibi dentur auxilia, omnia facile se in eorum potestatem reda„cturum. Nec dissimili vanitate promissorum Gallus ejus insaniam alebat, misso etiam exiguo bellico apparatu, per Veracum quendam, quem ibi subsistere, & Scoticas res speculari, jusserat. Augebat etiam præfecti insolentiam arx Edimburgensis, quæ nuper custodum perfidia defecerat a Rege: item Proregis valetudo, qui nuper lapsu equi prope afflictus, in podagram quoque inciderat: præterea induciæ quoque per Angliæ Reginam, ad finem usque Martii mensis, impetratæ. His omnibus rebus securitas & negligentia adeo creverat inter præsidiarios, ut frequentes, per luxum & lasciviam, in oppido vicino, velut in sinu pacis, pernoctarent.

XXX. In hoc statu rerum, paratis, quantum per festinationem fieri poterat, quæ præsens expeditio poscere videbatur, Joannes Cunigamius, cum equitatu præmissus, ut obvios interciperet, ne qua de militum adventu rumor ad hostem permanare posset. Thomas Crafordius cum pedite consequitur. Jussi convenire ad Dumbucum, circiter medium noctis. (Is collis ab arce abest prope mille passus.) Crafordius (uti jussus erat) ibi militibus demum exponit, quo ducerentur, quæque rei conficiendæ ratio esset, edocet. Ducem itineris ostendit, qui primum se pollicebatur ascensurum, seque & alios, qui honore militari eminerent, secuturos affirmat. Ita militibus facile persuasis, ut suos duces sequerentur, scalas cæterumque rupis superandæ apparatum expediunt, ac paullo ante lucem pedites ad arcem ducunt. Equites in eo, ubi constiterant, loco, in utriusque fortunæ eventum restiterunt.

XXXI. Interea, dum propius ad arcem accedunt, duo impedimenta eis objecta sunt: nam & pons torrentis, qui campum intersecat, fractus, & ignis, in proximo repente apparens, suspicionem injecerunt, ne & pons dedita opera ad iter remorandum esset solutus, & ignis ad indicandum hostium adventum a præsidio esset accensus. Sed pons celeriter, pro præsenti copia, est ita refectus, ut pediti pervius esset, & missi ad locum, ubi flamma visa fuerat, speculatores retulerunt, nullum ibi ignis vestigium repertum. Unde intellectum est, ardorem illum ex eo genere esse flammarum, quæ, in aere genitæ, interim subsidunt in terras, & [2] subito conspectæ vanescunt. Ille propior timor, ne cum cœlum plurium stellarum lumine fulgeret, & dies jam appeteret, conatus

1 *Et, quia*] Princeps Editio Edimb. [*qui.*] Edimb. Genev. & Francof. recentiores autem omnes *evanescunt.*

2 *Subito conspecta vanescunt*] Ita prima

natus eorum, e superiore loco, a vigilibus deprehenderetur, cum subito caligo densa ita cœlum texit, ut non infra mediam arcis rupem descenderet, superiorem vero partem ita tenebris involvit, ut arcis custodibus omnem rerum, quæ infra gererentur, prospectum adimeret. Sed, ut caligo cecidit opportune, ita alius incommodissimo tempore casus intervenit, qui pene reliquos conatus fecit irritos. Nam, cum pluribus scalis altitudo rupis esset superanda, ac primæ, propter longitudinem, essent ad tractandum inhabiles, hæ pondere properantium conscendere gravatæ, cum nec in lubrico saxo facile stabiliri possent, una cum ascensoribus repente corruerunt. Ea res, uti intio pavorem ac trepidationem injecit, ita brevi, comperto neminem eo casu afflictum esse, sic militum animos, prope conterritos, confirmavit, ut, velut favente consiliis eorum numine, alacriores ad pericula repetenda efficerentur. Igitur scalis circumspectius admotis, cum ad mediam rupem pervenissent, nacti locum minus iniquum, ubi consistere possent, ibi reperiunt inter saxa forte enatam fraxinum, quæ magnas eis commoditates attulit: funes enim ad eam nexos demiserunt, quibus socios, infra relictos, attollerent. Ita, eodem pene momento, alii, funibus nixum juvantibus, in mediam rupem evadebant, alii, scalis aliis admotis, in summam rupem nitebantur.

XXXII. Hic quoque novum & inopinatum evenit malum, quod universas prope rationes conturbavit. Nam, in mediis fere scalis, unus ascendentium, subito stupore (quem medici ἀποπληξίαν vocant) correptus, ita gradibus adhæsit, ut nec ipse ulla ratione divelli posset, & sequentibus viam præcluderet. Hoc quoque periculum militum alacritas & industria discussit, eo ita ad gradus alligato, ut ne, remittente morbo, caderet, &, scalis summo silentio inversis, reliqui facile ascenderent. Cum jam summam rupem tenerent, tertiis scalis murus manu factus erat superandus. Eum cum Alexander Ramisæus cum duobus manipularibus ascendisset, vigiles, eos conspicati, excitato statim tumultu, saxa conjiciunt. Ramisæus, impari genere pugnæ deprehensus, cum nec saxa, quibus, hostem peteret, nec scutum, quo se protegeret, haberet, e muro desiliit, &, circumventus a tribus vigilibus, tamen pugnam sustinuit, donec comites, magis illius quam suo periculo solliciti, se præcipitarunt, & tres vigiles statim confecerunt. Interea, cum reliqui, quantum possent, subsequerentur, murus vetustate prope solutus, pondere & conatu scandentium procubuit: ac non tantum ruina sua aditum patefecit, sed per rupem etiam intra arcem præaltam & inæqualem, faciliorem descensum fecit. Catervatim igitur ingressi magno tumultu, cum Deum ac Regem expeditionis duces, ac nomen Proregis indentidem proclamarent, custodes, velut attoniti, pugnæ obliti, qua quisque poterat, suæ saluti consulit. Multi, dum primus impetus defæviret, se intra domos concluserunt. Flaminius, cum per obliquam rupem se subduceret periculis, comite, qui unus eum sequebatur, icto, ac statim ruente, attonitus, pene per invia descendit, ac per portulam emissus, flumine ob maris æstum ad muros usque effuso, naviculam nactus, in Argatheliam profugit. Custodes infimæ arcis, ac præterea XXV. ex præsidiariis, qui inter popinas & scorta in oppido pernoctaverant, tumultu exciti, ne tentata pugna, qua

qua proxime poterant, fugerunt. Capti fuerunt in arce, Joannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiscopus; Joannes Flaminius Bogallius; juvenis quidem Anglus, ex proxima Anglorum seditione profugus; Veracus Gallus, qui nomine sui Regis, multo ante cum bellico apparatu & commeatibus eo missus, illic substiterat, ut Regem Gallum de statu rerum Scoticarum faceret certiorem. Alexander, Gulielmi Levistonii filius, qui cultu mutato evadere tentarat, a fuga retractus.

XXXIII. Prorex, de arce capta certior factus, ante meridiem advenit. Milites primum collaudavit: deinde Flaminii uxorem consolatus, non modo mundum muliebrem, sed vasa argentea, atque omne domesticum instrumentum ei concessit, agrosque e bonis mariti, quæ multo ante in publicum redacta fuerant, unde ipsa liberique alerentur, assignavit. Reliqua præda militi concessa. His ita constitutis rebus, per otium ad arcem visendam circumiens, cum ad rupem, qua milites ascenderant, ventum est, res tam ardua cunctis est visa, ut milites etiam faterentur, „Se, si periculum prævidissent, nullis conduci „præmiis potuisse, ut illac ire tentarent. Veracus, cum argueretur a mercatoribus, quos fretum Glottæ ingressus hostiliter spoliarat, multis in concilio consentibus cum eo furti agendum, tamen apud Proregem valuit Legati nomen inane, quod ipse suis flagitiis violaverat. Igitur, ut spoliatis ab eo sua recuperandi saltem spes injiceretur, ad judicium servari jussus est, & ad Fanum Andreæ, apud hospitem, non alienum a caussa rebellium, diversari, unde velut vi ereptus, paucos post dies (quod quærebatur) discessit. Anglus, quamvis multis suspicionibus premeretur, ex literisque etiam commendatitiis Joannis Leslii Episcopi Rossiensis ad Flaminium, arce capta inventis, argueretur, in Anglam ad suos est remissus. Post ejus discessum, intellectum est eum a Norfolcianis submissum fuisse, ut Regem Scotorum veneno tolleret. Bogallius in custodia retentus.

XXXIV. Restabat adhuc inter captivos unus, quem Prorex maxime exstinctum volebat, Fani Andreæ Archiepiscopus. Hic & superioribus temporibus, sub fratre suo Prorege, ut multa crudeliter & avare fierent, auctor erat, & totam fere, sub Regina, invidiam rerum flagitiose gestarum sustinebat. Timebat etiam Prorex, [1] ne, si longior mora interponeretur, supplicibus Reginæ Anglorum literis eximeretur. Et Archiepiscopi amici ne hanc quidem spem negligebant. Et, ne temporis angustia hunc conatum impediret, Archiepiscopus vehementer postulabat, ut judicium patrio more peragеretur: id aliquid spatii etiam, quantulumcunque erat, allaturum. [2] At hæc frustratio ita discussa est, quod

1 *Ne, si longior mora interponeretur, supplicibus Reginæ Anglorum literis eximeretur*] Omnibus libris editum est [*aut supplicibus, &c.*] Cum autem alterum membrum desit cui [*aut*] illud respondeat, nos Crafordii admonitu otiosam particulam delevimus. Ne quid tamen dissimulem, magis inclinat animus ut credam vocem aliquam Librarii incuria excidisse, sententiamque adeo hoc pacto constitui debere, *ne si longior mora interponeretur, evaderet, aut supplicibus Reginæ Anglorum literis eximeretur.*

2 *At hæc frustratio*] Prima Edimb. *Et hæc frustratio.*

quod nullo novo judicio ad hanc Archiepiscopi caussam audiendam opus esset, quippe quæ in publicis regni comitiis jam esset dijudicata. Itaque, cum cædis Regiæ & Proregis superioris manifesto teneretur, suspendio Sterlini vitam finivit.

XXXV. Hæc fere tum magna ex parte nova sunt prolata: nam, ad eum fere diem, major pars latuerat. Archiepiscopus Fani Andreæ, qui proxime diversabatur, libenter trucidandi Regis partes, sibi oblatas, & ob veteres inimicitias, & spem propinquam regni in suam familiam transferendi, suscepit. Sex igitur, aut octo, e facinorosissimis suorum electis, ac datis eis Regii hospitii clavibus, rem commendat. Illi, cum summo ingressi silentio, eum sopitum opprimunt, corpusque suffocati in proximum [1] extra muros hortum, per portulam (cujus ante memini) efferunt: ac tum demum, dato signo, flamma ædibus supposita est. Indicium autem ejus sceleris, per Joannem Hamiltonium, principem in facinore patrando, ita emanavit. Is enim non solum facti nefarii dies noctesque obversante conscientia, animi inquietudine vexabatur; sed corpus etiam, velut contagio animi infectum, cruciabatur, ac lenta paullatim tabe liquescebat. Circumspicienti igitur omnia remedia, venit in mentem, ut ludimagistro Pasletensi, viro minime malo, & adhuc in partibus Papisticis hærenti, totum rei ordinem, sociosque sceleris nominatim indicaret. Sacerdos etsi sedulo eum solaretur, divinæque misericordiæ admoneret, [2] tamen quia vis mali altius penetraverat, quam ut talibus piaculis ægritudo, quæ altius radices egerat, exstirpari posset, intra paucos dies, mœroris mole obrutus, decessit. Sacerdos rem non ita occulte texit, ut ad Regis amicos fama non permanaret. Illi, multis mensibus demum post cædem, Matthæo Comite Leviniæ rerum potiente, capto Britannoduno, & Episcopo Sterlinum ducto, sacerdotem eo pertrahendum curant. Is cum, quæ de cæde Regis antea dixerat, tum affirmaret, ab Hamiltonio rogatus, „Unde hæc rescisset? num ex confessione auriculari? id quoque cum ille affirmasset, tum Hamiltonius? „Non ignoras, opinor, quæ pœna revelantibus confessionum arcana sit constituta. Nec quicquam amplius ab eo ad id crimen est responsum. Post autem quindecim aut amplius menses, cum idem sacerdos, jam tertio inter missificandum deprehensus, atque ad supplicium, ex legis præscripto, duceretur, eadem omnia, quæ ante dixerat, & apertius & copiosius, publice recitavit: eaque adeo brevi fuerunt divulgata, ut Hamiltoniorum clientes, inter se jurgantes, cædem Regis alii aliis objectarent.

XXXVI. Interea rebelles per fratrem præfecti arcis Edimburgensis aliquid pecuniarum a Gallo corraserant: & Mortonius, e legatione Anglica reversus, conventu Nobiliorum Sterlini exhibito, summam legationis suæ retulit, in hanc maxime sententiam. „Cum ad decimum Calend. Mart. Londinum ve- „nis-

1 *Extra muros*] Dicta Edimb. editio [*erga muros*] aliæ [*extra.*]

2 *Tamen quia vis mali*] Principi editioni Edimb. abest [*quia,*] quam ob caussam Crafordio visum est lin. seq. legere *itaque intra paucos dies.* Sed nostra lectio ut facilior, ita venustior videtur.

1 Duè

„nissemus, a Regina ad septem e concilio electos sumus remissi. Ab eis, post „variam disputationem, [1]duo capita nobis proposita fuerunt: primum, ut „rerum a nobis gestarum, proxime superioribus temporibus, caussas, a nobis „allatas, tam evidentibus argumentis confirmaremus, ut eas plane fuisse justas „ipsa persuasum habeat, & aliis, rationem reposcentibus, honeste [2]respondere „posset. Id si minus possemus, tamen Reginam nihil prorsus omissuram, quod „ad incolumitatem nostram facere queat. His de rebus, commentarius a no„bis, fere in hanc sententiam, est exhibitus. CRIMINA, quibus initio Re„gis nostri mater se falso gravari querebatur, adeo dilucide fuerunt a Comite „Moraviæ, ejusdemque legationis sociis, explicata, ut nec Reginam Angliæ, „cæterosque ab ea ad earum rerum cognitionem adhibitos, Regiæ cædis au„ctor (quo ex fonte cætera mala promanarunt) latere posset. Ea autem repe„tere apud Reginam, cui non dubitamus abunde in hac parte jampridem esse „satisfactum, non est necesse: nec nos, qui inviti in eam arenam fuimus pro„tracti, nunc etiam libenter memoriam tantorum scelerum usurpabimus. At, „qui illa negare non possunt crudeliter & flagitiose perpetrata, [3]regni ejeratio„nem, & jus omne imperandi a matre in filium translatum, ut rem novam, „acerbam, & vi expressam, calumniantur. Primum, factum ipsum nec ani„madvertendi in Reges vetus majorum consuetudo novum videri sinit, nec „moderatio pœnæ invidiosum. Nam, tot Reges, a nostris majoribus morte, „vinculis, exilio, punitos, enumerare nihil est opus: externis autem exemplis „nostrorum factum confirmare, multo minus: cum tot, ex antiquis historia„rum monumentis, ultro sese offerant.

„XXXVII. Gens enim Scotorum, cum ab initio libera esset, Reges eo „jure sibi creavit, ut imperium populi suffragiis eis mandatum, si res posce„ret, eisdem suffragiis adimere possent. Ejus legis multa, ad nostram usque „ætatem, remanserunt vestigia. Nam & in circumjectis insulis,' & in pleris„que continentis locis, in quibus sermo priscus & instituta hæserunt, is mos in „Phylarchis creandis adhuc servatur. Hujus quoque juris expressam habent „imaginem, quæ in regno ineundo usurpantur cærimoniæ: ex quibus facile „apparet, regnum nihil aliud esse, quam mutuam inter populos & Reges sti„pulationem. Idem vero apertissime potest intelligi, ex inoffenso veteris juris „tenore, ex quo apud Scotos regnari cœptum est, ad nostram usque memo„riam servato, cum nemo, interea, hoc jus non modo abrogare, sed nec con„vellere, aut ulla in parte imminuere, tentarit: cum tot Reges, quos enu„merare longum esset, majores nostri regno exuerint, exilio damnarint, car„ceri-

1 *Duo capita nobis proposita fuerunt: primum*] Haud satis accurate a Buchanano factum videtur, quod, ex duobus hisce capitibus a Regina Angliæ propositis, primi duntaxat hoc in loco mentione facta, alterum, longo post intervallo, XX. 46. dubio interim ac suspenso hærente lectoris animo, memorandum relinquat.

2 *Respondere posset*] Forte legendum *possit*, ut cum [*habeat*] eodem versu tempore congruat.

3 *Regni ejerationem*] *Ejuro* & *ejuratio* usitatiora videntur quam *ejero* & *ejeratio*: ipse etiam Buchananus quam hic *ejerationem*, XX. 39, *ejurationem* appellat.

„ceribus coercuerint, supplicio denique affecerint: [1] nec unquam tamen de legis acerbitate minuenda mentio facta est. Nec immerito fortasse, cum ea non sit de illarum sanctionum genere, quæ mutationibus temporum sunt obnoxiæ, sed, in primo generis humani exortu, in mentes hominum incisæ, & mutuo prope gentium omnium consensu comprobatæ, &, una cum rerum natura, infragiles & sempiternæ perennent; ipsæque, nullius imperiis obnoxiæ, omnibus dominentur & imperent. Hanc, quæ, in omni actione, oculis & animis nostris sese offert, velimus, nolimus, in pectoribus nostris habitat, majores nostri secuti, semper adversus violentiam armati, impotentiam tyrannorum compresserunt. Sed nec Scotis hæc solis lex est propria, sed omnibus nationibus & populis bene institutis est communis.

XXXVIII. Ut autem civitates clarissimas, Athenas, Lacedæmona, Romam, [2] Venetos, silentio prætercam, quæ non, nisi cum libertate pariter, hanc legem sibi eripi sunt passæ: etiam illis temporibus, quibus res Romana sævissima tyrannide fuit oppressa, si quando forte vir bonus imperii nomine fuit honestatus, in magna sibi gloria ducendum ponebat, sicubi se populo inferiorem, & legum jussis obnoxium, fateretur. Nam, & præfecto urbis ensem Trajanus cum (de more) traderet, dixisse fertur, *Pro me, vel in me, prout merebor, utitor:* & Theodosius, pessimis temporibus optimus Imperator, testatum inter legum sanctiones relinquere voluit, *Vocem regnantis majestate dignam, imo majus imperio esse, Confiteri, se esse legibus inferiorem.* Sed nec gentibus barbaris, & a cultu & humanitate longissime remotis, hoc jus ignotum fuit. Plena est omnis vita, plenæ omnium nationum historiæ. Sed, ne obsoleta conquirere videar exempla, duo modo proferam, cum nostra memoria conjuncta. Nuper Christiernus Danus, ob intolerabilem sævitiam, cum tota stirpe regno est exactus, graviore certe pœna, quam ab ullo Regum nostrorum populus unquam exegit: nunquam enim parentum peccata in liberos propagavit. Sed ille, ut omni scelerum genere inquinatissimus, singulare merito supplicium luerit, quid Caroli Quinti Imperatoris mater? quid illa perpetua custodia dignum commisit? Mulier, ætate adhuc integra, mortuo marito juvene florentissimo, de secundis nuptiis cogitasse dicitur: neque sceleris ullius, sed legitimæ cujusdam (ut severiores loquuntur) intemperantiæ, ut publici mores habent, honestissimæ necessitudinis, jure divino & humano comprobatæ, insimulata. Si conferenda jam sit Reginæ nostræ cum Christierno Dano calamitas, (ut nihil amplius dicam) non levius illa peccavit, sed in eam moderatius est animadversum. Si cum [3] Joanna Austria, Caroli ma-

„tre,

1 *Nec unquam tamen*] Crafordius legendum existimat; *nunquam tamen*, quod quidem & rectius videtur.

2 *Venetos*] An forte *Venetias*. [Scio quomodo hoc excusari possit, & exempla ad Ovid. III, Amor. X. 20. & IV. Metam. 668 prolata ostendunt. mallem tamen hic *Venetias*, quia *Roma* &c. præcessit.]

3. *Joanna Austria*] *Austriaca* potius erat dicendum, aut rectius (quod vult Crafordius) *Arragonia*; Joanna enim filia erat & hæres Ferdinandi Catholici cognominati, Regis Arragonum. Buchananus autem *Austriam* eam aut *Austriacam* appellavit quod Philippo Austriaco Maximiliani

Du-

„tre, quid misella illa commisit, nisi quod voluptatem, legibus permissam, „& remedium ætati necessarium, quoad licebat, expetivit? Et tamen eam „pœnam innocens tulit, de qua gravissimorum scelerum convicta nunc con„queritur: & legitimi conjugis cædes, & illegitimum cum parricida publico „matrimonium, [1] eosdem nunc habet deprecatores, qui in Rege trucidando „sceleris pœnam innocentiæ irrogabant.

XXXIX. „Sed hic, neque, quid majorum exemplis debeant, cogitant, „neque legis illius æternæ sunt memores, quam [2] clarissimi proceres, a primis „usque regni incunabulis, secuti, violentiam tyrannorum compescuerunt. Et „nos, in præsentia, quid egimus aliud, quam quod, tot regnorum & libe„rarum nationum vestigiis insistentes, licentiam, supra omne legum imperium „sese efferentem, compressimus? Non ea quidem severitate, qua majores in „hoc genere sunt usi: neminem enim, qui in tali scelere fuisset deprehensus, „pœnas legum illi effugere voluerunt. Eos si nos imitati fuissemus, non so„lum a periculi metu abessemus, sed etiam calumniarum fugissemus molestias. „Idque ex adversariorum postulatione potest intelligi. Quoties nos apud vi„cinos Reges criminati sunt? quas gentes adversus nos non concitant? „quid tandem ista importunitate flagitant? Ut videlicet, æquitate juris o„mnis controversia tollatur. Nos istam conditionem nunquam recusavimus: „nunquam illi toties oblatam recipere voluerunt. Quid igitur postulant? ut „tyrannos, gravissimi sceleris manifestos, spoliis civium pastos, Regum „sanguine oblitos, in bonorum supplicia inhiantes, auctoritate publica ar„memus? & parricidii perpetrati compertos, cogitati gravissimis suspicio„nibus infames, indicta caussa, nostris capitibus imponamus? Et tamen „hic eorum petitioni improbæ largius indulsimus, quam aut mos patrius, „aut legum severitas, aut juris æqui moderatio pateretur. Nulla pene „res ab historiæ nostræ scriptoribus aut frequentius est celebrata, aut dili„gentius pertractata, quam in malos Reges animadversio. Inter tot „tamen male gesti imperii reos, quis unquam tantam iratorum civium in pœ„na irroganda sensit lenitatem, quanta in Regis nostri matre, in atrocissimo „facinore deprehensa, punienda sumus usi? Cui unquam, sceleris convicto, „potestas est data, filium, aut propinquum, suum in locum substituendi? „[3] Cui aliquando libertas illa permissa est, ut, quos vellet, proxime regna„turo Curatores apponeret? XL.

1 *Eosdem nunc habet deprecatores*] Hispanos *scil.* qui Joannam custodiæ incluserant, Mariam vero restituendam maximopere contendebant. Sed (quod Buchanano vel Mortonio tacere visum est) longe dispar hic rerum facies, ac utriusque Reginæ animorum habitus & conditio. Mariam enim Scotam non solum rationis usu pollentem, sed exquisitissimo judicio indoleque vere Regia præditam fere omnes fatentur; Joanna vero Hispana consentiente omnium ejus gentis scriptorum testimonio, insana ac mente alienata fuisse perhibetur, ac proinde inepta prorsus quæ regnum administraret.

Ducis Austriæ ac Germanorum Imperatoris filio nupsisset.

2 *Clarissimi proceres, a primis usque regni incunabulis*] Ita, Crafordio admonente, exhibuimus, expuncto [*qui*] quod inepte omnibus libris post [*proceres*] irrepsit.

3 *Cui aliquando libertas illa permissa est, ut quos vellet, proxime regnaturo Curato-* res

XL. „In ipsa vero ejuratione regni, quid est, quod quispiam vel „paullo durius factum queratur? Mulier adolescens, oneri imposito impar, „rerum perturbatarum procellis agitata, per literas petit: ut proceres non minus molesta quam honorifica regni administratione eam liberent; impetratum est: ut ab ea in filium jus transferant; ita, ut voluit, est factum: ut „Curatores nominaret, qui rerum summæ præessent, dum filius adolesceret, „id quoque ei datum est. Et quo plus auctoritatis res haberet, ad Ordines in „conventu publico de ea relatum est: [1] a quibus recte & ordine cuncta fuisse „acta judicatum est, & decreto publico id confirmatum est, quo nullum ne„que sanctius nec firmius nobis est vinculum. At quicquid in custodia est a„ctum, non ut sponte gestum, sed timore mortis expressum, velut alia mul„ta, ad quæ metus caussa homines coguntur, pro infectis haberi solent ac de„bent. Ista quidem timoris excusatio, ut non sine caussa interdum a judici„bus solet accipi, ita non semper justam ad res judicatas rescindendas caus„sam affert. Nam cum sui emolumenti caussa, injecto timore, plus actor a „reo extorquet, quam per æquitatem legum assequi posset; merito aut vi „coactis, aut formidine impulsis, hæc remedia optimo jure sunt provisa. Con„tra vero, si animus, male sibi conscius, ex justæ pœnæ exspectatione me„tum confinxit, aut si vitandi justi supplicii caussa in conditiones aliquas con„sensit, nullam satis justam caussam ad rescindendas res transactas is timor af„fert: alioqui, quo quis esset sceleratior, eo facilior ei in aliquem legum „portum foret receptus; & quæ remedia sublevandis innoxiis sunt excogitata, „ad impios pœnis eximendos transferrentur: illæque ipsæ vindices injuriarum „leges, bonis, improbitate malorum vexatis, non præbebunt asylum, sed „malis, justum supplicium timentibus, injustum perfugium. Iste autem me„tus, qualiscunque fuerit, qua tandem in re conditionem Reginæ fecit dete„riorem? Regii enim fastigii titulus, & regni administrandi potestas, jam„pridem ei universi populi judicio erat adempta, & jam in ordinem redactæ „vita restabat precaria, eaque ipsa non criminum innocentia, sed populi mi„sericordia, fruebatur.

XLI. „Quid igitur, cum regno cessit, per timorem amisit? Imperio jam„dudum exuta, inane nomen imperii abjecit: & quod ab invita jure extorque„ri poterat, sponte remisit: & reliqui temporis vitam, & infamiæ turpitu„dinem, &, ipsa morte miseriorem, perpetuum imminentis fati timorem, „vani nominis umbra redemit. Itaque miror hic neminem, seu Reginæ pa„tronorum, seu Legatorum, prævaricationem videre. Nam qui petunt, ut, „quæ

res apponeret?] Ita legendum sententia per se ipsa ostendit; non, quod libros fere omnes occupavit, *promissa, vellent & apponerent.*

1 *A quibus recte & ordine cuncta fuisse acta*] Sic omnino legendum trita ac solenni Romanis formula Liv. lib. 30. *Scipionem recte atque ordine videri fecisse.* Id. lib. 45. *Responsum ab Senatu est, Antiochum recte atque ordine fecisse, quod legatus paruisset.* Cicer. Philip. V. de Bruto agens, *Id eum recte & ordine exque reipub. fecisse.* Omnibus tamen libris, præter unum Francof. [*recta*] hic exhibetur.

1 *Ut*

„quæ a Regina in custodia sunt gesta, rursus infecta fiant, hoc videlicet po„stulant, ut in locum, unde se metu dejectam queritur, restituatur. Quis „vero locus erat is, in quem tantopere flagitat restitui? (nam ante jampridem „erat a regno gubernando remota, &, omni publica administratione jam adem„ta, legum pœnis relicta.) Nempe boni isti patroni, eam restitui volunt, „ut de crimine, non minus manifesto, quam fœdo & detestabili, caussam „dicat; aut verius, caussa jam cognita, justas pœnas luat: & quæ nunc in „misericordia propinquorum aliquo laxamento fruitur, &, in re atrocissima, „non pessima conditione utitur, in medias judiciorum procellas iterum conji„ciatur, nulla meliore spe incolumitatis, quam quæ ex tot priorum Regum, „qui se judicum sententiis permiserunt, condemnatione redundet. Quod au„tem, ad sollicitandos simpliciorum animos, seditiose jactatur ab adversariis, „tyrannis puniendis bonorum Regum majestatem imminui, & auctoritatem „propemodum vilescere, id quale sit videamus. Nam contra reputando, ni„hil honorificentius societatibus & cœtibus bonorum esse potest, quam si „malorum contagio liberentur. Quis senatum Romanum, supplicio Lentuli, „Cethegi, aut Catilinæ, pollutum existimavit? Valerius Asiaticus, tumul„tuantibus ob cædem Caligulæ militibus, & subinde flagitantibus, quis tam „audacis facinoris esset auctor, e loco sublimiore & conspicuo proclamavit, „*Utinam istud vere assumere possem*. Tanta fuit in unius hominis privati libera „voce majestas, ut tota vecors illa multitudo, statim dissipata, conquieve„rit.

XLII. „L. Junius Brutus, cum conjurationem de recipiendis in urbem ty„rannis restinxit, non existimavit familiam cæde nefaria pollutam, sed san„guine suorum liberorum e Nobilitate Romana maculam elutam. Christier„ni Dani carcer ecquid detraxit de laudibus Christiani proximi Regis? Ecquid „obstitit, ne optimus omnium suæ memoriæ Regum haberetur? Præstans „enim & virtuti suæ innixus animus, neque aliena gloria crescit, neque de„crescit infamia. Sed his omissis, ut ad criminis defensionem revertamur, „Reginæ petitioni abunde satisfactum arbitramur, quæ a nobis poposcit, ut „caussam nostram tam evidentibus argumentis confirmaremus, ut ipsa sibi „persuadere posset, eam esse justissimam, & aliis, rationem reposcentibus, „honeste respondere. Quod enim ad cædem attinet, adeo dilucide ejus au„ctor, & ratio, & caussæ, fuerunt a Comite Moravio sociisque ejusdem le„gationis explicatæ, [1] ut Reginam Angliæ, cæterosque ab ea ad illarum re„rum cognitionem adhibitos, nihil eorum exactissima judicia latere potuerit.

„Quæ

[1] *Ut Reginam Angliæ, cæterosque ab ea ad illarum rerum cognitionem adhibitos, nihil eorum exactissima judicia latere potuerit*] Anacoluthon hic a Buchanano ejusve librario admissum videtur; neque enim facile inducar ut credam, Buchananum, per durissimam, ac nullo quod sciam exemplo suffultam, appositionem, Reginam Angliæ, proceresque ad illarum rerum cognitionem adhibitos *exactissima judicia* appellare voluisse. Aut igitur legendum videtur *Reginæ Angliæ, cæterorumque ab ea a. i. r. c, adhibitorum exactissima judicia nihil eorum latere potuerit*, aut hæ voces [*exactissima judicia*] omnino delendæ.

„Quæ vero, post id facinus, in crimen vocantur, ostendimus, cum lege
„divina, cum lege naturæ, quæ & ipsa quodammodo divina est; cum legi-
„bus patriis & institutis, consentire, neque ab aliarum gentium, apud quas
„jus fasque & magistratuum imperia valuere, moribus esse aliena: nostram-
„que caussam cum probent omnes divinarum humanarumque interpretes le-
„gum, tot seculorum exempla, tot populorum judicia, & tyrannorum sup-
„plicia; non videmus, quid in nostra caussa tam sit novum, (ne dicam ini-
„quum) quod Reginam remoretur, quo minus & ipsa nostræ caussæ subscribat,
„& aliis persuadere possit, nihil hic esse, cur nos a bonorum, aut civium,
„aut Christianorum, officio discessisse debeant existimare.

„XLIII. Hæc eorum, quæ pro caussa tum dicenda viderentur, summa,
„literis comprehensa, pridie Cal. Mart. perlecta, coram viris summa virtute
„& doctrina, quos Regina eis de rebus conferre sermonem jusserat; descri-
„ptamque, ad eam deferendam, dedimus: ac postridie, qui fuit dies Cal.
„Martii, mane iterum in aulam convenimus, ut, si fieri posset, certiores fie-
„remus, non modo quid de nostro responso, sed de summa totius caussæ, sen-
„tiret. Sed, quia Regina eo die profectura erat ad villam suam, ad tria mil-
„lia infra Londinum, cui villæ Vico Viridi nomen est, non fuit nobis ejus
„tum conveniendi potestas. Igitur, quod proximum fuit, cum concilii pri-
„moribus, qui nobis audiendis ab initio dati erant, collocuti, ex eis intelle-
„ximus, eam (etsi illa ipsa ex urbe migratio, aliæque curæ, non multum va-
„cui temporis ei concessissent) tamen nostrum legisse commentarium: verum
„nondum sibi plane esse persuasum, nostram caussam tam fuisse justam, ut si-
„ne ullo animi scrupulo eam probare posset. Quapropter hortabatur, ut ad
„secundum, ab initio nobis propositum, rediremus, aliquamque rationem
„dispiceremus, qua hæc discordia conditionibus honestis consopiretur. Nos
„ex adverso respondimus; Nos quidem domo non esse missos cum liberis man-
„datis, sed certis finibus circumscriptam habere potestatem: neque liberum
„nobis esse, consultare de ulla omnino re, quæ ad imminuendum Regis nostri
„imperium pertineret: nec, si etiam oblata fuisset a nostris ea potestas, eam fuis-
„se accepturos, aut permissa usuros.

„XLIV. Rebus in hoc statu tum relictis, cum Regina in sua villa, nos
„Londini diversaremur, misimus e nostris, qui ex ea scirent, nunquid esset
„præterea, de quo nobiscum agendum existimaret: aut, si nihil esset, ut cu-
„rarent veniam discedendi nobis impetrandam, ut domi reip. pro virili consu-
„lere, & privatam non negligere, ac, si qua in re liceret, majestati ejus gra-
„tificari possimus; studium certe nostrum ei probare conemur, cujus declaran-
„di major erit domi nobis potestas, quam in alieno solo degentibus. Hac no-
„stra flagitatione id saltem perfecimus, ut juberemur quinto die mensis
„Martii nos in aula sistere. Ibi, cum ad Reginam essemus perducti, ea no-
„stram in tuenda opinione suscepta obstinationem graviter increpuit, quod
„disceptationem, aut potius consultationem, de re ad nostram securitatem
„spectante, tam pertinaciter defugeremus. Adjecit præterea prolixam suæ
„voluntatis declarationem, adversus Regem, cæterosque, qui ejus cau-
„sam

„ſam ſuſceperant tuendam. Nos, cum æquitatem noſtræ cauſſæ ſatis luculenter a nobis explicatam contenderemus, illa ex adverſo reſpondit, Suo „nondum animo ſatisfactum exemplis & argumentis a nobis prolatis. Nec ſe „diſputationum earum plane rudem eſſe, ut quæ ſuperioris temporis partem „ſtudio legum impertiiſſet. Quod ſi eſt ita vobis prorſus decretum, inquit, „nihil præterea comminiſci ad Regis ac veſtram ſalutem conſervandam, vel„lim tamen adhuc ſermonem conſeratis cum concilii mei primoribus, qui vo„biſcum ſuperioribus diebus iiſdem de rebus diſſeruerunt. Reſpondemus, Nos „nequaquam noſtris opinionibus eſſe ita pertinaciter addictos, ut non libenter „ex ipſa conſiliariiſque ejus quamlibet rei expediendæ rationem audiremus, „modo id caveatur, ne præſens regni ſtatus mutaretur, aut aliqua de Regis „imperio fiat imminutio. Ea de re nullam nos conſultationem aut velle aut „poſſe attingere.

XLV. „Poſtridie, ad villam Regiam (uti cum Regina convenerat) deſcen„dimus, initoque cum conſiliariis colloquio, cum multa ab eis in medium „eſſent propoſita, quæ ad dirimendam controverſiam, quæ erat de titulo „regni, inter matrem & filium facerent, nos, quia & non paucæ erant, „nec de rebus parvi momenti rationes utrinque jactabantur, rogavimus, ut „eas ſcripto nobis exhiberent, ut ſpatium de tantis rebus cogitandi nobis dare„tur. Nec illi, conſulta prius Regina, moram fecerunt. Cunctis igitur „per ordinem excuſſis, res viſæ ſunt tam arduæ, tamque ad Regiam maje„ſtatem imminuendam pertinentes, extraque fines legationi ſuæ præſcriptos „poſitæ, ut eas nec vellent, nec auderent, nec poſſent, attingere. Poſtri„die, Robertus Pitcarnius in aulam cum reſponſo remiſſus eſt. Id erat; rem „ad univerſorum civium cognitionem pertinere, nec tam paucorum hominum „diſceptationi committendam. [1] Idem quoque ad eos noſtrum reſponſum, „ſcriptum petentibus, poſtridie illius diei, hoc eſt, menſis Martii nono die, „ad aulam retulit: ac magnopere petiit a Regina, ut, peractis quorum cauſ„ſa venerant, Legatis domum abeundi veniam daret. Poſt decimum demum „diem, Reginæ conveniendæ nobis copia facta eſt. Delecti a concilio, qui„buſcum, a noſtro adventu uſque, nobis inſtitutus fuerat ſermo, vehemen„ter inſtabant, ut adhuc, una ſecum, conditiones non incommodas rei com„ponendæ comminiſceremur: multiſque verbis oſtenderunt, ſi ad domeſti„cam ſeditionem externum etiam accederet bellum, duplicatum laborem, du„pli-

1 *Idem quoque ad eos noſtrum reſponſum, ſcriptum petentibus, p. i. d. h. e. m. M. n. d. ad aulam retulit:*] Ita conſtanter omnes libri, quamvis recepta optimis auctoribus loquendi conſuetudo [*petentes*] requirat. At forte hic noſter imitari voluerit Juſtinum, quem caſu ſexto participii ita uſum, & caſum ſextum pronominis ſubaudiendum reliquiſſe animadvertit doctiſſimus Joan. Voſſius, veluti lib. 2. cap. 3. *Uxorum flagitatione revocantur, per legatos denuntiantibus, ni redeant, ſobolem ſe ex finitimis quæſituras.* Et lib. 30. cap. 3. *Nullius magis arma metuebant, reputantibus quantum motum Pyrrhus parva manu Macedonum in Italia feciſſet.* Et lib. 18. cap. 1. *Additis Samnitium & Lucanorum precibus, & ipſis auxilio adverſus Romanos indigentibus.*

„ plicata pericula, rerumque omnium difficultatem, fore: præsertim cum no-„ stris viribus nos explicare non possemus. Nobis vero in ratione instituta „ perseverantibus, nec ullam pacificandi formulam accepturis, qua Regis po-„ testas arctaretur, ille finitus est dies.

XLVI. „Proximo die, qui fuit vicesimus Martii, in aulam fuimus revo-„ cati. Ibi Regina ad se jussos accedere, in hanc fere sententiam alloquitur: Se, „ cum suis, nostra responsa expendisse, satisque perspicue intelligere, nemi-„ nem, præter summum Scotorum concilium, qui ex conventu Ordinum con-„ stat, posse ad ea, quæ postulabantur, certi quicquam respondere. Itaque, „ se rationem iniisse, qua rem integram, honesto colore prætento, relinque-„ ret. Sibi renunciatum esse, comitia omnium Ordinum brevi in Scotia fu-„ tura. Eo (quod bene vertat) proficisceremur. Ibi operam daremus, ut ex „ utraque factione, pari utrinque numero, certi homines deligerentur, qui „ caussas controversiarum diligenter expenderent. Se quoque eo Legatos mis-„ suram, qui una cum eis paci reconciliandæ operam darent. Se autem pete-„ re, ut interea induciæ renoventur, dum res ad finem aliquem deduceretur. „ Hæc etiam se velle cum Legatis Reginæ Scotorum conferre, eosque, si „ possent, in suam sententiam adducere. Illi autem, re audita, si excusant: „ nihil enim se, Principe sua inconsulta, in ullam partem statuere posse. Se „ quidem, ut rescifcant quid ad eam rem sententiæ habeat, ad eam scripturos. „ Nos vero redeundi ad nostros promissum commeatum flagitabamus. Verum „ interea jubemur brevem admodum temporis moram æquo animo ferre, dum „ a Regis nostri matre, ad Episcopum Rossiensem, cæterosque ejusdem Re-„ ginæ Legatos, responsum rediret. Post id, de reditu statim impetratu-„ ros.

XLVII. Interea nihil ad festinationem nostram profuit, quod identidem „ objiceremus, nihil nobis cum Rossiensi Episcopo rei esse: [1] neque is lega-„ tioni nostræ propositus esset finis. Nos quidem, cur veneramus, perfecis-„ se: mirari vero, cur Episcopus Rossiensis nostrum reditum, peracta lega-„ tione, remorari debeat: præsertim, per nostram absentiam, tot novarum „ rerum obortis tumultibus, idque non modico partium Regis incommodo. „ Sed nec hac prope importuna nostra flagitatione quicquam promovimus: res „ enim de die in diem prolata est, ad pridie Cal. April. quo die Regina Lon-„ dinum rediit. Sed quæ, in conventu publico inchoata, tractabantur, per „ triduum fere proximum ita Reginam tenuerunt, ut ad externa disceptanda nul-„ lum ei otium relinqueretur. Quarto demum Aprilis die, nobis arcessitis, „ moram injectam excusat. Ostendit, matrem Regis nostri præsidentem suo-„ rum audaciam graviter per literas increpuisse, quod suam ad caussam hac ra-„ tione tractandam descendissent. Itaque, inquit Angla, cum a via concor-„ diæ a me proposita [2] tam vehementer abhorreat, non ero diutius vobis in „ mo-

1 *Neque is legationi nostræ*] Potius dicendum videtur, *neque eum legationi nostræ propositum esse finem.*

2 *Tam vehementer abhorreat*] Ita legendum monstrat contextus, in primis proximo statim versu [*velit*]: omnibus autem libris [*abhorrerent*] est scriptum, quod Crafordius in [*abhorreant*] mutandum jubet,

„mora. Quod si forte pœnitentia (quod spes est) posterius ducta, in hanc „viam redire velit, vos non dubito in officio futuros. Ita tandem benigne & „humaniter dimissi, octavo die Aprilis iter in patriam sumus ingressi.

XLVIII. Hæc cum Sterlini in conventu procerum recitata fuissent, magnoque omnium consensu diligentia fidesque Legatorum approbata, reliquas cogitationes in Cal. Majas intendunt, in quem diem comitia erant indicta. Interim, utrique se diligenter parant; alteri ad ea habenda, alteri ad impedienda. Hæc fere palam prudentiores existimabant, Anglam nulla ratione velle Scotam dimittere: quippe quæ videret, quantum ex ea re periculum universæ rei Britannicæ immineret. Injecta interim mentio erat, de Rege Scoto pro matre petendo obside, magis spe concordiæ impediendæ, quam restituendæ. Scotos enim nequaquam consensuros certo sciebat. Verum aderant in concilio ejus plerique homines potentes, qui occulte Norfolcianæ factioni studebant. Hi & Scotam restitui volebant, & factionem ei adversam temporis diuturnitate frangi & debilitari, [1] ut necessitate ab ea exprimeretur, quod a volentibus impetraturi non videbantur. Nec dubitabant eo rem venturam, cum rebelles pecunia bellicoque apparatu a Gallo juvarentur; Regi contra in unam Angliæ Reginam essent intenti, quæ benigne, ab initio, eis intellecto Reginæ Scotæ scelere, pollicita erat, regnum Regemque eorum sibi curæ fore. Sed nec Gallus sua consilia satis expedire poterat: Reginam enim restitui volebat, Regem Anglis dedi nolebat. Cum autem non ignoraret, quam valida esset Norfolciana factio, quæ res novas moliebatur, non desperabat fore, ut Regina Scota e custodia vel clam elaberetur, [2] vel per vim educeretur. Hic fere tum rerum status in Britannia erat.

XLIX. Mortonius, cum in conventu Sterlini suæ legationis acta proceribus probasset, domum reversus, quæ quatuor millia ab Edimburgo aberat, cohortem peditum centenariam cum paucis equitibus habebat, ut & se, si quid oppidani attentarent, ea manu tueretur, & eorum excursiones prohiberet, dum majores copiæ cogerentur. Interim Reginæ factio, quæ oppidum tenebat, milites conscribit, loca idonea præsidiis occupat, atque in id unum omnia consilia confert, ut, excluso Prorege, comitia, quæ Edimburgum erant indicta, impediret. Ad hæc Mortonius, uti a Prorege fuerat mandatum, viginti equites, & e centuria peditum, quam commeatibus infrequentem secum habebat, circiter septuaginta Letham misit, qui edicto publice denunciarent, (nam Edimburgum jam præsidio tenebatur;) „Ne quis, terra „marive, rebelles commeatibus, armis, aliove quovis bellico apparatu, sub„levaret: qui contra fecissent, eisdem quibus rebelles pœnis essent obnoxii. Hi

bet, nisi forte typographi vitium est, pro [*abhorreat.*]

1 *Ut necessitate ab ea exprimeretur, quod a volentibus impetraturi non videbantur*] Aut priore loco [*eis*,] aut posteriore [*volente*] legendum potius videtur. Utrumque enim ad *factionem Scotæ adversam* refertur, non vero *Angliæ Reginam*, quod Anglicus interpres existimavit.

2 *Vel per vim educeretur*] Ita recte restituit Crafordius, pro quo libris omnibus [*per unum*] inepte est scriptum.

Hi, quia urbanis se copiis impares sciebant, pedites longiore via, quæ monte (quem Arcturi Sedem vulgus appellat) ab urbis conspectu tegitur, equites, prope muros, urbis portas (nemine hostium se commovente) transierunt. Peractis autem cur Letham venerant, non eadem revertentibus fortuna fuit. Pedites enim cum recusarent qua venerant redire, & ut sui & hostium periculum facerent, prope urbis portas, invitis equitibus, una tamen cum eis subjecti mœnibus, transibant, cum repente duabus portis in eos facta est eruptio. Initio concursum est satis acriter. Oppidani tandem [1] tumultuosi in urbem rejecti, levi quidem cum jactura, sed tamen, ut facile appareret, inferiores virtute eos esse, etsi numero superarent.

L. Contra Prorex, cum nihil haberet ad oppidum oppugnandum parati, nec, instantibus comitiis, ob temporis angustiam, machinæ eo conduci possent, a vi abstinendum ratus, comitia tum extra portam habere statuit: nam oppidum cum in longitudinem exporrectum esset, qui muris id primi circumdederunt, magnam ejus partem extra pomœria excluserant, ita tamen ut ejus partis habitatoribus civitatis jus integrum servaretur. Illic igitur habita sunt comitia, jurisperitis interpretantibus, „ Nihil referre, in qua urbis „ parte haberentur. In hoc conventu, cum perduelles essent denunciati principes fere eorum, qui arcem tenebant, ac hi potissimum, qui ob conscientiam cædis Regis ac Proregis judicia fugiebant; rebelles, Ordinum decreto (cujus judicii summa est auctoritas) damnati, ne vulgus, quod fere a Nobilitatis nutu pendet, ab eis alienaretur, & ipsi, ex ea copia quæ apud eos erat, comitia coëgerunt. Pauci ab eis stabant, quibus jus suffragii erat, e quibus alii in comitium non venerunt, alii affuerunt quidem, sed tamen spectatores, omnibusque officiis forensibus abstinuerunt. Ita, cum nec justus eis suffragatorum esset numerus, nec hi tempore legitimo aut more majorum convocati, ut tamen speciem aliquam legitimæ multitudinis haberent, duo Episcopi, aliique nonnulli absentes, (quod nunquam antea fando auditum erat) suffragia sua in ancipitem comitiorum eventum scripta miserunt.

LI. Toto hoc tempore, cum arx assidue in procerum conventum majoribus machinis jacularetur, ac sæpe globi ferrei in mediam turbam caderent, neminem tamen aut occiderunt aut vulnerarunt. Damnati in utroque conventu pauci: & utrique comitia in mensem Augustum indixerunt, alteri Sterlinum, alteri Edimburgum. Soluto conventu, ac neutris alteros lacessentibus, velut in inducias consensum esset, major pars mercenariorum, qui cum Mortonio erant, domos sunt dilapsi. Qui oppidum tenebant, non ignari, quanta esset circa Mortonium infrequentia, simul ignominiæ superioris delendæ cupidi, ducentos viginti pedites sclopetarios, equites centum emisere. Hi duas machinas æneas campestres secum avexerunt, eo consilio, ut vel oppidulum Dalkethum, ubi tum Mortonius erat, incenderent; vel, si id non succederet, metu hostem intra oppidum continerent, atque, ea velut timoris confessione expressa, vulgo se ostentarent. Hi cum in colle adverso sese instructos ostendis-

[1] *Tumultuosi in urbem rejecti*] An potius *tumultuose*?

2 Qui

dissent, subito Dalkethi, ad arma, conclamatum est. Mortoniani statim, ducenti pedites, & circiter sexaginta equites, per adversum collem subeuntes, in planitiem demum invecti, contra ad pugnam parati steterunt. Procurrentibus deinde utrinque jaculatoribus, levi certamine conserto, rebelles, qui omnia apud hostem se imparata deprehensuros crediderant, spe sua decepti, retro, quantum integris ordinibus poterant, abeuntes, urbem repetebant. Interea, aliis urgentibus, aliis se recipere cupientibus, ad Cragmillarium, arcem medio fere itinere sitam, perventum est. Ibi pauci pedites Mortoniani, qui ab adversa parte arcem occulte transierant, ex insidiis consurgentes, in angustiis viæ subjectæ aciem hostium aggressi, ordinibus solutis, eam in fugam averterunt. Qui præsidium in arce Edimburgensi agitabant, e superiore loco cernentes fugam se versus tendere, subsidio miserunt octodecim equites, & triginta pedites, quibus freti hostes, equites Regios (qui dimidio pauciores erant) rebellium impetum non sustinentes, non minus trepide, quam paullo ante fecuti erant, fuga retro impulerunt. Peditum utrinque operam prope inutilem imber repente cœlo effusus fecit. In fuga ex Mortonianis cæsi pauci, plures vulnerati, capti circiter viginti sex. Cæsorum numerus e rebellibus major, captorum minor fuit. Sed fortuita res utriusque partis detrimenta prope æquavit. Nam qui Edimburgo venerant, doliolum sulfurei pulveris secum advexerant: inde milites festinantes dum inconsultius depromunt, igne temere injecto, tanta vis flammæ repente erupit, ut equus, qui vasculum vehebat, & peditum præfectus Jacobus Malvillius, complures que militum, ejus afflatu fuerint ambusti, ac major pars eorum intra paucos dies perierit.

LII. Dum hæc, re in neutram partem inclinata, circa Edimburgum geruntur, cohors una Scotorum, [1] qui superioribus annis in Dania mercede militaverant, cuique præerat Michael Vemius adolescens nobilis, summa virtute & doctrina, domum reversa, operam suam Regi, oppidanis frustra contendentibus ut eam ad se pertraherent, obtulit. Hi brevi ad suos invisendos spatio impetrato, dum ad diem dictum conveniunt, certiores fiunt, a rebellibus naves ad se intercipiendos instrui. Harum insidiarum gnarus Mortonius, ipse, pro præsente copia manu armata, nemine conscio quo duceret, adeo festinanter Letham venit, ut eos conscendentes pene oppresserit: sedecim e moratoribus in ripa, dum scaphas tardius solvunt, capti. In posterum diem, quoniam citius per æstum Oceani non poterant, naves paratæ, quæ reliquas persequerentur, aut redeuntes interciperent. Prorex quoque ea nocte certior factus, & ipse, postridie summo mane, cum tumultuariis copiis, a sinistro Forthæ littore festinavit, ut rebelles, egressos in terram, invaderet. Sed militum Cimbricorum properatio hos omnes conatus fecit irritos. Major enim pars, majorem nacta navem, incolumis transmisit: cæteri, qui minusculam conscenderant, procul a Letha deprehensi, circiter viginti sex, ad arcem sunt deducti.

LIII.

1 *Qui superioribus annis i. D. militaverant, cuique præerat*] Rarum Syntheseos genus, quo a plurali ad singularem numerum revertitur. [Sed *militaverant* refertur ad *Scotorum*, cui ad *cohortem*.]

LIII. His ita confectis, Prorex Sterlinum revertitur. Mortonius, labore & vigiliis, præterea coli dolore afflictus, Lethæ lecto affixus tenebatur. Drurius Anglus, qui per tot dies de induciis inter factiones egerat, nihil transfigere poterat, quod Prorex nulla alia ratione consensurus esset, nisi, quæ per priores inducias loca erant occupata, restituerentur. Cum discessurus esset Anglus, rebelles, velut per ostentationem officii, quicquid habebant virium, cum eo produxerunt, rati decumbente Mortonio, vel timoris confessionem se ab hostibus, numero inferioribus, expressuros: vel, si cum copiis ejus sine duce congrederentur, aliquid in summam rei profecturos. Mortonius, per stationem equitum certior factus, e lecto statim consurgit, & arma capit, suosque omnes in propinquum colliculum producit, atque instructos tenet, quadringentos fere ab hoste passus. Drurius Anglus inter acies cursitabat, ac utrosque invicem rogabat; „Ut domos redirent, neu spem rerum componendarum nimis „calidis consiliis infringerent. Cum de receptu consentirent, & id modo controversum inter eos esset, utri prius signa converterent, hanc quoque litem Drurius tollere conatus, ab utrisque petiit, „Ut, cum ipse stans in medio inter duas „acies signum dedisset, utrique eodem momento se reciperent. Mortonius non repugnabat: rebelles contra minabantur; „Se, nisi sponte discederet, eum „cum ignominia pulsuros. [1] Ac jam vix contineri poterant, quo minus aciem promoverent.

LIV. Hoc responso recepto, Mortonius, se Drurio ac Anglis, quos eo tempore nolebat offendere, ac suæ moderationis testes libenter habere vellet, satisfecisse ratus, repente in hostem duxit. Equites primi, impetu facto, statim cornua nudant: pedites, attentato tantum certamine, & ipsi terga dederunt. Ibi, cum porta vici proximi effuse fugientes capere non posset, complures in angustiis occisi, multi proculcati, multi etiam capti, nemine resistente, præter peditum partem, qui, in cœmeterio proximo, confisi loco, se in ordines receperunt, ac iterum ad primum hostium impetum fugerunt. Fuga adeo effusa in urbem fuit, ut relicta porta omnes in arcem contenderent: ac nisi hostis sequens in prædam intentus fuisset, oppidum neglectum capi potuisset. Ex rebellibus supra quinquaginta occisi, circiter centum quinquaginta capti. In his Alexander Humius, leviter saucius, equo labente oppressus: Galvinus Hamiltonius cæsus. Jacobus Culenus, Huntilæi propinquus, peditum ductor, ex armario paupercula mulieris, ubi latebram quæsierat, extractus, Letham perducitur. Eo conspecto, tantus vulgi clamor exortus est, ut, nisi ejus morte, homines sibi satisfieri non passuri viderentur. Is enim, superioribus bellis civilibus, avare & crudeliter latrocinium exercuerat; in Galliis infamem militiam egerat, Regibus Danorum & Suecorum armis contendentibus, cum ab utroque pecuniam ad militem conducendum accepisset, utrique operam pollicitus, neutri præstitit, multa facinora fœda patraverat,

1 *Ac jam vix contineri poterant*] Contrario prorsus modo rem narrat Dav. Crafordius pag. 215. qui Mortonium Reginenses, jam conversos, ut se domum reciperent, necopinantes a tergo invasisse tradit.

1 [Ex-

rat, tandem (ut dixi) captus, maximo cum plausu ad supplicium est ductus.

LV. Post paucorum dierum quietem, oppidani, refectis viribus, sese in armis ostentarunt: quotidie fere ex eo levia certamina conserebantur, varia plerumque fortuna. Pro Regiis erat virtus militum, pro rebellibus locus ad insidias commodus, & arx imminens ad speculandum, unde omnes exitus hostium conspici poterant. Nec fere se committebant certamini, [1]extra quam ex arce tormentis globi ferrei adigi possent. Lethæ Prorex se continebat, in omnes eorum egressus intentus, & commeatus maritimos intercipiebat, terrestres omnino excludere non poterat, propter urbis vastitatem, & vicinorum locorum asperitatem, quorum circuitione plerumque momenta rerum gerendarum amittebantur.

LVI. Dum hæc circa urbem geruntur, navis Gallica, quæ nitrum, globos ferreos, tormenta ænea minuscula, & nonnihil pecuniæ ad obsessos ferebat, capta est: pecunia in stipendium militum erogata est: globi, nitrum, ac pars tormentorum, dum nullo prope comitatu Sterlinum adverso flumine comportantur, rebelles, re cognita, naviculis in eum usum alio in portu comparatis, ad prædam convolant: capta, cum exportare in arcem nequirent, in flumen demergunt. Alia, eisdem fere diebus, capta est navicula, aliarum quidem rerum inanis, præter literas, & magnifica Regis Galliarum promissa, spemque propinqui auxilii. Toto enim superiore biennio, quo bellum per occasiones in Scotia gerebatur, Angliæ Regina Regiæ partis, Galliarum Rex & Angli Papani rebellium animos exigua pecunia, sed magnis pollicitationibus, sustentabant: nec tam studere videbantur Reges, ut sui vincerent, quam ne vincerentur. In id enim necessitatis uterque suos adigi volebant; Angla, ut Scoti, tædio rerum suarum, in Angliam Regem non inviti mitterent, atque ita toti ab ipsa pendere viderentur; Gallus, ut rebelles Britannodunum & Edimburgum ipsi dederent, iisque præsidiis, capiti semper ab utroque mari imminentibus, Scotos, vel invitos, haberet obnoxios. Sed Reginæ libertate, desperata, & amisso Britannoduno, lentius in caussam rebellium incumbebat: id tantum spectabat, ne, regno seditionibus domesticis exhausto, novum & non necessarium, unius arcis caussa, bellum susciperet: sed ad præsentem rerum statum satis abunde rebatur, si non caperetur. Et Scoti certi erant Regem non dedere Anglis, cum ob antiquas controversias, tum ob Papanorum Anglorum potentiam, qui in ejus morte suarum rerum incolumitatem statuebant. Eo enim sublato, Regina Angla non modo videbatur infirmior, cum Regis unius vita spei eorum moram faceret; sed Regina Scotorum totius insulæ indubitata hæres foret, & quæ, suo matrimonio, regnum, cui vellet, gratificari posset, & ad statum religionis per totam Europam commu-tan-

1 [*Extra quam*] [pro *præterquam* posuit: negavit Cælius Caliagn. lib. III. Epist. pag. 42. *extra* pro *præter* apud Ciceronem reperiri; sed exempla attulerunt ex illo, Terentio & aliis Lexicographi, & qui de particulis L. L. scripserunt Tursellinus, Pareus & Stewechius. Ex Livio *extra quam*, ut exceptionis particulam, profert Gifan. Observ. L. L. pag. 91.]

1 In

tandum maximum momentum afferre. [1] In aula autem Anglica versabantur non obscuri homines, & eorum plerique a secretis Reginæ consiliis, qui spem rerum novarum veteribus beneficiis præferrent: sed si, vivo Rege Scotorum, Anglam tollerent, verebantur, ne Scotæ nota omnibus maleficia ejus auctoritatem elevarent, & opes filii augerent, &, metu tyrannidis, eum Anglis cariorem facerent. Angli rebelles utrumque, hoc est, Regem Scotorum, & Reginam Anglorum, una opera tollere volebant; & cum res parum ex sententia aperte procederet, veneno grassari statuerunt.

LVII. Cum in hoc statu res Scotorum essent, utraque eorum factio ad propinquam comitiorum diem se comparabant. Rebelles, cum tres modo supremi ordinis [2] suffragatores secum haberent: e quibus duo procuratores comitiis Reginæ nomine habendis præerant; tertius, Alexander Humius, unus esset, qui suffragii jus haberet: & Ecclesiastici ordinis duo Episcopi: alter [3] illo, ante aliquot menses, relegatus per Proregem, deinde statu urbis permutato, cum sine commeatu discedere non auderet, ibi invitus permansit: alter decoctor, accisis bonis, necessitate eo coactus. Iis consentibus, supra ducentos damnati, horum nonnulli adhuc impuberes. Procacissimi enim militum, velut victoria jam parta, patrimonia sibi aliena destinantes, multos innoxios & quietos, ideoque maxime injuriæ opportunos homines, in numerum proscriptorum referebant.

LVIII. Prorex, Sterlinum profectus, magno procerum concursu, & ipse comitia habuit. Circiter triginta ex pertinacioribus in caussa Reginæ damnati, cæteri in spem veniæ dilati. Per procerum absentiam, rebelles, aliquid tentandum rati, omnes ex urbe copias eduxerunt, &, ad speciem multitudinis augendam, omnes oppidanos, cum majore parte militum, in acie statuerunt: eo consilio, ut, velut superioribus temporibus consueverant, leviter lacessendo, Regias copias Letha elicerent: interea, dum intentos in se hostes distinerent, reliquis longiore itinere occulte circummissis, oppidum præsidio destitutum, per aversam ingressi portam incenderent. Patricius Lindesius Lethæ præerat, homo manu & consilio promtus. Is, productis copiis, cum a deprehensis insidiis sibi

1 *In aula autem Anglica versabantur non obscuri homines, & eorum plerique*] Ita Crafordio monente sententiæ partes collocavimus, quæ omnibus libris misere luxatæ ac trajectæ ad hunc modum fuerant: *In aula autem Anglica versabantur non obscuri homines, qui spem rerum novarum veteribus beneficiis præferrent: sed si vivo Rege Scotorum Anglam tollerent, & eorum plerique a secretis Reginæ consiliis, verebantur*, &c.

2 [*Suffragatores*] [Obscurum mihi quid intelligat per *Suffragatores*. nec videtur hac voce hic uti Buchananus ex antiquo usu, quo *suffragatores* dicebantur qui, candidatis in comitiis aderant, & suffragia populi eis studebant conciliare. cum noster ponere videatur pro eo, qui jus suffragii habet in comitiis. In aulis ita postea dictos, qui gratia valent apud Principes, & clientibus suis adsunt, docet Valesius ad Amm. Marc. XXIX. 3. rectius vero hic sensum Buchanani capient, qui vernaculam, quam hic exprimere voluit auctor, vocem norint.

3 [*Illo*] [Pro *illuc* ex antiquitatis more; ut & *Isto* sumi vidimus ad Ovid. Epist. Heroid. XVIII. 205.]

sibi satis cavisset, suos recta in hostem duxit. Et, cum initio satis acriter dimicatum fuisset, tandem, impressione majore facta, rebelles fusi, fugati, & usque ad oppidi portas non sine cæde compulsi: magnus captivorum numerus abductus, sed major pars fuit oppidanorum. Alexander Humius captus, suorum interventu est liberatus. Vespere, cum Regii victoria læti se reciperent, Jacobus Haliburtonus, vir bonus, ac rei militaris peritus, qui omnibus peditum copiis præerat, cum ab agmine suorum, quod cogebat, longiuscule abesset, a turma equitum, cum, dubia luce, cujus partis esset dignosci non posset, in compito quodam exceptus, in urbem ductus est.

LIX. Hoc incommodo accepto, rebelles animum adjecerunt ad aliud facinus, ut majoris periculi & audaciæ, ita in spem, si successisset, belli universi patrandi. Nam, cum per exploratores comperissent, omnes fere proceres adversæ factionis Sterlini adeo negligenter & solute agere, ut, tanquam in summa pace, in oppido aperto, ne excubias quidem nocturnas haberent, assumtis trecentis peditibus, equitibusque ducentis, eo iter intenderunt: idque quo minus esset molestum peditibus, qui raptim ducebantur, pridie ejus diei omnes rusticorum equos, qui ad mercatum venerant, retinuerunt, &, si quos obiter invenerant, dominis abstulerunt. Duces expeditionis ejus erant, Georgius Gordonius, Claudius Hamiltonius, & Valterus Scotus. Eos magnopere confirmabat Georgius Bellus, cohortis peditum signifer, Sterlini natus. Is, cum omnes aditus & opportuna oppidi loca nosset, ac procerum hospitia haberet descripta, certam spem faciebat, omnia in eorum potestate futura. Illi quoque tanta confidentia proficiscebantur, ut jam designarent, quos servarent, quos perderent. Igitur mane, diluculo, cum ad oppidum advenissent, omnia adeo neglecta compererunt, ut ne canis quidem eos allatraverit. Ita summo silentio ingressi, nemine obvio, in forum penetrant: aditus omnes, qui eo ferebant, armatis obsident, deinde procerum hospitia aggrediuntur. Ac cæteri quidem parvo negotio sunt oppressi: Jacobi Duglassii Mortonii Comitis diversorium unum eis moram præbuit. Id cum vi expugnare non possent, ignem subjiciunt. Ille, uno aut altero e ministris, qui strenue aditus tuebantur, cæsis, cum jam omnia fumo & flamma opplerentur, ægre ex incendio sese expediens, Valtero Scoto, affini suo, qui ibi occurrit, se dedidit. Prorex quoque, eodem momento, familiaribus segniter eum tuentibus, cum se armis, sed prope solus defendere tentasset, captus abducebatur. Et jam Alexander Glencarniæ & Hugo Eglentoniæ Comites, adhibitis custodibus, ad exitium servabantur. Claudius enim Hamiltonius suos admonuerat, ut omnes sine discrimine proceres adversæ partis, simul ac portas urbis forent egressi, conficerent.

LX. Omnibus rebus ita supra spem succedentibus, cum vulgus militum ad prædam discurreret, Joannes Areskinus, arcis præfectus, qui, viis obsessis, in forum aliquoties frustra prorumpere tentaverat, tandem globum suorum, majusculis sclopetis armatum, suas novas ædes, (quæ tum maxime ædificabantur) e quibus in totum forum prospectus erat, occupare jubet: hæ enim, ut vacuæ & nondum absolutæ, ab inimicis negligebantur, & Regiis tutum præ-

præsidium, unde jaculis hostes peterent, præbebant. Rebelles, ubi imparibus armis, e loco superiore jam occupato, se peti animadverterunt, statim sese in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut cum ad arctiorem, quæ ad portam ducit, viam est ventum, alii alios proculcarent. Saluti eis fuit, quod rari sequebantur: iis, qui foro eos expulerant, singulis modo per novarum ædium portulam, quæ sola & semiclausa in oppidum patebat, exeuntibus, ac e reliquis domibus paucis, qui intra ædes armati ad omnes casus parati stabant, egressis. Ita tota fere multitudo, quæ, pridie illius diei, tam audax facinus susceperat, & tum adeo feliciter prope confecerat, a sedecim hominibus, tanta cum trepidatione & tumultu, ex oppido ejicitur, ut, captivorum omissa cura, suæ quisque saluti consuleret. In hoc tumultu toto, unus modo (quem nominare sit operæ pretium) ex Regiis, Georgius Ruvenus, summæ spei juvenis dum ferocius, quam tempus poscebat, confertos hostes aggreditur, fuit peremtus. Alexander autem Stuartus Garlianus, cum captus abduceretur, incertum a suis an ab hostibus ictus, cecidit. In hac tanta & tam late fusa trepidatione, cum qui antea intra sua limina metu continebantur, passim in publicum prorumperent, qui Jacobum Duglassium, & Alexandrum Cunigamium ceperant, cum evadere non possent, se suis captivis dediderunt.

LXI. Proregem ducebat David Spensius, equitum inter rebelles præfectus: cum sciret, insidias vitæ ejus fieri, tam sollicite eum tueri satagebat, ut ipse quoque a percussoribus, avide Proregem petentibus, ictus, eodem illo die interierit, magno utriusque factionis mœrore: erat enim, omnibus corporis & animi virtutibus, juventutis Scoticæ [1] nulli inferior: nec, post ejus decessum equitatus hostium quicquam memoria dignum gessit. E percussoribus Proregis duo, cum ad suos evadere non possent, supplicio, quod in deditum sævissent, affecti: cæteri adeo trepide fugerunt, ut captivi, quos retinuerant, passim ab eis dilaberentur. Poterant quidem omnes hostes deleri, si equitatus affuisset, qui tum fugientes sequeretur: sed latrones Teviotici, in primo ingressu oppidi, equos omnes diripuerant. Id eis saluti fuit. Ex utraque parte fere par cæsorum numerus: e Regiis nemo captivus est abductus: ex altera factione multi, quorum plerique, prædæ intenti, intra domos, quas diripiebant, deprehensi fuerunt.

LXII. Prorex eo die ex vulnere decessit. Exsequiis, ut in tempore tam turbulento, raptim factis, procerum qui aderant, ad successorem creandum convenerunt. Illi e suo numero selegerunt tres, qui, jurejurando prius adacti se Nobilitatis suffragiis parituros, velut candidati, comitiorum eventui permitterentur. Hi erant Gilespicus Cambellus Argatheliæ, Jacobus Duglassius Mortonii, Joannes Areskinus Marriæ, Comites. Omnium suffragia in Areskinum inclinarunt. Is nihil prius quam de oppugnando Edimburgo egit, ad quam rem exercitus a superiore Prorege fuerat indictus in Calendas Octobris: sed repentina rerum perturbatio effecit, ut is dies prorogaretur in Idus ejusdem mensis.

[1] *Nulli inferior*] Vide supra ad XII. 34.

ſis. Ea res magnum attulit rebus gerendis impedimentum: quod oppidanis, qui dies noctesque in opere erant, ſpatium ad muniendum eſt datum, & hiems præmatura, noctesque longiores, & cæli, ut in locis frigidis, intemperantia, & difficilior commeatuum apportatio, & apparatus bellici anguſtia, effecerunt, ut re infecta diſcederetur.

LXIII. Proximis aliquot menſibus certatum eſt excurſionibus, in neutram fere partem rem inclinantibus: proſpectus enim ex arce liber in omnes partes efficiebat, ne rebelles vel ad manus venirent, vel præcipitarent in inſidias: ſigno enim e ſuperioribus locis edito, facile admonebantur, ut ſe reciperent in tempore. Semel tamen, cum omnes equites ac pedites ex oppido ſe ejeciſſent, ut paucos e Regiis interciperent, ac acriter ſimulantibus fugam inſtarent, ad vexilla cohortium e valle propinqua emergentium ab arcis præſidio conſpecta, ſtatim ſignum receptui eſt datum. Itaque rebelles, antequam ad inſidiarum locum eſſent perducti, ſe trepide recipere cœperunt, eoque fuga perturbatior fuit, quod, quanquam inſtantis periculi erant admoniti, tamen nec unde, nec quantum id eſſet, ſuſpicari poterant. Equites pauci, qui ante fugam ſimulaverant, eorum tergo adeo inſtiterunt, ut pedites, ſolutis ordinibus, qua quiſque proxime poterat, urbem peterent. Multi vulnerati & capti. In iis, ex præfectis cohortium & ſigniferis aliquot.

LXIV. Dum poſt hæc res ad urbem lentius geritur, in regionibus ad ſeptentrionem verſis, clades, hac maxime occaſione, accepta eſt. Duæ erant in illo tractu familiæ, ſumma potentia & auctoritate, Gordoniorum & Forboſiorum. Sed cum Gordonii ſumma inter ſe concordia viverent, & vicinis aliquot gentibus, Regio permiſſu, multos annos præfuiſſent, veteres opes & auctoritatem auxerant: contra Forboſii, inter ſe diſcordes, ſuis ſe viribus aſſidue conficiebant. Sed neutra in alteram (ut qui cognationibus & affinitatibus conjuncti eſſent) quicquam multis annis attentaverant: magiſque occulta æmulatione, quam aperta invidia, laborabant. Erat in familia Forboſiorum Arcturus, homo & ingenio & manu promtus, & qui, a primis uſque diſcordiarum temporibus, Regem ſemper ſecutus erat. Is tum aliquid agitandum ratus, quo & ſuum & gentis nomen illuſtraret, & partis, quam ſequebatur, opes augeret, primum familiam ſuam in concordiam redigere conatus eſt: id ſi obtinuiſſet, nullas in illis regionibus opes metuebat. Cum ad eam rem dies dictus fuiſſet, Adamus Gordonius, Comitis Huntilæi frater, [1] omnibus rationibus id impediendum ratus, propinquis & clientibus occulte admonitis, cum magno eorum numero ad locum venit; & cum Forboſiorum duo agmina in conſpectu haberet, antequam conjungi poſſent, alterum adortus, Arcturum in procinctu cecidit. Eo labente, reliqui fuſi & fugati ſunt. Aliquot viri illuſtres cæſi: plures capti: reliqui proximis diebus, metu, ne gravius in captivos ſæviretur, ni-

1 *Omnibus rationibus id impediendum ratus*] Principi editioni Edimburg. ſcriptum eſt [*ad impediendum ratus*:] quibus vocibus cum nullus fere ſenſus ſubeſſet, recentioribus [*ad impediendum paratus*, [Moſman. [*paratis*] reſcribere viſum eſt Sed facilior venuſtiorque accuratiſſimi Crafordii [*ad*] in [*id*] mutantis emenndatio videbatur.

nihil ausi. Eum metum auxit domus Alexandri Forbosii, cum uxore prægnante, liberis & ministris, cremata.

LXV. Frater Arcturi Forbosii major natu, qui gentis princeps erat, capta & spoliata sua domo, ægre elapsus, in aulam venit. Ibi, quanquam res erat in summa angustia, tamen ei, & Nobilibus ejus sectam secutis, ducenti pedites dati, literis vicina Nobilitate admonita, ut se eis conjungeret. Ea cum ad reliquias Forbosiorum aliquotque familias propinquas sese conjunxisset, a viribus se satis putabat firmam. Sed deerat, quem sequeretur, dux, cum juvenes fere essent familiarum principes, ac vix quisquam inter alios admodum emineret. Ita in diversa consilia distracti, Joannes Kethus, cum quingentis equitibus, domum suam, non longe distantem, discessit: Alexander Forbosius, cum suis clientibus, & peditum centuriis duabus, Abredoniam contendit, ut Adamum Gordonium inde expelleret, & suos ex itinere reficeret. Adamus, certior factus inimicum cum non adeo multis adventare, suos ex oppido educit, coactis etiam sequi oppidanis, ut speciem majoris multidinis præberet. Ibi statim in agris oppido proximis acre prælium committitur. Pedites Regii pugnandi studio longius Gordonianos secuti, deficiente pulvere sulfureo, nec suorum acie subsidiis firmata, trepida fuga se recipiunt, prementibus maxime sagittariis. Non adeo multi e victis cæsi, quod in noctem pugna erat protracta: capti nonnulli: in iis Alexander Forbosius, cum se diu pertinaciter adversus instantes defendisset.

LXVI. Hic rerum ad septentriones successus mirum quam animos rebellium ad majora aggredienda erexit. Igitur, in diversa regni parte; ad Jedburgum opprimendum animum adjiciunt, oppidulum quidem, more patrio, immunitum, sed fortissimorum civium, & quod superioribus annis rebellium conatibus semper fortissime restiterat. Huic oppido vicini erant Thomas Carus Farnihestius, & Valterus Scotus. Hi, præter veteres clientelas, satis numerosas, sibi adjunxerant tres vicinas regiones, Lidaliam, & Eviam, & Esciam, semper latrociniis infestas, ac tum, per bellorum civilium licentiam, in longinqua etiam loca libere grassantes. Erant & in ipsa Teviotia, cum harum regionum contagio, tum ob consuetudinem prædas agendi ex hostico, aliquot magnæ familiæ, furtis & latrociniis infames: nec hi modo, sed quidam e proximis Anglis, spe prædæ illecti, se conjunxerunt. Arcessiti præterea Edimburgo CXX. sclopetarii, ex omnibus cohortibus selecti. Jedburgenses quoque, non ignari se peti, trepidis nunciis Proregi periculum significant: & levis armaturæ tantum auxilium petunt: nec interea sibi desunt. Nam Valtero Caro Cesfordio arcessito, & militum satis magno numero e vicinis agris collecto, pro tempore oppidum muniunt. Et Gulielmus Ruvenus, centum viginti sclopetariis & equitibus, partim secum adductis, partim e Marcia vicina collectis, ad Driburgum adesse nunciatur utrique parti, eodem fere tempore. Sed rebelles, satis copiis suis confisi, (erant enim ad tria millia hominum) iter summo mane ad oppidum intenderant, ut auxiliorum adventum prævenirent. Et Ruvenus, id ipsum suspicatus facturos, magno gradu eos consequitur: & postremos levibus excursionibus lacessit. Valterus quoque Carus, adjunctis ad suos

suos oppidanis, recta ad hostes pergit. Id illi conspicati, ne ancipiti prælio dimicarent, se confestim in loca tutiora recipiunt. Latrones, qui spe prædæ accurrerant, cum oppidum a vi tutum, & Regios ad dimicandum paratos, cernerent, qua cuique proximum erat, domos abeunt. Rebelles, nihil minus rati, quam hostes aliquid tentaturos, cum clientibus & peditum cohorte se Havicum, recipiunt. Hanc spem augebat hiems, solito asperior, [[1] &] nivis recens casus, quæ omnia late obtinebat. At Ruvenus, occasione ratus utendum, de tertia vigilia adeo celeriter agmen Havicum ducit, ut, antequam hostes de adventu ejus fierent certiores, intra mille passus esset. Havici tanta erat trepidatio, ut nullus consilio relinqueretur locus. Propere equites peditesque educti, flumen proximum secuti, in loca tuta se recipere tentarunt, sed celeritate sequentium præventi, equites, ut in regione nota, se periculo fuga subtraxere: pedites, prædæ relicti, silvam exiguam in rupe flumini propinqua occupant: ibi ab equitibus undique inclusi, nec peditum adventum exspectare ausi, ad unum se dedunt. Hi, cum alia prævertenda essent, nec tam vehementi hieme circumduci possent, fide accepta se ad diem redituros, sine armis incolumes dimissi; pauci, obsidum nomine, pro cæteris retenti. Reversos, Kircadius levibus commentis promissa eludens, ad diem statutum adesse vetuit.

LXVII. Reliquum hiemis, & proximum ver totum, levibus præliis extractum, in quibus pauci cadebant, sed rebellium, quam Regiorum plures. Rebelles enim, in collibus urbi propinquis, cum rei bene gerendæ occasionem captarent, vix inito plerumque certamine, in urbem refugiebant. Frequentes interim, de concordia inter factiones facienda, legationes ex Anglia venerunt: sed frustra. Nam Angla, etsi Regiæ parti magis favebat, tamen pacem ita facere cupiebat, ut utramque factionem sibi obnoxiam redderet: Franci, in exulis Reginæ caussam proni, pacem impediebant, & magnis pollicitationibus eos retinebant, ne bellum omitterent. Tantum autem pecuniæ mittebant, quantum satis videbatur in præsentia, non ad rem gerendam, sed ad spem fovendam, semperque aliqua ejus portio a portantibus prærodebatur.

LXVIII. Inter hæc, aliquot menses levibus incursionibus, nec ad summam rei quicquam facientibus, transacti. Nec in aliis regni partibus a direptionibus & incendiis cessabatur. Adamus Gordonius, coacta manu, [2] in Angusiam ingressus, domum [[3] *Gulielmi*] Duglassii Glembervii obsedit: at ubi eum abesse sensit, in ea, quæ relicta erant, ferro & igne crudeliter sæviit: tantamque formidinem Taodunanis incussit, ut illi e vicinis Fifæ locis præsidia advocarent: eis enim Gordonius infensissimus erat, quod egregia in Regias partes fide

[1] *Et nivis recens casus*] Copulam [&] hic insertam hiulca alioquin sententia poscebat.

[2] *In Angusiam ingressus*] *Merniam* potius legendum videtur; in ea enim sita est arx Glenbervia, ab Adamo Gordonio hoc anno 1572 expugnata. Vid. Spotis. pag.

[3] *Gulielmi Duglassii*] Ita lacunam in omnibus libris relictam supplevimus, suffragantibus, præter Spotisvodium, Thoma & Georgio Crafordiis, qui porro hunc Gulielmum Duglassium postea ad Comitis Angusiæ honores evectum testantur anno 1588.

de & constantia perseverassent. Blacnessum a custode Hamiltoniis proditum. Ea arx navigationem inter Letham & Sterlinum sustulit. Prorex molas omnes circa Edimburgum confregit, Nobilium ædes vicinas præsidiis occupavit, omnesque ad urbem aditus occlusit. Multi utrinque intercepti. Archibaldus Duglassius, e familiaribus Mortonii unus, ad suspicionem captus, quem, præter reliquam vitæ fœditatem, literæ apud eum deprehensæ, &, postquam captus fuerat, ultro citroque ad rebelles missæ & remissæ, coarguebant, & re & consilio, & pecuniæ armorum transmissione, eos juvisse.

Cum illustrissimus Historiarum conditor *Jac. Aug. Thuanus*, in rebus Scoticis memorandis unum *Buchananum* auctorem sequatur, non ab re facturi videmur, si, Mantissæ loco, *Gul. Camdeni* ad *Thuanum* olim missas, ac nuper a Cl. *Tho. Smitho* (Append. I. ad ipsius Epistolas) editas, super Historia Scotica Animadversiones hic in calce subjiceremus.

NOTÆ ad Jac. Aug. Thuani *narrationem rerum gestarum*, 1564. *Exemplaris Germanici*, *pag.* 726. *e* Buchanani *pag.* 609. *& seqq. desumtam.*

CUM *Henricus ex Anglia Elisabetha permissu in Scotiam venisset.*] Serenissimam Elisabetham his nuptiis consensisse non semel in hac narratione legitur, id vero longe falsissimum est. Nam rei veritas sic habet. Consilio & prudentia aviæ Regis Jacobi, hoc negotium clam Regina Elisabetha & inchoatum & promotum est, ac tandem ad exitum perductum. Erat tunc temporis is status rerum in Anglia, is animorum habitus, ut & Regina & regni Proceres rebus Angliæ putarent iri consultum, si Regina Scotiæ sine prole diem obiret: ad hunc igitur scopum omnia sua consilia referebant. Quod autem Elisabetha non probante hoc matrimonium junctum fuerit, multa sunt certissima argumenta; nam & Regis aviam ad primum nuncium in Arcem Londinensem conjecit, & nullum non postea lapidem movit, quo eas nuptias impediret. Falsa igitur omnia sunt, quæ de ejus consensu toties hic dicuntur.

Sed præcipitem Reginæ voluntatem.] Nescit R. S. cur hic Reginæ voluntas præceps appelletur: nam si quid festinatum in illis nuptiis, justissima id de caussa factum; metus nempe erat, ne Angla impediret. Totam autem illam narrationem de citharædo citharædi filio adeo præsertim accurate descriptam, nulla cogente necessitate hic esse positam R. M. putat, cui constat liquido & certe, pleraque falsa & mera mendacia esse, quæ de hoc Italo narrantur. Falsum est, quod de ejus potentia dicitur; falsum, quod de ejus calumniis in bonos structis. At *laboravit publico odio.* Sane, sed illorum qui infesti erant Reginæ, & dicta factaque illius omnia in occasionem calumniæ rapiebant.

Per-

Persuaseratque credulo adolescenti.] Hoc qui stare potest? Venerat nobilissimus Princeps certo proposito perficiendi, quod & peractum est. Regina simul illum vidit, amore ejus exarsit; neque ita post negotium est consummatum.

Moravius ab omni assent.] Affirmat S. Regis Majestas in magno errore versari eos, qui hunc virum tot tantisque laudibus efferunt: sibi ad unguem vero rerum gestarum veritatem esse notam, cui non aliter possit consuli, quam si plane contraria omnia de Moravio scribantur, atque hactenus sunt scripta. Scio & probe memini, Præses amplissime, dixisse te mihi sæpius, cum in familiari colloquio sermo de hoc Moravio incidisset, omnia te expertum, ut harum rerum veritatem sedula inquisitione invenires; neque aliud comperisse multis interrogatis quam quod scripsisti. Tu vero ignosce mihi, si uni Regi, quem novi certo ϗ φιλαληθέστατον ϗ δικαιότατον pluris apud me sit auctoritas, quam plurium privatorum, ac præsertim factiosorum zelotarum, & odio partium quidvis etiam in Reges audentium.

Destinatis ad id Henrico & Rizio] Totam historiam falsam esse affirmat Rex Serenissimus, at Buchananus ut rem veram narrat. Num dubitas, utri potius credamus?

Venit ab Anglia Legatus] Duæ hic legationes ex Anglia commemorantur, quarum priorem esse commentitiam Regis Majestas affirmat.

Moravius quamvis nuptias non improbaret.] Ille vero etiam acerrime improbavit, & nullum non movit lapidem, quo illæ ne fierent.

Tum agitata illa horrida libertatis plena quæstio.] Fortasse ita est; & reperti sunt inter perfidos subditos, qui hanc quæstionem agitarent; at inter Proceres Regni & legitime convocatos Ordines nihil tale disceptatum.

His accessit ad rem accelerandam potentissimum telum superstitio.]

Mox, *ut prædictionibus fidem datam appareret*] Hic vero Serenissimus Rex de iis gravissime queritur, qui hanc anilem fabulam primi in literas retulerunt. Est autem, opinor, Buchananus, ille atrox hostis Reginæ; qui hoc videtur molitus, ut ad contrahendum matrimonium, ex quo natus ipse est, malis artibus ejus parentes videantur esse pellecti. Scilicet egregium aliquid ex illo conjugio poterat exspectari, quod tam malis avibus esset contractum. Sed vitio ingenii Buchananus utitur. Nos ita potius dicimus: quando ex illa conjunctione tantus Princeps tantæ probitatis & pietatis est editus, omnino fatendum esse, arcana quadam providentia Dei, sine qua nihil alti mens inchoat feliciter, illas nuptias auspicatissime convenisse.

Praterea rumores de Elisabetha morte sparsi.] Nihil tale referunt, qui præsentes fuerunt, & negotium ex parte gesserunt.

Sed fœminam per se præcipitem postremo impulit Rizius.] Ecce iterum *præceps fœmina*, iterum *Rizius*, de quo ante dictum.

Nam Hamiltonii nullam pacis firmam rationem esse contendebant, nisi Regibus sublatis.] Tam barbaræ sententiæ auctorem unquam fuisse quemquam e gente Hamiltonia, periti rerum constantissime negant.

Id actum absentibus nobilitatis fere principibus.] Hic valde pervertitur historia. Nam qui dicuntur fuisse absentes, illi vero perduelles erant, & arma jam sumserant ad impediendum illud matrimonium: sed non ausi fortunam belli experiri contra Regium exercitum, in Angliam se non sine turpi fuga subduxerant.

Inde cum ab arce infestarentur, nec amici e longinquis reg.]

Hic Maxvallius homo impiger.]

Deinde, *re diligentius apud se perpensa.*] Negatur, aut tanta unquam Rizium fuisse gratia apud Reginam, ut hoc posset: aut ullum unquam præsidium Italorum a Regina in Scotiam fuisse accitum. Falsum etiam esse constantissime affirmatur, quod paullo post subjicitur, de subsecuta statim post nuptias Reginæ pœnitentia. Est in ore omnium, qui illis temporibus vixerunt, Regem & Reginam post nuptias peractas aliquamdiu conjunctissimos vixisse in summa concordia,

Nam

Nam cum in nuptialibus acclam.] Rei veritas ita habet, principio conjugi hoc indulsit merito Regina, ut in subscriptionibus nomen ipsius suo præponeretur: duravitque is mos, ex mera Reginæ, cujus erat regnum, indulgentia, diutius: tandem orta contentione, Regina quod dederat repetiit, & ex eo tempore commune jus est servatum. Cur hoc factiosi calumniati sunt? Nonne Maria Angliæ Regina Regis mariti nomini suum semper præposuit? Habet Rex Serenissimus literas ab illustrissimis Archiducibus non alio ordine subscriptas. Quod dicitur de subscriptione unius pro ambobus, commentitium est; illud vero quod de ferreo typo subjicitur, etsi cum moribus regni Scotiæ convenit, non convenit tamen cum legibus: per quas morem hunc non licet usurpare absque decreto Parlamenti; quod decretum fuisse editum scimus, quando divina providentia Serenissimum Regem e Scotia in Angliam traduxit.

Ita Regem omni dignitate spoliatum.] Negatur a peritis illorum temporum istud factum esse unquam.

Mensæ convictorem cottidianum adhibuit.] Si hoc verum esset, poterat videri nobilissima Regina hanc facilitatem a Gallicis moribus in Scotiam invexisse. Nam etiam Reges maximi, cum discedere de fastigio Majestatis suæ juvat amicos honore mensæ suæ dignantur: at negant illorum temporum Scoti, qui hodieque vivunt, hoc factum esse unquam a Regina. Occasionem vero calumniæ datam hoc pacto. Mos est Regum Angliæ & Scotiæ, quoties cibum in privatis cubiculis sumunt, selectos ex interioris admissionis ministris jubere sibi ministrare: hi interdum de sublatis e Regia mensa cibis, & in repositorio sive altera ejusdem cœnaculi mensa collocatis, stantes aliquid delibant; & brevi cibo pro tempore se reficiunt. Hoc aliquando factitasse dicitur Rizius, & communi more usus: hinc illæ lacrymæ. Cætera vera non sunt, neque item illud, quod *de Regina ad illum itante* sequitur.

Etiam ei jus suffragii in consilio attribuere.] Negatur vel in mentem venisse hoc Reginæ. Jam illud, *cum nec precibus, multo minus minis adhibitis, ab antiquis posses.* Non solum falso, sed etiam inconsulto, dictum a Buchanano contendunt, qui rerum sunt periti. Neque enim moris esse Regibus, quoties aliquem ministrum suum beare opibus voluerint, precibus cum subditis suis agere, ut bonis suis illi cedant. Nam & iniqua sit postulatio, & haberent Reges alias rationes bene de hominibus merendi.

Cujus clavem penes se semper habebat.] Non est mos Regum. Non fuit mos hujus Regis.

Et pulsanti nemo responderet.] Narrant longe aliter, qui ex veritate narrant.

Igitur re cum Matthæo parente Leviniæ Com.] Constat hunc toto illo tempore ab Aula abfuisse ad X. aut XV. lapidem: constat etiam Regem nulla consilia cum eo communicasse.

F I N I S.

INDEX

INDEX

Eorum quæ XX. Libris Rerum SCOTICARUM continentur locupletiſſimus.

Numeri Romani I V X *librum; numeri vulgati,* 1 2 3 4 *&c. caput ſignant.*

A.

Buia,

Cam-

Dru-

— *unus*

— Re-

Val-

E.

F.

Fran-

G.

Gal-

— ei

— Or-

—*Gul.*

J.

—— ad-

Idola

L.

M. MA-

M.

Fffff 3 — in

—— de

Mo-

— cum

Ro-

—— &

Stac-

E

 — pri-

—— *cum*

V.

W.

FINIS.

PROPRIORUM NOMINUM IN GEORGII BUCHANANI RERUM SCOTICARUM Historia occurrentium INTERPRETATIO.

A.

ABERBROTHIUM, *Aberbrothock*, oppidum & Cœnobium Angusiæ.

Abercornum, *Abercorn Castle*, arx in præfectura Limnuchensi.

Aberdonia seu Abredonia, *Aberdeen*. Duæ sunt eodem nomine urbes, altera ad Donæ, altera ad Deæ fluminis ostium sitæ; hæc Nova Urbs vulgo appellata, Scotiæ Septentrionalis facile prima, civium humanitate & ædificiorum eleganti structura memorabilis, Abredæa potius appellari debuit: illa sede Episcopali & Academia omnium artium studiis florente nobilitata Veteris Urbis cognomine distinguitur. Utraque in regione Marriæ ad mille passuum intervallum a se mutuo distantes.

Abernethium, *Abernethy*, Iernïæ oppidum, quondam rei Picticæ caput, & Primatis Episcopi sedes.

Abrenethius, *Abernethy*, cognomen.

Abredæa, *Vid.* Aberdonia.

Abria, *Lochaber*, Scotiæ Septentrionalis regio.

Abridica, *Erisbach*, insula ad Lornæ oram sita.

Abrinca, *idem quod* Aberbrothium.

Achleccus & Achinleccus, *Auchinleck* or *Affleck*, cognomen Scoticum.

Achnarra, *Achnar*, insula Leogum ab ortu spectans.

Ada-

Adami insula, *Island Adam*, prope Haraiam.

Æbudæ, *The Western Isles*, eo nomine appellantur omnes in mari Deucaledonio a Rona ad Mannam sparsæ insulæ, numero fere 300, Scotiæ ab occasu obversantes.

Æbudani & Æbudenses, Æbudarum incolæ,

Ægidius, *St. Giles*, Scotus vitæ sanctitate clarus, Edimburgensium Divus tutelaris olim habitus.

Æliotus, *Eliot or Ellot*, cognomen.

Æmodæ insulæ, eædem quæ Æbudæ.

Æmona, *Inch Colme, or St. Columb's Isle*, insula in æstuario Forthæ sita, cœnobio D. Columbæ celebris.

Æneas, *Angus*, proprium viri nomen.

Ænecia, vetus Angusiæ regionis nomen.

Aera, *Air*, oppidi & fluvii ipsum alluentis in Coila regione nomen.

Ai vel Aii Ostium, *Aymouth*, oppidum ad Aium amnem, qua Fortham subit, situm.

Ainia, *Enzie* or *Einie*, regiuncula inter Boinam & Moraviam in Præfectura Banfiensi jacens.

Aus seu Aius, *Eye or Aye*, Marciæ amnis.

Albinia, *Albany*, Ducis titulus, quo, qui Regem Scotorum proxime post regni hæredem sanguine attingit, insignitur. Inde

Albinus seu Dux Albinus, *The Duke of Albany*.

Albium seu Albion, antiquissimum Britanniæ nomen.

Album Fanum, *White Kirk*, Lothianæ orientalis pagus ad Tinam amnem.

Alectum, vetus Taoduni nomen a quibusdam creditum.

Allerto, *Allerton or North-Allerton*, vicus in agro Eboracensi.

Alloa, *Alloway*, arx & oppidum in præfectura Clacmanana.

Almo, *Almond*, fluv. præfecturam Edimburgensem a Limnuchensi dirimens.

Alnevicus seu Annevicus, *Alnwick*; vulgo *Annick*, Northumbriæ oppidum.

Aluredus vel Alfredus, *Alfred*, Saxonum Rex.

Ambianum, *Amiens*, urbs Galliæ Picardiæ primaria. Inde

Ambianensis Episcopus, *The Bishop of Amiens*.

Anas Hispaniæ fluvius, nunc *Guadiana* dictus.

Ancramium, *Ancrum*, Baronia (ut nostri loquuntur) in Teviotia.

Andegavia, *Anjou*, Galliæ provincia.

Andegavi & Andes, Andegaviæ incolæ.

Andegavus & Andegavensis *scil*: Comes seu Dux, *The Earl or Duke of Anjou*.

Angusia, *Angus*, Scotiæ regio.

Angusius, *The Earl of Angus*, Comitis Scoti titulus.

Angli, *The English*, populus Britanniam Australem incolens.

Anglia, *England*, regnum longe fertilissimam Britanniæ majoris partem complectens.

Annandia, *Annandale*, regio seu Senescallatus in præfectura Drumfriesensi.

Annandus, *Annand*, fluvius, & ad ejus ostium situm oppidum, unde regioni nomen inditum.

Annevicus, *Vid.* Alnevicus.

Apolecti, *The Lords of the Articles*, octo viri e tribus regni Ordinibus electi, quibus officium dabatur res in publicis Comitiis disceptandas proponere.

Aqucus, *Stephen D'Aix*, Gallus.

Aquitania, *Aquitaine*, Galliæ provincia: jam fere pro Ducatu Guiennensi accipitur.

Arania, *Aran*, insula in æstuario Glottæ. Unde

Aranius, *The Earl of Aran*, titulus primo Principis Bodiorum, deinde Hamiltoniorum, qui nunc Dux Hamiltoniæ.

Arellius, *The Earl of Errol*, titulus Comitis Scoti, qui summus regni Constabularius & Hajorum Princeps.

Areskinus, *Erskine or Areskine* cognomen. Nonnunquam pro familiæ ejus principe accipitur, qui *The Lord Erskine and Earl of Mar.*

Argathelia, *Argyle*, Scotiæ regio. Unde

Argathelius, *The Earl*, qui nunc *Duke of Argyle*, Cambellorum Principis titulus.

Armistrangius, *Armstrang*, cognomen.

Arnotus, *Arnot*, cognomen.

Arundellius, *The Earl of Arundale*, Comitis Angli titulus.

Atholia, *Athole*, regio, præfecturæ Perthensis pars. Inde

Atholius, *The Earl of Athole*, Comes Scotus, cui Stuarto erat cognomen.

Atona, *Ayton*, Marciæ oppidulum ad Aium fluv. situm.

Atrebates, *Arras*, populus & urbs Galliæ Belgicæ, caput regionis quæ recentioribus Artesia, vulgo *Artois* appellatur.

Avallonia, *Glasney Island and Glastenbury*, insula & in ea Cœnobium in agro Somersetensi.

Avaricum Biturigum, *Bourges*, urbs Galliæ, Biturigum caput.

Avennus, *Aven or Even*, multorum in Scotia fluviorum nomen.

Aumalius, *The Duke d' Aumal*, Ducis Galli e familia Gusiana oriundi titulus.

Avon, Walliæ fluvius.

Aurelia, *Orleans*, urbs Galliæ clarissima ad Ligerim sita.

Aureliacum, *Orilhac*, oppidum Galliæ in Arvernia superiore.

Avus, *Loch-Awe*, or *Loch-Owe*, Lacus in Argathelia, e quo ejusdem nominis fluvius erumpit.

B.

BACA, *Island Back*, insula parva prope Mullum.

Badenacha, *Badenoch*, Scotiæ regio in præfectura Ennernessensi.

Bajocensis Episcopus, *The Bishop of Baieux*, a Bajoco Normaniæ oppido.

Balbridum, *Panbride*, Angusiæ vicus.

Balcomium, *Balcomy*, arx sive villa Lermontiorum, in orientali Fifæ angulo ædificata.

Baledgar, *Ballegary*, villa Gorcæ ab Edgaro exstructa.

Balfurius, *Balfour*, cognomen.

Balliolus, *Balliol*, nomen gentilitium duorum Scotiæ Regum.

Ballus, *Ball*, sacrificuli Angli cognomen.

Balnavius, *Balnaves*, cognomen.

Balochus, *Baloch*, i. e. maculosus, cognomen.

Balvaniæ Baro, *The Lord Balvany*: ea regiuncula est in præfectura Banfiensi.

Bamburgum, *Bamborrow*, arx Northumbriæ.

Bannatinus, *Bannatine*, vulgo *Ballantine* vel *Ballanden*, cognomen.

Banus, *Bayne or Bane*, cognomen seu agnomen Scoticum.

Barclaius, *Barclay*, cognomen.

Barodunum, idem quod Dumbarum.

Baronia, *The Barony of Renfrew*, regio seu præfectura Scotica, Glottiam & Cunigamiam interjacens, olim Stuartorum patrimonium.

Bassa, *The Bass*, insula seu scopulus in æstuario Forthæ, in quo arx inexpugnabilis Gulielmi III. jussu nuper eversa.

Batavi, *The Hollanders*, Hollandiæ incolæ.

Baugium, vel potius Balgium, *Bauge*, vicus Andegaviæ.

Bedfordia, *Bedford*, præfecturæ Angliæ urbisque in ea præcipuæ nomen.

Bei, Scotis sinum significat, nunc *Bay* scribitur.

Belgæ, olim Galliæ populu, snunc Germaniæ inferioris incolæ. Inde

Belgium, *The Netherlands or Low Countries*, quo nomine 17 Germaniæ inferioris provinciæ appellantur.

Bellomontius, *Beaumont*, cognomen & honoris titulus.

Bellus, *Bell*, cognomen.

Belsia, *Beauce*, Galliæ regio in provincia Aurelianensi.

Benedictini, Monachi ordinis D. Benedicti, quod pulla veste utantur, vulgo *The Black Friars* dicti.

Bertha, i.q. Perthum.

Berubium, *Dunsby Head*, Cathanesiæ promontorium.

Bervicum, *Berwick*, Marciæ oppidum ad Tuedam situm.

Bilandum, *Byland*, Cœnobium in agro Eboracensi.

Bisetus, *Bisset or Bizet*, cognomen.

Biturigensis Archiepiscopus, *The Archbishop of Bourges*.

Bituriges, Galliæ populus, regio autem *Berry* dicitur, cujus metropolis Avaricum, *Bourges*.

Blacaterus, *Blacater or Blacader*, cognomen.

Blacnessum, *Blackness Castle*, arx in præfectura Limnuchensi.

Blara, *Blair*, vallis in superiore Atholiæ parte; in qua

Blarum, *The Castle of Blair*, arx Blaræ Atholiæ regiunculæ.

Blesensis Comes, *The Earl of Blois*, Comitis Galli titulus, ab urbe Blesis, *Blois*, ad Ligerim sita.

Bodius, *Boyd*, cognomen; aliquando Bodiæ Regulus vulgo *The Lord Boyd* ea voce indigitatur, cujus familiæ Princeps est qui nunc *The Earl of Kilmarnock* insignitur.

Bodotria, vetus fluvii Forthæ nomen.

Bogia & Bogiana vallis, *Strathbogy*, regio ad Bogiam fluvium sita in præfectura Aberdoniensi.

Boina, *Boyne*, regiuncula in præfectura Banfiensi.

Bononia maritima, quæ & Bononia Belgica & Bononia Morinorum, *Bologne sur la Mer*, caput regionis Bononiensis, vulgo *Le Bolegnois*, in Picardia Galliæ provincia.

Borthuicum, *Borthwick*, arx Lothianæ. Unde

Borthuicus, *Borthwick*, cognomen.

Bothuelius, *The Earl of Bothwel*, Comitis Scoti titulus. Item, cognomen.

Bovius, *Bowes*, cognomen.

Bradus, *Braid*, cognomen.

Brechinius, *Brechin*, cognomen.

Brechinum, *Brechin*, oppidum & sedes Episcopalis in Angusia.

Brema, *Breme*, urbs Germaniæ ex Hanseaticis una. inde Bremensis.

Briangius, *Briangie*, cognomen Anglicum.

Briennus lacus, *Loch Broom or Brian*, lacus seu sinus maris in occidentali Rossiæ latere.

Brigida, *St. Bride*, Scota vitæ sanctitate celebris.

Brigidana, *Bridi*, parva insula prope Ilam.

Bristonicus portus, *The Haven of Brest*, in Britannia minore Galliæ provincia.

Britannia, *Britain*, insula Europæ longe maxima, totius orbis celeberrima.

Britannia minor, *Bretagne or Little Britanny*, Galliæ provincia.

Britannodunum, *Dumbarton or Dumbritton*, oppidum & arx munitissima in Levinia.

Britannus, *Britain*, Joannis Richemondiæ Comitis cognomen.

Britannus, *Barton*, cognomen Scoticum.

Brittones, *The Britains or Britons*, prisci Britanniæ Australis incolæ.

Brochtia, *Brochty Castle*, arx Angusiæ ad Tai æstuarium duo millia infra Taodunum sita.

Brunus, *Brown*, cognomen.

Brussius, *Bruce*, cognomen. Sæpius pro Roberto I. Scotorum Rege fortissimo, cui id cognomen fuerat, accipitur.

Buchania, *Buchan*, regio in præfectura Aberdoniensi.

Bullocus, *Bullock*, cognomen.

Bullus, *Bull*, cognomen.

Burbonius, *Bourbon*, cognomen & familia Regis Francorum.

Burdegala, *Bourdeaux*; Vasconiæ Galliæ provinciæ caput.

Burgundia, *Burgundy*, Galliæ provincia. Unde

Burgundiones, *The Burgundians*, ejus provinciæ incolæ.

Burgundus, i.e. Burgundiæ Dux.

G.

CALDERANUS, *The Lord of Calder*, qui nunc *Lord St. John*, & *Lord Torphichen* nuncupatur.

Caledones & Caledonii, Picti Caledoniam habitantes.

Caledonia, proprie eam Scotiæ regionem complectebatur, quæ ab orientali latere cum longo illo montium ab Aberdonia Cumbriam usque porrectorum tractu continuatur: haud raro tamen pro universa Scotia accipitur.

Caledonia silva, ingens in ea regione saltus, Scotos a Pictis dirimens.

Caledonium seu Caledoniorum oppidum, *Dunkeld or Dunkelden*, urbs & sedes Episcopalis in præfectura Perthensi.

Calenus, *Coline*, nomen Scoticum Cambellorum familiæ frequentissimum.

Calisium, *Calais*, Morinorum seu Picardiæ oppidum, a quo brevissimus e Gallia in Britanniam trajectus.

Calso, *Kelso*, oppidum & Cœnobium Teviotiæ.

Cambellus, *Campbel*, cognomen florentissimæ in Scotia familiæ, cujus Princeps Comes Argathelius, Ducum numero haud ita pridem adscriptus.

Cambri, iidem qui postea Valli, *The Welsh*.

Cambria, eadem quæ Vallia, olim regnum, nunc Angliæ provincia.

Cambrobritanni, i.q. Cambri.

Camelodunum, *Maldon*, Essexiæ oppidum. Boëtio creditur fuisse Pictorum regia ad Carrontem fluvium sita, ubi castri Romani vestigia quædam adhuc supersunt, qui locus vulgo *Camelon* dicitur.

Camerius & Camerarius, *Chalmers or Chambers*, cognomen.

Cameronii, *The Camerons or Clan Cameron*, priscorum Scotorum familia, cujus Princeps Toparchus de *Loch. Yeal*, aut *Loch-Ioll*.

Cameronus, *Cameron*, cognomen.

Cames & Kampsos, *Keams or Cames*, arx in Bota insula.

Ca-

Camiskennethum, *Cambuskenneth*, cœnobium prope Sterlinum.

Camnethamius, *The Laird of Camnetham*, is autem pagus est paullo supra Hamiltonium in præfectura Glottiana.

Canabea, *Canoby*, Monasterium seu Prioratus (quem vocant) in Scotiæ limite ædificatus.

Candida Casa, *Whithern*, cœnobium & sedes Episcopalis haud procul a Victone Gallovidiæ oppido. Episcopus Candidæ Casæ, *The Bishop of Galloway*.

Canemora, *Kenmore*, arx Mariæ.

Cantiera, *Kintyre*, regio seu peninsula parvo Isthmo a Cnapdalia diremta. Cantieræ promontorium, *The Mule of Kintyre*.

Cantium, *Kent*, Angliæ regio.

Cantuaria, *Canterbury*, Cantii caput, & totius Angliæ Primatis sedes Metropolitica.

Capraria, *Ilan Na Buck*, insula ad oram Lornæ prope Kerveram.

Caralia, *Carail* vulgo *Cryle*, oppidum in orientali Fifæ angulo ædificatum.

Cardrossia, *Cardross*, Cœnobium in Levinia.

Carista, *Carict*, regio Coilam & Gallovidiam interjacens.

Carleolum, *Carlile*, Angliæ oppidum & sedes Episcopalis.

Carnagius, *Carnegy*, cognomen antiquæ familiæ cujus Princeps est Jacobus Suthesquiæ Comes.

Carnarivanus, ita dictus est Eduardus II. Angliæ Rex ab arce Valliæ *Caernarvan* appellata, in qua natus est.

Carnicrucius, *Cairncross*, cognomen.

Carnocensis, *The Laird of Carnock*, Eques Scotus nomine Dromundus.

Carron, *Carron*, fluvius agrum Sterlinensem intersecans.

Carruderus, *Carruders*, cognomen

Carthus, *Carth*, duo sunt in præfectura Renfroana ejus nominis fluvii.

Carthusiani, Monachorum ordo vulgo *Chartreux* dictus.

Carus, *Ker* or *Car*, cognomen, unde duæ illustres familiæ propagatæ, quarum Principes olim Cesfordius & Farnihestius, nunc Rosburgi Dux, & Lothianæ Marchio.

Cassilissa, *Cassils*, arx in Caricta titulum præbens Kennedorum gentis Principi, qui Cassilissæ Comes insignitur.

Castellerotius vel Dux Castellerotii, *The Duke of Chastelherault*, eo titulo auctus est Jacobus Hamiltonius Araniæ Comes & Scotiæ Prorex ab Henrico III. Gallo. Est autem *Chastel-herault* in Pictonibus oppidum.

Catalaunum, *Chalons*, oppidum Galliæ in Campania ad Matronam fluv.

Catanei & Catana tribus, *The Clan Chattan*, or *Mackintoshes*, celebris inter priscos Scotos familia.

Cathanesia, *Caithness*, regio Scotiæ in septentriones longissime porrecta.

Cecilius, *Cecil*, cognomen Anglicum Gul. Cecilii Burlii Reguli, Angliæ Thesaurarii fama celebratum.

Cella Marnoci, *Kilmarnock*, oppidum Cunigamiæ ad Irvinum fluv.

A Cella Patricii, *Kirkpatrick*, cognomen.

Cesfordius, *The Laird of Cesford*, hoc titulo olim insignitus est Princeps Carorum familiæ, qui nunc Dux Rosburgi appellatur.

Cestria, *Chester*, urbis & præfecturæ Anglicæ nomen.

Chualsa, *Whals-oy*, insula, Hethlandicarum una, q. d. Balænarum insula.

Cimbri, antiquum Danorum nomen.

Cimbrica Chersonesus, *Jutland*, Germa-

maniæ peninsula nunc regni Danici pars.

Cisforthana regio, tota ea regni Scotici pars quæ inter Fortham & Hadriani vallum seu Angliam interjicitur.

Clacmanana, *Clacmanan*, oppidulum & parva præfectura, a Fifæ provincia (cujus olim pars erat) disrupta.

Clarentius & Clarentiæ Dux, *The Duke of Clarence*, is erat Henrici V. Angli frater.

Clarus, *Clare*, cognomen Anglicum.

Clevelandia, *Cleveland*, regiuncula, seu Comitis patrimonium in agro Eboracensi.

Cliffordus, *The Lord Clifford*, Nobilis Anglus.

Cludanus, *Cludan*, Gallovidiæ fluvius.

Cnapdalia, *Knapdale*, regio Argatheliæ & Cantieræ interposita.

Cobesa, *Copins-oy*, insula, Orcadum una.

Cocburnus, *Cockburn or Coburn*, cognomen.

Cocburni Saltus, *Cockburn's Path*, ita appellatur locus angustus, qua rivulus (Cocburnus nominatus) Lothianam a Marcia disterminans, ac inter duos arduos colles defluens, haud procul a mari pontе transmittitur.

Cocheranus, *Cocheran or Cochran*, cognomen, cujus Princeps Duni Donaldi Comitis titulum gerit.

Coclaum, *Cocklaw*, arx est Teviotiæ in monte ejusdem nominis sita.

Coila, *Kyle*, regio inter Carictam & Cunigamiam media.

Colchonium nemus, *Colchoun*, silva Leviniæ.

Colchonius, *Colchoun or Colhoun*, cognomen.

Coldingamia, *Coldingham*, Cœnobium Marciæ ad duo millia ab Aii ostio.

Colessius, *Colcs or Colece*, cognomen, in quo Comarchus Balnamoniæ primas olim tenebat.

Collinius, *Gaspar de Colligni, Monsieur de Chatillon*, Galliæ Thalassiarchus & Protestantium Gallicorum Dux.

Collinus, *Cullen*, fluvii & ad eum siti oppiduli nomen in regiuncula Boina dicta.

Colrossia, eadem quæ Culrossia.

Colvillius, *Colvil or Colvin*; cognomen, cujus Princeps Colvilliæ Regulus.

Columba & Columbanus, perperam quibusdam Columbus dictus, *St. Columb or Colm*, Scotus vitæ sanctitate celeberrimus, Abbas ordinis Sancti Benedicti, multorum Cœnobiorum fundator, e quibus inter alia eminebat Ionæ monasterium, Bedæ *Hy*, vulgo *Icolmkill* dictum.

Columbæ insula, *Icolmkill*, eadem quæ Iona, q. v.

Columbaria, *Ilan Calaman or Chalman*, q. d. insula Columbarum, Æbudarum una.

Comarchus, *a Laird*, villæ vel pagi dominus.

Comernaldiæ Regulus, *The Lord of Comernald*, titulus est quo primum Cuminiorum, deinde, iis exactis, Flaminiorum familia aucta est, postea ad dignationem Victoniæ Comitum evecta. Est autem Comernaldia saltus in præfectura Levinienfi.

Comes Stabuli, *Lord High Constable*, Magister Equitum, quod munus apud Scotos hæreditarium per multa secula obtinuerunt Arelliæ Comites.

Comitia, *The Parliament*.

Comitium, *The Parliament House*.

Conchyliati Ordinis Eques, *A Knight of the Cockle*. Ordo militaris inter Gallos

a Ludovico XI. in honorem Michaelis Archangeli institutus; ita dictus quod ejus ordinis Equites torque aureo in formam conchyliorum confecto utantur.

Condæus, Princeps Gallus, *The Prince of Conde.*

Confraius, *Confray*, cognomen Anglicum.

Constabilius, *Constable*, cognomen Anglicum.

Constantinopolis, *Constantinople*, urbs Thraciæ celeberrima, quondam Impp. Orientalium sedes, nunc imperii Turcici caput, olim Byzantium dicta.

Continens, *The Main Land*, ita κατ' ἐξοχὴν nominantur insulæ Orcadum & Hethlandicarum maximæ.

Conventus Juridicus, *A Sheriff Court.*

Conventus Ordinum, *A Parliament or Convention of the three Estates of the Kingdom.*

Conventus Præfectus, *A Sheriff.*

Conventus Publicus, *A Parliament.*

Coplandius, *Copland*, cognomen.

Cornavia, *Cornwall*, Angliæ regio.

Cornavii, *The Cornish or Cornwal Men*, Cornaviæ incolæ. Item antiquum nomen Cathanesiam habitantium.

Cossæus, *Charles de Coss*, Brisaci Comes; & Franciæ Marescallus.

Covalia, *Cowall*, Scotiæ regio inter Glottam fluv. & lacum Finum interjecta; Argatheliæ contermina, cujus a quibusdam pars censetur.

Cracoviaca, *Kirkwall*, urbs Orcadum præcipua, Episcoporum & Comitum Orcadensium sedes.

Crafordius, *The Earl of Crawford*, Comes Scotus Lindesiorum Princeps.

Crafordius, *Crawford*, cognomen, cujus princeps Kilbirniæ Comarchus nunc Garnociæ Vicecomes.

Cragiæ Comarchus, *The Laird of Craigie*, Eques Coilensis fortissimæ Vallarum familiæ princeps, vulgo, distinctionis gratia, *Craig y Wallace* dictus.

Cragius, *Craig*, cognomen.

Cragmillarium, *Craigmiller*, arx Lothianæ duobus ab Edimburgo millibus distans.

Cranstonum, *Cranston*, arx Lothianæ 4 a Dalketho mill.

Crea, *Cree*, Gallovidiæ fluvius.

Cressingamius, *Cressingham*, cognomen Anglicum.

Crichtonius, *Crighton*, cognomen claræ familiæ, unde Drumfrisiæ Comites, & Frendrachtiæ Vicecomites propagati.

Crichtonium, *Crichton*, arx Lothianæ.

Cristorfinium, *Corstorphin*, Lothianæ vicus 2 ab Edimburgo mill. Unde

Cristorfinianus, *The Laird of Corstorphin*, qui nunc Forestariæ Regulus.

Crocus, *Monsieur de Croc*, Gallus.

Croftus, *Croft*, cognomen Anglicum.

Sanctæ Crucis Cœnobium, *The Abbey of Holy-Rood-House*, in suburbio Edimburgensi, infra vicum, qui inde Canonicorum, vulgo *The Canongate* dicitur; ubi nunc magnificum palatium, postremis Scotorum Regibus gratissimum, ac in paucis Britannicorum memorabile domicilium.

Crulinga, *Crowling*, insula, Æbudarum una, prope Skiam.

Crux Regia. *The Re-Crofs.*

Cucianus, *The Earl of Coucy*, Comitis Galli titulus.

Culdei, *The Culdees*, antiquissimum & sanctissimum apud Scotos Monachorum genus.

Culenus, *Cullen*, cognomen.

Culrossia, *Culross*, oppidum ad Forthæ æstuarium situm, sub præfectura Perthensi.

Cumbria, *Cumberland*, Angliæ regio in

in Septentrionali limite sita.
Cuminius, *Cumin*, cognomen Scoticum nobilitate & opibus olim clarissimum.
Cunigamia, *Cuningham*, oppidi & regionis nomen in præfectura Aerensi.
Cunigamius, *Cuningham*, celebre cognomen, cujus Princeps Glencarniæ Comes.
Cuprum; *Cowper*, duo sunt hujus nominis oppida, unum Fifæ caput, alterum Cœnobium in Angusia.
Custos Regni, *A Warden or Guardian of the Kingdom.*

D.

DACRIUS, *Dacres*, cognomen, & Reguli inter Anglos titulus.
Dalhusius, *The Lord or Earl of Dalhousie*, titulus Comitis, Ramisæorum Principis.
Dalkethum, *Dalkeith*, oppidum Lothianæ inter duos Escas situm.
Damiæta, *Damee*, Gallus.
Dania, *Denmark*, regnum. Dani, *The Danes*, populus.
Dantiscum, *al.* Gedanum, *Dantzick*, nobile ad Vistulam emporium, ac Borussiæ Regiæ caput.
Darlæus, Darnilæus, & Dernileus, *The Lord Darnley.* Hoc titulo insignitus est (proxime post Regiam) Stuartæ familiæ Princeps, in primis vero memorabilis Henricus Mariæ Reginæ maritus, Jacobi VI. pater.
Darsius, *D' Arsie, Monsieur de la Batie*, nobilis Gallus.
Dea, *Dee*, multorum fluviorum nomen: unus Valliam, alius Gallovidiam interfecat; tertius Marriam a Mernia dirimit. Est & quartus in Angusia.
Deidonum, *Dundee*, ita Taodunum Hector Boetius patriæ suæ gratulans appellat.
Delphinus, *The Dauphin of France*, Galliarum hæres.
Desertum, *Dysert*, Fifæ oppidum.
Dessius, *Monsieur de Dessie*, Gallus.
Deva, *Dee*, fluv. idem qui Dea, *q. Vid.*
Deucaledonium mare, ea Oceani Hyperborei pars quæ Scotiam ab occasu alluit.
Dicsonus. *Dickson*, cognomen.
Diepa, *Diep*, Normaniæ oppidum maritimum.
Dirlintonius, *Lord Dirleton*, is olim Haliburtonus erat.
Dona, *Don*, Marriæ fluv. ad cujus ostium sita est Abredonia vetus.
Donaldina familia, *The Clan Donald, or Mackdonalds*, priscorum Scotorum tribus potentissima, ipsis etiam Regibus gravis.
Dresanum, *Draffin*, arx Glottianæ.
Driburgum *Drybugh*, Cœnobium in Teviotia.
Dromundus, *Drummond*, familiæ antiquæ cognomen, cujus Princeps Perthi Comes, ab Jacobo VII. Ducis titulo auctus.
Druidum Comes, *The Earl of Dreux* nobilis Gallus.
Drumfrisium, *Drumfreis*, oppidum Nithiæ, præfecturæ Drumfrisiensis, cui nomen tribuit, caput.
Drumilaus, *Drumilaw Sands*, arenæ cumulus in ostio Tai navigantibus periculosus.
Drumlanricum, *Drumlanrig*, arx ad dextram Nithi amnis ripam sita, Ducum de *Queensberry* præcipua sedes.
Drurius, *Drury*, cognomen Anglicum.
Dublinum, *Dublin*, Hiberniæ metropolis.
Duchtius, *Doughty*, cognomen Anglicum.

Duglassia, *Duglasdale and Castle*, vallis est (& in ea arx) ad ripam fluvii, qui dicitur

Duglassius, *Douglas Water*, fluv. in Glottam devolvens.

Duglassius, *Douglas*, cognomen Scoticum in multas nobilissimas & fortissimas familias propagatum, quarum omnium olim Princeps erat Duglassiæ Comes, eoque exstincto Comes Angusiæ, postea ad Marchionis, ac non ita pridem Ducis Duglassiæ dignationem evectus.

Dumbarius, *Dunbar*, antiquissimum inter Scotos cognomen, & familia, quam ducebant Marciæ Comites, quibus antealiquot secula exstinctis, is honos in Regiam ac deinde Duglassiam domum transiit.

Dumbarum, *Dumbar*, oppidum Lothianæ.

Dumblanum, *Dumblain*, oppidum & sedes Episcopalis Taichiæ, ad Alanum fluvium, in præfectura Perthensi, 4 mill. a Sterlino.

Dunachi vel Duncani sinus, *Dunsby-Head or Bay*, Cathanesiæ promontorium, & sinus, Orcadibus e regione oppositus. Est autem Dunachus viri nomen, vulgo *Donachie*.

Dunbucum, *Dunbuck-Hill*, mons est Leviniæ haud procul a Britannoduno.

Dundalcum, *Dundalk*, Hiberniæ oppidum in Comitatu Louthensi, Scotorum clade funestatum.

Dundargum, *Dundarg*, Buchaniæ arx.

Dundassius, *Dundass*, cognomen.

Dunelmum, *Durham*, urbs Angliæ, & sedes Episcopalis, Comitatus Dunelmensis caput.

Dunensis, *The Laird of Dun*, Comarchi Scoti, Areskini cognominati, titulus.

Dunglassium, *Dunglass Castle*, arx Lothianæ.

Duni, *The Downs*, arenæ cumuli seu colles ad oram Cantii.

Duni Pacis, duo colles ad lævam Carrontis a Romanis congesti, unde loco nomen, vulgo *Dunipace*.

Dunotrum, *Dunotter Castle*, Comitis Martialis in Mernia arx.

Dunsinnanus mons, *The Hill of Dunsinnan*, 3 a Cupro Angusiæ oppido mill. assurgens.

Dunsinnana arx, *Dunsinnan Castle*, in eo monte a Macbetho Tyranno exstructa.

Dunsum, *Duns*, oppidum Marciæ, 6. mill. a Bervico.

Dunum Donaldi, *Dundonald*, arx & domus Regia ad Irvinum fluv. sita, nunc Comiti, Cocheranorum familiæ Principi, titulum dans.

Dunum, *Down*, arx Taichiæ, quondam Regia sedes, nunc Comitis Moraviæ propria, cujus majores Dunenses Reguli inde appellabantur.

Dunum Fermelini, *Dumfermling*, oppidum & Cœnobium Fifæ, palatio & sepulchreto Regio celeberrimum.

Dunus, *Down*, lacus, & ex eo profluens fluvius, qui Coilam intersecans ad duo ab Aera oppido mill. in mare Hibernicum decidit.

Dunum novum, *Vid.* Noviodunum.

Duplinum, *Duplin*, arx Ierniæ ad sinistram Ierni fluminis ripam in præfectura Perthensi.

Durisdera, *Disdeir*, oppidum Nithiæ. Durisderanus *The Laird of Disdeir*.

Durovartus, *Durward*, Anglus.

E.

EBBÆ promontorium, *St. Ebbe's Head*, ad ostium æstuarii Forthæ prope Fascastellum.

Eboracum, *York*, urbs Angliæ, unde Eboracensis ager, *York-Shire*, & Dux Eboracensis, *The Duke of York*.

Ecclesiæ, *Eccles*, Marciæ vicus, prope Humiam arcem.

Edimburgum & Edinum, *Edinburgh*, Scotiæ caput, sede Regia & Episcopali, comitiis item publicis, & conventibus juridicis, superba ædium mole civiumque frequentia, celeberrimum.

Eglintonii Comes, *The Earl of Eglinton*, nobilis Scotus familiæ Mongomeriæ Princeps.

Elbevii Marchio, *The Marquis of Elbeuf*, nobilis Gallus e Gusiorum familia.

Elgina & Elginum, *Elgin*, oppidum Moraviæ præcipuum.

Elphinstonius, *Elphinston*, cognomen, & familiæ Principis titulus.

Ennerbervium, *Bervy or Innerbervy*, Merniæ oppidulum, ad Bervii fluminis ostium situm.

Ennergorea, *Innergowry*, vicus in orientali parte regionis quæ vulgo *The Cars of Gowry* appellatur.

Ennerlothia vel Ennerlutea, *Innerlochy*, oppidum Abriæ ad Lochtiæ fluminis ostium.

Ennernessa, *Innerness*, nobile emporium ad Nessi ostium, præfecturæ, cujus primaria urbs est, dans nomen.

Ennervicum, *Innerwick*, arx & pagus Lothianæ 4 mill. ultra Dumbarum.

Enneruria, *Innerury*, oppidum Gariochæ, qua Uria Donam influit.

Esca, *Esk*, multorum fluminum nomen, unus Merniam ab Angusia dividit, alter eandem Angusiam pertransit, hic Australis, ille Septentrionalis cognominatus. Alii item duo sunt in Lothiana iisdem cognominibus distincti. Quintus denique in Scotiæ limite, unde regioni nomen.

Escia, *Eskdale*, regio ad Escam jacens.

Etella, *The Castle of Etell*, arx Northumbriæ ad Tillam amnem.

Eubonia, eadem quæ Manna insula.

Evia, *Ewsdale*, regio Evo fluvio rigata.

Evonia & Evonium, arx quam Boetius eandem cum Stephanoduno, Buchananus vero arcem Innerluteæ ita appellatam existimat.

Evus, *Ew or Ewse*, fluvius.

Examum, *Hexam*, oppidum ad Tinam, ad 6 millia supra Novum Castrum in Northumbria.

F.

FALAUM Fanum, *Falaw or Falaw Kirk*, Lothianæ locus 9 mill. ab Edimburgo.

Falcolandia, *Falkland*, oppidum & palatium Regium in ipso fere Fifæ meditullio ad radices montis Lominii situm.

Falconarius, *Falconer*, cognomen antiquæ familiæ quæ Halkertoniæ Regulum Principem agnoscit.

Falesium vel Fallesia, *Fallaise*, Normaniæ oppidum.

Falingama, *Falingham or Finlagan*, arx in Ila insula in medio lacus, qui vulgo *Loch-Gurym* dicitur, sita.

Fanum Albani, *St. Albans*, urbs Angliæ.

Fanum Andreæ, *St. Andrews*, urbs Fifæ, Primatis Episcopi sede & Academia omnium artium studiis florente memorabilis: aliter Fanum Reguli appellatur.

Fanum Donati, *Donator Dinnat Kirk*, Cathanesiæ vicus.

Fanum Miniani, *St. Minans Kirk*, in Fifa regione, des facra.

Fa-

Fanum Patricii, *Kirk Patrick*, oppidum ad dextram Glottæ ripam 4 mill. supra Britannodunum.

Fanum Reguli, *Vid.* Fanum Andreæ.

Fara, *Fair Isle*, insula medio fere inter Orcadas & Zelandicas trajectu posita.

Farniehestius, *The Laird of Ferniherst*, a quo recta serie oriundus, qui Lothianæ Marchio insignitur.

Fascastellum, *Fastcastle*, arx firmissima Marciæ.

Fergusius, *Fergus*, primus imperii Scotici Rex & conditor.

Fergusii Rupes, *Carrick or Craig Fergus*, al. *Knock Fergus*, oppidum Hiberniæ in comitatu Antrimensi, a Fergusio I. qui illic naufragio periit nominatum.

Fermelinodunum. *Vid.* Dunum Fermelini.

Fethercarnia, *Fettercairn*, oppidum Merniæ ad Grampii radices, 3 ab Esca septentrionali mill.

Fifa, *Fife*, celebris Scotiæ provincia, æstuariis Forthæ & Tai, Ocellisque montibus circumvallata.

Finclaus, *Finlaw*, nomen Scoticum.

Finis, *Loch Fin*, lacus Argatheliæ, in quem irrumpit

Finus, *The Water of Fin*, ejusdem regionis fluvius.

Flamburgum, *Flamborrouw*, oppidum maritimum in præfectura Eboracensi.

Flaminius, *Fleming*, celebre cognomen cujus Princeps Victoniæ Comes.

Flandri, *The Flemings*, Flandriæ Belgii provinciæ incolæ.

Fluido, *Flowdon Hill*, mons in Angliæ Scotiæque confinio, Scotorum clade plus nimio memorabilis.

Forbosius, *Forbes*, cognomen numerosæ familiæ quæ Forbosiæ Regulum Principem agnoscit.

Fordunum, *Fordon*, oppidulum Merniæ, D. Palladii Scotorum Apostoli sepulchro, & Joannis Fordoni Historiæ Scoticæ scriptoris natalibus clarum.

Forestia, *The Country of the Forrest*, regio inter Lothianam & Teviotiam media, olim saltus Regius.

Forestarius, *Forrester*, *Foster or Froster*, cognomen, & Reguli titulus.

Foressa, *Forés*, Moraviæ oppidum 8 mill. ultra Elginum.

Forfara vel Forfarum, *Forfar*, Angusiæ oppidum, ubi toti præfecturæ, quæ inde Forfarensis vocatur, jus dicitur.

Formanus, *Forman*, cognomen.

Fortha, *The River of Forth*, fluvius & æstuarium Lothianam a Fifa disterminans. Forthæ æstuarium, *The Frith of Forth. Vid.* mare Scoticum.

Foxius, *Fox*, cognomen Anglicum.

Franci, *The Franks or French*, gens Germaniæ bellicosissima, quæ, re Romana inclinata, Franconia natali solo relicta, Galliam occupavit, quam & in hunc usque diem tenet, totius Europæ potentia & opibus facile prima.

Franciscani, *The Franciscan Friars*; Monachorum genus ab institutore D. Francisco denominatum: quod veste glauca sive cinerea utantur, *Gray Friars* vulgo dicti.

Fraserius, *Fraser or Frisel*, cognomen in varias familias tributum, in quibus præcipue eminent Lovetiæ, Saltonii & Fraseriæ Reguli, cum suis quisque tribulibus.

Froissardus, *Froisard*, Historicus Gallus.

Furdius, *The Laird of Ford*, i.e. Furdi Comarchus, olim *Heron* cognominatus.

Furdum, *Ford*, oppidulum Northumbriæ ad Tillam amnem.

Hebrides insulæ, eædem quæ Æbudæ.

Heburnus vel Heburnius, *Hepburn*, cognomen in quo eminebant Halenses Reguli, postea Bothueliæ Comites, quorum ultimus se suamque fere familiam pessundedit.

Henderlandius, *The Laird of Henderland*, Comarchus nomine Cocburnus.

Heresius & Heresianus, *Harris or Herreis*, cognomen, item titulus Principis ejus familiæ qui *The Lord Herreis of Torregles* est dictus. Is honos in nomen Maxuallium matrimonii jure postea est translatus.

Herkelaius (And.) *Sir Andrew Herclay*, Carleoli Comes.

Heriotus, *Heriot*, cognomen.

Hermitagium seu Eremitagium, *The Castle of Hermitage*, vetustum Lidaliæ præsidium.

Heron, *Heron*, cognomen Angl.

Hethlandicæ insulæ, *The Shetland or Zetland Islands*, insulæ Scoticarum omnium ultimæ in mari Deucaledonio sparsæ, quarum maxima Hethlandia dicitur, vulgo *The Main Land*, i. e. Continens, ratione *scil.* ad minores habita.

Hiberni, *The Irish*, Hiberniæ incolæ: Scoti etiam inde advecti ita quibusdam appellantur.

Hibernia, *Ireland*, insula Britannica, quibusdam Britannia minor dicta. Nonnulli scriptores Scotiam eo olim nomine etiam appellatam tradunt.

Hibernicum mare, *The Irish Sea*, quod hinc Hibernicum illinc Britannicum littus interluit.

Hierosolyma, *Jerusalem*, urbs Palæstinæ celeberrima, singulari olim Dei O. M. præsentia, ac Servatoris mundi miraculis & morte longe supra omnes nobilitata.

Hispania, *Spain*, regnum amplissimum, omnium Europæorum ad occasum longissime porrectum.

Hollandi, *The Hollanders*, Hollandiæ incolæ.

Hollandia, *Holland*, septem Belgii fœderati provinciarum præcipua.

Holma, *an Holm*, i. e. planities herbida aquis assita.

Homildonum, *Homildon*, Northumbriæ vicus Scotis funestus.

Horestia vel Forestia, regio inter Taum & Deam interjecta Angusiam Merniamque complectens.

Humber, *The River Humber.* Is non tam fluvius est quam æstuarium, qua Trenta & Urus coëuntes ac in mare devoluti sinum efficiunt.

Humium, Humia & Humum, *Hume or Home Castle*, arx Marciæ Humiæ Comitum sedes.

Humius, *Home or Hume*, cognomen vetustæ familiæ quæ Humiæ Comitem Principem veneratur.

Hundintonia, *Huntington*, *Vid.* Venantodunum.

Hundintonius, *The Earl of Huntington.*

Huntilæus & Huntilææ Comes, *The Earl of Huntly*, Gordoniorum Princeps, postea Huntilææ Marchio, nunc **Dux** Gordonius appellatus.

Hustonius, *Houston*, cognomen.

I.

JARI Ostium, *Yarmouth*, oppidum Norfolciæ maritimum, ad Jari fluminis ostium situm: *al.* Gariannonum, fluviusque Garienus, vulgo *Yare*, appellatur.

Iberus, *Ebro*, fluvius Hispaniæ maximus.

Iccium, & Itium, & Iccius portus, antiquus Galliæ Belgicæ portus, unde J. Cæsar in Britanniam trajecturus solvit; quem quidam Audomaropolim, alii Calisium,

fium, alii denique Bononiam maritimam fuisse existimant.

Iceni, Britanniæ populus, Suffolciensem, Norfolciensem, Cantabrigiensem & Hundintonensem præfecturas incolens. Venta Icenorum, vetus Norfolciæ oppidum, Icenorum caput, cujus vestigia adhuc apparent in loco qui Castrum, vulgo *Caster*, appellatur.

Jedburgum *Jedburgh*, oppidum Teviotiæ præcipuum, ad Jeddam situm.

Jedda, *The River Jed*, fluvius Teviotiæ in Teviotum cadens.

Ierne & Ierna, vetus Hiberniæ nomen. Quidam etiam eandem quæ Iernia seu Strathierna Scotiæ regio appellatur, fuisse existimant.

Iernia seu Strathierna, *Strathern*, Comitatus seu Palatinatus in præfectura Perthensi.

Iernus, *Ern*, fluvius Moraviæ: item alius Strathiernam interluens, qui e lacu ejusdem nominis erumpens, in Taum infra Abernethium devolvitur.

Insulanus, *The Lord of the Isles*, Æbudarum Regulus, Macdonaldorum Princeps, qui plerumque Ilam insulam suæ dominationis sedem elegit.

Internum mare, idem quod mare Mediterraneum.

Iona, *Icolmkill*, insula Æbudarum una prope Mullam, Divi Columbæ Cœnobio clarissima, unde & Columbæ insula dicitur, Bedæ *Hy*, aliis Huia vel Hoia appellata.

Jonstonus vel Jonstonius, *Johnston*, cognomen antiquæ familiæ quæ Annandiæ Marchionem Principem agnoscit.

Irlandus, *Ireland*, cognomen.

Irvinus, *Irving*, fluvius Coilam a Cunigamia dirimens, & ad ejus ostium urbs: item cognomen.

Jus regale, *The Right of Regality*, privilegium quibusdam nobilibus; Episcopis & Cœnobiarchis concessum, quo eis de omnibus criminibus in sua Regalitate, quam vocant, patratis (perduellione excepta) judicandi potestas indulgetur; ac ipsi eorumque clientes & agri præfectus juridici ditione eximuntur.

Juti, *The Jutes or Jutlanders*, populus qui eam Germaniæ partem quæ Cimbrica Chersonesus dicebatur, vulgo *Jutland*, nunc sub ditione Regis Danorum, incolebat.

Iverna, Juverna & Juvernia, antiqua Hiberniæ nomina.

K.

KELVINUS, *The Water of Kelvin*, Leviniæ fluv. in Glottam paullum infra Glascuam cadens.

Kennedus, *Kennedy*, cognomen clarissimæ familiæ, cujus Princeps Cassilissæ Comes.

Kennus, *The River Kenn*, Gallovidiæ fluvius.

Kentigernus, *St. Mungo*, Glascuensium Episcopus vitæ sanctitate clarus.

Kerius, *The Laird of Keir*, Comarchus in præfectura Perthensi Sterlini cognominis dux.

Kerlinfordia, *Kerlinford*, oppidum Hiberniæ in Comitatu Louthensi.

Kernici & Kernicovalli, *The Cornish or Cornwal-Men*, Cornuvalliæ incolæ.

Ketha, *Inch Keith*, parva insula in æstuario Forthæ, medio fere inter Letham & Kingornum oppida trajectu.

Kethus, *Keith*, cognomen antiquissimæ familiæ, cujus Principes Comites Martiales Scotiæ per multa retro secula jure hæreditario insigniti.

Kilblania silva, *Kiblain Forrest*, in Maria.

Kildrumia, *Kildrumy Castle*, arx Mariæ ad Donam amnem sita.

Kil-

Kilmarnocum. *Vid.* Cella Marnoci.

Kilvininum, *Kilvinning*, oppidum & Monasterium Cunigamiæ 4 mill. ab Irvino.

Kineragium, *Kineraig*, Fifæ villa.

Kinefum, *Kineff Castle*, Merniæ arx mari imminens.

Kinfanius, *The Laird of Kinfawns*, Comarchus cognomento Charterius, cujus patrimonium prope Perthum ad sinistram Tai ripam.

Kingornum, *Kinghorn*, oppidum Fifæ ad Forthæ æstuarium e regione Lethæ.

Kinlossum, *Kinloss*, Moraviæ Cœnobium.

Kinrossum, *Kinross*, oppidum ad lacum Levinum, parvæ præfecturæ a Fifa olim divulsæ dans nomen.

Kintera idem quod Cantiera.

Kirbius, *Kirby*, cognomen Anglicum.

Kircadius, *Kircaldy*, cognomen.

Kirchius, *Kirk*, cognomen.

Kircua, idem quod Cracoviaca.

Knoxius, *Knox*, cognomen.

L.

LABASTIUS, *Monsieur de la Bastie*, Gallus.

Lambinus, *Lamby*, cognomen.

Lamota *Monsieur de La Mothe*, Gallus.

Lamyrii, montes, *The Lamermoor Hills*, Marciam a Lothiana dirimentes.

Lanarcum & Lanericum, *Lanark*, Glottiæ caput, præfecturæ inde Lanericensi dictæ nomen tribuens.

Lancastrium, *Lancaster*, oppidum Angliæ ad Lunam amnem situm, præfecturæ seu Palatinatui, vulgo *Lancashire* dicto, dans nomen, & Ducis etiam titulum illi Regiæ Anglorum familiæ parti, quæ cum altera, Eboracensi appellata, de regni jure bella plus quam civilia suscitantes totam fere Angliam seque adeo ipsas pessumdedere.

Lancastrius, *The Duke of Lancaster*.

Langopus, *Langhope or Langham*, oppidulum & arx Eviæ, qua Esca & Evus in unum coëunt.

Langosidum, *Langside*, locus in præfectura Renfroana 2 mill. a Glascua, prælio quo Maria Scota regno pulsa est memorabilis.

Langtonium, *Langton or Lanton*, Marciæ vicus mille a Dunso passus distans.

Lansacus, *Lewis de St. Galais*, Lansaci Regulus, Gallus.

Largæ, *The Largs*, Cunigamiæ vicus ad æstuarium Glottæ, majori Cumbræ insulæ obversus, Norvegorum clade nobilitatus.

Largous, *The Laird of Largo*, Comarchus Fifanus clarissimus, a monte Largo in orientali Fifæ parte dictus.

Latimerus, *Latimer*, cognomen Anglicum.

Latonus, *Laton*, Anglus.

Laudera & Lauderum, *Lawder*, oppidum regiunculæ, inde dictæ *Lauderdale*, caput, ad fluvium Lidderum situm.

Lauderia, *Landerdale*, regiuncula in præfectura Bervicensi.

Lauderus, *Lauder*, cognomen.

Leodium, *Liege or Luick*, oppidum Belgii, provinciæ Leodiensis inde appellatæ metropolis.

Leogus, *The Lews*, insula Æbudarum maxima.

Leon, *Lyon*, cognomen vetustæ familiæ, cujus Princeps olim Glammisiæ Regulus, qui nunc Strathmoriæ & Kingorni Comes.

Lermonthius, *Lermont*, cognomen.

Leslius, *Lesly*, clarissimæ familiæ cogno-

gnomen, cujus Princeps Rothusiæ Comes.

Letha, *Leith*, oppidi, & amnis ad cujus ostium situm est, nomen.

Lethintonium, *Lethington*, arx Lothianæ prope Hadinam.

Lethintonius, *The Laird of Lethington*, Comarchus cognomento Mætellanus, a quo recta serie ortus Lauderiæ Comes.

Levinia, *The Shire of Lennox*, vulgo præfectura Britannodunensis.

Levinius, *The Earl of Lennox*, olim eodem cognomento Comes, quo titulo postea choneſtatus est Dernileæ Regulus: aliquot denique ex eadem familia Duces eo nomine insigniti.

Levinus, *Levin*, duo sunt eodem nomine amnes, alter Fifæ e lacu Levino prorumpens; alter Leviniæ (cui regioni dat nomen) e lacu Lominio oriens, qui cum Glotta ad Britannodunum commistus eam arcem a tergo communit.

Levistonius, *Living ston*, celebre cognomen, cui præest Limnuchi Comes.

Licthonus, *Lichton or Leighton*, cognomen Scoticum.

Lidalia, *Liddisdale*, regiuncula in ipsis Scotiæ cum Anglia confiniis sita, a Lidalo amne, *Liddel Water*, denominata.

Lidalianus, *The Lord of Liddisdale*, eo honore dignatus est Gulielmus Duglassius Scotus bellator egregius.

Ligeris, *The Loire*, fluviorum Galliæ princeps,

Ligures, Italiæ populus, eam fere regionem incolens quæ nunc Genoa appellatur.

Lilburnus, *Lilburn*, cognomen Angl.

Lilius, *Lyle*, cognomen, cujus Princeps postea Liliæ Regulus, nunc exstinctus.

Limdoris, *Lundores*, Cœnobium Fifæ ad Taum fluvium.

Limnuchum, *Linlithgow*, oppidum, Lothianæ occidentalis, seu præfecturæ inde Limnuchensis dictæ, caput.

Lindesius, *Lindsay*, cognomen illustris familiæ, cujus Princeps Crafordiæ Comes.

Lindisfarne & Lindisfarnia, *Lindisfarn or the Holy Island*, insula ad oram Northumbriæ, 7 ultra Bervicum mill. olim Episcoporum vitæ sanctitate celebrium sedes, quæ postea ad Dunelmum a Milcolumbo III. est translata.

Linto, *Linton*, duo sunt hujus nominis vici, alter Lothianæ ad Tinam, alter Tuediæ ad Linnum siti.

Lismora, *Lesmore*, insula in sinu Lochiolensi, Episcopi Argatheliæ sedes, qui inde dictus est

Lismorensis Episcopus, *The Bishop of Argyle*.

Listo, *Kirkliston*, vicus Lothianæ ad Almonem amnem situs.

Lochabria, *Lochaber*, *Vid.* Abria.

Lochindorea, *The Castle of Lochindores*, in præfectura Banfiensi arx.

Lochtia, fluv. idem qui Lutea.

Loginus, *Logan*, cognomen.

Logius, *Logy*, cognomen.

Lominius, *Loch Lomond*, ingens Leviniæ lacus, 24 mill. longus: item montis Fifani nomen.

Loncartis, *Loncarty*, vicus Perthensis, Danorum clade memorabilis.

Londinum, *London*, urbs celeberrima, Angliæ caput, Europæas omnes civium numero & opibus exsuperans.

Londinus, *Lundie*, cognomen in quo Comarchus Londinius primas tenet.

Longovillanus, *The Duke of Longoville*, Ducis Galli titulus.

Longus, *Long*, fluvius in ejusdem nominis lacum defluens, Leviniamque a Covalia dispescens.

Lorestonium, *Lawriston*, Merniæ arx.

Lorna, *Lorn*, regio Argatheliam inter & Abriam media interjecta.

Lotharingia, *Lorrain*, Galliæ provincia.

Lotharingus & Lotharenus, *The Duke of Lorrain*, Gusiorum Princeps.

Lothiana, *Lothian*, regio perampla in tres præfecturas diremta, Limnuchensem, Edimburgensem & Hadintonensem, aliter, Lothianam occidentalem, mediam & orientalem appellatas.

Lovanium, *Lovain*, Brabantiæ caput.

Lovellius, *Lovel*, cognomen.

Loxius, *Loffy*, Moraviæ fluvius.

Lucemburgum, *Luxemburg*, provinciæ Belgicæ, Ducatus Lucemburgensis dictæ, metropolis.

Luddus, *Ludd or Lloid*, cognomen Cambricum, seu Vallicum.

Lusitania, *Portugal*, Hispaniæ pars, nunc regnum Portugalliæ dicta.

Lussus, *The River Luss*, Gallovidiæ fluvius.

Lutea, *Lochty or Louchty*, Abriæ fluvius.

Lutetia, aut Lutetia Parisiorum, *Paris*, urbs nobilissima, Galliæ metropolis, ad Sequanam sita.

M.

MABANUM, *The Town and Castle of Lochmaban*, Annandiæ oppidum, & arx ad lacum ejusdem nominis sita.

Macaintotius, *Mackintosh*, cognomen celebris inter priscos Scotos familiæ, quæ tribus Catana, vulgo *The Clan Chattan*, appellatur. In hac etiam tribu Macphersonii nomen suum profitentur. Utrorumque suffragiis Macaintotiæ Comarchus Princeps agnoscitur.

Macalpinus, *Macalpin*, i.e, Alpini filius: ita dictus est Pictorum domitor Kennethus II. Alpini filius; legesque ab eo conditæ Macalpinanæ appellatæ.

Macarcturius, *Macarthur*, priscorum Scotorum in Lorna tribus.

Maccaselanus, *Maccasland*, priscorum Scotorum in Levinia tribus.

Maccelodius Haraiensis, *The Laird of Macleod, or Macleod of Harish*, vetustum inter Insulares Scotos familiæ cognomen, cujus Princeps Haraiæ Comarchus.

Macdonaldus, *Macdonald or Macconel*, clarissima & potentissima priscorum Scotorum gens, cujus Principes Donaldi Insulani dicti (quos Æbudenses fere omnes Duces sequebantur,) ipsis etiam Regibus bellum inferre, ac negotium haud raro facessere consuevere. Sed eorum potentia jamdudum fracta, vel multum imminuta, variisque ex eadem stirpe creatis familiis de principatu contendentibus, haud facile dictu est cui is potissimum honos debeatur: major tamen pars Donaldum Macdonaldum de *Slate* Equitem illustrem Ducem agnoscit.

Macduffus, *Macduff*, is olim Fifæ Thanus, ejusque posteri Fifæ Comites appellati, antiquissimæ familiæ Principes, quorum hæredes se Vemiarum Comites profitentur.

Macgillus, Macgildus & Macgillius, *Macgill*, cognomen familiæ in qua principem tenet locum qui Cranstoniæ Vicecomes insignitur.

Maclelanus, *Maclellan*, numerosæ inter Gallovidienses familiæ cognomen, quam olim ducebat Bombiæ seu Fani Cutberechti Regulus, pridem exstinctus.

Macrobertus Struanus, *The Laird of Struan Robertson*, Comarchus Atholius gentis suæ Princeps.

Macrorius, *Macrory*, cognomen.

Madritum, *Madrid*, Hispaniæ caput, & sedes Regia.

Mæ-

Mætellanus, *Maitland*, cognomen antiquæ familiæ quæ Lauderiæ Comiti principem locum attribuit.

Magister Equitum. *Vid.* Comes Stabuli.

Magnesius lapis, *The Leadstone*, Magnes lapis ferrum trahens, ita dictus a Magnesia Lydiæ regione ubi primum inventus.

D. Magnus, *St. Maine or St. Mans*, Abbas vitæ sanctitate clarus, quem Orcadenses patronum suum venditant.

Major, *Mair*, eo cognomine appellatus est Joannes Major Hadintonanus Doctor Sorbonicus, scriptis Theologicis ac Historia Scotica clarus.

Majus, Maja, *The Isle of May*, insula in ostio æstuarii Forthæ, in qua pharus sive specula igne perpetuo ardente navigantium iter dirigens.

Malarus, *Malair*, cognomen.

Malavillius seu Malavillanus, *Melvil or Melvin*, cognomen antiquæ familiæ, in qua primas tenet Malavilliæ Comes, qui jam nunc & Comes Leviniæ. Aliis Melvinus appellatur.

Malmesburium, *Malmesbury*, Angliæ oppidum, Gulielmi Malmesburiensis Historici Angli, & Tho. Hobbesii natalibus celebre.

Mana vel Manna, *The Isle of Man*, insula pari prope ab Anglia Hiberniaque intervallo dissita, Scotiæ tamen paullo propior, ejusque olim Regibus parens, eadem quam Monam Cæsar appellat.

Manuel, *The Nunry of Manuel*, Monacharum collegium prope Limnuchum.

Marcia, *The Country of the Mers or March*, regio Scotica Angliæ confinis.

Marciæ Comes, & Comes Marcianus, *The Earl of March*, antiquissimæ potentissimæque Dumbarorum gentis Princeps, quo jampridem exstincto, eum honorem aliæ postea familiæ, jam vero Duglassia est adepta.

Mare Deucaledonium, Germanicum, Hibernicum, Internum, *Vid.* Deucaledonium, *&c.*

Mare Scoticum, *The Scottish Sea*: ita appellatur æstuarii Forthensis ostium, quod olim Scotos Pictosque a Valentia Romanorum provincia inter duo valla, Hadriani *scil.* & Severi, inclusa distermina-ret.

D. Margaritæ Portus, *The Queen's Ferry*: duo sunt hujus nominis oppidula adverso utrinque Forthæ littore posita, Australis & Borealis cognominibus distincta, a D. Margarita Milcolumbi III. uxore, quæ e Lothiana Fermelinodunum sedem Regiam petens eo in loco trajicere solebat, appellata.

Marini insula, *Inch Merin*, insularum lacus Lominii maxima.

Marria, *Marr*, regio Scotiæ septentrionalis, præfecturæ Aberdoniensis pars.

Marrius, & Marriæ Comes, *The Earl of Marr*: ea dignatione olim cohonestati ejusdem cognominis viri illustres, quam nunc per aliquot retro secula Areskinorum Principes tenuere.

Martialis Comes, *The Earl Marshal of Scotland*: is titulus est, & officium honorarium Comitis Scoti antiquissimæ Kethorum familiæ Principis.

Martigius, *The Earl of Martiques*, nobilis Gallus.

Matrona, *The Marne*, fluvius Galliæ.

Massilia, *Marseilles*, oppidum Provinciæ antiquissimum a Græcis Phocensibus conditum.

Maubraius, *Maubray or Moubray*, cognomen.

Maufactus, *Moffet*, cognomen.

Maufetum, *Moffet*, oppidum Annandiæ aquis medicatis clarum.

Maurus, *A Moor*, Mauritaniæ incola.

Maxuallıæ Rupes, *Maxwel Heugh*, ad dextram Tuedæ ripam infra Calsonem.

Maxuallius, *Maxwel*, cognomen celebris familiæ, quæ Maxuallıæ Regulum, nunc Nithiæ Comitem, ducem agnoscit.

Mediolanum, *Milan*, nobilis Italiæ urbs.

Mesanius, *Methven or Messen*, cognomen.

Megalocephalus, Μεγαλοκέφαλος, Milcolumbi III. cognomen, vulgo *Canmore* q. d. Capito, vel *Great Head*.

Megata, *Meggat River*, Evıæ amnis.

Meldæ, & Meldensium oppidum, *Meaux*, Briæ provinciæ Gallicæ caput, olim Jatinum dictum.

Melissus & Malisius, *Melis*, *or Malis*, viri nomen.

Menavia, commune duarum insularum, Mannæ *scil.* & Anglesciæ nomen, quarum hæc Menavia prima, illa Menavia secunda Bedæ appellatur.

Menesius, *Menzies*, cognomen.

Menevensis Episcopus, *The Bishop of St. David's*, a

Menevia, *St. David's*, oppidum & sedes Episcopalis Valliæ in præfectura Pembrociensi.

Meneviæ angulus, *St. David's Head*, promontorium prope illud oppidum.

Mentethus, *Menteith or Monteith*, cognomen.

Mernia, *The Mearns*, regio seu præfectura, hinc Esca septentrionali, illinc Dea fluminibus terminata.

Metellanus. *Vid* Mætellanus.

Methuanum, *Methven or Messen*, pagus Perthensis, & in eo arx ad Almonem fluvium 3 supra Perthum mill. sita.

Milcolumbus, *Malcolm*, proprium viri.

Milfordia, *Milford*, multa sunt hoc nomine Angliæ loca; nullus autem quod sciam prope Fluidonem, aut in Northumbria. Irvino igitur haud invitus accessero, qui lib. 13. Cap. 37. pro Milfordia Milfeldiam, *Milfield*, legendum censet.

Millus, *Mill*, cognomen.

Molas, *Lamlash*, insula ad ortum Araniæ objecta, priscis Scotis *Ard-na-molas* dicta.

Momorantius, *The Duke of Momorancy, or Montmerency*, Dux & Comes Stabuli apud Gallos, qui suam familiam omnium antiquissimam prædicabat.

Mona, hoc nomine Mannam Cæsar, Anglesciam Tacitus appellat.

Monfortius, *Monfort*, Gallicum ac deinde Anglicum cognomen.

Mongomerius, *Montgomery*, celebre cognomen, origine (ut videtur) Gallicum, eo appellati Eglintonii Comitem Principem agnoscunt.

Monimalium, *Monimeal*, amœna Fifæ villa 5 a Falcolandia mill. dissita.

Monimuscum, *Monimusk or Monimusky*, vicus, olim Prioratus (quem vocant) ad dextram Donæ amnis situs.

Monlucius, *Monsieur de Monluc*, Gallus.

Monrous, *Mouro*, antiquæ inter priscos Scotos familiæ cognomen.

Montacuti Regulus, *The Viscount of Mountague*, nobilis Anglus qui nunc Dux Montacuti insignitur.

Montanus, *Of the Mounth*, ita se appellat David Lindesius Eques, Fecialium Scoticorum Rex. Est autem *The Mounth or Mount*, collis sive mons, uti nomen indicat, prope Cuprum Fifensium.

Monumetensis, *Of Monmouth*, ita appellatus est Galfridus scriptor Anglus a Monumethia, *Monmouth*, urbe ejusdem nominis provinciæ præcipua.

Moravia, *Murray*, *or Murray-Land*, regio maritima inter Speam & Nessum fluvios porrecta.

Mo-

Moravius, *Murray*, cognomen illustris familiæ, cujus alii alios, Atholiæ Dux se Principem appellat.

Moravius, *The Earl of Murray*, titulus Comitis Scoti, cui primum Randolpho erat cognomen, postea in Duglassiam, ac postremo in Stuartam familiam transiit.

Mordacus, *Murdo or Murdoch*, viri nomen.

Mortonium, *Morton Castle*, arx Nithiæ ad sinistram Nithi ripam sita. Inde

Mortonius, *The Earl of Morton*, nobilis Scotus e Duglassiana familia.

Morvillius, *Morvill*, cognomen vetustum, cujus Princeps olim Lauderiæ Regulus & Stabuli Comes.

Morus, *Moor*, cognomen.

Mula Gallovidiæ, *The Mule of Galloway*, promontorium Gallovidiæ, olim Novantum dictum.

Mulla, *The Isle of Mull*, insula inter Æbudarum maximas numerata, Abriæ ab occasu adversa.

Mulrossia, *Melross or Malross*, Cœnobium Teviotiæ pervetustum.

Murthilacum, *Murthlack or Mortlick*, vicus in præfectura Banfiensi prope Balvaniam, olim sedes Episcopalis, quæ postea Aberdoniam est translata.

Muscelburgum, *Musselburgh*, oppidum Lothianæ 4 ab Edimburgo mill.

Musgravius, *Musgrave*, cognomen Angl.

N.

NANCÆUM, *Nancy*, Lotharingiæ caput.

Narnia, *The Shire of Nairn*, præfectura exigua inter Elginensem & Ennernessensem media.

Narnis, *The Town of Nairn*, oppidulum, ejus præfecturæ caput.

Narnus, *The River Nairn*, Narniæ fluvius.

Navernia, *Strathnavern or Strathnaver*, regio Scoticarum omnium ad occidentem æstivum ultima. Cui nomen dedit

Navernus, *Navern*, fluvius Naverniam intersecans, ac in mare Deucaledonium non procul a Vervedro promontorio devolutus.

Neobotellum, *Newbottle*, vicus ad Escam Australem, mille passus supra Dalkethum, olim Cœnobium, nunc Marchionis Lothianæ præcipua sedes.

Nessum oppidum, i. q. Ennernessa.

Nessus, *Ness*, lacus fluviique ex eo erumpentis, Ennernessamque inde vocatum oppidum alluentis, nomen.

Neurgum, *Newark*, oppidum ad Trentum in præfectura Nottingamiensi.

Nicæa, *Nice*, urbs Galliæ Narbonensis, Sabaudiæ Duci subdita.

Nigellus, *Neil*, viri proprium.

Nithia, *Nithsdale*, Scotiæ regio, præfecturæ Drumfrisiensis pars.

Nithus, *Nith*, fluvius Nithiam irrigans.

Nivernensis Comes, *The Earl of Nevers*, nobilis Gallus.

Nomarcha, *A Sheriff*.

Norama, *Norham*, oppidum Northumbriæ ad confluentem Tuedæ & Tilli.

Norfolciæ Dux, *The Duke of Norfolk*, nobilium Anglicorum (post stirpem Regiam) primus, Havartorum familiæ Princeps.

Normani & Normanni, *The Normans*, populus Galliæ, qui Scandinavia profecti, in regione inde Normania dicta consedere.

Normanus, *Norman*, viri proprium.

Northumbria, *Northumberland*, ampla Angliæ regio Scotiæ finitima, Scoticoque olim sceptro parens.

Norvegia, *Norway*, regnum, olim suis, nunc Daniæ Regibus subditum.

Nottingamia, *Nottingham*, præfectura Anglicæ urbisque in ea præcipuæ nomen.

Novantum promontorium, *The Mule of Galloway*, a Novantibus eam prifcis temporibus regionem incolentibus.

Noviodunum, *Dunoon Caftle*, arx Covaliæ.

Novum caftrum, *Newcaftle*, Northumbriæ oppidum ad Tinæ oftium fitum.

O.

OCCIDENTALES infulæ, *The Weftern Ifles*, quæ Æbudæ & Hebrides dictæ.

Oceanus Germanicus, *The German Ocean*, i.q. Mare Germanicum.

Ocelli montes, *The Ochell Hills*, inter Ierniam, Clacmananum & Kinroffianam præfecturas interjecta juga attollentes.

Ochiltrius, *Lord Ochiltrie*; i.e. Ochiltriæ Regulus, cognomento Stuartus.

Odomarus, *Odomar or Aimer*, viri proprium.

Ogilvius, *Ogilvy or Ogilby*, cognomen claræ familiæ, cujus Princeps Arilææ Comes vulgo perhibetur.

Orcades, *The Orkney Iflands*, infulæ ultra Cathanefiam in mari Deucaledonio jacentes.

Orcas vel Tarvedrum, *Faro Head*, promontorium in extremo ad occidentem æftivum Naverniæ angulo.

Ormiftonius, *The Laird of Ormifton*, Comarchus cognomento Cockburnus in Lothiana orientali.

Ormundiæ Comes, *The Earl of Ormond*, hoc titulo auctus eft Georgius Duglaffius Jacobi Craffi VII. Duglaffiæ Comitis filius. Eft autem Ormundia in Roffienfi præfectura.

Ofellius, *Monfieur d'Oyfel*, Gallus.

Otterburnum, *Otterburn*, Northumbriæ vicus, Anglorum clade nobilis.

Oxonium, *Oxford*, urbs Angliæ, Academiæ Britannicarum omnium celeberrimæ fedes, Mufifque gratiffimum domicilium.

P.

PALMERIUS, *Palmer* cognomen.

Panitarius, *Pantar*, cognomen.

Pannonia, ampla Europæ regio, nunc fere pro Hungaria ufurpata.

Pafletum & Pafiletum, *Pafley*, oppidum & cœnobium in præfectura Renfroana ad Carthum fluvium.

Pafletenfis liber, Annales rerum Scoticarum a Monachis Pafletenfis confcripti. Is autem liber a nigro tegumento, vulgo *The Black Book of Pafley* appellatus.

Pennangus, *Pennango*, hoc cognomine appellatur Comarchus Coilenfis.

Pennentonius, *Pennington*, cognomen Angl.

Pennerum, *Penrith*, Cumbriæ oppidum 16 ultra Carleolum mill.

Penthlandicum fretum & Penthlandici montes. *Vid.* Picticum & Pictlandici.

Percius, *Percy*, celebre inter Anglos cognomen, unde Northumbriæ Reguli Comitefque, aliique viri nobiles propagati.

Perthum, *Perth or St. Johnfton*, celebre Scotiæ oppidum, præfecturæ dans nomen, inter Almonem Iernumque qua Tao commifcentur, fitum.

Phylarcha, Gr. φυλάρχης *The Captain or Chief of a Highland Clan*, Tribus Princeps feu dux.

Pictavium, *Poictiers*, Galliæ Aquitanicæ urbs, Pictonum caput.

Picti, *The Picts*, gens antiquiffima, quæ dimidiam fere Britanniæ feptentrionalis partem olim tenebat, poft varia

bella

bella a Scotis tandem deleta, aut insula expulsa.

Picticum fretum, *Pentland Frith*, quod inter Cathanesiam & Orcadas interjicitur; rectius forte fretum Penthlandicum.

Pictlandici montes, *Pentland Hills*, montium in Lothiana tractus, Penthlandici potius appellandi.

Pictones, *Les Poictovins*, incolæ provinciæ Gallicæ inter Andegavos & Santones medii: regio autem Pictavia sive Pictonum ager, *Poictou*, nuncupatur.

Pitcarnius, *Pitcairn*, antiquum inter Fifenses cognomen.

Plantagenitus, *Plantagenet*, eo cognomine appellati sunt Angliæ Reges ab Henrico II. (filio Gothofredi Plantageniti Andegaviæ Comitis,) ad Ricardum III. in quo Plantagenitorum stirps mascula defecit. Id vero cognomen a *planta genista* est deductum.

Platycerotes, πλατυκέρωτες, *Fallow Deer*, cervi lata cornua habentes, a πλατὺς latus, & κέρας cornu.

Plexippus, *Hot-Spur*, ita cognominatus est Henricus Percius Northumbriæ Comitis F. a πλὴξ stimulus, & ἵππος equus.

Plusfartensis liber, *The Book of Plufcardy*, rerum Scoticarum historia a Monachis Cœnobii Plusfarti dicti, ad Lochtiam amnem Moraviæ, 6 ab Elgino mill. conscripta.

Pollacæ, *Pollacks*, piscium genus in solo lacu Lominio repertum.

Pomona, Orcadum maxima, ob id *The Main Land*, sive Continens, dicta.

Pontiniaci Abbas, *The Abbot of Pontigny*, id Cœnobium est in Altissiodorensi tractu in Burgundia.

Portus Gatheli, *Port a Port*, Portus Cale, Lusitaniæ oppidum ad Durii fluminis ostium, unde regno Portugalliæ nomen. Id nostri a Gathelo conditum fabulantur.

. Præfectura, & Præfectura juridica, *A Shire*, *Sheriffdom*, *or County*.

Præfectus Juridicus, *A Sheriff*.

Præstonum, *Preston*, Lothianæ vicus 6 ab Edimburgo mill.

Præstonianus, *The Laird of Preston*, Præstoni Comarchus.

Præstonus & Præstonius, *Preston*, cognomen.

Prætor urbanus, *al.* Præfectus urbanus, *The Provost or Mayor of a Town*.

Prior, *The Prior of a Convent*, is titulus est Ecclesiasticus Abbate inferior.

Prisci Scoti, *The ancient Scots*, i. e. *The Higlanders or Isles-Men*, ita Buchanano appellantur Scoti montana loca & insulas colentes, quippe qui lingua & moribus antiquis utantur.

Q.

QUÆSTOR rerum capitalium, *The Lord Chief Justice*, *or the Justice General*.

R.

RADOLPHUS, Radolfus, *Ralph*, nomen viri proprium.

Ramisæus, *Ramsay*, celebre inter Scotos cognomen, in quo primas tenet qui olim Dalhusiæ Regulus, nunc Comes insignitur.

Randolphus, *Randolph or Randal*, cognomen, Thomæ Comitis Moraviæ Scotiæque Proregis fama celebratum.

Ratra, *Ratra or Ratray*, fluvius Buchaniæ.

Redmanus, *Redman*, Anglus.

Regia Crux. *Vid.* Crux Regia.

Reginaldus, *Reynold or Ranald*, cognomen.

Reginaldini & gens Reginaldina, *The Mack-Ranalds, or Clan-Ranald*, priscorum Scotorum tribus.

Regulus, *A Lord Baron.*

Reidus, *Reid*, cognomen.

Renatus, *Rene or Renny*, nomen Gallicum, & cognomen Scoticum.

Renfroa, *Renfrew*, oppidum ad confluentem Glottæ & Carthi, 4 mill. infra Glascuam. Inde dicta est

Renfroana præfectura, *The Barony or Shire of Renfrew*, sinistræ Glottæ ripæ contermina, olim Stuartorum patrimonium.

Rerigonius sinus, ita Ptolemæo appellatur qui nunc *The Bay of Glenluce* dicitur, cui e regione oppositus est lacus Rianus, qui hinc atque hinc terram in angustum cogentes Chersonesum efficiunt, quæ vulgo *The Rins of Galloway* vocatur.

Restenotum, *Restennot*, Prioratus, quem vocant, Angusiæ, mille passus, a Forfara oppido.

Rhenus & Rhenum, *The Rhine*, ingens Germaniæ fluvius, cum olim a Gallia disterminans.

Rianus lacus, *Loch Ryan*, Ptolemæo Vidogara, Gallovidiæ ab Aquilone se insinuans. *Vid.* Rerigonius sinus.

Richemondia, *Richmond*, oppidum & præfectura Anglica agri Eboracensis pars.

Riggius, *Rigge*, cognomen.

Rinus, *The Rins of Galloway*, Gallovidiæ peninsula. *Vid.* Rerigonius sinus.

Rizius, *Ricio or Rycie*, cognomen hominis Sabaudi, vulgo *Seignior David* appellati, quem conjurata nobilium factio, aspiciente Regina Maria, crudelissime trucidarunt.

Robertsonus, *Robertson*, cognomen, *al.* Macrobertus.

Roffa, vulgo Raufcheftria, *Rochester*, oppidum Cantii ad Meduacum fluvium, medio fere inter Londinum & Cantuariam intervallo.

Rokesbius, *Rokesby*, cognomen Anglicum.

Rosburgum, *Roxburgh*, arx olim Teviotiæ munitissima, juxtaque oppidum, qua Teviotus cum Tueda aquas confundit, unde præfectura nomen, & Carorum Princeps Ducis titulum est adeptus.

Rosmarchia, *Rosmarky*, Rossiæ oppidum.

Rossia, *Ross*, Scotiæ regio & præfectura, a mari Germanico ad Deucaledonium porrecta, ab Austro Moravia, ab Aquilone Cathanesia & Sutherlandia terminata.

Rosselinum & Roslinum, *Roslin*, Lothianæ arx ad Escam septentrionalem, 5 mill. ab Edimburgo.

Rossiensis Comes, *The Earl of Ross*: hoc titulo olim cohonestata est pervetusta Rossiorum familia; qui postea in Leslæanam, ac deinde Donaldinam, matrimonii jure est translatus. Eo denique inter alios titulos insigniri consuevere Scotorum Regum filii natu secundi. Est & Regulus Rossiensis eodem cognomento.

Rossiensis Episcopus, *The Bishop of Ross.*

Rothesaia & Rosaia, *Rothesay or Resay*, arx & oppidulum in Bota insula. Unde

Rothesaius, & Rothesaiæ Dux, *The Duke of Rothesay*, Principis Scotiæ a Roberti III. temporibus titulus.

Rothomagus, *Rouen*, Normaniæ caput.

Rothumaium, *Rothemay*, arx ad sinistram Dovernæ fluminis ripam.

Rothusius, & Rothusiæ Comes, *The Earl of Rothes*, eo titulo ornatus est vetustiæ Leslæorum familiæ Princeps.

Rubeus, *Monsieur de Ruby*, Gallus.

Ru-

Rubrum promontorium, *Red Head*, rupium seu collium in mare prominentium tractus in Angusia, haud procul ab Aberbrothio oppido.

Rupella, *Rochel*, urbs Galliæ Aquitanicæ maritima, suis malis clara.

Rupes Fergusii, *Vid.* Fergusii Rupes.

Russellus, *Russel*, cognomen.

Ruvenus, *Ruthven*, cognomen antiquæ familiæ, cujus Principes primum Ruveniæ Reguli, postea Goreæ Comites appellati, quorum ultimus dum parricidiali ausu Jacobum VI. tollere destinat, sibi mortem familiæque cladem arcessivit.

S.

SABAUDIA, *Savoy*, Ducatus Italiæ Galliæ finitimus.

Sabrina, *The Severn*, Angliæ fluvius.

Sadlerus, *Sadler*, cognomen Angl.

Sanctæ Crucis Cœnobium, *Vid.* Crucis Cœnobium.

Sandilandius, *Sandilands*, cognomen, cujus Princeps Torphichiniæ Regulus. *Vid.* Calderanus.

Saraceni, *The Saracens*, Arabiæ populus, prius Agareni, postea Ismaelitæ dicti, qui multas non Asiæ modo & Africæ, sed & Europæ regiones bellis & rapinis vexavere.

Sarca, *The River Sark or Sars*, unus vel duo potius Annandiæ fluvii, albi & nigri cognominibus distincti, qui uno tandem alveo coëuntes in æstuarium Solvæi devolvuntur.

Sarisburius, & Sarisburiensis Comes, *The Earl of Salisbury*, nobilis Anglus.

Saxones, *The Saxons*, populus Germaniæ bellicosissimus, qui a Britonibus adversus Scotos Pictosque arcessiti, ipsis quorum auxilio advenerant aut trucidatis, aut in Valliam compulsis, totam fere Angliam occupavere. Eorum posteri sunt qui nunc Angli appellantur.

Scandia, & Scandinavia, regio peramapla Europæ, ubi nunc Sueciæ & Norvegiæ regna.

Scona, *Scoon*, nobile Cœnobium ad sinistram Tai ripam, mille passus supra Perthum, ubi Scotorum Reges coronari soliti.

Scoti, *The Scots*, Britanniæ septentrionalis incolæ.

Scotia, *Scotland*, regnum Britannicum.

Scoticum mare. *Vid.* Mare Scoticum.

Scotus, *Scot*, cognomen celebris familiæ, quæ Balcluchiæ Comarchos Principes agnoscebat: eorum hæres est quæ nunc Balcluchiæ Ducissa insignitur.

Scrimigerus, *Scrimger*, cognomen vetustum, in quo primas tenebat qui Taoduni Constabularius, postea Duddopiæ Regulus, ac Taoduni demum Comes: sed is titulus deficiente prole mascula non ita pridem est exstinctus.

Scrupus, *Scroop or the Lord Scroop*, cognomen & titulus Anglicus.

Scutatus, *A French Crown*, nummus Gallicus, Gallice *Un Ecu.*

Semplius *Semple*, cognomen, in quo primas tenet Sempliæ Regulus.

Seneciones, *The Sanachies*, *Vid.* Buchan. Lib. II. Cap. 2.

Servanus, *St. Servan or St. Serf*, Scotus vitæ sanctitate clarus.

Sesfordius. *Vid.* Cesfordius.

Setonium, *The Palace of Seton*, Comitis Vintoniæ sedes in Lothiana orientali, 8 ultra Edimburgum mill.

Setonius, *Seton*, inclytæ familiæ cognomen, cujus Princeps Vintoniæ Comes.

Seveſſius, *Sivez or Schives*, cognomen.

Sfortia, *Sforza* poſtremorum Mediolani Ducum cognomen.

Siaus, *Shaw*, cognomen.

Silvius, *Wood*, cognomen.

Sinclarus, *Sinclair or St. Clare*, cognomen illuſtris familiæ, quorum Principes olim Orcadum & Cathaneſiæ Comites; nunc Sinclariæ Reguli primi exiſtimantur.

Skia vel Skianacha, *The Iſle of Skie*, Æbudarum (niſi forte Leogum excipias) maxima.

Sodora, oppidum Mannæ inſulæ, in quo habitabat Inſulanorum Epiſcopus, inde Sodorenſis dictus. *Vid.* Buchan. Lib. I. Cap. 34. Irvinus tamen contendit eam oppidulum ſive ædem ſacram in Iona fuiſſe.

Soltra, *Soltra Hill*, mons eſt & in eo Cœnobium & Ptochodochium, novem ab Edimburgo mill.

Solvæus, *Solway Frith*, æſtuarium ſeu ſinus Scotiam ab Anglia ab occaſu diſterminans.

Somerſeti Dux, *The Duke of Somerſet*, nobilis Anglus.

Somervallius, *Somerville or Somervail*, cognomen.

Sophocardius, *Wiſhart or Wiſeheart*. Hoc ſibi confinxit Buchananus vocabulum, ex σόφος & καρδία, q. d. corde ſapiens: ſed male, non enim hoc verum cognominis Etymon, quippe quod originе Gallicum ſit, nam qui nobis *Witſchart* vel *Wiſhart*, illis *Guiſcard* appellatur.

Sorbonicus Doctor, *A Doctor of the Sorbon*: eſt autem Sorbona celebris Schola Theologica in Academia Pariſienſi.

Spæa, Speia & Spæus, *The River of Spey*, fluvius Scotiæ e lacu ejuſdem nominis ortus, qui Badenacham intermeans, Moraviamque a Marria & Banfia dirimens in mare tandem Germanicum ſe effundit.

Spencerus, *Spencer*, cognomen Anglicum.

Spenſius, *Spence*, cognomen.

Stamparum Dux, *Te Duke d' Eſtampes*, nobilis Gallus, a Stampis, oppido 14 leucis a Pariſiis diſtante, denominatus.

Stanlæus, *Stanley*, cognomen Anglicum in quo eminet Derbienſis Comes.

Stammoria, *Stanmure*, ericetum, in quo limes regnorum Scotiæ & Angliæ olim definitus, inter Richemondiæ Cumbriæque præfecturas. *Vid.* Crux Stamoriæ.

Stephanodunum, *Dunſtaffage or Dunſtafnage*, oppidulum Lornæ, olim Regia ſedes.

Sterlinum, *Stirling or Striveling*, urbs percelebris, juxtaque arx munitiſſima ad Fortham, præfecturæ inde Sterlinenſi dictæ, *The Shire of Stirling*, dans nomen.

Sterlinenſis ager, *The Shire of Stirling*.

Sterlinus, *Stirling*, cognomen, *Vid.* Kerius.

Stinſiarus, *Stinſiar*, Carictæ fluvius.

Strabogia, i. q. Bogia, q. *Vid.*

Strabogianus, *The Lord of Strathbogy*: is olim Cuminius erat, vel potius e Macdufforum familia oriundus, qui Strabogium ſibi cognomen aſſumſit.

Strabogium, *The Caſtle and Town of Strathbogy*, oppidum ad confluentem Dovernæ & Bogiæ fluminum ſitum, juxtaque arx Comitis Huntilææ, qui nunc Gordoniæ Dux.

Strabrocum, *Strabrock*, Lothianæ vicus ad torrentem Brocum qui in Almonem influit.

Strachanus, *Strachan*, cognomen.

Stra-

Strathierna. *Vid.* Iernia.

Strathnavernia. *Vid.* Navernia.

Strato, Stratonius, *Straton*, cognomen.

Stuartus, *Stuart*, cognomen inclytæ & antiquissimæ familiæ, cujus Principes (olim Scotiæ Dapiferi seu Senescalli) ad summum regni fastigium jure sanguinis evecti, per multa retro secula primum Scotis adjunctis deinde Anglis maxima cum gloria, æquitate & clementia imperitarunt.

Suardus, *Seward or Pseward*, cognomen Anglicum.

Suintonius, *Swinton*, cognomen.

Sulius, *Soules or Lord Soules*, cognomen, & Souliæ sive Lidaliæ Regulus.

Sumerledus, *Sumerled*, vulgo *Sorley Buy*, vir clarus e Donaldina familia.

Surrius, & Surriæ Comes, *The Earl of Surrey*, nobilis Anglus.

Suffexius, & Suffexiæ Comes, *The Earl of Suffex*, nobilis Anglus.

Sutherlandia, *Sutherland*, regio Scotiæ septentrionalis, Rossiæ, Naverniæ & Cathanesiæ confinis.

Sutherlandus, *Sutherland*, celebre & pervetustum cognomen, in quo principem locum tenet qui Sutherlandiæ Comes insignitur.

Sylvius. *Vid.* Silvius.

T.

TAICHIA, *The Stewartry of Menteith*, regio in occidentali præfecturæ Perthensis latere, a Taicho fluvio dicta.

Taichus, *The Water of Teith*, fluvius Taichiam inde appellatam irrigans.

Taodunum, *Dundee*, urbs Angusiæ primaria, ad Taum, unde nomen traxit, sita. Boëtio alia placet vocis origo, qui eam Deidonum vult appellatam.

Talbotus, *Talbot*, cognomen Anglicum.

Taliferreus, *Tailfer*, cognomen.

Tarvedrum idem quod Orcas, quod *Vid.*

Tatius, *Tate or Tait*, cognomen.

Taus, *The River Tay*, fluviorum Scotiæ maximus, qui e montibus *Carn Drum* dictis oriens, prius *Avon Dochart* appellatus, lacum Taum pertransit, ejusque nomine assumto præfecturam Perthensem pervadit, tandemque mari commistus in æstuarium Fifam ab Angusia dirimens se exporrigit.

Tentallo, *The Castle of Tantallen*, Lothianæ arx Bassæ insulæ opposita.

Termius, *Monsieur de Terms*, Gallus.

Tesa, *The Teise*, Northumbriæ fluvius.

Teviotia, *Teviotdale*, Scotiæ regio Angliæ contermina in præfectura Rosburgensi; cui nomen dedit

Teviotus, *The River Teviot or Tiet*, fluvius Teviotiam interfecans.

Thamesis, *The River Thames*, fluviorum Angliæ nobilissimus, a Tamo & Iside fluminibus ad Dorcestriam in unum coëuntibus denominatus.

Thorintonius, *Thornton*, cognomen.

Throgmortonius, *Trogmerton*, cognomen Anglicum.

Tilibardinum, *Tilibardin*, arx Iernæ, olim sedes Comarchi qui inde dictus

Tilibardinus, *The Laird of Tillibardin*, Comarchus cognomento Moravius, unde ortus qui nunc Comes Tilibardinus & Atholiæ Dux.

Tillus, *The River Till*, Northumbriæ fluvius.

Tina, *The River Tine*, Northumbriæ fluvius: item alius: in Lothiana orientali Hadinam præterfluens.

Tinmuthum, *Tinmouth*, q. d. Tinæ ostium, arx Regia ad Tinæ ostium, uti nomen indicat, sita.

Toletum, *Toledo*, urbs Hispaniæ, Castellæ novæ caput.

Tolosa, *Tholouse*, urbs Galliæ, Languedocii caput.

Tornacum, *Tournay or Dornick*, Flandriæ oppidum ad Scaldim.

Tralius, *Trail*, cognomen.

Trentus, *The River Trent*, Angliæ fluvius in Humbrum cadens.

Tridentum, *Trent*, urbs Italiæ Concilio ibi indicto famosa.

Tueda, *The River Tweed*, fluvius Scotiæ notissimus eam ab Anglia dividens. Inde

Tuedia, *Tweddale*, Scotiæ regio a Tueda fluvio eam rigante nominata, Glottiana, Lothiana, Lauderia, saltu Atrico & Annandia circumclusa.

Tuina, *Tuine or Tueng*, cognomen.

Tuisilus, *Twisel*, Northumbriæ fluvius.

Turones & Turo, *The City of Tours*, urbs Galliæ, caput regionis quæ dicitur

Turonia seu Turonensis ager, *Touraine*. Dux Turonum seu Turonensis, *The Duke of Touraine*: is titulus erat aliquot Duglassiæ Comitum.

V.

VALENTINUS, *Vallange* cognomen.

Valesius, *De Valois*, cognomen Regiæ apud Gallos familiæ, prius quam domus Burbonia rerum est potita.

Vallas, *Wallace*, cognomen antiquæ familiæ in qua insigniter emicuit Gulielmus Vallas Scotorum Dux longe fortissimus. *Vid.* Cragiæ Comarchus.

Valli, *The Welsh*, Valliæ incolæ, priscorum Brittonum progenies.

Vallia, *Wales*, Angliæ provincia, olim regnum, in mare Hibernicum prominens, Sabrina & Dea fluminibus ab reliqua Anglia quodammodo disjuncta.

Vallis Bogiana, *Strathbogy*. *Vid.* Bogia.

Varbecus, *Warbeck*, cognomen insignis impostoris, vulgo *Peter or Perkin Warbeck* appellati, qui se Richardum Ducem Eboracensem Eduardi IV. filium venditabat.

Vardilaus, *Wardlaw*, cognomen.

Vareniæ Comes, *The Earl of Warren*, nobilis Anglus.

Varium sacellum, *Falkirk*, oppidum in agro Sterlinensi, priscis Scotis *Eglish Brack*, i. e. ædes versicolor, dictum.

Varvicum, *Warwick*, oppidum Angliæ præfecturæ & Comiti Anglo dans nomen.

Vascones, *The Gascoignois*, Vasconiæ Galliæ provinciæ, vulgo *Gascoigne*, incolæ, olim Navarræ regnum complectentes.

Vausius, *Vaas*, *or Vaux*, cognomen.

Vecturiones, Pictorum gens.

Vemium, *Weems*, duo sunt hujus nominis in Fifa oppida, hoc occidentale, illud orientale cognominata.

Vemius, *Weems*, cognomen vetustæ familiæ, cujus Princeps Vemiarum Comes, ad magnum Macduffum Fifæ Thanum genus referens.

Venantodunum, *Huntigton*, urbis & præfecturæ Anglicæ nomen.

Venetiæ, *Venice*, nobilissima urbs Italiæ, pervetustæ Venetorum Reipublicæ metropolis.

Veracus, *Monsieur de Verac*, Gallus.

Verca, *The Castle of Werk*, arx Northumbriæ ad Tuedam fluv.

Vernolium, *Verneil*, Galliæ urbs, Sco-

Scotorum clade memorabilis.

Verulamium, *Verulam*, urbs Angliæ in præfectura Herefordiensi, olim municipium Romanum.

Vestmaria, *Westmoreland*, Angliæ regio, Scotiæ fere contermina, ejusque olim Regibus subdita.

A Veteri ponte, *Wepont*, cognomen.

Vedderburnus, *The Laird of Wedderburn*, Comarchus Scotus ex Humiorum familia.

Victo, & Victonia, *Wigton*, Gallovidiæ oppidum, præfecturæ dans nomen.

Vicus viridis, *Greenwich*, Essexiæ oppidum 4 millibus infra pontem Londinensem.

Vidogara. *Vid.* Lacus Rianus.

Vienna, *Vienna*, celebris Germaniæ urbs Austriæ caput. Est & altera Vienna Galliæ in Delphinatu.

Viennensis, *Monsieur de Vienne*, Gallus.

Vindocinensis Comes, *The Earl*, now *Duke*, *of Vendome*, nobilis Gallus Regio sanguine ortus.

Viniramus, *Windram*, cognomen.

Vodius, *Wood*, cognomen, idem q. Silvius.

Volsæus, *Cardinal Wolsey*, Archiepiscopus Eboracensis & Cardinalis Romanus, qui in summa apud Henricum VIII. Anglum gratia, & consiliorum omnium particeps fuerat, postea, fortuna mutante vices, capite plexus.

Volsingamius, *Walsingham*, cognomen Anglicum.

Vottonus, *Wotton*, cognomen Anglicum.

Z.

ZEAL, *The Island Yell*, insula Hethlandicarum una.

Zelandicæ insulæ, eædem quæ Hethlandicæ.

Zeviota, *The Cheviot Hills*, montium tractus in medio inter Angliam & Scotiam limite.

Ne quod paginæ reliquum est vacaret, non ab re duximus singulas SCOTIÆ Præfecturas, prout in Rotulis quos vocant Parliamentariis citantur, & quas quæque regiones complectatur, brevi tabella hic exhibere.

Præfecturæ.	*vulgo* The Shires of		*Regiones.*
Edimburgensis,	*Edinburgh*,	Continet	Lothianam *mediam.*
Hadintonana,	*Hadington*,		Lothianam *orientalem.*
Bervicensis,	*Berwick*,		Marciam & Lauderiam.
Roxburgensis,	*Roxburgh*,		Teviotiam, Lidaliam & Esciam.
Selkirkensis,	*Selkirk*,		Silvam Atricam.
Pebliana,	*Peebles*,		Tuediam,
Lanarcensis,	*Lanark*,		Glottiam.
Dumfrisiensis,	*Dumfries*,		Annandiam & Nithiam.
Victoniensis,	*Wigton*,		*Boreales & occiduas* Gallovidiæ *partes*,
Aerensis,	*Air*,		Coilam, Carictam & Cunigamiam.
Britannodunensis,	*Dumbarton*,		Leviniam.

PRÆFEGTURÆ SCOTIÆ.

Botensis,	*Bute*,		Botam & Araniam *insulas*.
Renfroana,	*Renfrew*,		*Baroniam* Renfroanam.
Sterlinensis,	*Stirling*,		*Agrum* Sterlinensem, *ad utramque* Forthæ *ripam*.
Limnuchensis,	*Linlithgow*,		Lothianam *occidentalem*.
Perthensis,	*Perth*,		Perthiam, Atholiam, Goream, Bradalbiniam, Taichiam & Ierniam. *Item*, Glen-Sheam, Strathalaniam, Rannacham, Balvideram, Glenurchiam & Stormontiam.
Argathelensis,	*Argyle*,		Argatheliam, Lornam, Cantieram, *insulasque ab occasu* Lornæ & Cantieræ.
Kincardinensis,	*Kincardin*,		Merniam.
Aberdoniensis,	*Aberdeen*,		Marriam, Buchaniam, Vallem Bogianam.
Ennernessensis,	*Invernes*,	Continet	Badenacham, Abriam, *Australem* Rossiæ *partem*, & *partem* Moraviæ *ultra* Narniam.
Narniensis,	*Nairn*,		*Occiduas* Moraviæ *partes*.
Cromartiensis,	*Cromarty*,		*Exiguam* Rossiæ *partem*.
Fifensis,	*Fife*,		*Omnem fere* Fifam, *præter exiguam ad occasum partem*.
Forfarensis,	*Forfar*,		Angusiam.
Bamfiensis,	*Banff*,		Bamfiam, Boinam & Ainiam.
Kircudberechtensis,	*Kircudbright*,		Gallovidiam *orientalem*.
Sutherlandiensis,	*Sutherland*,		Sutherlandiam & Naverniam.
Cathanesiensis,	*Caithnes*,		Cathanesiam.
Elginensis,	*Elgin*,		Moraviam *orientalem*.
Orcadensis,	*Orkney*,		Orcades & Hethlandicas *insulas*.
Clacmanana,	*Clackmanan*,		*Exiguam agri* Sterlinensis *ab ortu partem*.
Rossiensis,	*Ross*,		*Omnem fere* Rossiam.
Kinrossiana,	*Kinross*,		Fifæ *occidentalis partem*.

FINIS.

DE

DE

JURE REGNI APUD SCOTOS,

DIALOGUS.

AUCTORE

GEORGIO BUCHANANO,

SCOTO.

GEORGIUS BUCHANANUS
JACOBO VI.
SCOTORUM REGI
S. P. D.

CRIPSERAM, ante annos complures, cum apud nos res turbulentissimæ essent, Dialogum de Regum Scotorum jure: in quo, ab incunabulis ipsis, (ut ita dicam) quod jus, quæve potestas sit Regibus & civibus inter se, explicare sum conatus. Is liber cum pro tempore profuisse nonnihil sit visus, ut occluderet ora quibusdam, qui clamoribus importunis magis, qui tum erat, rerum statum insectarentur, quam quid rectum esset ad rationis normam exigerent; rebus tamen paullo tranquillioribus, ipse quoque arma deposita concordiæ publicæ libens consecravi. Nuper autem cum in eam disputationem inter schedas repertam incidissem, ac visus essem in ea multa videre, quæ ætati tuæ (in ea præsertim rerum humanarum parte collocatæ) essent necessaria, eam publicandam censui, ut & mei in te studii esset testis, & tui erga cives officii te admoneret. Multa autem mihi faciunt fidem, hunc meum conatum non inanem fore: in primis ætas nondum pravis opinionibus corrupta, & supra ætatem indoles, ad præclarissima quæque capessenda sponte properans, & non modo præceptoribus, sed omnibus recte monentibus, in obtemperando facilitas, & in rebus examinandis judicium & solertia: quo in genere nullius apud te magnopere pollet auctoritas, nisi probabili ratione confirmetur. Video etiam, te, naturæ quodam instinctu, ab adulatione, quæ & tyrannidis est nutricula, & legitimi regni gravissima pestis, adeo abhorrere, ut solœcismos & barbarismos aulicos, non minus oderis, quam, qui sibi omnis elegantiæ censores videntur, eos ament & affectent, &, velut sermonis condimenta, passim Majestates, Dominationes, Illustritates, *& si qua alia magis sunt putida, aspergant. Ab hoc te errore quanquam & naturæ bonitas, & institutio Rectorum, in præsentia vindicent, tamen nonnihil subve-*

veri cogor, ne blanda vitiorum altrix, prava consuetudo, animum adhuc tenellum in pejorem partem detorqueat; præsertim cum non ignorem, quam reliqui nostri sensus facile sese præbeant seducendos. Hunc igitur ad te, non modo monitorem, sed etiam flagitatorem importunum, ac interim impudentem, misi: qui, in hoc flexu ætatis, trans adulationis scopulos te comitetur: nec moneat modo, sed in via semel inita contineat, &, si quid deflexeris, reprehendat & retrahat. Cui si parueris, tibi tuisque in præsentia tranquillitatem, & in futurum sempiternam comparabis gloriam. Vale. Sterlini, Anno salutis humanæ M. D. LXXIX. die decimo Januarii.

REX SCOTICUS EX SENECÆ *Thyeste vers.* 344.

REGEM non faciunt opes,
Non vestis Tyriæ color,
Non frontis nota regiæ,
Non auro nitidæ trabes,
Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabilis favor
Vulgi præcipitis movet.
Non quicquid fodit occidens;
Aut unda Tagus aurea
Claro devehit alveo!
Non quicquid Libycis terit
Fervens area messibus.
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis:
Non Eurus rapiens mare;
Aut sævo rapidus freto
Ventosi tumor Adriæ.
Quem non lancea militis,
Non strictus domuit chalybs:
Qui tuto positus loco
Infra se videt omnia:
Occurritque suo libens
Fato: nec queritur mori.
Reges conveniant licet,
Qui sparsos agitant Daas;
Qui rubri vada littoris,
Et gemmis mare lucidum
Late sanguineum tenent:
Aut qui Caspia fortibus
Recludunt juga Sarmatis.
Certet, Danubii vadum
Audet qui pedes ingredi;
Et quocunque loco jacent
Seres vellere nobiles;
Mens regnum bona possidet.
Nil ullis opus est equis;
Nil armis, & inertibus
Telis, quæ procul ingerit
Parthus cum simulat fugas:
Admotis nihil est opus
Urbes sternere, machinis,
Longe saxa rotantibus.
Rex est, qui metuit nihil.
Rex est, qui cupiet nihil.
Hoc regnum sibi quisque dat.

IN
GEORGII BUCHANANI
Dialogum De Jure Regni apud Scotos, & Rerum Scoticarum Historiam ab eodem conscriptam,
ANDREÆ MELVINI
EPIGRAMMA.

QUI Regi pia jura, & legum frena Tyranno,
Lege & naturæ & numinis imposuit,
Ut regerent juste Reges, ut vincla Tyranni
Horrerent sævi, vel fera fata truces;
Nunc Reges miti ingenio, crudosque Tyrannos
Æterna pingit doctius in tabula,
Ut laude exornet Reges: ut labe Tyrannos
Adspergat, late postera fama volans.
Quos æquo obstrinxit, nunc solvit legibus ævi:
Et facit æternos, quos dedit ante neci.

EJUSDEM AD REGEM.

DUM tu, magne puer, patribus das jura vocatis,
Et populi pensas crimina lance pari;
Jura tibi, tuus ille Solon, tuus ille Lycurgus,
Quæ recti e puris fontibus hausta dedit,
Nobilium Regum exemplis obsignat avitis,
Hic, ubi quid fugias, quidve sequaris, habes.
Felix, si fugias fugienda, sequenda sequaris!
Felix cum populo tuque patresque tuo.

GEORGII BUCHANANI
DE
JURE REGNI
APUD SCOTOS,
DIALOGUS.

Personæ

G. BUCHANANUS, THOMAS MÆTELLANUS.

I. CUM nuper e Galliis *Thomas Mætellanus* rediisset, eumque diligenter de statu rerum Gallicarum percontatus essem, cœpi, pro meo in illum amore, hortari, ut in curriculo ad gloriam instituto perseveraret, spemque optimam de progressu studiorum suorum conciperet. Nam si ego, mediocri ingenio, re familiari prope nulla, seculo inerudito, ita tamen cum temporum iniquitate conflixerim, ut aliquid præstitisse videar; certe quibus, feliciore seculo natis, ætas, opes, ingenium, abunde suppetunt, hi neque labore ab honesto instituto deterreri deberent, neque tot adminiculis adjuti, desperare possunt. Pergerent igitur, pro virili, rem literariam illustrare, ac se suosque cives memoriæ posteritatis commendare. Quod si paullulum conniterentur, fore, ut eam opinionem ex animis hominum tollerent, in frigidis orbis regionibus, a literis, humanitate, omnique ingenii cultu, homines tantum abesse, quantum a sole abessent. Nam, ut Afris & Ægyptiis, aliisque plerisque nationibus, celeriores animi motus, acrimoniamque majorem ingenii, natura indulserit, nullam tamen gentem ita prorsus damnavit, ut ad virtutem & gloriam aditum ei præcluserit.

II. Hic; cum ille de se (qui est ejus pudor) modice, de me vero magis amanter quam vere, locutus esset; eo tandem sermonis cursus nos pertraxit, ut, ubi ille me de perturbato patriæ statu rogasset, & ego ei, quantum commodum mihi pro tempore videbatur, respondissem, cœperim invicem eum rogare, quænam vel Gallorum, vel aliarum, quas in Galliis convenisset, gentium, de rebus nostris esset opinio. Non enim dubitabam, quin ipsa rerum novitas (ut solet) omnibus esset occasionem & materiam sermonum datura.

Quorsum (inquit ille) id ex me petis? Nam, cum & rei gestæ ordinem teneas, nec ignores, quid maxima pars hominum loquatur, omnes propemodum sentiant; facile conjicere potes, ex animi tui conscientia, quæ sit, vel saltem debeat esse, omnium opinio.

B. At enim, quanto longius exteræ nationes absunt, eoque minores caussas iræ, odii, amoris, aliarumque perturbationum, habent, quæ animum a vero deflectere possunt, tanto plerumque & sincerius judicant, & liberius quid sentiant eloquuntur; eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obscura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere, potest.

III. *M.* Visne tecum ingenue loquar?

B. Quidni?

M. Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi, ex longinquo intervallo, patriam, parentes, propinquos & amicos, nihil tamen æque hoc desiderium inflammabat, atque voces imperitæ multitudinis. Etsi enim vel consuetudine me confirmatum, vel præceptis doctissimorum hominum, existimaram: tamen, cum in rem præsentem ventum est, nescio quomodo animi mei mollitiem celare non potui. Nam, cum fœdum illud facinus, non adeo pridem hic editum, omnes uno ore detestarentur, auctorque incertus esset, vulgus, quod impetu magis fertur, quam consilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat: & privati maleficii commune odium adeo in totam gentem redundabat, ut qui etiam a suspicione erant remotissimi, sceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur, dum hæc velut calumniæ procella conquiesceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor, ne in scopulum impegerim.

B. Quamobrem vero?

M. Quia recentis criminis atrocitas animos omnium, jamdudum accensos, adeo inflammatura mihi videtur, ut nullus jam defensioni locus supersit. Qui enim non imperitorum modo, sed eorum, qui sibi plus sapere videntur, impetum sustinere potero? qui non innoxii adolescentis in cæde crudelitate inaudita nos contentos fuisse clamitabunt, nisi in fœminas (cui sexui etiam, *captis urbibus*, hostes parcunt) novum immanitatis ederemus exemplum? A quo vero facinore dignitas ulla, aut majestas, eos deterrebit, qui in Reges ita sæviant? aut quem misericordiæ locum relinquent, quos neque sexus imbecillitas, nec ætatis innocentia, represserit? Jus, mos, leges, respectus imperii, reverentia legitimi magistratus, quem post hæc vel retinebunt pudore, vel coërcebunt metu, ubi summi imperii vis infimorum patet ludibrio? ubi, sublato æqui, iniqui, turpis, honesti, discrimine, publico prope consensu, in immanem degeneratur barbariem? Hæc, & his atrociora, scio, me, cum in Gallias rediero, auditurum: occlusis interim omnium auribus, nec defensionem nec satisfactionem admissuris.

IV. *B.* At ego te facile hoc timore, nostramque gentem falso crimine, liberabo. Nam, si prioris atrocitatem sceleris tantopere exsecrantur, qui convenit, severitatem in eo vindicando reprehendere? Aut, si Reginam in ordinem redigi moleste ferunt, prius est necesse ut probent. Igitur, tu elige, utrum e duobus atrox videri velis. Nam utrumque nec illi, nec tu, (modo vobis constare velitis) aut laudare, aut vituperare, potestis.

M. Ego vero cædem Regis utique abominor & detestor: gaudeoque ejus in-

invidiam a publica conſcientia remotam, & in paucorum improbitatem eſſe collatam. Hoc vero poſterius facinus neque omnino vituperare, nec laudare poſſum. Nam, quod ſcelus, ab omni hominum memoria maxime nefarium, conſilio & induſtria eruerint, ſceleratos bello & armis perſequantur, facinus præclarum & memorabile mihi videtur. Quod autem ſummum magiſtratum in ordinem redegerint, nomen Regium, quod magnum atque ſanctum ſemper apud omnes gentes fuit, contempſerint, neſcio quomodo acceptura ſint omnes Europæ nationes, illæque in primis, quæ ſub imperio Regio vivunt. Me certe, quanquam non ignorem quid ex adverſo prætendatur, vel facinoris magnitudo, vel novitas, vehementer movet, eoque etiam magis, quod ex auctoribus ejus nonnulli mecum arcta conſuetudine ſunt conjuncti.

V. *B.* Jam propemodum videor videre, quid non tam te fortaſſe commoveat, quam iſtos alienæ virtutis iniquos judices, quibus ſatisfaciendum exiſtimas. Eorum ego tria potiſſimum genera ſtatuo, qui manus iſtam injectionem ſint vehementer exagitaturi. Unum genus eſt perniciosiſſimum. In eo ſunt tyrannicarum libidinum adminiſtri, qui nihil non juſtum & honeſtum ſibi credunt, in quo Regibus gratificari queant: quique non ex ſua quamque rem vi, ſed dominorum libidine, metiuntur. Hi ſeſe alienæ cupiditati adeo addixerunt, ut nullam ſibi, neque dicendi, neque faciendi, libertatem reliquerint. Ex hac ſecta prodierunt, qui adoleſcentem innoxium, nullis inimicitiarum cauſſis, ſed lucri, honoris, aulicæque potentiæ, ſpe, libidini alienæ crudeliſſime mactaverunt. Iſti autem, cum Reginæ vicem ſe dolere ſimulant, non illius ingemiſcunt miſeriis, ſed ſuæ ſecuritati proſpectum volunt, præmiumque ſceleratiſſimi facinoris, quantum ſpe devorarunt, ægre ſibi de faucibus ereptum ferunt. Hoc igitur genus hominum, non tam oratione, quam legum ſeveritate & vi armorum, reor caſtigandum. Alii toti rerum ſuarum ſunt. Hi, homines alioqui minime mali, non publica (quod videri volunt) injuria, ſed [1] damnis anguntur domeſticis, ideoque mihi magis egere videntur conſolatione, quam vel rationum vel legum remediis. Reliqua eſt imperita multitudo, quæ omnia nova miratur, plurima reprehendit, neque quicquam rectum putat, niſi quod ipſa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim a conſuetudine majorum receditur, tantum a juſto & æquo recedi putat. Hi, quia non malitia & invidia, neque reſpectu ullo rerum ſuarum ducuntur, fere doceri & de errore ſe deduci patiuntur, ac plerumque, vi rationum convicti, ſeſe dedunt: quod in cauſſa religionis ſæpenumero his temporibus experimur, & ſuperioribus ſumus experti: nec fere quiſquam

——adeo ferus eſt, qui non miteſcere poſſit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

M. Iſtud certe veriſſimum eſſe non ſemel ſumus experti.

VI. *B.* Ut igitur cum hac multitudine agas, ſi clamoſiſſimum & importuniſſimum quemque roges, quid de ſupplicio Caligulæ, Neronis, aut Domitia-

Damnis anguntur domeſticis] Ita præfe-runt prima Editio Edimb. 1579. Genev. & Francof reliquæ fere omnes [*damnis aguntur domeſticis.*]

1 Hæc

B. At enim, quanto longius exteræ nationes absunt, eoque minores caussas iræ, odii, amoris, aliarumque perturbationum, habent, quæ animum a vero deflectere possunt, tanto plerumque & sincerius judicant, & liberius quid sentiant eloquuntur; eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obscura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere, potest.

III. *M.* Visne tecum ingenue loquar?

B. Quidni?

M. Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi, ex longinquo intervallo, patriam, parentes, propinquos & amicos, nihil tamen æque hoc desiderium inflammabat, atque voces imperitæ multitudinis. Etsi enim vel consuetudine me confirmatum, vel præceptis doctissimorum hominum, existimaram: tamen, cum in rem præsentem ventum est, nescio quomodo animi mei mollitiem celare non potui. Nam, cum fœdum illud facinus, non adeo pridem hic editum, omnes uno ore detestarentur, auctorque incertus esset, vulgus, quod impetu magis fertur, quam consilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat: & privati maleficii commune odium adeo in totam gentem redundabat, ut qui etiam a suspicione erant remotissimi, sceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur, dum hæc velut calumniæ procella conquiesceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor, ne in scopulum impegerim.

B. Quamobrem vero?

M. Quia recentis criminis atrocitas animos omnium, jamdudum accensos, adeo inflammatura mihi videtur, ut nullus jam defensioni locus supersit. Qui enim non imperitorum modo, sed eorum, qui sibi plus sapere videntur, impetum sustinere potero? qui non innoxii adolescentis in cæde crudelitate inaudita nos contentos fuisse clamitabunt, nisi in fœminas (cui sexui etiam, captis urbibus, hostes parcunt) novum immanitatis ederemus exemplum? A quo vero facinore dignitas ulla, aut majestas, eos deterrebit, qui in Reges ita sæviant? aut quem misericordiæ locum relinquent, quos neque sexus imbecillitas, nec ætatis innocentia, represserit? Jus, mos, leges, respectus imperii, reverentia legitimi magistratus, quem post hæc vel retinebunt pudore, vel coërcebunt metu, ubi summi imperii vis infimorum patet ludibrio? ubi, sublato æqui, iniqui, turpis, honesti, discrimine, publico prope consensu, in immanem degneratur barbariem? Hæc, & his atrociora, scio, me, cum in Gallias rediero, auditurum: occlusis interim omnium auribus, nec defensionem nec satisfactionem admissuris.

IV. *B.* At ego te facile hoc timore, nostramque gentem falso crimine, liberabo. Nam, si prioris atrocitatem sceleris tantopere exsecrantur, qui convenit, severitatem in eo vindicando reprehendere? Aut, si Reginam in ordinem redigi moleste ferunt, prius est necesse ut probent. Igitur, tu elige, utrum e duobus atrox videri velis. Nam utrumque nec illi, nec tu, (modo vobis constare velitis) aut laudare, aut vituperare, potestis.

M. Ego vero cædem Regis utique abominor & detestor: gaudeoque ejus in-

invidiam a publica conscientia remotam, & in paucorum improbitatem esse collatam. Hoc vero posterius facinus neque omnino vituperare, nec laudare possum. Nam, quod scelus, ab omni hominum memoria maxime nefarium, consilio & industria eruerint, sceleratos bello & armis persequantur, facinus præclarum & memorabile mihi videtur. Quod autem summum magistratum in ordinem redegerint, nomen Regium, quod magnum atque sanctum semper apud omnes gentes fuit, contempserint, nescio quomodo accepturæ sint omnes Europæ nationes, illæque in primis, quæ sub imperio Regio vivunt. Me certe, quanquam non ignorem quid ex adverso prætendatur, vel facinoris magnitudo, vel novitas, vehementer movet, eoque etiam magis, quod ex auctoribus ejus nonnulli mecum arcta consuetudine sunt conjuncti.

V. *B.* Jam propemodum videor videre, quid non tam te fortasse commoveat, quam istos alienæ virtutis iniquos judices, quibus satisfaciendum existimas. Eorum ego tria potissimum genera statuo, qui manus istam injectionem sint vehementer exagitaturi. Unum genus est perniciosissimum. In eo sunt tyrannicarum libidinum administri, qui nihil non justum & honestum sibi credunt, in quo Regibus gratificari queant: quique non ex sua quamque rem vi, sed dominorum libidine, metiuntur. Hi sese alienæ cupiditati adeo addixerunt, ut nullam sibi, neque dicendi, neque faciendi, libertatem reliquerint. Ex hac secta prodierunt, qui adolescentem innoxium, nullis inimicitiarum caussis, sed lucri, honoris, aulicæque potentiæ, spe, libidini alienæ crudelissime mactaverunt. Isti autem, cum Reginæ vicem se dolere simulant, non illius ingemiscunt miseriis, sed suæ securitati prospectum volunt, præmiumque sceleratissimi facinoris, quantum spe devorarunt, ægre sibi de faucibus ereptum ferunt. Hoc igitur genus hominum, non tam oratione, quam legum severitate & vi armorum, reor castigandum. Alii toti rerum suarum sunt. Hi, homines alioqui minime mali, non publica (quod videri volunt) injuria, sed [1] damnis anguntur domesticis, ideoque mihi magis egere videntur consolatione, quam vel rationum vel legum remediis. Reliqua est imperita multitudo, quæ omnia nova miratur, plurima reprehendit, neque quicquam rectum putat, nisi quod ipsa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim a consuetudine majorum receditur, tantum a justo & æquo recedi putat. Hi, quia non malitia & invidia, neque respectu ullo rerum suarum ducuntur, fere doceri & de errore se deduci patiuntur, ac plerumque, vi rationum convicti, sese dedunt: quod in caussa religionis sæpenumero his temporibus experimur, & superioribus sumus experti: nec fere quisquam

——adeo ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

M. Istud certe verissimum esse non semel sumus experti.

VI. *B.* Ut igitur cum hac multitudine agas, si clamosissimum & importunissimum quemque roges, quid de supplicio Caligulæ, Neronis, aut Domitia-

Damnis anguntur domesticis] Ita præstant prima Editio Edimb. 1579. Genev. & Francof. reliquæ fere omnes [*damnis anguntur domesticis.*]

1 *Hæc*

tiani, sentiat, neminem eorum tam addictum Regio nomini fore puto, ut non jure pœnas eos luisse fateatur.

M. Fortasse verum dicis. Sed iidem confestim clamitabunt, eos non de Tyrannorum suppliciis queri, sed justorum Regum indignas calamitates iniquo animo ferre.

B. Videsne igitur, quam facile multitudo placari possit?

M. Nondum, nisi tu quid aliud dicas.

B. At paucis saxo intelligas. Vulgus (ut ais) Tyrannorum cædem probat; erga Regum adversam fortunam commovetur. Nonne igitur, si intelligat plane, quod sit inter Tyrannum & Regem discrimen, posse fieri existimas, ut in plerisque sententiam suam mutet?

M. Istud si omnes faterentur, Tyrannos jure occidi, magnus ad reliqua aditus nobis esset patefactus. Sed video quosdam, nec spernendæ quidem auctoritatis viros, qui, cum legitimos Reges legum pœnis subjiciant, tamen sacrosanctos esse velint Tyrannos: præpostero certe, nisi fallor, judicio: sed tamen pro eorum imperio, quamlibet immoderato & intolerabili, tanquam pro aris & focis, depugnare sunt parati.

B. Ego quoque in complures, nec semel quidem, incidi, qui istud ipsum pertinaciter defendant: sed recte an secus, commodius alio loco expendemus. Interea, si vis, hoc nobis sit positum, ea lege, ut, nisi posterius satis confirmatum tibi videatur, tuo arbitrio idipsum retractare liceat.

M. Ista quidem lege non repugno.

B. Pugnantia igitur, [1] hæc duo statuemus, Regem & Tyrannum esse.

M. Statuamus.

VII. *B.* Qui originem ergo, caussasque Regum creandorum, quæque sint Regum in populos, populorum in Reges, officia explicaverit, nonne, ex adverso quæ ad naturam Tyranni pertinent, propemodum explicuisse tibi videbitur?

M. Ita arbitror.

B. Et imagine utriusque proposita, nonne vulgus etiam intellecturum putas, quodnam sit suum erga utrumque officium?

M. Verisimile est.

B. Contra vero, in rebus dissimillimis, quæ sub eodem genere continentur, similitudines quædam inesse possunt, quæ imprudentes facile queant in errorem inducere?

M. Possunt procul dubio: in eoque potissimum genere, ubi, qui deterior est, præstantioris personam facile assumit, nihilque magis studet, quam ut imperitis imponat.

B. Habesne aliquam in animo descriptam Regis & Tyranni imaginem? Nam, si habes, magno labore me levabis.

M.

1 *Hæc duo statuemus*] Orationis contextus, in primis vero Metellani responsum [*statuamus*] potius hic legendum postulare videtur.

1 *Mal.*

M. Ego profectò, utriusque quam habeam in animo imaginem, facile possem explicare: sed vereor, ea ne sit impolita & informis. Itaque, ne, dum tu me refutes, longior instituatur oratio, malo audire, quid tu sentias, qui & ætate & rerum usu prior es; nec aliorum modo sententias tenenas, sed ipse etiam [1] multorum & mores & urbes videris.

VIII. *B.* Ego vero id faciam, ac libens, neque tam meam, quam veterum sententiam, explicabo; quo major sit auctoritas orationi, ut quæ non temporis caussa conficta sit, sed ex eorum opinionibus excepta, qui, cum extra præsentem controversiam fuerint, non minus diserte, quam breviter suum judicium protulerunt, sine odio, sine favore, aut invidia, [2] quorum caussæ procul ab illis aberant: eorumque potissimum sententiis utar, non qui in umbris & otio consenuerunt, sed qui domi forisque in civitatibus bene constitutis virtute & consilio floruerunt. Sed, priusquam eos proferam testes, pauca ex te exquirere volo, ut, cum in rebus quibusdam, nec iis exiguis, consenserimus, non sit mihi necesse de cursu instituto digredi, & in perspicuis, & prope notis, vel explicandis, vel confirmandis, immorari.

M. Ita faciendum censeo: ac, si quid vis, roga.

B. Putasne, tempus quoddam fuisse, cum homines in tuguriis atque etiam antris habitarent; ac, sine legibus, sine certis sedibus, palantes vagarentur? congregarenturque, prout vel animi libido ferebat, vel commoditas aliqua utilitasque communis eos conciliabat?

M. Ego vero istud credo, cum sit & ordini naturæ consentaneum, & omnibus prope omnium gentium historiis testificatum. Ejus vitæ, rudis & incultæ, Trojanis etiam temporibus, in Sicilia, describit imaginem Homerus:

[3] *Nec fora conciliis fervent, nec judice: tantum*
Antra colunt umbrosa: altis in montibus ædes
Quisque suas regit, uxorem natosque; nec ulli
In commune vacat socias extendere curas.

Eisdem etiam temporibus, Italia nihilo cultior fuisse dicitur, ut, ex fertilissimis prope totius orbis regionibus, facile sit conjecturam facere, quanta tum solitudo & vastitas in citerioribus fuerit.

IX. *B.* Utrum vero existimas naturæ magis consentaneum, vitamne illam vagam & solitariam, an concilia cœtusque hominum concordes?

M. Cœtus hominum procul dubio: quos

—— *ipsa utilitas, justi prope mater & æqui,*

pri-

1 *Multorum & mores & urbes videris*] Vide Homeri Odyss. initio, & Horat. Art. vers. 142.

2 *Quorum caussæ procul ab illis aberant*] Tacit. Annal. 1. *Sine ira & studio, quorum caussas procul habeo.*

3 *Nec fora conciliis fervent*] Homer. Odyss. lib. IX. 112.

Τοῖσιν δ' οὔτ' ἀγοραὶ βυληφόροι ὔτε θέμιστες·
Ἀλλ' οἵγ' ὑψηλῶν ὀρέων ναίυσι κάρηνα
Ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι. θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων· ὐδ' ἀλλήλων ἀλέγυσι.

Qui versus Latino hic carmine a Buchanano ipso redditi videntur.

primum congregavit, ac jussit

Communi dare signa tuba, defendier iisdem

[1] *Turribus, atque una portarum clave teneri*

B. Quid? tu utilitatem primam ac summam conciliatricem hominum fuisse arbitraris?

M. Quidni? qui hominum caussâ homines fuisse generatos audierim ex hominibus doctissimis.

B. Magnam profectò videtur quibusdam utilitas habere vim, ad societatem publicam humani generis & constituendam & continendam. Sed est, nisi fallor, congregandorum hominum caussa longe antiquior, & communitatis eorum inter ipsos multo prius & sanctius vinculum. Alioqui, si commodi sui privatim quisque velit habere rationem, vide, ne illa ipsa utilitas solveret potius, quam conjungeret humanam societatem.

M. Fortasse istud verum sit. Sed, quæ sit altera illa communionis hominum origo, audire cupio.

X. *B.* Ea est quædam naturæ vis, non hominibus modo, sed mansuetioribus etiam aliorum animantium indita, ut, si etiam absint utilitatis illa blandimenta, tamen cum sui generis animantibus libenter congregentur. At de cæteris in præsentia nihil attinet disputare: homini certe a natura hanc vim tam videmus alte impressam, ut, si quis omnibus eis rebus abundet, quæ vel ad incolumitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum oblectationem comparatæ sunt, sine hominum commercio vitam sibi insuavem sit existimaturus. Quin & illi ipsi, qui cupiditate scientiæ, & studio veri investigandi, se a turba removerunt, & in secretos abdiderunt recessus, neque perpetuam animi contentionem ferre diutius potuerunt: nec, si quando eam remisissent, in solitudine se continere poterant: sed illa ipsa secreta sua studia libenter proferebant: &, velut in communem utilitatem elaborassent, in medium conferebant sui laboris fructum. Quod si quis est, qui omnino solitudine capiatur, cœtusque hominum fugiat ac devitet, id magis animi morbo, quam vi naturæ, fieri existimo: qualem Timonem Atheniensem accepimus, & Corinthium Bellerophontem;

[2] *Qui miser Elæis errabat solus in oris,*

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans

M. Non

1 *Turribus*] Ita ex Juvenalis (cujus hi sunt versus Satyra XV ver. 158.) reserioere non dubitavimus: pro quo Buchananus, memoriæ nimium (uti videtur) confisus, [*mœnibus*] posuit

2 *Qui misèr Elæis*] Ita corupte libris omnibus editur hic versus: qui optimis Cicer. Tuscul. Quæst. lib. III. cap. 26. (unde hoc distichum Buchananus desumsit) sic exhibetur;

Qui miser in campis mœrens errabat Aleis

Et ita quidem legendum confirmat Homeri locus, Iliad. VI. ver. 201. quem Tullius in Latinum convertit.

Ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,

Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Huc etiam respexit Ovid. in devotario carmine in Ibin, ver. 257.

Quique ab equo praeceps in Aleia decidit arva,

Exitio facies cui sua pene fuit,

3 *In-*

M. Non admodum hic abs te dissentio. Sed unum est abs te hic positum naturæ nomen, quod & ego sæpe magis consuetudine loquendi usurpo, quam intelligo: & ab aliis ita varie & in tam multas res accommodatur, ut plerumque dubitem, ad quam potissimum eam referam.

XI. *B.* Ego profecto nil aliud in præsentia intelligi volo, quam lucem animis nostris divinitus infusam. Nam, cum Deus

Sanctius hoc animal, mentisque capacius altæ,
—— & quod dominari in cætera posset,

formavit; non modo corpori ejus oculos dedit, quibus ducibus, adversa quæ essent suæ conditioni, fugeret; quæ commoda, sequeretur: sed animo etiam velut lumen quoddam prætulit, quo turpia ab honestis secerneret. Hanc vim alii naturam, alii naturæ legem, vocant. Ego profecto divinam existimo: planeque illud habeo persuasum, quod

Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicat.

Ejus porro legis velut compendium, quod totam paucis complecteretur, Deus nobis tradidit, *Ut ipsum*, scilicet, *ex animo diligeremus, ac proximos velut nos ipsos.* Hujus legis omnes sacrorum voluminum libri, qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quam explicationem continent.

M. Igitur humanæ societatis non tu oratorem aliquem aut jureconsultum, qui homines dispersos colligeret, sed ipsum Deum, auctorem putas.

B. Ita profecto est: ac, juxta Ciceronis sententiam, *Nihil quidem, quod in terris fiat, principi illi Deo, qui hunc mundum regit, acceptius* puto, *quam cœtus hominum jure sociatos, quæ civitates appellantur.* Harum civitatum partes similiter inter se junctas esse volunt, atque cuncta corporis nostri membra [1] inter se cohærent, mutuisque constare officiis, & in commune elaborare, pericula communiter propellere, utilitates prospicere, eisque communicandis omnium inter se benevolentiam devincire.

M. Igitur non utilitatem tu, sed legem illam divinam, ab initio rerum nobis insitam, conveniendi in unum cœtum multo augustiorem & diviniorem caussam statuis.

B. Non quidem illam, ut justi & æqui matrem, ut quidam voluerunt, sed potius ancillam, & civitatis bene constitutæ e custodibus unam.

M. Hic quoque facile tibi assentior.

XII. *B.* Jam, velut in corporibus nostris, ut quæ inter se pugnantibus constant principiis, morbi, hoc est, perturbationes, & intestini quidam existunt tumultus; similiter in his majoribus corporibus, id est, civitatibus, fieri necesse est, ut quæ ex diversis, & quodammodo pugnantibus, hominum generibus, ordinibus, conditionibus, naturisque, coëant, & eorum etiam hominum, qui non

Iidem eadem possunt horam durare probantes:

bre-

1 *Inter se cohærent*] Ita omnino legendum cum principe Editione Edimb. (*cohærent*;] non quod aliis omnibus scriptum est [*cohærere.*] Hi nimirum editores non satis advertisse videntur hujus locutionis vim [*similiter atque*,] quod idem est ac [*simili modo quo.*]

brevi certe eas dissolvi & interire necesse est, nisi adhibeatur velut medicus perturbationum sedator, qui, temperamento æquabili & salubri, infirmiores partes fomentis confirmet, redundantes humores compescat, & ita singulis membris consulat, ut neque partes imbecilliores inopia alimenti tabescant, neque validiores plus æquo luxurient.

M. Ita plane necesse est.

B. Qui in corpore civili hoc præstabit, quo nomine eum appellabimus?

M. De nomine non sum admodum sollicitus. Quocunque enim censeatur, virum præstantissimum, ac plane Deo simillimum, cum judico, qua in re sapientia majorum multum prospexisse mihi videtur, qui rem per se pulcherrimam nomine etiam splendidissimo decorarunt. REGEM enim, opinor, intelligis, cujus vocabuli ea vis est, ut rem quidem per se maximam & excellentissimam, pene oculis cernendam subjiciat.

B. Recte sentis, ea enim voce Deum compellamus. Nullum enim aliud habemus augustius vocabulum, quo naturæ illius excellentis declaremus præstantiam; neque convenientius, quo paternam erga nos curam & studium significemus. Quid alia colligam, quæ ad munus Regis significandum transferimus: qualia sunt, *Pater Æneas*, Agamemnon *populorum Pastor*; item *Dux*, *Princeps*, *Gubernator?* Quibus omnibus ea significatio subest, ut ostendant, Reges non sibi, sed populo, creatos esse. Jam, quod de nomine satis inter nos convenit, si videtur, de officio disseramus, iisdem quibus ingressi sumus insistentes vestigiis.

M. Quibus tandem?

XIII. *B*. Meministi quid nuper dictum sit? civitatem corpori nostro persimilem videri, motus civiles morbis, medico Regem? Si igitur officium medici quale sit intellexerimus, non longe, opinor, aberimus ab officio Regis.

M. Fieri potest, nam cætera, quæ tu enumerasti, persimilia, ac pene germana, mihi sunt visa.

B. Noli exspectare ut minima quæque hic excutiam. Neque enim temporis angustia id patitur, nec ipsa res exigit. Sed, si in summa hæc inter se conveniant, cætera facile tibi subjicies.

M. Tu vero perge, ut facis.

B. Scopus etiam idem videtur utrique propositus.

M. Quinam?

B. Corporis (cui adhibentur curando) incolumitas.

M. Intelligo. Alter enim humanum, alter civile corpus incolume in suo statu tueri, quatenus rei natura fert, & morbo affectum ad justam valetudinem reducere, debet.

B. Recte intelligis. Duplex enim est utriusque officium: alterum in tuenda valetudine bona, alterum in restituenda, si morbo fuerit labefactata.

M. Assentior.

B. Utrinque enim morbi sunt similes.

M. Ita videtur.

B. Nam

B. Nam & sua quædam nocet utrique redundantia rerum noxiarum, & necessariarum inopia. Et utrumque corpus prope pari ratione curatur: nempe, vel extenuatum nutricando, & leniter fovendo, vel plenum & redundans supervacuorum egestione levando, & moderatis laboribus exercendo.

M. Ita est. Sed hoc interesse videtur, quod in altero humores, in altero mores, ad justam quandam temperiem sunt reducendi.

XIV. *B.* Rem tenes. Civilis enim corporis, velut & naturalis, suum quoddam est temperamentum: quam rectissime, opinor, *Justitiam* appellabimus. Ea enim est, quæ singulis prospicit partibus, & curat ut in officio contineat. Ea, [1] interim sanguinis missione, interim noxiorum exilio, velut egestione, redundantia egerit; interim animos demissos & meticulosos excitat, & diffidentes consolatur; & ad illam, quam dixi, temperiem totum corpus reducit, reductumque commodis laboribus exercet, &, certo laboris & otii præscripto temperamento, restitutam valetudinem, quoad ejus fieri potest, conservat.

M. Cætera tibi facile assentior, nisi quod civilis corporis temperamentum in justitia collocas: cum vel ipso nomine & professione temperantia has partes sibi vindicare jure suo videatur.

B. Nihil admodum referre puto, utri hunc honorem deferas. Nam, cum omnes virtutes, quarum vis in actione cernitur, in mediocritate quadam & æquabilitate sint positæ, ita quodammodo inter se connexæ sunt & cohærent, ut unum omnibus officium esse videatur, id est, cupiditatum moderatio. Ea quocunque in genere versatur, non admodum refert utronomine voces: quanquam illa moderatio, quæ in rebus communibus, & hominum inter se commerciis, posita est, commodissime mihi nomine *Justitiæ* intelligi posse videatur.

M. Hic tibi facillime assentior.

XV. *B.* In Rege autem creando, hoc opinor veteres fuisse sequutos; ut, si quis inter cives esset singulari præstantia, reliquosque omnes æquitate & prudentia antecellere videretur, ut in apum alvearibus fieri traditur, regnum ad eum ultro deferebant.

M. Credibile est ita factum.

B. Quid si nemo unus, qualem diximus, in civitate inveniretur?

M. Jure illo naturæ, cujus ante meminimus, par imperium in pares usurpare non potest, nec debet: natura enim justum opinor, ut, inter eos, qui cætera sunt pares, imperandi & parendi etiam vices sint pares.

B. Quid si populus, annuæ ambitionis tædio, unum aliquem non plane omnibus virtutibus Regiis præditum, sed vel nobilitate, vel divitiis, vel rebus bello gestis, insignem, Regem velit eligere? nonne & hunc optimo jure existimabimus Regem?

 M. Op-

1 *Interim*] [Utitur hîc Buchananus, hac voce pro *interdum*, ut passim Tacitus, Quinctilianus, & ejus seculi scriptores.]

M. Optimo. Populo enim jus est, ut imperium, cui velit, deferat.

B. Quid si hominem acutum, non tamen eximia artis peritia præditum, adhibeamus ad morborum curationem? huncne statim medicum, ubi ab universis fuerit electus, arbitrabimur?

M. Minime. Doctrina enim, & multarum artium experientia, non suffragiis, fit medicus.

B. Quid in cæteris artibus artifices?

M. Eandem rationem esse omnium reor.

B. Regnandine aliquam artem esse putas?

M. Quidni?

B. Potesne rationem reddere; cur ita credas?

M. Videor mihi posse. Nempe quæ in aliis artibus reddi solet.

B. Quam dicis?

XVI. *M.* Omnium enim artium ab experientia profecta sunt initia. Nam, cum plerique temere ac nulla ratione multa aggrederentur, alii autem, propter exercitationem & consuetudinem, eadem illa callidius facerent, animadversis utrinque eventis, & perpensis eventorum caussis, homines acuti præceptorum quendam ordinem digesserunt, eamque descriptionem *Artem* appellarunt.

B. Potest ergo, simili animadversione, ars aliqua Regia describi, ut medicinæ.

M. Opinor posse.

B. Quibus ex præceptis ea constabit?

M. Non habeo in promtu dicere.

B. Quid si ex aliarum artium collatione id investigemus?

M. Quo pacto?

B. Hoc pacto. Grammaticorum quædam sunt præcepta, & medicinæ, & agriculturæ.

M. Intelligo.

B. Nonne præcepta illa grammaticorum & medicorum, artes ac leges etiam appellabimus? & ita in cæteris?

M. Ita prorsus videtur.

B. Quid civiles leges? Regiæne artis præcepta quædam tibi videntur?

M. Videntur.

B. Has igitur tenere decet eum, qui Rex censeri velit.

M. Ita videtur.

B. Quid qui non tenet? etiam si populus eum regnare jusserit, Regem eum appellandum censes?

M. Hic facis ut hæream. Nam, si consentire cum superiore oratione velim, populi suffragia non magis Regem, quam alium quemvis artificem, facere possunt.

B. Quid hic agendum censes? Nam, nisi Regem suffragiis electum habeamus, vereor ne legitimum ullum habituri simus.

M. Ego quoque idem istud vereor.

XVII.

XVII. *B.* Visne igitur, quod in artium comparatione postremo nobis positum est, diligentius excutiamus?

M. Fiat, siquidem tibi ita videtur.

B. Præcepta artificum nonne in singulis artibus leges vocavimus?

M. Factum.

B. At vereor ne satis circumspecte id a nobis sit factum.

M. Quamobrem?

B. Quia absurdum videretur, qui artem quamlibet teneret, eum tamen artificem non esse.

M. Absurdum.

B. Sed, qui quod artis officium est præstet, eum artificem existimabimus, sive id sponte naturæ, sive perpetua constantique ratione & facultate quadam faciat.

M. Ita reor.

B. Qui hanc igitur recte quidvis faciendi vel rationem vel prudentiam teneat, eum artificem appellabimus, modo exercitatione facultatem comparaverit.

M. Rectius quam illum alterum, qui nuda præcepta absque usu & exercitatione habeat.

B. Præcepta igitur illa non existimabimus artem esse!

M. Minime: sed artis quandam similitudinem, aut verius umbram.

B. Quæ est ergo facultas illa civitatum gubernatrix, quam civilem sive artem, sive scientiam, vocabimus?

M. *Prudentiam* mihi velle dicere videris: ex quo velut fonte, leges omnes, si modo societati hominum conservandæ sint utiles, proficisci ac derivari oportet.

XVIII. *B.* Rem attigisti. Hæc igitur si summa & perfecta in quopiam esset, tum natura, non suffragiis, Regem esse diceremus; liberamque rerum omnium potestatem ei traderemus: sin talem non reperiamus, qui proxime ad illam excellentem naturæ præstantiam accesserit, similitudinem quandam in eo veri Regis amplexi, etiam Regem appellabimus.

M. Appellemus, si ita videtur.

B. Et quoniam adversus animi affectiones, quæ possunt, & plerumque solent, avertere a vero, ne satis firmus sit, timemus, legem ei, velut collegam, aut potius moderatricem libidinum, adjiciemus.

M. Non censes igitur rerum omnium arbitrium penes Regem esse debere?

B. Minime. Nam cum non solum Regem, sed etiam hominem esse memini, multa per ignorantiam errantem, multa sponte peccantem, multa prope invitum; quippe animal ad omnem favoris & odii auram facile mutabile. Quod vitium naturæ magistratus augere etiam solet: adeo ut hic potissimum sententiam illam ex comœdia veram esse comperiam, *Omnes licentia deteriores fieri.* Quamobrem legem ei adjungendam censuerunt homines prudentissimi, quæ vel ignoranti viam ostendat, vel aberrantem in viam

viam reducat. Ex his, opinor, intelligis, ὡς ἐν τύπῳ, quodnam ego veri Regis officium esse rear.

M. De caussa creandorum Regum, de nomine, deque officio, plane mihi satisfecisti. Neque tamen, si quid adjicere velis, repugnabo. Etsi vero animus ad ea, quæ restare videntur, properat, unum tamen, quod in tota oratione tua nonnihil offendebat, non puto silentio prætereundum: quod: videlicet subiniquus Regibus mihi videaris. Idque ipsum etiam antea de te frequenter eram suspicatus; cum te Respublicas antiquas, Venetorumque civitatem, adeo profuse laudantem sæpe audivissem.

XIX. *B.* Non tu recte hic de me sentiebas: neque enim ego apud Romanos, Massilienses, Venetos, & si qui alii fuerunt, apud quos potentiora fuerint legum, quam hominum imperia, tam suspicio diversam civitatis administrandæ rationem, quam æquitatem: neque multum referre puto, Rex, Dux, Imperator, an Consul, vocetur, qui præsit, modo illud teneatur, cum æquitatis tuendæ caussa in magistratu esse collocatum. Imperium enim modo sit legitimum, non est quod de nomine ejus contendamus. Nam & quem nos Venetorum Ducem vocamus, is nihil aliud est, quam Rex legitimus; & Consules primi non modo Regum insignia, sed imperium etiam retinuerunt. Id modo intererat, quod non unus, sed duo præerant, (quod etiam in perpetuis Lacedæmoniorum Regibus fieri solitum non ignoras) qui non in perpetuum, sed in annum, creabantur. Illud igitur, quod initio diximus, tenere semper oportet, Reges primum tuendæ æquitati fuisse constitutos. Id illi si tenere potuissent, imperium, quale acceperant, tenere perpetuo potuissent, hoc est, liberum & legibus solutum. Sed (ut humana sunt omnia) statu rerum in pejus prolabente, quod publicæ utilitatis caussa fuerat constitutum imperium, in superbam dominationem vertit. Nam, cum libido Regum pro legibus esset, hominesque, in potestate infinita & immoderata collocati, sibi non temperarent, sed multa gratiæ, multa odiis, multa privatis commoditatibus, indulgerent, Regum insolentia legum fecit desiderium. Leges igitur hac de caussa inventæ sunt a populis, Regesque coacti, non sua in judiciis licentia, sed, quod populus in se dedisset, jure uti. Multis enim edocti erant experimentis, melius libertatem legibus, quam Regibus credi: cum alteri multis de caussis a vero deflecti possent, alteræ, adversus preces & minas surdæ, unum & perpetuum tenorem servarent. Regibus igitur, cætera liberis, hic unus imperio modus est præfinitus, ut suas actiones & orationem ad legum præscripta conformarent; & præmia pœnasque, maxima societatis continendæ vincula, ex earum sanctionibus dividerent. Denique, quemadmodum ait summus administrandæ Reipublicæ magister, ut *Rex*, esset *lex loquens*, *lex*, *Rex mutus*.

M. Statim ab initio ita Reges laudaveras, ut eorum majestatem propeaugustam & sacrosanctam faceres. Nunc vero, velut pœnitentia revocatus, nescio quibus angustiis eos concludis, & in legum prope dicam ergastula conjectis ne liberam quidem orationem permittis. Me autem ex magna spe dejecisti: sperabam enim fore, ut *rem* (juxta clarissimum historiæ auctorem) in-

inter Deos hominesque pulcherrimam, vel tua sponte, vel a me admonitus, in orationis cursu, in suum splendorem restitueres: quam tu omnibus ornamentis spoliatam in ordinem redegisti; & qui primus in orbe terrarum fuit magistratus, eum, angustis circumseptum cancellis, prope contemtibilem, nulli certe sano reddidisti optandum. Quis enim sanæ mentis non in mediocri fortuna subsistere privatus malit: quam in perpetuis molestiis, aliorum intentus negotiis, suæ rei negligens, totum vitæ cursum ad alienas rationes componere? Quod si ista regnandi ubique proposita sit conditio, vereor ne major penuria Regum sit futura, quam in prima nostræ religionis infantia fuerit Episcoporum. Nec miror, si ad hanc formulam spectentur Reges, olim e pascuis & ab aratro petitos, qui præclarum istum honorem acciperent.

XX. *B.* Vide, quæso, quanto in errore verseris, qui, non fruendæ justitiæ, sed voluptatis caussa, Reges a populis & nationibus expetitos putes: neque honori locum esse existimes, ubi divitiæ & voluptates non affluant. Qua in re quantum eorum amplitudini detrahas, cogita. Id quo facilius intelligas, confer mihi aliquem ex iis, quos tu videris, Regem, velut puellarem puppam vestitum, & ad inanem pompam, magno cum fastu, ingenti turba stipatum, produci, cujus tu similitudinem, in eo, quem describimus, Rege desideras: confer, inquam, istorum aliquem cum eis; qui olim clari fuerunt, quorum etiam nunc vivit vigetque & ad posteros celebratur memoria. Illi profecto tales fuerunt, qualem ego modo designavi. Audistine unquam fando, Macedonem illum Philippum, cum vetulæ, *Ut suam caussam audiret*, roganti, respondisset, *Sibi non esse otium*; illaque subjecisset, *Igitur ne sis Rex*: audistine, inquam, ab anu paupercula, Regem, tot bellorum victorem, tot gentium dominatorem, sui admonitum officii, paruisse; & quod Regum esset munus agnovisse? Confer igitur hunc Philippum, cum Regibus non modo maximis, qui nunc in Europa sunt, sed cum omni vetustatis memoria; nullum profecto comperies prudentia, fortitudine, laborum patientia, parem; paucos [1] magnitudine ditionis æquales. Agesilaum, Leonidam, cæterosque Lacedæmoniorum Reges, si enumerem, (at quantos viros!) obsoleta videbor exempla proferre. Unum tamen Lacænæ puellæ dictum silentio præterire non possum: ea est Gorgo Cleomedis filia. Hæc, cum videret servum hospiti Asiatico soccos detrahentem, accurrens ad patrem, exclamavit, *Pater, hospes manus non habet.* Quo ex puellæ dicto de tota Laconica disciplina, Regumque domestica consuetudine, facile judicare potes. At, qui ex hac rustica, sed virili, disciplina prodierunt, hæc qualiacunque sunt pepererunt; ex ista vero Asiatica, qui maxima regna, per manus a majoribus tradita, per luxuriam & ignaviam amiserunt. Et, ut veteres omittam, talis fuit non adeo pridem apud Gallæcos Pelagius, qui in Hispania Saracenorum opes primus labefactavit, apud hunc quamvis

ignem-

1 *Magnitudine ditionis*] Vide quæ nos ad Hist. Lib. I. Cap. 41.

——— *ignemque, laremque*
Et pecus, & dominos communis clauderet umbra:
adeo tamen Hispanos Reges ejus non pudet, ut in maxima gloria ponant, quod ab eo sint oriundi. Sed cum hic locus longiorem postulet disputationem, unde sumus digressi redeamus. Nam quod tibi sum pollicitus, ostendere quamprimum cupio, non a me confictam fuisse hanc regnandi formulam, sed clarissimis omnis memoriæ viris idem visum fuisse: breviterque, unde hæc hauserim, fontes commonstrabo. Libri sunt M. Tullii Ciceronis omnium consensu laudatissimi, qui *De officiis* inscribuntur: horum e secundo libro cap. 12. hæc ad verbum sunt. [1] *Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud majores nostros, justitiæ fruendæ caussa videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant virtute præstantem, qui cum prohiberet injuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit caussa, quæ Regum. Jus enim semper quæsitum est æquabile, neque enim aliter esset jus. Id si ab uno justo & bono viro consequebantur, eo erant contenti: cum id minus contingeret, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de justitia magna esset opinio multitudinis. Adjuncto vero ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrarentur.* Vides ex his verbis, opinor, quam & Regum & legum expetendarum Ciceroni caussam fuisse existimet. Possem hic testem & adstipulatorem laudare Xenophontem, non minus rebus bello gestis, quam Philosophiæ studio, nobilem, nisi cum tam familiarem tibi esse scirem, ut ejus omnes sententias notas habeas. Platonem vero & Aristotelem, etsi non ignoro quanti eos facias, in præsentia omitto. Malo enim e mediis rerum actionibus homines illustres, quam e gymnasiorum umbris, arcessere in subsidium. Stoicum vero Regem, qualis a Seneca in Thyeste describitur, multo minus sum arbitratus tibi a me producendum: non tam quod illa veri Regis imago perfecta non sit, quam quod illud Principis boni exemplar magis animo informari, quam aliquando [2] sperari, posset. Sed & ne in iis, quos produxi, calumniæ locus esset, non e solitudine Scytharum Reges proposui, qui vel suos distringerent equos, vel aliud operis, quod multo magis a nostris moribus abhorreret facerent; sed e media Græcia, & qui, illis ipsis temporibus, quibus omnibus honestis artibus Græci fuerunt florentissimi, aut maximis nationibus, aut bene moratis præerant civitatibus; & ita præfuerunt, ut & vivi apud suos in maximo fuerint honore, & mortui posteris præclaram sui memoriam reliquerint.

M. Hic ego, si postules quid sentiam, vix audeo fateri tibi vel meam in-

1 *Mihi quidem*] Hunc Ciceronis locum, prave ex corruptis ejus seculi codicibus descriptum, non sum veritus ad optimorum exemplarium normam exigere.

2 *Sperari posset*] Hic & init. cap. 22. [*posse*] potius legendum putem.

inconstantiam, vel timiditatem, vel si quo alio nomine tibi libeat id vitium appellare. Nam quoties ista, quæ a te modo recitata sunt, apud historiæ præstantissimos lego scriptores, vel a sapientissimis hominibus, quorum auctoritatem non ausim defugere, laudari audio, & ab omnibus bonis probari, non modo vera, recta, sincera, sed etiam fortia & splendida mihi videntur. Rursus, quoties oculos ad nostri temporis munditias & elegantiam refero, antiquitas illa sancta & sobria, sed horrida tamen, & nondum satis expolita, fuisse videtur. Sed hæc fortasse alias per otium: nunc vero, siquidem videtur, quod instituisti perge prosequi.

XXI. *B.* Visne igitur ut breviter quæ dicta sunt colligamus? Ita maxime intelligemus, quid sit præteritum: & si quid temere sit concessum, facillime retractabimus.

M. Maxime.

B. Primum igitur convenit inter nos, homines a natura ad societatem & vitæ communionem esse factos.

M. Convenit.

B. Ejus quoque societatis custodem Regem electum, virum summa virtute præstantem.

M. Ita est.

B. Et, velut hominum inter ipsos discordiæ necessitatem Regis creandi attulerunt, ita Regum in subditos injuriæ in caussa fuerunt, ut leges desideraremus.

M. Fateor.

B. Leges igitur specimen artis Regiæ, ut præcepta medicinæ artis medicæ, censuimus.

M. Sic est.

B. Tutius autem esse (quoniam in neutro singularem & exactam suæ artis peritiam posuimus) ut uterque ex artis illis præscriptis, quam temere, curet, videtur.

M. Tutius certe.

B. Artis autem medicæ præcepta non unius generis visa sunt.

M. Quo pacto?

B. Quædam enim sunt tuendæ valetudinis, alia instaurandæ.

M. Recte.

B. Quid Regiæ artis?

M. Totidem opinor, sunt genera.

XXII. *B.* Proximum ergo videtur, ut consideremus illud. Putesne medicos omnes morbos & eorum remedia ita exacte tenere posse, ut nihil præterea ad eorum curationem requiri posset?

M. Minime. Nam & multa morborum genera nova omnibus fere seculis suppullulant: & nova item singulorum remedia, singulis prope annis, aut hominum industria reperiuntur, aut e regionibus longinquis apportantur.

B. Quid civitatum leges?

M. Eadem certe videtur earum ratio.

B. Igitur nec omnes morbos medici, nec civitatum Reges, ex artium suarum, quæ scripta quidem traduntur, præceptis, vel vitare vel sanare possunt.

M. Non posse arbitror.

B. Quid si igitur vestigemus, quibus de rebus leges in civitatibus sanciri possint; quæ vero legibus comprehendi non possint?

M. Operæ pretium faciemus.

B. Permultæ & permagnæ mihi res videntur, quæ nullis legibus contineri queant: primum omnia, quæ in deliberationem futuri temporis cadunt.

M. Omnia.

B. Deinde multa præterita: qualia sunt ea, in quibus veritas conjecturis quæritur, testibus confirmatur, aut tormentis exprimitur.

M. Scilicet.

XXIII. *B.* In his igitur quæstionibus explicandis quæ erunt Regis partes?

M. Non longo hic opus esse video sermone, cum Reges, in iis, quæ in provisione futuri temporis posita sunt, adeo sibi non arrogent summam potestatem, ut ultro prudentiores in consilium sibi advocent.

B. Quid in his, quæ conjecturis colliguntur, testibus convincuntur? qualia sunt cædis, adulterii, veneficii crimina?

M. Ista caussidicorum ingeniis excutiuntur, eruuntur solertia, eaque fere judicum sententiis permitti video.

B. Et recte fortasse: nam, si Rex privatas singulorum civium caussas audire velit, quando ei vacabit de bello, de pace, de iis negotiis, quæ Reipublicæ incolumitatem cotinent & conservant, cogitare? denique quando licebit nihil agere?

M. Nec ego rerum omnium cognitionem ad unum Regem velim deferri neque, si deferatur, unus omnibus omnium caussis sufficere poterit. Itaque placet mihi magnopere consilium illud, non minus sapiens quam necessarium, quod Mosi socer dedit, de onere judicandi in multos partiendo: de quo non dicam pluribus, quando historia omnibus est nota.

B. Sed & hi judices, opinor, ex legum præscripto jus dicent.

M. Dicent profecto. Sed, ut video, pauca sunt de quibus legibus caveri possit, præut illa sunt, de quibus non possit.

B. Accedit alia res non minoris difficultatis, quod nec ea omnia, de quibus leges rogantur, præscriptionibus certis contineri possunt.

M. Quo pacto?

B. Jurisprudentes, qui plurimum suæ arti tribuunt, quique se justitiæ sacerdotes haberi volunt, negotiorum tantam esse multitudinem confitentur, ut prope infinita videri possit: quotidieque in civitatibus nova flagitia, velut ulcerum genera, provenire ajunt. Quid hic aget legum lator, qui leges ad præsentia & præterita accommodat?

M. Non multum, nisi divinus quispiam sit.

B. Accedit & alia, nec ea parva, quædam difficultas, quod, in tanta conditio-

ditionis humanæ inconstantia, nihil ulla fere ars in universum stabile & firmum præcipere potest.

M. Nihil verius.

XXIV. *B.* Tutius igitur videtur esse, & perito medico de salute ægrotantis, & Regi de statu civitatis, credi. Nam & medicus, præter artis præscriptum, infirmum vel consentientem, vel interim invitum, sæpe sanabit: & Rex novam, & tamen utilem legem, civibus aut persuasis, aut etiam invitis, imponere potest.

M. Non video quid vetet.

B. Hæc autem uterque cum facit, num tibi videtur præter legem quisque suam facere?

M. Mihi quidem ex arte uterque. Nam ante posuimus, non illam, quæ præceptis constat, artem esse, sed vim animo comprehensam, qua, in materia pertractanda, quæ artibus est subjecta, artifex uti solet. Illud autem (siquidem ex animo loqueris) gaudeo, te veritatis ipsius velut interdicto coactum, ut Regem, unde vi dejectus erat, eo restitueres.

B. Mane: nondum omnia audisti. Est enim in legum imperio aliud incommodum. Lex enim, quasi pertinax & imperitus quispiam officii exactor, nihil rectum putat, nisi quod ipsa jubet: apud Regem vero infirmitatis & temeritatis est excusatio, & veniæ in errore deprehenso locus. Lex surda, inhumana, inexorabilis est. Adolescens lubricum ætatis caussatur, mulier infirmitatem sexus, alius paupertatem, ebrietatem, amicitiam. Quid ad hæc lex? *I, lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici suspendito.* Non ignoras autem quam sit periculosum, in tanta hominum fragilitate, in sola innocentia spem salutis habere collocatam.

M. Rem procul dubio periculi plenam narras.

B. Hæc certe quoties in mentem veniunt, quosdam nonnihil commoveri video.

M. Nonnihil, mihi narras?

B. Itaque, cum quæ supra nobis posita sunt diligentius mecum expendo, vereor ne in hac parte medici & Regis collatio satis commode introducta videatur.

M. Qua in parte?

B. Cum utrumque a præceptorum servitute liberavimus, & prope liberam curandi potestatem dedimus.

M. Quid hic te potissimum offendit?

XXV. *B.* Ubi audieris, tum ipse judicabis. Duæ a nobis positæ sunt caussæ, cur non expediat populis, ut Reges legibus solverentur; amor videlicet & odium, quæ animos hominum in judicando transversos agunt. At in medico timendum non est, ne quid per amorem peccet, quippe qui ab ægroto valetudine restituta etiam speret mercedem. Quod si medicum ægrotus precibus, pollicitationibus & pecunia, adversus caput suum sollicitari intelligat, alium arcessere medicum licebit; aut, si alterius copia non erit, tutius esse reor a libris quantumvis surdis remedium, quam a medico corrupto,

petere. Quod autem de legum immanitate questi sumus, vide an satis nobis constemus.

M. Quomodo?

B. Regem optimum, qualem magis animo quam oculis videre possumus, nullis legibus adstringendum censuimus.

M. Nullis.

B. Quamobrem?

M. Opinor, quia, juxta Paullum, ipse & sibi & aliis esset lex; ut cujus vita exprimat, quod legibus jubetur.

B. Recte judicas, &, quod tu magis fortasse mireris, aliquot ante Paullum seculis hoc ipsum viderat Aristoteles, naturam sequutus ducem. Quod ideo dico, ut, quod ante probatum fuerat, manifestius videas, eandem scilicet Dei & naturæ vocem esse. Verum, ut quod instituimus agamus, qui leges primi condiderunt, quid eos spectasse dicemus?

M. Æquitatem, opinor, ut antea dictum est.

B. Ego nunc non id quæro, quem finem spectarint; sed potius quod exemplar sibi proposuerint.

M. Istud etsi fortasse intelligo, velim tamen explices, ut, si recte sentio, meum judicium confirmes; sin secus, emendes errorem.

B. Scis, opinor, quod sit animi in corpus imperium.

M. Scire videor.

XXVI. *B.* Nec illud etiam ignoras, quæcunque non temere gerimus, eorum prius in animis nostris quandam inesse imaginem, eamque longe perfectiorem operibus, quæ ad illud exemplar summi etiam artifices effingunt & velut exprimunt.

M. Equidem hoc mecum ipse & in dicendo & scribendo plerumque experior: sentioque non minus animo verba, quam rebus animum deesse. Nam neque noster animus, in hoc obscuro & turbido corporis carcere conclusus, rerum omnium subtilitatem perspicere potest: neque in animo rerum utcunque prævisas imagines ad alios oratione possumus ita perferre, ut non multo sint inferiores illis, quas noster sibi conformavit intellectus.

B. Leges ergo qui tulerunt, quid spectasse eos dicemus?

M. Prope videor intelligere quid velis: nempe perfecti illius Regis imaginem eos in consilio habuisse, & ad eam, quam proxime poterant, simulacrum quoddam expressisse non corporis, sed cogitationum; idque pro legibus esse voluisse, quod ille bonum & æquum fuisset arbitraturus.

B. Recte intelligis: hoc enim ipsum dicere volui. Nunc vero velim consideres, qualem illum ab initio Regem constituerimus. Nonne firmum adversus odium, amorem, iram, invidiam, cæterasque animorum perturbationes?

M. Talem certe nos eum finximus, aut hominibus illis priscis etiam fuisse credidimus.

B. Leges vero ecquid ad imaginem ejus latæ videntur?

M. Nihil similius.

B. Du-

B. Durus igitur & inexorabilis nihilo minus bonus Rex, quam bona lex.

M. Æque durus. Sed cum neutrum mutare queam, aut velle debeam, tamen utrumque, si queam, nonnihil inflectere velim.

B. Atqui Deus ne pauperis quidem vult ut in judicio misereamur, sed id unum quod rectum est & æquum nos jubet intueri, & secundum id unum pronunciare.

M. Agnosco sententiam, & [1] veris vincor. Quando igitur Regem solvere legibus non licet, quis tandem erit legislator, quem ei tanquam pædagogum dabimus?

XXVII. *B.* Quem censes potissimum huic muneri præficiendum?

M. Ego, si me interrogas, ipsum Regem. Nam in reliquis fere artibus ab artificibus præcepta earum tradi videmus: quibus & ipsi, memoriæ confirmandæ caussa, velut commentariis utantur, & alios sui commoneant officii.

B. Ego contra nihil interesse video, Regemne liberum & solutum legibus relinquamus, an ei tribuamus legum jubendarum potestatem. Nemo enim se sponte vinculis induet. Ac nescio an præstet solutum relinquere, quam circundare vinculis nihil profuturis, quippe quæ, ubi volet, exuat.

M. At tu, quando legibus potius, quam Regibus, regni gubernacula credis, vide quæso, ne huic, quem verbo tenus Regem facis, Tyrannum imponas, qui eum

Imperio premat, ac vinclis & carcere frenet,

ac tantum non compedibus oneratum in agrum mittat, aut in pistrinum dedat.

B. Bona verba: neminem ego ei dominum impono, sed populo, qui ei imperium in se dedit, licere volo, ut ejus imperii modum ei præscribat: eoque jure, quod populus in se dederit, ut Rex utatur, postulo. Neque has leges per vim, ut tu interpretaris, imponi volo, sed communicato cum Rege consilio, communiter statuendum arbitror, quod ad omnium salutem communiter faciat.

M. Populo igitur vis hanc provinciam tribuere?

B. Populo sane, nisi tu fortasse aliter sentis.

M. Nihil minus æquum videtur.

B. Quamobrem?

M. Nosti illud, *Bellua multorum capitum.* Scis, opinor, quanta sit populi temeritas, quanta inconstantia.

B. Ego nunquam existimavi universi populi judicio eam rem permitti deberi: sed ut prope ad consuetudinem nostram ex omnibus ordinibus selecti ad

1 *Veris vincor*] Lucret. lib. 4. ver. 482.
Nam majore fide debet reperirier illud
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
[Terentianum illud ex Phorm. III. II. 16. *Hei veris vincor,* obversatum fuit menti Buchanani.]

2 *Unde*

ad Regem in concilium coirent. Deinde, ubi apud eos προβούλευμα factum esset, id ad populi judicium deferretur.

M. Tuum quidem consilium satis intelligo: sed nihil hac tam diligenti cautione mihi proficere videris. Regem non vis legibus esse liberum. Quamobrem? Quia, opinor intra hominem duo sævissima monstra, cupiditas & iracundia, perpetuum cum ratione bellum gerunt; expetitæ sunt leges, quæ licentiam eorum comprimerent, & nimium exultantia ad justi imperii respectum revocarent. Quid isti consultores e populo dati? nonne & ipsi eodem illo intestino bello vexantur? nonne eisdem, quibus Rex, malis conflictantur? Quanto igitur plures adjunxeris Regi velut assessores, tanto major stultorum erit numerus: a quo quid exspectandum sit, vides.

XXVIII. *B.* At ego longe aliud, ac tu opinaris, exspecto. Id autem cur exspectem, dicam. Primum, non omnino verum est, quod tu putas, nihil ad rem facere multitudinis advocationem, quorum e numero nemo fortassis erit excellenti sapientia præditus. Non enim solum plus vident ac sapiunt multi, quam [1] unus quilibet eorum seorsum, sed etiam quam unus, qui quemvis eorum ingenio & prudentia præcedat. Nam multitudo fere melius, quam singuli, de rebus omnibus judicat. Singuli enim quasdam habent virtutum particulas, quæ simul collatæ unam excellentem virtutem conficiunt. Quod in medicorum pharmacis, ac in primis in antidoto eo, quod Mithridaticum vocant, perspicue cerni potest. In eo enim pleræque res per se noxiæ ubi confusæ fuerint, salutare adversus venena remedium afferunt. Similiter in hominibus aliis tarditas & cunctatio, aliis præceps temeritas obest: hæc in multitudine commixtæ temperamentum quoddam, &, quam in omni genere virtutis quærimus, mediocritatem pariunt.

M. Sit, quando ita vis, penes populum, ut leges ferat & perferat: sint Reges velut [2] tabulariorum custodes. At cum leges inter se pugnare videbuntur, aut non satis diserte aut perspicue cavebunt, nullasne Regis partes esse voles? præsertim cum, si omnia e scripto dijudicare velis, necesse sit multa sequi absurda? Et, ut vulgatissimo utar exemplo legis illius in scholis decantatæ, *Peregrinus si in murum ascendat, capite luito:* hic quid absurdius fieri potest, quam salutis publicæ auctorem, qui hostes subeuntes dejecit, ipsum tanquam hostilia ausum ad supplicium rapere?

B. Nihil.

M. Probas igitur vetus illud, *Summum jus, summa injuria.*

B. Equidem probo.

M. Si quid hujus generis in judicium veniat, miti interprete opus est; qui leges, ad utilitatem omnium latas, viris bonis, & nullo in scelere deprehensis, calamitosas esse non patiatur.

XXIX.

1 *Unus quilibet eorum*] Vocem [*quilibet*] ex prima Edit. Edimb. quæ aliis omnibus exciderat, restituimus.

2 *Tabulariorum custodes*] *Tabularia* sunt quæ nos *Archiva* appellamus. Virg Geo. II. 502.

Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.

Ubi Servius, *Populi tabularia sunt, ubi actus publici continentur.*

XXIX. *B.* Recte sentis. Neque, si satis animadvertisti, aliud a me in tota hac disputatione quæsitum est, quam ut illa Ciceroniana lex sancta & inviolabilis esset; *Populi salus suprema lex esto.* Igitur, si quid tale in judicium venerit, ut non sit obscurum, quid bonum & æquum sit, Regiæ partes erunt prospicere, ut lex ad illam, quam dixi, regulam dirigatur. Sed tu mihi Regum nomine plus postulare videris, quam qui eorum imperiosissimi sunt sibi sumant. Scis enim ad judices rejici solere hoc genus quæstionum, cum aliud lex dicere, aliud legis auctor voluisse videtur, perinde atque illas, quæ de ambiguo jure aut legum inter se discordia oriuntur. Itaque his de rebus gravissimæ sunt patronorum in foro contentiones, & rhetorum præcepta diligentissime tradita.

M. Scio ista fieri quæ dicis. Sed mihi in hac parte non minor injuria fieri videtur legibus, quam Regibus. Satius enim puto ex unius viri boni sententia statim litem finiri, quam ingeniosis hominibus, & interdum veteratoribus, obscurandi potius, quam interpretandi leges potestatem dari. Nam, dum non solum de caussis litigantium, sed de gloria ingenii, inter patronos contenditur, interim lites aluntur, jus, fas, æquum, iniquum, in discrimen vocatur; &, quod Regi negamus, hominibus inferiorum ordinum permittimus, plerumque non tam veri, quam litigandi studiosis.

B. Oblitus mihi videris quidnam inter nos nuper convenit.

M. Quidnam id est?

B. Regi optimo, qualem initio descripsimus, adeo libera omnia permittenda, ut ne legibus quidem ullis opus esset. At, cum uni e multitudine is honor habetur, qui non multo sit aliis excellentior, aut etiam quibusdam inferior, periculosam esse liberam istam & solutam legibus licentiam.

M. Hoc vero quid ad legum interpretationem?

B. Plurimum. Nisi forte non animadvertis, quod aliis verbis infinitam illam & immoderatam potestatem, quam antea Regi negaveramus, ei restituamus: nempe, ut pro animi libidine omnia sursum deorsum verset.

M. Istud ego si facio, certe imprudens facio.

XXX. *B.* Dicam ergo apertius, ut intelligas. Cum Regi legum interpretationem concedis, hanc tribuis ei licentiam, ut lex non dicat, quod lator sensit, aut quod in commune sit æquum & bonum, sed quod in rem sit interpretis: utque is ad omnes eam actiones, commodi sui caussa, velut Lesbiam regulam, inflectat. Ap. Claudius in decemviratu legem tulerat æquissimam, *Ut in liberali caussa vindiciæ secundum libertatem darentur.* Quid apertius dici poterat? At interpretando idem auctor legem suam fecit inutilem. Vides, opinor, quantam uno versu des Principi licentiam: nempe ut, quod volet ille, dicat lex; quod nolit, non dicat. Id si semel recipiamus, nihil proderit bonas leges condere, quæ Principem bonum sui officii admoneant, malum circumscribant. Imo, ut dicam apertius, nullas omnino leges habere præstaret, quam liberum latrocinium, atque etiam honoratum, sub legis prætextu, tolerari.

M. Putasne Regum aliquem fore tam impudentem, ut famæ opinionisque omnium

omnium de se nullam sit prorsus rationem habiturus ; aut tam sui suorumque oblitum, ut in eorum pravitatem degeneret, quos ipse ignominia, carceribus, bonorum publicatione, gravissimis denique suppliciis, coërcuerit?

B. Non credamus ista fore, nisi jampridem facta sint, idque totius orbis maximo malo.

M. Ubi tandem hæc facta narras?

B. Ubi, rogas? Tanquam non omnes per Europam nationes non modo viderint, sed etiam senserint, quantum rebus humanis invexerit mali, non dico immoderata potestas, sed effrena Romani Pontificis licentia. Ea quam ex modicis, & in speciem honestis, [1]occeperit initiis, quam nihil minus potuerit ab incautis timeri, nemo ignorat. Primum leges erant nobis propositæ, non modo e penitissimis naturæ arcanis erutæ, sed ab ipso Deo latæ, a Spiritu ejus per prophetas explicatæ, postremo a Dei Filio, eodemque Deo, confirmatæ, tot laudatissimorum hominum scriptis commendatæ, vita expressæ, sanguine consignatæ. Neque alius in tota lege locus, aut diligentius, commendatius, aut explicatius traditus, quam is, qui est de officio Episcoporum. Illis autem legibus cum nulli sit fas quicquam adjicere, abrogare, derogare, immutare, una restabat interpretatio. Eam *Romanus Episcopus* cum sibi arrogasset, non modo reliquas oppressit Ecclesias, sed tyrannidem, sævissimam omnium, quæ unquam fuerunt, sibi vindicavit: nec hominibus tantum, sed Angelis etiam imperare ausus, Christum plane in ordinem redegit: nisi id non est in ordinem redigere, ut quod tu velis, in cælo, in terris, apud inferos, sit ratum: quod Christus jussit, ita demum sit ratum, si tu velis. Nam si in rem tuam parum videatur lex facere, ita interpretando poteris deflectere, ut non modo per tuum os, sed ex animi tui sententia, loqui cogatur Christus. Christo itaque per os Pontificis Romani loquente, *Chilperico Pipinus*, *Joanni Navarro Ferdinandus Arragonius* est substitutus: filius in patrem, cives in Regem arma impia sumserunt: Christus veneno imbutus, deinde ipse veneficus fieri coactus est, ut veneno tolleret *Henricum Lucemburgicum*.

M. Hæc ego non nunc primum audio: sed de ista legum interpretatione apertius audire aveo.

XXXI. *B.* Unum tibi proponam exemplum, e quo totum hoc genus quantum valeat, facile intelligas. Lex est; *Oportet Episcopum esse unius uxoris virum:* qua lege quid apertius, quid explicatius dici potest? *Unam uxorem* ille *Unam Ecclesiam* interpretatur. Quasi ea lex non libidini, sed avaritiæ Episcoporum reprimendæ sit posita. Hæc autem explicatio, etsi nihil ad rem facit, tamen sententiam sane honestam & piam continet, nisi eam rursus idem alia interpretatione vitiasset. Quid ergo hic Pontifex comminiscitur? Variat, inquit, personis, caussis, locis, temporibus. Quidam ea nobilita-

te

[1] *Occeperit initiis*] Ita princeps editio Edimb. quod aliæ omnes in [*acceperit*] corruperunt.

te sunt, ut eorum fastui nullus Ecclesiarum numerus possit sufficere. Quædam rursus adeo pauperculæ sunt Ecclesiæ, ut ne monacho quidem, nuper mendico, nunc mitrato, suppetat inde victus, si nomen Episcopi tueri velit. Inventa est ratio ex illa callida juris interpretatione, ut unius Ecclesiæ Episcopi dicantur, aliæ eis commendentur, omnes exspolientur. Dies me deficiet, si fraudes colligere velim, quæ adversus unam legem quotidie excogitantur, sed hæc etsi indigna sint & nomine Pontificio & homine Christiano, tyrannis eorum ibi non constitit. Ea est enim omnium rerum natura, ut ubi semel in præceps ire cœperint, nusquam ante consistant, quam ad interitum labantur. Vis illustri exemplo tibi hoc commonstrem? Meministine cujusquam inter Imperatores Romani sanguinis, qui fuerit aut crudelior aut nequior, quam C. Caligula.

M. Nullus, quod sciam, fuit.

B. Quod autem nequissimum ejus facinorum putas? Non illa dico, quæ Pontifices in casibus reservatis numerant, sed in reliqua ejus vita.

M. Non succurit.

B. Quale tibi illud videtur, quod equum, nomine Incitatum, ad cœnam invitavit? quod hordeum aureum apposuit? quod Consulem designavit?

M. Omnino nequiter factum.

B. Quid illud, quod eundem sibi collegam in sacerdotio adscivit?

M. Serione hæc narras?

XXXII. *B.* Serio certe. Neque adeo miror tibi hæc videri conficta. Sed noster ille Jupiter Romanus hæc, ut vera posteris videantur, perfecit: Julium dico Tertium Pontificem, qui mihi videtur certamen de principatu nequitiæ cum homine nequissimo C. Caligula sibi instituisse.

M. Quid is fecit ejus generis?

B. Simiæ suæ custodem, hominem prope nequiorem bestia nequissima, collegam sibi in sacerdotio cooptavit.

M. Alia legendi fortasse caussa fuit.

B. Narrantur & aliæ: sed ego selegi honestissimam. Igitur, cum tantus non modo sacerdotii contemtus, sed etiam humanitatis oblivio, ex ista leges interpretandi licentia, sit nata, vide ne istam potestatem exiguam putes.

M. At mihi veteres non videntur tam magnum existimasse hoc interpretandi munus, quam tu id videri vis. Quod vel hoc uno argumento intelligi potest, quod Imperatores Romani jurisconsultis id permiserint. Quæ una ratio totam istam verbosam tuam disputationem evertit. Neque solum id, quod de magnitudine istius potestatis dixisti, refellit, sed illud quoque, quod tu maxime vitas, perspicue declarat, quam aliis potestatem de jure respondendi dederunt, eam ipsis non fuisse negatam, si id munus exercere voluissent, aut per occupationes potuissent.

XXXIII. *B.* Quod ad Imperatores Romanos attinet, quos, nullo neque judicio neque utilitatis publicæ respectu, milites sibi præficiebant, hi

sub hanc Regum, quam descripsimus, formulam non veniunt; ut qui a genere hominum scelestissimo, & fere scelestissimus quisque, eligebantur, aut ipsi per vim in eum locum irrumpebant. Quod autem jurisconsultis potestatem respondendi de jure dederint, non reprehendo. Etsi enim ea maxima est, ut ante dixi, tutius iis tamen creditur, quibus tyrannidis instrumentum esse non potest. Deinde pluribus credebatur, quos mutua reverentia continebat in officio; ut, si a recto declinassent, alterius responso refellerentur. Qui si etiam in fraudem consensissent, supererat judicis auxilium, cui non erat necesse pro lege habere quicquid responsum a jureconsulto fuisset. Supererat & Imperator, qui legum violatarum pœnas expetere poterat. Tot vinculis cum tenerentur astricti; pœnamque graviorem timerent, quam exspectarent fraudis præmium, vides, opinor, non adeo magnum ab isto genere hominum timendum fuisse periculum.

M. Estne præterea quod de Rege dicas?

B. Primum, si tibi videtur, paucis colligamus quæ dicta sunt: ita facilius, si quid prætermissum sit, intelligemus.

M. Ita censeo faciendum.

B. De origine & caussa creandorum Regum & legum, satis convenire videbamur: de auctore legis, non item. Sed visus es mihi tandem, etsi subinvitus, tamen vi ipsa veritatis coactus, consensisse.

M. Certe non modo potestatem legum jubendarum, sed etiam eas interpretandi, & quidem me patrono strenue reclamante, Regi abstulisti. Qua in re vereor, ne, si res palam fiat, aliquando prævaricationis coarguar: adeo facile bonam, ut ab initio videbatur, caussam mihi de manibus extorqueri sum passus.

B. Bono animo es: nam si quis in hac caussa te prævaricationis insimulet, ego tibi gratuitum patrocinium polliceor.

M. Istud fortasse brevi experiemur.

XXXIV. *B.* Multa etiam negotiorum genera nobis visa sunt, quæ nullis legibus comprehendi possint: quorum partem ad judices ordinarios, partem ad concilium, Rege non invito, rejecimus.

M. Factum quidem memini. Atque id cum faciebas, scisne quid mihi in mentem veniebat?

B. Qui possum, ni tu dixeris?

M. Videbaris mihi Reges quodammodo similes effingere [1] sigillis lapideis, quæ plerumque in capitulis columnarum ita niti videntur, ac si totam structuram sustineant; cum tamen revera nihilo plus oneris ferant, quam quivis alius lapis.

B. Quid, bone Regum patrone? quereris me parum oneris eis imponere, cum illi dies noctesque nihil aliud agunt, quam ut socios oneri ferendo quærant, aut in quos omnino se exonerent? Et tu interim indignari videris, quod laborantibus subsidium feram.

M. Ego

1 *Sigillis*] i. e. *parvis signis*, seu *statuis*.

M. Ego quoque libenter istas auxiliares copias recipio, sed tales velim, quæ serviant, non quæ imperent; quæque viam præmonstrent, non quo velint ducant, aut verius pertrahant, vel tanquam machinam impellant; nec aliam potestatem Regi relinquant, nisi ut eis assentiat. Itaque jamdudum exspecto, ut, absoluto de Rege sermone, ad Tyrannos aut quoquam alio divertas. Regem enim tam angustis finibus inclusisti, ut verear, ne, si diutius immoremur, e maximis opibus ac summa dignitate velut in desertam aliquam insulam eum releges, ubi, omnibus exutus honoribus, in egestate & miseriis consenescat.

B. Tu metuebas, ut præ te fers, prævaricationis crimen. At ego metuo, ne Regi, quem defendere conaris, calumniando noceas. Primum ego eum non otiosum esse volo, nisi tu architectos otiosos esse statuas: deinde bonis ministris & amicis, quos ego non velut custodes adjeci, sed ab ipso in partem laboris acciri volui, eum spolias; eisque abactis cohortem nebulonum circundas, qui metuendum eum suis reddant; neque formidabilem fore putas, nisi magnam nocendi potestatem ei relinquamus. Ego amari a suis eum volo; nec terrore civium, sed benevolentia, septum esse: quæ sola arma Reges inexpugnabiles efficiunt. Id, nisi tu repugnes, brevi me effecturum spero. Nam, ex iis, quas tu vocas angustias, in lucem eum educam: unaque lege tantum eiauctoritatis & amplitudinis adjiciam, ut eo si amplius optet, impudens tibi videri possit.

M. Istud quidem audire aveo.

XXXV. *B.* Igitur, ut, quamprimum cupiditati tuæ satisfaciam, rem ipsam aggrediar. Paullo ante confessi sumus, nullam legem ita diserte ulla de re cavere posse, ut malitiosa calliditas locum fraudi non inveniat. Id fortasse exemplo proposito facilius intelligetur. Cautum est legibus, ne patres sacerdotia sua spuriis suis traderent. Hic, in re, ut videtur, aperta, fraus tamen inventa est, ut pater alium substituat, isque spurio prioris domini idem sacerdotium tradat. Deinde, cum esset diserte adscriptum legi, ne, quod pater aliquando sacerdotium tenuisset, filius ulla ratione teneret: neque hac cautione quidquam profectum est. Reperta est enim adversus eam illa coitio inter sacerdotes, ut uterque alterius filium sibi substitueret. Id quoque cum vetitum esset, etiam novo genere fraudis lex elusa est. Adversus patrem litigator supponitur, qui fingat sibi in id sacerdotium jus esse. Dum pater cum supposito sycophanta umbratili pugna velitatur, filius a Pontifice Romano sacerdotium petit, si neutri litigantium in illud sit jus; utrumque litigatorem volentem ac cedentem ultro vincit, & paterno sacerdotio per paternam prævaricationem potitur filius. Vides in una lege quot fraudum genera sunt inventa.

M. Video.

B. Nonne tibi legum latores hîc prorsus idem facere videntur quod medici, qui cum eruptiones pituitæ, aut alterius humoris noxii, adhibito emplastro compescere nituntur, humor uno inhibitus loco pluribus simul exitum quærit; ac, velut hydra quædam, uno reciso capite multa renascentia profert?

 M. Ni-

M. Nihil similius.

XXXVI. *B.* Quod medico fuerat initio faciendum, ut totum [1] simul corpus noxiis humoribus levaret, nonne idem hoc loco civilis medicus facere debet, ut civitatem universam levet malis moribus?

M. Istam, etsi difficilem, tamen veram esse reor curandi rationem.

B. Et hoc si obtineri queat, paucis arbitror opus esse legibus.

M. Ita prorsum res habet.

B. Hanc medicinam qui adhibere poterit, nonne tibi videtur solus plus in publicum collaturus, quam omnes omnium Ordinum conventus ad legum rogationem coacti?

M. Longe plus procul dubio. Sed, ut Comici verbis utar, *Quis erit hic tam potens cum tanto munere?*

B. Quid si has partes Regi mandemus?

M. Lepide profecto: quæ prona erant & facilia, ea populo universo commisisti; si quid arduum est & asperum, id Regi etiam soli mandabis, tanquam non satis habeas eum vinculis constrictum tot claustris circundare, ni onus gravissimum, sub quo etiam succumbat, imponas.

B. Non est ita, sed rem ab eo facilem, non contendimus, sed ut exorari se sinat oramus.

M. Quid id tandem est?

B. Ut quales patres erga liberos esse debere censeat, talem se erga cives (quos liberorum loco habere debet) in omni vita se præstet.

M. Quid istud ad rem?

XXXVII. *B.* Hæc profecto una, certe summa, adversus mores corruptos est medicina. Ac, ne meum putes hoc commentum esse, audi Claudianum: IV. Consul. Honor. ℣. 293.

Tu civem, patremque geras: tu consule cunctis,
Non tibi: nec tua te moveant, sed publica vota.
In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi. Tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.
Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.

Noli existimare poëtam, summo ingenio & doctrina præditum, frustra credere tantam in hac re vim esse positam: est enim vulgus ad eorum imitationem adeo compositum, in quibus aliqua probitatis imago elucet, adeo mores eorum exprimere conatur, ut, quorum admiratur virtutem, eorundem etiam quædam vitia, in sermone, vestitu, incessu, reddere conetur. In Regum vero cultu, moribus, oratione assimulanda, se exercent, non solum imi-

1 *Simul corpus noxiis humoribus levaret*] Ita legendum monstrat orationis scopus & contextus, non, quod libros occupavit *semel corpus n. h. l.*

1 Ne-

imitandi studio, sed etiam ut per adulationem in potentiorum animos sese insinuent, & rem, honores, potentiam, his artibus aucupentur: quippe qui natura comparatum sciant, ut non modo nos nostraque amemus, sed similitudinem nostri, licet vitiosam, in aliis amplectamur. Hoc autem quod non improbe & superbe flagitamus, sed precario impetrare conamur, majorem longe vim habet, quam legum minæ, quam suppliciorum ostentatio, quam militum copiæ. Hoc populum sine vi reducit ad modestiam, Regi civium benevolentiam conciliat, publice tranquillitatem, privatim singulorum opes auget & tuetur. Cogitet igitur assidue Rex, se in orbis theatro positum, omnibusque ad spectaculum propositum, nullum dictum aut factum suum latere posse, [*ut idem Poëta ibid.* ℣. 271.]

—nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis. Nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit: latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.

XXXVIII. Quanta igitur Principibus in utramque partem adhibenda est cautio? cum neque vitia, neque virtutes eorum, latere queant, neque sine magna rerum mutatione vulgari? Quod si quis adhuc dubitat, quantum in vita Principis momentum sit ad emendationem disciplinæ publicæ, is ponat ante oculos Romæ nascentis primordia. Populus ille rudis bonarum artium, e pastoribus & convenis, [1] ne quid dicam durius, collectus, ipse natura ferox, Regem nactus ferocissimum, cum velut castra posuisset ad vicinarum gentium pacem sollicitandam. & arma lacessenda, quantum putas vicinorum odium, quantum pavorem fuisse? Idem ille populus, cum Regem pium & justum sibi præfecisset, ita repente mutatus est, ut eum cultui deorum & justitiæ deditum prope nefas violare vicinis sit visum: iis, inquam, vicinis, quorum agros antea vastaverat, urbes incenderat, liberos & propinquos in servitutem abduxerat. Quod si, in illa morum immanitate & temporum incultu, tantum Numa Pompilius, e gente inimica paullo ante Rex accitus, potuit; quid exspectabimus, aut potius quid non exspectabimus, ab eis Principibus, qui propinquitatibus, & clientelis & vetustis opibus subnixi, imperium accipiunt? qui in eam spem nati & educati sunt? Quantum autem eorum animos ad virtutem accendere debet, quod non unius diei laudem, ut histriones fabula bene acta, sperent, sed ætatis suæ benevolentiam & admirationem, & perpetuam ad posteros celebritatem, & honores divinis proximos sibi paratos esse intelligant? Ejus honoris utinam, quam animo concepi, verbis imaginem exprimere possem. Sed, ut aliqua ex parte primis lineamentis informatam tibi eam proponam, cogita tecum serpentem illum æneum in Arabia deserta a Mose erectum, solo aspectu vulnera ab aliis serpentibus facta sanantem: cogita e multitudine numerosa alios a serpentibus ictos, & ad reme-

1 *Ne quid dicam durius*] Buchanano oboculos fuisse videtur Juvenalis Sat. VIII. ult.

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

remedium præsens concurrentes, alios rei novæ miraculo attonitos, omnes immensam & incredibilem Dei beneficentiam omni laudis genere celebrantes: cum videant letiferi vulneris dolores, non medicamentis, cum cruciatu ægri, labore medici, & amicorum assidua sollicitudine, tolli; non longinquitate temporis, sed uno momento, ad sanitatem reduci. Jam confer mihi cum serpente illo Regem, sed ita confer, ut & Regem bonum in maximis Dei beneficiis numeres: qui solus, sine tua impensa, sine tuo labore, omnes regni molestias levet, perturbationes sedet, & vetusta etiam animorum ulcera ad cicatricem brevi perducat: nec iis modo sit salutaris, qui eum cominus intuentur, sed qui tam longe absint, ut nec ejus videndi spem ullam habeant: cujus in imagine animis oblata tanta sit vis, ut id facile perficiat, quod nec jurisperitorum prudentia, nec Philosophorum scientia, nec tot seculorum in artibus colligendis experientia, præstare unquam potuerit. Qui vero honor, quæ dignitas, quæ amplitudo aut majestas, major in homine ullo dici aut excogitari potest, quam ut sermone, congressu, aspectu, fama, tacita denique specie animis oblata, luxu diffluentes ad modestiam, violentos ad æquitatem, furiosos ad sanitatem, reducat? Potesne, si velis, majus hoc a Deo rebus humanis propitio beneficium postulare?

XXXIX. Hæc est vera, nisi fallor, imago Regis, non illa circumsepti armis, semper metuentis, aut metum facientis, ex odio in populum suo populi in se odium metientis. Hanc imaginem, quam posuimus, expressit pulcherrimis coloribus Seneca in Thyeste. Quod carmen, cum sit elegantissimum, tibi notum esse non ambigo. Ecquid tibi nunc humiliter & contemtim de Rege sentire videor? & eum (quod nuper dicebas) oneratum compedibus in legum ergastulum compingere? Annon potius in lucem & hominum cœtus, & publicum humani generis theatrum, cum produco? non superbo spiculatorum & μαχαιροφόρων cœtu, sericatisque nebulonibus, stipatum, sed sua tutum innocentia; nec armorum terrore, sed populi amore munitum: nec modo liberum & erectum, sed honoratum, sed venerabilem, sacrosanctum & augustum; cum bonis ominibus & faustis acclamationibus prodeuntem, &, quocunque progrediatur, omnium ora, oculos & animos in se convertentem? Quæ ovatio, quis triumphus cum hac pompa quotidiana comparari potest? Aut, si Deus humana specie delaberetur in terras, quis ab hominibus major honos ei haberi posset, quam qui vero Regi, hoc est, vivo Dei simulacro, exhiberetur? Hoc enim majorem honorem nec amor largiri, nec metus exprimere, nec adulatio posset comminisci. Hæc tibi Regis imago ecquid videtur?

XL. *M.* Splendida sane, & adeo magnifica, ut nihil dici aut excogitari magnificentius posse videatur. Sed in his temporum nostrorum corruptis moribus, difficile est ut hæc animi magnitudo existat, nisi ad honestam indolem & naturæ bonitatem diligentia educationis accedat. Animus enim ab adolescentia bonis institutis & artibus informatus, ubi, & ætate & usu rerum confirmatus, ad veram gloriam virtute nititur, frustra voluptatum tentatur illecebris, & rerum adversarum labefactatur impressionibus. Ita enim

Do-

Doctrina —— vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant;

ut in ipsis voluptatum avocamentis virtutis exercendæ occasionem inveniat; & quæ infirmiores terrere solent, difficultates in iis materiam laudis sibi oblatam virtus existimet. Itaque, cum ad omnes vitæ partes tantum fit in liberali educatione momentum, quanta cura & sollicitudine prospiciendum est, ut tenelli Regum animi recte a primis initiis usque imbuantur. Nam, cum multa bonorum Regum in suos cives sunt beneficia, multæ contra calamitates a malis Principibus proficiscuntur, tum nihil in omnem partem majorem mihi vim habere videtur, quam & Regum ipsorum, & aliorum, qui summum imperium una administrant, studia & mores. Quod enim a singulis bene vel secus fit, plerumque multitudinem latet; aut, propter hominum obscuritatem, exemplum ad paucos pertinet: at eorum, qui Reipublicæ gubernacula tractant, dicta factaque omnia, velut in *votiva tabella*, ut inquit Horatius, conscripta, latere non possunt, sed omnibus ad imitationem sunt proposita. Neque enim studio placendi modo, sed utilitatis blandissimis invitamentis animos omnium ad se convertunt: ac perinde ut Regum ingenia impelluntur, disciplinam publicam secum circumagunt. [1] Sed illud metuo, ne Reges nostri se exorari patiantur, ut hæc præstent, quæ modo abs te posita sunt. Adeo enim voluptatum illecebris fracti sunt, & falsa specie honoris decepti, ut idem propemodum eos facere existimem, quod Trojanis, qui cum Paride navigarunt, quidam poëtarum evenisse narrant. Vera enim Helena in Ægypto, apud Prothea, hominem sanctum ac plane divinum, relicta, de simulacro ejus per annos decem ita pertinaciter contenderunt, ut idem finis belli perniciosissimi & regni illorum temporum opulentissimi fuerit. Tyranni enim impotentes falsam istam regni speciem amplexi, cum per fas nefasque eam semel adepti fuerint, nec sine scelere eam tenere, nec sine pernicie amittere, possunt. Quod si quis eos admoneat, veram Helenam, de qua se dimicare putant, alicubi absconditam celari, pro insano eum haberent.

XLI. *B.* Gaudeo equidem te; si non illam vere Jovis filiam videris, saltem ex hoc qualicunque simulacro ejus pulchritudinem aliqua ex parte intelligere. Quod si isti falsæ illius Helenæ magno cum suo malo amatores veræ hujus perfectam imaginem a Protogene aliquo vel Apelle depictam suis coloribus viderent, non dubito, quin eam & admirarentur & deperirent: ac, nisi continuo illam alteram res suas habere juberent, in illas gravissimas inciderent pœnas, quas in Satyris Persius imprecatur Tyrannis:

Magne pater Divûm, sævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido

Move-

1 *Sed illud metuo, ne Reges nostri se exorari patiantur*] Pro *ne non patiantur*, & ita quidem antiquos nonnunquam locutos contendit Linacer de Struct. lib. 6. veluti Cic. *Vereor ne satis diligenter in Senatu actum sit de literis meis.* Verum locum corruptum existimat Stewechius, atque pro *ne* reponendum *ut*, cui adstipulator princeps Grammaticorum Vossius, Arist. lib. VII. cap. 67.

Moverit ingenium ferventi tincta veneno,
Virtutem videant, intabescantque relicta.

Atque adeo, quando in Tyrannorum mentionem incidimus, visne ut hinc recta ad eos progrediamur?

M. Nisi quid prævertendum putas.

B. Minime autem, arbitror, aberrabimus, si eisdem vestigiis, quibus in Rege quærendo institimus, ad Tyrannum reperiendum ire pergamus.

M. Ita censeo. Nam eo pacto quod sit inter eos discrimen facillime intelligemus, si ex adverso compositi inspectentur.

XLII. *B.* Ac primum, ut a *Tyranni* nomine incipiamus, id cujus linguæ sit, incertum arbitror. Itaque supervacuum nobis puto Græcum aut Latinum ἔτυμον in eo quærere. Quid vero veteres appellarunt *tyrannidem*, non opinor obscurum cuiquam, qui paullo diligentius in studiis humanioribus sit versatus. *Tyranni* enim & Græcis & Latinis vocabantur, penes quos erat libera omnium rerum potestas, nullis legum vinculis adstricta, aut judicum cognitionibus obnoxia. Itaque, in utraque, ut scis, lingua, non modo heroes & hominum præstantissimi, sed & deorum maximi, atque adeo Jupiter ipse, *Tyrannus* vocatur, idque ab eis, qui de diis honorifice & sentiunt & loquuntur.

M. Istud quidem non ignoro: eoque magis miror unde factum sit, ut id nomen tot jam seculis odiosum, atque etiam inter gravissima convicia, habeatur.

B. Id certe in hoc vocabulo evenisse videtur, quod in plerisque aliis contigit. Verborum enim per se naturam si consideres, [1] noxia caret. Et quamvis alia levius, alia asperius [2] ad audientium aures accidunt, tamen nihil omnino ex sese habent cur animos ad iram, odium, aut hilaritatem excitent, aut alioqui voluptatem aut molestiam creent. Si quid autem tale nobis accidat, id non a verbo, sed a consuetudine hominum, & imagine ab audientibus concepta, evenire solet. Igitur quod verbum apud alios honestum est, apud alios sine honoris præfatione audiri non potest.

M. Memini quiddam simile in *Neronibus* & *Judis* factum: quorum alterum apud Romanos, alterum apud Judæos, nomen, in summis viris amplissimum atque honoratissimum existimabatur. Postea vera nulla ipsorum nominum, sed duorum hominum culpa factum est, ut ne sceleratissimi quidem hæc nomina suis liberis dari velint; adeo inter infamia delituerunt.

XLIII. *B.* Idem quoque in *Tyranno* evenisse perspicuum est. Primos enim magistratus, qui ita appellabantur, viros bonos fuisse credibile est, vel hinc, quod nomen id aliquando tam fuerit honorificum, ut ad deos etiam transferretur.

1 *Noxia caret*] *i. e.* culpa. Servius ad Virg. Æneid. I. 45. *Hoc interest inter* noxam *&* noxiam, *quod* noxia *culpa est*, *id est*, *peccatum; noxa autem pœna.* [Vana hæc Grammaticorum distinctio, cum passim *noxa* etiam pro culpa ponatur. vid. Terent. Phorm. II. 1. 36. & ipse Virgilii locus Servium erraffe docet. Verior ergo Donati sententia ad Phorm. I. IV. 48. *Noxiam esse per epenthesin ab eo, quod est noxa.*]

2 *Ad audientium aures accidunt*] Vid. ad Hist. lib. 1. Cap. 7.

1 *Æsy-*

retur. Posteri suis sceleribus ita reddiderunt infame, ut omnes tanquam contagiosum & pestilens id fugerent, leviusque putarent convicium, carnificem quam *Tyrannum* appellari.

M. Idem fortasse hic evenit, quod Regibus Romæ, post Tarquinios exactos; quod in Dictatoris nomine, post M. Antonium & P. Dolabellam Consules.

B. Rem tenes. Contra vero humilia & plebja nomina, virtute hominum, quibus ea contigerunt, facta sunt illustria: ut apud Romanos, *Camillus*, *Metellus*, *Scropha*; apud Germanos, *Henricus*, *Gensericus*, *Carolus*. Id adeo magis intelliges, si animadvertas, nomine Tyranni sublato, rem tamen atque hoc imperii genus apud multas nationes illustres in honore pristino permansisse: ut apud Græcos [1] *Æsymnetas*, apud Romanos *Dictatores*. Utrique enim *Tyranni* legitimi erant: sed *Tyranni* quidem, quia legibus potentiores erant, legitimi autem, quia populi consensu electi.

M. Quid ego audio? legitimos etiam esse *Tyrannos*? Ego longe aliud certe a te exspectabam. Nunc vero confundere videris omnium *Regum* & *Tyrannorum* discrimina.

XLIV. *B. Reges* profecto & *Tyranni* apud veteres idem plane fuisse videntur, sed diversis, opinor, temporibus. *Tyrannorum* enim nomen, opinor, antiquius fuit: deinde, ubi ejus nominis est pertæsum, successerunt in eorum locum *Reges*, nomine blandiore & mitiore imperio. His quoque degenerantibus, legum adhibita est moderatio, quæ fines imperii infinitis eorum cupiditatibus [2] statuerent. Hominibus vero, pro ratione temporum & moribus hominum, nova remedia expetentibus, & veterum imperiorum eos pertæsum est, & nova quæsita. Nobis vero de duobus generibus principatuum in præsentia institutus est sermo; de eo, in quo legum, quam Regum fortiora sunt imperia, deque pessimo Tyrannidos genere, in quo omnia Regno sunt contraria: eaque inter se comparanda suscepimus.

M. Ita est: ac vehementer exspecto, ut isthuc venias.

B. Igitur initio inter nos convenerat, Regem societati humanæ tuendæ fuisse creatum. Officium vero ejus esse statuimus, ut, ex legum præscripto, jus suum unicuique redderet.

M. Memini.

B. Primum igitur, qui eum magistratum non populi voluntate accipit, sed vi invadit, vel fraude intercipit, quo eum nomine appellabimus?

M. Tyrannum, opinor.

XLV.

1 *Æsymnetas*] De his ita Aristoteles lib. III. Polit. cap. 10. de Monarchiæ generibus agens, *tertia*, inquit, *species est*, *ut olim in Græcia fuere*, *quos vocabant Æsymnetas. Est autem hæc species*, *ut ita dicam*, *electiva tyrannis*: *potestas autem ejusmodi*, *aut quoad viveret is*, *qui ea potiebatur*, *durabat*, *aut tempore quodam definito*, *quum res scilicet gesta essent*, *definebat.* Vide etiam Dion. Halicarn. Antiq. Rom. lib. v. cap. 73 qui Αἰσυμνήτας αἱρετοὺς τυράννους vocitat, indeque ad Romanos Dictatores creandi institutum permanasse affirmat.

2 *Statuerent*] Ita princeps editio Edimb. reliquæ omnes, *statueret*.

XLV. *B.* Sunt & alia multa discrimina, quæ quia ex Aristotele facile quivis colliget, ideo breviter ea percurram. Regium enim imperium secundum naturam est, tyrannicum, contra; Rex volentibus, Tyrannus invitis imperat; Regnum, liberi inter liberos est principatus, Tyrannis, domini in servos; Regi cives excubant ad salutem ejus tuendam, Tyranno peregrini ad cives opprimendos: alter enim civibus, alter sibi gerit imperium.

M. Quid eos, qui per vim, & citra populi consensum, summum imperium sunt adepti, ita tamen multos annos civitatibus suis præfuerunt, ut eorum administrationis populum non pœnituerit? Quantulum enim est, quod in Hierone Syracusano potuit, aut in Cosmo Medice Florentino potest, ad justi Regis functionem, præter legitima suffragia, desiderari?

XLVI. *B.* Istos quidem e Tyrannorum numero eximere non possumus. Præclare enim ab historico egregio dictum est, *Vi quidem regere patriam aut parentes quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est.* Deinde, isti mihi perinde facere videntur ac latrones, qui male parta commode dividendo, ex injuria, justitiæ, & e rapina, liberalitatis laudem quærunt: neque tamen quod petunt assequuntur. Nam unius maleficii odio omnem illam ostentatæ beneficentiæ gratiam amittunt: eoque minus civilis animi civibus fidem faciunt, quod non eorum commodis, sed dominatui suo, id præstant, ut videlicet securius suis voluptatibus fruantur, & posteris, odio populi paullum lenito, imperium stabiliant. Id autem ubi perfecerint, ad mores veros redeunt. Fructus enim qui sit sequuturus, e semente facile potest intelligi. Ad suum enim unius nutum omnia revocare, & omnium vim legum in se transferre, eandem vim habet, ac si omnes leges abroges. Sed hoc Tyrannorum genus fortasse tolerandum fuerit, si absque publica pernicie tolli non possit: velut quosdam corporis morbos potius perferimus, quam vitam in ancipitem dubiæ curationis aleam conjiciamus. At, qui palam non patriæ, sed sibi gerunt imperium, neque publicæ utilitatis, sed suæ voluptatis rationem habent, qui stabilimentum suæ auctoritatis in civium infirmitate collocant, quique regnum, non procurationem a Deo creditam, sed potius prædam sibi oblatam, credunt, hi non civili nobiscum, aut aliquo humanitatis vinculo juncti sunt, sed Dei & hominum hostes maxime omnium capitales judicari debent. Omnes enim Regum actiones, non suas opes privatim, sed publice civium incolumitatem, spectare debent: quantoque supra cæterorum hominum fastigium Reges sunt evecti, tanto magis imitari cœlestia corpora debent, quæ nullis officiis nostris conciliata, vim sui caloris & luminis vitalem & beneficam rebus humanis infundunt. Hujus munificentiæ vel tituli ipsi, quibus Reges honestavimus: (si meministi) admonere poterant.

M. Videor meminisse: nempe ut paterna uterentur indulgentia erga cives, liberorum loco sibi commissos; in utilitate procuranda, pastoris diligentia: in salute tuenda, duces; virtutum excellentia, prætores; quæ ex usu essent jubendo, imperatores sese præstarent.

XLVII.

XLVII. *B.* Paterne igitur is dici poteſt, qui cives habet pro ſervis? aut paſtor, qui gregem non paſcit, ſed deglubit? aut gubernator, qui jacturam bonorum ſemper facere ſtudeat? quique (quod dicitur) navem pertoret, in qua iſe naviget?

M. Nequaquam.

B. Quid, qui non quæ in rem populi ſunt imperat, ſed ſibi ſtudeat uni? qui non de virtute certet cum bonis, ſed vitiis flagitioſiſſimum quemque ſuperare contendat? qui ſuos in manifeſtas inſidias ducat?

M. Profecto nec mihi dux, nec prætor habebitur.

B. Si quem ergo conſpexeris, qui Regium nomen uſurpet, nec ullo virtutis genere quemvis e multitudine præcellat, multis etiam ſit inferior, qui cives non amore patrio proſequatur, ſed ſuperba dominatione premat, qui gregem ſibi commiſſum exiſtimet, non ad cuſtodiam, ſed ad quæſtum; hunc tu Regem vere putabis, etiamſi magno ſatellitum numero ſtipatus incedat, magnificoque corporis cultu ſe oſtentet, ſupplicia repræſentet, præmiis, ludis, pompis, inſanis etiam ſubſtructionibus, quæque alia magnifica eſſe creduntur, vulgus conciliet, ejuſque applauſum captet? hunc tu, inquam, Regem exiſtimabis?

M. Non, ſi mihi conſentire velim, ſed omnis humanæ ſocietatis expertem.

B. Quibus tu finibus humanam hanc ſocietatem circumſcribis?

M. Eiſdem illis, quibus tu ſuperiore ſermone viſus es eam velle concludi: juris videlicet ſeptis: quæ qui tranſiliunt latrones, fures, mœchi, eos video puniri publice; eamque cauſſam pœnæ juſtam haberi, quod ſocietatis humanæ limites ſint tranſgreſſi.

XLVIII. *B.* Quid, qui ſepta illa nunquam ingredi voluere?

M. Deo & hominibus habendos inimicos; eoſque in luporum, aliove noxiorum animalium genere potius, quam hominum habendos putem: quæ qui alit, & ſibi perniciem alit & aliis; qui occidit, non ſibi modo ſed publice univerſis prodeſt. Quod ſi mihi legem ferre liceret, juberem (quod Romani in monſtris procurandis facere ſolebant) id genus hominum in ſolas terras deportari, aut in alto, procul a conſpectu terræ, demergi, ne contagio etiam mortuorum hominibus officeret: interfectoribus autem præmia decerni, non ab univerſo tantum populo, ſed a ſingulis: quemadmodum vulgo fieri ſolet iis, qui lupos aut urſos occiderunt, aut catulos eorum deprehenderunt. Neque enim, ſi quod hujuſcemodi monſtrum naſceretur, etiamſi vocem humanam funderet, faciemque hominis, cæterarumque partium ſimilitudines, haberet, mihi cum eo ſocietatem eſſe crederem. Aut, ſi quis hominem exuens in talem immanitatem degeneraret, nolletque cum cæteris hominibus, niſi in eorum perniciem, convenire, hominem appellandum cenſeo, nihilo certe magis quam ſatyros, ſimias, aut urſos, quamlibet vultu, geſtu & ſermone, hominem mentiretur.

B. Jam, ni fallor, intelligis qualem Regem, qualem item Tyrannum ſapientiſſimi veterum eſſe ſtatuerunt. Viſne igitur, quod in Rege informan-

do fecimus, Tyranni quoque tibi qualecunque specimen proponamus?

M. Imo, nisi molestum est tibi, vehementer id cupio.

XLIX. *B.* Non oblitus es, opinor, quæ apud poëtas de Furiis, apud nostros de Cacodæmonum natura, dicuntur: esse videlicet spiritus humani generis hostes, qui, cum ipsi in perpetuis cruciatibus versentur, hominum tamen tormentis gaudeant. Hæc profecto vera est tyrannidis imago. Sed quia cogitatione modo & sine ministerio sensus hæc imago cerni potest, aliam tibi proponam, quæ non modo animum, sed sensus etiam feriat, & velut in oculos incurrat. Finge te navem in mari procellis vexatam videre, littora omnia circumcirca non modo importuosa, sed hostium infestissimorum plena: ejus vero navis dominum mutuo cum vectoribus odio certantem, nec ullam tamen aliam, quam in nautarum fide, spem salutis habentem: nec hanc quidem certam, ut qui non ignoret se maxime barbaro generi hominum, & ab omni humanitate alieno, vitam suam credere, quos pecunia sola conciliatos retineat, quique lucro majore objecto adversus eum ipsum conduci possint. Talis profecto est vita illa, quam velut beatam Tyranni amplectuntur. Foris hostes, domi cives metuunt: nec cives modo, sed domesticos, propinquos, fratres, conjuges, liberos, parentes. Itaque cum vicinis externum, cum civibus civile, cum suis domesticum bellum semper aut gerunt, aut metuunt, nec usquam auxilia sperant, præter mercede conducta: neque bonos conducere audent, neque malis fidere possunt. Quid istis tandem in vita jucundum esse potest? Dionysius filias virgines adultas, cum novaculam admittere ad guttur timeret, a barbæ radendæ ministerio removit; a Timoleonte frater, ab uxore Alexander Pheræus, a patre Sp. Cassius est interemtus. Qui hæc ante oculos exempla proposita semper habet, quam tu eum carnificinam in pectore circumferre credis? cum cogitet sese universo mortalium generi, tanquam signum, in quod jaculentur, propositum: neque solum vigilans his conscientiæ tormentis crucietur, sed terrificis etiam vivorum & mortuorum simulacris e somno excitetur, & Furiarum facibus agitetur. Tempus enim, quod omnibus animantibus ad quietem, hominibus etiam ad curarum laxamentum, natura tribuit, illi in horrores & supplicia convertitur.

M. Non inscite sane ista a te sunt explicata, ac nescio an etiam vere. Sed tamen, nisi fallor, ad nostrum institutum non adeo multum faciunt. Nam quibus in manu est eligere quos velint Reges, penes eosdem est, electos, quibus velint, constringere legibus. Nobis vero scis Reges non eligi, sed nasci: quibus ego semper hæreditarium, non minus quam ipsum regnum, existimavi, ut voluntas eorum pro legibus esset. Neque temere in hanc opinionem sum inductus, sed magnis auctoribus, cum quibus errare (si modo in errore sum) non me pudeat. Nam, ut alios omittam, jureconsulti affirmant, lege Regia, quæ de imperio eorum est lata, omnem populi potestatem ita in eos transmissam, ut eorum placita pro legibus haberi debeant. Ex hac nimirum lege natæ sunt illæ Imperatoris cujusdam minæ, se jureconsultis omnibus omnem suam, qua tantopere glorientur, scientiam uno edicto ablaturum. L. B.

L. B. Bene abs te factum est, quod cum rei maximæ pessimum citares auctorem, nomen ejus supprimendum duxeris. Is enim fuit C. Caligula, qui etiam toti populo Romano unam cervicem optabat. In illo autem Imperatore nihil hominis, ne dicam Regis, præter formam fuit. Itaque quanta illi debeatur auctoritas, non ignoras. Quod autem ad legem Regiam attinet, qualis illa fuerit, quando, a quo, quibus verbis, lata, nec ipsi jurisperiti expediunt. Regibus enim Romanis nunquam ea potestas fuit: quippe a quibus provocatio ad populum erat. Rogationem vero, qua L. Flaccus, libertate populi Romani oppressa, per aliarum legum silentium stabilivit L. Syllæ tyrannidem, nemo unquam pro lege habuit. Ejus autem rogationis ea vis erat, ut, quæcunque L. Sylla fecisset, ea rata essent. Quod jus, nullus unquam populus liber tam excors fuit, ut volens in se permitteret: aut, si quis fuit, dignus profecto fuit, qui perpetuo serviret Tyrannis, stultitiæque suæ pœnas lueret. Sed si qua talis fuit lex, exemplum nobis ad cautionem, non ad imitationem, propositum existimemus.

M. Recte profecto mones. Sed ista admonitio tua ad eos pertinet, quibus in manu est, quales sibi Reges creent. Ad nos vero nihil omnino pertinet, qui non suffragiis optimos eligimus, sed forte oblatos accipimus. Illud etiam jureconsulti nos proprie videtur respicere, qui majoribus Regum nostrorum id jus in nos posterosque nostros dedimus, ut ipsi posterique eorum imperium in nos perpetuo tenerent. Illos utique (majores dico nostros) vellem admonuisses, quibus integrum erat, quos vellent sibi Reges adsciscere. Nunc vero serum istud tuum consilium eo valet, non ut, quæ in potestate nostra non sunt, ea corrigamus; sed ut majorum stultitiam deploremus, & nostræ conditionis miseriam agnoscamus. Quid enim reliqui esse potest in servitutem deditis, nisi ut alienæ stultitiæ pœnas luamus? &, ut leviores fiant, eas patientia leniamus; nec importune tumultuando iras eorum provocemus, quorum nec imperium rejicere, nec potestatem imminuere, nec vim & impotentiam effugere, possumus? Lex autem illa Regia, cui tu tantopere es inimicus, non est in Tyrannorum gratiam, ut tu videri vis, conficta: quippe quæ a Justiniano Principe justissimo sit comprobata: apud quem adulatio tam aperta locum non fuisset habitura: nam in Principe stolido valet illud,

Falsus honor juvat, & mendax infamia terret,
Quem, nisi mendosum & mendacem? ——

LI. B. Fuit quidem Justinianus, ut prædicant historiæ, vir magnus: etsi quidam in Belisarium fuisse crudeliter ingratum narrent. Sed fuerit ille, qualem tu eum fuisse existimas, meminisse tamen potes, ab illius ætatis fere æqualibus traditum, Tribonianum, præcipuum inter illarum legum latores, hominem fuisse longe nequissimum, & qui facile potuisset adduci, ut Principi quoque pessimo gratificaretur. Sed nec boni Principes ab hoc adulationis genere abhorrent. Nam,

&

—— *& qui nolunt occidere quenquam,*
Posse volunt: ——
&
—— *nibil est quod credere de se*
Non possit, cum laudatur diis æqua potestas.

Sed redeamus ad nostros Principes, ad quos tu ais hæreditate, non suffragiis regnum pervenire. De nostris autem solis loquor. Nam, si ad exteros digrediar, vereor ne longior quam instituerarmus fiat oratio.

M. Ita facias censeo. Res enim externæ non magnopere ad præsentem disputationem pertinent.

B. Igitur, ut a primis ordiar initiis, illud satis convenit, Principes nobis ob virtutis opinionem delectos, qui cæteris imperarent.

M. Ita tradunt rerum nostrarum scriptores.

LII. *B.* Nec minus illud constat, multos, qui crudeliter & flagitiose cum magistratum gesserunt, a civibus in jus vocatos; quosdam perpetuis carceribus damnatos; alios partim exilio, partim morte multatos: quorum cum vel filii vel propinqui in eorum locum assumerentur, nulla unquam quæstio adversus interfectores decreta fuit. At qui bonos violassent Reges, nusquam gentium in eos severius vindicatum est. Et, quia longum esset singulos percensere, e postremis, quorum recentior est memoria, paucos proferam. *Jacobi Primi* cædem, cum puerum sex annorum hæredem reliquisset, adeo graviter nobilitas punivit, ut homines, clarissimis familiis natos, divitiis & clientelis primarios, novo & exquisito genere supplicii exstinxerit. Contra, *Jacobi Tertii*, hominis flagitiosi & crudelis, mortem quis doluit, ne dicam ultus est? In filii vero ejus *Jacobi Quarti* morte, suspicio sceleris morte punita est. Neque pii erga bonos Reges tantum majores nostri fuerunt, sed in malos etiam lenes & misericordes. Nam *Culenum*, ad caussam dicendam venientem, cum ex inimicis quidam in itinere occidisset, gravissimas ex Ordinum sententia pœnas dedit: & *Evenum*, perpetuis vinculis damnatum, cum itidem inimicus in carcere occidisset, itidem pœnas dedit; &, cujus vitam nefariam omnes oderant, mortem per vim illatam, ceu parricidium, sunt prosecuti.

M. Ego non tam quid interdum factum sit, quæro in præsentia, quam quo jure apud nos regnetur.

B. Igitur, ut eo redeamus, quemadmodum in primis Regibus, usque ad *Kennethum Tertium*, qui primus regnum in sua familia stabilivit, perspicuum est, quæ fuerit potestas populi in Regibus creandis, & in ordinem redigendis; ita necesse est, ut is aut populo invito id fecerit, aut a persuaso impetraverit.

M. Negari non potest.

B. Porro, si vi coëgit populum sibi parere, populus quoque, ubi primum suis viribus cœperit confidere, violentum illud imperium poterit excutere: cum a Regibus & populis recepta jura pronuncient, & natura clamet, quicquid per vim fiat, simili vi solvi posse.

M. Quid

M Quid si populus, vel fraude circumventus, vel metu coactus, in servitutem sese dederit? quid caussæ prætendi potest, quin, in quod semel conventum est, in eo perpetuo maneat?

LIII. *B.* Si tu mecum ex convento agis, quid caussæ est, quin ego ex adverso eas caussas ponam, cur pacta & conventa solvi possint? In primis autem, quæ vi metusque caussa fiunt, apud omnes civitates de iis certum jus est, e naturæ fontibus haustum. Per fraudem etiam circumventis jura dant restitutionem in integrum, idque maxime in pupillis, eisque personis servandum putant, quas optimo jure esse volunt. Quis igitur cœtus justius restitui, quam populus universus postulet? Cui cum sit injuria, ea non in unam aliquam civitatis partem, sed in omnia civilis corporis membra late permanat.

M. Scio in privatorum caussis hoc jus usurpari, nec in ullos esse iniquum. Sed non est quod de hac re magnopere contendamus, cum illud sit longe credibilius, (quod ab historicis etiam traditur) id jus populi voluntate Regibus datum.

B. Credibile est etiam, non sine magna caussa rem tantam fuisse impetratam.

M. Facile assentior.

B. Quam igitur caussam potissimum fuisse arbitraris?

M. Quam aliam, nisi quæ narratur? tædium ambitionis, tumultus, cædes, bella intestina, sæpe cum internecione alterius partis, semper cum utriusque maximo damno? Nam qui regnum obtinebant, quo id pacatius liberis relinquerent, fratres & fere proximum quemque exstinguere conabantur: quemadmodum apud Turcas fieri audimus, & apud Phylarchos in nostris insulis & Hibernia fieri videmus.

B. Utris igitur istam contentionem putas magis fuisse perniciosam, populone an Principibus?

M. Regibus certe: cum populi major pars, secura sui, Principum solcat spectare certamina, & semper victoribus in prædam cedat.

B. Principes igitur (ut videtur) sua potius caussa, quam ex utilitate populi, in sua familia stabilem regni sedem constituere voluerunt.

M. Credibile est.

LIV. *B.* Ut autem rem, ad perpetuum honorem, opes & incolumitatem suæ familiæ tantopere pertinentem, impetrarent, verisimile est eos aliquid invicem de suo jure remisisse; &, ut facilius populi voluntatem & studium tenerent, & consensum impetrarent, aliquid ex adverso laxamenti dedisse.

M. Credo.

B. Illud certe mihi fateberis incredibile, ut, pro tanto beneficio Regibus impenso, pejore se jure esse paterentur, quam antea fuerant.

M. Incredibile prorsus.

B. Neque Reges, si id noxium, & liberis suis & populo inutile, scissent futurum, tanta ambitione id petiissent.

M. Nequaquam.

B. Finge ergo aliquem e media concione liberi populi libere Regem interrogare? Quid si cui Regum filius sit stolidus? quid si insanus? cosne nobis constitues rectores, qui seipsos regere non possunt?

M. Nihil opinor opus fuisse, ut hac exceptione uterentur, cum huic generi legibus sit prospectum.

B. Probe sane. Illud ergo videamus, si liberam legum potestatem Reges a populo impetrassent, num ea inutilis fuisset, eis præsertim qui familiæ suæ in posterum prospectum volebant.

M. Quamobrem vero inutilem futuram censebimus?

LV. *B.* Quod nihil æque ad diuturnitatem dominationis faciat, ac temperamentum illud imperii, cum & Regibus est honorificum, & populo moderatum & salutare. Habet humanus animus sublime quiddam & generosum natura insitum, ut nemini parere velit, nisi utiliter imperanti: neque quicquam est valentius ad continendam humanam societatem, quam beneficiorum vicissitudo: ideoque sapienter visus est Theopompus respondisse exprobranti uxori, *Quod adjectis Ephoris vim imminuisset imperii, ac minus, quam acceperat, filiis reliquisset regnum* : *Tanto*, inquit, *firmius*.

M. Quod de diuturnitate narras, video esse verissimum. Nam Scotorum & Cimbrorum regna longe omnium, quæ in Europa sunt, antiquissima reor: neque alia re id mihi consecuti videntur, quam summi imperii moderatione: cum interim Francorum, Anglorum, Hispanorum regna toties ex aliis ad alias familias transierint. Sed nescio an Reges illi nostri tam sapientes fuerint, quam Theopompus.

B. Ut illi tam providi non fuerint, populumne putas tam stultum fuisse, ut occasionem tam opportunam oblatam negligeret? aut timore adeo perculsum, aut seductum blanditiis, ut se sponte in servitutem daret?

LVI. *M.* Non fuit fortasse. Sed fuerit (quod fieri potuit) adeo cæcus, ut quod in rem suam esset non viderit; aut, cum videret, tam commodi sui negligens, ut contemserit, nonne merito suæ stultitiæ pœnas luet?

B. Non est verisimile aliquid istorum factum esse, cum, usque ad nostram ætatem, contra observatum fuisse videamus. Nam, præterquam quod mali Reges, quoties tyrannidem in cives moliti sunt, semper coërciti fuerunt, etiam in antiquis familiis vetusti moris quædam vestigia adhuc remanent. Scoti enim prisci, ad nostram usque ætatem, suos eligunt Phylarchos, & electis concilium seniorum adhibent: cui concilio qui non parent, honore privantur. Quod igitur in partibus adhuc summa diligentia servatur, in omnium salute negligerent? & qui in beneficii loco habiturus erat regnum legitimum, ei se sponte in servitutem traderent? & libertatem virtute partam, armis defensam, tot seculis non interpellatam, eam sine vi, sine bello, nec exspectanti condonarent? Istam enim potestatem Regibus nostris nunquam fuisse, præter supplicia male administrati regni toties expetita, *Joannis Ballioli* calamitas ostendit: qui fere CC. LX. abhinc anno a nobilitate rejectus est, quod se regnumque suum *Eduardi* Angli imperio sub-

subjecisset: inque locum ejus *Robertus Primus* est suffectus. Ostendit id etiam perpetuus ille mos a primis usque temporibus continuatus.

M. Quem tu morem dicis?

LVII. *B.* Reges nostri, cum publice inaugurantur, populo universo sancte promittunt, se leges & majorum ritus veteraque instituta servaturos: eoque jure, quod a majoribus acceperunt, usuros. Ostendit totus ille cærimoniarum ordo, primique Regum adventus in singula oppida. E quibus omnibus facile intelligi potest, qualem a majoribus acceperint potestatem: non aliam videlicet, quam qui suffragiis electi in leges jurant. Hanc regnandi conditionem Davidi & posteris ejus Deus proposuit: tamdiu eos regnaturos promittit, quamdiu illi legibus ab eo datis parerent. Hæc quidem faciunt, ut verisimile sit, non immensam, sed intra certos terminos constrictam, & finitam, potestatem Reges nostros a majoribus accepisse. Accessit præterea longi temporis confirmatio, & perpetui juris a populo usurpatio, nullo unquam decreto publico reprehensa.

M. Sed vereor ut a Regibus facile possit impetrari, ut, ista verisimilitudine abducti, in has leges, utcunque juratas, aut a populis usurpatas, concedant.

B. Ego quoque credo non minus esse difficile, ut populo persuadeamus, ut jure a majoribus accepto, tot seculorum usu probato, uno perpetuo tenore usurpato, decedat. Neque puto necesse conjecturis persequi quid sit facturus, cum videam quid fecerit. Quod si utriusque obstinata pertinacia res ad arma veniat, victor quidem quod volet jus victo dabit; sed tamdiu dabit; donec qui in certamine erit inferior, arma recollectis viribus resumet: quibus in contentionibus, cum populi pernicie semper, sed cum exitio Regum fere, decertari solet. Ex hoc enim fonte omnes omnium regnorum interitus promanant.

M. Ita fieri necesse est.

B. Hæc ego altius fortasse, quam opus erat, repetivi: ut perspicue intelligeres vetus regnandi apud nos jus quale fuerit. Nam si summo jure tecum egissem, multo breviore compendio quo volebam pervenire potuissem.

M. Quanquam mihi jam propemodum satisfeceris, tamen & istud quale sit libenter ex te audiam.

LVIII. *B.* Hoc igitur primum mihi velim respondeas, probesne definitionem legis a jureconsultis positam, qui legem esse ajunt, *quod populus scivit, ab eo rogatus cui rogandi jus est?*

M. Probo equidem.

B. Consensimus autem, legum vitiis deprehensis, ab eisdem earum latoribus eas vel corrigi vel abrogari posse.

M. Consensimus.

B. Illud autem, opinor, vides, qui nascuntur nobis Reges, eos & legibus & populi suffragio creari, non minus quam quos ab initio diximus electos: & adversus non modo vim & fraudem, sed negligentiam quoque

in legibus accipiendis, non defutura populo legum latori remedia.

M. Video plane.

B. Id modo interesse, quod lex de nostris Regibus ante aliquot secula sit lata: regnum vero cum initur, non ferri nova, sed vetus lex approbari, solet. Apud eos vero, qui singulis Regibus eligendis habent comitia, simul lex ferri, Rex fieri & probari, regnum iniri, solet.

M. Sic est.

LIX. *B.* Nunc ab initio, si videtur, quid inter nos convenerit, breviter colligamus: ut si quid temere sit probatum, sit & pœnitentiæ locus.

M. Placet.

B. Primum omnium, visum est nobis Regem populi caussa creari, neque bono Rege quidquam præstantius divinitus nobis dari, neque malo pestilentius.

M. Recte.

B. Malum etiam Regem diximus vocari *Tyrannum.*

M. Diximus.

B. Et quia non est tanta bonorum copia, ut semper probi suppetant, quos eligamus; nec tanta nascendi felicitas, ut sors illa semper bonos offerat: si non quales optaremus, at quales vel consensus approbavit, vel casus obtulit, pro Regibus habemus. Ea autem, quæ est vel in eligendis novis, vel in oblatis [1] forte nascendi approbandis, alea, in caussa fuit, ut leges cuperemus, quæ Regibus imperii modum facerent. Eæ autem leges nihil aliud esse debent, nisi expressa (quatenus assequi possumus) boni Principis imago.

M. Id quoque sumus confessi.

LX. *B.* Jam restat, opinor, ut de pœna Tyrannorum disseramus.

M. Id unum mihi reliquum videtur.

B. Igitur, si Rex omnia legum vincula perfringat, planeque hostem publicum se gerat, quid hic faciendum censes?

M. Hæreo profecto. Nam, etsi rationes a te expositæ videantur convincere, nullam nobis esse cum eo Rege societatem, tamen diuturnæ consuetudinis tanta vis est, ut apud me legis vigorem obtineat. Ea adeo pertinaciter in animis hominum hæret, ut, si quem aliquando invexerit errorem, eum tolerare præstet, quam, dum morbum, [2] assuetudine lenem, curare contendimus, totius corporis statum labefactare. Ea enim quorundam morborum est natura, ut dolorem, quem afferunt, præstet perferre, quam ancipitia remedia quærere: in quibus experiundis, ut cætera succedant, ita tamen acres dolores in medicando afferunt, ut ipso morbo morbi cura sit perniciosior. Deinde, quod me magis movet, video istam, quam tu vocas tyrannidem, divi-

1 *Forte nascendi*] An potius *forte nascendi*, uti mox ante loqui videtur. Vide quæ nos ad Hist. Lib. VI. Cap. 41. &. XII. 16

2 *Assuetudine lenem*] Ita prima editio Edimb. aliæ autem omnes [*levem*] exhibent: quod & rectius arbitror. Vide interim, quæ nos alibi ad Hist. Lib. XIX. Cap. 10. annotavimus.

divino confirmatam oraculo: &, quod tu velut legum interitum exsecraris, Deus *legem regni* vocat. Ejus loci me magis movet auctoritas, quam omnia Philosophorum argumenta. Inde me nisi explicaveris, non erunt apud me tanti hominum commenta, ut non confestim ad hostes deficiam.

LXI. *B.* In communi, ut video, errore versaris, eoque gravissimo, qui tyrannidem tyrannide confirmare coneris. Quanta enim sit consuetudinis tyrannis, in animis hominum ubi altius radices egit, & nimium sæpe hoc seculo sumus experti, & historiæ scriptor vetustus Herodotus vetusto nos monet exemplo. Sed mihi veteribus exemplis non est opus, tete ipse consule. Cogita tecum, quot sint res, nec hæ exiguæ, in quibus, rationem secutus, ab inveterata tot seculis consuetudine desciveris: ut jam domesticis experimentis didicisse potueris, nullam magis periculis esse plenam, quam sit ista, quam nos sequi jubent, via publica. Eam te jubeo diligenter circumspicere: quot ruinas, quantas strages in ea videbis? Sed si ipsa (quod dicitur) luce clarius est, non est quod in re perspicua vel probanda vel illustranda diutius immorer. Quod autem ad eum attinet locum, quem ex historia Regum magis significas, quam explicas, vide quæso, ne quæ in Tyrannorum vita Dominus exsecratur, tu Regibus ab eo concessa putes. Id ne fiat, primum te jubeo expendere, quid populus a Domino petierit: deinde, quas novæ petitionis caussas habuerit: postremo, quid populo Dominus responderit. Primum, Regem petunt. At qualem? legitimum? At habebant. Erat enim Samuel eis a Domino, penes quem jus præficiendi erat, datus: jus eis legitime ex legum divinarum præscripto multos annos dixerat. At filii ejus, cum jus eo seniore dicerent, multa flagitiose faciebant, & adversus leges judicabant. Nondum video caussam, cur status publici mutationem, sed emendationem potius, exposcerent, aut certe a Domino exspectarent, ut qui non adeo pridem totam Heli familiam a stirpe evertit, ob caussam prope similem. Quid igitur petunt? Regem, qualem vicinæ gentes habebant, qui domi judex, foris imperator esset. Erant autem revera Tyranni. Nam, ut Asiæ populi magis servili animo sunt, quam Europæi, ita Tyrannorum imperiis facilius parebant, neque usquam, quod sciam, ab historicis mentio fit legitimi Regis in Asia. Præterea, Tyrannum, non Regem, hic describi, vel ex eo facile apparet, quod in Deuteronomio formulam eis ante præscripserat, non modo ab hac diversam, sed etiam plane adversam: ex qua formula Samuel cæterique judices tot annos jus dixerant: quam cum rejicerent, Dominus se rejectum ab eis conqueritur.

M. At non Tyrannum, sed Regem, Dominus eum ubique vocat.

LXII. *B.* Vocat quidem Regem: nam Domino peculiare est, quoties alloquitur populum, populari uti sermone. Itaque vocabulo utitur cum vulgo communi, sed ne quem ambiguus ejus usus deciperet, hic diserte exponit, quis esset ejus vocabuli usus apud gentes vicinas.

M. Ista ut vera sint, illa tamen Pauli propius nos urgent, qui pro salute Principum nos jubet orare: tantum abest ut detrectare imperium, multo minus detrahere de solio, detractosve trucidare, permittat. At quos Principes

 com-

commendat ille nostris precibus? omnium, qui unquam fuerunt, crudelissimos, Tiberios, Caligulas, Claudios, Nerones: nam iis fere æquales sunt Pauli Epistolæ.

LXIII. *B.* Quod auctoritatis tantum in Paulo esse statuas, ut apud te omnium Philosophorum & jureconsultorum scriptis una ejus sententia præponderet, recte mihi facere videris. Sed vide ut satis ejus sententias expenderis: non enim verba solum examinare oportet, sed quibus temporibus, ad quos, & cur scripserit. Primum igitur videamus, quid Paulus scripserit. Scribit enim ad *Titum*, *cap.* III. *Admone, Principibus & potestatibus subditos dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* Vides, opinor, quos hic parendi constituat fines. Idem ad *Timotheum*, *cap.* II. scribit, *Ut oremus pro omnibus, etiam pro Regibus & cæteris magistratibus; ut*, inquit, *tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.* Vides & hic quem orandi finem statuat: nempe non salutem Regum, sed Ecclesiæ tranquillitatem: ex quo non erit difficile orationis quoque formam concipere. In *Epist.* autem ad *Rom.* Regem etiam definit prope ad dialecticam subtilitatem: *Esse* enim, ait, *ministrum, cui gladius a Deo sit traditus, ut malos puniat, ac bonos foveat & sublevet. Non* enim *de Tyranno*, inquit Chrysostomus, *hæc a Paulo scribuntur, sed de vero & legitimo magistratu, qui veri Dei vices in terris gerit: cui qui resistit, certe Dei ordinationi resistit.* Sed nec statim, si pro malis Principibus est orandum, hinc colligere debemus, eorum vitia non esse punienda; non magis certe quam latronum, pro quibus etiam orare jubemur: nec si bono Principi parendum est, ideo malo non erit resistendum. Quod si etiam caussam, quæ Paulum ad hæc scribenda impulerit, respicias, vide ne vehementer hic locus contra te faciat. Scripsit enim hæc, ut quorundam temeritatem castigaret, qui negabant imperia magistratuum Christianis esse necessaria. Nam, cum potestas magistratuum adversus malos sit comparata, ut omnes æquo jure viveremus, & exemplum justitiæ divinæ inter homines remaneret, nullum ejus usum esse contendebant, inter homines adeo a vitiorum contagio alienos, ut ipsi sibi lex essent. Non igitur hic Paulus de iis, qui magistratum gerunt, agit, sed de ipso magistratu, hoc est, de functione & officio eorum, qui aliis præsunt: nec de uno aut altero genere magistratus, sed de omni legitimi magistratus forma: nec ei contentio est cum eis, qui malos magistratus coërcendos putant, sed cum hominibus omne magistratus imperium detrectantibus: qui libertatem Christianam absurde interpretantes, affirmabant indignum esse, ut qui a Dei Filio essent emancipati, a Dei Spiritu regerentur, sub ullius hominis potestate essent. Eorum errorem Paulus ut refelleret, ostendit magistratum rem esse non modo bonam, sed etiam sacram, nempe Dei ordinationem; & ad id institutum, ut hominum cœtus & civitates ita continerentur, ut & Dei beneficia in se agnoscerent, & alii ab aliis injuriam abstinerent. Qui in honore constituti essent, Deus legum suarum jussit esse custodes.

LXIV. Quod si leges (ut sunt) bonas esse fateamur, & custodes earum honore dignos, & custodum munus rem bonam & utilem fateri cogemur. At

At terribilis est magistratus: quibus tandem? bonisne, an malis? Bonis terrori non est, ut qui ab injuria eos tueatur: sin malis est terrori, nihil ad te, qui Spiritu Dei regeris. Quid ergo mihi opus, ut magistratui sim subjectus, inquies, si Domini sum libertus? Imo, ut te Domini libertum probes, pare ejus legibus: Spiritus enim Domini, a quo te regi jactas, idem & legum est lator, & magistratuum probator, & parendi magistratibus auctor. Igitur & in hac parte facile inter nos conveniet, magistratu in optimis etiam civitatibus opus esse, eumque omni honoris genere prosequendum. Quod si quis contra, sentiat, eum insanum, intestabilem, atque omni supplicio dignum, existimamus: repugnat enim aperte Dei voluntati per Scripturas nobis revelatæ. Quod autem ad Caligulam, Neronem, Domitianum, & reliquos ejus generis Tyrannos, attinet, cur violati juris divini & humani pœnæ non debeant exigi, nihil hic apud Paulum habes, qui de ipsa magistratuum potestate, non de malis, male potestatem eam gerentibus, disserat. Nec, si ad Pauli regulam id genus Tyrannorum examines, omnino magistratus erunt. Quod si quis contendat, malos etiam Principes esse a Deo ordinatos, vide ne captiosa sit hæc oratio. Deus enim, ut malo nodo malum (quod ajunt) cuneum adhiberet, malum hominem malis puniendis interim præficit: sed humanæ malitiæ Deum auctorem esse, nemo sanus audebit affirmare: quemadmodum animadvertendi in malos eundem esse auctorem nemo ignorat. Magistratus quoque bonus fere malum hominem eligit, qui sit carnifex in pœnis noxiorum repetendis. Hunc quidem carnificem etsi magistratus ad id munus assumit, non protinus ei impunitas omnium scelerum tribuitur; nec superiorem esse vult, quam ut legibus interrogari possit.

LXV. Non commorabor diutius in hac similitudine, ne adulatores aulici parum honorifice me de magistratu summo loqui clament. Sed utcunque clamabunt, certe illud negare non possunt, carnificis functionem partem esse muneris publici, ac fortasse etiam Regii, vel ipsorum Regum testimonio: qui, quoties aliquis e ministris publicis violatur, se suamque majestatem atque corpus violari querantur. Pœna autem sceleratorum, ut si quid aliud, ad munus Regium spectat. Quid præfecti urbium? quid castrorum? quid Prætores? quid ipsi Consules? iisne etiam Paulus nos subditos esse jubet? an pro privatis habet? At ab omnibus non modo minoribus magistratibus, sed ab eis etiam, qui sunt Regibus æquales, ratio male obiti imperii solet exigi. Velim ergo, qui ex Pauli verbis tantam Regibus potestatem datam somniant, aut ostendant, ex eodem Paulo, solos Reges potestatis nomine hic accipiendos, ideoque solos legum pœnis eximendos: aut si, cum potestates dicimus, intelligantur etiam alii magistratus, ab eodem auctore Deo in eundem usum instituti, illud quoque velim ostendant, ubi omnes magistratus legibus soluti, & a pœnarum metu liberi pronuncientur; aut solis Regibus ista immunitas sit concessa, cæteris, qui in potestate constituti sunt, negata.

M. At potestatibus sublimioribus omnes vult esse subditos.

B. Jubet quidem: sed isto nomine *potestatis* necesse est ut & cæteros magi-

gistratus comprehendat, nisi forte Paulum credamus existimare, in civitatibus, quæ Regio careant imperio, nullam potestatem, sed plane ἀναρχίαν esse.

M. Istud ego neque credo, nec est verisimile: eoque magis in hac sum sententia, quod omnium hujus loci interpretum doctiorum consensus tecum facit, qui istam Pauli disputationem adversus eos institutam putant, qui omnes prorsus leges & magistratus nihil ad se pertinere contendebant.

B. Quid autem illud, quod nuper dixi? credisne Tyrannos illos omnium sævissimos ad Pauli formulam pertinere?

M. Imo: quid tu affers, cur id non credam? præsertim cum Hieremias tam sollicite moneat Judæos, idque divinitus, ut Regi Assyriorum pareant, nec ulla ratione imperium ejus rejiciant. Atque inde colligunt pari ratione cæteris quoque Tyrannis, quantumvis immanibus, esse parendum.

LXVI. *B.* Ut prius ad id quod posterius a te positum est, respondeam, illud oportet animadvertas, Prophetam non jubere, ut omnibus Tyrannis pareant Judæi, sed uni Assyriorum Regi. Quod si tu, ex eo quod uni singulariter jussum est, legis formulam colligere velis, primum, non ignoras, (docuit id te enim dialectica) quam absurde sis facturus: deinde, periculum tibi erit, ne paribus te armis oppugnatores tyrannidis aggrediantur. Nam, aut oportet ostendas, quid sit in hac re singulare, cur eam omnibus ubique imitandam proponas: aut, si id non potes, confitendum erit, ex aliis singularibus Dei mandatis, quicquid de uno aliquo sit jussum, id ad omnes ex æquo pertinere. Hoc si semel (quod tibi necesse erit) admiseris, statim tibi objicietur, Dei quoque jussu Achab occisum: præmium quoque divinitus interfectori & promissum & præstitum. Itaque, ubi tu eo refugies, omnibus Tyrannis ideo parendum, quia Deus per Prophetam jusserit populum suum uni Tyranno parere, statim tibi occinetur, omnes Tyrannos etiam a suis occidi debere, quia Achab jussu divino a copiarum suarum præfecto sit interfectus. Igitur te admoneo, ut firmius aliquod propugnaculum Tyrannis e Scriptura pares; aut, ea in præsentia relicta, ad Philosophorum scholam revertaris.

M. De isto quidem cogitabo. Sed interim, unde sumus digressi, eo redeamus: quid tandem e Scripturis profers, cur liceat Tyrannos impune occidere?

LXVII. *B.* Primum, id affero, quod, cum diserte præceptum sit de scelere & sceleratis e medio tollendis, sine ulla exceptione gradus aut ordinis, nusquam tamen in sacris literis Tyrannis, quam privatis, magis est cautum. Deinde, quod definitio potestatis a Paulo tradita ad Tyrannos nihil omnino pertineat, quippe qui imperii vim accommodent, non ad populi utilitatem, sed ad suas libidines explendas. Præterea animadvertendum diligenter, quantum Paulus tribuerit Episcopis, quorum functionem miris & veris laudibus afficit, ut qui quodammodo Regibus compositi ex adverso respondent, quatenus materiæ utrique substratæ natura patitur. Sunt enim alteri internorum, alteri externorum morborum medici: neque tamen alteros

ros ab alterorum imperio solutos & liberos esse voluit. Sed, quemadmodum Episcopi in civili communione vitæ exercenda sunt Regibus subditi, ita & Reges Episcoporum spiritualibus admonitionibus parere debent. Horum autem Episcoporum, dico, cum tanta sit amplitudo & dignitas, eos neque lex ulla divina aut humana scelerum pœnis eximit. Et, ut cæteros omittamus, Papa ipse, qui quasi Episcoporum Episcopus habetur, qui ita super Regum omnium fastigium assurgit, ut deus quispiam inter homines haberi velit, nec a suis quidem Canonistis, genere hominum ei addictissimo, legum pœnis eximitur. Nam, cum absurdum existimarent, deum (non enim dubitant hoc nomine eum appellare) hominum animadversioni esse obnoxium, & injustum putarent, maxima scelera & fœdissima flagitia cuiquam impunita fore, rationem excogitarunt, qua & scelera plecterentur, & Papa tamen sacrosanctus & inviolatus haberetur. Aliud enim Papæ, aliud ejus hominis, qui Papa esset, jus existimabant: & cum Papam, quem errare posse negant, legum cognitioni eximant, eum tamen hominem, qui est Papa, vitiis & vitiorum pœnis obnoxium esse fatentur, neque magis differendi subtilitate, quam animadvertendi severitate, suam sententiam declararunt.

LXVIII. Longum esset explicare, qui Pontifices, sive (ut eorum more loquar) qui homines, qui Pontificum personam gesserint, non modo vivi magistratum ejerare sint coacti, sed mortui etiam sepulchris eruti, & in Tiberim projecti sint. Sed, ut vetera omittam, *Pauli Quarti* memoria recens in animis adhuc hæret: in hunc odium publicum sua Roma novi generis decreto nuper testata est. Iram enim, cui ille erat ereptus, in propinquos, in statuas, in pictas ejus imagines, exercuit. Nec debet hæc interpretatio subtilior tibi videri, qua potestatem ab eo, qui præest, separamus, quam & Philosophia agnoscit, & veteres interpretes probant, nec vulgus illud ineruditum & a disputandi subtilitate alienum ignorat. Neque enim [1] opifices sellularii in suæ artis probrum factum accipiunt, si quis vel faber vel pistor ob latrocinium pœnas luit; sed gaudent potius collegium suum facinorosis hominibus esse purgatum. Quod si quis contra sentiat, verendum reor, ne potius hominum pœna, quibus conscientia scelerum est conjunctus, quam collegii infamia, dolere videatur. Neque Reges, opinor, si seorsum a facinorosis & adulatoribus consilia caperent, suamque magnitudinem non potius virtutum officiis, quam impunitate scelerum, metirentur, [2] ægre ferrent Tyrannorum supplicia, aut ex eorum qualicunque interitu majestatem Regiam imminui existimarent: quin repurgatam potius a turpissimæ labe fœditatis eam gauderent: præsertim cum latronibus vehementissime, idque optimo jure, soleant irasci, si qui Regium nomen suis maleficiis prætendunt. *M.* Nec

1 *Opifices sellularii*] *i.e.* qui sedentes in *sellulis* opus faciunt. Liv. lib. VIII. cap. 20. *Quin opificum quoque vulgus & sellularii, minime militiæ idoneum genus, exciti dicuntur.*

2 *Ægre ferrent tyrannorum supplicia*] Libris omnibus scriptum est [*nec ægre ferrent*;] nos vero particulam *nec*, utpote superfluam, ejecimus.

M. Nec injuria certe. Sed, his jam omissis, velim ad cætera capita, quæ a te proposita sunt, pergas.

B. Quæ tandem capita dicis?

M. Nempe, quibus temporibus, & ad quos, Paulus ista scripserit. Aveo enim scire quid ista cognitio ad præsens argumentum faciat.

LXIX. *B.* Mos hic quoque tibi geretur. Ac primum, ut de tempore agam, scripsit hæc Paulus in ipsa nascentis Ecclesiæ infantia, quibus temporibus [1] non solum crimine vacare, sed injustas etiam criminandi caussas quærentibus locum maledicendi neminem dare oportebat. Deinde, ad homines scripsit, e diversis gentibus, atque adeo e toto Romani imperii corpore, in unum cœtum collectos. In iis autem pauci erant opibus insignes: qui magistratum gererent, aut gessissent, prope nemo: qui inter cives censerentur, non adeo multi, & hi fere inquilini, aut etiam magna ex parte libertinæ conditionis: cæteri fere opifices & servi. In his non deerant, qui libertatem Christianam latius protenderent, quam Evangelii simplicitas patetetur. Hæc igitur multitudo e promiscua plebis turba, quæ magno labore tenuem victum quærebat, non tam sollicita esse debebat de Reipublicæ statu, de imperii majestate, de Regum vita & officiis, quam de tranquillitate publica & otio domestico: neque jure amplius sibi vindicare poterat, quam ut sub imperii qualiscunque umbra lateret. Ea, si quam publicæ administrationis partem capessere tentasset, non modo stulta, sed [2] insana prorsus existimari debebat: nedum e latebris suis prodiret, & rerum gubernacula tenentibus negotium facesseret. Compescenda etiam erat luxuries immatura, Christianæ libertatis incommoda interpres. Quid igitur [3] Paulus ad eos scribit? Nullum procul dubio novum præceptum, sed illa tantum vulgata, ut cives magistratibus, servi dominis, viris uxores, parerent: neque existimarent jugum Domini, quamlibet leve, nos officiorum vinculis liberare: sed animo quam antea intentiore nos esse debere, ut per omnes officiorum gradus nihil omitteremus, quod ad hominum benevolentiam [4] honestis artibus [5] comparandum facere posset. Ita demum futurum, ut nomen Dei propter nos inter gentes bene audiret, & glo-

1 *Non solum crimine vacare, s. i. e. c. c. q. l. m. neminem dare oportebat*] Priore sententiæ parte subaudiendum *omnes*, *Christianos*, aut simile aliquod vocabulum: nam si [*neminem*] posteriore parte positum huc referas, sensum Buchanano affinges ab ipsius animo atque rei veritate juxta alienissimum.

2 *Insana prorsus*] Voculam [*prorsus*,] quæ libris omnibus præter unum Edimb. abest, suo loco restituimus.

3 *Paulus ad eos scribit*] Has quoque voces [*ad eos*] ab aliis omnibus omissas, e prima Edit. Edimb. reposuimus.

4 *Honestis artibus*] Hæ voces posteriorum itidem editorum negligentia deperditæ, e principe libro Edimb. revocantur.

5 *Comparandum*] Ita prima Edimb: & Genev. quod quamvis minus frequens, non tamen a recentioribus in [*comparandam*] mutari debebat: hoc enim pacto, si sibi constare voluissent, infr. cap. LXXVI. *ad victoriam bello parandam* scriptum oportebat, quod tamen a nemine, præter unum Mosmannum anno 1700, est factum. Ita Cap. LXXXIX. *ad rem suscipiendum*, & ibidem *ad absolvendum hanc disputationem*, consentientibus omnibus libris. [Mox capit. LXXIV. *ad coërcendum injustas regum libidines.*]

gloria Evangelii latius propagaretur. Ad hæc præstanda pace publica erat opus, cujus custodes erant Principes & magistratus, etsi mali.

LXX. Visne hujus rei manifestam ante oculos tibi ponam imaginem? Finge, ad Christianos, qui sub Turcis vivunt, aliquem e nostris doctoribus scribere, ad homines, inquam, re tenues, animo demissos, & inermes, & paucos, & ad omnem omnium injuriam expositos: quid, rogo, aliud consuleret, quam quod Paulus Ecclesiæ quæ tum Romæ erat, quam quod Hieremias in Assyria exulantibus, consulebat? illud autem certissimum est argumentum, quod Paulus eorum hominum, ad quos tum scribebat, non autem universorum civium, rationem habebat, quod, cum maritorum erga uxores, uxorum erga maritos, parentum in liberos, liberorum erga parentes, servorum in dominos, dominorum in servos, mutua diligenter persequatur officia, quod sit magistratus officium etsi scribat, non tamen eos nominatim (quemadmodum in superioribus ab eo factum est) compellat. Quam ob caussam nulla eum ad Reges magistratusque alios dedisse præcepta putabimus? præsertim cum eorum libido multo magis esset legum vinculis constringenda, quam privatorum? quam aliam caussam arbitremur, quam quod nulli tum essent in Ecclesia Reges & magistratus ad quos scriberet? Finge Paulum his temporibus vivere, quibus non modo populus, sed Principes etiam Christianum nomen profitentur. Sit eodem tempore Princeps aliquis, qui non modo leges humanas, sed etiam divinas suæ libidini censeat obnoxias esse debere: qui sua non modo decreta, sed etiam nutus, pro legibus haberi velit: qui, ut inquit ille in Evangelio, *Neque Deum timeat, neque revereatur homines:* qui Ecclesiarum proventus scurris & balatronibus, ne quid nequius dicam, dividat: qui sincerioris religionis cultores irrideat, & pro stolidis & insanis habeat: quid de his Paulus ad Ecclesiam scriberet? Si sibi consentire volet, eum se pro magistratu habiturum negabit: Christianis omnibus interdicet, ne convictu, ne colloquio, ne consuetudine ejus utantur, civilium legum pœnas civibus relinquet: nec præter officium eos facere existimabit, si, cum quo lege divina nullum est ipsis commercium, eum ne suum esse Regem arbitrentur.

LXXI. At non deerit ex aulica servitute, qui, quando perfugium honestum non suppetet, eo impudentiæ perveniat, ut dicat, Deum populis iratum Tyrannos immittere: quos velut ad pœnas expetendas carnifices constituat. Quod ut verum fatear, tamen illud æque verum est, Deum plerumque de plebe infima homines tenues & prope ignotos excitare tyrannicæ superbiæ & impotentiæ ultores. Deus enim (uti ante dictum est) malum e medio tolli jubet: neque ordinem, aut sexum, aut conditionem, ac ne hominem quidem, excipit. Neque enim acceptiores illi sunt Reges, quam mendici. Itaque vere asseverare possumus, Deum, omnium ex æquo patrem, cujus providentiam nihil latet, potentiæ nihil resistit, nullum scelus impune relicturum. Porro, existet alius, qui poscet, e literis sacratioribus, exemplum Regis a civibus puniti: quod si proferre non possem, non protinus effectum erit, ut quod illic factum non legamus, id pro scelesto ac nefario confestim habeatur. Possum, apud multas nationes, plurimas ac saluberrimas

 recen-

recensere leges, quarum in sacris libris nullum est exemplum. Nam, ut omnium nationum consensus approbavit, ut quæ lex jubet, justa; quæ vetat, injusta, habeantur, ita nulla unquam hominum memoria vetitum est, ut quod legibus non contineretur, id ne omnino fieret. Servitus enim ista nec unquam recepta est, nec rerum natura tam fœcunda novorum exemplorum eam recipi patietur, ut quicquid lege aliqua jussum non fit, aut illustri exemplo proditum, pro nefario & scelerato sit habendum. Itaque, si quis ex me requirat exemplum e sacrorum voluminum libris, ubi malorum Regum pœna probetur, ego vicissim ab illo petam, ubi reprehendatur. Quod si nihil sine exemplo geri placet, quota civilium institutorum pars nobis restabit? quota item legum? Maxima enim earum pars non ex veteri exemplo est desumta, sed adversus novas & sine exemplo fraudes sancita.

LXXII. Sed jam plura quam necesse erat, exemplorum postulatoribus respondimus. Quod si Judæorum Reges a civibus puniti non sunt, hi non magnopere ad nostrum institutum faciunt. Non enim ab initio a civibus creati, sed a Deo illis dati fuerunt. Itaque optimo jure, qui honoris eis erat auctor, idem & pœnarum fuit exactor. Nos autem id contendimus, populum, a quo Reges nostri habent quicquid juris sibi vindicant, Regibus esse potentiorem: jusque idem in eos habere multitudinem, quod illi in singulos e multitudine habent. [1] Omnia aliarum gentium, quæ sub legitimis Regibus degunt, jura nobiscum faciunt: omnes nationes, quæ Regibus a se electis parent, hoc communiter sentiunt, quicquid juris alicui populus dederit, idem eum justis de caussis posse reposcere. Hoc civitates omnes semper jus retinuerunt. Itaque Lentulus, quod cum Catilina de evertenda Republica conjurasset, se prætura coactus est abdicare, & Decemviri, legum Romanarum conditores, cum in summo magistratu essent, in ordinem sunt redacti: & Venetorum Duces aliquot, & *Chilpericus* Rex Francorum, depositis imperii insignibus, in monasteriis privati consenuerunt: & non adeo pridem, *Christiernus* Cimbrorum Rex, post vicesimum fere annum, quam exutus est regno, in custodia vitam finivit. Sed ne dictatura quidem (quod tyrannidis erat genus) non in populi potestate erat. Semperque id jus observatum est, ut beneficia publica male collocata repeti, & libertas (cui jura maxime favent) libertis ingratis adimi posset. Hæc de exteris nationibus hactenus dicta sint, ne soli videamur jus novum adversus nostros Reges usurpasse. Quod autem ad nos proprie pertinet, res paucis verbis transigi poterat.

M. Quo pacto? hoc enim libens audire cupio.

LXXIII. *B.* Possem enumerare duodecim, aut etiam amplius, Reges, qui, ob scelera & flagitia, aut in perpetuos carceres sunt damnati, aut exilio vel morte voluntaria justas scelerum pœnas fugerunt. Sed, ne quis vetera & obsoleta me referre caussetur, si *Culenos*, *Evenos* & *Ferchardos* commemorem, e patrum nostrorum memoria paucos proferam. *Jacobum Tertium* omnes Or-

1 *Omnia aliarum gentium*] Ita princeps editio Edimb. quod aliæ omnes in [*alienarum gentium*] inepte mutarunt.

Ordines jure cæsum in conventu publico judicarunt, ob summam erga suos crudelitatem & flagitiosam turpitudinem: caveruntque in posterum, ne cuiquam eorum, qui coierunt, consenserunt, pecuniam operamve contulerunt, ea res fraudi esset. Quod igitur re gesta recte atque ordine factum judicarunt, non est dubium quin ad exemplum in posterum proponi voluerint: nihilo certe minus, quam L. Quinctius, qui Servilium Ahalam laudavit pro tribunali, quod Sp. Mælium, tergiversantem & renuentem in jus venire, in foro trucidavisset: nec civili sanguine pollutum, sed Tyranni cæde nobilitatum, ille cum existimavit, & universa posterorum series affirmavit. Qui civis affectantis tyrannidem cædem probavit, quid putas eum de Tyranno, in civium bonis latrocinium, in sanguine carnificinam, exercente, facturum fuisse? Quid nostri homines? nônne, qui facinus perpetratum sunt publico decreto impunitate prosecuti, de eo, si quando posterius acciderit, legem statuisse tibi videntur? Nihil enim ad summam interest, de eo quod factum est judices, an de futuro statuas: utroque enim modo de facinoris genere, & auctoris pœna vel præmio, judicatur.

M. Ista fortasse apud nostros homines valebunt: foris autem nescio quomodo aliæ gentes hæc acceptura sint. Illis mihi satisfaciendum vides: non ut in judicio de crimine, sed in publica luce de fama, nec mea, (qui a suspicione procul absum) sed civium meorum. Vereor enim, ne decreta, quibus te satis protectum putas, magis culpaturæ sint exteræ nationes, quam facinus ipsum plenum atrocitatis & invidiæ. De exemplis vero quæ proposuisti, scis, ni fallor, quid pro cujusque ingenio & judicio in utramque partem dici soleat. Velim igitur, (quoniam cætera non tam ex hominum decretis, quam e naturæ fontibus, mihi visus es expedisse) si quid habes, quod pro legis istius æquitate dicas, paucis exponas.

LXXIV. *B.* Etsi hoc iniquum videri potest, pro lege, a primis usque temporibus regni Scotici, tot seculorum usu probata, populo necessaria, Regibus nec iniqua, nec parum honesta, nunc demum παρανομίας accusata, caussam dicere apud exteros, tua tamen caussa id experiar. Ac, tanquam cum illis ipsis, qui tibi negotium facessere volent, agerem, primum, illud rogo, quid est, quod hic reprehensione dignum arbitramini? caussamne cur quæsita est, an legem ipsam? quæsita est enim ad coërcendum injustas Regum libidines. Hoc qui damnat, eadem opera omnes omnium gentium leges damnet oportet, eandem enim ob caussam omnes expetitæ sunt. An legem ipsam reprehenditis, Regesque solvi legibus æquum existimatis? id quoque an expediat videamus. Ac populo quidem ut non expedire probem, non multis opus est verbis. Nam, si recte superiore sermone medico Regem comparavimus ut non expedit populo, impunitatem quem velit occidendi medico permitti, ita nec publice est utile, in omnes promiscuam grassandi licentiam Regibus donari. Populo igitur, cujus est in legibus ferundis summa potestas, non est quod succenseamus, si, quemadmodum Regem bonum sibi, ita Regi non optimo legem præesse velit. Quod si Regi hæc lex non sit utilis, videamus an agi cum populo debeat, ut aliquid de suo remittat jure, & de ea abro-

 gan-

ganda non in trinundinum, sed, more nostro, in quadragesimum diem indicamus comitia. Interim, ut de eadem hic inter nos disseramus, dic mihi, Qui insanum vinculis liberat, commodumne insanientis tibi respicere videtur.

M. Minime.

B. Quid, qui febre laboranti, ita ut non multum absit ab insania, frigidam assidue [1] petenti det? eumne bene mereri de ægrotante putas?

M. At ego de sanis Regibus loquor. Et recte valentibus medicina, & sanis Regibus opus esse legibus nego. Tu vero Reges omnes malos videri vis, omnibus enim leges imponis.

LXXV. *B.* Minime quidem omnes: sed nec [2] universum populum existimo malum, & tamen lex universum una voce alloquitur. Eam autem vocem mali formidant; boni ad se nihil attinere putant. Ita nec Reges boni quod indignentur huic legi habent: & mali, si saperent, legislatori gratiam haberent, qui, quod ipsis inutile futurum intelligebat, id ne eis liceret, statuit. Quod profecto facient, si ad sanitatem aliquando redibunt: non secus ac morbo levati medico gratias agunt, quem, quod ægrotantium cupiditatibus non obsequeretur, oderant. Sin in sua perseverent Reges insania, qui maxime eis obsequitur, is maxime judicandus est inimicus. In hoc genere sunt adulatores, qui, dum eorum vitia blandiendo fovent, morbum augent, ac tandem una fere cum Regibus præcipites ruunt.

M. Negare certe non possum, quin tales Principes legum vinculis fuerint & sint constringendi. Nullum enim monstrum est violentius & magis pestiferum homine, ubi (ut in poëtarum fabulis est) semel in belluam degeneraverit.

LXXVI. *B.* Hoc tu multo magis dicas, si animadverteris, quam multiplex animal sit homo, & quam e variis monstris compositum. Quam rem veteres poëtæ & acute perviderunt, & eleganter expresserunt, cum Promethea tradunt in homine fingendo e singulis animantibus aliquam particulam in eum contulisse. Omnium sigillatim referre naturas infinitum esset: certe duo [3] monstra teterrima in homine perspicue apparent, ira & libido. At leges quid aliud agunt aut expetunt, quam ut hæc monstra pareant rationi? utque, rationi dum non obtemperant, ea suarum jussionum vinculis coërceant? Qui solvit igitur vinculis, sive Regem, seu quemvis alium, non unum ille hominem solvit, sed duo monstra longe crudelissima adversus rationem immittit, & ad legum claustra perfringenda armat: ut recte ac vere mihi dixisse videatur Aristoteles, *Qui legi pareat, eum Deo & legi parere; qui Regi, homini & belluæ.*

M. Etsi hæc satis concinne dici videantur, dupliciter a nobis erratum arbitror. Primum, quod postrema cum prioribus mihi non satis convenire vi-

1 *Petenti det*] An forte [*dat*,] ut supra lin. 4. *liberat.*

2 *Universum populum existimo malum*] Genev. & Francof. *populo*, inepte.

3 *Monstra teterrima*] Ita princeps editio Edimb. reliquæ vero omnes *deterrima.*

videantur. Deinde, quod, ut cætera nobis constent, nihil mihi profectum adhuc videtur ad summam nostræ disputationis. Superius enim consentimus, eandem Regis & legis vocem esse debere: hic cum legibus facimus obnoxium. Hoc autem ut concedamus maxime verum esse, quid tandem hac conclusione promovimus? Quis enim Tyrannum e Rege factum in jus vocabit? Jus enim sine viribus vereor ut per se satis sit potens ad Regem sui muneris oblitum coërcendum, aut invitum ad caussæ dictionem trahendum.

LXXVII. *B.* Vereor ut satis animadverteris, quæ de Regia potestate sunt superius disputata. Nam si animadvertisses, facile intellexisses, ista quæ modo recitasti non esse inter se pugnantia. Id quo facilius accipias, primum mihi responde: Cum magistratus vel scriba præit verba præconi, nonne eadem est utriusque vox? præconis, dico, & scribæ?

M. Eadem prorsus.

B. Uter tibi major videtur?

M. Qui verba præit.

B. Quid Rex edicti auctor?

M. Major utroque.

B. Ad hanc igitur imaginem componamus Regem, legem, & populum. Regis & legis eadem est vox. Uter auctoritatem habet ab altero? Rexne a lege, an lex a Rege?

M. Rex a lege.

B. Unde id colligis?

M. Quia non Rex legi, sed lex Regi coërcendo quæsita est. Et a lege id ipsum habet, quod Rex est, nam absque ea Tyrannus est.

B. Lex igitur Rege potentior est, ac velut rectrix & moderatrix & cupiditatum & actionum ejus.

M. Id jam concessum est.

B. Quid? populi & legis nonne eadem vox est?

M. Eadem.

B. Uter potentior, populus an lex?

M. Universus, opinor, populus.

B. Cur id opinaris?

M. Est enim velut parens, certe auctor, legis, ut qui eam, ubi visum est, condere aut abrogare potest.

LXXVIII. *B.* Igitur, cum lex sit Rege, populus lege potentior, videndum num sit, ad quem Regem in jus vocemus. Hoc item excutiamus, quæ alterius caussa sunt instituta, nonno sunt minoris illis, quorum caussa quæsita sunt?

M. Istud velim apertius.

B. Hac igitur sequere. Frenum non equi caussa comparatum est?

M. Equi scilicet.

B. Quid ephippia, phalcræ, calcaria?

M. Eadem caussa.

B. Eques

B. Equus autem si nullus esset, harum rerum foret usus

M. Nullus.

B. Equus igitur omnibus his præstantior est.

M. Quidni?

B. Quid equus? in quem usum expetitur?

M. In plurimos; in primis autem ad [1] victoriam bello parandum.

B. Pluris igitur victoriam equis, armis, cæterisque rebus quæ in usum belli parantur, æstimamus.

M. Pluris profecto.

B. In Rege creando quid potissimum spectarunt homines?

M. Populi, ut opinor, utilitatem.

B. Quod si nullus hominum cœtus esset, Regibus non foret opus?

M. Nihil prorsus.

B. Populus igitur Rege præstantior.

M. Necesse est.

B. Si præstantior est, etiam & major. Rex igitur cum ad populi judicium vocatur, minor ad majorem in jus vocatur.

M. At enim quando sperabimus istam felicitatem, ut populus universus in id quod rectum est consentiat?

B. Id quidem vix est sperandum. Exspectare certe necesse non est: alioqui neque lex ferri, nec magistratus creari posset: neque enim ulla fere lex satis æqua est omnibus: nec hominum fere quisquam est ea populari gratia, ut neminem habeat aut inimicum aut invidum & obtrectatorem. Id modo quæritur, ut lex majori parti sit utilis, & de candidato major pars bene sentiant. [2] Quod si major populi pars legem jubere & magistratum creare potest, quid vetat quo minus & ipse de magistratu judicare, & judices ei ferre queat? aut, si Tribuni plebis Romani, & Ephori Lacedæmonii, ad leniendam vim imperii sunt quæsiti, iniquumne cuiquam videri debet, si liber populus, aut simili aut etiam diversa ratione, in reprimenda tyrannidis acerbitate sibi prospexerit?

M. Hic ego propemodum videre videor, quid populus possit; quid autem velit, aut ferat, difficile est judicare. Major enim pars fere vetera & consueta requirit, a novitate abhorret: quod eo magis mirandum est, cum in cibis, vestitu, ædificiis, totoque supellectilis instrumento, tanta sit inconstantia.

LXXIX. *B.* Noli putare hæc a me dicta esse, quod quicquam novi in hoc genere fieri velim, sed ut ostenderem id vetus fuisse, ut Rex apud judices caussam diceret: quod tu propemodum incredibile, nedum novum, credebas. Nam, ut omittam quoties id factum sit apud majores, uti ante a nobis aliqua ex parte dictum est, & tute ex historia facile colligere potes, au-

1 *Victoriam bello parandum*] Vide supra ad Cap. LXIX. Not. 5.

2 *Quod si*] Ita cum prima Edimb. scripsimus, pro quo libris aliis irrepsit, *Quid si*.

audistine unquam, ab eis, qui de regno contenderent, itum esse ad arbitros?

M. Apud Persas quidem id factum aliquando audivi.

B. Et nostri scriptores idem a *Grimo* & *Milcolumbo Secundo* factum narrant. Sed, ne id genus cognitorum a litigantibus ipsorum consensu assumi solere causseris, ad judices ordinarios veniamus.

M. Hic vereor ne propemodum idem facias, ac si quis in Oceano captandis balænis tendat retia.

B. Quamobrem vero?

M. Quia omnis prehensio, coërcitio, animadversio, potentioris est adversus inferiores. Regem vero ad quos judices adesse jubebis? Ad eosne, in quos ipsi summa judicandi est potestas? quos uno illo verbo, VETO, possit compescere?

B. Quid si major aliqua potestas reperiatur, cur id juris sit in Reges, quod Regibus est in cæteros?

M. Audire istud cupio.

B. Hanc, si meministi, in populo diximus esse potestatem.

M. In universo quidem populo, aut in majore ejus parte. Illud etiam amplius tibi largior, in iis, in quos populus, aut major pars populi, eam potestatem transmiserit.

B. Bene facis, qui me isto labore leves.

M. Sed non ignoras, majorem multitudinis partem, vel metu, vel præmiis, vel spe largitionis & impunitatis, corrumpi, ut sua commoda & voluptates, publicæ utilitati, atque etiam incolumitati, præferant: qui autem iis rebus non moveantur, non adeo multi sunt:

Rari quippe boni: numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.

Omnis autem reliqua colluvies, sanguine & rapinis saginata, suam libertatem habet venalem, alienæ invidet. Ut etiam eos prætercam, quibus malorum quoque Regum nomen est sacrosanctum: omitto etiam illos, qui, etsi non ignorant quid liceat & æquum sit, tamen honestis periculis quietam inertiam præferunt, & in eventus exspectationem animo suspensi sua consilia componunt; aut fortunam partium, non caussam, sequuntur. Hæc quanta sit futura multitudo vides.

LXXX. *B.* Magna profecto: nec tamen maxima. Nam Tyrannorum injuriæ ad multos, beneficia ad paucos pertinere possunt. Cupiditas enim vulgi inexplebilis, velut ignis adjecta materia vehementius accenditur: quod vero a multis aufertur per vim, paucorum magis alit famem, quam satiat libidinem. Deinde talium fere hominum fluxa est,

Et cum fortuna statque caditque fides.

Quod si etiam in sententia maxime perstarent, tamen in civium numero non essent habendi: violatores enim sunt humanæ societatis, aut certe proditores: quod vitium si in Rege ferendum non est, multo minus in privato est tolerabile. Qui igitur cives habendi sunt? Qui legibus parent, socictatem

homi-

hominum tuentur, qui labores omnes, omnia pericula, malunt pro suorum salute obire, quam in otio ab honestate sejuncto per ignaviam consenescere, qui non præsentes fructus, sed æternitatis memoriam ante oculos propositam habent. Quod si quos timor & rerum suarum respectus a periculis revocat, tamen & facinoris præclari splendor, & virtutis pulchritudo, animos dejectos eriget: & qui auctores, qui duces esse non audebunt, comites fieri non recusabunt. Itaque, si cives non e numero, sed dignitate, censeantur, non solum pars melior, sed etiam major, pro libertate, pro honesto, pro incolumitate, stabit. Quod si etiam tota plebs dissentiat, nihil istud ad præsentem disputationem facit: nos enim hic quid futurum sit, sed quid jure fieri possit, quærimus. Sed jam ad ordinaria judicia veniamus.

M. Istud jamdudum exspecto.

LXXXI. *B.* Si privatus quispiam prædium, aut agri sui partem, contra quam æquum est a Rege teneri contendat, quid hic privato faciendum censes? cedetne agro, quoniam Regi judicem ferre non poterit?

M. Minime. Sed non Regem, sed procuratorem ejus adesse jubebit.

B. Jam istud perfugium, quo tu uteris, quam vim habeat vide. Mea enim nihil refert, an ipse Rex aderit, an ejus procurator; utroque enim modo Regis periculo litigabitur: ei, non procuratori, ex eventu judicii damnum aut lucrum accedet. Ipse denique reus est, id est, is cujus res agitur. Nunc tu velim consideres, quam non modo sit absurdum, sed etiam iniquum, de prædiolo, de luminibus, de stillicidiis, adversus Regem judicium dari; parricidii, veneficii, perduellionis, nullum esse judicium: in minoribus rebus severitate juris uti, in maximis flagitiis summam licentiam & impunitatem permitti: ut plane verum esse videatur antiquum illud, *Leges aranearum telis esse persimiles, quæ muscas detineant, animalia majora transmittant.* Neque justa est illa quorundam querela & indignatio, qui dicunt, neque honestum nec æquum esse, ut de Rege ab inferioris ordinis homine pronuncietur, cum in lite de pecunia vel agro jam id videant receptum: & summi secundum Regem viri plerumque caussam dicant apud judices, neque divitiis, neque nobilitate, nec rebus gestis, pares; ac neque adeo multum supra vulgus eminentes, longeque majore intervallo infra reos, quam supremi ordinis homines sint infra Reges. Nec ea tamen re optimates illi ac viri primarii de sua dignitate quicquam detractum existimant. Quod si semel illud recipiamus, ut nemo apud judicem, nisi omnibus rebus superiorem, sisti possit, exspectandum erit tenuioribus, donec Regi aut libeat, aut otium sit, ut de nobili reo cognoscat.

LXXXII. Quid, quod istorum querela non modo injusta sed etiam falsa est? Nemo enim, qui ad judicem venit, ad inferiorem venit: præsertim cum tantus honos a Deo ipso judicum ordini habeatur, ut eos non Reges modo, sed etiam Deos vocet, suamque, quoad fieri potest, dignitatem cum eis communicet. Itaque Pontifices illi Romani, qui Regibus pedes suos gratiose indulgebant osculandos, qui advenientibus ad se mulas suas obviam

viam honoris caussa mittebant, qui pedibus Imperatorum cervices conculcabant, in jus vocati parebant, a judicibus coacti se magistratu abdicabant. *Joannes Vicesimus secundus*, e fuga retractus, etiam in carcerem conjectus, ac vix tandem pecunia liberatus, alium in suum locum surrogatum adoravit, atque illa adoratione judicum sententiam approbavit. Quid Synodus Basiliensis? nonne communi omnium Ordinum consensu statuit atque sanxit, Pontificem subjectum esse senatui sacerdotum? Quibus autem rationibus, ut id facerent, patribus illis persuasum sit, e conciliorum actis repetere potes. Reges igitur, qui Pontificum majestatem tanto supra se fatentur eminere, ut suæ celsitudinis fastigio omnibus eis obumbret, nescio quomodo in eo suæ dignitatis imminutionem positam censeant, quo Pontifex e tanto altiore solio descendere se non putavit indignum: ut videlicet caussam in concilio Cardinalium diceret. Quid, quod falsa est eorum querela, qui indignantur se ad inferioris tribunal sisti? Non enim in judiciis damnat & absolvit, nescio quis Titius, aut Sempronius, aut Stichus, sed lex ipsa: cui ut Reges pareren, honorificum judicarunt clarissimi Imperatores Theodosius & Valentinianus. Eorum verba, quoniam dignissima sunt omnium seculorum memoria, hic apponam. *Digna* (inquiunt) *vox majestate regnantis, legibus se alligatum Principem fateri. Et revera imperio majus est submittere legibus principatum: & oraculo præsentis edicti, quod licere alii non patimur, indicamus.* Hæc optimi Principes & senserunt & sanciverunt: neque pessimi eadem non vident. Nero enim in morem citharœdorum cultus, non modo gestus & motus eorum observasse dicitur, sed etiam, cum in judicium est ventum, inter spem timoremque sollicitus de victoria stetisse: etsi enim se victorem declaratum iri sciret, tamen victoriam honestiorem fore existimabat, si non adulatione judicantium, sed legitimo certamine esset adeptus; legisque observationem non ad imminutionem auctoritatis, sed ad victoriæ splendorem facere opinabatur.

M. Non est, ut video, tam insolens tua oratio, quam initio putaram; cum Reges parere legibus volebas: nititur enim non tam Philosophorum, quam Regum, Imperatorum & conciliorum Ecclesiæ, auctoritate. Sed quod hic dicis non hominem sed legem esse quæ judicet, non satis assequor.

LXXXIII. *B.* Revoca paullum superiora in memoriam. Nonne Regis & legis eandem esse vocem diximus?

M. Factum.

B. Quid scribæ, & præconis, cum legem pronunciat?

M. Eadem.

B. Quid judicis, cum legem decreto suo prætexit?

M. Eadem.

B. Uter vero ab utro auctoritatem habet, judexne a lege, an lex a judice?

M. A lege judex.

B. Vis igitur sententiæ a lege est, sola vero verborum pronunciatio judicis.

M. Videtur.

B. Imo nihil certius: judicum enim sententiæ secundum legem pronunciatæ ratæ sunt, secus rescinduntur.

M. Nihil verius.

B. Vides igitur, ex lege judici, non e judice legi, auctoritatem esse.

M. Video.

B. Nec pronunciantis humilitas dignitatem legis imminuit, sed legum dignitas, sive Rex, sive judex, sive præco, eam pronunciet, semper est eadem.

M. Prorsus.

B. Lex igitur semel sancita primum vox est Regis, ac deinde aliorum.

M. Ita est.

B. Rex igitur cum a judice damnatur, [1 *a*] lege damnari videtur.

M. Plane.

B. Si a lege, igitur sua ipsius voce damnatur; siquidem eadem est legis & Regis vox.

M. Sua, ut videtur, non minus quam si literis sua manu scriptis teneatur.

LXXXIV. *B.* Quid est ergo quod de judice tantopere laboramus, cum Regis ipsius confessionem, hoc est, legem, teneamus? Quin & hoc inspiciamus, quod modo mihi venit in mentem; Rex cum in quavis caussa pro judice sedet, nonne omnes alias personas deponere debet, fratris, patris, propinqui, amici, inimici? solamque judicis personam retinere?

M. Debet.

B. Ejusque unius meminisse personæ quæ actionis propria est?

M. Vellem istud magis perspicue diceres.

B. Adverte igitur: cum quis rem alienam clam involat, quid eum facere dicimus?

M. Furari, opinor.

B. Quod nomen ei damus ob hanc actionem?

M. Furis videlicet.

B. Quid aliena uxore qui utitur tanquam sua?

M. Mœchari.

B. Quem eum vocabimus?

M. Mœchum.

B. Quid, qui judicat?

M. Judicem vocamus.

B. Cæteris quoque ad hunc modum, ab actionibus quas tum agunt, nomina recte dari possunt.

M. Possunt.

B. Rex igitur cum jus dicet, alios omnes personas exuet.

M. Exuet

1. *A lege*] Præpositionem [*a*] hic supplendam, invitis licet omnibus libris, tum res ipsa, quum alter post versus ostendit.

M. Exuet profecto: & eas maxime quæ in judicando alteri litigantium officere possunt.

B. Quid, de quo judicatur? quod ei nomen ab actione dabimus?

M. Reum vocare possumus.

B. Et is nonne æquum est ut personas, quæ judicio possunt officere, exuat?

M. Certe is etiam, si quas alias personas, quam rei, gerat, eæ tamen nihil ad judicem pertinent: cum ne pauperis quidem in judicando Deus rationem haberi velit.

B. Igitur, si quis, qui pictor est & grammaticus, judicio contendat de arte pingendi, adversus eum, qui pictor est, grammaticus vero non est, nihil ei grammaticæ scientia hic prodesse debet?

M. Nihil.

B. Nec pingendi peritia, si ei de grammatica sit contentio?

M. Nihilo magis.

LXXXV. *B.* Igitur in judicio judex unum agnoscet nomen, criminis videlicet, de quo reum adversarius accusat.

M. Unum.

B. Quid si Rex fiat parricidii reus, nomen Regis an quicquam ad judicem attinet?

M. Nihil: sed parricidas tantum, non enim in controversiam de regno venit, sed de parricidio.

B. Quid, si duo parricidæ in jus vocentur, alter Rex, alter pauper? nonne par cognitio judicis erit de utroque?

M. Par: nec minus vere quam eleganter mihi dictum videtur a Lucano,

—— Rheni mihi Cæsar in undis
Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, æquat.

B. Vere profecto. Non igitur de Rege & paupere hic judicabitur, sed de parricidis. Tum enim de Rege judicaretur, si quæreretur de duobus uter esse debeat Rex: aut si in quæstionem veniat, Rexne sit Hiero an Tyrannus, aut si quid aliud in quæstionem veniat, quod proprie ad Regis functionem pertineat: veluti de pictore fit judicium, cum quæritur ecquid sciat artem pingendi.

M. Quid, si Rex sua sponte nolit, nec vi cogi possit, ut in jus veniat?

B. Hæc ei caussa cum omnibus facinorosis est communis, nullus enim aut latro aut veneficus ultro in jus veniet. Sed scis, opinor, quid lex permittat, furem nocturnum quovis modo, diurnum, si telo se defenderit, interficere. Quod si aliter, quam vi, in jus protrahi non possit, meministi quid tum fieri soleat: Latrones enim potentiores, quam ut jure cum eis agi possit, bello & armis persequimur. Nec alia fere bellorum omnium caussa prætenditur inter nationes, populos & Reges, quam injuriæ, de quibus,

cum judicio non potest decerni, [1] ferro cernitur.

M. Adversus hostes quidem ob istas caussas bella geri solent: cum Regibus alia ratio est, quibus jurejurando sanctissimo interposito ad parendum sumus obstricti.

B. Obstricti quidem sumus: sed illi contra priores promittunt se ex aeque & bono jus dicturos.

M. Ita res habet.

LXXXVI. *B.* Mutua igitur Regi cum civibus est pactio.

M. Ita videtur.

B. Qui prior a conventis recedit, contraque quam pactus est facit, nonne is pacta & conventa solvit?

M. Solvit.

B. Soluto igitur vinculo, quod Regem cum populo continebat, quicquid juris ex pactione ad eum, qui pacta solvit pertinebat, id, reor, amittitur.

M. Amittitur.

B. Is etiam, cum quo erat conventum, aeque fit, atque ante stipulationem erat, liber.

M. Eodem plane jure, atque eadem libertate.

B. Rex autem si facit, quae sunt solvendae societati humanae, cujus continendae caussa fuit creatus, quid eum vocamus?

M. Tyrannum, opinor.

B. Tyrannus autem non modo non justum habet imperium in populum; sed etiam populi hostis est.

M. Hostis profecto.

B. Cum hoste, ob graves & intolerabiles injurias, est justum bellum.

M. Justum sane.

B. Quid in eo, quod cum totius humani generis hoste, hoc est, Tyranno, geritur?

M. Justissimum.

B. Bello autem cum hoste justa de caussa semel suscepto, jus est non modo universo populo, sed singulis etiam, hostem interimere.

M. Fateor.

LXXXVII. *B.* Quid, Tyrannum hostem publicum, quocum omnibus bonis perpetuum est bellum? nonne singuli, e tota generis humani multitudine, jure omnes bellorum poenas ab eo expetere possunt?

M. Video nationes fere omnes in ea fuisse sententia. Nam & Thebe laudari

[1] *Ferro cernitur*] i.e. *decernitur, pugnatur.* Virg. Æneid. XII. vers. 709.
——— *Stupet ipse, Latinus*
Ingentes genitos diversis partibus orbis,
Inter se coiisse viros, & cernere ferro.
Ita enim legendum, non, *decernere* (quod antiquis codicibus fere omnibus scriptum testatur Pierius,) ostendit Seneca Epist. 58. *Quaedam*, inquit, *simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant. Virgilius hoc probabit tibi.* Stupet ipse Latinus, &c. *quod nunc decernere dicimus: simplicis illius verbi usus amissus est.*

dari solet, quod maritum, & Timoleon, quod fratrem, & Cassius, quod filium interfecerit; & Fulvius, quod filium ad Catilinam proficiscentem, & Brutus, quod filios & propinquos, cum reducendi Tyranni consilia eos resciffet inisse, necaverit: & publice præmia erant tyrannicidis, & honores a multis Græciæ civitatibus instituti: adeo (quod ante dictum est) nullum ne humanitatis quidem vinculum cum Tyrannis esse existimabant. Sed quid singulorum assensum colligo, cum possum universi prope orbis testimonium proferre? Quis enim Domitium Corbulonem non graviter reprehendit, quod adeo generis humani salutem neglexerit, ut Neronem, cum facile posset, imperio non dejecerit? Nec a Romanis modo est reprehensus, sed a Tyridate Persarum Rege, nihil minus metuente, quam ne id exemplum ad se aliquando pertineret. Sed nec pessimorum hominum animi, crudelitate efferati, ab hoc publico in Tyrannos odio ita sunt liberi, ut non aliquando invitis erumpat, & ad imaginem veri & honesti eos torpere & obstupescere cogat. C Caligulæ crudelissimi Tyranni pari crudelitate ministri cum cæso domino tumultuarentur, & cædis auctores ad supplicium deposcerent, subinde vociferantes, *Quis Imperatorem occidisset?* Valerius Asiaticus, homo consularis, e loco conspicuo, unde audiri & cerni posset, exclamavit, *Utinam ego eum occidissem!* Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti, a tumultu cessarunt. Tanta enim vis est honesti, ut, levissima specie ejus animis oblata, impetus violenti conquiescant, & furor incitatus relanguescat, & rationis imperium amentia, velit, nolit, agnoscat. Neque isti, qui nunc cœlum terræ clamoribus miscent, aliter sentiunt. Id autem vel hinc facile intelligimus, quod, quæ nunc gesta reprehendunt, eadem, aut in speciem atrociora, e vetere historia cum recitantur, laudant & probant: ex coque aperte demonstrant, se magis privatis affectionibus obsequi, quam publico aliquo damno commoveri. Sed quid certiorem testem quærimus, quid Tyranni mereantur, ipsorum conscientia? Inde ille perpetuus ab omnibus, & potissimum a bonis, metus: & gladium, quem in alios districtum semper habent, suis cervicibus semper impendentem vident, & suo in alios odio aliorum in se animos metiuntur. Contra vero boni, neminem metuendo, sæpe creant sibi periculum, dum non ex vitiosa hominum natura, sed e suo in alios merito, aliorum in se benevolentiam expendunt.

LXXXVIII. *B.* Verum igitur illud existimas, Tyrannos in sævissimarum belluarum numero habendos: tyrannicamque violentiam magis esse contra naturam, quam paupertatem, quam morbos, quam mortem, cæteraque mala quæ possunt hominibus sponte naturæ accidere.

M. Equidem cum rationum momenta mecum expendo, non possum negare, quin ista vera sint, sed cum pericula & incommoda occurrunt, quæ hanc sententiam subsequuntur, continuo velut injecto freno animus nescio quomodo labascit, & a recto illo nimium Stoico & severo ad utilitatem se inflectit, & prope deficit. Nam si cuivis Tyrannum occidere licebit, vide quantam ad nequitiam fenestram hominibus improbis aperias, quantum bonis periculum crees, malis licentiam permittas, omnibus omnium rerum pertur-

ba-

bationem immittas! Quis enim, cum Regem bonum, aut certe non pessimum, occiderit, non istam honesti speciem suo sceleri prætendere poterit? aut si etiam quivis e civium bonorum numero, dignum omni supplicio Principem vel occidere frustra tentarit, vel etiam cogitatum facinus peregerit, quantam omnium rerum confusionem sequi necesse est? dum & mali tumultuabuntur, indignati ducem sibi ereptum, nec omnes boni factum probabunt: nec qui probabunt, omnes auctorem libertatis adversus scelestam factionem defendent, & plerique obtentu honesto pacis suam segnitiem velabunt, aut potius virtutem alienam calumniabuntur, quam suam fatebuntur ignaviam? Hæc profecto utilitatis privatæ recordatio, & publicæ caussæ desertæ excusatio, & periculorum metus, animum plerisque si non frangit, certe debilitat, & tranquillitatem, etsi non certissimam, cogit incertæ libertatis exspectationi præponere.

LXXXIX. *B.* Tu si memoria teneas superiora, facile metus hic tuus discutietur. Diximus enim quasdam esse tyrannidas populi liberis suffragiis comprobatas, quas ob administrationis moderationem Regiis nominibus dignamur. Nemo, me auctore, non modo quenquam horum, sed nec eorum qui per vim vel fraudem dominatum sibi pepererunt, violabit, si modo civilis animi temperamentum in gubernando adhibuerint. Tales fuerunt apud Romanos Vespasianus, Titus, Pertinax; Alexander apud Græcos; Hiero Syracusis: qui licet vi & armis imperium pepererunt, tamen justitia & æquitate meruerunt ut inter justos Reges censeantur. Præterea ego in hoc genere quid fieri jure possit aut debeat explico, non ad rem suscipiendum exhortor. In illo enim satis est rei notatio, & dilucida explicatio: in hoc vero, & in suscipiendo consilio opus est, in aggrediendo prudentia, in efficiendo virtute. Hæc, cum temporibus, personis, locis, cæterisque rei gerendæ instrumentis, aut juventur, aut evertantur, si quis temere attentaverit, nihilo magis ejus erroris culpa ad me pertinet, quam medico, qui remedia morborum commode descripsit, ejus culpa est præstanda, qui alieno tempore ea ægrotantibus dederit

M. Unum mihi adhuc ad absolvendum hanc disputationem deesse videtur: id si adjeceris, cumulatum abs te beneficium accepisse me existimabo: nempe, si quæ sit Ecclesiæ censura de Tyrannis ex te intelligam.

XC. *B.* Eam cum voles ex *Epist.* priore Pauli ad *Cor.* tibi sumere licebit: ubi Apostolus vetat, *Cum palam facinorosis aut flagitiosis ullum convictus aut sermonis habere commercium.* Id si inter Christianos observaretur, sceleratis, nisi resipiscerent, fame, frigore & nuditate pereundum esset.

M. Gravis profecto sententia: sed nescio an populus, qui tantum solet magistratibus ubique tribuere, sub hac formula Reges etiam complectendos credet.

B. Certe veteres Ecclesiastici scriptores ita ad unum Pauli sententiam intellexerunt. Nam & Theodosium Imperatorem Ambrosius e cœtu Christianorum exclusit, & Theodosius Episcopo paruit. Nec ullius, quod sciam, Episcopi factum antiquitas majoribus est laudibus prosecuta: nec ullius Imperatoris modestia magis est commendata. Ad rem autem quantum interest, an

an extra civitatem Christianam pellaris, an igni & aqua tibi interdicatur? Magistratibus enim omnibus adversus eos, qui facere imperata recusant, hoc gravissimum est decretum: & illud [1]Ecclesiasticorum. Utriusque autem imperii spreti poena mors est; sed alter corporis, alter totius hominis interitum denunciat. Igitur Ecclesia (quae multo leviora crimina morte punienda censet) quem vivum e coetu bonorum expellit, mortuum in coetum cacodaemonum relegat, non eum morte dignum existimabit?

XCI. Pro aequitate caussae satis multa mihi dixisse videor: quae si exterorum quibusdam minus placeant, considerent, rogo, quam inique nobiscum agant. Nam, cum permultae per Europam sint nationes & magnae & opulentae, suaeque cuique leges, arroganter faciunt, qui formulam regnandi, quam ipsi habent, omnibus praescribunt. Helvetii rempublicam habent: Germania nomine imperii, regno legitimo utitur: civitates (ut audio) nonnullae per Germaniam optimatibus parent: Veneti dominatum ex his omnibus habent temperatum: Moscovia tyrannide gaudet. Nos regnum exiguum quidem, sed jam bis mille annos ab exterarum gentium imperio liberum, tenemus: Reges legitimos ab initio creavimus: leges & nobis & aliis aequas imposuimus: utiles fuisse temporis diuturnitas commonstrat: earum enim observatione magis, quam armis, adhuc hoc regnum stetit. Quae tandem iniquitas est haec, velle ut leges, quarum utilitatem tot seculis experti sumus, aut abrogemus, aut negligamus? aut quae est ista impudentia, ut qui suum imperium tueri vix possunt, alieni regni statum & ordinem labefactare conentur? Quid, quod nostra instituta non modo nobis, sed vicinis etiam, sunt utilia? Quid enim ad pacem cum finitimis retinendam utilius esse potest, quam Regum moderatio? Ex eorum enim immoderata libidine injusta bella temere plerumque suscipiuntur, scelerate geruntur, turpiter deponuntur. Quid porro inutilius ulli civitati, quam malae apud finitimos leges, quarum saepe contagio serpere latius solet? Aut cur nobis unis molesti sunt, cum tot circumcirca nationes aliis atque aliis legibus & institutis utantur; penitus eisdem, nullae? Aut cur nunc demum molesti sunt, cum novi nihil statuamus, sed in vetere jure perseveremus? cum nec soli, nec primi, nec nunc primum his institutis utamur? At non placent quibusdam nostrae leges. Fortasse nec suae. Non inquirimus curiose in aliorum instituta: nostra nobis relinquant tot annorum experimento perspecta. Num eorum concilia turbamus? aut qua tandem in re illis molesti sumus?

XCII. At seditiosi estis, ajunt. Possem libere respondere; Quid ad illos? nostro periculo, nostro damno tumultuamur. Possem enumerare seditiones non paucas & civitatibus & regnis non inutiles. Non utar illa defensione. Nego ullam gentem minus esse seditiosam: nego ullam unquam in seditionibus fuisse moderatiorem. Inciderunt multae contentiones de

1 *Ecclesiasticorum*] An hic potius [*Ecclesiasticis*] scribendum, aut initio sententiae [*magistratuum omnium*?]

de legibus, de jure imperii, de regni administratione, sed semper summa rerum salva: nec certatum est, ut apud plerosque populos, cum plebis pernicie, neque Principum odio, sed amore patrio, studio legum tuendarum. Quoties nostra memoria steterunt in procinctu magnæ ex adverso acies? quoties non modo sine vulnere, sed sine noxa, sine convicio, discessum est? quoties simultates privatas publica sedavit utilitas? quoties intestina odia de hostium adventu rumor exstinxit? Nec in seditionibus tamen magis modesti, quam fortunati fuimus, cum semper fere quæ pars erat justior, eadem fuerit felicior: & velut civilia moderate exercuimus odia, ita utiliter consensimus in concordiam. Hæc in præsentia occurrunt, quæ sermones malevolorum compescere, pertinaciores refellere, æquioribus satisfacere posse viderentur. Quo autem jure apud alios regnetur, non putavi multum nostra interesse. Nostrum morem paucis recensui, sed pluribus, quam instituerami tamen, aut quam res expetebat: quia tibi uni hunc laborem susceperi: qui si abs te comprobetur, satis habeo.

M. Mihi quidem, quod ad me attinet, abunde satisfecisti: quod si ego item aliis satisfacere potero, magnum ex hoc sermone fructum cepisse, & molestia maxima levatum esse me existimabo.

FINIS.

DE

DETECTIO:

SIVE,

De MARIA SCOTORUM *Regina*, *totaque ejus contra Regem conjuratione*, *fœdo cum Bothuelio adulterio*, *nefaria in maritum crudelitate & rabie*, *horrendo insuper & deterrimo ejusdem parricidio*, *plena & tragica plane Historia*.

ITEM

ACTIO

Contra MARIAM, in qua ream & conſciam eſſe eam hujus parricidii neceſſariis argumentis evincitur.

Ad illuſtriſſimam ELIZABETHAM *ſereniſſimam Angliæ Reginam*.

Auctore Georgio Buchanano, *Scoto*.

IN
MARIAM
Reginam Scoticam.

O Regina, tuos hos nunc adverte furores,
Hæc de consiliis sunt manifesta tuis.
Nobilis ille tuas vires Darnleius *heros*
Pertulit, heu tristes pertulit ille faces.
Quæ mulier dulcem valuit sic perdere formam?
Et genus, & virtus, fœdera sacra, fides,
Uxoris pietas, leges, vindicta Deorum,
Debebant animo plus valuisse tuo
Siccine Bothwellum *poteras sine lege tenere?*
Hunc, scelerata, pati sic sine lege mori?
Siccine Bothwelli *poterant te flectere verba,*
Ut sua non justo sanguine vota ferat?
Non tua fœmineo splendescit vita pudore,
Sed tua monstroso crimine vita nocet.
O utinam proprio solo, tua pessima membra
Quæ sit, sensissent, ultio justa Dei.
Nos o sic salvi (queis tu male sana noceres)
Evasissemus damna futura diu.
Anglia nam membrum sævum, crudelius ullum,
Invenire sibi, nec sibi ferre potest.
Nam tua perpetuum molitur vita periclum:
Et sunt quæ volvis sanguinolenta nimis.
Ecce Comes Regis pater (est lacrymabile fatum,)
Ingenio Dux est obrutus ecce tuo.
Sed Deus hus mentis labes, peccata nefanda.
(Cognita sunt illi) non feret illa diu.
Tu sperare potes vitæ tormenta, salutis
Amplius haud superest, spes tua mortis erit.
Aspice divino pœnas de numine mitti:
Aspice promeritis fata ferenda tuis.

G. M.

In Mariam Stuartam Reginam Scoticam.

SATYRA.

QUæ fuit egregio Derlino *juncta* Stuarta:
Sustulit illa suum sæva virago virum.
Et quem non potuit morientem auferre veneno,
Hunc fera sulphureo pulvere tollit humo.
Quæ te dira movet rabies? quæ vexat erynnis?
Guisia progenies, gens inimica Deo?
Cur petis ipsa novos thalamos? ut victima possit
Sæpe recens fieri, bustaque plura dari?
Quis nisi Bothuelius *tali concumbere dignus?*
Lactucas similes talia labra tenent.
Tigris alit mentem, panthera in pectore regnat;
Lacte lupus nutrit, corpore Dæmon inest.
Monstra quis enumeret, quibus est imbuta Stuarta?
Omnia nemo potest: plurima namque latent.
Quisquis at infelix talem dignatur amicam:
Toxica, præmonitus, multa parata sciat.
Quod si difficile est vitam violare veneno:
Sulphureo, caveat, pulvere tecta rapi.
Opprobrium mundi, redigatur talis ad Indos:
Vel focus absumens corpus in alta ferat.

P. R. Scotus

DE-

DETECTIO
MARIÆ REGINÆ SCOTORUM.

I. CUM rerum domi judicatarum foris rationem exigi, omnibus, quisui sunt juris, novum, & ob insolentiam molestum est, tum nobis profecto longe molestissimum videri oportet: quippe quibus necessitas imposita est, ut quorum vitia tegere cupiamus, eorum vitam cogamur oppugnare, nisi ipsi omnium sceleratissimi haberi velimus. Sed magnam ejus molestiæ partem levat tua, serenissima Regina, æquitas, quæ non minus moleste feras propinquam, quam nos Reginam, omnium sermone traduci; quæque non minus veri intelligendi, quam nos calumniæ vitandæ, studio ducaris. Igitur, quam brevissime fieri potest, rem perstringemus: ac tanto exponemus compendio, ut summa rerum capita, non tam explicasse, quam percurrisse videamur, a prima Reginæ inconstantia exorsi. Ut enim præceps fuit in nuptiis faciendis ejus levitas, ita repente secuta est vel pœnitentia, vel (nullis exstantibus caussis) alienatæ voluntatis indicia. Nam cum antea non modo negligenter, sed parum honorifice Rex est habitus, tandem apertius odium erumpere cœpit: illa præsertim hieme, cum Peblium, non modo tenui, sed infra privati hominis dignitatem, comitatu, non in aucupium missus est, sed procul a consilio, & negotiorum publicorum conscientia, ablegatus. Neque literis committere necesse est eas res, quæ ut tum omnibus erant spectaculo, ita nunc, velut recens imago, [2] in omnium hærent pectoribus. Et quanquam hoc initium erat omnium, quæ secuta sunt, malorum, ab initio tamen occulta erant consilia: ut non modo vulgus, sed ne familares quidem, & qui plurimis rebus gerendis intererant, satis intelligere possent, quid potissimum tum Regina spectaret.

Nuptiæ Reginæ Scotiæ cum Rege.

Odium Reginæ Scot. erga maritum post nuptias.

II. Tandem circiter mensem Aprilem anni 1566, cum a Dumbaro Edimburgum Regina redisset, atque in arcem ejus oppidi concessisset, ibi usque ad puerperii tempus se continuit. A partu statim occulta cogitati sceleris consilia sese aperire cœperunt: quorum hæc summa fuit: ut, Rege qualibet ratione sublato, matrimonium cum *Bothuelio* contraheret. Ac ne ipsa suspicione perpetrati sceleris contingeretur, spargere paullatim semina discordiarum cœpit inter Regem & Proceres, qui tum in Aula versabantur: ac magis eis inflammatis, ad capitales inimicitias rem deducere. Et, si quando suspiciones mutuas relanguescere sentiebat, novis utrinque delationibus irarum stimulos acuebat: dum Nobilitati Regem, Regi Nobilitatem in caput ejus immi-

An. 1566. April.

Perfidia Reg. Scot. erga maritum post puerperium.

Reginæ cum Bothuelio in necem Regis conspiratio.

2 *In omnium hærent pectoribus*] Ita fere legendum monstrat orationis contextus; non [*haret*] quod habet prima, &, quod sciam unica hujus Invectivæ editio.

Inimicitias inter Regem & Nobilitatem serit.

imminere, persuadere conatur. Neque quicquam ei longius videbatur, quam ut res ad manus veniret: incerta enim utros vinci mallet, utriusque partis cladem in lucro sibi ponebat: quippe quæ gradum ad id, quod intenderat, ita sibi factura videretur. Denique brevi ita omnium animos mutuis implevit suspicionibus, ut nemo tum genere paullo illustrior in Aula esset, quem non in eam [1] necessitudinem induxerit, ut rumores de se fictos vel turpiter agnoscere, vel cum arguentibus armis contendere, vel domum secedere cogeretur. Ac ut cætera, studio ad ipsum caussæ caput festinandi, omittam, una tamen illius temporis insignis calumnia prætereunda non est. Nam, cum Rex aliquando ad multam noctem cum Regina collocutus fuisset, ejus fere colloquii hæc summa fuit: *Nobilitatem prope omnem in ejus exitium conspirasse, ac rationem inter se inire, qua eum tollere possent.* Rege dimisso, Regina *Moravium* fratrem suum (qui Prorex postea fuit) arcessit: *Rem esse atrocem, statim ejus præsentia opus esse.* Ille e profundo somno excitatus, trepide (veste talari super indusium lineum injecta) ut erat seminudus ad eam advolat. Simili prope ibi oratione usa, quali ante ad Regem: *Quem tanto ejus odio flagrare*, ait, *ac tam ægre ferre, quod eum apud se gratiæ locum obtineret, ut ipsum, cum primum posset, de medio tollere decreverit.* Ita, quod in ipsa erat, nihil omisit, quo minus eos committeret: & procul dubio commisisset, nisi Deus homines innoxios e tam periculosis insidiis eximere, & sceleratam illius nequitiam detegere statuisset.

Comes Moraviæ Reginæ frater Prorex Scotiæ.

Lites inter Comitem Moravium & Regem per Reginam excitatæ.

Regina lenæ munus marito præstat.

Insidiosum Reginæ consilium.

III. Cum hic ei conatus frustra fuisset, alia fraude hominem adolescentem & incautum aggreditur. Eum sollicitat, ut, dum uterum ferret, aliquam, e magna copia, adolescentulam deligeret, cujus interea consuetudine uteretur. Studium suum & operam pollicetur, veniam facti spondet: Comitis Moraviæ uxorem ostendit: non quod lectissimam fœminam maxime opportunam flagitio putaret, sed tres inimicos una opera volebat ulcisci; Regem, Comitem, ejus uxorem: & locum divortio acquirere, ut vacuum *Bothuelio* thalamum relinqueret. Partu liberata, etsi alios omnes satis comiter accipiebat, quoties Regem, visendi caussa, adesse nunciabatur, & ipsa & comites vultum sermonemque ita effingebant, ut nihil magis timere viderentur, quam ne Rex non intelligeret se eis fastidio, adventum conspectumque ejus omnibus ingratum esse. Contra vero *Bothuelius* unus omnia poterat: unus consiliis, unus negotiis omnibus præerat. Adeoque Regina sui erga illum animi propensionem ab omnibus intelligi volebat, ut, si quid ab ea impetrandum foret, nemo, nisi per eum, impetraret. Adeo timebat, ne obscurus erga eum favor esset.

IV. Non adeo diu post partum, quodam die, summo mane, cum paucis admodum consciis, ad Portum (quem Novum vocant) descendit: omnibusque mirantibus quo properaret, naviculam ibi præparatam conscendit.

[1] *Necessitudinem*] i. e. *necessitatem*, quo significatu a Sallustio & Tacito ea vox sæpius usurpatur: aliis tamen scriptoribus pro *sanguinis conjunctione* aut *amicitia* longe frequentissime accipitur. [Vid Davis. ad *Cæs.* VIII. de Bell. Gallico. 53.]

1 Con-

dit. Apparaverant autem eam naviculam *Gulielmus* & *Edmundus Blacateri*, *Leonardus Robertsonus*, & *Thomas Dicsonus*, *Bothuelii* clientes, & notæ rapacitatis piratæ. Hoc igitur cum latronum comitatu, stupentibus omnibus bonis, se mari commisit, nemine (ne ex honestioribus quidem ministris) assumto. In Aloa vero arce, quo navis appulit, qualiter se gesserit, malo apud se quisque cogitet, quam ex me audiat. Unum illud affirmare audeo, nullam ibi (non dico Regineæ majestatis, sed ne matronalis quidem modestiæ) in omnibus dictis & factis habitam fuisse rationem. Rex, audito necopinato Reginæ discessu, terra, quantum potuit, eam est consecutus: ea spe & consilio, ut una esset, & mutua [1] conjugalium officiorum communicatione frueretur. Quam vero amice ab ea fuerit exceptus, & omnes qui aderant norunt, & qui de illis audierunt meminisse possunt. Vix enim paucis horis (dum ministri & equi cibo & quiete reficerentur) concessis, ne quid gravius accideret, discedere est coactus. Illa vero, si non Regia honorificentia, certe plus quam Regia, aut certe parum Regia licentia, aliquot ibi dies transegit. Secutæ sunt venationes, altera ad Magatam fluvium, altera ad saltum, quem Glenartua vulgo vocant. Ibi quam se morose, quam arroganter & fastidiose erga Regem gesserit, quod opus est oratione? res enim in omnium oculis gesta, & [2] memoria consignata est.

Gulielmus Blacaterus, Edmondus ejus frater, Leonardus Robertsonus Tho. Dicsonus piratæ, clientes Bothuelii.

Reginæ erga Regem insolens superbia & fastidium.

V. Ubi vero Edimburgum rediit, non in suum palatium, sed in privatam, in proximo *Joannis Balfurii*, domum divertit. Illinc in alias ædes commigravit, ubi conventus anniversarius, quem Scaccarium vocant, tum habebatur. Hæ enim ædes erant laxiores, & hortorum aderat amœnitas, & juxta hortos pene solitudo. Sed erat & aliud, quod omnibus his magis invitaret. Habitabat in propinquo *David Camerius*, *Bothuelii* cliens: cujus posticum erat hortis ædium Reginæ propinquum. Per id posticum *Bothuelius*, quoties libitum erat, commeabat. Cætera quis nescit? Nam & rem ipsam Regina, cum multis aliis, tum Proregi & matri ejus est confessa: sed culpam in *Reresiam*, profligatæ pudicitiæ mulierem, conferebat, quæ inter pellices *Bothuelii* fuerat, ac tum in intimis Reginæ ministris erat. Ab hac (quæ ætate inclinata a meretricio quæstu ad lenonium se contulerat) Regina, ut ipsa dicebat, prodita est. Nam *Bothuelius* per hortum in cubiculum Reginæ introductus, eam invitam vi compressit. Sed quam invitam *Reresia* prodiderit, tempus veritatis parens ostendit. Nam post paucos dies, Regina vim vi, ut reor, ulcisci cupiens, destinat *Reresiam* (quæ & ipsa vires hominis antea erat experta) quæ eum ad se captivum adduceret. Regina una cum *Margareta Carvodia*, omnium secretorum conscia, eam e zona suspensam, per maceriem, in hortum propinquum demittunt. Sed nunquam in re militari omnia sic provideri possunt, ut non aliquid incommo-

Reginæ festiva itinera.

David Camerius Bothuelii cliens.

Reresia meretrix & lena.

Reginæ cum Bothuelio adulterium.

Reresia meretrix Reginæ libidinis ministra, clam per zonam demissa, ad Bothuelium mittitur.

1 *Conjugalium officiorum*] Ita emendavimus, pro [*conjugali*] quod exemplari nostro est editum.

2 *Memoria consignata est*] forte *memoriæ* legendum.

modi interveniat. Ecce zona repente frangitur. *Reresia*, mulier & ætate & corpore gravis, cum magno strepitu cadit. Sed veterana miles, nihil tenebris, nihil altitudine maceriæ, nihil inexspectato casu perterrita, ad *Bothuelii* cubiculum penetrat: foribus reclusis, hominem e lecto, e complexu conjugis, semisomnum, seminudum, adducit ad Reginam. Hunc rerum gestarum ordinem, non modo maxima pars eorum qui cum Regina erant, sunt fassi; sed & *Georgius Daglesius*, *Bothuelii* cubicularius, paullo ante quam pœnas luit, denarravit: quæ ejus confessio in Actis continetur.

Fides historiæ testimonio confirmata.

VI. Interea Rex, propemodum relegatus, injuriis & miseriis ablegatus, Sterlini se cum paucis ministris continebat. Quid enim aliud faceret? ut qui apud Reginam nullum gratiæ locum obtineret, sed nec, unde pauculos ministros & equos aleret, sumtus quotidianos haberet: denique qui jurgiis, ob levissimas nugas ortis, & quæsitis criminandi caussis, abigeretur. Animus tamen ejus, in amando obstinatus, prohiberi non poterat, quo minus Edimburgum rediret, ut omni observantiæ genere aditum aliquem in pristinum locum gratiæ, & vitæ conjugalis societatem, impetraret. Qui iterum per summam contumeliam exclusus, iterum unde venerat revertitur, ut ibi (velut in solitudine) suas deploraret miserias. Non adeo multis post id diebus, cum Regina statuisset Jedburgum proficisci, ad conventus juridicos habendos, circiter initium Octobris, *Bothuelius* expeditionem in Liddiam adornat. Ibi cum neque pro loco, quem obtinebat, neque pro familia & exspectatione se gereret, a latrone moribundo vulneratus, in arcem Heremitagium, incerta etiamnum vitæ spe, defertur. Id ubi Borthuicum ad Reginam delatum est, magnis itineribus, aspera jam tum hieme, primum Mulrossiam, inde Jedburgum, velut insana, pervolat. Eo etsi certi de ejus vita rumores perferebantur, tamen impatiens moræ animus sibi temperare non poterat, quin & flagitiosam libidinem proderet, & alieno anni tempore, spretis viarum difficultatibus, & latronum insidiis, se in iter conjiceret, cum eo comitatu, cui nemo paullo honestior suam vitam aut fortunas committere auderet. Inde Jedburgum iterum reversa, summo studio & diligentia ad *Bothuelium* eo transferendum omnia confert & comparat. Eoque illuc traducto, corum convictus & consuetudo parum ex utriusque dignitate fuit. Ibi, sive ob nocturnos diurnosque labores, (ipsis parum decoros, vulgo infames,) sive occulta aliqua numinis providentia, Regina in morbum adeo sævum & exitiabilem incidit, ut nulla prope spes de ejus vita cuiquam superesset.

Rex a Regina spretus, rejectus & exclusus.

Octob.

Bothuelius a latrone vulneratus, de vita periclitatur.

Reginæ libido moræ impatiens.

Reginæ ergo Bothuelium amor & studium.

Regina morbo lethaliter laborat.

VII. Id Rex ubi rescivit, maximis itineribus Jedburgum contendit, ut Reginam inviseret, languentem solaretur, & quibus posset officiis suum animum, & studium ei gratificandi, testaretur. Advenienti vero tantum abest ut hospitium victusque (quod mediocribus etiam hominibus fieri solet) apparatus sit, ut ne ullum quidem amici animi indicium senserit. Illud vero barbaræ inhumanitatis fuit, quod Nobilibus, omnibusque qui aderant Aulæ ministris, interdictum est, *Ne quis advenienti assurgeret, hospitio cederet, vel ad se, in unam saltem noctem, reciperet.* Cum vero *Moravii* (qui postea Prorex fuit) Reginæ suspecta esset humanitas, agit cum uxore ejus, ut propere

Regis erga Reginam fides, & grata sedulitas.

Reginæ plusquam Scythica inhumanitas.

pere domum redeat, morbumque ſimulet, ac ſtatim decumbat, ut ſaltem hoc prætextu Rex excluderetur, per occaſionem adverſæ valetudinis. Ibi cum omnibus humanitatis officiis deſtitueretur, poſtridie in antiquam ſolitudinem, cum ſummo animi mœrore, revertitur. Interim dum Rex, in illa omnium & rerum & amicorum inopia, vix precarium invenit [1] gurguſtium, *Bothuelius* ex ædibus, ubi antea diverſabatur, velut de Rege triumphans, per ora vulgi in hoſpitium Reginæ transfertur in cœnaculum inferius, ſub eo, in quo Regina decumbebat. Ibi cum adhuc laborarent, illa e morbo, ille ex vulnere, Regina, in ſumma corporis infirmitate, tamen eum quotidie inviſebat. Et cum uterque paullulum convaluiſſent, nondum ſatis firmis viribus, ad conſuetam redierunt palæſtram: idque adeo aperte, ut nihil magis timere viderentur, quam ne ignota eſſet ſua nequitia.

Fœda & aperta Reginæ adulteria.

VIII. Circa Nonas Novembres cum Jedburgo in vicum, nomine Calſo, tranſiſſet, ibi literas a Rege accepit. Quas cum legiſſet coram Prorege, Comite *Huntilæo*, & Secretario, vultu triſti, miſerabiliter ſe crucians, ac ſi in priſtinum eſſet recaſura morbum, plane ac diſerte pronunciavit: *Niſi aliqua ratione a Rege liberaretur, vitam ſibi nullo modo fore vitalem. Ac, ſi alia ratione non poſſet, potius quam in illis moleſtiis viveret, ſeſe ſibi manum illaturam.* Proximis deinde diebus, dum per Marciam rediens apud *Coldingamiam* commoratur, *Rereſia*, dum per excubias tranſit, agnita, ac dimiſſa eſt. Quos autem habuerit comites, aut quo id noctis iret, Reginæ non eſt ignotum. Inde cum circiter finem Novembris veniſſet ad Cragmillarium, (ea arx ad duo paſſuum millia diſtat ab Edimburgo,) ibi præſentibus Comitibus Moraviæ (qui poſtea Prorex: nunc & ipſe occiſus eſt,) *Huntilææ*, & *Argatheliæ*, & Secretario, in ſuperioris temporis incidit orationem: ac rationem etiam, qua id fieret, ut ibi videbatur, commodiſſimam ſubjecit. Ut videlicet litem de divortio adverſus Regem intenderet: neque dubitabat, quin id facile fieri poſſet: cum eo conſanguinitatis eſſent gradu, qui jure Pontificio vetitus eſſet matrimonium contrahentibus: literis (quod facile erat) de medio ſublatis, quibus ea lege ſolverentur. Hic cum quidam ſcrupulum injeciſſet, id ſi ita tranſigeretur, eorum filium ſpurium fore, quippe qui extra matrimonium natus eſſet, præſertim cum neuter parentum cauſſas, quæ irrita facerent matrimonia, ignoraret. Id reſponſum cum paullum in animo ſecum verſaſſet, ac ſciret verum dici, & conſilium de filio tollendo aperire non auderet, propoſitum de divortio abjecit: nec tamen unquam ab eo die Regis perimendi conſilium omiſit, uti ex iis quæ ſunt ſecuta facile intelligi poteſt.

Nona Novemb.

Regina liberationem expetit a Rege.

Rereſia Reginæ nuncia iterum emittitur.

Novemb.

Regina ſub conſanguinitatis prætextu Regi intendit actionem divortii.

Conſilium de occidendo Rege agitat Regina.

IX. Rex

1 *Gurguſtium*] i. e. interpretante Feſto, *genus habitationis anguſtum, a gurgulione* verme dictum. Dacierius tamen a *gurgite* potius deductum putat, quaſi *gurgiſtium*. Servio *taberna obſcura & latens* dicitur. Cic. de Nat. Deor. lib. I. cap. 9. *Quid autem erat, quod concupiſceret Deus mundum ſignis & luminibus, tanquam ædilis, ornare? ſi, ut Deus ipſe melius habitaret: antea videlicet tempore infinito in tenebris, tanquam in gurguſtio, habitaverat.*

IX. Rex Sterlino ad Cragmillarium reversus, cum existimaret eam placabiliorem erga se fore, iracundia paullum spatio temporis mitigata, adeo nullum animi mutati sensit indicium, ut nihil ei in quotidianos vitæ usus, nisi Sterlini maneret, erogaretur. Quæ res vehementer auxit pronam sua sponte vulgi suspicionem de quotidiana Reginæ cum *Bothuelio* consuetudine. Sub initium fere Decembris, cum legati venissent e Gallia & Anglia ad Baptismum ejus, qui nunc Rex est, celebrandum, hic, ut *Bothuelius* inter Proceres conspicuus esset, ipsa partim ei ad vestimenta coëmenda pecuniam erogabat, partim de mercatoribus emebat: omnibusque conficiundis tanta diligentia præerat, quàm si, non dico uxor, sed ne ancilla quidem foret. Interea legitimus ejus maritus, in filii Baptismo, non modo subsidio ejus ad sumtus faciendos destitutus, sed in conspectum legatorum prodire vetitus: ministri quotidiani ei detracti: Nobilitas tota sequi, observare, ac propemodum agnoscere, prohibiti: legati exteri moniti, ne cum eo colloquerentur: cum interea majorem diei partem omnes in eadem arce diversarentur. Homo adolescens ita contemtim & inhumaniter habitus sic animum despondit, ut, Sterlino relicto, Glascuam ad patrem proficisceretur.

Decemb.

Baptismus filii e Regina nati. Studium Reginæ in ornando Bothuelio.

Discedentem Regina solito prosequitur odio. Vasa argentea, quibus a nuptiis ad eum usque diem usus erat, aufert universa, ac stannea supponit. Sed hoc ad contemtum pertinuerit: quæ secuta sunt, inhumanæ feritatis & implacabilis odii manifesta sunt argumenta. Antequam mille passus Sterlino abesset, tam vehemens dolor simul omnes corporis partes afflixit, ut facile appareret, non a vi alicujus morbi, sed ab humana fraude id profectum. Cujus fraudis indices liventes pustulæ, cum Glascuam venisset, toto corpore eruperunt, tanto cum dolore, & omnium partium vexatione, ut exigua vitæ spe duceret spiritum: cum interim Regina ne medicum quidem eum adire sit passa.

Regina ornamentis & supellectile Regem spoliat.

Hæ pustularum eruptiones facile veneni suspicionem arguunt.

X. Cærimoniis Baptismi peractis, egit cum fratre *Moravio*, ut quando Comitem *Bedfordiæ*, Reginæ Anglorum legatum, ad Fanum Andreæ deducturus esset, a *Bothuelio* peteret, ut is quoque una proficisceretur. Qui liberaliter quidem promisit; etsi & ipse, & Regina illius commenti auctor, nihil minus cogitaret: quod & eventus facile ostendit. Nam simul atque Rex Glascuam, alii Fanum Andreæ versus profecti sunt, ipsa cum *Bothuelio* suo ad Drumenium abiit, inde Tilibardinum. Quibus in domibus circiter octo dies transegerunt ita in cunctis cœnaculis, & familiari accessu, [1] ut omnes (præter ipsos tam projecti pudoris) contemtus & neglectæ famæ vilitas vehementer offenderet: cum jam ne velum quidem suæ nequitiæ eos obtendere viderent.

Comes Bedfordiæ Reg. Angliæ in Scotia legatus.

Reginæ & Bothuelii fucata consilia, & furtivi congressus.

An. 1567. Januar.

XI. Cum sub initium Januarii Sterlinum redissent, Regina cœpit caussari ædes, in quibus filius educabatur, incommodas: quod, in locis

cis

1 *Ut omnes (præter ipsos tam projecti pudoris) contemtus, &c.*] Sic potius dispungenda sententia videtur, *ut omnes (præter ipsos) tam projecti pudoris contemtus & n. f. v. v. o.*

1 *Fa-*

cis frigidis & humidis, puero a pituita esset periculum. Sed [1] facile apparebat, alio animo id fieri: cum & omnia, quæ caussabatur, vitia ab illis ædibus abessent, & in eis, quo puer ducebatur, adessent, utpote in loco humili & etiam palustri sitis. Puer igitur, vix septimum ingressus mensem, aspera hieme Edimburgum ducitur. Ibi, quoniam primus conatus parum successerat, & veneni vis naturali corporis firmitate victa erat, ut aliquando pareret quod tamdiu parturierat, nova de cæde Regis init consilia. Ipsa Glascuam proficiscitur: caussa itineris prætenditur, ut Regem vivum inviseret, cujus toto mense superiore mortem exspectaverat. Quæ autem vera fuerit illius profectionis caussa, facile ex literis ejus ad *Bothuelium* quivis intelligat. Jam secura de filio, quem in potestate habebat, tota in mariti exitium imminens, it Glascuam, comitata *Hamiltoniis* ac aliis paternis Regis inimicis. *Bothuelius*, ut convenerat, quæ ad scelus perpetrandum visa sunt commoda apparat: in primis ædes, neque commodas ægroto, neque Regi decoras, (erant enim laceræ ac ruinosæ) ut in quibus nemo aliquot annis habitaverat, loco infrequenti, inter duorum templorum ruinas, circum pauca pauperum mendicabula. Et, ne ulla sceleris patrandi commoditas abesset, posticum in muro urbis ædibus conjuncto aperitur, ut in agros etiam essent perviæ. In hoc eligendo, salubritatis rationem habitam videri volebat: id quoque ne finxisse videretur, ipsa biduo eo, quod cædis diem præcesserat, in cœnaculo inferiore sub Regis cubilo pernoctavit: ac, velut sedulo suspiciones ab se amoliebatur, ita cædis ministerium aliis libenter delegari volebat.

Regina filii vitam veneno petit.

De tollendo Rege via præstruitur a Regina & Bothuelio.

XII. Triduo fere priusquam Rex interiit, *Robertum* fratrem suum cum eo committere tentavit: uter eorum periisset, pro lucro habitura. Pro semine discordiarum, Regina sermonis, quem Rex secum de fratre habuisset, mentionem injecit. Et quum uterque ita dissereret, ut alterum videretur arguere mendacii, tandem a verbis pene ad ferrum deventum est. Sed cum uterque jam manum capulo admoveret, Regina, velut metuens ne fieret quod expetebat, *Moravium* alterum fratrem advocat: ut illi quoque vel in præsentia exitium, vel in posterum crimen strueret. Cum illac res non succederet ex sententia, aliam derivandi criminis rationem commenta est. *Moravius* cum abesset ab Aula libenter, tum etiam justam absentiæ excusationem haberet, quod uxor partui vicina, gravi præterea morbo laborabat: interea, cum a Duce Sabaudiæ legatus adesset, is color visus est Reginæ idoneus, ut fratrem arcesseret. Vera autem revocandi ejus caussa erat, quod in eum & *Mortonii* Comitem cædem Regis transferre volebat. Et eadem opera homines populares, & tyrannidem molienti adversarios, tolle volebat. Sed *Moravio* divina clementia, quæ sæpe antea plurimis inimicorum eum insidiis liberaverat, tum quoque manifeste affuit. Nam die Dominico, qui nonus erat Februarii, cum in templum ad concionem iret, literæ ad eum affe-

Atrox simultas inter Regem & Robertum Reginæ fratrem per Reginam excitata.

Moravius secessionem ab Aula facit.

Februar.

1 *Facile apparebat*] Ita legendum monstrat Hist. Lib. XVIII. 7. & proximo versu *illis*, non vero (*apparebit*,] & [*illius*] uti libro nostro habetur.

Moravius revocatus, ac Dei beneficio a perpetratæ cædis omni liberatus suspicione. Huntlæus & Bothuelius cædis Regiæ Moravium & Mortonium falso insimulant.

afferuntur, *Uxorem abortum fecisse, ac in exigua spe vitæ animam ducere.* Hoc nuncio repentino perculsus, cum a. Regina commeatum peteret, ea respondit, *Si res ita se habeat, supervacuum fore laborem itineris, ut qui nihil ægrotæ profuturus esset.* Sed cum ille vehementius urgeret, illa contra petit ab eo, ut ea tantum nocte maneret, postridie ad uxorem abiret. Sed divina (ut sæpe alias) clementia hominem innocentem & præsenti periculo subtraxit, & calumniarum femina sustulit. Quanquam ne sic quidem, etsi suspicionum caussæ aberant, calumnia caruit. Nam *Hantilæus* & *Bothuelius*, cum vere non possent, sparsis libellis famosis maculam fœdissimi sceleris ei aspergere conati sunt: &, cum cædes post mediam noctem esset perpetrata, antequam illucesceret, per idoneos homines rumores per Angliam disseminarunt, qui cædis auctores *Moravium* & *Mortonium* perferrent. Sed is rumor, luce veritatis oborta, ut falsa fere solent, confestim evanuit.

De morte & cæde Regis tota tragœdia & conjuratio exponitur.

XIII. Omnibus rebus ad crudele facinus apparatis, occasionibus autem derivandi criminis præcisis, veriti [1] populares conjurationis, ne mora aut impedimentum afferret, aut occulta consilia nudaret, properandum statuunt. Regina igitur, postquam cœnavisset, de more ad Regis diversorium conscendit. Ibi cum nihil omittere statuisset, quod reconciliati amoris indicium fore videretur, aliquot horas cum eo transegit, vultu & sermone magis familiari, quam superioribus sex aut septem mensibus consueverat. Adventu *Paridis*, colloquium dirimit, ac reditum adornat. Erat autem *Paris* juvenis, natione Gallus, qui in familiis *Bothuelii*, *Setonii*, ac deinde Reginæ, aliquot annis vixisset. Is, cum ceteræ diversorii claves penes Regios ministros essent, confictis caussis, neque satis justis, nec idoneis, claves anterioris januæ, [2] & posticæ, a *Bothuelio* retentas, custodiebat. Huic summa erat secretorum inter *Bothuelium* & Reginam fides. Ejus adventus indicium (ut convenerat) erat, omnia ad facinus apparata. Eo igitur conspecto, Regina statim assurgit, atque aliam abeundi caussam simulans, *Ego*, *inquit*, *in Sebastianum vehementer deliqui*, *quæ in nuptiis ejus hodie persona non affuerim.* Erat is *Sebastianus* [3] Arvernus genere, homo & ob psallendi peritiam & sales Reginæ admodum gratus; & eo ipso die uxorem duxerat. Rege propemodum solo in solitudine illa relicto, Regina discedit, *Comitibus Argatheliæ*, *Huntilææ*, *& Cassilissæ* eam deducentibus. Reversa in cubiculum, post mediam noctem, satis longo sermone cum *Bothue-*

Regina quo modo se gerit ante necem Regis. Paris Gallus minister conjurationis, & sociis.

Nocturna colloquia Reginæ cum Bothuelio ante Regis interitum.

1 *Populares conjurationis*] Ita correximus, pro quo libro nostro scriptum est [*popularis;*] cæterum *populares* hic iidem sunt qui *conscii* vel *participes*. Sic Sallust. Catil. cap. 24. *Quod factum primo populares conjurationis concusserat.* Et cap. 52. *Ne, si Roma sint; aut a popularibus conjurationis, aut a multitudine conducta per vim eripiantur.*

2 *Et postica*] Supple *janua*, ut modo dixerat *anterioris janua*; aliter enim *postici* erat dicendum; nam *postica* substantive acceptum nusquam reperio. Cæterum multum dubito an ita veteres locuti sint, quippe qui per vocem *januam* anticas ædium fores, quod sciam, semper significabant.

3 *Arvernus*] Ita Cæsari aliisque antiquis auctoribus ea vox scribitur, non *Avernus*, ut libro nostro editum est.

3 Paul-

thuelio collocuta, cum vir nemo, præter custodum corporis præfectum, adesset. Hoc quoque secedente, *Bothuelius* sine arbitris relictus, paullo post in suum cubiculum recedit: vestem, ne ab obviis agnosceretur, commutat: penulam laxiorem, qualis Germanorum equitum est, superinduit, & ad destinatum scelus per excubias progreditur. Quæ autem fuerit facinoris conficiendi tota ratio, ex eorum confessionibus, qui eo nomine pœnas luerunt, facile intelligi potest.

Bothuelius penulatus per excubias ad ædem Regis proficiscitur.

XIV. Peracto, cujus caussa profectus erat, facinore, *Bothuelius* redit: ac, tanquam omnium, quæ gesta erant, ignarus, it cubitum. Regina interea exitus exspectatione suspensa, mirum quam (ut ipsi videbatur) venuste suas partes egit. Nam nec ad fragorem ruentium ædium, qui totam urbem concusserat, quicquam commota, nec ad vulgi, quæ secuta est, trepidationem, dissonosque clamores, (nihil enim opinor ei novum acciderat:) donec *Bothuelius* iterum e lecto, trepidum se simulans, assurgit, & ad eam una cum *Comitibus Argatheliæ*, *Huntilææ & Atholiæ*, item cum uxoribus *Comitum Atholiæ & Marriæ*, & Secretario, adierunt. Ibi, dum prodigiosum facinus narratur, dum pro se quisque factum miratur, *Regis diversorium ab imis usque fundamentis in aëra sublatum*, *Regem ipsum mortuum:* in illo maximo stupore & trepidatione omnium Ordinum, animus ille heroicus Reginæ adeo non in humiles lamentationes, & indecoras Regio nomini, sanguini, ordini, lacrymas se projecit, ut priorum temporum omnem constantiæ fidem vel æquarit, vel superarit. Illud quoque ab eadem animi magnitudine profectum, quod majorem eorum, qui aderant, partem exploratum rei gestæ ordinem mittit, stationes militum sequi jubet. Ipsa deinde se ad quietem componit, vultu adeo tranquillo, atque animo imperturbato, ut ad meridiem usque diei insequentis placide conquieverit. Sed ne omnis humanitatis expers in mariti morte videretur, [1] paullatim tandem clauditur, luctus brevi finiendus indicitur. Vulgus, incertum lugeat an rideat, in diversas cogitationes distrahitur: cum juxta periculosum esset, simulationem aulicam vel agnoscendo palam contemnere, vel male simulando videri agnoscere. Cum alius aliorum sermo, pro cujusque captu & ingenio, esset; de quæstione interim decernenda nulla fit mentio. Tandem, postridie, paullo post meridiem, cum & pudor & timor eos cogeret, princeps auctor facinoris *Bothuelius* cum aliquot consciis conveniunt ad *Comitem Argatheliæ*, quod is rerum capitalium perpetuus Quæstor esset. Primum, tanquam omnium quæ gesta erant ignari, rem novam, antea inauditam, incredibilem mirantur. Deinde quæstioni paullum vacare incipiunt: pauperculas aliquot e vicinia mulierculas convocant. Quæ incertæ utrum expediret magis loqui an tacere, etsi sermonem temperarent, tamen, cum plus effutivissent, quam exspectabant judices, tanquam temere locutæ dimittuntur. Earum enim testimonia, etsi quosdam urebant, facile

Cubiculum Regis pulvere sulphureo a fundamentis concussum.

Regina quo animo quo vultu, & gestu mortem mariti accepit.

De morte Regis vix ulla quæstio aut pervestigatio decernitur.

1 *Paullatim*] [Vitiosam hanc vocem puto, nec enim sensus constat, nec consulendi editionem principem facultas, in qua forte fuerit *Palatium*: quod corruperunt vel scribæ, vel operæ.]

1 *In-*

facile erat contemnere. Arceſſuntur domeſtici Regis, quos ea calamitas non abſumſerat: negant claves in ſua poteſtate fuiſſe. Quis igitur eas habebat? ajebant Reginam. Differtur quæſtio in ſpeciem, re vera ſupprimitur: ne, ſi longius progrederentur, Aulæ ſecreta in vulgus prodirent.

Judicium ſimulatis edictis fucatum.

XV. Ne tamen res neglecta videretur, proponitur edictum, pæmia decernuntur [1] indicibus. Sed quis auderet Reginam, aut (quod pene periculoſius erat) *Bothuelium* arguere tam nefandi facinoris? præſertim cum ipſe idem auctor, judex, quæſitor, pœnæ exactor eſſet futurus. Hic tamen metus, qui ſingulorum ora comprimebat, univerſos continere non poterat. Nam & libellis propoſitis, & picturis, & nocturnis per tenebras clamoribus effectum eſt, ut facinoris auctores facile intelligerent arcana ſua illa in vulgus prodiiſſe. Et, cum nemo dubitaret, qui ſcelus deſignaſſent, qui operas contuliſſent, quanto magis ipſi ſua nomina ſupprimere conabantur, tanto magis vulgi dolor inhibitus erumpebat. Hæc etſi ſe contemnere ſimulabant, tamen interdum eos adeo ad vivum rumores ſtimulabant, ut ſuum dolorem diſſimulare nequirent. Itaque, antiquata de morte Regis quæſtione, ſubit altera multo acrior adverſus libellorum auctores, & *Bothuelii* (ut ipſi dicebant) calumniatores: quæ adeo ſevere [2] exercebatur, ut neque pecuniæ, nec hominum, nec equorum labori parceretur. Pictores omnes convocantur: qui ſcripturam facerent ad unum arceſſuntur, [3] uti de picturis & [4] libellis propoſitis indicarent. Ac niſi pictor quidam ſe eum eſſe, de cujus opere contenderetur, profeſſus fuiſſet ultro, alter innocens, levi ſuſpicione attactus, pœnas daturus erat. Additur quæſtioni conveniens edictum, quo non proponere modo, ſed propoſitum ab alio legiſſe, capitale erat. Sed nec iſti, qui capitalis pœnæ comminatione ſermones vulgi compeſcere ſtudebant, ſæviſſima Regis morte ſatiati, odium erga mortuum remittebant. Bona defun-

Libellis & picturis ſceleris auctores notati. Vulgi rumores contra Reginam & Bothuelium paſſim diſſipati.

Sævum edictum contra pictores & Bothuelii calumniatores.

1 *Indicibus*] Male libro noſtro *judicibus* ſcribitur. Vide Hiſt. Lib. XVIII. Cap. 20.

2 *Exercebatur*] Non *exercebantur*, quod habet noſtra editio. Vide Hiſt Lib. XVIII. Cap. 21.

3 *Uti de picturis & libellis propoſitis indicarent*] Ita legendnm monſtrat Hiſt. Lib. XVIII. Cap. 21. ubi eadem res iiſdem pene verbis narratur, *Pictores omnes & qui ſcripturam factitabant, convocantur, ſi forte ex picturis & libellis auctores indicare poſſent.* Male igitur in prima Edit. *judicarent* hic ſcribitur, quod & Anglico intepreti impoſuit. Hinc autem (ut id quoque obiter attingam) præter alia ejuſdem generis argumenta, apertiſſime colligitur, Anglicam hanc interpretationem (quod plerifque hactenus perſuaſum eſt) Buchanani ipſius non fuiſſe.

4 *Libellis propoſitis*] i. e. *ſchedis intimatoriis*, quas vocant, ſive *programmatis* in foro aliiſve locis publicis affixis. Ita Cic. pro Pub. Quintio, cap. 15. *De quo libelli in celeberrimis locis proponuntur.* Et Ibid. cap. 6. *Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quintii, familiaris & propinquus Sex. Nævii, dejicit.* Senec. de Ben. IV. 12. *Suſpenſum amici bonis libellum dejicio, creditoribus ejus me obligaturus.* Ulpian. l. 43. §8. *de furt. Solent plerique etiam hoc facere, ut libellum proponant continentem inveniſſe, & redditurum ei qui deſideraverit.* Vide etiam infra Cap. XVII. Hunc genuinum hujus loci ſenſum non aſſequutus eſt Anglicus interpres, quem *libelli* hi in foro propoſiti pro *libris editis* fefellerunt: manifeſto, ut modo diximus, indicio hunc interpretem alium ab ipſo Buchanano fuiſſe.

3 *Dis-*

functi, arma, equos, vestes, reliquamque supellectilem, Regina aut ejus interfectoribus, aut paternis inimicis (non secus ac si in fiscum relata fuissent) divisit: paternosque ejus subditos, velut prædæ accessionem, pene ad extremam redegit inopiam.

XVI. Illud vero crudelitatis novum & inauditum fuit exemplum, quod velut animum supplicio, ita oculos spectaculo trucidati corporis pascere voluit. Spectavit enim, non modo secura, sed etiam avide, corpus omnium hujus ætatis pulcherrimum. Deinde repente, sine ullo funeris honore, nocte per bajulos, vili feretro, prope *Davidem Rizium* sepeliendum curavit. Hæc cum omnibus nota essent, & minas pœnarum populi indignatio, dolendi libertas metum vicisset, paullatim domi vultum fingere, & simulatione luctus populi offensi animum placare conatur. Nam, cum in more esset, a priscis usque temporibus, ut Reginæ, post maritorum obitum, quadraginta dies non modo cœtu hominum, sed lucis etiam abstinerent aspectu, simulatum quidem luctum est aggressa: sed animi superante lætitia, foribus quidem clausis, fenestras aperit: & abjecta lugubri veste, intra quartum diem Solem cœlumque aspicere sustinuit. Illud incommode prorsus evenit, quod cum *Henricus Kilgreus*, ab Anglorum Regina ad eam consolandam (ut mos est) venisset, tota simulationis scena ab homine peregrino detecta est. Nam cum Reginæ jussu in palatium venisset, quanquam homo diu in Aulis Principum versatus, ac minime præceps, nihil properanter ageret: tamen adeo inopportune, theatro nondum ornato, intervenit, ut fenestras apertas, lumina vixdum accensa, cæterum histrionicum apparatum [1] disjectum deprehenderit. E quadraginta vero diebus, qui legitimi sunt luctui, duodecim ægre, ac non plene transactis, cum nec simulatio procederet, & affectus veros tam cito prodere puderet, tandem, confirmato animo, contemtis hujusmodi nugis, ad se redit, ac veros mores profitetur. Ad *Setonium* cum paucis, nec iis adeo mæstis comitibus, advolat. Ibi *Bothuelius*, quanquam summa, qua tum erat in Aula, gratia, & majorum nobilitas & honores postulare viderentur, ut splendidissime, secundum Reginam, acciperetur, tamen proximum culinæ cubiculum ei datur: neque tamen omnino incommodum ad luctus minuendos: erat enim Reginæ cubiculo subjectum, &, si quid repentini doloris accidisset, scalæ erant, angustæ quidem illæ, sed quæ aditum tamen *Bothuelio* ad eam consolandam præberent.

Diræ crudelitatis exemplum in Regina erga maritum.

Rex sine funeris honore, nocte prope Davidem Rizium sepelitur.

Luctus Reginæ simulatus.

Regina, luctu longe ante tempus abjecto, sese iterum reficit cum Bothuelio.

XVII. Interea rumore in Galliam perlato, *Crocus* (qui sæpe antea in Scotia legationibus erat perfunctus) intervenit: quanquam omnino incommode. Ejus suasu, ex illo (etiam in Gallia infami) latibulo, Edimburgum reditur. [2] Sed apud *Setonium* tot commoditates habebat, ut vel cum famæ dispendio eo

1 *Disjectum deprehenderit*] Libro nostro *apprehenderit* scriptum est; quod haud cunctanter in *deprehenderit* nos mutavimus. Num dubitas utra lectio sit præferenda?

2 *Sed apud Setonium tot commoditates habebat, ut vel cum f. d. e. r. e.*] Hist. lib. XVIII. cap. 20. ubi hæc eadem sententia habetur, voces [*apud*] & [*vel*] omittuntur: an vero casu an consilio id factum, lectori dijudicandum relinquo.

eo redeundum esset: ibi consilia magnis regni de rebus aguntur. Omnis autem consultationis illud caput erat, ut *Bothuelius* cædis reus ageretur, ac per coactos ad id judices purgaretur. Leviores judicum gratia & pollicitationibus; graviores, quos ad speciem addi oportebat, metu ad eum absolvendum posse adduci. Nam, præter libellos passim sparsos, & Regis pater, *Leviniæ Comes*, cum palam cædis auctorem deferebat. Sed instabat Ordinum conventus ad 13 Aprilis: ante quem diem judicium peragi volebant. Ea festinatio in caussa fuit, ut nihil jure, nihil ordine, nihil more majorum, in eo judicio fieret. Accusatores de more citari debebant, proximi, uxor, pater, filius: ut vel ipsi adessent, vel procuratores mitterent: legitimi erant quadraginta dies: pater adesse ante 13 diem jussus, idque sine amicorum advocatione, cum sua tantum familia, quæ in summa ejus inopia ad paucissimos erat redacta: cum interea *Bothuelius* cum magnis agminibus tota urbe volitaret. Et quia neminem, tam certo periculo proposito, putabat accusationi subscripturum, tanta erat apud eum negligentia, tantus legum & judiciorum contemtus, ut constitueretur judicium de cæde, quæ nono die facta diceretur, cum decimo Februarii Rex fuisset interemtus. In judicum lectione & rejectione eadem fuit severitas: a sicariis ipsis judices lecti, cum nemo esset qui rejiceret.

Comes Leviniæ Regis pater, Bothuelium Regiæ cædis reum peragit.

April. *Judicium de cæde nullo ordine, nulla servata juris forma, tumultuaria festinatione contra Bothuelium instituitur.*

In judicibus constituendis nullus habitus delectus, nec permissa rejectio. Comes Cassilisiæ.

XVIII. *Comes Cassilissæ*, cum multam de more solvere mallet, quam judex legi, neque Reginæ roganti minantique, & annulum ad fidem faciendam & precum & minarum mittenti, pareret, metu tandem relegationis & pœnæ coactus, de sententia discessit. Sedent judices, non lecti ad decernendum, sed selecti ad absolvendum: agitur caussa sine adversario: judicium capitis, in quo nemo accusat, nisi a reo suppositus: ut non in foro caussam, sed in theatro fabulam agi putares. In tanta rerum securitate (videte quæso quantum valeat in utramque partem conscientiæ testimonium) prodiit derepente, ex inopinato, juvenis e familia *Comitis Leviniæ*, apud quem officii ratio vicit metum periculi. Is protestatur, *Eum confessum judicum non esse: quippe in quo nihil jure, nihil ordine ageretur.* Ad hanc vocem tantus metus est injectus judicibus, uti omnes uno ore protestarentur, *Ne sibi aliquando fraudi esset, quod reum absolverent, cujus nemo esset accusator:* item, *quod cædis eum absolvissent, quæ facta diceretur nono Februarii, cum Rex decimo die esset occisus.* Hoc est illud nobile judicium, quo *Bothuelius*, non crimine liberatus, sed velut atramento sutorio lotus, nuptias Reginæ honestius ambire volebat, turpior maritus futurus, quam antea fuerat mœchus. Ad cumulum hujus absolutionis, propositus est libellus in celeberrimo fori loco, *Bothuelium, etsi legitimo judicio a cæde, cujus falso arguebatur, legitime purgatus esset, tamen, quo sua innocentia omnibus foret manifestior, ferro decernere paratum, si quis integra fama, & honesto loco natus, eum Regiæ cædis insimularet.* Nec defuit qui postridie per libellum publice propositum acciperet conditionem, modo locus certamini decerneretur, in quo sine metu nomen auderet profiteri.

Protestatio contra judicium.

Protestatio judicum. Bothuelius in judicio absolvitur, ubi nemo accusare audet. Bothuelius in caussæ defensionem, ad monomachiam provocat.

XIX.

XIX. In hoc motu animorum, conventus Ordinum habetur. Ibi, cum per octo fere dies de tollendo judicio, quo pater *Huntilæi* majestatis erat damnatus, ac filio restituendo in bona & honores paternos, actum esset: nonnulla item blandimenta plebi concessa; ac in primis Ecclesiæ, ut leges aliquot Papisticæ tyrannidis, de pœnis eorum, qui contra decreta Romanæ sedis mutire auderent, tollerentur. Hæc etsi in vulgus grata erant, unum tamen supererat, quod non minus Reginam angeret, quam populum offenderet, consuetudo videlicet illa cum *Bothuelio*, nec tam palam, quam Regina cupiebat, nec tam occulta, ut populum falleret; præsertim omnium oculis in eos conjectis. Nam cum Bothuelius uxorem haberet, & divortium exspectare longum esset, & interea Regina, nec palam habere, nec clam potiri, nec omnino eo carere posset: velamentum, si non honestum, saltem aliquod quæritur. Et, cum nihil aliud succurreret, in primis lepidum commentum visum est, ut *Bothuelius* Reginam per vim raperet, & ita ejus pudori consuleret. Igitur paucis post diebus, dum Sterlino redit Regina, a *Bothuelio* capta Dumbarum ducitur. Volensne an invita, ex literis ad eum ex itinere scriptis facile quivis intelliget. Sed, ut ut res erat, uti raptus injuria nuptiis honestis aboleretur, *Bothuelii* uxor cogitur in duplici foro de divortio litem intendere.

Parliamentum in Scotia celebratum.

Regina post Regis obitum, nuptias ambit cum Bothuelio, vivente adhuc Bothuelii uxore.

Regina callidissimo commento divortium serit inter Bothuelium ejusque conjugem.

Regina per vim sese rapi patitur a Bothuelio.

XX. Apud judices auctoritate Regia delegatos ad jus dicendum in hoc genere caussarum, accusat uxor maritum de adulterio, quæ una justa apud eos erat divortii caussa. Apud judices Papisticos, Ordinum quidem decreto vetitos, tamen ab Archiepiscopo Sancti Andreæ ad hanc caussam cognoscendam datos, accusatur, quod ante matrimonium cum propinqua uxoris stupri consuetudinem habuisset: celato interim Pontificis Romani diplomate, quo venia ejus culpæ facta erat. Nulla divortio, nec in testibus, nec in judicibus mora. Intra enim decimum diem, lis suscepta, incepta, contestata, disceptata, dijudicata est, apud utrosque judices. Relata ad Dumbarum divortii sententia, *Bothuelius* omnes amicos & clientes undique convocat, ut Reginam, quæ captiva videri volebat, Edimburgum reducerent. Hi cum armati plerique convenissent, in itinere, dum Reginam reducunt, metus multorum animos perculit, ne aliquando accusari possent, *Quod Reginam captivam tenerent. Ut cætera desint, hoc unum satis argumenti esse, quod armati circa eam, in rebus ac temporibus alioqui pacatis, essent.* Hoc scrupulo injecto, abjiciunt omnes in medio itinere lanceas: & pacatiore, saltem in [1] speciem, comitatu, eam in arcem Edimburgensem ducunt, quæ & ipsa in *Bothuelii* potestate erat. Ibi cum *Bothuelio* commorata, dum Bannæ, quas vocant, denunciarentur, tum demum ex arce in oppidum descendit, & ad concilium publicum judicum accessit: pronunciat se liberam, ac sui juris. Ac ita demum [2] innuptas illas nuptias intra diem octavum confecit; omni-

Bothuelii uxor propter raptum Reginæ cogitur litem divortii contra maritum persequi.

Bothuelius ex turpi mœcho, turpior maritus, turpissimus vero homicida, nuptias cum Regina conficit.

1 *In speciem*] Libro nostro [*in specie*] legitur: *in speciem* vero Romani dicebant, & ita Hist. lib. XVIII. Cap. 29.

2 *Innuptas illas nuptias*] Cic. de Orat. lib. 3. cap. 58. e vetere quodam Poeta,

omnibus bonis eas adeo exsecrantibus, aut certe abominantibus, ut *Crocus* Regis Francorum legatus, homo Reginæ studiosissimus, & Gusianæ etiam factionis, & in propinquo habitans, licet multum rogatus, non existimaret e sua dignitate ad cœnam adesse. Hæc ad 15. Maji, An. 1567. acta sunt. Decimo quinto vero proximi Junii, *Bothuelio*, vel conscientia sceleris perterrito, vel ab Regina ablegato, [1] ipsa ad Proceres, qui parricidam publicum ad supplicium deposcebant, venit.

Maji.
Junii.
Bothuelius tanquam publicus parricida ad supplicium a Proceribus deposcitur.

Quæ ab eo die gesta sunt, non admodum ad præsentem caussam pertinent. Et quanquam longior fortasse, vestra opinione, mea fuit oratio, tamen facile sentio, dum exitum aliquem narrationis quæro, multa me prætermisisse, plurima festinandi studio leviter percurrisse, nihil fere pro sceleris atrocitate explicasse.

Qua tempestate Paris Helenam innuptis junxit nuptiis.
Et ita alibi locutus est noster Epist. 27.
1 *Ipsa ad Proceres*] Ita legendum, non [*ipse*] quod libro nostro fertur, tum res ipsa, quum Hist. Lib. XVIII. Cap. 49. ostendit.

F I N I S.

ACTIO

ACTIO
CONTRA
MARIAM
Scotorum Reginam:

In qua ream & conſciam eſſe eam hujus parricidii neceſſariis argumentis evincitur.

Actio in qua Regina Scotiæ arguitur parricidii.

I. HÆC cum & literis & teſtibus ita teneantur, & in totius populi conſcientia ſic hæreant, ut nec qui maxime occculta ea cuperent, inficiari tamen poſſint; quis locus ingenio hîc relinquitur? aut quis diligentiæ uſus eſſe poteſt, in re perſpicua vel confirmanda vel refellenda? Omnia enim tam clara, tam manifeſta, tam mutuis viribus nixa ſunt, ut externis probationibus non egeant: omnia tam teſtata, ut argumentis non ſit opus. Nam ſi quis a me, quod in aliis cauſſis fieri ſolet, tanti ſceleris cauſſas requirat, poſſem quoque de eo viciſſim quærere; cum de loco, cum de facto, cum de auctore conſtet, quorſum opus eſt in cauſſis excutiendis immorari? aut quibus facultatibus res geſta ſit, inquirere? Rurſus, cum tot odiorum cauſſæ ſuppetant, tot indicia ſe ſponte proferant, ut rebus etiam incertis fidem facere poſſent, ſupervacua tam longa rei geſtæ explicatio videri poterit. Sed tamen, cum tanta ſit & ſceleratorum in negando impudentia, & impudentium in fingendo confidentia, experiamur quibus armis veritas adverſus hæc monſtra tueri poſſit innocentiam. Igitur ſi cauſſas tanti facinoris quærant, dico fuiſſe inexpiabile odium. Quæro ab iſtis, odiumne fuiſſe negent? ac tantum fuiſſe, ut non niſi ſanguine potuerit ſatiari? Si odium negent, illud reſpondeant: cur mulier adoleſcens, dives, nobilis, denique Regina, adoleſcentem formoſum, propinquum, Regii item generis, & (quod majus eſt) amantem, ab ſe ablegavit prope in exilium, hieme aſpera, in loca nec copiis abundantia, nec incolis frequentia, ac fere ſemper latronibus infeſta, cur in colles deſertos & nudos, tenui viatico, in aperta pericula, prope nullo comitatu, dimiſit? aut quid aliud, ſi maxime odiſſet, & e medio ſublatum vellet, quid, inquam, aliud conſuluiſſet? At nihil tale timuit, credo. Sed ego iſtam animi ſecuritatem, odii obſtinati indicium eſſe arguo: præſertim cum & loca cognoſceret, & pericula non ignoraret. In illa igitur loca maritum illum, cui non ita pridem nupſerat, invitis civibus, invitis utriuſque amicis, ſine quo durare non poterat, quem vix e conſpectu dimittere audebat, in mortem incertam, ſed certa pericula, amandat.

Odium Reginæ contra maritum implacabile demonſtratur.

 II.

Odii caussæ exquiruntur.

II. Quæres ex me mutati animi caussas? Quid si me ignorare dicam, satis est ad id quod volo, monstrare odium fuisse. Quid si ego quæram, cur adolescentem, modo visum tam impotenter prius amaverit? cur tam properanter nupserit, & immodice honorarit? Ita quarundam sunt ingenia, præsertim quæ suæ fortunæ magnitudinem ferre non possunt, vehementes habent in utramque partem affectus, impotenter amant, immoderate oderunt; &, quocunque inclinant, non consilio reguntur, sed impetu feruntur. Possem e monumentis vetustis infinita referre exempla, sed malo de se illi credere. Revocate in memoriam partem illam epistolæ ad *Bothuelium*, qua se Medeam facit, hoc est, fœminam, quæ nec in amore nec odio modum teneat. Possem & alias odiorum (etsi non justas) tamen quæ animum impotentem impellere & præcipitare queant, caussas proferre. Continebo me tamen. Et, si per eam liceat, utcunque de suis civibus merita est, quantum per caussam publicam licet, parcam ejus honori: parcam etiam plus quam per caussam liceat. Omitto igitur alias odiorum caussas, illuc redeo, odisse certum est, nec leviter odisse.

Regina ipsamet in literas ad Bothuelium sese Medeam, Bothuelium Jasonem facit.

Aliud odii argumentum. Regina operam lenæ marito pollicetur.

III. Vultis etiam aliud odii argumentum? Uxor indulgens, quando conjugis non potest, lenæ munus marito se præstituram promittit. Fratris uxorem potissimum delegit, quam sui loco ei objiciat. Quam hujus repentinæ mutationis caussam esse existimabimus? Quæ modo omnes suspicionum auras adversus maritum colligebat, &, ubi verisimiles non suppetebant, affingebat manifeste falsas, nec id, dum amaret, sed postquam odisse cœperat, sollicite faciebat, cum divortii omnes quæreret occasiones: nunc offert ultro quam amet, studium suum ostentat, operam pollicetur. Quid caussæ opinemur? ut marito gratificetur? at oderat, & si amaret, etiam in muliere facinus istud incredibile est. Ut Rex mutua stuprorum conscientia devinctus, rivalem facilius ferret? at invitus ferebat. Ut inventa caussa divortii, vacuum *Bothuelio* thalamum relinqueret? hoc profecto petebatur. Sed nec hoc solum. Nullum in hac muliere simplex flagitium putatote. Oderat *Moravii* uxorem, eo odio, quod omnes mali bonos oderunt. Urebat eam dispar utriusque fama. Et maritum ejus cum Rege committere volebat, ut duabus simul molestiis se liberaret. Videtis quot quantasque res una opera conficere conetur. Inimicum adulteri, & suæ licentiæ moderatorem, & maritum invisum, se sublaturam opinatur, dum per scelerum tot diversa genera ad sceleratas nuptias festinat.

In uno Reginæ facto quot quantaque concurrant flagitia.

Per sceleratas cædes & discordias, ad sceleratas nuptias Regina adultera festinat.

IV. Quid illa *Moravii* de multa nocte tam trepida vocatio? diem exspectare non poterat? quæ tam subitæ formidinis occasio? Timebat videlicet mulier, concordiæ inter Proceres studiosa, fratris amans, mariti amantissima, ne fratrem de nocte Rex, quem ipsa exarmaverat, aggrederetur. Exarmaverat, dico? imo omni honesto comitatu spoliaverat, quem jurgiis muliebribus lacessendum curaverat, idque per unam comitum suarum, non minus perfrictæ frontis, quam profligatæ pudicitiæ. Metuebat ne is adolescens, omnibus amicis destitutus, omnibus miseriis circumventus, invaderet de nocte. Quem hominem? Reginæ fratrem, fama & opibus florentem,

tem; summa apud omnes ordines gratia. Ubi invaderet? in arce munitissima, ubi nec ad fugam esset exitus, nec ad Reginæ misericordiam aditus. Qua de caussa invaderet? inimicitiæ erant nullæ, nisi quarum ipsa semen jecerat. Quid si idipsum maxime expetebat, quod se maxime timere simulabat? nam alioqui cur fratrem, de nocte, inermem, ad se advocat? cur non illud saltem monet, ut, quia & præter & propter fores Regis eundum erat, [1] saltem arma capiat? Imo, cur non aut periculi monuit, aut arcessere in proximum diem distulit? sed longe aliud agebatur. Regem a se, uti putabat, inflammatum odio *Moravii* dimiserat. Itaque non difficile fore putabat, ut Rex, recenti ira percitus, ætate præceps, ob amorem credulus, inimicum, nudum, incomitatum, inermem, conficeret: atque ita Regem ad cædem ira inflammatum mittebat, *Moravium* nudum, & incomitatum, & incautum, in insidias præcipitabat. Hæc mens, hic animus ejus erat. Sed prava consilia, utcunque callida, non semper sunt felicia.

Regina exsecrabili consilio inimicitias inter Proceres disseminat.

V. Quid illud? quod post partum, quo tempore mulieres aliæ in maritorum caritate maxime conquiescunt, in aspectu allevamentum doloris sentire se fatentur; quæ eo tempore maritum abigit, quid aliud facere eam existimabimus, quam, quod est apud Comicum, *præ amore, ut fit, eum excludere foras?* At illa tenellula, quæ maritum aut excludit, aut intromissum statim abigit, quæ ad ejus conspectum nauseat, cui, eo præsente, dolores oboriuntur, cum in myoparone, cum piratis & latronibus, [2] *errat per puppim, & duros gaudet tractare rudentes*, non jam quæro, quem amet, quem oderit? Quod etiam ad Aloam suæ voluptatis molestum interpellatorem abegerit; quod iterum Edimburgum ad se profectum rejecerit, non accuso: non mariti odio, sed animi sui caussa, fecisse credam. Quod rursus Jedburgi ad se non admiserit, ignosco. Cujus enim mortem tantopere expetebat, non immerito metuebat, ne vis morbi, eo conspecto, invalesceret. Quod autem vetuerit, ne quisquam eum hospitio susciperet; ne quis cibo potuve juvaret: quod propemodum aqua, & igni interdixerit, odii profecto immanis indicium. Sed contagium etiam timuisse videtur, si vel in vicino maritus versaretur. Quod a Cragmillario rursus Sterlinum eum remiserit, non queror. At quod rebus omnibus spoliaverit, ministros abstulerit, sumtus imminuerit, Nobilitatem alienaverit, hospitum conspectu eum prohibuerit, & (quod in ipsa erat) cœlum, solum, aëris haustum vivo abstulerit, inhumanitatem, odium, feritatem, an truculentiam appellem, dubito. Quod autem Sterlino abeunti vasa argentea abstulerit, ignosco. Quid enim ei opus argento erat, qui præsentem in sinu mortem efferret? Illud vero quantum omnium indignationem conciverit, cogitate: quod cum Rex in solitudine, squalore, & egestate versaretur, interim *Bothuelius*, tanquam simius in purpura, legatis externarum gen-

Alia odii manifestissima indicia.

Rex toties a Regina indignissime acceptus, rejectus, & ludificatus.

Prodigiosa Reginæ erga maritum inhumanitas.

1 *Saltem arma capiat*] Libro nostro male legitur [*ut saltem arma capiat*,] superflua particulæ [*ut*,] quæ superiore versu habetur, iteratione.

2 *Errat per puppim & d. gaudet t. r.*] Male libro nostra *erat per puppem & d. gaudeat t. r.* legitur. Vide Juven. Sat. VI. vers. 102.

gentium ostentabatur: & æmulus, non minus in mariti invidiam, quam ob sui amorem, omnibus rebus ornatus produceretur; & is æmulus, qui nec genere, nec forma, nec ullis honestis artibus, esset cum marito comparandus. Hic velim odii fuisse negent indicia.

Odium Reginæ in maritum quam implacabile & immane fuerit. Summa Regis humanitas, & obsequia, summis injuriis retalata.

VI. At quantum & quam implacabile id fuerit odium, vel hinc colligite. Maritus, toties exclusus, toties cum ignominia dimissus, ad extremam redactus inopiam, in angulum extremum, procul ab Aula, procul ab oculis hominum relegatus, ministris & instrumento domestico spoliatus, & propemodum victu necessario fraudatus, nullis injuriis abigitur, nullo metu mortis deterretur: obsequiis, & patientia, immitis animi violentam feritatem, si non frangere, certe aliqua ex parte lenire conatur. Quid interim bona uxor, clemens Regina, & in calamitatibus hominum lenis & misericors? Nec officiis, nec precibus, nec squalore & sordibus mariti flectitur: neque tempore mitigatur, nec satiatur suppliciis. Imo vero obsequio irritatur, precibus accenditur, & ad omnem ejus adventum novam contumeliæ accessionem comminiscitur. In quibus ubi omnem ingenii vim, & naturæ acerbitatem consumsit: ubi miserum adolescentem, nec penuria pressum deficere, nec ab omnibus contemtum, & toties periculis objectum, tamen animum despondere, aut quidquam in se gravius consulere videt; tandem, velut miseriis & suppliciis ejus satiata, statuit illum ærumnis, se molestiis, metu rivalem liberare: ac per idoneos ejus rei ministros venenum ei dandum curat: ut videlicet absens minore suspicione moreretur. Sed de veneno alio loco dicam.

Regina veneßca veneno maritum tollere laborat,

VII. Ubi hæc machinatio non satis ex sententia ei procedit, Glascuam ipsa proficiscitur; ut quem absentem tollere non poterat, præsentis præsens miseriis animum truculentum & oculos etiam expleret. Et, tanquam ipsa ad exigenda supplicia per se non sufficeret, suorum quidem flagitiorum administros, illius vero paternos inimicos, ante oculos adduxit, & supremos ejus spiritus his tormentis excarnificare tentavit. Sed quorsum argumenta, tanquam in re dubia, colligimus? cum ipsa non sinat nos dubitare: ipsa, inquam, Regina palam professa est, non apud amatorem in lecto, nec inter conscias in cubiculo, nec apud paucos & ignobiles, fortuna ad assentandum natos, penuria coactos, consilio deditos; ipsa palam confessa, nullam sibi, nisi a Rege liberatæ, vitam fore: nec id semel, neque temere; sed apud eos viros, quos de rebus gravissimis adhibere in consilium solebat. Temere enim effusum credi non potest, quod toties, tot locis, tam distantibus, etiam adjectis ad fidem lacrymis, apud homines, genere, divitiis, fama, prudentia præstantes, dixit: de quo suam ostendit sententiam, illorum captavit assensum, exspectavit consilium. Sed simulaverit illa, simulatæ fuerint lacrymæ, qui audierunt non crediderint, & magnitudo sceleris orationi fidem abroget. Et ego profecto me libenter in eo numero censerem, qui tentandi caussa hæc prolata, potius quam ex animo crederent, nisi res verba comprobaret, & factorum immanitas verborum acerbitatem longe superaret.

Regina sua ipsius confessione tenetur.

VIII. Abituro enim Glascuam venenum dandum curavit: per quem, inquies?

quies? quomodo? quale? unde paravit? Me ista interrogas? quasi scelerum ministri sceleratis Regibus unquam desint. At urges fortasse, & qui sint isti ministri, me rogas. Primum de veneno constat. Nam, ut hominum impudentia rem tam apertam inficiari vellet, tamen morbi genus novum, vulgo incognitum, medicis ignotum, iis præsertim qui in Italia & Hispania minus versati essent: liventes toto copore pustulæ eruperunt: cruciatus omnium membrorum, fœtor intolerabilis. At signa dubia sunt, multorum morborum communia sunt. Hæc si caussa apud Catonem illum Censorium ageretur, omnia nobis expedita forent: quippe qui nullam adulteram non eandem veneficam esse sibi persuaserat. Quærimus locupletiorem Catone testem, cujus singulas sententias, totidem oracula vetustas existimavit? Cujus auctoritas in rebus dubiis sæpe plurimum valuit, in re manifesta ei non credemus? Dicit testimonium homo summa integritate, summa fide, & adversus fœminam dicit, odio mariti, adulteri amore flagrantem, & in utroque genere morbi effrenem, & impotentem fortunæ, potentia furentem, & suis divitiis indulgentem. Sed vetera & obsoleta mittamus, & a caussa Regia vulgi inconstantiam repellamus: neminem in re tanta testem recipiamus, cujus vel in fortunam suspicio, vel in mores reprehensio cadere possit. Quibus igitur testibus utemur? ista enim lege, Regum aliquis producendus esset. At ista facinora non magnis viris & bonis, sed malis & sceleratis ministris committi solent. Sed ut hic quoque morosissimis satisfiat, age, Regium testem citemus. Legite ipsius epistolam: epistolam, inquam, ipsius manu scriptam. Quid sibi vult illud? *Non multum deformatus est, multum tamen accepit.* Cujus tandem rei multum accepit? Res ipsa, morbus, pustulæ, odor loquitur. Nempe illud accepit, quod deformitatem induxit, venenum videlicet. At epistola venenum non nominat. Illud mihi satis est quod dicitur, *Quod licet multum acceperit, non tamen multum deformatus est*, aut *licet non multum sit deformatus, tamen multum acceperit.* Quid sibi vult illud *tamen?* quid aliud, quam quicquid illud sit quod acceptum fuerit, in eo caussam deformitatis fuisse: quod etsi multum fuerit, tamen parum ad eam, quæ expetebatur, deformitatem. Sed non fuerit venenum. Subjice aliud. Nihil comperies quod in eum locum possit commode supponi. Denique quicquid hac voce, *multum*, intelligitur, tale est, ut nec ipsa in tam familiari epistola audeat suo nomine appellare. Sed etiamsi tergiversari velimus, non licet per ipsam: conferte præterita cum futuris, ex ejus in posterum consilio quid fecerit intelligetis.

Veneni crimen Reginæ intenditur.

Regina Regio testimonio convincitur, proprio videlicet ipsius manu, propriaque epistola.

IX. Primum *purgatione* opus esse ait: deinde ad Cragmillarium eum ducere statuit, ubi & medici, & (quod periculosius est medico) ipsa possit adesse. Demum cum *Bothuelio* consultat, an occultiorem rationem ipse comminisci queat per medicinam, idque ad Cragmillarium, & a balneo. Videte quam omnia consentiant: *Multum accepit*, & *purgandus est*, & *ad Cragmillarium.* Nempe in solitudine, & loco propter infrequentiam ad nefarium scelus commodo: & medicina usurus, qua tandem? nempe illa, e qua multum antea acceperat. Unde id sciemus? Vult occultam medicinæ rationem esse. Si ad sanandum, quid opus ista occultatione? Cur non palam, & celebri loco datur?

Veneni certitudo certissimis argumentis adstruitur.

tur? Cur morbo levatus, jam vegetus & valens, non usitata ratione & loco purgatur? Sed novum istud morbi genus erat; novis opus erat remediis. Quos igitur medicos adhibet in consilium? Cui ista mandatur cura, ut novam Regi medicinam conquirat? Nempe Regis inimico, Reginæ adultero, omnium bipedum nequissimo, & cujus domus in Gallia infamis fuit veneficiis, cujus e ministris eo nomine alii torti, alii in carcerem conjecti, omnes suspecti fuerunt. Quando istam præclaram medicinam sumturus erat? Aut in balneo, ubi solus loturus; aut saltem a balneo, ubi solus cœnaturus. Sic scilicet comparari medicina solet per inimicos, in loco secreto, nullis arbitris. Igitur quod adulter, quod adultera, quod inimicus, quod rivalis diligenter parat, & occulte dat, quale id pharmacum, apud se quisque existimet & expendat. Jam, opinor, odium Reginæ erga maritum, quam fuerit implacabile, quam atrox, quam obstinatum, videtis: quem latronibus objecit, cum Nobilitate, cum fratribus suis committere voluit; quem nudum & inopem, oneratum contumeliis, vexatum jurgiis, veneno petitum, in solitudinem, ut cum summo cruciatu ibi moreretur, ejecit. Nunc ad alias caussas pergamus. Fuit quidem odium illud per se satis ad impellendum ad inimici cædem, sæpe quæsitam, semel tentatam, & propemodum peractam.

X. Tamen accessit & alia vis acrior, quæ odium quoque inflammaret: amorem dico, quo impatienter *Bothuelium* est prosecuta: quem amorem qui non viderit, illum autem viderit, incredibilem fortassis opinabitur. Quid enim erat in eo, quod mulieri paullum honestiori concupiscendum foret? Visne eloquentiæ? an formæ dignitas? an virtus animi, quæ rerum fortuitarum accessione commendarentur? At de eloquentia & forma non est opus oratione longa: cum & qui eum viderint, vultus, & incessus, corporisque totius qui fuerit habitus, meminisse possint; & qui audierint, hominis infantiam & hebetudinem non ignorent. At fuit in suscipiendis negotiis prudens, in subeundis periculis fortis, in dando munificus, in voluptatibus temperans. Prudentiam nec qui sunt ei addictissimi tribuere audent. Fortitudinis opinionem captavit: sed inter equites, sedens in equo pernicissimo, sui securus, alienæ pugnæ spectator: interdum fugientium terga premebat: hostis adversum vultum nunquam propius intueri sustinuit. Vultis præclaræ [1] fortitudinis specimen? A latrone notæ ignaviæ, cui dedito, nec opinanti, lethale vulnus inflixerat, in terram prostratus, vulneratus, incruentis plagis contusus: ac interemtus esset, nisi latronem moribundum vires defecissent. Possem inanes ejus in Gallia minas commemorare, possem postremam ejus [2] usque Cimbros trepidam fugam. Sed illius diei malo repetere memoriam, quo, eo relicto, Regina ad Nobilitatem cædis

Προσωπογραφία.

Hypotyposis, seu evidentia. Bothuelii persona, ingenium ac more depinguntur.

Vecordia Bothuelii.

1 *Fortitudinis specimen*] Ita restituimus, pro quo mendose *fortitudinis speciem* libro nostro est editum, ut & sequenti linea *nec inopinanti*, pro *necopinanti*.

2 *UsqueCimbros*] *Usque* non semper (quod Grammaticorum vulgus autumat) Accusativo postponitur ita enim Cic. 4. in Verr. cap. 49. *Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani* ——— *usque Hennam profecti sunt*. Ita apud eundem legas, *usque Puteolos*, *usque Romam*, *usque Laodiceam*. Juvenal. Sat. x. *Usque Auroram & Gangem.*

dis

1 *Posta*

dis Regiæ vindicem accessit. Stabant in procinctu acies, erat *Bothuelius* militum numero par, loco longe superior: erat propositum victori præmium, Regina ejus amantissima, regnum, opes, honores, & sibi & posteris: adhæc scelerum præteritorum impunitas, in posterum summa licentia; amicos honestandi, inimicos ulciscendi potestas: victo autem ignominia, contemtus, egestas, exilium; denique omnia quæ post acciderunt, aut in posterum evenire possunt, ante oculos erant. Aderant, præter duos exercitus, fortitudinis & ignaviæ cujusque spectatores & testes, Regina certaminis præmium, & *Crocus* Regis Gallorum legatus. Exspectatis quid ibi magnificus fortitudinis ostentator fecerit? Primum insigni equo vectus processit ante aciem: homo, civilis sanguinis parcus, sui prodigus, poscit quicum singulari certamine extra ordinem decernat. Et quum plurimi ex acie adversa, genere & honoribus clari, nomina profiterentur, statim refrixit impetus, resedit magniloquentia: ac, nisi Regina, tanquam tragicus e machina Deus, suam interposuisset auctoritatem, suumque columbulum Dionæum pugnare vetuisset, non exitus modo, sed ne color quidem recusati certaminis fuisset repertus. At, certamine singulari interpellato, in acie tamen fortiter se gessit. Imo primus, ac principio fere solus, fugit, ac tandem suæ fugæ comitem reliquum exercitum traxit.

Crocus Gallorum legatus in Scotia.

Ignava & imbellis Bothuelii timiditas.

Sed belli offensiones virtutibus civilibus pensavit. Quibus tandem? aut quæ virtutes eo exspectari poterant? ab homine scilicet in aula Moraviensis Episcopi, hoc est, longe corruptissima, educato, in vino & stupris, inter vilissima solutæ illius disciplinæ ministeria. Ubi adolevit, in alea & scortis ita patrimonium amplissimum prodegit, ut etiam (uti [1] Poeta quidam ait) *deesset egenti æs, laquei pretium*: qui non modo domus alienas stupro, sed suam quoque incestu polluit.

Bothuelii educatio flagitiosa.

XI. Hunc igitur hominem cum a Regina dico fuisse amatum, nec amatum tantum, sed & flagitiose & impotenter, qui rem ignorant, eis fortasse prodigia loqui videbor. Dicat fortasse aliquis, Eratne alius in toto nobilissimæ juventutis grege dignior, qui amaretur? Erant profecto multi. Erat omnibus rebus, quæ amorem conciliare solent, omnium longe primus, ipsius maritus. Quid igitur tam disparem amorem, tam a ratione abhorrentem, conciliavit? Si dicam morum similitudinem, verisimilem quidem amoris caussam, sed quibusdam fortasse falsam, videbor afferre. Nec ego libenter in hanc orationem ingredior: nec rumoribus de ea per Gallias sparsis in matrimonio priore accedo: (quanquam reliquæ vitæ flagitia eos non de nihilo fuisse ortos coarguant:) & multa, quæ post ejus in Scotiam reditum divulgata sunt, non libet credere: per me quidem oblivione sepeliantur: aut, si id fieri non potest, fide careant, falsa fictaque credantur. Nec in amore caussas diligentius examinare necesse est, qui temerario animi perturbati impulsu ita fertur, ut plerumque in amentiam desinat: *quem si con-*

De Regina, cum esset in Gallia, non optimi sparsi rumores.

1 *Poeta quidam*] Is est Horatius 2. Sat. II. 98. ubi tamen Cl. Bentleio aliisque *ær* potius (quod nonnullis codicibus MSS. habetur) quam *æs* legendum placet.

consilio regere velis, nihilo plus agas, quam si des operam ut cum ratione insanias.

XII. Sed ne hic quidem caussæ desunt. Erat enim in utroque, si non formæ, si non rerum externarum, si non virtutum, certe maximorum vitiorum similitudo. Mulier adolescens ad supremum potentiæ gradum subito provecta, cum nunquam legitimi regni speciem oculis vidisset, auribus audisset, aut animo proposuisset, adhæc impotentibus propinquorum consiliis instructa, (qui & ipsi in Gallia tyrannidem moliebantur,) jus, fas, leges, instituta majorum, ad suum unius nutum revocare studebat: hujus impotentiæ voces indices plerumque erumpebant: hoc dies noctesque meditabatur. Sed huic ejus cupiditati obstabat mos patrius, leges & instituta, & præcipue Optimatum consensus, quibus salvis eo pervenire non poterat. Eo igitur ut perrumperet, quicquid in mora esset, tollere decrevit. Sed non satis constabat quo modo, aut quibus ministris id aggrederetur. Fraude grassandum erat, quando res perfici aliter non poterat. Unus igitur ad id *Bothuelius* maxime visus est idoneus, homo in summa egestate: incertum [1] magis flagitiosus an sceleratus; & qui inter diversæ religionis factiones, ambarum contemtor, utriusvis studium simularet. Is cum operam *Hamiltoniis* ad *Moravii* cædem ante obtulisset, spem dabat, emolumento majore proposito, majus aliquid eum ausurum: quippe quem domesticæ ruinæ præcipitem impellerent, nec pietatis, aut honesti respectus a facinore revocaret. In libidinis vero usu immoderato non minus gloriam quærebat, quam alii dedecus vitant & infamiam.

Bothuelius omnis religionis contemtor.

Bothuelius ad Moravii cædem operam conjungit cum Hamiltoniis.

XIII. Mulier igitur immoderatæ licentiæ avida, quæ leges carcerem, juris temperamentum servitutem existimaret, cum in viro non satis materiæ ad res perturbandas videret, elegit hominem, qui nec in fortunis haberet quod perderet, nec in fama quod contaminaret; nec iis fulcimentis niteretur, ut non facile subverti posset, quoties ejus fastidium subiret: cujus intemperantiam illecebris caperet, egestatem pecunia expleret, fidem conscientia scelerum illigaret. Hi sunt fontes illius, non immoderati, sed insani amoris, infamis adulterii, scelesti parricidii; quo, velut pignore, sanguinariæ illæ nuptiæ coierunt. Hæ ergo sceleris suscipiendi caussæ fuerunt, odium implacabile mariti, & amor adulteri immoderatus. Accedebat & illa spes, crimen a se in alios transferri, & supplicia in vilia inimicorum capita derivari posse; & homines a culpa maxime alienos, sui loco, placandæ populari iræ victimas posse supponi. Alioqui quo pertinebat illa pene conserta inter Regem & *Robertum* fratrem pugna? quo femina discordiarum

Reginæ effrenis licentia, libido immoderata, astuta consilia, amor infamus, turpe adulterium, parricidium horrendum, sanguinariæ nuptiæ.

1 *Magis flagitiosus an sceleratus*] Quamvis *flagitium* & *scelus* indiscriminatim plerumque usurpentur, hic tamen a Buchanano aperte distinguuntur. Differentia autem ab Ausonio Popma aliisque hæc fere statuitur; *Flagitium* est quod fit libidine vel nequitia, *scelus* quod vi aut malitia committitur. Cic. in Catil. *Quæ libido ab oculis quod facinus a manibus tuis unquam, quod flagitium a toto corpore abfuit.* Idem Varroni, *Cum omnes in omni genere & scelerum & flagitiorum volutentur.*

I Ia

rum cum Proceribus sparsa? quo tanta diligentia [1] in *Moravio*, pridie quam cædes facta est, retinendo? aut quæ caussa ejus arcessendi? Venerat e Sabaudia legatus: qua de re? magnam fuisse oportuit, & quæ sine conventu Procerum transigi non posset. Imo Sabaudius, ad Baptismum invitatus, sero ac re peracta venerat: cum & tam levi de re mittere pigeret, & Gallis & Anglis eo munere perfunctis defuisse puderet, non legatus ad Baptismum, sed officii neglecti excusator. Is, ut honestius dimitteretur, ab uxore moribunda *Moravius* arcessitur, idque nunciis frequentibus. Quis igitur erat ejus præsentis usus futurus? ut in conscientiam sceleris eum ascriscerent? Cur nunquam antea id tentatum? an tum demum in illo puncto, in illo parricidii momento, eum adjungere volebant? levem videlicet hominem & inconstantem, & ad omnes temporum articulos consilia mutantem, vita superiore infamem, rebus præsentibus non confisum? nihil horum ne nunc quidem dicere audent. Falsam igitur ejus retinendi caussam cum non queant comminisci, quæ vera fuerit apud se quisque facile colliget: nempe eadem, quæ primum *Atbolium*, quæ postea illum e palatio demigrare compulit; quæ toties eum in mortis periculum adduxerit; quæ, falsis inimicorum rumoribus in Anglia sparsis, eum calumniata est, quæ libellis famosis parricidarum eum persecuta est; quæ effecit, ut potius in exilium abiret, quam in Aula inter sicariorum gladios cum magno vitæ discrimine versaretur.

Caussa, cur Moravius pridie ante cædem Regis arcessitus a Regina, excutitur.

XIV. Sed quid prodest ista caussæ æquitas, apud auditores, vel rei, ut gesta est, ignaros, vel ultro aversos & invidos, vel confictis rumoribus opportunos? qui hominum levissimorum convicia pro testimoniis habent, & eis credunt, qui domi cum omnia se posse jactent, nec judicum sententiis se committere audent, neque armis se defendere potuerunt: &, velut scelerum conscientia judicium timuerunt, ita furore ex conscientia orto in bellum præcipites ruerunt: e prælio trepide fugerunt: nunc quoque, cum numero & opibus freti adversariorum prudentiam irrideant, potentiam præ sua contemnant, tamen veris virtutibus diffisi ad latrocinia se convertunt: & mentem sceleratam, intestinis conscientiæ terroribus vexatam, ad convicia, ad calumnias, ad mendacia transferunt. Quos pro meo in cives meos amore monitos velim, ut ab hac, sive stultitia, seu furore, seu maledicentiæ morbo, desistant; & ne, quorum aures falsis rumoribus nunc onerant, illucescente veritate, odio sui adversus preces occludant & obstruant. Neque enim semper erit fictis locus: sed velut ad Solem caligines, ita ad veritatis lumen evanescunt mendacia.

Sana & amica auctoris ad cives suos admonitio.

XV. Patrandi vero sceleris commoditates, & spem celandi, non habeo necesse pluribus prosequi: cum & faciendi facultas, & locorum opportunitas, & occasionum momenta, in ipsorum potestate essent. Celare vero factum quorsum erat opus, cum vulgati nulla pœna metueretur? [2] Quam enim pœ-

[1] *In Moravio* —— *retinendo*] Ita legendum sententia postulat, non quod nostro libro scriptum est *cum Moravio*.

[2] *Quam enim pœnam metuerent*] Nostro libro

pœnam metuerent in tam firma conſpiratione ? cum & legum , quarum ipſi moderatores erant , vis eſſet exſtincta : & majoris partis hominum mentes ſocietate ſceleris devinctæ , aut ſpe impulſæ , aut præmiis occupatæ , aut metu tantæ ex adverſo potentiæ debilitatæ forent & coërcitæ. Sed utcunque hæc ſe habent , tamen operæ pretium erit , & rei geſtæ ordinem , & conſiliorum temeritatem , inconſtantiam , & exitum perſpicere. Simul enim intelligetis , non voluntatem celandi facinoris defuiſſe , ſed emotæ mentis furorem rationem omnem conſiliorum pervertiſſe : dum interdum , velut famæ verba daturi , cogitatum nefas occulere conantur, interim ita graſſantur aperte , ut de exiſtimatione ſecuri , non magni facere videantur, quam in partem homines factum interpretentur. Venenum enim Glaſcuam profecturo datum eſt occulte : & ſatis cautum videbatur, ut abſens lento morbo conficeretur. Cætera vero ita crudeliter tractabantur , ut , ſi morbus fortuitus fuiſſet , tamen ſuſpicio veneni eſſe poſſet. Maritus enim , & unici filii & primogeniti pater , illius , inquam, filii pater, cujus tanto cum faſtu, tanto ambitu , Baptiſmus eſt celebratus, cum prope nudus , velut ex incendio eſſet emiſſus , in itinere maximis doloribus cruciatus , cum Glaſcuæ lethali morbo vexaretur , quid optima uxor interea ? quid ? Ad morbi primum nuncium convolat ? præſentia ſua, familiari alloquio , vultu denique ipſo ægrum conſolatur ? & , cum vitam retinere [1] nequeat, extremum ejus haurit ſpiritum ? oculos morientis claudit ? cæteraque bonarum matronarum præſtat officia ? Imo vero , quæ jamjam moriturum emiſerat , & vix ad paucos dies infelicem ſpiritum poſſe ducere cum exiſtimabat , in diverſam longe regionem ruſticatum abit : & Nobilium ædes cum ſuo Adonide perambulat : & hoſpitales domos luſtrorum ſuorum veſtigiis conſpurcat : & ſub ipſam (ut ex veneni vi divinabat) funeris horam Sterlinum redit. Ibi, dum tardius opinione res procedit, & juventæ vigor cum doloris acrimonia colluctatur , ne omnino ſuo deeſſe videretur officio , ſemper Glaſcuam proficiſci adornat , nec unquam proficiſcitur.

Regina odio mariti, & adulteri amore, aperte inſaniens.

Regina venenati ægritur.

Regina quo modo in morbo mariti ſe gerit.

XVI. Tandem ſpe , quam certam in animo præceperat , deſtituta, ad alia ſe conſilia confert. Edimburgum delata , convocat in conſilium adulterum , cum paucis ſecretorum conſciis : decernunt omnino Regem occidendum : nec ſatis liquet quo genere mortis tolleretur. Quod ex ejus epiſtola facile poteſt colligi , in qua cum Medea , venefica juxta ac ſanguinaria , ſe aliqua ex parte comparat : item ex altera , in qua de veneno deliberat. Rex autem , qui jam amatorium poculum deguſtaſſet, incertus an magis blandis ejus ſermonibus crederet , an pravitatem naturæ metueret , quanquam interdum de reconciliatione non deſperaret , tamen ſemper timori propior erat. Sed cum neque vitam , neque mortem in ſua poteſtate haberet , cogitur præteritas injurias muſſare , præſentem timorem diſſimulare , & de futuro ſpem fingere. Itaque non velut maritus educitur; ſed tanquam ſunus efferetur:

Rex occidendus decernitur. Epiſtolas has ad calcem libri adjectas reperies.

libro [*metueret* ;] at pluralem hic adhibendum monſtrat orationis contextus.

1 *Nequeat*] Contrario errore *nequeant* hic pro *nequeat* noſtro libro eſt editum.

1 *Tri-*

tur : aut verius , ad lanienam trahitur. Regina de adolescente, omni injuriarum genere vexato , venenis cruciato , circumvento insidiis , ad supplicium tracto , gloriabunda triumphum ducit : sequuntur currum paterni inimici , de industria adhibiti , ut & ipsi tam misero spectaculo pascerent oculos , & cujus mortem propinquam exspectabant, animi ejus mœrore interim fruerentur. Et , ne ulla deesset sacrificiorum cærimonia , *Joannes Hamiltonius* Sancti Andreæ Archiepiscopus , tanquam sacrificulus adhibetur , homo antea omni genere flagitii pollutus , & in spoliis & cæde civium suorum pastus , & vetus multarum palmarum lanista. Vulgus toto itinere mœstum , nihil boni augurabatur. Comites Reginæ , neque [1] tristitiam satis simulare , neque lætitiam dissimulare poterant : cum sceleris suscepti atrocitas in eventus exspectationem gaudium immoderatum suspenderet. Ducitur Edimburgum , non in palatium. Cur ita ? ne videlicet contagio pestilentis morbi filio adhuc tenello noceret. Quasi a veneno etiam læsis contagii sit metus. Sed verior illa caussa , ne præsentia ejus incommoda esset , & voluptatibus libere frui volentibus , & de morte consulentibus.

Regina, cum veneno non posset, ferro maritum exstinguere aggreditur.

Joann. Hamiltonius Archiepiscopus.

XVII. Quo ergo ducitur? [2] In oppidi partem maxime desertam , antea sacerdotum regno incolumi , sed aliquot jam annis a nemine habitatam : ac nisi ad illud nocturnum sacrificium fuissent ædes refectæ , sua sponte ruituras. Cur hîc potissimum delectus est locus ? Aëris salubritas prætenditur. Bone Deus! occisura maritum loci salubritatem quærit ? in quem usum ? non profecto ut vitam servet , sed ut corpus supplicio reservet. Huc illa spectat uxoria diligentia , & de mariti vita ultima sollicitudo. Metuit ne pœnis eripiatur : vult ut se sentiat mori. Sed quænam sit ista salubritas videamus. Ut videlicet inter mortuorum sepulchra vivendi quæramus præsidia? Nam in vicino erant duorum templorum ruinæ : ab oriente monasterium Dominicanorum fratrum , ab occidente templum Virginis , cui , ob loci solitudinem , Campensi nomen fecerunt : a meridie muri urbis : & in iis, ut undique perviæ essent, posticum aperitur : a septentrionibus paucæ pauperum ædiculæ, tum quidem in ruinam pronæ , quondam sacerdotum & monachorum prostibula : cujus loci nomen ipsum faciem & naturam facile indicat : nam *Angiportum Furum* appellant. Nulla alia in propinquo domus , præter ædes *Hamiltoniorum* , quæ ad jactum fere teli aberant ; & ipsæ tum vacuæ. In eas commigrat Archiepiscopus sancti Andreæ , semper antea in locis urbis frequentioribus diversari solitus. Is quoque eam noctem , qua Rex interemtus est, egit pervigilem. Nunc vos rogo , quando oculis non potestis , saltem animo cernite veterum sacerdotum ædes , inter sepulchreta , inter duorum templorum ruinas positas, & ipsas ruinosas, prope locum furum & latronum receptatorem, non longe ab hostili præsidio, quod januam ædium spectabat, per

Simulatæ salubritatis prætextus. Uxoria crudelitas contra maritum inaudita.

Joannes Hamiltonius, Archiepiscopus S. Andreæ sanguinariæ hujus conjurationis antesignanus.

1 *Tristitiam satis simulare*] Ita emendandam liquet sententiam , nostro autem libro nullo fere sensu [*simulatam*] legitur.

2 *In oppidi partem m. d. a. s. r. incolumi*] Supple e proxima clausula , [*habitatam*] ac mox [*sua sponte ruituras,*] supple [*in ædes.*]

1 *Par-*

Locus ad cædem Regis quam maxime opportunus a Regina electus.

per quam si quis fugisset, insidias vitare non poterat. Hujus loci faciem cum in animo vobiscum cogitatis, cum ruinas templorum, sepulchra mortuorum, latibula furum, prostibula meretricum, auditis, nonne, non modo ædes ipsæ, sed singulæ [1] partes viciniæ, nefas proclamare videntur? In hospitiumne divertisse, an in latronum speluncam intrusus esse Rex videtur? Nonne illa deserta vastitas & infrequentia metum sceleris simplicioribus facere, suspicionem callidioribus injicere, occasionem hominibus pravis dare poterant?

Contra Archiepiscopum rationes colliguntur.

XVIII. Quid inimici hominis in ea loca insolens adventus, nocturnum prope in ipsis foribus pervigilium? cur hunc potissimum hospitio locum præter morem delegit? At ædes vacuæ erant, fratris erant, propinquæ Regis hospitio erant. Vacuæ semper antea fuerant: cur nunquam antea in eas divertisti? cur celebritate urbis, vicinitate Aulæ neglecta, in solitudinem te conjecisti? quam utilitatem, quam commoditatem, quam voluptatem hic secutus es? Ut homo antea semper popularis auræ captator, & cœnarum aucupiis Aulicos complectens, sponte in abstrusum angulum, extra cœtum & celebritatem, te abderes? amœnitas te loci capiebat? & homo sacerdotiis obrutus verius quam onustus, templorum ruinis animum oblectabas? Sed fuerit adventus in calo-ca fortuitus: suas etiam caussas, si non veras, saltem verisimiles habuerit: quid sibi volebat pervigilium insolitum? quid trepidatio nocturna tuorum? quos tamen in publico tumultu egredi vetuisti. Sed quid erat cur egrederentur? ut rem, cujus tu auctor & machinator eras, rescisceres? At e specula tua fragorem ruinæ auribus, fumum & cinerem oculis, gaudium animo, hauriebas: sulphuris odorem pene naribus imbibebas. At emisisses qui elapsos ex incendio exciperent: neminem fugientem videbas? Itaque lumina, quæ ex editioribus locis tota nocte domi tuæ apparuerunt, tum demum, tanquam re bene gesta, sunt exstincta.

XIX. Sed ad Regem redeamus. Non satis erat posticum in muris aperuisse, per quod latrones immitterent, insidias ante fores collocasse, ne quis evaderet, duorum apud se ostiorum claves retinent: inferioris domunculæ alteram, ubi parietibus suffossis, sulphureo pulvere cuniculos oppleverunt: superioris, ut aditus sicariis ad Regem dormientem esset. Deinde e paucis ministris majorem partem subtraxerunt, ut qui antea non tam adhibiti erant ad usum domesticum, quam ad secreta speculanda, quæ ad Reginam deferrent. Hi, variis caussis confictis, alii alio discedunt. Ultimus *Alexander Duramius*, cum satis justam abeundi excusationem non haberet, extruditur a Regina. Ipsa interim, ne suis desit partibus, dum *Bothuelius* tragicam mortis scenam instruit, quotidie Regem invisit: animum amore ægrum, nunc blandis pollicitationibus erigit, nunc jurgiis oppugnat, suspicionibus exercet, ac vere fabulam illam poëticam ludit, in qua Promethei jecur, ad novas quotidie pœnas excrescens, ab aquila advolante corroditur. Ad hunc enim imaginem illa misellum adolescentem interim spe fovet & resocillat, in nullum alium usum,

Rex, submoris ministris omnibus, solus cum Duramio famulo relinquitur.

Alexander Duramius.

Promethei fabula.

Rex impiæ Reginæ impostura delusus.

[1] *Partes viciniæ*] An forte *viciniæ*?

usum, nisi ut perferendis doloribus vita sufficiat. Quæso, apud animum quisque suum cogitate, in recenti scelere qui fuerit motus animorum: cum ne nunc quidem hæc sine indignatione possint audiri. Ædes ab humano commercio prope semotæ, ab homine omnium nequissimo, ab inimico, ab uxoris adultero, parantur, ad lanienam, quam ad habitationem commodiores; & adolescenti parantur, ob ætatem incauto, ob amorem ad insidias aperto, ministris spoliato, deserto ab amicis: ædes, inquam, laceræ, solæ, ab omni parte non modo apertæ, sed etiam perviæ; ut quarum claves penes inimicos essent: nemo intus præter juvenem a morbo non satis validum, & senem ætate infirmum, & duos peregrinos, locorum, rerum, hominum ignaros: nemo in propinquo, præter inimicos & latrunculos, habitabat. Sed mulier provida diligenter id caverat, ne a latronibus esset periculum. Nihil enim apud eum reliquum fecerat, quod latrones invitaret. Inimicos autem spectatores, non actores hujus tragœdiæ volebat esse: facinoris vero gloriam sibi & *Bothuelio* reservabat.

Rex in ædes desertas, & procul dissitas, ad cædis opportunitatem retrusus.

XX. Quid interim illa Reginæ sollicitudo? quid insolita concursatio? & malitiosa, non officiosa sedulitas? Quotidie invisit: in multas horas sermonem protrahit: in cubiculo inferiore duas noctes quiescit: si modo spiritum illum atrocem scelerum conscientia a furiarum stimulis conquiescere patiatur. Metuebat videlicet, ne si ædium pars inferior vacua fuisset, strepitus molientium cuniculos, & inferentium pulverem sulphureum, aliquem e ministris in suspicionem fraudis induceret. Volebat etiam ipsa suis oculis rem tantam cernere, potius quam fidei ministrorum credere: volebat animo futurum gaudium prælibare: ignem, fumum, pulverem, ruentis domus fragorem, trepidationem, tumultum, pavorem ministrorum, latronum, civium, quando oculis & auribus non poterat, animo saltem haurire. Omnibus igitur rebus ad funestam illam noctem præparatis, ultima subit famæ cura: segregat a se suspiciones: adit maritum, osculum pangit, annulum pignus amoris donat, solito blandius alloquitur, prolixius pollicetur: fingit sibi curæ esse ejus valetudinem: nec intermittit cum adultero consuetudinem. Hæc qui propius intuebantur, nihil boni divinabant. Nam quanto majora placati animi signa Regina ostentabat, tanto in animo quisque suo atrociora omnia præceperant. Alioqui enim unde illa repentina mutatio? unde tanta cura de eo, cui venenum superiore mense dederat? quem nuper non modo cupiebat occisum, sed occidentem videre volebat: cujus morti fratrem, imo duos fratres impendere gestiebat: & ipsa, velut lanista, Rege gladiatore, funus Regium apparabat. Ante paucos menses ipsa e vita discedere volebat, ne Regem viventem aspiceret: unde nunc repentinum de ejus salute studium?

Parietes per subterraneos cuniculos pulvere sulphureo oppleti.

Astuta Reginæ sedulitas in amolienda a se mariticidii suspicione.

Εὕρηκε ἐράστης.

Regina altera manu demulcet, altera occidit maritum.

XXI. Exspecto ut se dicat placatam fuisse. Tu marito placata? quem *in illud desertum* (ut cum Poëta loquar) *Furiarum castrum* ablegasti? cui inter meretricum prostibula, pauperum mendicabula, latronum latibula jacenti, ædes ab omni parte ita pervias fecisti, ut plures aditus, quam ministros, qui clauderent, relinqueres? quæ sicarios ad cædem, fures ad prædam invitaris? ministros, qui vitam ejus tueri possent, abegeris? nudum, solum, inermem latro-

Probationum argumenta gravissima, quibus Regina necessario coarguitur parricidii.

latronibus objeceris trucidandum? cum, in hoc mariti misero statu, adulter in palatio habitaret, in cubiculo frequens esset, cum ei dies noctesque fores omnes paterent, maritus, interdicto Nobilitatis commercio, ministris adire vetitis aut ablegatis, ad ludibrium, (atque utinam ad ludibrium tantum,) in solitudinem abjectus relinqueretur? Ac de cæteris ministris nihil quæro. Non interrogo sollicite cur discesserint, cur tum potissimum Regem reliquerint, cum eorum opera & ministerio potissimum egeret; cum convaluisset, cum prodire inciperet, nec alios comites haberet? De *Alexandro Duramio* silere non possum: quem illi custodem, tibi delatorem habueras. Quid autem erat quod observaret? quod ad matronam, mariti amantem, conjugii tenacem, de pellice sollicitam, deferret? Verebatur videlicet, ne & adolescens, & formosus, & Rex, in aliquam, se absente, oculos conjiceret? Imo hoc ipsum maxime cupiebat. Nam & ipsa maritum eo antea invitaverat: occasiones ipsa obtulerat: & sponte oblatas commonstrarat. Hoc erat, quod caussas divortii quærentem maxime eam urebat, quod ne tenuem quidem suspicionem pellicatus invenire poterat. Cur ergo adhibiti observatores? ne quis Nobilium, ne quis clientum, ne quis omnino alienus cum adiret: ne quis conveniret, qui insidias detegere, de periculo admonere posset? Hunc vero ipsum *Alexandrum* quam sollicite servat, cum maritum occidat, quam cæteris abactis [1] sero dimittat, in ipso prope mortis articulo, cum delationibus jam nihil amplius esset opus. Pridie enim quam parricidium illud factum est, unus e ministris secretorum consiliorum conscius relictus erat *Alexander*.

Alexandri Duramii callida excusatio.

XXII. Is cum noctem illam, non minus infamem quam funestam, appropinquare sentiret, præparat absentiæ futuræ excusationem, (ut ipsi visum est) non incallidam, ut casus eum expulisse, non ipse sponte deseruisse dominum videretur. Ignem in stramenta lectuli sui injicit: ac flamma latius fusa, tumultu excitato, stragula semiusta e cubiculo Regis ejicit. Sed postridie, cum ea excusatio non satis ex sententia procederet, quippe cum, audiente Regina, Rex eum blandius rogaret, *Ne se solum ea nocte desereret, atque etiam invitaret ut una secum cubaret*, (quod & antea sæpe fecerat,) singulari enim præter cæteros benevolentia Rex eum complectebatur: hic *Alexander* deprehensus morbi metum ad priorem excusationem adjecit, ac se, ut liberius curaretur, in oppido pernoctaturum. Hic quoque cum parum proficeret, Regina suam auctoritatem interposuit: & *Regem non recte facere*, ait, *qui adolescentem, contra valetudinis rationem, secum retineret*. Deinde ad *Alexandrum* conversa, jussit, quo ei commodum esset, abire: & ille cum dicto abiit. Nolo hic diligentius exsequi omnia criminum vestigia. Neque quæram curiosius, ignis ille pridianus, fortuitus, an fraude suppositus fuerit: neque illud rogabo, cur homo, sæpe antea in lectum Regium receptus, illa potissimum nocte id recuset? morbum in caussa fuisse credamus. Hoc tantum quæro, cujus generis fuerit is morbus, illo statim momento temporis immissus, qui sine ulla medi-

Alexander Duramius Regi adhibitus, non socius, sed observator, non famulus, sed custos, & delator, & deceptor, & proditor.

1 *Sero dimittat*] *Dimittit* videtur legendum, totaque sententia interrogationis signo claudenda.

medicorum cura ante lucem eum reliquerit? cujus nullum, neque ante, neque postea, neque in illo temporis puncto, signum apparuerit? Sed, opinor, illo tacente, vos satis intelligitis. In homine maleficii conscio, mortis metus vicit officii rationem. Quod nisi *Alexander*, antea delator, nunc desertor & proditor, omnium scelerum conscientia teneretur, nonne Regina, cætera tam crudelis, unam illam victimam inferiis mariti impendere potuisset?

Reresia meretrix strenua Reginæ mortis ministra.

XXIII. Hæc dum fiunt multum noctis processerat: & *Reresia*, strenua miles, ante signum datum in aciem processit, foras prodiit, equum conscendit: & quanquam, ut futuræ procellæ conscia, timet, tamen in equo sedens Reginam exspectat, sed longiusculè ab ædibus. Interim *Paris* advenit, colloquium dirimitur, surgitur. Subiit enim, eo conspecto, nefas illud, quod non nisi magnis piaculis averruncari posset, quod Regina in cœna nuptiali *Sebastiani*, cantoris, ac tantum non scurræ, non saltaverit: quod marito nondum ad justam valetudinem perducto assederit: quod in convivio domestici parasiti histrionicam non egerit. Digna profecto res excusatione. Sed quid faceret? abeundum erat Paride conspecto: ita enim convenerat, & aliquid erat prætexendum. Quid? superioribus noctibus, quibus maturius discesserat, nulla interposita excusatione, nunc demum media fere nocte discessus erat excusandus? Sed fuerit. Nihilne aliud subibat aptius quam nuptiæ *Sebastiani*? Ego contra contendo, si vel fratris, vel sororis nuptias reliquisset, ut maritum etiam leviter languentem inviseret, eam omnibus justam excusationem habendam esse. Quid si Regi etiam, non marito, quid si aliis e Proceribus id officii præstitisset? tanti sunt nuptiæ *Sebastiani*, ut mimica ibi saltatio præferenda sit conjugali officio & caritati? Sed profecto aliud in hac excusatione, & dolore neglecti officii latet, nec tamen ita latet, ut non transpareat. Nimia ista, in excusando, ubi nihil opus est, diligentia, suspicionem occulti facinoris, & quod detegi nolis, habet: & caussæ levitas suspicionem auget: præsertim cum alia in promtu essent, quæ caussari potuisset.

Nocte, qua Rex interimitur, Regina ad signum datum a Rege discedit, frivolo prætextu discessum excusans.

Regina nihil habet quo se excuset, tot hic concurrunt verisimilia.

XXIV. Sed excusationem accipiamus, quando Reginæ justa est visa. Quo deinde abit? in cubiculum suum recta. Quid deinde? fessa labore diurno, & nocturna vigilia, it cubitum? Imo cum *Bothuelio* prope solo, deinde etiam solo, colloquitur: quid autem locuta sit, res ipsa prodit. *Bothuelius* enim cum vestem, velut decubiturus, exuisset, statim aliam sumit: ad facinus abiens, noluit agnosci. Laudo hominis calliditatem. Sed per custodias cundum erat. Hic miror amentiam. Sed mentes, cogitatione scelerum obsessæ, fere sese sua inconstantia produnt: & ad cætera plerumque cæcæ, unum illud vident, [1] in quod animum intenderunt. Quid autem gesserit, Regis mors, ipsius fuga, noxiorum confessio, & cætera, quæ cædem secuta sunt, declarant. Excitato in urbe tumultu, ille, quasi omnium ignarus, per easdem custodias redit cubitum. Cum ruinæ fragor aures, tremor etiam omnium ædes concuteret, Regina, in exspectationem eventus ere-

Bothuelius, post colloquium Reginæ, ad cædem Regis se accingit.

Regis mors.

[1] *In quod*] Ita omnino legendum, non quod in nostro codice scriptum est [*quo*.]

erecta, & vigilans, nihil sentit: *Bothuelius* nihil sentit: mira surditas. At cæteri per urbem, qui vigilabant, exterrentur, qui dormiebant expergiscuntur.

Bothuelius hujus fabulæ choragus, post ex chorago fit nuncius.

XXV. Tandem surgit iterum *Bothuelius*: & in eadem fabula, e Poëta fit nuncius, accurrit ad Reginam: eodem fit aliorum, qui in palatio divertebant, concursus: res aliis vera, aliis simulata, sed omnibus mira videri. Quid Regina? quid faceret? fert moderate suam felicitatem: in meridiem placide conquiescit. Postridie tamen, ut in fabula decoro serviret, luctum simulat, quem nec diu fingi sinit una habitans lætitia, nec omnino negligi patitur pudor. Hæc cum subjecta sint oculis, manibus contrectentur, in auribus & conscientia omnium habitent, adhuc de auctore cædis, tanquam dubio, quærimus? At Regina negat. Quid negat? se cædem illam fecisse. Tanquam multum intersit, auctor sis, an minister: jubeas, an facias? Consilium, operam, opes, auctoritatem, ad eam patrandam adhibuit: neque caussa cur id fecerit, latet: nempe ut impuræ illæ nuptiæ cum *Bothuelio* fierent.

De auctore Regiæ necis nemini dubitandum in tanta veritatis luce.

Ex caussis a cæde Regis consequentibus contra Reginam arguitur.

XXVI. Quæ omnia etiam si argumenta, si tot e consciis testes deessent, ipsius testimonio, ipsius literis teneatur necesse est. Et, si alia omnia deficerent, quæ cædem secuta sunt, auctorem facile coarguunt; quod in mariti morte, non modo non doluerit, sed, ut in re præclare gesta, quieverit: quod non luxerit, sed propemodum palam sit lætata: quod defuncti corpus non sustinuit modo spectare, sed avide spectaverit: clam, de nocte, sine funeris honore, sepelierit; aut potius, latronis instar, abscon-derit. Nam simulatio illa luctus tam inconstans ipsa se facile prodidit. Quid enim ille secessus ad *Setonium* sibi volebat? Cur celebritatem urbis, & oculos hominum fugit: An quia pudebat palam lugere? an quia non potuit lætitiam dissimulare? aut ut occulte se totam in luctus daret? Imo ad *Setonium* totam luctus personam abjecit: in campos quotidie cum sicariis ibat: nec modo pristinam consuetudinem repetivit, sed lusus viriles, & cum viris, & palam affectavit: ita popularium suorum existimationem facile contemnebat. Sed male sit *Kilgræo*, male sit *Croco*, qui tam incommode intervenerunt, & personam detractam exteris ostenderunt: multa facta negari, multa apposite fingi, multum rumoribus profici, sine illis poterant.

Regina an luctum simulabat magis, aut lætitiam dissimulabat, ex viri morte, difficile est dictu.

Hen. Kilgræus Anglus, & Crocus Gallus, duo legati, lætitiæ Reginæ testes.

XXVII. Sed quæstio de cæde habita est. Per quos? Per *Bothuelium* in primis, aliosque nonnullos, qui noxios legum pœnis eximere tentarunt, & hodie tentant: & nunc palam ostendunt, quid tam occulte senserint. Sed qua diligentia, qua sanctitate, quæstio illa tractata est? Pauperes e vicinia hospitii Regii, nec proferre audebant quæ viderant & audierant: & si propius rem attigissent, vel metu reticere cogebantur, vel ut vani contemnebantur: cautiores *Bothuelium*, inter quæsitores sedentem, lædere non audent: ministri, unus & alter, qui cladi superfuerunt, interrogantur, latrones quomodo ingressi sint? *Claves*, ajunt, *penes nos non erant*. Quis eas habuit? dictum est Reginam habuisse. Cœperant Aulæ secreta palam fieri. Quæstio differtur, nunquam repetitur. Quid hac quæstione sanctius? sed tamen nonni-

Quæstio de Regis interitu, quomodo, & per quos tractata.

nonnihil ea profectum est. Nam quod quæsitores tacere volebant, vulgus clamat: quod supprimunt, erumpit: quod celant, elucescit. At edictum proponitur: facti impunitas, indicii præmia proponuntur. Quis autem tam demens fuisset, ut, in tam manifesto vitæ periculo, adversus judices, qui [1] vitæ necisque sui potestatem haberent, testimonium dicere, aut indicium profiteri auderet? Exspectandum scilicet erat, ut qui Regem trucidassent, indici cædis parcerent? præsertim cum omnes viderant de cæde Regia quæstionem omissam, de libellis cædem coarguentibus severe exerceri? Judicium vero, quo *Bothuelius* purgatus est, quale fuerit audistis. Nempe per ipsum coactum: judices ab ipso lecti: accusatores ab eodem suppositi: legitimi accusatores adesse vetiti, nisi gladiis inimicorum cervices subjicerent. Indictum judicium, nec in diem legitimum, nec more patrio, nec de cæde Regis, sed de ea cæde, quæ pridie quam Rex interemtus, facta dicatur. Hic cum *Bothuelius* gratia & opibus, Regina minis & precibus apud judices contenderent, exspectatis, quid homines, præter leges, præter morem patrium lecti, pronunciarint? Rem sententiis suis non attigerunt: tantum judicium non esse legitimum sunt testati, cum sibi caverunt, ne ea res ipsis aliquando fraudi foret.

Judicium, quo Bothuelius purgatus, quale fuerit.

XXVIII. Deinde, ut omnes intelligerent, quid ferro, flammis, veneno petitum esset, nuptiæ aliæ dirimuntur, aliæ coeunt: idque tanta festinatione, quanta nec ad triumphum de præclara victoria fuisset properandum. Tamen, ut in illis illegitimis nuptiis aliquid legitimi moris observaretur, Bannæ præclaræ publicantur: in quibus denunciandis, etsi metus mortis Ecclesiæ Ministro, nisi paruisset, fuerit intentatus, is tamen inter denunciandum palam testatus est, *Se caussam scire, cur illæ nuptiæ legitimæ non essent.* Sed in tanto cœtu hominum, quotus quisque erat, qui id ignorarat, quippe qui meminissent duas uxores nondum dimissas *Bothuelium* habuisse, tertiam nec legitime nuptam, nec rite dimissam. Verum non id agebatur, ut legitimi moris cærimoniæ observarentur: sed, ut in comœdiis fieri solet, quandam vulgatæ consuetudinis speciem & imitationem curabant. Nam qui omnia jura humana sæpe violaverat, religionem omnem abjecerat, facile jus divinum contemnebat.

Bothuelius, mactato Rege, uxorem illico repudiat, ac Reginam ducit. Bannæ proclamatæ, & refutatæ.

XXIX. Explicasse mihi videor paucis pro rei magnitudine, sed fortasse pluribus, quam necesse erat, propter probationum perspicuitatem, quo consilio, qua spe cædes nefaria sit suscepta, quanta cum crudelitate perpetrata, quibus indiciis testimoniis, & literis ipsius Reginæ, tota res teneatur; & ita teneatur, ut tanquam subjecta oculis cerni possit: proponam tamen & universi populi testimonium, quod quidem minime negligendum esse arbitror. Singuli enim plerumque fallunt, & ab aliis item falluntur: at nemo omnes decipit, aut ab omnibus decipitur. Hoc populi, quod dixi, testimonium hujusmodi est. Cum Reginæ prodeunti in publicum, a maxima vulgi parte solitum esset proclamari, *Bene & feliciter*, quæque alia vel amor

Contra Reginam nullum gravius testimonium, quam publicum populi silentium.

[1] *Vitæ necisque sui*] Durior paullo locutio, propter; cujus tamen non desunt apud probatissimos auctores exempla. Vide Sanctii Minerv lib II. cap. 13.

Ccccccc 2

Verba cujusdam fœminæ contra Reginam exclamantis.

amor exprimit, vel adulatio comminiſcitur, poſt cædem Regis eunti ad arcem, per celeberrimum urbis vicum, mœſtum paſſim erat ſilentium. Sed cum aliquando mulier, e turba, ſola bene precata Reginæ eſſet, alia ſtatim, ita ut ab omnibus audiri poſſet, exclamavit; *Ita cuique ſit ut promeretur.*

EPILOGUS ſeu CONCLUSIO,

Firmis colligens argumentis, Reginam ob mariti necem, juſtiſſimo judicio, ſuo privatam eſſe principatu.

Maria Scotorum Regina ob deteſtandum parricidium merito dejecta de dignitatis ſolio.

XXX. HÆC cum ita, ut dixi, geſta ſunt, non deſunt tamen, qui non duriter modo, ſed etiam crudeliter actum cum Regina dicant; quod poſt tam exſecrandum facinus a rerum gubernaculo remota fuerit: &, cum de ſcelere inficiari non queant, de ſceleris pœna conqueruntur. Non reor quenquam futurum tam impudentem, ut nullam tam nefario facinori pœnam deberi exiſtimet. Sin de gravitate querantur, vereor ne omnibus bonis non tam clementer & modice, quam diſſolute & negligenter feciſſe videamur: qui tantum tamque inauditum nefas tam levi pœna proſecuti ſimus. Quid enim crudeliter in auctorem tam immanis facinoris conſuli poteſt? in quo omnia divina & humana jura violata, contemta, & pene extincta ſunt. Singula flagitia ſuas habent pœnas, & humanitus & divinitus conſtitutas: &, ut ſcelerum ſunt quidam gradus, ſunt etiam in pœnis ſuppliciorum acceſſiones. Occidit aliquis hominem? facinus per ſe immane. Quid, qui etiam familiarem? qui patrem? quid qui in uno ſcelere omnia hæc complexus eſt? Ejus profecto neque vita pœnis exigendis, neque corpus perferendis, neque judicum ſolertia excogitandis ſufficere poteſt. Quid eſt horum, quod in hoc ſcelere non contineatur? Omitto illa vulgaria, hominem adoleſcentem, innoxium, civem, familiarem, ſobrinum: factum etiam, ſi fieri poteſt, excuſemus: fecit temere mulier adoleſcens, irata, læſa, ſumma ante vitæ innocentia: & hominem flagitioſum, adulterum, durum maritum, Regem crudelem occidit. Hæc, ſi in cauſſa, non ſingula, ſed univerſa etiam eſſent, non ad deprecandum ſupplicium, ſed ad commiſerationem fortunæ valere deberent. Quid, quod nihil horum ne falſo quidem prætendi poteſt? Facinus ipſum per ſe odioſum, in muliere prodigioſum, in uxore, non modo immoderate amata, ſed vehementer etiam culta, incredibile: & adverſus eum perpetratum, cujus ætas veniam, caritas amorem, propinquitas reverentiam, innocentia favorem demereri poterat: adverſus eum, dico, adoleſcentem, in quo nulla peccandi cauſſa juſta prætenditur, omnia peccatorum tormenta conſumere, vel etiam ſuperare, cujus tandem crudelitatis eſſe ſtatuemus?

Multo mitius inflictum Reginæ ſupplicium, quam ſceleris ejus atrocitas commerebatur.

XXXI.

XXXI. Sed hæc in aliis valeant ad odium, ad pœnas, ad exempla posteritati prodenda. Hic vero multa ætati, multa generi, multa * Regio nomini condonemus. Ego certe is non sum, qui summo jure semper utendum censeam, ne in privatis quidem & plebejis hominibus. Sed in summo scelere, juris omnem vim solvere, &, ubi peccandi nullus est modus, infra modum in vindicando descendere, ad omnium legum interitum, & eversionem societatis humanæ pertinet. In hoc autem scelere tanta est omnium flagitiorum colluvies, omnis immanitatis acerbitas, omnis humanitatis oblivio, ut supra fingendi vel excogitandi nullus supersit locus. Ac superiora illa omitto. Non inquiram nimium diligenter in facta Principum: neque ad vulgarem trutinam eaexaminabo: non exigam vulgares officiorum gradus: si quid sit, quod sine scelere præteriri possit, libenter silebo: si quid vel ætatis, vel sexus, vel temeritatis etiam excusationem admittere possit, non urgebo. Atque, ut reliqua præteream, † duo sunt omnino scelera, quæ neque pro magnitudine satis explicari, neque pro immanitate satis puniri possint: matrimonii dico, & Regiæ majestatis violationem. *Matrimonium* enim, ut inquit Apostolus, *vere magnum continet mysterium*. Nam ut conservatum omnia inferiora officiorum genera in se complectitur, ita violatum omnia evertit. Qui parentem violavit, omnem pietatis reverentiam ex animo ejecisse creditur: at mariti caussa relinquet homo patrem & matrem. Ac cæteri quidem officiorum vel gradus, vel similitudines, in brutis animantibus aut omnino non insunt, aut certe sunt obscuriores: || caritatis vero conjugalis, nullum fere est animal, quod sensum aliquem non habeat. Hoc igitur mysterium qui non modo violat, sed prosus contemnit, non leges, non societatis humanæ fundamenta omnia evertit, sed omnem naturæ ordinem, quod in se est, solvit & perturbat. Qui vero Regem, qui vera est in terris Dei * imago, non violat, dico, sed trucidat, & ita crudeliter trucidat novo & inusitato atrocitatis genere, ut non simplici supplicio impotens & incredibilis truculentia sit contenta: nonne ipsum tibi Deum de cœlo, quantum in ipso est, detrahere voluisse videatur? Quem igitur ad misericordiam aditum sibi reliquerunt, qui non modo omnem crudelitatis modum, sed etiam fidem, in odii injusti libidine explenda superarunt?

* Regio nomini multa condonanda sunt; at non omnia tamen. Porro si nomini & titulo Regis tantum tribuendum sit, quanto amplius vitæ Regis deferendum est! Ideoque quisquis vitam Regis eripit, indignum se statuit, cui Regii nominis titulus ad impunitatem patrocinetur.

† Duo sunt scelerum genera, quibus nullo modo parcendum: matrimonii, & Regiæ majestatis violatio.

|| Caritas conjugalis si in brutis etiam retinetur animantibus; quanto minus in hominibus ejus ferenda est violatio?

XXXII. At parci oportere dicent nobilitati, dignitati, ætati. Si quidem illa ei pepercit, in quo hæc omnia, vel majora, vel certe paria fuerunt. Valeat Regii nominis majestas: quantum sibi ad salutem valere debeat, ipsa prodidit exemplum. Committamus ei nostram salutem, quæ soror fratrem, uxor maritum, Regina Regem excarnificavit? Committamus nostram salutem ei, quam nunquam pudor a libidine, sexus a crudelitate, ab impietate religio revocavit. [1] Committamus veniam ætati, sexui, errori, cum nullis

* Quod si lex Dei vitam non permittit ei, quæ torum maritalem commaculavit; quid fiet ei, quæ non torum, sed vitam etiam mariti e medio sustulit?

1 *Committamus veniam ætati*] Insolens loquendi genus videtur *committere veniam*: forte Buchananus *concedamus* scripserit, quod parum diligens librarius, eodem vocabulo semel atque iterum e superiore commate oculis, ut fit, oberrante, in *committamus* mutaverit.

lis odiorum justis caussis, in propinquo, Rege, marito, hæc omnia contemserit? † Quæ hæc injustæ iræ supplicia expetiverit, quid eam contumeliis provocatam facturam existimabimus, adversus homines nulla sanguinis propinquitate conjunctos, libidini suæ obnoxios, & non in æquam vitæ societatem, sed in tutelam datos, in carnificinam redditos? cum interpellatæ libidinis impotentia, & naturæ immanitas licentiæ armis munita, in miserorum civium bonis & sanguine debacchabitur? Quod est igitur hoc crimen, cujus rei traducimur? quæ est hæc nostra crudelitas? Quod videlicet mulierem, sine modo, sine modestia furentem, & viribus potestatis, ad civium incolumitatem tuendam acceptæ, ad omnium perniciem abutentem, sub propinquorum & benevolentium tutela continuerimus? & a qua, jure, scelerum supplicium expetere poteramus, nullam graviorem ei pœnam irrogaverimus, quam ut a scelere perpetrando eam prohibuerimus? || Non enim ei libertatem, sed effrenem flagitiorum licentiam ademeramus. In quo magis formidamus nimiæ lenitatis apud bonos omnes reprehensionem, quam apud malos crudelitatis calumniam.

* Princeps Dei imaginem refert in terris. Qui igitur majestatem lædit, Deum lædit. Qui vero occidit, perinde facit ac si Deum ipsum de cœlo detrahere gygantea audacia aggrediatur, nec venia dignus, nec vita. Si majestatem vel leviter læsisse capitale sit, & morte vindicandum quid tum erit occidisse?

† Quæ mulier in maritum & Regem tam temere etiam amata, tam crudeliter grassata est, quid eam injuriis læsam in alios facturam exspectabimus?

|| Defensio judicii adversus Reginam Scot. indicti.

LITERÆ REGINÆ SCOTIÆ,

Ad Comitem Bothuelium *scriptæ.*

EPISTOLA PRIMA.

POSTEAQUAM ab eo loco discessi, ubi reliqueram cor meum, facilis est conjectura, qui meus fuerit vultus: cum plane perinde essem atque corpus sine corde. Ea fuit caussa, cur toto prandii tempore, neque contulerim sermonem cum quoquam, neque quisquam se offerre mihi sit ausus: ut qui judicarent id non esse ex usu. Ad quatuor passuum millia antequam ad oppidum accessissem, homo honesto loco natus, a Comite Levinix ad me venit, atque ejus nomine salutavit. Excusavit Comitem, quod non ipse obviam processisset: id enim quo minus auderet, in caussa fuisse, quod verbis asperioribus Cunigamium *compellassem. Petivit etiam ut inquirerem de suspicione mea adversus Comitem. Postrema hæc sermonis pars, ab ipso, injussu Comitis, erat adjecta. Ego respondi, nullam adversus timorem esse medicinam: neque, si extra culpam esset, tam meticulosum futurum: neque me, nisi ad dubitationes, quæ in ejus literis erant, asperius respondisse. In summa, imposui homini silentium. Longum esset cætera perscribere. D.* Jacobus Hamiltonius *mibi obviam venit. Is ostendit superiore tempore, cum de meo adventu audisset, eum discessisse ac* Hustonum *ad se misisse, qui diceret, se nunquam fuisse crediturum, quod aut ipsum*

Reginæ cæcus erga Bothuelium amor, & impudens.

ipsum persequeretur, aut Hamiltoniis *se conjungeret: se vero respondisse, sui itineris caussam unam fuisse, ut me videret: neque cum* Stuartis, *aut* Hamiltoniis, *injussu meo, se conjuncturum.*

Lussius, Hustonus, Caldoellii *filius, comitati quadraginta circiter equis obviam venerunt.* Lussius *dixit, se a Regis patre in eum ipsum diem, ut caussam diceret, arcessitum, contra quam chirographo promisisset: id chirographum penes se esse: tamen cum de meo adventu rescitum esset, diem prolatum: se arcessitum a Comite, ire nolle: ac jurat se nihil unquam ab eo velle. Nemo oppidanorum me convenit, quæ res facit, ut eos credam ab illo stare: præterea bene loquuntur, saltem de filio. Nullos præterea Nobiles video, præter meos comites: Rex arcessivit* Joachimum *heri, ac eum interrogavit, cur non prope se diverterem? id enim si fecissem se citius surrecturum? Item cur venissem? an reconciliationis caussa? ac nominatim, an tu hic esses? an familiæ catalogum fecissem? an* Paridem & Gilbertum *accepissem, qui mihi scriberent? an* Josephum *dimissura essem? Miror quis ei tantum indicarit: etiam usque ad nuptias* Sebastiani *sermo pervenit. Ego eum de suis literis rogavi: in quibus questus erat de quorundam crudelitate. Respondit, se nonnihil esse attonitum, meumque ei conspectum tam jucundum, ut putaret se lætitia moriturum. Offendebatur, eo quod tam cogitabunda essem. Ego discessi ad cœnam. Qui has fert tibi, de meo adventu narrabit.*

Rogavit me ut redirem: quod & feci. Suum mihi morbum explicavit: seque nullum testamentum facturum, nisi id unum, quod omnia mihi relinqueret: me autem sui morbi caussam fuisse, quod moleste tulisset me tam alieno erga se animo fuisse. Ac postea, inquit, me rogas, quid sibi velit illa crudelitas, cujus mentio est in meis literis? Ad te unam id spectat, quæ meas pollicitationes, ac pœnitentiam recipere non vis: fateor a me peccatum esse: sed non in eo, quod semper negavi. Peccavi etiam adversus quosdam civium tuorum, quod mihi abs te condonatum est. Ego sum adolescens; ac tu dicis, quod post veniam sæpe abs te datam, adhuc ad peccata redeo. Nonne homo, qua ego sum ætate, consilio destitutus, bis aut ter labi potest? aut pollicitis non stare? ac deinde sui errati pœnitere, & rerum usu corrigi? Quod si veniam impetrare potero, polliceor me nunquam posthac peccaturum. Nihil autem aliud peto, nisi ut communi mensa & lecto, tanquam conjuges, utamur. Ad hæc nisi tu consentias, nunquam ex hoc lecto resurgam. Te rogo ut mihi indices quid decreveris. Novit autem Deus quid pœnarum feram, quod Deum mihi te fecerim, ac nihil aliud nisi te cogitem. Quod si quando te offendo, tu ipsa in caussa es: nam cum aliquis me offendit, si id perfugium haberem, ut apud te queri possem, ad neminem alium querelam deferrem. Sed si quid audio, nec te familiariter utor, cogor id in pectore clausum tenere: quæ res ita me angit, ut mentem & consilium mihi prorsus excutiat.

Regis studium & caritas singularis erga Reginam.

Rex mensam & lectum communem ab uxore petens non admittitur.

Ego semper ei respondebam: sed nimis longum esset omnia perscribere. Rogavi eum cur discessum adornaret in ista nave Anglica. *Ille id pernegat, adjecto etiam juramento. Sed confessus est se cum* Anglis *colloquutum. Postea rogavi eum de quæstione* Gulielmi Hiegait. *Id quoque negavit, donec ipsa verba quæ* pro-

prolata erant, ei detulissem. Tum dixit se certiorem a Minto *factum, dici quendam e concilio literas de se mittendo in carcerem, ac, nisi pareret, occidendo, ad me detulisse ut subscriberem: ac se idem ex ipso* Minto *quæsisse, eumque respondisse, sibi verum videri. De hoc capite eum cras conveniam. Quod ad reliqua de* Gulielmo Hiegait, *ea confessus est: nec id nisi postridie quam veneram. Magnopere cupiebat ut ego in ejus hospitio apud eum diverterem. Ego recusavi, ac dixi ei opus esse purgatione, nec id hic fieri posse. Dixit se accepisse quod lecticam mecum attulissem: se vero maluisse mecum una proficisci. Credebat, opinor, quod in carcerem eum aliquo amandatura essem. Ego respondi, quod ductura mecum essem ad* Cragmillarium, *ubi & medici & ego possemus ei adesse: neque longe a meo filio abesse. Ille respondit, se, ubi vellem, paratum esse, modo de eo quod peteret securum se facerem. Cupiebat ne a quoquam conspiceretur. Irascitur, quoties ei mentionem* Walcarii *facio, ac se dicit aures ei e capite avulsurum: ac mentiri eum ait. Nam de hac re eum interrogaram: ac de eo quod iratus esset quibusdam Procerum, atque eis minaretur, id negat, & ait omnis sibi caros esse; ac me rogat ne quid secus de se crederem. Quod ad me attinet, se malle de vita discedere, quam quicquam committere quod me offenderet.*

Regina fingit caussas a marito discedendi.

Ac postea tantum minutarum adulationum tam moderate ac tam prudenter mihi effudit, ut tibi res admirationi sit futura. Pene oblita eram, quod dixit in hoc negotio Hiegait, *non posse de me quicquam suspicari. Se enim nunquam crediturum, quod ego, quæ propria ejus caro essem, quicquam mali ei facerem. Etiam se rescisse, quod ego ei rei subscribere recusassem: quod si quis suam vitam peteret, facturum ut satis magno ei constaret. Sed sibi neminem nec suspectum esse, nec futurum: sed se omnes dilecturum, quos ego diligerem. Nolebat permittere, ut a se discederem, sed cupiebat ut una secum vigilarem. Ego simulabam omnia videri vera, ac mibi curæ esse: atque excusavi quod illa nocte vigilare non possem. Ait se non bene dormire: nunquam vidi eum melius habere, aut loqui humilius. Ac nisi experimento didicissem, quam esset ejus cor cereum, meum adamantinum, & quale nullum telum penetrare posset, nisi quod e tua manu veniat, prope erat ut ejus miserta fuissem. Sed ne time, præsidium ad mortem usque custodietur: tu vide ne tuum capi sinas a gente illa perfida, quæ non minore contentione tecum de hoc ipso aget: arbitror in eadem schola doctos fuisse. Iste semper in oculis habet lacrymam, salutat omnes etiam usque ad infimos: & miseris modis eos ambit, ut ad sui misericordiam eos perducat. Hodie patri ejus sanguis e naribus & ore fluxit: tu conjice quale id sit præsagium: nondum eum vidi, continet enim se in cubiculo. Rex poscit, ut meis manibus sibi tradam cibum: sed tu nihilo magis isthic sis crediturus, quam ego hic ero.*

Regina suo indicio tanquam sorex suam ipsa impietatem & scelus prodit.

Videtur hæc mariticida ex præsagio paterni sanguinis audaciam sumere grassandi in necem sui mariti.

Hæc est mea primi diei expeditio, eandem cras finiam. Omnia scribo, etsi non sunt magni ponderis, ut tu optima seligendo judicium facias. Ego in negotio mihi maxime ingrato versor. Nunquid subit cupiditas ridendi, videndo me tam bene mentiri, saltem dissimulare tam bene, ac interim vera dicere? Omnia mibi aperuit sub nominibus Episcopi & Sutherlandi. *Nec tamen adhuc colloquuta sum, aut verbo attigi quicquam eorum, quæ tu mihi declarasti: sed tantum vi adulationum & precum ago, ut a me sit securus: & conquerendo de Episcopo, omnia*

Impudens & mendax Reginæ dissimulatio & perfidia in maritum.

de

de eo expiscata sum: cætera audisti. Nos sumus conjuncti cum duobus infidis hominum generibus. Diabolus nos sejungat, ac nos conjungat Deus in perpetuum, ut simus fidissimum par, quod unquam junctum est. Hæc mea fides est, in ea volo mori. Excusa quod male pingam: dimidium te oportet divinare, sed ego ei rei mederi non possum. Non enim optime valeo, & tamen magna fruor lætitia scribendo ad te, cum alii dormiunt: quando ego dormire non possum, ut illi faciunt, nec ut ego vellem, hoc est in tuo complexu, mi care amice, a quo precor Deum, ut omnia mala avertat, & quietem mittat. Ego eo ut meam quietem inveniam in crastinum, ut tum mea Biblia finiam. Sed angor quod ea me a scribendo de meipsa ad te impediant, quia tam diu est. Fac me certiorem quid de re, quam nosti, decreveris, ut alter alterum intelligamus, ne quid ob id secus fiat. Ego nudata sum, ac dormitum eo, nec tamen me continere possum, quo minus quod restat chartæ deformiter conscribellem. Male sit isti variolato, qui me tot laboribus exercet: [1] nam absque eo, esset ut materiam multo elegantiorem ad disserendum haberem. Non magnopere deformatus est, multum tamen accepit: pene me suo enecavit anhelitu: est enim gravior, quam tui propinqui, & tamen non accedo propius ad eum, sed in cathedra sedeo ad pedes ejus, cum ipse in remotissima lecti parte sit.

[illegible]

Regina libidine æstuans, & amore Bothuelii insaniens. De Rege marito intelligit, quem ipsa veneno deformavit, quum occidisse potius cogitaret.

Nuncius patris in itinere.
Sermo D. Jacobi Hamiltonii.
De eo quod Lussiæ Comarchus *mihi retulit de dilatione.*
De quibus interrogavit Joachimum.
De ordinatione familiæ.
De meo comitatu.
De caussa mei adventus.
De Josepho.
Item de sermone inter me & illum.
De ejus voluntate placendi mihi, & de ejus pœnitentia.
De interpretatione suarum literarum.
De negotio Gulielmi Hiegait, *& de suo discessu.*
De Domino de Leviston.

Pene oblita eram, quod Dominus Levistonius, *D.* Rercsiæ *dixit in aurem, dum cœnaret, quod præbiberet eis quos nossem, ea lege ut ego rebiberem eorum nomine. Ac post cœnam dixit, mihi dum ad ignem calefiebam, cum ei inniterer: Bella, inquit, hujusmodi hominum visitatio. Non tamen tanta e tuo accessu potest eis esse lætitia, quanta in molestia quidam hodie relictus est: qui nunquam lætus erit, donec te iterum videbit. Ego de eo quæsivi quisnam is esset. Ille arctius corpus meum comprimens, respondit, unus eorum, qui te reliquerunt: tu quis sit divinare potes. Ego hodie elaboravi usque ad horam secundam in hac armilla, ut*

D. Levistonius.

1 *Nam absque eo, esset ut materiam, &c.*] Rectius mea sententia; *Nam absque eo esset, materiam,* &c.

ut clavem includerem, quæ subtus annexa est duobus funiculis: male autem facta est ob temporis angustiam, sed faciam pulchriorem. Interim prospice, ne quisquam eorum qui hic sunt videat: quia omnes mortales eam agnoscent, tanta festinatione in omnium oculis facta est.

Institutum hoc odiosum non aliter quam de cæde mariti intelligi posse videtur.

Nunc proficiscor ad institutum meum odiosum. Tu me adeo dissimulare cogis, ut etiam ipsa horream: ac tantum non proditricis partes me agere cogis. Illud reminiscere, quod nisi tibi obsequendi desiderium me cogeret, mallem mori, quam hæc committere: cor enim mihi ad hæc sanguinem fundit. Breviter negat se mecum venturum, nisi ea lege, ut ei pollicear me communi cum eo mensa & toro usuram velut antea, ac ne sæpius eum derelinquam. Hoc si faciam, quicquid velim faciet, ac me comitabitur. Sed me rogavit, ut se exspectarem in diem perendinum. Valde ferociter ab initio loquebatur (ut qui has fert tibi narrabit) de colloquio cum Anglis, *de suo discessu: sed tandem reversus est ad suam humanitatem. Inter alia consilia, quæ mihi retulit, se satis scire quod meus frater ad me detulisset, quæ ipse cum eo egisset* Sterlini. *Quarum rerum dimidium negavit, ac maxime illud, quod fratris mei cubiculum esset ingressus. Ut ego facilius fidem apud eum assequerer, necesse mihi erat quædam fingendo ei obsecundare. Quamobrem cum rogaret, ut ei pollicerer, cum primum revaluisset, communem nobis fore lectum: ego dissimulanter dixi, ac fingens me bellis ejus pollicitationibus fidem habere, me consentire, nisi ille interea propositum mutaret: sed interea videret ne quisquam id rescisceret, propterea quod Proceres nostris colloquiis offendi non possent, nec ideo male velle, sed in timore futuros, quod comitatus fuisset: si aliquando inter nos concordes essemus, se daturum operam, ut intelligerent quam parvi eum æstimassent. Item quod mihi consuluisset, ne gratiam quorundam seorsum a se expeterem.*

Has ob caussas eos in magna suspicione futuros, si ego faciem scenæ ad contrariam huic fabulam instructæ, in præsentia eis insciis turbarem. Tum ille vehementer lætus subjecit: Et tu putasne quod pluris illi te æstimabunt ob hanc caussam? sed valde gaudeo, quod sermonem de Proceribus injecisti, nunc quidem credo te cupere, ut una concorditer vivamus: nam ni ita esset, majora quam uterque timemus incommoda utrique possent evenire. Sed nunc quod tu vis, volo, & quod amabis amabo, & cupio ut eorum similiter concilies amorem: quid postquam non petunt vitam meam, omnes amo ex æquo. Circa hoc caput hic tabellarius multa minuta tibi declarabit: quia nimis multa supersunt scribenda, & jam serum est: huic adhibebis fidem juxta tuum verbum. Breviter, meo jussu quovis ibit. Hei mihi, nunquam quenquam decepi: sed ego me in universum tuæ voluntati subjicio. Fac me certiorem quid faciam: & quicunque sequatur eventus, tibi obsequar. Etiam tecum perpende, an comminisci queas aliquam occultiorem rationem per medicinam. Sumturus est enim & medicinam & balneum ad Cragmillarium. *Non potest domo egredi ad multos dies. Breviter, quantum intelligere possum, in magna suspicione versatur: nihilo tamen minus magnam habet fidem orationi meæ, nec tamen usque adeo, ut quicquam mihi effutiat. Nihilominus ego ex eo, siquidem tu vis, omnia apud eum profitear & agnoscam. Sed nunquam gaudebo in quovis homine, qui mihi fidit, decipiendo: nihilominus tu mihi potes omnibus in rebus*

Turpis Reginæ subjectio.

De veneno dando conspirat Regina cum Bothuelio.

bus imperare : noli ideo sinistram opinionem de me concipere : quia tu ipse hujus rei mihi auctor es : nunquam enim istud in eum committerem meæ propriæ ultionis caussa. Interim me attingit in loco suspecto : idque ad vivum hactenus proloquutus est : sua crimina esse palam : sed sunt qui majora committant, & opinantur ea silentio tegi , & tamen homines de magnis juxta & parvis loquuntur. De Reresia *ait , Deum precor , ut officia , quæ tibi præstat , sint tibi honori. Ait etiam quosdam credere , ac se id verum existimare , me non habere potestatem mei intra me : idque quia recusaverim conditiones a se oblatas.*

Reresia meretrix.

Breviter , certum est quod de eo , quod scis , suspicetur : ac de vita etiam. Quod ad posterius , cum primum ego duobus aut tribus bonis verbis eum compello , gaudet , ac timere desinit. Non vidi eum hac vespera , quia tuam armillam conficiebam : cui nullam possum ceram invenire , id enim unum ad perfectionem ei deest : & adhuc vereor , ne aliquod se offerat infortunium , & conspici possit , si te contingat lædi. Fac me certiorem num eam velis habere : & si plusculum pecuniæ velis habere : & quando debeam redire : & quem in loquendo modum mihi statuam. Insanit ad mentionem de Lethintonio *, de te, de fratre meo. De tuo fratre nihil loquitur. De Comite* Argatheliæ *in timore versor , quoties eum audio loquentem. Pro certo habet eum nihil de se male opinari. De eis , qui extra sunt, nihil neque boni, neque mali loquitur, sed semper hunc locum vitat. Pater ejus domi se continet : nondum enim vidi. Omnes* Hamiltonii *hic adsunt , & me comitantur , valde honorifice. Alterius omnes amici me comitantur , quoties eum viso. Petit a me ut cras tempori adsim , ut eum surgentem videam. Ut paucis absolvam , hic tabellarius reliqua tibi narrabit. Si quid novi hic discam , vesperi faciam commentarium : ille tibi explicabit meæ moræ caussam. Crema has literas , sunt enim periculosæ , nec quicquam bene in eis dictum. Ego enim nihil cogito nisi molestias. Si fueris* Edimburgi *cum has accipies , fac me certiorem. Noli offendi , quia non nimium fido. Nunc postquam ob studium tibi obsequendi , mi care amice , neque honori , neque conscientiæ , nec periculis , neque quantævis magnitudini parco , rogo in bonam partem accipias , ac non juxta interpretationem fallacis fratris uxoris tuæ : cui rogo nullam* [1] *adhibeas fidem adversus fidelissimam omnium , quas aut habuisti aut habebis , amicam. Noli eam intueri , cujus fictæ lacrymæ non debent tanti esse , quanti fidi labores , quos ego perfero , ut merear in ejus locum succedere : quem ut obtineam , Ego eos prodo (idque adversus ingenium meum) qui impedimento esse possent. Deus mihi det veniam. Et Deus tibi det , mi unice amice , eum successum , & felicitatem , quam tua humilis & fidelis amica tibi optat , quæ brevi sperat aliud de te in præmium mei molesti laboris. Serum est : tamen nunquam cupio cessare a scribendo ad te. Tamen nunc post oscula manuum tuarum , finem meis literis imponam. Excusa meam in pingendo imperitiam : easque relege. Excusa cursionem characterum : quia heri chartam non habebam , cum id quod in commentario erat scriberem. Reminiscere tuæ*

Regina adultera honorem suum simul & conscientiam prostituit.

Uxorem Bothuelii profligat Regina, quo maritum ejus sola possideat.

1 *Adhibeas fidem*] Jam inde ab Ausonii temporibus invaluit hæc formula , pro qua optimi Latinitatis auctores *fidem habere* , *addere* vel *adjungere* , dicebant. Vide Cellar. Cur. poster. pag. 396.

tua amicæ, ac ſæpe ad eam reſcribe. Redama me, uti ego te amabo. Reminiſcere ſermonis de Rereſia.

De Anglis.
De matre ejus.
De Comite Argatheliæ.
De Comite Bothueliæ.
De hoſpitio Edimburgi.

Alia Reginæ Epiſtola ad *Bothuelium.*

Regis erga Reginam ſumma obſervantia.

Reginæ erga Regem ſumma ingratitudo & malitioſa impietas.

VIDETUR *cum tua abſentia conjuncta eſſe oblivijcentia, præſertim cum in tuo diſceſſu promiſeris, quod me certiorem faceres, ſi quid incidiſſet tibi novi per ſingula prope momenta. Eorum exſpectatio propemodum in tantam lætitiam me conjecit, quam in tuo reditu ſim acceptura: quem diſtuliſti ultra quam promiſeras. Quod ad me attinet, quanquam nihil audiam præterea ex te novi, tamen juxta partes mihi commiſſas, hominem adduco mecum ad* Cragmillarium *die Lunæ, ubi erit toto die Mercurii. Ego autem ibo* Edimburgum*, ut mittam ex me ſanguinem, ſi nihil interea novi in contrarium de te audiam. Eſt hilarior ac vegetior quamunquam eum videris. Subjicit mihi in memoriam omnia, quæ efficere queant ut me credam ab eo amari. In ſumma, diceres quod me cum ſumma obſervantia colat & ambiat: qua de re ita magnam capio voluptatem, quod nunquam ad eum ingredior, quin dolor lateris mei infirmi me invadat: ita me male habet. Si* Paris *ad me afferet id, cujus cauſſa eum miſeram, ſpero me melius habituram. Oro, fac me certiorem de tuis rebus prolixe: & quid mihi ſit faciendum, ſi tu non eris reverſus cum ego illuc venero. Quia niſi tu rem geras prudenter, video totum onus in meos humeros inclinaturum. Proſpice omnia, ac prius tecum rem expende. Hæc tibi mitto per* Betonem*, qui proficiſcitur ad diem dictam D.* Balfurio*. Non dicam plura, niſi quod te rogo ut de tuo itinere me certiorem facias.* Glaſcua*, hoc ſabbato mane.*

Alia

Alia Epistola ad eundem.

DIUTIUS illic morata sum, quam volebam, nisi id factum fuisset, ut aliquid ex eo exsculperem, quod hic tabellarius tibi indicabit: quæ est bellissima occasio, quæ se poterat offerre ad excusandum nostra negotia. Promisi me ipsum cras ad eum adducturam: tu rem cura, si tibi commoda videtur. Nunc, Domine, ego pactum violavi: quia tu vetuisti ne vel scriberem, vel mitterem ad te. Non tamen hoc feci, quo te offenderem: & si scires quanto in metu ego sum in præsentia, non tot in animo haberes contrarias suspiciones: quibus tamen ego faveo, & boni consulo, tanquam profectas ab ea re, quam ego omnium, quæ sub cœlo sunt, maxime cupio, & diligentissime persequor, qui est tuus favor: de quo mea me officia certam & securam facient. Quod ad me attinet, nunquam de eo desperabo: ac te rogo, ut juxta tua promissa animum tuum mihi exponeres: alioqui suspicabor fieri malo meo fato, & siderum favore erga illas (quæ nec tertiam habent partem fidelitatis, & voluntatis tibi obsequendi, quam ego habeo) ut ipsæ velut secunda Jasonis *amica, me invita, priorem apud te locum gratiæ occupaverint. Nec hoc eo dico, quo te cum homine, ea qua ille erat infelicitate, comparem: nec me cum muliere tam aliena a misericordia, quam illa erat. Quanquam tu me cogis, aliqua ex parte, ut illi sim similis omnibus in rebus, quæ ad te pertinent: aut quæ te servare & custodire queant illi, cujus unius jure totus es. Siquidem id tanquam meum mihi vindicare possum, quod paravi te unum fideliter, imo unice amando, (quod & facio, & faciam dum vixero) secura omnis laboris & periculi, quæ illinc impendere poterunt. Et ob hæc omnia mala, quorum tu mihi caussa fuisti, hanc repende gratiam, ut * loci memineris, qui hic vicinus est. Non postulo ut cras mihi promissa serves, sed ut congrediamur, & nullam fidem suspicionibus adhibeas, nisi rebus exploratis. Ego vero nihil aliud a Deo peto, nisi ut ea intelligas, quæ sunt in animo meo, qui est tuus: & ut te præservet ab omni malo, saltem dum mihi supererit vita: quam & ego non duco mihi caram, nisi quatenus & ego & illa tibi placemus. Ego eo cubitum, & tibi valedico: fac me certiorem summo mane de tua valetudine: ego enim ero in molestia donec intelligam. Si avis evaserit e cavea, aut sine compare, velut turtur, ego remanebo sola ut lamenter absentiam tuam quamlibet brevem. Hæc epistola libenter faciet quod ego ipsa facere non potero, nisi forte tu (quod metuo) jam dormias. Non sum ausa scribere præsentibus* Josepho, Sebastiano & Joachimo, *qui nihil aliud quam discesserant, cum ego cœpi hæc scribere.*

Regina favorem adulteri quam callide eblanditur.

Recte ista sese cum Medea confert, nisi quod illa filios hæc ipsum maritum occiderat.

Reginæ insanus in Bothuelium amor.

* Videtur locum ex dipeperrando destinatum innuere.

Cataſtrophe hujus Tragœdiæ.

Factis Bothuelii in occultando facinore.

HÆ quidem cauſſæ Reginam ad id conſilium impulerant. Erant & *Bothuelio* ſuæ rationes, quæ animum non leviter moverent. Nam, cum abſolutio illa infamis magis rem augeret, quam ſuſpicionem levaret, neque celari res poſſet, ad ultimum remedium decurrit: ut videlicet veniam omnium a ſe perpetratorum a Regina impetraret. Sed cum ex amore patrio in hoc genere diplomatum graviſſimum crimen nominatim aſcribere, cætera velut appendicem in genere tantum adjungere [[1] *oporteret*,] cædem Regis fateri nec honeſtum, nec tutum videbatur. Aliud igitur crimen gravius, aut certe non minus atrox, aut inveniendum aut perpetrandum erat, ſub cujus umbra cædes Regia lateret. Neque aliud ſuccurrebat, niſi ſimulatus ille raptus, quo ſimul & Regina ſuæ voluntati, *Bothuelius* ſecuritati proſpiceret.

1 *Oporteret*] Cum alioquin imperfecta eſſet ſententia, nos verbum [*oporteret*] hic inſerendum exiſtimavimus: id vero ſi minus arrideat, poteris ejus loco [*ſolitum eſſet*] ſubſtituere. Vide Hiſt. lib. XVIII. Cap. 27.

F I N I S.

C H A-

CHAMÆLEON,

Written by

Mr. GEORGE BUCHANAN,

Againſt the LAIRD of

LIDINGTONE.

From the Manuſcript *in the* Cotton Library.

CHAMÆLEON,

Written by Mr. GEORGE BUCHANAN

Against the LAIRD of

LIDINGTONE.

THAIR is a certane kynd of Beist callit *Chamæleon*, engenderit in sic Countreis as the Sone hes mair Strenth in than in this Yle of *Brettane*, the quhilk albeit it be small of Corporance, noghttheless it is of ane strange Nature, the quhilk makis it to be na less celebrat and spoken of than sum Beastis of greittar Quantitie. The Proprieties is marvalous, for quhat Thing evir it be applicat to, it semis to be of the samyn Cullour, and imitatis all Hewis, except onelie the Quhyte and Reid; and for this caus ancient Writtaris commonlie comparis it to ane Flatterare, quhilk imitatis all the haill Maneris of quhome he senzeis him self to be Freind to, except Quhyte, quhilk is taken to be the Symboll and Tokin gevin commonlie in Devise of Colouris to signifie Sempilnes and Loyaltie, and Reid signifying Manlines and heroycall Courage. This Applicatioun being so usit, zit peradventure mony that hes nowther sene the said Beist, nor na perfyte Portraict of it, wald beleif sick thing not to be trew. I will thairfore set furth schortlie the Descriptioun of sic an Monsture not lang ago engendrit in *Scotland* in the Cuntre of *Lowthiane* not far frome *Hadingtoun*, to that effect that the forme knawin, the moist pestiferus Nature of the said Monsture may be moir easelie evitit: For this Monsture being under coverture of a Manis Figure, may easeliar endommage, and wers be eschapit than gif it wer moir deforme and strange of Face, Behaviour, Schap and Membris. Praying the Reidar to apardoun the Febilnes of my waike Spreit an Engyne, gif it can not expreme perfytelie ane strange Creature, maid by Nature, other willing to schaw hir greit Strenth, or be sum accident turnit be Force frome the common Trade and Course. This Monstre being engenderit under the Figure of a Man Chyld, first had ane Proprietie of Nature, flattering all Manis Ee and Sensis that beheld it, so that the common Peiple wes in gude Hoip of greit Vertuus to prosper with the Time in it; other ferdar seing of greit Harmes and Dampnage to cum to all that sould be familiarlie acquentit with it. This Monsture promovit to sic Maturitie of Aige, as it could easelie flatter and imitat every Manis Countenance, Speche and Fashions, and subtill to draw out the Secreittis of every Manis Mynd, and depravat the Counsellis to his awin propter Gayne, entrit in the Court of *Scotland* the , and having espyit out not onelie Factiounis bot singular Personis, addressit the self in the begyning to *James* efter Erll of *Murray*, and *Gilbert* than Erll of *Cassillis*, Men excellent in the Tyme, in all Vertuus perteining to ane nobill Man, and speciall in luse of the Common welth of thair Cuntre: And

seing

feing that his Nature could not bow to imitat in Veritie, but onelie to contrafat fenzeitlie the Gudnes of thir two Persons, nor zit change thame to his Nature, thocht expedient to leane to thame for a Tyme, and clym up be thair Branches to hiear Degre, as the Wod bind clymeth on the Oik, and syne with Tyme distroyis the Tre that it wes supported be. So he having cum to sum Estimatioun throw hanting of thir nobill Lordis (quha wer than estemit of every Man as thair Vertuus meritit) wes sone be gud Report of thame, and ane fenzeit Gudnes in him self put in Credeit with the Quene Regent, verelie an nobill Lady and of greit Prudence, bot zit could not espy the gilt Vyces under Cullour of Vertew hid in the said Monster, specialie being clockit be favour of the two forsaid Lordis, in quhais Company hir Grace wald nevir have belevit that sic ane pestilent Verm could have bene hyd. The first Experience the said Quene had of him wes in sending him to *France* for certane Bissines occurrent for the Tyme, quhair he did his Commissioun sa weill to his awin Intention, and sa far frome the Quenis Mynd, that he dissavit the Cardinall of *Lorayne*; quha untill that Day thocht him self not only auld Practicien, bot als Maister, zea Doctour *Subtilis*, in sic Matters of Negociatioun. His fals Dealing being sone persavit, and he greitlie hatit, zit sche being ane Lady of greit Prudence could not defend hir self frome subtilltie, bot within schort Tyme be meanis of sic as belevit him to be thair Freind, he crap in Credence agane be ane other Dur, and under ane other Cullour: Bot zit could not sa weill as he wald invent new Falshead, becaus of the auld Suspitioun, and being of auld suspectit, sone persavit, and in dangerie to be taken reid hand and puneist efter his Meritis, he fled out of *Leyth*, and coverit himself with the Cloik of Religioun sa lang as it could serve, bot nevir sa closse bot he keepit ane refuge to sum Sanctuarie of the Papistis gif the Court had changeit. As to the Bischoppis of *Santandrois* and *Glasgow*, and utheris diverse, quhais Causis wer in his Protectioun, and thairfore the haly Doctour *Cranstoun* deptit to him largelie of the Spoyle of Sanct *Salvatoris* College, and wes mantenit be *Chamæleon* aganis all Law and Ressoun; beside that he wes ane Man contaminat in all Kynd of Vyces. How far afoir the cumming hame of the Quene the Kingis Moder, he wes contrary to all hir Actiouns, and favourabill to hir Adversaries, and inclynit to hir Deprivatioun, it is notourlie knawin bayth in *Ingland* and *Scotland*, be sic as mellit than with the Affairis of the Estait in bayth the Realms. Efter the Quenis cumming hame he enterit schortlie be changeing of Cullouris, and turning out the other Syde of his Cloik, and halding him be the Branches of the Erll of *Murray*, and for ane Tyme applying him to the Quenis G. heir, that he allone wes hard in all secreit Matteris, casting of lytill and lytill the Erll of *Murray*, and thinking that he wes strang aneuch to stand by himself, on leaning to the Erll of *Murray*. And becaus the Erll of *Murray* plesit not mony Interprysis of Marriage than attemptit, as with the Princes of *Spayne*, with the Duke of *Anjou*, wit the Empriaris Brother, the said *Chamæleon* applyit himself to all thir Partiis and changeing How as ye Quene sweyit the Ballance of hir Mynd, and followit the Appetyte of hir Lust. And at lang the Quene be Avyis of hir Oncles devysit to destroy the Erll of *Murray*, thinking him to be ane greit Brydill to refrane hir Appetitis, and Impediment to

leif at libertie of her Plessoure; not that evir he usit ony Violence anentis hir, bot that his Honestie wes sa greit that sche wes eschamit to attempt ony thing indecent in his Presence. Sche than being deliberat to distroy him be the Erll of *Huntlie*, went to the North, and he in hir Company; and howbeit the Tressoun wes oppynnit planelie, and *Johnne Gordoun* lying not far of the Town (*Aberdeen*) with an greit Powar, and the Erll of *Murray* expresslie ludgeit in an Hous separate fra all uther Habitatioun, and his Deid be diverse wayis socht; this *Chamæleon*, quhether of Sempilnes, or for layk of Foirsicht, or for bauldnes of Courage, I refer to every Manis Conscience that doith knaw him, he alone could se no Tressoun, could feare no Dangear, and wald nevir beleif that the Erll of *Huntlie* wald take on Hand sic ane Interpryis; howbeit thair wes gevin Advertisement of it out of *Ingland* and *France*, Letteres taken declarand it, and the Mater manifest before all Menis Ene. It wer to lang to reherse, and not verie necessar for the present, it being knawin to sa mony, quhat divers Purposis wer tane, quhat Dangearis eschapit all the tyme of that Voyage, untill the Quene come to *Abirdene* again, and how miraculous wes the Victorie: Bot ane thing is not to be pretermittit, that the said *Chamæleon* wes ane of the reddiest to gnaw the Bainis of the Deid, to spoyle the Qwyck, and mak his Proffeit at that Marcat. Efter this the oursey Traffique of Mariage growing cald, the said *Chamæleon* going in *Ingland*, delt sa betuix the Protestantis and Papistes, that he changeit dalie Colouris, sumtyme flattering the ane, sumtyme the other, and making every ane of thame beleif that he labourit onelie for thame, and amangis other thingis be an prevy Intelligence with the Quene and verre few of the Nobilitie, practizit the Marriage of the Quene and *Henry* Lord *Dernlie*, of the quhilk he mad nevir the Erll of *Murray* prevy, untill all wes endit. Howbeit the Erll of *Murray* did nevir Thinge, nor tuke nevir Propose without his Advise and Counsale. Heir the Mater quhilk he had raschelie brocht on, wes neir the Point. Seing that the Quene of *Ingland* dissagreit with it for certane Respectis, and the Lordis of *Scotland* for the cause of the Religioun, to the manteinance of the quhilk thay desyrit ane Promeis of the Quene and the said Lord *Dernlie*, the *Chamæleon* in secreit flatterit the Quene, and openlie tuke the Colour of Religioun: And at the lang (seing my Lord of *Murray*, for being precise and plane in all Doingis cast aut of Court) cled himself onelie in the Quenis Colouris, untill that *David* prevalit agains him, and had in a manner the haill Credeit of all wechtie Materis. At this Poynt thinking himself in werse Caise than he beleivit, socht to make an other Change of Court, and set up new Play again, awaytit on the Court sumpart disgracit, louking for sum new Cullour to apply him self to. In this mene tyme the Quene seking to move sum thing in the Religioun, maid ane Querell agains certane Lordis of the Principallis of *Scotland*, the quhilkis, albeit that ane ressonabill Power faillit thame not, and that the Favouir of the Cuntre wes for thame, zit to schaw thair Innocency, quhen thai could not breke the Quenis obstinat Mynd of thair Distructioun de Prayer and Sollicitacioun of Freindis, thay left the Cuntre and went in *Ingland*, zit *Chamæleon* held the small Grip that he had in Court secunding to *David*. In this mene tyme the Parliament set to forfalt sick Lordis as had fled in *Ingland*, except the Duke, quha did

be

be Intercessioun of Silver by his Remissioun fra *David*. The rest of the Lordis quhilk were of Wisdome or Estimatioun, partlie requirit be the King, quha wes in na Credit in respect of *David*, partlie for thair awin Libertie, conspyrit the Deid of the said *David*, and executit the same. *Chamæleon* cheifest Enemy to *David*, eftir the Kingis Grace, zit not being advertisit be the Lordis of thair Enterprise, and suspectit of the Quene, knawing his Dowbilnes, quhyther for verie Feare, or preparing ane Entre to the Quenis favour, fled as uthers did, and eftir lang Fetchis brocht agane to the Court, kest clene frae him all Colouris of the Kingis, and cled him agane in the Quenis Colouris, and wes ane of the principal Instrumentis that incressit Dissensioun betwix hir and the King: The quhilk Practize, howbeit he wald have dissimulatit, sum tyme brake out with him; as to ane nobill Woman, praying *God to gif the King and the Quene Grace to agrie*, he answerit, *God let thame nevir agre*: For thay leving in Dissensioun, he thocht that his Dowbilnes could not be espyit out. And than seing the Erll *Bothuile* cum in Credeit, he flatterit him; and evin as thay agreit in all Pointis to put down the King, seing that he prospering thay could have na Lyff, saeftir the King deid, the Erll *Botthuele*, having in that Practize knawin his Falset, and fearing his Inconstancy, and desyring to be deliverit of sic an Witnes, socht his Deid: And he having na Refuge to the Quene for the samyn cause, tuke for a tyme the Erll of *Mortonis* Collouris, an being borne furth be him agains the Erll of *Boithuiles* Power and Hatrent, sa lang as he wes in Feare lurkit under the Erll of *Mortonis* Wingis, and the Feir past schew himself the said Earls Enemie: And having no sufficient Cause, nor appearand Indice of Separatioun of Company and Kyndnes, he fenzeit that the said Erll of *Mortun* had conspyrit his Deid, to be execute by some of the Erllis Friendis; and to prove the said Conspiracy, alledgit an famous Witnes (*majorem omni exceptione*) the nobill and vertuus Lady *Gyltoun*. Now to returne agane to our Propose, eftir the Deid of the King devylit be him, executit be the Erll *Bothuile*, for Feir of the said Erll he lurkit a quhile out of Court, untill the Tyme the Quene at *Carberrie-Hill* come to the Lordis, and the Erll *Boithuile* fled to *Dunbar*. Than he come to Parliament, and with sume otheris participant of the Kingis Slaughter, wald have had the Quene slane be Act of Parliament; and not finding mony consenting thairto, and speciallie the Erll of *Murray*, than chosen Regent, being in the contrair, he sollicitat some previe Men to gar hang hir on hir Bed with hir awin Belt, that be that way he and his Partinaris in the Kingis Murthoure mycht be deliverit of an Witnesse; knawing weill the Quenis Nature, that quhen she wes misscontent of ony Man, sche wald tell all sic Secreittis as sche did knaw of him. This Propose not proceeding as he desyrit, he turnit him first in flattering with the Quene, and send to hir being in *Lochlevin* ane Picture of the Deliverance of the Lyoun by the Mouse, and nixt turnit his haill Wit to the Distruction of the Erll of *Murray*, thinking that the Wickit could not proffeit greitly, so just a Man having the supreme Power; and als seing that the Quenis Craftines wes abill at the lang to overthraw the Erll of *Murrays* Sempilnes. So he bendit all his Wittis to the said Erllis Eversioun, and the Quenis Restitution, and proceedit in this Cause, partlie be ma-

making an Factioun of the Counsalleris, and Partakeris of the Kingis Murthourte, of Men lycht of Fantasie and Covatous of Geir; partlie be correpting of my Lord of *Murrayis* Freindis and Servandis, and travellit principallie with the Laird of *Grange*, thinking that it sould be an greit Strenth to the Factioun, to have the Castell of *Edimburgh* at thair Command. The Regent being divers Tymes advertiset of thir Practizis, wes of so upright Nature, that he wald beleif na thing of ony that he had takin in freiendschip, quhilk he wald not have done himself, and als, mony of the Factioun in the begyning thocht it had bene bot ane Ligue defensive aganis the Power of the Great, that is accustimat to overthraw the small in Tyme of Troubill.

In this mene Tyme come the Deliverance of the Quene out of *Lochlevin*, the quhilk he wes not ignorant of, and specially be the meanis of his Cousing *Johne Hamiltoun* of the *Cochnoch*(al. *Cobeug*) zit he tareit with the Regent to keip ane Cullour of Honestie, and that with the Quenis Consent, quha had given him and divers otheris that were in my Lord of *Murrayis* Company fre Remissioun for all by past.

Bot the Battel chansing utherwaies than he desyrit and belevit, zit he persistit in his Propose to destroy the Regent, not opinlie, bot be secreit Meanis. As being sent divers Tymes to commune with the Lord *Flemyng*, evir did the contrair of the Propose that he wes send for, and evir tendit to hald the Cuntre in Unquietnes; and in all Assembleis for Appointment, tendit to have all by past remittit, to keip ay Thevis and Revaris in Courage, and to abase the Hartis of trew Subjectis, that sould haif na hoip of Redresse of Wrangis done to thame be the Kingis Rebellis. Efter that be the Dilligence and Wisdome of the Regent the Cuntre wes brocht to sum Stay, and Justice lyke to haif the over Hand, the Kingis Rebellis purchassit at the Quene of *Inglandis* Handis, that sche sould consider the greit Wrangis (as thai said) done to hir nixt Nychtbour, and being nixt of Blude to hir, and other be hir Requeist or Pussance caus hir be restorit agane to her formar Authoritie. The Quenis Majestie of *Ingland* having zit no less regaird to Justice nor to Consanguinitie, desyrit some of the Principallis of the Nobilitie to repair to hir or hir Deputties for thir Requeistis and Complayntis, and my Lord deliberat to go in Persoun wes in Doubt, having ellis enterit in sum Suspicionis of this *Chamæleon*, quhethir he sould tak him with him self, or leif him beheind: For taking him he doubtit not bot he wald hinder the Actioun in all Manner possibill, ad leaving him behind, that following his natural Complexioun he wald trubill the Cuntre, in sick maner that it sould not be easelie in lang Tyme brocht to Rest agane. At lang having deliberat to take him with him, and perswadit him bayth be Giftis of Landis and Money, he fand to be trew in deid all that he suspectit afore; for everie Nycht in a Manner he communicat all that wes amangis us with sum of our Adversaris, and armit thame sa far as he could agains the said Regent. Bot the Force of the Ressonis, and Cleirnes of tha haill Deductioun of the Caus that my Lord Regent usit, wes sa perswasive to the Auditouris, that be *Chamæleons* Advertisement, the Kingis Mother disc hargeit hir Commissiouners to proceed forther, and differrit to ane mair commodious Tyme for hir: For it wes weill knawin to hir, that the Quenis Majestie of *Ingland* and hir Counsall had allowit the said Regentis Procedin-

dingis, and the Ambassadour of *Spayne* seing the horribill Cryme sa abhominabill to all honest Men, refused to speik ane Word in the Mater, and the *Frensche* Ambassadour excusit himself that he spake be command of [*his*] Maister.

In this mene Tyme the said *Chamæleonis* secreit Practize with the Duke of *Norffolk*, suspectit afore begouth to brek out be sum Letters of Maister *Johne Lessleis* callit Bischope of *Ross*, and als be the Duke himself, put in Hoip of Mariage of the *Scottis* Quene be thame, the quhilk Practize wes handillit: Sumpart putting Feir to the Regent, that he could not returne in *Scotland* with his Lyff without the Dukis Favour, be ressoun of greit Preparationis that wes maid aganis the Regent on bayth the Bordoris of *Scotland* and *Ingland*: Partlie be tempting of the said Regentis Mynd, quha answerit to the Duke of *Norffolk*, *That he wald be glad that the Quene recognoscing hir Falt, and repenting, sould marry ony gude Christian Man of nobill House*. The Rumour of this Dealing wes sa openelie spoken in the Court of *Ingland*, that the Quenis Majestie wes constraynit to wryte to hir Lieutenentis to mak the Regent be put sauf in *Scotland*, and so he wes without any Recounter, bot of the Erll of *Westmureland* not far frome *Durame*, quho seing the Regentis Company, and ryding throw thame, thocht not best to matche with thame. The nixt Assemble wes at *Glasgow*, quhair the *Hamiltonis* bragging, bot could not be Party, be Meanis of him and otheris thair Favoureris with the Regent, wer ressavit to sic an Appointment as wes greitlie to thair Advantage, and the said Regentis Disadvantage. And quhen thai sould haif gevin Pledgis to performe the said Appointment, as wes compromittit, thay did be seke dalay; and so the Principallis of thame [*wer*] committit to Ward in the Castell of *Edinburg*. The haill Mater wes secreitlie handillit be the *Chamæleon*. The quhilk handilling apperit more planelie at an Conventioun at *Sanctandrois*; quhair thair wes twa Headis principallie disputit, First, *Gif the Erll of* Huntlie *sould haif general Remissioun for all Reif and Oppressioun done be him and his Friendis in all tymes bypast*; Or, *Gif the Kingis Actioun pardonit, prevat Men sould have Actioun to have thair awin Geir*: Nixt, *Gif the Erll of* Huntleis *haill Assistaris sould be comprehendit in ane Remissioun with him*. The quhilk twa Headis the *Chamæleon* and his Complices preassit ernistly be al Meanis to be ressavit, as said is, and that not without boisting of *Franche* Men and *Spanzaris*, and mony uther Inconvenientis; and all this done to discourage the Kingis trew Liegis, and lychtning the Hartis of Rebellis in Hoip of Impunitie of all Wrongis that thai sould do in Tyme to cume, and to hald the haill Cuntre in Rebellioun and Inquietnes, to consume at the lang the Regent, quilk thai knew to be puir of Substance and liberall of Courage. And zit wer not thir Thingis mair subtilly dewysed, nor thai wer constantlie resistit be the Regent and his trew Counsall. And seing that thai could not come to thair Propose this way, thay causit new Articles to be devisit in *Ingland* towching the Quenis cuming hame: To the quhilk albeit thair wes sufficient answer mad in *London*, zit for the samyne Caus wes devysit ane Assemble of Lordis in *Sanct Johnestoun*, with ane Additioun of ane Commissioun of Divorcement of the Erll *Boithuile* and te Quene, and to the effect of the haill, mony Writingis [*wer*] purchassit of boith wise Men and greit Men of *Ingland*, schawing planelie

that it wes ane Foly to *Scotland* to presse to resist the Mariage betwix the Quene and Duke of *Norfolk*; for it wes devysit be sic Wisdom, and to be executit with sic Force, as *Scotland* wes not abill to resist; and not without Consent of the Quenis Majestie of *Ingeland*. Heir, albeit *Chamæleon* and all his Quhelpis ragit nevir sa fast, the contrair wes concludit, and schawen to the Quenis Grace of *Ingland* be *Alexander Hume* Gentleman of my Lord Regentis Hous. And becaus the Quenis Majestie wes not fully satisfeit at that Tyme, ane uther Convocatioun wes hald at *Stirling*, to the quhilk *Chamæleon*, assurit of my Lord Regentis Clemencie, and proude in his awin Consait, bot feiring for his Demeritis, efter sum Dubitatioun come to *Stirling*; and wes in Doubt not without Caus. For, about this Tyme, my Lord Regent, advertisit that the *Hamiltonis* had decreitit to murthoure him, he schew bayth the Taill and the Authour to the *Chamæleon*, of the quhilk the *Chamæleon* reprovit vehementlly the *Hamiltonis* that could not keip thair Counsall mair secreit; and this adverising being schawin be sum of the *Hamiltonis* to my Lord Regent, zit he sufferit pacientlie. At *Stirling* the Articles being declarit at greiter length, the *Chamæleon* wes attecheit be Justice, and chargit of the Kingis Murthoure, the quhilk greivit him havelie, and pressit at my Lord Regentis hand the Cryme to be changeit, and he to be accusit of the Troubles lyke to ryis in *Ingland* and *Scotland* throuch the forspoken Mariage, for he thocht that Mater to be consavit and devysit sa substantiallie, that nouther Force nor Wit could mak Impediment to the Performance of it, and belevit suirlie that sic ane Cryme sould redound to his greit Praysse and Opinioun of Wisdom. This not obteinit, he obteinit aganis all the said Regentis Friendis will, to be send to Waird in the Castell of *Edinburghe*; quhair he wrocht aganis the Nature of the *Chamæleon*, for he changeit the greitar part of thame of the Castell to his Collour sa weill, that the Conspiracy of the Regentis Deid lang afoir consavit, wes than brocht to effect. Eftir the quhilk he wrocht be sic Meanis, that he perswadit the haill Lordis than present in *Edinburgh* to be enlargit of his Ward, under Promeis to compeir and answer to the Cryme of the Kingis Murthoure layd to his charge, at sic Day as he sould be callit, and under Hoip to be an gude Instrument of Concord amangis the Lordis; and ane Day prolongit to sick of the *Hamiltonis* as wald purge thame sellfis of the Murthoure of the Regent unto the first Day of *Maii*, Bot sone being adjoinit with uthers of his Factioun, he changeit that Collour, and perswadit utheris Complices of the Murthoure for Feir, and sum sempill Persones be ane fals Collour of Proffeit, to convene to an schorter Day, *viz.* the tent Day of *Apryle*, assuring thame that the Castell (as it wes) being thairs, and the Town als, (for the Capitane of the Castell wes Proveist) that this Rumour sould caus mony to convene to thame, and thair Adversaris dissgracit sould haif na Place to convene togidder; and that the Quene of *Ingland* troublit alreddy with Civile Warre at hame, mycht the mair eselie condiscend to that Side, wrait to hir Letteres partlie flattering, partlie threatning, and to schaw hir thair greit Power, send ane Roll of the Lordis of thair Syde, quhairin wes comprehendit sum Lordis neutrallis, and mony of the Adversaries, beleving that Leyis maid in *Scotland* could not be tryit in *Londoun*. And seing that the Town of *Edinburgh* could not be perswadit to rebell with thame,

and

and that the Cuntre convenit not as thai hoipit, and the breking of the Bordouris succedit not to thair Proffeit, the most part flittit Camp, and went to *Lynlythquow*, and thair set furth thair Proclamatioun dytit be *Chamæleon (as wes afore the* Erll of *Westmuirlandis* second Proclamatioun) and thairby set up the Quenis Authoritie quhair of he (tarreing in the Castell of *Edinburgh)* kepit himself clene, as *Pilat* weshing his Handis of the Deid of Chryst. And sens that Tyme, as afore, this gud Subjecte and Servand to the Kingis Grace consortit with Counsale, and conveyit out of the Cuntre the Rebellis of *Ingland*, the samyne being Enemies to the King of *Scotland*, and prattit proudlie, vanting that his Pen sould be worth ten thousand Men, and threitnit schamefullie (gif he had reservit any Schame) the Quenis Majestie of *Ingland* with Wordis of quhilk the Memory sould be raither abolischit be Punitioun of him, than rehersit for thair Impudencie; and feirit not to maik sa opin a Leye to Nobillmen of *Ingland*, as that the Kingis trew Subjectis acknawledging his Authoritie wer notable to assembill togidder fyve hundred Horse, quhair thai saw within few Dayes moir than fyve thousand assemblit out of ane Cornar of *Scotland*: And ay sensyne he hes bene at all Convocatiouns of the Kingis professit Enemies in *Scotland*, in *Dunkeld*, in *Athol*, in *Strabogie*, in *Braidalbine*, and ellis quhair, and kepis Contrebank to Mr. *Johne Lesslie* of *Kingusce*, in all Directiouns to put the King out of his Estait, his Realme, and at lenth out of this wardlie Lyffe.

Now, I pray you, espy out quhat Proffeit the Quene our Kingis Modder sall gadder of him that hes bene (as sche knawis) sa ofttymes Traitour to hir Modder, to hirselfe, to hir Sone, to hir Brother, and to hir Cuntre. Sche will be Exemplis considder, that how mony Collouris that evir this *Chamæleon* change, that it can nevir agains the Nature of it turne perfytelie Quhyte.

1570. *Respice finem*, *Respice funem*.

ADVERTISEMENT.

THAT Mr. George Buchanan *is the Author of the preceeding* Satyr, *is evident, not only from an old, (if not an original)* Copy *thereof in te* Cotton Library, *bearing this Title*, CHAMÆLEON, written by Mr. *George Buchanan* against the Laird of *Lidingtone*, 1570, *but likewise from the Testimony of his Contemporary, the learned Mr.* Camden, *who in his* Annales Rerum Anglicarum & Hibernicarum, regnante *Elizabetha*, Part. *II.* ad annum 1573, *says*; Lidingtonius Letham missus, vi morbi, nec sine suspicione veneni exspiravit, vir inter *Scotos* maximo rerum usu, & ingenio splendidissimo, si minus versatili: quo nomine *G. Buchananus* æmulus eum viventem scripto quodam, cui *CHAMÆLEON* titulum fecit, ut Chamæleonte mutabiliorem depinxit, nec non ut Regis aviæ, matri, Moravio, ipsique Regi & patriæ hostem

stem versicolorem acerrime perstrinxit. *We have followed that Copy in the* Coton Library, *as we find it transcribed by the ingenious* Mr. David Grawfurd *of* Drumsoy, *late* Historiographer *for* Scotland, *in his valuable* Collections *he gave in to the* Lawyers Library *at* Edinburgh : *And have rather chosen to preserve the* obsolete *words and old way of* Spelling, *than to change either, as has been lately done in an* Edition *of it printed at* London anno 1710; *being perswaded, that tho these Alterations might make it more agreeable to some* Modern *Ears, yet the more* Curious *will be better pleased to see it in the very same Dress in which it came from the Author.*

FINIS.

